

M

Don
de l'Institut Catholique
DE PARIS

ELENCHUS AUCTORUM ET OPERUM

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

PEQUIGNY. — JOANNES A GORCUM. — ESTIUS. — CORNELIUS A LAPIDE.

In Epistolas D. Pauli ad Romanos; I et II ad Corinthios;
ad Galatas; ad Ephesios; ad Philippenses; ad Colossenses; I et II ad Thessalonicenses,
Commentaria.

INDEX RERUM.

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
University of Toronto

SCRIPTURÆ SACRÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX COMMENTARIIS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA
PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM
EUROPÆ CATHOLICÆ,
UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,
UNICÈ CONFLATUS;

*Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.*

ANNOTAVIT VERO SIMUL ET EDIDIT

J.-P. M***.

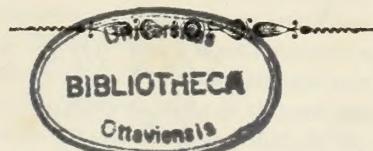

TOMUS VIGESIMUS-QUARTUS.

IN EPISTOLAS D. PAULI AD ROMANOS;
I ET II AD CORINTHIOS; AD GALATAS; AD EPHESIOS; AD PHILIPPENSES;
AD COLOSSENSES; I ET II AD THESSALONICENSES,

Commentaria.

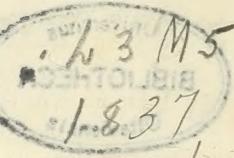

PARISIIS,
APUD EDITOREM,
IN VIA GALICÉ DICTA:
RUE D AMBOISE, BARRIÈRE D'ENFER.

B.S.

610

MONITUM.

Si consulantur quotquot hanc materiam tractavere scriptores, si nostrae ad omnes universim theologos premissae consultationes attendantur, si seminariorum denique spectentur traditiones, ac uniuscujusque Scripturas excolentis vox quaquaversum recolatur, tres praesertim extitentes viri qui D. Pauli Epistolas luculenter admodum commentati sunt, nempe Cornelius à Lapide, Estius et Pequigny; nec unum prae duobus aliis extollere, nec cuiilibet ex tribus eorum commentariis palmam concedere nemo adhuc ausus est. Porro illud nobis felicissime obtigit, ut nodum Gordianum, gladio non adhibito, solveremus, ita ut omnium omnino placitis satisfacere, omnesque haec de re sensus praeconceps demulcere, nullam tantarum divitiarum parte detracta, potuerimus: integrum scilicet Bernardini à Piconio opus exhibebimus, tum unam subjungetur Estii necon Cornelii à Lapide exquisita Epitome, auctore Joanne à Goreum. Et haec erit, ni fallimur, praestantissima laboris nostri ordinatio, atque omnium votis certe accommodatissima: quae quidem nostra assertio, si forte à vero vel minimum abesse quibusdam videatur, nullam perficiendi operis rationem nobis amplius suppetere libenter fatebimur.

BERNARDINI A PICONIO VITA.

BERNARDINUS A PICONIO (Gallicè DE PEQUIGNY), minorita capucinus, necon theologiae emeritus professor, Piconii natus est anno 1633, ac Lutetiæ Parisiorum obiit anno 1709. Pauca admodum de ipso narrant historici, nisi quod suis in sacros novi Testamenti Libros Iucubrationibus plurimum inclarerit, quippe qui Evangelia egregiis omnino commentariis illustravit, ac D. Pauli Epistolas triplici expositione interpretatus est, quod quidem posterius opus à Clemente Papâ XI laudibus exornari meruit. Hanc verò laboris sui formam instituit Piconius: 1° analysis exhibet, quā textus apostolici ordo connexioque declarantur; 2° paraphrasim subjungit, quā mens Apostoli breviter clare exponitur; 3° demum commentarium annexit, ubi litterales notæ, variae lectiones ac sensus textui conformiores afferuntur. His omnibus accedunt observationes dogmaticæ, pīæ, morales et asceticæ, necon variæ praxes christiane per totum commentarium dispersæ, et in corollario pietatis post singula capita collectæ; adeò ut ex doctissimi simul et religiosissimi auctoris labore magna quedam seges fructuum maximè desiderabilium non modò divini verbi concionatoribus ad suū et aliorum salutem, sed et omnibus quibuscumque ad divinam mentis et cordis vitam enascatur.

JOANNIS GORCOMII VITA.

GORCOMIUS seu a GORCUM (Joannes), Batavus, ex oppido patrio Mosæ adito, ac BB. Martyrum, anno 1572 pro Christi fide ab haereticis interemptorum nece famoso, nomen adeptus est. Eum è parentibus Calvinianæ haeresi imbutis natum inde constat, quod ipse eidem aliquantis per acquievit. Sed errantem ovem ad Domini caulam revocavit venerabilis vir Peregrinus Pullenius Ruræmundensis presbyter, circa initium seculi decimi septimi. Ad sacerdotii subinde dignitatem evectus, per reliquum vitæ tempus nullam die destitit christianam plebem ad morum emendationem ac sinceram pietatem quā voce, quā scripto, quā vitæ sanctioris exemplo, provocare; quibus dum totus incumberet Gorcomius, obiit in oppido Sylvaducensi, anno, ut probabilius conjectura est, 1625.

Operum à Gorcomio editorum indicem sequens catalogus exhibit: 1° *Exercitatio spiritualis ad unionem cum Deo*, in hac verba psalmi 72: « Mihi autem adhaerere Deo bonum est, » etc., Belgicè, uti sequentia sex; Antuerpiæ 1610, in-12; — 2° *Spiritualis Clypeus*, Catholicis universis adversus quotidiana adversariorum tela perutilis; liber è sacris Scripturis et SS. Patribus collectus, cui accessit *Expositio duodecim articulorum Symboli Apostolici*, Antuerpiæ 1610, in-12, ac Sylvaduci 1616, in-12; — 3° *Nuptiae spirituales inter Deum et naturam humanam*, 1611, in-12; — 4° *Spiritualium florum Hortulus*, præclara multa de virtutum amore et vitiiorum odio documenta complectens, per questiones et responsa, alphabeti ordine digestus, 1612, in-12; — 5° *Consolatorium ægrorum*, 1614, in-16; — 6° *Expositio mystica Cantici canticorum*, 1616, in-12; — 7° *Speculum perfectionis cognitionis*, 1618, in-12; — 8° *Epitome librorum R. P. Jacobi Alvari de Paz*, societatis Jesu, de vita spirituali ejusque perfectione, 1620, in-12; — 9° *Epitome Commentariorum Estii et Cornelii à Lapide in omnes D. Pauli Epistolas*. Illud porro compendium, quod lectoribus nunc exhibemus, Gorcomius « succinctè ac summatis concinnare » studuit, ita tamen nullum ut locum vel verbum omiserit, quod aliquam includere difficultatem videatur, quin « ejus..... quoad lieuit, dilucidam expositionem afferat. » Verba sunt ipsius auctoris infra in prefatione relata. Subjungit verò: « Nullum per me, vel Apostolus ipse, vel commentatores ambo, patiuntur detrimetum. » Iterum: « Nihil quod ambo quidem cognitu habent necessarium omitto. » Et haec reverè egregie

à breviatore nostro præstita fatebitur, quisquis hanc ejus Epitomen cum Estii et Cornelii Commentariis contulerit.

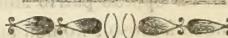
ESTII VITA.

ESTIUS (Guillelmus), WILLIAM HESSELS van EST nuncupatus, Gorcomii in Hollandia natus est anno 1542, ex antiquâ familiâ Estianâ (d'Est). Lovanii doctoris insulam adeptus est anno 1580. Duacum ob præclaras animi facultates accersitus, theologicæ professor, seminariique superior, præbendam in primariâ S. Petri basilicâ consecutus est, ac Universitatis cancellarii munere insignitus. Eâdent in urbe vitâ functus est Estius anno 1613, ætatis verò 71, vir singulari doctrinâ simul et sacerdotali pietate conspicuus, quem ob improbos labores scientiæque altitudinem Benedictus XIV doctorem fundatissimum appellavit.

Editit 1º *Commentarium in Magistrum Sententiarum*, 2 vol. in-fol., Parisiis, 1696, et Neapoli, 1720, opus sanè exquisitum, multisque Scripturæ sacræ ac Patrum locis corroboratum, quod junioribus theologiae candidatis plûrimū commendavit Dupinus; — 2º *Commentarium in Epistolas D. Pauli*, quod abbreviatum à Joanne Gorcomio infra subjugimus. Hic verò monendum, nos valde dolere quid Estius, optimus quanquam catholicus, aliquando tamen Hesselii Baiiique quos magistros habuit loquendi modum secutus sit. Cautè igitur inter alia legendum quod profert in *Commentario ad Hebr. 9, 28*, ex Valentiniâ anni 855 synodo, *Christum non fudisse sanguinem pro omnibus omnino hominibus, sed tantum pro iis qui credunt, atque erroris damnandos qui secus sentiunt*. Constat verò hance Valentiniâ synodus ab Apostolicâ Sede nunquam fuisse approbatam. — 3º *Annotationes in loca difficultiora sacrae Scripturæ*, Duaci, 1628, in-fol., et Antuerpiæ, 1699; — 4º *Orationes theologicas XIX*, Lovanii; — 5º *Historiam martyrum Gorcomiensium*, Duaci, 1603, in-8º; — 6º *Martyrium Edmundi Campiani S. J.*, è Gallico sermone in Latinum translatum.

Quantum ad ea quæ Cornelium à Lapide spectant, cujus abbreviatum in D. Pauli Epistolas commentarium Estii foetibus adjunctum exhibit infra Joannes à Gorcum, ad tomum 5 Scripturæ sacræ lectores nostros remittimus, in quo, col. 31-32, ipsius texta est biographia.

BERNARDINI A PICONIO HOC OPUS INCHOANTIS DEO OPTIMO MAXIMO VOTUM.

Gratiâ tuâ ab omnibus liber, unum fē quāero, ô Deus
veritas et amor! hancque felicem mentis et cordis
vitam in terris inchoare desidero, quam in cœlis per
totam æternitatem, infinitâ tuâ frētus misericordiâ,
dūcturum me spero.

Ibi tunc eris perfecta mentis meæ vita, cùm te, ô
summa veritas, clare videbo; ibi tunc eris plena cor-
dis mei vita, cùm te, ô Deus charitas æterna, toto
corde diligam.

Quando itaque veniam et apparebo ante faciem tuam?
ô Deus, summa mentis et cordis felicitas! quando te
facie ad faciem intuebor? quando te totâ cordis plen-
itudine diligam? quando tibi totâ animâ adhærens,
unitus, totus in te transformatus, totus in tuæ divinitati-
tis abyssum immissus et absorptus, unus tecum ero
spiritus, tuâ vitâ vivam, tuâ beatitudine beatus?

Hæc est vita æterna.

Interim tibi, ô Deus, omne bonum, omnisque boni
centrum, per fidem et charitatem adhærere, et in te
solo, Domino et Deo meo, totam ponere spem meam,
mihi bonum et omne bonum esse, tuâ gratiâ intelligo;

hoc vita, hoc gloria, hoc divitiæ, hoc beatitudo, hoc
omne bonum.

Hanc igitur sacram divinamque adhæsionem, eâdem
tuâ gratiâ, libens et gaudens eligo, tibi uni deinceps
vacaturus, per assiduam orationem et per continuam
meditationem verbi tui, quod æternae veritatis tuæ
quasi radius est, et divini amoris tui velut scintilla;
et ideo mentis et cordis inchoata vita; vita quippe
mentis veritas, vita cordis amor.

Confirmo hoc Deus quod operatus es in me. Adjuva
me Deus, salutaris meus, et propter gloriam nominis
tui, ab omnibus obstaculis liberum me, tuâ gratiâ, in
hoc sacro otio, quod et magnum negotium est, sustine;
vivam in posterum tibi, soli, totus, omnino, semper.
Hoc ut ita sit:

Illumina vultum tuum super me, et miserere mei,
ô Deus veritas! ure cor meum et renes meos, ô Deus
charitas! luceam à te! ardeam ex te!

Hic eloquiorum tuorum veritate nutriar, donec te,
veritatem ipsam, videam; et videndo, nutriar ex te.

Hic eloquiorum tuorum ignibus ardescam donec te,

æternâ charitate, fruâ, tuâque amore beatifico, in te transformatus, ex te et in te vivam.

Sis nunc in terris vita mea per verbi tui irradiatio-

nem et ardorem, donec per tuam essentiam, quæ veritas et charitas est, mea sis in celo, æterna beatæ vita.

Scopus auctoris, OPERISQUE RATIO ET OCCASIO.

Hoc opus, quod in publicum nunc prodit, multis, si Deo placet, profuturum; ad meam utilitatem propriam mentis nimirum et cordis vitam, scripsi.

Duplex itaque mihi fuit in assiduâ, per plures annos, Epistolarum beati Pauli lectione et jugi meditatione scopus; veritatem, scilicet, quæ ex D. Augustino, vita mentis est, indagare; et charitatem, quæ ex eodem doctore, vita cordis est, accendere, nutrire, augere; et reverâ, Deo votis meis annuente, tot et tantos effectus utriusque percepi, ut hoc opus, quamdiu fuit mihi proprium, vocaverim vitam mentis et cordis.

Illi autem scribendi hæc ratio fuit et occasio.

Primò, sanctum Paulum semper veneratus sum, ut totius mundi doctorem, ab ipso Christo Domino, jam gloriose et in cœlis regnante, edoctum, Dei Spiritu aflatum; et è cœlis ad nos missum, quasi à suo latere legatum, suique Evangelii præconem et interpretem fidelissimum.

Secundò hujus apostoli scripta mihi visa sunt in Ecclesiâ, quasi fontes luminis et ignis perennes et inexhausti; unde veritas et amor indesinenter et ubique scaturiunt; unde vita mentis et cordis, omnibus illa piè meditantibus, occultâ sancti Spiritus subministrâ, tribuitur.

Hinc animus meus, ad illa luminis et ignis scripta, semper fuit propensissimus; verum ad ea quietè legenda, penetranda et gustanda, mihi non dabatur otium convenientius.

Divinâ tandem favente providentiâ, ab aliorum curâ fui liber, optatum mihi concessum est otium; tune nullatenus hæsitavi quid agerem, ubi mentis et cordis vitam quererem; sed divino quasi instinctu impulsus et abreptus, animum applicui totum, ad hos vite divinæ fontes; seu ad hæc apostolica luminis et ignis scripta legenda, scrutanda, die ac nocte meditanda.

Nec me spes mea fecellit: etenim in hæc jugi et assiduâ meditatione, et lumen vidi, et ignem sensi; et mens mea, verborum Dei veritate nutrita, et cor meum, divinis illorum ardoribus animatum, revixit.

Tune tamen ita legebam, ita meditabar, ut nec quidquam scriptis mandarem; imò nec scribendi mens esset; etenim lux non ita facile pingitur, ac videtur; nec calor exprimitur, sicut sentitur.

At mea demum experientiâ doctus, quod sèpè saepius transitoriae sunt et quasi momentaneæ mentis irradiationes, cordisque motiones; aliqua tandem decrevi ad meam doctrinam, edificationem, et consolationem propriam scribere; ut his scriptis in memoriam

mihi revocarentur cogitationes, sensus et effectus, quos in lectione et meditatione perceperam, et quorum sacrâ ruminazione nutriri exoptabam.

Scripti itaque aliqua et primùm quidem sine methodo, prout res, occasio et affectus suggerebant.

Sed alterâ docius experientiâ quod è memorâ elaborerunt quamplurima, et quidem ad textûs intelligentiam planè necessaria; et quæ mihi per meditationem fuerant elucidata, verbi gratiâ, naturalis ordo textûs apostolici, et eorum quæ in textu interseruntur, connexionio; mens Apostoli, sensusque probabilior; quæ omnia non primo semper intuitu patent;

Hinc, ut memorix deficiente opitularer, et meæ meditationis mihi perseveraret utilitas; incœpi post diurnam et exactam cujusque capitî discussionem; imò et post singulorum versuum et verborum saltem obscuriorum explicationem, in commentario factam; cum mihi scilicet omnia vividius et clarius erant in mente; incœpi, inquam, brevem capitî analysisim facere, in quâ velut in speculo, mihi statim exhiberetur ordo et connexionio textûs apostolici; deinde et quamdam quasi paraphrasim, ex ipsismet Apostoli verbis, quantum potui, paucis tantum ad elucidationem additis, componere; quæ mihi mentem illius fideliter exponeret.

Sic ergo triplex mihi ferè incogitanti nata est apostolicarum epistolarum expositio, per analysis, paraphrasim et commentarium; cum hoc discrimine, ut quæ hic ordine sunt priores, natu tameu sint posteriores. Analysis et paraphrasis post commentarium prodierunt; illi nihilominus præponuntur, quia faciem unaquaque suo modo præfert ad faciliorem et pleniorum totius capitî intelligentiam; analysis exhibens partes, ordinem et connexionem textûs; paraphrasis mentem et sensum litteræ propriem breviter exponens; donec in commentario lux plena detur.

Porrò circa triplicem hanc expositionem paucis adnoto quale meum fuerit studium.

In analysi faciendâ curavi, ut verè et merè esset analysis, seu resolutio capitî in suas partes, earum ordinem et connexionem simpliciter declarans; non vero commentarius foret, aut quid commentarii vicem tenens.

In paraphrasi texendâ vitavi ne plura dicerem quād cogitaverit Apostolus; hinc illius mentem breviter et clarè aperui, ipsius Apostoli verbis, aut saltem æquivalentibus, paucis aliquando tantum additis, ad pleniorum mentis illius intelligentiam necessariis.

In commentario attendi, ne tricis grammaticalibus,

aut questionibus merè curiosis animus distractus exsiccatur; binc eas non vitavi tantum, sed et ubique observationes pias, morales et asceticas musci, cum praxibus christianis, quæ pietatem accenderent, augerent et nutrissent.

An successus voluntati respondeat; penès eruditum lectorum sit judicium; in hoc etiam laudabilis, ut puto, conatus, qui forsan aliis ansam dabit felicius laborandi.

At, inquies, hâc triplici expositione, fit et triplex ejusdem r̄i repetitio.

Fateor, sed unaquæque diversimoda, alteri superaddens, sice nulla superflua; imò ad plenam textū intelligentiam, unaquæque utilis et suo modo necessaria.

Sic crepusculum, aurora et meridies sibi succedunt invicem, nec tamen obstant; quia lux una disponit ad aliam, et alia perficit aliam.

Sic viatori Romam, v. g., Parisiis proficiscenti, non obest, imò prodest provinciarum et urbium, quas peragraturus est, in chartā geographicā inspectio; deinde et earumdem in seipsis intuitus, primo in summā, deinde in individuo.

Analysis itaque quasi crepusculum est, Paraphrasis quasi aurora, Commentarius quasi meridies.

Rursus analysis, quasi charta geographicā, breviter et in puncto designat provincias, urbes et oppida, per quæ iter faciendum est: paraphrasis easdem provincias, urbes et oppida in seipsis exhibet itineranti; sed quasi summatim et in globo; commentarius verò uniuscujusque urbis templo, palatia, omniaque visu digna singillatim repräsentat.

Hæc itaque tria, analysis, paraphrasis et commentarius singulariter sumpta, ita lumen suum legenti conferunt ut simul sumpta plenam et perfectam dent apostolici textū intelligentiam, et notitiam pariant veritatis, quæ est mentis vita.

Circa quam unum te moneo, lector benevole, quòd, quia veritatem propter charitatem quæsivi, mentisque vitam, propter vitam cordis optavi; hinc, ad veritatem indagandam, ita nihil necessarium prætermisi, ut multa tamen curiosa tantum, mentem et cor distra-

hentia et exsiccantia, potius quam vivificantia, lubens et volens omiserim.

Veritatis itaque indagandæ gratiâ, præviâ semper et identidem reiteratâ oratione, legi primum nostram vulgataum versionem; legi deinde textum originalem et alias ejus versiones; legi plerosque antiquiores Græcos et Latinos interpres; legi et recentiores: quibus omnibus attentè coram Deo perpensis, simulque collatis, unum tantummodò, quantum potui, et, ut reor, magis litteralem sensum elegi; tacitis pluribus aliis, aut minus germanis, aut manifestè ab Apostoli mente alienis; quos taceo, non quia contemno, sed quia charitatem ex simplici veritate nascentem quero.

Scopus fuit ædificari, non dissipari; ardere, non torpere; amare, non otari: hinc otiosa, curiosa, disipantia, non ædificantia, sed ad summum eruditionem ostentantia libens prætermitto.

Hinc et plures sensus in locis tantum difficilioribus refero, ubi propter textū obscuritatem, lectionumque varietatem, res est dubia, nec apud sacros interpres de germano sensu satis constat.

Porro sensum, quem textui puto conformiorem, sic eligo, ut mea tenuitatis semper memor, nihil affirmem securus, nisi quod Ecclesia catholica docet; nihil in aliis damnum austerus, nisi quod eadem Ecclesia damnat; ipsa enim mihi *veritatis* est *columna*; cui firmus et inconcussus innitor; ipsa mihi *fimentum veritatis*, cui constans inhæreo et usque ad ultimum vitæ meæ momentum inhærebo; ipsa sola mihi verborum Dei interpres est irrefragabilis, cuius judicia in omnibus sequi profiteor; si quid ergo præter mentem, in his à me scriptis, secùs accidit, hoc ego ipse condemno et damnatum esse volo; mihi enim nomen Christianus, cognomen Catholicus.

Ne circa sanctorum interpretum citationes hæreas, lector benevole, moneo eas in eorum Commentariis esse querendas in locis, de quibus agitur. Itaque in omnibus interpretum citationibus subintelligendum est, *hic*.

D. autem Chrysostomus, cuius aliquando paginas nota, quærendus est in editione Græco-Latinâ factâ Parisiis apud Sebastianum Cramoisy, 1636.

PROLOGUS

IN OMNES D. PAULI EPISTOLAS.

Quatuordecim epistolas D. Paulus scripsit, non tam atramento, quam Spiritu Dei vivi; decem ad

Ecclesiás, ad Romanos scilicet unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philip-

JOANNIS A. GORCUM IN EPISTOLAS D. PAULI

Prooemium.

Ea sacrarum litterarum profunditas et majestas est, benevole lector, ut non is à seculo aberrasse censendus sit, qui profundo et vorticoso cas torrenti, aut

oceano fundum ignorantis, comparat. Ut enim hunc pervadere et transire commodè nemo potest, quin undarum violentiâ in præceps rapiatur, nisi cynebæ se

penses unam, ad Colossenses unam, ad Thessalonienses duas, ad Hebreos unam; quatuor ad singulares personas, nempe duas ad Timotheum, unam ad Titum et unam ad Philemonem.

Legunt quidam, et ad Laodiceses, sed ab omnibus exploditur, ait D. Hieronymus, lib. de Vir. illustr.

De hac ad Laod. Epistolam, vide cap. 4, Epist. ad Coloss., v. 16; vide etiam Praefat. in Epist. ad Ephesios.

Constat quidem apud omnes, quod haec quatuordecim Epistolae, non sint in Bibliis collocatae, eo quo scriptae fuerunt ordine; sicut duodecim prophetae non sunt in Bibliis ordine temporum collocati, ait D. Joannes Chrysostomus; sicut psalmi Davidici temporis ordinem non habent, ait Theodoretus.

At non aequè constat apud omnes de ordine, quo plerique scriptae fuerunt; sed in re dubia varii varie conjiciunt. Praecipuas referam opiniones in præfatione unicuique propriæ et singulis præpositâ.

Interim hic ordinem appono, quem recentiores, re serio examinatâ, putant probabiliorem.

Prima omnium scripta, est prior ad Thessalonicenses, Corinthi, anno Christi 52.

Secunda posterior ad Thessalonicenses, non multò post priorem, ut patet ex materiae conformitate, et ex eadem inscriptione, in qua Sylvanus et Timotheus. Corinth. an. 52 vel 53.

Et de his duabus convenienti omnes post D. Chrysostomum et Theodoretum; nec enim unius neotericæ et quidem extranei, singularem hic opinionem conuincoro, de qua suo loco in Præfatione secundæ ad Thessalonicenses.

committat, ita illas temerè nemo vel legendo vel explicando aggredi, nisi vel, divini timoris præ majestate deterritus, cymbam concendat; vel, profundâ humilitate nivus, illarum quodammodo vadum tentet. Sensuum namque arcanorum, in Scripturâ divinâ reconditorum, varietas occurrit tanta; eaque materialium quas pro-equitur diversitas, ut disciplinas ipsa omnes, et quidquid ab homine sciri potest, suo complecti sinu videatur; atque adeo quedam scientiarum omnium esse universitas, scientias universas vel formaliter vel eminenter continens, ac velut mundus quidam intelligibilis, suis quatuor partibus, eam quatuor elementis, egregiè et symmetricè constitutus; cuius terra est velut in centro medio, ipsa videlicet historia sensusque litteralis; circa quam, instar aquarum, moralis intelligentiae abyssus circumsecus diffunditur; circa duas hasce partes quasi inferiores aer ille naturalis scientiae longe latèque circumvolvitur; extra omnia denique igneus ille [empyrei] cœli ardor, id est, divina naturæ contemplatio, quam theologiam dicunt, circumglobatur. Quamobrem, paucis ut perstringam, uti sensus illius historicus terræ, tropologicus aquæ, sic non inscitè allegoricus aeri, anagogicus igni et aetheri comparari posse videntur. Adeo scilicet Scriptura fertilis et uber est, utpote est qua, velut è Paradiso terrestri, quatuor illa flumina celeberrima omnem circuit undique regionem irrigantia prorumpentes, quatuor horum sensuum fluentia profluentes. Non tamen quod omnis Scriptura hosce semper et ubique sensus patiatur, etsi litteralem omnis habeat; nam in novo Testamento vix allegoria locum habet, in Epistolis vero ipsis rarissima est tropologia.

Quas inter Paulinæ non postremum, quin imò facile primum, locum obtinent; harumque duplex in

Tertia ad Galatas, qd. Christi 55 vel 56, Ephesi; id tamen non ut certum asseritur, sed ut rerum Paulinarum ordini conveniens: hujus, ut suo loco videbitur, tempus est omnium incertissimum.

Quarta ad Corinthios prior, an. 56, Ephesi.

Quinta posterior ad Corinthios, an. 57, Philippis seu Macedoniâ.

Sexta ad Romanos, an. 58, Corinthi, in portu Genhrensi.

Septima ad Philippenses, an. 62, Romæ in primis vinculis.

Octava ad Colossenses, an. 62, Romæ in iisdem vinculis.

Nona ad Philemonem, an. 62, Romæ in iisdem vinculis, sed sperans ab eis citò liberari.

Decima ad Hebreos, an. 63, Romæ, aut saltem in Italia, paulò post prima vincula.

Undecima prior ad Timotheum è Macedoniâ, an. 64.

Duodecima ad Titum, Nicopoli, an. 64; de hac men utrâque magna controversia apud auctores. Vide præfationem illius.

Decima tertia ad Ephesios, Romæ in secundis vinculis, an. 66.

Decima quarta posterior ad Timotheum, Romæ in secundis vinculis et morti vicinus, an. 66.

Et de his duabus etiam controvertitur; multi enim volunt quod in primis vinculis scriptæ fuerint: de quibus vide præfationes proprias.

Hunc ordinem stabilit et quantum potest, probat dominus de Tillemont, in suis in D. Paulum Notis, Mémoires, etc.

genere objectum est, doctrina scilicet, et morum christianorum conformatio. Prior enim cuiusque fere Epistolæ pars dogmatica est, in qua nimurum, quæ ad fiduci nostræ spectant, mysteria Apostolus perstringit. Posterior, ethica, in qua morum vitæque formam tradit fidelibus; idque variè et mixtum, Hebreorum veterum ritu, et more epistolice scripti per familiari. Inter fidei autem mysteria, tria potissimum, suo tempore in primis situ necessaria, Apostolus inculcat; puta, primò Christi orationem et gratiam, ipsisque unicum esse nostrum Redemptorem; à quo nimurum gratia omnis, justitia et salus omnis expectanda sit. Deinde Judaicas legalesque ceremonias, per novæ Christi legis inductionem, penitutis esse abrogatas. Denique hereses jam tum suppulentes, quas passim perstringit et jugulat; in primis autem Simonis Magi (à quo ceu utero viperino plurimæ aliae soboles virulentæ prosperserunt, Menander videlicet, Saturninus, Basilides, Gnostici, Carpocrates, que item à SS. Petro et Judâ apostolis suis depinguntur coloribus), tum verò et Ebionitarum et Cerinthianorum dogmata, cane pejus et angue esse fugienda. Hinc qua de cœvanda philosophiâ, de falsâ angelorum religione et cultu, de superstitione ciborum delectu, deque horum similibus inculcat, non aliter intelligenda sunt, quam quatenus sua ex poetarum figuris ac philosophorum erroribus dogmata Simoniani conflârant. Posteriore verò Epistolæ parte, virtutes tradit christianas et ethicam sacram; idque non per continuos discursus, ad instar Aristotelis aliorumque ethices magistrorum, sed per breves gnomas, nervosaque sententias, easque profnicuè superè sine ullo ordine congestas. Haec namque ethices tradendæ ratio veteribus Hebreis in usu fuit, uti è

Unicuique Epistolæ suum, in hoc opere, proprium anteponetur argumentum; interim in genere dici potest, quod omnium D. Pauli Epistolarum triplex argumentum esse videatur.

Primum, fidei dogmata stabilire et explicare, mores christianos inculcare, ad perseverantiam in fide et virtutibus animare.

Hinc plerūque prior earum pars est dogmatica; posterior verò moralis.

Aliud argumenti genus est Judaismum, legisque Mosaicæ ceremonias, per novam Christi legem abrogatas, impugnare et eradicare; præsertim in Epistolis ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenses, ad Hebreos.

Tertium, hæreses, jam tunc subnascentes, suffocare; præcipuè in Epistolis ad Ephesios, ad Colossenses, ad Timotheum.

Hæc omnes Epistolæ, si excipiatur quæ ad Hebreos, scriptæ sunt Græcè; tum quia ad Græcos, tum quia Græcè tunc loquebantur ferè omnes; hinc et ad Romanos etiam Græcè scripsit, ut dicetur in hujus Epistole præfatione.

Porrò quām utile sit has omnes Epistolas legere, meditari, commentari, discamus à D. Joanne Chrysostom.

Proverbiis et Ecclesiaste Salomonis, et Ecclesiastico Iesu Siracidae colligere est; Græcisque priscis: exemplo sunt Phocylides, Hesiodus, Theognis.

Quoniam autem Epistole h.e. teste apostolorum principe Petro, multa continent intellectu perdifficialia, que instabiles et perversi corde depravant, et longè seculi atque reverè sciant, exponunt; hinc tot illarum reperiunt est interpres, qui sano eas sensu, et ad mentem scriptoris, Ecclesiastique universæ consensum, exponere sunt conati. Ut enim taceam veteres cum Græcos tum Latinos interpres, Origenem, Theodoreum, Chrysostomum, Theophylactum, Oecumenium, Ambrosiastrum, Hieronymum, Augustinum, duos Auselmos Cantuariensem et Laudensem, Sedulum, Rupertum, Haimonem Halberstatensem, D. Thomam Aquinatem, Lyranum, Hungonem Cardinalem; recentioris verò aetatis Cajetanum, Dionysium Cartusianum, Catharinum, Claudium Guillaudum, Titelmannum, Salmeronem, alias que qui in omnes D. Pauli Epistolas, tum etiam qui in singulares aliquas commentaria edidere (hæreticos enim, Calvinum, Bezam, Marloratum, aliosque hujus farinae exposidores, in numero interpretum non habeo, utpote interpolatores et depravatores adulterinos potius, quām enarratores genuinos); post alios jam nuperimè pleni et absoluta, omnique doctrina genere refertissima, in easdem Commentaria euulgârunt, duo duarum catholicarum in Belgio academiarum lumina et ornamenta, nempe, D. Gulielmus Estius, sacrae theologie apud Duacense in regio Collegio doctor per annos trintaga et eò amplius celeberrimus, et universitatis aliquoties amplissimam cum potestate præfetus ac rector; et R. P. Cornelius Cornelii à Lape, societatis Jesu, lingue sanctæ et sacrarum Litterarum professor Lovanius primus, ac subinde Roma in amplissimo illo orbis terrarum theatro, in Collegio societatis Jesu. Cujus utriusque laboribus omni ex parte absolutis, et ad incudem de nuo revocatis, quid à quoquam addi posuit, non video; tamet i propterea alias à scribeni commentando detergere nec velim, nec debebam; cum, ut initio significavi, amplissimus patentissimusque Scriptura sacra sit campus, quo plurimis ingeniorum aratris subacta et culta, nunquā satis aut ad summum excoli perficie potest, cum semper quid novo agri-

stomio, harum interprete fidelissimo.

Pauline, inquit, Epistole, metalla sunt spiritus et fontes; metalla quidem, quia quovis auro pretiosiores nobis præbent divitias; fontes verò, quia nunquā deficiunt, sed quantumlibet exhaustis, tantumdem ac multò amplius rursus affluit; et hoc evidenter declarare potest totum tempus quod præteriit.

Siquidem ex quo Paulus vixit, quingenti jam elapsi sunt anni, totoque hoc tempore, multi tum committatores, tum doctores ac interpres, multa sepe inde exhauserunt, nec tamen reposita inibi divitias exinanire valuerunt; non est enim sensibilis hic thesaurus, et ideon consumitur à multis effodientium manibus, sed augetur et multiplicatur.

Et quid dico de illis quiante nos fuerunt? quām multi post nos dicturi sunt; ac rursus post illos alii, nec tamen deficient fontis in modum scatentes divitiae; neque metallorum hoc genus exhaustetur. D. Chrysostomus in dictum Apost., habentes unum spiritum, homil. tertia.

Expertus ego, mentis licet exilissimæ, et Paulino pectori penetrando, infinitè imparis, hæc D. Chrysostomi verba quasi prophætica, ad litteram vera reperi.

cole, in quo desudet atque elaboret, restet; et puteus sit inexhaustus, è quo multa licet continenter haurias, semper quod de novo haurias, reliquum erit, nec ad idum pertinges fundum, quo cumque demum modo conitaris.

Quæ porrò pluribus diffusèque uteque hic commentator est prosecutus, et ingentibus complexus voluminibus, horum breve quoddam ipse succinctè ac summatim concinnare Compendium studi; ita tamen, nullum ut locum vel verbum omiserim, quod aliquam includere difficultatem videatur, quin ejus, quæ potui brevitate et quad licuit, dilucidam expositionem afferam. Clariora itaque paucissimis et obiter perstringo; quæ verò te remorari posse, lector, potem, ea prolixius, brevitatis tamen quam specto minimè oblitus, sum prosecutus. Inter legendum occurrere solitas quæstiones rescco; exempla historiasque veteres omitto, variarum interpretationum conciliations studio supprimo; lectionem variatatem, aut ad Hebreos aut Græcos fontes, rarissimè revoco; sensum denique discrimina paucis attingo; nudum litteræ corticem tollere elaboro, latenterque introrsum verborum nucleus, mentemque Apostoli crux, præcipuum mihi intentum est. In quo tuis, lector, comodis non mediocriter consuluisse videor; tum molestum ac tetricum longiora legendi fastidium, quod suboriri nonnumquam vasto in discursu solet, resecare; tum tempus (cujus habendum rationem potissimum sapientes monent) tibi incurfaciendo. Nec verò est quid commune illud Epitonias carpentium convicium, compendia librorum merita esse illorum dispendia sepe temere asserentium, verear; nullum quippe per me vel Apostolus ipse, vel commentatores ambo, patiuntur detrimentum, dum ex illorum sententiâ et expositione nudum apostolicorum verborum sensum mentemque scribentes afferre contendit; et n. nil, quod ambo quidem cogniti habent necessarium, omitto; quin immo materiam ex utroque suggero, in quâ te longius latiusque, si videatur, distendas. Et sic ergo ve'nt panis his coctus, aridus quidem, sed suculentus, eocreatus, et substantia plenissimus. Panxillum hæc videbis in elocutione carnis, sed nervorum, caulinum et medullarum in sensibus plurimum, et materialium rerumque Paulinarum Iliada, in parvi hujus libelli putamine

Epistola Peulinae metalla sunt spiritus indeficien-
tia; et fontes luminis et ignis, ut ita dicam, inexhau-
ribiles.

Experire, lector, ejuscumque eruditionis, ingenii-
que solidioris et acutioris, et hæc eadem verba repe-
ac nece conclusam. Videbis quoque achatem illum
regis Pyrrhi, multa ex quo in spatio spectanda dan-
tem: navem quoque sculptoris Myrmecidis, quæ om-
nia magnæ navis instrumenta sub musicali aëre um-
braculo clare videnda exhibeat. Cernes hinc pugnum
clausum, qui accuratâ ruminatiōne patescat, pa-
tentem explicatamque tibi manū exseret in multos

ries veriora; si præsertim indefesso studio cor pium
adjunixeris et humile; ita ut oratione fervidâ et hu-
mili frequenter petas à Deo, quod studium solum sup-
peditare non potuerit.

distinctam digitos et articulos. Reperies hic item mul-
tos calices clausos, qui attenta considerationis tue
patescat radios, insignia diuinorumque flores rerum
excludent. Vestem hinc quoque habebis, sed complica-
tam et involutam; hanc ut explicies jubeo, si in usum
eam tuum convertere volueris. Invenies hic denique
Archimedis sphærā, multa astra et spiritualia lu-
mina brevi in circumferentiâ complectentem.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS

Præfationes.

Hæc Epistola, ordine temporum, sexta aut septima
plerūmque reputatur; in Bibliis tamen prima colloca-
tur, non tantum, quia Roma caput est mundi, sed multò
magis, quia hæc ad Romanos Epistola continet chri-
stianæ religionis capita; fidem, gratiam, Christi meritā.

De hæc Epistolâ, multi, non sine causâ, existimant
dictum à D. Petro, 2 Ep., c. 3, quædam esse difficilia
intellectu; reverâ, præ cæteris Epistolis, difficillima
est, ut fatetur Origenes, D. Hieronymus; quin et
difficultas deterruit D. Augustinum, ne coeptam hujus
Epistolæ explicationem perficeret, ut ait lib. Retract.,
c. 25.

Hujus obscuritatis causa quidem communis aliis
etiam Epistolis Paulinis, imò et aliorum Apostolorum
scriptis, quia, licet sermo sit Grecus, phrasis tamen
sæpè est Hebraica, seu potius Syriaca. Causa verò
D. Paulo specialis, et in hæc præsertim Epistolâ, quia
sermo ejus hiuleus, confragosus, sæpè abruptus et
intercisis; à proposito in aliud, quasi quodam impetu,
ruens: deinde ad scopum revertens; objectionibus
tacitis et non evolutis respondens; multas Hebræo-

De Romanis, quorum nomen toto orbe notissimum
ac celeberrimum est, ut ne moremur in non necessariis,
nihil hic aliud dicendum, quam Epistolam hanc,
quæ ad Romanos inscribitur, non ad Romanum popu-
lum missam fuisse, sed ad omnes ac solos Christi
fideles qui Romæ erant, id est, ad Ecclesiam Christi
in urbe Romanâ constitutam. Sic enim habet Episto-
la: *Omnes qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis.* Erant autem ii partim gentiles, partim Judæi
eum ibem per id tempus incolentes. Qui cùm ab
apostolo Petro et aliis fratribus qui illuc ex Judæâ
advenerant, edociti essent viam salutis in Christo;
postea per quosdam Mosaicæ legis æmulatores, pro-
fessione quidem Christianos, sed à Christo, qui finis
erat legis, ipsa legis æmulatione plurim aberrantes,
turbati sunt, excitata nimis odiosâ inter ipsos et
gravi questione de meritis et justificatione. Pro cu-
jus rei intellectu quidam hic annotant, in exordio
nascientis Ecclesiæ duo fuissent genera judaizantium:
alterum, eorum qui arbitrarentur Evangelii gratiam
posterioris Abraham ac populo Israelitico peculiariter
promissam, non esse propagandam ad gentes profa-
nas idolorum ac dæmonum cultui deditas, et à Dei

rum sententias obiter tangens, et non explicans, sed
notas supponens.

Aliæ sunt obscuritatum causæ, de quibus videatur
D. Hieron., quæst. ad Algašiam decimâ.

At difficultatem compensat utilitas magnitudo, ait
Estius; quid enim utilius in vitâ, quâ id discere,
sine quo benè, beatè et in æternum vivere non
possis?

Hujus Epistolæ scribendæ occasio fuit orta conten-
tio inter eos qui ex Judæis, et illos qui ex gentibus
conversi fuerant.

Judæi hujus contentionis auctores, præ nimio legis
et Judaismi zelo, gentiles, etiam post conversionem
in Ecclesiâ, aspernabantur, quasi Dei gratiâ indignos;
sese verò, ob legis Mosaicæ observantiam, Evangelii
gratiâ dignos arbitrabantur; dignosque qui alias
in omnibus præferrentur. Hinc rixa, alteratio et ob-
jurgatio.

Gloriabantur Judæi quòd Dei populus erant, cui
data lex, ad quem prophetæ missi, cui promissus et
datus Christus, etc.; hæc autem omnia, suis, et

testamentis, ut Paulus Ephes. 2 loquitur, extraneas.
Hujus generis fuisse dicunt illos qui cùm Petro discep-
tabant, Act. 11, expostulantes quòd homines gentiles
fecisset Evangelii participes; quique post auditià Petri
satisfactione mirata dicebant: *Ergo èt gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Alterum verò genus
corum qui astringi volebant observatione legis Mo-
saicæ: quòd sine ea justificari et salvati quenquam
posse non arcendas quidem gentes ab Evangelio put-
arent, sed tamen negarent, utecum Evangelium
ac legem Christi recepisset. Quod genus erant qui
fratres ex gentilitate conversos doccebant, Act. 15:
*Nisi circuncidantini secundum morem Moysi, non po-
testis salvati.* Et iterum: *Quia oportet circumcidì eos,*
præcipere quoque servare legem Moysi. Item, qui Galat-
tas in servitutem Mosaicæ legis redigere volebant,
Galat. 2. Verum hæc distinctio judaizantium mihi
parum solida videtur. Nam ut Judæi parati semper
erant gentiles, ad communionem sive religionis ad-
mittere tanquam proselytos et asceticis, ita Christiani
Judaizantium ab Evangelii gratiâ ac spe salutis nemini
excludebant gentilem, modò circumcisum ac le-
galium Mosaicorum observantem. Unde et illi Petri

majorum suorum meritis attribuebant; zelo scilicet et fidelitati, quibus Deo vero servierant: propter quae fides et Evangelium ipsis tanquam hereditas et patrimonium erant debita; gentilibus autem utpote idolatrias, omnibusque vitiis deditis, gratis data.

Gentiles verò de scientia, philosophiā scilicet, gloriantur; quin et extollebant quosdam suorum, qui et veri Dei notitiam habuerant, multaque prudenter, fortiter ac justè gesserant; Judæis autem suam in Deum rebellionem; inmò et suam quoque idolatriam improperabant; de qua testis est Scriptura: objiciebant et ipsis persecutioes, quas prophetis intulerant; at præcipue mortem quam ipsi Christo Domino injustè et cruentè dederunt; hincque se digniores affirmabant, quibus Evangelii gratiam Deus exhiberet.

Sie ergo altercantibus Romanis Apostolus sese medium interponit; partiumque quæstiones ita dirimit, ut asserat 1º utrumque populum, Judæum et Græcum graviter deliquesce; gentilem, quia Deum ex creaturâ cognitum, non glorificavit; Judæum verò, quia Dei

reprehensores dicebant: *Quare introisti ad viros præputium habentes?* Id est, incircumcisos; non utique reprehensuri, si gentiles illi circumcisi fuissent. Quod verò dixisse cum admiratione leguntur: *Ergo et gentibus pænitentiam dedit Deus,* sic intellige, gentibus in preputio manentibus. Hoc enim mysterium prius in cognitione, ac sibi validè paradoxum, Petro visionem que sibi fuerat coelitus ostensa, narrante jam didecerant. Igitur hæc judaizantium distinctione prætermissâ, quando nec apparer omniò Judæos qui Romæ erant, per trahere voluisse gentiles qui in Christum crediderant, ad Mosaicæ legis observationem (neque enim in hæc Epistolâ tale quid usquam significatur), illud potius dicendum, occasionem hujus ad Romanos Epistole scribendæ natam fuisse ex contentione qua Romæ inter Judæos et gentiles, utrosque fideles, s' bona fuerat, ut dicere cœperam, de meritis et justificatione; dum scilicet utriusque suis meritis Evangelii gratiam arrogarent. Etenim Judæi (qui quidem erant, ut dixi, contentiois auctores) jactabant se Dei populum esse quondam electum, gentibus in idolatriâ derelictis; legem cum judiciis et cæmoniis à Deo sibi datam, non illis; patriarchas suos ac prophetas Dei familiares, et horum oracula sibi tradita; denique Dei promissa et pacta secum inita, maximè demittendo Messiâ salvatore, eodemque ex ipsis nascituro, qui jam missus ad ipsos, et ex ipsis natus esset. Quæ omnia tanquam præclaræa de illis etiam Paulus ipse commemorat sparsim in hæc Epistolâ, ut c. 3, 9, 11 et 15. Propter quod dicit aliquoties: *Judeo primùm et Græco;* videlicet Judæorum præ gentilibus prærogativam indicans. Hæc autem omnia meritis suorum majorum, cum quibus unus essent populus, attribuebant Judæi; sua quoque merita velut ad cumulum addentes, quod à majoribus suis minime degenerarent, utpote retinendi cultus ac legis observandæ studiosissimi: digni proinde quibus potius quam aliis populis Evangelii gratiam ac promissa Deus offerret; quemadmodum et jam obtulisset, Christo filio ejus Evangelium suum Judæis non gentibus annuntiante. Gentiles contra, quos Apostolus Græcos appellat, suam Græciam philosophiæ parentem, sapientiæ virtutumque studiis excultam ac nobilem prædicabant: specialiter Romani multa à majoribus suis non solum fortiter, verum etiam temperanter et justè facta quibus imperium et gloriæ immortalem suæ genti, peperissent, commemorabant. Cæterum idolatriæ crimen ita rejiciebant gentiles, ut ignorantie depandum dicentes, non malitia. Nec tamen etiam inter ipsos defusse qui unum verum Deum, invisibilem,

legem non observavat; unde concludit omnes esse sub peccato; et ideo neutrum suâ justitiâ salutem meruisse; sed omnes Dei Salvatoris egere gratia.

Scopus igitur Apostoli in hæc Epistolâ est ostendere quod Christi gratia, nec Judæis data sit, ob Mosaicæ legis observantiam, nec gentilibus, ob legis naturalis custodiæ: sed mere gratis et ex purâ Dei misericordiâ.

Hinc cap. 1 horrenda philosophorum gentilium scelerâ revelat; cap. 2 Judæorum transgressiones; cap. 3 concludit omnes esse sub peccato, nec habere de quo gloriantur; ibidem circa finem capitî suam de gratuitâ justificatione, gentibus et Judæis oblatâ, doctrinam aperit; cap. 4 hanc suam doctrinam confirmat exemplo ipsius Abrahæ, gratis per fidem justificati; in cap. 5 hujus gratuitæ justificationis excellentiam declarat et utilitatem; cap. 6 hortatur sic justificatos, ut sanctis moribus justitiam servent et augent, quia, ut cap. 7 docet, post justificationem manet adhuc concupiscentia, quam lex acuit, sed

æternum, omnipotentem ex opificio mundi cognovissent. Judæis certè qui tot Dei beneficiis ingrat, toties in superstitionem falsorum deorum relapsi fuissent, denique Messiam Dei filium promissum ac missum, male acceptum turpissimâ morte condemnassent multò sese digniores esse, quibus Evangelii sui gratiam Deus exhiberet. Istius modi igitur altercatione inter fideles qui Romæ erant exortâ et indies glisceente, Paulus pro munere suo apostolico occurrentium ratus, hanc ad eos mittit Epistolam, quâ primum utriusque partis fastum deprimit, ostendens omnes priusquam a Deo vocarentur ad fidem Christi, fuisse peccatis subditos, et à verâ justitiâ alienos; ideoq; nihil habere de quo vel alteri adversus alteros sese venditent, vel utrique gloriari coram Deo possint, tanquam de aliquo merito gratiæ et salutis oblatæ per Christum. Docet itaque gratuitum Dei donum esse justificationem, hoc est, non per legem, aut ex ullo operum merito, dignitate, respectu, sed gratis per fidem in Christum propitiatorem, justificari tam gentiles quam Judæos. Atque hic status est et principale argumentum Epistolæ. Quod quidem beatus Augustinus brevissime perstrinxit in expositione quarundam propositionum hujus Epistole, cùm dixit in eâ versari questionem operum legis et gratiæ. Ac rursum in Epistolâ 105 ad Sixtum Romanum presbyterum, postea pontificem, ita scribens: *De gratiæ commendatione maximè ad Romanos Epistola loquitur, ut inde se prædicatio ejus velut à capite orbis loto orbe diffunderet; ea est enim quâ justificatur iniustus.* Eundem pluribus argumentum hujus Epistole explicantem consule, si placet, in hujus Epistole inchoatâ expositione, et l. 1 ad Simplicianum, questione 2. Est autem hæc vera ac germana de justificatione doctrina, non que opera nostra à negotio justificationis simpliciter excludat, ut sectarii volunt (siquidem et ipsa fides opes quoddam nostrum est), sed que à justificatione removat opera sive legis, sive naturæ, fidem præcedentia, et omnino ea que non sunt ex fide. Quam Apostoli mentione esse ex ipsis Epistole progressu planius evadet. Porro liquet ex dictis, in hæc Epistolâ propriè non versari questionem, quæ in Epistolâ ad Galatas scripta, num ad salutem necessaria sit observatio legis cæmerialis data per Moysem, ut proinde gentiles, si salvi esse vellent, eam suscipere debeat; sed de lege morali disputationem esse, quam Judæi scriptam in tabulis acceperant, gentiles tantum animis impressam gerebant. Quærebatur enim an ea lex sive scripta, sive insita justificare posset hominem, ut ejusmodi justitiâ preparatus, donorum ac promisso-

quam gratia superat et reprimit; in cap. 8 enumerat fructus ex fide Christi nascentes.

In capp. 9, 10, 11, docet gentes ad justitiam electas esse, Iudeos verò rejectos ab illâ, quia gentes Christo crediderunt; Iudei autem credere noluerunt. Ex hâc Iudeorum rejectione consequentias prævenit, quæ contra Dei veritatem et justitiam deduci possent; hujus rejectionis limites notat et quoad tempus et quoad personas; Iudeorum rejectio fuit vocationis gentium occasio: hanc rejectionem timeant et gentes. A cap. 12 usque ad finem Epistola, mores instruit.

Duae igitur sunt hujus Epistolae partes: prima, quæ est dogmatica, complectitur undecim capita; secunda, quæ est ethica, continet quatuor capitibus. Caput 16 varias continet salutationes.

Scripta fuit Græcè, tum quia è Græciâ, ubi D. Pau-

rum quæ secum afferat Evangelium, particeps fieret. Potissimum tamen ad legem Decalogi respicit Apostolus, propter Iudeos, qui in illâ fiduciam justitiae collocabant multò amplius quâm gentiles in lege nature; cuius se multifari transgressores fuisse facile videbant. Cur autem eos qui circumcisioinem ac extera legis ceremonialis observarent, hic non increpet, sicut in Epistola ad Galatas, ratio jam ante dicta est. Nam gentiles Romani non erant hoc passi quod Galatae, ut in legem et circumcisioñem à pseudoapostolis traducerentur; Iudei verò qui magna pars erant eorum ad quos hac Epistola scribitur, ab avito more nondum abstrahendi erant (neque enim tempus advenierat) tantum docendi (quod satis hâc Epistola agitur), ne ex lege quoquo modo justitiam exspectarent. Alioquin Paulum non docuisse discessionem à Moysi eorum qui per gentes erant Iudeorum, de quâ re postea Jerosolymis accusatus fuit, Act. 21, vel inde constat, quia passim cum Iudeis Judaicè vivebat. *Factus sum, inquit, Iudeis tanquam Iudeus; iis qui sub lege sunt, quasi sub lege esse, 1 Cor. 9.* Quocirca Jacobus Apostolus de accusatoribus ejus: *Et scient, inquit ei, quia quæ de te audierunt, falsa sunt.* Occupatur Paulus in argomento memorato ab initio Epistole usque ad finem capituli undecimi. Postquam enim docuit omnes sub peccato esse, nec habere de quo gloriantur, deinde post medium capituli 5 suam doctrinam de gratuitâ per fidem justificatione, gentibus aequi et Iudeis oblata exponit; camque capite 4 confirmat ab exemplo Abrahæ. Ut autem hoc Christi beneficium magis illustreret, originem prodiit peccati in humano genere, ejusque tyrannidem describit, à quâ per Christi gratiam liberamur. Ista exsequitur c. 5, 6 et 7. Hinc cap. 8, repetitâ magnitudine beneficii, per Christum exhibiti, declarat ordinem, vim et efficaciam divinae prædestinationis. A quâ, transitu facto ad Iudacorum reprobationem, mox de utrâque in universum disserrit, et ita quidem, ut tam electionis quâm reprobationis causam in solam Dei referat voluntatem. Capite 10 rursus jutitiam quæ ex fide est, à Iudeis ignoratam, toto orbe prædicatam commendat. Denique, capite 11, quæ de populi Iudaici reprobatione dixerat, ita mitigat, ut doceat reliquias ex eo servari, imò futurum aliquando ut ipsa natio Christum recipiat, fidei centum provocata. Sequitur deinde Epistola pars ethica, quâ Romanos variis ac necessariis pro tempore perceptis ad vitam benè christianè ducendam

lus lingue Græcae assueverat; tum quia lingua Græca tunc Romanis omnibus, etiam feminis, teste Juvenali, erat in usu quotidiano; tum quia advenis Romæ morantibus (quales erant plurimi hujus Ecclesiæ Christiani) lingua Græca notior erat quâm Romana, seu Latina; tum denique, quia hæc epistola, utpote continens pleraque religionis capita, digna erat quæ ad omnes totius orbis Ecclesiæ mitteretur; Græca autem, ut ait Cicero pro Archiâ, leguntur in omnibus fermè gentibus; Latina suis finibus sanè exiguis continentur. Quia enim Græci, à tempore Alexandri Magni, dominati fuerant omnibus ferè gentibus; Græcè loquebantur ferè omnes.

Hinc Græcè scripsit Apostolus gentium, exceptâ ad Hebreos Epistolâ.

Scripta fuit Cenchreis, seu in portu Cenchreensi, qui erat urbi Corintho vicinus, anno Christi 58, ut putat Baronius, et per Phœbem diaconissam lata.

informat. Revocat in primis à vitiis et corruptelis seculi; tum ad charitatis officia mutuò prestanta, ut inter membra ejusdem corporis, hortatur. Inimicos quoque non modò non ulciscendos, sed etiam beneficis prosequendos esse. Principibus ac magistratibus ex animo parendum. Omnibus reddenda debita. Infirmos in fide à firmioribus tolerandos ac fovendos Christi Salvatoris exemplo. Hæc aguntur à cap. 12 usque ad cap. 15, ubi quedam subjicit de suo erga Romanos officio, spem faciens, quod ad eos sit venturus. Extremum caput varias continet salutationes. Est autem huic Epistola peculiare, quod etsi plurimum universos qui Romæ erant fidèles alloquatur Apostolus, interdum tamen propriè ad Iudeos, interdum ad gentiles convertat sermonem. Ad Iudeos quidem c. 2 ferè toto; item c. 7 et 14. *Ad gentiles, c. 11, ab eo loco: Vobis enim dico gentibus.* Et cap. 15, ubi ait: *Audaciis autem scripsi vobis, etc.; nam gentibus specialiter id dici sequentia manifestant. Nec solum ea res, verum etiam multa alia sunt, quæ huic Epistole intelligende difficultatem afferant; adeò ut affirmet Hieron. in octava ad Algasiam questione, omnem hanc ad Rom. Epistolam nimis obscuritatibus involutam esse. Et si voluero, inquit, cuncta discere, nequaquam mihi unus liber, sed multa et magna erunt scribenda volumina.* Quod utique dictum ab eo præcipue propter doctrinam justificationis et annexorum, quæ maiorem occupat Epistola partem. Quæ causa magnum etiam Augustinum deterruit, ne cœptum opus expositionis hujus Epistola perliceret, ut ipse testatur lib. 1 Retract., cap. 23. Quin et illud quod Petrus scribit 2 Epist., 5, in Paulini Epistolis esse quedam intellectu difficultia, de hâc ad Romanos Epistola potissimum accipi debere, non abs re multi existimant. Verumtamen difficultatem hanc, quantacumque ea sit, abunde compensat utilitatis magnitudo. Quid enim utilius homini in vita, quam id discere sine quo bene beatitudine et aeternum vivere non possit? Qnod ex professo traditur in hâc Epistola. Scripta est autem è Corintho, quemadmodum bene docent Origenes et alii. Nam ultimo capite commendat Phœbem Ecclesiæ quæ in Cenchreis erat, ministram. Erant autem Cenchreæ portus Corinthi. Cajum quoque qui Corinthi morabatur, hospitem suum vocat. Id ipsum confirmat Græcorum hypographe Epistole sub juncta. Sunt qui Athenis scriptam dicant, sed nihil afferunt probabile

IN EPISTOLAM AD ROMANOS

COMMENTARIA.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei,

2. Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis,

3. De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem,

4. Qui prae destinatus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum, Jesu Christi Domini nostri :

5. Per quem accepimus gratiam et apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus ;

6. In quibus estis et vos vocati Jesu Christi :

7. Omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis : Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

8. Primùm quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.

9. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio

10. Semper in orationibus meis ; obsecrans si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos ;

11. Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiae spiritualis ad confirmandos vos;

12. Id est, simul consolari in vobis, per eam que invicem est fidem vestram atque meam.

13. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sœpè proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in ceteris gentibus.

14. Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus, debitor sum :

15. Ita (quod in me) promptum est et vobis qui Romæ estis, evangelizare.

16. Non enim erubesco Evangelium ; virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judeo primùm, et Graeco.

17. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est : Justus autem ex fide vivit.

18. Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent :

19. Quia quod notum est Dei, manifestum est illis, Deus enim illis manifestavit.

20. Invisibilia enim ipsius, à creaturâ mundi per ea que facta sunt intellecta, conspiciuntur ; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas ; ita ut sint inexcusabiles.

CAPITRE PREMIER.

1. Paul, serviteur de Jésus-Christ, appelé à l'apostolat pour annoncer l'Evangile de Dieu,

2. Qu'il avait promis auparavant par ses prophéties dans les Ecritures saintes,

3. Touchant son Fils, qui lui est né selon la chair du sang de David,

4. Qui a été prédestiné Fils de Dieu en puissance selon l'Esprit de sanctification par la résurrection d'entre les morts, de Jésus-Christ notre Seigneur,

5. Par lequel nous avons reçu la grâce et l'apostolat, pour faire obeir à la foi toutes les nations, en son nom,

6. Au rang desquelles vous êtes aussi, ayant été appelés par Jésus-Christ :

7. A vous tous qui êtes à Rome, bien-aimés de Dieu, et appelés pour être saints : que Dieu notre Père, et Jésus-Christ notre Seigneur vous donnent la grâce et la paix.

8. Premièrement, je rends grâces à mon Dieu, par Jésus-Christ, pour vous tous, de ce que votre foi est annoncée dans tout le monde.

9. Car Dieu, que je sers en esprit par la prédication de l'Evangile de son Fils, m'est témoin que je me souviens sans cesse de vous,

10. Lui demandant continuellement dans mes prières que, si c'est sa volonté, il m'ouvre enfin quelque voie favorable pour aller vers vous,

11. Car j'ai grand désir de vous voir, pour vous faire part de quelque grâce spirituelle, afin de vous fortifier,

12. C'est-à-dire, afin qu'étant parmi vous, nous puissions nous consoler mutuellement les uns les autres, par la foi qui nous est commune.

13. Je suis donc bien aise que vous sachiez que j'ai eu souvent dessein d'aller vous voir, pour faire quelque fruit parmi vous, comme parmi les autres nations ; mais j'en ai été empêché jusqu'à cette heure.

14. Je suis redévable aux Grecs et aux barbares, aux sages et aux simples.

15. Ainsi, pour ce qui est de moi, je suis prêt à vous annoncer aussi l'Evangile, à vous qui êtes à Rome ;

16. Car je ne rougis point de l'Evangile, parce qu'il est la vertu de Dieu pour sauver tous ceux qui croient, premièrement les Juifs, et ensuite les gentils.

17. Car la justice de Dieu y est révélée ; la justice qui vient de la foi, et se perfectionne dans la foi, selon qu'il est écrit : Le juste vit de la foi.

18. Aussi on y découvre la colère de Dieu, qui éclatera du ciel contre toute l'impiété et l'injustice de ces hommes qui retiennent la vérité de Dieu dans l'injustice.

19. Parce qu'ils ont connu ce qui peut se découvrir de Dieu, Dieu même le leur ayant fait connaître.

20. En effet, les perfections invisibles de Dieu sont devenues visibles depuis la création du monde, par la connaissance que ses créatures nous en donnent ; en sorte qu'ils sont inexcusables,

21. Quia cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum :

22. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

23. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum et serpentium.

24. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam : ut contumelii affliquant corpora sua in semetipsis.

25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creature potius quam Creatori qui est benedictus in secula. Amen.

26. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam ;

27. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et merecedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.

28. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea que non convenient :

29. Repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, avaritiâ, nequitia, plenos invidiâ, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone,

30. Detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes,

31. Insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.

32. Qui cùm justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, et non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

21. Parce qu'ayant connu Dieu, ils ne l'ont point glorifié comme Dieu, et ils ne lui ont point rendu grâces, mais ils se sont égarés dans leurs vains raisonnements, et leur cœur insensé a été rempli de ténèbres.

22. Ainsi ils sont devenus fous, en s'attribuant le nom de sages ;

23. Et ils ont transféré l'honneur qui n'est dû qu'au Dieu incorruptible à l'image d'un homme corruptible et à des figures d'oiseaux, de bêtes à quatre pieds et de reptiles.

24. C'est pourquoi Dieu les a livrés aux désirs de leur cœur, aux vices de l'impureté ; en sorte qu'ils ont déshonoré eux-mêmes leurs propres corps,

25. Eux qui avaient mis le mensonge en la place de la vérité de Dieu, et rendu à la créature l'adoration et le culte souverain, au lieu de le rendre au Créateur, qui est béni dans tous les siècles. Amen.

26. C'est pourquoi Dieu les a livrés à des passions honteuses ; car les femmes parmi eux ont changé l'usage qui est selon la nature, en un autre qui est contre la nature ;

27. Les hommes de même, rejetant l'union des deux sexes, qui est selon la nature, ont été embrasés d'un désir brutal les uns envers les autres, l'homme commettant avec l'homme des crimes infâmes, et recevant ainsi en eux-mêmes la juste peine qui était due à leur erreur.

28. Et comme ils n'ont pas fait usage de la connaissance qu'ils avaient de Dieu, Dieu aussi les a livrés à un sens dépravé, en sorte qu'ils ont fait des actions indignes.

29. Remplis de toute sorte d'injustice, de méchanceté, de fornication, d'avare, de malignité, ils ont été envieux, meurtriers, querelleurs, trompeurs ; ils ont été pleins de malignité, semeurs de faux rapports,

30. Calomniateurs, ennemis de Dieu, outrageux, superbes, altiers, inventeurs de crimes, désobéissants à leurs pères et à leurs mères,

31. Sans prudence, sans modestie, sans affection, sans foi, sans miséricorde.

32. Et, après avoir connu la justice de Dieu, ils n'ont pas compris que ceux qui font ces choses sont dignes de mort, et non seulement ceux qui les font, mais aussi ceux qui approuvent ceux qui les font.

ANALYSIS.

Egregio prologo, Paulus Romanos sibi reddit attentos et dociles, eis statim exponens quis sit? Evangelii scilicet præaco; cuius Evangelii? Dei: de quo agitur in hoc Evangelio? de Filio Dei, homine Deo; à quo suum recepit apostolatum? à Iesu Christo; quare? ut obediatur Evangelio; ad quos? ad omnes gentes, et ideo ad vos, ô Romani, quibus à 7 pacem et gratiam appetacur.

A § 8 usque ad 17 mira prudentia Romanos reddit b. novatos, 1º ob illorum fidem, in toto orbe celebrem, Deo gratias agens; 2º jurans quod in suis orationibus, illorum sit semper memor; 3º quod suum votum continentum sit ad illos cundi: 4º aperiens hujus sui voti motivum, et suam erga illos sollicitudinem; 5º exponens illis quid propterea tentaverit, quid obstiterit, quid tentando intenderit; denique omnibus se debitorem dicens, et ideo paratum et Romanis evangelizare; nec eum pudet Roma, sicut et alibi, evangelizare, quia Evangelium virtus Dei est ad salutem omni credenti.

§ 17. Hinc delabitur ad præcipuum hujus Epistolæ propositum; justitiam scilicet esse ex fide, non ex lege, non ex naturæ viribus.

Evangelium, inquit, virtus Dei est ad salutem omni credenti; quia docet nos veram justitiam ex fide nasci, fide nutriti, fide per charitatem operante consummari. Contrà verò nos docet iram Dei imminere in omnes impios, qui non credunt, sed Dei veritatem in iustitiam detinent.

His ita à 17 et 18 dispositis, à 19 aggreditur genitiles, eisque ostendit philosophos scientiâ suâ non fuisse justificatos : ut justi forent, legem naturalem scire et servare debuissent. Evidet Deum neverunt et legem naturalem; sed non ideo justi, imò, quod plus docti, eò magis rei; quia, à 21, 22, 23, in Deum ingratî, illum non glorificaverunt; semetipsos, quasi sua sapientia autores, venerati sunt; idola, bestias ipsas, quasi deos coluerunt.

à 24, 25, 26, 27, 28, exprimit enormia scelerâ in quæ Deus sicut philosophos, in corum ingratitudinis punitionem, elabi.

In reliquo capite describit summam eorum nequitiam, turpitudinem et probra. Unde concludendum relinquit quod, ad veram justitiam, nihil Philosophia consultit; et ideo gentiles non habere unde glorientur.

PARAPHRASIS.

4. Paulus, Dei gratiâ christianus, Dei vocatione apostolus, speciali Spiritus sancti destinatione segregatus ad portandum coram regibus et gentibus Evangelium Dei.

2. Evangelium non novum, sed jam olim ab ipso met Deo promissum, prophetarum ipsius oraculis; quæ nunc etiam extant in sacris Scripturis;

5. Evangelium, inquam, de Filio Dei, qui in tempore factus est homo ex Mariâ Virgine, stirpis Davidicæ.

4. Qui idem, juxta naturam hominis, filius David, prædestinatus est, ut secundum subsistentiam, esset naturalis Filius Dei; et ut talis patuit, tūn per potentiam miraculorum, tūn per visibilem Spiritus sancti in discipulos suos missionem, tūn per suam ipsius et aliorum resurrectionem ex mortuis.

5. Per hunc ipsum Jesum Christum, Filium David et Filium Dei, recepimus gratiam et apostolatum, nomine et vice ipsius, inter omnes gentes exercendum, ut prædicatione nostrâ eas inducamus ad credendum Evangelio, et Christo obediendum.

6. Inter quas gentes estis et vos, ô Romani, divinâ vocatione christiani, et ideo vestri curam gerens, hanc vobis scribo.

7. Omnibus ergo vobis, qui Romæ estis, Deo charis, et ad sanctitatem vocatis, gratiam et pacem opto à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

8. Atque in primis quidem, omnium vestrûm nomine, gratias ago Deo meo, per Jesum Christum (qui cùm sit omnium beneficiorum auctor, ita et omnis gratiarum actionis auctor esse debet), quia fides vestra celebris est, et prædicatur in universo mundo.

9. Testis enim est mihi Deus ipse, quem colo purâ mente, non carnalibus ritibus; in Evangelio Filii ejus prædicando; non legales docendo cærimonias; testis est, inquam, quòd vestri semper sim memor.

10. Assidue deprecans illum in precibus meis; si quomodò fieri possit, ut quod jamdiù desidero, tandem aliquando contingat: scilicet, ut Deo sic volente, prospero itinere veniam feliciter ad vos.

11. Magno siquidem teneor desiderio videndi vos, non mei gratiâ, sed ad impertiendum vobis aliquod spirituale donum, quo vos in fide jam acceptâ confirmem;

12. Sive, ut melius dicam, ut mutua sit utrisque nostrûm consolatio, per unam atque eamdem fidem; et ego de vestrâ gratuler; et vos de mè; sicut nos in vicem in fide corroboremus.

13. Nolim autem vos ignorare, fratres, quia per me non stetit, quòd meo desiderio non sati fecerim; et enim sèpè mihi fuit voluntas ad vos eundi; sed ad hunc usque diem, mihi per varia impedimenta non licuit; ideo autem sèpè proposui ad vos ire, ut inter vos aliquem reportarem fructum, sicut et in ceteris nationibus feliciter reportavi.

14. Ex quo factus sum omnium gentium apostolus, omnibus debo doctrine ministerium, Græcis et Barbaris, doctis et indoctis.

15. Itaque, quantum ad me attinet, paratus sum et vobis etiam, qui Romæ estis, Evangelium prædicare.

16. Paratus sum, inquam, et vobis, Romæ, in splendidiissimâ urbe, prædicare, sicut et alibi; nec enim Jesu Christi Evangelium erubesco; quia in eo continetur virtus et potentia quædam instrumentalis Dei, quæ salutem æternam, omni et cuilibet credenti, Judeo primum et gentili, conferat.

17. Docet enim nos et clarè, unde sit divina justitia, seu, quæ nos verè et coram Deo reddit justos; scilicet, ex fide in Jesum Christum, quæ in dies augevens, credentem perducit ad æternam salutem; quemadmodum Habacuc prædictit, justus ex fide vivit et vivet.

18. Idem Evangelium è contra docet nos, Dei vindictam aliquando venturam de cœlo (in die judicii) in omnes impios, qui Deum verum non coluerunt, et in omnes injustos, qui in proximum peccaverunt; veram Dei, et legis naturalis cognitionem, quasi captivam tenentes, ne prodeat in affectum et in opus.

19. Dixi quòd impi veram Dei cognitionem, quasi captivam in suo intellectu detinent: quia quod naturaliter de Deo cognosci potest, hoc illis fuit manifestum per philosophiam: quanquam hoc ipsum Deo debent, qui dedit intellectum et scientiam.

20. Quamvis enim invisibilis sit ipse Deus; ex quo tamen mundum tam mirificè condidit et administrat; in operibus suis intellectu conspicitur; ex opere intelligenti opificis semper durans omnipotentia, quin et ejus divinitas; ita ut inexcusabiles sint omnes impi philosophi.

21. Quia Deum cùm cognoverint, Deo tamen debitum honorem non exhibuerunt, nec eum adorârunt, ut supremam majestatem; nec ipsi gratias egerunt, ut omnium honorum auctori; sed vani et inanes facti sunt in ratiocinationibus suis, scientiâ suâ ad vanam gloriam abutentes; hincque obscuratus est eorum intellectus, verâ sapientiâ destitutus, et in varios errores, contra naturale lumen, prolapsus est.

22. Cùm enim semetipsos sapientes dicerent, et se quasi sapientiæ sue auctores, celebrari sinerent, reverâ, deserti à verâ sapientiâ, stulti facti sunt.

23. Vide quòd stultitiae devenerunt. Honorem soli Deo incorruptibili debitum, transtulerunt ad imaginem hominis corruptibilis; et quod stultus est, ad imagines volucrum, quadrupedum et serpentium.

24. In ejus sceleris punitionem, Deus eos suæ propriæ concupiscentiæ tyramidi deseruit, sinens eos fœdissima, quæ luberet, facere; quibus ipsimet, sponte suâ, suis corporibus dedecus inferrent.

25. Quia Deum verum commutaverunt pro falsis et imaginariis, quibus honorem Deo debitum reddiderunt, et quibus servitute latræ servierunt; sieque majori honore creaturam affeceront, quam creatorem; sed ipse nihil eorum injuriâ lesus, in æternum, certò et stabiliter est benedictus.

26. Hanc ob causam Deus offensus permisit eos prolabi in foedac et infames cupiditates: nam eorum fe-

mine (quas pudor maximò decet), oblita sexus sui, naturalem usum commutaverunt in nefarium.

27. Similiter et masculi, relicto naturali seminarum usu, mutuis cupiditatibus inter se, unus in alterum deflagrārunt, masculi in masculos abominandam partantes turpitudinem; bisque modis mercedem sue defectionis à Deo, seu erroris idolatrici, recipientes in tali turpitudine; ut qui in Deum contumeliosi fuerant, semetipsos hāc nefandā contumeliā afficerent.

28. Et quemadmodū non probaverunt, non aestimārunt, pro merito Dei beneficium, quo notitiam ejus assecuti sunt; propterea Deus eos tenebris execētatos passus est abire in mentem reproham, juxta quam de rebus agendis perversè sentientes, egerunt quæ homines rationales maximè dedecent.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, sui temporis morem secutus, nomen suum in capite Epistolæ ponit, non in calce sicut nunc nostri moris est. Apostoli autem nostri nōmen Hebræum, Saul, Græcum Σαῦλος, Latinum Saulus, tandem Paulus: sive fuerit binominis, id est, Saulus et Paulus in circumcisione vocatus fuerit, ut putant Origenes, L. Anselmus, D. Thomas; sive Sauli nomen à Deo fuerit mutatum in Paulum, sicut Simon dictus est Cephas seu Petrus, ut ne hāc quidem parte, aliis apostolis esset inferior, ait D. Chrys.; sive hoc Pauli nomen accepit à Paulo Sergio proconsule, quem ad Christi fidem, in insulā Cypro convertit, Act. 13, v. 12, ut opinatur Baronius post D. Hieronymum; sive ipse Paulus, hoc nomen gentile et Romanum, parvitatem significans, assumpserit humilitatis gratiā, ut qui staturā pusillus erat et homunculus; et qui se juxta vim textū Graeci, minimis minimorem dicebat, Ephes. 3, 8, nomine quoque suo, parvitatem suam publicē testaretur, et id opinatur D. Augustinus.

Quidquid sit de causā hujus nominis, certum est quod ex quo Saulus cum Barnabā missus est ad gentes, maluit Paulus quām Saulus appellari; nec aliud nōmen assumpsit in omnibus suis Epistolis.

SERVUS JESU CHRISTI. Divinæ servitutis modi sunt plures, ait D. Chrys.; alias à creatione, alias à fide, alias à vitæ instituto: omnibus modis Paulus est servus Jesu Christi, ait idem Chrys., creatione, redempzione, fide, vitâ, moribus, totus Jesu Christi, totusque illi consecratus et devotus. Hāc de re vide plura, Epist. ad Titum, c. 1, v. 1.

VOCATUS APOSTOLUS, Gr. κλητός, nomen, non participium; id est, vocatius, seu vocatione, ab ipso Christo factus apostolus; non in hoc officium intrusus aut per se, aut per alios, sed divinâ vocatione. *Apostolus*, id est, missus, legatus, tanquam à Christi latere, ad prædicandum in toto mundo Evange-

VERS. 1. — *Paulus servus Jesu Christi*. Jesus, proprium nōmen est illius hominis, qui ex Mariâ Virgine natus, idem est Filius Dei. Quod nōmen vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur, Luc. 2. *Nec enim aliud nōmen est sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, Act. 4.

Vocatus apostolus, id est, vocatus ad apostolatum, vocatione apostolus, quasi dicat: *Evocatus Dei Dei-*

29. Hinc omni scelerum genere sunt repleti, malignitate, scortationibus, avaritiā, nequitia, pleni invidiā, homicidio, contentione, dolo, pravitate; clanculum calumniatores;

30. Palam detrahentes, Deo odibiles, et Dei osores, feroes et injuriosi, superbi, fastuosi, scelerum inventores, parentibus immorigeri, rationis expertes, moribus incompositi et ab humanitate alieni, quibus nullus naturalis affectus, nescii fœderis, immisericordes.

31. Qui cùm Deum esse nōssent, eumque summè justum, practicè tamen noluerunt intelligere quod morte digni sint, qui sclera enumerata faciunt; nec illi solū, sed etiam, qui ea suo consensu, dūm perpetrantur, approbant.

COMMENTARIA.

lum et cōnes ad salutem vocando; sicut ipse Christus à suo Patre missus est, juxta illud Joan. 20, 21: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*.

SEGREGATUS, Gr. *discretus*, Syr. *separatus*. Alludit ad id quod Act. 9, 15: *Vas electionis est mihi ad portandum nōmen meum coram regibus et gentibus*, et ad id quod, Act. 13, dicit Spiritus sanctus: *Segregate mihi Saulum*, etc. Sensus ergo est: Speciali Spiritū sancti delectu segregatus tanquam vas aptum et destinatum ad portandum ad omnes gentes *Evangelium Dei*; id est, bonum Dei nuntium; non triste quiddam, velut prophetae, accusations, crimina, increpationes; sed *Evangelia*, et *Evangelia Dei*, firmorum et immutabilium bonorum thesauros infinitos. D. Chrysostomus.

Observa haec tria nomina, quæ sibi tribuit D. Paulus: *Servus Jesu Christi, apostolus, segregatus*, quorum 1º Romanis suam exhibet religionem, 2º officii sui dignitatem, 3º vocationis suæ modum. Quasi diceret: Paulus Dei gratiā christianus; Dei vocatione apostolus; speciali Sancti Spiritū selectione, genitum, et ideō vester apostolus.

Et hanc fidei suæ et apostolicæ missionis quasi professionem, meritò quidem hīc præmittit, tūm ut sinistros rumores dissipet, quos fortè Romani ab Orientalibus, de Paulinæ fidei puritate receperant, tum ut Epistolæ suæ auctoritatē stabiliat, sibi, ut Romanis prodisset, necessariam; seu, sicut ait D. Chrys., ut fide dignam et plausibilem reddat Epistolam.

Sed hinc disce tres veri apostoli et episcopi conditiones, his tribus nominibus expressas, scilicet vocationem divinam, servitutem Christi, evangelizationem, seu Evangelii prædicationem; sit à Deo vocatus, non intrusus per se, vel per alios; sit Jesu Christi et ejus Ecclesiæ servus; vitam, labore, diuitias, omnia sua, pro illis impendat; evangelizet, doceat *Evangelium Dei*; non nova, non ab homini-

que apostolus, legatus missus à Christo per totum orbem evangelizare et docere gentes.

Segregatus in Evangelium Dei, id est, peculiariter delectus ad prædicandum Dei evangelium; delectus, inquam, à Spiritu sancto, qui responsum hujusmodi dedit Ecclesiæ Antiochenæ, Act. 13: *Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Evangelium, Græcis bonum lectumque nuntium signi-*

bus inventa; sola Dei vocatio dat jus ad episcopatum; servire Christo et Ecclesie, pro illa vivere, laborare, pati, mori, certa sunt divinae vocationis indicia; evangelizare, docere Evangelium Dei, finis episcopatus, seu vocationis ad episcopatum.

VERS. 2. — QUOD ANTEA PROMISERAT, etc. Dixit se apostolum et Evangelii praeconem; nunc indicat eus Evangelii sit praece, nempe *Evangelii Dei*; Evangelii per prophetas in Scripturis à Deo promissi; Evangelii de *Filio suo*, cuius objectum est Filius Dei. Evangelii itaque omnino et undeque divini.

Hujus recordetur vir apostolicus, et meminerit eus Evangelii sit praece; illudque pro sua dignitate conetur administrare dignè Deo.

VERS. 3. — QUI FACTUS EST EI. Nec textus Graecus, nec versiones Syriaca, Arabica, Æthiopica, habent particulam *ei*; sic tamen legit D. Ambros., seu ut nunc volunt, Hilarius Diaconus Romanus. Ita etiam S. August.

Paucis exponit quis sit Jesus Christus et utramque ejus exhibet et generationem et naturam, quasi dicceret: Ille, qui ab aeterno erat Filius Dei ex substantia Patris, factus est filius hominis in tempore ex substantia Matris; sicut verus Deus, verus homo.

QUI FACTUS EST. Syr., qui natus est; Æthiop., qui genitus est, et provenit, id est, qui secundum carnem factus, seu incarnatus est. *Ei*, Deo Patri, ad Dei gloriam, EX SEMINE DAVID. Syr., ex semine domus David; id est, ex Mariâ Virgine, Davidicæ stirpis, seu genita ex semine David. Luc. 24, 44.

QUI PRÆDESTINATES EST FILIUS DEI, etc.; Graec., illo definito Filio Dei, etc.; Syr., et agnitus est Filius Dei, etc.; Arab., destinato; Æthiop., quem declaravit. Haec verba aliter à Graecis, aliter à Latinis explicantur. Secundum Latinos hic sensus est: Etsi secundum naturam humanam filius sit hominis, tamen prædestinatus est ut secundum hypostasin sit naturalis Filius Dei; in *virtute*, seu cum potentia faciendo miracula, quam habet à Spiritu Sancto, incarnationis auctore, hancque potentiam declaravit resurrectione tum suâ, tum aliorum.

SECUNDUM GRAECOS hic sensus est: Etsi secundum naturam humanam filius sit hominis, tamen prædestinatus est ut secundum hypostasin sit naturalis Filius Dei; in *virtute*, seu cum potentia faciendo miracula, quam habet à Spiritu Sancto, incarnationis auctore, hancque potentiam declaravit resurrectione tum suâ, tum aliorum.

Secundum Graecos hic sensus est: Etsi secundum

ficit; lætissimum illud nuntium et omni acceptione dignum, de redemptione et salute generis humani per Christum.

VERS. 2. — Quod ante promiserat, etc., quodjam olim à Deo per prophetas ab ipso inspiratos, quorum oracula litteris consignata haberentur, promissum esset. Scriptura sanctæ dicuntur Scripturae divinitus inspiratae, id est, verbum Dei scriptum, quæ nihil sanctius est.

VERS. 3. — De *Filio suo*, etc. Refertur haec pars, vel ad *Evangelium Dei*, ut hac parte significetur Evangelii materia, vel ad verbum promiserat. Nam Christum Dei Filium à Patre fuisse promissum universa novi Testamenti Scriptura loquitur.

Qui factus est cī ex semine David secundum carnem. Idem Verbum, Galat. 4, factum ex muliere, factum sub lege. Vox enim *factus* magis significat humanam naturam Christi. Vult enim Apostolus eum qui ab aeterno est Filius Dei, in tempore factum esse ac gentium secundum carnem, id est, secundum humanam naturam ex semine et posteritate David.

humanitatem sit filius David, tamen declaratus est naturalis Filius Dei, tribus potissimum argumentis: nempe per potentiam miraculorum; per sanctificationis Spiritum; peccata remittendo, Spiritum sanctum conferendo; per resurrectionem mortuorum, quā se et alios suscitavit à mortuis. Ita D. Chrysostom., Theod., Theophyl.

Hac interpretationis diversitas orta est ex Graecæ vocis ambiguitate εργα, quæ significat definire, destinare, determinare; quod Graeci explicant per verbum declarare, demonstrare: Latini vero per verbum prædestinare.

Patet legenti quod Graecorum explicatio sit valde naturalis, caretque difficultatibus quas habemus in explicandâ Christi prædestinatione, ut sit Filius Dei, et in explicandâ syntaxi et sensu verborum sequentium, scilicet in *virtute*, secundum *Spiritum*, etc.

Audiatur unicus Theophylactus: Qui definitus est Filius Dei in *virtute*, etc. Supra dixit Evangelium esse de Filio Dei; nunc astruit quānam ratione cognitus sit Filius Dei, inquiens, definitus, hoc est, demonstratus, confirmatus, judicatus. Definitio enim est ipsa judicatio, suffragium, seu calculus et sententia.

Nam cuncti definierunt, judicaruntque ipsum esse Filium Dei: underam? in *virtute*, hoc est, ex potentia et efficacia signorum quæ faciebat. Praeterea secundum *Spiritum sanctificationis*; hoc est, ex Spiritu, per quem sanctificabat credentes: Dei enim est donare talia. Quin etiam, ex *resurrectione mortuorum*; nam primus ille et solus se ipse excitavit. Itaque ex resurrectione definitus est ac declaratus Filius Dei; magnum enim et hoc est, perinde atque ipse ait: Cum exaltaveritis me à terra, tunc cognoscetis quod ego sum; ita hue usque Theophyl.

Nostra tamen lectio est vetustissima, nec nostri tantum interpretis, sed et omnium antiquissimorum, Tertulliani, S. Irenæi, S. Hilarii, Ambrosii, S. Augustini, Epiphani, Primasii. Sit ergo sensus: Qui idem juxta naturam filius David, prædestinatus est ut secundum suam subsistentiam, esset naturalis Filius Dei, in *virtute*, etc., talisque patuit per potentiam mi-

VERS. 4. — Qui prædestinatus est, etc., q. d.: Homo Christus, qui factus est ex semine David, seu cui data essentia et existentia humanae nature, prædestinatus est ad hoc, ut subsisteret in persona Filii Dei; id est, prædestinatus est Jesus ad hoc, ut scilicet qui futurus erat secundum carnem filius David, idem secundum hypostasin esset Filius Dei; hoc est, prædestinatus est, ut hic homo, qui dicitur Jesus, estque filius David, esset simul Filius Dei, quia scilicet prædestinatus est, ut hic homo assumeret à Filio Dei, illique hypostaticè uniretur, ita ut idem esset homo et Deus, sive filius hominis et Filius Dei. Ita August., de Prædestinatione sanctorum, c. 15; S. Anselm., concil. Toletanum 11, c. 1, et passim scholastici, 3 p., q. 27. Christus prædestinatus est Filius Dei in *virtute*, id est, cum potentia divina, ut scilicet, esset filius David secundum carnem fragilem et infirmam, haberet tamē tam potentiam quam hypostasin divinam; immixtum ut per hanc potentiam, hic homo unus Verbo faceret miracula, remitteret peccata, sanctificaret homines; quam potentiam habuit à Spiritu

raeclorum; secundum Spiritum, per visibilem missio-
nem Spiritus sancti in suos discipulos; ex resurrec-
tione, et per suam resurrectionem.

JESU CHRISTI DOMINI NOSTRI, Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc. Haec
verba, in Graeco, nectuntur casu genitivo, cum verbis
praecedentibus versus secundi περὶ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ, de
Filio suo, quodque intercedit legitur inter parenthe-
sim. Conformis est Syriaca versio, de Filio suo (qui
natus est... et agnitus est Filius Dei...), nempe Jesu
Christo Domino nostro. Juxta nostram Vulgatam si-
gnificat per suam ipsius Jesu Christi Domini nostri re-
surrectionem.

VERS. 5. — PER QUEM ACCEPIMUS; explicat à quo
suum receperit apostolatum, ad quid, et ad quos, per
quem, Jesum Christum, filium David, et Filium Dei,
recepimus GRATIAM, et sanctificantem et gratis datam;
omnia dona supernaturalia et gratuita; ET APOSTO-
LATEM, et apostolici munieris functionem; IN OMNIBUS
GENTIBUS, id est, inter omnes gentes; PRO NOMINE EJUS,
id est, nomine et vice ipsius, pro quo legatione fun-
gimur; AD OBEDIENDUM FIDEI, Gr., ad obedientiam;
Syr., ut obedient; D. Chrys., ut obediatur, id est, ut
prædicatione nostrâ omnes gentes obedient fidei:
apostolici quippe munieris est, prædicatione gentes
inducere, ut se Christo submittant, ejusque credant
Evangelio.

Hinc meritò D. Chrys., in hoc verbum animadver-
tens, ait: *Ad obediendum*; non dixit, ut in questio-
nem aut vociferationem trahatur, sed ut obediatur;
neque enim missi sumus, ut argumenta et syllogismos
afferamus, sed ut reddamus quod nobis concretum
est; cùm enim Dominus aliquid pronuntiaverit, au-
dientes minimè oportet curiosè scrutari, sciscitarive
super iis quæ dicta sunt, sed excipere tantum.

Hinc ergo concundo quòd spiritus fidei sit spiritus
obedientiae; non est naturalis et simplex mentis ope-
ratio, aut ratiocinatio, sed voluntatis humanæ gratiâ
adjutæ submissio et adhæsio verbo Dei.

sanc*to*, qui totum hoc unionis hominis cum Deo opus
in Christo peregit. Quæ potentia Spiritus sancti maxi-
mè se ostendit, maximèque patuit ex resurrectione
ex mortuis, id est, in resuscitatione, quâ Christus se
et alios mortuos suscitavit. Unde de eâ tempore dixit
Christus, Matth. 28: *Data est mihi omnis potestas in
celo et in terra*; et Joan., Apoc. 5: *Dignus est agnus,
qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sa-
pientiam*. Ita S. August. et passim interpres.

VERS. 5. — Per quem accepimus gratiam et aposto-
latum, dicens se apostolatum accepisse per Christum,
id est, Christo vocante atque mandante. Accepimus,
id est, accepi, gratuitum hoc beneficium, quod est
apostolatum, id est, munus ac dignitas apostolica. Pro
Christo legatione fungimur, inquit Paulus, 2 Cor. 5.
Apostoli ergo erant primi a Christo, Christi vices ge-
rebant, et Christi personam repræsentabant: sicut
regis legatus regem ipsum repræsentat.

Ad obediendum fidei in omnibus gentibus, id est, ut
obediatur fidei ab omnibus gentibus, scilicet ut apo-
stoli suâ prædicatione inducant omnes gentes, ut se
submittant, credant et obedient Evangelio. Ita Chry-
ost.

Pro nomine ejus, id est, pro gloriâ et fide nominis
Christi propagandâ et divulgandâ.

VERS. 6. — In quibus estis, etc., id est, in quarum

PRO NOMINE EJUS. Præter sensum jam datum, alii
intelligunt, propter gloriam ejus dilatandam. D. Chrys.
Graeco textui adhærens, ὑπὲρ, super, ait, ut obediatur
super nomine ipsius; id est, in nomen ejus creda-
mus. Conformis est Syrus, ut obedient fidei nominis
ipsius.

VERS. 6. — In quibus; Syr., ex quibus, scilicet,
gentibus, seu inter quas gentes estis et vos, ô Ro-
mani; et ideo vestri curam gero, et ad vos scribo;
VOCATI, κλητοί, sicut et vers. 1, nomen, non partici-
pium, significans vocatios, seu divinâ vocatione ser-
vos et famulos Jesu Christi.

Hoc sapè repetit, ut intelligent fideles quòd Dei
gratiâ sunt Christiani.

VERS. 7. — OMNIBUS QUI SUNT ROMÆ. Postquam hoc
prologo dixit quis sit, à quo constitutus præparator,
quæ prædicare jussus, ad quid et quibus, nunc Ro-
manis omnibus gratiam precatur et pacem: gratiam,
quæ illos uniat Deo; pacem, quæ illos uniat inter se.

Hincque disce 1º salutationem apostolicam; GRATIA
VOBIS ET PAX; hæc duo nunquā separat Apostolus in
suis Epistolis. Et meritò, hæc enim duo nobis et aliis
sunt continuè et absolutè desideranda; gratia, quâ Leo
uniamur; charitas, quâ cum proximo: gratia, per
quam Deus nunc regnat in nobis; pax, quâ cum Deo
regnemus in cœlis. Hanc salutandi formulam Christus
suis discipulis tradidit, Lucæ 10, 5. 2º Disce ex v. 6
et 7 Christiani nobilitatem: est Jesu Christi, de ejus
familia: est Dei dilectus, amicus Dei: est et sanctus,
per Baptismum sanctificatus.

VOCATIS SANCTIS, id est, qui per Baptismum sancti-
ficati fuistis, et ad sanctitatem vocati estis. Finis vo-
cationis nostre sanctitas; vocari ad christianismum
et ad sanctitatem vocari, sunt unum et idem. Heu!
quoties contra vocationis meæ finem peccavi! quām
longè à sanctitate disto, miser peccator!

VERS. 8. — PRIMUM QUIDEM GRATIAS AGO DEO MEO...
Mirâ prudentiâ ab hoc versu usque ad v. 17 captat
gentium numero etiam vos estis, utpote jam vocati
Jesu Christi, hoc est, gratuitâ Dei vocatione facti fide-
les Jesu Christi.

VERS. 7. — Omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei,
vocatis sanctis. Subaudi, scribit hanc Epistolam amicis
Dei ac gratuita vocationis ejus beneficio sauctis.
Vocatis sanctis, inquit, id est, vocatis ad sanctitatem,
vocatis ad christianismum, ut sint sancti.

Gratia vobis et pax, multiplicantur, sive adimpleatur,
à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo, Patre no-
stro, id est, cuius nos filii sumus per gratiam, à quo
proinde gratiarum et pacis accessionem meritò vobis
precor. Et Donino Jesu Christo; à Christo auctore et
largitore, aquè ut à Deo Patre. Unde Graci com-
mentatores et Cyrius, ex his Apostoli verbis ostendunt
Christi divinitatem et cum Patre aequalitatem.

VERS. 8. — Primū quidem gratias ago Deo meo per
Jesum Christum pro omnibus vobis, id est, ob benefi-
cia vobis impensa per Jesum Christum, tanquā me-
diatore nostrum, à quo fides, gratia et omnia bona
pro quibus Deo gratias agimus, nobis proveniunt, ait
Ambros.

Quia fides vestra annuntiatur in universo mundo, id
est, divulgatur. Sensus est: Fama fidei vestræ mul-
tum latèque per varias mundi partes diffunditur. Et
enim Romani jam ante fidem Christi suscepserant;

Romanorum benevolentiam, ut illis fiat utilior; ac I^o ob illorum fidem in toto mundo celebrem, Deo gratias agit. Ubi nota 1° quod gratiarum actio sit apostolica devotio, et quam D. Paulus frequenter exercet. Revera totum religionis exercitium ad duo potest optimè reduci: in recipiendo scilicet et reddendo, in recipiendis à Deo beneficiis, et in reddendis Deo gratiarum actionibus. Discamus hinc non minùs esse solliciti de reddendis quād de petendis et recipiendis. Nota 2° de quibus in primis Apostolus reddit Deo gratias, de fide, de bonis spiritualibus et ad aeternam salutem conductentibus: sicut hæc specialiter et in primis petenda, sic de eis gratiæ primū agendæ. Qui secūs agit, seu, qui terrena præsertim petit, et pro terrenis gratias tantū agit, vetus testamentum sapit. Nota 3° quomodo gratias agit, scilicet, PER JESUM CHRISTUM, quia per Christum et ob Christum nobis gratia datur; ideò per Christum, omnis gratiarum actio à nobis reddenda Deo: et hoc utrumque nos docet hic Apostolus.

VERS. 9. — TESTIS ENIM MIHI EST DEUS. Gr., testis est mei, seu meus. Il^o Deum testem invocat, quod illorum sit in suis orationibus perpetuò memor; cui SERVIO IN SPIRITU MEO, id est, quem sincerā mente et spiritu colo: non carnalibus et Judaicis sacrificiis, sed spiritualibus animi virtutibus, fide, spe, charitate.

In EVANGELIO FILII EJUS prædicando, non legales ritus docendo, sed cœlestem et divinam Filii Dei doctrinam; seu, et fortè melius, cui servio, seu ministro, in spiritu meo; id est, sincerā mente et intimo cordis affectu, in Evangelio Filii ejus, scilicet prædicando.

VERS. 10. — SEMPER IN ORATIONIBUS MEIS, OBSECRANS... III° Exponit quod sit continuum suum in orationibus votum, scilicet ad eos eundi.

SI QUOMODO TANDEM ALIQUANDO: hæc adverbiorum congeries notat ardens D. Pauli desiderium Romanos videndi: idem indicat verbum sequens, v. 11, ἐπιποθῶ, vehementer desidero.

Ex duabus his versibus discimus 1° quod juramentum ritè factum, sit actus religionis, quia Deum agnoscit et declarat primam veritatem et bonitatem: veritatem, quæ falli non potest; bonitatem, quæ fallere nequit. 2° Exemplo D. Pauli discat pastor quod frequenter et quasi assiduè orare et gemere pro Ecclesiâ sit veri pastoris munus, imò et boni christiani. 3° Di-

idque Petro apostolo prædicante: quemadmodum hoc loco testatur Chrysostomus. Gratias ago Deo pro fide vestra, quæ tanta est ut fama ejus universum mundum pervagetur.

VERS. 9. — Testis enim mihi Deus. Refertur hoc juramentum ad illud sequens; quod sine intermissione memoriam vestri facio, etc.

Cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus. Subaudi, annuntiando, prædicando, propagando, vel sensus est: In negotio Evangelii. Cui servio, quem colo, in spiritu meo, id est, cultu interno et spirituali, qui consistit in fide, spe et charitate.

Quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Sic etiam ad Tim. scribit 2 Epist. 1: Gratias ago Deo quod sine intermissione habeam tu memoriam in orationibus meis nocte ac die.

seamus, ejusdem exemplo, orare sub eā conditione, quā oravit: si sit voluntas Dei; ut enim ait Theodoretus, si, ubi de tot hominum myriadum salute agitur, sic rogat Apostolus, quā veniā digni sumus, qui non omnia nostra divinae voluntati permittimus, ab eāque pendemus?

VERS. — 11. DESIDEREO ENIM VIDERE VOS, UT ALIQUID... Gr., ut aliquod impertiari donum vobis spirituale ad stabiliendum vos. Syr., quandoquidem vehementer opto videro vos, et largiri vobis donum Spiritus, quo stabiliamini. IV° Aperit sui desiderii motivum: non ex curiositate desidero videre vos; non ex cupiditate, ut aliquid à vobis accipiam, sicut plerique Roman vadunt; sed ad impertiendum vobis aliquod spirituale donum, quo vos in fide confirmem.

VERS. 12. — ID EST, SIMUL CONSOLARI... Quasi liberius locutus sit, emollit et modestè corrigit quod v. 11 dixit; hoc totum ad mutuam consolationem re-ducendo.

Sunt horum vers. 11 et 12 verba plena humilitatis, ait Theodoretus. Non enim dixit, ut dem, sed ut impertiari; communico enim ex iis quæ accepi; et quia primus eis magnus Petrus doctrinam evangelicam præbuit, necessariò intulit, AD CONFIRMANDOS VOS; non enim aliam vobis doctrinam afferre, sed eam quæ jam oblata est confirmare, et arbores jam plantatas irrigare volo. Deinde rursus orationem multā replet moderatione. Hoc autem est, simul consolari... Non solū non volo dare, sed etiam à vobis accipere. Hucusque Theodoret. Hinc ergo modestiam disce et in sensu, et in verbis.

Ex vers. 11 discat prælatus visitationum finem et motivum: UT ALIQUID IMPERTIAR VOBIS GRATIÆ SPIRITALIS. Hic est visitationum finis, gratiam spiritualem impertiiri. Visitator est Dei charismatum portator et collator; ipsis munus est confirmare in fide et in bonis operibus. Hinc mutua oritur consolatio, ex communi fide pastoris et ovium; consolationem accipiunt oves ex fide pastoris fructificante; consolationem accipit pastor ex fide ovium per ipsum confirmatā et auctā.

In talibus visitationibus nihil vanum, nihil futile, nulla laetitia secularis et mundana, nulla curiositas, nulla videndi currēndive libido, nulla dominatio, etc.; omnia secundūm Dei Spiritum et voluntatem ordi-

VERS. 10. — Semper in orationibus meis, etc. Significat ardens desiderium ac votum Pauli ad consequendum id quod scribit, hoc est, ad visendum Romanos, in voluntate Dei, id est, per voluntatem Dei, Deo vo-lente.

VERS. 11. — Desidero enim videre vos, id est, vobis adesse.

Ut aliquid impertiari vobis gratiæ spiritualis. Causa tanti mei desiderii non alia est, inquit, quā ut supra ea quæ jam acceptis, aliquid adhuc donorum seu gratiarum spiritualium vobis per meum ministerium impertiari.

Ad confirmandos vos, Græcè, ad confirmari vos, id est, quod fiat saltem ut confirmemini in donis acceptis.

VERS. 12. — Id est, etc., q. d.: Desidero videre vos, ut confirmem vos instruendo et docendo in fide

nata ad subditorum spiritualem profectum et utilitatem.

VERS. 13. — NOLO AUTEM VOS IGNORARE, FRATRES. Confirmat quod dixit v. 11: *Desidero videre vos*, et propterea illis aperit quid tentaverit, deinde quid obstiterit; denique quid conando et tentando intenderit. Sæpè volui, proposui, ac tentavi venire ad vos, ET PROHIBITUS SUM USQUE AD HOC TEMPUS, quippe per alia evangelica negotia magis urgentia; magis enim urgebat necessitas locorum in quibus Christus nondum erat annuntiatus. Hoc patet ex cap. 15, v. 20, 22. **UT ALIQUEM FRUCTUM HABEAM;** ecce cur proposui ad vos ire, ut inter vos, sicut et inter alias gentes, fructum aliquem habeam, rigando quod D. Petrus et ejus discipuli apud vos verbo Dei seminârunt. Ad exemplum Apostoli nostri, qui omnia sua itinera et negotia ordinabat, suscipiebat et exsequebatur, non propriâ voluntate ductus, non curiositate tractus, sed divinâ gratiâ directus, discamus et nos omnia nostra secundum Dei voluntatem ordinare; hanc in omnibus inquirere et exequi, ei ubique subdi, eam in omnibus adorare, ab eâ semper et omnino pendere.

VERS. 14. — GRÆCIS AC BARBARIS... Volui, inquam, apud vos, sicut et apud alias gentes, fructum aliquem habere, quia omnibus debitor sum; ex quo factus sum omnium gentium doctor, omnibus debeo doctrinæ debitum; ad hoc astringor apostolico munere, ad quod ex speciali sancti Spiritû selectione segregatus sum.

Non obstante superiori versuum 11 et 12 modestiâ, hic suæ missionis et apostolatus dignitatem sustinet.

Græcis ac barbaris. Humanum genus Græci distinguebant in Græcos et barbaros. Barbarus autem apud Græcos erat omnis non Græcus, seu aliâ lingua loquens quam Græcâ, quo sensu et ipsi Romani apud Græcos erant barbari. Sed hic D. Paulus per Græcos intelligit gentes sapientiâ Græcorum excultas, quales erant Romani: per barbaros, incultas et feriores intelligit.

SAPIENTIBUS ET INSIPIENTIBUS, id est, ingeniosis et stupidis, doctis et indoctis. Mirare hic magnam D. Pauli animam, quæ universum orbem amplectebatur, omnes gentes, omnesque prorsus homines, quasi discipulos à se erudiendos suscipiebat. O animam gentilium; et hæc mea confirmatio fiat mutua consolatio nostra, ex communâ fide meâ et vestrâ, jam per me auctâ et confirmatâ.

VERS. 15. — Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpè proposui venire ad vos. Excusat Apostolus cur desiderio nondum satisficerit, docens conatum sibi non defuisse, sed facultatem. Id enim est quod sequitur:

Et prohibitus sum usque adhuc, prohibitus, id est, impeditus; de hoc impedimento, quale fuerit, habemus infra, cap. 15, ubi commemorat Apostolus se prædicando in aliis regionibus Evangelio occupatum, eâque occupatione plurimum impeditum fuisse, quominus adhuc Romanos inviseret.

Ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in ceteris gentibus, id est, fructum ex iis colligendum Evangelii prædicatione, sicut jam collegerat ex aliis gentibus. Hic ergo fructus est fides et salus populum.

Græcis ac barbaris, etc., annuntiandi et docendi

nerosam! exclamat D. Chrys. in proœm. Epist. ad Rom. Et tu pro modulo tuo considera te debitorem omnibus; omnes, quantum est in te, instrue: at hinc intelligat præsentim pastor quod se toti suo gregi debet; nullam ovem sine crimine negligit. Itaque, quantum est in illo, sit semper paratus, semper promptus ad ministrandum; nec periculo, nec labore terreatur.

VERS. 15. — ITA, QUOD IN ME, PROMPTUM EST..., subaudi mihi; id est, promptus sum evangelizare. Hoc debitum, hoc ministerium, evangelizare; lætum ac faustum Dei gratiæ nuntium prædicare.

VERS. 16. — NON ENIM ERUBESCO. Paratus sum, inquam, et vobis, in vestrâ splendidissimâ urbe Româ, evangelizare, sicut Antiochiae, Athenis, Ephesi, Corinthi et alibi; non enim erubesco EVANGELIUM. Gr., Christi. Syr., non enim pudet me Evangelii. D. Chrys. addit Christi. Licet Jesus Christus crucifixus Judeis sit scandalum, et gentibus stultitia reputetur, non me propterea pudet illius Evangelii.

VIRTUS ENIM DEI EST. Gr., δύναμις, potentia, quia Evangelium Christi, hoc quod in Evangelio continetur, et quod prædicamus, incarnatio Filii Dei, passio, mors, etc., potens et efficax medium est ad æternam salutem conferendam OMNI CREDENTI, id est, perfectè credenti et facienti quod fides docet esse faciendum. Sicut medicamentum non prodest, nisi haustum, ita nec Evangelium vitam æternam confert, nisi creditum et custoditum.

JUDEO PRIMUM, quia Judeis promissus fuit Messias. Hinc et Christus ipse illis evangelizavit, et ad eos primum misit apostolos suos; ET GRÆCO; id est, gentilibus. Ab Alexandro plerisque gentes Græcè loquebantur; hinc sub nomine Græci hic intelligitur gentilibus.

Nota 1° quod fides medium est per quod Deus nobis vitam largitur et salutem; seu per quod ordinavit ut omnis homo salutem assequatur; omni credenti, etc., ut supra. Nota 2° quod evangelicum verbum sit quædam instrumentalis Dei virtus et potentia, quæ fidem et justitiam, animæ vitam, nobis confert.

Sub evangelico verbo Deus gratiæ sue potentiam, et sancti Spiritû efficaciam abscondit. Hinc disce in Evangelii. Hanc enim doctrinam nec Græci nec philosophi perceperant.

VERS. 15. — Ita (quod in me), etc., q. d.: Itaque quod ad me attinet, promptitudi mihi adest. Ego quidem vehementer volo, modò ea sit etiam Dei voluntas, satago evangelizare vobis.

VERS. 16. — Non enim erubesco Evangelium, ac si diceret: Quamvis Christum esse crucifixum, et hoc ipsum palam prædicare pro Evangelio probrosa res et scuta videatur, non tamen illius me pudet. Ratio sequitur:

Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, q. d.: Evangelium, id est, prædicatio et fides, vel potius res prædicata per Evangelium, scilicet Christi mors, merita, sacramenta, præcepta, promissa, licet incredulisi pudori sint, scandalo et risu, nobis tamen Dei virtus sunt et potentia, per quam Deus potenter in credentibus operatur salutem.

Judeo primum et Græco, quia primum ac potissimum (Deux.)

Verbo Dei , gratiam et spiritum , oratione et meditacione querere.

VERS. 17. — **JUSTITIA ENIM DEI IN EO....** Syr. : **Ju-**
stitia enim Dei per illud revelatur. Dixit, *non erubesco*
Evangelium; rationem reddit, *quia virtus Dei est*,
etc.; hinc sensim delabitur ad præcipuam hujus epi-
stole materiam, quam in hoc versu exprimit; sieque
cum præcedentibus connectit.

Evangeliū verē Dei virtus est ad salutem : quare?
quia (et hoc erit principale hujus Epistole subjectum)
vera *justitia*, quā quis coram Deo justus est, nobis *in*
eo revelatur.

Ex *fide*; illaque oritur ex fide, non ex lege, ut Ju-
dæi putant; non ex naturæ viribus, ut opinantur
Greci, sed ex fide.

In *fidem*; ex fide nascitur, fide nutritur, et in fidem
majorem et solidiorem quotidiè crescit. Quippè ex
fide informi sit fides perfecta, charitate formata, et
operans per dilectionem.

SICUT SCRIPTUM EST ; Habac. 2 : *Justus autem ex fide vivit.* Gr., *vivet.* Syr., *vivet;* utrumque verum est, et
justus nunc vitâ gratiae vivit ex fide; et ex fide vivet
aliquando vitâ gloriae : æternitatis enim vita pendet
à fide. *Qui crediderit....., salvus erit.*

Nota 1° per *justitiam Dei*, hâc in Epistolâ, intelligi,
non illam quā Deus justus est, sed eam quā homo verē
et coram Deo justus est. Dicitur autem *Dei*, quia à
Deo est, et quia coram Deo justum reddit, eique
placet. Nota 2° quòd hæc justitia sit hominis justi,
seu verē pii, vita spiritualis. Sicut enim animalis homo
ex rebus sensitivis et animalibus vivit, et sicut homo
philosophus vivit ex ratione, ita homo justus, chri-
stianus ex justitiâ Dei, seu ex justitiâ quā coram Deo
justus est, vivit. Hæc autem justitia, justi vita, fluit
à fide, tanquam à radice, seu, quod idem est, fides,
initium, radix, cor hujus vitæ spiritualis; cuius do-
ctrinæ fundamentum est *Dei voluntas*, sapientissimè
ordinantis ut nullus, post lapsum peccati, in statum
gratiae restitueretur, nisi crederet in ipsum, et in
Christum Redemptorem. Hinc sine fide impossibile est
placere Deo; hinc *accedens ad Deum credere oportet*, etc.

mè à Christo et apostolis annuntiatum est Evangelium
Iudeis, quibus promissus erat Christus, et, id est,
deinde, Græco, id est, gentili.

VERS. 17. — **Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem.** Probat Evangelium esse Dei virtutem in sa-
lutem omni credenti, quia *in eo*, scilicet Evangelio,
revelatur justitia Dei ex fide. Dicitur autem *revelatur*,
quia de mysterio loquitur ab humanis sensibus abscon-
ditio. August., lib. de Spir. et Litt., c. 9, justitia Dei,
inquit, est justitia divina, quā scilicet nos Deus justifi-
ficat per Christum, quæque nos reverâ in oculis Dei
justos facit. *Ex fide in fidem, ex fide*, incipiente et im-
perfectâ, *in fidem proficiem', perfectam, charitate*
formatam, simili modo augescemt, vel in se in-
trinsec vel extrinsec per charitatem et virtutes alias,
quas fides excitat; q. d. : In Evangelio revelatur vera
justitia, quæ est et proficit ex fide in fidem, id est,
quæ incipit, alitur, augescit per fidem in dies cre-
scemt, donec credentem ad salutem perducat; quæ
Evangelii est virtus, uti præcessit. Ita Theoph., OEcumen.,
Adamus et Pererius.

Unde benè infert omnis Catholicus, cum concilio
Trid., sess. 6, c. 8, fidem omnino necessariam esse
ad justificationem; pessimè autem omnis heterodoxus
cum Calvinio, hominem solâ fide justificari : nam, sicut
fundamentum ad ædificium est necessarium, solum
tamen non sufficit; sicut cor ad vitam corporalem ne-
cessarium est, nec tamen solum sufficit, sed præterea
requiritur caput, pulmo, etc., ita fides omnino neces-
saria est ad vitam spiritualem, nec tamen sola suffi-
cit, sed præterea requiritur charitas et cæteræ vir-
tutes.

Fides sine charitate et operibus mortua est : quo-
modò autem per aliiquid mortuum viveret et cresceret
anima?

Nota 3° quòd sicut ex fide, tanquam à radice, fluit
prima justi justitia, seu, per quam fit justus; sic à
fide, tanquam à causâ imperante, oritur secunda justi
justitia, seu, quā crescit in justitiâ et operatur justè.
Hinc *ex fide in fidem*.

Nota denique quòd hæc vita clarè revelatur in Evan-
gelio, tum quia Christus, hujus vitæ fons, et qui in
lege erat absconditus, manifestatur in Evangelio; tum
quia ipse Christus hanc vitam ore proprio nos docet
in Evangelio : *Pœnitenti, et credite Evangelio, Marci*
1, 16. Devotam fidei Christianæ proxim vide in fine
capitis, in corollario.

VERS. 18. — **REVELATUR ENIM IRA DEI**, etc. Puto hoc
enim referri ad vers. 16 : *Virtus Dei est ad salutem*; et
in hoc versu secundam contineri rationem, quā pro-
baret evangelicum esse verbum instrumentalem virtutem
quā Deus homines adducit ad salutem; bonos quidem
per amorem justitiae, quam revelat, ut vers. 17 di-
ctum est; malos verò, per terrorem vindictæ, quam
impis intentat.

Evangelium enī et justitiam, fidelis animæ vitam,
clarè docet; et omnem impietatem et injustitiam,
animæ mortem, manifestè prohibet: ad justitiam pios
allicit spe præmiæ; ab impietate et injustitiâ malos
avertit, terrore supplicii: hinc gloriam nunc demon-
strat; hinc gehennam nunc intentat, utrumque autem
ad hominum salutem.

EVANGELIUM ergo VIRTUS DEI EST, etc., quia sicut

Sicut scriptum est, Habac. c. 2 : *Justus autem ex fide vivit*, tanquam non satis sit ad justitiam semel credi-
disse, sed oporeat justitiam adeptam semper ex fide
nutrir, conservari, augeri et perfici. Justus ita vivit
ex fide, ut ex eâ vivere non desinat. Justus credens
et sperans in Deum, incipit vivere spiritualiter, inci-
pit habere rectam animam quā placeat Deo : ac rur-
sum pergens et proficiens in hâc suâ fide et spe in
Deum, pergit pariter et proficit in vitâ spirituali, in
rectitudine et justitiâ animæ, in gratiâ et amicitiâ Dei,
ut magis magisque Deo placeat. Qui justus est, vivat,
id est, justitia vitam habeat, scilicet ex fide. Sic enim
loquitur Gal. 2. Quòd autem nunc vivo in carne,
nempe vitam justitiae, in fide vivo Filii Dei. Tota vita
justi, quā justus est, ex fide est, quia tota ejus justitia
ab initio usque ad finem ex fide est. Quamdiu enim
justus per fidem ambulat, ex fide vivit.

VERS. 18. — **Revelatur enim ira Dei**, etc., q. d. :
Rectè dixi justitiam veram revelari per Christi Evan-
gelium, illudque esse virtutem Dei in salutem, quia è
contrario revelatur tum in eodem Evangelio, tum ex-

justitiae vitam docet, et piis aeternam vitam promittit, ita et *injustitiam*, animae mortem, vetat, et injustis omnibus mortem minatur aeternam. *Revelatur enim* in eodem Evangelio *ira*, et vindicta Dei de cœlo ventura, cum Christus de cœlo veniet judicaturus vivos et mortuos; *SUPER OMNEM IMPIETATEM*, id est, in omnes impios, qui Deum non coluerunt, et injustos; qui jus proximo non reddiderunt.

Qui VERITATEM DEI IN INJUSTITIA DETINENT. Nota-
tim verborum. Qui notas de Deo veritates ita per ma-
los mores opprimunt, ut illæ in talibus hominibus non
magis appareant, quam qui in atro et profundo car-
cere detinentur.

Hæ Evangelii minæ ad omnes quidem spectant im-
pios, injustos, infideles, sive Judæi fuerint, sive
gentiles; D. tamen Paulus incipit hic illas applicare
gentilibus, qui veram, quam assecuti sunt de Deo no-
titiam, per injustitiam, seu pravitatem suæ voluntatis
supprimunt et quasi captivam detinent, dum aliis non
communicant, vel per opera pietatis non ostendunt;
hincque probat eos nihil habere unde gloriantur. His
ergo verbis Apostolus philosophos perstringit, qui,
licet Deum cognoverint, Deum tamen nec coluerunt
ut debebant, nec aliis colendum prædicaverunt.

Sed, heu! quantò acrius et nos perstringit Chri-
stianos? Quis Deum, quantum novit, glorificat? quis
per pietatis opera fidem suam ostendit? quot è con-
tra, per malos mores suos fidem suam sic opprimunt
et occultant, ut illa veluti carcere inclusa non appa-
reat? Veritatem quasi incarcerant, quotquot suâ mala
voluntate, quasi seris eam detinent, ne ad effectus et
ad opera bona progrederiatur. Quis ob hanc injustitiam
non contremiscat?

VERS. 19. — QUA QUOD NOTUM EST DEI.... In reli-
quo ergo capite in gentiles agit, ostendens quod

perientiā, tum maximè revelabitur in die judicii im-
pietas et injustitia hominum infidelium; revelabitur,
inquam, omnes homines, qui fidei Evangelii destituti
fuerunt, veritatem Dei in injustitiā detinuisse, ideoque
esse peccatores, impios et injustos, ac consequenter
Dei ira et vindicta aeternæ obnoxios esse. Ita S. Chry-
 sost., Theod., et OEcum. Porrò veritatem Dei in in-
justitiā detinent, qui veram, quam de Deo assecuti
sunt notitiam, per injustitiam, id est, pravitatem sue
voluntatis, supprimunt, ac veluti captivam intra se te-
nent; dum non ostendunt per opera pietatis, etc.

**VERS. 19. — QUA QUOD NOTUM EST DEI mani-
festum est in illis,** propterea quod ea quæ de Deo natu-
rali lumine intellectus ab homine cognosci possunt,
fuere in illis, id est apud illos manifestè et evidenter
cogniti; cujusmodi sunt Gubernatorem, actum purum, et
similia. Non desuerunt, inquit, inter illos qui hæc co-
gnoscerent, tametsi alii plus, alii minus.

Deus enim illis manifestavat; non dicit, revelavit,
quasi infuso lumine fidei, sed manifestavit, id est,
manifestè et evidenter eos cognoscere fecit, scilicet
per lumen naturæ, uti jam dictum est.

VERS. 20. Invisibilitia enim ipsius à creaturâ mundi,
per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Invisi-
bilia Dei, id est, attributa seu proprietates Dei quæ
corporis oculis aspici nequeunt, mente conspiciuntur
ex universâ hæc creaturâ visibili, quæ mundus di-
citur, dum intelliguntur ex iis quæ facta sunt, id est,
per opera sensibus nostris exposita, tanquam per suos

scientia philosophos non justificavit. Ac 1° fatetur quod
Deum cognoverunt. Sic autem nectendus est textus.
Dixi quod veritatem Dei detinent, quia quod notum est
Dei, Gr., cognoscibile, id est, quod de Deo facilè et
naturali lumine cognosci potest, manifestum est in illis,
id est, in illorum intellectu; Deus enim illis manife-
stavit, intellectum dando, quo per discursum ex crea-
turis manifestè cognoverunt Creatorem.

VERS. 20. — INVISIBILIA ENIM IPSIUS... Gr., à crea-
turâ, vel à creatione mundi (utrumque significat,
x̄t̄is) factis intellecta conspiciuntur. Syr.: Recondita
enim Dei, à jactis mundi fundamentis, ab ipsis crea-
turis, intellectu deprehenduntur; id est, attributa
Dei, quæ alioqui nec videri, nec aliquo sensu percipi
possunt,

A CREATURA MUNDI, id est, à creatione mundi, ab
initio mundi, à mundo condito, PER EA QUÆ FACTA
SUNT, id est, ex contemplatione rerum ab illo crea-
tum cognita; CONSPICIUNTUR, sicut sol in aquâ, SEMPI-
TERNA QUOQUE VIRTUS EJUS, ET DIVINITAS, id est, aeterna
quoque ejus omnipotencia et essentia, principio carentes
et fine. ITA UT SINT INEXCUSABILES, scilicet de pec-
catis suis, seu ex eo quod eum non coluerunt, ut v.
seq.

Mundus divinitatis est liber, speculum divinorum,
in quo se Deus expressit; harmonia mundi est quasi
musica Deum prædicens et laudans. Hunc librum le-
gerunt philosophi, illisque fuit quasi Evangelium. In
hoc speculo quamdam Dei viderunt imaginem; hæc
musicâ Deum rerum omnium auctorem agnoverunt.
At quod plus in illis fuit scientia eò minus fuit excusa-
tionis.

VERS. 21. — QUIA CUM COGNOSSET DEUM.... His
tribus versibus sequentibus triplex describitur philo-
sophorum ingratitudo.

effectus. Nam ex operis præstantiâ cognoscitur ars,
ingenium et sapientia opificis.

Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. Tria verò
speciatim recenset Apostolus, sempiternitatem, vir-
tutem seu potentiam et divinitatem. *Divinitas* est es-
séntia Dei et majestas, scilicet Deum esse primum Ens
perfectissimum, à quo omnia pendent. Potentia quoque
absoluta et illimitata, quam omnipotentiam voca-
mus. Virtus quasi potentia Dei continetur quoque in-
ter invisibilia Dei; est enim aquæ ut alia, attributum
Dei, eam tamen præ aliis hic exprimit Paulus, quia in-
ter alia maximè reluet et resplendet illa in creatione
et rebus creatis.

Ita ut sint inexcusabiles; potuit sic verti: *In hoc ut
sint inexcusabiles,* quo significetur cognitionem illam
quam de Deo philosophi acceperunt ex rebus creatis,
reddere eos inexcusabiles in judicio Dei.

VERS. 21. — QUA CUM COGNOSSET DEUM, Deum pro
mundi fabricâ, sūque ac rerum omnium ad suum
usum creatione et conservatione,

Non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt.
Sicut naturali rationis lumine pervenerunt in veram
Dei notitiam, ita clarè dictat eadem ratio, Deum co-
gnitum glorificandum esse, eique gratias agendas.
Quocirca inexcusabiles sunt, qui hæc non fecerint.
Gratias agere Deo, est beneficia à Deo accepta per
agitionem et laudem in ipsum referre.

Sed evanuerunt, id est, vani et inane facti sunt in
cogitationibus suis, id est, disquisitionibus et discus-
sibus, quos ex creaturis de Deo creatore fecerant,

Prima, quod Deum, quem cognoscebat, non honorarunt, nec ipsi ut omnium honorum auctori gratias egerunt.

VERS. 22. — **SED EVANUERUNT ...** Gr., in *ratiocinationibus suis*. Secunda, superbi et vani facti sunt, se sapientes dixerunt, seque quasi sue sapientiae auctores, venerati sunt.

VERS. 23. — **ET MUTAVERUNT GLORIAM...** Tertia, quod stupendâ cordis cæcitate in idololatriam prolapsi sunt. Non homines tantum, sed et volucres, bestias, quadrupedes et serpentes venerati sunt; immo et illorum imagines, ut notat D. Chrys. Unde patet falli Calvinum negantem idololatras unquam adorasse imagines.

Quam terribilis ergo scientiarum abusus! Vanitatem parit, oblivionem Dei, ipsam idololatriam. Scientia naturaliter debet nobis de Deo, propter excellenciam ipsius et supremum imperium, summam reverentiam exhibere; debet in nobis, propter omnimodam dependentiam nostram, humilitatem parere; debet nos ad actus religionis continuos excitare; heu! per abusum scientiae, fit vanus in se, qui debet humilius esse; obliviscitur Dei, qui Deum ubique debet intreveri; idolis servit, qui debet omnia Deo sacrificare, et ad Dei cultum et honorem creaturas alias referre.

Utinam hoc in philosophis gentilibus tantummodo verum esset, non in Christianis quam plurimis, in quibus scientia vanitatem parit, oblivionem Dei, creaturarum amorem et præferentiam ipsi Creatori. Gentilium philosophorum condemnatio, sit ergo omnium Christianorum pavor.

VERS. 24. — **PROPTER QUOD TRADIDIT ILLOS.** In sequentibus versibus exprimuntur enormia peccata, in

quia scilicet iis relictis, ad vana idola, quæ non erant Deus, colenda deflexerunt. Ita S. Chrysost., Orig., Theodor.

Etoobscuratum est insipiens cor eorum, adeoque stulti facti sunt, quia veram sapientiam, quæ in praxi et pietate consistit, respuerunt, et stultissime idola prodi habuerunt et coluerunt.

VERS. 22. — *Dicentes enim*, etc. Cum apud homines profiterentur se sapientes, ac sibi arrogarent magnam sapientiam, videlicet ob rerum arcanarum et sublimium cognitionem, à quâ dici solent homines sapientes, *stulti facti sunt*, id est, longissimè à verâ sapientia, quæ in verâ erga Deum pietate consistit, aberraverunt, ad extremam stultitiam et insipientiam delapsi.

VERS. 23. — *Et mutaverunt gloriam*, etc., q.d.: Idola pro Deo coluerunt hi sophi. Allusio est ad verbum Psalm. 105: *Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli*. Cui simile illud Jerem. 2: *Populus meus mutavit gloriam suam in idolum*. Gloriam suam, intellige gloria populi, id est, Deum ipsum.

VERS. 24. — *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam*. Ostendit autem in quæ et quam turpia peccata fuerint prolapsi merito sue ingratitudinis et idololatriæ memorati sapientes. Quod ergo dicit Apostolus tale est, Deum peccatis illis philosophorum supradictis offensum ita eos auxilio suo destituisse, et cupiditatibus ipsorum permisisse, ut in immunditiæ peccata ac feedas libidines, proni ac præcipites irent.

Ut contumelias afficiant corpora sua in semetipsis, id est, ignominia seu turpitudine afficiant, nimirum ob fœditatem libidinis quam illud commaculant.

que, in punitionem praecedentis philosophorum in gratitudinis, Deus sivit illos turpiter delabi. Tria autem notantur derelictionum genera: primum, in desideria cordis; secundum, in passiones pudendas et ignominiae, quibus naturalem voluptatis usum in nefarium inverterunt; tertium, in reprobum sensum, in sensum depravatum, seu mentis inordinationem, que malum bonum judicat, et bonum malum, quoque beatitudinem in turpitudine et infamia collocat.

1º Itaque, quia Deum, quem noverant ex creaturis, non GLORIFICAVERUNT, sed honorem ipsi debitum in creaturas deflexerunt,

PROPTERA TRADIDIT EOS DEUS IN DESIDERIA CORDIS, non impellendo, sed deserendo illos proprieæ concupiscentiae tyrannidi, dæmonum tentationibus, et illecebri peccati; aliunde illos speciali gratiae auxilio, non retinendo, nec roborando, nec illuminando. Hinc in omnia scelera proni. Justa punitio: Deum deseruerunt, Deus eos deseruit; sivit eos facere quod libaret, etiam maximè feeda, et quibus semetipsos dehonestarent. Qui Deum non honorarunt, Deus, ait Theodoretus, illos suâ providentiâ privavit, et tanquam cymbam, sine saburrâ ferri, permisit, detrectans eos gubernare.

VERS. 25. — **QUI COMMUTAVERUNT VERITATEM....** 2º quia *commutaverunt* verum Deum pro falsis, seu quia pro Deo vero sumpserunt imaginarios, quibus honorem soli Deo vero, et semper laudando debitum tribuerunt.

VERS. 26. — PROPTERA TRADIDIT ILLOS.... Propterea tradidit eos cupiditatibus infamibus; non contenti voluptatibus naturalibus, NATURALEM cupiditatis USUM COMMUTARUNT in nefarium. Hæc irato Deo,

VERS. 25. — *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium*, quia veritatem Dei, id est, ea quæ de Deo cognoverant, ut æternitatem, omnipotentiam, ipsamque omnino divinitatem, transtulerunt ad idola, coientes ea pro diis, et attribuentes quæ divina sunt. *Mendacii nomine idolum hic et aliæ sæpè in Scripturis appellatur.*

Et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, id est, religiosè venerati sunt, servitute seu cultu divino. Non enim significatur comparatio, quasi coluerint utrumque, magis autem creaturam; sed quod creaturam coluerint, non creatorem.

Qui est benedictus in secula, qui tanquam Deus omnium rerum creator, et omnium nobis bonorum auctor jure laudandus et prædicandus est per omnia secula, id est, omni tempore. Amen, vox est Hebreæ, passim omnibus nota, et à Christo Domino frequentata; quam Paulus sexties posuit in hac Epistola. Sensus est: Ut verè laudandus est in omnem æternitatem, ita fiat, in æternum laudetur.

VERS. 26. — *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae*; qui enim illa turpia agunt, adeò se totos illis dedunt atque immergunt, ut pati magis quam agere videantur; has autem vocat *passiones ignominiae*, id est, passiones ignominiosas ac pudendas.

Nam fæmina eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. Quæres cur fœminæ sexus hic meminerit, cum de philosophis ageret? Idecchè, ni fallor, ut ostendat punitionem et exempla virorum redundasse etiam in feminas.

VERS. 27. — *Similiter autem et masculi*, etc., q.d.: Compensationem, id est, mercedem meritis respondentem, ut quia contra naturæ ordinem cum ignominia creato-

propter idolatriam humano generi provenisse testatur, ait Ambrosius, seu Ambrosiaster. Justam erroris et impietatis mercedem, merces par operæ.

VERS. 27. — SIMILITER AUTEM MASCULI,... ut qui in Deum fuerunt contumeliosi, semetipsos istâ nefandâ contumeliâ afficerent. Nota TURPITUDINEM. Hâc voce innuit quod naturam ipsam pudefecerint, ait Theophylactus.

VERS. 28. — ET SICUT NON PROBAVERUNT.... Tandem quia non placuit illis Deum nosse et colere; sed reprobaverunt Dei notitiam et cultum, hinc Deus tradidit eos in reprobam et distortam mentem, juxta quam bonum à malo non discernentes, sed utrumque confundentes, in omnia scelerum genera, præcipites ruerunt, omnique iniquitate repleti fuerunt.

Corruptio generalis et integra fuit; corruptio cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni, ipsius met naturæ.

OBSCURATUM EST COR.... Rectæ rationis lumen amiserant, et contra hoc lumen in varios inciderunt errores; hinc contenebrati, concupiscentiis obedierunt; hinc integra cordis corruptio, quæ à corde transiit ad corpus, à corpore proprio ad alienum, à naturali usu ad brutalitatem et ad abominationem.

Terribilis sanè, at justa et proportionata punitio. Nihil subdatur homini, qui Deo ipsi non subditur; omnia per impuritatem turpenter in homine, qui Deum per impietatem et idolatriam inhonoravit: infra bestias ipsas supponatur homo, qui bestias ipsas Deo præposuit; ipsisque, etiam vilissimis, cultum exhibuit, quem Deo, entium supremo, negavit.

ris, eo relicto, ad creaturæ idolatriam se converterunt, hâc de causa justè à Deo permitti sunt naturæ ordinem pariter in actu generationis inverttere, et pudendâ libidine se decorare. Ita Anselm.

VERS. 28. — Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiâ, tradidit illos Deus in reprobum sensum, q. d.: Sicut non curârunt Deum verum nôsse, ut recte de eo sentirent, sed idolis adhæserunt, eaque pro Deo agnoverunt et coluerunt, ita pariter justè tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt. Nam, ut docet S. Gregor., qui errant in Dei cognitione, justè traduntur ut errent pariter in agendis: qui mentem et rationem ab errore non servant, exponunt se pecunis cogitationibus et vitiis. *Reprobum sensum* vocat Paulus improbam et perversam mentem.

Ut faciant ea quæ non conveniunt, id est, ea quæ maximè homines dedecent, utpote res turpissimas.

VERS. 29. — Repletos omni iniquitate. Græcè est, injustitia. Dicit autem repletos omni injustitiâ, id est, omni genere injustitiae: nam et specialis iustitia per varias species diffunditur.

Malitiâ, id est, nocendi studio, quod diabolicum est vitium. Unde diabolus per antonomasiam *malus* in Scripturâ novi Testamenti vocatur.

Fornicatione, quo nomine comprehenditur omnis illicitus concubitus viri cum feminâ.

Avaritiâ, quâ voce significatur studium plus quam sibi competat habendi, usurpandi, occupandi, quasi dicas, pluris habentiam.

Nequitia, versutiam, id est, fallax nocendi studium, perversitatem animi propriè significare videtur.

Plenos invidiâ, homicidio. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est, scilicet aut re aut voluntate. Quare et hic sub homicidio voluntatem occidendi comprehendere.

Hæc est impietatis philosophicæ justa merces; sed, heu! quot impiorum sese Christianos dicentium non minus terribilis et justa retributio!

VERS. 29. — REPLETOS OMNI INIQUITATE..., subaudi: Tradidit in sensum reprobum, repletos omni iniquitate, etc.

His ergo versibus describitur completa eorum malitia: *In sensum quippe reprobum traditi, repleti sunt omni iniquitate*, id est, quâlibet improbitate, per quoscumque respectus. Per respectum ad se; *omni iniquitate et malitiâ, foeditate et corruptione pleni fuerunt*. Per respectum ad alios; *repleti sunt invidiâ, homicidio, contentione, dolo*.

VERS. 30, 31. — DETRACTORES, DEO ODIBILES. Alii vertunt, Dei osores: vox Græca θεοστυγεῖς utrumque significat, et quos Deus horret ob sclera sua, et eos quibus Deus est horro, propter justitiam quâ scelerâ vindicat. Itaque in Deum impii, in naturam contumeliosi, in homines injuriosi, in semetipsis corrupti et abominabiles fuerunt.

Hic est characterismus illorum temporum, præsertim Romæ, ubi sub flagitiosis imperatoribus, Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, regnârunt omnia vita let scelerâ maximè abominanda. Sub Neronis anno 1º creditur hæc Epistola scripta. Hæc enumerat omnia mala, ut vel sic conversi ad naturalem intellectum, intelligerent irato Deo, hæc sibi provenisse, Ambrosius. Ex hâc consummatâ gentilium malitiâ, disce quantum sit malum neglectus Dei! quam terribile sit homini sibi ipsi deseriri, cum nullum sit barathrum in quod non decidat præceps; de peccatis in

Contentione, dolo. Contentio est cum quis certat studio vincendi, non amore veritatis. Dolus machinatio est ad fallendum.

Malignitate, scilicet eâ quæ in moribus appetit, morositate, seu morum asperitate.

VERS. 30. — *Susurrones, detractores*. Significantur ii qui proximos occulte mordent, illi, ut solvant amicitiam, isti ut lacrent famam.

Deo odibiles. Significant eos quibus Deus exosus est, à quibus Deus abhorret. Cyprianus legit, *abhorrentes Deo*, id est, quibus Deus est horro, nimurum propter justitiam quâ vindicat in malos. Itaque parit hoc vitium scelerata conscientia.

Contumeliosos. Significantur contumelia facti, ut est hominum ferocium, qui alios per vim opprimunt.

Superbos, quod sapientie nomine sese cæteris hominibus præferentes, eam animi superbiam externo fastu morum ostenderent.

Elatos, id est, gloriosos et jactabundos. Cyprianus legit, *jactantes sui*.

Inventores malorum potest intelligi de malis, id est, nocimentis, ac nocendi instrumentis quibus alii deundunt.

Parentibus non obedientes, inobedientes, immorigeros, refractarios, qui monitis nolunt acquiescere.

VERS. 31. — *Inspicientes*, insipientes cor eorum, significat intelligentia destitutos, id est, non recto rationis judicio utentes.

Incompositos, id est, inciviles. Possunt hîc accipi qui moribus sunt inurbanis et incompositis, et ab humanitate alienis. Stultitia mentis statim in mores redundat.

Sine affectione, sine pietate, hoc est impios in parentes et cognatos, qui nullo tanguntur pietatis aut charitatis affectu.

peccata; de cognitis et ordinariis in nova et incognita volvitur, donec in infernum, omnis malitia centrum, detrudatur. Disce et hinc quod si quedam malitia plenitudo, quedam injustitiae consummatio; talis et tanta criminum inundatio, ut nihil ipsius malignitati desit. Mens reproba, cum semel facta fuerit, necessariò fit ut omnia distrahantur ac subvertantur, nimis rūm, aurigā jam corrupto, D. Chrys.

VERS. 52. — *Qui cum justitiam Dei...* Gr., qui jus Dei cognoscentes (quoniam talia agentes digni morte sunt), non solum ea faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. Syr., qui cum nōrint judicium Dei quod eos qui talia perpetrant, ad mortem damnat, non solum ea peragunt, sed etiam participant cum iis qui ea faciunt. Ab hodierno textu Græco absunt haec voces, *non intellexerunt*; juxta quem sensus est quod philosophi erant maximè rei, quia contra suam scientiam, et mala haec supra dicta faciebant, et aliis, ea facientibus, consentiebant.

At juxta nostram Vulgatam, taxantur philosophi populorum doctores, quod, licet justitiam Dei seu legem naturalem noverint, praticè tamen considerare noluerunt quod non solum qui scelera enumerata perpetrant, morte digni sunt, sed etiam qui ea dissimilant et approbant; et consequenter quod et ipsi philosophi digni sunt morte (et si fortè quidam eorum haec omnia non fecissent), quia populus, ipsis probantibus, et non arguentibus, haec perpetrabat.

Unde colliges quod qui tacet, cum corrigere tenetur, dignus est morte. Duplex est autem correctio:

Absque fædere, id est, fœdilagos; dicuntur qui fidem et fædera non servant.

Sine misericordia, id est, immisericordes et crudeles, qui non commoventur alienis miseriis.

VERS. 52. — *Qui cum justitiam Dei cognovissent,* non intellexerunt, noluerunt intelligere, considerare, et practice sibi persuadere.

Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; et non

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maximè observanda, et in praxim redigenda.

1º Evangelium lux est, animæ vitam, et hujus vitæ fontem, tibi manifestans, ut vivas: at lux etiam mortem, et mortis originem declarans, ne moriaris. Haec lux tibi revelat, quod vera justitia, animæ vita; ex fide nascitur, fide nutritur, fide crescit, fide consummatur per charitatem operante. Haec eadem lux Christum, hujus vitæ fontem, at in lege absconditum, nobis clarè revelat. Ut ergo vivas, in Christum crede; ut in vitâ crescas, Christo, vitæ fonti frequenter unire per fidem; imò continuè, ut crescas et continuè.

2º Eadem Evangelii lux iram Dei tibi revelat, mortem comminantis in eos qui Dei veritatem in injustitiâ detinent, seu qui Deum per fidem notum non glorificant, non colunt, non amant; sed vivunt, quasi non poverint; ita ut in ipsis fides non magis appareat, quā si in atro carcere detrusa esset. Fidem itaque ne captivam teneas, ut non moriaris: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam;* qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Joan. 3, v. 36.

fraterna, scilicet, ad quam tenentur omnes pro tempore debito, loco et circumstantiis; alia, quæ non solum est ad peccantis emendationem, sed magis ad bonum commune.

Inter utramque hoc discrimen est, quod in fraternâ correctione cessat obligatio, ubi non est emendationis spes, quia hæc correctio ad fratris emendationem ordinatur; secùs est in aliâ, ubi superior propter obstinationem, imò pejoritatem delinquentis, non debet à correctione cessare, quia hæc correctio ad bonum commune ordinatur. Vide Lyranum hic. Quām deflendi ergo tot superiores, qui sacerditios non corrigit, quique ob correctionis defectum, subditorum peccatis consentientes, sese illis coram Deo onerant: approbant enim quod non reprehendunt; permittunt quod correctione et punitione non impediunt, quia ex officio corrigere et punire tenentur.

CAPITIS CONCLUSIO.

Ad veram justitiam nihil contulit philosophia: cùm et ipsi philosophi, qui Deum naturaliter noverunt; multa de virtutibus et vitiis præclarè disseruerunt, tamen in tam gravia et enormia scelera ceciderunt, et populum, cuius erant duces, secum præcipitaverunt; unde et non malè inferes quod neque nos theologos scientia justificabit, nisi attentè nobis caveamus ab abuso scientiæ, de quo v. 23, nisi et sollicitè attendamus ad bonum scientiæ usum, qui ibidem indicatur; nisi et insuper vivamus ex fide, à quā vera justitia, v. 17.

solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Videtur enim Apostolus hic taxare philosophos sapientiores, qui idolorum cultum, aliaque vitia jam dicta, licet mala esse scirent, nec passim ea facerent et perpetrarent, illa tamen ab aliis facta probarunt vel dissimilârunt, sive metu legum, sive amore suis placendi, et timore eisdem displicendi.

PRAXIS.

Ut hanc animæ vitam ordinatiū concipiās et in praxim faciliū et frequentiū redigas, conceipe quod Christus in cruce exaltatus, est fons vitæ, et quod fides in Christum est medium quo vita haec à Christo communicatur omni in ipsum credenti; seu fides est quasi canalis, quo è corde Christi, vita fluit in cor nostrum.

Christo itaque, vitæ fonti, frequenter, imò continuè per fidem jungere, ut vivas, ejusque vitam haurias, et ut ab omnibus tuis langoribus et infirmitatibus saneris. Sicut à serpentibus vulnerati non sanabantur nisi oculis corporeis serpente æneum, in cruce exaltatum, aspicerent; sic nullus hominum à serpentis infernalis percussione sanabitur, spiritualiisque vitam consequetur, nisi oculis fidei Christum in cruce exaltatum aspiciat.

Mortuus es? oculis fidei respice Jesum crucifixum; ipsius mors erit vita tua; languidus es et infirmus? oculis fidei respice Jesum crucifixum et pro te lan-

guentem ; ipsius languoribus sanaberis. Vivis ? oculis fidei vivæ respice crucifixum, vitæ fontem, et vitam habebis abundantiorum.

O fons vitæ, stilla, infunde mihi vitam ! Christe, Fili Dei vivi, credo quod vita, resurrectio et vita fons

CAPUT II.

1. Propter quod inexcusabilis es, ô homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas : eadem enim agis quæ judicas.

2. Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

3. Existimas autem hoc, ô homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei ?

4. An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis, contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?

5. Secundum autem duritiam tuam et imponitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei,

6. Qui reddet unicuique secundum opera ejus :

7. Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem querunt, vitam æternam :

8. Iis autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescent veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.

9. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primùm, et Græci :

10. Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primùm, et Græco :

11. Non enim est acceptio personarum apud Deum.

12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.

13. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.

14. Cùm enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt iex :

15. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientiæ ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendantibus,

16. In die cùm judicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium meum, per Jesum Christum.

17. Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo,

18. Et nōsti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem,

19. Confidis te ipsum esse ducem cœcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,

20. Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiae et veritatis in lege.

21. Qui ergo alium doces, te ipsum non doces; qui prædictas non furandum, furaris;

22. Qui dicis, non mœchandum, mœcharis; qui abominaris idola, sacrilegium facis;

es; animæ ergo meæ, tibi et in te credenti, da vitam, et vitam abundantiorem, inspira continuè in faciem meam spiraculum vitæ, et per tuam gratiam sis in me fons vivus saliens in vitam æternam.

CHAPITRE II.

1. C'est pourquoi vous êtes inexcusable, ô homme, qui que vous soyez, qui condamnez les autres, parce qu'en condamnant les autres, vous vous condamnez vous-même, puisque vous faites les mêmes choses que vous condamnez.

2. Car nous savons que Dieu condamne, selon la vérité, ceux qui commettent ces actions.

3. Vous donc qui condamnez ceux qui les commettent, et qui les commettez vous-même, pensez-vous pouvoir éviter la condamnation de Dieu?

4. Est-ce que vous méprisez les richesses de sa bonté, de sa patience et de sa longue tolérance? Ne savez-vous pas que la bonté de Dieu vous invite à la pénitence?

5. Et cependant, par votre dureté et par l'impénétrabilité de votre cœur, vous vous amassez un trésor de colère pour le jour de la colère et de la manifestation du juste jugement de Dieu,

6. Qui rendra à chacun selon ses œuvres,

7. En donnant la vie éternelle à ceux qui, par leur patience dans les bonnes œuvres, cherchent la gloire, l'honneur et l'immortalité,

8. Et répandant sa colère et son indignation sur ceux qui ont l'esprit contentieux, et qui ne se rendent point à la vérité, mais qui embrassent l'iniquité.

9. Tribulation et angoisse sur tout homme qui fait le mal, du Juif premièrement, et ensuite du gentil.

10. Mais gloire, honneur et paix à tout homme qui fait le bien, du Juif premièrement, et ensuite du gentil.

11. Car Dieu ne fait point exception des personnes.

12. Et ainsi tous ceux qui ont péché sans la loi péirront sans la loi, et tous ceux qui ont péché étant sous la loi seront jugés par la loi;

13. Car ce ne sont point ceux qui écoutent la loi qui sont justes devant Dieu; mais ceux qui gardent la loi seront seuls justifiés,

14. Car lorsque les gentils, qui n'ont point la loi, font naturellement les choses que la loi commande, n'ayant point la loi, ils se tiennent à eux-mêmes lieu de loi;

15. Et ils font voir que ce qui est prescrit par la loi est écrit dans leur cœur par le témoignage qu'en rend leur conscience, et par la diversité des réflexions et des pensées qui les accusent ou qui les défendent,

16. Au jour où Dieu jugera par Jésus-Christ, selon l'Evangile que je prêche, tout ce qui est caché dans le cœur des hommes,

17. Mais vous qui portez le nom de Juif, qui vous reposez sur la loi, qui vous glorifiez en Dieu,

18. Qui connaissez sa volonté, et qui, étant instruit par la loi, savez discerner ce qui est le plus utile,

19. Qui vous flattez d'être le conducteur des aveugles, la lumière de ceux qui sont dans les ténèbres,

20. Le docteur des ignorants, le maître des enfants comme ayant dans la loi la règle de la science et de la vérité.

21. Vous qui instruisez les autres, vous ne vous instruisez pas vous-même; vous qui publiez qu'on ne doit point dérober, vous dérobez;

22. Vous qui dites qu'on ne doit point commettre d'adultére, vous commettez des adultéres; vous qui avez en horreur les idoles, vous faites des sacriléges.

23. Qui in lege gloriariis, per prævaricationem legis, Deum inhonoras.

24. (Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.)

25. Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.

26. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabatur?

27. Et judicabit id quod ex naturâ est præputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es?

28. Non enim qui in manifesto, Judæus est; neque quæ in manifesto, in carne, est circumcision;

29. Sed qui in abscondito, Judæus est; et circumcision cordis in spiritu, non litterâ; cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

23. Vous qui vous glorifiez dans la loi, vous déshonnez Dieu par la violation de la loi.

24. Car vous êtes cause, comme dit l'Écriture, que le nom de Dieu est blasphémé parmi les nations.

25. Ce n'est pas que la circoncision ne soit utile, si vous accomplissez la loi; mais si vous la violez, tout circoncis que vous êtes, vous devenez comme un homme incirconcis.

26. Si donc un homme incirconcis garde les ordonnances de la loi, n'est-il pas vrai que, tout circoncis qu'il est, il sera considéré comme circoncis?

27. Et ainsi celui qui, étant naturellement incirconcis, accomplit la loi, vous condamnera, vous qui, ayant reçu la lettre de la loi, et étant circoncis, êtes un violateur de la loi.

28. Car le Juif n'est pas celui qui l'est au dehors; et la circoncision n'est pas celle qui se fait dans la chair, et qui n'est qu'extérieure:

29. Mais le vrai Juif est celui qui l'est intérieurement; et la circoncision est celle du cœur, qui se fait par l'Esprit, et non selon la lettre; et ce Juif tire sa louange, non des hommes, mais de Dieu.

ANALYSIS.

Ex dictis in cap. 1 contra philosophos, quos ostendit in peccatis suis inexcusabiles, hic infert et principes, et magistratus, et judices omnes, quicumque sint, qui iudicant alios, et damnant ob mala quæ et ipsi perpetrant, inexcusabiles esse, vers. 1.

Talibus ergo judicibus ostendit supremum esse judicem, qui secundum veritatem judicabit, et cuius judicium declinare non poterunt. Itaque ne suâ duritiâ et impunitatiâ, thesauros iræ, sibi ipsi, apud eum reponant, 2, 3, 4, 5.

¶ . 6. Unicuique supremus ille judex reddet secundum opera, bonis operibus præmium; malis verò supplicium; sine ullâ personarum, aut dignitatum acceptione, 7, 8, 9, 10, 11.

¶ . 12. Gentiles secundum legis naturalis observationem judicabit, Judæos secundum legis Mosaicæ observantiam; nullus enim homo sine lege, aut scriptâ in corde, aut scriptâ in lapide. Neutram sufficit audire; sed necesse est alterutram adimplere ad justificationem;

et secundum hanc aut illam legem judicabuntur gentiles et Judæi, 13, 14, 15, 16.

¶ . 17. Judæos speciatim aggreditur, et ostendit non minus, imò magis reos, quam gentiles; ac 1° quidem concedit illis magnificos titulos, quibus gloriabantur, quasi docti et scientiæ formam habentes. At vers. 21, hos resumit titulos, et in illos retorquet, ostendens eò gravius in omnibus peccasse. Unde concludendum relinquit et eò damnabiliores esse.

¶ . 25. Nec obstat eorum circumcision; quæ quidem prodest, si lex servatur; è contra verò, si lex non servatur, magis reus erit Judæus quam gentilis, legem naturalē servans.

¶ . 28. Verus Judæus, non qui solù professione exterrit, sed qui corde et legis observantiâ; vera circumcisio, non quæ in carne, sed quæ in corde; non quæ per litteram, sed quæ per gratiam.

Hinc pauci veri Judæi; pauci verè et ante Deum circumcisi; non est ergo quid de nomine aut circumcisione gloriorunt.

PARAPHRASIS.

1. Si philosophi, quia Deum et justitiam Dei noverunt, sunt in peccatis suis inexcusabiles, sanè et tu, ô homo, quisquis sis, qui aliorum delicta judicas et damnas, eadem tamen committens, omni cares excusatione; eo enim ipso quo alios damnas, et in temet ipsum fers sententiam, cùm eadem scelera perpetres, quæ damnas in aliis.

2. Scimus enim quid Deus sit summè justus, et ideo justè et ex æquo judicabit eos qui talia peccata perpetrant, qualia tu et alii quos judicas.

3. Quomodo itaque in hoc versaris errore, ut existimes effugere te posse judicium Dei? tu, qui judicas alios, eadem tamen committens scelera, quæ damnas et punis in eis? sicque ex ignorantia non peccas.

4. An exuberantem Dei benignitatem immensamque patientiam et longanimitatem contemnis? an ex Dei lenitate spem impunitatis audes concipere? an

ignoras quoniam è contra hæc Dei benignitas ad pœnitentiam te invitat.

5. Tu verò, dûm obstinatâ mente huic Dei misericordiæ resistis, secundum duritiam tuam, quam Dei bonitas non emollit, et secundum impoenitentiam cordis tui, quod nec mansuetudo, nec minæ tangunt; tu, inquam tibi ipsi, iram paulatim reponis et accumulas, in die tremendo judicii; quando Deus justitiam suam manifestans, omnem suam iram effundet in impiis.

6. Tunc reddet unicuique hominum secundum opera eorum.

7. Iis quidem, qui in perseverantiâ bonorum operum, gloriam et honorem et immortalitatem expetunt; iis, inquam, dabit vitam æternam :

8. Contentiosis verò et veritati non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati, rependet iram et fuorem, id est, grave et proportionatum suppli- cium.

9. Afflictio animique anxietas ex aequo retribuetur omnibus hominibus, qui peccaverint, sive Judæi fuerint, sive gentiles : primum tamen Judæis, quibus major et primum data est gratia ; deinde gentibus :

10. E diverso gloria, honor et pax rependetur omnibus qui benè vixerint, Judæis primum, si Dei gratiae benè responderint ; deinde gentilibus.

11. Nec enim apud Deum est ullius personæ respectus ; sed merita respicit, et est æquus omnibus.

12. Ac proinde quicumque exleges, seu sine lege scriptâ peccaverunt, hi exleges peribunt, et punientur, non tanquam prævaricatores legis Mosaicæ, sed tanquam transgressores legis naturalis ; et quicumque in lege Mosaicæ peccaverunt, per eamdem legem et juxta illius transgressionem punientur.

13. Etenim apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur, sed qui servant eam, sive scriptis receperint, ut Judæi, sive qui non scripto, sed in corde receperunt, ut gentiles.

14. Cum enim gentiles, qui legem Mosaicam non acceperunt, naturali et libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventæ, faciunt quæ per legem jubentur ; illi, quamvis sine Mosaicæ legis scripto, sibi ipsi sunt lex, seu vice legis ;

15. Ipso facto demonstrant quòd legem naturalem habeant insculptam in intellectu suo ; seu quòd rectæ rationis dictamen sit quasi scriptura, in illorum intellectu, quasi in tabulâ, descripta. Hujus rei testimonium reddit conscientia ipsorum, dictans an benè an malè egerint ; et contrariis cogitationibus et inter se altercantibus, aut accusans et remordens, cum hoc dictamen violârunt ; aut approbans et defendens, cum observârunt.

16. Quod conscientiæ testimonium clarè patebit omnibus in die iudicii, quâ Deus per Jesum Christum iudicabit non de factis tantùm exterioribus, sed etiam de internis et occultis in corde hominum, sicut ego, ut Christi minister, ubique promulgo.

17. Secundum hanc ergo legem Deus gentiles iudicabit. Tu autem, ô Judæe, legem scriptam habens, et non servans, severius iudicaberis. Tu, Judæi gloriioso nomine, tibi places ; inniteris in lege à Deo tibi datâ ; gloriaris et quòd sis populus Dei.

18. Cujus animum et voluntatem nôsti, et legis magisterio edoctus, scis non tantùm quæ facienda, quæ fugienda, sed et meliora et utiliora eligere.

19. Ejusdem legis præsidio fretus, confidis te posse

ducem esse cœcorum, et prælucere iis qui sunt in tebris ; hoc est,

20. Ignaros erudire, imperitos dirigere ; uno verbo, habere putas modum alios informandi, et eos docendi quid facere, quid fugere debeant.

21. Sed non ideò melior, imò pejor. Qui enim alium doces, temetipsum non doces, seu, non facis quod aliis dicas faciendum ; qui prædictas non furandum, ipse furtum committis.

22. Qui alios mones non mœchandum, ipse mœcharis ; qui abominaris idola, et facis sacrilegia.

23. Qui de lege à Deo tibi datâ gloriaris, et per ejusdem legis transgressionem, Deum illius auctorem afficias contumeliâ.

24. Non ego, sed vestrûm accusator sit Isaias, 52, 5 : Nomen Dei, inquit, malè audit ac probris afficitur vestrâ culpâ, inter gentes idololatras, scilicet ob pecata vestra.

25. Hinc inferte quodnam sit vestrum apud Deum meritum ; nec vobis ob circumcisionem blandimini.

26. Circumcisio quidem prodest, si adsit legis observatio ; sin autem legis prævaricator es, non tibi plus proderit circumcisio quam præputium.

È diverso si gentilis præputiatus mandata Dei, quibus justificantur homines, observet ; ille apud Deum verè et reipsâ reputabitur ut circumcisus.

27. Et gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus est, si mandata Dei, ut dixi, perficit, sui comparatione, te, ô Judæe, qui legem violas, condemnabit, licet scriptam legem habeas, et carnalem circumcisionem.

28. Etenim coram Deo verè Judæus est, non ille qui exterius tantùm et per publicam Judaismi professionem talis est ; neque vera circumcisio et Deo placens est illa quæ fit et paret in carne.

29. Sed ille verè coram Deo Judæus est, qui intus et in animo, per fidem et internas virtutes, Judæus est ; et vera circumcisio, quam Deus in primis intendit, est illa, quâ cor à vitiis et concupiscentiis circumciditur ; quæ fit per spiritum, non per saxeum cultrum in litteris legis expressum, per gratiam, non per legem. Hujus autem Judæi interni et spiritualis circumcisionis laus, non est apud homines, qui externa tantùm vident, sed apud Deum, qui cor et animum intuetur ; et ideò talem et taliter circumcisum approbat. Quot ergo de nomine Judæi, et circumcisi falso glorianter ?

COMMENTARIA.

VERS. 1.—PROPTER QUOD INEXCUSABILIS ES... Valde incertum est ad quos hæc verba dirigat Apostolus ; et circa hoc ita divisi sunt interpretes sacri, ut ferè quot capita, tot sensus, sicut eos legenti patebit ; aliter enim D. Chrys., aliter Ambros., aliter D. Aug., aliter S. Anselm., aliter D. Thomas, aliter atque aliter plerique recentiores.

Propter quod inexcusabilis es, ô homo omnis, qui iudicas. Quamvis tot et tanta sint peccata gentilium, tu tamen etiam, ô Judæe, qui illos contemnere et tuo ju-

D. Chrys., et post eum Græci, hoc de principibus et magistratibus præsertim Romanis intelligent ; sic tamen ut cuivis mortalium etiam convenient, ait Theophylactus. D. August., et post ipsum communiter Latini, de solis Judæis, qui lego Mosaicu instructi, gentilium scelerâ judicabant et damnabant, eadem tamen perpetratrice condonare soles, inexcusabilis es, nec ullam pretexere potes peccatis tuis ignorantiam. Ratio sequitur :

bant. Inhærendo litteræ, videtur quòd omnes omnino judicantes Apostolus arguat; paulatim verò ad Judeos transeat.

In hâc ergo sensuum varietate inhæreo textui apostolico; et quia v. 4, lego: *Homo omnis judicans*; v. 9: *Judæi primum et Græci*; v. 10: *Judeo primum et Græco*, infero quòd Apostolus omnes indifferenter alloquitur homines, qui judicant; sive Judæi sint, sive pagani; sive judices fuerint publici, sive homines privati. Publicos quidem alloquitur judices, qui eò liberius peccabant, quòd majorem potestatem habebant, et qui se justos arbitrabantur, si cæteros damnabant. Privatos etiam homines alloquitur, qui sese mutuò judicabant, Judæi paganos et pagani Judæos, ut notat D. Chrys., et post eum D. Thomas. Omnes ergo judicantes taxat; paulatim tamen sese ad solos Judeos convertit, ut legenti patet.

PROPTER QUOD. Gr. διὸς, idèò, proinde, illatio ex dictis, cum haec ita sint, id est, cùm philosophi qui Deum esse, et quidem justum, noverant cap. 1, v. 32, sint in suis peccatis inexcusabiles, ut dixi cap. 1, v. 20; idèò et tu excusatione cares, ô homo quisquis sis, qui perversè agens, alios judicas et condemnas, sive publico iudicio, sive privato.

IN QUO ENIM JUDICAS,... id est, eo enim ipso quòd, Syr.: Etenim hoc ipsum quòd condemnas proximum tuum, te ipsum agis reum: quandoquidem in iis etiam quæ damnas, tu ipse occuparis. Eheu! quot hodiè doctores, concionatores, magistri, judices et magistratus, se suo ore condemnant? Quicumque docet, et non facit quod docet; quicumque agit quod in aliis damnat, hic suam ipsius litem instruit, suamque ob-signat sententiam; attende tibi.

VERS. 2. — SCIMUS ENIM; Gr., autem. Syr., porrò scimus, scimus omnes, scilicet gentiles, ipsa naturali ratione; Judæi, præterea ex lege, QUONIAM JUDICIUM DEI, supple est peragendum, SECUNDUM VERITATEM, scilicet meritorum et demeritorum, absque respectu personarum.

Ipsa ratio docet Deum esse, et summè justum; Deus enim concipi non potest sine justitiâ; ergo ipsa ratio docet iudicium Dei fore secundum veritatem, non secundum apparentias exercendum; hinc tremor

In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas, scilicet alios. Sensus Apostoli est: Nam eo ipso quo alium judicas peccatorum et morte dignum, consequenter etiam te condemnas; eadem enim quæ judicas in aliis (sive tu qui judicas alios), ipse agis vel opere, voluntate saltem ac desiderio.

VERS. 2. — SCIMUS ENIM QUONIAM JUDICIUM DEI, etc. Sensus: Scimus nos Judæi ex lege nobis à Deo traditâ, certius quā gentiles qui legem non acceperunt, iudicium à Deo exercendum secundum veritatem, id est, ju-tè, et secundum merita operum, absque respectu personarum, adversus eos qui talia agunt. Cujusmodi supra de gentilibus commemorata sunt.

VERS. 3. — Existimas autem hoc, etc. Ac si dicat: Vehementer falleris, ô Judæe, si existimes aut speres te evasurum iutam Dei adversus te iudicium, qui alios peccantes tanquam aut doctor aut peritus legis judicas, cùm ipse eadem facias. Imò sic iudicando gravius tibi ipsi iudicium accersis. Ostendis enim te

omni serio reflectenti. Deus me judicabit secundum veritatem luminis, sanctitatis et justitiae sue. O veritas! ô sanctitas! ô justitia divini Iudicis! Quis te non timeat? quis tremebundus non dicat: Non intres in iudicium cum servo tuo, Domine, quia nullus apud te justificabitur homo?

Hæc equidem de justo Dei iudicio naturalis notitia dormitat nunc in multis; sed circa mortem solet excitari; tuneque moribundum peccatorem eò magis torquet, quòd diutius et profundiùs in vita dormitavit. Illam ergo sanus excita; et secundum illam vive, ut minus terreat in morte.

VERS. 3. — EXISTIMAS AUTEM HOC; QUOMODÒ ERGO IN HOC ERRORE VERSARIS, UT EXISTIMES, ô homo, QUI JUDICAS ALIOS, ET EADEM TAMEN FACIS QUÆ DAMNAS IN EIS, SIEQUE EX IGNORANTIÀ NON PECCAS; QUOMODÒ, INQUAM, EXISTIMAS QUIA TU DEI JUDICIUM EFFUGIES? Ob tria pervertuntur hominum iudicia: vel quia ignorant, vel quia punire non valent, vel quia jus in illis subvertitur gratiâ aut pretio; horum nihil in Deum cadit; scit omnia, potest quæ vult; iudicat ex æquo, secundum veritatem.

VERS. 4. — AN DIVITIAS BONITATIS EJUS? Nota hic tria nomina, quæ superaddunt aliquid. Bonitas, seu benignitas, ut ait Syrus, est virtus quâ quis libenter et sponte aliorum utilitatibus expositus est; patientia est virtus quâ Deus malos tolerat; longanimitas, quâ pœnitentiam in longum differt.

An divitias, id est, abundantiam et magnitudinem bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis. Hæc tria contemnit, qui ex eis spem concipit impunitatis; majoremque peccandi licentiam arripit. IGNORAS... an ignoras quoniam hæc tria è contra te AD PŒNITENTIAM invitant, et ad emendationem vitæ, quantum est ex parte Dei, adducunt. Bonitas Dei peccatorem invitat ad pœnitentiam: cæcitas et malitia peccatoris abutitur Dei bonitate ad impenitentiam. Hinc bonitas Dei à peccatore contempta, fit severioris iudicii causa. Qui divitias bonitatis contemnit, thesauros iræ reperiet; thesauros pro thesauris; at thesauros iræ, et iræ proportionatæ contemptui bonitatis et patientiæ et longanimitatis. Attende huic veritati et tibi ipsi.

VERS. 5. — SECUNDUM AUTEM DURITIAM TUAM, quam non ex ignorantia peccare, sicut plerique gentilium, sed scientem prudentemque prævaricari legem.

VERS. 4. — AN DIVITIAS BONITATIS EJUS ET PATIENTIÆ ET LONGANIMITATIS CONTEMNIS? Divitias bonitatis vocat exuberantem Dei benignitatem. Patientia Dei in eo est quòd malos tolerat, longanimitas in eo quòd pœnam in longum tempus differt. Itaque sensus est: An, ô Judæe, ex magnâ et superabundanti benignitate et longamini patientiâ Dei, securitatem et impunitatem tibi promittens permanes in peccatis?

Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Sensus est: Cùm certè ignorare non debeas benignitatem Dei te ducere (sic enim in Græco est), id est, invitare et provocare ad pœnitentiam. Adducit ergo, id est, adducere cupit et conatur, et quantum in se est, adducit.

VERS. 5. — SECUNDUM AUTEM DURITIAM TUAM, ET IM PŒNITENTIAS COR, THESAURIZAS TIBI IRAM, ID EST, COLLIGIS, ACCUMULAS INSTAR THESAURI. Thesaurizas tibi thesauros iræ, pro prorogatis thesauris misericordiæ quos con-

nec emollit infinita Dei bonitas, nec justi ejus judicii minæ frangunt. Cor durum est, inquit Origenes, cùm mens humana, velut cera frigore iniquitatis obstructa, signaculum imaginis divinæ non recipit. Hæc durities contrahitur longâ vitiorum consuetudine; et IMPOENITENS COR TUUM, Gr., *impænitibile*, id est, et secundum impænitentiam cordis tui, THESAURIZAS, id est, paulatim accumulas, recondis et asservas, TIBI IPSI, non tibi Deus, IRAM, id est pœnam; IN DIE IRÆ, id est in judicio; ET REVELATIONIS, id est, quando Deus omnem suam iram revelabit, et vindictam effundet in impios.

Dies judicii tribus notis signatur: *dies iræ*, quia tunc non erit misericordie locus; *revelationis*, quia omnia nuda erunt; *justi judicij*, ex æquo quisque pro meritis judicabitur. Ergo qui misericordiam Dei nunc in vitâ contemnit, in morte et misericordiam contemptam et justitiam iratam sustinebit. Sicut qui paulatim arcum intendit, tempus dat alteri ut fugiat, qui si fugere nolit, tanto fortius sagittâ emissâ configitur, quanto majori tempore arcus intentio fuit facta, sic Deus, qui laneos habet pedes, sed ferreas manus, tarditatem supplicii gravitate compensat. D. Hieron. à Cornelio citatus.

Exspectat Deus, quia bonus et æternus; punit tandem, quia sanctus et justus. Ergo ob Dei longanimitatem nec tepescat justus, nec inselescat injustus. Omnia tempus habent.

VERS. 6. — QUI REDDET UNICUIQUE..., bonis operibus, bona, seu præmium; malis operibus, mala, seu supplicium. Ergo unusquisque sibi thesaurizat: virtutis amator honorum thesaurorum sibi congerit; operarii iniquitatis malorum thesaurum sibi pariter accumulant. Nihil coram Deo perditum; nullum nostrum dictum aut factum oblivioni datur. Hoc cogita semper, hanc-

tennis, et evacuas in te misericordiam Dei. *Iram* vocat hic Apostolus ultionem, quæ more thesauri collecta deprometur, et universa in peccatores in die judicii effundetur.

In die iræ, et revelationis justi judicij Dei, quia tunc Deus omnem suam iram et justam vindictam in impios effundet, ut videatur ira Dei sua omnia tela, fulmina, tonitrua et tormenta in eos depluere et detonare.

VERS. 6. — Qui reddet unicuique, etc. Hoc enim est justum exercere judicium. Quæres an redditurus sit unicuique secundum omnia ejus opera tam bona quam mala? — Respondeo, secundum omnia bona, quæ non invenientur mortificata; et secundum omnia mala, quæ non invenientur remissa. Nam et illa mortificata, et hæc remissa sic habebuntur in illo judicio, tanquam facta nunquam fuissent.

VERS. 7. — *Ils quidem, qui secundum patientiam*, etc. Sensus: lis qui in bonâ conversatione perseverantes, nec eam propter ulla adversa deserentes (hoc enim significat boni operis patientia) gloriam et honorem apud Deum atque in Deo, et incorruptionem, id est, immortalitatem querunt, redet Deus vitam æternam. Posset etiam sic exponi, secundum patientiam, id est, pro merito patientie, vel per patientiam. Videtur enim respicere et explicare Apostolus id quod dicit: *Reddet unicuique secundum opera sua*.

VERS. 8. — *lis autem, qui sunt ex contentione*, id est, contentiosi: eos qui sunt ex circumcisione, vocat circumcisos, sive *Judeos*; sic iij qui sunt ex fide, vocantur fideles. Notat Paulus hisce verbis *Judeos* contra gentes contendentes et rixantes.

que cogitatione malum fuge, bonum operare, semina semen gloriae, et æternitati labora; thesauriza tibi thesauros gloriae.

VERS. 7. — *Ils quidem, qui secundum patientiam*, id est, perseverantiam, VITAM ÆTERNAM, supple redet. D. Chrys., qui perseverantes in benefaciendo.

VERS. 8. — *Ils autem qui... ira et indignatio*, supple, retribuetur. Syriaca versio utrumque supplevit hoc modo. Iis quidem, qui in perseverantia bonorum operum, gloriam et honorem et incorruptionem exceptunt; iis, inquam, dabit vitam æternam; iis vero qui rebelles sunt, nec acquiescent veritati, sed iniquitati obtemperant, rependet iram et furem. Intellige grave supplicium, quale ab irato animo retribui solet. Ad litteram: Contentiosi vero, veritati non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati rependet iram.

Licet ergo, imò bonum et sanctum est ambire, sed bonis operibus ambire gloriam æternam, quæ Deus est; tali ambitione promeretur Deus. Nunc ergo labora, sustine, bona opera fortiter age, mala patere. Labor et dolor breves erunt; lucrum erit æternum; vita erit æterna, incorruptio æterna, gloria æterna; æternitati pingo.

VERS. 9. — *Tribulatio et angustia...*, supple, à Deo retribuetur; *Judeo primum*, qui plus recepit gratiae, et voluntatem Dei clarius novit ex lege; et idem magis reus, si malum operetur.

VERS. 10. — *Gloria autem et honor...*, scilicet retribuetur *Judeo primum*, si divinitate gratiae responderit, et juxta hanc gratiam ei oblatam plura bona opera fecerit quam gentilis. Per Gracum hic intellige, non idolorum cultorem, sed gentilem Dei cultorem, naturæ legi parentem, qualis fuit Job, quales Nini-vitæ, ita D. Chrys., Theophyl., etc.

Et qui non acquiescent veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Iis vero qui contentiosi sunt, nec acquiescent veritati divinitate, id est, Evangelio sibi annuntiato, sive credenda species, sive agenda; sed magis eligunt credere, id est, acquiescere et adhaerere iniquitatibus, et doctrinis quibus injusta et corrupta vita foveatur; iis, inquam, retribuetur à justo judice Deo, *indignatio et ira*, id est, grave supplicium, quale ab animo irato expectari solet. Contentiose dicit eorum qui sensa capitibz sui, non ratione, sed animi pertinaciâ defendunt.

VERS. 9. — *Tribulatio et angustia* (supple, à Deo retribuetur et immittitur) *in omnem animam hominis operantis malum*, id est, in omnem hominem.

Judei primum, et Græci, id est, tam Judei quam gentilis; primum tamen ac præcipue Judei, ut hoc pacto qui potior fuit in beneficiis, etiam principalior sit in pœnis.

VERS. 10. — *Gloria autem et honor et pac omni operanti bonum*. Gloriam et honori pacem adjungit, ut significet benè operantibus futuram omnium honorum quietam, perpetuam, certam et securam possessionem. Per bonum Apostolus intelligit absolute bonum, quod nos coram Deo boatos et justos facit. Sicut fide non est ulla recta et bona vita, ait S. August., et haec sola meretur gloriam, scilicet veram et æternam, de qua hic agit Apostolus. Constat enim sine fide Christi nemini posse bene vivere, sed etsi in Christum non credens aliqua faciat opera bona, non ea tamen esse ejusmodi, que gloriam et honorem et pacem apud Deum judicem mercantur.

Judeo primum, et Græco. Istud adjicit etiam he-

VERS. 11. — *NON ENIM EST ACCEPTIO...* Syr. : *Non enim est acceptio facierum.* Deus in retribuendo vel premia, vel supplicia, non respicit facies, personas hominum : an Judæus, an gentilis, an dives, an doctus, an nobilis, sed respicit tantum meritum. Respicit cor, non faciem; respicit charitatem, non dignitatem personæ; de hoc igitur solo et tu cura; attende ad cor tuum : an charitate seruat, in charitate et ex charitate an vivat, an per charitatem operetur?

VERS. 12. — *QUICUMQUE ENIM SINE LEGE,* Gr., ἀνόρθωτος, quasi dicas, illegaliter, exillegaliter, id est, *sine lege scripta*, seu Mosaicæ ; significat gentiles, qui talem legem non habuerunt; et hi punientur, non propter transgressionem legis Mosaicæ, sed propter transgressionem legis naturalis in suis cordibus scriptæ.

ET QUICUMQUE IN LEGE, id est, legem Mosaicam habentes, *PECCAVERUNT*, per eamdem legem punientur, id est, juxta transgressiones illius legis.

Hinc sequitur quod Deus non sit personarum acceptor, cum omnes peccatores, sive Judæos, sive gentiles puniat juxta reatum.

Hinc etiam patet quod nullus homo sit sine lege, saltem in corde suo scripta; haec lex accusat, convincit, judicat et damnat omnes male agentes. Lex ergo conscientiae erit omnium hominum judex; secundum hanc legem, Deus omnium hominum creator, erit omnium hominum judex. Sed si sufficit illa lex, ut homines constituantur ante Deum rei, quid erit de nobis, qui praeterea legem Evangelicam habemus?

VERS. 13. — *NON ENIM AUDITORES LEGIS...* Probat quod Judæi legis transgressores punientur, quia apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur, sed qui eam servant. Ergo non sola fides justificat, sed fides cum operibus. Idem ex v. 6 collige.

VERS. 14. — *CUM ENIM GENTES QUÆ LEGEM...* Probat quod et gentiles lege non carent; sive bonum possunt operari, ut v. 10 dictum est.

Nota tamen quod cum hic dicatur: *Gentes quæ legem loco, ut gentem suam honoret, quam in priori parte videbatur depressisse.*

VERS. 11. — *Non enim est acceptio, etc., q. d.:* Non respicit Deus an Judæus quis sit, an gentilis; sed utrumlibet peccantem sequè punit, et utrumlibet benè agentem præmiat. Tantum respicit ad merita cause.

VERS. 12. — *Quicumque enim sine lege peccaverunt, etc.* Quicumque peccaverunt non accepta lege scripta ad Deo, peribunt, non tamen condemnante eos lega scripta, quam non accepserunt, sed solâ lege naturæ, contra quam peccaverunt; qui verò lege à Deo sibi traditâ contra eam peccaverunt, per eam ipsam legem condembabuntur.

VERS. 13. — *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, etc.* Justificari opponit hic Apostolus, perire et judicari, sive condemnari. Nota Apostolus supponere hanc opera fieri ex fide et gratia Christi; agit enim de totâ legis observatione, deque operibus verè bonis, Deoque acceptis ad vitam eternam, que non possunt esse, nisi nascantur ex fide. Tantum enim Apostolus hic probare intendit solam legis notitiam non sufficiere ad justitiam, sed insuper ad eam requiri bona actionem et observantiam legis. Judæi credebant Deo et legi; et tamen contra eos hanc sententiam intorquet Apostolus dicens: Non auditores, sed factores legis justificabuntur. Ergo clarum est ex mente Apostoli,

non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt... illud naturaliter, seu naturâ, non opponitur gratiae, sed legi scriptæ; non vult ergo dicere quod gentes, sine auxilio gratiae faciant quæ legis sunt, sed sine auxilio legis scriptæ. Sensus ergo est quod gentiles sine lege, sed libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventi, legem observantes, IPSI SIBI SUNT LEX, factisque suis ostendunt quod legem habent scriptam in cordibus suis, ut in vers. seq., qui OSTENDUNT...

VERS. 15. — *TESTIMONIUM REDDENTE...* id est, et hujus rei testimonium reddit ipsorum conscientia, quæ approbat, cum observant; remordet et accusat, cum violent. Vide paraphrasim.

VERS. 16. — *IN DIE, CUM JUDICABIT DEUS...* quasi diceret quod testimonium clarius patebit in die judicii, quâ Deus per Jesum Christum judicabit non de factis tantum externis, sed et de internis et occultis in corde hominum, et consequenter de cogitationibus et motibus conscientiae; sicut ego hoc omnibus populis annuntio, seu secundum Evangelium meum.

Aliqui hunc v. 16 jungunt cum v. 12: *Per legem judicabuntur in die...,* voluntque cætera omnia esse parenthetica, ita ut tres agnoscent parentheses: primam, v. 13: *Non enim auditores;* secundam, v. 14: *Cum enim gentes;* tertiam, v. 15: *Qui ostendunt.* Sed simplicius puto omnia explicare ut supra, et benè coheret v. 16 cum præcedenti. Etenim conscientiae nostræ testimonium Deus in suo judicio sequetur et confirmabit.

Deus in corde nostro tribunal erexit, legemque suam digito suo insculpsit in intellectu nostro; in hoc tribunali ratio judex est; conscientia quasi actor; cogitationes testes, quæ vel accusant, vel defendunt hominem reum. Hinc dicebat Menander: Mortalibus cunctis conscientia Deus est, id est, instar et vice Dei. Conscientiae lex et judicium erit quasi regula judicii divini; conscientiam nostram Deus quasi librum aperiet; in eo quæ scripta sunt leget et manifestabit, et

non per solam fidem, sed per opera fidei nos justificari.

VERS. 14. — *Cum enim gentes, etc.* Dices cum S. Augustino: Paulò ante dixit Apostolus: *Factores legis justificabuntur;* atqui gentes sine fide non possunt justificari; ergo cum eas vocat factores legis, non intelligit illas sine fide, sed conversas ad fidem. — Respondeo: Factores legis, scilicet totius, justificabuntur; gentes autem, licet faciant ea legis quæ facilita sunt, ut honorare parentes, dare eleemosynam, cavere furtæ et cedes, non tamen possunt totam legem facere et implere sine fide et gratia Christi, quia legem fidei, spei, charitatis, et alias quæ supernaturales sunt, per naturam et naturæ vires impiere non possunt. Ubi diligenter attende: Non dicit Apostolus gentes facere vel implere legem, sed *ea quæ legis sunt*, id est, aliqua, puta faciliora, legis præcepta facere; cum verò ait, justificari eos qui faciunt; non dicit ea quæ legis sunt, sed legem, scilicet totam et integrum. Hoc autem fieri nequit sine fide et gratia Christi.

VERS. 15. — *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Significatur enim ita scriptum ut permaneat. Ostendunt, faciendo ea quæ legis sunt, cum legem non accepserunt; per hoc enim declaratur quod ipsi sibi sunt lex.

secundum ea judicabit; hunc itaque judicem consule, audi, time.

VERS. 17. — Si autem tu Iudeus... Iudeos hic ex omnium consensu speciatim aggreditur, ut eamdem illis applicet damnationem, quam contra gentiles, in cap. 1 conclusit. Ut autem illos justè condemnet, duo necessaria sunt: primum quod legem noverint, secundum, quod illam non servaverint. Primum hic aggreditur; secundum v. 22. Hic itaque et tribus sequentibus versibus mira eloquentia concedit illis omnes magnificos titulos quos sibi attribuebant; sed ut illos v. 21, 22, etc., majori pudore suffundat.

SI AUTEM. Noster interpres legit ει δέ. Gr. hodiernus habet τότε. Ecce tu Iudeus. Omnes Israelite coeperunt Iudei cognominari, post redditum ex captivitate Babylonica, duce Esdrā, à tribu Juda nomen sumentes; gloriosum autem erat hoc nomen, quia significabat veram religionem, scilicet, unius Dei cultum. *Notus in Iudea Deus*; Judas, confessio dicitur, Theoph. Et REQUIESCIS IN LEGE, id est, inniteris, tibique complaces in lege à Deo tibi data, et te verum Dei cultum docente, GLORIARIS IN DEO, legislatore tuo, duce tuo, et qui te in populum elegit.

VERS. 18. — ET NOSTI VOLUNTATEM EJUS, non tantum per lumen rationis, sed etiam per legem et prophetas; ET PROBAS UTILIORA. Gr., *differentia*. Syr.: Et discernis res congruas quas edocet es ex lege; id

' Testimonium reddente illis conscientiam ipsorum. Habant enim omnino gentes, etsi legis expertes, conscientiam factorum suorum intus in animo, que ipsis testimonium ingerit de iis que bene vel male fecerint.

Et inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus. Pro cogitationibus, Græcè significatur non qualescumque cogitationes, sed que fiunt ratiocinando ac decepiendo; dum adhibito iudicio rationis animus examinat aliquid, et de eo pronuntiat sitne verum an falsum, bonum an malum. Sensus est, atque ex hoc testimonio conscientia fit, ut dum facta sua cogitando expendunt, et inter se conferunt, ipsi suis cogitationibus, vel accusentur propter mala facta, vel excusentur ac laudentur propter bona. In basilicâ cordis humani Deus tribunal constituit, legesque in ejus tabulis incidit digito suo, rationem creavit iudicem, conscientiam actorem, testes cogitationes, que vel accusant, vel defendant ipsum hominem reum.

VERS. 16. — *In die cum judicabit Deus occulta hominum. In die, id est, in diem iudicii divini, sicut superius, in die iræ. Nam illa cogitationum accusatio vel excusatio nunc quidem fit, sed respicit diem examinationis ac iudicii Dei.*

Secundum Evangelium meum, secundum quod de die iudicii, ejusque penitentia et premiis evangelizare et docere solo, edocet à Christo. Ita Theophylactus. Evangelium enim suum Paulus non aliud intelligi vult, quam doctrinam evangelicam, à se prædicatam, quod eam Christo revelante didicisset, Gal. 1.

Per Jesum Christum. Hoc adjungendum illi parti: Cum judicabit Deus occulta hominum. Sensus enim est, Deum iudicaturum per Christum hominem, qui constitutus est ab eo iudex vivorum et mortuorum. Act. 10.

VERS. 17. — Si autem tu Iudeus cognominaris, et requiescis in lege, supple ex preced. : Et tamen ipsam legem non facis, nec observas, gravitū hāc de causa damnaberis; q. d. : Si tu, ô Iudee, gloriaris quod sis Iudeus, quodque legis sis peritus, ita ut in doctrinā legis conquiescas, et tamen legem ipsam non facis, nou implies, merito sanè acerbius punieris.

Et gloriaris in Deo, hoc est, gloriaris verum Deum

est, per legem nostri non tantum licitum ab illico discernere, sed meliora et ad virtutem magis utilia eligere.

VERS. 19. — CONFIDIS TEIPSUM ESSE DUCEM CÆCORUM. Scribas et Rabbinos hic præcipue tangit, qui magnificos sibi titulos tribuebant; cæteros verò, præsertim gentiles despiciebant; cæcos, insipientes, infantes vocabant. CONFIDIS, id est, tu tibi ipsi persuades quod cæteros potes docere, quasi cæcorum ducem.

VERS. 20. — ERUDITOREM INSPIENTIUM, id est imperitorum, HABENTEM FORMAM SCIENTIÆ ET VERITATIS.., Jactas te, quasi in lege habens regulam, non tantummodo sciendorum et agendorum, sed et formam et rationem alios docendi, quid facere vel fugere debant.

VERS. 21. — QUI ERGO ALIUM DOCES... Resumit scientiæ et gloriæ titulos, quos sibi tribuebant, et quos illis concessit; sed resumit, ut in eos retorqueat, illosque in omnibus ostendat legis violatores; resumptio nem incipit ab ultimo et perfectiori. QUI ERGO ALIUM DOCES, quid faciendum, TEMETIPSUM NON DOCES, ad faciendum te non excitas, dicis et non facis. PRÆDICAS... Vide paraphr.

VERS. 22. — QUI DICIS NON MOECHANDUM... QUI ABO MINARIS IDOLA, SACRILEGUM FACIS; Syr.: Diripiš adēm sacram, *sacrilegium facis*, id est, peccas contra veri Dei religionem, eumque graviter offendis, sive res Dei esse tuum, qui te ad cultum suum ex omnibus mundi nationibus elegerit, et populum sibi peculiarem fecerit.

VERS. 18. — *Et nōsti voluntatem ejus, ex lege nōn tibi, inquit, quid Deus velit te facere, et à quibus abstinere. Hæc vocari solet voluntas signi, in præceptis consistens.*

Et probas utiliora, instructus per legem, id est, ex lege sic institutus es, ut nōris bona à malis discernere, ac probè scias quid agere, quid fugere debeas. Sensus: Legem habens in promptu, quæ te quotidie docet ac instruit.

VERS. 19.—*Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, etc. Sensus: Arrogas tibi tantam legis scientiam, ut etiam cæcis, id est, errantibus, ducem te præbere, et iis qui in tenebris sunt, id est, ignorantibus, lumen doctrinæ possis adferre. Confidere pro gloriari legitur etiam alibi.*

VERS. 20. — *Eruditorem insipientium, etc. Profiteris te magistrum imperitorum, ut qui ex studio legis consecutus sis formam ac rationem, quæ etiam alios scientiæ veritatis imbuere, ac morum præceptis instruere queas.*

VERS. 21. — *Qui ergo alium doces, te ipsum non doces, id est, non vivis ut doces; doctrinam tuam facta non ostendis. Nam turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.*

VERS. 22. — *Qui prædicas non furandum, furaris; qui dicas non moechandum, mocharis. Hæc faciebat Iudeus non solùm cupiditate et affectu, verum etiam ipso opere. Nam etsi lex manum cohibebat, non animum, in multis tamen effervescens cupiditas erumperebat in actum externum.*

Qui abominaris idola, sacrilegum facis, dum scilicet, avaritiæ victus, res idolis consecratas, vel demoni immolatas, contra legem usurpas, ait Chrysost. et Theoph. Potest etiam intelligi in eo quod gula aut hominum amicitia illecti mensas adibant idolothytes instructas. Nam et hoc ad idolorum culturam et demonum societatem pertinere Paulus docet 1 Cor. 10.

concilando, sive res sacras usurpando, sive ei non offerendo quæ et qualia lex præcipiebat, sive alio modo templum profanando. Falsos autem Deos colere, aut verum Deum spernere et enormiter offendere, quid multum interest?

VERS. 23. — QUI IN LEGE GLORIARIS... Gloriaris quid legem à Deo acceperis, et per legis transgressionem, Deum legis auctorem, afficis contumeliam. Tria sunt hic crimina: primum, quid dehonestant; secundum, quid Deum à quo sunt honestati, dehonestant; tertium, quid lege, quā honestati sunt, Deum dehonestant, transgredientes illam. Theophil. post Chrys.

VERS. 24. — NOMEN ENIM DEI. Hoc probat auctoritate Isaiae 52, v. 5, quem citat tanquam illorum accusatorem. NOMEN DEI PER VOS, id est, propter vos, et peccata vestra in legem; BLASPHEMATUR, id est, ignoratio afficitur inter gentes, diceentes: Qualis lex, quae talen vitam parit; vel qualis Deus, qui talen habet populum. Simile quid habet Ezech., cap. 36, v. 20.

Hinc ergo concludendum restat Judæos non minùs, imò magis reos quam gentiles, ideoque eamdem cum eis meruisse damnationem. Hæc omnia supradicta in Judæos quidem directè dicuntur, sed, heu! in quot Christianos indirectè? ut in fine capitulū ostendetur. Unum hic dico, quid vita sancta Christiani, laus est Dei perennis; mala autem vita quasi continua blasphemia. Vide qualis sit tua.

VERS. 25. — CIRCUMCISIO QUIDEM PRODEST... Supradictæ conclusioni contradicere poterant Judæi, ob signaculum foederis à Deo cum ipsis initi, quod in suā carne gerebant, et quo à gentilibus discernebantur: quod prævidens Apostolus, respondet circumcisionem sine legis observantiā nihil prodesse. Itaque et illos hoc signaculo, quo gloriabantur, hic spoliat, eosdem et ipso Judæi nomine spoliaturus.

VERS. 28. — NON ENIM QUI IN MANIFESTO JUDÆUS... Ut

VERS. 23. — Qui in lege gloriariſ, tanquam à Deo accepta; nec enim levis erat materia gloriandi, legem à Deo accepisse præ ceteris gentibus. Nam *judicia sua non manifestavit eis*, Psal. 147.

Per prævaricationem legis Deum inhonoras, illum ipsum scilicet, à quo legem accepisti. Nam legis prævaricatio cedit in injuriam et ignominiam legislatoris. Tollitur enim per eam honor illi debitus, qui consistit in observatione legis ab eo late.

VERS. 24. — Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. Sensus est: Propter vos, id est, vestra culpă, qui legem à Deo traditam palam violatis; male de Deo vestro gentes loquuntur, detrahentes honori et majestati ejus, qui habeat tam malos cultores, quasi eos vel negligat punire, vel non possit; vel etiam sceleram approbet.

Sicut scriptum est. Origenes et alii referunt ad locum Isaiae 52, juxta versionem Septuag., quæ sic habet: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in gentibus.* Jam ex his verbis satis apparet illa superiora, furoris, mæcharis, sacrilegium facis, de externo opere accipiendo esse. Nam propter solum affectum intus latentem non poterat infamari nomen Dei apud exteriores nationes.

VERS. 25. — Circumcisio quidem prodest, si legem observes; circumcisione prodest, non per se ad justificandum saltem adulitos, sed quia facit te esse ex po-

hunc versum et sequentes intelligas, cum D. Chrysostomo distingue duas leges, duas circumcisions, duo præputia. Legem Mosaicam litteris scriptam, legem naturalem in cordis tabulis insculptam, circumcisionem carnis, circumcisionem cordis, præputium à natura, præputium à voluntate. Placet Deo circumcisione cordis: hanc Deus intendit, et propter eam jussit circumcisionem carnis; hæc autem sine circumcisione animæ supervacanea est.

Circumcisio igitur prodest, si adsit animæ, seu cordis circumcisione, et legis observatio; SIN AUTEM, LEGIS ES PRÆVARICATOR, non tibi plus proderit circumcisione quam si præputium haberis. Cum hæc scribatur Apostolus, circumcisione erat adhuc Judæis licita; imò et sibi necessariam putabant, et id in eos hic non urget D. Paulus; sed ex legis inobservantia infert inutilem fuisse et esse circumcisionem; vel loquitur de circumcisione, prout erat in statu legis.

VERS. 26. — SI IGITUR PRÆPUTIUM..... A contrario infert quid si homo præputiatus, id est, gentilis, legem naturalem custodiat, apud Deum reputabitur ut circumcisus; tantum illi valebit status incircumcisus, quantum alteri circumcisionis status.

VERS. 27. — ET JUDICABIT ID QUOD EX NATURA EST... Et gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus est, si legem naturalem perficiat, sui comparatione, te condemnabit, ô Judæe, qui legem violas, licet et scriptum legis habeas, et circumcisionem. Eodem sensu Christus, Math. 12, 42, dixit: *Viri Ninivitæ surgent in iudicio*, etc. *Regina Austri*, etc.

VERS. 28. — NON ENIM QUI IN MANIFESTO..... Syr., qui palam, id est, qui exterius tantum, seu per publicam Judaismi professionem, et externam observatiā; subaudi: Hic verè et coram Deo Judæus est, Deoque placens.

NEQUE QUAE IN MANIFESTO, IN CARNE..... Syr.: Nec etiam quæ in carne conspicitur circumcisione, supple, polo Dei signato, cui Deus creditit sua eloquia, ut ait Paulus, cap. seq.

Si autem prævaricator legis sis, circumcisione tua præputium facta est, q. d.: Si legem violes, licet circumcisione sis, perinde tamen es ac si incircumcisus gentilis es, ac si præputium haberis et gentilismum induisses. Reprimit hic Paulus arrogantium Judæorum gloriantium de sùa circumcisione. Ita Theophylactus.

VERS. 26. — Si igitur præputium, id est, præputiatus gentilis, justitas legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? q. d.: Sigenitalis legem custodiat, tunc incircumcisio illi non obterit, sed reputabitur potius, ac si esset circumcisus, quia custodia legis tantum, imò amplius illi valebit quam Judæo valeat circumcisione; quia, ut Theophylactus ait, vera circumcisione est præcisio non carnis, sed peccatorum, sive est ipsa actio vera et bona præcisio à virtutis; præputium verò est mala et turpis actio.

VERS. 27. — ET JUDICABIT ID QUOD EX NATURA EST, etc. Sensus: Nonne gentilis quem tu judicare soles, etsi præputium habens cum quo natus est, si legem obseruat ac perficiat, sui comparatione condemnabit te, qui cum litteram, id est, legem, in tabulis scriptam habeas, et carne circumcisus sis, atque externa professione Judæus, tamen huic professioni non respondes, sed legem acceptam prævaricas.

VERS. 28. — Non enim qui in manifesto, Judæus est,

est vera circumcisio, quæ Deo placet, et quam Deus præcipue intendit.

VERS. 29. — **SED QUI IN ABSCONDITO JUDÆUS EST**, id est : Sed ille verus est Judæus, qui in corde et legis observatione, ex corde profecta, Judæus est : seu, qui per fidem, et internas animi virtutes, et spiritualem legis observantiam, Abrahamum patrem suum imitatur.

ET CIRCUMCISIO CORDIS....., id est, et vera et Deo placens circumcisio est ea quam cor circumciditur à viitiis et concupiscentiis.

IN SPIRITU, NON LITTERA, id est, quæ fit per Spiritum per externam et publicam Judaismi observationem et professionem, neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio, subaudi, hic verus Deoque placens Judæus, hæc vera Deoque placens circumcisio est.

VERS. 29. — **Sed qui in abscondito, Judæus est**, qui scilicet in corde et spiritu, per legis observantiam, fidem et gratiam, Christum (qui scopus est legis, quemque lex tota clamat, confitetur. Subaudi, hic vere apud Deum Judæus est, et filius Abrahe spiritualis.

Et circumcisio cordis in spiritu, non littera. Circumcisio quam cor circumciditur à viitiis et concupiscentiis,

sanctum, non per litteram, seu per gratiam, non per legem.

Cujus, Gr. τοῦ, vel, in masc., vel, in neutro ; si primum, *cujus* Judæi ; si secundum, *cujus* Judæi et circumcisionis spiritualis, *laus, non ex hominibus*, qui vident exteriora ; sed apud Deum, qui intuetur cor.

Ex hucusque dietis concludendum plerosque Judæos nomen Judæi et circumcisi coram Deo non habere, nec majoris fuisse apud Deum meriti quam gentiles ; sed utrosque reos fuisse, et neutros habere unde gloriantur, sed unde humiliantur.

ea demum vera Deoque placa circumcisio est, utpote quam spiritualis fit circumcisio, id est, per Spiritum sanctum facta ; non autem carnalis juxta litteram legis Mosaicæ.

Cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est, qui Judæus, et quam circumcisio spiritualis, laudem et commendationem habet, non apud homines, qui non vident nisi quæ foris sunt, conspicue ; sed apud Deum, qui cor intuetur. Qui se Deo interius, non autem hominibus exterius proflare et placeare contendit, qui non ab hominibus, sed à Deo laudari cupit et querit ; hic verè Judæus est spiritualis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et in proxim redigenda.

1º Ex vers. 2 disce excitandam et nunquam dormitare sinendam hanc, quam habemus de Dei judicio notitiam. Judicium Dei est secundum veritatem, id est, justum ; nihil dans gratiam, nihil odio, omnia æquitatibus ; personam non respicit, sed causam ; bonum et malum attendit et ex æquo judicat ; omnia scit, potest quæ vult, ex recto judicat. O incorruptum, et incorruptibile Dei judicium ! quam terrible eris homini corrupto et corde non recto, alias docenti et non facienti, alias judicanti et damnanti, et eadem mala facienti, habenti speciem boni et veritatem mali ! Omnibus quidem hominibus terrible erit judicium Dei, at præcipue Christianis legem Dei scientibus, et non servantibus ; religiosis, sacerdotibus sanctitatem professis, et secundum statutum sui sanctitatem non viventibus ; doctoribus, concionatoribus, alias docentibus, et quæ docent non facientibus ; judicibus ecclesiasticis et secularibus eadem agentibus quæ judicant et damnant in aliis.

Hane divini judicii severitatem ut vites, stude coram Deo talem esse, qualem te vult Deus ; nomen, professionem, officium, dignitatem tuam imple. Cave ne cum Judæis de solo nomine, de professione solâ, de solâ sanctitate statutus tui gloriatur ; sanctum se credere propter sanctitatis votum, aut propter statutum sui sanctitatem, maximus error ; ille verè sanctus est, qui secundum statutum sui sanctitatem vivit, qui regulas perfectionis servat ; è contra ille prævaricator et è damnabilior est, qui sanctitatem professus, longius à sanctitate, moribus distat, Deumque per prævaricationem legis inhonoret ; ita ut per eum et propter eum nomen Dei blasphemetur. A tali blasphemia libera me, Deus misericors ; ab occultis meis, et ab alienis ob scandalum, parce mihi, Domine ; da mihi in posterum nomen Christiani, pro-

fessionem religiosi, sanctitatem sacerdotii pro viribus, per tuam gratiam implere. Amen.

2º Ex vers. 28, 29, etc., disce quis sit verè christianus ; non qui talis est externa professione, sed qui corde et spiritu christianus est. Christianismus in charitate propriè consistit, quæ cor per cupiditatum abnegationem circumcidit. Quot itaque christiano nomine gloriantur, et qui reverè christiani non sunt ! charitatem non habent, cupiditatibus flagrant ! Si professio exterior non sufficiebat ad Judaismum, quantò minus ad Christianismum ?

Parum ergo prodest christiano, per baptismi characterem, à cæteris gentibus distingui, et ab eis per sacramenta et Christianismi exteriora separari, si moribus et vita cum illis uniatur ; si christianæ legis, cuius anima charitas, sit prævaricator, et Christi non servet mandatum ; si gentilis, legem naturalem servans, Judæum legis scriptum habentem, sed non observantem, damnabit, quantò magis gentilis ille christianum damnabit, qui Christi mandatum et exempla non custodit !

Itaque cave Judaismum in Christianismo ; ne glorieris in solo nomine christiani ; ne requiescas in Evangelio ; ne fiduciam tuam reponas in solâ professione exteriori, imò nec in exteriori sacramentorum perceptione ; sed charitati stude semper ; sis in corde et ex corde christianus ; ama Deum, et ex amore serva Dei præcepta, omnesque ejus adimple voluntates.

Deus, utpote mens æterna et optima, mentem potissimum spectat, cor intuetur ; de corde judicat ; mente igitur et corde potissimum serviendus ; mente pura, corde mundo, seu in spiritu et veritate adorandus.

3º Ex vers. 29 disce et recordare semper quod veri christiani laus, non ex hominibus, sed ex Deo, qui mentem et cor intuetur.

Ergo ad hominum judicia plerumque falsa non attendendum, sed ad Dei, cor penetrantis, judicium : astiment, contemnunt homines; quid ad me? nec

CAPUT III.

1. Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis?

2. Multum per omnem modum; primùm quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.

3. Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit.

4. Est autem Deus verax; omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cùm judicaris.

5. Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram?

6. (Secundum hominem dico). Absit: alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam peccator judicor?

8. Et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona? quorum damnatio justa est.

9. Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam: caussati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse,

10. Sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam:

11. Non est intelligens, non est requirens Deum.

12. Omnes declinaverunt; simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

13. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant; venenum aspidum sub labiis eorum:

14. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.

15. Veloce pedes eorum ad effundendum sanguinem.

16. Contritio et infelicitas in viis eorum.

17. Et viam pacis non cogoverunt.

18. Non est timor Dei ante oculos eorum.

19. Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur: ut omne os obstruantur, et subditus fiat omnis mundus Deo:

20. Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo; per legem enim cognitio peccati.

21. Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata à lege et prophétis:

22. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt eum; non enim est distinctio;

virtutem dabit eorum existimatio, nec auferet contemptus; sum id quod sum coram Deo; cætera nihil.

Domine, Deus virtutum, converte me; da mihi cor rectum, cor amore tui fervens, cor te verè et sincére diligens; tunc, quidquid sit de hominum judiciis, ostende faciem tuam, et salvus ero.

CHAPITRE III.

1. Quel est donc l'avantage des Juifs? et quel est l'utilité de la circoncision?

2. Leur avantage est grand en toutes manières; principalement en ce que les oracles de Dieu leur ont été confiés.

3. Car enfin, si quelques-uns d'entre eux n'ont pas cru, leur infidélité anéantira-t-elle la fidélité de Dieu?

4. Dieu est véritable, et tout homme est menteur selon qu'il est écrit, afin que vous soyez reconnu fidèle dans vos paroles, et victorieux dans les jugements qu'on fera de vous.

5. Mais si notre injustice fait paraître davantage la justice de Dieu, que dirons-nous? Dieu (pour parler selon l'homme) n'est-il pas injuste de nous accabler de sa colère?

6. Non certes; car si cela était, comment Dieu serait-il le juge du monde?

7. Mais si, par mon mensonge, la vérité de Dieu à éclaté davantage pour sa gloire, pourquoi me condamne-t-on encore comme pécheur?

8. Et pourquoi ne ferons-nous pas le mal, afin qu'il en arrive du bien? (selon que quelques-uns publient que nous le disons, par une calomnie qu'ils nous imposent.) Ces personnes seront justement condamnées.

9. Quoi donc! sommes-nous préférables aux gentils? Nullement; car nous avons déjà convaincu et les Juifs et les gentils d'être tous dans le péché,

10. Selon qu'il est écrit: il n'y a pas un juste, il n'y en a pas un seul.

11. Il n'y a point d'homme qui ait de l'intelligence; il n'y en a point qui cherche Dieu.

12. Ils se sont tous détournés du droit chemin; ils sont tous devenus inutiles, il n'y en a point qui fasse le bien; il n'y en a pas un seul.

13. Leur gosier est un sépulcre ouvert; ils se sont servis de leur langue pour tromper avec adresse; ils ont sous leurs lèvres un venin d'aspic:

14. Leur bouche est remplie de malédiction et d'amertume;

15. Leurs pieds courrent vite pour répandre le sang.

16. Le brisément et le malheur sont dans toutes leurs voix.

17. Ils ne connaissent point la voie de la paix.

18. Ils n'ont point la crainte de Dieu devant les yeux.

19. Or, nous savons que toutes les paroles de la loi s'adressent à ceux qui sont sous la loi, afin que toute bouche soit fermée, et que tout le monde soit soumis à Dieu.

20. Parce que nul homme ne sera justifié devant Dieu par les œuvres de la loi; car la loi ne donne que la connaissance du péché.

21. Au lieu que maintenant, sans la loi, la justice de Dieu nous a été manifestée, la loi et les prophéties lui rendent témoignage.

22. Et cette justice que Dieu donne par la foi en Jésus-Christ, à tous ceux et sur tous ceux qui croient en lui, car il n'y a nulle distinction.

23. Omnes enim peccaverunt, et egent gloriā Dei :

24. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemtionem quae est in Christo Jesu,

25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiae suę, propter remissionem praecedentium delictorum,

26. In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, et justificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

27. Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.

28. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.

29. An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imò et gentium.

30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.

31. Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

23. Parce que tous ont péché, et ont besoin de la gloire de Dieu;

24. Étant justifiés gratuitement par sa grâce; par la rédemption qui est en Jésus-Christ,

25. Que Dieu a proposé pour être la victime de propitiation, par la foi en son sang, pour faire paraître sa justice, par la rémission de leurs péchés passés,

26. Qu'il a soufferts avec tant de patience; pour faire paraître en ce temps cette justice qui vient de lui, montrant tout ensemble qu'il est juste, et qu'il justifie celui qui a la foi en Jésus-Christ.

27. Où est donc le sujet de votre gloire? Il est exclus. Et par quelle loi? Est-ce par la loi des œuvres? Non, mais par la loi de la foi.

28. Car nous devons reconnaître que l'homme est justifié par la foi, sans les œuvres de la loi.

29. Dieu est-il seulement le Dieu des Juifs? Ne l'est-il pas aussi des gentils? Oui, certes, il l'est aussi des gentils.

30. Puisqu'il n'y a qu'un seul Dieu, qui justifie par la foi les circoncis, et qui par la même foi justifie les incirconcis.

31. Détruisons-nous donc la loi par la foi? A Dieu ne plaise; au contraire, nous l'établirons.

ANALYSIS.

Primo et secundo vers. proponit et solvit objectionem contra dicta in fine cap. 2; deinde tertio et sequentibus versibus, usque ad vers. 9, duas alias objections ex primis subnascentes pariter proponit et solvit.

Judeos ergo, quos in cap. 2 depressoerat, hic primum extollit, dicens eos gentilibus præcellere, in eo quod Judeos concredita sunt eloquia et promissa Dei, quae Deus fideliter adimplebit, nonobstante quorundam Judæorum incredulitate.

At vers. 9 Judeos rursus humiliat, et gentilibus aquat in negotio salutis, in eo quod omnes et hi et illi sub peccato fuerunt; quod et multis Scripturæ testimoniiis probat usque ad v. 19, ubi concludit omnes coram Deo reos

esse, et iræ divinæ obnoxios; nec operibus legis justificatos fuisset.

ÿ 21 suam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam aperit et explicat, usque ad vers. 27, quâ stabilitâ et explicatâ, Judæum Romanum, de suis operibus legalibus gloriabundum, confundit dicens: Ubi est ergo gloriatio tua?

Denique ostendit hanc gratuitam, per fidem, justificationem Deo dignam esse, qui cum sit omnium Deus, dignum est ut in omnes suam effundat misericordiam; et sicut omnium unus est Deus et Creator, ita omnibus unum sit salutis medium, unusquisque mediator; et hoc legem stabilit, non destruit.

PARAPHRASIS.

1. Si verè et coram Deo ille Judeus est, qui corde, sique vera et Deo grata circumcision, quæ cordis, quid igitur eximium habet Judeus ex genere? et quam utilitatem afferit illi circumcision carnis?

2. Multum omnino prærogativæ habuit Judaicus populus supra gentilem; in primis quidem, quia Deus ei sua concredit eloquia, prophetias de Messia, futurorum ejus mysteriorum prædictiones.

3. Nec est quod quis dicat quod eis plerique non crediderunt; esto enim quidam non crediderint, num propterea desiit esse Dei beneficium? num istorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

4. Deus enim summè verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui ut homo, et falli potest et fallere; Dei autem veracitatem non vinci hominum infidelitate, testatur David, post peccatum suum dicens: *Miserere mei, Deus*; sic enim fiet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; de Messia ex me nascituro. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverè judicant homines te propterea fidem mihi non servaturum; sed parce mihi: sic hominum judicia

vinces, et illustrior apparebit fidelitas tua.

5. Sed inquis: Si Dei justitia spectatior redditur hominum injustitiâ, nonne hinc sequitur quod Deus sit injustus, cum peccatores punit, per quos glorificatur?

6. (Non meis, sed impiorum verbis hic utor;) sed absit haec impia cogitatio! Si enim injustus est Deus, quomodo supremus erit hujus mundi iudex?

7. Nam si, inquit impii, veracitas Dei per meum peccatum clarius et illustrior apparet, cur ego, tanquam peccator iudicor, condemnor et punior?

8. Imò quare potius non peccemus propter hunc finem, scilicet, ut nostris peccatis spectatior fiat Dei gloria (sicut aliqui per calumniam dicunt de nobis, verba nostra sic interpretantes, quasi nos ita loquamur)? Sed procul à piis animis sint haec impietas! et ita sentientes, et ita calumniantes, justè et meritè damnabuntur.

9. Sed, ut ad propositum redeam, an nos Judei præcellimus ethnicos in salutis negotio? minimè; jam enim in superioribus ostendi omnes et Judeos et Græcos esse sub peccati jugo captivos; in hoc autem quæ et ubi præcellentia?

46. Quod et de omnibus simul probo sacre Scripturæ auctoritate, apud Judeos irrefragabili.

41. Scriptum est Ps. 13: Non est quisquam justus; non est qui intelligat aut requirat Deum.

42. Omnes à viâ rectâ mandatorum ad vias pravas declinaverunt, pariter inutiles facti sunt: non est qui bonum faciat; non est, inquam, vel onus.

43. Sepulcrum apertum est guttura eorum; linguis suis usi sunt ad alios decipiendos; in ore suo paratum habent venenum non minus lethale quā aspides.

44. Et Ps. 9: Quorum os execratione et amarulenta plenum est.

45. Et Isai. 59, v. 7: Veloce pedes eorum ad effundendum sanguinem; non vadunt, sed currunt.

46. Contritio et calamitas in viis eorum, quocumque vadant, conterunt, et omnes reddunt miseros.

47. Et viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum; Deum Judicem non timent; hinc nec timore vindictæ abstinent à malitia.

48. Nec est quod quis dicat haec ad Judeos non pertinere, cùm certum sit et omnibus notum, quidquid lex loquitur, ad eos potissimum attinere, qui sunt sub lege; supradicta autem ex lege sunt desumpta, et haec idè vobis exprobrat, ut omnibus omnino hominibus os obstruatur; nullus audeat se absque peccato esse gloriari; sed è contra omnes omnino sciant et confitentur se Deo judici obnoxios esse.

49. Quandoquidem nec lex Mosaica litteraliter observata quemquam mortalium verè et coram Deo reddit unquam justum, quia per legem datur quidem cognitio peccati, sed non datur remedium peccati, nisi recurratur ad Christum.

50. At nostris tandem temporibus, in hoc sane felicissimis, sine legis adminiculo, justitia Dei, seu, quā Deus nos reddit verè justos, per Evangelium manifestata est, et palam annuntiatur, que olim à lege et à prophetis fuit prænuntiata.

51. Justitia, inquam, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes qui credunt in eum; in hoc enim nullum est discrimen.

52. Quia omnes peccaverunt, et nullus habet unde

COMMENTARIA.

VERS. 1.—*Quid ergo amplius, Gr., præstans, seu eximiū. Syr.: Quæ est igitur excellentia Judæi? Interrogatione proponit objectionem, quæ contra proximè dicta fieri potest, quasi diceret: Si ita se res habet, ut coram Deo ille sit verè Judæus, qui ex corde Judeus est, et illa sit vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis, non quæ in carne, cap. 2, v. 28, 29, et Deus aequè remuneret gentilem ac Judæum, legem observantes, v. 10;*

VERS. 1. — *Quid ergo amplius Judæo est? Sensus est: Si ita se res habet, ut dictum est, quid igitur amplius præ gentili, quidve eximium collatum est Judæo? Quid habet Judæus in quo præcellat?*

Aut quæ utilitas circumcisio, id est, quid prodest esse circumcisum?

VERS. 2. — *Multum per omnem modum, id est, valde multum amplius et Judæo. Primum quidem, quæ credita sunt illis eloquia Dei, id est, hoc in primis*

coram Deo glorietur; sed omnes unde confundantur, et humiles misericordiam implorent Salvatoris.

25. Justificantur autem gratis per gratuitam Dei misericordiam, per redēptionem, quam, appenso pretio, fecit ac meruit Jesus Christus.

24, 25. Quem Deus proposuit victimam iræ sue propitiatoriam, cuius propitiationis siamus participes, per fidem, quā credimus Christum pro nobis mortuum, et hanc propitiationem dedit ut hominibus ostenderet divitias justitiae sue, tum quā justus est in se, tum quā justificat impios, ad remissionem peccatorum præcedentium ab origine mundi.

26. Quæ peccata Deus bucusque patienter sustinuit, ut hoc nostro tempore evidenter, ut jam dixi, ostenderet justitiam et quā justus est in se et quā justificat impios; suam enim in se justitiam ostendit, nolens hominibus parcere, nisi in sanguine unigeniti Filii sui; justitiam autem, quā justificat impios ostendit, ex peccatoribus justos et sanctos faciens omnes, quicunque verè credunt in Jesum Christum, propitiatorem nostrum.

27. Dic igitur, ô Judee, ubi in hoc justificationis modo, ratio gloriandi? exclusa est; per quam legem? an per veterem, seu Mosaicam, quæ facienda docebat? Non, sed per legem novam, quæ dat virtutem ut faciamus.

28. Ex dictis enim colligimus quemlibet hominem, sive Judæum, sive gentilem, justificari per fidem in Jesum Christum, etiamsi legis Mosaicæ præscripta non servet.

29. An Deus Judæorum tantum est Deus? Nonne idem et aequè gentilium Deus est? Ita sanè; gentilium aequè ac Judeorum Deus est.

30. Quia ergo unus omnium est Deus, dignum ut unus sit omnibus et circumcisio et incircumcisio justificationis modus, scilicet per fidem in Jesum Christum, omnium Salvatorem.

31. Nec dicat Judæus quod hæc de fide doctrinæ legem Mosaicam destruo; immo legem stabilio: ipsa enim Christum et justitiam ejus figuravit, prædictis et promisit; justitia ergo per fidem Christi legem stabilit, cuius veritas, effectus et complementum est.

quid igitur prærogativæ Judæo ex genere, seu Abrahæ filio? aut quam utilitatem affert ipsi circumcisio carnis? Duplex est questio: primæ hic respondet Apostolus; secundæ in cap. 4 respondebit.

VERS. 2. — *Multum per omnem modum. Respondet quod multum omnino prærogativa habuit Judæorum populus supra gentilem. Hoc intellige de tempore quod præcessit adventum Christi Domini, secundum priora*

et præcipue Judæis amplius est, quod credita, commissa, tradita sunt eis eloquia Dei. Eloquia sua, id est, legem suam, et Scripturas sacras, in iisque promissiones et pacta divina, futurorumque mysteriorum prædictiones. Erat autem permagnum beneficium habere legem et Scripturas sibi traditas à Deo. Privilegia Judæorum præ gentibus explicat idem Apostolus, cap. 9: Quorum est, inquit, adoptio filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et

tempora, ait S. Anselm.; nam tempore Evangelii omnes sunt unum, ut dicit ad Gal. 3, v. 28. Multas Judæorum prærogativas recensebit cap. 9, v. 4 et 5. Unam hic referre modò sufficit. PRIMUM QUIDEM. Syr., in primis, id est, præcipue, quod Deus eis, ut amicis suis, concredit eloquia sua, prophetias de Messia, prædictiones futurorum ejus mysteriorum, oracula, signa futurorum in Ecclesiâ scilicet christianâ.

Et hæc est Judaici summa privilegii. Bone Deus! Si tua de Christo nascituro oracula, promissiones, tantum fuere bonum, quid ergo ejusdem Messiae nati, mortui, suscitati, ad dexteram tuam sedentis, exhibito? Si futurorum mysteriorum prædictiones, figuris et umbris obvelatae, tantum fuere privilegium, quid ergo eorumdem mysteriorum jam peractorum, aut perficiendorum aperta revelatio? manifesta explicatio? Et hæc est tua in nos beneficentia! sic nos dilexisti, ut tuum nobis unigenitum dederis Filium; nos aperte per tuum docueris Filium; nos abundanter et copiose per tuum redemeris Filium; omnia nobis in tuo donaveris Filio; ob hanc immensam misericordiam tuam sis in æternum benedictus, ô Deus misericors!

VERS. 3. — QUID ENIM SI QUIDAM ILLORUM NON CREDIDERUNT? Occurrit objectioni novæ, ex præcedenti responsione nascenti, simulque quasi transiens et aliud agens, Judæorum pungit infidelitatem, quæ Christo et Evangelio credere noluerunt, et Dei propugnat fidelitatem, quæ sua promissa exhibuit, nonobstante hæc Judæorum incredulitate.

Prævidens ergo apostolus quòd posset quis et instare, dicens: Quid profuere Judæis incredulis eloquia Dei? Respondet 1°: Esto, quidam, inò plerique non crediderint, num ideò desiit esse beneficium ex parte Dei? Respondet 2°: Esto non crediderint, an illorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in promissis suis?

Absit, id est, nonobstante illorum incredulitate, Deus stabit promissis, quæ fecit patribus eorum de Messia ex eis nascituro, omnesque gentes per fidem justificaturo.

Mirabilis Deus in omnibus suis, non tantum operibus, sed et verbis! Promisit Abrahæ, Isaaco, Jacobo, Davidi, Messiam ex ipsorum posteritate nasciturum; Deus in tempore exhibit quod promisit patriarchis, dat Messiam: Israelitæ, Abrahæ, Isaaci, Jacobi filii, Messiam non receperunt. An hæc infidelitas inanem et otiosam reddet Dei fidelitatem? absit. Deus de la promissa; quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem.

VERS. 5. — Quid enim, si quidam illorum crediderunt? q. d.: Incrediderunt, credere noluerunt, scilicet eloquii Dei sibi creditis, hoc est; non habuerunt fidem promissis divinis, quæ continentur in Scripturâ.

Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuat? Sensus: numquid illorum incredulitas efficer poterit ut Deus promissa sua non preestet, fidemque datum non servet? Fides hic accipitur, ut alias spissimè in Scripturâ veteris Testamenti, pro veritate in præstandis promissis.

Absit, græcè, ne sit, ne fiat, scilicet, ut hominum

pidibus suscitat Abrahæ filios. Ecce convertimur ad gentes, aiunt Apostoli à Deo inspirati; gentiles Evangelio credunt, per fidem fiunt spirituales Abrahæ filii, verique Israelite facti, Christum Abrähæ promissum receperunt.

Hinc obstupescit ingratis humani cordis perversitatem, donum donorum Dei responsum! Hinc et mirare omnipotentem Dei bonitatem, ex malis hominum bonum elicientem. Odi, time cor tuum, perversitatem ejus observa semper; ama Dei bonitatem, in eam spera, ei totus innitere.

VERS. 4. — ABSIT. Gr., ne fiat. EST AUTEM DEUS VERAX. Gr.: Esto autem Deus verax; fiat, ait Ambrosius, ait Chrysost., jam quam lectionem sensus est: Sit et credatur; vel et appareat Deus constans in promissis suis, etsi vel omnes homines sint mendaces, fidemque fallant.

Syriaca versio: Absit, si quidem Deus verax est, juxta quam lectionem et nostram sensus est: Absit, quasi diceret: Impossibile est Dei fidelitatem hominum infidelitate aboleri. Deus enim summè verax est; semper et in omni casu est et manet verax in dictis et promissis suis; veritas ipsa est, hinc nec falli, nec fallere potest.

OMNIS AUTEM HOMO MENDAX. In quo procul abest ab homine, qui naturæ suæ corruptione, mendax et fallax est: nullus enim, qui ex intellectu ignorantia sæpè non fallatur; nullus qui ex voluntatis mutabilitate, aut malitiæ non fallat aliquando, aut possit saltem fallere.

SICUT SCRIPTUM EST, Ps. 50. Dei veracitatem non vinci hominum infidelitate, probat exemplo et verbis Davidis, post peccatum suum dicentis: MISERERE MEI, DEUS..., UT JUSTIFICERIS..., id est, ita fiet, si mea peccata condones, ut justus et verax appareas in promissis tuis, de stabilitate solii mei, de Messia ex me nascituro. Vide paraphras.; ET VINCAS CUM JUDICARIS; et consequenter fiet ut vincas in judicio, seu vincas judicia temeraria hominum, qui præsumunt te, ob peccata mea, fidem mihi non servaturum. Vincit in judicio, qui justus appetat in lite; vinces ergo, et eò magis justus et fidelis apparebis, quòd per peccatum meum factus sum promissis tuis indignior.

Hinc D. Paulus vult dicere quòd incredulitas Judæorum Dei fidelitatem non solum non reddet inanem, sed et illustriorem.

VERS. 5. — SI AUTEM INIQUITAS NOSTRA... Altera objectio ex ultimâ responsione nascens: Si peccatum malitia Dei fidem evacuet. Siquidem impossibile est Deum mentiri aut fidem fallere.

VERS. 4. — EST AUTEM DEUS VERAX, in omnibus dictis et promissis, adeo ut fallere non possit. Est enim ipsa veritas. Omnis autem homo mendax, scilicet ex semetipso, et ex inclinatione depravatae suæ naturæ.

Sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Adducit hoc testimonium ex Psal. 50, quo ostendat Deum semper in promissis esse veracem, non obstantibus etiam hominum peccatis; adeo ut ex nostra iniuitate magis etiam apparet atque illustrior fiat ipsius veritas et justitia.

VERS. 3. — SI AUTEM INIQUITAS NOSTRA JUSTITIAM DEI COMMENDAT, QUID DICEMUS? Si nostra iniuitas

Davidis, etc., si incredulitas Judæorum, etc., et consequenter *si iniqutias nostra justitiam Dei*, seu fidelitatem Dei reddit illustriorem :

NUMQUID INIQUUS EST DEUS? nonne sequitur quod Deus non posset sine injustitiâ peccatores punire? punit enim per quos glorificatur.

VERS. 6. — SECUNDUM HOMINEM DICO. Ne quis hoc loquendi modo scandalizetur, monet quod hominum, et quidem errantium more, loquatur : *Absit; alioquin quomodo...*; quia manifestè absurdum est quod objicitur, satis habet respondere quod si Deus esset injustus, mundum non posset judicare; atqui credimus omnes quod Deus est iudex mundi; ergo et quod justus. Vera autem ratio cur Deus justè puniat peccatorem, dabatur, v. 8, ubi eadem objectio repetetur.

VERS. 7. — SI ENIM VERITAS DEI. Priorem objectiōnem v. 5 factam urget clarioribus verbis : *Si veritas, id est, veracitas Dei; ABUNDAVIT, id est, clarior et illustrior facta est per meum mendacium, seu per peccatum meum, cur ego JUDICOR, condemnor, et punior TANQUAM PECCATOR?* Assumit in se personam peccatoris.

VERS. 8, 9. — ET NON (SICUT BLASPHEMAMUR....) FACIAMUS MALA, imò potius facienda erunt mala, ut inde major Deo gloria proveniat; aliud inconveniens, quod infertur : *sicut blasphemamur, id est, sicut per calumniam, aliqui verba nostra, non bonâ fide referentes, dicunt de nobis.*

Fortassè quia dixerat Apostolus : *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.* Quidquid sit, hæc emnia D. Paulus tanquam nimis absurdâ satis habet detestari, *absit*, quod abominantis est; et hanc calumniam contemnere et poenâ dignissimam dicere. QUORUM DAMNATIO....., quorum, id est, et ita sen-

sive injustitia commendat, id est, apparere facit, et illustriorem reddit, adeoque confirmat Dei justitiam et fidem erga homines, *quid dicemus?* Scilicet ad questionem ex illis dictis obviā, que sequitur :

Numquid iniquus est Deus qui infert iram? Sensus : An ob id censēbimus Deum inustum esse qui infert iram, id est, punitionem, qui punit et vindicat peccata, ex quibus ejus justitia commendatur?

VERS. 6. — Secundum hominem dico, id est, secundum humanum sensum loquor; objectionem hanc moveo ex personâ hominis divinâ nondum capientis; cui facile, sicut experientia docet, hujusmodi questiones occurrant.

Absit, ut idè credatur Deus inustus; ut quis de Deo tam absurdè et indignè sentiat.

Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? q. d. : Si propter causam memoratam Deus inustum censendus est in vindicandis peccatis, igitur non erit idoneus qui judicet mundum. Quod est longè absurdissimum. Sequela manifesta est, quia judicem totius mundi justissimum esse opportet.

VERS. 7. — *Si enim veritas Dei.* etc. Sensus est : Si fides et veracitas Dei clarior et illustrior facta est per meum mendacium sive injustitiam, cur ego postea judicor, condemnor et punior tanquam mendax et peccator?

VERS. 8. — *Et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, ut veniant bona?* Sensus : Et cur non potius dico (sicut quidam male de nobis loquentes aiunt nos dicere) : Faciamus

tientium et ita calumniantium DAMNATIO JUSTA EST.

Nota quod vera responsio ad hanc objectionem v. 5 inchoatam, sit, quod peccatum per se et directè non facit ad Dei gloriam (imò per se avertit à Deo), sed tantum per accidens et præter intentionem peccantis, quatenus Deus per suam potentiam et sapientiam seit ex malis elicere bona. Vera itaque causa illustrioris Dei gloriæ, est omnipotens Dei bonitas et sapientia, peccatum contra naturam suam, et contra peccantis intentionem, ordinans ad sui gloriam.

Hinc justè punitur peccator, Dei legem violans; hincque nunquam facienda mala, quæ Dei sunt offensæ.

VERS. 9. — QUID ERGO PRÆCELLIMUS EOS? Post digressionem, redit ad propositum : An quia dixi v. 2, multum omnino prærogativæ esse Judæis, quibus concedita sunt eloquia Dei, ideone nos Judæi præcellimus gentiles? — Respondet : NEQUAQVM. Gr., non omnino, et in hoc Apostolus non est sibi contrarius, quia quod dixit de Judæorum excellentiâ, intellexit de beneficiis externis, de lege, de Scripturis, etc.; quod autem negat nunc, intelligit de verâ justitiâ, à quâ petenda est vera hominis excellentia.

CAUSATI ENIM SUMUS. Gr., præcausati sumus enim. Syr. : Jam ante determinavimus de Judæis et gentilibus omnes esse sub peccato. Probat non idè præcellere Judæos, quia, cap. 1 et 2, jam ostendimus et Judæos et Græcos esse peccatores, seu sub jugo peccati captivos. Si autem omnes peccatores, et sub jugo peccati, ubi est præcellentia vestra? sicut v. 27 : *Ubi est ergo gloriatio tua?*

VERS. 10. — SICUT SCRIPTUM EST : *QUIA NON EST IUSTUS QUISQUAM.* Gr., neque unus.

VERS. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18. — Vide paraphr. His sacre Scripturæ testimoniis probat de

mala, cumulemus peccata peccatis, ut veniant bona, quale est Deum glorificari? Potest etiam hoc modo : Et cur non potius facimus mala, ut Deus glorificeatur? Sicut quidam calumniantur nos dicere : Faciamus mala ut veniant bona, etc.

Quorum, scilicet tam ita sentientium, quam nos calumniantum, *damnatio justa est.*

VERS. 9. — *Quid ergo? Præcellimus eos?* Nequaquam. Judæi ethnici, quasi ob meritâ nostra, legem aut circumcisionem præ eis vocati simus ad fidem et justitiam Christi; redit enim hic Paulus ad propositionem suum, quod tetigit v. 2; respondet : Nequaquam præcellimus nos Judæi ipsos gentiles.

Causati enim sumus, id est, causam antea attulimus, jam enim ante probavimus, allatis causis et rationibus, *Judæos et Græcos omnes sub peccato esse*, id est, omnes esse peccatores, et propter peccata damnatione dignos.

VERS. 10, 11. — *Sicut scriptum est, etc. : Non est justus quisquam.* Eamque deinde quasi in partes dividit dicens : *Non est intelligens, non est requiriens Deum*, q. d. : Quidam non intelligunt, nec cognoscunt Deum, quales sunt gentiles; quidam vero Deum cognoscunt, sed Dei mandata non requirunt nec custodiunt, quales sunt Judæi; atque adèo nec Judæus, nec gentilis, adeoque nemo justus est inter filios hominum.

VERS. 12. — *Omnes declinaverunt*, id est, recesserunt, scilicet à Deo. Hoc enim quid est aliud quam omnes inventos malos, neminem bonum? Verum hac

omnibus prorsus hominibus, tum Græcis, tum Judæis, quod jam speciatim, 1° de gentilibus, deinde de Judæis probavit, nimis omnes fuisse sub peccato. Hoc autem probat ex Scripturis propter Judæos, ut suâ propriâ lege convincantur.

Circa hæc testimonia, notandum 1° quòd partim ex Psalmis, partim ex Isaïa deducantur; 2° quòd verba non semper referat Apostolus, sed sensum; 3° quòd generalitas hominum in illis expressa debeat intelligi de humano genere, quale est ex origine suâ, et qualis unusquisque perseverat, donec justitiae Dei participes fiat, per fidem Jesu Christi; 4° quòd enumerata in his versibus vitia non censenda sint in singulis hominibus; sed alia in aliis: ita tamen ut omnes sint, vel fuerint sub peccato; denique quòd in his versibus benè describantur peccati et concupiscentiæ effectus humanum genus inficientes, ut infra, post vers. 20.

VERS. 19. — SCIMUS AUTEM QUONIAM QUAECUMQUE LEX. Ne Judæi dicant hæc Scripturæ testimonia de gentilibus esse intelligenda, illos præoccupat Apostolus, et probat de Judæis principaliter intelligenda, quia ex lege, ex Psalmis et prophetis desumpta; qui prophete et Psalmi Judæis præcipue loquuntur.

UT OMNE OS OBSTRUATUR. Syr., ut omne os obturatur, et universus mundus debitor sit Deo. Arab., fiatque universus orbis sub censurâ Dei, id est, et hæc ideò vobis indicant et reprobrant Psalmi et prophetæ; UT OMNE OS SUPERBUM, et se sine peccato asserens, OBTURETUR, eique silentium imponatur.

OMNE OS, 1° Judæorum, quia omnes fuère legis Mosaicæ violatores; 2° omne os Græcorum; si enim de ipsis Dei cultoribus ita loquuntur eloquia Dei, quid de infidelibus, qui peccatis et impietatibus erant obruti? Omnes ergo prorsus homines sileant, et nemo

intellige juxta mentem et scopum Pauli, de filiis hominum, id est, humano genere, quale est ex suâ origine, et qualis unus quisque perseverat, donec justitiae Dei per fidem Jesu Christi participes fiat. *Simul inutiles facti sunt*, id est, computruerunt, nullos ferentes bonus fructus fidei et bonorum operum.

Non est qui faciat bonum; non est usque ad unum. Non est ex se, sine Dei, id est, Christi gratiâ, qui faciat bonum absolutè, tale scilicet ut inde bonus et justus coram Deo dici dignusque Dei gratiâ, aut æternâ gloriâ censeri possit, quia omnes ex peccato Adæ corrupti, et concupiscentiâ infecti in peccata varia proclives declinant. Ita S. August. in Psal. 43. Hinc ergo non sequitur omnia opera infidelium esse mala et peccata, sed tantum esse inepta ad justitiam et gratiam Dei promerendam. Hoc enim hic vocatur *bonum*.

VERS. 13. — Sepulcrum patens est guttura eorum, q. d.: Quilibet homines peccato et concupiscentiâ corrupti, instar sepulcri patentis, spurca, tetra, fetida, dolosa, maledicta exhalant, proloquuntur et eructant. Linguis suis dolosè agebant, linguis suis utuntur ad dolum et fraudem, aliud loquentes, aliud sentientes. Venenum aspidum sub labiis eorum, et quasi qui venenum aspidum, id est, nocentissimum, sub labiis vel in labiis gerant, semper parati sunt pestiferum virus latentium cogitationum ex oris pharetra depromere, et in quemlibet ejaculari.

VERS. 14. — Quorum os maledictione, etc., ita ut vix aliud ore proferant in eos quibus offensi sunt, quam contumelias et maledicta,

glorietur se absque peccato esse; sed è contra, omnes omnino homines scient se Deo judici obnoxios esse ad mortem æternam.

SUBDITUS; Gr. ὑπόδικος, id est, reus, obnoxiusque, ille propriè dicitur, qui sibi ipse ad defensionem minimè sufficere cùm possit, alterius patrocinii ope indiget, ait D. Chrys. Talis erat conditio nostra, idem. Universus itaque mundus, reum se fateatur, subditum æternæ condemnationi, debitorem pœnarum, divinæ vindictæ obnoxium, et in hæc reatūs sui confessione, sese Deo et Christo ejus subjiciat, ejusque gratiæ auxilium imploret, si justificari et salvari voluerit.

VERS. 20. — QUA EX OPERIBUS LEGIS. Syr.: Quandoquidem nec lex Mosaica, nec opera legis, quemquam mortalium verè et coram Deo reddet unquam justum. PER LEGEM ENIM COGNITIO PECCATI, id est, datur. Docet quid faciendum, quid fugiendum, etc.; at non dat remedium peccati, seu gratiam quâ tollitur peccatum; hanc solus Christus dat; ad cum ergo necessariò recurrendum, ejusque jugiter implorandum auxiliu.

Et hæc est conclusio ex hucusque dictis deducenda: Nec philosophia, nec lex Mosaica, verè justum reddidit quemquam; omnes sub peccati jugo fuere, omnes obnoxii, omnes Christi ope indigentes.

Hanc veritatem edoctus, cāque penitus imbutus et tu, coram Deo reatum tuum humili ac tremebundus agnosce, et ob eum prostratus et supplex frequenter adora Deum, rogans obnoxie ut per Christi salvatoris tui merita largiatur ut ad peccatorum tuorum indulgentiam et ad gratiam valeas pervenire. Τιπόδηνος te, et condemnationi obnoxium agnosce, nisi tui misericordia Deus; hanc ergo misericordiam ob Christum et

VERS. 15. — Veloce pedes eorum, etc. id est, ad cædes et oppressiones innocentium.

VERS. 16. — Contrito et infelicitas, etc. q. d.: Vix, gressus et conatus eorum eis tendunt, ut alios et sese invicem conterant miserosque faciant.

VERS. 17. — Et viam pacis, etc., scilicet approbationis notitiâ, quia pacem et justitiam veræ pacis conservatricem oderunt. Ac si dicat: Nolunt ingredi viam pacis.

VERS. 18. — Non est timor Dei, etc., id est, oculus mentis non considerant Deum ubique præsentem, proinde timendum esse, tanquam justum vindicem malorum.

VERS. 19. — Scimus autem quoniam quaecumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur, q. d.: Ne dicas, o Judæe, hos versus, qui omnes homines de tam gravibus peccatis arguant, de solis gentilibus loqui; nam i. versus sunt versus legis, puta Psaltis et prophetarum, qui non tam gentibus quam iis qui in lege sunt, id est, Judæis, loquuntur, eorumque vita increpant et castigant. Ita S. Chrysost. et Theoph.

Ut omne os obstruat (ut nemo audeat se à peccato excusare) *et subditus fiat omnis mundus Deo.* Sensus: Et ut appareat omnes omnino homines, etiam Judæos, esse Deo judici ad æternam mortem obnoxios.

VERS. 20. — Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo, id est, nulla caro, nullus homo justificabitur. Nota: Cùm Apostolus asserit hic neminem justificari ex operibus legis, veteris intellige, seu iis que præscribit lex vetus, seclusa fide et gratiâ Christi, idque patet ex eo quod v. 22 et passim

per Christum frequenter implora, et cō frequentiū quō periculosior et generalior est universi mundi per concupiscentiam corruptio.

Huius concupiscentiae effectus habes in vers. 10, 11, 12, etc., benē descriptos : 1° per peccatum justitiae spoliat : *Non est justus*; 2° rationem corruptit : *Non est intelligens*; 3° cor depravat et avertit a Deo, ut ad creaturas convertat : *Non est requirens Deum; omnes declinaverunt a Deo*, scilicet ad creaturas; 4° ad omne bonum opus reddit inutiles : *Sicut inutiles facti sunt; non est qui feciat bonum*, aut si faciat, illud corruptit mala intentione, aut circumstantia reā; 5° cor corruptum suum in linguam diffundit virus, que mundum brevi replet iniquitate, utpote quae est *iniquitas universitas et mundus injustitia*, ut ait D. Jacobus; *sepulcrum patens est*; 6° lingua veneno infecta fit omnis doli et fraudis instrumentum, per mendacia, perjuria, adulaciones et mala consilia : *Linguis suis dolosè agebant*; 7° fit aspidum lingua mortem corpori procurans, falsis accusationibus, et mortem animae falsis doctrinis et impietatis scandalosis : *Venenum aspidum*; 8° Deo maledicit, proximo imprecatur : *Quorum os maledictione*; 9° vindictam inspirat : *Veloces pedes eorum*; 10° studet malo et oppressioni pauperum : *Contumelias et infelicitas*; 11° omnem Dei timorem et religionem auferit a corde, sicut viam pacis, pœnitentiae et reditūs ad Deum occludit : *Et viam pacis; . . . non est timor Dei*.

Ad intuitum hujus corruptionis, universum ferē mundum inundantis, time, gemit, suspirans et gemens Deum Liberatorem deprecare. *Convertere, Domine, et eripe animam meam; salvum me fac secundum misericordiam tuam*.

Et quia gratia Christi unicum est huic malorum universitati remedium, hanc gratiam à Christo et per Christum continuè pete, que pravos concupiscentiae reparans effectus, det et augeat veram anime justi-

opponat hanc opera fidei Christi. Cū ergo fidem Christi justificantem iis opponit, non excludit, sed potius in Iudit in fide opera facta ex fide. Sic enim par modo sub lege includit opera legis, seu que facienda dictat lex. Ita S. Augustin., lib. de Grat. et lib. Arb., c. 7.

Per legem enim cognitio peccati. Nam lex docet quid faciendum sit, quid cavadendum, quid virtus sit, quid vitium et peccatum. Hinc de ēa dicitur Proverb. 6 : *Mandatum lucerna est, et lex lux, et via vita*. Unde et lex Hebreæ vocatur *thora*, id est, doctrina et institutio. Non ergo per legem, neque ex operibus legis et iustificatio, quā peccatum tollitur, et lex observatur.

Vers. 21. — *Nunc autem sine lege*, id est, ut Theodorus et Ambros., lege veteri cessante, *justitia Dei*, id est, iustificatio, quā nos Deus à peccatis absolvit, ita dendo nobis suam iustitiam, id est, gratiam, clementiam, aliasque virtutes, per Christi Evangelium *manifestata est*, que olim ante tot secula *testificata est a lege et propheticis*. Illi enim quasi testes divini et certissimi hanc iustitiam per Christum dandam pronuntiārunt et asseverārunt. Ita S. August., lib. de Spiritu et Littera, c. 9 et 41. Non dixit Apostolus, inquit August. : *Justitia hominis, vel justitia propriæ voluntatis, sed: Justitia Dei*, non quā Deus justus est, sed quā induit hominem cū justificat in- pium, etc.

tiam; rationem rectificat per fidem; cor per charitatem à creaturis separat, applicet Deo, sicutque Deum requirens; ad bona opera exercenda reddat aptum, et in Christo omnia potens; per linguam et per manus ad sancta verba et facta undequāque disflueat.

VERS. 21. — *NUNC AUTEM SINE LEGE*. Optimum medicum imitatus est Apostolus, ait Theodoretus : *sicut enim medicus docet prius morbi gravitatem eos qui laborant, deinde medicamentorum auxilium adhibet*, ita Apostolus postquam horum et illorum iniquitatem coaguit, ipsosque reos et supplicio dignos ostendit, profert deinceps fidei medicamentum, et divinæ dispensationis benignitatem docet.

NUNC AUTEM, id est, nostris tandem temporibus, in hoc sanè felicissimis, *SINE LEGE*, id est, sine legis operibus, aut auxilio, utpote quae jam est abrogata, *JUSTITIA DEI*, id est, quae à Deo est, seu *justificatio quā nos Deus à peccatis absolvit, suamque nobis gratiam infundit, MANIFESTATA EST*, scilicet per Christi Evangelium; erat quidem, nec enim est nova, sed erat operta; nunc autem clariū innotuit, palam et publicè annuntiata; *TESTIFICATA A LEGE ET PROPHETIS*, seu, ut ait Syrus, cui suffragatur ipsa lex et prophetæ. Probat quod prius exstiterit, et non sit nova, cùm ab ipsa lege et prophetis testimonium accipiat. Jam in superioribus citavit Habacuc, dicentem : *Justus ex fide vivit*; hic citat Moysem et prophetas qui de Christo et de Christi fide prædixerunt, Genes. 49, 10; Isaï. 53.

VERS. 22. — *JUSTITIA AUTEM DEI*; quia hic est Apostoli scopus : explicat que sit illa iustitia, sine lege, manifestata per Evangelium; iustitia, inquam, seu *justificatio*, que per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes qui credunt in eum; in hoc enim nullum est discrimen.

VERS. 23. — *OMNES ENIM PECCAVERUNT, ET EGENT GLORIA DEI*. Judicialis sententia, quā utramque par-

VERS. 22. — *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes qui credunt in eum*. Sensus est : *Justitia, inquam, Dei* que est per fidem Jesu Christi; idque in omnes et super omnes credentes in Christum. Hi enim omnes justificantur, sive Judei sint, sive gentiles. *Super omnes*, significat sublimitatem iustitiae, quod scilicet illa super natura vires et merita, de super è cœlo homini infundatur. Ita Anselm. Cū dicit iustitiam Dei haberi per fidem, aperte significat iustitiam non esse ipsam fidem, quod volunt hereticī. Doctrina enim Apostoli est per fidem acquiri iustitiam; ita tamen ut ipsa fides sit initium iustificationis, atque etiam pars quædam iustitiae.

Non enim est distinctio, scilicet inter Judeos et gentiles. Ac si dicat : Nullus est hominum qui possit aut unquam potuerit aliter justificari, quā per fidem Jesu Christi. Hoc et una sola via est omnibus præposita, quā perveniant ad iustitiam.

VERS. 23. — *Omnes enim peccaverunt*, etc. S. Cyrius per gloriam intelligit Christum, qui est gloria Patris hoc ipso quo est redemptor et justificator noster, q. d. Paulus : *Omnis egent Christo Redemptore*. Alii, per gloriam hic accipiunt gratiam quā glorificatur Deus. Nam Christi gratia est gloria quædam inchoata, sicut gloria est gratia consummata. Egemus enim Christo et gratia Christi ad hoc ut per eam, gloriam quā indigemus ut benè beatèque semper vivamus, in cœlis adipiscamur.

tem, Judeos et Gentiles condemnat; *egent gloriā Dei.*
 Syr. : *Destituuntur gloriā Dei;* ita et D. Chrysost.
 Arab. : *Facti sunt expertes gloriae Dei.* Gr. ὑπερβούτας,
 ad verbum posteriorantur, ait Erasmus; seu poste-
 riores sunt gloriā Dei; quasi diceret: Non mirum est
 si nullum in hoc sit disserimen, cūm omnes peccave-
 rint, et ideo carcent, destituantur gloriā; posterio-
 rentur, longè absint à gloriā Dei, seu coram Deo.
 Tantum abest, ut habeant unde glorientur coram illo,
 quinimò habent unde confundantur, unde prostrati
 et supplices, reos se, ὑποδικούς fateantur, et Salvatoris
 opem implorent. Vide vers. 19. Puto hos versus esse
 correlativos.

VERS. 24. — JUSTIFICATI GRATIS. Syr. : *Justificantur autem.* Theophylactus : *Justificantur enim, vel, justificandi gratis, sine ullo bonorum operum merito.*

PER GRATIAM IPSIUS, id est, per gratuitam Dei misericordiam. PER REDEMPTIONEM, quæ est in CHRISTO IESU; seu, ut ait Syrus, quæ facta est per Jesum Christum, id est, per redemptionem, quam, appenso prelio, fecit ac meruit Jesus Christus.

Gr. : Διὰ τῆς ἀπειρότεως, quæ propriè est redemptio captivi, persoluo pro illius capite pretio, quod Gallie dicitur rançon. Erasmus. Gratis ergo ex parte nostræ redempti sumus; merito et pretio magno, ex parte Christi; misericorditer ex parte Dei, qui nobis Christum dedit, nostramque redemtionem suscepit.

VERS. 25. — QUEM PROPOSUIT DEUS. Syr., præconstituit, PROPITIATIONEM. Gr., θαυμάποιον, que vox in masculino sumpta significat, propitiatorem, et ita intellexit D. Chrys. In neutro genere propitiatorium significat; et sic intellexerunt Theodoret., Theophil., putantque (quod et Origeni tribuitur) D. Paulum alludere ad propitiatorium, de quo Hebr. 9, v. 5 et 6, velleque dicere Christum Dominum esse verum propitiatorium; sed verba sequentia: IN SANGUINE IPSIUS,

VERS. 24. — *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Justificati, id est, ut justificantur, fiantque justi, et sint justificati gratis. Pendent enim hæc verba ab eo quod præcessit: *Omnes egent gloriā Dei.* Gratis dare significat gratuito dare, sine merito gratia: enim et gratuitum opponitur merito. Unde cùm dixisset Paulus: *Justificati gratis,* explicans subdit, *per gratiam ipsius.* Gratis à gratiā deducitur.

Per gratiam ipsius (quam nanciscemur) per redemtionem, que (facta) est in Christo Iesu, id est, per Christum Iesum. Sensus: Peccatores justificanti per redemtionem, quam appenso pretio fecit ac meruit Christus Jesus; sive, quod idem est, per Jesum Christum redemptorem. Quamvis igitur quod ad nostra merita attinet, gratis justificemur, non tamen absque meritis et satisfactione Christi, qui sanguinis sui pretio nos à peccato redemit, atque in libertatem justitiae vindicavit; denique omnia bona ad salutem pertinencia nobis promeruit: ut proinde rectè dicatur, non solum justificationem nostram, sed et prædestinacionem nisi meritis Christi, testante eodem Apostolo, Ephes. 1: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Et iterum: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum.* Verūtamen etiam hoc ipsum sicut gratuitæ erga nos misericordie Dei, quod Christum redemptorem et satisfactorem nobis dederit.

VERS. 25. — *Quem (Christum) proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius,* q. d. : Propitiationis et reconciliationis Christi volunt nos Deus

indicant quòd D. Paulus alludebat ad sacrificia propitiatoria veteris legis, quæ omnia cruenta erant et figuræ sacrificii Christi. Ideò melius interpres noster, propitiationem, id est, victimam propitiantem, seu, quod in re idem est, propitiatorem, seu reconciliatorem; Christus enim et propitiator et propitiatio, et sacerdos et victima.

Itaque quem Deus proposuit, exhibuit, dedit nobis; seu, ut ait S. Anselm., in propositulo omnibus illum posuit propitiationem, id est, victimam iræ suæ propitiatoriam, Deique placati cum hominibus reconciliatoriam; per fidem in sanguine ipsius; id est, cuius propitiationis ac reconciliationis participes sumus; per fidem, quæ credimus Christum pro nobis passum et mortuum, et per passionis suæ merita, nostrum propitiatorem esse.

Conformis est Syrus: *Per fidem sanguinis ipsius;* D. tamen Chrys.: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem,* interveniente ipsius sanguine, juxta quem sensus est, quod Christus propitiator, seu propitiatio nostra facta sit, per suum ipsius, seu proprium sanguinem. Uterque sensus bonus.

AD OSTENSIONEM JUSTITIÆ SUÆ, id est, proposuit autem Deus Filium suum propitiationem nostram, ut ostenderet divitias et excellentiam justitiae suæ, tum quæ in se justus est, tum quæ justificat impios, ut vers. 26.

Primam ostendit, hominibus parcere nolens, nisi in sanguine unigeniti Filii. Secundam verò ostendit communicando nobis justitiam suam, nosque per fidem ex peccatoribus faciens justos, sibi similes et sanctos; PROPTER REMISSIONEM, id est, ad remissionem peccatorum præcedentium, seu quæ fuerunt ab initio mundi et ad præterita et ad futura peccata extenditur sagis Christi; sed hic de præteritis tantum loquitur, quod postmodum non est peccato, sed justitiae vivendum.

participes fieri per fidem, quæ credimus eum esse nostrum propitiatorem; quæ fide excitamus in spem veniam, amorem Dei, et peccatorum detestationem, itaque disponimur ad justificationem. Ita conc. Trid., sess. 6, cap. 2 et 6. *In sanguine ipsius,* causa meritoria significatur, id est, passio Christi Salvatoris.

Ad ostensionem justitiae suæ, q. d. : Proposuit nobis Deus propitiatorem Christum, hoc fine, ut scilicet divitias justitiae, quæ Deus in se justus est, ostenderet, communicando nobis peccatoribus eamdem justitiam; ostenderet, inquam, se esse illum qui justificat peccatores per Christum, suamque esse hanc justitiam, non hominum. Hic enim justitia in lege veteri non erat ostensa, nec manifestata.

Nota, in hi-ce Apostoli verbis notari et designari omnes causas justificationis. Nam primò, causa efficiens est Deus: secundò, meritoria est Christus; tertio, instrumentalis est sanguis Christi; quartò, applicans est fides; quintò, formalis est remissio peccatorum, per gratiam sanctificantem; finalis denique est ostensio justitiae Dei.

Propter (id est, ad) remissionem præcedentium delictorum, scilicet Adx, et aliorum ante Christum, vel, propter, id est, per remissionem; q. d. : Christus omnia etiam præcedentia peccata abolevit: jam ergo amplius non est peccandum, post tantum amorem et preium nobis exhibitum. Sat vitii, sat veneri, venitrique datum, nunc vivite Christo. Præcedentium delictorum (que fuerunt).

VERS. 26. — IN SUSTENTATIONE DEI, id est, quæ peccata Deus patienter sustinuit; AD OSTENSIONEM JUSTITIE ejus IN HOC TEMPORE. Gr., *in nunc tempore*, id est, ut hoc nostro tempore evidentius ostenderet justitiam suam, id est, et quâ justus est, et quâ justificat peccatores.

UT SIT IPSE JUSTUS ET JUSTIFICANS EUM, id est, ad hoc autem illam ostendit, ut appareat ipse justus et per essentiam sanctus, et justificans alios, seu sanctitatis hominum auctor. Justus in se et sanctus apparet uleiscendo, et nostra peccata puniendo in Filio suo; justificans et misericors apparet in condonando iis qui credunt in Christum. Vel ut sit et appareat ipse justus, et ipsa justitia, et omnis justitiae fons, et justificans, seu justitiam profundens in omnem qui credit in Iesum Christum.

In his versibus 24, 25, 26, nota breviter omnes justificationis causas; efficiens est Deus misericors, v. 24; meritoria, Christus; instrumentalis, Christi sanguis; formalis (ex parte) remissio peccatorum; disponens, partialis et applicans, fides; finalis, ostensio justitiae et gloriae Dei.

APPENDIX

Doctrinae D. Pauli de verâ justitiâ.

1º *Justitia Dei*, v. 21, opus Dei est; 2º datur per fidem in Iesum Christum; 3º in omnes prorsus credentes in eum diffunditur; 4º gratis datur per gratuitam Dei misericordiam; 5º datur per et propter Christi merita, qui nos captivos redemit; 6º haec redemptio facta est per modum sacrificii propitiatorii; 7º hoc sacrificium sit nostrum, *per fidem in sanguine ipsius*; 8º huic sanguinis virtus in praecedentia secula extenditur: propter hunc sanguinem praecedentia delicta Deus toleravit et per eumdem condonavit; 9º ostendit Deus hoc justificandi modo, per fidem in Christum pro nobis mortuum: et quod *justus est in se*, odio habens peccatum, quod non remittit sine condignâ punitione. *Proprio Filio suo non pepercit*, etc.; et quod justificans et misericors est auctor justificationis; nos gratis, per fidem in Christum justifieando.

VERS. 26. — *In sustentatione Dei*, q. d.: Quæ delicta Deus sustentavit, id est, toleravit diu exspectans, donec Christus veniret, eaque expiaret, itaque ostenderet justitiam veram in hoc tempore gratiae, eamque credentibus daret. Ita Anselmus.

Ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore, volens per hoc significare, Deum misisse Filium suum in plenitudine temporis, hoc est, eo tempore quo jam satis exploratum et compertum esset. Ut sit sensus, Deum tolerasse peccata hominum usque ad ostensionem justitiae suæ, id est, usque ad hoc tempus, quo suam justitiam mundo voluit patefacere et exhibere.

Ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Iesu Christi. *Justus*, id est, fidelis in promissis, vel potius *justus*, id est, sanctus et rectissimus. Adeo odit peccatum Deus, ut ideò Filium dederit in mortem, ut pro peccato ex justitiae satisfaceret, et à peccato homines ad sanctitatem et rectitudinem suam originalem, in quâ à Deo conditi erant, in paradiso traduceret; itaque ipse justus suam justitiam nobis communicaret, nosque justificaret per Christum.

VERS. 27. — *Ubi est ergo gloriatio tua?* quâ, ô Ju-dæe, gloriaris et arrogas tibi ex circumcisione, sa-crificiis, aliisque operibus legis Mosaicae, justitiam.

Hæc autem per fidem justitia nova non est, nec nostris inventa temporibus, sed tantum clarius manifesta; sub figuris veteris Testamenti erat abscondita; per Evangelium manifestatur palam universo mundo. Hinc dicitur *testificata à lege et prophetis*. Sancti veteris Testimenti crediderunt in Christum venturum; justi novi Testimenti credunt in Jesum Christum, pro nobis passum et mortuum. Porrò, cùm dicit Apostolus nos justificari per fidem, sine operibus, excludit quidem opera fidem præcedentia, et à fide non profecta; non excludit autem opera bona, ex fide et gratiâ Christi facta; alias esset sibi ipsi contrarius. Vide cap. 2, v. 6 et 13. Justificamur ergo per fidem vivam, prout includit charitatem, et opera bona in Evangelio commendata, seu per fidem, quæ per dilectionem operatur, ad Gal. 5. Expressè tamen solius fidei meminist hic D. Paulus: 1º quia fides maximè in-calculanda tunc et nunc; 2º quia fides fundamentum est justificationis; fides, quasi cor, sicut à corde vita animalis, sic à fide vita spiritualis.

Fides vestibulum ædificii spiritualis, ait D. Gregor. Mag., hom. 50, 19, in Ezech. Per eam intratur. Fides radix ex quâ pullulat et succrescit justitia; fides fundamentum justitiae, quæ tota fidei innititur et ab eâ continuè sustentatur. Fides primogenita filia gratiæ Dei, quia primum donum Dei per Christum.

VERS. 27. — *Ubi est ergo gloriatio tua?* Positâ præcedenti doctrinâ, Apostolus Judæum Romanum, qui se gentilibus præferebat, interrogat: Ubi est glo-riandi ratio in toto hoc justificationis negotio?

EXELSA EST; respondet: Abrogata est. Vide v. 23. PER QUAM LEGEM? an per legem Mosaiam, quæ opera præcipiebat? seu quæ præscribebat quid faciendum; sed gratiam faciendi non dabat, v. 20. Nequaquam, **SED PER LEGEM FIDEI**, quæ Dei donum est, et quæ doceat ad gratiam Christi recursum, quâ Dei præcepta compleamus.

VERS. 28. — ARBITRAMUR ENIM JUSTIFICARI. Gr.: *Ratione colligimus ergo fidei justificari hominem*, etc.

Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non; sed per legem fidei. Nota ex S. Augustino, lib. de Spir. et Lit., cap. 13: Lex factorum est ea quæ jubet quid sit faciendum; lex fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi quod lex jubet. Lex factorum, est lex vetus: Lex fidei est lex nova. Lex factorum con-tinet præceptum; lex fidei auxilium. Lex factorum dat lucem, ut sciamus; lex fidei dat virtutem, ut faciamus. Legi factorum dicit Deus: Fac quæ jubeo; legi fidei dicimus: Da quod jubes. Lex factorum est ea quæ externa opera et facta, eaque multa præscribit: lex fidei est ea quæ actiones interiores ordinat, inter quas prima est fides et amor. Denique quid hic dicit Apostolus, justitiam querendam esse ex lege fidei; non autem ex lege factorum, idem est cum eo quod dixit cap. 2, v. 29, circumcisioem cordis fieri spiritu, non litterâ.

Si quæras cur dicere maluit Apostolus legem fidei quam simpliciter, fidem, aut cur omnino questionem sic proposuit: *Per quam legem?* respondet Chrysostomus, ut à legis vocabulo non recederet, quod gratum sciebat auribus Judæorum.

VERS. 28. — Arbitramur enim justificari, etc. Sen-sus: Jam ergo colligimus et concludimus ex superiori

Omnium hactenùs dictorum conclusio.

Ex dictis ergo colligimus, quemlibet hominem, Iudeum et gentilem, justificari per fidem, ut explicatum est paulò supra, cīsi legis opera non afferat.

VERS. 29. — *An Iudeorum Deus tantum?* quasi dicere: Et hic justificandi modus Deo dignus est, qui cūm sit omnium Deus, in omnes debuit suam effundere misericordiam, omnibus dare salutis medium.

VERS. 30. — *Quoniam quidem unus est Deus.* Sicut autem unus est Deus, sic omnibus, sive circumcisio, sive incircumcisio, unum est ad salutem medium, scilicet fides in Christum. Mira Dei bonitas! quia unus omnium Deus, unum dat omnibus medium ad salu-

disputatione hanc nostram propositionem, hominem sive Iudeum, sive gentilem justificari per fidem quā justitiam apprehendat, etiamsi legis opera non afferat, ea videlicet quae sola cognitione legis adjutus fecerit; ut quae nihil ad justitiam conduceant. Solerter adnotavit S. Augustin. quōd S. Jacobus timens ne quis ex S. Paulo erraret, putaretque solam fidem iustificare, scripsit suam Epistolam hoc fine ut doceat opera requiri ad justificationem. Cūm ergo S. Paulus negat opera justificare, intelligit opera legis et naturae, que fiunt per legem et naturae vires, seclusa fide et gratia Christi; cūm vero S. Jacobus asserit opera justificare, opera intelligit facta ex fide et gratia Christi, atque, ut ait S. August., Paulus intelligit opera quae fidem præcedunt, Jacobus vero intelligit opera quae fidem sequuntur.

VERS. 29. — *An Iudeorum Deus tantum?* etc. Sensus est, Deum, quod ad beneficium attinet justitiae et salutis æternæ, non solum Iudeorum Deum esse, verum etiam gentilium; ut qui æquè sint Dei creatura rationis capax, et ad supernam felicitatem ordinata; nec necesse eis sit per circumcisionem Judaicæ na-

*Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad
redigenda.*

In hoc cap. tertio, nota duo magna christianæ pie-tatis principia.

PRIMUM PRINCIPIUM.

Omnis prorsus homo, qui est in mundo, in se spectatus, et in suis factis propriis, reum se fateri debet coram Deo, et iræ divinæ obnoxium. Vide vers. 19 et 28. Ex hoc principio omnis hominum superbia annihilatur; *omnes peccaverunt,.... et egent gloriâ Dei;... subditus fiat*, etc. Quisquis sim, peccator natus sum, peccator vivo, et nisi mei miseretur Deus, peccator moriar.

Hinc time, gene, humiliare, ora, Salvatoris opem implora.

PRAXIS.

Hæc veritate persuasus, tuum pro præteritis reatum agnoscens, tuamque in praesenti infirmitatem sentiens, frequenter eoram Deo prosternere; prostratus et supplex veniam pete pro præterito; salutis opem implora pro praesenti et futuro.

In omnibus vitæ meæ statibus et momentis, egeo magnâ et gloriâ Dei misericordiâ: dicam ergo frequenter et continue: *Miserere mei secundum magnam et maximam misericordiam tuam.*

Nullum est peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo, D. Aug.

tem; quia non poterant omnes homines Jerosolymam ire sacrificaturi, omnibus hominibus eamdem proponit propitiationis victimam, quam quisque suam reddit per fidem, sibique propriam efficiat et Deo pro se offerat.

VERS. 31. — *Legem ergo destruimus per fidem?* Objicit sibi quod Iudei solebant objicere: scilicet quod hæc de fide doctrina legem destrueret; cui breviter respondet, quinimō stabilit. Lex enim figuravit, prædicta, promisit Christum et justitiam, quam Christus attulit; hæc ergo justitia, per fidem Christi, stabilit legem, cujus est veritas, effectus, complementum: *Christus enim finis legis.*

tioni incorporari, ut justitiæ Dei participes fiant.

VERS. 30. — *Quoniam quidem unus est Deus (Iudeorum et gentium) qui justificat circumcisionem (id est, circumcisos, puta Iudeos) ex fide, et præputium (id est, præputios, puta gentiles) per fidem.*

VERS. 31. — *Legem ergo destruimus per fidem?* Sensus: Ergone legem aboleamus, irritam facimus, otiosam et inutiliter reddimus hæc nostræ de justificatione doctrinâ, quæ fidem exigimus, et opera legis excludimus? Respondet: *Absit: sed (potius) legem statuimus*, quia lex statuitur et confirmatur ex eo quod illa quæ lex illa significabat et promittebat, per Evangelium (quod fidem hic appellat Paulus) completa sunt. Messias enim in lege novâ adimplevit, et adimplendo quasi stabilivit et confirmavit, quidquid Moyses præfiguravit in lege veteri. Opponit Paulus verbum, *statuo*, stabilio, facio ut aliiquid stet, alioqui vacillans et casurum: *verbo, destruo, abolo, irritum facio.* Quasi dicit: Ego per Evangelium adçò legem non destruo, non dejicio, ut eam per hoc stare faciam, stabiliam et confirmem. Evangelium enim est confirmatio, ratificatio, obsignatio legis et Prophetarum.

*pietatem maxime notanda, et in praxim
redigenda.*

SECUNDUM PRINCIPIUM.

Justificamur gratuitâ Dei misericordiâ; per redemptionem, etc., quem proposuit propitiationem. In proposito omnibus illum posuit, etc., S. Anselm. Christus in cruce victima propitiationis; et hanc victimam Deus misericors nobis exhibet; ut eam nobis faciamus propriam, per fidem, illamque pro peccatis nostris offeramus ipsi.

Quid misericordius intelligi valet, ait D. Anselm., quām, cūm peccatori damnato æternis tormentis, et unde se redimat non habenti, Deus Pater dicit: *Accipe Unigenitum meum, et da pro te; et ipse Filius: Tolle me, et redde pro te.* D. Anselm., libro *Cur Deus homo*, cap. 19.

PRAXIS.

Hæc immensâ Dei misericordiâ frequenter utere, frequenter actus fidei exerce in Christum pro te passum et mortuum, per quos ipsius sacrificium tuum facias; frequenter et hanc victimam, tuam factam, offer Deo pro peccatis tuis.

Respic in faciem Christi tui. Ne peccata mea respiças, ô Deus, sed respice Filium tuum unigenitum pro me passum et mortuum; hanc pretiosam victimam offero tibi. Accipe pro servo inobediente filium obedientem usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ideò sancta Ecclesia, à Spiritu Dei semper directa,

Crucifixum ubique in viis, in plateis, in templis exhibet, ut hanc victimam semper et ubique offeramus

Deo, pro nobis et pro aliis. Vide et proxim in fine cap. 1.

CAPUT IV.

1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

3. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.

5. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiae Dei.

6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus.

7. Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.

9. Beatitudo ergo haec in circumcisione tantum manet? an etiam in praeputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam.

10. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, an in praeputio? Non in circumcisione, sed in praeputio.

11. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiae fidei, que est in praeputio: ut sit pater omnium credentium per praeputium, ut reputetur et illis ad justitiam;

12. Et sit pater circumcisionis, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed iis qui sectantur vestigia fidei, que est in praeputio patris nostri Abrahæ.

13. Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut heres esset mundi, sed per justitiam fidei.

14. Si enim qui ex lege, heredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio.

15. Lex enim iram operatur: ubi enim non est lex, nec prævaricatio.

16. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum.

17. (Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posuit te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea que non sunt, tanquam ea que sunt;

18. Qui contra spem in spem credit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.

19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam ferè centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ.

20. In recompunctione etiam Dei non hascitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo:

21. Plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere.

CHAPITRE IV.

1. Mais quel avantage dirons-nous donc qu'Abraham, notre père, a eu selon la chair?

2. Car si Abraham a été justifié par ses œuvres, il a de quoi se glorifier, mais non devant Dieu.

3. Car, que dit l'Écriture? Abraham crut ce que Dieu lui avait dit, et sa foi lui fut imputée à justitice.

4. Or la récompense qui se donne à quelqu'un pour ses œuvres, ne lui est pas imputée comme une grâce, mais comme une dette.

5. Et, au contraire, lorsqu'un homme sans faire des œuvres, croit en celui qui justifie le pécheur, sa foi lui est imputée à justice, selon le décret de la grâce de Dieu.

6. C'est ainsi que David dit qu'un homme est heureux, à qui Dieu impute la justice, sans les œuvres.

7. Heureux ceux dont les iniquités sont pardonnées, et dont les péchés sont couverts.

8. Heureux celui à qui Dieu n'a point imputé de péché.

9. Or, ce bonheur n'est-il que pour les circoncis? n'est-il point aussi pour les incirconcis? car nous venons de dire que la foi d'Abraham lui fut imputée à justice.

10. Quand donc lui a-t-elle été imputée à justice? est-ce après qu'il a été circonci, ou lorsqu'il était encore incirconci? Ce n'a point été après qu'il eut reçu la circoncision, mais avant qu'il l'eût reçue.

11. Et il reçut la marque de la circoncision, comme le sceau de la justice qu'il avait eue par la foi, lorsqu'il était encore incirconci, afin qu'il fût le père de tous ceux qui croient n'étant point circonci, et que leur foi leur fut imputée à justice.

12. Et ainsi qu'il fut le père des circoncis qui non seulement ont reçu la circoncision, mais qui suivent aussi les traces de la foi qu'eut notre père Abraham, lorsqu'il était encore incirconci.

13. Car ce n'est point par la loi que doit s'accomplir la promesse faite à Abraham ou à sa race, de lui donner tout le monde pour héritage, mais par la justice de la foi.

14. Car si ceux qui appartiennent à la loi sont les héritiers, la foi devient inutile, et la promesse de Dieu sans effet.

15. Car la loi produit la colère, puisque, lorsqu'il n'y a point de loi, il n'y a point de violation de la loi.

16. Ainsi c'est par la foi, ainsi que nous le soyons par grâce, et que la promesse demeure ferme pour tous ses enfants, non seulement pour ceux qui ont reçu la loi, mais encore pour ceux qui suivent la foi d'Abraham, qui est le père de nous tous,

17. (Selon qu'il est écrit: Je vous ai établi père de plusieurs nations) et qui l'est devant Dieu, auquel il a cru, comme à celui qui ramène les morts, et appelle ce qui n'est point comme ce qui est.

18. En sorte qu'il espéra contre toute espérance, et qu'il crut qu'il deviendrait le père de plusieurs nations, selon qu'il lui avait été dit: Votre postérité sera sans nombre.

19. Et il ne s'affaiblit point dans sa foi: il ne considéra point qu'étant âgé de cent ans, sa chair était morte, et que la vertu de concevoir était éteinte dans Sara.

20. Il n'hésita point, et il n'eut pas la moindre défaillance de la promesse que Dieu lui avait faite; il se fortifia par la foi, rendant gloire à Dieu,

21. Etant pleinement persuadé qu'il est tout puissant pour faire tout ce qu'il a promis.

22. Ideò et reputatum est illi ad justitiam.

23. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam;

24. Sed et propter nos, quibus reputabatur credentibus in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis:

25. Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

ANALYSIS.

Ipsius Abrahæ exemplo, qui Pater circumcisionis dicitur, quia primus omnium fuit circumcisus, et circumcisionis præceptum pro se et suis posteris accepit; illius, inquam, patriarchæ exemplo confirmat Apostolus suam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam in cap. 3 traditam.

ÿ 1 et 2, probat Abraham justificatum non fuisse per opera legalia, aut per circumcisionem.

ÿ 3 usque ad 19 probat multis rationibus justificationi fuisse per fidem.

Ac 1° per hæc Genes. 15 verba: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam; et per ratiocinium in hæc verba fundatum, v. 3, 4, 5.

2° Auctoritate Davidis, Psal. 31, gratuitam justificationem propheticè describentis, v. 6, 7, 8.

3° Ex tempore, quo Abraham justificatus est, quindicem circiter annis ante circumcisionem, v. 9, 10.

PARAPHRASIS.

1. Si fide justificatur homo sine operibus, quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit justitiam? an operum, an fidei?

2. Certissimè, non operum; si enim ex operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis in primis intuetur; et ideò opera externa sine fide facta non aestimat; sive politice tantum justificatus esset Abraham: at certissimè non politice tantum justificatus est, sed verè, internè et coram Deo; ergo non per opera tantum externa, sed per fidem.

3. Id apertè declarat sacra Scriptura, Genes. 15. Credidit Abraham Deo; et hæc Abrahæ fides à Deo fuit illi imputata ad justitiam.

4. Juxta quæ verba sic ratiocinor: Homini qui opus exercet, merces rependitur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum.

5. È contra verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum qui peccatores justificat, Iuic, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, eni plenitudo hujus hominis fidem acceptare ad justitiam; atqui constat ex jam citata Scripturâ quod justitia Abrahæ fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et reputatum est; ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur.

6. Talis hominis beatitudinem, cui Deus gratis sine

22. C'est pour cette raison que sa foi lui a été imputée à justice.

23. Or, ce n'est pas pour lui seul qu'il est écrit que sa foi lui a été imputée à justice;

24. Mais aussi pour nous, à qui elle sera imputée de même, si nous croyons en celui qui a ressuscité d'entre les morts Jésus-Christ notre Seigneur,

25. Qui a été livré à la mort pour nos péchés, et qui est ressuscité pour notre justification.

ANALYSIS.

4° *Ex eo quod circumcisione fuit signaculum justitiae jam adeptæ in præputio per fidem; ergo ipsa justitia posterior.*

5° *Ex mysterio significato per justificationem Abrahæ incircumscisi; scilicet, quod omnes forent per fidem in Christum justificandi.*

6° *Ex promissione à Deo facta Abrahæ, quod futurus esset heros mundi; hæc promissio absoluta est, à legis operibus independens; immo redderetur irrita, si à legis observantia dependeret; completer autem certissimè per fidem. Ideò non per legem, sed per fidem fit justificatio. Hoc ita stabilito,*

ÿ 18, 19, 20, 21, 22, magnificè describit fidem Abrahæ. Denique concludit, asserens ideò ad nos per Scripturas transmissam esse Abrahæ justificationem per fidem; ut nos fidei Abrahæ sectatores, illius et justitiae essemus participes.

PARAPHRASIS.

operibus justitiam confert, David propheta regius describat, in Ps. 31, dicens:

7. Beati illi quibus gratuitò condonatæ sunt iniuriantes, et quorum peccata sie deleta et remissa, ut ne pareant quidem;

8. Beatus vir ille cui Dominus peccatum non imputat, quia ob gratuitam condonationem, nullum.

9. Sed à vobis quaro, hæc felicitas, de quâ David loquitur, cui contingit? an circumcisionis, seu Judæis tantum? an etiam incircumcisus, seu gentilibus? certè Abrahæ justificatio evincit quod etiam incircumcisus convenit. Constat ex Scripturâ jam citata quod Deo credidit Abraham, et quod à Deo fides Abrahæ imputata fuit ad justitiam.

10. Inspiciamus ergo qualis et in quo statu existebat Abraham, quando credidit et fuit justificatus: an circumcisionis tunc erat? an verò præputiatus? Patet Scripturam legenti quod erat adhuc præputiatus. Si ergo ipse Abraham præputiatus, justificatus est, hæc justificationis felicitas non solum ad circumcisiones spectat, sed etiam ad præputiatus; ergo et illa non per circumcisionem obtinetur, sed per fidem in Christum, quæ gentilibus aquæ convenit ac Judæis. Adde quod

11. Circumcisionem accepit Abraham velut signum fidei quam dederat Deo sibi promittenti Messiam è suo semine nasciturum; et tanquam signaculum justitiae quam adhuc præputiatus acceperat per hanc fidem. Ideò autem præputiatus Abraham per fidem justificatus est, ut ex omnium in præputio credentium paret, ut etiam forent præputiati gentiles quod fides

sibi ad justitiam imputaretur, sicut et Abrahæ præputio fuit imputata.

12. Ideò verò fide jam justificatus, circumcisus est, et hoc circumcisionis signo fidem suam protestatus est, ut esset et circumcisorum pater, non carne tantum, nec carnali tantum circumcisione, sed maximè spiritu et religione; nimirum, si, sicut ipse, erat in Christum, et fidem imitentur quam hic patriarcha noster habuit præputiatus, et quam circumcisus hoc suæ circumcisionis signo protestatus est.

13. Porrò, sicut non per circumcisionem fit justificatio, sic nec per legis observantiam; non enim sub conditione legem observandi, Deus promisit Abrahæ quòd per Messiam Filium suum, futurus esset hæres et Dominus mundi, sed per justitiam, et propter justitiam, quam fide suā adeptus erat Abraham, et cuius imitatores essent ejus posteri.

14. Si enim à legis observantiā pendet hæreditas, seu benedictio Abrahæ promissa, Genes. 22, 18, inanis 1° facta est Abrahæ fides tam laudata; 2° abolita est, et nulla ipsa promissio Abrahæ facta.

15. Cùm enim lex sine fide sit observatu impossibilis, tantum abest ut benedictionem Abrahæ promissam obtineat, quin potius iram et vindictam divinam operatur, dùm auget peccati gravitatem: ubi enim non est lex manifestans peccati malitiam, ibi nec est peccati ex scientiā commissio.

16. Ideò autem ex fide obvenit hæc hæreditas promissa, tum ut tanquam gratia detur, non ut debitum; tum ut firma sit Dei promissio, et in omni Abrahæ posteritate compleatur, non in Judæo tantum, qui legem accepit; sed etiam in gentili, qui fidem Abrahæ sectatur; Abrahæ, inquam, qui nostrū omnium, tam gentilium quam Judæorum pater est; si non carinali, certè spirituali generatione, per similitudinem fidei.

17. (Sicut Genes. 17, v. 5, scriptum est, ubi red-

ditur causa nominis Abram, in Abraham mutati, quia patrem multarum gentium te constitui.) Omnia, inquam, nostrū credentium pater est, sicut et Deus ipse, cui eredit, fīsus promissis illius, qui, quos vult, suscitat à mortuis; et qui æquale imperium habens in non entia et in entia; vocat ea quæ non sunt, quasi jam sint.

18. Tam potenti Deo pollicente fretus, spem certam habuit de re, de quæ nulla naturalis spes erat; scilicet quòd fieret pater multarum gentium, et auctor posteritatis, quæ numero multititudinem stellarum æquaret. Juxta Dei promissum Genes. 15.

19, 20. Non vacillavit fides ejus, nec dissidentium more consideravit ea quæ rem hanc reddebat naturaliter impossibilem; corpus scilicet suum ferè emortuum, cùm jam centum ferè annorum esset; et Saram conceptui ineptam, utpote quæ sterilis et nonagenaria;

21. Ob hæc, inquam, et similia, ne minimum quidem diffidit de Dei promisso, sed forti et firmâ fide credit, deditque Deo gloriam; quem, hæc suā inconcessâ fide, professus est summè veracem et omnipotentem; et qui sua promissa, quæcumque sint, et naturæ vires superent, potest exsequi.

22. Et hæc heroica fides illi à Deo imputata est ad justitiam.

23. Hoc autem quòd ob suam fidem justificatus est Abraham, scriptum non est tantum ut illius fides laudetur, et justitia declaretur;

24. Sed etiam ut nobis fidei detur exemplum, nostraque fides hoc exemplo provocetur; hæc fiduciâ quòd et nobis fides ad justitiam reputabitur, si credimus in eum qui Dominum nostrum Jesum Christum suscitavit à mortuis.

25. Qui mortuus est ut peccata nostra, animæ nostræ mortem, occideret, et resurrexit à mortuis, ut per illum peccatis mortui, cum illo in novitate vitæ ambulemus.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—*Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?* Gr.: *Quid ergo dicemus Abraham patrem nostrum invenisse secundum carnem?* Syr.: *Quid ergo dicemus de Abraham principe patrum, eum adeptum esse carne?*

Duplex est, ut legenti patet, hujus versùs constructione: prima quæ jungit secundum carnem, cum nomine patrem; secunda quæ cum verbo *invenisse*; et juxta duplicem banc constructionem, duplex est sensus, quem aperiam, postquam hujus quæstionis connexionem cum præcedentibus observavero.

D. Paulus suam de gratuità justificatione per fidem explicuit in cap. præc., et, v. 28, conclusit, dicens: *Arbitramur hominem justificari fide, sine operibus*; hanc doctrinam ut confirmet ipsius Abrahæ Judæorum patriarchæ exemplo, ipsos interrogat.

VERS. 1.—*Quid ergo dicemus, etc.; q. d. : Quam justitiam, an fidei, an operum legis dicemus Abraham invenisse, id est, accepisse? Et, ut Syrus, ade-*

*Quid ergo dicemus de Abraham patre nostro secundum carnalem generationem? qualem adeptus est justitiam? an operum? an fidei? Ethic est sensus juxta nostram Vulgatam; quem etiam exprimunt et sequuntur in suis Commentariis D. Chrys., et Theophyl., et etiam Origenes, juxta Erasmus. Unde vel aliter legerunt quam nunc legunt Græci, vel hyperbaton agnoverunt. At secundum constructionem Græcam, cui conformis est Syriaca versio, imò quam multi Latinorum antiquorum et recentium sequuntur, Ambros., D. Anselm., D. Thomas, Estius, etc.: Quid Abraham pater noster adeptus est per carnalem circumcisionem? Juxta quos hæc quæstio eadem est ac quæ initio cap. 3: *Quæ utilitas circumcisionis?**

Quidquid sit de hæc varietate constructionis et explicationis, in re non est magna discrepantia. Constat,

plum esse? Quid dicemus Abraham, qui pater noster est secundum carnem, adeptum fuisse per hoc quòd fuit circumcisus?

et in concessu est apud omnes, maximè apud Iudeos, Abraham habuisse veram justitiam, Deoque gratissimum fuisse.

Quærit ergo Apostolus qualis fuerit hæc Abrahamæ justitia : an operum ? an fidei ? seu per quid hanc adeptus sit : an per circumcisioñem ? an per fidem ? etenim et fuit circumcisus, et credidit. — Respondebunt Judæi, quod per circumcisioñem et opera. Contrarium autem hic D. Paulus multis rationibus probat.

VERS. 2. — *Si enim Abraham ex operibus.* 1° Negat per circumcisioñem et alia externa fuisse justificatum; hanc quidem negationem, fortè ne Iudeos lædat, verbis non exprimit; sed quasi expressam ratiocinatione convincit. *Si enim ex circumcisione, aut operibus externis justificatus esset Abraham,* haberet equidem gloriam καύχησε, gloriationem, id est, unde gloriaretur apud homines, qui externa solùm vident, *sed non apud Deum,* qui cor hominis in primis intuetur; qui mentem, fidem, affectum, intentionem operantis primariò considerat, et qui opus externum sine fide, affectu, pietate factum, non aestimat; sieque Abrahamæ justitia vilis, exigua, humana, et politica tantum fuisse; atqui constat quod Abraham verè, perfectè et coram Deo justificatus fuit; Deo gratissimus fuit, et apud Deum gloriam habuit. Ergo non politicè tantum et per opera externa justificatus est, sed verà, internà et perfectà justitiā per fidem.

In hæc ratiocinatione intelligendus est Apostolus de operibus fidei destitutis, seu præcedentibus fidem, *sine qua impossibile est placere Deo.*

Hujus autem ratiocinationis principium insculpenti tux, et ad illud adverte continuè. Deus, qui spiritus est, spiritum operantis primariò considerat : fidem, affectum, intentionem, quasi radices operum nostrorum in primis intuetur, et ex illis opera nostra pensat et aestimat.

Itaque, ut Deo placeas, cura ante omnia de Deo magnificè sentire; magnam de ejus majestate, bonitate, potentia, existimationem habere, et taliter affectus age, et operare.

VERS. 3. — *Quid enim dicit Scriptura?* 2° Probat hic et sequentibus versibus Abraham gratis per fidem justificatum fuisse. Id autem probat 1° auctoritate Scripturæ, Genes. 15, 6, instatque frequenter Aposto-

VERS. 2. — *Si enim Abraham, etc. q. d. : Si Abraham tantum habet eam justitiam, quæ ex operibus est legis aut naturæ, seclusa fide;* sanè ea parva est et politica, tantum habens gloriam et laudem justitiae apud homines, qui opera externa vident et mirantur, non autem apud Deum, qui internam mentem et fidem videt et aestimat, in eaque collocat veram justitiam.

VERS. 3. — *Quid enim dicit Scriptura?* Probat Paulus ex Scripturâ, Genes. 14, quod Abraham justitiam et gloriam apud Deum adeptus sit, non ex operibus legis, sed ex fide.

Credidit Abraham Deo, promittenti sibi et Sarce conjugibus, senibus, sterilibus, infirmis et impotenteribus ad generandum, semen, id est, posteritatem tum carnalem ex Isaæ, tum spirituale ex Christo eredium et Christianorum. Unde hoc credere, *reputatum est illi ad justitiam,* quia hic actus fidei in Abrahamo fuit valde heroicus. Quia fides illa quæ Deo creditit

lus in hæc verba : *Credidit..., et reputatum est, etc.; quid dicit Scriptura?* Non dicit quod fecit, sed quod credidit Abraham, Deo promittenti, scilicet, sibi et Sarce conjugibus, senibus et sterilibus innumerabilē posteritatem, tum carnalem per Isaac, tum spirituale per Christum.

ET REPUTATUM EST, id est, et hæc Abrahamæ fides à Deo reputata fuit illi in justitiam; seu per hanc fidem suam verè et coram Deo justificatus est Abraham; Deus enim non imputat alicui justitiam, seu non reputat aliquem justum, nisi reverè, vel talis sit, vel fiat.

Hæc igitur fide suâ Abraham, aut primo justificatus est, seu, ex impio et peccatore factus est justus; aut ex justo factus est justior, seu justitiae augmentum accepit; sed cum ex Genes. 12 pateat quod jam tunc justus erat et Deo gratus, concludendum est quod hæc fide factus est justior, seu quod hæc ejus fides illi imputata est ad secundam justitiam, id est, justitiae augmentum.

Sed eadem semper vis argumenti apostolici; si enim nec justus Abraham, et Deo jam gratus, justitiae augmentum accepit nisi per fidem, multò minus impius et peccator, per externa opera, sine fide, primam adeptus est justitiam; sed sicut per fidem accepit augmentum justitiae, sic per fidem adeptus est primam justitiam.

Ad plenam itaque hujus scripturæ intelligentiam, recordare ejus quod dictum est, cap. 1, v. 17 : *Justus ex fide vivit,* scilicet primâ, secundâ et continuâ justitiae vitâ; seu fides est radix primæ, secundæ, et continuæ justitiae : ita ut nulla sint justorum opera, in que fides non influat.

Abraham igitur credidit Deo primùm illi loquenti, et eum è patri solo sub magnis promissionibus evocanti; quas vide Genes. 12, v. 2 et 5; et hæc fide suâ primam accepit justitiam; ex impio, et ut volunt multi, ex idololatrâ, factus est justus. Abraham deinde credidit Deo Isaacum sibi promittenti et per eum posteritatem innumerabilem; et de hæc fide justior factus est; et de hæc loquitur hic D. Paulus. Postmodum Deo credidit et obedivit Abraham sibi Isaæ filii sui immolationem præcipienti : et hæc fide justissimus factus est et Deo gratissimus, ut videre est

promittenti sibi semen sicut stellas cœli, erat verum et insigne opus justitiae, Deo gratissimum.

Reputatum est illi ad justitiam, Genes. 15. In Hebreo habetur, et reputavit illam, scilicet fidem, *Deus illi ad justitiam.* Sensus : Fides tam Abraham quæ nostra, quæ ex naturâ suâ, uti actus est homini, non est justitia, nec justitiam parere aut producere potest, à Deo tamen acceptatur ad justitiam tam Abraham, quam nobis tribuendam, ut scilicet propter hanc fidem Deus Abraham et nobis justitiam largiatur et infundat, reputetque nos justos, amicos et filios suos. Et hoc est quod subdit Apostolus v. 5 : *Secundum propositum gratiae Dei,* id est, secundum gratiosam, benevolam et liberalem Dei voluntatem, quæ statuit ut per actum fidei formatæ, id est, per contritionem, gratia justitiae detur sine operibus, id est, sine merito operum; reputari enim dicitur pro tali, quod in se tale non est, uti voluntas pro facto reputari dicitur. Ita concil. Trid., sess. 6; ubi nota : *Placé aliud est im-*

Genes. 22. Eādem ergo fide, quā Deo placuit Abraham ab initio, cādem et placuit in processu et usque in finem; nec ulla fūre justi Abrahāe opera, in qua fides non influxerit.

Et hinc intellige quomodo D. Jacobus de fide Abrahāe in immolatione Isaaci dicat idem quōd hic D. Paulus dicit de fide ejusdem Abrahāe, circa ortum Isaac; et quidem uterque rectē, quia parum par est ratio, et, ut dictum est, fides in omnia justi opera influit. Hinc etiam intelliges, si benē omnia perpendas, quōd Apostolus hic non de nudā fide loquitur, sed de fide vivā, operante, obedientie; seu de fide veritātē operibus spei, charitatis, obedientiae: qualis scilicet fuit fides Abrahāe, Deum vocantem secuti, relictā patriā; in Deum sperantis, Deo in omnibus obedientis, etiam filium immolare parati. Et hinc conciliabis D. Paulum fideli justificationem tribuentem, cum D. Jacobo justificationem operibus attribuente, Jac. 2, v. 21; et uterque verē et rectē, si benē intelligantur: D. Paulus enim loquitur de fide bonis operibus vestitā; D. autem Jacobus de bonis operibus fide factis, seu, quorum fides sit principium, mater et altrix. Sed quare sic diverso modo locuti sunt? quia contrarios oppugnabant errores. D. Paulus agens contra eos qui fidem negligentes, gloriabantur de justitiā quae est ex operibus, commendat justitiam quae est ex fide, dicitque Abraham non fuisse justificatum ex operibus, fidem scilicet praecedentibus. D. autem Jacobus agens contra eos qui, perceptā fide, torpebant otio, et putabant se per eamdem fidem, utpote justificatos, posse salvari, etsi bona opera non haberent, commendat opera, et dicit Abraham ex operibus esse justificatum, sed quae fidem subsecuta sunt. Ostendit autem Jacobus se à Paulo non dissentire, sed concordare, cū statim dicat: *Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est*, etc. *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo et non fide tantum.*

Hec ex D. Anselmo; et ipse ex D. Augustino, lib. de Fide et Operibus, cap. 4, qui D. Augustinus putat D. Jacobum hæc scripsisse contra eos qui D. Paulum malē intelligebant, et ejus doctrinā abutebantur.

Fides itaque est omnis justitiae, primæ, secundæ, etc., radix. Justitiam inchoat, conservat, auget; omnium virtutum supernaturalium mater, nutrix. Quanto itaque fervore et studio cum Apostolis orandum: *Domine, adauge mihi fidem*, ut in fide et ex fide vivens, in justitiā continuè crescam! Sit mihi fides viva, operans, ut sit mihi justitia in meritis abundans.

putare fidem ad justitiam, vel pro justitiā, aliud imputare justitiam.

VERS. 4. — *Ei autem qui operatur*, etc. In eo quōd dixit fidem Abrahāe fuisse ei reputatam ad justitiam, sonat gratia, quia fides promissorum Dei gratiae innititur.

VERS. 5. — *Ei vero qui non operatur* (id est, qui non affert sua opera sue naturæ viribus facta, nec ex iis querit aut sperat justitiam, quasi mercedem iis debitam, credenti autem in eum qui justificat impium, repu-

vers. 4. — *Ei autem qui operatur*. Ex eo quod Scriptura dicit: *Credit et reputatum est*, etc., infert Apostolus, non ex operibus Abraham fuisse justificatum, sed per fidem.

Hoc enim est discrimen inter opera et fidem, quōd operi debetur merces; quod autem fidei datur, gratis datur. Itaque sensus est: *Ei, qui opus meritorium exercet, merces non gratis rependitur, sed ex justitia.*

VERS. 5. — *Ei vero qui non operatur... Credenti autem*; id est, sed qui tantum credit in eum qui justificat peccatores, *REPUTATUR FIDIS...*, datur justitia, non quasi merces debita, sed gratis et ex solo reputantis nutu; seu *SECUNDUM PROPOSITUM GRATIE ejus*, id est, ex gratuito Dei proposito, quia placuit ei hanc fidem acceptare et reputare ad justitiam, tum primam, tum secundam.

Hæc verba, secundum propositum..., non sunt in Græco, nec in Syriaco, nec in aliis versionibus; habet tamen ea Ambrosius et alii antiqui; et explicant benē quid significet *reputatum est*, etc., et cur hoc verbo usa sit Scriptura: nimirū ut indicet quōd fides ex naturā suā non pariat justitiam, nec fidei datur justitia tanquam debitum, sed ex gratioso et liberali decreto Dei, quo statuit ad actum fidei formatæ, seu ad actum contritionis gratiam justificantem dare.

Ad perficiendum Apostoli ratiocinium, adde quōd subintelligit; atqui constat ex scripturā jam citatā, justitiam Abrahāe datam fuisse gratis, seu tanquam donum gratuitum; hoc enim significat verbo, *et reputatum*, etc.; ergo non ex operibus, data enim fuisse ut merces, sed per fidem justificatus est.

Resume totum, et juxta mentem Apostoli applica argumentum: Abraham, Iudeorum pater secundum carnem, et omnium fidelium pater secundum spiritum, gratis et per fidem justificatus est; per fidem factus est amicus Dei, et fidelium omnium pater et norma; ergo et nos gratis per fidem et gratiam Christi justificamur. Gratis, 1° quia per merita Christi, non per opera nostra; 2° quia fides, quæ hæc Christi merita nobis applicat, purum Dei donum est, Christique meritorum fructus.

OBSERVATIO MORALIS.

Gratis creatus sum; gratis redemptus sum; gratis justificatus sum; totum ergo Dei gratiā sum, id quod sum; gratis è nihilo naturali per potentiam illius extactus; gratis è nihilo peccati per fidem eductus; totum ergo me debeo Deo Creatori, Redemptori, Justificatori; ô Deus, triplici titulo cordis mei Deus; unicum cor meum posside saltem integrum.

tatur fides ejus ad justitiam, id est, hic per fidem justificatur. Abraham justificatus est gratis per fidem, quia scilicet credit Deo, qui suā gratiā justificat impium; non autem, quia bene suo marte operatus est, aut quia suis bonis operibus meritus est hanc justitiam; ergo et nunc haec justificatio impiis et peccatoribus obtingit, non ex eorum operibus et meritis, sed gratis ex fide Christi, quem Deus propositus nobis redemptorem et propitiatorem. Nam quod datur per fidem et gratiam, non merces est, sed gratia; quōd vero da-

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS.

Gratiā Dei sum id omne quod sum, in me nihil meum, nisi mendacium et peccatum: ubi est ergo gloriatio mea? Apage præsumptio, omnisque falsa in propriis meritis confidens aut elevatio; totus ex Deo sum; totus ergo Deo per Christum semper esse volo: hoc ut ita sit: *Domine, adauge fidem meam*, quæ nihilum meum mili continuè demonstret, tuamque erga me misericordiam semper exhibeat; sic in memetipso jugiter confusus, humiliatus et annihilatus ero, in te solo confidam et gloriabor.

Quò major fides, cò minor superbia, majorque cordis humilitas. Fides humilitatis mater; sicut quò manus luminare, cò minor illuminati orbis umbra; sic quò major mentis fides, cò minor cordis tumer et umbra, seu vanitas.

Hinc semper orandum: *Domine, adauge fidem.*

VERS. 6. — SICUT ET DAVID DICIT BEATITUDINEM HOMINIS. Davidis auctoritate, et consequenter legis ipsius testimonio, confirmat justitiam sine operum merito ex Dei misericordia provenire. Quemadmodū et David, rex ille propheticus, describens hanc quæ nobis per Evangelium contingit beatitudinem, quâ scilicet Deus homini justitiam gratis dat sine operibus, dicit: *Beati*, etc.; temporis beatitudinem prædicat, quo natus est Christus, sicut Dominus ipse ait, Math. 15: *Multi reges et prophetæ cupierunt videre quæ videtis.* Ambrosius.

ACCEPTO FERT. Gr., λογίζεται. Idem verbum, quod noster interpres vertit supra, reputat, nunc accepto fert, mox imputat.

VERS. 7. — BEATI QUORUM REMISSE SUNT. Adsunt Davidis verba, quæ citat D. Paulus, et in quibus nulla sit operum mentio: *Beati illi, quibus remissæ, ablatae et gratis condonatae sunt iniquitates; et quorum ideo tecta sunt peccata*, quia verè ablata, deleta et per-

tur pro operibus, sive pro merito operum, merces est, non gratia. Cum ergo justificatio Abraham et nobis obtingat gratis per fidem, sequitur eam non obtingere ex operibus, ut operum et meritorum nostrorum sit merces.

Secundum propositum, id est, liberale decretum gratiae Dei. Sensus est, fidem reputari ad justitiam, et ex ea justificari hominem, non quòd hic justificandi modus ad primam naturæ pertineat institutionem, sed quia Deus gratis de decreto sic ab aeterno ordinavit, quo et ipsam fidem gratis dare constituit.

VERS. 6. — *Sicut et David*, etc. Pro beatitudine in Greco est beatificatio; quo vocabulo ipsa justificatio significatur. Et sensus est: Simili modo etiam David, in Psal. 51, dicit et pronuntiat hominem beatificari seu justificari, cui Deus imputat justitiam, id est, quem Deus suo iudicio justum reputat absque merito operum ejus; dum scilicet nullam facit operum mentionem, sed tantum peccatorum præcedentium et gratuitæ eorum remissionis. Ait enim:

VERS. 7. — *Beati quorum remissæ*, etc. Remissæ; gratuitæ nimirum condonatione, non meritis operum, hoc enim vult probare Paulus, et hoc proprie est remittere offensas et peccata, scilicet gratis ea condonare. *Et quorum tecta sunt peccata.* Tecta, non quasi peccata in justo manent et lateant, vel quòd Deo dissimilante non imputentur ad peccatum. Hoc enim non patitur perspicax et integra Dei justitia. Sed *tecta*, id est, oblitterata, obruta; ita ut non sint, nec existant amplius. Peccata dicuntur remitti per Dei condonatio-

gratiam remissa. Deo enim nihil legitur, nisi quod non est.

Beati itaque illi quibus sic remissa est et deleta iniquitas, ut nullum illius appareat vestigium; seu, qui, juxta Ps. 50, sic est à mæculis peccatorum ablatus, ut sit *et super nivem dealbus*.

VERS. 8. — BEATUS VIR CUI NON IMPUTAVIT DOMINUS PECCATEM, quia scilicet jam plenè condonatum, deletum et ablatum; imputaret enim illud Deus, si adesset; Deus quippe sentit, seu statuit de rebus, ut in se sunt.

Tria sunt in peccato: primum deviatio à lege; Gr. ἀνομία, transgressio legis, iniquitas; secundum offensa Dei; tertium reatus penae. Beatus ille cui Deus remittit offensam, suâque misericordia condonatum peccatum tegit, quasi nunquam fuerit; et ideo non imputat ad poenam.

Tria sunt et in justificatione, v. g., per Baptismum remissio peccatorum, infusio gratiae sanctificantis, justitia quâ justè et sanctè vivitur. Beatus ille cui Deus omnia peccata sie remisit, ut et omnes poenas condonarit; beatus ille qui à peccatis expurgatus, charitatis stolæ tectus et amictus est; at beator ille, qui, postquam à peccatis justificatus est, et stolæ gratiae sanctificantis indutus, justè sanctè vivit; ita ut Deus ei peccatum non imputet, utpote qui nihil mali faciat.

VERS. 9. — BEATITUDINE ERGO HEC. Gr.: *Beatitude ergo haec in circumcisionem?* an etiam in præputium (supple cadit, venit)? Syr.: *Ista igitur beatitudo super circumcisionem?* an super præputium (sit)? Itaque haec duo verba, tantum manet, addita sunt ab interprete nostro.

Citatam scripturam Apostolus applicat ad suum intentum principale, nempe omnium justificationem

nem, tegi verò per infusionem justitiae, id est, gratiae et charitatis; hic enim sunt vestes spirituales et pulcherrimæ, quibus animæ nuditas per peccatum inducta tegitur et ornatur: haec est enim stola illa prima, quâ indutus est filius prodigus, Lue. 15. Haec etiam est vestis nuptialis, de quâ dicit Christus, Matth. 22: *Anice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptiam?*

VERS. 8. — *Beatus vir*, etc. Dicitur autem Deus peccatum non imputare, quia cum delet ac remittit homini peccatum, non jam eum amplius habet pro peccatore; quippe qui peccato remisso jam peccator esse desierit. Sensus ergo est: Beatus est vir cui Deus peccatum condonavit, et consequenter non amplius illud ei imputat, quem deinceps Deus protegit, ne faciat peccatum, quod illi imputet, etc. Beatus, immo beator est, qui postquam à peccatis expurgatus est, justè deinceps vivit, omniq[ue] studio vital peccata, ita ut nihil mali faciat, quod ei Deus in peccatum imputare posset.

VERS. 9. — *Beatitudo ergo haec in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio?* Haec beatificatio seu justificatio de quâ David loquitur, tantumque contingit Iudeis circumcisionis? An etiam pervenit ad gentiles non circumcisos? q. d.: Ex citatis Davidis verbis clare concludere potestis, ô Iudei, quòd haec ejus beatitudo et justitia non ad solos circumcisos, sed etiam ad gentiles pertinet. Justificatio ergo opus est non legis, quam vobis arrogatis, ô Iudei, sed gratiae, quæ communis est omnibus, tam gentibus quam Iudeis.

sine operibus fieri. Hæc felicitas, de quâ David, cui contingit? an circumcisio, seu Judæis tantum? an etiam et incircumcisio, seu gentilibus? Ut convincat quod etiam gentilibus convenit, rursus considerat locum Scripturæ de Abraham.

VERS. 10. — DICIMUS ENIM QUA... QUOMODO ERGO... id est, qualis, et in quo statu, existebat Abraham, quando fuit justificatus: an circumcisus? an præputiatus? Constat ex Scripturâ quod erat adhuc præputiatus, quando creditit ex suo semine nasciturum Christum, per quem benedicerentur omnes gentes, et ob hanc fidem suam justificatus est Abraham. Ergo non solum ad circumcisos, sed etiam ad præputiatus spectat hæc felicitas justificationis; ergo et illa non obtinetur per circumcisionem et opera, sed per fidem in Christum, quæ gentibus et Judæis communis est. Itaque hic ex tempore quo justificatus est Abraham, scilicet quatuordecim saltem annis antequam circumcisus fuerit, probat Abraham per fidem, non per circumcisionem, adeptum esse justitiam; et ideo gentiles sicut et Abraham per fidem justificari.

VERS. 11. — ET SIGNUM ACCEPIT CIRCUMCISIONIS. Gr.: *Signaculum justitiae fidei, quæ in præputio (sine est).* Syr.: *Sigillum fidei suæ, quæ fuerat in præputio.* Quarta hic continetur probatio, justificationem Abrahæ non fuisse ex circumcisione, quandoquidem circumcisionem recepit in sigillum justitiae quam præputiatus adeptus erat; sive circumcisione fuit justificatione posterior.

ET SIGNUM. Syr.: *Signum enim.* Et idem ac quia, quia recepit circumcisionem, quæ signum erat foederis quod Deus inierat cum eo et ejus posteritate, ut patet Genes. 17. Potest et dici quod signum erat fidei suæ, de Messiâ è suo semine nascituro, et ideo in generationis membro siebat. Hinc Ambrosius dicit: Credens se filium habiturum, hujus rei signum accepit, quam creditit; ut quid credens, justificatus sit, cerneretur. Ambrosius. Hinc utrumque in paraphr.

SIGNACULUM JUSTITIÆ; accepit, inquam, circumcisionem, ut signaculum justitiae, quam per fidem accepserat nondum circumcisionis. Signum autem et sigillum

Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. Abraham ante legem, imò ante circumcisionem justificatus est, non ex circumcisione, aliisque operibus legis, utpote quæ nondum erant, sed ex fide. Unde et circumcisionem postea accepit, ut esset signum justitiae acceptæ per fidem. Ergo justitia hæc non est ex lege et circumcisione, nec pro lege et circumcisione sola, sed pro omnibus, qui fidem Abrahæ sectantur.

VERS. 10. — QUOMODÒ ERGO REPUTATA EST? IN CIRCUMCISIONE, AN IN PRÆPUTIO? Sensus est: Qualis et quo in statu erait Abraham, quando ei fides ad justitiam reputata est? Num circumcisionis jam erat, an adhuc præputiatus? Non in circumcisione, sed in præputio, hoc est, nondum circumcisione, sed adhuc habenti præputium. Ergo justitia Abrahæ non tantum pertinet ad vos, ô Judei, sed etiam ad præputiatus gentiles. Rursum ergo Abraham est justificatus, non ex circumcisione, nec ex operibus legis, ex quibus vos, ô Judei, dicitis petendam esse omnem justitiam; sed ex fide et gratiâ, quæ communis est tam incircumcisio quam circumcisionis.

rem supponunt cuius sunt signum et sigillum; prius erat ergo fides et fœdus et justitia, quam circumcisione.

UT SIT PATER OMNIUM CREDENTIUM; et hic quinta continetur ratio, sumpta ex mysterio significato, scilicet quod per Christum ex fide forent omnes justificandi. Itaque, ideo Abraham adhuc præputiatus per fidem justificatus est, *ut sit Pater omnium credentium;* Syr.: *Ut esset pater eorum omnium qui crediti essent ex præputio;* id est, ut esset pater omnium qui, manente præputio, credunt; seu gentilium circumcisionum, qui credunt; UT REPUTETUR ET ILLIS AD JUSTITIAM, id est, ut et illis præputiatus gentilibus fides imputetur ad justitiam, sicut et Abrahæ præputiatus imputata.

Ex hoc incircumcisorum numero sum, quos ex tunc videbas, ô Deus bone! et quem, per tuam summam misericordiam, in baptismo ex fide Christi justificari decreveras. Gratias immortales pro tanto, tali et tam gratuito beneficio! Da perficere quod cœpisti; da mihi fidem vivam, fidem operantem; da per fidem sic in justitiâ vivere, ut in regno cœlorum recumbam cum Abraham, Isaac et Jacob.

VERS. 12. — ET SIT PATER CIRCUMCISIONIS..., id est, et ut esset pater Judeorum circumcisionis, si non tantum circumcisionis, sed si etiam sectatores fidei quam præputiatus adhuc Abraham professus est, et quam circumcisionis protestatus est.

Ad pleniorum horum versuum intelligentiam, adverte quod duo successivè fuerunt in Abraham, præputium et circumcisione. Abraham præputium adhuc habens creditit Deo, et suâ fide justificatus est; post hanc autem justitiam ex fide adeptam, et circumcisionis est. Quare circumcisionis, quando quidem justus erat? in signum et in signaculum: in signum et protectionem fidei suæ, et in signaculum justitiae, per fidem adeptæ.

Ex parte Abrahæ circumcisione signum erat et protestatio fidei, quam habuerat, et quam semper habebat de Messiâ, è suo semine nascituro; et ideo hoc signum in generationis membro gerebat impressum. Ex parte

VERS. 11. — ET SIGNUM ACCEPIT CIRCUMCISIONIS, SIGNACULUM JUSTITIÆ FIDEI, QUAE EST IN PRÆPUTIO. Circumcisio erat signaculum, id est, sigillum justitiae, quo scilicet testificabatur Deus Abrahæ justitiam certam esse ac legitimam, justitiam, inquam, adeptam ante per fidem, cum adhuc esset præputiatus. Sensus hujusmodi est: Abraham jam ante justificatus per fidem, postea accepit signum circumcisionis, id est, ipsam circumcisionem, quæ pro signo data fuit illi et ejus posteritati.

UT SIT (Abraham) pater omnium credentium per præputium, id est, omnium in præputio manentium, puta omnium gentilium. Ut reputetur et illis ad justitiam, ut eorum fides eis reputetur ad justitiam, et ex fide suâ illi quoque justificantur, sicut Abraham ex fide suâ justificatus est.

VERS. 12. — ET SIT PATER CIRCUMCISIONIS, etc. Vult enim ostendere Paulus Abraham esse patrem omnium credentium, gentilium æquè ac Judeorum. Porro circumcisione tale fuit signum, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, id est, non solis Judeis, sed et iis (gentilibus) qui sectantur vestigia fidei, quæ est (id

Dei, circumcisio Abrahae erat ratificatio, obfirmatio. et declaratio justitiae, ob fidem suam ei date. Sed quare Deus haec duo voluit in Abraham, scilicet, quod preputius fide sua justificaretur; et quod jam fide justificatus circumcidetur; et circumcisionis signo, fidem suam de Messia, ex se nascituro, protestaretur? Ut amborum populorum pater esset Abraham; gentiliam quidem, qui preputiati crederent in Christum Abrahæ filium; ut illis preputiatis, sicut Abrahæ preputiato, fides imputaretur ad justitiam. Judæorum vero circumcisionum pater esset, non quoad carnem tantum, semen enim Abrahæ sunt; non quoad circumcisionem tantum; Abraham enim pater circumcisionis, prior ipse circumcisus est, et circumcisionis præceptum accepit pro se et posteris suis; sed et secundum spiritum et religionem, si credant in Christum, et fidem imitentur, quam preputius Abraham habuit, et quam circumcisus protestatus est suæ circumcisionis signo.

Hoc signum ideò accipiebant filii Abrahæ, ut sci- rentur esse ejus filii, qui credens Deo, hoc signum acceperat, ut æmuli essent paternæ fidei; ut crede rent in Jesum Abrahæ promissum. Ambrosius, seu diaconus Hilarius, ut putant.

Fides, non circumcision, germanos facit Abrahæ filios: sicut Abraham, fide sua, non circumcisione, factus est justus, Dei amicus, ita Judæi, non sua carnali circumcisione, præcisè, sed sua in Christum fide, fient spirituales Abrahæ filii et amici Dei.

Circumcisio erat signum et protestatio fidei in Christum venturum: Judæorum igitur circumcision hæc fide destituta, est quasi crux vacua, ait Theophylactus; ne signum quidem est, ait D. Chrys., quia signum inane, nullius rei signum.

Ex dictis intellige quād merito in suis officiis can tet Ecclesia: *Pater fidei nostræ Abraham summus*, in Dominicâ Quinquagesimæ, et sacerdos ad altare fidelium nomine, vocet Abraham patriarcham nostrum. Pater, seu patriarcha noster est, quia nobis præ exemplo, prior creditit. *Pater fidei nostræ*, quia eadem creditit quæ nos: cum hoc discrimine quod

est, quæ fuit et apparuit) in præputio patris nostri Abrahæ, cum scilicet Abraham adhuc esset preputius et gentilis.

VERS. 15. — *Non enim per legem promissio Abrahæ*, etc. Abrahæ promissa fuit benedictio, id est, justitia et salus omnium gentium, non per legem et circumcisionem, sed ante eam, ex eo, quia creditit Deo, ergo posteri Abrahæ hujus promissionis, benedictionis et justitiae participes quoque fient, non per opera legis, sed per fidem. In fide enim, non in lege hanc justitiam constituere voluit Deus; et in fide, non in lege, immo ante legem, justitiam hanc accepit Abraham, ut esset exemplar posteriorum, significans eos, non ex lege, sed ex fide pariter justificandos esse. *Ut hæres esset mundi*, ut scilicet in semine ejus benedicentur omnes gentes. Hæc enim est promissio facta Abrahæ, Gen. 22, ut nimis Abraham fides, benedictio et filius, scilicet Christus, omnes gentes sibi subigeret, sicut regnum Christi per omnes gentes dilataretur, et per hoc eas omnes in ipso benedicendas. Nam Christum mundi hæredem psalmista canit in personâ Dei Patris dicens:

credidit in Christum, è suo semine nasciturum, in quo benedicenda erant omnes gentes; nos vero credimus in Christum, Abrahæ filium, per quem nos Deus benedit omni benedictione spirituali in cœlestibus. Tota itaque haec Abrahæ paternitas, et nostra filiatio spiritualis est, et in fide fundatur; eò germaniores erimus Abrahæ filii, quod sincerius in Christum credemus, et fideliiores erimus Christo Dei et Abrahæ filio.

Hinc concipe quantus et qualis sit fidei thesaurus! que nos in Christo, et per Christum, unit cum omnibus qui fuerunt, et erunt in mundo sanctis; tum fidei patribus, tum simpliciter fidelibus. Quād magnificendus hic thesaurus! quād accuratè servandus, augendus, per frequentes actus fidei!

VERS. 13. — *NON ENIM PER LEGEM PROMISSIO*. Syr.: *Non enim per legem extitit promissum ipsi Abrahæ et semini ejus ut esset hæres mundi, sed*, etc. Probat Apostolus Abraham, omnium creditum, etiam preputiatorum esse patrem; simul et argumento novo ex promissione Dei sumpto, probat justitiam, nec Abrahæ, nec nobis obtinere, aut per circumcisionem, aut per legem, aut per legis opera, sed per fidem: tale autem est argumentum Apostoli: Promisit Deus Abrahæ et posteris ejus quod futurus esset totius mundi hæres per Messiam filium ejus; respicit ad illud Genes. 22: *Benedicentur in te omnes gentes*. At hæc promissio non facta est per legem, seu sub conditione servandi legem, quæ nondum erat; et quæ, ut dicit ad Gal. 3, v. 17, longè fuit posterior; sed per et propter justitiam fidei, seu propter justitiam quam acquisivit Abraham credendo et obediendo Deo. Ergo et ejus promissionis adimpletio independens est à lege et legis operibus; sed fit per gratiam fidei.

VERS. 14. — *SI ENIM QUI EX LEGE HÆREDES SUNT*. Si enim illi soli qui legem observant, hæredes sunt bonorum Abrahæ promissorum, EXINANITA EST, inanis et vacua facta est Abrahæ FIDES tam laudata, nullusque ejus fructus.

ABOLITA EST PROMISSIO; immo nulla erit divina promissio illi facta; nulla in Abraham, quia ante legem; nulla in posteris Abrahæ, quia legis prævaricatorum.

Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ, Psal. 2; de quo rursus Apostolus, Hebr. 1: *Quem constituit hæredem universorum*. Hæc est promissio, benedictio, et hæreditas Abrahæ, scilicet Ecclesia toto orbe diffusa, quæ est regnum fidelium, in quo rex est Christus; pater et patriarcha est Abraham.

VERS. 14. — *Si enim quæ ex lege*, etc. Hæredes, scilicet promissionis et benedictionis Abrahæ jam dictæ. Urget et perurget Apostolus tam hic quād ad Galat. 3, justitiam nobis obtinere ex fide, non ex lege, et legis operibus, quia si per legem obtineret, non per fidem, sequeretur ingens absurdum, scilicet fidem et promissionem Abrahæ esse abditam et abrogatam. Abrahæ enim promissa est benedictio, non ex lege, utpote ante legem, sed ex fide, quia scilicet creditit Deo promittenti. Rursus, si ex lege datur justitia, ergo non ex promissione: pugnant enim lex et promissio; lex et fides (fides enim respondet promissio), estque promissionis acceptatio et applicatio), quia promissio libera est et liberalis, quodque promissum est datur liberaliter, gratuito, et ex gratia,

VERS. 15.—LEX ENIM IRAM OPERATUR. Syr. : *Siquidem lex est effectrix iræ, quia lex sine Christi fide et gratiâ, quâ impleatur, est impossibilis observatu; hincque tantum abest ut benedictionem, justitiam, hæreditatem Abrahæ promissam causet, quin potius iram, indignationem et vindictam divinam operatur. Non quidem per se, et ex institutione suâ, sed per accidens, ratione infirmitatis humanæ : quia sic lex est occasio prævaricationis, seu transgressionis mandatorum, et consequenter indignationis divinæ : UBI ENIM NON EST LEX, et præceptum, IBI NON EST LEGIS TRANSGRESSIO.*

Lex manifestans peccati malitiam, auget gravitatem peccati contra hanc legem commissi ; fit enim ex scientiâ, et ideo gravius quam quod ex ignorantia.

VERS. 16.—IDEO EX FIDE. Gr. : *Propter hoc ex fide. Syr. : Propterea ex fide quæ per gratiam est, justificabimur, ut vera sit promissio toti ejus semini, etc. ; id est, ideo ex fide, obvenit hæreditas promissa, UT SECUNDUM GRATIAM ; 1º ut detur tanquam donum gratuitum, non verò tanquam debitum ; FIRMA SIT PROMISSIO. Gr. : Ad esse firmam promissionem, seu, ut firma sit promissio. Altera datur ratio, cur ex fide ; 2º ut firma sit divina promissio, et compleatur in omni semine, seu posteritate Abrahæ.*

NON EI QUI EX LEGE EST, SOLUM ; id est, non solum in Iudeo qui legem recepit, SED ET EI QUI EX FIDE EST ; sed etiam in gentili, qui Abrahæ fidem sectatur :

QUI PATER EST OMNIVM NOSTRVM, id est, qui Abraham, omnivm nostrvm, tam gentilium quam Iudeorum, pater est, si non carnali generatione, certè spirituali, per similitudinem fidei et religionis.

Supponit Apostolus duas in Dei promissione qualia quod verò ex lege et operibus legis datur, id datur non gratuitò, nec ex gratiâ, sed ex justitiâ, et ex merito operum.

VERS. 15.—LEX ENIM IRAM OPERATUR, quia nimis lex causa et occasio est, non benedictionis, non justitiae, non hæreditatis, sed prævaricationis, et consequenter maledictionis, iræ et vindictæ divinæ ; ubi enim non est lex, nec prævaricatio, sive transgressio, id est, ubi lex non est, locum non habet transgressio ; quemadmodum et contra, ubi lex, ibi transgressio. Et quia lex quasi per antiperistasin, concupiscentiam accedit : nam semper nititur in vetitum, intellige, nisi lex jungatur fidei et gratiae, quæ legem adjuvet, et concupiscentiam reprimat, quod intendit Apostolus. Scopus enim ejus est ostendere necessitatem fidei et gratiae Christi, ad eamque Iudeos omnes homines deducere, ut justitiam et salutem assequantur.

VERS. 16.—IDEO EX FIDE, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini ; ideo, inquit, ex fide, ut promissio agnoscatur gratuita et indebita ; et rursus, ut promissio firmetur ac rata sit super universum semen Abrahæ, id est, tam ad gentiles quam ad Iudeos extensa, ut qui omnes in semine Abrahæ computantur, quia Abraham quasi patrem in fide imitantur.

NON EI QUI EX LEGE EST SOLIM (non soli Iudeo), sed et ei (gentili) qui ex fide est Abrahæ, (qui Abrahæ patris fidem quasi genuinus ejus filius consecutatur) qui pater est omnivm nostrvm, tam gentilium quam Iudeorum. Est, inquam, pater propagatione non carnis, sed fidei et spiritus. Nam dum Abrahæ fidem imitauit, tum

tates, quod gratuita sit et firma. Si facta esset sub conditione servandi legem, 1º gratuita non fuisset promissio, sed hæreditas promissa obvenisset, quasi merees operanti debita ; 2º non fuisset firma, quia lex neminem justificabat, inò damnabat ; erat enim occasio prævaricationis, et consequenter maledictionis. Ideò non ex lege.

IDEO AUTEM EX FIDE, 1º quia quod datur fidei, datum gratis et secundum gratiam ; 2º quia omnes fidei sunt capaces, tam gentiles quam Iudei, sieque promissio completur in omnibus ; sieque Abraham pater sit multarum gentium.

VERS. 17.—(SICUT SCRIPTUM EST, Genes. 17 : QUA PATREM MULTARUM GENTIUM POSUI TE.)

ANTE DEUM, citatione per parenthesim lectâ ; haec verba ANTE DEUM, jungenda cum precedentibus : *Qui est, inquam, omnivm nostrvm pater, ante Deum : id est, si non coram hominibus, certè ante Deum et infallibili judicio Dei, cui nos fides commendat. Gr. κατέγεντι, quod D. Chrys. et Theod. vertunt, ad exemplum Dei, ad instar Dei ; sicut Deus omnivm omnino Pater est per creationem, sic Abraham omnivm omnino credentium pater est per exemplum fidei sue :*

CUI CREDIDIT. Hic Apostolus fidem Abrahæ commendat, qui creditit Deum, qui omnia potest.

QUI VIVIFICAT MORTUOS, id est, qui potest mortuis vitam dare ; seu qui quos vult, suscitât à mortuis, ET VOCAT EA QUÆ NON SUNT, id est, non existentia vocat è nihilo, et ea facit existere ; qui aequale imperium habet in non existentia et existentia ; vocat, et sunt. Credidit, inquam, Deum omnipotentem facilè sibi præstirum quod promittebat, nempe quod futurus esset pater omnium, etsi nondum esset ipsi filius, es- setque senex, et Sara sterilis et ætatis proiectæ. Agi-

ipse Abraham per Christum suam justitiam, gratiam et spiritum in nos quasi filios suos transfundit, nosque sibi adsciscit et adoptat.

VERS. 17.—SICUT SCRIPTUM EST : QUA PATREM MULTARUM GENTIUM POSUI TE, id est, constitui te, videlicet præordinatione ac proposito certissimo.

Ante Deum cui creditit. Posui te patrem ante Deum, id est, in præscientiâ et decreto divino, immobili, certo et irrevocabili ; needum enim Abraham actu erat pater multarum gentium, sed tantum in præscientiâ et prædestinatione Dei. Abraham verò est pater omnivm nostrvm, non paternitate carnali, quæ est coram hominibus, sed spirituali, quæ est coram Deo, cui crediderat. Dicitur haec paternitas esse coram Deo, quia fundata est in fide, quæ hominem Deo commendat.

Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt ; propriè Deus vivificat mortuos, cùm eos à morte resuscitat. Hisce enim verbis Paulus commendat Dei omnipotentiam, q. d. : Sicuti Deus potest suscitare mortuos, ita potest facere, ut gentes natae in paganismo spiritualiter renascantur per fidem, fiantque filii Abrahæ, idque creditit Abraham, cùm creditit Deo dicenti: Patrem multarum gentium posui te.

Deus vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, quia Deus aequale habet imperium in ea quæ non sunt, atque in ea quæ sunt, et ea quæ non sunt, facit ut sint : verbi gratiâ, hic facit ut gentes, quæ non erant, sint filii Abrahæ.

Ubi nota : Dei vocare est creare et facere ; omnia enim possibilia, cùm nondum actu sunt, sunt tamen

tur hic, non de oblatione Isaac, sed de ejus ortu promisso. Itaque intelligendus est textus de emortuo corpore Abrahæ et Saræ quibus dedit Deus generandi virtutem: potest tamen etiam Apostolus alludere ad Isaaci immolationem, quem Abraham immolavit, credens Deum à mortuis illum posse suscitare.

VERS. 18.—**QUI CONTRA SPEM IN SPEM CREDIT,** id est, qui Abraham ita credidit, ut ex Dei gratiâ et divinâ promissione speraret quod secundum naturæ vires erat impossibile. *Contra spem naturæ*, seu naturalis potentie generativæ, *credidit in spem gratiae et divinæ potentie*, **UT FIERET**, id est, quod fieret PATER..., SECUNDUM QUOD DICTUM EST EI, Genes. 15: **SIC ERIT SEMEN TUUM**, nempe, *ut stellæ cœli*; quod ex citato loco subauditur.

VERS. 19.—**ET NON INFIRMATUS EST IN FIDE**, id est, non vacillavit fides ejus, **NEC CONSIDERAVIT CORPUS SUUM EMORTUUM**, respectu virtutis generativæ, seu ineptum ad sobolem habendam; **CUM JAM FERÈ CENTUM**, nonaginta novem.

ET EMORTUAM VULVAM SARÆ, conceptui non aptam, utpote nonagenariæ.

VERS. 20.—**IN REPROMISSIONE ETIAM DEI NON HESITAVIT DIFFIDENTIA.** Gr.: *In reprobationem*, seu *contra reprobationem*, etc., *non disceptavit*, seu *disputavit*; id est, ne minimum quidem diffidit de Dei promisso; **SED CONFORTATUS EST FIDE**, **DANS GLORIAM DEO**; sed forti et firmâ fide credidit, et absque ullâ hæsitatione,

et latent in omnipotentiâ Dei, quasi in virtute et semine, et cùm Deus suo jussu illa inde evocat, hoc ipso facit ut sint; Dei enim dicere et vocare est efficax, idemque est, quod nostrum facere. Ita S. Chrysost.

VERS. 18.—*Qui* (Abraham) *contra spem* (naturæ, et naturalis potentie generativæ) *in spem credidit*, id est, in rem speratam gratie et promissionis divinae, credidit, inquam, quod sequitur:

Ut fieret pater multarum gentium, id est, se futurum patrem multarum gentium. Nota: *Sicuti sperare desperata*, est sperare contra spem, sic et credere futura, quorum nulla est spes, est credere contra spem; quod scilicet semi Abrahæ, et sterili Saræ nascetur Isaac, qui idipsum promisit Deus. Ita Theophyl., Anselm., Theodor.

Secundum quod dictum est ei: *Sic erit semen tuum*. Præcesserat illud Dei ad Abraham: *Suspice cœlum*, et numerâ *stellas*, *si potes*. Tum sequitur: *Sic erit semen tuum*, scilicet, sicut stellæ innumerabiles.

VERS. 19.—*Et non infirmatus est fide*, etc., id est, nullam passus infirmitatem aut vacillationem fidei circa promissionem divinam.

Nec consideravit corpus suum emortuum, id est, præsenio jam effectum et impotens ad generandum.

Cum jam ferè centum esset annorum. Dicit autem ferè centum annorum, id est, uno minus. Habebat enim annos nonaginta novem.

Et emortuam vulvam Saræ. Verè Abraham tunc fuisse impotentem præ senio ad generandum ex quâlibet feminâ, sed divino miraculo redditum ei fuisse virtutem, quâ ex Sarâ, Ceturâ, et quâcumque aliâ proles suscitare et generare posset. Ita D. Thomas.

VERS. 20.—*In reprobatione etiam Dei non hæsitavit diffidentia*, etc. Quamvis Abraham auditâ promissione quæsiverit, ac quasi disceptaverit dicens Deo: *Putasne centenario nascetur filius*, et *Sara nonagenaria pariet?* Non tamen id fecit ex incredulitate, sed ex admiratione. Sensus est: Nullâ laboravit incredulitate, ut ad promissionem Dei auditam hæsitaret.

hâcque fide dedit Deo gloriam, profitens eum esse summè veracem et omnipotentem.

• VERS. 21.—**PLENISSIMÈ SCIENS**, plenissimè persuasus quod Deus promissa sua possit exequi.

VERS. 22.—**IDEO ET REPUTATUM EST**, quæ mirabilis persuasio reputata est illi, etc., seu, ob tam heroicam virtutem justificatus est.

VERS. 23.—**NON EST AUTEM SCRIPTUM TANTUM PROPTER IPSUM.** Conformiter ad suum intentum principale, concludit in gratiam spiritualium Abrahæ filiorum, asserens quod ejusdem justitiae principes erimus, si ejusdem fidei simus imitatores. Spiritus sanctus per Moysis calatum hanc Abrahæ laudem, nempe quod ob heroicam fidem suam justificatus est, transmisit ad posteros, non propter Abraham tantummodò laudandum.

VERS. 24.—**SED ET PROPTER NOS**, sed etiam propter nostram instructionem, et ad nostram fidem provocandam; ut certi et securi simus quod fides nostra nobis ad justitiam reputabitur; si **CREDIMUS IN EUM**, qui **DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM SUSCITAVIT A MORTUIS**.

Duplex his in verbis continetur fidei nostræ comparatio cum fide Abrahæ: prima in effectu: nobis reputabitur ad justitiam sicut et illi; secunda in objecto: sicut enim Abraham credidit in eum qui suscitat à mortuis, ita nos credimus in Deum, qui à mortuis suscitavit Dominum nostrum Jesum Christum.

VERS. 25.—**QUI TRADITUS EST.** Qui Jesus Christus

Sed confortatus est fide, id est, firmâ ac robustâ fide suscepit Dei promissionem.

Dans gloriam Deo. Gloriam Deo tribuit Abram credens ac profitis eum omnipotentem et in promissis veracem. Per hac enim laudatur et glorificatur Deus.

VERS. 21.—**Plenissimè sciens**, etc. Plenâ ac certissimâ fide persuasum habens, Deum sua promissa seu quæcumque promisit, præstare posse. Nominat autem potentiam Dei, non veracitatem, quia suppositâ fide potentie, non erat difficile credere Deum facturum quod promiserat.

VERS. 22.—*Ideo et reputatum*, etc., scilicet eâdem ratione quâ et prius fides promissionis ei reputata fuerat ad justitiam, Gen. 15. Hinc manifestum est eâ locutione non significari primam justificationem. Quoties enim eredit Abraham Deo, toties ei fides ad justitiam reputata est. Nam, ut supra dictum est, etiam obedientia per quam multò post in tentatione inventus est fidelis, reputata est ei ad justitiam, attestante Scripturâ, 1 Machab. 2, et Jac. 2.

VERS. 23, 24.—*Sed et propter nos*, id est, nostræ doctrinae causâ, quibus reputabitur (nostra fides ad justitiam) *credentibus* (si credamus) *in eum qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis*, q. d.: Abraham duxit et proponit nobis in exemplar justificationis, ac proinde sicut ipse, ita et nos non ex circumcisione, lege et Moyse, sed ex fide et Christo justitiam querere et consequi debemus.

VERS. 25.—*Qui traditus est*, etc., propter delicta sive peccata nostra abolenda.

Et resurrexit propter justificationem nostram: Scendum est, omne meritum Christi Salvatoris in passione ejus et morte completum fuisse, et proinde suâ resurrectione eum nihil meruisse, uti nec ascensione in cœlum, ac easteris, que egit post passionem et mortem. Quæ doctrina est omnium theologorum, ut traditus in mortem Christus dicatur propter peccata nostra, id est, ut suâ morte poenam peccatis nostris

traditus est à Patre suo, in mortem, PROPTER PECCATA NOSTRA expianda, abolenda. Per antithesim, mortui Christi junxit peccata nostra, quæ sunt mors animæ; et resurrectioni Christi, nostram justificationem, quæ est nostra spiritualis resurrecțio.

ET RESURREXIT PROPTER JUSTIFICATIONEM NOSTRAM; mortuus est, ut suā morte peccata nostra, animæ nostræ mortem, occideret; et resurrexit à mortuis, ut et nos per illum peccatis mortui justitiae vivamus, et cum illo et per illum IN NOVITATE VITÆ AMBULEMUS. Hoc tamen inter mortem et resurrectionem Christi discrimen est, quòd suā morte meruit peccatorum nostrorum remissionem; suā verò resurrectione non meruit nostram justificationem, quia non fuit opus viatoris.

debitam aboleret: resurrexisse verò propter justitiam nostram, id est, ut suā resurrectione typum quemdam nobis præferat resurgendi ad justitiam seu vitæ novitatem, secundūm ea quæ dicuntur infra, cap. 6, vel certè, ut nobis reconciliatis ipse jam redivivus et immortalis justificationem nostram, quæ scilicet mens nostra renovetur de die in diem, et quæ inde sequi-

Resurrectio itaque justitiae nostræ typus est, non causa, sicut mors causa est. Nisi fortè dicas quòd passio et resurrectio Christi sunt quasi unum opus redemptionis nostræ, unaque actio Christi completi, quā simul et semel meruit peccatorum nostrorum remissionem et nostram justificationem. Vide Cornel. à Lap.

Hoc versu videtur tacitè insinuare Apostolus, fidem nostram, fide Abrahæ majorem esse, 1º quia Abraham et Sara erant figuratè tantum mortui, Christus Jesus verè et perfectè fuit mortuus; 2º quia præterea credimus quòd propter dicta nostra sit mortuus, et propter nostram justificationem suscitatus à mortuis. Vide corol. pietatis infra.

tur salutem, apud Deum promoveret.

Illud observa contra sectarios justitiam nostram in solā remissione peccatorum constituentes, Apostolum disertè distinguere haec duo, deletionem peccatorum et justitiam, id est, vitæ novitatem, velut justificatio nis nostræ partem præcipuum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et in proxim accuratiūs redigenda.

1º Ex hoc capite concipe, et altâ mente reponideam quam de fide debeas habere quanti sit à te facienda hæc divina virtus; quanto ardore sit illius augmentum à te desiderandum et precibus continuis exposendum; et quām frequenter exercendi sint actus illius.

Omnium divinarum et supernaturalium virtutum mater, altrix et conservatrix est. Omnis omnino justitiae primæ, secundæ, tertiæ, continuæ radix: justitiam inchoat, conservat, auget, perficit; justus ita ex fide vivit, ut nulla justi sint opera, in quæ fides non influat. Sic Abraham, omnium creditum pater et exemplar, fide, ex impio factus est justus; fide, et justo factus est justior; ac denique fide factus est justissimus, Deo gratissimus, amicus Dei. Vide vers. 2, 3; vide et vers. 4.

Sic ergo et tu, si verè fidelis es, si verè filius patriarchæ fidelium, fide jugiter vive; in omnia opera tua fides influat; illa omnia vivificet, sanctificet Deo que grata reddat. Recordare quòd exterior legis, etiam evangelicæ, adimplatio, non justificat, nisi fide, charitate et spiritu Dei animetur. Vivā itaque fide anima, vivifica, sanctifica quidquid agis.

Hoc ut ita sit, hunc in Dei cultu ordinem concipe, et hanc illius ordinis ooserva rationem: Deus spiritus est, et quia spiritus, spiritu et mente vult primariò coli: *In spiritu et veritate oportet eum adorare*, ait Christus Domini. Deus spiritus, universorum creator et Dominus est; hinc et corpore et universis nostris actibus et passionibus vult glorificari.

Debet ergo Deus interiùs et exterius coli; at cum hoc ordine, quòd ab interiori semper incipiatur omnis noster cultus exterior, et ab interiori dirigatur; interior ille sit quasi anima, exterior autem quasi corpus; interior ille cultus sit nostra vera et coram Deo justitia, exterior cultus sit quasi signaculum justitiae, v. 41.

Hunc autem interiorem cultum incipit et perficit fides; ideò à fide, omnis justitiae radice, oriatur omnis noster Dei cultus; fides influat in omnia nostra opera.

2º Ex eodem capite concipe quæ et qualis sit illa fides justificans de quâ hic loquitur Apostolus, et cuius exemplum nobis exhibet in Abraham; et ideò qualis debet esse et tua. Fides Abrahæ fuit non mortua sed viva; non nuda, sed omnibus virtutibus ornata; non timida, pusillanimis, et humiliiter de Deo sentiens, sed fortis, sublimis, altè et dignè de Dei majestate et omnipotentiā sentiens; ipsi penitus submissa, ad omnes ejus voluntates parata, etiam ad unigeniti Filii sui immolationem. Hac fuit fides patriarchæ fidelium; et hæc fide Deo summioperè placuit. Vide vers. 17, 18, etc. Vide et vers. 3.

Talis sit et tua, si Deo placere velis; sit viva, firma, stabilis, spei, obedientiæ, reverentiae virtutibus vestita; de Deo magnificè sentiens, plenè persuasa de summâ ejus veritate, omnipotentiā, etc., mortuos vivificantem, que non sunt, vocante et creante, etc. Hæc fide plenus, crede firmiter articulos fidei, etiam naturæ captum superantes. Hæc fide firmus, in rebus arduis, in periculis, etc., in spem, contra spem, crede. Hæc fide roboratus visibilia et sensibilia sperne; ad æternam, invisibilia tende, aspira, anhela; et in Dei cultu sta, et quidquid accidat, persevera.

3º Ex eodem capite disce quodnam sit præcipuum fidei nostræ objectum. Abraham *credidit in Deum qui vivificat mortuos*, etc.; nos credimus in Deum qui suscitavit à mortuis Dominum nostrum Jesum Christum, vers. 24, 25. Mors itaque et resurrectio Christi, duo præcipua sunt fidei nostræ mysteria, circa quæ frequentiores à nobis exercendi sunt actus fidei. Moriens Christus victima fuit expiationis; resurgens Christus victima fuit sanctificationis; in cruce moriens, morte

suâ nostram destruxit mortem ; in resurrectione suâ vitam nobis communicavit ; typum et exemplar novae vitæ dedit. Christus ergo frequenter adorandus, et moriens et resurgens ; fide vivâ, mortis illius effectus, peccatorum nostrorum remissio petenda ; et resurrectionis gratia et virtus invocanda.

Christe moriens et pro me moriens, sis peccatorum meorum mors ; Christe resurgens, sis animæ mee salus, vita, resurrectio.

Sed circa hoc fidei nostræ objectum, nota quòd nostra fides supereret Abrahæ fidem. Credidit Abraham in Deum qui suscitat mortuos, et qui ideo poterat omnipotentiâ suâ, corporibus quasi emortuis Abrahæ et Saræ, dare virtutem generandi sobolem ; corpora autem Abrahæ et Saræ non erant verè mortua, sed tan-

tum figuratè. Nos verè credimus in Deum, qui Iesum Christum verè mortuum, verè à mortuis suscitavit, nunquam moriturum. Majus ergo quid credimus quam Abraham credidit.

Addé quòd credimus præterea Iesum pro peccatis nostris verè mortuum, et propter justificationem nostram suscitatum : qui duo sunt alii articuli naturaliter incomprehensibiles ; et ad quos fides nostra rursum major est, quoad objectum, fide Abrahæ. Nec hoc mirum est, si pro modo revelationis, creverit et fides. Sed benè nota quòd pro modo fidei crevit et obligatio vite sanctioris ; ubi enim Deus plus contulit, plus et exigit. Hinc Christiani debent antiquioribus fidelibus, etiam ipsis patriarchis, esse sanctiores ; utpote majoribus donis præventi.

CAPUT V.

1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum ;

2. Per quem et habemus accessum, per fidem in gratiam istam in quâ stamus, et gloriamur in spe glorie filiorum Dei ;

3. Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur,

4. Patientia autem probationem, probatio vero spem :

5. Spes autem non confundit quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

6. Ut quid enim Christus, cùm adhuc infirmi essemus, secundum tempus, pro impiis mortuus est ?

7. Vix enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori.

8. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundum tempus

9. Christus pro nobis mortuus est : multò igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab irâ per ipsum.

10. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius.

11. Non solum autem, sed gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

12. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

13. (Usque ad legem enim peccatum erat in mundo : peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset.)

14. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ qui est forma futuri.

15. Sed non sicut delictum, ita et donum : si enim unius delicto multi mortui sunt, multò magis gratia

CHAPITRE V.

1. Etant donc justifiés par la foi, ayons la paix avec Dieu, par Jésus-Christ notre Seigneur.

2. Par qui aussi nous avons entré par la foi à cette grâce dans laquelle nous sommes établis, et nous nous glorifions dans l'espérance de la gloire des enfants de Dieu.

3. Et non seulement dans cette espérance, nous nous glorifions encore dans les afflictions, sachant que l'affliction produit la patience,

4. La patience l'épreuve, et l'épreuve l'espérance.

5. Or, cette espérance ne trompe point, parce que l'amour de Dieu a été répandu dans nos cœurs par le Saint Esprit, qui nous a été donné.

6. En effet, pourquoi, lorsque nous étions encore dans les langueurs du péché, Jésus-Christ est-il mort pour des impies dans le temps marqué ?

7. Car à peine quelqu'un voudrait-il mourir pour un juste : peut-être néanmoins que quelqu'un aurait le courage de donner sa vie pour un homme de bien.

8. Mais Dieu a fait éclater son amour pour nous en ce que lors même que nous étions encore des pécheurs, Jésus-Christ est mort pour nous dans le temps marqué.

9. Maintenant donc que nous sommes justifiés par son sang, nous serons à plus forte raison délivrés par lui de la colère de Dieu.

10. Car si, lorsque nous étions ennemis de Dieu, nous avons été réconciliés avec lui par la mort de son Fils, à plus forte raison, étant maintenant réconciliés avec lui, nous serons sauvés par la vie de ce même Fils.

11. Et non seulement cela, mais nous nous glorifions même en Dieu par Jésus-Christ notre Seigneur, par qui nous avons obtenu maintenant cette réconciliation.

12. Car comme le péché est entré dans le monde par un seul homme, et la mort par le péché, et qu'ainsi la mort est passée dans tous les hommes par ce seul homme en qui tous ont péché.

13. (Car le péché a toujours été dans le monde jusqu'à la loi ; néanmoins la loi n'étant point encore, le péché n'était pas imputé ;

14. Cependant la mort a exercé son règne depuis Adam jusqu'à Moïse, même à l'égard de ceux qui n'ont pas péché par une transgression semblable à celle d'Adam, qui est la figure du futur.

15. Mais il n'en est pas de la grâce comme du péché ; car, si par le péché d'un seul plusieurs sont morts, la miséricorde et le don de Dieu s'est répandu

Dei et donum in gratiâ unius hominis Jesu Christi in plures abundavit;

16. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum; nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem:

17. Si enim unius delicto mors regnabit per unum, multò magis abundantiam gratiae, donationis et justitiae accipientes, in vitâ regnabunt per unum Iesum Christum;

18. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiem justi constituentur multi.

20. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

21. Ut sicut regnabit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.

ANALYSIS.

Stabilità, in superioribus capitibus, nostrâ justificatione, ex fide Iesu Christi; nunc disserit de hujus justificationis effectibus, ex quibus illius excellentia et celsitudo demonstratur.

Primus ergo nostræ justificationis effectus est pax et tranquillitas conscientiæ nostræ, per Iesu Christi mediatrix nostri merita, ¶ 1.

Secundus, adoptio filiorum Dei, et hanc ob causam, gloriatio et exsultatio in spe felicitatis æternæ, filiis Dei præparatæ, ¶ 2.

Tertius, gaudium ei exsultatio in ipsis afflictionibus, ut pote huic æternæ felicitati affinibus; quam affinitatem pulchrâ gradatione demonstrat Apostolus, ¶ 3, 4, 5.

Hanc filiorum Dei gloriam sperandi, duo nobis firmissima fundamenta statuit: duo scilicet, divini in nos amoris argumenta, nimirum, Spiritus sancti in cordibus

PARAPHRASIS.

1. Quandoquidem ergo ex fide, et per fidem in Christum, propter delicta nostra traditum, justificati, et à peccatis nostris mundati sumus, pacem habemus erga Deum, pacato ac tranquillo simus animo, et à malæ conscientiæ terroribus libero, utpote Deo reconciliati, per Dominum nostrum Iesum Christum, mediatorem nostrum;

2. Per quem habuimus accessum ad hanc reconciliationis gratiam, in qua constanter perseveramus et de qua gloriamur, sperantes gloriam filiis Dei præparatam.

3. Non solum autem gloriamur in spe futuræ filii Dei gloriae; sed etiam gloriamur et exsultamus in tribulationibus, utpote huic gloriae affinibus; scimus enim quod afflictio parit patientiam, patientia probatatem, probatio spem;

5. Spes autem divina nos re speratæ non frustrabitur, aut frustratos pudore afficiet; quandoquidem Dei caritas et liberalitas effusa et profusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis ut

beaucoup plus abondamment sur plusieurs, par la grâce d'un seul homme, qui est Jésus-Christ :

16. Et il n'en est pas de ce don, comme du péché, car nous avons été condamnés par le jugement de Dieu pour un seul péché; au lieu que nous sommes justifiés par la grâce après plusieurs péchés :

17. Si donc, à cause du péché d'un seul, la mort a régné par un seul; à plus forte raison ceux qui reçoivent l'abondance de la grâce, et du don de la justice, régneront dans la vie par un seul qui est Jésus-Christ);

18. Comme donc c'est par le péché d'un seul que tous les hommes sont tombés dans la condamnation, ainsi c'est par la justice d'un seul que tous les hommes reçoivent la justification de la vie.

19. Car comme plusieurs sont devenus pécheurs par la désobéissance d'un seul, ainsi plusieurs seront rendus justes par l'obéissance d'un seul.

20. Or la loi est survenue pour donner lieu à l'abondance du péché; mais où il y a eu abondance de péché, il y a eu une surabondance de grâce.

21. Afin que, comme le péché avait régné en dominant la mort, la grâce de même règne par la justice en donnant la vie éternelle par Jésus-Christ notre Seigneur.

nostris diffusionem, et Christi mortem, pro nobis adhuc peccatoribus; quam Christi charitatem mirè exaggerat, ¶ 6, 7, 8, 9, 10.

Quartus nostræ justificationis effectus, est quod glorie-mur in ipso Deo, ut Patre nostro, et in Iesu Christo, nostro reconciliatore, ¶ 11.

Ut autem hujus nostri cum Deo reconciliatoris necessitatem convincat, rem ab origine petit, ¶ 12.

Adæ peccatum, originalem nostræ corruptionis causam indicat, ut Christum, nostræ justitiae fontem, ostendat, ¶ 12, 13, 14.

Utrunque ergo Adamum et Christum comparat, oponit, Christum Adamo præponit, ¶ 15, 16, 17.

Ac denique, ¶ 18, concludit quod sicut per Adæ inobedientiam peccatores facti sumus, sic per Christi obedientiam, justitiam et vitam æternam adipiscitur.

hæreditatis æternae pignus; tale pignus qui dedit, quid denegabit?

6. Præterea, ad quid Christus, pro nobis adhuc impis, et peccatorum infirmitate languentibus, tempore præscripto mortuus est, nisi ut suam in nos charitatem ostenderet, spemque nostram firmaret?

7. Vix enim pro alio, licet justo, quis moritur: dixi vix, quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustinebit mori.

8. In hoc autem Deus suam in nos charitatem demonstrat admirabilem, quod Christus pro nobis, non sanctis, sed peccatoribus; non amicis, sed inimicis suis, tempore opportuno, mortuus est.

9. Quod si tantum beneficium præstitit impiis, quantò magis nos, nunc per ipsius sanguinem justificatos, Deoque reconciliatos, servabit ab irâ Dei in iudicio?

10. Si enim nos, adhuc inimicos, Deo per mortem suam reconciliavimus, multò magis reconciliatos salvabit, per vitam suam gloriosam et omnipotentem.

11. Non solum autem gloriamur in spe glorie filiorum Dei, aut in tribulationibus, ad hanc gloriam conduceantibus; sed et in ipso Deo, glorie centro; gloriamur, inquam, in Deo, ut Patre nostro, et gloriamur in Domino nostro Iesu Christo, per quem Deo reconciliati sumus, et in divinam ejus filiationem asciti; idque mira nostrae reparationis cum nostrâ perditione convenientia.

12. Quemadmodum enim per unum hominem, Adamum scilicet, peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors, et ita omnes homines facti sunt mortales, sicut et peccatores; in Adamo enim, humani generis principio, peccaverunt omnes; ita per unum hominem, Christum scilicet, justitia, et per justitiam vita intravit in mundum.

13. Quod in Adamo peccaverint omnes homines, et consequenter quod ab Adami temporibus peccatum fuerit in mundo, etiam ante legem datum, licet peccatum tunc non imputaretur, aut vix reputaretur ab hominibus suam concupiscentiam sequentibus, et legem nondum habentibus, quae peccati foeditatem ipsis ostenderet, patet ex morte, effectu et penâ peccati.

14. Ab Adamo enim usque ad Moysem, per quem lex data est, mors regnavit in omnes homines, etiam in infantes, qui propriâ voluntate non peccaverunt, sicut Adam peccavit; et qui ob solum Adæ peccatum erant peccatores, et ideo mortales, et in hoc Adamus Christi venturi, et rerum ab eo gerendarum est typus; quod sicut Adam omnibus à se natis auctor est mortis et peccati, sic Christus omnibus à se renatis auctor est justitiae et vitae.

15. Magnum tamen est inter Christi gratiam et Adæ peccatum discrimen; longè plura enim bona nobis confert gratia Christi, quam Adæ peccatum invexit mala; siquidem vitam tantum abstulit hoc peccatum; gratia verò Christi, præter vitam redditam, multa

Spiritus sancti dona confert et ipsam immortalitatem;

16. Est et aliud discrimen, quod per Christi gratiam à pluribus liberemur malis quam quae nobis intulit Adæ peccatum: etenim ob Adæ peccatum, unius tantum originalis peccati sumus obnoxii; gratia autem Christi non ab originali tantum justificat, sed ab omnibus aliis; sive major effectus Christi gratiae.

17. Et sanè, si propter unius Adæ peccatum mors per illum unum peccatorem, in omnes homines regnavit, multò majori ratione ii qui per fidem recipiunt abundantiam divinæ gratiae, justitiae et omnium supernaturalium donorum, regnabunt in vita æternâ, per unius Jesu Christi meritum, quod infinitum est, et omnem omnium peccatorum malitiam supererat infirmitates.

18. Sicut ergo per unius Adæ peccatum, reatus ad condemnationem in omnes homines pertransiit, sic per unius Christi justitiam, justificatio transiit à Christo in omnes homines, qui credunt in illum.

19. Nam sicut per unius Adæ inobedientiam multi facti sunt peccatores, sic et per unius Christi obedientiam, multi abhinc usque ad finem mundi constituerunt justi.

20. Lex equidem inter hoc peccatum, omnium peccatorum exordium, et inter hanc obedientiam, exordium novæ justitiae, quasi de transverso intervenerit; at tantum abest ut peccatum aboleverit, imo per eam factum est, licet per accidens, ut magis quam ante abundanter delictum: ubi autem occasione legis invalidum peccatum, per adventum Christi superabundat gratia.

21. Ut sicut usque ad id tempus, per universum orbem, regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens, ita gratia Christi, destructo peccati regno, regnet per justitiam, quae in vitam ducat æternam, per Jesu Christi Domini nostri merita.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — JUSTIFICATI ERGO EX FIDE. Mirabiles hic nostrae justificationis effectus exhibit. *Justificati*, id est, à peccatis mundati, justitiam adepti, Deo reconciliati, ejusque amici facti; *ex fide*, non per legis opera, nec per vires liberi arbitrii, sed gratis, per fidem; que Dei donum est; et quæ primam justitiam de condigno non meretur.

PACEM HABEAMUS. Gr., *habemus*, ἔχομεν, Syr., *habeamus*. D. etiam Chrys., Theodoret, *habeamus*. Ad DEUM. Syr., *apud Deum*; id est, erga Deum. Sensus est: Pacato et tranquillo ante Deum simus animo, et à male conscientiae terroribus liberi, ut potè Deo reconciliati, per Dominum nostrum Iesum Christum mediatores nostrum.

Primus itaque justificationis nostra, seu fidei justi-

fiantis fructus, est pax, tranquillitas et fiducia conscientiae, ex meritis et ob merita Christi Salvatoris nostri. Pro me Christus Dei Filius mortuus est: ipsius mors et mortis merita mihi per Baptismum applicata sunt; per penitentiam et alia sacramenta quotidie applicantur; per actus fidei continuos mea, et mihi propria redduntur; hinc pax, serenitas, fiducia, in Christo et ob Christum.

VERS. 2. — PER QUEM ET HABEMUS. Gr., *habuimus*. Syr., *accessimus*; id est, qui Dominus noster Jesus Christus dedit nobis per fidem accessum et introitum in hanc justificationis gratiam.

Deus est principalis nostrae justificationis causa, Christus meritoria, fides, organum seu instrumentum quo virtus sanguinis Christi ad nos derivatur. Eadem

tiam cum Deo in justificatione acceptam, *habeamus*, id est, conservemus.

Vers. 2. — Per quem et habemus accessum per fidem in gratiam istam, justificationis et remissionis peccatorum, ex qua pax ista sequitur. Sensus Apostoli: Cujus opera ac merito admissi et adducti sumus per fidem ad hanc gratiam, id est, beneficium justificationis. Porro notwithstanding, etsi fides sit initium et pars quedam nostra

rum, non solum autem gloriamur in spe glorie filiorum Dei, aut in tribulationibus, ad hanc gloriam conduceantibus; sed et in ipso Deo, glorie centro; gloriamur, inquam, in Deo, ut Patre nostro, et gloriamur in Domino nostro Iesu Christo, per quem Deo reconciliati sumus, et in divinam ejus filiationem asciti; idque mira nostra reparationis cum nostra perditione convenientia.

fides est justificationis pars, et accessus ad eam, sicut ostium est pars domus.

In qua stamus, id est, in qua justificationis gratia, stamus, consistimus, perseveramus; **ET GLORIAMUR IN SPE GLORIÆ FILIORUM DEI**. Gr. et Syr. non habent *filiorum*, sed tantum, *gloriae Dei*, id est, et de qua gloriamur, sperantes gloriam filii Dei preparatam. *Gloriamur in spe*, donec gloriemur in re.

Secundus ergo justificationis nostræ fructus est, adoptio filiorum Dei, et gloriatio in spe felicitatis æternæ, filiis Dei preparatae. In Christi sanguine regeneratus, factus sum filius Dei; sanguis Christi mihi per baptismum et per alia Sacra menta applicatus, dat mihi ius certum ad futuram filiorum Dei gloriam; spero itaque, et firmissimè spero; et in hac spe gloriior et exulto, quasi in re jam adeptâ, quia spes certa utpote in Christi sanguine fundata.

VERS. 3. — Non solum autem, id est, nec id solum, seu non solum gloriamur in spe futuræ gloriae; sed et gloriamur in tribulationibus, quas scilicet in hac vîta ut Christiani patimur, et per quas nos oportet ad hanc futuram gloriam pervenire. Sicut oportuit pati Christum..., et ita intrare in gloriam, sic et oportet pati Christianum, et per tribulationes intrare in gloriam, per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum, Act. 14. Gloriamur, inquam, secundum spiritum, licet doleat et gemat infirma caro, et gloriatur de tribulationibus, ut de bono.

SCIENTES, ut qui scimus, quod tribulatio patientiam occasionaliter in nobis producit; tribulatione enim acquiritur patientia. Hæc est Dei nos afflagentis voluntas; hicque divinæ gratiae effectus.

VERS. 4. — PATIENTIA AUTEM PROBATIONEM, id est, patientia nos reddit probatos, expertos, à vitiosis affectibus purgatos, lento scilicet tentationis igne. *In igne probatur aurum et argentum; homines vero receperunt*

justificationis, rectè tamen et convenienter dici quod per fidem habeamus accessum et ingressum ad gratiam justificationis: quomodo per ostium ingredimur domum quamvis ipsum ostium pars domus sit. Fide velut initio justificationis, eo nos ulterius adduci, ut ceteris donis accidentibus simpliciter justi simus, ac Deo accepti ad vitam æternam; quemadmodum intrando per ostium eo quis promovetur, ut sit intra domum, in aulâ, aut in conclavi.

In qua stamus, id est, constanter, perseveramus, erecti consistimus, firmi permanemus. In qua gratia, inquit, stamus, id est manemus persistimus; in qua, id est, de qua, etiam gloriamur sub spe et certâ expectatione futuræ gloriae, quæ preparata est et per hanc gloriam præstanda filiis Dei adoptivis.

Et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei, id est, sub spe, vel propter spem, seu quia speramus gloriam preparatam filiis Dei. Cyprianus habet: *Gloriamur in spe claritatis Dei*. Cujus tamen lectionis sensus à priori non variat. Nam gloria Dei filiis ejus adoptivis communicatur.

Prius fructus et excellentia justitiae est pax, secundus est spes gloriae; tertius est magnitudo animi, et letitia in adversis ob spem gloriae; quartus est quod per eam efficimur Deo amici et dilecti per charitatem; quintus est quod per eam à Deo adoptamur in filios, coquæ Patre gloriamur; sextus est merces vitæ æternæ.

VERS. 3. — Non solum autem, nec id solum. Non

tabiles in camino humilationis, Eccles. 2.

PROBATIO VERO SPEM, id est, ex probatione in afflictionibus, spes constantior et securior redditur. Deus probavit illos et invenit dignos se, Sap. 3.

SPES AUTEM NON CONFUNDIT, quia certitudinem habet, ut mox explicabitur; certitudinem scilicet moralem. Syriaca versio hos versus sic exprimit: Non ita tantum, sed etiam in oppressionibus nostris gloriamur, ut qui cognoscamus quod oppressio patientiam in nobis perficiat, patientia vero experientiam, experientia vero spem; spes autem pudore non afficit. Ex hâc egregiâ gradatione, quam D. Augustinus miratus est, patet quod tribulatio viam parat ad gloriam; et ideò Christianus, qui gloriatur in spe gloriae filiorum Dei, debet et de tribulationibus, quæ ad hanc gloriam perducunt, gloriari. Hinc

Tertius justitiae christianæ fructus est gloria, gaudium et exsultatio in afflictionibus. Quod alios confundit et afficit tristitia, Christianum laetificat, eique dat gloriandi causam. Quare? quia fides ei afflictionem exhibit, non ut malum, sed ut bonum, utpote aftiam gloriae Dei; matrem gloriae filiorum Dei. Afflictio patrit patientiam, patientia probationem, probatio spem; spes autem divina futurae gloriae certitudinem habet, ut videbitur. Hinc D. Jacobus, cap. 1: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incidereritis*. Hinc D. Petrus, 1 Ep. 4, 13: *Communicantes Christi passionibus gaudete*; hinc D. Paulus, 2 Cor 4, 17: *Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ aeternum gloriae pondus operatur in nobis*; hinc D. Bernardus, serm. 17 in Ps. 90: *Siquidem in tribulatione spes gloriae, immo et ipsa in tribulatione gloria continetur; sicut spes fructus in senamine, sic et ipse fructus in semine est*.

VERS. 5. — SPES AUTEM NON CONFUNDIT, id est, spes divina, et in Dei promissis fundata, non confundit spes solum, inquit, gloriamur de eo quod dixi, id est, de gratia istâ:

Sed et gloriamur in tribulationibus, id est, de afflictionibus, pressuris ac persecutionibus, quas propter hanc gratiam, id est, quia Christiani sumus, patimur. Gloriamur, inquam, de iis secundum spiritum, tanquam de magno bono, licet infirma caro doleat. Nam tribulationes summoperè confirmant spem electorum, quam habent de gloria futuri seculi.

Scientes quod tribulatio patientiam operatur, loquuntur de justis constantibus et cordatis, qui ex tribulatione robustiores et perfectiores evadunt; non de timidis et levibus, qui tribulationicedunt et succumbunt. Tribulatio patientiam operatur, quia nobis proficit ad patientiam.

VERS. 4. — Patientia autem (operatur) probationem, quia reddit eum qui affligitur, probatum et exploratum, ut cognoscat quanti Deum et cœlestia faciat, si mulque eum magis ac magis repurgat ab affectibus vitiosis.

Probatio vero (operatur) spem, id est, spei robur et vigorem. Ita S. Chrysost. et Anselm. Probatio vero spem gignit, excitando eam et augendo. Qui enim jam expertus est se nullis adversis a justitia et veritate fidei dimotum esse, etiamsi variè tentatus sit, mirum in modum erigitur animo in spem gloriae cœlestis.

VERS. 5. — Spes autem non confundit, id est, non solet pufescere, quia scilicet sperantem non frustra-

rantem, pudore non afficit. Deus enim in se sperantem non fallet unquam, nec eum re sperata frustabitur. Unde hoc nosti? et unde tibi haec certitudo? Ex amore Dei mihi ex duabus manifesto: 1° ex eo quod nobis Spiritum sanctum suum dedit; ex eo quod unigenitum Filium suum pro nobis adhuc peccatoribus in mortem tradidit. Et haec duo sunt spei christianae fundamenta; et illius firmissimae certitudinis argumenta, quibus hic utitur Apostolus, ad firmandam spem nostram: primo quidem argumento in hoc v. 5; secundo autem a v. 6 usque ad 11.

Spes non confundit. Quare? quia Dei, in quem speramus, charitas et liberalitas in nobis effusa et profusa est per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, et quo divinae nature consortes facti sumus, amici Dei, filii Dei, omnibusque gratiis et virtutibus ditati.

PER SPIRITUM SANCTUM QUI.... Potest quidem intelligi visibilis Spiritus sancti communicatio, facta apostolis et primis Christianis; sed debet etiam intelligi invisibilis Spiritus sancti communicatio facta nobis per baptismum et alia sacramenta; tunc enim datur Spiritus sanctus, qui per charitatem sanctificat animam, eamque virtutibus ornat, et in ea sanctificata et ornata habitat tanquam in templo.

Duplex itaque fit nobis donum in justificatione; Spiritus sanctus, increata charitas, et charitas creata.

tur, nec fallit, sed eum certò perdueit ad assecutionem rei speratae à Deo. Spes, inquit Bernardus, serm. 57 in Cant., non confundit, quia infundit certitudinem; ter haec enim ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro quod simus filii Dei. Denique spem charitate formatam intelligi, docet probatio sequens.

*Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quod dixi spem non confundere, patet utique ex charitate quam Deus nobis copiosè exhibuit, effundendo in nos Spiritum sanctum, tanquam pignus hereditatis promisse, per multiplicitatem quæ nobis impertivit; nam ex acceptis confirmamur et certi reddimur de futuris. Queres, quenam hic intelligatur charitas Dei? S. Crysost., Theophyl., Ambros., Cajetan. et Toleatus, respondent, quod charitas Dei sit charitas quæ est in ipso Deo, quæ Deus nos diligit: haec *diffusa vel effusa est in cordibus nostris*, quia in iis efficit charitatem, gratiam, omniaque dona et virtutes Spiritus sancti. Secundò, S. August., Bernard., Anselm., et passim doctores scholastici, in*mō concil. quoque Trid.*, sess. 6, c. 7, charitatem Dei, hic intelligunt non eam quæ est in ipso Deo increata et eterna, sed eam quæ est in nobis à Deo creata et donata in tempore, quam scilicet Deus nobis infundit, ut eum diligamus; illa enim propriè diffundi vel effundi dicunt, q. d. Paulus: Spes aeternorum non confundit nos, quia charitatem habemus, quæ Deum diligimus, sumusque Dei amici; Deus autem amicos suos in se sperantes non confundet, in*mō* verò iisdem diligentibus se haec sperata eterna bona preparavit. Augustinus ita scribit: Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non quæ nos ipse diligit, sed quæ nos facit dilectores suos; sicut dicitur justitia Dei, quæ nos justi ejus munere efficiunt, et Domini salus, quæ nos salvos facit. Plenissime erit sensus, si charitatem Dei utramque accipias, scilicet creatam et increatam, et de utraque hinc locum explicat Origen., Theodor., OEcumen., et D. Thomas; q. d. Paulus: Charitas Dei increata effundit se per charitatem creatam à se diffusam et effusam in cordibus nostris. Nam charitatis Dei in cor-*

Increata quippe Dei charitas sese effundit per charitatem creatam à se diffusam in cordibus nostris. Et haec utraque charitas, hoc utrumque donum est primum spei nostræ fundamentum, seu filiorum Dei gloriam firmissimè speramus, quia Spiritum sanctum pignus hereditatis æternæ recepimus.

VERS. 6. — *UT QUID ENIM CHRISTUS....* En secundum divini in nos amoris testimonium et spei nostræ fundamentum, mors Christi pro nobis adhuc peccatoribus. *Ad quid enim, subaudi, nisi ut suam erga nos Deus charitatem ostenderet, spesque nos non confunderet, Christus, ex præscripto Patris, pro nobis adhuc impiis et peccatorum infirmitate languentibus, tempore constituto, exactis Danielis hebdomadibus, MORTUUS EST.*

VERS. 7. — *VIX ENIM PRO JUSTO QUIS MORITUR....* Vix enim pro alio, licet justo, quis moritur. *NAM PRO BONO, etc.; dixi vix, quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustineat vitam exponere. BONUS HIC EST BEFICIEB, benefactor.*

VERS. 8. — *COMMENDAT AUTEM CHARITATEM....* In hoc autem Deus summam suam in nos charitatem demonstrat et illustrem reddit; *QUOD CHRISTUS PRO NOBIS, non justis, sed peccatoribus; et ideo suis inimicis mortuus est.* Duo perpende: primum quod mortuus est; secundum, quod pro inimicis.

dibus nostris effusio, secundum effectus divinæ erga nos charitatis intelligi debet, id est, secundum dona Spiritus sancti nobis collata ac nobis inherentia; quemadmodum ipse Paulus exponit, cùm addit: *Per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Unde fit consequens in nobis esse et cordibus nostris inherere charitatem reciprocum erga Deum. Nam præcipue dari nobis dicitur Spiritus sanctus propter donum charitatis, quod et cæteris Spiritus sancti charismatis excellentius est, et maxime necessarium.

VERS. 6. — *Ut quid enim Christus, etc. Sensus est, Christi tantam erga nos fuisse charitatem, ut pro nobis quando adhuc eramus infirmi, hoc est, variis peccatorum languoribus detenti, et proinde etiam impii, id est, injusti et peccatores, mori non dubitaverit tempore à patre constituto. Tanta est Dei charitas erga nos, ut dederit nobis Spiritum sanctum, quo ex inimicis facti sumus amici; igitur non frustrabit nos spe promissionis aeternæ glorie, quia si, cùm adhuc peccatores essemus, adeò nos dilexit Christus, ut pro nobis mortem oppeteret, quanto magis nobis jam sanctificatis et amicis prestatib[us] cartera que promisit?*

VERS. 7. — *Vix enim pro justo quis moritur, Græcè morietur, id est, mori paratus sit. Vix reperiri aliquem inter mortales qui pro justo homine liberando velit se dare in mortem.*

Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Dico vix reperiri qui pro justo moriatur; non simpliciter nego reperiri, quia forsitan reperiatur aliquis qui id faciat, id est, pro justo et bono homine etiam mori audeat, sustinet, in animum inducat.

VERS. 8. — *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis (in nos, erga nos), quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Ecce haec est charitas Dei et Christi in nos. Sensus: Magna quidem charitas apud homines aestimatur, si, quod rarissimum est, pro justo aut bono quis appetat mortem. *At Deus suam erga nos charitatem commendat ac testatam facit, atque humanæ charitatem longe maiorem ostendit in eo quod pro nobis injustis et peccatoribus Christum Filium suum mori voluit.*

VERS. 9. — *Multò igitur magis, nunc.... Multò magis igitur per ipsius sanguinem, sive nobis applicatum, justificati, per ipsius merita servabimur ab ira Dei, in iudicio.*

VERS. 10. — *Si enim cum inimici essemus.... Si enim adhuc inimicos, Deo, per mortem nos reconciliavit, multò magis reconciliatos salvabit per vitam suam gloriosam. Perpende antithesin inter amicos et inimicos, inter mortem et vitam. Vita continet omnipotentiam Christi, cui omnis potestas data est. Si ergo mortalibus adhuc Christus, pro nobis inimicis suis, tanta fecit et passus est, quid vivus, gloriosus et omnipotens, non faciet pro suis amicis et filiis? certissimè persicet quod coepit; salvabit in æternum quos in tempore reconciliavit. Spes non confundit; hanc certitudinem mihi præbet immensus in me amor Dei.*

Mirus est hic locus ad firmandam spem nostram, præcipue ob immensitatem charitatis Dei et Christi pro nobis: vix D. Paulus ex illo potest exire et sibi met ipsi satisfacere, de hac charitate cogitans et loquens. Hæc charitas, inquit, omnem superat charitatem; inter homines enim vix est ulius qui mori velit pro homine sancto, etiam benefactore; Christus autem homo Deus, pro nobis peccatoribus et inimicis suis mortuus est, et cruentè et ignominiosè mortuus est. Tanta passus pro peccatoribus et inimicis, quid non faciet pro reconciliatis et amicis? Si per mortem reconciliavit peccatores, quid vivens, gloriosus, omnipotens, non faciet, ut pretio sanguinis sui reconciliatos salvet in æternum? Hinc quis christianus, in sanguine Christi justificatus non speret? quis Christo non dicat: *Tu es, Domine, spes mea; in te totum spero: et in mortem tuam, et in vitam tuam spero: mors tua reconciliatio mea est; vita tua gloriosa, salus mea erit; per mortem tuam Deo reconciliatus, spero et quod per vitam tuam salvabor in æternum.*

VERS. 11. — *Non solum autem; sed et gloriatur*

VERS. 9. — *Multò igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim mortuus est Christus ut nos peccatores justificaret, ergo multò magis postquam per ejus sanguinem, id est, passionem quam suum sanguinem profudit, justificati sumus, per ipsius ejusdem merita servabimur in extremo iudicio ab ira divinâ, id est, vindictâ et punitione in impios exercendâ.*

VERS. 10. — *Si enim cum inimici essemus, etc. Quod dicit in vita ipsius, mihi sensus videtur: Filio ipsius jam vivente, nec amplius morituro, presertim cum ad dexteram ipsius sedens etiam interpellet pro nobis. Diversis præpositionibus usus est Apostolus, dicendo, per mortem, in vita, quia in priori pretium significatur et meritum redemptoris; in posteriori status ejusdem feliciter regnantis, ad quem per suam passionem et mortem evectus est, id est, vita immortalis et gloriosa. Tamquam dicit Apostolus: Si nos inimicos reconciliavit Patri Christus patiens et moriens, quanto magis reconciliatos salvabit vivens et regnans?*

VERS. 11. — *Non solum autem, reconciliati; sed et gloriatur in Deo, etc. Gloriatur, Græcè, gloriante, ut participium participio respondeat; non solum reconciliati, sed et gloriante. Gloriatur, inquam in Deo, vel ut Patre, cuius filii facti sumus adoptione per gratiam reconciliationis; vel ut omnis nostre justitiae, reconciliationis et renovationis auctore. Sic*

in Deo.... Non solum autem, supple, gloriatur in spe gloriae filiorum Dei, et in tribulationibus ad hanc gloriam conducebilibus, ut v. 3 dictum est: huic enim reddit oratio. Sed et in ipso Deo, gloriae fonte et centro, gloriatur, in Deo, inquam, gloriatur per Dominum nostrum Jesum, per quem sumus cum Deo reconciliati.

Gloriamur ergo quod cum Deo reconciliati sumus, et quia illum jam habemus Patrem, amicum, supra modum dilectorem. Gloriatur et quod, per Christum mediatorem nostram, Deo reconciliati sumus, seu quia talem et tantum habemus reconciliationis auctorem.

Quartus hic est *justificationis effectus*, gloriatio in Deo Patre nostro, et in Iesu Christo, reconciliatore nostro; reconciliatore, inquam, nobilissimo, beneficentissimo, omnium coelestium benedictionum mediatore. Vide Ephes. 1, 5.

VERS. 12. — *PROPTERA SICUT PER UNUM HOMINEM.... Propterea, haec particula sermonem jungit cum eo quod proxime dixit: Per quem reconciliationem accepimus, causamque reddit, cur tali et tanto reconciliatore indigebamus.*

Apostolus itaque de nostrâ cum Deo reconciliatione agens, rem, ab altiori principio repetit, seu originalem corruptionis nostræ causam ostendit, Adæ scilicet peccatum; ut nostræ reparations auctorem Christum, omnis justitiae fontem, ostendat.

Ac 1° comparat gratiam Christi cum peccato Adæ, ostenditque in hoc utrumque convenire, quod utrumque ab uno homine in omnes pertransiit. *Propterea, id est, propterea quod, quia, nam, sicut per unum hominem, Adamum, scilicet, ut v. 14 explicat, PECCATUM originale, et tota series peccatorum actualium ex originali secura, INTRAVIT IN MUNDUM, id est, in homines incolas mundi, ET PER PECCATUM MORS corporalis, et aliae poenae in OMNES HOMINES pertransierunt; in quo,*

enim in Deo gloriandum esse passim docet et hortatur Apostolus.

VERS. 12. — *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit. Sicut per Adam sumus in peccatum lapsi, ita per Christum ad justitiam reducti. Intendit Apostolus comparare primum hominem cum secundo, id est, Adam cum Christo, ut si dieas: Sicut Adam nocuit humano generi, ita Christus profuit. Propterea, quia scilicet tantæ charitate, ut jam ostendi, nos Christus amat, ut suâ morte reconciliaret nos Patri. Pergit enim hic Apostolus ostendere magnitudinem charitatis Christi erga homines, q. d.: *Propterea, id est, jam ut amplius declarem, charitatem Christi in homines, propterea dico eum esse secundum Adam, eumque, propter charitatem et beneficia in homines collata, magis nostrum esse parentem, quam fuerit Adam; cum hic mortis, Christus vero vita sit auctor filii suis omnibus.**

Et per peccatum mors, scilicet intravit in mundum: mortem corporis intelligit. Sicut enim Adam per peccatum non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus in deterius mutatus est, ita in omnes posteros eamdem utramque corruptionem transmisit.

Et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt. In quo, id est, in Adam. Dicuntur autem omnes peccasse in Adam, tamquam in principio et radice totius generis, quoniam in lumbis ejus erant,

scilicet Adamo, Gr. ἐπ' ἂ masculinī generis; ἀμαρτία, peccatum, feminini; hinc in Græco nulla aequivocatio; in quo igitur Adamo, tanquam in fonte et principio humani generis, OMNES PECCAVERUNT. Ecce primum comparationis membrum ab Apostolo positum; at impetu spiritus abreptus, alterum comparationis membrum differt usque ad v. 18: *Igitur sicut per unius delictum, etc.*; ibi enim absolutur comparatio. Agnoscendum est igitur hic hyperbaton, quo per longam parenthesim Apostolus et peccati originalis universalitatem confirmat, et institutæ comparationis dissimilitudines recenset.

2º Confirmat omnes in Adamo peccavisse, seu quod dixit in v. 12: *In quo omnes peccaerunt.*

VERS. 13. — USQUE AD LEGEM ENIM PECCATUM ERAT; id est, ab Adamo usque ad legem exclusivè, seu ante legem datam, peccatum tam originale, quam actuale fuit in mundo.

PECCATUM AUTEM NON IMPUTABATUR. Gr., non imputatur, non existente lege. Juxta quam lectionem sensus est: Ubi non est lex, ibi peccatum non imputatur. Sed Syriaca versio sicut et nostra habet, non imputabatur; Aethiop. et Arabica, non reputabatur; id est, vix reputabatur, vix existimabatur ab hominibus solum naturam et concupiscentiam sequentibus et legem nondum habentibus, quæ peccati foeditatem ipsis ostenderet. Vel cum aliis, non imputabatur à Deo ad tantam poenam; ita Gagnæus; seu non imputabatur tam graviter, cùm lex scripta non esset, ut ait Dionys. Carthusianus.

VERS. 14. — SED REGNAVIT MORS AB ADAM. Probat ex effectu et poena peccati, morte scilicet, quod omnes etiam ante legem erant obnoxii peccato.

Regnavit mors, et ne fortè excipias infantes à peccato, quia rationis nondum compotes, addit: ETIAM IN EOS, QUI NON PECCAVERUNT, peccato actuali, seu propriâ

quando ille peccabat. Unde S. Augustinus: In quo, inquit, omnes peccaerunt, quando omnes ille unus homo fuerunt.

Apostolus ait peccatum intrasse per Adam, sicut justitia intravit per Christum: Per unum hominem, puta Christum, fuit justitia in mundum ingressa, et per justitiam vita. Itaque vita in omnes pertransiit, in quo omnes justificati et vivificati sunt, quicumque ex Christo per baptismum et gratiam renati sunt.

VERS. 15. — Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; de peccato generaliter loquitur, ut etiam actualia comprehendat; quorum omnium fons et fomes est originale peccatum, sive ea sint transgressiones, sive non. Non solum tempore legis, quando manifesta est transgressio, verum etiam ab initio usque ad tempus quo lex data est, peccatum erat in mundo.

Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Negat Apostolus sine lege peccatum imputari, non simpliciter; sic enim ante legem justi fuissent omnes, juxta illud: *Beatus iñ cui non imputavit Dominus peccatum; sed imputati ad transgressionem.* Quia, sicut dictum est cap. superiori, ubi non est lex, nec prævaricatio. Sed quares: Si non imputabatur peccatum ante legem, quomodo tam graviter à Deo puniuntur legitur, ut nunc mundum diluvio deteret, nunc Pentapolim incendio subverteret, Cain vagus et profugus esset super terram, etc.? Responsio patet ex dictis. Nam puniti fuerunt hi omnes, non ob transgressionem

voluntate, sicut Adam; sola itaque mortis illorum causa fuit peccatum originale.

Argumentum ergo Apostoli hoc est: Mors, quæ est poena, effectus et comes individua peccati, erat in mundo ante legem, et regnabat ab Adamo in omnes homines, etiam in illos qui actu non peccaerant, sicut Adam; ergo peccatum, quod est causa mortis, erat in omnibus hominibus, etiam infantibus, ante legem; licet tune non reputaretur ab hominibus, naturæ corruptionem et solam concupiscentiam sequentibus; seu licet minus à Deo imputaretur, utpote nondum lege positivæ expressè prohibitum. Et ne dicatur fuisse peccatum actuale, addit mortem tune regnasse, etiam in eos qui actu non peccaerunt, sicut Adam, id est, in infantes; ergo ob solum peccatum originale. Græcus textus et omnes versiones Syr., Arab., Aethiop., habent: *Qui non peccaerunt.*

IN SIMILITUDINEM PRÆVARICATIONIS AD. E, id est, peccato aliquo actuali, sicut Adam, QUI EST FORMA FUTURI. Gr.: *Typus illius futuri;* Syr.: *Qui est typus ejus qui erat futurus*, id est, qui Adamus erat typus et figura Christi venturi et rerum à Christo gerendarum. Similes equidem sunt, sed in contrarium, Adamus et Christus; uterque caput et origo; ille peccati, hic gratiae; ille mortis, hic vitæ; ille damnationis, hic salutis et gloriæ.

Adamus peccando posteritatem suam perdidit: Christus moriendo genus humanum reparavit. Adamus ergo, sui in nos peccati transfusione, figurabat Christi justitiae in nos transfusionem, quemadmodum inquit D. Chrys. Adamus omnibus à se (etiamsi de ligno non comedissent) auctor mortis exstitit, ejus, quæ ob cibum illum introducta est: sic et Christus omnibus à se quamvis justè non agentibus, justitiae tamen conciliator exstitit ejus, quam omnibus nobis per crucem largitus est.

legis alicujus à Deo positæ (neque enim data erat lex), sed propter violata jura naturæ peccatis tam magnis, tamque manifestis, ut ultionem provocarent ejus qui auctor est naturæ.

VERS. 14. — Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen. Quamvis, inquit, ante legem peccatum non imputabatur, erat tamen in mundo, et propter hoc mors ob peccatum invicta regnavit, id est, grassata est, tyrannide exercevit in genus humanum, etiam tunc eo tempore quod legem datam antecessit. Id enim est ab Adam usque ad Moysen. Nam per peccatum mors, sive illud imputetur, sive non.

Etim in eos qui non peccaerunt in similitudinem prævaricationis Ad. E. Id est mors regnavit etiam in eos qui non peccarunt actu, ut fecit Adam, puta in infantes; ex morte enim infantium, rectè colligit Apostolus eorumdem peccatus; quod cùm non possit esse actuale, sequitur debere esse originale contratum ex Adamo.

Qui est forma futuri. Qui Adam est forma futuri, id est, figuram gerit ejus qui venturus erat, scilicet Christi, quem alibi vocat novissimum Adam, 1 Corinth. 15. Sunt enim Adam et Christus velut duo principia mutuo opposita respectu hominum. Per Adam enim peccatum et mors intravit in mundum; per Christum justitia et vita. Sicut Adam solus totam posteritatem peccando perdidit, ita Christus solus moriendo reparavit.

VERS. 15. — SED NON SICUT DELICTUM. Dixit versu 14 Adamum fuisse typum Christi, quia sicut ille omnibus à se natis auctor est mortis, ita Christus omnibus à se renatis, auctor est vitæ. Ecce similitudo. Nunc affert dissimilitudines : nec enim, ut ait D. Chrysostomus, paria sunt peccatum et gratia, mors et vita, diabolus et Deus ; sed horum discriben infinitum.

SED NON SICUT DELICTUM. Gr., παράπτωμα, casus, ruina, offensa Adami. Syr. : At non ut lapsus; ITA ET DONUM. Gr.: χάρισμα, gratia, beneficium, redemptio Christi.

SI ENIM UNIUS, scilicet Adami, DELICTO MULTI, id est, omnes, ut v. 18 explicat, MORTUI SUNT, id est, facti sunt mortales; MULTO MAGIS, id est, multò copiosius, gratia et misericordia Dei, IN GRATIA UNIUS HOMINIS, id est, in gratiam unius hominis. Syr. : Propter unum hominem Jesum Christum; IN PLURES, Gr., in multis. Syr., in multis; ABUNDAVIT, quos facit pro æternitate immortales.

Nota quod *plures*, Gr. πολλοις, multis, non est hic comparativum πλειστους; et multò magis non significat multititudinem eorum qui Christi gratiæ participes fiunt, quasi plures Christi gratiam habeant quam Adæ peccatum; sed significat copiam beneficiorum Christi, scilicet Spiritus sancti dona, justitiam, perseverantiam in gratiâ; denique vitam æternam.

Primum itaque discriben inter gratiam Christi et Adæ peccatum, est quod longè abundantior sit Christi gratia, seu plura conferat bona, quam peccatum Adæ invexerit mala. Minùs nocuit Adamus quam profuit Christus, siquidem Adæ peccatum vitam tantum absulit; gratia vero Christi, præter vitam redditam, multa Spiritus sancti dona, et immortalitatem ipsam confert. De his rursus infra, v. 17.

VERS. 16. — ET NON SICUT PER UNIUS DELICTUM. Gr. : Per unum peccantem; Syr. : Neque ut delictum unius, id est, nec ita se habet donum Christi, ac peccatum Adami. Non enim sicut Adamus, per unum

VERS. 15. — Sed non sicut delictum, ita et donum; non similiter, inquam, è contrario comparata, id est, peccatum Adæ in malum, et gratia Christi in bonum; cum haec illo sit multò potentior et efficacior. Delictum hinc et in sequentibus vocal quod superius peccatum. Huic delicto et offensæ opponit gratiam, donationem et gratuitum beneficium Christi, scilicet ejus redemptiōnem, satisfactionem, meritum gratiae et remissionis peccatorum; ex quo, quasi causâ, manat effectus, donum gratiae et justitiae nobis inhærens, q. d. Parvus fuit et exiguis casus et ruina Adæ p̄e reparatione et gratiâ Christi, quia bona et beneficia Christi longè potiora et efficaciora sunt peccato Adæ.

Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum in gratiâ (per gratiam) unius hominis Iesu Christi in plures abundavit. Nam per unius quidem hominis delictum seu transgressionem multi, id est, omnes ex eo propagati, mortem incurront; verum multò magis per gratiam unius hominis Iesu Christi, id est, propter ejus merita, Deus in multis, scilicet omnes electos, vel omnes ad Christum pertinentes, gratiae sua dona largiter effundit.

VERS. 16. — Et non sicut per unum peccatum, supple, Adam inficit omnes, ita et donum, supple, Christi, ab uno tantum peccato liberat, sed à multis, quæ po-

peccatum omnes inficit, ita Christus ab hoc uno tantum peccato justificat, sed à multis et à variis peccatorum generibus.

Est altera dissimilitudo. Præcellit gratia Christi, in eo quod ab omnibus peccatis, non tantum originali, sed et actualibus liberat, cùm ob unius Adæ peccatum, unius tantum originalis peccati simus obnoxii; sieque Christi gratia potentior ad salvandum, quam Adæ peccatum ad perdendum.

NAM JUDICIO, id est, sententia Dei condemnatoria, EX UNO Adæ peccato; GRATIA ACTEM Christi justificat non tantum ab hoc Adæ peccato, sed et ab omnibus aliis.

VERS. 17. — SI ENIM UNIUS DELICTO MORS REGNAVIT PER UNUM. Syr. : Nam si propter delictum unius regnavit mors, multò magis ii qui accipiunt multitudinem illam gratiæ, et doni, et justitiae, in vitâ regnabunt per unum Jesum Christum.

Repetit quod v. 15 dixit, sed repetit cum expressiori similitudine et dissimilitudine; similitudine quidem regni, oppositione verò mortis et vitæ: sicut enim Adamus regnum mortis invexit in mundum, ita Christus regnum vitæ induxit; in quo summa est abundantia gratiæ, justitiae et omnium donorum; quam abundantissimam gratiam qui acceperint, regnabunt in æternum.

Duo sunt hominibus magna et gratissima, scilicet vita et regnum; immortalitas et summus honor. Haec duo Christus dabit omnibus justis; quippe regnabunt in perpetuas æternitates.

VERS. 18. — Igitur SICUT PER UNIUS DELICTUM. Syr. : Sicut ergo propter delictum unius existit condemnation in omnes homines, ita propter justitiam unius futura est justificatio ad vitam omnibus hominibus.

Hic tandem, post longam parenthesim, in qua institute comparationis quasdam ostendit disparitates, redit ad id quod incœperat, v. 12; ibi incœpit: Propterea sicut, etc.; hic igitur sicut, etc., id est, sicut per-

steri peccato Adæ addiderunt, et addent. Ita Theophylactus.

Nam judicium quidem ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem. Judicium, id est, reatus, scilicet fluxit ex uno peccato Adæ in condemnationem, ut omnes etiam parvuli essent obnoxii condemnationi, id est, pœnae damni, etsi non sensū, ut docent plerique scholastici. E contrario beneficium et gratia Christi ex multis delictis processit ad justificationem, ut scilicet non ab uno, sed à multis, imò ab omnibus peccatis nos justificaret. Opponit Paulus gratiam et reatum; rursum, justificationem et condemnationem.

VERS. 17. — Si enim unius delicto mors regnavit per unum, etc. In vitâ regnabunt, q. d. : Adam invexit regnum mortis, Christus vero eminentius, et gratiâ, justitiâ, bonisque omnibus abundantius invexit regnum vitæ, in quo nos reges fecit, ut vitam hic gratiâ divinam, et postea sine morte æternam et gloriam adipiscamur in celis. Ita Theophylactus. Nota: non dicit Paulus : Vita regnabit, sicut dixit : Mors regnabit, quia suavius et gloriōsius sonat, justificatio regnabit in vita per Christum, quam si dixisset : Vita regnabit in justificatione per Christum.

VERS. 18. — Igitur sicut per unius delictum in omnes

unius Adami peccatum, reatus ad condemnationem per transiit in omnes homines, sic per unius Christi justitiam, justificatio transiit à Christo in OMNES HOMINES, qui credunt in ipsum. Sicut enim ad contrahendum Adæ peccatum, necesse est ab Adamo nasci, sic ad justitiam Christi participandam, necesse est in Christo spiritualiter renasci, per baptismum scilicet, in quo resurgimus à morte peccati in Adamo contractâ, ad vitam gratiae, justitiae et gloriae.

VERS. 19. — *SICUT ENIM PER INOBEDIENTIAM.* Quia hæc doctrina magni momenti est, et quasi christiana doctrinæ caput; hinc eam aliis verbis repetit, MULTOS hic dicens, quos antea dixit, OMNES; et præsens durabile, exprimens per futurum, CONSTITUENTUR, abhinc scilicet usque ad finem mundi. Ex hoc v. colligitur quod Adæ peccatum fuerit inobedientia; nec obstat quod dicatur Eccles. 40, 15 : *Initium omnis peccati superbia, quia ut ibidem dicitur, initium superbiæ hominis apostature à Deo;* id est, prima pars superbiæ consistit in eo quod homo nolit Deo subjici, ejusque præcepta servare. Itaque Adæ peccatum fuit inobedientia, non secundum actum exteriorem, ut ait hic D. Thom., sed secundum interiorem motum superbiæ, quo voluit præcepto divino contra ire.

Hinc sequitur quod iuobedientia sit peccatum universale et in omnibus peccatis reperiatur. Ex eodem v. colligitur quod in Christo vera fuit obedientia, quâ se Patris sui, ut superioris, præcepto subjecit; ac consequenter datum fuit illi à Patre moriendi præceptum; *factusque est obediens usque ad mortem.* Nec obstat quod dicatur mortuus ex charitate, quia, ut ait idem S. Thomas, hoc ipsum quod obediuit, processit ex dilectione quam habuit ad Patrem et ad nos.

Obedientia Christi fuit perpetua, et per omne vitæ tempus; hinc in singuli numero exprimitur.

PRIMA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Animadverte quomodo catholicam fidem de peccato originali, ab omnibus hominibus etiam infantibus contracto, ita stabiliat Apostolus, ut et omnia haereticorum subterfugia occludat.

Per unum hominem, Adamum, omnium hominum patrem et caput, peccatum, scilicet originale; hinc in singulari numero expressum, ait D. Thomas; intravit in mundum, in homines mundi incolas; et ne per peccatum, intelligas peccatum metonymicè, seu peccatum peccati, id est mortem, addit: Et per peccatum mors. Ergo per peccatum supra non intellexit mortem, sed peccatum propriè dictum, quod est causa mortis. Ne etiam dicas peccatum intrasse et pertransisse in omnes homines, per solam imitationem, non per propagationem naturalem; Apostolus multoties affirmat

homines, supple, reatus pertransiit, in condemnationem, et sic per unius (Christi) justitiam, id est, meritum, quod est causa nostræ justificationis et justitiae, in omnes homines, supple donum et beneficium Christi pertransiit, scilicet in omnes homines, qui sunt ex parte Christi, ad efficiendam in eis justitiam quâ perducantur ad vitam aeternam; ac si dixisset, ad justificationem vitalem seu vivificantem. In justificationem vitæ, quâ à morte peccati ad vitam gratiae et gloriae revocamus.

peccatum intrasse in mundum per Adamum, sicut justitia per Christum intravit; atqui justitia non imitacione tantum, sed propriè et per se, et per regenerationem in Christo nobis communicatur; ergo par modo peccatum in mundum intravit per Adamum.

In quo omnes peccaverunt, id est, in quo uno homine tanquam in capite omnes homines, ex decreto Dei, moraliter inclusi et contenti, peccaverunt. Evidem, illud in quo, aliqui non tantum recentiores, ut Erasmus, Grotius, sed et antiquiores, v. g., D. Chrysostomus, vertunt *quatenus, in quantum.* Sed præterquam quod hæc expositi non est æquè litteralis, non impedit quin ex hoc textu colligatur peccatum originale; quoniam enim omnes homines, etiam infantes peccaverunt, nisi in Adami patre suo?

Manet ergo catholica veritas, quod omnes homines etiam infantes, in Adamo, radice, parente, ac principio suo peccaverunt; et ita definitum est in concilio Arausicano, Milevitano et tandem Trident., sess. 5, c. 4. Adamus quippe pater et princeps noster, omnes homines continebat et repræsentabat; omniumque hominum voluntates sic erant, ex Dei decreto, in Adami voluntatem transfusæ, ut ipso Adamo peccante censeamur omnes peccavisse.

Excipe Christum Dominum, Redemptorem nostrum, et propter ipsum excipe B. Deiparam Virginem, primogenitam redemptionis Filii sui filiam, ut ait S. Bernardinus.

SECUNDA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Adverte quomodo D. Paulus ita fidem circa peccatum Adæ doceat, ut circa illud nihil curiosum aut incertum dixerit. Duo tantum nos docet Apostolus: primum, quod per Adamum peccatum intravit in mundum; secundum, quod per Adæ peccatum, mors transiit in omnes homines.

Utinam tanti doctoris imitemur sobrietatem, nec in incertis et inutilibus quæstionibus tempus teramus, iis contenti quæ docuit Spiritus sanctus, et quæ Ecclesia definiuit, scilicet: *Quod Deus creavit hominem inextirpabilem;* seu, ut est in Græco, ad immortallitatem, id est, ut esset immortalis, si Deo paruisse et in rectitudine et innocentia, in quâ creatus fuerat, perseverasset. *Invidiâ autem diaboli peccatum intravit, et per peccatum mors regnabit in orbe terrarum,* Sap. 2, v. 23. De Evâ nihil dicit Apostolus, sed de Adamo, quem solùm comparat et opponit Christo, quia licet prima peccârît Eva, Adamus tamen primaria causa fuit peccati originalis, sicut et generationis. Unde quasi certum videtur quod si non peccasset Adam, Eva suum ad nos peccatum non transudisset. Illa enim

VERS. 19. — *Sicut enim per inobedientiam unius hominis (Adæ) peccatores constituti sunt multi (omnes Adæ posteri), ita per unius (Christi) obedientiam justi constituentur multi, omnes scilicet qui ex Christo per fidem et gratiam renascuntur. Adverte hinc quis et quantius fuerit fructus unius obedientie, et unius inobedientie. Nota etiam Apostolum id quod prius peccatum et justitiam dixerat, nunc inobedientiam vocare: ex quo intelligitur de actuali peccato Adæ deque actuali justitiâ Christi. Paulum fuisse locutum.*

non erat typus Christi, ut falsò dixit Ambrosiaster, sed Adamus.

TERTIA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Adverte quomodo in praecedentibus versibus Apostolus comparet, opponat gratiam Christi cum Adæ peccato, hancque illi præponat; ob id, ait D. Chrys., voci huic, *unus, unius*, sursùm ac deorsum insistit.

Ex uno facto, apud Judæos noto et recepto, aliud factum probat, quod Judæi recipere recusabant. Nimirum, ex omnium hominum condemnatione, ob unius Adæ peccatum, probat omnium hominum, ex unius Christi Domini meritis justificationem, utpote Deo convenientem et creditu nobis faciliorem. Igitur si factum fuit illud, multò magis et hoc; id est, si *unius delicto mortui sunt omnes, multò magis et convenientius, ut unius hominis gratiā vivant omnes.*

Est ergo hæc similitudo inter Adamum et Christum, quod sicut Adam omnes perdidit, Christus omnes reparavit. Est autem dissimilitudo multiplex: prima, quod Adam unicum peccatum nobis transmisit; Christus ab omnibus prorsus peccatis, non originali tantum, sed et actualibus liberat; et in hoc gratia Christi præcellit Adæ peccatum. Altera dissimilitudo et excellentia gratiæ Christi, quod Adamus peccato suo nos originalis justitiæ gratiā privavit; at Christus abundantiam gratiarum, justitiæ et omnium donorum dedit; dat ergo gratiam uberiorem, abundantiorum, virtutes, quæ non fuissent in statu innocentiae, patientiam, pœnitentiam, martyrium, virginitatem, apostolatum, virtutes religiosas, etc. Dat gratiam potentiores; per gratiam in Adamo perditam, poterat homo perseverare; per gratiam Christi datur actu perseverare, et quidem in tantâ infirmitate, inter tot hostes, constitutis. Dat gratiam intensiorem, in gradu intensiori et cum augmento continuo. De B. Virgine et de SS. Apostolis, et aliis insignioribus sanctis dubitari non potest. Dat gratiam extensiorem, ad plures se extendentem ad quos non se extendit Adæ peccatum; ad Deciparam Virginem, quæ est gratiarum pelagus, et quæ plus habuit gratiæ, quam omnes alii homines; ad angelos, quos multi credunt per Christi merita justificatos. Dat gratiam sufficientiorem, cùm Christi gratia sufficiat non tantum ad salvandum Adæ posteros, sed et infinitos homines et mundos producibilis.

QUARTA OBSERVATIO DOCTRINALIS.

Ex hæc Christi gratiæ excellentiæ collige quantum

VERS. 20. — *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum, q. d.* : Obiter et quasi furtim ad tempus breve, scilicet usque ad adventum Evangelii intravit lex in mundum, ut esset Judeorum quasi pedagogus ad Christum. Subintravit, directè quidem ad hoc ut disolutos hominum mores restringeret, illosque duceret ad Christum, qui eos sanaret; sed indirectè ad id quod sequitur, scilicet, *ut abundaret delictum, q. d.* : Unde factum est ut abundaret delictum. Vocula enim ut, consequentiam significat, non causam;

Nitimus (enim) in vetitum semper, cupimusque negata.

Lex, inquit Augustinus, ideo data est, ut crescente peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur.

ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

Christo debcamus, et quæ nos in hoc nostro lapsus statu solari possint, etiam per comparationem ad statum innocentiae deperditum. Adamus equidem fuit in gratiâ creatus; nos verò lapsi, per Christum acceptimus abundantiam gratiæ et donationis, et justitiæ, ut ait Apost. v. 17. In Adamo, fateor, non fuit concupiscentiæ rebellio, quæ remanet in nobis etiam renatis; at hæc ipsa per Christum sit in nobis materia pugnæ, et victoriæ et triumphi. Ligno vitæ quidem in hoc statu nostro privamur; at Christus dat nobis panem vitæ, sacratissimam Eucharistiam, panem qui de celo descendit, et qui dat vitam æternam. Temporaliter morimur ob Adæ peccatum; at per Christum resurgemus ad vitam immortalem et gloriosam, tum animæ, tum corporis.

Gratias itaque immortales et æternas Christo Jesu, Redemptori nostro, qui nobis perditis redemptionem dedit abundantem, et superabundantem. Vide D. Chrys., hom. 10, hanc gratiarum Christi abundantiam mirè describentem: Christus, inquit, non solum vulnieri medicamen dedit; sed et sanitatem et pulchritudinem, et honorem et gloriam, et dignitatem longè naturam nostram superantem, etc. Multò plura dedit quam debebamus, et tantò plura quantò mare immensum ad pusillam guttam colatum.

VERS. 20. — *LEX AUTEM SUBINTRAVIT...* Ne ob dictum v. 13: *Usque ad legem peccatum erat in mundo,* putaret quis per legem abolitum fuisse peccatum, opportune dicit hic Apostolus quod tantum abest ut per legem Moysis sublatum fuerit peccatum, quin potius magis invaluerit. Itaque *lex Mosaica subintravit*, id est, quasi de transverso intervenit inter exordium peccati et exordium gratiæ, seu novæ justitiae; *UT ABUNDARET DELICTUM; ut*, significat effectum, non causam. Lex quidem intravit, et data est quasi pedagogus, ut hominibus patefaceret damna peccati, cosique duceret ad Christum, qui sanaret illos; sed per eam factum est, per accidens tamen, ut magis quam ante abundaret delictum: *UBI AUTEM ABUNDAVIT DELICTUM, id est, postquam autem, occasione legis, invaluit peccatum et mundus ad summum malorum venit, tunc missus est Christus, cuius adventu SUPERABUNDAVIT GRATIA.*

VERS. 21. — *UT SICUT REGNAVIT PECCATUM IN MORTEM, Syr.: per mortem, ita regnet gratia per justitiam, etc. Superabundavit, inquam, gratia, ut sieut*

Sensus: Ubi peccata occasione legis inundarunt, et homines convicti sunt suarum transgressionum, ibi redundavit gratia, id est, benignitas et misericordia Dei peccata remittens, et dona gratificantia tribuens. Nam quantò major iniqtitas peccantis, tantò major gratia remittens; et quantò majorem peccatorem quis fuisse se agnoscit, tantò majorem gratiam sibi constitutur impensam.

VERS. 21. — *Ut sicut regnavit peccatum in mortem, etc.* Sensus est: Ut, sicut regnavit, id est, longè lateque dominiam suum exercuit peccatum in morte, sive per mortem, videlicet per trahens homines ad mortem, ita etiam gratia et misericordia Dei latè dominetur, adducens justitiam, et per eam perducens homines ad vitam æternam, idque per meritum Redemptoris ac Domini nostri Jesu Christi.

usque ad id tempus, per universum orbem *regnavit* peccatum, peccatores in mortem pertrahens, tūm temporalem, tūm æternam, ita gratia Christi, destruccióne peccati regno, regnet per justitiam; quæ in vitam

perducat æternam; per Jesum Christum, qui sicut hanc justitiam in nobis efficit, ita et vitam dabit nobis æternam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maximè notanda ad pietatem, et in praxim accuratiùs redigenda.

Adnotandi quidem sunt omnes hic, v. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, enumerati nostræ justificationis effectus, et ob eos continua Deo Patri nostro, et Domino nostro Jesu Christo, nostro reconciliatori, gratiæ agendæ; illos vide in suis locis. At præsertim imprimenda in cordibus nostris duo spei nostræ fundamenta, v. 5, 6. Puderet nos homunculos Dei gloriam sperare, nisi firmissimum haberemus hujus spei fundamen-tum; quodnam igitur est illud? Constat equidem quòd Deus possit nobis suam dare gloriam; restaret tantummodò dubitandum an velit: at amor Dei in nos id asseverat. Unde verò hunc Dei in nos amorem novimus? Ex duobus: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, v. 5,* et *quia Christus pro nobis adhuc peccato-ribus mortuus est, v. 6, 7, 8, 9, 10.* En duo divini in nos amoris argumenta infallibilia. Deus ita me dilexit, ut Filium suum unigenitum, pro me misero peccatore, tradiderit in mortem. Deus ita me dilexit, ut in mea per baptismum justificatione, Spiritum sanctum suum mihi dederit, æternæ salutis pignus. Vide Commentar., v. 5 et 10.

Quis post talia divini amoris testimonia non speret? Sperent in te qui neverunt nomen tuum, Psal. 9, v. 11.

CAPUT VI.

1. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet?

2. Absit! Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

3. An ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?

4. Consequuntur enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus.

5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus simul et resurrectionis erimus.

6. Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.

8. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo:

9. Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur.

10. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quòd autem vivit, vivit Deo.

11. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro.

Tu es, Domine, spes mea, Psal. 90, v. 9. *Mihi adhærere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo meo spem meam,* Psalm. 72, v. 8.

ALIUD ADNOTANDUM.

Duplex et in Christo spei nostræ fundamentum scilicet illius et mors et vita, v. 9 et 10. *Pro delictis nostris mortuus est;* propter nostram justificationem resurrexit. Pro me moriens in cruce cum lacrymis et sanguinis effusione deprecatus est. Nunc in cœlis vivens appareat vultu Dei, et adhuc stygmatizatus orat pro me. Spero itaque in mortem quam pro me tulit; spero et in vitam misericordem quâ pro me gloriosus vivit. Si pro me peccatore tanta passus est mortal is, quid pro me pœnitente non faciet gloriosus et omnipotens?

Timeat quidem Christianus ob peccata sua; at multò magis speret ob Christi morientis et viventis merita. De judicio cogitans Christianus cogitet et de Christo judice: pro me mortuus est Christus, pro me orat à mortuis suscitatus; spero itaque et in æternum sperabo, et in mortem et in vitam Christi. *Etiamsi me occiderit, in eum sperabo.* Spes itaque nostra, gloriatio nostra, tota sit in Christo, et per Christum in Deo, v. 10.

CHAPITRE VI.

1. Que dirons-nous donc! Demeurerons-nous dans le péché pour donner lieu à cette surabondance de grâce?

2. A Dieu ne plaise! car étant une fois morts au péché, comment vivrons-nous encore dans le péché?

3. Ne savez-vous pas que nous tous qui avons été baptisés en Jésus-Christ nous avons été baptisés en sa mort?

4. Car nous avons été ensevelis avec lui par le baptême pour mourir au péché; afin que, comme Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts par la gloire de son Père, nous marchions aussi dans une vie nouvelle.

5. Car si nous avons été entés en lui par la ressemblance de sa mort, nous y serons aussi entés par la ressemblance de sa résurrection.

6. Sachant que notre vieil homme a été crucifié avec lui, afin que le corps du péché soit détruit, et que désormais nous ne soyons plus asservis au péché.

7. Car celui qui est mort est délivré du péché.

8. Si donc nous sommes morts avec Jésus-Christ, nous croyons que nous vivrons aussi avec Jésus-Christ;

9. Sachant que Jésus-Christ étant ressuscité d'entre les morts ne mourra plus, et que la mort n'aura plus d'empire sur lui.

10. Car quant à ce qu'il est mort, il est mort seulement une fois pour le péché; mais quant à ce qu'il vit maintenant, il vit pour Dieu.

11. Considérez-vous de même comme étant aussi morts au péché, et comme ne vivant plus que pour Dieu, en Jésus-Christ notre Seigneur.

12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus;

13. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniqutitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiae Deo.

14. Peccatum enim vobis non dominabitur; non enim sub lege estis, sed sub gratia.

15. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit!

16. Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem sive obediitionis ad justitiam?

17. Gratias autem Deo, quod fuitis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.

18. Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiae.

19. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae; sicut enim exhibuisti membra vestra servire immunditiae et iniurianti ad iniuritatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem.

20. Cùm enim servi essetis peccati, liberi fuitis justitiae.

21. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis? in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

22. Nunc verò liberati à peccato, servi autem facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam.

23. Stipendia enim peccati, mors: gratia autem Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.

12. Et ainsi que le péché ne règne point dans votre corps mortel, en sorte que vous obéissiez à ses désirs déréglés;

13. Et n'abandonnez point au péché les membres de votre corps pour servir d'armes d'iniquité; mais donnez-vous à Dieu, comme vivants, de morts que vous étiez; et consacrez-lui les membres de votre corps pour servir d'armes de justice.

14. Car le péché ne vous dominera plus, parce que vous n'êtes plus sous la loi, mais sous la grâce.

15. Quoi donc? pécherons-nous, parce que nous ne sommes plus sous la loi, mais sous la grâce? Dieu nous en garde!

16. Car ne savez-vous pas que, de qui que ce soit que vous vous soyez rendus esclaves pour lui obéir, vous demeurez esclaves de celui à qui vous obéissez, soit du péché pour y trouver la mort, soit de l'obéissance pour y trouver la justice?

17. Mais Dieu soit loué de ce qu'ayant été auparavant esclaves du péché, vous avez obéi du fond du cœur à la doctrine de l'Évangile, sur le modèle de laquelle vous avez été formés.

18. Et ainsi ayant été affranchis du péché, vous êtes devenus esclaves de la justice.

19. Je parle humainement, à cause de la faiblesse de votre chair. Comme donc vous avez fait servir les membres de votre corps à l'impureté et à l'injustice, pour commettre l'iniquité, faites-les servir maintenant à la justice pour votre sanctification.

20. Car lorsque vous étiez esclaves du péché, vous étiez libres de la servitude de la justice.

21. Quel fruit donc tiriez-vous alors de ces désordres dont vous rougissez maintenant? Car ils n'ont pour fin que la mort.

22. Mais à présent, étant affranchis du péché, et devenus esclaves de Dieu, le fruit que vous retirez est votre sanctification, et la fin sera la vie éternelle.

23. Car la mort est la solde du péché; mais la vie éternelle est une grâce de Dieu en Jésus-Christ notre Seigneur.

ANALYSIS.

Objicit et solvit difficultatem contra dicta in superiori capite, v. 20, multisque probat Christiano, non modo non peccandum, sed in justitiâ per Christum acceptâ perseverandum et crescendum.

Christianus non peccandum est; imò Christianus ad omnem peccati suggestionem debet insensibilis esse: quare? quia peccato mortuus est in baptismô, qui est mortis Christi typus et participatio, v. 2, 3.

Christianus debet in justitiâ perseverare, et continuò proficere: quare? quia in baptismô, qui est typus et participatio resurrectionis Christi, resurrexit, ut in novitate spiritualis vitæ ambulet et proficiat, v. 4. Hoc ipsum confirmat pulchra similitudine inoculationis, v. 5, et ex consideratione finis baptismi, v. 6, 7, 8.

¶ 9, 10, 11. Alteram indicat rationem, ob quam Christianus peccare non debet; sed Deo vivere; quia

scilicet Christus Christiani exemplar, à mortuis suscitat, non moritur amplius, sed totus Deo vivit.

¶ 12. Ex dictis concludit, quod Christianus nec debet peccati tyrannidi sese rursus subdere; nec illi tyranno arma præbere; sed Deo, suo Regi et benefactori, subdi, servire, sese totum dare, v. 13. De cætero facile est Christiano hanc peccati tyrannidem vitare; quia sub dominio Christi est, ubi abundat gratia, v. 14.

¶ 15. Ex hac abundantia gratiae rursus instat Apóstolus. An ideò peccabit Christianus, quia sub gratia? imò, Dei misericordiâ, à peccati servitute liber, debet totus Deo servire, cuius per baptismum factus est servus, v. 16, 17, 18.

¶ 19, 20, etc. Hanc Dei servitatem æquam, utilem, et gloriosam exhibet.

PARAPHRASIS.

1. An quia dixi, ubi abundavit delictum, superabundavit gratia, inferet aliquis in peccato permanendum; imò accumulanda esse peccata, ut gratia magis abundet?

2. Absit à piis mentibus nœc impia cogitatio! peccate enim mortui cum simus, quomodo rursus vivimus in illo? hæc duo, peccare et Christianum

esse, non minus inter se pugnant quam mors et vita.

3. An non recordamini quia quicumque in nomine et virtute Iesu Christi baptizati sumus, in similitudinem et representationem mortis illius baptizati sumus?

4. Etenim ad repræsentandam, etiam oculis, Do-

mini mortem; per baptismum, ter in aquis immersi, quasi sepulti fuimus; sicut Christus triduo fuit in terrā sepultus: ut quemadmodūm Christus per Dei virtutem à mortuis excitatus est, vitam acturus immortalem, ita et nos, per baptismum, hujus etiam Christi resurrectionis repræsentatores et participes, surgamus ex aquis, novam exinde vitam acturi, et in hac novā et cœlesti vitā perseveraturi, et in eam continuè progressuri.

5. Si enim, quasi surculi, per baptismum Christo insiti, ad ejus instar, mortui sumus, sanè et èdem ratione, Christo insiti, ad ejus instar resurgemus, novâque gratiæ vitâ, gloriosam ejus resurrectionem imitabimur.

6. Maximè si consideremus quòd in baptismo et per baptismum, qui est representatio mortis Christi, noster vetus homo unà cum Christo crucifixus est; ut aboleatur tota peccatorum congeries; ita ut peccatorum tyrannide non subdamur amplius.

7. Sicut enim servus mortuus non servit amplius, sic et nos, per baptismum, peccato mortui, ab ejus tyrannide liberi sumus.

8. Si autem peccato verè mortui sumus, sicut Christus pro peccato verè mortuus est, confidimus et quòd cum illo vitam agemus in æternum gloriosam.

9. Scimus enim quòd Christus à mortuis suscitatus, vivit immortalis, glorusus, beatus, ab omni mortalitate et mortalitatis ærumnâ liber.

10. Quantum enim attinet ad id quòd mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est; quòd autem nunc vivit, totus Deo vivit, totus in honorem Dei.

11. Ad illius igitur exemplum, reputate vos per baptismum, peccato mortuos; in id autem in vitâ servatos, ut quidquid vitæ vobis restat, id totum Deo impendatis, sicut Christus Dominus vivit totus Deo.

12. Ne permittatis itaque peccatum in baptismo profligatum suam rursùs tyrannidem in vobis exercere; sed mortalitatis vestræ, omniumque rerum mundanarum vanitatis, memores, reprimite concupiscentias ad peccatum inclinantes.

13. Neque commitatis, ut membra vestra per baptismum Deo consecrata, posthac militent huic tyranno iniquitatem imperanti; quin potius vos totos Deo, regi, duci et beneficiori vestro, cuius beneficio estis ex mortuis redivivi; vos, inquam, totos et singula membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad execunda justitiæ opera, quæ jubet.

14. Neque verò periculum est, ne vos, sic sub Deo pugnantes, peccatum retrahat sub suum dominium,

et suam in vos tyrannidem exerceat; non enim amplius estis sub lege Mosaicâ, ubi peccatum jure quasi haereditario regnabat; sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles in veram libertatem vocati sunt.

15. Sed ex his, quæ dico, an sequitur quod inimici Evangelii nos docere dicunt? peccemus, quoniam à lege liberi, sub gratiâ sumus; longè absit tam impia consequentia. Quinimò hinc sequitur quod magis à peccato sit abstinentia, quia sponte peccato renuntiavimus, ut justitiæ serviamus.

16. Vos scitis quòd cui vos datis servos ad obedientium, hujus estis servi: sive peccati, ut pro mercede mortem habeatis æternam; sive Christi, ut pro mercede justitiam habeatis et fructum illius, vitam æternam.

17. Gratias igitur Deo, quòd cùm fueritis servi peccati, huic miserrimæ servituti renuntiâstis; obedistis autem sincerè Christo juxta modum quem Evangelii ejus doctrina præscribit; hâcque vestrâ obedientiâ, vos ultrò Christi imperio subjecistis.

18. Liberati itaque à peccati servitute, servi facti estis justitiæ, quâ Deo servitur cui servire regnare est.

19. A vobis non exigo quod jure possem; sed infirmitati vestræ memetipsum attemperans, peto ut parrem nunc Deo præstetis servitutem, quam exhibuistis delicto; ut tanto conatu studeatis justitiæ ad vestram sanctificationem augendam, quanto olim studiistis immunditiae et iniquitati, ut semper essetis iniquiores et inquinatores.

20. Cùm enim velut mancipia peccato serviebatis, eratis à justitiâ alieni; de eâ ne cogitabatis quidem; ita ergo nunc justitiæ liberè servientes, à peccato sitis omnino alieni; de eo ne cogitetis.

21. Hoc ut libentiùs faciatis, attendite quis sit utriusque servitutis exitus.

22. Quem enim fructum, aut quam utilitatem habuistis ex vestris peccatis et impudicitiis, de quibus etiam nunc erubescitis? Finis autem illorum erit mors æterna.

23. Nunc verò à peccato liberati, Deo autem mancipati, in præsenti; fructum habetis animarum vestrarum sanctificationem; in futuro, habebitis vitam æternam.

24. Stipendum enim et cibarium quod peccatori, seu peccati militi datur, est mors et mors æterna; donativum verò, quod justo, seu justitiæ militi datur, est immortalitas et æterna felicitas, quam nobis promeruit et promisit Dominus noster Jesus Christus.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — QUID ERGO DICEMUS? PERMANEBIMUS IN PECCATO... An quia, cap. 5, v. 20, dixi, ubi abundavit delictum superabundavit gratia, an hoc intelligo, sicut columniantur aliqui: scilicet in peccato permanen-

dum, imò accumulanda peccata, ut gratia magis abundet? Hanc eamdem columnam tetigit cap. 3, v. 8, et huic fusè respondet in toto hoc capite.

Vers. 2. — ABSIT! Respondet columnæ ex doctrinâ daret atque commendaretur Dei gratia. Absit! Quare ut gratia commendetur, à peccatis recedendum est, non in illis manendum.

VERS. 2. — QUI ETIAM MORTUI SUMUS PECCATO, etc. Ac-

suā falso deductæ; respondet autem voce sibi consuetâ, quando res est manifestè absurdâ; *absit!* ne fiat; vox est valde aversantis.

QUI ENIM MORTUI SUMUS PECCATO, in dativo; QUOMODO ADHUC VIVEMUS IN ILLO? Nota quod, juxta Apostolum, vivere legi, peccato, justitiae, Deo, idem sit ac obediare; mori autem, seu mortuum esse, idem ac ab illorum servitute liberum esse; sensus itaque est: Cùm à peccati servitute simus liberi, quomodo rursus obediemus ei; hoc quasi incompatibile: peccare enim et Christianum esse, sunt duo inter se pugnantia, si-
ent mors et vita.

Prima itaque ratio cur Christiano non sit peccatum, peccato mortuus est. Hinc nullum cum eo debet habere commercium, sicut nullum est videntium cum mortuis, nee mortuorum cum viventibus.

VERS. 3. — AN IGNORATIS, QUIA QUICUMQUE... Gr., in Christum Jesu. Probat Christianum peccato mortuum esse, quia baptismus est typus mortis Christi.

AN NESCITIS QUIA QUICUMQUE IN NOMINE et virtute Jésu Christi baptizati sumus? Tripliciter in Christo Jésu baptizati sumus, ait D. Thomas: 1° secundum institutionem Christi; 2° per invocationem Jésu Christi; 3° in quâdam conformitate ad Jésus Christum.

IN MORTE IPSIUS; Gr., in mortem ipsius; id est in similitudinem et representationem mortis ipsius.

VERS. 4. — CONSEPUTI ENIM SUMUS.... Probat baptismi formam repræsentare mortem et sepulturam Christi. Per baptismum enim assimilati sumus Christo sepulito, quia, sicut triduo Christus fuit in terra sepultus, sic ter immergimur in aquâ.

IN MORTEM, id est, ad representandam etiam oculis, Domini mortem; non sepelitur enim nisi mortuus.

UT QUOMODO CHRISTUS PER GLORIAM, id est, per potentiam Dei gloriosam, SURREXIT, Gr., excitatus est à mortuis, vitam scilicet immortalem acturus.

ITA ET NOS IN NOVITATE..., id est, ita nos in baptismo resurgentem, novam exinde vitam agamus, et quidem filii Dei dignam, constanter in justitiae perseverando et semper per opera bona proficiendo.

Tunc baptismus plerumque per trinam corporis immersionem conferebatur: hæc autem trinæ corporis

si dicat: Nam qui peccato benè mortui sumus, ei profecto non amplius vivere debemus. Mortuos peccato vocat eos qui respectu peccati mortui sunt, id est, qui à peccati servitute liberi, quibusque cum peccato non plus est negotii aut commercii, quam mortuis esse solet cum viventibus. Aut certè, mortui peccato dicimus, dum neque nos in peccato vivimus, ei seruendo, neque peccatum vivit in nobis, regnando.

VERS. 5. — An ignoratis quia, etc. Id est, baptizati in virtute, nomine, meritis non Joannis, sed Christi. Ita Orig. et Ansel. In Christo, id est, per Christum, q. d.: Paulus: Per baptismum estis inserti in Christum, quasi ramii in novam arborem, et facti estis de ejus corpore, mystico scilicet, quod est Ecclesia. In morte, id est, in similitudinem et representationem mortis Christi baptizati sumus. Nam mors et passio Christi non solùm causa fuit nostre justificationis, verum etiam ejusdem typis ac figuralis quedam repræsentatio. Si-

immersio, quæ siebat in baptismo, ex D. Paulo repræsentabat mortem et sepulturam Christi; corpus verò ex aquâ, post immersionem, resurgens, resurrectionis Christi gerebat imaginem. Ipsa itaque baptisci forma mortis sepulturae et resurrectionis Christi est significatio; et quia sacramenta nostra efficiunt id quod significant, ut ait D. Thomas, baptismus in nobis producit effectus mortis, sepulturae et resurrectionis Christi; haec nobis sic applicat mysteria, ut illorum famus participes. Per applicationem mortis et sepulturae Christi, omnia nobis peccata remittuntur, et peccato morimur. Per applicationem resurrectionis Christi, gratia nobis communicatur, et vitâ novâ spiritali et divinâ vivimus.

Notandum autem 1° quod dicit Apostolus: *Conseputi sumus in mortem*, id est, ut moriamur. Christus post mortem sepultus est; Christianus sepelitur, ut moriatur. Quod Christi crux, hoc nobis baptismus, ait D. Chrys.; sicut in cruce Christus fuit exaltatus, ut secundum carnem moreretur, sic baptizamur ut peccato moriamur. Notandum 2° quod haec expressio, *in mortem*, significat hanc mortem nostram debere esse continuam, et toto vita nostræ tempore crescere. Mortui sumus et sepulti, ut semper moriamur peccato. Notandum denique quod dicit idem Apostolus: *Ut in novitate vitae ambulemus*; hoc enim indicat quod sicut mors nostra à peccato, semper debet crescere, ita vita gratiae semper debet proficer. Non sufficit Christiano, quod sit in gratia Christi; debet in eâ ambulare, proficer, ad ampliorem tendere perfectionem.

Post Origenem existimo quod apostolorum tempore catheumenis ex*li* cari solebant ante baptismum hæc baptismatis virtus et significatio; et ideo tanquam de re notâ Romanos interrogat Apostolus: *An ignoratis?*

Utinam et nostris Christianis hæc nota forent, et in illorum mentibus semper præsentia! tres effectus hæc eis prædicarent, quos in nobis habere debet baptismus, nimirum similitudinem mortis, sepulturae et resurrectionis Christi. Sic ut Christus mortuus est huic mundo morte suâ corporali, ita nos Christiani morte spirituali, debemus mori mundo, ejusque domino et regi peccato, et continuè mori. Sic ut Christus sepultus à mundo separatus fuit; ita nos baptizati, nullum cum mundo et peccato debemus habere commercium. Si-

gnificabat enim mortem et interitum veteris hominis in nobis, quomodo Christus in seipso mortuus fuit vite mortali. Probat hinc Apostolus nos mortuos esse peccato, nee illi vivere debere, ex eo quod per baptismum inserti sumus Christo, ut vivamus vitâ Christi et caritatem; hæc enim ex diametro peccato repugnat.

VERS. 4. — Conseputi enim sumus cum illo per baptismum in mortem; q. d.: Nos tanquam mortui peccato, sepulti sumus in baptismis; sicut Christus mortuus corporaliter traditus est sepulturae; nemo enim sepelitur, nisi mortuus.

Ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate ritu ambulemus. Per gloriam Patris, id est, inquit Cajetanus, per vitam gloriosam et immortalem, quam Christus resurgens accepto à Patre, q. d.: Christus resurrexit ad hoc, ut gloriosam et divinitati convenientem vitam ageret, qualis debet Filius Dei. Ut ipsa nova et gloria vita

cut Christus resurgens vitam egit immortalem, ita nos baptizati, vitam novam, incorruptam et Deo dignam debemus agere.

VERS. 5.—SI ENIM COMPLANTATI FACTI SUMUS.... Gr., εὐπρυτεῖ, insiti. Syr. : Si enim unā cum eo plantati sumus per similitudinem mortis ejus, ita quoque in resurrectione ejus erimus. Hac mirā similitudine alludit Apostolus ad insitiones et inoculationes plantarum : sicut enim sureuli, seu ramusculi, ab arbore cui inseruntur, succum trahunt et in eā vivunt, sic nos per baptismum Christo insiti, in eo et ab eo vivimus. Per baptismum de peccato, vel de Adamo, quasi de malā terrā elevlimur, et in Christo, quasi in terrā bonā, seu cum Christo, in terrā gratiae plantamur. Sensus igitur est : Si quasi sureuli insiti sumus Christo, in similitudinem mortis ejus; nempe ejus similitudinem gessimus in baptismō; sicut enim mortuus est corporaliter, ita nos spiritualiter morimur : profectō erimus etiam insiti Christo, in similitudinem resurrectionis ejus, ut sicut ipse resurrexit novā et gloriosā vitā, ita nos resurgamus nunc vitā gratiae, aliquando vitā glorie. Sicut surculus arbori insitus, cum ipsā in hieme quasi moritur, verē reflorescit, quasi resurgens, sic Christianus per baptismum Christo insitus, cum ipso moritur, cum ipso resurgit; sursū pullulans, et quae sursū sunt quærens.

Hac similitudine confirmat quod peccato debemus esse mortui et gratiae vitā vivere, participes effecti resurrectionis Iesu Christi.

VERS. 6.—HOC SCIENTES, QUA VETUS NOMO. Confirmat hoc idem quod præcedit : Debemus peccato mortui esse et spirituali gratiae vitā vivere, hocque confirmat ex fine baptisci : *Hoc scientes, seu considerantes, quod vetus noster homo, id est, nostra corrupta natura, simul crucifixus est.* Gr. : *Concrucifixus, id est, unā cum Christo crucifixus est, scilicet per baptismum ad quam à Patre resuscitatus est Christus, ipso orante : Pater, glorifica Filium tuum, Joan. 17*, vocetur gloria Patris. Unde congruum est ut et nos baptismō resurgentēs novam vitam, dignam filii Dei agamus, idque continuo et constanter in eā pergendo et proficiendo; hoc enim significat verbum, ambulemus. Significatur idem quod conversari, vivere, actiones exercere alias post alias. Ita debemus in lege Domini, et in novitate vitæ ambulare, ut proficiamus de die in diem.

VERS. 5.—SI ENIM COMPLANTATI FACTI SUMUS SIMILITUDINI MORTIS EJUS, SIMUL ET (SUPPLE : Complantati similitudini) RESURRECTIONIS ERIMUS. Pari modo tacite subdit Apostolus, quod aliquando complantati et insiti erimus Christo, similitudini, id est, ad similitudinem resurrectionis ejus, ut mirūm ex Christo, quasi arbore resurgentē, similem nos ipsi resurrectionē sūmus et participemus. Quod si autem resurrectionis Christi participes esse debemus, igitur in novitate vita quam Christi resurrectio significat, ambulandum nobis est. Sensus est. q. d. Paulus : Sicut mortis et passionis Christi in hac vitā consortes facti sumus, ita pariter et resurrectionis Christi in futurā vitā consortes siemus.

VERS. 6.—HOC SCIENTES QUA VETUS NOMO SIMUL CRUCIFIXUS EST; tanquam dicat : Eadem cruci simul affixum, videlicet cum Christo. Cum ei hoc sciamus, veterem hominem nostrum unā cum Christo (scilicet in typō seu representatione) cruci affixum et mortificatum esse. Veterem hominem vocat velutatem et corruptionem peccati in homine, quam ex veteri Adam

et in baptismō, qui est mortis Christi representatio. De hāc enim crucifixione hīc agitur, ut ex v. 4 patet.

UT DESTRUATUR, id est, aboleatur, **CORPUS PECCATI**, id est, tota peccatorum congeries et universitas, cuius membra sunt superbia, avaritia, libido, etc. Hoc autem peccati corpus destruitur, cūm ejus membra mortificamus : per baptismum ergo Christo sumus conerucifixi, **ut destruatur corpus peccati**, id est, ut moriamur peccato, sicut Christus mortuus est pro peccato. **ET ULTRA NON SERVIAMUS PECCATO**, ita ut amplius non serviamus illius imperio.

Fingitur peccatum ut tyrannus, peccatoribus imperans ut subjectis. Servimus autem peccato, cūm obedimus concupiscentiis nostris.

VERS. 7.—QUI ENIM MORTUUS EST, JUSTIFICATUS EST A PECCATO; Gr. : *Nam moriens justificatus, etc.* Syr. : *Liberatus est à peccato.* Sicut servus per mortem fit liber à servitute, sic per baptismum, quasi mortem, liberi facti sumus à peccati tyrranide et servitute, et consequenter nobis amplius non peccandum. Per baptismum mortui sumus cum Christo, consepti, crucifixi, ut explicatum est supra. Ergo sicut mortui sunt sine actione et affectione circa res hujus seculi, cui mortui sunt, sic Christiani mens, cor et sensus debent esse sine ullo affectu et commercio erga peccatum, cui mortui sumus.

VERS. 8.—SI AUTEM MORTUI SUMUS... id est, si autem peccato verē mortui sumus, sicut Christus carne mortuus est pro peccato; **CREDIMUS**, pro certo habemus, Christi promissis confisi, quod etiam cum illo novam vitam agemus in æternum gloriosam, ipsius resurrectionis gloriosè particeps. Ab unā resurrectione transit ad aliam, ut nos excitet ad hanc, alterius spe.

contraxit ; vel potius ipsum hominem, in quantum hujusmodi vetustate affectus est.

Ut destruatur corpus peccati. Origen., Chrysostom., Ambros., Anselm. et Toletus : Corpus peccati, inquit, est tota peccatorum massa, quæ quasi unum est corpus hominis veteris, cuius membra sunt libido, avaritia, fornicatio, culibet christiano mortificanda, ut ait Apostolus, Coloss. 3. Destruitur ergo et aboleatur in nobis corpus peccati, quando membra ejus mortificamus, id est, quando desideriis peccati non consentimus, sed resistimus, eaque in nobis expugnamus et occidimus.

Et ultra non serviamus peccato. Servit peccato, qui peccati desideriis, et, ut ita dicam, imperiis obsequitur, qui sub peccati dominio est. Nam peccatum singit personam dominantem quæ subiectis servis imparet.

VERS. 7.—QUI ENIM MORTUUS EST, ETC., Q. D. : Sicut servus mortuus, per mortem justificatus, id est, absolutus et liberatus est à jure et dominio heri, puta à servitute, ita ut heris in eum nullum herile habeat jus vel imperium, pari modo et nos à servitute peccati justificati, id est, liberati et absoluti sumus hoc ipso quo eidem mortuī sumus per baptismum, ut proinde amplius peccato vacare, et servire non debeamus.

VERS. 8.—SI AUTEM MORTUI SUMUS CUM CHRISTO, ETC. Si mortui sumus peccato, quonodo Christus mortuus est carne, confidimus, sicut ille resuscitatus à morte vivit novam vitam, ita nos quoque novam, id est, à velutate peccati repurgatam vitam deinceps acturos.

VERS. 9. — SCIENTES QUOD CHRISTUS RESURGENS...

Gr., *suscitatus à mortuis, non amplius moritur; mors illi ultra non dominabitur.* Syr.: *Scimus enim Christum excitatum ex mortuis, nec amplius moriturum, nec mortem ei amplius dominaturum.*

VERS. 10. — QUOD ENIM MORTUUS EST PECCATO, in dativo, id est, quantum enim attinet ad id quod mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est; QUOD AUTEM VIVIT, VIVIT DEO, seu apud Deum, vitam divinam, Deo dignam, beatam, immortalem, etc. Vel etiam, vivit Deo, in honorem Dei; ut Deum dignè amet, adoret, laudet, honoret. Propter Dei gloriam mortuus est; vivit et propter æternam gloriam.

VERS. 11. — ITA ET VOS EXISTIMATE..... Applicat præcedentia, indicatque secundam in eis contentam rationem, ob quam Christianus à morte peccati suscitatus, non debeat amplius peccare, sed Deo vivere; sicut Christus à mortuis suscitatus, amplius non moritur, sed vivit totus Deo, ita et vos cogitate de vobis ipsis; reputate vos mortuos esse peccato per baptismum; decætero autem viventes esse ac vivere debere Deo; seu quidquid vobis vitæ restat, id Deo impendendum; IN CHRISTO JESU DOMINO NOSTRO, id est, per merita DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, qui fons est omnis gratiæ: vel ad similitudinem Domini nostri Jesu Christi, qui vivit totus Deo. Christus est exemplar Christiani; sicut ergo Christus à mortuis suscitatus, non amplius moritur, sed totus Deo vivit, totus in honorem Dei, nihil nisi res Dei gerens et curans, ita Christianus, à morte peccati suscitatus, non debet amplius peccare, sed totus in Deo, secundum Deum et pro Deo vivere; in omnibus Dei gloriam quærere. Ad hoc factus est Christianus; ad hoc baptizatus, et hoc ei perpetuò depraedat baptismus.

VERS. 12. — NON ERGO REGNET PECCATUM... Perseverat in metaphorâ, quâ jam finxit peccatum, ut tyrannum, vim suam in homines exercenter, et fideles hortatur ut à peccati servitute liberati, ipsius tyranni-

VERS. 9.—*Scientes quod Christus, etc.* Docere vult Apostolus non modò recedendum esse à peccatis, sed in novitate vitæ continuò perseverandum.

VERS. 10.—*Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.* Sensus: Quod enim mortuus fuit Christus, id semel duntaxat fieri oportuit, factumque est, videlicet ad destructionem peccati; simul ut mors nostra quâ peccato morimur, in ejus morte repræsentetur. Mortuus est Christus peccato, id est, propter peccatum, ad peccatum in nobis mortificandum et abolen- dum.

Quod autem vivit, vivit Deo. Id est, quod autem vivit jam excitatus à morte, vivit vitam gloriosam et immortalem, Deoque dignam, qui immorta- lis est.

VERS. 11.—*Ita et vos existimate,* etc. Ita, inquit, et vos cogitate de vobis ipsis, nempè vos semel mortuos esse peccato in baptismo; de cætero autem viventes esse ac vivere oportere Deo, id est, vitam vivere Deo congruam, quam nulla mors peccati ulterius sequatur, idque per Christum.

VERS. 12.—*Non ergo regnet,* etc. Peccatum intellige, propriè dictum. Notant S. Chrysost. et Theodor. non dici: Non tyrannizet quasi invitis vobis peccatum, quia peccatum in nobis regnare non potest, nisi nobis volentibus, illudque sponte ac-

di sese non subdant amplius.

UT OBEDIATIS CONCUPISCENTIIS EJUS. Indicat quid sit servire peccato, scilicet concupiscentiis obedire, seu mala desideria, quæ sunt quasi jussus peccati, adimplere. Itaque ne permittatis peccatum et concupiscentias ejus, quæ ad peccatum inclinant, regnare in vobis, id est, illis ne consentiatis, nec obediatis.

IN CORPORE VESTRO MORTALI. Prudenter nos Apostolus admonet mortalitatis nostræ, quâ nos excitet ad reprimendas concupiscentias nostras; quasi dice- ret: Brevis erit pugna, quia et corpus, et mundus, et concupiscentia ejus transit; mortalis hæc vita momentanea est; res mundi vanæ, et ejus concupiscentiae fluxæ sunt; victoriæ autem præmium æternum erit.

VERS. 13. — SED NEQUE EXHIBEATIS. Gr.: *Neque sistite, Syr.: Nec etiam paraveritis membra...* ARMA INIQUITATIS PECCATO; id est, arma quibus militis peccato, iniquitatem imperanti. SED EXHIBETE VOS DEO, id est, sed membra vestra exhibete Deo, quibus ei militis, ad opera justitiæ patranda, quæ vobis impe- rat.

TANQUAM EX MORTUIS VIVENTES, id est, sicut facere decet eos qui ex mortuis redivivi vitam cum Christo vivunt novam et spiritualem. Itaque Deo obedi et servite, qui vos à mortuis cum Christo suscitavit.

Nota 1° quod membra nostra sint quasi arma media inter virtutem et vitium, sicut ensis militi instrumentum est pro civibus, prædoni verò contra cives. Chrysost., Theophyl. Nota 2° quod peccato resistentes, justitiæ servientes, Deo militamus, et ideò Deum habemus ducem et adjutorem; Deum, inquam, qui nos ex mortuis fecit redivivos; quasi diceret: Ne paveatis, sed alacres, et generosi, et beneficii memores, sub Deo duce et benefactore vestro, pro justitiâ contra pecca- tum pugnate.

VERS. 14. — PECCATUM ENIM VOBIS NON DOMINABITUR. Ostendit victoriæ facilitatem, et hujus facilitatis ceptantibus, ac consequenter nobis tyrannizare non potest.

Alli non improbabiliter, metonymicè capiunt hic peccatum, ut idem sit quod fomes peccati et concupiscentia. Unde notant S. August. et Gregor. non dicere Apostolum: Non sit, non habitet; hoc enim est im- possible, sed: Non regnet in vobis peccatum, ut scilicet illi vos subiiciatis, ejusque desideriis et concupiscen- tiis obediatis.

VERS. 15. — Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Arma, id est, instrumenta servientia peccato. Neque, inquit, exhibete, sistite, in obsequium date membra corporis vestri peccato, id est, fomiti, ut sint instrumenta, ac velut arma quibus peccato militis; in justitiæ opera, ad quæ suo imperio movet ac impellit, exercentes.

Sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes. Sed, inquit, exhibete, sistite ac date vos ipsos totos quanti estis, in obsequium Deo; sicut facere convenit eos qui, peccato mortui, jam vivunt cum Christo, similitudini resurrectionis ejus conformati.

Et membra vestra arma justitiæ Deo, scilicet exhibete. Sensus: Et ideo membræ vestra exhibete Deo, velut arma quibus ei militis, ad exercenda justitiæ opera quæ vobis imperat.

VERS. 14. — Peccatum enim vobis non dominabitur.

dat rationem, quasi diceret : Non est periculum ne, sic sub Deo pugnantes, peccatum suum in vos exerceat tyrannidem, et in suum retrahat dominium; non enim estis amplius sub lege Mosaicā, quæ peccatum quidem ostendebat, sed vires non dabat ad illud vindicandum, et ubi consequenter peccatum jure quasi hereditario regnabat; sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles, non nisi volentes peccant.

VERS. 15. — QUID ERGO PECCABIMUS, QUONIAM NON SUMUS?... Ex hâc libertate gratiæ objicit sibi quod ejus adversarii ipsum docere dicebant : Peccemus, vitiis indulgēamus; à lege liberi sub gratiâ sumus. SUPERABUNDABIT, etc.; est igitur instantia objectionis initio cap. factæ : an prætextu gratiæ, liberiùs peccabimus? Absit! respondet 1° hanc instantiam, ut absurdam et impiam aversatus et rejiciens.

VERS. 16. — NESCITIS QUONIAM CUI EXHIBETIS VOS SERVOS. Respondet 2° novâ ratione probans Christiano, non modò peccandum non esse, sed Deo fideliter serviendum, quia Deo nos ultrò servos dedimus in baptismō; an ignoratis quòd cui vos offertis servos ad obediendum, hujus vos estis servi?

SIVE PECCATI AD MORTEM, id est, sive servi peccati, ut pro mercede mortem recipiatis æternam; STIPENDIUM ENIM PECCATI MORS, v. 23.

SIVE OBEDICTIONIS, id est, Evangelii, obediētiam præcipientis; AD JUSTITIAM, id est, ut pro mercede nunc justitiam habeatis, et aliquando vitam æternam, ut explicat in v. 22. Nota quòd obediētiam opponat peccato, quia omne peccatum est quædam inobedientia; est enim legis divinæ transgressio. Vide c. 5, v. 19. Per obediētionem ergo intellige legem evangelicam, quæ docet obediēre Deo, ejus mandata servare et consilia sequi. Duos ergo dominos hîc designat è diametro repugnantes, Deum et diabolum, v. 22; peccato-

Respondet autem fideles ab eâ peccati tyrannide liberatos esse per Christi gratiam, ut jam et deinceps peccatum eis non dominetur: ac proinde meritò se ab eis exigere tanquam rem facilem, ut de cætero membra sua exibeant arma, non peccato, sed Deo.

Non enim sub lege estis, sed sub gratiâ, q. d.: Peccatum iis qui sub gratiâ sunt dominari nequit, nisi ipsi liberè se peccato subjiciant. Sub gratiâ autem esse dicuntur, qui ex fide per gratiam Christi, justitiam percipiunt aut expectant. Sensus: Non estis sub lege, quippe jam abolita; sed ab eâ translati ad gratiam Christi, cui estis incorporati per Baptismum; igitur estis à peccati dominio liberi.

VERS. 15. — Quid ergo? etc. Quia, licet simus sub gratiâ, non sub lege, tamen legem aspernari aut prævaricari non licet, sed potius per gratiam legem admovere debemus.

VERS. 16. — Nescitis quoniam cui exhibetis, etc. An nescitis quid euicunque vos ipsos addicatis, obediendo voluntati et imperio ejus, servi illius efficiunti; sive peccati, quod hominem sibi servientem trahit ad mortem; sive Evangelii, aut (secundum alios) fidei, cuius obediētia præstat justitiam? Nam in Evangelio justitia Dei revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, justus autem ex fide vivit, supra, cap. 1. Ubi etiam fides Evangelii per obediētiam describitur, quemadmodum et alibi.

VERS. 17. — Gratias autem Deo quod fuistis (esse

tum et justitiam, seu obedientiam Deo. Non possumus utriusque servire, sed alterutri parendum est: ut autem eligamus benè, paucis indicat quis sit utriusque imperii exitus; hinc mors æterna, hinc vita æterna; peccatum via ad mortem, justitia ad immortalitatem: elige.

VERS. 17. — GRATIAS AUTEM DEO, QUOD FUISTIS; id est esse desiistis, vel quòd, cùm fueritis servi peccati huic miserrimæ servituti renuntiantes, OBEDISTIS EX CORDE, id est, non exterius tantum, sed sincerâ fide, in EAM FORMAM, id est, juxta formam quam evangelica doctrina ab apostolis tradita vobis præscribit; hâcque vestrâ obedientiâ, vos Christi servos sponte dedistis, et publicè declarâstis.

VERS. 18. — LIBERATI AUTEM A PECCATO, à durâ itaque peccati servitute liberati, SERVI FACTI ESTIS JUSTITIÆ, quâ Deo servitur, cui servire regnare est.

VERS. 19. — HUMANUM DICO PROPTER INFIRMITATEM. Exiguum quid et tenue vobis propono, vestræ potius infirmitati congruum, quâm divinæ Majestati debitum; etenim longè magis Deo quâm peccato serviendum foret; ob vestram tamen infirmitatem peto ut vel param eus nunc Deo præstetis servitatem, quam delicto exhibuistis.

INQUITATI AD INQUITATEM, id est, ita ut ex unâ rueris in aliam, sieque quotidie pejores fieretis.

JUSTITIÆ IN SANCTIFICATIONEM; ita ut in dies magis ac magis sanctificemini.

VERS. 20 — CUM ENIM SERVI ESSETIS PECCATI, id est, quando, velut mancipia, peccato serviebatis, ut tyrranno.

LIBERI FUISTIS JUSTITIÆ, id est, huic reginæ non serviabatis, repugnant enim è diametro, ut dictum est v. 16; supple: Ergo nunc servi justitiae facti, sic obedite vestræ reginæ, ut peccato nullatenus pareatis. Vide Paraph.

desiistis) servi peccati, obediētis autem ex corde in eam formam doctrinæ in quam traditi estis, q. d.: Obedistis doctrinæ evangelicæ, in quam quasi in typum immisi estis à Deo et Apostolis, ut illi, quasi formæ et typo vos apprimitis et conformetis.

VERS. 18. — Liberati autem à peccato, etc. Gratias, inquam, Deo, quòd liberati à peccati dominio, servi facti estis justitiae, nempe per hoc quod Evangelio obediistis; ac si dicat: A probrosa servitute, cuiusmodi maximè est servitus peccati, translati ad horribilem servitatem, scilicet justitiae quâ Deo servit.

VERS. 19. — Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ, sicut enim (q. d.: Humanum enim est, ut sicut) exhibuistis membra vestra servire inmunditiae et iniquitatæ ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem. Nomine carnis intelligi potest ipse homo quatenus carnalis est, ad malum pronus, et ad bonum infirmus. Sensus est: Ego à vobis, o Romani Christiani, rem exigo humanam, id est, aequali, moderatam et facilem, ut scilicet, tantum, tantoque conatu studeatis justitiae, in sanctificationem, id est, ut in di's magis magisque sanctificemini, quanto olim studiūtis iniquitatæ, ad iniquitatem, ita scilicet, ut ex unâ iniquitate rueretis in aliam, fieretisque semper sceleriore.

VERS. 20. — Cum enim servi essetis peccati, etc. Justitiae, id est, a justitiae, ejusque pulcherrimo statu; q. d.: Cum serviretis peccato, expertes fu-

VERS. 21. — **QUEM ERGO FRUCTUM HABUISTIS;** hoc ut faciatis, libentius attendite quām oppositi sint tam **OPPOSITORUM DOMINORUM FRUCTUS;** quam utilitatem **HABUISTIS TUNC,** cū peccato serviebatis **IN ILLIS;** respicit ad illorum impudicitias, quas v. 19 tetigit; præcipue enim de illis erubescitur.

IN QUIBUS; Syr. : *Quorum vos hodie pudet, seu ad quorum solam memoriam, NUNC ad poenitentiam conversi, ERUBESCITIS. NAM FINIS ILLORUM MORS, scilicet æterna, que à morte corporali incipit et eam complectitur. Fructus ergo peccati rubor, confusio, denique mors æterna.*

VERS. 22. — **NUNC VERO LIBERATI...** SERVI AUTEM FACTI DEO. Nunc Deo mancipatos vocat, quos supra justitiae servos dixit, quia qui justitiae servit, servit et Deo, omnis justitiae fonti et justitiam nobis præcipienti; sicut et qui peccato servit, servit etiam diabolo, qui ab initio peccat, et ad peccatum incitat.

FRUCTUM HABETIS IN SANCTIFICATIONEM. Syr. : *Habetis fructus sanctos, id est, opera sancta et sanctitatem in anima parientia; FINEM VERO VITAM ÆTERNAM.* Syr. : *Quorum finis est vita æterna;* id est, finis verò, ad quem opera sancta et sanctitas ordinantur, est vita æterna.

stis justitiae; subtravistis enim vos dominio justitiae, et quasi omni lege soluti, in peccata ruistis. Ita Anselmus. Sensus : Quando eratis servi peccati, liberi eratis à præclarâ et unicè exoptandâ servitute justitiae; liberi, inquam, in quantum non serviebatis justitiae.

VERS. 21. — *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Ostendit nullam verum fructum ex peccatis percipi, quia fructus propriè in bono intelligitur. Cū autem dicit, *in quibus,* id est, de quibus, *nunc erubescitis,* insinuat effectum quendam, qui impropiè fructus dici queat, ex peccatis consequi, sed malum et fugiendum, nimisrum pudorem et erubescientiam; quā parte simul innuit se loqui potissimum de peccatis immuniditiae; de his enim maximè solent homines erubescere.

Nam finis illorum mors est. Adeò nullus ex peccatis fructus percipitur, ut etiam mors inde tandem consequatur. Mortem intelligit eam quæ vita æternae opponuntur.

VERS. 22. — *Nunc verò liberati à peccato, id est, à dominio peccati, cui serviebatis.*

Servi autem facti Deo, id est, mancipati Deo, nempe per hoc quod addixisti vos operibus justitiae quæ Deus præcipit.

Habetis fructum vestrum in sanctificationem, hoc est,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

I^o Nota mirabilem Christiani cum Christo per baptismum communionem; communiori, concrucifixi, conseptuli, complantati, conresuscitati, conviventes, conglorificati sumus. Et haec omnia triplici modo: typo, participatione, imitatione.

I^o Baptismus typus est, et repræsentatio mortis et sepulturæ, et resurrectionis Jesu Christi Domini nostri: mortis quidem, quia, sicut Christus morte corporali mortuus est ob peccata nostra, sic et nos in baptismō morte spiritali morimur peccato, tum per virtutem et efficaciam baptismi, tum per nostram Satanae et peccato abrenuntiationem, tum per sanctum novæ vitæ

Fructus ergo justitiae sunt sanctificatio, seu sanctitas in tempore, vita et regnum in æternitate.

VERS. 23. — **STIPENDIA.** Gr., διπένδησις. Syr., *mercatura;* Opsonium, seu obsonium vocabatur annona militaris. Primo data est in specie, seu cibaria militibus data sunt; deinde pro ea data est pecunia; at idem nomen mansit. Obsonium itaque est stipendum cibarium.

Stipendum dicitur à stipe pendendā, quia æs, seu pecunia militibus distribuenda ponderabatur. Stipendum ergo, obsonium, merces peccati, seu peccatoris, mors æterna, ipsi debetur.

GRATIA AUTEM. Gr., χάρισμα; Syr., *donum Dei,* seu donativum; præter stipendia ordinaria, imperatores donativa liberalia dabant militibus, ut eos animarent. His donariis comparatur æterna vita.

Equidem justitiae merces dici potest; at maluit Apostolus gratiam dicere, quia et ipsa justitia et opera justa procedunt à gratiâ; peccator quidem de suo meretur mortem; justus autem Dei gratiâ adjutus meretur vitam æternam. Adde quòd vita æterna est merces quidem, quia datur pro bono opere; est verò gratia, quia merces est infinitè excedens omne bonum opus.

ipsam sanctificationem sive sanctimoniam, vitæque munditiam, velut fructum ex illâ servitute capitis. Si fructus est sanctitas, utique vera, licet imperfecta, non igitur imputativè solum et sancti et justi sumus. Loquitur enim de fructu quem in hac vitâ percipimus; nam de futurâ sequitur:

Finem verò vitam æternam. Ad hanc enim perducit tandem justitiae servitus, et ad eam ut causam finalē ordinatur.

VERS. 23 — *Stipendia enim peccati, mors.* Merces quam peccatum servis suis repedit, mors est. Considerat Apostolus peccatum ut dominum ac imperatorem, qui non solum servis ac militibus suis imperet, verum etiam stipendia solvat, camque ob causam usus est stipendiī nomine.

Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Jesu Domino nostro. Gratia, id est, gratuitum Dei donum est vita æterna. Sensus est: Donum quod Deus servis suis largitur, est vita æterna accipienda per Jesum Christi Domini nostrí meritâ. Vita æterna dicitur *gratia*, quia licet operibus ex gratiâ factis debeatur vita æterna, tamen si labor noster nûdè spectetur, ipsa est gratia, quia non sunt condigne passiones hujus temporis ad futuram gloriam. Ita Theodoretus. Theologi communis consensu tenent Deum omnibus suis electis præmia redditurum supra condignum.

propositum. Sepulture verò, quia corpus in Baptismo ter aquis immersum, repræsentat Christi corpus in terrâ triduo sepultum. Resurrectionis autem, cuius imaginem gerit corpus post immersionem, ex aquâ in novam vitam resurgens. Vide v. 4.

2° Baptismus est participatio mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi; efficit id quod significat: applicat nobis mysteria quæ repræsentat; producit in nobis effectus mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi. Mortem Christi nobis sic applicat, ut illa fiat quasi nostra; quasi nos ipsi illam possi simus; et per hanc mortis quam Christus pro nobis passus est, ap-

plicationem ; omnia nostra delentur peccata, et quantum ad culpam et quantum ad poenam. Sepulturam Christi nobis applicat, ut per eam corde et affectu à mundo separaremur, quasi in terrâ sepulti. Resurrectionem Christi nobis sic applicat, ut per hanc applicacionem gratia, que vita divina est, nobis detur, et jus habeamus ad gloriam, v. 4.

5º Baptismus est imitatio mortis, sepulture et resurrectionis Christi. Baptizamur in mortem ipsius ad illum imitandam. *Conseptuli sumus in mortem*, id est ut moriamur. Quod Christo erux, hoc nobis baptismus : Christus fuit in cruce fixus, ut secundum carnem moreretur; nos baptizamur, ut moriamur peccato : con-crucifigimur ut aboleatur corpus peccati. Hæc mors debet esse continua, et in dies crescere, v. 4.

Conseptuli sumus in mortem, ut reverè velut mortui et sepulti, nullum habeamus cum peccato et mundo commercium ; cor, mens, sensus nostri sint sine affectu circa res seculi; ab eis mente et corde saltem simus abstracti, v. 7. Ex aquis exsurgimus, ut in novitate vitæ ambulemus, in gratiâ semper proficiamus, v. 4.

Hoc scientes, et hanc mirabilem nostram cum Christo communionem in mente semper habentes : 1º ob eam Deo gratias agamus, qui nos gratificavit in dilecto Filio suo, in quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, Ephes. 4, 6. 2º Hæc tria mysteria, mortem, sepulturam et resurrectionem Christi facili et moribus representemus; verè peccato mortui simus, à mundo separati; novam et Deo dignam vivamus vitam. 3º Nostri baptismi illiusque finis memores, studeamus in dies magis ac magis peccato mori, à secularibus separari, ad ampliorem charitatis perfectionem pervenire, in charitate ambulantes, quæ sursù sunt querentes, quæ sursù sunt sapientes.

IIº Nota et mirare divinam Apostoli ideam, sub quâ nos per baptismum à peccati tyrannide liberatos, Deo autem mancipatos, hortatur ad obediendum et servendum justitiae, et ad non assentiendum rursus tyrannidi peccati. Juxta Apostoli mentem, peccatum tyrannus est, justitia regina est; et hæc et ille suum regnum et dominium oppositum habent; non potest quis utrique servire, sed alterutri parendum; peccato, imò diabolo servitur, cùm concupiscentia obeditur; justitiae, Christo, Deo servitur, cùm desideria mala reprimuntur;

CAPUT VII.

1. An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?

2. Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri.

3. Igitur vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

4. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi; ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.

5. Cùm enim esseimus in carne, passiones pecca-

bonum opus perficitur.

Ut nos à miserâ peccati servitutis avertat Apostolus, non regnet inquit peccatum, tyrannus ille, etc.; ne consentiat illius tyrannidi, obediendo scilicet concupiscentiis, quibus ad malum vos sollicitat. Sed memores et vestre mortalitatis brevi comprehendæ, et rerum secularium vanitatis in instanti disparituræ, has concupiscentias fallaces reprimite, v. 12; eò facilior erit vobis hec victoria, quo major vobis adest Christi gratia, v. 14. Ut nos animet ad obediendum justitiae, sed, inquit, exhibete vos Deo, quasi diceret: Justitiae obedientes, Deo ipsi regi vestro, benefactori vestro, qui vos à mortuis suscitavit, servietis, v. 13.

Et membra vestra arma justitiae Deo. Quia regni fecit mentionem, ejus quoque armaturam congruerter ostendit, parandæque victoriæ rationem nos docuit, ait Theodoretus. Omnes corporis partes et arma justitiae sunt, si mens velit; et rursus peccati, quando illa peccati dominatum amplexa fuerit, idem Theodoretus. Hinc nos hortatur Apostolus: *Sed neque exhibeatis...*; ne membra Deo dicata, peccato, diabolo militent; sed vos totiet omnia vestra Deo militate, v. 13. Vestri non estis, sed Dei, cui sponte per baptisum vos dedistis, et qui vos, non in servos tantum recepit, sed et in filios et hæredes adoptavit, v. 18. Tantæ charitatis memores, ipsius sitis toti: hoc à vobis exigit gratitudo, ac postulat æquitas; toti fuistis peccato, ipsi, ut mancipia, serviisti, de justitiâ ne cogitantes quidem; quid æquius quâm ut Deo mancipati, toti Deo sitis, de peccato non cogitantes, v. 19, 20. Id ergo exigit æquitas. At idem exigit utilitas vestra; attendite ergo ad utilitatem quam ex peccatis vestris percepistis; quid ex eis restat vobis? pudor, confusio, mors, et mors æterna; hoc est enim stipendum quod diabolus dat peccatoribus, suis militibus, v. 21, 23. Attendite autem et ad utilitatem, quam ex Dei servitio percepitis; vivitis innocentes, puri, sancti, pace divinâ fruimini; et expleto mortalitatis hujus vitæ tempore, vitam et regnum percipietis æternum. Immortalitas eternam et æterna felicitas est donativum quod suis militibus promeruit et promisit Dominus noster Jesus Christus.

His omnibus attentis, pugnate, vincite, cum Christo regnabitis in æternum.

CHAPITRE VII

1. Ignorez-vous, mes frères (je parle à ceux qui sont instruits de la loi), que la loi ne domine sur l'homme que pour autant de temps qu'il vit?

2. Car par cette loi une femme mariée est liée à son mari tant qu'il est vivant; mais lorsqu'il est mort, elle est dégagée de la foi qui la liait à son mari.

3. Si donc elle épouse un autre homme pendant la vie de son mari, elle sera tenue pour adultère, mais si son mari vient à mourir, elle est affranchie de cette loi, et elle peut en épouser un autre sans être adultère.

4. Ainsi, mes frères, vous êtes vous-mêmes morts à la loi par le corps de Jésus-Christ, pour être à un autre qui est ressuscité d'entre les morts, afin que nous produisions des fruits pour Dieu.

5. Car lorsque nous étions dans la chair, les inclinations au péché, étant excitées par cette loi, agis-

torum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

6. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ.

7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit! Sed peccatum non cognovi, nisi per legem; nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.

8. Occasione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam; sine lege enim peccatum mortuum erat.

9. Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.

10. Ego autem mortuus sum; et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

11. Nam peccatum, occasione acceptâ per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.

12. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.

13. Quod ergo bonum est mihi, factum est mors? Absit! Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem; ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

14. Scimus enim quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.

15. Quod enim operor, non intelligo; non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.

16. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est.

17. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

18. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne meâ, bonum: nam velle adjacet mihi, perficere a teim bonum, non invenio.

19. Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago.

20. Si autem quod nolo, illud facio; jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.

21. Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet;

22. Condelector enim legi Dei secundum interiorum hominem:

23. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

24. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?

25. Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem, legi peccati.

saint dans les membres de notre corps pour leur faire produire des fruits pour la mort.

6. Mais maintenant nous sommes affranchis de la loi de mort, dans laquelle nous étions retenus, de sorte que nous servons Dieu dans la nouveauté de l'Esprit, et non dans la vieillesse de la lettre.

7. Que dirons-nous donc? la loi est-elle péché? Dieu nous garde d'une telle pensée! Mais je n'ai connu le péché que par la loi; car je n'aurais point connu la concupiscence, si la loi n'avait dit: Vous n'aurez point de mauvais désirs.

8. Mais le péché ayant pris occasion de s'irriter par les préceptes, a produit en moi toutes sortes de mauvais désirs; car sans la loi, le péché était mort.

9. Et moi je vivais autrefois lorsque je n'avais point de loi; mais le commandement étant survenu, le péché est ressuscité;

10. Et moi, je suis mort, et il s'est trouvé que le commandement qui devait servir à me donner la vie, a servi à me donner la mort.

11. Car le péché ayant pris occasion du commandement, s'étant irrité davantage, m'a trompé et m'a tué par le commandement même.

12. Ainsi la loi est véritablement sainte, et le commandement est saint, juste et bon.

13. Ce qui était bon en soi, m'a-t-il donc causé la mort? Nullement; mais c'est le péché qui, m'ayant donné la mort par une chose qui était bonne, a fait paraître ce qu'il était, de sorte que le péché est devenu par ces mêmes préceptes une source plus abondante du péché.

14. Car nous savons que la loi est spirituelle; mais pour moi je suis charnel, vendu pour être assujetti au péché.

15. Car je n'approuve pas ce que je fais, parce que je ne fais pas le bien que je veux; mais je fais le mal que je hais.

16. Si je fais ce que je ne veux pas, je consens à la loi; et je reconnaiss qu'elle est bonne :

17. Et ainsi ce n'est plus moi qui fais ce mal; mais c'est le péché qui habite en moi.

18. Car je sais que le bien ne se trouve pas en moi, c'est-à-dire dans ma chair, parce que je trouve en moi la volonté de faire le bien; mais je ne trouve point le moyen de l'accomplir.

19. Car je ne fais pas le bien que je veux; mais je fais le mal que je ne veux pas.

20. Or si je fais ce que je ne veux pas, ce n'est plus moi qui le fais; mais c'est le péché qui habite en moi.

21. Lors donc que je veux faire le bien, je trouve en moi une loi qui s'y oppose, parce que le mal réside en moi.

22. Car je me plais dans la loi de Dieu, selon l'homme intérieur;

23. Mais je sens dans les membres de mon corps une autre loi, qui combat contre la loi de mon esprit et qui me rend captif sous la loi du péché qui est dans les membres de mon corps.

24. Malheureux homme que je suis! qui me délivrera de ce corps de mort?

25. Ce sera la grâce de Dieu, par Jésus-Christ notre Seigneur. Et ainsi je suis moi-même soumis à la loi de Dieu selon l'Esprit, et assujetti à la loi du péché selon la chair.

ANALYSIS.

1° Sex primis versibus explicat et probat quod v. 14 cap. præc. dixit: Non estis sub lege, etc.

Judæos ergo ad Christum conversos alloquens, eis exponit quomodo per Christum sint à lege liberi: tum quia

in baptismo, per virtutem mortis Christi ipsis tunc applicatae, et quasi appropriatæ, mortui sunt; unde lex in eos vim amplius non habet, sicut maritus dominium non habet in conjugem mortuam;

Tum quia, in baptismo, resurrexerunt cum Christo, novam in eo vitam receperunt; ipsi uniti, copulati, et spirituali matrimonio conjuncti: sicut sub gratia sunt, ut ex eis Deo fructifcent, seu fructus vitae producant; sicut sub lege, mortis fructus pepererunt.

2° Sex aliis sequentibus versibus explicat quomodo lex, licet in se sancta, per occasionem tamen peccatum multiplicavit, quatenus illa peccatum, antea latens, indicavit et vetus; hæcque tum notitia, tum prohibitione, concupiscentiam peccandi irritavit.

Hoc autem modestiæ causâ Paulus in semetipso expónit, sese in dupli statu supponens; ante legem, v. 9:

PARAPHRASIS.

1. Vos præsertim alloquor, Judæi fratres, et legis Mosaicæ gnari; nescire enim non potestis quod homo legi obnoxius, tanti per lege tenetur, donec ea lex vivit, seu vim et vigorem habet.

2. Hanc legis vim in hominem liceat explicare per Ius quod lex ipsa dat marito in conjugem: sicut mulier viro per conjugium obnoxia, illi viro per legem alligata est quādū vixerit ille; ubi verò mortuus est, soluta est à lege matrimonii: ita et homo legi obnoxius est, donec ea vivit; ab eis autem liber est; ubi abrogata, seu mortua est.

3. Sicut igitur quādū vixerit maritus, uxor illius adultera est, si copulata sit cum alio viro; si verò mortuus sit, soluta est à lege matrimonii, ita ut non reputetur adultera, nec adulterii pœnis subjecta, si nuperit cum alio: ita de homine legi obnoxio, qui quasi adulteri reputabitur, si adhuc vivente lege nuperit alteri; non verò, si jam mortua sit lex.

4. Itaque, fratres mei, nihil vobis nunc commercii cum lege Mosaicâ, quia et vobis ipsa mortua est, per mortem Christi; et vos illi quoque mortui estis, per eandem Christi mortem, vobis in baptismo appropriatam; sic autem mortui estis in baptismo, ut et in eo et per eum à mortuis surrexeritis cum Christo, unumque facti sitis cum illo, quasi uxor et sponsa illius, ut ex illius gratia, Deo pariamus opera bona, sancta et divina.

5. Et sanè aquum est ut tanto conjugio nobilitati, fructum edamus Christo, sponso nostro, dignum; cùm enim sub lege carnali, quasi marito, viveremus, tunc affectiones et desideria peccandi, quæ per legis occasionem siebant irritatiōra, ita dominabantur in membris nostris, ut per ea fructus peccatorum parerent, mortis fœtus infelices.

6. Nunc ergo, ubi per Christi gratiam soluti sumus ab illo cum lege conjugio, cuius vinculo vinciebamur, et quod nobis erat occasio mortis, aquum est ut Christo, Filio Dei copulati, novo filiorum seu charitatis spiritu, Deo serviamus, scilicet ut unigeniti Filii sui sponsæ, non verò sicut antea, velut servi, solo pœnarum metu; hocque charitatis et sponsæ spiritu pariamus opera, Deo Patre, Christoque sponso nostro, digna.

7. Sed vereor ne quis haec me de lege dicentem audiens, putet me legi hanc calumniam inferre, quod

Ego autem vivebam sine lege, etc.; post legem: Sed cùm venisset mandatum, etc.; illius occasione, exarsit concupiscentia, et peccato me occidit.

5° Facto transitu à statu legis ad statum gratiæ, v. 14, explicat et in hoc statu deflendos effectus concupiscentie; sicut autem prius in semetipso, ut Judæo, ostendit Judæis pravos effectus concupiscentiae sub lege, sic et in semetipso, ut Christiano, ostendit Christianis invictos effectus concupiscentiae, etiam in sanctis.

Versu 24 ingemiscit ob hanc miseriam, illiusque remedium ostendit v. 25.

peccati sit auctor. Absit à piis mentibus talis interpretatione! Lex peccati nec auctor est, nec magistra, sed index et accusatrix.

Multa sunt enim peccata quæ non cognovi nisi per legem; immo ipsam concupiscentiam internam, quā externi actus rationem induunt peccati, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset dicens: *Non concupisces.*

8. Lex ergo peccatum mihi indicavit et prohibuit, et quidem ut illud coerceret; sed concupiscentiae vitium in me latens, et quasi sopitum, hujus prohibitiois occasione excitatum et irritatum, acrius ad peccandum me sollicitavit, et in me excitavit omne malorum desideriorum genus. Sieque, per legis occasionem, peccatum, quod erat quasi mortuum, vitam ac vigorem accepit.

9. Hoc ut distinctius concipiatis, duplē gentis nostræ distingue statum: ante legem, et post legem: utrumque autem in mea personâ expono. Ego Judæus, aliquando, v. g., in Ægypto, vixi sine lege Mosaicâ; tunc peccatum non agnoscebam, non curabam, ad illud non multum excitabar.

Sed postquam accessit lex, dixitque mihi: *Non concupisces*, hâc prohibitione, concupiscentia mea, que erat sopita, et quasi mortua, statim excitata revixit.

10. Revixit, inquam, peccatum; at ego peccato mortuus sum, quia mors est animæ.

11. Sieque meo, non legis vitio factum est, ut quod mihi datum erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

Quatenus in me insita propensio ad peccatum, à lege, occasionem accepit illud avidius appetendi, hæcque propensio, quasi lena me seduxit, in suas partes dolose attraxit; sieque me, ad opus vetitum inducendo, occidit.

12. Itaque nihil est quod calumniemur legem, sancta est, et unumquodque ejus mandatum sanctum, a quinque et bonum.

13. Sed, inquit hic aliquis, si lex bona est, quomodo illi mortem peperit? an quod in se bonum est, illi causa mortis erit? — Absit quod lex dicatur causa mortis; lex ad summum est mortis occasio; vera autem causa mortis est peccatum, per concupiscentiam contra legis prohibitionem commissum. Hinc apparet

quantum et quale malum sit concupiscentia, peccati parens, cùm per legem, sanctam et bonam, mortem in me sit operata; ejus sanè malitia major est quā dici potest, quandoquidem per legem bonam produxit rem pessimam.

14. Lex, inquam, sancta est, ut quæ sancta et spiritualia præcipit; unde ergo mors et peccatum? ex naturæ corruptione, quæ sequitur, non que spiritui, sed quæ carni placent.

15. Hanc naturæ corruptionem, quæ et in sanctis remanet, lubet in meâ personâ vobis exprimere: ego igitur Paulus, licet liber à lege, licet sub gratiâ constitutus, licet apostolus, et multis à Deo dotatus privilegiis, carnalis tamen sum, et carnis stimulus in malum sentiens; illiusque motus sápè cogor, licet invitatus, et velut servus emptitius, sustinere;

Carnis, inquam, sum quasi servus; non enim approbo, et ut meum agnosco, quod in parte animali operor; in quâ non opere perficio bonum, quod mente approbo et volo; sed operor malum, quod mente odi; nollem enim concupiscere, invitus concupisco; velle bonum alacriter peragere, at invalescente concupiscentiâ, non perficio.

16. Si autem nolens concupisco, sanè mens et voluntas mea consentit cum lege, et, ut bonam approbat legem, dicentem: *Non concupisces.*

17. Unde sequitur quòd nunc in hoc statu gratiæ, non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco, sed meæ naturæ corruptio; seu insita veteri homini concupiscentia, quæ, me reluctantante, suos motus excitat in me.

18. Novi enim per experientiam quòd in me, ut carnali et veteri homine, et per peccatum corrupto,

non sit inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum. Equidem quoad mentem et spiritum, velle mihi præstò est; sed propter hanc inditam concupiscentiam, exequi non valeo.

19. Non enim, quod mente volo bonum, hoc perficio; sed quod nolo malum, in carne facio; invitus concupisco.

20. Igitur, sicut jam dixi, non ego, seu mens mea, concupisco, sed vetus et carnalis homo, seu natura corrupta.

21. Itaque, cùm juxta divinæ legis præscriptum, volo aliquod facere bonum, invenio legem, seu vim aliquam, huic meæ bonæ voluntati contraria; et hæc vis, seu lex contraria, oritur ex naturæ meæ corruptione, seu est naturæ corruptæ perversa ad malum propensio.

22. Lex enim Dei me secundum mentem delectat.

23. Exerior autem aliam in carne meâ corruptâ legem, legi Dei, in quâ mens mea delectatur, repugnans, et hæc carnis meæ lex, seu rebellio, me quasi captivum sibi ipsi reddit, cùm me cogat invictum eius motus pati.

24. O me hominem infelicem! quis me liberabit ab hoc mortifero corpore, tot pravis affectibus, ad mortem pertrahentibus, obnoxio?

25. Gratia Dei per merita Domini nostri Jesu Christi.

26. Igitur ego ipse Paulus, qui supra, v. 14, mente et voluntate servio legi Dei; quia nolo concupiscere et concupiscentiae motibus non consentio; carne autem seu appetitu carnali servio somiti peccati, seu concupiscentiæ, ipsius motus sentiendo et contra Dei legem concupiscendo, licet invitus

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *An ignoratis, fratres.* Dixit in cap. præc., v. 14: *Non sub lege estis, sed sub gratiâ;* et quia statim interrogavit an ideo licet liberiùs pecare, siveque digressus est, et in hac suâ digressione perseveravit in reliquo capite, hinc ad hanc v. 14 propositionem regrediens, illam nunc probat, et explicat.

Judeos itaque ad fidem conversos hic alloquitur, quos et fratres suos, etiam secundum carnem, vocat, quia et ipse Judæus, et legis non ignarus, quia à primâ aetate Judæi legis notitia imbuebantur.

Hos ergo docet Mosaice legis vinculo non amplius obligari; idque explicat metaphorâ viri et mulieris.

LEX IN HOMINE DOMINATUR. Gr.: *Dominatur homini, quanto tempore vivit.* Quid? ille an illa? homo an

VERS. 1. — *An ignoratis, fratres, etc.* *Dominatur* jubendo, terrendo, reum faciendo, accusando, condemnando. Hic enim est dominatus legis. *Quanto tempore vivit,* scilicet ipsa lex, inquit Origen. et Ambro; alii tamen, ut Theophylactus, *Ecclæsiæ*, ad hominem referre malunt: sed eodem uterique hic sensus redit. Nobis tamen ad legem referri probabilius est, ut sit sensus: Lex dominatur et potestatem suam exercet in hominem, quamdiu ipsa vivit ac viget, non autem postquam mortua et extincta fuerit.

VERS. 2. — *Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi.* Comparat autem legem viro, et homines legi subjectos mulierum virum habenti. Apostolus hoc capite pulebrâ uititur metaphorâ, vel potius allegoria: innimum peccatum, mors et lex, que occasionaliter peccatum et mortem fovet, est maritus; anima nostra est uxor; proles sunt opera mala: hoc marito mortuo transit anima ad secundum maritum, nupsaque Deo, et peperit proles bonorum operum. H. S. Augustinus.

SI AUTEM MORTUUS FUERIT, SOLITA EST A LEGE VIRI, id est, à lege matrimonii, quâ viro subiectebatur. Ostendit igitur comparatione hominem Judæum à iugo legis Mosaice liberari, sicut mulier nupta libera-

Tur à lege conjugii per mortem mariti. Lex Mosaica, quasi maritus; Judæus legi Mosaicæ subiectus, quasi uxor matrimonio copulata: siue quādiū vivit maritus, illi, per legem matrimonii, alligata est uxor, ita, quādiū lex viguit, illi Judæus fuit alligatus. Siue autem marito defuncto, uxor soluta est à lege matrimonii, ita ubi lex abrogata fuit, ab eā solutus est Judæus.

VERS. 5. — **I**GITUR VIVENTE VIRO, VOCABITUR ADULTERA, SI FUERIT CUM ALIO VIRO. Gr.: *Si fuerit viro alteri, id est, si nupserit, vel si copulata sit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, id est, soluta est à lege matrimonii; ita ut non censeatur adultera, nec adulterii poenis subiecta, si nupserit cum alio viro, aut alteri corporis sui potestatem fecerit; licet enim in hoc casu pereat, sed non in legem contra adulteras.*

VERS. 4. — **I**TAQUE, FRATRES MEI, ET VOS MORTIFICATI ESTIS. Syr.: *Nunc igitur, fratres mei, mortui estis Igi in corpore Christi.* Adaptat similitudinem: haec enim vox, itaque, indicat conclusionem, quam ex alio exemplo deducit Apostolus. Et quia haec erat illius argumentatio: Uxor, mortuo marito, soluta est à lege viri; atqui lex, que erat quasi maritus vester, mortua est per Christi mortem; ergo vos pariter soluti estis, nec amplius sub lege, sed sub gratiâ. Debuissest igitur Apostolus dicere: Mortua est lex, etc.; sed Judeorum imbecillitati consulens, ne eos offendaret, maluit dicere: *Vos mortui estis legi.* Utrumque autem verum cùm sit, verum enim est quid per Christi mortem mortua sit lex, Ephes. 2, v. 15, 16, verum quoque est quid nos mortui sumus, consupulti, complantati, etc., ut in cap. 6 dictum est.

Hinc in re parùm referebat, quid verbis Apostolus exprimeret. Sive mortua est lex, sive mortui estis legi. Cantè tamen et prudenter Judeorum infirmitati sese accommodans, legem enim plurimi faciebant,

Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri, scilicet à lege matrimonii, qua sub viri potestate mulier tenebatur, et à quā liberatur per viri mortem.

VERS. 5. — *I*gitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; id est, si copulata fuerit alii viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro, ac proinde non erit adultera, nec ut talis accusabitur, aut judicabitur, etiam si conjuncta fuerit alii viro.

VERS. 4. — *I*taque fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi. Lex que erat quasi maritus noster, jam mortua est, et esse desisti per Christum; ergo nos pariter lege liberati, et soluti sumus, nec sub lege, sed sub gratiâ degimus.

*V*os mortificati estis, q. d.: Lex que erat quasi maritus vester, jam per Christum mortificata et mortua est, quia scilicet in vobis mortuum est et esse desiit legis illud imperium, quo lex minatur, accusat terret, dannat et punit. Cum Apostolus dicit, nos mortuos esse legi per corpus Christi, intellige immolatum in cruce, id est, per corporalem Christi passionem et mortem. Per hanc enim mortua est lex vetus nobis, et nos legi. Vel potius, et textui congruentius, per corpus Christi, id est, per hoc quod sunt incorporati Christo, tanquam conjuncti alteri viro, et cum eo facti una caro. Nam sequitur:

Ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit. Sensus: Quo sit ut loco veteris legis jam alium virum habeat;

unum dixit, aliud cogitandum reliquit, ait D. Anselmus. Vel secundum D. Chrysostomum, mulierem mortuam aperte dicit; legem verò, maritum, clam significat in propositione, id est, in argumentatione, ut videtur est supra.

*M*ortificati estis per corpus Christi, scilicet crucifixi et pro vobis occisi, Theophil.; per mortem Domini, D. Chrys. Alii dicunt per corpus Christi, id est, per hoc quod incorporati Christo, scilicet per baptismum, et his favere videtur versio Syriaca, supra.

*U*t sitis alterius, id est, ut sitis uxor alterius viri, seu ut multo nobilis contrahatis conjugium, unumque sitis cum Christo, Filio Dei, qui à mortuis surrexit, novusque factus est homo. Christus sponsus comparatur, 2 Cor. 11, v. 2; Ecclesia sponsæ, Ephes. 5, 27.

UT FRUCTIFICEMUS DEO, id est, ut in hoc nostro cum Christo conjugio, ex Christi gratiâ, pariamus Deo opera bona et divina, fidei, spei, charitatis, aliarumque virtutum;

VERS. 5. — **C**UM ENIM ESEMUS IN CARNE... ; dat rationem ob quam debeant Deo fructificare, simulque ostendit discriminem inter hoc Judeorum cum Christo conjugium, et præcedens eorum cum lege matrimonium.

CUM ENIM ESEMUS IN CARNE, id est, cùm sub lege viveremus secundum carnalem hominem.

PASSIONES PECCATORUM, id est, motus concupiscentiae ad peccatum inclinantes, QUÆ PER LEGEM ERANT, id est, quæ occasione legis excitabantur, OPERABANTUR, id est, opus suum pergebant in membris nostris, seu per membra nostra; UT FRUCTIFICARENT MORTI, id est, ut fructus peccatorum parerent, qui nos ducerent ad mortem, nosque morti pabulum darent. FINIS PECCATI, MORS.

VERS. 6. — **N**UNC AUTEM SOLUTI SUMUS A LEGE MORTIS, id est, à lege quæ erat occasio peccati, et ideo

tis, eique conjuncti sitis, cuius deinceps arbitrio regamini; scilicet ejus qui à morte resurrexit; ad eujus formam etiam vos oporteat in novitate vita ambulare, tanquam ex mortuis viventes.

*U*t fructificemus Deo, id est, ut Christo tanquam viro nostro cui conjuncti sumus, ex semine gratiâ ejus fœcundati, bonorum operum fructus proferamus.

*U*t fructificemus Deo, ut vivas proles ex hoc cum Christo matrimonio pariamus Deo, scilicet opera fidei, spei, caritatis et aliarum virtutum, quæ ex semine, id est, gratiâ Christi et Dei, conceperimus, ut illa Christo et Deo quasi coram parenti offeramus. Significat è diverso eos qui sub lege erant, non fructificasse Deo.

VERS. 5. — *C*um enim essemus in carne, etc. Sensus: Dico, ut fructificemus Deo, qui, quando eramus in carne, id est, in statu veteris et carnalis hominis (cujusmodi sunt omnes qui sub lege sunt) passiones peccatorum, id est, motus, affectiones ac desideria peccandi, quæ sunt et excitantur per legem, exercabantur, et ipso opere complebantur in membris nostris; itaque per ea fructificabamus non Deo, sed morti, id est, fructus edebamus mortiferos, qui sunt ipsa peccata, quia finis ei stipendum peccati mors.

VERS. 6. — *N*unc autem (per Christi crucem et mortem) soluti sumus à lege (quæ erat occasio peccati, et consequenter) mortis in quâ detinebamus. Sensus Apolostoli est: Nunc autem per gratiam Christi liberati su-

moris; in qua detinebamur, id est, cuius vinculo
vinciebamur, eramusque captivi: *ita ut serviamus*,
id est, ut serviamus Deo in novitate spiritus, id est,
novo spiritu, scilicet spiritu charitatis quæ diffusa est
in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus
est nobis; seu ut Deum diligamus, tanquam filii
adoptivi, et tanquam unigeniti filii sui sponsæ; et
non in vetustate litteræ, id est, et non sicut sub
lege veteri, et tantum litterali, seu spiritu gratiæ
destitutæ, tanquam servi, et solo pœnarum metu.

Græci legunt: *Nunc autem soluti sumus à lege; mortui*, id est, *cum simus mortui ei*, etc. Alii legunt:
Mortuo eo in quo detinebamur. Alii: *A lege mortuā*.
Syrus: *Nunc autem cessamus à lege, et mortui sumus ei qui nos detinebat*, etc. Sed nostra lectio, cuius meminit Origenes, quam sequitur Ambrosius, et quam confirmat D. Hieronymus, clarior est.

Ex supra dictis, v. 4, disce quod baptismus ita mors est, ut et matrimonium sit. Mors quidem, quia per baptismum morimur peccato, veteri homini; cum Christo morimur et sepelimur, ut in cap. 6 sèpè dictum est. Matrimonium verò, quia per baptismum animæ nostræ uniuntur Christo, Ecclesiæ sponso, unumque sumus cum illo, ut ex ipso et per ipsum opera sancta, et Deo digna pariamus. Ad hoc attende, ô anima mea! et tanto honore nobilitata, Christi sponsi tui zela et amulare gloriam; ama quod amat, omnibus illius subdere voluntatibus; ipsius sis tota. Disce et ex eodem versu, quod hujus matrimonii finis sit fructificare Deo, opera sancta Deo continuè parere, tota Deo vivere. Attende, ô anima mea, quomodo huic Dei in te voluntati responderis. Eribesce, ô anima, in bono sterilis, et in malo fœcunda; ruborisque et doloris plena, recurre ad sponsum tuum, veniam pro præterito precatura, et pro præsenti et futuro spiritum sanctum petitura.

¶ Christe, Fili Dei vivi, omnis autem animæ christianæ sponse, miserere animæ meæ, tuæ licet indignissimæ et infidelissimæ sponsæ; omnes ei condona præteritas infidelitates, ejusque peccatorum immemor, et tuum da ei, quæso, spiritum, spiritum amoris, ut hoc tuo spiritu, fœcunda, edat Deo opera vita; sine hoc tuo spiritu miser passionum servus ero, et opera mortis semper pariam; at spiritu tuo repletus, Deo subdar, ipsique, ex gratiâ tuâ, fructus vita producam.

VERS. 7. — QUID ERGO DICEMUS? LEX PECCATUM

mus à jure legis, utpote mortui ipsi legi, in cuius servitute detinebamur. *Soluti sumus*, Græcè, *enervati sumus*, id est, enervata in nobis est lex, quia lex vires et nervos suos, scilicet dominium, et jus quasi maritale, quod in nos habebat, amisit.

Ita ut serviamus (Deo et Christo) *in novitate spiritus*, et *non in vetustate litteræ*, non in veteri vivençia genere, animali et carnali, cuius magistra est legis littera, non gratia. Ita Anselm. Lex enim homini vetustatem suam indicabat quidem et vetabat, sed adeo non auferebat, ut per occasionem etiam eandem auxerit; magis refricabat enim, irritabat et ineptabat veteres concupiscentie affectus. Novitas vita vera justitia est, quæ declaratur bonis operibus: vetustas, injustitia quam ostendunt opera mala.

EST...? Multa dixit in superioribus, quibus videbatur legi calumniam inferre, v. g., v. 5: *Passiones peccatorum, quæ per legem erant*; v. 6: *A lege mortis*. Hæc ut explicet, interrogat: *Quid ergo dicemus?* id est, an dicimus, ut calumniantur aliqui, quod lex peccatum sit, id est, auctor peccati. *Absit!* SED PECCATUM NON COGNOMI, etc., id est, non ita exactè novissem, ait Theodoreetus post D. Chrysostomum.

NAM CONCUPISCENTIAM NESIEBAM.... Gr.: *Ipsam enim concupiscentiam nesciebam*, etc. Syr.: *Non enim concupiscentiam novissem*, etc., id est, internum rei alienæ, v. g., uxoris, desiderium, non novissem esse peccatum, nisi lex diceret: *Non concupisces*. Hoc enim nullâ lege humanâ vetitum.

Nota quod D. Paulus modestiae causâ, in primâ personâ loquitur, rem odiosam sic in se volens exprimere, ut eam liberius aliis exponat Judæis. Nota et quod Hebræum in suâ personâ describit in duplice statu: ante legem scilicet, et post legem. In primo statu, quando peccatum latebat, eratque sopitum; in secundo statu, quando patefactum fuit peccatum, prohibitum, et per prohibitionem excitata fuit concupiscentia. *Absit* itaque quod lex peccatum sit, aut peccati magistra; quinimò est peccati accusatrix, ait Theodoreetus, quia multa sunt peccata et per se mala, quæ non novissem mala, nisi lex me docuisse. Ipsam concupiscentiam internam, quæ actus externi rationem et malitiam peccati induunt, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset.

Non cognovi et nesciebam, hic non ignorationem omnimodam significant; sed hoc dicit, naturalis se discretionis exactiorem cognitionem accepisse per legem, ait Theodoreetus.

Lex itaque est cognitione peccati, non causa peccati; producit peccati cognitionem: est autem per accidens et extrinsecum legi, quod ex hac cognitione peccati irritetur concupiscentia, et peccatum operetur.

VERS. 8. — OCCASIONE AUTEM ACCEPTA... Græcè: *Occasionem autem accipiens peccatum*. Syr.: *Proinde hoc præcepto* (scilicet: *Non concupisces*) *invenit sibi occasionem peccatum, et consummat in me omnem concupiscentiam*. Lex, ut v. 7 dictum est, dat cognitionem peccati, et illud prohibet. PECCATUM AUTEM, id est, concupiscentiæ vitium, in me latens, et quod erat spiritum, et quasi mortuum; hujus prohibitionis occasione excitatum et irritatum, multò vehementius grasseari cœpit, et excitavit in me omne genus malorum

VERS. 7. — *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?* Absit! Non enim lex in se peccatum est, lex enim à Deo est, ideoque per se bona. Officio legis, quod est monstrare peccatum, non autem præcipere aut promovere.

Sed peccatum non cognovi nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam (esse peccatum) nisi lex diceret: *Non concupisces*. Per legem cognitione peccati. Nam, siicut peccatum nullo modo cognoscitur nisi per legem in genere (peccatum enim definitur quod sit contra legem), ita perfectè non cognoscitur peccatum, nisi per legem scriptam, seu positivam, quæ data sit à Deo.

VERS. 8. — *Occasione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum est in me omuem concupiscentiam*.

desideriorum. Lex, seu prohibitio concupiscentiam irritat, sicut aqua caleem vivam.

SINE LEGE ENIM (concupiscentiam vetante) PECCATUM MORTUUM ERAT, id est, sopitum. Concupiscentia interior, quia nullà lege humanà prohibebatur, erat quasi mortua, sopita, et non reputabatur peccatum: at lege Dei prohibita, exarsit in omnes pravos motus et affectus.

VERS. 9. — EGO AUTEM VIVEBAM SINE LEGE...; loquitur in personā Iudei, ante legem, v. g., in Ægypto. Alii tamen id intelligunt de D. Paulo, cùm inciperet adolescere et peccare, legem Mosaicam nondùm edocetus. Ita Cornel., Menoch., Tirin.

Eco, Judæus scilicet, ALIQUANDO, v. g., in Ægypto, ante legem Mosaicam, VIVEBAM quasi exlex, peccatum non agnoscens, non curans, non aestimans; sicque ad illud non multūm incitatus. SED CUM VENISSET MANDATUM, id est, lex dicens mihi: *Non concupisces*, peccati dans mihi cognitionem, illudque prohibens, PECCATUM REVIXIT, id est, excitatum est. Concupiscentia mea, quæ erat quasi sopita et mortua, per legem excitata revixit.

VERS. 10. — EGO AUTEM MORTUUS SUM....PECCATUM, inquam, REVIXIT; AT EGO peccato mortuus sum.

Observa et mirare antithesim inter peccatum et hominem, quibus lex successivè mortis et vitæ est occasio. Ante legem, peccatum erat quasi mortuum, homo autem videbatur vivere; post legem, peccatum revixit, homo verò mortuus est, peccato scilicet, quod est mors animæ. Ante legem, languebat concupiscentia, et homo non erat prævaricator; post legem, exarsit concupiscentia; ipsi, non obstante lege, obedivit homo, factusque est legis prævaricator, et per legis transgressionem, factus est obnoxius morti temporali et aternæ.

ET INVENTUM EST MIHI MANDATUM..., sicque factum est ut lex quæ mihi data erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

Sensus: Concupiscentiæ vitium in me latens, occasione mandati illius: *Non concupisces*, per illud ipsum excitavit et produxit in me omne genus pravorum desideriorum. Ac si dicat: Multò latius grassari coepit quām ante, tanquām ipsā probatione lacessitum; quemadmodūm de filiis Israel legitur *Judicium 2*, quōd audientes mandata Dei, omnia fecerē contraria. Nam virtus peccati, lex. Vehementius enim inardecit concupiscentiæ flamma dūm lege premitur; nimirum enim in *victum semper*.

Sine lege enim peccatum mortuum erat, id est, sopitum erat; per legem enim excitatum revixit. Dicit ergo peccatum sine lege mortuum fuisse, non simpliciter, quasi non esset; sed velut mortuum, quia non cognoscitur nisi per legem; et quia vires suas non exerebat, quemadmodūm postea lege superveniente. Consopitum quippe erat donec à lege excitaretur.

VERS. 9. — Ego autem vivebam sine lege aliquando, nimirum tunc, cùm adolescere inciperet et peccare, nec tamen legem Moysi edocuit esse; tunc enim vivebam quasi exlex, ac consequenter peccatum non curabam, non agnoscebam, non aestimabam; hinc ad illud non multūm incitabar.

Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Sensus est: Postquam verò mandatum illud legis: *Non concupisces*, in notitiam meam venisset, revixit in me pec-

VERS. 11. — NAM PECCATUM, OCCASIONE ACCEPTA. Gr., *occasione accipiens*; id est, nam concupiscentia, occasione legis accepta, in suas partes me dolosè traxit et occidit me, ad opus vetitum inducendo. Vide paraph.

VERS. 12. — ITAQUE LEX QUIDEM SANCTA.... Ex supra dictis concludit Apostolus contra objectionem v. 7 factam; quod tantum abest ut lex peccatum sit, quin inò sancta est, et unumquodque ejus mandatum SANCTUM, docens quomodò Deus sanctè colatur; JUSTUM, præscribens ut unicuique suum reddatur; BONUM, præscribens ea quibus quisque bonus sit, si servetur.

Hinc D. Thomas putat dici *sanctum*, propter præcepta ceremonialia; *justum*, propter judicialia; *bonum*, propter moralia.

OBSERVATIO MORALIS.

Ex dictis de lege v. 7 et 8, quæ majoris reatus occasio fuit, disce cum D. Augustino frequenter orare: Da, Domine, quod jubes, et jube quod vis. Qualiscumque sit nostra, sive per legem, sive per rationem, cognitione, ita pravum et corruptum est cor hominis, ut nisi Christi gratiæ medicinali sanetur, tota hæc nostra notitia majoris peccati futura sit occasio. Legis cognitione bona quidem est, est enim Dei gratia; et gratia quæ ex cordis nostri corruptione lethalis et funesta nobis erit, nisi gratia Dei interna cordis nostri corruptionem sanet. Itaque: *Sana me, Domine, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero*, Jerem. 17, 14.

Ex dictis v. 9, 10, disce quām necessaria nobis Dei gratia, ob miserandum et lacrymis etiam sanguineis deflendum statum nostrum. Si enim legem ignoret homo, ipsius ignorantia illi causa mortis est. Si legem novit, ipsius notitia, ob cordis sui pravitatem, plerūmque majoris criminis erit occasio. Sine lege, aut legis cognitione, non novit concupiscentiam, illam putat naturalem, nec peccatum, aut offensam Dei reputat. Hinc peccatum deglutit ut aquam. Si noverit catum, scilicet per cognitionem ipsius quam lex præstat, et consequenter per malorum desideriorum exuberantiam, quæ occasionem habet ex lege. *Revixit*, id est, existitum est; et, ut Augustinus exponit, apparere coepit.

VERS. 10. — Ego autem mortuus sum, vel mortuus fui, id est, manifestè factus obnoxius morti aeternæ, propter manifestam, ut dictum est, legis transgressionem. Nam mortem aeternam intelligit, quæ transgressionis est poena.

Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Et sic rē ipsa comperi legem, seu legis mandatum, quod à Deo datum fuit, et per se ordinatum ut hominem perduceret ad vitam et salutem, hoc ipsum mihi cedere ad mortem, quia morti aeternæ me palam reddit obnoxium.

VERS. 11. — Nam peccatum occasione, etc. Nec mirum si peccatum occidit per mandatum, quando et ipsum mandatum occidere dicitur, quia cùm sanare non possit, mortem suis transgressoribus comminatur et irrogat. Ita namque dictum est: *Littera occidit*, 2 Cor. 3.

VERS. 12. — Itaque lex quidem sancta, etc., q. d.: Hoc mandatum: *Non concupisces*, et quodvis aliud in se *sanctum* est, quia facit hominem purum, castum, sanctum; et *justum* est, quia hominem cohibet, ne injūstè alienam uxorem aut rem concupiscat; et *bonum* est, quia hominem bonum facit omnesque animi

illam, et Dei gratiâ non preveniatur, non obstante peccati notitiâ et prohibitione, concupiscentiam sequitur, sicutque ob notitiam magis reus.

Itaque, ô lumen! ô vis et efficacia gratiae! quâm mihi necessaria estis! ô lux aeterna, illumina me! ô sanctitas ipsa, sanctifica me! Christe, lux mundi, illumina mentem meam! Christe, Salvator mundi, salva, purga, sanctifica cor meum. Da mihi eorū novum, cor docile, et tuæ voluntati semper subditum. Da, Domine, quod jubes; sis reverâ magister et medicus.

Lex pädagogus, non medicus; Christus magister et medicus.

VERS. 15.— QUOD ERGO BONUM EST, MIHI FACTUM EST MORS.... Hic secundum objicit sibi incommodum, ex dictis sequens; hinc enim saltem sequi videtur quod mandatum in se sanctum, mihi factum sit causa mortis.

Ansit! Non enim lex, sed legis abusus est causa peccati. Lex tantum occasio; vera autem causa mortis, est transgressio legis, seu peccatum contra legi prohibitionem.

NAM PECCATUM, id est, concupiscentia, quæ parit peccatum, **UT APPAREAT PECCATUM,** id est, quantum et quale sit malum; **PER BONUM,** id est, per legem, **OPERATUM EST MIHI MORTEM,** id est, pellexit me in mortem, instar lenonis vel lexe, **UT FIAT SUPRA MODUM PECCANS.** Græcè: *Ut fiat secundum hyperbole, il est, plus quam dici potest, peccans, peccatrix, id est, magna et exuberans peccatorum et malitia causa.*

Per prosopopœam loquitur de peccato, seu de concupiscentiâ, fomite peccati, quasi de personâ quæ excitaret voluntatem ad peccandum, et quæ major peccator, seu peccatrix sit, quando ad majus peccatum excitat; *ut fiat supra modum, insigniter et excessivè peccator, ἀμαρτωλός, reus, peccator; ἄμαρτια, peccatum, idque per ipsum mandatum.*

vires et motus benè et ritè ordinat ac componit. **Bonâ** est lex, si quis cù legitime utatur, 1 Tim. 4.

Vers. 15.— Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? etc. Sensus: Num igitur mandatum, quod est aut erat per se bonum, mihi factum est mortiferum, id est, causa mortis? Seilicet ejus quæ est pœna transgressionis.

Asit. Non fuit haec mutatio, vitium et culpa ipsius mandati, sed peccati et hominis mandato abutentis.

Sed peccatum, ut appareat peccatum (*ut robur et vires peccati manifestentur*), **per bonum** (*per mandatum, occasionaliter*) **operatum est mihi mortem.** Sed peccatum mihi factum est mors, nimisrum (*ut appareat quale quantumque sit malum*) per bonum operando mihi mortem, id est, per legem.

Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. S. Hieron. legit: *Ut fiat peccantius peccatum.* S. Augustinus legit: *Ut fiat supramodum peccator peccatum.* Loquitur autem Apostolus de peccato velut de persona quâpiam. Sensus: Adeoque illud ipsum peccatum in me latens occasione mandati, factum est tanquam ingens peccator, dum in me operatur omnem concupiscentiam, et in apertam prævaricationem impellit, insuper et occidit.

Vers. 14.— Scimus enim quia lex spiritualis est, etc. Perspicuum est, inquit, non esse culpam legis, dum

Heu quanta cordis nostri perversitas et corruptio! quæ legis et intellectus lumen corrumpit et inficit; et hæc legis et intellectus corruptione, ipsa fit infectior, sceleratior et inexcusabilior. Adeò corrupti queramus medicum; humiles, tremebundi, gementes, Christi gratiam imploremus, quæ sola cordis corruptiōnem sanat.

VERS. 14.— SCIMUS ENIM QUA LEX SPIRITALIS EST....

Syr: *Scimus enim legem spiritus esse; ego vero carnis sum, et venditus sum peccato.* Probat legem sanctam esse, et non causam mortis; simulque rationem reddit ob quam ex lege sequitur à lege non intentum, scilicet peccatum et mors; alia quippe est natura legis, alia hominis, etiam justi et sub gratiâ constituti. Lex enim spiritualis est, spiritualia præcipiens, et quæ spiritualis sunt hominis; virtutem amplecti, vitia fugere.

Ego autem carnalis sum. Loquitur hic in propriâ personâ, et in statu suo præsenti, ut Cornelius à Lapide colligit ex omnibus Apostoli verbis, quæ sunt de præsenti, et ut Estius fusè probat.

Ego autem carnalis sum, id est, vitio naturæ corruptæ, sequor non quæ spiritui, sed quæ carni placent; **VENUNDATUS SUB PECCATO.** Gr., *sub peccatum.* Syr., *et venditus sum peccato;* id est, venditus in servitatem sub jugo peccati, quasi Domini. Hoc intellige: carne, vel secundum carnem servus sum, seu, ut explicat v. 25, *servio legi peccati.* Hincque sit quod lex in me non habet finem suum; sed ego, non ipsa, sum causa peccati et mortis.

Itaque ad clariorem versuum sequentium intelligentiam, observa quod Apostolus, facto transiū à præterito statu legis et peccati, ad statum gratiae, sed adhuc cum concupiscentiâ luctantis, exponit in sua personâ, quæ justis, etiam sub gratiâ constitutis, contingunt; idque tum ut nos instruat, et ad pugnandum excitat; tum ut Judæis ostendat discrimen quod est inter hunc præsentem sub gratiâ statum et inter

câ acceptâ pejor quis efficitur. Scimus enim quicunque recte sapimus, legem spiritualem esse, quia præcipit ea quæ observata spiritualem et justum reddunt hominem. *Quia lex, inquit, spiritualis est, id est, spiritualia præcipit, non carnalia.* Dicitur autem tam lex quam homo spiritualis, vel à spiritu hominis, id est, mente, cui carnem opponit; vel potius à Spiritu sancto, cui passim carnem opponit.

Ego autem carnalis sum. Augustinus de homine justo et sub gratiâ constituto totum hunc locum exponit et exponendum docet; et Apostolum hic et deinceps loqui in sua ipsius personâ, et omnium eorum, qui quantumvis sentiant in se legem quamdam repugnantem legi mentis sue, id est, concupiscentiæ fomitem, cuius motibus incitantur ad ea quæ diuinæ legi contraria sunt; jam renati tamen et sub gratiâ constituti, mente ac voluntate conquiscent in lege Dei. Quod ergo dicit: *Ego autem carnalis sum, intellige non mente, sed carne adhuc concupiscente contra spiritum.* Quod non est absolute carnalem esse, sed secundum aliquid: quatenus scilicet homo per gratiam renovatus, adhuc fomitem peccati circumfert, assidue commoventem in ipso peccandi desideria. Qui autem hoc tamum modo carnalis est, is simpliciter est spiritualis, utpote legi, quæ spiritualis est, consentiens, et proinde Deo, qui legem dedit.

præteritum statum sub lege; in illo præterito statu obdiebatur concupiscentiae et peccabatur; in hoc præsenti gratiæ statu, concupiscentiae quidem stimuli in malum sentiuntur, at illis resistitur, et non peccatur.

Concupiscentiae quidem quasi tyranno traditi sunt etiam justi; non autem peccato: instar servi empti tui cogimus concupiscentiae motus sentire, sed non illis consentire; ingemiscimus sub illius tyrannide, illiusque legi carne servimus, sed mente et affectu servimus legi Dei.

Quod enim operor, non intelligo. Probat se venundatum esse peccato; seu, se servum esse concupiscentiae, ex eo quod faciat non quæ facienda sibi videntur, sed quæ dominus, nimirum concupiscentia imperat; scilicet, malum concupiscere. Sensus ergo est: Quod operor in parte animali, non agnoscere ut meum, nec approbo; quia, sine ullo voluntatis meæ consensu, id agit pars animalis; seu, quod idem est, opera et motus concupiscentiae meæ, per rationem et voluntatem non approbo.

Non enim quod volo bonum...; id est, non enim opere perficio bonum quod mente approbo et volo; sed carne operor malum quod mente odi, seu mala carnis desideria, quæ voluntate detestor; in inferiori appetitu sentire cogor. Quasi diceret: Nollem concupiscere, invitus concupisco; vellem bonum alacriter facere, at invalescente concupiscentiæ, non perficio.

Vers. 16. — Si autem quod nolo, illud facio, consentio. Syr.: *Suffragium fero legi eam bonam esse.*

Si autem quod nolo...., appetitu superiori, seu vo-

Venundatus sub peccato. Sensus: Carne adhuc servus sum peccati, quomodo dicit in fine capituli, se carne servire legi peccati. Quo etiam sensu sancta Ecclesia, B. Gregorio auctore, in persona omnium fidelium orat dicens: *Ut nos Unigeniti tui nova per carnem nativitas liberet, quos sub peccati jugo vetusta servitus tenet.* Quam Ecclesiæ orationem opponimus iis quibus absurdum videatur in persona justi hominis dici, quod carnalis sit, et venundatus sub peccato.

Vers. 15. — Quod enim operor, non intelligo, id est, per rationem et voluntatem non approbo, opera et motus concupiscentiae meæ. S. Augustinus dicit sensum: Probat hic Apostolus se venundatum sub peccato, id est, esse servum concupiscentiae, ex eo quod faciat non illa quæ sibi facienda videntur, sed illa quæ dominus, scilicet concupiscentia, sibi imperat puta concupiscere; id deinde probat verbis consequentibus.

Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio. Sensus: Non enim perficio id quod mente volo, scilicet bonum; sed carne operor id quod mente odi, scilicet malum, q. d. Paulus: *Velle non concupiscere; et nollem concupiscere, et tamen concupisco.*

Nota: *Facio* significat hic actionem hominis imperfectam, id est, actum concupisendi appetitus, et rationis assensum. Unde explicans subdit Apostolus: *Jam non ego operor, illud, sed quod habitat in me peccatum*, q. d.: Hic actus concupiscentiæ, non est meus, non est humanus, quia non est liber et deliberatus, sed est actus inhabitantis in me peccati, id est, concupiscentiae.

Vers. 16. — Si autem quod nolo, etc. Sive, quod bona sit; si, inquit, quod mente non volo sed odi, illud ago, videlicet carne concupiscedo, jam consentio legi, verbi gratiæ, dicenti: *Non concupisco, tamquam bonæ: quia voluntas mea quæ nolo quod facio,*

luntate; illud facio, in appetitu inferiori; id est, si nolens ego concupisco, consentio legi, id est, mens et voluntas mea consentit cum lege, adhaeret legi, approbat legem dicentem: *Non concupisco.* Unde sequitur:

Vers. 17. — Nunc autem jam non ego. Græcè: *Nunc autem non amplius ego*, etc. Syr.: *Nunc autem non ego quidem*, etc. Hinc, inquam, sequitur quod nunc, in hoc statu gratiæ, NON EGO, seu mens et voluntas mea, concupisco; sed mea corrupta natura, seu fomes peccati.

Vers. 18. — Scio enim quia non habitat in me.... Novi enim per experientiam, quod in me, id est, in carne meâ per peccatum corrupta, non habitat bonum, id est, inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum.

Nam velle adjacet mihi. Syr.: *Nam ut velim bonum, facile quidem mihi est*; at ut illud exsequar, impotens sum; seu est quidem in me justificato prompta voluntas faciendo bonum, sed vix illud exequi possum, quia caro est infirmæ, et spiritui semper rebellis; vel juxta spiritum est mihi præsto velle bonum.

Vers. 19. — Non enim quod volo bonum; superioris est repetitio ad majorem assertionem, v. 15.

Vers. 20. — Si autem quod nolo, illud facio. Vide v. 16 et 17.

Vers. 21. — Invenio igitur legem, id est, vim, imperium, dictamen concupiscentiae scilicet, *legem*, inquam, contrariam mihi volenti facere bonum;

Quoniam mihi malum adjacet; id est, quia propensi legi consentanea est, quæ vult me hoc nolle. Itaque consentio legi, non solum intellectu judicans quod bona sit, verum etiam voluntate me ei conformans. Quod unique est hominis justi, ac mente renovati.

Vers. 17. — Nunc autem jam non ego operor illud, etc. Græcè: *Nunc autem non amplius ego.* Sensus est: Quoniam renovatus per gratiam, legi consentio; nunc non amplius ego operor malum, sicut faciebam constitutus sub lege; sed peccatum in me habitans illud operatur, id est, concupiscentia mihi insita, et sedem in me fixam habens, pravos motus in me excitat non consentiente.

Vers. 18. — Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne meâ, bonum. Novi per experientiam in me, quatenus caro sum, id est, carnalis, non habitare bonum, sed malum.

Nam velle, adjacet mihi; perficere autem bonum, non invenio, q. d.: Facultas et bona voluntas volenti id quod bonum est, est in me justificato; sed vix, et non nisi difficulter illud perficere possum. Spiritus enim promptus est, caro autem infirma, immo reluctans spiritui. Ita S. Augustinus, Anselmus, S. Thomas.

Vers. 19. — Non enim quod volo bonum, etc. Repetit isdem præ verbis quod jam ante dixerat, ad probandum quod dixit: *Perficere bonum non invenio.* Verbum *nolo*, quo significaret voluntatem aversantem, et in contrarium intentem. Id cuius postulat res de qua agitur. Unde et prius dixit: *Odi, pro quo postea: Nolo.*

Vers. 20. — Si autem quod nolo, etc. Per hoc enim immuere voluit Apostolus se facere secundum carnem, quod tamen ipse homo mentis deliberatione nolit; id eoque se hominem rationali ac deliberata actione illud non agere.

Vers. 21. — Invenio igitur (in meipso) legem, volenti mihi facere bonum, etc. Igitur invenio ac deprehendo

sio ad malum mihi intimè insita est, in inferiori, scilicet animæ parte. Hic versus obscurus est; hinc variae sunt illius et constructiones et expositiones, quas apud autores videre est. Facilis et naturalis mihi videtur contextus, si quod ex præcedentibus intelligitur, subaudias, legem contrariantem, seu repugnantem mihi volenti. Cujus contrarietatis, seu repugnantie rationem reddit Apostolus, addens: Quoniam mihi malum adjacet, id est, propensio ad malum, insita est.

Ex dictis igitur concludit Apostolus: Cùm volo juxta divinæ legis præscriptum, facere aliquid bonum, deprehendo et experior aliam legem, mihi contrariam, et huic meæ bonæ voluntati repugnante; hæcque lex est perversa naturæ meæ corruptæ ad malum inclinatio. Et hæc intelligentia conformis est sequentibus versibus.

VERS. 22. — CONDELECTOR ENIM LEGI DEI, id est, delectat me lex Dei secundùm mentem.

VERS. 23. — VIDEO AUTEM ALIAM LEGEM, id est, experior autem aliam legem in carne meâ corruptâ, scilicet somitem peccati, REPUGNANTEM, Græc., contramilitantem, seu rebellantem LEGI MENTIS MEÆ, seu legi Dei quæ dicit: Non concupisces. Intellige rebel-

in me legem, seu inclinationem quamdam, quâ scilicet malum mihi adjacet, et faciendum tanquam lege quamdam ingeritur; in me, inquam, volente facere quod bonum est. Invenio, quoniam mihi volenti bonum facere malum adjacet. Est enim malum, inquam, concupiscentiæ mihi innatae, quæ bono et legi Dei repugnat. Sic igitur concupiscentia, quæ fomes peccati est, eadem etiam lex vocatur, lex, inquam peccati, quatenus nimirū ad peccandum sollicitat incitatque.

VERS. 22. — Condelector enim legi Dei, etc. Sensus est: Delectat me lex Dei, utpote lex sancta, justa et bona; delectat me, inquam, non quâvis parte mei, sed secundùm mentem, seu partem intellectivam, quæ jam per Christi gratiam sanata est. Interiorem hominem interpretor mentem, non autem hominem novum aut renovatum. Non enim Apostolo idem est homo interior et novus; ut nec idem homo exterior et vetus. Nam et in peccatoribus est interior homo, sed nondùm renovatus. In justis autem interior homo cum novo homine coincidit. Justus igitur condelectatur legi Dei secundum interiorem hominem, non injustus.

VERS. 23. — Video autem aliam legem in membris meis. Sensus: Sed experior aliam legem in membris meis, id est, in corpore meo, et in toto homine exteriore, qui durante hæc vitâ non renovatur, sed corruptitur, 2 Cor. 2. Ideò autem dicit in membris, quia in membris quibusdam, quæ pudor nominari vetat, maximè percipitur et apparet rebellio, quam excitat lex ista peccati de quâ sermo est.

Repugnantem legi mentis meæ, id est, contra militantem, rebellantem. Ac si dicat: Quæ lex bellum movet adversus legem mentis meæ, id est, adversus legem Dei, in quâ secundùm mentem condelector. Est enim eadem lex Dei, et lex mentis; sicut è diverso eadem est lex peccati et membrorum.

Et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Motione, non consensione, ait S. Augustinus, ut scilicet captivus reddar, et subjiciar legi peccati, id est, concupiscentiæ, ita ut etiam invitus et

lionem appetitus sensitivi et sensuum, ac præsentim carum partium quas pudor non sinit nominare.

Legem Dei vocat legem mentis suæ, ob dicta v. 22.

ET CAPTIVANTEM ME, id est, quæ rebellio me captivat motione, non consensione, quia scilicet, invitus cogor vitiosas concupiscentiæ passiones sentire.

VERS. 24. — INFELIX EGO HOMO! QUIS ME LIBERABIT! Talem ac tantam miseriam deplorat Apostolus, et exclamans, atque gemens petit: *Quis me liberabit de hoc mortali et moribundo corpore, tot miseriis et pravis affectibus obnoxio!*

VERS. 25. — GRATIA DEI, etc. Respondet sibi quod gratia Dei, seu gratuita Dei misericordia, intuitu meritorum Christi; Græc. et Syrus habent: *Gratias ago per Jesum Christum*, etc., quod scilicet liberatus sum, vel potius quod sim liberandus.

IGITUR EGO IPSE MENTE SERVIO... *Ego* Paulus mente, id est, parte animæ superiori, servio LEGI DEI concupiscere vetanti; nolo enim concupiscere; CARNE AUTEM, id est, parte animæ inferiore, SERVIO LEGI PECCATI, id est, concupiscentiæ, cuius cogor motus sentire et pati.

reluctans, vitiosas ejus inclinationes, dictamina, impulsi, sentire cogar, et ejus laqueos et motus evadere non possim. De facto enim omnes, non sub peccato, sed sub concupiscentiâ quasi captivi tenemur. Dicitur concupiscentia lex peccati, quia est fomes ad peccatum sollicitans, peccatum dictans et sugerens.

VERS. 24. — *Infelix ego homo!* etc. Exclamatio est gementis sub jugo ac servitio peccati secundum carnem, et ad libertatem anhelantis. *Infelix*, id est miser, ærumnosus. *De corpore mortis hujus*, id est, ex hoc corpore mortali: ut demonstratio sit corporis, non mortis. Cur autem dicat: *De hoc corpore mortis*, cum tamen haec non de morte, sed de peccato fuerit locutus, ea ratio est, quia, durante hæc mortalitate, manet in corpore lex, et servitus peccati jam dicta. Optat autem ita liberari et eripi de mortali hoc corpore, ut idem aliquando recipiat immortale, atque ab omni corruptione et servitute peccati liberum, videlicet per resurrectionem. Liberari à corpore mortis, inquit S. Augustinus, est omni sanato languore concupiscentiæ carnis, non ad pœnam recipere corpus, sed ad gloriam. Non enim à corpore mortis impii liberauntur unquam, quibus in resurrectione eadem corpora ad æternâ tormenta reddentur.

VERS. 25. — *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*, supple, liberabit me quandoque à corpore mortis hujus, puta in futurâ resurrectione, dando mihi corpus immortale et gloriosum. *Gratia Dei*, id est, gratuita Dei bonitas per Christum liberabit de hæc corruptione.

Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem legi peccati, quasi dicit: Interim verò dûm adhuc detineor in hoc mortali corpore, dûmque plena liberatio mea, ad quam suspiro, differtur, ipse ego Paulus mente saltem et ratione servio legi Dei, licet carne adhuc serviam legi peccati. Docet S. Augustinus in hæc vitâ perpetuam esse hanc luctam, et sufficere nobis, si non consentiamus malis concupiscentiis, itaque futurum, ut in alterâ beatâ vitâ illam non sentiamus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et in praxim accuratiùs redigenda.

In hoc capite D. Paulus, ut pector excellentissimus, hominem depingit Christianum. In Christiano quasi

duplex est homo: homo interior, homo exterior; homo spiritualis, homo carnalis; homo vetus, homo

novus. In christiano Christus habitat per fidem, et in eo per fidem, suamque gratiam, bonum facit. In eodem christiano habitat vetus homo; homo peccati; habitat, inquam, per concupiscentiam, suaque carnali voluntate, malum agit.

Unus quidem et idem est homo; sed qui dicitur interior, spiritualis, novus, spiritus, mens, pars animae superior; quando conformiter dictamini hominis interni, tum recte rationis, tum gratiae operatur, et fertur in ea quae spiritualia et divina sunt. Dicitur exterior, carnalis, vetus, animalis, homo peccati; quando ex dictamine sensuum et appetitus sensitivi, operatur et fertur, ut plurimum, in ea, quae carni et sanguini placent, ut dicet cap. 8, v. 5.

In hoc homine quasi duplici, duo sunt agendi principia: principium vitae, principium mortis; spiritus et caro, gratia et concupiscentia. Duas sentit leges: legem spiritus, legem carnis; lex spiritus consentit legi Dei, lex carnis inclinat ad peccatum. Hinc in nobis perpetua

CAPUT VIII.

1. Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.

2. Lex enim spiritus vitae in Christo Jesu liberavit me à lege peccati et mortis.

3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne;

4. Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

5. Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt, sapiunt; qui vero secundum spiritum sunt, quae sunt spiritus, sentiunt.

6. Nam prudentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax.

7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest.

8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis; si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem.

11. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum à mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

12. Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.

13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriermini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.

15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum

pugna, perpetuumque schisma, quod non finiet nisi in æternitatis pace.; caro concupiscit contra spiritum, spiritus contra carnem. Hanc luctam non sentiunt qui carni non resistunt, sed illi cedunt; sentiunt autem sancti et spirituales, qui nihil concupiscentiis permittunt, ut juxta Dei spiritum vivant.

Nos ergo christianos, ut Dei milites, ad hanc luctam hic accendit apostolica tuba. Nobis itaque vigilandum, pugnandum, vincendum: vigilandum, quia in medio cordis nostri est noster hostis; pugnandum adversus concupiscentiam, illiusque motus inordinati sic cohimbendi, ut neque in opus excant, neque illis inhæreat nostra voluntas; vincendum: agitur de vita, de salute, de regno, non temporalibus, sed æternis. *Qui vicerit coronabitur.* Hoc, Domine Jesu, tua gratiae munus est; hoc tua gloria, hominem infirmum, sū ipsius victorem reddere; hanc, misericors Deus, mihi dona gratiam; da vires, animum, perseverantiam, ut carne victa, ego mente serviam legi tuæ. Amen.

CHAPITRE VIII.

1. Il n'y a donc point maintenant de condamnation pour ceux qui sont en Jésus-Christ, qui ne marchent pas selon la chair;

2. Parce que la loi de l'esprit de vie, qui est en Jésus-Christ, m'a délivré de la loi du péché et de la mort.

3. Car ce qu'il était impossible que la loi fit, à cause qu'elle était affaiblie par la chair, Dieu l'a fait, ayant envoyé son propre Fils, revêtu d'une chair semblable à celle du péché, et victime pour le péché, il a condamné le péché dans la chair;

4. Afin que la justice de la loi soit accomplie en nous, qui ne marchons pas selon la chair, mais selon l'esprit.

5. Car ceux qui sont charnels goûtent les choses de la chair; mais ceux qui sont spirituels aiment les choses de l'esprit.

6. Or, cet amour des choses de la chair est la mort, au lieu que l'amour des choses de l'esprit est la vie et la paix.

7. Car cet amour des choses de la chair est ennemi de Dieu, parce qu'il n'est point soumis à la loi de Dieu, et ne le peut être.

8. Ceux donc qui sont dans la chair ne peuvent plaire à Dieu.

9. Mais pour vous, vous n'êtes point dans la chair, mais selon l'esprit, si toutefois l'Esprit de Dieu habite en vous; car, si quelqu'un n'a point l'Esprit de Jésus-Christ, il n'est point en lui.

10. Mais si Jésus-Christ est en vous, quoique votre corps soit mortel à cause du péché, votre esprit est vivant à cause de la justice.

11. Car si l'esprit de celui qui a ressuscité Jésus-Christ d'entre les morts habite en vous, celui qui a ressuscité Jésus Christ d'entre les morts donnera aussi la vie à vos corps mortels, à cause de son Esprit qui habite en vous.

12. Ainsi, mes frères, nous ne sommes point redevables à la chair pour vivre selon la chair;

13. Car si vous vivez selon la chair, vous mourrez; mais si vous faites mourir par l'esprit les actions de la chair, vous vivrez;

14. Parce que tous ceux qui sont poussés par l'Esprit de Dieu sont les enfants de Dieu.

15. Aussi n'avez-vous point reçu l'esprit de servitutis (Six.)

in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba, Pater.

16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

17. Si autem filii, et haeredes ; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi ; si tamen compatimur, ut et conglorificemur.

18. Existimo enim quod non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis.

19. Nam exspectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei exspectat.

20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjicit eam in spe,

21. Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriae filiorum Dei.

22. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc.

23. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes ; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri.

24. Spe enim salvi facti sumus ; spes autem quæ videtur, non est spes : nam quod videt quis, quid sperat ?

25. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.

26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram ; nam quid oremus, sicut oportet, nescimus : sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

27. Qui autem scrutatur corda scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.

28. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositionem vocati sunt sancti.

29. Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus ;

30. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit ; et quos vocavit, hos et justificavit ; quos autem justificavit, illos et glorificavit.

31. Quid ergo dicemus ad hæc ? si Deus pro nobis, quis contra nos ?

32. Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit ?

33. Quis accusabit adversus electos Dei ? Deus qui justificat.

34. Quis est qui condemnet ? Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

35. Quis ergo nos separabit à charitate Christi ? tribulatio, an angustia, an famæ, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius ?

36. (Sicut scriptum est : Quia propter te mortificamur tota die ; aestimati sumus sicut oves occisionis :)

tude qui vous retienne encore dans la crainte ; mais vous avez reçu l'Esprit de l'adoption des enfants, par lequel nous crions : Abba ! mon Pere !

46. Et cet Esprit rend lui-même témoignage à notre esprit que nous sommes enfants de Dieu.

47. Si nous sommes enfants, nous sommes aussi héritiers, héritiers de Dieu, et cohéritiers de Jésus-Christ, pourvu toutefois que nous souffrions avec lui, afin que nous soyons glorifiés avec lui.

48. Car je suis persuadé que les souffrances de la vie présente n'ont point de proportion avec cette gloire qui sera un jour découverte en nous.

49. Car toutes les créatures attendent avec grand désir la manifestation des enfants de Dieu,

50. Parce qu'elles sont assujéties à la vanité ; et elles ne le sont pas volontairement, mais à cause de celui qui les y a assujéties, dans l'espérance

51. Qu'elles seraient elles-mêmes délivrées de cet asservissement à la corruption pour participer à la liberté glorieuse des enfants de Dieu.

52. Car nous savons que jusqu'à présent toutes les créatures souffrent et souffrent les douleurs de l'enfancement ;

53. Et non seulement elles, mais nous encore qui possérons les prémisses de l'Esprit, nous gémissions en nous-mêmes, attendant l'effet de l'adoption divine, qui sera la rédemption de nos corps.

54. En effet, nous ne sommes encore sauvés qu'en espérance ; or, l'espérance qui se voit n'est plus d'espérance : car qui est-ce qui espère ce qu'il voit déjà ?

55. Si nous espérons ce que nous ne voyons pas encore, nous l'attendons avec patience.

56. Et de plus, l'Esprit de Dieu aide notre faiblesse, parce que nous ne savons ce que nous devons demander à Dieu dans nos prières, pour le prier comme il faut ; mais le Saint-Esprit même prie pour nous, par des gémissements ineffables.

57. Et celui qui pénètre le fond des cœurs entend bien quel est le désir de l'Esprit, parce qu'il ne demande pour les saints que ce qui est selon Dieu.

58. Nous savons que tout contribue au bien de ceux qui aiment Dieu, qu'il a appelés selon son décret pour être saints.

59. Car ceux qu'il a connus par sa prescience, il les a aussi prédestinés pour être conformes à l'image de son Fils, afin qu'il fût l'aîné entre plusieurs frères :

60. Et ceux qu'il a prédestinés, il les a aussi appelés ; et ceux qu'il a appelés, il les a aussi justifiés ; et ceux qu'il a justifiés, il les a aussi glorifiés.

61. Après cela, que devons-nous dire ? si Dieu est pour nous, qui sera contre nous ?

62. Si Dieu n'a pas épargné son propre Fils, et s'il l'a livré pour nous tous, comment avec lui ne nous a-t-il pas donné aussi toutes choses ?

63. Qui accusera les élus de Dieu ? C'est Dieu même qui les justifie.

64. Qui osera les condamner ? après que Jésus-Christ est non seulement mort, mais encore ressuscité et assis à la droite de Dieu, où il intercede pour nous.

65. Qui donc nous séparera de l'amour de Jésus-Christ ? sera-ce l'affliction, ou les déplaisirs, ou la faim, ou la nudité, ou les périls, ou la persécution, ou le feu ?

66. (Selon qu'il est écrit : On nous fait mourir tous les jours pour l'amour de vous, Seigneur ; on nous regarde comme des brebis destinées à être égorgées.)

37. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.

38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo,

39. Neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

37. Mais, parmi tous ces maux, nous demeurons victorieux par celui qui nous a aimés.

38. Car je suis assuré que ni la mort, ni la vie, ni les anges, ni les principautés, ni les puissances, ni les choses présentes, ni les futures, ni la violence,

39. Ni tout ce qu'il y a de plus haut ou de plus profond, ni aucune autre créature, ne pourra jamais nous séparer de l'amour de Dieu, en Jésus-Christ notre Seigneur.

ANALYSIS.

In superiori cap. exposita sunt legis infirmitas et concupiscentiæ nocimenta; in hoc cap. 8 vires spiritus et gratia Christi describit Apostolus.

Hic spiritus verè christianos extra damnationem constituit, v. 1, quia liberat eos à dominatu peccati; dat eis vires ad implenda Dei præcepta, 2, 3, 4; facit ut non secundum carnem ambulemus, quod mors est animæ, quia legi divinæ contrarium, Deique tollit amicitiam; sed secundum spiritum, quod est vita et pax, 5, 6, 7, 8.

¶ 9. *Baptizatus et per Spiritum sanctum renatus, non est carnalis, nec carnalia sapit; si tamen spiritum Dei, in quo baptizatus est, servavit; si non servavit, non est verè Christianus; si servavit, corpus habet quidem obnoxium morti; at spiritum habet vivum vitæ gratiæ, victurum vitæ gloriæ; sicut enim hic spiritus Dei Jesum suscitavit à mortuis; ita Christianos suscitabit ad æternam corporis et animæ vitam, 10, 11.*

¶ 12. *Hinc non debemus vivere secundum carnem, quod est mors et mortis origo; sed, Spiritu sancto animati, debemus facta carnis mortificare, vitæ spirituali et Deiformi vivere; ad hoc nobis datus est adoptionis spiritus, in quo et per quem audacter et liberè Deum invocamus ut Patrem; et qui spiritus nobis testimonium reddit, quid sumus filii Dei, et idèò hæredes Dei, co-hæredes Christi; si tamen cum eo patimur, 15, 14, 15, 16, 17.*

PARAPHRASIS.

1. Nihil ergo nunc damnatione dignum in iis, qui, per baptismum Iesu Christo sunt insiti; si concupiscentiæ resistunt, et ab eâ se regi non patiuntur:

2. Quia gratia spiritus vivificantis, quæ quasi lex est in cordibus nostris indita, me et quemvis verè Christianum liberavit à dominatu, et à reatu concupiscentiæ, et à morte illius comite.

3. Nam quod lex Mosaica praestare non potuit, quia infirma erat, non tam in seipsa quam propter infirmam carnem hominum, qui legem aliquoquin sanctam implere non poterant, hoc Deus præstitit, dum Filium suum misit in mundum, per assumptam carnem, carni peccatri ci similem; et dum per hanc carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam, peccatum, seu somitem peccati, daminavit de peccato proprio dicto, eoque multiplici, et ipsum quasi sceleris reum interfecit.

4. Ut nos Christiani mandata Dei servaremus; non viventes amplius secundum corruptionem carnis, quæ legis adimptionem impedit, sed secundum Spiritum Christi, qui nos à peccato liberavit, nobisque dat vires legem adimplendi.

¶ 18. *Neminem nostrum deterreat hæc apposita conditio. Nulla quippe proportio hujus vitæ malorum ad futuram divinæ hæreditatis gloriam: tanta est hæc gloria, ut et ipsæ insensibiles creature, filiorum Dei servæ, hanc dominorum suorum gloriam anxie et sollicitæ exspectent; ipsi, suo modo, participaturæ; à fortiori, nos apostoli et fideles, primitias spiritus habentes, ad hanc plenam et consummatam adoptionem gementes anhela-mus, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.*

¶ 26. *Alius ejusdem spiritus effectus est, quid nostram ad orandum adjuvet infirmitatem, ipse in nobis et pro nobis ineffabili modo postulans; præterea facit ut omnia, quantumvis adversa, cedant in bonum iis qui ex gratiâ Dei proposito ita vocati sunt ad sanctitatem, ut et huic divinæ obedientiæ vocacioni: nam quos tales fore præscivit Deus, hos prædestinavit ad conformitatem in patientiâ cum Filio suo; taliter prædestinatos vocat ad passiones, per quas eos magis ac magis justificat, tandem glorificat hic, at maximè in cælis.*

¶ 31. *Ex summa Dei in nos charitate, nostram exercitat in Deum fiduciam; cuius motiva vide vers. 31, 32, 33, 34. Versu 35, ex cædum Dei in nos charitate, nostram acuit in Deum charitatem, et nostram in Dei charitate inviolabilem sperat perseverantiam.*

5. Qui enim secundum carnem vivunt, carnalia tantum cogitant et sapiunt; qui verò secundum spiritum vivunt, spiritualia cogitant et sapiunt.

6. At carnalia sapere, mors est animæ; sapere verò spiritualia, vita et pax animæ.

7. Carnalia, inquam, sapere, mors est animæ, quia talis sapientia est inimicitia cum Deo; legi Dei repugnat, et idèò ipsi subjici non potest, quia scilicet ipsius oppositum, seu repugnantia.

8. Hinc qui secundum carnem vivunt, Deo placere, Deique præcepta servare non possunt.

9. Vos autem Christiani, in baptismo per Spiritum sanctum renati, non vivitis secundum carnem, sed secundum spiritum, quem in baptismo recipistis; si tamen hic Spiritus non recessit à vobis; si quis autem hunc Spiritum, quem Christus illi per baptismum dedit, amplius non habet, hic non est verè Christianus.

10. Si verò Christus in vobis est per Spiritum suum, corpus quidem habet obnoxium morti, ob Adæ peccatum, spiritus verò vester vivit vitæ gratiæ per justitiam Christi, vitæ gloriæ citò victurus.

11. Quia si Spiritus Dei Patris, qui Iesum Filium

suum à mortuis suscitavit, habitat in vobis per justitiam, hic Spiritus, qui Christum suscitavit, et vos resuscitat, vestraque corpora ex mortalibus reddet immortalia, utpote ejusdem spiritus habitacula.

12. Hinc concludo quòd spiritus, non caro, nobis debet dominari, quia spiritui omnia debemus, nihil autem carni. Absit ergo ut hæc vobis dominetur!

13. Si enim secundum carnis desideria vixeritis, morienni, et morte culpæ, et morte gehennæ æternæ; si autem spiritu prava carnis desideria extinxeritis, vivetis et vitæ gratiae et vitæ gloriae.

14. Quicumque enim Spiritu sancto animati, carnem mortificant, vitamque spiritualem vivunt, ii sunt verè filii Dei, et cum eo vivent in æternum.

15. Ad hoc, seu ut ita vivamus, nobis Christianis datus est, non spiritus servilis, ad timendum, sicut olim Judæis; sed spiritus filialis, ipse Spiritus sanctus, in quo, et per quem adoptati, Deum invocamus ut Patrem, liberè et altè clamantes: Abba, Pater.

16. Et hic ipse Spiritus Dei nobis datus, fidem facit spiritui nostro, quòd sumus filii Dei.

17. Si autem Dei sumus filii, ergo et hæredes illius, id est, hæredes Dei sumus, ut filii; cohæredes Christi, ut fratres; si tamen cum eo patimur, et quo passus est animo, ut ejus gloriae simus particeps.

18. Neminem deterreat hæc apposita conditio. Et enim tam immensa est hæc filiorum hæreditas, ut si in unam trutinæ lanceum injicias omnia hujus vite mala, in alteram hujus hæreditatis bona, hæc propen-debit immensum, quia nulla proportio.

19. Tanta futura est hæc filiorum Deigloria, ut cam ipse insensibiles creaturæ anxiè et sollicitè exspectent, ei suo modo participaturæ.

20. Universa quippe mundi machina, ut hominum necessitatibus observiat, continuæ mutationi et corruptioni obnoxia est; non sponte suâ, sed obtemperans ei, cuius voluntate hominum servituti addicta est; non in perpetuum, sed ad tempus, et factâ illi spe liberationis à servitute, in universalí scilicet resurrectione.

21. Hunc ergo diem attenta prospectat, quia et ipsa tunc à servitute et à corruptione liberabitur, et ab hæc servitute transferetur in libertatem similem libertati gloriose filiorum Dei.

22. Propterea omnes creaturæ simul suspirant, et simul condolent, magno quasi feminæ parturientis dolore; suam, ab initio mundi usque nunc, liberationem exspectantes cum gemitu.

23. Non solùm autem insensibiles creaturæ taliter gemunt; sed et nos ipsi apostoli, qui sancti Spiritus primicias recepimus tantâ cum abundantia, ut pleni et beati possemus videri; attamen gravati corpore mortis hujus, intra nosipsos gemimus, anhelantes ad plenam et consummatam adoptionem, quâ corpore nostro, ex mortali, immortali facto, liberabimur ab omnibus miseriis.

24. Etenim spe tantum, nondùm re, salvi facti su-

mus; spes autem non est de re præsenti et quæ tenetur; quod enim habet et tenet homo, illud cur sperpet?

25. Cum ergo spes sit absentium, non præsentium, hinc ingemiscimus et per patientiam exspectamus, donec possideamus.

26. Præterea et Spiritus sanctus nostram adjuvat infirmitatem, quæ tanta est ut nesciamus quid aut qualiter oremus sicut oportet ut exaudiamur; sed ipse Spiritus habitans in nobis, nostrisque curam singularem gerens, postulat pro nobis tanto fervore et vehementiâ, ut nec enarrare possimus.

27. Hæc desideria, hosque gemitus, quos Spiritus sanctus excitat in nobis, novit, approbat, et exaudit cordium scrutator Deus, quia sunt secundum voluntatem suam.

28. Ne diffidamus ergo ob infirmitatem nostram; sed certissimum habeamus quòd Deum diligentibus omnia cooperantur in bonum; iis dico, qui ex gratuito Dei proposito ad sanctitatem vocati sunt, Deique vocationi obedierunt.

29. Nam quos Deus per suam gratiam tales fore præscivit, prædestinavit ad conformitatem in patientiâ cum Filio suo, exemplari nostro; ut ipse Filius, qui ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptivos.

30. Quos autem ad hanc cum Christo paciente conformitatem prædestinavit, hos vocavit ad passiones; quos sic vocavit, hos per has passiones magis ac magis justos et sanctos effecit; et quos ita sanctificavit, tandem glorificavit; hic quidem in terris, at maximè in cœlis.

31. Cùm hæc ergo sit Deo cura de nobis, quis diffidat? si stat à nobis Deus, quid contra nos poterit ullus adversarius?

32. Qui ne proprio quidem naturali Filio pepercit, sed pro nobis omnibus illum morti tradidit, quid nobis non impertiet? donato nobis Filio suo, in quo sunt omnia, simul nobis omnia donavit.

33. Quis ausit accusationem instituere adversus eos quos Deus elegit, suosque ducit? Deus omnium Judex, hos à peccatis absolvit, justosque pronuntiat.

34. Quis est qui à Deo absolutos condemnnet? an Christus Jesus? ipse qui pro nobis mortuus est? qui et nostri causâ resurrexit à mortuis? qui et, nunc sedens ad dexteram Patris, nostram apud illum causam agit, quasi noster advocatus?

35. Cùm ergo tot, tantisque beneficiis obstricti simus Deo et Christo, quis nos à divinâ charitate distrahat, faciatque ne taliter amati non redamemus? an afflictio? an angustia? an famæ? an nuditas? an naufragium? aut aliud vitæ periculum? an impiorum persecutio? an gladius mortem intentans?

36. Quod piis eventurum prædictit David, Psal. 43, canens: *Quoniam propter te mortificamur quotidiè, et habiti sumus sicut oves cœdi destinatæ.*

37. Tantum abest, ut ista nos à Christi charitate

separent, quin potius in istis omnibus et per ista omnia patiendo et moriendo vincimus, amore et exemplo Christi, qui nos ad mortem usque dilexit.

58. In quo confidens, persuasum habeo quod neque comminatio mortis, neque promissio vitæ, neque ulla vis spiritualis, sive dæmonum, sive angelorum,

si id tentarent, neque præsentia, neque futura, neque fortia,

59. Neque sublimia, neque profunda; uno verbo, nulla creatura, quæcumque sit, poterit unquam nos separare à charitate quæ Deo unimur per Jesum Christum Dominum nostrum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — **Nihil ergo nunc damnationis**, etc. Græcè: *Nulla nempe condemnatio*, etc. Syr.: *Proinde nulla est condemnatio*, etc. Ex dictis in cap. 7, à v. 15, conclusit in fine ejusdem cap.: *Ipse ego Paulus mente saltem et voluntate servio legi Dei*, licet carne serviam legi peccati. Nunc alteram ex ibidem dictis infert conclusionem ad fidelium consolationem: nempe, non est quod damnari timeant ob concupiscentiæ motus, dummodò sint involuntarii. Nulla damnatio, id est, nihil damnatione dignum, seu nullum est peccatum, et consequenter nihil quod iram Dei mereatur in iis qui per baptismum Christo sunt insiti; qui non secundum carnem, etc., id est, qui non vivunt secundum hominem animalem, sed qui concupiscentiæ resistunt, nec ab eâ se regi patiuntur.

Magna sanè infelicitas est filio Dei in semetipsa legem peccati, motusque concupiscentiæ sentire: at hanc habet in suâ infelicitate consolationem, quod omnes involuntarii concupiscentiæ motus non sint peccata.

Observa magnum discrimen quod Paulus ponit inter hæc, esse in carne, seu, ut dixit ultimo versu cap. 7, carne servire legi peccati, et inter, secundum carnem ambulare; primum enim involuntarium est, secundum verò voluntarium. *Servire carne*, seu secundum carnem, legi peccati, est secundum partem inferiorem, seu animalem subdi concupiscentiæ, ipsius motus sensuales et indeliberatos sentire; secundum carnem ambulare, est illis concupiscentiæ motibus obedire, concupiscentiam sequi, ad illam vitæ nostræ dominum deferre, ait D. Chrysostomus. Christianus est quidem in carne; carne, seu secundum carnem sepius servit legi peccati; at non ambulat secundum carnem, quia lex spiritus nos liberavit à dominatu peccati.

VERS. 2. — **LEX ENIM SPIRITUS VITÆ**, id est, lex

spiritus vivificantis, seu gratia quam Spiritus sanctus in cordibus nostris imprimat, in Christo Jesu, id est, per Jesu Christi merita, *Liberavit me à lege*, id est, à dominatu et à reatu concupiscentiæ. Hæc enim gratia concedit, ut licet concupiscentiæ motus sentiam, eis tamen non consentiam.

Nota quod gratia dicitur *lex*, quia instigat ad bonum; sicut fomes dicitur *lex peccati*, quia ad malum excitat. Observa quod haec gratia in cordibus nostris à Spiritu sancto inspiratur, ut in illis regnet, passiones subigendo; sicut lex in imperiis regnat, omnianque in suo ordine servat. Cave itaque ne passionibus obediendo, spiritum vitæ è corde tuo expellas; ut te rursus concupiscentiæ tyrannidi submittas. Frustra christiano nomine gloriareris, Christi spiritum non habens. Carnalis fores, non Christianus, ut v. 5 et 9.

VERS. 3. — **NAM QUOD ERAT IMPOSSIBILE LEGI**, etc. Syr.: *Nam cum impotens esset lex, propter infirmitatem carnis, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, propter peccatum, ut reum perageret peccatum in carne ipsius*. Divus Chrysostomus vertit clarius: *Nam quod lex præstare non poterat ex parte quæ imbecillis erat propter carnem, hoc Deus proprio Filio misso sub specie carnis peccato obnoxiae, præstitit, ac de peccato damnavit peccatum per carnem*. His itaque verbis Apostolus ostendit id nobis per gratiam præstitum esse quod lex præstare non potuit, scilicet liberationem à dominatu et à reatu concupiscentiæ, legis impletionem, seu justitiam, v. 4.

NAM QUOD ERAT IMPOSSIBILE LEGI. Græc. *legis*, id est, quod lex Mosaica præstare non poterat, in quo, id est, ex eo quod, seu in quantum erat infirma, per carnem, id est, non in seipsâ, sed propter infirmam hominum carnem; ne legem videatur calumniari, infirmitatem adseribit, non legi, sed carni. D. Chrys. *vitæ*, id est, lex spiritus vivificantis, puta lex gratiae et charitatis, per Christum liberavit me à lege peccati et mortis, hoc est, à dictamine, jure, dominatu, reatu concupiscentiæ; ut licet eam sentiam, non tamen consentiam. Ita S. Augustinus.

VERS. 3. — *Nam quod impossibile erat legi* (Mosaicæ, etiam naturali, et Decalogo), *in quo infirmabatur per carnem*, q. d.: Quatenus lex impotens erat et invalida propter carnem nostram peccato et concupiscentiæ inficiat, que sanare non poterat. Ita Theophylactus. Mens Apostoli hoc loco est, et si verbis obscurioribus expressa, id nobis præstitum per gratiam, quod lex præstare non potuit.

Deus Filium suum mittens, Græcè: *Deus suo ipius Filio misso*, quem infra vocat proprium Filium, in similitudinem carnis peccati, id est, carnis peccatriæ, habentem speciem carnis peccato obnoxiae; nempe in eo quia mortaliter natus est, ac miseras et mortem passus, quæ debentur peccatoribus. Unde et per aeneum serpentem a Moysi erectum præfiguratus est, ut qui videretur habere venenum peccati, revera tamen non

VERS. 1. — *Nihil ergo nunc damnationis* (nihil damnatione dignum, nihil damnable, nulla damnabilis culpa. Ita concil. Trid., sess. 3, can. 5), etiam si motus concupiscentiæ sentiant, est iis, qui sunt in Christo Jesu, id est, qui sunt justificati, Christoque in baptismo insiti per fidem, spem et charitatem.

Qui non secundum carnem ambulant. Ambulare secundum carnem, est vivere secundum carnem. *Carnem igitur* Apostolus intelligit carnalem concupiscentiam spiritui adversantem, quæ per omne genus vitiorum spargitur.

VERS. 2. — *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu* (id est, per Christum Jesum) liberavit me à lege peccati et mortis. Legem spiritus vocat gratiam Christi, quia lex Dei per Spiritum scribitur in cordibus nostris. Qui spiritus vitæ, id est, vivificus, dicitur, quia vitam tribuit, quæ Deo vivimus, et in æternum victuri sumus. Pro liberavit, Tertullianus legit, manumisit. Fuimus enim quasi mancipia peccati et mortis; sed à Christo manumissi et libertate donati sumus. Jam lex spiritus

Deus, supple cum D. Chrys., præstítit. **FILIUM SUUM** MITTENS IN SIMILITUDINEM CARNIS PECCATI. Græc. in similitudine. Nota quòd non dicit in similitudine carnis, quæ Christus similitudinariam et apparentum tantum carnem habuerit; sed, in similitudine carnis peccati, id est, carnis peccatricis. Christus habuit veram carnem, quæ similis erat carni peccatrii aliorum hominum, licet sanctissima foret, quia Verbo unita.

ET DE PECCATO DAMNAVIT PECCATUM. Nota in his verbis prosopopœam. Loquitur enim Apostolus de peccato, quasi de tyranno quem de possessione regni, quod invaserat, ejecit Christus.

ET PECCATUM, id est, somitem peccati, tyrannum illum, qui in omnes homines vim et tyrannidem exercebat.

DAMNAVIT DE PECCATO, id est, reum peregit, de multiplici peccato, in quod omnes carnales præcipitaverat, seu quod fuisse supra modum peccans, ut cap. 7, v. 13, sùaque tyrannide privavit; ipsius vires ita fregit, ut amplius non dominetur in nobis.

IN CARNE, id est, idque per carnem à Filio suo assumplam, et quasi peccatricem in cruce suspensam.

Nota hic et mirare Dei consilium: infirmitas legis oriebatur ex carne; vult Deus ut robur, quo lex impletur, oriatur ex carne; ex carne peccatrice omnis imbecillitas et impotentialia ad salutem; ex carne sancta Christi, unità Verbo, seu fonti vitae, omnis virtus et robur ad salutem; sique peccatum in carne habitans, suam damnationem invenit in carne; sique spiritus vitam ex carne trahit, qui mortem traxit ex carne. Itaque Christus in carne moriens PECCATUM DAMNAVIT DE PECCATO, ipsumque sceleris reum peregit, non solùm quòd fuisse supra modum peccans, ut dictum est supra, sed præterea quòd injustè vim intulerit Filio Dei, Agnumque innocentissimum occiderit, eò quòd videret illum carnis peccati similitudinem habere. Quia igitur peccatum injustè usurpavit dominium non suum, Christus ipsum justè privavit dominio suo, seu tyrannide quam exercebat in carne nostrâ;

haberet. Deus, missò Filio suo in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne; atque ita centulit nobis quod lex non potuit, legis scilicet impletionem.

Et de peccato damnavit peccatum in carne. Condemnavit autem, et destruxit peccatum Deus in carne, id est, per carnem Filii sui suspensam et mortificatam in cruce; non quòd omnino jam extinxerit; adhuc enim habitat peccatum in carne renatorum, excitans prava desideria; sed quia dominum ejus abstulit et solvit; tandem ipsum prorsus abolitus, quando eos liberabit de corpore mortis hujus.

VERS. 4. — *Ut justificatio legis impleretur in nobis*, q. d.: Et justificatio à peccatis quam lex exigebat, impleretur in nobis. Hinc patet per solam naturam et legem, sine gratiâ Christi, hominem in hac corrupzione non posse totam legem totumque decalogum implere.

Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum domini. Quod sit (nempe ut legem impleamus, et per hoc damnationi non simus obnoxii) dám non carnis desideria sequimur, sed instinetum Spiritus sancti.

VERS. 5. — *Qui enim secundum carnem sunt, que carnis sunt, sapient.* Homines carnales sapient, curant, cogitant opera carnis, iisque afficiuntur et stu-

et qui damnatus peccato videbatur, *damnavit peccatum*, et per mortem suam, nobis vires dedit illud interficiendi.

VERS. 4. — *Ut justificatio legis*; Syr.: *Ut justitia legis*, etc. Ideò Christus secundum carnem in cruce moriens, nos à carnis dominio liberos fecit, ut impleamus mandata legis; nos, inquam, qui non vivimus secundum corruptionem carnis, que legis adimplitionem impediens; sed secundum Spiritum Christi, qui nos liberavit et ad implenda præcepta roborat.

Christiano non sufficit si secundum carnem non ambulet, sed debet præterea secundum Spiritum Christi ambulare; non sufficit quòd à malis abstineat, sed et in bono debet florescere, ait D. Chrys.; vitam Deo dignam debet exhibere, seu debet Dei Spiritu agi, ut filius, v. 14. Ad hoc datus est ei spiritus adoptionis.

VERS. 5. — *Qui enim secundum carnem sunt*, etc. Probat ad legis impletionem requiri ut non secundum carnem quis vivat, sed secundum Spiritum Christi; idque probat ex discrimine quod est inter carnales et spirituales: *Qui enim...*, id est, nam carnales, et qui carnaliter vivunt, carnalia cogitant, curant, concupiscunt; *Qui vero secundum spiritum*, etc., spirituales autem student spiritualibus. Qualis amor, tale opus; quale cor, talis vita. Hinc collige qualis sis: an celestis, an terrenus, an spiritualis, an animalis.

VERS. 6. — *Nam prudentia carnis*. Græc., γένοντας, sicut in versu præcedenti, γρονθός, sapient. Sensus ergo est: Atqui sapere, curare, concupiscere carnalia, mors est animæ, et peccatum; sique justitiae oppositum. PRUDENTIA AUTEM SPIRITUS, etc.: sapere autem et amare spiritualia, vitam et pacem affert, et ideò justitiam quæ animæ vita est, et pacis æternæ semen.

VERS. 7. — *Quoniam sapientia carnis*. Græc., propter quod prudentia carnis, inimica in Deum. Syr.:

dent, ac toti sunt in illis. Tale quid enim significat verbum sapient. Rursus ea quæ carnis sunt, id est, opera carnis, intellige, ad quæ concupiscentia carnalis inclinat, id est, peccata cuiuscumque generis. Nam omnia spiritui contraria sunt; de quo sequitur: *Qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus, sentiunt.* Homines spirituales curant et intenti sunt in ea opera quæ consentanea sunt Spiritui sancto, et quæ fructus spiritus appellantur, Gal. 5.

VERS. 6. — *Nani prudentia carnis, mors est*, id est, sapere ac vivere secundum carnem, mortem affert tum corporis, tum animæ, tum presentem, tum maximè æternam. Hic sensus patet ex texto Greco, ubi est, sapere carnalia. Idem ergo hic sunt haec quatuor, scilicet sapere, sentire, sapientia et prudentia; que non aliud significant quam amorem, affectum, curam et studium carnis, id est, rerum carnalium; vel spiritualium, id est, rerum spiritualium. Prudentia autem spiritus, vita et pax, id est, sapere, amare, sectari spiritualia, vitam æternam, pacem, id est, omnium bonorum proventum, et tranquillam possessionem conciliat. Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum.

VERS. 7. — *Quoniam sapientia carnis* (sapere carnalia) inimica est Deo; dat hic causam cur prudentia et sapientia carnis non vitam, sed mortem affert: quia

Propterea quid cogitatio carnis inimicilia est adversus Deum.

Rationem assignat ob quam sapientia, prudentia, cura, amor et studium carnis sit mors, seu mortem afferat; quippe inimica est *Deo*, seu, ut ait Syrus, *inimicita est in Deum*; legi Dei repugnat, ipsi rebellis est. Hinc legi Dei subjici non potest; est enim illius repugnantia et oppositum.

VERS. 8. — *Qui autem in carne sunt...* Græc. : *At in carne existentes, Deo placere non possunt.* Syrus : *Preinde ii qui in carne sunt*, etc. Dat rationem eur sit inimica *Deo*. Deus quippe est Spiritus purissimus. Hinc impuros carnis affectus odio habet, et carnales odit. *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est*, Genes. 6. 5. Carnis et carnalium amor est *Deo contrarius, inimicus, repugnans.* Hinc mors animæ, quam à *Deo*, vitæ, et vita fonte, separat.

Hunc lethalem et funestum amorem in corde meo penitus extingue, Deus! est enim animæ mors præsens, et mortis æternæ principium. Hic amor in æternum erit *Deo contrarius*; et haec contrarietas et oppositio cum *Deo*, qui est *vitæ ipsa*, erit æternæ mortis origo.

VERS. 9. — *Vos autem in carne non estis...* si Tamen, Græc., si quidem; Syr., si verè spiritus. Hoc tritico dixit, non paleæ; massæ latenti, non stipulæ apparenti, D. Anselm. *Vos*, qui baptizati estis, et per Spiritum sanctum renati, non estis carnales; nec carnalia curatis; nec sequimini; sed in spiritu, id est, sed spirituales, spiritualia diligentes, Spiritu sancto sic afflati, ut in spiritum sitis quodam modo conversi.

Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis, id est, si non recessit à vobis; si habitat, sedemque fixerit nimiriū ipsa inimica est *Deo*, et legi divinæ. Vita autem nostra animæ maximè beata à *Deo* pendet, et donut *Dei* amicis, non inimicis; nam inimicos suos Deus æternæ morte punit.

Lige enim Dei non est subjecta; nec enim potest, subaudi, subiici legi Dei; veluti si dieas: Vitium virtutis esse non potest, nec inclinare ad ea que sunt virtutis; id enim naturæ ejus omnino contrarium est.

VERS. 8. — *Qui autem in carne sunt* (qui carnis affectibus serviunt, eosque explent, qui carnaliter vivunt), *Deo placere non possunt.*

VERS. 9. — *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, q. d.*: *Vos carnales non estis, carnalia non queritis, non amatis, sed spiritualia; anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat.* Baptizatos alloquitur, et sensus est: *Vos jam baptizati, et per Spiritum sanctum renati, non estis subditi carni, ut sapiatis ea que carnis sunt, et secundum carnem ambuletis; sed e tis subditi spiritui, ut sapiatis ea que spiritus sunt, et secundum spiritum ambuletis.*

Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis, q. d.: Quando quidem jam Spiritus Dei in vobis habitat, propterea in spiritu estis. Habitat Spiritus sanctus in homine per fidem vivam et charitate formatam, et per opera inde procedentia. Spiritus sanctus per spiritum gratiae inhabitat in animâ nostrâ.

Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus, id est: Si quis vestrum non habet inhabitantem Spiritum Christi, aut non agitur Spiritu Christi, videlicet ambulando secundum spiritum, et sapiendo ea que spiritus sunt; hic ad Christum non pertinet, intellige, tanquam vivum ejus membrum, et palmes

permanentem in vobis, velut templis suis.

Si quis autem spiritum Christi..., id est, si quis Spiritum sanctum, quem Christus, caput nostrum, illi per baptismum conununicavit, amplius non habet; nec non est ejus, id est, non pertinet ad Deum, tanquam membrum vivum. Ergo non sufficit credere et baptizatum esse, ut quis sit verè christianus; sed præterea requiritur ut Christi Spiritum habeat.

Attendat hic quisque sibi. Triplicem invenio spiritum, Christi scilicet, mundi et diaboli; spiritus Christi mitis est, et humilis, et coelestis: spiritus mundi vanus, carnalis et terrenus; spiritus diaboli, superbis, arrogans et invidus. Hinc agnosce cujus sis spiritus.

VERS. 10. — *Si autem Christus in vobis est* id est, si Spiritus Christi habitat in vobis, *corpus quidem mortuum*, id est, corpus quidem vestrum morti obnoxium est, propter peccatum, Adæ scilicet per quod mors intravit in mundum. *Spiritus vero vivit.* Græc. : *Vita, propter justitiam*; id est, anima vestra vivit vitæ gratiae per justitiam Christi. Christianus constat ex corpore mortuo et spiritu vivo; corpus habet morti obnoxium, et ita certò et brevi moritum, ut jam mortuum dicatur: spiritum habet vitæ gratiae vivum, vitæ glorie brevi victurum. Peccatum et concupiscentia in nobis mortis origo; Spiritus sanctus in nobis vitæ principium: sicut in se vita est essentialis, sic in nobis est fons vitæ spiritualis, hanc nobis infundens et communicans. Ex unâ parte nobis timendum, quia mors in medio nostri; ex alterâ gaudendum, quia vita in nobis. Spiritus sanctus vita nostra, vita cordis et spiritus nostri.

VERS. 11. — *Quod si Spiritus ejus, id est, Dei Patris, qui suscitavit Iesum;* et Pater Christum subfructuosus in vite; et quia non sic ad Christum pertinet, idem tandem abscondetur. Insiuat Apostolus Christi divinitatem in eo quod eumdem Spiritum modò Dei, modò Christi Spiritum nominat.

VERS. 10. — *Si autem Christus in vobis est*, sic illicet per Spiritum suum, id est (ut manifestior sit antithesis cum parte precedente), si quis Spiritum Christi habet.

Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Mortuum corpus vocat, quod paulo post mortale; sed ideò dicit mortuum, quia non tantum tale est, ut mori possit; sed quod corruptionem in se habeat, quia perpetuò et inevitabiliter tendat ad mortem. Mortuum ergo est, post peccatum, id est, mortis necessitatibus est obnoxium, ita brevi et certò, ut quasi jam habeatur, et dicatur mortuum. Ita S. Augustinus.

Spiritus vero vivit propter justificationem. Sensus est: Si Christus in vobis est, tunc etsi corpus vestrum mortuum est propter peccatum, spiritus tamen vester sive mens vestra vivit vitæ gratiae per justitiam, quam in eâ efficit Christi spiritus in vobis habitans. Vel hoc sensu: Si Christus in vobis est, igitur spiritus ejus vita vestra est, id est, vitam vobis tribuit ac vivere vos facit per justitiam quam in vobis efficit.

VERS. 11. — *Quod si Spiritus ejus (Spiritus Patris) qui suscitavit Iesum à mortuis, habitat in vobis, intellige per justitiam, iisque perseveranter.*

Qui suscitavit Iesum Christum à mortuis ipse Deus Pater) vivificabit et mortalia corpora vestra. Vivificabit autem Deus mortalia corpora nostra, resuscitando ad eam vitam immortalem et beatam, exemplo Christi capituli et primogeniti mortuorum. Vivificabit, nimi-

scitavit, et Christus propriâ virtute resurrexit; et à Spiritu sancto suscitatus est, quia eadem potentia Patris, Filii et Spiritus sancti; HABITAT IN VOBIS: scilicet per justitiam; QUI SUSCITAVIT, id est, hic Spiritus, qui Christum suscitavit, et vos resuscitabit; non tantum, sed VIVIFICABIT ET MORTALIA..., id est, ad vitam immortalem suscitabit vestra corpora, seu non suscitabit tantum ex mortuis, sed et ex mortalibus reddet immortalia.

PROPTER INHABITANTEM SPIRITUM EJUS, id est, propter dignitatem quam corpora vestra habent in eo quod fuerunt receptacula Spiritus sancti, ait divus Thomas.

Corporis nostri resurrectio est sequela baptismi; jus adoptionis nostrae, effectus inhabitantis sancti Spiritus in nobis. Spiritus sanctus nobis in justificatione datur, sicut arrabo seu pars pretii, ut fidem faciat ipsum etiam pretium, id est, vitam æternam corporis et animæ secuturam. Spiritus ergo sanctus vitæ fons est in nobis, sicut fuit in Christo fons vita; sicut ergo Christus à mortuis surrexit, propter inhabitantem Spiritum Dei in illo, ita et nos resurgemus propter eundem Spiritum in nobis habitantem. Sicut autem Christus, quia Spiritus sancti plenitudo habitabat in eo, resurrexit immortalitate et gloriâ plenissimus, ita et quod plus anima nostra de sancti Spiritus plenitudine receperit, eò plus corpus nostrum de Christi gloriâ participabit.

Quid ergo frequentiùs et instantiùs petere debemus? Veni, sancte Spiritus! Spiritus vitæ! fons salutis! radix immortalitatis! posside cor et corpus meum.

VERS. 12. — ERGO, FRATRES, DEBITORES SUMUS... Conclusio est ex praecedentibus; loquitur autem Apostolus de carne, sicut supra de peccato; id est, ipsi velut persone, dominium et regnum affingit. Non caro, sed spiritus nobis debet dominari: spiritui enim, non carni, debemus quod sumus Christiani; quod anima nostra vivit vitâ gratiae, et in æternum victura sit vitâ gloriæ; quod et nostra corpora ex mortalibus

rūm in resurrectione, hoc est, donabit vobis corpora immortalia et gloria, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Rectius spiritum suum, vel, ut in Græco, suum sp̄ritum, ut ad Deum Patrem Spiritus referatur, juxta id quod præcessit: Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit, etc. Hinc enim patet Spiritum sanctum per spiritum charitatis in nobis habitantem esse causam resurrectionis, et vitæ gloriose. Est enim hic Spiritus in se vita, omnia animans, vegetans et vivificans; ac proinde sicuti Christi corpus, ita et nostrum vivificabit in resurrectione, si ipse in nobis inhabitet.

VERS. 12. — Ergo, fratres, debitores sumus non carni, etc. Supple, sed debitores sumus spiritui, ut secundum spiritum vivamus; q. d.: Dixi hactenus vos non esse in carne, sed in spiritu, et à Christo translatos esse à carne ad spiritum. Christus enim novam spiritus vitam induxit. Ergo cùm in baptismo nos obstrinxerimus Christo, quasi parenti et capitì nostro, sequitur pariter nos obstrictos et debitores esse non carni, ut carnaliter, sed spiritui, ut spiritualiter vivamus. Christus enim est, et vivit, non in carne, sed spiritu.

VERS. 13. — Si enim secundum carnem vixeritis, moriēmini, videlicet morte æternâ nequaquam futuri par-

futura sint immortalia; ergo secundum hunc Dei Spiritum vivere debemus, non secundum carnem.

VERS. 15. — SI ENIM SECUNDUM CARNEM VIXERITIS, MORIĒMINI, morte culpe, in præsenti; morte damnationis æternæ, in futuro, ait D. Thom. Si autem SPIRITU FACTA CARNIS, id est, prava desideria ad peccatum inclinantia, MORTIFICAVERITIS, VIVETIS, ut filii Dei, vitâ gratiae nunc, vitâ gloria in cœlis.

VERS. 14. — QUICUMQUE ENIM SPIRITU DEI AGUNTUR... Probat quod dixit, vivetis, quia, qui à Spiritu sancto intus inhabitante, per gratiam aguntur (Syrus, ducuntur, reguntur), et huic gracie, seu sancti Spiritus motibus consentientes, seu obedientes, opera carnis mortificant, et spiritualia exerceant (seu, ut ait Æthiopica versio, omnes qui peragunt ea, quæ sunt Spiritus Dei). Hi verè sunt filii Dei, et consequenter hæredes illius, ut dicitur v. 17, et ideò vivent cum illo. Notat hinc D. Chrysostomus, quod non dixerit Apostolus: Quicumque Spiritum acceperunt, hi sunt filii Dei, sed: Quicumque Spiritu Dei aguntur; ducuntur, reguntur, ut ostendat quod non sufficit Spiritum sanctum in baptismo recipisse, sed præterea requiri ut à Spiritu sancto regamur, eoque duce et rectorre vitâ spirituali et Deiformi vivamus. Ex eodem D. Chrys., non nostro debemus instituto vivere, sed nos, id est, et corpus et animam debemus Spiritui Dei subiecere, ut gubernatori navigii, ut aurigæ nostro. Illud autem, agi, regi, gubernari, neque coactionem, neque necessitatem importat, sed motionem, seu passivam nostræ voluntatis inclinationem, quæ non excludit libertatem, quæ homo ipse agat, et scipsum agat. Agimur et agimus.

Itaque spiritu vivamus, regamur, spiritu malas intentiones cupiditates, non carnales tantum, sed et superbiam, invidiam, propriam voluntatem, etc. Ita vivere spiritu, ita spiritui obedire, vita verè christiana est; vita filiorum Dei est; via certa ad æternam corporis et animæ vitam, cuius arrabo et pretium est Spiritus sanctus, v. 11.

ticipes beatæ resurrectionis, eò quod Spiritum sanctum non habueritis in vobis habitantem.

Si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Spiritu, id est, per Spiritum sanctum, de quo statim subjungit: Quicumque Spiritu Dei aguntur. Inde enim bene probat Augustinus Spiritum sanctum hic intelligi, non autem spiritum hominis. Porro carnis opera per Spiritum sanctum mortificantur, quando ipso in nobis et nobiscum operante pravis desideriis ad ejusmodi opera incitanibus non consentimus, sed resistimus. Vivetis, vitâ æternâ, non solum animalium, sed etiam corporum; ad quam vitam propter inhabitantem Spiritum suum in vobis, Deus ad exemplum Filii sui vos resuscitabit.

VERS. 14. — Quicumque enim Spiritu Dei, etc. Per adoptionem, quibus à Deo promissa atque parata est hereditas vita æterna. Unde S. Aug.: Dicit, inquit, mihi aliquis: Ergo agimur, non agimus. — Respondeo, inò et agis, et ageris, et tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus enim Dei, qui te agit, adjutor est agentibus; intelligent si filii sunt, se Spiritu Dei agi, ut quod agendum est agant, et cùm egerint, illi a quo aguntur, gratias agant. Aguntur enim, ut agant, non ut ipsi nihil agant, et ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, ut quando id agunt, sicut agendum

VERS. 15. — **N**ON ENIM ACCEPSTIS SPIRITUM SERVITUTIS. Probat eos, qui sic *Spiritu Dei aguntur*, esse Dei filios, quia hic Spiritus est adoptionis filiorum spiritus, et ad hoc nobis datus, ut eodem spiritu cum Christo Filio Dei, clamemus ad Deum: *Pater noster*. Vide parem textum ad Galat. 4, v. 6. *Non enim accepistis in baptismo spiritum... in timore; Gr. in timorem; Syr., ad timorem, ad timendum, et more servorum, timore poenae obediendum; iterum, id est, sicut acceperunt Iudei.*

Sed, inquires, numquid justi in lege veteri erant filii Dei? — Resp. quod erant quidem, sed minores, et quasi servi, sub lege quasi sub paedagogo, et à servis in nihilo dissimiles. Vide Galat., c. 4, v. 5.

SED ACCEPSTIS SPIRITUM ADOPTIONIS..., filiale, scilicet charitatem, inquit et ipsum Spiritum sanctum. Vide c. 5, v. 5. Sicut Verbum divinum Christo homini semetipsum dedit, ut hic homo, qui dicitur Christus, fieret Filius Dei; ita à proportione Spiritus sanctus datur nobis in baptismo, ut simus filii Dei. Vide Cornel. à Lap. hic (infra).

In quo CLAMAMUS... per quem adoptati Deum invocamus, ut Patrem amantissimum, non timidè et submissè, sed liberè et altè clamantes: **ABBA, PATER.**

Nota 1° quod Apostolus non satis habet dicere quod spiritum libertatis recepimus, sed dicit, *spiritum adoptionis*, quia ex servis non tantum liberi facti sumus, sed et filii Dei. Nota 2° quod ei non sufficit dicere, in quo dicimus orantes, sed in quo clamamus, seu audacter et publicè clamamus: *Abba, Pater*. Huic conforme est quod canit Ecclesia: « Praeceptis salutibus moniti, et divinè institutione formati, audemus dicere: *Pater noster*, » etc. Hoc nos Christus docuit Matth. 6.

Nota denique duarum vocum idem significantium conjunctionem: *Abba, Pater*; *Abba Hebraicè*, seu Syriacè idem significat ac ὁ πάτης Græcè, seu *pater Latè*; quare ergo has duas voces hic simul jungit Apostolus? Ut significet Iudeos et Gentiles pariter vocatos ad filiorum Dei adoptionem. Ita D. Augustinus, lib. de Spiritu et Littera, cap. 32, et lib. de Consensu Evangel., c. 4. Fortè etiam quia ad ipsius Christi orationem in horto alludit Apostolus, ut nobis

est, id est, cum dilectione et delectatione justitiae, snavitatem quam dedit Dominus, ut terra eorum daret fructum suum, accepisse se gaudeant.

VERS. 15. — **N**on enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, id est, ad timorem, q. d.: Non accepistis spiritum servorum ad timendum. ut Iudei, qui metu poenae à peccatis coerebantur; ut timore suppliciorum adiligunt sitis ad legem Dei implandam. Spiritus timoris est spiritus servilis, quem acceperunt Iudei, ut quasi servi legi obdiren.

Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: *Abba, Pater*. *Spiritus adoptionis*, id est, charitatem et gratiam Spiritus sancti, vel potius ipsummet Spiritum sanctum, per quem adoptati sumus in filios Dei. Nam de Spiritu sancto subdit quod testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei. Unde ex hoc loco nota: Filatio et adoptio nostra in eo videtur consistere, quod sicut Deus Christo homini dedit seipsum, id est, Deitatem et Verbum, ut hunc hominem qui dicitur Christus, faceret Filium Dei: ita

indicit quod licet adoptivi tantum filii, eodem tamen spiritu, et iisdem vocibus, Deum Patrem nostrum alloquimur, ac Christus ipse primogenitus et consubstantialis filius allocutus est: *Abba, Pater*, Marc. 14, 36. Fortè et ut hæc vocum repetitione fervorem magnumque affectum significet, quo debemus Patrem cœlestem orare: *Abba, Pater*. Fortè et ut filiale fiduciam, quæ nos Christiani possumus statim à baptismō Patrem divinum alloqui, eique in orationibus nostris, quasi parvuli infantes, blandulæ et iteratæ voce balbutientes dicere: *Pater, Pater*. Quidquid sit de verâ hujus repetitionis causâ, magnus sanè et maximus honor Christiano concessus, et qui ante Christi adventum non fuit hominibus concessus; etsi enim justi fuerint etiam tunc filii Dei; etsi Deum, ut Patrem suum agnoverint, nullus tamen ante Christi præceptum hæc formulâ oravit: *Abba, Pater*; dixerunt se filios ratione creationis, Isai. 64, 8; ratione providentie, Sap. 14, 5, non ratione adoptionis.

Vide tu, ut eodenquo Christus spiritu dicas, filiali scilicet amore; frustra enim clamamus: *Abba, Pater*, nisi clamet amor. Vide Epist. ad Gal., cap. 4, v. 6.

VERS. 16. — **I**PSE ENIM SPIRITUS TESTIMONIUM REDDIT... Græcè: *contestatur*, seu *contestificatur*, id est, et *ipse met spiritus, in quo* et per quem *clamamus*, hoc affectu filiali, quo nos ad *talem clamorem excitat*, *contestificatur*, seu simul cum spiritu nostro testatur nos esse filios Dei. *Suffragatur spiritui nostro*, ait Syrus, *nos esse filios Dei*. Ipse ergo affectus filialis, seu clamor cordis nostri, prout est à Spiritu sancto, testimonium, suffragium est, quo Spiritus sanctus testatur, subscritbit, confirmat nostram divinam filiationem.

Dici potest quod et ipse Spiritus sanctus nobis à Deo datus, testimonium sit nos esse filios Dei, quia ipse est spiritus filii; et Deus spiritum filii sui non dat nisi eis, quos vult habere filios. Addi possunt alia testimonia interna, quibus Spiritus sanctus spiritui nostro testatur nos esse filios Dei, v. g., horror peccati, amor Dei, promptitudo ad obediendum ei, et Spiritus sancti motibus obtemperandi, pax interna, et tranquillitas conscientiae nullis saltē notis et gravibus peccatis obnoxiae.

nobis dat Spiritum sanctum, ejusque Deitatem, ut nos faciat suos filios, nosque adoptet. Sic enim apud homines *pater* dicitur, qui naturam suam filio communicat. Cum ergo pari modo Deus dando nobis Spiritum sanctum, naturam suam divinam nobis communicet, sequitur eum tunc nos facere et adoptare in filios.

In quo, per Spiritum sanctum, *clamamus*, nou voce, sed filiali et fiduciali affectu: *Abba*, id est, *Pater*, præ dulcedine et teneritudine amoris, quasi infantes teneri, qui charissimum parentem balbutientes blandula et itera à vocali compellare solent: *Pater, Pater*; quia filiorum Dei est Deum Patrem vocare, idque Christi Filii Dei naturalis exemplo, qui toties in Evangelio vel orans vel docens Deum Patrem suum appellat; deinde et Christi præcepto, qui nos docuit sic orare: *Pater noster, qui es in cælis*, Matth. 6.

VERS. 16. — **I**pse cum *Spiritus*, etc. Misit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem: *Abba, Pater*, Gal. 4. Quoniam igitur et spiritus noster clamat: *Abba, Pater*, atque id ipsum in corde seu spiritu

Cave tamen ne cum hæreticis putas hæc testimonia esse certa certitudine fidei; ita ut per ea certi simus et infallibiliter credamus nos esse filios Dei. Liec enim testimonia illa, quando et quatenus sunt à Spiritu sancto, certa sint et infallibilia, tamen quatenus nobis exhibentur, non sunt nisi conjecturaliter et moraliter certa, quia certi non sumus an à Spiritu sancto procedant, an à spiritu malo se in angelum lucis transfigurante.

VERS. 17. — *Si autem filii, et hæredes....* id est, si Patris cœlestis sumus filii, ergo et illius hæredes, quia hæreditas patris debetur filiis. Hæc tamen per hæreditatem non intelligitur jus succedendi in bona defuneti: Deus enim Pater noster immortalis est; sed intelligitur firma, æterna et inalienabilis possessio ipsius Dei. Ipse Deus hæreditas nostra est: *Dominus pars hæreditatis meæ*, Ps. 15; ad illius autem possessionem admittuntur filii adoptivi, per visionem beatificam.

Hæredes ergo Dei, id est, Deo fruituri, simul cum eo immortaliter victuri, et feliciter regnaturi. Hæc hæreditas accessio est, non successio, et, ut ait S. Anselmus, non minuitur multitudine filiorum, nec sit angustior numerositate cohæredum; sed tanta est multis quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus. *Hæredes quidem Dei, Patris nostri; cohæredes autem Christi*, Filii Dei naturalis, tamquam fratres ejus. *Primogenitus in multis fratribus.*

Si TAMEN COMPATIMUR, id est, si tamen constanter adversa patimur, et eo animo quo Christus passus est; *ut et conglorificemur*, id est, ut etiam ipsius glorie simus comparticipes.

Nota hic duo: primum, quod sumus *hæredes Dei vivi*; secundum, quod sumus *cohæredes Dei* hominis mortui; ut hæreditatem Dei vivi possideamus in cœlo, debemus secundum Dei spiritum vivere, spiritu facta carnis mortificare, spiritu Dei agi et ipsi obediere, v. 13, 14; ut cohæreditatem Dei in cruce mortui capiamus, debemus pro Christo et eum Christo pati et mori in cruce nostrâ. Sine crucis participatione, nulla est gloriæ participatio; certa autem atque secura est exspectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ Passionis, ait S. Leo, serm. 9 de Quadrag.

nostro clamat Spiritus sanctus, ideo dicit Apostolus *Spiritus sanctum contestificari spiritui nostro*, id est, tunc cum eo testari, illo ipso clamore, quem in spiritu nostro excitat, quod sumus filii Dei. Quares, quidnam est hoc testimonium? S. Chrysostomus et Toletus respondent testimonium hoc esse clamorem, de quo locutus est Apostolus: dum enim clamamus filiali affectu: *Abba, Pater*, per Spiritum sanctum, etc.

VERS. 17. — *Si autem filii Dei sumus, ergo et hæredes Dei sumus*: nam hæreditas filiis debetur, non servis; et ad hoc adoptatur quis in filium, ut sit hæres. Hæreditas ista principaliter Deus ipse est, cui dicitur: *Dominus pars hæreditatis meæ*, Psalm. 15.

Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Dei quidem hæredes tanquam Patris, Christi autem cohæredes tanquam Fratris nostri.

Si tamen compatimur, ut et conglorificemur. Clarius: Si tamen cum eo patimur, ut et cum eo glorificemur.

VERS. 18. — *Existimo enim quod non sunt condigni.....* Ne quem terreat prescripta patiendi conditio, addit: Persuasum autem habeo nullam esse paritatem afflictionum temporalium cum futurâ beatitudinibus reterne gloriæ. Quæ proportio momenti ad æternitatem? modice poenæ, ad Deum remuneratorem? nulla est ex naturâ; sed ex gratuito decreto ac promisso Dei.

Quæ revelabitur in nobis. Nunc quidem Deus in nobis est: at in æternitate gloriam suam in nobis revelabit, seipsum in nobis manifestabit; *revelabitur*, manifestabitur; velamen auferetur, ut Deus, qui in nobis est, videatur in se, id est, talis qualis est. Ubi nota discriben inter mundi et cœli gloriam. Gloria mundi tota est externa, in aliis potius quam in nobis; fulgor est transiens, sonus famæ; est enim clara fama cum laude. Gloria Dei erit in nobis, in animâ, in corpore inexistens, coexistens et superexistens; *in nobis*, inquam, sed non à nobis aut ex nobis, sed ex Deo et à Deo.

VERS. 19. — *Nam exspectatio creaturæ....* Tanta est illa gloria filiorum Dei, ut eam omnis creatura exspectet anxiè et sollicitè. Prosopopœam amat divus Paulus, ut supra videre est de peccato, de lege, de morte, etc., et hic de naturâ. Prosopopœa igitur finit mundum, seu creaturam rationis expertem et corruptioni obnoxiam; finit, inquam, velut personam, quæ magno desiderio exspectat gloriam filiorum Dei: nempè ut unâ cum eis, quasi dominis quibus servit, gloriam, id est, renovationem et ultimam perfectionem accipiat. *Nam exspectatio*. Græcè, *anxia et sollicita exspectatio, ἀποκράσοις*, attenta exspectatio, qualis est eorum qui capite arrecto aliquid sollicitè observant; sicut, v. g., speculatori seu in speculâ constituti faciunt. *Exspectatio EXPECTAT*, ut significetur avidissimum desiderium. Itaque universa hæc sensibilis mundi machina attentè et erecto capite, quasi è speculâ prospicit, et exspectat hanc patefactionem filiorum Dei, seu tempus illud in quo apparebit qui verè sunt filii Dei. Vita præsens non est tempus patefactionis hujus; multi nunc apparent filii Dei, qui reverâ non sunt; alii sunt quidem, sed non putantur esse. Exspectemus, desideremus, sollicitè speculemur illud tempus; interim gemamus, oremus; orantes

Sicut enim Christus quævis et Filius erat et Hæres, merito sue passionis ad gloriam pervenit, ita sentit Apostolus, etiam nos, etsi jam filios et hæredes, merito patientie, quæ Christo compatimur, gloriæ ejus consortium adipisci.

VERS. 18. — *Existimo enim, etc., ad gloriam suo tempore revelandam seu manifestandam eiag vel circa nos*, v. d. 1. *lefecit in adventu Christi ad judicium*; q. d.: Modicâ passione emes gloriam immensam, quasi si oculo emeres totam orbem. Si quis etiam hostis corrotatos aut gemmas in dorsum tuum conjiceret, non doleres, sed gauderes; colligeres ea, et, ut aiebat S. Juniperus: *Talibus lapidibus lapidari yellem Parvili Aurelian usque*. Haec gemme, hi lapides pretiosi, sunt tribulationes. *Hujus temporis*, q. d.: Momentanea passione emes beatam æternitatem.

Vers. 19. — *Nam exspectatio creaturæ, etc.* Tota hæc creatura quæ hominum usibus subservit, attentissimâ

et gementes et bonum operantes, exspectemus gloriam filiorum Dei.

Eheu ! cur timeat Christianus, quod omnis creatura vehementissimè desiderat ?

VERS. 20. — VANITATI ENIM SUBJECTA EST, id est, continua mutationi et corruptioni obnoxia est. Vanum hic idem ac fluxum et mutabile; NON VOLENS, id est, non sponte suā; quelibet enim res naturaliter horret et fugit corrumpi; SED PROPTER EUM, id est, Deum, qui subjecit eam IN SPE, id est, non in perpetuum, sed ad tempus, factā illi certā spe liberationis, qua continget in universalī resurrectione.

VERS. 21. — QUA ET IPSA CREATURA LIBERABITUR.... Tunc enim et ipsa creatura liberabitur à servitute, quā corruptioni et mutabilitati subjecit; tunc enim cessabit generatio, corruptio, motus cœlorum.

In LIBERTATEM GLORIÆ FILIORUM DEI, id est, et ab hac servitute transferetur in libertatem similem libertati filiorum Dei. Novis qualitatibus dotabuntur elemēta. Erit cœlum novum, terra nova; sicut nutrix pueri regii, dum coronatur puer, etiam ipsa propter puerum participat de bonis regiis, et sicut servi ad dominorum gloriam splendidiore veste exornantur. Ex D. Chrysostomo.

VERS. 22. — SCIMUS ENIM QUOD OMNIS CREATURA INGEMISCIT.... Græcè: *Et comparturit usque nunc.* Syr.: *Scimus enim omnes creaturas suspirare et parturientis pati dolores ad hunc usque diem.* Amplificat predictum omnis creature desiderium, metaphorā sumptā à muliere parturiente, que gemit in partū dolore exspectans ab onere liberari. *Omnis creatura,* id est, omnes mundi partes simul suspirant; *et comparturit,* etc., id est, simul condolent magno dolore, quasi semine parturientis, et liberationem suam cum gemitu exspectant USQUE ADHUC, id est, ab initio mundi usque nunc.

Tinuit hic illa Apostoli metaphora, quā sic immensitatem futurorum honorum nobis declarat, ut et nos pudefaciat tanta bona minūs desiderantes; quasi diceret: *Cœlum, terra, elementa et creaturæ congeriscunt et comparturiunt ab initio mundi usque nunc,*

observatione tempus illud exspectat, quo gloria filiorum Dei manifestabitur, id est, quo filii Dei gloriōsi apparetur. *Exspectatio,* id est, sollicita, anxia, et quasi erecto exertoque capite exspectatio, scilicet ab origine mundi. Non dicit: *Creatura exspectat, sed: Exspectatio creaturæ exspectat,* q. d.: Creatura ita avide habet gloriam expectant, ut videantur esse ipsa exspectatio.

VERS. 20. — Vanitati enim creatura subjecta est. Vanitas hic est defectus mutabilitatis, et opera rutilia, labores, passiones et corruptiones, quibus creatura occupantur propter hominem.

Non volunt, id est, non sponte suā, non ex inclinazione sue nature, cū unaquaque res naturaliter suam appetat perfectionem, corruptionem autem et defectum fugiat: sed ex ordinatione, velutique præcepto Dei, qui illam, hominis cuius sic exigente, subjecit huic vanitati, non in perpetuum tamen, sed ad tempus, factā ei spe liberationis.

Sed propter eum (Deum, Deique ordinationem) qui (huic vanitati) eam subjecit in spe, propter hominem, ut scilicet illi servias in hoc mortali statu sub spe liberationis et commutationis in melius.

volumenitissimè desiderantes regnum Dei Creatoris sui, et redemptionem seu libertatem filiorum Dei, quibus ipsæ serviant. Et nos filii Dei servitutem nostram amamus; Liberatoris nostri reformidamus adventum; ad ipsius approximationem trepidamus; adventum regni, quod quotidiè rogantes petimus, cum metu refugimus.

Ne creaturā officiare deterior! neu tu presentibus rebus acquiescas! sed regnum Dei desiderans, ingemisce ob retardationem nostræ ab hoc orbe profectio-nis. D. Chrys. *Domine, adauge fidem;* da mihi regnum tuum verè desiderare, ut corde sicut et ore dicam quotidiè: *Adveniat regnum tuum,* et consequenter mortem aspiciam, non ut destructionem, sed ut nostram ad æterni regni gloriam parturitionem.

VERS. 23. — Non SOLUM AUTEMILLA..., id est, non solum creature irrationalis gemunt, SED ET NOS IPSI, sive apostoli, sive fideles, PRIMITIAS SPIRITUS HABENTES, id est, qui primos Spiritus sancti fructus cum abundantia percepimus; fidem, spem, charitatem, virtutes infusas, dotes et charismata, quæ tune abundant in primitivâ Ecclesiâ.

ET IPSI INTRA NOS GEMIMUS, etc.; nos, inquam, his non satiati, sed ad perfectiora nobis promissa allecti, intra nos ipsos gemimus, anhelantes ad plenam et consummatam ADOPTIONEM, id est, ad æternam felicitatem, ad quam adoptati sumus, REDEMPTIONEM CORPORA NOSTRA, id est, in quā liberabimur à mortalitate, concupiscentiâ et omnibus hujus vite miseriis.

Duplex est adoptio filiorum Dei: una hujus seculi imperfecta, quæ fit per gratiam, quā secundum mentem regeneramur, adoptamur; altera futuri seculi consummata, quā secundum totum hominem renovabimur ad gloriam; et ad hanc perfectam et consummatam renovationem fideles sancto Spiritu pleni anhelant. Omnia grata dona nunc sunt primitiae tantum et initia plene et perfectae redēptionis; et haec primitiae sanctos excitant ad plenam messem desiderandam. O perfecta redēptio! o plena et integra adoptio! o consummata sancti Spiritus effusio! quando fies in nobis?

VERS. 21. — Quia et ipsa creatura, etc. Creatura liberabitur à servitute corruptionis tunc quando filii Dei suam assequentur perfectam et gloriosam liberationem.

VERS. 22. — Scimus enim quod omnis creatura, etc., q. d.: Omnes creature inanimes anxiæ, et magno cum dolore finem malorum exspectant. Apostolus non de omni prorsis creaturâ loquitur, sed de ea quæ in ministerium hominum facta est, id est, corporeâ, ac precipue de mundo hoc inferiori, qui sedes est corruptionum et corruptivarum mutationum. Si haberent sensum, generent quasi parturientes, idque ab exordio mundi et lapsis breviniis, usque nunc.

VERS. 23. — Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus. Chrysostomus ac ceteri ferè Græci interpretantur dictum in persona omnia regeneratarum, quos alii primitias Spiritus habere, quia principium aliquod gustumque Spiritus sancti, velut pignus acceperunt in donis sibi collatis, interim exspectantes et anhelantes ad plenitudinem illam sibi repositam in futurum.

Adoptionem filiorum Dei exspectantes, redēptionem

VERS. 24. — *Spes enim salvi facti sumus.... Ratio-*
nem dat, ob quam fideles amhent ad perfectam ad-
optionem, seu ad Dei gloriam : quia scilicet, *spes tantum,*
nondum re *salvi facit sumus.*

SPES AUTEM QUAE VIDETUR...., id est, *spes autem non*
est de re, quae videtur et possidetur ; nam quod videt
quis, etc., id est, quod quis videt, tenet et possidet,
cum speret illud, cum jam habeat ?

VERS. 25. — *Si autem quod non videmus.... , cum*
spes sit rerum non praesentium, sed futurarum et
exspectandarum per patientiam ; hinc ingemiscimus,
donec possideamus. Hæc vita verè fidelibus est exspe-
ctationis, gemitus, et patientiae vita. Impii ducunt vitam
in bonis et in gaudio ; moriuntur autem in gemibus.
Verè fideles genuint in vita, laetantur in exitu : Læta-
tus sum in his quæ dicta sunt mihi ; in domum Domini
ibimus.

VERS. 26. — *Similiter autem et spiritus adjuvat...*
Græc. : *Simul recipit infirmitates nostras.* Syr. : *opitu-*
latur. Itidem et spiritus sanctus simul suscipit, seu
consuscipit infirmitates nostras, id est, eas quasi manu
supposita, nobiscum sustentat, ne deficiamus et laba-
mur.

NAM QUID OREMUS, SICUT OPORTET, NESCEMUS... Tanta
est infirmitas nostra, ut nequidem sciamus *quid* aut
qualiter oremus, *sicut oportet*, ut exaudiamur.

SED IPSE SPIRITUS, SCILICET HABITANS IN NOBIS, NOSTRÆ
que curam gerens singularem; **POSTULAT PRO NOBIS,** et
loco nostri apud Deum; **INTERPELLAT** quasi **ADVOCATUS.**
Postulat autem, non ipse solus, sed unâ nobiscum et
corporis nostri. Nota : In primo instanti justificationis
infunditur homini charitas et gratia, per quam homo
particeps fit divinae naturæ, et consequenter acceptus
ad gloriam, et haeres Dei, idèoque hoc ipso fit filius
Dei adoptivus, sicut Christus est Filius Dei naturalis.
Itaque adoptio nostra, quæ adoptamur in filios et ha-
redes Dei, contingit nobis in ipsâ justificatione. Quod
ergo hic Apostolus ait, in celis demum dandam esse
hanc adoptionem, intellige consummatam, qua est
ipsa possessio juris et hereditatis, ad quam adoptati
sumus, videlicet redemptio corporis nostri, que par-
tim erit liberatio à mortalitate et concupiscentia, par-
tim gloria corporis ex animæ gloriâ dimanans. Ita
SS. Chrysostomus et Ambrosius. Adoptio ergo in-
choata fit hinc, sed perfecta erit in cœlo.

VERS. 24. — *Spes enim salvi facti sumus, q. d. : Spe-*
ramus salutem, quam hic per gratiam inchoavimus,
complendam fore in nobis per gloriam in cœlo. Dat
causam cur dixit nos exspectare hanc adoptionem
filiorum in celis, quia scilicet necdum re, sed tantum
spes salvi facti sumus ; per spem enim tendimus ad
salutem, quam speramus nos adepturos in cœlo, et
ideò adhuc geminus exspectantes corporum nostrorum
redemptionem, et cum eâ perfectum beatitudinis sta-
tum.

Spes autem quæ videtur, non est spes. Sensus : Nulla
est spes rei præsentis, que jam habetur et posside-
tur ; sed spes tantum est rei futuræ, id est, nondum
acceptæ ; sicut fides, rei non visæ.

Nam quod videt quis, quid sperat ? id est, cur adhuc
sperat ? ac si dicat : Re, que sperabatur, obtentâ,
nulla jam restat causa sperandi. *Videre enim hic po-*
nitut pro quovis sentire, cognoscere, frui, possidere.
Loquitur enim Apostolus non de visione Dei, sed de
gloriâ corporis possidendâ. Hæc enim est redemptio
corporis nostri, ut dixi.

VERS. 25. — *Si autem quod non videmus, etc. Si,*

per nos, dum mentem et cor nostrum, quasi sua mem-
bra, movet, illuminat, accedit et excitat ad orandum,
et aliquando tanto ardore, tantaque vehementia ut nec
capere, nec enarrare possimus ; ideò **GEMIBUS INENAR-**
RABILIBUS.

Hunc sancti Spiritus effectum **ut pleniùs intelligas,**
adverte 1° hominis miseriam. Adeò miseri sumus, ut
omnibus indigeamus. Adeò infirmi, ut petere non va-
leamus. Adeò ignari, ut nec sciamus quid petere de-
beamus. Adverte 2° sancti Spiritus auxilium. Spiritus
sanctus per charitatem cordibus nostris infusam, facit
primò ut sentiamus quod sumus, scilicet miseri ; pre-
terea adjuvat infirmitatem, ut orare possimus ; facit
tandem ut sciamus, desideremus et petamus quod esse
debemus ; et ob id gemimus ineffabiliter, id est, facit
ut oremus tantâ vi, tantoque fervore, ut etiam exper-
tissimi capere non possint, tantum abest ut effari va-
leant. Hinc oratur, ait Theodoreetus, date vos ipsos ei,
qui clavum tenet universi.

VERS. 27. — *Qui autem scrutatur corda...* Græcè :
At scrutans corda, scit quid prudentia, φρόνης spiritus,
quia secundum Deum interpellat PRO SANCTIS. Syr. :
Qui verò scrutatur corda, is novit quæ sit intentio Spiriti-
bus, qui iusta placitum Dei deprecatur pro sanctis. Arab. :
Quæ sit voluntas Spiritus ; is enim orat pro sanctis, in
iis qua spectant ad Deum. Sensus est : Nobis quidem
inenarrabiles sunt hi gemitus ; at Deus cordium no-
strorum scrutator, optimè novit affectum, φρόνημα
Spiritus sancti gementis in nobis ; id est, desideria et
gemitus quos excitat in nobis ; et ita novit ut approbet

inquit, speramus salutem, spes autem eorum est que
nondum habentur, ergo cum patientia servitutis ac
miserice præsentis exspectare debemus adoptionem ac
liberatatem gloriæ filiorum Dei.

VERS. 26. — *Similiter autem et spiritus adjuvat infirmi-*
tatem nostram. Tanquam dicat : Sicut spiritus contesti-
fatur spiritui nostro, quod simus filii Dei, sic etiam nos
infirmos idem spiritus coadiuvat ; ut quæ non videmus,
per patientiam exspectemus ; q. d. : spiritus sanctus
præter gemitum, spem et patientiam, que in nobis
operatur, insuper adjuvat etiam in hoc gemitu infir-
mitatem nostram, ut scilicet magnâ alacritate et for-
titudine toleremus infirmitates animæ et corporis,
vitæque hujus corruptibilis, propter quas gemimus et
suspiramus ad cœlum, utque eas constanter superem-
mus, maximè per orationem.

Nam quid oremus sicut oportet nescimus ; oratio
enim proprium remedium est infirmitatum nostrarum
ad eas superandas. S. Thom. : *Scire quid sit petendum*
difficillimum est, cum sit difficillimum scire quid sit de-
siderandum.

Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemibus inenar-
rabilibus. Spiritus sanctus postulare seu intercedere
pro nobis dicitur, eo quod efficaci suâ in nobis opera-
tione nos orantes ac postulantes faciat ; hic enim est
qui adjuvat infirmitatem nostram, quique docet nos
quid orare debeamus, cum ipsis sèpè nesciamus.
Dicuntur autem gemitus inenarrabiles, sive ineffabiles,
vel quia procedunt à desiderio rei ineffabilis, id est,
cœlestis glorie ; vel quoniam ipsis motus cordis, ut
profiscuntur à spiritu sancto, satis enarrari non
possunt.

VERS. 27. — *Qui autem scrutatur corda, scit quid*
desideret spiritus. Græcè : *Novit quid sit sensus spiritus.*
Quamvis, inquit Apostolus, spiritus sancti in nobis
gemitus sint nobis ineffabiles, Deus tamen cordium
scrutator optimè novit sensum, affectum, desiderium

et exaudiat, quia secundum Dei voluntatem facit sanctos postulare, id est, Deo grata, sanctorum saluti utilia.

Sed, inquies, sanctosne tantum Spiritus sanctus facit postulare? nonne et peccatores movet, eorumque oratio est imprecatoria? Ita et Spiritus sanctus peccatores, licet nondum inhabitans, per suam tamen gratiam movet ad orandum; et eorum oratio erit imprecatoria, si petant necessaria ad salutem, si pie petant et perseveranter.

Ex dictis v. 26 et 27, apostolicam disce praxim orandi. Oratur tu te Spiritui sancto committe; dic illi: *Paratum cor meum, Deus. Domine, quid me vis facere?* *Vias tuas, Domine, demonstra mihi.* Hic agnosce tuam misericordiam; omnibus indiges, omnis omnino boni vacuus. Agnosce et infirmitatem tuam, non tantum ad agendum et ad patientium, sed et ad desideranda et ad petenda que tibi sunt necessaria. Agnosce et ignorantiam; nescis quid expedit tibi; nescis quomodo illud oporteat postulare. Triplicem hanc impotentiam tuam agnoscens, gemitus, ad Spiritum sanctum recurre; tu te illius bonitati committe; postula ut adjuvet, dando sensum, quo tuam percipias misericordiam; dando lumen et robur, quo discernas et desideres que tibi necessaria; dando gratiam, quam secundum Dei voluntatem ores: te ergo committens Spiritui sancto, roga ut ipse postulet in te, pro te, tecum, per te, quem secundum Deum.

VERS. 28. — SCIMUS AUTEM QUONIAM DILIGENTIBUS, etc. Hoc valde appositi addit Apostolus, tum ut modis omnibus fideles excitet ad patientiam; de hac enim agit a v. 17 et 18, tum ut afflictos soletur, cum eorum orationes videntur non exaudiri; de hoc enim speciatim in posterioribus versibus.

NESCIMUS QUID OREMUS; scit autem Spiritus sanctus, ideò ipsius curae nos committere debemus. Unum tamen nos certò *scimus*, scilicet quod omnia, quantumvis adversa, concurrunt, conspirant, et pariter cedunt in bonum iis qui Deum diligunt. Hinc una nostra cura sit de Deo diligendo et illi obediendo. De adversis propriè loquitur hic Apostolus; non malè tamen ab aliquibus extenditur ad prospera et ad adversa; immo et ad ipsa peccata, quae cedunt in bonum praesens et futurum *iis qui*, etc., in presenti quidem, quia humiliores, fortiores et cauiores resurgent; in futuro autem, id est, in gloriâ, sicut cicatrices conferunt ad gloriam militis, qui finaliter in bello triumphavit, ait Lyranus.

IIS QUI SECUNDUM PROPOSITUM, etc. Græcè: *Secundum spiritū sui sancti gementis in nobis*; et ita novit, ut etiam approbet, et exaudiat.

Quia secundum Deum postulat pro sanctis: quia nimur illis postulat ea quae sunt secundum Deum, Deique mentem et voluntatem, quæque Deo grata, sancta et accepta sunt. Hac autem nobis salutaria sunt. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Ambrosius.

VERS. 28. — SCIMUS AUTEM QUONIAM DILIGENTIBUS *Deum omnia cooperantur in bonum*; q. d.: *Multa, ut dixi, sancti patiuntur in hac vitâ; verumtamen iis omnia cooperantur in bonum*: animosè ergo et laeto animo omnia ista perferant. *Omnia ergo, id est, om-*

propositum vocatis existentibus; in Græco non est *sancti*, nec etiam in Syriaco. Hoc propositum aliqui vocant clavim totius mysterii divinæ prædestinationis, quasi ex hujus propositi intelligentiâ pendeat apertio illius absconditi mysterii. Constat equidem, quod diverse hujus propositi intelligentiæ respondeant diversis divinæ prædestinationis explicationibus; an vero ex propositi intelligentiâ nascatur opinio de prædestinatione; an ex opinione de prædestinatione nascatur explicatio diversa propositi, incertum. Quidquid sit, hic simpliciter communiores aliorum explicaciones refero, humiliter tandem et cum tremore aperturus quid sentio de re quam ineffabilem puto.

Propositum, Græcè: πρόβλεψις in Scripturis et in divo Paulo, significat aliquando voluntatem hominum, v. g., Act. 11, 23, Act. 27, 13, 2 ad Tim. 3, 10, etc.; aliquando significat voluntatem Dei, Rom. 9, 11.

Hinc natum est dubium de quo proposito hic loquatur Apostolus, an hominum, an Dei? an Dei et hominum? Patres Græci intelligunt *propositum vocatorum*, seu previsam bonam voluntatem eorum qui à Deo vocantur. *Propositum* dicit, ut ne totum vocationi tribuatur, etc.; nam si vocatio solum sufficeret, quod tandem causâ non omnes salvi facti sunt? propterea, ait, non vocationem tantum, sed et ipsum propositum vocatorum, salutem effecisse: neque enim coacta aut violenter facta est vocatio. Omnes igitur sunt vocati, at non omnes obdixerunt. Divus Joannes Chrysostomus. Valde appositi vocationi propositum adjunxit; non enim vocat simpliciter, sed eos qui habent propositum. Theodoreetus. Vocatus est autem homo secundum propositum, hoc est, secundum propriam voluntatem. Theophyl. Idem tribuitur Origeni.

Inter Latinos, Ambrosiaster ita explicat: Hi autem secundum propositum vocantur, quos credentes præscivit Deus futuros sibi idoneos, ut antequam crederent, sciarentur. Idem et D. Hieronymo tribuitur. Circa quam explicationem, si intelligatur quod bonum hominum propositum sit causa et ratio cur vocentur; haec explicatio planè sapient errorem Pelagianum, contra quem D. August. in lib. de Prædestinatione. Si vero intelligatur quod D. Chrysostomus intellexisse videtur: nimis quod hoc propositum non sit quidem ratio cur vocentur, sed sit conditio et determinatio quorundam qui vocati sunt, ita ut sit sensus: *Omnia cooperantur in bonum*, non omnibus quidem vocatis, sed iis qui suo proposito, Dei vocationi consentiunt, seu qui Deo vocanti obdient; tunc nullus est error; ex parte enim Dei stat gratuita vocatio; nes tribulationes, inquit Ambrosius; S. August. addit, *omnia*, etiam peccata sanctis cooperari in bonum. Nam prædestinati, ait, ex easu humiliores, cauiores et ferventiores resurgent. Ita etiam explicat Anselm. et Thom.

Iis qui secundum propositum vocati sunt sancti, id est, iis qui vocati sunt ad sanctitatem. Verus et certus sensus est, quo propositum Dei, non hominum, intelligitur; Dei, inquam, propositum, id est, voluntas prævia, prædestinatione, ac decretum aeternum. August., Anselm. et alii per propositum hoc accipiunt aeternum Dei beneplacitum, liberale decretum, volun-

ex parte hominis gratiā præventi, liber consensus, seu
Dei vocationi obedire.

Nunc tamen post D. Augustinum omnes interpres intelligunt Dei, non hominum, propositum, scilicet æternum, liberale et gratuitum beneplacitum seu decretum Dei: at cum hoc discrimine, quod aliqui intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gloriam, juxta quos sensus est: *Omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*; iis, inquam, diligentibus Deum, qui per æternum Dei decretum gratuitò dandi ipsis gloriam, vocati sunt ad fidem et gratiam sanctificantem. Ita Fromondus et Estius. Alii verò intelligent gratuitum Dei consilium et decretum, quo proposuit ex merâ suâ bonitate, sine ullo hominum merito, homines peccato perditos, per Christum vocare ad gloriam et sanctitatem. Ita Cornelius, Menochius, Tirus. Juxta quos sensus est: *Diligentibus Deum*, et à Deo vicissim dilectis, utpote vocatis à Deo ad fidem et gratiam, ex benevoli cordis sui proposito, *omnia*, Deo dirigente, ad dilectorum suorum utilitatem, *cooperantur in bonum*.

In hâc sententiâ, vocari ad sanctitatem secundum propositum, idem est ac vocari secundum beneplacitum, benevolentiam, et bonam Dei voluntatem, seu, ut cap. 4, v. 5, secundum propositum gratiæ, non autem ex operibus seu meritis.

Et hoc, inquit, Apostoli scopo convenit, qui de hâc gratuitâ vocatione in hâc Epistolâ agit: negant autem de prædestinatione gratuitâ ad gloriam agere.

VERS. 29. — NAM QUOS PRÆSCIVIT, ET PRÆDESTINAVIT CONFORMES FIERI (Grecè non est fieri). Dat causam cur *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, simulque explicat qui sint vocati secundum propositum, illi scilicet quos præscivit. Sed hic iterum diver-

tariam et gratuitam Dei constitutionem, quæ, Act. 2, vocatur *definitum consilium*. Propositum ergo hoc est liberale et gratuitum Dei consilium et decretum, quo proposuit, statuit et decrevit Deus ab æterno ex merâ suâ bonitate et clementiâ homines peccato perditos per Christum vocare ad gloriam et sanctitatem, sine ullo eorum merito.

VERS. 29. — Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. Sensus hujus loci est, prædicti aeternum salutem nullis adversitatibus neque tentationibus impediri posse; idque certò nobis constare ex charitate Dei, quâ eos ab æterno dilexit; quâ etiam facturas sit, ut omnino ea bona ad quæ predilecti sunt ac preordinati, consequantur. Nam, inquit, quos præscivit, id est, ab æterno prædilexit, et amicos habere voluit, eosdem prædestinavit conformes ac similes fieri Christo Filio ipsius, id est, certo fixoque decreto jam olim et ab æterno statuit ad hoc tam extinuimus bonum eos aliquando perducere. De hujusmodi præscientiâ Dei legatur Augustinus, libro de Dono persev., cap. 48. Conformatatem imaginis Filii Dei, ad quam prædestinatos dicit, similitudinem intellecti, it nostram cum Christo Dei Filio; non qualemcumque, qualis etiam in hâc vitâ per mentis renovationem, et inchoatam adoptionem habetur, ut quidam intellexerunt, sed quam in fine seculi expectamus, id est, adoptionem filiorum Dei consummatam; de quâ supra dixerat: *Expectantes adoptionem*; quæ nimirum consistit in glorificatione totius hominis, ut, sicut dicit 1 Corith. 43: *Qualis caelstis*, id est, Christus jam glorificatus, tales sint et caelastes, videlicet omnes

sus explicandi modus: qui per *propositum* intelligent absolutum et gratuitum decretum dandi gloriam, sic explicant: *Quos præscivit*, id est, ab æterno prædilexit, curavit et amicos habere voluit, *hos prædestinavit conformes* ac similes fieri *Filio suo*, etc., per *gratiam* in hâc vitâ, per gloriam in alterâ. Qui verò per *propositum* intelligent gratuitum Dei decretum dandi gloriam, prædestinationem verò ad gloriam putant ex prævisis meritis, sic explicant: *quos præscivit*, oblatæ gratiæ consensum præbituros, fore suos, siue dilectores, et illos tales per suam gloriam fore præsciens, *prædestinavit*, ad ulteriora bona, nempe ut sint conformes *Filio suo*, in gratiâ, in patientiâ et in gloriâ.

Ut sit ipse primogenitus, etc., id est, ut Christus, qui ut Deus, est *Filius Dei unicus*; ut homo, *sit primogenitus in multis fratribus*, id est, in omnibus fidelibus, sanctis, amicis et filiis Dei. Quidquid sit de prædestinationis modo, de quo infra, nota conformitatem cum Christo paciente, manifestum esse et evidenter prædestinationis characterem. Exemplar nostrum est, *eius*, ad ejus imaginem effigi debemus; sicut ergo in passionibus atrocissimis obediens fuit et per passiones ad regnum et gloriam pervenit, sic et nos eadem viâ Deus ad gloriam ducere ab æterno præconstituit. Si compatimur, et conregnabimus. *Communicantes ergo Christi passionibus, gaudete*. Cùm patimur, aspiciamus in auctorem et consummatorem fidei nostræ Jesum, qui ob propositum sibi gaudium, sustinuit crucem, ignoraminque contempserit. Sicut Deus Filio suo tormenta etiam acerbissima cooperatus est, et convertit in bonum, sic et nobis, filiis suis adoptivis, *omnia*, quantumvis dura et acerba, cooperabitur et convertet in bonum.

VERS. 30. — QUOS AUTEM PRÆDESTINAVIT, etc. D.

ejus electi. Sic enim eam conformitatem idem Apostolus exponit alibi; *qui reformabit*, ait de Christo, *corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Sic et Joannes dicens: *Cum apparuerit, similes ei erimus*. Et Ecclesia in oratione quâ sic Deum precatur, *ut in illius inventiam formâ, in quo tecum est nostra substantia*. Ceterum phrasis illa, quâ dieimus futuri conformes imaginis Filii Dei, non significat *Filium Dei esse imaginem cui nos conformandi simus*, ut appositiè dictum sit, *imaginis Filii*, quomodo multi intellexerunt, sed sensus est nos ita conformati Filio Dei, *ut simus ejus quædam imago*. Sic enim etiam, 1 Cor. 15, portaturi dicimus imaginem cœlestis, id est, Christum in nobis representaturi tanquam ejus imago, quod futurum est in beatâ resurrectione, de qua Paulus ibi disserit.

Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus; significat illam conformitatem de quâ locutus est, redundare in gloriam Christi. Nam ex eâ consequitur quædam dignitas et prerogativa Christi, ut sit primogenitus in multis fratribus, puta fidelibus, sanctis, amicis, electis et dilectis Dei. Nota: Christus filiorum Dei est primogenitus, primò, quia ipse est filius Dei naturalis, cùm ceteri sint tantum adoptivi; secundò, quia ante omnes prædestinatus fuit Christus ad hanc filiationem et unionem cum Verbo, et consequently ad omnem suam gloriam et gloriam; tertio, quia Christus finis, scopus et exemplar fuit et est omnium prædestinatum et electorum, ut ex hoc loco aliisque docet S. Augustinus.

VERS. 30. — *Quos autem prædestinavit, hos et vo-*

Chrysostomus, aliquique Patres Graeci, ejus sequaces, sic explicant : *Quos vocavit, hos justificavit* per generationis lavacrum ; quos autem *justificavit*, hos et *glorificavit* per dona, per adoptionem ; seu, ut ait Theodoretus, filios nominans, et sancti Spiritus eis dans gratiam. Ita Theophylactus. Itaque *glorificavit* non intelligunt de gloria aeternâ, sed de gloriâ vita præseatis, scilicet de adoptione et filiatione divinâ ; et faveat illis verbum Graecum εὐεξεῖτε, quod verti potest : Celebres, magnos et gloriosos efficit. Revera Ambrosius habet, *magnificavit*, quod explicat : *Magnificavit* illos, ut similes siant Filio Dei.

Absolutæ et merè gratuitæ prædestinationis ad gloriam propugnatores, volunt hinc tres præcipuos hujus prædestinationis effectus, ex Dei proposito procedentes, enumerari, siveque explicant : *Quos ad gloriam gratuitâ prædestinavit, hos et efficaciter vocavit* ad fidem ; sic vocatos justificat per gloriam et finalem in eâ perseverantiam ; tandem suo tempore glorificat eos, Filioque suo glorificato reddit conformes. Et hi tres effectus per verba præteriti temporis significantur ; quia licet non omnes electi jam sint vocali, justificati et glorificati ; haec tamen in divinâ præscientiâ quasi transierunt et facta sunt, et certissimè futura.

Qui verò prædestinationem ad gloriam putant ex prævisis meritis, negantque hinc de prædestinatione ad gloriam agi, sed de prædestinatione ad patientiam, seu ad conformitatem cum Christo paciente, qui tot et tanta pro nobis sustinuit, sic explicant : *Quos autem Deus prædestinavit ad prædictam cum Filio suo conformitatem in gloriam, in patientiam, etc., hos vocavit* ad passiones : earum nempe causas non tantum non impediendo, sed et disponendo : permittendo scilicet dæmoni, mundo, carni, ut illis passionis ac luctæ occasionem subministrent. *Quos autem sic vocavit, hos et per easdem luctas et passiones justificavit*, id est, justiores et sanctiores reddidit. (Ex v. 28, jam vocali sunt sancti, et eos ut tales præscivit Deus ; itaque, inquiunt, non de primâ, sed de secundâ justitiâ hinc agitur, seu de progressu justitiae.) Justiores ergo fecit, et vires ad perseverandum in justitiâ suâ eis præstitit.

QUOS AUTEM JUSTIFICAVIT, etc. Tandem tot et tantis perfunctos laboribus, **ILLOS ET GLORIFICAVIT**, magnos, celebres et gloriosos, tum in hâc, tum maximè in futurâ vitâ reddidit, seu decrevit gloriam decorare. Nituntur hujus explicationis auctores in eo quod Apostoli scopus sit fideles exhortari ad passionum tolerantium, ex spe fructu secuturi et gloriæ. Vide Tirin., qui multos et antiquiores et recentiores citat.

vocavit. Quoscumque Deus ab æterno prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, hos et vocat in tempore, ea scilicet votatione, de quâ paulò ante dixit : *Qui secundum propositum vocati sunt* ; qualis est illa de quâ angelus : *Beati qui ad coronam nuptiarum Agni vocati sunt*. Haec enim votatio semper efficax est, et electorum propria. Intelligitur hoc loco votatio, vel ad fidem, vel generatim ad justitiam et sanctitatem vite, et omnino ad salutem, juxta diversum intellectum ejus quod sequitur.

Et quos vocavit, hos et justificavit. Quoscumque prædestinatos vocat ad fidem et justitiam et salutem,

OBSERVATIO MORALIS in vers. 28, 29, 50.

In hâc explicationum varietate, imò et in hâc versionum diversitate (diversæ sunt enim, ut in polyglottâ videri potest) ; in hâc ergo veritatis absensione, quid faciendum ? 1º Deum veritatis fontem humiliter adoro ; 2º mean in divinis ignorantiam sincerus agnoseo ; 3º Scripturarum divinarum profunditatem cum sancto tremore et fremitu aspicio ; denique infinitam Dei sapientiam, in eis prædestinationis mysterium, nobis ita manifestantem, ut et illud occultet, admirans reveror ; huicque Dei consilio infinitè sapienti me subjiciens, sacra et divinam prædestinationis caliginem, trepidus adoro ; temerarius perscrutari non præsumo. Cavebo igitur maximè ne, quod Deus voluit nobis absconditum, curiosior penetrare velim, et quod nobis manifestum esse voluit, piger et otiosus negligam.

Hodiè quamplurimi de arcano prædestinationis mysterio acriter disputant, quasi tota salus in hujus mysterii cognitione consistat ; penetrare volunt, imò se penetrâsse putant, quod Deus voluit eunctis mortali bus impenetrabile. Sed, heu ! toti huic curiosæ impenetrabilis prædestinationis investigationi dediti, nota sibi prædestinatorum opera supini negligunt; de Dei negotio curantes, suum non curant.

Duo sunt in prædestinationis mysterio distinguenda : unum, quod proprium Dei negotium est, homines nimis ab æterno prædestinare ; alterum quod hominum est negotium, bona, scilicet prædestinatorum opera facere, malum fugere, bonum operari. Quid fit ab hominibus ? satagunt quod Dei est ; negligunt quod suum est ; sollicitè et anxiè student quomodo nos Deus prædestinet, ante, an post prævisa merita ; et haec ipsa meritorum opera, sine quibus nemo prædestinatus est, peragere non curant.

Utinam ego prædestinati faciam opera ; malum fugiam, bonum operer ! cetera divinæ sapientiae et bonitati remitto. *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum*, etc. *Diligam ergo te, Domine ! diligam te, Deus, fortitudo mea, refugium meum, susceptor meus, adjutor meus, tota spes mea ! in manibus tuis sortes meæ* ; tantum te diligam !

OBSERVATIO DOGMATICA in vers. 28, 29, 50.

Quid tandem sentiendum de dupli interpretatione verborum horum : *Iis qui secundum propositum vocati sunt*, de quâ v. 8 ? An per hoc propositum, juxta primam interpretationem, intelligendum est æternum Dei

quæ quidem votatio fit per ministerium prædicationis evangelicæ, eos non inaniter vocat, quoniam multi vocantur qui non veniunt ; sed eisdem ipse etiam justificat, donans fidem, poenitentiam, remissionem peccatorum, sanctam conversationem, et in eâ perseverantiam.

QUOS AUTEM JUSTIFICAVIT. **ILLOS ET GLORIFICAVIT**. Quoscumque autem prædestinatos, sive secundum propositum vocalis justificat, eisdem etiam suo tempore glorificabit, facturus eos conformes Filio suo glorificato. Origen., August., Fulgent., et jam passim theologi, τὸ glorificavit, accipiunt de gloriâ beatitudi-

decretum de gloriā quibusdam gratuitō dandā, etc.; an verò, juxta secundam, intelligendum est æternū Dei decretum de gratiā ex misericordiā bonitate dandā, sine ullo hominū merito? — Respondeo quòd utraque interpretatio sit probabilis, utraque catholica, utraque habens sua fundamenta, tum in Scripturā, tum in traditione; et ideo potest omnis Catholicus quamlibet voluerit, amplecti.

Sed, inquies, que probabilior et apostolicæ menti conformior, et ideo preferenda? — Hic mihi disputandi non est animus, multò minus dijudicandi de abditissimā quæstione, quam sancta mater Ecclesia sinit à filiis suis in utramque partem agitari; sed mentem meam simpliciter aperio, idque, ut reor, juxta D. Pauli doctrinam, cui adhærere volo. Itaque quia et ex hujus Epistolæ scopo, et ex toto illius contextu persuassis sum quòd in eā sanctus Apostolus agat de gratiā, non de gloriā, vide corollarium doctrinale in fine cap. 9; at maximè quia mihi clarissimè patet in Apostoli nostri doctrinā, quòd Deus sincerè et seriò *vult omnes homines salvos fieri*, et ad cognitionem veritatis venire, vide reflexionem in v. 4, 5 et 6, cap. 2 Epist. 1 ad Tim., ubi videbis, omnes distinctiones hujus propositionis restrictivas, non esse ad mentem D. Pauli. Et quia aliunde decretum quosdam ad gloriam eligendi ante prævisa merita, cæteris in massâ perditâ relictis, cum hæc sincerè et serià Dei voluntate de salvandis omnibus hominibus, diffcilè potest conciliari, decretum verò de dandā gratuitō gratiā multò faciliùs cum hæc Dei voluntate conciliatur, hinc apostolicæ menti puto conformiorem esse eorum explicationem, qui per *propositum*, intelligunt gratiūm Dei decretum de dandā gratiā, sine ullo hominū merito, sed ex purā bonitate et benevolentiā.

Et sanè, si æquitas et ratio postulant ut obscurum ejuslibet auctoris verbum explicetur et intelligatur juxta claram ejusdem auctoris propositionem et certam doctrinam, eadem æquitas et ratio exigunt ut hoc D. Pauli verbum: *Secundum propositum*, quod obscurum esse patet, tum ex ipso texu, tum ex variis interpretationibus allatis, recentioribus et antiquis; exigunt, inquam, ut hoc obscurum D. Pauli verbum explicetur per claram ejusdem Apostoli propositionem et constanti-

nis æternæ.

Hinc scholastici tres ponunt effectus prædestinationis, nimirū *vocationem*, *justificationem*, *glorificationem*; ac consequenter colligunt gloriam et beatitudinem aeternam esse effectum prædestinationis.

VERS. 31. — *Quid ergo dicimus ad hanc?* Cùm tanta sit Dei pro suis electis cura, tamque certa providentia, ut quoscumque prædestinavit ad gloriam, eos vocando et justificando, tandem omnino ad illam perducat, quid dicturi sunus inter passiones et adversitates hujus seculi constituti, nisi hoc quod sequitur:

Si Deus pro nobis, quis contra nos? Id est, si Deus stat pro nobis, volens omnino implere in nobis æternū suum propositum justificationis et glorificationis nostræ, cùm nemo sit Deo potentior, quis vel hominum, vel dæmonum ita contra nos insurgat, ut salutem nostram impediatur? Nullus profecto.

VERS. 32. — *Qui etiam proprio Filio suo non peperit.* Proprio Filio. Hinc Adrian. papa et doctores docent, Christum, in quantum homo est, id est, secun-

tem doctrinam: *Deus vult omnes homines salvos fieri....*

Quia ergo huic claræ et constanti doctrinæ conformior est explicatio prædicta, sit probabilior v. 28, 29 et 30 interpretatio; nescimus quid aut qualiter orandum; *scimus autem*, quoniam, dirigente Dei misericordiā, *omnia cooperantur in bonum*, iis.... quos Deus diligit, utpote quos, ex benevolo cordis sui proposito, ad fidem et gratiam sanctificantem vocavit, et qui Deum diligunt, utpote, qui Deo vocanti obediunt. *Nam quos præscivit*, per gratiæ suæ auxilium, et per liberum voluntatis eorum consensum, fore conformes Filio suo, exemplari nostro, tales per suam gratiam fore presciens, *prædestinavit* ad hanc cum Filio suo conformitatem, ut Jesus Christus, qui, ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multis fratres adeptatos, et per gratiam, divinæ naturæ consortes, et Jesu Christi fratres. *Quos autem*, tales futuros præsciens *prædestinavit*, hos et vocavit, et justificavit, et in justitiā perseverantes glorificavit.

VERS. 31. — *Quid ergo dicimus ad hanc....?* cùm tanta sit Dei cura de nobis, quid inter hujus seculi adversitates constituti, dicemus nisi: *Si Deus pro nobis...*? Mira Christianorum vis et fortitudo contra quoslibet nostræ salutis hostes. *Si Deus pro nobis*, etc.; quis *ut Deus?* *Deus fortitudo mea, adjutor meus....* scutum impenetrabile patientiæ sanctorum Deus.

VERS. 32. — *Qui etiam proprio Filio suo non peperit...* Syr.: *Quid si ne proprio quidem Filio peperit*, etc., id est, qui nos ita dilexit, ut naturali Filio suo non pepererit, sed, etc.

QUOMODO NON ETIAM CUM ILLO OMNIA NOBIS DONAVIT? Græcè: *gratificabit*. Syr.: *largietur*; omnia scilicet ad salutem necessaria, ut nulli hostes possint, si velimus, eam impendre.

Incarnatio donum est donorum, in quo nobis omnia donantur, sine quo nihil datur: nam omnia per et propter Christum. Si Filium largitus est, ait D. Joan. Chrysostomus, nec simpliciter largitus, sed cœdi tradidit, quid jam super aliis rebus addubitas, Dominum cùm acceperis? Quid hæsitas super possessionibus, herum cùm habeas? Nam qui quod magis erat, iniciis dedit, qui fiet, ut quæ minora sunt, amicis non det?

dùm humanitatem, verè ac propriè esse Filium Dei, scilicet ob gratiam unionis cum Verbo, sive cum persona Filii Dei, quia, in quantum homo, traditus est pro nobis in mortem, quod de eo hic asserit Paulus.

Sed pro nobis omnibus tradidit illum. Theologi bene definiunt pro omnibus traditum, quia passio ejus et mors sufficiens erat omnibus omnino redimendis; pro non omnibus, quia redemptionis proprietas penè solos est electos. Quærer solet quo sensu Pater Filium tradidisse dicatur in mortem. Breviter dicimus hoc sensu, quia quem ab ætero decrevit ac voluit pro nostrâ salute passurum et moritum esse, eumdem in tempore per manus impiorum pati ac mori fecit.

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Græcè, *donabit*, in futuro. Qui enim Filio suo, quo nihil habet charius, non peperit, sed pro salute nostrâ impendit, tradens eum pro nobis omnibus in mortem, certè nec cretera dona ad salutem necessaria nec ipsam denique salutem et gloriam est negaturus.

VERS. 33. — *Quis accusabit adversus electos Dei?* Syr. : *Quis sese opponet electis Dei?* Superioribus versibus fideles excitavit ad fiduciam in Deum, contra persecutores exteriore, ethnici scilicet, qui bonis et vitâ Christianos sâpè spoliabant; fideles, hoc in casu, armavit quasi scuto, dicens : *Si Deus pro nobis.* Nunc eosdem fideles roborat contra timorem internum, scilicet, contra conscientiae anxietatem ob peccata commissa. *Quis accusabit Christianos, seu electos ad fidem et gratiam christianismi?* Omnes Christiani ad gratiam completem sunt electi, inchoatè autem ad gloriam; de electione ad gratiam hic agit Apostolus.

DEUS QUI JUSTIFICAT. Græc. : Deus justificans, id est, Deus ipse hos electos à peccatis absolvit et justos pronuntiat.

VERS. 34. — *Quis est qui condenmet?* Græc. : *Quis condemnans?* Christus mortuus, magis verò et excitatius, qui et est in dexterâ Dei; id est, quis condemnabit eos? an Christus Jesus? is ipse est qui pro nobis mortuus est; qui nostri causâ resuscitatus est: nimirum, ut ad dexteram Dei sedens, interpellat pro nobis, nostramque salutem Deo commendet.

OBSERVATIO MORALIS

in hos versus.

Heu! miram Dei bonitatem! ô amorem ineffabilem! Pater proprio Filio suo non pepercit..... *Spiritus sanctus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus;* Filius pro nobis mortuus est, id est, propter nostra delicta; resurrexit propter nostram justificationem, nobisque resurgendi spem certam dedit; nostri causâ sedet ad dexteram Dei Patris; ut regnandi cum illo spem nobis exhibeat; intercedit pro nobis, tanquam advocatus,

VERS. 33. — *Quis accusabit adversus electos Dei?* etc. Quis accusationem instituit objectis criminibus adversus eos quos Deus elegit omnino salvare? q. d. : Nullus id fecerit, nisi frustra. *Deus est qui justificat,* id est, à peccatis et ab intentâ adversarii actione electos suos absolvit, justosque pronuntiat.

VERS. 34. — *Quis est qui condenmet?* Id est, damnationis sententiam in eos ferat? q. d. : Nemo, nisi frustra; aut quid noceat eis accusations et damnationes hominum, cùm Deus eos justificat?

Christus Jesus (supple est) qui (pro nobis) mortuus est; inò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis, apud Patrem, tanquam perpetuus advocatus et patronus noster, exhibendo se et cicatrices suas, quas in passione acceptas adhuc servat, et Patri ostentat, ac consequenter orat, sua merita, suas labores, suas passiones allegando divino conspectui. Nam, ut dicitur Hebr. 9, *Jesus intravit in cælum, ut appareat nunc vultu Dei pro nobis.*

VERS. 35. — *Quis ergo nos separabit à charitate Christi?* Sensus: Cùm Christus hac omnia fecerit et faciat pro nobis, quis jam nos separare et abstrahere poterit ab ejus dilectione, sive quâ nos eum diligimus, sive quâ nos ipse diligim, qui tot et tanta pro nobis fecit? Quod si cum Græcis legamus, à charitate Dei, sensus erit: Cùm tanta sit Dei charitas erga nos, ut hæc omnia fecerit, ac Filium suum pro nobis facere voluerit, quis ab eâ charitate nos separare poterit, hoc est, efficere ut Deus nos, quorum gratiam multa fecit, amare desinet? Hic sensus, quo intelligitur charitas seu Dei, seu Christi erga nos, à Cajetano, Toleto, aliisque doctis interpretibus traditur; estque valde probabilis. Expendit enim Paulus magnitudinem divini erga nos amoris ex beneficiis

cicatrices suas Patri exhibens, quasi ora, quibus interpellat continuè. Quis timeat? quis non speret? Tota sancta Trinitas nos amat, fovet, tuetur; quem vel hominem, vel diabolum timeamus? *quis accusabit,* Dco absolvente, Spiritu sancto adjuvante, Filio sanguinem fundente, et per sua vulnera pro nobis orante? *In te, Domine, speravi; non confundar in aeternum.*

Cornelius à Lapide multis probat Christum in cœlis verè et propriè pro nobis orare, ostenditque discrimen Christi orantis in viâ, et orantis in cœlo.

VERS. 35. — *Quis ergo nos separabit a charitate?* in Græco non est *ergo.* D. Paulus, ostensâ mirâ Dei erga nos charitate, non dicit simpliciter: *Debetis et vos illum diligere;* sed quasi Numine afflatus exclamat: *Quis ergo nos separabit à charitate,* seu quâ nos Deus diligit, seu quâ Deum diligimus? *Quis efficere poterit ut Deus nos amare desinat,* seu ut Deum amare desinamus? *an tribulatio, etc.* Vide paragr.

VERS. 36. — *Sicut scriptum est: Quia propter te...* Syr. : *Propter te quotidie morimur, et habiti sumus quasi oves ad mactationem.*

VERS. 37. — *Sed in his omnibus superamus...* Syr.: Verùm in his omnibus victoriâ potimur per eum qui dilexit nos. Respondet interrogatori: *Tantum abest ut ista nos à Christi charitate separent, quin in istis omnibus et per ista omnia superamus.* D. Chrys. ex Græco: Plusquâm superamus, supervincimus; plusquâm victores sumus, quia cum omni facilitate, quia per ipsa adversantia, quia quasi victoriae domini et certi. Vide D. Chrys.

VERS. 38, 39. — *Certus sum enim, etc., id est, confido, certamque spem habeo in Domino, quod neque*

nobis impensis, quo probet quod instituerat, nihil obsistere posse quominus certissimè perventuri simus ad salutem; sicut et paulò post, ubi ait: Propter eum qui dilexit nos.

Tribulatio? An angustia? An famæ? An nuditas? An periculum? An persecutio? An gladius? Tribulatio sive afflictio potissimum intelligitur in corpore et rebus externis. Angustia in animo, vel, certè in rebus dubiis et perplexis, ubi consilium humandum deficit.

VERS. 36. — *Sicut scriptum est, supple, electos pati et passuros esse. Locus est in Psalm. 43.*

Quia propter te mortificamur totâ die. Sensus: propter confessionem tui nominis, et quia tui sumus cultores, assiduè tradimur in mortem, quotidianis objicimus periculis.

Aestimati sumus sicut oves occisionis. Haud secū atque oves mactationi destinatae, ita pro libito, et absque commiseratione nos ad mortem et supplicia trahunt.

VERS. 37. — *Sed in his omnibus superamus, id est, plus quam victores sumus, supervincimus, scilicet, insigni et illustri victoriâ, quam consequimur, dum non resistendo, sed patiendo, et moriendo, superamus hostes omnes et quævis adversa, in iisque gloriamur, idque propter eum qui dilexit nos.* Excellentem et facilem illam victoriam adipiscimur non nostra virtute, sed per auxilium sive Dei, sive Christi, qui nos dilexit.

VERS. 38. — *Certus sum enim.* Id est, certam in Domino spem habeo, persuasum habeo, confido. S. Augustin. in Exposit. propositionis 58: Quod autem ait: *Certus sum enim, et non dixit: Opinor, plena fide tenuit quod nec mors ulla, nec vita temporalis*

communio mortis, neque vita promissio, NEQUE ANGELI, etc., id est, nulla vis spiritualis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentarent.

NEQUE INSTANTIA, id est, præsentia.

FORTITUDO non est in Graeco.

NEQUE ALTITUDE, NEQUE PROFUNDUM, id est, neque gloria, neque humilia; nec cœli, nec inferi, vel neque altitudo prosperitatis, neque profundum misericordie.

promissa, nec cetera consequentia possunt credentes à charitate Dei detorquere.

Quia neque mors, neque vita, neque mors à persecutore intentata, neque vita promissa.

Negue angeli, neque principatus, neque virtutes. Hæc parte spiritus adversarii, id est, dæmones, s'guicauantur, quibus omne studium est Christi fidiles abstrahere à salute. Porrò sub his tribus angelorum ordinibus, ceteros omnes (nam ex omnibus ordinibus aliquos ecclisis, theologorum scatentia perquam probabilis est apud Magistrum, in 2 sent., dist. 6) comprehensos intellige, q. d., nullam prorsus dæmonum vim et potentiam electis prævalere posse.

Negue instantia, neque futura. Instantia, id est, præsentia. Intelligit autem tam bona, quibus alliciunt homines, quam mala, quibus terreri.

Negue fortitudo. Interpretantur fortitudinem prin-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et in praxim redigenda.

1º Ex hoc cap. disce quod tota christiani vita possit ad tria reduci: scilicet concupiscentias carnis reprimere, seu malum vitare; carni enim obediens, mors est. Vide vers. 5, c. 12, 13. Spiritu Dei agi, seu bonum in spiritu charitatis agere, v. 14; ad hoc nobis datum est Spiritus sanctus, spiritus filiationis, ut tanquam filii amemus et agamus. Pati in spiritu Christi, si compatimur, etc., hæc est conditio ad æternam hereditatem necessaria, v. 17; at non sunt condignæ, etc., v. 18, etc.

2º Ex ejusdem cap. v. 19, 20, 21, 22, collige quod omnis creatura, Dei jussu, hominum utilitatibus mancipata, gemens et quasi coacta, hominum vanitati serviat. Ad Dei gloriam facta est; hominem ad Dei notitiam et amorem naturam suam ducere debet; hominum malitia servit offensio Dei: homo enim fruitur uteris, utitur frumentis; *hinc ingemiscit omnis creatura*, cupiens à servitute liberari.

Ut hunc gemitum et clamorem creaturarum contra te vites, cave illarum abusum; illis utere, non fruaris; utere ad Dei gloriam, et cum gratiarum actione: alijs contra te in Dei judicio ingemiscentes, clamabunt quasi contra violatorem et stupratorem.

CAPUT IX.

1. Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto:

2. Quoniam tristitia mili magna est, et continuus dolor cordi meo.

3. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem,

4. Qui sunt Israelites, quorum adoptio est filiorum,

Totus hic locus, à v. 28 usque ad finem capituli, est sensu et grandiloquentia mirabilis; hinc sanctus Augustinus, lib. de Doctrinâ christiana 4, cap. 20, profert illum velut exemplar orationis eloquentissime. Hinc et post D. Augustinum Erasmus ejusdem Apostolici sermonis vehementiam et ornatum demiratur, tandemque exclamat: *Quid unquam Cicero dixit grandiloquentius?*

cipum hujus seculi.

VERS. 39. — *Neque altitudo, neque profundum.* D. Thom. et Anselm. sic explicant: *neque altitudo*, sciens arcis et rupis, ex qua quis minaretur precipitum nisi à Bei amore recedas. *Neque profundum*, puta mare, aut flumen, in quo pari modo minaretur quis submersionem.

Negue creatura alia poterit nos separare à charitate Dei. Charitatem Dei intellige vel eam quā nos Deum diligimus, vel potius eam quā nos Deus diligit. Significatur enim vis charitatis illius quā Deus electos suos comlectitor, ad praestandum efficaciter ea quae vult eis donare, et ad removendam contraria.

Quae est in Christo Iesu, Domino nostro, id est per Iesum Christum tanquam mediatorem et propitiatoryrem nostrum: qui nobis illam Dei charitatem merito suæ passionis et mortis conciliavit eademque morte nos redemit. Quā ratione Dominus noster vocatur.

3º Ex eodem cap. apostolicam disce praxim orationis, quam vide v. 26, 27. Disce et praxim circa prædestinationem. Credere quae fides docet de illa; que Dei sunt adorare; que tua sunt fideliter adimplere; bonis operibus vaca, de cetero confide Deo, v. 28, 29, 30. Malo in manibus Dei, quam in meis manibus salutem meam reponi. Libera me, Domine, à meipso: *In te, Domine, speravi. Confido quod de numero sim electorum. Deus meus, in te confido.*

4º In hoc eodem capite habes mira fiduciae motiva: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* v. 31, 32, etc. Tria sunt quae nos in tremendo Dei judicio terrere debent; crux nostra, accusator, judex. Contra criminum terrorem, cogita quod Deus proprio Filio suo non percipit, sed propter delicta nostra morti tradidit illum, v. 32. Contra accusatorum terrorem, quicumque sint, cogita quod in v. 33, *quis accusabit?* etc. Deus omnium judex, ipse justificat. Contra judicis severitatem, cogita quod in v. 34: *Quis est qui condemnnet?* etc. Christus Jesus, etc. Videatur ipse locus Apostoli, qui sanctum mirabilis est.

Hanc in Deum fiduciam sapè redigas in praxim per totam vitam, ut et in morte redigas.

CHAPITRE IX.

1. Jésus-Christ m'est témoin que je dis la vérité: je ne mens point; ma conscience me rendant ce témoignage par le Saint-Esprit,

2. Que je suis saisi d'une tristesse profonde, et que mon cœur est pressé sans cesse d'une douleur violente.

3. Jusque-là que j'eusse désiré devenir moi-même anathème, à l'égard de Jésus-Christ, pour mes frères, qui sont d'un même sang que moi selon la chair,

4. Qui sont les Israélites, à qui appartient l'adop-

et gloria et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa :

5. Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.

6. Non autem quod excederit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel sunt, sed sunt Israelitae ;

7. Neque qui semen sunt Abraham, omnes filii ; sed in Isaac vocabitur tibi semen :

8. Id est, non qui filii carnis, sed filii Dei ; sed qui filii sunt promissionis testimontia in semine.

9. Promissionis enim verbum hoc est : Secundum hoc tempus veniam, et erit Sara filius.

10. Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.

11. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret),

12. Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei :

13. Quia major serviet minori, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

14. Quid ergo dicemus ? Numquid iniquitas apud Deum ? Absit !

15. Moysi enim dicit : Miserebor cuius misereor, et misericordiam praestabo cuius miserebor.

16. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserantis est Dei.

17. Dixit enim Scriptura Pharaoni : Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra.

18. Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat.

19. Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur ? voluntati enim ejus quis resistit ;

20. O homo, tu quis es, qui respondeas Deo ? Numquid dicit figuratum ei qui se finxit : Quid me fecisti sic ?

21. An non habet potestatem figulus lutis ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam ?

22. Quod si Deus, volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa irae, apta in interitum,

23. Ut ostenderet divitias glorie sue in vasa misericordiae, quae preparavit in gloriam.

24. Quos et vocavit nos non solum ex Judaeis, sed etiam ex gentibus ,

25. Sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, plebem meam ; et non dilectam, dilectam : et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

26. Et erit : in loco ubi dictum est eis : Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.

27. Isaia autem clamat pro Israel : Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae salvae fient.

28. Verbum enim consummans, et abbrevians iniquitate : quia verbum brevatum faciet Dominus super terram.

tion des enfants, sa gloire, son alliance, sa loi, son culte et ses promesses ;

5. Qui ont les patriarches pour pères, et desquels est sorti, selon la chair, Jésus-Christ même, qui est Dieu, au-dessus de tout, et bénî dans tous les siècles. Amen.

6. Ce n'est pas néanmoins que la parole de Dieu soit demeurée sans effet, car tous ceux qui descendent d'Israël ne sont pas pour cela Israélites ;

7. Ni tous ceux qui sont de la race d'Abraham ne sont pas pour cela ses enfants, puisque Dieu lui dit : Ce sera Isaac qui sera appelé votre fils.

8. C'est-à-dire, que ceux qui sont enfants selon la chair ne sont pas pour cela enfants de Dieu ; mais que ce sont les enfants de la promesse qui sont réputés être les enfants d'Abraham.

9. Car voici les termes de cette promesse : Je viendrai en ce même temps, et Sara aura un fils.

10. Ce n'est pas seulement dans Sara, mais aussi dans Rébecca, qui conçut en même temps deux enfants d'Isaac notre père.

11. Car, avant qu'ils fussent nés, et avant qu'ils eussent fait aucun bien et aucun mal, afin que le décret de Dieu demeurât ferme selon son élection,

12. Non à cause de leurs œuvres, mais par la volonté de celui qui appelle, il fut dit à la mère :

13. L'aîné sera assujetti au plus jeune, selon qu'il est écrit : J'ai a mé Jacob, et j'ai hâ Esau.

14. Que dirons-nous donc ? Est-ce qu'il y a en Dieu de l'injustice ? Dieu nous garde d'une telle pensée !

15. Car il dit à Moïse : Je ferai miséricorde à qui il me plaira de faire miséricorde ; et j'aurai pitié de qui il me plaira d'avoir pitié.

16. Ainsi cela ne dépend ni de celui qui veut ni de celui qui court, mais de Dieu qui fait miséricorde.

17. Car il dit à Pharaon, dans l'Ecriture : C'est pour cela même que je vous ai su-cité, pour faire éclater en vous ma puissance, et pour rendre mon nom célèbre dans toute la terre.

18. Il est donc vrai qu'il fait miséricorde à qui il plait et qu'il endurcit qui il lui plait.

19. Vous me direz peut-être : Après cela, pourquoi Dieu se plaint-il ? car qui est-ce qui résiste à sa volonté ?

20. O homme, qui êtes-vous, pour contester avec Dieu ? Un vase d'argile dit-il à celui qui l'a fait : Pourquoi n'avez vous fait ainsi ?

21. Le potier n'a-t-il pas le pouvoir de faire, de la même masse d'argile, un vase destiné à des usages honorables et un destiné à des usages vils.

22. Qui peut se plaindre, si Dieu voulant montrer sa colère et faire connaître sa puissance, souffre avec une patience extrême les vases de colère préparés pour la perdition ,

23. Afin de faire paraître les richesses de sa gloire sur les vases de miséricorde qu'il a préparés pour la gloire,

24. Qu'il a appellés comme nous, non-seulement d'entre les Juifs, mais aussi d'entre les gentils ,

25. Selon qu'il dit dans Osée : J'appellerai mon peuple ceux qui n'étaient point mon peuple ; ma bien-aimée celle que je n'avais point aimée ; et l'objet de ma miséricorde celle à qui je n'avais point fait miséricorde.

26. Et il arrivera que dans le même lieu où je leur avais dit autrefois : Vous n'êtes point mon peuple, ils seront appellés les enfants du Dieu vivant.

27. Isaïe s'écrie à l'égard d'Israël : Quand le nombre des enfants d'Israël seraît égal à celui du sable de la mer, il n'y en aura qu'un petit reste de sauvé.

28. Parce que Dieu, dans sa justice, consumera et retranchera son peuple : le Seigneur fera un grand retranchement sur la terre.

29. Et sicut prædictit Isaïas : Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen , sicut Sodoma facti essemus et sicut Gomorrha similes fuissimus.

30. Quid ergo dicemus ? Quod gentes quæ non se-ctabantur justitiam, apprehenderunt justitiam ; justi-tiam autem quæ ex fide est.

31. Israel verò sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.

32. Quare ? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus : offendierunt enim in lapidem offensionis,

33. Sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali ; et omnis qui credit in eum non confundetur.

ANALYSIS.

Ex effectibus sancti Spiritus, de quibus in cap. 8, et qui in Christianis tantum erant conspicui, non autem in Iudeis legem Mosaicam observantibus, sequitur manifestè solos Christianos verè justificatos esse, in via salutis esse, et consequenter verè populum Dei; Iudeos autem nec in via justitiæ et salutis esse, nec amplius populum Dei.

Hanc ex doctrinâ suâ sequelam evidentem supponens D. Paulus, illamque Iudeis ipsis notam esse sciens, verbis non exprimit; sed ut tristem hanc veritatem, quantum est in se, leniat, initio hujus capituli suum ergâ eos affectum exhibet usque ad v. 6.

1° Itaque asserit et jurat, quod ob hoc ipsum maximè dolet, nimirum quod Iudei sint extra viam salutis, à Deo rejecti, nec amplius populus Dei, nullumque sit in ipsis veræ justitiæ signum.

2° Afferit, v. 6, non idèo excidisse verbum Dei, nec Iudeorum incredulitatem evacuâsse promissiones Abrahamæ factas, quia tales promissiones factæ sunt Abrahamæ pro spiritualibus ejus filiis, non pro omnibus carnalibus filiis, v. 6, 7, 8.

Hanc assertionem probat, tum ex ipsis promissionis verbis, quæ ad Isaac tantum, promissionis filium, limitantur, Ismaele excluso, v. 9, tum exemplo filiorum Isaac, quorum primogenitus Esaü privatus benedictione quam recipit Jacob, ejus filius natu minor, et hoc non ob merita, sed ob Dei voluntatem, v. 10, 11, 12, 13.

Talibus exemplis patet evidenter quod non omnes carnales filii, sed promissionis filii solum, sunt veri filii Abrahamæ, ad quos spectat Dei missio; et inde colligendum relinquit Apostolus, primò non omnes Iudeos esse filios Abrahamæ, sed qui credunt. Secundo gentiles, licet non ex semine Abrahamæ, per fidem tamen factos esse spirituales Abrahamæ filios, et Iudeis prælatos, non ob merita, sed ob Dei bonitatem.

3° Afferit, v. 14, nullam propterea esse in Deo injus-titiam, sive ob Jacobi prælationem præ Esaü, sive ob prælationem Christianorum præ Iudeis, quia nempe

29. Et c'est ce que le même Isaïe avait dit auparavant : Si le Seigneur des armées ne nous avait réservé quelques-uns de notre race, nous serions devenus semblables à Sodome et à Gomorrhe.

30. Que dirons-nous donc ? Que les gentils, qui ne cherchaient point la justice, ont embrassé la justice, cette justice qui vient de la foi ;

31. Et qu'Israël, au contraire, qui cherchait la loi de la justice, n'est point parvenu à la loi de la justice.

32. Et pourquoi ? Parce qu'ils ne l'ont point recherchée par la foi, mais par les œuvres de la loi ; car ils se sont heurtés contre la pierre d'achoppement.

33. Selon qu'il est écrit : Je vais mettre dans Sion une pierre d'achoppement, une pierre de scandale, et tous ceux qui croiront en lui ne seront point confondus.

ANALYSIS.

opus utrumque, opus est misericordiæ; misericordia autem fit ei qui placet miserenti.

¶ 15, 16, hoc probat primò per verba Dei ad Moysem, Exod. 33, 19, nimirum postquam omnes Iudei circa vitulum aureum peccaverant, quorum tamen aliquantum supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio correcti : quippe quia Deus est misericordiæ suæ dominus.

Secundò, exemplo Pharaonis, quem Deus in suâ obstinatione reliquit, quemque tandem demersit, dum Iudeorum misertus est, ipsosque salvavit, v. 17.

His exemplis patet Deum misericordiæ suæ dominum esse, et consequenter nullam in Deo injustitiam esse, si Iudeos reliquerit in suâ obstinatione, Christianos autem misericorditer elegerit ; sicut Pharaonem in suâ iustissimè reliquit obdurance propriâ, et quam sibi suâ malitiâ procuraverat, v. 18.

4° ¶ 19, objicit sibi : Si ita sit quod Deus cuius vult miseretur, cur ergo nos accusat et punit? — Respondet primò quod creatura, Dei segmentum, cum Deo non beat disputare, nec ullam ab eo rationem exigere; sicut vas fictile cum suo figulo non disputat, v. 20, 21. Respondet secundo, justè Deum de hominibus conqueri, quia ipsi suâ malitiâ, contra Dei voluntatem sese obdurant : Deus autem hanc illorum duritatem cum multâ patientiâ sustinet; si autem postquam illos diu sustinuit, suam in illos iram ostendit, sicut in Pharaonem, hic nihil contra Deum dici potest : malos tolerando, suam ostendit bonitatem; obdurate puniendo, suam ostendit potentiam; et ex hac ipsorum punitione, suam clarissimam in Christianos misericordiam; quos vocavit partim ex Iudeis, sed valde paucos; partim ex gentilibus, et quidem quam plurimos, v. 22, 23, 24, etc.

5° ¶ 30, 31, 32, omnem difficultatis nodum solvens, dicit Apostolus, idèo Iudeos à via salutis rejectos esse, quia in Christum non crediderunt, suaque incredulitate illis contigit, quod iter facientibus, impingunt aliquando in lapides, pedes laedunt, sique ab itineris persecuzione impediuntur; gentiles verò ad justitiam et salutem ascitos, quia crediderunt in Christum.

PARTHASIS.

4. Utinam et vos, ô Iudei, fratres mei, ita Deo per Christum adhæreatis ! Veritatem enim vobis di-

co; testor Christum, qui est ipsa veritas; sincère lo-quor, non adulatoriè aut placendi gratiâ; testis est

mibi conscientia mea; imò testis est Spiritus sanctus, conscientiae meæ auctor et inspector.

2. Juro itaque, et omnia sacra obtestor, quòd summo, jugi et exeruciante dolore confidior, ob vestram à Christo alienationem, et idèo ob vestrum à justitiâ casum.

3. Adeò quippe vos diligo, vestramque zelo salutem, ut ego ipse, quem nec mors nec vita poterunt à Christo separare, optarem ab illius præsentia et gloriâ separari, si hâc ratione possem, vos fratres meos, ad Christum, ad justitiam, ad salutem adducere.

4. Vos, inquam, qui ab illo præcellenti parente orti estis, qui cum Deo luctatus est, et idèo Israelitæ vocati; vos, quos Deus in filios elegit, et quos præ cæteris omnibus glorificavit; cum quibus fœdus iniit; quibus legem dedit; quos divini obsequii rationem docuit; quibus Messiam, et futuram per eum justitiam et benedictionem promisit.

5. Quorum progenitores sunt sancti patriarchæ, et, quod præcipuum, ex quibus Christus prognatus est secundum carnem. Quid majus? nam Christus Deus est, per omnia, et super omnia, et in omnem æternitatem benedicendus: ita sit.

6. Licet autem, ut dixi, magnopè doleam et diseruerit ob Judæorum à justitiâ casum, non idèo sentio quòd irrita sint Dei promissiones Abrahæ factæ, pro Israelitis: non enim omnes, qui ex Israele nati sunt, veri sunt Israelitæ, ad quos spectat divina promissio.

7. Neque omnes, qui sunt ex Abrahæ semine, idèo censentur promissionis filii; sed ut in Scripturâ dictum est Abrahæ: In Isaac, qui ex virtute divinâ, et per repromotionem tibi natus est, posteritas tua censembitur.

8. Quo verbo Deus significavit à se in filios reputari, non quos caro genuit, sed quos promissio et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac.

9. Divina enim promissio his verbis continetur, Genes. 18, v. 10: Revertens veniam ad te tempore isto..., et habebit filium Sara uxor tua; sicut autem ille præ cæteris fuit verè filius Abrahæ, sic et veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et verba pariunt.

10. Non solum autem Saræ historia id quod dixi, nos edocet, filios à Deo censeri, non carnaliter genitos; sed eos, vel qui promittuntur, vel eliguntur à Deo; sed etiam et Rebeccæ historia, que gemellos, ex Isaac patre nostro concepit, quorum junior Jacob electus fuit à Deo et prælatus Esaü, fratri suo primogenito, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

11. Cùm enim nondūm nati essent, sed in utero matris adhuc essent inclusi, ut pateret libera Dei voluntas, quâ ab æterno deereverat Jacobum et posteris ejus preferre Esaü et posteris ejus.

12. Non ex operum merito, sed ex gratuitâ Dei elecione, dictum est Rebeccæ per angelum:

13. Major, Esaü scilicet, serviet minori, Jacobo; quod in illorum posteris evenit; et de quo jam facto

scribens Malachias dixit vice Dei: Jacobæos prætuli; magisque dilexi; Idumæos neglexi.

Quid hoc significat? quòd sicut aliquando Jacob et ejus posteros Judæos prætulit Esaü et Idumæis, ita nunc potest Christianos Judæis præferre, Judeos rejicere, Christianos in filios adoptare, utpote per fidem, Abrahæ, Isaac et Jacob imitatores, spiritualesque filios.

14. Si verò ita sit, quòd Deus gentiles nunc in spiritualibus præferat Judæis, sicut olim Jacobum in temporalibus prætulit Esaü, idque sine merito, ut dictum est, numquid erit aliqua in Deo injustitia? absit omnino à piis mentibus hæc impia cogitatio!

15. Non est iniquitas in Deo, si Christianos nunc adoptet, et in filios recipiat; hoc enim opus est misericordiæ; donorum autem suæ misericordiæ dominus est Deus, juxta quod ipse Dominus Moysi dixit: Miserebor cujus misereor, etc.

16. Hoc ergo justificationis negotium, de quo hic agimus, hæc paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio, sicut paterna Isaac benedictio non fuit in Esaü volentis et currentis potestate; sed est opus meræ Dei misericordiæ.

17. Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos incredulos in suâ relinquens obstinatione, tandem rejiciat; sicut olim eorum misertus, Pharaonem in suâ reliquit obduratione, ac tandem punivit; secundum quod Deus de eo dicit in Scripturâ: In hoc ipsum te servavi, et licet contumacem non statim destruxi, ut variis signis et prodigiis meam circa te potentiam ostenderem, hisque prodigiis nomen meum in toto terrarum orbe eò gloriosius percrebresceret, quòd magis foret tua pertinacia.

18. Deus ergo suarum miserationum dominus, cuius vult miseretur, et quem vult in suâ relinquunt obstinatâ duritiâ, et in neutro nulli facit injuriam.

19. Sed hinc rursus objicis mihi: Hoc cùm ita sit, cur ergo Deus de peccatoribus conqueritur? videtur enim quòd tales sint ipsius voluntate; Dei autem voluntati quis valeat resistere?

20. O tu, qui de humo, quis es, qui audeas tale quid opponere Deo, et contra eum disputare? quis ferat, si luteum vas cum suo figulo disceptet, eique dicat: Cur me sic finxisti? cogita ergo te lutum in manu Dei, tuumque reverere figulum.

21. Numquid figulus plenam non habet in lutum suum potestatem, ut ex eâdem luti massâ faciat wasa quæ voluerit, aliud in usus quidem honestos, aliud verò in sordidos usus? Longè vilior est homo cum Deo collatus, quam lutum cum figulo collatum; posset ergo Deus, quia omnipotens et supremus Dominus, citra enjuspam injuriam, ex hominum massâ facere quidquid voluerit; at quia bonus et optimus, non vult nisi quod bonum et optimum; scias ergo quòd Deus wasa non finxit immunda, sed homines ipsi sese suis peccatis conspurcant.

22. Si autem postquam Deus cum multâ patientiâ diù sustinuit peccatores, qui se suâ malitiâ dignissimos ira et vindictæ divinæ reddiderunt, et qui suâ

obduratione exitum mernerunt; si, inquam, suam tandem in illos exerceat justitiam, eosque punit.

23. Ut hæc eorum punitione manifestet suam potentiam, et ut ex impiorum vindictâ elariis elucescat Dei in sanctos misericordia, quos suâ gratiâ preparavit ad æternam gloriam. Quid inde contra Deum dici potest?

24. Sanctos intelligo, Christianos, quos Deus partim ex Iudeis, partim ex gentibus vocavit.

25. Ex gentibus vocandos fore prædictit Dominus in Osee, dicens: Vocabo gentiles idolatras ad fidem meam, et tunc plebs que non erat mea, erit mea, dilecta, et misericordiam consecuta.

26. Et in locis ubi dici poterat: Vos non populus meus; tunc ibidem dicetur: Vos filii Dei vivi.

27. Valde autem paucos ex Iudeis fore ad fidem convertendos Isaías audacter prædictit, dicens: Etsi carnalium filiorum Israel sint in maximo numero, eorum tantum reliquie, id est, paucissimi salvabuntur.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — VERITATEM DICO..., grave et grande capitum exordium, in Christo, id est, sub Christo, vel teste Christo; quasi diceret: testor Christum, veritatem ipsam, quod veritatem dico. Omnem falsi suspicionem à se amovet, etiam juramento.

Non MENTIOR, id est, sincerè loquor, et animo simplici, non adulatorio, urbanitatis gratiâ, aut quasi placituras. TESTIMONIUM MIHI PERHIBENTE... Gracè, Contestante mihi, etc., id est, testis est mihi conscientia mea.

IN SPIRITU SANCTO, id est, imò testis est et Spiritus sanctus, meæ conscientiae inspector et rector.

Omnis hæc juramentum agnoscut in re gravi et magni momenti. Unde inferunt quod in nece sitate licetum sit; veritas autem et charitas debent illius esse regule.

VERS. 2. — QUONIAM TRISTITIA MIHI MAGNA EST.... Ecce de quo jurat, nimirūm quod summè et continuè doleat. Doloris sui causam hic non exprimit, sed verbis sequentibus implicitè significat, scilicet alienationem sue gentis à Christo; quod et ex præced. cap. 8 subintelligi potest. Vide Analysis. Apostolus ergo dolet summo, continuo et exerueiente dolore, ex eo quod plerique Iudei, Christum rejicientes, et in

VERS. 1. — Veritatem dico in Christo, non mentior, id est, ne quis mentiri me suspicetur, rem veram sincerè et ex animo loquor; idque per Christum, seu Christo teste; q. d.: Testor Christum, juro per Christum me verum dicere.

Testimonium mihi perhibente conscientia mea. Sensus: Ad id quod dico, testem mihi adduco et allego conscientiam meam.

In Spiritu sancto, id est, per Spiritum sanctum, ut ejusdem conscientiae meæ testem.

VERS. 2. — Quoniam, quod, tristitia mihi magna est, etc., scilicet ob rejectionem et reprobationem Iudeorum à justitiâ et salute. Igitur hic dolor ex ingenti amore fratrum nascebatur.

VERS. 3. — Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis; optarem ego ipso, si liceret,

28. Deus enim cum justitiâ faciet quod locutus est, redigens Israelem, quem salvatoris sit, ad brevem et exiguum numerum.

29. Ita ut nisi Dominus exercitum suâ gratiâ nobis aliquod reliquisset semen, funditus periremus.

30. Hæc cùm ita se habeant, quid dicemus? id quod res est: nimirūm quod gentes, quæ justitiam (secundum Deum) non quererebant, justitiam tamen sunt assecutæ; illam intelligo justitiam, ad quam Deus vult per fidem perveniri.

31. Israel autem legem justitiae querens, ad veram tamen justitiam non pervenit.

32. Quare autem gentes justificatae? quia in Christum crediderunt; quare Iudei non justificati, sed à justitiâ repulsi? quia in Christum credere noluerunt: sed in eum lapidem angularem, et Ecclesiæ fundamentalem impingentes, ceciderunt à justitiâ, et ideò à salute.

lapidem angularem impingentes, amiserunt fidem et gratiam; suntque extra statum veræ justitiae, de quâ in cap. 8, et consequenter extra statum salutis æternæ.

VERS. 3. — OPTABAM ENIM..., Syr.: *Optarim*; Aethiop. versio: *Precarer enim ego quod abductus essem à Christo*. D. Chrysost. : *Optarim*; nec simpli- citer dixit Apostolus velim, sed id intendens, ait: *Optarim*. Theophyl. : *Optarim*; juxta quos sensus est: Optarem, vel optarim, utinam; nimirūm si fieri posset, vel si Deus velle.

Juxta nostrum interpretem, *optabam*, id est, jamdiu optare coepi, optavi et opto. *Optabam enim*, adeò ipsos diligo. Indicat viscera, et quām vehementi charitate erga eos affectus erat, ait Theophylactus. Ego ipse..., quem nec mors, nec vita, etc., possunt à Christi charitate, separare, c. 8, v. 57; ANATHEMA ESSE, id est, separatus, ab alienatus esse à Christo; non à Christi charitate, sed à gloriâ ipsius, et glorie fraude, ait Theophylactus; à Christi presentia et æternâ gloriâ juxta D. Chrysostomum.

PRO FRATRIBUS MEIS, id est, ut illi servarentur, ait Theophyl., seu, si hæc ratione possem illos ad Christum, ad veram justitiam, ad æternam salutem per-

et si fieri posset, esse anathema à Christo, id est, separatus et alienus à Christo, pro fratribus meis Iudeis; hæc ipsis Chrysostomi sententia est. Itaque sensus Apostoli est: Quamvis tanta cum Christo et in Christo bona expectemus, quanta dudum commemoravimus; tamen ipse equidem optarem, si per legem et justitiam Dei liceret, omnibus illis privari, ut fratres mei Iudei eadem illa consequantur. Quæ profecto verba sunt immensi amoris erga fratres, eosque sibi inimicos.

Qui sunt cognati mei secundum carnem. Significantur, qui sunt ejusdem generis.

VERS. 4. — Qui sunt Israélitæ. Nomen Israélitarum honorificum erat, videlicet patronymicum ab Israël, nomine divinitutis impositum patriarcharib; ipsorum Jacob.

Quorum adoptio est filiorum, quos Deus adoptavit in

ducere; qui sunt cognati mei..., id est, qui per generationem carnalem nati sunt ab eodem patre Israele, sicut ego.

Ut incensum et inflammatum hoc Paulini pectoris votum melius intelligas, adverte quid sit *anathema*; separatio, alienatio est, ait Theophyl.; hinc et quod Deo sacrum est *anathema* dicitur; et quod ab eo alienum est, eamdem habet appellationem, ait Theodoretus post D. Chrysostomum.

Res Deo sacra, Deo in templis appensa, dicitur *anathema*, quia ab usibus profanis separata, et quam honoris gratia, nemo audet attingere. Res à Deo aliena, v. g. homo ab Ecclesiâ abscessus, dicitur *anathema*, quia abominabilis, à ejus aspectu et commercio abhorrent alii; et hoc sensu, *anathema* hic sumit Apostolus, sicut et 1 Cor., c. 16.

Heroico itaque charitatis excessu, optat hic divinus Paulus, quod oravit Moyses Exodi 52: *Aut dimite eis hancnoxam, aut dele me...*

Hec optatio ex parte objecti, nec fuit, nec potuit esse absoluta et efficax, quia sciebat Apostolus hoc esse contra divinam ordinationem; ex parte tamen affectus Paulici, fuit pia, sancta et efficax; quia verè et effectivè ita sentiebat heroico sue charitatis excessu, verèque optabat, si Deus vellet, à Christi praesentiâ, seu à gloriâ aeternâ separari, idque ut tota gens Judaica salvaretur, quod est majus bonum, majorque Dei gloria, quam unius tantum hominis salus, ideoque potest per charitatem optari. Vide Cornel. à Lapide.

Hoc votum sic exprimit Theophyl.: Opto pro gloriam Dei excidere à gloriâ Christi; hoc autem non est excidere, sed potius assu-mi, ait idem Theophylactus. Hujus voti principium charitas intensa, seu, ut ait D. Chrys., amoris flamma immensa; omni pelago latior, omni flammâ vehementior. Hinc idem S. Chrys. Paulum interroget: Qui fit ut preceris *anathema* esse et alienationem queras? etc. Quoniam, inquit Paulus, etiam atque etiam illum vehementer amo, D. Chrys., homil. 30, 16. Idem Pater addit: Sed quoniam procul ab hoc amore absumus, ne animi quidem cogitamus filios, cum sibi suoque cultui eos addixit, Exod. 4. dicens: *Filius meus primogenitus Israel.*

Et gloria; quorum est gloria, sed etiam præ ceteris gentibus. *Non enim fecit taliter omni nationi*, Ps. 147, idque sive legem species à Deo dant; sive admiran-da Dei opera per Moysem et alios in illo populo exhibita; sive prophetias, sive promissiones, sive protectionem singularem. Hac igitur omnia populum illum inter omnes gentes reddiderunt valde gloriosum et celebrem.

Et testamentum, Græcè et Syriacè: *testamenta*, pluri-ali numero. Intellige pacta particularia cum patribus corum iusta, et sub generali nomine veteris Testame-nti comprehensa: velut de terra prouinciis ionis, ac terrenâ prosperitate, et adversis hostes victoria, de sacerdotio, de regno. Quæ omnia græco vocabulo ab interpretibus Septuag. usurpat, *testamenta* vocantur.

Et legislatio, hoc est, quibus lex à Deo lata fuit. Grandis enim et singularis est prerogativa, legem habere non ab humaine, sed à Deo latam, et per hoc Item ipsu[m] habere legislatorem.

Et observatum, id est, cuius sacer ac divinus lege ceremoniali prescriptus.

tione dicta haec complecti possumus. Itaque Deum amemus, animarum salutem zelemus, concipiemos quomodo D. Paulus. quem nec cœlum, nec infernus possunt à Christo separare, optat tamen à Christi fructuose separari, ut Judei erendant in Christum, ament Christum, Christoque fruantur.

VERS. 4.—*Quis sunt Israelitæ...* Octo Israelitarum enumerat privilegia, seu elogia, quibus suam pergit in eos propensionem aperire, et omnis odii suspicione procul avertit. Primum, *quorum adoptio...* id est, quos Deus in filios adoptavit, juxta illud Exodi 4, 22: *Filius meus primogenitus Israel.* Secundum, *et gloria*, id est, quorum gloria præ ceteris gentibus maxima, ob miracula propter eos facta, in transitu maris Rubri, in deserto; et propter inhabitacionem Dei inter illos, in columnâ nubis, in arcâ, in templo. Tertium, *et testamentum*, id est, cum quibus Deus iniit foedus, Græc., testamento, seu quia in duabus tabulis scripta sunt foederis illius verba, ut volunt aliqui; sive vetus, et novum intelligantur testamento: unum in litterâ illis datum, alterum in spiritu, ut D. Hieronymus loquitur. Quartum, *et legislatio*, id est, quorum Deus legislator per Moysem. Quintum, *et obsequium*, id est, cultus veri Dei, vera religio. Sextum, *et promissio cœlitis facta*, de Messia, de justitia, et salute per Christum præstandâ. Alii intelligunt promissionem terre; unde terra promissionis.

VERS. 5.—*Quorum Patres.* Septimum, quorum progenitores sunt Abraham, Isaiae et Jacob, aliique patriarche. Octavum, et quod omnium maximum est: *Ex quibus Israelitis prognatus est Christus.*

SECUNDUM CARNEM, Græc. *Quod secundum cornem*, indicans quod aliam naturam Christus habet ex Iudeis non prognatam; quod et formaliter significat addens:

Qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen: et textus Græcus et omnes omnino versiones in Polyglotta, habent nomen *Deus*, et eodem modo punctuant hunc versum, ac nostra versio. Hinc non audiendi illi, qui, ut hanc divinitatis Christi probacionem minuant: vel tollunt nomen *Deus*, vel ponunt

Et promissa, q. d.: Benedictio Abrahæ promissa, omnesque a i.e. promissiones Dei. Harum autem promissionum maxima est ipse Messias, sive Christus, puta redemptio, justitia, ac salus præstanda per Christum.

VERS. 5.—*Quorum patres*, subaudi, sunt: id est, qui progenitores habent sanctos patriarchas Abraham, Isaiae et Jacob.

Et ex quibus est Christus secundum carnem; sentit populum Judæicum præter alia jam commemorata, sic à Deo fuisse honoratum, ut ex eo Messianum, id est, Christum, pronuntiari incarnari et nasci voluerit. Quæ ratione et Simeon ille justus Christum vocat gloriam plebis sua Israel, Luc. 2. Hujus prædicti beneficij magnitudinem auget in intencionem personæ Christi dignitatis, de qua sequitur:

Qui (Christus) est super omnia Deus benedictus in secula. Amen; sive intelligatur Deus super omnia, sive benedictus super omnia. Quod mirumque in eandem sententiam reddit. Nam solus illi, qui est super omnia Deus, super omnia benedictus est, *in secula* id est, laudibus celebrandus in omnem aeternitatem.

punctum, post *omnia*, sic : *Qui Christus est super omnia. Benedictus sit Deus (Pater) in secula.* Erasmus has quidem lectiones refert in notis ; Christum tamen Deum ibi proficitur, et in suâ paraphrasi. Sensus ergo est : *Qui Christus est super omnia benedictus, benedicendus et laudandus Deus in secula, Amen.*

REFLECTIO MORALIS

in v. 4, 5.

Magna quidem hæc Israelitarum privilegia : at pri-
vilegiorum Christianis concessionum figuræ tantum ;
filii Dei adoptivi, et quidem majores, facti sumus per
Baptismum ; in nobis Christus et plenitudo totius di-
vinitatis habitat corporaliter per SS. Eucharistiam ;
nobiscum Deus iniit foedus et quidem aeternum ; nobis
datus est in corde Spiritus Dei vivificus et vivificans,
non littera occidens in tabulis lapideis ; nobis datus
est Dei cultus interior et spiritualis, non exterior
tantum et ceremonialis, nobis promissa hæreditas
æterna, Dei ipsis, omnis boni, fruitio ; Deus denique
Pater noster, Christus frater noster. Hinc hæredes Dei
sumus, cohæredes Christi. Deum, ob tot et tanta tibi
collata beneficia, benedic, ama, lauda in secula. Vi-
tam duc Deo dignam, cui tot vinculis unitus es. Cave
ne in mortis horâ, hæc sint majoris tuæ damnationis
occasio.

VERS. 6. — **N**ON AUTEM QUÒD EXCIDERIT VERBUM DEI... Græc. : *Non fieri potest autem quod exciderit*, etc. Syr. : *Neque enim prorsus excidit sermo Dei.* Præve-
nit Apostolus objectionem quæ contra ipsius dolorem, ob Judæorum à salute repulsam fieri potest : nimis-
rūm Deus promisit Abrahæ quod illius semen multi-
plicaret sicut stellas cœli, et quod foedus cum illo
contractum esset aeternum : quomodo itaque doles,
ut ais, ob nostrum à Dei gratia casum, et nostram à
salute repulsam? An ergo putas quod exciderit Dei
verbum, et irritæ factæ sint illius promissiones?
huic ergo objectioni respondet Apostolus : Licet do-
leam et magnopere discrucier ob Judæorum à justi-
tiæ casum, non ideò sentio quod irritæ sint Dei pro-
missiones Abrahæ factæ, quia scilicet illæ Dei pro-
missiones non pertinent ad omnes qui ex Israele nati
sunt ; sed ad illos qui fidem Israelis imitantes, veri
fiant Israelitee.

VERS. 6. — **N**on autem quod exciderit verbum Dei. Non haec cō dicuntur à me, quod sentiam excidisse
verbum Dei, id est, irritas factas esse Dei promissio-
nes et pacta. Non tamen hic respiciat ad promissiones
et pacta de quibus superiùs, pertinientia ad carnalem
Israel : sed promissiones significant novi Testamenti im-
plendas in Israele spirituali, et spirituali semine
Abrahæ, per Isaac promissionis filium præfigurato.

Non enim omnes qui ex Israel sunt (qui ex Jacob
patriarchâ prognati sunt) *ii sunt Israelitee*; veri scilicet
secundum mentem Scripturæ, ad quos pertinet divina
promissio spiritualis Abrahæ, et Israeli factæ.

VERS. 7. — *Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes
filii*; nec ideò, quia secundum carnem nati sunt ex
Abraham, censendi sunt omnes ejus filii secundum
mentem Scripturae loquentis de filiis Abraham, ubi de
promissionibus agitur.

*Sed in Isaac vocabitur tibi semen, subaudi, dictum
est ad Abram, scilicet Gen. 21, q. d. : Isaac erit et*

Nota quod Deus Abrahæ filiis duplices promiserit
benedictiones, temporales, scilicet, et spirituales :
temporales quidem, de terrâ, v. g., promissâ possi-
dendâ. Deus in carnalibus etiam Abrahæ filiis adim-
pedit ; spirituales verò de gratiâ, nimis rūm, in solis
spiritualibus, id est, creditibus adimplet.

Esto itaque quod in plerisque carnalibus Abrahæ
filiis exciderit verbum Dei, de spiritualibus benedi-
ctionibus, sed non excidit in spiritualibus Abrahæ
filiis, id est, fidelibus.

NON ENIM OMNES QUI EX ISRAELE NATI SUNT, VERI SUNT
ISRAELITE, ad quos scilicet spectat divina promissio ;
ad solos enim spirituales Abrahæ et Israelis filios
pertinet benedictio et hæreditas promissa.

VERS. 7. — **N**EQUE QUI SEMEN SUNT ABRAHÆ... Græc. :
Neque quia, etc.; Syr. : *Neque etiam qui*, etc., id
est, neque omnes qui ex semine sunt Abrahæ, ideò
consentient filii promissionis, ad quos spectet hæreditas
Abrahæ : alias Ismael et Cethuræ filii, et Esaü
promissionum essent particeps, quod Judæi non
admittunt.

SED IN ISAAC..., sed dictum est Abrahæ, Genes. 21,
12 : *In Isaac*, seu per Isaac, qui promissione Dei na-
tus est tibi seni et Saræ sterili, posteritas tua cense-
bitur.

VERS. 8. — **I**D EST, NON QUI FILII CARNIS...; expli-
cat latenter hæc in re figuram, quasi diceret : Hoc
significat illos à Deo reputari filios, non qui ex carne,
sed qui ex promissione ; seu, quod idem est, hi veri
sunt Israelite, non quos caro genuit, sed quos grati-
a et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac. Licet
ergo omnes Judæi sint ex carne Abrahæ, non ideò
omnes promissionis filii; licet autem gentiles non sint
ex carne, non ideò excluduntur è filiorum numero,
quia promissi sunt Abrahæ, cum dictum est ei :
Benedicentur in te omnes gentes. Christiani itaque,
quos gratia per fidem in Baptismo regeneravit, veri
sunt Abrahæ filii.

VERS. 9. — PROMISSIO NIS VERBUM HOC EST...,
id est, de hæc enim promissione sic scriptum est Ge-
nes. 18, 10 : *Anno proximo, hoc ipso tempore, ve-
niā rursus ad te, et Sara conjux tua sterilis et vetula
filium pariet.* Sicut autem ille filius à Deo promissus,

vocabitur tuum semen, id est, verus et genuinus tuus
filius ; ac consequenter tuæ benedictionis hæres, non
autem Ismael. Simplicius : *In Isaac*, id est, in posteris
Isaac, q. d. : *Posteritas tua, ô Abraham, censembitur
per Isaac, qui Dei promissione et virtute superna-
turali natus est tibi seni et sterili Saræ* : non per Ismael,
qui filius est carnis, id est, sola naturali virtute ge-
neratus.

VERS. 8. — *Id est, non qui filii carnis*, etc. id est,
qui regenerati sunt secundum spiritum per gratiam
fidei, idque juxta promissionem divinam Abrahæ fac-
tam, quæ dictum est : *Benedicentur in semine tuo omnes
gentes.* Gen. 22. *In semine*, id est, censembitur semen,
scive filii, et hæredes Abrahæ, et consequenter ipsius
Dei, divinæque promissionis Abrahæ factæ.

VERS. 9. — *Promissionis enim verbum hoc est* : etc.,
Genes. 18. Verba sunt angeli in personâ Dei loquen-
tis ad Abraham, promittentis ei filium Isaac ex Sarâ
conjuge suâ, quanquam sterili et vetulâ.

et virtute divinâ genitus, fuit præ Ismaele et ceteris filius Abrahæ et hæres, sic illi veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et gratia divina pariunt, et in illis adimpletur quod Abrahæ promissum est: *Benedicentur, etc.*

OBSERVATIO MORALIS.

Isaac itaque promissus, et virtute divinâ genitus ex patre decrepito et matre sterili, figura fuit Christianorum, spiritualium Abrahæ filiorum, qui cœlitus ipsi promissi sunt, cùm dictum est: *Benedicentur in te omnes gentes;* et qui per supernaturalem Dei virtutem verbo Dei generantur in aquâ frigidâ et sterili. D. Chrysost. aquam frigidam baptismalem comparat cum Sarâ sene et sterili. Sicut promissio, inquit, seu verbum Dei Isaac effinxit et genuit, sic et nos generamur per verba Dei in aquarum lavacro; in Patris enim nomen, et Filii, et Spiritus sancti baptizati, generamur, ait D. Chrysostomus. Idem post eum dixit Theophil.: Verbum Dei fixxit Isaac et genuit, consimili sanè ratione super nos filios Dei: in lavacro baptismatis, veluti in matrice, verba divina pronuntiantur, eaque nos resingunt; siquidem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizati, regeneramur.

Itaque, sicut Isaac verus Abrahæ filius à Deo reputatus est, non quia ex Abrahæ semine, sed quia ex promissione, et quia sivei Abrahæ imitator, sic et nunc hi veri sunt Abrahæ filii, immo et omnipotentis Dei filii, non qui ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed qui ex Deo per gratiam regenerati, fidem sectantur Abrahæ, credunt, et obediunt Deo.

Domine Deus, qui per infinitam misericordiam tuam, me filium tuum in Baptismo regenerasti, dami fidem et obedientiam, ut verè et in vita et in morte à te reperire ut filius; vivam ergo obediens ut filius, moriar obediens ut filius, in æternum te diligam ut filius.

VERS. 10. — NON SOLUM AUTEM ILLA... Affirmavit Apostolus, v. 7, 8, non ad omnes carnales Abrahæ filios, sed ad spirituales pertinere promissiones à Deo factas Abrahæ; idque v. 9 probavit ex ipsis promissionis verbis, quæ spectant ad Isaac tantum, non ad Ismaelem.

Quia autem ad hoc Judæi respondere poterant, 1º Ismaelem rejectum fuisse, quia ex concubinâ natus erat, Isaac autem electum fuisse, quia ex Sarâ liberâ,

VERS. 10. — *Non solum autem illa (Sara), sed et Rebecca, etc., scilicet id ipsum experta est, filios minorum à Deo censeri non carnaliter genitos, sed eos qui divinitus promittantur, eligantur et adoptentur.* Nam Jacob filius ejus (Rebecca), licet junior, quia promissus, et electus à Deo, prælatus fuit Esaü seniori, factusque est successor et hæres Isaaci patris sui.

VERS. 11. — *Cum enim nondum nati fuissent (ex Rebeccâ Jacob et Esaü), aut aliquid boni egissent, aut mali, cùm nondum essent in lucem editi, licet jam in utero concepti, nec proinde quidquam boni malevis egissent, adeoque nec per actatem agere potuerint, cujus boni vel mali merito alter eligeretur, ut fieret dominus fratris sui, alter reprobaretur, ut fratri serviret.*

Ut secundum electionem præpositum D. i maneret;

et totius familie dominâ procreatus erat, hinc divus Paulus aliud adducit exemplum, nimis Jacob et Esaü, ex eodem patre, ex eâdem matre, eodem tempore genitos; quorum tamen junior electus fuit, senior vero rejectus; 2º se non ex Ismaele, sed ex Isaac esse progenitos, et consequenter promissionis filios; hinc Apostolus hoc exemplo Jacob et Esaü ostendit non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios, cùm Esaü, primogenitus Isaac, non sit promissionis filius, id est, non sit hæres promissionum factarum Abrahæ et Isaac, Genes. 22, 16, et 26, 3, et 28, 13; unde colligendum relinquit, quod, licet Judæi sint ex Isaac, non ideò promissionis filii, quia Deus illos rejecere potest, sicut rejecit Esaü, primogenitum Isaac; sed veri filii sunt, quos Deus ipse per suam misericordiam vocat et eligit ad Christianismum, institutum secundum Dei præpositum. Unde et rectè concluditur quod asseruit et probat Apostolus: *Non omnes qui ex Israel sunt..., v. 6; neque qui semen sunt Abrahæ, hi filii..., v. 7;* sed hi sunt veri Abrahæ filii, qui, ut Isaac, sunt ex virtute supernaturali; quales qui gratiâ Dei regenerantur in Baptismo; et qui ut Jacob eliguntur, non ex eorum merito, sed ex merita Dei bonitate. Quod haec sit directa mens Apostoli, patebit omni cordato textum sine præoccupatione legenti.

His prænotatis, clarus erit horum versuum sensus.

NON SOLUM ILLA, id est, non solum Sara, seu Saræ historia nos id quod diximus edocet; scilicet, filios à Deo censeri, non carnaliter genitos, sed eos, vel qui promittuntur, vel qui eliguntur à Deo.

SED ET REBECCA, id est, sed et id etiam nos docet historia Rebeccæ, quæ gemellos ex Isaac patre nostro concepit; quorum junior Jacob electus fuit à Deo, et prælatus Esaü fratris suo seniori, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

VERS. 11. — CUM ENIM NONDUM NATI FUISSENT..., quippe cùm adhuc in utero matris essent inclusi (hic jungi potest quod in v. 13 dicuntur, scilicet: *Quia major*), UT SECUNDUM ELECTIONEM..., et hoc ideò tunc dicuntur est, ut hoc argumento pateret et probaretur firmum et stabile Dei præpositum, seu libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum et posteros ejus præferre et honorare præ Esaü et posteris ejus.

VERS. 12. — NON EX OPERIBUS..., id est, non ob merita seu opera, sed ex gratuitâ Dei electione et vocatione, DICTUM EST à Deo per angelum, Rebeccæ.

exponitur autem haec pars bifariam: uno modo, ut præpositum, quo secundum electionem gratuitam, et non ex meritis Deus constituerat Jacob honorare, subiiciendo fratrem ipsius servituti, maneret, hoc est, firmum ac stabile esset. Altero modo, ut mystice significaret Dei præpositum, quo credentes in Christum prædestinavit ad justitiam, et consequenter ad vitam æternam, sola et gratuitâ ipsius electione, absque ullo meritorum respectu, firmum esse atque immobile.

VERS. 12. — *Non ex operibus, etc., puta, Esaü Jacobo serviet, non in sua persona, sed in suis posteris.* Quasi dicaret: Idcirco Deus hujusmodi responsum dare voluit matri, cùm pueri nondum nati essent, ut per hoc significaret electionem alterius præ altero non esse ex operibus, sed ex vocante.

VERS. 13. — **Quia major**, Esaū scilicet, serviet **minori**, Jacobo; non in personis propriis, sed in posteris suis. Israëlite enim, seu Jacobei, possederunt terram promissam; ex illis natus est Messias, etc. Idumæi autem, posteri Esaū, servierunt Israëlitis, à Davide subjugati, vide 2 Reg. 8, 14; servierunt usque ad Joram, filium Josaphat, vide 4 Reg. 8, 22; numerantur servitutis eorum anni circiter 450.

Sicut scriptum est, Malach. 1, 2, id est, de quo longè postquam completum est, scribens Malachias dixit in persona Dei: **Jacob dilexi**, id est, Jacobo in suā posteritate majora contulī beneficīa; **Esaū autem odio habui**, id est, neglexi, nolui tanta coaferre beneficia posteris ejus. Sic Lia, Genes. 29, 31, dicitur odio habita à Jacobo, id est, neglecta prae Rachele. Sic Luke 14, 26, jubemus parentes odio habere, id est, minūs diligere, quām Christum.

MAJOR V. 10, 11, 12, 13, ELUCIDATIO.

Ad majorem horum textum intelligentiam, observa quod hæc omnia, que hic ab Apostolo referuntur, juxta sensum litteralem, spectant ad bona temporalia. **Major serviet minori**, scilicet in temporalibus, et eo quo dictum est modo, set in suā posteritate. Vide v. 13. Quando enim angelus, Genes. 25, v. 23, dicit Rebecce: **Duo sunt gentes in utero tuo et duo populi..., major serviet minori**, tunc prædictum est quod inter gemellos illos fratres, et in eis duos populos ex illis oriundos, eventurum erat: scilicet quod unus frater alterum erat supplantatus; unus populus alterum superaturus; quod postea evenit, non ex operibus illorum, sed juxta Dei propositum. In illis ergo Geneseos verbis continetur prædictio de re temporali futurā, scilicet de unius prælatione, et alterius postpositione in temporalibus.

De horum autem fratrum, aut populorum ex illis oriundorum, prædestinatione ad gloriam aeternam, aut de reprobatione, nullo modo agitur.

Longè verò postquam hæc prædictio completa est, Malachias, quem citat Apostolus, unius prælationem vocat amorem Dei, alterius postpositionem vocat odium Dei: *Jacob dilexi, Esaū odio habui*.

Circa quod notandum 1° tempus quo hoc dictum est à Malachiā: non enim de fratribus illis in utero adhuc inclusis, dictum est: *Jacob dilexi, Esaū....*, uterque erat tunc in peccato originali, sive natura filii ira; sed post eventum rei prædictæ, multaque post secula, Jacobi, et Jacobiorum prælatio vectat amor; Esaū et Idumæorum humiliatio vocatur odium.

2° Notandum effectus illius amoris aut odii: ob hoc autem consulendus est Malachias, quem ideò citat

Vers. 15. — **Sicut scriptum est**: etc., Malachiae 1, q. d.: *Etsi fratres essent germani ac gemini, eoque nomine pares, nisi quid Esaū ratione primogeniture præponendus videretur: ego tamen Jacob dilexi, id est, volui ei in suā posteritate benefacere: Esaū autem odio habui, id est, posthabui ac rejici, nolens singularia in ejus posteritatē beneficia confirre*. Hic sensus est literalis verborum propheta: Jam hinc colliti-

D. Paulus. Ex Maachiā autem amoris illius effectus est, terras habere fertiles, reduci è captivitate Babylonica, etc.; effectus verò odii, ingratam habere terram, in captivitate relinqu, eorum montes et terram in solitudinem ponit.

In sensu itaque litterali, etiam juxta Malachiam, unius amor, seu prælatio super alterum, est in donis et commodiis temporalibus; alterius odium, seu postpositio, est in donis et commodiis temporalibus; in hoc ergo etiam textu, nihil de prædestinatione, aut de reprobatione.

Restat ergo examinanda mens Apostoli, quid intendat in horum textuum citatione, et quis sit illorum sensus allegoricus, ab Apostolo intentus.

QUÆ MENS APOSTOLI IN HIS VERSIBUS.

Melius agnosci non potest quām ex ipso ejus contextu, et ex scopo sibi in hac Epistolā proposito.

Ex contextu, ut jam indicavi, et ut legenti patet, probat exemplo Esaū, non omnes qui ex Isaiae, esse promissionis filios; sed Judeos, sicut et Esaū posse à Deo rejici; gentiles verò posse à Deo eligi et præferri Judæis, sicut Jacob prælatus est Esaū, sive fieri spiritu ritus Abraham filii.

Ut hanc D. Pauli mentem, in ipso textu patentem, plenius percipias, et clarius intelligas de quā prælatione aut postpositione intendat loqui, seu in quo gentiles Judæis prælati sunt ex mera Dei misericordia, recordare finis ab Apostolo in hac Epistolā intenti: de prædestinatione aut reprobatione non disputabatur à Romanis, seu Judæis, seu gentilibus; sed de quādam in Christianismo prælatione erat apud eos alteratio: qui præferendi aut prælati? an Judæi? an gentiles? ob quid prælati? an ob merita Judæorum legem Mosaicam observantium? an ob merita gentilium legem naturalem custodientium? D. Paulus utrosque in tota hac Epistolā confundit et humiliat; quod et hic præstare satagans, ostendit gentiles quidem, licet posteriores, esse prælatos Judæis, non ob merita sua, sed ob puam Dei bonitatem et misericordiam. Gentilium prælatio est Judæorum confusio; at gentilium sine meritis prælatio, est gentilium humiliatio.

Hoc autem utrumque et gentilium prælationem et Judæorum rejectionem probat exemplo Jacob et Esaū. Sicut Esaū, licet patris sui præceptum servaverit, non tamen benedictionem habuit, sed Jacob, licet junior; sic Judæi, licet antiquiores, et legem observaverint, exclusi sunt à benedictionibus in Christo; gentiles vero, qui benedictionem non querebant, benedictionem receperunt; et sicut Jacob fratrem suum supplantavit, ita gentiles Judeos supplantaverunt; et sicut Jacob elegit Deus, non ob merita, sed ut *Dei propositum man-*

gendum reliquit Apostolus, argumento à figurā ad rem in figurā ac mysterio significatum, nimis rūm Jacob, id est, credentes, justificav; Esaū, id est, nolentes credere, repuli a justitia. Odisse accipitur pro eo, quod est posthabere, negligere, non curare, præ alio contempnere. Notandum non contentare, an Esaū sit reprobatus à reprobatione de quā disserit Apostolus: atque adeò non videri improbabile, quod post deposi-

ret, sic et gentiles elegit, non ob merita, sed ex merita misericordia.

Mens igitur Apostoli fuit dare nobis figuram hujus quod futurum erat inter Judeos et gentiles in Christianismo; et argumento à figurā ad rem significatam, nobis colligerendum relinquere, quod, sicut Deus Jacobum, posterius natum, prætulit Esaū prius nato, non habità ratione ad eorum merita, quæ nulla adhuc erant, ita prætulit credentes non creditibus, ut credentes regeneret in Baptismo, non habità ratione ad opera legalia Judeorum, nec ad idololatriam, aut alia crimina gentilium.

Justificatio enim per fidem est gratuita, ut c. 4, v. 4 et 5, probavit Apostolus. Et sicut Deus lāc prælatio Jacobum dilexit, Esaū autem neglexit, sic Christianos, qui sunt promissionis filii, quasi filios dilexit, non ex eorum merito prævio, sed ex liberā suā bonitate; Judeos autem, non credentes, neglexit et rejecit.

Nota quod hic quidem excluduntur opera legis et opera naturæ, ad que Deus in justificatione nullam rationem habet; non verò opera ex fide et gratiâ, nec ipsum opus quo fidelis fidem et gratiam acceptat, seu quo credit, sperat et pœnitit, ut ad justitiam se præparet, immo verò hoc requiritur ut quis adoptetur et fiat promissionis filius.

CONCLUSIO MORALIS.

Ergo nec mihi, nec parentibus meis, nec ulli creaturæ debo, quod sim Christianus, adoptivus Dei filius; sicut Jacob nec sibi, nec parentibus debuit quod præferretur; ergo soli Deo me totum debo, soli Dei misericordia debo gratiam adoptionis in Christianismo. Hanc Dei misericordiam et in tempore et in totâ æternitate cantabo.

VERS. 14. — *QUID ERGO DICEMUS? NUMQUID INIQUITAS...* Occurrit objectioni quæ contra Dei justitiam, ob hanc sine merito electionem, fieri potest; quasi dicere: Si, quemadmodum Deus Jacobum fratri suo prætulit in temporalibus, ita nunc gentiles credentes Judæis prefert in spiritualibus, in gratiâ scilicet et benedictionibus filiis Abrahæ promissis, et per Christum obventuris, numquid propter dici potest quod sit aliqua in Deo iniustitia, maxime cum id fiat absque eorum merito?

ABST! respondet, aversans rem Dei naturæ planè repugnantem.

tum fraterum odium, de quo Genes. 53, in verâ religione à parentibus acceptâ defunctus, salutem adeptus sis.

VERS. 14. — *Quid ergo dicemus? etc.* Apostolus hic occurrit tacite objectioni: Si Deus sine merito Jacob dilexit, Esaū vero illi aequaliter odio habuit, ergo iniustus videtur; hoc autem dicere, est impium. Respondeat Apostolus: *Abst!*, et ratjouem reddens, atque objectionem solvens, subdit:

VERS. 15. — *Moysi eam dicit.* Electionem, inquit, plene gratuitam et indehinc ostendunt verba Dei ad Moysem. Exod. 55: *Miserebor, cujus misereor, id est, cujus volvero misericordiæ; et misericordiam præstabo, cujus miserebor;* significat enim Deum misericordiæ qui buscumque valuerit, eligendo eos ad salutem ex solo

VERS. 15. — *MOYSI ENIM DICIT: MISEREOR...*, Græc.: *Et miserebor quemcumque miseratus sum.* Hoc textu utitur ad probandum nullam in Deo injustitiam esse, s Christianos adoptet, Judeisque præferat, sicut Jacobum prætulit Esaū: quia scilicet opus utrumque, opus est misericordiae; Deus autem miseretur cui vult. Quasi dicere: Deus donorum suorum dominus est, nemini quidquam debet, sua gratis cui vult dat; unū misericordiam faciens, nulli facit injuriam; iuxta illud quod ipse dixit Moysi, Exod. 33, 19: *Miserebor...*; haec autem gentilium prælatio, sicut et Jacobi prælatio, opus est misericordiae; in neutrâ ergo facit injuriam.

Miserebor cujus misereor... Ille verba dicta sunt Moysi Exod. 33, 19, postquam omnes circa vitulum aureum peccaverant, quorum tamen aliqui tantum supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio sunt correcti. Videtur etiam quod possint ad litteram intelligi, vel de beneficio ipsi Moysi singulariter promisso, vide v. 19: *Ego ostendam omne bonum tibi..., et miserebor cui volvero...*; vel de protectione temporali, quâ fultus populus Dei erat coram aliis populis glorificandus, vide v. 16.

Hic autem Apostolus haec verba resert ad probandum quod nulla sit in Deo injustitia, si gentiles credentes adoptet, præferatque Judeis non creditibus; sicut nulla fuit in Deo injustitia, cum Jacobum prætulit Esaū, quia hoc utrumque opus est misericordiae; Deus autem donorum sue misericordiae dominus est.

Itaque haec verba, neque in sensu litterali spectant ad æternam prædestinationem; nec in sensu allegorico, ea de tali prædestinatione D. Paulus intelligit, sed de misericordia Christianis praæ Judæis factâ, nimis rūm de veritate justitiâ Christianis collatâ.

Quot Judæi, de quibus dictum est: *Miserebor...*, damnati tamen fuerunt! quot et Christiani, quibus à D. Paulo haec Dei verba applicantur, et damnati sunt et damnabuntur! De gratiâ ergo intelligenda sunt juxta D. Pauli mentem.

VERS. 16. — *ICITUR NON VOLENTIS...*, id est, hoc ergo, de quo hic agimus, hoc justificationis negotium, seu haec paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio; sicut paterna Isaac benedictio non fuit in Esaū, eam desiderantis, et propter eam habendam currentis, potestate; sed opus est merita Dei misericordiae.

beneplacito sue voluntatis, q. d. : Prædestinatione haec et electio Jacobi præ Esaū, et allegoricè thorum fidei Abrahæ, id est, Christianorum, præ filiis carnis, id est, Judeis, non est cuiquam debita, nec opus justitiae, sed misericordiae, ac consequenter nulli liberum et gratuitum, nunquam ergo iniustum; q. d. : Ergo nulla est in carnalium Judæorum repulsâ, et credituum acceptatione ad justitiam, gratiam et salutem, quæ sunt benedictio Abrahæ et semini ejus promissa, iniuntas; quia acceptatio haec nulli est debita, sed planè est in Dei arbitrio, ut eam det gratis et gratiōe cui voluerit; non ergo Judæi feci injuriam, cum gentibus feci misericordiam.

VERS. 16. — *Igitur non volentis*, etc., q. d. Paulus: *Benedictio Abrahæ et Isaac non fuit Esaū vo-*

CONCLUSIO MORALIS ET DOGMATICA.

Ergo in se solâ fundatur Dei misericordia: donorum quippe suorum dominus est Deus. Sicut Ismaele relicto, Cethureaque filii, elegit Isaac; sicut Jacobum præpositu E-āū, licet uterque in eodem utero, eodemque tempore formati fuerint; sicut ex quā plurimis, qui vitulum adoraverunt in deserto, alii supplicio sunt affecti, alii eorum supplicio correcti, sapientiores evaserunt; haecque omnia, quia voluit, quia Dominus, quia gratia suæ dominus; ita nunc paucos ex Judæis, qui crediderunt, suscepit, ceteros repulit; gentiles quā plurimos adoptavit, benedixit, non ob eorum desideria, aut bona opera, sed propter Dei misericordiam, cui placuit in fide christianā, non in operibus legis, benedictionem Abrahæ promissam collocare.

VERS. 17. — DICIT ENIM SCRIPTURA PHARAONI....
Syr. : Ait enim in Scripturā Pharaoni, id est, Deus in Scripturā dicit Pharaoni. Magnā sapientiā, ne invidiosam orationem reddat, supplicii argumentum ac probationem à barbaro profert, ne illos irae vasa cogatur appellare, ait D. Chrysostomus. Hoc textu uitetur Apostolus ad probandum nullam in Deo esse injustitiam, si dum Christianorum miseretur, Judæos incredulos in suā relinquit obstinatione; sicut justissimè Pharaonem in suā reliquit obduratione propriā, et quam suā sibi malitiā procuraverat, illumque tandem cum suo exercitu submersit, dum Moysem et populum Judaicum salvaret. Quasi diceret: Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos incredulos et obstinatos derelinquat; sicut olim eorum misertus, Pharaonem in suā obduratione dereliquit, juxta quod de eo dicit in Scripturā :

IN HOC IPSUM EXCITAVI TE. Ambros., te servavi; alii codices, inquit, habent, *suscitavi*, sed addit: Sive servavi, sive suscitavi habeant, idem est sensus. Igitur te suscitavi, seu constitui regem; vel te servavi, et contumacem non destruxi. Poterat Deus Pharaonem contumacem illico prosternere, vivum servavit; ut OSTENDEREM IN TE....; ut plura potentie mee signa circa te facerem, quæ magnam nomini meo gloriam parerent.

Nota quod duplex fuerit intentio Dei circa Pharaonem: prima Dei intentio Pharaonem ad thronum

lentis, et currentis in campum ad venandum; ut cùm ex suā venatione comedisset pater, benedicaret ei; sed fuit Jacobi, cuius Deus misertus est, ut in eum caderet, non in Esau, licet is senior esset et primogenitus: ita Anastasius. Ut sit sensus: quod quis sit electus à Deo, non ex merito bonæ voluntatis, neque ex merito boni operis seu conversationis præcedentis aut prævisse, sed ex solo ac libero beneplacito est Dei miserentis.

VERS. 17. — Dicit enim Scriptura Pharaoni, etc. Probavit Apostolus non esse iniquum quod Deus gratuitæ electione et voluntate Jacob dilexerit, ejusque misertus sit, sine illius operibus et meritis. Hic probat secundam antithesis sue partem, scilicet, quod Esau odio habuerit, et noluerit ejus misericordiæ, id, non ex demeritis Esau, pra Jacob, accidisse, sed ex Dei voluntate, qui noluit ejus misericordiæ. Est enim hoc Deo liberum, ut patet in Pharaone, quem, quia obdurus erat in suis peccatis, sibi suisque peccatis permisit, et dimisit, ac tandem punivit mergendo

evenerunt, erat ut justè regnaret, Deo obediens, populum justè regeret; secundaria (ex hypothesi quod impiè regnaret, Deoque contumaciter resisteret), malitiam Pharaonis ordinavit ad suam gloriam, et ad ostensionem potentiae suæ; et in hoc maxima eluet Dei sapientia; at nulla in Deo ob hoc injustitia.

ET UT ANNUNTIETUR...; reverè Dei nomen in toto terrarum orbe è gloriōsius percrebuit, quod major erat Pharaonis potentia, illiusque pertinacior obstinatio, et major Judæorum oppressio. Hinc innotuit quod Deus verus esset Deus, et quod populus Judaicus ejus esset populus. Vide Josue 2, v. 9, 10, 11. Duplē pariter concipe intentionem Dei circa Judæos obduratos, omnesque alios peccatores obduratos. Illos conservat et sustinet Deus, ut sese corrigan et salventur; cùm autem videt eos magis ac magis indurari, eos tandem punit, ut suam in illis potentiam manifestet, aliisque rebellibus metum salutarem incutiat. Et in hoc nulla injustitia, quia nunquam punit, nisi suā culpā et obduratione promeritos.

VERS. 18. — ERGO CUJUS VULT MISERETUR... Recta conclusio, cùm sit gratia suæ dominus, ut v. 15 dictum est, et ut ostendit in Jacobo, in Israelitis Ægypti incolis, denique in Christianis.

ET QUEM VULT INDURAT, ut ostendit in Pharaone, in Judæis incredulis, quos in peccatorum suorum punitionem, in suā duritiā deserit.

Nota quod et homo se indurat, et quod Deus hominem indurat. Induruit, seu induravit se cor Pharaonis, Exodi 7, v. 2, 19, 32; cap. 9, v. 55, et Deus cor Pharaonis induravit, Exod. 10, 1, v. 20, 27, etc., cùm hoc discrimine maximo, quod homo sese propriè et positivè indurat suā malitiā et obstinatione; Deus autem indurat permissivè, negativè, non dando specialem gratiam, illum suę malitię deserendo, et sìnendo fieri duriorem: illum in patientiā sustinendo, et leniter tractando.

Sie Dei misericordia Pharaonem indurabat; cùm enim eum flagellabat Deus, videbatur quod populum Dei dimissurus erat; cùm verò Deus auferebat flagella, Pharaon siebat ex eo contumacior; et ita de Judæis et de omnibus obduratis intellige.

Pharaon Dei patientiam existimavit imbecillitatem, cùm in mari Rubro; cùm tamen misertus sit Nabuchodonosor, et aliorum, qui æquè ut Pharaon mali et obduri fuerunt.

VERS. 18. — Ergo cuius vult, etc. Apostolus sic ex illo testimonio: Miserebor, cuius misereor, scilicet Jacobi, et allegoricè populi fidelis, sive christiani. quem dilexi, infert: Ergo cuius vult miseretur. Ex illo vero: In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, infert et colligit: Ergo quem vult, indurat, scilicet Pharaoneum; et per consequens, non ex operibus, sed quia vult, odio habet Esau, et allegoricè carnales Judæos, quos repellit à benedictione Abrahæ. Hoc enim est, quod toto hoc capite probare contendit: scilicet Dei voluntate credentes adscitos, et Judæos repulso esse à benedictione Abrahæ. Quod enim Pharaon non à Deo, sed à seipso, suāque malitiā propriè et directè sit obdurus demonstratur, ex eo quod Deus misso Moyse Pharaoni decies præcepit dimissionem populi Judaici; ergo voluit ut missum faceret populum, non ergo eum obdurare voluit, etc.

et ejus causâ suam auxit contumaciam. Theodoretus.

CONCLUSIO.

Ex supradictis concluditur quòd Deus donorum suorum dominus est, supremus et liberrimus gratiarum suarum dispensator; gratiam, enī vult impertitur; cùm miseretur, gratuitō et liberaliter misericordia sue exempla dedit in Jacobo et posteris ejus; dat et in credentibus, seu Judæis, seu gentilibus; justitiæ exempla dedit in Pharaone et obduratis Judæis.

Hanc veritatem edocitus, ama Deum misericordem, time justum; dic et repepe semper: *Miserere mei, Deus, secundum magnam et puram misericordiam tuam.*

VERS. 19. — DICIS ITAQUE MIHI: QUID ADHUC QUERITUR... Objectio à Judeo facta ob praeecedentem conclusionem: Si, ut dicas, *Deus cuius vult, miseretur, et quem vult indurat*, cur ergo de peccatoribus conqueritur? cur eos accusat et punit? voluntate enim Dei? tales sunt; *Dei autem voluntati quis resistat?* Huic blasphemæ interrogationi duplici modo respondet Apostolus: 1° Retundit blasphemorum superbiam tum objectu propriè ipsorum vilitatis, tum objectu absoluti et supremi dominii quod Deus habet in omnia opera sua; 2° respondet categoricè, v. 22, 23, etc. Poterat igitur Apostolus statim respondere Deum de peccatoribus justè conqueri, quia ipsi proprià suā maliū, contra Dei voluntatem sese obdurant. Vide v. 18, 21 et 22. Poterat negare Dei voluntate tales, seu obduratos et impenitentes esse. Poterat addere, voluntati quidem Dei non resisti in iis, quæ vult absolute et sine conditione; hic autem aliam esse rem, ut patet ex dictis v. 17, de primâ Dei intentione Pharaonem ad thronum evehentis; et v. 18, de modo quo Pharaonem rebellem obduravit, impropriè scilicet et indirectè, et ex dicendis v. 22 et 23. Denique dicere potuisset quòd locum forsitan aliquem haberet hæc objectio, si Deus Pharaonem justum, sanctum, Deo obedientem, deseruisset, ad peccatum impulisset, proprie et directè obdurasset. Idem intellige de Judæis obduratis; at longè aliter se res habet. Tantum abest ut sic obduret, imò cum multâ patientiâ talem sustinet obdurationem fieri.

VERS. 19. — Dicis itaque mihi, Græcè, et Syriacè dices. Adversarium facit objecitem sibi hoc quod sequitur:

Quid adhuc queritur, id est, conqueritur, querulatur. Sensus est: At dices mihi: Si Deus quos vult eligit, et quos vult reprobatur; cur non contentus facere pro libito que vult, etiam conqueritur de hominibus apud prophetas; et irascentis more gravia comminatur, quòd ad ipsum non convertantur ut salvi fiant?

Voluntati enim ejus quis resistit? id est, resistere potest? Dicunt ergo ipsi: Si Deus cuius vult miseretur, et quem vult indurat, quid mirum est nos esse miseros et obduratos? Voluntate enim Dei tales sumus: voluntati autem ejus quis resistit? Hanc causam aufert et elidit Apostolus dicens, voluntatē divinæ, utpote sapientissimæ, optimæ et eminentissimæ, à creaturâ non esse quærendam rationem; neminem enim de eâ queri, vel illi obstrepere debere, sed illam omnes silentio venerari, illique suminâ humili-

Aliæ non deerant Apostolo responsiones, quas in fine cap. afferet et in sequentibus. Sed ante omnia blasphemorum ferociam voluit edomare, dicens:

VERS. 20. — O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? O homo! id est, ô tu, qui de humo! quis, quantulus es tu, qui audeas respondere Deo! seu, ut habet D. Chrysostomus et Theophylactus, qui ex adverso respondes Deo, hoc est, qui contradicis, qui resistis Deo, et contra Deum disputas.

Quia superbia hujus questionis est causa, hinc Apostolus blasphemum retundit, 1° propriæ suæ vilitatis objectu.

NUMQUID DICIT FIGMENTUM EI QUI SE FINXIT? quasi dicaret: Hominem te cogita, illum cogita Deum; te creaturam et figmentum cogita, illum verò creatorem et sigulum tuum; et hæc cogitans, tu vas fictile, cum Deo Creatore et figulo tuo desines disputare. Numquid enim vas fictile dicit sigulo, etc.?

Hinc docemur Deo nec respondendum, nec ab eo quærenda ratio; sed Dei dictis parentum, licet illorum rationem ignoremus; Dominus est, et hoc Apostolus intendit, hæc loquelâ et similitudine.

VERS. 21. — AN NON HABET POTESTATEM FIGULUS LUTI...? 2° Retundit et blasphemum objectu supremi dominii quod Deus habet in omnia creata, et quod licet Deus exerceret absolutè et pro libito, nulli faceret injuriam, quia Dominus omnipotens et supremus. Numquid sigulus jus plenum et potestatem absolutam non habet in lutum suum, ut ex eadem massâ faciat vasa quæ velit?

ALIUD QUIDEM IN HONOREM, id est, in usus honorificos; ALIUD VERO IN CONTUMELIAM, id est, in vile et abjectum ministerium.

Hæc siguli et luti similitudine usus est Isaías, cap. 29, 16, et cap. 45, 9, ut ostendat non debere homines vasa lutea Dei opificis sui facta reprehendere, ipsique contradicere. Vide loca citata.

Hæc eadem similitudine usus est et Jeremias, cap. 18, v. 6, sed, quod notandum, ipse Jeremias, v. 8 et 10, ostendit quòd hæc comparatio non respondet in omnibus: quandoquidem Deus ibi semetipsum vasis suis, id est, hominibus accommodat; suaque consilia, hominum, qui sunt vasa libera, consiliis attemperat;

tate et reverentiâ se submittere debere. Ait ergo:

VERS. 20. — O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? ac si dicat: tu quis es qui disputas cum Deo? Hominem te cogita: illum, Deum; ita desines cum illo velle in disputationem venire, et ejus judicia discutere. Pulchrè S. Greg. inquit: Respondere Deo non posse convincitur qui homo nominatur; qui per hoc quod de humo sumptus est, judicia superna discutere dignus non est.

NUMQUID DICIT FIGMENTUM EI, QUI SE FINXIT, id est, figulo; Quid me fecisti sic, cur me tale finixisti? Numquid, ait Apostolus, vas fictile jure poterit expostulare cum figulo, cur ipsum tale aut tale fecerit? ac si dicat: Minime. Hoc propriè ad reprobos accommodatur; nam electi non habent quòd querantur aut expostulent, sed unde gratias agant.

VERS. 21. — ANNON HABET POTESTATEM FIGULUS LUTI, etc. Sicut figulus potest ex eodem luto facere vas unum in honorem, aliud id contumeliam: ita Deus ex eadem massâ hominum, cuius vult misericordia, et

agitque pœnitentiam de bono aut malo quod circa illos cogitavit; juxta quod homines bonam aut malam agunt pœnitentiam. Vide Jerem., c. 48, v. 8 et 10.

Hinc prudenter D. Chrys. admonet quod hæc comparatio figuli et vasorum luteorum non debeat in omnibus verificari; sed tantum valet ad hoc quod homo non debeat contradicere Deo, sed ejus incomprehensibili sapientiacedere, subdi, obedire, tacere; similem esse rei inanimi, quæ sigilli manus subsequitur; hæc multò fusius D. Chrysostomus.

Quidquid ergo circa nos faciat Deus, opifex noster, honoret, puniat; debemus adorare, silere, lutum imitari; et sicut lutum figuli manum sequitur, sic et voluntati omnia gubernantis edere. Et hoc nos docet hæc comparatio ex prophetis desumpta, et in sensu litterali intellecta.

Cave autem ne ad opificii rationem existimes hæc à Paulo dicta fuisse, ait D. Chrys.; alias hinc multa sequentur absurdia, etc.; et D. Paulus qui ubi que ipsam voluntatem coronat, secum ipse pugnaret. Idem D. Chrysostomus.

Hoc etenim discrimen est inter homines et vasa in te, quod homines vasa sint libera, et consequenter ipsimet per peccatum, seu per suæ libertatis abusum, sese faciunt vasa in contumeliam, sese propriæ et positivæ indurant, cum possent, si vellent, adjuvante Dei gratiâ, se à suis sordibus emundare, et ex vasis contumeliae, fieri vasa in honorem. Vide D. Paulum 2 ad Timoth. 2, 20 et 21.

Sed quid ex hac comparatione nobis inferendum relinquit Apostolus? Hoc ex dictis in toto contextu intelligendum, scilicet si figulus jus et potestatem habet ex eadem massâ faciendi vasa quæcumque voluerit, quanto potiori jure Deus ex eadem massâ filiorum Abraham, aliquos, scilicet Israelitas, potest bonis et honoribus cumulare? alios, Ismaelitas et Iudeos talibus privare? inquit Israelitarum servituti addicere? quanto potiori jure Deus potest ex eadem massâ hominum Aegypti incolarum, aliquos, scilicet Aegyptios, et Pharaonem rebellem plagiis affligere, ac denique in profundum maris submergere; Israelitas vero è captivitate liberare, et in terram fluentem lac et mel inducere? Quid ultra in sensu saltem allegorico nobis intelligendum relinquit Apostolus? Quanto potiori jure Deus et ratione dominii et ratione justitiae, ex eadem hominum massâ, sed diversimodè dispositâ, Christianos credentes, potest facere vasa in honorem, id est (ut D. Paulus explicat 2 ad Tim. 2, v. 20, 21), vasa sanctificatea, et utilia Domino, ad omne opus bonum parata; Judeos vero incredulos et nolentes per fidem à sordibus suis emundari, vasa in contumeliam, seu profana, inutilia Deo, malis dedita! Cum hoc tamen discrimine, quod, sicut Deus propriæ, positivæ et directè miseretur, sic et propriæ, positivæ et directè

tur, et quem vult indurat. Cujus ergo miseretur, id est, quem peccato liberat et justificat, ut Christianos credentes, hos facit vasa in honorem: quem vero indurat, uti Pharaonem et Judeos incredulos, hos facit vasa in contumeliam: sed sicut Deus positivæ

facit vasa in honorem. Sicut autem non nisi impræcipi, indirectè, negativæ, permissivæ indurat, ita non nisi impræcipi et indirectè facit vasa contumeliae; ipsi autem peccatores directè et propriæ sese talia faciant, sicut sese propriæ et positivæ indurant.

Quid est ergo, ex ipso D. Paulo, vas in honorem? Est vas sanctificatum, utile Domino, ad omne bonum opus paratum? id est, omnis et quilibet christianus, seu justificatus. Quid est autem vas contumelie? omnis non christianus, non justificatus. Omnes quidem et christianus, seu justificatus, et non christianus, seu non justificatus, sunt ex eadem massâ, seu genere hominum. Unde ergo habet justificatus quod sit vas sanctificatum? à Dei misericordia, que ipsum prævenit, et cui consensit, seu, ut dicitur v. 32, quia credidit in Christum. Unde habet non justificatus, quod sit vas in contumeliam? à sua duritiâ, quâ Dei misericordiam repulit, seu quia in Christum credere noluit, ut v. 32.

Hoc ut clarius intelligas, et ob id Deo dignas possis agere gratias, conceipe Christum ut centrum honoris.

OBSERVATIO MORALIS.

Christus est centrum honoris et divinæ benedictionis; in ipso, ob ipsum, et per respectum ad ipsum, honorantur apud Deum, et benedicuntur à Deo, quicumque honorati ac benedicti fuerunt, sunt et erunt. Per respectum ad Christum, benedicti fuerunt Abraham, Isaac, Jacob, omnes quicunque fideles: Deus benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus, in Christo, D. Paul., Ephes. 1. In hoc itaque honoris et benedictionis centro querendus honor, querenda benedictio; fide, charitate, etc. Quicumque huic centro fide unitur, sit vas honoris et benedictionis; et eō majoris, quod majori fide et charitate illi unitur. Hinc omnis verè fidelis, vas est honoris et omnis spiritualis benedictionis. Hinc omnis ineruditus vas est contumelie et dedecoris. Hinc disce Christo, benedictionis centro uniri, non habitu tantum fidei, sed et frequentibus actibus fidei, spei, charitatis, ut in dies et in momenta fias vas majoris ac majoris honoris atque benedictionis.

In hoc centro permane, quiesce.

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS.

Sicut Christus centrum est in quo benedicimus à Deo, sic et centrum est in quo Deum debemus benedicere; sicut in ipso, et propter ipsum, omnia nobis donantur à Deo, sic in ipso et per ipsum de omnibus debemus agere gratias Deo. Sicut mediator est, per quem recipimus, ita et per quem reddimus; sicut absque Christo, nihil à Deo sperandum, ita sine Christo, nihil Deo gratum.

Itaque Christo nobis continuè adhærendum, ut petamus, ut reddamus, ut benedictionem divinam recipiamus, ut dignas Deo gratias agamus.

et directè miseretur; sic positivæ et directè facit vasa in honorem. Et sicut permissivæ et indirectè tantum indurat; sic permissive et indirectè tantum facit vasa in contumeliam.

VERS. 22. — *Quod si Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa irae, apta in interitum... Græc., adaptata. Syr., consummata ad exitium. Repressa blasphemorum superbiam, incipit Apostolus objectioni factæ v. 19, categoricè et directè respondere : Si quem vult indurat, cur Deus queritur, et punit induratos? Respondet Apostolus, quia homines ipsi sese suā propriā malitiā positive indurant, et se suā duritie aptant ad perditionem; Deus autem illos patienter sustinet, et peccare permittit, et punire differt; sieque suā patientiā dicunt illos obdurare. Quid si, supple : Quid tū, si; vel : Quid ad te, si; vel : Quid est iniqui in Deo, si; vel : Tu quis es qui respondeas Deo, si sustinuit in multā longanimitate, nec statim punivit, sed ad resipiscentiam invitavit; vasa iræ, id est, homines suā malitiā dignissimos, in quos Deus gravissima ederet justitiæ exempla; apta, seu aptata, suā scilicet obstinatione et impenitentiā, ad perditionem, id est, qui suā obstinatā malitiā exitium meruerunt.*

VOLENS OSTENDERE...., id est, si, inquam, postquam tales peccatores diù, cum patientiā sustinuit Deus, expectans eorum conversionem; si tandem in illos ostendit iram suam, notamque facit suam in puniendo patientiam, sicut in Pharaonem, quid inde contra Deum dīci potest?

Nota 1° in his Apostoli verbis rationem rejectionis et punitionis divinæ, scilicet duritatem, seu Pharaonis, seu Judeorum, seu aliorum quorumcumque peccatorum. Nota 2° ex iisdem verbis colligi hanc peccatorum duritatem propriè non esse à Deo, sed contra Dei voluntatem: quandoquidem Deus illam cum multā patientiā sustinet. Nota denique in hoc et sequenti versu triplicem contineri rationem, ob quam Deus impios cum multā patientiā tolerat. Primò, ut convertantur, et per penitentiam ad Dei misericordiam recurrent: Deus, quia benignus et misericors, omnesque vult salvos fieri, hominem peccantem non statim punit, sicut punivit angelum; sed eum, utpote infirmum, cum multā patientiā sustinet; hæcque suā bonitate et longanimitate ad penitentiam invitat, ut in cap. 2, v. 3, jam dixit noster Apostolus: *Ignoras quoniam Dei benignitas ad penitentiam te adducit?* Secundò, ut induratos et impenitentes tandem puniat; postquam enim peccatores exspectavit divina bonitas, eumque suā longanimitate ad penitentiam diù invitavit, videns quod hæc suā bonitate et patientiā peccator ad suam ipsius perditionem abutitur, et ob eam sit in dies consumacior, divina tandem justitia suam in illum exercet potentem vindictam; peccatorem ergo obduratum puniit juxta cordis illius duritiam, id est, cō severius

VERS. 22, 23. — *Quod si Deus volens ostendere iram..., ut ostenderet divitias gloriae suæ in vasa misericordiae, etc. Apostolus hic perfectè respondet querele, quam proposuit : Si Deus homines indurat, cur queritur, et induratos punit? Respondet ergo hic hoc modo, q. d. : Indurati ipsi positivè se fecerunt et aptarunt vasa iræ; Deus ergo non fecit eos, sed sustinuit. id est, patienter peccare permissit, differens duū supplicium, sieque eos indurasse dicuntur; idque duplice de causâ. Prior est, ut iram, id est, justam*

quò diutius et obstinatiùs divinæ benignitati restitit. Vide cap. 2, v. 5. Tertiò, ut aliquorum obduratorum punitione, plurimis aliis peccatoribus metum salatrem incutiens, eos convertat et sanctificet. Quoniam misericordia superexaltat judicium; in ipsa punitione eluet Dei misericordia, 1° quia peccatorem, quantumlibet rebellem, citra condignum, etiam post longam patientiam, punit; 2° quia sic punit, suamque in eum manifestat vindictam, ut et hinc in aliis suam ostendat misericordiam, quos hujus punitionis metu convertit à vitiis, sanctificat, facitque vasa misericordiae, ut in v. sequenti dicuntur.

VERS. 23. — *Ut ostenderet divitias gloriae suæ..., id est, abundantiam bonitatis suæ. Syr., miserationes suas. Bonitas gloria Dei; ob eam enim sancti Deum glorificant;*

IN VASA MISERICORDIE, id est, in sanctos, justicatos, et verè fideles.

QUE PRÆPARAVIT IN GLORIAM, hic incipientem per gratiam, in cœlo perficiendam per beatitudinem; præparavit autem vocando eos, ut explicat in sequentibus, et fidem dando.

OBSERVATIO MORALIS in v. 22 et 23.

Cum multā patientiā Deus peccatores sustinet. Deus ergo improbitatis hominum non est auctor; sed cūnxit infinitè bonus et sapiens, ut bonus permittit et tolerat malum; ut sapiens, ex malo medicamentum conficit contra malum. Sicut medici non creant viperas, ait Theodoreus, sed ex eis medicamentum hominibus utile conficiunt, ita Deus malos non facit; sed postquam improbos diū toleravit, ex eorum improbitate medicamentum conficit; illos quippe punit, illorumque punitione alios peccatores terret et convertit, et suam misericordiam in sanctos manifestat.

Adoro te, Deus bone, Deus juste, Deus infinitè sapiens, at Deus semper misericors! Quia bonus, sustinet cum patientiā; quia justus, punis tandem quos indurat longa patientia; at quia semper misericors, etiam in punitione miseris: peccatorum quidem, quos citra condignum punis; aliorum verò, quos tali punitione instruis et convertis. Da mihi, Domine Deus, te in omnibus adorare! da mihi et tuae iustitiae et tuae misericordiae operibus, ad salutem meam, et ad gloriam tuam rectè uti!

VERS. 24. — *Quos et vocavit nos... Explicat Apostolus quid intelligat per vasa misericordiae, nos, scilicet Christianos, quos partim ex Judeis, partim ex gentibus vocavit Deus, id est, omnes Christianos. Non ergo solùm ad gloriam predestinatos, quot enim ad Christianismum vocati sunt, qui ad gloriam non sunt predestinati! Si autem omnis Christianus, vas et potentem suam vindictam in eos ostenderet, uti fecit, dum Pharaonem mersit in mari Rubro. Putabat enim Pharaon Dei patientiam, per quam non puniebat cum Deus, impotentiam esse. Posterior est, ut ex hac severitate Dei in induratos appareat glorirosa Dei misericordia, opulentia et liberalitas in vasa misericordiae, id est, in sanctos et electos, quibus non poenam, sed gloriam preparavit.*

VERS. 24. — *Quos et vocavit nos, etc. Quos, idem est, ac si dicat : Hec vasa misericordia, non lutea,*

misericordie, ergo omnis non christianus, vas irae.

Hæc vasa misericordie sunt eadem quæ dicta sunt *vasa in honorem*; vasa autem iræ sunt eadem, ac *vasa in contumeliam*.

VERS. 25. — *Sicut in Osee dicit: Vocabo...* In Graeco non est, *misericordiam non consecutam, misericordiam consecutam*. Probat ex Oseâ, gentiles fore vocando in Ecclesiam; vocabo gentes idololatras ad fidem meam, et quæ non erat plebs mea, cùm fuerint ad me conversæ, vocabo eas plebem meam, dilectam et misericordiam consecutam.

VERS. 26. — *Et erit in loco ubi dictum est eis...., in Græciâ, v. g., in Italiâ, in Galliâ, etc., ubi dici poterat: Vos non populus meus; ibidem, postquam fuerint ad fidem conversi, dicentur filii Dei vivi.*

Nota cum Theodoreto, quòd hæc testimonia ex Osee cap. 1 et 2 desumpta, de Judæis quidem in sensu litterali dicta sunt; per hæc enim prædictis Oseas, quod futurum erat illis: nempe cùm decem tribibus per Assyrios abductis, non essent amplius populus Dei; deinde cum paucis quibusdam in patriam reddituris, rursùm forent populus Dei; at in sensu mystico de gentibus intelliguntur, per vocationem ad fidem factis populus Dei; *omnia quippe in figurâ contingebant illis.*

Hinc D. Paulus hæc facta et verba Osee ut rei in Ecclesiâ futuræ prædictionem respexit, nempe vocationis gentium ad illam, ut ex non plebe fierent plebs Dei.

OBSERVATIO MORALIS.

Tria in his versibus continentur magnifica Christiani elogia; est è plebe Dei, dilectus, divinam mi-

sed humana sunt ii, quos Deus ad se, suamque gratiam, amicitiam et filiationem *vocavit*, nempe nos fideles, tum ex Judæis, tum ex gentibus.

VERS. 25. — *Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam. et non dilectam, dilectam,* q. d.: Vocabo gentes idololatras, quæ non fuerunt plebs mea, ad meam fidem et cultum, ut cùm fuerint ad me conversæ, vocem eas plebem meam, et qui non erant à me dilecti, id est, gratiae donis affecti, faciam dilectos: ita ut vero nomine populus meus, meique dilecti vocari possint.

Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam, gentes enim, quas paulò antè dictum ex non plebe factas esse plebem Dei, hic ex statu dixerunt, dicit esse translatas in statum misericordia et gratiae Dei, ut plebs gentilis, quæ anteâ non erat misericordiam consecuta, jam vocaretur misericordiam consecuta.

VERS. 26. — *Et erit: In loco, etc. Et erit, id est, hoc quod dicam, aliquando futurum est in ipso loco,* ut in Græciâ, Italiâ, Galliâ, et ubicumque morati fuerint dudum à vero Dei cultu alieni, sic ut vocari possent *non populus meus*; in eodem, inquam, loco, et absque eo quòd locum mutant, verum Dei cultum suscipient, ac per hoc erunt et vocabantur filii Dei vivi, seu viventis, id est, Dei veri, cuius esse vivere est.

VERS. 27. — *Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris (innumerabilis), reliquiae (id est pauci) salvæ fient.* Sensus propheticus est: Etsi populus secundum carnem ex Israel genitus, juxta promissionem Abrahæ factam usque adeò multiplietur, ut comparari posse videatur cum arena quæ est in littore maris; sole tamen ex eo reliquiae, id est, paucissimi salvi erunt. Quenadmodum dicit infra, cap. 11: *Ceteri verò e.c.*

sericordiam consecutus. Sumus populus Dei, ob Dei cultum; dilecti à Deo, ob gratiam filiationis; misericordiam consecuti, ob nostram cum Deo reconciliationem. Ut populus ejus et oves pascuae ejus, debemus illum colere, adorare, illi parere, omnia mandata ejus observare. Ut filii, debemus eum diligere, ipsius spiritu agi. Ut reconciliati et misericordiam consecuti, debemus illius esse toti, et in vita et in morte; *sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.*

VERS. 27. — *Isaias autem clamat pro Israel... Si- cut ex Osee probavit gentiles ad Christianismum fore vocando, ita nunc ex Isaia probat Judæos fore qui- dem vocando, sed valde paucos fore convertendos: non nisi reliquiae salvæ fient, seu, ut habet Isaias, 10, v. 22, convertentur, scilicet ad Dominum.*

VERS. 28. — *Verbum enim consummans..., supple,* Dominus erit, id est, Deus consummabit et abbreviat *verbum*, id est, rem de quâ hic agitur, populum Judaicum, cum justitiâ, id est, justo judicio.

Quia verbum brevatum..., quia Dominus Judæorum numerum, ad Christum conversorum, brevem faciet et exiguum, ita ut penè consumatur.

VERS. 29. — *Et sicut prædictit Isaias: Nisi Dominus Sabaoth..., et sicut antea, cap. 10, v. 9, idem Isaias prædictit. Nisi Dominus exercitum, suâ gratiâ, modi- cum aliquod ex Judæis semen servâset, v. g., B. Virginem, apostolos et apostolicos viros, et quosdam ab eis conversos, jam funditus perissemus, toto Israele rejecto.*

Nota 1° quòd hæc Isaiae verba in sensu litterali alium habent sensum, de paucis scilicet Judæis sub

cæcati sunt. Si cui magis placet versio pro Israel, poterit hunc sensum facere: Isaias hoc solum clamat pro Israel, reliquias ejus populi salvas fore: cæte- roqui denuntiat multitudinem peritura.

VERS. 28. — *Verbum enim consummans, etc.; sensus: Deus erit consummans et abbrevians verbum in justitiâ vel cum justitiâ, id est, Deus quod locutus est faciet, redigens Israelem quem salvaturus sit, ad brevem, accisum et exiguum numerum, ita ut penè consumatur. Sed tamen paucos illos faciet justitiæ donis affluentes, secundum illud ejusdem prophetæ, cap. 4: Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur. Quod impletum fuisse constat in apostolis ac ceteris primitivi Ecclesiæ fideliibus, quos apostolica Scriptura passim sanctos appellat. In æquitate, id est, in justitiâ, id est, justè, seu justo judicio, id facturus est Deus; nam hic intendit Apostolus probare Judaici populi reprobationem, salvis duntaxat reliquiis.*

VERS. 29. — *Et sicut prædictit Isaias, etc. Et fiet sicut idem Isaias prophetavit, dicens: Nisi Dominus exer- citum reliquisset nobis, id est, populo Judaico, sal- tem exiguum semen, in quo velut reliquias, promissæ benedictiones implerentur; penitus essens consum- pti et perditæ, sicut Sodomæ et Gomorræ, quorū nullæ prorsus exstant reliquiae; nec ulla ex parte il- larum benedictionum fuissemus participes. Nisi tem- pore Christi parum reliquiarum, videlicet beatam Virginem, apostolos et paucos electos ex Judæis cre- dentes elegisset Deus, reprobatus fuisse totus Israel ob infidelitatem, et periisset, uti Sodoma; ita S. Hieronymus et Cyril. Cur autem Deus vocetur Dominus ex exercitum, hæc ratio est: quia infinitam habet an- gelorum multitudinem sub imperio suo quasi mili- tantem, et ad omnia quæ jusserit, expeditam.*

rege Ezechiā salvandis, et à rege Assyriorum clade liberandis; sed hic in sensu mystico accipiuntur ab Apostolo, de paucis ad Christum convertendis, sieque salvandis. Erat apud Judæos receptum omnem liberationem veterum figuram fuisse liberationis quæ erat à Messia exspectanda.

Nota 2º paucos Judæos ad Christum conversos et salvatis recte vocari *semen*; nam iste reliquæ gentis Judaicæ, salus mundi fuerunt per fidem quam ubique disseminarunt: sicut quod ex messe servatur ad segmentem, peregrinum est, sed inde veniunt novæ messes, ita pauci quidem ex Judæis tempore D. Pauli, servati sunt; at ex illis et per illos facta est per totum terrarum orbem fideli dissemination; unde salus mundi.

OBSERVATIO MORALIS.

In supradictis Isaiae testimoniis eluet Dei justitia simul et misericordia: justitia quidem, et valde terribilis, in rejectione tot Israelitarum; misericordia verò ineffabilis, in servatione paucorum, qui quasi semen fuerunt, unde totius mundi salus.

Quis non timeat videndo tam paucos ex tanto populo, tantisque beneficii prævento, salvatos! Sed quis christianus non speret, videndo quod per ineffabilem Dei misericordiam, ad Christianismum præ tot aliis rejectis, vocatus sit!

Gratias immortales Deo; vocationi tuæ fidelis esto, et spera in Domino. Time multitudinem; latam viam fugi; non est enim salutis via. Contende intrare per angustam portam; hæc est quæ dicit ad salutem.

Quid ergo dicemus? quod gentes...

CONCLUSIO TOTIUS QUÆSTIONIS.

Ex omnibus supradictis quid concludemus? Fatebimur quod gentes, que ex Abraham semine non erant prognatae, et que justitiam, quæ in Dei filios adoptarentur, non quererant, immò, que in omnia scelera

VERS. 50. — *Quid ergo dicemus? Cùm, inquit, talia prædixerint prophetae de gentium vocatione, et Iudeorum abjectione; quid dicemus? Nempe hoc quod sequitur:*

Quod gentes que non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, hoc est, quod gentes que erant sine cultu et lege unius Dei, ideoque nec justitiae, quæ quis Deo placet, assequendæ studebant.

*Justitiam autem quæ ex fide est, id est: Eam (dico) justitiam apprehenderunt, quæ ex fide est, non quæ ex operibus. Simil indicat eos ipsa fide justitiam apprehendisse. Nam quasi quereretur: Quomodo justitiam apprehenderunt, quam non sectabantur? Respondeo, ex fide: non solum quia ex fide justitia est, sed etiam quia fide apprehendit: eo nimirum sensu quem exposuimus ad illud cap. 3: *Arbitramur justificari hominem per fidem*. Est autem haec notatio vere justitiae, quæ ex fide est.*

VERS. 51. — *Israel verò sectando legem justitiae, etc. Id est, non prevenit, scilicet Israel gentes, in aquiringenda justitia. Nota. Hic Apostolus post longam totius capituli disputationem resolvit questionem, et dat propriam causam cur rejecti sint Iudei à justitiae et salute, gentes verò ad eam sint adscitæ et electæ: nimirum quia Iudei eam quæsierunt, ubi non debebant, scilicet in operibus legis, non in fide Christi, ubi eam posuit Deus. Hoc est enim quod subdit Apostolus:*

VERS. 52. — Quare? Quia non ex fide: sed quasi in operibus, supple, justitiam quæsierunt Iudei: gen-

pronæ ruebant, justitiam tamen assecutæ sunt; illam, in quo, justitiam, ad quam Deus voluit per fidem perveniri.

VERS. 51. — *ISRAEL VERO SECTANDO LEGEM JUSTITIAE..., id est, maxima pars Israelitarum, seu filiorum Abrahæ, secundum carnem, incendens per viam legis Mosaicæ, quæ quasi manu duebat ad justitiam et ad Christum justitiae fontem, tamen ad veram justitiam, gratiam justificantem non pervenit.*

VERS. 52. — *QUARE? Græc., propter quid? post longam disputationem, D. Paulus solvit tandem difficultatis nodum, veramque assignat causam cur Iudei rejecti sunt à justitiae et à salute; gentes verò ad eam sunt ascitæ, eamque sunt adeptæ; nimirum quia gentes in Christum crediderunt, Iudei autem credere noluerunt; sed quasi ex operibus tunuerunt, ipsoque tumore suo cœcali, OFFENDERUNT IN LAPIDEM OFFENSIONIS, in Christum scilicet, cuius humilitatem inuitentes, eum ut Messiam noluerunt agnoscere, sed repulerunt.*

VERS. 53. — *SICUT SCRIPTUM EST..., sicut prædictum Isaías, c. 28, v. 16, cap. 8, v. 14: Ponam in Sion lapidem angularem et fundamentalem Ecclesiæ meæ, Christum scilicet, ex Judæis nasciturum; et OMNIS QUI CREDIT IN EUM, sive Judæus, sive gentilis; spe et expectatione suâ non frustrabitur, sed, sicut eredit, justitiam et salutem consequetur. Quicumque verò non crediderit, confundetur; nec justitiam, nec salutem consequetur; quin potius lapis ille, lapis erit offensionis et scandali, id est, occasio lapsus et ruinæ, et tandem damnationis æternæ, non lapidis culpæ, sed incredularum mentium vitio, quia nempe credere noluerunt.*

Itaque ex D. Paulo rejecti sunt à justitiae Iudei, quia non crediderunt; justitiam adepti sunt gentiles, quia crediderunt: non autem quia alii ad gloriam, alii ad opprobrium creati et prædestinati.

tes verò fidem Christi amplexæ sunt, et per hanc fidem quæsierunt et invenerunt veram justitiam.

Offenderunt enim in lapidem offensionis, in Christum. Causam subjicit ejus quod dixit: Non ex fide: quia scilicet Christum in quem crederent, ut credendo justificarentur, propter ejus humilitatem et carnis infirmitatem non agnoverunt, nec receperunt: immò graviter in eum, velut lapidem humili jacentem, offendunt, male et indignè eum tractantes.

VERS. 53. — *Sicut scriptum est (Isa. 8): Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, id est, offendiculi. Ecce, inquit Deus, ego ponam in Sion, id est in Judæa, vel in Ecclesiâ, cuius initium ex Sion, hoc est, ex Ierusalem metropoli Judæe: possum, inquam, lapidem probatum, angularem, pretiosum: et eundem lapidem offendiculi: hoc est, Christum ex Judæis nasciturum, atque inter eos conversaturum; in quem ipsi, qui sibi rectè et inoffensè videbantur ambulare, tanquam ex lege justi, graviter impacturi sint et casuri, non sine vulnere: videlicet percussi ac lashi a lapide in quem impigerint.*

Et omnis qui credit in eum, non confundetur. Sensus est: Et omnis, sive Judæus, sive gentilis, qui credidit in illum lapidem, id est, Christum; videlicet per ipsum à Deo justitiam et salutem exspectans; haudquaquam pudebit, hoc est, ex expectatione suâ non frustrabitur: quia, sicut eredit, omnino futurum est ei. Citat Paulus Isaiae cap. 28. Porro loquuntur Apostolus et propheta de fide conjunctâ cum spe et fiduciâ,

Eic junge quod initio cap. se p. Apostolus orat pro Israel, et in fine cap. 11, v. 14, excitat Israel ut gen-

tiles æmulentur et salventur; hineque colliges quod non putabat illos ab æternâ salute reprobatis.

Corollarium doctrinale in caput 9.

Quia ex intelligentia huius capituli magna lux oritur ad difficultimas theologie quæstiones solvendas, hinc, omni quo potui studio caput hoc legi et relegi; et ut illius sensus, divinâ aspirante gratiâ, mihi clarissimûs innotesceret, attendi ad omnia è quibus posset mihi mens apostolica patere.

1° Attendi ad scopum Apostoli in totâ hâc Epistolâ, scilicet reprimere altercationem inter Judeos et gentiles coaversos exortam de suis ipsorum meritis; quinam illorum? an Judæi? an gentiles evangelicam gratiam possimum meruerint? Ilujus igitur Epistolæ finis est docere unde justitia christiana, seu unde justificetur homo.

2° Attendi et vidi quid, ad hunc finem collimans, hactenus peregit Apostolus. Primo capite docuit gentiles, legis naturalis custodiâ, nec justificatos fuisse, nec christianam justitiam promeruisse, cùm ipsi philosophi, gentilium sapientissimi, fuerint pessimi, et in horrenda ruerint scelerâ. Secundo capite docuit nec Judeos, legalium observatione, justificatos esse, nec justitiam christianam meruisse, cùm et ipsi fuerint omnibus peccatis obnoxii, et eò sceleratores, quod in lege Dei doctiores, et de Dei mandatis instructiores. Tertio cap., utrorumque superbiam confundens, conclusit omnes, tum Judeos, tum gentiles, sub peccato fuisse; neutros habere unde gloriantur, sed omnes pariter egere gloriâ Dei. Ibidem, sub finem, docuit justitiam gratis à Deo dâi, per fidem Christi, omnibus quibuscumque creditibus, Judæi sint aut gentiles. Quarto cap. docuit Abraham ipsum sic per fidem esse justificatum. Quinto cap. hujus justitiae christiane excellentiam et utilitatem explicit; quam ut magis illustreret, originem peccati prodit; deinde opponit et præponit Christi gratiam Adæ peccato. Sexto cap. fideles sic justificatos hortatur, ut sanctis moribus studeant justitiae per Christum accepte, servandæ et augendæ: quia, ut ait cap. septimo, post justificationem manet adhuc concupiscentia quam lex acuit, sed quam gratia reprimit et superat. Octavo cap. enumeravit fructus sancti Spiritus in justificatis; et quia hi sancti Spiritus electi erant in Christianis tunc manifesti, non in Iudaïis legem Mosaicam observantibus, hinc relata ipsi patebat Christianos populum Dei fuisse, justificatos et in viâ salutis esse; Judeos v. 10 nec in judeis, nec in viâ salutis, nec amplitus populum Dei: et ob hoc ultimum Paulus Iudæos, et Judeorum salutis æmulator, luget et dolet initio capituli noni.

In hoc ergo capite, ut ex toto hoc contextu patet, sicut et ex Epistole scopo, agitur de justitiae, seu de gratiâ justificante, quam gentiles per fidem adepti sunt, quam Judæi per suam incredulitatem amiserunt. Hoc idem insinuant reliqua omnia ad quæ pariter attendi. Summus et continuus Pauli dolor, v. 2; non enim dolebat Apostolus ob Judeorum casum à gloriâ,

seu à predestinatione æternâ, tum quia ab illâ non caditur, tum quia singularium predestinatione non erat illi nota; sed dolebat quod Judei incredulitate suâ gratiam amiserant, et extra viam salutis erant. Spirituales Abrahæ filii, v. 7, 8, 9, etc., per Isaac et Jacob figurati, et in quibus complentur spirituales promissiones à Deo factæ Abrahæ, quarum præcipua est benedictio, justitia, sanctitas, adoptio divina per Christum consequenda. De hâc ergo hic agitur.

Conclusio totius capituli hanc justitiam formaliter exprimens, v. 30: *Quid ergo dicemus...?* quâ conclusione clarâ et formali Apostolus claram et manifeste indicat quod hâc justitiâ egerit in toto capite.

Hoc etiam confirmant duo sequentia capita, ad quæ similiter attendi: caput decimum, ubi, postquam declaravit quantum justitiae legis præcellat justitia fidei, affirmat Apostolus quod ad hanc fidei justitiam Deus Judeos et gentiles pariter vocavit; sed Judeos Deo vocanti contradixisse, nec credere voluisse. Caput undecimum, ubi dicit non omnem populum Iudeum à justitiâ ob infidelitatem excidisse, v. 1, 2, etc. Vers. 14, ubi æmulatur et provocat Judeos ad credendum, ut salvi fiant, quia possunt fide rursus inseri oleæ, seu Ecclesie Christi, et fieri populus Dei. Vers. 18 et 20, ubi gentiles hortatur ad humilitatem, ad timorem, ne et ipsi decidant.

Quibus omnibus, sive hoc caput nonum præcedentibus, sive subsequentibus, sive componentibus, attente perpensis et consideratis, mihi quasi manifestum apparet quod in hoc cap. 9 D. Paulus agat de gratiâ, non de gloriâ; de gratiâ, inquam, non præveniente, nec de gratiâ vocationis, quam hic supponit et quam cap. 10 probat concessam, v. 16, 17, 18, 19, sed de gratiâ justificante, seu de gratiâ quæ liberat à lege peccati et mortis, quæ veram confert justitiam, quæ facit filios Dei, datque fiduciam ad Deum clamandi: *Abba, pater,* quæ facit heredes Dei, etc., de quibus cap. 8.

In hoc ergo cap. D. Paulus à thesi ad hypothesis descendens, ostendit gentiles quamplurimos, non ob merita, sed per Dei misericordiam, verè justificatos fuisse, populum Dei factos, spirituales Abrahæ filios; quia crediderunt in Christum; Judeos verò plerosque, carnales Abrahæ filios, à justitiâ exclusos, quia Christi fidem amplecti noluerunt.

Quod de gloriâ non agatur, seu de gratuitâ ad gloriam predestinatione et reprobatione ab illâ, patebit, si ad scopum Epistolæ attendas, totumque contextum sine præjudicio legas: nullum enim textum repieres, qui, sive in sensu litterali, sive in sensu allegorico, de hâc agat predestinatione aut reprobatione. Consulte hos textus, sive in Analysis, sive in Paraph., sive in Commentario.

Sed, inquires, Apostolus agit ex te de gratiâ; ergo et de gloriâ. -- Fateor quod Apostolus agens de gra-

tia, ex consequenti agat de gloriâ, quatenus quos Deus vocat ad gratiam et justificat, non ad alium finem destinat quam ad gloriam, sed sicut necesse non est eodem modo disponi et ordinari utrumque, ita ut ad gloriam et gratiam una sit ratio pervenienti, ita necesse non est de uno argumentari sicut de altero; seu ex gratuitâ gratiae collatione, inferre gratuitam destinationem ad gloriam.

CONSECTARIA EX DICTIS.

Colligo primùm præter mentem Apostoli quosdam hujus capitî textus intelligi de gratuitâ prædestinatione ad gloriam, et de reprobatione ab illâ, de quibus non agit Apostolus. Consule Anal., Paraph., Comment. Colligo secundò opinionem de gratuitâ prædestinatione ad gloriam, non ita certam esse ac aliando putavi. Vide cap. 8, reflex. dogm., v. 28, 29, 50, utpote quæ in nullo formali et expresso Scriptura textu fundata videtur; sed ad summum in quibusdam obscuris et præter mentem Apostoli intellectis. Sic enim ratiocinor: Si qua opinio indigeat in claris et expressis Scripturæ textibus fundari, maximè hæc de prædestinatione Dei ad gloriam, ante prævisa omnia merita; et tamen tantum abest ut claris et expressis textibus hæc opinio fundetur, ut in nullo, vel sanè in obscuris tantum fundata videatur.

Quod enim hic velim animadverti, à nemine negari potest quin hi textus S. Pauli de Esaü et Jacob, de figi similitudine, et alii validè sunt obscuri (hanc obscuritatem demonstrat ipsa textus lectio, et varia explicacionum diversitas), et tamen in his textibus obscuris præcipue fundatur doctrina de gratuitâ prædestinatione et reprobatione, sine prævisis meritis aut demeritis.

Opinio verò contraria fundatur non tantum in multo clarioribus, sed et expressioribus, v. g.: *Deus vult omnes homines salvos fieri*, et aliis qui citabuntur infra.

CONCLUSIO.

Quid igitur de hoc prædestinationis mysterio sentendum.

Sentio primò illad esse cuilibet mortali absconditum et impenetrabile. Hoc idem sentiet mecum, qui advertere voluerit questionem non esse de possibili, utrum Deus potuerit aliquos eligere ante, aliquos post prævisa merita; constat enim quod utrumque pro libito potuerit; sed questio est de facto, an scilicet Deus aliquos efficaciter elegerit ad gloriam, ante omnem meritorum prævisionem; et hoc factum sentio nobis mortalibus absconditum et impenetrabile. Ratio est quia factum à merâ et æternâ Dei voluntate pendens, nobis innotescere non potest, nisi per revelationem: hoc autem factum non est nobis clarè et expressè revelatum: nam revelatio Dei ad nos emanat vel per Scripturas, vel per traditionem; neque Scriptura, neque traditio sese clarè et expressè explicat circa hoc factum; etenim si sacra Scriptura in aliquibus locis gratuitâ prædestinationi favere videtur, in aliis illi videtur contradicere, ut apparebit in locis infra citandis; sieque nihil omnino certum et cunctis ab ea possumus hæc in re edoceri. Sic etiam p-

certa est traditio; nam sancti Patres et concilia circa hoc factum non consentiunt; sed aliqui affirmant, alii negant; imò et idem Pater, v. g., sanctus Augustinus, ob diversos loquendi modos, pro utrâque opinione à theologis citatur.

Cum itaque nobis facta non sit constans hæc de re revelatio, satius esset animum à judicio suspendere quam judicare; satius esset hanc sacram prædestinationis caliginem humiliter adorare, quam temerari illam serutari præsumere. Vide reflex. mor. in v. 29 et 30 cap. 8.

Sentio secundò opinionem quæ prædestinationis positivæ, et reprobationis negativæ causas ex sola Dei voluntate repetit, probabilem et catholicam esse; modò cum illâ prædestinatione ac reprobatione admittatur voluntas Dei antecedens, quæ conferat aut præparat media ad salutem sufficientia, aliis quam prædestinatis. Sed quia nullus est Scripturæ locus, ex quo evidenter colligatur illa reprobatio negativa ante omne demeritum, et prædestinatio positiva ante omne meritum (versus enim vigesimus primus hujus capitî, ex quo potissimum deduci solet, alium sensum habere potest, ut patet ex illius explicatione à nobis allatâ, et reverâ longè aliter explicatur à sanctis Patribus, tum Grecis, tum Latinis, non solum sancto Augustino antiquioribus, sed etiam plerisque posterioribus, ut videre est apud P. Petavium Theol. dogm., I. 10 de Prædest., cap. 10), hinc nulla nos divina cogit auctoritas ad hanc de gratuitâ prædestinatione sententiam; quin imò ab eâ possunt absterrere multa alia Scripturæ loca clariora, et contraria sententiae faventia.

Sentio tertio sententiam huic opinioni de gratuitâ prædestinatione contrariam, fundatam esse in multis Scripturæ locis, clarè et expressè asserentibus Deum velle omnium hominum salutem, nolle aliquos perire, etc.; que quidem loca multo melius cum eâ sententiâ concordare videntur, quam cum alterâ; atque adeò non esse damnandam quasi falsam et Scripturæ adversam; sed potius quasi sacrae Scripturæ, divinæ voluntatis testi, conformiorem esse amplectendum.

Precipua Scripturæ loca sunt prime ad Timoth. cap. -2, v. 4: *Deus vult omnes homines salvos fieri*. Vide ibidem dicta de hujus propositionis apostolicæ restrictionibus; sunt contra D. Pauli mentem. Ibidem, caput 4, v. 10: *Qui est Salvator omnium hominum*. D. Petri secundæ, 3 cap., v. 9, et quasi S. Paulum explicantis: *Deus vult omnes hominum salvos fieri*, ait S. Paul.; *nolens aliquos perire, sed omnes ad paenitentium reverti*, ait D. Petrus. D. Joan. prius 2 cap., v. 2: *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro toto mundi*. Matth. 18, v. 13: *Non est voluntas mea ut periret unus de pusillis istis*; 25, v. 37: *Quoties volui congregare filios tuos*; etc.; Ezech. 18, v. 28: *Namquid voluntatis meae est mors impiorum*; etc.; *nolo mortem peccatoris*, etc.; Isai. 5, v. 5: *Judicate inter me et vincam meam, quid est quid*, etc.

Post hæc et alia Scripturæ testimonia: numquid quæreremus simpliciter Deum velle caritatem in omnium

salutem, possunt tutò et securè Deo dicere : Si decipimur, à te decepti sumus ?

Sed, inquies, ex adverso hujus sententiæ stat S. Augustinus, quem in his quæstionibus ducem sequi testantur Romani pontifices et concilia. — Respondeo primò id à multis negari, et contraria huic opinioni testimonia, ex sancto Augustino afferri. Respondeo secundò, dato, non concesso, quòd hæc fuerit opinio S. Augustini, non omnia quæ in refellendis hæreticis à D. Augustino sunt proposita, de fide existimata foisse ab iis, qui doctrinam ejus maximè commendarunt, sanctis pontificibus et conciliis; sed alia tanquam de fide definierunt, alia probabiliter dicta arbitrati sunt; de quibus libera posteritati judicia reliquerunt.

CAPUT X.

1. Fratres, voluntas quidem cordis mei et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem.

2. Testimonium enim perhibeo illis, quòd æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti.

4. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni eridenti.

5. Moyses enim scripsit quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in eâ.

6. Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit : Ne dixi nisi in corde tuo : Quis ascendet in cœlum ? id est, Christum deducere ;

7. Aut quis descendet in abyssum ? hoc est, Christum à mortuis revocare.

8. Sed quid dicit Scriptura ? Propè est verbum in ore tuo, et in corde tuo ; hoc est verbum fidei, quod prædicamus ;

9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.

10. Corde enim creditur ad justitiam ; ore autem confessio fit ad salutem.

11. Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit in illum non confundetur.

12. Non enim est distinctio Judæi et Graeci : nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum.

13. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit.

14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? aut quomodo credent ei, quem non audiunt ? quomodo autem audient, sine prædicante ?

15. Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur sicut scriptum est : Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona !

16. Sed non omnes obediunt Evangelio : Isaías enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro ?

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.

18. Sed dico : Numquid non audierunt ? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

runt. Quod manifestè declarat Cœlestinus papa, qui, postquam Pelagianæ hæresis capita damnavit, sic concludit : Profundiores, difficilioresque partes occurrentium quæstionum, quas latius pertractarunt, qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astrinere. In eo autem profundiorum quæstionum genere, reponi sanè potest hæc de prædestinatione controversia.

Utraque igitur opinio probabilis, et cuvis illâ Romani pontificis sententiâ permittitur quam voluerit amplecti ; sed quæcumque amplectamur, trepidi et humiles amplectamur, scientes, et plenè persuasi, quoniam *inscrutabilia sunt judicia Dei*.

CAPITRE X.

1. Certainement, mes frères, je sens dans mon cœur une grande affection pour le salut d'Israël, et je le demande à Dieu par mes prières.

2. Car je puis leur rendre ce témoignage, qu'ils ont du zèle pour Dieu ; mais leur zèle n'est point selon la science,

3. Parce que ne connaissant pas la justice qui vient de Dieu, et s'efforçant d'établir leur propre justice, ils ne se sont point soumis à la justice de Dieu.

4. Car Jésus-Christ est la fin de la loi pour justifier tous ceux qui croiront en lui.

5. Or Moïse dit, touchant la justice qui vient de la loi, que celui qui en observera les ordonnances y trouvera la vie.

6. Mais pour ce qui est de la justice qui vient de la foi, voici comme il en parle : Ne dites point en votre cœur : Qui pourra monter au ciel ? c'est-à-dire , pour en faire descendre Jésus-Christ.

7. Où, qui pourra descendre au fond de la terre ? c'est-à-dire , pour rappeler Jésus-Christ d'entre les morts.

8. Mais que dit l'Écriture ? La parole n'est point éloignée de vous ; elle est dans votre bouche et dans votre cœur : telle est la parole de la foi que nous vous prêchons.

9. Parce que si vous confessez de bouche que Jésus est le Seigneur, et si vous croyez de cœur que Dieu l'a ressuscité d'entre les morts, vous serez sauvé.

10. Car il faut croire de cœur, pour obtenir la justice, et confesser la foi par ses paroles, pour obtenir le salut.

11. C'est pourquoi l'Écriture dit : Tous ceux qui croient en lui ne seront point confondus.

12. Parce qu'il n'y a point en cela de distinction entre le Juif et le gentil, puisque tous n'ont qu'un même Seigneur, qui répand ses richesses sur tous ceux qui l'invoquent.

13. Car tous ceux qui invoquent le nom du Seigneur seront sauvés.

14. Mais comment l'invoqueront-ils, s'ils ne croient point en lui ? et comment croiront-ils en lui, s'ils n'en ont point entendu parler ? et comment en entendent-ils parler , si personne ne leur prêche ?

15. Et comment y aura-t-il des prédicateurs, s'ils ne sont envoyés ? Selon qu'il est écrit : Que les pieds de ceux qui annoncent l'Évangile de paix sont beaux, de ceux qui annoncent les vrais biens !

16. Mais tous n'obéissent pas à l'Évangile. C'est ce qui a fait dire à Isaïe : Seigneur, qui a cru ce qu'il nous a entendu prêcher ?

17. La foi donc vient de ce qu'on a entendu ; et on a entendu, parce la parole de Jésus-Christ a été prêchée.

18. Mais je demande : Ne l'ont-ils pas entendue ? Oui certes , leur voix a retenti par toute la terre , et leur parole s'est fait entendre jusqu'aux extrémités du monde.

19. Sed dico : Numquid Israel non cognovit ? Primus Moyses dicit : Ego ad simulationem vos adducam in non gentem ; in gentem insipientem , in iram vos mittam.

20. Isaias autem audet, et dicit : Inventus sum à non quærentibus me ; palam apparui iis qui me non interrogabant.

21. Ad Israel autem dicit : Totâ die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.

ANALYSIS.

Prosequitur et urget Apostolus rationem, quam cap. 9, v. 50, dedit de Judæorum à justitiâ casu, ob infidelitatem suam; sed ne vel eos jam offenderit ob dicta, vel offendat ob dicenda,

Initio hujus cap. suum rursus in illos affectum, suumque in eorum salutem ardens desiderium patefacit; laudat eos ob zelum, excusat ob ignorantiam.

¶ 3. Zelant suam legalem justitiam, eique mordicūs adhærent, quia ignorant veram et internam justitiam, quam Deus dat per fidem; et quia ignorant Christum esse legis scopum, justitiae fontem, à quo haurienda omnis vera Dei justitia, v. 4.

PARAPHRASIS.

1. Fratres, haec cum maximo animi mei dolore loquor, quia propensus est in illos animi mei affectus, et vehemens est meum in illorum salutem desiderium ; unde pro illis assidue obsecro, ut resipiscant et salventur.

2. Illorum equidem incredulitatem non excuso : hoc tamen illis testimonium perhibeo, quod aliquo Dei studio et zelo ducentur, sed non secundum scientiam necessariam ordinato.

3. Quia enim ignorant veram justitiam, quam Deus dat per fidem, hinc sue legali justitiae mordicūs adhærent, justitiam verò Dei repellunt.

4. Ignorantes quod Christus sit legis Mosaicæ finis, et omnis justitiae fons, ex quo per fidem haurienda sit justitia à quocumque fideli.

5. Utramque tamen justitiam distinxit Moyses, et justitiae fidei palmam dedit ; in Levitico enim 18, de justitiâ legali scribens, dixit : *Custodite leges meas, atque judicia, quae qui fecerit homo, vivet in eis.* Quibus verbis duo significat : primum, quod ad illam justitiam legalem habendam, multa sint facienda, qui fecerit, etc. ; secundum, quod hujus justitiae merces sit tantum temporanea, *vivet in eis.*

6. De justitiâ verò quae per fidem datur, scribens Deuteronom. 50, ait : *Ne dixeris in corde tuo : Quis in cælum ibit, Christum inde deducturus?*

7. *Aut quis ad inferos descendet, Christum à mortuis revocaturus? non opus est ut de hoc sis sollicitus.*

8. Sed audi quid Scriptura dicit : *Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi querenda quām in corde et ore tuo : sufficit enim si credas et confitearis, quod revera Christus de cœlo descendit, et à mortuis surrexit; ad hæc pauca revocatur Evangelium quod prædicamus.*

19. Et Israël n'en a-t-il point eu aussi connaissance ? Moïse a dit le premier : Je vous rendrai jaloux d'un peuple qui n'est pas mon peuple, et je ferai qu'une nation insensée deviendra l'objet de votre indignation.

20. Mais Isaïe dit hautement : Ceux qui ne me cherchaient pas m'ont trouvé ; et je me suis fait voir à ceux qui ne demandaient point à me connaître.

21. Et il dit contre Israël : J'ai tendu mes bras durant tout le jour à ce peuple incrédule et rebelle à mes paroles.

¶ 5. *Ex ipso Moyse probat hujus justitiae fidei excellentiam, hancque justitiam externæ factorum justitias anteponi debere, utpote faciliorem et utiliorem, v. 6, 7, 8.*

¶ 9. *Omnia hujus justitiae christianæ officia ad duo reducit : ad fidem cordis, et ad confessionem oris. Hæc duo justitiam et salutem conferunt omni indiscriminatim homini fideli, Judæus sit vel gentilis, v. 10, 11, 12, 13.*

¶ 14. *Ideò omnibus annuntianda, revera fuerunt annuntiata; omnes audierunt, sed non omnes obediebunt; plurimi gentiles crediderunt, plerique Judæi contradixerunt; et hæc est eorum perditionis causa, v. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.*

9. Quia si corde credas, et ore confitearis Filium Dei Dominum Jesum, pro te incarnatum et mortuum, atque resuscitatum, salvus eris, hic à peccatis per justificationem, aliquando ab omni miseriâ per gloriam.

10. Interna enim cordis fides requiritur, ut quis sit justus ; externa verò fidei professio necessaria est, ut quis sit salvus.

11. *Hoc ex Isaïâ probari potest, dicit enim : Quicumque credit in illum, non pudebit.*

12. Cùm dicat : *Omnis, quicumque, sanè tollit omne discrimen, sive Judæi, sive Græci : Deus enim ex aequo omnium Dominus est; cuius bonitas exuberat in omnes qui verè et sincerè illius opem implorant,* juxta illud quod ait Propheta Joel :

13. *Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

14. Cùm autem prius sit credere quām invocare, quomodo invocabunt eum in quem non crediderunt ? aut quomodo credent ei de quo non audierunt ? quomodo audient, nisi sint qui prædictent ignotum ?

15. Quomodo verò prædicabunt præcones, nisi missi sint ab eo cuius est Evangelium. Revera Christus apostolos suos in omnem terram misit, sicut prædictum est ab Isaïâ, dicente : *Quām gratus est adventus Evangelii præconum, pacem et bona nobis à Christo procurata annuntiantum !*

16. Sed, inquires, cùm ad omnes missi sint apostoli, cùm gratus sit eorum adventus ob bona quæ annuntiant, cur ergo non omnes, sed valde pauci credunt et obediunt Evangelio ? — Resp. id mirum videbi non debere, cum ab Isaïâ prædictum fuerit, dicente in apostolorum personâ : Domine, quis credit sermonibus nostris ?

17. Colligamus ex dictis à v. 14, quod fides et auctoritas nascitur; auditus autem per quem nascitur fides, fit ex prædicatione verbi Dei et Christi.

18. Sed tunc à Judæis incredulis quero cur non credent? an quia non audierunt, et illi prædicatio defuit? invero in omnem terram exiit sonus prædicationis apostolorum; quoniam solo Judæos latet quod per universum mundum resonat?

19. Sed iterum ab eis quero: Numquid non cognoverunt et Evangelium ubique prædicari, et gentes per illud ad Deum converti? Quinimò viderunt, sed illarum conversionem inviderunt, imitari vero noluerunt; utrumque à prophetis prædictum est.

Primum à Moyse, Deuter. 32, 21, in personâ Dei in Judæos irati sic loquente: Ego vos, o Judæi, qui repellitis Evangelium, ad invidiam et ad iram inci-

tobus per gentiles, qui non fuerunt hactenùs populus meus, et qui hactenùs insipiente vixerunt, idola stultè colentes; sed quos ad salutem per Apostolos vocabo, et ob quorum conversionem ad indignationem concitatibimini.

20. Isaías autem Moysem secutus, Judæorum offendit non veritus, aperte dicit in personâ Christi: Inventus sum per fidem à gentilibus qui me non querebant; palam per Evangelii mei prædicationem apparui illis ipsis, qui non me, sed idola sua consulabant.

21. De Israele autem idem Isaías in personâ Christi dicit: Toto die expandi manus meas ad populum incredulum, et obstinatè mihi contradicentem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — FRATRES, VOLUNTAS QUIDEM CORDIS MEI... Græc., bona voluntas, εὐδοκία, benevolentia. Quoniam tristia jam dixit, et tristiora dicturus est, ut omnis inimicitie tollatur suspicio, multa utitur præparatione, ait D. Chrysostomus. *Bona voluntas cordis mei...*, id est, propensus est in illos animi mei affectus, et vehementer est mihi desiderium erga salutem ipsorum.

ET OBSECRATIO AD DEUM FIT (à me) PRO ILLIS. Græc., pro Israel, etc., id est, hinc pro eis obsecro, optans illis omnia bona, præsertim æterna. Ergo D. Paulus Judæos non putabat ab æternâ salute reprobatos; frustra enim orâsset pro ipsorum salute; ergo in cap. præc. non agebat de prædestinatione ad gloriam, aut de reprobatione ab illâ; sed de eorum casu à justitiâ.

D. Pauli charitas sit zeli pastoralis exemplar. Sic pastor oves suas in corde gerat; errantibus commiseratur, pro ipsis ore, ipsas querat.

VERS. 2. — TESTIMONIUM ENIM PERHIBEO... Græc., testor. Prudentiâ verè paternâ reprehensiones laudibus misceat; siveque arguit quod vitiosum est, ut laudet quod laude dignum est. Zelum habent, inquit, legis divinæ, sed non scientiâ necessariâ directum. Quâm frequens est etiam apud Christianos ille Judæorum zelus imprudens, et quanta mala perpetrat in Ecclesiâ! Quò ardenter est, cō periculosior, si per scientiam non dirigatur. Usq; haec vitemus et pericula et mala, intellecti cor modetur; agamus cum co-

gnitione, et juxta certa scientiæ et fidei principia, non secundum cœcos cordis, licet pii, sensus et motus.

VERS. 3. — IGNORANTES ENIM JUSTITIAM DEI... Probat eos zelum non habere secundum scientiam, quia enim ignorant veram et Deo probatam justitiam,

JUSTITIAM DEI, id est, quâ verè et coram Deo justi redditum, et quam habemus per vivam fidem in Jesum Christum, hinc ET SUAM, id est, justitiam legis, seu quæ per legis et legalium observantiam habetur, et quæ coram hominibus justificat, student STATUERE, id est, erigere, stabilire.

JUSTITIÆ DEI NON SUNT SUBJECTI. Suæ ergo justitiæ mordicūs adhaerentes Judæi, justitiam Dei repulerunt; justitiae Dei, cuius fundamentum est fides in Jesum Christum, noluerunt colla sua humiliiter subdere.

OBSERVATIO MORALIS.

Judæi ignoranties veram, internam et Deo gratam justitiam, que oritur à fide, id est, à submissione nostrâ, Deo se nobis revelanti, et nos ad se vocanti, salutem suam constituere voluerunt in externâ et legali illâ justitiâ, que per externas observantias comparatur; et quia justitiae Dei viam non inierunt, hinc à salute exciderunt. Heu! quot Christiani, inò et religiosi judaizant! suam in externis observantias justitiam collocaunt; de Christo, salutis fonte, non cogitant; ad fidem, justitiae principium, non attendunt; siveque in suis externis actionibus, fide et spiritu destitutis, confidentes, phantasticam, et non veram pie-

verum secundum errorem; q. d.: Judæi zelum errantem pro lege Mosaicâ tuendâ habent, putantque se aī zelo Dei, sed errant, quia verè contra Dei honorem, et veritatem agunt, cum fidem et legem Christi, quæ vera est lex Dei, oppugnant.

VERS. 3. — IGNORANTES ENIM JUSTITIAM DEI, etc. *Justitia in Dei* Paulus intelligit eam, que nos facit justos, non coram hominibus, sed coram Deo; que sita est in re, collatione hominis cum Deo, per fidem Christi; scienti Judæorum justitia sita erat in impiis, legijs coram hominibus. Unde eam Paulus vocat justitiam suam, id est, ex suis et natura viribus et legis operibus partam: huic enim opponitur justitia Dei, id est, à Deo et Dei gratiâ proveniens. Pro non sunt subjecti,

Vers. 4. — Fratres, voluntas quidem cordis mei; propensus animi affectus, et vehementer desiderium mihi est erga Judæos, ut salventur. Unde oro et obsecro pro ipsis. Idque, ne putent ipsi haec tristia de ipsorum repudio et repulsa à Christo me dixisse ex odio, sed potius ex commiseratione. Ita S. Chrysostomus, Theod. Guerres, quoniam pro ipsis orare se dicit, quæ seculat à Deo reprobatos? Respondeo: Orabat non ut omnes, sed ut illi qui ex illis, scilicet i.e. quæ pars præordinaverat per orationes saecularem esse salvandos. Neque enim omnes Judæi reprobuli erant. Ita capite sequente: si quo modo, inquit, etc., et salvos faciam aliquos ex illis.

Vers. 2. — Testimonium enim perhibeo illis, etc.;

tatem et justitiam habent. Hunc tuncamus Judaismum, et ut illum vitemus, ad Christum salutis fontem, oculis fidei attendamus continuè; in ipso salutem quaeramus, non in nobis; spiritu fidei et charitatis actiones nostras animemus.

VERS. 4. — FINIS ENIM LEGIS CHRISTUS AD JUSTITIAM OMNI CRIDENTI; id est, verè ignorant justitiam Dei: nam *Christus*, quem eae respiciunt, est *finis*, scopus et terminus, ad quem tendit et quasi manu ducit tota lex Mosaica, ad veram justitiam per illum præstandam omni in illum credenti.

Lex itaque Judeos docebat justitiam in Christo querere, quia lex ipsa justificare non poterat; hinc ad Christum, Judeos, quasi manu duebat, ut per illum, seu per fidem in illum, veram solidamque justitiam assequerentur. At hoc ignorant, in viâ remanserunt, ad terminum non pervenerunt; externe legis justitiae mordiebant adhaerentes, veram et internam justitiam, quam Deus in fide et obedientia Christi constituit rejecerunt. Vide et tu ne alibi justitiam queras, quam in Christo, in fide et obedientia Christi.

Christus omnis omnino justitiae fons est; nulla unquam, nisi ab ipso, vera justitia fuit et in veteri et in novâ lege. Medium autem, seu canalis, quo fons ille, justitiam communicavit aut communicat, fides est; fides, inquam, non nuda et sola; sed quæ per dilectionem operatur; seu quæ spem, pœnitentiam, bona opera, quasi mater fecunda producit. Hoc itaque canali te fonti justitiae frequenter adjunge, ut suam justitiam tibi communicet. Crede in Christum, spera in Christum, dilige Christum; credens, sperans, diligens, obedi Christo, opera fac verè christiana.

VERS. 5. — MOYSES ENIM SCRIPSIT, QUONIAM JUSTITIAM... Græc.: *Moyses enim scribit justitiam, quæ est ex lege; faciens ea homo, vivet in eis;* Syr.: *Siquidem Moyses ita descripsit justitiam, quæ est in lege; quod qui ea peregerit, per ipsa vivet.* Duas v. 5, indicavit justitias: externam et internam, Judaicam et divinam; legalem, quæ requirit opera legis Mosaicæ; evangelicam, quæ fidem in Christum requirit; primæ mordiebant adherentes Judæi, secundam ignorant. Igitur per

Græca clariū habent, *non subdiderunt se*, illi non obediunt. q. d.: Quia Judæi suam justitiam ex lege quesierunt, hinc voluerunt se subdere fidei Christi, ac consequenter, nec vere justitia Dei. Hanc enim Deus in fide et obedientia Christi constituit.

VERS. 4.—*Finis enim legis (est) Christus*, etc. Finis et scopus legis est Christus, quia tota lex ad Christum, quasi ad finem, terminum et scopum suum, refertur, tendit, dicit et vocat. Sensus est, Christum esse per quem lex impletur, et vera justitia acquiratur: quatenus quisque in eum credit ut propitiatorem, per quem Deus et peccata remittat, et gratiam bene vivendi praestet, *ad justitiam omni credenti*. Ut scilicet per fidem Christi omnes credentes in eum justitiam assequantur. Apostolus dñm fidem nominat, etiam cetera vult intelligi, quæ fides in nostra agenda: vel quod eodem recidit, item integrum bona videntate formatam.

VERS. 5. — *Moyes enī s. ripsit* (Levit. 13) *quoniam justitium*, etc., q. d. Paulus: Qui fecerit justitiam: le, is, puta justum, quod lege prescriptum est, hic vivet in ea; hoc est, hic non punitur morte, quia lex trans-

Moysem ipsum Judeis probat Apostolus quod ignorarunt, nimisrum justitiam internam ab externâ distinguunt, et illam hæc esse et feliciorum et perfectioreum.

1º Per verba Moysis ostendit justitiae legalis conditionem; Moyses enim de justitiae legali scribens, dixit, Levit. 18, 5: *Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo, vivet in eis*, id est, non punitur morte temporali, quam lex suis transgressoribus intentat; vel, *vivet in eis*, pervivat, longævus erit, vita vivet longa et prospera. Ecce merces justitiae factum.

Duo itaque significantur in his verbis: Primum, quod ad legalem justitiam habendam, multa facienda erant, qui fecerit homo; secundum, quod hujus externe et legalis justitiae merces sit vita tantum temporalis, longa et prospera.

VERS. 6 et 7. — Q.U.E AUTEM EX FIDE EST JUSTITIA, sic dicit... 2º Per cumq; Moysem ostendit justitiae fidei conditiones, facilitatem nempe et utilitatem: facilitatem, quia prope est in ore et in corde; utilitatem, quia salutem confortat eternam. Ut facilitatem fidei probet, Evangelio applicat verba Moysis Deuter. 30, 12: *Mandatum quod ego præcipio tibi hodiè, non supratest, neque procul possum, neque in caelo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valci ad cœlum ascendere, ut deferat illud ad nos?*

Quod Moyses dixit de mandato legis, hoc Apostolus attribuit Christo, et convenienter, ait D. Thomas, quia Christus est verbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata.

Sensus ergo accommodatus hic agnoscendus est, quo Apostolus justitiam fidei facilem esse declarat; neque enim ad illam habendam opus est, vel in cœlum ascendere, vel ad inferos descendere.

Quia res difficiles significantur similitudine ascensus in cœlum, et descensus ad inferos, hinc Apostolus, ut significet fidem non esse rem difficilem, dixit: *Ne dixeris in corde tuo... Quis in cœlum ibit, ut Christum inde faciat descendere? aut quis ad inferos descendet, ut Christum à mortuis ad vitam inde redit? aut non opus est, inquam, ut de hoc sis sollicitus, aut labores; sufficit tibi ut erendas quod revera de cœlis descendit, et à mortuis resurrexit, et hoc atriumphe gressoribus suis scepè intentat; vivetque vita temporali, prospéra, quam lex servitularis se proponit, Ezech. 29; q. d.: E contrario vero quod inde Christi amplexus fuerit, hic vivet vita justitiae in hoc mundo, et in futuro vivet vita salutis, gloria et felicitatis aeternæ.*

VERS. 6, 7. — *Q.uæ autem ex fide est justitiam, sic dicit.... Aut quis descendet in abyssum?* etc., *aut mortis reducere?* Iesus est: *Ne dicas, sed constitutum fidei, et ad justificationem opus est Christo præsente, ut cum videamus, ejusque aspectu et presentia sanem et iustificemur?* Ita que ipse vel cor, vel inferno regnans est. Non patet hoc a corpore, propinquus enim et facilis justitiae regnum; Iesus est, si in Christum credas mortuum et res, et res, licet absentem; et corde me ore id, cum propositum; Q. d.: *Ne dicas, ô fili e, i p. a. sur te, lex tuorum nobis vicina est et proxima; tu es et justitia tua sit in eadem salutem proferat, sed obscuræ est et in morte.* Nam erras et falleris; non enim ita se res habet, q. d., ut sequitur.

confitearis, ita ut corde tantum et ore indigeas.

VERS. 8. — *Sed quid dicit Scriptura : Propè est*

VERBUM... Quod de lege dixit Moyses, hoc D. Paulus transferit ad fidem quā justificamur. *Propè est...* Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi querenda quam in corde tuo et in ore tuo, ut scilicet corde credas, et ore confitearis Dominum Iesum Christum.

Secundūm Moysem hæc verba significant opus esse tantūm ut lex legatur et corde retineatur; secundūm D. Pauli applicationem, ut Evangelium Christi corde credamus et ore confiteamur.

Hoc est, tale est, inquit, **VERBUM FIDEI**; ad hæc pauca revocatur Evangelium, **quod nos apostoli PRÆDICAMUS**, et Judæis et gentibus : ut scilicet credas et que per fidem cognoveris facienda, opere perficias.

Quia si confitearis in ore tuo...; si corde credas et ore confitearis Filium Dei pro te incarnatum, mortuum et resuscitatum, **salvus eris**, hic à peccatis per justificationem, aliquando ab omni miseriā per glorificationem.

Nota quòd hic solius resurrectionis fit mentio, quia articulus ille, quasi terminus aliorum, eos supponit et complectitur.

Hic completa videtur antithesis v. 5 incohata inter externam et legalem justitiam per opera, et internam Dei justitiam per fidem; illa difficultis, hæc facilior; illa parum utilis, hæc utilissima et nunc et in aeternum : unde concludit divus Chrysostomus : vides quomodo Judæos omni veniā privet, qui acceptantes quod gravius est et inefficax, negligunt quod lene est, et illos salvare potest.

VERS. 10. — **Corde enim creditur ad justitiam...**; fides enim cordis necessaria est ut quis sit justus; interna quippe fides est id primum quo justificatur homo.

Ore autem confessio fit ad salutem, id est, externa autem fidei professio necessaria est ut quis sit salvus, juxta quod Christus ait in Evangelio : *Qui me confessus fuerit..., et ego confitebor eum...*, Matth. 10;

VERS. 8. — *Sed quid dicit Scriptura? Propè est* **verbum fidei** (justitiae et salutis) *in ore tuo*, etc. Porro **verbum fidei** dicit, vel Evangelium quo fides in Christum, auctoritatur, vel fidem ipsam, ac si diceret : Fides quam prædicamus ut necessariam ad justitiam consequendam, revera est ejusmodi, videlicet prope te, in ore et corde. Magis ad manum est omnibus iam Evangelium et fides Christi, quām olim fuerit lex Moysi : ita ut fidem hanc omnes facillimè corde, id est, mente, complecti, et ore proloqui, itaque justificari et salvare possint.

VERS. 9. — *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum*; nam, inquit, si ore confessus fueris Dominum Iesum descendisse de cœlis, et hominem factum. Hæc pars opponitur illi dubitationi : *Quis ascendet in cœlum*, at Christum deducat? Quanquam absolute potest accipisti pars, et quidem melius, ni fallor, hoc modo : Si confitearis ore tuo Iesum esse Dominum. Quonamodo dicit 1 Cor. 12 : *Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto*; hunc enim sensum expressit ea lectio, quam recitant Hilarius et Augustinus : quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Jesus. Et utique, si Dominus est, qualiter confiteri oportet : igitur de corlo descendit. Ad hoc enim descendit, ut hominem redimeret, et ipso redemptio-

Et qui me erubuerit... hunc Filius homini erubescet,
Lue. 9.

OBSERVATIO MORALIS

in vers. 9 et 10.

Omnia religionis officia in his duobus comprehensuntur : corde credere, ore et opere confiteri. Interna in fide, quæ cæterorum basis est, continentur exteriora in confessione, quæ fit ore et opere. Fides cordis Deum intus honorat, confessio exterioris; et quia intus et exterioris eum debemus honorare, hinc non sufficit credere, sed præterea necesse est internam fidem exhibere lingua, manibus, vitâ. Qui Christum Dominum erubuerit, Christo servire indignus est, multò magis cum ipso regnare.

ALIA OBSERVATIO MORALIS

in vers. 6, 7, 8.

Incarnatio, mors et resurrectio Christi præcipua indicantur fidei nostræ objecta; at ibidem indicatur quòd nobis necessarium non sit ea mysteria penetrare, sed Deo nobis illa revelanti credere. Certus sum et scio quòd Deus potest facere quod non valeo capere; credo itaque quidquid revelavit Deus, quantumcumque meum supereret captum; mihi, sicut et Tertulliano, credibile, quia ineribile; non pudendum, quia pudendum. Sicut Abraham in spem contra spem credidit, ut fieret pater fidei, sic in fidem contra fidem mihi credendum es, ut sim spiritualis Abraham filius.

VERS. 11. — **Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit...** Probat ex Scripturâ quòd omnis qui, ut explicatum est, *credit, salvus erit*; et, quòd v. 4 dixit, Christum justificare omnes credentes. Hæc verba sumuntur ex Isaïa, 28, 16. **Non confundetur**, id est, exspectatione suâ non frustrabitur, sed speratam assequetur salutem. Fides est spei nostræ fundamentum, omnis boni cœlestis radix, nostræ salutis basis et substantia, hypostasis; hinc à Deo continuè petenda.

nis iure Dominus ejus esset.

Et in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitat à mortuis. Opponitur hæc pars alteri dubitationi : Quis descendet in abyssum, ut Christum à mortuis revochet?

Salvus eris, Græcè, *salvaberis*, id est, salutem conserueris, velut jam ex fide, et confessione fidei justitiam adeptus, que perducit ad salutem.

VERS. 10. — **Corde enim creditur ad justitiam**, etc. q. d. : Fides cordis valet et necessaria est ad acquirendam justitiam : professio vero fidei, quæ fit ore, valet, et necessaria est ad justitiam hanc conservandam, et augendam, et consequenter ad salutem æternam promerendam et consequendam. **Corde**, id est, mente et voluntate, licet enim fides sit actus intellectus, tamen ob ejus inevidentiam actusque difficultatem, necessaria est concursus et imperium pie voluntatis, que intellectui imparet, ut tam obscura et difficulter credit; eoque actus hic sit liber et meritorius.

VERS. 11. — *Dicit enim Scriptura (Isaïa 28) : Omnis*, etc. Non pudebit, non fru-trabitur suâ fide et spe, sed justitiam et salutem sperat in omnino assequetur. Credentem, intelligit obediens, id est, cum voluntate faciendi ea quæ fides Christi præscribit.

VERS. 12. — NON ENIM EST DISTINCTIO... Instat et explicat quod generatim Isaias dixit : *Omnis, Græcus sit vel Judæus, dummodò crediderit, quia Deus jure creationis Dominus est omnium, et aliunde abundat bonitate et misericordia in omnes; hinc neminem credentem, et in se confidentem repellit à salute.*

VERS. 15.—OMNIS ENIM QUICUMQUE INVOCAPERIT.... Sumuntur haec verba ex Joel. 2, 32, et hic in sensu mystico intelliguntur.

Nota quòd salutem hic invocationi tribuat, quam supra fidei tribuit. Sicut autem supra sub nomine fidei intellexit professionem fidei, et consequenter bona opera, seu credere Christo et ei obediare, ita sub invocatione intelligit invocationem cum debitâ fide, spe, contritione et charitate : alioquin Turce, haeretici, et improbi Christiani per solam Dei invocationem salvarentur. Quàm potens et dives est oratio, in cuius manibus sunt omnes Dei divitiae ! *Petite et accipietis... et omnis quicunque invocaverit*, etc. Quasi tota religio Deique cultus in oratione continentur, fides, spes, charitas. Fides orat, ait D. Augustinus, est radix orationis, et oratio quasi primus fidei flos et fructus. Spes orationem fulcit; charitas accedit et meritum tribuit. Omnis qui sic cum fide, spe et charitate oraverit, salvus erit. Talis oratio est religionis anima ; homines Deo nectit, ut Deo cultum debitum exhibeant, et à Deo gratias necessarias recipient. Domine Iesu, dñe nos orare : *Pater noster*, etc.

VERS. 14 et 15. — QUOMODO ERGO INVOCABUNT..., QUOMODO VERÒ PRÆDICABUNT, etc. Occasione acceptâ eorum que dixit de salute promissâ omnibus Deum invocantibus, Apostolus suam genitilibus prædicacionem justificat, seu reddit rationem eur gentibus prædicet; gradatim ascendit ab invocatione ad fidem; à fide ad auditum; ab auditu ad prædicacionem; à prædicacione ad missionem : ita ut missio sit basis et fundamentum salutis nostræ. Sine missione non fit prædicatio, sine prædicione non est auditus, sine auditu non est fides, sine fide non est invocatio, nec adoratio, nec cultus Dei.

Hinc à primo ad ultimum relinquunt colligendum

VERS. 12. — Non enim est distinctio Judæi et Græci. Urget Apostolus in verbis Isaie vocem, *Omnis, q. d. : Omnes sive Judeus, sive Græcus, qui credit in Christum, hic salvus erit. Deus enim in negotio justitiae et salutis non distinguit, non curat, an Judæus sis, an Græcus, id est, gentilis.*

*N*on idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum. Dives, id est, affluens, liberalis, munificus, et copiosè suas gratias, suaque dona enlargit.

VERS. 15. — *Omnis enim, etc. Græcè, salvabitur.* Ilanc sententiam citat Paulus ex Joele, cap. 2. Invocare n̄ meo Domini, est cum cui Dominus ac Deus nomen est, orare pro salute obtinendâ. Sed invocationem intellige procedentem ex fide. Ad hanc igitur invocationem pertinent omnes orationes, quibus à Deo per Christum petuntur salutaria bona velut remissio peccatorum, gratia, justitia, tentationum Victoria, perseverantia, vita æterna.

VERS. 14. — *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* q. d. : *Quomodo invocabunt Deum, quasi Dominum, et auctiorem salutis, omnisque boni, in quem non credunt?*

quòd Deus, cùm sit omnium Dominus, dives bonitate in omnes, omniumque salutem volens, apostolos suos ad omnes gentes miserit, ut eis suum prædicent Evangelium, cui credant; ut invocent, justificantur, et salvæ fiant, et consequenter se Dei jussu esse prædicatores gentium.

SICUT SCRIPTUM EST : QUAM SPECIOSI....! Subaudiendum videtur : Reverè missi sunt, et prædicaverunt, *sicut scriptum est.., Isai. 52, 4 : Quàm speciosi*, id est, quàm gratus et suavis adventus Evangelii præconum, pacem et bona per Christum nobis procurata, suis auditoribus annuntiantum ; nempe peccatorum remissionem, reconciliationem cum Deo, gratiam et dona Spiritus sancti, et infinita alia bona etiam corporalia, miraculis comprobata, quibus apparebat eos à Deo missos.

Hinc necessaria colligitur missio divina, quæ duplex est : ordinaria, quæ fit auctoritate eorum qui Dei vices gerunt, scilicet Christi vicarius, episcopi; extraordinaria, quæ fit immediatè à Deo per inspirationem internam, qualis fuit missio prophetarum. Haec missio debet probari signis et certis argumentis.

D. Thomas ait quòd hujus missionis extraordinaire signa sint aliquando S. Scripturæ auctoritas; ita D. Joannes interrogatus quis esset, dixit : *Ego vox clamantis....., sicut dixit Isaias*; aliquando rei veritas, quæ annuntiatur; aliquando miracula. Addit tamen non sufficere prodigia, et probat ex Deuter. 13.

Hinc disce primò quàm magnificiendum verbi divini ministerium, à quo pendet mundi salus; secundò quanto respectu audiendum Dei verbum, sive à prælatis, sive ab eis quos mittunt, cùm Deus ipse nobis per eos loquatur, et in Dei nomine nobis illud annuntient; tertiò quanto studio, quantâque gravitate annuntiandum sit illud verbum à prædicatoribus, qui Dei vices gerunt, ipsiusque omnipotentis mandata declarant.

VERS. 16. — SED NON OMNES OBEDIUNT.... Græc., auscultarunt. Occurrat objectioni : Si missi sunt, si

Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? id est, quomodo audient de eo in quem credituri sint, si nemo sit, qui eis annuntiet ? ac si dicat, nec id fieri posse. Ex eo quòd Deus per Joelem omnibus se invocantibus salutem promiserit, colligit Apostolus omnibus gentibus prædicandum esse Evangelium.

VERS. 15. — *Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur?* scilicet, à Deo, vel Christo. Multi quidem prædicant non missi, de quibus apud Jeremiam omnibus, *Non mittebam eos, et ipsi currebant*; et tales habet plurimos seculum hoc nostrum; sed liceat ac legitimè nemo prædicat nisi legitime missus, quomodo mitti solet principum legati cum mandatis.

Sicut scriptum est (Isaiæ 52) : Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! q. d. : Quàm pulcher, suavis et erat adventus, et discursus annuntiantum Evangelium, ejusque bona et leta nuntia, scilicet pacem cum Deo, gratiam, justitiam, et salutem ! Seu, quàm grati et accepti erunt auditoribus suis apostoli, hac bona hominibus per totum orbem annuntiantes et evangelizantes ?

VERS. 16. — *Sed non omnes obediunt Evangelio.* At

praedicaverunt, si tam speciosi sunt pedes evangelizantium, cur ergo non omnes obediunt Evangelio? — Respondet id predictum fuisse ab Isaia, et ideo mirum vid ri non debere, si plerique suis vitiis aut Judaismo affixi, Evangelium respuant, ob suam duritiam non credant. Isaías igitur in apostolorum personā loquens, dicit: *Domine, quis credit sermoibus quos à nobis audierunt?* quasi diceret: Valde pauci, *auditum nostro?* sermoni à nobis auditio. Idem Dei verbum emollit et indurat, sanctificat et dannat; sicut idem solis calor ceram emollit, lutum indurat. Emolli, Domine, cor meum; auge fidem.

VERS. 17. — *Ergo fides ex auditu, auditus auctem per verbum Christi, Græc., Dei; Syr., Dei.* Ex citatis Isaiae verbis infert quod jam dixerat v. 14, fidem esse ex auditu et prædicatione verbi Christi, seu Græc., *verbi Dei*, facta per apostolos à Christo missos quasi legatos; seu potius ex dictis à v. 14 colligit quòd fides ex auditu nascatur; intellige primò in adultis, secundò occasionaliter: fides enim est gratuitum Dei donum, quod à solo Deo infunditur anime.

VERS. 18. — *Sed dico: Numquid non audierunt....?* Ex principio proximè posito infert inexcusabiles esse Judeos; annon audierunt? an defuit illis prædicatio? imò verò *in omnem terram*, etc. Quod de cœlis in sensu litterali dixit regius Propheta, hoc de apostolis in sensu mystico dicit Apostolus, quasi dicebat: Quomodo solos Judeos latet, quod per omnem terram resonat?

Paulatim impletum est hoc Davidis vaticinium, sed sufficienter ad Judæorum condemnationem impletum erat D. Pauli temporibus; tunc enim in illustrioribus urbibus apostoli et prædicaverant et miracula fecerant; et inde tantarum rerum fama ad omnes terras, in quibus habitabant Judæi, pervenerat.

D. Thomas occasione hujus vaticinii Davidis petit quid sentiendum sit de iis qui de fide nihil audierunt. — Respondet illos habere quidem excusationem de peccato infidelitatis, damnandos tamen ob peccatum originale et alia peccata que addiderunt. Addit quòd

non omnes, imò verò pauci, iusta haec nuntia que Evangelii nomine significantur, quamvis audita, fide recipiant. Causam esse quod multi suis vitiis, aut suo Judaismo affixi, nolint credere et obediare Evangelio, ideoque oculos, aures et animum avertant ab hac specie et pulchritudine Evangelii, et evangelizantium.

Isaias enim dicit (utique de Judæis, cap. 55) *Domine, quis credit auditui nostro?* Domine, quis eam fidem adhibuit sermonis quos ex nobis audierent, quos eis, ut proprie tui, presentavit iam? tressus dicit, perpauci. L. statu Isaías in persona apóstolorum, q. d.: Pauci admodum ex Judæis crediderunt nostro sermoni, nostraque evangelizatio. Autem ponitur pro prædicatione, quæ auditur, tanquam actus pro suo objecto.

VERS. 17. — *Ergo fides ex auditu, etc., puta per prædicationem apostolorum, qui quasi legati missi à Christo, ejus verbum prædicant.*

VERS. 18. — *Sed dico, numquid non audierunt?* q. d.: Dixi fidem debere nasci ex auditu, auditum au-

si fecissent quod in se est, Dominus eis secundum suam misericordiam providisset, eis mittendo fidei prædictorem, sicut D. Petrum misit Cornelio, D. Paulum Macedonibus; hoc tamen, inquit, quòd faciant quod in se est, ex Deo est, ipsorum corda movente.

OBSEPVATIO MORALIS.

Judeis inexcusabiliores sunt Christiani, apud quos continuè resonat verbum Dei, et ei tamen vel non credunt, vel non obediunt; aure corporis audiunt, aure cordis non recipient.

Duplex est auditus verbi Dei: internus, externus; hic fit aure corporis per externam prædicationem; ille fit aure cordis per consensum datum gratia Dei, cordis nostri aurem aperienti. Plerique audiunt ore corporis verbum Dei, sed non audiunt ore cordis, ei non obediunt; imò factis et moribus contradicunt. Auditus externus erit contradictorium condemnatio. Domine Jesu, da mihi cordis auditum, cordis docilitatem, obedientiam verbo tuo, voci gratiæ et sauginis tui.

VERS. 19. — *Sed dico: Numquid Israël non cognovit....?* Hac interrogatione Judeos urget, et eos inexcusabiles ostendere pergit, eò quòd non tantum audierunt, sed et gentes per verbum Dei conversas viderunt; at illorum conversionem tantum abest ut imitati sint, quinimò invidiæ industrati sunt in incredulitate sua; et haec invidia et induratio reddit eos inexcusabiliores. Ostendit autem hanc Judæorum culpam à Moyse prædictam Deuter. 32, v. 21: *Ego vos...*, id est, gentilium populum, qui haec non fuit populus meus, et qui vixit insipienter, idola stultè adorando, sic efforam Evangelii mei prædicatione, ut vobis evadant invidendi; et revera prævideo, et vobis prædicto quòd ex illorum conversione ad æmulationem et indignationem concitatimi. Haec autem invidia et æmulationis notitiam præsupponit: quomodo enim qui ob Evangelium invident aliis, illud non cognoverunt?

Quot Christiani Judeos in hoc imitantur, snaque in sanctos invidiæ damnabiliores evadunt! Verbo Dei suis moribus et vitæ contradicunt, et ob hoc damp-

tem debere nasci ex prædicatione verbi Dei et Christi: jam verò, vel quin verò dico, et interrogo, numquid non de facto hunc auditum habuerunt, numqui non audierunt Evangelium omnes gentes? q. d.: Omnipotens audierunt, id est, partim audierunt, partim audient.

Et quidem in omnem terram civit sonus eorum, et in finis orbis terræ verba eorum; præteritum ergo hic ponitur pro futuro, propheticō more, ob rei future certitudinem: quod enim prophetæ futurum prædicunt, tam certo fieri, ac si iam factum esset. Non ergo sentit Apostolus omnes omnium seculorum homines audivisse; quod constat verum non esse: sed significat, tempore præordinato à Deo prædicatum esse, et prædicari Evangelium, ut per totum mundum audiat.

VERS. 19. — *Sed dico, numquid Israel non cognovit?* scilicet gentibus etiam prædicandum esse Evangelium: licet enim hoc scire nolit et invidet; scire tamen debuit et potuit ex Moyse et Isaia, qui hoc prædixerunt, ati p̄t̄t̄ ex eorum verbis, que hic citato, et subiecto. Ita Origenes, q. d.: Adeo verum est,

nandi sunt; sed insuper sanctos verbo Dei obedientes oderunt, illis invident, hincque damnabiliores sunt.

Heu! caveamus ne aliorum salus, ob invidiam nostram, majoris sit nostre damnationis occasio; humiliemus nos ob infidelitatem nostram; gratias agamus Deo ob aliorum sanctitatem et fidelitatem; siue aliorum sanctimonia nostrae conversionis et sanctificationis erit occasio.

VERS. 20.—ISAIAS AUTEM AUDET, ET DICIT... Tandem ex Isaia probat quod aliquando convertendi erant gentiles, Judei autem indurandi. Audacter enim et liberè, Judæorum offensam non veritus, dicit in personâ Christi de gentibus :

Inventus sum, fide, scilicet ex auditu apostolorum concepta; à gentilibus, qui suis idolis intenti, nec me cogitabant, nec me querebant.

Palam apparui; Græc., conspicuus factus sum; scilicet, per apostolorum prædicationem illis ipsis gentilibus, qui non me, sed idola sua consulere et interrogare solebant. Hanc habemus Deo gratiam, nos qui de gentium numero sumus; nos ipse quæsivit, dum ab eo eramus aversi; nobis sese manifestavit, dum de eo ne cogitabamus quidem; sed ad quid nos quæsivit, et apparuit nobis? ut salvet nos, ut sue fa-

gentibus prædicandum esse Evangelium, ut id ipsum futurum prophetae Judæis prædicterint, ideoque Judæis hoc ipsum cognitum est, aut esse debet.

Primus Moyses dicit (Deut. 52): Ego ad amulationem vos adducam in non gentem, id est, aemulari faciam, ad aemulationem provocabo, in gentem insipientem, in iram vos mittam, hec est, ego Iesus vos, o Judei, qui repellitis Evangelium, ad iram et invidiam concitabo, in, id est, per non gentem, puta per gentiles, qui non fuerunt haecens gens mea, quos ad Christi gratiam vocabo, vobisque, o Judei, in hac gratia et Ecclesiæ meæ preponam: in, id est, per gentem insipientem, puta per gentiles, qui haecens insipienter vixerunt, et stulte adorarunt idola, in iram vos mittam, bilem et invidiam jam dictam vobis commovebo.

VERS. 20.—*Isaias autem audet, et dicit, audacter et liberè loquitur, non veritus suorum offensionem. Nam propter hæc et similia liberè et animosè à se dicta et prophetata serrà dissecutus est Isaias à Manasse, et Judeis, ut habeat certissima traditio Hebraeorum, ait S. Hieronymus. Dicit autem non ex sua, sed Dei, vel Christi persona, cap. 65.*

Corollarium doctrinale confirmans quæ in precedentis capitil corollario dicta sunt.

Merito divus Joannes Chrysostomus in fine hujus capituli dicit: «Vide quomodo omnium que supra posuerat dubiorum apertissimam solutionem adduxerit, probans Judæorum perditionem ab ipsorum obstinata voluntate profectam esse, ita ut omnino venia sint indigni. » Audierunt enim verbum Dei, illud intellexerunt; illos Deus vocavit, ad illos manus extendit omni tempore, id est, sedulò vocavit; tandem ut venirent zelotypæ passionem excitavit. «Fit scepnum, ait idem Divus Joannes Chrysostomus, ut puer vocatus à patre non accedat, sed obstinatè renuat; ubi primum videtur alium quempiam puerum ad patrem accedere, ultrò et ipse ad paternos sinus accurrit;

ciei manifestatione faciat in æternum beatos. O bonitas! ô misericordia! æternâ gratiarum actione digna.

VERS. 21.—AD ISRAEL AUTEM DICIT TOTA DIE. Græc., totam diem, etc. De Israel autem idem Isaías in personâ Christi dicit: *Omni die, perpetuò, frequentissimè; toto vite meæ tempore, EXPANDI MANUS MEAS*, per meam et apostolorum meorum prædicacionem, per infinita miracula, à me et à meis facta. Potest etiam intelligi de extensione manuum Christi morientis in cruce pro populo isto, Christi carnifice et occisore. At populus Judeus ad hæc omnia non attendens, incredibili obstinatione noluit credere; immo contradixit et Christo et discipulis ejus; et hæc obstinatio illorum perditionis est causa. Hæc audientes attendamus ad nos ipsos: nonne Christi manus totâ die sunt ad nos apertæ, ad dandum nobis, ad protegendum nos, ad recipiendum nos in sinu misericordiæ, ad quem vocat, cujusque viam monstrat? sed, heu! nonne Judeis ingratiores, Christo corde, moribus et vitâ contradicimus? nonne dona gracie contemnimus? nonne ipsius auxilium repellimus? nonne misericordiis abutimur. Timeamus ergo ne illorum damnationem sentiamus, quorum ingratitudinem imitatur. Christo credamus, Christo obediamus, Christo credentes et obedientes, Deo vivamus et moriamur. Amen.

Inventus sum à non querentibus me, præteritum pro futuro possum more propheticæ, ob rei certitudinem. Sensus: Invenient me fide ex auditu concepta, qui me non querebant, ac de me nihil cogitabant, occupati in cultu falsorum Deorum, scilicet populus gentilis. Usu Scripturæ querere Deum dicuntur, qui Deum colere volunt, et Deo placere, atque in eo bono proficer, quasi nondum assecuti totum quod cupiunt.

Palam apparuit is qui me non interrogabant, puta illis ipsis gentibus, que non me, sed suum Jovem, Martem, Venerem consulebant et interrogabant: postea, auditâ verbi prædicatione, traxi per gratiam meam, querere me cœperunt.

VERS. 22.—*Ad Israel autem dicit (de Israel autem dicit): Totâ die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem; per prædicationem Christi et apostolorum ejus, et per cerebra miracula ab eis facta, continuè velut expansi ad amplectendum manibus præbui me cognoscendum populo Judaico; qui tamen persuaderi non potuit ut crederet, sed semper contradixit, ac resistit evangeliæ prædicationi: et iurta Simeonis oratione factus sit illis Christus in signum cui contradicatur, Luc. 2.*

rit; ita ut efficiat aemulatio, quod non potuit sedula advocatio. » Sic Deus Judæorum salutem volens, illos non advocavit solùm, ad ipsosque manus extendit; sed et zelotypæ passionem in ipsis excitavit, dum gentiles, quos ut viles aspernabantur, ad se vocavit, in suam Ecclesiam introduxit, suumque populum declaravit; verum neque sic accesserunt Judæi; quæ ergo venia digni sunt? nullâ sanè. Ubi notabis veram rejectionis Judæorum causam, ipsorum esse obstinatam in suâ incredulitate pertinaciam; non vero ipsorum ab aeternâ salute reprobationem, de quâ non agit, et ad quam non recurrit Apostolus; sed ad ipsorum incredulitatem, et contradictionem. Gentes vero

vocatae, quæsitae, venerunt, consenserunt. *Apparui,* conspicuus factus sum : ecce gratia præveniens et vocans ; *inventus sum,* inventum apprehenderunt gentes, conspicuum agnoverunt, et in ipsum adjuvante

CAPUT XI.

1. Dico ergo : Numquid Deus repulit populum suum ? Absit ! Nam et ego Israélita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin :

2. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Eliâ quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adversum Israel ?

3. Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt ; et ego relictus sum solus, et querunt animam meam.

4. Sed quid dicit illi divinum responsum ? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt gemitu ante Baal.

5. Sic ergo et in hoc tempore, reliquiæ secundūm electionem gratiæ salvæ factæ sunt ;

6. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia.

7. Quid ergo ? quod quærebat Israël, hoc non est consecutus ; electio autem consecuta est ; cæteri vero exerciti sunt :

8. Sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum compunctionis ; oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.

9. Et David dicit : Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis.

10. Obscurerunt oculi eorum ne videant ; et dorsum eorum semper incurva.

11. Dico ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent ? Absit ! Sed illorum delicto, salus est gentibus ut illos æmulentur.

12. Quòd si delictum illorum divitiae sunt mundi, et diminutio eorum divitiae gentium, quantò magis plenitudo eorum !

13. Vobis enim dico gentibus : Quamdiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo,

14. Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.

15. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, que assumptio, nisi vita ex mortuis ?

16. Quòd si delibatio sancta est, et massa ; et si radix sancta, et rami.

17. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster es, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es,

18. Noli gloriari adversus ramos ; quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

19. Dices ergo : Fracti sunt rami, ut ego inserar.

20. Benè : Propter incredulitatem fracti sunt ; tu autem fide stas : noli altum sapere, sed time.

Dei gratiâ crediderunt : ecce cooperatio et salus gentium.

Sicque totum hoc caput confirmat quod in precedenti capite dictum est.

CHAPITRE XI.

1. Que dirai-je donc ? Est-ce que Dieu a rejeté son peuple ? Non certes ; car moi même je suis Israélite de la race d'Abraham, de la tribu de Benjamin.

2. Dieu n'a point rejeté son peuple qu'il a connu dans sa prescience. Ne savez-vous pas ce qui est rapporté d'Elie dans l'Ecriture ? de quelle manière il demande justice à Dieu contre Israël :

3. Seigneur, ils ont tué vos prophètes, ils ont démolis vos autels ; je suis demeuré seul, et ils me cherchent pour m'ôter la vie ?

4. Mais qu'est-ce que Dieu lui répond ? Je me suis réservé sept mille hommes qui n'ont point fléchi le genou devant Baal.

5. De même donc en ce temps Dieu a sauvé ceux qu'il s'est réservés selon l'élection de sa grâce.

6. Si c'est par grâce ce n'est donc pas par les œuvres ; autrement la grâce ne serait plus grâce.

7. Après cela, que dirons-nous, sinon qu'Israël, qui recherchait la justice, ne l'a point trouvée ; mais que ceux-là seuls l'ont trouvée, qui ont été choisis de Dieu ; et que les autres ont été aveuglés,

8. Selon qu'il est écrit : Dieu leur a donné jusqu'à ce jour un esprit d'assoupissement et d'insensibilité, des yeux pour ne point voir, et des oreilles pour ne point entendre ?

9. Et David dit encore d'eux : Que leur table leur soit un filet où ils se trouvent enveloppés ; qu'elle leur devienne une pierre de scandale, et qu'elle soit leur juste punition.

10. Que leurs yeux soient tellement obscurs qu'ils ne voient point ; et faites qu'ils soient toujours courbés contre terre.

11. Que dirai-je donc ? Les Juifs sont-ils tombés de telle sorte que leur chute soit sans ressource ? A Dieu ne plaise ! mais leur chute est devenue une occasion de salut aux gentils, afin que l'exemple des gentils leur donnât de l'émulation pour les imiter.

12. Que si leur chute a été la richesse du monde, et si leur diminution a été la richesse des gentils, combien leur plénitude enrichira-t-elle le monde encore davantage !

13. C'est pourquoi je vous dis, à vous qui êtes gentils, que tant que je serai l'apôtre des gentils, je travaillerai à rendre illustre mon ministère,

14. Pour tâcher d'exciter de l'émulation dans l'esprit de ceux qui n'e sont unis selon la chair, et d'en sauver quelques-uns.

15. Car si leur réprobation est devenue la réconciliation du monde, que sera leur rappel, sinon un retour de la mort à la vie ?

16. Car si les prémisses des Juifs sont saintes, la masse l'est aussi ; et si la racine est sainte, les ramifications le sont aussi.

17. Si donc quelques-unes des branches ont été rompues, et si vous, qui n'étiez qu'un olivier sauvage, avez été enté parmi celles qui sont demeurées, et avez été fait participant de la sève qui sort de la racine de l'olivier,

18. Vous ne devez pas vous éléver de présomption contre les branches naturelles ; si vous pensez vous éléver au-dessus d'elles, considérez que ce n'est pas vous qui portez la racine, mais que c'est la racine qui vous porte.

19. Vous direz peut-être : Ces branches ont été rompues afin que je fusse enté en leur place.

20. Il est vrai ; elles ont été rompues à cause de leur incredulité ; et pour vous, vous demeurez fermé par votre loi ; mais prenez garde à ne pas vous éléver, et tenez-vous dans la crainte.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi pareat.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei : in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem ; in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate ; alioquin et tu excideris.

23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur ; potens est enim Deus iterum inse-
rere illos.

24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam, quanto magis ii qui secundum naturam inserentur suæ olive !

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes), quia cœcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret.

26. Et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est : Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob ;

27. Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata corum.

28. Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos ; secundum electionem autem, charissimi propter patres :

29. Sine pœnitentiâ enim sunt dona et vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum,

31. Ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur.

32. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.

33. O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei ! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus !

34. Quis enim cognovit sensum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit ?

35. Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei ?

36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in secula. Amen.

21. Car si Dieu n'a point épargné les branches naturelles, vous devez craindre qu'il ne vous épargne pas aussi.

22. Considérez donc la bonté et la sévérité de Dieu ; sa sévérité envers ceux qui sont tombés, et sa bonté envers vous, si toutefois vous demeurez ferme dans l'état où sa bonté vous a mis, autrement vous serez aussi retranché.

23. Si eux-mêmes ne demeurent pas dans leur incrédulité, ils seront de nouveau entés sur leur tige, puisque Dieu est tout-puissant pour les enter encore.

24. Car si vous avez été coupé de l'olivier sauvage, qui était votre tige naturelle, pour être enté contre votre nature sur l'olivier franc, à combien plus forte raison ceux qui sont les branches naturelles de l'olivier même, seront ils entés sur leur propre trone !

25. Car je ne veux pas, mes frères, que vous ignoriez ce mystère, afin que vous ne soyez point sages à vos propres yeux, qui est qu'une partie des Juifs est tombée dans l'aveuglement, jusqu'à ce que la plénitude des gentils soit entrée dans l'Eglise.

26. Après quoi, tout Israël sera sauvé, selon qu'il est écrit : Il sortira de Sion un libérateur qui bannira l'impiété de Jacob ;

27. Et c'est là l'alliance que je fais avec eux, lorsque j'aurai effacé leurs péchés.

28. Il est vrai que, selon l'Evangile, ils sont maintenant ennemis, à cause de vous ; mais, selon l'élection, ils sont très-aimés, à cause de leurs pères.

29. Parce que les dons et la vocation de Dieu sont immuables, et il ne s'en repent point.

30. Car, comme autrefois vous ne croyiez point en Dieu, et que vous avez ensuite obtenu miséricorde, à cause de l'incredulité des Juifs,

31. De même à présent les Juifs n'ont point cru, afin que vous récusiez miséricorde, et afin qu'à leur tour ils reçoivent eux-mêmes miséricorde.

32. Car Dieu a renfermé tous les hommes dans l'incredulité, afin de pouvoir exercer sa miséricorde envers tous.

33. O profondeur des trésors de la sagesse et de la science de Dieu ! que ses jugements sont incompréhensibles et ses voies impénétrables ?

34. Car qui a connu les desseins de Dieu ? ou qui est entré dans le secret de ses conseils ?

35. Ou qui lui a donné quelque chose le premier pour en prétendre récompense ?

36. Car tout est de lui, tout est par lui, et tout est en lui : à lui seul soit gloire dans tous les siècles. Amen.

ANALYSIS.

Quia in cap. 9 et 10 docuit Apostolus gentiles per fidem ad justitiam et salutem ascitos, Judeos verò ob infidelitatem suam à justitia et à salute rejectos,

Hinc in hoc undecimo capite Judeos solatur, gentilibus autem abscondit ansam gloriandi.

Primo itaque versu Judavorum tenit dolorem, ex quo non omnis Israel à Deo sit repulsus ; idque primum suo Paulus exemplo probat : Nam et ego Israelita sum, et tamen fidelis ; deinde et Dei testimonio Elia dicentis : Reliqui mihi 7000, etc. Sicut hujus prophetæ temporibus multos sibi Deus fideles servos reservavit in Israel, sic et nunc per suam gratiam.

¶ 7. Rem palam aperit, scilicet quod isti multi fideles, per Dei gratiam reservati, in minore sint numero ; ceteri autem omnes in maximo numero execinati sint.

¶ 13. Paulus gentium apostolus gentiles monet se suum sic inter eos ministerium implere, ut etiam Judavorum saluti per emulationem procurandæ intendat (suum ergo gentiles imitentur exemplum), quia Judavorum ad fidem assumptio, erit quasi mundi resurrectio.

¶ 16. Judæi sunt è massâ sanctâ, et in sanctis patriarchis Deo consecratâ ; sunt rami è radice sanctâ : licet tantum cum quoniam plurimi sint fracti, et gentiles in

corum locum insiti, ne tamen propterea Judæos spernant gentiles, tum quia ipsi in radice Judaicâ sunt insiti; tum quia et ipsi possunt facile frangi et excidere: si enim Deus naturalibus rami non pepercit, quanto minus insitutiis! Dei itaque in Judæos severitatem metuant; Dei erga se bonitatem ament, et suâ fidelitate conservent.

¶ 25. Judæi, si ab infidelitate suâ velint recedere, sive rursus olea inserentur, et cùm facilius, quòd naturales sunt rami. Reverà inserentur, ubi plenitudo gentium in Ecclesiam intrârit; tunc enim et tota Judæorum natio ad

Christi fidem convertetur, Deo ob patres semper chara.

¶ 50. Sicut aliquando gentiles fuerunt increduli, et per Dei misericordiam, occasione incruditatis Judæorum, ad fidem sunt adducti, ita vicissim Judæi gentilium exemplo prorocati, aliquando credent in Christum, Deique misericordiam consequentur: conclusus ergo Deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur.

¶ 55. Et hæc, id est, et hanc fidelitatis et infidelitatis vicissitudinem in Judæis et gentilibus, hancque Dei erga utrosque providentiam admirans Apostolus, exclamat: O altitudo! etc.

PARAPHRASIS.

1. Dixi Judæos à Deo repusos; sed nunc quæro: Ergone Deus populum suum planè repulit? non hoc dico; ego etenim sum ex illo populo, non ascitus; sed ex stirpe Abrahæ, de tribu Benjamin progenitus; et tamen fide christianus, inquit apostolus Christi.

2. Non repulit Deus eam plebis sue partem, quam prævidit gratiae suæ fore fidelem, et in Christum credituram. Certè vos non latet quod in lib. 5 Regum scriptum est, ubi Elias Deum alloquens, Israelem inquisit, quasi totus à Dei cultu defecerit, et ad idolatriam delapsus sit.

3. Domine, inquit, prophetas tuos occiderunt, altaria tua subverterunt; et ego solus tuî cultor relictus sum, et querunt auferre mihi vitam meam.

4. Sed quid Eliæ sic loquenti divinitus responsum est? Non tu solus, ut putas, verus Dei cultor, idola non adoras, sed per gratiam meam septem millia virorum mihi reservavi, qui non curvaverunt genua coram idolo Baal.

5. Sic et in hoc legis evangelicæ tempore pauci Judæi credentes in Christum, per gratuitam Dei electionem justificati sunt; paucos dico, et quasi reliquias, præ multitudine incredulorum, licet illi pauci reverâ sint multi.

6. Si autem hæc electio gratuita est, ut dixi, ergo justificatio non sit ex operibus legis, sed gratis ex virtute Christi, per fidem vivam nobis applicata.

7. Quid est igitur quod doceo? nimis quod major pars populi Israelitici, quæ justitiam ex operibus legis quærebat, eam non est assecuta ob incredulitatem suam; minor autem illius populi pars, in Christum credens, electa est ad justitiam; cæteri verò incredulitate suâ excusat et obdurati sunt.

8. Sicut ab Isaïâ, cap. 29, 10, prædictum est: quia Deo rebelles Christum rejecerunt, dedit illis Dominus spiritum soporis, qui omnem illis adimat sensum; ita ut oculos habentes, non videant, et auribus non audiant. Tales sunt erga Christum in hunc usque diem.

9. Idem prædictus et David dicens, Psalm. 69, 25: Mensa illorum vertatur illis in laqueum quo capiantur, et in offendiculum in quod impingant; hocque illis eveniat in justam suæ punitionis vindictam.

10. Obscurentur mentis eorum oculi, ita ut coelestia nec videant, nec desiderent; sed mente et corde

curvi, et ad terram propensi, terrena tantum videant et sapiant.

11. Sed quæro: Ergone maxima pars Judæorum ita lapsi sunt, ut prorsus conciderint, sine ullâ spe resurgendi? inquit verò resurgent. Interim eorum casu Deus uitur tanquam occasione ad salutem gentium; et aliquando gentilium conversione utetur ad excitandam Judæorum emulationem, ut et ipsi convertantur.

12. Quod si lapsus Judæorum fuit occasio divitiarum mundi, per dilatationem fidei inter gentes toto orbe diffusas; et si rejectio Judæorum incredulorum fuit occasio sanctificandæ multitudinis infinitæ gentilium, quantò magis plenaria omnium Judæorum conversione mundum et gentiles ditabit!

13. Vobis enim gentilibus palam dicere non vereor quod quatenus sum gentium apostolus, apostolatus mei ministerium honorificabo.

14. Nihil non faciens vestram quidem causâ, sed et etiam ut vestram sanctificationis exemplo, quasi stimulo, excitem Judæos contribules meos ad emulationem vestri; sieque provocati saltem eorum aliqui convertantur ad Christum, et salventur.

15. Si enim eorum ob infidelitatem rejectio fuit occasio mundi cum Deo reconciliationis, quid erit eorum ad fidem conversio, nisi quasi quedam mundi à mortuis resurrectio? hanc itaque conversionem et vos mecum optate.

16. Hæc Judæorum ad fidem conversio, et per fidem vera sanctificatio, cùm magis speranda est, quod hic populus sit in suis patribus et in suâ radice moraliter sanctificatus; sicut fruges per primitias sanctificantur, et rami arboris per radicem sanctam, quæ suam quasi sanctificationem in ramos trajicit.

17. Fateor quod aliqui rami ab arbore hæc sanctâ defracti sunt; tu autem, o gentilis, cùm es esse oleum sylvestris et infructuosæ surculus, insitus es inter ramos illius arboris, cuius radix sancta; et factus es particeps succi pinguis, quem naturales rami ex oleo radice sugunt.

18. Hinc vide ne propterea glorieris adversus ramos rejectios; quod si efferris animo, memento quod à radice Judaicâ sustineris et foveris; illa nihil à te trahit, tu verò ab eâ fidei spiritum habes; illa nihil tibi debet, tu multum illi.

19. Fortè gloriandi ansam arripies, dicens: Fracti

sunt naturales rami, ut ego gentilis insererer.

20. Concedo quod dicis; sed memento quod propter suam incredulitatem fracti sunt; tu autem per fidem oleæ insertus es, et in eâ nunc stas; ne propterea superbias, sed potius time, ne, sicut et illi, per infidelitatem frangaris et decidas.

21. Si enim Deus naturales ramos ob infidelitatem rejecit, vide ne, si à fide deficias, et te similiter frangat et rejiciat.

22. Ut ergo non superbias, sed ut cum humilitate Deo gratias agas, vide et time ex unâ parte, Dei in incredulos severitatem; ex alterâ vero parte, Dei erga te, qui credis, bonitatem; hancque in te Dei bonitatem fide et bonis operibus conserva: alioquin et tu amputaberis, et rejiceris amputatus.

23. Sed et Judæi, si suam deserant incredulitatem, rursus in hanc sanctam oleam inserentur; id enim omnipotenti Deo non tantum possibile, sed et facillimum.

24. Nam si tu, gentilis, praeter morem ex oleastro excusis es infrugifero, et frugiferæ insertus olive, quantò facilius Judæi, qui sunt rami naturales, suæ rursus inserentur olive!

25. Hic, fratres, vobis aperire volo quoddam arcam, quod fortè silentio tegerem, nisi vestrâ referret me loqui, ne de vestrâ fide superbias, et in Judeos incredulos insolescatis; hoc ergo arecanum quod vobis aperio, est quia cordis exercitas in parte Judaici populi contigit, et durabit donec in Ecclesiam introierit eorum gentilium numerus, qui sunt credituri.

26. Et cùm completus fuerit gentinum conversorum numerus, tunc tota Judæorum natio convertetur, et ad salutem veniet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, etc.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DICO ERGO: NUMQUID DEUS REPULIT POPULUM... Quia superius dixit, Judeos ob incredulitatem suam à Deo rejectos, et à justitiâ cecidisse, gentes autem propter fidem ad justitiam ascitos, objicit sibi per interrogationem: Ergone verum est quod Deus populum suum repulerit, ne fiat particeps benedictionum in Christo promissarum?

ABST! Respondet quod non; idque suo probat exemplo: NAM ET EGO ISRAELITA SUM, et tamen fidelis, christianus et apostolus.

VERS. 1. — Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit! Dico, inquit, et quero occasione testimoniorum que ex Moysi et Isaïa adduxi: num igitur Deus repulit populum suum Israeliticum, ut non fiat particeps benedictionis promissæ in Christo? Absit hec; non repulit Deus peplum suum omnino atque in totum.

Nam et ego Israëlite sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin, fidelis tamen et christianus. Tales quoque sunt apostoli, multique alii, ex Iudeis, credentes. Non ergo repulit Deus absolute populum suum, sed tantum eos, qui Christo credere nolunt.

VERS. 2. — NON REPULIT Deus p' l' m suum, quam præscivit. Sensus: Non repulit Deus p' l' m suum Israeliticum quâ parte eum præscivit, scilicet postmodum, id est, prædilexit, elegit, ac proprie suum esse po-

27. Et hoc est foedus quod pepigi, etc.

28. Et quidem plerique ob Evangelium Christi, quod rejiciunt, Deo sunt exosi; quatenus autem ex sanctis patribus orti sunt, et ad gentem à Deo electam pertinent, Deo sunt chari ob sanctos patres.

29. Quia immutabilia sunt absoluta Dei dona et promissa.

30. Sicut enim vos, ô gentiles, aliquando eratis increduli, nunc autem occasione incredulitatis Judeorum, per Dei misericordiam ad finem adducti estis.

31. Ita vicissim Judæi nunc Christi fidei et gratiae, quam recipitis, non credunt; ut vestræ fidei exemplo et occasione provocati, aliquando credant, et unâ vobiscum misericordiam assequantur.

32. Sic itaque Deus ineffabili consilio permisit omnes in infidelitatem successivè delabi; ut omnes sentiant se, non suo merito, sed gratuitâ Dei misericordiâ salvatos.

33. Cujus divini consilii rationem cùm explicare non valeam, exclamare licet: O altitudo et profunditas divine misericordie, et sapientie et scientiae Dei! quâm inscrutabilia sunt judicia, seu decreta ejus, et ininvestigabiles viae, seu modi, quibus illa exsequitur!

34. Quis enim cognovit unquam mentem Domini? aut quis illi fuit à consiliis?

35. Quis prior dedit Deo, ut ei Deus vicem reddere debeat? nullus sanè.

36. Quandoquidem à Deo, velut Creatore, sunt omnia; per ipsum, velut conservatorem, subsistunt omnia; in ipso, velut in fine, consistunt et continentur omnia; seu ad ipsius, velut ad finem, tendunt omnia. Ipsi uni ob id debetur honor, laus et gloria in secula. Amen.

VERS. 2. — NON REPULIT Deus plebem suam, quam præscivit, id est, non repulit eam plebis sue partem, quam præscivit gratiam sibi gratis oblatam sponte admissuram, fore fidem, et in Christum credituram.

AN NESCITIS IN ELIA, id est, in Eliâ personâ, vel de Eliâ, per hebraismum. An nescitis quid Scriptura, 3 Reg. 19, dicat, ubi Elias zelo Dei motus, colloquitur cum Deo contra Israelem, quasi totus à Dei cultu defecerit, et ad impietatem et idoloatriam delapsus fuerit.

pulum voluit: in quo beneplacitum est ei ad æternum, secundum illud Psal. 149: Beneplacitum est Domino in populo suo, ne si clari dicat apostolus: Quem præordinavit ab æterno ad salutem. Hoc enim Apostolo est præseire. Sic et Augustinus interpretatur ac pluribus declarat, lib. de Genesi per everantem, cap. 18, nec secus Aquinas, Lyranus, Toletus, et alii.

An nescitis in Eliâ quid dicit Scriptura? In Eliâ, hoc est de Eliâ, vel in eisdem aliis, quae scribuntur 5 Reg. 19, ubi Elias apud Deum queritur, emoneat interpellat adversum Israëlitâs, prius aduersus Achab regem Israel, eusque uxorem Jezebel, et rite assecetas.

Quis n' videntur, ut Deum adversum Israel? aduersus eum postulat, vel auxilium, vel ultiōrem, tanquam utrum a Deo vult ad impietatem delapsus esset.

VERS. 3. — *Domine, prophetas tuos occiderunt... Hoc dicit Elias mōrōre confectus, et omnia putas desperita, seque solum Dei cultorem existimans esse superstitem. Nec enim Deus prophetas suos de omnibus certos facit; sed illis sōpē et electis suis manifestat tantum mala quae fiunt, et quae Deum in hono- rāt, ut illos exerceat et probet, eorumque zelum accendat.*

ALTARIA TUA SUFFODERUNT, id est, in tui contem- ptum everterunt. Haec altaria, de quibus hic, erant illa quae in decem tribubus Israel erant in excelsis extorta, tempore quo non permittebatur ad tem- plum ire; sieque cessare videbatur lex Deuter. 16, 2, quae id fieri vetabat. Haec altaria impie ab Achab et Jezabel eversa sunt, quia ex odio Dei cultūsque di- vini, piē ab Ezechīa et Josiā eversa sunt, quia victa, Deuter. 16.

VERS. 14. — *SED QUID DICIT ILLI DIVINUM RESPON- SUM...?* id est, non omnes, ut putas, ad idola deflexe- runt, vel occisi sunt; sed per gratiam meam conser- vavi et à nece, et ab idolorum cultu septem millia, qui genua non flexerunt ANTE BAAL. Græc. τῷ Βααλ, femin., id est, statuæ Baal; SEPTEM MILLIA, id est, multa millia, finitum pro infinito.

Septenarius numerus apud Hebræos significat mul- titudinem, propter sabbatum, ait Cornel. à Lapide, et exemplis probat.

OBERVATIO MORALIS.

Ab exemplo Eliæ discamus gloriam Dei zelare, de ipsius offensis dolere, mōrōre confici ob paucitatem eorum qui ipsum verè diligunt et colunt, qui veritatem sectantur, justitiamque tuentur; at divino edocti oraculo, ne judicemus, ne diffidamus; sed Deum ador- antes, ipsius nos voluntati subjiciamus, confisi et persuasi quod sit omnipotens, nullumque permittat malum, quin ex eo bonum aliquod sit elicitorum. Per- suasi præterea quod quantuscumque videatur esse peccatorum numerus, multos tamen Deus à seculi corruptione conservat; multos habet servos sibi fide- les, et qui genua ante idola non flectunt, sed qui ipsum piē colunt. His ergo fidelibus Dei servis uniamur ani- mo, licet nobis sint incogniti, et cum illis Deum verè colamus, adoremus.

VERS. 3. — *Domine, prophetas tuos occiderunt, al- taria tua suffoderunt.* Verisimile est Eliam loqui de altariis quae passim in excelsis studio quadam pie- talis Deo vero erecta fuerant; maximē postquam de- cem tribus regum suorum tyrannide prohibita fu- runt, ne Hierosolymam ascenderent sacrificii causā. Quamvis enim id in lege vetitum esset, ac recte fecerint Ezechias et Josias reges Juda, etiam ejusmodi aras evertendo; tamen impium erat eas subverttere odio cultūs Dei Israel, uti fecerunt Achab et Jezabel cum suo populo. Tale erat altare quod instauravit Elias in monte Carmeli, 3 Reg. 18.

Et ego relictus sum solus, et querunt animam meam, quod est, insidiāt vitæ meæ, querunt me ad per- dendum. Dixit hoc Elias mōrēns, afflictus, et ex moe- stiā pusillanimis, estimans omnia perdita esse, et longē deteriora, quām reverā erant: unde pusillani- mitatem ejus, pariter et errorem corrigit hic Domi- nus.

VERS. 4. — *Sed quid dicit illi divinum responsum? etc.*

Sanctos suos Deus conservat, abscondit, custodit: *Conserua me, Domine, quoniam defecit sanctus. Absconde me sub umbra alarum tuarum. Custodi me ut pupi- lam oculū, quoniam speravi in te et in auxilio gratiae tue.*

Ama nesciri et de ignotorum, absconditorum fide- lium esse numero. *Novit Dominus qui sunt ejus.* Ille tibi sufficiat. Absconde me, Domine; ut abscondi- tum conserva, custodi, protege.

Si nos lateat divinae Providentiae ratio, quod saepē fit, maximē ubi res susque deque versæ videntur, igno- tum tamen Deum tunc adoremus, et invisibilem eam Moyse, tanquam videntes sustineamus.

VERS. 5. — *SIC ERGO ET IN HOC TEMPORE, promul- gati scilicet Evangelii; RELIQ: LE, id est, pauci Iudei credentes in Christum; pauci, inquam, pre infinita non credentium multitudine; ita ut paucæ reliquie videantur, licet reverā illi pauci multi sint et immu- meri.*

SALVÆ FACTÆ SUNT, id est, justificatæ sunt; justifi- catio est salus à peccato et aeterna salutis inchoatio.

SECUNDUM ELECTIONEM GRATIÆ, id est, per electio- nem gratuitam. De justificatione hic agi probatum est in c. 9. Vide corollarium cap. illius noni. Justificatio autem est gratuita, nullum adhuc meritum supponens in justificando, etiam positis in illo dispositionibus ad justificationem prærequisitis, v. g., positâ fide, pœnitentiâ et aliis dispositionibus; justificatio est gratuita et secundum electionem gratiæ, quia h.e omnes dispo- sitiones nullum propriè dictum jus tribuunt ad justi- tiā; nec enim suā naturali vi et efficaciā disponunt ad justitiam, sed quia Deo placuit ita constituere.

Hinc querenti cur fidelis pœnitens fuerit à Deo ju- stificatus, responderi potest, 1° quia se per gratiam dispositus; 2° quia Deus gratis voluit: utrumque enim verum est sensu explicato. Et hinc Cornel. à Lap., et post ipsum Tirinus, putant conciliari posse sanctorum Patrum locutiones dissidentes, v. g., D. Chrysostomi dicentis hunc ad justitiam electum, quia gratiæ con- sentiens credit; D. Augustini dicentis, quia Deus hunc gratuitò ad justitiam elegit.

VERS. 6. — *SI AUTEM GRATIA, JAM NON EX OPERIBUS, ALIOQUIN GRATIA JAM NON EST GRATIA.* Additur in

quasi dicat: Ne putas, ô Eliá, te solum Dei superesse cultorem; reliquos vel esse occisos, vel ad Baal de- flexisse. Ecce septem millia meā providentiā et gratiā conservavi, et à nece et ab idolatriā; qui me aquē colant, ut tu. Recte quoque adnotant Augustinus et Chrysostomus, non dixisse Dominum: Relicta sunt, sed reliqui mihi, videlicet ad commendandum gratiæ sue beneficium, ac si dicat: Ego per gratiam meam mihi ipsi eos servavi, et ne caderent, aliis tam multis cadentibus, effeci; id est, perseverantiam dedi.

VERS. 5. — *Sic ergo et in hoc tempore, reliquia, etc.* Sensus est: Sieut olim Deus per suam gratiam sibi servavit septem millia virorum, qui non flecten- tis genua ante Baal, licet id Eliam prophetam Domini lateret; sic et in hoc præsenti tempore, vide- licet promulgati Evangelii, per electionem Dei gratui- tam, ex populo Judaico Christum recipere nolente, de quo Joan. 4: *Et sui eum non recuperunt; factæ sunt reliquia, id est, reliqui sunt, remanserunt, ac ser- vatis sunt multi qui Christum reciperent.*

VERS. 6. — *Si autem gratia, jam non ex operibus, si*

Greco : *Si autem ex operibus, non amplius est gratia; si alioquin opus non amplius est opus.* Syrus habet similiter, et Arab. versio. Hanc tamen additionem superflua et non ad D. Pauli mentem arbitratur Erasmus.

Occasione ejus quod dixit immediatè, secundum electionem gratiæ, iterum inculcat quod docuit supra, justificationem fieri non ex operibus legis, sed ex virtute Christi, que per fidem vivam nobis applicatur; alioquin justificatio, quam constat esse gratuitam, non esset gratia, sed merces.

VERS. 7.—QUID ERGO? QOD QUÆREBAT ISRAEL, HOC... Græc., *quod inquirit Israel*, etc. Quid ex dictis sequitur? quod major pars populi Israelitici, qui quærebat et adhuc querit justitiam, illam tamen non est assecutus, quia non quærerit ubi et quomodo oportet; querit enim ex operibus legis, cùm debeat querere ex meritis Christi, per fidem sibi applicatis.

ELECTIO AUTEM... id est, minor pars illius populi, *Judei nimirūm*, qui Christi fidem amplexi sunt; hi à Deo electi ad justitiam, illam assecuti sunt.

CETERI VERÒ EXCÆCATI SUNT... Græc., *obduruerunt*; Syr., *corde suo obcæcati sunt*; id est, ceteri verò qui Christi fidem non amplexi fuerunt, excæcati sunt et indurati, directè et propriè à se suà malitiæ, indirectè verò à Deo deserente, ut dictum est cap. 9., v. 18, 21, 22.

VERS. 8.—SICUT SCRIPTUM EST : DEDIT ILLIS DEUS SPIRITUM... Ostendit hoc prædictum suis ab Isaïa,

per gratiam et gratuitam Dei electionem servate sunt reliquiae que in Christum crederent; non igitur ex operibus, id est, ex aliquo operum merito, id consecutæ sunt, scilicet ut tanquam reliquiae servarentur, aliis pereuntibus. Sic interpretatur Augustinus, libro de Dono perseverantie.

Alioquin gratia jam non est gratia, nam sequeretur, gratiam non esse gratiam. Id, inquam, sequeretur; quia repugnat gratuitum, et debitum; gratia namque sonat aliquid indebitum: meritum autem omne, ut tale, aliquo modo debitum est. Apostolus loquitur non de quibuscumque operibus sed de iis quæ gratiam omnium preveniant, et proinde ad solas naturæ vires referenda sint. Possunt ipsa opera, quibus aliquid meremur, esse gratuitæ donata, atque ita sanè res se habet in promerendâ vitâ aeternâ. Nam opera quibus eam meremur, à gratiâ Dei promanant; nec alia sunt nostra bona merita quam Dei dona; quemadmodum id declarat synodus Tridentina, sess. 6, c. 16. Quantum autem ad totam hominis salvationem attinet, quam electio respicit; nihil boni meriti eam præcedit, sed ipsa electionis gratia omnium honorum operum ac totius renovationis nostra causa est.

VERS. 7.—Quid ergo? supple, dicemus, vel, quid sequitur ex dictis?

Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. Sensus est: *Judei* justitiam quam quæreabant et sectabantur, et adhuc querunt, non sunt assecuti: quia non eam quæsierunt, nec querunt quemadmodum oportet. Quærunt enim ex operibus, cùm illa solum habeatur ex gratiâ.

Electio autem consecuta est; hebraismus, *electio* pro elecio. Sensus: Sed reliquiae illius populi, quas per gratiam suam Deus elegit, consecutæ sunt justitiam, videlicet ex fide. Reliquiarum electionem intelligi licet ex precedentibus.

Ceteri verò exercitati sunt; cæcitas ex parte contigit in Israel. Exceptis, inquit, reliquis, ceteri Judei, non

cap. 29, v. 10, cuius sensum exprimit Apostolus, non verba.

SPIRITUS COMPUNCTIONIS, seu, ut ait Isaïas, soporis; est somnus altissimus et profundissimus, qui oculorum et aurium omnem sensum adinat, quasi oculi essent acu puncti, excæcati. Hunc Spiritum dedit Deus deserendo eos suæ malitiæ, ut supra.

OULOS UT NON VIDEANT... Hoc sopore lethargo sepulti, nec Christi miraculis, nec prædicatione expergesci sunt; videntes non viderunt, audientes non audierunt. Vide etiam Isaï. cap. 6, v. 10.

VERS. 9.—ET DAVID DICIT : FIAT MENSA EORUM... id est, mensa spiritualis, mensa verbi divini, sacra Scriptura, coram ipsis expansa, quasi mensa, in quâ spiritualiter deliciantur, et eorum anima saginetur, vertatur ipsis in laqueum quo capiantur, et in offendiculum in quod impingant. Hocque contingat illis in RETRIBUTIONEM, in retaliationem, ait divus Chrysostomus, seu justam vindictam suæ punitionis, quia ex sacris Scripturis noluerunt Christum agnoscere.

VERS. 10.—OBSCURENTUR OCULI EORUM... ; per oculos intellige mentem, per dorsum, voluntatem; quasi diceret: Cœlestia nec videant, nec desiderent; sed cœlesti lumine privati, terrena tantum sapient, quærant, mente et corde curvi et ad terram propensi. Et hoc in sensu mystico, secundum D. Paulum. Alius est enim sensus litteralis in Davide.

OBSERVATIO MORALIS.

In his prophetarum verbis prædictur miserandus

solum deserti sunt; verum etiam suâ malitiæ excæcati sunt, ut clarum lumen veritatis Evangelii non videant, imò et indurati, ut videre nolint.

VERS. 8.—Sicut scriptum est (Isaï. 6) : Dedit illis Deus spiritum compunctionis; spiritum stuporis et pertinacie; id est, animum in malo constantem et obstinatum, ut inde nequeat dimoveri; quemadmodum quod clavo affixum est, nigrè potest avelli. Dedit autem Deus hunc spiritum *Judæis*, non immittit animis eorum pertinaciam, sed gratiam non apponendo, et insuper pro meritis occasiones et offendicula ponendo.

Oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. Ita à Deo derelicti sunt, ut quod homini soporato contingit in corpore, patientur in animo; scilicet ut præ stupore nec oculis utantur ad videndum, nec auribus ad audiendum, sic ut non attendant animis ad mysteria salutis per Evangelium revelata: idque ex quo tempore Christus advenit, usque in præsens.

VERS. 9.—Et David dicit (Psal. 68) : Fiat mensa eorum in laqueum, etc.; mensa spiritualis animæ, scilicet mensa legis Dei et S. Scripturæ, quas *Judei* unas reputant delicias et summum suum bonum, fiat eis in scandalum, et in retributionem, id est, in poenam demeritorum, ut scilicet justo Dei iudicio, quia eâ abusi sunt, et quia ex eâ Christum agnoscere noluerunt, jam inde mortem et excæcationem petant, unde vitam et lumen captabant: ita Anselm., Origen. et Cajetan. Vel mensa, hoc est, agnus paschalis, fiat Judeis in laqueum, ut nimirūm occasione paschalis omnes Hierosolymam convenient, ibique à Tito obsideantur, et capiantur; ita enim reipspâ evenisse narrat Josephus, lib. 7 Belli, cap. 17.

VERS. 10.—Obscurantur oculi eorum ne videant, id est, mens eorum subtractione tui luminis ita obtenebretur, ut recto iudicio privati claram ac præsentem veritatem non agnoscant.

(Neuf.)

Judeorum status, usque in hodiernum diem perseverans; quasi ipsorum oculi et aures transpuncta et effossa essent, nec vident nec audiunt; immo sacra Scriptura sit illis in laqueum et in scandalum, quia ipsa abutuntur ad suam perniciem, ita ut tenebras et mortem trahant, unde lucem et vitam deberent trahere. Sed, cheu! quam bene iisdem versibus exprimitur christiani, Deo intidelis, justa punitio! Spiritu soporis, stupiditatis et compunctionis a Deo percuditur; videns non videt, audiens non audit; quasi dormiat, mentem et animum sopitum habet; et hoc a Deo et justè: videre et intelligere noluit; quasi hebes, vectores et exsensus nec videbit, nec intelliget.

Hac ergo cæcitas, sicut induratio, fit ab homine et a Deo: sicut Pharaon prius induravit cor suum, Deus postea cor Pharaonis induravit; ita quia christianus lumen gratiae rejecit, dixitque: *Recede a nobis, viam scientiarum tuarum nolumus*, Job 21, hinc Deus illuminavit palpare quasi in tenebris, et errare quasi ebrium, Job 12, 25. In hoc misero cæcitatibus et voluntariæ surditatis statu, lux ei lucet, non attendit: verbum illi loquitur, non audit; sacra Scriptura sit illi in laqueum et in scandalum, indeque tenebras et errorem trahit, unde lucem et veritatem habere deberet; sacra Eucharistia, mensa spiritualis, sit illi mors et venenum; panis vitae, quo abutitur, fit illi deterioris mortis occasio. Hinc quid accedit? de tenebris ruit in tenebras, de surditate in surditudinem, de morte in mortem; cœlestia nec videns, nec sapiens, terrena tantum videt, sapit et desiderat, mente et animo curvus et ad terram propensus.

Veri christiani conversatio in cœlis est: peccatoris vero dorsum semper curvum est, ejusque conversatio tota in terris.

Hac est peccatoris justa retributio; avertit se a Deo, ut ad creata se converteret; aversus a Deo manebit et ad terram conversus, velut brutum incurvatus. Num et ego ipse sum in hoc miserabilis statu! cœlestia non videns, ad divina surdus, mente et corde curvus in terram. *Ne avertas faciem tuam a me, Deus!* *Ne projicias me a facie tuâ, et Spiritum tuum*, etc. *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.*

Et dorsum eorum semper incurva; nihil cœlestis sapient, sed animo ac desiderio semper terram spectent, res terrenas querant ac desiderent; contrâ quam veri christiani, quorum conversatio in cœlis est, dám ea que sursum querunt ac sapient, non que super terram, Phil. 3, Col. 3.

VERS. 11. — *Dico ergo: numquid sic offenderunt ut caderent?* Absit. Num ita Dei judicio sint execrati Judæi, ut proculs aetum sit de totâ natione, nec speranda: si ulla restitutio? Absit. Judæos non sic offendisse, ut penitus caderent; id est, ut casus irreparabilis, et omnium universalis inde sit secuturus. Neque enim omnino populum Judaicum Deus abjexit, sed reliquias sibi inde servavit, ac ceterorum casu ad tempus ut voluit tanquam occasione conversionis, et salutis gentium.

Sed illorum delicto, salus est gentibus ut illos amuletur. Sensus Apostoli est: Quia præius delicto seu lapsus sive offensâ Judæorum usus est Deus ad magnam quoddam bonum, scilicet ad vocationem et salutem

VRS. 11. — *Dico ergo: Numquid sic offenderunt?* quia dixit execratos esse plerosque Judæos et de illis iniqua esse prophetarum vaticinia, querit an sic cederint, ut eorum casus sit irreparabilis, et sine utili spie aiuando resurgendi.

Absit! inquit; veniet enim tempus, sub finem mundi, quo resipiscant omnes; interim illorum delicto et casu Deus uti voluit, tanquam occasione conversionis et salutis gentium; et conversione gentilium ut voluit ad accendendam Judæorum aëmulationem, ut et ipsi convertantur.

Adorandam sane Dei consiliorum profunditatem! Judæorum casum in incredulitatem permisit, ut apostoli ad gentes prædicationem suam transferrent, et gentiles converterentur; et ut ex gentilium conversione sequeretur Judæorum aëmulatione et imitatio; seu ut Judæi videntes bona sibi promissa et a se neglecta, transferri ad gentiles, illos aëmularentur, et imitarentur.

Itaque ex Judæorum casu, gentilium vocatio et salus; ex gentilium salute, aliquando Judæorum salus et conversio.

VERS. 12. — *Quod si delictum, Græc., ruina, seu casus, Syr., lapsus; quod si lapsus Judæorum fuit occasio divitiarum mundi, seu cessit ac redundavit in spirituales mundi divitias, scilicet in salutem copiosè præstitam gentibus toto orbe diffusis;*

ET DIMINUTIO, rejectio Judæorum non credentium, cessit ad multitudinem gentium convertendam; QUANTO MAGIS PLENITUDO LORUM? supple, erunt divitiae mundi et divitiae gentium, id est: Quantò magis universus Israel in fine mundi credens Christo, ditabit gentes, et ad se imitandum provocabit! Itaque in fine mundi convertentur Judæi credentes in Christum, quoque exemplo trahent ad Christum quotquot supererunt ex gentibus infideles.

Iterum mirare et adora D. Sapientiae profunditatem, quæ omnibus ad suos fines utitur: etiam ex illis, quæ suæ sunt opposita voluntati, suam perficit voluntatem; ex multitudinis Judæorum incredulitate, elicit salutem multitudinis gentium per fidem; sieque paucitas Judæorum credentium facta est opulentia mundi per fidem gentibus communicatam.

gentium, vicissim usurus gentium conversione ad salutem Judæorum. Dùm enim gentes ad fidem vocat, Judæos (sicut per Moysen prædicti) ad aëmulationem provocat; ut qui videant promissa patribus suis facta, et a se neglecta, transferri ad gentes. *Ubi eos amuletur,* id est, ut gentes provocent eos, scilicet Judæos, ad aëmulationem et sui imitationem.

VRS. 12. — *Quod si delictum illorum divitiae sunt mundi.* Si, inquit, delictum sive lapsus Judæorum per occasionem cessit ac redundavit in spirituales mundi divitias, hoc est, in salutem copiosè præstitam gentibus toto orbe diffusis.

ET DIMINUTIO CORUM DIVITIÆ GENTIUM, id est, si cessit ad multitudinem gentium convertendam Judæorum abiecit, quæ factum est, ut tam pauci ex illis fidem suscipient, ex terribilis infidelitate execratis;

QUANTO MAGIS PLENITUDO CORUM? supple, divitiae gentium erunt. Cum videlicet plena eorum multitudine atque universus Israel in fine mundi credet Christo, supple, ditabit, et provocabit, confirmabitque gentes

Hominum itaque malis bene Deus utitur, et ex malo bonum elicit. Hoc edoctus, Dei voluntatem in omnibus adora; in omnibus et ex omnibus gloriam Dei spera, et exspecta; quantūcumque res videantur labefactata, ex illis suam Deus gloriam elicit et aliquod bonum, et ob hoc bonum consolare et Deum lauda.

VERS. 15. — VOBIS ENIM DICO GENTIBUS... Syr., vos autem alloquor, gentes, etc. Ad gentiles, seu potius ad Christianos ex gentibus conversos sermonem dirigit, eosque monet Judæis incredulis compati, illos non spernere, immo ipsorum conversionem verbo et exemplo satagere, ad hocque gentiles suo provocat exemplo. Vobis itaque dico, gentiles, quod quamdiu vester apostolus ero, apostolatus mei ministerium verbis, exemplis et miraculis honorificabo.

VERS. 14. — SI QUOMODO AD AEMULATIONEM PROVOCEM...; ut hoc quasi stimulo Judæos excitem ad aemulationem vestri, siveque vestro provocati exemplo, ad Christum convertantur saltem aliqui, plenitudine eorum ad aliud tempus reservatâ. D. Paulus suum ministerium tribus honorificavit, ait D. Thomas, 1º moribus, multâ præcipue patientiâ; in omnibus exhibeamus nos..., 2 Cor. 6, 4; 2º gratis et sine sumptu ubique prædicando, 1 Cor. 9, 18; 3º maximâ omnium Ecclesiarum sollicitudine, 2 Cor. 11, 28.

Ilis tribus ministerium suum honoret minister Christi: sit sanctus, gratis ministret, sit sollicitus. D. Paulus Judæos fratres et contribules suos in ordine ad salutem æternam diligit; in illis nullam nisi pro cœlesti gloriâ desiderat aemulationem. Sie omnes Christi ministri suos sive parentes, sive amicos diligent.

VERS. 15. — SI ENIM AMISSIO EORUM RECONCILIATIO EST... Græc.: Si enim abjectio, id est, si rejectio majoris partis eorum fuit occasio reconciliationis gentium, per totum terrarum orbem diffusarum; QUE ASSUMPTIO, id est, quid erit illorum conversio, eorumque ad fidem assumptio, seu adjunctio?

Nisi vita ex mortuis? id est, perinde erit ac si mundus ex una sui parte mortuus, integrè reviviscat; illorum ergo, et vos et ego debemus optare conversionem.

ad se imitandum; maximè cum multi ex Israelitis ab infantia in sacris litteris versati, cum Eliâ et Henoch per orbem prædicabunt et Christum è Scripturâ efficaciter et clare Judæis demonstrabunt.

VERS. 15. — Vobis enim dico gentibus: etc., id est, laudo, honorificè peragam, illustrabo et exornabo prædicationem Evangelii apud gentes: ut spartam quam nactus sum, quæque mihi commissa est, hanc exornem. Condecorabo, glorificabo tam verbis quam factis.

VERS. 14. — Si quo modo ad aemulandum provocem carnem meam, puta Judæos, qui mihi secundum carnem cognati et consanguinei sunt. Sic autem loquitur, ut quodam naturæ vinculo obstrictum se significet ad promovendam Judæorum salutem. Nam ideo gentium sum Apostolus, ut nimis hoc meo apostolatu apud gentes, provocem Judæos ad sanctam quædam aemulationem, ut scilicet ipsi, tam me, quam gentes quas converto, imitentur in fide, et zelo Christi.

Et salvos faciam aliquos ex illis. Dicit aliquos, sciens suo tempore non futurum ut admodum multi ex eis ad salutem adducantur, plenitudine videlicet in aliud tempus reservatâ.

VERS. 16. — QUOD SI DELIBATIO SANCTA EST, ET MASSA... Græc.: Quod si primitiæ; Syr.: Sed si primitiæ sanctæ. Duabus metaphoris ostendit non aspernendos esse Judæos, nec fugiendos, immo sperandam illorum conversionem, et ad hoc laborandum, utpote qui legalem et naturalem quamdam habent sanctitatem, verumque sperandi locum, in quo cumque sint statu; et consequenter possunt converti, Christique fidem amplecti. Prima metaphora sumitur à primitiis, seu ab ea oblatione quæ fiebat de frugibus maturis, et quæ totam massam sanctificabat morali quâdam aestimatione, ita ut reliquum, v. g., frumenti coquere, et ex eo vesci licet; secunda sumitur à radice, quæ ramos sanctificat; quasi diceret: Apostoli et primi discipuli, Christianorum primitiæ, sancti sunt, et Evangelium amplexi sunt; ergo, etc. Patriarchæ, prophetæ, patres Judæorum sancti sunt; ergo, etc.

Hoc loco Calvinus abutitur ad probandum pueros Christianorum baptismo non egere, sed malè: non enim loquitur hic Apostolus de sanctificatione, que reddat amicos Dei, sed de sanctitate metaphoricâ, quæ Deo consecrat et appropriat; sicut locus, vestis, pecunia dicitur sancta. Alioquin eodem argûmento probaretur etiam adulstos Christianorum filios, immo omnes Judæos esse sanctos, utpote sanctorum filios, et consequenter nec baptismô, nec aliis Sacramentis indigere.

Hoc ergo tantum probat, apostolos et patriarchas Judæis quamdam suæ sanctitatis umbram conferre, quæ dat locum sperandi veram sanctitatem, et ideò nec sunt spernendi, nec fugiendi, sed illorum salus speranda, et ad hoc laborandum. Quis de proximi salute desperet? præcipue de salute Christiani, in sanguine Christi per baptisum sanctificati? Quis è contra proximi sui, quantūcumque peccatoris, salutem non speret, et ad illum convertendum, verbo, oratione, exemplo non labore, cum tantum jus ad sanctitatem habeat in sanguine Christi? In hoc ergo pretioso sanguine confisi, oremus, laboremus pro peccatorum conversione et salute.

VERS. 17. — QUOD SI ALQUI EX RAMIS FRACTI SUNT...

VERS. 15. — Si enim amissio, abjectio, reprobatio eorum, etc., si Judæorum abjectio cessit mundo ad peccatorum remissionem: quid mundo conferet eorum assumptio, nisi justificationem, que est vita ex mortuis? q. d.: Si Judæorum incredulitas et abjectio, gentibus et universo orbi attulit occasionem reconciliationis, quia videlicet à Judæis repulsa ad gentes pertransiit: quam gaudenda res erit, si etiam ipsi Judæi rursum assumantur ad fidem? Videlicet perinde erit, ac si mortuus quis ad vitam revocetur.

VERS. 16. — Quod si delibatio sancta est, et massa. Hæc metaphora desumitur ab eo quod in lege fiebat: ubi Deo oblatis, et per hoc sanctificatis frumenti primitiis, ut præcipitur Num. 15, quæcumque massa postea fieret ex eo frumento, reputabatur sancta. Sic igitur si patriarchæ, qui sunt velut primitiæ populi Judaici, sancti fuerint: etiam populus ipse ex illis progenitus, reputabitur sanctus: ita Chrysostomus.

Et si radix sancta, et rami, id est, si patriarchæ, ex quibus velut radice processit arbor Judaici populi, sancti sunt: ipsa etiam arbor cum ramis suis, id est, populus Judaicus sanctus erit.

Quod si quidam ex ramis arboris Judaicæ fracti et revulsi sunt ab arbore, id est, à fide et à justitiâ parentum. Patriarchæ enim in Christum venturum cederunt; posteriores autem Judæi præsentem non receperunt.

TU AUTEM CUM OLEASTER ESSES..., id est : Tu autem, ô gentilis, cùm essem olea sylvestris et infruetiosa, id est, ex radice infideli et idololatræ, ex quâ nullum divinæ gratiæ succum poteras attrahere; INSERTUS ES IN ILLIS, id est, insitus es inter ramos illius arboris, cuius trunca et radix sancta; ET SOCIUS RADICIS..., et factus es particeps radicis, et succi pinguis, quem naturales rami sugunt ex radice oleæ: id est, per fidem insertus corpori Ecclesiæ, unâ cum fidelibus Judæis participas eundem spiritum fidei et gratiæ quem habuerunt SS. patriarchæ.

VERS. 18. — NOLI GLORIARI ADVERSUS RAMOS..., fractos scilicet, multò minùs adversus ramos adhaerentes.

QUOD SI GLORIARIS..., id est, quòd si illis insultare tibi subrepat, dicetur tibi, quòd tu, qui ramus es insitus, non sustentas radicem, nec in eam succum traxis, sed è contra radix Judaica te sustentat et ab ea succum fidei christianæ, inò Christum ipsum acceperisti; ideo adversus Judæos non debes gloriari, sed erga illos humiliiter te gerere.

Abraham, Isaac, Jacob, patriarchæ, prophetæ, apostoli Judæi fuerunt; illi autem sunt radix olivæ. Sumus enim superœdificati super fundamenta apostolorum et prophetarum. Hinc salus ex Judæis est, Joan. 4. Ne illis itaque insultemus; radix nostra sunt, ab illis fides et salus nostra; quin potius illis compatiamur, pro illis oremus, pro nobis timeamus, ne fortè et nos cadamus. Nihil nobis debent patriarchæ; nos illis multùm debemus, et consequenter eorum filii propter illos.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Ecclesia Dei est oliva, quia arbor pulchra et fructuosa.

VERS. 17. — Quòd si aliqui ex ramis (ex Judæis) fracti sunt, Græcè, defracti sunt, scilicet ab arbore, puta à suâ radice, scilicet à fide et justitiâ suorum parentum exciderunt, eò quòd fidem, quam in Christum venturum habuerunt, in eum veniente abjecerunt. Reprimit gloriationem et fastum gentilium adversus Judæos, persistens in metaphorâ radicis, arboris, et ramorum; et Judæicum quidem populum, quatenus instar arboris surrexerat ex sanctâ radice majorum, eamque generis nobilitatem retinebat. Quod si, inquit, aliqui Judæorum recesserunt à sanctâ societate sui populi, tanquam rami fracti ab arbore bonâ, cuiusmodi est oliva.

Tu autem (ô popule gentilis) cùm oleaster essem, insertus es in illis; cum prius essem oleaster, id est, populus profanus et infidelis, ex profanis et infidelibus criundus; nuper insitus es olivæ in illis, id est, inter illos, scilicet oliva: ramos in arbore manentes.

Et socius (particeps) radicis et pinguedinis olivæ factus es, puta fidei, gratiæ et pinguedinis Spiritus sancti, quam Judæorum parentes habuerunt, maximè Abramam Pater creditum, ejusque posteri, qui fuerunt Ecclesia Dei. Hæc enim est oliva.

VERS. 18. — Noli gloriari adversus ramos (jam fractos, puta contra Judæos incredulos). Quod si gloriaris, etc.; quasi dicat: Si tu, ô gentilis fidelis, insultas

fera; hujus olivæ radix sunt patriarchæ, prophetæ, apostoli; pinguedo hujus olivæ est abundantia gratiæ Spiritus sancti, quam habuerunt præ omnibus apostoli. Unusquisque Judæus fidelis hujus olivæ ramus erat; plerique fracti sunt per suam infidelitatem: nos gentiles, per fidem, in illorum locum inserti sumus, patriarchis associati, apostolorum socii, participes gratiæ, etc. Ob hoc gratias agamus Deo; ob hoc in Domino gloriemur; at ne gloriemur adversus Judæos, ne despiciamus ramos fractos, etc. Sic cùm aliquem cadere aut cecidisse cernis, illi compatere, ora pro ipso, time pro te; timens et humiliatus roga pro te, dicens: *Conserva me, Domine, quoniam defecit sanctus.*

VERS. 19. — DICES ERGO: FRACTI SUNT... Sed dices fortè, hincque gloriandi ansam accipies: *Fracti sunt rami naturales, ut ego gentilis eorum loco insererer, sieque me Deus prætulit illis.*

VERS. 20. — BENÈ, PROPTER INCREDOLEITATEM... Græcè pulchrè, id est, rectè dicas; concedo quod dicas, fracti sunt ut tu inseraris: sed memento quòd propter incredulitatem fracti sunt. TU AUTEM FIDE STAS: id est, per fidem et propter fidem oleæ insertus es, et in cùm nunc stas; NOLI ALTUM SAPERE.. Græc.: *Ne efferraris animo; Syr.: Ne effertor mente tuâ, id est, ne propterea superbias ac glorieris, sed potius time, quia fides quâ oleæ inhæres non te sic agglutinat quin possis excidere; time ergo ne propter infidelitatem excidas ab eâ, sicut et illi.*

Hinc benè contra Calvinum infertur quòd fides possit amitti, cùm Apostolus hujus amissionis timore reprimat gentilium arrogantiam.

VEBS. 21. — SI ENIM DEUS NATURALIBUS RAMIS... Si enim Deus Judæos, naturali origine, à sanctâ patriarcharum radice ortos, propter infidelitatem cadere permisit, et ob eam ab Ecclesiâ expulit, quantò magis id timere debet gentilis insititus, si fidem humilitate non servet! Hinc collige quòd humilitas sit

Judeo infideli, respondebitur et dicetur tibi, te tantum insertum esse radici, id est, fidei et ecclesiæ sanctorum patriarcharum, prophetarum et apostolorum, qui omnes Judæi fuerunt, ab eâque te omnem gloriam et utilitatem sugere, idque gratis: ideoque rursus excidi posse; ut et rami naturales, id est, Judæi, ob superbiam effracti et evulsi sunt.

VERS. 19. — Dices ergo, etc.: id est, ad hoc Deus permisit Judæos à fide excidere, ut ego ad fidem intrarem. Quasi dicat: Fracti sunt et rejecti Judæi ab Ecclesiâ; unde factum et consecutum est, ut ego gentilis Judæorum vice illi aggregarer et insereret.

VERS. 20. — Benè et rectè dicas, probo quod dicas, illos fractos, et te insitum esse: inò fractos illos ad hoc, ut tu inseraris. Sed scito, quòd propter incredulitatem fracti sunt. TU AUTEM FIDE STAS. Sensus est: Tu autem non tuo opere, sed per fidem insitus in saeculum olivam, eadē fide adhuc in illâ stas, id est, manes et consistis: sicut illi, contra quos gloriaris, aliquando stererunt.

Noli altum sapere (id est, superbire), sed time. Caveto, inquit, ne superbias, ne animo efferraris propter hoc quòd fide stas in olivâ: sed time ne aliquando per intidelitatem ab eâ excidas, sicut illi exciderunt. Gluten enim, quo radici et oleæ jam dictè uniris, scilicet fides, non est ita firma, quin ab eâ

fidei custos; Christo per fidem et gratiam adhæremus, fidei autem et gratiae custos est humilitas: itaque timeamus, humiliemur, cum timore et humilitate Deo gratias agamus.

VERS. 22. — VIDE ERGO BONITATEM ET SEVERITATEM DEI, ut cum timore et humilitate Deo gratias agas, ex una parte Dei severitatem in incredulos præ occupatis habe, et ex aliâ parte, Dei bonitatem in te, qui credidisti.

SI PERMANSERIS IN BONITATE, id est, si hanc Dei in te bonitatem studeas retinere; non tantum in fide perseverando, sed et secundum fidem piè vivendo, divine bonitati correspondendo; ALIOQUIN ET TU EX CIDERIS, id est, et tu amputaberis et decides ab oleâ, id est, Ecclesiâ.

OBSERVATIO MORALIS.

Fidei omnia debent in bonum cooperari et peccata et gratia; aliorum peccata nos debent humiliare, gratia nobis exhibita debet nos in Dei amorem accendere; severitas Dei in peccatores debet nobis timorem incutere, benignitas Dei in nos debet gratos, fideles, perseverantes reddere. Cum ergo aliquem cadere videmus, timeamus casum, compatiamur eadenti, oremus pro illo; ille hodiè, ego cras. Quid de me foret in tali occasione, in talibus circumstantiis? Gratias Deo, quod non ceciderim. Dei bonitatem in nos attentes tot et tantas conferentem gratias, grato et humili simus animo, Deum amemus, laudemus, colamus, in ejus amore et cultu perseveremus. Perseverantia, ut ex hoc textu patet, certissimum est prædestinationis signum; at de quo nemo certus, ut etiam hinc patet.

VERS. 23. — SED ET ILLI, SI NON PERMANSERINT... Sed et Iudei, si suam perfidiam deserant, velintque credere, rursus inserentur in hanc oleam Ecclesiæ.

POTENS EST ENIM DEUS..., et nihil ipsum præter incredulitatem impedit, quin iterum inserat.

VERS. 24. — NAM SI TU EX NATURALI..., quasi diceret: Hoc Deo non tantum possibile, sed et natura

scilicet facileius. Nam si tu, gentilis, ex idololatrâ gentilitate, quasi ex sylvestri et agresti oleâ excisus es; et CONTRA NATURAM, hujus oleastri, INSERTUS ES IN BONAM OLIVAM ECCLESIE. 1º Est contra naturam quod oleaster in oleam inseratur, seu est contra morem agriculturæ quod arboris male ramus inseratur in bonam, è contra surculus bonae inseritur in truncum male. 2º Est contra naturam quod oleaster insitus ferat fructum olivæ; illud enim quod inseritur, crescit et fructus fert sibi proprium. Nos tamen gentiles per baptismum in Christo sumus insiti, ut christianos fructus habeamus.

QUANTO MAGIS II, QUI SECUNDUM NATURAM, id est, qui secundum naturalem propagationem à sanctis et fidelibus patriarchis prognati sunt, et consequenter sunt naturaliter de populo Dei; quantò magis, inquam, rursus inserentur sue olive pristinae, si suam desertant perfidiam, ut credant in Christum!

OBSERVATIO MORALIS.

Ex dictis collige quod sieut de Dei bonitate nunquam presumendum est, sic de nullius hominis salute nunquam desperandum. Nunquam presumendum, quia, ut ait D. Chrysost., abusus gratiae tremendum est: nam ob hoc ipsum quod bonus factus est erga te Deus, timendum tibi; non enim immota tibi bona manebunt, si torpescere volueris (id est, si non feceris quæ divine bonitati dignè corraspondent). Hæc addidi verba.

Nunquam de cujuspam salute desperandum, quia Deus omnipotens est et de lapidibus potest suscitare fideles, id est, de obduratis facere contritos. De nullius principiū christiani salute desperandum, quia gratia ipsi per baptismum collata connaturale quoddam salutis est principium; connaturalem ei tribuens salutis facilitatem; per hanc gratiam factus est membrum Christi, membrum Ecclesiæ; licet autem per peccatum hoc membrum mortuum sit, Christo tamen facile est illud per gratiam suam resuscitare, illudque suo Spiritu iterum animare. Si barbaros, Turcas et infideles

manseris. Hinc enim patet primò, quod perseverantia certum est signum et causa electionis et prædestinationis ad salutem et gloriam æternam. Secundò, hinc patet, quod de perseverantiâ hæc nemo sit certus.

Alioquin et tu excideris, id est, tu qui modò ramus es olive per Dei vocantis bonitatem, si in eâ bonitatē non permanseris, sed per infidelitatem recesseris; et ipso excideris, amputaberis, ac decides ab arbore solemnis electe.

VERS. 25. — Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur, hoc est: atque è diverso Iudei, si relata infidelitate fidem suscepint, eo ipso rursus inserentur arbori olivæ.

Potens est enim Deus iterum inserere illos. Potens, non nudam Dei potentiam, sed et actuū effectumque significat.

VERS. 24. — Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam. Sensus: Nam si tu, homo gentilis, excisus es ex oleastro, cuius eras ramus naturalis, utpote secundum carnem ex ejus radice propagatus; et tamen contra naturam hujus tuae originis, per Dei potentiam insertus es in bonam, pulchram et veram olivam.

Quanto magis ii, qui secundum naturam inserentur sue olive? Quanto magis, inquit, per eamdem Dei

In te autem bonitatem Dei. Vide, inquit, Dei erga te benignitatem: quâ scilicet te populum gentilem sine ullis tuis meritis ad Evangelii gratiam efficaciter vocavit.

Si permanseris in bonitate, non tuâ, ut quidam exponunt; sed Dei: hoc est, in eo ad quod Dei bonitate seu benignitate vocatus es atque adductus. Quasi dicit: Si perseveraveris in fide et justitia. Si per-

suâ gratia convertit, quantò facilius christianum peccatorem, sed pœnitentem convertet! Ne desperes itaque, christiane peccator, quicumque sis; Deus omnipotens est, nec ullum est peccatorum barathrum ex quo te non valeat extrahere. Deus ex infidele te fidem fecit in baptismo; ex paganis facit quotidiè Christianos; quantò facilius ex christiano peccatore, sed dolente et converti volente, faciet verè fidem! Infidelium conversio est Christianorum conversionis quasi pignus. Hinc itaque ad pœnitentiam animemur.

VERS. 25. — NOLO ENIM VOS IGNORARE, FRATRES, MYSTERIUM. Syr., *hoc arcanum*. Redit Apostolus ad futuram Judæorum reconciliationem, de quâ cœpit, v. 11, et quam interrupit ad reprimendam gentilium superbiam. Addit ergo jam dictis :

Vos, ô christiani gentiles, scire velim arcanum hoc Dei consilium; *mysterium*, apud Græcos, quidquid arcanum.

(UT NON SCITIS VOBIS IPSIS SAPIENTES), Græc.: Ut non sitis apud vos ipsos arrogantes, id est : Hoc autem dico ad deprimendam vestram arrogantiam, seu ne de vestrâ fide superbiatis, vobis meti tipis placentes, et quod divinum est, vobis tribuentes.

QUIA CÆCITAS, Græc., *obduratio*; Syr., *obcæcatio cordis*; hoc ergo mysterium est, quod cæcitas et obduratio, non omnium, sed maximæ partis Judæorum, Dei permissione accidit.

DONEC. Græc., *usquequò*; Syr., *usquedum*, id est : Et durabit hæc cæcitas Israel, donec in Ecclesiam

potentiam Judæi, qui secundum naturam sunt, id est, qui sunt rami naturales olive, iterum eidem suæ olivæ inserentur, sic ut insiti coalescant?

VERS. 25. — Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsi sapientes. Hoc dico ad deprimendam arrogantiam vestram; ut ne insolescatis, placentes vobis ipsi.

Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, Græcè : Quod obduratio ex parte Israeli facta est. Quod ait : Nolo vos ignorare, pro eo quod dicaret, scire vos volo, docet aliquando verè futurum esse, aperiens mysterium, id est, rem eatenùs arcana et paucis cognitam. Probat hic Paulus id quod dixit, non ita Judæos esse exclusos ab Ecclesiâ et regno Dei, quin rursus illi inseri possint, ex eo, quod de facto rursus illi inserendi sint post conversionem et insitionem gentium. Idque Apostolus vocat *mysterium*, id est, mirabile, arcana et stupendum Dei judicium, dispositionem, providentiam, permissionem et ordinationem, quâ factum est et consecutum, ut misso Christo primo Judæi excæcentur, hoc consilio, ut gentes vocarentur ad salutem, ac deinde omnes Judæi illuminarentur, crederent, et salvarentur. Contigit autem Israeli cæcitas ex parte non exigua vel mediocri, sed multò maximâ.

Donec plenitudo gentium intraret. Sensus: Donec multitudo gentilium populi ex omnibus mundi partibus, secundum predictiones propheticas, collecta fuerit ad fidem, vel intraverit in Ecclesiam fidelium; q. d. : Cæcitas erit in Israel, donec numerus eorum, qui ex gentibus credituri sunt, plenè compleatur, intretque in ovile Christi.

Vers. 26. — Et sic omnis Israel salvus fiet, id est, salvus erit, salvabitur. Gregorius papa, non omnes sed multos ex Judæis qui tunc in infidelitate remanserint, ad cognitionem veritatis reddituros affirmat. *Omnis Israel*, id est, penè omnes, plurimi ex singulis tribibus Israel, exceptâ una tribu Dan, in fine mundi convertentur et salvabuntur. Excipio tribum Dan,

introierit numerus eorum qui ex gentibus credituri sunt.

VERS. 26. — ET SIC OMNIS ISRAEL SALVUS FIET; Syr.: Et tunc, etc., cum completus fuerit gentilium conversorum numerus, tota Judæorum natio convertetur ad fidem, et ad salutem veniet.

SICUT SCRIPTUM EST..., Isai. 59, 20 : VENIET EX SION, id est : Ex tribu Juda, et ex familiâ David, habitante in Sion, nascetur Christus, qui omnem impietatem auferat à posteris Israel.

VERS. 27. — ET HOC ILLIS A ME TESTAMENTUM; Syr. : Et tunc habebunt fœdus illud quod à me est, cum remiserim ipsis peccata eorum; seu, hoc est fœdus quod cum ipsis pepigi, et quod complebo, cum abstulerem peccata eorum, per baptismum, scilicet, et pœnitiam. Ex hoc Apostoli loco et ex Malach. 4, v. 5 et 6, statuitur traditio de futurâ Judæorum conversione, in fine mundi, tuncque ex utrâque gentium et Judæorum plenitudine conflandam unam et perfectam Ecclesiam.

VERS. 28. — SECUNDUM EVANGELIUM QUIDEM INIMICI...; Syr. : Cæterum in Evangelio hostes sunt propter vos, in electione autem dilecti propter patres. Qui Judæi, quantum attinet ad Evangelium Christi, quod rejiciunt, sunt quidem hostes Dei et Deo exosi; PROPTER vos, et hoc, vestro bono, ô gentiles, ut scilicet illud Evangelium vobis annuntietur.

SECUNDUM AUTEM ELECTIONEM, quantum verò spectat ad electionem, quâ Deus olim Judæos in populum

quia ex hâc nulli signantur, inter 144 millia signatorum ex duodecim tribubus Israel, Apoc. 7. Unde multi putant Danitas adhæsuros contribuli sui Antichristo. Sanè S. Hippolytus et multi alii docent quod Antichristus præcipuos sectatores et propugnatores habebit Judæos. Ergo omnes omnino Judæi in fine mundi non convertentur ad Christum.

Sicut scriptum est (Isa. 59) : Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob, puta ab Israel. Jacob enim ab angelo vocatus est Israel, Genes. 32, q. d. : E gente Judaicâ, atque ex ipsâ regiâ stirpe Davidis (nam Sion erat civitas David, ac sedes regni) nascetur liberator ac salvator, scilicet Christus, qui auferat ac aboleat peccata populi progeniti ex patriarchâ Jacob. Quæ peccatorum illius populi abolitio cùm peracta non sit in primo Christi adventu per ipsius et apostolorum ejus prædicationem (tunc enim sole reliquiæ servatæ sunt, cæteri excæcati), relinquitur, introductâ gentium plenitudine, expectanda.

VERS. 27. — Et hoc illis à me testamentum, etc. Sensus: Et hoc illis erit à me testamentum, hoc fœdus quod cum eis feriam, hæc promissio : quod aboluturus sim peccata eorum : quasi dicat, in eo testamentum hoc implebitur, quod auferam peccata, non aliquorum è populo, sed ipsius populi. Cum abstulerit Deus peccata eorum, in fine scilicet mundi, ut ait S. Chrysost. et S. August., per prædicationem Eliæ et Henoch, ut patet Malach. 4 et Apoc. 11.

VERS. 28. — SECUNDUM EVANGELIUM QUIDEM (cui adversantur Judæi) inimici sunt, Dei, propter vos, ut vos, ô gentes, hæc occasione recipiatis prædicationem et fidem. Urget, repetit, et inculcat hoc Apostolus, ut gentes beneficium Evangelii, sibi occasione Judæorum præstitum agnoscant, ideoque illis, licet incredulis, non indignentur, sed commiserentur.

SECUNDUM ELECTIONEM AUTEM CHARISSIMI (sunt) propter patres, eorum, id est, sanctos patriarchas, quos supra primitiarum et radicis nomine significavi ; quo-

elegit, Deo sunt CHARISSIMI PROPTER PATRES eorum, quibus promisit se Deum fore seminis eorum, Genes. 17, 7, et Deuter. 4, 51.

VERS. 29. — SINE PÆNITENTIA; Græc., *impenitibilia*; Syr.: *Non enim revocat Deus donum suum. Immutabilia enim sunt Dei dona et promissa absolute, et sine conditione facta; talis est autem missio Dei patriarchis facta, quod nunquam penitus abjecit eos, nec extinguet gentem; sed recordabitur fœderis quod pepigit cum Abraham, Isaac et Jacob, Levit. 26, 42, 45, etc.*

VERS. 30. — SICUT ENIM ALIQUANDO ET VOS NON CREDIDISTIS...; sicut enim, vos, ô gentiles, aliquando eratis increduli, occasione verò incredulitatis Judæorum, per Dei misericordiam adducti estis ad fidem. D. Chrysost. sic habet: *Quemadmodum enim et vos quondam increduli fuistis Deo, nunc autem per illorum incredulitatem misericordiam adepti estis, sic et isti nunc increduli facti sunt, ob id quod vos misericordiam consecuti estis, ut et ipsi misericordiam consequantur.*

VERS. 31. — ITA ET ILLI NUNC NON CREDIDERUNT..., id est, ita vicissim Judæi nunc sunt increduli.

In MISERICORDIAM VESTRAM; Græc., *misericordiae vestre*; nolunt credere quod Dei misericordia per Christum ad vos, gentiles, pertineat, seu quod Deus velit gentilium misereri. Vel nolunt credere misericordiae Dei vobis factæ per Christum; id est, fidem et gratiam Christi rejeccerunt. At is erit aliquando exitus; ET ET IPSI, exemplo vestro provocati, et occasione

rum fides et pietas ita Deo placuit, ut promiserit se Deum fore seminis eorum post eos, Genes. 17 et Deuter. 4.

VERS. 29. — *Sine pœnitentia enim, etc.* Sine pœnitentia, quasi dicas, *impenitibilia*, immutabilia, id est, talia quorum nec possit nec debeat pœnitere cum qui dedit aut promisit. Loquitur Apostolus de promissis et vocacione que ex electione procedunt, id est, is que facta sunt absolute et sine conditione. Hae quippe sunt immutabilia; nec fieri potest ut Deus hominum peccatis offensus, id quod semel absolute promisit aliquando retraret. Ejusmodi fure promissiones Abrahæ et Davidi factæ, de Christo nascituro: et propheticæ predictiones de certo tempore quo nasciturus esset. Unde falluntur Judæi dicentes adventum Messiae, ultra quam prædictum est, diffiri propter ipsorum peccata. Numquid enim iniqtitas iliorum fidem Dei evanabit? Ita docet hæc sententia Paulus, non obstante pertinaci infidelitate, et alii peccatis populi Judaici, certissimè ac suo tempore futurum, ut Deus impleat promissa, servetque testamentum seu pactum quo pollicitus est se ablaturum ejusdem populi peccata.

VERS. 30. — *Sicut enim aliquando et vos (ô gentes) non credidistis Deo, Græcè, increduli fuistis. Nam plus est incredulum esse, quam non credere. Gentiles ante Christi adventum erant sine Deo in hoc mundo, Ephes. 2.*

Nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum, propter incredulitatem fracti sunt. Significatur pertinacia non credendi, etiam visus vel auditus idoneis documentis: quod propriè vitum erat Judæorum, de quibus ait Dominus: *Nunc autem et viderunt et oderunt*, Joan. 15. Nota, Apostolum non dicere: Nunc autem credidistis: sed, misericordiam consecuti estis: ut intelligant, quod crediderint, esse misericordia Dei fidem largientis.

VERS. 31. — *Ita et isti nunc non crediderunt in*

vestra fidei, tandem in Christum credant, eamdemque vobiscum misericordiam consequantur.

VERS. 32. — CONCLUSIT ENIM DEUS OMNIA; Græc., omnes; Syr., omnes; Græc., *in incredulitatem*; Syr., *in inobedientiâ*. Mira conclusio, que omnes debet humiliare, et concordes facere, omnesque ad Dei misericordiam magnificandam inducere.

OMNIA, id est, omnes homines, tam gentiles quam Judæos, Deus permisit in infidelitatem successivè diligere, et in illâ, velut in carcere, seu, ut ait D. Thom., sicut in quâdam erroris catenâ, concludi; unde sine Christi gratiâ nullus posset egredi, **UT OMNIA DEUS MISEREÂTUR**, suamque misericordiam universo patet-faciat orbi.

Ut hanc infidelitatis successionem intelligas, initio mundi, omnes in verâ religione vivebant; gentiles primò in idolatriam delapsi sunt: Deus per Abraham, deinde per Moysem, fœdus cum Judæis inicit, ipsique verum Deum coluerunt. At postmodum Christum et Evangelium repulerunt, illorum incredulitatis occasione ad gentes delatum est Evangelium; gentes in Christum crediderunt, verumque Deum colunt; Judæi verò rejecti sunt à Deo. Circa finem seculorum gentes à fide deficient, ut Apostolus docet secundæ Thess., cap. 2, v. 3; Judæi verò tunc fidei doctrinam recipient; tandem uterque populus ad Christum converteretur, ad invicem reconciliabitur, et unam confabat Ecclesiam. Hinc exclamat Apostolus :

VERS. 33. — O ALTITUDO DIVITIARUM, SAPIENTIE ET *vestram misericordiam*, id est, increduli fuerunt vestre misericordie. Credere enim noluerunt Judæi beneficium Dei per Christum ad gentiles pertinere. Nam vestram misericordiam intelligit misericordiam Dei erga vos. Hanc enim Judæi gentibus invidebant.

Ut et ipsi (Judæi) misericordiam consequantur; non solum consecutionem, sed et causam finalē hic denotat: sicut et in eo quod sequitur; ut omnium misereatur. Hoc quidem loco causam finalē non incredulitatis Judæorum, sed promissionis divine. Sicut vos gentiles aliquando increduli Deo, licet nulla vobis factæ essent promissiones, tamen misericordiam consecuti estis, et adducti ad fidem occasione incredulitatis Judæorum: ita vicissim de Judæis quibus facta sunt à Deo promissiones existimandum est, ut et ipsi manifestam et insignem Dei misericordiam, adducant eos ad fidem, aliquando experiantur. Hæc cōdicuntur, ut neutri alteris exprobrent, sed utrique parem experti misericordiam, unanimes, uno ore Deum salutis auctores collaudent.

VERS. 32. — *Conclusit enim Deus omnia, etc.* Conclusit, id est, concludi permisit, Deus omnes sub peccato et sub incredulitate. Peccator enim peccato, quasi saxo, vel carcere clauditur; quia ex eo sine Dei gratiâ egredi nequit. Concludit Apostolus totam hanc disputationem suam coptam cap. 9, scilicet omnes homines tam Judæos quam gentes esse peccatores, et sub peccati jugo concludi, atque indigere gratiâ Dei et Christi.; q. d.: Deus tam Judæos quam gentes tenebris longe infidelitatis successivè, et vicissim concludi permisit, ut eos ad fidem et gratiam suam vocaret, ac liberaret, itaque gloriosam suam misericordiam omnibus patelaceret.

VERS. 33. — *O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei! Altitudo profunditatem hic significat. Sensus est: O quam profunda et humanis sensibus imperscrutabilis est copia seu magnitudo tam sapientie quam scientie Dei!* Apostolus hic divine misericordiam

SCIENTIE DEI ! Græc., ô profunditas ! etc. ô profundum ô abyssalem profunditatem ! βάθος, idem ac abyssus. *Divitiarum*, et sapientie, et scientie Dei ; Græc. et Syr. haec tria per copulam sic distinguunt.

Tria itaque negat Apostolus posse penetrari. Primi divitias bonitatis divinæ, id est, abundantiam seu magnitudinem divinae misericordiae, gentilium primò, deinde Judæorum infidelitatem patienter perseverantis. Secundò sapientiam, quā res sic ordinavit, ut vicibus ageretur ; Judæorum casus esset gentilium salus, et Judæorum in illos invidia, esset Judæorum salus. Tertiò scientiam, quā distinctissimè novit omnia futura : Judæorum rejectionem, gentium adoptionem, Judæorum re-assumptionem, gentium defectionem, utriusque populi æternam reunionem.

QUAM INCOMPREHENSIBILIA SUNT JUDICIA..., seu decreta, ET INVESTIGABILES, Gr., *impervestigabiles*, VIÆ, id est, rationes et modi quibus illa exsequitur. Hæc nullus, nec angelus, nec homo scrutando comprehendere poterit.

VERS. 54, 55.— QUIS ENIM COGNOVIT SENSUM DOMINI ? AUT QUIS CONSILIARIUS..., AUT QUIS PRIOR DEDIT ILLI ? Hæc tria tribus supradictis opponit, ait Theodoreetus : *Scientia, quis cognovit...? sapientia, quis consiliarius...? divitiae, quis prior dedit illi?* Quis cognovit mentem (νοῦν) Domini ? quis ejus consilii participes fuit ? Reges terreni consiliarios habent, qui ipsorum secreta nōrunt ; Deus autem, Rex regum, ad sua consilia neminem admittit ; id tantum novimus quod nobis revelare dignatur. Quis dedit Deo, quod ab eo priùs non acceperit, unde remunerationem debeat exspectare ? nullus.

VERS. 56. — QUONIAM EX IPSO, ET PER IPSUM, ET IN IPSO... *Ab ipso*, tanquam auctore ; *per ipsum*, ut conservatorem ; *in ipso*, seu, ut in Græco, ad ipsum, εἰς αὐτὸν, tanquam ad finem ultimum, IPSI GLORIA IN SECULA, AMEN. Cornelius à Lapide, et post ipsum Ti-

die, de quā præcessit, non minùs quam sapientia abyssum admiratur. Per divitias accipit hic Paulus magnitudinem misericordiae Dei, quā nos divites fecit in omnibus donis gratiæ et gloriæ ; q. d. : O profundam misericordiam, sapientiam et scientiam Dei ! Misericordiam, quā omnium misertus est ; sapientiam, quā omnia concludi permisit sub peccato et infidelitate, quāque ita omnia dispensavit, ut primò negligenter gentes, ut sic Judæos eligeret ; deinde Judæos rejiceret, et sic eligeret gentes : denique utrosque in fine eligeret et completeretur. Scientiam, quā omnia futura distinctissimè novit antequam siant, ut Judæorum rejectionem, gentium adoptionem et justitiam, quod hoc loco spectat Apostolus.

Quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, Græcè, *inscrutabilia*. Explicat Apostolus id quod dixit de profunditate sapientie divinae. Nam iudicia Dei, quibus de rebus statuit et ordinat, actus sunt sapientiae ejus. Ea inscrutabilia sive incomprehensibilia sunt, et abyssus multa : quia nullus intellectus creatus, nec angelicus quidem potest ad plenum rationes eorum scrutando comprehendere.

Et investigabiles viæ ejus. Sensus est, rationes operum Dei non posse à quoquam penitus cognosci.

VERS. 54. — *Quis enim cognovit sensum Domini?* Neminem perfecte nōsse cogitationes et consilia mentis divine.

Aut quis consiliarius ejus fuit ? Consiliarius ; non

rinus, volunt hoc D. Pauli exemplo et communi apostolorum usu et institutione, cœpisse in Ecclesiâ hanc sanctissimæ Trinitatis doxologiam : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto*, et à concilio Nicæno additum fuisse : *Sicut erat in principio, et nunc et semper, et in secula seculorum, Amen.* Citant D. Basilium, Baron., tom. 5, an. 525. Gloria Patri, ex quo omnia ; gloria Filio, per quem omnia ; gloria Spiritui sancto, in quo omnia, etc. Vide plura apud. Cornel.

OBSERVATIO in v. 25, 28, 50, 51.

Mirare obstupescendum Dei judicium, quo decrevit contraria per contraria perficere : ex Judæorum incredulitate fidem gentium eduxit, et in fine mundi, gentium fide utetur ad Judæorum incredulitatem destruendam ; tunc enim gentilium exemplo provocati, fidei doctrinam suscipient. Hoc Apostolus vocat mysterium, seu mirabile arcanum et stupendum judicium, v. 25, et illud aperit, v. 50, 51. Alterum mysterium, et quidem bonitatis, v. 28, ob sanctos patriarchas, Judæi, licet increduli et obdurati, Deo tamen sunt chari ; non deserit eos penitus, sed de illorum salute et conversione futurâ cogitat ; et sicut Judæorum infidelitate usus est ad fidem gentilibus dandum, ita fide gentibus datâ utetur in fine mundi, ad abolendam Judæorum infidelitatem : tunc enim cūm Magnus venerat Elias, fidei doctrinam suscipient, et in Christum credent. *Elias venturus est, et restituet omnia*, Matth. 17.

OBSERVATIO GENERALIS

ad doctrinam spectans et ad mores.

Totam hanc disputationem capite nono cœptam, concludit Apostolus eādem propositione, quam in capite tertio, v. 9, posuit quasi conclusionem primi et secundi capituli, nimirū omnes, et Judæos et Græcos esse sub peccato, et v. 23, egere gratiâ Dei. Sic in fine hujus capituli, v. 52, *conclusit Deus omnia in infidelitate, ut omnium misereatur*, id est, et gentes et Ju-

tantum qui det consilium Deo, uti explicat Isaías, cap. 40, sed etiam qui participes et conscius sit consilii Dei ; q. d. : Nemo est conscius consiliorum et arcanorum divinorum ; ac proinde nemo scrutari debet, cur Judæis relictis gentes sibi jam asceriverit Deus. Quis enim adsuit in consilio Domini ? Jeremias 23.

VERS. 55.— *Aut quis prior dedit illi*, etc. Hanc sententiam sumpsisse videtur Apostolus ex Job 41, ubi ait Dominus : *Quis ante dedit mihi, ut reddam ei ? Porro neminem Deo quidpiam primò dedisse, quod non acceperit ab eo*, probat Apostolus illâ sententiâ, quam subdit dicens :

VERS. 56. — *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia*. Dicuntur autem omnia esse ex ipso, scilicet Deo, tanquam primâ effectrice causâ. Et per ipsum, quatenus per eumdem omnia gubernantur et conservantur : et in ipso, Græcè, *in ipsum*, scilicet omnia respiciunt et tendunt, quia sic Deus omnia agit et gubernat, ut ea in se ipsum tanquam finem ordinet atque dirigat. Universa enim propter semetipsum operatus est, Proverb. 16.

Ipsi gloria in secula, nempè, sit, aut est. Finis enim omnia operum Dei est, ut ipse per illa glorificetur in omnem æternitatem. Quod quoniam omnes velles debemus, adjicit approbationis clausulum,

Amen, id est, ita fiat ; dignum enim et justum est ut in omnia secula glorificetur Deus.

dæos convicti infidelitatis, ita ut excusationem non habeant; sicut qui erimum surt convicti, effugium non habent, suntque quasi reatū sui convictione constricti. Sic autem concludit Apostolus, ut omnes ad quos scribit, et Iudeos et gentiles docet non superbi de se sentire, sed humiliari; non altercari, sed utrosque ad concordiam venire, scientes et convicti quod non ex meritis, sed ex Dei misericordia sint salvandi.

Sed nota quod hæc eadem convictio unicuique fidelis sit ad salutem necessaria. Peccavi, reatus mei convictione sum constrictus, sub peccato quasi sub carcere sum inclusus; peccavi sciens et volens, excusationem non habeo. Egeo itaque gratia Dei; sine gratia in æternum manebo sub peccati catenâ. Salus ergo mea opus est misericordiae Dei, non justitiae meæ. O Deus bone! Deus misericors, fac mecum secundum misericordiam tuam; et quandoquidem misereris tue delicie sunt, ideoque peccatum et infidelitatem pateris in omnibus, ut omnium miserearis, atque nullus nisi per tuam misericordiam salvetur, miserere mei peccatoris et infidelis; sed in tua misericordia sperantis, à te unico auxilium querentis.

ALTERA OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Postquam Apostolus attulit rationes quas potuit diuinæ dispensationis circa Judeorum rejectionem à

CAPUT XII.

1. Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

2. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta.

3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent,

5. Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alterius membra.

6. Habentes autem donationes, secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei,

7. Sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrinâ,

8. Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

9. Dilectio sine simulatione; odientes malum, adhærentes bono;

10. Charitate fraternitatis invicem diligentes; honore invicem prævenientes;

justitiæ, et gentilium adoptionem et justitiam, in his tribus capitibus 9, 10, 11, quasi omnia quæ dixit nihil sint in comparatione corum quæ ipsum, licet divinitus edocum, latent, exclamans miratur: *O altitudo!* etc. Utinam et nos humilier et modeste his de rebus disputemus! Revelata quidem disseramus, abscondita vero miremur et adoremus. Neque enim promptum est cuiquam Dei videre mentem, aut quibus modis ordinavit res suas, homo animal cæcum, et ipse se nesciens, ultrò potest rationibus consequi: quid oporteat fieri, quando, vel quo genere ipse cunctarum rerum Pater, Moderator et Dominus scit solus. Arnob., lib. 11, citatus à Grotio. Non ideò non justum est quod Divinitas agit, quia capere vim divinæ justitiae homo non valet; sicut plus Deus est quam humana ratio, sic mihi plus debet esse quam ratio, quod à Deo agi cognosco. Salvian., ab eodem citatus.

D. itaque Pauli modestiam et sobrietatem imitabor; ipsum in hoc sacro prædestinationis labyrintho ita sequare, ut non ultra progrediar; sistam ubi stetit; mirabor, et humili adorabo quod mirans et exclamans adoravat: *O altitudo!* etc.

Incomprehensibilia sunt iudicia Dei. Justa quidem et rationabilia sunt in se, et infinitæ sapientiae plena; at et ratio nobis incomprehensibilis, sicut et sapientia.

CAPITRE XII.

1. Je vous conjure donc, mes frères, par la miséricorde de Dieu, de lui offrir vos corps comme une hostie vivante, sainte et agréable à ses yeux, pour lui rendre un culte raisonnable.

2. Et ne vous conformez point au siècle présent, mais transformez-vous en des hommes nouveaux par le renouvellement de votre esprit, afin que vous reconnaissiez quelle est la volonté de Dieu, ce qui est bon, ce qui est agréable à ses yeux, et ce qui est parfait.

3. Je vous exhorte aussi, vous tous, selon le ministère qui m'a été donné par grâce, de ne point vous élever au delà de ce que vous devez dans les sentiments que vous avez de vous-mêmes, mais de vous tenir dans les bornes de la modération, selon la mesure du don de la foi que Dieu a départie à chacun de vous.

4. Car, comme dans un seul corps, nous avons plusieurs membres, et que tous ces membres n'ont pas la même fonction;

5. De même en Jésus-Christ, nous sommes plusieurs qui ne formons qu'un seul corps, étant tous réciprocement les membres des uns des autres.

6. Nous avons aussi des dons différents, selon la grâce qui nous a été donnée. Que celui qui a reçu le don de prophétie de l'Eglise s'attache à son ministère, en use selon la règle de la foi.

7. Que celui qui est appelé au ministère administre. Que celui qui a reçu le don d'enseigner s'applique à enseigner.

8. Que celui qui a reçu le don d'exhorter exhorte. Que celui qui fait l'aumône la fasse avec simplicité. Que celui qui est chargé de la conduite de ses frères s'en acquitte avec soin et avec vigilance. Que celui qui exerce les œuvres de miséricorde le fasse avec joie.

9. Que votre charité soit sincère et sans déguisement: ayez le mat en horreur, et attachez-vous fortement au bien.

10. Que chacun ait pour son prochain une affection vraiment fraternelle: prévenez-vous les uns les autres par des témoignages de déférence.

11. Sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes,

12. Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes,

13. Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.

14. Benedicite consequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere :

15. Gaudere cum gaudientibus, flere cum flentibus :

16. Id ipsum invicem sentientes; non alta sapientes, sed humilibus consentientes; nolite esse prudentes apud vosmetipos;

17. Nulli malum pro malo reddentes; providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus :

18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes :

19. Non vosmetipos defendantes, charissimi, sed date iocum iræ; scriptum est enim : Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus.

20. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.

21. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

11. Ne soyez point lâches dans votre devoir : conservez-vous dans la servitude de l'esprit ; souvenez-vous que c'est le Seigneur que vous servez.

12. Réjouissez-vous dans l'espérance ; soyez patients dans les maux, persévérez dans la prière,

13. Charitables pour soulager les nécessités des saints, prompts à exercer l'hospitalité.

14. Bénissez ceux qui vous persécutent ; bénissez-les, ne faites point d'imprécactions contre eux.

15. Soyez dans la joie avec ceux qui sont dans la joie, et pleurez avec ceux qui pleurent.

16. Tenez-vous toujours unis dans le même esprit, n'ayez point de pensées présomptueuses ; mais accouchez-vous à ce qu'il y a de plus bas et de plus humble. Ne soyez point sages à vos propres yeux :

17. Ne rendez à personne le mal pour le mal ; ayez soin de faire le bien, non seulement devant Dieu, mais aussi devant tous les hommes.

18. Vivez en paix, si cela se peut, et autant qu'il est en vous, avec toutes sortes de personnes.

19. Ne nous vengez point vous-mêmes, mes chers frères, mais donnez lieu à la colère ; car il est écrit : C'est à moi que la vengeance est réservée, et c'est moi qui la ferai, dit le Seigneur.

20. Au contraire, si votre ennemi a faim, donnez-lui à manger ; s'il a soif, donnez-lui à boire ; car agissant de la sorte, vous amasserez des charbons de feu sur sa tête.

21. Ne vous laissez point vaincre par le mal, mais travaillez à vaincre le mal par le bien.

ANALYSIS.

A doctrinâ fidei transit Apostolus ad præcepta morum. In hoc ergo capite docemur :

1º Quomodo erga Deum nos habere debemus; sive quoad corpus, quod ipsi, ut hostiam vivam, immolare debemus, v. 1, sive quoad animam, quam à secularibus abstractam, interius renovare debemus; ut mente renovati, voluntati Dei in omnibus facienda studeamus, v. 2; sive quoad dona gratia, quibus quilibet Dei minister, suo proprio dono contentus, debet sanctè et modestè uti, ad Ecclesiæ, cuius membrum est, utilitatem, v. 3, 4 5, 6, 7, 8.

PARAPIRASIS.

1. Cùm ergo tanta sit in vos Dei misericordia, per hanc ipsam, vos, fratres, obtester et obsecro, ut in gratitudinis monumentum, immoletis illi, non pecudes mortuas, sed vestra ipsa corpora, hostiam Deo viventem, sanctam, et ab omni peccatorum macula purgatam; Deo gratam, utpote à spiritu puro et sanctificato oblatam.

2. Et ne sicut amatores hujus seculi sectemini voluptates et commoda, vestrisque servitatis cupiditatibus ; sed per sedulam mortificationem vestrarum cupiditatum, stude ut mente renovemini, ut spiritu renovati experiamenti, gustuque spirituali sapiatis, quæ sit voluntas Dei, possitisque distinguere quod bonum est, vultque Deus à nobis fieri; quod melius est, ipsiusque oculis gratius; quod optimum et perfectum est, ipsique gratissimum.

3. Hanc Dei in vos voluntatem, ego Dei minister, omnibus vobis Romæ existentibus dico, et quidem juxta officium mihi gratis indulsum, edico : scilicet, ut nullus de se supra modum sapiat, sed unusquisque suo

2º Quomodo erga proximum quoad actus internos habere nos debemus, scilicet illum diligere verè, purè, honestè et humiliè, v. 9, 10.

3º Docemur quales in nobis esse debemus, diligentes, ferventes, orationi instantes, v. 11, 12, non alta sapientes, v. 16.

4º Quomodo erga proximum, quoad externa officia, nos gerere debemus, à v. 15 usque in finem, ubi quinque ira in proximum nobis prohibetur, v. 14, 17, 19, 20, 21, et unica nobis permittitur vindicta, bona scilicet promalis reddere, v. 20, 21.

dono contentus, sobrietè et modestè se gerat intra mensuram doni sibi à Deo collati.

4. Sicut enim in uno et eodem corpore multa habemus membra diversa, et haec omnia membra corporis nostri non habent eamdem functionem, sed diversam,

5. Ita nos omnes fideles et Dei ministri, quasi diversa membra, diversas functiones habentia, unum Christi corpus mysticum sumus; singuli autem alterius invicem membra sumus.

6. Cùm igitur diversa habeamus dona, prout Deus unicuique nostrum per suam gratiam largitus est, iis utamur modestè, et unusquisque intra doni sui limites se contineat.

Cui contigit prophetiae donum, ad explicandas sacras Scripturas, eo ad bonum Ecclesiæ sobrius utatur, juxta regulam fidei.

7. Cui contigit aliquod in Ecclesiæ ministerium, seu ecclesiasticus ordo, in hujus sui ministerii functione inclusus, officio suo modestè fungatur.

8. Qui docendi talentum et officium habet, citra fastum suam doctrinam, seu eruditioem largiatur.

Qui munus habet ad bonos mores et ad pietatem exhortandi, suo quoque munere modestè fungatur.

Cui incumbit officium eleemosynas communicandi, illud bonâ fide præstet iis quibus opus est, dando sine personarum acceptione.

Cui commissa est cura cæteros regendi; sollicitus, vigilans et sedulus, subditorum sibi curam gerat, Deo pro iis rationem redditurus.

Qui misericordia succurrit, id alacri animo et hilari vultu faciat.

9. Caveat fidelis à profanorum simulatione, qui verbo et signo tenus diligunt, non re; dilectio sit inter vos vera, sincera, ex corde; sic autem proximum amate, ut ejus vitia odio habeatis, virtutes vero diligatis.

10. Non modò sincera sit vestra inter vos dilectio, sed fraterna; vos invicem ut fratres, ejusdem Patris cœlestis filios dilige; vos invicem ut filios Dei, et ut fratres Christi, honore prevenite.

11. Caveat et fidelis ab omni pigritia; sed omnes estote in officio prompti et alacres, spiritu ferventes, utpote qui Deo regum Regi et Domino servitis.

12. Propterea gaudete et sperate; ipse enim erit merces vestra magna nimis; hujus mercedis intuitu, vestras oppressiones patienter sustinet, assiduis orationibus cœleste auxilium à Domino cui servitis, et pro quo patimini, implorantes.

13. Cæterum tanta sit erga proximum vestra charitas, ut pauperum inopia, quasi vestra sit, et vestra copia sit quasi pauperum.

Erga peregrinos autem hospitalitatem non tantum exercete, quando petunt, sed et ad illos currentes, offerte hospitium.

14. Eis vero qui vos, vel odio Christi, vel alio motivo, persequuntur et affligunt, non modò non male precemini, sed è contra illis bene precemini, salutem et gratiam optantes.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — OBSECRO ITAQUE VOS, FRATRES. *Itaque*, cum tanta sit in vos misericordia Dei: gratis quippe vos vocavit, gratis et justificavit, tot aliis à justitia repulsi, ut tribus ultimis capitibus, nono, decimo, undecimo dictum est.

OBSECRO, Græc., *hortor*, per MISERICORDIAM, Græc., per miserationes. Hoc plurale indicat magnitudinem misericordiæ; quasi diceret: Obsecro et hortor vos per hæc viscera misericordie Dei in vos.

UT EXHIBEATIS, Græc., παρατησαι, sistere, id est,

VERS. 1. — *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei*, q. d.: Docui haecenius, vos, ô gentes, per Dei gratiam et misericordiam adscitae esse ad justitiam et salutem; *Judeos* vero ab eis repulsi esse: nunc ut à dogmatibus ad mores transcam, obsecro vos, ô fidèles, qui tantam Dei misericordiam, gratiam et justitiam consecuti estis, ut Deo grati sitis, ut dignè Deo, tantaque gratiā vivatis, ut opere præ-

15. Charitas sic inter vos omnia prospira et in alia reddat communia, ut ex charitate gaudeatis cum gaudientibus, tristemini cum tristibus.

16. Sit vobis omnibus unus animus, sicut et cor unum; estote itaque concordes inter vos; propterea cavete ne de vobis ipsis clarè sentiatis, sed ita demissè, ut et cum insimis hominibus benignè conversemini.

Cavete et ne, nimium vestræ prudentiæ tribuentes, aliorum judicia spernatis; hæc enim duo sunt cordiæ contraria.

17. Quod si fortè vos quis offendat verbo aut facto; ne retalietis, convicium pro convicio, aut injuriam pro injuriâ reddentes:

Sed vobis curæ sit ita benefacere, ut non Deo tantum, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera vestra omnes homines aedificantur.

18. Si salvâ justitiâ et veritate fieri potest, quantum in vobis est, pacem habete, non solum cum fratribus, sed etiam cum omnibus omnino hominibus.

19. Hoc ut ita sit, fratres charissimi, non vosmet ipsos vindicate, sed vobis irato cedite, illumque suo judici relinquette, qui in Deuteronomio dicit: Mihi vindicta competit; et ego judex justissimus reprendam.

20. Hoc edictus oraculo, cave ne Iesus lœdas, imò pro maleficio repone beneficium; si fortè esuriat tuus inimicus, illum eibo resove; si sitiatur, potum illi porrigere: hæc tua in eum beneficia erunt quasi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdatum, inflammabis ad te redamandum.

21. Hæc sola tibi vindicta permittitur, hicque tuum inimicum vincendi modus conceditur unicuius, benefactis vincere; cave itaque ne ab eo Iesus vindictam expetas: sie enim te tui adversarii malitia superabit; sed bonis officiis ita ejus malitiam expugna, ut tuis beneficiis victus, ex inimico fiat amicus; et hæc est perfecta et christiana Victoria.

COMMENTARIA.

sistite. Offerte, quasi diceret: Alienate à vobis, et in Dei dominium transferte.

CORPORA VESTRA, non victimas mortuas et cultu materiali jugulatas, sed exhibete ei corpora vestra, hostiam spirituali quidem mortificationis gladio occisam, sed viventem fide vivâ, spe firmam, charitate animatum.

SANCTAM, ita ut sit sancta, et ab omni peccatorum maculis purgata, Deoque placeat.

RATIONABILE OBSEQUIUM VESTRUM. Græc., τὰ λογικὰ

statis, quod fides dicit, quodque Deus et Christus à vobis efflagitat.

Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, q. d.: Offerte Deo corpora vestra, alienate illa a vobis, ac transferte ea tangiā hostiam vivam in Dei dominium, ut iis utamini non ad libitum, sed ad Dei cultum et honorem. Ita S. Chrysostomus.

λατρειαν, id est, cultum Dei rationalem, seu spiritualem, seu non brutas pecudes ut olim, sed rationalem et spiritualem victimam, scilicet hominem ipsum, seu corpus à spiritu rationali et sanctificato oblatum. **Syrus:** *Acceptam Deo per ministerium rationale*, seu placentem Deo per cultum spiritualem. Vult Apostolus ut exhibeamus Deo corpus nostrum, omnesque corporis motus et actus; sed quasi hostiam rationalem et spiritualem, quippe à spiritu interno, puro et sancto animatam et oblatam. **Sicut Deus spiritus est**, ita spiritualem illi et internum exhibete cultum, qualis est supra dictus, spirituali scilicet mactatione Deo corpus immolando.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Alludit Apostolus ad sacrificia vetera, in quibus occidebantur victimæ, vituli, oves, hirci, columbæ, etc., hisque veteribus sacrificiis opponit novum, scilicet spiritualem sacrificandi modum; sed à Deo per hæc externa et vetera sacrificia semper intentum: ut enim ait hic D. Thomas post D. Augustinum, visibile sacrificium, quod exterius offertur Deo, signum est invisibilis sacrificii, quo quis se et sua in Dei obsequium exhibet. Nos ergo D. Paulus docet et hortatur ut in gratitudinis monumentum, nos et omnia nostra Deo sacrificemus; et quia, ut ait D. Thomas, homo triplex habet bonum, animam, corpus, exteriora bona, hinc debet Christianus animam Deo sacrificare per devotionis et contritionis humilitatem; exteriora bona per eleemosynarum largitionem, corpus per mortificationem. De eleemosynâ Hebr. ultimo capite et alibi; hic speciatim de corporis hostiâ per spiritum offerenda.

Hujus sacrificii spiritualis et christiani sacerdos est spiritus, altare est cor nostrum, gladius contritio, mortificatio, ignis est charitas, hostia corpus, peccato, quidem mortuum, at Deo vivum, à mente purâ, sanctâ animatum, quæ se, suum corpus, omnesque corporis actions ad Dei gloriam dirigit et offert.

Offerant ergo Judæi carnales, hostias mutas, et irrationales victimas, corpora mortua, incapacia Deum laudandi et glorificandi, ipsique placendi. Christianus verò offerat Deo corpus suum vivens et sanctificatum in Baptismo per Spiritum sanctum; Deo pla-

Viventem, id est, virtutibus deditam, quia caro, vitiis dedita, mortua est, inquit S. Gregorius. **Viventer**, id est, que vitam, videlicet Christum, in se gerat. **Sanctam**, hoc est, ab omni immunditia et iniquinatione peccati immunem: et per hoc *beneplacitam*, id est, acceptam et gratissimam Deo cui exhibetur. **Rationabile obsequium vestrum**: vocat enim Apostolus obsequium seu cultum rationalem eum qui in ratione ac mente situs est, id est, cultum spiritualem, ad differentiam cultûs externi atque corporei, qualis fuerat Judgeorum, consists in hostiarum carnalium mactatione. Recta autem ratio dictat, Deum magis internâ fide, spe, pietate, amore, et puritate mentis, quam externis corporis cæremoniis colendum esse.

VERS. 2.—Et nolite conformari huic seculo. Sensus est: Cavete ne vita et conversatione similes efficiamini iis qui sectantur hujus seculi seu mundi voluptaates et commoda, suisque serviant cupiditatibus.

Sed reformamini in novitate sensus vestri, Græcè, transformamini, ut scilicet, transeatis ex veteri figura

cens, utpote membrum Christi; Deum laudans et glorificans per actiones Deo consecratas, et per mortificationem, actiones animales et sensuales mactantem.

PRAXIS.

Quomodo corpus fiet hostia? ait D. Chrysostomus; nihil mali respiciat oculus, et factus est hostia; nihil turpe loquatur lingua, et facta est oblatio; nihil iniqui committat manus, et facta est holocausta: imò non sufficiunt ista, sed ut bona etiam faciamus opus est, nimirum ut eleemosynam faciat manus, calumnias inferentibus benedicat os, auditus divinis continuè sermonibus vacet: nihil enim immundi habet hæc hostia; aliorum primitias complectitur hæc hostia; et nos igitur tam manuum quam pedum, tam oris quam omnium aliorum primitias Deo reddamus.

VERS. 2.—ET NOLITE CONFORMARI. Græc., *ne configuremini*, Syr.: *Et ne assimilemini huic seculo; sed reformati*, Græc.: *Sed transformemini in renovatione mentis vestrae*, id est, ex veteri in novam transite formam, seu et ne vitam ducatis similem hominibus sectantibus hoc seculum, cui per Baptismum renuntiasti. Vide paraphras. Divus Chrysostomus, et post eum Theodoreetus, notant quod D. Paulus res hujus seculi, scilicet opes, potentiam, honorem vocat figuram, quia sunt parum durabiles; *Præterit enim figura hujus mundi*; quæ sunt autem spiritus, seu virtutem, vocat formam, quia sunt res vere, solidæ et permanentes.

Ad duo tota revocatur moralitas christiana: primum, ut anima se retrahat à noxiis; secundum, ut se convertat ad ea quibus perficitur, seu ut mundo per cupiditatem non configuretur, sed ut Christo per charitatem conformetur.

UT PROBETIS QUÆ SIT VOLUNTAS DEI... quia Dei voluntas est omnis sanctitatis regula, mensura, fons et origo; hinc Apostolus vult ut in omnibus illam cognoscere et adimplere studeamus. Hæc autem cognitionis fructus est renovationis interioris: quod plus enim reformam spiritu mentis, eò magis illustramur à Deo, menteque purgata probamus et sapimus quid bonum, quid melius, quid optimum.

Triplex itaque gratiae gradus in his verbis indicatur: pro incipientibus, proficiensibus et perfectis. Incipienti

in novam formam; q. d.: *Studete quotidianæ renovationes mentis vestrae per mortificationem malorum affectuum et cupiditatum.* Sicque hæc metamorphosi fiet, ut in dies transmutemini magis et magis in alios homines. Induite formam novitatis sensus, id est, mentis; ut mentem virtutibus innovetis, ut diligatis et queratis ea quæ sunt mentis et spiritus, ut opera nova, spiritualia et divina edatis ex hæc novâ et divinâ formâ Spiritus sancti.

Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. Quod magis reformam spiritu mentis nostre, eò magis illustramur à Deo, magisque purgata mente probamus et sapimus quid sit bonum, melius, et optimum à Deo volitum, Deoque gratum. Ut sciatis quæ sit voluntas Dei bona, id est, quid Deus à nobis velit fieri bonum; et *beneplacens*, id est, melius; et *perfectus*, id est, optimum et sibi gratissimum. Sensus est: Ad illam reformationem vite vestrae hoc pertinet, ut probetis, id est, exquiratis ac diligenter scrutemini, quæ sit Dei voluntas bona, beneplacita, et

tes faciunt quod bonum est, quodque Deus vult à nobis fieri, præcepta scilicet. Proficientes faciunt quod melius est, Deique oculis gratius, consilia. Perfecti faciunt quod perfectum est, Deoque gratissimum, idque perfectè, seu amore puro et charitate perfecta.

VERS. 5. — DICO ENIM PER GRATIAM QUÆ DATA EST...
Hoc enim jungit sequentia cum præcedentibus, quasi diceret : Dico vobis quæ sit erga vos Dei voluntas, scilicet ut nullus superbè sentiat de semetipso. Vide paraphrasim.

Alteratio inter fideles Judæos et Græcos orta hujus admonitionis occasionem dedit; quia enim utriusque modestiæ leges excesserant, et in jactantiæ vitio incederant, hinc omnibus fidelibus Romæ existentibus D. Paulus ex officio muneris apostolici præcipit ut supra modum de se non sentiant, sed sobriè, modestè et intra mensuram fidei, seu doni in fide sibi à Spiritu sancto collati. Per fidem ergo hic intelligitur donum fidei christiane et etiam dona gratuita et visibilia, quæ tunc Spiritus sanctus fidelibus largiebatur, et quorum fundamentum est fides.

Modestiam præcepturus, modestiam servat Apostolus, 1º apostolatum suum gratiam vocans, seu gratis acceptum ; 2º indicans id ex officio se facere, et ad hoc monitum eis dandum, ex munere apostolico teneiri ; 5º utens verbo, *dico*, non autem verbo, *præcipio*; quod modestius. Ita superior, prælatus, intra modestiæ limites se contineat, modestiam commendans. Ita quilibet fidelis juxta doni mensuram à Deo sibi collati agat, alieno talento nec invideat, nec se ingerat.

VERS. 4. — SICUT ENIM IN UNO CORPORE... Probat quemlibet fidem debere sapere ad sobrietatem, et intra mensuram fidei seu doni accepti; hoc autem probat similitudine sumptu à corpore humano : *Sicut enim in uno et eodem corpore*, multa sunt membra diversa, hæc autem omnia membra non eamdem habent functionem; frustra enim essent diversa, nisi propter actus diversos.

VERS. 5. — ITA MULTI UNUM CORPUS SUMUS... ; Syr. : *Ita et nos qui multi sumus, unum sumus corpus in Chri-*

perfecta, id est, quæ non præcipit nisi bona, ac sibi placita, et perfecta, hoc est, irreprobensibilia : prophetis, inquam, eo fine ut illam Dei voluntatem cognitam amplectamini et impleatis.

VERS. 5. — *Dico eum per gratiam qua data est mihi*, id est, per apostolatum : vel munus apostolicum gratis mihi à Deo datum ; q. d. : Ex munere, officio et auctoritate apostolica dico et edico ea que sequuntur.

Omnibus qui sunt inter vos, id est, omnibus fidelibus qui Romæ estis. Vult enim hæc præcepta ad omnes eos pervenire.

Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem ; Irenæus vertit : *Sapite ad prudentiam* ; Hieronym. : *Sapite ad pudicitiam* ; S. August. : *Sapite ad temperantiam* ; S. Chrysostom. : *Sapite ad modestiam*, id est, ad humilitatem. Sensus est : Dico et moneo quemque vestrum, ne supra modum de se sentiat, neque plus quam par est sibi tribuat : sed de se sentiat sobriè, temperatè, et cum modestiâ. Cujus quidem admonitionis occasionem Paulo deederat alteratio, quæ Romæ inter fideles Judæos et Græcos orta fuerat de justificatione. Nam in eis modestiæ fines excesserant non sine jactantiæ vito.

Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Dico

sto, singuli autem ex nobis, alii aliorum sumus membra. Id est : Ita nos omnes fideles, quasi diversa membræ, varia et diversas gratias et functiones habentia, unum corpus sumus in Christo, id est, in Ecclesiâ; singuli autem commembra sumus, sive commembres.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

In corpore humano tria sunt, ait D. Thomas : unitas corporis, membrorum pluralitas, officiorum diversitas; adde et aptitudo cuiusque membra ad suum officium. Ita in Ecclesiâ, seu corpore mystico Christi, est 1º membrorum, seu fidelium multitudo ; 2º est unitas, uniuntur enim fideles Christo, capiti suo interioriùs, per fidem et gratiam ; sibi invicem exterioriùs, per Sacramenta, seu, ut ait D. Thomas, fide et affectu charitatis spiritualiter unimur invicem et Deo ; unum corpus et unus spiritus ; 3º est officiorum diversitas, ad utilitatem communem redacta ; denique sunt et diverse gratiae et dotes, quarum jamjam faciet Apostolus enumerationem.

Hinc restat concludendum : Unusquisque sobriè sapiat, suâque functione contentus sit. Hinc etiam docemur à Christo capite nostro humiliiter dependere, ejus Spiritu animari, ipsi in omnibus parere; docemur et cum fidelibus omnibus charitate conjungi, nulli invidere, omnes adjuvare : singuli enim commembra sumus.

VERS. 6. — HABENTES AUTEM DONATIONES SECUNDUM..., id est : Cum itaque diversa dona habeamus, prout Deus unicuique per suam gratiam largitus est, subaudi, iis utamur modestè ad sobrietatem, et unusquisque intra doni sui limites se contineat; quod et in sequentibus, ad singula dona quæ enumerat, subaudiendum.

SIVE PROPHETIAM, id est, qui prophetiæ donum accepit, sive ad futura prædicenda, sive ad Scripturam explicandam ; SECUNDUM RATIONEM, Græc., analogiam, Syr., pro mensurâ fidei, id est, eo dono modestè utatur, secundum regulam et analogiam fidei, ita ut ipsis, seu prædictio, seu prædicatio, sit fidei conformis.

unicuique vestrum sapere, id est, ut sapiat, sicut Deus divisit seu partitus est ei mensuram fidei, id est, sentiat de se juxta mensuram ac modum doni in fidei sibi collati. Nominat fidem, quod illa cæterorum donationum directrix sit ac moderatrix.

VERS. 4, 5. — *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actionem (actionem, functionem, operationem) habent* : ita multi (hoc est, omnes nos fideles, qui sumus quasi varia membra, varia gratias, et functiones habentia) *unum corpus sumus in Christo*, puta una Ecclesia sumus, cuius nexus interior est per fidem et gratiam; exterior, per Sacramenta à Christo instituta. Per hæc enī omnes necimus et jungimus cum Christo, et in Christo; hujus enim corporis, id est, Ecclesiæ, caput est Christus. Singuli autem alter alterius membræ.

VERS. 6. — *Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes* : Habentes dona diversa et varia, prout unicuique nostrum per gratiam suam largitus est Deus.

Sive prophetiam secundum rationem fidei. Rationem, Græc., proportionem. Prophetiæ nomine intelligit Paulus doctrinam, et ea quæ ad docendi manus per-

VERS. . — SIVE MINISTERIUM IN MINISTRANDO..., id est, qui aliquod in Ecclesiâ recepit ministerium, seu ordinem ecclesiasticum, in hujus ordinis, seu ministerii functione, versetur modestè et sobriè.

Sive qui docet in doctrina, id est, qui talentum habet, et functionem recepit alios docendi, suo munere modestè fungatur et studiosè.

VERS. 8. — Qui exhortatur in exhortando, id est, qui talentum et munus habet moralitatem evangelicam docendi, et ad bonos mores exhortandi, suo quoque officio modestè fungatur, omni compressâ elatione animi, talibus functionibus insidiante.

Qui tribuit in simplicitate; Syr., cum simplicitate, id est, cui ex officio incumbit eleemosynas distribuere, illud bonâ fide faciat, sine fraude, sine dolo, sine personarum acceptione.

Qui preest in sollicitudine..., Græc., *prefectus*, Syr., qui stat in capite, id est, qui regit Ecclesiam : v. g., episcopus, pastor, is sit sedulus, vigilans; ipsius enim est ad singulos attendere, ut moneat, corrigit, etc.

Qui miseretur, in hilaritate, id est, qui miseros ope vel pecuniâ sublevat, id faciat alacri animo et hilari vultu. D. Chrysostomus multas hujus hilaritatis in misericordiâ faciendâ rationes affert. Ex parte miseri: non tantum egestatem illius, sed et pudorem sublevabis, quoniā, inquit, nihil adeò videtur hominibus turpe, ac ab aliis accipere; nisi excellenti hilaritate suspicionem illam sustuleris, ostenderisque quod magis accipias quam des, magis dejicies accipientem quam refocillabis. Ex parte miserentis: quis regnum accipiens, moestus est? quis remissionem peccatorum accipiens, in mœrore manet? noli itaque pe-

tinent. **Secundum rationem fidei:** fides hic est intelligentia perfecta rerum divinarum et Scripturarum, quae non tam humano studio, labore et industriâ, quam Dei illuminantis operatione et inspiratione acquiritur. **Habentes prophetiam,** hoc est, gratiam explicandi doctrinam et Scripturam sacram, secundum analogiam, id est, secundum proportionem et mensuram fidei, id est, intelligentiae, sapientiae à Deo nobis concessie.

VERS. 7. — Sive ministerium in ministrando: Sive habentes gratiam alicuius ministerii ecclesiastici in quocunque gradu et ordine, ut sunt *episcopatus*, *presbyterium*, *diaconatus*, etc.; cujusmodi gratiam qui habet, illi dico, non sibi placeat, sed cum modestia et curâ ad aliorum utilitatem exsequatur creditum sibi ministerium, sciens se vocatum ad opus, non ad honorem.

Sive qui docet, in doctrinâ, hoc est: Si quis habet gratiam docendi, id est, ea quae novit aptis et convenientibus verbis explicandi, aliisque tradendi: utatur ea facultate ad docendum alios.

Vers. 8. — Qui exhortatur in exhortando, id est, in exhortationis gratiâ et talento, quod accepit, id facit, puta exhortatur. Sub exhortatione etiam consolationem accipe.

Qui tribuit in simplicitate, q. d.: Qui habet functionem et officium distribuendi eleemosynas, eam habeat in simplicitate, id est, secundum gratiam simplicitatis, bonâ fide, sine personarum acceptione, ac sine respectu proprii commodi.

Qui praest in sollicitudine, q. d.: Qui praest, in gratiâ sollicitudinis se contineat, in eaque præsit, ut

cuius respicere suum tam, sed ex illo sumptu proveatum; si enim qui seminat gaudet, licet in incertitudine seminet, multò magis qui coolum, quasi agrum, colit. D. Chrysostomus. Hinc Eccl. 33, v. 11: *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Hec autem hilaritas in tribus consistit: in animi lœtitia, in vultu hilaritate, in verborum affabilitate.

Vers. 9. — Dilectio sine simulatione... Transit Apostolus à charismatibus ecclesiasticis ad laica, seu Christianis omnibus communia; hicque fidelem considerat per respectum ad proximum, quem debet diligere. Dilectio sit vera, sincera, sine fictione... Græc., *ἀληθινός, non hypocriticus, non tantum in verbo, atque in exteriori apparentia, sed in vero cordis affectu et operis efficacia, primæ Joan. 5, 18.*

Orientes malum, etc., sit pura; sic amemus proximum, ut ejus odianus vitia, virtutes vero diligamus. Ita D. Thomas. Nisi malis Apostolum hic generale Christianorum omnium officium statuere, quod est ut abhorreat à malo, adhærent bono.

Vers. 10. — Charitate fraternitatis, *χριστιανούς*, id est, charitate fraternâ vos amate, ut ejusdem Patris cœlestis filios; honore invicem prævenientes, id est, studete ut vos invicem honore præveniatis; prævenit autem, qui primus honorat. In his duobus versibus tres indicantur conditions affectus interni quem proximo debemus: sincerè illum diligere, purè diligere, interius honorare; hancque reverentiam et dilectionem signis et operibus exhibere: sit sincerus, purus, honestus et humilis. Talis autem erit, si christianum consideremus ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Jesu Christi, nostrumque commembrum.

Vers. 11. — Sollicitudine non pigri...; Syr.: *Es debitum eorum qui sibi commissi sunt curam et sollicitudinem gerat.*

Qui miseretur in hilaritate, q. d.: Ergo cùm miseris, utere dono hilaritatis, quod Deus tibi cum officio dedit, ut hilare te præbeas miseris et ægrotis.

Vers. 9. — Dilectio sine simulatione, q. d.: Proximus diligatur sincerè et ex animo, non simulatè. Nam dilectio simulata non est dilectio.

Orientes, abhorrentes, malum, vitium, peccatum, adhærentes bono et virtuti. Bonum denotat honestatem, justitiam.

Vers. 10. — Charitate fraternitatis invicem diligentes, amore fraterno alius ad alium amanter affecti. Ratio, quia estis invicem membra, non tantum ut homines, sed ut fideles, ac peculiariter hoc nomine fratres.

Honore invicem prævenientes; prævenit autem, qui antevertit, id est, qui prius honorat. Intellige, quantum in te est, non enim uterque alterum prævenire potest, nisi voluntate et studio. Ratio præcepti, quia per hoc provocatur et fovetur mutua dilectio, quam proxima sententia commendaverat.

Vers. 11. — Sollicitudine non pigri, non gravatim, sed diligenter et promptè, atque ex animo facientes officium, præsertim quo juvandus est proximus.

Spiritu ferventes, hoc est, impetu quadam animi successu ad exsequendum ea, quae vestre sunt functionis et officii: sic enim eritis studio non pigri.

Domino servientes, ut in omni actione et officio quod proximis impendimus, non que nostra sunt queramus, sed Domino serviamus, ejusque honoris studiamus

tote diligentes et non pigri, etc. D. Chrysostomus, *studio non pigri*. Docet Apostolus quales in nobis ipsi esse debeamus, scilicet alacres et prompti in officio; SPIRITU FERVENTES, id est, Spiritu sancto, quasi igne, succensi; DOMINO SERVIENTES, id est, Deo, Regi regum et Domino dominantium, servientes; cuius servitus præstat hominum imperiis. Ad alacritatem et fervorem in nobis excitanda, vult Apostolus ut attendamus ad Dominum, cui servimus; Deo scilicet, Christo quoque servimus.

Græcus textus in Polyglottâ habet, τῷ καιρῷ δεύοντες, tempori servientes. Ambrosius legit, *tempori servientes*, quod Erasmo magis arridet. Sed Syrus et omnes aliae versiones habent: *Domino servientes*. D. Chrysostomus: *Domino servientes*. Theodoret., Theophyl., idem; bonum tamen sensum potest habere, *tempori servientes*, quasi diceret: Ne fervor vester sit imprudens, nihilque incongruo tempore aggrediatur; sed temporis opportunitatem in omnibus captate.

VERS. 12. — SPE GAUDENTES; Syr.: *Gaudete in spe vestrâ*, id est, gaudete intuitu mercedis æternæ; Deus, cui servimus, erit merces nostra magna nimis; hæc spe gaudete.

IN TRIBULATIONE PATIENTES; Syr.: *Sustinetе vestras oppressiones*, id est, hæc spes vos fortis reddet, et in omni tribulatione patientes.

ORATIONI INSTANTES, id est, hæc eadem spes faciet gemitis et continuis, et inenarrabilibus æternam hanc felicitatem desiderare. Vel ut hæc obtineatis, orationi estote instantes. Tres hoc verbo comprehenduntur orationis conditions: sit pia et affectuosa, sit de re ad salutem pertinente, sit perseverans et assida.

VERS. 13. — NECESSITATIBUS SANCTORUM COMMUNICANTES... Tanguntur hic et in sequentibus versibus externa charitatis ad proximum officia; varia sunt pro varietate statu: si sit in necessitate et indiget, ipsis indigentiae subvenite, resque vestras illi communes facite.

VERS. 12. — *Spe gaudentes*; spem intelligit future retributionis. Ea namque animum christianum fovet, et alacritatem suggerit, et gaudio quodam perfundit in omni opere pietatis, tum vero mirifice consolatur et fortem reddit in afflictionibus bujus vite. Philo spem vocat *gaudium ante gaudium*.

In tribulatione patientes, spe nimiriū animati. Nam nisi animus spe premiorum fulciretur, in afflictionibus quas pro Christo patitur (de his autem sermo est) durare non posset. S. Athanasius de S. Antonio scribit, cum semper tam in adversis quam in prosperis letum fuisse, mentisque letitiam prætulisse, atque ex ea agitum fuisse ab ignotis.

Orationi instantes, hoc est, in oratione assidue perduraantes, vel instantes cum assiduitate. *Instare*, est cum patientia et perseverantia quadam insistere, incurrere, multum esse in aliquâ re.

VERS. 15. — *Necessitatibus sanctorum communicantes*, id est, fratrum seu Christianorum indigentias de vestris facultatibus subvenite, res vestras fratribus inopia laborantibus communes facite.

Hospitalitatem sectantes, sedulò eam exercentes erga Christianos hospitio agentes, ne videlicet aut expolnatur injuriis colli, aut malorum hominum, aut divertere cogantur apud infideles.

SANCTORUM, id est, Christianorum: sic vocabantur, quia per Baptismum sancti erant effecti et Deo consecrati.

NECESSITATIBUS COMMUNICATE; Syr.: *Participes estote indigentie sanctorum*; quasi diceret: Divites communicent inopie pauperum, et pauperes communicent divitum copie; sieque fieri ut pauperes ex beneficentia divitum subsistant; divites vero ex pauperum patientia accrescant. Non dicit, subvenite, inquit D. Chrys., sed *communicate*; ostendens quod plus accipiant quam præstent, et quod res ista negotiatio est, communicatio siquidem est: tu pecuniam offers, illi fiduciam tibi erga Deum afferunt.

HOSPITALITATEM SECTANTES, id est, si sit advena, hospitalitatem erga ipsum exercete. Nota: *Sectantes hospitalitatem*, instruens nos ut non exspectemus egenos, sed ad ipsos curramus et seculerum; sic Loth, sic Abraham, bonam exspectans venationem; videatur D. Chrysostomus.

VERS. 14. — BENEDICITE PERSEQUENTIBUS VOS...; si vobis ita sit contrarius ut vos persequatur, ipsi bene precemini, seu bonum apprecamini et ne male precemini.

VERS. 15. — GAUDERE CUM GAUDENTIBUS...; si sit in letitia, cum ipso gaudete; si tristetur, et cum ipso tristemini. Charitas reddit omnia communia, prospera et mala.

VERS. 16. — IDIPSUM INVICEM SENTIENTES, id est, eodem estote animo, seu concordes inter vos estote.

NON ALTA SAPIENTES; quasi diceret: Et quia superbia est imiticia concordia, ideo non elatè sentiatis de vobis, ita ut supra alios eminere velitis.

SED HUMILIBUS CONSENTIENTES, id est, sed ita demissè de vobisipsis sentite, ut cum pauperibus et infirmis hominibus benignè conseruemini.

NOLITE PRUDENTES ESSE APUD VOSMETIPSOS, quasi diceret: Et quia sapientia præsumptio alterum est concordia impedimentum, ne nimium vestrae prudentiae et iudicio tribuatis, quasi vestra consilia vobis suffici-

VERS. 14. — *Benedicite persequentibus vos*, hoc est, bene precemini et orate Deum pro iis qui vobis mortem, aut damnam moluntur inferre, vel etiam inferunt; quales potissimum erant persecutores christiane religionis.

Benedicite et nolite maledicere; bene, inquam, precamini eis, non male. Ne execravimini, et ne imprecavimini eis mala, scilicet ex animo vindictæ cupidio; nam ex zelo justitiae mala quandoque impii imprecati sunt sancti, ut Elisæus, Job, et ipse Paulus, Act. 23.

VERS. 15. — *Gaudere cum gaudentibus*, q. d.: Ea sit sympathia inter vos, Christiani, ut fratum bona vel mala æquè vos ac illos tangant.

Flore cum flentibus, id est, prospera et adversa, velut nostra reputemus, atque iis ut propriis afficiamur, letantes de bonis, dolentes de malis.

VERS. 16. — *Idipsum invicem sentientes*; sitis eodem animo aliis erga alium affecti.

NON ALTA SAPIENTES, sed humilibus consentientes; non elatè de vobis ipsis sentientes ut velitis supra alios eminere, ut ambiatis honores; sed humili sapientes, id est, humiliiter ac demissè de vobis sentientes.

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, id est, vestra ipsorum opinione, in oculis vestris; q. d.: Ne putatis vestra consilia vobis sufficiere, quasi alterum

ciant, et aliorum consilio non egeatis.

VERS. 17. — *NULLI MALUM PRO MALO REDDENTES.... Si quis vos offendit, ne malum pro malo reddatis.*

PROVIDENTES BONA NON TANTUM CORAM DEO... Nec Græcus textus, nec Syriaca versio habent, non tantum coram Deo, sed, vobis curæ sit benefacere coram omnibus hominibus; id est, sed bonum cum tantâ curâ et circumspectione facite, ut non Deo tantum probetur, sed etiam omnibus hominibus; quasi diceret: Sic vivite, ut non Deo tantum, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera externa proximus ediscetur. Luceat ergo lux vestra intùs per charitatem, exteriùs, per bona exempla. Interius lucemus cogitatione, affectu, intentione. Exterius habitu, actione, sermone. Vide D. Bernard. apud Cornel. à Lapide.

VERS. 18. — *Si fieri potest, quod ex vobis est..., quia non semper à nobis pendet pacem habere cum omnibus; ideò D. Paulus duas hic ponit clausulas.*

SI FIERI POTEST, salvâ scilicet justitiâ et veritate, QUOD EX VOBIS EST; ne præbeatur à vobis occasio dissensionis, sed è contra studiosè curate quæ pacis sunt.

VERS. 19. — *Non vosmetipso defendentes; Græc., ulciscentes; Syr., nec ulciscamini. Defendere hic idem ac vindicare, seu ulcisci. Itaque non vosmetipso vindicate, sed vobis irato cedite, nec ipsi resistatis jurando, vel repercutiendo; Domini est servos punire, non conservorum, sicut scriptum est Deuter. 32, 15: Mihi vindicta, supple competit, et ego, ut pote justissimus judex, retribuam.*

consilio non egeatis, ne nimium vestræ prudentiæ et iudicio tribuatatis.

VERS. 17. — *Nulli malum pro malo reddentes. Vindictam prohibet; cuius proprium est, malum pro malo reddere.*

Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, q. d.: Ita honestè, amicè, justè et sanctè vivite, ut vita vestra et conversatio bona et amicabilis non tantum Deo sed et hominibus probetur, nec à quoquam jure culpari possit, sed exteris in exemplum virtutis luceat et præfulgeat.

VERS. 18. — *Si fieri potest, etc., pacem colentes, in pace viventes, si fieri potest, nempe salvâ justitiâ, pietate ac veritate, et quod ex vobis est, ne videlicet à vobis atque ex vestrâ parte præbeatur ulla dissensio- nis occasio.*

VERS. 19. — *Non vosmetipso defendentes, charissimi, defendentes, pro vindicantes, ulciscentes, unde et Tertullianus legit: non vosmetipso ulciscentes.*

Sed date locum iræ, id est, sinite ut locum habeat. Da locum iræ, inquit, hoc est, da veniam iræ, iram et injuriam tibi illatam condona.

Scriptum est enim: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus: Mihi ultio et retributio, mea est ultio, id est, ad me pertinet, ad me spectat officium ulciscendi injurias, qui sum Judex omnium hominum.

VERS. 20. — *Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si silit, potum da illi: Quin tu contra potius, confer in*

Hinc Lutherus et alii quidam hæretici putant ne magistratibus quidem licere vindictam, sed errant, quia magistratus vindicta est Dei vindicta, ut patebit in capite sequenti.

VERS. 20. — *SED SI ESURIERIT INIMICUS TUUS... Grec.: Si ergo...; unicus nobis vindictæ locus, seu modus permittitur, scilicet benefaciendo; si ESURIERIT..., CIBA ET POTA... His duobus notissimis omnia beneficiorum genera significantur.*

HOC ENIM FACIENS, CARBONES IGNIS..., id est, coacer- vabis ignitos amoris carbones, quibus accendatur cor ejus ad redamandum. Per ignem ergo intelligitur amor; quasi diceret: Tua beneficia erunt quasi car- bones ardentes, quibus cum à capite ad pedes circum- dabis, ut cor ejus inflames. Quidam tamen sic in- terpretantur, quasi diceret Apostolus: Hoc si feceris, reddes eum graviori poenâ dignum, nisi resipiscat; sed primus sensus melior et magis christianus.

VERS. 21. — *NOLI VINCI A MALO..., id est, noli vinci à malitiâ tui adversarii, ita ut vindictam expetas, sed malitiam ejus tuâ vince beneficentiâ. Sicut in Deo mi- sericordia superexaltat judicium, seu justitiam superat, sic in christiano bonitas malitiam debet vincere. Quia christianus est charitate filius Dei, id est, filius ipsiusmet charitatis, Deus enim charitas est, hinc Dei debet imitari bonitatem, qui solem suum facit oriri su- per bonos et malos, omnibusque benè facit.*

Ideò toties in hoc capite nobis ira prohibetur et vin- dicta, unusque nobis conceditur vindictæ modus, bo- num pro malo reddere.

eum qui te læserit, beneficia, quibus videris eum in- digere.

Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super ca- put ejus. S. Hieronym. et S. Augustin.: Congeres, inquunt, super caput inimici (eum cibando) carbones ignis, id est, ignitos, non iræ, sed charitatis et amo- ris, qui eum inflammat ad redamandum. Nulla ma- jor, ait S. August., est provocatio ad amandum, quam prævenire amando. Nimirum efficacissimum est philt- rum: Ut ameris, ama. Si id feceris, tandem ac paulatim accumulatis in eum beneficiis, velut congestis carbonibus, excitabis in eo penitentie dolorem; si mulque eum succedes ad te redamandum, ut jam pro inimico habeas amicum. Solet enim per ignem amor significari.

VERS. 21. — *Noli vinci à malo, etc. Noli vinci à malitiâ inimici tui, ut te ipsum ulcisci velis, non ex- spectatâ Dei vindictâ; sed vice ejus malitiam tuâ be- neficentiat. Egregiè verò christiana illa virgo sanctitatem illustris apud D. Taulerum moriens, rogata quomodo ad tantam sanctitatem pervenisset? Re- spondit: Primo, afflictiones meas nollis nisi Deo questa sum. Secundò, erga omnes liberalis fui, saltem animo. Tertiò, iis à quibus lesa fui benefi- cium singulare rependi, quod non fecisse, nisi lesa ab eis fuisset. Ecce hæc est voluntas Dei bona, be- neplacens et perfecta, quam à versu 2 hucusque per singula persegitur, hinc compleat et perficit Apo- stolus.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et in praxim accuratiùs redigenda.

1º Ipsam nota totius capititis ideam, sub quâ divus Paulus nos docet quid Deo, quid proximo et quid no-

bis ipsis debeamus; ita ut hoc duodecimum caput sit totius christianæ moralitatis quasi summarium.

Quid Deo debemus.

Christianus per infinitam Dei misericordiam in Christi sanguine sanctificatus, Deum perpetuo debet honore, corpus suum ipsi in baptismo consecratum exhibendo, ut hostiam vivam, sanctam, rationalem, spiritualēm, seu spiritui, mortificationis cultro submissam. Hujus sacrificii modum et proxim vide in Commentario, v. 1. Mentre suam à seculi cupiditatibus abstractam, de die in diem renovando atque sanctificando per frequentem, et, si fieri potest, continuam ad Deum applicationem, quā cognoscat et faciat quod Deus vult, quod Deo gratum, quodque gratissimum. Vide in Commentario versus secundum. In suo statu et ordine, juxta Dei voluntatem, permanendo, in eoque, juxta Dei donum sibi collatum, sanctè et modestè Deo et Ecclesie deserviendo. Vide versus 4, 5, 6, etc.

Quid proximo debemus.

Ipsum verè, sincerè, purè diligere; ipsum honore prævenire, ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Christi, commembrum nostrum. Vide versus 9 et 10; ipsi omnia charitatis officia, juxta statum et occasionem, exhibendo. Vide versus 13.

Quid nobis debemus.

Animi promptitudinem ad officium, spiritus fervorem et alacritatem, ut qui Deo, Regi regum, et Domino dominantium, servimus; ideòque gaudere, sperare, alacriter agere, patienter sustinere, instanter orare. Vide versus 11, 12.

2° Duas circa eleemosynam faciendam nota conditiones hic appositæ ab Apostolo: *Qui tribuit in similitudine... Qui miseretur in hilaritate.* Primò debet

CAPUT XIII.

1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subditasit; non est enim potestas nisi à Deo: quae autem sunt, à Deo ordinatæ sunt.

2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistsit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt:

3. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illâ:

4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time; non enim sine causâ gladium portat; Dei enim minister est: vindicta in iram ei qui malum agit.

5. Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6. Ideò enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

7. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.

S. S. XXIV.

eleemosyna tribui simpliciter, in paupere tantum considerando quod considerari debet, nimirū quod est pauper, quod est Christi membrum, Christumque representat. Non attendatur an sit amicus, utilis, gratus futurus; non etiam inquiratur curiosus an bonus sit, an dyscolus, an fictus, etc. Ne scruteris curiosè pauperum vitam atque negotia, ait D. Chrysost.; nam extrema illud insolentiae est, pro uno pane totam hominis miseri vitam curiosè inquirere; etiamsi fuerit latro, etc., homicida, etc., etiamsi teipsum interempturus esset, neque sic tamen fame laborantem contemnere deberes, quia discipulus illius es qui in ipsa cruce dixit pro se crucifigentibus: *Pater, ignosce illos,* etc. Hæc et alia multa vide hom. 21 in hoc cap. 12. Secundò debet hilariter dari. Vide Commentarium vers. 8. Hujus hilaritatis rationes, tūm ex parte miseri, tūm ex parte miserentis, vide ibidem.

3° Circa christianam vindictam nota quantum differat seculum à cœlo, mundus à Deo. Putant, et falsò putant filii hujus seculi, quod non ulcisci, sit succumbere; at contra Spiritus Dei docet quod ulcisci sit succumbere et vinci. Docet præterea verum et divinum vincendi modum, et omni gloriâ dignum: *Vince in bono.* Christianè ulcisci et vincere, est malitiam bonitate superare; qui enim sic agit, seipsum vincit, de inimico triumphat, quem sibi et Deo reconciliat. Hanc unicam vindictam Deus nobis permittit, imò præcipit. *Ego autem dico vobis: Diligite,* etc.

O Deus bone! da quod jubes, ut sim verè filius tuus, qui totus bonitas et charitas es.

De hoc sancto vincendi modo multa referuntur exempla sacra et profana à Cornel. à Lap. h.c. Vide in Comment. versus 17, 19, 20, 21.

CHAPITRE XIII.

1. Que toute personne soit soumise aux puissances supérieures; car il n'y a point de puissance qui ne vienne de Dieu, et c'est lui qui a établi toutes celles qui sont sur la terre.

2. Celui donc qui résiste aux puissances, résiste à l'ordre de Dieu; et ceux qui y résistent, attirent la condamnation sur eux-mêmes;

3. Car les princes ne sont point à craindre, lorsqu'on ne fait que de bonnes actions, mais lorsqu'on en fait de mauvaises. Voulez-vous donc ne point craindre les puissances? Faites bien; et alors elles vous en loueront.

4. Car le prince est le ministre de Dieu pour votre bien; mais si vous faites le mal, vous avez raison de craindre, parce que ce n'est pas en vain qu'il porte l'épée; car il est le ministre de Dieu pour exécuter sa vengeance, en punissant celui qui fait de mauvaises actions.

5. Il est donc nécessaire de vous y soumettre, non seulement par la crainte du châtiment, mais aussi par un devoir de conscience.

6. C'est aussi pour cela que vous payez le tribut aux princes, parce qu'ils sont les ministres de Dieu, toujours appliqués aux fonctions de leur ministère.

7. Rendez donc à chacun ce qui lui est dû; le tribut à qui vous devez le tribut; les impôts à qui vous devez les impôts; la crainte à qui vous devez la crainte; l'honneur à qui vous devez l'honneur.

8. Acquitez-vous envers tous de tout ce que vous leur devez, ne demeurant redélevables à personne que

(Dix.)

gatis : qui enim diligit proximum, legem implevit.

9. Nam : Non adulterabis : Non occides : Non su-raberis : Non falsum testimonium dices : Non concupisces , et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

10. Dilectio proximi malum non operatur ; plenitudo ergo legis est dilectio.

11. Et hoc, scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere ; nunc enim propior est nostra sa-lus, quam cum credidimus.

12. Nox præcessit , dies autem appropinquavit : abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.

13. Sicut in die honestè ambulemus, non in co-missionibus et ebrietatibus, non in cubilibus et im-pudiciis, non in contentione et xmulatione :

14. Sed induimini Dominum Iesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.

ANALYSIS.

Ab ethicâ transit Apostolus ad politicam.

Afferit ergo Christianos principibus et omnibus pu-blicâ dignitate præditis, obedientiam debere, primò, quia à Deo est instituta potestas, et potestatis ordinata di-stinctio : secundò, quia ad bonum nostrum instituta et ordinata, ut scilicet improbitate coercitâ, tutius vivant boni; tertiò, quia principes et magistratus sunt in hoc Dei ministri: hinc infert quod eis parentum sit, etiam in conscientiâ, et eis tributa sint solvenda, à primo

versu ad septimum.

¶ 8. Redit ad charitatem omnibus debitam, de qua capite duodecimo jam multa dixit ; et ad eam omnes ex-citat, asserens quod est legis plenitudo, v. 9, 10.

Denique v. 11 et sequentibus fideles somnolentes ex-citul prospectu salutis; urgetque ut abjectis tenebrarum operibus, assumant arma lucis, et exutis vitius, induant Dominum Iesum Christum.

PARAPHRASIS.

1. Omnis anima Deo fidelis et subdita, principibus et omnibus publicâ dignitate præditis etiam subjiciatur, quia scilicet à Deo instituta est publica potestas, et à Deo est ordo, et distinctio potestatis.

2. Proinde , qui legitimæ potestati , suo munere fungenti, resistit , is Deo ipsi resistit, à quo est ejus auctoritas ; ac consequenter pœnas à Deo iuet æternas.

3. Ut autem libentiū principibus obedias, attende ad quid instituta sit illorum potestas, in bonorum sci-licet favorem, ut, improbitate malorum coercitâ, tutiū vivant boni; vis autem potestatem illorum non timere? age quod bonum est, sicque non modò pœnas non timebis, sed et laudem ab eis assequeris.

4. Princeps enim à Deo institutus est, et sub Deo constitutus, ut tanquam Dei minister, bono præsit pu-blico, ideoque et tuo : si verò scelus aliquod commis-seris, est quod timeas ; non enim frustra gladium portat, sed ut malos puniat, siquidem Dei minister est, Deique vices gerit, ad supplicium de sceleratis su-mendum.

5. Quapropter principum justis legibus parentum vobis est, non solum ne ab eis puniamini, sed etiam ne coram Deo rei sitis, qui Dei ministro et vicario re-sistitis.

6. Propter eamdem rationem illis tributa penditis, et pendenda sunt, quia scilicet Dei sunt ministri, il-liusque vices gerunt, dum in hoc incumbunt, ut malos coerceant ad bonorum tutelam.

7. Unicuique igitur reddite quod ei debetur : tribu-tum, cui debetur tributum; vectigal, cui vectigal; reverentiam et honorem, quibus reverentia et honor debentur, et unicuique juxta ordinem suum.

8. Omnibus denique debitis ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis nisi charitatem et amorem, cuius debitum ita solvit, ut semper maneat. Charitatem igi-tur mutuam amplectamini, et totam legem adimplebitis.

9. Quidquid enim lex præcipit aut vetat circa proximum : v. g., ne quis adulterium committat, ne quis occidat, ne quis furtum faciat, ne falsum testimonium dicat, ne rem proximi concupiscat; et si quod est aliud præceptum, hoc omne brevi charitatis præcepto summatim comprehenditur : Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.

10. Qui proximum diligit sicut seipsum, nullum illi malum infert ; omne quod potest bonum procurat; omnem ergo legem adimplerat : charitas ergo legis est totalis observatio

11. Omnibus, inquam , debita redite, et nemini quidquam , præter charitatis debitum, debeatis. Et

de l'amour qu'on se doit les uns aux autres ; car celui qui aime son prochain accomplit la loi ;

9. Parce que ces commandements de Dieu : Vous ne commettrez point d'adultère : Vous ne tuerez point : Vous ne déroberez point : Vous ne porterez point de faux témoignage : Vous ne désirerez point le bien de votre prochain : et s'il y en a quelque autre semblable, tous ces commandements sont compris en abrégé dans cette parole : Vous aimerez votre prochain comme vous-même.

10. L'amour qu'on a pour son prochain ne souffre point qu'on lui fasse aucun mal, et ainsi l'amour est l'accomplissement de la loi.

11. Acquittons-nous donc de cet amour, et d'autant plus que nous savons que le temps presse, et que l'heure est déjà venue de nous réveiller de notre as-soupissement, puisque nous sommes plus proches de notre salut que lorsque nous avons reçu la foi.

12. La nuit est déjà fort avancée; et le jour s'ap-proche : quittons donc les œuvres de ténèbres, et revêtions-nous des armes de lumière.

13. Marchons avec bienséance et avec honnêteté , comme on doit marcher durant le jour. Ne vous laissez point aller aux débauches ni aux ivrogneries, aux impudicités ni aux dissolutions , aux querelles ni aux envies;

14. Mais revêtez-vous de notre Seigneur Jésus-Christ, et ne prenez pas soin de votre chair jusqu'à contenter ses désirs déréglés.

hoc èd promptius et fidelius agite, quòd scimus urgere tempus: ecce enim hora à somno peccati et torporis expurgescendi, et ab eo statim surgendi, quandoquidem propior est nostra salus, quācum cùm credere cœpimus.

12. Ecce nox hujus vitæ præteriit, vitaque properat ad finem; adest æternitatis dies semper duratura: abjiciamus ergo peccata, tenebrarum opera; et arma luctuosa, bona scilicet opera induamur.

13. Et quia dies adest, sicut in clarâ luce, decenter compositi, ambulemus non luxui indulgentes, in co-

messationibus, et temulentis compotationibus; non spureis libidinibus et lasciviis servientes; non per contentionem et livorem mutuò certantes.

14. Sed Dominum Jesum Christum, qui per suam gratiam habitat in cordibus vestris, sic exprimate vestris moribus, ut ipse solus, ipsiusque sobrietas, castitas, et charitas videatur in vobis, sicut in homine vestito sola vestis appetat.

Sicque Christum indui, corporis quidem necessitatibus providebitis, at ejus voluptati non favebitis.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—OMNIS ANIMA POTESTATIBUS SUBLIMIORIBUS. Græc., *supereminentibus, præcellentibus, superhabentibus*; Syr., *dignitate præditis, positivè, non comparativè*. Quia Deuter. 17, 15, dicitur Iudeis ut regem eligant de numero fratrum suorum, hinc externis non parentum inferebant; et quia se liberos, utpote populum Dei, gloriabantur, hinc publicanos horrebat, tributaque ab imperatoribus imposta, Iudei etiam Christiani solvere repugnabant. Hunc errorem ut corrigat Apostolus, et ne Christiani videantur de sectâ Iudei Galilæi, qui rebellionem in Galilæâ excitârat, negans à Iudeis tributum esse Cæsari solendum, Paulus statuit, et contrarium absolutè decernit, dicens: *Omnis anima, id est, omnis homo, quicumque sit, potestatibus supereminentibus, id est, regibus, magistratibus et omnibus publicâ dignitate præditis, subdita sit, id est, subjiciatur in iis quæ ad eorum spectant jurisdictionem.*

NON EST ENIM POTESTAS NISI A DEO. Probat quod asseruit, obediendum potestati, ac primò probat ab origine potestatis, seu quia à Deo est instituta potestas, et à Deo est ordo et distinctio potestatis, juxta verba sequentia.

QUE AUTEM SUNT. Græc.: *Quæ autem existentes potestates; Syr.: Et quotquot sunt potestates, à Deo sunt ordinatae: id est, non solum potestas in genere, sed et variae species potestatis, seu gradus superiores et inferiores à Deo sunt ordinatae.*

Potestas ecclesiastica est à Deo immediatè: Christus enim D. Petrum et alios apostolos Ecclesiae præfecit. Potestas verò secularis, de quâ hic, ut patet ex sequentibus de gladio et de tributis, est à Deo saltem immediatè, quia natura et ratio, quæ est à Deo, ita dictat, ut bono potestatis regimine, homines à multis sceleribus coercentur, justitiam et pacem colant, nec sese mutuò devorent ut lupi et pisces.

VERS. 1.—Omnis anima (omnis homo) potestatibus sublimioribus subdita sit; pula in temporalibus subdita sit regi et potestati civili, quod propriè hic intendit Apostolus; per potestatem enim civilem intelligit: in spiritualibus verò subdita sit prælatis, episcopis, pontifici.

Non est enim potestas nisi à Deo. Non tribuamus, inquit S. August., dandi regni atque imperii potestatem nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno coelorum solis püs, regnum verò terrenum et püs et impius, sicut ei placet, cui nihil injuste placet.

Quæ autem sunt, à Deo ordinatae sunt. Quæcumque

Dixi potestatem secularem esse à Deo, saltem mediatè, tūm quia fuit aliquando à Deo immediatè: Deus enim Saulen Iudeis regem dedit; tūm quia providentia speciali sàpè attemperat regna subditorum utilitatis, aut pœnis juxta merita. Deus enim, ait Theodoreetus, si propitius fuerit, dat principes qui justum colunt et observant: *Dabo pastores secundum cor meum*, Jerem. 3. Cùm autem vult eos qui peccant castigare, eos etiam à malis principibus regi permittit: *Constituam adolescentulos principes eorum, et illusores dominabuntur eis*, Isai. 3, 4. Ita Theodoreetus hunc locum citat, quem nos legimus: *Dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis*, Isai. Ib.

Nota post D. Chrysostomum et post D. Thomam, quòd omnis potestas in se considerata à Deo quidem est, et à Deo ordinata; non tamen omnis ad potestatem ingressus, nec omnis potestatis usus. Licet autem quis suâ abutetur potestate, dumnodò legitimè creatus sit, suam habet à Deo potestatem. Vide hanc de re divum Augustinum à Cornelio citatum infra.

VERS. 2.—ITAQUE QUI RESISTIT... Conclusio sequens ex præmissis. In hoc Deus non separatur ab homine, *qui vos spernit, me spernit*. Qui AUTEM RESISTUNT, scilicet potestati, DAMNATIONEM SIBI ACQUIRUNT, æternam à Deo, temporalem à magistratu.

A Deo est potestas: ergo potestati debetur honor, non tantum exterior, sed et interior, ut Dei vicario, seu imagini; debetur obedientia, non civilis et politica tantum, sed etiam voluntaria et ex corde, per respectum ad Deum. A Deo est ordo, et distinctio potestatis; ergo non supremæ tantum, sed et subordinatis parentum est. A Deo sunt principes et superiores, etiam non boni, legitimè tamen creati; ergo et ipsis parentum; honor ipsis exhibendus; non attendendum ad illorum personas aut defectus, sed ad potestatem quam habent à Deo.

sunt potestates, id est, quicumque sunt homines potestati prædicti, ut principes ac magistratus, ii sunt ordinati atque instituti, et, ut Petrus loquitur, missi à Deo, dante potestatem et volente, ut eis tanquam suis in eâ potestate vicariis obediatur, etc.

VERS. 2.—Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Porro resistunt potestati, quicumque resistunt, id est, obediere nolunt legi, sive edicto quod à potestate procedit.

Qui autem resistunt, tpsi sibi damnationem acquirunt, tum ab ipsâ potestate temporariam, tum à Deo æter-

VERS. 3. — NAM PRINCIPES NON SUNT TIMORI BONI OPERIS. Græc. : *Non sunt pavor bonorum operum, sed malorum.* Supra, v. 1, ab origine potestatis sumpsit argumentum, quo probaret obedientiæ debitum; hic à fine institutæ potestatis, alterum sumit subjectionis argumentum: nimirūm in favorem bonorum instituta est potestas, scilicet ut, improbitate coercitā, tutiū vivant boni. **VIS AUTEM NON TIMERE...?** Syr. : *Vis igitur, etc.; quod bonum est age; non modò poenas non timebis, imò laudem et præmium ab illâ potestate consequeris.*

VERS. 4. — DEI ENIM MINISTER EST TIBI IN BONUM, id est, princeps enim Dei minister est, Deoque subservit in bonum tuum, ut possis tranquillè et quietè vivere.

SÍ AUTEM MALUM FECERIS, TIME, id est, est quòd timeas.

NON ENIM SINE CAUSA, id est, nec enim frustra GLADIUS PORTAT, sed ut eum in malefactores strin-gat.

DEI ENIM MINISTER EST. Syr. : *Siquidem minister Dei est; ultor iræ iis qui malè agunt, id est, siquidem Dei minister est, ejusque vices gerens, ad supplicium de sceleratis sumendum. Sub nomine gladii comprehenduntur omnia genera suppliciorum. Meminerit princeps, omnisque potestas, se Dei vicarium et ministrum, et consequenter quòd secundùm Dei spiritum et voluntatem debet in omnibus agere sapienter, justè, cùm amore subditos regere. Meminerit eadem potestas se in bonum esse Dei ministrum, et consequenter se contra malum, non contra bonum, potestatem habere; se, ut æquos judices, virtutem præmiari, vitia punire debere. Meminerit inferior se Deo in suo ministro parere, et consequenter obedientiam christiano, Dei filio, non indignam, imò convenientissimam esse. Meminerit idem inferior quòd si à potestate non remuneretur, sed contra vituperetur et puniatur, hoc quidem contra Dei ordinem esse; non tamen sine Dei voluntate; Dei voluntas est ut patienter ferat inferior, et eò majorem à Deo speret in cœlis mercedem: *Meres vestra magna est in cœlis.* Sicut sterilitas, imbræ et rætera naturæ mala, ita luxus, avaritia, cæteraque dominantium vitia sunt toleranda.*

nam in inferno. Ita S. Chrysost., Theophyl., OEcum-enius.

VERS. 5. — *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali; non intentant peñas et supplicia bonis, sed malis.*

Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illâ; tum quia punitio malorum, quam fecit magistratus, laus est bonorum; tum quia idem magistratus bonos laudat et premiat.

VERS. 4. — *Dei enim minister est tibi in bonum, in bonum tuum, scilicet, ut et justè ac tranquillè vivas: imò laudem etiam ac præmia consequaris, si non ab hominibus, certè à Deo, cuius ille minister est.*

Sí autem malum feceris, time; si verò quid mali commiseris, ut furtum, adulterium, homicidium, est quòd timeas.

Non enim sine causâ gladium portat, Græcè frustra. Princeps sive potestas non frustra gladium gestat; sed ut eo utatur, ut eum stringat in malefactores.

Dei enim minister est: vindicta in iram ei qui malum

VERS. 5. — IDEO NECESSITATE ESTOTE SUBDITI...; Syr. : *Quamobrem necesse est nobis ut subjiciamur.* Ex dictis concludit: idèo parendum est illorum edictis et legibus, idque necessariò, necessitate tum legis divinae, Matth. 22, 21: *Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris; tum legis humanæ, idem præcipientis; non SOLEM PROPTER IRAM, id est, metum punitionis, à magistratu subemundat; sed ETIAM PROPTER CONSCIENTIAM, id est, ne fias coram Deo reus, cujus minister est magistratus;*

VERS. 6. — IDEO ENIM ET TRIBUTA PRÆSTATIS... Græc. : *Propter hoc enim et tributa solvitis; id est, propter eamdem rationem tributa solvitis, non tantum ex metu, sed quia etiam Christus illud citato Matth. loco præcipit, quia DEI SUNT MINISTRI, in hocque toti incumbunt ut, Dei jure, malos coerceant, et ut boni tranquillè vivant. Loquitur hic Apostolus de principibus, ut principes sunt, non de iis qui suæ potestatis usum pervertunt.*

VERS. 7. — *REDDITE ERGO OMNIBUS DEBITA...* Ex hucusque dictis generalem elicit conclusionem: *Reddite ergo omnibus, seu unicuique, quod ei debetur: exactoribus tributi, tributum, exactoribus vectigalibus, vectigal, principibus reverentiam et obedientiam, omnibus honorem. Non regibus tantum, sed et regum ministris suis debetur honor in ordine suo.*

Tributum est quod solvitur pro prædiis, et personis; *vectigal*, quod pro mercibus. Nomine timoris intellige sollicitam cautionem, ne à nobis in quopiam offendatur. Nomine honoris, omnia reverentiae signa.

PRIMA OBSERVATIO MORALIS.

Ex v. 5 discant inferiores subdi non politicè, ex metu poenæ, aut spe præmii, sed religiosè propter Deum; aspiciant principes et rectores suos, ut Dei ministros, sub illoque respectu ipsos honorent, eisque obedient; tunc Deum honorant et Deo obediunt. Ex v. 6 discant illis, eodem modo, tributa solvere, nempe ut Dei ministris, Deoque servientibus in re magnâ, et ipsi Ecclesiæ utili; nimirūm assidui sunt, ut Dei vice malos puniant, ad innocentium tutelam. D. Thomas infert hinc subditos teneri ex vi justitiae ad solvenda principibus tributa, utpote stipendia sui ministerii. Unusquisque de suo ministerio vivere debet; cùm er-

agit: Ad hoc enim instituta est potestas secularis, n̄ et pacem publicam conservet, et vitæ communis honestatem tueatur.

VERS. 5. — *Ideò necessitate subditi estote, id est, legibus et edictis ejus obtemperare: oportet, inquam, necessitate præcepti.*

Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ne scilicet ea fiat rea inobedientiæ coram Deo: Dei enim minister est magistratus.

VERS. 6. — *Ideò enim et tributa præstatis; nam solutio tributorum subjectionis est professio.*

Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes; toti scilicet in hoc ipsum incumbentes, ut Dei loco bonis sint in tutelam, malis in ultiōem.

VERS. 7. — *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum (debitis) tributum (reddite); cui vectigal (debitis) vectigal (reddite).* Latine, *vectigal* à vehendo dicitur; quia solvitur ex his quæ advchuntur, vel evchuntur, ad securitatem et restauracionem viarum, pontium, aggerum, etc.

principes suo regimine Deo ministrent, à populo debent tributa, quasi stipendia, suscipere. Hinc et D. Chrys. notat quòd D. Paulus non dicit, date, sed *reddite*, et adjicit, quod debetur. Debitum siquidem res est ista, quod si non feceris, perfidi penas dabis. Verba sunt D. Chrysost.

SECUNDA OBSERVATIO MORALIS.

Hinc discant et principes quantum religioni debeant, quæ ipsis non corpora tantum, sed et corda subdit inferiorum. Discant et quòd tributis, quasi stipendiis alantur, ut reipublicæ serviant, illiusque utilitati toti incumbant, προσκαρτεροῦντες, fortiter incubentes, in Græco. Ex D. Thomâ peccant principes dupliciter, 1° si utilitatem populi non procurant, sed solùm ad eorum bona diripienda intendant; 2° si violenter diripiunt supra statutam legem, quæ est quasi quoddam pactum inter regem et populum, et si supra populi facultatem exigunt.

VERS. 8. — *NEMINI QUIDQUAM DEBEATIS NISI...* Græc., *diligere alii alios*; Syr., *nisi alter alterum diligat*. Ab iis quæ principibus debentur, redit ad ea quæ sunt omnibus debita, eaque ad charitatem reducit, de quâ jam multa in cap. præc. Itaque rursùm urget dilectionem proximi, cuius debitum est perpetuum, et per quam tota lex impletur. *Nemini quidquam debeatis...*, id est, omnibus debitibus ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, nisi charitatem et amorem. Hoc autem egregie dictum, quia cætera debita solvuntur, et amplius non manent debita; charitatis verò debitum semper solvit et manet, quia, cùm proximus sit semper diligendus, postquam hoc illi debitum persolvisti, adhuc debes; perpetuum est, semper soluble et semper insolubile debitum. Hinc D. Aug.: *Mutuam charitatem libens reddo, et gaudens recipio; quam recipio, adhuc repeto; quam reddo, adhuc debo*. Epist. 62 ad Cœlestin.

QUI ENIM DILIGIT, LEGEM IMPLEVIT, id est, omnia præcepta, quæ proximum spectant.

VERS. 9. — *NAM NON ADULTERABIS...* Syr.: *Etenim id quod dictum est: Non occides.... Et si quod est aliud mandatum, id est, quodcumque est aliud præceptum. In hoc verbo, instauratur*. Græc., *recapitulatur*; Syr., *perficitur*, id est, summatim comprehen-

Cui timorem (debitis, illi reddite) timorem, id est, reverentiam, et inde consequentem obedientiam. Ita S. Chrysostomus.

VERS. 8. — *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis*: Reddite cuique quod debetis, sic ut non amplius debeatis, uno debito charitatis excepto.

Qui enim diligit proximum, legem implevit. Legem, scilicet eam quæ proximum spectat, quam subdit Apostolus, dicens: Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

VERS. 9. — *Nam: Non adulterabis, etc.*, quia dilectio proximi includit et præsupponit dilectionem Dei, ut sui causam et fontem. Proximus enim diligendus est propter Deum.

VERS. 10. — *Dilectio proximi malum non operatur, id est, non incitat ad malum aliquod inferendum proximo: inò nec patitur ei malum inferri: sed ubi potest, procurat ei bona sicut sibi ipsi.*

Plenitudo ergo legis est dilectio. Plenitudo, hoc est, consummatio, adimpletio, id est, finis et scopus legis

ditur. *DILIGES PROXIMUM TUUM, SICUT TEIPSUM*. *Sicut* non significat æqualitatem dilectionis; ordine enim charitatis plus debet homo seipsum diligere quam proximum; significat ergo similitudinem et hanc triplicem, ait D. Thomas: 1° Quantum ad finem, ut nos et proximum diligamus, propter Deum; 2° quantum ad formam, ut cum sincero amore amicitiae, non concupiscentiae diligas; 3° quantum ad effectum, ut illius necessitatibus subvenias, sicut et tuæ. Uno verbo debes ex charitate proximo exhibere ea charitatis officia, et eo modo, quæ et quomodo tu tibi exhibes et cupis exhiberi.

VERS. 10. — *DILECTIO PROXIMI MALUM NON OPERATUR*, id est, nec malum infert, nec inferri patitur; sed ubi potest, eadem illi ac sibi bona procurat. Est ergo legis consummatio, ac totalis observatio. Abstinet à malo; omne bonum efficit, vel imperat; est ergo legis plenitudo. Definitio brevis et vera virtutis est ordo amoris, ait D. Aug., lib. 15 de Civ., cap. 22. Semel breve præceptum tibi præcipitur: *Dilige, et fac quod vis*; sive taceas, dilectione taceas; sive clamis, dilectione clamis; sive emedes, dilectione emedes; sive parcas, dilectione parcas: radix sit intus dilectionis, non potest de istâ radice, nisi bonum transire, D. Aug., lib. 1 de Doctr. christ., cap. 22.!

VERS. 11. — *ET HOC, SCIENTES TEMPUS; hoc, non refertur ad tempus, ut patet ex Græco, ubi non conveniunt in genere; sed refertur ad id quod dictum est v. 7: Reddite omnibus debita; et v. 8: Nemini quidquam debeatis*. Quasi diceret, et hoc, quod dixi, eð promptius agere debemus, quòd sciamus tempus et horam esse expurgiscendi à somno peccati, et ab eo surgendi per poenitentiam; *PROPRIOR ENIM EST...* quam cùm credere cœpimus. Videtur Apostolus à re bellicâ similitudinem sumere. Militia est vita nostra, ideò nos paratos et expeditos oportet esse, ita ut dicere possimus: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum*. Hinc nos, negligentiæ somno dormientes, Apostolus, quasi buccinarum sonitu, excitat; *HORA EST NOS*,.... hoc est, ut ait D. Chrys., propè est resurrectio; propè est terribile judicium; propè est dies illa, velut elibanus accensa: ne dormiamus, ne pigritemus, sed vigilemus, ne nos dies illa incautos subripiat.

est dilectio; quia tota lex intendit nos ducere ad charitatem.

VERS. 11. — *Et hoc (scilicet, quod jam dixi, præstems) scientes tempus: quia hora est jam nos de somno surgere*. Et hoc, id est, idque cùm sciamus tempus, id est, opportunitatem, quam affert Evangelium, scilicet ad diligendum proximos, ad reddendum omnibus debita, ad implendam totam legem, jam adesse: et quia jam tempus est et hora de somno peccatorum surgendi. En tempus et opportunitas, scilicet hora diel, gratiæ, fidei, et legis Christi jam adest, quæ sol ipse Christus radios et lumen fidei per orbem spargere incœpit, tenebris errorum expulsis.

Nunc enim proprior est nostra salus, quam cùm credimus, id est, quam fuerit ante Christi adventum; cùm solà fide absentem Christum, et gratiam ac salutem futuram crederemus et speraremus. Aliter S. Chrysostomus, q. d. Paulus: Quò magis aetate, aquæ ac fide et meritis crescimus, eo propius fini et bea-

VERS. 12. — NOX PRÆCESSIT...; Syr., *jam nox præterit;* dies verò...; totum hujus vitæ tempus nox est; æternitas diei comparatur. Igitur *nox præcessit, præterit;* id est, ad finem properat vita; mundus transit et concupiscentia ejus; **DIES AUTEM APPROPINQUAVIT**, id est, adest æternitas semper duratura; **ABJICIAMUS ERGO OPERA TENEBRARUM**, id est, peccata; mundana, transitoria et ferè transita, seu præterita contemnamus, relinquamus.

INDUAMUR ARMA LUCIS, id est, arma fulgentia, bona et sancta opera, quæ sunt et indumenta quibus tegimur; et arma quibus protegimur contra nostræ salutis hostes. Æterna, semper manentia diligamus, sectemur. Vel etiam potest dici cum Theodoreto: Quòd totum tempus quod Incarnationem præcessit, nox fuit; tempus ignorantiae fuit; tempus verò ab Incarnatione, dies est; ortus est sol justitiae. Hinc siveles hortatur Apostolus ad opera lucis, ad vitam evangelicam, seu, ut ait in cap. 12, v. 2: *Reformamini in novitate sensus.*

VERS. 13. — SICUT IN DIE HONESTE..., id est, et quia dies est, ut dixi, sive intelligas, quia ortus est sol justitiae, sive quia æternitatis dies appropinquit. **AMBULEMUS** decenter compositi, sicut faciunt illi qui in publicum prodeunt, id est, opera faciamus quæ lucem non reformident.

NON IN COMESSATIONIBUS ET EBRIETATIBUS.... Trips präcipue fugiamus opera tenebrarum, scilicet comedies et compotationes, id est, epulas, quæ sunt tantum voluptatis et gulæ causæ; unde ebrietates quæ

titidini æternæ accedimus nunc, quam cum credere incepimus.

VERS. 12. — *Nox præcessit.* Nox hujus seculi plena tenebris errorum et peccatorum longè jam progressa est, ad finem properat, ac fermè jam præterit.

Dies autem appropinquavit, id est, tempus exspectatae salutis et gloriæ, quod est perpetua dies sine nocte, expers errorum et peccatorum, jam propè accessit, appropinquum est, instat, non longè abest.

Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Abjicienda sunt nobis opera noctis et tenebrarum, id est, peccata quæ lucem fugiunt, quia qui male agit, odit lucem, Joan. 5; et assumenda sunt **arma lucis**, id est, bona opera, quæ clara die sine pudore possunt ostendi.

VERS. 15. — *Sicut in die honeste ambulemus*, quoniam dies jam affulget, quæ luce suâ omnia detegit: honestè, compositè, decenter ambulandum, conversandum nobis est.

Non in comedies et ebrietatibus. Comedes sunt convivia, quæ non honestatis, sed gulæ causæ sunt.

Non in cubilibus et impudicitias, hoc est, non in fornicationibus, quæ sunt in cubilibus et fornicibus. Est metonymia. *Et impudicitias*, id est, aliis foedioribus speciebus libidinis; Græcè enim est *lascivia*, id est pertulantior libido.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim reducendam.

mentem alienant, et ad libidinem et alia vitia provocant; libidinum spurcias, quæ in cubilibus sunt, et alias quascumque lascivias; invidias atque contentiones pro honoribus assequendis. Græc., *non in lute et œmulatione.* Illic präcipue tria vitiorum capita tanguntur fugienda: gula, libido, ambitio. Primum abutitur bonis externis; secundum bonis corporis; tertium animæ bonis. Ex ebrietate et impudicitia quæ mala sequantur, vide apud D. Chrysostomum, hic.

VERS. 14. — **SED INDUIMINI DOMINUM JESUM CHRISTUM.** Hac metaphorâ frequenter utitur Apostolus, Gal. 8; Eph. 4, 6; Coloss. 3, et 1 Thessal. 5. Sed ipsum Dominum Jesum Christum, omnesque ejus virtutes in animo vestro sic imprimite, eumque sic imitamini moribus vestris, ut solus in vobis videatur Christus, sicut in homine vestito, sola vestis appetit. Seu Christi Spiritus et gratia vos intus ita repleat, ut ejus virtutes, quasi habitus, vos exterius cooperiant; et videamini ipse Christus esse.

ET NE CARNIS CURAM...; Syr.: *Et ne solliciti sitis carnis vestrae ad concupiscentias; Græc., in desideria,* id est, ne corpori vestro prospiciatis mollieret et deliciatè, ad explenda, scilicet, illius desideria et voluptates. Quasi diceret, Christum induti, carni seu corpori provideat tantum ad sanitatem, non ad luxum et voluptatem; sed totam vestram diligentiam ad spirituallia curanda insumite. Ita ferè D. Chrysostomus. Non prohibet Paulus quominus corpori provideatur ad sanitatem, sed ne indulgetur ad voluptatem; sic alendum est ut vivat et valeat; non ut lasciat.

Non in contentione, et œmulatione. Contentio est concertatio pro gloriâ et honore, cui semper conjuncta est œmulationis, id est, invidia boni alieni.

VERS. 14. — **Sed induimini Dominum Jesum Christum**, ut scilicet Jesus, id est, Iesu spiritus, gratia, virtus, vita in vobis eluceant. Induimini ergo et ornate vos Christi virtutibus: maximè ut externâ vitâ et professione, quasi veste agnoscant omnes vos esse servos Christi; ita S. Chrysost. Christum induere, est Christi virtutes in se exprimere, idque copiosè et perfectè. Induere Christum, est undique in nobis per sanctimoniam et mansuetudinem Christum in nobis conspicuum esse. Homo enim indutus id esse videtur, quod indutus est: appareat itaque in nobis Christus, ait Chrysostomus.

Et carnis curam ne feceritis in desideriis, ad explenda desideria, seu cupiditates. Non simpliciter prohibet curam seu providentiam carnis, id est, corporis, cum ipse alibi dicat: Nemo carnem suam unquam odio habuit, sed nutrit et fovel eam, Ephes. 5; verum prohibet, ne carnis curam agamus in desideriis, id est, ad satisfaciendum concupiscentias et voluptatibus carnis. Quod faciunt qui praetextu curandi corporis delicias et voluptates sibi indulgent.

1° Ex primis versibus disce christianum modum reges, principes, magistratus, quemcumque publicâ auctoritate prædictum honorandi. Attende à quo sit illorum potestas, ob quid; et ideo quid sint per respectum ad Deum. Princeps, rex à Deo institutus, sub Deo constitutus, omnibus major, solo Deo minor, ait Tertullianus, Dei vicarius et minister, ut bono præsit publico. Hinc ipsi debetur honor, reverentia, obedientia; et qui sub hoc respectu regem honorat, Deum honorat; qui vero spernit, spernit et Deum, fitque

simul *humane et divine majestatis reus*. Vide versus 1, 2, 3, 4, 5, 6.

2° Ex v. 8 disce charitatis debitum ; perpetuum est et semper solubile ; semper solvit, et semper debetur ; in quo differt à ceteris omnibus debitis. Attende itaque ad perpetuò solvendum, quod perpetuò debes : solve autem libenter quod te solventem ditabit, et cō amplius ditabit, quō promptiūs, largiūs et liberaliūs solveris.

Illa virtus omnes virtutes includit, omnia vitia destruit ; ex uno latere habet abstinentiam à malo, ait D. Chrysostomus : malum enim non operatur ; ex altero habet efficacem bonorum operationem : *plenitudo*, seu *consummatio*, *legis dilectio*.

5° Ex v. 12, ne in peccatis dormias unquam, aut in via salutis torpescas, recordare frequenter horum Apostoli verborum : *Hora est jam nos de somno surgere*. Ecce elabitur vita, mors instat, adest æternitas,

CAPUT XIV.

1. *Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.*

2. Alius enim credit se manducare omnia ; qui autem infirmus est, olus manducet.

3. Is qui manducat non manducantem non spernat : et qui non manducat manducantem non judicet. Deus enim illum assumpsit.

4. *Tu quis es, qui judicas alienum servum ? Dominus suo stat, aut cadit : stabit autem ; potens est enim Deus statuere illum.*

5. Nam aliud judicat diem inter diem ; aliud autem judicat omnem diem ; unusquisque in suo sensu abundet.

6. Qui sapit diem, Dominus sapit ; et qui manducat, Dominus manducat : gratias enim agit Deo ; et qui non manducat, Dominus non manducat, et gratias agit Deo.

7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Dominus vivimus ; sive morimur, Dominus morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

9. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut ei mortuorum et vivorum dominetur.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum ? aut tu quare spernis fratrem tuum ? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.

11. Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quoniā mihi flectetur omne genu ; et omnis lingua confitebitur Deo.

12. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

13. Non ergo amplius invicem judicemus ; sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

14. Scio, et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur,

adest terrible judicium, & termitatis decisivum. Iisdem utere verbis, ut ad bonum lucis, seu gratiae usum, temetipsum excites. *Nox processit* ; tempus ignorantiae, tenebrarum, idolatriæ elapsum est. Ortus est sol iustitiae, ambulamus in die ; ergo sicut in die, in mediâ luce honestè, sanctè vivamus coram Deo et hominibus.

Adhuc modicum lumen.... Illo sanctè utamur, ad benè operandum ; ece nox in quā non potero operari.

4° Ex v. 14 disce quid sit christianus ex D. Paulo : homo Christum indutus ; intus Christi gratia et spiritu animatus ; exterius Christi virtutibus, sobrietate, castitate, humilitate, patientia, charitate indutus ; homo in quo solus appetet Christus ; homo qui dicere possit : *Vivo ego, jam non ego, vivit verò in me Christus.*

Eheu ! quando christianus ero ? Christianus quasi alter Christus, et ego Christo rebellis.

CHAPITRE XIV.

1. Recevez avec charité celui qui est encore faible dans la foi, sans en venir avec lui à des contestations ;

2. Car l'un croit qu'il lui est permis de manger de toutes choses ; et l'autre, au contraire, qui est faible, ne mange que des légumes.

3. Que celui qui mange de tout, ne méprise pas celui qui n'ose manger de tout, et que celui qui ne mange pas de tout, ne condamne point celui qui mange de tout, puisque Dieu l'a reçu.

4. Qui êtes-vous, pour oser ainsi condamner le serviteur d'autrui ? S'il tombe ou s'il demeure ferme, cela regarde son maître ; mais il demeurerà ferme, parce que Dieu est tout-puissant pour l'affermir.

5. De même, l'un met de la différence entre les jours ; l'autre considère tous les jours comme égaux ; que chacun abonde en son sens.

6. Celui qui distingue les jours, les distingue pour plaisir au Seigneur ; celui qui mange de tout, le fait pour plaisir au Seigneur, car il rend grâces à Dieu ; et celui qui ne mange pas de tout, le fait aussi pour plaisir au Seigneur, et il rend aussi grâces à Dieu.

7. Car aucun de nous ne vit pour soi-même, et aucun de nous ne meurt pour soi-même.

8. Mais soit que nous vivions, c'est pour le Seigneur que nous vivons ; soit que nous mourions, c'est pour le Seigneur que nous mourrons. Soit donc que nous vivions, soit que nous mourions, nous sommes toujours au Seigneur.

9. Car c'est pour cela même que Jésus-Christ est mort, et qu'il est ressuscité, afin d'acquérir une domination souveraine sur les morts et sur les vivants.

10. Vous donc pourquoi condamnez-vous votre frère ? ou vous, pourquoi méprisez-vous votre frère ? Car nous comparâtrions tous devant le tribunal de Jésus-Christ,

11. Selon cette parole de l'Écriture : Je jure par moi-même, dit le Seigneur, que tout genou fléchira devant moi, et que toute langue confessera que je suis Dieu.

12. Ainsi chacun de nous rendra compte à Dieu de soi-même.

13. Ne nous jugeons donc plus les uns les autres ; mais jugez plutôt que vous ne devez pas donner à votre frère une occasion de chute et de scandale.

14. Je sais, et je suis persuadé, selon la doctrine du Seigneur Jésus, que rien n'est impur d' soi-même, et qu'il n'est impur qu'à celui qui le croit impur ;

15. Si, en mangeant de quelque chose, vous attri-

jam non secundum charitatem ambulas ; noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.

16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

17. Non est enim regnum Dei, esca et potus; sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto :

18. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.

19. Itaque quæ pacis sunt, sectemur; et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus.

20. Noli propter escam destruere opus Dei : omnia quidem sunt munda, sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.

21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

22. Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo. Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat.

23. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est : quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

ANALYSIS.

In duobus præcedentibus capitibus, charitatem erga proximum multoties commendavit Apostolus; in hoc quasdam dissidiorum, charitatis offensivorum, causas componit.

Ex Judæis conversi, et in fide adhuc infirmi, cibos et dies juxta legem Mosaicam observabant, et gentiles conversos, ob istorum inobservantiam judicabant; hi autem Judæos, ob hoc ipsum, contemnebant ut infirmos; hos et illos sic arguit Apostolus, ut utrosque doceat charitatis regulas.

Primo versu docet infirmum à doctioribus cum charitate suscipiendum.

Secundo versu breviter exponit altercationis argumentum, quod supra.

Tertio versu sic eam definit, ut unumquemque in suâ praxi relinquit, dummodo charitatem seruent et pacem; docti non spernant infirmos; infirmi non judicent doctos.

A versu 4 ad 13 multis probat neminem à fratre suo

PARAPHRASIS.

1. Inter alia autem mutuæ charitatis officia, hoc speciatim vobis commendo : si quis sit inter vos in rebus fidei nondum satis instructus, hunc vos, qui doctiores estis, assumite cum charitate instruendum, et eum eo ne disputationibus contendatis.

2. Verbi gratiâ, is qui de Evangelio benè instructus est, credit sibi licere quibuslibet cibis vesci; alias autem de fide minùs instructus, putat id non esse licitum, et ideo vescitur oleribus, ne quid à lege Mosaicâ prohibitum comedat.

3. Hæc tanti non sunt momenti, ut ob ea immunitionem pati debeat fraterna charitas. Igitur qui, juxta libertatem Evangelii, quibuslibet appositis vescitur, non spernat infirmorem, qui, ex animi sui infirmitate, à carnis abstinet, et oleribus vescitur; et hic

tez votre frère, dès-lors vous ne vous conduisez plus par la charité. Ne faites pas périr, par votre manger, celui pour qui Jésus-Christ est mort.

16. Que notre bien done ne soit point blasphémé.

17. Car le royaume de Dieu ne consiste pas dans le boire et dans le manger, mais dans la justice, dans la paix et dans la joie que donne le Saint-Esprit.

18. Et celui qui sert Jésus-Christ en cette manière se rend agréable à Dieu, et est approuvé des hommes.

19. Recherchons donc ce qui peut entretenir la paix parmi nous, et observons tout ce qui peut nous édifier les uns les autres.

20. Que le manger ne soit pas cause que vous détruisiez l'ouvrage de Dieu. Ce n'est pas que toutes les viandes ne soient pures; mais un homme fait mal d'en manger, lorsqu'en le faisant il scandalise les autres.

21. Et il vaut mieux ne point manger de chair, et ne point boire de vin, ni rien faire de ce qui est à votre frère une occasion de chute et de scandale, ou de ce qui peut l'affaiblir dans sa foi.

22. Avez-vous une foi éclairée? Contentez-vous de l'avoir dans le cœur aux yeux de Dieu. Heureux celui que sa conscience ne condamne point en ce qu'il veut faire.

23. Mais celui qui étant en doute ne laisse pas d'en manger, est condamné, parce qu'il n'agit pas selon la foi. Or, tout ce qui ne se fait point selon la foi, est péché.

judicandum, tum quia auctoritatem judicandi non habemus, v. 4; tum quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus; cor fratris nostri non novimus; Deum in corde glorificat, v. 6; tum quia Christi solius est nos judicare; et Christo non debemus præripere quod emit sanguinis sui pretio, v. 9. Memores itaque quod coram Christo, communis omnium Domino et Juge, sistemur judicandi, alios ne judicemus, v. 10, 11, 12.

¶ 13 et multis sequentibus doctiores monet, ut caveant ne dent infirmioribus scandalum; nullus quidem cibus jam immundus est: caveant tamen ne propter cibum frater pereat, v. 15, ne dent occasionem blasphemiae, v. 16; attendant quod regnum Dei non sit esca, sed justitia, pax et charitas; v. 17, itaque sectentur quæ sunt pacis et ædificationis, v. 19; caveant ergo quod scandalo destruit, v. 20: præstaret re licitâ non uti, quam illius usu parere scandalum, v. 21.

Denique docet infirmos, ne quidquam contra conscientiam agant, v. 22, 23, aliorum exemplo scilicet impulsu.

non damnet eum, qui promiscuo cibo utitur, quia Deus illum sibi adjunxit, suumque fecit.

4. Tu enim, Judæe, fratrem tuum condemnans, quis es? et quo jure servum judicas alienum?

Certè, etsi condemnandus esset, non tamen à te, sed à domino suo, cuius sententiâ, causâ cadet, aut subsistet, illius arbitrio puniendus aut absolvendus:

Ego autem dico tibi quod causâ non cadet, quia Dominum habet potentem et clementem, qui suâ potentîa fulciat, suâ clementiâ absolvat.

5. Quod de cibis dixi, idem de diebus dico: nam qui infirmus est, et imperfectæ adhuc fidei, diem inter diem distinguit; contra doctior et solidæ fidei, dies omnes judicat pares: ob ista similiter fraterna non scindatur concordia; sed suo quisque relinquatur

judicio, præsertim ubi nullum est religionis detrimentum.

6. Etenim qui dies observat et distinguit, id ad Dei gloriam et obsequium facit; sicut et qui dies omnes Deo pariter dedicat, Dei quoque honorem intendit;

Item qui promiscuè quodvis comedit, ad Domini gloriam comedit; gratias enim illi agit de cibo assumpto;

Et qui abstinet à cibis, religionis ergò abstinet, et de cibis sibi permisis, Deo pariter gratias agit.

7. Uterque, inquam, Deum benedicit: nemo enim nostrum, qui Christiani sumus, sui causà vivere debet aut mori, sed Dei gratiâ, cuius toti sumus.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus, à quo est vita nostra; sive morimur, Domino morimur, quo judice morimur: in quocumque ergo statu simus, seu viventes, seu morientes, Domini sumus, qui magno pretio nos redemit, sui scilicet sanguinis pretio.

9. In hunc quippe finem Christus mortuus est, et morte suâ nostrae redēptionis lycrum solvit; et à mortuis suscitatus vitâ vivit immortali, ut in mortuos et vivos, in cœlo et in terrâ dominetur.

10. Cùm ergo Dei Christique simus, quare tu, Iudee, non manducans, fratrem tuum manducantem, judicas ut gulosum? et tu, gentilis, quodlibet appositorum comedens, quare fratrem tuum, hac libertate non utentem, spernis ut rationis inopem, et in fide imperitum?

Quo jure hanc in alterutrum exercetis auctoritatem? omnes enim nos Christi sumus pariter servi; omnes pariter sistendi sumus ante tribunal Christi, et ab eo judicandi; quid ergo illius officium præripitis?

11. Recordamini ejus quod apud Isaiam scriptum est: Vivo ego, dicit Dominus; me mortales omnes agnoscunt, confitebuntur, et genuflexi adorabunt ut Deum, Dominum et supremum Judicem suum.

12. Cùm ergo coram hoc supremo et æquissimo judice, unusquisque nostrum pro semetipso sit rationem redditurus, non pro aliis, quorum cura nobis non est commissa;

13. Propriæ nostræ saluti invigilantes, nostrumque proprium negotium agentes, non amplius alios judicemus in malum.

Sed potius hoc apud vos statuite, nulli fratum occasionem dare aut remoræ in viâ salutis, aut casus à salute.

14. Quod ad me attinet, ego certissimè scio, et plenissimè sum persuasus, Christi afflatus et doctrinâ, quod nullus cibus sit suâ naturâ impurus, ideòque licet promiscuè qualibet uti;

Per accidens tamen, propter ignorantiam, aliquis cibus sit immundus, ei scilicet qui putat illum immun-

dum seu prohibitum; et idèo coram hoc infirmo prudenter utendum est evangelicâ libertate.

15. Etenim si hic frater tuus infirmus existimat, licet ex errore, aliquid immundum, et illud tamen coram eo comedis, sieque eum ob tuum cibum laedit, aut saltē moerore afficias;

Tunc peccas contra fraternalm charitatem.

Ah! ne frater tuus, licet infirmus, sit tibi tam vilis, ut eum cibo tuo perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo salvando mori non dubitaverit.

16. Cavete igitur ne causa sitis cur blasphemetur fides et religio nostra, ob vestras de cibis edendis aut non edendis dissensiones et schismata.

17. Etenim vera religio, per quam Deus in nobis regnat, et ob quam nobis cœlestē regnum parat, non consistit in electione cibi et potū,

Sed in morum innocentia, in pacis fraternali studio, et in spirituali gaudio, bonam conscientiam semper comitante. |

18. In his quisquis Christo servit, is et Deo placet, et à piis hominibus approbatur.

19. Itaque sectemur ea quæ pacem conciliant et augent, et ea faciamus quæ ad mutuam conferunt edificationem.

20. Cave, christiane, in fide doctior, ne propter vilem cibum destruas ædificium Dei, fratrem scilicet infirmum, in quo Christus per fidem habitat.

Scio, et illud jam dixi, nullum cibum ex se immundum esse; imò mundi sunt omnes, tum naturâ suâ, tum Christi Domini permisso :

Nihilominus peccat ille qui cibo ex se licto utitur cum sui fratris scandalo; tunc enim re bonâ malè utitur.

21. Præstabilius est omnino à carnibus abstinere, et nunquam vinum bibere, quam sic aut cibo quopiam, aut potu, fratri tuo lapsu occasionem dare; sive te contra conscientiam imitetur, sive te temerè judicet; et per te scandalizatus, infirmior fiat in fide.

22. Tu in fide instructior erdis, et benè, quod nullus amplius cibus sit immundus; hanc fidem in animâ, et coram Deo serva; at ne cùm foris cum tui fratris offendiculo utaris;

Beatus autem omnis qui semetipsum non condemnat interius in eo quod probat exterius, seu qui nihil contra conscientiam operatur, malo impulsus exemplo, aut quovis alio motivo.

23. Qui verò fluctuat et hæsit ambiguus, an tali cibo licet uti, si sic dubitans comedit, ille reus est peccati, utpote propriâ suâ conscientiâ judicatus; dictabat enim sibi non licere, quod fecit tamen; quidquid autem est contra conscientiæ dictamen peccatum est.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — INFIRMUM AUTEM IN FIDE ASSUME; Syr.: *Ei verò qui est infirmus in fide date manum.* Gentiles,

VERS. 1. — *Infirmum autem in fide assumente, id est, ad conversationem vobis adjungite, et habete ut fra-*

seu ex gentilibus conversos alloquitur Apostolus, et hortatur ut infirmiores in fide cum charitate suscitem, nec repellite tanquam alienum à Christo, quin pânia ut infirmum et curâ egentem foyete.

piant, nec importunis disputationibus lassent. *Infirmum* igitur in fide, et nondum satis instructum, vos, qui doctiores et fortiores estis, assumite cum charitate instruendum, eumque ut fratrem fovete, juvate, seu, ut ait Syr., ei date manum, sicut infirmo in itinere datur manus.

NON IN DISCEPATIONIBUS COGITIONUM; Græc. : *Non in disceptationes disputationum;* Syr. : *Nec sitis ambigentes in cogitationibus vestris,* id est, cum eo ne contendatis, an benè, an malè sentiat, quia adhuc charitatè tolerandus est, nec importunis disputationibus lassendus, ne forte offensus ab incepto resiliat.

VERS. 2. — *ALIUS ENIM CREDIT SE MANDUCARE OMNIA.* Factum, seu altercationis argumentum breviter exponit. *Alius*, id est, qui in fide firmus, et de Evangelio benè instructus, credit sibi licere quibuslibet cibis vesci, quia nullum in lege evangelicâ ciborum genus immundum censetur.

QUI AUTEM INFIRMIUS EST, OLUS MANDUCET; Græc., *oleræ comedit;* Syr., *manducat.* Divus Chrysostomus, Theodoreetus, Theophylactus, omnes in indicativo, *vescitur, manducat;* ita ut sit propositio factum simpliciter exponens, scilicet: *Infirmitus autem, seu Judeus recenter conversus, et de evangelicâ libertate non satis instructus, oleribus vescitur.* Juxta nostram Vulgatam hic sensus est: *Infirmitus autem, et in fide parùm doctus, putat id non licitum esse; is itaque, seu infirmus, olus et cibos à lege Mosaicâ permissos manducet, ne contra conscientiam peccet.* Per *olus* intellige quilibet legumina, quorum nullum erat Iudeis vetitum; multa autem animalia, tum ex piscibus, tum ex volucribus, tum ex bestiis, erant prohibita.

VERS. 3. — *IS QUI MANDUCAT, NON MANDUCANTEM...* Altercationem sic definit, ut unumquemque in suâ praxi relinquat, dummodo charitatem et pacem servent.

QUI MANDUCAT, id est, is qui juxta libertatem Evangelii quibuslibet vescitur, eum qui juxta legem Moysis ciborum electionem servat non spernat, tanquam rudem, imperitum atque superstitionis. Vel non spernat, nec vilem faciat ejus animam, scandalum ei dando, dum exemplo suo illum inducit ad manducandum contra propriam conscientiam.

Non in disceptationibus cogitationum, id est, opinione. Græcè, non in altercationibus disputationum. Nolo, inquit, cum eo, sub praetextu doctrinæ evangelicæ contendatis.

VERS. 2. — *Alius enim credit se manducare omnia, q. d. : Alius putat licere vesci omnibus quasi mundis, eo quòd in lege evangelicâ nihil legaliter sit immun-dum.*

Qui autem infirmus est, olus manducet: Qui autem infirmus est fide, comedat olus, vel quid simile, quod lege Mosaicâ constat non esse prohibitum, abstiens a prohibitis.

VERS. 3. — *Is qui manducat, non manducantem non spernat,* id est, non habeat vilem ejus salutem, scandalum ei ponendo, dum exemplo suo facit eum comedere contra conscientiam.

Et qui non manducat, manducantem non judicet, id est, non condemnnet tanquam legis transgressorē,

1 *ET QUI NON MANDUCAT, id est, infirmus in fide, et legis Mosaicæ adhuc in hoc observator, non condemnnet manducantem, id est, promiscuo victa utentem, tanquam legis transgressorē; DEUS ENIM ASSUMPSIT ILLUM. Rationem assignat ob quam non debeat quis fratrem suum judicare, quia scilicet Deus illum in servum et cultorem suum assumpsit, et consequenter ad eum pertinet. Quis ergo judicet eum quem Deus suum publicè assunit et probat?*

VERS. 4. — *TU QUIS ES, QUI JUDICAS ALIENUM SERVUM?* Urget allatam rationem, ob quam de fratre nostro judicare non debemus, scilicet auctoritatem non habemus. *Tu*, qui non manducas, et manducantem judicas, *quis es?* cuius auctoritatis? non tuum est judicare manducantem, sive benè, sive malè agat, nec ad te pertinet.

DOMINO SUO STAT AUT CADIT, id est, Dominum ac judicem suum habet, Deum scilicet, à quo vel absolvatur, vel condemnatur; seu Domini iudicio, aut pro se, aut contra se sentientiam feret. *Stat*, qui in causâ victor est; *cadit*, qui judicium contra se refert.

STABIT AUTEM, id est, causâ non cadet, non condemnabitur, quia Deus potest efficere ut stet. Idem Deus qui cibos vetuit in lege Mosaicâ, potuit illos in Evangelio permettere.

Nota litteralis.

Circa versum tertium nota quòd Apostolus modo valde diverso, pro temporum et personarum diversitate, eadē de re agit. Galatas, cap. 1, increpat dure ob legalium servantiam; Judæis Romanis velut indifferentem relinquit uniuscujusque conscientiæ; unde hic diversus agendi modus? et quæ illius ratio? Galatas increpat ob legalia, quia ipsi, cùm gentiles essent, et legalia nunquam observâssent, ea tamen post baptismum assumpserant ut necessaria: hinc, ô stulti Galatae! etc., cap. 5. Judæis verò permittit ad tempus legalia servare, nondum mortifera, quia adhuc infirmi erant in fide, seu, ut ait D. Chrysostomus, quòd novella esset Romanorum fides. Talia corrigendi nondum erat tempus. Adde quòd synagoga erat cum honore sepielienda.

OBSERVATIONES MORALES.

Primò hic mirare cum D. Chrysostomo divinam Apostoli nostri sapientiam, quæ utrosque alterantes sic

aut immundo cibo se contaminantem.

Deus enim illum assumpsit, illum scilicet manducantem assumpsit in servum et cultorem suum; et proinde non est ab alio judicandus; q. d. : *Quis ergo eum judicet et damnet, quem Deus probavit et advo-cavit?*

VERS. 4. — *Tu quis es qui judicas alienum servum?* Græcè, *famulum domesticum.* Jubet ergo ut non manducans Judæus manducantem gentilem non judicet, sed Dei, cuius servus est, iudicio eumdem relinquit.

Domino suo stat, aut cadit; non tuum est judicare quasi peccantem edendo que tu putas immunda; habet Dominum ac iudicem suum Deum, sive Christum, à quo absolvetur, si benè agat; vel condemnabitur, si malè. Hoc enim est Domino suo stare aut cadere. A Domino suo absolvendum esse aut condemnandum.

ad medioeritatem reducit, ut hos et illos corrigat et instruat. Hincque disce 1° charitativum corrigendi et instruendi modum; 2° pacem omnibus rebus ex se indifferentibus anteponendam; 3° multis in occasionibus unumquemque in suo sensu relinquendum, ne pax turbetur, charitas laedatur, praecipue cum non est commodum et maturum corrigendi tempus.

Secundò mirare et imitare charitativum Apostoli monitum firmioribus datum: *Infirmum in fide assume*. Firmior sciat eum infirmoribus infirmari, ut infirmum confirmet; sciat se patrem, se fratrem, sique cum charitate suscipiat, soveat, instruat; charitativam det illi manum, non spernat, non arguat acriter, non alterceret, nec disputet cum eo; disputatio enim animum exacerbat, charitas vero cor emolit et attrahit.

Denique in tertio versu remedium nota duobus vietiis validè communibus congruum: docti spernunt ignaros, ignari judicant doctos; hi et illi suo vitio medicinam sumant à D. Paulo datam.

VERS. 5. — NAM ALIUS JUDICAT DIEM INTER DIEM; Græc. : *Hic quidem judicat*, etc.; *hic autem judicat omnem*, etc. Postquam de cibis egit, ad aliud legalium genus venit, ob quod erat inter Romanos altercatio, scilicet, dierum distinctionem et observantiam. Alius, scilicet Iudeus, in fide infirmus, diem à die distinguuit, seu unum alio sanctiorem judicat, v. g., sabbatum, neomenias, etc.; seu certis diebus jejunat, et à quibusdam cibis abstinet, v. g., à fermentato pane in hebdomadâ Pasche.

ALIUS AUTEM, in fide firmior et in lege evangelicâ instructior, sciensque hæc omnia legalia per Christum esse sublata, JUDICAT OMNEM DIEM æqualem esse, nec unum ab alio distinguit, sive jejunis, sive ciborum quorumdam abstinentiâ.

UNUSQUISQUE IN SUO SENSU ABUNDET, id est, quisque suum in his rebus judicium sequatur. Nota quod errabant quidem Iudei, legalia per Christi mortem abrogata servantes; quia tamen hæc nondum erant mortifera, Evangelio quippe nondum satis promulgato et explicato, illos in suo permisit errore, donec plenius instruerentur, ne, si ab istis legalibus statim revocarentur, turbati resilirent à fide. Vide dicta v. 4. Itaque per charitatem infirmatur cum infirmis. Nota 2° quod agitur hic de festis et de jejunis in lege Mosaicâ præscriptis, ut patet ex textu. Lex autem illa erat per

Stabit autem, ac si dicat: Imò tibi affirmo, quod non cadet, non condemnabitur judice Domino suo, sed stabit, id est, absolvetur.

Potens est enim Deus statuere illum, id est, efficere ut stet. Quamvis, inquit, homines in fide non satis instructi eum judicent, id est, condemnent: tamen Deus potens est cum absolvere, et suo iudicio justificare; quod et faciet.

VERS. 5. — Nam alius judicat diem inter diem: Iudeus in fide Christi adhuc infirmus, uno die secundum præscriptum legis certis cibis abstinet, aliis diebus non abstinet: gentilis vero judicat omnem diem esse æqualem; et omni die indifferenter quovis cibo vescitur, fruens libertate Evangelii; et uterque bene facit. Nota, Apostolum tantum loqui de festis et jejunis Judaicis, et quia tum nondum erant sancto-

Christi mortem abrogata. Hinc malè hæc Apostoli verba detorquent hæretici contra dies festos ab Ecclesiâ institutos, et jejunia, et quorumdam ciborum abstinentiam, quorum pauca tunc erant in usu, et quæ, si ab Ecclesiâ tunc præcepta fuissent, servari jussisset Apostolus, sicut apostolica decreta custodiri jussit, Act. 16, 4.

Malè etiam ultimis verbis abutuntur, quasi Apostolus facultatem indulget et credendi et agendi pro libito; agit enim Apostolus de rebus ex se indifferentibus, non de rebus fidei, aut de præceptis Ecclesiæ, v. g., de jejunis aut abstinentiâ ab Ecclesiâ institutis; cum enim omnes Christiani, etiam in conscientiâ, potestati ecclesiasticæ teneantur obedire, ut docuit cap. præcedenti, sibi ipsi contradiceret dicens: *Unusquisque in suo sensu abundet*.

VERS. 6. — QUI SAPIT DIEM, DOMINO SAPIT; Græc. addit: *Et qui sapit diem, Domino non sapit*. Addit et Syrus, et Chrys., Theodore., Theophyl. Quia tamen Origenes id non habet, nec Ambrosius, nec ullus eodicu[m] nostrorum, hinc Erasmus probabile putat quod ad D. Pauli explicationem fuerit additum. Sensus autem est: Qui discernit diem abstinentiæ, à die non abstinendi, vel diem festum à die vulgari, id ad Dei gloriam et obsequium facit. Idem intelligendum de eo qui non discernit, sed judicat omnem diem idoneum ad opera pietatis et pœnitentiae; id ad Dei gloriam facit.

ET QUI MANDUCAT, id est, item qui promiscuè quidvis comedit, et quovis die, id etiam ad Dei gloriam facit; similiter et qui abstinet à cibis lege vetitis, ad Domini gloriam abstinet, et uterque Deo gratias agit: hic pro cibis ipsi in lege Mosaicâ permisso, ille pro omnibus cibis quibus ex evangelicâ libertate utitur. Quasi diceret: Novit Dominus et comedentium et jejunantium intentionem, nec tantummodo factum, sed et facti propositum attendit. Hinc quia et comedens et jejunans Deum honorare intendit, uterque suo sensu relinquendus est. Hinc disce 1° neminem condemnandum, sed potius ob intentionem excusandum. 2° Simpliciores aliquando in suis devotionibus, etsi forte non secundum strictam et severam scientiam, plus placere Deo ob intentionis puritatem, quam doctiores in actionibus etiam secundum scientiam ab omnibus approbatis, ob defectum scilicet intentionis minus puræ et devotæ.

rum festa vel jejunia Christianis ab Ecclesiâ indicta et instituta.

Alius autem judicat omnem diem; non solum autem ciborum, sed et dierum discrimina fuisse judaizantibus in observatione, constat ex Epistolis ad Gal. 4 et Col. 2.

Unusquisque in suo sensu abundet; Græcè, in propria mente, hoc est, quisque suo iudicio perfruatur, plenè illud sequatur, quisque suum sensum abunde expletat. Uterque enim suum sensum sequendo bene agit: nam uterque Domino manducat, vel non manducat. Ita Basilus: quisque, ait S. Ambrosius, suo consilio remittatur.

VERS. 6. — Qui sapit diem, Domino sapit. Qui sapit, hoc est, qui judicat et discernit diem abstinentie à die quo non est abstinendum; sapore enim discer-

VERS. 7. — **NEMO ENIM NOSTRUM SIBI VIVIT...**; Græc., *sibi ipsi*, etc. Probat et manducantem et non manducantem Domino manducare, et non manducare. *Nemo enim nostrum*, qui Christiani sumus, propter se vivit aut moritur; sed propter Deum, cuius est totus, et ad cuius propterea gloriam omnia sua referre debet.

VERS. 8. — **SIVE ENIM VIVIMUS, DOMINO VIVIMUS...**, id est, Christo Domino, qui nos fecit suos, et cui propterea debemus et vitam, et mortem, et omnia nostra consecrare.

SIVE ERGO VIVIMUS, SIVE MORIMUR, DOMINI SUMUS, id est, Christi, à quo empti sumus pretio magno, ipsius scilicet sanguine. Servorum nihil est, omnia verò sunt Domini. Cùm ergo servi simus Christi Domini, qui nos suo sanguine redemit, ideo omnia nostra, et vita et mors, Christi sunt.

VERS. 9. — **IN HOC ENIM CHRISTUS MORTUUS EST ET RESURREXIT.** Græc. addit, *et revixit*. Addit etiam Syrus. Dat causam eur Christi sumus, non nostrī. *In hoc*, id est, in hunc finem, *Christus mortuus est, et resurrexit, à mortuis, vitâ vivens immortali*;

UT ET MORTUORUM ET VIVORUM DOMINETUR, id est, ut ex morte suâ et ex resurrectione suâ dominaretur in mortuos et vivos. A primo quidem conceptionis instanti, Christus omnium Dominus fuit, hujus tamen dominii usum et exercitium adeptus est per mortem et resurrectionem suam. *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ, in totam Ecclesiam triumphantem et militantem*, etc.

VERS. 10. — **TU AUTEM, QUID JUDICAS FRATREM TUUM...?** Cùm solius Dei et Christi simus, quare, *tu nimus cibos*: hinc sapere hìc significat discernere, et discernendo observare diem abstinentiæ. Qui ergo ita sapit, et discernit diem abstinentiæ, *Domino sapit*, hoc est, ad Dei legislatoris obsequium facit et discernit: ita S. Chrysost. Sentit Apostolus ita utrumque de altero existimare debere; quod nimirū ad Christi Domini faciant honorem, id ipsum quod faciunt.

Et qui manducat (idolothyla, et cibos lege vetitos) *Domino* (ad Domini Dei honorem) *manducat*.

Gratus enim agit Deo, scilicet manducaturus.

Et qui non manducat (qui idolothylis et cibis lege vetitis abstinet) *Domino non manducat*, id est, ad Dei honorem iis abstinet.

Et gratias agit Deo, non tam quia vettis abstinet, quām quia lege concessus uititur.

VERS. 7. — **Nemo enim nostrum sibi vivit**, etc., q. d.: Non ad nostrum usum et commodum præcipue, sed ad Dei obsequium vivimus, et morimur: ille enim est Dominus nostra vita et mortis.

VERS. 8. — **Sive enim vivimus, Domino vivimus**: *sive morimur, Domino morimur*. Nemo nostrum vivit propter se, id est, ad suam ipsius gloriam aut commodum, tanquam finem suæ vitæ, sed ad gloriam Domini, cuius est servus: et nemo nostrum eligit mori propter se, sed propter Dominum.

Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus, q. d.: Totum, quod sumus, quod agimus, quod vivimus, quod morimur, est Christi Domini, ejus enim servi sumus.

VERS. 9. — **In hoc enim Christus mortuus est**, etc., *ut dominetur*, id est, ut exerceat accepte potestatis et dominii usum: nam Christus à primo instanti sue incarnationis, ratione unionis hypostaticæ, fuit Dominus omnium: sed post mortem hujus dominii plenum exercitium accepit. Sicut Christus mortuus est ut dominetur mortuorum, ita resurrexit ut dominetur vivorum: ergo resurgemus in vitam æternam, ut

Judee, non manducans, *judicas* et condemnas *fratrem gentilem*, libertate sibi à Christo Domino suo datâ, manducantem?

AUT TU, GENTILIS MANDUCANS, et firmior in fide, QUARE SPERNIS FRATREM TUUM Judæum, non manducantem, ex animi et conscientiæ teneritudine, et quia jus à Christo sibi datum, *sicut et tibi*, nondum satis intelligit?

OMNES ENIM STABIMUS ANTE TRIBUNAL CHRISTI; id est, omnes enim sistendi sumus ante tribunal Christi, eo tanquam communi omnium Domino judicandi. Quasi diceret: Quid ergo illius officium prævenitus? illius enim solius est de nobis servis suis judicare. Recordare de terribili judicio Dei, cui sistendus es brevi, et alios non judicabis.

VERS. 11. — **SCRIPTUM EST ENIM**, Isai. 45, 25: **VIVO EGO**, seu, ut habet Isaias: *In memetipso juravi*, id est, per memetipsum, seu per vitam meam juro.

MINI FLECTETUR OMNE GENU, id est, omnes homines me supremum Judicem agnoscent, supplices et subditi adorabunt.

ET OMNIS LINGUA CONFITEBITUR DEO, id est, Deumque confitebuntur; boni quidem voluntariè, mali verò invitè.

VERS. 12. — **ITAQUE UNUSQUISQUE NOSTRUM PRO SE**; Græc., *seipso*, etc., seu de seipso, non de aliis, coram hoc supremo Judge ac Domino RATIONEM REDDET; an tantum reddiderit, quantum accepit? tantum glorificaverit, quantum cognovit? pro mensurâ talenti accepti erit judicium.

VERS. 13. — **NON ERGO AMPLIUS INVICEM JUDICEMUS**, Christus nobis vivis dominetur in aeternum.

VERS. 10. — **Tu autem quid judicas fratrem tuum?** Compellat hæc parte non manducantem, id est, eum qui fide infirmus est, ut patet ex supradictis. Sequenti autem parte manducantem alloquitur.

Aut tu quare spenis fratrem tuum? Ut qui manducando scandalum ei præbeas. *Spernis*, Græcè, *pro nihilo habes*; nam qui fratri scandalum ponit, ita agit ac si salutem ejus nihili penderet. Porro non judicandum esse docet ex eo quod Christus est omnium nostrum judex.

Omnis enim stabimus ante tribunal Christi, q. d.: Ille unus erit judec, scilicet Christus: ergo invicem non judicemus.

VERS. 11. — **Scriptum est enim** (Isaiæ 45): **Vivo ego** (juro per vitam meam), *dicit Dominus*, quoniam (quod) *mihi flectetur omne genu* (omnes gentes me colent et adorabunt; est enim hoc loco prophetia de conversione omnium gentium ad Christum), *et omnis lingua confitebitur Deo*, q. d.: Omnes homines me Christum hominem agnoscent pro Deo, et judice summo, laudabuntque meam clementiam vel justitiam; sed boni voluntariè, mali invitè et coactè.

VERS. 12. — *Itaque unusquisque nostrum*, etc. *Pro se*, Græcè, *deseipso*, id est, de factis propriis, non de alienis.

VERS. 15. — **Non ergo amplius invicem judicemus**: *sed hoc judecate* (discernite, statuite) *magis*, etc., porro scandalum, quo significatur omne id quod prolapsionis et ruinae causam afferit.

VERS. 14. — *Scio et confido in Domino Jesu*, à quo didicī, et scio id quod dico et doceo. *Quia (quod) nihil commune per ipsum*. Q. d.: Scio per Christum, id est, per Christi legem et libertatem nullam escam esse communem, id est, immundam, nisi ei qui per errorem vel conscientiam erroneam, existimat quid commune esse, illi commune, id est, immunum et vetitum est.

id est, nec manducans abstinentem, nec abstinens manducantem condemnnet; sed unusquisque circa ea quæ ad eum spectant, occupetur.

SED HOC JUDICATE MAGIS, NE PONATIS..., id est, sed hoc apud vos potius statuite, ne fratri vestro ponatis offendiculum, quod ambulantem retardet; vel scandalum, quod sit ei causa cadendi. Hoc videtur ad firmiores, seu doctiores specialiter spectare, sicut et reliqua hujus capitii et initium sequentis. Illos ergo monet Apostolus ut caveant ne libertate evangelicâ abutentes, occasionem dent infirmioribus, vel eos judicandi, vel contra conscientiam suam edendi, vel forte, quod pejus est, ad Judaismum redeundi.

VERS. 14. — SCIO ET CONFIDO IN DOMINO JESU... Græc., scio et persuasus sum in Christo Jesu; Syr.: Novi siquidem, et persuasum habeo per Dominum Iesum. Id est, quod ad me, indubitatè scio et persuasum habeo per doctrinam Domini Jesu, à quo illud didici, quia nihil commune per ipsum, id est, quod nullus cibus sit immundus; per ipsum, id est, per Christum, per legem Christi, per legem evangelicam. Ita Theodoreetus. In Græco tamen hodierno est, per seipsum. Syrus habet, ex seipso, Origenes, per se et naturā suā; ita et D. Chrysostomus, Theophylactus; accentus mutatio hanc facit variationem: δι' αὐτοῦ, vel δι' αἵτοῦ, quia in re, non est magna, quia utrumque verum.

NISI EI QUI EXISTIMAT QUID COMMUNE..., id est, ei tamen qui judicat in conscientiâ, licet erroneâ, cibum aliquem immundum, illi, inquam, immundus est ille cibus, non ex veritate, sed ex errore, seu opinione quam sequi debet in praxi. Duo statuit Apostolus in hoc versu: primum: nullus cibus naturâ suâ est immundus, unde colligendum relinquit: Ergo promiscuè quolibet cibo licet uti; secundum: per accidens tamen propter ignorantiam, aliquis cibus immundus est, ei, scilicet, qui existimat illum immundum, seu prohibitum. Illic enim, si tali cibo, quem existimat prohibitum, vescatur, peccabit, quia debet secundum conscientiam suam, licet erroneam, agere. Et hinc colligit Apostolus in sequentibus quod debeat firmus in fide prudenter et secundum charitatem uti evangelicâ libertate supradictâ, et cavere ne sit infirmo occasio peccati.

VERS. 15. — SI ENIM PROPTER CIBUM FRATER TUUS CONTRISTRATUR, JAM NON. Græc., non amplius... Nam si frater tuus existimat, licet ex errore, aliquid immundum esse, et illud tamen coram eo comedis, siveque illum contristas et scandalizas, tunc contra

charitatem peccas.

NOLI CIBO TUO...; Græc., ne cibo tuo perdas, id est, ne fratrem tuum tam vilem habeas, ut eum perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo mortem subire non dubitaverit. Perdes autem, si edulio tuo des occasionem illi, vel temerè te judicandi, vel contra conscientiam suam te imitandi, vel ad Judaismum scandalizatus redeundi. Hinc disce quantum sit infirmis compatiendum et condescendendum, ne propter nos et per nos percata ille pro quo Christus obiit. Disce et quod charitas debeat omnium nostrarum actionum esse regula; et scientiâ et fide secundum charitatem utendum.

Ut tuam autem charitatem erga proximum accendas, et ex dilectione tu te illius accommodes infirmatati, perpende Christi pro eo charitatem: Christus pro eo mortuus est, et ego nihil patiar pro quo Christus obiit! Christus suâ propriâ morte vitam ei dedit; et ego hanc illi vitam meo scandalo eripiam! tantine facio Christi sanguinem, ut escâ vili, vel verbo fortè mordaci, fratrem meum velim perdere, pro quo Christus Dominus pretiosum sanguinem suum fudit!

VERS. 16. — NON ERGO BLASPHEMETUR BONUM NOSTRUM. Græc., vestrum; Syr., nostrum. Ne sitis ergo causa cur malè de nobis loquantur tum Judæi, tum gentiles; nostraque religio ac evangelica libertas malè audita apud eos, qui foris sunt, propter contentiones vestras de cibis edendis vel non edendis.

VERS. 17. — NON EST ENIM REGNUM DEI ESCA ET POTUS... Religio per quam Deus regnat in nobis, et per quam regnum coeleste paratur, non consistit in electione cibi et potus, sed in justitiâ, quâ lex Dei servatur, et in pace cum proximo, et in gaudio spirituali, quod ex justitiâ et pace nascitur, seu quo Spiritus sanctus replet verè pios, verè pacificos.

Hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia et ciborum abstinentiam ab Ecclesiâ præcepta. Sed notent 1º Apostolum non dicere: Regnum Dei non est abstinentia aut jejunium, sed non est esca; 2º Apostolum agere non de jeuniis aut abstinentiâ ab Ecclesiâ institutis, sed per legem Mosaicam præceptis, ut dictum est v. 5. Vide ibi dicta; 3º Apostoli sensum esse quod regnum Dei non consistit per se in escâ, licet per accidens, ob Ecclesiæ præceptum, vel ob votum, abstinentia et jejunium sint ad salutem necessaria, et patet in Adæ peccato.

VERS. 18. — QUI ENIM IN HOC SERVIT CHRISTO, PLACET DEO..., id est, qui in his tribus virtutibus,

propter vestram discordiam et scandalum) bonum nostrum, scilicet libertas et fides christiana; quam ut fideles per scandalum non objiciant blasphemias gentilium, monet et urget hic Apostolus: gentes enim scandalizabantur, et à Christianismo avertabantur, cum videbant Christianos ita inter se contendere de cibis, et ciborum delectu.

VERS. 17. — Non est enim regnum Dei esca, etc., q. d.: Pietas, fides, et gratia, quibus Deus regnat in nobis, non consistunt per se in certo cibo et potu, quasi haec per se necessaria sint ad gratiam et beatitudinem assequendam.

VERS. 18. — Qui enim in hoc (in hisce que dixi,

Vers. 15. — Si enim propter cibum frater tuus contristratur, jam non secundum charitatem ambulas, q. d.: Si frater tuus existimat cibum esse communem et viandum, et tu tamen eum comedis, itaque fratrem contristas et scandalizas; peccas contra charitatem; provocas enim illum, ut contra conscientiam eumdem cibum comedat.

Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Perdas, inquam, daturus occasionem vel temerè judicandi te, vel infelicititer imitandi; q. d.: Christus dedit vitam pro fratre tuo: tu pro eo da, aut potius relinque cibum.

Vers. 16. — Non ergo blasphemetur (à gentibus

quas versu præcedenti recensui, in verâ scilicet pie-tate erga Deum, in pacis cum proximo servandæ stu-dio, et in gaudio spirituali et in curâ alios spiritualiter consolandi, non autem contentionibus irritandi, qui sic Christo servit, et Deo placet et ab hominibus piis approbatur.

VERS. 19. — *ITAQUE QUÆ PACIS SUNT SECTEMUR, ET QUÆ... Syr. : Nunc post pacem curramus et post ædifi-cationem mutuam.* Ex dictis concludit Apostolus ut cum studio nos applicemus ad sectanda quæ ad pa-cem et ad mutuam ædificationem pertinent, per bona scilicet exempla.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS.

Frequens et familiare est Apostolo nomen ædificationis, et ab ipso factum familiare Christianis, quo-rum tamen pauci vim et originem nominis illius intel-ligunt: ut autem intelligas, nota 1° quòd secundùm Apostolum fideles sunt templum Dei, 1 Cor., cap. 3, v. 16; cap. 6, v. 19; 2 Cor., cap. 6, v. 16. 2° Para-disus est civitas, cuius Deus fundator et architectus, Ileb. 11, 10; cuius singuli fideles sunt lapides vivi, scalpri salubris ictibus et tunsione plurimâ pœpara-ti, ut in suo reponantur oco. Hinc illud omne quod facimus, ut proximus noster, vel Christo lapidi angu-lari firmius uniatur, vel invicem alteri charitate jungatur, hoc vocatur ædificatio. Quidquid igitur ad beatitudinem confort et disponit, ædificatio est. Quid-quid ad sanctitatem confort, seu, ut Spiritus sanctus in nobis, velut in templo suo habitet, ædificatio est. Duo autem ad hoc conferunt: documenta scilicet et exempla.

VERS. 20. — *NOLI PROPTER ESCAM DESTRUERE OPUS DEI... ; Græc. : Ne propter escam destruito, etc. , id est, cave ne propter cibum, qui res est ex se indiffe-rens, destruas et evertas ædificium Dei, templum Dei, domum Dei.* Perseverat in coptâ templi figurâ: fra-ter, seu Christianus, in quo Christus habitat, domus est Dei, templum Spiritus sancti; cave ne per tuum exemplum destruatur hoc opus Dei. Hinc discamus quanto studio cavendæ sint altercationes pacem tur-bantes, et mala exempla ad malum inducentia, cùm per hæc destruatur opus Dei.

OMNIA QUIDEM SUNT MUNDA, SED MALUM... Syr. : Sed mala sunt homini, qui cum offendiculo, etc. Fateor

puta in pace, justitiâ, et gaudio Spiritus sancti, in qui-bus consistit regnum Dei) servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.

VERS. 19. — *Itaque quæ pacis sunt, etc. ; videlicet prebentes invicem bona exempla, quibus ædificantur et confirmantur proximi in fide et pietate.*

VERS. 20. — *Noli propter escam destruere opus Dei, puta ædificium Dei, scilicet fidem, charitatem, et re-ligionem christianam in proximo, vel opus Dei, hoc est, proximum ipsum, quem Deus fecit christianum, fidelem, pium, imò domum et templum suum.*

Omnia quidem sunt munda; nihil est commune per seipsum.

Sed malum est homini, qui per offendiculum mandu-cat; malum, id est, peccatum est homini, id quod per se mundum est, edere per offendiculum, id est, cum offendiculo et destructione proximi.

VERS. 21. — *Bonum est non manducare carnem, et*

quidem, et illud jam dixi supra, v. 14, nullus cibus immundus est; sed omnes cibi sunt mundi, tum na-turâ suâ, tum Christi permisso; peccat nihilominus homo qui illis utitur cum offendiculo et destructione proximi, quia tunc homo ille re bona male utitur. Hinc rursus discamus quantâ cum discretione sit cum fratribus vivendum; quanto studio omnia sint obser-vanda, ne scandalum pariatur infirmis; etiam res bo-næ, ubi per charitatem non diriguntur, malæ sunt homini, qui per eas scandalum præbet proximo.

VERS. 21. — *BONUM EST NON MANDUCARE CARNEM...; Græc. : Pulchrum, honestum est, etc. ; Syr. : Bonum est nos non edere carnem, nec bibere vinum, nec quic-quam in quo offendatur frater noster.* Sensus ad litté-ram bonus quidem; videtur tamen quòd positivum hic pro comparativo ponatur, seu bonum, pro me-lius; præstaret nunquam comedere carnem, et vinum non bibere, quâm sic fratri dare lapsus occasionem; sive labatur, te contra conscientiam imitando, sive labatur, te temerè judicando, sive labatur in fide in-firmior evadendo. Charitati debent omnia cedere; non tantum ab illicitis, sed et à licitis abstinentium, ubi charitas proximi postulat.

VERS. 22. — *TU FIDEM HABES... ?* firmorem allo-quistur: Tu credis, et benè, nullum amplius cibum immundum esse; hanc fidem in animo serva et coram Deo; at noli illam in publico prodere, cåque uti cum tui fratris offendiculo.

BEATUS QUI NON JUDICAT... , id est, beatus qui se-metipsum interiùs non condemnat in eo quod probat exterius, et de facto; uno verbo, beatus qui nihil contra conscientiam agit. Hoc ad infirmum dirigitur, qui putans non licere carne, v. g., suillâ vesci, alio-rum tamen excitatus exemplo, contra propriam con-scientiam edebat.

VERS. 23. — *QUI AUTEM DISCERNIT; Græc. : At ambigens, seu qui dubitat, hæsit, an scilicet liceat uti tali cibo, et tamen sic dubitans comedit,*

DAMNATUS EST, id est, ille reus est peccati, et pro-prio etiam judicio; QUIA NON EX FIDE, id est, quia non juxta fidem, seu conscientiam suam egit, quæ dicta-bat non licere.

OMNE AUTEM QUOD NON EST EX FIDE, id est, quid-quid est contra conscientiam, PECCATUM EST. Fides

non bibere vinum, neque (aliud quid simile facere) in quo frater (proximus) tuus offenditur aut scandalizatur, aut infirmatur.

VERS. 22. — *Tu fidem habes?* Dices mihi, inquit, te fidem habere quâ credas, ac certò persuasum ha-beas omnia esse munda, ac legem cessare per Chri-stum: prouindeque licitum tibi esse vesci quibuslibet: atque eam fidem te velle proliteri libero ciborum usu. Sequitur responsio:

Penes temetipsum habe coram Deo, q. d. : Noli illam jactare, illâque uti, cum fratris scandalo.

Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat, quod eligit, quod amplectitur; q. d. : Beatus est qui nihil agit contra conscientiam, qui non movet sibi du-bia, et scrupulos in re aliâ licetâ et adiaphorâ, qua-lis est vesci idolothytis, aut cibis Judæis vetitus.

VERS. 23. — *Qui autem discernit (cibum à cibo, quasi illicitum et velutum à lictu et permisso), si manducaverit*

hic idem est ac firma persuasio, seu dictamen conscientiae; patet enim textum legenti, quod hic non agatur de fide supernaturali christianâ, sed de fide morali et particulari practicâ. Unde colliges quod nostra conscientia sit primus casuista noster; ita ut, licet nos doctorum turba quid faciendum doceat, si

damnatus est (peccati et damnationis reatum incurrit), *quia non ex fide*, hoc est, *quia non ex conscientiae dictamine et credulitate*, quâ credit licere hoc cibo vesci, supple *manducat*. Q. d.: Quia manducat, et agit contra conscientiam, hinc peccato et damnationi se obstringit: Ita Chrysostomus.

Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Sensus est: Omne quod quis agit non persuasus id sibi licere,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Quantâ charitate sit cum infirmis utendum. Cum charitate suscipiendus, instruendus, fovendus, v. 1; cum eo non altercandum, ibid.; maximè cavendum ne detur ei offendiculum, v. 13, 15; ne pereat ille pro quo Christus mortuus est, ne destruatur opus Dei, v. 20. Nam, ut ait divus Chrysostomus, si ecclesiam suffodere, grave est et scelestum, multò magis, si hoc fiat spirituali templo; augustior quippe est homo, magisque venerandus quam ecclesia; non enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter ista Spiritus sancti templa, hom. 26 Moral.

2º Quâm periculosum sit judicare proximum, quia judicandi jus non habemus, Dei est; Dei ergo judicio stat: Deo itaque nostro judicio facimus injuriam, v. 4; quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus, cor enim non novimus, hinc scèpè damna-

CAPUT XV.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere.

2. Unusquisque vestrûm proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

3. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.

4. Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus.

5. Deus autem patientiae et solatii, det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum:

6. Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi.

7. Propter quod suscipe invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.

8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum:

9. Gentes autem super misericordiâ honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo.

10. Et iterum dicit: Lætamini, gentes, cum plebe ejus.

illud ipsum hic noster doctor internus condemnat, et judicat non faciendum, peccaverimus illud faciendo. Hinc disce quanti refert scire quid faciendum, et non dubitare; quanti refert in dubio securius amplecti, et dubium deponere.

sed vel illicitum putans, vel dubitans utrum licet, peccatum est. Qui discernit cibum hunc quasi illicitum ab alio licto, si manducat id quod discernit quasi illicitum, damnatus est; quia non ex fide, id est, quia non ex credulitate quod id licet, sed contra conscientiae dictamen manducat. Apostolus enim per fidem hic, non intelligit fidem christianam, sed credulitatem, persuasionem, et dictamen conscientiae.

mus eum qui apud Deum justus est; quique hoc ipso opere quod damnamus, Deum honorat; illud enim ad Dei gloriam facit; itaque et nostro judicio facimus injuriam proximo; quia judicando maximam Christo facimus injuriam, cuius mortis et resurrectionis jura violamus: mortuus est enim et resurrexit, ut omnium Dominus sit et Judge; ipsi ergo præripimus quod sui sanguinis pretio meruit et emit, judicium scilicet et dominium; violamus et ejus gloriae resurrectionis jura, usurpantes potestatem quam à Patre in suâ resurrectione recepit in omnes homines: *Data est mihi omnis potestas... dedit ei potestatem judicium facere*.

Ad hæc attendamus, ut cum infirmis secundum charitatem agamus; et ut judicium Deo relinquentes, de nomine judicemus.

CHAPITRE XV.

1. Nous devons donc, nous qui sommes plus forts, supporter les faiblesses des infirmes, et non pas chercher notre propre satisfaction.

2. Que chacun de vous ait de la complaisance pour son prochain, dans ce qui est bon et ce qui peut l'éduier.

3. Car Jésus-Christ n'a pas cherché à se satisfaire lui-même, selon ces paroles de l'Écriture : Les injures qu'on vous a faites sont tombées sur moi!

4. Car tout ce qui est écrit a été écrit pour notre instruction, afin que nous conservions une espérance ferme par la patience, et par la consolation que les Ecritures nous donnent.

5. Que le Dieu de patience et de consolation vous fasse la grâce d'être toujours unis de sentiment et d'affection les uns avec les autres, selon l'esprit de Jésus-Christ;

6. Afin que d'un même cœur et d'une même bouche, vous glorifiez Dieu le Père de notre Seigneur Jésus-Christ.

7. C'est pourquoi supportez-vous les uns les autres, comme Jésus-Christ vous a supportés pour la gloire de Dieu.

8. Car je vous déclare que Jésus-Christ a été le ministre de l'Évangile à l'égard des Juifs circoncis, afin que Dieu fut reconnu véritable par l'accomplissement des promesses qu'il avait faites à leurs pères.

9. Mais pour les gentils, ils doivent glorifier Dieu de la miséricorde qu'il leur a faite, selon qu'il est écrit : C'est pour cette raison, Seigneur, que je publierai vos louanges parmi les nations, et que je chanterai des cantiques à la gloire de votre nom.

10. Et l'Écriture dit encore : Réjouissez-vous, nations, avec son peuple.

41. Et iterum : Laudate, omnes gentes, Dominum ; et magnificate eum, omnes populi.

42. Et rursus Isaïas ait : Erit radix Jesse, et qui exurget regere gentes; in eum gentes sperabunt.

43. Deus autem spei replet vos omni gaudio et pace in credendo ; ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti.

44. Certus sum autem, fratres mei , et ego ipse de vobis , quoniam et ipsi pleni estis dilectione , replete omni scientia , ita ut possitis alterutrum monere.

45. Audaciū autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi à Deo,

46. Ut sim minister Christi Jesu in gentibus; sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto.

47. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum.

48. Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis:

49. In virtute signorum et prodigiorum , in virtute Spiritus sancti; ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi.

50. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamen-tum ædificarem, sed sicut scriptum est :

51. Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt ; et qui non audierunt, intelligent.

52. Propter quod et impeditabar plurimum venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc.

53. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam precedentibus annis:

54. Cum in Hispaniam proficiisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et à vobis deducar illuc, si vobis primū ex parte fruitus fuero.

55. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis.

56. Probaverunt enim Macedonia et Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Jerusalem.

57. Placuit enim eis; et debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles ; debent et in carnalibus ministrare illis.

58. Hoc igitur cum consummavero , et assignavero eis fructum hunc; per vos proficiscar in Hispaniam.

59. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam.

60. Obsecro ergo vos, fratres , per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.

61. Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudeâ, et obsequi mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis,

62. Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei , et refrigererer vobiscum.

63. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

64. Et ailleurs : Nations, louez toutes le Seigneur : Peuples, glorifiez-le tous.

65. Isaïe dit aussi : Il sortira de la tige de Jessé un rejeton qui s'élèvera pour commander aux nations ; et les nations espéreront en lui.

66. Que le Dieu d'espérance vous comble de joie et de paix dans votre foi, afin que votre espérance croisse toujours de plus en plus, par la vertu du Saint-Esprit.

67. Pour moi, mes frères, je suis persuadé que vous êtes pleins de charité, que vous êtes remplis de toute sorte de connaissance, et qu'ainsi vous pouvez vous instruire les uns les autres.

68. Cependant je vous ai écrit ceci, mes frères, et peut-être avec un peu de liberté, voulant seulement vous faire ressouvenir de ce que vous savez déjà selon la grâce que Dieu m'a faite,

69. Pour être le ministre de Jésus-Christ parmi les nations, en exerçant la sacrifice de l'Evangile de Dieu, afin que l'oblation des gentils lui soit agréable, étant sanctifiée par le Saint-Esprit.

70. J'ai donc sujet de me glorifier en Jésus-Christ du succès de l'œuvre de Dieu.

71. Car je n'oserai parler que de ce que Jésus-Christ a fait par moi, pour amener les gentils à l'obéissance par la parole et par les œuvres,

72. Par la vertu des miracles et des prodiges, et par la puissance du Saint-Esprit, de sorte que j'ai porté l'Evangile de Jésus-Christ dans cette grande étendue de pays qui est depuis Jérusalem jusqu'à l'Illyrie.

73. Et je me suis tellement acquitté de ce ministère, que j'ai eu soin de ne point prêcher l'Evangile dans les lieux où Jésus-Christ avait déjà été prêché pour ne pas bâtrir sur le fondement d'autrui ; vérifiant ainsi cette parole de l'Ecriture :

74. Ceux à qui il n'avait point été annoncé, verront sa lumière; et ceux qui n'avaient point encore entendu parler de lui, le connaîtront.

75. C'est ce qui m'a souvent empêché d'aller vers vous, et je n'ai pu le faire jusqu'à cette heure.

76. Mais n'ayant plus maintenant aucun sujet de demeurer davantage en ce pays-ci, et désirant depuis plusieurs années d'aller vous voir,

77. Lorsque je ferai le voyage d'Espagne, j'espère vous voir en passant, afin qu'après avoir un peu joué de votre présence ,vous me conduisiez en ce pays-là.

78. Maintenant je m'en vais à Jérusalem, pour rendre service aux saints;

79. Car les Églises de Macédoine et d'Achaïe ont résolu avec beaucoup d'affection de faire quelque part de leurs biens à ceux d'entre les saints de Jérusalem qui sont pauvres.

80. Ils s'y sont portés d'eux-mêmes, et en effet ils leur sont redévalues ; car si les gentils ont participé aux richesses spirituelles des Juifs, ils doivent aussi leur faire part de leurs richesses temporelles.

81. Lors donc que je serai acquitté de ce devoir, et que je leur aurai distribué cette aumône, je passerai chez vous en m'en allant en Espagne.

82. Or, je sais que vous allant voir, ma venue sera accompagnée d'une abondante bénédiction de l'Evangile de Jésus-Christ.

83. Je vous conjure donc, mes frères, par Jésus-Christ notre Seigneur, et par la charité du Saint-Esprit, de combattre avec moi par les prières que vous ferez à Dieu pour moi,

84. Afin qu'il me délivre des infidèles qui sont dans la Judee , et que les saints de Jérusalem reçoivent favorablement le présent que je leur porte.

85. Et qu'ainsi étant plein de joie, je puisse aller vous voir, si c'est la volonté de Dieu, et jouir avec vous d'une consolation mutuelle.

86. Que le Dieu de paix demeure avec vous. Amen.

ANALYSIS.

1º Firmiores speciatim hortatur ut exemplo Christi Domini, qui peccata nostra tulit, quique sibi ipsi non vixit, sed nobis, et nostrae saluti totus, sic et illi leniter ferant infirmorum imbecillitates, sibi ipsi non vivant, suisque tantum commodis serviant, sed proximorum ædificationi et saluti studeant, v. 1, 2, 3, 4.

2º Omnibus Romanis, sive Judæis, sive gentilibus, per modum benedictionis perfectam apprecatur inter se concordiam; et ut omnem inter utrumque populum dissensionem extinguat, rursus ipsis omnibus exhibet exemplum Christi, qui utrumque populum misericorditer suscepit salvandum, v. 5, 6, 7.

Attendant gentiles quod Christus Dominus, ipse Iudæus et Judæorum minister fuit et apostolus; attendant Iudei quod Deus per prophetas Judæos gentilium assumptionem ad fidem prædictum, 8, 9, 10, 11, 12. Rur-

sus eis omnibus simul Dei gratiam apprecatur, seu inchoatam absolvit benedictionem, v. 13.

3º Epistolam finiturus, Romanorum laudibus emollit ea quo forè dixi illis aspera; suam Epistolam humiliter insinuat, quasi ipsis inutilem, quia scientia et charitate sunt pleni; eam excusat quasi liberiorem; at ita scripsit, ut suo inter gentes apostolico muneri satisfacial; breviter exponit fructum sui inter gentes Evangelii, quod ab Ierusalem ad Illyricum usque primus ubique prædicavit, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

4º Se ad ipsos venturum pollicetur, in Hispaniam Româ prefecturus; sed antea Jerosolymam vadit, elemosynas perlatus: interim eos instanter obsecrat ut pro ipso Deum orent, iterque suum Deo commendent, ut omnibus feliciter peractis, Romanum laetus veniat, si sit Dei voluntas.

PARAPHRASIS.

1. Non tantum debemus scandalum quovis modo vitare, sed et nos, qui vel scientia vel virtute provectiones sumus, debemus minus doctorum, minusque perfectorum, ignorantias et infirmitates cum charitate sustinere; et non nobismetipsi placere, vel ob scientiam nostram, vel ob virtutem.

2. Sed potius unusquisque vestrum, sù contempnor, studeat proximo suo placere, et glorificari in iis que ipsius bono cedunt, et per que potest effici melior.

3. Etenim Christus, omnium nostrum exemplar, non sibimet placuit, nec sua quæsivit, sed nostra, sicut Davidis ore pronuntiat; opprobria tibi, ô Pater, ab hominibus illata, in me transtuli, et luenda suscepit.

4. Hæc enim ita de Christo prædicta sunt, ut et ad nos instruendos præscripta sint: quippe tota Scriptura ad nostram doctrinam ordinata est, ut per patientiam, ad quam nos sanctorum, et maximè Christi exemplis excitat, et per consolationem quam nobis suggestit verbis et exemplis, spem habeamus æternæ beatitudinis quam promittit.

5. Precor autem Deum, à quo patientia, à quo et solatium, ut vobis omnibus det perfectam inter vos concordiam; talem, inquit, concordiam, qualem decet Christianos.

6. Ut vos omnes, Judæi et Græci, omnibus dissensionibus extinctis, unanimiter, uno corde et uno ore glorificetis Deum et Patrem Dominum nostrum Jesum Christum.

7. Hoc ut ita sit, vos invicem diligite, fovete, suscipite, sicut et Christus ipse vos omnes suscepit, sibi adjunxit et sociavit ad gloriam hereditatis æternæ.

8. Vos, inquam, Jesus Christus salvandos suscepit omnes; Judeos quidem, quorum ipse doctor et evangelista fuit, ut ostenderet Deum esse veracem, qui præstaret posteris ea quæ promiserat patribus;

9. Gentes autem, quibus nulla facta fuerat missio, ut præter spem, sola Dei misericordia, ad

salutem admissæ, maximas Deo gratias agant pro tanto beneficio, non quidem promisso, sed tamen à prophetis prædicto; sic enim in Psalmis Christus Patri suo loquitur:

Propterea gloriam tuam inter gentes, per fidem in Ecclesiâ tuâ admissas, celebrabo, et nomini tuo laudis hymnum cantabo.

10. Rursus in Deuteronomii cantico Scriptura dicit: Lætamini, gentes, unâ cum populo ejus, quia scilicet unâ cum Judæis estis populus Dei.

11. Et iterum, Psalm. 116: Laudate Dominum, etc., ob misericordiam vobis factam per Christi gratiam.

12. Idem prædictus Isai., 41, 10: Orietur Christus ex stirpe Jesse; exurget ad regendas gentes; in ipsum omnes gentes sperabunt.

13. Precor itaque ut Deus ipse, spei, sicut et patientiae et solatii auctor (v. 5), pleno ac perfecto vos gaudio replet, et concordia in eadem fide, ut excluso omni dissidio, spes vestra magis ac magis crescat in vobis per gratiam et virtutem Spiritus sancti.

14. Hæc autem vobis sic appreco, ut de vestra tam virtute non diffidam; scio enim et certus sum quod estis charitate pleni, et omni scientia repleti; idèque potentes ad vos invicem monendum, sive meis non indigatis admonitionibus.

15. Sic ergo scripsi vobis, et forsitan liberiùs scripsi, non ut vos velut ignaros doceam, sed ut in memoriam vobis quæ scitis reducam; hocque ut apostolico muneri, à Deo mihi gratis imposito, satisfaciem.

16. Hoc autem munus est, ut ego sim inter gentes publicus sanctorum Jesu Christi minister; sacrificans per evangelicam prædicationem, non pecudes, sed homines ad fidem conversos; ut gentiles sic evangelica prædicatione spiritualiter mactati, fiant oblatio accepta Deo, et sancti Spiritus igne sanctificata.

17. In quo quidem ministerio, ita mihi res feliciter successit, ut habeam unde glorier, non apud homines, sed apud Deum; non in memetipso, sed in

Christo Iesu, cuius vice et cuius virtute meo munere iustificor.

10. Vix enim audeam eloqui quid per me Christus non cicererit ad gentium obedientiam seu conversionem cedentiam, et prædicationis verbo, et miraculorum operatione.

11. Per potentiam, signis insolitis, stupendisque præstigiis, instruetam, et Spiritus sancti charismatibus muniam; ita ut longè latèque dilataverim Evangelium Christi: scilicet, ab Jerusalem usque ad Illyricum, et per adjacentes hinc inde regiones propagarem.

12. Nec autem huic evangelico muneri incubui, ut sollicitus curiarum predicare, non in iis locis in quibus jam erat annuntiatus Christus, ne super fundamenta ab aliis facta aedicarem, sieque fidem non tam fundarem, quam fundatam confirmarem.

13. Sed adimplevit quod ab Isaia predictum est: Gentes, quibus de Christo venturo nihil ante nuntiatum est, videbunt oculis fidei, per apostolorum prædicationem, eum advenisse; et qui de illo nihil audierant, eum per fidem cognoscent.

14. Id 6, quod sepè volui et sepè proposui, ad vos scilicet ire, non dñm, ob continuas hujus mei ministeriorum curas et occupationes implere potui.

15. Nunc autem, cum in his regionibus Græciae, Achiae, Macedoniae, etc., nullus sit locus Evangelio vacans, et cum aliunde à multis jam animis ardenter desiderio ad vos ire,

16. Quando in Hispaniam iter arripiam, spero fore ut in itinere videam vos, et à vobis deducar illuc, propter vestram conversationem et presentiam prius ex parte vestra fueris.

17. Nunc igitur Jerosolymam profisciscor, aliquas

COMMENTARIA.

Vers. 1. — DEBEMUS AUTEM NOS FIRMORES; Græc., potentes, Syr., fortes; IMBECILLITATES INFIRMORUM; Græc., impotentium, Syr., imbecillum; SUSTINERE; Græc., portare, Syr., ferre. Nota primo debemus: debilitum est fraternalis charitatis, ut firmiores, doctiores, in viuente provectiones charitativè et leniter ferant infirmorum, id est, minùs doctorum, minùs perfectorum, et minùs fortium, hallucinationes, et que ex talibus jactantibus faciunt. Nota secundò sustinere, portare tamen fortis, instar bajulorum. Ad hoc quippe datum est frumenta vis et virtus, ut portent compatiendo, instruendo, et imprudenter contradicendo, scandalum vivere. Ita exemplum dando. Sicut in corpore naturali, alba firmiora ferunt debiliora, sic in Ecclesiâ materiali aliqua eliguntur firmiora, v. g., fundamenta, columnæ, etc., ad sustinendum totum ædificii pon-

Vers. 1. — Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. Debemus id facere: videlicet ad debilitatem fraternalis charitatis, cum, ubi opportunum est, leniter ferre, ut et ipsi confirmentur in fide catæris.

Et non nobis placere; non nostro animo morem gerere, in qua grata nobis sunt et utilia sectemur cum

eleemosynas perlaturus, et sanctis pauperibus ministrustrurus.

26. Placuit enim Ecclesiis Macedonie et Achiae, pauperibus illis Jerosolymitanis partem aliquam facere de suis opibus.

27. Placuit, inquam, eis, et quidem jure merito, quippe sunt illis debitores: si enim gentiles spirituibus Judæorum divitiis communicaverunt, per apostolos à Jerosolymitanis missos, æquum sanè ut et ipsi gentiles de suis temporalibus bonis partem faciant pauperibus Jerosolymitani.

28. Hoc igitur charitatis munere ubi perfunctus fuero, huncque beneficentiae fructum mihi consignatum, sanctis pauperibus deposituero, Româ transiens profisciscar in Hispaniam.

29. Scio autem quòd ad vos veniam cum uberrimis gratiarum Christi donis, ad vos confirmando in fide.

30. Interim ego, vos fratres, obsecro per Domini nostri Jesu Christi merita, et per charitatem in cordibus nostris à Spiritu sancto diffusam, ut me, precibus ad Deum pro me effusis, laborantem et certantem adjuvetis.

31. Rogate primò, ut cùm in Judæam venero, liberer ab incredulis Judæis; secundò, ut meum ministerium in eleemosynis perferendas et distribuendas, sit fidelibus acceptum, sanctisque Jerosolymitanis gratum.

32. Tertiò, ut boni operis successu laetus et hilaris ad vos veniam, si fuerit Dei voluntas, et apud vos aliquantis per refociller.

33. Precor autem ego pro vobis Deum, pacis et concordiae auctorem et conservatorem, ut apud vos maneat, vobis adsit et opituletur. Amen.

dus, quod ex fragiliori materiâ superponitur, ita etiam in spirituali Ecclesiæ ædificio, fortiores aliorum debent onus sustinere.

ET NON NOBIS PLACERE; Græc. et Syr., non nobis-ipsis, id est, non nobis metipsis placere, vel in fide, vel in scientiâ, vel in viribus nostris. Potest etiam intelligi, et non nobis, seu animo nostro morem gerere, faciendo tantum quæ nobis grata sunt et utilia, seu nostris tantum commodis serviendo. Itaque sicut divites debent pauperibus erogare, sic doctiores et fortiores debent suam, vel scientiam, vel fortitudinem communicare; et sicut in suis divitiis sibi placere peccatum est, vel eas sibi soli reservare, sic et peccatum est sibi placere in quocumque bono, quod præaliis habere videtur, et eo bono non uti ad proximi commodum et salutem.

Vers. 2. — UNUSQUISQUE VESTRUM PROXIMO....;

proximi scandalo, vel incommode, v. g., ut idolothyta et escas lege velitas comedamus cum offendiculo infirmorum.

Vers. 2. — Unusquisque vestrum proximo suo placat, etc., id est, ad promovendum verum ejus bonum, quod est fides, justitia, salus æterna; quod dum sit, proximus ipse ædificari dicitur.

Vers. 3. — Etenim Christus non sibi placuit, q. d.;

Græc., nostrum, id est, sed unusquisque proximo suo condescendat, moremque gerat ut illum suam charitate adficiet, ad bonum attrahat, meliorque fiat. Nota quod non in omnibus proximo nostro gratificari debemus, sed in iis quæ ipsius bono et adificationi edunt; et in hoc differt complacentia, quam inspirat charitas, ab illa quam inspirat cupiditas. Cupiditas et mundana dilectio complacet in malo et ad malum; divina charitas in bono et ad bonum; haec placere studet ut salvet; illa placet adulacionibus ut perdat.

VERS. 5. — ETEMEN CHRISTUS NON SIBI PLACUIT. Urget exemplo Christi, seu exemplo charitatis, quam Christus erga nos omnes exercuit. *Etenim Christus non propriis commodis, voluntati, aut quieti studuit, sed gloriae Dei et humani generis salutem.*

SICUT SCRIPTUM EST, Ps. 68, etc., ut patet ex verbis quæ Davidis ore pronuntiat; haec verba duos sensus habent, et probant quod Christus Dei gloriam et nostram salutem intendebat.

IMPROPERIA IMPROPERANTUM TIBI..., id est, peccata contra te, Deus, facta, ita me afflixerat, ac si in me facta fuissent. Ecce gloria Dei. Vel: Sic ob ea dolui, ut ad placandum iram tuam in homines, qui ea committabant, ipsa in me luenda suscooperim. Ecce charitas proximi. Itaque sicut Christus peccata nostra tulit, sic debemus fratrum infirmitates ferre.

VERS. 4. — QUÆCUMQUE ENIM SCRIPTA SUNT; Græc., ante scripta sunt, seu præscripta; Syr.: *Quidquid enim quondam scriptum est, in veteri Testamento scilicet. Rationem dat cur verba in personam Christi à Davide pronuntiata allegaverit ad nostram instructionem, quia scilicet tota Scriptura AD NOSTRAM DOCTRINAM ordinata sit; UT PER PATIENTIAM, ad quam nos hortantur Scripturæ exemplis sanctorum, et maximè Christi, ET PER CONSOLATIONEM, quam verbis et exemplis suggerunt, SPEM HABEAMUS æternæ beatitudinis quam promittunt. Patientia, consolatio, spes, fructus*

Imitamini Christum. Nam Christus suæ voluntati, nature, quieti et commodis non servivit, ut nos et nostra negligeret; sed ea omnia, et vitam suam pro nostra salute exposuit. Ita ergo et nos Christiani debemus facere pro fratrum salute, eorumque infirmitates sustinere, et ne eos scandalizemus, etc.

Sed sicut scriptum est; sed nobis placuit in bonum, vel infirmitates nostras sustinuit.

Improperia improverantum tibi ceciderunt super me; sic ob ea indolui, ut pro illis tanquam meis ipsius peccatis, ad placandum iram tuam in eos qui haec admittabant, me humiliaverim usque ad mortem crucis, exsolvens quæ non rapui; quæ in re declaravi quanta mihi cura querit salutis eorum.

VERS. 4. — *Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Doctrinam intellige quæ instruimus ad pietatem et salutem æternam. Quæ doctrina divinis Scripturis propria est. Quæcumque scripta sunt in S. Script., presertim de Christo, ad nostram (qui Christiani sumus) doctrinam, institutionem et imitationem scripta sunt.*

Ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus, futuræ gloriæ et vitæ æternæ. Pro per consolationem, Græcè est, per Scripturarum exhortationem, scilicet ad bona opera; haec enim spem exactum. Facit hoc Scriptura per exempla, quæ narrat, per ex-

sunt sacre Scripturæ lectionis; tota ordinata est ad fidei nostræ instructionem, aut ad spei stabilimentum, aut ad charitatis incrementum. Illic collige quo sit animo legenda.

VERS. 5. — DEUS AUTEM PATIENTIE ET SOLATH....; ut ostendat à quo sint expectandæ patientia, consolatio et spes, quas insinuavit quærendas in Scripturis, tribus epithetis exornat Dei nomen. *Deus patientie et consolationis; et v. 13, Deus spei, auctor scilicet et dator. Deus charitas est, et quia charitas et patientia est et consolatio, imò fons, mare consolationis, à quo omnis vera consolatio. O Deus charitas! o Deus consolatio, et consolationis oceanus! in te et à te uno sit consolatio mea; mundani gaudent in mundanis; tu es, o Deus, et eris unica consolatio mea et nunc et semper. Deus itaque patientie.... BET VOBIS IDIPSUM SAPERE, id est, idem sentire, idem velle, in idem sensu et affectu conspirare, ita ut inter vos nec sit sententiæ diversitas, nec affectuum alienatio.*

SECUNDUM JESUM CHRISTUM, id est, secundum fidem, doctrinam et exemplum Christi.

VERS. 6. — UT UNANIMES UNO ORE; Græc.: *Ut unanimiter in uno ore glorificetis, id est, ut uno animo, uno corde, et uno ore glorificetis Deum, etc. Unanimis, quantum ad identitatem credulitatis; uno ore, quantum ad identitatem confessionis; honorificetis; quantum ad veritatem operis, ait Lyranus.*

VERS. 7. — PROPTER QUOD SUSCIPITE INVICEM....; Syr.: *Propterea assumite et portate alii alios, id est, propterea vos invicem excipite, fovete, supportate; firmus infirmum, doctus ignarum; gentilis Judæum, Judæus gentilem.*

SICUT ET CHRISTUS SUSCEPIT vos...; rursus exemplo Christi urget ad mutuam charitatem; quemadmodum Christus Dominus nos omnes suscepit, sibi adiunxit, ac sociavit ad Dei gloriam secum participandam.

hortationes, per promissiones et premia, quæ Deus servis suis promittit in Scripturis. His enim nos consolatur, exhortatur, et in spem beatitudinis excitat.

VERS. 5. — *Deus autem patientie et solatiæ, etc. Sensus est: Deus patientie et sancte consolationis auctor, det vobis ut sublati dissidiis et altercationibus quas habetis inter vos, sive de justificatione, sive de ciborum ac dierum observatione, idem inter vos mutuò sentiatis, idque secundum Jesum Christum, hoc est, secundum doctrinam quam Christus docuit, vel quam tradit religio christiana.*

VERS. 6. — *Ut unanimis, etc. Hoc admonet tum propter firmos et infirmos; tum vero propter Judæos et gentiles. Quos omnes vult, positis dissensionibus, uno animo et uno ore Deum glorificare.*

VERS. 7. — *Propter quod suscipe invicem. Sensus: Alius alium sibi adjungat, firmus infirmum, doctus ruđem, gentilis Judæum, et contra; foveatque cum et supportet ac instruat, et ut semel dicam, salutem ejus fraternali sollicitudine curet.*

Sicut et Christus suscepit vos, in honorem Dei. Quemadmodum et Clari tas i o. sibi adjunxit, salutis nostræ curam habuit, adeò ut suo sanguine redemptos, fratres suos ac Dei filios efficerit, ut per hoc Dei gloriam et honorem promoveret, ita vos quoque invicem assecurate, ut in unitate et concordia vestra Dea, glorificetur.

VERS. 8.— DICO ENIM JESUM CHRISTUM MINISTRUM... Hoc et sequentibus versibus explicat quomodo Christus utrumque populum, Judaeum et gentilem suscepit : Judaeum quidem, ut promissiones patribus factas implere, gentilem vero ex sola misericordia, licet id per prophetas fuerit praedictum. Simul assignat et assert rationes et motiva utrosque ad mutuam concordiam inducentia; gentilis ne spernat Judaeos, quibus ipse Christus Evangelium, veritatem Dei, praedicavit; Judaeus ne ferat aegre gentiles, de quibus vaticinatum fuit, quod in Dei populum assumerentur. Ut ergo tollat Apostolus dissensiones inter Judaeos et gentiles ortas, et ne alii adversus alios insurgant, ostendit utrumque populum et a Deo privilegiis affectum, et a Christo susceptum. *Dico enim Iesum Christum....* Judaeorum prærogativa haec est, quod Christus ex eis natus, eos docuit, eisque Evangelium ministravit. Idque PROPTER VERITATEM DEI, id est, ut ostenderet Deum esse veracem in promissis Abrahæ factis. Itaque minister circumisionis, idem est, ac doctor, predictor Judaeorum, apostolus eorum et evangelista.

VERS. 9.— GENTES AUTEM SUPER MISERICORDIA HONORARE. Gr., glorificare, etc. Gentium privilegium, seu gratia est, quod ex misericordia, a prophetis prædicta, sunt assumptæ : *Dico autem quod gentes, quibus nulla facta fuit promissio, debent Deum glorificare, pro misericordia sibi præstata;* sicut scriptum est, Ps. 17, 50 :

PROPTERA CONFITEBOR TIBI..., id est, propter gentium vocationem, nomen tum inter gentes celebrabo. Ubique misericordia quidem; at Judaeis promissa, gentibus non promissa; sed a prophetis prædicta.

VERS. 10.— ET ITERUM DICIT, Scriptura, Deuter. 52, 4, 5.

VERS. 8.— *Dico enim Christum Iesum ministram fuisse circumisionis propter veritatem Dei.* Illud est, inquit, quod dico, Iesum Christum ministrasse Evangelium Judaeis (quos nomine circumisionis designat) per semetipsum illis Evangelium prædicando; idque pro veritate seu fidei Dei præstanda, id est, ut Dei fidem servaret.

Ad confirmandas promissiones patrum, id est, ad impendas promissiones a Deo patribus eorum factas, Abrahæ, David ac eæteris. Confirmatur enim promissio, dum exhibetur res promissa.

VERS. 9.— *Gentes autem super misericordia honorare Deum.* Gentes vero, quibus nulla facta promissio est, dico debere Deum glorificare et laudibus celebrare, pro misericordia sibi præstata.

Sicut scriptum est (Psal. 17) : *Propterea (propter vocationem, gratiam, aliaque beneficia gentibus præstata) confitebor tibi in gentibus, Domine.* Quasi dicat : Inter gentes, o Domine, aperte profitebor et celebrabo tuum nomen, misericordiam et beneficia eis exhibita.

Et nomini tuo cantabo. Celebrabo divinum nomen tuum, ut tu Deus glorificeris. Hoc quoque Christus se facturum dicit in gentibus, quia per totam gentium Ecclesiam id nunc facit in suis membris.

VERS. 10.— *Et iterum dicit* (Deuter. 52) : *Lata mini, gentes, cum plæbe ejus, cum Judæis conversis.* Conglomerat Apostolus huc testimonia Scripturæ de vocatione gentium, tum ut Judaeis eam magis persuadeat, tum ut gentes hoc beneficium magis ponderent,

VERS. 11.— *Et iterum, Psal. 446 : Laudate Dominum....*

VERS. 12.— *Et rursus Isaías ait, 41, 10.* His quatuor testimonii D. Paulus ostendit gentibus, quid Deo debeant propter hanc sibi præstata misericordiam simul et Judæis ostendit quod injustè gentibus invideant, quod Deus illis se daturum toties prædixerat.

Primum testimonium Davidi quidem convenit, et ad mysticum Davidem, Christum scilicet, aptatur; qui dicit quod patris sui laudes inter gentiles ad fidem conversos decantabit. Secundum invitati gentes ad Deum cum populo Israel laudandum. Tertium omnes simul gentes ad Dei laudes invitati. Quartum prædictit quod gentes in Christum sperabunt; seu quod Christus oriundus sit secundum carnem, ex radice, id est, stirpe Jesse, patris David; quod ipse Christus exurget, ut gentibus imperet, sitque earum princeps, in eumque, tanquam suum Redemptorem et Salvatorem sperabunt.

Christe, Rex meus, Salvator meus, Deus meus; in te tota spes mea, rege me, salva me; spem meam, ô Deus Redemptor, imple.

VERS. 13.— DEUS AUTEM SPEI..., auctor, imò principium, medium et finis. Illam enim ipse producit in nobis; illam ipse sustinet et conservat; illam ipse replebit per sñi fruitionem in celis. *Deus igitur spei REPLEAT VOS OMNI GAUDIO,* id est, pleno et totali gaudio spirituali. Et PACE IN CREDENDO ; Græc., in credere ; Syr., per fidem, id est, et concordia in eadem fide ; per quam omnis inter vos extinguitur dissensio ; UT ABUNDETIS, id est, ut laeti, hilares, abundetis, IN SPE ; ita ut magis ac magis crescat in vobis per potentiam Spiritus sancti, id est, per potentiam à Spiritu sancti gratia acceptam. ET VIRTUTE ; Græc., in virtute ; Syr., per virtutem.

Deoque gratias agant.

VERS. 11.— *Et iterum : Laudate, omnes gentes, Dominum, etc.* Invitantur ergo omnes gentes et populi ad laudandum Deum pro misericordia confirmata, et veritate exhibita populo Israelitico.

VERS. 12.— *Et rursus Isaías ait (cap. 11) : Erit radix Jesse, et qui exurget regere gentes.* Sensus est : Hoc quod dico, aliquando futurum est. Radix Jesse, id est, Christus oriundus ex stirpe Jesse patris David secundum carnem, idem ipse qui exurget et stabit, futurus instar signi in altum erecti, ad quod undique populi confluant; exurget, inquam, ut gentibus imperet, sitque earum princeps; ille est, quem gentes sue vocationis gratiam agnoscentes requirent, in quem sperabunt, adeoque deprecaturentur; tantum abest ut ejus imperium et principatum sint recusat. Christus, quoad divinitatem, est radix David, licet quoad humanitatem ipse heret ex radice Davidi. Nam Christus, quæ homo, natus est ex semine David; sed quæ Deus, fuit radix, id est, Creator et Dominus Davidis. Ita explicat se Script. Apoc. 22, cùm dicit : *Ego sum radix et genus David.*

Et qui exurget regere gentes, in eum gentes spirabunt, q. d. : Radix hic ille est, vel idem est, qui reget gentes.

VERS. 15.— *Dens autem spei,* scilicet auctor, cuius gratia factum est, ut in eum spretis.

Repleat vos omni gaudio, et pace in credendo, ut nimis in fide suscepta nullas contentiones cum fratribus habeatis, uti hactenùs habuistis Judæi cum

tem, id est, ope Spiritus sancti, seu per potentiam, etc., ut dictum est. Aliqui tamen interpretantur: *Et virtute Spiritus sancti*, id est, in charitate, quae est virtus Spiritus sancti; ita ut D. Paulus, fidem, spem et charitatem illis apparetur.

VERS. 14. — CERTUS SUM AUTEM, FRATRES MEI... Apostolicā modestiā simul et pruidentiā Paulus emolliit sua monita, sive se insinuat intimiūs in lectorum animos; quasi diceret: Quantum ad me, licet vos doceam, ô Romani, scio tamen et certus sum quod mē non indigetis instructione, utpote qui pleni estis dilectione, et omni scientiā repleti; ita ut possitis alter alterum monere. Duo ad alios docendum necessaria sunt: scientia et charitas; scientia reddit idoneum, charitas urget capacem: persuasus sum autem quod et charitate PLENI ESTIS, ET OMNI SCIENTIA REPLETI. Paulus Epistolam finit eo quo cōcepit modo, scilicet, Romanorum laudibus, ut emolliat quae in medio dixit illis aspera.

VERS. 15. — AUDACIUS AUTEM SCRIPSI VOBIS... Suam Epistolam quasi superfluam insinuavit in vers. 14. Hic eam excusat quasi audaciorem. *Audacius ex parte*, id est, paulò liberius forsan scripsi vobis; TANQUAM IN MEMORIAM..., id est, non tam ut vos doceam, quam ut in memoriam vobis revocem quae scitis.

PROPTER GRATIAM; Græc., *per gratiam*; Syr., *per*, id est, idque ut apostolico muneri mihi à Deo imposito satisfaciam. Nota et mirare Apostoli libertatem et honestatem; scribit audacter, demulcent honestē; sic veritas liberē dicenda; sic honestas ubique apud omnes observanda. Hinc discat omnis superior subditis non superbè, sed humiliter loqui, scribere, imperare; monitionibus et correctionibus miram gratiam et efficaciam dabit humilitas.

VERS. 16. — UT SIM MINISTER JESU CHRISTI... Explicat gratiam seu munus sibi divinitū impositum; explicat autem egregiā metaphorā, quā de Evangelii prædicatione loquitur, quasi de sacrificio. Ut inter gentes sim λειτουργός, publicus sacerorum minister et sacerdos Jesu Christi.

gentibus; sed perennem pacem et concordiam mutuum colatis.

Ut abundet in spe et virtute Spiritus sancti, ut spes in vobis augeatur magis ac magis, augscente nimorū causā sperandi, que est gaudium, pax et mutua charitas; spes, inquam, augeatur per virtutem, id est, efficacem operationem Spiritus sancti.

VERS. 14. — *Certus sum autem*, etc., q. d.: Ego vos, ô Romani, hāc Epistolā doceo et admoneo, non quasi ignaros, torpidos aut improbos, qui non possitis in vicem monere; certus enim sum vos plenos esse dilectione et scientiā; sed tantum, ut ostendam animi mēi affectum erga vos, utque memoriam eorum que scitis vobis reficerem, tanquam apostolus vester, ut ipse se explicat versus sequenti.

VERS. 15. — *Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte*, (id est, aliquantulo audaciūs, paulò liberius) tanquam in memoriam vos reducens. Non omnia que in hac Epistola vos docui, ignorabatis; sed bonam eorum partem vobis tanquam scientibus ad memoriam reducere volui.

Propter gratiam (apostolatum) quae data est mihi à

SANCTIFICANS, Græc., *sacrificans*, EVANGELIUM DEI, seu consecrants per prædicationem Evangelii.

UT FIAT OBLATIO GENTIUM..., id est, ut gentilismus sic spiritualiter evangelicā prædicatione maectatus fiat oblatio Deo accepta, sancti Spiritus igne sanctificata et incensa.

Iaque D. Paulus hic gentium conversionem exhibet velut sacrificium metaphoricum; in quo quidem sacrificio, ipse Paulus sacerdos est; victima gentes, consecratio victimæ, prædicatio Evangelii; ignis quo victima comburitur, Spiritus sanctus.

Observatio moralis.

Ergo evangelizare, prædicare, est sacrificare. Concionator est sacerdos, labor concionandi quasi consecratio; victimæ sunt auditorum animæ; ipsarum conversio sacrificium est.

Videat itaque concionator quā puritate et religione et quo studio suum peragat ministerium; sese ad illud præparet quasi sacrificatus; et quia animarum consecratio, seu sacrificatio est prædicationis finis, Spiritum sanetum ardenter et assiduè concionator invocet super se ministrum, et super auditorum corda, tanquam victimam Deo immolandam.

Observatio doctrinalis.

D. Paulus prædicationem metaphoricè vocat sacrificium, sicut cap. 12 corpora nostra vocavit hostiam; alibi eleemosynam vocat sacrificium, sicut etiam contrito dicitur sacrificium. At tantum abest ut hæc metaphorica sacrificia negent, quinimò stabilunt et confirmant veri sacrificii in Ecclesiā veritatem; sicut metaphora non minuit, sed confirmat et auget rei, unde sumitur, veritatem. Est igitur in Ecclesiā vera oblatio, liturgia vera, verum sacrificium, vera hostia; unde D. Paulus has traxit metaphoras. Ineptè igitur Calvinus hinc occasionem sumpsit verum in Ecclesiā negandī sacrificium; et unicum prædicationis sacrificium stabilendi; quasi verò mystica justitiae, misericordiae et cordis contriti sacrificia, que passim leguntur in Scripturis, sacrificia veteris legis sustulerint.

VERS. 17. — HABEO IGITUR GLORIAM...; Græc., *gloriationem*, id est, unde glorier, IN CHRISTO APUD DEUM;

Deo. Scripsi, inquit, hæc non docens, sed in memoriam vos reducens, ut officio et muneri, puta apostolati meo, satisfaciam; monitioni enim et correctioni magnam suavitatem, gratiam et efficaciam dat humilitas.

VERS. 16. — *Ut sim minister Christi Jesu in gentibus. Minister, supple sacerorum*, id est, sacerdos, q. d.: Sacerdos sum hoc ipso quo Apostolus: simul innuens Christum esse Deum, ut cuius sacerdotem se prolixeatur.

Sanctificans Evangelium Dei, id est, administrans Evangelium à Deo missum hominibus, eoque ministerio velut sacerdotio fungens. Id enim significat vox Graeca, *sacris operans*, rem sacram faciens.

Ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto, q. d.: Ad hoc sum sacerdos mysticus, puta præceo Evangelii, ut nimorū per meam prædicationem gentiles placeant Deo, et sanctificantur per Spiritum sanctum; itaque quasi victima munda et acceptissima Deo offerantur et consecrantur, inquit S. August., ipsique deinde opera sancta Deo, quasi victimas offerant.

VERS. 17. — *Habeo igitur gloriam*, etc., q. d.: Ex

vel in iis quae sunt ad Deum. Græc., τὸν πεποιηθέντα Θεόν, scilicet ob successum Evangelii per me Christi ministerium inter gentes annuntiati.

VERS. 18. — NON ENIM ADEO ALIQUID..., id est, vix enim audeam dicere quid per me non efficerit Christus ad gentium obedientiam, seu conversionem efficiendam verbo prædicationis et miraculorum perpetratione. Alii communiter: Ut glorier, non est necesse quod loquar quid per me non effecit Christus; seu non audeo aliorum facta mihi arrogare, laudemque capere ex eis que Christus per me non effecit, ut gentes reduceret in obedientiam Evangelii.

VERS. 19. — IN VIRTUTE SIGNORUM..., id est, per potentiam operandi prodigia, v. g., dæmones ejiciendi, morbos curandi, mortuos resuscitandi.

IN VIRTUTE SPIRITUS SANCTI..., id est, per charismata Spiritui sancto peculiariter attributa, v. g., dona linguarum, prophetiae, de quibus ad Cor. 1, cap. 12.

ITA UT AB JERUSALEM... USQUE AD ILLYRICUM, non rectâ viâ, sed in orbem circumiens, Orientales et Ponticas regiones, Asiam et Thraciam doctrinâ evangelicâ repleverim. Illyricus nunc Sclavonia, seu Bosnia.

VERS. 20. — SIC AUTEM PRÆDICAVI; Græc. προστιχούμενος, id est, amanter contendens, sollicitè curans et ambiens prædicare, ubi Christus non erat cognitus, ne, etc.

VERS. 21. — SED SICUT SCRIPTUM EST..., Isai. 52, 15, id est, sed feci quod ab Isaïa scriptum est: Gentes

eo quod sim minister Christi atque sacerdos et apostolus gentium, habeo unde glorier, non in me, sed in Christo, qui per me operatus est, et in dies operatur salutem gentium, idque, ad Deum, id est, in iis rebus que ad Deum pertinent, puta in rebus salutis, qua ad gratiam et gloriari divinam spectant.

VERS. 18. — Non enim audeo aliud loqui eorum que per me non efficit Christus in (circa) conversionem et obedientiam gentium; q. d.: Habeo unde glorier, si cogitem et loquar, non falsa, sed vera, puta ea que vere per me efficit Christus, in tam mirâ et magnificâ tot gentium conversione, etc. Ergo quidquid loquor et glorior de iis que per me efficit Christus, id ipsum vere loquor et glorior.

Verbo et factis; Græcè, sermone et opere. Igitur verbum intelligitur evangelicæ prædicationis; opus autem in patrandis miraculis.

VERS. 19. — In virtute signorum et prodigiorum, id est, per potentiam declaratam signis et prodigiis.

In virtute Spiritus sancti. Potest intelligi de charismatis Spiritus sancti, ut sunt dona linguarum, prophetiae, discretionis spirituum, interpretationis sermonum, et cetera que enumerantur 1 Corinth. 12. Hæc enim peculiariter adscribi solent Spiritui sancto.

Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Paulum implevisse dicunt, id est, dilatasse Evangelium Christi, famamque eius ac notitiam extendisse. Que enim implentur, ea dilatantur et extunduntur. Est enim peculiaris Scriptura plena, replere pro diffundere, extendere, propagare, quamvis à paucis animadversa.

Nota hic ingentem zelum et circuitum Apostoli: duos hoc loco prædicationis sue terminos statuit, Jerusalem et Illyricum, medias omnes regiones, Arachiam, Damascum, Antiochiam, Seleuciam, Cyprum,

Deum et Christum ignorantes audient de eo et illum cogenoscent.

Observatio moralis.

Quid non potest unicus homo Spiritus sancti virtute plenus? D. Paulus ab Jerusalem usque ad Illyricum, omnes medias et circumiacentes regiones, fide Christi illustraverat anno Christi 58, quo creditur hæc Epistola fuisse scripta; anno autem Christi 69 mortuus est; et creditur ante mortem Italiam, Galliam, Hispaniam peragrâsse. Vix enumerari possunt urbes, gentes, populi, quos Apostolus, velut fulmen, illuminavit et inflammat. Quemadmodum acervos miraculorum hoc uno verbo, in virtute signorum, alligavit; ita, ait D. Chrys., infinitas urbes et gentes, hoc uno verbo, per circuitum, comprehendit. Sanè in D. Paulo gratia Dei vacua non fuit.

Hæc, ego miser homuncio, inutilissimus Dei servus; qui nihil boni, plurimum mali et facio et feci; hæc, inquam, videns et ob ea obstupescens, quid agam? Mirabor saltem et laudabo Deum in sanctis suis; sanctos et fideles Dei servos venerabò; gaudebo et exultabo quod Deus ab aliis dignè et laudabiliter serviatur; sanctos rogabo, ut suâ superabundantiâ meam adjuvent inopiam: sancte Paule, digne Dei apostole, ora pro indigno et inutilissimo Dei servo.

VERS. 22. — PROPTER QUOD ET IMPEDIEBAR PLURIMUM, Græc., τὰ ποιήσαι, quod verti potest etiam sàpè, id est, ideò sàpè cùm vellem ad vos venire, impeditus fui usque modò, scilicet, curâ populorum, ad quos nondum, ut jam ad vos Evangelii notitia venerat, me re-

Pamphyliam, Pisidiā, Lycaoniam, Syriam, Ciliaciam, Phrygiā, Galatiam, Mysiam, Troadem, Achaiam, Epirum et alias, quasi fulmen, omnes fide Christi illustrans, et charitate inflammans, paucis annis ipse pervasit.

VERS. 20. — Sic autem prædicavi Evangelium hoc (sic magno studio connisus sum et ambivi evangelizare), non ubi nominatus est Christus, id est, non iis in locis quibus Christus jam erat annuntiatus, ad quæ prædictio Evangelii jam pervenerat.

Ne super alienum fundamentum ædificarem. Fundamentum intelligit fidei christiane. Alienum vocat, quantum ab alio apostolo vel prædicatore jactum est. Non est autem sensus, Paulum studiosè cayisse ne usquam prædicaret ubi Christus fuerat annuntiatus. Nam Damasci prædicavit, ubi jam ante Christiani erant, quos volebat vinetos perducere Hierosolymam, Act. 9. Romanis quoque Petri prædicatione conversis, nunc scripto, postea verbo Christum evangelizat. Verum haec egit, non tam ut apostolus, cuius est fundare et plantare, quam ut rigator, confirmator et consolator; quemadmodum ipse protestatus est sub initio hujus Epistole: magisque in transitu et per occasionem quam ex proposito; sicut dicit in sequentibus, se Romanum pertransiit, ut in Hispaniam proficeretur, ubi nullum adhuc fidei fundamentum positum erat.

VERS. 21. — Sed sicut scriptum est, Isaiae 52, ubi extat de vocazione gentium prophetia, quam partim per Paulum impleri voluit Christus, partim per alios apostolos. Ait enim Isaías: Quibus non est annuntiatum de eo (puta gentes Deum et Christum ignorantis) videbunt (cognoscent eumdem), et qui non audierunt, intelligent.

VERS. 22. — Propter quod impediebar plurimum, id est, pluries, venire ad vos, etc.

trahente. In Græco non est, et prohibitus sum usque adhuc, nec in Syro.

VERS. 23. — NUNC VERO ULTERIUS..., id est, nunc autem cùm nullum amplius locum Evangelio vacuum habeam in his Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, etc., regionibus, etc. Nota finem Epistolæ principio conformatum, ait D. Chrys.; nam in principio dixit: Sæpe numerò proposui...; hic causam ponit propter quam impeditus fuit, desiderium utrobique exprimit.

VERS. 24. — CUM IN HISPANIAM PROFICISCI COEPERO, id est, cùm in Hispaniam iter arripuero, spero fore ut videam vos; è Græciâ per Italianam in Hispaniam iter carpere volebat; ET A VOBIS DEDUCAR ILLUC, scilicet in Hispaniam per Galliam. SI VOBIS PRIMUM EX PARTE..., id est, postquam vestrâ conversatione et præsentia ad aliquod saltem tempus recreatus fuero, Græc., expletus fuero. Dicens, ex parte, significat desiderii sui magnitudinem; quasi diceret: Non quantum vellem, sed quantum licet.

Patet ex Act. 21, divum Paulum, hoc iter quod animo conceperat, tunc quidem non perfecisse, quia ut venit Jerosolymam, comprehensus fuit à Judæis, et Ronam captivus missus, ibique biennio detentus. An verò post liberationem ierit in Hispaniam, Baroniūs, tom. 1 Annal., ad an. Dom. 61, testes et rationes affert in utramque partem. Cornelius à Lapide et Tirinus putant quid ierit, et citant auctores.

VERS. 25. — NUNC IGITUR PROFICISCAR; Græc.: Nunc autem proficiscor, id est, nunc iter instituo Jerosolymam, alias perlatus eleemosynas, quas collegi in Macedoniâ et Achaiâ; et illas ministraturus, seu distributurus Christianis Jerosolymitanis: illis, scilicet, qui pauperes erant, tûm quia suis omnibus divenditis, pretium ad apostolorum pedes abjecerant; tûm quia, ob fidem, reliquorum bonorum rapinam passi fuerant, ut Hebr. 10 dicitur.

VERS. 26. — PROBAVERUNT ENIM MACEDONIA..., id est, placuit et visum est Ecclesiis Macedonie, et Achaiæ facultatum suarum communicationem facere in sanctos, pauperes, seu pauperibus qui sunt inter sanctos, id est, Christianos Jerosolymitanos.

VERS. 27. — PLACUIT ENIM EIS, ET DEBITORES SCNT, id est, voluerunt, inquam, et ipsis placuit, et jure merito, quippe sunt eis debitores, scilicet ex gratitudine.

NAM SI SPIRITALIUM PARTICIPES..., id est, si enim gentiles spiritualibus Judæorum divitiis, id est, fidei,

VERS. 28. — Nunc verò ulterius locum non habens in his regionibus. Locum scilicet vacuum, cùm in eis repleverim Evangelium, ubique fundatis Ecclesiis, ubique constitutis et ordinatis episcopis et presbyteris, qui mea corpta perficiant. Regiones intelligit Achaiam et Macedoniam. Las enim paulo post nominabit; et in Achaiâ erat Corinthus, ubi late scribit Epistolam.

Cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis. Magno tenuor desiderio jam a multis annis ad vos proficisci, vosque invisendi.

VERS. 24. — Cum in Hispaniam proficisci capero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc. Spero, inquit, fore ut istac iter faciens, videam vos, et illuc, id est, in Hispaniam, à vobis ducar.

Si vobis primum ex parte frumentus fuero, q. d.: Inexplicable habeo vestri desiderium, ut nunquam totum

communicaverunt per apostolos, à Judæis heresymtanis missos ad eos.

DIBENT ET IN CARNALIBUS MINISTRARE; Græc., scrificare eis, id est, aequum est ut et ipsi genitiliis suis bonis temporalibus, quæ ad carnem alendam spectant, non ad spiritum, et ideò spiritualibus longè sunt inferiora, partem aliquam Judæis faciant.

Duo hinc notanda: primum, quid eleemosynam dare, sit sacrificare, λειτουργεῖν. Eleemosyna quasi liturgia, seu sacrificium; eleemosynarii sunt quasi sacrifici: reverè bona sua Deo offerentes, illa quasi sacrificant. Hoc sacrificium tanti fecit Apostolus, orbis terrarum doctor, ut illud quasi apostolatus sui partem consideret; inò illud tot aliis negotiis et curis præferat, quibus pro salute gentium erat inq[uestio]n[is]; præferat etiam et vehementi suo Romanos vi. adi desiderio. Tanti apostoli et doctoris exemplo dicitur omnes, etiam sublimiores prælati, hoc munus multis aliis anteponere; eleemosynas etiam propriis manibus distribuere.

Secundum, quid eleemosyna sit Christi propriebus debita, tum quia orationibus, tum quia concionationibus et aliis functionibus spiritualia largiuntur populo christiano. Et benè notat hic D. Thomas et post ipsum Estius, quid sicut gentiles conversi non tantum divo Paulo, Sylæ et Barnabæ concionatoribus debitores erant; sed et societati sanctorum pauperum, à quibus illi apostoli fuerant missi, sic non uni tantum aut alteri evangelistæ debetur à populo sustentatio; sed et fratribus conventus, seu congregationis, à quibus illi mittuntur.

VERS. 28. — HOC IGITUR CUM CONSUMMAVERO ET ASSIGNAVERO; Græc. et Syr., consignavero, id est, hoc charitatis munere ubi perfunctus fuero; hunc p[ro] Le[n]ificentiae fructum, seu eleemosynam obsignatam sanctis tradidero; PER VOS PROFICISCAR, id est, Româ transiens PROFICISCAR IN HISPANIAM. De hoc itinere et transitu intento, vide dicta v. 24.

Juxta verbum Græcum, οφεξπάνετος, cùm i[ps]o am consignavero, videtur quid D. Paulus hanc p[ro]p[ri]etatem noluerit nisi obsignata ferre, ne quis suspicatur eum aliquid usurpasseret sibi. Hoc Apostoli exemplo caveat omnis Christi minister à minimâ suspicione avulsi e; provideat bona non tantum coram Deo, sed et coram hominibus.

Fructum vocat Apostolus eleemosynam, quia verbi

illud saturare possim, sed duntaxat ex parte, præsertim si tantum in transitu vos videam, uti destino. Ita Theophylact. Significat etiam in colloquio magnum gaudium et elationem.

VERS. 25. — Nunc igitur proficisci, etc. Ceteris Christianis in paupertate et necessitate constitutis defерам collectam eleemosynarum, quam pro eis feci in Macedoniam et Achaiâ.

VERS. 26, 27. — Probaverunt enim Iudei et Achaiæ, etc.... Placuit enim eis, id est, debito, etc. eorum, nempe sanctorum agentium H[ab]e[re] et d[omi]n[u]m.

Nam si spiritualium corum part[es] ipsi gentiles, debent et in carnalibus (in temporalibus bonis) ministrare illis.

VERS. 28. — Hoc igitur cùm consummavero, etc.. id est, id facere propono ac spero.

divini fructus est ; pietatis fidelium fructus est , fructus et orationum , gemitum et lacrymarum pauperum ; at fructus danti utilior quam recipienti. Hinc fructus dicitur, ait D. Chrys., ut innuat Apostolus contributores lucrum facere, juxta illud Christi Domini : *Beatus est magis dare quam accipere.*

VERS. 29.—*Scio autem quoniam veniens ad vos...., id est, scio quod meus ad vos adventus erit cum uberrimis gratiarum donis, scilicet, ad confirmando vos, ut dictum est cap. 4. D. Chrys. aliter exponit: Scio me, cum venero, vos inventurum repletos omnibus spiritualibus donis.*

VERS. 30.—*Obsecro vos ergo, fratres; id est, ego vos obtestor per Dominum nostri Iesu Christi meritam, per charitatem à Spiritu sancto in cordibus nostris infusam, quam in unum corpus colligamur.*

UT ADJUVETIS ME; Græc.: *Simul tecum certe, ORATIONIBUS.... Præsentiebat Paulus, magnum sibi certamen instare, Act. 20, 23; sciebat et quod preces sint quasi certamen cum Deo, cuius figuram habemus in lucta Jacobi cum angelo. Hinc collige quod licet sanctos invocare; si enim D. Paulo licuit Romanorum adhuc viventium preces non simpliciter, sed etiam per sanctissima quæque obsecrare, quidni*

VERS. 29.—*Scio autem, quoniam veniens ad vos, etc., q. d.: Deus per meum adventum, predicationem et conversationem copiosam vobis impertieret evan gelicorum mysteriorum cognitionem, amorem, consolacionem, gratiam et fructum. Ita Origenes et An selmus.*

VERS. 30, 31.—*Obsecro ergo vos, fratres, etc., ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudea. Pro adjuvetis me, Greco est: Ut concertetis in agone tecum. Presagiebat Apostolus certamen quod postea habuit Hierosolymis, Act. 21, ubi captus fuit ab infidelibus Iudeis, contra quod precibus certabat, et Romanorum ut secum certent, preces hie implorat. Ita S. Chrysostomus.*

Et obsequia mei (ministerii eleemosynarum, quas defero christianis pauperibus in Iudea degenitibus) accepta fiat in Jerusalem sanctis. Orate etiam ut hoc meum ministerium, quo fungor in perferenda Hierosolymam eleemosynam, sanctis pauperibus qui in eam sunt, acceptum ac gratum sit, eosque laetificet.

Corollarium pietatis, seu quæ in hoc capite ad pietatem maximè sunt notanda, et in proxim redigenda.

1º Ex hoc capite disce fraternæ charitatis debitum esse, infirmis compati, ipsorumque infirmitates leniter et charitativè portare, ipsos instruere, juvare, sovere; sicut fraternæ charitatis debitum est pauperibus compati, ipsis erogare, illorumque miseriam sublevare. Ad hoc datur scientia et virtus, ut instruantur ignorari, et portetur intimus; sicut ad hoc date sunt divitibus opes, ut sublevent pauperes. Et sicut dives in suis divitiis sibi complacens, easque sibi reservans, peccat avaritiæ, sic vel in suâ scientiâ vel virtute sibi placere, eisque ad proximi bonum et salutem non eti, amor quidam est concupiscentia charitati contrarius.

O Deus charitas! parce mihi, et ne recorderis concupiscentias, complacentias et avaritias meas! quoties mihi complaui? quoties in fratrem meum indignans excandui? quoties ejus ignorantias et hal-

lacet D. Pauli, cum Christo nunc regnantis, auxilium et suffragia invocare? hoc etiam alibi fecit D. Paulus, Eph. 6, Col. 4, 1 Thess. 5, 2 Thess. 7, Hebr. 13.

VERS. 31.—*Ut LIBERER AB INFIDELIBUS..., ab in credulis Judeis, et obsequi mei OBLATIO, Greec. . . . ministerium meum, scilicet in eleemosynis et coniugendis et perferendis, sit acceptum fidelibus, ipsiusque gratum. Ipsis etiam Judeis conversis erat suspectus Paulus, quasi Judaismi hostis et gentium patronus*

VERS. 32.—*UT VENIAM AD VOS..., ut boni operis successu latens veniam ad vos. PER VOLUNTATEM DEI, si fuerit Dei voluntas. ET REFRIGERER, Greec., et simul recreer vobis; Syr., et vobiscum requiescam, id est, apud vos refociller et mutua consuetudine recreemur.*

VERS. 33.—*DEUS AUTEM PACIS, supple auctor, sicut vers. 5: Deus patientiae et solutio; vers. 15: Deus spei. Rogat pro ipsis, sicut et ipsorum orationes petiit; rogat autem quod jam bis in hoc capite rogavit, ut amputata omni discordia, concordes sint in veritate, idque à Deo pacis efflagitat.*

Si Paulus implorat orationes Romanorum fidelium pro se ad Deum, cur non vicissim ac similiter Romanii implorent orationes Pauli? Et si Pauli viventis in hac carne mortali, cur non etiam hæc mortalitate extuti, et regnantis cum Christo?

VERS. 32.—*Ut veniam ad vos in gaudio. Ut, even tum significat. Sensus enim est: Ita sicut ut cum gaudio veniam ad vos.*

Per voluntatem Dei. Hoc addit, quia piorum fidelium est omnia bona à Dei voluntate expectare, et in omnibus à nutu providentia Dei pendere.

Et refrigerer vobiscum, q. d.: Ut refociller, et ex tot laboribus recreer, videns vestrum profectum in Evangelio, et vos pariter recreemini videntes me, de quo multa inaudistis.

VERS. 33.—*Deus autem pacis, etc. Optat eis pacem à Deo pacis auctore, videlicet respiciens ad contentiones quæ inter eos fuerant, tam de justificatione inter Iudeos et gentiles, quam de legalium observatione Judeis ipsis inter se.*

lucinationes ægrè tuli, leniter non instruxi charitativè non correxi? Quot ergo peccata contra te commisi! O Deus charitas! ô Deus patientia! Sed qui me peccantem patienter sustinisti; de peccato nunc dolentem et pœnitentem suscipe propitius, et resove tuo miseratus auxilio. Da cordi meo diligere, compati, sustinere; da proximo complacere ad Dei gloriam, sicut Christus nos suscepit in honorem Dei.

2º Ex eodem capite disce fundamentalem charitatis et misericordiae nostræ erga proximum rationem, nimurum ineffabilem Filii Dei erga nos humanitatem ac benignitatem, et admirabilem propter nos condescensum.

Christus suscepit nos in honorem Dei, nos sibi socievit omnes; in incarnatione suâ nostras omnes suscepit infirmitates; in passione suâ tulit omnia nostra peccata; toto sue vita tempore non sibi placuit;

propriis commodis, aut quieti non studuit, sed nostræ saluti et glorie Dei. Ergo et nos debemus fratum infirmitates ferre, ipsis compati, illorum commodis et saluti studere, illis complacere et favere, et illorum bonum et gloriam Dei.

3º Et hinc simul disce christianè et meritorie facere, quod in usu frequentiori sit civiliter tantum, et aliquando, imò sàpè, cum peccato; scilicet proximo complacere, salutaciones, amicitias et alia hujusmodi signa honestatis exhibere; hoc fiat ex charitate, ad exemplum charitatis Christi, in bonum et ad edificationem proximi; et tunc erit actio meritoria, utpote divinae charitatis actio: secùs, cùm fit ex complacentiâ humana, cum adulazione, cum men-

CAPUT XVI.

1. Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, qui est in ministerio Ecclesie, quæ est in Cen-chris.

2. Ut eam suscipiatis in Domino dignè sanctis: et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi.

3. Salutate Priscam et Aquilam adjutores meos in Christo Jesu.

4. (Qui pro animâ meâ suas cervices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesie gentium);

5. Et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epenetum dilectum mihi, qui est primitivus Asie in Christo.

6. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.

7. Salutate Andronicum et Juniam, cognatos et conceptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo.

8. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino.

9. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum.

10. Salutate Apellen probum in Christo.

11. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

12. Salutate Tryphaenam, et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino.

13. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam.

14. Salutate Asyneritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres.

15. Salutate Philologum et Julianam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes, qui cum eis sunt, sanctos.

16. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesie Christi.

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula, praeter doctrinam quam vos didicistis, faciunt: et declinate ab illis.

18. Hejuscemodi enim Christo Domino nostro non serviant, sed suo ventri: et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium. . .

dacio. Vide disserimen complacentie christiane et mundanæ, v. 2.

Hanc christianam complacentiam divus Paulus suo nos docet exemplo, v. 14 et 15.

4º Denique ex hoc capite disce et nota quòd prædicatio sit sacrificium; et idèo debet concienator ad eam magnâ pietate, puritate et studio se præparare; ad Dei gloriam, et ad animarum salutem omnia re-ferre, haecque duo tantum intendere; debet auditorum corda, quasi victimam, precibus, lacrymis, pœnitentiâ ad sanctificationem præparare; Spiritum sanctum super illa assiduè invocare. Vide reflex. moral., v. 16.

CHAPITRE XVI.

1. Je vous recommande notre sœur Phébé, diaconesse de l'Eglise qui est au port de Cœnchrée,

2. Afin que vous la receviez au nom du Seigneur, comme on doit recevoir les saints, et que vous l'assistiez dans toutes les choses où elle pourrait avoir besoin de vous; car elle en a assisté elle-même plusieurs, et moi en particulier.

3. Saluez de ma part Prisque et Aquilas, qui ont travaillé avec moi pour le service de Jésus-Christ,

4. Qui ont exposé leur tête pour me sauver la vie, et à qui je ne suis pas le seul qui sois obligé, mais encore toutes les Eglises des gentils.

5. Saluez aussi l'Eglise qui est dans leur maison. Saluez mon cher Épénète, qui a été les prémisses de l'Asie, en Jésus-Christ.

6. Saluez Marie, qui a beaucoup travaillé pour vous.

7. Saluez Andronique et Junie, mes parents, qui ont été compagnons de mes liens, qui sont considérables entre les apôtres, qui ont embrassé la foi de Jésus Christ avant moi.

8. Saluez Amplias, que j'aime particulièrement en notre Seigneur.

9. Saluez Urbain, qui a travaillé avec nous pour le service de Jésus-Christ, et mon cher Stachys.

10. Saluez Apelle, qui est un fidèle serviteur de Jésus-Christ.

11. Saluez ceux de chez Aristobule. Saluez Hérodion mon cousin. Saluez ceux de la maison de Narisse, qui sont au Seigneur.

12. Saluez Tryphène et Thryphose, lesquelles travaillent pour le service du Seigneur. Saluez notre chère Perside, qui a aussi beaucoup travaillé pour le service du Seigneur.

13. Saluez Rufus, qui est un élu du Seigneur, et sa mère que je regarde comme la mienne.

14. Saluez Asyncrite, Phlégon, Hermas, Patrobe, Hermès, et nos frères qui sont avec eux.

15. Saluez Philologue et Julie, Nérée et sa sœur, et Olympiade, et tous les saints qui sont avec eux.

16. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser. Toutes les Eglises de Jésus-Christ vous saluent.

17. Mais je vous prie, mes frères, de prendre garde à ceux qui causent parmi vous des divisions et des scandales contre la doctrine que vous avez apprise, et d'éviter leur compagnie.

18. Car de tels hommes ne servent point Jésus-Christ notre Seigneur, mais leur ventre; et par des paroles flatteuses ils séduisent les âmes simples.

19. *Vestra enim obedientia in omnem locum di-vulgata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sa-pientes esse in bono, et simplices in malo.*

20. *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedi-bus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.*

21. *Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lu-cius, et Jason, et Sosipater, cognati mei.*

22. *Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam, in Domino.*

23. *Salutat vos Caius hospes meus, et universa Ec-cllesia. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quar-tus frater.*

24. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

25. *Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti*

26. *(Quod nunc patet factum est per scripturas pro-phatarum secundum præceptum æterni Dei, ad obe-ditionem fidei), in cunctis gentibus cogniti.*

27. *Soli sapienti Deo per Jesum Christum cui ho-nor et gloria in secula seculorum. Amen.*

1° *Commendat Phœben, Ecclesiæ Cenchreensis dia-conissam, suam et aliorum multorum benefactricem, hu-jusque ad Romanos Epistole latricem, v. 1, 2.*

2° *A v. 3. ad. 16, salutat quā plurimos sanctos, quo-s nominat, et quorum unumquemque singulari et propria laude exornat.*

3° *V. 17, hortatur Romanos ut notent eos qui dis-sensionum et scandalorum sunt auctores, ut ab eis fu-giant; idque suadet dupli ratione: unā, ex pseudo-apostolorum parte desumptā; suo ventri deseruent, non*

1. *Cæterū commendo vobis sororem nostram Phœben, hujus Cenchreensis Ecclesiæ diaconissam, et quæ hinc ad vos proficiscitur, hasque nostras li-teras desert.*

2. *Vos itaque rogo, ut eam, ob Christum, exci-piatis, sicut decet à sanctis excipi mulierem sanctam, et ei adsitis, in quocumque negotio, vestrā indigne-rit operā; æquum est sanè ut illi adsitis, quandoqui-dem ipsa frequenter aliis quā pluribus sanctis adfuit, et mihi ipsi.*

3. *Salutate Priscillam, ejusque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.*

4. *Laborum insuper et periculorum meorum con-sorts; qui semetipsos pro vitâ meâ tuendâ objec-reunt periculo vitæ; ob que merita non ego solus illis gratias ago, sed et omnes gentium Ecclesiæ.*

5. *Salutate etiam cum illis totam eorum familiaū christianaū. Salutate Epenetum, mihi charissimum, qui, me in Asiâ prædicante, primus in Christum credidit; estque meus in Christo primogenitus ex hac provinciâ.*

6. *Salutate Mariam, quæ pro vobis multum labo-ravit.*

19. *Votre obéissance est venue à la connaissance de tout le monde; et je m'en réjouis pour vous: mais je désire que vous soyez sages dans le bien, et sim-ples dans le mal,*

20. *Que le Dieu de paix brise au plus tôt Satan sous vos pieds. Que la grâce de notre Seigneur Jésus Christ soit avec vous.*

21. *Timothée, qui est le compagnon de mes tra-vaux, vous salue comme aussi Lucius, Jason et Sos-ipatre, mes parents.*

22. *Je vous salue au nom du Seigneur, moi Tertius, qui ai écrit cette lettre.*

23. *Caius, qui est mon hôte, et toute l'Eglise, vous saluent. Eraste, trésorier de la ville, vous salue, et notre frère Quartus.*

24. *Que la grâce de notre Seigneur Jésus-Christ soit avec vous tous. Amen.*

25. *Gloire soit à celui qui est tout-puissant pour vous affermir dans la foi de l'Evangile et de la doc-trine de Jésus-Christ, que je prêche suivant la révéla-tion du mystère, qui, étant demeuré caché dans tous les siècles passés,*

26. *A été découvert maintenant par les oracles des prophètes, selon l'ordre du Dieu éternel, et a été connu de tous les peuples, afin qu'ils obéissent à la foi.*

27. *A Dieu seul sage, honneur et gloire, par Jésus-Christ, dans tous les siècles des siècles. Amen.*

ANALYSIS.

Jesu Christo; alterā ex Romanorum parte; illorum fides toto orbe celebris est, et illam Paulus non vult errorum permixtione obscurari; ideò vult eos ita prudentes, ut non decipiantur; ita bonos, ut non decipient. Vers. 20, auxilium divinum optat et promittit contra hujusmodi deceptores.

4° *V. 21, 22, 23, Romanorum salutatores no-minat.*

Denique illis suo more benedicit, totamque Epistolam claudit precatione et glorificatione.

PARAPIHRASIS.

7. *Salutate Andronicum et Juniam, mecum san-guinis vinculo ligatos, et, quod majus est, passio-num, ob Christum, in carcere mecum participes; qui sunt illustres inter Evangelii præcones; et in hoc me præcellunt, quod priores me Christo crediderunt.*

8. *Salutate Ampliam, mihi ob pietatem charissi-mum.*

9. *Salutate Urbanum, meum in promovendâ Christi gloriâ cooperarium, hujusque consortem Stachyn, mihi magnopere charum.*

10. *Salutate Appellen, multis pro Christo toleratis passionibus probatum.*

11. *Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familiâ. Sa-lutate Herodionem cognatum meum; salutate Chri-stianos Narcissi domesticos.*

12. *Salutate Triphænam et Tryphosam, quæ suo modo promotioni Evangelii collaborant. Salutate Per-sidem mihi charissimam, quæ multum pro Domino laboravit.*

13. *Salutate Rufum, pietate christianâ eximium, illiusque matrem, quam ut meam veneror et diligo.*

14. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermann,*

Satrobam, Hermem, et cæteros fratres, qui cum eis sunt conjuncti.

15. Salutate Philogum et Julianam, Nereum et sororem ejus, et Olympam, et omnes Christianos qui sunt cum eis, et in illorum vivant contubernio.

16. Salutate vos omnes invicem osculo sancto, et quod sancti sit signum amoris.

Salutant vos omnes Christi Ecclesiæ, quarum in vos novi propensionem.

17. Hoc autem vos rogo, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et scandala gignunt inter vos, falsas opiniones docentes; contra doctrinam vobis traditam, et à vobis acceptam; hos, inquam, observate, ut ab eis fugiatis.

18. Cognitos ergo fugite; etenim isti Christo Domino non serviunt, nec ejus Evangelii profectum querunt; sed suis propriis student commodis, suoque ventri, Deo suo, serviunt; dum verbis suavibus, blandis et adulatoriis seducent corda simplicium, et sibi non præcaventum; ideò ab illis cavete, eosque vitate.

19. Aliunde vestra per fidem Christo obedientia ad omnes permanavit; et ob hanc vestram fidem, ego de vobis gaudeo: sed ne haec vestrae fidei puritas obscuretur, volo vos prudentes et circumspectos esse in amplectendo quod bonum est, ne decipiamini à seductoribus; volo autem vos ita simplices et imperitos in malo, ut nemini nocere valeatis.

20. Deus autem pacis auctor et amator citò conterrat sub pedibus vestris Satanam, hosque ejus ministros.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—COMMENDO AUTEM VOBIS PHOESEN. Per hanc delata creditur haec ad Romanos Epistola,

SOROREM NOSTRAM, fide scilicet et religione, QUÆ EST IN MINISTERIO, Græc., quæ est diaconissa, seu ministra Ecclesiæ. Baronius, ad annum Christi 34, recenset officia, seu ministerium diaconarum, seu diaconissarum; istarum: scilicet custodire fores ecclesie per quas femine intrabant: sicut enim in templo locum à viris separatum habebant, ita et fores distinctas; docere feminas non instructas, earum mores formare, easque juvare susceptione Baptismi et Confirmationis. Grotius hic notat quid in Judæa diaconi viri etiam mulieribus ministrare poterant; in Græciâ autem, ubi non erat tam liber accessus ad feminas, ecclesie dupli feminarum auxilio opus habebant; alteræ enim erant, quæ feminarum mores formabant; aliae, quæ feminas pauperes aut ægrotas pecuniâ atque operâ sublevabant.

Ex harum numero erat Phœbe, quam D. Paulus Romanis commendat, ejusque commendationis argu-

VERS. 1.—Commendo autem vobis Phœben sororem nostram. Non dicit sororem meam, sed nostram; sororem religione, id est, christianam, quoniam fideles omnes sese mutuo fratres et sorores appellabant.

Quæ est in ministerio Ecclesiæ quæ est in Cenchris. Erant enim alii quæ appellabantur diaconissæ, non

Ad hoc vobis sit favor et gratia Domini nostri Jesu Christi.

21. Salutat vos Timotheus, in Evangelio prædicando meus coadjutor, et Lucius, et Jason, et Sosipater, consanguinei mei.

22. Et ego, nomine Tertius, qui hanc Epistolam, dictante Paulo, scripsi, vos in Domino saluto.

23. Salutat vos Caius, apud quem hic hospitor, et universa Ecclesia, quæ tecum in ejus ædibus diversatur; salutat vos Erastus, Corinthiorum urbis quæstor æarius, et etiam Quartus frater.

24. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis, Amen.

25. Æterna gloria sit omnipotenti Deo, qui vos gratiâ suâ confirmare et stabilire potest in eâ doctrinâ quam vos doceo et quam ubique prædicto, imò et quam prædicavit ipse Dominus Jesus Christus, ut reueletur arcanum omnibus retroactis seculis absconditum, scilicet redemptiois et salvationis omnium gentium per Jesum Christum Salvatorem totius mundi.

26. Sed quod nunc, hoc scilicet tempore luminis et gratiæ manifestatum est per scripturas prophetarum, expositas per apostolos, ab ipso Christo Domino edictos, et ab æterno Deo delegatos; manifestatum, inquam, in cunctis gentibus, ut illud gentes omnes fide suscipiant, eique vitâ et moribus obediant.

27. Deo, inquam, omnipotenti, solique sapienti, honor sit et æterna gloria, per Jesum Christum, diuinæ gloriæ splendorem. Amen.

COMMENTARIA.

menta sumit à meritis, et à personâ Christi, cui serviebat; à sanctitate Christianismi, cuius et ipsa, et Romani professionem faciebant; ab officiis Ecclesiæ præstis à Phœbe; à gratitudine ob beneficia, quæ ab ea receperat ipse Paulus.

QUÆ EST IN CENCHRIS. Cenchrea portus erat et pagus, seu quasi suburbium Corinthi, in quo erat quædam ecclesia seu parochia, in quâ tunc erat Paulus, versùs Jerosolymam navigare paratus.

VERS. 2.—UT EAM SUSCIPIAS IN DOMINO, id est, ut eam excipiatis hospitio ob Christum, cui fideliter illa servit.

DIGNÈ SANCTIS, id est, sicut deceat sanctos à sanctis excipi, ET ASSISTATIS, id est, adsitis, opitulemini, ei que manus porrigitis, ubicumque vobis opus habuerit.

ETENIM IPSA QUOQUE ASTITIT. Gr.: Nam et ipsa assistrix multis facta est, scilicet hospitio excipiens illos, occultans, et protegens adversus persecutores, seu Iudeos, seu paganos.

altari servientes, sed aliis quibusdam Ecclesiæ ministeriis addicte. Cenchri erat portus et pagus Corinthi. Ita Origenes.

VERS. 2.—Et eam suscipias in Domino, Domini nomine et amore, propter Dominum, vel in Domini gratiâ et charitate christianâ. Dignè sanctis, scilicet,

ET MIII IPSI. In eum hospitalis fuerat, ejusque eu-
ram gesserat, ait Theodoretus. Hæc diaconissa è Cen-
treensi portu Romanum negotiorum causâ proficiseba-
tur; cædemque operâ hanc D. Pauli Epistolam ad Ro-
manos deferebat.

VERS. 3. — SALUTATE PRISCAM, Grec., Priscillam;
Syr., *Priskelam et Akulam*. Prisca seu Priscilla, et
Aquila maritus ejus, Judei erant scenopegi, seu tento-
riorum opifices, nuper Româ à Claudio ejecti, sed il-
luc erant reversi. Hincque colligitar quid edictum
Claudii contra Judæos non duraverit. Prisca uxor
nominatur ante maritum, quia, ait Lyranus, prius
credidit, et ordo gratie præponitur ordini naturæ.
Primæ tamen Cor., cap. 16, v. 19, Aquila prior nominatur;
itaque hujus rei causa satis incerta, nec eam
opus est querere. **ADJUTORES MEOS,** Grec., *simul ope-
rantes*, seu coadjutores meos; in CHRISTO, id est, in
negotio fidei promovendo.

VERS. 4. — QUI PRO ANIMA MEA SUAS CERVICES;
Grec., *Suam ipsorum cervicem supposuerunt*; id est,
qui pro meâ vitâ tuendâ, sese mortis periculo objec-
rant, sive in seditione Corinthiacâ, de quâ Act. 18,
12, sive in Ephesinâ, Act. 19, 24.

Quibus non solus ego gratias ago..., tum ob docto-
ris gentium conservationem, tum, quod probabilius
est, propter illorum sedulam in conversione gentium
operam. Conjugium ab hoc opere non retardabat.

VERS. 5. — ET DOMESTICAM ECCLESIAM EORUM, id est,
familiam eorum christianam; seu fideles qui sunt in
eorum domo. Quia recens ab exilio redibant Chri-
stiani, inquit Grotius, credibile est, cum haec Paulus
scriberet, nullos fuisse Romæ communes Christiano-
rum conventus, neque presbyteros, quos alioquin salu-
taret Paulus; tali autem tempore quæque domus ec-
clesia est, sicut Tertullianus ait; ubi tres, ecclesia est,

ut debet Christianos excipere Christianos, qui quasi
sancti recipi debent. Ita Chrysostomus.

Ut assistatis ei in quocumque negotio vestri indigerit:
etenim ipsa quoque astiit multis, et mihi ipsi. Videtur
haec Phœbe fuisse ex illis, de quibus 1 Timoth. 5 di-
citur: *Si hospitio recepit, si pedes sanctorum lavit*, etc.

VERS. 5. — Salute Priscam et Aquilam, Judeos
scenopegos, qui nuper Româ à Claudio ejecti, sed iam
eo reversi erant, ut hic docet Apostolus. Vide Act. 18.

Adjutores meos in Christo Jesu, id est, in iis quæ ad
fidem Jesu Christi provehendam pertinent.

**VERS. 4. — Qui pro animâ meâ suas cervices suppo-
suerunt,** q. d.: Qui pro vitâ meâ tuendâ suam objec-
rant periculo, vel in illâ seditione Ephesi per Demetrium
excitatâ, de quâ Act. 19, vel in Corinthiacâ, de
quâ Act. 18, vel in aliâ simili.

*Quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ec-
clesiae gentium, vel propter hospitalitatem passim om-
nibus exhibitam; vel in genere, propter Evangelii in
gentes propagandi sedulam cooperationem.*

**VERS. 5. — Et domesticam Ecclesiam (familiam chri-
stianam) eorum,** etc. Qui primus in Asiâ ad fidem Chri-
sti est conversus.

VERS. 6. — Salute Mariam, etc. Quis hic labor vel
quod opus fuerit, non exprimit Apostolus; quanquam
credendum est tale fuisse quod ad Evangelii negotium
promovendum pertineret. Quenam item fuerit haec
Maria, non constat. Putant necrit credi eam esse quam
Ignatius ad ipsam scribens vocat *Deo dignam, et semi-
narum sapientissimam*; ac rursus (in Epistolâ ad He-

licet laici. Hucusque Grotius. Hanc autem Grotii no-
tam observo contra hæreticos, qui negant D. Petrum
Romæ unquam fuisse, quia ipsum in hac Epistola D. Paulus non salutat. Vide plura v. 16.

SALUTATE EPÆNETUM..., Latinè idem ac laudatum,
seu honoratum.

QUI EST PRIMITIVUS ASLE, Grec., *primitæ*; id est,
qui primus in Asiâ, Minore scilicet, cuius caput est
Ephesus, Christi fidem amplexus est; Græcus et Sy-
rus hodiè habent: *Primitæ Achææ*; sed malè, cùm ex
1 Cor., cap. 16, v. 15, *primitæ Achææ* sit Stephanas,
non Epænetus.

VERS. 6. — SALUTATE MARIAM, quæ multum LABORA-
VIT IN VOBIS, id est, pro vobis, erga vos; Grec., *erga
nos*; utrumque forsitan verum.

**VERS. 7. — SALUTATE ANDRONICEM ET JUNIAM COGNA-
TOS...** Junia putatur uxor Andronicæ. Ab aliis putatur
vir, quia dicuntur nobiles in apostolis. Vide Estium:
Judei erant, fortè Benjamitæ, sicut et Paulus, vel alio
sanguinis vinculo cum eo ligati. Hinc vocat illos *co-
gnatos* suos.

CONCAPTIVOS MEOS, id est, et quod majus est, me-
cum passionum ob Christum participes. Paulus sçpè
fuit ob Christum incarceratus, ut ait 2 ad Cor. 6, v. 5,
et c. 11, v. 23; incertum autem ubi hi cum ipso fuerint
captivi.

QUI SUNT NOBILES IN APOSTOLIS. **Syr.:** *Suntque per-
cebras inter apostolos*, id est, illustres inter Evangelii
præcones. Et ANTE ME FUERUNT IN CHRISTO, id est, ante
me crediderunt Christo.

VERS. 8. — SALUTATE AMPLIATUM; Grec., *Ampliam*;
Syr., Amplæum.

VERS. 9. — SALUTATE URBANUM, ADJUTOREM, Grec.,
coadjutorem; **Syr., cooperarium... ET STACHYN.**

VERS. 10. — SALUTATE APELLEN PROBUM; **Syr.,**

*ronem diaconum) eruditissimam, ac specimen piarum
feminarum, etc.*

VERS. 7. — Salutate Andronicum et Juniam cognatos
et concaptivos meos, qui scilicet mecum ejusdem sancti
gentis, puta sunt Judei. Porro concaptivos intellige,
quid aliquando communia cum Paulo vineula pro Christo
passi feissent. Ubi tamen, aut quando factum sit
ignoratur.

*Qui sunt nobiles in apostolis, q. d.: Qui inter apo-
stolos et doctores sunt insignes et illustres. Ita S. Chry-
sostom. et Theod. Non enim soli illi duodecim vocati
à Christo, sed et Paulus, Silas, Barnabas, aliique similes
apud ethnicos et infideles evangelizantes, fuerunt
et etiamnum sunt apostoli.*

*Qui et ante me fuerunt in Christo, in fide Christi, q. d.:
Qui ante me crediderunt, et christiani fuerunt. Nam
esse in Christo, est esse christianum.*

**VERS. 8. — Salutate Ampliatum, etc.; Grecè, Am-
pliam dilectum meum.** Addit Paulus, in Domino, nempe
Christo, ut christianam declarat dilectionem.

VERS. 9. — Salutate Urbanum adjutorem nostrum in
Christo Jesu. Vocat autem adjutorem seu cooperarium
in Christo, sicut expositum est superius. Hoc est, in
iis quæ ad fidem Christi propagandam pertinent.

Et Stachyn dilectum meum. Hic Stachys a B. Andreæ apostolo primus Byzantine civitatis episcopus
ordinatus est: ut legitur in Martyrologio Romano, etc.

**VERS. 10. — Salutate Apellen, etc., id est, proba-
tum Christi discipulum.** Nam Græca vox probatum et
sincerum significat.

electum, etc.; probum, id est, multis experimentis probatum bonâ et sincerâ fide Christianum.

VERS. 11. — *SALUTATE EOS QUI SUNT EX ARISTOBULI DOMO. SALUTATE HERODIONEM COGNATUM MEUM, sive quia ejusdem gentis, sive quia ejusdem tribûs sive alio sanguinis vinculo: nihil certi.*

SALUTATE EOS QUI SUNT EX NARCISSI DOMO; qui sunt....., id est, qui credunt Domino, seu sunt Christiani. Hie Narcissus putatur Claudi imperatoris libertus famosus, vir ethnicus et ambitiosus; sed in eius domo multi erant Christiani. Hunc Narcissum fuisse probat Fromondus contra Baronium, qui putat alium fuisse Narcissum.

VERS. 12. — *SALUTATE TRYPHENAM, etc. Mulieres sunt que pro ratione sui servus collaborarunt promotioni Evangelii, sive hospitalitate, sive aliâ virtute.*

VERS. 13. — *SALUTATE RUFUM ELECTUM IN DOMINO, id est, eximium inter Christianos; ET MATREM EJUS ET MEAM, id est, naturâ Risi matrem, affectu meam. Aliqui putant hunc Rufum esse filium Simeonis Cyrenai; alii, ut Estius, negant, et probabilius.*

VERS. 14. — *SALUTATE ASYCRITUM, PHLEGONTEM, HERMAN, etc. Hunc Origenes putat esse auctorem libri, qui Pastor dicitur, et qui apud antiquos maxima fuit auctoritatis.*

VERS. 15. — *SALUTATE PHILOLOGUM ET JULIAM..... Dubitatur an Julia, seu Julias, sit vir an mulier. Origenes putat esse feminam Philologi uxorem; ET OLYMPIADEM, Græc., Olympam. Estius virum putat; idem asserit Fromondus.*

VERS. 16. — *SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO, id est, religioso et quod sancti et sinceri amoris est*

VERS. 11. — *Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo, id est, familiâ. Græcè, salutate eos qui sunt ex Aristobuli domesticis seu familiaribus, atque ipsum in primis (quod intelligitur) Aristobulum. Sicut et mox, ipsum Narcissum. Hic Aristobulus solitus fuit congregare fideles in suam domum, id est, fideliū convenit facere. Ejusdem tanquam apostolorum discipuli et martyris dies natalis in Romano Martyrologio notatur ad idus martii. Quo etiam loco Baronius adnotat missum fuisse Aristobulum ad Britannos Evangelii predicandi causâ.*

Salutate Herodionem cognatum meum, gentilem Pauli, id est, Judæum, vel potius sanguine coniunctiorem.

Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, id est, Narcissum cum suis domesticis, qui sunt in Domino, id est, eos qui in Christum Domum credunt. Unde vindicentur in eâdem domo aliqui fuisse infideles, quos salutari non jubet.

VERS. 12. — *Salutate Tryphaenam et Tryphosam, que laborant in Domino, id est, que collaborant Evangelio Christi Domini. Nimurum eo labore qui sexui illi conveniat. Mulieres fuere nobiles Iconienses, quas Paulus Iconii ad Christum convertit; ut memoratur in actis Thecke virginis fidelioribus.*

Salutate Persidem charissimam (Græcè dilectam), que multum laboravit in Domino. Hanc impensius laudat, quia dilectam vocat, et multum laborasse dicit. Utens autem verbo præteriti temporis, laboravit, respicere videtur ad labores quosdam peculiares et graves, quos Ecclesia causa Persis subiverat.

VERS. 13. — *Salutate Rufum electum in Domino. Flectam vocal, quod pietate esset insignis inter Christianos.*

signum. Mos erat tunc, præsertim in sacris conventibus, ut post orationem, ante synaxim, seu sanctæ Eucharistie sumptionem, in signum dilectionis fraternalis, sese sancte osculari, dicendo : Pax tecum. Hujus osculi loco successit osculum tabellæ, cuius etiam nunc usus perseverat. Hoe osculo Christiani ostendebant se omnino inter se pares, utpote fratres. Non tamen viri feminas osculabantur, cum, ut v. 1 dictum est, hoc in loco separato orarent.

SALUTANT VOS OMNES ECCLESIE CHRISTI, id est, que sunt in Græciâ, vel, ut dicit Theodoreetus, totius terrarum orbis nomine salutat eam civitatem, que universo terrarum orbi præsidebat.

Porrò res est notatu digna, quod D. Paulus, qui erga omnes fratres Romæ existentes, tam officiosum sese exhibet, de D. Petro nullam faciat mentionem: hinc enim haeretici sumunt argumentum negandi principem apostolorum unquam Romanum fuisse pontificem. Sed innumerí penè totius orbis testes docent non tantum quod D. Petrus Romanus pontifex fuerit, sed et Romæ obierit unâ cum D. Paulo. Auctores citat Tirinus, Chron. sac., cap. ultimo, Neronis anno ultimo. Videri potest Baronius anno Christi 34. Grotius in praefatione hujus Epist., initio, dicit apertè quod D. Petrus Romam ierit circa initia Claudiani imperii, ad reprimendam Simonis Magi impietatem, ut veteres, inquit idem Grotius, tradidere.

Omissa fuit itaque salutatio D. Petri à S. Paulo, quia sciebat D. Petrum unâ cum aliis Judæis edictum Claudii imperatoris Româ pulsum, nondum rediisse, sed occupatum esse in Evangelio longius ac latius propagando.

Et matrem ejus et meam. Causâ honoris eam que Rusi secundum carnem mater erat, etiam suam matrem numerupat. Ex quo colligitur fuisse venerabilem feminam, ac de re christianâ benè meritam.

VERS. 14. — *Salutate Asycritum, Phlegontem. Hi duo, simul cum Herodione supra dicto, tanquam apostolorum discipuli recitantur in Martyrologio Romano.*

Hermam, Patrobam, Hermen. Hermas iste, sicut de eo loquitur Rom. Martyrologium, dignè semetipsum sacrificans, acceptabilisque Deo hostia factus, virtutibus clarus celestia regna petivit. Hunc esse auctorem libri qui Pastor inscribitur, putat Origenes. Liber Pastoris quo loco habendus, vide Estii, fol. 229.

Et qui cum eis sunt fratres, id est, christianos eorum domesticos.

VERS. 15. — *Salutate Philogum et Julianum, etc. Sanctos vocat quos paulò ante fratres, idque a vera sanctitate; quoniam etsi fortè non omnes quos salutari vult, tales sint, id est, verè sancti: communitas tamen ipsa sanctorum est. Adnotat ex Chrysostomo Theophylactus, Paulum in hac Epistola tam multis salutasse, quam in nullâ alia; causamque addunt, quia nondum viderat ipse Romanos.*

VERS. 16. — *Salutate invicem in osculo sancto, id est, cum osculo, quale decet sanctos, quodque symbolum sit amoris casti, sinceri spiritualis ac divini, quam charitatem vocamus.*

Quæres, cur S. Petrus non salutet hic Paulus? An quia Romæ Petrus nunquam fuit, ut ex hoc loco contendunt novantes? Respondeo, minimè, sed causa est, vel quod ad Petrum peculiares litteras dederit Paulus, vel quod Petrus, utpote Judæus, ante aliquot annos Româ pulsus a Claudio imperatore, etiamnum abes-

Innocentius I, alii, et postipso Baronius et Bellarminus docent D. Petrum tum temporis in Britanniam, Hispaniam et Africam excurrisse, ad fundandas illuc et firmandas Ecclesias. Vide Grotium citatum et relatum in v. 5. Addi potest quod si Romæ fuisset tunc D. Petrus, ortum dissidium composuisset, nec D. Paulus ad Romanos hac de re scribendi sumpsisset officium.

VERS. 17. — ROGO AUTEM VOS, FRATRES, UT OBSERVETIS ; Græc., speculemini, consideretis. Hoc dicit contra pseudo-apostolos, qui legis Mosaicæ observantias prædicabant, easque volebant gentibus conversis imponere : hos ergo vult à Romanis observari, ut eos fugiant et ab illis eaveant.

PRÆTER, id est, contra doctrinam quam vos didicistis ; vivâ scilicet voce, à D. Petro et aliis apostolis vestris. ET DECLINATE AB ILLIS, id est, observate ut fugiatis.

Hinc iterum Grotius argumentum sumit credendi quod tunc Romæ non fuerint conventus communes, nec presbyterium ; alioquin, inquit, D. Paulus tales excommunicari voluiisset. Ubi autem sine tali regimine est Ecclesia, nihil aliud possunt singuli, quam declinare familiarem convictum cum iis qui non ex regulâ Christi vivunt. Ita Grotius.

VERS. 18. — HUJUSMODI ENIM CHRISTO DOMINO NOSTRO NON SERVIUNT..... Duabus rationibus utitur Apostolus, quibus Romanis suadeat tales falsos doctores fugere ; quarum prima sumitur ex parte pseudo-apostolorum, et hoc versu exprimitur. Isti falsi doctores, dum suas vobis falsitates predican, non intendunt Christo Domino servire ; sed sua lucra et commoda querunt, ut possint deliciose vivere.

SED SUO VENTRI; Græc., suo ipsorum ventri. Idem

set ; discurrebat enim ad alias in Italiam, Hispaniam, Africam, et Britanniam Ecclesias fundandas et juvandas, ut tradit et docet Innocentius I, Epist. ad Decentium. Sanè si Petrus eo tempore fuisset, non utique prætermisisset pro sua auctoritate et munere apostolico, dissidium compонere, quod inter fideles Judæos et gentiles ortum fuerat, et errorem de justitia legis et operum, mentibus eorum penitus eximere. Sed nec Paulus sibi sumpsisset operam scribendi ad Romanos, qui præsentem haberent suum apostolum et doctorem, presertim tanti nominis virum. Quæres, cur saltem Petrus ipse, si absens erat, ad suos Romanos inter se dissidentes non scripserit ? Propterea, credo, quod res ad eum procul agentem non esset perlata. Nisi dicere velimus, ait Baronius, hanc Epistolam pro suâ defensione Paulum scripsisse, quod de abrogatis legalibus sibi negotium factum esset.

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Non quod ab eis salutandi Romanos accepisset Paulus mandatum, longè enim aberant ; sed quia carum charitatem et affectionem noverat, quo Romanos salvare, et prosperè agere cupiebant. Sic quoque vulgo et verè amicis et familiaribus scribimus : Salutat te ille vel iste familiaris tuus et meus, etiamsi nobis nil tale dixerit : quia novimus ejus mentem quam alium salvare et bene agere desiderat. Haec enim mens est hominum invicem scribentium, hic usus, communis, verus, et mendacii expers.

VERS. 17. — Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt. Præter, id est, contra, præter doctrinam quam didicistis, id est, contra do-

de iisdem dixit ad Philip. 3, v. 18 et 19 : *Quorum Deus venter est, ad eum omnia sua referunt ; ET PER DULCES SERMONES : Græc., et per blandiloquentiam et benedictionem. Amicitias querunt hominum, et maximè di vitum, ut inde parent utilitates : hinc, per verba blanda, suavia, placentia, et per adulaciones, seducunt corda simplicium et sibi non præcaventum.*

VERS. 19. — VESTRA ENIM OBEDIENTIA... ; Græc. : *In omnes devenit.* Secunda Pauli ratio desumitur à Romanorum fide, quæ, ut cap. 1, 8, dixit, *annuntiatur in universo mundo.*

GAUDEO IGITUR IN VOBIS, id est, ob hanc vestram fidem ; SED VOLO VOS SAPIENTES ESSE IN BONO..... Ne hæc fidei vestræ puritas obscuretur per errorum permixtionem, *volo vos ita sapientes et illuminatos in bono*, ita discretos et prudentes, ut non possitis decipi. Ita SIMPLICES, innocentes, IN MALO, ut non possitis decipere ; uno verbo, ita sapientes ut non decipientur ; ita bonos ut non decipientur. Simplices, Græc. : ἀραιοίς· ἀραιός, simplex, deducitur à ῥάξις, cornu, et ab a privante : quasi sine cornu, excornis, non va lens nocere, placidus, innocens.

VERS. 20. — DEUS AUTEM PACIS CONTERAT SATANAM... Promittit et optat divinum auxilium contra tales deceptores, qui Satanæ sunt organa. Deus, pacis amator, et qui dissensiones istas odit, conterat citò diabolum, qui per istos pseudo-apostolos vos conturbat et decipere conatur. Conterat, inquam, citò SUB PEDIBUS VESTRIS, ut eum conculcetis, et obmutescere faciatis. Alludit ad verba Dei, Genes. 3, 15 : *Ipsa conteret caput...*

GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VOBISCUM, id est, ad hoc, seu ad Satanam conterendum, gratia, et auxilium Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.

et rimam vobis initio traditam.

Et declinate ab illis, ac si dicat : Ideò observate, ut ab iis declinetis, id est, eorum consortium fugiatis.

VERS. 18. — *Hujuscmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, id est, querunt unde vivant, et gulam expluant.*

Et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium. Atqui in nullos magis hæc eadem competunt, quam in haereticos nostri seculi, qui per blandiloquentiam, assentationes, magnifica promissa, perque speciosa nomina verbi Dei, puræ doctrinæ, et securitatis conscientiæ, decipiunt simplices et imperitos.

VERS. 19. — *Vesta enim obedientia, quam promptè et perfectè Evangelio credidistis, in omnem locum divulgata est, q. d. : Ergo, o Romanî, uti cœpistis, ita pergit tueri hanc fidem et obedientiam.*

Gaudio igitur in vobis. Propter quod, inquit, et gaudeo sanè de vobis ac vestri causa.

Sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. Sapientes, id est, prudentes et cautos, ne à bono quod accepistis, illorum seductorum dulcibus et blandis persuasionibus excidatis. Ad malum autem simplices, id est, rudes, quasi nescientes male agere, qui nullam nocendi artem teneatis.

VERS. 20. — *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.* Deus, inquit, pacis auctor, Satanam per ministros suos errorum magistros calcaneo vestro insidiantem, hoc est, ad lapsum et defectionem à rectâ fide sollicitantem, brevi conterat sub pedibus vestris, id est, citò victoriam de eo vobis trubuat, extinctis penitus inter vos opinionum dissidiis,

VERS. 21. — SALUTAT VOS TIMOTHEUS ADJUTOR ; ¶ GRÆC., simul operans, seu cooperarius meus, in Evangelio scilicet. ET LUCIUS; putatur esse D. Lucas, qui cum D. Paulo erat; ET JASON ET SOSIPATER, COGNATI MEI; quia Judæi, vel, ut supra dictum est, de aliis, v. 7 et v. 11.

VERS. 22. — SALUTO VOS EGO TERTIUS; nomen est amanuensis, qui, permittente Paulo, suam addidit salutationem.

QUI SCRIPSI EPISTOLAM, Paulo nimirūm dictante. IN DOMINO, id est, saluto vos in Domino.

VERS. 23. — SALUTAT VOS CAIUS, HOSPES..., id est, apud quem hospitor, de quo etiam 1 Cor., c. 1, v. 14, ET UNIVERSA ECCLESIA, quæ scilicet in Caii ædibus hospitabatur; GRÆC., universæ Ecclesiæ; sensusque est non tantum meus, sed et omnium fratrum hospes. Aliqui volunt hunc esse Caium, quem D. Joan., in suâ Epistolâ tertiat, laudat ab hospitalitate. Alii dubitant, ut Estius.

SALUTAT VOS ERASTUS, ARCIARIUS...; GRÆC., procurator, SYR., æconomus, id est, præfector et dispensator arcæ, seu ærarii publici civitatis, id est, Corinthi.

ET QUARTUS. Nomen proprium; FRATER, cuius? an Tertii? an Erasti? an divi Pauli? primum videtur Estio verosimilius. Juxta D. Thomam, frater idem est ac christianus, seu fidelis.

VERS. 24. — GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI CUM OMNIBUS VOBIS. Semel et iterum valedicit: iterum enim hic quod, v. 20, verosimiliter hic propriâ manu,

Quod ipsum etiam brevi facturum confido.

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Gratiam à Deo per Christum precatur Romanis, ut et Satanae insidiis evadant superiores, et omni in bono proficiant. Nam gratiae nomine favorem et beneficentiam intelligit, ad omnia quæ sunt pietatis et salutis.

VERS. 21. — Salutat vos Timotheus, adjutor meus. Utique in negotio propagandi Evangelii, nempe ille ad quem duæ existant ipsius Epistolæ.

Et Lucius. Hunc eumdem esse cum Lucâ evangelistâ sentit Origenes, non abs ratione: ut etiam plerique docti sententia ejus subscriptant.

VERS. 22. — Saluto vos ego Tertius, etc., qui scripsi Epistolam ad gloriam Christi, aut q. d.: Salutem que à Christo Domino est et proficisciatur, vobis precor. Tertius ergo hic nomen est proprium scribe, qui dictante Paulo Epistolam scripsit. Nulla sit igitur dubitatio, quin Paulus Epistolæ dictator fuerit, ac Tertius non alius quam scriba, qui verba dictantis excepit: quamvis eum et Pauli fuisse discipulum proclive est existimare; et postea factum episcopum Iconiensem tradunt nonnulli.

VERS. 23. — Salutat vos Caius, hospes meus, hospitem suum dicit, apud quem hospitabatur. Hic Corinthius erat, quem à se baptizatum fuisse testatur, 1 Cor. 1. Ad hunc Caium scripsit S. Joannes tertiam suam Epistolam catholicam, in quâ eum ab hospitalitate et misericordia in pauperes dilaudat.

Et universa Ecclesia, scilicet quæ est Corinthi, unde hanc Epistolam scripsit Paulus. Videtur ergo ex hoc loco Caii domus fuisse Ecclesia, sive locus ad quem ad S. synaxes congregabantur Christiani, qui erant Corinthi. Unde Ambrosius, Syrus, et Graeca legunt: Caius est hospes non tantum meus, sed etiam universæ Ecclesie Corinthiacæ.

Salutat vos Erastus, arcarius civilis, id est, questor, qui nimirūm commissa erat cura publici ærarii. Hic

juxta morem suum sicuturus, rursus scribit, quod amanuensis operâ scripsit, v. 20.

VERS. 25. — EI AUTEM QUI POTENS EST.... Hos tres versus sequentes divus Chrysostomus, Theodoreetus et Theophylactus legunt, et exponunt in fine cap. 14, hancque Epistolam finiunt, v. 24, c. 16: *Gratia Domini nostri Jesu Christi.*

Syrus non ponit versum 24, sed post versum 23 jungit: *Deo autem qui potens est...*; deinde Epistolam finit per: *Gratia Domini nostri Jesu Christi.* Latini omnes, etiam Ambrosius, legunt ut in nostrâ Vulgatâ. Origenes etiam apud Græcos similiter legit; fatetur tamen ab aliis alter legi, hæcque verba: *Ei qui potens est*, in fine c. 14 reponi. Difficile est hujus variationis rationem reddere. Fortè hæc verba: *Ei qui potens est...*, bis posita sunt in Epistolâ: semel manu Tertii, in c. 14; secundò manu propriâ D. Pauli, hic. Quidquid sit de c. 14, omnes Latini, etiam vetustissimi, et cum illis Origenes, consentiunt cum nostro interprete.

Divus ergo Paulus, post datam Romanis benedictionem, et iteratam divine gratiae appreciationem, suum erga illos singularem affectum testificari volens, hanc, propriâ manu, Epistolæ sue coronidem imponit, quâ Deum ob eorum fidem ita glorificat, ut et eorum in fide et in charitate confirmationem apprehendet.

EI AUTEM, id est, Deo (supple sit gloria, v. 27) qui POTENS EST VOS CONFIRMARE; GRÆC., stabilire, scilicet

postea Philippensem fuit episcopus, et martyrio vitam finivit.

¶ Et Quartus, frater. Ex nomine nonnulla conjectura est, hunc Tertii qui scripsit Epistolam, fratrem dici secundum carnem. Quidam fratrem Erasti volunt. Sed non addidit, ejus, quod additum oportebat.

VERS. 24. — Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc. Nota. Apostolus passim Epistolis suis et præmittit et subjungit appreciationem gratiae, ut doceat, nil ita christiano in votis esse debere, ac Dei gratiam, gratiaeque augmentum, quâ scilicet non hominibus, sed Deo grati simus ac placeamus: sic enim ad omnia virtutum opera validi ac potentes efficimur, degimusque in perpetuâ pace ac letitia. Sicut enim famulus qui regi servit, apud quem gratiosus est, nihil tristitia sentit, quidquid inimicitia vel adversitatis aliunde occurrit: ita nos nihil mororis sentimus, sive amici, aliqui nos deserant et infestent, sive pericula et tribulationes ingruant, si in Dei gratia simus, si Deus nos gratiâ suâ roboret et confirmet. Si in gratia Dei sis, terribilis eris, non tantum hominibus, sed et dæmonibus. Tales fuere apostoli, qui calcatis divitiis Domini sui imperio sunt potiti, etc., inquit S. Chrysostomus.

VERS. 25. — EI autem qui potens est vos confirmare, sive stabilire, scilicet in fide susceptâ. Quod dicit propter multos adhuc in fide dubitantes, de quibus in superioribus. Dicens autem, qui potens est, significare vult id omnino à Deo sperandum et expectandum esse. Quod et alibi hæc locutione significat, ex potentia suadens effectum sperandum, duntaxat in his quæ sperare jubemur; ut hujus ejusdem Epistolæ cap. 11: *Potens est enim Deus iterum inserere illos.* Et cap. 14: *Potens est enim Deus statuere illum.* Et 2 Corinth. 9: *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* Et Hebr. 2: *Potens est et eis qui tentant auxiliari.*

Juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu

in eâ fide et doctrinâ, que est JUXTA EVANGELIUM, quod ego prædico.

ET PRÆDICTIONEM JESU CHRISTI, id est, et quod Dominus ipse Jesus Christus prædicavit; sieque non est tam mea quâm Jesu Christi doctrina. Ita divus Chrysostomus; ita etiam divus Thomas.

Alii tamen interpretantur: Quæ est juxta Evangelium, quod ego prædico de Jesu Christo, et conformis est Syrus, ut videbitur infra.

SECUNDUM REVELATIONEM; Syr., per revelationem, seu ut reveletur arcanum, omnibus retroactis seculis absconditum, scilicet magnum mysterium Incarnationis Filii Dei.

TEMPORIBUS ÆTERNIS, id est, in totâ temporis universitate, seu omni retroacto tempore, cuius initium est valde remotum.

VERS. 26. — QUOD NUNC PATEFACTUM EST, id est, hoc autem tempore gratiae manifestatum PER SCRIPTURAS PROPHETARUM, scilicet expositas et explicatas per apostolos; quibus Christus aperuit sensum, ut intellegent Scripturas, ait D. Lucas, 24. Prophetæ prædixerunt futuram Verbi divini incarnationem; apostoli factam esse prædicaverunt, et prophetias adimpletas esse,

Christi, qui potest vos confirmare in fide; quâ nimis adhuc creatis doctrine Evangelii mei, quo vobis predicavi Iesum Christum. Suum ergo vocat Evangelium, id est, à se predicatum.

Secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti. Sensus: Quâ Evangelii predicatione revelatur et manifestatur mysterium omnibus retrò seculis mundo occultatum et paucis cognitum. Tempora eterna dicit universum tempus quod præcessit: quæ interpres alibi vocat tempora secularia. Ut 2 Timoth. 4, et Tit. 1, q. d. Paulus: Non est recens inventum Evangelii, sed ab æterno semper fuit ipsum Evangelium in secreto divinitatis consilio, menteque divinæ tacitum et occultum, et nunquam haec tenus in mundo propalatum aut prædicatum. Unde subdit:

VERS. 26. — Quod (scilicet mysterium jam dictum) nunc patefactum est, Græcè, manifestati autem nunc, scilicet per apostolorum prædictiōnēm.

Per scripturas prophetarum, qui Christum Christianum prædixerunt. Quod autem dicit, per scripturas propheticas, supple, expositas et intellectas.

Secundum præceptum æterni Dei, id est, ex mandato seu delegatione æterni Dei, factâ videlicet apostolis. Tacite commendat offici sui dignitatem à magnitudine delegantis, quem proprio vocat epitheto, *æternum Deum*.

Ad obediōnem fidei, id e. ut fides promptâ voluntate suscipiat, ut nimis omnes gentes Evangelium fidemque Christi audiant, illique credant et obe-

ipsa factorum exhibitione manifestarunt, seu eventibus ad vaticinia respondentibus.

SECUNDUM PRÆCEPTUM ÆTERNI DEI, id est, iuxta mandatum; Græc., ad ordinationem, seu delegationem ab æterno Deo ipsis apostolis factam.

AD OBEDIIONEM FIDEI IN CUNCTIS GENTIBUS COGNITI, id est, cuneti, inquam, gentibus manifestatum, ut obedient fidei, seu ut omnes gentes illud Evangelium audiant, fide suscipiant, illique moribus obedient.

VERS. 27. — SOLI SAPIENTI DEO....; Deo, inquam, qui solus sapiens est, honor sit et GLORIA ÆTERNA PER JESUM CHRISTUM. Vide in Paraphr. clariorem expositionem. Pronomen cui hebraismo redundat; Hebrei enim repetunt relativum cum antecedente, ait Cornelius à Lapide. Hos tres versus ita Syrus exprimit: *Deo autem qui potens est vos confirmare in Evangelio meo, quod prædicatum est de Jesu Christo per revelationem arcani, quod temporibus æternis absconditum fuit; revelatum autem hoc tempore per scripturas prophetarum, et per mandatum Dei æterni, patefactum omnibus gentibus ad obedientiam fidei; qui solus sapiens est, gloria per Jesum Christum in secula seculorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.*

diant.

In cunctis gentibus cogniti, Græcè, in omnes gentes notificati seu patefacti: scilicet mysterii, quod nunc patefactum est, et in cunctis gentibus cognitum.

VERS. 27. — Soli sapienti Deo per Jesum Christum. Hæc refer ad, *Et qui potens est* (vers. 25), q. d.: Soli sapienti et potenti Deo per Christum et christianam religionem, omnis sit honor et gloria sempiterna. Christus Deus et homo cum sit, ut Deus honorem recipit cum Patre et Spiritu sancto: ut homo vero, illum defert. Detulit autem cum prædicavit in mundo SS. Trinitatem, et jussit baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti omnes gentes.

Nota, vox sapienti innuit per nullam hominum sapientiam hominem potuisse viam salutis agnoscere: quia solus Deus a seipso et per essentiam sapiens est, qui eam per fidem nobis manifestavit. Hinc solus sapiens dicitur. Vide Baruch. 3.

Cui honor et gloria in secula seculorum, Amen. Secula seculorum vocat Apostolus secula proprio nomine æterna, et, ut Augustinus exponit, continuata secula, id est, nunquam terminanda. Græca et Syrus non habent cui. Sic ergo hæc omnia ordinantur sunt: ei qui potens est vos confirmare, videlicet soli sapienti Deo, sit honor et gloria, Amen.

Vide S. Chrysostomum, hic, in morali, homili. ultimi., pulchre et patheticè ostendente, quantum S. Paulus suo zelo, labore et fervore honorarit et glorificaret Deum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem et ad proximam maximè notanda.

1º Observa in toto hoc capitulo exemplum christianum erga proximum charitatis atque necessitudinis; quasi divus Paulus voluerit hic in proxim redigere doctrinam à se traditam in capitulis præcedentibus versu secundo: *Unusquisque vestrū proximo suo placeat in bonum;* nosque docere modum christianè et meritorie faciendi, quod in usu frequentiori sit civiliter tantum; nimis unū salutationes, amicitias, et alia honestatis signa exhibere, de quibus vide in coroll. pietatis, cap. 15, n. 2, 3.

2º Illic ab Apostolo disce modum dignè Deum glorificandi, scilicet per Jesum Christum, Dominum nostrum, v. 27. *Deo honor sit et gloria per Jesum Christum.* Ut hanc apostolicam et verè christianam proxim melius intelligas et accuratiū observes, nota quod solus Jesus Christus Deum dignè glorificat; ipse solus Deo infinito infinitum exhibet honorem. Hujus veritatis ratio est, quia angeli, homines, creaturæ omnes coram Deo sunt quasi non sint, quasi nihilum et inane reputantur, ex Isai. 40, 17. Nihil autem laus

et glorificatio verè nihilum est, et nullius momenti. At Christus Jesus, homo Deus est; hinc infiniti meriti, hincque Deum infinitè glorificans: et ideo dignè.

Deum infinitè glorificavit toto suæ vite mortalis tempore; id est, à primo Incarnationis instanti, usque ad mortis momentum; glorificavit, inquam, per suum esse, quod omnium miraculorum est maximum; per omnes suas internas et exteriores actiones et passiones, que theandricæ fuerunt, et ideo valoris infiniti. Maximè verò glorificavit per mortem suam, quæ fuit immolatio hominis Dei, in honorem Dei, et consequenter sacrificium Deo dignum, honorem Deo proportionatum reddens, Deumque, quantum fieri potest, glorificans.

Ex quo resurrexit, et gloriatus in cœlos ascendit, Deum infinitè glorificat in terris et in cœlis. In terris, et quidem ubique terrarum, super altare, ubi in sanctissimâ Eucharistiâ continuè et semper ad Dei gloriam immolatur, ubi continuè et semper Deum adorat, in nihilum quasi redactus. In cœlis coram throno Dei, ubi, teste D. Joanne, Apoc. 5, 6, Agnus stat velut occisus, id est, in passionis sue memoriam, sua sacra stigmata Deo semper exhibet, *interpellans pro nobis*, et in æternum exhibebit ad æternam Dei gloriam.

Etenim (et hoc bēnē nota) quia nihil unquam Deum ita glorificavit ac cruenta Filii Dei ad Dei gloriam immolatio, quæ quantum fieri potest, Deum glorifica-

vit; hinc ipse Filius Dei, hanc sūt immolationem ad Dei gloriam, usque ad consummationem seculorum mysticè continuat et continuabit ubique terrarum. Hinc et Filius Dei hanc sui immolationem ad Dei gloriam in aeternum representat et representabit in cœlis. Per Christum itaque cœli et terra pleni sunt gloriae Dei. Ipse solus est gloria Dei, gloria infinita, universalis, Deo digna.

Nobis itaque Deum glorificaturis, quid faciendum? Christus, Dei gloria, Deo offerendus; cum Apostolo nobis dicendum: *Deo sit honor et gloria per Jesum Christum. Deo sit honor et gloria in cœlis per Jesum Christum*, ibi propter quinque vulnerum cicatrices, quas in corpore gloriose reservavit, stantem tanquam occisum. *Deo sit honor et gloria in terris per Jesum Christum*, super altare in sacrosanctâ Eucharistiâ mysticè semper immolatum, et in immolationis statu ubique conservatum. *Deo sit honor et gloria*, et in cœlis et in terris per Jesum Christum, qui in cœlis et in terris semper et continuè Deum laudat, amat, adorat, colit dignè, infinitè, quantum potest.

Deum ergo glorificaturi, Christo Deum glorificant, uniamur fide, charitate, sieque Christo uniti, in ipso, cum ipso et per ipsum glorificenus Deum, laudemus, amemus, adoremus et colamus. Hec nostra Dei glorificatio, que quatenus nostra, nihil est, nulliusque momenti; quatenus Christi, erit pretiosissima, et Deo digna.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS Praefationes.

Corinthus, quam Cicero totius Græciæ lumen appellat, Achæa, que nunc Morea dicitur, metropolis erat; duobus inclita portibus, Ionio et Ægæo mari imminentibus, ut ait D. Chrysostomus.

In hoc nobilissimum emporiu[m] D. Paulus Athenis venit, ibique à Christo Domino monitus, per decem et octo menses mansit, tantoque incolarum profectu Evangelium prædicavit, ut quāplurimos ad Christi fidem converterit.

At postquām prædicationis gratiâ in alias civitates et provincias profectus est omnium gentium Apostol-

Duas ad Corinthios Epistolas, easque prolixas et multiplici doctrinâ refertas scripsit apostolus Paulus: quod eis ipse primus Christum annuntiasset, et, ut loquitur in priori Epistolâ, cap. 4, in Christo Jesu per Evangelium eos genuisset. Quā ratione filios suos charissimos, seque eorum patrem, eodem loco vocat. Nonnulli, inter quos auctor commentarii Ambrosio attributui, putant hanc non esse Epistolam quam ad

Ilus, Corinthii, quia divites erant, deliciis assueti, et secularis sapientiae nimis studiosi, à primo fervore statim delapsi, dein à falsis apostolis seducti, in tam varios errores et tot abusus provoluti sunt, ut et de mortuorum resurrectione dubitaverint.

Quod, ut audivit Paulus, Corinthiorum pater: ipse enim, ut ait, per Evangelium eos Christo generat, filiorum sibi charissimorum salutis zelo succensus, ad eos hanc priorem Epistolam, maximâ animi libertate scripsit, tum ut monita illorum emendatione necessaria daret; tum ut questionibus ab eis sibi propositis

Corinthios Paulus scripserit; eò quod in hac meminerit prioris enjusdam Epistolæ ad eos date. Sic enim ait, cap. 5: *Scripti vobis in Epistola. Si hoc recte opinentur an secūs, videbimus eum ad eum locum pervenirentem erit. Prior haec Epistola non unum, sed multa ac varia continet argumenta; prout multa erant de quibus vel admonendi Corinthii Apostolo videbantur, vel ipsi ab eo instrui cupiebant. Nam ipsos per,*

(Douce.)

responderet : scripserant enim ad eum zelantiores, ut patet ex cap. 7, v. 1.

Ac primò quidem, quia Corinthii de suorum magistrorum præcellentia inaniter et vanè contendebant, et propterea inter eos schisma natum erat; hortatur ut, his inanibus contentienibus diremptis, sint unanimes; quia verò ex immodicā sapientiæ secularis existimatione exortum erat hoc schisma, hinc quatuor primis capitibus humanam sapientiam deprimit, crucis autem humilitatem commendat.

Capite quinto arguit eos, quòd hominem incestuosum in Ecclesiā suā tolerent, quem excommunicari jubet.

Capite sexto lites damnat, et præsertim coram infidelium tribunalibus; et quorumdam impudicitiam redarguit.

litteras super quibusdam dubiis inter ipsos exortis, Paulum apostolum suum consuluisse, liquet ex illo 7 cap. initio : *De quibus autem scriptisisti mihi.* Sunt autem ista summarie quæ tractantur in hac Epistolā, et hoc ordine : Primū, ac penè ab exordio, Corinthios incerebat quòd factiones inter se haberent ex studiis erga magistros. Cujus rei mox causam aperit, quòd seculari sapientiam immodicè sectarebuntur; quibus ipse è diverso commendat humilitatem crucis Christi, docens ejus mysteria seculo esse incognita; ac revocat à comparandis et judicandis Evangelii ministris. Deinde, eos reprehendit quòd hominem incestuosum, et excommunicatione dignum, in suo consortio et in Ecclesiā tolerarent: quem et Satana tradendum iudicat. Tertiò, culpat quòd judiciis inter se contendenter, idque apud judices infideles. Quartò, taxat quorumdam impudicitiam : matrimonium commendat, ejusque leges præscribit; cui tamen virginitatis ac perpetuae continentiae studium anteponit. Quintò, de carnium idolis immolatarum estu eos instruit. Sextò, digreditur ad utilem ac necessarium sui commendationem, commemorans quemadmodum gratis, ac nullo stipendio Corinthios Evangelium prædicaverit: cùm iuxta Domini constitutionem ex Evangelio vivere potuisse. Septimo, generatim eos ad perseverantiam vite christiane hortatur; admonens quæ virtutia fugere debeant: inde stylum reflectit ad argumentum de immolatiis. Octavò, docet honestatem servandam in conventibus Ecclesiæ: ne mulieres aperto capite oreant. Nonò, quod ab eis peccatum erat in celebratione cœnæ dominicæ, corrigit, rememorat mysteriorum S. Eucharistiae institutione. Decimò, disserit de donis spiritualibus; exhortans exemplo membrorum corporis humani, ut suum quìsque donum conferat in usum communem: præcipue verò omnes studeant charitati, tanquam dono omnium excellentissimo. Undecimò, præcipit ut donis prophetie ac linguarum utantur ordinante. Duodecimò, resurrectionem corporum à quibusdam negatam, multis argumentis astruit, et qualitatem ejus ac modum describit. Postremò, de colligendis in fratres pauperes eleemosynis eos admonet. Atque hæc de materia totius Epistole satis. Eam scriptam esse Philippis Macedonia quidam opinantur: et ita habet hypographe in Greecis codicibus Epistola subjuncta. Sed multò verisimilius est, quod OEcumenius sentit, Ephesi scriptam esse; quemadmodum et habet argumentum quod passim in Latinis Epistole præmittitur. Dicit enim Apostolus ultimo cap. se permansurum Ephesi. Meminit etiam Aquile et Priscillæ, velut secum eodem loco morantium, dum ab illis sa-

Deinde capite septimo et sequentibus varia sibi propensa dubia resolvit de matrimonio et virginitate, de esu idolothorum, de mulierum in templis velatione, de cœnâ eucharisticâ, de Spiritu sancti donis, de præcellentia charitatis, de usu donorum sancti Spiritus in Ecclesiâ, de corporum resurrectione, quam probat et explicat.

Denique Corinthios ad eleemosynas Jerosolymitanis pauperibus faciendas hortatur.

Scripta est hæc Epistola Ephesi in Asiâ, ut colligatur ex cap. 16, v. 8, vel saltem in loco ei vicino, anno Christi 57. Videantur D. de Tillemont, notâ 44 in S. Paulum, et P. Amelotte in Præfat.; Fromondus, Cornel. à Lap., Estius (infra).

ludem Corinthiis ascribit. Illos autem Ephesi habittasse testatur Lucas, Act. 18, et satis intelligitur ex historiæ continuatione, cap. 19, circa quod tempus scripta est hæc Epistola. Certè Philipps aliquando versatos esse nusquam legitur. Sed et ex eo quod dicit: *Salutant vos Ecclesia Asia,* plane intelligitur in Asiâ, ubi Ephesus erat, hanc Epistolam ab eo scriptam esse. Nam quòd in Macedoniâ non sit scripta, satis arguunt hæc ultimi capituli verba: *Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo.* Constat etiam scriptam esse ante Epistolam ad Romanos. Nam hujus Epistole cap. ult. dubiè loquitur, velut adhuc deliberans de suâ profectione in Jerusalem. Dicit enim: *Quod si dignum fuerit, ut et ego eam, mecum ibant.* In eâ verò quam scribit ad Romanos, de profectione jam constitutum habet, ut declarat illa verba cap. 15: *Nunc igitur proficiscor in Jerusalem ministrare, seu ministrans, sanctis.* Quod verò attinet ad eos quibus scribitur hæc Epistola: utrum ad Corinthios qui ex gentibus erant tantummodo scripta sit; an etiam ad Judæos Corinthi morantes et Christo initiatos, dubitaverit aliquis, propter illud quod dicit, cap. 12: *Seitis quoniam gentes cum essetis, ad simulacra muta prout decebamini eventes.* Verum procul dubio suâ inscriptione complectitur etiam Judæos, tanquam ejusdem Corinthiorum Ecclesie fideles: quemadmodum et Epistola ad Rom. et extere omnes ad Ecclesiæ gentilium missæ, fideles utriusque populi suis inscriptionibus comprehendunt. Nam ut unus erat in singulis civitatibus episcopus; sic et una Ecclesia ex omnibus ejusdem loci fideliibus collecta: licet esse potuerint in eâdem civitate distinctæ, ut ita dicam, parochiæ. Habant enim Judæi christiani suas synagogas, in quibus et Moyses legeretur, et Christi mysteria peragerentur; ut indicant apostoli Jacobi verba, Act. 15; quamvis fatendum, Judæos gentilibus tam Corinthi, quam in aliis, que per gentes erant Ecclesiis, fuisse multò pauciores. Unde frequenter ita fideles ad quos scribit, alloquitur Paulus, ac si soli gentiles essent. Quod utique eum fecisse credendum est in loco memorato. Nam aliqui in eo quod scribit cap. 1, quosdam Corinthiorum dicere: *Ego Cephas: Judæos potissimum notat, quorum Cephas, id est, Petrus, erat quodammodo peculiaris apostolus.* Aliubi quoque in personâ loquitur Judæorum, videlicet tanquam Judæus Judæos alloquens: ut cap. 10, cùm dicit: *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri sub nube fuerunt, etc.* Non enim sic loqueretur, nisi inter eos ad quos scribit, aliqui Judæi fuissent. Sed ad expositionem Epistole veniamus.

IN PRIMAM AD CORINTHIOS EPISTOLAM COMMENTARIA.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sosthenes frater,

2. Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratiâ Dei, quae data est vobis in Christo Jesu :

5. Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientiâ :

6. Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis :

7. Ita ut nihil vobis desit in illâ gratiâ, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi ,

8. Qui et confirmabit vos usque in finem sine criminâ, in die adventûs Domini nostri Jesu Christi.

9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.

10. Obscro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata ; sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententiâ.

11. Significatum est enim mihi de vobis , fratres mei , ab iis qui sunt Chloes , quia contentiones sunt inter vos.

12. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrûm dicit : Ego quidem sum Pauli ; ego autem Apollo ; ego vero Cephæ ; ego autem Christi.

13. Divisus est Christus ? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis ? aut in nomine Pauli baptizati estis ?

14. Gratias ago Deo , quod neminem vestrûm baptizavi , nisi Crispum et Caïum ;

15. Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.

16. Baptizavi autem et Stephanæ domum : ceterum nescio si quem alium baptizaverim.

17. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare; non in sapientiâ verbi, ut non evanescatur crux Christi.

18. Verbum enim crucis , pereuntibus quidem stultitia est ; iis autem qui salvi fiunt, id est, nobis, Dei virtus est.

19. Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ par la vocation et la volonté de Dieu, et Sosthène son frère ,

2. A l'Église de Dieu qui est à Corinthe , aux fidèles que Jésus-Christ a sanctifiés, et qui sont appelés pour être saints, et à tous ceux qui, en quelque lieu que ce soit , invoquent le nom de notre Seigneur Jésus-Christ, qui est leur Seigneur comme le nôtre.

3. Que Dieu notre Père et Jésus-Christ notre Seigneur vous donne la grâce et la paix.

4. Je rends pour vous à mon Dieu des actions de grâces continues, à cause de la grâce de Dieu , qui vous a été donnée en Jésus-Christ;

5. Et de toutes les richesses dont vous avez été comblés en lui dans tout ce qui regarde le don de la parole et de la science ;

6. Le témoignage qu'on vous a rendu de Jésus-Christ ayant été ainsi confirmé parmi vous.

7. De sorte qu'il ne vous manque aucun don pour attendre avec confiance la manifestation de notre Seigneur Jésus-Christ.

8. Et Dieu vous affermira encore jusqu'à la fin pour être trouvés sans péché au jour de l'avènement de notre Seigneur Jésus-Christ.

9. Dieu, par lequel vous avez été appelés à la société de son fils Jésus-Christ notre Seigneur, est fidèle et véritable ; .

10. Or je vous conjure, mes frères , par le nom de Jésus-Christ notre Seigneur, d'avoir tous un même langage, et de ne point souffrir de divisions parmi vous, mais d'être tous unis ensemble dans un même esprit et dans un même sentiment.

11. Car j'ai été averti, mes frères, par ceux de la maison de Chlœc , qu'il y a des contestations parmi vous.

12. Ce que je veux dire, est que chacun de vous prend parti, en disant : Pour moi, je suis à Paul ; et moi, je suis à Apollon ; et moi, je suis à Céphas ; et moi, je suis à Jésus-Christ.

13. Jésus-Christ est-il donc divisé ? Est-ce Paul qui a été crucifié pour vous ou avez-vous été baptisés au nom de Paul ?

14. Je rends grâce à Dieu de ce que je n'ai baptisé aucun de vous, sinon Crispé et Caïus ;

15. Afin que personne ne dise que vous avez été baptisés en mon nom.

16. J'ai encore baptisé ceux de la famille de Stéphanas ; et je ne sacre pas en avoir baptisé d'autres,

17. Parce que Jésus-Christ ne m'a pas envoyé pour baptiser, mais pour prêcher l'Évangile, sans y employer la sagesse de la parole pour ne pas attirer la croix de Jésus-Christ.

18. Car la prédication de la croix est une folie pour ceux qui se perdent; mais pour ceux qui se sauvent, c'est-à-dire, pour nous, elle est la vertu et la puissance de Dieu.

19. Car il est écrit : Je détruirai la sagesse des sages, et je rejette la science des savants,

20. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conqueritor hujus seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?

21. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.

22. Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt:

23. Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Judeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam;

24. Ipsius autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam;

25. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

26. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.

27. Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia:

28. Et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret:

29. Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.

30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, et justitia, et sanctification, et redemptio:

31. Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur.

20. Que sont devenus les sages, que sont devenus les docteurs de la loi, que sont devenus les savants du siècle? Dieu n'a-t-il pas convaincu de folie la sagesse de ce monde?

21. Car Dieu voyant que le monde, avec la sagesse humaine, ne l'avait point connu dans les ouvrages de sa sagesse divine, il lui a plus de sauver, par la folie de la prædication, ceux qui croiraient en lui.

22. Car les Juifs demandent des miracles, et les gentils cherchent la sagesse;

23. Pour nous, nous prêchons Jésus-Christ crucifié, qui est un scandale aux Juifs, et qui paraît une folie aux gentils;

24. Mais qui est la force de Dieu et la sagesse de Dieu pour ceux qui sont appelés, soit Juifs, soit gentils;

25. Parce que ce qui paraît en Dieu une folie, est plus sage que la sagesse de tous les hommes; et que ce qui paraît en Dieu une faiblesse, est plus forte que la force de tous les hommes.

26. En effet, mes frères, considérez qui sont ceux parmi vous qui ont été appelés à la foi. Il y en a peu de sages selon la chair, peu de puissants, et peu de nobles :

27. Mais Dieu a choisi les moins sages selon le monde, pour confondre les sages; il a choisi les faibles selon le monde, pour confondre les puissants:

28. Et il a choisi les plus vils et les plus méprisables selon le monde, et ce qui n'était rien, pour détruire ce qu'il y a de plus grand.

29. Afin qu'aucun homme ne se glorifie devant lui.

30. C'est par cette voie que vous êtes établis en Jésus-Christ, qui nous a été donné de Dieu pour être notre sagesse, notre justice, notre sanctification et notre rédemption;

31. Afin que, selon qu'il est écrit, celui qui se glorifie ne se glorifie que dans le Seigneur.

ANALYSIS.

Solemni salutatione præmissâ, v. 1, 2, 3, D. Paulus

Deo gratias agit, ob spiritualia dona Corinthiis ab eo collata, quæ Christi Evangelium in eis confirmant, spemque dant quod Deus gratiam illis conferet usque in finem sanctè perseverandi, v. 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Hac honorificâ præfatione Corinthios, ad ictum paratos, ferit Apostolus, at leniter, eos obsecrans per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut natum inter eos schisma dirimant, v. 10.

Rem exponit, ut ei relata est, v. 11, 12. Hujus schismatis sequelas absurdas et sacrilegas exaggerat, v. 13. Deo gratias agit, quod nullam ex parte sua schismati deridit occasionem. Vix quemquam, inquit, ego baptizavi; tantummodo prædicavi, idque simpliciter, ne per me crux Christi reddatur inanis, v. 14, 15, 16, 17.

Prædicationis suæ simplicitatem sic justificat, ut et latenter transeat ad schismatis causam, quam omnino destruat.

Quia igitur ex nimio humanæ sapientiae studio et affectu, natum est Corinthiorum circa magistrorum suorum præcellentiam schisma; ut illud radicatus cœllat, aperit eis Dei consilium, homines per crucis stultitiam salvos

faciendi, reprobata à Deo sapientia seculari, v. 18.

Hoc Dei consilium probat ab Isaiâ prædictum, v. 19. Probat de facto adimpletum, v. 20. Hujus rationem reddit, v. 21, quia per sapientiam mundus Deum non glorificavit: hinc è reprobatâ, Deo placuit per crucis stultitiam salvare credentes.

Mirum quidem Dei placitum, et hominum placitis opusitum! nam Judæi signa petunt, et Græci sapientiam, v. 22; at nos apostoli, Dei placito obedientes, hominum placita negligentes, simpliciter prædicamus crucifixum; Judæis scandalum, gentibus stultitiam; fidelibus verò Dei virtutem et sapientiam, omni humanâ virtute et sapientia longè et infinitè superiorem, v. 23, 24, 25.

Hoc Lei consilium Corinthii in suâ ipsorum conversione videant; animadvertant quod stulta, infirma et contemptibilia Deus elegit, ut sapientes, potentes et in maximo pretio habitos confunderet, v. 26, 27, 28.

Et hoc, ut tota nostra gloriatio sit, non in nobis, nec in aliis hominibus; sed in Christo Jesu, qui nostra factus est sapientia, justitia, sanctitas et redemptio, v. 29, 30, 31.

PARAPHRASIS.

1. Paulus Dei jussu vocatus (seu cœlesti vocatione) apostolus Jesu Christi, et Sosthenes frater.

2. Congregationi Dei, que est Corinthi, seu fidibus per Baptismum à Jesu Christo sanctificatis, et

ad sanctitatem vocatis; iisque omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, ubicumque sint illi et nos, salutem.

3. Gratia vobis et pax multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.

4. Gratias ago semper Deo meo pro vobis, ob gratiam Dei, seu ob dona vobis cœlitus collata per Jesum Christum.

5. Gratias, inquam, ago quòd in Christo et per Christum spiritualibus divinae scientie et eloquentie divitiae cumulati estis; seu quòd in Ecclesiâ, per Christi merita, Deus vobis amplam dedit facultatem omnia fidei mysteria intelligendi et eloquendi.

6. Per quæ dona Evangelium Christi confirmatum est in vobis.

7. Ita ut nullum vobis desit charismatum genus; donec fiat manifestatio gloriae Domini nostri Jesu Christi, quam expectatis.

8. Spero quod et Deus, cui gratias ago, confirmabit vos usque in finem (seu dabit gratiam perseverandi usque in finem), ut inculpati sitis in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

9. Id, inquam, spero, quia Deus qui vos in communionem Filii sui Jesu Christi Domini nostri vocavit; fidelis et constans est (perseverabit ergo auxiliare, quæ jam cœpit largiri).

10. Vos autem, fratres, obsecro per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut omnes idem dicatis, et non sint in vobis dissensiones; sed tam perfecta sit concordia, ut omnium vestrum eadem sit mens, eadem sententia.

11. (Nec id sine causâ moneo) : mihi enim de vobis, fratres mei, manifestatum est à domesticis Chloes, sororis nostræ, quòd sint inter vos dissidia.

12. Hoc repeto, quod (ut mihi relatum est) unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli discipulus, dicit unus; ego Apollo, dicit alter; ego Cœphœ, dicit tertius; ego Christi, dicunt sapienter alii.

13. Ergone Christus apud vos divisus est et multiplicatus? an Paulus apud vos Christus est? an pro vobis Paulus, ut Christus, crucifixus est? an in nomine Pauli, quasi Christi, baptizati estis?

Idem intellige quæsumus de Petro, etc.

14. Gratias ago Deo, quòd neminem vestrum meis manibus baptizaverim, nisi Crispum et Caium.

15. (Id ejus divinâ providentiâ factum est) ne cui darem occasionem dicendi quòd in nomine meo baptizati sitis

16. Baptizavi etiam et Stephanæ familiam; nescio num aliquem alium è Corinthiis baptizaverim.

17. Non enim me Christus primariò seu principaliter misit, ut baptizarem, sed ut prædicarem, non sermonibus eruditione multâ et eloquentiâ ornatis, ne inanis reddatur crux Christi (scilicet in hominum opinione.)

18. Simplex enim crucis et crucifixi prædicatio, licet incredulis, ob incredulitatem suam pereuntibus, stultitia videatur, credentibus tamen, seu nobis per fidem, viam salutis ingressis, Dei virtus est et potentia.

19. (Quòd simplex crucis verbum, non verò eloquentia, aut philosophia, sit Dei virtus ad salvandos homines) prædictis Isaías 29, 40: Rejiciam sapientiam humanam, et prudentiam secularem reprobabo. Seu his non utar ad veram beatitudinem, æternamque salutem hominibus procurandam.

20. Reverà, ubi gentilis philosophus? ubi Judæorum doctor? ubi curiosus naturæ rerum indagator? (quis eorum Evangelii minister?) nullus. Nonne ergo hoc suo contemptu Deus ostendit fatuam et inanem esse mundanam sapientiam.

21. (Et sanè merito;) quia enim mundus ex Dei sapientiâ, in creaturis elucente, per suam humanam sapientiam Deum non cognovit, multò minùs glorificavit, (ideò reprobatâ hâc sapientiâ,) placuit Deo per prædicationem crucis, quæ mundo stultitia videtur, salvos facere (non disserentes sed) credentes.

22. Mirum sanè Dei placitum! Etenim Judei prodigia petunt; gentiles sapientiam et eloquentiam quæsunt.

23. Nos autem (Dei jussu) prædicamus Christum crucifixum; qui, quia crucifixus, Judæis scandalum est; gentilibus autem stultitia videtur.

24. Prædicamus tamen, quia iis qui divinâ gratiâ sunt ad fidem vocati, sive Judæi sint, sive gentiles; iis, inquam, Christus crucifixus, Dei virtus est et sapientia.

25. Quod enim stultum Grœcis videtur in Deo crucifixo, hoc ipsum omni humanâ sapientiâ est sapientius; et quod infirmum Judæis videtur in Messiâ crucifixo, hoc omni potentîa humanâ fortius est.

26. Hoc in vestrâ vocatione patet: videte enim sive vocantes, sive vocatos; certè non multos reperiatis inter illos carnali sapientiâ, potentia et nobilitate præditos.

27. Sed eos elegit Deus, quos velut fatuos reputat mundus, ut sapientes confundat; et eos qui nullius in mundo sunt potentiae, ut potentes seculi confundat.

28. Et ignobiles et respectos, et pro nibili habitos in mundo, Deus elegit, ut ea quæ sunt in magno pretio, destrueret, scilicet nobiles, potentes, sapientes.

29. Hocque totum, ut nullus mortalium coram Deo in quoquam glorietur (nisi in Dei gratiâ).

30. Ex quâ, et per quam et vos, ô Corinthii, estis Christiani, Christo incorporati; qui Christus à Deo nobis datus est, ut nostra sit sapientia, justitia, sanctificatio et redemptio.

31. Ut, sicut scriptum est: qui gloriatur, in Domino glorietur. (Ergo non in hominibus doctoribus.)

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS VOCATUS APOSTOLUS JESU CHRISTI. Ecce proœmium confessim increpans falsos doctores, ait Theophyl., quasi diceret : Non à memet ipso intrusus, sed cœlesti vocatione, Deique jussu apostolus Jesu Christi, seu missus ad prædicandum Jesu Christi Evangelium. Utinam hoc verè dicere possit omnis Ecclesiæ seu prælatus, seu minister; non mèâ, sed Dei voluntate, in ministerium ingressus sum. Missus sum à Christo, non fui proprio suffragio electus. Utinam de nullo verè dici possit, non per Dei voluntatem, sed secundum ejus indignationem et iram, propter subditorum peccata, ut ait et explicat D. Thomas. Itaque voluntas Dei, et quidem beneplaciti, debet esse apostolatus et omnis ecclesiasticæ dignitatis origo.

ET SOSTHENES FRATER, de quo Act. 18, ex archisynagogo, seu synagogæ Corinthiacæ principe, factus fuerat D. Pauli comes. Putat Estius hanc Epistolam, D. Paulo dictante, fuisse à Sosthene scriptam; hincque Sosthenem ab Apostolo socium in salutatione adhibitum. Quidquid sit, hâc in re modestiam nos docet Apostolus, dûm hominem sibi longè inferiorem associat; et suam simul indicat prudentiam, cum Corinthios corrigere volens, Corinthiacum archisynagogum, sibi socium adjungit in salutatione; ut sciant Corinthii id quod in Epistolâ continetur, non à Paulo tantum, sed et à Sosthene proficiisci.

VERS. 2. — ECCLESIE DEI, QUÆ EST CORINTHI, id est, congregationi fidelium, seu fidelibus Corinthi congregatis à Deo, et ad Dei cultum.

ECCLESIA DEI, quia à Deo, et ad Deum, et in Deo. A Deo vocata; ad Deum colendum congregata; in Deo consistens, et à Dei Spiritu gubernata. *Ubi tres in nomine meo, sum in medio eorum.*

SANCTIFICATIS IN CHRISTO JESU. Explicat quæ sit illa Ecclesia Dei; fidelibus scilicet, à Jesu Christo per Baptismum à peccato ablutis, et gratiâ Dei donatis.

VOCATIS SANCTIS, quasi diceret : Hinc meritò sancti vocantur, quia reverè jam sanctificati sunt, et vocatione divinâ sunt ad sanctitatem vocati.

CUM OMNIBUS QUI INVOCANT..., quasi diceret : Non Corinthii tantum, sed et omnibus Christianis, ubiquecumque sint illi et nos. Supple scribit, vel salutem

VERS. 4. — *Paulus vocatus apostolus Jesu Christi*, vocatum apostolum se confirmat per hoc quod sequitur, *per voluntatem Dei*, hoc est, jussu, decreto ac beneplacito Dei.

Et Sosthenes frater. Erat hic princeps synagogæ Corinthi; conveanus ad Christum à Paulo, pro fide coram Gallione proconsule acriter verberatus, Act. 18, ac post mortem relatus inter sanctos, 28 novemb.

VERS. 2. — *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis*, id est, ad sanctitatem vocatis à Deo, *cum omnibus*, etc., id est, omnibus Christianis ubiquecumque consistant : sive mecum hoc in loco nostro, sive in alio quolibet suo loco. Ita Chrys.

Vers. 5. — *Gratia vobis et pax*, etc., subaudi, multiplicatur.

Vers. 6. — *Sicut ago Deo meo*, scilicet pro vobis

dicit. Ex Apostoli mente Epistola hæc circularis, seu ad omnes Christianos, specialiter tamen ad Corinthios.

Omnes ergo Christianos salutat in quocumque loco ipsorum et nostro, seu nos et illi simus. Hoc unitatem insinuat : licet enim Christiani sint loco separati, unum quid sunt omnes, una ecclesia, unum Christi corpus ; hinc omnis illorum locus et noster est.

VERS. 5. — *GRATIA VOBIS ET PAX*, scilicet multiplicatur. A DEO PATRE..., à quo omne bonum, Jacobi 1, ET DOMINO JESU CHRISTO...., per quem omnia, seu per quem maxima et pretiosa donavit, 2 Petr. 1. Tacetur Spiritus sanctus, quia in donis intelligitur, ait D. Thomas, *gratia et pax*, quæ per Spiritum sanctum donantur.

VERS. 4. — *GRATIAS AGO DEO MEO...*, IN GRATIA DEI, id est, ob gratiam Dei, quæ data est vobis per Iesum Christum, seu ob dona vobis cœlitùs collata, quæ v. 5 explicat. In omni ferè Epistolâ gratias agit Deo, ut nos doceat esse gratos. Omnia bona sunt à Deo : ad Deum ergo per gratiarum actionem sunt remittenda, ut uberior resulant ad nos; sicut aquæ ad mare recurrent, ut iterum fluant. Omnia per Christum et propter Christum nobis donantur; ergo per Christum nostra gratiarum actio referenda.

VERS. 5. — *QUOD IN OMNIBUS DIVITES FACTI ESTIS;* Græc., *ditati estis*, id est, gratias, inquam, ago, quod abundatis, seu cumulati estis omnibus divitiis spiritualibus.

IN ILO, id est, in Christo, et per Christum, seu in Ecclesiâ Christi, et per Christi merita.

IN OMNI VERBO, ET IN OMNI SCIENTIA, id est, in omni dono linguarum, et in omni cognitione rerum divinarum; seu quod cumulati estis omnibus divitiis spiritualibus scientiæ et eloquentiæ divinæ.

Corinthii divites erant ob commercium; ad hoc alludens, ait, et spiritualiter facti estis divites; Deus vobis amplam facultatem dedit omnia fidei mysteria intelligendi et eloquendi. Hoc intellige de perfectioribus, quos hie laudat, imperfectiores postea correcturus. Vide v. 10.

VERS. 6. — *SICUT TESTIMONIUM CHRISTI...* Sicut, secundum quod, pro, per quæ, id est, per quæ dona, intelligentiæ scilicet et eloquentiæ, Evangelium Chri-

in gratiâ Dei, etc., id est, per Christum Jesum. Nullum enim bonum salutare datur à Deo hominibus, nisi per meritum Jesu Christi; in gratiâ, id est, propter gratiam Dei. Nomen gratiæ complectitur omne donum gratuitum ordinatum ad salutem, vel propriam habentis vel communem fidelium.

VERS. 5. — *Quod in omnibus divites facti estis in illo* (per illum Christum) *in omni verbo* (prædicationis Evangelii) *et scientiæ*, id est, spirituali ejus intelligentiæ. Q. d. : Gratias ago Deo, quod vobis copiosam per me et Apollo exhibuerit prædicationem et doctrinam Evangelii, ejusque sensum et intelligentiam. Et in omni scientiæ. Significat Apostolus Corinthios ditatos utroque dono, et cognoscendi divina, et eadem aptè eloquendi. In quibus conjunctis consistit sermo scientiæ.

VERS. 6. — *Sicut testimonium Christi*, etc., id est,

sti, quod predicavi vobis, confirmatum est. Seu, ut ait Theophylactus, per quæ stabilita est in vobis prædicatio Christi. Fortè simplicius, quæ dona testimonium sunt, Evangelium Christi confirmans in vobis. Vide secundam ad Cor., 42, v. 12.

Hic versus per parenthesis legendum.

VERS. 7. — *Ita ut nihil vobis desit...; Græc., in illo gratuito dono, id est, ita ut nullum vobis desit donum gratuitum.*

EXPECTANTIBUS REVELATIONEM...; Syr. : Sed expectatis, etc., id est, donec fiat revelatio, seu manifestatio glorie Domini nostri Jesu Christi, quam expectatis. Ille revelatio fiet in secundo adventu, in quo omnia gratiarum dona consummabuntur. Laudat resurrectionem expectantes, et obliquè ferit dubitantes, seu non credentes, de quibus infra, cap. 15.

VERS. 8. — *Qui et confirmabit vos sine criminis...; Græc., inculpatos. Verba sunt bonæ fiduciae, sicut ad Philipp. 1 : Confidens hoc ipsum, quod qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi...; quasi diceret : Spero quod Deus (eui scilicet gratias ago) confirmabit vos, seu dabit gratiam perseverandi usque in finem ; ut inculpati, sine criminis, id est, sine gravi peccato, sed justi et sancti appareatis IN DIE ADVENTUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Precatur firmitatem et perseverantiam, et ut sint sine criminis ; per quod ostendit nonnihil concusso, et eos criminibus obstrictos, ait Theophylactus. Idem dixerat Theodoreetus.*

FIDELIS DEUS, PER QUEM VOCATI ESTIS IN SOCIETATEM...; id autem spero, quia Deus, qui vos ad societatem Filii sui, et consequenter ad sanctitatem illius imitationem vocavit ; verax, fidelis et constans est in promissis suis ; dabit ergo auxilia ad sanctè perseverandum necessaria, quæ jam dare cœpit, et deinceps daturum se promisit.

In SOCIETATEM ; Græc., in communionem ; Syr., in consortium. Societatem Filii, adoptionem vocavit, Theodoreetus.

Nota moralis.

Hic cum D. Chrysostomo nota et mirare Christiani dignitatem. Papæ ! quantam donationis magnitudinem!

quibus modis aut rebus, nempe sermoni et scientiâ, quibus ditati estis. Et sensus est : Hujusmodi donis, velut certo firmoqué testimonio, cognoscitur vos esse fideles ac servos Christi, ejusque spiritum accepisse.

VERS. 7. — *Ita ut nihil vobis desit in ultâ gratiâ. Notandum, Paulum non dicere eos in omnibus esse perfectos, et nullam eis deesse perfectionem gratiæ : sed, in omnibus divites esse, et nullam eis gratiam deesse. Nam etsi numero donorum divites erant et abundabant ; tamen in eis nondum erant perfecti, ne quidem èa perfectione quanii multi assequuntur in hac vitâ ; sed ut ad eam paulatim proficerent, exhortandi erant.*

Expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, in secundo illius adventu, quando omnium gratiarum copiam et consummationem in gloriâ coelesti à Christo accipietis.

VERS. 8. — *Qui et confirmabit vos usque in finem sine criminis, quantum est ex parte suâ, id est, gratiam dabit, quæ vos confirmare possit, et actu confirmabit eam recipere, èa uti, et vos confirmare in Christi*

D. Chrys. Christi Filii Dei socius, consors, cum eo quid unum, quasi Christus alter est. Quia per Baptismum factus sum Christi membrum, Christi corpus, quid unum cum Christo, quasi Christus ipse. Hinc in illo sum Filius Dei, haeres Dei, cohæres, consors, socius Christi. Baptismus itaque vocatio est ad societatem, consortium, communicationem filiationis divinae, hereditatis æternæ, omnium Dei honorum frumentiæ æternæ cum Christo.

Sed quid secum importat hec vocatio, et ad quid astringit ? Ut sicut sum Christi membrum, Christi corpus ; sic et de Spiritu Christi vivam ; Spiritu Christi in meis actionibus et passionibus animar ; Christi mores, vitam et exempla imiter, socius sim et consors sanctitatis Christi ; sancti estote, ô Christiani, consortes mei, quia ego sanctus sum ; quò plus sancti, eò plus et consortes mei.

Omnis baptizati de societate quidem sunt Filii Dei, sed plus aut minus, juxta majorem aut minorem Spiritus et gratiæ Christi participationem, et juxta maiorem aut minorem vitae Christi internæ et externæ imitationem. Hec itaque Spiritus Christi interna participatio, hæc Christi vitae imitatio, totum debet esse studium meum, desiderium meum, votum meum.

O Deus misericors, Deus clemens, qui me immeritum ad societatem Filii tui vocasti, da mihi, licet indigno, ejusdem Filii tui Spiritu animari, et in omnibus vivere, ut me Spiritu Christi animatum et viventem, Christoque indutum, agnoscas pro filio, et in sinu tuo, ut Filium, recipias in æternum. Amen.

VERS. 10. — *OBSECRO AUTEM VOS, FRATRES. Hucusque præfatus est Apostolus et quidem honorifice, quia totam Ecclesiam Corinthiacam, in quâ spirituales et perfecti plures, allocutus est. Ob hos ergo perfectiores, totam laudavit Ecclesiam, de parte, quasi de toto, loquens, ait D. Augustinus. Sicut et postea malos ejusdem Ecclesiæ ita reprehendet, quasi omnes essent culpabiles, ut idem D. Augustinus annotavit, epist. 19, q. 6.*

Postquam ergo bonis et benignis verbis Corinthiorum præparavit, nunc accusationem incipit ; non cæn tamen nudam inducens, sed obsecrationem

fide et charitate velitis. Confirmabit, inquam, ad hoc, ut sitis et persistatis usque in finem vitae, sine criminis, id est ; inculpati, quos nemo culpare aut criminari possit, quasi crimen aliquod contra fidem et charitatem Christi commiseritis.

In die adventus Domini nostri Jesu Christi ; hic enim ultimus noster et rerum omnium erit finis. Nam confirmatione fidelium usque in finem sine criminis, præparatio eorum est ad diem quo venturus est Dominus ad judicium.

VERS. 9. — *Fidelis Deus, etc. Societatem filii hinc vocat Paulus communionem fidei, gratiæ, et gloriæ Christi, quæ habetur in Ecclesiâ Christi ; sive ipsum christianismum, in quo habemus societatem filiationis, hereditatis, Sacramentorum, et omnium bonorum Christi ; q. d. : Vocati estis, ut sitis filii Dei, socii, membra, fratres et cohæredes Christi. Ita Anselm., Amb., Theophyl., Chrys.*

VERS. 10. — *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, in cuius unam eamdemque societatem, familiam, domum et Ecclesiam vo-*

et admonitionem præmittens : *Obsecro*, Theodoretus.

PER NOMEN DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Obsecrationi recte adjungit nomen Domini nostri Jesu Christi, ait idem Theodoretus; id enim erat quod ab ipsis spernebatur, quia cum oportaret eos ab ipso appellari, à suis præsidentibus denominaciones assumebant.

UT IDIPSUM DICATIS OMNES, id est, idem dicatis. Syr.: *Ut sit unus sermo vobis omnibus et non sint inter vos dissidia, sed ut sitis perfecti unâ mente, unâque sententiâ.* Intelligitur ergo perfectio unitatis: sitis compacti in eâdem mente et in eâdem sententiâ; Theophyl., quasi diceret: *Omnium vestrum sit idem animus, idem sentiatis, idemque dicatis.* Unum estis omnes in Christo, juxta v. 9; ergo et inter vos unum in Christo estote. Unum mysticum Christi corpus estis omnes; ergo et omnium vestrum unus sit animus; unanimes estote; idem vobis sit intelligere, velle, dicere.

Duo Christianos omnes ad perfectam invitant unionem, scilicet, unitas corporis Christi, quod sumus omnes; unitas Spiritus Christi, quo vivere debemus omnes. Hinc omnium nostrorum deberet esse mens una, cor unum, idem sermo, idem sensus.

VERS. 11. — SIGNIFICATUM EST ENIM MIHI DE VOBIS, FRATRES MEI, AB IIS QUI SUNT CHLOES: Syr., à domesticis Chloes; Arab., familiares Chloes; ita et D. Chrys. Chloe itaque femina fuit christiana inter Corinthios illustris. Quasi diceret: Non sine causâ vos, fratres, hortor ad unionem; didici enim à domesticis Chloes, sororis nostræ, quod sint inter vos dissidias.

VERS. 12. — HOC AUTEM DICO QUOD UNUSQUISQUE...; repeto quod, ut mihi relatum est, unusquisque vestrum dicit: *Ego sum PAULI.* Vide paraphr., intellige: Ego sum discipulus, sectator, filius spiritualis Pauli. Ego APOLLO...; EGO AUTEM CHRISTI. Non reprehendit quod dicant: Ego sum Christi, sed quod non omnes hoc dicant, Theophylactus. Hæc D. Paulus refert secundum quod illi relatum fuit à domesticis Chloes; debent ergo verè et litteraliter intelligi de Paulo, de Apollo, de Cephà. Non est ergo verum, ut putant aliqui, quod hæc nomina usurpet Apostolus ad significandas personas, seu philosophorum, seu pseudo-apostolorum, à quibus Corinthiorum factiones sua nomina trahebant. Non dubito tamen quin Apostolus bonis hinc doctores nominans, sub eorum specie, falsos percutiat apostolos; si enim in eis qui boni sunt glorianti sumus omnes, quicumque fideles et Christiani sumus.

Ut id ipsum dicatis omnes, scilicet, quasi fratres germani, verbis et voce consentiatis, dicatisque omnes simul: Ego sum Christi; non autem hic dicit: Ego sum Pauli; ille: Ego sum Apollo. Rursus non tantum voce, sed et mente consentiatis.

Et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententiâ; ut idem sentiatis, et inter vos consentiatis in Christo, ut vobis invicem aptè cohæreatis in unâ mente et sensu in Christo.

VERS. 11. — Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes. Putant aliqui Chloes esse nomen loci, ut oppidi aut vici; sed hic locus alibi nusquam legitur. Unde verius Chrysost. et Sy-

dum negat, quantò magis in malis doctoribus, quorum doctrina falsa et vita corrupta! Hoc cap. 4, v. 6, declarat Apostolus dicens: *Hæc in me et Apollo propter vos transfiguravi.* Vide locum. Litteraliter ergo textus intelligendus de Paulo et Apollo, ob quos primariò principaliter exortum fuit hoc Corinthiorum schisma, ut colligi potest ex cap. 3, v. 4, 5, etc.

Sed quomodo à bonis et optimis doctoribus schisma? Hæc videtur schismatis origo fuisse. D. Paulus omnium primus Christum Corinthi prædicavit, Corinthiosque ad fidem convertit; vide Act. 18, 11. Hinc Corinthiorum verè pater et apostolus. Post Paulum Apollo, vir eloquens et potens in Scripturis; magno spiritu fervore Corinthi Christum docuit et explicuit; vide Act. 18, v. 24, 25. Hinc verosimiliter factum ut quibusdam Paulus, huic Apollo comparatus, frigidior et minus eloquens visus fuerit. Et hinc schisma, dum alius se Pauli, tantæ famæ viri, discipulum esse jaçat; alius verò se Apollo, hominis tam diserti discipulum esse gloriatur; tertius, sive, quia Romæ, Antiochiae aut alibi, à D. Petro eductus et baptizatus; sive, quod putat Baronius, quia vult hoc schisma ob Paulum et Apollo exortum, declinare, se Petri omnium apostolorum principis discipulum et filium gloriatur. Quartus denique altius assurgens, et sapienter sentiens et loquens dicit: *Ego sum Christi, cuius ministri tantum sunt omnes apostoli; ego sum Christianus.*

Hoc Corinthiorum schisma non videtur magni fuisse momenti; omnes enim in Christum credebant, omnes se Christianos esse gloriabantur; at D. Paulus Christi Domini verè et unicè amator, ferre non potest quod suum, vel cuiuslibet hominis nomen cum glorio Christi Jesu nomine misceatur; Paulus, inquam, unitatis Ecclesiæ perfectus amator, omnem horret mystici corporis Christi scissionem; ne minimam quidem illius divisionem pati potest. Ne igitur Ecclesia Christi in varias dividatur sectas, sicut apud paganos Corinthi et alibi philosophorum sectæ, hanc primam fidelium divisionem totis hinc impugnat viribus.

Insimulans ergo et arguens Corinthios, quod non omnes se Christianos esse et dici gloriarentur, sed aliqui se Paulianos, alii Petrianos, alii Apollonianos dici velint, obsecrat eos; et quidem per nomen Domini nostri Jesu Christi, quod addit, ut indicet quod non sit aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat rursus putant hoc esse nomen familie vel feminæ. Quasi dicit: Ex familiâ Chloes audivi.

Quia contentiones sunt inter vos; contentiones sunt verborum concertationes, ubi quisque vult superare.

VERS. 12. — Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: *Ego quidem sum Pauli; Ego autem Apollo; Ego verò Cephæ.* Sermo supplendus hoc aut simili modo: Ego sum Pauli discipulus, sectator, tanquam melioris magistri: et sic de aliis. Alii verò magistrum suum Apollo jactarent, eloquentiam hominis extollentes, id è jue ejus comparatione Paulum deprimentes. Verisimile est Judeos fuisse qui dicebant: *Ego Cephæ, videlicet Petro studentes tanquam apostolo circumcisiois.* Atque hinc factum ut acrius inter se contendenter, dum quique studiosè suum magistrum præferunt.

Ego autem Christi, Constans est interpretum tam

nos salvos fieri, aut gloriari. Per hoc ergo sanctum et adorabile nomen Domini Jesu, obseerat ut idem dicant, scilicet: Ego sum Jesu Christi, ego sum Christianus, Deo et Christo totus addictus. Et ut non sint deinceps inter eos schismata, circa homines Christi ministros; sed sicut omnes in Christum credunt, sic et omnes sese Christianos dicant; sieque perfecti sint una mente, unaque sententia: sicut omnium una fides, ita et unum nomen. Ut autem aliter loquentibus horrorem incutiat, in sequentibus versibus ostendit illorum loquela absurditatem, quasi blasphemam; quia supponere videtur Christi multiplicatatem, quod sanè blasphemum.

VERS. 15. — DIVISUS EST CHRISTUS? (interrogative;) Syr.: *Numquid divisus est Christus?* Quasi dicere: An apud vos Christus divisus et multiplicatus est? seu an plures apud vos sunt Christi? an Paulus Christus? an Apollo? an Petrus Christus? seu, ut ait Theodoreetus, numquid dominii et potestatis socios habet Christus, et propterea divisus est?

NUMQUID PAULUS CRUCIFIXUS EST PRO VOBIS? scilicet, quasi Christus; an non solus Christus pro vobis mortuus est? Theodoreetus. Idem intellige de Petro, de Apollo: numquid Petrus, ut Christus, crucifixus pro vobis? Proprium nomen adducit, ne videatur livore ductus, aliorum nomina recordari. D. Athanasius.

AUT IN NOMINE PAULI BAPTIZATI ESTIS? scilicet, quasi Christi; idem intellige de Petro et Apollo. His absurdis et blasphemis interrogative enuntiatis, ostendit absurditatem quasi blasphemam Corinthiorum dicentium: *Ego Pauli, ego Petri, etc.*, quia videntur supponere multos Christos. Illisque Corinthiis concludendum relinquit quod sicut unus Christus est, qui pro nobis crucifixus fuit, et in cuius nomine baptizati sumus. sic et unus tantum magister et doctor, in quo et de quo gloriandum nobis est, et à quo nomen nobis ducendum. Cæteri magistri et doctores, homines tantummodo sunt, Christi humiles servi sunt; propter Christum, illorum et nostrum Dominum, honorandi quidem sunt; sed nec in eis gloriari nos oportet, nec ab eis nomen sumere licet.

Hac doctrinâ hocque facto Paulus omnes in Ecclesiâ sectas et factiones simul jugulat; vult omnes in

Græcorum quam Latinorum sententia, Paulum hoc addidisse velut benè et christianè dictum, ac doluisse quod non omnes hoc idem dicerent. Erat enim haec vox unitatis, non schismatis.

Igo autem Christi, non malè, sed rectè loquentium est, si absit contentio, et contemptus apostolorum et vicariorum Christi: omnes enim decebat dicere: Nos sumus Christi, puta Christiani. Ita Ambros., Theophil., D. Thomas, et hunc sensum confirmant ea quæ scribuntur cap. 3: *Vos autem Christi, Christus autem Dei.*

VERS. 15. — *Divisus est Christus?* Sensus est: Num Christi corpus dissecatum est in partes? Ae si dicat, ut solet, *absit*.

Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? Q. d.: Numquid Paulus suâ passione vos redemit? Minimè; solius enim hoc Christi est, qui solus noster est redemptor.

Aut in nomine Pauli baptizati estis? Q. d.: Unus est Christus, in cuius nomine æquè omnes baptizati

Christum credentes in Christo et de Christo gloriari, à Christo nomen sumere et gloriam; sicut ipse solus pro nobis mortuus est, ita in ipso solo nobis gloriandum.

Observatio moralis.

Hinc ergo discat omnis doctor, animarumque minister, animas ad Christum adducere, uni Deo et Christo devovere. Caveat ne eas sibi devotas alliciat, ut faciat suas; totis suis viribus impedit ne de suo nomine aut personâ gloriantur. Meminerit se ministrum, non Dominum; se canalem, non fontem; ad Dominum et ad fontem eas doceat oculos attollere, Dominoque et fonti gratias esse.

Hinc et discat omnis anima christiana Christi ministros doctoresque suos revereri, ob Christum et in Christo; reverentiam illis debent et honorem: sed caueant ne quasi Christos reputent, ne illis superstitiones adhaereant; alias illis merito dicetur: *Divisus est Christus?* an doctor vester Christus? an pro vobis doctor vester crucifixus? Meminerit quod sicut unus Christus est, sic et unus magister, unusque doctor, in quo nobis est gloriandum. Ideò pro nobis crucifixus est Christus, ideò in sanguine illius baptizati sumus, ut illi simus toti devoti et addicti: *Empti estis pretio magna, glorificate Redemptorem*, et propter Redemptorem, honorate redemptionis ministros, doctores, baptistas, confessarios, etc.

VERS. 14. — GRATIAS AGO DEO, QUOD NEMINEM..., id est, neminem ferè, seu per paucos manibus meis baptizaverim; id enim divinâ providentiâ factum agnoscó, ne huic blasphemae absurditati ultimò enuntiatae, occasionem darem. Per hoc arguit et baptizantes et baptizatos, qui ad injuriam Salvatoris, baptismatis ejus gratiam hominibus deputabant; illis dissimulatibus gloriæ causâ, Ambros., seu Hilarius Diaconus, ut volunt.

NEMINEM VESTRUM BAPTIZAVI, NISI CRISPUM. Fuit Corinthi archisynagogus, sicut et Sosthenes, sive uterque simul archisynagogi fuerint in duabus synagogis, erant enim plures aliquando in eadē urbe; sive alter alteri successerit in eadē synagogâ; ET CAIUM, hospitem, scilicet, meum.

VERS. 15. — NE QUIS DICAT QUOD NOMINE MEO...; estis: ergo frustra pro nobis, Baptismi ministris de præcellenti contenditis. Hinc D. Thom. et alii, adquæ Græcorum historia docet, Græcos accepisse hanc suam Baptismi formam, ut non dicant: *Ego te baptizo*; sed: *Baptizetur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*: ne quis dicat: *Ego sum Pauli, ego sum Apollo*.

VERS. 14. — *Gratias ago Deo, quod neminem restrinxisti baptizavi.* Et quidem Deo gratias agit, cuius prævidentiâ factum sit, ut hoc, quod est Paulum non baptizasse Corinthios, cesserit ad eorum bonum, id est, ad evitatem peccati, quo jaquarent se in Pauli nomen baptizatos esse; aut tangunt per Baptismum in ejus nomen ascripti dicent: *Ego sum Pauli*.

Nisi Crispum et Caium. Crispus apud Corinthios Judeorum archisynagogus fuerat: quem Paulo prædicante credidisse Domino cum omni domo suâ scripsi Lucas, Act. 18. Porro Caius hospes erat Pauli, ut ipse testatur Rom. ult.

VERS. 15. — *Ne quis dicat, etc.*; Græcè, quod in no-

Gr., quod in nomen meum baptizavi; ne quis calumnietur dicens quod in nomine meo vos baptizaverim, voluerimque vos nominari Paulianos.

VERS. 16. — *BAPTIZAVI AUTEM ET STEPHANÆ DOMUM, cuius elogium vide cap. ultimo hujus Epistolæ, v. 15. NESCIO NUM ALIQUEM ALIUM ē Corinthiis baptizavi. D. Thomas arbitratur hinc Græcos hāc formā baptizare: Baptizetur servus Christi, etc., non verò: Ego te baptizo, etc., ne cui daretur occasio dicendi: Ego sum Pauli, ego Cephae...*

VERS. 17. — *NON ENIM MISIT ME CHRISTUS BAPTIZARE...; non enim me primariè et principaliter misit Christus ut baptizarem, sed ut prædicarem. Prædicatione primarium est apostolorum munus. Hinc episcopis à conc. Trid. præscriptum.*

NON IN SAPIENTIA VERBI; à schismatis reprehensione transit latenter ad schismatis originem; et quia ex immodico eloquentiæ studio et affectu exortum fuerat, ideò hic et tribus sequentibus capitibus sapientiam secularem deprimit; crucis verò virtutem et humilitatem ubique commendat. Misit, inquam, Christus me prædicare, non sermonibus multâ eruditione et eloquentiâ ornatis. Reprehendit ergo Corinthios sapientiæ et eloquentiæ nimium addictos.

UT NON EVACUETUR CRUX CHRISTI...; Syr.: *Ne inanis reddatur crux Christi, in hominum scilicet opinione, dùm putarent se ad fidem per eloquentiæ vim adductos, non per virtutem crucis et crucifixi gratiam. Ubi major apparatus eloquentiæ, ibi minor virtus appetet in cruce, quia tunc fides Evangelio data, artificiosis hominum verbis potest ascribi, non soli crucis virtuti.*

UT NON EVACUETUR..., ut hanc vocem benè intelligas, supponendum 1° quod crux, ob Christum in eā crucifixum, sit salutiferâ virtute plena; arbor est vitæ, lignum salutis, fons gratiæ; 2° quod hæc vita, hæc salus, hæc gratia ē cruce et ē Crucifixi corde per fidem fluat in animas creditentium; *fides autem ex auditu, auditus verò per verbum.* Hinc sicut fides est simplex, et sicut crux nuda fuit, ita verbum fidei sit simplex; ita prædicatione crucis nuda, non ornata, non

men meum baptizavi. Ne quis me calumnietur, et dicat, quod vos baptizando transcripserim in nomen meum, ac de me Paulianos vocari voluerim, tanquam meo Baptismo sanctificatos.

VERS. 16. — *Baptizavi autem et Stephanar domum, Stephanas, ait Theoph., vir erat Corinthi celebris, quem proinde à fide et charitate laudat Paulus, cap. 16.*

Cæterum nescio si quem alium baptizaverim, ex verbis, id est, Corinthiis. De his enim ad quos scribit, propriè loqui videtur.

VERS. 17. — *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangeliizare.* Sic intellige: Non principaliter ad hoc me misit, ea non est primaria pars legationis meæ. Fecit ergo utrumque, sed alterum per alios, a quibus id facilè fieri poterat: ipse in eo, quod majus ac difficultius erat, totus occupatus.

Non in sapientia verbi, id est, cum eloquentiæ et sermonis ornata non evangelio. Hoc est quod repetit initio proximi capituli, se venisse, non in sublimitate sermonis aut sapientiæ. Utrumque enim à se removet, et sermonis apparatum, et sapientiæ secularis ostensionem.

compta. Quò simplicius verbum, cò clarius apparet et crucis virtus et gratia Crucifixi; quò plus studii in sermone, cò minus virtutis apparet in cruce; per sermonis apparatum extenuatur, evacuatur virtus crucis, crux et Crucifixus defraudatur suæ virtutis et potentiae laude. Caveat ergo curiosior divini verbi præco, ne Christus in judicio sibi improperet, quod nimio sermonis ornatu, et variè eruditionis ostensione, virtutem crucis evacuaverit, seu crucem suā laude defraudaverit. Caveat et Crucifixi præco, sed suè potius quā Crucifixi gloriæ studiosus, ne sibi impropretur, quod crucem evacuaverit, Crucifixum suā gloriam spoliens, ut eam faceret sibi propriam.

VERS. 18. — *VERBUM ENIM CRUCIS...* Dixi: Ne evacuetur virtus crucis, et non sine causâ dixi: nam simplex prædicatione crucis et Crucifixi, seu potius de Christo pro nobis in cruce mortuo, licet incredulis, salutis viam per fidem ingredi nolentibus, et ideo PEREUNTIBUS, stultitia videatur; nobis tamen creditibus et in salutis viâ per fidem constitutis DEI VIRTUS EST, et potentia. Quid stultius, inquit in fine, quā salutem ab homine crucifixo sperare? Scipsum non salvavit, quomodo salvabit alios? Hæc quidem blasphemant impii, quia crucis virtutem et Crucifixi potentiam ignorant; at nos fidèles novimus quod, et si ex infirmitate carnis crucifixus est, virtute tamen divinitatis est potentissimus: scimus quod ipsius mors vita nostra sit; et quia id scimus per fidem. Hinc Christi mors nobis DEI VIRTUS EST; hinc simplex bujus mortis prædicatione medium et instrumentum est, quo Dei potentia salutem nostram operatur.

VERS. 19. — *SCRIPTUM EST ENIM...*, quod simplex crucis verbum, non verò sapientia et eloquentia humana, sit Dei virtutis medium et instrumentum, per quod salutem hominum operatur esset Deus. Probat ex Isai. 29, 14, juxta Septuaginta prædicente quod Deus sapientiam humanam esset reprobaturus et eā ad opus salutis nostræ non usurus.

PERDAM, id est, ostendam perditione dignam, rejiçiam SAPIENTIAM mundi, sive secularem, ET PRUDENTIAM PRUDENTIUM REPROBABO; Syr.: *Et prudentes*

Ut non evacuetur crux Christi, id est, inanis reddatur, dùm putant homines se salutem assecutos, et sibi fidem persuasam esse vi humanae eloquentiæ, non vi passionis Christi. Hæc fuit origo schismatis dicentium: Ego sum Pauli, ego Apollo; quod scilicet Apollo eloquens placeret nonnullis Corinthiis delicatis, et eloquentiæ studiosis; alii verò spiritum magis quā verba querentibus, placeret Paulus imperitus quidem sermone, sed non scientiâ. Unde Paulus, hic, et per tria sequentia capita, multis eloquentiam et sapientiam secularem insectatur et deprimit.

VERS. 18. — *Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est;* q. d.: Sermo de cruce salvatrice, sive quod per crucem et passionem Christi redempti sumus, incredulis ac perversis hominibus. ideoque per ritus stultitia apparet.

Iis autem qui salvi sunt, id est, nobis, Dei virtus est, id est, potentia, robur, fortitudo. Loquitur in personâ electorum. Nec enim alii sunt qui salvi sunt, quā electi: ut nec alii qui pereunt, quā reprobi.

VERS. 19. — *Scriptum est enim, Isaiae 29, ubi sic ait: Peribit sapientia à sapientibus ejus, et intellectus prudenter ejus abscondetur, passivè.* Sed Septuag., quos

mente privato; abscondam, efficiam ne luccat; ostendam nulli eam esse usui ad homines ducendos ad Christum.

VERS. 20. — UBI SAPIENS... Altero Isaiae loco, 35, 18, id factum esse probat, querens: *Ubi sapiens?* id est, gentilis philosophus. UBI SCRIBA? Judæorum doctor. UBI CONQUISTOR HUIUS SECULI? seu curiosus rerum naturae indagator, physicus; Syr., *disputator*, quia res physicae disputationi maximè subsunt. MUNDUM TRADIDIT DISPUTATIONI EORUM; quasi diceret: Quem eorum Deus assumpsit in Evangelii sui-ministrum? Supponens quòd respondeatur quia nullum, concludit: NONNE STULTAM FACIT DEUS SAPIENTIAM..; quasi diceret: Nonne hoc suo contemptu Deus ostendit stultam esse hujus mundi sapientiam? Nonne infatuavit Deus sapientiam mundi, ait Tertullianus. Palam ostendit esse fatuam, inanem, inutilem, nullius momenti, quam Deus suis rebus adhibere noluit.

Quàm fatua, quàm vana, inanis et contemptibilis illa sapientia, quæ nec potuit veritatem invenire, nec alias ad veritatem adducere! Quàm sapiens, et docta, et veneranda crucis stultitia quæ cœlestem Evangelii veritatem et docuit homines, et in mundo stabilivit, invitis omnibus mundi sapientibus et potestatis! Hæc est Dei virtus; hæc gloria Christi; hæc sapientiae mundanæ confusio. Ubi nunc sapientes? confusi sunt, depresso sunt, annihilati per piscatorum prædicationem.

VERS. 21. — NAM QUA IN DEI SAPIENTIA...; Græc.: Postquā enim in Dei, etc.; hujus rei rationem reddit Apostolus, idque justum ostendit.

NAM QUA MUNDUS, seu mundi doctores et sapientes, ex DEI SAPIENTIA, id est, ex rebus à Deo sapienter fa-

sequitur Paulus vertunt activè: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentum abscondam*. Pro quo Paulus habet reprobabo; et, ut Tertull. vertit, *irritam faciam*: estque idem sensus. Peribit enim sapientia, quia Deus eam perdet et abiciet. Nota Paulum referre ad universum genus sapientiae secularis id quod propheta propriè de Judæorum sapientia, quæ Pharisæa erat, dixit. Est enim par quoad hoc utriusque, inquit omnis sapientia secularis, ratio. Q. d.: Faciam ut sapientia seculari homines ad salutem utilint, sed Evangelio, et cruce Christi.

VERS. 20. — Ubi sapiens, id est, philosophus gentilium. Ubi scriba? id est, doctor Judæorum. Citat Paulus Isaiae 33. Ubi, inquit, est litteratus? Ubi legis verba ponderans (id est, scriba)? Ubi doctor parvorum? qui reipsa est conqueritor seculi. Ubi conqueritor seculi? physicus, qui naturæ et mundi arcana curiosè scrutatur. Q. d.: Abiecti sunt philosophi et scribæ, omnesque mundi sapientes depresso et confusi sunt, per prædicationem apostolorum et gloriam Evangelii. Ita Chrysostomus.

Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Stultam fecit, id est, stultam ostendit: ponitur verbum reale pro mentali vel verbali. Stultam, inquam, in cruce et Christi ac salutis cognitione; ad hanc enim fide opus est, non acumin. Ita S. Chrysost. *Scientiam piscatorum*, inquit S. Ambrosius, *stultam fecit scientiam philosophorum*, cùm scilicet suos et naturæ terminos egressa est.

VERS. 21. — Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus, per sapientiam Deum. In Dei sapientia, quam scilicet ostendit in sapientissimâ et tam stupenda mundi fabricâ, et gubernatione, ait D. Thom., Dei

etis, seu creaturis, in quibus elacet mira Dei sapientia; Deum mundi opificem, per suam sapientiam et solertia non cognovit, non reveritus est, nec glorificavit. Græci, seu gentiles, doctorem habebant sapientiam Dei, nempe illam quæ in creaturis certinatur; Deum tamen non agnoverunt. Theophylactus.

PLACUIT DEO...; ideò reprobata hâc sapientia, placuit, benè visum est Deo, per prædicationem crucis (quæ videtur mundi sapientibus stultitia) SALVOS FACERE, non sublimia speculantes, aut disserentes, sed simpliciter CREDENTES. Mutata est itaque per peccata hominum via salutis. Deus Creator noster sapientiam suam in hujus mundi opificio, tam sapienter conditi, visibiliter hominibus exposuerat; ut ex operis admiratione raperentur in opificis cognitionem, admiracionem, amorem et cultum. Hoc non cessit feliciter; evanuerunt homines in cogitationibus suis... Deumque non glorificarunt; hinc placuit Deo per crucem specie contemptibilem, sed virtute mirabilem, vanam eastigare sapientiam, hominesque non speculantes, aut disputantes salvare, sed credentes. Fides ita salutis medium necessarium, ut sine fide illâ, vana sit et inutilis scientia.

VERS. 22. — QUONIAM ET JUDÆI SIGNA PETUNT...; explicat præcedentia, scilicet, placuit Deo per stultitiam...; quasi diceret: Mirum sanè Dei placitum! quoniam et Græc. et Syr., quandoquidem et, *Judei* miraculis assueti, signa querunt, quibus ad credendum moveantur. Græci, seu gentiles, ratiocinationibus dediti, sapientiam querunt, argumentis et syllogismis volunt suaderi:

VERS. 23. — NOS AUTEM, Dei jussu, PRÆDICAMUS

sapientiam intelligunt relicentem in opificio mundi; metonymicè tamen acceptam pro ipso mundi opificio, omnibus ad contemplandum exposito.

Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Ille Deus per rem, quæ mundo videtur stulta, scilicet per crucem, mundo se et salutem veram revelavit, ut stultis se accommodaret, et cum eis quasi stultesceret uti præceptor cum pueris repudrascit et balbutit. Sic Christus, quia non intelligebatur ut Deus, hominibus se revelavit, ut homo, et passibilis. Hoc autem ingens est sapientia. Ita D. Thom., Anselm. et alii.

VERS. 22. — Quoniam et Judæi signa petunt. Commendat Apostolus virtutem evangelicæ prædicationis tam Judæis quàm gentilibus despœctæ. Siquidem, inquit, et Judæi signis olim assueti; signa, id est, miracula, exigunt; quibus velut divinis testimoniis adducantur ad credendum.

Et Græci sapientiam querunt. Et Græci, inquit, solam sectantes rationem naturalem, requirunt humanam sapientiam, id est, philosophicæ rationibus docte et disertè propositis persuaderi volunt: et si quid ratione assequi nequeant, quale est mysterium crucis, non recipiunt, sed explodunt atque irrident. Quemadmodum Paulo contigit Christum prædicanti apud Athenienses philosophos, Act. 17, unde et à Festo præside auditiv: *Inanis, Paule, Actorum 26.*

VERS. 23. — NOS AUTEM PRÆDICAMUS CHRISTUM CRUCIFIXUM. In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Oi ponit enim Apostolus prædicationem Christi crucifixi sapientiae seculari.

Judæis quidem scandalum; quia crucis opprobrium eos turbavit, et impedivit.

CHRISTUM CRUCIFIXUM, JUDÆIS QUIDEM SCANDALUM, quia crucifixus; expectabant enim Messiam summam cum potentia et maiestate venturum. Hæc infirmitas et crucifixio Judæis est lapis offensionis et petra scandali.

GENTIBUS AUTEM STULTITIAM: quid enim stultius quam ab homine crucifixo salutem sperare?

VERS. 24. — IPSIS AUTEM VOCATIS JUDEIS ET GRÆCIS. Objici poterat: Ad quid ergo prædicas Crucifixum, apostole, qui scandalum et stultitia est, sicque Judæos et Græcos offendit? Cui respondet: Ideò Crucifixum prædico, quia Crucifixus meus et infirmitas est et potentia, et stultitia et sapientia; non credentibus quidem stultitia et imbecillitas, iis AUTEM qui divinâ gratiâ ad fidem VOCATI, credunt, sive gentiles sint, sive Judæi, iis, inquam, hic Crucifixus DEI VIRTUS EST ET SAPIENTIA, sicut sol cæcis tenebræ, videntibus verò lumen. Theodoreto.

VERS. 25. — **QUIA QUOD STULTUM EST DEI...** Probat hanc ultimam propositionem, quod vocatis Crucifixus sit Dei virtus et sapientia; quia quod stultum Graeco videtur in Deo crucifixo, hoc ipsum omni sapientiâ humanâ sapientius est; quod infirmum Judæis videtur in Messiâ crucifixo, hoc omni potentia humanâ fortius. Ille enim stultum et infirmum Dei fecit quod nec omnis humana sapientia, nec tot prodigia fecerunt; sive in gentilibus, sive in Judæis; scilicet homines convertit, salutem operatum est. Ille stultum Dei omni sapientiâ humanâ sapientius est, quia omnem tandem philosophiam devicit, sibique subjecit; omnem intellectum captivavit in obsequium Christi. Hoc infirmum Dei omni humanâ potentia fortius, quia omnem

Gentibus autem stultitiam; mera stultitia erat hominem crucifixum aut prædicare, aut credere mundi salvatorem.

VERS. 24. — *Ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, iis verò qui divinâ prædestinatione vocati sunt ad fidem, sive Judei illi sint, sive Græci, id est, gentiles.*

Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, virtus quidem, id est, potentia, quâ eripuit eos è potestate diaboli, qui in Evangelio vocatur fortis armatus, Luc. 11. Sapientia verò, quam ostendit in eo quod per humilitatem et crucem et mortem Christi Filii sui electos redemit.

VERS. 25. — *Quia quod stultum est Dei, etc., id est, stultitia et infirmitas Dei, id scilicet quod in Deo et Christo nato et passo putant stultum et infirmum; scilicet Dei humanitas, mortalitas, passio, crux, fuit id, quo sapientissime et fortissime Christus quasi vicit honimes, Satanam, et totum orbem, ait SS. Ambrosius et Anselmus. Quasi dicat: In eo patet mira Dei sapientia et virtus, quod per rem stultam atque infirmam, scilicet crucem, sapientiam omnem et fortitudinem vicerit. In cruce redemit hominem, non per potentiam deitatis, sed per justitiam et humilitatem passionis, ut ait S. Augustinus.*

VERS. 26. — *Videte enim vocationem vestram, fratres. Vocationem dicit vocatos, sicut alibi circuncisionem, circumcisos. Videite, inquit, et considerate vocatos ad fidem, id est, fideles, qui et quales sint, etiam illi qui inter eos precipui sunt, ut apostoli Christi.*

Quia non multi sapientes secundum carnem, id est, quod non multi humanâ sapientiâ prædicti; supplementum vel ex eo quod præcedit, vocati sunt, vel ex sequentibus, electi sunt; utique ad fidem, vel etiam ad

sibi contradicentem potentiam superavit; Crucifixus, morte quasi vinctus, omnem vicit, sibique subjecit mundum.

Hic ergo repeti potest, quod dictum supra: *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conqueritor...? adde ubi nobilis? ubi potens?*

VERS. 26. — **VIDETE ENIM VOCATIONEM VESTRAM...**; quasi diceret: Hoc omne quod dico vobis, scilicet ei quod per stultitiam prædicationis..., v. 20; et quod Christus Dei sit virtus et sapientia, 24; et quod stultum Dei..., 25; hoc, inquam, patet in vocatione vestræ. Attende enim ad vocationis vestræ rationem et modum, sive Dei ministros, qui vos vocârunt, spectetis; sive vosmetipsos, qui vocati estis; certè non multos reperietis aut inter illos, aut inter vos, qui humanâ et carnali sapientiâ, potentia et nobilitate sint prædicti. Dicit non multos: erant enim aliqui, v. g., Dionysius Areopagita, Paulus proconsul, Nicodemus, ipse Paulus, Apollo.

VIDETE VOCATIONEM VESTRAM, id est, et vocantes et vocatos; scilicet, videte quales sint.

VERS. 27. — **SED QUÆ STULTA SUNT MUNDI...** Sed Deus eos elegit quos, ob simplicitatem et ignorantiam, quasi stultos reputat mundus; **UT CONFUNDAT SAPIENTES**, et eos qui nullius sunt in mundo potentiae, plebeios, ut confundat, Græc., pudefaciat, Syr., pudore afficiat, fortia, hujus seculi potentes.

VERS. 28. — **ET IGNOBILIA MUNDI...**, et ignobiles et despectos, et pro nihilo habitos in mundo Deus elegit **UT DESTRUERET** eos qui in magno habentur pretio, scilicet nobiles, potentes, sapientes, eosque quasi nihil esse ostenderet.

Evangelii prædicationem.

Non multi potentes. Potentes secundum seculum intellige.

Non multi nobiles, id est, claro genere nati. Non dicit Apostolus: Nemo sapiens secundum carnem, nemo potens, nemo nobilis. Nam hujusmodi etiam nonnulli primis illis temporibus ad fidem accesserunt, ut Nicodemus princeps Judeorum, Joseph ab Arimateâ, nobilis decurio, Dionysius Areopagita, etc.; verum hi comparatione multitudinis credentium paucissimi erant. Ceterum inter duodecim Christi apostolos, à quibus primum omnium crux Christi prædicata fuit mundo, nullus omnino secundum seculum sapiens, potens, nobilis. Hinc Ambrosius, lib. 5 in Lucam, ad illud cap. 6: *Elegit ex ipsis: Adverte, inquit, celeste consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed pescatores, et publicanos, etc.; vanum ergo videtur, quod de nobilitate et purpurâ S. Bartholomæi fabulantur nonnulli.*

VERS. 27. — **Sed que stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes**, id est, ut pudore afficiat sapientes: non qui essent, sed qui esse viderentur, ait S. Augustinus, serm. 65, vel sapientes non simpliciter, sed secundum carnem. Pudefiant enim hujusmodi sapientes, dum per suam sapientiam prestare non possunt, id est, homines ad æternam salutem adducere et beatos facere, quod sine eâ præstant indocti.

Et infirma mundi elegit Deus, id est, infirma secundum mundum, dicit homines nullâ seculi potentia prædictos, sed plebeios et inopes.

Ut confundat fortia, id est, ut illorum comparatione veluti pudefaciat omnem hujus mundi potentiam: dum per illos facit, quod potentes seculi non possunt.

VERS. 28. — *Et ignobilia mundi et contemptibilia*

EA QUÆ NON SUNT, id est, quæ nihil esse reputantur; **E**A QUÆ SUNT, id est, quæ magni aestimantur. Tria mundus aestimat et miratur: sapientiam, potentiam, nobilitatem; haec tria Deus sprevit in hominum vocatione ad salutem; è contra, insipientiam, impotentiam et ignobilitatem ad salvandos homines elegit. Qui ex nihilo fecerat omnia, ex privationibus reparavit omnia. Per insipientes docuit mundi sapientes, et per infirmos et impotentes superavit reges, omnes seculi potestates; per ignobiles omnem humiliavit nobilitatem et excellentiam mundanam.

VERS. 29. — *UT NON GLORIETUR OMNIS CARO...*, homo à parte sui viliore caro dicitur ad majorem humiliacionem; quasi diceret, mortalis: ut nulli mortalium occasio detur jactandi se vocatum, sive ad Christianismum, sive ad munus apostolicum, vel ob scientiam, vel ob natalium nobilitatem, vel ob potentiam, vel ob alia præclara merita; sed ex merâ Dei gratiâ. Hinc in omnium mortalium cordibus annihilation coram Deo; sive in nobilibus, potentibus, sapientibus, quia propter arrogantiam suam à Deo contempti, neglecti, repudiati. Ut enim benè notat Theophylactus, id non ex primario Dei consilio factum est; sed propter arrogantiam suam, indigni facti sunt predicatione Evangelii, ejusque susceptione, sive in plebeis, ignobilibus, indoctis, quia ex mero Dei beneplacito assumpti. Soli ergo Deo gratias referant humiles et grati.

Hinc et disce, quisquis sis, omnem seculi pompam et celsitudinem spernere, si velis salvare. Omnia quæ plurimi aestimantur à mundo, Deus habet pro nihilo; ergo et tu habe pro nihilo, si velis à Deo aestimari, diligi. Cor tuum cordi divino conforma; sperne quod spernit Deus; aestima quod Deus considerat.

elegit Deus; et eos qui secundum seculum ignobiles erant et obscuri, ideòque despici, velutique pro nihilo habiti, elegit Deus.

Et ea quæ non sunt, id est, abjecta, quæ pro nihilo habentur, quasi dicas homines nullius nominis aut numeri, Deus elegit apostolos abjectos qui pro nihilo habebantur.

Et ea quæ sunt destrueret, id est, ea que habentur in pretio, puta sapientes et potentes mundi, destrueret et quasi annihilareret; ut eos qui magni sunt hominum aestimatione, contemptibiles et obscuros redderet, ac velut ad nihilum redigeret: quod est destruere juxta versionem nostram.

VERS. 29. — *Ut non glorietur, etc., non omnis*, id est, nullus. Rursus caro, id est, homo. Quasi dicat: Ideò Deus elegit et vocavit ad Christum non sapientes, nobiles, et potentes; sed rudes, ignobiles, et impotentes, ut nullus homo glorietur se vocatum ad Christianissimum ob suam sapientiam, opes, nobilitatem, fortitudinem, et merita; sed sciat se vocatum ex mera Dei gratiâ. Ita S. Anselmus.

VERS. 30. — *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu*; *ex ipso* scilicet Deo, et non ex vobis, etiam vos estis quidquid estis coram Deo; et ab eo habetis quidquid boni quod ad pietatem pertineat, habetis, idque per Christum Jesum. Alter: *Vos estis ex Deo*, id est, filii Dei, homines Dei estis, velut ex Deo nati, idque per Christum. Tertius sensus: *Ex Deo vos estis in Christo*, id est, per Dei gratiam estis Christiani, Christo incorporata, et beneficiorū ejus participes.

Qui (Christus) factus est nobis sapientia à Deo, et *justitia*, et *sanctificatio*, et *redemptio*, nempe causalis, *quod Christi merito justitiam*, *sanctificationem* et *re-*

Cor tuum ó Deus, imprime cordi meo! pone te ut signaculum super cor meum!

VERS. 30. — *Ex ipso autem vos estis...* *Ex ipso* et per ipsum, id est, ex ipsius dono, et per illius gratiam, et vos, ô Corinthii, estis *NOVA IN CHRISTO* CREATURA, Christiani, Christo inserti, incorporati.

QUI FACTUS EST NOBIS SAPIENTIA A DEO qui Christus à Deo nobis datus est, ut auctor sapientiae, justitiae, sanctificationis et redemptionis; seu, per quem Christum, Dei beneficio, accepistis veram sapientiam, justitiam, etc. Pro nobis moriens, nos à peccati servitute redemit; per baptismum nos in suo sanguine lavans, fecit justos et sanctos; in eodem sanguine nos regenerans, ex ignobilibus fecit nobiles; ex filiis iræ, Dei filios; ex peccatoribus justos et sanctos; ex stultis sapientes, divinâ scilicet sapientiâ. Hæc omnia nobis Christus per suam passionem promeruit, et per suam gratiam et Sacra menta produxit in nobis. Per Christum Deus nobis omnia dedit et veram sapientiam, et justitiam, et sanctificationem; et aliquando à morte et à miseriâ redimemur, ut in Domino solo glorie mur. Omnia supernaturalia per ipsum, tota religio in ipso.

Per redemptionem potest intelligi perfecta redempcio à morte scilicet et miseriis, per resurrectionem. Potest et dici quod Christus Evangelio suo sit nostra sapientia; suâ gratiâ, nostra justitia; sacrificio suo, nostra justificatio; suâ resurrectione, nostra redemptio à miseriis.

VERS. 31. — *UT QUEMADMODUM SCRIPTUM EST...*, *Je-rem. 9, 23, 24*, non iisdem verbis, sed sensu, hinc consésum. Ex Dei dono Christus omnia nobis factus est, ut nemo nostrum, nec in seipso, nec in alio quodemptionem à Deo acceperimus. Christus factus est nobis auctor et causa veræ et christiana sapientiae, redemptionis, sanctitatis, et justitiae; primò, satisfactorie et meritorie: idque maximè hic spectat Apostolus; quia Christus pro debito humano, justissimo sanguinis sui pretio satisfecit, et meruit nobis justitiam, sapientiam et sanctitatem, adeòque factus est nobis justitia; quia justitia, id est, satisfactio Christi nostra est, perinde ac si nos Deo satisficeremus. Unde, ut theologi docent, in justificatione per Sacramenta, quasi prius naturâ Christi satisfactio nobis applicatur; ut deinde posterius naturâ propter eam remittantur peccata, et gratia infundatur.

VERS. 31 — *Ut quemadmodum scriptum est* (apud Jeremiam, cap. 9, non verbis tamen iisdem, sed sensu): *Qui gloriat*, etc. Apud prophetam sic legitur: *Non glorietur sapiens in sapientia sua*, et *non glorietur fortis in fortitudine sua*, et *non glorietur dives in divitias suis*: sed in hoc glorietur qui gloriat, scire et nosse me. Sensus igitur Apostoli ex prophetâ est hujusmodi: *Qui gaudet et gloriat* se habere aliiquid unde placeat Deo, non id sua sapientia aut potentie aut alteri cuicunque bono naturae ascribat, sed soli gratiae Dei acceptum ferat. Quanquam illud in *Domino*, potest de Christo accipi, de quo proximè sermo fuerat, ut sensus sit, in nulla alia re gloriamdum esse, quam in eâ quam per Christum habemus, qui nobis omnia factus est. Non ergo, ô Corinthii, in vobis, non in Paulo, vel Apollo preceptoribus vestris, sed in *Domino* gloriamini. *Ille* (ait S. Anselmus) *in solo Domino gloriat*, qui cognoscit non suam, sed illius esse, non solum ut sit, sed etiam ut non nisi ab illo benè sit sibi, à quo habet ut sit.

piam hominem glorietur; sed in *Domino*, seu in Dei bonitate; quasi dicaret: Quid ergo vos, o Corinthis, gloriamini, sive in vobis ipsis, sive in aliis hominibus, ob sapientiam, etc.? Gloriamini autem in eo, qui in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite primo ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

In hoc primo capite tria ad suam aedificationem notet omnis, et quilibet christianus. Primum, quantum facere debeat Christianismi gratiam. Secundum, quantum horrere debeat omnem in Christianismo divisionem. Tertium, quantum spernere debeat quae mundus quidem aestimat, Deus autem spernit, sapientiam humanam, potentiam, nobilitatem.

Primum colligitur ex v. 9, ubi Christianus dicitur communio, societas cum Christo. Per baptismum Christo, Filio Dei, unitus, incorporatus, factus sum unum quid cum eo, quasi Christus ipse. Per baptismum itaque factus sum in Christo filius Dei, haeres Dei, cohaeres, consors, socius Filii Dei; jus habens in illo ad aeternam bonorum Dei fruitionem cum eo. Quid majus, quid nobilis potest excogitari? quid felicior Deus ipse mihi dare potest? ob id gratias immensas Deo.

Ibidem, v. 9, vide ad quid adstringat haec nobilitas: scilicet ad participationem, seu imitationem internæ et externæ Christi sanitatis. Illum imitaberis intus, si Spiritu Dei agaris; imitaberis exterius, si sancta quæque opereris. Haec utraque imitatio debet esse tuta nostra æmulatio; quo plus similes erimus Christo, eò plus socii, consortes, cohaeredes erimus Christi. Vide ibid.

Secundum colligitur, primò ex dictis ad v. 10. Duo Christianos omnes ad perfectam unionem invitant, nimirum unitas corporis, et unitas spiritus. Unum corpus sumus omnes. Unus spiritus, quo vivere debemus omnes. Omnes ergo mens una, cor unum debemus esse; qui secus facit, Christi corpus, Christique spiritum quasi dividit, quod horrendum. Secundò ex dictis ad v. 12 et 13, de horrore quem ipse D. Paulus habuit de minimâ corporis Christi scissione.

CAPUT II.

1. Et ego, cùm venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Christi.

2. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum.

3. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos:

4. Et sermo meus, et predicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiae verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis:

5. Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruunt;

7. Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ

Christo Jesu vos regeneravit, illuminavit, justificavit, Spiritu sancto donavit, à morte aliquando vindicabit, hincque Christiani denominamini.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite primo ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

Tertiò ex ejus interrogatione: *Numquid divisus est Christus?* quæ interrogatio potest Christianorum divisionibus applicari.

Tertium colligitur ex dictis v. 27, 28, 29. Tria mundus aestimat, sapientiam seu scientiam, potentiam, nobilitatem, et haec tria Deus sprevit in hominum salute procurandâ. Stulta, infirma, ignorabília elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, scilicet nobiles, potentes, sapientes destrueret. In his ergo non gloriandum, imò ob haec tremendum, quia à Deo contempta et reprobata. In Deo solo gloriandum. Deus unicè diligendus. *Cor nostrum cordi divino penitus conformandum.*

Speciatim notanda ab Ecclesiæ ministris.

In hoc eodem capite, præter tria jam notata, et omnibus Christianis communia, Ecclesiæ ministri habent quædam sibi speciatim annotanda. Omnes ergo primum versum notent: *Paulus, vocatus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei;* et hinc ad suam vocationem attendentis, videant, an per Dei voluntatem in ministerium sint ingressi; timicant ne secundum ejus indignationem et iram. Videant ibi dicta.

Pastores, directores, omnesque animarum curam habentes, notent dicta ad v. 14, videantque num animas ad Christum Dominum ducant; an verò sibi ipsis devotas allicant, reddantque suas. Concionatores, verbi Dei ministri, notent dicta ad v. 17: *Non in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi;* et ad semetipsos reflexi, videant quæ simplicitate, tum animi, tum verborum, prædicent verbum crucis, seu Crucifixum. Videant ibi dicta; videant et dicta ad v. 20, 21, 22, 23, 25, 26.

CHAPITRE II.

1. Pour moi, mes frères, lorsque je suis venu vers vous pour vous annoncer l'Evangile de Jésus-Christ, je n'y suis point venu avec les discours élevés d'une éloquence et d'une sagesse humaine;

2. Car je n'ai point fait profession de savoir autre chose parmi vous que Jésus-Christ, et Jésus-Christ crucifié.

3. Et tant que j'ai été parmi vous, j'ai toujours été dans un état de faiblesse, de crainte et de tremblement;

4. Et je n'ai point employé en vous parlant et en vous prêchant, les discours persuasifs de la sagesse humaine, mais les effets sensibles de l'Esprit et de la vertu de Dieu;

5. Afin que votre foi ne soit pas établie sur la sagesse des hommes, mais sur la puissance de Dieu.

6. Nous prêchons néanmoins la sagesse aux parfaits, non pas la sagesse de ce monde, ni des princes de ce monde qui se perdent;

7. Mais nous prêchons la sagesse de Dieu renfer-

abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram;

8. Quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

9. Sed sicut scriptum est: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum;*

10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.*

11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.

12. Nos autem non spiritum hujus mundi acceperimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis:

13. Quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrinâ Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

14. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.

15. Spiritualis autem judicat omnia, et ipse à nomine judicatur.

16. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

In hoc capite applicat sibi quæ in primo dixit; quia ergo Deus, sapientiâ seculari reprobata, elegit stultitiam prædicationis crucis, ad salvandos credentes; stultaque et infirma Deus elegit, ut confunderet sapientes et potentes.

Hinc asserit primò se idèò ad eos venisse, non in sublimitate sermonis et sapientiæ, sed in simplicitate et in infirmitate, ut Evangelium annuntiaret, v. 1, 2, 3, 4, 5.

Asserit secundò se tamen veram non ignorare sapien-

1. *Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per sublimitatem sermonis, neque per subtilitatem sapientiæ secularis (sed illud vobis simpliciter prædicavi).*

2. *Ita enim me gessi apud vos, quasi nihil aliud scirem, nisi JESUM Christum, huncque pro nobis crucifixum.*

3. *Hinc etiam et ego apud vos conversatus sum magnâ cum humilitate et cum timore et tremore (humilitatis comitibus).*

4. *Propterea et mei sermones privati, et meæ conciones publicæ, non constiterunt verbis, quibus humana sapientia uti solet ad persuadendum; sed Dei Spiritum et virtutem præ se tulerunt.*

5. *Ut vestra fides non nasceretur ex humanâ scientiâ et eloquentiâ, sed ex Dei potentia.*

6. *(Veram tamen non ignoro sapientiam,) siquidem eam loquor inter perfectos; sapientiam verò non secularē, seu mundanam; neque superstitionis, dæmonum adminiculō inventam, quorum potestas per Christum destruitur.*

mée dans son mystère; cette sagesse cachée qu'il avait prédestinée avant tous les siècles, pour notre gloire;

8. Sagesse que nul des princes de ce monde n'a connue, car s'ils l'eussent connue, ils n'eussent jamais crucifié le Seigneur de la gloire.

9. Et de laquelle il est écrit que l'œil n'a point vu, l'oreille n'a point entendu, et le cœur de l'homme n'a jamais conçu ce que Dieu a préparé pour ceux qui l'aiment.

10. Mais pour nous, Dieu nous l'a révélé par son Esprit, parce que l'Esprit de Dieu pénètre tout, jusqu'aux secrets les plus profonds de Dieu;

11. Car qui des hommes connaît ce qui est dans l'homme, sinon l'esprit de l'homme qui est en lui? Ainsi nul ne connaît ce qui est en Dieu, que l'Esprit de Dieu.

12. Or, nous n'avons point reçu l'esprit du monde, mais l'Esprit de Dieu, afin que nous connaissions les dons que Dieu nous a faits.

13. Et nous les annonçons, non avec les discours qu'enseigne la sagesse humaine, mais avec ceux que l'Esprit enseigne; communiquant les choses spirituelles aux spirituels.

14. Or l'homme animal ne conçoit point les choses qui sont de l'Esprit de Dieu; elles lui paraissent une folie, et il ne peut les comprendre, parce qu'on doit en juger par une lumière spirituelle.

15. Mais l'homme spirituel juge de tout, et n'est jugé par personne.

16. En effet, qui connaît l'Esprit du Seigneur nous pour l'instruire et le conseiller? Mais nous avons l'Esprit de Jésus-Christ.

ANALYSIS.

tiam; hanc enim, ut ait, loquimur inter perfectos; sapientiam non hominum, sed Dei; quam nemo, nec hominum, nec dæmonum novit; sed quam solus Dei Spiritus, omnia scrutans, et omniscius, revelat, v. 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Hanc sapientiam nos, inquit, docuit Spiritus sanctus, v. 12; hanc et nos loquimur inter perfectos, seu spirituales, v. 13, quia animalis homo non percipit eam, sed ei stultitia videtur, v. 14, 15, 16.

PARAPHRASIS.

7. Sed loquimur Dei sapientiam, in mysterio et per mysterium (Incarnationis) absconditam, quam ab aeterno Deus prædestinavit ad gloriam nostram (et temporalem et aeternam).

8. Quam nullus ex principibus hujus seculi cognovit: si enim cognovissent eam, nequaquam Dominum gloriæ crucis afflissent.

9. Sed in hoc mysterio impletum est quod prædixerat Isaïas, 64, 4, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec mens eujusquam hominis concepit quæ Deus præparavit iis qui diligunt ipsum.

10. (Quod autem haecenùs fuit absconditum), hoc Deus nobis apostolis suis revelavit per Spiritum suum; hic enim Spiritus omnia etiam abditissima Dei penetrat.

11. Quis enim hominum novit quæ in hujus vel illius hominum animo sunt occultatas? sanè solus istiusmet hominis spiritus qui unum cum ipso est, ita et solus Spiritus sanctus, qui ex Dei substantiâ est, et unum cum Deo, novit quæ Dei sunt.

12. Nos autem apostoli receperimus, non spiritum

hujus mundi, sed Spiritum Deo coessentialis, ut per illum cognoscamus ea beneficia quae nobis à Deo concessa sunt in Christo.

13. (Quae nobis à Spiritu sancto revelata) loquimur, aliosque docemus, non doctis humanae sapientiae verbis; sed eloquies Spiritus sancti, spiritualibus spiritualia conferentes (seu, ut dixi, sapientiam loquentes inter perfectos), non indiscriminatim omnibus omnia tradentes.

14. Animalis enim homo (seu qui solius animae lumine naturali ducitur) non percipit spiritualia; stulta

ei videntur, et ea non potest intelligere, quia spiritualiter sunt examinanda.

15. Spiritualis autem (seu perfectus, et à sancto Spiritu illustratus) omnia etiam spiritualiora discernit et judicat: ipse vero à nemine non spirituali djudicatur.

16. Nam quis hominum naturae lumine cognoscit consilia Domini? qui doceat eum? nos autem apostoli ex Spiritu sancti revelatione, tenemus Christi mentem et sensum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — Et ego cum venissem ad vos... Ut horum verborum connexionem cum praecedentibus advertas, eorumque sensum melius percipias, nota quod cap. 1, v. 21, dixerit Apostolus quod Deus, rejecta seculari sapientia, decreverit per prædicationis stultitiam, seu simplicitatem, salvos facere credentes. Ideo, addit Apostolus, v. 27: Rudes et simplices apostolos elegit Deus, quæ stulta sunt mundi... et infirma...

Ab hac thesi ad hypothesis nunc descendens, hæcque supra dicta generaliter, sibi ipsi applicans, ait: *Et ego cum venissem ad vos; quasi diceret: Quia Deus, rejecta seculari sapientia, decrevit per simplicitatem prædicationis, hominum salutem reparare; Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiatur, veni ad vos, non per sermonis sublimitatem, seu per eloquentiam; neque per subtilitatem sapientie secularis, seu per philosophiam; sed Evangelium Christi vobis prædicavi simpliciter, sine admiriculo eloquentiae aut philosophie.*

In cap. 1, v. 1, apostolum se dixit Paulus *per voluntatem Dei*; hic autem insinuat apostolatum se gessisse juxta voluntatem Dei; quia ergo Deus simplicitatem ornamenti humanae sapientiae prætulit in nostræ salutis opere, ideo Paulus *secundum Dei voluntatem apostolus*, Evangelium Christi simpliciter prædicat, non ornato et sublimi sermone, quia tale est placitum Dei.

In se reflectat vir evangelicus, an per et juxta voluntatem Dei ministerium impleat. Caveat ergo sibi prædictor concinnatus, et de verborum elegantia nimis sollicitus, advertatque tandem se à Dei voluntate, et ab apostolorum imitatione prorsus alienum.

In sublimitate; Græcè: *κατά secundum sublimitatem*, seu per eminentiam sermonis; Syr.: *Non sermone grandiloquo, neque sapientiavi vobis arcanum Dei.*

VERS. 1. — *Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, id est, secundum vel per sublimitatem. Itaque ego quoque quasi unus ē grege apostolorum, qui juxta electionem et voluntatem Dei non sunt usi eloquentia et sapientia seculari; iisdem uti nolui, venie ad vos, non in sublimitate, sed in simplicitate sermonis et sapientiae.*

Annuntians vobis testimonium Christi. Igitur quando veni ad vos testis Christi, videlicet annuntiaturus vobis Evangelium, quod est testimonium Christi, id est, de Christo, idque juxta legationem mihi injunctam; nullam ostendi in predicatione mea vel eloquentiae vel sapientie secularis eminentiam; sed sim-

TESTIMONIUM CHRISTI, id est, Evangelium, quod est *testimonium Christi*, seu de Chrsito; Græcè, *testimonium Dei*, id est, misericordie Dei. Utrumque verum est: Evangelium enim testis est divinæ in nos misericordiæ, et infinitæ Christi charitatis.

VERS. 2. — Non enim judicavi me scire..., id est, non declaravi, dissimulavi me aliud scire, etc.; seu ita me gessi apud vos, quasi nihil aliud scirem quam Jesum Christum, huncque pro nobis crucifixum. Huic autem scientiae conformis fuit mea loquendi et agendi ratio. Qualis scientia, talis et loqua; seu meus prædicandi modus fuit prædicationis meæ subjecto conformis, simplex et humilius.

Secundam ergo dat rationem, ob quam simpliciter eis sit locutus. Prima quidem fuit, quia tale est Dei placitum, qui simplicitatem prætulit eloquentia; secunda vero, quia Corinthiis Jesum Christum, huncque crucifixum, quasi nihil aliud sciret, prædicabat.

Ut D. Pauli mentem plenius habeas, hæcque verba profundiūs intelligas, attende ad v. 6, ubi ait sapientiam se *loqui inter perfectos*; et ad v. 13, ubi *spiritualibus spiritualia confert*, et ad initium tertii cap., ubi dicit quod Corinthiis non potuit, *quasi spiritualibus loqui; sed lac, tanquam parvulus in Christo, potum dedit, non escam, cuius nondum erant capaces.* Et hinc intelliges 1° hunc potum, hocque pietatis christiana lac, esse Jesum Christum, huncque crucifixum. Intelliges 2° Paulum se gerere apud Corinthios quasi nihil aliud nisi Jesum Christum, huncque crucifixum, sciret; idem esse ac simpliciter et nudè Corinthiis exponere fidei christianæ mysteria; ac præsertim Incarnationem Dominicam; quod Deus pro nobis factus sit homo; pro nobis passus, crucifixus et mortuus, surrexit à mortuis, ascendit ad cœlos, sedetque ad dexteram Majestatis. Hæc sunt elementa

plici sermone usus, ac nullo adjutus adminiculo philosophiae humanæ, Christum vobis prædicavi.

VERS. 2. — *Non enim judicavi me scire ut quid inter vos; q. d.: Non reputavi, non aestimavi aliam scientiam, quam eam que est de Jesu crucifixo, Salvatore nostro: unde ita me gessi inter vos, quasi nihil sciarem sapientiae humanae, cum tamen multum ejus callerem; nam alii poetas Graecos cito, sed apud vos dissimulavi me quidquam scire: non declaravi me aliud scire, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum, ac simpliciter, ut alii apostoli, prædicarem fata Christum crucifixum; non quod dia fidei mysteria in prædicarim, sed quod præcepue docuerim et mendicarim in via Christi cruce esse gloriandum, et spe-*

fidei, hocque lac quod Corinthiis, utpote infantibus in Christo, simpliciter exponebat et potum dabant.

Quando ergo dicit: *Non enim judicavi...*, idem est ac si diceret: Non putavi expedire, hinc et decrevi apud vos non uti alia scientia quam quae est de Christo crucifixo; illum vos docui, quasi nihil aliud sci-rem: fidei christiana rudimenta, quasi catechista, vobis simpliciter exposui. Hinc simplex, non sublimis, fuit mea loquendi ratio.

Potuisset Apostolus Corinthiis, sicut et Atheniensibus, de Divinitate sublimia dicere; at de Incarnatione Dominicā, de passione et de morte Iesu Christi simpliciter agebat apud eos. Potuisset de ipsa Incarnatione apud Corinthios, sicut inter perfectos, altè et profundè loqui, id est, multa sublimia et profunda disserere; at illis simpliciter exponebat elementa Ius mysterii, communiora et ab omnibus necessario ad salutem credenda. Omnes quidem articulos fidei docebat Corinthios, at præsertim illis inculcatabat articulum de Iesu Christo, passo et crucifixo, et pro nobis mortuo, quia cæterorum est basis. Mors quippe Christi, vita nostra; in ejus morte baptizati sumus; vitamque divinam in ejus sanguine reperimus. Sanguis Christi, lac nostrum.

Observatio moralis.

Nota et animadverte quòd ex mente D. Pauli, Jesus Christus, hicque crucifixus, sit christiana pietatis lac, at lac divinum; lac ab omnibus Christianis, quasi modò genitis infantibus, semper optandum, semperque potandum, quia vim habet omnium vitiorum ardores in nostris cordibus extingendi, vim habet omnium virtutum christianarum pulchritudinem in animabus nostris efformandi.

1º Extinguit omnium vitiorum ardores peccaminosos. Jesus Christus enim crucifixus benè potatus, benè meditatus et digestus, docet nos suis doloribus omnem carnis concupiscentiam crucisfigere; suā nuditate ac summā paupertate docet nos omnem oculorum concupiscentiam crucisfigere; suā ignominia, suisque opprobriis docet omnem vitæ superbiam crucisfigere. 2º Efformat ac nutrit omnes in nobis virtutes christianas: quia, extinctis ardoribus vitiosis, omniumque peccatorum crucifixis capitibus, Jesus Christus crucifixus benè potatus, meditatus atque digestus, docet nos cordis sui humilitatem, spiritus paupertatem, corporis abnegationem atque mortificationem; hisque virtutibus sese efformat in nobis ipse Jesus Christus

: randam esse justitiam ac salutem, crucemque, ut addit S. Anselm., imitandam esse; ac vitia crucisfigenda esse christiano. Paulus parvulos in Christo lacte potat: adultos in fide, solido cibo roborat. Inter illos nihil nisi Christum, et hunc crucifixum se scire judicat: inter istos, de secretis cœlestibus et mysteriis a seculo absconditis disputat.

VERS. 3. — *Et ego in infirmitate, etc.* Timor et tremor, quoties conjunguntur in Scripturis, ferè significant sollicititudinem operis cum metu offendit. Ut Psal. 2: *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore.* Et Philipp. 2: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini.* *Infirmitatem* interpretantur qua potentia opponitur. Aliis placet (quod et ego magis probo) infirmitatem hic accipi pro humilitate conver-

crucifixus; parvi simus in eo et cum eo crucifixi; ut aliquandò simus in eo et cum eo gloriosi. Similes evadimus crucifixo, ut regnanti et summè beato simus in æternum similes.

Felicem ergo, ô terque, quaterque felicem illum qui Jesum Christum crucifixum benè sciverit! qui hoc pietatis lac benè potaverit, benè digesserit; quique hac digestione Jesum Christum crucifixum in se efformaverit!

Hanc sacram scientiam, ô Deus misericors, da mihi servo tuo! omnia nesciam, cæterorum obliviscar! unum sciam Iesum Christum, huncque crucifixum. Christe Iesu crucifixe, tu te cordi meo pone, nobile signaculum! da mihi tuam humilitatem, paupertatem, mortificationem imitari.

VERS. 3. — *ET EGO IN INFIRMITATE...* Dixit supra, v. 27: *Infirma elegit Deus...*; hoc sibi ipsi nunc applicans ait: *Et ego quoque in infirmitate, id est, magnâ cum humilitate, et animi demissione conversatus sum apud vos, laborans meis manibus, victumque mihi labore meo comparans.*

*FUI ET MULTO CUM TIMORE ET TREMORE, humilitatis comitibus; multa mala Corinthi passus est Paulus, et pejora timuit; adeò ut per Christum in visu roborigeneretur. Vide Act. 18, 12. Sensus itaque est quòd non sermone tantum imperitus fuerit, sed et personâ et conversatione humili, seu simplex et infirmus, quia *stulta et infirma Deus elegit.**

VERS. 4. — *ET SERMO MEUS ET PRÆDICATIO MEA...* Hinc, ut jam dixi, et mei privati, seu familiares sermones, et meæ conciones publicæ, NON IN PERSUASIBILIBUS..., id est, persuasoriis, seu aptis ad persuadendum; Syr.: *Non fuit in persuasione verborum sapientiæ; id est, non in verbis et argumentis quibus utitur humana sapientia ad demulcendum et ad persuadendum.*

SED IN OSTENSIONE...; sed si sermonibus meis defuit ars humana, sanè non defuit eis virtus divina: verbis quidem et argumentis ad demulcendum et persuadendum ab humanâ sapientiâ exquisitis, non usus sum in Evangelio prædicando; sed signis et miraculis, Spiritu sancti virtute patratis. Dei spiritum, et virtutem Spiritu sancti demonstrarunt et præ se tulerunt sermones mei. Habent mathematici suas demonstrationes, habent et physici suas. Apostolorum demonstrationes fuerunt, magno spiritu impetu et charitatis ardore, res altas et divinas eructare; signis et prodigiis eas confirmare.

sationis, de quâ dicit 2 Cor. 10: *Qui in facie quidem humili sum inter vos: et propter quam de eo dicebatur, ut ipse refert eodem loco: Præsentia corporis infirma.* Et cap. 13, ait: *Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus.* Itaque sensus est: Quando prædicavi vobis Evangelium, non solum usus sum humili sermone, nihil admiscens sapientiæ secularis: verum etiam humilius admodum ipse me gessi, manibus laborans, nec utens potestate, quam Dominus mihi dedit, et inter haec sollicitus, ne quid conmitterem verbo ant facto, quo vos offensi resiliretis à fide suscepta. Summa est, ut doceat se versatum fuisse apud Corinthios, non ut sermone tantum, sed et personâ humili.

VERS. 4. — *Et sermo meus et prædicatio mea, id*

(Treize.)

Qui voluerit ergo apostolicus fieri, studeat ejus esse eloquentia, que res divinas decet; non concinuata et de verbis sollicita; sed que res altas, veritates sublimes, profunda mysteria, ingenti dicat animo, prout Spiritus sancti tulerit impetus. Tunc verba ejus erunt *quasi ignis*, aut ignitæ sagittæ corda audientium penetrantes, et *quasi malleus conterens petram*.

VERS. 5. — UT FIDES VESTRA NON SIT..., id est, non nascatur, etc., ut in Paraph., seu ut vestra ad Christum conversio non ascribatur humanæ sapientie, sed virtuti divinæ; non humanum credatur opus, sed divinum.

VERS. 6. — SAPIENTIAM AUTEM LOQUIMUR... Suam tueretur apud Corinthios auctoritatem, et quia eorum aliqui Paulum, ut ineloquentem et imperitum, minùs existimabant, asserit quòd veram non ignoret sapientiam. Quasi diceret: Licet apud vos, ut dixi, juxta Dei placitum, neglexerim seculi sapientiam, veram tamen non ignoro; siquidem sapientiam loquor **INTER PERFECTOS**, id est, spirituales, proiectiores; quos infra, v. 14, et cap. 3, v. 2, carnalibus et animalibus opponit.

SAPIENTIAM VERO NON HUJUS SECULI... Explicat que sit illa sapientia, quam scit et cum perfectioribus loquitur. Ac 1° explicat quid non sit: *non hujus seculi*; id est, non secularis, mundana, humana, seu philosophia humanâ ratione comparata; sapientia hominum: hæc enim vana est.

NEQUE PRINCIPUM HUJUS SECULI, id est, neque dæmonum. Diabolus in Scripturis sæpè vocatur, *princeps hujus seculi*, Joan. 12, 31. Neque sapientia dæmonum adminicula inventa, seu philosophia diabolica, v. g., ars divinandi, magia, cultus dæmonum. Sapientia superstitiosa, que tunc erat frequens. Ista enim vanissima.

QUI DESTRUUNTUR, scilicet quantum ad potentiam, seu quorum dæmonum potestas per Christi regnum destruitur. *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*, Joan. 12, 31. Si cum aliis, per principes hujus seculi, intelligas magnates, qui sapientiæ, opibus et potentia præstant inter homines, et quorum scientia est politica, jurisprudentia, cognitio historiarum; intellige etiam qui per mortem abolentur et evanescent.

VERS. 7. — SED LOQUIMUR DEI SAPIENTIAM. 2° Expli-
cet, oratio mea quâ usus sum in Evangelio praedi-
cando, non (fuit) in persuasilibus, id est, persuasoriis
exquisitis ad persuadendum, *humane sapientiæ
verbis*; in hisce enim excellebant, Paulumque superab-
hant oratores, et philosophi qui erant Corinthis.

Sed in ostensione spiritus et virtutis. Hæc ergo fuit demonstratio apostolorum; ostendere nimirū primò magnum zelum et spiritum crucantem sapientia et arcana; non humana, sed divina: ita ut manifeste cer-
nerent auditores, Spiritum sanctum per os eorum loqui. Secundò, ostendere magnas virtutes, id est, prodigia et miracula.

VERS. 5. — Ut fides vestra, etc. Quasi dicat: Ideò Deus vult me evangelizare, non in persuasilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis; ut vestra fides, id est, conversio vestra ad fidem Christi, tribuatur non hominum sapientia et eloquentia, sed virtutis, id est, potentiae et efficac-

eat quid sit: *sapientiam Dei*, et consequenter veram, sicut Deus ipse verus est. *Sapientiam in mysterio absconditam*, seu que abscondita est in mysterio et per mysterium Incarnationis, que Incarnatio est per excellen-
tiam *mysterium Dei*, *sacramentum Dei*, ut ipse Paulus loquitur.

Quænam est ergo illa Dei sapientia quam D. Paulus loquitur cum perfectis? Ipse Dei Filius incarnatus, seu Christus Dominus, in quo sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ...

Ut hanc Dei sapientiam intelligas absconditam in mysterio, recordare quòd Filius Dei, Verbum Patris, ab æterno, in sinu Patris, est splendor gloriæ, ipsaque Dei Sapientia; ubi verò Filius Dei factus est filius hominis; ubi Verbum caro factum est, hic Dei Filius fuit splendor absconditus in carne; Sapientia Dei fuit abscondita sub tegumento humanitatis nostræ. Christus itaque est verè Sapientia Dei in mysterio abscondita.

Ut autem intelligas Paulum dicentem: *Sapientiam Dei in mysterio absconditam loquor, inter perfectos*, nota et adverte quòd D. Paulus Christum, Filium Dei, Verbum carnem factum, omnibus quidem loquebatur et prædicabat; sed diversimodè, scilicet, unicuique pro suo captu; parvulis et adhuc infantibus in Christo, Cl. Christum ut lac, potum dabat; id est, eos rudimenta christianæ fidei et ab omnibus necessariò credenda simpliciter docebat, ut jam dictum est v. 2; perfectis verò, spiritualibus et proiectioribus, Christum, ut solidum cibum, porrigebat; id est, eos altiora et sublimiora fidei christianæ mysteria docebat; et hoc vocat *sapientiam loqui inter perfectos*, seu, ut est in Græc., in perfectis. Itaque in Christo, Sapientiæ Dei, seu in Incarnationis mysterio, duo sunt distinguenda, juxta mentem D. Pauli: Alia communia, ab omnibus ad salutem necessariò credenda; v. g., quòd Deus factus sit homo, pro nobis passus, mortuus, etc.; et hæc, quia creditu necessaria et intellectu faciliora, Paulus loquebatur omnibus. Alia verò secretiora, altiora, sublimia; v. g., que spectant ad modum et finem Incarnationis, passionis et redemptionis Christi; que ad adoptionem filiorum, ad prædestinationem, etc.; que ad moralem significationem passionis, crucifixionis, mortis et sepulture, resurrectionis et ascensionis Christi. Et hæc D. Paulus loquebatur et explicabat, non omnibus, sed capacioribus tantum et in fide jam

cæ Dei, nimirū ut fides vestra sit fundata, non in hominum, sed in Dei sapientiæ et potentia. Ita Anselmus et alii.

VERS. 6. — *Sapientiam autem loquimur inter perfectos*. Loquimur enim et docemus veram et Dei sapientiam inter perfectos. *Sapientiam*, id est, secretiora et altiora fidei mysteria, uti de resurrectione, antichristo, reprobatione, prædestinatione; vel potius *sapientiam*, id est, profundiorum et altiorum rerum fidei explicacionem: uti de modo, consilio et fine incarnationis, passionis et redemptionis Christi. His perfectos vocat spirituales, versu 45. Quasi dicat: Licet ut expers videar sapientiæ humanae, non tamen divinæ: tametsi enim vobis, quia parvulis, tanquam lac, id est, simplicem et facilem doctrinam dederim, tamen sapientiam arcanam et divinam loquor inter perfectos.

Sapientiam verò non hujus seculi (quam suprà vo-

proiectis. hoc autem vocat *sapientiam inter perfectos loqui*, sublimiora scilicet et profundiora de Christo, Sapientia Dei, disserere; secretiora Dei consilia et fidei mysteria exponere.

Sensus igitur est: Et si vobis, ô Corinthii, utpote in Christo parvulis, et in fide infantibus, communia tantum fidei mysteria, seu quasi christianæ religionis rudimenta, simpliciter exposuerim, Christumque, Dei Sapientiam, vobis, velut lac, potum dederim, non ignoro tamen sublimiora de Christo mysteria; hanc enim Dei sapientiam, in mysterio absconditam, altè et profundè loquor cum perfectioribus et in fide proiectioribus.

Recordandum hic quòd D. Paulus Corinthi christianæ religionis fundamentum jecerit, Christumque pro nobis crucifixum simpliciter prædicaverit; Apollo autem iisdem Corinthiis Christum sublimiter et eloquenter explicuerit, hincque inter Corinthios schismatis origo, dùm aliqui dieunt se esse Pauli, primi illorum apostoli; alii verò se esse Apollo, viri Paulo sublimioris et eloquentioris. D. Paulus hic Apollo sublimiter et eloquenter prædicantem non damnat; sed suæ simplicis apud Corinthios prædicationis rationem ita reddit, ut suam tueatur apud eos auctoritatem et famam, et nolit ab ipsis ut minùs sapiens et imperitus haberi. Hinc, ait, *sapientiam loquimur*, non cum parvulis, utpote illius incapacibus, ut dicet cap. 3, sed cum perfectis.

IN MYSTERO. Multi et plerique recentiores, Estius, Cornel., Menoch., Tirin., etc., volunt, *in mysterio*, referri ad *loquimur*; quasi diceret Apostolus: Loquimur secretò et apud pauciores. Contrarium tamen assent Theodoretus; sensus non est: In mysterio loquimur, sed: Sapientiam, quæ est in mysterio absconsa, hominibus proferimus. Verba sunt Theodoreti; idem post ipsum censem aliis multi.

Sed ad hanc constructionem præferendam duo movent: primum, quia sensus multò planior et plenior est, si jungatur, *in mysterio*, cum, quæ abscondita est, et intelligas, ut supra explicui, Sapientiam Dei, seu Filium Dei, per incarnationis mysterium absconditam, quæ Incarnatio hic et alibi est antonomasticè sacramentum et mysterium Dei, et sacramentum absconditum. Secundum, quia inutile est addere quòd loqua-

cavit humanam), neque principum hujus seculi, qui destruantur. Sensus hujus loci est: Sapientiam loquimur non hujus seculi, id est, sapientiam philosophiae secularis, que naturali rationis lumine comparari potuit; neque sapientiam principum hujus seculi, id est, introductam à dæmonibus, qualis genethliacorum et superstitione philosophiae, quæ refuta erat doctrina Simonis; qualis item maximè deorum cultus cum cæremoniis: qui principes hujus seculi, id est, dæmones, destruantur sive abolentur, destruantur, inquam, per Christum, qui in hoc apparuit ut dissolvat destruet operam diaboli, 1 Joan. 5, et ut princeps hujus mundi ejiciatur foras, Joan. 12. Destruantur ergo, quia potestas eorum destruitur.

VERS. 7. — Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est; sapientiam Dei que abscondita est, id est, consilia divine sapientie quæ Deus esse voluit abscondita, et ante Filii sui passionem paucissimis revelata (quæ idem Apostolus Eóhes. 3, vocat sacra-

tur secretò et apud paucos, cùm dixerit, *inter perfectos*, qui sanè pauci sunt.

QUE ABSCONDITA EST. Hæc enim Dei sapientia, Incarnationis Verbi hucusque abscondita fuit, mundo prorsus ignota, ipsis fidelibus, sanctisque viris, Dei amicis, velata figuris et umbris.

QUAM PRÆDESTINAVIT DEUS... Hanc tamen ab æterno Deus decrevit ad nostram sanctificationem et gloriam, seu ad gloriam nostræ adoptionis in terris, et ad gloriam nostræ beatitudinis in cœlis.

Observatio moralis.

Hic siste, lector, verba perpende, et mirare mecum; sapientiam tuam, Filium tuum, in mysterio absconditam, Deus prædestinavit ad gloriam tuam. Concepit 1°, si potes, Sapientiam æternam Dei, Deum ipsum, in mysterio et per mysterium Incarnationis absconditam, et quasi annihilatam; concepit 2°, si potes, hanc Sapientiam Dei, sub humanitate nostrâ sic abeconsam, ex ineffabili Dei bonitate, prædestinatam ab æterno, ad tuam gloriam et temporalem et æternam.

Deus ad hominum gloriam prædestinatus! Creator ad creature bonum! Filius Dei factus est filius hominis, ut tu, hominis fili, fieres filius Dei, nunc per gratiam, aliquando per gloriam. Hanc æternam charitatem, nimiam et incomprehensibilem mirare, adora, ama, redama.

VERS. 8. — QUAM NEMO PRINCIPUM HUJUS SECULI... Hanc Dei Sapientiam, Christum, Filium Dei incarnatum, ad nostram gloriam destinatum, peccatorum nostrorum purificationem in suo sanguine facturum, et æternæ vitae gloriam nobis per mortem suam promeriturum, nemo nec dæmonum, hujus seculi principum, nec hominum quorumcumque potestatem in hoc seculo habentium, cognovit. Nemo dæmonum: nunquam enim id attentassent, unde suum imperium erat evertendum; nunquam per suos ministros eum crucifixissent, qui per suam mortem nobis æternam datus erat vitam, et per suam ignominiam nos ad sempiternam adducturus erat gloriam. Nemo hominum, potestatem in seculo habentium, nec Pilatus, nec Herodes, nec Annas et Caiphas, etc.; alias enim Christum auctorem gratiae, et gloriae distributorem, nequaquam crucifigi jussissent. Idem dixit D. Petr. in Act. Apost.: *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut*

mentum absconditum à seculis in Deo), loquimur et docemus non propalam et passim apud omnes, quia non omnes ea capiunt, sed *in mysterio*, id est, secreto, et apud pauciores, scilicet eos qui spirituales et perfecti sunt. Quidam ita supplet et exponunt: *Loquimur Dei sapientiam*, latenter in mysterio, id est, absconditam illam, quam prædestinavit Deus, etc.

Quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram; quam sapientiam, id est, que consilia sapientie sue Deus ab æterno præfinivit ac decrevit excedenda in tempore; quibus nos adduceret ad gloriam adoptionis filiorum.

VERS. 8. — Quam nemo principum hujus seculi cognovit. Q. d. : Si hanc sapientiam vel potius gloriam, ejusque per Christum prædestinationem cognovissent Pilatus, Annas, Caiphas, aliqui principes Iudeorum, nunquam Dominum ipsius gloriam, scilicet Christum, cuius merito nobis, ante secula, puta ab æterno, prædestinata et præparata est haec æterna gloria,

et principes vestri, etc. Non ideo tamen excusati, post tot et tanta miracula à Christo in divinitatis sue testimonium patrata.

Abscondit se Deus homo, Sapientia Dei, ut morti tradatur, et morte suā vitam nobis mereatur. O bonitas! quorumdam hominum peccato usus est Deus, ad salutem omnium procurandam. O sapientia!

VERS. 9.—SED SICUT SCRIPTUM EST... Sed evenit per hoc mysterium, quod *scriptum est*, seu in hoc mysterio impletum est quod de eo prædixerat Isaías, 64, 4. Prophetae sensum exprimit Apostolus, verba non scrupulosè refert: *In cor hominis ascendit*, id est, in mentem venit. Isaiae verba sunt hæc: *A seculo non audierunt, neque auribus percepérunt, oculus non vidit, Deus absque te, que præparasti expectantibus te*, c. 64, v. 4. QUÆ PRÆPARASTI, scilicet Incarnationis mysterium, Christum Filium tuum, Salvatorem nostrum, nostramque per eum adoptionem, ac denique gloriam æternam. Siquidem, ut v. 7 dictum est, Sapientiam suam, Filium suum, prædestinavit Deus ad gloriam nostram et temporalem in terris, et æternam in cœlis. Superat autem omnem sensum et intellectum et cognitio Incarnationis Filii Dei, Salvatoris nostri, et cognitio nostræ per eum adoptionis, et cognitio nostræ per eum glorificationis æternæ. Hic itaque Isaiae textus intelligi potest et de Salvatore, quem nobis preparavit Deus, et de salute nostrâ, per gratiam in terris inchoatâ, et per gloriam in cœlis consummandâ.

crucifixissent; advertit solerter Gabriel Vasquez, 1 p., disput. 2, cap 3.

Si enim cognovissent, intellige sapientiam Dei de quâ jam fuit locutus.

Nunquam Dominum gloriae crucifixissent; *Dominum gloriae simpliciter intelligent Dominum*, id est, Deum gloriosum, quomodo in Psalmis rex gloriae et Dominus majestatis appellatur. At Græci interpres *Dominum gloriae* Christum dici volunt, quòd per crucem esset ad gloriam evhebendus.

VERS. 9.—Sed sicut *scriptum est*. Sed scilicet abscondita fuit eis hæc sapientia, et gloria, quæ finis est sapientiae istius: idque probat ex eo quod de eâ scripsit Isaías: *Quod oculus non vidit*, etc. Nota Isaiam, cap. 64, quem hic citat Paulus, agere de incarnatione Christi et vitâ præsenti. Videtur admirans Isaías avolare ab incarnatione et Christo homine, ad gloriam cœlestem, qui fructus est et finis incarnationis Christi. Tales enim raptus et transitus, prophetis oculum propheticum sublimi et amplius sunt familiares. *Oculus non vidit*, etc., id est, superant omnem sensum, experientiam, cogitationem naturalem, et omnem hominis naturale desiderium, ea bona quæ tu, ô Domine Deus, præparasti per Christum, expectantibus te; tum in hæc vitâ, scilicet iis qui aliquid de iis jam inaudierunt; tum maximè et propriissimè in futurâ gloriâ: in illa enim Deus, qui est omnia bona, dabit se beatis, et erit omnia in omnibus, ait Anselmus. Hisce enim Isaiae verbis probat Apostolus id quod dixerat; scilicet arcanam et absconditam esse sapientiam, æquâ ac gloriam Christi. Nota: *In cor hominis non ascendit*, id est, in mentem hominis non venit; sive homo naturaliter cogitare, concipere, intelligere nequit. Cor enim per catachresin, Hebreis, mentem significat. Hebræi, mentis cogitationem vocant *ascensum*; et cogitare vocant *ascendere in cor*. Pro *expectantibus*, ut habet Isaías, Paulus habet *diligentibus*, quia expectatio à dilectione manat naturaliter.

VERS. 10.—Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum; ne quis objiciat, quo igitur pacto vos illa loqui

Quæ salus est Incarnationis fructus et finis, juxta il- lud: *Quam prædestinavit...* De his tribus absque te, Deus, nec rectè cogitare, nec loqui possumus.

VERS. 10.—NOBIS AUTEM REVELAVIT DEUS... Consequenter ad præcedentia poterat objici: Si nec sensibus attingi, nec mente percipi potest hæc Sapientia Dei in mysterio abscondita, nostraque salus ab eâ manans, unde ergo, tu apostole, eam nōstî, eamque loqueris? Huic objectioni occurrens, eamque solvens dicit: *Nobis*, apostolis suis, Deus illam *revelavit PER SPIRITUM SANCTUM SUUM*, quem in nos effudit abundè.

SPIRITUS ENIM OMNIA SCRUTATUR. Hic enim Dei Spiritus, utpote Deus ipse, intimè penetrat, et perfectè cognoscit omnia quæ in Deo sunt, etiam abditissima et secretissima. Absque ullâ inquisitione aut perscrutatione, Deus, uno æterno mentis intuitu, omnia videt et intimè penetrat: hunc autem intuitum Dei omnia penetrantem, Scriptura, humano more loquens, exprimit per verbum *scrutatur*, quia nos scrutari solemus quæ planè et perfectè cognoscere volumus. Hinc dicit: *Scrutans corda et renes Deus*.

VERS. 11.—QUIS ENIM HOMINUM SCIT QUÆ... Per similitudinem probat quòd Spiritus Dei omnia novit quæ sunt in Deo, et quòd solus novit. Sicut enim nullus hominum novit quæ sunt occultata in animo hujus vel illius hominis, nisi spiritus, seu mens et intellectus istiusmet hominis, qui spiritus est unum quid cum illo homine, sic et solus Spiritus sanctus,

potesit, si nec in mentem cuiquam venire potuerunt? Deus, inquit, nobis per spiritum suum revelavit. Unde Clemens Alexandr., lib. I Pædagogi, cap. 6, sic interpretatur: *Nec auris audivit: præter illam*, inquit, *solan, quæ in tertium cælum raptu est*; puta Pauli, qui in paradiſo, aure suâ audivit hec arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ait ergo Paulus: *Nobis autem, intellige, non omnibus fidelibus, sed apostolis, qui eadem mysteria tradamus aliis, et, ut supra dixit, sapientiam loquamur inter perfectos*. Hic est *Spiritus sanctus*, quem, ait Dominus ad apostolos, Joan. 14, mittet Pater in nomine meo: *ille vos docebit omnia*; et cap. 16: *Docebit vos omnem veritatem*.

Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Scrutatur, id est, penetrat et perspicit. Homines enim, ut quid ignotum perspiciant, illud serutari et inquirere solent; Deus autem sine inquisitione omnia uno mentis cernit in ictu et intuitu (Ita S. Thom., Theodor., Theophyl.). *Profunda Dei* vocat omnia intima et secretissima Dei consilia; inter quæ maximum est hoc mysterium glorie et redemptio hominum, per Christum: hæc omnia penetrat et pervidet *Spiritus sanctus*, quia unus cum Deo est essentia et cognitionis, ac consequenter ita profunda Dei scrutatur, ut nihil remaneat in Deo incognitum, sed ejus cognitio et visio objectum suum adaequat, Deumque tantum cognoscat, quantum cognosci potest, id est, comprehendat *Spiritus sanctus*, utpote Deus, tam Deum quam divitatem. Ita Molina, I part., quæst. 14, art. 5; Theodor., S. Thomas. Quasi dicat Paulus: *Hæc mysteria et arcana Dei revelavit nobis Spiritus sanctus, ille omnium secretorum Dei est conscientius, adæque scrutatur et pervidet profunda Dei*.

VERS. 11.—Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, quæ in hominum intimis, puta in corde et mente, delitescant, nimisrum cogitationes, volitiones et intentiones, ipsumque fundum cordis humani,

Nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt, quæ in Dei mente sunt abscondita, puta cogitationes, consilia et determinationes divine voluntatis,

qui eamdem cum Deo naturam ac substantiam habet, omnia que Dei sunt, et in Deo, novit.

VERS. 12. — *Nos autem non spiritum..., id est, non humanum ac seculari sapientia donati sumus, ut terrena et secularia sciamus et loquamur.*

SED SPIRITUM QUI EX DEO EST, id est, qui ex Dei ipsis substantia est, seu Spiritum coessential et consubstantiale Deo, hunc praecoptem et instru-ctorem habuimus. Ita D. Athanasius, Theophylactus.

UT SCIAMUS... Et quia lux est ille Spiritus Dei, per illum sumus illuminati, ut per fidem cognoscamus ea mysteria que in nostri gratiam facta sunt, et ingentia beneficia que ex summa Dei misericordia nobis sunt preparata, et jam in Christo concessa.

Agit D. Paulus, ut patet, de beneficiis toti humano generi, totique Ecclesiae collatis, per Christi mysteria; frustra ergo haec verba contorquent haeretici, ut suam stabiliant specialem fidem ac scientiam de sua, v. g., justificatione in individuo : de hinc enim non agitur.

VERS. 13. — *Quae et loquimur..., id est, que mysteria, et dona Dei, nobis per Spiritum sanctum revelata, loquimur, aliosque docemus; non verbis artificio rhetorico constructis, nec argumentis et rationibus ex philosophia deductis, sed eloquii Spiritus sancti, seu que nobis suggerit Spiritus sanctus. Græc., εἰδωλοῖς, in doctis Spiritus sancti, supple verbis. Noster interpres legit, εἰδωλῷ, in doctrinā; Syr. legit idem.*

SPIRITALIBUS SPIRITALIA COMPARANTES; Græc., *conferentes, συγκρίνοντες.* Hoc nomen *spiritualibus* dupli modo potest sumi, vel in neutro genere, vel in masculino, et hinc duplē sensum habet. Si in neutro genere sumatur, sensus est, quod divus Paulus spiritualiter, seu eloquentia spirituali tradat res spirituales; si in masculino sumitur, sensus est quod viris spiritualibus res spirituales tradat Apostolus. In primo sensu, sermo accommodatur materie; in secundo, materia accommodatur auditoribus. Primum

nemo cognovit, nisi Spiritus Dei, id est, Spiritus sanctus, qui eorum æquè ac sui ipsius est conscient. Est enim Spiritus sanctus intimus, æquè ac spiritus hominis homini ipsi est intimus: ac proinde, sicut spiritus hominis, humanitatis; ita Spiritus Dei, divinitatis, divinaque omniscienciae et omnipotenciae est particeps. Cum ait, *nemo cognovit nisi Spiritus, subaudiendum est,* et nisi ei cui voluerit Spiritus ea revelare, ut mihi et apostolis illum ea revelasse dixi. *Nemo nisi Spiritus;* q. d.: Nemo scit secreta Dei, nisi Spiritus Dei, et illi qui eamdem cum Spiritu habent naturalm, intellectum, cognitionem, scilicet Pater et Filius; hi soli sciunt profunda Dei, nemo aliud.

VERS. 12. — *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est.* Nos, inquit, non spiritum mundi accepimus, id est, non sumus instituti sapientia mundana et seculari (sic enim spiritum mundi Græci interpretantur), ut sciamus que sunt hujus seculi; sed accepimus Spiritum qui ex Deo est, id est, Spiritum Dei. Loquitur ut supra, in persona apostolorum, qui non fuerunt imbuti sapientia hujus mundi, sed replete Spiritu sancto.

Ut sciamus que à Deo donata sunt nobis; q. d.: Hic Spiritus ostendit et revelat nobis que et quanta bona à Deo nobis, scilicet apostolis, aliosque diligentibus Deum, donata sunt, numerum tanta quantitate oculus vi-

sensum sequitur D. Chrysostomus, et post cum multi antiqui et recentiores; secundum affer Theophylactus, eumque sequitur D. Thomas et alii multi.

Sed quis sensus litteralior est, et Paulinae menti conformior? Attente consideratis et præcedentibus et sequentibus, puto quod secundus: hic enim locus relationem habet ad id quod v. 6 præcessit: *Loquimur sapientiam inter perfectos,* et ad id quod sequitur, v. 14, 15, etc., et maximè initio cap. 3: *Non potui vobis quasi spiritualibus loqui, sed tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi.* Spirituales hic vocat quos supra vocavit perfectos; per spiritualia hic intelligit, quod supra sapientiam appellavit, scilicet sublimiora et secreteiora fidei. Vide dicta v. 7.

Vult ergo dicere Paulus quod mysteria sibi revelata doceat quidem alios, non indiscriminatim, omnia omnibus tradens, sed accommodatè et proportionatè, pro suorum auditorum captu ea conferens et explicans; spiritualia scilicet et sublimiora tradens viris spiritualibus et perfectis; communia verò, et ab omnibus necessariò credenda, dans potum sicut lac parvulus, quos hic animales vocat. Vide dicta v. 2 et 7. Itaque συγκρίνοντες, consulto et adhibito judicio tradentes, conferentes. Comparatio est, ubi distinctio ac separatio.

VERS. 14. — **ANIMALIS AUTEM HOMO...** Dat rationem cur agat cum distinctione supradicta. Ut autem textum intelligas, nota quod animalis, seu qui anima vivit, tripliciter sumitur in Scripturis: Primò qui crescit, nutritur et alimentis indiget, ut vivat, sicut alia animalia indigent alimentis; et hoc sensu Adam dicitur *animalis*, 1 Cor. 15, 45. Secundò qui sequitur anima sensitivæ concupiscentias, seu carnis desideria; sic Judas in sua Canonica quosdam vocat animales, spiritum non habentes. Tertiò qui solius animæ lumine naturali ducitur, et sic etiam fidelis, qui tamen sensus et naturale rationis lumen plerūque sequitur, et vix assurgit ad ea quae sunt sensibus et rationi superiora,

dit, nec auris audivit, nec in eorū hominis ascenderunt.

VERS. 15. — *Quae et loquimur, id est, que eadem tradimus aliis, sed non passim omnibus.*

Non in doctis humanae sapientiae verbis. *Doctis,* Græcè persuasivis. Sensus: Eloquimur mysteria nobis per Spiritum Dei revelata, non utentes verbis arte compositis, nec oratione per humanam sapientiam instructa.

Sed in doctrinā Spiritus, id est, in iis verbis, quae et qualia docet Spiritus sanctus. Sensus: Sed utentes oratione qualem docet ac suggesterit Spiritus sanctus. Sic Joan. 6: *Et erunt omnes docti, seu docibilis Dei;* Græcè, *docti à Deo.*

Spiritualibus rebus spiritualia verba et discursus comparantes, et conferentes; q. d.: Doceo hanc spiritualalem sapientiam è Scripturâ, et aliis spiritualibus discursibus, non autem philosophicis, rhetoriciis, aut terrenis rationibus, conceptibus et eloquii. Spiritualibus viris spiritualia adaptantes, id est, tanquam illis apta tradentes. Nam spiritualibus utique spiritualia convenient. Unde supra dixit: *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Ille etiam sequitur: *Animalis homo non percipit ea que sunt Spiritus Dei.* Et post: *Spiritualis uero cuncte iudicat omnia.* Sensus hunc reddit et docte prosecuitur S. Thomas.

Vers. 14. — *Animalis autem homo, non percipit ea*

dicitur animalis. Quo sensu animalis, parvulus in Christo, carnalis, et secundum hominem, hic idem sunt.

Itaque parvulus in Christo, et adhuc animalis homo, fide licet instructus, et mysteria credit, prae imbecilitate tamen spiritus, non intelligit ea que sunt Spiritus Dei, id est, magis spiritualia, sublimiora, ac diviniora in mysteriis fidei.

STULTITIA ENIM EST ILLI. Haec, quia altiora, videntur illi absurdia et rationi contraria, et ea non potest intelligere, **QUIA SPIRITALITER**, sunt discutienda, examinanda, judicanda. Biblia Romana habent, *examinantur*. Hoc autem ipsius captum superat, utpote qui naturali tantum rationis lumini est assuetus. **Sicut supra, cap. 1, 18,** dixit quod *verbum crucis pereuntibus*, id est, infidelibus, *est stultitia*, sic nunc dixit quod spiritualiora fidei sunt ipsis fidelibus, sed in fide parvulis, stultitia. Hinc probat quod haec spiritualiora non sint illis parvulis et infirmis exponenda; ut enim benè D. Thomas explicat, his in verbis haec includitur ratiocinatio: Nulli sunt tradenda documenta, que capere non potest; sed homo animalis non potest capere non potest;

que sunt Spiritus Dei. Animalis hic dicitur qui tantum sensus, et naturale rationis lumen sequitur; sive qui secundum animam est, et secundum animam sapit, quicquid animae sensa et cogitata sequitur, quales erant apostoli ante Spiritum sanctum, et Cor. iiii hoc tempore, querentes eloquentiam: et jam multi fidèles etiam non mali, qui altiora non capiunt.

Nota. *Animalis* dicitur, qui anima vivit; sumiturque tripliciter: Primò, qui crescit, nutritur, eget cibo, ut animalia. Sic Adam creatus licet in gratia, dicitur *animalis*, 1 Cor. 15. Secundò, qui sequitur animae, id est, concupiscentias, desideria. Sic Judas vocat *animales*, spiritum non habentes. Tertiò, qui scientiam, non spiritualiem et sublimem, sed animam sensibusque observiam, et faciliem sequitur. Ita hic capit.

Sic *spiritualis* dicitur, qui Spiritu vivit. Primò, quasi spiritus, non egens cibo, sic Christus post resurrectionem dicitur spiritualis, 1 Corinth. 15. Secundo, qui spiritus instinctum, dictamen, et impulsum sequitur. Ita sèpè alibi. Tertiò, qui Spiritus sublimus: dicitur in eternam capit et haurit, ita hic vocatur *spiritualis*, inquit Chrysostomus, D. Thom. et alii.

S. Bernardus, vel quisquis est auctor tractatus de *Vita solitaria*: Incipientem, inquit, status potest dici *animalis*; proficientem, rationalis; perfectorum, *spiritualis*, etc. Perfectio verò hominis rationalis initium est hominis *spiritualis*; profectus ejus, revelata facie speculari gloriam Dei; perfectio verò transformari in eadem imaginem à claritate in caritatem, sicut à Domini Spiritu.

Stultitia enim est illi. Melius ex Greco: *Stultitia enim ei sunt.* Quia quae sunt Spiritus Dei, stultitia sunt illi homini; sublimiora divini Spiritus mysteria: nimis ea que Paulus inter perfectos loquitur.

Et non potest intelligere, Græcè, *cognoscere*, scilicet ea que sunt Spiritus Dei. Nondum est, inquit, capax eorum cognoscendorum, nondum aptus est ad ea percipienda.

Quia spiritualiter examinatur, juxta rationes Spiritus sancti, et regulas fidei. *Examinatur*. Ita Biblia Romana. Animatis homo non potest percipere quae sunt Spiritus Dei: quoniam illa spiritualiter examinantur, id est, spirituali intellectu examinanda, discutienda, ac dijudicanda sunt.

VERS. 15. — *Spiritualis autem judicat omnia.* Vocatur *spiritualis*, qui fidem et prudentiam atque doctrinam Spiritus sancti sequitur, qui Spiritum rectorem

pere spiritualia documenta; ergo non sunt ei tradenda.

VERS. 15. — *Spiritualis autem... Spiritualis tripliciter* etiam sumitur: 1º qui cibo non eget, ut Christus nunc; 2º qui spiritus dictamen sequitur; 3º qui sublimiora fidei mysteria intelligit. Itaque *spiritualis*, perfectus ac solidus Christianus, qui Spiritum sanctum doctorem habet, discernit, discutit et judicat omnia, etiam sublimiora.

ET IPSE A NEMINE JUDICATUR..., quia aliorum examine et judicio superior est, utpote Dei Spiritu illuminatus. Hoc ergo intelligendum de homine verè spirituali, et ut spirituali, seu ut spiritualiter judicante; alias errare et argui potest, sicut D. Petrus à D. Paulo reprehensus fuit.

VERS. 16. — *Quis enim cognovit...* Rationem dat ob quam *spiritualis* non potest judicari ab animali, quia scilicet animalis caret sensu et intellectu rerum divinarum et spiritualium. Quasi diceret: Ut animalis homo spirituali judicare posset, deberet Dei mentem et secreta melius nosse quam nōrit homo spiritualis; at non cognoscit ea; vel enim illa naturaliter

animæ habet, et doctorem. Ita S. Chrysostomus, Anselmus et divus Thomas. *Spiritualis omnia judicat*, id est, examinat, redarguit, et discutit secundum regulas fidei, et prudentiae divinae, que habet, ut in eo quo quis *spiritualis* est, à Spiritu satis est instructus. *Sensus*: Homo *spiritualis* (quem supra dixit perfectum), qui pro consuetudine mentem habet exercitatam in divinis, utpote jam adulterus et provocatus in vita spirituali, idoneus est ad bene judicandum, non solum de rebus sensibilibus atque terrenis (quod solum potest animalis); verum etiam de spiritualibus, id est, altioribus ac difficultioribus religionis nostræ mysteriis, que à Christo coelestia vocantur, Joan. 3. *Si, inquit, terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixerim vobis coelestia, creditis?* Augustinus, lib. de verà Religione, cap. 51, de spirituali dicit: Omnia judicat, quia super omnia est, quando cum Deo est: cum illo autem est, quando purissime intelligit, et tota charitate quod intelligit, diligit.

Et ipse à nemine judicatur. A nemine, id est, à nullo alio, qui videlicet non sit *spiritualis*. Ita post Chrysostomum Theophylactus, adductâ similitudine de videunte et non videente. Nam qui videt, et sua videt, et ea que sunt non videuntis: hic verò nec sua, nec quæ illius sunt videt.

Alioqui *spiritualem à spirituali judicari*, quomodo Petrus a Paulo judicatus fuit, Gal. 2, nihil prohibet. Unde nec sequitur hominem *spiritualem* non judicari à lege. Nam et lex ipsa *spiritualis* est, Rom. 7. Sed dices: Igitur à suo principe vel prælato, si sit *animalis*, judicandus non erit is qui *spiritualis* est? Verum hic non agi de judicio publice potestatis, quo: est principum et prælatorum. Tantum enim ipso hoc loco vult Apostolus per *spiritualem* excludere animalem et mondanam sapientiam, et conferre se præferre *spiritualem* animali quā gloriabantur Corinthii, et cuius imperium Paulum postponebat Apollo. Unde tacite Corinthios vocat *animales*, quæ quærebant docta humanæ sapientiae verba, id est, humanam sapientiam et eloquentiam, qualem mirabantur in Apollo: dicitque eos non posse judicari de *spiritualibus*, et suā sapientiā *spirituali*; se vero et sibi similes viros *spirituales* judicare debere tam de sapientiā *spirituali*, quam *animali*. Hoc et non aliud vult Apostolus.

Vers. 16. — *Quis enim cognovit (per se scilicet) sensum Domini, qui instruat eum?* Respicit Apo-

et vi luminis naturalis nōsset, quod est impossibile; vel supernaturaliter, Deo scilicet revelante; sed supponitur contrarium, cūm supponatur animalis, seu solius animae naturali lumine duxus. Quis enim hominum humano lumine mentem Dei melius novit, ut doceat eum?

Nos autem sensum Christi habemus; Syr., mentem; Arab.; intellectum; Ethiop.: *Cogitationes tenemus ac novimus ex revelatione Spiritus sancti*, ut dictum est, v. 10. Apostoli mens his in verbis est Corinthiis insinuare, 1º quod apostoli per Spiritum sanctum spi-

stolus ad locum Isaiae 40, qui sic habet: *Quis cognovit mentem Domini, et quis ejus consiliarius fuit? Qui instruit eum?* Igitur Paulus hāc interrogatione probare intendit, non animales, sed spirituales, eujusmodi in primis erant apostoli, nōsce ea que sunt Spiritus Dei: ac de iis posse judicare, eademque aliis tradere. Id enim est quod sequitur:

Nos autem sensum Christi habemus. Sensum, id est, mentem, intelligentiam, sapientiam Christi, puta spiritualem et divinam, nō animalem et humanam; nostra

Corollarium pietatis seu in hoc capite maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Vir apostolicus in apostolo Paulo observet apostolicum vitæ, scientiæ, conversationis et prædicationis modum. Paulus jussu Dei, apostolus Jesu Christi, ut apostolatum juxta Dei beneplacitum exerceat, humilius est in se, humiliiter, et cum omnibus sincere humiliatis indicis, inter homines conversatur, v. 3, quasi solum Jesum Christum, huncque crucifixum sciat, v. 2. Hunc unum prædicat simpliciter, abjectis humanæ scientiæ ornamentis, v. 1, 4; at magno spiritu ardore, Dei Spiritum præ se ferente, v. 4. Hæc est veri Apostoli idæa, hic à Spiritu sancto nobis in D. Paulo descripta; ad quam quod propius quis accesserit, eò justius Apostoli titulum merebitur. Videat concionator evangelicus dicta v. 1, 2, 3, 4. Videat speciatim quæ sint apostolicæ demonstrationes, ut illis utatur. Vide v. 4.

2º Omnis anima Christiana discat ex v. 2, quod sit lac christianæ pietatis, sanguis nimirum Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, pro nobis passi, crucifixi,

CAPUT III.

4. Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulus in Christo.

2. Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis: sed nee nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis.

3. Cūm enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?

4. Cūm enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli, alius autem: Ego Apollo, nonne homines estis? Quid igitur est Apo'lō? quid verò Paulus?

5. Ministri ejus cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit.

6. Ego plantavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit.

7. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.

rituale ac divinam receperunt sapientiam, ad cœlestia fidei mysteria homines edocenda; 2º quod haec divina sapientia apostolorum sit sine comparatione sublimior ac præstantior humanâ ac seculari sapientiâ, quam tantoperè mirantur Corinthii, quia adhuc animales et nondum spirituales.

Mundanæ sapientiæ contemptum ingerit; cœlestis et divine sapientiæ amorem inspirat; abstrahit ab il-là, ut ad hanc transferat. Juxta D. Pauli scopum, istam et tu contemne, hanc ama et desidera.

enim sapientia non Platonis est, non Pythagoræ, sed Christi, qui sua ipsius dogmata menti nostræ infudit. Ita Chrysost. Potest autem tota sententia sic explicari: Quamvis secundum prophetam nemo perfectè noverit mentem, consilia et cogitationes Dei; multòque mihi quisquam sit qui possit eum instruere consilis: nos tamen apostoli, qui spirituales sumus, mentem Christi Domini ex revelatione Spiritus sancti perceperimus: ut de spiritualibus, id est, arcana religionis mysteriis judicare possimus, atque illis ea tradere qui eorum discendorum fuerint capaces.

mortui. Hoc lacte nutriatur per continuam meditationem; hoc divinum lac benè potatum et digestum, omnium vitiorum ardores extinguit in piis cordibus. Hoc idem lac omnium christianarum virtutum pulchritudinem efformat in animabus sanctis. Vide fusiùs dicta ad versum secundum.

3º Vir spiritualis et perfectus discat ex v. 7, quæ sit vera sapientia, cui debeat perpetuò studere, scilicet Jesus Christus, Deus homo, seu æterna Dei Sapientia, sub humanitatibz nostræ tegumento abscondita; in ipso habitat plenitudo divinitatis; hinc in eo absconditi sunt omnes scientiæ et sapientiæ thesauri. Quod intimius illum penetraveris, eò profundiores scientiæ et sapientiæ thesauros invenies. Hanc sapientiam miraberis pro te in mysterio absconditam, et quasi an-nihilatam, v. 7, initio. Hanc sapientiam amabis ab æterno prædestinatam ad tuam temporalem et æternam gloriam, v. 7, in fine.

CHAPITRE III.

1. Aussi, mes frères, je n'ai pu vous parler comme à des hommes spirituels, mais comme à des personnes encore charnelles, comme à de petits enfants en Jésus-Christ.

2. Je ne vous ai nourris que de lait, et non pas de viandes solides; parce que vous n'en étiez pas alors capables; et à présent même vous ne l'êtes pas encore, parce que vous êtes encore charnels;

3. Car puisqu'il y a parmi vous des jalouses, des disputes, n'est-il pas visible que vous êtes charnels, et que vous vous conduisez selon l'homme?

4. En effet puisque l'un dit: Je suis à Paul, et l'autre: Je suis à Apollon, n'êtes-vous pas charnels encore? Qu'est donc Paul, et qu'est Apollon?

5. Ce sont les ministres de celui en qui vous avez cru, chacun, selon le don qu'il a reçu du Seigneur.

6. C'est moi qui ai planté, c'est Apollon qui a arrosé; mais c'est Dieu qui a donné l'accroissement.

7. Et ainsi celui qui plante n'est rien; celui qui arrose n'est rien; mais tout vient de Dieu, qui donne l'accroissement.

8. Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt ; unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.

9. Dei enim sumus adjutores ; Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.

10. Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, sapiens architectus fundamentum posui ; alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificeat.

11. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.

12. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam;

13. Uniuscujusque opus manifestum erit : dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur ; et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.

14. Si cuius opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet.

15. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur ; ipse autem salvus erit ; sic tamen quasi per ignem.

16. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ?

17. Si quis autem templum Dei violaverit, disperset illum Deus ; templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.

18. Nemo se seducat : si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens.

19. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim : Comprehendam sapientes in astutiâ eorum.

20. Et iterum : Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.

21. Nemo itaque glorietur in hominibus.

22. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura ; omnia enim vestra sunt.

23. Vos autem Christi : Christus autem Dei.

8. Celui donc qui plante et celui qui arrose ne sont qu'une même chose. Mais chacun recevra sa récompense particulière selon son travail,

9. Parce que nous sommes les coopérateurs de Dieu, et vous êtes le champ que Dieu cultive, et l'édifice qu'il bâtit.

10. Selon la grâce que Dieu m'a donnée, j'ai posé le fondement comme un sage architecte. Un autre bâtit dessus : mais que chacun prenne garde comment il bâtit sur ce fondement.

11. Car personne ne peut poser d'autre fondement que celui qui a été mis ; et ce fondement c'est Jésus-Christ.

12. Si donc on élève sur ce fondement un édifice d'or, d'argent, ou de pierres précieuses, où si on en élève un de bois, de foin, de paille ;

13. L'ouvrage de chacun paraîtra enfin ; et le jour du Seigneur fera voir quel il est, parce qu'il sera découvert par le feu, et que ce feu mettra à l'épreuve l'ouvrage de chacun.

14. Si quelqu'un a bâti sur ce fondement un ouvrage qui demeure sans être brûlé, il en recevra la récompense.

15. Si l'ouvrage de quelqu'un est consumé par le feu, il en souffrira la perte : il ne laissera pas néanmoins d'être sauvé, mais comme en passant par le feu.

16. Ne savez-vous pas que vous êtes le temple de Dieu, et que l'Esprit de Dieu habite en vous ?

17. Si quelqu'un donc profane le temple de Dieu, Dieu le perdra ; car le temple de Dieu est saint. C'est vous qui êtes ce temple.

18. Que nul ne se trompe soi-même ; si quelqu'un d'entre vous pense être sage selon le monde, qu'il devienne fou pour être sage.

19. Car la sagesse de ce monde est une folie devant Dieu, selon qu'il est écrit : Je surprendrai les sages dans leurs propres artifices ;

20. Et ailleurs : Le Seigneur pénètre les pensées des sages, et il en connaît la vanité.

21. Que personne donc ne mette sa gloire dans les hommes.

22. Car toutes choses sont à vous, soit Paul, soit Apollon, soit Céphas, soit le monde, soit la vie, soit la mort, soit les choses présentes, soit les futures : tout est à vous,

23. Et vous êtes à Jésus-Christ, et Jésus-Christ est à Dieu.

ANALYSIS.

Paulus qui in capite 2, v. 13, spiritualibus spiritualia confert, Corinthiis, utpote carnalibus, spiritualia conferre non potuit ; sed lac, quasi parvulis, potandum dedit, v. 4.

Etiam et nunc carnales sunt et parvuli, quia de magistrorum suorum præcellentia pueriliter inter se contendunt, v. 2, 3, 4.

Ut hanc Corinthiorum infantiam erudit, simul et illorum schisma funditus evertat, querit : Quid ergo sunt illi magistri vestri, ob quos inaniter contenditis ? v. 4.

Nonne ministri Dei, qui vobis fidem dedit ; et quidem ministri tales, quales illos effecit ? v. 5.

Hinc eis concludendum relinquit : Utquid ergo de ministris gloriamini, et non potius de Domino, à quo et fides vestra, et vestrorum præceptorum omnis excellētia ?

Rem duabus illustrat similitudinibus.

Prima. Agricultura estis, ô Corinthi ; Deus agricola ; vestri præcones sunt ejus ministri ; unus eorum vos Dei

jussu plantavit, a. ter rigavit ; at Deus solus efficit ut plantati et rigati germinaretis, cresceretis et fructificaretis, v. 6.

Concludendum relinquit : Ergo Deo agendæ gratiæ, et in Deo gloriandum, non in ministris, qui suam à Domino mercedem pro labore recipient, v. 8.

Secunda. Vos ædificium ; Deus architectus ; apostoli sunt ejus cooperarii ; unus, Dei jussu, fundamentum posuit, alii superædificant, v. 9.

Hic, relicto tantisper ædificio, deflectit ad operarios. Ego, inquit, inter vos fundamentum posui ; videat quisvis alius operarius quid fundamento superædificet.

Equidem non potest aliud ponи fundamentum, quam quod à me positum est, scilicet Christus Jesus, v. 10, 11. Potest autem diversimodiè huic fundamento inædificari, scilicet vel aurum, vel argentum, vel lapides pretiosi, vel ligna, vel fœnum, vel stipula, v. 12.

Quale autem fuerit cuiusque opus, ignis probabit in die iudicii : ille, cuius tunc ovus in igne illæsum per-

manserit, v. 15. Bonus operarius reputabitur, et remunerabitur, v. 14. Ille verò, cuius opus arserit, operam laboris sui perdet, et operis sui dispendium patietur; et ipse salvabitur sicut homo, incensà domo, transiens per ignem, v. 15.

Redit ad ædificium. Templum Dei vos estis, v. 16; deinde malos operarios alloquitur: Vae eis qui templum Dei violaverint, disperdet illos Deus, v. 17.

Hic illos omnes alloquitur, et eos præsertim qui ob sapientiam humanam efferebantur. Et sicut supra, v. 10, dixit: Videat unusquisque, etc., sic nunc: Nemo se

seducat, humanà sapientià deceptus; sed qui hâc sapientià sapiens est, simplicitati et humilitati evangelica studeat, ut verè sapiat, v. 18.

Corinthios omnes alloquens, ex supra dictis concludit: Nemo glorietur in hominibus, quicumque sint illi, sed in Domino; omnia quippe per Christum nostra sunt; nos Christi, et Christus Dei. Itaque in Christo Domino gloriemur, per quem et in quo nobis omnia donata sunt; et in Deo, qui nobis Christum ipsum, et omnia in ipso nobis donavit, v. 21, etc.

PARAPHRASIS

1. Et ego, fratres, cùm essem apud vos, non potui convenienter vobisēum loqui quasi cum spiritualibus; sed veluti cum carnalibus, seu adhuc in Christo parvulis.

2. Lac vobis potandum dedi, non escam solidam præbui, nondūm enim eam ferre poteratis; imò ne nunc quidem potestis, quia carnales et infantes adhuc estis.

3. Cùm enim inter vos, quasi inter parvulos, sit æmulatio. et ex æmulatione contentio, nonne carnales estis, secundum humanum et carnalem affectum ambulatis?

4. Cùm enim unus vestrūm dicat: Ego sum Pauli, et alter dicat: Ego sum Apollo, nonne humanis et carnalibus affectibus estis obnoxii?

Quid sunt igitur sive Apollo, sive Paulus, sive alii?

5. Ministri sunt ejus, cui credidistis; et illorum unusquisque ministrat, sicut illi dedit Dominus.

6. Ego Paulus, Dei minister, Ecclesiam vestram plantavi per fidem; Apollo, alter Dei minister, vos quasi plantam novellam rigavit uberiori doctrinā; sed Deus vobis à me plantatis, ab Apollo rigatis, dedit vitam gratiae et incrementum fidei.

7. Itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis ut aliquid considerari; sed Deus solus, qui vitam vobis et incrementum dedit.

8. Cterque autem et plantator et rigator, aequè sunt ministri ejusdem Domini, à quo unusquisque illorum, propriam mercedem recipiet, secundum laborem suum.

9. Dei enim sumus cooperarii, in vobis colendis, qui Dei estis agricultura, et in vobis ædificandis, qui estis ædificium Dei (hinc unum sumus, hincque à Domino merces nostra).

10. Ego Paulus, secundum gratiam à Deo mihi datam, Ecclesie vestræ fundamentum posui ut architectus sapiens; alias autem super illud ædificat; porrò videat quisque quomodò superædificet.

11. Nam, quod ad fundamentum spectat, nemo

potest aliud ponere quàm quod ego posui, scilicet, Christum Jesum (cujus fidem vos primus docui);

12. Si quis autem super hoc fundamentum ædificat aurum, vel argentum, vel lapides pretiosos, vel ligna, vel fœnum, vel stipulas,

13. Quale sit unusquisque opus aliquando manifestum erit; hoc enim dies Domini declarabit, quia in igne et cum igne fiet et declarabitur dies illa; et tunc ignis unusquisque opus non manifestabit tantum, sed et probabit.

14. Ille, cuius opus, quod superædificavit, illæsus manserit in igne, laboris sui justam recipiet mercedem.

15. Ille verò, cuius opus exustum fuerit ab igne, et laboris operam perdet et operis sui dispendium patietur; ipse tamen salvus erit, sed sicut homo, qui incensà domo, transit per ignem.

16. Nescitis vos Dei templum esse, et Spiritum Dei in vobis habitare?

17. Si quis autem templum Dei destruxerit, eum Deus malè perdet: siquidem templum Dei sanctum est, quod estis vos.

18. Nemo semetipsum seducat: si quis inter vos sapiens esse videtur (sapientià seculari), stultus evadat, simplexque fiat, ut sit verè et coram Deo sapiens.

19. Sapientia enim mundana non pluris æstimatur à Deo quàm stultitia. Scriptum est Job. 5, 13: Capiam sapientes in calliditate ipsorum.

20. Et Ps. 95, 11, scriptum est: Novit Dominus cogitationes hominum, qui sapientes sibi esse videntur, vañas et stultas esse.

21. Quapropter nemo glorietur in hominibus;

22. (Sed in Deo, per cuius misericordiam) omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Petrus (aliisque Dei ministri), sive mundus, sive vita, sive mors (et prospera, et adversa), sive praesentia, sive futura, omnia, inquam, vestra sunt (per Dei gratiam).

23. Vos autem estis Christi; Christus autem Dei.

Ergo in Christo gloriamini, cuius estis, et in Deo qui vobis Christum et in Christo omnia dedit.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—ET EGO FRATRES... Sicut hic locus ad præcedentium intelligentiam confert, sic ex præcedentibus ipse clarius intelligitur. Quis sit spiritualis,

intelligitur ex cap. 2, v. 15; quis sit carnalis, parvulus in Christo, seu animalis, ex v. 14, cum hoc discrimine, quod animalitas hic imbecillitatem mentis ac

VERS. 1.—ET EGO FRATRES, non vobis vobis locuì quasi

spiritualibus, sed quasi carnalibus. Idem est hoc loco

judicii denotet; carnalitas autem vitium affectus indicit. Quid sit lac, seu facilior et suavior christianæ religionis doctrina, ex v. 2 et 7, de humanitate et passione Christi; quid esca, seu solidus cibus, sublimior doctrina, sapientia, v. 7.

Horum autem cum praecedentibus connexio clara est. Paulus supra dixit quod sapientiam loquatur inter perfectos, v. 6, et quod spiritualia spiritualibus conferat, seu sublimiora perfectis, v. 15. Nunc Corinthiis rationem reddit eur hanc apud illos sapientiam non sit locutus, nimis quia illius incapaces erant.

ET EGO, FRATRES, cùm apud vos esset, non potui convenienter, seu non judicavi expedire vobis, quasi spiritualibus spiritualia conferre, et sapientiam inter vos loqui (non propter suam egestatem, sed propter illorum imbecillitatem), sed necesse duxi vobis, *quasi carnatus*, id est, adhuc in Christo parvulis.

VERS. 2. — LAC VOBIS... dare potandum, seu elementa fidei simpliciter tradere; non escam, seu solidum cibum præbere, quem nondum ferre et concequere poteratis. Quasi diceret: Temperanda et vobis accommodanda fuit Christi doctrina; quia ergo parvuli eratis in Christo, et quasi modò geniti, *lac vobis dedi*, non cibum; ut parvulus locutus sum, simplicem fidei doctrinam simpliciter vobis tradidi; sapientiam verò, seu sublimiorem ejusdem fidei doctrinam non sum locutus: non quia nesciebam, sed quia non vobis expediebat: illius enim eratis incapaces; *animalis homo non percipit...*, ut dixi supra, cap. 2, v. 15.

Nota et adverte quod postquam Apostolus in praecedentibus suam in prædicando simplicitatem apud Corinthios tuitus est, 1º quia talis fuit Dei voluntas, qui simplicitatem prætulit humanæ sapientiæ, cap. 4, v. 21, 27; 2º quia prædicationis sue materia, scilicet, Jesus Christus, hicque crucifixus, simplicem prædicandi modum postulat, cap. 2, v. 2; tertiam nunc rationem addit, que Paulinæ prædicationis simplicitatem ita justificat, ut et Corinthiorum supercilium, ob sapientiam secularem superbientium, deprimat. Affirmat enim quod ob eorum in religione christianâ ruditatem et infantiam, necesse habuerit eis simpliciter loqui, ut oportet altioris doctrinæ, seu sapientiæ incapacibus.

carnalis, qui supra *animalis*. Sicut enim illie animali, ita hic carni spiritualem opponit: ut carnis intelligatur, qui sensu carnis impeditur à spiritualibus contemplandis.

Tanquam parvulus in Christo. Carnales exponit Apostolus parvulos sive infantes in Christo, quod nimis ipsi quasi parvuli et carnales tantu sapientia nequum essent capaces, ac proinde non esca, sed lacte nutriendi.

VERS. 2. — Lac vobis potum dedi. Humiliorem ac simpliciorem doctrinam, quam velut infantes in Christo faciliter caperetis, vobis tradidi. *Lac* vocat Apostolus faciliorum, suaviorum et simpliciorem doctrinam de Christi humanitate et gratia ac redemptione: qualis convenit catechumenis recens conversis, et adhuc carnalibus.

Non escam, non cibum solidum. Perfectorum est solidus cibus, Hebr. 5, quo nomine significat doctrinam sublimiorem quam adulteris in Christo convenientem. *Escam*, id est, solidum cibam, vocat perfectiorem, robustiorem, et de altioribus mysteriis doctrinam;

Hinc discat omnis doctor quod doctrina sit auditoribus accommodanda; parvulus lac sit dandum, proiectioribus esca solidior præbenda. Omnia quippe est fides; at paucorum intelligentia: hujus prudentiae defectu, quot conciones inutiles!

Doctrinam auditoribus accommodabat doctor gentium, quia semetipsum non prædicabat, nec suam in prædicando gloriam quærebat; sed auditorum salutem. Quot è contra concionatores, quia semetipso querunt, sublimia prædicant, non utilia; cibum solidorem apponunt, ubi lac præbendum fore? Caveant et sibi directores animarum, qui antequam à viis purgaverint, vanis et curiosis spiritualibus animas occupant.

SED NEC NUNC QUIDEM POTESTIS... Imò ne nunc quidem potestis, tanto post fidem acceptam tempore, quia scilicet carnales adhuc et infantes estis. Confundit, ut proficiat; pungit, ut ulcus aperiat et sanet.

VERS. 5. — CUM ENIM SIT INTER VOS ZELUS... id est, temulatio, invidia, quasi inter parvulos, **ET CONTENTIO**, id est, et ex invidiâ pueriliter contendatis de vestrorum præceptorum dignitate. Græc. addit, *et dissidia*, id est, et ideò inter vos scindamini; Syrus addit idem quod in Græco. Gradationem observa: invidia contentionem parit, contentio divisionem, seu, ut ait Theodoreetus, zelus est pater contentio; haec autem gignit dissidia.

NONNE CARNALES ESTIS? ad Gal. 5, 20, inter opera carnales enumerat contentiones, etc.; **ET SECUNDUM HOMINEM AMBULATIS**, id est, secundum affectum humanum et carnalem.

VERS. 4. — CUM ENIM QUIS DICAT: EGO QUIDEM... id est, cum enim unus vestrū dicat: *Ego sum PAULI*, et alter dicat: *Ego sum APOLLO...*, nonne hinc sequitur quod secundum carnem adhuc vivitis, et non secundum spiritum; et ideò carnales estis, non spiritualis. In formâ: Ille carnalis est qui invidit, contentioni et scissuræ subjacet; tales estis, cùm unus vestrū contentiosè dicat: *Ego*, etc.; ergo carnales estis.

Quot Christianos ferit hæc ratiocinatio? quot enim invidit, contendunt, scinduntur, et toto tempore vitae sunt carnales? Hinc discamus charitati, paci et

uti de Deo, de Dei Spiritu et spiritualibus, de crucis sapientiâ, potentî, amore. Ita Ambros., Theoph., S. Thomas, Anselmus.

Nondum enim poteratis. Dat igitur rationem Apostolus, cur solidum cibum Corinthiis non præbuerit, quia ferre non poterant.

VERS. 3. — Cum enim sit inter vos zelus, et contentio: nonne carnales estis, id est carnalis, animalis, secundum hominem ambulans; scilicet spiritu Dei destitutos, qui sequitur motus concupiscentiae, sive naturæ corruptæ. Q. d. Paulus: Vos, ô Corinthi, estis carnales, id est, contentiosi, quia ut pueri inaniter de dignitate magistrorum contenditis, dum he suum Paulum, alter suum Apollo præferet et ventitatis.

Et secundum hominem ambulatis? Ambulare secundum hominem, est affectus humanos et carnales in vita et actionibus suis ostendere.

VERS. 4. — Cum enim quis dicat: etc., id est, affectibus humanis et carnalibus obnoxii.

unitati studere, qui fructus sunt spiritus, et veræ spiritualitatis characteres.

VERS. 5. — QUID Igitur EST APOLLO? Ecce tandem securim ad schismatis radicem opponit. Quid sunt igitur sive Paulus, sive Apollo, sive omnes illi magistri, ob quos inaniter contenditis?

MINISTRI EJUS CUI CREDIDISTIS; Gr., per quos credidistis; Syr. idem; id est, ministri sunt, quorum opera externa usus est Deus ad vobis prædicandum verbum, per quod fides vobis est data.

ET UNICUIQUE SICUT DOMINUS DEDIT, id est, et sicut unicuique dedit Dominus. Seu unusquisque illorum ministrat et secundum talentum à Domino acceptum, et secundum ministerii officia illis à Domino distributa. Concludendum relinquit: Ergo vobis in Domino gloriandum, cuius sunt ministri; in illo, inquam, à quo et fides vestra, et à quo omnis ministrorum excellentia. Hinc disce quo loco doctor sit habendus: minister est, non dominus; canalis est, non fons; à Deo habet quidquid est et quidquid habet; et ministerium, et talentum, et sapientiam. Deus itaque in illo considerandus, audiendus, reverendus. Vide dicta in cap. 4, v. 15. Idem de libro sapiente dicendum; ita legendus est, ut per eum, quasi per canalem, ad sapientiae fontem ascendamus. *Fons sapientiae verbum in excelso;* hinc omnis sapientia creata fuit. Ad hunc itaque fontem recurre, attende, quotiescumque videbis aliquem sapientiae rivulum. Bibe de rivo, gratias age fonti; lauda Deum omnis sapientiae fontem; ama, cole, reverere Verbum aeternum, ipsam Sapientiam; ipsi omnis honor et gloria.

VERS. 6. — EGO PLANTAVI, APOLLO RIGAVIT. Similitudine rem illustrat. Ecclesia vestra agricolatio est, Deus agricola, apostoli vestri sunt agricultæ servi, quorum unusquisque diversum officium accepit à Domino, et talentum ad illud aptum. *Ego* Paulus, *Dei* minister, apostolus juxta Dei voluntatem, *Dei* iussu, Ecclesiam vestram plantavi per fidem, quam vobis prædicavi primus; *seu* vos, *o Corinthi*, in Ecclesia agro plantavi, prima christianæ religionis clementia docens. *Apollo*, alter *Dei* minister, superveniens, vos quasi plantam novellam sovit, excoluit, *rigavit*, uberiori et ampliori doctrinâ Christum et christianam religionem vos docuit.

SED DEUS INCREMENTUM DEDIT; at Deus solus, agriculta primarius, vobis à me plantatis, et ab Apollo rigatis, vitam gratiae, et incrementum fidei et virtutis.

VERS. 5. — Minstri ejus, cui credidistis; Graecè, nisi ministri per quos credidistis? Paulus, inquit, et Apollo magistri vestri, propter quos contenditis, quid aliud sunt quam ministri Dei, quorum externa duntaxat opera et ministerio predicatum est vobis Evangelium Christi, in quem credidistis.

Et unicuique sicut Dominus dedit, diversa habentes ministeria, prout communis eorum Dominus cuique dedit.

VERS. 6. — Ego plantavi. Plantare est doctrinam de Christo tradere iis qui Christum ante non noverant.

Apollo rigavit. Id autem est doctrina christiana jam plantata et fundata, superadde et præcepta quibus illa conservetur et augeatur.

tum dedit. Ipse solus per suam gratiam internam fecit ut vos, plantati, rigati, viveretis, germinaretis, cresceretis et fructificaretis.

VERS. 7. — ITAQUE NEQUE QUI PLANTAT...; itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis, ut aliquid, considerari, sed Deus solus, à quo vestra gratiae vita et incrementum fidei. Illi quidem extrinsecum suum dederunt vobis ministerium, secundum quod illis à Domino datum et præceptum est; at actione suâ non attigerunt interiorum effectum conversionis et sanctificationis vestrae; sed illam solus Deus, ut auctor gratiae effecit; sicut Deus solus, ut auctor naturæ, vegetationem dat plantis naturalibus, non autem illarum plantator et rigator.

Itaque plantator et rigator, si ad Deum comparatur, non sunt aliquid, nihil sunt, 1° quia à se non sunt, seu nihil sunt; 2° quia quod sunt et quod habent, seu quod plantant et rigant, hoc habent à Deo; 3° quia per suam operam exterioram non attingunt internum gratiae effectum, non sunt auctores, aut conversionis ad fidem, aut majoris sanctificationis per incrementa fidei, spei et charitatis.

Concludendum relinquit: Ut quid ergo gloriamini in hominibus, qui nihil sunt, nihil habent, nihil possunt? Deo soli gratias agite, qui vobis per suos ministros vitam gratiae dedit; in Deo solo gloriamini, à quo et vita vestra, et omnis ministrorum suorum opera et excellentia.

Hoc sciat et ad hoc attendat omnis anima fidelis. Arbor seu planta sum in Ecclesie agro per Baptismi ministrum plantata; rigata per verbi divini et Sacramentorum ministros; at à Deo solo pendet spiritualis et divina animæ meæ vita; ipse solus dat gratiam, et incrementum gratiae. Hinc sub Dei manu omnipotenti frequenter et assidue humilietur; in manibus tuis sors et æterna vita mea: sic humiliata, annibilata oret, instet, gemat, speret. Et de hoc persuasus sit omnis operarius in agro Dei laborans: nihil sum, nihil possum, à Deo solo salus; Domini est mouere, tangere, convertere, incrementum dare. De hoc persuasus laboret, omnia expectans à Deo, et laboris sui fructum et mercedem.

VERS. 8. — QUI AUTEM PLANTAT ET RIGAT, UNUM SUNT; id est, aequè sunt ministri unius et ejusdem Domini, à quo quisque illorum propriam mercedem recipiet secundum laborem suum. Quasi diceret: Aut nihil sunt, aut idem sunt; nihil in se et à se; ut quid

Sed Deus incrementum dedit, id est, interior dedit vitam et vigorem gratiae ad crescendum, et adolescentium in fide, virtute et christianismo. Hoc enim solius est Dei. Vide August. tract. 5 in Joannem.

VERS. 7. — Itaque neque qui plantat est aliquid, etc., quia, licet foris exhibeat suum ministerium, non tamen actione suâ interiorum attingent effectum vel vegetationis in naturalibus, vel sanctificationis in divinis. Sed illam quidem efficit natura Deo auctore. istam verò sibi soli Deus reservat.

VERS. 8. — Qui autem plantat, et qui rigat, unus sunt. Unum sunt, id est, ambo non aliud quam ministri, et quidem unius Domini ministri. Ergo omnes eadem charitate et unione complecti debetis, non autem propter eos facere scilicet isogona.

ergo in illis gloriamini , quasi magni sint aliquid ? Idem sunt, Dei ministri et cooperarii secundum talentum unicuique datum. Ut quid ergo eos discernitis et unum alteri praeferitis, et ob eos , qui sunt unum et idem, scindimini ? Quod si labore et merito sunt disparates, hoc nihil ad vos, sed ad Dominum spectat, qui reddet unicuique secundum proprium laborem et meritum.

Nota. Pro magnitudine laboris erit merces; hoc solari debet operarios, qui non secundum fructum , qui non pendet ab illis ; sed secundum laborem suum , remunerabuntur.

VERS. 9. — DEI ENIM SUMUS ADJUTORES. Dat rationem cur dixerit : *Qui plantat et qui rigat, unum sunt, scilicet Dei cooperarii; Domino ut primario agricola subservientes, ut vos plantas ejus excolamus Domino, ut summo architecto subservientes, ut vos aedificium ejus spirituale extruamus.*

Nota quod apostoli Deo cooperantur, hic, et Dominus apostolis cooperatur, Marci 16, 20; sed ubique Deus Dominus est, ubique apostoli , ministri. Magna tamen et divina est haec dignitas, Dei cooperatorem esse in reductione rationalis animae ad suum principium, id est, in conversione animarum, ut ex D. Dionysio citant Estius et Cornelius.

Licet itaque apostoli et apostolici viri, ad Deum comparati, nihil sint, ut supra dictum est, v. 7 et 8, ad nos tamen comparati, in Deo et ob Deum maximè reverendi sunt, quia Dei cooperarii, Deique adjutores. Intellige adjutores, non ex indigentia aut infirmitate, sed ex misericordia et bonitate; nullius operam indiget Deus.

DEI AEDIFICATIO ESTIS. Hic altera incipit metaphora, quae rem eamdem illustrat : scilicet , quod apostoli sunt ministri Dei. Vos , o Corinthii, spirituale et divinum estis aedificium , cuius ipse Deus architectus est; nos apostoli, sumus Dei cooperarii et adjutores ; quorum alii, jubente Deo, ponunt fundamentum ; alii super iactum fundamentum aedificant.

VERS. 10. — SECUNDUM GRATIAM DEI... Ego Paulus, per voluntatem Dei apostolus , Deique cooperarius , vestri spiritualis aedificii fundamentum posui , secun-

Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Locus hic clarè docet merita bonorum operum ; ubi enim merces est, ibi et meritum est. Opera nostra non ex laboris aut molestiae magnitudine aestimationem habent apud Deum : ut neque ex diuturnitate temporis aut ex numero actionum; sed ex pondere charitatis, à qua procedunt. Cum autem merces cogitari nequeat absque merito, manifestè sequitur ex hac sententiâ et aliis similibus, id quod hæreticus negat, bona justorum opera (quae nos profitemur esse Dei dona) mereri vitam aeternam.

VERS. 9. — *Dei enim sumus adjutores, id est, cooperatores. Ingens haec, angelica, imò divina est dignitas (ait. S. Dionys., de cœlest. Hierarch., cap. 31) Dei cooperatorem fieri in conversione animarum, divinamque in se operationem palam cunctis ostendere.*

Dei (non autem Pauli, vel Apollo, ut in iis gloriari possitis) agricultura estis. Agricola primarius est Deus, famuli sunt Paulus et Apollo, ager sunt Corinthii, semen est gratia, fructus sunt bona opera. Deus colit interior per Spiritum; Paulus juvat exterior per vocem. Ita Anselmus.

Dei aedificatio estis; sed et aedificium Dei estis, ad

dum gratiam , quæ data est mihi, à Deo scilicet. Hoc addit expressè, ut Corinthiorum nullus ob id in Paulo glorietur, quasi Paulus ex se et suâ virtute hoc illis beneficium præstiterit; sed ut omnes ipsi Deo, honorum omnium largitori et fonti, gratias agant, quod per Paulum , suum servum et cooperarium, eos in fide fundaverit.

ALIUS AUTEM SUPERÆDIFICAT. Apollo, et omnes alii, qui post me supervenerunt, ut vos erudiant in fide , super fundamenta per me posita aedificant.

Nota quod sicut ex D. Paulo hic plantare et fundare sunt unum et idem, scilicet, prima fidei elementa docere, ita et in eius mente rigare et superaedificare sunt idem, nimis doctrinam fidei traditam perfectius docere et fusi explicare. In se. su itaque litterali, per superaedificantes hic et in sequentibus verbis, Paulus intelligit doctores omnes , qui post ipsum Corinthios in fide docturi supervenerunt.

UNUSQUISQUE AUTEM VIDEAT... Relicto igitur ad tempus aedificio, deflectit ad aedificantes, et doctores alloquitur præsertim eloquentes , quibus à vanitate periculum est, eosque monet ut ab eâ sibi caveant. Corinthi enim fuisse doctores vanos et inflatos patet ex cap. 4, v. 18 et 19 ; illos ergo alloquens ait : Videat quisquis ad vos prædicatus supervenit , qualem doctrinam principiis fidei à me positis superaddat ; seu videat quid , quomodo , quo fine , quæ charitate ac animi puritate vos doceat.

Hic quidem sensus est litteralis, ut ex contextu patet ; sed non propterea contemnam puto D. Joan. Chrysostomi interpretationem, que per superaedificantes intelligit omnes et singulos fideles ; imò tanti doctoris reveror sententiam , quia si non est ipsissima mens D. Pauli , saltem ipsi est conformissima , et haec in illâ includitur. Ut hanc ergo tanti viri sententiam, que valde instructoria et aedificatoria est, intelligas, omnis et quaelibet anima fidelis, sicut et Ecclesia, sive particularis , sive universalis, aedificium est spirituale et divinum, cuius architectus ipse Deus : ejus autem cooperarii apostoli, seu episcopi , seu sacerdotes; fundamentum est fides in Christum

quod aedificandum Deus nos operarios constituit.

VERS. 10 — *Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui. Quasi dicat, non mea est hac fabrica , non meum est hoc opus Ecclesie Corinthiacæ : licet enim ego, quasi architectus , prima illius fundamenta evangelizando jecerim , tamen quidquid ego in eâ feci et perfeci, non meis, sed gratiae Dei viribus effeci: tota haec Ecclesieæ vestre fabrica, non milii, sed gratiae Dei tribuenda est.*

ALIUS AUTEM SUPERÆDIFICAT. Sieut enim idem Apostolo est is qui plantat, et qui fundamentum ponit, ita quoque idem est qui rigat et qui superaedificat. De solis magistris seu prædicatoribus accipiendum est : quorum scilicet est docere fideles ea que sunt christianæ veritatis ac pietatis.

Unusquisque autem videat quomodo superaedificet , quoniam multi erant doctores Corinthiorum : generatim eos monet, ut quisque diligenter attendat, quomodo superaedificet : id est, qualem doctrinam fidei in fundamento posite superaddat , ne forte ex seculari philosophia, quæ videbantur instructi, vel ex opinione privata , admisceant aliqua dissentanea veritati et similitudinibus christianæ.

per baptismum data; operarius autem superaedificans est omnis et quicumque fidelis. Hoc nostrum aedificium spirituale debet usque ad finem vitae crescere; id est, supra fidei fundamentum in anima per Baptismi ministros positum, debet unusquisque fidelis continuè superaedificare, seu bona opera omnium virtutum superaddere. Putat ergo D. Chrysostomus et alii interpres Greci, illius sequaces, quod D. Paulus transiens à doctrinâ ad mores, Corinthios fideles et nos in eorum personâ alloquatur dicens: *Videat unusquisque fidelis, quid supra fidem sibi datam aedificet.* Superaedificatio debet esse fundamento congrua; videte ergo quid Christo Domino, per fidem in animabus vestris posito, quasi fundamento, inaedificetis; qualia opera fidei in Christum superaddatis.

Hoc tu, Christiane, tanquam tibi ipsi dictum assume tuumque redde. Cogita quod per Baptismum factus es templum Dei. Tunc incepsum est in te et quasi fundatum hoc Dei templum. Cogita et quod in eo superaedificando, sis Dei cooperarius et adjutor; toto vita tua tempore huic fundamento per Baptismum jacto, debes inaedificare templum Dei. Vide ergo quid aedifices; cave ne quid Christo Domino indignum et incongruum inaedifices.

Templum Dei sanctum sumus; templum in Christo Domino fundatum, templum in quo habitat Spiritus sanctus; ad hæc tria attende, et vide ne quid eis indignum facias.

VERS. 11. — **FUNDAMENTUM ENIM ALIUD....** Dat rationem ob quam superaedificantes moneat et discriben affert inter se fundatorem et alios doctores superaedificantes. Nam quod spectat ad fundamentum, nemo potest aliud ponere quam quod ego posui, scilicet Iesum Christum, cuius fidem et doctrinam ego vos docui primus. Christus primarium est Ecclesiæ fundamentum, seu fundamentum fundamentorum, et habens à se suam soliditatem, sicut rupes aliqua, ut ait D. Thomas. Hoc tamen non impedit quominus apostoli sint ejusdem Ecclesiæ fundamenta secundaria, in Christo ipso proximè fundata, et ab ipso suam soliditatem habentia, ait idem Angelicus doctor. Idem intellige de anima fidei, templo Dei; illius fundamentum non potest aliud poni, quam fides in Christum Iesum. **NEC ENIM ALIUD EST NOMEN SUB COELO**

VERS. 11. — *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est;* nam, inquit, quod ad fundamentum attinet, illud, salvo hoc aedificio ac templo Dei, mutari non potest. Varia quidem est superaedificatio, sed nemo potest diversum collocare fundamentum ab eo quod à me positum est.

Quod est Christus Jesus. Quod fundamentum est Christus Jesus, scilicet à nobis apostolis annuntiatum, et à vobis fidei receptus. Fundamentum ergo Ecclesiæ et cuiusque in ea animæ fidelis, est Jesus Christus, id est, fides in Christum Iesum salvatorem nostrum, ac presertim, fides viva per charitatem, super quam ego vos aedificavi. Ita Anselmus et Gregor., lib. 7, epist. 47. Hoc sensu solus Christus est Ecclesiæ fundamentum; puta fundamentum fundamentorum, ait S. Augustin. in Psal. 86. Quod scilicet scipso consistit, omnia sustinet, etiam Petrum: alio sensu Petrus est fundamentum Ecclesiæ, idque secundarium;

DATUM IN QUO NOS OPORTEAT SALVOS FIERI; domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, amando perficitur, D. Augustinus.

Huic ergo primario et propriè unico totius religiosi fundamento, unire, et innitire, o anima christiana: unire, inquam, fide, charitate, ipsique unita et totaliter innixa, omnes religionis actus exerce: adora, gratias age, veniam pete, ora pro te et aliis; in Christo, cum Christo et per Christum age, patere, offer, ora, ut jam dictum est Epist. ad Rom., cap. 16, in corollario; omnia cum Christo, nihil sine Christo.

VERS. 12. — **Si quis autem superaedificat...** Unica quidem est fundandi ratio, ut jam dixi; at diversimoda potest esse superaedificatio. Potest enim super fidei fundamenta jam posita, superaedificari vel aurum, vel argentum, vel lapides pretiosi; v. g., marmorei et porphyretici, vel potest superaddi lignum, fœnum et stipula. Quandoquidem doctores superaedificantes alloquuntur, ut v. 10 notatum est; consequens est ut de doctrinâ intelligatur, quod metaphorice vocat AURUM, etc., vel LIGNUM, FœNUM, etc.

Per tria, quæ præclara sunt in mundo, bonam doctrinam significat, ait Ambrosius; per tria frivola, vana et corrupta dignoscitur doctrina, ait idem; per corruptam intellige minùs puram. Agit enim Apostolus de superaedificantibus, non de corruptentibus, seu destruentibus, de quibus v. 17. Itaque per aurum, argentum, lapides pretiosos, quæ, ut ait D. Thom., inclytam habent claritatem, inconsuptionibilitatem et pretiositatem, intelligit doctrinam solidam, puram, lucentem pariter et ornantem, seu aedificatam; quæ ex sacris Scripturis sit hausta, vel ex ipsis fidei principiis, vel mysteriis educta. Per lignum, fœnum, stipulam, quæ vilia sunt, obscura et facile consumptibilia, intelligit doctrinam, equidem in se bonam (aliás destrueret fidem, non super fidem aedificaret), sed minùs solidam, minùsque utilē, nimis curiosam, phaleratam, pomposam, quæ philosophiae ac secularis sapientiae ornamenti sit permixta, et ideo ad applausus sit aptior quam ad aedificationem.

VIDEAT ERGO UNUSQUISQUE doctor quid SUPER fidei fundamenta per me posita AEDIFICET, an doctrina ejus sit solida, pura, lucens, ornans et aedificans Ecclesiam; an verò vana, minùs solida, nimis humana et ornata.

quia scilicet ipse firmus est in fide, ut publicè errorem docere non possit, sed alios semper in eâ confirmet et illuminet. Ita S. Thomas, et passim doctores catholici. Simili sensu, non solus Petrus, sed omnes apostoli vocantur *fundamenta Ecclesiæ*, Ps. 86, ubi dicitur: *Fundamenta ejus (Sionis, id est, Ecclesiæ) in montibus sanctis;* et Joannes, Apocal. 21, duodecim apostolos collocat et nominat fundamenta Jerusalem sive Ecclesiæ celestis.

VERS. 12. — **Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, etc.** Est metaphora à domo per ignem conflagrante; quæ si ex auro et lapidis pretiosis constructa sit, igne non lœditur; sin ex ligno et stipula, adnatur. Ubi obiter adverte per lapides pretiosos hic intelligi marmoreos, porphyreticos, et similes, non autem adamantes et gemmas. Sensus ergo Apostoli est, q. d.: Si oriatur incendium, domus ex marmoribus et auro structa, illo non lœdetur, sed

Et hoc quidem puto litteraliter intelligi: benè tamen et in sensu Apostoli, si non primario, saltem secundario, hoc de fidelibus omnibus intelligere potes, fidei fundamento proprias suas actiones superex-trentibus; vel bonas, per aurum, argentum et lapides pretiosos significatas; vel minus bonas, et peccatis venialibus infectas, per lignum, fœnum et stipulam figuratas.

Videat ergo unusquisque fidelis, quid fidei in baptismo acceptæ inedificet: an charitatis aurum, sapientiae et contemplationis argentum, et omnium virtutum lapides pretiosos; an verò opera bona quidem, sed vanitate vel alii peccatis venialibus infecta?

Nota quòd cùn de superaedificantibus hic agat Apostolus, et non de destructoribus, de quibus v. 17, consequenter hæc ejus doctrina non potest intelligi de doctoribus hæreticis, eorumque doctrinis impuris; etenim fidem evertunt, non super fidem adificant; nec etiam de peccatis mortalibus, quia qui talia agunt, non salvantur; hi autem de quibus agit Apostolus, salvabuntur, v. 45.

Videat ergo quid, quomodò et quo animo quisque fidelis superaedificet.

VERS. 15. — *Uniuersusque opus...*, quia uniuscujusque opus aliquando tandem erit omnibus manifestum; materie differentiam patefaciet dies judicii, Theodoretus. *Dies enim Domini...*; Gr., *nau dies*; Syr., *dies enim ille* Dies judicii dicitur autonomastice, *dies*, vel *dies illa*, vel *dies Domini*. Jam nostra dies est, dies, hominis, tempus nostrum, quando nostram implemus voluntatem, etiam contra Deum, ait D. Thomas, post. D. Anselmum. Dies autem judicii erit dies Domini, quia voluntas Domini complebitur de hominibus, qui per justitiam, vel præmiabuntur, vel damnabuntur. Dies ergo judicii declarabit quale fuerit opus eujuscumque;

QUIA IN IGNE REVELABITUR. Alludit ad id quod scriptum est, Psal. 96: *Ignis ante ipsum præcedet*. Iugis nempe conflagratorius mundi, quasi divinae justitiae lictor, judicem mundi præcedet et per illum *revelabitur*, id est, declarabitur, seu apparebit quòd dies illa sit dies judicii.

magis clarescat: vicina verò domus è ligno et stipulis conflagrabit, et qui eam inhabitat, elabetur quidem, sed ambustus: ita si quis Christianorum, presertim doctorum, et praedicatorum Evangelii, fidei Christi superadificet aurum et argentum, id est, opera sancta, ac presertim doctrinam sanam, ; rotundam et sanctam, pertinaciter ad ornamentiuncula Ecclesie; hic merecum accipi. I. S. T. om. : *A rūm*, ait, *est charitas; argentum, sapientia et contemplatio; lapides pretiosi, sunt virtutes eius.* Et contrario lignum, fœnum, stipule sunt peccata non gravia, illa et mortalia, ut vult Chrysost., Theophyl., sed levia et venialis, quibus scilicet mens adhæret se ad vanam, v. g., ad carnis commoda, mugas, vanam gloriam. Proprie vero ad mentem et scopum Apostoli, lignum, fœnum, stipula, est doctrina incerta, frivola, pomposa, phalerata, curiosa, inutilis. Ita S. Ambrosius, S. Thom., Theodor., Anselm.; qui enim haec superstruit fundamento fidei Christi, hic salvis erit, sic tamen quasi per ignem.

VERS. 16. — *Uniuersusque opus manifestum erit.*

Quia ergo in igne et cum igne sicut dies illa, hinc, ait D. Paulus: *Uniuersusque opus*, non tantum erit manifestum, sed et probatum; ignis quippe suā luce manifestabit, et suo calore probabit *uniuersusque opus*. Sicut iugis noster nunc aurum purum probat, impurum purgat, stipulas et ligna comburit, ita ignis conflagratorius omnes justos, qui tunc erunt super terram, probabit quidem, sed quos puros, *ut aurum, invenerit*, illos et doloris immunes servabit; quos autem bonos quidem, sed culpis venialibus impuros reperebit, pungabit plus aut minus pro eujusque meritis torquendo; malos autem et impios secum tandem in infernum convolvens inflamabit et torquebit in æternum. Erit ergo ignis ille probatorius, purgatorius, et vindicatorius, sed diversorum respectu. Sufficit itaque ad explicandos effectus hic ab Apostolo designatos, scilicet probare, purgare, perdere, seu punire; nihil ergo melius intelligi potest per ignem hic ab Apostolo allegatum, quam ignis conflagratorius mundi; quæ de re vide fusius Estium et Cornelium à Lapide, ex quibus pauciora (infra).

Ad hunc omnem locum breviter et clare explicandum, nota 1° quòd per diem Domini designetur dies judicii universalis, in quo, ut canit Ecclesia, Christus venturus est judicare seculum per ignem. De hoc die loquitur Apostolus hic et alibi, tanquam instet, et suo tempore sit futurus; ut ad eum, velut incertum et vicinum, assidue se præparent omnes fideles. Sed sub hac die judicii universalis comprehenditur et dies judicii particularis, seu dies mortis, in quo unusquisque judicatur; idem enim utriusque dei judicium erit, et eadem utriusque judicii sententia. Nota 2° quòd per ignem, de quo hic Apostolus, intelligitur ignis conflagrationis, qui prævius, comes et lictor Christi judicis erit; quique probabit et purgabit eos qui tunc vivent; impuris mortem et poenam, plus aut minus acerbam, pro eujusque meritis afferens. Sed sub hoc igne intelige purgatorium ignem, quo statim post mortem purgantur animæ justæ, et ita intellexerunt Patres Latini in concilio Florentino; uterque ignis purgatorius est: ille conflagrationis, scilicet, purgatorius erit universorum tunc viventium; hic nimis rūm

Tacitè monet Apollo, et alios Evangelii praecones, maximè eloquentes, quibus periculum est à vanitate, ut eam caveant, et puræ veritatis sint magistri, ne si seculis faciant, igne hoc expiri debant; nam aliquos tales fuisse Corinthi, eosque contentionis et schismatis fuisse causam vel occasionem, satis insinuat Apóstolus.

Dies enim Domini declarabit, id est, dies judicii, maximè universalis; quia haec in igne revelabitur. Illa enim Domini, jam nostra est dies, ait Anselm., Theodor., Ambros.

Quia in igne revelabitur. Totus hic Apostoli locus de die judicii, tam particularis, quam universalis, de quo igne tam purgatori, quam conflagrationis mundi intelligendus est.

Et uniuersusque opus quale sit, ignis probabit. Sensus est: Eo ipso igne, quo revelabitur vel dies Domini, vel ipse Dominus, vel opus eujusque, tanquam instrumento justitiae divine, quidquid doctrinæ superadificatum fuerit fundamento à ministris verbi Dei, severè examinabitur: sive illud sit ut aurum.

ignis purgatorii, est singulorum nunc decadentium purgatoriorum. Hic ergo se habet ad illum tanquam pars ad totum, et unus in altero debet intelligi.

Hac de re vide plura apud Cornel. à Lapide, qui existimat non improbabiliter quod unus et idem ignis saturus sit; ita ut desinente purgatorio in fine mundi, ignis illius loci fiat conflagrationis ignis.

VERS. 14. — Si cuius opus manserit... operarius ille, cuius opus, utpote solidum, vim ignis toleraverit et in illo permanserit illæsum, bonus reputabitur operarius, et à Domino supremo architecto remunerabitur, seu justam laboris sui MERCEDEM RECEPIET; perseverat in metaphorâ ædificiâ à v. 9 coepit: dominus ex auro, argento, marmore non leditur ab igne; ita doctrina pura et sana (vel opera sancta) nihil patietur in Dei judicio, siye universalis, sive particulari, ut dictum est v. 15. Sed sive doctor, sive christianus, quicumque sit, laudabitur et præmiabitur æternitatis coronâ.

VERS. 15. — Si cuius opus arserit...; ille vero, cuius opus exustum fuerit ab igne, sicut fœnum et stipula comburi solet, is et laboris sui perdet operam, et operis sui dispendium patietur; idem doctori vano (idem et omni christiano vano) contingit, quod architecto, cuius ædificium, quia ex materiâ combustibili constructum, ab igne consumeretur.

Domus ex ligno, fœno et stipula facilè comburitur et in pulverem reducitur; ita et doctrina vana, pomposa, nimis ornata, minuscule utilis et solida; ita et opera vana, ex amore rerum temporalium facta.

IPSE AUTEM SALVUS ERIT... talis, sive doctoris, sive christiani vanitas in igne, vel conflagrationis, vel purgatorii, cremabitur; id est, doctor ille vel christianus multabatur quidem et vanitatis suæ luet poenas; ipse tamen salvus erit; sed sicut homo, qui incensâ domo, elabitur et transit per ignem, combustus. Cùm ex D. Paulo salvandus sit hic operarius, consequens est ut hic locus non intelligatur de operario absolutè malo, id est, nec de doctore heretico, nec de christiano mortaliter peccante; hi enim non salvabuntur, sed in æternum torquebuntur.

His ergo versibus agit de sanctis et salvandis, sive doctoribus, sive simpliciter christianis; versus 14 quidem, de sanctis omnino puris, ut aurum; versus autem 15, de sanctis, qui aliquibus culpis venialibus repe-
argentum, lapides pretiosi; sive ut ligna, fœnum, stipula.

VERS. 14. — Si cuius opus manserit, etc. Sensus est: Si cuius opus quod superædificavit, permanserit illæsum ab igne, utpote purum, sanctum et irreprehensibile, quomodo purum aurum ab igne non leditur; pro eo opere ipse edificator mercedem recipiet a judice Christo. Itaque tali structori ignis ille, quantum ad ejusmodi opus attingat, nullum inferet cruciatum aut dolorem; quia nihil in eo inveniet purgandum.

VERS. 15. — Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Si cuius opus quod superædificavit, ab igne corruptum et combustum fuerit, quomodo ligna, fœnum, stipula comburi solent ab igne, hoc est, si malum ac reprehensibile inventum fuerit, ideoque pœna dignum; ipse edificator detrimentum hujusmodi operis patietur, nihil pro eo mercedis accepturus, sed ma-

rientur impuri, et hi punientur, sed puniti salvabuntur.

Versu 17 de doctore heretico et pernicioso, seu fidei eversore loquetur. Idem intellige de omni, qui in peccato mortali repertus fuerit, seu qui peccato templum Dei violaverit, sanctumque Spiritum ex corde suo exulaverit.

Observatio moralis.

Ad hæc omnia supra dicta attende, et sapè reflecte, ô anima christiana! Templum Dei facta es per baptismum; per fidem tunc tibi datam, inchoatum est in te hoc Dei templum; toto autem vite hujus tempore crescere et continuè perfici debet.

Dei in hoc ædificando cooperarius es, christiane: Vide ergo et attende seriò quid et quomodo superædifices; qualia opera fidei fundamento superaddas; an pura, sancta et solida, an frivola et vana. Ille Deus, qui totus lux et ignis est, in suo severo examine et judicio probabit. Ante hunc Judicem, corda et animos scrutantem, illa sola opera subsistent, et erunt solida, que in charitate, et ex charitate facta fuerint. Quidquid vel vanitate, vel quâvis cordis impuritate, seu affectu inordinato vitiatum et infectum erit, hoc omne coram Deo lignum erit putridum, fœnum aridum, palea combustibilis, et in favillam reducenda.

Hoc igitur omne comburetur; hujus igitur operam et mercedem perdes, immo ob hoc omne mulctaberis. Et quia nihil impurum intrabit in regnum cœlorum, hinc ob minimam cordis impuritatem, pœnas lues in igne purgatorio, et non nisi per ignem purgatus, salutem consequeris à Domino. Quod si autem de bonis etiam actibus tunc eris reus, quid ergo de malis? Ad hoc attende seriò; hoc severum Dei judicium fidei nunc lumine præveni; examina tu ipse, et proba opera tua: an aurum, an lignum, an argentum, an fœnum, etc. Heu! que convenientia fidei tuæ cum operibus tuis? que convenientia Christi tecum, ô Christiane! Itaque dole de præterito, et per poenitentiae dolorem redime tempus, reparare præteritum. Per charitatis ardorem sanctifica præsens, vivifica omnia opera tua, Christoque digna redde et congrua. Per assiduum orationis studium, præpara futurum, vide, vigila, ora, sieque tuum Judicem propitium habebis.

VERS. 16. — NESCITIS QUA TEMPLUM DEI ESTIS... Redit ad tideles Corinthios, à quibus deflexerat ad

gis propter illud ab igne cruciatus operans, damnum passurus est, et dispendium facturus sui operis ac laboris: quomodo mercator damnum patitur suarum mercium, dum eas in mare projectat, ut ipse evadat; ita detrimentum quisque patietur, id est, pœna mulctabitur opera sua, ita tamen ut salvus fiat per ignem.

Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem; Graec., salvabitur, salvus fiet. Vult enim Apostolus hanc similitudinem ostendere, igne puniendos esse doctores, qui fidei Christi vana et curiosa superædificant: salvus erit sicut is qui ex incensâ domo elabitur, et transit ambustus per ignem. De igit̄e purgatoriis hunc locum: recipient omnes catholici Patres et doctores Latini, et concilium Florentinum, initio: estque consensu et traditio Ecclesiæ.

VERS. 16. — Nescitis quia templum Dei estis, etc. Quasi dicat: Estis ædificium boni hominis, sed Dei, ac consequenter non profanum, sed sanctum, pœna

corum doctores. Quos ergo prius vocavit *adūficiūm Dei*, nunc vocat *templūm Dei*, ob inhabitantem Dei Spiritum in vobis, scilicet per gratiam, fidem, spem, charitatem, aliaque dona sua. Et Ecclesia, et qualibet anima sancta, est *templūm Dei*, in quā Spiritus sanctus inhabitat augustius quam in area, quae Ecclesia et animæ sanctæ erat tantum figura.

VERS. 17. — Si quis autem templūm Dei violaverit... Malos hic doctores, falsosque apostolos alloquuntur, qui suis perversis doctrinis fidem, dominū Dei fundamentum, evertabant. Illi non salvabuntur quasi per ignem, sed in igne peribunt, et per ignem crecibuntur in æternū; templi sui destructorem Deus perdet, seu damnabit in æternū.

TEMPLUM ENIM DEI SANCTUM EST... Hujus æternæ punitio assignat rationem: nec enim impunè violantur sacra Deo, ut patere potest in Athaliā et Balthasare, quos perdidit Dens; hunc, quia sacra templi vasa, Danielis 5, v. 3, illam, quia Dei templum profanavit, 2 Paral. 24, 6, 7. Si autem materialis templi profanatores perdidit Deus, quantò magis disperdet eos, qui spirituale Dei templum, quod estis vos, suis erroribus evertere conantur! Hoc idem cum Patribus Græcis intellige de iis Christianis qui sordidis moribus profanant aut violent in semetipsis templum Dei.

VERS. 18. — Nemo se seducat: si quis videtur... Assignatis diversis eventibus, qui unicuique operario, in die judicii, contingent, in quā boni et optimi præmiabuntur; boni, sed aliquo affectu inordinato

templum Dei, in quo Deus habitat per fidem, gratiam, charitatem et dona sua. Ita Anselmus et alii passim.

VERS. 17. — Si quis autem templūm Dei violaverit, disperdet illum Deus. Sensus est: Si quis per falsam doctrinam subvertit fundamentum spiritualis ædificii, atque ita destruit ipsum ædificium, seu templūm Dei; is non existimet se salvum fore per ignem, sed plane periturum. Disperdet enim illum Deus: quia nimirū æterno ignis supplicio destructorem illum sui templi puniet.

Templum enim Dei sanctum est quod estis vos. Ac si dicat: Sacilegium committit ille templi Dei violator, utpote rem sanctam, id est, Deo consecratam corruptens: ideoque dignus quem Deus ulti injuria templi sui disperdat.

VERS. 18. — Nemo se seducat, Græcè: *Ne quis seipsum decipiat.* Loquitur autem Apostolus de iis qui cùm essent imbuti sapientiā seculari, magistros fidelium sese venditabant: quorum quidam, ut dictum est, boni erant, sed imperfecti, quia super fundamentum apostolicum ædificabant ligna, fœnum stipulam; ali vero simpliciter mali, quos ut templi Dei corruptores proximè notaverat. Igitur de utrisque dicit: Nemo seipsum fallat, confidens ac sibi placens in sua sapientiā, quasi non sit passurus ea que dixi, si vel inutilia doceat vel perniciose.

Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo (sapientiā scilicet et eloquentiā seculari, rhetorica, philosophicā, mundanā, terrenā, ideoque quasi sapiens superbiat, et ex fastu alios despiciat), *stultus fiat ut si sapiens.* *Stultus fiat*, id est, doctrinæ christianæ, que stultitia est incredulis, penitus se subjiciat, et intellectum suum in obsequium fidei captivat: ita futurum ut verè et secundum Deum sapiens fiat.

VERS. 19. — Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum, quia Deus reprobavit sapientiam se-

vitati, per ignem prius purgati, salvabuntur, perversi autem damnabuntur. Rursus ad eos qui ob externam sapientiam efferebantur, sermonem habet; et sicut v. 10 dixit eis: *Unusquisque videat quomodo superædicet*, ita nunc eisdem ait: *Nemo se seducat*, humanā sapientiā deceptus; nemo de se, et de suo opere presumat, ob secularem sapientiam. Quinimō, si quis videtur hāc sapientiā prædictus (tremens ne ut palea comburatur), hanc reprobat sapientiam, *STULTUSQUE FIAT*, id est, simplicitati et humilitati evangelicæ studeat ut verè et coram Deo fiat sapiens, et quasi aurum purum reputetur in dñe illā.

VERS. 19. — SAPIENTIA ENIM HUJUS MUNDI... Dat rationem ob quam reprobanda sit à nobis sapientia secularis: nempe quia à Deo reprobata et contempta, ut dictum est 1 cap., v. 19, etc. *Sapientia enim mundana* non pluris estimatur à Deo quam *STULTITIA*, quia nihil confert ad salutem; imò sēpē obest saluti, quia à verā et divinā distrahit sapientiā, inflat, seducit.

SCRIPTUM EST ENIM... Job 5, 13. Verba sunt Eliphaz: *COMPREHENDAM*, capiam sapientes in calliditate eorum; detegam omnem eorum astutiam, et detectam evertam, stultamque monstrabo.

VERS. 20. — ET ITERUM, Psalm. 93, 11: *Novit Dominus cogitationes hominum*, qui sibi sapientes esse videntur, vanas et stultas esse, et ad salutem inutiles; verum putant quod falsum, falsum quod verum.

VERS. 21. — NEMO ITAQUE GLORIETUR IN HOMINIBUS...

cularem, et abjecit quasi fatuam: primō, quia nihil sapit salutare et divinum, nihil etiam facit ad negotium salutis. Secundo, Deus eā uti noluit in Evangelio prædicando, sed potius rudibus apostolis. Tertiō, quia sēpē contraria est fidei. Tum in speculativis, uti mysterio sanctissimæ Trinitatis, incarnationis, mortis Filii Dei, repugnant omnes seculi sapientes, quasi illa impossibilia et incredibilia sint.

Scriptum est enim. Quod dixit sapientiam mundi hujus esse stultitiam apud Deum, duobus testimonis confirmat, quorum prius sumptum est ex libro Job, cap. 5. *Comprehendam sapientes in astutiā eorum.* Sunt haec verba non Job, sed Eliphaz, qui falso disputat contra Job, volens probare Job peccasse, et per peccata calamitates suas esse promeritum: unde redarguitur à Deo, Job 42, ac proinde verba haec Eliphaz non habent auctoritatem scripturæ, sed viri sapientis. Probat enim Paulus hanc Eliphaz sententiam, quia in se vera est, et sapienter à sapiente illo dicta. Sensus Apostoli: Deus deprehendit, detegit, eludit omnem astutiam ac versutiam sapientum hujus seculi. Sapientiam eorum stultitia convincit: dum scilicet ostendit ejusmodi sapientiam non posse præstare id quod promittit, hoc est, nihil prodesse ad benē beatè vivendum.

VERS. 20. — ET ITERUM (scriptum est Psal. 93): *Dominus novit cogitationes sapientium*, etc. Sensus est: Dominus novit cogitationes et consilia hominum qui sibi sapientes esse videntur, vana esse et inutilia ad finem quem spectant, id est, ad vitam beatam. Omnes enim sapientes beatitudinem promittunt. Omnibus hisce sententiis et rationibus Apostolus docet Corinthios, vanam et inanem esse sapientiam et eloquentiam secularē, in quā ipsi gloriabantur, et ob quam Apollo preponerant Paulo. Veram autem sapientiam esse fidem et doctrinam christianam, quam ipse eis, simplici licet sermone, ardenti tamen, et efficaci spiritu prædicaverat.

VERS. 21. — Nemo itaque glorietur, etc. Eloquenti-

Omnis hic Corinthios alloquitur, ex supra dictis concludens nemini gloriandum esse in hominibus, qui cumque sint illi, et quantumlibet sapientia sint praediti; quasi diceret: Cum ita sit quod ministri nihil sint, v. 7, et quod sapientia sit stultitia apud Deum, v. 19.

NEMO ERGO GLORIETUR IN HOMINIBUS propter eorum humanam sapientiam; nemo ob illos contendat, et eis nemo sese addicat.

VERS. 22. — OMNIA ENIM VESTRA SUNT... Dat rationem cur in hominibus, quamvis sapientibus, non sit nobis gloriandum; sed in Deo solo, qui nobis per Christum et ob Christum dedit et ministros salutis, et omnia ad fidem necessaria. Quasi diceret: Per Dei misericordiam et liberalitatem, omnia vestra sunt, sive PAULUS, sive APOLLO, sive PETRUS, sive quicumque alias Dei minister; Dei jussu et voluntate saluti vestrae famulamur omnes.

SIVE MUNDUS, omnesque in eo contentae creaturae, que etiam suo modo saluti vestrae procurandae Dei jussu subserviunt.

SIVE VITA, que vobis à Deo data est, ut in ea beatitudinis aeternae merita colligatis.

SIVE MORS, quam quidem non fecit Deus, sed quam justè ordinavit, ut peccati supplicium; sed et miseri-

bus vel sapientibus, puta Apollo, Paulo, etc.

VERS. 22. — Omnia enim vestra sunt, hoc est, omnia propter vos sunt, et ad vestram ordinantur utilitatem: propter vos autem, intellige electos. Horum enim gratia sunt omnia.

Sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas. Sive Paulus, inquit, qui plantavit: sive Apollo, qui rigavit: sive Cephas, id est, Petrus, quamvis apostolorum princeps, et, ut ait Thomas, universalis pastor oviuum Christi. Nam hi non aliud sunt quam ministri, per quos credidisti.

Sive mundus, id est, universa corporea creatura, que sine dubio propter electos est. Sive vita, sive mors. Vestra est vita, ut in ea merita colligatis: vestra mors, quia per mortem transitis ad vitam aeternam.

Sive praesentia, sive futura. Vestra sunt praesentia, tam adversa quam prospera, quia illis utimini in bonum. Vestra sunt futura bona, quia illis fruemini: unde jam vestra sunt in spe, re ipsa erunt in celo. Ita S. Thomas et Anselmus. Vestra quoque sunt

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad proximam redigenda.

Ex verso 2 diseat omnis doctor, concionator, animarum director, doctrinarii, conciones, directionem animarum sibi subditarum capacitat proportionare. Vide in Commentario. Ex v. 5 diseat omnis christianus quid debeat in suo doctore, concionatore, directore considerare, audire, revereri. Vide in Commentario. Ex v. 7, 9 discamus omnes quid in Ecclesiā simus.

1º Plante in agro Dei, quas Deus, ut agricola, per suos ministros plantavit et rigat; at quibus ipse solus, per suam gratiam interiorem, dat vitam et incrementum. Hinc Dei ministros ita reveremur, ut à Deo solo pendeamus, in ipso confidamus, humiles vitam et incrementum expectemus ab eo. Vide v. 6 et 7.

2º Aedificium, domus, palatium, templum, in Christo, angulari lapide, fundatum: in Baptismo incepimus

S. S. XXIV.

corditer at poenitentibus esset meritum, illisque transitus, et quasi porta ad aeternam vitam; et prospera et adversa, et vita et mors vestrae saluti cooperantur Dei providentiā.

SIVE PRESENTIA, id est, omnia bona, tum naturæ, tum gratiae, que vobis in praesenti vita dantur ad eternitatem promerendam.

SIVE FUTURA gloriae bona, que vobis per Christum, et ob Christum promittuntur in celis:

OMNIA ENIM VESTRA SUNT, tum naturæ, tum gratiae, tum gloriae bona; omnia propter electos.

VERS. 25. — Vos autem Christi, supple, estis, qui pretio magno, sui scilicet sanguinis, vos redemit; cujusque membra, peculium et possessio estis.

CHRISTUS AUTEM DEI, quia secundum divinitatem est Dei Filius; secundum humanitatem, Dei servus et possessio. Ergo in Christo et in Deo vobis gloriandum: in Christo quidem, cuius estis, in quo et ob quem omnia vestra sunt; in Deo autem, qui et Christum et omnia in Christo donavit vobis. *Quomodo non omnia nobis in illo donavit?* Gloriamini igitur in Christo, omnis gratiae fonte; gloriamini in Deo, omnium bonorum fonte et principio. *Lætamini in Domino, et exultate justi, et gloriamini, omnes recti corde.*

mala, infernus, et damnati, ut illis dominemini.

Omnia enim vestra sunt, ut iam per partes ostendi.

VERS. 25. — Vos autem Christi: ut membra mystica Christi capituli et Domini estis, ac consequenter Christi possessio estis, sanguine ejus empti. Ita Anselmus et S. Thomas. Q. d.: Ergo vobis, o Coriathii, non in hominibus Paulo, vel Apollo, sed in Christo gloriandum est.

Christus autem Dei. Christus quæ homo, Dei est, quasi Domini et capituli sui creatura et possessio, ait S. Thomas, et Cajetanus.

Ex dictis patet, fideles sanctos, et maximè electos, esse finem, propter quem Deus omnia creavit: horum vero omnium finis est Christus ut homo. Hac enim gloria per se tali homini debebatur, scilicet, ut omnium creaturarum et hominum esset finis, ut omnia illi servirent, ut omnia ad ejus gloriam ordinarentur. Christus autem est propter Deum, et Dei gloriam. Quasi dicat Apostolus: Ergo non in Paulo, vel Apollo, sed in solo Deo, ad quem omnia alia reducuntur, est gloriandum.

est hoc aedificium; per totam autem vitam debet crescere et perfici, v. 10. Perficitur à sacerdotibus per doctrinam; perficitur et ab unoquoque nostrum per opera bona. Videant sacerdotes quid doceant et superaedificant; at nos ipsi videamus quid super Christum, in Baptismo datum, superaedificantem, an aurum, argentum, lapides pretiosos. Vide v. 10, 11, 12.

Praxis.

Ut hoc melius dignoscas, sistere frequenter coram Deo judice, qui totus lux et ignis est, et ante ipsum examina opera tua, an in charitate et ex charitate sunt facta; an alienus inordinati affectus impuritate vitiata. Haec in favillam redigentur, illa sola coram Deo subsistent. Vide v. 15. Hinc tremere, dole, poenitentiam age, ora, attentus vive.

(Quatorze.)

CAPUT IV.

1. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.

2. Hic jam queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inventatur.

3. Mili autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque meipsum judico.

4. Nihil enim mibi conscient sum; sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est.

5. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illeminabit abscondita telesbrarum, et manifestabit consilia cordium; et tunc laus erit unicuique à Deo.

6. Haec autem, fratres, transfiguravi in me et Apollon, propter vos; ut in nobis diseatis, ne supra quām scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio.

7. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

8. Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis; et utinam regnetis, ut et nos vobis-
cum regnemus!

9. Puto enim quid Deus nos apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos: quia spectacu-
lum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus.

10. Nos stulti propter Christum, vos autem paudentes in Christo; nos infirmi, vos autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles.

11. Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cedimur, et instabiles sumus.

12. Et laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus:

13. Blasphematur, et obsecramus: tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.

14. Non ut confundam vos haec scribo, sed ut filios meos charissimos moneo.

15. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.

16. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

17. Ideò misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino, qui vos com-
monefaciet vias meas, que sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesiâ doceo.

18. Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam.

19. Veniam autem ad vos citò, si Dominus voluerit; et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.

20. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.

21. Quid vultis? in virgâ veniam ad vos, an in charitate, et spiritu mansuetudinis?

CHAPITRE IV.

1. Que les hommes nous regardent comme les mi-
nistres de Jésus-Christ et les dispensateurs des mys-
teres de Dieu.

2. Or, ce qui est à désirer dans les dispensateurs, est qu'ils soient trouvés fidèles;

3. Pour moi, je me mets fort peu en peine d'être jugé par vous, ou par quelque homme que ce soit; je l'ose pas me juger moi-même.

4. Car encore que ma conscience ne me reproche rien, je ne suis pas justifié pour cela. Mais c'est le Seigneur qui est mon juge.

5. C'est pourquoi ne jugez point avant le temps, jusqu'à ce que le Seigneur vienne, qui exposera à la lumière ce qui est caché dans les ténèbres, et qui fera voir les plus secrètes pensées des coeurs: et alors chacun recevra de Dieu la louange qui lui est due.

6. Au reste, mes frères, j'ai proposé ces choses en ma personne et en celle d'Apollon, à cause de vous; afin que vous appreniez, par notre exemple à n'avoir pas de vous d'autres sentiments que ceux que je viens de marquer, prenant garde à ne pas vous enfler d'orgueil les uns contre les autres pour autrui.

7. Car qui est-ce qui met de la différence entre vous? Qu'avez-vous que vous n'avez reçu? Mais si vous l'avez reçu, pourquoi vous en glorifiez-vous, comme si vous ne l'aviez point reçu?

8. Vous êtes déjà rassasiés; vous êtes déjà riches; vous régnez sans nous, et plutôt à Dieu que vous ré-
gnassiez, ainsi que nous régnassions aussi avec vous;

9. Car il semble que Dieu nous traite, nous autres apôtres, comme les derniers des hommes, comme ceux qui sont condamnés à la mort, nous faisant servir de spectacle au monde, aux anges et aux hom-
mes.

10. Nous sommes fous pour l'amour de Jésus-
Christ; mais vous autres vous êtes sages en Jésus-
Christ: nous sommes faibles et vous êtes forts; vous êtes honorés, et nous sommes méprisés.

11. Jusqu'à cette heure nous endurons la faim et la soif, la nudité et les mauvais traitements; nous n'a-
vons point de demeure stable;

12. Nous travaillons avec beaucoup de peine de nos propres mains: on nous maudit, et nous bénissons; on nous persécute, et nous le souffrons;

13. On nous dit des injures, et nous répondons par des prières: nous sommes jusqu'à présent regardés comme les ordures du monde, comme les balayures qui sont rejetées de tous.

14. Je ne vous écris pas ceci pour vous donner de la confusion; mais je vous avertis de votre devoir, comme mes très-chers enfants.

15. Car quand vous auriez dix mille maîtres en Jésus-Christ, vous n'avez pas néanmoins plusieurs pères, puisque c'est moi qui vous ai engendrés en Jésus-Christ, par l'Evangile.

16. Soyez donc mes imitateurs, je vous en conjure, comme je le suis moi-même de Jésus-Christ.

17. C'est pour cette raison que je vous ai envoyé Timothée, qui est mon fils très-cher et fidèle en no-
tre Seigneur, afin qu'il vous fasse ressouvenir de la manière dont je vis moi-même en Jésus-Christ, et dont j'enseigne partout dans toutes les Églises.

18. Il y en a parmi vous qui s'enflent de présomption, comme si je ne devais plus aller vous voir,

19. J'irai vous voir néanmoins dans peu de temps, si'il plaît au Seigneur; et alors je reconnaîtrai, non quelles sont les paroles de ceux qui sont enflés de vanité, mais quelle est leur vertu.

20. Car le royaume de Dieu ne consiste pas dans les paroles, mais dans la vertu.

21. Que voulez-vous que je fasse? Aimez-vous mieux que j'aille vous voir la verge à la main, ou avec charité et dans un esprit de douceur?

ANALYSIS.

Pergit Apostolus in evelendo radicis Corinthiorum schismate; et quia tum ex doctorum, tum ex discipulorum culpâ fuerat exortum;

Hinc in hac conclusione, in quâ rem tandem conficit, modò hos, modò illos, modò utrosque simul alloquitur, arguit et docet.

In v. 1 magistros docet et discipulos: magistros, quid sint, ministri scilicet, non domini; specialius tamen docet discipulos quomodo debeant suos honorare doctores, scilicet ut Christi ministros.

In v. 2 magistros monet officii sui, Domino suo sint fideles.

In v. 3 et 4 eosdem exemplo suo docet hominum iudicia spernere, non laudem ab eis querere.

In v. 5 discipulos docet de suis magistris non judicare, sed eorum iudicium Domino relinquere.

In v. 6 utrosque alloquitur, et monet quod et cur eos,

sub suo et Apollo nomine, docuerit; at quia multò magis peccavere doctores quam discipuli, hinc, relictis ad tempus discipulis,

¶ 7. Doctores vanos, et de Dei donis inaniter gloribus redarguit. Eosdem præsumptores postquam, v. 8, gravi suggillavit ironia, suo et aliorum apostolorum exemplo, vitam apostolicam à quâ longè distabant, serio docet, v. 9, 10, 11, 12, 13.

¶ 14. Redit ad discipulos, et pudefactos ob suam in talibus magistris gloriationem; solatur, dicens quod non exprobrans, sed diligens haec dixerit.

¶ 15. Suum in eos paternum testatur affectum, eosque ad suâ imitationem hortatur, v. 16 et 17; v. 18. Suum promittit ad eos adventum.

In sequentibus minatur se gloriosos et inflatos doctores puniturum, seque eorum non verba, sed opera examinaturum.

PARAPHRASIS.

1. Unusquisque nos apostolos et Evangelii predicatores existimet, quales reverâ sumus, nimirum Christi ministros et dispensatores mysteriorum Dei.

2. Caeterum id præcipue requiritur in dispensatoribus, ut quis inveniatur fidelis.

3. Quod ad me, parùm mēa resert quid vos aut quisvis aliis hominum de me dijudicetis; quid enim aliorum judicia curem, ne quidem ego memetipsum judio.

4. Nullius equidem rei mihi conscius sum, sed non idèo apud Deum justificatus sum; qui verò de me certò judicat, Dominus est.

5. Nolite igitur, ô Corinthii, de vestris magistris judicare; sed expectate diem illum quo veniat Christus Dominus, omnium iudex; occultas ipse tunc hominum actiones proferet in lucem, et omnibus manifestas faciet latentes in corde voluntates, sive tunc patet quid laudis quisque mereatur apud Deum.

6. Hæc quæ hactenùs dixi vobis, fratres, proposui in mēa et in Apollo personâ; nec ullum doctorum vestrorum nominavi, ne quemquam offendarem; et hoc propter vos, ut in nostro duorum exemplo discatis, sicut scripsi, doctores vestros Christi omnes ministros esse, sive nullus vestrū amplius infletur adversus alium pro suo magistro.

7. Quis enim te, ô doctor, discernit ab aliis? quid habes quod à Deo non acceperis? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

8. Jamdudum saturati estis et ditati; independenter à nobis regnatis; et utinam regnum adepti sitis, ut et nos vobiscum regnemus!

9. Tantum abest enim ut nos regnemus, quin imò arbitror quod Deus nos apostolos in insimo loco constituerit, tanquam homines ad mortem damnatos; quippe qui (quasi in theatro collocati) spectamur unidique à mundo, id est, ab angelis et hominibus.

10. Nos propter Evangelium Christi irridemur ut stulti; vos verò in Ecclesiâ, sapientum nomine gloriamini; nos sumus imbecilles, vos autem potentes; vos clari, nos obscuri.

11. A prædicationis initio ad hanc usque horam omnia patimur incommoda vita, et esuriem, et sitim, et nuditatem, et opprobria, nec certam habemus sedem, undique à malevolis profligati.

(Supple hæc dicta v. 9: Vos autem saturati estis, ditati, regnum adepti.)

12. Manuum nostrarum labore victum nobis comparamus; maledicimur, nos autem benè precamur; persecutionem patimur, et patienti sustinemus animo.

13. Conviciis afficimur, et nos Deum pro ipsis obsecramus; usque nunc facti sumus quasi sordes hujus mundi, omnium rejectamenta (adèo abjecti sumus, quasi hominum vilissimi et abjectissimi).

14. Hæc scribo (apostolicam vitam cum doctorum vestrorum vita conferens), non ut vos pudefaciam; sed ut vos, tanquam charissimos filios meos, moneam, sive emendemini.

15. Si enim deceat millia paedagogorum habeatis; sed non multos patres habetis: siquidem ego solus vos per Evangelium in Christo Jesu genui.

16. Hinc rogo vos, ut me (vestrum in Christo patrem) imitemini, sicut et ego Christum imitor.

17. Hac de causâ misi ad vos Timotheum, qui est filius meus dilectus et fidelis in Domino; ipse vobis in memoriam reducit quomodo vivam juxta præcepta Iesu Christi, et quomodo vivendum esse doceam ubique in omnibus Ecclesiis.

18. Ideò quidam ex vobis ita superbè se gesserunt, quia crediderunt quod non sim venturus ad vos.

19. Sed si Domino placuerit, citò veniam ad vos, et explorabo, non sermonem eorum qui superbiunt, sed opera. (Non quam disertè loquantur, sed quam potenter operentur.)

20. Etenim regnum Dei in facundiâ non consistit; sed in virtute operibus exhibita.

21. Quid è duabus eligitis? an ut veniam ad vos cum virgâ severe correptionis; an in spiritu charitatis et mansuetudinis?

COMMENTARIA.

VERS. 4.— **SIC NOS EXISTIMET HOMO UT MINISTROS CHRISTI...** Haec pars connectenda cum praecedenti c. 5, v. 21. Pergit enim Apostolus in conclusione ibi coptā: *nemo itaque glorietur in hominibus...*, sed quicumque nos honorare voluerit, honoret ut ministros Christi. In priori parte vetuit honorem indebitum, ne quis glorietur in hominibus: hic verò docet modum, quo doctores salutis sint honorandi, scilicet ut ministri Salvatoris.

SIC NOS EXISTIMET HOMO, id est, quilibet. Hebraismus est, *ut ministros et legatos à Christo missos, et dispensatores; Graec., øconomos.*

MISTERIORUM. Syr., *arcanorum Dei*, id est, mysticæ et divinæ doctrinæ, simul et Sacramentorum et omnium ecclesiæ bonorum, à Deo per Christum Ecclesia concessorum: agitur enim in hâc Epistolâ et de doctoribus et de baptistis. Ecclesia est familia Dei; apostoli, episcopi, etc., sunt ejusdem familie øconomii, dispensatores, thesaurorum arcarii. His verbis edocentur simul doctores et discipuli; quasi diceret: *Doctores, prælati, memento vos tantum ministros esse, non dominos: ne ergo quæ Domini sunt, arrogate vobis; ne sinatis à vobis discipulos cognominari, et in vobis et de vobis gloriari. Servi, ministri, øconomii estis, et de vestrà øconomia rationem reddituri: ergo vos ipsi humiliamini sub potenti manu Dei, et timete. Fideles, christiani, scitote vestros doctores et prælatos esse ministros tantum; ne ergo nimium extollatis eos: at scitote Christi Salvatoris ministros esse; ne ergo contemnatis unquam, quin imò illos honorate et reveremini; quia ministri Salvatoris; et quia cœlestium bonorum dispensatores, à quibus pendet salus, et spiritualis abundantia vestra.*

VERS. 2.— **HIC JAM QUERITUR INTER DISPENSATORES...**, Graec.: *Ω δέ διατάξις, επειδή, διεπειδή, id præcipue in dispensatoribus requiritur, ut quis inveniatur fidelis.* Syr.: *Hic jam requiritur*, etc. Laus præcipua dispensatoris est fidelitas. Haec fidelitas Corinthiorum doctoribus deerat: ipsi enim non Domini gloriam, sed suam apud homines quererebant; et de Dei bonis, quasi de suis gloriabantur. Illos ergo monet officii sui, sed modestè et indirectè, et eorum tacito semper nomine, ut in totâ hâc Epistolâ, de quo reddetur ratio, v. 6. Hic interim nota, quod, quia schisma hoc Corinthiæ, partim ex doctorum, partim ex discipulorum

VERS. 4.— *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, etc., mysticæ, arcane et divinæ doctrine, quale Sacramentorum Christi.*

VERS. 2.— *Ut fidelis quis inveniatur.* Numirum utiliter agens Domini sui negotium: rem Domini tra- etans, non ut suam, sed sue fidei commissam: nec suam, sed Domini sui gloriam ex suâ administratione querens.

VERS. 5.— *Mihi autem pro minimo est ut à vobis iudicetur, aut ab humano die,* id est, ab humano iudicio, quonmodò dies Domini pro iudicio Dei frequenter accipitur, *aut sit sensus: Atque omniò non morar hominum de me iudicia.* Nam qui iudicat me, Dominus est. Scimus planis similis apud Jeremiam, cap. 17, sic loquentem Deo: *Laus mea tu es, et diem hominis non desideravi*, id est, in iudicio tuo inveniar lauda-

culpâ erat exortum: doctores enim inanis gloriae cupidi, et discipulos ad se attrahere volentes, studebant eis eloquentiâ, et seculari sapientiâ placere: discipuli verò nimirum hujus eloquentiae, et secularis sapientiae opinione ducti, de magistrorum merito ex eloquentiâ dijudicabant; unum alteri præferabant; huic sese addicebant, et de eo gloriantur. Hinc Apostolus in hac conclusione, ubi totam hanc de schismate rem co- ficit, modò magistros, modò discipulos, modò utrosque simul a loquitur, arguit, et docet. In primo versu, discipulos et magistros quasi promiscue docuit, specialius tamen discipulos; in loc. secundo versu, magi- stros principaliter officii sui monet; studebat Domino fideles esse, Dei gloriam querere, non suam; animarum salutem querere, non sua luera; Christianos sibi subditos ad Deum adducere, non sibi addicere; Dei thesauros, quibus, quonmodò, et quantum opus est, distribuere; non prodigere, et temerè indignis erogare.

VERS. 5.— **MIHI AUTEM PRO MINIMO EST...** Graec.: *La minimum est.* Syr., *mihi verò minima res est à vobis iudicari.* Corinthii de suis doctoribus dijudicabant; viros sanctos et pios, propter simplicitatem irridebant; malos et vitiis plenos, propter eloquentiam magni existimabant, ait D. Chrysostomus. Hæc judicia in discipulis coeret Apostolus, et exemplo suo docet à doctoribus sperni debere: *Mihi minima res est, parvum mea refert quid vos de me dijudicetis, qualis aut quantum à vobis judicer.*

AUT AB HUMANO DIE. Syr., *aut à quovis homine.* Alludit Apostolus ad Jerem. 17, v. 16: *Laus mea tu es, et diem hominis non desideravi;* id est, laudem et approbationem humanam: quia dies pro prosperitate, nox pro adversitate sumitur. Hinc, inquit Gagnæus, dies humanus dicitur, approbatio, favor et commendatio hominum. Dies hominis, iudicium est hominis, Ambrosius; sive quia dies Domini in Scripturis frequenter est iudicium Dei; sive quia reis dicitur dies, cum citantur ut se iudicio sistant; sive quia iudicium lumen est sicut et dies.

SED NEQUE MEIPSUM JUDICO... Quasi diceret: Quid aliorum iudicia eurem, ne quidem ego memet ipsum certò possum iudicare, quia sapè nescio quo fine, quo motivo, quâ conscientiâ agam.

VERS. 4.— **Nihil enim mihi conscius sum...** Quan- bilis: hominum iudicia quibus me laudent, non ambo. Felix qui dicere potuit: *Diem hominis non desideravi*, ita ut hujus rei testem habeat Deum! Hæc summa perfectio est, quâ omnia ut stercora reputamus, ut Christum lucrifaciamus. Anselmus hic: *Justi, inquit, non humana iudicia, sed aeterni iudicis examen aspicunt, atque ideo derogantiam verba cum Pando de spiciunt.* Hoc est ergo quod quidam sanctorum dixit: *Si vis esse beatus, discere contemnere et contemni.*

Sed neque meipsum iudico, Graec., dijudico, q. d.: Non possum certò dijudicare mea opera, intentionem, conscientiam.

VERS. 4.— *Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*, q. d.: Non iudico me. Nam licet nullus infidelitatis in munere apostolico mihi conscius sim, non ideo tamen reverè justus sum,

quām enim non mihi veniat in mentem, me in meo ministerio infidelem fuisse; non ideo tamen apud Deum ab omni culpā sum liber. *Delicta quis intelligit?* Psalm. 18. *In angelis reperit pravitatem*, Job. 4, 18. Quot ergo naevos Deus in me videt, quos ego non video? Majorem offensarum partem ne intelligimus quidem, ait D. Basilius in Constitut. monach., c. 1.

QUI AUTEM JUDICAT ME... Qui verò de me, et omnibus aliis certum et exactum potest ferre judicium, DOMINUS EST; ipse enim actus, non tantum externos videt, sed et omnes affectus internos: illi ergo relinquendum est omne judicium.

VERS. 5.—ITAQUE NOLITE ANTE TEMPUS, scilicet *judicare*, id est, de magistris vestris:

QUODUSQUE VENIAT DOMINUS; id est, sed expectate diem illum, quo veniat Christus Dominus, omnium Judex.

QUIS ET ILLUMINABIT ABSCONDITA TENEBRARUM, id est, tenebris; occultas scilicet hominum actiones, seu bonas, seu malas, proferet in lucem.

ET MANIFESTABIT CONSILIA CORDIUM, id est, latentes in corde voluntates; seu tunc manifestum faciet omnibus, quo consilio, quo fine, et quā intentione quisque sua fecerit opera.

TUNC LAUS ERIT UNICUIQUE, justo scilicet; seu tunc parebit omnibus, quid laudis quisque mereatur à Deo, seu quis sit laude dignus, aut alio dignior. Quot in tenebris nunc latent actiones, sive bonae, sive male? Quot in cordibus latent voluntates et consilia? Dies Domini, dies lucis, has omnes dissipabit tenebras; perspicua reddet omnium corda, conscientiasque aperitas manifestabit omnibus. Tunc laus erit vera, quia à DEO; solida, quia aeterna. Interim vanam, et citò diffluentem hominum laudem sperne; conscientiae dicatamen sequere; Dei voluntatem in omnibus adimple.

VERS. 6.—HÆC AUTEM, FRATRES, TRANSFIGURAVI... Mirà prudentiā, et charitate D. Paulus sub suo et Apollo nomine, Corinthiorum doctores correxit et instruxit; quos ne nominavit quidem. Non nominavit, ait D. Thomas, ne videretur ex odio vel invidiā contra eos loqui. Potest et dici quid non nominavit, ut eos sub suo et Apollo nomine modestius corrigeret, et eorum discipulos non offendere; siveque majorem dissensionum occasionem non praebet. Vide etiam,

non coram hominibus; horum enim judicium non curo, ut dixi, sed coram Deo: ipse enim fortè in me peccata videt, que ego non video.

Qui autem judicat me, Dominus est: Christi, inquit, jud cito, qui Dominus est omnium nostrum, reservandus sum; non à vobis conservis judicandus: ille judicium certissimum est, vestrum incertum et fallax.

VERS. 5.—ITAQUE NOLITE ANTE TEMPUS JUDICARE, quia quādū non habetur certa rei judicandæ notitia, nondū est tempus judicandi.

Quoadusque veniat Dominus: qui et illuminabit abscondita tenebrarum, id est, tenebrosas, obscuras, et occultas hominum cogitationes et actiones. Ergo vult soli Deo arcana hominis, maximè intentiones, secretas inclinationes, et fundum cordis, qui homini est profunda abyssus, ac consequenter justificari, certo patere; ita ut nemo alterum, imò nec seipsum judicare debat, sive ex fide, sive ex operibus, sive ex

v. 18. At nunc tandem veritatis doctor cunctet utrīque aperiendum esse, quo id animo præstiterit, scilicet propter maiorem eorum utilitatem, et modestiorem instructionem. Haec que haec tenus dixi, fratres, de magistris, in quibus gloriamini, et ob quos contenditis.

TRANSFIGURAVI IN MEMETIPSUM ET APOLLO. Syr., posui super personam meam et Apollo; seu proposui in meā et Apollo personā

TRANSFIGURAVI, πατερικάτιστα. Ματέριαλιστα propriè significat habitum mutare; per metaphoram transferunt ad orationem, et significat locutionem figuratam, quæ sic unum dicit, ut aliud innuat. Vult ergo dicere Paulus, quid, ubi in superioribus retulit quid unusquisque Corinthiorum dicebat, scilicet, ego sum Pauli, ego Apollo; quid igitur est Paulus? quid Apollo? sub suo et Apollo nomine alios etiam intellexerit magistros, ob quos inter se contendebant Corinthii. Equidem ob Paulum et Apollo quidam contendebant: sed et propter alios multos dissidebant plurimi. Ostendit, ait divus Chrysostomus, personas alias, quæ erant absconsæ in Pauli et Apollo appellatione.

PROPTER VOS; quasi diceret, hoc feci, seu memetipsum et Apollo nominavi, non verò doctores vestros, propter vestram utiliorem instructionem.

PROPTER VOS. In Græco refertur ad magistros et ad discipulos simul; seu omnes fideles Corinthios comprehendit, ut ex sequentibus patet.

UT IN NOBIS DISCATIS... Græc.: Ut in nobis discatis, non supra quām scriptum est sapere. Syr., ut per nos discatis non amplius de vobis sentire quām scriptum est. Similiter Arab., D. Chrysostomus, Theodoreetus, Theophylactus. Et haec pars pertinet ad magistros, estque sensus: Ideò memetipsum et Apollo nominavi, non vos, ô magistri, ut in nostrā personā discatis modestè de vobis sentire; nec alium de vobis sensum et affectionem habere, quām quem de nobis supra scripsi; scilicet vos esse sicut et nos, Christi ministros, utilitati fideliūm subservientes, c. 3, v. 5, v. 22; et c. 4, vers. 1.

UNUS ADVERSUS ALTERUM... Græc.: Ut ne unus super unum inflemini adversus alterum. Syr., et ne quis supra proximum suum efficeretur propter aliquem. D. Chrys.: Ne unus pro uno infletur adversus alterum;

gratiā Christi, nisi solus Deus. Putamus enim sèpè nos bene agere, cùm male agimus; nos ex gratia et Dei amore facere, quod amore nostre glorie vel eucliditatis facimus. Ita Chrysostomus, et Ambrosius, hinc.

Et manifestabit consilia cordium, id est, manifestum omnibus faciet, quo consilio, quo fine et intentione, quisque fecerit opera sua, etiam in speciem bona. Vel consilia cordium generaliter intelligit latentes cogitationes animi.

Et tunc laus erit unicuique à Deo. Unicuique bono, et laudem mereenti tunc erit laus apud Deum, atque ab ipso Deo dicente: Euge, serre bone et fidelis, Matth. 25, que sunt utique verba laudantis. Tunc apparebit quis magistrorum fuerit honore dignus, aut alius dignior, de quo nunc contenditis. Nam illud erit tempus distribuendi à Deo honoris unicuique.

VERS. 6.—QUAM SCRIPTUM EST; quam scripsi, cap. 1.

et hoc, ait idem D. Chrysostomus, increpat discipulos, estque sensus: Et ut vos, ô discipuli, discatis, non amplius unus, discipulus scilicet, adversus alterum discipulum inflari, superbire, et insolenter gloriari pro alio, scilicet magistro, quasi sapientiore et eloquentiore; quandoquidem ex supra scriptis videtis, quod nec nos apostoli patimur nostros discipulos pro nobis adversus alios efferrri, nec in nobis gloriari. Juxta Vulgatam nostram, haec verba *propter vos*, videntur ad discipulos potius pertinere; sic tamen ut in eis et per eos corrigat et instruat doctores.

Propter vos, seu propter vestram instructionem, scilicet, ut, ubi dixi, cap. 5, v. 4: *Quid igitur est Apollo, quid Paulus? ministri...* et v. 22: *Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo...* in nostro duorum exemplo discatis doctores vestros Christi ministros esse, vestre saluti sub ipso servientes; ideoque nullus suum extollens magistrum, infletur adversus alium: etenim ut seripi, cap. 5, v. 8: *Omnes unum sunt, aequè sunt ministri Christi; nullusque hujus vel illius hominis sese discipulum esse glorietur, sed quod Christi sitis discipuli. Nemo itaque glorietur in hominibus, sed sic nos existimet homo...*

VERS. 7. — *Quis enim te discernit?* Evidem, ut dixit v. 2, magistri simul et discipuli simul schismatis causa fuerunt; doctores tamen multò magis rei, quam discipuli: qui enim in Deum humiles, et grati, ob dona ab eo sibi coiliata debebant esse; vani et inflati de acceptis à Deo, quasi suis, gloriabantur. Qui humilitatis exemplar aliis hominibus esse debuerant, discipulorum applausus querentes, eos vanitatem suo docuerant exemplo; et doctor unus alium superhē spernens, idem faciendo auctor fuerat plebi; sieque major et præcipua schismatis et contentionis causa. Hinc Apostolus hos doctores vanos, et de Dei donis inaniter gloriabundos, alloquens, tacito tamen nomine, ob rationem, v. 6 et 18 datam, ait:

Quis te, ô doctor, discernit? quasi ceteris excellentiorem? quis te fecit aliis præstantiorem, et velut ab illis discretum? Loquitur de discretione donorum naturalium, sapientiæ, eloquentiæ, etc., sed par ratio

VERS. 7. — *Quis enim te discernit?* q. d.: Cuius suffragio tibi haec discretio et præcellentia tribuitur? *Quis te discernit?* id est, segregat aut eximit à ceterorum grege, tanquam iis præstantiorem, ô Corinthie catechumene. Quasi dicat: Nullus, nisi tu qui inflaris. Lieèt enim à sanctiore, eloquentiore, et detiore esess baptismatus aut edocitus, non ideo tamen es sanctior aut doctor.

Quid autem habes quod non accepisti? Ne forti superbus doctor interrogatus: *Quis te discernit?* ex adverso respondeat: Ego me discerno studio, labore, et industria ab aliis, quibus præsto: secundâ hæc interrogatione pressius cum urget Apostolus dicens: *Quid autem habes quod non accepisti?* scilicet ab alio, usc alii quām à Deo. Est autem vera Pauli sententia tam de bonis naturalibus, quam de iis que nature terminos excedunt. Ex hæc sententia docent Patres, hominem nihil boni à seipso habere: sed quidquid habet boni, ut virtutes, bona opera, studium, conatum, cooperationem, consensum, motum ac nutum voluntatis, id totum in Deum auctorem et largitorem esse referendum: adeò ut affirmare non dubitet, hominem de suo non habere nisi mendacium

de discretione gratiæ, seu per gratiam. *Quod si dicas, labor et industria mea; insto:*

Quid autem habes, quod non accepisti? à Deo scilicet? Si autem accepisti et ingenium et industriam, *quid gloriaris...* honor est penes dantem, non penes accipientem: *Quid ergo gloriaris?* Deo, qui omnia tibi dedit quæcumque habes, gratias age, honorem redde. Deus hæc tibi charismata dedit ad suam gloriam, non ad tuam; in suos usus, non ad tuos, aut ad tua lura: quid ergo tu tibi ea arrogas et facis propria, fur gloriæ et honorum Dei? Hæc doctoribus vanis dicens, corrigit et discipulos eximia doctorum talenta vanè mirantes, in magistris suis gloriantes, homini-que non Deo, gloriam de suis donis reddentes. Omnes ergo docet Deum omnium bonorum auctorem et largitorem laudare; in Deo gloriari, qui omne bonum est; non in hominibus, qui ex se nihil sunt, nihil ha-bent, nihil possunt. Hanc generalem apostoli sententiam, D. Aug. et conc. Arausie. II, can. 6, accipiunt in particulari de discretione per gratiam et electionem divinam: negantque contra Pelagianos et Semipelagianos, posse quemquam à massâ perditionis et peccatorum se discernere; et salutis sue initium ordiri per se, seu solis naturæ viribus: sed statuunt ad hoc necessariò requiri gratiam Dei excitantem, coope-rantem, quâ liberum adjuvet arbitrium.

VERS. 8. — *Jam saturati estis...* Eosdem doctores altè de se sentientes et vanè præsumentes, gravi et longâ suggillat ironiâ; eorum tumorem pungit, ut sa-net; ulars aperit, ut curet. Jam dudum, jam, tam citò; ut ostendat ex tempore hoc impossibile esse, ait D. Chrys. Jam ergo ad satietatem usque repleti estis omnibus bonis et in omni munere divino opulenti. Quasi diceret: Nihil vobis exoptandum deest. Ita de se sentiebant.

Sine nobis; id est, nostro non indigentes auxilio et independenter à nobis; *regnatis.* scilicet inter Corinthios, apud quos dominabantur.

Et utinam!... Non invideo, quinimò exopto: dum modò verè ad vestram, et ad vestrorum subditorum salutem regnetis.

et peccatum, uti definitum est in concilio Arausieano, can. 22, verbis desumptis ex S. Augustino, tractatu 5 in Joannem.

Si autem accepisti quid gloriaris quasi non acce-peris? Qui in Deo gloriatur, hoc ipso sese humiliat, Deum agnoscens boni sui datorem. Itaque talis non se insolenter effert supra alios, ut faciebant isti contra quos agit Apostolus.

VERS. 8. — *Jam saturati estis.* Est autem ironi-eus sermo, quo doctores illos irridet, non solim gloriantes in seipsis et non in Deo, de bonis que ha-bebant; verum etiam ascrubentes sibi bonorum copiam ac præcellentiam quam non habebant. *Jam,* inquit, *saturati estis,* id est, ad satietatem usque repleti sapientiæ ac ceteris donis. Sic enim de se sentiebant.

Jam divites faci estis, seu ditas estis, id est, abun-dantes usque adeò ut etiam in alios dona vestra pos-sitis effundere. Cùm quis alios despiciat, vultque ha-beri singularis: hoc tangit cùm ait:

Sine nobis regnatis, sine nostro auxilio omnibus Dei bonis excellere et triumphare vos putatis, ô Corin-thii, et magis vos, ô magistri, inter discipulos

Ut et nos, per charitatem vestri boni participes effecti, vobiscum regnemus.

VERS. 9. — *Puto enim quod...* Opponit suam et verorum apostolorum vitam, vanæ et molli horum doctorum vitae: ut eos pudefactos, ad vitam apostolicam, à quâ longè distabant, alliciat, impellat. Tantum enim abest, ut nos regnemus: quinimò, arbitror, seu videtur, quod Deus nos APOSTOLOS, in insimo constituerit loco, tanquam homines ad mortem destinatos.

Ostendit: Constituit, ait Syr., fecit ultimos tanquam reos et damnatos, D. Chrysostomus.

Novissimos elegit velut bestiarios; ait Tertull., id est, damnatos ad bestias, speciem pro genere. Sors horum hominum erat omnium infima, et regno maximè opposita. Hinc Apostolus, postquam hos doctores in throno collocavit, se et alias apostolos, in insimo constituit loco. *Regnatis:* et nos apostoli, omnium mortalium vilissimi et abjectissimi sumus; quasi ad bestias, aut ignes damnati. Valde dolentis et eos pudore afflentis verba sunt, hæc, ait D. Chrysostomus: pudorem inducentis verba sunt, ait Theophylactus.

Quia spectaculum... Græc., Θέατρον, pro iis qui spectantur. Damnati, seu ad bestias, seu ad ignes, in theatro collocati, supernè spectabantur ab omnibus, eorum ludibriis expositi. In hâc ergo similitudine pergens Apostolus ait, quippe qui, tanquam in theatro collocati, ab omnibus spectantur et omnium nos spectantum ludibriis exponimus.

Mundo, id est, angelis et hominibus, qui sunt nostri certaminis spectatores.

VERS. 10. — *Nos stulti propter Christum;* id est, quasi comparato regno, summam dignitatem vobis vendicatis, nobis exclusis.

Et utinam regnetis: Regnum, inquit, vobis non invidens, sed optamus: modo verè regnetis, id est, Corinthios ad eorum salutem regatis ac dirigatis.

Ut et nos vobiscum regnemus. Sensus: Vos securè et feliciter agitis, in istâ apud Corinthios eminentiâ, tanquam in regno pacato, quieti a laboribus, et longè positi extra pericula: cum nos interiu in extremo contemptu, laboribus et periculis assidue versemur. Ac utinam benè et secundum Deum illo regno vestro utimur: ut et nos tandem his malis liberati, ejusdem pacifici regni vobiscum simus participes.

VERS. 9. — *Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos,* id est, qui sumus novissimi, quos scilicet ultimos ultimis hisce temporibus misit in mundum. *Ostendit,* id est, designavit tanquam homines morti destinatos et addictos. Verbi gratiâ, damnatos ad bestias: unde Tertull. legit, *velut bestiarios.* Nam bestiarii Romanis dicebantur, qui cum bestiis depugnare damnati erant. Q. d.: Deus designavit et destinavit nos, non regno et triumphis, sed morti, persecutioni et martyrio.

Quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus; q. d.: Facti sumus, ut damnati, qui in theatro morituri vel cum bestiis pugnatur, ab omnibus spectantur. Loquitur Paulus de spectaculo, quo apostoli velut homines damnati, ludibris spectantium expositi videbantur.

VERS. 10. — *Nos stulti propter Christum,* vos autem prudentes in Christo; q. d.: Nos apostoli stulti sumus secundum seculum ac vestro judicio: idque propter Christum, cuius Evangelii predicandi causa videamur imprudenter ac temere nosmetipsos objici.

propter Evangelium Christi, nos irridemur, ut stulti. *Vos autem prudentes in Christo;* id est, vos verò in eodem Evangelio prædicando sapientiae et eloquentiae gloriam acquiritis: pseudoapostolorum vanitatem pungit. Dùm irridemur ut stulti, vos in Ecclesiâ sapientum et prudentum nomine gloriamini.

Nos infirmi, imbecilles; *vos fortes,* seu potentes. *Vos nobiles,* clari; *nos obscuri et inglorii.*

VERS. 11. — *Usque in hanc horam...* Ille eorum mollitatem percudit: hæc enim opponit dictis v. 9 de doctorum horum satietate et abundantia. *Jam saturati,* etc. Nos ab initio nostræ prædicationis usque in hanc horam indigentes patimur omnia vite incommoda: famem, siti, nuditatem, opprobria; vagi et instabiles, nullum certum locum stabilem habentes.

VERS. 12. — *Laboramus...* ut victum nobis comparemus.

MALEDICIMUR. Syr., *ignominia nos afficiunt,* nos autem benè precamur. *PERSECUTIONEM...* insectantur nos, Syr., *patienti sustinemus animo.*

VERS. 13. — *BLASPHEMAMUR,* id est, conviciis afficiimur. *OBSECRAMUS* Deum pro ipsis, vel obsecrantium more blandè et humiliter cum eis loquimur et agimus.

TANQUAM PURGAMENTA... id est, excrements, sordes, faces.

PERIPSEMA, vox græca, ἀπὸ τῶν περιπέσαι, radere; abstergere. *Peripsema,* id est, ramentum, res vilissima, quæ abjectur, pedibus calcatur: quisquiliæ, ait D. Hieronymus. Quo nomine metaphorice usus est Apostolus ad significandum hominem abjectissimum, contemptissimum.

TANQUAM PURGAMENTA. Gr., περιπλάγματα. Ambros.,

cere tot periculis et incommodis. Vos autem secundum seculum ac vestro judicio prudentes in Evangelio Christi. Ob eloquentiam et philosophiam, que illis miscetis, et quia sic predicatis Christum, ut canté caveatis, ne quid periculi ejus causâ incuratis.

Nos infirmi, quia multa mala patimur, nec resistimus: quod est infirmitatis.

Vos autem fortes, ac validi, quia vestrâ seculari eloquentiâ, sapientiâ, amicitiâ, mala et adversa quæ occurrit facile avertitis. Hinc *vos nobiles,* id est, gloriiosi seu clari, *nos autem ignobiles,* inglorii, inhonrati, ignominiosi.

VERS. 11. — *Usque in hanc horam et esrimus,* etc. Pro instabiles sunus, Græcè: *Certam sedem non habemus,* incerts sedibus, erramus et vagamur.

VERS. 12. — *Et laboramus operantes manibus nostris* Græcè: *propriis manibus.*

Maledicimur, et benedicimus, id est, benè precamur: tantum abest ut maledicta regeramus.

Persecutionem patimur, et sustinemus, id est, patienter et aequo animo ferimus, non resistimus, nec cogitamus vindictam.

VERS. 13. — *Blasphemamur, et obsecramus,* id est, conviciis affecti benignum ac molle respondum damus; humiliter loquimur obsecrantium more: quo sic vimcamus malitiam adversariorum.

Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. Purgamenta vocat feces, excrements, sordes, inquiunt Theophylactus et Theodoreetus. Unde et Syrus vertit: *Tanquam stercus mundi facti sumus,* idque non semel, sed semper, usque ad hanc horam.

Omnium peripsema usque adhuc. Significatur hâc et priori parte extrema vilitas et contemptus.

Gagnæs (Grotius) et alii volunt *περιεργάζεσθαι* idem significare, ac *επεργάτη lustramen*, seu lustramenta, piacula, seu hostias piacularis. Viles, scelesti et exitiales ad id adhibebantur homines, quos quasi totius civitatis sceleribus onustos, diis sacrificeabant, vel in mare projiciebant, dicentes: Esto nostrum peripsema, id est, nostra piacularis hostia. Apud Hebraeos, caper emissarius, de quo Levit. 16, 21, fuit tale piaculum.

VERS. 14. — *Nox ut confundam vos...* Viva haec apostolicae vite idea cum molli Corinthiorum doctorum vita comparata, non hos tantum doctores pudefacere debebat; sed et ipsorum discipulos, utpote, qui postpositis apostolis, tanta et talia pro ipsorum salute passis, tales prætulerant magistros; et eorum sese discipulos esse gloriati fuerant, ab eisque cognominari voluerant. Hinc Apostolus, relictis doctoribus, quibus in totâ hâc Epistolâ nonnisi indirectè loquitur, sermonem dirigit ad fidèles Corinthios, ut vulnus curet, quod inflxit. Non vos pudore afficiens haec scribo: sed, etc., quod per verba fecit, id dicit se non fecisse; vel potius se fecisse quidem dicit, sed non molâ mente, ait D. Chrysost. Non exprobrans; sed diligens haec dico. Mihi, inquit, ignoscite, si quid gravius dictum est; haec sunt ex dilectione, idem D. Chrysost. *Ut filios meos charissimos admoneo*, non ut pudefaciam, sed ut emendemini.

VERS. 15. — *Nam si decem millia pædagogorum....* ad vestros mores efformando. Ego solus sum vester spiritualis pater, qui vos per Evangelium Christo genui; cæteri sunt vestri pædagogi, qui vos à me genitos, instruunt.

VERS. 16. — *Rogo ergo vos... Syr., ut mei similes sitis;* in Græc. et Syr. non est, *sicut et ego Christi.*

VERS. 17. — *Ideo misi ad vos Timotheum...* propterea, ut me patrem vestrum, imò Christum ipsum imitemini, et pædagogorum vitia non contrahatis. Hâc de causâ misi ad vos Timotheum; qui est filius charissimus; et qui, in Christo predicando, ejusque Evangelio propagando, est mihi comes et coadjutor fidelissimus. Is itaque, ejus fides in iis quæ Dei sunt,

VERS. 14. — *Non ut confundam vos, hæc scribo.* Sensus: Que scribo de nos râ vilitate et contemptu, de ue magistrorum vestrorum honore et gloriâ, non scribo ut vos pudore afficiam.

Sed ut filios meos charis imos moneo. Ut sciatis quo loco nos apostolos, et quo vestros illos magistros habere debeatis.

VERS. 15. — *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres.* Unde et patris multò vehementior est in filium amor quæ pædagogi.

Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui: Nam, inquit, ego pater vester sum in Christo, quippe qui vos in Christo genui, hoc est, christianos feci per Evangelium à me primo vobis annuntiatum.

VERS. 16. — *Rogo ergo vos, imitatores mei estote;* hoc autem dicit, conscius sibi sue integratatis: cùm è diverso magistro illi seu pædagogi multa haberent non imitanda; *sicut et ego Christi.*

VERS. 17. — *Ideò misi ad vos Timotheum, Græcè, propter hoc misi vobis Timotheum;* nempe ut ex eo discatis vite meæ institutum, et conversationem quam imitemini.

Qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino,

mihi perspecta est, in memoriam vobis reducat, vias meas; id est, quomodo vivam secundum præcepta Christi, et vivendum esse doceam ubique. Tria panis dicit his verbis. Primum, quod nihil singulare docuerat Corinthios; sed id quod ubique docet omnes. Doctrina christiana est catholica, omnibus, ubique, semper eadem. Secundum, quod Timotheum præmitat, non ut doctorem, sed ut monitorem. Ne id ferrent molestius; quia Timotheus nondum erat ætate provector. Tertium, vias suas, vias esse Christi; sive per vias intelligas conversationem, et institutum vitæ; sive intelligas doctrinam et prædicationem; eadem est Pauli ac Christi conversatio, eadem prædicatio.

VERS. 18. — *Tanquam non venturus sim...* Syr., quasi verò ipse venturus non sim ad vos, superbierunt quidam ex vobis.

OCIDAM, scilicet ex pædagogis, seu magistris; quos in totâ hâc Epistolâ nusquam nominat; ne eos irriteret et insanabiles reddat, et ut modestè et tacito nomine moniti, libenter corrigerentur; sed quos in secundâ Epist., quia contumaces et false doctrinæ convictos, aeris arguet, ut pseudoapostolos.

QUIDAM ergo sic INVULSI SUNT, ita superbè se gesserunt: quia crediderunt quod non sim venturus ad vos. Tangit causam illorum elationis et insolentiae, ut eam reprimat et curet. Sicut mali discipli absentia magistri facti sunt arroganteres, socordiores

VERS. 19. — *Veniam autem ad vos ciò*, etc.; promittit non prædictit; nec enim tam ciò ad eos ivit; hinc secundam Epistolam post aliquod intervalum scripsit, antequam Corinthum rediret.

ET COGNOSCAM; observabo, attente perspiciam, non eorum facundiam, sed energiam, efficaciam. Explorabo non an diserti sint, sed quæ potenter operati sint illi qui sic superbiant. Quæ christianæ vixerint ipsi, et quantum apud vos profecerint in vestris efformandis moribus. Loquitur enim de pædagogis, quorum munus est puerorum mores efformare. Aliqui intelligunt de virtute faciendi miracula, quanta per eos Deus operatus sit.

id est, fidelem mihi operam præstans in iis quæ ad Christum et ejus Evangelium propagandum pertinent.

Qui vos commonofaciet vias meas, que sunt in Christo Jesu. Sensus est: Qui in memoriam vobis reducat meam conversationem, prædicationem, pericula, labores, et horum tolerantiam; denique totum vitæ meæ institutum, quod sequor in religione Christi: quibus cognitis habeatis quod in me, ut filii in patre, uniti mini.

Sicut ubique in omni Ecclesiâ doceo: Nihil, inquit, pecunia vobis injungo; sed illud exigit quod a-sim ab aliis, ut scilicet exempla apostolorum imitentur.

VERS. 18. — *Tanquam non venturus sim ad vos, etc.* Inflat enim sapientia secularis: parcit autem nominibus, ne quasi injuriâ affecti irritentur, et insanabiles se, cùm venerit, exhibeant.

VERS. 19. — *Veniam autem ad vos ciò, si Dominus voluit, nam, ut dicitur Prover. 16: Cor hominis disponit viam suam:* sed Domini est dirigere gressus eius.

Et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem; non facundiam eorum qui inflati sunt, sed virtutem, id est, energiam.

VERS. 20. — Non enim in sermone... regnum Dei, christianismus, per quem Deus regnat in nobis: non consistit in facundo sermone, seu in facundiâ; sed in virtute operibus exhibita, et præcipue in tolerantia, de quâ v. 10, 11, etc. Qui per virtutem intelligunt potentiam miracula faciendi, explicant: Non enim verbis exultis et tumidis; sed miraculis Spiritus san-

VERS. 20. — Non enim in sermone est regnum Dei, etc., id est, virtus, energia spiritus, et perfectio christianæ, et maximè apostolica, quâ Deus regnat, et Evangelii, siveque gratia et spiritus efficaciam ostendit in nobis et in Ecclesiâ, non est sita in eloquentia, sed in potenti operatione Spiritus sancti, scilicet in efficacia sermonis, potestate miraculorum, expulsione daemonum, et potius in tolerantia et vita apostolica, morum conversione et sanctimoniam. Nam S. Joannes Baptista nullum fecit miraculum, et tamen regnum Dei prædicare cœpit in virtute sanctæ vite, spiritu et

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Prælati, doctores, Christi sunt ministri et oœonomi, qui de suâ oœconomia rationem Deo sunt reddituri.

Quia Christi sunt oœonomi; à Christianis sunt quidem honorandi; non verò judicandi; sed domini sui iudicio, relinquendi.

Quia autem Christo sunt de suâ oœconomia rationem reddituri, studeant ipsi fideliter ministrare, hominumque judicia parùm curantes, Domini iudicium

et virtute editis, stabilitum est regnum Dei.

VERS. 21. — Quid vultis... utrum è duobus eligitis? an ut veniam ad vos cum virgâ? id est, severitate, seu cum potestate puniendi filios dyculos. An potius in spiritu dilectionis et mansuetudinis? An ut pater severus? an ut pater benignus?

efficacia sermonis et predicationis.

VERS. 21. — Quid vultis? In virgâ veniam ad vos, Quæ me quasi patrem vestrum decet. Virgâ, inquam, id est, severitate correctionis et potestate puniendi. Ita Chrysost., Theophyl. et Anselm.

An in charitate, et spiritu mansuetudinis? id est, an vultis ut veniens ostendam erga vos amorem, et mansuetudinem seu lenitatem affectum? Quamvis enim Apostoli semper animo gererent charitatem et mansuetudinem erga fideles; non tamen eam semper ostendebant.

timent, qui et ablitissima manifestabit. Vide v. 1, 2, 3, 4, 5.

Versum septimum penetra, et de nullâ re vanâ gloriaberis, sed de omni gloriam Deo dabis.

Apostolorum vitam, v. 9, 10, 11, 12, descriptam qui benè conceperit; hunc suæ mollis, vanæ et inutilis vite pigebit et pudebit.

Non in sermone est regnum Dei, v. 20. Hujus veritatis recordare tu, qui de sermone plus quam de vita sanctâ cogitas et curas.

CHAPITRE V.

1. Omnipotens auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis, nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.

2. Et vos inflati estis: et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit!

3. Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, jam judicavi ut praesens, eum qui sic operatus est,

4. In nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu,

5. Tradere hujuscemodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.

6. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrupit?

7. Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymii; etenim pascha nostrum immolatus est Christus.

8. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malicie et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.

9. Scripsi vobis in epistolâ: Ne commissemus fornicariis.

10. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin deueratis de hoc mundo exisse.

4. C'est un bruit constant qu'il y a de l'impureté parmi vous, et une telle impureté, qu'on n'entend point dire qu'il s'en compente de semblable parmi les païens, jusque-là qu'un d'entre vous abuse de la femme de son propre père.

2. Et vous êtes encore enslés d'orgueil: et vous n'avez pas au contraire été dans les pleurs pour faire retrancher du milieu de vous celui qui a commis une action si honteuse.

3. Pour moi, étant à la vérité absent de corps, mais présent en esprit, j'ai déjà prononcé ce jugement, comme si j'étais présent;

4. Que vous et mon esprit étant assemblés au nom de notre Seigneur Jésus-Christ, celui qui est coupable de ce crime soit, par la puissance de notre Seigneur Jésus,

5. Livré à Satan pour mortifier sa chair, afin que son âme soit sauve au jour de notre Seigneur Jésus-Christ.

6. Vous n'avez donc point sujet de vous tant glorifier. Ne savez-vous pas qu'un peu de levain aigrit toute la pâte?

7. Puisez-vous du vieux levain, afin que vous soyez une pâte toute nouvelle, comme vous êtes vraiment des pains sans levain; car notre agneau pascal, Jésus-Christ a été immolé pour nous.

8. C'est pourquoi célébrons cette fête, non avec le vieux levain, ni avec le levain de la malice et de la corruption, mais avec les pains sans levain de la sincérité et de la vérité.

9. Je vous ai écrit dans une lettre que vous n'eussez point de commerce avec les fornicateurs;

10. Ce que je n'entends pas des fornicateurs de ce monde, non plus que des avares, des ravisseurs ou des idolâtres: autrement il faudrait que vous sortissiez du monde;

41. Nunc autem scripsi vobis non commisceeri, si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi nec cibum sumere.

42. Quid enim mihi de iis qui foris sunt, judicare? Nonne de iis qui intus sunt, vos judicatis?

43. Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.

44. Mais quand je vous ai écrit que vous n'eussiez point de commerce avec ces sortes de personnes, j'ai entendu que si celui qui est du nombre de vos frères est fornicateur, ou avare, ou idolâtre, ou médisant, ou ivrogne, ou ravisseur du bien d'autrui, vous ne mangiez pas même avec lui.

45. Aussi pourquoi entreprendrais-je de juger ceux qui sont dehors? N'est-ce pas de ceux qui sont dans l'Eglise que vous aurez droit de juger.

46. Dieu jugera ceux qui en sont dehors; mais pour vous, retranchez ce méchant du milieu de vous.

ANALYSIS.

Corinthios graviter increpat, quid hominem notoriè incestuosum, in suo cœtu, taciti ferant; hincque, v. 2 novam occasionem sumit eorum fastum deprimendi.

¶ 5, 4 et 5, sceleratum hunc jubet à fidelium cœtu præscindi, ut humiliatus resipiscat.

Rursus, v. 6, insanam eorum gloriationem redarguit.

¶ 7 et 8, jubet, non hunc tantum, sed et omnes publicè facinorosos vitari à fidelibus; ut puri, et sine fer-

mento nequitiæ, Christum, perenne pascha nostrum, comedant.

¶ 9, 10, 11, explicat de quibus vitandis loquatur facinoris, scilicet non de gentilibus, quibus plenus erat mundus, et quos vitare non possent; sed de eis qui Christo nomen dederunt.

¶ 12, de paganis non judicat, sed eos tremendo Dei judicio relinquit. De cætero ipsi incestuosum hunc à se projiciant.

PARAPHRASIS.

1. Non sine causâ dixi: *Quid vultis? in virgâ....* Etenim non levi et vago rumore, sed certâ et publicâ famâ, auditur inter vos impudicitia talis, qualis nec inter gentes audiri solet: ita ut novercam suam aliquis habeat in concubinam.

2. Et vos, hoc scientes, superbitis et vanis contentiobus occupamini, ubi humiliari et lugere debetatis, et curare, ut de vestro cœtu præscindatur ille facinorosus.

3. Ego à vobis absens quidem corpore, vobis autem animo et affectu præsens, decrevi, quasi de facto præsens vobis essem.

4. Decrevi, inquam, in nomine et auctoritate Domini nostri Jesu Christi, quâ fungor, ut (vobis in unum congregatis, quibus et ego spiritu præsens ero, unâ cum potestate mihi à Domino nostro Jesu Christo traditâ.)

5. Incestuosus ille per excommunicationem permittatur potestati dæmonis; ad carnis illius vexationem, ut ejus anima resipiscens, salva fiat in die judicii.

6. Sanè non est bona imò mala et intempestiva est vestra de sapientiâ seculari gloriatio: scire enim debetis, quid sicut modicum fermentum totam farinæ massam, cui immisetur, imbuat: ita hoc unius hominis scelus totam vestram Ecclesiam potest inficere.

7. Accuratè igitur et perfectè purgate vos ab hoc, et ab omni flagitioso (seu ab omni quod vos corrumpere potest), ut nova et pura massa sitis, sicut puri et sancti esse debetis; etenim Christus, agnus noster paschalisch, immolatus est.

8. Festum igitur agamus epulis de more solemnibus; non cum pane fermentato veteris hominis, neque cum pane fermentato actionum malarum et nequam; sed cum moribus puris et sanctitate verâ.

9. Scripsi vobis in Epistolâ, ut cum fornicariis non conversemini.

10. Id autem intelligi volo, non de paganis scortatoribus, aut oppressoribus, aut raptoribus, aut idolorum cultoribus; alioquin cogeremini etiam ex hoc mundo exire, quia talibus est plenus.

11. Sed quod scripsi vobis, ne commisceamini, intelligo de christianis: ita ut si quis christianus sit scortator, aut oppressor, aut idolorum cultor, aut conviciator, aut ebriosus, aut raptor, cum talibus non cibum quidem sumatis.

12. Quid enim ad me attinet judicare de iis, qui sunt extra Ecclesiam? nonne vos de iis, qui intra vestram sunt Ecclesiam, judicatis?

13. Ceterum eos qui sunt extra Ecclesiam, Deus judicabit. Quod ad vos attinet, hunc incestuosum de cœtu vestro projicite.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—OMNINO AUDITUR INTER VOS FORNICATIONE... Explicat eur dixerit in ultimo præcedentis capitil versu, *quid vultis? in virgâ veniam ad vos...* Multâ igitur cum emphasi exponit facinus, tam enorme quam singularē, publicum tamen et certum, et nihilominus à Corinthiis toleratum; quasi diceret: Non sine causâ

dixi: *Quid vultis? in virgâ veniam ad vos.* Etenim auditur eminè, id est, non levi, vago et incerto rumore; sed constanti, certâ, et publicâ famâ. Ab omnibus jam passim auditur ex publicâ famâ, D. Chrysostomus. Nihil vulgatus, ait Photius à Gagnæo citatus.

INTER VOS, fideles scilicet, qui tanta percepistis mybere, frequens est in sacris Litteris. Notant Theodor. et Chrys., hic, hunc fornicarium fuisse insignem, potenter, et ducem factionis et schismatis inter Corinthios. Quæritur, an *hic* fornicarius, vel potius ince-

VERS. 1.—Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut quis uxori patris sui, id est, novercam, habeat, scilicet sibi concubinam. Habere, pro eo quod est uti, in usu ha-

steria, qui areanorum suistis participes, qui ad cœlum vocati estis. D. Chrysostomus.

FERNICATIO. Græc., *περίειν*, quo nomine significatur omnis illicita conjunctio, sive scortatio sit, sive adulterium.

ET TALIS FERNICATIO, QUALIS NEC INTER GENTES, id est, qualis nec inter ethnicos, à verâ Dei notitia alienos, auditur; id est, vix auditur, non sine horrore auditur, non solet audiri. Græc. et Syr. addunt, nominatur: sed melius cum interprete nostro subaudies, auditur, ut jam explicatum est.

ITA UT UXOREM PATRIS SUI, id est, novercam. Non dixit tamen novercam, sed uxorem patris sui, ut eo acerius feriat, dum patris meminit, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

HABEAT, nimirūm in concubinam, non in conjugem: etenim ne gentiles quidem id ferrent. Ex secunda Cor., cap. 7, v. 12, ubi dicitur: *Nec propter eum qui passus est injuriam, communiter colligitur quod pater ille viveret adhuc, sieque incestus erat et adulterium.* Tanta fuit, etiam in primis sanctimoniae seculis, humana fragilitas! Inter Christi Domini discipulos, unus fuit fur et proditor; inter apostolorum discipulos, fuit unus incestuosus et adulter; Ille collige quod nec tempus, nec locus, nec societas nos eximunt à fragilitate: semper et ubique timendum, vigilandum, orandum: *Et ne nos inducas in tentationem.*

VERS. 2. — ET VOS INFLATI ESTIS.... *Et vos, ô Corinthii, hoc scientes, tantaque turpitudinis apud vos commissæ consciæ, nihilominus superbis, et præsuperbiâ vanis contentionibus occupamini.* Et magistros hic et discipulos alloquitur, et ob unius publicum crimen, pudore suffundit omnes.

ET NON MAGIS LUCTUM HABUISTIS. Græc., *luxistis*, id est, cum potius humiliari et lugere debuissest; humiliati, et lugentes curare, ut de vestro cœtu præscinderetur ille facinorosus. Hinc disce quod unius crimen, si publicum fuerit et scandalosum, publicas omnium exigit lacrymas, quia noxa est publica: communem omnium postulat sollicitudinem, ut procul pellatur; quia pestis est publica. Conveniebat ut oraretis et ploraretis, tanquam super morbo et peste, ut tolleretur è vobis, seu publica noxa. Theophil.

stuosus, uxorem patris viventis, an mortui acceperit? Respondent aliqui, mortui; sed videtur potius viventis patris fuisse uxor: haec enim propriè dicitur uxor patris. Et quia, v. 12, c. 7, Epist. 2, ait: *Hæc scripsi non propter eum qui fecit injuriam, nec eum qui passus est*, scilicet pater. Ergo vivebat adhuc pater. Ita Anselmus et alii.

Vers. 2. — *Et vos inflati estis, q. d. : Et vos interim in vestris superbis contentionibus occupamini, et negligitis correctionem hujus incestus, nec caratis ut reus tollatur, id est, expellatur, è cœtu vestro, et excommunicetur.* Ita Chrys., Theoph.

Et non magis luctum habuistis (et non luxistis potius), *ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.*

VERS. 3. — *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu.* Porro spiritu presentem se dicit, hoc est, animo, affectu, sollicitudine. Nonnulli præsentem spiritu interpretantur, quod per spiritum nos et

VERS. 3. — *Ego quidem absens... Postquam unius* enorme facinus exposuit, et omnibus illud exprobavit, eorum negligentiam supplet, et remedium prescribit et inces nos profuturum, et toti Corinthiorum cœtui; scilicet, jubet ut excommunicetur, ne alios inficiat, et ut ipse humiliatus resipiscat.

Eco à vobis ABSENS QUIDEM CORPORE: vobis autem affectu et sollicitudine PRESENS, statui et decrevi, quasi de facto et corpore vobis presens essem.

JAM JUDICAVI; id est, decrevi hujusmodi incestuoso tradere, seu ut tradatis; vel condemnavi eum tradendum esse Satanæ. Uno verbo incestuosum Apostolus ipse non excommunicat, sed excommunicandum esse statuit.

VERS. 4. — IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI... decrevi, inquam, et statui in nomine Domini nostri Jesu Christi, id est, illius auctoritate et vice, quam fungor. D. Chrys. hæc verba, in nomine Domini nostri Jesu Christi; jungit cum sequentibus, CONGREGATIS VOBIS, etc., quia fideles in Christi nomine conueniunt. D. Thomas hæc eadem verba jungit cum precedente, judicavi, seu decrevi: quia non nisi, ut Christi vicarius et minister, judicandi potestatem habebat Apostolus. Et hanc constructionem pato magis Apostoli scopo congruam; vult enim significare quod rem tantam, non aggrediatur ut persona privata; sed in persona Christi, ut Christi vicarius et minister. Decrevi igitur, in nomine Domini nostri Jesu Christi ut, vobis in unum congregatis, quibus et ego spiritu praesens ero, unâ cum VIRTUTE et potestate à Domino nostro Jesu Christo, mihi datâ,

VERS. 5. — TRADERE HUJUSMODI SATANÆ... ut incestuosus ille tradatur Satanæ, id est, excommunicetur et per excommunicationem ejiciatur ab Ecclesiâ, regno, domo, et corpore Christi: et sic cum ignominia ejectus, permittatur potestati dæmonis, cuius regnum est extra Ecclesiam, seu regnum Christi. IN INTERITUM CARNIS; id est, ad earnis illius vexationem, seu ut corpore vexetur et maceretur à dæmons. Tunc excommunicatos dæmon etiam visibiliter vexabat. UT SPIRITUS SALVUS.... ut ejus anima, hæc confusione et vexatione resipiscens, salva fiat in die iudicii.

en que apud Corinthios agebantur a'que si presens esset.

Jam judicari ut præsens, hoc est, tanquam præsens, ac si præsens essem etiam corpore. *Jam judicavi*, id est, decrevi, apud me statui, et facto hinc verbis statuo, judico, et impero eum excommunicari et tradi Satanae, idque in nomine Christi, id est, aueritate et vice Christi, quam fungor, dum impero et judico.

Eum qui sic operatus est, id est, qui tale ac tantum facinus perpetravit.

Vers. 4, 5. — *In nomine Domini nostri Jesu Christi..., tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut ægritudine corporis, vulneribus, aut plagiis ipsum maceret diabolus, ut caro ejus alteratur, carnisque vigor intereat, ut ita humiliatus resipiscat.* Ita Theoph., Chrysost., Theoph., Anselm.

Ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi, q. d.: Ut anima et mens hac poena resipiscerent, scilicet, salva sit in die iudicii.

Circa excommunicationem notanda.

Ex his tribus versibus collige excommunicationis, 1º antiquitatem : incœpit ab apostolis : ideoque ita antiqua est ac ipsa Ecclesia. 2º Ministrum : scilicet , apostolos, episcopos, etc. *Ego quidem.... 5º Auctoritatem principalem. In nomine Domini nostri Jesu Christi;* id est , in nomine , auctoritate et in personâ Domini nostri Jesu Christi : à quo apostolorum et episcoporum auctoritas.

Christus igitur ipse principalis est excommunicans , episcopus non nisi ut Christi vicarius , Christique vicem et personam supplens. Et consequenter in Spiritu Christi, excommunicare debet , codem animo ac fine, quo Christus ipse, hominum salvator, excommunicaret; nimis, ut salvet animas. Christi , peccatorum salvatoris, vicarius est ; peccatorum ergo salutem, in ipsâ excommunicatione intendat ; secat , ut medeatur ; separat , ut fortius uniat ; priuat in tempore, ut salvet in æternum. Recordetur se pastorem, se patrem , se salvatorem esse. Caveat sibi ab omni dominationis animo , ab omni vindicta , vel iræ affectu, et commotione ; nec enim Dei potestas , Christique auctoritas ministrorum suorum passiones confirmabit unquam. Homo potest et debet Dei minister esse : Deus hominis iniqui minister esse nequit.

4º Modum : *congregatis vobis;* id est , in publico cœtu fidelium : ad aliorum terrorem ; et *meo spiritu , cum virtute Domini nostri Jesu Christi;* episcopus qui-dem cum plebe suâ ; sed in episcopo , non in plebe , residet auctoritas Christi , seu potestas excommunicandi.

Equidem Ecclesie corpori data est , et ad Ecclesiae bonum ; sed ab ejus visibili capite exercenda, vice et in virtute Christi Domini , visibilis ejus capit. Ille, ait Apostolus : *vobis congregatis , quibus et spiritu præsens ero, unâ cum virtute Domini nostri Jesu Christi,* mihi datâ. Quasi prævideret novantes haereticos , qui docturi erant penes plebem esse potestatem excommunicandi, eosque voluerit resellere. Ego, inquit, unâ cum potestate Christi , vestro cœtui adero, et per eum, qui meâ vice vobis præcest, sententiam pronuntiabo.

5º Formalitatem : *tradere Satanæ*, id est , ejicere extra Ecclesiam, ejicere à Christi corpore, separare ab omni cum Christo unione, privare omnibus Ecclesie sacramentis, orationibus et suffragiis ; sieque spoliatum omnibus bonis , omni auxilio et protectione destitutum , permittere diabolice potestati ; sicut ovis errans et derelicta exponitur lupo : non traditur directè, sed indirectè.

6º Effectum : *in interitum carnis*, id est , ut peccatoris hujus caro affligatur à dæmone, morbis, vulneribus, et plagis. Hoc miraculorum tempore, excommunicati solebant à dæmone vexari, etiam visibiliter, in corpore.

VERS. 6. — Non est bona gloria vestra , jactantia vestra, quâ vos actatis de sapientia seculari, quâque dicitis : Ego sum Paulus, ego Apolos , mala est et in-tempestiva ; cum potius oculos et animos demittere

Hoc refert Gagnæus , qui citat Theodorum. Hoc Cornel. à Lap. , qui multos citat. Hoc Tyrinus , qui citat Orig., Hilar., Hyeron., Ambros., August. Hoc et affirmare videtur D. Chrys. , qui sic explicat, eum tradens diabolo , tanquam pädagogo : hoc et Theophylactus. Hoc tamen non improbabiliter refutat Estius, qui vult tradi Satanae, nihil sit aliud quam excommunicari , quanquam nulla corporalis infestatio , que fiat à dæmone, excommunicationi conjuncta fuerit.

7º Finem , scilicet , animæ salutem , ut vexatus et humiliatus respicat , et in die judicii salvus fiat : puniatur ut melior fiat , attrahat gratiam et in æternum salvetur : sieque lucrum pœnâ majus : pœna enim temporalis , lucrum est æternum , D. Chrysostomus.

VERS. 6. — NON EST BONA..... Rursis vesanam eorum redarguit gloriationem , scilicet , ob sapientiam secularem , de quâ in precedentibus capitibus dictum est. Patres tamen Græci intelligunt hanc gloriationem Corinthiorum , ob sapientiam hujus incestuosi : putant enim quid fuerit unus è primis eorum magistris, factionisque dux : hinc, inquit D. Chrys., à schismate transitus Apostolus ad hunc schismatis ducem. Hoc post D. Chrysostomum asserunt Theodoretus, et Theophylactus : sed cùm non appareat quo fundamento id ab eis dicatur , et aliunde Estius multis probabilitibus id rationibus refutet , priorem explicationem puto veriorem , scilicet : Non est bona jactantia vestra de seculari sapientiâ nec contentio de magistrorum præcellentia : etenim vani et tumidi estis , ubi timidi , humiles, suffusi et tristes esse debetis.

NESCITIS QUA MODICUM FERMENTUM TOTAM MASSAM CORRUPIT. Græc., γεύση, fermentum ; sed Pater Amelotte vult nostrum interpretem legisse δωσις, corruptio ; et citat manuscripta, et auctores qui sic habent, aut legerunt : vultque à D. Paulo hic fermentum considerari , non ut fermentationis principium ; sed ut alterans, et acore suo corrumpens. Ideo legendum, corruptio. D. tamen Hyeronimus voluit legi, fermentum. Quidquid sit, sensus est :

NESCITIS QUOD SICUT FERMENTUM, quantumlibet modicum , totam farinæ massam , cui immiscetur , acore suo imbuīt , ita hoc unius hominis infandum scelus, à vobis cognitum et toleratum, totam vestram Ecclesiam potest inficere, tum pravitate exempli, malum enim unius exemplum multos plerūque corrumpit; tum imputatione : justum quippe est u scelus ab omnibus cognitum . et ab omnibus toleratum , omnibus imputetur , et in omnibus puniatur. Intellige , si ex conniventiâ toleretur, non ex prudentiali : seu, ut ait D. Thomas , si peccanti consentiunt, saltem non corrigendo, dum possunt corriger.

deberetis; eò quid tantum scelus inter vos sustineatis.

Nescitis qua modicum fermentum totum massam corrumpit ? q. d. : Hæc unius fornicarii labes omnes vos

VERS. 7. — EXPURGATE VETUS FERMENTUM, id est, veteris hominis fermentum, seu quidquid vim habet corrumpendi mores. Omne vitium, ait D. Chrysostomus: hunc ergo flagitiosum et omnes alios intelligit; idem Chrys.

EXPURGATE; id est, accuratè et perfectè vos purgate ab omni flagitioso; seu promptè et sollicitè hunc et similes à vobis ejicite.

UR SITIS NOVA CONSPERSIO, Græc., *nora massa*, id est, nova et pura massa ex farinâ et aquâ, que barbarè pasta dicitur, et quæ nullo fermento sit infecta, seu ut sitis puri, sancti.

SICUT ESTIS AZYMI; id est, sicut estis, et secundūm vestram professionem debetis esse, sine ullo peccatorum fermento; puri et sancti. Panes azymi, sunt panes sine fermento: homines azymi sunt homines sine peccati fermento, sine morum corruptione; homines qui sibi eavent ab omni morum corruptelâ. Tales autem sunt et esse debent christiani, per Baptismum ab omni peccato mundati et sanctificati, toti vitæ tempore, ab omni peccato debent esse puri.

ETENIM PASCHA NOSTRUM IMMOLATUS EST CHRISTUS. Cœptam prosequitur allegoriam, quia ergo meminit azymorum, et in Paschate Judæi comedebant azymos, hinc rationem reddens cur dixerit nos debere esse azymos, seu puros, subjungit: Etenim Christus, noster agnus paschalisch, immolatus est. Quasi diceret, perenne celebramus Pascha; Christus, Agnus Dei, nosterque paschalisch agnus, jam immolatus est, et in perpetuum immolatus. Sicut ergo Judæi Pascha celebrantes abstinebant à fermento: ita nos, in quibus completae sunt figuræ, continuum Pascha celebrantes, continuè debemus à delictorum fermento abstinere; semper debemus esse azymi, puri et sancti.

VERS. 8. — ITAQUE EPULEMUR; Græc. et Syr., *festum agamus*. Noster interpres dixit *epulemur*, quia in signum lœtitiae, epulis solemnibus festum agebatur. A festo, dicitur *festin*.

ITAQUE EPULEMUR; id est, festum agamus epulis de more solemnibus. Explicat de quibus epulis loquatur.

NON IN FERMENTO VETERI; id est, non in pane fermentato veteris hominis, seu veteris vite peccatis infecto.

NEQUE IN FERMENTO MALITIE ET NEQUITIE, id est: neque in pane fermentato actionum malarum et nequam, id est, actionibus malis et nequam.

quasi fermentum pervadit et aspergit.

VERS. 7. — *Expurgate vetus fermentum*; putidum istum fornicarum ē cœtu vestro, ne eum totum quasi fermentum inficiat, ejicite. Nonnulli fermentum vetus generaliter interpretantur peccati vetustatem seu prioris vite corruptionem, ut hæc sit generalis exhortatio ad vitæ puritatem.

Ut sitis nova conspersio, id est, nova massa, hoc est, ut sit vestra Ecclesia nova et pura.

Sicut estis azymi, id est, fermentati, sinceri et puri à fermento peccati. Esse debetis azymi, puri scilicet et sancti.

Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Nota etenim, q. d.: Jure exigo ut sitis azymi et puri, quia

SED IN AZYMIS SINCERITATIS, id est, moribus puris, seu omnem horrentes impuritatem, ET VERITATIS, id est, sanctitate verâ, omnem fugientes simulacrum et hypocrisim. Permansit in metaphorâ et ostendit quidnam fermentum, quid azymum vocaverit. Theodoret.

Pro majori supra dictorum intelligentiâ, notandum quòd Pascha sumitur aliquando pro festo paschali; aliquando pro agno, seu victimâ paschali; aliquando pro epulo paschali, seu comeditione agni paschalis. Hie autem sumitur pro agno paschali, sed mysticè intellecto. Explico: Agnus paschalis, sive ille, cuius sanguine suis postibus illito, Israelitæ liberati sunt ab angelo Ægyptiorum primogenita persecutiente, de quo Exodi 12, v. 5, etc., sive ille, quem quotannis immolabunt Judæi in tanti beneficij memoriam, de quo ibid., v. 27; ille, inquam, agnus paschalis figura fuit innocentis Christi, qui dicitur Agnus Dei, qui venit in mundum pro nobis immolari, et nos per suum sanguinem ab aeternâ morte liberare. Sicut agni paschalis sanguine postibus illito, Judæi liberati sunt ab angelō devastatore; sic per Christi sanguinem cordibus nostris asperguntur, per fidem et per sacramenta, ab aeternâ morte liberamur. Agnus quotannis in Paschâ immolandus, debebat esse sine maculâ; Christus fuit semper sine peccato, semper purus et innocens. Agnus ille paschalis debebat die 14 lunæ immolari; Christus hæc ipsâ die fuit mactatus. Paulus ergo à sensu allegorico argumentans, ait: Pascha nostrum, Christus verus agnus paschalis, veraque paschalis victimâ, immolatus est, nos morte suâ liberavit ab angelō devastante et à diabolice servitutis jugo, etc. Ergo sicut Judæi, ubi figuralis agnus erat immolatus, abstinebant à fermento; sic et nos, immolato Christo, vero Dei Agno et nostro, à peccato abstineamus, puri et sancti simus; epulemur spiritualiter in azymis sinceritatis et veritatis. Et quia semel, sed pro semper immolatus est Christus; perenne celebremus Pascha; tota nostra vita sit nobis unus et continuus Pasche dies, quo spiritualiter Christo, Agno Dei, pro nobis immolato, vescamur, fide, spe, charitate, morum puritate et innocentia. Et hec est mens divi Pauli: Quòd si christianus omnis, ob memoriam passionis Christi, debet esse purus, sanctus, innocens, à peccatoribus segregatus; quanto magis sacerdos christianus, ob epulum paschale, sanctissimam Eucharistiam, Agnum Dei mysticè immolatum, quem quotidie comedit; debet esse sanctus, purus, innocens, à peccatoribus

pascha agitis, in quo omnia Judæis erant azyma: sicut enim pascha typus erat Christi i, ita panes azymi erant typus christianorum, et innocentie baptismalis ac vite pure et christiane.

VERS. 8. — Itaque epulemur, itaque festivitatem celebremus. Quia solebant festa solemnibus epulis celebrari, in signum lœtitiae. Nota, epulum et festum hoc est vel agni paschalis vel azymorum. Per pascha hæc Christum in Eucharistie sacrificio immolatum et manducatum intelligunt S. Cyprianus, Nazianz., Chrysost., Ambros., Hieron. et Origen. Unde S. Andreas: Ego, ait, quotidie agnum immaculatum immolo, cuius carnem cum omni populus comedenter, agnus ta-

segregatus? Ejus vita continuum est Pascha : sit ergo spiritu purus et sanctus, laus Dei perpetua, continuum justitiae sacrificium.

VERS. 9. — SCRIPSI VOBIS IN EPISTOLA. In hac, v. 2 et 7 hujus cap., inquit Patres Graci; in aliâ praecedenti, quæ deperdita est, aiunt D. Thomas et alii. Vide Estium. Ne cum fornicariis communionem habeatis.

VERS. 10. — NON UTIQUE CUM FORNICARIIS..... Explicat de quibus loquatur, scilicet non de gentilibus, quos vitare vix possetis; quia mundus plenus est hujusmodi hominibus.

VERS. 11. — NUNC AUTEM SCRIPSI VOBIS. Sed quod scripsi, intelligi volo de christianis : ita ut si quis christianus sit fornicator, aut, etc., cum hujusmodi publicis peccatoribus omnem convictum et consuetu-

men qui sacrificatus est integer perseverat et vivus. Hinc etiam Ecclesia hunc locum Apostoli, pro epistola legit in solennitate pasche, quando omnes communicare præcipit ; cùm in primitivâ Ecclesiâ de eodem fideles quotidiè manduearent, uti hic hortatur Apostolus.

Non in fermento veteri, id est, non cum fermento veteris vite.

Neque in fermento malitiæ et nequitiae. Pro nequitia alii versutiam, alii, pravitatem vertunt. Augustinus malignitatem legit. Theophylactus admonet, nequitiam aliquid pejus esse, quām sit malitia. Malus enim est, inquit, quisquis male agit; nequaquam autem qui mediatae et cum dolo male agit.

Sed in azymis sinceritatis et veritatis. Significare vult Apostolus, sinceritatem ac veritatem conversationis : ut, quemadmodum adnotavit Theophylactus, vita sincera et pura opponatur malitiæ : vita ante vera, id est, hypocrisi ac dolo vacans, opponatur nequitia.

VERS. 9. — *Scripsi vobis in Epistolâ, etc. : Ne habeatis consortium cum fornicariis.* Non utique fornicarius hujus mundi, quasi dicat : Id quod scripsi, nolo intelligatis universum dictum de fornicariis, ac si comprehensos velim etiam infideles, sed si is qui frater est, id est, si sit christianus, ait Ambrosius, et publice male audiat, quasi fornicator, hunc vitæ.

VERS. 10. — *Non utique fornicarius hujus mundi, etc.,*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda

In hoc capite duo præcipue ad praxim notanda : Primum, quod non de nostris tantum peccatis, sed et de alienis, presertim ubi publica sunt et scandala, dolere et lugere debemus, tanquam de morbo et peste publicâ, nos omnes comminante.

Hinc et pro aliorum peccatis orare, conteri, poenitentiam agere debemus ne et nos inficiant. Vide v. 2 et 6. Secundum, quod tota christiani vita debet esse pura, sancta, à peccatis munda, quia pascha continuum : Christus, agnus noster paschalis, immolatus est.

CAPUT VI.

1. Audet aliquis vestrûm habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos?

2. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de minimis judicetis?

dinem devitare. Eheu tempora nostra! Haec vitia non sunt jam apud christianos minus communia, quam olim apud paganos; talibus modò plenus est mundus : quod fugiet, qui voluerit maledicos, aut impuros vitare?

VERS. 12. — QUID ENIM MIHI DE HIS QUI FORIS SUNT JUDICARE? Quasi diceret, non ad me pertinet de gentilibus judicare. Qui Christi non est, nec fuit; nec ad Ecclesiam, nec ad Ecclesie ministros pertinet.

NONNE VOS DE HIS QUI SUNT INTRA VESTRAM ECCLESIAJ JUDICATIS, et debitiss, si scandala fecerint, poenitius punitis?

VERS. 13. — NAM EOS QUI FORIS SUNT DEUS JUDICABIT: non Ecclesia: eos ergo Dei iudicio relinquete. Quod ad vos spectat, AUFERTE fornicarium à vobis.

id est, qui nondum facti sunt christiani.

VERS. 14. — *Nunc autem scripsi vobis non commisceri; si is qui frater nominatur, est fornicator.* Nominaatur, inquit, id est, judicatur, condemnatur in iudicio de fornicatione, tanquam fornicator.

Aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum hujusmodi nec cibum sumere; consortium ejus ita vobis fugiendum esse, ut nec mensam cum eo habeatis communem.

VERS. 15. — *Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare?* Sensus Apostoli: Quid ad me attinet, ut preter fratres nostræ curæ et potestati subjectos, etiam eos judicare velim ac punire meo decreto qui sunt extra Ecclesiam, idèque et extra meam jurisdictionem?

Nonne de iis qui intus sunt, vos judicatis? Nam, inquit, et qui præsunt inter vos, id est, in Ecclesiâ Corinthiorum, tantum eos, qui in Ecclesiâ sunt, judicant ac puniunt; nempe christiani christianos: videlicet agnoscentes, ad eos qui foris sunt, potestatem suam non extendi.

VERS. 15. — *Nam eos qui foris sunt Deus judicabit.* Habent enim Deum iudicem, qui non relinquet impenitos; sed etiam severius in eos animadverteret.

Auferte malum ex vobis ipsis; ejicite è cœtu vestro fornicarium.

Ergo sicut Judæi, ubi figuralis agnus paschalis erat immolatus, abstinebant à fermento; sic et nos, Christo vero paschali agno immolato, à peccati fermento debemus abstinere, puri et sancti vivere.

Quia ergo Christus semper immolatus; idèque et christianus debet semper epulari in azymis sinceritatis et veritatis. Tota ejus vita pascha perenne, vita pura, vita sancta.

Quod si hoc de omni et quelibet christiano verum est; quantò magis de sacerdoce, ob epulum paschale. Vide v. 8.

CHAPITRE VI.

1. Comment se trouve-t-il quelqu'un parmi vous qui, ayant un différend avec son frère, ose l'appeler en jugement devant les méchants et non pas devant les saints?

2. Ne savez-vous pas que les saints doivent un jour juger le monde? Si donc vous devez juger le monde, êtes-vous indignes de juger des moindres choses?

3. Nescitis quoniam angelos judicabimus ? quantò magis secularia ?

4. Secularia igitur judicia si habueritis, contemp-tibiles qui sunt in Ecclesiā, illos constituite ad judican-dum.

5. Ad verecundiam vestram dico : Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum ?

6. Sed frater cum fratre iudicio contendit : et hoc apud infideles !

7. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis ? quare non magis fraudem patimini ?

8. Sed vos injuriam facitis, et fraudatis ; et hoc fratibus.

9. An nescitis quia iniqui regnum Dei non posside-bunt ? Nolite errare : neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,

10. Neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque male-dici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.

11. Et hæc quidam fuistis : sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.

12. Omnia mihi licent, sed non omnia expedient : omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar pote-state.

13. Esca ventri, et venter escis : Deus autem et hunc et has destruet : corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori.

14. Dens verò et Dominum suscitavit : et nos sus-citabit per virtutem suam.

15. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi ? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis ? Absit.

16. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur ? Erunt enim (inquit) duo in carne unā.

17. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.

18. Fugite fornicationem : omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est ; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

19. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Ieo, et non estis vestri ?

20. Empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore vestro.

5. Ne savez-vous pas que nous serons juges des anges mêmes ? combien plus devons-nous l'être de ce qui ne regarde que la vie présente ?

4. Si donc vous avez des différends touchant les choses de cette vie, prenez pour juges les moindres personnes de l'Eglise.

5. Je vous le dis pour vous en faire confusion : est-il possible qu'il ne se trouve point parmi vous un seul homme sage qui puisse être juge entre ses frères ?

6. Mais on voit un frère plaider contre son frère ; et encore devant des infidèles !

7. C'est déjà certainement un péché parmi vous , de ce que vous avez des procès les uns contre les autres. Pourquoi ne souffrez-vous pas plutôt qu'on vous fasse tort ? Pourquoi ne souffrez-vous pas plutôt qu'on vous trompe ?

8. Mais c'est vous-mêmes qui faites le tort ; c'est vous qui trompez, et cela à l'égard de vos propres frères.

9. Ne savez-vous pas que les injustes ne seront point héritiers du royaume de Dieu ? ne vous y trompez pas : ni les fornicateurs, ni les idolâtres, ni les adu'tères ;

10. Ni les impudiques, ni les abominables, ni les voleurs, ni les avares, ni les ivrognes, ni les médi-sants, ni les ravisseurs du bien d'autrui, ne seront héritiers du royaume de Dieu.

11. C'est ce que quelques-uns de vous ont été autrefois ; mais vous avez été lavés, vous avez été sanctifiés, vous avez été justifiés au nom de notre Seigneur Jésus-Christ, et par l'Esprit de notre Dieu.

12. Tout m'est permis, mais tout n'est pas avanta-gieux ; tout m'est permis, mais je ne me rendrai es-clave de qui que ce soit.

13. Les viandes sont pour le ventre, et le ventre est pour les viandes ; mais un jour Dieu détruira l'un et l'autre. Le corps n'est point fait pour la fornication, mais pour le Seigneur ; et le Seigneur est pour le corps.

14. Mais comme Dieu a ressuscité le Seigneur, il nous ressuscitera de même par sa puissance.

15. Ne savez-vous pas que vos corps sont les mem-bres de Jesus-Christ ? Arracherai-je donc à Jesus-Christ ses propres membres , pour les faire devenir les membres d'une prostituée ? À Dieu ne plaise.

16. Ne savez-vous pas que celui qui se joint à une prostituée devient un même corps avec elle ? car ceux qui étaient deux ne sont plus qu'une chair, dit l'Ecriture.

17. Mais celui qui demeure attaché au Seigneur, est un même esprit avec lui.

18. Fuyez donc la fornication : quelque autre péché que l'homme commette , il est hors du corps ; mais celui qui commet la fornication pèche contre son propre corps.

19. Ne savez-vous pas que votre corps est le temple du Saint-Esprit qui réside en vous, et qui vous a été donné de Dieu ? et que vous n'êtes plus à vous-mêmes,

20. Car vous avez été rachetés d'un grand prix ; glorifiez donc Dieu, et portez-le dans votre corps.

ANALYSIS.

In hoc cap. de duabus agit; lites damnat, et impu-dicitiam insectatur.

Quod spectat ad lites; primò factum exponit, non sine indignatione ; deinde damnat illud ex quacunque parte consideratum ; ex parte judicum, in primis versibus ; ex parte litigantium, v. 6 ; ex parte litis ipsius, quia peccatum est, v. 7, tum in laeso, qui non tulit injuriam ; tum in ludente, qui fecit injuriam.

Ut hunc corrigat, et ad penitentiam adducat ; monet in-justos regnum Dei non hæreditatueros ; hinc et sumit

occasione alia multa enumrandi enormia peccata , à Dei regno excludentia, v. 9, 10, 11, idque ideò facit , quia Corinthiorum multi tales aliquando fuerant.

¶ 12. Duplici occurrit objectioni, quæ in supra dicta de lilibus fieri potest. Denique, v. 15, duas breviter affert rationes alias, ob quas christiano non expedit litigare.

In eodem v. 13, sensim sine sensu transit ad forni-cationem , apud paganos habitam pro re indifferenti : sed apud christianos horrendum est sacrilegium ; quia

*per eum membrum Christi sit membrum meretricis; tem
plum Spiritus sancti polluitur; emptitus Dei servus
Deum, Dominum offendit per ea ipsa, quæ Domini
sunt.*

PARAPHRASIS.

1. Fierine potest ut quis christianus, controversiam habens adversus alterum christianum, audeat apud infideles judices litigare, potius quam apud alios quo è christianis arbitros?

2. An ignoratis quòd sancti hunc mundum judicabunt? quòd si per vos mundus ipse judicandus est; an estis indigni, qui judicetis de minimis et frivilis negotiis?

3. An ignoratis quòd ipsos angelos (scilicet apostas) judicabimus? quantò magis digni estis, qui de temporalibus judicetis?

4. Si ergo de rebus hajus vitae controversias habeatis, eos, qui in Ecclesiâ sunt infimi, constituite in judices (potius quam ad gentiles recurratis).

5. Id ad erubescientiam vestram dico vobis. Adeòne nemo est inter vos sapiens et eruditus, qui possit fratrem suum judicare?

6. Sed christianus in christianum litigat, et hoc apud judices infideles.

7. Jam quidem procul dubio delinquitis in hoc, quòd inter vos forenseis disceptationes habetis: quare non potius illatam sustinetis injuriam? quare non potius illatum damnum patimini?

8. Sed è contra vos ipsi injuriam et damnum infertis, et hoc vel fratribus vestris.

9. An ignoratis quòd injusti regnum Dei non hereditabunt? ne erraveritis: neque scortatores, neque cultores idolorum, neque adulteri,

10. Neque qui turpia patiuntur, neque qui turpia agunt, neque qui clam rapiunt aliena, neque qui fraude, neque qui per vim rapiunt aperiè, neque ebriosi, neque maledici, regnum Dei hereditate possidebunt.

11. Et quidem tales quidam ex vobis fuerunt: sed abulti estis, et sanctificati estis, et justificati estis, Christi Domini Redemptoris nostri merito, et Spiritus sancti beneficio.

12. Omnia legibus non prohibita, mihi et vobis

Denique concudit Deum à nobis et in corpore et in anima glorificandum.

COMMENTARIA.

licent quidem; sed non omnia quæ licent, expediunt: quasi diceret (esto lites licent, non tamen expediunt; esto etiam licet coram ethniciis litigare): Non expedit, ne sub eorum redigamini servitute.

13. Adde quòd esca, res vilis, ventri sedando destinata; et venter, pars ignobilis, cibis coquendis destinatus. Adde quòd Deus utraque destruet, seu eorum usum brevi abolebit: non expedit ergo propter hæc vilia, et brevi desitura, litigare. Porrò corpus non sic fornicationi destinatum est, sed Domino consecratum (cujus est membrum), et Dominus corpori datus est caput (et hoc in aeternum).

14. Deus enim, qui Dominum suscitavit, et nos per suam omnipotentiam suscitabit, ut in aeternum Christo, capiti nostro, uniamur.

15. Si nescitis, sanè scire debetis, corpora vestra esse Christi Domini membra: ergone tollens membra quæ Christi sunt, tradam ea meretrici? Absit hoc sacrilegium.

16. Illud tamen committit fornicator christianus, quia adhaerens meretrici, fit unum cum eâ corpus, juxta illud quod Scriptura dicit, Genes. 2, erunt duo per carnalem unionem, una caro.

17. Qui autem Deo charitate conjungitur, fit unus cum eo spiritu.

18. Sacrilegam ergo horrete, et fugite fornicationem. Omne aliud peccatum, quod ordinariè committunt homines, extra ipsorum corpus est (non peccant in corpus suum): fornicator autem in proprium corpus suum peccat, quod ex Christiano et divino facit meretricium et bestiale.

19. An ignoratis corpora vestra esse templum Spiritus sancti, qui habitat in vobis, et quem accepistis à Deo.

20. Denique scire debetis quòd vestri juris non estis: etenim empti estis pretio magno, sanguinis Jesu Christi; itaque glorificate, et portate Deum in corpore vestro.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — AUDET ALIQUIS VESTRUM..... Corinthis reprobavit, quòd apud judices paganos litigent, non sine magno Evangelii dedecore. Ac primò factum exponit: *Audet aliquis...* Exprobrantis, et ex indignatione mirantis locutio. Quasi diceret: Fierine potest ut quis christianus, controversiam habens adversus alterum christianum, audeat apud infideles judices fratrem suum in jus vocare? potius quam aliquem, aut aliquos è fratribus arbitros eligere, qui rem pacificè, et cum charitate componant? Hæc repre-

hensio cadit in actorem, qui fratrem suum ad ethniciorum tribunalia trahebat: nec enim qui vocabatur in ius, legitimum judicem vitare poterat.

APUD INIQUS. Ethnici sunt iniqui; tum quia fidearent, quâ vivit justos; tum quia carent verâ religione, et consequenter Deo non reddunt quæ debent. Iniquos autem expressè vocat eos, ut insinuat quòd immerito jus ab eis queratur. Quasi diceret: Iniqui sunt; quomodo jus reident vobis? Deo non reddunt quæ debent; quomodo quæ sua sunt, hominibus red-

icio contendere apud iniquos, puta apud gentiles infideles: iniquos enim opponit sanctis, cùm ait:

Et non apud sanctos? Græcè, sub sanctis, id est,

dent? Qui in Deum iniquus est, et in homines erit iniquus. Christiani è contra sancti sunt, quia veram fidem ac religionem habent; et quia per Baptismum sanctificati sunt: hinc aequi in Deum et in homines. Hinc præstat infimum et minus eruditum christianum habere judicem, quā apud infidelem eruditissimum litigare: justus justitiam reddit.

VERS. 2.— AN NESCITIS QUONIAM SANCTI... Factum v. 1 expositum damnat, quia divinæ fidelium auctorati derogat.

AN NESCITIS QUONIAM christiani, Christi membra, cum Christo capite suo, mundum universum judicabunt? Sancti mundum judicabunt, approbando sententiam Judicis. Apostoli, eisque similes, Christi assensores, sententiam proferent; non ore, sed spiritu, ait et explicat D. Thomas.

ET SI IN VOBIS..., id est, si per vos mundus ipse et homines mundani quoad æterna sunt aliquando judicandi: quomodo horum hominum judicia quereritis? quasi vosmetipsos indignos arbitremini, qui de minimis, caducis et frivolis negotiis judicetis: qualia sunt ea, ob quæ litigatis. Mundi judices cùm sitis, cur à mundo judicari mavultis, quā à fratribus vestris, ad concordiam charitativè reduci?

VERS. 3.— NESCITIS QUONIAM ANGELOS..... Crescit oratio; quasi dicaret: Parum est vos hominum iniquorum judices esse cum Christo: angelos ipsos JUDICABIMUS: bonos quidem laudis et approbationis judicio: malos verò damnationis et exprobationis judicio. Una est Ecclesia Christi, ex angelis et hominibus conflata; unum est omnium caput, unus Judex Christus Dominus: angelos ergo judicabit et homines. In hoc Christi judicio augebitur sanctorum angelorum accidentale præmium, ex præmio sanctorum hominum quos illuminarunt. Malorum autem angelorum augebitur poena, ex poenâ hominum per eos seductorum, ait D. Thomas. Addi potest quod multò magis augebitur eorum poena, ex gloriâ sanctorum hominum, à quibus ipsi victi sunt, et qui tunc de ipsis triumphabunt, quasi victores de victimis. Omnes ergo sancti judicium Christi de sanctis angelis laudabunt et glorificabunt: at præterea dæmonum victores, eis tanquam victimis, vilibus, à Deo contemptis, et in æternum projectis, insulta-

fidelibus seu christianis. Quos sanctos appellat, eo quod Ecclesia fidelium sancta sit; etsi non singuli quique sancti.

VERS. 2.— An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? Sanctos assumendos esse judices suadet Apostolus, ex eorum dignitate: que tanta est, ut etiam mundum, scilicet reliquum, hoc est, totum genus in infideli et reproborum sint judicaturi. Quod fieri in extremo judicio, ubi boni malos judicabunt non solum comparatione, verum etiam approbatione sententiae divinæ.

Et si in vobis judicabitur mundus, indigneis estis qui de minimis judicetis? q. d.: Si per vos christianos et sanctos judicabitur totus mundus, quā magis per vos, quasi arbitros, minimae vestræ lites componi debent?

VERS. 3.— Nescitis quoniam angelos judicabimus? Amplificatio est ejusdem argumenti sumpti ex dignitate christianorum, qui non solum judicaturi sint

bunt, et exprobabunt quod homines, fragili carne vestiti, steterint in veritate, cadentibus angelis. Hic igitur tuam, ô christiane, dignitatem agnosce: mundi, dæmonumque judex futurus es: cùm ergo tanta sit in celis auctoritas tua, ne vilescas in terris. Mundi judex, ne mundo subjiciaris; ne mundanis inhies, mundo ne inhæreas, de mundanis ne litiges, mundanorum hominum opiniones et judicia ne queras. Dæmonum judex, dæmoni ne obtempares unquam; dæmones constanter vince, quibus in lavacro renuntiasti; ut aliquando toto spectante mundo, victos traducas palam, et triumphes illos in Christo. Ex Coloss. 2, v. 15.

QUANTO MAGIS SECULARIA. Græc.: Βιωτικά, res hujus vitæ, res ad victum, vestitum, etc., pertinentes, id est, quanto magis digni estis, qui de temporalibus, scilicet de pecuniis, de agris, etc., judicetis. Cùm mundum et angelos ipsos sitis judicaturi quoad æterna, quā indignum est vos apud paganos de rebus caducis litigare et judicari!

VERS. 4.— SECULARIA IGITUR JUDICIA..... Ex supra dictâ christianorum auctoritate judiciariæ concludit, quod infimus christianus sit rebus secularibus judicandis superior et nimis idoneus. Si ergo de rebus hujus vitæ controversias alias habeatis, CONTEMPTIBILES, Græc., *nihili factos*, id est, abjectos, contemptos; eos qui in Ecclesiâ infimi sunt et minimi testimontur, CONSTITUITE in judices, Græc., *xadiçere, sedere faciatis*; scilicet ut judicent tanquam arbitri, potius quā ad gentiles judices recurratis. Hujus vitæ bona, christiani contentionem non merentur, eujus sollicitudo continua debet esse de æternis: Porro unum est necessarium. Quod si tamen aliqua inter christianos oriatur controversia, præstat arbitros ab eis eligi, quā apud judices litigari. Præstat arbitros minus eruditos, sed sanctiores et aequiores eligi, quā judices eruditiores, sed minus aequos recurri.

VERS. 5.— AD VERECUNDIAM VESTRAM DICO... Monet quod hoc dicat, non stabiliens, quasi velit tales de facto judices, contemptos et imperitos eligi: sed ut vos, ô Corinthii, pudore suffundam, eò quod ad gentiles recurratis, quasi non sint apud vos sapientes et periti, qui litigia vestra possint componere.

mundum, id est, homines, verū etiam angelos: utique malos, id est, dæmones; quia sancti victores dæmonis in hac vita fuerunt, hinc pro præmio in judicio malitiam ejus, superbiam, et imbecillitatem coram toto mundo traducent, et quasi victo, vili, contemptibili, à Deo projecto, et in æternum damnato insultabunt; uti et Christus, ad Coloss. 2, v. 15; que res dæmonibus superbissimis maxima et molestissima pena erit.

Quantō magis secularia, scilicet negotia, quae ad communem hominum usum pertinent, subaudi, digni et apti sumus judicare!

VERS. 4.— Secularia igitur judicia si habueritis. Proinde judicia siquidem habueritis de iis que ad vita usum attinent.

Contemptibiles qui sunt in Ecclesiâ, illos constituite ad judicandum, potius quā gentiles judices, sive arbitrios constituite ad judicandum. Ita Theodoreetus.

VERS. 5.— Qui possit judicare inter fratrem suum?

SIC NON EST INTER VOS SAPIENS, id est, adeòne nemo est inter vos sapiens et eruditus, qui possit fratrem suum judicare? Græc., οὐδὲ εἰς, ne unus quidem.

VERS. 6. — SED FRATER CUM FRATRE....., id est, christianus in christianum, membrum Christi in aliud Christi membrum. Ecce malum ex parte litigantium.

ET HOC APUD INFIDELES. Ecce aliud malum, ex parte judicium, ad quos, non sine Ecclesiæ contemptu et scando, recurritur. Postquam factum initio expositum damnavit ex parte judicium, damnat et ex parte litigantium; illud in seipso tandem damnaturus. Sed quid diceret Paulus, si filios in parentes, etc., si monachos in abbates, etc., si sacerdotes in episcopos cerneret litigantes, et hoc apud laicos et seculares?

VERS. 7. — JAM QUIDEM OMNINO DELICTUM EST... Litem ipsam in se consideratam damnat quasi delictum. Græc., ἡπτηρα, diminutio, defectus, minoratio, à verbo ἡπτηρα, succumbo, cedo, vincor, frangor. Itaque ἡπτηρα significat hic quamdam animi impotentiam et imbecillitatem, quā Corinthii irae vel lucri cupiditati succumbentes, inter se litigabant. Græc.: Jam quidem igitur omnino minoratio in vobis est. Syr.: Jam itaque vosmetipsi culpa obnoxii estis, etc.; audaciam superius vocavit ad infideles judices recursum; hie delictum vocat ipsummet Corinthiorum litigare.

Mens sancti Pauli circa lites.

Jam quidem omnino delictum est. Non dieo, quod judices ethnicos adeatis; sed hoc ipsum quod judicia, seu lites habeatis. Et quia pars læsa poterat dicere, injuria sum affectus, hanc ejus excusationem rejicit dicens: Quare non magis injuriam accipitis?... Sic itaque litem ipsam Corinthiorum damnat, ut et litis et litigantis excusationem non admittat. Ita D. Paulum explicuit et intellexit D. Augustinus, in Enchirid., cap. 78. Ita D. Thomas, ad delictum vobis imputatur, quod post conversionem vestram judicia habetis inter vos, inter quos scilicet debet esse pax, etc. Ita ante omnes D. Chrysostomus, qui quadruplum hie crimen agnovit: Primum nescire injuriam ferre; secundum injuriam facere; una pars enim alteri facit injuriam: tertium ad iniquos recurrere: quartum in fratrem litigare; sicque fraternalm charitatem cum scando lädere.

Sed inquies, peccatumne est christiano litigare, seu in judicio sua repetere? Respondet D. Thomas, post glossam, 1º perfectis, quibus nihil est proprium, peccatum est, si quid in judicio repetunt, quasi proprium: licet tamen eis in judicio repetere, ea quae sunt communia; hoc enim, inquit, est opus charitatis, defendere, vel recuperare res pauperum.

2º Omnibus peccatum est ob tria: 1º ob causam ex

: subaudi, et fratrem, hoc est, inter fratres, puta christianos litigantes.

VERS. 6, 7. — Sed frater cum fratre judicio contendit.....: Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos, q. d.: Imperfectione, dejectio, impotentia animi est in vobis, quod scilicet irae, lucri, contentioneque affectu vincimini, et quod nihil pati et sufferre potestis.

quā quis judicium habet; si ex cupiditate et avaritiā; 2º ob modum judicii, si cum contentione et detimento pacis judicium prosecutatur; 3º ob perversitatem judicii, si injuste et fraudulenter in judicio procedat; 4º ob scandalum.

3º Ex charitate licet sua in judicio repetere; si sic in judicio procedatur, ut nihil fiat contra justitiam, et contra charitatem. Quod quia factu difficultatum; plerūque enim lites, non ex charitate, sed ex inordinato rerum temporalium amore, suscipiuntur: plerūque ex litibus nascuntur plurima contra charitatem peccata; sinistre suspicione, odia, obtrectationes, vindictæ, etc., plurima contra justitiam, fraudes, doli, falsitates, calumniae. Adde temporis jacturam, mentis distractionem, salutis ob temporalia negligientiam, Dei oblivionem.

Hinc concludi debet quod lis quidem non sit in se quid malum: sed infinita propemodum mala secum trahit; ita ut sit inexhausta malorum et criminum incautis abyssus. Itaque christianus obediens Christo dicenti, Matth. 5, 40: *Ei, qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium;* et Lucæ: *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere....* Et: *Qui aufert que tua sunt, ne repetas.* Hæc præcepta Domini, ait D. Thomas, non sunt semper observanda in executione operæ, sed semper sunt habenda in præparatione animi; ut scilicet simus parati hoc facere, vel sustinere, potius quāliquid agere contra charitatem fraternalm

QUARE NON MAGIS INJURIAM ACCIPITIS?... Hoc Apostolus parti læse dicit. Duabus enim ex causis nascuntur lites: vel quia personæ læditur honor; vel quia damnum aliquod in temporalibus infertur. Quare non potius injurias personæ illatas, et damna in temporalibus facta patienter sustinetis, quā ut judicio contra inferentem, vel injuriam, vel damnum contendatis? Si crimen est injuriam non ferre; quantò majus injuriam facere! ait D. Chrys.

VERS. 8. — SED VOS INJURIAM FACITIS... Hoc parti lædenti dicit; sed vos ipsi et injuriam et damnum infertis, ET HOC FRATRIBUS, quod crimen auget

VERS. 9. — AN NESCITIS QUA INIQUI. Græc., *injusti;* id est, qui injustitiam aut injuriam faciunt, REGNUM DEI hereditate NON POSSIDEBUNT.

Nota ex D. Paulo delictorum discriminem; delicti quidem, non patientem injurias accusavit, sed de eo non dicit quod de facientibus injuriam hie affirmat. *Regnum Dei non possidebunt.*

NOLITE ERRARE. Praefatio Paulo solita in rebus majoris momenti, quas vult observari et retineri.

NEQUE FORNICARI... Multa gravia enumerat peccata à Dei regno excludentia: neque scortatores, neque

Quare non magis injuriam accipitis? id est, damnum patimini, ut decet christianos novos in tantâ paucitate, primo fervore, pacis et perfectionis professione. Apostolus hie non judicium taxat, sed primò, impotentiam litigantium: secundò, quod fratribus, id est, christianis, injuriam faciant.

VERS. 8, 9, 10. — *Sed vos injuriam faciatis... An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?... Neque*

cultores idolorum, neque adulteri.

VERS. 10. — NEQUE MOLLES, qui turpia patientur, ait Theophil., scorta mascula; seu catamiti, ait Menochius et alii. Plerique tamen per molles intelligent sui ipsius corruptores, per voluntariam pollutionem.

NEQUE MASCULORUM CONCUBITORES: sodomitæ, qui turpia et infanda agunt; NEQUE FURES, qui clam rapiunt aliena; NEQUE AVARI, qui fraude et dolo proximum suum circumveniunt; NEQUE RAPACES, qui per vim rapiunt apertè; NEQUE EBRIOSI, NEQUE MALEDICI. Minora peccata hic cum majoribus conjungit, quia non de supplicio nunc agitur; sed de regni amissione, è regno autem pariter excidunt, ait Theophil.

REGNUM DEI POSSIDEBUNT, Græc., hæreditabunt. Syr., hæreditate non possidebunt. Hæreditas filiorum est, non spuriorum: hæreditas ergo Dei, ad Dei filios, Deo similes, sanctos, justos, castos, omnibus ex charitate benefacientes, attinet; non ad injustos, impudicos, malos et nequam, Deo in omnibus absimiles et oppositos. Hinc in Scripturis tam sèpè monemur, ut Deo similes simus: *Sancti estote, quia sanctus sum, etc.* *Estote perfecti sicut et Pater vester cælestis, etc.* *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, etc.* Nostra cum Deo in moribus temporalis similitudo pariet æternam nostram cum Deo in gloriâ similitudinem. Similitudo per gratiam producit similitudinem in gloriâ; gratia semen gloriæ. Omnia Dei præcepta ad hanc temporalem in moribus similitudinem tendunt, seu ut simus sancti, justi, casti, etc., sicut Deus sanctus, justus, etc., est; ut scilicet in æternum Deo similes simus in gloriâ, illius regni hæredes, beatitudinis socii, gloriæ consortes. *Scimus quoniam cum apparuuerit, similes ei erimus.* Erimus omne quod est, fruemer omni bono, quod est et quo fruitur ipse; ô beatam hæreditatem! ô terque, quaterque felicem omnis boni fruitionem! Vide corollarium.

VERS. 11. — ET HEC QUIDAM..., id est, et quidam ex vobis tales quidem fuerunt. SED ABLUTI ESTIS: sci-licet, his peccatorum sordibus per lavacrum regenerationis, et per poenitentiae lacrymas: et non abluti tantum, SED SANCTIFICATI ESTIS, id est, veram adepti estis animæ sanctitatem, per internam Dei gratiam vobis infusam.

SED JUSTIFICATI ESTIS, id est, per eamdem gratiam, veram estis justitiam consecuti.

molles, neque masculorum concubitores, etc. Non est aliud regnum Dei quam vita æterna nobis in Scripturis promissa.

VERS. 11. — Et hæc quidam fuistis, sed abluti estis. Per ablutioem intelligi potest vel ipse baptismus, qui est ablutio corporalis et exterior, vel baptismi effectus qui est ablutio spiritualis et interior, quam exterior illa significat.

Sed sanctificati estis, id est, puritatem consecuti, ita ut jam vere et coram Deo sancti sitis. Nam sanctitas non solùm significat absentiam sordium, verum etiam munditiam sonat positivam et inherentem, quæ quis applicatur ad Deum; quemadmodum justitia significat rectitudinem.

Sed justificati estis, id est, veram justitiam adepti, quæ non aliud est quam interioris hominis rectitudo, principaliter sita in conformitate mentis ad legem Dei.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, id est, Christi merito Redemptoris nostri: ipse enim est causa meritoria nostræ justificationis; et Spiritus sancti beneficio, ipse est nostræ sanctificationis auctor. Gratias ergo æternas Domino nostro Jesu Christo, qui nos lavit in sanguine suo, peccatorumque nostrorum purgationem fecit in eodem sanguine. Gratias æternas Deo, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum..... qui nos gratificavit in dilecto Filio suo: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitias gratiæ ejus.

VERS. 12. — OMNIA MIHI LICENT..... Occurrerit objectioni dupli, quam contra superius dicta, Corinthii facere poterant.

1° Contra v. 7 poterant objicere: Nonne licet sua in judicio repetere? cur ergo dicis: *Jam quidem omnino delictum est in vobis, etc.*

2° Contra versum primum objicere poterant: Nonne sua repetere licet, coram legitimis judicibus, quamquam ethnicis? cur ergo nos accusas audacie? etc.: *Audet aliquis vestrum...* Huic utrique objectioni occurrens respondet; primæ quidem, fatendo quod licet, seu nullâ lege sit prohibitus; sed non expedit, inquit. *Omnia mihi licent, id est, omnia, legibus non prohibita, mihi et vobis licent quidem; sed non expedient omnia quæ licent.* Quasi diceret: Non inveher in lites, quasi per se malæ sint, aut legibus prohibitæ; sed quia non expediunt, ut hucusque probavi. Secunda objectioni respondet, eadem verba repetens: *Omnia mihi licent, quasi diceret: Licet coram ethnicis etiam judicibus sua repetere: hoc nullâ quidem lege prohibetur.* Sed statim ut ab hoc faciendo avertat, novam, specialem et præcipuam rationem affert, ob quam non expedit.

SED EGO SUB NULLIUS REDIGAR POTESTATE: quasi diceret: Esto, licet, non expedit tamen vobis, ne sub iniquorum judicum potestate redigamini; fortè, non sine fidei vestrae periculo: etenim timendum ne vos avertant ab eâ, ob temporalia. Sed quare D. Paulus haec ita vagè, concisè, obscurè, et sub suo nomine dixit? Fortè, ne clarius loquens, potestates et magistratus kederet, videreturque eorum jurisdictioni obtructare; et ne, si haec ejus Epistola ad eorum notitiam perveniret, Evangelio noceret. Quidquid sit, constans est Apostoli doctrina: *Subditi estote omni humano*

Talem prorsùs esse, quæ quis à peccatis ad Deum verè conversus, acceptâ eorum remissione, novum induerit hominem, atque ita mente renovatus ambulet in novitate vitæ, et in observatione mandatorum Dei.

In nomine Domini nostri Jesu Christi. Sensus: per meritum Domini ac Redemptoris nostri Jesu Christi. Tota namque justificatio et renovatio nostra à principio usque ad finem et consummationem, ascribenda est merito passionis Christi.

Et in Spiritu Dei nostri, id est, virtute Spiritus sancti à Deo nostro procedentis. Huic enim auctori ea quæ ad sanctificationem nostram pertinent, peculia-riter in sacris Litteris ascribi solent.

VERS. 12. — *Omnia mihi licent, sed non omnia expedit, quasi dicat Apostolas:* Repetere sua in judicio licet quidem, quatenus simpliciter non est prohi-

creaturæ, sive regi....; sive ducibus...., sive magistratis....; coram eis vocati, comparete; interrogati, respondete: sed si qua sit inter vos de secularibus controversia, infimum christianum elige in arbitrum, potiusquam ad ethnicos judices curratis, ob multas jam allatas rationes; sed præsertim ne sub eorum servitio redigamini, cum magno vestræ salutis periculo.

VERS. 13. — *Esca ventri, et venter escis: duas alias rationes paucissimis verbis affert, ob quas litigare prorsus non expedit. Primam desumit ex vilitate rerum, ob quas litigatur. Esca, res vilis, ventri sedando destinata; et venter, pars ignobilis, escis coquendis destinatus, quasi diceret: Vobis christianis, ad Dei regnum hereditate possidendum vocatis, non expedit inter vos lites habere; propter res, quæ ad escas et ad ventrem ferè tendunt omnes. Secundam desumit à brevitate durationis illarum.*

DEUS AUTEM ET HUNC ET HAS DESTRUET. Deus utraque et ventrem et escas destruet: id est, eorum usum abolebit; usus enim edendi cessabit in morte; post resurrectionem erimus sicut angeli Dei, non comedentes, sicut nec nubentes. Hæc dicuntur, ut harum rerum contemptus ingeratur; quasi diceret: Hæc in se vilia, et brevi desitura spernите, aliis relinquette; vos verò filii Dei, aeterna, divina, estimate, curate, prosequimini tota mentis sollicitudine et toto cordis affectu. Deus cordis mei! ô Deus totius cordis mei! totum cor meum ad te trahe; totum cor meum ad te sursùm leva; nullaque pars ejus à te disfluens, trahatur in terram, inhæreat terre!

CORPUS AUTEM NON FORNICATIONI..... Græc., at corpus, etc.; Syr., porrò corpus non fornicationi, etc., cum puncto præcedente; ita ut incipiat phrasis: Porrò, etc. Cap. 5, de enormi impudicitia egit, et quæ talis erat, qualis nec inter gentes..... Hic de simplici fornicatione, et quidem inter gentiles valde frequenti;

bitum, nec per se malum: non tamen expedit ob causas supra dictas. Anselmus et S. Thomas referunt hanc sententiam ad superiora de judicis: quasi dicit: Hæc contra judicis dixi, non quasi illicitum sit ex se in judicio sua repetere, sed quod nolim sub aliorum, scilicet judicium, advocationum, procuratorum, maximè infidelium, potestatem vos redigi.

Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Sensus est: Multa mihi licent, que tamen facere nolim, ne redigar sub alienam potestatem, id est, non patiar me propter res pecuniarias ac temporales, velut essem sub earum potestate, vel abstrahi, vel distrahi, quominus libere et absque impedimento serviam Deo. Quod non potero, si tempus et cogitationes impendam litibus. Pro quo sensu notandum est, Apostolum fideles passim avocare ab implicamentis curarum humanus seculi: quò sint expeditiores ad serviendum Deo.

VERS. 13. — *Esca ventri (scilicet destinata est, æquè), ac venter escis, q. d.: Cur lites suscipitis ob temporalia, que ferè ad escas et ventrem tendunt? Esca enim res caduca est et vilis, ad hoc facta ut in ventrem projiciatur: venter autem vilissima pars hominis tantum est ad hoc, ut escas coquat, digerat, egerat, corrumpat, estque vas sordium: et tam esca quam venter peribunt, quia in morte fiunt esca vermium: et licet venter resurget, non tamen amplius escas admittet.*

et ab ipsis etiam philosophis habitâ pro indifferenti. Ne igitur Corinthii, à gentilibus philosophis seducti, putarent idem de fornicatione, ac de litibus esse; scilicet, licet quidem, sed non expedire; inter utrumque discrimen ostendit Apostolus, dicens:

CORPUS AUTEM NON FORNICATIONI, scilicet destinatum est, sicut venter escis coquendis; quasi diceret: Non ideò formatum est corpus nostrum, ut fornicationi vacet: sed ut famuletur Domino: **SED DOMINO;** et DOMINUS CORPORI, id est, corpus nostrum Domini est, ut membrum ejus, et Dominus nostri corporis est, ut caput illius: nostrum ergo corpus Domino capiti nostro castè et sanctè debet famulari, non verò fornicationi vacare. Hic primam rationem nota avertentem à fornicatione. Domini est corpus nostrum, et Dominus est nostri corporis: membrum sumus Christi Domini; Christus autem Dominus corporis nostri caput est: hæc relatio capitum ad membrum, et membra ad caput, infert castitatis obligationem. Sicut Christus datus est caput corpori nostro, ut illud sanctificet et regat; sic corpus nostrum datum est Christo, ut illi castis et sanctis moribus deserviat.

VERS. 14.—DEUS VERÒ ET DOMINUM SUSCITAVIT, ET NOS... Ne putarent etiam hanc relationem temporalem esse, et brevi desitaram, scilicet, in morte, sicut tunc desinet relatio ventris ad escas, et escarum ad ventrem, de quâ versu præcedente, affirmat aeternam fore hanc nostri cum Domino relationem, quia, sicut Deus Christum Dominum crucifixum et mortuum suscitavit à mortuis, sic et nos ad vitam aeternam, per suam omnipotentiam suscitabit, ut in aeternum illi, tanquam capitum nostro, uniamur. Christo itaque, in aeternum nostro capitum et Domino, dignè; id est, sanctè et castè serviendum: omnis impudicitia christiano fugienda, horrenda; nec nominetur in nobis.

VERS. 15.—NESCITIS QUONIAM CORPORA VESTRA. Clarius explicat supradictam relationem, et intimam

Deus autem et hunc et has destruet, abolebit, in morte et resurrectione, ut scilicet non sit amplius venter escarum, qui escis pascatur, nec escæ sint ventris, ut ventrem inescit et implaret. Filii namque resurrectionis, quæ venter cum ceteris membris restitueret, sicuti neque nubent neque nubentur, ita nec comedent nec bibent; sed erunt sicut angeli Dei in celo, Matth. 22. Si igitur haec abolenda sunt, quia usum non habent nisi temporarium; non debeo me eorum servum reddere, etiam cum periculo, ne me propellant in fornicationem.

Corpus autem non fornicationi (destinatum et datum est, ut fornicemur), sed ut Domino casto corpore serviamus, Christumque ut caput castis et sanctis moribus sequamur. Ita Anselmus et Chrysostomus.

Et Dominus corpori, Christus scilicet corpori nostro datus est in caput, ut illi quasi immineat; q. d.: Ergo corpora nostra non fornicationi, sed Christo capitum quasi membra, purè servire debent, semperque caput sum Christum, Christique puritatem æmulari.

VERS. 14.—Deus verò et Dominum suscitavit, etc. Quemadmodum, inquit, Deus Christum Dominum resuscitavit à morte ad vitam immortalē; ita et nostra corpora donabit immortalitatē: ut ipsa quidem semper vivant, cesseret autem usus membrorum ad ea quæ sunt hujus corruptibilis vitæ, per virtutem suam.

VERS. 15.—Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Nos ipsi enim, ac consequenter corpus

Christi Domini, capit is Ecclesiae, unionem cum corporibus nostris, ut christianum omnem pressius urgeat ad fornicationem cum horrore fugiendam; utpote, quae Christo Domino, capiti nostro, sacrilegam inferat injuriam. Si nescitis, sanè scire debetis corpora vestra esse Christi Domini membra. Sic Deus ipsum dedit caput Ecclesiae, ut sit et singulorum fidelium caput: Ecclesia mysticum Christi corpus est; singuli christiani, Christi membra, tum anima, tum corpore, quia Christus integrum nostram assumpsit naturam, et spiritalem et corpoream. Licet enim Christus Dominus sit caput nostrum, præcipue ratione animæ, cui fidem, gratiam, vitam spiritualem et divinam inspirat; secundariò tamen nostrum etiam caput est respectu nostrorum corporum, quæ sunt animæ nostre instrumenta, eisque largitur vim et facultatem, quæ facilius animæ imperanti parcent. Ad hoc attende, ô christiane! Christus caput tuum est: tu Christi, capit is Ecclesiae, membrum: de te, in Baptismo et per Baptismum, tam verè dicere potest Christus: Hoc est corpus meum mysticum, scilicet et adoptivum; quam in Eucharistiâ: Hoc est corpus meum, naturale, per transsubstantiationem. Hac conceptâ et seriò attentâ veritate, concipe et horre fornicationis et omnis impunitatis sacrilegam enormitatem.

TOLLENS ERGO MEMBRA CHRISTI, FACIAM..... Ergone tollam membra, quæ Christi sunt, ut ea meretrici tradam?

ABSIDIT, inquis; hoc sacrilegium horres; reverè tamen sit per fornicationem, ut probant sequentia.

VERS. 16. — AN NESCITIS QUONIAM QUI ADHÆRET MERETRICI... Græc., qui agglutinatur meretrici, sit unus corpus cum eâ: Erunt enim, inquit Scriptura, Gen. 2, 24, duo in carne unâ, id est, duo, per corporum unionem sunt una caro. Quod non minus physicè verum est de meretricie, quam de conjugie; licet enim actus externi conjugum et fornicantium valde differant in genere moris; conjugum enim actus sunt virtutis, justitiae, et temperantiae, actus autem fornicantium

et anima vestra, estis membra Ecclesie Christi. Pulchrè S. Augustin., serm. 48, in hæc Apostoli verba: Vita, inquit, corporis anima est, vita animæ Deus est. Spiritus Dei habitat in animâ, et per animam in corpore, ut et corpora nostra templum sint Spiritus sancti, quem habemus à Deo.

Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretrici? Absit. Ostendit gravitatem peccati ejus qui fornicatur, ut qui Christum caput suum contumeliam afficiat, dum membra ejus ad fornicationem prostituit, faciendo ea membra meretricis seu fornicariæ mulieris. Quod quidem summoper debet refugere christianus.

VERS. 16. — An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, etc., unum corpus, per corporum unionem et commixtionem, ut, sicut mercatores in societate unas habent opes, quia communes, sic fornicariæ unum habent corpus, quia utriusque corpus est utrique commune, ait Cajetanus; et sic sunt duo in carne unâ, id est, duo sunt una caro. Quasi dicat, è duabus fiet velut unus homo, non spiritualis, sed carnalis et quasi totus caro.

VERS. 17. — Qui autem adhæret Domino (cum eo fit et) est unus spiritus. Sensus: Qui fide et charitate Christo Domino sese agglutinavit, is quodammodo fit unus cum eo spiritus: nimirūm coniunctione spiritus.

sunt actus liuidinis et vitii; non differunt tamen secundum speciem naturæ, ut ait hic D. Thomas.

VERS. 17. — QUI AUTEM ADHÆRET. Græc., agglutinatur Domino, id est, qui casto corpore et animo adhæret Domino, unus cum eo fit SPIRITUS, unus scilicet, consensu et gratia.

Notandum ad mores.

Paucis verbis possunt hi tres ultimi versus in formam redigi. Horrendum prorsùs sacrilegium est Christi Domini membra in infamis meretricis membra commutare; hoc tamen facis, ô christiane quisquis sis, qui fornicaris; quia Christi membrum cùm sis per Baptismum, sis per fornicationem membrum et corpus meretricis: juxta illud Genes. 2, 24: Erunt duo una caro, unumque corpus. Hoc sacrilegium horres; horre ergo et cum horrore fugito fornicationem, per quam membra Christi fiunt membra meretricis, et filii Dei fiunt filii diaboli. Hoc sacrilegium fugere non contentus, dilige Deum, adhære Deo; per charitatem agglutinare Deo, fies unus cum Deo spiritus; omnium Dei bonorum particeps et consors. Ad hanc cum Deo unionem invitat Apostolus; quasi diceret, sursùm corda, ô filii Dei, Patrem vestrum diligite; ipsi casto amore adhærete, ut unus sitis cum eo spiritus.

VERS. 18. — FUGITE FORNICATIONEM. Cætera vita pugnando vincuntur; sola libido fugiendo vincitur; fugiendo scilicet, occasiones, aspectus, colloquia, consortia.

OMNE PECCATUM, QUODCUMQUE FECERIT... Aliud affert argumentum impuritatis fugiendæ, ductum à contumeliâ, quam fornicator infert corpori suo, ut quem injurya Christo capiti nostro illata non moveat, moueat saltem contumelia proprio corpori suo illata.

OMNE aliud PECCATUM: quod ordinariè committunt homines, EXTRA IPSORUM CORPUS EST, id est, non peccant ordinariè in suum corpus, non illud maculant et dehonestant.

QUI AUTEM FORNICATUR, IN CORPUS... Specialem hic indicat fornicationis malitiam; in hoc nimirūm quod

sui cum spiritu Christi. Unus, non essentialiter, sed accidentaliter, unus, inquam, charitate, voluntatis consensu, gratiâ et gloriâ: quæ hominem faciunt quasi divinum et Deum, ut cum Deo quasi unus idemque sit spiritus. Ita Ambrosius, Anselm., Ofecumenius. Unde ex hoc loco S. Basilius, lib. de verâ Virg., demonstrat animam castam et sanctam esse sponsam Dei, eamque in divine imaginis excellentiam transferri, ut cum Deo unus fiat spiritus: atque ex hâc cum Deo coniunctione naurire omnem puritatem, virtutem, incorruptionem, pacem et tranquillitatem. Unitas, inquit Bernardus, spiritus cum Deo hominis cor sursum habentis, proficiens in Deum voluntatis est perfectio. Cùm jam non solum vult quæ Deus vult, sed sic est non tantum affectus, sed etiam in affectu perfectus, ut non possit velle nisi quod Deus vult: velle autem quod Deus vult, hoc jam simile Deo esse est, etc.

VERS. 18. — Fugite fornicationem. Peculiare est vitio fornicationis, fugiendo magis quam repugnando superari. Hunc igitur hostem vincere qui volet, fugiat: id est, ipsas etiam primas et solas hujus generis cogitationes atque phantasmatâ penitus ex animo repellat, et horum quoque occasiones sedulò vitet.

Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est, id est, tale quo non peccet in corpus suum,

totum hominem immergit in cloacam. Audi D. Chrysostomum: Quoniam dici non poterat nihil esse peius fornicatore, aliter id amplificavit, dicens: In fornicatione totum corpus sit seeleratum et execrandum: tanquam enim incidens in lebetem immunditiae, sordibusque et inquinamento tinctum, sic polluitur. Fornicator peccat in corpus suum, illud corrumpendo et inquinando praeter usum rationis, ait D. Thomas. Vel, ut idem doctor Angelicus ait ex D. Augustino, quia anima fornicatoris totaliter carni in illo actu subjicitur; ita ut nihil aliud possit ibi cogitare, fiatque *sicut equus et mulus*, totus caro. Cæteras omitto aliorum interpretationes, quas videre est apud Estium, Cornelium, etc.

Notandum ad intelligentiam.

Sed ex earum varietate advero, quod interpretes semper laborârint in assignandâ speciali ratione, ob quam fornicans peccet in corpus suum. OEcumenius ex Patribus Græcis supra decem enumerat interpretationes: Patres Latini addiderunt et suas. Præterea advero quod allate rationes, vel in actum conjugalem possunt retorqueri; vel ad animam spectant potius quam ad corpus: hinc textum legi et relegi. Legenti et relegendi subiit in mentem, quod tamen scribo non affirmans, sed dubitans, et aliquando, si Deo placet, reflexurus, scilicet, vel hunc versum 18 esse præcedentium conclusionem et sequelam; quasi diceret: Horrete et fugite ergo fornicationem, per quam fornicator membra Christi commutans in meretricis membra, peccat et in corpus suum: etenim christianum erat, seu Christi erat, et consequenter sanctum, purum, nobile, et quodammodo divinum; ex christiano autem, ex sancto, nobili et divino facit illud meretricium, vile, sordidum, bestiale; vel esse versus 19 quasi antecedens, ita ut versus 19 sit hujus asserti probatio, seu ideò fornicatorem peccare in corpus suum, quia, cum per baptismum Spiritus sancti templum factum sit, polluit illud per fornicationis immunditiam. Huius conjectura favet quod iisdem verbis Apostolus fornicationis enormitatem exaggeret per relationem corporum nostrorum ad Spiritum sanctum, quibus ante per relationem ad Jesum Christum: *An nescitis quoniam membra vestra...*

corpus proprium non maculat, non polluit. *Omnis peccatum*, id est, pleraque omnia peccata quæ ordinariè et communiter faciunt homines, extra corpus sunt.

Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat; eum qui fornicatur, aut quocumque modo peccat per immunditiam carnalium, peccare in corpus suum, quia de honestat illud, et ignominia afflict, excitans in eo brutaliter ac foedam libidinem; quam nimis ita prorsus absorbetur animus, ut in eo actu nihil aliud cogitare possit.

VERS. 19. — *An nescitis quoniam membra vestra tempulum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo?* Promde futuri in Deum tanti muneris auctores ingrati et injuriosi, si Spiritum sanctum per fornicationem a vobis expuleritis.

Et non estis vestri, q. d.: Vestri ipsorum: id est, non estis vestri juris.

VERS. 20. — *Empti enim estis pretio magno.* Sensus: Non estis juris vestri. Nam servi emptitii estis, utpote

VERS. 19. — *An nescitis quoniam membra vestra...* Alterum argumentum fugiendæ fornicationis. Cum per baptismum facti simus templum Spiritus sancti, fornicatio est sacrilega atque impia templi profanatio. Totus homo templum Dei est; mens hominis, quasi aditum templi; animæ facultates, basilica; corpus verò, quasi porticus. Hinc, ut ait Tertullianus, lib. de Cultu fem. 2, hujus templi æditua et antistita pudicitia est.

QUEM HABETIS A DEO. Auctorem tanti muneris reconsent, ut ingratitudinem exaggeret; quasi diceret: Injurius et ingratus est in Spiritum sanctum, qui per gratiam habitat in vobis, et in Deum ipsum, qui Spiritum sanctum misit in vos. Totam itaque sanctissimam Trinitatem specialiter offendit christianus fornicator: Filium, cuius est membrum; Spiritum sanctum, cuius est templum; Patrem, qui Spiritum sanctum nobis dedit, et per Filium nos redemit.

ET NON ESTIS VESTRI, id est, vestri juris. Ultimum argumentum ductum à sacrilego furto, quod fornicator committit.

VERS. 20. — *Empti enim estis...*, scilicet pretio inestimabili, sanguinis Jesu Christi, Filii Dei. Servus emptitus maximam domino facit injuriam, si illum, per hoc ipsum quod ejus est, offendat. Cavete ergo ne corpore, quod Domini est, Dominum offendatis, sed è contra

GLORIFICATE ET PORTATE... *Græc., in corpore vestro et in spiritu vestro, quæ sunt Dei. Syr., idem.* Portate Deum in corpore, templo quod inhabitat.

Notandum ad intelligentiam.

Nemo miretur quod Apostolus ad Corinthiscios scribens, tam acriter in fornicationem invehat: Corinthus civitas erat Veneri dicata, in qua scortationum et turpitudinum erat non tantum omnis licentia, sed et honor. Cothys, daemon, apud Corinthios colitur, priores effeminatorum et impudicorum, ait Suidas verbo *Cothys*. Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam mille habuerit sacerorum famulas meretrices, quas deæ, viri mulieresque dedicarent, ait Strabo, lib. 9, et Herodotus in Clio. Insuper mille quotidiè selectissimæ ex totâ Græciâ et Asiâ puellæ omnibus adventantibus prostituebantur: quod

pretio redempti, sanè permagno et inestimabili, nempe sanguine Filii Dei. Quamobrem vos ipsis et corpora vestra tanquam rem pretiosam debetis interemerat servare Domino vestro. Quasi dicat: Magni æstimate, magni facite vestra corpora. Ne corpus tuum vilipendas, ne gratis vendas, inò maximu ducas. Haec est enim gloria Dei, si magni fiant illa corpora, quæ Deus tanto sibi pretio compararit, scilicet sanguine suo.

Glorificate, et portate Deum in corpore vestro, castum illud servando in obsequium spiritus et Dei. Glorificamus Deum in corpore nostro, tanquam templo ejus, quando servamus illud purum ab omni immunditia, et ornamus bonis operibus. Per haec enim Deus glorificatur apud homines, secundum illud Matth. 5: Sic luceat lux vestra corum hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificant Patrem vestrum qui in celis est. Portamus autem Deum in corpore nostro, quando corpus totum obsequio Dei mancipamus. Metaphorâ sumptu à jumentis quæ portant sessorem, et ad ejus voluntatem moventur.

ille honori et pietati duebant, putantes se hoc modo felix sibi matrimonium captare. Vide Cornelium à Lapide, in fine 6 cap., et in cap. 11, v. 3; Tirinum, in fine 6 cap.; Fromondum, in præfatione. Hinc non minoribus indigebant argumentis, quibus à fornica-

tione arcerentur. Corinthiari, idem ac scortari, lascivire, genio et libidini indulgere. Hinc: *Non cuivis homini contingit adire Corinthum*, quia æs magnum ab amasiis suis exigebant.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

1° Nota divi Pauli mentem circa lites, octo primis versibus expressam, ut omnem, quantum poteris, item vites. Vide etiam dicta v. 15.

2° Nota quod v. 10 dictum est de hæreditate Dei possidendâ à Dei filiis, Deoque similibus, justis et sanctis, non autem à spuriis, filiis nequam, et Deo dissimilibus. Hincque stude Deo similis esse, sanctus, justus, peccatum horrens, omne bonum cogitans, amans, faciens. Omnia Dei præcepta tendunt ad hanc nostram moralē cum Deo similitudinem efficiendam; seu ut Deo similes nos in moribus efficiant. Malum prohibent, quod Deus, ipsa sanctitas, horret. *Mundi sunt oculi tui, ne videoas malum, et respicere ad iniuriam non poteris.* Habac., c. 1, 15. Bonum, sanctitatem, justitiam præcipiunt, quia Deus ipsa bonitas, ipsa justitia, ipsa sanctitas est. Unumquodque Dei præceptum quædam divinæ sanctitatis est declaratio, quam imitemur, ut sancti simus, sicut et ipse sanctus est. Ad hanc eamdem similitudinem procurandam ten-

dant Dei promissa et minæ. *Aeternam Deus minatur exhortationem, seu separationem et alienationem à se, summo et aeterno bono, si fuerimus absimiles: Neque molles, neque fures, neque avari... neque rapaces, neque ebriosi, hæreditabunt regnum Dei.* *Aeternam suam hæreditatem, regnum suum, suæque beatitudinis consortium nobis promittit, si sancti fuerimus, ipsique similes in moribus. Huic ergo divine similitudini totis viribus studeamus; malum horreamus; quasi à facie colubri fugiamus peccatum; virtutem, sanctitatem omnem amplectamur.*

3° Nota rationes quibus Apostolus in septem ultimis versibus Corinthios fideles avertit à fornicatione; et horrebus peccatum, christiano, Christo, inò toti sanctissimæ Trinitati maximè injuriosum: christiano, quem ex sancto et divino facit sordidum et animalem, et quasi bestiale; Christo, cujus membra facit metraria; Deo, quem offendit per hoc ipsum quod Dei est.

CAPUT VII.

1. De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere:

2. Propter fornicationem autem, unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.

3. Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro.

4. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

5. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanus propter incontinentiam vestram.

6. Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium.

7. Volo enim omnes vos esse sicut meipsum; sed unusquisque proprium donum habet ex Deo; alius quidem sic, alius verò sic.

8. Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego.

9. Quod si non se continent, nubant; melius est enim nubere quām uri.

10. Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere.

11. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari; et vir uxorem non dimittat.

12. Nam cæteris ego dico, non Dominus: Si quis

CHAPITRE VII.

1. Pour ce qui regarde les choses dont vous m'avez écrit, je vous dirai qu'il est avantageux à l'homme de ne toucher aucune femme.

2. Néanmoins, pour éviter la fornication, que chaque homme vive avec sa femme, et chaque femme avec son mari.

3. Que le mari rende à sa femme ce qu'il lui doit, et la femme ce qu'elle doit à son mari.

4. Le corps de la femme n'est point en sa puissance, mais en celle de son mari: de même le corps du mari n'est point en sa puissance, mais en celle de sa femme.

5. Ne vous refusez point l'un à l'autre ce devoir, si ce n'est du consentement de l'un et de l'autre, pour un temps, afin de vous exercer à l'oraison; et ensuite vivez ensemble comme auparavant, de peur que la difficulté que vous avez à garder la continence ne donne lieu à Satan de vous tenter.

6. Or je vous dis ceci par condescendance, et non par commandement.

7. Car je voudrais que vous fussiez tous comme moi; mais chacun a son don particulier, selon qu'il le reçoit de Dieu, l'un d'une manière, et l'autre d'une autre.

8. Pour ce qui est de ceux qui ne sont plus dans les liens du mariage, et des veuves, je leur déclare qu'il leur est bon de demeurer dans cet état, comme j'y demeure moi-même.

9. Si néanmoins ils sont trop faibles pour garder la continence, qu'ils se marient; car il vaut mieux se marier que d'être brûlé.

10. Quant à ceux qui sont mariés, ce n'est pas moi, mais le Seigneur, qui leur fait ce commandement: Que la femme ne se sépare point d'avec son mari.

11. Si elle s'en est séparée, qu'elle demeure sans se marier, ou qu'elle se réconcilie avec son mari; et que le mari de même ne quitte point sa femme.

12. Pour ce qui est des autres, ce n'est pas le Seigneur, mais c'est moi qui leur dis: Que si un fidèle a

frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam.

13. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illâ, non dimittat virum.

14. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem : alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

15. Quod si infidelis discedit, discedat ; non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi; in pace autem vocavit nos Deus.

16. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies?

17. Nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus ita ambulet, et sicut in omnibus Ecclesiis doceo.

18. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio, aliquis vocatus est? non circumcidatur.

19. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei.

20. Unusquisque in quâ vocatione vocatus est, in ea permaneat.

21. Servus vocatus es? non sit tibi curæ; sed et si potes fieri liber, magis utere.

22. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini; similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.

23. Pretio empti estis: nolite fieri servi hominum.

24. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum.

25. De virginibus autem præceptum Domini non habeo; consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.

26. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

27. Alligatus es uxori? noli querere solutionem. Solutus es ab uxore? noli querere uxorem.

28. Si autem acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit virgo, non peccavit: tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi: ego autem vobis parco.

29. Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est; reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint;

30. Et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui emunt, tanquam non possidentes;

31. Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.

32. Volo autem vos sine sollicitudine esse; qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.

33. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.

34. Et mulier innupta, et virgo, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu; quæ autem

une femme qui soit infidèle, laquelle consent de demeurer avec lui, qu'il ne se sépare point d'avec elle.

15. Et si une femme fidèle a un mari qui soit infidèle, lequel consent de demeurer avec elle, qu'elle ne se sépare point d'avec lui.

14. Car le mari infidèle est sanctifié par la femme fidèle, et la femme infidèle est sanctifiée par le mari fidèle: autrement, vos enfants seraient impurs, au lieu que maintenant ils sont saints.

15. Si le mari infidèle se sépare d'avec sa femme qui est fidèle, qu'elle le laisse aller, parce qu'un frère ou une sœur ne sont point asservis en cette rencontre; mais Dieu nous a appelés pour vivre en paix.

16. Car que savez-vous, ô femme, si vous sauvez votre mari? et que savez-vous, ô mari, si vous sauvez votre femme?

17. Mais que chacun se conduise selon le don particulier qu'il a reçu du Seigneur, et selon l'état dans lequel Dieu l'a appelé; et c'est ce que j'ordonne dans toutes les Eglises.

18. Un homme est-il appelé à la foi étant circoncis? qu'il n'affecte point de paraître incirconcis. Y est-il appelé n'étant point circoncis? qu'il ne se fasse point circoncirre.

19. Ce n'est rien d'être circoncis, et ce n'est rien d'être incirconcis; mais le tout est d'observer les commandements de Dieu.

20. Que chacun demeure dans l'état où il était quand Dieu l'a appelé.

21. Avez-vous été appelé étant esclave? ne portez point cet état avec peine, mais faites-en un bon usage, quand même vous pourriez devenir libre.

22. Car celui qui, étant esclave, est appelé au service du Seigneur, devient affranchi du Seigneur; et de même celui qui est appelé étant libre, devient esclave de Jésus-Christ.

23. Vous avez été achetés d'un grand prix: ne vous rendez pas esclaves des hommes.

24. Que chacun, mes frères, demeure dans l'état où il était lorsqu'il a été appelé, et qu'il s'y tienne devant Dieu.

25. Quant aux vierges, je n'ai point reçu de commandement du Seigneur; mais voici le conseil que je donne, comme étant fidèle ministre du Seigneur, par la miséricorde qu'il m'en a faite.

26. Je crois donc qu'il est avantageux, à cause des nécessités pressantes de cette vie; je veux dire qu'il est avantageux à l'homme de ne point se marier.

27. Etes-vous lié avec une femme? ne cherchez point à vous délier: n'êtes-vous point lié avec une femme? ne cherchez point de femme.

28. Si néanmoins vous épousez une femme, vous ne péchez pas; et si une fille se marie, elle ne péche pas: mais ces personnes souffriront dans leur chair des afflictions et des peines; or, je voudrais vous les épargner.

29. Voici donc ce que je vous dis, mes frères: Le temps est court, et ainsi que ceux mêmes qui ont des femmes soient comme n'en ayant point;

30. Et ceux qui pleurent, comme ne pleurant point; ceux qui se réjouissent, comme ne se réjouissant point; ceux qui achètent, comme ne possédant point;

31. Enfin, ceux qui usent de ce monde, comme n'en usant point: car la figure de ce monde passe.

32. Pour moi, je désire vous voir dégagés de soins. Celui qui n'est point marié s'occupe du soin des choses du Seigneur, et de ce qu'il doit faire pour plaire au Seigneur.

33. Mais celui qui est marié s'occupe du soin des choses du monde, et de ce qu'il doit faire pour plaire à sa femme, et ainsi il se trouve partagé.

34. De même une femme qui n'est point mariée, et une vierge s'occupe du soin des choses du Seigneur, afin d'être sainte de corps et d'esprit; mais

nuptia est, cogitat que sunt mundi, quomodo placet viro.

35. Porrò hoc ad utilitatem vestram dico; non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est et quod facultatem praebeat sine impedimento Domini obsecrandi.

36. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine suā, quòd sit superadulta, et ita oportet fieri; quod vult faciat; non peccat, si nubat.

37. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, benè facit.

38. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit; et qui non jungit, melius facit.

39. Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit; quòd si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino.

40. Beator autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium; puto autem quòd et ego Spiritum Dei habeam.

celle qui est mariée s'occupe du soin des choses du monde, et de ce qu'elle doit faire pour plaire à son mari.

35. Or je vous dis ceci pour votre avantage; non pour vous dresser un piège, mais pour vous porter à ce qui est plus parfait, et qui vous donne un moyen plus facile de prier Dieu sans empêchement.

36. Si quelqu'un donc croit que ce lui soit un déshonneur que sa fille passe la fleur de son âge sans être mariée, et qu'il juge devoir la marier, qu'il fasse ce qu'il voudra; il ne péchera point si elle se marie.

37. Mais celui qui n'étant engagé par aucune nécessité, et qui se trouvant dans un plein pouvoir de faire ce qu'il voudra, prend une ferme résolution dans son cœur, et juge en lui-même qu'il doit conserver sa fille vierge, fait une bonne œuvre.

38. Et ainsi celui qui marie sa fille fait bien; mais celui qui ne la marie point fait encore mieux.

39. La femme est liée à la loi du mariage, tant que son mari est vivant; mais si son mari meurt, elle est libre. Qu'elle se marie à qui elle voudra, pourvu que ce soit selon le Seigneur.

40. Cependant elle sera plus heureuse si elle demeure veuve, comme je le lui conseille; et je crois que j'ai aussi l'esprit de Dieu.

ANALYSIS.

Varia resolvit dubia sibi à Corinthiis proposita circa conjugium, viduitatem, et virginitatem.

Primum dubium. Num christiano, homini per Spiritum sanctum renato, liceat usus matrimonii? — Respondeat quòd melius quidem foret ab eo abstinere; propter vitandas tamen impuritates, conjugati cohabitare pergent, mutuum sibi debitum reddant; nec sese separant nisi ex consensu mutuo, ad tempus, et ut orationi ferventiis videntur et purius: post quod tempus, idem familiaritatis commercium repetant; quod tamen Paulus indulget, non jubet: cupid enim, si fieri commodè posset, ut omnes sibi forent in continentia similes, v. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundum dubium. An innuptis et viduis expedit nubere? — Respondeat satius esse ut cælibes maneant: quòd si tamen non se continent, nubant: melius est nubere quamuri, 8, 9.

Tertium dubium. An liceat divorcium? v. 10. — Respondeat ex Christi Domini præcepto, insolubile esse conjugium: conjugati igitur non discordant ab invicem, aut

maneant cælibes, quoadusque reconcilientur, v. 10, 11.

Quartum dubium. Num etiam insolubile sit fidelis cum infideli conjugium? — Distinguit Apóstolus; si infidelis pacificè cohabitare consentit cum fideli, non discordat fidelis: quia tunc spes est quòd convertatur infidelis, et quòd utriusque filii sanctificabuntur, v. 12, 13, 14. Si vero infidelis prior dirimit conjugium, et non est pacificus, sinatur abire, et à tali conjugio libera maneat pars fidelis: hác in re tamen consulatur Deus, et unusquisque secundum gratiam sibi datam ambulet, v. 15, 16, 17. A conjugiis etiam disparibus non temerè solvendis, transit Apóstolus ad alias conditiones etiam non facile mutandas: vult ergo, ut quantum religio sinit, fideles sint in suo statu stabiles, v. 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

Quintum dubium circa virginitatem. — Illam commendat, ac matrimonio præfert, multas ob rationes; sic tamen consultit, ut non præcipiat: bonum quippe conjugium; melior virginitas et cœlibatus, à v. 25 usque in finem.

PARAPHRASIS.

1. Quod spectat ad questiones, quas mihi per litteras vestras proposuisti; hoc meum habetote respondere.

2. Melius quidem est homini uxorem suam non tangere; tamen propter vitandas impuritates, unusquisque habet eum uxori suā, et unaquaque uxor cum viro suo.

3. Mutuum sibi debitum reddant; vir uxori, et uxor viro.

4. Quia sibi mutuo sua corpora sic dederunt, ut nec mulier sui corporis potestatem habeat, sed vir; nec vir sui corporis jus habeat, sed uxor:

5. Ne itaque fraudetis vos invicem, nisi forte cum ambo consenseritis ad tempus, ut purius orationi va-

cetis; post quod, rursus ad idem commercium revertimini: ne Satanae occasionem præbeatis vos ad incontinentiam tentandi; et ex infirmitate vestra tentationi succumbatis.

6. Hoc autem dico tanquam infirmis, indulgendo, non præcipiendo.

7. Vellem enim vos omnes esse sicut meipsum in continentia: sed unusquisque à Deo donum proprium habet; alius quidem tale donum; alius vero tale diversum.

8. Non nuptis autem et viduis dico quòd illis bonum est, si sic innupti maneant, sicut et ego sum innuptus.

9. Quòd si tamen non se continent, matrimonio

Jungantur : satius enim est uxorem ducere, quam fornicari.

10. Conjugatis ego, non à meipso, sed auctoritate Christi Domini præcipio, ut ab invicem nos separantur, facto scilicet quoad thorum divortio :

11. Quod si verò ob aliquam causam separentur, mancant cælibes, aut reconciliuntur.

12. Quod spectat ad alios, scilicet disparis fidei conjugatos, Christus Dominus de talibus nihil præcepit : hinc ego Domini spiritu motus dico : Si quis christianus uxori habeat idolatriam, et hæc cum illo habitare consentit, non dimittat eam.

13. Et si qua mulier christiana virum habet idolatriam, qui cum eâ pacifice habitare voluerit, non dimittat eum.

14. Jam enim vir infidelis quasi sanctificatus est permulierem fidem. Spes est sanctificationis. Et mulier infidelis qua-i sanctificata est per virum fidem. Spes est quod ad fidem convertatur, si simul cohabitent. Secùs verò filii vestri illegitimi habebuntur, et in idolorum cultu educabuntur : nunc autem et legitti-mi et piè educati, et spes est quod sicut sancti, id est, christiani.

15. Si verò paganus prior discedit, et conjugium dirimit, sinatur abire ; in tali enim casu non obligatur pars christiana, libera manet à tali conjugio. Ad pacem vocavit nos Deus ; Christi religio non cogit nos ad servitutem, quâ pax nostra turbetur.

16. Ais, fortè : Spes est conversionis. Res est valde incerta. Unde enim scis? etc. Itaque sine abire, et tu tuâ utere libertate.

17. Verūtamen unusquisque (hoc in negotio) secundùm gratiam sibi datam, ambulet, et in statu, in quo erat, cùm ad fidem vocatus est, stabilis permaneat. Ita doceo in omnibus Ecclesiis.

18. Aliquis ad fidem vocatus est, cùm jam esset circumcisus? ne cutem attrahi faciat : aliis gentilis in præputio fidem suscepit? non curet de circumcisione.

19. Nullius momenti sunt ad salutem circumcisio, aut præputium ; sed fidelis observatio mandatorum Dei maximum ad eam momentum habet.

20. Unusquisque in eo vitæ genere, ordine, et conditione maneat, in quo erat, cùm vocatus est ad fidem.

21. Si servus vocatus es, ne sit tibi molestum : in modo si potes in libertatem vocari, elige potius ut ser-vias :

22. Quid enim de servitute aut libertate curas, cùm haec apud Christum sint paria? Qui enim servus vocatus est ad fidem, à Christo Domino liber factus est : et qui liber vocatus est, Christi Domini Redemptoris nostri servus factus est.

23. Magno sanguinis Christi pretio redempti estis : ne ergo sitis passionum hominum servi, nec Deum offendatis unquam, ut hominibus placeatis.

24. Unusquisque igitur Deo serviens, maneat in statu, in quo erat, cùm ad christianismum vocatus est.

25. De virginitate servandâ, nullum Christus dedit

præceptum : hinc ego de eâ vobis do tantummodo consilium ; illud autem do vobis, tanquam vir, qui gratiam à Domino consecutus sum, ut sim fidelis minister Dei, ejusque mentem fideliter exponam.

26. Itaque existimo et dico, bonum et melius hoc esse, scilicet virginem permanere ; ita dico, hoc, homini, id est, utrique sexui, bonum et optimum est, propter vitandam inexistenter in conjugio molestiam.

27. Itaque si sis alligatus uxori, ne divortium queras : sed si liber es, consul, ut sic permaneas, nec queras uxorem.

28. Hoc tamen sic consul, velut melius, ut nolim arbitris quod malè feceris nubendo. Si acceperis uxorem, non peccasti, et si virgo nubat, non peccat : sed tales, contracto conjugio, multas secundum carnem tribulationes habebunt ; quibus ego vos, miseratione vestri ductus, optem eximi.

29. Hoc itaque, fratres, vobis omnibus dico, et ad hoc attentos vos velim, scilicet quod tempus vita breve est : hinc fiet, ut non virgines modò de nuptiis non cogitent, sed ut et ipsi conjugati sint sicut innupti ;

30. Et qui ob adversa tristes sunt, tanquam non tristes ; et qui ob prospera læti sunt, tanquam non læti ; et qui acquirunt, sicutque divites, tanquam nihil habentes ;

31. Et qui utuntur hujus mundi bonis, quasi non utantur : quia transitoria est facies hujus mundi ; in quo, sicut in scenis comicis, in momento vertuntur omnia.

32. Vos autem à conjugio dehortans, et ad cælibatum exhortans, opto vos exemptos à rerum peritura-rum sollicitudine, ut Deo vacetis liberi. Qui cælebs est, eurat quae Domini sunt, et quomodo placeat Deo ; hoc agit præcipue.

33. Uxoratus autem sollicitus est de rebus hujus mundi, quomodo placeat uxori ; sieque mente et cura divisis est, atque distractus.

34. Et mulier innupta et virgo unicè cogitat et meditatur quae Domini sunt ; hocque unum curat, ut sancta sit et corpore et spiritu. Nupta verò studet utilitati ac venustati, reique familiari promovendæ.

35. Cæterum virginitatem vobis commendans, ad vestram utilitatem aspicio ; non autem laqueum libertati vestre injicio, quasi velim continendi necessita-tem vobis imponere : sed vos adhortor ad virginita-tem, tanquam ad quid honestius, et quod majorem vobis præbeat facultatem Deo vacandi, et sine distractione Dominum obsecrandi.

36. Si quis autem putat se dedecoris aliquid pati, ex eo quod virginem suam plusquam nubilem servet, et judicat quod eam debeat elocare ; agat prout voluerit ; non peccat, si tradat eam nupti.

37. Qui verò firmum habens in animo propositum, cui aliunde proposito nihil obstat, sed plenam habet libertatem faciendi quod vult ; is, inquam, si maturo iudicio decrevit virginem suam in virginitatis statu servare, benè et melius facit.

58. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit : et qui non jungit, melius facit.

59. Mulier vineta est lege conjugii, quamdiu vivit ejus maritus : ubi verò mortuus est, libera est; cui vult rursùm nubat, dummodò nubat viro christiano.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE QUIBUS AUTEM SCRIPSISTIS MIHI...
Juxta Theodoreum, hic incipit tomus secundus, ubi ad varia Corinthiorum consulta respondet Apostolus. Primò autem rogārunt Corinthii circa matrimonii usum, an baptizatis liceat post Baptismum uti conjugio ante Baptismum contracto? Sive pseudoapostoli, ut sanctiores haberentur, Corinthios docuerint à re uxori abstinentium esse, ut ait Ambrosius, et post ipsum S. Anselmus, aliqui recentiores multi; sive hoc aliqui Corinthiorum, pietatis studiosiores, exco-gitārint, ut orationi et pietati liberius vacarent; sic volunt alii, inter quos Estius. Quidquid sit, juxta omnes antiquos, hic non queritur an baptizatis liceat uxorem ducere; de hoc enim v. 8, sed an illis liceat uti conjugali consuetudine, ut loquitur Theodoreus; seu an illis abstinentium esset à re uxori, an non, ut ait D. Athanasius; et ita explicant D. Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus adversus Jovinianum, lib. 1, citatus à Gagnæo, Cornelio, etc. Huic autem quæstiōni respondet Apostolus continentiam quidem laudans, fornicationem verò vituperans, conjugalem autem continentiam concedens, ait Theodoreus. Sensus itaque est: Quod spectat ad quæstiones quas mihi per vestras litteras proposuisti, hoc meum habetote responsum.

Primum dubium, seu prima quæstio.

An christiano liceat usus conjugii?

Ac quia primò rogātis num christiano, homini quippe cœlesti, et per Spiritum sanctum renato, liceat usus matrimonii. — Respondeo BONUM. Græc., pulchrum, id est, egregium et laudabile; seu melius et laudabilius esse quidem uxorem suam NON TANGERE, id est, non cognoscere, seu ab illius amplexu abstinerere, et nullum conjugii actum exercere. Syr., ad mulierem non accedere. Abstinere ab uxore, ait Erasmus. Hoc enim angelicum est et summè optandum, homineque cœlesti et renato maximè dignum. In uno sexu, alterum intellige, ait divus Chrysostomus.

VERS. 2. — PROPTER FORNICATIONEM... Græc., for-

VERS. 1. — De quibus autem scripsistis mihi, q. d.: Quod attinet ad quæstiones quas mihi proposuisti de matrimonii et celibatū jure, usu, fructu, sic respondeo: Bonum est homini mulierem non tangere. Bonum, id est, pulchrum, res præclaræ, eximia est. Ita Theophyl. Bonum ergo est bonum morale et spirituale, quod per se facit ad concupiscentiæ victoriam, pietatem et salutem. Rursum tangere, vel cognoscere mulierem, Hebreis honestè et modestè loquentibus idem est, quod exercere actum conjugii.

VERS. 2. — Propter fornicationem autem, ne scilicet in eam incidat, si cœlebs sit, et tamen castè vivere nolit, unusquisque suam uxorem habeat. Suam, Græcè: propriam. Sed et illud propter fornicationem, subaudi, vitandam.

VERS. 3. — Uxori vir debitum reddat, etc. Vir pro-

40. Beator autem erit, si cœlebs permanserit secundū consilium meum: arbitror autem quòd Dei spiritum habeam; et ideò quòd à Deo sit consilium meum.

COMMENTARIA.

nicationes, quod omnia impunitatis genera includit. Fornicationum tanen et aliarum impunitatum vitandarum gratiā, UNUSQUISQUE VESTRUM UXOREM quam duxit HABEAT. Syr., teneat; Æthiop., habitet cum uxore suā, id est, habere pergit, cāque utatur. Idem de uxore intellige, quandoquidem una est natura, ait Theodoreus. Conjugalem continentiam concedit Apostolus, non præcipit, ut ipsem explicat v. 6. Multò minùs hic conjugium præcipit omnibus, etiam sacerdotibus et monachis, ut perversè inferunt hæretici ex voce distributivā unusquisque... 1° Quia de contrahendo conjugio hic non agitur, sed v. 8. 2° Etsi ageretur de conjugio, illud Apostolus non præciperet, alias sibi ipsi contradiceret dicenti v. 7: *Volo omnes homines esse sicut me ipsum*; v. 8: *Non nuptis dico: bonum est illis si sic permaneant*; v. 38: *Qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit; qui non jungit, melius facit*. Adde quòd, etsi conjugium præciperet, capacibus et non impeditis hominibus illud præciperet: non autem voto obstrictis, et conjugii incapacibus. Sed quid mirum, si tam perversè ratiocentur hæretici, quos impunitas excœcavit. Adeò verum est hæreticum vix fuisse, qui non fuerit impudicus.

VERS. 3. — UXORI VIR DEBITUM. Græc., debitum benevolentiam; Syr., dilectionem. Duplex vitanda fornicatio, propria et aliena. Ad utramque vitandam, maritus uxori, et uxor marito debitum amoris et honoris reddat officium. Debitum conjugale ad utrumque conjugem æqualiter pertinet.

VERS. 4. — MULIER SUI CORPORIS POTESTATEM. Græc., jus, etc. Affertur ratio cur mutuum sit debitum, et utriusque parti æquale; quia scilicet sua sibi corpora mutuò dederunt: hinc neuter plenam sui corporis potestatem habet, neuter sui juris est in officio conjugali; sed alter alteri obstrictus. Quia paria sunt jura, paria sunt et debita: hinc nec possunt sibi mutuo corpus denegare, nec alteri tradere.

VERS. 5. — NOLITE FRAUDARE INVICEM... Defraudare hic est continere, altero invito, ait Theophyl. marito accipitur. Debitum, Græcè: debitam benevolentiam; ita honestà periphrasi debitum conjugale circumscrimit Apostolus. Rectè autem debitum vocatur, quia ex justitiâ quādam debetur. Cujus ratio sequitur:

VERS. 4. — Mulier sui corporis potestatem non habet, etc. Sui corporis, scilicet secundū ea membra que sexum distinguunt, et quatenus ea serviant actu conjugali. Potestatem, ut pro suā voluntate possit continere, vel alteri se conjungere, non habet mulier puta uxor, sed maritus, idque sibi tantum non alteri. Ita S. August., lib. 5 contra Julian., cap. 4, unde pro potestatem non habet, Græcè, jus non habet, scilicet ad continentum, vel ut alteri corpus suum tradat.

VERS. 5. — Nolite fraudare invicem, negando debitum conjugale, nisi forte ex consensu, ad tempus, ut va-

lactus. Ne itaque hoc debitum vobis denegetis, nisi ex consensu, et ad tempus, et ut orationi, Graec., orationi et jejunio vacetis. Poenitentia et oratio comites. Jejunium disponit ad orationem; oratio sanctificat jejunium. Poenitentia et jejunium quasi corpus, oratio quasi anima; utrumque simul, quasi totum sanctitatis, Deo gratum efficit. Non dixit simpliciter ut oretis, sed ut orationi vacetis, purius, ferventius et magis assidue: sub orationis nomine intellige et sacrificium et Eucharistiae perceptionem, quae sunt orationes praecipue, et que majorem postulant et puritatem et recollectionem. Hinc Ecclesia conjugatis continentiam suadet diebus Deo specialiter sacris, mysteriorum celebrationi et per Eucharistiam participationi dedicatis; similiter et temporibus orationi et poenitentiae destinatis. Sic tamen suadet ut non praecipiat: haec enim continentia debet ex consensu mutuo fieri.

ET ITERUM REVERTIMINI IN IDIPSUM... Syr., ad idem negotium; Aethiop. vers., et iterum estote simul. Revera επι τὸ αὐτὸν significat in unum, seu in eundem locum vel thorum. Igitur sensus est: Quo solemnitatis et orationis expleto tempore, solitum familiaritatis commercium repetite; ne si diutius maneatis thoro separati, Satanás ex hac diuturnitate sumat occasionem vos tentandi; et vos, ob incontinentiam, ad quam proclives estis, temptationi succumbatis. Corinthii, ut nota Baronius, Annot. tom. 1, erant genio suo salacissimi, et prae ceteris Graecis Veneris studio deditissimi. Vide dicta in fine cap. 6.

VERS. 6. — HOC AUTEM DICO... hoc, scilicet, revertimini. Non praecipio, sed permitto; non jubeo, sed indulgeo. Syr., hoc autem dico tanquam infirmis, non ex pracepto.

VERS. 7.— VOLO ENIM OMNES VOS... Graec., omnes homines; Syr., siquidem ego velim omnes homines esse mei instar in puritate (qualis fuerit Paulus indicat v. 8).

cetis orationi; Graec., ut vacetis jejunio et orationi.

Et iterum revertimini in idipsum; Graec., et iterum ad idem conveniatis. Ut sensus sit: Orationis tempore finito conjugibus redeundum ad opus consuetum: quod, inquit Hieronymus, erubescit suo vocari nomine.

Ne tentet vos Satanás, id est, ne in adulterium alias venam damnablem corruptelas vos tentando pertrahat dia-bolus si diutius maneatis thoro separati.

Propter incontinentiam vestram. Sensus: Post orationem redite ad opus conjugale; quod ut faciatis, moneo propter incontinentiam vestram, ne alioqui Satanás vos sollicitet et inducat ad deteriora.

VERS. 6. — Hoc autem dico secundum indulgentiam, etc., q. d.: Copulam indulgeo, non praecipio.

VERS. 7.— Volo enim omnes vos esse sicut meipsum, quoad celibatum et continentiam. Nota: volo, id est, velle, cupere, optare si commodè fieri posset. Volo ergo significat hic actum volendi inchoatum et imperfectum. Patres ex eo colligunt et docent Paulum ab omni concubitu sese continuisse, et in perpetua castitate vixisse, ut Epiphanius, heresi 58; Hieronymus ad Eustoch., cap. 8, et in epist. ad Celaniam, cap. 8; Augustinus, lib. de Gratia et Libero Arbitrio, cap. 4, etc.

Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: aliud quidem sic, aliud verò sic; id est, aliud tale, aliud autem

Volo, opto, velle, optarim, si posset, votum est, non praecipitum, optarim OMNES VOS ESSE SICUT ME-
NTEM in continentia, ait D. Chrysostomus. Virgo erat Paulus, ait OEcumenius. Vide apud Estium multas
sanctorum Patronum citationes pro b. Pauli celibatu.

SED UNUSQUISQUE PROPRIUM DONUM... Ad conjugato-
rum solatium, Dei donum appellat etiam matrimonium. Alia quippe Dei dona sunt majora, alia minora. Castitas autem conjugalis, licet donum sit virginitate minus, Dei tamen donum est.

VERS. 8. — DICO AUTEM NON NUPTIS ET VIDUIS... Se-
cundum dubium, seu secunda quæstio.

An christiano expeditu nubere.

Quæsierant Corinthii circa nondum nuptos et vi-
dus, num expediatur nubere.

DICO NON NUPTIS UNQUAM, seu qui matrimonii ju-
gum nondum acceperunt; ET VIDUIS, id est, iis qui
acceperunt quidem, sed morte disjuncti fuerunt;
Theodoreus.

BONUM EST ILLIS. Syr., satius est, seu expedit ut
cælibes maneant, sine matrimonio, sicut et ego cæ-
lebs sum; idem Theodoreus. Tantum abest ut Apo-
stolus conjugium praecipiat, sicut in v. 2 dicunt hære-
tici; quin imò dehortatur ab illo, omnesque innuptos
ad suū exemplum in cælibatu imitandum hortatur.
D. Ambr. et D. Anselmus hic asserunt D. Paulum
nunquā fuisse uxoratum; si enim uxorem duxit qui
hoc dixit, SICUT ET EGO, ergo omnes homines uxora-
tos esse voluit, nullamque virginem esse, sibique ipsi
contradiceret; D. Anselm. ex D. Ambrosio, seu, ut
volunt alii, ex Hilario diacono.

VERS. 9. — QUOD SI NON CONTINENT, NUBANT, id est,
matrimonio jungantur. Hoc intellige sicut omnes in-
tellexere sancti Patres apud Estium citati, scilicet de
iis quibus nubendi potestas est, non verò de obstrictis
continentiae voto. Hi enim ad sanctiora incontinentiae
sue remedia debent confugere, ait Estius, ad jeju-
num, orationem, vigilias, piæ meditationes, lectiones

tale. De fidelibus agit Apostolus, ac dicere vult, non
unum omnia habere, sed alios alia. Quidam enim do-
num habent castitatis conjugalis, alii vidualis, alii
virginalis.

VERS. 8. — DICO AUTEM NON NUPTIS, ET VIDUIS: bonum
est illis si sic permaneant (scilicet innupti uti sunt), si-
cut et ego innuptus permaneo. Bonum est si sic per-
maneant, id est, permanere velint; q. d.: Volo, id est,
velim, omnes esse sicut meipsum, hoc est, esse virgi-
nes uti ego virgo sum; sed nolo id praecipere.

VERS. 9. — QUOD SI NON SE CONTINENT, NUBANT. Melius (satius) est enim nubere, quam uri; scilicet, nisi
jam per votum nupseris Christo. Illis nubere quam
uri melius est, qui adhuc nubere possunt. Apostolus
enim dat causam, cur velit incontinentes et fragiles
nubere, ne scilicet urantur, id est, fornicentur: nam
alios generosus pugiles vult continere. Q. d.: Qui se
non continent, nubant: melius est enim nubere,
quam non continent. Ita Theodor., Ambros., Anselm.,
S. Thom., Augustin. Melius, inquit Hieronym., est
nubere quam uri, id est, melius est maritum ducere
quam fornicari. Uritur ergo, non qui tentatur incentivo
libidinis, sed qui à tentatione superatur: non qui
sentit, sed qui consentit. Quomodo dicitur uri igne,
non qui calorem ejus qualitercumque molestum sibi
sentit, sed qui admoto igne keditur ac sauciatur.

sacras, perpetuam occupationem; ad fugam otii, periculorum colloquiorum, aspectuum, etc.

MELIUS EST ENIM NUBERE QUAM URI. Græc., *igniri*; Æthiop. versio, *quam fornicari*. Eodem modo D. Hieronymus ab Estio citatus. Sicut uritur ab igne, non qui calorem sentit, sed qui ab igne laeditur et realiter aduritur, ita à libidine uritur, non qui sentit eam, sed qui consentit illi; qui ab eâ vincitur, et victimus succumbit tentationi: hoc est propriè *igniri*, πούθεται. Tentatio itaque non est ustio, sed solus tentationi consensus: quin imò tentatio, si vineatur, corona materia est. Sanè si non coronatur nisi vicit, si nulla sine certamine victoria, tentari, contra tentationem certare, eamque vincere, ad coronam necessarium est.

VERS. 10. — IIS AUTEM QUI MATRIMONIO... Tertium dubium, seu tertia quæstio.

An inter christianos liceat divortium.

Circa matrimonii insolubilitatem consultum erat à Corinthiis. D. Paulus, respiciens ad præceptum Domini de uxore non dimittere, ait: Conjugatis PRÆCIPPIO, NON EGO, SED DOMINUS, id est, ego non à meipso, sed ex Christi Domini auctoritate et voluntate nobis traditione notā, jubeo ut ab invicem non separantur, facto scilicet quoad thorū divortio. Nec uxor à marito discedat, nec maritus uxorem dimittat. Intellige clausulam à Christo Domino additam: Nisi OB FORNICATIONEM. Quæ clausula ad utrumque sexum equaliter spectat. Hoc Domini præceptum de matrimonii insolubilitate nunc quidem scriptum est Matth. 5, 32, et 19, 9; Marci 10, 9; Luce 16, 18. Tunc autem sola traditione ac memoriā notum erat.

VERS. 11. — QUOD SI DISCESSERIT... Quod si ob fornicationem, aut aliam ob causam uxor separata fuerit à viro suo, aut maneat cœlebs, aut cum viro suo reconcilietur. Idem intellige de viro: paria enim utrinque jura. Eligant aut jure conjugii non uti, aut reconciliari. Christus Dominus hic sicut alibi, *fecit et docuit*. Ecclesiam enim sponsam suam, in suo sanguine lotam, sibi copulavit in æternum. Nec Ecclesiam dimittit Christus unquam, nec Christum Ecclesia deseret. Hocque facto docet et præcepto conjugatos insolubiliter uniri. *Sacramentum hoc*, matrimonii, *magnum est*, ait Apostolus: *ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ*. Sacrae Christi cum Ecclesiâ unionis insolubilis honorarium signum est matrimonium; et in hoc

Quod satis declarat Græcum verbum ab igne deductum, *igniri*, incendi, comburi. Quod si *uri* non plus esset quam pati motus libidinis, et inquietari stimulis carnis, ut volunt sectari; jam ipse Paulus, qui supra dixit: *Volo omnes homines esse sicut meipsum*, juxta suum hoc consilium uxorem ducere debuisse. Nam de stimulo carnis alibi queritur: *Datus est*, inquit, *mihi stimulus carnis meæ*, etc., 2 Cor. 12. Accommodatus est textui, ut nubere dicatur melius quam uri, quia nubere minus malum est, et secundum veniam concessum; uri verò deterius, ac minimè concedendum. Ideo melius est nubere, quia pejus est uri. S. Thomas melius interpretatur *magis tolerandum*. Tale quoque est quod S. Martinum dicere solitum refert Sulpius: *Conjugium pertinet ad veniam, virginitas*

Sacramentum est. Conjuges igitur suâ insolubili unione, suo amore sincero, et complacentiâ mutuâ, hanc imitentur et fideliter exhibeant Christi unionem cum Ecclesiâ sponsâ suâ. Caveant ne sint signa mendacia, fallacia, et ne Christi et Ecclesiæ sint opprobria. De his fusè Ephes., cap. 5, in fine.

VERS. 12. — NAM CÆTERIS EGO DICO, NON DOMINUS... Hæc verba multi ad præcedentia in v. 8 referunt, voluntque hunc esse sensum: Conjugatis præcipit Dominus, non ego, etc. Cæteris autem, scilicet non nuptis, ego consul. Dominus non præcipit, ut innupti permaneant. Fromondus ait quòd Catharinus primus hæc verba sic intellexit contra omnes veteres. Sed cùm nihil ad hoc cogat, puto naturalius, si ad sequentia referantur: ita ut per cæteros intelligentur conjugati disparis fidei. Ita intellexit D. Aug. apud Fromondum; ita D. Anselmus; quasi diceret: *De conjugatis fidelibus haec tenet egi*, ut v. 5 satis indicavi, dicens, *ut vacetis orationi*: jam cæteris loquor, iis nimis rū qui sunt disparis fidei, seu quorum unus christianus est, alter paganus. Tunc, ad Apostolorum predicationem, quotidie continebat ut unus conjugatorum crederet in Christum, fieretque christianus, alter verò in infidelitate suâ remaneret. Hinc ergo difficultas oriébatur, num christianus ab infideli deberet discedere, an verò cum illo permanere. Et probabile est quòd hanc difficultatem Corinthii per litteras suas Apostolo proposuerint.

Quartum ergo dubium, seu quarta quæstio.

Num fidelis cum infideli conjugium sit indissolubile.

Nota quòd difficultas sit de matrimonio ante fidei susceptionem contracto: nec enim fideli licuit cum infideli contrahere; sed, ut in fine capituli dicit ipse Paulus, *tantum in Domino*, id est, fideli et pio, ut explicat Theodor. Hinc D. Chrys., et post eum Theod., Theoph., notant quòd non dicit Apostolus, si quis vult accipere infidelem, sed si *quis habet infidelem*.

Nota et quòd cultus disparitas nondū irritabat matrimonium: hoc enim non à D. Paulo, sed ab Ecclesiâ fuit institutum. Dubium resoluturus Apostolus, quasi præfatur dicens: *Nam ceteris ego dico...*, id est, de talibus conjugiis Christus nihil dixit, nihil præcepit; sed *ego*, apostolicâ auctoritate fretus et Domini Spiritu motus, *dico*: *Si quis Christianus uxorem habet idololatriam, et hæc cum illo habitare consentit, non illam dimittat*.

spectat ad gloriam, fornicatio deputatur ad pœnam.

VERS. 10. — *Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, etc.* Respicit Apostolus ad præceptum dominicum: non licere viro dimittere uxorem, nec uxori virum, excepta causâ fornicationis, Matth. 5 et 19; Marc. 10; Luc. 6.

VERS. 11. — *Quod si discesserit..., reconciliari*: Hinc sequitur divortium, etiam justum et licitum, non solvere matrimonii vinculum, sed tantum thorū consoritum, ut si conjux sit adultera, non licet viro innocentii aliud inire matrimonium. Eadem est ratio uxoris, si vir sit adulter. *Et vir uxoren non dimittat, sine gravi et justâ causâ*. Nam ob fornicationem et alius justis de causis licet dimittere.

VERS. 13. — *Et si qua mulier...* Utrique sexui paria dat monita; quia par utriusque conditio, et par utriusque conjunctio.

VERS. 14. — *Sanctificatus est enim vir infidelis....* Duas superioris assertionis, seu resolutionis assert rationes. Primam ex parte conjugum ductam; quasi diceret: tantum abest ut in allegato casu sit pro christiano aliquod fidei periculum; quinimò magna spes est sanctificationis pro pagano.

Sanctificatus est enim... Non dixit, sanctus est; sed sanctificatur; D. Chrys., id est, præparatur ad sanctitatem; disponitur ad fidem, quæ radix est sanctitatis. Etenim paganus ille cum uxore suâ christianâ benevolè et pacificè vivendo, eique sua christianæ religionis exercitia permittendo, sibi ipsi viam sternit ad sanctitatem; magna spes est quòd per uxorem suam brevi convertatur ad fidem et sanctificetur. Candidatus est timoris, ait Tertull.; candidatus est fidei, ait D. Hier. Sancta et fidelis domus virum sanctificat infidelem, jam candidatus est fidei, quem filiorum et nepotum credens turba circumdat; D. Hier. ad Lætam. Multis exemplis confirmata fuit hæc veritas, quæ apud P. Cornel. videre licet.

Et sanctificata est mulier... Similiter et uxor ad sanctitatem præparatur per jugem conversationem cum viro fideli; cùm enim animis consentiant, spes est quòd nec fide, nec religione dissentient. Hæc explicatio valde naturalis est, atque adeò litteralis: sed omittendam non puto D. Joan. Chrysostomi et aliorum ejus sequacium opinionem, qui hanc sanctificationem explicit de usu matrimonii. Scrupulosè timabant Corinthii, ne fidelis pollueretur per contactum infidelis: seu, ut ante ipsum dixit Tertullianus à Grotio citatus, verebantur ne non licet eis matrimonio suo uti, qui in carnem sanctam credidissent. Paulus ut hunc metum eximeret, ait sanctificatum esse usum matrimonii propter pietatem fidelis, seu partis christianæ. Tanta est copia tuæ munditiæ.

Alioquin filii vestri... Secundam ex parte libero-rum ductam.

Vers. 12. — *Nam cæteris ego dico, etc. Ego dico, id est, ego consulto id quod sequitur, scilicet, ut filii infidelem conjugem pacificam non dimittat.*

Vers. 13, 14. — *Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem..., sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidem;* q. d.: Matrimonium et conjunctio ista sancta est: unde non profanatur, nec polluitur fidelis per contactum infidelis, uti vos scrupulosè timetis, sed potius infidelis morali quâdam denominatione, et quasi sanitatis aspergine, ait Anselmus, inde sanctificatur: tum quia maritus est sanctæ, id est, fidelis conjugis: tum quia eam in fide suâ non impediendo, et benevolè cum eâ vivendo, quasi viam sternit sibi, ut per preces, merita, verba et exempla fidelis conjugis convertatur et ipse, fiatque sanctus; sicut sancta Cæcilia maritum suum Valerianum convertit.

Alioquin filii vestri immundi essent. Quasi dicat: Si ab infidelibus conjugi feceritis divorcium, filii vestri haberentur quasi nati ex illicito thoro, adulterini, illegitimi: *Nunc autem sancti sunt, id est, mundi; mundi autem, id est, ex honesto et legitimo matrimonio concepti et nati.* Ita Ambrosius, Anselmus, Augustinus. *Sancti sunt,* quia connivente infidei, facile fide-

Alioquin, id est, si separaremini ab invicem, filii vestri essent immundi. Hecque duobus modis, 1° quia illegitimi haberentur et ex illegitimo matrimonio nati; 2° quia profani fierent et idololatræ; quia in idolorum cultu educarentur.

Nunc autem sancti sunt, id est, et legitimi, et piè educati: hincque magna spes est quòd sient sancti, id est, christiani. Sunt quasi designati sanctitati, et per hoc etiam saluti, ait Tertullianus, lib. de Animâ, cap. 39. Hinc ergo nullum Calvinus patrocinium dicenti, fidelium filios nasci sanctos, et Baptismo non indigere. Etenim hic Apostolus non agit de internâ animæ sanctitate, aut parentum, aut filiorum; sed de imperfectâ, inchoatâ, seu de præparatione ad sanctitatem. Parentum quidem infideli, per sanctam conversationem cum parte fidelis; filiorum vero, per sanctam educationem, seu, ut ait Tertull., de Animâ, per institutionis disciplinam. Hinc enim et Apostolus ex sanctificate altero sexu sanctos procreari ait, tam ex seminis prærogativâ, quam ex institutionis disciplinâ; Tertull.

Vers. 15. — *Quod si infidelis discedit, id est, quòd si pars pagana, sive vir, sive mulier, discedat, et prior conjugium dirimat, sinatur abire; et à tali coniugio libera maneat pars christiana; ita ut alias nuptias possit contrahere.*

Non enim servituti... Christiana etenim religio non cogit nos ad servitutem, quâ pax nostra turbetur: in tali ergo casu non obligatur fidelis, ut vel cœlebs maneat; aut ad priora connubia redeat: ut dixi supra de fidelibus conjugatis loquens.

In pace autem vocavit... Ad pacem nos vocavit Deus. Ergo si te perturbat paganus, seu quia prior discedit, conjugiumque dirimit, seu, ut ait D. Chrys., quia pugnat, bellumque movet: si jubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis, melius est discedere, melius est divellatur matrimonium, quam pietas; D. Chrysostomus. Major Dei causa est quam matrimonii; nec debetur reverentia conjugii, ei qui horret auctorem conjugii: nec oportet litigare cum eo qui disce-

lis parentis fide et diligentia ac curâ sanctificari, baptizari, et christiana educari possunt. Ita Augustinus, lib. 3 de pecc. Meritis, cap. 12; et ex Tertull., Hieronymus, epist. 153, ad Paulinum.

Vers. 15. — *Quod si infidelis discedit, discedat.* Sensus est: Si infidelis discedit, non consentiens habere cum fideli, ut fidelis, id est, si religione ejus offendens eam relinquat; non est quòd conjux fidelis existimet se debere illum sequi; sed sinat eum discedere, tanquam per illius discessum libertati sue relictus.

Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi. Non est serviliter subjectus frater aut soror talibus, hoc est, infidelibus qui discedunt, aut cohabitate non consentiunt.

In pace nos autem vocavit Deus. In pace, id est, ad pacem. Quod autem dicit, tale est: Religio christiana, ad quam a Deo vocati sumus, non cogit nos ad hanc servitutem, quâ pax christiana turbetur, hoc est, pacientis et tranquillus Christi cultus in familiâ imperiat. Quare sicut pater filium, et filius patrem protest plena libertate relinquere ex ejusmodi causâ; sic et conjux fidelis infidelem.

dit : quia odio Dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. Ambros. in Paulum. Contumelia creatoris solvit jus matrimonii ; idem.

VERS. 16. — UNDE ENIM SCIS, MULIER... Occurrit rationi, quae posset in contrarium afferri; nimurum, spes est quod convertatur; et respondet quod res sit valde incerta. *Unde enim scis*, etc. Itaque sine abire, et tu discede, tuaque utere libertate.

VERS. 17. — NISI UNICUIQUE SICUT DIVISIT... Syr., sed unusquisque ut sibi partitus est Deus. Et unusquisque ut eum vocavit Dominus, ita ambulet. Aethiop. et Arab., verumtamen unusquisque sicut, etc. Itaque nisi positum pro sed, et ita etiam Theophylact. Sensus ergo est : Sed hoc in negotio, unusquisque secundum gratiam à Deo sibi datam ambulet; et in statu in quo erat, cum vocatus est ad fidem, stabilis permaneat. His verbis indicat Apostolus fidelem non teneri sub praecepto ad dimittendum paganum, etiam discedentem; sed posse retineri, et cum eo habitare, si sit spes eum Christo lucri faciendi. Præceptum quidem est non discedendi ab infideli pacifice cohabitare volente, sed non est præceptum repudiandi volentem discedere, nisi fortè sit propriè subversionis periculum. Hac in re Deus consulendus est, et secundum ejus voluntatem et gratiam unusquisque debet agere : sed nihil agendum temerè. Hominis conditionem fides, seu baptismus non mutat.

ITA DOCEO IN OMNIBUS ECCLESIS. Et meritò, ne christiana religio rempublicam perturbare videretur.

VERS. 18. — CIRCUMCISUS ALIQUIS VOCATUS EST... A conjugiis, etiam disparibus non facilè mutandis, transit ad alias conditiones etiam non mutandas. Sive fuerit alia quæstio à Corinthiis proposita, scilicet an servi per baptismum fiant liberi? an gentiles baptizati debeant circumcidiri? sive Paulus, pro suo more, ab unâ re, ad aliam similem transeat ex occasione.

VERS. 16. — *Unde enim scis, mulier, etc.*; quasi dicat: Donum Christi est pax; ad hanc, non autem ad servitum inquietam et rixosam vocati sumus à Christo. Si ergo infidelis rixis, probris, minis in fidem et fideleni conjugem, discessionem querit, discede, ô conjux fidelis, ab eo, ut pacifice vivas : neque pretendas spem conversionis ejus. Unde enim id speres, in homine pagano, blasphemico, rixoso? Ac consequenter, unde scis, vel unde speras, quod cum salvum facies?

VERS. 17. — *Nisi unicuique sicut divisit Dominus, unquamque sicut vocavit Deus, ita ambulet*: Dixa, inquit, fidelem infidelis conjuge discedere non esse subiectum servituti, ut eum sequatur aut refineat, ne quidem salutis ejus procurandæ causâ : non prohibeo tamen quoniam id faciat, si præsertim occulto Dei dono et instinctu ad id moveatur. Imò sententia mea hæc est, ut quisque, quoad fieri potest, ita ambulet, sicut vocavit illum Deus: hoc est, conversetur, Deoque serviat, manens in eo genere vitæ in quo ad fidem à Deo vocatus est; sive in coniugio, sive extra coniugium; sive in servitute, sive in libertate, sive in alio quoqueumque.

Et sicut in omnibus ecclesiis doceo. Sensus : Nec vobis solum, sed omnibus ecclesiis hanc meam sententiam propono et præscribo; christianismum non cogere ad mutantum vite statum; nec, nisi magna ratio cogat, mutandum esse.

VERS. 18. — CIRCUMCISUS ALIQUIS VOCATUS EST? id est,

Quidquid sit, vult Apostolus fideles, quantum religio sinit, in suo statu stabiles esse. Aliquis ad fidem vocatus est, cum jam à parentibus Judæis esset circumcisus :

NON ADDUCAT. Græc., ne attrahat, id est, ne cutem medicamentis attrahi et extendi curet. Sicut quidam Judæi, de quibus, ex D. Epiphanio Gagnæus, Estius, Cornelius, Emmanuel Sæ. Alius ex gentilibus natus, in præptio fidem suscepit? non curet de circumciione.

VERS. 19. — CIRCUMCISIO NIHIL EST... ; hæc quippe adiaphora sunt, non pertinent ad fidem, nulliusque momenti sunt ad salutem; sed fidelis OBSERVATIO MANDATORUM DEI, maximum momentum habet. Non enim interest, an quis sit circumcisus, an non : sed an sit fidelis servus Dei. Diligere Deum ex toto corde, et ex amore ejus observare mandata, hæc est vera religio, sine quâ cetera nihil.

VERS. 20. — UNUSQUISQUE IN QUA VOCATIONE... ; unusquisque in quoqueumque vitæ genere, ordine et conditione maneat, in quâ erat, cum vocatus est. Intellige de statu honesto, licito, inculpato.

VERS. 21. — SERVUS VOCATUS ES... Syr., si servus vocatus es, non sit tibi curæ; quin etiam si potes in libertatem vocari, elige tibi ut servias. Arab., præstantius est ut servitute utaris. D. Chrys., magis servi. Theod., perge servire. Theophyl., servito. Volens ostendere, quod non laedit servitus, sed etiam prodest, ait D. Chrysostom., qui refellit eos qui interpretantur, si potes liberari, liberare, quod D. Pauli scopo valde contrarium est, ait idem Chrysostomus. Ex quo Filius Dei pro nobis exinanitus formam servi suscepit, servitus non est fugienda, quinimò propter Deum libertati præferenda; ob majorem humilitatem et patientiam exercendam.

VERS. 22. — QUI ENIM IN DOMINO VOCATUS EST SER- quispiam prius circumcisus, utpote Judæus aut presul, vocatus est ad fidem? Non adducat præputium, id est, non attrahat, scilicet ferro, præputium. Ita Theophylactus. Ne peniteat eum aut pudeat circumcisionis, nec affectet esse præputiatus.

In præptio aliquis vocatus est? Non circumcidatur, hoc enim esset judaizare et Christum abjicere.

VERS. 19. — CIRCUMCISIO NIHIL EST, ET PRÆPUTIUM NIHIL EST. Sensus : Nihil hæc valent, nihil conferunt ad iustitiam et salutem, ideò non sunt affectanda. Agit de Judæis ad christianismum conversis.

Sed observatio mandatorum Dei, supple, est aliiquid. conferit ad iustitiam et salutem; quia scriptum est : *Factores legis justificabuntur*, Rom. 2; et : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, Matth. 49.

VERS. 20. — UNUSQUISQUE IN QUÀ VOCATIONE VOCATUS EST, etc. Vocationem intelligit vite statum seu conditionem.

VERS. 21. — SERVUS VOCATUS ES? Non sit tibi curæ. Servus eras, inquit, quando vocatus es ad fidem? Non te res illa angat, quod servus sis.

Sed et si potes fieri liber, magis utere. Sensus est : Etiam si possis assequi libertatem, magis tamen, id est, potius, utere servitute, et in ea permane majoris boni causa, scilicet ad tuam exercitationem, et dominum tu salutem, etc.

VERS. 22. — Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Dominus; q. d. : Servi heriles si fiant christiani, non ambiant fieri liberi à servitute herili, sed

vus... Paucissimis verbis ostendit in Christo aequales esse servos et liberos; quasi diceret: Quid enim de servitute, aut libertate curas? apud Christum haec paria sunt: qui enim servus vocatus est, à Christo liberatus est; et qui liber et dominus vocatus est, Christi Domini et Redemptoris omnium servus factus est. Libertus dicitur, qui ex servo factus est liber; tales autem sunt omnes christiani, qui à servitute peccati et diaboli, in libertatem filiorum Dei sunt asserti. Omnes tamen Christi sumus servi; omnium nostrum Dominus ac Redemptor est Christus. Itaque si servitus te conturbat, scito te libertum Christi; si libertas attollit, scias te servum Christi; Theophyl. Conservi sumus omnes: liberti sumus omnes; in Christo itaque pares et servi et liberi.

VERS. 25. — PRETIO EMPTI ESTIS. Omnes hic Christianos, sive ingenuos, sive liberos alloquitur. Magno sanguinis Christi pretio redempti estis; et verâ filiorum Dei libertate donati: Christum ergo supremum Dominum vestrum agnoscite.

NOLITE FIERI SERVI HOMINUM..., tanquam supremorum dominorum: ne ergo quisquam vestrum quid servile faciat in gratiam hominum: ne sitis servi passionum hominum: ne Deum offendatis, ut hominibus placatis. A Christo redempti, Christo servite, et propter Christum et juxta voluntatem Christi; temporalibus suis dominis obsequium, et ministerium præstent quicumque sunt servi. Duobus providet et Deo et dominis temporalibus: videlicet, ne sub Dei prætextu discedant à dominis; et rursùm ne à Deo deficiant, dominis supra quam par est obsequendo; Theophyl.

VERS. 24. — UNUSQUISQUE IN QUO.... Itaque dummodo Christi et Dei salvum sit obsequium, ne curate de statu; sed quisque Deo serviens maneat in eo, in quo erat, cum christianus factus est. Fides omnem sanctificat statum; non ergo de statu mutando cogi-

gloriantur quod à servitute peccati asserti sunt in libertatem gratiae et adoptionis filiorum Dei. Vide Chrysost., hic, et in Moral., hom. 19.

Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi, quia redemptus ab eo.

VERS. 25. — *Pretio empti estis*, puta sanguine Christi, qui autonomastice dicitur *pratum*, utpote ingens et immensus. Ita Ambros. Dicitur autem tam ad servos quam ad liberos, adeoque communiter ad omnes fideles.

Nolite fieri servi hominum. Pretio sanguinis sui Christus vos emit, et servos suos fecit; igitur nolite fieri servi hominum, id est, ne vos ita subjicite hominibus, ut Christo Domino debitum subtrahatis, aut quoquo modo minuatis obsequium atque servitum: ita videlicet, ut hominibus serviendo Dei obsequium negligatis.

VERS. 24. — *Unusquisque in quo vocatus est, etc.; q. d. : Verumtamen, quisque in suo statu, sive herili, sive servili, in quo vocatus est, et venit ad christianismum, permaneat. Permaneat apud Deum, id est, Deo serviens, et à Deo non recedens.*

VERS. 25. — *De virginibus autem (ut scilicet maneat virgines, et serviant Deo in virginitate) præceptum Domini non habeo: consilium autem do, ut id faciant, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.* Virginitatem, inquit, consulite, tanquam is, qui misericorditer assumptus sum ad gratiam apostolici

tandum, sed de sanctificando.

VERS. 25. — DE VIRGINIBUS AUTEM... Quintum du-
biū seu quinta quæstio, à Corinthiis proposita.

An virginitas à christiano servanda.

Hâc de re, inquit, nullum Christus dedit præcep-
tum, quod necessitatem imponat; hinc nec ego
quidquam jubeo; sed do vobis tantummodo consi-
lium, et ne spernatis, quia consilium tantummodo.
Etenim illud do vobis TANQUAM vir, qui gratiam à
Deo sum adeptus, UT SIM FIDELIS Dei minister, et
consequenter qui Dei mentem omnibus fideliter ex-
ponam. Fidelis est ministri omnem Dei voluntatem
singulis et omnibus aperire, non præcepta tantum
declarare; sed et consilia; ut sciant et probent fide-
les, quæ sit voluntas Dei, bona, beneplacens et per-
fecta.

VERS. 26. — EXISTIMO ERGO HOC BONUM ESSE...
Itaque existimo et dico, hoc, scilicet in perpetuâ vir-
ginitate permanere, bonum, Græc., pulchrum, exi-
mium, præclarum, melius esse; idque multas ob-
causas, ac primò propter instantem, præsentem; Græc., ἀνεξάσιον, nonexistentem, scilicet in conjugio
molestiam, id est, propter vitandas urgentes et in-
evitabiles rei uxorioe molestias. Syr., propter neces-
sitatem temporis, id est, propter angustias tempori-
ris, propter urgenter brevi moriendi necessitatem.
Hæcque ratio sic explicata convenit cum v. 29,
ubi expressè dicitur: Tempus breve est, quasi di-
ceret, adeò breve et angustum vite nostræ tem-
pus, adeò coactatum tempus nobis ad æternitatem
promerendam concessum, ut nulla illius pars sit
carni tribuenda; sed totum animæ saluti impertien-
dum.

QUONIAM BONUM EST. Non redditur nîc ratio, sed fit repetitio; quasi diceret: Bonum, inquam, et optimum est homini, id est, utriusque sexui, sic esse, et
permanere virginem et sine conjugio.

muneris apud gentes, ut fideliter illis consulam. Ita Ambrosius, Anselmus, Theodor. Q. d.: Quò præ aliis apostolis indignior, majori gratiâ et misericordiâ vo-
catus sum ad apostolatum, eò magis in eo decet me esse fidem, et fideliter consulere iis, ad quos à Christo missus sum apostolus.

VERS. 26. — EXISTIMO ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem. Hoc, scilicet virginitatem. Ita Ambros. et alii, vel aptius, hoc, ut scilicet sint et ma-
neant virgines. Propter instantem necessitatem. Instans necessitas, vel præsens necessitas est necessitas tem-
poris, id est, angustia præsentis vitæ, quæ nobis vi-
tae nostræ incumbit et imminet, eamque arcat et
urget, ut properet ad mortem et æternitatem. Instans ergo necessitas est brevitas temporis, quod nobis datur
ad æternitatis conquisitionem: quæ proinde non
mundo, non conjugi, sed anime et Deo danda est.
Ita Chrysostomus, Anselmus, et S. Hieronymus, lib. 1
contra Jovinianum: Necessitas, ait, hæc est brevi mori-
endi. Quasi dicat Paulus: In hac brevi vita neces-
sitas est placendi Deo, et studiosè parandi victum et
necessaria, scilicet bona opera, ut inde vivamus beati
in totâ æternitate; ergo consulite virginitatem. Hæc
enim uni Deo intendere potest, cum conjugati per
onera conjugii distrahanter.

Quoniam bonum est homini sic esse; quasi dicat:
Existimo bonum esse manere virginem propter in-
stantem necessitatem: quoniam, id est, quod, in-

VERS. 27. — **ALLIGATUS ES UXORI...** Itaque, si quidem sis alligatus uxori et vinculum matrimonii contraxeris, ne divortium quereras, juxta preceptum Domini, de quo v. 10. Sed si liber es, tuique dominus, consulo ut sic permaneas, nec quereras uxorem. Hoc enim melius et perfectius, ut jam dixi, et inferius dicam.

VERS. 28. — **SI AUTEM ACCEPERIS...** Hoc tamen tibi sic consulo, tanquam melius, ut nolim arbitreris quid peccaveris, si meo consilio non adhaeres. Si enim *conjugem acceperis, non peccasti*; et si virgo nubat, non propterea peccabit. Sed tales, matrimonio contracto, multas secundum carnem tribulationes et molestias habebunt. *Per tribulationem carnis*, intellige, mille matrimonii incommoda, angores et curas, ait D. Athanasius : seu, ut ait D. Thomas, afflictiones pro procurandis necessariis sibi, et filiis suis et aliis.

EGO AUTEM VOBIS PARCO, id est, vestri misereor, seu, à quibus angustiis, ego vestri miseratione ducet, vos optarim eximi; seu vobis parco, dum vos à talibus exemptos volo.

VERS. 29. — **HOC ITAQUE DICO ; TEMPUS BREVE EST.** Secundò ob vitæ nostræ brevitatem, et hujus mundi rerum vanitatem. *Hec itaque*, fratres, vobis omnibus nuptis et innuptis habeo dicendum, et ad hoc vos attentos velim. 1° *Tempus breve est.* Græc., *contractum*, id est, breve et angustum est vitæ nostræ tempus; *mors non tardat*, sed quasi fur stat in insidiis. 2° *Præterit figura;* id est, facies, species, dispositio rerum hujus mundi transitoria est, et in continuo fluxu. Torrens rerum fluit, momentis transvolantibus cuncta rapiuntur; Aug. Vel *præterit*; παράγει, quod significat etiam fallit, decipit, species, apparentia hujus mundi. Omnia igitur hujus mundi fluxa sunt et fallacia; transitoria et deceptoria. Hæc si bene penetraveritis : 1° quid instet mors, 2° quid omnia hujus mundi sint fluxa, 3° quid omnia fallacia.

RELIQUUM EST, superest, id est, hinc fiet, ut non quam, homini sit bonum sic esse, scilicet in virginitate.

VERS. 27, 28. — *Alligatus es uxori...?* Si autem acceperis uxorem, non peccasti : et si nupserit virgo, habili scilicet ad nubendum, puta libera et innupta, nec Deo consecrata. Ita Theodoreetus, Photius, et S. Hieronymus. Talis nubendo, non peccavit.

Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Aperiens sibi per conjugii copulam dolorum officinam, inquit S. Basilus, lib. de S. Virginitate. Vocat Apostolus *tribulationem carnis*, conjugii, liberorum et familiæ onera. Tribulationem ergo carnis appellat eam, quæ circa carnem et carnalia versatur, quæque carnem affligit.

Ego autem vobis parco. Ego autem vobis tanquam filii parco, cupiens afflictionum et molestiarum quæ nuptias consequuntur, expertes esse, ideoque continentiam suadeo.

VERS. 29. — *Hoc itaque dico, fratres, tempus breve est*; q. d. : Breve est omne hoc tempus, et imminent dies iudicii : non ergo temporaneis seculi voluptatibus immoremur sed comparemus nos ad judicium.

Reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint, ut scilicet non magnopere rei uxorio afficiantur, ut animum, mentem atque amorem magis

virgines tantummodo de nuptiis contrahendis non cogitent, sed ut et ipsi conjugati, qui nuptias jam contrixerunt, sint sicut innupti : vivant ut soluti et liberi.

VERS. 30. — **ET QUI FLENT.....**, ob tristia scilicet et mala que illis acciderunt; sint quasi non flentes, et non multum tristes, quia haec mala brevia sunt et citè finitura. Nulla vos franget adversitas.

ET QUI GAUDENT et leti sunt, ob prospera que iis contigerunt, non multum gaudent; quia hujus mundi bona inania sunt et fallacia. Nulla vos corrumpet, aut inflabit prosperitas.

ET QUI EMUNT...., seu aliquid acquirunt, sicutque divites, sint quasi nihil habeant, quia transitoria haec bona, et ab eis statim evolatura.

VERS. 31. — **ET QUI UTUNTUR...** Et qui utuntur hujus mundi bonis, sint quasi non utantur. Græc., *non abutentes*. Sine affectu et adhaesione utentur, cum moderatione propter necessitatem; scientes quid in mundo, sicut in scenis comicis, in momento vertuntur omnia. Hoc significat : *PRÆTERIT ENIM FIGURA*. Mundi figuram dixit, non substantiam : quia omnia ejus bona solo terminantur aspectu, et apparentia tantummodo sunt, et nullo subsistunt fundamento. Divus Athanasius, umbra boni, et umbra momentanea boni. *Figura*. Græc., χῆρα, *facies*, dispositio. Vide dicta, v. 29. Παράγει, præterit, vel etiam decipit. Vide ibidem. Omnia mundi levia sunt, et brevi avolatura; illidunt et seducunt. Talia cum sint hujus mundi bona, inania et fluxa, transitoria et fallacia; cum insuper mors omnes citè sit adæquatura. Hinc Apostolus vult ab omnibus concludi, quid omnes, sive nupti, sive innupti, sive tristes et infelices, sive læti et felices, sive divites, sive pauperes, in eadem cordis et animi debeat esse dispositione, nec esse quo se distinguant ab invicem; unumque debere curare omnes, ut Deo vident, aterna bona comparent : haec quippe vera, solida, eterna.

VERS. 32. — **VOLO AUTEM VOS SINE SOLlicitudine in Domino** tanquam uxoribus desigant. Ita Ambrosius et Anselmus.

VERS. 30. — *Et qui flent, tanquam non flentes*, hoc est, quibus tristia accidunt, que sunt flendi materia, non iis admodum commoveantur; sed patienter et æquanimiter ferant, utpote non diu duratura, sequentur spe vite futuræ.

Et qui gaudent, tanquam non gaudentes, consideratione brevitatis ac vanitatis gaudiorum hujus mundi.

Et qui emunt, tanquam non possidentes, perpetui nimiri, sed tanquam usufructuarii ad vitam.

VERS. 31. — *Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur*; ut qui rebus hujus mundi utuntur, utantur obiter, ac velut transcursu, quantum fert necessitas; eoque modo sint quasi non utentes.

Præterit enim figura hujus mundi. Tota hujus mundi facies et dispositio transitoria est, aliquando cessabit. Noli. ait Bernardus, amare præsentia, que posessa ouerant, amata inquinant, amissa cruciant. *Figura*, id est, habitus, species ac status mundi fugax. Ita Ambros. et Anselm. Nota : Mundo non tribuit Apostolus formam: haec enim solidior est et constantior; sed figuram, quæ mobilis est, fugax, evanida.

Præterit iste dies, nescitur origo secundi,
An labor, an requies. Sic transit gloria mundi.

VERS. 32. — *Volo autem vos sine sollicitudine esse,*

ESSE. Apertè ostendit quis sit scopus virginitatis : qui enim virgo est , à supervacaneis et inutilibus cogitationibus liberam habet animam ; et futuram vitam , quantum licet imitatur ; Theodoretus. Et hoc volunt sequentia. Tertiam itaque rationem hic affert Apostolus , ob quam virginitas matrimonio sit præferenda, scilicet ob majorem facultatem Deum obsecrandi ; quasi diceret : Vos à conjugio dehortans , et ad cælibatum exhortans , opto vos liberos à rerum inanum, et brevi periturarum sollicitudine , ut Deo et rebus divinis vacetis liberiūs.

QUI SINE UXORE EST.... Græc., cælebs, curat que Domini , quomodo placeat Domino . Hoc unum agit , nihil aliud, aut vix aliud habet quod agat, nisi ut cogitet de Domino , illique placere studeat.

VERS. 33. — **QUI AUTEM CUM UXORE EST...** ; uxoratus autem sollicitus est de rebus hujus mundi , et **QUOMODO PLACEAT UXORI.** Cura uxoris et filiorum, cogitatio mundi est, ait Ambrosius.

ET DIVISUS EST. Christo enim servit ad salutem, mundo ob uxorem ; sive curis divisus est et distractus. Aliter Græcus textus hodiernus et Syrus, et sanctus Chrysostomus cum suis : jungunt enim hoc verbum cum sequentibus, faciuntque sensum : Divisa sunt mulier et virgo ; seu, ut ait Syrus : Porrò differencia est inter mulierem et virginem. Sed D. Hieronymus asserit hanc lectionem non esse apostolicę veritatis.

VERS. 34. — **ET MULIER INNUPTA ET VIRGO...** Idem asserit de feminino sexu , aut cælibe , aut uxorato, quod priùs dixit de masculino.

MULIER INNUPTA , et maximè virgo , conjugii expers, unicè studet ut placeat Deo , hocque unum curat , **UT SANCTA SIT CORPORE ET SPIRITU.** Quæ autem nupta est...., cogitat de rebus mundi , et studet placere marito ; comit se oculis ejus, eique mores suos accommodat; sive et divisa est, dum Christo ad salutem placere studet, et mundo ob maritum. Quàm periculosa est illa divisio , ubi Deo sæpè tribuitur pars minima ; potior mundo. Quàm facilius est Deo totum cor tribuere, quàm justè illud inter Deum et uxorem, aut maritum dividere !

VERS. 35. — **PORRÒ HOC AD UTILITATEM.....** Hoc itaque dico ad utilitatem vestram , id est, dum virginitatem vobis commendo , ad vestrum profectum

Volo, id est, velim ; ut supra : Volo, omnes vos esse sicut meipsum, sine sollicitudine, ac consequenter in virginitate et cælibatu vivere.

Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt : Magnam habet opportunitatem occupandi se totum cognitione earum rerum quæ Christi domini sunt, id est, quæ spectant ad æternam salutem.

Quomodo placeat Deo ; placetur autem Christo per opera pietatis.

VERS. 35. — **QUI AUTEM CUM UXORE EST, ETC.,** in multis nimis curias distractus, ut mihi Domino vacare non possit, sed partem Deus, partem, et potiorem, uxor et filii sibi vindicent. Ita Ambrosius.

VERS. 34. — *Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, sollicitè meditatur, et curat ea quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu, etc. Sancta, id est, pura et immaculata. Virgo, inquit OEcumen., corpore sancta est propter castitatem; spiritu autem*

spirituale aspicio : non autem LAQUEUM vobis injicere volo , necessitatem vobis imponens, quam Christus non imposuit; sed ad virginitatem vos adhorter tanquam ad quid honestius , et quod majorem vobis facultatem præbeat Dominum sine distractione obsecrandi. Conjugati divisi sunt, et curis secularibus distracti, sive minus piis meditationibus et actionibus idonei : virgines vero conjugii perturbationibus liberi, facilis, et absque distractione Deo vacant. Græc. textus habet, sed ad decens et benè adhærens Domino indistractè, id est, AD ID QUOD HONESTUM EST (intellige honestius, nam et matrimonium honestum est) ; et ad id quod facit adhærente Domino sine distractio- ne, seu quod majorem dat facilitatem Domino vacandi. Hoc significat, benè adhærens Domino, id est, facile adhærens ; indistractè , sine perturbatione, sine impedimento.

Nota quod ubi Romana Biblia habent , Domino obsecrandi; Plantiniana et alia quædam habent, Domini observandi; S. Gregorius papa , Domino obser- viendi : et haec tres expositiones respondent Græce voci , benè adhærens : Deo enim adhæremus per obsecrationem, per observationem, per servitatem. Virginitas ergo, ex mente divi Pauli, matrimonio melior est, non tantum ad vitandas curas et molestias temporales, ut voluit Lutherus; sed ut quis sanctior evadat, Deoque et rebus divinis facilius et perfectius vacet, ut sancti Patres docuere, libris hæc de re pluribus conscriptis, D. Chrysostomus, Basilius, Athanasius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus.

Benè ergo divus Thomas in v. 25 hujus capituli ait : In virginitate permanere, bonum est ; honestum propter puritatem ; delectabile propter libertatem ; utile propter mercedem ; quia ei debetur aureola et fructus centesimus , Luc. 8. Et citans divum Augustinum in Gloss. ait : Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ ; per quam homines angelis assimilantur , major tamen victoria virginum quam angelorum : angeli enim sine carne vivunt ; virgines autem in carne triumphant. Vide apud Cornelium à Lapide in hunc v. 35, et in præcedenti 34, multa virginitatis encomia ex sanctis Patribus ducta, ubi et probat contra hæreticos , quod virginitas sit virtus illustris, quam Deus honoratur et colitur.

VERS. 36. — **SI QUI AUTEM TURPEM....** Græc., si sancta est, propter familiaritatem cum Deo, et Spiritus sancti inhabitacionem.

VERS. 35. — **Porrò hoc ad utilitatem vestram dico.** Ad majorem scilicet perfectionem, et profectum vestrum in spiritu et virtute cælibatum vobis consulto.

Non ut laqueum vobis injiciam, non quod vobis impovere velim necessitatem continendi, et vos eò cogere. Ita OEcumen., Theophyl., Chrysost. Sed ad id quod honestum est, scilicet vos adhortans ad honestum, id est, honestiorem et meliorem vivendi conditionem in cælibatu.

Et quod facultatem præbeat vobis virginibus, sine impedimento Dominum obsecrandi ; q. d.: Ad id quod assideat Deo indistractè, seu, ut in cælibatu indistincte semper assideatis et adhæreatis Deo. Ita Theophylactus et Theodoretus, scilicet ut sit vobis facultas Dominum assidue obsecrandi.

VERS. 36. — **Si quis autem turpem se videri existet**

*quis autem indecens esse super virginem suam existimat, etc. Syr., si quis autem putat deridendam fore virginem suam, quod præterierit tempus, nec dederit eam viro, etc.; sensus ergo est: Si quis putat se, virginemque suam aliquid dedecoris subire, ex eo quod illam nubilem, et plusquam nubilem (Græc., *superæstaneam*, id est, supra ætatem nubilem) diutius servet et non elocet.*

ET ITA OPORTET FIERI, et putat quod debeat illam locare, idque congruum et convenientius esse; agat prout voluerit, non peccat, si det illam nuptui. Per illud oportet, intellige necessitates, tum decentiae, tum conscientiae; decentiae quidem, quia putat se et filiam suam despici; conscientiae vero, quia ipse pater novit, seu ex corpore, seu ex animo puelke, seu alia ex parte, quod necesse sit illam viro tradere. Parentum quippe, ut sapientiorum, est omnia hæc in re prudenter considerare; et hoc innuit Apostolus: non vero significat quod possint pro suo arbitratu filiam nolentem dare nuptui.

VERS. 37. — NAM QUI STATUIT.... Græc., *qui vero nullam habens necessitatem nec decentiae, nec conscientiae, de qua v. præcedenti, sed plenam habens libertatem faciendi quod voluerit (quia filia non obstat, sed parentum arbitrio se permisit), ille, inquam, qui talibus in circumstantiis firmum habet in animo propositum, et maturo decrevit judicio VIRGINEM SUAM in virginitatis statu SERVARE, BENÈ et melius FACIT, quia dat filie sue quod est optimum. Paucis verbis multa complectitur, indicatque quod hæc in re piè, prudenter, et liberè sit agendum. 1° piè: consulendum enim Deus, ejusque voluntas querenda; 2° prudenter: omnia consideranda; 3° liberè: voluntas præsertim et propensio filiae attendenda. Pater qui talibus in circumstantiis filiam volentem Deo consecrat, quasi sacerdos, Deo gratum offert sacrificium: qui vero nolentem et repugnantem, pro suo tantum arbitrio im-*

mat super virgine suâ, quod sit superadulta, quasi turpe sit et indecorum, quod illa virgo plus aequo sit superadulta. Et ita oportet fieri, et ita potius fieri debere putat pater, ut collocet illam viro in matrimonium, vel quia ipsa non vult contineare.

Quod vult faciat. Filiam tradat nuptui si vult; vel servet virginem, si id malit. *Non peccat, si nubat.*

VERS. 37. — NAM QUI STATUİ IN CORDE SUO FIRMIUS, etc. Qui vero inquit, stabile ac firmum habet animo propositum, nec movetur vulgi sermonibus, ut secus faciat quam constituit apud se; non habens necessitatem, scilicet præcepti, potestatem autem habens circa propriam voluntatem; et hoc judicavit in corde suo, id est, maturo judicio apud se decrevit ac statuit, servare virginem suam (Græc., ut servet), benè facit, quia consilium Christi et meum adimpleret.

VERS. 38. — Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, etc., id est, rem facit meliorem et præstantiorem, scilicet genere suo.

VERS. 39. — Mulier alligata est legi, scilicet matrimonii, ut discedere a suo viro et alii nubere non pos-

molat; timeo ne filiae suæ, et quoad corpus, et quoad animam, fiat tortor et carnifex.

VERS. 38. — Igitur et qui matrimonio jungit, bene facit, quia matrimonium bonum, sanctum, à Deo institutum.

QUI NON JUNGIT, MELIUS FACIT, quia virginitas matrimonio melior ac præstantior, ut ostensum est in superioribus. Virginitas est aurum; cælibatus argentum; conjugium est æramentum. Vide apud Cornelium à Lapide v. 33. Laudem virginitatis vide apud divum Thomam in Commentario, lect. 5 de Virginibus autem, etc.

VERS. 39. — MULIER ALLIGATA EST LEGI..... Ultimum dubium, seu sexta quæstiō.

An viduis liceat iterum nubere?

Mulier quamdiu vivit ejus maritus, vineta est per legem conjugii; ita ut nec à viro suo discedere possit, nec alteri nubere. Idem intellige de viro conjugato. Insolubile ergo jugum matrimonii, sola morte solvendum.

QUOD SI DORMIERIT, LIBERATA EST à tali lege; id est, libera est, et jus habet de se statuendi.

CUI VULT NUBAT, TANTUM IN DOMINO, id est, dummodo viro fideli et christiano. Hinc infertur, lege divinæ et apostolicæ, nuptias fideliū cum infidelibus esse prohibitas. Exempla quarundam sanctarum mulierum in contrarium, excusantur vel ignorantia legis, vel interpretatione legis non obligantis in certis casibus, ait Estius.

VERS. 40. — BEATOR AUTEM ERIT....., si cælebs PERMANSERIT, SECUNDUM CONSILIUUM, quod dedi supra et ob easdem rationes, v. 8, 31, 34.

PUTO AUTEM QUOD. ET EGO SPIRITUM DEI HABEAM. Magnæ quidem humilitatis sunt hæc verba, dum dicit, puto: sed magnæ etiam sunt auctoritatis, dum dicit, *Spiritum Dei habeam...*, hoc enim affirmat consilium Pauli pro Dei sententiâ amplectendum.

sit, quanto tempore vir ejus vivit, vivente viro. Quod si dormierit vir ejus, id est, mortuus fuerit, mors fidelium dicitur somnus: ex eo enim evigilabunt in resurrectione.

Liberata est: cui vult nubat, id est, est libera ad nubendum cui voluerit, tantum in Domino, id est, in Domini Ecclesiæ et christianismo. Nubat ergo in Domino, id est, nubat viro christiano. Ita Ambros., Theod., Theophyl., Anselm., Thomas, S. Augustinus.

VERS. 40. — Beator autem erit si sic permanserit. Beator autem est, si sic maneat. **Sic,** id est, sine viro. **Tum** hic in quietâ et sanctiore vita, **tum** in futuro majori beatitudine felicior et gloriosior erit in cœlo, ait Ambrosius, *si sic* (separata in viduitate) permanserit. Hinc patet consilium viduitatis, tanquam melioris matrimonii.

Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. Nimirum spiritum consilii, secundum quem puto me ista fideliter suadere. Ita Anselm. et alii. Nota et ego, q. d.: Sicut alii apostoli, ita et ego Spiritum Dei habeo. Nota S. Aug., tract. 37. in Jo. m., puto non dubitanter esse, sed asseverantis et increpantis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad proximam redigenda.

Ex v. 1, 5 et 6, patet usum conjugii ab Apostolo concedi secundum indulgentiam, propter incontinen-

tiam, et ob vitandas impi ritates. Caveant itaque conjugati, ne remedio, secundum indulgentiam, et ob in-

firmitatem concessa, abutantur ad voluptatem, et ad ipsam incontinentiam. Remedium est: illo igitur utantur, ut remediis uti solent; in necessitate, non sine quādā repugnantia, cum circumspectione et praecautione multā, moderatē, ad sanitatem. Sit intentio pura, modus honestus, usus moderatus. De his vide fusiū Ephe. 5, in fine.

Ex v. 5, conjugati discant apostolicam praxim, et ad quam eos invitat Ecclesia. Contineant diebus Deo specialiter sacris, orationi, jejunio, pœnitentiae, sacre communioni, et mysteriorum participationi destinatis.

CAPUT VIII.

1. De iis autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus: scientia inflat, charitas vero edificat.

2. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondū cognovit quemadmodū oporteat eum scire.

3. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.

4. De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus.

5. Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terrâ (si quidem sunt dii multi, et domini multi);

6. Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.

7. Sed non in omnibus est scientia: quidam autem cum conscientiâ usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant; et conscientia ipsorum, cùm sit infirma, polluitur.

8. Esca autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus, neque si non manducaverimus, deficiemus.

9. Videte autem ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.

10. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, cùm sit infirma, edificabitur ad manducandum idolothytum?

11. Et peribit infirmus in tuâ scientiâ frater, propter quem Christus mortuus est?

12. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

13. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

ANALYSIS

Corinthi doctiores quidam idolothyta liberiū, et cum infirmiorum scandalo comedebant; illos D. Paulus tribus capitibus sequentibus corrigit et instruit. Et quia scientiam sibi vendicabant, eaque frēti, scandalizabant infimos: hinc illorum arrogantiā mirā prudentiā comprimit, tribus primis versibus hujus capititis; in quibus scientiam charitate destitutam, non tantum inutilēm, sed et invi scienti, et aliis noxiām esse dicit.

Ex v. 10, discant conjugati, secundum Christi Domini præceptum et exemplum, indissolubile esse conjugium. Caveant itaque ab omni divortio: caveant ne sint signa fallacia, et ideo Christi et Ecclesiae opprobrium. Vide Epist. ad Ephes., cap. 5, in fine. Attendant omnis christianus ad v. 29, et si ibi dicta bene penetraverit, omnia transitoria facile contemnet. Attendant parentes ad dicta v. 36, circa filiarum suarum collocationem, et ad dicta v. 37, circa earum consecrationem, ut hæc observent in utrâque.

CHAPITRE VIII.

1. Quant aux viandes qui ont été immolées aux idoles, nous n'ignorons pas que nous avons tous sur ce sujet assez de science; mais la science enflé, et la charité édifie.

2. Si quelqu'un se persuade savoir quelque chose, il ne sait pas même encore de quelle manière il doit savoir.

3. Si quelqu'un aime Dieu, il est connu et aimé de Dieu.

4. Quant à ce qui est donc de manger des viandes immolées aux idoles, nous savons que les idoles ne sont rien dans le monde, et qu'il n'y a nul autre Dieu que le seul Dieu.

5. Car encore qu'il y en ait qui soient appelés dieux, soit dans le ciel, soit sur la terre; et qu'ainsi il y ait plusieurs dieux et plusieurs seigneurs,

6. Il n'y a néanmoins pour nous qu'un seul Dieu, qui est le Père, duquel toutes choses tirent leur être, et qui nous a faits pour lui; et il n'y a qu'un seul Seigneur, qui est Jésus-Christ, par lequel toutes choses ont été faites, comme c'est aussi par lui que nous sommes tout ce que nous sommes.

7. Mais tous n'ont pas la science; car il y en a encore à présent qui, croyant que l'idole est quelque chose, mangent des viandes qui lui ont été offertes, et ainsi leur conscience, qui est faible, en est souillée.

8. La viande par elle-même ne nous rend pas agréables à Dieu: si nous mangeons, nous n'en aurons rien davantage devant lui, ni rien de moins, si nous ne mangeons pas.

9. Mais prenez garde que cette liberté que vous avez ne soit aux faibles une occasion de chute.

10. Car si l'un d'eux en voit un de ceux qui sont plus savants, assis à table dans un lieu consacré aux idoles, ne sera-t-il pas porté, lui qui est encore faible, à manger aussi de ces viandes sacrifiées aux idoles?

11. Et vous perdrez, par votre science, votre frère encore faible, pour qui Jésus-Christ est mort.

12. Or, péchant de la sorte contre vos frères, et blessant leur conscience qui est faible, vous péchez contre Jésus-Christ même.

13. C'est pourquoi si ce que je mange scandalise mon frère, je ne mangerai plutôt jamais de chair, pour ne pas scandaliser mon frère.

Deinde v. 4, 5 et 6, assumit principium, quo freti doctiores illi, liberè et indifferenter idolothyta vesecabantur; scilicet, idolum nihil est, quia unus tantum Deus: idolothyta ergo nihil accidit ex eorum immolatione: ergo cibi sunt ab aliis non differentes. Hoc tanquam rerum concedit Apostolus: at non ideo comedenda cum scandalo. Etenim ait v. 7: Hanc scientiam non habent omnes: quippe sunt inter eos multi, recenter à pagani

simo conversi; qui, antiquà suā de idolis et de idolothysis opinione nondūm planè rejectā, *vestro exemplo scandalizantur; et ad idolothyta contra conscientiam comedenda provocantur. Hinc eos doctos v. 9 etiam atque etiam horatur, ut à tali scando caveant. Re vobis quidem inutili v. 8; tali enim comeditione nec sanctiores eritis,*

nec abstinentiā peiores; re verò fratribus vestris maximè perniciosa, cùm de illorum agatur salute, v. 10.

¶ 11 et 12, exaggerat hoc illorum peccatum: in Christum peccant.

¶ 13. Asserit quid ipse mallet carnem nunquam comedere, quād ullum è fratribus scandalizare.

PARAPIRASIS.

1. Quod spectat ad cibos immolatios, scimus, quid nos omnes perfectiores, sufficientem habeamus scientiam: at scientia sola inflat et reddit superbū; charitas verò proximum ædificat.

2. Si quis autem putans se aliquid scire, hinc inflatur; hic nondūm cognovit quomodo oporteat scire.

3. Si quis verò doctus Deum diligit, et ex amore Dei studet proximorum ædificationi; hic à Deo cognitus, approbus ac dilectus est.

4. Quod spectat igitur ad immolatios cibos; scimus quid nihil habeant sacri, quia scimus quid idolum nihil est, et quid unus tantum est Deus.

5. Licet enim sint qui dii dicuntur, sive in cœlo, sive in terrâ; siquidem in falsâ paganorum opinione multi sunt dii, et multi domini.

6. Nobis tamen fidelibus unus tantum est Deus: Pater æternus, ex quo omnia per creationem, et in, seu propter quem, nos: et unus nobis est Dominus Jesus Christus, per quem omnia (creata) et per quem nos et creati et redempti.

7. Sed haec scientia non est in omnibus: sunt enim aliqui, qui in suā conscientiâ, quam ad hoc usque tempus de idolis habent, idolothytum tanquam

immolatum et sacrum edunt; cùmque infirma sit hæc eorum conscientia, contaminatur.

8. Aliunde verò hæc esca non facit Deo gratos: neque enim ex eâ manducantes siemus Deo gratiore, novamque gratiam acquiremus: neque ab eâ abstinentes, habebimus minus quid virtutis et meriti.

9. Cavete igitur, ne hæc vestra edendi libertas fiat infirmis occasio lapsus et ruine.

10. Si quis enim infirmus viderit quem doctum in templo cum idololatri epulantem; nonne ejus conscientia, jam infirma, confirmabitur in errore suo ad comedendum idolothytum, ut idolothytum.

11. Sicque per tuam hujusmodi scientiam, quā abuteris, peribit frater infirmus, propter quem salvandum Christus mortuus est.

12. Et sic in fratres infirmos peccantes, infirmaque eorum conscientiam vestro imprudenti facto vulnerantes, in Christum ipsum, eorum caput, peccatis.

13. Quam ob rem, si esca fratrem meum scandalizat, eligam potius carnem quamcumque nunquam manducare, quād fratrem, manducando, scandalizare.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE IIS AUTEM QUÆ IDOLIS SACRIFICANTUR. Græc., *de idolothytis*, id est, de immolatis idolo ἀπὸ τοῦ εὐθανοῦ θεοῦ. Idolothytæ ergo sunt panis, vinum, carnes, et alii cibi idolis immolati. Quod spectat ad cibos immolatios, SCIMUS, id est, non ignorō; de seipso loquitur in plurali, ut alibi sapè. Vel doctiores alloquens, eos correcturus, illis sese adjungit, ut modestius arguat.

SCIMUS quid nos OMNES perfectiores, et in fide christiana benè instructi, sufficientem SCIENTIAM HABEMUS. Ita Syr., Æthiop., Arab. Et hic est sensus littoralis, sed intentus hic est qui sequitur: Non ignorō quid vos spiritualiores, sufficientem habeatis de idolothytis scientiam: scitis enim quid ab aliis cibis non differant, ut v. 4 dicitur; sive necessarium non est, ut vos hac de re doceam. Scientiam illis esse concedit: at quia abutebantur illâ, statim adjungit: SCIENTIA INFLAT. Et hic incipit correctio; eorumque

VERS. 1. — De iis autem, quae idolis sacrificantur, scimus, quid l' scilicet immolata idolis ab aliis cibis non differant, nec plus habeant muninæ vel religionis, ut quidam vestrum, ò Corinthi, persuasi videntur. Vide Chrysost. *Quia omnes* (benè et plenè in fide Christi instituti) *scientiam* (id est, sufficientem rerum christianarum cognitionem) *habemus*, ex quâ scimus idolothytæ esse adiaphora.

animi tumorem, ex scientiâ conceptum, reprimit. Illos tamen modestè corrigit, loquens in genere, nec eos specificans, ut magis prosit correctio.

SCIENTIA, sola scilicet, et sine charitate, inflat, tuimet, turget; seu, ut ait Syrus, reddit arrogantem.

CHARITAS VERO ÆDIFICAT, id est, aliorum salutis studet, illam promovet; dictat videndum esse non tantum quod in se licitum est, sed quod aliis expedit.

Quasi diceret: Equidem scitis sufficienter: at quia charitas scientiæ vestræ non est adjuncta; scitis inutiliter, imò nocivè et vobis et aliis. Vobis quidem, quia hæc scientia vestra vos inflat, arrogantes reddit et superbos; aliis verò, scilicet infirmis, quibus vos, inflati scientiâ, quasi stupidis insultatis, et quos abuso scientie pertrahitis in peccatum, ut dicetur infra. Scientia inflans, scientia in peccatum trahens,

Scientia inflat, q. d.: Scientia hæc vestra quâ scitis idola nihil esse, et consequenter licitum idolothytis vesci, hisque vescimini cum scando ignorantium hoc: hæc, inquam, scientia facit vos superbire contra ignorantes, eosque despiciere.

Charitas verò ædificat, scilicet infirmos et ignaros: ut eos in fide et pietate christianâ continent et promovent. Id enim est ædificare, proximos ad salutem pro-

scientia diuinum est, non pastorum. Vae ergo tali scientie, quia diabolica. Vae taliter scienti, quia ipse duplex portabit iudicium; et pro suis et pro alienis puniter delictis. Benè et congrue D. Thomas hic: *Ægyptiorum*, id est, sapientium hujus mundi, haec fuit plaga, scilicet vesicae turgentibus, de quibus Exod. 9. At speciatim doctoribus scientia turgentibus convenit, quod de maleficiis *Ægyptiis* dicitur ibidem v. 41: *Nec poterant malefici stare coram Moyse, propter uicerat, seu vesicas, quæ in illis erant.* Nec sibi, nec aliis proderant ob vesicas. Sic doctor turgidus sibi et aliis inutilis, quin et noxius.

VERS. 2. — *Si quis autem se existimat...* Græc., non est *se*; sed subauditur. Si quis putans se aliquid scire, ideò inflatur, et in suā sibi scientiā complacet; eamque ad aliorum salutem non refert; hic nondum cognovit quomodo oporteat scire, scilicet cum humilitate et cum charitate. Illos rursus humiliat ut corrigit, sed semper in tertia personā loquens, ob rationem superiū datam.

Si quis autem... quasi diceret, etsi rem sciatis, quod substantiam; modum tamen benè sciendi ne scitis: sieque imperfectam tantum scientiam habetis.

Observatio moralis.

Quis autem sit bonus sciendi modus, seu quid sit scire quomodo oportet. Ex D. Pauli verbis superioribus colligi potest, scilicet, sine inflatione; seu cum humilitate; sine aliorum scandalo, seu cum ædificatione. Itaque humilitas et charitas duo sunt modi benè sciendi. Ad habendum utrumque, recordare semper principii et finis scientiæ. Principium Deus, Pater lumen, à quo omne lumen. Hinc humilitas: *Quid habes quod non acceperisti?* Finis, Dei gloria, salus proximi. Hinc charitatis exercitium: *Non mihi propter me data est scientia, sed propter ædificationem aliorum: Luceat lux vestra coram hominibus.* De doctoribus dicendum quod de divitibus; sicut hi divitiarum non sunt domini, sed depositarii; ita docti, scientiae non sunt proprietarii, sed depositarii; illis pro aliis data est, illam debent communicare ad aliorum ædificationem, non illam appropriare sibi, aut ad aliorum scandalum uti.

D. Thomas ex D. Bernardo ait: Modus sciendi est, ut scias quo ordine, quo studio, quo fine, scire que que oportet. Quo ordine, ut id prius, quod maturius ad salutem; quo studio, ut id ardentius, quod efficacius est ad amorem; quo fine, ut non ad inanem gloriam, vel curiositatem, vel aliquid simile, sed ad ædificationem tui et proximi. Sunt namque, qui scire

movere, cui è contrario opponitur scandali peccatum, quo proximus destruitur, hoc est, danno salutis afficitur.

VERS. 2. — *Si quis autem se existimat scire aliquid, etc.*, id est, qui putans se aliquid scire inde inflatur, hic needum scit quis sit finis, usus et modus scientiæ, videlicet, ut per scientiam non superbias, prorsis quibus possis, nemini obsis, neminem scandalizes: ei sic à Deo agnoscaris et ameris.

VERS. 3. — *Si quis autem diligit Deum, et propter*

volunt eo fine tantum, ut sciant, et curiositas est; quidam ut scientur, et vanitas est; quidam ut scientiam vendant, et turpis questus est; quidam ut ædificantur, et prudentia est; quidam ut adipiscant, et charitas est; D. Bern., serm. 56. Bonae autem scientiae fructum discere ex versu sequenti.

VERS. 5. — *Si quis autem diligit...* Humiliat Paulus ut erigat; corrigit ut perficiat: hinc ut hos et omnes alios excitet ad bene sciendum, et scientiā melius utendum, docet eos bonae scientiæ fructum; scilicet, Deo gratum efficere. Quasi diceret: *Si quis, charitate juncta scientiæ, Deum et proximum diligat:* ita ut scientiā suā ad Dei gloriam et proximi salutem utatur; hic Deo gratus, et in hoc complacet sibi Deus. Quale discriminis inter scientiam et scientiam! Si quis scientiam habet sine charitate, hic Deum novit quidem, sed à Deo ignotus est. *Nunquam novi vos,* ait multis malis prophetis et doctoribus, Matth. 7, v. 13. Si quis autem scientiam habet cum charitate, sic et Deum novit, et à Deo cognitus et dilectus est: in hoc complacet sibi Deus. Sicut in Verbo divino, Spiritus sancti comprincipio, complacet sibi Pater æternus. Sic à proportione, in doctore, charitatis promotore, complacet sibi Deus. Tales igitur estote, doctores: charitatem scientiæ adjungite; et ex amore Dei proximum ædificate: ne dicatur vobis: *Non novi vos, sed ut audatis: Venite, benedicti, dilecti,* etc.

VERS. 4. — *De escis autem...* Superioribus, quasi per parenthesim, contra vanam scientiam dictis, reddit ad propositum, exponitque scientiam, de quā doctiores illi gloribantur, et quā abutebantur cum infirmiorum scandalo. Quod spectat igitur ad immolatiōis cibos;

SCIMUS, non vos soli scitis; scimus sicut et vos, hocque sciunt in fide benè instruti.

SCIMUS, scilicet quod ab aliis cibis non differant, nihil sacri aut religionis traxerint ex immolatione; quia scimus quod idolum nihil est. Quidquid sit quoad materiam, nihil est quoad formam, seu representationem; nihil numinis habet et representat; imago falsa, et rei falsa est. Figura, seu idolum Jovis, ut Dei, v. g., nihil est, quia revera Jupiter non est Deus: idolum ergo nihil est, non est quod representat, non est Deus. Scimus et quod unus tantum Deus est, non verò plures dī: hinc etiam idolum nihil est; non est Deus, quoniam idola multa: Deus autem unus. Ad vitandam hæreticorum fraudem, qui imaginem cum idolo confundunt, ut ex Scripturis probent imagines vetari; nota quod ex divo Thomā, hic, imago, seu simulacrum, est similitudo alieujus rei naturalis. Ide-

Deum proximum: ut eum idolothytorum esu, aliave re non scandalizet, sed ædificet, *hic cognitus est ab eo*, id est, hic à Deo approbat et dilectus est, in hujus scientiā complacitum est Deo.

VERS. 4. — *De escis autem quæ idolis immolantur,* scimus quia nihil est idolum in mundo, q. d.: Non est id quod existimatur et quod representat, non est Deus. Unde explicans subdit: *Et quod nullus est Deus nisi unus,* q. d.: Idolum nihil est, id est, nihil tale est quale prese fert, quia nihil habet numinis. Ma-

lum autem nullius rei similitudo. Vel idolum est similitudo rei falsæ, v. g., similitudo vel repræsentatio Jovis ut Dei, qui non est Deus. Imago autem est rei vera, quales sunt omnes imagines saecula, de quibus vide Bellarmimum, lib. 2 de Imaginibus, cap. 5.

VERS. 5. — NAM ETSI SUNT QUI DICANTUR DIU, SCILICET A GENTIBUS IDOLOLATRIS, SIVE IN COELO, ASTRA, ETC.; SIVE IN TERRA, UGES.

SIQUIDEM apud ipsos SUNT DIU MULTI, in falsâ illorum opinione, et DOMINI MULTI. GRÆCI DEOS COELESTES APPELLABANT JOVEM, APOLLINEM, JUNONEM, ETC.; TERRENO, HERCULEM, BACCHUM ET ÆSCULAPIUM, NYMPHAS, ETC.; THEODORETUS.

VERS. 6.—NOBIS TAMEN... FIDELIBUS ET RECÈ SENTIENTIBUS, UNUS TANTUM EST DEUS.

PATER ÆTERNUS, EX QUO, TANQUAM PRIMO PRINCPIO, ET OMNIS ENTIS FONTE, OMNIA PER CREATIONEM;

ET NOS IN ILLUM, SEU PROPTER ILLUM, AD ILLIUS GLORIAM ET OBSEQUIUM. Sicut nostrum est primum principium; sic et noster ultimus finis est, ad quem, per fidem tendimus; nostrum est specialiter summum bonum.

ET UNUS DOMINUS JESUS CHRISTES, PER QUEM, UT VERBUM, OMNIA CREAVERE, ET NOS PER IPSUM, UT DEUM HOMINEM REDEMPTI. Sicut per ipsum, Deus mundum creavit; sic per ipsum, Deus mundum reparavit. Hinc dupli ratione ex Deo sumus per Filium; et quod cum non essemus, facti sumus; et quod redempti sumus, reparati et facti fideles, seu nova creatura. Fidem nostram hic non explicat apostolus, sed eam summarie opponit infidelium erroribus: Apud infideles, inquit, multi sunt dii, et domini multi.

NOBIS AUTEM fidelibus est unus tantum Deus, et unus tantum Dominus. Nota autem cum S. Chrysostomo, Theodoro, et aliis patribus, quod dii et domini; Deus et dominus, hic æqualem vim habeant. Cum ergo dicit: *Unus est Deus, Pater, et unus Dominus Jesus Christus*, per primum non excludit filium et spiritum sanctum, sed tantum falsos deos. Per secundum non excludit patrem et spiritum sanctum, sed falsos dominos. Excludit solùm deorum et dominorum apud nos multitudinem, ait D. Chrysostomus. Nominatur autem in primo Pater, quia fons est divinitatis, et esse divinum aliis communicat personis. Hinc ex quo omnia, non tantum que sunt ab eo diversa; sed et filius, et spiritus sanctus procedunt. Solus autem

terialiter est lignum, formaliter nihil: quia imago est falsa rei, sive Dei qui non est: ac consequenter idolothytum, quæ tale, nihil est, id est, nihil habet numeris vel sanctitatem ex idolo, cui est oblatum.

VERS. 5, 6. — NAM ETSI SUNT QUI DICANTUR DIU A PAGANIS, ET APUD EOS SUNT DIU ET DOMINI MULTI, UT SEQUUNTUR, DIU, INQUAM, TAM COELESTES, UT SOL, LUNA, STELLÆ; QUAM TERRESTRES, UT JUPITER, APOLLO, HERCULES;

NOBIS Tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum, in illius scilicet gloriam et cultum creati sumus.

VERS. 7. — ET UNUS DOMINUS JESUS CHRISTUS, PER QUEM OMNIA, ET NOS PER IPSUM, SCILICET CREATI ET REDEMPTI SUMUS: SED NON IN OMNIBUS EST SCIENTIA, JAM DICTA, QUOD IDOLUM ET IDOLOTHYTUM NIL SIT. NAM, UT SEQUITUR: QUIDAM AUTEM CUM CONSCIENTIA IDOLI, EX ERRONEA

FILIUS, JESUS CHRISTUS, DICITUR DOMINUS, QUA JURE REDEMPTIONIS NOSTRAE, PRETIO SANQUINIS SUI, NOSTER DOMINUS EST. SED REIPSÀ Sicut PATER EST DOMINUS; SICUT ET SPIRITUS SANCTUS EST DOMINUS: ITA FILIUS ET SPIRITUS SANCTUS EST DEUS.

NOBIS TAMEN EST UNUS DEUS, ET UNUS DOMINUS ESSENTIALITER. VIDEATUR D. CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, THEOPHILACTUS, QUI MIRANTUR HIC DIVI PAULI PRUDENTIAM, EÒ QUOD CORINTHIORUM INFIRMORUM, ET RECENTER AB ERRORE CONVERSORUM, IMBECILLITATI PARCAT.

VERS. 7. — SED NON IN OMNIBUS EST SCIENTIA. CONCEDIT APOSTOLUS, HOC QUIDEM ESSE VERUM; SCILICET, QUOD IDOLUM NIL, ET QUOD IDOLOTHYTIS NIL RELIGIONIS EX IMMOLATIONE ADVENIAT; ET CONSEQUENTER CIBI SUNT, AB ALIIS NON DIFFERENTES; HOC SCIMUS, SICUT ET VOS; HOC SCIUNT OMNES SPIRITUALES ET PERFECTI. SED NON IDEO LICET VOBIS INDIFFERENTER ET PASSIM IDOLOTHYTIS VESCI. QUAIA NON EST IN OMNIBUS HÆC SCIENTIA, NON SCIUNT OMNES QUOD NOS SCIMUS, IDOLUM NIL ESSE, ET IDOLOTHYTIS NIL ADVENIRE.

QUIDAM AUTEM CUM CONSCIENTIA USQUE NUNC..., ID EST, SUNT ENIM NONNULLI, QUI CUM OPINIONE, QUAM USQUE NUNC CONSERVANT DE IDOLE, NIMIRUM QUOD ALIQUID NUMINIS, SEU VIM ALIQUAM HABET: ET CUM HÆC OPINIONE ET CONSCIENTIA, IDOLOTHYTUM UT IDOLOTHYTUM, SEU UT QUID SACRUM COMEDUNT; SCILICET EADMENI CONSCIENTIA QUÆ GENTES.

ET CONSCIENTIA IPSORUM CUM SIT INFIRMA, ID EST, ET QUAIA INFIRMA EST ET ERRONEA EORUM CONSCIENTIA; HOC ERRORE SUO POLLUITUR PER IDOLOTHYTORUM COMESTIONEM.

VERS. 8. — ESCA AUTEM NOS NON COMMENDAT DEO... ALIUNDE VERÒ HÆC ESCA NOS DEO GRATOS NON FACIT; NIL HABIT AD PIETATEM, QUAE DEO PLACEAMUS: NEQUE ENIM EX EAM MANDUCANTES, SIEMUS APUD DEUM MELIORES, SEU GRATIAM ACQUIREMUS: NEQUE AB EAM ABSTINENTES, MINUS QUID HABEBIMUS VIRTUTIS ET MERITI; NON DEFICIEMUS. UT QUID ERGO APPETITIS ILLAM, VOBIS QUIDEM INUTILEM; FRATRIBUS VERÒ INFIRMIS NOCIVAM. NOTA QUOD PAULUS AGAT DE ESCÆ IDOLOTHYTORUM, ET DE HÆC ABSTINENTIA: NON AUTEM DE ABSTINENTIA, QUE FIT PER PÆNITENTIAM; SIEQUE NIL HINC CONTRA ECCLESIAÆ DOCTRINAM ET PRAXIM DE JEJUNIO. NON VIRTUS ESCÆ, SED VIRTUS ABSTINENTIAÆ PRODEST, AIT DIVUS THOMAS; ID EST, TEMPERANTIA, OBEDIENTIA, RELIGIO.

CONSCIENTIA PUTANTES QUOD IDOLUM HABEAT ALIQUID DIVINITATIS, QUASI IDOLOTHYTUM MANDUCANT, ID EST, CUM REVERENTIA QUASI VENERANDUM, QUOD NUMINI IN IDOLE LATENTI SIT OBLATUM ET SANCTIFICATUM. ITA ANSELMUS.

ET CONSCIENTIA IPSORUM, CUM SIT INFIRMA, NON PLENE IN FIDE INSTRUCTA CIRCA IDOLOTHYTA, POLLUITUR, QUAIA CONTRA CONSCIENTIAM, ALIORUM EXEMPLIO MANDUCANT IDOLOTHYTA. ITA CHRYSOSTOMUS.

VERS. 8. — ESCA AUTEM NOS NON COMMENDAT DEO. Q. D.: IDOLOTHYTUM, VEI ALIORUM CIBORUM EUS PER SE NIL FACIT AD PIETATEM, QUAE DEO PLACEAT: NEQUE ENIM SI MANDUCAVERIMUS (IDOLOTHYTA) ABUNDABIMUS, SCILICET VIRTUTE, MERITO ET GRATIA, QUE NOS COMMENDAT APUD DEUM. OSTENDIT QUAM ESCÆ SINT RES VILES ET EXILES, IDEOQUE OMITTENDA OB SCANDALUM, ET POSTPONENDA AD DELITATIONI PROXIMORUM. ITA ANSELMUS

VERS. 9. — VIDETE AUTEM NE FORTÉ H.L.C... Itaque cavete, ne haec vestra libertas indifferenter ex eis comedendi, sit INFIRMIS occasio lapsus et ruinæ. Non negat, imò concedit licitum esse comedere: sed videte ne vestro jure et libertate abutamini.

VERS. 10. — SI ENIM QVIS VIDERIT EUM... Explicat quod in superiori versu dixit, si enim quis infirmus, recens à paganismo ad Christum conversus (quales tunc multi), viderit eum; Græc., habentem scientiam, id est, qui scit idolothytum non esse sacrum. Si, inquam, viderit hunc doctum in templo, vel in mensâ, idolo consecratâ, cum idololatri epulantem et de idolothytis comedentem. Mos gentilium, sicut et Judæorum, erat victimas, utpote sacras, in templo vel in loco templis vicino comedere.

NONNE CONSCIENTIA EJUS, infirmi scilicet, hoc tuo exemplo provocabitur ad comedendum idolothytam, hocque contra conscientiam, quæ dictat illi hoc non licere. Supponitur erronea, ut dictum est. Hoc factum gravius culpabit capite decimo, v. 20, 21, mensam appellans dæmoniorum.

ÆDIFICABITUR AD MANDUCANDUM. Syr., confirmabitur. Theophylactus, magis stabilitur, intellige, in errore suo, seu ad comedendum idolothytum, ut idolo-thytum, supra. Hinc disce quòd scandalum sit inordinata constructio; seu, ut ait Tertullianus, scandalum, non bonæ rei, sed malæ exemplum est, ædificans ad delictum, lib. de Vel. virg., cap. 3.

VERS. 11. — ET PERIBIT INFIRMUS IN TUA SCIENTIA... Sicque per tuam hujusmodi scientiam, quâ contra charitatem abuteris, peribit FRATER infirmus, peccans scilicet et Deum offendens; PROPTER QUEM CHRISTUS Dominus MORTUUS EST, ut illum à peccatis erueret. Peribit etiam, quia tuo exemplo scandalizatus, in persecutionis tempore sacrificabit idolis; sicque per tuam scientiam excidet à salute is pro quo salvando Christus mortuus est.

Neque, si non manducaverimus, deficiemus. Sic vulgo: Sive ad convivium hoc vocer, sive non, non ideo saturabor vel esuriar, non ideo pinguior ero vel macrior, dition vel pauperior.

VERS. 9, 10. — Videate autem ne fortè hæc licentia vestra (comedendi idolothytam) offendiculum fiat infirmis... Si enim quis viderit eum qui habet scientiam (idolothytum nihil esse) in idolio recumbentem, etc. In idolio, id est, inquit Erasmus, in epulo idolorum. Secundò, propriè in idolio, id est, in templo, vel mensâ idolis consecratâ. Nam ibi accumbebant comeduntur idolothytam: tales enim epulas, utpote sacras, in templo instrui solere docet Herodotus in Clio. Sic enim et Judæi victimas pacificas comedebant in atrio templi. Deuter. 16. Hinc Syrus hic vertit: Si quis te viderit accumbentem inter idola. Unde patet, idolothytam edere in idolio, non tantum esse malum propter scandalum, sed etiam per se, quia est professio idololatriæ. Nota ædificabitur, id est, provocabitur, erigitur, ut comedat idolothytam, quasi sacra, et quasi quid gratiae inde accepturus. Alii ædificabitur, inquieti, id est, provocabitur, ut contra conscientiam, quâ putat cibum idolo oblatum ab eo esse atflatum et contaminatum, indeoque se contaminandum, cum manducet.

VERS. 11. — Et peribit infirmus in tuâ scientiâ frater, etc.: Et peccabit frater infirmus comedendo ido-

VERS. 12. — SIC AUTEM PECCANTES IN FRATRES... scilicet infirmos, quos scandalizatis, et quodam modo vulneratis vestro imprudenti facto, in CHRISTUM ipsum PECCATIS; tum quia quem redemit Christus, vos perditis; sieque mortis ejus fructum destruitis; tum quia Christus, omnium fidelium caput, arrogat sibi factum quidquid uni ex minimis fratribus sit: quia ejus membra; Matth. 15, 40. Sunt itaque quatuor crimina, eaque maxima, ait D. Chrysostomus, quòd et frater et infirmus, et cuius Christus tantam habuit rationem, ut etiam pro eo sit mortuus; et quòd propter cibum perit. Exaggerat etiam verbum PERCUTIENTES, seu verberantes, et INFIRMUM. Quid saevius quam infirmum et ægrotantem verberare? est tamen quovis vulnere gravius scandalizare, seu offendere dare. Vide D. Chrysostomum. Percutis infirmum, inhumanitas est; percutes Christum, impietas est; destruis quod ipse proprio ædificavit sanguine, occidis quod suâ morte viviscavit, immanitas est; Pater Georgius Ambianus.

VERS. 13. — QUAPROPTER SI ESCA... Quam ob rem, ne sic in Christum, et in fratres peccem, eligam potius totâ vitâ ab omnibus prorsùs, etiam licitis carnis abstinere, quam ut scandalum quoquo modo cuiquam objiciam. In tantum charitati studendum docet, ut licita pro illicitis habeantur, ne obsint fratri, ait Ambrosius. Hæc opportunè nobis dici possunt, qui salutem proximi despiciimus, et illa satanica verba dicimus: Quid curo an iste offendatur, aut ille pereat? Est illud crudelitatis et inhumanitatis. Divus Chrysostomus, qui hanc moralitatem egregie prosequitur in eos qui fratres suos despiciunt, ob conditionum vilitatem. Quòd quis Christo et apostolis similior, eò magis christianus et frater noster est: tales autem sunt conditione humiles et pauperes. Vide hic D. Chrysostomum. Nota quòd Apostolus hanc de idolothytis questionem non absolvit, sed illam perficiet cap. 10, v. 20, 21, etc.

idolothytum, quo putat edentem coquinari, proindeque rem illicitam facere: et peccando peribit, per tuam scientiam, quâ, dum tum male uteris, praestas illi peccandi occasionem; eumque perdis quem Christus in tantum dilexit, ut pro ejus salute mortem oppetere non dubitaret.

VERS. 12. — Sic autem peccantes in fratres, et percutientes (scandalizantes et per scandalum vulnerantes) conscientiam eorum infirmam, etc. Christus enim sibi factum arrogat, quod uni ex minimis suis factum fuerit, Matth. 25. Rursum qui scandalizant proximum, in Christum peccant, quia Christi fabricam, puta proximorum probitatem et salutem, quam Christus suo sanguine construxit, malo suo exemplo destruunt et evertunt.

VERS. 13. — Quapropter si esca scandalizat fratrem, etc. Verbum scandalizare, pro eo quod est offendiculo esse, et peccandi occasionem præbere. Hoc magistri, inquit Chrysostomus, optimi est officium, suo exemplo docere quæ præcipit. S. Basilus, in Regulis brevioribus, reg. 64, ait, eò scandalum esse majus, quòd is qui illud dat majori scientiâ aut gradu prædictus est, additique quòd Deus de manu ejus sanguinem peccantium, qui illius malum exemplum sequuntur, requiri et reposcat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad primum redigenda.

Ex primis versibus tria nota circa scientiam. Primum quod scientia sola, seu sine charitate, inflat; et ideo inutilis, immo nociva scienti et aliis. Scientia demonum est, trahens ad peccatum. Tales docti similes sunt Aegyptiorum sapientibus, qui ob vesicas, nec sibi, nec aliis proderant. Vide v. 1. Secundum, quod è contra scientia cum charitate, et scienti et aliis utilissima; in tali doctore, alios ad amorem Dei promovente, Deus sibi complacet, sicut in Verbo divino, Spiritus sancti comprincipio. Vide v. 2. Tertium, quis

CAPUT IX.

1. Non sum liber? non sum apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino?

2. Et si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum; nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino.

3. Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est:

4. Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi?

5. Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas?

6. Aut ego solus et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

7. Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?

8. Numquid secundum hominem hæc dico? et antea haec non dicit?

9. Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo?

10. An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt: quoniam debet in spe, qui arat, arare, et qui triturat, in spe fructus percipiendi.

11. Si nos vobis spirituallia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?

12. Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? sed non usi sumus hæc potestate; sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi.

13. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt, et qui altari deserviunt, cum altari participant?

14. Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.

15. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi haec ut merita fiant in bonum; est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.

16. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: vœ enim mihi est si non evangelizavero!

17. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi credita est.

18. Quæ est ergo merces mea? Ut Evangelium pre-

sit bonus sciendi modus, scilicet cum humilitate et charitate; vide v. 2; et ad utramque conduceant; ibidem vide.

Ex versibus 11 et 12, nota quād grave sit infirmorum scandalum, et quād offensivum Christi, et ideo quanto studio vitandum.

Ex v. 15, quod nullius sit despicienda salus, ob conditionis vilitatem. Quo quis pauperior, et conditione vilior, eò est Christo et apostolis similior: ergo eò magis christianus, nosterque in Christo frater.

CHAPITRE IX.

1. Ne suis pas libre? ne suis-je pas apôtre? N'ai-je pas vu Jésus-Christ notre Seigneur? N'êtes-vous pas vous-même mon ouvrage en notre Seigneur?

2. Et quand je ne serais pas apôtre à l'égard des autres, je le suis au moins à votre égard; car vous êtes le sceau de mon apostolat en notre Seigneur.

3. Voici ma défense contre ceux qui m'interrogent sur ma mission:

4. N'avons-nous pas le pouvoir de manger et de boire?

5. N'avons-nous pas le pouvoir de mener partout avec nous une femme sœur, comme font les autres apôtres, les frères de notre Seigneur, et Céphas?

6. Serions-nous donc seuls, Barnabé et moi, qui n'aurions pas le pouvoir d'en user de la sorte?

7. Qui est-ce qui va jamais à la guerre à ses dépens? qui est-ce qui plante une vigne, et n'en mange point du fruit? où qui est le pasteur d'un troupeau, qui ne mange point du lait du troupeau?

8. Ce qui se dit ici n'est il que selon l'homme? Et la loi ne le dit-elle pas elle-même?

9. Car il est écrit dans la loi de Moïse: Vous ne tiendrez point la bouche liée au bœuf qui foule les grains. Or Dieu se met il en peine de ce qui regarde les bœufs.

10. Et n'est ce pas plutôt pour nous-mêmes qu'il a fait cette ordonnance? Oui, sans doute, c'est pour nous que cela a été écrit; en effet celui qui laboure doit labourer avec l'espérance de recueillir, et celui qui bat le grain doit espérer d'y avoir part.

11. Si nous avons semé en vous des biens spirituels, est-ce une grande chose que nous recueillions de vos biens temporels?

12. Si d'autres usent de ce pouvoir à votre égard, pourquoi n'en userons-nous pas plutôt qu'eux? Mais nous n'avons point usé de ce pouvoir; et nous souffrons au contraire toutes sortes d'incommodités, pour n'apporter aucun obstacle à l'Evangile de Jésus-Christ.

13. Ne s'avez vous pas que les ministres du temple mangent de ce qui est offert dans le temple, et que ceux qui servent à l'autel ont part aux oblations de l'autel?

14. Ainsi le Seigneur a aussi ordonné à ceux qui annoncent l'Evangile de vivre de l'Evangile.

15. Pour moi néanmoins, je n'ai usé d'aucun de ces droits; et encore maintenant je ne vous écris point ceci, afin qu'on en use ainsi envers moi, puisque j'aimerais mieux mourir que de souffrir que quelqu'un me fit perdre cette gloire.

16. Car si je prêche l'Evangile, ce ne m'est point un sujet de gloire, puisque je suis obligé nécessairement à ce ministère: et malheur à moi si je ne prêche pas l'Evangile!

17. Si je le prêche de bon cœur, j'en aurai la récompense; mais si je ne le fais qu'à regret, je dispense seulement ce qui m'a été confié.

18. Quelle est donc ma récompense? En prêchant

dicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate meā in Evangelio.

19. Nam cū liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacarem.

20. Et factus sum Judæis tanquām Judæus, ut Judæos luerarer;

21. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cū ipse non essem sub lege), ut eos qui sub lege erant lucrifacarem. Iis qui sine lege erant, tanquām sine lege essem (cū sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi), ut lucrifacarem eos qui sine lege erant.

22. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacarem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes faciem salvos.

23. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.

24. Nescitis quid ille qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis.

25. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiunt; nos autem incorruptam.

26. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aerem verberans;

27. Sed castigo corpus meum, et in servitudinem redigo, ne fortè, cū alii prædicaverim, ipse reprobus efficiar.

ANALYSIS.

Quibusdam à se factis, et quidem omni carnis abstinentiā multò difficultioribus, confirmat quod docuit in capite præcedenti, omnino vitanda esse scandala, et quod ultimo versu dixit: Si es ea, etc.

Primum Apostoli factum. Apostolus Corinthiorum cùm sit, et idē vitæ necessaria jure potuerit ab eis exigere, maluit omnia vitæ incommoda pati, quām hoc uti jure, ne offendiculum daret Evangelio apud eos. Secundum factum. Liber cùm sit, et sui juris, servus omnium sponte factus est, ut omnes Christo lucrifaceret. Concludendum eis relinquit, quid si Paulus tanta passus est et fecit pro vitando infirmorum scandalo, et pro omnium salute procurandā, quidni et ipsi aliiquid, easdem ob causas, patientur et faciant?

Itaque primis tribus versibus suum apud eos apostolatum breviter stabilit.

¶ 4. Duo apostolatus jura, non minùs sibi, quām aliis apostolis debita, exponit. Jus alimenta ab ipsis exigendi, probat variis argumentis à v. 7 ad v. 14.

¶ 15. Hoc jure non est usus, nec vult uti, ne, ut

de telle sorte l'Evangile, que je le prêche gratuitement, afin de ne jamais abuser du pouvoir que j'ai dans la prédication de l'Evangile.

19. Car étant libre à l'égard de tous, je me suis rendu serviteur de tous, pour gagner à Dieu plus de personnes.

20. Et j'ai vécu avec les Juifs comme Juif, pour gagner les Juifs;

21. Avec ceux qui sont sous la loi comme si j'eusse encore été sous la loi, quoique je n'y fusse pas assujetti, pour gagner ceux qui sont sous la loi; avec ceux qui n'avaient point de loi, comme si je n'en eusse point eu moi-même (quoique j'en eusse une à l'égard de Dieu, ayant celle de Jésus-Christ), pour gagner ceux qui étaient sans loi.

22. Je me suis rendu faible avec les faibles, pour gagner les faibles : je me suis fait tout à tous, pour les sauver tous.

23. Or, je fais toutes choses pour l'Évangile, afin d'en être participant.

24. Ne savez-vous pas que, quand on court dans la carrière, tous courent, mais un seul remporte le prix? Courez donc de telle sorte que vous remportiez le prix.

25. Or, tous les athlètes gardent en toutes choses une exacte tempérance, et cependant ce n'est que pour gagner une couronne corruptible, au lieu que nous en attendons une incorruptible.

26. Pour moi je cours, et je ne cours pas au hasard. Je combats, et je ne donne pas des coups en l'air.

27. Mais je traite rudement mon corps, et je le réduis en servitude, pour qu'ayant prêché aux autres, je ne sois réprouvé moi-même.

PARAPHRASIS.

dixit v. 12, offendiculum det Evangelio. Tacitè, sed efficaciter hoc dicit Corinthiis: Hinc discite, saltem à re vobis inutili, scilicet ab idolothyo abstinere, ne scandalizetis infirmos.

¶ 19. Liber cùm sit, omnium servus factus est. V. 20, 21, 22, varios assignat servitutis suæ modos.

¶ 23. Id facit propter Evangelium, et ut præmissi ab eo promissi sit particeps. Hoc efficaciter dicit Corinthiis: Et vos, eamdem ob causam, studete omni modo proximi salutem procurare, et vestram operari: et ut ad hoc eos efficacius excitet, sue charitatis exemplo adiungit similitudinem maximè appositam et congruentem.

V. 24. Vita christiana stadium est, in quo currimus quidem omnes: non tamen omnes, sed qui legitimè currunt, coronam reportant: ergo sic currite, ut apprehendatis eam.

¶ 25. Docet modum coronam reportandi per abstinentiam, per laborem, per vim sibi faciendam; denique se proponit exemplum, et exemplo suo docet modum benè currendi, et pugnandi

PARAPHRASIS.

1. An non ego liber sum? An non ego sum apostolus? (Quid mihi deest ad apostolatum?) Nonne Dominum nostrum Jesum Christum vidi, et ab eo missus sum? Nonne per Evangelium in Christo vos genui?

2. Et sanè, licet aliis non essem apostolus, sum tamen et quidem indubitatus vester apostolus: quia vos ipsi, vestraque conversio certum et authenticum estis apostolatus mei testimonium.

3. Et consequenter apologia, et defensio mea apud

eos, qui de apostolatu meo dubitantes, de eo me interrogarent.

4. (Cum ergo vester sim apostolus) numquid jus consequenter habeo cibum, potum, aliaque necessaria à vobis exigendi?

5. Nonne et jus habeo, quod habent alii apostoli et cognati Domini, et quo uitur ipse Petrus, scilicet aliquam matronam christianam nobiscum dueendi,

que ut soror nobiscum vivens , de nobis prædicanti-
bus curet ?

6. Aut fortè solus ego et Barnabas hoc jus (ex
Evangelio vivendi , et piam mulierem nobiscum du-
cendi) non habemus ?

7. Quis miles stipendiis à duce , cui militat , acce-
ptis non vivat ? quis vinito de vineæ sue fructibus
non comedat ? quis pastor de sui gregis lacte non
pascatur ?

8. Numquid ad probandum quod dico , humana
tantum mihi suppetunt argumenta ? Nonne et lex di-
vina hoc etiam dicit ?

9. Scriptum est in lege , Deuter. 25 : Non occlides
capistro os bovis triturantis : unde sic ratiocinor : An
in hâc lege ferendâ , Deo præcipua cura est de bobus ?

10. An verò debemus existimare quòd propter nos
præcipue hanc legem tulerit ? Ita sanè propter nos
(apostolos , aliosque Dei ministros in areâ suâ tritu-
rantes) hoc scriptum est . Quandoquidem qui arat ,
cum spe messis participandæ arat ; et qui triturat ,
cum spe participandæ tritura tritura :

11. Magnomne erit , si nos , qui spiritualia vobis
seminavimus , carnalia metamus ?

12. Si alii hoc in vos jure utuntur , quantò magis
nos (apostoli , et patres vestri , possumus uti) ? Sed
nos hâc potestate non usi sumus : imò omnia inde
emergentia incommoda perferimus , ne quod demus ,
hâc libertate nostrâ , impedimentum Evangelio apud
vos promovendo .

13. Nescitis quòd qui in templo , sacra ministeria
obeuntes , operantur ; de templi oblationibus come-
dunt ; et qui altari deserviunt , suas ex oblatis victi-
mis partes accipiunt .

14. Hoc idem jus Christus dedit apostolis , et di-
vini verbi ministris ; ut scilicet Evangelium prædi-
cantes , vivant de Evangelio .

15. Licet autem tot sint argumenta , hoc jus mihi
concedentia ; nullo tamen persuasus sum , ut hâc ute-
rer potestate : et ne putetis quòd hæc ideò scribam ,
ut deinceps necessaria mihi suppetantur ; nec usus
sum , nec in futuro uti volo hoc jure : ego fame perire
malim , quâm ut quis inanem et vacuam reddat glo-
riam meam .

16. Quae est illa gloria mea ? An Evangelii prædi-
catio ? non : quia quadam rem mihi necessaria est , ob
præceptum Domini : ita ut maledictionem Dei incur-
ram , si non prædicavero . (Solùm mihi restat optio
circa modum prædicandi .)

17. Si enim voluntarius et gratis prædicto , singula-
rem habeo mercedem et gloriam : si verò reluctans ,
et non gratis , tantò mihi pejus ; illâ singulari gloriâ

carebo : prædicandum mihi tamen est , quia verbi
prædicandi dispensatio mihi commissa est et injuncta .

18. Quae est ergo mea singularis gloria ? Si sine im-
pensâ et gratis Evangelium prædicem ; si in Evange-
lio prædicando non utar potestate mè , scilicet exi-
gendi necessaria .

19. Nam cùm ab omnibus essem liber , et mei juris ;
spontè omnium me servum feci , ut eò plures lucrifac-
cerem .

20. Cum Judæis religione , seu judaizantibus , fa-
ctus sum tanquam judaizans , ut judaizantes Christo
lucrarer .

21. Iis qui sub lege Mosaicâ sunt , sive Judæis ,
sive proselytis , legem servantibus , similem me exhibui ,
legem observans (licet scirem eâ me non ad-
stringi) , ut eos lucrifacerem . Iis qui legem Mosiacam
non habent , et non servant , id est , gentilibus , factus
sum quasi legem non habens (licet coram Deo sine
lege non sim , quippe qui Christi legem servo) , ut
gentiles lucrarer .

22. Factus sum infirmis velut infirmus , ut eos lu-
crifacerem Christo . Uno verbo , omnibus omnia factus
sum , ut omnes salvos facerem .

23. Ille autem omnia feci , et facio propter Evangelium
facilius promovendum , et ut præmii in Evangelio
promissi comparticeps efficiar , scilicet , cum aliis
fidelibus .

24. (Ut autem et vos faciatis idem) cogitate quòd
sicut ii , qui in stadio currunt , omnes quidem currunt :
sed non omnes bravium reportant , sed ii soli qui
cursum legitimè perficiunt : ita nos currimus quidem
omnes , sed non omnes Evangelii premium accipiunt :
sic ergo vos in Evangelii stadio currite , ut apprehe-
natis palmam .

25. Cogitate et quomodo omnis , qui cursu , vel
luctâ certat , abstinet ab omnibus , vires , vel velocita-
tem corporis impudentibus : et illi quidem , ut coronam
brevi peritaram accipient ; quidni et nos christiani , à
multis abstineamus , quanquam licitis , ut æternam
coronam obtineamus ?

26. Ego igitur in evangelico stadio sicut stadio-
dromus rectâ curro , totoque nisu tendo ad destina-
tam metam , ut palmam apprehendam : sicut pugil
in Evangelii palestrâ pugno , non inaniter aerem ver-
berans :

27. Sed certis et destinatis iectibus corpus meum ,
spiritus mei adversarium , obtundo ; victumque ac
edomitum , ago ut servum , mihiq[ue] teneo subjectum :
ne fortè , cùm aliis prædicaverim , viamque salutis
ostenderim , ipse salute indignus inveniar , et à Deo
tanquam reprobos ejiciar .

COMMENTARIA.

VERS. 1. — Non sum liber ? non sum apostolus ?
Græc., inverso ordine , non sum apostolus ? Non sum
liber ? et ita divus Chrysostomus , Theodoreus , Theo-
phylactus ; Syrus tamen legit sicut interpres noster .

VERS. 1. — Non sum liber ? non sum apostolus ?
Dixerat Paulus in fine capituli precedentis omnino ca-

Apostolus in hoc capite docturus exemplis suis , quo
in precedente verbis docuit , nimirū omnino ca-
venda esse scandala : et factis , omni carnis abstinen-
tiâ multò difficilioribus , probaturus quod in ultimo
venda esse scandala : hic , ut illud persuadeat , pro-
ponit se in exemplum , quod tam ad cavendum sca-

versu dixit : *Si esca*, etc.; sic exorditur : An non ego sum apostolus? An non ego sum liber? Quibus interrogationibus asserit se liberum esse et apostolum. Quòd Paulus liber esset, id est, nulli mancipatus, hoc nullus unquam negavit, ideò probatione non indiget. Quòd verò sit apostolus, quidam malevoli, et pseudoapostoli negarunt: hinc contra eos breviter, sed efficaciter apostolatum suum probat, dicens : *NONNE CHRISTUM JESUM DOMINUM NOSTRUM VIDI*, Act. 9, v. 5. Quasi diceret : Quid mihi deest ad apostolatum? *Nonne Dominum nostrum Jesum Christum vidi?* non mortalem quidem, sed gloriosum, et in cœlis regnante : nonne ab eo missus sum ad evangelizandum? Vide Act. 16, v. 15. Quòd si haec non sufficient, sed ex opere vultis apostolatum meum dignoscere :

NONNE OPUS MEUM VOS ESTIS IN DOMINO? Nonne per prædicationem, ad fidem Domini vos converti? nonne per Evangelium in Christo vos genui?

VERS. 2. — *ET SI ALIIS NON SUM APOSTOLUS...* Licet ergo aliis non essem apostolus, sanè sum indubitatus apostolus vester.

NAM SIGNACULUM APOSTOLATUS MEI..., id est, vos ipsi signaculum *ESTIS* apostolatus mei, quia apostolatus meus in vobis sigillatus est. Fides Christi, quam, me prædicante, receperitis; signa et prodigia, que in fidei confirmationem, apud vos perpetravi; Spiritus sancti charismata, que ad hoc usque tempus apud vos emicant, sigilla sunt apostolatus mei, et mea apud eos, qui me apostolum esse negarent, apologia et defensio. *Σηρογις*, sigillum, demonstratio, ait divus Chrysostomus, seu certum veritatis signum. Per tria haec *signaculum estis*, etc.; quasi diceret : Sicut per sigillum litteris appositum, constat eas esse veras, sinceras, authenticas, seu instrumentum authenticum; sic per signa et prodigia, quibus vestram conversionem operatus sun, et confirmavi; patet omnibus, et constat me verum esse Christi apostolum. Conversio ergo vestra certum et authenticum est apostolatus mei testimonium, et evidens argumentum. Vos ipsi sic sigillati, quasi patentes estis meæ missionis litteræ, et consequenter mea defensio, etc.

VERS. 3. — *MEA DEFENSIO...* Græc., *mea apologia*

dalam quam ad dandum raræ virtutis exemplum, jure suo, tot nominibus sibi debito, cesserit, nolens recipere stipendum prædicationis sue, sed proprio labore victum sibi parans : ut Corinthii suo jure decadant, ac præsertim non vescantur idolothyti, in gratiam proximorum, etc.

Non sum liber? *Non sum apostolus?* Q. d. : Nonne mei juris sum, ut tanquam Christi apostolus sumptus et alimoniam à vobis exigere et accipere possim? Hoc tamen non facio, ut ostendam quanti sit facienda proximi salus, et consequenter quam vos scandala idolothytorum, et alia quevis vitare debeatis. Ita Chrysostomus.

Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? q. d. : Hinc patet me esse apostolum, quia Christum vidi, et ab eo ad evangelizandum missus sum, Act. 9 et 22.

Nonne opus meum vos estis in Domino? id est, in fide ac religione Christi, quia ego per Evangelium in Christo vos genui; vestra Ecclesia à me ædificata est, vos estis mea structura.

VERS. 2. — *Et si aliis non sum apostolus, sed tamen*

me inquarentibus, id est, si qui vel dubitantes, vel negantes, vel de meo apostolatu volentes fieri certiores, me de eo interrogent, et examinent; *vos estis mea defensio*, mea apologia; vos eis produco, quasi certum et patens apostolatus mei argumentum : quia, ut dixi, vos estis quasi patentes, authenticæ, et sigillo munitæ, missionis et commissionis meæ litteræ. Idem ferè dicit secunde Cor., cap. 12, v. 12. Itaque et vobis metipsis, et aliis testimonium estis authenticum et demonstratio apostolatus mei : indubitatus ergo sum apostolus, et apostolus vester. Hoc stabilito, et efficaciter probato, illis exponit apostolatus sui jura, et privilegia duo.

VERS. 4. — *NUMQUID NON HABEMUS POTESTATEM...* Primum jus vitæ necessaria exigendi ab eis quibus evangelizatur. Quandoquidem vester sum apostolus, vosque opus meum in Domino : jus consequenter habeo à vobis cibum, potum, aliaque necessaria petendi.

Nota moralis.

Hoc jus commune est omnibus Ecclesiæ ministris : sed duo notent. Primum, quòd Apostolus jus suum fundet in labore, *opus meum estis*. Secundum, quòd Apostolus indicet jus necessaria exigendi. Labor apostoli ; jus apostoli seu ex labore, et opere, jus edendi. Laboranti debetur alimentum; hoc jus est commune omnibus in Ecclesiâ laborantibus : et id probant omnes, quæ sequuntur, rationes. Sed non laborantibus, otiosis, nihil facientibus, quodnam jus? Sed malè agentibus, destruentibus, et scandalizantibus, quod et quale jus? Heu quot in Ecclesiâ fures domestici, et iniqui Ecclesiæ bonorum prædones! Laboranti debetur cibus, potus, vitæ necessaria; hoc jus commune est omnibus Ecclesiæ ministris laborantibus. Sed si necessariis non contenti, superflua querant; si avari congregent divitias; si vani in vanis et luxosis; si voluptuari in deliciis et voluptatibus Ecclesiæ bona consumant, quodnam illis jus faciendi, quod ex se malum est, et omni jure, etiam secularibus, prohibitum? Heu! quantum, et quale vœ, talibus Ecclesiæ ministris dicet Christus, qui profanis etiam dixit : *Vœ vobis divitibus! vœ vobis qui ridetis!*...

vobis sum. Ac si dicat : Esto non sim aliis apostolus, at sanè negari non potest vestrum apostolatum me esse.

Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino, Græc., *sigillum*, quod haberi solet apud homines certum signum veritatis. Testimonium apostolatus mei extat in vobis, scilicet in evangelizando, in edendis miraculis, in labore et periculis, quæ vel suscepisti, vel feci apud vos ad vestram conversionem : quibus quasi sigillis divinis consignavi, confirmavi et corroboravi apostolatum meum.

VERS. 5. — *Mea defensio apud eos qui me interrogant* (qui inquirunt de mea vocacione et apostolatu) *hac est*, quæ extat in vobis, ut dixi. Ita Anselmus.

VERS. 4. — *Nunquid non habemus potestatem manducandi eis bibendi?* Scilicet de sumptibus vestris. Q. d. : Hec est gloria et defensio mea, et mei apostolatus, quod nullo pretio, ut pseudoapostoli; immo nec ullo sumptu accepto, uti apostoli alii, sed gratis evangelizem; cum tamen ad sumptum hunc jus ac potestatem habeam, aequè ac alii.

VERS. 5. — *Numquid non habemus...* Alterum jus , seu privilegium , quo ceteri apostoli, etiam D. Petrus uebatur; imò et quo Christus ipse usus fuerat. *Luc. 8.*
 v. 5. Vester apostolus cùm sim, jus et potestatem consequenter habeo, quod habent alii apostoli, et fratres, seu cognati Domini, Joannes, Jacobus Judas et Simon, et quo ipse apostolorum princeps, Petrus, utitur : Scilicet matronam aliquam christianam nobiscum ducenti, que, ut soror, nobiscum vivens, curet de nobis, quisque facultatibus necessaria nobis prædicantibus subministret; ita sancti Patres Graeci et Latini. Evidem hoc loco novantes, contra venerandam sanctorum Patrum auctoritatem, abusi sunt; nomenque *uxoru*, quod significat mulierem in genere, uxorem interpretati sunt; ut plebi persuaderent apostolos et Paulum fuisse conjugatos, et eorum exemplo sacrelegis suis patrocinarentur coniugiis. Sed Tertullianus, lib. de Monog., c. 8; D. Hieronymus, epist. 22, et alii, quos videre est apud Bellarium, de Cælib. sacerd., docent expressè nullos apostolorum, praeter unum Petrum, habuisse uxorem, idque ante conversionem. Quòd verò D. Paulus semper cælebs fuerit, constat ex ipsiusmet verbis hujus Epist., c. 7, v. 7 et 8. Hæretici unum citant sanctum Clementem Alexandrinum : sed quid unus contra omnes alios, qui negant absolutè. Præterea Clemens hæreticorum causæ non faret, sed potius officit, quia addit Paulum, etsi uxorem habuerit ante conversionem, non amplius post conversionem habuisse, ut uxorem. Citant et epistolam D. Ignatii ad Philadelphios: sed Baron., an. 57, probat nomen divi Pauli huic exemplari insertum esse à Græcis clericis recentioribus. Vide Tirinum. Itaque per *ādēzīgū*, intellige, christianam mulierem; sicut alibi per *ādēzīgōi*, intelligitur viri fratres, non verò mariti.

VERS. 6.—**AUT EGO SOLUS ET BARNABAS...** Quasi dice-
ret : Quare solus Barnabas et ego, qui eundem cum illis apostolatum gerimus, eamdem non haberemus potestatem, idemque jus, edendi scilicet, seu vivendi ex Evangelio, et mulierem circumducendi, etc., de quo

VERS. 5. — *Numquid non habemus, etc., sororem mulierem,* id est, christianam matronam. Eam quippe fuisse apostolorum consuetudinem, ut ddives feminas comites haberent, quibus necessaria vitæ subministrantibus, ipsi securius atque expeditius Evangelio vacarent. Ac sane ad hunc intellectum cogit exemplum Christi. Nam de eo refert *Luc.*, cap. 8, quòd cum secute mulieres aliquæ ministrabant ei de facultatibus suis. Hoc autem erat *mulieres circumducere*. Quo potissimum exemplo idipsum fecerunt apostoli.

Sicut et ceteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Fratres, id est, cognati Christi, scilicet Jacobus, Joannes, Judas. Ita Anselm. Imò Petrus princeps apostolorum et Ecclesie.

VERS. 6. — *Aut ego solus, et Barnabas,* etc. Pariter enim ad gentium conversionem Paulus et Barnabas missi fuerunt a Spiritu sancto, *Act. 15.* *Hoc operandi,* id est, faciendo quod ceteri faciunt, vivendi ex Evangelio et mulierem circumducendi.

VERS. 7. — *Quis militat suis stipendiis unquam?* Q. d. : Sicut æquum est milites ali et vivere suis stipendiis, vimitorum pasci fructu sue vineæ, pastorem lacte gregis quem pascit, ita par est præcones Evan-

in versu superiore? Sanè, sicut nobis omnibus par est conditio, ita et omnibus jura paria, licet eis pariter non utamur.

VERS 7. — **QUIS MILITAT SUIS STIPENDIIS UNQUAM?...** Jus mulierem christianam circumducendi, tetigisse contentus, multis argumentis probat jus ex Evangelio vivendi. Primò probat illud ab exemplis consuetudinis humanæ. Sicut æquum est, ut miles stipendiis vivat, que à duce, cui militat, accipit; sicut æquum est, ut vimitor de vineæ suæ fructibus comedat; et pastor de lacte gregis pascatur : ita par et æquum est, ut præcones Evangelii et Evangelio vivant.

Observatio moralis.

Paritas est æqua : sed si cum divo Chrysostomo Pauli verba perpendamus, sic præconis jus probant, ut præterea sacerdotem duo doceant: Primum, quòd debeat pugnare, laborare, vigilare. Pugnare contra vitia; laborare in vineâ Domini; vigilare super gemmam suum. Habeat ergo militis fortitudinem, agricolæ diligentiam, et curam pastoris. Secundum, quòd oportet doctorem parvo solatio contentum esse, soloque necessario cibo, ait Chrysostomus. Non dixit Apostolus, *quis militat*, et non est dives? sed *quis militat suis stipendiis?* Neque dixit, *quis plantat vineam*, et aurum non colligit? aut fructum integrum non vindemiat? sed, *ex fructu ejus non comedit?* Neque dixit, *quis pascit gregem*, et de agnis non exercet mercaturam? sed *ex ejus lacte non comedit?* non ex agnis, sed *ex lacte*. Hæc attendant, qui omnia volunt exedere, et totum fructum vindemiare ; D. Chrysostomus.

VERS. 8. — **NUMQUID SECUNDUM HOMINEM HÆC DICO...** id est, numquid ad probandum quod dico, humana tantum mihi suppetunt argumenta; divina verò mihi desunt testimonia? NONNE ET LEX HOC ETIAM DICIT? Probat ex lege Moysis.

VERS. 9. — **SCRIPTUM EST ENIM IN LEGE MOysi...** Deuter. 25 : *NON ALLIGABIS*, capistrabis, infrenabis. Mos erat in Palestinâ, sicut et in aliis multis regionibus Orientis et Græcia, grana segetum ungulis boum, ex aristis excutere. Tenaciores autem aliqui ora boum infrenabant, ne de frugibus, quas terebant, ederent :

gelii vivere ex Evangelio, puta ex suâ vineâ, scilicet Ecclesiâ, et ex suo grege, id est, christianorum bonis, sumptus et alimoniam accipere.

VERS. 8. — *Numquid secundum hominem hæc dico?* Numquid hæc dico ex humano et carnali affectu, tanquam milii meisque commodis consulere volens? Minimè Quin verò illa ipsa ex lege divinâ stabilio et communio, *an et lex hæc non dicit?*

VERS. 9. — *Scriptum est enim in lege Moysi* (Deut. 25) : *Non alligabis os bovi trituranti*, quia nimis par est ut animalia laborantia comedant; mos enī erat apud Orientales, ut et hodiè in quibusdam Galiliæ locis, boum operâ ut ad fruges pedibus triturandas. Qui verò tenaciores erant bobus ora obligabant, ne de frugibus quas terebant edere possent. Quod erat in clementiæ ejusdam et injustitiæ, quam lex inhibet.

Numquid de bobus cura est Deo? Q. d. : Præcipua cura Dei in hæc lege non fuit boum, sed altius quid spectavit, videlicet nos, et nostri similes, qui sumus boves typici, laborantes, et triturantes in agro et areâ dominica, ex Evangelio posse vivere. Et hoc est quod subdit.

et quia hoc erat cuiusdam inclemencie, et, ut ita loquar, injustitiae : æquum est enim, ut animalia laborantia comedant : hinc Deus vetuit capistrari, seu capistro occludi ora boum triturationis. Ex hac lege rationcinatur Apostolus ad scopum suum, dicens :

NUMQUID DE BOBUS CURA EST DEO? Non dubitat Paulus divinæ providentiae de omnibus omnino curam esse : hoc enim fides docet, Matth. 10, 29; sed petit an Deus ita boves diligit, ut propter eos legem hanc principaliter ferat ; an verò præterea Deus hanc legem ferens, altius quid aspiciat, scilicet boves mysticos, apostolos, aliosque ministros suos in areâ suâ trituranter? Hoc explicat in sequenti versu.

VERS. 10. — *An non propter nos utique.* Græc. omnino, id est, præcipue. Vide paraphrasim. Respondet sibi affirmativè, dicens : *Nam propter nos scripta sunt,* id est, ita sanè propter nos apostolos, aliosque Dei ministros, id scriptum est principaliter. Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus. Litteralis est de bobus; mysticus verò est de apostolis, eorumque similibus, qui in areâ Domini laborant. Litteralis quidem primus sensus est : mysticus verò primarius est, principaliter à Deo intentus. Legem itaque ferens Deus de bobus triturbationibus, ne capistrarentur, voluit significare eos, qui in suâ areâ laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere. Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus; quasi diceret : Si Deus consuluit de bobus, quantò magis servis suis, hominibus laborantibus, consultum esse voluit? si bovem voluit de suâ trituru vivere, quantò magis Evangelii ministrum de Evangelio? Hoc præterea ostendit, multum esse debere doctorum labore, ait divus Chrysostomus, utpote qui bobus triturbationibus, seu frumentum à paleâ separantibus, assimilantur. Ostendit etiam quòd quæ de brutis scripta sunt, ea præcipue propter hominum doctrinam scripta sunt; v. g., hic Judæis præcepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut eam in homines multò magis exercent.

QUONIAM DEBET IN SPE, QUI ARAT ARARE... Nova videtur esse probatio, ratione scilicet in Scripturis, et in naturâ rei, fundata; quasi diceret : Quandoquidem qui arat, cum spe messis participande arat; et qui

VERS. 10. — *An non propter nos utique hoc dicit?* Nam propter nos scripta sunt, q. d. : Si bos vivit ex trituru: ergo multò magis apostolus ex Evangelio. Ita Tertullianus.

Quoniam debet in spe arare qui arat. In spe, id est, cum spe, sperans scilicet mercedem. Ergo predicator sperare potest alimoniam ex suâ predicatione, et qui triturat in spe fructus percipiendi.

VERS. 11. — *Si nos vobis spiritualia seminavimus, etc.* Spiritualia vocat doctrinam evangelicam, et Sacra-menta per Spiritum sanctum efficacia, quibus anima pascitur. Carnalia verò dicit alimenta ac cætera sub-sidia, quibus caro, id est, corpus nutritur atque fo-vetur.

VERS. 12. — *Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Potestatis vestræ, id est, iuris sui, quod habent in vos; q. d. : Si alii usi sunt iure accipiendo alimoniam quod habent in vos, cur non et ego uti possim?*

Sed non usi sumus hâc potestate (jure accipendi sti-

triturat, cum spe participande triturae triturae. Judge quod sequitur.

VERS. 11. — *Si nos vobis spiritualia... Magnumne erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus?* Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram coletibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et cœlestia, æternaque bona procurantes. Hic rursus indicat multum doctorum labore, ait divus Chrysostomus, arant, serunt, trituranter.

VERS. 12. — *Si alii potestatis vestræ participes sunt...* iterum à minori ad majus. Si alii, qui per Evangelium in Christo vos non genuerunt, patresque vestri non sunt; hoc tamen jure fruuntur in vos; quantò magis nos apostoli, et patres vestri? Doctores quosdam falsos denotat, qui impudenter, et cum auctoritate accipiebant ab ipsis : hinc non dixit, si alii accipiunt, etc., sed *si potestatis vestræ participes sunt,* hoc est, dominantur, et imperium exerceant in vos. Theophylactus divum Chrysostomum secutus.

SED NON USI SUMUS HAC POTESTATE, etc. Sed nos hoc jure non usi sumus : sed omnia potius incommoda perferimus, ne quod demus impedimentum Evangelio promovendo; id est, ne demus occasionem obloquendi, et in vulgo spargendi, non animas queri à nobis, sed divitias; hisque rumoribus retardaretur Evangelii promotio. Ditores erant Corinthii quād largiores : hinc, ne fieret eis onerosus, hocque modo noceret Evangelio; id est, ne præterea retardaretur eorum catechesis et institutio, noluit ab eis quidquam accipere. Hæc nos audiamus, ô dilecti, ne despiciamus eos qui offenduntur; nec aliquam offeramus offensionem Evangelio Christi, ne nostram prodamus salutem, ait D. Chrysostomus. Et Paulus quidem esurit, ne offensionem daret Evangelio : nos autem, ne superflua quidem nostra audemus attingere; videntes innumerabiles animas evertendas. Vide hic divum Chrysostomum, egregiam moralitatem in immisericordes urgentem.

VERS. 13. — *Nescitis quoniam qui in sacrario...* Probat exemplo ministrorum templi Jerosolymitani; nimirūm pontificis, sacerdotum et levitarum, qui in templo deservientes, vivebant ex victimis in templo

pendium), sed omnia sustinemus : Omnia mala ex non usu potestatis antedictæ provenientia : nempe famem, sitiim, frigus, nuditatem, vigilias, manuum labore : cuiusmodi in 2 Epist., cap. 6 et 11, recenset.

Ne quod offendiculum demus Evangelio Christi, q. d. : Ne, accipiendo sumptus, demus occasionem, quæ homines tenaces et indiscreti abutantur, ut remoren-ter Evangelium, illique obloquantur.

VERS. 15. — *Nescitis quoniam qui in sacrario, id est, in templo, operantur, id est, sacris funguntur, aut sub-serviunt, ut sacerdotes et levita, quæ de sacrario sunt,* id est, hostias, aut templi proventis, puta decimas et primitias, participant et edunt? Nota *operantur*. Sacerdotum enim erat jugulare, excoriare, secare, conquere, comburere victimas, quod operosum est, est-que alias opus lanionum.

Et qui altari deserviunt, cum altari participant? Sen-sus, eos qui assistunt altari sive ipsi sacrificia offre-rent, sive offerentibus ministrantes, suas accipere partes ex oblatis.

oblatis, quas cum altari participabant, id est, partebantur; quia ignis absumebat partem quae Dei erat; ministri altaris edebant partes quas illis lex concedebat. Levit. 7, 6; Deuter. 18, 1.

NESCITIS QUOD QUI IN SACRARIO, id est, templo, OPERANTUR, sacra scilicet ministeria obeuntur: QUE DE SACRARIO SUNT, id est, de templi oblationibus edunt.

ET QUI ALTARI ASSISTUNT, sive ipsi sacrificantes, sive illorum ministri, suas ex oblatis victimis partes accipiunt.

VERS. 14. — ITA ET DOMINUS ORDINAVIT... Quod Deus in lege veteri statuit, hoc et Christus ordinavit in novâ, jus dedit apostolis suis et divini verbi ministris, ut Evangelium prædicando, vivant de Evangelio, Matth. 10, 10; Luc. 10, 7; tunc autem id traditione notum erat. Nota, vivere, non thesaurizare, ait divus Chrysostomus, ut ostendat nihil accipieundum præter vitæ necessaria. Ordinavit autem, non præcipiendo, ut accipient; nec enim divus Paulus accepit, sed jus et potestatem accipiendi dando. Hic notat Estius quod religiosi mendicantes, qui gratis evangelizant, Paulinæ perfectionis sint imitatores.

VERS. 15. — EGO AUTEM NULLO EORUM USUS SUM. In his verbis concipe quamdam omnium prædicatorum recapitulationem, et ad suum scopum applicationem; quasi diceret: Lieêt, ut hactenùs ostendi, tot sint argumenta, hanc mihi facultatem concedentia, nullo tamen horum usus sum, id est, nullo persuasus sum, ut hac potestate uterer. Hinc nec alimenta, nec quidquam aliud à vobis accepi; idque, ut v. 12, dixi, ne darem offenditionem Evangelio, id est, ne vel minima per me contingere Evangelii retardatio. Quia autem hæc scribit Apostolus; ut exemplo suo Corinthios doceat, idolothyta cum fratum scandalo comedentes, restat hic apostolici facti comparatio facienda cum Corinthiorum illorum facto. Ego Paulus egens, omniaque vitæ incommoda sustinens, à necessariis, et aliunde mihi debitibus, diù et magno cum labore abstinui; ne vel paululum retardarem Evangelii cursum: et vos ne ab inutili quidem vobis idolothyto abstinetis, ne fratres vestros scandalizetis, et ne hoc cibo vestro pereat infirmus frater.

NON AUTEM SCRIPSI HÆC... Ne verò suspicentur Corinthii, quod hæc dicat Paulus, ut saltem in posterum

VERS. 14. — Ita et Dominus ordinavit iis, etc. *Dignus enim est operarius cibo suo*, Matth. 10. *Merce de suâ*, Luc. 10.

VERS. 15. — Ego autem nullo horum usus sum. Ac si dicat: Pro potestate mæ non certavi argumentis, cum apud vos essem, sed magis eam dissimulavi, sustinens in eam, meque meo labore transiens: quemadmodum scribit in 2 Epist., cap. 11: *Cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fuâ*.

Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me; ac ne nunc quidem idèo hæc scripsi, ut similiiter erga me fiat; sed ad hoc, ut ostendam quod initio proposui, me tanquam apostolum Christi et ministrum Evangelii, jus et potestatem habere vivendi ex Evangelio.

Bonum est enim mihi magis (melius est) mori, quam ut gloriam meum quis evacuet. Gloriam meam, evangelizandi scilicet sine sumptibus. Porro gloriam seu gloriationem eam intelligit, quæ gloriabatur adversus

ipsi necessaria dentur, hanc suspicionem refellit, dicens: Non usus sum, sed nec modò, nec in futuro uti volo. Jus quidem meum non ignoro; jus meum vobis ostendo: sed nec eo sum usus, nec unquam uti volo. Abram, Genes. 14, v. 23, nihil accipere voluit de prædâ bello partâ, ne dicas: *Ego ditavi Abraham*. Paulus ne alimenta quidem vult à Corinthiis pro tot et tantis laboribus accipere.

BONUM EST MIHI MAGIS MORI, QUAM UT GLORIAM MEAM... Græc., quâm gloriationem, etc. Ego fame perire manim, quâm ut quis EVACUET, id est, vacuam et vanam reddit gloriam meam, scilicet sine sumptibus, et gratias praedicare, ut explicabit v. 18.

GLORIAM dixit, ut gaudii excessum ostendat; Theophylactus post D. Chrysostomum. Ne quis suspectetur, quod mœrens et lugens non acceperit; tantum, inquit, absum à mœrore, ut gloriæ ducam; Athanasius, idem divus Chrysostomus, Theophylactus.

VERS. 16. — NAM SI EVANGELIZAVERO, NON EST MIHI GLORIA... Explicat quid, seu quæ sit illa gloria. Num est Evangelii prædicatio? Non, quia mihi necessaria est; gravi Domini præcepto injuncta, et taliter injuncta, ut nisi obediero, vñ mihi sit, maneat me poena, tanquam gravis Dei præcepti transgressorum. Itaque sensus est: Evangelii prædicatio, ob Domini præceptum, est mihi quoad rem necessaria;

VÑ ENIM MIHI EST... Etenim maledictionem Dei incurro, si non prædicavero. Recordamini Jonæ Deo resistentis; mihi quid pejus imminent, si Domini præceptum de prædicando Evangelio non impleo. Solum mibi restat optio circa prædicandi modum; scilicet, ut vel lubens et voluntarius, et gratis prædicem; vel ut invitus, reluctans, et quasi coactus.

VERS. 17. — SI ENIM VOLENS HOC AGO... Si lubens, volens. Græc., ἀκελλον, voluntarius, gratis et liberaliter prædicto, MERCEDEM, non qualemcumque, sed singularem et eximiā HABEO. Scilicet mercedem non tantum operis præcepti, sed gloriam operis indebiti, supererogati et heroicī; nimirūm gratis prædicare.

SI AUTEM INVITUS. Græc., ἀκελλον, non ultroneus, non sponte mæ, non liberaliter et gratis prædicem; sed reluctans, vel quasi coactus, seu Dei præcepto, seu metu poenæ; mihi quidem tantò pejus: illâ enim singulari gloriâ et mercede eximiā carebo. Prædicandum

pseudoapostolos, qui Corinthiis graves erant et sumptuosi.

VERS. 16. — NAM SI EVANGELIZAVERO, NON EST MIHI GLORIA: NECESSITAS ENIM MIHI INCUMBIT, SCILICET EVANGELIZANDI. Necessitatim intellige ex præcepto Christi.

Vñ enim mihi est, si non evangelizavero. Hinc patet gravi præcepto præceptum fuisse apostolis, Matth. 28, ut evangelizant et doceant omnes gentes; adeò ut si neglexissent evangelizare, peccassent mortaliter: talibus enim intentatur vñ iræ Dei et gehennæ.

VERS. 17. — SI ENIM VOLENS HOC AGO, MERCEDEM HABEO. Si voluntarius, liberaliter, et gratis prædicem, habeo non qualem qualem mercedem operis præcepti, scilicet prædicationis, uti alii apostoli, sed mercedem per excellentiam, scilicet copiosam gloriam operis indebiti et heroicī (quale est gratis prædicare) animique sponte sua tam liberaliter apud Deum.

Si autem invitatus, id est, si non ultroneus, nec libe-

tamen, quia DISPENSATIO MIHI CREDITA EST. Græc., *dispen-sationem creditam suscep-i*, id est, et mihi credita et commissa Evangelii dispensatio; et creditam dispensationem suscep-i : itaque prædicandum necessariò. Si autem sic necessitate compulsa prædico, dispensationem mihi creditam adimpleo quidem, officioque meo fungor : sed non est quid inde glorier, facio quod debeo, et quod facere jesus sum; servus sum inutilis. Hinc mihi nulla singularis gloria; præcepti tantum operis mercedem habeo.

VERS. 18. — QUÆ EST ERGO MERCES MEA? id est, singularis gloria, UT EVANGELIUM PRÆDICANS SINE SUMPTU..., id est, si dem gratis, quod gratis accepi : si Evangelium gratuitum, Græc., à sumptibus immune, sine impensâ prædicem : et si in Evangelio prædicando NON UTAR POTESTATE MEA, scilicet jure necessaria exigendi.

Non ABUTAR, id est, omnino utar. Simplicem usum appellavit abusum, ait Theophylactus; non utar, non perutar potestate meâ, etc. Vel non abutar ; quasi diceret : Si propter Evangelii promotionem, hominumque salutem, non faciam quod licet quidem, sed quod non expedit; tunc enim libertatis est abusus. Tangit doctiores, suâ scientiâ et potestate abutentes ; quasi diceret : Et vos discite non facere quæ licent quidem, sed quæ non expedit; id est, vestrâ non abuti libertate ac potestate, cum infirmiorum scandalo idolothya comedentes. Illos doctores Corinthios Paulus hucusque suâ à necessariis ipsis abstinentiâ, docuit ab inutilibus idolothytis abstinere. Omnia enim superius dicta efficaciter dicunt : Ego Paulus, apostolus vester, abstinui, non à lictis tantum, sed et à necessariis; idque diù, et magno cum labore, omnia vita incommoda sustinui, ne cujusquam vestrûm instructionem et conversionem retardarem. Hujus rei vos testes estis, ô Corinthii, apud quos esuriens et manibus meis laborans vixi. Hinc ergo discite saltem à rebus vobis inutilibus abstinere, ne scandalum infirmioribus præbeat. Sed hoc non contenti, discite altero exemplo non tantum scandala non dare; sed et omni modo proximorum salutem promovere.

raliter aut gratis prædicem, sed quasi coactus præcep-to Dei, vel metu poenæ. *Dispensatio mihi credita est*; q. d. : Tunc non habeo gloriam illam singularē, sed neque peccō, quia officio fungor meo, et facio quod jubeor. Nam commissa est mihi et demandata haec dispensatio sive administratio Evangelii.

VERS. 18. — *Quæ est ergo merces mea?* gloria illa, et singularis jam dicta. Nota. *Merces* ponitur hic pro merito, sive opere heroico, et meritorio magne mercedis, per metonymiam.

Ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam, tradiam et annuntiem *Evangelium*, sine sumptu, ac si dicat, insumptuosum, hoc est gratuitum. Sic enim loquitur ipse Paulus in Epist. 2, cap. 11 : *Gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis*. Sensus : Ita demum mercedem ac premium boni doctoris à Deo expectabo, si prædicans Evangelium Christi, sumptus ab aliis qui bus prædictio non accipiāt. Hoc est enim Evangelium ponere seu facere insumptuosum atque gratuitum. Nam ponere pro facere frequens est in sacris Litteris.

Ut non abutar potestate meâ in Evangelio. Abutar, id est, inquit, omnino utar omni jure meo. Significat ergo se catenâ teneri ad ponendum sine sumptu

VERS. 19. — NAM LIBER CUM ESSEM. Græc., *liber existens*, id est, liber cum sim, aut cum essem. Hic versus refertur ad primum hujus capituli versum, ubi dixit, *non sum liber?* et sensus est. : Cùm mei juris essem, ab omnium hominum servitute liber ; nulli mortalium, sive Judæo, sive Græco obnoxius, aut mancipatus. Sponte meâ omnium hominum me servum feci; omnibus, et Judæis et gentilibus memet ipsum subjeci, quasi mancipium, ut eò plures Christo lucrifacerem, faceremque salvos. Ecce factum, seu charitatis exemplum, priori facto longè majus et difficilius. Non solum à vobis nihil accepi; non solum hoc meo jure apud vos non sum usus, ne vestrâ instructio in fide remoram ponerem : sed omnium hominum salutis amore et zelo pressus, omnium me servum dedi : Non uni tantum homini servivi, sed universo orbi ; non unâ tantum servitute, sed omnimodâ. Ita ferè sanctus Chrysostomus.

VERS. 20. — ET FACTUS SUM JUD. LIS TANQUAM JUD. LIS... Varios assignat servitutis sue modos. Cum Judæis religione, seu judaizantibus, factus sum tanquam judaizans, seu religione Judæus, ut eos Christo lucrarer, et salvos facerem. Exempla vide Act. 21, v. 24, 25, 26, ubi rasus est, purificatus, et quæ ad purificationem, obtulit.

VERS. 21. — IS QUI SUB LEGE SUNT... Explicat et extendet priora verba, proselytos addens genere Judæis; iis qui sunt sub lege Mosaicâ, sive Judæis, sive proselytis, id est, omnibus legem Mosaicam servantibus, similem me exhibui, legem servavi, quamvis probè scirem eà me non adstringi. Legalia servabat, ubi prodesse, et expedire judicabat. Exemplum vide Act. 16, 15, ubi circumcidit Timotheum, ut everteret circumcisionem, ait divus Chrysostomus.

IS QUI SINE LEGE SUNT... Græcè, ex legibus, ut exlex, id est, iis qui legem Mosaicam non habent, nec servant; id est, omnibus aliis, extra Judæos et proselytos, factus sum quasi legem non habens; iis me assimilavi, legem Mosaicam non servavi.

CUM SINE LEGE NON ESSEM. Græc., *non existens ex lege Deo, sed in lex Christo*. Hoc addit, ne quis malè inter- Evangelium, ne in Evangelio prædicando, potestate suâ, quâ sumptus accipere poterat, abuteretur.

VERS. 19. — *Nam cum liber essem ex omnibus (ab omnibus)*; q. d. : Cum nemini essem obstrictus, omnium tamen me servum feci, ad omnia me demisi, etiam ad inopiam et famam, omnium infirmitatibus me accommodavi, etc.; ut plures lucifacerem, id est, ut quā plurimos acquiram Christo, salvosque faciam.

VERS. 20. — *Et factus sum Judæis tanquam Judæus*, etc. Judæis, inquit, cum quibus mihi conversandum fuit, factus sum tanquam Judæus, id est, similis illis, intellige quoad actiones quasdam et observationes exteriores, velut circumcidens Timotheum, tondens sibi caput cum voto secundum legem, ac rursus ex voto sese purificans, diesque purificationis in templo cum administrationibus annuntians, Act. 16.

VERS. 21. — *Is qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege)*, id est, cùm probè scirem lege Mosaicâ non teneri, ut eos qui sub lege erant lucifacerem, nempe Christo, ad ejus fidem illos adducendo. *Is qui sine lege erant, tanquam sine lege essem*, quasi sine lege fuerit; quomodo gentiles Dei legem omnino non servantes (*cum sine lege Dei non*

prefetur quod dixit ut EXLEX, τοις ἀνθρώποις, οὐς ἀνέγειρα, quasi reverā pro libitu viverit, seu ut impius. Licet etiam Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo ut EXLEGES, id est, gentiles, LUCRIFACEREM.

VERS. 22. — FACTUS SUM INFIRMIS INFIRMIUS... ipsi scilicet in animo compatiens, eorum scandala vitans, ac propterea legales quasdam observantias exercens, ab idolothytis abstinentes, etc.

OMNIBUS OMNIA FACTUS SUM... Uno verbo omnibus me attemperavi; in omnes me formas verti, quantum permittit Deus, et exigit salus proximi, omnibus me similem exhibens, UT OMNES SALVOS FACEREM.

Græc., ut omnino aliquos servem, quod divus Chrysostomus, Teophylactus, Theodoreetus vertunt, ut paucos saltem aliquos facerem salvos; miranturque D. Pauli zelum, qui vel unius gratiā, omnem laborem suscepit. Ita disertè Theodoreetus. Sed, ut bene notat Estius, juxta nostram lectionem, quam etiam sequitur Syrus, ut omnes servem; non minor est Apostoli charitas, qui omnibus omnia factus sit, omnium studens salutem; id est, circa singulos quoque, excluso nemine, hoc agens, ut salvi fiant.

Observatio moralis.

Hic cum divo Chrysostomo mirare Apostoli nostri demissionem et accommodationem; qui tantus in se cùm es-est, omnibus omnia factus est, etiam exeligibus et infirmis. Cum eodem Chrysostomo mirare hujus apostolicae demissionis effectum. Paulus, inquit, solus descendit: ascendit autem cum universo orbe terrarum (quem scilicet suā charitate lucratus est). Imitare Pauli demissionem, quisquis sis, hoc quoque fac, ait Chrysostomus: nec te existimes dejici et decidere, cùm sis summus, si propter fratrem sustinueris aliquid humile et abjectum: si sic descendas, ascendas cum multo lucro. Ut imiteris, disce ex divo Chrysostomo quomodo descenderit Apostolus, seu omnibus omnia factus sit. Non simulans, simulator enim querit exitium; simulat ut accipiat, non ut det: Paulus verò non sic, sed tanquam medicus, tanquam magister, tanquam pater. Ille quidem tanquam ægrotō; hic verò tanquam discipulo; alter verò tanquam

essem, sed in lege essem Christi). Sensus est: Cùm tamen reverā non sim nec vivam sine lege Dei, sed obseruem legem Christi cui sum obnoxius. Ut lucrificerem eos qui sine lege erant, hoc est, gentiles.

VERS. 22.—*Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificerem. Omibus omnia factus sum, non mentientis, vel peccantis actu, sed compatiensis affectu, ut omnium moribus me contemporans, quantum honestas et Dei lex patitur, omnium moribus mederi possem, ut omnes facerem salvos;* per quod declaratur magna charitas apostoli Pauli, quod omnium servum se fecerit, ut ex omnibus saltem aliquos, etsi paucos, ad salutem perducere.

VERS. 23. — *Omnia autem facio propter Evangelium:* etc., ut ministrum fructum prædicari Evangelio suo tempore percipiam, et participem cum aliis prædictoribus, hoc est, ut una cum illis assequar ea bona que promittit Evangelium.

VERS. 24. — *Nescitis quod ii qui in stadio currunt, omnes quid in currunt, sed quis accipit bravium?* q. d.: Ideo sine sumptu evangelizo, idèo omnibus omnia sio,

filio se demittit, ad correctionem, non ad damnum; ita etiam hic quoque; D. Chrysostomus. Ardens sanctorum charitas pro suā et aliorum salute facit, quod cupiditas et passio vehemens peccatorum facit pro suā et aliorum perditione; charitate sancti sunt omnibus omnia; cupiditate mali simulant omnia: illi ut salvent, hi ut perdant, sancti Christum imitantur, peccatores diabolum.

VERS. 25. — *Omnia autem facio... Hoc arte omnia feci, et facio propter Evangelium facilius, celerius et latius promovenda; seu propter faciliorem, expeditiorem et diffusiorem fidei propagationem.* Hec ratio convenit cum allata v. 12: *Ne quod offendiculum.*

UT PARTICIPES, Græc., comparticeps fuius officiarū id est, et ut Evangelio longius et abundantius à me disseminato ac propagato, fructum ejus cum aliis fidelibus in aeternitate p̄cipiam; seu sicut cum aliis fidelibus consocius et comparticeps p̄mii, quod nobis Evangelium promittit. Attende humilitatem; qui primas meruit in bonorum communicatione, se simpliciter fidelibus conjungit, ait Theophylactus post Chrysostomum. Eximia hæc D. Pauli charitas, cuius et testes fuerant Corinthii, ad imitationem ipsos efficaciter incitat, scilicet ut et ipsi proximorum saluti omni modo serviant: sieque laborantes, contendant p̄mium fidelibus ab Evangelio promissum, obtinere. Hoc quippe suæ charitatis exemplo quasi dicit: Hinc et vos discite proximi salutem amare; eam non modò vestris scandalis non retardare: sed et omni modo pro vestris viribus promovere. Sed ut pressius adhuc urgeat, suæ charitatis exemplo jungit appositam et valde congruentem similitudinem.

VERS. 24. — *Nescitis quod ii qui in stadio...* Dixi quod hac idèo feci et facio, ut particeps, sim p̄mii, quod promittit Evangelium. Dico et tacitè quod vos similiter agere debetis: nec sine causâ utrumque dico. Hujus enim vitæ cursus stadium est, in quo currimus omnes, et ad p̄mium in Evangelio promissum contendimus. Scitis autem quod qui in STADIO CURRUNT, OMNES QUIDEM CURRUNT, sed non omnes bravium accipiunt, sed ii soli qui eursum ritè et legitè perficiunt: sic et omnes christiani currunt

ideò labore; quia in stadio hoc curro, quia ad bravium concerto pro p̄mio, etiam primo et maximo. Unus accipit bravium; q. d.: Sicut in stadio, ita in viâ et vitâ christianâ non omnes currentes accipient bravium, sed tantum bene et ritè currentes ad instantem usque. Sicut in stadio, qui rectè currit accipit bravium, sic et qui rectè currit in christianismo, coronam gloriae accipiet.

Sic currite ut comprehendatis, scilicet coronam gloriae et bravium victorie. Vox sic, nota rectitudinem, diligentiam, celeritatem, et perseverantiam, quae maximè in cursu ad bravium requiritur. Talis fuit cursus Christi, quem omnes christiani imitandum sibi proponere debent. Quidam enim currunt bene, sed in bono cursu non perseverant: quidam Galate, quibus ait cap. 5: Curribatis bene; quos tamen in illo cursu queritur impeditos. Unde et hic paulo post de seipso loquens, affirmat se currere, haud dubium bene: et tamen adhuc se castigare corpus suum dicit, ne foris cum aliis prædicaverit, ipse reprobus fiat. Constat igitur ex hoc Scriptura loco, quemadmodum

quidem, at non omnes præmium Evangeliū reportant, sed ii tantum, qui benè et legitimè iuxta Evangelium currunt usque in finem.

SIC CURRE, UT COMPREHENDATIS. Sic ergo currite, sic vivite, ita vita vestra cursum dirigite (scandala vitiant s. proximo ex charitate servientes, de hoc enim semper est quæstio), ut aeternum vitæ premium reportatis. Vel sic currite, ut in cursu primi sitis, et egregium assequamini præmium. Agitur enim de præmio eximio, de quo v. 18.

STADIUM, locus in quo currendum: hinc cursores stadiodromi.

BRAVIUM, seu brabaeum, præmium victoribus destinatum. Palmam unus accipit apud stadiodromos: apud nos, omnes illi qui legitimè currunt. Comparatio itaque fit in eo, quod non omnes accipiunt: non in eo quod unus.

VERS. 25. — OMNIS AUTEM QUI IN AGONE... Græc., *omnis agonizans*, per omnia temperans est. — Alludit ad agones Olympicos, aliaque Græcorum certamina, et maximè Isthmia, quæ celebrabantur Corinthi. De his vide Cornelium, Tirinum. Docet itaque modum quo possint bravium apprehendere; omnis qui in cursu, aut pugilatu certat, per omnia temperans est; ABSTINET AB OMNIBUS quæ vires aut velocitatem corporis possent minuere, eumque in agone impedit. Servabant temperatissimam victus rationem, abstinentes à superfluis, et delicioribus cibis, contenti certo quodam ac demenso, seu necessario victu. Vide Cornelium à Lapide. Abstinuit venere et vino, ait Horatius citatus à Grotio.

ET ILLI QUIDEM, UT CORONAM CORRUPTIBILEM..., momentaneam ac brevi peritaram, ex oleastro, aut picea, aut lauro.

NOS AUTEM INCORRUPTAM... Quidni et nos christiani, ut immareescibilem et aeternam coronam habeamus; abstinebimus à multis, quamquam licitis, vimque nobis faciamus, ut aliqua, quamvis difficultia, operemur ad nostram, et aliorum salutem? Multum dispar donum est, ait Ambrosius: ac per hoc vult diligentiores nos esse debere, quibus non terrenis et marcescibilibus floribus; sed aeternis conserta gemmis, in modum regalis diadematis, spiritalis corona servatur. Am-

ex multis aliis, veram justitiam amitti posse: quod negant hereses novæ.

VERS. 26. — Omnis autem qui in agone contendit, id est, agonizans, in agone decertans, gymnasticam exercens, ab omnibus, scilicet eum in agone impeditibus, se abstinet. Græcē: *Per omnia temperans est et obtinens.* Et (ut Cyprian.) continens. Addit Clemens Alexandr. athletas abstinuisse venere. Sicut eum libido corpus debilitat, enervat et exhaustit; ita continentia et castitas roboret corpus, ac multò magis mentem. Et ita hoc Apostoli dictum: *ab omnibus*, id est, ab omni libidine se abstinet.

Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiunt, id est, præmium aliquod temporale ac peritum: *Nos autem incorruptam*, id est, aeternam coronam, in celo repositam iis qui benè certaverint et cursum consummaverint.

VERS. 26. — Ego igitur, sic curro, etc. Pugno, id est, præficer in bello, inquit S. Thomas, id est, pugilem ago, pugnis certo, non quasi aerem verberans,

brosius. Modus itaque quo possimus hanc apprehendere coronam, est si abstineamus, si vim nobis faciamus, si ex charitate proximorum saluti studiemus; cōquæ libentius, quod gloriōsior nobis corona proponitur.

VERS. 26. — EGO IGITUR SIC CURRO. Rursus se in exemplum proponit, et exemplo suo modum currendi docet et pugnandi. Stadiodromus, seu cursu certans in stadio, qui vult bravium reportare, non divertit in cursu, quasi qui nulium scopum habet, sed recta currit ad metam destinatam, ut ibi coronam ex edito appensam, et certantibus propositam, currendo manibus apprehendat.

Ego igitur more stadiodromorum *sic curro*, in evangelico ministerio, non in incertum, huc et illuc, in quilibet partem, sed recta, celeriter, totoque nisu tendens ad scopum, ut coronam expositam apprehendam.

SIC PUGNO, NON QUASI AEREM VERBERANS. Græc., πυγνέω, pugnis ago, pugilum more decerto. Pytes, seu pugil, aerem sèpè verberat inani ictu, et incasso conatu, quem vitat adversarius. Non sic ego pugno in Evangelii palestrā, non inaniter aerem verbero; non temerè, inconsideratè pugno, sed certis et destinatis ictibus hostem meum ferio. Ecquis ille? *corpus meum*.

VERS. 27. — SED CASTIGO CORPUS MEUM. Græc., obtundo, lividum facio. Sed *corpus meum*, spiritus adversarium, *castigo*, obtundo, ictibus lividum facio, id est, multis incommodis afficio, labore manuum, fame, siti, etc.

ET IN SERVITUTEM REDIGO, ut servum ago, ac mili subjectum teneo. Pugil victor adversarium victum trahebat, ut servum; ita Paulus de suo corpore victo et edomito triumphabat. Corpus esse castigandum, multis sanctorum Patrum exemplis et auctoritatibus probat Cornelius à Lapide. Item notat solos sanctos aucterioris vitæ miraculis claruisse.

NE FORTÈ CUM ALIS PRÆDICAVERIM, vienque salutis ostenderim; ipse salutem indignus inveniar, et à Deo tanquam reprobus ejiciar. Versa 25 dicit: *Ut particeps officiar Evangelium...*; hic per oppositionem, ne salute indignus efficiar. Coherenter omnia. Paulus metuit damnari: Calvinus credit hunc se salvandum.

id est, frustra et inaniter laboras: sed hostem verbero, scilicet corpus et carnem meam abigo, quæ subacta facilè duo reliqui hostes, scilicet diabolus et mundus, subiunguntur.

VERS. 27. — Sed castigo corpus meum: Castigo, id est, subigo, coercio, confusio. Item i. i. 10, lib. 4, cap. 72, vertit: *In iustitia frivo et rursum*, id est, siccum et squalidum reddo, ut latentes Prælato fane et inediis corporis suum attinuerit et affligat. Et in servitudinem redigo, id est, ut servus ero, ne subjectum mihi teneo: sic frusto ut corpori et assuecat servire. Jam quoniam corpus secundum Christum vererit, et in servitudinem redebit, alibi s. 1. 10, ut illis verbis 2 Epist. cap. 6: *In laboribus, in angustiis, in jejuniis.* Porro castigatio corporis fit per iustitiam, cœlicia, humiliaciones, plagas, viajus, corporalæ mortificationes et afflictiones. Hunc nonnulli censem Paulum corpori suo plagis et verbera inflxisse.

Ne fertè cum aliis prædicaviri, ipse reprobus officiar, id est, reprobat; q. d.: Ne reprobetur et rejiciatur a

Hoc exemplo suo, hisque similitudinibus, Corinthios, etiam in idolio epulatores perstringit, simul et eos ad sui imitationem excitat.

Sic CURRO recta, celeriter, toto nisu; utque velocius curram, ab omnibus etiam scep*t*e necessariis abstineo: sic et vos mecum currite recta, diligenter, perseveranter; sic et mecum abstinet, non ab epulis et deliciis tantum, sed et in ipso necessario victu temperantes estote.

Sic PEGNO, sic aduersarium meum corpus certis

Deo, cœloque excludar. Loquitur non de reprobatione æternâ, que est in mente divinâ, sed temporali, que est execu*t*io æterna. Hinc patet incertitudo gratie et prædestinationis. Paulus metuit damnari, tu fide eredes te salvandum? Secundò, hinc colligitur Paulum non habuisse revelationem de suâ salute; ita S. Gregorius, lib. 6, epist. 22, ad Gregoriam; tertio, non ita tuisse confirmatum in gratia, quin ab eâ excidere potuisset. Si Paulus haec timuit (ait Chrysost.), qui tam

icitibus obtundo; sieque variis laboribus et incommodes victum et edomitum in servitutem redigo. Ita et vos mecum decertate, ita et corpus vestrum obtundite; ita et deliciis privatum, laboribus fractum, agite ut servum, et tenete subiectum. Tineo NE REPROBUS EFFICIAR. Et vos timete; recordamini Israëlitarum; quanta bona à Deo sunt adepti; quanta deinde mala perpessi, et quot ex illis rejecti. Hæc figura sunt malorum vobis imminentium, nisi Deo fideliores fueritis. Vide caput sequens.

multos docuit; et timuit postquam prædicavit, quid nos dixerimus? Augustinus, serm. 19 de Verbis Apostoli, citante etiam Beda: *Suo timore nos terruit. Quid enim faciet agnus, ubi aries tremuit?* Addo Gregorium Papam affirmare apostolum Paulum haec scribentem, quamvis iam ad tertium cœlum ascensisset, et in paradisum ductus arcana verba audi-set, que homini loqui non liceret, tamen adhuc trepidasse et timuisse ne à salute excederet.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Aliqua hic ad Dei et Ecclesie ministros speciatim attinent; aliqua ad omnes in genere christianos: itaque,

1º Omnis Dei et Ecclesie minister attendat ad v. 4, 7, 10, 11, 12, 14, hincque ab Apostolo tria discat, munus suum, jus suum, judicium suum. Munus, scilicet laborare, pugnare, vigilare, v. 4; arare, serere, triturare, v. 11. Jus, vivere, v. 14; vitæ necessaria recipere, v. 4. Judicium et condemnationem suam, si otiosus, et iners, nec labore, nec pugnet, nec vigilet: vel si nec aret, nec serat, nec trituret. Si necessariis non contentus, querat superflua; si avarus congreget divitias; si vanus et voluptuosus in vanis et deliciis ecclesiastica bona consumat. Vide dicta ad v. 4, 7, etc. Idem Dei et Ecclesie minister attendat ad v. 15, 16, 17, 18, hincque ab exemplo D. Pauli discat summam statu*s* sui perfectionem, scilicet gratis ministrare, nihilque ab hominibus accipere, ut Deus sit illius tota merces magna nimis. Attendat ad v. 19, 20, 21, 22, ut ibi ab exemplo D. Pauli discat alteram sui statu*s* perfectionem, scilicet ex charitate omnibus omnia fieri: sit medicus, magister, pater. Vide dicta ad v. 22.

CAPUT X.

1. Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transferant;

2. Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari;

3. Et omnes eamdem escam spiritalem manducauerunt;

4. Et omnes cumdem potum spiritalem biberunt (bibeant autem de spiritali consejuente eos petrâ; petra autem erat Christus);

5. Sed non in pluribus eorum beneficium est Deo; nam prostrati sunt in deserto.

6. Haec autem in figura facta sunt nostri, ut non

2º Omnis et quilibet christianus assumat velut sibi dicta à versu 24 usque ad finem capitis, hincque discat, 1º quod vita christiana sit stadium et palæstra; 2º quod unusquisque christianus stadiodromus sit et pugil: hinc in baptismo unctus fuit oleo; 3º quod in hoc stadio et agone, antagonista noster sit caro, mundus, et dæmon: ita tamen, ut primâ subactâ, subigantur et alii; 4º quod bravium sit æterna gloria; 5º quod coliphium, seu panis athleticus, sit victus sobrios et jejunium, abstinentia à deliciis; 6º quod pugna sit virtutis exercitium, quod non peragit sine conflictu interno et externo; seu sine cordis mortificatione, et corporis castigatione. Nobis omnibus itaque pugnandum, nobis currendum. Ad exemplum D. Pauli sic curramus rectè, promptè, perseveranter, ut palmam tandem apprehendamus. Vide dicta ad v. 26, 27. In hoc cursu sistere, regredi est, et desicere, ait D. Bernardus, epist. 254. Ad exemplum divi Pauli sic pugnemus, sic obtundamus corpus nostrum; sic subigamus inediâ, vigiliis, ut victores aliquando coronari mereamur. Victo corpore, facile de mundo et dæmons triumphabimus.

CHAPITRE X.

1. Je ne veux pas que vous ignoriez, mes frères, que nos pères ont tous été sous la née; qu'ils ont tous passé au travers de la mer Rouge;

2. Qu'ils ont été baptisés sous la conduite de Moïse dans la née et dans la mer;

3. Qu'ils ont tous mangé d'une même viande spirituelle;

4. Et qu'ils ont tous bu d'un même breuvage spirituel; car ils buvaient de l'eau de la pierre spirituelle, qui les suivait; et cette pierre était Jésus-Christ.

5. Mais il y en eut peu d'un si grand nombre, qui furent agréables à Dieu, car ils périrent dans le désert.

6. Or, toutes ces choses ont été des figures de ce

simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt.

7. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis; quemadmodum scriptum est : Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.

8. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt unâ die viginti tria millia.

9. Neque tentemus Christum, sicut quidam corum tentaverunt, et à serpentibus perierunt.

10. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore.

11. Hæc autem omnia in figurâ contingebant ilfis : scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum devenerunt.

12. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.

13. Tentatio vos non apprehendat nisi humana : fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.

14. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolatria.

15. Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate quod dico.

16. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?

17. Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.

18. Videte Israel secundum carnem ; nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?

19. Quid ergo? dico quòd idolis immolatum sit aliiquid? aut quòd idolum sit aliquid?

20. Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum : non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum;

21. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.

22. An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

23. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.

24. Nemo quod suum est querat sed quod alterius.

25. Omne quod in macello venit manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

26. Domini est terra, et plenitudo ejus.

27. Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

28. Si quis autem dixerit : Hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam.

29. Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab alienâ conscientiâ?

qui nous regarde, ainsi que nous ne nous abandonnions pas aux mauvais désirs, comme ils s'y abandonnèrent.

7. Ne devenez point aussi idolâtres comme quelques-uns d'eux, dont il est écrit : Le peuple s'assit pour manger et pour boire, et ils se levèrent ensuite pour jouer.

8. Ne commettons point de fornication, comme quelques-uns d'eux commirent ce crime, pour lequel il y en eut vingt-trois mille qui furent frappés de mort en un seul jour.

9. Ne tentons point Jésus-Christ, comme le tentèrent quelques-uns d'eux, et qui furent tués par les serpents.

10. Ne murmurez point comme murmurèrent quelques-uns d'eux qui furent frappés de mort par l'ange exterminateur.

11. Or, toutes ces choses qui leur arrivaient étaient des figures ; et elles ont été écrites pour notre instruction, à nous autres qui nous trouvons à la fin des temps.

12. Que celui donc qui croit être debout, prenne bien garde de tomber.

13. Vous n'avez eu encore que des tentations humaines et ordinaires. Dieu est fidèle, et il ne permettra pas que vous soyez tentés au-dessus de vos forces ; mais il vous fera tirer avantage de la tentation même, afin que vous puissiez persévéérer.

14. C'est pourquoi, mes très-chers frères, fuyez l'idolâtrie :

15. Je vous parle comme à des personnes sages ; jugez vous-mêmes de ce que je dis.

16. N'est-il pas vrai que le calice de bénédiction que nous bénissons est la communion du sang de Jésus-Christ, et que le pain que nous rompons est la communion du corps du Seigneur ?

17. Car nous ne sommes tous ensemble qu'un seul pain et un seul corps, nous tous qui participons à un même pain.

18. Considérez les Israélites selon la chair : n'est-il pas vrai que ceux d'entre eux qui mangent de la victime immolée, prennent part à l'autel ?

19. Est-ce donc que je veuille dire que ce qui a été immolé aux idoles ait quelque vertu, ou que l'idole soit quelque chose?

20. Mais je dis que ce que les païens immolent, ils l'immolent aux démons, et non pas à Dieu. Or, je désire que vous n'ayez aucune société avec les démons ; car vous ne pouvez pas boire le calice du Seigneur et le calice des démons :

21. Vous ne pouvez pas participer à la table du Seigneur et à la table des démons.

22. Est-ce que nous voulons irriter Dieu, et le piquer de jalouse? Sommes-nous plus forts que lui? Tout m'est permis, mais tout n'est pas avantageux.

23. Tout m'est permis, mais tout n'est pas édifiant.

24. Que personne ne cherche sa propre satisfaction, mais le bien des autres.

25. Mangez de tout ce qui se vend à la boucherie, sans vous enquérir d'où il vient par scrupule de conscience :

26. Car la terre et tout ce qu'elle contient est au Seigneur.

27. Si un infidèle vous prie à manger chez lui, et que vous y veuilliez aller, mangez de tout ce qu'on vous servira sans vous enquérir d'où il vient par scrupule de conscience.

28. Mais si quelqu'un vous dit : Ceci a été immolé aux idoles, n'en mangez pas, à cause de celui qui vous a donné cet avis, et aussi de peur de blesser la conscience.

29. Quand je dis la conscience, je ne dis pas la vôtre, mais celle d'un autre ; car pourquoi m'exposerai-je à faire condamner par la conscience d'autrui la liberté que j'ai de manger de tout?

50. Si ego cum gratiâ participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?

51. Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

52. Sine offensione estote Iudeis, et gentibus, et Ecclesiæ Dei :

53. Sicut et ego per omnia omnibus placebo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.

Caput nonum Paulus absolvit tremens, ne reprobis efficiatur; hocque suo tremore, nos idem secum timere docuit. In primis autem hujus capituli versibus, suum et nostrum timorem confirmat, exemplo veterum Hebreorum verè tremendo: licet enim iisdem omnes à Deo beneficiis, etiam stupendis et inauditis, præventi fuerint; plerique tamen, ob ingratiitudinem suam, morte puniti sunt in deserto: ita ut è sexcentis millibus, duo tantum homines terram promissam ingressi fuerint. Hæc, ait Paulus, v. 6, figura nostri sunt. Populus ille nostri figura; beneficia viatoribus illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus in hâc peregrinatione collatarum figura; ingratorum illorum punitio, malorum nobis impudentium rudis delineatio; si sicut illi fuerimus malorum concupiscentes, idololatriæ, fornicarii, tentatores Christi, murmuratores. Hæc, rursus ait v. 11, sunt malorum nobis contingendorum prænuntia, et nobis erudiendis conscripta; ut nos christiani, qui in ultimâ mundi aetate vivimus, alieno sapiamus exemplo. Itaque v. 12, ait: Qui putat se stare, caveat ne cedat; sicut steterunt illi, et ceciderunt. Ne nimio tamen timore dejiciantur Corinthii, v. 15, precatur, ut non gravis eos invadat tentatio; eorumque animos spe in Deum erigit.

V. 14. Terrore, ob superius dicta, Corinthiis incusso, utilitur ad eos avertendos ab idolothytis, quæ hic idolatriam apertè nominat, quia scilicet participationes sunt sacrificiorum dæmoniis oblitorum.

50. Si je prends avec action de grâces ce que je mange, pourquoi parle-t-on mal de moi, et me condamne-t-on pour une chose dont je rends grâces à Dieu?

51. Soit donc que vous mangiez, soit que vous buviez, et quelque chose que vous fassiez, faites tout pour la gloire de Dieu.

52. Ne donnez point occasion de scandale, ni aux Juifs, ni aux gentils, ni à l'Eglise de Dieu;

53. Comme je tâche moi-même de plaire à tous en toutes choses, ne cherchant point ce qui m'est avantageux en particulier, mais ce qui est avantageux à plusieurs pour être sauvés.

ANALYSIS.

V. 16. *Sicut calix benedictus, seu eucharisticus, communicatio est sanguinis Christi; et panis consecratus, communicatio corporis Domini: ita libamen, et idolothyta sunt participationes cum dæmoniis.*

V. 18. *Sicut Israelitæ de victimis edentes, oblati sacrificii sunt participes; ita vos, ô Corinthii, idolothyta comedentes, sacrilegi sacrificii participes estis.*

V. 20, etc. *Nolo autem vos christianos fieri dæmonum socios. Non potest quis altaris Christi, et altaris dæmonum esse participes. Hoc est Dominum irritare, et quasi ad zelotypiam provocare. Ubi suam Paulus de idolothyis mentem hic integrè aperuit, et quasdam objectiones resolvit. Tandem hanc de idolothyis quæstionem, ab octavo capite agitatam, ita componit, ut doctis aliquid concedat, et infirmorum saluti consulat.*

V. 25. *Permittit, ut indifferenter emant et comedant ex omni, quod in macello venale prostat, nullâ prius interrogatione factâ, immolatumne sit, an non?*

V. 27. *Permittit, ut apud ethnicos invitati, sine scrupulo comedant ex appositis.*

V. 28. *Quod si quis dixerit: Hoc fuit immolatum, vetat ex eo ne comedant; ne libertate suâ male utentes, quæpiam scandalizent, dentque ei blasphemandi occasionem. Hortatur denique, ut in omnibus honorem Dei querant, et salutem proximi; et ab eis nulla oriatur causa scandali, sive infidelibus sive fidelibus.*

PARAPIRASIS.

1. Quidam reprobari timeam? Quidni et vos idem mecum timeatis? Memores estote corum, quæ patribus nostris acciderunt: omnes illi post egressum ex Aegypto, sub columnâ nubis fuerunt, et omnes mare Rubrum mirabiliter transierunt;

2. Et omnes, Moyse duce et administro, quodammodo baptizati sunt in hâc nube et mari, nosti baptismatis figurâ.

3. Et omnes idem manna cœlitùs datum comedunt.

4. Et omnes aquam divinitùs datam biberunt. (Bibebant autem de aquâ, quam è saxo Moyses elicuit iectu virgæ, cuius aquæ rivuli castra eorum aliquandiu secuti sunt in deserto; hæc autem rupes figurabat Christum, è cuius latere percesso, fluxit aqua ad refectionem Ecclesiæ.)

5. Beneficia ergo omnibus illis communia quidem fuerunt: verumtamen quamplurimos eorum Deus gra-

tos non habuit, sed ob scelera morte punivit in deserto, ita ut duo tantum terram promissam fuerint ingressi.

6. Hæc autem omnia nostri figura sunt; sicut beneficia illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus collatarum sunt figura; sic et illorum temporalis punitio, æternæ christianorum punitionis figura; si necessariis non contenti, per gulam peccemus sicut et illi;

7. Si efficiamini idololatreæ, sicut quidam ex ipsis, qui Moyse absente, vitulum aureum conflaverunt, adoraverunt, hostiisque oblati, sederunt ad comedendum immolatas carnes: deinde surrexerunt ad saltandum et ludendum circa vitulum;

8. Si fornicarii fuerimus, sicut quidam ex illis cum filiabus Moab fornicati sunt, ob quod unâ die viginti tria millia occisi sunt;

9. Si Christum tentemus, de ejus promissis diffi-

dentes; sicut et quidam eorum Christum ut Deum, eorumque ducem, toties exacerbabant; ob quod ab ignitis serpentibus interficiuntur;

10. Si müssitaveritis, et factiones suscitaveritis, sicut illi Moysi obmurmuraverunt, initia conspiratione, ob quam ab angelo exterminati sunt Core, Dathan et alii, etc.;

11. Mementote, inquam, quod haec que Judaeis acciderunt, sunt nobis contingentiorum praenuntia, et quod nobis erudiendis et corrigendis conscripta, ut nos christiani, qui in ultimâ mundi aetate vivimus, alieno sapiamus exemplo.

12. Itaque nemo nostrum sibi fidat, sed qui stat, timet ne cadat: sicut steterunt illi, et tamen occiderebantur.

13. Opto, Deumque precor, ut tentatio vos non invadat, nisi levis, et superatu facilis; ne, si gravior, vos superet, et cadatis. Confidite tamen; Deus, qui suis fidelis est, non patietur vos tentari supra vires vestras, sed vos roborando, faciet ut tentatio felicem habeat exitum; ita ut possitis sustinere, imò et vincere.

14. Quapropter, hoc ut ita sit, o charissimi mei, fugite, et procul estote ab omni idolorum cultu, et ab idolothysis, quae quedam sunt idolatria.

15. Cum viris prudentibus et sapientibus mibi res est: itaque vos ipsi judicate an verum sit quod dico; scilicet comeditionem idolothitorum esse idolatriam.

16. Nonne calicem benedictum et consecratum bibentes, communicamus Domino, et ejus unimur sanguini? Nonne panem quem consecramus, et consecratum frangimus populo distribuendum, comedentes, communicamus, et unum sumus cum corpore Domini?

17. Ita sanè, et ita realiter, ut nos omnes unus panis, unum Christi corpus sumus, quia ex uno pane comedimus, qui est corpus Christi. Idem ergo intelligite de bibentibus libamen, et de comedentibus idolothya; communicant enim daemoniis quibus oblata sunt.

18. Hoc ipsum videte ex Judaicâ religione. Nonne omnes apud Judeos, qui de victimis comedunt, oblati sacrificii sunt participes? ita ergo idolothya comedentes, sacrilegi daemonum sacrificii sunt participes.

19. An propterea dico, idolum, aut idolothytum aliquid esse? minimè.

20. Sed dico, quod illud ipsum quod gentiles im-

buunt, daemoniis immolant, et non Deo: et ideo qui id idolothya comedunt, communicant cum daemoniis: Nolo autem vos christianos fieri daemonum socios, per comeditionem carnium illis oblatarum: Non potestis calicem domino consecratum bibere, et vinum daemoniis libatum.

21. Non potestis altaris Domini, et altaris daemones esse particeps.

22. An dominum vobis ad zelotypiam provocare? Num illo fortiores sumus?

23. Sed ait: Numquid hoc in se licitum est? Esto licet in se idolothytum comedere; sed non expedient omnia que licent: non expediat, inquam, quia non edificant; immò destruit et ad ruinam impellit haec comedestio in idolio, vel coram infirmo.

24. Charitas autem dictat, ut non nostra queramus cum alterius scandalo aut incommode.

25. Hanc tandem concludo questionem, meamque vobis aperio mentem. Primò ex omni quod in macello venale prostat, emite et comedite promiscue, nihil interrogantes immolatum sit an non? Idque propter conscientiam, quā scitis idolum nihil esse, et idolothytum nihil impurum habere.

26. Quia terra et omnia Domini sunt, et ideo bona.

27. Secundò, si quis ethnicus vos invitat ad comedendum, et vultis ire, de omnibus appositis sine scrupulo comedite, non inquirentes, sitne immolatum, necne? quia scitis nihil hinc impuritatis oriri.

28. Tertiò, si quis autem è convivis dicat, hoc fuit immolatum; ex eo ne comedatis, propter monitoris infirmam et minus instructam conscientiam.

29. Conscientiam dico, non tuam, quae firma est, sed illius monitoris, quae sentit hoc tibi non licere. Cur autem faciam id quod mihi quidem liberum est, et licitum in se; sed ob quod alias in conscientiâ suâ me damnat.

30. Quod si per Dei beneficium cibis utor, cur occasionem dabo, me quasi idolis devotum calumnandi pro re, de quā Deo, et non daemoniis, gratias ago?

31. Sive ergo edatis, sive bibatis, sive quid aliud faciatis, omnia ad Dei gloriam referatis.

32. Nulla autem à vobis oriatur offensionis causa, sive Judeis, sive gentibus, sive christianis fratribus.

33. Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum saluti maximè conduceat.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — NOLO ENIM VOS IGNORARE... Ut sequentium coherentiam cum praecedentibus clarius intuearis; recordare quod capite praecedenti, v. 25, dixit: *Omnia autem facio propter Evangelium, ut participes eius officiar*. Hocque dicens, Corinthios docuit eternam salutem suam omni modo stabilire. Versu 24, dixit:

VERS. 1. — *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt*. Quasi dicat: Ideò dixi post Baptismum christianis esse certandum

Omnis quidem currunt, sed unus..., hâcque stadiodromorum similitudine, docuit ad salutem non sufficere, quod Ecclesiae stadium per fidem ingressi fuerint; sed totis viribus eis annitendum esse, ut primum fidibus promissum asserventur. Versu 26, addidit: *Ego igitur sic curro, et sic pugno...* hocque exagatio suo

in agone, ne reprobi fiant et bravium amittant; sicut Hebrei post typicum baptismum, et escam celestem, scilicet manna, terram promissionis et bravium inertes

deocuit alacriter currendum, fortiter pugnandum, ut bravium reportetur. Denique, v. 27, dixit: *Castigo... ne forte et ipse reprobis efficiar*, hocque suo tremore docuit omnes Corinthios tremere, ne et ipsi reprobi fiant. Hæc autem omnia, scilicet quod æterna salus cum omni sollicitudine sit facienda; quod nobis non sufficiat fidem recepisse, et in Ecclesiæ stadium ingressos esse: sed nobis currendum, nobis pugnandum; quod de Dei donis acceptis, non sit nobis blandiendum; quin imò, ob illa nobis timendum, nisi vita gratiis correspondeat, hæc, inquam, omnia confirmat terribili veterum Hebreorum exemplo, qui, licet tot et tantis à Deo præventi beneficiis, licet in nube et mari omnes baptizati, pane cœlesti nutriti, potu miraculo recreati et refocillati, non omnes tamen, sed è sexcentis millibus duo tantum terram promissam sunt ingressi. Quod sanè apertissimè respondet allatae similitudini: *Omnes quidem currunt, sed unus... et quod fideles prorsus omnes docet cum curâ, cum omni sollicitudine et tremore salutem suam operari.* Nunc ad textum.

NOLO ENIM. Græc., *autem*. Ambrosius legit enim, cui consentiunt antiqua exemplaria, ait Erasmus; siue melius hæc coherent cum superioribus, quorum ratio datur. Quasi diceret, dixi: *Ne forte et ipse reprobis efficiar*: quidni hoc timeam? Quidni et vos idem mecum timeatis? An propter gratias mihi et vobis à Deo datas, nobis blandiemur? Quin imò, ob illas nobis maximè timendum.

NOLO VOS IGNORARE... etenim recordari vos velim, memores estote; QUONIAM, id est, quod PARENTES NOSTRI, id est, Hebrei, Judaicæ gentis, è quâ sum, progenitores: et christianæ religionis, quam profitemur omnes, prodromi et antecessores.

OMNES SUB NUBE FUERUNT. Primò récenset beneficia, et quidem insignia, illis omnibus à Deo mirabiliter collata. Post miraculosum illorum ex Ægypto égressum, omnes illi sub nube, id est, sub columnâ fuerunt, in quâ, ut dicitur Exod. 13, 21, *Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam*, et quâ, ut dicitur Num. 9, v. 15, 16, etc., *eos operiebat*, ubi quiéscebat; nubes

per peccata amiserunt. *Patres nostri*, patres Iudeorū, è quibus ego sum, et multi inter vos, ô Corinthii. *Sub nube*. Nubes hæc fuit columna per diem obumbrans Hebreos ut nubes, ei per noctem luctans ut ignis, que eos duxit per desertum quadrangula auris.

Et omnes mare (Rubrum, sive ſinum Arabicum) *transierunt*, sicco pede, Moyse per virgam suam aquas percuteente, et dividente.

VERS. 2. — *Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari;* Exod. 14. Nota, transitum maris Rubri typum fuisse Baptismi, in quo sanguine Christi rubricamur, et mergimus Ægyptios; scilicet peccata. Moyses typus est Christi, nubes est Spiritus sanctus, astum concupiscitur refrigerans, nosque illuminans.

VERS. 3. — *Et omnes eandem escam*, etc.; q. d.: Omnes Hebrei tanti boni quam mali comederunt eandem escam, id est, idem manna.

VERS. 4. — *Et omnes eandem potum spiritalem biberunt.* Erant enim illa spiritualia, non in se, sed in rebus significatis, quarum erant figure: sicut et alia

expandebat se super castra, ut eos ab aëstu solis protegeret.

ET OMNES MARE Rubrum miraculosè TRANSIERUNT.

VERS. 2. — *Et omnes in Moyse.* Græc., in Moyser BAPTIZATI SUNT. Hæc uititur voce, ut nostri baptismatis, et aliorum christianæ religionis Sacramentorum umbram et figuram clarius exprimat.

OMNES IN MOYSE, id est, Moyse duce et administro, seu per Moysen, gentis Hebraice ducem, et divinæ voluntatis inter eos ministrum et interpretem. Quodam modo *baptizati sunt*, scilicet typicè in hæc nube et mari, nostri baptismatis figurâ, quatenus hæc nubes eorum capitibus impendens, erat figura aquæ eorum capitibus infundendæ; mare totum Iudeorum corpus circumdans, figurabat baptizandi immersionem in regenerationis lavacro. *Ægyptii* in hoc eodem mari submersi, figurabant peccata nostra, in hoc regenerationis lavacro submergenda. Omnes igitur Iudei, Moysi Dei ministro credentes, et illo præeunte, sub nube, et intra mare progredientes, quasi baptizati sunt. Credibile est, ait Estius, quod aliquibus maris guttis, et aliquo nubis rore fuerint aspersi, quo Baptismi Sacramentum evidenter significaretur.

VERS. 3. — **OMNES EAMDEM ESCAM SPIRITALEM**, id est, manna. Dicitur esca spiritualis; tum quia angelorum manibus præparata; tum quia varios et miro gustus habens; tum et maximè, quia typus et figura Christi, panis vivi, qui de celo descendit; et sacra-tissimæ Eucharistie, panis cœlestis, mirabiles gustus hinc dantis, et in celo vitam æternam conferentis. Porrò eamdem, intellige, inter se; seu bonos, seu malos; tam qui perierunt, quam qui servati sunt; ut patet, tum ex eo quod de solis Hebreis hactenus actum est; tum ex sequentibus: **SED NON IN PLURIBUS EORUM...** licet omnes eamdem escam comedenter, etc., non tamen omnes Deo placuerunt. Quod de Hebreis.

VERS. 4. — *Et omnes eundem potum spiritalem*, id est, aquam de petrâ percussâ fluentem; quæ dicitur spiritualis, quia miraculo producta, et quia typus et figura sanguinis et aquæ, quæ de perculo Christi

multa, quæ in illo populo vel exhibebantur, vel gemitabant in typum futurorum.

Bibebant autem de spirituali, consequente eos, petrâ. Petra enim quæ dedit aquam Hebreis, erat typus Christi, qui est vera petra, è quâ fluxit sanguis sítim concupiscentiæ nostræ restingens. Hæc autem petra comitata dicitur Israelitas, eo quod aquæ quæ petra copiosissimè fundebat, pro commoditate populi in rivis divisæ, longo spatio profuerent donec veniretur ad locum, ubi esset aquarum copia. Unde, Psalm. 77, de illis aquis dicitur: *Et deduxit tanguam fluminâ aquas, et torrentes inundaverunt.* Et Psalm. 104: *Birupit petram, et fluxerunt aquæ: abierunt in sicco fluminâ.*

Petra autem erat Christus. Illius petrae significatum erat Christus; sive quod per petram significabatur, est Christus. Christus enim ut petra firmissima totum sustinet Ecclesiam; idemque percussus et occisus à Judeis, quorum figuram Moyse gerebat, exalavit aquas uberrimas gratiarum, quibus salubriter reficiuntur in hujus vitæ deserto, quicunque teadimus ad terram promissionis spiritualem seu mysticam, id est

latere fluxerunt. Hanc aquam divinitus datam biberunt omnes Iudei, et qui perierunt in deserto, et qui servati sunt, Josue et Caleb.

BIBEBANT AUTEM DE SPIRITALI PETRA. Græc., enim. Rupes, seu petra Horeb, à Moyse percussa, dicitur spiritualis, quia non vi naturæ, sed divinâ virtute fundebat aquam; et quia typus et figura erat Christi in cruce lanceâ pereutiendi. Itaque spirituale hic idem est ac mysticum, seu mysticum habens sensum.

CONSEQUENTE EOS. Syr., quæ cum ipsis veniebat. Hec rupes Iudeos secuta est effectu, seu per rivos aquarum, è rupe continuè manantium, quæ casta Hebraeorum aliquandiù secutæ sunt in deserto; juxta quod in psalm. 77, 16, dicitur: *Deduxit tanquam flumina aquas.* Et psalm. 104: *Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, abierunt in succo flumina.*

PETRA AUTEM ERAT CHRISTUS, id est, figurabat Christum, è cuius percesso latere fluxit aqua, ad refectionem et potationem Ecclesie christianæ.

Observatio moralis.

Hæusque divinæ in Iudeos misericordiae beneficia retulit, et quidem omnibus omnino communia; omnes prorsus boni, mali, baptizati, manna pasti, potu miraculoso refocillati sunt. In his modò, juxta divi Pauli mentem, intuere gratiarum omnibus christianis collatarum umbram et figuram. Paucis Theodoreto: Illa, inquit, nostrorum typus erant: mare enim imitabatur lavacrum; nubes autem gratiam Spiritus; Moyses verò sacerdotem; virga crucem; Israel transmittens, eos qui baptizantur; persequentes verò Aegyptii, figuram dæmonum implebant; ipse autem Pharao, figura erat diaboli. Itaque transitus per mare Rubrum, in quo Pharao et Aegyptii submersi fuerunt, figura fuit nostri Baptismatis in sanguine Christi; in quo omnia peccata nostra submersa fuère, et nos à diaboli servitute liberati, translati sumus in regnum Christi.

Nubes sub quâ fuerunt Hebrei, et que ipsos præcedebat, ut monstraret viam, fuit figura divinae gratiae, per Baptismum nobis collatæ, ut nos in hujus mundi deserto ducat ad terram promissam. Nubes illa, seu potius columna, per noctem ignis erat, suâ luce tenebras dissipans, suo calore frigus et humorem expellens; per diem erat nubes refrigerans; diu, noctuque ecat columna, juxta Exod. 15, 21 et 22: *Nunquam defuit columna nubis per diem, et columna ignis per noctem coram populo.* Sic gratia, quasi divinus ignis illuminat et calcifacit; quasi nubes refrigerat; quasi columna sustentat et roboret. Suâ luce ignis ille divinitas mentis nostræ tenebras illuminat; suo calore cordis nostri teporem et frigus accendit. Nubes illa

patria coelestem; q. d. Paulus: Christi divinitatis virtute, quæ erat petra spiritualis significata per petram dæcem hebreis aquam, quæque Hebreos semper comes per desertum sequebatur; data est Hebreis aqua de petra illâ materiali. Ita S. Chrysostom., Ambros., Anselm. Hanc aquam typicam miraculose eis dabant, ut Christum eam dantem agnoscerent et coletent: quod tamen, ut sequitur, plurimi eorum non fecerunt.

coelestis ardorem et aestum concupiscentia refrigerat. Hæc divina columnæ fassos sustentat, debiles et infirmos roborat. Nunquam deest nobis ignis, nubes, columna.

Manna, sacratissimæ Eucharistie, animam variis gustibus recreant, et in æternum vivificant figura fuit. Quatuordecim analogias inter utramque resert Cornelius à Lapide. Petra Horeb figura Christi, lapis angularis, et Ecclesiæ fundamenti. Percussio petræ, figura percussionis lateralis. Aqua saliens è petrâ, figura aquæ è Christi latere fluentis. Petra Horeb, per aquarum rivos ex se manantes, secuta est Iudeos in deserto, tanquam itineris comes. Christus per Sacra menta sanguinis et aquæ, tanquam gratiæ rivulos à corde suo manantes, et per Spiritum suum, nobiscum est usque ad consummationem seculi: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, etc.*

Adsunt ergo divinæ misericordiae beneficia, nobis omnibus collata, sicut et illorum figure omnibus omnino Iudeis erant communes. Omnes baptizati sumus in Christi sanguine, omnes divinam gratiam recepimus in Baptismo; omnes panem vitæ comedimus in Eucharistiâ; omnes aquas de fontibus Salvatoris hausimus, et haurimus per haec et alia Sacra menta. Omnes itaque gratias à Deo recepimus, et quidem beneficiis populo Judaico collatis, eò majores, quò illorum beneficia, gratiarum nostrarum fuerunt tantum umbrae. Sed heu! ne propterea nobis blandiamur; quin imò magis metuamus, nisi gratiæ, humiles, devoti, et Deo obsequentes fuerimus. Vide patres nostros, memores eorum quæ eis acciderunt.

VERS. 5. — **SED NON IN PLURIBUS EORUM...** Quamvis omnes, nullo excepto, fuerint baptizati, divinitus nutriti et potati; non omnes tamen, sed ex illis duo tantum in terram promissam fuerunt ingressi. Omnes adulti, exceptis Josue et Caleb, mortui sunt in deserto. Hoc paucis Apostolus.

IN PLURIBUS, id est, quamplurimis, plerisque non est beneplacitum Deo. Græc., εὐδόκησεν. Plerisque eorum Deus non approbavit, gratos non habuit, scilicet ob idololatriam, murmurations, et alia scelera, propter quæ puniti corruerunt in deserto.

Observatio moralis.

Quis haec attente legens, de se præsumat? Quis è contra non contremiscat, et eò magis, quò Judaicæ ingratitudinis complementum appetit expressius in christianis.

OMNES BAPTIZATI quidem: sed heu! quâ pauci, quâ paucissimi verè christiani! verè Christo credentes, verè Christum imitantes, verè adimplentes quæ Deo, coram angelis, in baptismô promiserunt?

VERS. 5. — **Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo;** q. d.: Liec omnes idem manna comedunt, eamdem aquam de petrâ biberint, tamen non omnes placuerunt Deo. Ita Chrysost. Théophyl. Hebraismus, id est, plurimi eorum Deo non placuerunt: imò vehementer dispuuerunt; utique propter incredulitatem, murmurations, et alia peccata, quibus iram Dei adversum se provocaverunt.

Nam prostrati sunt in deserto. Sic, Ilebr. 5, de iisdem: *Quorum cadavera prostrata sunt in deserto.*

OMNES SCB NUBE... Spiritum sanctum, gratiam in baptismo receperunt : sed quis servavit? quis illius unum sequitur? quis ejus motioni obtemperat? quis eis auxilio et sustentaculo fretus, ambulat in charitate, *de virtute in virtutem usque ad montem Dei?* Omnes panem vitae comedunt : sed quām multi indigni? hinc tot infirmi et mortui. Omnes de fontibus Salvatoris hauriunt aquas; alia Sacraenta percipiunt, sed non quā par est devotione : hinc mortem hauriunt sēpē, unde vitam haurire deberent. Inde quid nobis timendum? ne nobis eveniat quod contigit Judaeis? ex infinitā multitudine, duo tantū promissam terram ingressi sunt; ne de nobis fiat quōd prædictit Christus. *Multi vocati, pauci verò electi?* ne ex quamplurimis currentibus, unus tantū, id est, paucissimi beatitudinis æternæ bravium assequantur; cæteri omnes, ob inertiam, ob ingratitudinem reprobati, suppliciis addicantur æternis?

Prostratio Judeorum in deserto, figura est æternæ christianorum prostrationis in inferno. Mors illorum temporalis, æternæ christianorum mortis est imago. Ab eo cui plus datum est, plus exigitur; et qui in majoribus fuit ingratus, graviora meretur supplicia. tot autem et tantis à Deo affecti sumus gratis, ut beneficia Judaeis collata, licet insignia et portentosa, ad illos tamen comparata, figuræ tantū sint et umbrae. In tantis et tanta est ingratitudo nostra, ut Ju-dæorum ingratitudo, infidelitatis nostræ sit tantū umbra et figura. Ingratitudinis ergo Judaicea punitio nostræ punitionis umbra tantū est et figura, typus, rudit delineatio. Hæc omnia seriò perpende, et time, et cum tremore salutem tuam, Deo fidelis, operare.

VERS. 6. — ILLAC AUTEM IN FIGURA FACTA SUNT NOSTRI. Græc., *hæc autem typi*, seu figuræ nostri facta sunt; quasi diceret: Hæc omnia quæ dixi, typi, seu rudit delineatio sunt eorum quæ circa nos facienda sunt. Sicut beneficia Judæis collata figura tantū et rudit delineatio sunt gratiarum nobis à Christo collatarum, ut dictum est v. præcedenti. Sicut ingratitudo Ju-dæorum, ingratitudinis nostræ figura tantū est et umbra, ut ibid., sic temporalis Judeorum punitio, æternæ christianorum punitionis est figura. Vide ibidem. Quantò culpa gravior, tantò pœna grandior. Sicut in bonis longè melius est quod figuratur, quām ipsa figura; ut regnum cœlorum, quām terra promissionis: ita in malis longè pejus est quod figuratur,

Omnis enim Hebrei, qui duce Moyse egressi sunt ex Ægypto, ob peccata sua, præsentim murmurationem, mortis sunt in deserto, deinceps Josue et Caleb, qui soli cum novâ mortuorum sobole ingressi sunt terram promissam. Num. 14.

Vers. 6. — *Hæc autem in figurâ facta sunt nostri.* Figura hic tam exemplum, quam typum significat. Vcl. et cæsi Deus ac racos statuere Christiani, in exemplum in ev. ijs. seruum punitione discenter Deum revereri, illique obediens.

Ut non simus concupiscentes malorum sicut et illi (patres nostri), scilicet priisci Hebrei) *concupierunt de-* *lites carnatum, in hæc p[ro]p[ter]e inde dictus est Sepulcra* *conservacionis*, cōquòd Hebrei ibidem ob hanc carni-
mentem ne piscentium cæsi sint à Deo. Num. 11.

quām figura significans. Secundūm Augustinum illa supplicia quæ sustinuerunt, figura fuerunt gehennæ, quæ omni pœnâ major est. D. Thomas hic. Corinthii itaque et omnibus Christianis indicat his verbis Apostolus, nos non modò cruciatum iri, sed acrioribus esse, quām Judæos, pœnis afficiendos. Omnia quippe in figurâ contingebant illis; et beneficia, et supplicia figuræ tantū erant, umbra, pictura, gratiarum et pœnarum apud nos futurarum realiter et verè, si peccatis similibus Deum offendamus.

UT NON SIMUS CONCUPISCENTES MALORUM. Nos itaque illorum punitio monet, ut nostris non obediamus concupiscentiis; seu ne necessariis non contenti, per gulam peccemus sicut illi. Sic præcipua Judæorum vita tangit, ob quæ puniti corruerunt in deserto; ut ea Corinthii applicet ad illorum emendationem. Primo itaque respiciens ad id quod Num. 11, v. 4, 33 et 34 refertur de Judæis, qui manna non contenti, dixerunt: *Quis dabit nobis carnes ad vescendum?* etc.; ob quam concupiscentiam ita puniti fuerunt, ut vocatus sit locus ille Sepulcra concupiscentiæ; hocque gulosis et epuloribus Corinthii applicans, ait: *Ista eorum punitio nos admonet, ne necessariis non contenti, sicut et illi, escas concupiscamus illicitas, aut saltem illicitè, scilicet cum scandalo, ut docti Corinthii.* Potest etiam aliiquid in se licitum, illicitè appeti, si vehe-menter, ardenter et gulosè.

Vers. 7. — NEQUE IDOLOLATRAE EFFICIAMINI... Secundùm respiciens ad id quod Exod. 32 refertur de populo Israelitico, qui Moyse absente, vitulum aureum con-flavit, adoravit, hostiisque oblatis, sedit ad mandu-candum carnes immolatas; deinde surrexit ad saltan-dum et ludendum circa vitulum, ob quæ plurimi fuerunt occisi; hocque Corinthii in idolio accumben-tibus applicans, ait: *Hæc punitio monet nos, ut non simus idolorum cultores, nec quid faciamus ad idoli cultum pertinens, aut saltem ad eum adducens.* Tale est idolothya comedere, quod saltem gradus est ad idoli cultum; quasi diceret: *Videte ne in idolio ac-cumbatis, sicut illi sederunt comeduri idolothya;* et ne forte circa idola satiati, ludatis sicut et illi.

Vers. 8. — NEQUE FORNICEMUR SICUT... Tertiò respicit ad Num. 25, ubi populus fornicatus est cum filiabus Moab, ob quod viginti tria millia occisi sunt; hocque fornicatoribus Corinthii applicans, ait: *Ne-que fornicemur. ET CECIDERUNT UNA DIE VIGINTI TRIA MILLIA.* In lib. Num. 25, v. 9, occisi sunt viginti qua-

Vers. 7. — Neque idololatrae efficiamini, etc. Exod. 32. Nam ederunt et biberunt epulo constructo ex ho-stiis pacificis quas aureo vituli simulacro obtulerant. Unde et surrexerunt ludere, saltando nimirūm et choros agendo: hos enim paulò post descendens è monte vi-dit Moses. Exod. 32.

Vers. 8. — Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, cū scilicet Hebrei coluerunt Beel-he-geor, id est, Priapum, et in ejus gratiam et cultum for-nicati sunt cum filiabus Moab. Num. 25.

Et ceciderunt unā die viginti tria millia. Chrysost., Anselm., Cajet. referunt hoc ad plagam ob fornicatio-nem cum filiabus Moab, de quā jam dixi, quæ recen-setur Num. 25, sed ibi dicuntur cæsa viginti quatuor millia; hic autem sunt tantū viginti tria millia. Cajet-

tuor millia. Hoc variis modis conciliat Estius: approbat tamen magis id errore scribae factum esse, cum *OEcumениus* aliquando legerit in Septuaginta eundem numerum, ac in D. Paulo legitur.

VERS. 9. — *NEGLE TENTEMUS CHRISTUM...* Scipissime Hebrei Deum tentaverunt in deserto, at praecipue respicit Paulus ad Num. 21, ubi populus, pertitus itineris et laboris, locutus est contra Dominum et Moysen; diffidens nempe de Dei promissis. Ob quod ab ignitis serpentibus interfici sunt. Serpentes illi dicuntur igniti, quia suo morsu calorem et sitim mortiferam causabant. Hocque Corinthiis, de Dei promissis diffidentibus, et de resurrectione dubitantibus, ut videtur est c. 15, 12, Deum etiam in idolio tentantibus, ut hujus capituli v. 22, applicans, ait:

NON TENTEMUS CHRISTUM, SICUT QUIDAM EX IPSIS CHRISTOM, UT DEUM, CORMIQUE DUCEM TOTIES TENTAVERUNT. Vide apud Estium veterem traditionem, cui favet hic leeuus, scilicet quod angelus, Israelitarum duxor, Christi personam gesserit.

VERS. 10 — *NEQUE MURMURAVERITIS...* Denique respiciens ad Num. 11, 14 et 16, hocque applicans Corinthiis, qui adversus prefectos mussitabant, et factiones suscitabant, ait: *NEQUE MURMURAVERITIS...* Exterminator dicitur angelus, cuius ministerio exterminati sunt Core, Dathan et Abiron et alii, etc.; Num. 16.

VERS. 11. — *HEC AUTEM OMNIA IN FIGURA...* Rupsus admonet haec, que Judaeis acciderant, esse nobis contingendorum prænuntia, eaque nobis erudiendis et corrigendis esse conscripta.

SCRIPTA SUNT AD CORREPTIONEM. Syr., *ad eruditio-nem nostram*, id est, ad nos commonendos, IN QUOS SECULORUM FINES DEVNERUNT. Ut nos christiani, qui ad ultima mundi secula pervenimus, seu qui in extremâ mundi aetate vivimus, alieno sapiamus, exemplo.

Observatio moralis.

Attende quod Hebreorum punitio, christianorum sit admonitio, eruditio. Deus Hebreos punivit ad

tanu respondet errore scribarum poni *viginti tria* pro *viginti quatuor*. Alii respondent Apostolum dicere verum, quia major numerus, scilicet viginti quatuor, includit minorem, scilicet viginti tria, sed planius et apertius dicimus Apóstolum respicere ad Exod. 52, v. 28, ubi ob adoratum vitulum cæsa dicuntur viginti tria millia; ut habent Biblia Romana. Hanc ergo poenam non refert Paulus ad fornicatores proxime præcedentes, sed remotius more Hebreorum ad idololatrias, de quibus egit v. 7; nam oblitus penam tanto sceleri illatam exponere, quasi postlimio illam tradit: sic enim in sequentibus sceleribus penam semper submetit, etc.

Vers. 9 — *Neque tentemus Christum*, quasi diffidentes ejus promissis, ut aliqui Corinthiorum dubitabant de resurrectione, ut patet c. 15, id: quæ signa petamus, 2 Petri, 5.

Sicut quidam eorum tentaverunt. Citat Num. 21, ubi dicitur: *Et tñdere cepit populum itineris et laboris, locutus est contra Dominum et Moysen*, ait: *Cum ducisti nos de Ægypto ut moremremur in solidine?* Deest panis, non sibi aquæ, anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo. Ubi nota contra Dominum. Hunc

exemplum nostrum; ut eorum poenâ sapiamus, vita fugimus, vitam emendemus. Sed attende quod Hebreorum poene, nostrarum sint figuræ tantum et umbra, ruris quasi lineamenta; sicut eos donorum magnitudine excedimus, sic paenit atrocioribus afficiemur; illorum poeme temporaria, nostræ erunt aeternæ: hinc de fine seculorum nos monet Apostolus, ubi terribilis expectatio judicij. Attende denique quod secundo monet Apostolus, *omnia in figurâ contingebant illis*. Deus qui, juxta Tertullianum, Adamum ipsum formans, Christum cogitabat, omnia veteris legis ordinans, Christum et christianismum ante oculos habebat. Omnia erant figure, præfigurationes, rudia lineamenta Christi, aut Ecclesiae christianaæ: hinc disce, Scripturam legens, veritatem in figuris intueri, novum Testamentum in veteri considerare: in veteri omnia umbra, pictura, figure nostre; aut enim Christum respiciunt, aut christianismum eridunt. Sed ne longius extra mentem Apostoli nobis hinc expressam excurras.

In Israele carnali, de Egypto exente, et per mare Rubrum transeunte, spiritualem Israelem, fidelis Abraham filios intuere, per baptismum in Christi sanguine, exentes de mundo. In Israelitici populi itinere per desertum ad terram promissam, intuere nostram, per hujus vitæ desertum, profectionem ad hereditatem nobis promissam in cœlis. In Moyse eorum duce, intuere Christum, nostrum ducem et legislatorem; in nube, gratiam sancti Spiritus; in manna, sacratissimam Eucharistiam; in aqua spiritali seu miraculosa, Ecclesie Sacraenta, Salvatoris fontes nos consequentes. Peccavit variis modis Israel; fuge peccatum. Ob peccata sua puniti sunt Hebrei, plerique prostrati sunt in deserto: time supplicium; si peccaveris, cõ grandius erit et atrocius, quod peccatum tuum enormius; utpote qui majoribus preventus es gratiis; et qui monitus, alieno debuisti sapere exemplo. Eorum temporaria prostratio, tuæ prostrationis aeternæ præfiguratio. Omnes illi in deserto prostrati, innumeris Dei beneficiis præventi fuerant;

enim Dominum Paulus explicat hic esse christum; ergo Christus est Dominus Deus.

Et à serpentibus perierunt, scilicet morsibus eorum interfici. Scriptura serpentes ignitos, id est, urentes vocat, Num. 21, quia suo morsu et afflato calidissimo tantum calorem inducebant, ut qui ab eis erant morsi sibiuri videarentur.

Vers. 10. — *Neque murmuraveritis* (vel contra Deum, vel potius contra homines vobis præfectos), *sicut quidam eorum murmuraverunt*, etc. Angelo scilicet, per quem Deus paenit Hebreis murmurantibus infixit, ut Core cum suis à terra vivus absorberetur, alia quatuordecim millia et septingenti igne perirent, Numer. 16. Haec angelus videatur fuisse Michael dux populi, et legis in Sinâ dator et vindicta, Exod. 25, typus Christi.

Vers. 11. — *Hoc autem omnia in figurâ contingebant illis.* *Hoc omnia*, nimisrum que jam dixi. Figura hinc non tam sensu allegoricum vel mysticum significat, quam exemplum. Quasi dicit: Deus per misericordiam Hebreos in figura nostrâ, hoc est, ad exemplum nostrum, ut eorum poenam sapiamus.

Scripta sunt autem ad correptionem nostram. Sensus: Ut iis lecitis vel auditis, admoniti sapiamus, ne simili-

jisdem ac illi, qui servati sunt, gratis affecti. Ille dico, ob Dei gratias non efferrri. Disce quod si, ut populus ille, concupiscentiis tuis obedieris, si gulosus et carnalis, si tui nimius amator et idololatra, si impudicus, si Deo non subditus, fidelis et obtemperans, si adversus prepositos rebellis, etc., tibi nec proderant Baptismus in Christi sanguine, nee communio cum Christo, etc. Ex sexcentis millibus, duo tantum Ioseph et Caleb, promissam terram sunt ingressi. Haecque propter eruditionem tuam scripta sunt. His ergo eruditus, attende tibi, vigila, ora, tremere, et multo cum tremore salutem tuam operare.

VERS. 12. — *Itaque qui se existimat stare...* Recta ex precedentibus conclusio. Cum, ut patet ex dictis, tanta sit salutis difficultas, tantum lapsus in hac vita periculum. Qui putat stare, attendat sibi, et caveat ne cadat : steterunt Hebrei, et ceciderunt tamen; alieno sapiens exemplo, time, cave, attende, ne cadas. Haec conclusio respondet ei, quod dictum est initio capituli : Quidni timeam? quidni timeatis, ne reprobri fiamus? Diffidentia sui stabilit in bono; confidencia precipitat ad lapsum.

VERS. 13. — *Tentatio vos non apprehendat...* Græc., non apprehendit. Syr., non invasit. Nisi humana, id est, vulgaris, modica, communis, et frequens inter homines. Juxta nostram Vulgatam, Apostoli votum est, et quidem praecedentibus conforme; scilicet ob supra dictam salutis difficultatem, et ob lapsus periculum, opto, Deumque precor, ut tentatio vos non invadat, nisi levis, modica, vulgaris, et que facile vinci potest : ne si gravior, vos supereret, et ad consentiendum inducat; sive ei succumbentes, cadiatis. Vel consilium est, quo cautores eos, et sibi ipsis attentiores reddat; quasi diceret : Ne sinatis à subrepte tentatione vos apprehendi et vinci; nisi forte de his levibus peccatis, à quibus nullus homo liber est. Juxta Græcum, quem sequitur Syrus, monitio est humiliantis, fastumque reprimenteris; quasi ter peccantes similia patiamur.

In quos fines seculorum devenerunt. Ultimam quippe mundi ætatem significat, que ab adventu Christi protrahitur usque ad seculi consummationem. Loquitur enim Apostolus non tantum in personâ fidelium sui temporis, sed et eorum qui post futuri erant usque ad finem seculi.

VERS. 12. — *Itaque qui se existimat stare,* etc. Scilicet alieno cauts exemplo. Præcipue notat eos qui scientiae nomine sibi placentes, cum destructione proximorum et idololatria periculo, cibos idolis immolantes comedebant. Observa Paulum non dicere qui stat, sed, qui se existimat stare, qui sibi videtur stare. Multi namque sibi stare videntur, qui non stand. Fallunt enim semetipsos, aut certè falluntur. Quales utique erant quos inflabat scientia, charitate destitutos difflante. Qui stat, videat ne cadat: nemo est tantâ firmitate sustinutus, ut de stabilitate sua debeat esse securus, inquit S. Leo, serm. 5 de Quadragesimâ.

VERS. 15. — *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana;* q. d.: Esto, o Corinthii, tentatori et solliciti tempori ad schismatum, ad litigium, ad luxum et venorem, ad idola et idolothyam; conantes tandem estote: quia haec tentationes, que vos apprehendunt et occupant, communis sunt et humane, quas facile, si velitis, vincetis.

Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari

diceret : Ne quidquam de vobis præsumatis; modica tantum et levia hucusque passi estis, sicut ad Hebrei 12, 4, dixit : *Nondum ad sanguinem usque restitistis.* Ita D. Chrysostomus et ejus sequaces.

Fidelis autem Deus est... Ne nimis ob superiori dicta dejiciantur, eorum animos spe in Deum erigit. *Fidelis est Deus* in premisis suis. Cum ergo multis in locis promiserit, se suis auxiliaturum, et post tentationem coronam eis gloriae se daturum. Jacob. 4: Confidite, non sinet vos supra vires vestras tentari : sed vos per suam gratiam roborando, faciet ut tentatio felicem habeat exitum. *Exodus* significat exitum, evasionem gloriosam, qualis est evasio militis, qui viator evadit è pælio.

Ut possitis sustinere. Ita ut possitis sustinere, immo et vincere; non modo nullum ex temptatione detinendum accipietis, sed et multum lucrum reportabitis. Nota iuxta haec ultima verba, quod de se ipso diffidere, suam timere fragilitatem, vigilare, sibi que attendere, sint christiana quidem fortitudinis initiale fundamentum : at in Domino confidere, in solo ejus auxilio inniti, totumque ab eo solo sperare, nostra fortitudinis est consummatio, et stabile fragilitatis humanæ firmamentum. Nota secundum priora verba, quod nullo modo peccare, angelicum est; per ignorantiam et infirmitatem peccare, humandum : scienter et voluntariè, diabolicum. Homines quidem fragiles et ignari nunc sumus, at aequales angelis aliquando futuri; scilicet in resurrectione. Quoadusque autem ad angelorum perveniamus sanitatem, diabolicam saltem caveamus malitiam; omne quidem horreamus peccatum, at præseruum diabolicum; et ex malitia : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana,* nunquam diabolica.

VERS. 14. — *Propter quod, charissimi...* In superioribus Corinthios exterruit Apostolus; indicat hic ad quid eos exterruerit, nimis ut ab idolothyis averteret, de quibus à cap. 8 principaliter agit.

supra id quod potestis. Si non patitur Deus nos tentari supra vires; ergo multo minus, immo nullo modo impellit nos Deus ad peccata, ut vult Calvinus. *Deus,* ait August., *impossibilita non jubet* (cum jubet ut cuivis temptationi resistamus), *sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvare ut possis.* Deus est fidelis, id est, verus in promissionibus, qui se protectorem suorum electorum promisit, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis fore; quia vel cadere non sinit, vel à easu erigit.

Sed faciet etiam cum temptatione preventum, ut possit sustinere. Sensus est : Is qui vos pergit tentari, faciet ut bonum exitum habeat temptatione: hoc est, ut eam supereritis, ac victoriam inde reportetis. *Ut possitis sustinere,* id est, ita sustinere, ut supersint adhuc vires ad plus aliquam sustinendam: itaque tale tantumque auxilium Deus conferit, ut cum magno excessu possit quis temptationem superare.

VERS. 14. — *Propter quod clarissimi mihi,* etc. Unde per propter quod, significat e omnia praecedentia dixisse, ad haec, ut absit rebeat eos ab idolatria et idolotria. Unde non dicit, ne colatis idola : sed, fugite ab idolatria. Id est, ab idolatria cultu. Christianus calvo et afflatus a deo, a idolatriis comedens, et i nō proprio colebat Helenum, famem ab idolatriis in se dicas recubebat. Nam etsi ille idolothyam, participatio quedam erat cultus idolatriei.

PROPTER QUOD, id est, propter ea quae hactenus de Israëlitis dixi vobis, o charissimi mei. Seu quapropter, hoc ut ita sit, ut vos adjuvet Deus, FUGITE, prout estote animo et corpore AB IDOLOLATRIA, id est, ab idolothysis, seu immolatarum carnium comedione, quae quædam est idololatria; quia, ut dicit v. 20, participatio est sacrificiorum dæmoniis oblatorum.

VERS. 15. — UT PRUDENTIBUS LOQUOR... Quia idolothytæ comedere, vocavit idololatriam, ne quempiam hæc dictione exasperaverit, lenit orationem, prudentes et sapientes eos vocans. Quia tamen dictum non modò non retractat, sed et probare fusiùs intendit; prius benevolam eorum attentionem sibi conciliat, non tantum illos laudans ut prudentes et sapientes: sed et ipsos, sontes et noxios, constituens judices à se dicendorum; quasi diceret: Quia cum viris prudentibus et sapientibus mihi res est, hinc non alios expeto judices de iis quæ dicturus sum: itaque vos ipsi judecate, num benè probem idolothyta cultum idolorum esse, et ideò vobis fugiendum esse ab illis.

VERS. 16. — CALIX BENEDICTIONIS... Primò, ex ipsa religione christianâ probat assertum suum, scilicet immolatorum comedionem, cùm sit participatio sacrificiorum dæmoniis oblatorum, idololatriam esse.

CALIX BENEDICTIONIS, id est, cui Christus in cœnâ benedit; cui sacerdotes in missâ benedicunt; cuius haustu benedictio credentibus infunditur; D. Anselmus.

NONNE COMMUNICATIO SANGUINIS CHRISTI EST? faciens nos unum cum ipso; D. Thomas. Id est, non ne calicem Domini benedictum et consecratum bientes communicamus Domino? unimur Domino? Ita sanè; quia ut Theophylactus, post S. Chrysostomum, ait, quod in

VERS. 15. — Ut prudentibus loquor, scilicet id quod sequitur. Ac si dicat: Cum prudentibus et intelligentibus mihi sermo est.

Vos ipsi judecate quod dico. Sensus: Id quod volo dicere tale est, ut vos ipsi, tanquam prudentes, facile de eo judecare possitis.

VERS. 16. — Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Calix benedictionis quem benedicimus. Benedixit autem Christus panem et calicem, hoc est, Dei benedictionem et omnipotentiam super panem et vinum invocavit, ut præstò esset, et jam, et in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum in corpus, et vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitimè pronuntiantur verba consecrationis. Similis fuit benedictio panum, Luc. 9. Non ergo benedictio haec fuit consecratio, licet id velit D. Thomas, 3 part., quæst. 78, artic. 1, sed previa oratio. Ita Trident., sess. 15, cap. 1. Unde in liturgiâ S. Jacobi, Basilii, et nostrâ, Christi exemplo petimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem et calicem descendat ad perficiendam consecrationem: et hinc dicitur *calix benedictionis*, id est, a Christo benedictus. Nonne communicatio sanguinis Christi est? Ergo, non typus sanguinis, ut vult Calvinus: sed ipsissimum sanguis Christi est, et nobis communicatur in calice Eucharistiae. Non dixit, inquit Theophylactus, participatio, sed communicatio; ut aliquid excellentius indicet, puta summam unionem. Quod autem dicit hujusmodi est, hoc quod in calice est, illud est, quod effluxit de latere Christi, et ex eo accipientes communicamus, id est, unimur Christo. Non pudet itaque vos, o Corinthii, ad idolorum calicem recurrere, à calice hoc, qui vos ab idolis

calice est, illud est quod ex Christi latere fluxit; et ex eo accipientes, communicamus, id est, unimur Christo. Id quod est in calice, est id quod fluxit ex latere, et illius sumus participes; D. Chrysostomus. Subintellige: Ergo similiter calix maledictus idolorum, est communicatio cum idolis et dæmoniis. Sicut participans calicem Domini, fit unum cum ipso; sic participans calicem dæmoniorum, fit unum cum eis. Dæmonis unitas est maximè fugienda: ergo et participatio idoloþitorum in eorum veneratione; D. Thomas.

ET PANIS QUEM FRANGIMUS..., id est, quem consecramus, offerimus Deo, et oblatum frangimus, et populo fidieli distribuimus; NONNE COMMUNICATIO CORPORIS DOMINI EST? faciens nos unum cum Christo, quia sub specie panis sumitur corpus Christi, ait D. Thomas. Notat hic P. Cornelius ex Stukio, licet heterodoxo, quod Orientales habebant panes latos et subtiles, instar placentæ, quos manibus facilè frangebant, ita ut cultro opus non haberent: hinc frangere panem.

VERS. 17. — QUONIAM UNUS PANIS... Syr., quemadmodum igitur unus est panis ille; ita et nos omnes unum sumus corpus: siquidem nos omnes ex uno illo pane accipimus. Ita sanè communicatio est, et ita realis et vera, ut quemadmodum unus est panis ille, quem sumimus, et est Christi corpus; sic et nos omnes, unus panis, unum Christi corpus sumus, quia ex uno pane comedimus, qui est corpus Christi. Quid dico communicationem? sumus illud ipsum corpus: quid est enim panis? corpus Christi; quid autem fiunt, qui sumunt? corpus Christi, non corpora multa, sed unum corpus; D. Chrysostomus. Sicut ex multis granis fit unus panis; ita ex multis fidelibus fit unus

liberavit. Nos in Eucharistiâ Deum ipsum tangere et manducare, et ab eo omnia bona percipere clarissime asseverat Chrysostomus in morali, hom. 24, dicens: *Hæc mensa animæ nostræ vis est, nervi mentis, fiducie vinculum, fundamentum, spes, salus, lux, vita nostra. Si hinc hoc sacrificio muniri migrabimus, maximâ cum fiduciâ sanctum ascendenus vestibulum, et quid futura commemoro? Nam diu in hæc vitâ sumus, ut terra nobis sit cælum, facit hoc mysterium: sicut enim in cælis, ita in terrâ regnum corpus tibi videndum proponitur, etc., neque cum conspicaris tantum, sed tangis et comedis,* etc.

Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Sensus est: Communicatio, vel esus panis, quem frangimus, communicat nobis ipsum Christi corpus, ut illud reverâ singuli in Eucharistiâ participemus. Corpus Domini panem Apostolus vocat, tum qua ex pane factum est: quâ ratione homo pulvis seu terra vocatur, Genes. 5, tum potissimum quia speciem panis totamque ejus operationem retinet. Adde, non dici nudè panem, sed panem quem frangimus, id est, eucharisticum, sive transsubstantiatum, qui est corpus Christi, panis tamen speciem et operationem retinet. Ita omnes Patres et doctores orthodoxi. Hinc *frangere panem*, est verbum ecclesiasticum et sacramentale. Unde Paulus hic Eucharistiam vocat *panem quem frangimus*, scilicet in Sacramento species corporis Christi frangentes, et comedentes; et in sacramento illas offerentes, sumentes, et consumentes.

VERS. 17. — Quoniam unus panis, etc., de quo sic exclamat S. Augustinus: O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum charitatis! Aquinas vero

panis sacer et vivus, scilicet unum Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia.

VERS. 18. — VIDETE ISRAEL SECUNDUM CARNEM... Secundò, hoc ipsum probat ex religione Judaicà ; nimurum, quòd qui de victimis comedit, participat de sacrificio ; et consequenter idolothyta idololatriam esse, quia participatio sacrilegi sacrificii. Videte populum ex Israele secundum carnem progenitum : sic vocat Judæos, ad christianorum distinctionem, qui sunt spirituales Israelitæ, et per fidem Abrahæ filii. Nonne omnes apud illos, qui de immolatis victimis comedunt, oblati sacrificii sunt participes ? Hinc ergo et contra vosmetipos, o Corinthii, concludite, quòd qui de idolothyti comedunt, sacrilegi sacrificii sunt participes, suntque idololatræ : quia victimæ consumptio, est sacrificii consummatio. Hoc eis reliquit concludendum, quia perspicuum, et quia ipsos v. 15 dicendorum à se constituit judices.

Ratiocinatio D. Pauli, in his versibus probantis idolothytorum comeditionem esse idololatriam, hæc est : Omnis cum dæmonibus communicatio est idololatria : idolothytorum comedio est cum dæmonibus communicatio : ergo idololatria. Probatur minor. In omni prorsus religione, comedio victimarum est communicatio, et cum eo cui oblata est victima, et cum eo qui eam obtulit. Patet in christianismo, ubi potatio calicis sacri est communicatio sanguinis Christi ; et ubi comedio panis consecrati, est communicatio et unio cum corpore Christi ; imò et cum omnibus illud comedentibus, quippe qui omnes fiunt unus panis, unumque Christi corpus hâc comeditione. Patet in Judaismo, ubi participatio, seu comedio de hostiis oblati, est participatio cum altari, et cum sacrificio oblati, et cum offerentibus. Ergo pariter idolothytorum comedio, id est, comedio victimarum dæmoniis oblatarum, est communicatio cum dæmoniis, et communicatio cum iis qui colunt et adorant dæmones : ergo est idololatria.

Observatio dogmatica.

In hâc Apostoli ratiocinatione nota 1° eucharistium sacrificium divo Paulo ita certum esse et inconstatum, ut illud assumat tanquam argumentationis suæ principium ab omnibus notum. 2° Quòd omnia divi Pauli verba supponunt et indicant realem sanguinis et corporis Christi presentiam, comeditionem et communicationem. *Communicatio sanguinis*, v. 16 ; *communicatio corporis*, ibidem. 3° Quòd ipsa mens D. Pauli hanc realem corporis Christi comeditionem et sanguinis potionem supponit, sicut supponit realem apud Judæos et apud ethnicos victimarum comeditionem ; alias ruit totum Apostoli argumentum. Illius enim scopus

subtiliter ac sublimiter in his Apostoli verbis duplum observat unitatem : primam incorporationis, quâ in Christum transformamur, cùm dicit, *unus panis* : alteram vitæ et sensus, quoniam à Christo capite accipimus, cùm addit, *unus corpus*. Sic ergo ratiocinatur : Nos Christiani quicunque de uno pane, id est, corpore Domini, et de uno calice, id est, sanguine Domini, communicamus, hoc ipso cum Christo Domino et inter nos societatem sanctæ religionis habe-

est probare eos qui de victimis dæmoni consecratis comedunt, realiter cum dæmoniis communicare ; sicut apud christianos, qui calicem sacrum bibunt, et panem consecratum manducant, realiter communicant corpori et sanguini Christi : et sicut apud Judeos, qui de hostiis comedunt, participant realiter altari et sacrificio, et omni Judaico cultui. Si autem tollatur realis communicatio corporis et sanguinis Christi, ut figurativa substituatur ; tunc nulla paritas erit, et nullum argumentum. 4° Hæc divi Pauli verba, hancque ejus mentem de reali communicatione corporis et sanguinis Domini, intellexere sancti Patres. Audi S. Chrysostomum : *Calix benedictionis...* Valde fideliter dixit et terribiliter ; hoc est autem quod dicit : Id quod est in calice est id quod fluxit ex latere, et illius sumus participes. *Panis quem frangimus...* Quod non passus est in cruce, hoc in oblatione patitur propter te, et patitur frangi, ut omnes impleat ; S. Chrysostomus. Idem D. Chrysostomus hic ardenter in nos Christi charitatem miratur, que omnium hominum superat magnificentiam : hi enim in pecuniis, in possessionibus et vestibus suam ostendunt liberalitatem : in sanguine autem nullus unquam : Christus autem suum corpus dat et sanguinem. Ipsius nunc verbis utor : ipsum mutavit sacrificium, et pro cæde brutorum se ipsum jussit offerri. Paulò supra dixerat : Si sanguinem cupis, non aram idolorum brutorum cæde, sed meum altare meo cruenta sanguine. In morali fusi explicat quale sit Christi corpus in Eucharistiâ, scilicet idem quod in præsepi reveriti, sunt Magi, etc., quod in cruce fuit affixum, etc., quod sol videns crucifixum, radios avertit, etc. Sed, inquires, oratoriè hæc dicit Chrysostomus.

Insulsum est hoc effugium ; 1° quia dogmaticè loquitur, et ut doctor, ubi litteram interpretatur in Commentario ; 2° in morali fusi quidem explicat, sed ut orator christianus et verax : esset autem mendax, si diceret panem esse corpus in præsepi adoratum, à Judæis crucifixum, etc., et vinum esse sanguinem pro nobis effusum.

Observatio dogmatica et moralis.

Ab ipso Apostolo discamus hic quid sit Eucharistia, et quo animo ad eam accedere debeamus. *Communicationis est corporis Domini* pro nobis crucifixi ; *communicatio est sanguinis Christi* pro nobis effusi ; consummatio est et applicatio sacrificii in cruce peracti. Christus, Agnus Dei, in cruce pro nobis omnibus immolatus est. Sacratissima autem Eucharistia, hujus Agni comedio, singulis christianis applicatio, participation, communicatio est corporis pro nobis immolati, et sanguinis pro nobis effusi. Christus in cruce fons

mus atque fovemus ; adeoque unum inter nos et cum illo tanquam capite, mysticum corpus efficiemus : ergo fideles unâ cum infidelibus ex immolatiis idolorum edentes, societatem impiae religionis cum eis inuenit, atque idololatriæ participes efficiuntur ; imò, sicut infra dicit, ipsorum dæmoniorum socii fiunt.

VERS. 18. — *Videte Israel secundum carnem*, etc. ; q. d. : Eodem modo qui comedunt de pane eucharistico participes sunt sacrificii eucharistici, et qui co-

est immensus et inexhaustus meritorum et gratiarum. Sauctissima Eucharistia, Salvatoris comestio, hoc meritorum pelagus applicat unicuique fideli, et applicabit usque ad finem mundi, pro uniasenjusque modo. Sicut apud Judeos, inò et apud ethnicos, victimarum comestio et consumptio, erat sacrificii peracti participatio et consummatio. Sic apud nos sanctissime Eucharistie perceptio, Christi crucifixi Salvatoris comestio, est sacrificii in cruce pro nobis peracti communicatio, et pro singulis consummatio. Itaque ad sanctissimam Eucharistiam accedens, Christum in cruce mortuum cogita, eumque tu tibi pro te mortuum applica, juxta Domini preceptum : *Hoc quotiescumque feceritis*, etc. Vide plura in corollario pietatis in fine.

VERS. 19. — QUID ERGO DICO... Objicit sibimetipsi. An propterea dico : contra id quod, c. 8, v. 4, dixi ; idolum, aut immolatum idolo, aliquid esse ? Minimè.

VERS. 20. — SED QUE IMMOLANT GENTES... Sed dico quòd illud quod gentiles immolant, non vero Deo, sed dæmoniis immolant : et propterea qui gentilium sacrificiis participant, de idolothytis comedentes, cum dæmoniis habent communicationem.

NOLO AUTEM VOS CHRISTIANOS FIERI DEMONIORUM SOCIOS per participationem carnium illis oblatarum.

VERS. 21. — NON POTESTIS CALICEM DOMINI BIBERE, id est, non potestis calicem Domino sacrificatum bibere, et calicem dæmoniis oblatum, seu vinum diis libatum.

NON POTESTIS MENSÆ, seu altaris Domini PARTICIPES ESSE, ET MENSÆ, seu altaris DEMONIORUM. Altare Christi, ubi sacrificatur Christus; mensa Domini, ubi co-meditur Christus, et ubi ipse quasi nobiscum convivatur, seipsum apponens comedendum. In idoliis apponebantur mensæ, in quibus post sacrificium peractum transferebantur ex altari carnes immolatae, ut ex eis comedenter qui obtulerant, eorumque amici et invitati. Contingebat autem aliquando, ut quidam è Corinthiis, postquam idolothyta comedenter, ad sacratissimam Eucharistiam accederent; hoc arguens D. Paulus, ait : *Non potestis calicem Domini... Non potestis mensæ...*

VERS. 22. — AN AEMULAMUR DOMINUM?... Syr., an

medunt idolothyta, participant de sacrificiis idololatricis, illaque consummant, ac per hoc quasi sacrificant idolis.

VERS. 19. — Quid ergo ? etc.; q. d. : Minimè. Idolum enim et consequenter idolothytum nihil est, nihil habet numinis vel virtutis, ut dixi cap. 8, v. 4.

VIRS. 20, 21. — Sed quæ immolant gentes..... Non potestis mensa Domini participes esse, etc. Mensæ, sacra scilicet, id est, altaris, quæ est quasi mensa Dei, in quâ Deus quasi convivat nobiscum, ut patet Machabeus 1. Ita Ambros., Anselm., et concilium Trident., sess. 22. c. 1. Ubi ex hoc loco docet Eucharistiam esse sacrificium : de ea enim Apostolum agere, non de sacrificio crucis. Prinò, quia crucis victimam trahit, et iam diu desit : hic autem agit Apostolum de sacrificio, cuius Corinthii in dies erant participes. Secundò, ex voce panis, et mense Domini, id est, altaris : ubi enim est altare, ibi est et sacerdos, et sacrificium. Ille enim tria sunt correlativa.

provocando provocamus ad zelotypam Dominum nostrum? num fortiores illo sumus? Exaggerat ut pudefaciat eos : quasi diceret : An Dominum irritare, ad zelum et ad iram vultis provocare? dum sic ad ejus adversaries delicitis, et in acie cum illius hostibus statis; quasi illo fortiores sitis, et poenas irati Dei posseti evadere. Maluit tamen in primâ personâ loqui, ut taetisper leniret. Eadem dictione usus est, quâ Moyses in Judeos, Deuter. 32, 21 : *Ipsi me aemulati sunt in non Deo, ad iram me provocaverunt in idolis suis*; D. Chrys. Probat itaque duarum communicacionis, de quibus v. 21, incompatibilitatem : ex eo quod à mensâ Domini transire ad mensam diaboli, sit à Domino deficere, ad ejus hostes transfugere, siue Dominum ad zelum irritare, illumque spernere, quasi vindicta impotentem, et qui non timeatur. Quot, heu! quot hodiè christiani sie à Domino deficiunt, ad ejus hostes transfugiunt, dum à mensâ Domini, ad spectacula, ad pompas diaboli transeunt? Quot alii Dominum ad zelum provocant, dum in ipso templo, et in ipsis oculis Domini, creaturam, non creatorem adorant?

NUMQUID FORTIORES DEO SUMUS?

VERS. 23. — OMNIA MIHI LICENT... Occurrit objectioni : Dices, quod res in se licita sit et indifferens, — Resp. : Esto licet in se, sed non expediunt OMNIA quæcumque licent.

OMNIA MIHI LICENT, intellige omnia adiaphora, nullâ legi prohibita, quale est idolothytum comedere : sed non omnia ædificant, v. g., comedere idolothytum in idolio, vel coram infirmo ; inò hæc comestio destruit, quia scandalizat, et ad ruinam impellit. In se licet, per accidens non licet ; si scandalizetur frater, si fiat quis ob id deterior. Idolothya materialiter, et ut cibum comedere, licet tibi, si solus, si nihil aliud habebas. Formaliter autem, ut idolothya, et dæmoniis sacra, non licet, quia sic est idolatria.

VERS. 24. — NEMO QUOD SUUM EST QUERAT... sciaret cum fratris sui scandalio aut incommode : hujus enim utilitatem spiritualem debemus corporali nostræ utilitati aut voluptati præferre. Licet ergo non sit illicta idolothitorum comestio, hoc tamen solum non debetis attendere, sed præterea consulere proximorum infirmitati et utilitati. Considera num id quod fit,

VERS. 22, 23. — An aemulamur Dominum, id est, an provocamus Dominum ad iram et zelum? Quasi contemnentes ejus potentiam, et probare volentes an panire nos possit, ad rivalem et hostem ipsius diabolum transirent? Id enim facit qui particeps effectus mensæ Domini, postea sese mensæ demoniorum associat.

Numquid fortiores illo sumus? Ac si dicat : Minimè. Ergo non impune nobis cedet illa aemulatio et Dei ad iram provocatio.

Omnia mihi licent, sed non omnia expedient, quia, ut sequitur, non omnia ædificant. Quasi dicat : Materialiter licet vesci idolothyo per se, per accidens tamen non licet, si sequatur scandalum.

VIRS. 24. — Nemo quod suum est querat, etc.; q. d. : Nemo querat ematve carnem idolis immolatam, nisi commodam, gratam, sapidam, yiliis pretiis : sed in hac re aliisque similibus querat alterius, proximi scilicet, ædificationem, ut non cum ejus scandalio, et

dannum afferat, num eversionem? S. Chrysostomus. Itaque non jus, sed charitas actionum nostrarum est regula: non enim solummodo quod jure possumus, debemus considerare, sed etiam quod charitas postulat, jusque nostrum, per charitatem, proximi bono sapè sacrificandum. Qui proximum amat, Deum amat.

VERS. 25. — OMNE QUOD IN MACELLO... Totam hanc de idolothyti questionem, ab octavo capite agitatam, admirabiliter terminat temperamento; quo sic aliquid doctis Corinthiis concedit, ut et infirmiorum saluti penitus consulat. Temperamentum autem hoc est: 1° Permittit ut emant et comedant indifferenter ex omni quod venale prostat, nullā factā prius interrogatione, immolatum ne sit, an non?

MACELLUM, locus Romæ, ubi vendebatur caro; sic dictus ab homine, cuius id fuerat solum, ait Grotius: itaque macellum, vox Græca ex Latino. Fieri poterat, ait idem Grotius, ut macellarius antequām ad macellum carnes deferret, aliquid de iis in aram dedisset; vel ut sacerdotes, partes quæ ipsis cedebant, vendidissent. Et de hoc non vult inquire, sed indifferenter emi, PROPTER CONSCIENTIAM, in quâ scitis, et persuasi estis, idolum nihil esse, et idolothyrum nihil impurum habere in se.

VERS. 26. — DOMINI EST TERRA... Scitis enim quòd terra et omnia quæ in eâ, Domini sunt, et ideò in se bona. Nullus cibus ex se malus aut impurus, sed in temperantia, infidelitas, oblivio Dei, inobedientia, contemptus Ecclesiæ, conscientiam malè utentis redundat impuram.

VERS. 27. — SI QUI VOCAT VOS INFIDELIUM... 2° Permittit, ut apud ethnicos invitati ad comedendum, de appositis sine scrupulo comedant, nihil interrogantes, ut supra, v. præc. 25.

ET VULTIS IRE. Nec jubet, nec prohibet, ait divus Chrysostomus: sed hoc addit, fortè ut innuat melius se facturos, si non eant.

VERS. 28. — SI QUI AUTEM VOBIS DIXERIT... 3° Si quis è convivis dixerit vobis: HOC FUIT IMMOLATUM, prohibet ex eo ne comedant, idque propter monitoris conscientiam spirituali illam emat et comedat. Ita Theophylact.

VERS. 25. — Omne quod in macello venit, etc. Omne, scilicet omnia tam idolis immolata, quam non immolata indifferenter comedite: nihil interregantes, id est, nihil dijudicantes, vel discernentes; Ambrosius, nihil disquirentes; Theophylact., nihil hæsitanter. Propter conscientiam, quasi scrupulos sit faciens, si vident idolothyta, illudque rogare debeatis, an scilicet carnes quas emere vultis, fuerint idolis oblatae, nec tales emere et comedere licet. Ita Anselmus, Ambrosius, Theodoreus.

VERS. 26. — Domini est terra, etc.; q. d.: Omnis creatura, quia Domini est, bona est et munda: sic et idolothyta non immunda sunt, ut vos putatis esse, ex eo quod diaboli sunt oblatae; sed munda sunt, quia à Domino creata sunt. Ita Chrysost., Theoph.

VERS. 27. — Si quis vocat vos (ad prandium vel cœnam) infidelium, et vultis ire, omne (etiam idolothyrum sit) quod vobis apponitur, etc. Si enim rogatis, et respondeatur esse idolothyrum, conscientia vestra constringetur, eoque vesci non poteritis.

VERS. 28. Si quis autem dixerit (in prandio vel

tiam; ne lèdatur, ait Chrysostomus; seu rationem habentes illius, qui monuit, conscientiae infirmæ, et minus instructæ. Gr. addit hic: Domini est terra, etc., sed Syrus et Arabs non legerunt, nec interpres nostri.

VERS. 29. — CONSCIENTIAM DICO, NON TUAM... Nōsti enim quid idolum nihil est, et quid omnia Dei sunt: sed alterius, scilicet convivæ, qui monuit hoc immolatum esse; et qui videtur sentire, quid hoc tibi non licet: propter illum, inquam, abstine.

UT QUID ENIM LIBERTAS MEA... Personam mutat, ut sèpè: eur enim, et cui bono utar libertate mea, cum alterius scandalo; seu eur faciam id quod mihi quidem liberum est, sed ob quod aliis in suâ conscientiâ me dammat. Fabula est, inquiet, christianorum religio; aiunt quidem idola sese execrari, et interim ea quæ eis oblata sunt, libenter comedunt. Theophylactus.

VERS. 30. — SI EGO CUM GRATIA PARTICIPICO... Si per beneficium Dei, dantis et concedentis, utor cibis; cur blasphemare, seu calumniae occasionem dabo, pro re, de quâ Deo gratias ago, non de moniis?

UT QUID BLASPHEMOR? quasi sim idolo devotus, et non horream quæ sunt idoli, cùm reverâ tamen et horream idola, et uni Deo gratias agam. Itaque nec abutar mea libertate, nec occasionem blasphemandi dabo, ideò non comedam. Duas itaque in supra dictâ circumstantiâ rationes dat non comedendi. Primam quidem, quia abuteret mea libertate, et proximo darem occasionem de me malè judicandi, illumque scandalizarem. Secundam, quia darem occasionem etiam in me, et in christianam religionem blasphemandi: idque pro rē, de quâ Deo gratias ago. Unus è recentioribus auctor putat Apostolum haec dicere in personâ doctorum, ut quid enim libertas mea, etc., si ego, etc., vultque esse eorum querimonias, quas ut justas admittit Apostolus. Sed conjunctio enim indicat quid Apostolus probet id quod dixit: Nolite manducare propter illum... et propter conscientiam illius... ut quid enim, etc.

VERS. 31. — SIVE ERGO MANDUCATIS... Conclusione cœnâ: Hoc idolis immolatum est; nolite manducare, propter illum quia indicavit; ne videlicet ei scandalum præbeat manducando, sive fidelis ille sit sive infidelis.

Et propter conscientiam; ne scilicet lèdas conscientiam fratris tui in fide infirmi, tibi in mensâ assidenti, dum eum tuo exemplo provocas, ut contra conscientiam tuam idolothyta comedat.

VERS. 29. — Ut quid enim libertas mea, etc.; q. d.: Quare utar libertate mea cum scandalo, ut dannarer ab alienâ conscientiâ? Illa enim, cùm infirma sit et rudis, putat me rem dannabilem facere, si comedam idolothyta. Quasi dicat: Neutiquam id facendum est. Ita S. Ambrosius.

VERS. 30. — Si ego cum gratia participo, etc.; Sen-sus est: Committere non debeo, ut alias mihi male dicat, aut malè de me loquatur, propter id pro quo ego Deo gratias ago, id est, propter cibum: sed potius abstinebo, quamvis alioqui cum gratia participatus.

VERS. 31. — Sive ergo manducatis, etc.; q. d.: Ita manducate, bibite, omniaque vestra ita facite, ut apta et habilia sint ad gloriam Dei promovendam,

generali hortatur eos, ut sive manducent, sive bibant, sive quid aliud faciant; omnia propter Dei gloriam faciant: et in omnibus caveant, ne laedatur honor Dei, et offendatur proximus, sive Judæus, sive gentilis, sive christianus. *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus*: ergo et nos omnia propter illum facere debemus. *Omnia bona à Deo procedunt*: ergo ad eum referenda; per amorem omnia nobis donat: per amorem omnia ei reddenda.

VERS. 52. — *SINE OFFENSIONE ESTOTE...* Ne quemquam offendatis; à vobis nulla oriatur causa offensionis, scandali; sive *Judeis*, qui dūm christianos vident idolothyta comedentes, dicunt: Ecce quomodo christiani unum Deum colunt.

SIVE GRÆCIS, id est, infidelibus, qui dicebant: Hoc scilicet ut talia sint, ex quibus glorificari possit Deus, nemo offendit, nec Dei gloria laedi, sed potius omnis ædificari, et consequenter Dei gloria celebrari et propagari.

VERS. 52. — *Sine offenkstone estote Judeis*, etc. Tales, inquit, vos gerite, ut nullum præbeatis offendiculum neque *Judeis*, neque gentilibus, neque *Ecclesia* Dei. *Judeos et gentiles recte plerique restrinquent ad eos qui foris sunt*, id est, infideles, et *Eccle-*

cum faciant christiani, ergo nihil mali putant esse in idolatria. Sive christianis infirmis, qui scandalizantur, et urgentibus malis, ob hoc facile deficiunt, idolis sacrificantes, aut idolothyta in illorum honorem comedentes.

VERS. 53. SICUT ET EGO PER OMNIA... Se ipsum dat exemplum, imò exemplum Christi, cuius Paulus imitatem se præbuit, studens nullum offendere, omnes ædificare; non quæ sua sunt, querere, sed aeternam aliorum salutem commodis suis præferre. Divus Chrysostomus hic resumit omnes causas, ob quas ab idolothyta abstinendum esse dixit Apostolus. Quia id inutile, et supervacaneum, propter damnum fratris, propter *Judei* blasphemiam, propter *Græci* maleficentiam, quia ea res sit quidam cultus idolorum.

siam nondūm ingressos. Nam de fidelibus est tertium membrum, et *Ecclesia Dei*.

VERS. 53. — Sicut et ego per omnia omnibus placeo (id est, placere conor et satago, ut omnes ædificem, neminem offendam et scandalizem), non querens quod mihi vtile est, etc.; *Græci*, non querens meum ipsius commodum, id est, utilitatem, sed multorum. Id enim argumentum est charitatis, quæ non querit quæ sua sunt.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1° Ex primis hujus capituli versibus discamus omnes quanto cum tremore salutem nostram debeamus operari; hæc in re de nullo nobis unquam blandiendum; cum etiam ob ipsa Dei dona nobis sit metuendum. Quantis, et quam portentosis beneficiis à Deo præventi fuerunt Israelitæ? et tamen in quam paucissimis eorum Deo beneplacitum est? E sexcentis millibus duo tantum in terram promissam sunt ingressi. Hujus exempli, verè terribilis, memor freme: et cō profundi humiliare sub omnipotenti manu Dei, quō majoribus ab eo præventus es gratis. Ut autem hoc Israelitarum exemplum in te sit efficacius, tu temet ipsum in ipsis intuere, quandoquidem ipsi reverā erant tui figuræ. Israel carnalis de *Ægypto* exiens, et per mare Rubrum transiens, etc., spiritualis Israëlis erat figura, v. 11. Beneficia carnali Israëli collata, figurabant beneficia christianis conferenda, v. 4. Israelitarum ingratitudo, nostræ fuit ingratitudinis umbra, v. 5. Temporalis *Judeorum* punitio, nostræ punitionis aeternæ typus, et rudis delineatio, v. 5. Haec omnia sigillatim perpende: et alieno sapiens exemplo, vitia fuge ob que Israelitæ terra promissâ sunt privati, v. 6, 7, 8, 9, 10, 11.

2° Ex v. 16 et 17, discamus ad fidei nostræ confirmationem, quæ fuerit Apostoli nostri fides circa sanctissimam Eucharistiam. Ita certò eredebat illam esse

sacrificium, ut hanc veritatem assumat tanquam indubitatum sui ratiocinii principium. Apud nos christianos, inquit Apostolus, comestio panis eucharistici, et potatio calicis sacri, est unio et communicatio cum corpore et sanguine Christi sacrificatis. Apud *Judeos* comestio victimarum est communicatio cum oblato sacrificio. Ergo pariter comestio idolothytorum est communicatio cum daemonis, et idolatria. In hoc ratiocinio, vel supponitur ubique sacrificium, apud christianos scilicet, *Judeos* et paganos; vel nulla erit paritas, sive quod blasphemum cogitatu, nulla ratiocinatio. Credamus itaque cum Apostolo sanctissimam Eucharistiam sacrificium esse, et quidem iniquum: at sacrificium cruentum, seu in cruce peractum, nobis applicans.

PRAXIS APOSTOLICA.

Eucharistia communicatio est corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio est sanguinis Domini pro nobis effusi. Ad eam itaque accedens, recordare Christi Domini, in cruce pro te mortui; ipsi pro tali morte gratias age; ama tantum, et tam beneficium Redemptorem; induc copiosam redemptionem, eamque fac tibi propriam; offer illam in peccatorum tunc remissionem: spera, quiesce in Jesu crucifixo, Salvatore tuo. Vide v. 16, 17, 18.

CAPUT XI.

1. Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

2. Laudo autem vos, fratres, quia per omnia mei memoris estis; et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.

3. Volo autem vos scire quod omnis viri capit

CHAPITRE XI.

1. Soyez mes imitateurs comme je suis moi-même de Jésus-Christ.

2. Je vous loue, mes frères, de ce que vous vous souvenez de moi en toutes choses, et de ce que vous gardez les traditions et les préceptes que je vous ai donnés.

3. Mais je veux que vous sachiez que Jésus-Christ

Christus est; caput autem mulieris, vir; caput verò Christi, Deus.

4. Onnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat ex caput suum.

5. Onnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum: unum enim est ac si decalvetur.

6. Nam si non velatur mulier, tondeatur: si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

7. Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est.

8. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

9. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

10. Ideò debet mulier potestatem habere supra caput propter angelos.

11. Verumtamen, neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino.

12. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem: omnia autem ex Deo.

13. Vos ipsi judicate: decet mulierem non velatam orare Deum?

14. Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi;

15. Mulier vero si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine ei dati sunt?

16. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

17. Hoc autem præcipio, non laudans, quod non in melius, sed in deterius, convenit.

18. Primum quidem convenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo.

19. Nam oportet et hereses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est dominicam cœnam manducare.

21. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum; et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

22. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.

23. Ego enim accepi à Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem,

24. Et gratias agens fregit, et dixit: Accipite, et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem.

25. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Ille calix novum testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.

26. Quotiescumque enim manducabis panem hunc,

S. S. XXIV,

est le chef de tout homme; que l'homme est le chef de la femme, et que Dieu est le chef de Jésus-Christ.

4. Et tout homme qui prie ou qui prophétise, ayant la tête couverte déshonneure sa tête;

5. Mais toute femme qui prie ou qui prophétise n'ayant point la tête couverte d'un voile, déshonneure sa tête, car c'est comme si elle était rasée;

6. Parce que si une femme ne se voile point la tête, elle devrait donc aussi avoir les cheveux coupés; mais s'il est honteux à une femme d'avoir les cheveux coupés ou d'être rasée, qu'elle se voile la tête.

7. Pour ce qui est de l'homme, il ne doit point se couvrir la tête, parce qu'il est l'image et la gloire de Dieu, au lieu que la femme est la gloire de l'homme.

8. Car l'homme n'a point été tiré de la femme, mais la femme a été tirée de l'homme.

9. Et l'homme n'a pas été créé pour la femme, mais la femme pour l'homme.

10. C'est pourquoi la femme doit porter sur sa tête cette marque de la puissance que l'homme a sur elle à cause des anges.

11. Toutefois l'homme n'est point sans la femme, ni la femme sans l'homme en notre Seigneur.

12. Car comme la femme a été tirée de l'homme, aussi l'homme naît de la femme, et l'un et l'autre viennent de Dieu.

13. Jugez-en vous-mêmes: est-il décent à une femme de prier Dieu sans avoir un voile sur sa tête?

14. La nature même ne vous enseigne-t-elle pas qu'il serait honteux à un homme de laisser croître ses cheveux;

15. Et qu'il est au contraire honorable à une femme de les laisser croître, parce qu'ils lui ont été donnés comme un voile qui doit la couvrir?

16. Si quelqu'un aime à contester, pour nous, ce n'est point là notre coutume, ni celle de l'église de Dieu.

17. Je ne puis vous louer en une chose que je vais vous dire, qui est que vous vous conduisez de telle sorte dans vos assemblées qu'elles vous nuisent au lieu de vous servir.

18. Car premièrement j'apprends que, lorsque vous vous assemblez dans l'église, il y a des partialités parmi vous, et je le crois en partie;

19. Parce qu'il faut qu'il y ait même des hérésies, afin qu'on découvre par là ceux d'entre vous qui ont une vertu éprouvée.

20. Lors donc que vous vous assemblez comme vous faites, ce n'est plus manger la cène du Seigneur.

21. Car chacun se hâte de manger son souper en particulier, sans attendre les autres: ainsi les uns n'ont rien à manger pendant que les autres font des excès.

22. N'avez-vous pas vos maisons pour y boire et pour y manger? ou méprisez-vous l'Eglise de Dieu? Voulez-vous faire honte à ceux qui sont pauvres? Que vous dirai je sur cela? vous en louerai-je? Non certes, je ne vous en loue point.

23. Car c'est du Seigneur que j'ai appris ce que je vous ai enseigné, qui est que le Seigneur Jésus, la nuit même qu'il devait être livré, prit du pain:

24. Et ayant rendu grâces, rompit ce pain et dit: Prenez et mangez, ceci est mon corps, qui sera livré pour vous: faites ceci en mémoire de moi.

25. Il prit de même le calice après avoir soupé, en disant: Ce calice est la nouvelle alliance en mon sang: faites ceci en mémoire de moi toutes les fois que vous le boirez.

26. Car toutes les fois que vous mangerez ce pain (*Dix-huit.*)

et calicem bibetis , mortem Domini annuntiabitis donec veniat.

27. Itaque quicumque manducaverit panem hunc , vel biberit calicem Domini indignè , reus erit corporis et sanguinis Domini.

28. Probet autem scipsum homo : et sic de pane illo edat , et de calice bibat.

29. Qui enim manducat et bibit indignè , judicium sibi manducat et bibit , non dijudicans corpus Domini.

30. Ideò inter vos multi infirmi et imbecilles , et dormiunt multi.

31. Quòd si nosmetipsos dijudicaremus , non ulique judicaremur.

32. Dùm judicamur autem , à Domino corripimur , ut non cum hoc mundo damnemur.

33. Itaque , fratres mei , cùm convenitis ad manducandum , invicem expectate.

34. Si quis esurit , domi manducet : ut non in iudicium conueniatis . Cætera autem , cùm yenero , disponam.

ANALYSIS.

In hoc capite tria reformat mala , quæ in publicis Corinthiorum conuentibus irrepserant. 1º Contra decorum , viri operto capite , mulieres aperto , orabant et propheta- tabant. 2º Ditiros in Ecclesiâ particulares sibi parabant mensas , ubi epulabantur lautè , pauperibus interiu esu- tientibus. 3º Multi indignè ad sanctissimam Euchari- stiam accedebant. Horum defectuum correptioni viam parat Apostolus , brevi Corinthiorum laude , v. 2 contentâ.

¶ 3. Ut primam aggrediatur reformationem , stabilit pro fundamento , quòd sicut Christus est omnis viri caput et Dominus ; ita vir mulieris est caput : Deus autem omnis superioritatis fons. Hinc v. 4 infert quòd omnis vir orans publicè , vel prophetans , debet esse aperto capite ; quod signum est libertatis et superioritatis.

¶ 5. E contra omnis mulier operto capite sit ; quod subjectionis est signum. Versu 6. Turpe est mulieri aperito capite orare : quia idem est ac si esset rasa ; hoc pro- brosum , ergo et alterum.

¶ 7. Utramque propositionem , et de viro , et de muliere , confirmat aliis rationibus à naturâ ductis , usque ad v. 16 , ubi Ecclesiæ consuetudine , rem conficit adversus contrariam sententiam propugnantes.

¶ 17. Transit ad aliam , et quidem majoris momen- ti reformationem ; hinc non laudat , sed vituperat ; quia eorum cœtus non proficiunt in melius , sed in deterius de-

et que vous boirez ce calice , vous annoncerez la mort du Seigneur , jusqu'à ce qu'il vienne.

27. C'est pourquoi quiconque mangera ce pain ou boira le calice du Seigneur indignement sera coupable de la profanation du corps et du sang du Seigneur.

28. Que l'honneur do ce s'explique lui-même , et qu'il mange ainsi de ce pain , et qu'il boive de ce calice.

29. Car quiconque mange ce pain et boit ce calice indignement mange et boit sa propre condamnation , ne faisant pas le discernement qu'il doit du corps du Seigneur.

30. C'est pour cette raison qu'il y a parmi vous beaucoup de malades et de languissants , et que plusieurs dorment du sommeil de la mort.

31. Que si nous nous jugeons nous mêmes , nous serions pas jugés de Dieu.

32. Mais lorsque nous sommes jugés de la sorte , c'est le Seigneur qui nous châtie , afin que nous ne soyons pas condamnés avec le monde.

33. Et ainsi , mes frères , lorsque vous vous assem- blez pour ces repas , attendez-vous les uns les autres.

34. Et si quelqu'un est pressé de manger , qu'il mange chez lui , afin que vous ne vous assembliez pas à votre condamnation. Je réglerai les autres choses lorsque je serai venu chez vous.

siciunt. Tangit vitia , quæ in his cœtibus committunt. Versu 18. Tangit corum dissensiones , quas ex parte credit : quia quod schismate pejus est , oportet et hæ- reses esse.

¶ 20. Divitum taxat ingluviem in Agapis celebrandis , et eorum in pauperes duritiem. Versu 21 et 22 , hæc eo- rum crimina exaggerat. Ut autem ea reformet , juxta Christi Domini exemplar , v. 23 , 24 , 25 , Dominicæ cœ- nœ institutionem scribit , quam verbo docuerat eos.

¶ 26. Corinthios alloquitur Paulus , ut attendant ad relata , et videant quantum absint à cœnâ dominicâ , et quam graviter in Christi Sacramentum peccent.

¶ 27. Transi ad indignæ communionis enormitatem , quam ex superioribus infert.

¶ 28. Ostuso male , remedium præbet , prævium scilicet examen , et purificationem conscientiæ.

¶ 29. Ut hoc examen fiat attentiū , pœnam indignæ communionis denuntiat , scilicet condemnationem.

¶ 30. Ut tangat sensibilius , hujus judicii execu- nem animadvertisit in eorum pluribus infirmis et mortuis.

¶ 31. Docet modum vitandi hoc Dei judicium.

¶ 32. Solatur eos ob prædictas temporales penas.

¶ 33. Redit ad Agapes , à quibus ad communionem deflexit : et earum abusus corrigit ; statuit quid in eis sit agendum , de cœteris dispositurus , cùm ad eos ve- nerit.

PARAPHRASIS.

1. Mei , apostoli vestri , imitatores estote , sicut et ego Christi Domini sum imitator.

2. Laudo autem vos , fratres mei , quòd per omnia mea memores sitis , et quæ yobis observanda tradidi , opere compleatis.

3. Sed præterea vos scire velim , quòd omnis viri caput ac superior est Christus ; mulieris autem caput ac superior est vir : fons verò omnis superioritatis est Deus ; qui etiam Christi Domini , ut hominis , Dominus ac superior est.

4. Hinc omnis vir orans publicè , vel prophetiam legens et explicans , seu revelationes Dei populo exponens , velato capite , quod signum subjectionis est ; sibimetipsi facit injuriam , quia liber et dominus est.

5. E contra omnis mulier publicè orans aut prophetans , capite non velato , sibimetipsi facit injuriam ; quia perinde est ac si decalvata ac rasa videretur.

6. (Capillitum longius et copiosus mulieri datum est , quasi naturale velamen , quod eam doceat sese præ modestiæ velare :) si ergo velamen illud abjicit ,

quod modestia suggestit; abjiciat et illud quod natura dedit: si vero mulieri dedecorosum est radi ac tonderi; velamen ergo non abjiciat.

7. Praeterea vir est gloria imago Dei, et suo in alias creaturas imperio, divinae Majestatis effulgentia: ergo velari non debet; non tantum, quia suae praedicaret praeminentiae; sed etiam quia non est oculanda, immo manifestanda gloria Dei. Mulier vero est viri gloria: ergo velari debet.

8. Quod sit gloria viri, patet ex Genesi, ubi mulier ex viro facta videtur; non autem vir factus ex muliere.

9. Patet et ex eo quod ibidem dicitur mulier facta, ut esset viro in adjutorium, sicutque propter eum; non vero vir propter mulierem factus: mulier ergo, cum sit ex viro et propter virum, est gloria viri. Vide commentarium.

10. Hinc debet supra caput suum habere velamen, quod signum est viri potestatis in illam, et suae viro subjectionis; maximè in Ecclesiæ propter angelos, qui nostris orationibus præsunt et cœtibus adsunt.

11. Ne tamen ob ea quæ dixi, vir efferratur, aut mulier sibi displiceat: sed pacificè, et cum amore mutuo vivant, quia, Deo sic volente, neque vir sine muliere nascitur, neque mulier sine viro, sed unus ab altero dependet.

12. Sicut enim mulier olim ex viro prodit; ita et vir nunc ex muliere nascitur; et hoc à Deo, rerum vices sic ordinante.

13. Post allatas à me rationes, vos ipsi nunc judicete, an deceat mulierem non velatam publicis in cœtibus orare Deum.

14. Nonne ipsum naturæ dictamen docet vos, quod viro probossum sit, si, seminarum more, comam nutriat.

15. E contra vero mulieri decus accedit, si sit comata; quia capillitum longius et copiosius ei datum est, quasi naturale velamen.

16. Quod si quis tamen contra hæc à me dicta contendat; nolim contra hujusmodi virum rixari: modò sciat, nec nostrum esse morem, nec Ecclesiarum consuetudinem: et hæc pro istis sufficient.

17. In hoc autem quod nunc annuntio vobis, non laudo vos; non laudo, inquam, quod non in melius, sed in pejus procedunt cœtus vestri.

18. Primo, contra finem conventuum, qui ad maiorem animorum unionem instituti sunt; audio quod cùm in Ecclesiam convenitis, scissuræ sunt et dissidia inter vos, et hoc saltem ex parte credo.

19. Quidni enim credam inter vos esse circa mores dissidia; cùm sciam et inter vos futuras esse, circa fidei dogmata hæreses; ut qui fideles sunt et probi, siant omnibus manifesti.

20. Vos ergo, cùm sic dissidentes, in Ecclesiam conveniatis; sanè dominicam cœnam non celebratis, sed quid ei contrarium.

21. Dominica enim cœna omnibus, etiam Judæo prodditori, communis fuit: unusquisque autem ve-

strum suam propriam cœnam anticipat, non expectatis alii; unde fit, ut alius esuriat, dum aliis plus quam satis manducavit et bibit.

22. Si sic vestra soli vultis comedere, et vos ingurgitare; cur id domi non facitis, ubi minori cum peccato id ageretis? An ergo sanctorum congregacionem vilipenditis, hæc in eorum conspectu, et in loco sancto perpetrantes? An pudore vultis suffundere pauperes, qui, quia nihil habent, nihil attulerunt? Quid dicam vobis hæc facientibus? Laudabo vos? sanè nec laudo, nec laudabo. Laudavi supra, v. 2, quia traditionum observatores: hæc autem non laudo, quia traditionum sic oblii estis, ut et scripto cogar vobis tradere quod verbo docui.

23. Ego igitur accepi, non ab hominibus, sed ab ipso Domino, hoc ipsum quod vivâ voce tradidi vobis. Scilicet, quod in eâ ipsâ nocte, quâ tradiebatur ad mortem, Dominus Jesus accepit panem in manibus.

24. Et, Deo Patri gratias agens, fregit in duodecim partes, et distribuens dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis ad mortem tradetur: hoc ipsum, quod nunc ago, id vos et vestri successores, facite in mei memoriam.

25. Similiter et calicem accepit in manibus, postquam cœnavit, dicens: Hic calix, seu contentum in hoc calice, novum Testamentum est, seu novi fœderis instrumentum authenticum, in sanguine meo, hie inclusus, consignatum. Hoc quod ego feci, vos facite, idque in mei memoriam. Ex relatâ institutione, et ex fine institutionis per Christum indicato, videtis quod hoc Sacramentum sit dominicæ passionis memoriale.

26. Quotiescumque ergo hunc panem sacrum comeditis, et calicem Domini bibitis, mortem Domini annuntiare debetis, donec ad judicium veniat. Heu quantum abestis à dominicâ cœnâ! Hinc et discite indignæ communionis enormitatem, cùm hæc mysteria sint mortis Domini representatio.

27. Ergo quicumque manducat, vel bibit ea indignè, reus est mortis Christi, parque crimen facit, ac si corpus Christi crucifigeret, ejusque sanguinem funderet.

28. Ne tanti criminis quis reus sit, unusquisque semetipsum probet, suamque conscientiam studiosè scrutetur: et sic probatus et præparatus, corpus Domini manducet, et sanguinem bibat.

29. Etenim illa indignè edendo et bibendo, damnationem in se accersit, propterea quod corpus Domini non discernit à pane communi.

30. Propter hanc causam multi vestrum languent, et regrotant, et immaturâ morte moriuntur.

31. Quod si nosmetipsos probaremus, examine prævio, et peccatorum expiatione, sanè non sic puniremur.

32. Dum sic tamen punimur, hæc castigatione eruditur sicut pueri; ut emendati, non damnemur cum infidelibus.

33. Quapropter, fratres mei, cùm ad dominum

cam cœnam manducandam convenitis; ut verè sit dominica et communis omnibus, vos invicem expectate.

54. Quòd si quis esuriat, nec possit jejonus ex-

pectare, domi suæ comedat, ne conventus vestri vertantur in occasionem damnationis, ob gulam et ebrietatem, etc. De cæteris, ubi venero, præscribam.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — IMITATORES MEI ESTOTE... Hæc verba secundum sensum pertinent ad præcedens caput. Versu 55 dixi quòd *per omnia omnibus placebo, non quærrens quod mili utile est...*, et in hoc Christum Dominum imitor, qui sua commoda non quæsivit, sed nostram salutem.

MEL ergo, apostoli vestri, *imitatores estote, sicut et ego Christi* Domini imitor sum, qui sese nobis infirmis, per omnia accommodavit, ut nos faceret salvos: ita et vos fratum vestrorum salutem, etiam cum vestrarum utilitatum præjudicio, quærите. Christus Filius Dei pro nostrâ salute è cœlis in terram descendit, per triginta tres annos laboravit, sudavit, tandem crucifigi dignatus est: et hoc sit omnium prælatorum exemplar; hunc animarum zelum imitantur, et dein subditis suis dicant: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*. Solidè notat D. Thomas, quòd noster Apostolus non dicat simpliciter: *Imitatores mei estote*, sed addit, *sicut et ego Christi*. Quia subdit, inquit, prælatos suos imitari non debent in omnibus, sed in quibus illi Christum imitantur, qui est indeficiens sanctitatis exemplar. Quod ut melius intelligas, sequere divum Thomam, qui sublimiter et angelicè Jesum Christum, Filium Dei, in diverso statu considerat, at semper et ubique exemplar. Ut Verbum Dei, et primordiale principium totius processionis rerum, per quod omnia facta sunt; est primordiale exemplar, quod omnes creature imitantur, tanquam veram et perfectam imaginem Patris. Unde dicitur Coloss. 1: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quia in ipso condita sunt universa*. Ut Filius Dei, in splendoribus sanctorum genitus, ex utero ante luciferum; seu ut genitus est ante omnem creaturam, per gratiam lucentem, habens exemplariter in se splendores omnium sanctorum: ut sic speciali modo est exemplar specialium gratiarum, quibus spirituales creature illustrantur. Et quia hoc exemplar erat à nobis valde remotum, idè homo fieri voluit, ut hominibus humanum exemplar præberet. Hoc exemplar prælatis Ecclesiæ, ut superioribus, principaliter imitandum proponitur. *Exemplum dedi robis, ut quemadmodum*, etc., Joan. 13. Secundariò verò ipsi prælati, exemplo Christi informati, proponuntur exemplar vite subditis: *Forma facti grecis, 1 Petr. ultimo. Ut nosmetipsos formam daremus*, etc., 2 Thess. 3; hic: *Imitatores mei estote*, etc. Felicem illum pastorem,

qui Christi sanctitatem indutus, verè dicere potest: *Imitatores mei estote!* etc. Felicem illum gregem, cui Christi Domini sanctitatem, in suo pastore, exemplariter intueri licet!

VERS. 2. — LAUDO ACTEM VOS... Transit ad reformationes, de quibus in analysi: et pro suo more, hæc brevi laude, Corinthiorum benevolentiam priùs occupat, ut correctionis duritiem tantisper emolliat.

LAUDO vos, inquit, QOD PER OMNIA MEI MEMORES SITIS. Vide paraphras. Hæc laus de bonis et perfectioribus, quales erant multi, intelligenda; sic autem cordatores laudat, ut et alios hæc laude provocet ad traditionum observantium. Hic notant sancti Patres, Chrysostomus et alii, quòd multa sine scripto tradiderint apostoli, et quæ tamen erant necessariò tenenda.

VERS. 3. — VOLO AUTEM VOS SCIRE...

Notanda ad intelligentiam.

Primam aggreditur reformationem, scilicet de velandis mulieribus in publicis conventibus. Pro quā notandum 1° quòd valde vero simile sit, quòd cordatores Corinthii quæsierint à D. Paulo, ut statueret de modo orandi publicè in templo; an aperto, an cooperto capite A capite enim septimo agit de iis, de quibus ad eum scripserunt. 2° Mirum non debere videri si contra pudorem, mulieres Corinthiæ, aperto vultu et capite loquerentur in templo.

Corinthus, ut jam dictum est, civitas erat Veneri dicata, in quā turpitudinum erat, non tantum omnis licentia, sed et honor. Vide cap. 6, in fine. Hinc Corinthiæ erant impudentes, apertis vultu, oculis, et capite incidentes, suamque formam ostentantes. Et quia hic mos erat patrius et Corinthi decens habebatur, hinc et christiane eum quasi patrum, sibi retinendum putabant. Sed D. Paulus virgō et puritatis amator, qui Corinthiorum scortationes tam acriter in cap. 6 insectatus est; hunc morem, impunitatis fructum et radicem, penitus amputat; velamen impendo mulieribus.

Notandum 5° quòd circa viros, varius fuerit mos, in variis regionibus et temporibus; et unicuique consuetudini sua non deerat ratio. Apud Judæos, sacerdotes et levitæ in templo erant tecto capite. Vide Exod. 28, 37; Ezechiel. 44, 18, fortè quia tunc omnia tecta et obscura. Grotius variis citationibus hic probat, quòd Græci, aperto capite, sacra peragebant; idque, ut indicarent quòd palam, sine metu et pudore Deus sus sit: Non solà tenetis memoriā, quæ vobis servanda tradidi et præcepi, id est, traditiones, instituta, præcepta: verūn ipso opere ea præstatis.

VERS. 3, 4, 5. — Volo autem vos scire.... Omnis vir orans aut prophetans velato capite... Omnis autem mulier orans, etc. Prophetans enim hic non sumitur propriè, ut idem sit quòd prophetam proloquens aut explicans; sed impropriè, idemque est, quòd sacrif hymnis et psalmis Deum laudans, eosque Deo deca-

VERS. 4. — *Sicut et ego Christi*, scilicet imitor sum; nominatum in eo quod dixi me per omnia omnibus placere. Nam et Christus non sibi placuit, Rom. 15, sed dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, 1 Tim. 2.

VERS. 2. — *Laudo autem vos, fratres, quòd per omnia mei memores estis*. Omnia verò intellige doctrinam, præcepta, traditiones.

Ei sicut tradidi robis, præcepta mea tenetis; ut sen-

servirent. Theodoretus tamen Grecus dicit, quòd christiani, Græco more, et comas habebant, et opera capta habentes, Deum orabant. Idem ait Theophylactus. Aeneas in Italiam intulit morem sacra faciendi tecto et velato capite; ut Virgil., Aeneid. 5, docet, sive, ne quod malum omen oculis aut auribus obveniret; sive, ut Plutarchus à Fromondo citatus, ait, ut se humiliarent et subjectionem suam ad Deum testarentur. Quidquid sit de nationum moribus; audiamus sanctum Paulum, apostolicā auctoritate, quid apud nos faciendum sit, statuentem.

VOLO AUTEM VOS SCIRE.... id est, sed præterea vos scire velim, quod OMNIS VIRI CAPUT, id est, Dominus, superior et rector EST CHRISTUS. Est etiam mulieris caput, sed per virum.

MULIERIS AUTEM CAPUT, dominus, superior et rector EST VIR. Intellige de omni muliere, seu de toto femineo sexu, secundum ordinem naturæ.

CAPUT VERO CHRISTI DEUS. Quod intellige de Christo homine. Sicut enim Pater ipso major est, ita et illius Dominus est. Ad stabiliendum quod sequitur in v. 4 et 5, supponit hic quasi principium, quòd vir sit omnis mulieris caput et dominus; sicut Christus Dominus est omnis viri caput; addit autem quòd Christi caput est Deus, ut fontem omnis superioritatis ostendat. Ex hoc principio infert in sequentibus quòd omnis vir orans, aut prophetans publicè, debet aperto esse capite, quia liber et dominus est. Mulier verò orans aut prophetans publicè, debet esse operto capite, quia naturaliter subdita. Apud antiquos, nuditas et apertio capitis, signum erat libertatis; velamen autem erat symbolum subjectionis: et secundum has opiniones tunc receptas, hic loquitur D. Paulus: nunc enim aperto capite loqui, signum est subjectionis, ut nota Tirinus. Noster ergo mos nudandi et aperiendi capita in signum reverentiae, erat tunc incognitus Græcis et Italis.

VERS. 4.—OMNIS VIR ORANS AUT PROPHETANS... Tunc nondū erat introductus mos decantandi psalmos, sed in conventibus publicis oratio ab uno publicè fiebat pro omnibus; sacra Scriptura legebatur et exponebatur. Vide cap. 14, v. 23, etc. Id autem, apud Corinthios, viri velato capite præstabant: quibus, juxta principium supra positum, sese opponit Apostolus, dicens:

OMNIS VIR ORANS publicè, aut prophetiam legens et explicans, vel quidvis aliud ex Scripturâ, si caput suum velet; DETURPAT ILLUD, id est, afficit dedecore: quia tegit illud, quasi servile foret. Caput tegere est potestatem capitii imponere; nam capitii tegumentum est dominatoris vice, signumque subjectionis, ait Theophylactus. Tales ergo viri deturpat caput suum,

tans. Sic propheta pro cantore cipitur, Paralip. 23: 1 Reg. 10. Sic Saul dicitur fuisse inter prophetas, id est, inter cantores, Dei laudes canentes. Deturpat, id est, dedecorat, probro afficit caput suum. Quasi dicit: Si nou velet se mulier in templo, facit contra naturaliem honestatem et verecundiam illi inditam à Deo. Unum enim est, perinde est, æquum turpe est mulieri, si non veletur, ac si decalvetur.

id est, sibimetipsis faciunt injuriam, quia liberi cùm sint et domini, sese tegunt quasi servos et alteri subditos; sieque suæ derogant præcellentiae. Aliqui volunt id intelligi de capite morali, Christo Domino, de quo in versu præcedenti, quasi Christus Dominus injuriæ affiliatur hoc facto; sed ipse textus in versu sequenti, ubi de mulieribus, indicat quòd de naturali capite debeat intelligi, eo, quo dictum est, modo.

VERS. 5.—OMNIS AUTEM MULIER..... Erant tunc et mulieres prophetantes, ut filiae Philippi, de quibus Act. c. 21, 9, et aliae, de quibus prædictit Jocel. 2, 28; id autem mulier aperto capite faciens, sibimetipsi facit injuriam, sese afficit ignominiæ. Quia perinde est AC SI DECALVETUR. Seu hoc illi æquum turpe est, ac si rasa et decalvata appareret, quod sanè mulieribus proborum.

VERS. 6.—NAM SI NON VELATUR MULIER. Græc., etiam tondeatur. Si enim velamen illud abjicit quod modestia suggestit, abjiciat et illud quod natura dedit. Supponit quòd capillitium longius et copiosius datum est mulieri, quasi quoddam naturale velamen, quod eam doceat, sese præ modestiæ velare; ita ut primum capillorum velum, sit quasi initium secundi velaminis, scilicet, modestiæ: unde infert: Si hoc ergo secundum abjicit, abjiciat et primum.

SI VERO TURPE EST.... Quòd si dedecorosum est tonderi et radi mulierem, velamen ergo non abjiciat. Ut capitis decalvatio, sic capitis detectio, ait D. Athanasius. Quo fit, ut si capitis operimentum sustulerit mulier, et similis ei appareat, quæ comam detraxerit. Modestia est mulieris decus. Itaque sese probro afficit, ubi modestiam abjicit. Hanc ergo servet ubique, ac præsertim in ecclesiâ, in publicis pietatis conventibus. Si mulierem non velatam Paulus consideret ut decalvatam et rasam, quibus oculis intueretur scandalosas quarundam nostrarum nuditates? Quibus exprimeret verbis theatrica multarum ornamenta, quæ usque ad aras deferunt? Eheu! quasi saltatrices et comicæ ecclesiæ ingrediuntur, minùs supplicatrices, quam Deo ipsi insultatrices.

VERS. 7.—VIR QUIDEM NON DEBET VELARE..... QUONIAM.... Novâ ratione probat quod jam asseruit. Vir est imago gloriae Dei; seu divinæ Majestatis effulgentia et irradatio: suo, scilicet in alias creaturas, etiam in mulierem imperio. Est quippe Dei vicarius, et Dei vice dominus creaturarum. Ergo velari non debet, non tantum quia velamen hoc suæ prejudicaret præminentiae, sed etiam quia Dei gloria non est occultanda, immò manifestanda. Non agitur hic de imagine Dei ratione animæ, quia ut sic, mulier est etiam imago Dei.

VERS. 6, 7.—Nam si non velatur mulier, tondeatur, id est, etiam tondeatur: quia par est turpitudo. Si verò turpe est mulieri tonderi... Vir quidem non debet velare caput suum: quoniam imago et gloria Dei est. Dicit hic Apostolus, quòd vir sit Dei imago et gloria, id est, imago glorie vel gloriosa, in quâ scilicet maxime eluet Dei majestas et imperium. Est enim vir in supremo rerum gradu collocatus in hoc mundo, et tanquam secundarius aliquis Deus, domi-

MULIER AUTEM GLORIA VIRI EST. Ergo velari debet.

VERS. 8. — NON ENIM VIR EX MULIERE..... Probat mulierem esse gloriam viri. 1º Quia ex Genes. 2, v. 21, mulier facta est ex viro, siveque vir est mulieris principium ex quo.

VERS. 9. — ETENIM NON EST CREATUS VIR..... 2º Quia ibidem dicitur facta similis viro, facta in adjutorium viri, siveque propter virum, scilicet, in adjutorium, tum ad societatem, tum ad prolis generationem. Ratiocinare ex dictis: *Mulier ex viro sumpta est, et propter virum facta est.* Ergo vir mulieris est principium ex quo, et mulieris finis. Ergo cum quādam proportione mulier est à viro, sicut vir à Deo; et propter virum, sicut ipse propter Deum. Ergo *mulier gloria viri*, sicut *VIR GLORIA DEI*. Mulier est quādam viri extensio et communicatio, ejusque gloria. Ergo velanda, tum ut hoc subjectionis signo virum suum, principium et finem honoret; tum quia occultanda gloria viri, praeferat ubi Deus honorandus. Et hæc est D. Pauli conclusio in versu sequenti.

VERS. 10. — IDEO, DEBET MULIER POTESTATEM....., id est, velum, quod signum est potestatis viri in uxorem. Per metonymiam datur signo nomen rei significata; velum significat potestatem viri in uxorem. Hinc illud vocat potestatem.

IDEO, propter superius dicta, tenetur mulier velamen, quod est illius subjectionis symbolum, et potestatis viri in illam signum, supra caput habere.

PROPTER ANGELOS, qui, scilicet, nostris adsunt convenientibus, ut nostris præsint orationibus. Et hæc angelorum præsentia, nova ratio est mulierum pudoris et modestie; ne, videlicet, angeli sint earum impudentiae testes, accusatores, et vindices. S. Anselmus et D. Thomas per *angelos* intelligunt etiam sacerdotes et episcopos; inq. Clemens Alexandrinus intelligit quosvis viros pios et probos: ne, scilicet, eos ad turpia provocent. Hinc vult mulieres toto vultu velari. Parcant ergo terrenorum angelorum puritati: timeant angelorum cœlestium vindictam.

VERS. 11. — VERUMTAMEN NEQUE VIR (gignitur) SINE MULIERE, NEQUE MULIER SINE VIRO. Sed unus ab altero dependet in Domino; sic volente, vel per Dominum, rerum omnium auctorem et ordinatorem. Vide paraph.

VERS. 12. — NAM SICUT DE VIRO MULIER... Nam sicut

natus omnibus. *Mulier autem gloria viri est*, id est, mulier facta est ad gloriam viri ex viro, velut ejus officium et imago: unde illi subjecta est, et in signatu subjectionis velanda.

VERS. 8. *Non enim vir ex muliere est*, etc. Mulier ex viro formata est, non contra; et proinde mulier est gloria viri, id est, ea res in quā tamquam in pulchro opere ex se formato, vir merito glorietur.

VERS. 9. — *Etenim..., sed mulier propter virum*, ut scilicet esset viro in adjutorium, ad vitæ societatem, et prolis propagationem.

VERS. 10. — *Ideò debet mulier potestatem habere supra caput*. Potestas significat hic auctoritatem, jus, imperium, principatum, non ipsius mulieris, sed viri in mulierem. Aliud enim ad Gen. 3: *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.*

Propter angelos: ad litteram sensus est, mulieres

olim mulier ex viro proditi; ita et nunc vir ex muliere nascitur: OMNIA AUTEM A DEO, id est, et hæc à Deo, primā causā, rerum vices sic ordinante; ut mutua sit dependentia et mutuus amor. Deum ergo rerum auctorem adorent uterque: illius ordini subjaceant: sese diligentes adjuvent: cum affectu mulier obediat: cum charitate præsit et regat vir.

Observatio moralis.

Ordo Dei, seu à Deo prescriptus, Deum honorat; et se observantes ducit ad Deum. Vir itaque Deum honorabit, atque semetipsum sanctificabit, si ratione mulieri præsedit; si religione, obedientiam à muliere sibi præstitatam, ad Deum referat; si sit Dei fidelis imago, omnia ad prototypum referens. Mulier Deum honorabit et semetipsam sanctificabit, si propter Deum viro suo sit obediens, illum reveretur, ut imaginem Dei, illum adjuvet; illique serviat cum affectu. Secùs autem erit, si vir mulieri passione mancipetur, si ratione et religione non dominetur; si eam, quasi mancipium, regat imperiosè; si mulier viro non subdatur, sed velet dominari, et Deus offendetur, et uterque culpabitur. Ut hic ordo Dei servetur, tria notent capita, hic à D. Paulo, v. 2, exhibita: Deus omnis superioritatis fons, caput est Christi; Christus, hominum redemptor, caput est viri; vir, mulieris principium et finis, illius est caput. Sicut ergo Christus Deo subditur, ut suæ vitæ et potestatis principio, sic et vir Christo subdatur, ut Domino, qui redemit, liberavit et salvavit; sic et uxor marito subdatur ut suo principio, fini et capiti. Et quia Deus omnis potestatis principium est et finis, hanc conjugis suæ reverentiam et submissionem vir referat ad Deum; suaque potestate utatur ad Dei gloriam et ad suæ conjugis utilitatem temporalem et æternam salutem.

VERS. 15. — VOS IPSI JUDICATE... Post allatas à me rationes, vos ipsi nunc judicate, an deceat mulierem non velatam in publicis cœtibus orare, contra ipsius naturæ dictamen.

VERS. 14. — NEC IPSA NATURA DOCET VOS... Græc., an nec ipsa, etc., Syr., nonne ipsa natura, etc., intellige, communis sensus, usus ubique receptus, dictamen naturæ, docet vos quod viro sit probro, si feminarum more, sit comatus. Hoc enim mollis animi argumentum est. Intellige de usu apud gentes maximè cultas recepto, v. g., Græcos, Romanos. Etenim plen-

debere habere velamen super caput ob reverentiam angelorum, quia mulieres angelos testes habent honesti pudoris, aut impudentiae, item obedientiae, et inobedientiae suæ. Ita Chrysostom., Theophyl., Theodor., Thom., Anselmus.

VERS. 11. — Verūntamen neque vir sine muliere, etc. Alter enim alterius, utpote conjugis, ope indiget, idque in Domino, id est, Domino ita volente et disponente.

VERS. 12. — Nam sicut mulier prima, Eva, de viro formata est, ita et vir per mulierem concipiatur, formatur, nascitur, propagatur. Omnia autem ex Deo, sunt, ordinantur, et disponuntur.

VERS. 13. — Vos ipsi judicate, apud vos ipsos judicate: id est, in suo quisque animo estimet quod dico.

Decet mulierem non velatam orare Deum? quasi dicat: Minime.

VERS. 14, 15. — Nec ipsa natura docet vos, id quod

rique barbari tunc temporis erant comati, v. g., Galli, Germani, Hispani, Britanni, etc.

VERS. 15. — **MULIER VERO SI COMAM NUTRIAT...** E contra mulieri decus accedit, si comata sit, quia coma pro velamine data est ei, ut est in Greco. Capillitum longum et copiosum à natura mulieri datum est, quasi naturale velamen.

VERS. 16. — **SI QUIS AUTEM VIDETUR ESSE CONTENTIOSUS...** Syr., ceterum si quis contendat adversum hoc, id est, si quis contrariam sententiam contentiosius tueatur, nolim contra hujusmodi rixari, modò sciat nec nostrum esse morem, nec Ecclesie consuetudinem, quasi diceret: Oppono synanogae consuetudinem, oppono Ecclesie morem, ibique sisto. Alii per nos intelligunt, apostolos; quasi diceret: Nos apostoli talam consuetudinem, mulieres scilicet in Ecclesia aperto capite tolerandi, non habemus; NEQUE Ecclesia Dei, ubique terrarum diffusa, hoc in suis conventibus tolerat. Hinc Grotius ait: Duabus securibus disputationes amputat, apostolico instituto et Ecclesiarum consuetudine. Revera apostolorum instituto et Ecclesiarum consuetudini obsertere, est disputare non veritatis, sed vanitatis et victoriae studio; φιλόνεος, amator victoriae, contentiosus. Duabus in securibus multis ab hereticis intentatas disputationes amputare possumus.

VERS. 17. — **HOC AUTEM PRÆCIPIO NON LAUDANS...** Grec., *hoc autem annuntians, non laudo*, etc. Syr., *hoc autem quod præcipio, non tanquam vos laudans*, quia non progressi estis, sed in detrimentum descendistis. Aliqui *hoc* referunt ad superius dicta de velandis mulieribus; siveque interpretantur: *Hoc*, scilicet mulierem velato capite orare, *virum aperto*, præcipio, interim non laudo quod non in melius... Alii vero probabilius ad jamjam dicenda de Agapis, explicantque ut statim videbitur. Sed omnes convenient quod hoc versu transeat Apostolus ad aliud malum reformatum, et quidem priore pejus. Quod ut melius intelligas,

Notandum ad intelligentiam.

Observa quod primis illis Ecclesie temporibus, fideles, statutis diebus, præsertim verò dominicis, conveniebant in ecclesiam, sacrosanctum Eucharistiae Sacramentum percepturi. Ibi ergo congregati, ut perfectiis representarent ultimam cœnam, post quam Dominus noster Jesus Christus, proprium corpus suum, discipulis suis dedit manducandum, et sanguinem potandum; primò commune omnibus ex aequo pauperibus et divitibus faciebant convivium; deinde ad sanctissimam Eucharistiam accedebant. Supponitur hic quod infra, v. 20, ex ipso textu probabitur, Agapes priores fuisse sacratissime Eucharistiae perceptionem. Haec convivia, ob communem omnium charita-

tem, scilicet decore mulierem non velatam orare, sed patru ejus contumaciam, scilicet id quod sequitur: quod vir quidem si comam nutriat.... *Mulier vero si comam nutriat*, etc.

VERS. 16. — **Si quis autem videtur contentiosus esse...** Contentiosus, ut scilicet contendat, non veritatis, sed gloriae et victoriae studio, feminas chri-

tem, vocabant Agapes; ἀγαπατ, charitates. Haec Agapes Paulus apud Corinthios instituerat; at illo digresso, res sancta et sancte instituta, abiit in abusum: ditiones enim, spretis pauperibus, particulares sibi cœnas parabant, ubi sese ingurgitabant, alii interim esurientibus. Et hunc abusum, aliosque duos ei connexos, quippe quorum unus erat hujus abusus causa, nempe dissensio; alter vero effectus, scilicet indigna communio; Paulus hic redarguit acriter, dicens: In hoc autem quod nunc annuntio vobis, non laudo vos; scilicet, non laudo, quod conventus vestri, non modò in melius non proficiunt; sed è contra desciunt in deterius; seu non in melius, sed in pejus procedunt. Superioris abusus correctionem incœpit à laude, v. 2: *Laudo autem vos, fratres*; tum quia multi revera traditionum apostolicarum observatores erant; tum quia res, quam aliqui transgrediebantur, magni momenti non erat. Illic autem incœpit expressè dicens, quod eos non laudat. Intellige, quod è contra valde vituperat: ut statim ab initio ostendat rei, quam reprehendit, absurditatem.

NON IN MELIUS, SED IN DETERIUS CONVENITIS. Bene notat hic D. Thomas, quod omne animal gregale naturali instinctu convenit, ut sit eis bonum aliquod corporale. Hinc, inquit, homo, animal sociale, et secundum rationem agens, convenit in unum, ut sit ei melius aliquod temporale; v. g., in unitatem civitatis convenient homines, propter securitatem et sufficientiam vite; et ideo fideles in unum convenire debent propter aliquod melius spirituale. Conventus ergo fideliūm instituti sunt ad melius bonum spirituale, v. g., ad maiorem inter se unionem, et ad melius Deo servendum. Quo positō haec est meritis Apostoli: His conventibus vestris progredi et ad virtutem pérgerē debueratis; è contra retrogressi estis à virtute ad vitium. His corporeis cœtibus, mentes et corda vestra magis ac magis unius debebant, è contra mente et corde divisi estis. His Agapis charitas inter vos vehementer accendi debuit, è contra refrigavit. Sincerā et ardentī charitate aceensi et uniti, debuistis ad sanctissimam Eucharistiam unitatis symbolum et veræ charitatis fornacem accedere velut igniti: è contra frigidū, divisi, invidi, maledicenti, acceditis ad amorum amorem, siveque indignè et ad vestram perniciem communicatis. Et haec sunt conventuum vestrorum vita, quæ nec laudo, nec laudare volo, sed in quæ acriter invehor. Scilicet scissure, ingluvies, pauperum neglectus, malæ communiones.

Observatio moralis.

Eheu! à quo et à quanto tempore, ex hono malum oritur; et inde pejus nascitur, unde melius expectabatur! Hoc in ipsis etiam sanctitatis temporibus contingit. Quoties et apud nos, sicut apud antiquos, refrigeruit stianas velandas non esse cum in templo orant, sed pristinum gentilium morem, et nuditatem retinere debere.

VERS. 17. — *Hoc autem præcipio*, etc., q. d.: *Hoc* de velandis mulieribus ita præcipio, ut interim vos non laudem in eo quod sequitur, scilicet, quod non in metris, sed in deterius convenitis, id est, quod non ad

charitas ubi vehementer accendi debuit! quoties res sancte et sancte institutae abierunt in abusum! quoties ibi nata sunt zizania, ubi expectabatur triticum! *Inimicus homo hoc fecit*, facit et faciet. Et hoc vides, ô Deus bone, qui malum odisti! et hoc permittis, ô Deus omnipotens, qui malum omne potes impedit! Imò permittis quia bonus et patiens es, et multe misericordiae; et peccatorem sinis, et ad poenitentiam expects. Imò permittis, quia omnipotens es, et ex malo, vales elicere bonum, et ex deteriori malo, magis bonum elicere; et ex pessimo optimum. Quid ergo faciat homo christianus hos humanæ societatis defectus intuens? Si sit prælatus; eos corrigat, in eos inveniatur, Dei zelo ductus, sicut apostolus Paulus. Si sit subditus, eos cum charitate et patientia toleret, divinam adorans providentiam, quæ etiam de peccatis ordinat, et ex omnibus novit aliquid elicere bonum. Adoro te, ô Deus bone, qui malum permittis! adoro te, ô Deus omnipotens, qui ex ipso malo bonum elicis, et de peccatis etiam ordinas ad tuu gloriam! Da mihi malum ita tolerare, ut nunquam malo consentiam.

VERS. 18. — PRIMUM QUIDEM CONVENIENTIBUS... AUDIO SCISSURAS... Corrigit 1° animorum dissensionem, aliorum defectuum causam. Ac primò quidem, contra finem conventuum, qui ad majorem animorum unionem instituti sunt, audio, quod cùm in unum locum convenitis corpore, scissure sunt et animorum dissidia inter vos. Græc., schismata. Non exprimit ob quid dissidebant; sed ex precedentibus, et ex sequentibus colligi potest. In precedentibus visum est, quod ob magistros erant divisi. Hinc, ut Gagnæus refert ex quibusdam Græcis, non in communī mensā Christi corpus et sanguinem sumebant, sed privatim, prout variæ erant sectæ. In sequentibus videbitur, quod pauperes à divitibus spernerentur, et ab illorum conviviis arcebantur. Hincque rursus divisio et scissuræ.

ET EX PARTE CREDO. Græc., partem aliquam credo, scilicet eorum quæ mihi de vobis dicuntur.

VERS. 19. — NAM OPORTET ET HÆRESES ESSE.... Græc., et in vobis hæreses esse. Vide paraphrasim. Græci per hæreses intelligent hic dissensiones in moribus, sicut et per schisma; sed melius Latini intelligent scissuras in fide, seu falsas opiniones circa dogmata. Ita ut D. Paulus argumentetur à majori: *Oportet et hæreses esse inter vos*, quod schismate pejus est; quidni credam ergo esse schismata?

utilitatem et profectum spirituale, sicut oportebat, convenienter in Ecclesiam, sed magis ad spirituale detrimentum.

VERS. 18. — PRIMUM QUIDEM CONVENIENTIBUS VOBIS IN ECCLESIAM, AUDIO SCISSURAS ESSE INTER VOS IN ECCLESIA, ID EST, IN IPSO CONVENTU, ET EX PARTE CEDO. Id intelligi potest, vel de parte rerum, vel de parte personarum, vel Apostolum credere partem aliquam malorum, quæ sibi narrata essent.

VRS. 19. — *Nam oportet et hæreses esse*. Chrysostomus ceterique Græci, hæreses intelligent hoc loco, non adversus sanam et catholicam doctrinam errorneas opiniones: sed dissidia circa measas, et locum et tempus accumbendi.

OPORET. Moraliter necesse est, posita scilicet hominum multorum superbiæ et pertinaciæ. ET IN VOBIS. Nec est illa ratio, cur vestra Ecclesia à tali malo potius eximatur, quam aliae.

HÆRESES ESSE, id est, scissuras circa dogmata fidei. Hæresis equidem olim, sicut et secta, vox fuit media, in bonam et malam partem; sed communī nunc usu, in malam sumitur, et significat scissuram in fidei dogmatibus.

UT ET QUI PROBATI SUNT..., ut qui fideles sunt et probi, seu constantes in fide et in moribus, agnoscantur, omnibusque fiant manifesti.

UR, effectum notat, non causam, ait divus Chrysostomus, ostenditque bonum, quod Deus ex hæresi malo elicit. Per hæreses scoria separatur à corpore Ecclesiæ, et manet aurum purum.

VERS. 20. — CONVENIENTIBUS ERGO VOBIS..., tacta animorum dissensione, transit ad Agapes reformatas, atque quod à Domini cœnâ absint longissimè Corinthiorum Agapes. Sanè, eo quo convenientis modo, dominicam cœnam non celebratis, nec representatis; sed potius contrarium ei quid agitis. Domini quippe cœna, omnibus, etiam Judæ proditori, communis fuit; vestra vero non communis, sed particularis. Dominicam ergo cœnam Apostolus vocat Agapes, quia representabant ultimam Domini cœnam. Vide dicta v. 17. Agaparum, seu hujus charitativi convivii pars erat sanctissimæ Eucharistie perceptio. Et de hoc omnes convenient; sed an prima, an postrema pars fuerit dubitatur. D. Chrysostomus arbitratur priorem fuisse communionem, deinde post communionem convivium. Baronius divum Chrysostomum sequitur, an. 57. D. Augustinus putat convivium præcessisse, deinde subsecutam fuisse communionem; epist. 118, c. 6. Et haec opinio probabilior est, et textui apostolico conformior. Haec quippe cœna instituta erat ad imitandam et representandam Domini cœnam ultimam; unde D. Paulus vocat illam dominicam cœnam: Christus autem post cœnam agui paschalis et communem, sanctam Eucharistiam instituit. Adde quod D. Paulus Corinthios arguit quod malè et indignè communicent, quia cœnam præsumunt; quia ebrii, quia in pauperes duri: quæ omnia indicant quod posterior erat communio; nec enim indigna foret, ob subsequentia peccata. Denique hoc confirmat mos, qui per multa secula duravit in nonnullis Ecclesiis, in quibus post cœnam vulgarem, exemplo Christi, sumebant Eucharistiam, Sozomenus, lib. 7 Hist., cap.

UT ET QUI PROBATI SUNT, QUI PROBIS, SOLIDI AC FIRMI SUNT, MANIFESTI FIENT IN VOBIS.

VERS. 20. — CONVENIENTIBUS ERGO VOBIS IN UNUM, ETC., Q. D. : Dùm convenientis tali modo ad Eucharistiam et cœnam Christi Domini, jam vestra cœna non est cœna dominica, uti esse solebat; et vestrum manducare, jam non est dominicam cœnam manducare, uti olim erat; non institutis cœnam Domini (qui omnes apostolos, quin et Judam cœne sine sobrie et pia adhibuit), sed Bacchi aut Martis. Convenientis enim ad vos inebriandum, et pauperes excludendum: itaque quilibet in se ebrius, in pauperes vero violentus est. Ita Anselm., Chrysost., Theoph.

29, narrat quod suo tempore hoc adhuc fieret in Aegypto. Hujus consuetudinis meminit concilium tertium Carthag., can. 29, cui interfuit D. Augustinus. Vide Estium et Cornel. à Lapide.

VERS. 21. — *UNUSQUISQUE ENIM SUAM COENAM PRE-SUMIT*, seu prius sumit. Syr., *antevertens comedit*. Arab., *anticipat*, seu ante capit *AD MANDUCANDUM*: Græc., *in edendo*, id est, unusquisque enim ditionum suam propriam coenam, seu eduliam quæ attulit in Ecclesiam, sumit; non expectatis, nec invitatis pauperibus; seu, solus, exclusis pauperibus, comedit, quæ in commune conferre debebat. Unde fit, ut ALIUS ESURIAS, dum ALIUS EBRIUS EST, ingurgitatus, id est, plus quam satis manducavit et biberit. Duo taxat in ditionibus vita, in gluviam et pauperum neglectum.

VERS. 22. — *NEMQUD DOMOS NON HABETIS...* Haec dictum crimina exaggerat, ex parte loci, cuius sanctitas violatur: ex parte fidelium, quorum præsentia contemnitur; ex parte pauperum, quorum pauperies durior redditur. Quasi dicaret: Si vestra vultis soli comedere, et vos ingurgitare, eur id domi non facitis, ubi sine irreverentiâ, sine scandalo, sine pauperum rubore, id ageretis, sice minori cum peccato.

AUT ECCLESIAM DEI CONTEMNITIS? An locum orationi et charitati destinatum spernitis, in eo comessationibus et ebrietatis vacantes; sice locum sanctum polluentes? Vel, an sanctorum fidelium congregationem vilipenditis, haec in eorum conspectum facientes? Ecclesia utrumque significat, et congregationem fidelium, et locum ubi congregantur.

ET CONFUNDITIS EOS... Et pudore sulfundere vultis

Vers. 21. — *Unusquisque enim suam coenam præsumit*. S. August., epist. 118. *Præsumit*, inquit, locum est, sumit ante synaxim. Hoc enim propriè est præsumere: et quia ad hanc presumptionem tollendam, jubet, versu 55, ut invicem sese expectent, scilicet in cœna ante S. synaxin. Nam in ipsa sacra synaxi, vel post eam, non videtur opus fuisse expectatione, cum eam non celebraretur, nisi postquam omnes convenienter, eamque promiscue sumebant pauperes, iusti ditionibus.

Ubi nota. Tempore Pauli, christiani ut imitarentur Christum (qui post cœnam agni et communem, Eucharistiam instituit) ante cœnam eucaristicam instituebant cœnam communem omnibus christianis, tam pauperibus, quam ditionibus, idque in mutua christiana charitatis symbolum. Perduravit hic mos in nonnullis Ecclesiis per multa secula: nam Sozomeni adhuc tempore, ut ipse narrat, lib. 7 Hist., cap. 59, in Aegypto, multis urbibus et pagis, sumptu cœna vulgari, exemplo Christi, celebrabant et sumebant S. synaxin. Idem de aliis quibusdam Ecclesiis indicat concilium Carthaginense III, can. 29. Hunc morem, ubi et quandovis permisso fuit, non taxat hic Apostolus, sed ejus abvsum, in iis qui in hac cœna se inebriabant, sinentes alios pauperiores esurire. Hoc enim taxans subdit: *Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est*. Et, qui manducat indignè, hoc est, in peccato mortali ebrietatis, et contemptus pauperum, reus erit corporis et sanguinis Domini. Rursus concludingens, v. 53: *Itaque, fratres, inquit, cum convenientis ad manducandum, invicem expectate: si quis esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis*, scilicet, dum convenientis, ut cœnam dominicam, sive eucaristicam manducetis, ut dixi, v. 26. Ergo loquuntur de conventu qui fiebat ante, non autem post cœnam eucaristicae. Licet paulò post prima haec Ecclesie tempora, scilicet cum Ecclesia sanxit, ut Eucharistia ob rever-

pauperes, qui, quia nihil habent, nihil attulerunt; hincque coguntur esurientes et confusi, vos laute et opipare epulantes aspicere. Durum est pauperi esurire; durius est pauperi esurienti, ob pauperiem et esuriem suam contemni; at durissimum est sic esurienti et contempto, alias in oculis suis epulantes in tueri. Recordamini mali divitis et Lazari historiam, et quid ei simile videbitis inter vos. Cavete ergo ne finis vester hujus divitis fini sit similis.

QUID DICAM VOBIS? Seilicet, ita facientibus, locum sanctum pollutibus; fidelium congregationem spernentibus; pauperes pudefacientibus, eorumque pauperiem intolerabilem reddentibus.

LAUDO VOS? Græc., *laudabo vos in hoc?* In hoc non LAUDO. Sanè nec laudo, nec laudabo: haec quippe sunt enormia mala, non laude, sed omni vituperio digna. Laudavi supra, v. 2, quia traditionum mearum observatores: hic non laudo, quia traditiones meas non solum non servatis, sed contrarium agitis, quasi earum sitis penitus obliti. Hinc et hodiè cogor scripto vobis tradere, quod olim vivâ voce tradidi vobis.

VERS. 23. — *EGO ENIM ACCEPI A DOMINO...* Quia ergo traditionum oblieti, et eis contrarium agitis, ut in posterum eas melius retineatis et perfectius adimpleatis; ut clarius cognoscatis, quam longissime, ut versu 20 dixi, distatis à cœna dominicâ; et consequenter quam gravissime in hoc sanctissimæ Eucharistiae Sacramento celebrando peccatis; utque hos omnes vestros abusus quamprimum reformati et omnia ad exemplar Christi Domini reducati, vobis hodiè trado scriptis, quod aliquando vivâ voce tradidi.

rentiam, non nisi à jejunis sumeretur, post Eucharistiam celebratis sit haec agape; ut patet ex Tertulliano et Chrysostomo, et ex Augustino, epist. 118. Græco vocabulo *agapæ*, id est, charitates, appellabantur; velut quedam fraternæ dilectionis symbola.

Præsumit ad manducandum. Præsumit manducare, vel præsumit manducando, scilicet suam cœnam.

Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Esuriebant pauperes, quod nihil attulissent, et à ditionibus negligenter: illis interim laute epulantibus, et tum eibô quam potu repletibus sese supra modum.

VERS. 22. — *NUMQUID DOMOS NON HABETIS AD MANDUCANDUM ET BIBENDUM?* Aut ECCLESIAM DEI CONTEMNITIS, et CONFUNDITIS EOS, pudore afflictis pauperes, qui non habent? Sensus: Si cœnam non vultis facere communem, sed privatam; cur non in suis quisque privatis cœdibus comeditis et bibitis? Illic enim locus est private refectionis. Au saerum illum cœtum christianorum, qui vocatur Ecclesia Dei, quia convocata à Deo, despiciens ac vilem habetis? Per hoc nimiriū, quia vacatis in eo comessationi et ebrietati. Nam ea res conventum illum non mediocriter dehonestabat.

Et confunditis eos qui non habent? Eos, inquit, qui nihil attulerunt, cō quod non habeant quod conferant, pudore et probro afflictis coram totâ Ecclesiâ: dum vobis epulantibus coguntur esurire. Hoc enim erat pudorem illis ingerere, et inopiam quodammodo exprobare.

Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc non laudo. Dixi, inquit, me vos laudare, quod per omnia mea siti memores, et sicut tradidi vobis præcepta mea teneatis. Verum in eo nunc cogor exceptionem facere. Nam in cœna dominicâ et celebratione mysteriorum traditionem meam male servatis, ideoque hæc in re noua laude, sed reprehensione digni estis.

Ego enim accevi a Domino quod et tradidi vobis, non

ECO IGITUR ACCEPI, non ab hominibus, sed ab ipso Iesu Christo, Domino nostro, per revelationem, scilicet, hoc ipsum quod verbo tenuis tradidi vobis.

Observatio dogmatica.

Nota quod per occasionem tantum scripsit Apostolus quod verbo docuerat. Si circa sanctissimam Eucharistiam non invalueret Corinthiorum abusus, valde vero simile est quod de ea D. Paulus nunquam scripsisset. Et idem de aliis apostolis intellige, quibus nunquam fuit propositum, omnia ad fidem pertinentia scribendi; sed ea tantum scripserunt, quae, pro rerum occasione, duxerunt esse scribenda; cetera vero vivâ voce tradiderunt. Hinc collige non Scripturam tantum, sed et traditiones non scriptas, esse servandas. Mirare tamen divinam in hoc facto Providentiam, quâ factum est, ut sicut à divo Petro, velut quarto Evangelistâ, relatum fuit illud Patris aeterni de Christo testimonium: *Hic est filius meus dilectus...*, quod tres Evangelistæ scripserant: ita et à D. Paulo, quasi quarto Evangelistâ, describeretur sanctissimæ Eucharistiae institutio, quam tres Evangelistæ retulerunt: idque propter utriusque mysterii, incarnationis, scilicet, et sanctissimæ Eucharistiae, quae illius est extensio, præcellentiam.

QUA DOMINUS JESU, IN QUA NOCTE... Accepi igitur ab ipso Domino, quod in eâ ipsâ nocte, in qua tradebatur ad mortem; cumque mors ei presens esset. O immensa charitas! cum traditur ad mortem, semetipsum tradit per amorem.

ACCEPIT PANEM. Scilicet triticeum et azymum. Quia juxta D. Matthæum, Marcum et Lucam, primâ die Azymorum ad vesperam, ab hac autem vesperâ inclusivè per septem dies sequentes, non licebat Judæis alio pane uti, quam azymo. Vide Exod. 12, 15. Hinc credimus Christum in azymo consecrâsse. Graeci vero, decepti falsâ Joan. 18, 28, interpretatione, putant quod Christus Pascha celebrârit uno die ante Judæos, seu ante diem lege statutam. Hinc in fermentato consecrant.

VERS. 24. — ET, GRATIAS AGENS. Scilicet Deo Patri. Ab hac gratiarum actione dicitur Eucharistia. Ecclesia in canone addit: *Et elevatis oculis in cœlum*, quia Christus magnum quid acturus, oculos in cœlum solebat levare, Matth. 14, Joan. 11. Addit etiam *benedixit*, quod ex D. Matthæo et Marco sumpsit. Et meritò distinguitur benedictio à gratiarum actione; hæc enim Deum respicit, cui agitur gratia: illa vero creaturam, super quam Dei virtus per benedictionem invocatur. Hinc benedictio præcedit consecrationem.

scripto, ut patet, sed vivâ voce. Nota hunc locum pro traditionibus, quas orthodoxi verbo Dei scripto adjungendas docent. Sed jam quares, quomodo hec Pauli narratio cohæreat cum precedentibus. Verum certa ex ipso Paulo commemoratione hujus institutionis ratio colligitur. Etenim Corinthi cœnam dominicam ita agebant, ut contra dignitatem ac reverentiam sacrorum mysteriorum, quorum celebratio cœnam illam continuo sequebatur, gravissimè peccarent: ut qui ad ea participanda prorsus indigni venirent, post epulas, crapulam et ebrietatem, postque pauperum injuriam, et contemptum Ecclesie Dei. Id ostendere volens Apostolus, et tam grande peccatum corrigerere, com-

FREQUIT in duodecim partes. ET DIXIT, distribuens. Dixit autem sermone operatorio et in instanti efficiente quod enuntiat. Duplex notatur in Evangelio sermo Christi Domini operatorius. Unus quidem per imperativum modum, v. g., *mundare, surge, respice; Lazarus, veni foras*. Alter affirmativus praesentis temporis, Joannis 4: *Filius tuus vivit*; Luc. 15: *Mulier, dimiss es ab infirmitate*. Et hujusmodi est propositio Christi: *Hoc est corpus meum*.

ACCIPITE ET MANDUCATE. Verba sunt invitantis, non imperantis. Accipite, scilicet in manibus. Hinc mos erat antiquus in manibus Eucharistiam accipiendi, non in ore, de manu sacerdotis, ut modò.

HOC EST CORPUS MEUM. Græc., *hoc meum est corpus*. Probabile putatur quod Christus dixerit: Hoc meum corpus. Quia Hebrai et Syri verbum substantivum non exprimunt: imò praesentis temporis non habent. Vide Estium et Cornelium à Lapide. Videtur et probabilius quod, *hoc*, adjectivum sit. Sieut: *HIC CALIX...* *Hic est sanguis meus*. Non vero hoc est sanguis: cum tamen in Græco utrumque sit in neutro genere τοῦτο τὸ σῶμα, τοῦτο τὸ ποτήριον, sicque demonstrat corpus quod enuntiat. *Corpus meum est hoc*.

QUOD PRO VOBIS TRADETUR, scilicet in mortem. Græc., *frangitur*. Syr. etiam habet: *Frangitur*. Frangitur autem quoad species panis in Christi corpus conversi.

HOC FACITE, id est, hoc ipsum quod ago, id vos et successores vestri facite. His verbis Christus apostolis suis contulit potestatem consecrandi: alias impossibile præcepisset.

IN MEAM COMMEMORATIONEM. Id, inquam, facite, in mei memoriam. Maximè recolentes amorem quo me metipsum pro vobis in mortem tradidi.

Observatio moralis.

Inercentum sacrificium in memoriam cruenti institutum est. Hoc ergo cogitandum, hoc recolendum, hoc sentiendum. Hoc sentiamus in nobis, quod Christus Jesus sensit in se. Optimus itaque celebrandi, communicandi, missam audiendi, imò et coram sanctissimo Sacramento orandi modus, quem Christus, ut à se principaliter intentum, nobis semel hic et iterum versus sequenti commendavit, est recolere memoriam passionis dominice. Fide vivâ Christum Jesum Filium Dei, pro nobis crucifixum intueri: hæcque fide, omnia facere coram altari, que coram Jesu Christo crucifixum fecissemus; compati, peccata nostra detestari; Christi mortem pro peccatis nostris offerre, in eam sperare, illam nobis reddere propriam et quasi nostram, fide,

memorat institutionem Sacramenti, ex qua nimirum intelligatur mysteriorum magnitudo, simil et peccati gravitas eorum à quibus illa tam indignè tractata fuissent. Ego enim, inquit, accepi, id est, eductus sum à Christo Domino. A Domino sentit accepisse se, immediate scilicet per revelationem, quomodo dicit ad Gal. 1 de suo Evangelio: *Negue enim ego ab homine accepi illud, neque didici; sed per revelationem Jesu Christi*.

Quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur (à Judæ et Judæis in mortem et crucem) accepit panem.

VERS. 24.—*Et, gratias agens, frigat, et dixit: Accipite, et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tra-*

spe, charitate commori; seu hanc mortem imitari; Christi mortificationem in animâ et corpore circumferentes; pœnitentiam sincerè amplectentes, nostramque publicæ Christi prò nobis pœnitentiæ, id est, passioni et mortui unientes, sieque Christum pro nobis crucifixum induentes.

VERS. 23. — SIMILITER ET CALICEM, scilicet accepit in manus suas, POSTQUAM CŒNAVIT, Græc., post cœnasse; Syr., postquā cœnarissent, id est, postquam cœnavit cœnam communem, ad quam discubuisse refertur, Luc. 12, 14. Primiò eam Christus agnum paschalem cum suis discipulis, stans et renibus accinctus, et baculum in manibus tenens, comedit, juxta ritum Exod. 12, 11, præceptum. Deinde ad cœnam communem discubuit in lectis, juxta morem illius temporis. Hinc surrexit, ad lavandos pedes discipulorum, proximè ante institutionem sanctissimæ Eucharistie, Joan. 13, 4. Post lotionem iterum discubuit ad sanctissimam Eucharistiam instituendam et distribuendam. Et quia post Eucharistie distributionem, dicitur, Joan. 13, 26, quòd intinetam bucellam Jude tradiderit, dicendum est quòd in mensâ superessent adhuc cœnæ vulgaris reliquiae. Hinc D. Matth. 26, 26, et Marc. 14, 22, dicunt cœnantibus et manducantibus Christum Dominum acceperisse panem et Eucharistiam instituisse. Denique à cœnâ, post prolixum sermonem, surrexit, dicens: *Surgite, eamus*, etc. Hic ergo de cœnâ communii agitur.

DICENS, HIC CALIX, id est, hoc contentum in hoc calice; metonymicè, continens sumitur pro contento. Sed hæc metonymia communis et ordinaria est, et quæ præterea clarè explicatur in sequentibus: *Quotiescumque calicem bibetis*. Non enim calix ipse, sed contentum in calice, bibitur.

NOVUM TESTAMENTUM EST, id est, instrumentum authenticum est novi Testamenti, seu fœderis novi, quod Deus cum hominibus, legem suam servantibus init, et quo promittit eis, non terrena bona, sed spiritualia, fidem, spem, charitatem, veniam peccatorum, gratiam, denique gloriam, æternam in cœlis hereditatem. Non ultima tantum voluntas testatoris vocatur testamentum, sed et signum, scriptura, instrumentum hujus ultime voluntatis.

detur. Nota hic quinque actiones Christi: primò, Christus accepit panem; secundò, gratias egit Patri; tertio, panem benedixit, ut habeat S. Matth., cap. 26; quartò, panem fregit; quintò porrexit, et inter porrigidum dixit: *Accipite et manducate: hoc est corpus meum.* Hæc enim verba tam porridentis sunt, quam consecrantis. S. Joannes ait, cap. 13: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, usque in finem dilexit eos*, qui, ut canit S. Thomas:

Se nascens dedit solum,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in premium.

Ut non solùm ipse Christus panem consecraverit in corpus suum; verum etiam ex ejus institutione id facient ad hodiernum usque diem sacerdotes ejus ministri.

Quod pro vobis tradetur, scilicet in mortem. Belarum., lib. de Missâ, c. 12: In Eucharistiâ, inquit, corpus Christi frangitur, id est, dividitur et destrui-

IN MEO SANGUINE, id est, instrumentum, inquam, non atramento, sed sanguine meo hic inclusio, conscriptum et consignatum. Mirabile testamentum, quod ipsius Dei sanguine conscriptum est! Charum sanè nobis et amabile testamentum, quod Patris nostri sanguine signatum est! Vetus Testamentum, ad quod profectò respicit Christus, per sanguinem vitulorum, super populum exterius aspersum, initum est, Exod. 24, 8. Novum verò per Christi sanguinem in fidelibus interius effusum, ad internam eorum sanctificationem, confirmatum est. Vide dicta in Epist. ad Heb., c. 9, v. 17, 18, etc. Sed nota 1° quòd ubique sanguis et sanguis verus; nullibi sanguinis tantummodo signum; 2° quòd sicut sanguis, quo fœdera sanciebantur, erat sanguis victimarum in sacrificio oblatarum, sieque verum sacrificium; ita et sanguis Christi in Eucharistiâ mysticè effusus, verum est sacrificium. Vide Exod. 24, 8.

HOC FACITE, QUOTIESCUMQUE... Quod ego jam feci, hoc et vos facite, id est, consecrate, offerte, sumite, distribuite. Sicut consecravi, etc. Hoc apostolis et eorum in sacerdotio successoribus dicit, ut notatum est in versu præcedenti, et ut concilium Tridentinum explicat, sess. 22, c. 1.

IN MEAM COMMEMORATIONEM. Id, inquam, facite, in mei pro vobis mortui memoriam.

Observatio dogmatica.

Hæc memoria reali Christi præsentie non obstat. Christus enim in hoc Sacramento sui ipsius memoriale est; sicut in cœlis Christus stigmata conservans suæ passionis aeternum est memoriale. Sed è contra omnia indicant hæc à D. Paulo relata, simpliciter et ad litteram esse intelligenda, et consequenter omnia pro reali Christi præsentia pugnant.

Id volunt tempus, status, qualitas, actio, voluntas, potestas, ipsa verba Christi. Tempus, in quâ nocte trædebatur, cùmque mortem præsentem haberet, ubi tropis nullus utitur. Status, in quo quasi pater amantis, jamjam moriturus, suum testamentum condit; in quo simplicitas et claritas maximè requiruntur, et in quo nemo sapiens utetur figuris, imaginem, v. g., lapidis pretiosi legans, pro ipso lapide pretioso. Qualitas, cùm Mediator Dei et hominum fœdus aeter-

tur, dùm scilicet sub distinctis et diversis speciebus panis et vini Deo immolatur, sumitur, ut Christum, passum et occisum representet. Hinc Chrys.: Fratio, inquit, corporis in Sacramento, significatio est passionis et fractionis in cruce.

Hoc facite in meam commemorationem: Quod ego nunc facio, quodque vos me jurante nunc facitis, id ego deinceps à vobis et successoribus vestris catenisque fidelibus fieri volo: idque in mi commemorationem, id est, recolentibus memoriam passionis et mortis meæ pro vobis.

VERS. 23.—Similiter, etc., calicem (acepit Christus) postquam cœnavit, dicens: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, q. d.: Hic calix est instrumentum authenticum, et quasi charta, in quâ scriptum et consignatum est novum testamentum, id est, sancitum est novum fœdus, novaque promissio divina, et ultimâ voluntas mea consignata est, de aeternâ hereditate vobis dandâ, si credatis, et obediatis: scriptum est, inquam, non litteris atramenti, sed in sanguine meo,

num statuit, in quo clarè, non figuratè loquendum. Ipsa actio, cùm Sacramentum maximum, et sacrificium augustissimum, usque ad finem mundi duraturum, instituitur; in quibus aquivocatio tanti erat periculi et momenti. Voluntas, cùm filios suos ardentissimo prosequitur amore, eisque maximum vult bonum, quod possit: *cum dilexisset suos... in finem dilexit eos.* Potestas, sciens quia à Deo exivit, et ad Deum vadit, et omnia Pater ei dedit in manus; omnia potest. Ipsa deinde verba, simplicia et clara, hisque supra dictis respondentia. Simplicia, qualia sunt patris jamjam morituri, filios suos alloquentis, suumque testamentum contentis. Simplicia, qualia sunt verba sinceri Mediatoris, aeternum fœdus statuentis. Simplicia, qualia sunt verba summi pontificis, sanctissimi et veracissimi, falsum dogma, et omnem idololatriam maximo habentis odio; et quibus consequenter, ne minimam quidem vellet suis verbis occasionem deditis; quod tamen revera fecit, si figuratè locutus est. Simplicia, qualia sunt verba Salvatoris, nostræ salutis zelantissimi, potentissimi, et maximum nobis bonum, omnium suorum mirabilium memoriale, facere voluntis. Rursus ipsa verba, seu verborum contextus: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: ergo verum corpus, quod de facto pro nobis in mortem traditum est, non figura.* Vel secundum Græc., *quod frangitur,* scilicet jam de præsenti, per fractionem specierum panis, in Christi corpus jam conversi: nec enim alibi fractum est corpus Christi. *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur.* Matth. 26, 28; Marc. 14, 24. *Effundetur,* scilicet in cruce. Vel juxta Græc., *effunditur,* jam cùm singuli bibunt. Sanguis verus effusus est in cruce, non figura. Sanguis veteris Testamenti fuit verus: ergo et sanguis novi. Quis mortalium volens id agere (suppono quòd divinitus possit), quod Christum fecisse credimus; quis, inquam, posset verbis clarioribus uti: *Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus?*

Quis ergo mortalium haec Christi verba clara, et simplicia, non credens simpliciter, ante Christi tribunal audeat stare? Quid enim respondebit Christo querenti: Cur mihi non credidisti? cur me mentitum esse dixisti? Affirmavi ego veritas: *Hoc est corpus meum, etc.,* tu negasti, dicens: Non est corpus, sed figura corporis. Catholicus autem securus accedet, et si per impossibile foret deceptus; diceret enim confi-

quem continet hic calix, sicut charta continet scripturam testamenti. Est igitur sensus istiusmodi: Id quod hoc poculo continetur, est sanguis meus, in quo, id est, per quem, *novum Testamentum* sancitur et confirmatur. Vocatur autem novum Testamentum ea promissio, quā Deus spiritualia bona, id est, fidem, spem, charitatem, veniam peccatorum, legis obedientiam, perseverantiam et vitam aeternam electis suis se datum promisit.

Hoc facite, quod egojam feci, nimirum consecrate, offerte in sacrificium, sumite, distribuite Eucharistiam, uti ego consecravi, obtuli, sumpsi, distribui. Unde hic apostoli ordinati sunt sacerdotes. Ita conc. Trident, sess. 22, c. 1, ex Ecclesia perpetuo consensu. *Quotiescumque bibitis, in meam commemorationem,* ad recolendam memoriam passionis et mortis meæ.

denter: Si deceptus sum, à temelipso, aeternā Veritate, deceptus sum: ideò quippe deceptus fui, quia tibi, ô Christe, Veritas ipsa, simpliciter credidi dicenti: *Hoc est corpus meum;* et quia Ecclesiæ sponsæ tue, verba tua litteraliter intelligenti, credidi simpliciter. Christo credidi, Ecclesiæ Christi credidi. Christus autem Veritas est: Ecclesia verò Christi *columna veritatis* est. Securus credo, et in fide catholica permaneo.

VERS. 26. — QUOTIESCUMQUE ENIM MANDUCABITIS... Relata Christi Domini institutione, et ipsius institutionis fine indicato, scilicet in memoriam dominicæ passionis, Corinthios nunc alloquitur Apostolus, ut attendant ad superius relata, et videant an hæc mysteria eo celebrent animo et fine, quo sunt instituta. In memoria dominice passionis celebranda sunt: hic est finis à Christo intentus et declaratus; imò hæc sunt ipsam mysteria, repræsentatio, annuntiatio sunt passionis dominicæ. Hunc sacrum panem comedere, et hunc pretiosum sanguinem bibere; annuntiare et repræsentare est Domini mortem. Per mysticam, scilicet sanguinis ejus à corpore separationem, quæ fit vi verborum per consecrationem; vel etiam quæ fit per ipsam coactionem corporis sacri, quasi à sanguine separati, et potionem sanguinis pretiosi, ut effusi, et à corpore separati. In unâquaque specie consecratæ est repræsentatio mortis dominicæ, sed perfectius in utrâque simul.

QUOTIESCUMQUE MANDUCABITIS PANEM HUNC, ET CALICEM BIBETIS, mortem Domini debetis cogitare, sentire, repræsentare et annuntiare. Ille quantum ergo abestis à dominicâ cœnâ! *jam non est dominicam cœnam manducare.* Quantum abestis à fine per Christum intento, et quām graviter et multipliciter in Christi Sacramentum peccatis! Cœna Christi fuit omnibus communis: vestra autem particularis. Cœna Christi fuit annuntiatio sue mortis; vos cœnam agentes, Christique mortem Sacramento repræsentantes, de hæc morte non cogitatis: sed luxui vacatis et gule. Cœna Christi fuit aeterni fœderis symbolum; vestra cœna, invidiae, dissensionis, et dissidiorum origo.

DONEC VENIAT, scilicet judicaturus vivos et mortuos: hinc sequitur quòd ad finem usque mundi duratura sit sanctissima Eucharistia, seu incruentum Christi sacrificium, cruentum annuntiatio perpetua.

VERS. 26. — *Quotiescumque enim manducabis panem hunc, et calicem bibets: mortem Domini annuntiabis, tum verbo (hinc in canone missæ dicitur: Unde et nos memores tam beatæ passionis), tum potius factis et rebus, repræsentabis non tam vobis quam populo mortem Christi.* Ita Anselmus, Theophyl., Ambros. Pro annuntiabitis, Syrus vertit, *in memoriam revocabitis.* Annuntiare mortem Domini est mortis ac totius passionis ejus pro nobis susceptæ gratiam memoriam recolere.

Nota: Mortem suam præ vite sua gestis aliis iubet Christus annuntiari, quia morte consummatum est Christi testamentum, et ultima voluntas ac redemptio nostra, et extremus Christi in nos amor, quo pro nobis mortem subiit, quorum omnium memoria est Eucharistia.

VERS. 27. — ITAQUE QUICUMQUE MANDUCAVERIT...

Clariū indicat ad quid superiora retulerit, nimirū ad docendum eos, quām graviter in sanctissimam Eucharistiam peccent, eosque corrigat. Transit ergo ad indignae communionis enormitatem, quam ex superioribus infert et exaggerat. Quia hæc mysteria sunt annuntiatio, et ipsa realis representatio dominice passionis. Ergo *quicunque ea manducat vel bibit indignè*, id est, conscient sibi peccati mortalis, aut irreverenter, v. g., semiebrius, contentiosus, in pauperes durus (ut vos, o Corinthii), *REUS ERIT CORPORIS ET SANGUINIS DOMINI*, supple, ab invicem separati, id est, reus erit mortis Domini: perinde ac ipse, qui Domini sanguinem effuderit, ait Theophylactus; par erimen facit, ac si Christum Dominum crucifigeret, ejusque sanguinem funderet; à proportione peccat sicut Judas et Judæi; tradit sicut Judas, insultat sicut Judæi, ait Theodoreetus. Itane de frustulo panis indignè manducato loqueretur Paulus, veritatis doctor? Itane sancti Patres interpretarentur? Hinc ergo benè infertur à catholicis, 1° quod reverè corpus et sanguis Christi sint in Saeramento; 2° quod etiam à malis realiter sumuntur; 3° quod utrumque sub unā tantum specie, propter particulam *vel*. Ceterum ex ipso contextu intelligitur, quid sit indignè manducare, vel bibere; scilicet irreverenter et in statu peccati mortalis, ut Corinthii multi, quos arguit Apostolus.

VERS. 28. — PROBET AUTEM SEIPSUM HOMO. Ostensio malo, remedium prebet, docetque quomodo ad sanctissimam Eucharistiam accedendum, ne tanti crimini quis reus sit. Unusquisque semetipsum probet, et examinet, suamque conscientiam studiosè scrutetur; attentè consideret an à peccatis sit pura. Hinc anti-quitus altâ voce dicebatur: Sancta sanctis. Et taliter probatus, examinatus, et preparatus per contritionem et confessionem sacramentalem (si fuerit peccati mortalis conscient) corpus Domini manducet, et san-

Donec, inquit, *ipse veniat*, nequè gloriosus ad judicium. Ibi intelligi datur, ait Thomas, quod hic ritus Ecclesiæ non cessabit usque ad finem mundi.

VERS. 27. — *Reus erit corporis et sanguinis Domini*. Violati nimirū, indignè sumpti, et tractati, ut à Judà et Judæis tractatus fuit. Ita Photius, Theophylact. et Chrysost. Sicut enim regi gravem injuriam facit, qui ejus mensæ accumbit, retinens hostilitatem contra eum in animo; sic et qui cum peccato mortali accumbit mensæ Christi; et longè magis, qui ipsum Christum manducat, et in corde hostili recipit. Ita Basilius, serm. 2, de Baptismo, cap. 3. Hinc patet, in Eucharistiâ verum esse Christi corpus: non enim de nudo signo verum est, quod qui illud indignè sumit, reus erit corporis et sanguinis Domini.

VERS. 28. — *Probet autem seipsum homo*, etc. *Probet*, hoc est, se examinet, num aptus sit, et dignè dispositus ad tanta mysteria, atque ad ea decenter et congruè se purget et preparet, non ut examinet an habeat fidem (illam enim presupponitur habere; loquitur enim Apostolus de fidelibus Corinthiis) sed an sibi sit conscient alieius peccati, maximè mortalis, v. g., ebrietatis ac superbiciæ, ut dixit v. 21, illudque purget contritione et confessione.

VERS. 29. — *Qui enim manducat et bibit indignè, iudicium sibi manducat et bibit*: ac si dicat: Talis reatum damnationis incurrit, non ex naturâ mysteriorum que vivifica sunt, ait Theophylactus, id est, gratiae et salutis

guinem bibat.

VERS. 29. — *Qui enim manducat...* Ut attentiū se quisque probet, indignæ communionis pœnam denuntiat. Indignè edendo et bibendo damnationem suam in se accersit; condemnationem suam sibi manducat et bibit, id est, ad æternam suam damnationem manducat et bibit; propterea quod corpus Domini à pane communī non discernit. Ergone quemquam damnandum affirmat Apostolus propter indignam naturalis panis comestionem, et quia non diserevit illum à pane communī, si de facto panis tantum est, et non realiter corpus domini? Sed, inquit Calvinista, imago corporis Dominicæ est. Quid ergo de te siet, sacrarum imaginum destructore? Quocumque te veritas, his Apostoli verbis confodieris.

VERS. 30. — IDEO MULTI INFIRMI... Ut eos sensibiliū tangat ad pœnitentiam; hujus judicij executionem in eorum infirmis et mortuis animadvertisit et exhibet.

IDEO, quia indignè communicant et judicium sibi manducant; *multi inter vos languent et agrotant*, et immaturâ morte moriuntur. Sicut Ananias et Saphira tunc temporis, ob furtum et mendacium morte puniti sunt, ad aliorum exemplum; sic et multi Corinthiorum temporaliter variis languoribus et morbis, immo et morte puniti fuerunt, ob indignam communionem; ad aliorum emendationem, et ad christianæ religionis veritatem confirmandam. Sanctus Anselmus dicit quod et adhuc propter hanc causam multi post Pascha variis infirmitatibus corripiantur, quia corpus Redemptoris indignè perceperunt.

VERS. 31. — QUOD SI NOSMETIPSOS... Probationis et examinis supra dicti necessitatem indicat, ad vitandum Dei judicium.

Quod si nosmetipsos probaremus, conscientiam nostram discutiendo, et peccata, si quæ sint, damnando et expiendo, non puniremur morbis et afflictionibus ob indignas communiones

per se efficacia; sed per suam indignitatem. *Judicium*, id est, damnationem, ait Chrys. *Non dijudicans corpus Domini*, sed eo tanquam promiscuo, communī et indifferenti cibo utens. Ita Photius et Anselmus. Nam, ut ait S. Justinus, in orat. ad Anton. Pium imp.: *Nos christiani Eucharistiam non ut communem cibum sumimus, sed credimus quod sicuti per verbum Dei, Dei Filius factus est homo, ita per verba consecrationis in Eucharistiâ fiat et fit caro et sanguis Christi*.

VERS. 30. — *Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles*. Sic hodiè, ait Anselmus, multi post pascha variis morbis corripiantur, quia indignè corpus Domini acciperunt.

Et dormiant multi. Præmaturè moriuntur, vel potius mortui sunt (ob indignè, et sine probatione sumptam Eucharistiam) et in morte quiescent. Hi enim propriè dormire dicuntur. Sic Anselm. et Chrysost. immo ob hoc peccatum vexabantur à dæmonie. Testis est S. Chrysost., in 1 ad Timoth., hom. 5.

VERS. 31. — *Quod si nosmetipsos dijudicaremus*, probaremus, examinaremus, discuteremus, ut si quid peccati inveniamus, illud contritione et confessione expiemus. Ita sensus est: *Quod si nosmetipsos examinaremos, id est, probaremus, ac non nisi probati mensam illam sacram accederemus, non utique judicaremus*, id est, puniremur à Deo ob indignam corporis et sanguinis Dominicæ sumptionem. Græcæ: *Si nos ipsos judicasssemus, non utique judicent, id est, per judi-*

VERS. 32. — DUM JUDICAMUR... Solatur eos in temporalibus his pœnis à Deo inflatis, asserens medicinales esse, et à Deo, tanquam patre, immissas, ad eorum spirituale bonum. Dùm corporaliter à Domino puniuntur, castigatione, tanquam filii eruditur à patre et à pedagogo; ut emendati, non damnemur in aeternum cum infidelibus.

VERS. 33. — ITAQUE, FRATRES MEI... Redit ad Agapes, à quibus ad communionem, quaer earum erat pars postrema, deflexerat. Vide supra, v. 20; et totam rem hanc concludens, statuit quid in eis agendum sit, ad

cium Dei morbis et morte puniti *fuissemus*.

VERS. 32. — *Dum judicamur autem* (*dum scilicet puniuntur in presenti vitâ per morbos et mortem*), à *Dominō corripiuntur*, *ut non cum hoc mundo*, id est, infidelibus et peccatoribus mundi, *damnemur*, sed *ut hæc Dei castigatione admoniti*, per penitentiam peccatum hoc indigne communionis expiemus, itaque salveremur.

VERS. 33. — *Itaque, fratres mei*, etc., id est, ad celebrandam cœnam dominicanam, de qua supra.

VERS. 34. — *Si quis esurit domi*, *manducet*. Hinc deducitur moris tum faisse, ut communicaturi toto eodem jejunarent usque ad cœnam communem, ideo eniū esurientes ad eam venisse ait Apostolus. Sensus est: Si quis non potest tam diū jejunus in ecclesiâ

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1° Notent prælati, quod sicut Christus Dominus, summus altissimi Dei sacerdos, omnium prælatorum est exemplar; ita et ipsi prælati, hujus summi Sacerdotis vicarii, hujusque exemplaris imitatores, subditorum suorum sunt exemplaria, *forma facti gregis*. Videant itaque quomodo Christum Dominum, exemplar suum, imitentur; et an suis subditis cum Apostolo verè dicere possint: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*. Vide v. 1.

2° Notent omnes tria capita, ad quæ divus Paulus omnem reducit subjectionem; Deum, Christum, virum: Deus caput est Christi; Christus caput est viri; vir caput mulieris. Vide v. 5. Videat vir 1° quomodo Christo, capiti suo, subdatur; 2° quomodo præsit uxori sibi subditæ: Videat autem mulier quomodo viro, principio, fini, et capiti suo subdatur. Hæc suis dicta vide v. 42.

3° Nota quod à primis etiam Ecclesiæ temporibus,

CAPUT XII.

1. De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres.
2. Scitis quoniam cùm gentes essetis ad simulacra muta prout ducebamini eentes.

3. Ideò notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu; et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.

4. Divisiones verò gratiarum sunt: idem autem Spiritus;

5. Et divisiones ministracionum sunt: idem autem Dominus;

6. Et divisiones operationum sunt: idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.

supradictorum abusuum reformationem. Seilicet, ut eorum cœna verè dominica sit, et omnibus communis; prescribit ut se se invicem expectent: concedit tamen, ut si quis esuriat, nec possit ad vesperam jejunus expectare; domi sue comedat, non in Ecclesiâ; ne quod ad salutem institutum est, fiat occasio damnationis, vel ob gulam, vel ob superbiam, et pauperum contemptum. Et hæc, inquit, nunc sufficient, cetera ad hæc pertinentia, cùm ad vos venero, prescribam.

permanere, donec omnes convenerint; prius domi comedat, aut certe præcipue aliiquid, ne sit ei molestemus expectare communem cœnam.

Ut non in judicium, puta in condemnationem, ob superbiam, gulam, ebrietatem, inobedientiam *conveniat*.

Cætera autem, cùm venero, disponam, id est, ordinabo, constituam, ac sigillatim prescribam. Cætera, nimis que spectant ad dignam et honestam Eucharistie celebrationem. Est hic locus illustris pro traditionibus ecclesiasticis. Vide S. August., epist. 118: *Talis, ait, traditio est, ut Eucharistia sumatur à jejunis*, cùm tamen Christus post cœnam eam instituerit.

res sanctæ et sanctè institutæ, abeunt scepissimè in abusum, v. 17. Quare Deus id permittit? ibidem. Quid in tali casu faciendum? ibidem, v. 17.

4° Nota, v. 24, modum celebrandi et communicandi, ab ipso Christo Domino intentum et institutum, in sua scilicet passionis memoriam. Hanc praxim vide in fine v. 24.

5° Nota quomodo omnia reale Christi in Eucnastiâ præsentiam probent. Vide v. 25. Hincque collige quanta sit catholici in suâ fide securitas, v. 25, in fine. Quantus è contra omni heterodoxo debeat esse tremor, ibidem. Vide observationem dogmaticam.

6° Nota, v. 27 et 29, quanta sit male communio-nis enormitas. Unde oriatur hæc enormitas, juxta Apostolum. Apostoli verba reale Christi præsentiam in Eucnastiâ confirmant. Quid faciendum ad vitandam hanc male communionis enormitatem, v. 28.

CHAPITRE XII.

1. Pour ce qui est des dons spirituels, je ne veux pas que vous ignoriez, mes frères.

2. Vous vous souvenez bien que, lorsque vous étiez païens, vous vous laissiez entraîner, selon qu'on vous menait, vers les idoles muettes.

3. Je vous déclare donc que nul homme, parlant de l'Esprit de Dieu, ne dit anathème à Jésus, et que nul ne peut confesser que Jésus est le Seigneur, sinon par le Saint-Esprit.

4. Il y a à la vérité diversité de grâces, mais il n'y a qu'un même Esprit.

5. Il y a diversité de ministères, mais il n'y a qu'un même Seigneur.

6. Et il y a diversité d'opérations surnaturelles, mais il n'y a qu'un même Dieu qui opère tout en tous.

7. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.

8. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae; alii autem, sermo scientiae secundum eundem Spiritum.

9. Alteri fidēs in codem Spiritu; alii, gratia sanitatis in uno Spiritu;

10. Alii, operatio virtutum; alii, discretio spirituum; alii, prophetia; alii, genera linguarum; alii, interpretatione sermonum.

11. Illae autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

12. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cūm sint multa, unum tamen corpus sunt; ita et Christus.

13. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi; et omnes in uno Spiritu potati sumus;

14. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.

15. Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore?

16. Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore?

17. Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus?

18. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit.

19. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

21. Non potest autem oculus dicere manui: Operā tuā non indigo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii.

22. Sed multò magis quae videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt:

23. Et quae putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorē circumdamus; et quae inhonestata sunt nostra, abundantiorē honestatem habent.

24. Honestata autem nostra nullius egent; sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat, abundantiorē tribuendo honorem;

25. Ut non sit schisma in corpore, sed id ipsum pro invicem sollicita sint membra.

26. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.

27. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.

28. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiā primū apostolos, secundū prophetas, tertīo doctores, deinde virtutes, exinde gratias eurationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.

7. Or ces dons du Saint-Esprit, qui se font connaitre au dehors, sont donnés à chacun pour l'utilité de l'Église.

8. L'un reçoit du Saint-Esprit le don de parler dans une haute sagesse; un autre reçoit du même Esprit le don de parler avec science;

9. Un autre reçoit le don de la foi par le même Esprit; un autre reçoit du même Esprit la grâce de guérir les maladies;

10. Un autre, le don de faire des miracles; un autre, le don de prophétie; un autre, le don du discernement des esprits; un autre, le don de parler diverses langues; un autre, le don de l'interprétation des langues.

11. Or, c'est un seul et même Esprit qui opère toutes ces choses, distribuant à chacun ses dons, selon qu'il lui plaît.

12. Car, comme notre corps, n'étant qu'un, est composé de plusieurs membres, ils ne sont tous néanmoins qu'un même corps; il en est de même de Jésus-Christ.

13. Car nous avons tous été baptisés dans le même Esprit, pour n'être tous ensemble qu'un même corps, soit Juifs, soit gentils, soit esclaves ou libres; et nous avons tous reçu un divin breuvage, pour n'être tous qu'un même Esprit.

14. Car le corps n'est pas un seul membre, mais plusieurs.

15. Si le pied disait: Puisque je ne suis pas la main, je ne suis pas du corps; ne serait-il point pour cela du corps?

16. Et si l'oreille disait: Puisque je ne suis pas œil, je ne suis pas du corps; ne serait-elle pas pour cela du corps?

17. Si tout le corps était œil, où serait l'ouïe? et s'il était tout ouïe, où serait l'odorat?

18. Mais Dieu a mis dans le corps plusieurs membres, et il les y a placés chaenū comme il lui a plu.

19. Car si tous les membres n'étaient qu'un seul membre, où serait le corps?

20. Il y a plusieurs membres, et tous ne font qu'un seul corps.

21. Or, l'œil ne peut pas dire à la main: Je n'ai pas besoin de votre secours, non plus que la tête ne peut pas dire aux pieds: Vous ne m'êtes point nécessaires.

22. Mais au contraire les membres du corps qui paraissaient les plus faibles sont les plus nécessaires:

23. Nous honorons même davantage les parties du corps qui paraissent les moins honorables, et nous couvrons avec plus de soin et d'honnêteté celles qui sont les moins honnêtes.

24. Car pour celles qui sont honnêtes, elles n'en ont point besoin; mais Dieu a mis un tel ordre dans tout le corps, qu'on honore davantage ce qui est moins honorable de soi-même;

25. Afin qu'il n'y ait point de division dans le corps, mais que tous les membres conspirent mutuellement à s'entraider les uns les autres;

26. Et que si l'un des membres souffre, tous les autres souffrent avec lui, ou si l'un des membres a quelque avantage, tous les autres s'en réjouissent avec lui.

27. Or vous êtes le corps de Jésus-Christ, et membres les uns des autres.

28. Car Dieu a établi dans son Église, premièrement des apôtres, secondement des prophètes, troisièmement des docteurs; ensuite ceux qui ont la vertu de faire des miracles, puis ceux qui ont la grâce de guérir les maladies, ceux qui ont le don d'assister les frères, ceux qui ont le don de gouverner, ceux qui ont le don de parler diverses langues, ceux qui ont le don de les interpréter:

29. Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes doctores?

30. Numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur?

31. *Emulamini autem charismata meliora.* Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

29. En effet tous sont-ils apôtres? tous sont-ils prophètes? tous sont-ils docteurs.

50. Tous font-ils les miracles? tous ont-ils la grâce de guérir les malades? tous parlent-ils plusieurs langues? tous ont-ils le don de les interpréter?

51. Outre ces dons, ayez plus d'empressement pour les meilleurs; mais je vais encore vous montrer une voie beaucoup plus excellente.

ANALYSIS.

Per tria sequentia capita Corinthis instruit de Spiritu sancti donis: in hoc autem duodecimo capite de charismatibus, seu donis gratuitis agit, id est, gratis gratiis datis. Ante omnia brevem et facilem dat eis regulam, quia dignoscant ea, seu quā Spiritus sancti dona discernant ab effectibus maligni spiritus. Hac regulā datā, vers. 3, statim, v. 4, aggreditur spirituales Corinthiorum aegritudines circa charismata et eorum usum sanare. Quia ergo apud Corinthis, in fide infirmos, charismata erant occasio superbiæ, invidiæ, dissidiæ, hinc in his Corinthiorum vitiis sanandis, et contrariis virtutibus insinuandis totus est Apostolus in reliquo capite.

Hinc, v. 4, 5, 6, multoties repetit quod hæc dona, licet varia, ab uno tamen fonte manant, quasi dicens: Cur dissidetis ob ea quæ ab unitate profluant. Hinc, v. 7, asserit quod ad communem utilitatem dantur; quasi di-

cens: Cur ergo ea habentes efferventur? ipsis enim, non propter ipsos dantur: cur non habentes, invident; cum propter ipsos metu alii data sint? Hinc, v. 8, 9, 10, enumeratis omnibus charismatibus, et in novem genera distributis, statim, v. 11, addit quod et infra sèpè repetit, quia necessarium ad hæc Corinthiorum sananda vita: Ab uno et eodem sunt Spiritu: cur ergo ob ea dissidetis? Hæc Deus dat pro suo beneplacito; cur ergo aut effervescitis, aut invidetis? Nonne suorum munerum dominus est Deus? Hinc, v. 12, egregia Ecclesiæ comparatio cum humano corpore; ut omni superbiæ, invidiæ, dissidio de-structis; cunctis Ecclesiæ Corinthiæ fidelibus, velut ejusdem corporis membris, pacem, concordiam, mutuum amorem, et studium sibi invicem serviendi inspiret. Cetera specialius in commentario vide.

PARAPHRASIS.

1. Interim, fratres, nolo vos Spiritus sancti dona latere;

2. Scitis quod cùm idololatræ essetis, tunc prout ducebamini, seu vestræ curiositate, seu aliorum exemplo, seu ipsius diaboli suggestione acti, ad idola muta assidue et frequenter ibatis (ibique à maligno spiritu afflatis videbatis).

3. Ideò quia vidistis, et ne hos confundatis cum afflatis à Spiritu sancto; sed ut facilè discernatis sancte afflatus; haec vobis trado regulam: Nemo per Spiritum Dei loquens, maledicit Jesu; et nemo potest cum debitâ cordis reverentiâ Jesum Dominum suum profiteri, nisi per Spiritum Dei.

4. Evidem donorum sunt differentiae: idem autem Spiritus sanctus, omnium donorum fons.

5. Et ministeriorum differentiae sunt: idem autem Dominus à quo dispensantur.

6. Et divinarum operationum differentiae sunt, seu diversæ sunt facultates diversa miracula patrandi; idem verò Deus, Pater æternus, fons Deitatis et potentiae, qui per suam intimam præsentiam et virtutem, haec omnia operatur in singulis illa patrantibus: uni igitur Deo, omnium charismatum auctori, gratiae sunt agendæ; ob ea Deus laudandus, adorandus; non est autem quod hinc quis sese efficerat; nec est quod alius invideat: quia

7. Cuicunque datur tale aliquod donum, per quod manifestatur Spiritus sancti virtus; non ad suam ei gloriam datur, sed ad aliorum utilitatem.

8. Alii quidem à Deo Patre, per Spiritum sanctum ab eo procedentem, datur facultas altissima fidei mysteria, per altissima principia explicandi;

alii autem facultas res fidei explicandi per scientias humanas;

9. Alteri per eundem Spiritum datur fides, miraculorum mater; alii donum languores et morbos sanandi.

10. Alii potestas insigniora faciendi miracula; alii donum prophetandi, seu futura prædicendo, seu Scripturarum abstrusa explicando, alii sagacitas discernendi afflatus hominum, à quo sint; alii donum variis loquendi linguis; alii donum linguas peregrinas interpretandi.

11. Hæc autem omnia inoperatur unus et idem Spiritus sanctus, qui pro suâ voluntate, singulis sua dona distribuit, ad commune totius Ecclesiæ bonum. Hinc ergo non est quod quis efficerat, aut invideat, aut dissidet: sed opere pretium est, ut omnes, juxta donum sibi datum, communis Ecclesiæ bono affaborint.

12. Sicut enim corpus physicum, v. g., hominis, unum quidem est: membra tamen habet multa, singula suis locis et usibus destinata: sed ita ut hæc omnia membra unum sint corpus; ita et mysticum Christi corpus, unum quidem est, multa tamen et diversa membra, singulos scilicet fideles, variis donis ditatos, habet: sed ita ut omnia illa membra, seu fideles omnes, unum sint tantummodo Christi corpus, una Ecclesia.

13. Dixi quod omnes fideles unum sint corpus; etenim nec omnes in Baptismo per unum et eundem Spiritum, in idem corpus compacti sumus, sive Judæi, sive ethnici, sive servi, sive liberi, et omnes eundem spiritum hausimus.

14. Dixi quod Ecclesiæ corpus multa habeat mem-

bra : etenim hoc de ratione corporis organici est ; quod manuum, et ad omnia inutile foret, si unum esset tantummodo membrum ; et quod necessariò multa et varia situ et officio membra requirit : hinc in Ecclesiâ sunt superiora, media, inferiora membra ; at omnia æqualiter Christi membra.

15. Si pes, pars inferior corporis, dixerit : Quia locum medium non habeo, sicut manus ; non sum de corpore : an propterea de corpore non est ? Minimè : quia non situs membrum facit, sed unio cum corpore. Per pedem, intellige infimas Ecclesiae Corinthiacas partes, seu fideles infimis locis et officiis deputatos ; quos sub hac figurâ arguit, quod obmurmurabant ; simul et solatur, asserens quod æqualiter ac alii, sint de corpore Christi.

16. Et si auricula sortem suam deplorans, dicat : Non sum oculus, ideò à corpore sum extranea ; an ideò non est pars corporis ? Minimè, propter rationem v. 15 dictam. Per aurem, intellige discipulos, dono sapientie et scientiæ privatos, sapientibus, doctis, et doctoribus invidentes : hos ergo arguit et solatur, sicut perdes, v. 15.

17. Si totum corpus ad oculum esset redactum, ubi id per quod audiendum ? Si nihil nisi aures, ubi nares ? Eosdem docet speciatim quod necessaria sit membrorum varietas, quam docuit in genere v. 14.

18. Propterea Deus varia membra posuit in corpore ; quorum unicuique locum suum et munus, pro sua voluntate, non pro merito, dedit. Hoc et de mystico Christi corpore intellige, quod Deus varietate membrorum instruxit, et unumquodque membrum suo loco et officio destinavit, ut illi placuit : eos ergo docet suo loco et dono contentos esse, et Dei voluntati submissos.

19. Quòd si nunc omnia membra in unum redigentur, ubi corporis harmonia ?

20. Non ita se res habet : sed per Dei voluntatem nunc multa quidem sunt membra , loco et officio diversa ; sed ita tamen , ut omnia simul unum sint corpus. (Resumptio probatorum à v. 12.)

21. Non potest autem oculus, quia situ altior, et officionobilior, prudenter et verè dicere manui, situ minus alte, et officio minus nobili : Operâ tuâ non indigeo. Neque caput, pars corporis suprema, pedibus, velut extremis, dicere : Non estis mihi necessarii. (Hic sub figurâ oculi et capitinis, pungit sublimiores, in sua sublimitate tumidos ; quorum fastum deprimit, indicans quod eis necessarii sunt illi, quos velut viles spernunt.)

22. Tantum abest ut ullum corporis membrum, tanquam inutile, despici possit ; quin imò que videntur imbecilliora, sint magis ad vitam necessaria, quam pleraque robustiora.

23. Hinc ea que vulgo putantur minus honesta, majori et uberiori ornatu circumdamus extrinsecus : et ea que pudenda vocantur, majori curâ tegimus. Sie infirmi, vilibus deputati ; talentis, ut videtur, destitu-

ti ; imò et aliquâ infamiâ notati, sed humiles, contriti, sanctificati per pœnitentiam, contemni non debent : sed cum charitate foveri, ornari, et conservari ; quia sèpè Deo chariores, et Ecclesie utiliores, suis sciœt precibus.

24. Quæ autem in nobis sunt per se decora et honesta, nullis egent ascitiis ornamentis : sed Deus hac temperaturâ corporis nostri membra moderatus est ; ut eis, quibus decus deerat, majorem ornatum trahueremus.

25. Idque, ut inter omnia corporis membra, nullum sit dissidium : sed ut omnia pari sollicitudine sese vicissim tueantur et adjuvent.

26. Et ut tanta sit inter illa omnia dilectio et cordia, ut si quid patitur unum, compatiantur cætera ; et si quando unum honore afficitur, cætera congaudent. Ita sit inter vos, ejusdem corporis membra ; non sit dissidium, sed mutua dilectio, mutua auxilium

27. Vos omnes estis corpus Christi, et singuli verstrum estis ejusdem corporis membra : at connexa, ab invicem dependentia ; et ideò mutuis vos invicem officiis adjuvare debetis.

28. Et sicut in corpore naturali Deus pro sua voluntate varia membra posuit, eaque variis usibus destinavit ; ita et in mystico Christi corpore voluit varia esse membra, et varia charismata. Ac primo quidem loco collocavit apostolos, Christi legatos ; secundo prophetas, qui futura prævident, et occulta detegunt ; tertio doctores, qui doctrinam evangelicam exponunt populo ; quarto, qui virtute divina prædicti, miraculâ perpetrant ; quinto, qui donum habent agrotos divinitus sanandi, sexto, qui afflictis, auctoritate, consilio, operâ subveniunt ; septimo, qui temporalium rerum regimini præsunt ; octavo, qui variis loquuntur linguis ; denique, qui eas interpretantur.

29. Numquid omnes apostoli ? etc. Numquid omnes ? etc.

30. Numquid omnes virtutes ? etc. Minimè, quia sicut si totum corpus oculus , etc., v. 17, et sicut si omnia membra in unum redigerentur, ubi corpus ? v. 19. Ita si omnia Ecclesiæ membra et charismata ad unum redigerentur, ubi mystici corporis Christi harmonia ? Necessaria est membrorum, et donorum diversitas : hanc diversitatem Deus pro suo arbitratu distribuit ; unusquisque sit suo loco et officio contentus ; unusquisque pro suo dono commune bonum promoveat, iusta Dei beneplacitum.

31. Inter hæc autem charismata, zelato, et à Deo expetite, non majora, et ex vulgi judicio pluris aestimata, sed potiora, et utiliora vobis et Ecclesiæ. Sed et prater hæc à me hucusque enumerata, superest via quedam excellentior, et quam vobis jamjam monstrabo : hæc est charitas Dei, et proximi, propter Deum ; quæ omnibus charismatibus supra modum præcellit, ad Deum ducit, et in cœlum evehit, et sine quâ nihil prosunt cætera

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE SPIRITALIBUS AUTEM... Hujus capititis cum praecedente connexio hæc est : Caput praecedens finiit Apostolus, dicens : Caetera ad Agapes, et sanctissimam Eucharistiam spectantia, præsens prescribam ; hoc autem incipit, dicens :

DE SPIRITALIBUS AUTEM...; id est, interim dum ad vos venero, nolo vos de Spiritu sancti donis ignorare. Tunc in Baptismo, per Spiritum sanctum baptizatis, communiter dabuntur charismata spiritualia, seu dona gratuita linguarum, prophetice, operatum, etc., de quibus infra : et quia circa hæc dona, eorumque usum multipliciter peceabant Corinthii, ut v. 4 dicetur; ideò sine mora illos vult de iis instrui.

VERS. 2. — SCITIS QUONIAM CUM GENTES ESSETIS... Hic locus, propter suam brevitatem, est obscurus : brevior autem nobis videtur et obscurus; quia nescimus quod tunc sicut, et quod notum erat Corinthiis, quibus scribebat Apostolus. Ad ejus ergo loci intelligentiam, nobis necessariò supplendum aliquid. Equidem multi volunt hic Apostolum indicare gratiam necessitatem, tum in malo vitando, tum in bono faciendo : sed quia hic de donis gratuitis agitur, ut ex sequentibus patet, non verò de gratiâ sanctificante, hinc probabilior, et apostolico textu conformior mihi videtur eorum conjectura, qui putant Apostolum, ante omnia, velle fidibus Corinthiis dare notam facilem, quâ Spiritu sancti dona discernant ab effectibus maligni spiritu. Ita divus Chrysostomus. Ut hujus nota necessitatem intelligas, et textum clariùs percipias;

Notanda ad intelligentiam.

Adverte quòd plerique Corinthiorum ethnici, et idolorum cultores aliquando fuerant; tuncque futurorum curiosi, sapè sapientius ad vates ierant, qui idolis aderant. Viderant ergo tunc sapientissimè Pythones et Pythonissas. Imò cùm ad eos scriberet divus Paulus, Corinthi erant multi Satanæ spiritu afflati, qui futura prædicebant, variisque loquebantur linguis. Poterant autem hujusmodi divinatores, et præstigiatores fidei interesse, et eos perturbare. Hinc D. Apostolus Corinthios volens de spiritualibus instruere, ante omnia necessarium judicat, brevem et facilem eis notam dare, quâ afflatos à Spiritu sancto discernant ab afflatis à maligno spiritu. Nunc ad textum.

SCITIS QUÒD CÙM IDOLOLATRAE ESSETIS, TUNC PROUT DUCEBAMINI, scilicet seu vestrâ curiositate, seu aliorum

VERS. 1. — *De spiritualibus autem, etc.; id est, de charismatis quibus ditati estis, ut initio Epistolæ dixi, volo vos instruere. Vocat ea spiritualia ab auctore Spiritu sancto.*

VERS. 2. — *Scitis quoniam cùm gentes essetis, ad simulacra muta, prout (quædam mancipia) ducebamini (à consuetudine, institutione majorum, et sacrificiorum, atque à demoniis impulsu), untes, id est, ibatis.*

VERS. 3. — *Ideò notum vobis facio, quòd nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. In Spiritu, id est, per Spiritum. Sensus est : Quòd cùm ita sit, imprimit seire vos volo, quod nullus per Spiritum Dei loquens Jesum vocat anathema, id est, Jesum execratur, Jesu maledicit, interitum ei et exterminationem imprecatur : sed potius talis Jesum agnoscit et invocat, quasi, auctorem gratiæ, salutis, omniumque donorum spiri-*

exemplo et pravâ consuetudine, seu ipsius diaboli suggestione acti.

AD SIMULACRA MUTA, de quibus scriptum est : *Os habent, et non loquentur.*

EUNTES, supple eratis, id est, assidue et frequenter ibatis.

Vidistis ergo tunc, sicut et nunc videtis sapè Pythones et Pythonissas, futura multa prædicentes, variis linguis loquentes, præstigias nonnullas operantes.

VERS. 3. — IDEO. Scilicet quia vidistis, et quotidie videtis : ne confundatis eos cum afflatis à Spiritu sancto, sed ut breviter et facilè discernatis verè et sanctè afflatos :

NOTUM VOBIS FACIO, quòd nemo per Spiritum Dei loquens, seu à sancto Spiritu afflatus, DICIT ANATHEMA JESU, id est, maledicit Jesu, blasphemat in Jesum. Anathema dicitur res execrabilis et exterminanda : igitur anathema dicere, est rem execrari, maledicere, et exterminandam pronuntiare. Et quòd NEMO POTEST Dominum Jesum cum debitâ veneratione, et cordis affectu DICERE, suumque Dominum proliteri, nisi per Spiritum Dei. Facilis itaque, et brevis nota, ad discernendum à quo spiritu quis afflatus sit, hæc est: ipsum interrogate de Jesu. Si promptè, si constanter confitetur Jesum Christum esse Filium Dei, Redemptorem hominum, et consequenter Dominum, cui parere debent omnes; hic à Spiritu sancto est. Si verò dicit anathema Jesu, Græc., anathema Jesum, id est, anathematizandum; si nomen ejus execratur, et blasphemat in ipsum; hic à spiritu maligno est. Et hæc regula, à divo Paulo hic tradita, conformis est illi, quam dabat S. Joan., Epist. 4, c. 4, v. 2 : *In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesus Christum in carne venisse*, etc. Jesus Christus, Filius Dei, Mediator Dei et hominum, omniumque Dominus, totius est religionis fundamentum, et quidem unicum : *Nec enim aliud est nomen sub cœlo datum*, etc., *fundamentum aliud nemo potest ponere*. Hujus Epist. c. 5, 12. Huic fundamento qui adhæret fide, spe, charitate, Deo adhæret, Deo placet, à Spiritu sancto est. Illic qui non adhæret, qui non subest, qui non paret, ut Domino, Deo non adhæret, Dei non est, Spiritum Dei non habet. Itaque cum D. Thomâ credulo tandem et fideli, dicamus frequenter : *Domi-*

tualium. Hoc à Paulo dicitur propter Judæos, qui de Spiritu Dei gloriantes, Jesu tamen maledicebant : atque eum non solum Christum negabant, sed etiam dicebant anathema. Ita Cajetanus.

Et nemo potest dicere : Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Dicere Dominum Jesum, id est, agnoscere, credere, invocare et prædicare nomen Domini Jesu, ejusque fidem profiteri, scilicet Jesum esse Dominum nostrum. Proliteri, inquit, et invocare uti oportet, et uti proficuum est ad salutem. Hoc facere nemo potest, nisi in Spiritu sancto, id est, nisi per Spiritum sanctum. Fides enim, spes et oratio sunt dona Spiritus sancti; quasi dicat : Hæc dona adeò non sunt vestra, sed Spiritus sancti, ut nec Jesum agnoscere et invocare ex vobismetipsis possitis : sed agnitus hæc et invocatio sit Spiritus S. donum.

nus meus et Deus meus. Corde, non manu, Christo uniti, amemus, adoremus eum, ut Dominum et Deum nostrum : Dominus meus et Deus meus.

VERS. 4. — DIVISIONES VERO GRATIARUM... Datā brevi et facili regula ad discerneadā Spīritū sancti charismata ; jam quasi medicus accedit ad sanandas spirituales Corinthiorum aegritudines, circa hæc spiritualia dona, eorumque usum.

Nota ad intelligentiam.

Itaque nota quòd apud Corinthios, adhuc imperfeciōes, et in fide infirmos, charismata erant occasio superbie, invidiæ, dissidii. Qui enim majora dona percepérant, adversus alios efferebantur. Qui nulla aut minora tantum habebant, adversus eos qui majora receperant, ardebant invidiā.

Hincque ob Spīritū sancti dona dissidebant plerique Corinthiorum. Et in his eorum vitiis sanandas, contrariisque eis virtutibus insinuandis, totus est Apostolus in hoc capite, id est, totus in retundendā priorum superbiā ; totus in extinguentā aliorum invidiā ; totus in inspirandā omnibus Ecclesiæ Corinthiacæ fidelibus, velut ejusdem corporis membris, pace, concordiā, mutuo amore, et studio sibi invicem inserviendi. Quod sedulò notandum, et præ oculis assidue habendum, ad perfectam textūs intelligentiam. Ecce quod spectat ad Apostoli mentem, nunc ad verba.

DIVISIONES GRATIARUM. Græc., *discrimina charismatum*, seu donorum gratuitorum, id est, equidem donorum sunt differentiae ; diversis diversa dantur; hoc uni, illud alteri, etc.

IDEM AUTEM SPIRITUS, scilicet Spiritus sanctus, qui omnium illorum donorum fons est ; quasi diceret : Multitudine quidem et varietate differunt, non auctore, qui unus et idem est Spiritus sanctus. Ne sit ergo inter vos divisio ob ea, que ab unitate manant, et que à Spīritu sancto, pacis auctore procedunt. Præterea gratiæ sunt, id est, dona gratuita, nemini debita ; ut quid ergo ea alter alteri invidieat ! Cur ob ea quis angatur animo ? Ab omnibus gratiæ sunt habenda ; nemini dolendum, ex D. Chrysostomo.

VERS. 5. — ET DIVISIONES MINISTRATIONUM... Græc., *discrimina ministeriorum*, id est, varia quidem in Ecclesiâ distributa sunt ministeria, v. g., apostolatus, episcopatus, presbyteratus, diaconatus, etc.

IDEM AUTEM DOMINES, scilicet Jesus Christus, Ecclesiæ caput, princeps et Dominus, sub quo omnes illi varijs ministri militant et Ego servium : et à quo hæc omnia ministeria conferuntur. Differentia igitur in

VERS. 6. — *Divisiones vero gratiarum sunt.* Gratiae divise sunt per Ecclesiæ, hæc uni, illa alteri datur et dividitur. *Idem autem Spiritus,* id est, idemque Spiritus sanctus est, qui ea omnia largitur : cuius et dona vorantur.

VERS. 5. — *Et divisiones ministrationum sunt,* Græc., ministeriorum. Ministeria quoque, inquit, varie distributa sunt per Ecclesiam.

Idem autem Dominus, scilicet Jesus Christus, à quo et Deo, et per quem ut hominem illa omnia conferuntur.

VERS. 6. — *Et divisiones operationum sunt.* Operationes item, hoc est, operandi facultates, et impetus

ministerio, non in Domino. Porrò attende ad verba *ministrationem*, seu *ministerium*, laborem et sudorem indicant : quid ergo doles, si alterum jussit plus laborare, tibi parcens ? ait D. Chrysostomus.

VERS. 6. — *Et divisiones operationum.* Græc., *ἐργασίας*, efficacie, operationes. Syr., *et divisiones virtutum* ; id est, diversæ sunt facultates operandi diversa miraculorum genera.

IDEM VERO DEUS, Pater æternus, fons deitatis, et omnipotentiæ, qui per suam intimam presentiam, virtutem et efficaciam, hæc omnia supernaturalia operatur in singulis illa patrantibus. Non est ergo quòd quis ob ea sese effrat, quia alienæ virtutis est id quod operatur ; et alieni numeris est id quod habet. Non est etiam quòd quis aliis invideat ; quia habentibus dantur ad communem utilitatem. Sed est quòd omnes uni Deo, omnium donora auctori, gratias agant ; ob ea Deum laudent, amant, adorent. Sed est præterea quòd uniusquisque suo dono contentus, iuxta sibi datum, et Dei beneficium, communii Ecclesiæ bono ministret, laboret, insudet.

VERS. 7. — UNICUIQUE AUTEM... id est, unicuique autem datur tale aliquod donum, per quod manifestatur sancti Spīritū virtus et praesentia ; non ad suam ei vanam gloriam datur, sed AD UTILITATEM, Græc., *πρὸς τὸν πολυτελέστατον*, ad id quod expedit, ait D. Hieronymus. Ad id quod confert, Erasmus ; id est, datur ut conferat, aut exerceat aliquod fideli populo utile, v. g., ut per hoc convertat iudeos ad fidem, vel ut fides confirmet in fide : itaque ad utilitatem Ecclesiæ.

Nota litterales.

Nota in superioribus versibus totam sanctissimam Trinitatem insinuatam ; v. 4, Spīritum sanctum ; v. 5, Jesum Christum ; v. 6, Patrem aeternum. Quòd si primo loco Spiritus sanctus nominatus est, et ultimo Pater aeternus, hoc indicat inter divinas personas dignitatis ordinem non esse, sed perfectam aequalitatem. Nota et quòd spiritualia dona unicuique personæ sub diversâ ratione attribuuntur. Spīritui sancto, qui bonitas et amor est, tribuuntur ut gratiæ, seu ut gratuita, quia ex gratiâ Dei bonitate manant. Iesu Christo, Filio Dei, Ecclesiæ Domino, quam suo sanguine acquisivit et sibi gloriosam exhibuit; attribuuntur ut ministeria ; tum quia ipsis est, ut Domini, ministeria distribuere : tum quia ipsis, et sub ipso ministrat omnis ecclesiasticus ordo. Patri omnipotenti, totiusque potentiae fonti, attribuuntur ut operationes, seu efficacie, quia ab ipso omnis virtus et operatio.

multisariam per Ecclesiam distributi sunt.

Idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Pro operatu. S. Hilarius, in. 8 de Trinitate, legit inoperari. Significat intimam presentiam vim, et efficaciam, qui Deus inacte omnia operatur, maximè miraculio, et dona gratuita. de his enim agit toto capite Paulus.

VERS. 7. — *Unicuique autem datur,* etc. Hilarius legit, *ad id quod ubi est, Hieronymus, ad id quod expedit;* sensu est : Cuicunque datur aliquod iubusmodi donorum, per quod manifestatur cum accepisse Spīritum sanctum. Datur, inquam, ad utilitatem, non propriam, sed totius Ecclesiæ.

Observatio moralis.

Hinc itaque discat omnis Ecclesie minister, quomodo semetipsum in suo ministerio debeat intueri. Onnipotens Dei instrumentum est, in operandâ animarum salute. Iesu Christi, Ecclesie principis et Domini minister est, in perficiendâ hominum redempzione. Spiritus sancti, gratiarum fontis, canalis est, per quem charitas diffunditur in fidelium cordibus. Igitur ut instrumentum omnipotentiae divinae, penitus ei subjaceat; et omnia juxta Dei beneplacitum, inspirationem et motum operetur. Ut minister Redemptoris animarum, cum zelo labore, vigile, insudet in salvandis hominibus sibi commissis. Ut gratiarum Spiritus sancti canalis, effundat votis, verbis, exemplis; nihil sit in illo non sanctum, nihil non sanctificans.

VERS. 8. — ALII QUIDEM DATUR... Enumerat omnia illa Spiritus sancti dona, quibus vetus Ecclesia nobilitabatur, et in novem genera distribuit. Alii quidem à Deo Patre, PER SPIRITUM SANCTUM, ab eo procedentem, datur facultas explicandi altissima fidei mysteria, idque per altissima principia, v. g., sanctissimam Trinitatem, incarnationem, etc., eo modo, quo ipse Paulus sapientiam loquebatur inter perfectos. Vide dicta hujus Epist., cap. 2, v. 7.

ALII SERMO SCIENTIÆ, id est, facultas explicandi res fidei, per scientias humanas, seu per ratiocinationem, exempla et comparationes. Sicut faciunt nunc theologi.

SECUNDUM, id est, per EUDREM SPIRITUM.

VERS. 9. — ALTERI FIDES. Non dogmatum, sed miraculorum; id est, excellens in Deum fiducia, ad quidvis ab eo impetrandum. Fiducie robur, quae juxta

Domiini promissum, montes etiam transferat, ait Erasmus. Hæc fides, miraculorum mater, nascitur

VERS. 8. — *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ*, facultas scilicet explicandi sapientiam, id est, altissima mysteria Trinitatis, incarnationis, prædestinationis, ut explicat cap. 15.

Alii autem sermo scientiæ secundum cunctem Spiritualitatem, ut scilicet explicit que ad agenda, moresque pertinent. Ita sapientiam à scientiâ distinguunt S. Augustinus. Alii scientiam intelligent, quæ res fidei per exempla, comparationes, rationes humanas et philo-ophicas explicantur.

VERS. 9. — Alteri fides in eodem Spiritu. Fides hic est intelligentia magna mysteriorum fidei ad ea contemplandum et explicandum. Sic enim ad Rom. 12, dicit prophetas habere prophetiam, et delbere prophetare, hoc est, docere secundum rationem fidei, id est, juxta mensuram intelligentie rerum fidei sibi à Deo data.

Alii gratia sanitatum in uno Spiritu, per unum et eundem Spiritum sanctum. Charismata sanationum vocat Apostolus, dona curandi languores et aggritantes corporales: sive id fiat impositione manuum, quae est oratio super hominem, S. Augustino teste, lib. 5, de Baptismo, cap. 16. Ita promittit Dominus, Marcii 16: Super agros manus imponent, et benè habebunt.

VERS. 10. — *Alii operatio virtutum*, qualia sunt exercitare mortuos, dæmones ejicere, punire incredulos et impios per miraculum, ut S. Petrus Ananiam et Saphiram miraculosæ morte punivit, Act. 5. Ita Chrysostomus et Ambrosius. Et sic distinguitur operatio virtutum à gratiâ sanitatum.

quidem ex fide theologicâ, illamque includit; sed præterea constantem dicit in Deum fiduciam, quæ confidit homo Deum hoc facturum, ut colligi potest ex Marcii 9, 25; Luc. 17, 5.

IN EODEM SPIRITU, id est, per eundem Spiritum, ait Syrus. ALI GRATIA SANITATUM. Græc., *dona sanationum*, id est, donum languores et morbos sanandi per eundem Spiritum.

VERS. 10. — ALII OPERATIO VIRTUTUM, id est, potestas illustriora et celebriora faciendi miracula, v. g., mortuos suscitandi: quin et vivos miraculosâ morte puniendi, ut Act. 5, v. 5. Talia miracula specialiter dicuntur virtutes, τάξεις, quia divina virtus et omnipotencia in illis maximè eluet.

ALII PROPHETIA, id est, donum tum futura prædicendi, tum abstrusa Scripturarum explanandi.

ALII DISCRETIO SPIRITUUM, id est, sagacitas discernendi afflatus hominum; à quo sint? an à Deo? an non?

ALII GENERA LINGUARUM, id est, donum variis linguis loquendi.

ALII INTERPRETATIO SERMONUM. Græc., *linguarum*, donum linguas peregrinas interpretandi, seu donum interpretandi que alii linguis peregrinis locuti sunt. Non enim quisquis lingua tenet, idem areanum sensum sermonis tenet, ait Erasmus. Hinc duo dona sunt loquendi et interpretandi linguas. Vide Estium qui citat Cajetanum.

VERS. 11. — HÆC AUTEM OMNIA OPERATUR... id est, per vim in nobis occultam efficit UNUS ET IDEM SPIRITUS, qui pro suo arbitratu et beneplacito, singulis sua dona distribuit.

Nota litteralis et moralis.

Stepè repetit Apostolus et quod haec varia dona ab uno et eodem sunt Spiritu; et quod ea Deus pro sua

Alii prophetia, id est, donum futura prædicendi, vel Scripturas, presertim propheticas, explicandi. Quod utramque generali nomine revelationis areanorum, comprehendit potest.

Alii discretio spirituum, cogitationum scilicet et intentionum cordis, et consequenter actionum et sermonum; ut sciat an à nature, an à domini, an à Dei vel angelii spiritu et instinctu proficiantur. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Anselm. Tale donum habuit S. Hilarius, teste S. Hieronymo, in ejus vita.

Alii genera linguarum, id est, donum loquendi variis linguis. Quod quidem in Ecclesiæ primitiva fuit admodum frequens, ut in Actis apostolorum manifestum est.

Alii interpretatio sermonum, obscuriorum, maximè saepe Scripturæ, tunc olim in Ecclesiæ interpretes erant, quorum officium erat interpretari primo, eos qui in orienti Ecclesiæ ex dono linguarum peregrina prophetarunt, vel hymnos canebant; secundo, illos qui obscuræ et alta mysteria afflati Spiritu sancto erubabant; tertio, Epistolæ sancti Pauli et aliorum ad plebem suam missas publice exponere; quarto, eas vertere in alias linguis. Sic multi censem S. Clemensem Eusebium ad Hebreos, ex Hebreo in Græcum vertisse.

VERS. 11. — *Hec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus.* Solum nominat Spiritum sanctum, qui in divinis amor est: cui proinde bonitas, et ex eâ fluens distributio donorum Dei congruenter appropriatur.

voluntate confert; quia hæc veritates necessariæ ad sanandas Corinthiorum supradictas ægritudines, id est, ad eorum retundendam superbiam et extinguentiam invidiam, et onus dissidium componendum. Quoties ergo dicit, quod ab uno Spiritu procedunt; toties eis exprobrat. Quare ergo dividimini ob ea, que ab uno profluant Spiritu, et quidem pacis auctore? Quoties dicit quod ea Deus gratitudo et pro sua bona voluntate confert, toties exprobrat superbo: quare ergo ob alienum et merè gratitum munus inflatis? Quoties repetit quod inqualis haec donorum distributione à Dei beneplacito pendet, qui sui singulis ad communem Ecclesiæ utilitatem confert; toties exprobrat invido: Quare ergo tu tibi displices? Quare de Dei beneplacito conquereris? Tu quis es, qui Dei tui beneplacitum ægrè feras? Aliunde cur aliis invides quod eis propter te datum est? Nihil est ergo, aut quod hic quisquam sibi placeat; aut displiceat; aut ab aliis dissideat; sed est, quod omnes, sua sorte contenti, Deoque grati, juxta sibi datum, communi Ecclesiæ utilitati laborent.

VERS. 12. — **Sicut enim corpus unum est...** Pulcherrimâ comparatione sensibiliter ostendit, quod nec majoribus ditat muneribus efferri debeant; nec qui minora tantum habent sibi displicere, et aliis invidere, atque ab eis dissidere; sed quod omnes pacificè vivere, sibi invicem inservire, et mutuum auxilium prestare; quia scilicet omnes ejusdem corporis membra et unum corpus.

Sicut enim corpus physicum, v. g., hominis, **unum quidem est corpus, membra tamen habet multa, singula suis locis et suis usibus destinata;** sed ita ut haec membrorum multitudo, unum sit tantummodo corpus.

Ita et Christus, seu christianismus; unum est mysticum corpus, multa quidem et diversa habens membra, numerum singulos fideles, suis variis doctis ditatos et officiis destinatos; sed omnia illa mystica membra simul sumpta, id est, omnes simul fideles, unum sunt tantummodo mysticum Christi corpus, una Ecclesia. Debent ergo non efferri, non invidere, non dissidere; sed uniri, sed mutuo diligere, mutuo

Dividens singulis, id est, dividens unicuique privatim, peculiariter, propriè; vel potius propria, scilicet cuique, dona et charismata. Ita S. Hieron., *prout vult,* scilicet et ipse Spiritus. *Prout vult,* id est, pro sua ipsius voluntate, quam cum Patre Filioque communem habet, ut divina dona dispensem ac distribuat in homines.

Vers. 12. — **Sicut enim corpus,** naturale et animale, puta hominis, **num est,** etc.; **unum sicut corpus habet,** puta Ecclesiam, cuus varia sunt membra, et ipse est caput. Caput et corpus dicitur Christus, propterea in flabili unitatem cœptis et membrorum. Hujus ergo totius corporis caput Christus est: membra omnes fides, una cum Christo capite, corpus hoc mysticum constituentes.

Vers. 13. — **Etenim in uno Spiritu....** per unum eundemque Spiritum sanctum, **omnes nos in unum corpus baptizati sumus.** Docet Apostolus, quando et quomodo fideli facti sunt unum corpus: videlicet in Baptismo, per quem insiti sunt Christo, et facti membra corporis illius, in quo Christus est caput. *In unum corpus,*

compati, sibi invicem inservire.

VERS. 13. — **ETENIM IN UNO SPIRITU....** Duo jam dixit de Ecclesiâ, mystico Christi corpore: scilicet quod unum sit corpus et quod multa et varia habeat membra: hæc duo nunc successivè probat in sequentibus versibus. At primò quidem ostendit hic quod sit unum corpus, simul et explicat quando et quomodo facta sit unum corpus, nempe in Baptismo. Etenim nos omnes fideles, sive Judæi, sive ethnici, sive servi, sive liberi, Baptismo insiti sumus et incorporati in Christo; factique sumus unum Christi corpus; idque per unum et eundem Spiritum, qui nobis tunc infusus est.

ET OMNES IN UNO SPIRITU POTATI SUMUS: Græc., *in unum Spiritum,* etc. Syr., *et nos omnes unum Spiritum hausimus.* Ambrosius, *unum Spiritum potavimus.* Quod dupliciter intelligi potest; vel de spirituali potatione Spiritus sancti; quo sumus omnes infusi et irrigati in Baptismo; vel de haustu gratiæ Spiritus sancti, seu de haustu Spiritus Christi, per potionem calicis eucharistici. Utrumque sensum affert et approbat D. Chrysostomus.

OMNES UNO SPIRITU POTATI SUMUS, id est, inquit Chrysostomus, venimus ad eamdem mysteriorum initiationem, eadē mensā fruimur.

IN UNUM CORPUS BAPTIZATI SUMUS, et unam largitus est mensam: et unam dedit irrigationem. Idem sanctus Chrysostomus: Sed cur non dixit eodem corpore nutrimur, et eundem bibimus sanguinem? **Quia cùm** dixit de Spiritu, utrumque significavit et sanguinem et carnem; per utrumque enim uno Spiritu potamur. Idem sanctus Pater. Juxta hanc interpretationem, quæ maximè naturalis videtur, de eucharistico potu hinc agitur, sicut prius de Baptismo actum est; sensusque est, quod nos omnes unum et eundem Christi Spiritum potavimus: scilicet, cùm ex calice eucharistico sanguinem ejus bibimus. Itaque non tantum in unum Christi corpus nati et incorporati sumus per Baptismum; sed etiam eadē escâ, puta carne et sanguine Christi, alimur omnes in Eucharistiâ. Idem corpus sumus, eodem Christi Spiritu vivimus, eadē alimur

scilicet Christi mysticum, quod est Ecclesia, ac consequenter in ipsum Christum, qui, uti jam dixit, est quasi corpus totius Ecclesiæ. **Baptizati,** id est, Baptismo incorporati sumus.

Sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi. Servos anteposuit liberis, ut immiceret in Christo nihil inter hos esse discriminis: secundum id quod ait de iis qui sunt in Christo Jesu, Gal. 3: *Non est servus, neque liber.*

Et omnes in uno Spiritu potati sumus, scilicet in calice Eucharistie unum Christi Spiritum cum sanguine hausimus. Unde Graeca quodam habent: *Omnes uno potu potati sumus,* ut scilicet unum eundemque ex eo Christi Spiritum participemus, qui per omnia permanent singula membra vivificat, et suis functionibus reddit idonea. Q. d.: Non tantum nati sumus, et quasi membra inserti in idem corpus jam dictum; sed et eodem alimento utimur, scilicet carne et sanguine Christi in Eucharistiâ. Nam ex una specie Eucharistie, scilicet vini, alteram panis, id est, ex potu cibum intelligit; uti è contrario ex panis specie vini speciem

escā, sanctissimā Eucharistiā; unum ergo sumus omnes : sumus tamen et multa.

VERS. 14. — **NAM ET CORPUS NON EST UNUM MEMBRUM...** Ad perficiendam incepit in Ecclesiā cum corpore humano comparationē, restat probandum quod Ecclesia ē corpus, sicut et corpus humānum, multa et varia habet membra. At quia hoc per se claram et evidens est, nec eget probationē; altius assurgit Apostolus, affirmans generaliter hoc de ratione corporis esse.

NAM CORPUS ORGANICUM, NON EST UNUM tantummodo membrum; inūcum enim et ad omnia inutile foret: sed necessariō multa et varia requirit membra, distincta et differentia loco et munere, alia superiora, alia inferiora; ita tamen ut omnia sint aequaliter corporis membra, aequaliter de corpore, et aequaliter omnia similiū unum et idem corpus. Hoc generaliter affirmans Apostolus, affirmat et speciatim quod probandum habet de Ecclesiā, scilicet, quod necessariō Ecclesiē corpus habet multa et varia et diversa membra, situ et officio differentia: superiora, media, inferiora; ita tamen ut omnia sint aequaliter corporis Christi membra, de Christi corpore, et omnia simul unum Christi corpus. Ecclesia ergo, christianismus, sicut et corpus naturale, unum est et multa. Hoc posito, recordare nunc scopi apostolici; scilicet, spirituales Corinthiorum aegritudines circa charismata saudare; aliorum superbiam retundere; aliorum invidiam extinguiere; omnibus concordiam, mutuum amerim, et studium sibi invicem inseriendi inspirare, ut iam dictum est

vers. 4. Jam verò aītem mirare, quā hæc omnia perficit.

VERS. 15. — **Si dixerit pes : Quoniam...** Aggreditur primū inferiorum Ecclesiæ Corinthiacæ membrorum saudationem. Fideles qui nulla dona receperant, aut qui minoribus tantum erant donati, suā sorte non contenti, obmurmurabant, et conquererantur quasi essent à corpore extranei. Ut hos Apostolus arguat et simul instruat, atque soletur, per prosopopœam inducit inferiores et minus præcipuas corporis partes, suā sorte non contentas, sed murmurantes, et sese conquerentes, quod aliae ipsis sint majoris et præstantiores :

Si pes, pars corporis inferior; **Si pes, inquam, totius corporis onere gravatus, dixerit :** Quia locum medium non habeo, sicut manus; ideo non sum de corpore. An propterea de corpore non est? Minimè: quia non situs, nec officium faciunt membrum corporis, sed unio cum corpore, et informatio ab eādem animā. Sub hæc figurā Paulus infimas Ecclesiæ Corinthiacæ partes, id est, fideles inferioribus locis et ministeriis

intelligit, cap. 10, v. 17; ita Chrysost., et pulchre Cajetan., hic.

VERS. 14, 15. — **Nam et corpus non est unum membrum...** Nunc idō non est de corpore? q. d.: Minime. Insinuat Apostolus istiusmodi querelas fuisse inter Corinthios, propter donorum et ministeriorum dispartitatem.

VERS. 16. — **Et si dixerit auris, etc.:** Per aurem et oculum que sunt sensuum instrumenta, possunt intellegi, qui in Ecclesiā vacant actionibus vitæ contem-

destinatos alloquitor. Arguit eos, quod animadvententes alios superioribus locis et officiis deputatos, obmurmurabant; et suorum ministeriorum pertæsi, conquerebantur, quod essent quasi à Christi corpore extranei. Hos autem sic arguit, ut doceat et soletur, affirmans quod non minùs sint de Christi corpore, quam qui superioribus locis et officiis sunt destinati: quia locis et minibus non faciunt Christi membrum, sed unio cum Christo.

VERS. 16. — **Et si dixerit auris...** Hunc versum codem modo ac superiorē explicat; per aurem intellige audientes, discipulos, intelligentiā et scientiā privatos, obmurmurantes quod docū, sapientes, doctoresque non sint. Itaque omnes hic invidos et obmurmurantes alloquitor sub hæc figurā, quasi diceret: Obmurmuratis vos, qui nulla, aut qui minora tantum dona receperistis; aliosque suspicentes, et ipsis invidentes, dejicimini, et vos quasi à Christi corpore alienos reputatis. Sed bono estote animo, etenim nec situs, nec munus, sed unio cum Christo, facit membrum Christi. Itaque hanc unitatem servantes, fide, spe, charitate, non curate de loco et de officio; sed vestrā sorte contenti, Deique voluntati submissi, vestro fungiunti munere.

VERS. 17. — **Si totum corpus oculus...** Eosdem pergit instruere et solari; ipsis speciatim dicens, quod non possint omnes superiores et nobiliores partes esse, sed necessarium sit ad corporis utilitatem et decorum, ut aliae sint.

Si totum corpus ad oculum redactum esset; ubi id per quod audiendum? Si nihil nisi aures, ubi nares? Idem intellige de mystico Christi corpore; si omnes essent doctores, ubi discipuli? Si omnes docentes, ubi audientes? Hoc foret incongruum.

VERS. 18. — **Nunc autem posuit Deus...** Ut doceat eos suo loco et officio contentos, communī Ecclesiæ bono; pro suis virtutibz laborare; recurrat ad Dei voluntatem, iam sèp̄ allegatum. Sic ut Deus pro suā voluntate varia membra posuit in humano corpore; sieque collocavit ea omnia, et ad suū propriū destinavit officia: ut si locum aut minus inueneris, corpus universum perdidieris. Ita et de mystico Christi corpore; Deus illud varietate membrorum et diversitate doceverat instruxit; inūcumque membrum suo loco et numeri destinavit. Itaque ne examines cur sic, et cur non sic: sufficit tibi scire quod Deus ita voluit. Dei voluntate adora; penetrare ne tentaveris. **Dominus est;** illi ergo subjecere; divina voluntas sit tua voluntatis regula; illi totaliter submissus, tuāque sorte contentus, labora pro tuo modulo. Pes sit suo loco et munere contentus, quia sic voluit Deus, omnium platiue. Quo in genere doctores sunt ut oculi, discipuli ut aures: quemadmodum explicat Thomas, etc.

VERS. 17. — **Ci totum corpus oculus, etc. id est, si totum auris, ubi nares?** Sic igitur et in corpore mystico, etc.

VERS. 18. — **Nunc autem posuit Deus membra,** etc. Atvero Deus humanum corpora sic instituit, ut esset compositum ex variis membris situ et officio distincti.

Creator et Dominus. Sic autem voluit, quia est condu-
cibile. Proderit tibi inferiorem fuisse et ob id Deum
landabis in aeternum.

Vers. 19. — *Quod si essent omnia unum mem-
brum...* Repetit quod jam plures dixit, scilicet in my-
stico Christi corpore, sicut et in corpore naturali, ne-
cessaria esse membrorum diversitatem: hoc dixit
v. 14, v. 17. Sed hic novo modo et sensibiliiori, sup-
positione facta. Quod si nunc per Dei omnipotentiam,
omnia corporis membra in unum redigerentur: ubi
foret corpus? Ad quid utile? non esset corpus organi-
cum, sed mancum et inutile. Idem intellige de my-
stico Christi corpore. Incongruum foret sanè maxi-
mum, si omnia charismata ad unum redigerentur, sive
darentur omnibus omnia, sive uni tantum darentur
omnia.

Vers. 20. — *Nunc autem multa....* Nunc autem
per Dei voluntatem non ita se res habet; sed Ecclesia,
sicut et corpus naturale, **HABET MULTA QUIDEM MEMBRA,**
sed sic multa, ut omnia simul sint **UNUM CORPUS**, et
omnia sigillatim sint unius et ejusdem corporis mem-
bra, et equaliter membra, sive superiora sint, sive
media, sive inferiora. Hie itaque versus est quasi re-
sumptio propositionis v. 12 factae, et hucusque per
partes probatae. Unde concludendum restat, quod pa-
rūm refert quo in loco aut officio quis sit constitutus;
sed maximē refert ut unusquisque, Dei voluntatem ad-
implens, suo munere, juxta Dei donum fungatur.
Multā sunt unum et unum multa: ubi est ergo diffe-
rentia? Ubi est quod exuperat, et ubi est quod est mi-
nus? D. Chrysostomus.

Vers. 21. — *Non potest oculus....* Castigatis, in-
structis et solatio sublevatis Ecclesiæ Corinthiæ mi-
noribus, seu iis qui minoribus donis erant affecti, nunc
sermonem dirigit ad eos, qui majoribus charismati-
bus acceptis, intumescebant et vanitate tumidi, ad-
versus inferiores insolecebant. Ut autem horum fa-
ustum et arrogantiā deprimat, ostendit quod hi, quos
ut viles spernunt, sint et ipsi met majoribus et toti
Ecclesiæ maximē necessarii.

NON POTEST prudenter et verè **OCULUS**, quia situ al-
tior et officio nobilior, **DICERE MANU**, quia loco minus
alto et officio minus nobili: **OPERA TUA NON INDIGEO**.
Etenim manus, multa et quidem necessaria oculo pra-
stat obsequia, quae sibi ipsi oculus non potest exhibere, v. g., tueretur ne hedatur; kesum curat et sa-
nat. Sub hac oculi figurā doctores et contemplativos,
seu sapientiæ et scientiæ donis ditatos alloquuntur,
eosque monet, quod licet officio sint activis sublimio-
res; horum tamen indigent operā; sicut Maria sedens

Vers. 19. — *Quod si essent, etc.* Intellige corpus
organicum.

Vers. 20. — *Nunc autem multa, etc.*; sic igitur et
in Ecclesia.

Vers. 21, 22. — *Non potest autem oculus dicere
manu*... Sed multō magis quae videntur membra cor-
poris infirmiora esse, etc. Per membra infirmiora acci-
piunt ventrem et ventre contenta. Venter enim quasi
cūlina et nutrix totius corporis, que singulis mem-
bris cūlum concequit et dispergit, maximē necessarius
est vitæ et corpori.

et audiens verbum Domini, indigebat ministerio Mar-
thæ, ait D. Thomas.

AUT ITERUM CAPUT superiori loco collocatum,
NON POTEST DICERE PEDIBUS, in infimo positis: Non es-
tis mihi necessarii. Etenim sine pedibus, caput de
loco non posset dimovere; sine motu autem pleraque
sua consilia non posset peragere. Sub capitū figurā
prælatos alloquitur Apostolus, eosque monet, quod
inferiorum suorum operā sic indigeant, ut sine illis
non possint pleraque sua opera adimplere; ita ut ipsi
met forent inutiles. Omniibus ergo sublimioribus, per
caput et oculos figuratis, et in suā sublimitate tumen-
tibus dicit: Dignitatem spectatis, ad necessitatem
non attenditis. Attendite itaque quod à scipsis pen-
deant et mītūs auxiliis egeant omnia unius corporis
membra. Etiam vilissimorum membrorum operā, imò
etiam ornatu, tam caput quam totum corpus indiget;
pede enim uno claudiente, claudicat plenitudo Ec-
clesiae: supercilium unum abrasum totam faciem miro
modo deformat; D. Chrysostomus. Ferrum potest
quod non potest aurum, ait Ambrosius.

Vers. 22. — *Sed multo magis quæ videntur....*
Quasi non sufficiat dixisse, quod inferiores sint ipsis
superioribus necessarii, addit et quod toti corpori
Ecclesiæ sint maximē necessarii; et idēo non con-
temnendi, sed cum charitate fovendi.

QUE VIDENTUR INFIRMIORA, imbecilliora, utpote
nullā firmitate prædicta, v. g., cerebrum, intestina,
sunt multō magis ad vitam necessaria, quam plera-
que robustiora. Sine ossibus multis conservatur vita;
sine cerebro, aut intestinis conservari non potest.

Vers. 23. — *Et quæ putamus ignobiliora....* Ad
quam necessitatem, attendentes, **ignobiliora**, Græc.,
magis inhonorata, seu honoris vacua, v. g., pedes, et
quæ sub ventre, quæ inserviunt egestioni, honore
überiori, id est, ornato majori extrinsecis circumda-
mus. Honor, hic, vestitus, ornatus.

ET QUÆ INHONESTA... Indecora: quæ vocamus pu-
denda, genitalia. His plus decoris adjungimus, seu
illa majori curā tegimus. Recte dixit, *quæ videntur, quæ
putamus...* Nihil enim in nobis est ignobile et inhone-
stum: quia opus est Dei. His verbis et similitudinib-
us docet Apostolus non modō minores, infirmos, se-
nes, pauperes, omnibus, ut videtur, donis et talentis
destitutos; sed etiam aliquā notā infames, verū pœ-
nitentes, contritos, humiles; hos, inquam, omnes
contemni non debere, sed soveri, conservari, ornari;
quia sāpē Deo gratiore et idēo Ecclesiæ, suis preci-
bus et meritis sunt maximē necessarii.

Vers. 23. — *Et quæ putamus ignobiliora membra
esse corporis, his honore abundantiore circumda-
mus.* Membra ignobiliora sunt pedes, ait Chrysost.;
his honorem abundantiore circumdamus, id est, dili-
gentius eos custodimus, vestimus, calceamus elegan-
tibus crepidis, calcis, vel ocreis eos ornamus et
communimus, ne in saxa impingant, ne incendendo
hedantur, ne nimio frigore vel humore aliquam intem-
periem noxiā, quæ in stomachum et caput redundet,
contrahant.

*Et quæ in honesta sunt nostra, abundantiore hone-
stem habent. In honesta intelligit verenda.* Ita S. Chry-

Observatio moralis.

Quæ videntur infirmiora... Quæ putamus ignobiliora...
 Homo videt ea quæ parent, Deus autem cor intuerit.
 Hinc tam sèpè falsum et fallax judicium hominis. Hinc
 quantum eculum distat à terrâ; tantùm cogitationes
 Dei differunt à nostris. Deus sèpè pluris facit, quos
 contemnimus et spernit quos magni facimus. Nullum
 itaque spernamus: omnes Dei iudicio relinquamus:
 interim per charitatem et humilitatem loveamus, cu-
 remus, adjuvemus, honoremus, ornemus eos maximè,
 qui despici et derelicti videntur. Quàm sèpè, qui vi-
 les et contemptibiles apparent hominibus, Deo sunt
 gratissimi! Quàm sèpè quos ut infames aspiciunt ho-
 mines, quia quàdam aliquando maculâ notati, sed
 nunc sanctificati, humiles et contriti, Deo sunt plerique
 gratiore, et toti Ecclesiæ, suis meritis et preci-
 bus utiliores! Qui minora dona Spiritus sancti acce-
 perunt visibilia; eis plerùmque Deus maximam lar-
 gitus est invisibilem gratiam, ait Gagnæus.

VERS. 24. — **HONESTA AUTEM NOSTRA...** facies, oculi,
 manus non egent ascitiis ornamentis, quia per se de-
 cora. Hoc addit, ne quis majorum lœdatur ob dicta
 superiùs.

SED DEUS, rerum omnium auctor, TEMPERAVIT.
Græc., contemperavit. Italicè diceremus, *ha bilanciat e contrapesato*, ait Menochius: nos autem gallicè, *il a contrebalancé*, id est, hâc temperaturâ moderatus est
CORPUS NOSTRUM, seu corporis nostri membra, ut eis,
 quibus à naturâ decus deerat, majorem tribueremus
 ornatum. Dicitur autem Deus hoc fecisse, scilicet per
 instinctum, quem nobis dedit, membra, quæ minus
 videntur dignitatis habere, et quorum officium vilius
 est, diligenter tegendi, et majori ornatu honorandi,
 ut quibus à naturâ deerat, daretur ab arte.

VERS. 25. — **UT NON SIT SCHISMA...** Idque ut inter
 omnia corporis membra, non sit dissidium; sed è con-
 tra, mutua concordia, sollicitudo, dilectio, ad auxilium
 sibi mutuò præstandum. Omnia in unum conspirent,
 in communè consulant.

sost., Ambros. et Thoph. Vocantur, ait S. Augustin.,
 lib. 2, retract. 7, verenda *inhonesta*, non ex nature
 primâ institutione, sed quia post peccatum in iis ma-
 ximè regnat concupiscentia, que legi mentis repugnat,
 idèo quæ homini pudor a est: pudet enim hominem
 quasi dominum, quòd membrum hoc ita sibi sentiat
 rebelle. **Hæc abundantiorum honorem habent**, id est,
 hæc diligenter et honestius tegimus atque vestimus,
 ut etiam si quis toto corpore nudus sit, hæc tamen
 membra nudari non patiatur, ait Theophylactus.

VERS. 24. — **Honesta autem nostra**, puta oculi, fa-
 cies, manus, quæ sunt membra honestiora et nobiliora
 corporis, *nullius egent*, quia per se satis decoris et
 honoris habent.

Sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat, abundan-
tiorum tribuendo honorem, majorem scilicet custodiam,
curam, amictum, ornatum.

VERS. 25. — **Ut non sit schisma in corpore**, etc.; sic
 igitur et in corpore mystico fieri oportet.

VERS. 26. — *Et si quid patitur unum membrum,*
compatiuntur omnia membra. Compatiuntur (ut sic
 membrum patiens dolore levetur) *non per communio-*
nem cladis, sed per solatium charitatis, ait S. August.,
 epist. 153. Compatiuntur autem beati nostris malis,
 non doloris affectu, sed amoris: quatenus ex chari-

VERS. 26. — **ET SI QUID PATITUR UNUM MEMBRUM...**
 Reverà quando unum patitur, compatiuntur cætera, et
 quando unum honore afficitur, cætera letantur. Hanc
 eundem concordiam, unionem, affectum, sibi invi-
 cem inserviendi studium omnibus insinuat et superio-
 ribus et inferioribus. Omnes ergo in his versibus allo-
 quitur, ut patet ex sequentibus. Tria autem exigit,
 ut ait D. Chrysostomus; scilicet non abscondi, sed
 exactè esse unitos: alterum alterius similiter curam
 gerere: existimare communia ea quæ accidunt.

VERS. 27. — **VOS AUTEM ESTIS CORPUS CHRISTI...** Ne
 quis ignoret ad quid hæc superiora dixerit, explicat
 expressè et comparationem applicat.

Vos omnes *estis corpus Christi* mysticum, et singuli
 vestrūm membra estis.

MEMBRA DE MEMBRO, εἰς πᾶσαν, id est, commembres,
 compartes ejusdem corporis, membra connexa et ab
 invicem dependentia, et ideo mutuis inter vos officiis
 adjuvandi. Græc., hodiernus habet, membra ex parte,
 εἰς πάρον, id est, pars membrorum. Sicut enim vos, ὁ
 Corinthii, non estis soli corpus Christi; sic nec omnia
 Christi membra estis. Sunt enim et alii fideles membra
 Christi. Syr., *membra in loco vestro*. Juxta hanc lectio-
 nem quam sequitur D. Chrysostomus, sensus est:
 Singuli vestrūm estis membra particularia Christi suo
 loco et officio destinata, juxta diversa dona vobis à
 Deo collata.

VERS. 28. — **ET QUOSDAM QUIDEM POSUIT DEUS.** Si-
 cut v. 18 dixit de corpore naturali: *Nunc autem po-*
suit Deus membra... sic et de mystico Christi corpore,
 seu Ecclesiæ, dicit: *Et quosdam quidem posuit Deus...*
 ut indicet, quòd à Dei voluntate nata sit diversitas
 locorum et donorum; et ideo unusquisque Dei volun-
 tati submissus, suo loco et officio sit contentus.

PRIMUM APOSTOLOS. Hæc est prima dignitas Ecclesiæ:
 post Christum **sent** Ecclesiæ fundamenta: Ecclesiæ-
 rum principes: fidei satores, capita fidelium et duces,
 patres primarii: religionis fundatores.

SECUNDO PROPHETAS. Sunt quasi oculi, qui occulta

tate student à nobis, ut communib[us] membris, etsi
 longè infra se positis, avertere et profligare mala quæ
 patimur.

Sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia
membra. Gloriatur, gloriæ afficitur; Græc., glorifica-
tur. Syr., exultat unum membrum, congaudent omnia
membra. Cyprianus, epist. 12 et 52, ita legit: Etsi læ-
tatur unum membrum, collatentur et cætera membra.

VERS. 27. — **Vos autem estis corpus Christi, etc.** Vos
 (id est, Ecclesia in quâ volo omnia quæ de corpore
 naturali dixi, per similitudinem intelligi et compleri)
estis membra de membro, id est, membra membrorum,
 hoc est, commembra, compartes. Q. d.: Estis contra-
 trates ejusdem societatis et corporis mystici, scilicet
 Ecclesiæ. Ita Chrysostomus. Singuli alteri alterius
 membra, id est, membra invicem connexa et dependentia.
 Quasi dicat Paulus: Estis, ὁ Corinthii, membra
 ejusdem corporis Christi, puta Ecclesia; ergo non
 sint schismata inter vos, unus alius non spernat, non
 invideat, non doleat, sed juvet, amet, gaudeat; quis-
 que suo loco, gradu, officio sui contentus: quia sic
 particeps erit non tantum sui boni, sed et aliorum:
 sicut pes ambulat pro oculo, etc.

VERS. 28. — *Et quosdam quidem posuit Deus in Ec-*
clesiâ virum apostolos, ut caput; secundò prophetas,

detequent et futura praevident.

TERTIO DOCTORES, qui quasi lingua, doctrinam ab apostolis acceptam, exponunt populo.

DEINDE VIRTUTES, seu miraculorum patratores, sunt quasi manus.

EXINDE GRATIAS CURATIONUM, id est, qui donum habent morbos sanandi.

OPITULATIONES. Qui fratribus suis in infirmitate, aut necessitate opitulantur, non miraculosè eos sanando, sed operà, verbis, eleemosynis: sunt ergo qui opera misericordiae corporalia et spiritualia exercent.

GUBERNATIONES, id est, administratores rerum temporalium, que à fidelibus offerebantur pro pauperibus. Alii intelligunt rectores animarum, seu directores.

GENERALIA LINGUARUM, id est, peritos variorum idiomatum, seu denum variis linguis loquendi. Notat D. Chrysostomus, quòd ubique dono linguarum, quod pluris faciebant Corinthii, D. Paulus ultimum locum dedit.

INTERPRETATIONES... donum illas interpretandi. Vide dicta v. 40.

VERS. 29, 30. — NUMQUID OMNES APOSTOLI... Non tam est interrogatio quām negatio: interrogando enim negat. Mens itaque Apostoli est affirmare de mystico Christi corpore, quod de naturali corpore dixit, necessariam esse membrorum et donorum diversitatem: *Si totum corpus oculus, ubi auditus?* v. 17. Si omnes essent apostoli, ubi corum discipuli? Si omnes doctores, ubi audientes? Sed nihilominus omnes æqualiter sunt Christi membra, de Christi cor-

ut oculos; tertio doctores, ut linguam; deinde virtutes, Græcè, potestates; hoc est, miraculorum operatores: hi sunt quasi manus Ecclesie. *Virtutes* hic ad personas referri, perspicuum est ex eo quòd postea repetens dicit: *Numquid omnes virtutes?* Observa gratiam miraculorum ab Apostolo postponi propheticæ et doctrinæ.

Exinde gratias curationum, curatores scilicet morborum.

Opitulationes, qui aliis opitulantur, exercentque circa ægros, pauperes, miseros, peregrinos et hospites opera misericordiae.

Gubernationes, qui præsumt gubernationem rerum temporalium, quas fideles offerbant Ecclesie. Tū enim ultani sunt quasi pedes in corpore Christi, scilicet Ecclesiæ. Tales fuerunt diaconi electi ab apostolis, ut viduæ et mensis praessent, Act. 6.

Genera linguarum, id est, donum loquendi diverso genere lingue.

Interpretationes sermonum; sensum autem repeate ex superiore, v. 10.

VERS. 29. — NUMQUID OMNES APOSTOLI? quasi dicit: Maxime. *Numquid omnes prophete?* Eadem responso: *Nemquid omnia s. doctores?*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite aliqua sunt specialem ad Ecclesiæ ministerios attinentia; alia ad quoslibet Christianos; aliqua ad superioribus convenientia; alia superioribus: itaque:

1º Omnis Ecclesiæ minister notet agritudines, que circa ministerium contingere possunt; hec sunt

pore, Christi corpus. Omnes sunt commembres, membra connexa, et à se invicem dependentia; quorum unumquodque mutuo aliorum auxilio opus habet. Hæc autem dicuntur, ut unusquisque suo loco et officio contentus, pro suo dono commune bonum Ecclesiæ promovere studeat.

VERS. 31. — ÆMULAMINI AUTEM CHARISMATA... *Syr.*, quòd si zelo teneamini donorum ampliorum, ego adhuc ostendam vobis viam præstantiorem. Sensus est: quoniam æmulamini charismata, studete meliora, id est, Ecclesiæ utiliora consequi. Hunc sensum conditionatum præfert Estius. Alii simpliciter: *Zelate*, id est, desiderate, à Deo expetite, non majora, sed meliora, id est, utiliora vobis et Ecclesiæ; ad hæc nitamini.

Et adhuc EXCELLENTIOREM... sed et omnibus his à me enarratis charismatibus excellentiorem viam jamjam vobis demonstrabo, charitatem scilicet, que via est ad Deum, ad sanctitatem, ad gloriam æternam. Hæc ceteris donis non modò præcellit: sed et ita illa omnia perficit, ut sine illâ nihil prosint ad salutem. Charitas via dicitur, quia per illam necessariò incendendum ad patriam, vel à scopo aberrandum: at via regia, communis, omnibus aperta, omnibus proposita. Charismata aliquibus dantur, multis non dantur; charitas omnibus offertur, nobis perpetuò potest adesse. Charismata propter alios dantur; non semper nos Deo gratos reddunt; charitas nobis propriè datur, nos sanctificat, nosque Deo semper gratos efficit. Hinc via est, ut ait Apostolus, *καθ' ὑπερβολὴν, supra modum*, et per excessum, aliis excellentior. Hic versus transitus est à charismatibus ad charitatem: hinc aliqui hic incipiunt caput decimum tertium.

VERS. 30. — NUMQUID OMNES VIRTUTES? Numquid omnes gratiam habent curationum? *Gratiæ*, Græcè dono, ut legitur in Commentario Ambros.

Numquid omnes linguis loquuntur? Hæc interrogatio post alias posita, Corinthiorum increpatio est: qui volebant omnes loqui linguis.

Numquid omnes interpretantur? subaudi linguis. Sentit enim Apostolus, nec omnes quidem eos qui loquuntur linguis, posse interpretari quod loquuntur.

VERS. 31. — ÆMULAMINI AUTEM CHARISMATA MELIORA, Græcè præstantiora, id est, ad Ecclesiam juvandam utiliora: cum alioquin in spiritualibus ea majora dicantur, que sunt meliora. Sensus est: quoniam æmulamini charismata, quod non prohibeo, studete consequi meliora, id est, Ecclesiæ Dei utiliora. Si æmulamini meliora, ecce ostendo vobis viam excellentiorem. Ita Chrysost., Theophylact., OEcumen.

Et adhuc excellentiorem iam vobis demonstro, viam scilicet charitatis, que via est ad Deum, ad vitam et gloriam æternam. In hoc ergo distinguit Apostolus charitatem à charismatibus; quòd haec gratis dantur ad utilitatem Ecclesiæ, non ad sanctificationem ejus cui dantur: charitas verò datur ad hoc, ut is qui illam habet, sanctus et gratius Deo fiat.

superbia, invidia, dissidium, inertia, easque vitet, v. 4. Notet et earum ægritudinum medelam, v. 10. Notet denique præxim apostolicam, quā suo ministerio fungi debet, nimisrum ut omnipotentis Dei instrumentum; ut Redemptoris hominum minister; ut

Spiritus sanctificantis organum, et quasi canalis, v. 7.

2° Omnes baptizati ex pulchra similitudine, de qua versu duodecimo usque ad finem capituli, discant, 1° se aequaliter omnes esse membra Christi, licet situ et officio diversa, v. 5; et ob hunc honorem unusquisque Deo gratias agat; 2° discant quod nec locus, nec munus faciant Christi membrum; sed unio cum Christo: studeant ergo Christo uniri frequenter et intimè, non tantum per habitum fidei, sed et per actus continuos fidei, spei, et charitatis, v. 16; 3° sciat unusquisque quod per Dei voluntatem suum locum et officium habet; hincque Dei, Creatoris omnium, voluntati subditus, suo statu sit contentus, et in eo Deum glorificet, v. 18.

5° Sciant inferiores, quod eis proderit inferiores

CAPUT XXIII.

1. Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aës sonans, aut cymbalum tinniens.

2. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam: et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.

3. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

4. Charitas patiens est, benigna est; charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur.

5. Non est ambitiosa, non querit que sua sunt, non irritatur, non cogitat malum.

6. Non gaudet super iniustitate, congaudet autem veritati;

7. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

8. Charitas nunquam excidit: sive prophetæ evanescuntur, sive linguae cessabunt, sive scientia desuetur.

9. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus.

10. Cùm autem venerit quod perfectum est, evanescabitur quod ex parte est.

11. Cùm essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.

12. Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.

13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec: major autem horum est charitas.

ANALYSIS.

Charitatis, super omnia charismata, præcellentiam demonstrat ob tria; 1° quia maximè necessaria: sine charitate cetera non prosunt; 2° quia maximè utilis: cetera speciem aliquam utilitatem habent, charitas omnino-dam; 3° quia maximè durabilis: cetera in hac vita dabant, charitas in æternitate permanet. Tribus primis versibus maximam charitatis necessitatem probat: sine tem; omnia vita removet, omnia bona operatur: sic

fuisse; aliis itaque non invideant, nec de suo statu obmurmurent: sed Dei voluntatem adorantes, et facientes, pro suo modulo serviant supremo rerum omnium Domino, v. 18, 19.

4° Superiores ex v. 21, 22, 23, discant quod nullum debeant spernere, nec adversus inferiores intumescere, 1° quia à Deo sunt quod sunt; 2° quia ad aliorum utilitatem sunt quod sunt; 3° quia aliorum operæ indigent, ut sine illis sua non possent officia peragere; 4° qui aspè illi, quos viles reputant, Deo sunt gratissimi, et Ecclesiæ utilissimi, v. 13. Omnes itaque simus per charitatem uniti, alter alterius curam gerat, omnia arbitremur inter nos communia, tanquam ejusdem corporis membra.

CHAPITRE XIII.

1. Quand je parlerais toutes les langues des hommes et des anges mêmes, si je n'avais point la charité, je ne serais que comme un airain sonnant et une cymbale retentissante.

2. Et quand j'aurais le don de prophétie, que je pénetrerais tous les mystères, et que j'aurais une parfaite science de toutes choses; et quand j'auras toute la foi possible et capable de transporter les montagnes, si je n'avais point la charité, je ne serais rien.

3. Et quand j'aurais distribué tout mon bien pour nourrir les pauvres, et que j'aurais livré mon corps pour être brûlé, si je n'avais point la charité, tout cela ne me servirait de rien.

4. La charité est patiente; elle est douce et bienfaisante; la charité n'est point envieuse; elle n'est point téméraire et précipitée; elle ne s'enfle point d'orgueil.

5. Elle n'est point ambitieuse; elle ne cherche point ses propres intérêts; elle ne se pique point, et ne s'agit point; elle n'a point de mauvais soupçons.

6. Elle ne se réjouit point de l'injustice, mais elle se réjouit de la vérité:

7. Elle supporte tout, elle croit tout, elle espère tout, elle souffre tout.

8. La charité ne finira jamais, au lieu que les prophéties s'anéantiront, que les langues cesseront et que la science sera abolie.

9. Car ce que nous avons maintenant de science et de prophétie est très-imparfait.

10. Mais lorsque nous serons dans l'état parfait, tout ce qui est imparfait sera aboli.

11. Quand j'étais enfant, je parlais en enfant, je jugeais en enfant, je raisonnais en enfant; mais lorsque je suis devenu homme, je me suis défaît de tout ce qui tenait de l'enfant.

12. Nous ne voyons maintenant que comme en un miroir et en des énigmes; mais alors nous verrons face à face: je ne connais maintenant qu'imparfaitement; mais alors je connaîtrai comme je suis moi-même connu.

13. Ces trois vertus, la foi, l'espérance et la charité demeurent à présent, mais la charité est la plus excellente des trois.

ipsa nec donum linguarum, etiam universalissimum; nec prophetæ perfectissimum; nec scientiæ evidentissimum; nec fidei, montes etiam transferentis; nec opitulationis beneficentissimum prosunt: tanta est charitatis necessitas.

§ 4, 5, 6 et 7, omnimodam probat charitatis utili-

autem charitatem per effectus et officia depingit, ut et durationem asserit cæterorum autem destructionem et ratione, et similitudinibus probat

PARAPHRASIS.

1. Etsi linguis omnibus loquar, non solum homini, sed et angelorum, id est, omnibus linguis que sunt, aut esse possunt, seu in terris, seu in celis; charitatem autem non habeam, factus sum sicut ar resonans, aut cymbalum inaniter tinniens: hoc mihi inutile.

2. Supponamus aliquid dono linguarum præclarius: licet habeam donum prophetandi perfectissimum; licet et simul habeam sapientie donum, per quod omnia fidei mysteria, etiam altissima noverim; licet et habeam præterea scientie donum, per quod haec mysteria, ceteris quasi palpanda, proponam; licet denique tantam fidem habeam, ut montes per illam transferre possim, resque stupendas efficerem: si tamen charitas mihi desit, nullius sum apud Deum meriti.

3. Omnibus supradictis addo: Etsi tanta mihi sit opitulationis dos, ut omnes meas facultates pauperibus nutriendis distribuam; immo si corpus meum, pro sublevandis miseris, flammis exposuero, ita ut vivus comburar: si haec sine charitate faciam, aut patiar, nihil mihi proderunt ad salutem: charitas ergo est omnium maximè necessaria. Est præterea omnium virtutum utilissima, quia omnia mala removet, omnia bona peragit.

4, 5. Patiens est, benigna, nemini invidet, non est petulans et jactabunda, non arrogans et fastuosa; sed modesta et verecunda; non suis studet commodis, non irritatur injuriâ; immo nec malum cogitat, nec vindictam:

6. Non gaudet iis quibus malefit: congaudet antem de justitiâ et probitate proximi, quasi de suâ.

7. Nihil non suffert, nihil non credit; de nomine

unquam desperat; omnia, quantumcumque molesta, sustinet.

8. Denique charitas perpetua est, nunquam cessabit, etiam in patriâ permanebit. Tunc prophetia abolebitur; quia nullius usûs, ubi omnia clare videntur; linguarum donum cessabit, ubi nullus erudiendus; scientia, fide inmixta, destruetur, adveniente claro lumine glorie.

9. Imperfcta est nunc omnis nostra cognitio, tum theologica, tum prophetica, quia parva et obscura:

10. Cum autem advenerit perfecta et clara divinae essentie visio, evanescet imperfecta theologie et prophetiae cognitio.

11. Vitæ praesentis status, est quasi infantia; vita futura est status virilis. Sicut ergo cum essem infans, loquebar seu balbutiebam ut infans, sentiebam imprudenter ut infans; puerilia cogitabam ut infans: cum autem factus sum vir, abjeci puerilia, animunque virilem indui. Ita nunc quasi infantes de Deo, et de rebus divinis pueriliter cogitamus, sentimus et loquimur: tunc autem in statu perfectio perfectè et clarè cogitabimus et loquemur.

12. Nunc per fidei speculum Deum et divina obscurre, indistinctè videmus: tunc autem clarè, perfectè, in suâ essentiâ videbimus; nunc pauca, et imperfectè cognoscere: tunc Deum intuebor in seipso, sicut Deus intuetur meam essentiam, cognitione scilicet simili, non æquali.

13. Nunc in praesenti vitâ manent fides, spes, charitas, utpote ad perfectam justitiam necessariæ: interhas autem maxima est charitas, et omnium donorum Dei præstantissima.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Si linguis hominum... Viam aperit omnibus aliis excellentiorem, quam in fine præcedentis capituli promisit. Hæc via charitas est, quam super omnia charismata præcellere probat: et quia donum linguarum Corinthii pluris faciebat; hinc Apostolus, qui in præcedenti capite, quasi Corinthiorum judicium damnans, hoc linguarum donum in ultimo loco semper collocavit, in hoc capite, Corinthios pariter perstringens, à dono linguarum charitatis præcellentiam incipit ostendere.*

Si linguis omnium hominum, seu nationum ubique terrarum degentium, loquar; immo si linguis angelorum, id est, linguis omnibus humanis prestantiore loquar. Hyperbole est, significans per exaggerationem

VERS. 1. — *Si linguis hominum loquar et angelorum. Quoniam Corinthii donum linguarum præ cæteris admirabantur, sive quia primum hoc apostoli acciperant, descendente super ipsos Spiritu sancto, Act. 2, idecirò Paulus ab eo capit exordium. Si, inquit, dono linguarum ita polleam, ut omnium gentium linguis loquar; immo et angelorum. Angelorum ergo hæc linguae non sunt sensibiles, ut vult Cajetanus, sed in-*

linguis, seu idiomata quæ sunt, aut esse possunt, sive in terra, sive in celo.

CHARITATEM AUTEM NON HABEAM; FACTUS SUM VELUT ÆS RESONANS, AUT CYMBALUM TINNIENS, ἀναίσχος; VOX facta ex similitudine soni reciproci, et undantis æris conceavi, sicut tara tantara ex sono tubæ, ait Fromondus. Sicut hæc strepitum quidem edunt, forsitan et audentem delectant, sed inutiliter sibi laborant; nisi quod seipsa, dum crepant, deterunt; ita et ego sine charitate omnibus loquens linguis, factus sum homo inanis et vanus, mihi infructuosus, licet aliis forsitan non ingratus et inutilis. Sola cordis lingua, charitas, auditur à Deo, ipsi grata est, et nobis utilis.

telligibiles, scilicet hæc linguae sunt ipsi conceptus angelici, perfectissimi et pulcherrimi.

Angelorum lingua, id est, elegantissimâ lingua. Sic vulgo dicimus: Divine loquitur. Ut hoc schemate sermonis, aliquid humanis linguis excellentius significaret.

Charitatem autem non habeam, factus sum velut as sonans aut cymbalum tinniens, inconditum et confusum sonum edens. Q. d.: Sonans alala, alala. Sic Appion

VERS. 2. — *Et si habuero prophetiam...* Crescit oratio; propheticæ donum pluris aestimandum est, quād donum linguarum, ut in capite 14, v. 4, dicitur. Supponamus itaque quōd prophetandi donum habeam perfectissimum, sive ad futura predicenda, sive ad Scripturas abstrusiores explicandas. Adde quōd et per sapientiæ donum, omnia etiam altissima fidei mysteria intelligam: imò et quōd per scientiæ donum, illa aliis intelligenda, et quasi palpanda proponam. Adde tandem, quōd tantam, tamque intensam fidem habeam, ut montes transferre possim, resque insolitas et stupendas efficerem: Si tamen charitatem non habuero, nullius apud Deum ero pretii, nullius que meriti. Ista quidem magna sunt, sed ego nihil sum, Augustinus.

VERS. 3. — *Et si distribuero....* Magnum sanè et rarum est omnia sua in pauperum usus erogare: magis et rarius est corpus suum rogo tradere comburendum. Licet tamen omnes meas facultates, non partem tantum, sed omnes, pauperibus nutriendis distribuero. Hoc opitulationes spectat. Licet ergo corpus meum (miserorum juvandorum gratiâ) flammis trahidero ita ut vivus ardeam, quæ mors est omnium teterrima, ait D. Chrysostomus. Si haec sine charitate aut faciam aut patiar, nihil mihi proderunt ad vitam æternam. Hæc possunt ob inanem gloriam fieri, sicut apostolorum tempore *pergrinus* philosophus, publicè in ludis olympicis, pro inani gloriâ, sese flammis tradidit comburendum. Hoc refert Lucianus, qui præsens aderat. Ex dictis concilienda restat, non modo charitatis præcellentia, sed et necessitas absoluta. Sine charitate mihi inutilia sunt omnia charismata. Sine charitate mihi non prosunt omnia virtutum opera, etiam rarissima et difficillima. Omnia nostra exteriora Deus aestimat ex charitate; ipsum martyrium

grammaticus ob garrulitatem dictus est *cymbalum orbis*.

VERS. 2. — *Et si habuero prophetiam, id est, donum prophetiæ, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, id est, omnium scientiam, scilicet eorum ad quæ scientiæ donum extenditur. Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* Sensus est: Si fidem habeam adeo perfectam, ut per eam miracula faciam etiam maxima, factisque difficillima; quale est, hominum opinione, montem loco dimovere, et alio transferre. Perfectam autem fidem dico, non à charitate, quam formatam fidem vocant theologi: sed ab illustratione intellectus circa ea quæ creduntur et promissa sunt, cum fiduciâ impetrandi quod petitur. Q. d.: Sine charitate nihil prodest, nihil facit amicitiam cum Deo, nihil est quod homini conciliet justitiam et salutem, ne fides quidem maxima et excellentissima, quæ montes transferat.

Nihil sum, id est, nullius sum pretii apud Deum; nihil istorum me Deo commendat.

VERS. 3. — *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas.* Adduxit pro exemplo operis in speciem valde præclarri: quia magni solet hoc estimari ab hominibus, sicut et id quod sequitur.

Et si tradidero corpus membra ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Sensus Apostoli hic erit: Martyrium nihil prodest, nisi vel antecedat, vel sequatur, vel adsit charitas, sive ut principio, sive ut terminus et effectus martyrii. Ita Cateianus et

ex charitate pensat. Debet ergo charitas ante omnia desiderari. Et hoc Apostolus ita Corinthios, charismatum zelatores, docet, ut et idem nos doceat. Hanc itaque aestimemus, hanc super omnia expectamus; sine quā nulla salus: sine quā omnia nihil. O Deus charitas! da mihi charitatem, bonitatis tue participationem; sine quā nihil bonum, nihil tibi gratum; per quam bonus efficiar, tibi gratus, tuus vere filius, te super omnia diligens; ut tua divine bonitatis nunc particeps factus, siam aliquando divine tue beatitudinis particeps.

VERS. 4. — *CHARITAS PATIENS EST....* Demonstratà charitatis præcellentia ob necessitatem, probat nunc ejusdem excellentiam ob omnimodam illius utilitatem. Porrò eam per dotes et proprietates ita describit, ut unusquisque, non Corinthiorum duntaxat, sed et nosrūm, possit agnoscere num habeat charitatem, super omnia necessariam et ad omnia utilem.

CHARITAS PATIENS EST, Græc. et Syr., *longanimis.*

BENIGNA, id est, suavis, comis, commoda, benefica, Morosos et contentiosos carpit, ait Theophylactus.

CHARITAS PATIENS EST, non formaliter, sed causaliter, id est, patientiam parit. Omnis virtus à charitate est, non elicivè, sed imperativè. Regina virtutum cùm sit, earum actus imperat, dirigit, format et perficit.

NON ÆMULATUR, id est, non invidet. Hoc propter invidos dixit. D. enim Paulus ita charitatis elogium et picturam hic facit, ut et medicinam Corinthiis prebeat, eorum ægritudinibus sanandis aptissimam. Recordare dictorum, cap. 12, v. 4 de spiritualibus Corinthiorum infirmitatibus circa charismata et eorum usum; et hic earum medelam observabis, post D. Chrysostomum, hom. 54, et Theophylactum. Charitas universale remedium, seu omnium spiritualium

Franciscus Suarez. Quasi dicat, ait Anselmus: Sine charitate nihil, licet excellens, prodest; cum charitate vero omnia, licet vilia, prosunt, siuntque aurea et divina. *Nihil mihi prodest, non juvor, non capio utilitatem* (scilicet ut justificer et salver), ita Syrus. Docet ergo, non solam charismata que propria non sunt virtutes, quibus homo bonus efficitur; sed et opera virtutum quantumvis speciosa, ac suo genere præclara et ardua, nihil homini ad salutem prodesse, si desit charitas illa que præstat ut Dei gloria queratur in primis et salus proximorum. Adde charitatem, prosunt omnia; detrahe charitatem, nihil prosunt cetera: Sic Augustin., serm. 50 de Verbis Domini, cap. 2. Martyrium ipsum, si ideo fiat, ut admiratio et laudi habeantur a fratribus, frustra sanguis effusus est. Hieron. in Comment. Epist. ad Gal. 5.

VERS. 4. — *Charitas patiens est, benigna est.* Ambros legit: Charitas magnanima est. **Charitas patiens est,** non formaliter, sed causaliter, quia parit patientiam et benignitatem: qua patientia aquæ ac benignitas non est actus elicitus, sed imperatus à charitate.

Charitas non æmulatur, Græcè, non zelat, hoc est, non invidet. Nam æmulatio, dum in vito ponitur, invidia est; præstat ubi quis dolet alteri obtigisse quod ipse conceperebat, et non obtinuit.

Non agit perperam, perversè, procaciter, malitiosè.

Non inflatur, id est, per charitatem nemo super alios superbè se extollit, aut alios infra se despicit, ut solent homines magnis donis prædicti, si charitate destituantur.

segritudinum medicina et medela.

NON AGIT PERPERAM. Syr., *non est tumultuosa*. Variè admodum explicatur hoc *perperam*, perversè, procastiter, protervè, temerariè, dissimulatoriè, petulanter et jactabundè, stultè, insulè, stolidè. Non est petulans et jactabunda, quod est primum genus superbiæ, ait Fromondus.

NON INFLATUR, superbiæ vento ex suâ existimatione nato; quod est alterum superbiæ genus. Hoc ad arrogantes.

VERS. 5. — NON EST AMBITIOSA. Græc., *non indecorè agit*. Syr., *non patrat quod pudendum est*, seu cavit quidquam agere, quod turpe sit. Menochius: Non se gerit indecorè et impudenter, sed est modesta et verecunda. Hoc noster interpres expressit, dicens: *Non est ambitiosa*. Aspiciebat ad id quod faciunt ambitiosi, dūm honoris captandi gratiâ, ad vilia et pudenda obsequia sese demittunt. Omnem superbiam à charitate removet.

NON QUÆRIT QUÆ SUA SUNT, id est, publicum potius quam suum querit commodum.

NON IRRITATUR, id est, non exacerbatur, seu modum servat in irâ: læsa vindictam non appetit, sed condonat offensas.

NON COGITAT MALUM, id est, non facilè malum de quoquam suspicatur, sed omnia in bonam partem accipit.

VERS. 6. — NON GAUDET SUPER INIQUITATE. Græc., *super injustitiâ*. D. Chrysostomus, non latatur iis quibus malè fit. Non gaudet aut de peccato proximi, aut de malo, quod ei accidit. Hucusque mala recensuit charitati contraria, et quæ removet charitas.

CONGAUDET AUTEM VERITATI, id est, de veritate. Veritas hic probitatem, integratatem, justitiam significat. Resumuntur hic charitatis proprietates. Itaque jungenda haec: *Charitas patiens est, benigna est, congaudet de bono proximi, quasi de suo*.

VERS. 5. — Non est ambitiosa; non pudebit charitas, quia nihil nullumque decus ambit. Non reputat sibi pudori, quod fratribus sese submittat, aut abjectum et humile aliquid vel agit vel patiatur: quoniam Christus ad pedes discipulorum lavandos se demisit, et crucis ignominiam sustinuit.

Non querit quæ sua sunt. Ad querendum quæ sua sunt, impeilit amor sui, quæ est vitiosa cupiditas.

Non irritat, hoc est, non facile concitatur ad iram, sed tolerans est injuriarum.

Non cogiat malum, non reputat aut non imputat eniquum malum. Si lacessitur ab aliquo charitas, non astimat injuriam, nec petit vindictam, sed disimulat, excusat, ignoscit.

VERS. 6. — Non gaudet super iniquestate; non gaudet si quis malum quod est iniustum faciat.

Concupit l'unicum veritati, q. d.: Charitas cum proximos videt justè et recte vivere, ac proficere, non invadet, sed quasi de augimento proprii profectus gaudet et hilarescit, ait, ex S. Gregorio, Auselm. Veritas ergo hic est aquitas, probitas, et iustitia.

VERS. 7. — Omnia suffert; instar trabis quæ impensis omnia sustinet: vel potius instar palme, quæ non succumbit oneri suo, sed magis instar fornacis erigitur.

Omnia credit, q. d.: Charitas facit cuncta credenda credere, cuncta speranda sperare, et per patientiam expectare. Charitas omnia credit non hominibus, sed

VERS. 7. — OMNIA SUFFERT, id est, aliorum defectus tolerat et silentio tegit. Græc., *στήνει, fulcit*, tolerat, sustinet; instar trabis.

OMNIA CREDIT; scilicet, prudenter credenda, et quæ credita non nocent.

OMNIA SPERAT, id est, omnia bona de proximo sperat, illius conversionem, etc., de nullo desperat.

OMNIA SUSTINET, calumnias, persecutions, ipsam mortem. Ex dictis collige quod charitas omnium virtutum sit utilissima, quia omnia per eam mala vitantur; omnia bona geruntur, ait D. Thomas.

Observatio moralis.

Ex dictis agnosce, an charitatem habeas, præstansimum Dei donum. Vide an vita viceris, quæ procul à se repellit charitas; an nulli invideas; an perperam non agas; an fastu non intumescas; an ambitu non insolescas; non tua quæras; læsus non appetas vindictam; malum non facilè suspiceris; non læteris iis quibus malè fit. Vide an bona geras quæ charitas imperat; an sis patiens, beneficus, de bono proximi gaudens; illius defectus tolerans; omnia de illo bona credens, omnia sperans, omnia sustinens. Si ex effectibus in te charitatem, eminentissimum Dei donum agnoveris, Deo, ipsi charitati et charitatis auctori, gratias age, Deoque gratis, et ut ejus filius dilectissimus, in dilectione ambula, cresce, profice, actibus et operibus in charitate et ex charitate elicitis. Sin verò ex effectibus contrarium agnoveris, ingemisce, ora, desidera, enitere, labora, ut virtutem habeas, omnium virtutum maximè necessariam; sine quâ nulla virtus; omnium virtutum maximè utilē, quæ omnia mala removet, omnia bona gerit.

VERS. 8. — CHARITAS NUNQUAM EXCIDIT. Aliam charitatis super omnia alia dona præcellentiam aggreditur depingere, ob perpetuam ejus durationem. Cætera temporalia sunt, in hac tantum vitâ manent; charitas etiam in statu patriæ permanet.

Deo: non est tarda ad credendum omnia que credenda divinitus traduntur. Nam hominibus omnia credere levitatis est, non charitatis. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, Rom. 3. Sic et Augustinus hanc partem intellexit, lib. de Spiritu et Lit., cap. 52, ita scribens: *Ipsa charitas quæ omnia credit, non omni spiritui credit: ac per hoc omnia quidem credit; sed Deo. Quia non dictum est, omnibus credit.*

Omnia sperat, à Deo, non ab hominibus: omnia, inquam, quæ Deus promisit ac speranda proposuit.

Omnia sustinet, patienter exspectat promissa Dei, quamvis in longum tempus dilata; faciens quod precipit Habacuc propheta, c. 2: Si moram fecerit, exspecta eum. Et quod Jacobus apostolus, cap. 5: Patientes estote, fratres, usque ad adventum Domini.

VERS. 8. — Charitas nunquam excidit. Sensus est, ita charitatem haberi in hoc seculo, ut si quis eam retineat usque ad exitum hujus vitae, permansura cum eo sit in vitâ futura. Non interrompit, nunquam cessabit, cætera dona in gloriâ colesti cessabunt.

Charitas nunquam excidit, scilicet per se. Nam sponte suâ non quâm hominem deserit, nisi prius ab eo per necessitatem deseratur. Sin peccas, per se non excidet charitas, sed per vim eam ipse ejicies.

Sic prophetice evacuabuntur. Quæ quidem omnes abholende sunt, quia non erit illarum usus in colesti patriâ, ubi omnes clare videbunt Deum, nihilque re-

NUNQUAM EXCIDIT, id est, quantum est ex se, non cessat, non destruitor, non moritur : in cœlo enim perficitur, non destruitur. Dicitur, quantum est ex se ; ut indicetur, quod sponte suâ hominem non deserat, nisi per peccatum mortale expellatur. Secus est de plerisque cæteris donis et gratiis, quæ abolenda sunt.

SIVE PROPHETIÆ EVACUABUNTUR, Græc., otiosæ redentur : nullus in cœlo earum erit usus. Ibi non erit futurorum predictio, nec obscurorum explicatio : sed omnes presentissimam et clarissimam rerum cognitionem habebunt in Verbo.

SIVE LINGUÆ CESSABUNT. Hujus doni nullus tunc erit usus, quia nullus ibi erudiendus. Linguae ergo peregrinae et variae cessabunt in cœlo, omnes unâ voce Deum laudabunt : Sanctus, sanctus, sanctus.

SIVE SCIENTIA DESTRUCTUR. Scientia, scilicet, nostra theologica, obscuris fidei principiis innixa, et consequenter obseura, adveniente lumine gloriæ dissipabitur.

VERS. 9. — EX PARTE ENIM COGNOSCIMUS... Probat quod dixit, scientiam et prophetiam destruendas, de quibus major videtur esse dubitandi locus. Probat autem 1º ex imperfectione illarum. *Pars rationem habet imperfecti*, ait D. Thomas. Reverâ in versu sequenti opponitur ei, *perfectum*. Hinc Syr. : *Modicum enim ex multo cognoscimus, et modicum ex multo prophetamus*. Omnis ergo nostra cognitione de Deo, rebusque divinis imperfecta est, tum quia parva et modica, quanta enim ignorant doctissimi ! tum quia obseura,

motum à notitiâ beatorum erit illis annuntiandum aut exponendum.

Sive linguae cessabunt. Non dicit linguam cessaturam, sed linguas. Non enim post resurrectionem cessabit usus lingua corporeæ, id est, locutio sensibilis : sed non erunt ibi genera linguarum, ac proînd nec donum linguarum. Una ergo remanebit lingua quâ omnes utemur in cœlo, eaque futura Hebræa, quâ usus fuit Adam in statu innocentiae.

Sive scientia destruetur. *Scientia*, id est, cognitione, scilicet, ut Chrysost., Theod., Theophyl., imperfecta, obseura et ænigmatica, ut ait Paulus, v. 12; puta fides et quidquid fide nititur, qualis scientia est theologica nostra, quæ ex principiis fidei conclusiones deducit : hæc omnis in cœlo cessabit. Nam erit ibi alia specie theologia, utpote ex visione Dei et principiis evidentissimis evidenter sima. Ita Cajetan., Molina, Vasquez, et alii initio primæ partis.

Scientia destruenda dicitur, quia dominum scientie, de quo dictum est cap. superiori, *aliò datur sermo scientie*, non habebit usum ad proximos in futuro seculo, quando fide in speciem converâ, perfectè adimplebit illud Jerem. 51 : *Non docebi ultra vir proximum suum*. Omnes enim cognoscent me à minimo corum usque ad maximum.

VERS. 9. — EX PARTE ENIM COGNOSCIMUS, etc. *Ex parte*, hoc est, imperfectè. Syrus vertit : *Modicum ex multo cognoscimus*; hoc enim modicum et imperfectum, quod partim per scientiam, partim per prophetiam cognoscimus, opporit perfecto, versus sequenti, id est, perfecte visioni et cognitioni Dei in se, et omnianum in Deo. Quia reverâ totum quod est Dei et omnia ejus attributa et perfectiones in hac vitâ non cognoscimus, sed soli et omnes beati illa cognoscunt : id que probat exemplo parvuli, qui uti aetate, ita scientia adolescit ; beati enim scientia sunt quasi viri, cum in eâ nos simus pueri.

VERS. 10. — Cum autem venerit id quod perfectum

utpote in fide fundata. Prophetarum item cognitione imperfecta ; quia pauca tantum et aliqua, non omnia eis revelantur ; et obscurè tantum sub integumento symbolorum, verborum, idæarum, imaginum et ænigmatum.

VERS. 10. — CUM AUTEM VENERIT QUOD PERFECTUM... Cum ergo advenerit lumen glorie, et per illud clara divine essentiae visio, evanescet scientia imperfecta et theologia et prophætie. Omnes tunc perfectè et clare cognoscent veritatem.

VERS. 11. — CUM ESSEM PARVULUS... 2º hoc idem probat et illustrat similitudine. Status hujus vitæ praesertim est quasi pueritia, inq. infans ; vita futura est quasi status virilis. Nunc quasi infantes balbutimus, pueriliter cogitamus et sentimus ; tunc autem ut viri cogitabimus, loquemur, discurremus, judicabimus.

CUM ESSEM PARVULUS, seu infans, loquebar ut infans, balbutiendo ; sapiebam, sentiebam ut PARVULUS, imprudenter. Cogitabam ut PARVULUS, valde puerilia.

QUANDO AUTEM FACTUS SUM VIR plene atatis, abolevi, abjeci cogitationes, sensus et modos pueriles, oblitteravi puerilia ; animumque virilem indui. Ita et nunc quasi pueri de Deo rebusque divinis cogitamus, balbutimus ; ubi verò statum perfectum attigerimus, cessabit imperfecta et obseura cognitione, succedet perfecta, claraque visio.

VERS. 12. — VIDEMUS NUNC PER SPECULUM... 5º Probat altera similitudine. Syr., *nunc quasi per speculum*

est, etc. Imperfecta mutabitur in perfectam, eadem numero permanens. Quantò enim perfectius cognoscetur Deus, tantò magis amabitur et ipse, et in eo omnes electi.

VERS. 11. — CUM ESSEM PARVULUS, id est, puer, qui nunc incipit loqui, cogitare, moliri, conari, studere, ludere, et agere aliquid, uti faciunt nostri parvuli.

Loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus, id est, omnia hæc agebam imperfectè, prout imperfectus in parvulo seu puer intante est usus rationis. *Sapiebam*, id est, sentiebam. *Parvuli enim*, id est, infantes, non habent sapientiam, sed sensum. Quasi dicat : Sicut parvulus existens cogitavi et sapui, et sensi ut parvulus, sed factus vir, cogitavi et sapui ut vir : ita, *cum venerit quod perfectum est*, id est, perfecta in cœlo sapientia, evacuabitur partialis et imperfecta scientia, quam in hac vita habemus ; ut qui hic scientiam sumus pueri, in cœlo eadē simus viri.

Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Atqui vir factus, inquit, abolevi, abjeci, ac missas feci istas imperfectiones : et ceipi loqui, sapere, cogitare ut vir. Ita nos in hoc seculo, tanquam in pueritate, de Deo ac mysteriis divinis loquimur, sapiimus, et cogitamus obseura et imperfecte : quia solam de iis habemus fidei cognitionem, quæ per se obseura et imperfecta est. *Dum enim sumus in corpore hoc mortali, per fidem ambulamus, et non per speciem*, 2 Cor. 5. Simil atque verò futuri seculi statum illum beatum attigerimus ; omnem istam loquendi, sapienti, cogitandi imperfectionem, quam secum trahit notitia fidei, prorsus abiecimus : fide scilicet in visionem, et spe in apprehensionem commutatâ.

VERS. 12. — VIDEMUS (scilicet Deum et divina, quibus salvi et beati simus, ut patet ex seq.) nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Rem eamdem declarat Apostolus aliâ similitudine, nempe visionis specularis et obsecuræ, collatæ cum visione

cerminus in ænigmate, etc.

NUNC, in presenti vitâ, Deum VIDEAMUS.

PER SPECULUM, non in se, non directè, et immediatè; sed indirectè et per radios reflexos, ex creaturis, ex Scripturis. *Per speculum fidei obscurum*; et ideo IN ÆNIGMATE, in involucro ænigmatis, in umbrosis similitudinibus, difficulter et obscurè. Ænigma, propositio obscura, obvoluta et cognitu, seu penetratu, difficultilis.

TUNC AUTEM FACIE AD FACIEM, id est, in se clarè, distinctè, immediatè in suâ essentiâ.

NUNC COGNOSCO EX PARTE, id est, pauca et imperfectè, tunc autem perfectè, distinctè, latè mihi patet, tebunt omnia. Deum intuebor, sicut me Deus intue-

clarâ et directâ. Videamus igitur nunc tantum per speculum, et tanquam in ænigmate: quia Deum ares divinas in hoc seculo cognoscimus admodum imperfecte. Cum res in speculo representata minus perfectè videatur, quam si eam directè in seipsâ contu- eamur. Imperfectionem adhuc auget quod addit, in ænigmate. Per hoc enim non solum obscuritas significatur, sed etiam cognoscendi difficultas. Nam ænigma propriè quæstio est seu propositio, quam sub involucris signorum queritur aut dicatur aliquid: quam proinde ad conjectandum et explicandum difficultis est. Hic agit de notitiâ Dei et mysteriorum quam per fidem habemus, perque eam scientiam quam inter Spiritus sancti charismata numeratur.

Tunc autem facie ad faciem, subaudi, videbimus. Alludi ad Moysen, de quo dicitur Exod. 53: *Loquatur ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum*. Et Num. 12: *Ore ad os loquor ei palam, et non per ænigmata et figuratas (uti alii prophetæ) Dominum videt*. Significatur visio perfecta, quam nimur videtur res in seipsâ, et sicuti est, ut loquitur Joan., 1 Epist., c. 3, id est, non tantum in similitudine, sed per suam ipsius essentiam. Theophylactus appellat notitiam omnino revelatam.

Nunc cognosco ex parte, imperfectè, ut dixi v. 9. Ex parte nunc se cognoscere dicit: non solum quia pauca cognoscit ex multis, id est, mysteriorum partem ali-

Pro corollario pietatis, seu

Charitas ergo omnium virtutum maxima: tum quia maximè necessaria, v. 1, 2, 3; tum quia maximè utilis, v. 4, 5, 6, 7; tum quia maximè duratura, v. 8, 9, 10, 11, 12, 13. Hinc omnibus preferenda, et ideo præ cæteris desideranda, querenda, custodienda,

CAPUT XIV.

1. Sectamini charitatem; æmulamini spiritalia, magis autem ut prophetetis.

2. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo; nemo enim audit; spiritu autem loquitur mysteria.

3. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem.

4. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat.

5. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetae. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis; nisi fortè interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat.

6. Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in

tur: ipsum videbo sicuti est, et in suâ essentiâ, sicut me videt in miâ essentiâ et ut sum à parte rei, clariussem et distinctissimè. Intellige, simili cognitione, non aquali. Nec enim Deum comprehendam.

VERS. 15. — NUNC AUTEM MANENT FIDES... Denique Apostolus charitatem elevat supra fidem et spem. Nunc quidem FIDES, SPES, CHARITAS. Ad justificacionem necessariò requiruntur in omnibus, TRIA HÆC, non unum tantummodo, aut alterum; sed tria simul: non in aliquibus tantum, ut, v. g., prophetia, donum linguarum; sed in omnibus. In his autem maxima et præstantissima est charitas, regina, formaque virtutum, sine qua cæteræ sunt informes, mortuae et inutiles.

quam, non omnia mysteria; sed etiam quid ea que sibi sunt revelata, cognoscat imperfectè et obscurè; nimur per fidem, que est argumentum non apparentium, Hebr. 11. Quem sensu volunt tam ea que proximè procedunt de speculo et ænigmate, quam hoc quod sequitur, sicut et cognitus sum. Locum hunc Augustinus, lib. 12 de Trinitate, cap. 14, ita legit, nunc scio ex parte: diciunt sapientiam, quam Deum contemplamur, hic vocari scientiam.

Tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum, q. d.: Tum in cœlo perfectè cognoscam et intuebor Deum si uti est in suâ essentiâ, et reliqua Dei et fidei mysteria, sicut ipse me novit et intuetur hoc quod sum per meam essentiam. Ita Anselm., Theophil., Cajetan., Ambros., et Theodore.; cognoscam, inquit, sicut et cognitus sum, id est, sicut notus et familiaris, qui vultum amici clarè intuetur.

VERS. 13. — Nunc autem manent, fides, spes, charitas; tria hæc: major autem horum est charitas. Nunc, id est, adhuc, scilicet in presenti vitâ. Clarè enim hoc capite docet Paulus, fidem, spem et charitatem hic manere, sed in patriâ solam charitatem.

Major autem horum est charitas. Eadem sola nunquam excidit, sed permanet in patriâ: quando et fidès in visionem, et spes in apprehensionem commutabuntur.

conclusio sequens ex dictis.

colenda, perficienda. Vide in initio capituli sequentis. An autem illam habeas, agnosce ex effectibus, de quibus in v. 4, 5, 6, 7 hujus capituli. Vide præsentim dicta in fine versus septimi.

CHAPITRE XIV.

1. Recherchez avec ardeur la charité; désirez les dons spirituels, et surtout celui de prophétiser.

2. Car celui qui parle une langue inconnue ne parle pas aux hommes, mais à Dieu, puisque personne ne l'entend, et qu'il parle en esprit des choses cachées.

3. Mais celui qui prophétise parle aux hommes pour les édifier, les exhorter et les consoler.

4. Celui qui parle une langue inconnue s'édifie seulement lui-même; celui qui prophétise édifie l'Eglise.

5. Je souhaite que vous ayez tous le don des langues, mais encore plus celui de prophétiser; parce que celui qui prophétise est préférable à celui qui parle une langue inconnue, si ce n'est qu'il interprète ce qu'il dit, afin que l'Eglise de Dieu en soit édifiée.

6. Aussi, mes frères, quand j'viendrais vous parler en des langues inconnues, quelle utilité vous appor-terais-je, si ce n'est que je vous parle en vous instrui-

revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrinâ?

7. Tamen que sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonitum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur?

8. Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum?

9. Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes.

10. Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc modo; et nihil sine voce est.

11. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus; et qui loquitur mihi barbarus.

12. Sic et vos, quoniam amulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesie querite ut abundetis.

13. Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur.

14. Nam si orem linguam, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est.

15. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente.

16. Cæterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem, quoniam quid diecas nescit?

17. Nam tu quidem benè gratias agis, sed alter non ædificatur.

18. Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum linguam loquor.

19. Sed in ecclesiâ volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam, quam decem milia verborum in linguam.

20. Fratres, nolite pueri effici sensibus; sed malitia parvuli estote; sensibus autem perfecti estote.

21. In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic; et nec sic exaudient me, dicit Dominus.

22. Itaque lingue in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, prophetæ autem non infidelibus, sed fidelibus.

23. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiota aut infideles, nonne dicent quod insaniti?

24. Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus:

25. Occulta cordis ejus manifesta sicut; et ita cœdens in faciem, adorabit Deum, pronuntians quod verè Deus in vobis sit.

26. Quid ergo est, fratres? cum convenitis, manus quiske vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. Omnia ad ædificationem sicut.

27. Sive linguam quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur.

28. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesiâ, sibi autem loquatatur et Deo.

29. Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri

sunt, ou par la révélation des choses cachées, ou par la science, ou par la prophétie, ou par la doctrine?

7. Les choses bruyantes qui rendent des sons, comme le battois et les harpes, si elles ne ferment des tons différents, comment pourra-t-on distinguer ce que l'on joue sur ces instruments?

8. En effet, si la trompette ne rend qu'un son confus, qui se préparent au combat?

9. De même, si la langue que vous parlez n'est intelligible, comment pourra-t-on savoir ce que vous dites? Vous ne parlerez qu'en Fair.

10. Car il y a tant de diverses langues dans le monde, et il n'y a point de peuple qui n'ait sa langue particulière.

11. Si donc je n'entends pas la force des mots, je serai barbare à celui à qui je parle; et celui qui parle me sera barbare.

12. Ainsi, lorsque vous avez tant d'ardeur pour les dons spirituels, désirez d'en être enrichis pour l'édification de l'Eglise.

13. C'est pourquoi que celui qui parle une langue demande à Dieu le don de l'interpréter.

14. Car si je prie en une langue étrangère, mon cœur, à ta vérité, prie; mais mon esprit est sans fructu.

15. Que ferai-je donc? Je prierai de cœur, mais je prierai aussi avec intelligence; je chanterai de cœur des cantiques, mais je les chanterai aussi avec intelligence.

16. Que si vous ne louez Dieu que du cœur, comment celui qui tient la place du peuple répondra-t-il Amen, à la fin de votre action de grâces, puisqu'il n'entend pas ce que vous dites?

17. Ce n'est pas que votre action de grâces ne soit bonne, mais les autres n'en sont pas édifiés.

18. Je loue mon Dieu de ce que je parle toutes les langues que vous parlez.

19. Mais j'aimerais mieux ne dire dans l'église que cinq paroles dont j'aurais l'intelligence pour en instruire aussi les autres, que d'en dire dix mille en une langue i.e. inconnue.

20. Mes frères, ne soyez point enfants pour n'avoir point de sagesse, mais soyez enfants pour être sans malice, et soyez sages comme des hommes pa. faits.

21. Il est dit dans l'Ecriture: Je parlerai à ce peuple en dix langues étrangères et incognites, et après cela même ils ne m'entendront point, dit le Seigneur.

22. Ainsi les langues inconnues sont un signe, non pour les fidèles, mais pour les infidèles, et le don de prophétie, au contraire, n'est pas pour les infidèles, mais pour les fidèles.

23. Si donc toute une Eglise étant assemblée en un lieu, tous parlent diverses langues, et que des ignorants ou des infidèles entrent dans cette assemblée, ne diront-ils pas que vous êtes des insensés?

24. Mais si tous prophétisent, et qu'un infidèle ou un ignorant entre dans votre assemblée, tous le convainquent, tous le jugent.

25. Le secret de son cœur est découvert, de sorte que, se prosternant le visage contre terre, il adorera Dieu, rendant témoignage que Dieu est véritablement parmi vous.

26. Que faut-il donc, mes frères, que vous fassiez, si, lorsque vous vous assemblez, l'un est inspiré de Dieu pour empêcher un cantique, l'autre pour instruire, un autre pour révéler les secrets de Dieu, un autre pour parler une langue inconnue, un autre pour l'interpréter? que tout se fasse pour l'édification.

27. S'il y en a qui aient le don des langues, qu'il n'y en ait point plus de deux ou trois qui parlent une langue inconnue, et qu'ils parlent l'un après l'autre, et qu'il y ait quelqu'un qui interprète ce qu'ils auront dit.

28. Que s'il n'y a point d'interprète, que celui qui a ce don de parler les langues inconnues se taise dans l'église, et qu'il ne parle qu'à lui-même et à Dieu.

29. Pour ce qui est aussi des prophètes, qu'il n'y a

djudicent.

50. Quòd si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.

51. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur :

52. Et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt.

53. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis ; sicut et in omnibus ecclesiis sanctorum doceo.

54. Mulieres in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit.

55. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesiâ.

56. An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit?

57. Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.

58. Si quis autem ignorat, ignorabitur.

59. Itaque, fratres, amulamini prophetare; et loqui linguis nolite prohibere.

40. Omnia autem honestè et secundum ordinem fiant.

ANALYSIS.

Ex dictis de charitatis excellentiâ in capite decimo tertio, 1º concludit charitatem ante omnia desiderandam esse, et ardentim conatu insectandam : charismata autem ex charitate appetenda, ac maximè prophetiam.

2º Multis rationibus, et similitudinibus probat, à v. 2 usque ad v. 25, prophetiam dono linguarum, quo maximè gloriabantur Corinthii, præferendam esse; quia utilior est ad ædificationem, v. 2, usque ad 13. Utilior ad orationem, tum privatam, tum publicam, à v. 14 usque ad 17. Ab utilitate Paulus dijudicat de donis, et Corinthios hortatur ut similiter judicent, v. 18, 19, 20. Utilior denique, quia fidelibus prodest, et infidilibus, nullique nocet unquam : donum verò linguarum, quod propter infideles convertendos, datum est Ecclesiæ; illis non semper prodest; immò aliquando nocet infidelibus et fidelibus idiotis, à versu 21, usque ad 26.

3º Modum præscribit Apostolus, quo in Ecclesiâ donis illis uti debeant. 1º Statuit in genere, ut illis ad Ecclesiæ ædificationem utantur; 2º circa donum linguarum statuit, ut duo, aut tres ad summum, successivè

PARAPHRASIS.

1. Cùm tanta sit charitatis utilitas et excellentia, hanc super omnia ardenter desiderate, et omni vestro conatu insectamini: spiritualia nihilominus charismata ne negligatis, sed ex charitate appetite, maximè verò utiliora; ac ideò prophetiæ donum, quod multò utilius est dono linguarum :

2. Qui enim lingua ignota loquitur, soli Deo loquitur, cujus laudes verbis peregrinis profert; hominibus verò non loquitur, qui eum non intelligunt: sancto tamen afflatus Spiritu, loquitur divina secreta, et ideò reverendus.

3. Qui verò prophetæ munere fungitur, non Deo tantum loquitur, sed et hominibus, quos suis sermo-

nit point plus de deux ou trois qui parlent, et que les autres en jugent;

30. Que s'il se fait une révélation à un autre de ceux qui assistent, que le premier se taise.

31. Car vous pouvez tous prophétiser l'un après l'autre, afin que tous apprennent et que tous soient consolés.

32. Aussi les esprits des prophètes sont-ils soumis aux prophètes.

33. Car Dieu n'est pas un Dieu de trouble et de confusion, mais un Dieu de paix, et c'est ce que j'enseigne dans toutes les églises des saints.

34. Que les femmes se taisent dans les églises, parce qu'il ne leur est pas permis d'y parler, mais elles doivent être soumises selon que la loi l'ordonne.

35. Si elles veulent s'instruire de quelque chose, qu'elles le demandent à leurs maris lorsqu'elles se trouvent dans leurs maisons; car il est honteux à une femme de parler dans l'église.

36. Est-ce de vous que la parole de Dieu est sortie, ou les seuls à qui elle soit venue?

37. Si quelqu'un croit être prophète ou spirituel, qu'il reconnaîsse que les choses que je vous écris sont des ordonnances du Seigneur.

38. Si quelqu'un veut l'ignorer, il sera lui-même ignoré.

39. Ainsi, mes frères, désirez surtout le don de prophétie, et n'empêchez pas l'usage du don des langues.

40. Mais que tout se fasse dans la bienséance et avec ordre.

loquantur, et unus interpretetur : quòd si desit interpres; taceat ille, qui linguarum donum habet; 3º circa donum prophetiæ statuit ut duo, aut tres prophetæ successivè loquantur : cæteri verò prophetæ discernant ac diudicent de eo, quod à prophetantibus dicitur, v. 27, 28, 29. Quòd si tunc temporis nova fiat alicui audiendum revelatio; taceat qui prophetabat, et huic det locum; nec dicat : Non possum tacere : siquidem spiritus prophetiæ subjectus est prophetis, v. 30, 31, 32, 33.

4º *Mulieribus in Ecclesiâ silentium penitus indicit, ita ut nec possint interrogare : cuius statutu varias dat rationes, v. 34, 35, et quia contrarium siebat apud Corinthios, illos acriter objurgat, v. 36.*

4º *Statuta sua asserit esse Domini mandata; quæ, ut talia, debent ab omnibus, etiam prophetis, suscipi et observari, v. 37, 38. Illa omnia ad tria reducit : prium, ut donum prophetiæ præsentim expetant; secundum, ut donum linguarum non supprimant; tertium, ut omnia fiant honestè et ordinatè, v. 39, 40.*

nibus ædificat, adhortatur et solatur : hominibus ergo utilior est propheta, quam qui linguis loquitur.

4. Hic sibi soli prodest, semetipsum devotionis affectu, et eorum quæ dixit intelligentiâ, ædificando : ille toti prodest Ecclesiæ, quam sermonibus suis ædificat : quanta ergo inter utrumque utilitatis differentia!

5. Ne propter hæc tamen putetis quòd linguarum donum depretiare velim ; illud tanti facio, ut optarem ego, si Deo placeret, vos omnes linguis loqui; hoc donum magnum est, et à Spiritu sancto est : sed, ut dixi v. 1, magis opto, ut prophetiæ donum, quod utilius et præstantius est, habeatis : major enim est

qui prophetam agit, quām qui linguis loquitur: nisi is statim vulgari lingua interpretetur quæ dixit, ut inde Ecclesia ædificationem accipiat; tunc enim ille pars est prophetæ.

6. Ut hujus interpretationis necessitatem clariū intelligatis; supponamus quòd nunc primū ad vos veniam, linguisque tantum ignotis loquar; quid inde percipiens utilitatis; nisi sic loquar vobis, ut vel altas et arcanae quasdam veritates aperiam per sapientiæ donum; vel per scientiæ donum res fidei reddam vobis intelligibiles; vel per prophetam abstrusiora Scripturæ loca vobis explicavero; vel quod proprio studio didici, vobis communicem methodico modo, seu catechistico?

7. Alia non desunt exempla, quibus rem eamdem reddam vobis sensibilem; videte instrumenta inanima, sonum tamen voci similem reddentia; sive tibia sit et alia hujusmodi, quæ flatu resonant, sive cythara et alia quæ tactu pulsantur et sonant; hæc omnia si tantum sonent, et distinctos non dederint sonos; quid proderunt, cùm nullus agnoscat quid aut tibiæ, aut cytharæ canitur?

8. Similiter et tuba, quæ vox quædam est publica, si sonitum confusum et indistinctum dederit; quis miles ad pugnam sese præparaverit?

9. Sic igitur et vos linguis loquentes ignotis, nisi per interpretationem sermonem vestrum reddatis intelligibilem, quomodo quis percipiet quod dicitis? sanè vocem in aera spargitis inutiliter, nihil proficitis.

10. Et revera tam multa et tam varia sunt idiomatum genera in mundo, nulla quippe natio sine suo idiomate proprio.

11. Si ergo nesciero vocum significationem, ero illi qui meam linguam non novit, barbarus, et ipse mihi barbarus erit;

12. Propterea vos, ô Corinthii, cùm spiritualium charismatum æmulatorum sitis, optate ut ea habeatis, unde major Ecclesiæ proveniat utilitas.

13. Ac proinde qui donum habet linguis ignotis loquendi, à Deo petat gratiam interpretandi (tunc enim utilius erit, non ad exhortandum tantum, sed et ad orandum).

14. Nam si ego, v. g., orem linguâ mihi ignotâ, affectus quidem meus à Spiritu sancto motus orat; sed meus intellectus, quia verba non intelligit, sine fructu refractionis est: mereor quidem, sed non reficio.

15. Quid ergo faciendum? dabo operam ut non cordis affectu tantum orem, sed et mentis intelligentiæ; ut Dei laudes canam, et devotionis affectu, et mentis attentione.

16. Alioquin, id est, nisi donum habeas interpretandi, si Deum publicè laudaveris, laudes ejus lingua proferens aliis ignotâ, quomodo qui rudit populi locum tenet, ipseque rudit et illitteratus, in fine precum tuarum, quas non intellexit, respondebit Amen.

17. Tua quidem laus et Dei benedictio sancta est, Deo grata, et tibi meritoria; sed ex eâ proximus non ædificatur, quia non percipit eam; orandum ergo, ut cum dono linguarum detur et tibi gratia interpreta-

tionis, ut utilior sis et exhortationibus, et orationibus.

18. Quod ad me, gratias ago Deo meo, quòd nullum sit apud vos sermonis genus, quod ego non intelligam et loquar; hoc Dei donum est, illudque pluris facio:

19. Sed nihilominus malo in fidelium cœtu, pauca verba à me intellecta; et aliis à me explicata loqui ad eorum instructionem, quām innumera proferre in lingua auditoribus meis ignotâ.

20. Huic nostro sensui et judicio conformamini, fratres charissimi; et ne in posterum, sicut pueri, de rebus judicetis ex apparentiâ; sed ex utilitate, sicut viri prudentes; et consequenter prophetiæ donum, utpote omni modo utilius dono linguarum præferte, illudque magis appetite. Opto quidem vos repuercere, non quoad inopiam judicii, sed quoad innocentiam animi; volo autem vos prudentiâ et judicio viros esse perfectos.

21. Hoc meum judicium et desiderium Scripturæ testimonio conforme est; Isaiae enim 28, v. 11, 12, scriptum est: Variis linguis et diversis idiomatibus loquar populo huic Judæo, nec tamen ad me convertentur.

22. Hoc probat donum linguarum, quod Ecclesiæ datum est, non propter fideles præcipue; sed præsertim propter infideles convertendos, non suum semper effectum habere; prophetiæ verò donum, quod datum est Ecclesiæ præcipue propter fideles confirmandos, promovendos et consolandos, hos effectus semper habet in illis; ergo utilius est, et magis appetendum; et eò maximè appetendum, quòd sic pluribus prodest, ut nemini noceat. Non ita de linguarum dono, quod aliquando nocet fidelibus et infidelibus.

23. Hoc patebit suppositione factâ. Supponamus ergo quòd universa quædam Ecclesia particularis in unum conveniat cœtum; et quòd omnes, nemine interpretante, linguis loquantur ignotis; supponamus et quòd tune in hunc cœtum intrent idiotæ, linguarum ignari; vel quòd aliqui pagani, curiositatis gratiâ, illuc subrepant; nonne omnes illi vos insanos reputabunt, qui loquimini quæ nullus intelligit? in hoc ergo easu, linguae fidelibus et infidelibus nocebunt.

24. Contrarium prorsus eveniet, si soli prophetæ loquuntur, et lingua vulgari christianas veritates explicent; tunc enim si quis vel infidelis, vel idiota intraverit, non vos arguet et damnabit, ut supra; sed ipse à prophetabus arguetur, et damnabilis demonstrabitur.

25. Etenim peccata, quæ in corde suo occulta gerit, prophetæ divini verbi lumine detegent, eique manifestabunt; unde fiet ut peccatorum suorum conscientiæ tactus, cadat pronus in faciem, seque peccatores agnoscent, Deum pro misericordiâ obtinendâ, tremens et poenitens adoret, palam confitens, quòd verè Deus per sua dona sit in vobis. Quo casu, prophetia fidelibus et infidelibus prodest.

26. Quid ergo faciendum est? Quoties ad cœtus publicos convenitis, quicumque ex vobis divinitus haeretur vel psalmum, seu canticum spirituale ad Dei

laudem, vel instructionem populo utilem, vel aliquam revelationem sibi factam, vel d^rum peregrinis linguis loquendi, vel interpretandi donum, nihil horum negligatur; sed hæc omnia decent ordine, et ad publicam convenientiæ adificationem fiant.

27. Quod ad linguarum donum spectat, detur et illi suus locus; sed ita, ut duo tantum, aut ad summum tres successivè in quolibet conventu loquantur; et unus sit semper, qui lingua vulgari explicet populo que illi lingua peregrinâ dixerunt.

28. Quòd si desit qui possit interpretari, taceat ille, qui linguarum donum habet, expectet que tempus quo possit fructuosè uti suo dono; interim sibi soli secretò loquatur et Deo, cæteros verò non perturbet.

29. Quod autem ad prophetas attinet, duo aut tres ex illis successivè loquuntur; cæteri verò prophetæ judicent verine sint an falsi prophetantium sermones.

30. Quòd si, uno prophetante, Deus alium ex prophetis assidentibus afflaverit, tunc qui prior prophetabat, taceat, et det illi prophetandi locum.

31. Si hic servetur modus et ordo, poteritis omnes ordine vestro prophetare, ut omnes instructionem et exhortationem à vobis accipiant.

32. Nec est quòd quis dicat: Divinitus urgeor, ideo nec tacere, nec differre possum; etenim spiritus prophetæ subditus est prophetis; liberè loquuntur et tacent.

33. Nam Deus est pacis spiritus, non tumultus et dissidii; esset verò dissidii spiritus, si omnes ad simul loquendum sic impelleret, ut liberi non essent; unus ergo post alterum loquatur, sicut in omnibus ecclesiis doceo.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — SECTAMINI CHARITATEM; Græc., *perseguamini*, etc.; Syr., *currite post charitatem*. Conclusio sequens ex dictis in toto capite præcedenti. Cùm charitas tantæ sit necessitatis, tantæque utilitatis; et idc tantæ super omnia charismata excellentiæ: hanc, fratres, omni studio, omni conatu insestemini, donec apprehendatis eam.

ÆMULAMINI, Græc., *autem*, id est, ne tamen negligatis, sed amate, appetite. **SPIRITALIA**, supple charismata. **MAGIS AUTEM**, id est, maximè verò donum prophetandi, donum docendi et explicandi mysteria fidei, Scripturasque sacras et earum latentes sensus explanandi, ut dictum est cap. 12, v. 10, et ut patebit ex sequentibus vers. 3 et 5. Perfectam prophetæ descriptionem vide apud Cornelium à Lapide et apud Estium.

Mens D. Pauli.

Paucis hinc multa conficit Apostolus.

4º Corinthios, donorum æmulatores, docet ante omnia, charitatem ardentí studio appetendam esse; et omni conatu persequendam, donec habeatur; haec sola sufficit; sine hanc omnia nihil; idc eam perse-

VERS. 1. — *Sectamini charitatem*. Quoniam, inquit, charitas tam excellens et necessaria virius est, eam *sestanini*, vel, ut græcè est, *persequimini*. Significat

34. Quod ad mulieres hinc in re spectat, taceant omnino in ecclesiis; nec enim illis alicubi in Scripturis permisum est publicè loqui, aut concionari; sed in lege præceptum est eis ut viris suis subditæ sint; suam ergo subjectionem suo testentur silentio.

35. Quòd si quid non intellexerint, illudque velint addiscere, domi maritos suos interrogent; in ecclesiâ verò nec doceant, nec interrogent; quia prorsus indecorum est mulierem in cœtibus sanctorum loqui.

36. Quam ob causam, ô Corinthii, ritum ab omnibus observatum, vos non servatis? An à vobis processit Evangelii prædicatio, ut aliorum sitis exemplar, cæterique ad morem vestrum astringantur? aut ad vos solos pervenit Evangelium, ut pro vesto libitu, nullâ ad alios habitâ ratione, ritus ordinetis?

37. Si quis apud vos videtur esse propheta, vel à sancto Spiritu afflatus, sciat et cognoscat quæ scribo vobis, et deprehendet quòd Christi Domini mandata sunt, non mea; etenim non ex me, sed ex ejus Spiritu et voluntate hæc statuo.

38. Si quis autem hoc ignorat, aut ignorare vult, ut contradicat, sciat quòd vicissim à Christo Domino ignorabitur, in die scilicet, quæ sibi dicenti: Domine, in nomine tuo prophetavimus, respondebit: Non novi vos.

39. Itaque, ut tribus verbis totum hunc sermonem concludam, optate et expetiè precipue prophetæ donum, quia utilius. Dono linguarum præditos ne prohibeatis loqui, eo quo statui ordine et modo.

40. Omnia in vestris cœtibus honestè et ordinatè fiant.

quimini. Qui persequitur, illud solum videt quod persequitur, et ad illud tendit et non desistit, donec ceperit, ait D. Chrysostomus; et idc dicit Apostolus, *persequimini eam*. Hoc nos quoque faciamus, inquit idem Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hoc ergo et nos quoque docet Apostolus: *Super omnia charitatem habete*, Coloss. 5. Charitas, virtutum regina, vos Deo conjungit, Deo similes efficit, Dei filios constituit; ob eam et per eam, omnia vobis proficiunt ad salutem; sine hanc, omnia nihil sunt. Charitatem ergo toto vitæ tempore persequamini, custodite, colite, perficite. Abscessit à vobis? toto misu, totisque viribus currите post eam, nec desistite, donec apprehendatis. Assecuti estis illam? amplectimini, custodite diligenter, ne sitis ei rebelles unquam, sed semper obtemperantes. Assiduè resilit à nobis, quia non ad id quod oportet, eā utimur, sed omnia ei præferimus, ait D. Chrysostomus. Ut ergo non discedat, nec vos deserat unquam, eam nusquam deserite, sed semper colite, eam omnibus preferte; omnia vestra, juxta ejus motus et præscripta, facite. *Omnia vestra in cha-*

ardens studium charitatis; ut eam insectemur, perinde ut venator feram insequitor.

Æmulamini spiritualia. Sensus: Non prohibeo quo-

ritate fiant. Custodistis illam? perficite. Ambulate in dilectione, ait Apostolus. Non sufficit in charitate esse, sed ambulandum in charitate; crescendum continuè per bona opera, in charitate et ex charitate facta, per passiones ob Deum toleratas. Hoc agere, est esse verò Christianum; est agere christianè; est perpetuò mereri, continuè ditescere, instantanea et inania in solidas et plenas æternitates convertere. Talibus enim convenit illud Apostoli: *Momentaneum et leve (actionis et) tribulationis nostræ, æternum gloriae pondus operatur in nobis.*

2º Eosdem Corinthios docet spiritualia quidem charismata posse desiderari, non ex vanitate, sed ex charitate et ædificandi desiderio. Hinc utiliora magis appetenda.

Hinc prophetandi, seu docendi, donum magis appetendum, quām donum linguis extraneis loquendi.

Quia verò Corinthii hoc linguarum donum pluris faciebant, et de illo maximè gloriabantur, ut erro-neum eorum judicium corrigit Apostolus, eosque ab hāc inani jactantiā purget, multis rationibus et similitudinibus probat prophetiam dono linguarum præcellere; ideòque præferendam et magis desiderandam.

VERS. 2. — *QUI ENIM LOQUITUR...* Prima ratio sumitur à majori utilitate in proximo ædificando. *Qui lingua peregrinā et ignotā loquitur, Deo soli loquitur,* seu Deum solum auditorem habet, qui non verba tantum intelligit, sed et cordis affectum videt. Seu *Deo loquitur*, cuius laudes verbis peregrinis profert, quemque glorificat. Sed *HOMINIBUS NON LOQUITUR*, quia ipsum non intelligunt: supponitur enim quòd lingua auditoribus ignotā loquatur; illis ergo loquitur inutiliter.

SPIRITU TAMEN LOQUITUR MYSTERIA, id est: Spiritu sancto tamen afflatus loquitur mysteria fidei, seu divina secreta, hincne non est contempnendus, quinimò reverendus. Quia hoc donum depressit Apostolus, ostendens non magnam ejus utilitatem esse, ideò rursus extollit, ne videatur frustra datum, ait D. Chrysostomus.

VERS. 3. — *NAM QUI PROPHETAT; Græc., prophetans* minùs aspiretis ad charismata; quin studium ea consequendi facile vobis permitto. Verùm id volo vos sacere cum iudicio et ex charitate; non excellendi studio, sed ædificandi. Ut est donum linguarum, gratia sanitatum, et alia.

Magis autem ut prophetetis; ut scilicet ex afflato Spiritu sancti doceatis, dicatis, vel canatis ea, quæ alios ad pietatem excitent. Hoc enim est hic propheta-re.

VERS. 2.—*Qui enim loquitur lingua (alià et peregrinà), non hominibus loquitur, sed Deo,* qui non solum intelligit verba loquentis, sed etiam inspicit affectum cordis. Quòd hominibus non loquatur, probat: *Nemo enim audit*, videlicet cum intellectu: id est, nullus intelligit ea quæ loquuntur, licet ipse Spiritu afflatus loquatur subinde alta mysteria: non est enim qui interpre-tetur.

Spiritu autem loquitur mysteria. Sed quæres, quo spiritu? Ierique Spiritum sanctum intelligunt. Alii tam ex antiquis quām ex recentioribus, de spiritu hominis interpretantur: ut per spiritum intelligatur affectus animi, ad quem pertinet devotione. Quem spiritum à mente, id est, intelligentiā, Paulus in sequentibus aperte distinguit. Ita sensus erit: Eum qui lingua

verò, id est, at qui prophetat, *HOMINIBUS LOQUITUR*, et prodest *AD ÆDIFICATIONEM...* Mysteria quippe fidei et veritates christianas sic explicat, ut auditores ædificet incipientes, hortetur proficentes, soletur afflictos, ait D. Thomas.

Hinc patet quid per prophetam intelligat Apostolus, doctorem scilicet et concionatorem, qui suis sermonibus fideles confirmat in fide, hortatur ad bonum, avertit à malo, solatur in afflictionibus. Evidem futuri prædictio ad prophetiam pertinet; sed et hæc etiam tria munia obierunt antiqui prophetæ. Hinc etiam patet quòd sit concionatoris munus: fidelium pietatem nutrire; eos ad bona opera hortari; in necessitatibus solari, hujusque vitæ miseriarum usum docere, ad æternam felicitatem promerendam.

Ratio his duobus versibus contenta, potest sic in formam redigi: Utilius est Deum simul glorificare, et proximum ædificare, quām Deum glorificare tantum; at qui lingua loquitur ignotis, Deum quidem glorificat; sed proximum non ædificat; qui verò prophetat, Deum glorificat, et proximum ædificat; ergo utilius est prophetare quām linguis peregrinis loqui tantum.

VERS. 4. — *QUI LOQUITUR LINGUA.... Qui lingua ignota loquitur, sibi soli prodest devotione et affectu, quo loquitur; se SOLUM ÆDIFICAT eorum intelligentia quæ dicit. Loquitur hic Apostolus de iis qui sciunt quæ dicunt, sed aliis explicare non possunt, D. Chrysostomus.*

QUI AUTEM PROPHETAT, fidelium conventus ædificat, illisque prodest. Quantum autem interest inter unum et Ecclesiam, tanta est hujus et illius differentia, divisus Chrysostomus. Hac ratio quibusdam videtur eadem esse cum præcedenti, illiusque paucioribus resumptio; sed si benè attendatur, alia est, et primæ superaddit, quòd prophetia non tantum sit hominibus utilis, sed et maximè utilis, toti scilicet hominum cœtu.

VERS. 5. — *VOLO AUTEM.....* Obviat et occurrit falso præmissorum intellectui, quasi diceret: Ne pu-loquitur occulta quædam, ac sibi non intellecta, loqui cum pio devotionis affectu quo in Deum sustulit.

VERS. 3. — *Nam qui prophetat, etc.* Ecce quod dixi, prophetare hic est loqui quæ alios ædificant, exhortantur et consolantur: ac proinde præstat prophetare quām loqui linguis peregrinis, utpote quas nemo intelligit, ut proinde nemo ins instrui, ædificari, vel consolationem aliquam accipere possit.

VERS. 4. — *Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat,* id est, sibi ipsi proficit, uni sibi prodest. Quod si semetipsum ædificat is qui loquitur lingua quam non intelligit; non igitur inutile est aut orare, aut laudare Deum verbis non intellectis.

Qui autem prophetat, *Ecclesiam Dei ædificat.* Qui prophetat, inquit, conventu fidelium proficit; per hoc nempe quòd loquitur ædificationem, exhortationem, consolationem.

VERS. 5. — *Volo autem (hoc est, velim, optarim) omnes vos loqui linguis; magis autem prophetare, ut scilicet alios ad pietatem excitetis.* Nam major est qui prophetat, quām qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur, ex ignota lingua in aliquam notam. Ut Ee-

tetis quòd hæc vobis scribens, linguarum donum im-probem; quinimò magni facio, et quantum ad me attinet, velim ego, si Deo placaret, vos omnes linguis loqui; sed hæc dico vobis, ut intelligatis quod magis optare debeatis, nimirum prophetæ donum, ut primo versu dixi.

NAM MAJOR EST..., id est, quia utilior, et ideò dignior est qui PROPHETAT, ignarosque docet, QUAM QUI LINGUIS EXTERNIS LOQUITUR; nisi qui linguarum donum habet, habeat et interpretandi donum, ad ædificationem Ecclesiæ. Ex hoc versu patet quòd aliquando separabantur hæc duo dona; aliquando etiam in eâdem personâ reperiebantur: id est, qui loquebatur linguis, quæ dixerat interpretabatur; et hic erat pars prophetæ, ait D. Chrysostomus; et is erat propheta, ait D. Thomas, quia interpretatio ejuscumque ardui pertinet ad prophetiam. Imò, ut addit D. Thomas, donum linguarum cum interpretatione, melius est quam prophetia, quia utrumque donum simul conjungitur.

VERS. 6. — NUNC AUTEM, FRATRES, SI VENERO.... A semetipso sumit exemplum ad supradictorum confirmationem, nempe prophetiam dono linguarum utiliorum esse, nisi dono linguarum juncta sit interpretatio. Semper in sui personâ, quæ sunt gravia et molesta agitat, ait D. Chrysostomus.

NUNC, id est, et sanè si ego ipse, etc. Ecce egomet, etc. At verò si ego ipse, vobis, fratres, linguis loquar ignotis, quid inde percipietis utilitatis?

NISI VOBIS LOQUAR, id est, nisi quæ dico, LINGUA VESTRA VOBIS EXPONAM.

AUT IN REVELATIONE, id est, aut per revelationem, veritates altas, sed obscuras vobis aperiendo dono scientiæ.

AUT IN SCIENTIA, aut per scientiam, eas vobis sensibiles et quasi palpandas reddendo per rationes humanae et per similitudines et exempla, dono scientiæ.

AUT IN PROPHETIA, id est, aut per prophetiam difficultiora Scripturæ loca vobis explicando more concionatorio.

AUT IN DOCTRINA, id est, aut per doctrinam, veritates Evangelii modo simpliciori et catechistico vos docendo. Quatuor ista possunt ad duo reduci sic: Nisi vos instruam, aut per revelationem, seu per prophetiam, aut per scientiam, seu per doctrinam. Id est, nisi

clesia ædificationem accipiat, ipso videlicet interpreante.

VERS. 6. — Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens: quid vobis prodero, nisi vobis loquar, aut in revelatione, id est, nisi loquar revelationem, puta expositionem revelationis mihi factæ.

Aut in scientiâ, id est, ea quæ scio per scientiam, vel à Deo infusam, vel studio partam.

Aut in prophetiâ, id est, ea quæ scio per prophetiam, tum proprie dictam, tum impropriæ: prophetiam, hoc est, occultorum et obscurorum, maximè sacræ Scripturæ, explicationem.

Aut in doctrinâ, scilicet per eam docendo et accommodando meum sermonem ad captum auditorum. Sic ferè D. Thom. et Theoph.

VERS. 7. — Tamen quæ sine animâ sunt vocem dantia, nam et instrumenta animæ expertia, quæ sonum reddunt voci similem. Sive tibia, etc., ac si dicat: Nullo modo id intelligi ac discerni poterit.

quod mihi revelatum est, vobis enuntiem propheticō seu concionario modo; vel nisi quod proprio studio didici, vobis communicem methodico et catechistico modo.

VERS. 7. — TAMEN QUÆ SINE ANIMA....; Græc., in-a-nima, Syr., res quæ sunt inanimæ. Eamdem rem eleganti illustrat similitudine, ductâ ab instrumentis, quæ sunt quedam artificiales et fictitiæ linguae.

Tamen, id est, quin etiam. Nam et instrumenta, animâ sensuque carentia, quæ sonum tamen reddunt voci similem;

SIVE TIBIA, et alia quæ flatu pulsantur et sonant;

SIVE CYTHARA, et alia hujusmodi que tactu pulsantur et resonant; hæc, inquam, et alia, nisi distinctos sonos dederint, non agnoscerut id quod aut tibiæ aut cythara canitur.

VERS. 8. — ETENIM SI INCERTAM.... Similiter si tuba, quæ publica quedam vox est et lingua, sonitum confusum et indistinctum dederit, quis miles ad pugnam aut ad receptum se præparaverit? Alius quippe sonus ad pugnam excitat; alius de recessu monet.

VERS. 9. — ITA ET VOS...., linguâ scilicet peregrinâ loquentes, NISI MANIFESTUM SERMONEM..., id est, nisi per interpretationem, vestrum sermonem reddatis intelligibilem, quomodo ab aliis intelligemini? sanè vocem eritis in aera spargentes; inutiliter loquemini, nihilque proficietis.

Quot bodi in aera loquentes! quia loquuntur, non ut ab hominibus intelligantur, cunctisque proficiant, sed ut docti, sublimes videantur, et ut tales, admirationi habeantur. Hi tempus terunt, otiosè loquuntur, pietatem lucrum putant; Dei donis et auditorum otio et patientiâ abutuntur: vanitatem suam æternas suæ et auditorum saluti præferunt. Quot in uno facinore reatus! Ut illos vitet doctor, suamque multiplicem damnationem, loquatur ut auditoribus proficiat; ideoque studeat à cunctis intelligi, omnium captui sese accommodans, utilia, ædificatoria, familiariter et clarè loquatur.

VERS. 10. — TAM MULTA, UT PUTA.... Rationem dat ob quam inutiliter loquuntur: ut puta, etenim, nempe, revera. Tam multa SUNT LINGUARUM, seu idiomatum GENERA IN MUNDO, ET NIHIL, id est, nulla gens sine voce, sine suo idiomatico proprio.

VERS. 8. — Et enim si incertam vocem det tuba, haud distingues ipso sonitu ad quid vocet homines, aut quid agendum moneat. Quis parabit se ad bellum, id est, ad pugnam, ad prælium? Utique nemo, quia sonus tubæ indistinctus non hoc loquitur.

VERS. 9. — Ita et vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, id est, qui benè et clarè significet, sermonem vestrum interpretando feceritis intelligibilem;

Quomodo scietur id quod dicitur? id est, quomodo id quod loquimini, ab aliis intelligetur? Lingua enim est character, imago, index et nuntius mentis. Nam voces sunt nota earum affectionum, quæ in animâ delitescent.

Eritis enim in aera loquentes; locutionem significans inutilem, ut quam nullus intelligit: sicut aerem verbare, pugnare significat inutilem, et quæ non lædit adversarius.

VERS. 10. — Tam multa, utputa, genera linguarum

VERS. 11. — *Si ergo nesciero... virtutem*, id est, significacionem seu vim, quam vox, seu verbum habet significandi; *ERGO EI*, qui meam linguam non novit, **BARBARUS**; et ipse mihi **BARBARUS** erit; alter alterum reputabit barbarum. *Barbarus* à Græcis dictus est, qui Græcè loqui nesciebat; hic autem *barbarus* est qui linguā loquitur, quam alius non intelligit. Quot et in patria suā et apud suos barbari! quia sublimiores, non familiares; quia *alta*, *rara*, *curiosa*, inintelligibilia dicunt, non simplicia, utilia et ædificatoria; quia modo sublimi, non simplici et auditoribus accommodato loquuntur. Hi recordentur finis propheticī sermonis, v. 5 indicati; hominibus loquuntur ad ædificationem, exhortationem et solatium. Hie est finis à Deo intentus; eumdem habeat Dei minister; ad eum suos sermones dirigat: ne si apud fideles barbarus fuerit, non intellectus et inutilis, ei aliquando dicenti: *In nomine tuo prophetavimus*, respondeatur: *Non novi vos.*

VERS. 12. — *Sic et vos*, supple, linguis ignotis loquentes, eritis ad invicem barbari; quod ut non sit, **QUONIAM ÆMULATORES ESTIS SPIRITUM**, id est, spiritualliam donorum, **QUÆRERE**, ut exuberetis ad ædificationem Ecclesiæ, seu appetite ea quæ vobis desunt, ut per ea perficiatis illa quæ habetis, et Ecclesia imagis ædificetur. Vel simplicius, et forte melius cum D. Chrysost.: *Sic et vos*, id est, propterea, cum sitis charismatum æmulatores, optate, ut ea habeatis, unde major proveniat Ecclesiæ utilitas.

Ex dictis hucusque concludit intentum: nimis ut appetant utiliora ad ædificationem Ecclesiæ.

VERS. 13. — *Et ideo.....*, id est, ac proinde qui **LINGUA LOQUITUR** ignotā petat à Deo gratiam interpretandi. Aliqui igitur donum habebant ignotis linguis loquendi, quas non intelligebant, aut quas saltem non poterant explicare, hocque à Spiritu sancto.

VERS. 14. — *NAM SI OREM...*; dat rationem ob quam debeant petere gratiam interpretandi, quæ interpretatio est actus prophetice, ut dictum est v. 5. Simulque novâ ratione probat prophetiam esse dono linguarum utiliorem, non tantum ad exhortationem, ut hucusque probatum est, sed et ad orationem, ut hic incipit ostendere.

sunt in hoc mundo; uti varias linguas audire contingit.

Et nihil sine voce est. Nihil, id est, nulla linguarum est sine voce, q. d.: Multæ sunt linguae, et quæque sunt habet voces.

VERS. 14. — *Si ergo nesciero virtutem*, hoc est vim et significacionem, *vocis*, ero *ei*, cui loquor: etc. Frustra sane quisque loquitur quæcumque linguā, si non intelligatur: eritque alter alteri non intelligenti barbarus.

VERS. 12. — *Sic et vos*, quoniam æmulatores estis spirituum, donorum scilicet Spiritus sancti et gratiarum, de quibus cap. 12.

Ad ædificationem Ecclesiæ quærite, ut abundetis, c. d.: Petite et poscite à Deo hanc dona abunde vobis donari; sed ita ut iis utimini, non ad ostentationem, sed ad ædificationem Ecclesiæ.

VERS. 15. — *Et ideo quæ loquitur linguā, oret ut interpretetur*. Quod ea que peregrinā linguā loquitur, ad aliorum intelligentiam proferre possit.

VERS. 14. — *Nam si orem linguā*, spiritus meus

Exhortatio et oratio per linguam exercentur, sed sine interpretatione, quæ est actus prophetice, utraque minus utilis; cum interpretatione vero utilior est utraque; ergo petenda interpretatio. Quia autem oratio vel privata est, quando quis orat in scipo et pro se, vel publica, quando quis orat coram populo, et pro aliis, ut ait D. Thomas, de utræque oratione agit successivè; de privatâ hic, de publicâ v. 16. Itaque qui donum linguarum habet, petat et interpretandi donum, quia haec interpretandi gratia ipsi habenti linguarum donum necessaria ad melius et utilius orandum.

NAM SI, ego, v. g., privatim orem **LINGUA** mihi ignotâ, seu preces bonas quidem, sed linguâ mihi ignotâ proferam.

SPIRITUS MEUS ORAT, id est, affectus meus, cor meum, voluntas mea à Spiritu sancto mota, orat quidem seu anima mea ad Deum afficitur, Deo unitur, ad Deum elevatur per donum linguarum. Sumitur hic *spiritus* ut Act. 18, 23, ubi Apollo dicitur spiritu servens.

MENS AUTEM MEA, id est, intellectus meus, quia non intelligit, **SINE FRUCTU EST**, id est, sine fructu refectionis, ait D. Thomas, seu non ædificatur. Fructus mentis est intelligere, et intelligendo refici, ait Estius. Mereor quidem sic orans sed non reficior; melius est autem mereri et refici, quam mereri tantum. Seu melius est refici et quoad intellectum, veritatis intelligentiæ, et quoad voluntatem, devotionis affectu, quam refici tantum quoad voluntatem, pietatis motu. **Uno** verbo melius est orare mente et corde quam corde tantum.

VERS. 15. — *Quid ergo est*, supple faciendum? **ORABO SPIRITU...**, id est, dabo operam ut non affectu cordis tantum orem, sed et mentis intelligentiæ; seu, ut non solum devotionis instinctum in corde concipi, sed et orationis sensum mente percipiam.

PSALLAM SPIRITU, id est, psalmos, cantica spiritualia, Dei laudes canam et devotionis affectu et mentis attentione. Orare, est necessitates à Deo petere; psalmore, est laudes Dei canere; utrumque autem animo et intellectu faciendum.

orat, hoc est, spiritu meo reficior, mens autem mea sine fructu est. Mens hic idem est quod sensus, Aristotel. inquit: *Quis est horum verborum sensus?* Apostolus opponit hic linguam et mentem; sive verbum et sensum. Sensus autem hic idem est quod intelligentia, non activa, quæ scilicet sentiam, hoc est intelligam: sed passiva, scilicet, quam sentir, id est, intelligar ab omnibus. Passivè enim hic capitur sensus. Hec ergo mens, id est, sensus, significatio et intelligentia linguarum mearum est sine fructu, quia nemo eam capit intelligere, ut inde ad pietatem excitetur.

VERS. 15. — *Quid ergo est?* id est, quid igitur opus ut faciam? Sibi respondet verbis sequentibus.

Orabo spiritu, ut spiritus meus oratione mea pascatur: **orabo et mente**, id est, orabo sensu et intelligentiæ, orabo intelligenter, ut alii me sentire, id est, intelligere, possint. *Psallam spiritu*, psallim et me t. Aliquid Paulus ad illud Psalm. 46, v. 8: *Psallite sapienter*, pro quo Hebrei est, in intelligentia, quod Septuag. vertunt, *psallite intelligenter*, ut nimis vos ipsi intelligatis et sapiatis ea que psallitis, et ut alii qui vos audiunt, ea que psallitis intelligenter.

VERS. 16. — *Cæterum...; Syr., alioqui.* Idem nunc ostendit de oratione publicâ, quod de privatâ jam dixit : scilicet quôd utilior sit cum interpretatione; utilior, inquam, non tantum ipsi oranti, sed etiam audiensi. *Cæterum*, id est, alioquin, nisi donum habeas interpretandi, si *Benedixeris*, id est, si Deum publicè laudaveris, *Spiritu*, id est, corde tantum, scilicet lingua tibi et aliis ignotâ laudes divinas proferens. Agitur hic de canticis spiritualibus, quæ fideles à Spiritu sancto moti, in medium proferebant in lingua alienâ, ait Estius, et susè probat Cornelius à Lapide.

Qui SUPPLET LOCUM IDIOTÆ, QUOMODO..., id est, quomodo qui rudis populi locum tenet, seu qui pro plebe respondet, ipseque rudis et illitteratus, seu laicus, aiunt D. Chrysost. et Theophylactus; Quomodo, inquam, in fine precum tuarum, quas non intellexit, respondebit, AMEN? Amen, fiat, verum est. Est approbatio et adoptatio precum ab episcopo seu sacerdote factarum.

Ab apostolorum temporibus, vel omnis populus, vel unus et singularis, populi locum tenens, dicebat, Amen, fiat, fiat. Verum est.

Quomodo preces approbabit et adoptabat, quas non intellexit?

Notat Cornelius à Lapide, quôd Amen, cùm oratione p̄eponitur, est affirmantis; cùm postponitur, est vel confirmantis, vel optantis.

VERS. 17. — *Nam tu quidem...* id est, tua Dei laus et benedictio bona quidem est et Deo grata, et tibi meritoria, quia pio voluntatis motu, Deo gratias agis.

SED proximus ex eâ NON AEDIFICATUR, quia eam non percipit. Melior autem esset, si qui eam audirent, intelligerent, et ex eâ aedificarentur. Orandum ergo, ut cum dono linguarum, detur et interpretationis gratia.

Observatio dogmatica.

His precedentibus versibus 14 et 16 abutuntur no-
vantes ad damnandum Ecclesiæ morem, lingua Latinâ,
plerisque nunc ignotâ, publicum officium celebrandi;
sed immerito : primò, quia nulla paritas est inter ora-
tiones et benedictiones, de quibus agit hic D. Paulus,
et publicum Ecclesiæ officium. Agit enim Apostolus
de quibusdam orationibus, quas aliqui particulares,
dono linguarum prædicti, sive privatum recitabant, sive
publicè proferebant; et quia hæ orationes erant
nove, et à privatis erant hominibus, ideò poterat eis
error subesse : hincque idiota non poterat eis securè

VERS. 16. — *Cæterum si benedixeris spiritu*, etc. Si benedixeris, id est, si Deum laudaris tuâ lingua et spir-
itu. Loquitur Paulus de benedictione psalmis et lin-
guis, quas unusquisque ex spiritu proferebat ad com-
munem fidelium aëdificationem. *Idiota*, est indoctus,
rudis, linguarum expers. Ita Crysost., Syrus, Theo-
phyl. Amen, dictio confirmans et approbans est
apud Hebreos : Latinè fiat, verum, firmum ratumque
sit. Amen in prece vero tantum est optantis. Sic in
orati ne dominica subiungitur Amen, quasi signacu-
lum orationis. Psal. 103. Et dicet omnis populus, fiat,
fiat. Hebraicè, Amen.

VERS. 17. — *Nam tu quidem benè gratias agis.* Ni-
mirum quatenus spiritu, id est, piâ animi devotione

respondere : Amen. Publicum verò officium, ab Ec-
clesiâ approbatum et acceptum, et quod in nomine
totius Ecclesiæ profertur, certissimè ab omni errore
liberum est. Hinc etiam idiota potest ei cum securi-
tate respondere : Amen. Secundò D. Paulus in *toto*
hoc capite non vetat, imò formaliter et expressè per-
mittit orari in lingua peregrinâ, dummodò fiat inter-
pretatio; at hoc observatur in Ecclesiâ, ubi vulgari
sermone publica ab omnibus legi possunt officia; et
ubi pastores ea publicè interpretantur.

Igitur immerito objicitur nobis D. Pauli doctrina,
quæ fideliter observatur in Ecclesiâ. Etenim et Biblio-
et officia divina in vulgari lingua habentur traducta
et interpretata.

Denique morem immerito sectarii damnant, quem
omnes prorsus Ecclesiæ sequuntur, Syræ, Ægyptiacæ,
Arabicæ, Grecæ, etc. Omnes enim lingua vulgariter
ignotâ publicum celebrant officium; lingua scilicet,
antiquâ Græcâ, Syriacâ, Ægyptiacâ, et quæ non sunt
amplius in usu apud plebem, ut probat auctor Historiæ
critice novi Testamenti, tom. 1, cap. 4. Evidem Ecclesiæ
primis temporibus officium lingua vulgari cele-
bravit, et adhuc celebraret, nisi linguae Latinae, per
varias nationes Romanum imperium invadentes, mul-
tiplex facta fuisset immutatio; at nunc ob antiquitatę
venerationem, et ob innumera vitanda incommoda,
quæ ex infinitis propè nascerentur translationibus,
primitivam linguam servat. Et in hoc omnes prorsus
Ecclesiæ sunt conformes, si Protestantes excipiās,
quæ in hoc, sicut et in multis aliis, verè fuerunt no-
vantes. Idem fecere Judæi quod Ecclesia christiana;
deperditio enim lingue Hebraicæ in captivitate usu,
semper tamen legerunt Hebraicè in synagogis. Hunc
morem tempore Christi servabant, quem tamen Dominus
nunquā damnavit; et hunc morem etiam nunc
servant adhuc. De his videri potest Historia citata,
loco citato.

VERS. 18. — *Gratias ago Deo meo...* Rursus suam
circa donum linguarum testatur existimationem, ob
illud Deo gratias agens. *Gratias ago Deo meo*, quòd
OMNIUM VESTRUM linguis loqui noverim; Græc. : *Plus-
quam omnes linguis loquor.* Hoc Dei donum est, illud-
que pluris facio, tantum abest ut contemnam.

VERS. 19. — *Sed in Ecclesia...* Nihilominus malo
in fidelium conventu, QUINTA, id est, pauca verba,
SENSU MEO, id est, sciens et intelligens quæ dico et ca-
valens interpretari; seu pauca verba, à me intellecta,

id facis, hoc est quod supra dixit eum qui loquitur
lingua, loqui Deo, et spiritu loqui mysteria, et semet-
ipsum adificare.

Sed alter non aedificatur, id est, proximus tuus nul-
lum ex verbis tuis percipit fructum, non promovetur
ad salutem.

VERS. 18. — *Gratias ago Deo meo*, etc. *Omnium ve-
strum*, id est, omnium gentium, quæ vobiscum et inter-
vos versantur, *linguis loquar.* Quasi dicat Paulus : Non
elevo, nec vitupero donum linguarum, nam et ipse
eo utor, sed non eo modo, quo vos in Ecclesiâ ad
ostentationem, sed ad aëdificationem.

VERS. 19. — *Sed in Ecclesiâ volo*, id est, malo,
quink (paucissima) verba sensu meo (id est, intelli-

et aliis à me explicata, loqui ad illorum instrucionem.

QUAM DECEM MILLIA, id est, innumera proferre in lingua peregrinā et ab auditoribus non intellectā. Hoc exemplo suo docet eos quid debeant optare et facere. Docet et paucis rectum concionandi modum : primō si sit et intelligat doctor que vult docere; secundō studeat illud paucis et claris verbis exprimere.

VERS. 20. — **FRATRES, NOLITE PUERI...** Ut hoc suum exemplum, sūmque sensum et judicium jam declaratum imitentur Corinthii, eos alloquens interpellat, eorumque circa dora judicium ita corrigit, ut et puerilem illorum ob ea jactantiam humiliet.

NOLITE PUERI EFFICI... Puerorum est ex apparentia de rebus judicare; virorum verò prudentium, ex utilitate dijudicare; puerorum est de rebus speciosis, licet inutilibus gloriari; virorum autem solida aestimare, appetere et de eis gloriari. Itaque cavete, fratres, ne pueriliter, seu imprudenter ex apparentia de rebus judicetis; linguis aestimantes, quia quamdam excitant admirationem.

SED MALITIA PARVULI..., Græc. : *Sed malitiā puerascite*, id est, quantū ad malitiam estote infantes. Quid est hoc? ne nōsse quidem quid sit vitium, ait D. Chrysostomus, quasi diceret : Opto quidem vos repuerascere, non quoad inopiam judicii, sed quoad innocentiam animi, seu ut sitis ita simplices, ut malitiam non sciatis. Ne ergo, sicut pueri ex apparentia moveamini ad pluris aestimanda, quæ minus aestimandas sunt, et ad ardentius appetenda quæ minus utilia.

SENSIBUS AUTEM PERFECTI ESTOTE; Syr. : *Mentibus autem perfecti*, etc., id est, viri perfecti, seu perfectæ retatis et prudentes. Itaque ut viri prudentes attendite quid melius et quid utilius sit; illud aestimate, appetite, præferte; et consequenter propheticæ donum, ut pote utilius dono linguarum, præferte, et illud magis appetite.

VERS. 21. — **IN LEGE SCRIPTUM EST...** Ut suo iudicio conformes Corinthii, linguis minus aestiment, ostendentes, quā intelligar) loqui, ut et alios instruam, quā decem millia verborum in lingua peregrinā, quam audientes non intelligent.

VERS. 20. — **Frates, nolite pueri effici sensibus, q. d. :** Mente, iudicio ac ratione nolite effici pueri, ut pueriliter ostentetis donum vestrum linguarum.

Sed malitiā parvuli estote, id est, in malitiā estote simplices, ut illa sit vobis incognita quasi infantibus: infantes sit in malitiā. Infans qui fari non potest, multò minus nosse malitiam. Sic et christianus in malo sit infans, ut illud non nōrit, nec de eo fari aut disserere possit. Verbi gratiā, non sciat quid sit œmulatione, pollutione, fornicatio. Tertullianus : Repuerascere, inquit, nos Apostolus jubet secundum Deum, ut malitiā infantes per simplicitatem, ita demum sapientes sensibus simus.

Sensibus autem perfecti estote. Sensibus, id est, mente, animo. Similes estote viris adultis et cœtate perfectis, sensus habeatis exercitatos ad spiritualem boni malique discretionem.

VERS. 21. — **In lege scriptum est,** Isaiae 28. Ali quando enim lex vocatur, non solus Pentateuchus, sed et Prophetæ, totumque vetus Testamentum. Ita Chrysostomus.

Quoniam in aliis linguis et tabulis aliis loquar populo

tendit ex Scripturarum testimonio, eas sèpè inutiles fuisse ad finem ad quem à Deo ordinatæ sunt; simulque suum supradictum sensum et judicium confirmat ipsius Dei testimonio.

In lege. Sub nomine legis comprehendit prophetas, sicut Christus Dominus, Joan. 15, 45, eom. ieh. 45 et Psalms. Itaque totum vetus Testamentum dicitur. **Lex.** **In lege,** id est Isaie 28, 11 et 12, quem citat cōdem sensu, sed non iisdem verbis. Hujus textū, sensum litteralem vide apud Cornelium à Lapide; allegorius enim est is, quem D. Paulus exponit.

In alijs linguis...., id est, linguis peregrinis et diversis idiomaticis loquar eis, scilicet Judæis.

ET NEC SIC EXAUDIENT ME, id est, nec tamen ad me convertentur, ait D. Chrysostomus. Hoc signum spiritualiter datum fuit ad Judæorum conversionem, scilicet in die Pentecostes; sed illi visis signis non crediderunt; ita D. Thomas. *Loquebantur variis linguis apostoli....*, Act. 2; eos audierunt Judæi, inerdui tamen plerique permanserunt; ad Jesum non sunt conversi. Sed cur hoc fecit Deus, si non erant crediti? ut semper cerneretur facere quæ sua sunt, ait D. Chrysostomus.

Deus quæ sua sunt semper facit, et providentiam suam ostendit, etiamsi sciat eos non obtemperatores, ut inexcusabiles sint. Theophylactus.

VERS. 22. — **ITAQUE LINGUE...** Hinc concludit quod lingue datae sint Ecclesiae, præsertim ad convertendos infideles; qui tamen sèpè non convertuntur, ut visum est in Judæis, v. 21.

PROPHETÆ AUTEM... Prophetæ verò donum, seu munus explicandi mysteria et veritates fidei, datum est præcipue propter fideles confirmandos, promovendos, consolandos, omnimodo ædificandos. Hoc enim supponit fidem. Et hos effectus in plerisque semper habet prophetia. Hinc tale donum magis utile, hincque magis aestimandum et appetendum. Hincque verum quod v. 19, dixit : *Malo quinque verba...*

VERS. 23. — **Si ergo conveniat...** Hoc idem pro huic. Sensus : Ego Dominus loquar populo huic Ju daico, variis et peregrinis linguis: scilicet per apostolos meos; quod quidem præcipue fuit impletum in die Pentecostes, Act. 2, qui aliis linguis non ad irrationem, sed ad ædificationem loquebantur. Nam qui loquuntur linguis aliis, quasi balbi sunt et barbari non intelligentibus, et deridere videntur auditores; et ipsi viciissim audientibus habentur ridiculi, imò et insani, vel etiam temulenti. Unde quidam eorum qui apostolos audiebant variis loquentes linguis, irridentes dicebant, quia musto pleni sunt isti, Act. 2.

Et nec sic exaudient me, dicit Dominus. Et nec sic quidem, id est, viso hujusmodi signo quod eis daturus sum, audient, sive exaudient me, id est, credent, obtemperabunt verbis meis quæ per apostolos loquar.

VERS. 22. — **Itaque lingue in signum sunt non fidelibus,** qui jam credunt, sed infidelibus, ut credant.

Prophetæ autem, id est, doctrinae verbi Dei, et exhortationes, signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. **Signum,** inquam, benedictionis, quā Deus suos erudit et benedicit, id est, ad omne bonum incitat et promovet.

VERS. 23. — **Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum,** et omnes linguis loquantur (simul, mixtim, confusè, et tumultuarie), intrent autem idiotæ vel infideles,

bat ab inconvenienti, quòd ex dono linguarum potest evenire, et quod ex prophetiā non accidit; scilicet, non modò non prodest semper donum linguarum, sed aliquando nocet infidelibus et fidelibus, ut hoc pateat:

SÍ CONVENIAT UNIVERSA ECCLESIA. Supponamus quòd tota quædam particularis ecclesia, seu vestra, seu alia in eundem locum conveniat; et quòd OMNES LINGUIS LOQUANTUR ignotis, nemine interpretante.

INTRET AUTEM IDIOTÆ AUT INFIDELES, id est, supponamus et quod tunc in hanc ecclesiam intrent idiotæ, linguarum ignari; vel etiam quòd aliquis infidelis, curiositatis gratiâ, huc subrepatur.

NONNE DICENT QUOD INSANITIS, id est, nonne vos insanos reputabunt; quippe qui loquimini, quæ nullus intelligit. Quo casu, non modò non prosunt infidelibus, sed nocent lingue infidelibus et fidelibus. Porrò sic suum probat intentum Apostolus, ut et Corinthios de dono linguarum gloriabundos humiliet, dicens: *Quia insanitis.*

VERS. 24. — **SÍ AUTEM OMNES PROPHETENT...** Omnino contrarium eveniet, si soli prophetæ loquantur, et lingua vulgari christianas veritates explicit: tunc enim non soli fideles ædificabuntur, ut dictum est in v. 22, sed et si quis infidelis intraverit, non vos arguet et condemnabit, ut supra; sed ipse arguetur, convincetur et condemnabitur; id est, damnabilis demonstrabitur à prophetantibus.

Si autem omnes, unus scilicet post alterum, **prophetent**, id est, lingua vulgari concionentur. **INTRET AUTEM, etc., CONVINCITUR AB OMNIBUS;** scilicet prophetantibus. **DIJUDICATUR**, id est, condemnatur, seu damnabilis demonstratur.

VERS. 25. — **OCCULTA CORDIS EJUS...** Nam prophetantes, lumine verbi Dei peccata, quæ in corde suo tecta gerit, detegent; eique manifestabunt.

ET ITA CADENS..., id est, unde peccatorum suorum conscientiâ tactus, cadet pronus in faciem, sequitur peccatorem agnoscens, Deum prostrato corpore reverbitur et adorabit pro misericordiâ obtinendâ.

PRONUNTIANIS... Palam affirmans quòd verè Deus est in vobis; cùm per vos mira et miranda operetur:

nonne dicent quòd insanitis?

VERS. 24. — **Si autem omnes prophetent.** Prophetare accipitur pro eo quod est ex inspiratione divinâ proferre quædam occulta, præsertim pertinentia ad explicationem Scripturarum; atque ex iis auditores instruere.

Intrit autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, quia nimis ab omnibus prophetis, id est, doctoribus et concionatoribus, de sua infidelitate, malis moribus et vitiis arguitur et increpatur.

VERS. 25. — **Oculta cordis ejus manifesta fiunt.** Dñm sic apud se per doctrinam prophetarum redarguitur et dijudicatur infidelis aut idiota; manifesta ei fiunt que priùs in corde ipsius ita latebant, ut nec ipse qualia essent, agnosceret.

Ei ita cadens in faciem adorabit Deum, id est, tota cordis et corporis humilitate verum Deum agnoscat, sibique deinceps colendum statuet.

Pronuntians quòd verè Deus in vobis sit, id est, profitens, palam affirmans et testificans, aperiè confitens

Digitus Dei est hic. Hinc sequitur quòd prophetia omni modo et omni casu sit utilior dono linguarum; hoc enim finem intentum sœpè non assequitur; scilicet, infidelium conversionem: imò è contra nocet aliquando fidelibus et infidelibus idiotis; prophetia verò non solum nunquam nocet, sed et ipsis infidelibus sœpè prodest. Ex his prophetiæ effectibus patet quid per prophetiam intelligat Apostolus. Sed et in iisdem effectibus videat evangelicus concionator filium, ad quem debet tendere; scilicet, per claram veritatum evangelicarum expositionem, ipsi peccatori secreta, quæ gerit in corde, peccata, reddere manifesta; eorumque enormitatem ita ipsius oculis exhibere, ut ob eam horreat, et contremiscat; horrens et tremens ad Dei judicis sui pedes corrut; misericordiam et veniam imploratus; sicque commutatus, conversus, humiliatus ac contritus, Deum deinceps confiteatur, adoret atque colat.

VERS. 26. — Quid ergo est? Tot argumentis stabilità prophetiæ excellentiâ, jam statuit Apostolus, ordinis amator, quomodò in cœtibus ecclesiasticis utendum sit Spiritus sancti donis.

Primò, statuit in genere, ut illis ad Ecclesiæ ædificationem utantur. Hæc enim est omnium charismatum finis. Vide huc Christianismi fundamentum et regulam. Quomodò enim est artificis officium ædificare, ita etiam christiani proximis prodesse per omnia, divus Chrysostomus.

Quid ergo est, scilicet faciendum? interrogat, ut suis responsionibus instruat. Respondens ergo dicit: **CUM CONVENITIS ad cœtus publicos, UNUSQUISQUE VESTRUM PSALMUM HARET**, id est, quicumque ex vobis divenitus movetur vel ad edendum, vel ad canendum psalmum. Etenim, ait D. Chrysostomus, olim psalmos faciebant ex dono, et docebant ex dono. Per psalmum, intellige canticum spirituale ad Dei laudem.

DOCTRINAM HABET, id est, vel movetur interius ad docendum, seu faciendam instructionem populo utili-lem.

APOCALYPSIM..., vel ad explicandas latentes veritas per revelationem aliquam sibi factam;

LINGUAM....., vel ad loquendum linguis peregrinis;

Deum christianorum esse verum Deum.

VERS. 26. — Quid ergo (faciendum) est, fratres? Cum convenitis (in ecclesiâ) unusquisque vestrum psalmum habet. Quisque vestrum vel psalmum habet, id est, canticum aliquod spirituale quo Deum laudet. Ad hoc enim quidam peculiariter inspirabantur.

Doctrinam habet, Apocalypsim habet. Doctrina sermo scientiæ est, idéoque scientiam comprehendit: *Apocalypse* verò, quæ revelatio est altiorum mysteriorum, comprehendit prophetiam, tanquam sermonem sapientiae per quem enuntianda est.

Linguam habet, interpretationem habet. Sensus est: Alius ex dono paratus est loqui peregrinâ lingua; aliis verò donum habet quo linguas interpretetur.

Omnia ad ædificationem fiunt, id est, ad promoven-dam Ecclesiam Christi, et singula ejus membra, in vita spirituali. Charitas enim studium est, ubique ædificare, quatenus adest ædificandi materia. Nam et si alius non est quem ædifices, te ipsum ædifica.

VERS. 27. — Sive lingua quis loquitur. Quòd si, inquit, lingua quis loquitur, unus aut plures.

INTERPRETATIONEM..., vel ad interpretandum :

OMNIA AD AEDIFICATIONEM; Hæc omnia decenti ordine, et ad publicam conventus ad ficationem siant. Ille est finis omnium donorum et talentorum à Deo datorum; qui aliud intendit, infidelis minister est, prævaricator est, fur et sacrilegus; qui Dei dona sibi facit propria, eaque ad semetipsum, quasi ad finem dirigit.

VERS. 27. — SIVE LINGUA QUIS...; Syr. : *Quod si quis lingua loquatur.*

Secundò, statuit speciatim quomodo linguarum dono sit utendum in conventibus; scilicet, ut duo tantum aut tres ad summum, successivè loquantur, et unus sit interpres, qui vulgari sermone fideliter explicet quæ lingua peregrinā dicta fuerint.

SECUNDUM DUOS, id est, per duos hoc fiat, **AUT UT MULTUM TRES**, id est, ad summum tres, **PER PARTES**, id est, successivè, unus post alterum. Multi tunc dona sancti Spiritus habebant; Apostolus autem, ut vitetur confusio, vetat ne simul omnes loquantur; et ne plusquam oportet prolongetur cœtus; vetat ne plusquam duo aut tres in eodem cœtu loquantur.

VERS. 28. — *Si autem non fuerit interpres.* Si non sit quis interpretandi donum habens, **TACEAT** qui linguarum donum habet, tempus expectans quo possit utiliter et cum ædificatione loqui; interim **SIBI SOLI ET DEO LOQUATUR**, secretò, in corde, ne cæteros perturbet non intelligentes. Syr. : *Et inter semetipsum et Deum loquatur.*

VERS. 29. — **PROPHETÆ AUTEM DUO.**

Tertiò, statuit circa prophetas, ut duo vel tres successivè loquantur; cæteri verò, prophetæ scilicet, judicent an id quod à prophetantibus dicitur, sit utilis et sanæ doctrinæ.

VERS. 30. — *Quod si alii...*, id est, si tunc temporis, seu uno prophetante, Deus alium ex prophetis sedentibus et audientibus afflaverit, et quid ei melius

Secundum duos, aut ut multum tres. Duo aut ad summum tres loquantur, scilicet in uno conventu.

Et per partes, id est, quisque seorsum, puta vicissim, ne fiat confusio.

Et unus interpretetur, hoc est, unus aliquis interpretandi dono præditus, statim interpretetur quod aliis lingua peregrinā dixerit: videbunt ne fructuareat hujusmodi sermo à nemine intellectus.

VERS. 28. — *Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesiâ;* quod si, inquit, nullus adgit qui possit interpretari, publicè in ecclesiâ non loquatur is qui domum lingue habet.

Sibi autem loquatur et Deo; tacitus et in corde loquatur sibi ipsi, id est, ad suam privatam ædificationem; quia jam alios ædificari non potest. Item loquatur Deo, spiritu et pio affectu, quo ad orandum ait laudatum Deum moyetur: quem utique affectum Deus, qui dedit, inspicit. Quod si faciat, non erit ei prorsus inutile donum hoc, etiam si interprete destinatur.

VERS. 29. — *Prophetæ autem duo aut tres dicant*, suas prophetias scilicet, sua dogmata, lumina, monita sunt a Deo aspirata.

Et cæteri, non vulgus, sed prophetæ, ut præcessit, dijudicent, ex dono sibi concessio, an id quod dicit prophetæ, sive docto, sit verè prophetia, id est, doctrina bona et utilis, nec ne.

VERS. 30. — *Quod si alii aliquid melius revelatum*

revelaverit, ille qui prior prophetabat, taceat et det huic locum prophetandi. Hoc enim velle videtur Spiritus sanctus, novam suggerens revelationem.

VERS. 31. — **POTESTIS ENIM...**; Syr. : *Siquidem vos omnes potestis singulatim prophetare, ut quisque dicat, et quisque consolationem accipiat.* Quasi diceret: Hæc ratione, nimur si servetur modus et ordo quem præscribo, poterunt omnes prophetæ ordine suo prophetare, ut omnes instructionem et exhortationem accipiant.

EXHORTENTUR, passivè sumendum.

VERS. 32. — **ET SPIRITUS PROPHETARUM...** Occurrit objectioni quæ potest hic fieri, quasi diceret: Nec est quod quis dicat: *Sic moveor et divinitus urgeor ut vel non possim tacere (hoc spectat ad actu prophetantem), vel non possim differre; hoc pertinet ad alios prophetas inspiratos.*

Et, id est, etenim; Syr. : Siquidem spiritus prophetæ subditus est prophetis. Testis est Jonas, spiritu propheticō resistens. Non est ergo de Dei prophetis, sicut de fanaticis idolorum vatibus, seu pythonibus: hi enim à demonibus arrepti sic agebantur, ut sue potestatis non essent; spiritus verò propheticus est in potestate prophetarum; hinc facere possunt, ubi voluerint, et consequenter sibi invicem cedere, et vices suas expectare. Lenis est Spiritus Dei, et leniter prophetas agit; hinc sic afflat eos, ut non cogat. Pacificus est Spiritus Dei: hinc pacem et ordinem amat; neutrum perturbat. Spiritus propheticus à Deo quidem est; homini tamen prophetæ subditur, quoad actum, ordinem et modum.

VERS. 33. — **NON ENIM EST DISSENSIONIS DEUS...** Deus est Spiritus pacis, non dissidii, Syr., tumultus. Esset autem spiritus dissidii et tumultus, si omnes impelleret ad loquendum simul. Unus ergo post alterum loquatur; **SICUT ET IN OMNIBUS SANCTORUM ECCLESIA DOCEO.**

fuerit sedenti, et audienti, surgat ille et loquatur, ac prior propheta taceat et sedeat. Mos enim erat, ut audiētes sederent, loquentes starent.

VERS. 34. — *Potestis enim omnes per singulos prophetare.* Non omnes fideles, quia jam dixerat c. 12: Numquid omnes prophetæ? Sed omnes prophetæ donum habentes; q. d. Possunt omnes prophetæ singulatim hæc ratione, si nimur servent modum et ordinem, quem jam prescripsi, exhortari, *ut omnes dicant, et omnes exhortentur*, id est, exhortationem et consolationem accipiant.

VERS. 32. — *Et spiritus prophetarum, etc.* Ut possint prophetæ spiritum prophetice cohibere et facere cùm volunt, aliisque prophetis dare locum dicendi. Non enim aguntur ad verba eo impetu, quo fanatici idololatriæ; nam spiritus, vel donum prophetice, ait D. Thomas, non est habitus: sed partim est instinctus, et impressio lucis et veritatis, quæ Deus illuminat mentem prophetæ circa res futuras, obscuras, vel divinas: partim est vis, seu impetus, quo Deus corrigit, movet et impellit ad prophetandum, sed liberè. Unde Jonas et Jeremias illi ad tempus restiterunt, uti Moyses, Exodi 4.

VERS. 33. — *Non enim est dissensionis Deus*, ut cogat hos illosve simul prophetare, tumultuari, et invicem interturbare. *Dissensionis*, quæ dictio propriè confusionem denotat, hoc est, turbatum rerum ordinem, ut in tumultu aut seditione. *Sed pacis.* Vocatur

VERS. 34. — *MULIERES IN ECCLESIAH...* ne de utroque sexu intelligatur quod dixit supra : *Potestis omnes prophetare*, silentium ita mulieribus indicit, ut nec interrogare permittat in ecclesia; sed si quid non intellexerint, vult à viris suis petant. Debent ergo viri estetani docti, ut suas uxores docere possint, ait Primasius ab Estio citatus.

SICUT ET LEX DICIT... Lex hic, sicut et v. 21, sumitur pro Scripturâ veteris Testamenti. Scriptura ergo, Genes. 52, 16, ait : *Sub viri potestate eris*. Hanc autem subjectionem vult Apostolus, ut suo silentio testentur.

VERS. 35. — *TURPE EST ENIM...* Addit quòd et hoc contra verecundiam, sexui femineo naturaliter inditam, foret, scilicet loqui publicè.

VERS. 36. — *AN A VOBIS VERBUM DEI PROCESSIT...* Ex hoc versu, et ex præcedentibus 34, 35, fit valde probabile quòd Corinthi mulieres, sicut aperto capite orabant in ecclesiis, sic et publicè loquebantur, sive prophetantes, sive saltem interrogantes; et propterea D. Paulus Corinthios, ob hunc morem, omnium Ecclesiarum consuetudini contrarium, acriter objurgans, ait :

An à vobis, ô Corinthii, prodiit sermo Dei? vosne aliorum doctores estis, ut mores et consuetudines stabilatis? AUT IN VOS SOLOS..., an ad vos solos PERVENIT, ut inconsultis aliis quidquam statuatis? Nec primi credidistis, nec soli; alias ergo consulere debueratis, et eis conformari.

Alii tamen hanc D. Pauli objurgationem intelligunt de quibusdam refractariis, qui ejus statutis acquies-

Deus pacis, quia nimirūm pacis auctor est.

VERS. 34. — *Mulieres in ecclesiis taceant*. Etiam prophetissa, quia contra ordinem nature est et legis, Genes. 3, ut in conspectu virorum feminei eis subditae loquantur; ita Ambros. Jure, ait Anselmus, tacere jubetur femina, quæ cùm loqueretur viro suo suast peccatum, Genes. 2.

Non enim permittitur eis loqui, subaudi in aliis ecclesiis, aut in ecclesiis sanctorum.

Sed subditas esse, sicut et lex dicit. Legem accipit pro Scripturâ veteris Testamenti, Genes. 3 : *Sub viri potestate eris*.

VERS. 35. — *Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent*. Hinc, ait Primasius, viri adeo docti esse deberent, ut uxores suas docere, et in rebus fidei instruire possent.

Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia; id enim est contra verecundiam illi sexui naturaliter inditam.

VERS. 36. — *An à vobis verbum Dei processit?* q. d.: Nonne ante vos creditur ecclesia Iudaica, Samaria, Palestina, Cyprus, et Syria. Inspicie ergo ordinem et morem illarum Ecclesiarum, an ita de suis donis contendant, an ita linguas suas jactent, de iisque tam pueriliter glorientur sicuti vos facitis? Ita Ambrosius et Auseinius.

Aut in vos solos pervenit? Sensus : An vos soli credidistis? Vestra ecclesia nec prima est nec sola, debet ergo priores imitari, et aliis Ecclesiis vos conformare.

VERS. 37. — *Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis*. Si quis, inquit, eminet inter vos, et habetur tanquam excellens propheta, aut homo spiritualis,

cere noblebant. Sed primum sensus naturalior videtur, et eum sequuntur divus Chrysostomus, Theophylactus.

VERS. 37. — *Si quis videtur...* Si quis inter vos creditur esse indubitus propheta, vel à Spiritu sancto afflatus, hic, per me licet, COGNOSCAT QUÆ SCRIBO VOBIS. Quasi diceret : Cupio hoc ei ostendi, communicari; certus scilicet quòd non contradicet, sed deprehendet quòd Christi DOMINI MANDATA SUNT, quia haec non meo motu proprio, sed ex divinâ inspiratione dico et statuo.

VERS. 38. — *Si quis autem ignorat...* Si quis autem hoc vult ignorare, aut de hoc dubitare, IGNORABITUR; Græc. : *Ignotus esto*; Syr. : *Ignoret, seu, ignorans esto*; id est, ipse vicissim ignorabitur, improbabitur à Christo Domino. Spreta enim ejus in me, legato suo, auctoritas, Deum habebit vindicem. Dicenti: *Nonne in nomine tuo prophetavimus*, Christus Dominus respondebit : *Non novi vos*.

VERS. 39. — *ITAQUE, FRATRES MEI...* Redit ad id, unde tantisper divertit, et concludens, omnia ad tria reducit : primum, ut expertant præcipue donum prophetæ, quia melius et utilius : *ÆMULAMINI PROPHETARE*; secundum, ut neminem dono linguarum prædictum prohibeant loqui, eo quo dictum est ordine et modo : *ET LOQUI LINGUIS NOLITE PROHIBERE*.

VERS. 40. — *OMNIA AUTEM HONESTE...* Tertium, ut omnia cum honestate et ordine fiant in eorum cœtibus. Decorè autem et ordine fient, si ii qui linguis loquentur, cum interpretatione loquantur, et non velet insanentes; si prophetæ sibi mutuò cedant; si feminæ conticescant, Theophylactus.

cognoscat quæ scriba vobis, quoniam Domini sunt mandata; Domini non per se, sed per me jubentis, ut hic ordo in vestris cœtibus et collationibus servetur. Nam sensus est : Ille propheta aut spiritualis judicet atque cognoscet, ea quæ scribo vobis, esse præcepta Christi Domini: propheta quidem, ex dono prophetico; aë si dicereb: Haec per me vobis præcipit Christus: idque veri prophetæ et spirituales ignorare non debent.

VERS. 38. — *Si quis autem ignorat, etc.*, q. d.: Qui non vult agnoscere has leges et potestatem meam, ignorabitur, id est, improbabitur à Deo, dicens : *Nescio vos*: nam qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit. Sensus est : Si quis non agnoscit, haec esse Domini mandata, nec meis verbis, nec iudicio prophetæ, aut hominis spiritualis acquiescit, sed malum ignorare; vicissim ignorabitur à Domino, auditorius illud cum reprobis: *Nescio vos*; id est, Dominus eum non agnoscet pro suo.

VERS. 39. — *Itaque, fratres, æmulamini prophetare, quoniam, inquit, æmulatores estis spirituum*, id consequi studeat quod magis aedificat, id est, donum et actum prophetandi potius quam loqui linguis.

Et loqui linguis nolite prohibere, id est, ne rejicite tanquam malum aut inutile. Habet enim et illud suam utilitatem, modo quis in tempore utatur.

VERS. 40. — *Omnia autem honeste*, etc. Ad honestatem et decentiam pertinet, ne mulieres in ecclesiis loquentur. Id enim turpe est, ut antè dixit. Ad ordinem, ne quibus loqui licet, plures simul loquantur, sed singuli, alius post alium. *In vobis*, id est, in publico vestro conventu.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

¶^o Discamus singuli quomodò charitatem cæteris omnibus præferre et super omnia desiderare debeamus. Illam toto vitæ tempore debemus persequi, si abscesserit à nobis; custodire, si adsit; et non custodire tantùm, sed et augere, colere, perficere. Vide dicta v. 4, et observationem moralem.

2º Notet divini verbi concionator tria sui ministerii munia: ædificare, hortari, solari; ædificare incipientes, hortari proficientes solari afflictos. Recordetur quòd hæc tria sint finis propheticæ sermonis, à Deo intentus, et ab Apostolo nobis indicatus, v. 3. Ad

CAPUT XV.

1. Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis.

2. Per quod et salvamini, quâ ratione prædicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.

3. Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundùm Scripturas;

4. Et quia sepultus est, et quia resurrexit tertìa die secundùm Scripturas;

5. Et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim;

6. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt;

7. Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus;

8. Novissimè autem omnium tanquam abortivo vi-sus est et mihi.

9. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.

10. Gratiâ autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit; sed abundantiùs illis omnibus laboravi; non ego autem, sed gratia Dei mecum.

11. Sive enim ego, sive illi, sic prædicamus, et sic credidistis.

12. Si autem Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodò quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?

13. Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit.

14. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra:

15. Invenimus autem et falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quòd suscitat Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgent.

16. Nam si mortui non resurgent, neque Christus resurrexit.

17. Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris.

18. Ergo et qui dormierunt in Christo, perie-
runt.

hunc ergo finem suos sermones dirigat evangelicus propheta. Caveat autem vitia, v. 9 et 11 notata: ne vocem in aera spargat, v. 9; ne sit apud suos barbarus, v. 11; sed bonæ concionis effectus intendat, v. 25 indicatos. Quos ibi videat.

3º Omnis Dei et Ecclesiæ minister discat ex v. 26 quis sit omnium prorsùs ministeriorum, omniumque donorum et talentorum à Deo acceptorum finis, sci-
licet ædificare. Hunc ergo finem semper intendat; alias prævaricator, fur et sacrilegus erit. Vide v. 26.

CHAPITRE XV.

1. Il ne me reste plus maintenant, mes frères, qu'à vous faire souvenir de l'Evangile que je vous ai prêché, que vous avez reçu, dans lequel vous demeurez fermes,

2. Et par lequel vous êtes sauvés, pour que vous le reteniez comme je vous l'ai annoncé, puisque autrement ce serait en vain que vous auriez embrassé la foi.

3. Car, premièrement, je vous ai enseigné, et comme donné en dépôt ce que j'avais moi-même reçu, savoir: que Jésus-Christ est mort pour nos péchés, selon les Ecritures;

4. Qu'il a été enseveli, et qu'il est ressuscité le troisième jour, selon les Ecritures;

5. Qu'il s'est fait voir à Céphas, puis aux onze apôtres;

6. Qu'après il a été vu en une seule fois de plus de cinq cents frères, dont il y a plusieurs qui vivent encore aujourd'hui, et quelques-uns sont déjà morts;

7. Qu'ensuite il s'est fait voir à Jacques, puis à tous les apôtres;

8. Et qu'enfin, après tous les autres, il s'est fait voir à moi-même qui ne suis qu'un avorton.

9. Car je suis le moindre des apôtres, et même je ne suis pas digne d'être appelé apôtre, parce que j'ai persécuté l'Eglise de Dieu.

10. Mais c'est par la grâce de Dieu que je suis ce que je suis, et sa grâce n'a point été stérile en moi; mais j'ai travaillé plus que tous les autres, non pas moi toutefois, mais la grâce de Dieu avec moi.

11. Ainsi, soit que ce soit moi, soit que ce soient eux qui vous prêchent, voilà ce que nous vous prêchons tous, et voilà ce que vous avez cru.

12. Puis donc qu'on vous a prêché que Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts, comment se trouve-t-il parmi vous des personnes qui osent dire que les morts ne ressuscitent point?

13. Que si les morts ne ressuscitent point, Jésus-Christ n'est donc point ressuscité.

14. Et si Jésus-Christ n'est point ressuscité, notre prédication est vaine, et votre foi est vaine aussi.

15. Nous serons même convaincus d'avoir été de faux témoins à l'égard de Dieu, puisque nous avons rendu témoignage contre Dieu même, qu'il a ressuscité Jésus-Christ, qu'il n'aurait pas néanmoins ressuscité si les morts ne ressuscitent pas.

16. Car si les morts ne ressuscitent point, Jésus-Christ n'est point aussi ressuscité.

17. Que si Jésus-Christ n'est point ressuscité, votre foi est vaine; car vous êtes encore dans vos péchés.

18. Ceux qui sont morts en Jésus-Christ ont donc péri sans ressource.

19. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

20. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium :

21. Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.

22. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes viviscabuntur,

23. Unusquisque autem in suo ordine : primitiae Christus, deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.

24. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.

25. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

26. Novissima autem inimica destruetur mors; omnia enim subjicit sub pedibus ejus. Cum autem dicat :

27. Omnia subjecta sunt ei, sine dubio praeter eum qui subjicit ei omnia.

28. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjicit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.

29. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent? utquid et baptizantur pro illis?

30. Utquid et nos periclitamur omni hora?

31. Quotidiè morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.

32. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgent? Manducemus et bibamus, cras enim moriemur.

33. Nolite seduci : corrumpunt mores bonos colloquia mala.

34. Evigilate, justi, et nolite peccare; ignorantiam enim Dei quidam habent : ad reverentiam vobis loquor.

35. Sed dicet aliquis : Quomodo resurgent mortui? qualive corpore venient?

36. Insipiens, tu quod seminas non viviscatur, nisi prius moriator.

37. Et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alieujus cæterorum.

38. Deus autem dat illi corpus sicut vult; et unicuique seminum proprium corpus.

39. Non omnis caro eadem caro; sed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.

40. Et corpora cœlestia, et corpora terrestria; sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium.

41. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum; stella enim à stellâ differt in claritate.

42. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.

19. Si nous n'avions d'espérance en Jésus-Christ que pour cette vie, nous serions les plus misérables de tous les hommes.

20. Mais maintenant Jésus-Christ est ressuscité d'entre les morts; il est devenu les prémices de ceux qui dorment.

21. Car, comme la mort est venue par un homme, la résurrection des morts doit venir aussi par un homme.

22. Et comme tous meurent en Adam, tous revivront aussi en Jésus-Christ,

23. Et chacun en son rang : Jésus - Christ d'abord comme les prémices, puis ceux qui sont à lui, qui ont cru en son avénement.

24. Et alors viendra la consommation de toutes choses, lorsque Jésus-Christ aura remis son royaume à Dieu son Père, et qu'il aura détruit tout empire, toute domination et toute puissance.

25. Car Jésus - Christ doit régner jusqu'à ce que son Père lui ait mis tous ses ennemis sous ses pieds.

26. Or la mort , le dernier ennemi , sera détruite aussi; car l'Ecriture dit que Dieu lui a mis tout sous les pieds, et lui a tout assujetti. Mais quand elle dit :

27. Que tout lui est assujetti , il est indubitable qu'il en faut excepter celui qui lui a assujetti toutes choses.

28. Lors donc que toutes choses auront été assujetties au Fils , alors le Fils sera lui-même assujetti à celui qui lui aura assujetti toutes choses , afin que Dieu soit tout en tous.

29. Autrement , quelle raison auraient ceux qui sont baptisés pour les morts , s'il est vrai que les morts ne ressuscitent point ? pourquoi sont-ils baptisés pour les morts ?

30. Et pourquoi nous-mêmes nous exposons-nous à toute heure à tant de périls ?

31. Car il n'y a point de jour que je ne meure , je vous en assure par votre gloire , mes frères , dont je suis me glorifier en Jésus-Christ notre Seigneur.

32. Si , pour parler selon l'homme , j'ai combattu à Ephèse contre des bêtes farouches , quel avantage en tirerai-je si les morts ne ressuscitent point ? Ne pensons qu'à boire et à manger , puisque nous mourrons demain.

33. Ne vous laissez pas séduire ; les mauvais entretiens corrompent les bonnes mœurs.

34. Réveillez-vous, justes; et ne vous laissez point aller aux péchés ; car il y en a parmi vous quelques-uns qui ne connaissent point Dieu. Je vous le dis pour vous faire honte.

35. Mais, dira quelqu'un , comment les morts ressuscitent-ils ? quel sera le corps dans lequel ils reviendront ?

36. Insensé que vous êtes ! ce que vous semez ne reprend point de vie, s'il ne meurt auparavant.

37. Et quand vous semez , vous ne semez pas le corps de la plante qui doit naître , mais la graine seulement , comme du blé ou de quelque autre chose.

38. Mais Dieu lui donne un corps tel qu'il lui plaît , et il donne à chaque semence le corps qui est propre à chaque plante.

39. Toute chair n'est pas la même chair ; mais autre est la chair des hommes , autre est la chair des bêtes, autre est celle des oiseaux , autre celle des poissons.

40. Car il y a des corps célestes et des corps terrestres; mais les corps célestes ont un autre éclat que les corps terrestres.

41. Le soleil a son éclat, la lune le sien , et les étoiles le leur; et même entre les étoiles l'une est plus éclatante que l'autre:

42. Il en arrivera de même dans la résurrection des morts. Le corps maintenant , comme une semence, est semé plein de corruption, et il ressuscitera incorruptible.

43. Seminatur in ignobilitate, surget in gloriā. Seminatur in infirmitate, surget in virtute.

44. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est :

45. Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.

46. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale; deinde quod spiritale.

47. Primus homo de terrā, terrenus; secundus homo de cœlo, cœlestis.

48. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, tales et cœlestes.

49. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis.

50. Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.

51. Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

52. In momento, in iectu oculi, in novissimā tubā (canet enim tuba), et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.

53. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.

54. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc siet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoriā.

55. Ubi est, mors, victoria tua ? ubi est, mors, stimulus tuus ?

56. Stimulus autem mortis peccatum est ; virtus verò peccati, lex.

57. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.

58. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.

ANALYSIS.

Quidam Corinthii, paganæ philosophiæ opinionibus imbuti, et pseudoapostolorum erroribus impliciti, de futurâ mortuorum resurrectione dubitabant, aut illius dogma vertebant in allegoriam : et quia hoc erat religionem funditus evertre; hæc enim mortuorum resurrectio, unum est è præcipuis christiana religionis capitibus; hinc Apostolus hanc Evangelii veritatem sollicitè probat toto hoc decimo quinto capite. Quatuor primis versibus viam sibi sternit per refricatam Evangelii, Corinthiis à se prædicati, memoriam; cuius Evangelii tria præcipua cupita sunt, Christi pro peccatis nostris mors, sepultura et resurrectio. Hanc Christi resurrectionem probat à quarto versu usque ad duodecimum, testimonii prophetarum, apostolorum, et discipulorum plusquam quingenitorum.

¶ 12. *Incipit ex Christi resurrectione probare et nostram : tanta quippe Christi resurrectionis connexio cum nostrâ; ut ex Christi resurrectionis veritate sequatur et nostra resurrectio; et ex negatione nostræ resurrectionis, sequatur et negatio resurrectionis Christi. F*

43. Il est semé tout difforme, et il ressuscitera tout glorieux. Il est privé de mouvement, et il ressuscitera plein de vigueur.

44. Il est semi corps animal, et il ressuscitera corps spirituel. S'il y a un corps animal, il y a aussi un corps spirituel, selon qu'il est écrit :

45. Adam, le premier homme, a été créé avec une âme vivante, et le second Adam a été rempli d'un esprit vivifiant.

46. Mais ce n'est pas le corps spirituel qui a été formé le premier ; c'est le corps animal, et ensuite le spirituel;

47. Le premier homme est le terrestre formé de la terre, et le second homme est le céleste descendu du ciel.

48. Comme le premier homme a été terrestre, ses enfants aussi sont terrestres; et comme le second homme est céleste, ses enfants aussi sont célestes.

49. Comme donc nous avons porté l'image de l'homme terrestre, nous porterons aussi l'image de l'homme céleste.

50. Or, je vous dis ceci, mes frères, parce que la chair et le sang ne peuvent posséder le royaume de Dieu, et que la corruption ne possédera point cet héritage incorruptible.

51. Voici un mystère que je vais vous dire : nous ressusciterons tous, mais nous ne serons pas tous changés.

52. En un moment, en un clin d'œil, au son de la dernière trompette (car la trompette sonnera), et les morts ressusciteront en un état incorruptible, et alors nous serons changés.

53. Car il faut que ce corps corruptible soit revêtu de l'incorruptibilité, et que ce corps mortel soit revêtu de l'immortalité.

54. Et quand ce corps mortel aura été revêtu de l'immortalité, alors cette parole de l'Écriture sera accomplie : La mort a été absorbée par une victoire.

55. O mort, où est ta victoire ? ô mort, où est ton aiguillon ?

56. Or, le péché est l'aiguillon de la mort, et la loi est la force du péché.

57. Mais rendons grâces à Dieu, qui nous donne la victoire par notre Seigneur Jésus-Christ.

58. Ainsi, mes chers frères, demeurez fermes et inébranlables, et travaillez sans cesse de plus en plus à l'œuvre de Dieu, sachant que votre travail ne sera pas sans récompense en notre Seigneur.

negatione autem resurrectionis Christi, horrenda sequuntur absurdia, de quibus usque ad vigesimum versum.

¶ 20. *Ex tot horridis absurdis, et ex prophetarum et apostolorum, et discipulorum testimoniis superius relativis; concludit certissimam esse debere resurrectionem Christi : et ex hâc resurrectione certissimâ, pergit et nostram probare, v. 21, 22.*

¶ 23. *Explicat quid nostræ resurrectioni connexum, scilicet ordinem, quo sancti resurgent.*

¶ 24. *Exponit quid resurrectionem sanctorum sequens, nimurum Ecclesiæ militantis finem, illius à Christo oblationem Deo faciendam; dæmonum tyrannidis absolutam destructionem.*

¶ 25. *Transit ad aliud medium, quo nostram rursus probet resurrectionem; scilicet promisit Deus Filio suo perfectam omnium hostium suorum debellationem et subjectionem : ergo mors, una ex inimicis Christi, destruetur per generalem resurrectionem.*

¶ 27 et 28. *Explicat quod dixit de generali omnium*

subjectione sub pedibus Christi, ne quis malè interpre-
tetur.

¶ 29. *Nova subnectit argumenta ad resurrectionis nostræ confirmationem usque ad v. 53, ubi Corinthiorum incredulitatis ostendit originem, scilicet cum impius commercium: quod ut deinceps vitent, hortatur.*

¶ 35. *Objectiones philosophorum ita solvit, ut et nostræ resurrectionis veritatem confirmet, explicet, et illustreret per varias similitudines, usque ad 42.*

¶ 43. *Dotes corporis gloriosi describit: surget spi-*

ritale; sicut ab Adamo, animali et terreno, nunc animales et terreni sumus; ita tunc à Christo spiritali et cœlesti, spiritales erimus et cœlestes, usque ad v. 50.

¶ 51. *Modum docet, quo fiet resurrectio, scilicet in instanti, etc. Denique, v. 58, Corinthios hortatur, ut in fide stabiles sint, et in omni bono opere abundantes; cum scient quod sit futura resurrectio, et æterna merces bonorum operum.*

PARAPHRASIS.

1. In memoriam vobis revoco, fratres, Evangelium quod vobis prædicavi, quod recepistis, in quo et perseveratis hactenùs.

2. In cuius fide et professione salutem consequemini, si tamen illius doctrinam servatis, talem quam vobis prædicavi: aliás frustra credidistis.

3. Inter præcipua autem fidei capita, sermone vobis tradidi quod et ego accepi, nimirū quod Christus Dominus pro peccatis nostris mortuus sit, ut in Scripturis prædictum erat.

4. Et quod sepultus sit, in veræ mortis testimonium; et quod tertia die revixerit, ut etiam in Scripturis prædictum, et præfiguratum est.

5. Præterea docui vos quod visus sit redivivus, primum Petro, et postea undecim apostolis.

6. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul congregatis, quorum plurimi vivunt usque in hunc diem, quidam verò mortui sunt.

7. Præterea visus est Jacobo, fratri Domini, primo Jerosolymorum episcopo, deinde et conspectus est discipulis omnibus.

8. Ultimò, et post omnes, visus est et mihi informi et imperfecto apostolo, quique aliorum respectu sum abortivum.

9. Etenim ego sum minimus (infimus) apostolus, qui nec sum dignus ut dicar apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

10. Merè autem Dei gratiæ et misericordiæ apostolico dignatus sum honore: hanc tamen Dei beneficentiam non passus sum in me otiosam; quin imò, licet omnium minimus, copiosius tamen laboravi, quam singuli omnes: hoc mihi non adscribo, sed Dei gratia, que mecum, seu (quà feci quidquid feci.)

11. Ad rem redeo. Itaque sive ego, sive omnes alii apostoli, qui Christum vidimus; omnes idem, et eodem modo prædicamus, Christum scilicet realiter et verè resurrexisse, idem et vos credidistis.

12. Quod si ab omnibus apostolis prædicatur quod Christus verè surrexit à mortuis; quomodo quidam apud vos audent dicere quod non sit resurrectio mortuorum.

13. Si enim nulla mortuorum est resurrectio, sequitur quod nec Christus surrexit.

14. Quod si autem Christus à mortuis non resurrexit, ergo inanis et falsa est prædicatio nostra; ergo inanis et falsa fides vestra.

15. Ac proinde nos apostoli sumus falsi testes Dei, et in Deum injurii; quandoquidem in ejus nomine, et velut ab eo missi diximus, quod Christum suscitaverit, quem tamen non excitavit, si cæteri mortui non resurgent.

16. Etenim si non est in gènere mortuorum resurrectio; nec est Christi resurrectio.

17. Quod si Christus non resurrexit, vana fides vestra, quà baptismum suscepistis: adhuc enim estis in peccatis vestris, nec per baptismum remissa sunt.

18. Quin etiam et illi qui in hac fide, et pro hac fide mortui sunt, prorsus interierunt.

19. Quod si in hac tantum vitâ, et ob hanc tantum vitam speramus in Christo, et ultra spes nostra non porrigitur; sanè omnium hominum miserrimi sumus.

20. A talibus, et tantis absurdis unquam credendis, avertat nos Deus: è contra certissimè credamus, quod Christus à mortuis resurrexit, et quod resurrexit, ut primus fructus è mortis sinu abstractus, ad immortalitatem Deo oblatus, et generalem suscitantorum messem consecranc et promittens.

21. Et sanè æquum erat; ut sicut per unum hominem peccantem mors intravit in mundum; sic per unum hominem sanctum mors destrueretur, et fieret resurrectio mortuorum.

22. Et sicut ob unius Adæ peccatum omnes morti sunt obnoxii; ita ob unius Christi innocentiam, immortalitati restituentur omnes.

23. Unusquisque autem sanctorum in ordine suo vivificabitur, plus aut minus gloriosus, juxta sua merita. Christus primus omnium, tempore et dignitate jam surrexit; deinde qui Christo adhærent, seu membra capiti, in secundo ejus adventu resurgent in ordine suo.

24. Peracta autem totius corporis resurrectione, finis erit regni, seu Ecclesiæ Christi super terram; tuncque Christus eam Deo Patri suo exhibebit, et offeret planè sanctam et pacatam, abolitâ scilicet omnium hostium tyrannide.

25. Interim autem oportet illum à dextris Dei sedentem regnare, eo quo cœpit modo, devictis quidem hostibus suis, sed nondum planè subditis; usquedum Pater æternus; suum adimplens promissum, ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

26. Tunc enim novissima, post peccatum, post diabolum, mors, una ex ejus inimicis, destruetur per generalem resurrectionem; scriptum est enim psal-

mo 8: *Omnia subiectit*, etc., et consequenter ipsam mortem.

27. Cùm autem Scriptura dicit, omnia Filio subjicienda, sine dubio ab hâc expressione generali excipiendus est Deus ipse, qui omnia Filio suo subjicit.

28. Tantùm enim abest ut Christo subdatur Deus, quin imò, cùm omnia Filio subjecta fuerint, tunc et ipse Filius Christus, caput Ecclesiae, cum omnibus suis membris, subjicietur Deo; tuncque Deus erit omnia in omnibus.

29. Alioquin quid faciunt qui pro mortuis baptizantur? si mortui non resurgunt, quare pro illis baptizantur?

30. Quin et nos, Evangelii præcones, ut quid quotidie de vitâ periclitamus, si non sit expectanda mercede?

31. Non periclitior modò, sed et quodam modo morior quotidiè, novis semper periculis expositus, ut gloriari possim de vobis Jesu Christo, Domino nostro, per me conversis.

32. Si propter hominum gloriam Ephesi ad bestias pugnavi, quid hoc mihi prodest, si mortui non resurgent? quin potius cùm Epicureis edamus et bibamus, eras enim moriemur.

33. Cavete ne pravâ cum talibus conversatione seducamini, memores quòd mores bonos mala colloquia corrumpunt.

34. Experciscimini ab errore ad justitiam, et à peccato abstinetе; quidam enim inter vos cognitionem non habent; hoc ad vestrum pudorem dicere cogor.

35. Sed stabilità resurrectione, quæreret aliquis: Quomodò fieri potest ut mortui et putrefacti revocentur ad vitam? et qualia erunt resurgentium corpora?

36. Falsò sapiens vocaris, qui talia quæris: granuuntur, quod tu in agro tuo seminas, corruptum reviviscit, et non reviviscit, nisi mortuum et corruptum fuerit: hoc vides quotidiè fieri naturaliter, et dubitas quòd Deus possit supernaturaliter corpora mortua et corrupta resuscitare!

37. Et quod seminas, non id corpus est, quod nasciturum est; seminas enim nudum granum, v. g., tritici, vel alterius speciei.

38. Huic autem grano putrefacto, Deus corpus pulchrissim dat, ut illi visum est assignare; et unicuique semini proprium et conveniens corpus assignat; ita sicut de corporibus mortuis, et in terrâ seminatis; per divinam omnipotentiam resurgent eadem numero quidem et substantiâ, sed in qualitatibus perfectiora; et unusquisque sanctorum proprium corpus habebit specialiter renovatum, pro suis meritis.

39. Sicut omnium mortalium animalium caro differt pro diversitate animantium: alia siquidem est caro hominis, etc., ita caro immortalium differet pro diverso singulorum merito.

40. Et sicut alia est cœlestium corporum, v. g., astrorum pulchritudo; et alia terrestrium, v. g., gemmarum, idque pro qualitatum diversitate, ita

diversa erit suscitatorum gloria pro diversitate meritorum.

41. Et sicut astrorum ipsorum alia et diversa est claritas: alia enim claritas solis, alia lunæ, etc., ita uniuscujusque sancti diversa erit gloria ab alterius gloriâ.

42. Sic unicuique sua erit gloria propria in resurrectione mortuorum. Hoc autem quod sequitur, erit omnibus commune; sepelitur in terrâ corruptibile, et ut corrumpatur, surget incorruptibile.

43. Sepelitur vile, abjectum et disforme; resurget pulchrum et splendidum; seminatur infirmum, invalidum, et sine motu; surget potens, forte et agile.

44. Sepelitur tale quale est animalium corpus; surget spiritale, subtile, leve, ab animalium indigentissimis independens. Ne miremini quòd corpus spirituale dixerim: etenim sicut est corpus animale, quod habemus ab Adamo, ita et est corpus spirituale, quod habebimus à Christo.

45. De primo scriptum est: Factus est animal vivens, vitâ scilicet subditâ indigentissimum animalium; et hanc vitam tribuit nobis. Christus autem in suâ resurrectione factus est spiritus vivificans, carni suæ vitam tribuens, qualem habent spiritus; et hanc vitam tribuet nobis.

46. Sed spirituale corpus non est in nobis priùs tempore; sed priùs habemus animale corpus, quale Adamus; deinde spirituale habebimus, quale Christus.

47. Primus homo, quia de terrâ limo, ideo terrenus et animalis; secundus, quia de cœlo natus, ideo cœlestis et spiritualis.

48. Qualis fuit terrenus ille parens, tales et nunc sumus, scilicet terreni, et animales; qualis est Christus, Pater noster cœlestis, tales erimus cœlestes et spirituales,

49. Quemadmodum igitur ante baptismum Adamo terreno et peccatori, improbis moribus nostris, similes fuimus, ita et nunc in Christo renati, sanctis moribus, Patris nostri cœlestis imaginem portemus.

50. De hoc autem, fratres, ideo vos moneo, quia carnis et sanguinis opera regnum Dei possidere non possunt; neque vita vitiis corrupta immortalitatis hæreditate fruatur.

51. Ecce rem arecanam vobis aperio, ne vos lateat resurgendi modus: omnes quidem resurgentemus, sed non omnes ad gloriam immutabimur.

52. Hæc autem resurrectio non fiet paulatim et cum morâ, sed in indivisibili temporis puncto, in iectu oculi; ad sonum extrema tubæ. Personabit enim tuba, et tunc mortui omnes, etiam reprobi, resurgent immortales; Et nos justi, ad felicem statum reformatimur; ex animalibus, spirituales fierimus.

53. Oportet enim ut hoc corpus corruptioni obnoxium, fiat incorruptibile; et hoc mortale corpus quod habemus, immortale reddatur.

54. Cùm igitur hoc mortale corpus factum fuerit immortale, tunc adimplebitur Scriptura, que dicit:

Mors absorpta est, id est, in totum absumpta, et in æternum destruta, per victoriam, quæ superata est à Christo.

55. Ubi est, mors, victoria tua? ubi stimulus quo soles homines perfodere? confractus est.

56. Porrò mortis aenclus est peccatum; hoc nos confudit: peccati robur lex, quæ peccandi libidinem irritat, et aliunde peccatum gravius reddit.

57. Deo autem agamus gratias, qui nobis dedit pec-

catum et mortem vincere per Dominum nostrum Iesum Christum.

58. Itaque, fratres mei charissimi, stabiles estote in resurrectionis fide, et in eâ ne vacilletis; sed estote semper progredientes in operibus bonis, quibus vos ad resurrectionem preparatis; cum sciatis quod labor vester non erit inanis, sed quod magna futura sit ejus merces; etenim resurgemus: et in æternum beatè vivemus.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—NOTUM AUTEM VOBIS FACIO, id est, remansi vos facio, seu in vestram memoriā revoco. Nihil vobis nunc trado novum.

EVANGELIUM, id est, bonum de Christo Salvatore nuntium; cuius summa, quod Deus factus sit homo, et cruci affixus fuerit et resurrexit, divus Chrysostomus.

QUOD PRÆDICAVI VOBIS, QUOD ET UT VERUM RECEPISTIS, etc.; nihil vobis ineognitum aut peregrinum trado, sed ad principium recurro.

IN QUO ET STATIS, id est, in cuius etiam professione, saltem plerique, perseveratis. Promiseuis loquitur, ut et hi qui in fide fixi sunt, gaudeant; et qui nuntiant, corripi se doleant, ut corriganter. Ambrosius.

VERS. 2.—PER QUOD ET SALVAMINI, id est, in eis fide et professione salutem consequemini.

QUA RATIONE... Est hic transpositio; sic ergo construendum: Si tamen servatis illius Evangelii doctrinam tamē qualem vobis prædicavi. Qua ratione, Græc., τινὶ λέγω, quo sermone, id est, quomodo, seu tamē, qualem vos eam docui. Hoc autem ideò dicit, quia resurrectionis dogma quidam apud Corinthios in allegoriam verterant, dicentes quod per novitatem vitæ jam essent illius compotes. Vide dicta de Hymeneo et Phileto, 2 ad Tim. 2, v. 17. Hi ergo pseudodoctores per resurrectionem intelligebant spiritualem animæ resurrectionem, seu transitum à vitâ pravâ, quæ mors est, ad sanitatem, quæ vita est; seu, ut eorum nomine D. Chrysostomus ait, resurrectio est anime purgatio. Et hos doctores falsos statim ab initio percens Apostolus, dicens Corinthiis: In fide resurrectionis salvabimini, si eam creditis tamē qualem vobis prædicavi, scilicet realem et corporalem resurrectionem in fine mundi futuram.

NISI FRUSTRA CREDIDISTIS, id est, alias frusta credidistis. Ostendit quod in capite fidei accepta sit plaga, ait D. Chrysostomus. Fides vere et realis corporum resurrectionis est basis et fundamentum christianæ religionis; ergo et basis salutis æternæ; ergo nisi credatur, frusta quidvis aliud creditur.

VERS. 3.—TRADIDI ENIM VOBIS... Scriptis itaque repeto quæ verbis astruxi,

IN PRIMIS, id est, inter præcipua christianæ fidei

VERS. 1, 2.—Notum autem vobis facio... Per quod et salvamini: quæ ratione prædicaverim vobis, si tenetis, id est, retinetis, firmiter tenetis, nisi frusta credidistis.

VERS. 3, 4.—Tradidi enim vobis in primis, quod

capita; Tradidi vobis, verbis scilicet, quasi depositum, quod et accepi à Domino, pariter quasi depositum. Fidei doctrina depositum est, à Christo Domino datum apostolis; et per illos, eorumque in apostolatu successores ad nos transmissum, ad æternam nostram salutem. Hoc depositum fideliter servatum et observatum, salvabit nos in æternum; servemus ergo ut salvet. In his autem D. Pauli verbis duplē nota traditionem sine scripto; tradidit verbis, quod verbo, sine Scripturâ recepit Apostolus. Tradidi quoniam CHRISTUS MORTUUS EST, verè scilicet, et non appareret tantum; ideo mortis Christi historia tam accuratè in Evangelīis descripta, ut certò sciremus quod verè mortuus sit PRO PECCATIS NOSTRIS, non pro suis, quia innocens, impollutus et sanctus-sanctorum; sed pro nostris, quasi Agnus Dei in Paschate immolatus.

SECUNDUM SCRIPTURAS. Mortis Christi duritiem lenit auctoritate Scripturarum, ait Tertullianus. Nam et Apostolus non sine onere pronuntians Christum mortuum, adjecit, secundum Scripturas, ut duritiam pronunciationis Scripturarum auctoritate molliret, et scandalum auditori averteret, Tertullianus, lib. adv. Prax., cap. 29. Non citat Apostolus, quia Corinthiis notas supponit, Isai. 53, v. 8, de quo Tertullianus. Hoc et Isaia prior pronuntiavit: Et Dominus tradidit cum pro delictis nostris.

VERS. 4.—ET QUA SEPULTUS EST, in veræ mortis testimonium; ET QUA RESURREXIT, Græc., excitatus est, quia mors somnus; hinc resurrectio dicitur excitatio. Verè autem resurrexit, sicut verè mortuus est. Quia autem Christi resurrectio est resurrectionis nostræ causa, ideò probat illam Apostolus, primò prophetarum testimoniis, dicens: Secundum Scripturas; hoc enim in Jonâ præfiguratum, hoc ab Isaia predictum: Erit sepulcrum ejus gloriosum. Hoc ab Oseâ, 6, v. 7: Vivificabit nos post duos dies, in die tertią suscitabit nos, ipse, scilicet tertia die resurgens; ipsius enim resurrectio nostræ causa est.

VERS. 5.—ET QUA VISUS EST CEPHE. Secundò probat apostolorum testimoniis. Fides nostra superemendicata supra fundamenta prophetarum et apostolorum; hinc post prophetarum Scripturas, citat apostolorum visiones, seu testimonia. Incipit autem à

et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, intellige propheticas et reliquas veteris Testamenti..... Et quia sepultus est, etc.

VERS. 5.—Et quia visus est Cephe, Petro. Inter

principe apostolorum , de quo , Luc 24 , 54 , creditur hæc visio facta , cùm Petrus à monumento recessit ipso die resurrectionis . D. Paulus non refert omnes apparitiones de quibus evangeliste ; non loquitur enim de mulieribus quibus apparuit Christus , nec de Cleopha , ejusque socio cunctibus in Emmaüs . Refert autem alias , quas non refert Evangelium , scilicet apparitionem D. Jacobo factam , et alteram plus quam quingentis fratribus .

ET POST HOC UNDECIM ; Grec ., duodecim . Sie vocatur apostolorum collegium , quia duodenario numero institutum . Hæc visio facta est in Jerusalem bis , primò absente Thomâ in die resurrectionis ; secundo præsente Thomâ post dies octo . De primâ D. Joannes , cap. 20 , v. 19 ; de secundâ D. etiam Joan. 20 , 26 .

VERS. 6. — DEINDE VISUS EST PLUS QUAM QUINGENTIS... , Tertiò probat discipulorum testimoniis : Visus est in Galileâ , ubi plures erant Christiani , et ubi constuerat illis Jesus , Matth. 28 , 16 . Traditio habet quod in monte Thabor . Plus quam quingentis fratribus simul congregatis ; Ex quibus..... ita ut ab eis testimonium peti possit , si quis ex vobis dubitet . Primus ergo Petrus solus vidit , deinde Petrus cum aliis discipulis , tum et cum quamplurimis fidelibus , quorum multi vivant , aliqui mortui sunt .

VERS. 7. — DEINDE... , id est , præterea , VISUS EST JACOBO , fratri Domini , primo Jerosolymorum episcopo , et cuius magna erat apud fideles auctoritas . De hæc visione nihil refert Evangelium . Divus quidem Hieronymus de illâ loquitur ex evangelio Hebraeorum , sed cùm sit apocryphum et apocrypha est ejus auctoritas , licet res ipsa narrata vera sit . Certum est ergo quod Christus D. Jacobo apparuit , quia de hoc D. Paulus ; incertum verò quando apparuit , quia de hoc nihil D. Paulus .

DEINDE APOSTOLIS OMNIBUS . Per apostolos hæc intellege et septuaginta discipulos , seu omnes Christi discipulos , in ascensione , cùm eduxit eos foras in Beathanâ , Luke 24 , 50 .

VERS. 8. — NOVISSIME AUTEM.... , ultimò et mihi , informi et imperfecto apostolo , quales sunt fœtus ab-

viro primus reverà fuerit Petrus cui Christus à morte redivivus apparuit .

Et post hoc undecim , scilicet in octavâ paschæ , præsente jam Thomâ , Christus apparuit undecim apostolis .

VERS. 6. — Deindè visus est plus quam quingentis fratribus simul . Multi putant hanc esse celeberrimam , et toties à Christo ante promissam apparitionem in monte Galileæ . Unde præmoniti cō conflexerunt omnes christiani , huiusque non in ascensione , sed ante , nam Christus non in Galileâ , sed in Iudeâ ex monte Oliveti ascendit in cœlum . Ita Hieronymus .

Ex quibus multi manent usque adhuc , ut ab illis peti possit testimonium .

Quidam autem dormierunt , in hoc testimonio ad finem usque perseverarunt .

VERS. 7. — Deindè visus est Jacobo . Alphæi , qui frater Domini dicitur , huiusque primus episcopus Hierosolymitanus .

Dende apostolis omnibus , et discipulis in ascensione ad cœlum . Ita Anselmus et alii .

VERS. 8. — NOVISSIME AUTEM OMNIUM , etc . Abortivo , id est , contemptu , et abjectio . Ita Theoph. et Theo-

ortivi ; quasi diceret : Qui respectu apostolorum sum quasi abortivum . Hinc colligitur quod à D. Paulo Christus visus sit corporaliter , cœlisque corporeis ; alias male se conferret cum aliis , qui corporaliter cum conspexerunt ; et male ex hac suâ visione corporalem probaret Christi resurrectionem . Vedit autem cùm in Damascum iret , Act. 9 , post ascensionem . Ex Apostoli humilitate , abortivum se dicentis , disce quod quod major in nobis est Dei gratia , cō major et profundior esse debet humilitas . Hæc humilitatis lucta , Deo grata et nobis utilis .

VERS. 9. — Ego ENIM SUM... ; dat rationem cor se dixerit abortivum , scilicet ob vitæ prioris demeritum ; quasi diceret : Indignus sum vocari apostolus , seu et re et nomine apostoli sum indignus .

QUI PERSECUTUS SUM ECCLESIA DEI . Apostolorum est Ecclesiam fundare , ego autem Ecclesiam persecutus sum . Ignota erat et deleta culpa , sed sufficit ad Pauli contritionem et humilitationem eorum Deo et coram hominibus . Sic et nos semel peccasse sufficit ad perpetuam humilitatem et pœnitentiam . Et peccatum meum contra me est semper .

VERS. 10. — GRATIA AUTEM DEI... ; Dei autem misericordia et misericordia sum apostolus .

ET GRATIA IJUS... ; hec tamen Dei gratia in me non fuit inanis , vacua , infruituosa , sine opere et fructu ; vel , ut ait Ambrosius , pauper in me non fuit . Novit humiliari , novit et relevari ; ita tamen ut humilitas humana sit infirmitatis , et sublimitas divinitatis sit potestatis .

SED ABUNDANTIUS... , imò copiosius laboravi quam singuli omnes , vel quam unusquisque apostolorum . Nullus tot spatia percurrit , tot populis prædicavit , tot persecutiones pertulit ; nullus labore manum suarum prædicando vitam comparavit .

NON EGO AUTEM... , id est , ait D. August. , non solum ego , sed gratia Dei mecum . Ac per hoc nee gratia Dei sola , nec ipse solus , sed gratia Dei cum illo , D. Aug. , lib. de Gratia et libero Arbitrio , cap. 5 .

SED GRATIA DEI MECUM... ; Grec ., quæ mecum , supple laboravit ; cum enim præcesserit hoc verbum ,

dor. , quia abortivi fœtus , utpote imperfecti , timiores et graciliores esse solent . Hæc imperfecti ratione putandus est Paulus abortivum se vocare , tamquam apostolum ceteris imperfectiorem atque minorum , nec cum illis conferendum , adeoque et apostoli nomine indigamus . Hæc enim rationem ipsem allegat verbus consequentibus : eademque Greci tractatores attendant . Nota : Facta est hæc Christi apparitio Paulo in ejus conversione , Act. 9 , ubi Paulus vidit Christum , sed mox lumen cum excavat . Dominum vident in maioria illa lumen claritatem ; quia per stricto et offensos oculos iterum clausit et clausus tenet usque dum sermo Domini secum loquens finiretur . Tum s. agens apertis oculis nihil vidit .

VERS. 9. — Ego enim sum minimus apostolorum , etc . Dignus , id est , idoneus . Respicit enim ad statum virtute sue præteritæ , quando persecutus fuit Ecclesiam Dei .

VERS. 10. — Gratia autem Dei sum id quod sum . Quod sum apostolus , et doctor gentium .

Et gratia ius in me vacua , Grecæ inanis , otiosa , id est , sine opere et fructu , non fuit .

Sed abundantius illis omnibus laboravi , scilicet in ea

laboravi, naturalius est ut hoc idem subaudiatur. Si tamen malis subintelligi, *est*, seu *quaecum est*, intellige quae mihi fuit auxilio, mihi favit, et opitulata est. Itaque D. Paulus gratia Dei potissimum partem tribuit; sed non negat liberi arbitrii cooperationem; immo illam astruit, dicens: *LABORAVI, non ego solus, sed Dei gratia ad iutus et confortatus. Auxilium autem non excludit, immo includit operationem illius qui adjuvatur.*

Observatio moralis.

Hinc discamus cum Dei gratia cooperari; et juxta Apostoli monitum, gratiam Dei non in vacuum recipere. *Hortamus vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Gratia nobis datur ad opus bonum, ad fructus poenitentiae dignos producendos. Attende ergo tibi, et vide num in te sint opera bona; num fructus poenitentiae dignos produreas; heu! quam pauper est in te gratia Dei! quam vacua et infructuosa! Si Christus nunc ad te veniret fructum quarens, quid de te fieret? Contraremisco, quoties recordor sicu[m] infructuosæ sortem; nusquam ex te fructus nascatur, ait illi Christus; et statim arida facta est. Justior in me foret talis sententia. Etenim non erat tempus siccum, ut notat Evangelista.

Et ecce venit finis, finis venit, tempus præcisionis meæ pedalis, tempus messis, tempus colligendi fructus; et in me non sunt fructus! Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui libera nos. Da tandem facere fructus poenitentiarum dignos.

VERS. 11. SIVE ENIM EGO... A v. 9, ob epithetum abortivi, digressus est ab incepto sermone v. 4, nunc autem sermonem interruptum resumit.

Sive ego, sive illi, alii scilicet omnes apostoli, qui Christum vidimus, nos omnes eodem modo, realem scilicet, et corporalem Christi resurrectionem predicamus, talem et vos credidistis. Constat itaque et ex Scripturis prophetarum, et ex variis apparitionibus factis apostolis et discipulis, et ex communi omnium apostolorum doctrinâ, quod Christus verè et realiter à mortuis resurrexit. Et vos, ô Corinthii, talem fidem suscepistis. Veritas itaque est apud vos indubitate, fundata supra fundamenta prophetarum et apostolorum.

VERS. 12. — *Si autem Christus....* Ilâc veritate

gratiâ muneris apostolici. Neque tamen sensus est, abundantiu[m] seu copiosiu[m] quam omnes illi simul, sed, quam singuli, id est, unusquisque illorum. Igitur plus illis omnibus laboravit, quia nullus illorum tot loca percurrit, totque ac tantas tulit adversitates, ac molestias Evangelii causâ, atque Paulus.

Non ego (solus) autem, sed gratia Dei mecum. Intellegitur enim, *gratia qua mihi in auxilium adest, et operi præstat*, mecumque operatur. Præsumens se non solum operi esse ministrum per effectum, sed et operantis quodammodo socium per consensum. Ita Bernard., lib. de Grat. et Lib. Arbit.

VERS. 11. — *Sive enim ego, etc.; q. d.: Tam ego, quam alii apostoli, ita omnes predicamus et asseveramus tanquam oculati testes, scilicet Christum mortuum esse, et à mortuis resurrexisse, nobisque esse visum et apparuisse.*

VERS. 12. — *Si autem Christus prædicatur, etc. Quidam*, hic fuit Cerinthius cum suis, qui primus post Simonem Magum heresiarcha tempore S. Pauli negavit resurrectionem.

sic stabilitâ, utitur nunc Apostolus tanquam principio ad probandam nostram resurrectionem futuram. Cum resurrexerit Christus, cum hoc ab omnibus apostolis ubique prædicetur, cum et hoc à vobis sit creditum, ut indubitatum, quomodo et quâ fronte, quidam apud vos audent dicere, *QUOD NON SIT MORTUORUM RESURRECTIO*. Sive possibilis: à facto enim ad posse valet consequentia. Christus resurrexit; ergo mortuorum resurrectio possibilis est. Sive futura: à capite ad membra valet ratio conformitatis. Christus, caput nostrum, surrexit; ergo et nos ejus membra resurgentem.

VERS. 13. — *Si autem resurrectio...; quomodo, inquam, audent dicere quod non est mortuorum resurrectio; si enim non est mortuorum resurrectio, ergo NEQUE CHRISTUS RESURREXIT.* Sublato genere, tollitur et species. Tanta est connexio Christi resurrectionis cum nostrâ resurrectione, ut ex veritate resurrectionis Christi sequatur et veritas nostræ, et ex negatione nostrâ resurrectionis sequatur negatio Christi resurrectionis. Ex negatione autem Christi resurrectionis sequuntur absurditates horrendæ; quas vide in sequentibus versibus.

VERS. 14. — *Si autem Christus...;* si enim Christus non resurrexit, inanis, vana et falsa est apostolorum PRÆDICATIO. Totum christiane religionis ædificium fundatur in veritate resurrectionis Christi; hoc everso fundamento, ruit christiana religio et apostolorum prædicatio.

INANIS quoque et VANA EST FIDES VESTRA, ô Corinthii, quia in Christi resurrectione fundata. Tota Christianorum spes in fide resurrectionis Christi fundatur; hâc eversâ, ruit ædificium.

VERS. 15. — *Invenimus..., et nos apostoli, mendaces et falsarii reprehendimur, idque in Dei ignorantiam.* Etenim in ejus nomine et tanquam ab eo missi prædicavimus quod reverâ Christum à mortuis suscitavit, si hoc falsum, ergo impii et sacrilegi sumus; nos qui Deo summè veraci, falsitatem imponimus, et qui ejus auctoritate et verbo abutimur ad errorem et mendacium apud homines inducendum.

VERS. 13. — *Si autem resurrectio mortuorum non est, etc.* Tum quia Christus fuit unus ex mortuis, tum quia haec primaria mortis et resurrectionis Christi causa fuit, scilicet plena abolitio mortis, vita redutio, fuitque Christi resurrectio exemplar nostræ, scilicet ut alii homines resurgent ad justitiam in hâc vitâ, et ad gloriam in alterâ. Est autem Christus resurgens, exemplar resurrectionis hominum electorum, quatenus gloria resurrectionis ac beatæ immortalitatis in Christo tanquam capite perfectissimè declarata, suo quodam modo et ordine delaranda est in omnibus ejus membris, id est, electis.

VERS. 14, 15. — *Si autem Christus non resurrexit... Invenimus autem et falsi testes Dei.* Invenimus, inquit, hoc est, arguimus (quod in apostolo turpissimum est) falsi testes Dei. Nam testes Dei sunt, quorum est veritatem Dei nuntiare hominibus: falsi testes Dei, qui pro veritate Dei falsa prædicant. Injuriam Dei probatio sequens exaggerat.

Quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum. Quia quicunque falsum alicui annuntiat tanquam Dei verbum, facit Deum mendacem.

VERS. 16. — *NAM SI MORTU...* Etenim si non est in genere resurrectio, nec est Christi resurrectio, quia, ut dictum est, sublatu genere, tollitur et species et individuum.

VERS. 17. — *QUOD SI CHRISTUS...* Fides nostra inanis est, non tantum per respectum ad futurum, ut dictum est v. 14; sed et per respectum ad præteritum, quia adhuc sumus in peccatis nostris, quæ per baptismum nobis remissa non sunt. Baptismus sepulturam et resurrectionem Christi repræsentat, ut Rom. 6: sepulturam quidem per immersionem; resurrectio verò per emersionem et erectionem ex aquis; si autem Christus non surrexit, baptismus falsum repræsentat; ergo fides quâ baptismum suscepisti, vana et falsa est; ergo peccata vestra non sunt remissa; nec enim baptismus falsus et falsum repræsentans potest justificare.

Nostra justificatio est effectus resurrectionis Christi; resurrexit propter nostram justificationem. Si ergo non resurrexit Christus, justificati non sumus; sublatâ enim causâ, tollitur effectus.

VERS. 18. — *ERGO ET QUI DORMIERUNT....* Ergo qui in fide et pro fide resurrectionis mortui sunt, v. g., sanctus Stephanus, perierunt, quia sicut vana fuit eorum fides, ita et mors vana et sine fructu; sicut falsa fuit illorum justificatio, ita et nulla salus.

VERS. 19. — *SI IN HAC VITA TANTUM...* Quòd si in hac tantum vitâ speramus, et aliam feliciorē non speramus, sanè nos christiani sumus omnium hominum miserrimi. Alii namque hujus vitæ commodis utcumque fruuntur; nos autem nunc affligimur et mortificatione christianâ, et persecutionibus ob Christum, et post hanc vitam nulla nobis merces erit. Ad quid mortificatione, jejunia, vigiliae, castitas, justitia, misericordia, si pro his nulla merces sit in futuro? Ad quid eructus, mors propter Evangelium, si nullus in æternitate fructus?

VERS. 20. — *NUNC AUTEM...* Ex tot horrendis absurdis supra memoratis, sicut etiam ex prophetarum et apostolorum testimoniis superius relatis à v. 4 hucusque, concludit Apostolus certissimam esse debere Christi resurrectionem à mortuis. Hanc autem certissimam conclusionem statim assumit tanquam principium, quo nostram probet à mortuis resurrectionem futuram. Itaque ex resurrectione Christi hucusque probatā, et ut certissimā nunc assumptā, pro-

VERS. 16, 17. — *Quem non suscitavit..... Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, fides inanis et vana, sive fides inutilis ac nullius fructus.* Id enim declarant quæ sequuntur.

Adhuc enim estis in peccatis vestris; ac si dicat: Ideo vanam et inutilem arguo fidem vestram, si Christus non resurrexit, quia si non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris, nempe quoad reatum mortis æternæ: id est, nondūm accepisti remissionem peccatorum, quam fides promittit. Quia si Christus non resurrexit, nondūm estis justificati: cum in fide resurrectionis Christi vobis sita sit justitia. Resurrexit enim propter justificationem nostram. Rom. 4.

VERS. 18. — *Ergo et qui dormierunt in Christo,* qui scilicet in spe, fide, gratiâ et charitate Christi mortui sunt, perierunt. Qui dormierunt in Christo, hoc est,

bat quòd et nos Christi membra resurgemus. Et hoc medio, seu argumento utitur à v. 20 ad v. 24, ubi viam sibi sternit ad aliud medium, scilicet ad promissionem Christo à Patre æterno perfectam hostium suorum subjectionem; ex quâ promissione, seu potius, ex cuius promissionis executione infert Apostolus mortem destruendam, per nostram scilicet resurrectionem.

Nota ad intelligentiam.

Itaque ad intelligentiam subsequentium versuum, ubi rerum copia et permixtio quamdam parit obscuritatem, adverte duo præsentim media, seu argumenta, quibus Apostolus suum probat intentum, nostram nimis resurrectionem futuram: Primum medium, quo hic incipit uti, est certissima Christi, ut primitiæ dormientium, resurrectio: *Christus, primitiæ dormientium, resurrexit;* ergo et nos et ceteri dormientes resurgemus. Secundum medium, quo v. 24 incipit uti, est perfecta rerum omnium inimicarum subjectionis imperio Christi; ex quâ subjectione infert mortis destructionem, et nostram resurrectionem. Juxta Pátris æterni promissionem Filio suo factam, omnes Christi hostes Christo perfectè subdentur; ergo mors, una è Christi hostiis, aliquando subdetur per sui destructionem et per nostram resurrectionem; ergo et nos resurgemus.

Cætera his duobus mediis permixta, aut sunt horum duorum explicaciones, aut sequelæ, aut quedam naturaliter connexa, ut concomitantia.

Hæc clarius patebunt in suis locis. Itaque ad litteræ explicacionem:

NUNC AUTEM..., id est: Atqui Christus certissimè RESURREXIT; et resurrexit, UT PRIMIÆ ex dormientibus suscitandis, seu quasi primus fructus, ex mortis sinu abstractus, ad immortalitatem Deo oblatus, et totam suscitandorum messem consecrans. Sicut primitiæ erant frugum priores tempore et excellentiâ, ita Christus omnium justorum suscitandorum ad æternam felicitatem, primus tempore et dignitate surrexit immortalis. Evidem aliqui sunt à prophetis et ab ipso Christo ad vitam suscitati; sed rursus morituri; Christus enim primus revixit immortalis, et velut primitiæ

qui nobis christianis vocantur dormientes in Christo, ob spem certam resurrectionis. Porro quia dicere quis poterat fidem Christi prodesse saltem ad bona hujus vite: consequenter id etiam removet dicens:

VERS. 19. — *Si in hac vitâ tantum in Christo sperantes sumus, etc.*; id est, si non ab eo expectamus bona futuri seculi, sed præsentis tantum, sumas ergo miserabiliores ceteris hominibus; puta, hominum stultissimi sumus, utpote qui falsa et inani spe resurrectionis, que nunquam contingit, jejunia, mortifications, persecutions, aliaque durissima patimur: mundi carnisque voluptates abdicamus, eum alii iis indulgent.

VERS. 20. — *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, etc.* Primus tempore inter resurgentēs ad vitam immortalem fuit Christus. Christus verò primus quæ

omnium, qui cum resurrectionis spe moriuntur. Vel ergo illi tum Christo resurgentem surrexerunt, vel rursum mortui sunt.

Sicut primitiae Deo oblate, generalem omnium frumentum messem brevi futuram praetendebant, quam et consecabant, ita Christus, ut primitiae resurrectionem ad immortalitatem, generalem promittit omnium electorum, fratrum et membrorum suorum, felicem resurrectionem, eamque Deo dicat et consecrat.

Observatio moralis.

Resurrectionem Christus, caput nostrum, dux noster, princeps noster, primitiae nostrae, auspicatus est; alii multi, ejus membra, fideles, sancti, cum consurrexerunt, velut ejus resurrectionis comites et assecæ; ergo et nos ejus membra, subditi, filii, resurgemus aliquando. Et de hac fide sèpè formandi sunt actus: *Credo quod redemptor meus vivit, surrexit immortalis; Credo quod et in carne mea video salvatorem meum; resurgam immortalis, et in hac carne mea, video salvatorem meum.* Hæc spes in sinu meo requiescat, etiam in pulverem redacto.

Christi resurrectio nostræ basis est, forma et exemplar.

VERS. 21.—*QUONIAM QUIDEM PER HOMINEM MORS.* Probat Christum esse primitias resurrectionis, et suâ resurrectione nobis spem dare ad immortalitatem resurgentis; et hujus dat rationem, *quoniam*, etc. Etenim æquum erat ut sicut per unum hominem, seu unius hominis peccato, mors intravit in mundum, sic per unum hominem, seu unius hominis justitiæ, mors destrueretur, et fieret mortuorum resurrectio. Ut sicut per unum Adamum mors ad omnes ejus naturæ participes pertingit, ita, per unum hominem Christum, vita et resurrectio beata ad omnes ejus gratiæ participes pertingeret.

VERS. 22. — *Et sicut in ADAM...*, et sicut in Adamo, seu per et propter Adamum moriuntur quicumque moriuntur, ita in Christo, per Christum et propter Christum vivant beati quicumque vivent in aeternum.

In his versibus resurrectio et vita in bonam partem

resurrexit ad vitam beatam, gloriosam, et aeternam. Hoc enim propriè significat vox *primitiae*. Sic dicitur Christus *primogenitus mortuorum*, id est, ante omnes resurgens, et quasi renascens ex mortuis. Nullus ante eum resurrexit; sed omnes alii post eum. Siquidem et illi, de quibus scribit Matth. 27: *Multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt* (quos omnino verisimile est ad immortalē vitam resurrexisse), juxta sententiam multorum valde probabilem, non ante, sed post Christum resurrexerunt, velut gloriosæ ejus resurrectionis comites et assecæ.

Nota. *Primitiae* dicuntur primus terræ fructus, qui olim in lege veteri Deo offerebatur. Sic Christus post resurrectionem quasi primitivus fructus è terrâ, in quam quasi granum frumenti ceciderat, repullulans et renatus per resurrectionem Deo oblatus est.

VERS. 21. — *Quoniam quidem per hominem (Adamum) mors (inducta) est in homines, sic) et per hominem (Christum, inducta est) resurrectio mortuorum.* Vox *quoniam*, dat causam cur Christus sit primitiae resurgentium, quia scilicet per Christum, quasi ante-

sumuntur, seu pro resurrectione gloriosâ et ad vitam beatam, ut patet ex precedentibus, ubi Christus dicitur primitiae suscitandorum; et ex sequenti versu, ubi D. Paulus suscitandos indicans, loquitur tantum de iis qui sunt Christi. Itaque de sola sanctorum resurrectione hic agitur, cæterorum resurrectione habitâ pro nihilo, quia non resurgent ad vitam. Christi tamen meritum omnino sufficiens est ut omnes per ipsum vitam beatam acquirant.

VERS. 23. — *UNUSQUISQUE AUTEM IN ORDINE SUO...* Probatâ resurrectione nostrâ, ex resurrectione Christi principis, ducis ac capitisi nostri, explicat hujus nostræ resurrectionis ordinem, tanquam quid ei naturaliter annexum; de hoc autem agit, ut hanc sanctorum resurrectionem clarius explanet. Quasi diceret: Christus itaque vitæ gloriosæ principium est, sicut Adamus mortis est principium; ne putatis tamen quod omnes ad vitam suscitandi, in hac vitâ gloriosâ futuri sint æquales, sicut omnes morientes nunc in morte sunt æquales. Equidem omnium nunc hominum unus est introitus et unus exitus; sed non erit omnium suscitandorum æqualis ad vitam gloriosam suscitatio. *Unusquisque in ordine suo vivificabitur*, id est, in suo gradu et dignitate secundum suorum meritorum exigentiam; seu plus aut minus gloriosus, juxta uniuscunque merita.

Duplex est ordo temporis, scilicet et dignitatis; in sanctorum suscitatione non erit ordo temporis, quia omnes sancti, ut dicitur v. 52, *in momento, in ictu oculi* suscitabuntur. Restat ergo dicendum quod futurus sit ordo dignitatis et meritorum; seu quod unusquisque eò gloriosior et in animâ et in corpore surrecturus sit, quod fuerit in hac mortali vitâ Christo similior; seu quod magis gratiæ Christi fuerit particeps. Gratia Christi principium nobis est futuræ resurrectionis in gloriâ; ergo quod major fuerit in uno quoque hac Christi gratiæ participatio, eò dignior et gloriosior erit uniuscujusque participantis resurrectio. Illic igitur erit ordo.

PRIMITIE CHRISTES, Christus Dominus, omnium omnino primus et tempore et dignitate, ultiote auctor gratiæ, et fons vite. *Ego sum resurrectio et vita*, etc.; signanum, et mortis dominatorem, in orbem invecta est resurrectio mortuorum.

VERS. 22. — *Et sicut in*, id est, per et propter, *Adam omnes moriuntur*, etc.; omnes qui sunt Christi, id est, omnes electi qui sunt membra Christi. Igitur hi omnes et soli per Christum vivificabuntur, id est, excitabuntur ad vitam beatam. Hanc enim vivificationem electis propriam, non autem eam que reprobis communis erit, intelligit.

VERS. 23. — *Unusquisque autem in suo ordine, Græcè, in proprio ordine, subaudi vivificabuntur.* Ordinem intellige dignitatis ac meritorum, ut benè exponit Tertullianus, non autem temporis. Certè constat non inter omnes resurgentes fore temporis ordinem.

Primitia Christus, hoc est, ante omnes in Christo vivificandos, ipse Christus tanquam primitiae dormientium, idèque primus dignitatem, jam vivificatus est.

Deinde iū qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. In ejus adventu, supple, credentes, hi post ipsum resurgent: licet Vatablus et alii simpliciter sic accipiunt: *In ejus adventu, supple resurgent.*

sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filiu, etc. Is jam resurrexit, ipse resurrectio et vita et aliorum resurrectionis exemplar; et alii multi cum eo surrexerunt ejus gloriosæ resurrectionis comites et assecuti, de quibus D. Matth., 27, 52, 53.

DEINDE II QUI SUNT CHRISTI..., id est, justi omnes, Christi gratiae participes, Christi fratres et membra, qui per fidem, spem et charitatem Christo colligati, Deoque fideles permanserunt; illi, inquam, in secundo Christi adventu, resurgent in instanti quidem omnes, sed unusquisque in ordine suo, martyr ut martyr, doctor ut doctor, etc. Et rursus unusquisque in ordine suo, eò gloriosior, quò fuerit Christo similior et Deo fidelior.

Gratia semen est gloriæ. Charitas mensura beatitudinis. Utraque ergo nostrum sit desiderium, studium (avaritia et ambitio nostra). Quid mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei et pars mea Deus in aeternum.

Græc. : Qui Christi sunt, in adventu ejus. Christi appellat non solum eos qui post ejus Incarnationem in ipsum crediderunt, sed eos etiam qui in lege et ante legem, pietate et virtute insignes fuerunt, Theodorus.

VERS. 24. — DEINDE FINIS, id est, post hanc gloriosam sanctorum resurrectionem, finis erit regni, seu Ecclesie Christi super terram; et consequenter erit consummatio seculi.

CUM TRADIDERIT REGNUM DEO ET PATRI... Adjungit hinc Apostolus id quod generalem sanctorum resurrectionem sequetur, scilicet oblationem Ecclesie Deo Patri à Christo. *Cum tradiderit*, id est, obtulerit, representaverit regnum, id est, Ecclesiam suo sanguine acquisitam, quam scilicet cum gratiarum actione et submissione Deo Patri suo, tunc Christus Dominus offeret, ut bonorum omnium auctori et fini.

Notanda ad intelligentiam.

Christus post suam resurrectionem semetipsum à mortuis suscitatum, ut primitias sanctorum suscitorum obtulit Deo Patri. Idem Christus post generalem omnium sanctorum suscitationem, totam suam Ecclesiam, sanctos omnes, ut plenam messem offeret eidem Deo Patri. In sua resurrectione semetipsum caput Ecclesie obtulit; tunc semetipsum integrum, id est, caput et corpus, omniaque membra sua gloria offeret, dedicabit et subjiciet Deo, omnium

VERS. 24. — Deinde finis, supple erit, id est, consummationem fore omnium rerum: eò quòd nulla sit amplius in expectatione futura rerum mutatio nimirum peracto iudicio, et eo completo quod sequitur:

Cum tradiderit regnum, id est, Ecclesiam fidelium et congregationem electorum, *Deo et Patri*; utique hoc Christus homo, significatus per illum hominem nobilem, qui abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum et reverti, Luc. 19. Hoc autem Christi regnum Ecclesia ejus est, quam acquisivit sanguine suo, Act. 20, et que dicit in omnibus sanctis agno Christo: *Fecisti nos Deo nostro regnum*, Apoc. 5. Hoc ipsum regnum suum tradet Christus *Deo et Patri*, ut in eâ gloriæ in aeternum regnet, *et regni ejus non erit finis*, Luc. 1. Tradet regnum *Deo et Patri*, id est, cum subjectione et gratiarum actione gloriosum illud regnum suum Deo

bonorum principio et fini, ut eum laudet, adoret, amet in aeternum. Vel etiam presentabit Ecclesiam, id est, eam in Dei conspectu constituet, non ut eam Deus incipiat aspicere, sed ut Deum sancti intueantur, et ipso fruantur. Adimplebit quod promisit. *Venite, benedicti Patris mei, videte, intuemini, videntes et intuentes possidete paratum vobis regnum....*

Equidem Christus caput nostrum Ecclesiam suam Deo nunc offert continuè; at nondum à morte et à mortalitatis miseriâ liberam; nondum à dæmonum insidiis tutam, nondum perfectè sanctam. Adhuc enim ex aliquâ parte, id est, in quibusdam ejus membris dominatur peccatum; adhuc in ejus membris grassatur diabolus; mors et mortis miseriae sœviant. Tunc autem offeret eam ab omni prorsus hoste liberari, planè sanctam, omnino beatam et penitus gloriosam exhibebit Deo.

CUM EVACUAPERIT OMNEM PRINCIPATUM..., id est, cùm aboeverit omnem potestatem dæmonum, qui ex his ordinib; ceciderunt et nunc fideles lassent; quasi dicetur: Cùm sibi perfectè subjicerit omnem suos et Ecclesie sue hostes. Hic sibi viam parat ad aliud argumentum, quo nostram Apostolus resurrectionem probaturus est, nimirum ex perfectâ omnium Christi hostium debellatione et subjectione.

VERS. 25. — OPORTET AUTEM ILLUM REGNARE... D. Paulus manifestè respicit psal. 109: *Dixit Dominus Dominus Domino meo...*

Supponenda ad intelligentiam.

Supponit ergo et habet in mente omnia in hoc psalmi loco contenta; et eadem nobis in mente sunt habenda, ad plenam Paulinæ argumentationis intelligentiam.

Supponit primò quòd Christus à mortuis suscitatus et in cœlum exaltatus, sedet à dextris Dei, ibique gloriosus regnat, devictis quidem hostibus suis, morte, peccato, diabolo, sed nondum planè subditis, quia diabolus, quem in semetipso triumphavit, Coloss. 2, 13, adhac in suis membris mysticis savit: peccatum, enjus chirographum tulit de medio, affligens illud cruci, ibid. 14, adhuc in multis fidelibus dominatur; mors, quam in semetipso devicit resurgens, adhuc in sanctis vineit et regnat. Supponit secundò quòd Christo sic à dextris Dei sedenti et sic regnanti, Pater aeternus promittit perfectam omnium hostium suorum, diaboli, peccati et mortis victoriam et subiectio-

Patri suo offeret, profitens universam regni sui gloriam illi auctori se acceptam referre: eamque professionem suam omnibus tam angelis quam hominibus, nec electis modò, verum etiam reprobis, faciet manifestam: ut omnes agnoscent potentiam et gloriam esse solius Dei: denique ad eum ut principium, et in eum ut finem omnia esse conferenda, ut sit Deus omnia in omnibus.

Cum evanaperit omnem principatum, et potestatem, et virtutem; q. d.: Cùm aboeverit Christus omnem principatum dæmonium, qui sunt et vocantur principatus et virtutes, ne amplius fideles lassent; tunc tradet regnum suum dictum Patri, critque omnium finis et consummatio.

VERS. 26. — Oportet autem illum regnare, hoc est, Christianum oportet regere Ecclesiam, donec ponat

nem. His suppositis oportet autem illum regnare..., id est. opertet Christum à dextris Dei sedentem, regnare eo quo cœpit modo, et de quo in suppositione primâ; Donec, seu usquequò Pater eternus suum adimplens promissum, PONET OMNES EJUS INIMICOS, SUB PEDIBUS EJUS, id est, usque ad finem mundi.

VERS. 26. — Novissima autem...; tunc enim novissima, id est, post diabolum victimum, post peccatum destrutum, mors una ex inimicis Christi, annibalabitur, per generalem scilicet, et gloriosam sanctorum resurrectionem. Illam equidem in semetipso devicit à mortuis ipse resurgens; at eam perfectè et omnino destruet, omnes electos suos, omniaque membra sua à morte suscitans, nusquam morituros, sed in aeternum gloriosè victuros. Non sine causâ mors destruitur novissima. Etenim, ut ait D. Chrysostomus, in initio mors intravit novissima; prius enim diaboli consilium et inobedientia, et tunc mors. Hinc etiam novissima destruetur post peccatum, post diaboli tyrannidem abolitam, cum evacuaverit..., ut versu superiori.

OMNIA ENIM SUBJECIT.... Hanc eamdem mortis destructionem et nostram consequenter resurrectionem confirmat ex alio psalmo, scilicet octavo, mystice intellecto, est enim de Adamo, ut figurâ Christi. *Omnia subjecit*, præteritum pro futuro, subjicit, prophetarum more ad maiorem certitudinem. Hoc autem verum non foret, nisi et mors destrueretur et pluie Christo subjiceretur, etiam in ejus mystico corpore.

VERS. 27. — Cum autem dicat, supple Scriptura vel Propheta: Omnia subjecta...; ne quis aut Judeus, aut quisvis alius male interpretetur quod jam dixit de generali omnium subjectione Christo futurâ, explicat Scripturam, dicens quod sine dubio ab hac enuntiatione generali excipiendum sit Deus ipse, qui omnia Filio suo subjicit. At excepto Deo, omnia prorsus ei subjiciuntur.

VERS. 28. — Cum autem subjecta...; tantum enim abest, ut Deus Christo subdatur, quin imò, ubi mors

(Dens Pater) omnes inimicos (daemones et omnes reprobos) sub pedibus ejus.

VERS. 26. — Novissima autem inimica destruetur mors. Mors, quer scilicet adhuc aliquatenus regnat in corporibus sanctorum, omnino abolebitur in resurrectione. Ita Anselmus; q. d.: Inter hostes mors ultimum destruet. Primus enim inimicus Christi et Christianorum est diabolus, qui à Christo in cruce vinctus est; secundus est peccatum, quod à Christians per gratiam Christi in hac vita vincitur; tertius est mors, que in resurrectione ultimâ vincetur.

Omnia enim subjicit sub pedibus ejus; q. d.: Omnes homines, et angelos, bonus et mados, in resurrectione piane subjiciet Deus Christo. Nota, propheticè subjicit, idem est quod certissimò subjicit, ac si jam subiecisset.

VERS. 27. — Cum autem dicat, nempe Scriptura sive Psalmista, omnia subjecta sunt ei; sine dubio, præter eum qui subjicit ei omnia; id autem est, præter Deum Patrem. Hoc Apostolus addidit ad significandum universalem subjectionem omnium sub Christo, ut dum solus excipitur Pater, intelligamus omnia cetera sine exceptione Christo fore subjecta: et proinde bene concludi, quod etiam mors ipsa tandem ei subjicienda sit, et ab eo destruenda per universa-

destrueta fuerit et omnia Filio fuerint subdita, TUNC ET IPSE FILIUS, ut homo, cum omnibus suis, id est, Christus caput Ecclesiæ, cum omnibus membris suis, subjicietur Deo, Deumque gratus adorabit, laudabit et glorificabit in aeternum.

Ut sit Deus omnia in omnibus. Ut eventum dicit; atque ita Deus omnium bonorum auctor et finis, Rexque sanctorum in Christo et in omnibus illius membris plenissimè regnabit et glorificabitur. Illos possidebit et ab illis possidebitur; Deusque sic à fidelibus possessus, erit illis omnia, eorum perfecta beatitudo, omniumque desideriorum finis et adimplecio. Deus erit omnia in omnibus sanctis; in illis plenissimè regnabit, ab illis perfectè glorificabitur. Deus erit omnia in omnibus sanctis illum glorificantibus, id est, perfecta illorum beatitudo. Deum sancti ex toto corde, totâ mente, totis viribus amabunt; sanctos Deus suâ fruitione replebit et summè beatificabit. Quaecumque ab hominibus honestè desiderantur, et vita, et salus, et virtus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona, ipse finis erit desideriorum nostrorum, quia tunc nihil decrit satiati nostrorum desideriorum. D. Anselmus.

Observatio moralis.

Nota hic et mirare beatum aeternitatis commercium. Sancti subjiciuntur Deo ut Patri, Deum laudant, amant, glorificant ut omnium bonorum auctorem. Deus sanctos diligit ut filios, omnium suorum bonorum possessio e replet et beatificat, ut sue felicitatis heredes. O beatum e munere! O felicem sanctorum Deo subjectionem! Ergo Deo subjici et servire, regnare est; nec es' alia sanctorum beatitudo, aut aliud regnum aeternum quam Deo subjici, servire, Deum amare, adorare, laudare, etc. Ergo et nunc Deo subjici et servire, regnare est; nec est hic alia beatitudo, aliud bonum optandum. *Nonne ergo Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare.*

VERS. 29. — ALIOQUIN QUID FACIENT...? Probatà mortuorum resurrectione, tum ex Christi ipso res

lem electorum resurrectionem. Eamdem subjectionis omnium generalitatem aperiisse è expressit,

Hebr. 2: In eo, inquit, quod omnia ei subiecti, nihil dimisit non subiecti ei.

VERS. 28 — Cum autem subjecta fuerint illi omnia, nimirum, morte destruta novissima, tunc et ipse Filius subiectus erit ei, qui subjicit sibi omnia. Christus ut homo subiectus erit, id est, subjicit et offeret se cum electis suis ad aeternam Dei laudem, et participationem divinae bonitatis, domini et glorie. Ita Anselmus.

Ut sit Deus omnis in omnibus. Tuac in omnibus Deus erit omnia, qui nihil in electis erit mali, sed omnia bona, ac proinde nihil quod non sit Dei, ut in omnibus laudetur et glorificetur solas Deus. Vel, ut Dens in electis sit omnia, id est, vice rerum omnium; scilicet, ut sit ipse nostra vita, salus, virtus, copia, gloria, etc. Tuac omnia in omnibus erat, ut singuli sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus totus facinetis. Ita Hieronymus, Epistola ad Amandum.

VERS. 29. Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent? Alioquin, id est, si omnino non est mortuorum resurrectio, quem fructum reportabunt qui baptizantur iamjam mortui, et per hoc profiteantur se baptizari propter sta-

surrectione, tum ex perfectâ rerum omnium submissione imperio Christi, nova nunc argументa subnectit, ad illius veritatis confirmationem. Ac primò argumentatur ab exemplo eorum qui pro mortuis baptizabantur. Quid sit autem pro mortuis baptizari, notum erat Corinthiis; hinc et eis clarus erat hic Apostoli locus; quia verò nobis id ignotum, hinc et locus obscurus.

Porrò loci obscuritatem indicat interpretationum diversitas, que vix alibi major, ut videre est apud Estium, Cornelium, etc. Omnes interpretationes vidi et expendi, nullamque sine difficultate reperi. Una è communioribus est quòd Apostolus loquatur de clinicis, seu iis, qui ægroti et jamjam morituri baptismum suscepiebant. Sed præter quam quòd textus apostolicus de mortuis loquitur, non de morituris, hic abusus nondùm erat introductus apostolorum tempore; de eo nihil legimus in Scripturis, imò vix in historiis, ante quartum seculum. Erat ergo Corinthiis ignotus. Altera etiam valde communis interpretatio vult Apostolum loqui de baptismo metaphorico afflictionum pro mortuis toleratarum. Sed hæc acceptio baptismi in sacris Scripturis est valde rara et pro afflictione tantum gravissimā, quale est martyrium; et qua debet forinsecus, seu ab aliis advenire, non autem voluntariè imponi. Aliœ multæ afferruntur expositiones, sed que baptismum spectant in genere; et ideò alienæ sunt à mente D. Pauli, qui de quorundam tantum baptismō, non de quolibet loquitur.

Itaque apostolieæ simpliciter hæreo litteræ, et baptismum et mortuos ad litteram intelligo.

Notandum ad intelligentiam.

Tunc temporis quidam pro suis consanguineis, aut amicis, sine baptismo defunctis, baptizabantur, putantes hoc mortuis prodesse. Narrat D. Chrystomus, irridens tamen, quomodo id faciebat. Errabant illi, quatenus credebant unum pro aliis posse baptizari; in aliquo tamen commendari poterant, scilicet, in hoc quòd fidem resurrectionis videbantur habere, ait D. Thomas. Errorum illorum non probat Apostolus, sed eorum facto et fide utitur ad suum intentum. Igitur sicut Athenis, arà Deo ignoto sacrà, usus est ad notitiam veri Dei prædicandam Atheniensibus, ita hic quorundam facto, licet superstitione, utitur, ad fidem

tum futurum post hanc vitam? Corpora baptizantur, ergo corpora resurgent: dūm enim Sacramentum Baptismi impeditur corpori, corpus consecratur immortalitati, ait Tertullianus. Frequens erat primis Ecclesiæ temporibus, quando multi Baptismum diffreabant usque ad extremam vite, ut in lecto baptizarentur, ut plenè Baptismo ab omni culpâ et poenâ purgati evolent in coelum, beatam resurrectionem adepturi. Unde et Clinici dieuntur, quasi dicas *Lecturæ*: de quibus à Baptismo non repellendis multi cañones existant. Hic sensus apertus ac simplicissimus est, et ad probandum id quod Apostolus instituit, aptissimus.

Ut quid et baptizantur pro illis? Quorsum, inquam, aut quorsum, quæso, etiam pro statu post mortem futuro baptizantur, si à morte non est redditus ad vitam? Ac si dicat: Si vana est expectatio resurrectionis, et spes nostra non extenditur ultra terminum

resurrectionis apud Corinthios confirmandam.

Sensus ergo est: Nisi resurgent mortui, quid proficiunt illi, qui baptizantur pro mortuis amicis suis? quam utilitatem per baptismum conferent eis? Ita divus Anselmus, Ambrosium secutus; hic enim sic habet:

In tantum ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum eorum, qui tam securi erant de futurâ resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem fortè mors prævenisset; timentes ne aut malè, aut non resurgeret, qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur. Unde subjicit: *Ut quid baptizantur pro illis?* Exemplo hoc factum non probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. Ambrosiaster.

Grotius, qui hunc sensum sequitur, sicut et Erasmus, ait: Mirari hunc ritum eò minus debemus, quòd nonnullis in locis ipsa mortuorum corpora sint baptizata, ut appareat ex canone qui aliis est 18, aliis 19, concilii Carthaginensis. Nec minus mortuis corporibus data Eucharistia, ut nos docet idem canon Carthaginensis, et octogesimus tertius synodi in Trullo habitæ.

Ur quid et nos...? Quin et nos ipsi apostoli et Evangelii præcones, si non sit resurrectio mortuorum, et merces exspectanda, ut quid omni tempore, mediis nos objicimus periculis?

VERS. 51. — *Quotidie morior...* Taceo de aliis, sed quod ad me spectat, non tantum dico, sed et juro per sanctam, quam de vobis habeo gloriam, quòd quotidiè in variis et continuis vitæ periculis versor. Quis autem id faciat, nisi qui meliorem sperat vitam et exspectat resurrectionem?

PER VESTRAM GLORIAM, supple juro. Hoc in Græco indicat particula *νή*: hinc Syrus: *Juro per gloriam vestram.* Divus tamen Chrysostomus, Theodoreetus et Theophylactus juramentum hic non agnoscunt, sed simpliciter vertunt: *Propter vestrum profectum. Per gloriam, Græc., per gloriacionem, seu per materiam quam habeo de vobis gloriandi ob fidem et conversionem vestram.*

QUAM HABEO IN CHRISTO...., non ex me, sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi, qui me fecit idoneum ministrum, et qui vestra corda movit.

hujus vitæ; soli ergo victuri deberent baptizari, non qui illico morituri sunt.

VERS. 50. — *Ut quid et nos, etc.; q. d.:* Stulte nos objicimus tot periculis et persecutionibus ob spem resurrectionis, si non est resurrectio.

VERS. 51. — *Quotidiè morior*, id est, mortis periculis quotidiè pro Evangelio, et gentium conversione me objicio.

Per vestram gloriam, fratres. Sensus est: Quotidianis vitæ periculis expositos sum, et, ut ita dicam, quotidianas mortes patior; ita juro per gloriam seu gloriacionem, quæ de vobis gloriandæ tanquam meis in Christo filiis.

Quam habeo in Christo Jesu Domino nostro, id est, quæ gloriandæ per Christum Dominum, ex cuius merito et passione mihi provenit omnis gloriandæ materia, nempe secundum illud Gal. 6: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.*

VERS. 52. — Si secundum hominem..., si humano tantum studio, spe et fine temporalis glorie, et non ob spem resurrectionis et mercedis aeternae.

AD BESTIAS PUGNAVI EPHESI. D. Chrysostomus, Ambrosius, Erasmus in paraphr., Cajetanus id ad litteram de veris bestiis intelligunt; et id Nicæphorus refert Histor. eccles. lib. 2, cap. 25. Baronius et alii communiter per bestias intelligunt homines efferatos, et refellit Baronius, Annal., tom. 1, ad annum Christi 53, Historiam Nicæphi, ex apocryphis desumptam.

De hâc pugnâ, sive cum feris, sive cum efferatis hominibus, non est locutus D. Lucas in Actis, ut ostendit Baronius, et post eum Estius.

QUID MIHI PRODEST....? quid mihi proderunt tot labores et pericula? Quin potius cum Epicureis, EDAMUS...., Isai. 22. Hoc verbum est irridens, ait divus Chrysostomus. Sie eorum objurgat insaniam, qui vel in corde credunt non fore resurrectionem; ostenditque qualis hinc consequentia Christianismus destruitur, ut Epicureismus stabiliatur.

VERS. 53. — NOLITE SEDUCI.... Seriò nunc illos admonet ut sibi caveant. Nolite seduci, pravâ scilicet cum ejusmodi hominibus conversatione.

CORRUPTUNT CHIHM MORES BONOS COLLOQUIA MALA. Hoc à Menandro poëtâ sumptum. Periculosa cum impiis commercia.

VERS. 54. — EVIGILATE, JUSTI; Græc., justè, id est, ad justitiam, seu in posterum justè victuri. Tantumquam ebriis et furentibus hoc dicit, ait divus Chrysostomus, aberrantibus et infidelitate ebriis, ait Theodoreetus. Experciscimini ab erroris et voluptatum ebrietate ut justi sitis.

ET NOLITE PECCARE, à peccato abstinetе, à voluptatibus abstinetе. Ostendit quòd hæc sint semina incredulitatis, D. Chrysostomus.

IGNORANTIAM ENIM..., id est, quidam enim inter vos Dei cognitionem non habent; AD REVERENTIAM VOBIS LOQUOR. Hoc ad vestrum pudorem dicere cogor, ut scilicet pudefacti redeant ad sapientiam; et ut vos erubescatis, quòd tales aliqui sint inter vos. Justis etiam erubescendum de malorum vitiis et erroribus, præsertim verò prælatis, in quos redundat inferiorum error et defectus.

Ex his Apostoli verbis inferri potest quòd quidam

VERS. 52. — Si (secundum hominem) ad bestias pugnai Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgent? Quòd (ut hominum more loquar, qui libenter commemorare solent pugnas suas et pericula, è quibus gloriè cysserunt) cum adversariis meis, velut cum feris congressus, depugnavi Ephesi, et impetum eorum sustinui: quid mihi prodest? Gracè, quæ mihi utilitas, scilicet ex eâ pugna, pressurâ, et tolerantiâ; si non est mortuorum resurrectio?

Manudicemus, et bibamus, cras enim moriemur, ac si dicat: Si non est futura mortuorum resurrectio; reliquum est, ut omnes vitam dicant Epicuream, et deliciis ac voluptatibus sese expleant, dicantque: Ede, lude, bibe, post mortem nulla voluptas.

VERS. 53. — Nolite seduci. Noiſte decipi, ne sinatis vos abducere in errorem.

Corruptunt mores benos colloquia prava, dicti, scili-

pravis impiorum colloquiis seducti fuerant; et ita hujus vitae curis et studiis incumbebant, ut viderentur alterius vitae spem abjecisse. Tunc quidam; nunc autem quot?

VERS. 25.—SED DICET ALIQUIS. Stabilità resurrectionis veritate, duas aut tres Apost. resolvit objectiones, seu questiones, que à philosophis siebant contra resurrectionis dogma. Prima quæstio: QUOMODO RESURGUNT MORTUI, id est, quomodo et quâ virtute fieri potest, ut homines mortui, putrefacti et in pulvrem redacti, revocentur ad vitam? Secunda quæstio: QUALI CORPORE VENIENT ad vitam? id est, suppositâ illorum resurrectione possibili, qualia erunt resurgentium corpora? Hujus secunde questionis duplex est sensus, juxta duplēm illius respectum. Primus: Qualia erunt hæc corpora considerata per respectum ad id quod fuerunt dum viverent? an talia, qualia tunc? Secundus: Qualia erunt hæc corpora considerata per respectum ad se invicem in illo resurrectionis statu? seu, an omnia resurgentia corpora erunt inter se paria? His tribus questionibus successivè respondet Apostolus, et quia philosopho, seu physico querenti respondet, hinc responses suas physicis exprimit et illustrat comparationibus.

VERS. 56. — INSPIENS, TU, QUOD SEMINAS... Primæ quæstioni, id est, quomodo fieri potest ut mortui resurgent? respondet Apostolus, et quia hoc querit philosophus, sapiens et amator sapientiæ, hinc, ait illi, insipiens, id est, falsò sapiens diceris, sed verius insipiens, qui non reflectens ad ea quæ te ministro quotidie fiunt, queris quomodo resurgent mortui? Tu hoc energiam et emphasis habet. Comparat enim, aut potius opponit querentis personam, cum Deo omnipotente. Tu, qui mortalis es, et peris, resurrectionis tamen quotidie es epifex, et de Dei potentia dubitans, queris: Quomodo...? Quod seminas...., granum quod in agro tuo seminas, mortuum et corruptum reviviscit, et nisi priùs mortuum fuerit et corruptum, non reviviscit. Hoc vides quotidie te ministro fieri naturaliter, et hoc videns dubitas tamen quin Deus per suam omnipotentiam possit corpora mortua et corrupta restituere et ad vitam revocare? Si granum mortuum et corruptum te ministro reviviscit naturaliter, quomodo sapiens es, et dubitas quòd Deus supernaturaliter possit corpora mortua et corrupta resuscitare?

cet, erroris, puta colloquia cum atheis et incredulis, qui negant resurrectionem.

VERS. 54. — Erigilate, justi, experciscimini à peccato, ut justi sitis. Sensus est: Ab erroris et voluptatum ebrietate experrecti, jam sapite, et ad ea quæ justa et recta sunt, animum applicate. Et nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent; ita vivunt, ac si Deum ignorant, qui se totos immergunt voluntatibus, ut ne cogitent quidem de Deo.

Ad reverentiam vobis loquor, id est, ad pudorem vobis loquor; pudor enim est christiano, dubitare de resurrectione et potentia divinâ.

VERS. 55, 56. — Sed dicet aliquis...: Insipiens, tu quod seminas non viviscitur, etc. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, Joan. 12; indicans, non nisi morte intercedente corpora nostra ad vitam

Illi ergo verbis tria exprimit Apostolus : Primò indicat id fieri per Dei omnipotentiam ; secundò id facile fieri posse demonstrat exemplo grani, etc., argumento à minori ad majus : Si hoc sit naturaliter, etc., quid per omnipotentiam?

Denique demonstrat quòd tantum abest ut mors et corruptio sint resurrectionis obstacula, quin immo sunt ad illam præparationes prærequisite : sicut granum propterera vivit, quia corruptum, sic excitabimur, quia mortui.

NISI GRANUM FRUMENTI CADENS IN TERRAM..... Mors ergo non timenda, sed ut præparatio ad aeternitatem aspicienda.

VERS. 57. — ET QUOD SEMINAS, NON CORPUS, QUOD FUTURUM EST. Secundæ quæstioni per primum respectum consideratæ respondet, scilicet : *Quali corpore venient?* seu qualia erunt resurgentium corpora? an talia qualia prius? Respondet igitur Apostolus quòd erunt perfectiora, et id per grani reviviscentis comparationem demonstrat. *Quod seminas* in agro tuo, non id corpus est, quod nasciturum est; seminas enim purum granum, v. g., tritici, hordei, vel alterius speciei, et cum pulchris indumentis germinat, ait Theodoretus.

VERS. 58. — DEUS AUTEM DAT ILLI CORPUS SICUT VULT. Huic autem semini putrefacto Deus per elementorum ministerium dat corpus congruum et conveniens, prout illi placuit, unicuique semini proprium corpus assignare. Dei ergo virtute exsurgit corpus ornato suo alterum, spica scilicet cum culmo et foliis, etc.; corpus grano seminato pulchrius et decentius. Supple : Ita per divinam omnipotentiam de corporibus mortuis et in terra seminatis; resurgent eadem quidem quoad substantiam, sed in qualitatibus valde diversa, multò pulchriora atque perfectiora. Sicut ergo corpus ex grano mortuo et putrefacto nascens, ipso grano pulchrius et perfectius est, ita et corpus resurgens pulchrius erit et in suis qualitatibus perfectius, ut explicabitur v. 42. Et in hoc tantum sit comparatio, que alias claudiebat, in eo quòd spica sit aliud numero et substantiæ corpus, quam granum quod seminatum sit. Nostrum verò corpus resurgens erit idem numero et in substantiæ; sed in qualitatibus perfectius, seu, ut ait Ambrosius, et post eum D. Anselmus, melioratæ substantiæ, non numero multiplicata. Hunc autem esse Apostoli sensum probat v. 42, 43, etc. Mortalia seminare resurrecta : quomodo semen non exsurgit in corporis vivens, nisi prius moriatur.

VERS. 57. — ET QUOD SEMINAS, etc.; q. d.: Dùm seminas, non seminas corpus ex semine nasciturum, puta arborem, aut spicam, sed nudum semen, et granum pomii, vel tritici; et tamen Deus huic grano seminato, et è terra renascenti reddit non aliud granum, sed integrum et pulchrum corpus, puta arboris vel spicæ, quod suo culmo, floribus, aristis et granis instrueretur et ornatur. Ita corpus nostrum seminatur mortaliter; resurget autem vestitum immortalitate et gloriæ.

VERS. 58. — DEUS AUTEN DAT ILLI (semini et granum) CORPUS SICUT VULT : etc. *Propriam*, id est, proprie naturæ et speciei, quia grano, vel bi gratiâ, tritici. *Fœc-*

nata sunt, resurgent immortalitate vestita, v. 53, 54, etc.

ET UNICUIQUE SEMINUM PROPRIUM CORPUS..... Sic respondet hic secundæ quæstioni per primum respectum consideratæ, ut et incipiat eidem quæstioni per secundum respectum consideratæ respondere : scilicet, an resurgentium corpora erunt inter se paria? Sicut unicuique seminis grano Deus dat novum corpus proprium, ita unicuique sancto Deus in resurrectione dabit corpus proprium, id est, specialiter renovatum pro suis meritis. Hanc specialem uniuscuiusque sancti pulchritudinem clarius aliis illustrabit similitudinibus, in sequentibus versibus.

Sed interim nota quomodo Apostolus physicum physicâ aggreditur ratione, et ex mundi sapientia, de quâ sibi blanditur philosophus, non sapienter, sed insipientem esse demonstrat. Id bene notavit Ambrosius, et post eum S. Anselmus.

Quot adhuc hujusmodi insipientes, qui opera naturæ vident, et aliud non assurgunt, ad Creatoris scilicet ac ipsius gratiae notitiam? Hinc ergo discamus sapienter philosophari ex operibus naturæ, gracie miracula agnoscere et revereri. Sicut ex naturali seminis corrupti reviviscentiæ, supernaturem corporum nostrorum resurrectionem futuram agnovit Apostolus; sicut in pulchritudine et decentiâ corporis ex grano corrupto nascientis, sanctorum resurgentium corporum etiam pulchritudinem demonstrat; sicut ex propriâ unicuique grano plantâ, propriam unicuique sancto pulchritudinem, juxta merita singulorum.

VERS. 59. — NON OMNIS CARO, EADEM CARO.... Per alias multas comparationes clarius adhuc manifestat corporum resurgentium inter se invicem differentiam. Licet enim, ut ait D. Chrysostomus, etiam in seminibus non sit unus ordo, sed alia sint præstantiora et honestiera, alia verò deteriora; licet, inquam, inter spicas quedam sit differentia, et aliae sint aliis præstantiores, hæc tamen differentia non contentus Apostolus, majorem et manifestiore exhibet inter sanctorum corpora. Ne putaremus ergo quòd omnia resurgentium futura sint inter se ad invicem paria, sicut omnes spicæ ejusdem speciei ferè pares sunt et aequalis; sed sicut diversorum animalium caro differt pro diversitate animalium; *ALIA SIDI DEM*, id est, alterius conditionis et dispositionis est *CARO HOMINIS*, alia caro bovis, etc. : ita caro diversorum hominum immortalium differet in gloriâ, pro uniuscuiusque diverso me-

spicam et corpus dat, non hordei, vel avenæ, sed tritici, et sic de ceteris.

Vers. 59. — NON OMNIS CARO, EDEM CARO. Sensus est : Non sicut caro ejusdem est naturæ, conditionis et præstantie. *Carnem* non corpus nominat, ut nimirum in verâ carne mortuos resurrecturos, non i. corpore quod vel aere vel aethere sit naturæ. Id oportet faciūr in symbolo fidei, carnis resurrectionem.

Sed alia quidem hominum, cha verò puerum, alia volvulum, alia autem piscionem. Porro scilicet Apostolus, sicut diversorum animantium diversa caro est, ita diversorum hominum fore diversa in resurrectione corpora, quæ ad glorias gloria, respondentes gradibus mortalium : ut qui minus meritas est, minùs; qui maiores, magis plorosum corpus recipiat.

rito, seu, ut ait Ambrosius, ita unius carnis homines diversi erunt dignitate, in resurrectione.

VERS. 40. — *ET CORPORA COELESTIA...; et sicut cœlestium corporum, v. g., astrorum pulchritudo, alia est quām pulchritudo corporum terrestrium, v. g., gemmarum, lapidum pretiosorum et metallorum; idque pro diversitate locorum et qualitatibus; ita diversa erit resurgentium corporum gloria, pro diversis sanctorum meritis.*

VERS. 41. — *ALIA CLARITAS SOLIS....; et sicut astrorum ipsorum alia et diversa est claritas; alia quippe solis, ALIA LUNÆ....; ita uniuscujusque sancti diversa erit gloria ab alterius sancti gloriæ; unicuique sua erit propria. Omnes lucebunt, sed diversè lucebunt. Illis omnibus cœlum est commune, sed unicuique splendor proprius.*

Supradictorum applicatio.

VERS. 42. — *SIC ET RESURRECTIO MORTUORUM.* Est certissimè applicatio ultimarum saltem similitudinum ad resurrectionem: Sicut animalium diversa caro; sicut cœlestium et terrestrium corporum diversa pulchritudo; sicut solis, lunæ et stellarum diversa claritas: sic sanctorum corpora diversis qualitatibus dotata resurgent; ita ut magnum inter illa futurum sit gloriae discrimen. Verum puto et quod sit omnium supradictarum à v. 56 comparationum applicatio; quarum nulla haec tenus facta est applicatio ab Apostolo; et idem sensisse videtur Theodoreto, qui citatis Apostoli verbis, addit: *Nempe sicut est comparatio secundum.*

Igitur, sicut granum mortuum et corruptum reviviscit naturaliter, quia mortuum et corruptum, ita corpora nostra mortua et corrupta resurgent per Dei omnipotentiam, quia mortua et corrupta; sicut corpus in grano corrupto nascens, pulchrius est et perfectius grano corrupto, ita corpus resurgentium, licet idem numero et substantia, multò tamen erit pulchrius et perfectius in suis qualitatibus; et sicut unicuique grano Deus dat corpus proprium, ita unicuique corpori saneto Deus propriam et singularem pulchritudinem dabit pro uniuscujusque merito. Et hanc pulchritudinis singularitatem clarius demonstrat Apostolus, allatis similitudinibus, v. 59, 40, 41.

VERS. 40. — *Et corpora cœlestia, et corpora terrestria; cœlestia quidem que in cœlo sunt, ut sol, luna, stellæ; terrestria verò, que in terrâ sunt, ut arbores ac cetera vegetabilia terra infixa: que tamen omnia sunt ac propriam habent formam, pulchritudinem et quasi gloriam.*

Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestria. Significat pro meritorum diversitate, que inter homines fideles maxima est, permagnam quoque futuram in corporibus resurgentium glorie diversitatem: venit si gloriam cœlestium corporum conferas cum gloria terrestribus.

VERS. 41, 42. — *Alia claritas solis... Sic et resurrectione mortuorum, supple, erit, aut sese habebit. Apud sancti et beati comparantur stellis. Sicut una stella alteri, ita et unus beatus alteri, ut gradia et meriti, ita gloria et præmis praefiget, atque micat inter omnes Virginis sidus, velut inter ignes luna minores.*

Seminatur in corruptione, surget in corruptione. Seminatur corpus humanum, dum scilicet sepehatur, et

Ex supradictis colligenda.

Quod si corporum varia et diversa sit gloria, quantò major et magis diversus animarum splendor? quandoquidem ex beatitudinis animæ redundantia profluet hæc corporum gloria. Quò plus fuerit meriti, eò major erit et in anima et in corpore, gloria; quò profundior fuerit cordis humilitas, et major demissio animæ, eò splendidior erit exaltatio in gloriæ. Ama ergo nesciri nunc et pro nihilo reputari.

Porrò in hæc diversa corporis et animæ sanctorum gloriæ, intuere et diversa damnatorum supplicia, tum in anima, tum in corpore. Nec enim, ut D. Chrysostomus ait, omnia in eodem igne cædem supplicii crudelitate torquebuntur. Ignis ille sapiens sapienter et justè pro demeritis unumquemque torquebit. Sic ut sancti omnes, licet in cœlorum regno, non omnes eamdem consequentur gloriam, ita licet peccatores omnes sint in gehennâ, non omnes tamen eadem sustinebunt, Chrysostomus.

SEMINATUR IN CORRUPTIONE, SURGET IN INCORRUPTIONE. Post D. Chrysostomum puto quod Apostolus dimissâ oratione de differentia corporum gloriosorum, reddit ad resurrectionis modum, quasi diceret Apostolus: Sua quidem in resurrectione mortuorum unicuique erit gloria propria, ut in superioribus versibus dixi; hoc autem quod sequitur erit omnibus beatis corporibus commune, et in hoc unumquodque illorum suscitatum differet à semper mortali.

Primò quod *seminatur*, id est, sepehatur, in terrâ (insistit in similitudine coptâ de grano), *seminatur* ergo corruptibile, corruptioni obnoxium et ut corruptatur, resurget incorruptibile et impassibile.

VERS. 43. — *SEMINATUR IN IGNOBILITATE....* Secundò quod sepehatur vile, difforme, abjectum, fœtidum et vermis seatens, resurget cum splendore, claritate et gloriæ. **SEMINATUR IN INFIRMITATE.** Tertiò, sepehatur infirmum, invalidum, sine sensu et motu; resurget in virtute, cum potentia et summa agilitate.

VERS. 44. — *SEMINATUR CORPUS ANIMALE....* Quartò sepehatur tale quale est animalium corpus, crassum, durum, impenetrabile, indigens, aut quod indiguit cibo et potu et aliis ad animalium vitam necessariis;

quasi semen in terram abjecitur, ut corrumperatur in vermes et cineres. *Seminari* vocat mori instar seminis. Quia Deus sic ordinavit ut corpora nostra non reformatur ad vitam gloriosam, nisi per mortem. Moritur corpus corruptibile: resurget incorruptibile.

VERS. 45. — *Seminatur in ignobilitate, surget in gloriæ.* Gloriosum, clarum, fulgidum. *Ignobilis* est pro ignominia posuit interpres. Moritur corpus multis ante mortem miseriis et fœditatibus obnoxium: suscitatatur idem corpus ex parte gloriosum. Ubi Thomas specialiter significari putat doctem claritatis. Surget in gloriæ splendoris sicut soi. Ita Primus.

VERS. 45, 44. — *Seminatur in infirmitate, surget in virtute;* Gr. *ce, in potentia*; id est, potens, celer, agile.

Seminatur corpus animalis, id est, quod vivat, aut potius quod vixit vita vegetativa et sensitiva, ut animalia, e.g. in cibo et potu: item crassum, durum, cedere non possunt et impenetrabilis, *surget corpus spirituale*, id est, spiritu subditum omnino et conformatum; ut

SURGET SPIRITUALE, instar spiritus, nec cibo nec potu indigens, subtile, leve, penetrabile; spiritui omnino subditum et conformatum.

COLLIGENDA.

Hinc sancti Patres colligunt quatuor corporis gloriose dotes, impassibilitatem, claritatem, agilitatem et subtilitatem. Hinc etiam infertur quod corpora nostra nec specie, nec numero different a semetipsis, sed tantum in qualitatibus. Ex corruptibilibus sicut incorruptibilia, ex disformibus et abjectis clara et splendida; ex gravibus et crassis et vix se mouere valentibus, agilia; ex animalibus, subtilia et spiritualia. Porrò spiritualia erunt, non spiritus; sicut nunc animalia sunt, non anima, ait sanctus Anselmus. Idem dixit D. Thomas contra haereticos, opinantes quod caro nostra in spiritum convertetur. Sicut nunc corpus nostrum est animale, non anima, sic et tunc erit spirituale, non spiritus, D. Thomas.

Si EST CORPUS ANIMALE.....; in Graeco non est si, nec in Syriaco. Explicat Apostolus quod dixit, *corpus spirituale*, quasi diceret: Ne miremini quod *corpus spirituale* dixerim, etenim sicut est *anima corpus*, ita et CORPUS EST SPIRITUALE: unum quod habemus a primo parente nostro secundum carnem; alterum quod habebimus a nostro secundum spiritum parente, Christo Iesu, Domino nostro. *Corpus animale* vocat corpus obnoxium indigentiae animalium, scilicet cibi et potu et actionibus animalibus implicitum. *Corpus spirituale* vocat corpus spiritui perfecte subditum et ab indigentia animalium independens, seu, ut bene et paucis Ambrosius: Animale corpus est dum cibis sustentatur, ut vivat; spirituale autem cum horum nihil indiget, conversum in vitam.

Probat igitur quod asseruit: *Surget spirituale*; seu quod in resurrectione spirituales erimus; et id paritate probat: sicut nunc animales sumus, quia primus parens noster secundum carnem animalis fuit, ita in resurrectione spirituales erimus, quia Christus, noster secundum spiritum parens, fuit in suâ resurrectione spiritalis. Quod primus noster pater fuerit animalis, probat ex Scripturis.

VERS. 43. — SICUT SCRIPTUM EST, id est, de primo scriptum est Genes. 2, 7: FACTUS EST PRIMUS HOMO, Adam, IN ANIMAM VIVENTEM, id est, anima vivens, vel animal vivens, seu habuit animam viventem, et quae suo corpori vitam tribueret vegetati-

cibo et potu non egeat, non laboret, non fatigetur, sed quasi coeleste sit, et deificatum, atque, ut Tertullianus ait, quasi in angelicum habitum sit commutatum. *Spirituale*, id est, subtile; ut instar spiritus omnia alia corpora penetret et pervadat. Ita Damasc., l. 4 de Fide, cap. 28.

Si est corpus animale, est et spiritale; nam utraque haec differentia corporis reperitur atque existit.

Sicut scriptum est, id est, sicut innuit Scriptura, Genes. 2.

VERS. 43. — Factus est primus homo Adam in animam viventem, hoc est, Adam factus est anima, id est, animal vivens vitâ sensitivâ et vegetativâ; ac proinde

vam, quæ ad sui conservationem indigeret alimentis, sicut indigent animalia. De animalibus etiam scriptum est Genes. 1, 24: *Producat terra animam viventem*. Talis fuit Adæ vita, animalium indigentis subdita, et aliam nobis dare non potuit; hinc animales sumus.

NOVISSIMUS ADAM, id est, Christus Dominus. Christus dicitur *Adam*, quia sicut ex Adamo secundum carnem nascentur omnes, ita ex Christo secundum spiritum renascentur omnes. Dicitur novissimus *Adam*, quia post eum nemo succedit, qui sit caput et auctor fidelium. Dicitur etiam secundus, quia inter Adamum et Christum non fuit medius, qui sit hominum caput et principium.

IN SPIRITUM VIVIFICANTEM, id est, Christus Dominus in suâ resurrectione factus est spiritus, carnem suam ita vivificans, ut animalium indigentis non sit amplius subdita. Seu anima gloriosa Christi tunc facta est spiritus carnem suam spiritualiter vivificans, id est, vitam ei tribuens immortalem, impassibilem, claram, agilem; vitam ab omnibus animalium indigentis independentem, et talem quam habent spiritus. Evidem sancti Patres Graeci per spiritum vivificantem intelligent Spiritum sanctum, Christo substantialiter unitum, per quem et propriam carnem vivificat, et nobis per ipsum incorruptibilitatem donavit, ut ait Theophylactus post divum Chrysostomum. Sed prior explicatio, quæ plerorumque Latinorum est, accurasier videtur, et apostolico textui conformior. Etenim, juxta divi Pauli mentem, sicut in versu praecedenti opponuntur *corpus animale* et *corpus spirituale*, ita hic opponuntur, fieri in *animam viventem*, et fieri in *spiritum vivificantem*. Sicut ergo *corpus animale* ab Apostolo dicitur *corpus*, quod ad sui conservationem indiget alimento, velut animalium corpora; *corpus verò spirituale* vocat illud cui spiritus ita dominatur, ut solus ei sufficiat ad perpetuam vitam, et ad omnem actionem, ita per *animam viventem*, a qua corpus animale dicitur, intelligit animam humanam, quatenus animat et vegetat; quæ vegetatio fit per nutritionem. Et per *spiritum vivificantem* intellegit ipsam animam humanam, quatenus per se vallet et sufficit ad conservandum, movendum et regendum corpus suum, independenter ab omni alimento. *Adamus itaque factus est in animam viventem*, id est, habuit animam, quæ corpori suo vitam tribuit per vegetationem; hinc corpus habuit animale, et hoc cor-

cibo, potu, aliisque fomentis alienum, et in animali hac vitâ conservandum.

NOVISSIMUS ADAM, id est, Christus, factus est in *spiritum vivificantem*; ut scilicet haberet post resurrectionem animam gloriosam, que instar vivificari spiritus corpus planè vivificaret, illudque redderet spirituale, id est, instar spiritus gloriosum, cibi expers, impassibile et immortale: *corpus*, inquam, tum suum, tum nostrum. Unde Theophil., Chrysost., Theod., notant non dici *spiritum viventem*, sed *spiritum vivificantem*. Anima enim sive spiritus Christi, non tantum vivit gloriosè in se, sed etiam vivificat, et eadem vitâ gloriosâ donat tam animas quam corpora nostra.

pus nobis, suis secundum carnem filiis, tribuit. Christus autem Dominus, qui in suo quidem conceptu, corpus recepit animale; factus enim fuit etiam *in animam viventem*, sicut Adamus, ex quo secundum carnem natus est. In suâ resurrectione factus est *in spiritum vivificantem*; tunc illius anima gloria carnem suam incœpit spiritualiter vivificare, vitam ei tribuens impassibilem, etc. Et hanc earnis spiritualitatem, seu hanc vitam immortalem, impassibilem, ab animalium indigentia independentem, corporibus nostris imperietur in nostrâ resurrectione. Tunc Christus suam et nostram carnem vivificabit, corpus nostrum, sicut et illius, erit spirituale, impassibile, clarum, agile, subtile. Sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale, ita tunc à Christo et à Christi meritis habebimus corpus spirituale; nos ipsi spiritum habebimus nostra corpora vivificantem.

In eundem v. 45 animadversio.

Communiorem exposui explicationem, et quam primò secutus sum: unum tamen in eâ mihi semper displicuit, scilicet quod de unaquaque animâ beatâ dici possit quod soli Deo Scriptura tribuit, *spiritus vivificans*. Hinc re attentiùs examinatâ, simpli- ciorem, ac D. Pauli et sanctorum Scripturarum stylo, imò et antiquorum Patrum, interpretationi conformiorem, puto hanc, quæ sequitur, interpretationem:

Factus est primus homo Adam in animam viventem. Duo in his verbis animadverto: primum, quod Adamus per suam animam vixit ipse, et quidem solus; secundum, quod vixit vitâ animalium, indigentia obnoxia. *Factus est in animam viventem*, id est, animal vivens, seu habuit animam, quæ suo proprio corpori vitam tribueret; at vitam, quæ ad sui conservationem, alimentis indigebat sicut, aliorum animalium vita.

Novissimus Adam in spiritum vivificantem. Duo patiter in his verbis contenta reperio, et quidem duobus superioribus opposita: primum, in suâ resurrectione Christus spirituali vitâ vivit, non animalium, sicut Adamus; secundum, Christus vivit, non ipse solus, sed et alios vivificat, non item Adamus. *Factus est in spiritum*, seu quasi spiritus, vitâ vivens spirituali, immortali, impassibili, etc. *Factus est in spiritum vivificantem*, seu *in spiritum*, quo non tantum vivit ipse, sed quo vivificet spiritualiter alios, seu quo vitam aliis tribuat spiritualem, immortalem, aeternam. Potestatem habet alios vivificandi; revera tunc multos secum spiritualiter vivificavit, sanctos omnes in fine mundi vivificaturus. Evidem ab instanti conceptionis suæ Christus fuit vita, fons vitae, et, ut ait ipsem, *resurrectio et vita*; potuit, imò con-naturaliter debuit spiritualiter vivere; potuit et alios spiritualiter vivificare; at id actu, et in se, et in aliis prestituit in suâ resurrectione. Tunc ergo propriè *factus est spiritus vivificans*, semetipsum spiritualiter vivificavit, multos suæ resurrectionis comites spiritualiter vivificavit, nos omnes in fine seculorum spiritualiter vivificabit. Tunc ergo spirituales erimus,

seu corpus à Christo habebimus spirituale, sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale; et hoc probat Apostolus.

Notanda ad intelligentiam.

Pro pleniore hujus loci intelligentiâ, et pro præ-veniendis et explicandis omnibus difficultatibus que ex utrâque illius parte possunt oriri, notandum primò, eum D. Thomâ, quod forma humana dicitur anima et spiritus. Anima, quatenus animat et vegetat, seu, ut ait D. Thomas, in quantum intendit curae corporis, vegetando, nutriendo, generando, spiritus di- cetur, quatenus intendit cognitioni, intelligendo, volendo, et alia spiritualia operando. Positâ hâ distinc-tione, que in ipsis Scriptura verbis fundatur, divus Paulus hoc Genesis loco subtiliter utitur ad suum intentum, scilicet ad ostendendum discimen vitæ quam nunc habemus ab Adaro, et vite quam in re-surrectione habebimus à Christo Domino. Adamus in suâ creatione, seu per anime sue infusionem, vixit ipse, at vitâ dependente à cibo, potu, somno, sicut animalia; que etiam in Genesi dicuntur facta in animam viventem; et quia talis fuit Adæ vita, talis est et vita quam ab eo traximus. Christus autem Domi-nus in suâ resurrectione, que est illius quasi glorio-sa nativitas, *factus est in spiritum vivificantem*. Primò factus est spiritus, seu vitâ vivit spirituali, impassibili, immortali, aeternâ, etc.; secundò, factus est spiritus vivificans; hanc eamdem vitam spiritualem aliis com-municare coepit; et hanc eamdem vitam spiritualem nobis in resurrectione communicabit. Hinc spirituales erimus, corpus habebimus à Christo spirituale, sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale.

Notandum secundò quod D. Paulus his Genesis verbis, ad suum intentum utens, et dicens de Adamo quod *factus est in animam viventem*, seu animal vivens, non propterea negat quod Adæ anima sit spiritualis, seu spiritus, et consequenter ab animalium animabus valde diversa, eisque longè superior; imò hoc suppo-nit Apostolus, utpote in eodem Genesis loco conten-tum; unde hæc verba desunxit. Ibi enim Moyses de creatione anime Adami loquens, mirabili utitur me-taphorâ, dicens: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vite*, ut indicaret eam non ex materiâ, sicut animas animalium, sed quasi ex divinis præcordiis eductam esse, et ideò divinam, spiritualem, et Deo similem.

De piscium creatione loquens Moyses, dixerat, Genes. 1, 20: *Producant aqua reptile animæ viventis*; de animalium creatione dixit quoque Deus: *Producat terra animam viventem in genere suo*, ibidem 24, his verbis manifestè ostendens quod ha animalium animæ sint è materiâ eductæ: piscium scilicet ex aquis; animalium verò terrestrium è terrâ.

Atvero cùm de homini agit creatione, longè aliter loquitur, Genes. 2, 7: *Formavit Deus hominem*, id est, corpus hominis, *de limo terre*: ecce corporis hu-mani formationem per Dei manus; et *inspiravit in fa-ciem ejus spiraculum vite*; ecce infusionem anime. Hanc Deus inspiravit, insufflavit, id est, non ex aquis, non è terrâ, non ex ullâ materiâ, sed ex suis præcor-diis Deus eduxit. Quasi diceret: *Divini cordis halitus*

est anima hominis, et ideo divina, Deo similis, spiritualis. Et hoc divus Paulus, Scripturarum peritissimus, supponit, immo asserit, cum alia verba his annexa citat: *Et factus et in animam viventem.*

Notandum tertio quod divus Paulus asserens de Christo quod factus sit *in spiritum vivificantem*, non negat quod in suo conceptu Christus animale corpus receperit, seu corpus animalium indigentius subditum; tunc enim sicut Adamus, de quo secundum carnem natus est, *factus est in animam viventem*. Sed de Christo resuriente debet intelligi divus Paulus, juxta quem Christi resurrectio est gloria illius nativitas, de qua ipsem, Act. 15, 33, intelligit quod in psalm. 2: *Filius meus es tu, ego hodiè genui te*; resuscitans Iesum, dixit: *Filius meus es tu*, Act. 15, 33. In hac ergo nativitate gloriosa Christus *factus est spiritus vivificans*: spiritus quidem, quia vitam duxit spiritualem, beatam et divinam, seu, ut alibi idem Apostolus ait: *Nunc vivit ex virtute Dei*; vivificans autem, quia hanc vitam spiritualem, beatam et divinam dedit sanctis resurrectionis sue comitibus, et hanc nobis vitam dabit aliquando.

VERS. 46. — **SED NON PRIUS QUOD SPIRITALE...**, supple corpus, id est: Sed spirituale corpus non est in nobis prius tempore, sed corpus animale: hoc enim in illud convertetur. Seu prius habemus animale corpus, quale habuit Adam, immo et ipse Christus, sua vita mortaliter tempore; postea vero, in resurrectione scilicet, spirituale corpus habebimus, quale nunc Christus habet. Ab imperfectioribus ad perfectiora fit progressus; sic prius facti sumus pueri quam viri.

VERS. 47. — **PRIMUS HOMO DE TERRA TERRENUS;** Graec. *limaceus*, seu de limo. Alteram assignat nostrorum principiorum differentiam, et istius differentiae rationem congruitatis: *Primus homo*, quia de terra factus, ideo *terrenus* et animalis; **SECUNDUS HOMO**, quia *de caelo* (etenim de sinu Patris, in Virginis sinu descendit), et quia origine celestis, ideo in sua resurrectione factus est planè *coelestis*, glorus, et incorruptibilis. Evidem Christo, Filio Dei, connaturaliter corpus glorus, ab instanti conceptionis sue debebatur; sed quia passurus veniebat, et nos sua passione redempturus, et quia aliunde haec corporis gloria cum passionibus erat incompossibilis, ideo eam non admisit nisi in sua resurrectione, ubi factus est planè celestis, et omnino glorus.

VERS. 46, 47. — *Sed non prius quod spiritale est...* *Primus homo de terra*, etc. Christus dicitur *caelestis*, id est, glorus et incorruptibilis, ut sunt corpora caelestia. Hanc celestem gloriam Christus in anima habuit reipsa à principio nativitatis et conceptionis sue. Sensus est: Secundus homo Christus Dominus, qui de caelo est, id est, divinam habens originem, utpote natus ex Deo; per resurrectionem factus est, etiam corpore celestis, id est, qualitates sue dignitati congruentes etiam secundum corpus accepit, factus scilicet immortalis, impassibilis, et omni ex parte glorus.

VERS. 48. — *Qualis terrenus, tales et terreni*; sicut Adam è terra terrenus mortuus est, et in terram re-

VERS. 48. — *Qualis terrenus, tales et terreni...*, id est, quale corpus habuit pater noster terrenus, tale et nobis, suis secundum carnem filii, communicavit: hinc terreni sumus, animales, fragiles, mortales, etc.

ET *QUALIS COLESTIS, TALIS ET COELESTES*, id est, et quale corpus habet noster celestis Pater, tale et nobis, suis secundum spiritum filii, communicabit in resurrectione, corpus scilicet spirituale, celeste, immortale, impassibile, dignum prorsus habitaculo celesti. Corporis Christi gloria est exemplar futurae glorie corporum nostrorum. *Reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis sue*. Circa corpus Adami, nota quod in statu innocentiae erat quidem, ratione sue materie, in terram resolvibile et mortale; sed ob gratiam erat immortale; mori poterat ex natura, ex gratia nostra erat moriturum, at post peccatum mori debuit.

VERS. 49. — *Igitur sicut portavimus...* A littera transit ad moralitatem, et modum docet quo nos ad hanc cum Christo gloriose conformitatem preparamus. Ut ergo celestes, sicut Christus, efficiamur quemadmodum ante baptismum, nostris moribus improbis, Adamo terreno et peccatori similes fuimus, animales, terre affixi, peccatores, inobedientes; ita nunc in Christo renati, et ad ejus glorie societatem vocati, sanctis moribus nostris, Christo Patri nostro celesti et divino similes simus, sancti, celestes et divini. Nunc ipsis imaginem in corde portemus, affectibus, moribus et operatione, ut illam aliquando portemus etiam in corpore. Et hic est hujus loci sensus, juxta nostram Vulgatam, qui juxta Graecum Hodiernum paulo alterius est; quia ubi legimus *portemus*, Graec. habet, *portabimus*; Syr. etiam in futuro, *induemus*; Theodoretus etiam, *portabimus*; praedicentis est, ait, non adhortantis, *portemus*. D. tamen Chrysostomus habet, *portemus*; Theophylactus utrumque. Juxta lectionem in futuro hic sensus est: Sicut habuimus corpus simile corpori Adae terreni, id est, corpus miseriis et mortalitati obnoxium, ita et habebimus corpus simile corpori Adam celestis, glorus, spirituale, etc. Sive legas, *portabimus*, per modum praedicentis, sive, *portemus*, per modum adhortantis, in re parum refert; utrumque enim verum est. Portabimus enim aliquando, si modo portemus. Hoc ergo ut realiter eveniat nobis, nunc moraliter portemus imaginem Christi, in corde, in ore, in opere.

dijit, ita et omnes terreni ab eo nati in terram redibunt. Et *qualis caelestis, tales et caelestes*; ut sicut Christus per resurrectionem adeptus est corpus celeste, id est, immortale et glorus, ita et ex eo renati sancti fiant celestes, id est, immortales et gloriosi.

VERS. 49. — *Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, etc. Sensus*: Et sicut gestavimus in nobis imaginem terreni Adam; quatenus etiam ipsi terreni facti sumus et per hoc ei similes: ita quoque gestabimus in nobis imaginem hominis celestis, scilicet Christi; quatenus et ipsi secundum corpora celestes erimus per beatam resurrectionem, proindeque futuri quedam illius imagines. Ita Theodor., Theophyl. et OEcumen.

VERS. 50. — HOC AUTEM DICO.... Hic versus, sicut et precedens, et physicè et moraliter potest intelligi, et in utroque verus est.

Si moraliter sumatur, explicat praecedentem versum, juxta nostram Vulgatam intellectum; quasi dicceret: De hoc non frustra vos moneo, scilicet ut in mente et in corde portemus imaginem nostri parentis spiritualis et cœlestis.

QD CARO ET SANGVIS, id est, opera carnis, homines carnales, carnis affectibus subditi, REGNUM DEI haereditate possidere non possunt. Cœlo non potierit, qui non desierit secundum desideria carnis et sanguinis vivere.

NEQUE CORRUPTIO.... Clarius adhuc explicat quid per carnem et sanguinem intellexerit, scilicet opera carnis, libidinem, etc. Quisquis ergo desiderat ad incorruptionis gloriam pervenire, festinet opera carnis deponere, et cœlestis hominis imaginem, sanctè vivendo, portare, ait D. Anselmus.

Si sumatur physicè, explicat praecedentem versum juxta Græcum hodiernum, estque sensus: *Caro et sanguis*, naturalis, corruptibilis, seu corpus animale et terrenum, quale nunc habemus ab Adamo, regnum Dei possidere non possunt; cum illo glorie statu non convenient. *Neque corruptio....*, id est, caro animalis et corruptibilis, statum incorruptibilem et immortalem possidebit. In cœlo non erit animale corpus, sed spirituale, eo quo supra, v. 58 et 42, explicatum est sensu. Erit enim caro vera et eadem cum nostrâ, calorem, inquam, quoad substantiam, sed in qualitatibus meliorata et multò perfectior, ut dictum est v. 44, et ut rursus dicitur v. 35.

VERS. 51. — ECCE MYSTERIUM VOBIS DICO.... Post solutas philosophorum objectiones, Apostolus Corinthios alloquitur, et eos, ut nihil hâc in re lateat, docet modum quo fiet resurrectio. *Ecce*. Vult illos attentos, magnum quid et arcanum et haecenius inauditum, eis dicturus, *mysterium*.

OMNES QUIDEM RESURGEMUS (boni scilicet et mali), sed non omnes immutabimur, ad gloriam, seu non omnes ex animalibus siemus spirituales (eo quo supra-

VERS. 50. — *Hoc autem dico, fratres;* hoc est, inquit, quod volo dicere.

Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit. Caro et sanguis accipitur pro homine mortali. *Caro et sanguis*, scilicet, naturalis et corruptibilis, qualis fuit terreni Adam, et qualem habemus in hac vita, regnum Dei non possidebunt. Quod enim v. 46 et 47 Apostolus vocavit corpus animale et terrenum, hic vocat *carnem et sanguinem*. Tantum enim vult ostendere, in cœlo non fore corpus animale et carnale, quale hic est: sed spirituale et cœlestis. Unde explicans subdit: *Neque corruptio*, id est, caro animalis et corruptibilis, *incorruptibilem possidebit*. Ita Theod., Theoph., Ambros.

VERS. 51 — *Eccmysterium vel is dico.* Hisce verbis Apostolus excitat attentionem legentium, atque insinuat se quid magnum, tremendum, secretum de resurrectione dicturum. Ita Theophylactus.

Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, per gloriam scilicet.

VERS. 52. — *In momento.* Repentè resurgemus: Græcè, *in atomo*, id est, in indivisibili, ut est punctum

dictum est modo), sed tantum justi. Græcus hodiernus habet omnino contrarium: *Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur*; Syrus etiam: *Non omnes obdormiemus, omnes autem immutabimur*. Hanc litteram sequuntur et explicant D. Chrysostomus, Theodoreus, Theophylactus. Et propter hunc textum, et propter verba Apostoli prime ad Thess., 4, v. 14, Græci putant quod non omnes justi morituri sint, sed quod illi quos adventus Domini vivos apprehenderit, sint, nullâ intercedente morte, induturi dotes gloriosi corporis, seu ex animalibus spiritualem evasuri, ut ait Theophylactus, ex D. Chrysostomo. Ille Græcorum opinionem sequitur Cajetanus, qui putat hoc esse magnum mysterium, quod Apostolus hic docet: *Non dormiemus omnes, sed omnes tamen immutabimur*. Sequitur et Erasmus, inquit Estius veriorum putat et fusè probat, putatque apostolice scopo convenientiorem.

Hæc igitur opinio propter auctorum gravitatem, nec erroris, nec temeritatis notari potest. Opposita tamen, quæ censet omnes morituros et resurrecturos, est probabilior, certior et aptius cohaerens generalibus D. Pauli locutionibus, ad Heb. 9: *Statutum est hominibus semel mori*; hic, v. 42: *Sicut in Adam omnes moriuntur*, etc. Vide dicta cap. 4 prime Epist. ad Thess., v. 16.

Omnes ergo morientur, et omnes resurgent.

VERS. 52. — IN MOMENTO... Explicat ergo mirabilem resurrectionis modum: ad tantum opus, scilicet, ad omnes prorsus homines, qui usquam fuerint, suscitandos, non longa requiritur temporis mora; sed IN MOMENTO; Græc., *in atomo*, id est, in indivisibili temporis puncto perficietur omnium omnino hominum resurrectio.

IN ICTU OCULI; Syr.: *Quasi in ictu oculi*; Arab.: *In nictatione oculi*, seu motu, seu citius quam fiat ictus oculi, summâ celeritate; ad ostendendam Dei omnipotentiam contra eos quibus supra, v. 53, impossibilis videbatur mortuorum resurrectio, Ambrosius et post eum Anselmus.

Et hoc arcanum puto quod Corinthios hic docet temporis, et ictus sive nictus oculi, ut sequitur. *Atomus* (inquit S. Hieronym.) est punctum temporis quod secari et dividi non potest.

In ictu oculi. Ille duo, *in momento et in ictu oculi*, Paulo summan celeritatem significant, hoc est, instantaneam. Sunt autem referenda ad verbum *immutabimur*, ut sensus sit, illam mutationem omnium electorum in statu incorruptibili, non exigere moram temporis, quo fiat ac perficiatur, proinde posse fieri, ut peragatur in puncto temporis, id est, in instanti.

In novissima tuba. Dicitur tuba hæc novissima respectu omnium praecedentium: canente ultimâ tubâ, quam 4 Thessal. 4 vocat tubam Dei, et vocem archangeli, de qua etiam Dominus, Matth. 24: *Et mittet (Filius hominis) angelos suos cum tubâ et voce magnâ.* Et Joan. 5: *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus.*

Et mortui resurgent incorrupti; eos qui mortui erunt et in Christo dormiente, ad sonitum tubæ suscitandos ac resurrectores esse incorruptibiles, hoc est, immortales et impassibles. Nam significatur incorruptio perfecta, quam dotem in passibilitatis appellant

Apostolus, sicut et idem docuit Thessalonicenses. Vide lout hoc ex Isaiae 25, 8, sumi, ubi D. Hieronymus ibi dicta cap. 4 primæ Epist., v. 14. Ipse D. Chrysostomus hoc putat esse arcanum quod docet hic Apostolus. Idem dicit et Theophylactus, licet sentiant non omnes esse morituros.

IN NOVISSIMA TUBA, id est, ad clangorem tubæ, quæ dabitur ultimum signum. Solebant Judæi tubæ populum convocare. Vide Num. 10, v. 27.

CANET ENIM TUBA, id est, personabit tuba extremi iudicij prænuntiat, sive sit vera et realis tuba, sive sit vox archangeli sonora, potens et efficax, de quâ in Epist. ad Thess. 4, v. 15.

ET MORTUIS; tunc mortui omnes, etiam reprobi, **RESURGENT IMMORTALES**, ad corruptionis statum nunquam reversuri. Etiam reprobi resurgent incorrupti integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum, ait Anselmus post D. Aug., Epist. 146. Totum quod pertinet ad ordinem naturæ, conferetur etiam reprobis, D. Thomas.

ET NOS...., justi scilicet; exponit quod dixit: *Non omnes immutabimur*, sed nos justi tantum ad felicem statum reformabimur, ex animalibus siemus spirituales. Secundum Græcos, *et nos justi*, qui tunc vivemus, in dotes gloriose, sine morte, transformabimur. Non dicit de seipso, sed de iis qui invenientur vivi, D. Chrysostomus.

Sed cur hoc in primâ personâ sæpè dicit, vide ad Thess. cap. 4, v. 15, ut nos exemplo suo doceat de incertâ et terribili die iudicij cogitare, loqui, tremere, et ad illam nos continuè præparare.

VERS. 53. — OPORTET ENIM CORRUPTIBILE HOC.... *Oportet*, quia Deus decrevit, *corruptibile hoc*, manu palpans et nutu indicans corpus suum. Hoc idem numero corpus, carnem et corruptioni nunc obnoxium. Corpus idem manet, mortalitas autem et corruptio aboletur et evanescit, Theophylactus.

INDUERE, tanquam vestem pretiosam, **INCORRUPTIONEM**, seu *incorruptibilitatem*, quæ morbum, dolorem et mortem prorsus excludat.

ET MORTALE HOC...., hoc idem numero corpus, ob peccatum morti obnoxium, **INDUERE IMMORTALITATEM**. Erit eadem caro, nunc mortalis, tunc immortalis, sicut idem est corpus vestitum, non vestitum.

VERS. 54. — CUM AUTEM MORTALE HOC.... Cum igitur hoc corpus factum fuerit, ex mortali et corruptibili, immortale et incorruptibile.

TUNC FIET, id est, tunc adimplebitur Scriptura, quæ dicit: **ABSORPTA EST MORS IN VICTORIA**. Aliqui vo-

theologi, id est, quæ omnem offensivam passionem excludat.

VERS. 55. — Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, etc. Pronomen *hoc* idem individuum corporis demonstrat.

VERS. 54. — Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est. *Tunc*, et eo ipso, *fiet*, implebitur haec Scriptura: *Absorpta est mors in victoria*. Haec sumpta est non ad verbum, sed quoad sensum ex Osee 45, ubi dicitur: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos*. Hoc enim in re idem est cum eo quod hic ait Apostolus: *Absorpta est mors in victoria*.

lout hoc ex Isaiae 25, 8, sumi, ubi D. Hieronymus vertit, *præcipitabit mortem*. Alii volunt ex Osee, non ad verbum, sed ad sensum, cap. 45, 14: *De manu mortis liberabo eos*, etc.; quod, inquit, idem est. Vide Cornel. à Lapide. *Absorpta est*, absumpta in totum et in æternum destructa; sive nihil ab eâ timendum erit sanctis, *in victoriâ*, id est, per victoram, quæ superata est à Christo.

Christus à mortuis resurgens vicit mortem; idem Christus sanctos suos in fine mundi suscitans à morte, mortem absorbebit in æternum, illam ad nihilum rediget (nusquam comparebit, sicut aqua cùm absorpta fuerit, ait D. Anselmus).

VERS. 55. — UBI EST, MORS, VICTORIA....? Propheta et post eum Apostolus, in personâ justorum triumphum canit de morte et inferno, seu de statu mortuorum. Tanquam Deo sacrificans pro victoriâ, ait D. Chrysostomus, et Deo afflatus, et futura videns quasi jam facta, jacenti morti insultat. *Ubi est, mors, victoria tua?* Victoria tua, quæ absorbueras corpora mortientium, temporalis fuit; victoria nostra, quæ absorpta es in corporibus resurgentium, æterna constabit, D. Anselmus.

UBI EST, MORS, STIMULUS TUUS? Aculeus, quo solebas homines confodere, periit, confractus est.

VERS. 56. — STIMULUS AUTEM MORTIS PECCATUM EST. Osee dictum explicat evangelico sensu. *Stimulus mortis*, quo nos confudit, *peccatum est*; sicut scorpio, mors in aculeo robur habet, Theophylactus. Peccatum est stimulus mortis; et consequenter illâ gravius, et ea in ipso vim habet, D. Chrysostomus. Aculeus autem mortis dicitur, quo mors facta est, non quem mors fecit; peccato enim morimur, non morte peccamus. Aculeus mortis est peccatum originale, per cuius vulnus mors intravit, divus Anselmus.

VIRTUS VERÒ PECCATI LEX, id est, potentia, vis, robur peccati lex, quia per occasionem legis, peccatum vetantis, revixit et vires accepit peccatum.

Nitimus in vitium.

Deinde *virtus peccati lex*, quia peccatum èo gravius est, quò magis patet peccanti voluntas Dei peccatum vetantis; patet autem clarissimè per legem voluntas Dei. Sicut lex contulit ad cognoscendum peccatum, ita etiam ad augendum supplicium, D. Chrysostomus. Majus et fortius est peccatum per scientiam, D. Ambrosius, seu, ut ereditur, Hilarius Diaconus. Ante legem peccatores erant homines, post legem prævaricatores, id est, gravius peccaverunt, scilicet contra

VERS. 55. — Ubi est, mors, victoria tua? etc. Citat Paulus Osee cap. 13, ubi noster vertit: *Ero mors tua, ô Mors; morsus tuus ero, inferne*. Sensus est: *Ubi est, Mors, victoria et stimulus tuus*, quo soles homines occidere eisque dominari? Q. d.: *Periit, confractus est à Christo*, qui est mors tua, ô mors, et morsu suo te, ô inferne, disrupt et absorpsit.

VERS. 56. — Stimulus autem mortis peccatum est. *Stimulus*, per quem scilicet mors nobis præcipue nocet et pungit. Sicut enim scorpius li et parvus sit, per aculeum, ita mors per peccatum omnes occidit, ait Theophil., quæ sine peccato nihil poterat.

Virtus verò peccati lex; q. d.: Peccatum maximè

legem ostendentem et dammantem peccatum, ut docet D. Aug., serm. 45 de Tempore. Si autem dū vellet prohibere, id redditum gravius, non est culpa in remedium conferenda, sed in eum qui malè usus est medicamento, divus Chrysostomus.

VERS. 57. — DEO AUTEM GRATIAS.... agamus, qui nobis dedit gratis et liberaliter vincere peccatum, et consequenter mortem, que est pœna peccati.

PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, id est, per merita Domini nostri Iesu Christi, à quo nobis omnis gratia, quā peccatum vineimus. Sed Deo gratias agimus, qui dedit nobis victoriam de morte et aculeo ejus, ut vinceremus mortem per immortalem resurrectionem; et aculeum ejus, peccatum, per gratuitam justificationem. *Per Jesum Christum Dominum nostrum*, per quem mediatorem omnia bona quæ habemus, dantur nobis à Patre, S. Anselmus.

VERS. 58. — ITAQUE, FRATRES MEI..., hortando concludit: Cūm sciatis quōd resurrectio futura sit, et consequenter merces bonorum et malorum; deinceps ESTOTE STABILES in fide resurrectionis, et IMMOBILES, ita ut nemo vos de hoc statu fidei et spei future dimo-

vires exerit per legem, id est, per occasionem legis vetantis: semper enim nimirum in vetitum, cupimusque negata. Ita Theodor., Theophyl., Ambros., Anselm.

VERS. 57. — Deo autem gratias agimus, qui dedit nobis victoriam (de peccato et morte) per Dominum nostrum Iesum Christum. Mors autem non destruit nisi vita reddatur, et quidem perpetua: quod non contigit nisi per resurrectionem justis promissam.

VERS. 58. — Itaque, fratres nūi dilecti, stabili estote et immobiles, in fide scilicet resurrectionis, ut abandonetis in operibus bonis, quæ Domino Deo placent, ad ea vos excitando per spem resurrectionis et premii aeterni: scientes quōd labor vester non erit inanis, nec mercedis expers apud Dominum. Hoc enim est in Domino.

Corollarium est resurrectio mortuorum.

Credo quōd Redemptor meus vivit, à mortuis surrexit, vivit, sedet, regnat beatus ad dexteram Dei, v. 5, 4, 5, etc. Credo quōd Redemptor meus, Spiritus vivificans, resurrectio ipsa, vita et fons vitæ, me vivificabit mortuum; à mortuis resurrecturus sum, in aeternum spiritualiter victurus, v. 12, 20, 23, 24. Credo quōd in hāc carne mēa vivificatus, sed et spiritualis, impossibilis, immortalis, clarus, agilis, subtilis factus, videbo Deum, Salvatorem meum, beatus, hæres Dei, coheres Christi, v. 28, 42, 43, 44, 55. Hoc credens, hocque sperans, gemo, desidero, expecto, memetipsum præparare volo. Gemo, ob hujus vite miserias, ob hujus animalis et mortalis corporis aggravationes. *Quis me liberabit à corpore*

CAPUT XVI.

1. De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite.

2. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod ei benè placuerit; ut non cum venero, tunc collectæ fiant.

3. Cum autem præsens fuero, quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Ierusalem.

S. S. XXIV.

vere possit. *Stabiles et immobiles* dicit, ut per hanc repetitionem firmitatis et constantiae necessitatem ostendat, quasi diceret: Ne tantisper in hāc fide vacilletis. Fides resurrectionis est ædificii christiani fundamentum; hoc fundamento vacillante, nutat ædificium.

ABUNDANTES..., Syr.: *Sed estote semper progrediens, in opere Domini*, id est, in bonis et sanctis operibus, quibus vos ad resurrectionem preparatis.

SCIENTES..., cūm per fidem sciatis laborem yestrum non fore vobis inanem et à mercede vacuum, sed magnam vobis fore mercedem in Domino. Etenim resurgemus et in aeternum vivemus beati in Domino et cum Domino; hæredes Dei, coheredes Christi; immensis Dei bonis fruemur in aeternum. Hanc itaque mercedem possumus et debemus intueri, quā nos ad laborem animemus. Si labor terret, merces invitet, ait divus Bernardus.

Nota cum D. Chrysostomo, non tantum bona operantes, sed libenter et abundanter et quidem semper, quod fiet, si omnia in charitate fiant.

Abundantes in opere Domini semper. Bona opera vocat *opus Domini*, vel quia Dominus ea diligit et exigit à nobis, ut exponit Theophylactus, astupilante Hervæo, qui interpretatur *opus mandatorum Domini*: vel quia Dominus ea in nobis operatur. *Deus est enim*, ait idem Apostolus, *qui operatur in vobis et velle et perficere*, Philip. 2. Generaliter intelligi potest opus Domini, quodcumque fit ad Christi Domini gloriam et honorem: quale esse debet omne opus hominis christiani.

Scientes quod labor vester non est inanis in Domino, hoc est, certissime persuasi, quod opera vestra bona non erunt à mercede vacua apud Dominum. *Laborem* vocat opera bona, quod non sine labore et molestiâ fiant. Labor vester propter Dominum susceptus non erit frustraneus. Ita OEcumenius.

mortis hujus? Desidero pacificum Cristi regnum, beatam societatem, perfectam cum Christo conformitatem, humilitatis corporis nostri reformationem, per configurationem cum corpore claritatis Christi, hocque desiderans, dico: *Adveniat regnum tuum.* Expecto Christi regnum; expecto igitur gaudens et letus; ut quid timeam mortem, que est transitus et præparatio ad vitam! interim Deo subjecta erit anima mea, quod et regnare est, v. 28. Ad aeternum regnum me præparo imitatione Christi, mortificatione, patientia, humilitate, charitate. Utinam Salvatoris mei imaginem in animâ mēa modò portem, per gratiam ejus, per virtutes christianas, ut et ejus imaginem per gloriam in aeternitate portem, v. 49, 50.

CHAPITRE XVI.

1. Quant aux aumônes qu'on recueille pour les saints, faites la même chose que j'ai ordonnée aux églises de Galatie.

2. Que chacun de vous mette quelque chose à part chez soi le premier jour de la semaine, l'amassant peu à peu selon sa bonne volonté, afin qu'on n'attende pas à mon arrivée à recueillir les aumônes.

3. Et lorsque je serai arrivé, j'enverrai, avec des lettres de recommandation, ceux que vous aurez jugés propres pour porter vos charités à Jérusalem.

4. Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt.

5. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransi iero; nam Macedoniam pertransibo.

6. Apud vos autem forsitan manebbo, vel etiam manebbo; ut vos me deducatis quocumque iero.

7. Nolo enim vos modò in transitu videre, spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.

8. Permanebo autem Ephesi, usque ad Pentecosten.

9. Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi.

10. Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos; opus enim Domini operatur, sicut et ego.

11. Ne quis ergo illum spernat; deducite autem illum in pacem, ut veniat ad me; expecto enim illum cum fratribus.

12. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus; et utique non fuit voluntas ut nunc veniret: veniet autem, cum ei vacuum fuerit.

13. Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortamini.

14. Omnia vestra in charitate sicut.

15. Obscoero autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ, et Fortunati, et Achæi; quoniam sunt primi Achæi, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipso:

16. Ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti.

17. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achæi; quoniam id, quod vobis debeat, ipsi supplerant:

18. Recepierunt enim et meum spiritum, et vestrum. Cognoscite ergo qui hujusmodi sunt.

19. Salutant vos ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum domesticâ suâ ecclesiâ; apud quos et hospitor.

20. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto.

21. Salutatio meâ manu Pauli.

22. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran atha.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum

24. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo et u. Amen.

4. Si la chose mérite que j'y aille moi-même, ils viendront avec moi.

5. Or j'irai vous voir quand j'aurai passé par la Macédoine, car je passerai par cette province;

6. Et peut-être que je m'arrêterai chez vous, et que même j'y passerai l'hiver, afin que vous me conduisez à l'île où je pourrai aller.

7. Car je ne veux pas cette fois vous voir en passant, mais j'espère que je demeurerais assez long-temps chez vous, si le Seigneur le permet.

8. Je demeurerai à Ephese jusqu'au jour de la Pentecôte;

9. Car Dieu m'y ouvre visiblement une grande porte, et il s'y élève contre moi plusieurs ennemis.

10. Si Timothée va vous trouver, ayez soin qu'il soit en paix avec vous, parce qu'il travaille à l'œuvre du Seigneur aussi bien que moi.

11. Que personne donc ne le méprise; mais recordez-le en paix afin qu'il vienne me trouver, parce que je l'attends avec nos frères.

12. Pour ce qui est de mon frère Apollon, je vous assure que je l'ai fait prié d'aller vous voir avec quelques-uns de nos frères; mais enfin il n'a pas cru devoir le faire présentement. Il ira vous voir lorsqu'il en aura trouvé une occasion favorable.

13. Soyez vigilants; demeurez fermes dans la foi; agissez courageusement et soyez pleins de force;

14. Faites avec amour tout ce que vous faites.

15. Vous connaissez, mes frères, la famille de Stéphanas, de Fortunat et d'Achæique: vous savez qu'ils ont été les premiers d'Achæe, et qu'ils se sont consacrés au service des saints.

16. Je vous prie donc d'avoir pour eux la déférence qui leur est due, et pour tous ceux qui contribuent par leur pâtre et par leur travail à l'œuvre de Dieu.

17. Au reste, je me réjouis de l'arrivée de Stéphanas, de Fortunat et d'Achæique, parce qu'ils ont supplié à ce qui me manquait à cause de votre absence;

18. Car ils ont consolé mon esprit, aussi bien que le vôtre. Honorez donc de telles personnes.

19. Les églises d'Asie vous saluent. Aquilas et Priscille, chez qui je demeure, et l'église qui est dans leur maison, vous saluent avec beaucoup d'affection en Notre Seigneur.

20. Tous nos frères vous saluent. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser.

21. Je vous écris ce salut, moi Paul, de ma propre main.

22. Si quelqu'un n'aime point Notre-Seigneur Jésus-Christ, qu'il soit anathème: Maran atha.

23. Que la grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous.

24. J'ai pour vous tous une charité sincère en Jésus-Christ. Amen.

ANALYSIS.

Quatuor primis versiculis Corinthios monet de collectâ pro pauperibus Ierosolymitinis faciendâ, eisque modum scribit hanc eleemosynam et colligendi, et mittendi.

v. 3. *De seipso loquitur Apostolus Corinthiis, quasi suis, familiariter nuntians quæ sit facturus, quò iturus, quando ad eos venturus, et quandiu apud eos permanens.*

v. 10. *Timotheum commendans, tria pro illo petit ab*

eis: ut sit apud eos securus, habeatur in honore, deducatur pacificè.

v. 12. *Sic excusat Apollo quid nunc ad Corinthios non radat, ut eos tamen solitar spe futurae Apollo apud eos præsentia, ubi vacuu. fuerit.*

Reliq. insinuit in commendationibus et salutationibus. Non diligentes Dominum nostrum Jesum Christum anathematizat; diligentes amplectitur.

1. Quod spectat ad collectionem pecuniarum pro eleemosynis, quae sunt pro sublevandis pauperibus christianis, habitantibus Jerusalem; idem vos facite quod ecclesiae Galatiae faciendum præcepi.

2. Die Dominicæ unusquisque vestrum apud se reponat, ac recordat quod ei bene visum fuerit; et hoc moneo, ut in promptu sit pecunia, et non, cum venero, tunc colligenda;

3. Cum autem ad vos venero, quoscumque ex vobis elegeritis, ego hos cum meis litteris mittam Jerosolymam, ut vestram perferant beneficentiam.

4. Quod si operæ pretium fuerit ut et ego illuc vadam, mecum ibunt.

5. Ad vos autem veniam, cum pertransiero Macedoniam: siquidem Macedoniam obiter pertransibo.

6. Apud vos autem forsitan permaneo, quin etiam foriassis hiemabo, ut post hiemem, vos me deducatis quocumque proficiscar.

7. Nolo nunc obiter et viam transiturus vos invise-re; spero etenim me aliquantulum tempus apud vos commoraturum, si Dominus id permiserit.

8. Interim Ephesi commorabor usque ad Pentecosten.

9. Siquidem spes magna et evidens affulget fructus uberioris, sed non sine negotio, quia adversarii multi, qui conantur impedire.

10. Quod si venerit ad vos Timotheus, videte ne quid illi contingat apud vos periculi; opus enim Domini in Evangelio promovendo mecum operatur, est-que meus collega, et cooperarius.

11. Ne quis ergo illum, ut juvenem letate spernat; sed ut apostolum illum honorare, abeuntem comitantes, et officiosè deducentes, ut ad me veniat; nam illum expecto cum fratribus.

12. Quod attinet ad Apollo, quem desideratis, notum vobis facio quod illum vehementer hortatus sum ut ad vos iret cum aliquot fratribus; at certas obca-

sas non fuit illi voluntas ad vos nunc eundi; ibit autem cum erit opportunitas et otium.

13. Interim, dum ad vos venio, vigilate, vestre saluti attenti, state in fide suscepta, infracto sitis animo contra male suadentes, et fortes vosmet præstat.

14. Omnia vestra sicut in charitate et cum charitate.

15. Nostis, fratres, quæ et qualis sit domus Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; scitis quia primi ex Achaiâ credidissent Domino, et sese totos fidelium ministerio dederunt, solita in eos charitatis exhibentes officia; hinc ego vos obsecro

16. Ut illos reveremini, eisque et omnibus hujusmodi cooperantibus, et ad Evangelii propagationem laborantibus, honore et obsequia prestat.

17. Grata mihi fuit hic praesentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici, quia presentiæ vestræ defecutum suppleverunt.

18. Suo contubernio et colloquio refocillarunt spiritum meum, imò et vestrum, quia totus vester. Tales ergo peculiari honore prosequamini.

19. Salutant vos omnes Ecclesie, quæ sunt in Asia, Minoris scilicet; salutant vos plurimum in Domino Aquila et Priscilla, cum ea quæ in domo coram est, Ecclesiæ, apud quos et ego hospitor Ephesi.

20. Salutant vos omnes fidèles; et vos salutete invicem in osculo pietatis, symbolo charitatis.

21. Saluto vos ego Paulus, atque id mea propriâ manu subscrivo.

22. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema: Maran Atha.

23. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobis. Vos omnes sincere diligo et amplexor in Christo Iesu, Domino nostro; ita et vos invicem diligit in Christo Iesu. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE COLLECTIS AUTEM...; Græc., *de collectâ, seu de collectione pecuniarum pro eleemosynis.*

QUE FIUNT IN SANCTOS; Græc., *que in sanctos.* Verbum non exprimitur, sed subintelligitur, vel quæ fit, vel quæ facienda est; *in sanctos*, id est, pro sublevandis pauperibus christianis habitantibus Jerusalem, vel in Iudeâ. Hi à suis contribubibus, ob Christi fidem, fuerant omnibus exuti bonis, Hebr. 10, 54, et eos apostoli in concilio Jerosolymitano commendarunt Paulus et Barnabæ ad gentes missis, ad Galat. 2, 10; *tantum ut pauperum memores essemus, quod sollicitus fui facere.*

VERS. 1. — *De collectis autem, etc. In sanctos, hoc est, in christianos pauperes Hierosolymis agentes.*

Vers. 2. — *Per unum sabbati, id est, in primo die hebdomadæ, videlicet dominicâ, unusquisque vestrum apud se ponat, recordens quod i bene placuerit.* Ut scilicet ante coenam et agapæ quisque apud se seponat, quod mox veniens in Ecclesiam et coenam offerat in eleemosynam et collectam. *Recordens*, Græc., *thesaurizans*, quod de eo propriè dicitur, qui paulatum

SICUT ORDINAVI; Syr., *quemadmodum præcepi.* Sensus ergo est: Quod spectat ad collectionem pecuniarum pro sanctis, seu fidelibus Jerosolymitaniis sublevandis faciendam, vos idem facite, quod ecclesiis Galatiae faciendum præcepi; seu eundem servate modum, quem illis constituti. Modum præcipit, rem non præcipit, sed liberam relinquit.

Vers. 2. — PER UNAM SABBATI...; Græc., *sabbatorum.* Duplex hic hebraismus. Primum, *una*, pro prima; apud Iudeos numerus cardinalis ponebatur pro numerali, ut Gen. 4, v. 5: *Factumque est respere et mane, dies unus*, id est, primus. Secundus hebraismus, *sabbati*, pro, hebdomadæ. Apud eosdem

collecta reponit et cumulat. *Quod ei bene placuerit*, pro modo facultatum seu luci hebdomadarii, etasque seponat et cumulum faciat, tribuendum in collectam publicam.

Ut non, cum venero, tunc collectæ sicut. Vult Apostolus collectas prius hieri particulatum per dies dominicas: *ut, cum venerit, paratas eas inveniat, ita nimisimum, ut, summa ex his confianda statim mitti possit Hierosolymam.*

Judeos sabbatum erat septima dies, hæcque dies erat saera et tota Deo devota. Ab hac autem die, tanquam à nobiliori parte, et ipsa hebdomada dicebatur sabbatum, ut : *Jejuno bis in sabbato*, id est, in hebdomadâ; et omnes alii dies dicebantur etiam sabbata, sed cum addito, prima sabbati, secunda sabbati, etc., id est, prima à sabbato, seu post sabbatum, etc., secunda post sabbatum. Itaque septima dies dicebatur absolutè sabbatum, cæteræ cum addito. *Per unam ergo sabbati*, id est, primâ die à sabbato, seu die dominicâ, primâ die hebdomadæ. *Per unam sabbatum*, id est, primâ dierum hebdomadæ.

UNUSQUISQUE VESTRUM APUD SE SEPONAT, RECONDENS. Græc., *thesaurizans*, id est, paulatim accumulans, tribuendum postea in collectione publicâ.

QUOD EI BENÈ PLACUERIT. Libera est eleemosyna. Græc., quod prosperatum fuerit, seu quod, Deo prospéro, benè successerit. A Deo est prosperitas; hinc et ad Deum referenda; facultates à Deo suppeditantur; idèò in Deum refundendæ, seu quasi primitiæ, seu quasi decimæ.

Itaque sensus est: *Unusquisque vestrum*, die Dominicâ apud se (in arcuâ quâdam domesticâ, ait D. Chrysostomus) *seponat*, paulatim *thesaurizans*, seu cumulum faciens, tribuendum in collectione publicâ, quod ei benè visum fuerit, pro modo facultatum et lucri, prout Deus ei benedixerit; ut cùm venero, non fiant tunc collectæ, sed paratæ sint, tantumque restet summam ex eis conflatam mittere Jerosolymam.

Nota doctrinalis.

Ex hoc loco benè colligitur quòd jam tum ab apostolis septimæ diei solemnitas translata fuerit in diem Dominicam; idèò enim Apostolus vult primâ die post sabbatum collectas fieri, quia eâ die, utpote Dominicâ, conveniebant fideles divina celebraturi mysteria, sicque opportunitas erat eleemosynas colligendi. Hinc etiam benè colligitur quòd non omnia scripta sint, quæ servari jusserunt apostoli; sed quædam vivâ voce tradita, quæ traditiones apostolicæ dicuntur.

Observatio moralis.

Ex hoc eodem loco et ex præcepto quam in hac die docet Apostolus, discat quilibet Christianus quod dies Dominicæ, dies orationis sit et eleemosynæ dies; et idèò eleemosynæ, quia dies orationis. Oratus, et idèò quasi mendicus, accedit ad Deum, da mendicis ut exaudiaris; da, et dabitur tibi; quâ mensurâ mensus fueris, remetietur tibi. Eleemosynis redime peccata tua, ut dimisis peccatis tuis, gratus ores et exaudiaris. Eleemosyna diei Dominicæ erit redemptio peccatorum in hebdomadâ præteritâ commissorum;

VERS. 3, 4. — *Cum autem præsens fuerit?... Quòd si dignum fuerit ut et ego eam*, etc. Hisce verbis, tacite extinuit eos ad largiorem collectam, videlicet tantam quæ apostoli perferentis ministerio non sit indigna.

VERS. 5, 6. — *Veniam autem ad vos.... Apud vos autem forsitan manabo*, ac si dicat: Adventus meus ad vos non erit transitus solùm, ut dixi de Macedoniâ, sed erit mora diuturnior. Apparet autem fuisse moram

erit et præservatio à peccatis in hebdomadâ sequenti; sieque haec eleemosyna redimet à præteritis, et præservabit à futuris. D. Chrysostomus hanc fidelibus oraturis dabat præceptum.

Praxis christiana.

Pauperum arcuam domi faciamus, et juxta locum in quo stas orans, sita sit, et quoties ad orandum fueris ingressus, depone primum eleemosynam, et tunc emitte precationem, etc. Hanc habens arcuam, habes arma adversus diabolum; precationem reddis alatam; sanctam domum construis, quæ habet alimenta regis intus recondita. Idèò et juxta lectum sita sit arcuâ, noxque nullis perturbabitur visis et insomniis; tantum in eâ nihil iniciatur ex injustitiâ. Chrysostomus in Morali.

Superius dixerat: Domum tuam fac ecclesiam, arcuam gazophylacium; esto custos sacrae pecuniae, à te ipso ordinatus dispensator pauperum; benignitas et humanitas dat tibi hoc sacerdotium.

VERS. 5. — *Cum autem præsens fuerit; Græc., cum affuero; Syr., cum advenero.*

QUOS PROBAVERITIS..., seu quos ex vobis elegeritis, ut fideles, et ad hoc opus aptos, ego eos mittam cum litteris meis, quibus scilicet et vestram liberalitatem commendem, et de eorum fidelitate testimonium perhibeam.

PERFERRE GRATIAM VESTRAM, id est, beneficentiam. Divus Chrysostomus notat quòd divus Paulus abstinet à nomine eleemosynæ; utitur autem nomine gratiae, ut ostendat eos magna operari, ut ostendat eos lucrari.

VERS. 4. — *Quòd si dignum fuerit?... Quòd si collecta tanta sit, ut nesciam sit me ire, eos comitabor.* Corinthios paulò tenaciores excitat ad largitatem; sed nota quâ sollicitè Paulus vitet minima scandala, minimamque suspicionem.

QUOS PROBAVERITIS. Liberam relinquit electionem.

MECUM IBUNT, ne videatur aliquid sibi velle decerpere.

VERS. 5. — *Veniam autem ad vos...* Aperit illis, quasi amicis suis, quid sit facturus, etc. An haec omnia inferius dicenda compleverit Apostolus, controvèrtitur. Sed nota quòd haec et similia verba significant voluntatem et animi propositum; unde, licet non succedat rei eventus, nihil propterea falsi in verbis, quia ex animo et bonâ fide dicta sunt.

VERS. 6. — *Hiemabo*, hibernabo, totam hiemem transigam.

UT VOS ME... Fideles solebant apostolum suum à se discedentem deducere, in viâ comitari, et viatico juvare.*

VERS. 7. — *Nolo enim modò...* Nole nunc, id est,

trium ferè mensium, ex loco Actorum 20. Addit, forsitan, propter rei incertitudinem.

Vel etiam *hiemabo*, id est, totam hiemem apud vos peragam, ut vos me deducatis quocumque iero. Fideles honorificum sibi ducant, si suum apostolum à se discedentem deducerent.

VERS. 7. — *Nolo enim... si Dominus permisit*, id est, concesserit. Dominum Christum intelligere videatur, de quo dicitur Act. 16; *Et non permisit eos spiri-*

in hac occasione, obiter tantum, et alio properans vos invisere.

VERS. 8. — PERMANEBO AUTEM EPHESI... Hinc colligunt hanc Epistolam Ephesi scriptam esse.

VERS. 9. — OSTIUM ENIM MAGNUM... Duas dat rationes cur Ephesi sit permansurus : prima, quia spes, occasio magna et evidens sese offert multos convertendi ; secunda, quia ibi ADVERSARI MUL TI, qui residunt et conantur impedire. Nihil terret Apostolum ; ideò permanet, quia adversarii multi.

EVIDENS, ἐπειδής. Nunc textus Graecus habet efficax, ἐπειδής, sed evidens magis convenit ostio; Syrus habet, plenum operosis factis.

VERS. 10. — SI AUTEM VENERIT TIMOTHEUS... Paulus, qui sibi nihil timet, pro Timotheo discipulo suo timet. Timebat ne quis aut nobilitate, aut opibus, aut sapientia tumens, illum ut juvenem sperneret. Hinc rogat primò ut sit apud eos sine periculo, nullus sit ei molestus.

OPUS ENIM DOMINI... Meus est in Evangelio promovendo cooperarius et collega. *Opus Domini*, Evangelii promotoio, seu propagatio. Maximum hic habes Timothei elogium ; D. Pauli fuit collega et cooperarius, SICUT ET EGO.

VERS. 11. — NE QUIS ERGO... Hinc rogat secundò ne quis eum, ut aetate juvenem spernat ; sed ut apostolum et Pauli collegam honoret ; et in honoris testimonium, enī abeunte deducant in pace, et lauto prosequantur viatico. Hoc confirmat quod v. 6 dictum est, scilicet fideles, Evangelii praecōnem deducebant honorifice, et viatico recreabant.

tus Jesu. Hoc addit, quia nesciebat, an permissurus esset Dominus.

VERS. 8. — Permanebo autem Ephesi, etc.; quia scilicet Ephesi erat celeberrimum illud Diana templum, ibique residebant Asiae Minoris primarii. Unde Ephesi habitabat proconsul Asiae, et, ut Philostr., lib. 8 Vita Apollonii, testatur, plurimum Ephesi vigebat sapientia ; itaque major ibi missis erat S. Paulo : que causa fuit eur Ephesi morari et permanere statuerat.

VERS. 9. — OSTIUM ENIM MELI APERTUM EST MAGNUM ET EVIDENS. Magna scilicet Ephesi meli se aperit occasio et aditus Evangelii seminandi, et convertendi multos. Ita Ambrosius.

Et adversarii multi. Verisimile est autem Iudeos intelligi, qui in ea civitate multi erant, iisque more suo remoram Evangelio facturi : quemadmodum et facere jam coepérant : bestiae nimirū ille, cum quibus Ephesi pugnaverat. Ut dictum est capite superiori.

VERS. 10. — SI AUTEM VENERIT TIMOTHEUS, VIDETE UT SINE TIMORE SIT APUD VOS, curate ut securè apud vos agat, id est, timendi causam non habeat ; nemo sit ei molestus.

Opus enim Domini operatur, sicut et ego. *Opus Domini*, Christi intellige, id est, spectans ad promovendum Christi Evangelium. Cuiusmodi opus in primis est ipsa Evangelii prædicatio.

VERS. 11. Ne quis ergo illum spernat, Graecè, vili pendit, nihil facit. Quod metuendum erat ob aetatem eius adhuc juvenilem.

Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me, scilicet, Ephesum, ubi nunc ago : exspecto enim illum cum fratribus.

VERS. 12. — De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum sive hortatus sum eum, ut veniret ad vos cum fratribus, id est, ut ad vos

VERS. 12. — DE APOLLO AUTEM FRATRE... Notus erat Corinthiis, et apud eos desideratus. Hinc Apostolus sese excusat quod eum non miserit. Quod attinet ad Apollo : NOTUM VOBIS FACIO QUONIAM, etc. ; haec verba non sunt in Graeco, nec in Syro, et putantur addita ; MULTUM ROGAVI ILLUM, UT AD VOS IRET, sed certas ob causas non potuit ; NON FUIT ILLI VOLUNTAS.

VENIET AUTEM... Solatur Corinthios per spem.

VERS. 13. — VIGILATE... Paucis multa. Dùm ad vos veniam, de vestrâ salute solliciti, vigilate contra diaboli astutias, et contra male suadentium insidias. STATE ; vigilantis enim situs est, et stanti difficulte somnis obrepit.

VIRILITER AGITE. Syr., probate vos viros. Muliebrem fugite inconstantiam et levitatem. Et CONFORTAMINI ; forti et infracto sitis animo.

VERS. 14. — OMNIA VESTRA... Speciatim verò omnia facite, non ex contentione, aut ambitione ; sed ex charitate, sicut nulla erunt apud vos schismata.

VERS. 15. — OBSECRO AUTEM VOS, FRATRES, NOSTIS DOMUM STEPHANÆ, FORTUNATI ET ACHAICI. Graec. et Syr. solùm habet, Stephanæ. Nostis familiam Stephane, quæ, et qualis sit, et quanti meriti. Prima est quæ in Ecclesiâ fidem suscepit, PRIMITÆ.

ET IN MINISTERIUM... Et præterea ex charitate sese ultrò sanctorum ministerio addixerunt, hospitalitatem et beneficentiam in illos exercentes. Obsecro itaque

VERS. 16. — UT ET VOS SUBDITI... Eos reverendo, honmando, eisque obsequendo. Et OMNI COOPERANTI... Idem præstate honoris et obsequii omni et cuilibet co-

iret, vosque infiseret, fratribus aliquot comitatus.

Et utique non fuit voluntas ut nunc veniret. Sensus est : Frustra eum hortatus sum ut ad vos iret. Nam ob certas causas non erat ei ullo pacto animus nunc eundi.

Veniet autem (ad vos, o Corinthii, Apollo) cum ei vacuum, id est, opportunum, fuerit. Ita Ambrosius.

VERS. 15.—Vigilate, state in fide, etc. Vigilate, id est, salutis vestra curam gerite, scilicet adversus male suadentium insidias. State (qui situs est vigilantis), id est, persistite in fide Evangelii, quod à nobis didicistis. Este virili et infracto fortique animo adversus ea mala, quæ vobis ab hostibus et persecutoribus fidei, seu Iudeis, seu gentilibus, inferuntur aut imminent.

VERS. 14. — Omnia vestra in charitate fiant, q. d. Paulus : O Corinthii, non in contentione, non cum ambitione et schismate, sed cum charitate christianâ, quæ virtus est divina à Christo vobis infusa, omnia vestra facite.

VERS. 15, 16. — Obsecro autem vos, fratres..., ut et vos subditi sitis ejusmodi, quod sic cum Theophilus ordinandum est : Obsecro vos, fratres, ut subditi sitis Stephanæ, Fortunato, Achaico (et omni cooperanti et laboranti) ; nostis enim domum, id est, domos, puta familias eorum, quoniam (quod) primitæ sunt Achaia, primi scilicet qui in Achaia crediderunt Christo, quique se suaque ordinaverunt et addixerunt ministerio sanctorum, ut scilicet exercerent hospitalitatem in christianos egenos et peregrinos, maximè qui laborant in Evangelio. Nota subditi sitis, nimirū honorando eos, eorum monita et exempla sequendo. Et omni cooperanti et laboranti, id est, non solùm illis subditi sitis, sed et omnibus quicunque vel cum illis vel mecum rem evangelicam adjuvant. Tales enim præ aliis digni sunt honore.

VERS. 17. — Gaudeo autem in præsentia Stephanæ,

operanti ad Evangelii propagationem, et ad fideles sublevandos allaborant.

VERS. 17. — GAUDEO AUTEM IN PRÆSENTIA STEPHANÆ, ET FORTUNATI, ET ACHAICI. Hi tres Corintho venerant Ephesum Pauli visendi gratiâ; testator autem Apostolus quod illorum præsentia fuerit sibi gratissima, quia scilicet suâ præsentia omnium Corinthiorum præsentiam, quam Paulus desiderabat, suppleverunt.

VERS. 18. — RETEGERUNT... Suâ enim præsentia et colloquio resociârant piritum meum, qui et vester est, quia vobis sum totus, et charitatem conjunctissimus, nihilque nisi vestrum bonum cogitans et voles.

COGNOSCITE... honorate, colite, etc. Illos commendat Apostolus, timens ne Corinthis infuso sint in eos animo, quia eorum virtus sibi manifestassent.

VERS. 19. — SALUTANT VOS ECCLESIAE ASIE, scilicet minoris, in quâ erat Ephesus, unde hanc Epistolam misit.

CUM DOMESTICA SUA ECCLESIA. Id est, cum reliquis fidelibus, qui in eâdem familiâ vivunt.

VERS. 20. — IN OSCULO SANCTO, id est, quod sanctos decet, estige sancti amoris symbolum.

VERS. 21. — SALUTATIO, MEA MANU, subauditur scripta. Huncisque dictavit Apostolus, scripsitque amanuensis; hic vero cahamnum sumpsit Paulus, et propriâ manu scripsit que sequuntur.

VERS. 22. — SI QUI NON AMAT... Domini sui amore pressus, stylum abrumpit ex quadam animi commotione, et ante salutationem interjicit anathema in eos qui non amant Dominum nostrum Iesum Christum.

SIT ANATHEMA. Cum execratione separetur et abjectatur exitio destitutus.

MARAN ATHA. Vox Hebraeo-Syriaca, significans De-

et Fortunati, et Achaici: quia scilicet hi viri milii Paulo præsentes sunt, quoniam id quod vobis decretum circa meum ministerium, ipsi supplererunt; et pro vobis milii ministrarent, scilicet opibus et facultatibus me, resque clarae am jucundarent et promoverent.

VERS. 18. — Regecent enim et meum spiritum, et vestrum, quaque in tua mea refectio, vestra quoque refectio et recreatio est.

Cognoscite ergo qui hujusmodi sunt, id est, reverenter, colite eos, honorifice habetote.

VERS. 19. — Salutant vos ecclesiæ Asiae. Minorum Asiarum intelligit, in quâ erat Ephesus, ubi scribitur hoc Epistola.

Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum domesticâ suâ ecclesiæ; Grecæ, cum eâ que in domo eorum est ecclesiæ. Ayud quos et hospitor.

VERS. 20. — Salutant vos omnes fratres, id est, fideles, qui circa nos sunt. Salutate invicem in osculo sancto, hoc est, cum osculo quod sanctos decet, quodque symbolum est sancti et christiani amoris.

VERS. 21. — Salutatio mea, manu Pauli, subaudi, scripta haec est que sequitur. Haec verba cura di que se sequuntur usque ad finem, affirmat Paulus suâ manu se scripsisse loco salutationis quâ claudi solet epistola. Nam reiquam Epistolam totam ipso dictante scriptam ab alio quoniama fuisse existimandum est. Prisquam ipsa verba salutis adscrubat, per hyperbatonem interpolavit execrationem: quādām in eos, qui salute subindigunt, dicens:

VERS. 22. — Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema. Maran Atha. Anathema est res que cum execratione separatur, abjectur, et destinatur ad extrellum exitium; quod in hominibus

minus noster veat. Supple, judex et vindicta, ut tales puniat, quasi imprecatio, quâ peccatorem ad Dei iudicium remittit. Sicut illis qui cum amant, redemptio venturus est Christus; ita iis, qui cum non amant, anathema sit, id est, ut illos abominetur et perdat; Ambrosius. Per unum hoc verbum omnes terruit; eos qui membra sua faciebant membra meretricis; eos, qui fratres offendebant per immolata idolis; eos qui nominabantur ex hominibus; eos qui non credebant resurrectioni; D. Chrysostomus. Non solum autem terruit, sed etiam ostensit viam virtutis; et fontem vitii: quoniam enim quæ vehemens fuerit charitas extinguit et expellit omnes peccatorum species; ita etiam anathema, hoc est, factum ea gemitum. Id in Chrysostomus. Charita Christi, omnis virtus, fons omnis virtutis, extinctio omnis peccati. Non diligere Christum, mors omnis virtutis, fons, origo, vita omnis peccati. Attende tibi, et hoc terribili tonitru expergescatus: Quisquis non amat JESUM, sit anathema, etc., vide num eum verè et sincerè diligas; num ejus mandata ex amore servas; num illius Evangelii veritates diligas; num ejus membra, pauperes, in quibus habitat, et quos tibi, ut semetipsum, commendat, honores, diligas, adjuves; num Ecclesiam, ipsius corpus, reveraris; num crucem, Christi sponsam, honores, ames, cum reverentiâ suscipias. Quidam pauci Christum Dominum verè diligunt! Quot ergo perterriti debet hoc anathema: Si quis non amat Dominum nostrum JESUM CHRISTUM, etc.! Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum; diligam te verè, sincerè, efficaciter; tu voluntati in omnibus cum affectu subditus; tuus veritates, tuos mores diligens et amplectens; temet-

est aeterna damnatio. Non sunt ergo verba excommunicantis, sed execrantis et denuntiantis aeternam damnationem iis qui Christum non amant, et infidelibus. Quales forte erant inter Corinthios, qui seculari sapientia philosophorum imbuti, Christum ejusque doctrinam velut abiecam et humiliam aspergi iam cooperant. Sanè B. Thomas sensus hunc indicat dum sic exprimit: Si quis non amat Dominum Iesum Christum, id est, fidem Christi: et isti, inquit, sunt haeretici. Ex hac referat ad Judeos, negantes Dominum, id est, Messianum, venisse: et Iesum, quem a postoli Messiam ne Dominum predicabant, odio prosequentes, atque anathema dicentes, ut supra, c. 12; quibus vicissim in ratisseis dicuntur anathema. Generanter hoc anathema percili ac terteri volunt omnes illos, quos Apostolus ob gravia peccata hanc Epistolam castigavit: ut schismatum auctores, ferrarii, idolothys cum fratrum officiicio comedentes, sacra mysteria indigne participantes, resurrectionem mortuorum non credentes: quibus utique cunctis imminent certus interitus, nisi prius intentiam agant.

Maran Atha idem est quod: Dominus noster venit. Dixi: Quid facit Maran Atha, id est, Dominus noster venit, ad rem et scopum Apostoli? Subiectit itaque Paulus per istum anathema Maran Atha, quia Hebrei quempiam condemnantes solebant id facere sub communione et contestatione presentis divini iudicij, ut patet ibidem, 17. Ps. 9, q. d.: Maran Atha, id est, Dominus noster venit, scilicet, vindicta! iudicium: aut potius, Maran Atha, id est, ve iat Dominus judex, ut eum in Christum non amat, anathema feriat, damnet, et puniat. Et secundum Maran Atha sicut et anathema vox execratis et condemnantis.

ipsum in tuis ministris reverens, in pauperibus amans,
in cruce adorans, te unum diligens, et omnia propter te.

VERS. 25. — GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VOBISCUm. Haec est salutatio quam propriā manu, v. 21, dicit se scripsisse, estque quasi sigillum, quo suas Epistolas claudit Apostolus. Salutatio sanè tanto Apostolo digna.

VERS. 25. — *Gratia Domini nostri*, etc. Est autem haec salutatio quam dixit manu suā se subscribere, quā nimur omne bonum salutare precatur à Deo per Christum iis ad quos scribit: quia, ut ait Thom., in

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Ex versu secundo nota quòd dies dominica sit dies orationis et eleemosyne; et ideo eleemosyne dies, quia dies orationis. Vide ibi dicta in commentario. Hincollē quòd haec dies transīgi debeat in orationibus et in operibus misericordie faciendis, quibus Deus glorificetur, et anima nostra sanctificetur. Attende ergo tibi, et vide quomodo hunc diem transīgas, an in oratione; in verbi divini meditatione; in operibus misericordiae, seu corporalibus, seu spiritualibus. Cave ab hodierno abuso, seu à perverso modo dies festos celebrandi: post missam particularē uteunque audītam, hi dies integri peraguntur in Iudis, in deambulationibus, in potationibus, in choreis, in lasciviis. Ille sabbata mendacia, in quibus maximè offenditur Deus, qui maximè debebat honorari; in quibus maximè conspureatur christianus, qui de-

GRATIA... Grāne bonum salutare illis à Deo precatur per Jesum Christum, vitam sanitatem, fortitudinem anime, gratiam, glorie semen.

CHARITAS MEA... Vos sincerā charitate diligo in Christo Iesu; affectu, licet absens corpore, sum vobis conjur etissimus, affectu, inquam, non humano, aut carnali, sed toto spirituali, et christiano. Amen.

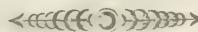
gratiā Domini nostri Iesu Christi continetur omne bonum.

VERS. 24. — *Charitas mea*, quā vos diligo, cum omnibus vobis sit, ut simili charitate sincerā vicissim in et invicem diligatis in Christo Iesu, et propter Christum. Ita Ambr. et Ansel. Amen.

bebāt maximē sanctificari! Cave et ab hodiernā in pauperes duritiā, et dominicis et aliis diebus assuetā; praxim autem disce à D. Chrysostomo omnibus fidelibus oraturis datam. Vide in commentario v. 2.

2º Audiens terribile tonitru ab ore divi Pauli prolatum: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema*, v. 22, attende tibi, et vide num verè diligas ipsum; habita, mandata Dei servans ex amore; actu, frequentes charitatis actus exercens. Sin autem sis in agiu, vel in tabitu peccati mortalis; mandatorum Dei actualiter et habitualiter transgressor, freme, jam enim tua judicialis sententia prolaia est: *Maranatha*; Dominus noster venit, iudex et vindicta tibi dictrurus: *Discede à me, maledicte*, etc. Ad tam terribile tonitru, qui non expurgescitur, non dormit, sed mortuus est.

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS Præfationes.

Plerosque Corinthiorum prima divi Pauli Epistola meliores effecerat; hinc secunda haec, priore senior, benignior, et serè ubique consolatoria. Et sanè pererat, ait divus Chrysostomus, ut quemadmodum Co-

rinthii, cūm peccarent, succensebat; sic etiam eos ad meliorem mentem reversos, comprobaret, ac laudibus adiceret. Quia verò pseudoapostoli, prioris Epistole monitis ac correctionibus irritati, pejoresque

in fratres pauperes Hierosolymae degentes, needum Apostoli prescripto satisfactum erat. Quibus intellectis, cum statim ad eos accurrere non posset, hanc secundam scripsit Epistolam: in qua primum communorationis afflictionibus in quas incidet, excusat sese, causamque reddit cur juxta promissum non venerit. Deinde fornicarium jubet in gratiam recipi, condonatione punitonis religiae. Tertio, minus suum apostolicum ex comparatione legis evangelie cum Igo Mārca, commendat et extollit: obiter taxans predicator est Iuvum hypocritum, suam nejin Evangelio precepsisse et ritate non asserens. Quartō, submetit eis, ut deinceps ea monet ut vitam ducant christianā prout in agro, atque infidelium mores et satanas in rīsset. Quintō, consolatur eis, ac docet quod in-

Paulo apostolo suum ad Corinthios adventum quem promiserat, graves ob causas differentes dūti, quam vel illi sperarent, vel ipse statuisset: interea temporis quidam ex circumcisione pseudoapostoli, quatus studium erat Evangelio legem Mosaicam admiscere, et ex Evangelio questum facere, Paulo absente, liberius apud Corinthios se stulauit: do trinom insinuaverant, non sine ambitiose, Paulique eorum apostoli contemptu, cuius et doctrinae et personae de tractabant. Porro ea de quibus in priore Epistola Corinthios admonuerat, partim jam erant correcta, partim non erant. Nam formicarii quidam ille facti, et communicationis ignorancia ad peccationem erat adstens, verum alia gentilitatis ac veteris iudeorum vestigia apud eos residebant. Sed et de collecta facienda

facti, adversus veritatis Apostolum, absentem, audaciis oblatrabant, eumque ut vanum et arrogantem, nulliusque pretii hominem, in odium et invidiam vocabant, ait idem divus Chrysostomus; hinc in hac Epistolâ Paulus se, suamque doctrinam contra falsos criminatores impensis defendit: suos labores, persecutioes, revelationes, ac divinas prærogativas expressius enumerat; non honoris cupiditati serviens, sed eos qui Corinthios decipiebant, mendacii coar-

tam cœperint utilitatem ex tristitia quam eis peperebat objurgatio prioris Epistole. Sexto, provocat eos exemplo Macedonum ad largam pecuniae collationem in pauperes Hierosolymitanos: additis et aliis argumentis quibus id persuadeat. Septimo, rursus suum commendans ac stabilens ministerium, apertius jam invenitur in pseudoapostolos, ac suis eos coloribus depingit. Et quoniam illi magnis titulis sese venditabant apud simpliciores: ipse contra de se recenset ea, propter que multò iustius adversus illos possit gloriariri. Postremo, Corinthios monet, ut vitia quibus adhuc erant inquinati, corrigit; talesque sese præstent, quales ab ipso cum potestate venturo velint inveniri. Ceterum, Epistole status in quo præcipue moratur, est apostolatus ac personæ suæ defensio contra pseudoapostolos.

Quo loco fuerit scripta, non constat. Summarium epistolæ Latinis codicibus præfixum loquitur è Troade missam, cuius fit mentio cap. 2. Graecorum hypogramme Philippos Macedonia nominat. Utriusque loci meminit Lucas, Act. 20, ubi ea Pauli profectio describitur, in qua valde probabile est eum hanc Epist. scripsisse. Verum è Troade missam dici non potest.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, ecclesie Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universâ Achaiâ.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Dominô Jesu Christo.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis,

4. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostrâ; ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressurâ sunt, per exhortationem quâ exhortamur et ipsi à Deo.

5. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra.

6. Sive autem tribulamur pro vestrâ exhortatione et salute, sive consolamur pro vestrâ consolatione, sive exhortamur pro vestrâ exhortatione et salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur:

7. Ut spes nostra firma sit pro vobis: scientes quid sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis;

8. Non enim volumus ignorare, vos, fratres, de tribulatione nostrâ, quæ facta est in Asiâ, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.

9. Sed ipsi in nobis metipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos;

guens, ait Theodoretus.

Hujus itaque Epistole summa, ut mihi videtur, consolatoria est et apologetica: Corinthiorum consolatoria; Pauli defensoria. Singula autem accuratè exhibebit uniuscuiusque capitîs analysis.

Scripta putatur è Macedoniâ, anno Christi 57; Philippis, aiunt Graeca exemplaria, et Syriaca versio. Baronius tamen putat Nicopoli scriptam, post redditum è Macedoniâ, anno 58.

Jam enim inde Paulus discesserat in Macedoniam, ut ipse testatur, cap. 2, v. 12 et 15. Quare verisimilis est vel in Macedoniâ scriptam esse; vel, ut existimat card. Baron., in urbe Nicopoli post redditum Pauli è Macedoniâ. Nam illic hymaturum se scribit ad Titum 5. Ist autem Nicopoli in Epiro sita, Graeca vicina. Per quem aut per quos missa sit Epistola satis apertè ex codem 8 cap. colligitur: nempe per Titum missam esse, perque duos alios quos una cum Tito mittere se dicit, tacitis eorum nominibus. Nec de versum tradunt annotationes Latinorum et Graecorum. Nec rationem video cur de Tito quidam neotericorum dissentiant. Qui mibi videntur parùm attente considerasse ea quæ Paulus scribit loco memorato de legatis à se missis Corinthum, causâ collecte quam indexerat maturandæ. Nam de priore Titi ad Corinthios adventu ut id intelligatur, series sermonis ac res ipsa de quâ agit, omnino non patitur. Scriptam vero etiam hanc Epist. ante eam quæ est ad Rom. ex eo inquit, quod in hac urgetur adhuc negotium faciendo collecte: quam factam et paratam, ut à se perforatur Hierosolymam, ad Romanos scribens significat.

CAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ, par la volonté de Dieu, et Timothée son frère, à l'Église de Dieu qui est à Corinthe, et à tous les saints qui sont dans toute l'Achâie.

2. Que Dieu notre Père et Notre-Seigneur Jésus-Christ vous donnent la grâce et la paix.

3. Béni soit le Dieu et le Père de Notre-Seigneur Jésus-Christ, le Père des miséricordes, et le Dieu de toute consolation,

4. Qui nous console dans tous nos maux, afin que nous puissions aussi consoler les autres dans tous leurs maux, par la même consolation dont nous sommes nous-mêmes consolés de Dieu.

5. Car à mesure que les souffrances de Jésus-Christ s'augmentent en nous, nos consolations aussi s'augmentent par Jésus-Christ.

6. Or, soit que nous soyons affligés, c'est pour votre instruction et pour votre salut. Soit que nous soyons consolés, c'est aussi pour votre consolation; soit que nous soyons encouragés, c'est encore pour votre instruction et pour votre salut, qui s'accomplit dans la souffrance des mêmes maux que nous souffrons.

7. C'est ce qui nous donne une ferme confiance pour vous, sachant qu'ainsi que vous avez part aux souffrances, vous aurez aussi part à la consolation;

8. Car je ne veux pas vous laisser ignorer, mes frères, l'affliction qui nous est survenue en Asie, qui a été telle, que les maux dont nous nous sommes trouvés accablés, ont été excessifs, et au-dessus de nos forces, jusqu'à nous rendre même la vie ennuyeuse.

9. Mais nous avons entendu prononcer en nous-mêmes l'arrêt de notre mort, afin que nous ne mettions point notre confiance en nous, mais en Dieu, qui ressuscite les morts.

10. Qui de tantis periculis nos eripuit et eruit; in quem speramus quoniam et adhuc eripiet,

11. Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis: ut ex multorum personis, ejus que in nobis est donationis, per multos gratiae agantur pro iobis.

12. Nam gloria nostra haec est: testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo; abundantius autem ad vos.

13. Non enim alia scribimus vobis, quam que legistis et cognovistis; spero autem quod usque in finem cognoscetis,

14. Sicut et cognovistis nos ex parte, quod gloria vestra sumus, sicut ei vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi.

15. Et hanc confidentiam volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis;

16. Et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judream.

17. Cum ergo hoc voluisssem, numquid levitate usus sum? aut que cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me EST ET NON?

18. Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est illo EST ET NON.

19. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos praedicatus est, per me et Sylvanum, et Timotheum, non fuit EST ET NON, sed EST in illo fuit.

20. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo EST; id est et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.

21. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos, Deus;

22. Qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.

23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum. Non quia dominamur fidei vestre, sed adjutores sumus gaudii vestri, nam fide statis.

ANALYSIS.

Primo salutat, non Corinthios tantum, sed et omnes universae Achiae fideles, quibus gratiam et pacem exoptat,

Item 5. Deo, Patri Domini nostri Jesu Christi, Patri consequenter misericordiarum, et omnis perfectae consolationis auctori, gratias agit, eò quod illum in omnibus suis afflictionibus ita consoletur: ut sicut in eo abundant pro Christo passiones; sic et abundet per Christum consolatio. Hacque gratiarum actione Paulus viam sibi parat ad excusandam sui apud Corinthios adventus dilatationem: sic enim indicat quod magnis persecutionibus et periculis impeditus fuerit ac detentus.

Item 6. Affirmat omnia sua et tribulationes, et consolations, ad eorum utilitatem et salutem cedere, sieque eorum benevolentiam captat.

Item 8. Specialius ipsis describit ingeniem quam in Asia passus est persecutionem; sieque pergit et in eum n

10. Qui nous a délivrés d'un si grand péril; qui nous en délivre encore, et qui nous en délivrera à l'avenir, comme nous l'espérons de sa bonté.

11. Et les prières que vous ferez pour nous y contribueront aussi; afin que la grâce que nous avons reçue en considération de plusieurs, soit aussi reconnue par les actions de grâces que plusieurs en rendront pour nous.

12. Car nous avons cette gloire, et notre conscience nous rend ce témoignage, que nous nous sommes conduits dans ce monde, et surtout à votre égard, dans la simplicité de cœur, et dans la sincérité de Dieu, non avec la sagesse de la chair, mais dans la grâce de Dieu.

13. Je ne vous écris que des choses dont vous reconnaîtrez la vérité en les lisant, et j'espère qu'à l'avvenir vous connaîtrez entièrement,

14. Ainsi que vous avez déjà reconnu en partie que nous sommes votre gloire, comme vous serez la nôtre au jour de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

15. C'est dans cette confiance que j'avais résolu auparavant d'aller vous voir, afin que vous receussiez une seconde grâce.

16. Je voulais passer par chez vous en allant en Macédoine, revenir ensuite de Macédoine chez vous, et de là me faire conduire par vous en Judée.

17. Ayant donc pour lors ce dessein, est-ce par inconstance que je ne l'ai point exécuté? Ou, quand je prends une résolution, cette résolution n'est-elle qu'humaine, et lorsque-t-on ainsi en moi le oui et le non?

18. Mais Dieu qui est véritable n'est témoin qu'il n'y a point eu de oui et de non dans la parole que je vous ai annoncée.

19. Car Jésus-Christ, Fils de Dieu, qui vous a été préché par nous, par moi, par Sylvain et par Timothée, n'est pas tel que le oui et le non se trouvent en lui; il est très-fierme.

20. Car c'est en lui que toutes les promesses de Dieu ont leur vérité; et c'est par lui aussi qu'elles s'accomplissent toutes à l'honneur de Dieu, et à notre gloire.

21. Or celui qui nous confirme et nous affermit avec nous dans la foi en Jésus-Christ, et qui nous a oints, c'est Dieu même.

22. Et c'est lui aussi qui nous a marqué de son sceau, et qui pour gage nous a donné le Saint-Esprit dans nos coeurs.

23. Pour moi donc je prends Dieu à témoin, au péril de mon âme, que c'est pour vous épargner, que je n'ai point encore été à Corinthe. Ce n'est pas que nous dominions sur votre foi, mais nous tâchons de contribuer à votre joie, puisque vous demeurez fermes dans la foi.

animis sibi conciliatis, et in parandis moræ suæ excusatione. Tanta fuit haec persecutio, ut supra vires naturales fuerit, ipse de vitâ desperaverit, mori certus; at Deus illum à morte eripuit, eripit, et eripiet, per orationem auxilium, quas ab eis petit.

Item 12. Hanc Dei protectionem, hasque Corinthiorum preces sperat Paulus, quia simpliciter et sincerè, coram Deo, ubique et maximè Corinthi conversatus est. Haec propositio, Paulina simplicitatis et sinceritatis affirmativa, basis est ejusdem divi Pauli apologiae: quia enim Corinthiis in Epistolâ primâ, cap. 16, promiserat se ad eos venturum, hocque promissum distulerat, hinc pseudostolit Paulum calumniabantur quasi levem et inconstantem in promissis et, quod pejus erat, in suis prædicationibus. Suam ergo sinceritatem in omnibus affirmat Apostolus, et ut calumniam refellat: 1º Fatetur quod sincerè coluit et promisit ire Corinthum, quod tamen non

implavit; v. 15, 16. 2º *Pseudoapostolorum calumniam inde illatam, sibi meti ipsi objicit per questionem. Numquid, etc., v. 17.* 3º *Suspensā, et tontis per dilatā suā morae ratione, suas nihilominus prædications veras et constantes esse probat; quia, ut Dei summè veracis apostolus, prædicavit; quia Christum Filium Dei, aeternam*

veritatem, et Dei promissionum adimptionem prædi cavit; quia Deus suas prædications confirmavit signis et prodigiis, eumque verum Dei apostolum authenticè declaravit Spiritus sancti charismatibus. Stabilitā sic v. 18, 19, 20, 21, 22, prædications suarum veritate; v. 25, reddit suā morae rationem.

PARAPHRASIS.

1. Paulus, per Dei voluntatem apostolus Iesu Christi, et Timotheus, tum propter fidem, tum propter dignitatem, frater; Ecclesiæ Dei, que est Corinthi, et omnibus sanctis, qui Christo serviunt in universâ Achaiâ, salutem dicunt.

2. *Gratia et pax vobis detur, et multiplicetur à Deo* Patre nostro, et à Domino nostro Iesu Christo.

3. Benedicatur ac laudetur Deus, qui et Pater est Domini nostri Iesu Christi, et idèo in nos pater summe misericors, et Deus omnis veræ atque perfectæ consolationis fons et auctor.

4. Qui nos in omni tribulatione nostrâ consolatur, ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quâcumque sunt angustiâ, per eam quam à Deo recipimus consolationem, illam in afflictorum corda refundentes.

5. Quia, sicut abundant tribulationes, quas pro Christo patimur; ita et abundant consolatio, quâ per Christum fruimur.

6. Sive autem affligimur, id vobis utile; id enim ad vestram exhortationem et salutem cedit, quatenus nostro exemplo vos Deus hortatur ad tribulationes fortiter ferendas, quibus ad salutem perveniat: sive consolationibus affliccimur; id ad vestram etiam consolationem confert; quia, ut dixi v. 4, idèo nos consolatur Deus, ut consolationem nostram vobis refundamus: sive intus excitamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia hinc aptiores reddimur ad vos exhortandos ad salutem. Que efficit in vobis tolerantiam earundem tribulationum, quas et nos apostoli patimur.

7. Propter quod spes, quam de vestrâ salute concepimus, firmior redditur ac securior:

Quia scimus quòd sicut afflictionum nostrarum participes estis; ita eritis aeterni solatii.

8. Nolo vos, fratres, ignorare tribulationem, quæ nobis in Asiâ contigit. Scitote ergo quoniam excessivè afflictionum pondere pressi sumus, et graviore quam sustinerent vires humanae; ita ut vita nobis esset letidiosa.

9. Sed et tanta fuit periculi magnitudo, ut animus noster intus judicaret nos certo morituros: et hoc ita permisit Deus, ut tantis crepti periculis, discamus non in nobis fidere, sed in Peo solo; qui cum vult, non à mortis tantum periculo liberat, sed et mortuos suscit ad vitam.

10. Reverâ ipse est, qui nos de tantis mortis periculis eripuit; ipse est qui et nunc eruit; spero autem quòd et adhuc eripiet in futuro.

11. Si per vestras ad Deum preces adjuvetis, idque peto ut donum Dei, scilicet salus mea, mihi per mul

tos procurata, et ob [multos collata, à multis etiam gratiarum actione, mea vice recolatur.

12. Has preces vestras, hocque Dei per vestras preces auxilium spero; quia, quod mea gloriatio est, conscientia mea mihi testimonium reddit, quòd ubique, et maximè apud vos, animo simplici et sincero, quasi Deo spectante, me gessi; non in sapientiâ carnali, sed in sapientiâ quæ mihi per gratiam Spiritus sancti data est.

13. Vos ipsi mihi testes estis: non enim alia nunc scribo vobis, quâm quæ vos ipsi legistis, et cognovistis in mea apud vos conversatione: spero autem quòd eundem me semper videbitis.

14. Sieut de facto pars, saltem aliqua, vestrum jam cognovit me talem esse; ut de me, doctore vestro, gloriari possitis, sicut et ego de vobis, discipulis meis, gloriabor in die iudicii.

15. Confusus de hoc vestro in me affectu, antehac sincerè volui ad vos venire, ut geminatum à me beneficium haberetis.

16. Statueram enim per vos transire, iturus in Macedonia, et iterum à Macedonia ad vos redire, et apud vos permanere; à vobis postea in Iudeam deducendus.

17. Cùm ergo id reverâ voluerim, et tamen de facto non praestiterim; numquid propterea levis sum, et inconstans; aut numquid quæ facere cogito, ea animo carnali, et mea querens delibero: hincque unum dico, aliud facio?

18. Quidq̄ sit de me, de quo postea; fidelis tamen, et summè verax est Deus: idèo Evangelium ejus, quod apud vos prædicavimus, est verum, et constans, mutationi non obnoxium, aut falsitati.

19. Etenim Jesus Christus, quem ego, Sylas et Timotheus inter vos prædictivimus; Dei Filius est, et veritas ipsa; idèo ejus Evangelium contradictioni non obnoxium, sed constans veritas est.

20. Ita verus est Jesus Christus, Dei Filius, ut sit omnium Dei promissionum veritas et complementum. Idèo per ipsum Deo credimus, quòd nostra est gloria.

21. Deus autem est, qui nos inter vos confirmat suis apostolos et in Christo ministros; ipse est et qui nos mixit Spiritu suo;

22. Qui et ipsi signavit per sua charismata, et qui dedit in cordibus nostris Spiritum sanctum, arrhabonem promissionum suarum.

23. Jam ut dilationis mea vobis reddam rationem, testem invoco Denū, volens ut me puniat, si fallo: idèo nondum veni Corinthum, vestri causâ, ne severitate apostolicâ cogerer uti.

24. Non quòd ob fidem vestram velimus in vos dominari; sed quia volumus gaudio vestro cooperari,

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS APOSTOLUS JESU CHRISTI... Vide in hoc proœmium dicta initio primæ ad Corinthios, ac speciatim, quòd Dei voluntas debeat esse apostolatūs, et omnis ecclesiastice potestatis origo.

ET TIMOTHÉUS FRATER. Recens Corintho redierat, quòd miserat illum Apostolus, ut in primâ Epistolâ, cap. 16, v. 10. Hinc notus erat et charus Corinthiis, quibus virtutis sue experientiam dederat, ait divus Chrysostomus et Theophylactus : et ideò Paulus illum sibi jenit in salutatione.

ECCLESIE DEI, QUÆ EST CORINTHI, CUM OMNIBUS SANCTIS, id est, christianis. Cur autem sancti vocentur christiani, vide initio primæ Epistolæ ad Corinthios; qui sunt in universa Achæa. Corinthus erat Achæa metropolis; Achæa autem pars Graecie. Quia omnibus illis communes erant morbi, communem illis scribit Epistolam, quâ omnibus medeatur.

VERS. 2. — GRATIA VOBIS ET PAX... Supple detur et multiplicetur

GRATIA, id est, principium omnium honorum, et pax, aeterna scilicet, omnium bonorum ultimum et finis, et consequenter cætera bona inter utrumque contenta. Ecce bona christiano desideranda, gratia et pax.

A DEO PATRE NOSTRO, id est, à totâ sanctissimâ Trinitate, quæ est Pater noster. Ecce bonorum omnium fontem, et causam efficientem, à quâ omne bonum procedit.

ET DOMINO IESU CHRISTO. Ecce Mediatorem, per quem omnia; causamque meritoriam gratiae et pacis. Vide dicta in Epistolâ ad Rom., cap. 1, v. 7.

VERS. 3. — BENEDICTUS Deus, id est, benedicatur et laudetur Deus, eique gratiae agantur : nostrum enim, benedicere, est bonum recognoscere, ait divus Thomas.

DEUS ET PATER DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI. Deus, inquam, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi et ideò Pater in nos misericordissimus.

PATER MISERICORDIARUM, id est, summè misericors, à quo miserationes, tanquam à fonte prouisant, mannatque misericordia, ait Theodoretus.

DEUS TOTUS CONSOLATIONIS, id est, omnis vere et perfecte consolationis auctor. Deus est verè Pater misericordiæ. Quare? quia de suo bonus, misericordiam in nos, quasi de suis visceribus effundit, et gratiam ex seipso parit. Secùs est de ultione et

VERS. 4. — Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater. Frater, id est, coapostolus, ut Papa episcopus, episcopus canonicos, abbas monachos fratres vocant.

Ecclesiæ Dei, que est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achæa; quia Corinthus Achæa metropolis erat, ad quam cæteri ejusdem in provinciæ confluabant.

VERS. 2. — Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, etc., subaudi, multiplicetur.

VERS. 5. — Benedictus Deus et Pater Domini nostri

quippe qui statis in fide, et in eâ firmi estis.

justitiæ, que ex nostro, id est, de peccatis nostris sumit originem. Hinc Deus non dicitur pater ultionis, pater justitiae. Deus est Pater misericordiarum, quare? quia misericordia Domini multæ, infinitæ. Misericordia nostræ multæ quidem; at misericordia Domini infinitæ. Hinc misericordia superexaltat iudicium. Sed ab Apostolo disce, quòd Deus in nos sit summè misericors et misericordiarum Pater, omnisque consolationis Deus; quia Deus et Pater est Domini nostri Iesu Christi; qui pro nobis moriens lacrymis et clamore valido precatus est à Patre misericordiam. Hinc ergo disce, per Christum, et ob Christum, per Christi lacrymas, per Christi sanguinem pro te effusum, petere misericordiam.

VERS. 4. — QUI CONSOLATUR NOS.... Græc., consolans nos. Laudetur, inquam, Deus omnis et integræ consolationis auctor; eò quòd nos omni verâ consolatione cumulat in omib[us] nostris afflictionib[us].

UT POSSIMUS ET IPSI... ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quâcumque sunt angustiæ.

PER EXHORTATIONEM, id est, per consolationem; nomen Græcum, ἀποκαλυπτικός, exhortationem significat et consolationem. Hinc noster interpres vertit exhortationem, et benè, quia consolatio divina est et exhortatio. Ut possimus ergo quoscumque afflitos consolari per eam consolationem, quam à Deo recipimus, illam scilicet in afflictorum corda refudentes.

Observatio moralis.

Hic mirare 1º Apôstoli humilitatem, qui nihil sibi à Deo, pro semetipso dari putat, sed pro aliis; quique propter alios, Deum sibi bonum et consolatorem esse credit. Omnia suâ referat ad Ecclesiæ utilitatem. Mirare 2º et sanctam Apostoli artem: promiserat Corinthiis ad eos se venturum; et quia distulit promissum, timet ne propterea doleant Corinthii, quasi fuerint alii ab Apostolo peccati positi; hinc mirâ arte hic sibi viam parat, ad excusandam adventum cui inram. Siquidem hujusmodi divinae glorie praedicatione, purgationis vice apud eum est....., ait D. Chrysostomus. Per hanc enim gratiarum actionem, indicat quòd magna fuerint pericula, que ipsum inhibuerint, et à quibus liberatus, gratias agit. Theophylactus. Hinc autem disce quòd Deus sanctos quidem non semper preservat, aut liberat à malis; sed eos in suis afflictionibus semper consolatur; corum eorū:

Iesu Christi. Benedictus sit Deus, id est, laudetur à nobis Deus propter opera sua bonitatis erga nos exhibet. Ie-

Pater misericordiarum (misericordissimus) et Deus totius consolationis, omnis consolationis.

VERS. 1. — qui consolatur nos in omni tribulatione nostrâ. Nos intelleximus scipsum et socios Evangelii uniti tristis, ac cœli, erat, consolator noster. Etenim proprium est electrustrum, in astu tribulationis non relinquere sine retragendo consolationis divine.

Ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pres

sic intus roborando, ut et alios ipsi possint consolari.

Hæc omnia exprimit Apostolus, dicens, *qui consolatur nos...* Non dixit, qui non sinit nos affligi, hoc enim tum Dei potentiam declarat, tum eorum qui calamitatibus premuntur patientiam auget, et consequenter gloriam, ait D. Chrysostomus. Sed dixit, *qui consolatur nos in omni...*, non in hâc aut illâ tantum, sed in omni; idem D. Chrysostomus. Hæc est ergo novæ legis gratia, non à malis præservari, aut liberari; quod in veteri Testamento liebat se pè; sed in malis internâ consolatione, fortes reddi atque constantes.

Hoc discrimen nobis indicavit ipse Christus, in cruce pendens, et Patri suo per os prophetæ dicens: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos; ad te clamaverunt et salvi facti sunt.* Ecce patriarcharum et antiquorum sanctorum à malis divinitus liberationem. *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.* Ecce Christi derelictionem in doloribus et opprobriis. Sed ecce dolorum et cœprobriorum sanctificationem, et quasi deificationem, in personâ Christi. Et ecce solidam christiani in doloribus et opprobriis consolationem. Christo Deo sum similis, sum conformis; communico Christi passionibus. Hinc gaudium; hinc vis, robur et consolatio interna. Dùm patior, sum quod fuit Christus. Sum vir dolorum, sicut et Christus. Opprobrium sum hominum sicut et Christus. *Communicantes ergo Christi passionibus, gaudeete, 1 Pet., v. 13.* Ex quo Deus pro nobis passus est, honorificum est, letum est pati pro Deo. Ex quo Deus pro nobis vir dolorum factus est, honorificum est, sanctum est, divinum est dolere, sentire, pro Deo pati. Dolores et opprobria Christus in suâ personâ consecravit, deificavit; sed et eis vim dedit sanctificandi, deificandi patientes christianos. Cùm itaque communicamus Christi passionibus, opprobriis et doloribus, gaudeamus; non liberationem à passione, non descensum à cruce petamus, sed gratiam christianam, quâ roborati libenter patiamur.

VERS. 5. — QUONIAM SICUT ABUNDANT PASSIONES CHRISTI, id est, quas pro Christo patimur; ITA ET PER CHRISTUM ABUNDAT CONSOLATIO NOSTRA. Qui pro Christo affligitur, per Christum robatur et divino auxilio consolationem recipit, afflictioni proportionatam: quod major passio, eò major est consolatio. Hoc neverat, crucis amator B. Andreas, qui in cruce pendens Deum orabat, ne sineret eum à cruce separari; quia, inquietabat, virtutem sanctæ crucis agnovi. Sed heu! hoc ignoramus plerique, qui pati timemus, et nihil

surâ sunt, per exhortationem, quâ exhortamur et ipsi à Deo. Ut dicat S. Thomas: Qui non est consolatus, nescit consolari.

VERS. 5. — Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis. Passiones Christi vocat quas pro Christo patimur; ita Ambrosius; q. d.: Ne despondeas animum, quisquis pateris afflictiones et mala, quia quantum exuberant mala, tantum exuberant consolationes.

Ita et per Christum abundat consolatio nostra. Pro magnitudine passionum, etiam consolationis materiam et effectum subministrat.

VERS. 6. — Sive autem tribulamur pro vestrâ ex-

ardentius, quâ à cruce liberari petimus. O Deus bone! Deus misericors! Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, da mihi virtutem sancte crucis agnosceré, ut eam diligam, eam desiderem, in eâ gaudeam. Vera et cœlestis consolationis fons est, mater gloriæ, scala paradisi; initiatio ad æternam beatitudinem.

VERS. 6. — SIVE AUTEM TRIBULAMUR... In hoc textu notandum 1° quod *CONSOLAMUR ET EXHORTAMUR* passivè sumi debeant, ut olim usurpabantur; quod autem passiva sint, patet ex Græco. Notandum 2° quod in Græco et in Syriaco duo tantam sint membra, scilicet, *sive tribulamur... sive consolamur...* Deest autem, *sive exhortamur*: et cum fundamento; cùm unicum sit verbum in Græco significans et *consolamur* et *exhortamur*. Vel ergo, per scribas, unum alteri additum est; vel noster interpres voluit utramque verbi *ταπεινίσθω*, significationem exprimere. Notandum 3° quod paulò aliter construuntur hi duo versus sextus et septimus in Græco, et apud divum Chrysostomum, Theodoreum, Theophylactum. D. Chrysostomus sic legit: *Sive autem tribulamur, pro vestrâ consolatione et salute, quæ operatur in tolerantia eaurumdem passionum, quas et nos patimur; et spes nostra firma est pro vobis.* Sive *consolamur, pro vestrâ consolatione et salute, scientes quid sicut estis socii passionum, ita eritis consolationis.* Sed melior est nostræ Vulgatae constructio, quam servat etiam Syriaca et Arabicæ versio; sensusque est, qui in paraphrasi exprimitur: *Sive affligimur, id vobis utile, etc.* Vide paraphrasim. Magistrorum exempla sunt discipulorum hortamenta. *Sive consolationibus afficiimur, id etiam ad vestram consolationem confert,* etc. Vide paraphrasim.

SIVE EXHORTAMUR, id est, sive intus excitamur et confortamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia per hoc aptiores reddimur ad vos hortandos et excitandos ad salutem.

QUE OPERATUR... Græc., *effecta*, id est, quæ vestra salus efficitur per tolerantiam, etc. D. Chrysostomus quæ efficitur in tolerantia, etc. Notat expressè quod D. Paulus non dixit, quæ efficit, sed quæ efficitur. Juxta nostram Vulgatam, *quæ operatur tolerantiam...*, quæ salus, à vobis sperata, vos animat ad ferendas tribulationes similes eis, quas nos apostoli patimur. Salus ergo efficit tolerantiam tribulationum, ut causa finalis, sicut, v. g., sanitas sperata efficit sumptionem amare medicinæ.

VERS. 7. — UT, Græc., *ξει*, et. Syr., Arab., Etiop., et.

hortatione et salute, q. d.: Tribulationes patimur, ut vos consolemur et salvemus, et ut patientia nostra, spe in Deum, ejusque consolatione vos animemus ad afflictiones nobiscum pro fide fortiter ferendas. Ita Ambrosius.

Sive consolamur pro vestrâ consolatione, sive exhortamur pro vestrâ exhortatione et salute. Quæ operatur tolerantiam eaurumdem passionum, quas et nos patimur. Quæ (scilicet salus, quasi finis exoptatus) operatur tolerantiam.

VERS. 7. — Ut spes nostra firma sit pro vobis. Spem, inquit, firmam et certam animo cepi pro vobis, id

UT SPES NOSTRA FIRMA... propter quòd, scilicet, quia sicut et nos patimini; ideo spes, quam de vestrâ salute concepimus, firmior ac securior redditur.

SCIENTES, id est, scimus enim QUOD SICUT SOCII PASSIONUM ESTIS, sic eritis et beatitudinis. Nota, scientes, scimus. Scientia est certa et evidens, quòd si passionum socii simus, et aternæ consolationis erimus socii.

Observatio moralis.

Quanta hinc animæ fideli afflictæ consolatio! Afflictio semen est beatitudinis, arrha gloriæ, certitudo est consolationis futurae. Salus aeterna per tribulationem tolerantiam efficitur. Tribulatio efficit salutem, rectaque dicit ad beatitudinem. Quid ergo animæ tribulatæ faciendum? Deo salutem illius operanti subdatur: sese sub Dei potenti manu humiliet: se duci sinat, licet repugnante naturâ, quòd Deus salvator illum post se dicit. Audiat illum intus dicentem sibi, tolle crucem tuam, et veni, sequere me, si socius fueris passionum, socius eris et gloriæ. Crux ad beatitudinem recta et secura via. Firmiter ergo, securè et tranquillè beatitudinem speret anima christiana patiens christianè.

VERS. 8. — NON ENIM VOLUMUS... Specialius explicat mala, quæ recens passus est, et qua Corinthiis nondum erant nota; sique et semetipsum Corinthiis explicat, et Corinthiorum animos sibi conciliat, hoc in eos charitatis indicio: signum enim amoris est sua aliis confidenter declarare. Nolo vos, fratres mei, ignorare tribulationem quæ nobis contigit in Asiâ, et, ut putatur, Ephesi. Creditur enim quòd loquatur de persecutione à Demetrio excitata, de quâ Act. 19.

QUONIAM SUPRA MODUM. Græc., καθ' υπερβολὴν, secundum exsuperantium, per excessum. Excessivè gravatus sumus, pondere tribulationis, non secùs ac navis, quæ præ gravi quodam onere demergitur, ait D. Chrysostomus.

SUPRA VIRTUTEM, id est, humanam potentiam: seu nulla virtus humana tantum pondus ferre potest, in vitâ, nisi Dei gratiâ suffuletiatur.

ITA UT TÆDERET NOS... tanto pondere pressos, vivere. Idem dixit Job, c. 10: *Tædet animam meam vita meæ*. Græc., ita ut perdubitare nos etiam vivere, id est, ita ut valde dubitaremus de vitâ. Syr., adeò ut vita nostra propè dissolveretur. Erasmus, ita ut desparemrus de salute nostrâ.

est, de consolatione et salute vestrâ: idque propter communicationem passionum.

VERS. 8. — Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostrâ, quæ (tribulatio) facta est in Asiâ. Ephesi à Demetrio argentario Diane, qui seditionem populi contra Paulum excitavit, quâ penè oppressus fuit Paulus, Act. 19; ita S. Thomas.

Quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, hoc est, supra vires nature et corporis, non gratiae et an mihi; nam ope gratiae, invicto animo, tribulationem hanc Paulus pertulit et superavit. Ita ut tæderet nos etiam vivere. Non absurdè potest intelligi tedium vitae passus Apostolus ob gravitatem afflictionis. Nam et beatus Job inter adversa dixit: *Tædet animam vitæ meæ*, cap. 10.

VERS. 9. — Sed ipsi in nobismetipsis responsum

VERS. 9. — SED IPSI IN NOBISMETIPSISS RESPONSUM. Græc., *decreatum*. Syr., *sententiam*; D. Chrysostomus, sententiam, judicium, expectationem mortis..., id est, præ magnitudine periculi, animus noster, quasi respondendo, dictabat, seu judicabat nos certè morituros. Sicque in eodem statu eramus, ac illi, quibus mortis sententia pronuntiata est. Extremum expectabamus momentum.

UT NON SIMUS FIDENTES IN NOBIS, id est, ut tantis erepti periculis discamus non in nobis fidere; SED IN DEO QUI SUSCITAT MORTUOS. Græc., *sed in Deo excitante mortuos*; sed in Deo solo, qui non à periculis tantum mortis liberat, sed et ab ipsâ morte. Nos quasi suscitavimus à mortuis.

VERS. 10. — QUI DE TANTIS PERICULIS. Græc., *qui de tantâ morte*. Vide paraphrasim.

VERS. 11. — ADJUVANTIBUS ET VOBI IN ORATIONE... id est, si per vestras ad Deum preces adjuvetis, UT EX MULTORUM PERSONIS... Id à vobis peto ut donum Dei, Græc., illa in nos donatio (scilicet incolumitas) mihi per multos procurata; vel propter multos collatâ à multis gratiarum actione, meâ vice, meoque nomine recolatur: duplex ergo potest esse sensus. Primus, ut sicut fuit per multos procuratum donum; ita et per multos de eo gratiae reddantur. Secundus, ut sicut propter multos mihi collatum est beneficium, ita per multos, meo nomine, recolatur, seu, ut ait Chrysostomus, ut multæ facies (seu personæ) gratias agant Deo, quandoquidem multæ quoque gratiam acceperunt. Et uterque sensus Paulini cordis humilitatem prodit. 1° in hoc quod nec à se, nec propter se, putat obtinuisse donum; 2° in eo quòd sicut nec ipse, nec propter se obtinuit; ita nec putat se dignum, qui gratiarum actionem reddat. Disce hinc, quisquis sis, quòd aliorum precibus indiges; cum ipse Paulus Corinthiorum precibus indigerit. Disce et hinc pro aliis humiliter orare; et pro beneficiis eis à Deo collatis, gratias agere. Utrumque D. Chrysostomus fusè docet; sic enim, inquit, et mandatum complemus, et ad charitatem incitamus.

VERS. 12. — NAM GLORIA NOSTRA..., quasi diceret, hoc spero. Vide paraphrasim. Quia ubi conscientiam meam consulo, illa mihi testimonium reddit, quod est mea gloriatio, meumque gaudium.

QUOD IN SIMPLICITATE CORDIS ET SINCERITATE DEI. Nimis, quòd animo simplici, recto et sincero mente mortis habuimus, adeò ut non sperarem me supervictum. Ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo. Et dicere cum prophetâ: *Oculi mei semper ad Dominum*, Psal. 24.

VERS. 10. — QUI SUSCITAT MORTUOS: qui (Deus) de tantis periculis nos eripuit et eruit, ex tali tantaque morte, id est, mortis periculis tam patentibus et evidenterbus. Ita Theophyl.

In quem speramus, quoniam et adhuc eripiet. In quo spem firmam collocatum habemus, quòd et deinceps erupturus sit, scilicet è malis adhuc obventuris.

VERS. 11. — Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis, etc., id est, pro dono in nos collato gratiae agantibus per multos pro nobis.

VERS. 12. — Nam gloria nostra hac est, testimonium conscientiae nostræ. Sensus: Id de quo glorior et in

gessi, quasi spectante Deo,

NON IN SAPIENTIA CARNALI. Ferit obtrectatores suos, hypocritas, et eloquentia, seu seculari sapientia tardidos.

SED IN GRATIA, id est, cum Dei gratia et per Dei gratiam et per Spiritum sancti charisimata. In sapientia que mihi per Spiritum sanctum data est; in signis et prodigiis, que Dei gratia fuerint, ait Theophylactus.

IN HOC MUNDO, id est, ubicumque, abundantius apud vos...; at maximè apud vos, o Corinthi. Nam et signa et miracula apud vos edidimus, et curam, diligentiamque majorem adhibuimus; vitamque ab omni reprehensione alienam, ait D. Chrysost.

VERS. 15. — **NON ENIM ALIA SCRIBEMUS VOBIS, QUAM QUE LEGISTIS ET COGNOVISTIS.** Græc., quām quæ legistis aut et agnoscitis. Syr., quām quæ seitis et agnoscitis. Arab., legistis vel cognovistis. Quia de se magnifice locutus est, sibique ipsi testimonium dixit, ipsos testes producit; D. Chrysost. Non alia nunc verbis scribo, de mea simplici et sincera ubicumque conversatione; quām que vos ipsi legistis et cognovistis in meis apud vos actionibus. Notum est vobis et perspicuum, quām simpliciter et sincera apud vos fuerim conversatus: et de hoc vos ipsi mihi testes esse potestis.

SPERO AUTEM, quod cumdein me semper videbitis, scilicet, cūm ad vos venero: dat spem eos videndi.

VERS. 14. — **SICUT ET COGNOVISTIS...** sicut et de facto nunc cognovistis.

EX PARTE, id est, saltem aliqui, si non omnes. Pungit eos, quia non omnes. Sicut ergo saltem pars aliqua vestrum jam cognovit, me talem esse, ut de me doctore vestro, gloriari possitis; scilicet, quia taleni

quo confido coram Deo, testimonium est conscientiae mee; q. d.: Propterea si ero me liberatum iri a Deo è pressuris que mihi adhuc instant; qua bene mihi consensu sum, ac de eo gloriari possum apud vos.

Quod in simplicitate cordis, et sinceritate Dei. Dicit suam conscientiam sibi testari, quod simplici, recto et sincero animo, qui Deo judice probetur, conuersatus sit. Sinceritas autem ipsam intentionem rectificat.

Et non in sapientia carnali. Non humanâ philosophiâ aut eloquentiâ praedicavi, sed gratia, zelo, efficacia, ac spiritu divino. **Sapientiam carnalem intelligit** eam quam in priore Epistola vocavit humanum, et hujus mundi et seculi sapientiam, id est, humano studio atque ingenio comparatam, cuiusmodi fuit sapientia philosophorum.

Sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo. Gratiam Dei dicere videtur gratuitam ac potentem Dei operationem, tam in signis exterioribus miraculorum que per eum Deus faciebat, quam in occulto tractu plurimorum ad credendum Evangelio per ipsum praedicato.

Abundantius autem ad vos, vel apud vos.

VERS. 15. — **Non enim alia scribimus vobis, quām que legistis, et cognovistis.** Sensus: Non sunt vana que scribo de recta et sincera mea apud vos conversatione: vos ipsi mihi testes estis.

VERS. 14. — **Sicut et cognovistis nos ex parte.** Addens ex parte, perstringit Corinthios, quod plus satis auscultantes æmulis et obtrectatoribus Pauli, minus adhuc benè et honorificè de suo apostolo sentirent.

habuistis apostolum, tam integrè, apud vos conservatum, tam sincere de vestra salute sollicitum. Sic ut et ego vicissim, de vobis discipulis meis, gloriae in die iudicii. Suos hic discipulos in codem secum ordinem collocat, ait Theodoritus. Ubique eos rerum omnium socios adhibet, consolationis, passionis salutis, supra, v. 6. Eodem modo hic et glorie; gloria vestra sumus, et vos nostra, divus Chrysostomus.

VERS. 15. — **Et haec confidentia volui...** haecne in plurali loetus est; nunc in singulari, quia moram, quasi culpani excusat. Haec spe et confidentia fretus, scilicet confisus de vestro in me affectu, et de vestro in virtute proficiendi desiderio.

Prius... id est, antehac, cūm priorem meam Epistolam scriberem, revera et non ficta volui ad vos venire, ut secundum gratiam haberetis, id est, ut duplex à me Beneficium haberetis. Primum, scilicet per meum ad vos transitum: secundum, per meum ad vos redditum. Hoc explicat versiculos sequens.

VERS. 16. — **Et per vos transire...** volui per vos transire iturus in Macedoniam. Hic transitus non fuisse sine aliquâ gratiae spiritualis impertitione. Hoc vocat beneficium, gratiam, χάριν, vel secundum alios ζέλον, gaudium, ob presentiam Apostoli.

Et iterum a Macedonia... et iterum à Macedonia ad vos redire volui, et apud vos diutius permanere, et farsan hincare, cap. 16. Prima Epistola ecce iteratum et magis beneficium et gaudium.

Et a vobis deduci... et hinc, seu Corinthon in Iudeam ire volui, ab aliisbus è vobis, itineris mei comitibus, illuc deducendus.

VERS. 17. — **Cum ergo hoc voluissem...** id est, cūm ergo hoc revera et sincera voluerim, et tamen de facto non adimpleverim.

Quod gloria vestra sumus. Quemadmodum et jam ex parte de me cognovistis, et persuasum habetis, quod sim gloria sive gloriatio vestra; hoc est, quod ex me sit vobis gloriandi materia: nempe quod nacti sitis talen apostolum tamque sincerum Evangelii predicatorum, qui non sua querat, sed tantum ea que Iesu Christi sunt ac vestrae salutis.

Sicut et vos nostra, in die Domini nostri Iesu Christi. Et vos nostra, scilicet gloria seu gloriatio, estis.

VERS. 15. — **Et haec confidentia volui prius venire ad vos,** etc., hoc est: Ut ex secundo meo adventu secundum acciperetis gratiam, qui dudum accepistis primam, quando primum istuc veniens ad fidem vos converti. **Gratiam** intelligit spiritualis beneficium ad veram pietatem pertinens, ut sunt fides, spes, caritas; ex恐reque christiane virtutes, et carum incrementa.

VERS. 16, 17. — **Et per v/s transire in Macedonia....** Cum ergo hoc (venire scilicet ad vos) voluissem (nec tamen id praesteritem), numquid levitate usus sum? Numquid volens ac statuens illud facere, quod tamen postea non feci, leviter ac temeriter illud volui?

Aut quae cogito (que delibero, statuo) secundum carnem cogito. Secundum carnem cogitare est cogitare more hominum carnalium, id est, in cogitationibus suis ac studiis obsequi carnali cuiuspiam affectui, velut avaricie, ambitionis, aut consequendi cujuscumque commodi temporalis.

Ut sit apud me ist et Non? Ut in promissis instabilis sim et vanus, ut modò affirmem me ad vos venaturum, modò revocem, et negem, ut pueri facere solent. Ita Anselmus.

NUMQUID LEVITATE USUS SUM,... id est, numquid propterea dici potest quòd sim levis et inconstans et mendax?

AUT QUÆ COGITO facere, ea animo carnali, et mea commoda quarens delibero? Hincne fiat quòd instabilis sim, idem modò volens, modò nolens; nunc affirmans, nunc negans, vel unum dicens et alterum faciens. Hoc de veritatis Apostolo calumniabantur pseudoapostoli, et, quod pejus et malitiosius erat, ex hæc prætensiâ Pauli inconstantia, inferebant eum in suis prædications constantiorem non esse, quâm in suis promissis. Ideò divinus Apostolus, dilatâ tantisper, ac suspensa sue moræ, ac mutationis excusatione, primùm refutat hanc adversariorum suorum calumniam de suis prædications; quas veras et constantes esse paucis verbis probat, sed multis rationibus conglobatis.

VERS. 18. — FIDELIS AUTEM DEUS... ; quasi diceret, quidquid sit de me et de meâ mutatione, de quâ postea, fidelis tamen et summè verax est Deus.

Quia, id est, propterea, ideò, Evangelium ejus, quod ego, ut Dei apostolus apud vos prædicavi, verum est et constans; et non admittit EST ET NON EST, ETIAM ET NON : seu mutationi et contradictioni non est obnoxium. Ita D. Chrysostomus, etc.; adventus mei pollicitatio, mea erat, etc., at prædicatio non mea erat, nec humana, sed Dei. Quod autem Dei est, in id mendacium cadere nequit; idem Chrysostomus. Quod deliberavi, ex me Paulo est, quod prædicavi, ex me apostolo; D. Thomas. Deus est verax qui per os meum loquitur; S. Anselmus. Prima ergo ratio, quâ Paulus probat prædications suas esse veras; quia Dei apostolus est, et sua prædicatio est Dei summè veracis verbum. Hanc rationem hic tantum tangit, sed eam fusiùs explicat v. 21: *Qui autem confirmat nos, ut suos, apud vos, apostolos, et in Christo ministros, Deus, etc.* Vide ergo v. 21.

VERS. 19. — DEI ENIM FILIUS... Secundam hic dat rationem, ob quam vera est sua prædicatio et infallibilis. Quia scilicet, JESUS CHRISTUS, quem prædicavit, Dei Filius est, et veritas ipsa; et ideò non est varius et mutabilis, NON FUIT EST ET NON, sed constans et invariabilis; SED EST IN ILLO FUIT. Quasi diceret: Jesus Christus, quem ego et Sylas et Timotheus vobis prædicavimus, Dei Filius est, ipsa veritas est, quæ nec fallere, nec falli potest; quæ nec mutationi aut con-

VERS. 18. — *Fidelis autem Deus, etc., q. d. : Deum veracem testor, vel novit Deus, qui fidelis et verax est testis, me vos dicendo non fecellisse, ac proinde nec jam non veniendo ad vos, uti statueram, fallere voluisse.*

VERS. 19. — *Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, et Silvanum, et Timotheum. Silam sive Silvanum apostolum et Timotheum fuisse Pauli cooperarios in prædicando Corinthiis Evangelio potest intelligi ex Act. 18.*

Non fuit Est et Non, sed Est in illo fuit, q. d. : Doctrina et prædicatio mea de Christo Dei Filio non fuit Est et Non, id est, varia, inconstans, et sibi contraria. Sed Est in illo fuit, q. d. : Fuit constans asseveratio : quia idem semper de Christo affirmavi et docui.

traditioni subjacere potest; sed constans, invariabilis et æterna veritas est. Ergo nostra de Christo, æterna veritate, prædicatio, et quam, ut Christi legatus vobis annuntiavi, vera, constans, infallibilis est.

VERS. 20. — *Quotquot enim promissiones... Tertia hic ratio continetur, quæ confirmat intentum; scilicet, veras esse suas de Christo prædications, et simul explicat secundam rationem allatam. Sed antea nota hunc versum variè legi. Græc., quotquot enim promissiones Dei, in illo etiam et in illo Amen, Deo ad gloriam per nos; id est, quotquot à Deo promissa sunt in veteri Testamento, hæc in Christo completa sunt. Etiam et Amen, idem significant. Itaque in illo sunt etiam et Amen, id est, vera sunt, impleta sunt. Deo ad gloriam, per nos, ut Deo sit gloria, per nostrum ministerium. Syrus. : Omnes promissiones Dei, per Christum sunt etiam; idèò per ipsum damus Amen, ad gloriam Dei, etc., id est, ideò per ipsum canimus, Amen, in Ecclesiâ, ad gloriam Dei. Juxta nostram Vulgatam, sensus est : Quotquot à Deo promissa sunt in veteri lege, hæc in Christo vera sunt et completa : ipse est omnium Dei promissionum veritas et adimplatio.*

Ideò PER IPSUM, id est, Christum, AMEN, id est, verum est; dicimus, Deo: seu ideò per Christum credimus Deo.

AD GLORIAM NOSTRAM, id est, quod nostra gloria est, nostraque salus æterna. Credere enim Deo, et credere tot et tanta bona, à Deo pronissa, et pro nobis, in Christo adimplita, nostra gloria nunc est, et æternæ nostræ glorie radix. Fides radix æternæ glorie, et nostra temporalis seu actualis gloria. Ratiocinatio Apostoli his verbis inclusa, hæc est: Christus, filius Dei, ita veritas ipsa est, ut sit etiam omnium Dei promissionum complementum, adimplatio et veritas: ergo nostra, de Christo, veritate ipsa, et promissionum Dei complemento, prædicatio vera est, nulli mutationi aut contradictioni obnoxia.

VERS. 21. — *Qui autem confirmat nos... Alteram arbitror hic afferri rationem, ob quam vera sit, et falsitatem non obnoxia D. Pauli prædicatio; putoque hanc rationem, esse prioris extensivam et explicativam, nimirum fidelis et summè verax est Deus; ergo prædicatio, quam ut Dei summè veracis apostolus, vobis annuntiavi, vera est. Deus est qui nos confirmat in verâ Christi prædicione, ut simus in eo stabiles et firmi, ne unquam ad verbum falsitatis declinemus...*

VERS. 20. — *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est. Sensus est : Omnes Dei promissiones quaecumque vobis annuntiavimus, per Christum sunt ratæ, validæ et immutabiles; quia per eum complentur.*

Ideò et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram. Græca sic habent : Et in ipso Amen Deo ad gloriam per nos, id est, per ministerium nostrum.

VERS. 21, 22. — *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo.... Qui et signavit nos, etc., id est, tanquam sigillum quoddam nobis impressit Spiritum sanctum largiendo varia ejus charismata, quæ sigilli instar nos probent veros Dei nuntios ac ministros. Qui idem Deus dedit in cordibus nostris arrham suarum promissionum, ipsum Spiritum sanctum.*

S. Anselmus. Quòd autem Dei sim apostolus, et verus Christi minister, Deus per effectus hic enumerandos manifestè indicavit.

DEUS est, qui nos VOBISCU M, id est, apud vos, inter vos, SUOS CONFIRMAT apostolos et veros in Christo ministros manifestat. Ipse est, qui nos UXIT, scilicet Spiritus sancti unctione, seu infusione donorum Spiritus sancti.

| **VERS. 22.** — QUI ET SIGNAVIT NOS... Ipse est qui per hæc sancti Spiritus charismata, quasi per divina sigilla, nos obsignavit, et evidenter declaravit et authenticè probavit veros Dei ministros esse. Hæc enim fuerunt quasi sigilla divinæ auctoritatis nobis commissæ, sicut per sigilla regia, patescant litteræ regie, per quas datur regis auctoritas.

ET DEDIT PIGNUS. Græc., arrhabonem, arrham Spiritus sancti, id est, fuerunt et arrha promissionum Dei, seu Spiritus sancti. Arrha, initium et portio quedam rerum nobis promissarum in Evangelio. Cùm ergo nòs Deus suos apostolos authenticè declararit, signis, prodigiis, et Spiritus sancti donis, quis dubitet quin vera sit prædicatio tot obsignata sigillis divinæ auctoritatis et veritatis.

Observatio dogmatica et moralis.

Evangelii nobis per apostolos prædicati veritatem demonstrant: 1º Dei summè verac's, infallibilis auctoritas. Evangelium enim, ut Dei verbum, apostoli, ut Dei apostoli, et ab eo missi prædicarunt. Utrumque autem, id est, et Evangelium esse Dei verbum, et apostolos esse Dei apostolos, authenticè declararunt signa et miracula. 2º Christi Filii Dei, æterna et invariabilis veritas. Evangelium enim, Christi, Filii Dei, veritatis æternæ, omnium Dei promissionum complementi, est prædicatio, bonusque nuntius: ergo verum est, cùm ipsam veritatem annuntiet. 3º Spiritus sancti sanctitas ipsa. Evangelium enim, verbum Dei, bonum de Christo nuntium prædicaverunt apostoli, Spiritu sancto intus uncti, Spiritus sancti charismatibus exteriis sigillati, et Spiritum sanctum, credentibus, ut Evangelii promissionum arrhabonem, communicantes.

VERS. 23. — Ego autem testem Deum invoco in animam meam, ac si diceret: Perdat me Deus, nisi vera dixer. Si mentior, Deus vindicta puniat et damnet animam meam.

Quòd parcens vobis, non reni ultra Corinthum; ne scilicet uli cogerer auctoritate apostolicæ contra vitia, et delinquentes in vobis: sed parcens vobis abstinui, ne cum correctione ad vos veniens, vos contrastarem. Ita Anselmus.

Non quia dominamur fidei vestrae; non quòd dominemur vobis fide, id est, propter fidem vestram, quam nostro magisterio didicistis: quasi propter eam Ius aliquod ac potestatem, qualis est dominorum, ego et consortes mei in vos usurpare velimus. Ita The-

Ergo totius sanctissimæ Trinitatis testimonio authentico confirmata est Evangelii per apostolos prædicati veritas. Ergo Deo ipsi contradicit, qui Evangelio contradicit: Deo ipsi credit, qui credit Evangelio.

| **VERS. 25.** — EGO AUTEM TESTEM DEUM INVOCO... Stabilità sua prædicationis veritate, jam accedit ad excusationem sui adveratū dilati; et quia credi vult, in re gravissimā, per Deum jurat. Deum obtestor, volens ut me puniat, si mentior, quasi dicere, perdat me Deus, si fallo. Deum ergo obtestor, quòd ideò nondum veni Corinthum; PARCENS VOBIS, quia volui vobiscum mitiū agere; seu ne cogerer apostolicæ auctoritate uti, ad punienda facinora, quibus multi vestrū erant astricti.

NON QUA DOMINAMUR... Quia dixit, parcens vobis... hocque verbum quoddam denotat imperium; sese explicat, à se removens omnem dominationis suspicionem. Non quòd, ob fidem Christi, à me vobis prædicatam, et à vobis suscepit, velim herilem in vos exercere potestatem. Sed quia sumus CAUDI VESTRI ADJUTORES, ideò volens gaudium vobis et consolacionem solidam procurare, meliorem expectavi occasiōnem, non castigandi, sed gratulandi.

NAM FIDE STATIS, seu perseveratis christianā, propriea gaudium afferre malo, quād supplicium.

Notanda ad mores.

Ex his duabus versibus, disce 1º juramentum in necessitate licitum, et ab Apostolo sèpè exhibitum. 2º Veri pastoris mirare et disce charitatem: sese iustificat Paulus, ut animarum sibi subditorum amorem et fiduciam sibi servet, illarum utilitatis gratiā. 3º Mirare et disce veri pastoris prudentiam, differt ne se verius agat; dat resipientiæ tempus, ne puniat; gaudium mavult afferre, quād supplicium. 4º Et disce quād fugienda sit à vero pastore, etiam minima dominationis suspicio. Verus pastor non Dominus fidei, sed salutis et æterni gaudi minister; ideò non debet herilem exercere potestatem; sed in spiritu lenitatis regere et spirituale gaudium adjuvare; quo, Dei gratiā, subditorum animos exhilarat.

doretus et Photius. Est autem dominari, præesse cum ostentatione potestatis, eaque abuti ad privata commoda.

Sed adjutores sumus gaudi vestri. Adjutores, Græcè, cooperatores, quin potius, inquit, ideò dixi parcens vobis, quòd una studeamus procurare gaudium vestrū. Nam fide statis, que per dilectionem operatur, non per dominium cogitur, inquit Anselmus. Quasi dicat: In fide vestrā non habeo quod corrigam, sed tantum in moribus, quos, quia fideles estis, non imperiosè redargam, sed leni monitione hæc Epistolæ reformabo, ut leniter emendati mecum unā omnes gaudeatis: quia enim verè fideles estis, hinc non dubito vos statim meis monitis obsequentes fore.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad proximam redigenda.

1º Ad tuam ipsius consolationem disce, et recordare semper, quòd Deus sit Pater misericordiæ, imò Pater misericordiarum, omnisque consolationis Deus; quia Deus et Pater est Domini nostri Jesu Christi, qui

pro nobis in cruce lacrymas et sanguinem fundens, clamore valido precatus est misericordiam. Vide v. 3, in commentario. Hanc fidei nostræ veritatem penetra; et de hæc plenè persuasus, in Domino confide sem-

per , et per Christi merita , misericordiam sperans implora.

2º Ad tuam doctrinam et consolationem disce, quae sit gratia christianismi, et in quo differat à gratiâ veteris Testamenti. Vide v. 4. Disce quod Christus cruces consecravit, et quasi deificavit, immo crucibus vim sanctificandi et deificandi dedit, ibidem. Disce quae sit vera christiani patientis consolatio , v. 5 et 7. Disce quod crux recta sit et secura ad beatitudinem via,

CAPUT II.

1. Statui autem hoc ipsum apud me , ne iterum in tristitia venirem ad vos.

2. Si enim ego contristo vos, et quis est qui me laetificet, nisi qui contrastatur ex me?

3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non, cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere; confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est.

4. Nam ex multâ tribulatione et angustiâ cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contrastemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis.

5. Si quis autem contrastavit, non me contrastavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos.

6. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio haec, quae fit à pluribus :

7. Ita ut è contrario magis donetis, et consolemini, ne fortè abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est.

8. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.

9. Ideò enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis.

10. Cui autem aliquid donastis, et ego; nam ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in personâ Christi,

11. Ut non circumveniamur à Satanâ : non enim ignoramus cogitationes ejus.

12. Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino,

13. Non habui requiem spiritui meo, eò quod non invenerim Titum, fratrem meum; sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam.

14. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae sue manifestat per nos in omni loco;

15. Quia Christi bonus odor sumus Deo , in iis qui salvi sunt, et in iis qui pereunt;

16. Aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus?

17. Non enim sunus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate , sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

ANALYSIS.

Plenius explicat itineris sui retardati causam : ideò non venit , ne rursus contrastaret eos, et ne pariter ipse ,

S. S. XXIV.

v. 7. Et ideò quid christiano patienti et afflito facendum, ibidem v. 7. Oret præterea, ut sancte crucis virtutem agnoscat, v. 5.

5º Ad tuam fidem firmandam , nota quomodo Evangelium Christi fuit authentico sanctissimæ Trinitatis testimonio confirmatum , v. 22.

4º Pastores et prælati notent multa sibi ad mores et regimen convenientia, v. 23, 24.

CHAPITRE II.

1. Je résolus donc en moi-même de ne point aller vous voir de nouveau , de peur de vous causer de la tristesse.

2. Car si je vous avais attristés, qui pourrait me réjouir, puisque vous qui devriez le faire, seriez vous-mêmes dans la tristesse que je vous aurais causée ?

3. C'est aussi ce que je vous avais écrit, afin que, venant chez vous, je ne réusse pas tristesse sur tristesse, de la part même de ceux qui devaient me donner de la joie : ayant cette confiance en vous tous que chacun de vous trouvera sa joie dans la mienne.

4. Il est vrai que je vous écrivis alors dans une extrême affliction, dans un serrement de cœur, et avec une grande abondance de larmes, non dans le dessein de vous attrister, mais pour vous faire connaître la charité toute particulière que j'ai pour vous.

5. Que si l'un de vous m'a attristé, il ne m'a pas attristé moi seul , mais vous tous aussi , au moins en quelque sorte; ce que je dis pour ne le point surcharger dans son affliction.

6. Pour ce qui est de celui qui a commis ce crime, c'est assez pour lui qu'il ait subi la correction et la peine qui lui a été imposée par votre assemblée.

7. Et vous devez le traiter maintenant avec indulgence et le consoler, de peur qu'il ne soit accablé par un excès de tristesse.

8. C'est pourquoi je vous prie de lui donner des preuves effectives de charité.

9. Et c'est pour cela même que je vous en écris, afin de vous éprouver, et de reconnaître si vous êtes obéissants en toutes choses.

10. Ce que vous accordez à quelqu'un par indulgence, je l'accorde aussi ; et si j'use moi-même d'indulgence, j'en use à cause de vous au nom et en la personne de Jésus-Christ,

11. Afin que Satan n'emporte rien sur nous ; car nous n'ignorons pas ses desseins.

12. Or étant venu à Troade pour prêcher l'Evangile de Jésus-Christ, quoique le Seigneur m'y eût ouvert une porte,

13. Je n'ai point eu l'esprit en repos, parce que je n'y avais point trouvé mon frère Tite : mais ayant pris congé d'eux, je m'en suis allé en Macédoine.

14. Au reste, je rends grâces à Dieu, qui nous fait toujours triompher en Jésus-Christ, et qui répand par nous en tous lieux l'odeur de la connaissance de son nom.

15. Car nous sommes devant Dieu la bonne odeur de Jésus-Christ, soit à l'égard de ceux qui se sauvent, soit à l'égard de ceux qui se perdent;

16. Aux uns une odeur de mort qui les fait mourir, et aux autres une odeur de vie qui les fait vivre. Et qui est capable d'un tel ministère?

17. Car nous ne sommes pas comme plusieurs qui altèrent la parole de Dieu; mais nous la prêchons avec une entière sincérité, comme de la part de Dieu, en la présence de Dieu, et dans la personne de Jésus-Christ.

ob eorum tristitiam, tristaretur, v. 1, 2. Pari ratione excusat et prioris Epistolæ duritas , v. 3. Hisque versio (Vingt-trois.)

bus, mira charitatis arte, insinuat quid et ipsi sint ejus gaudium, et quid eorum tristitia sit et sua; utrumque, vice versa, Corinthisiorum gaudium est etiam Pauli: et Pauli gaudium est et Corinthiorum; item de tristitia.

¶ 4. *Eiusdem prioris Epistolæ duritas excusat ob tristem statum in quo scripsit, et ob animum quo scripsit.*

¶ 5. *Transit ad præcipuum tristitiæ auctorem, quem tamen ob pœnitentiam non nominat, nec ejus crimen.*

¶ 6 et 7. *Eum vult absolvı, et in prisum statum restituı; v. 8, id rogat ut patronus, v. 9, jubet ut apostolus.*

¶ 10. *Prior ipse condonat propter eos: ut lenitatis*

det eis exemplum, ne circumveniamur à Satana ob nimiam severitatem.

¶ 12. *Redit ad suæ peregrinationis seriem; Epheso Troadem ivit: sed ibi non reperto Tito, profectus est in Macedoniam, expectatus Titum, à quo Ecclesiæ Corinthiæ statum citius addisceret.*

¶ 14. *Ibi multa mala passus, sed Deo gratias agit, quia per Christum facit cum in persecutionibus victorem: et quia per suū ministerium diffundit quaquaversum nefragantem suī cognitionem.*

¶ 15. *Christi bonus odor est omnibus, salutaris credentibus, mortifer incredulis, v. 16. Ex hoc bono odore sumit occasionem, suam contra falsos doctores apologiani texendi. Non sicut illi, Evangelium cauponatur, sed sincerè prædicat, tanquam à Deo, coram Deo, in Christi personā, v. 17.*

PARAPHRASIS.

1. Decrevi apud memetipsum non redire ad vos, tristitiam rursus datus vobis.

2. Nam si ego, dum apud vos ero, moerore vos afficiam, equis est qui me exhibaret? Nullus: quia vos, ô charissimi mei, et gaudium meum, in tristitia essetis: tristis autem tristem non kætitiebat.

3. Ob hoc ipsum scripsi vobis, ut resipisceretis, ne veniens ad vos, et inemendatos inveniens, nimiam haberem tristitiam ex iis, de quibus, utpote charismatis filiis, oporteret me gaudere.

Scripsi, inquam, persuasus quid gaudium meum existimeti vestrum, et ideò statim tolleretis à vobis quæ sciretis mihi displicere, et tristitiam datura.

4. Hanc Epistolam scripsi vobis ex magnâ oppressione et auxitate cordis, non absque multis lacrymis; non ut vos contristararer, sed ut ex hac mea vos salvandi sollicitudine, cognosceretis singularem meum erga vos affectum.

5. Quod si quis moeroris causam dedit, non me solum tristitia affectit; sed etiam vos omnes, saltem aliquatenus; adeò ut non vos accusem, ut criminis conscientes et participes.

6. Sufficit tali, non nomino, objurgatio publica, et ejectio, quæ ei, à vobis congregatis, facta est.

7. Ita ut è contrario velim, ut ipsi jam pœnitenti condonetis, et illum consolemini, ne fortè immodico moerore obruatur, et in barathrum desperationis cadat.

8. Quapropter obsecro vos, ut publico decreto ratam, firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

9. Nam ideò hanc Epistolam scripsi vobis, ut experiar an in omnibus mihi obediatis; scilicet tam in

gratiâ præstandâ, quam in sententiâ pronuntiandâ.

10. Cui autem aliquid condonaveritis; et ego, vobis animo præsens, condono: nam et ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos donavi, vice et auctoritate Christi.

11. Ne decipiatur à Satana, ob nimiam nostram severitatem: etenim illius astutias et dolos non ignoramus.

12. Cum Epheso egressus, venissem Troadem, Evangelii prædicandi gratiâ; etsi magnus mihi patuit aditus ad Domini negotium;

13. Requiem tamen non habui in animo meo; et quod ibi non invenerim Titum, quem Corintho expectabam: hinc Troadensibus valedicens, profectus sum in Macedoniam, Titum expectatus, et ab eo rerum vestrarum statum cognosciturus.

14. In Macedonia quidem multa passi sumus; sed Deo gratias, qui nos per Christum facit victores et semper triumphantes; et qui, per nos, quaquaversum diffundit suī benefragantem notitiam.

15. Quia ad Dei gloriam, sumus Christi bonus odor, et iis qui credentes salvi fiunt; et iis qui credere nolentes, pereunt.

16. Malis quidem hic odor est mortifer, et mortem afferens, sed suo vitio: bonis vero est odor vitalis et vitam donans. Ad id præstandum, quis, ut par est, idoneus?

17. Saltem, Dei gratiâ, non sumus sicut plurimi, qui, falsa veris miscentes, cauponantur verbum Dei; sed sincerè illud prædicamus, sicut à Deo processit; quasi nos spectante Deo, Christi nomine, velut ejus legati.

COMMENTARIA

VERS. 1. — *STATU AUTEM HOC IPSUM...* Græc., *judicavi autem mihi ipsi hoc, non iterum venire in tristitiā ad vos.* Itineris sui retardati causam clarius reddit, et

pleniùs explicat; quod in fine cap. 1, v. 25, jurans dixit: *Parcens vobis, non veni adhuc Corinthum.* Decrevi apud memetipsum *hoc*, scilicet non redire ad vos, tristitiam vobis datus; seu ne vos nondum emendatos inveniens, castigationibus rursus contristarer; objurgans, ait divus Chrysostomus, *excande-*

scilicet non venire ad vos, et parcere vobis vestrisque delictis, ut dixi v. 22.

scens, aversans. Quasi diceret: Per priorem Epistolam mean vos errantes contrastavi, non volui rursus contrastare, ideò venire distuli, dedique tempus emendationi.

VERS. 2. — Si enim ego contristo vos.... nam si, ego, dùm apud vos ero mœrore, vos afficiam, ecquis est qui me lætificet?

NISI IS QUI CONTRISTATAR EX ME, id est, nisi forte is, quem mœrore affecero, quasi diceret: Nemo; cùm vos, ô charissimi mei, qui gaudium meum estis, in tristitia essetis: tristis autem tristem non lætificat. His verbis insinuat quòd ipsi sint ejus gaudium, et quòd illorum tristitia sit et sua; hincne noluit eos contrastare, quia contrastaretur et ipse; è contra vult illorum gaudio cooperari, sicut dixit v. 24, cap. 1, ut et ipsis congaudeat.

Observatio moralis.

O mirandam sanè cordis apostolici charitatem! Quid non facit, ut filios suos ab erroribus, et à vitiis eruptos, sanctifiet et Christo lucretur? Primò peccantes ipsos absens per Epistolam arguit, increpat; et brevi se ad eos venturum minatur; deinde parcens, tempusque donans emendationi, tardat venire, ne cogatur nondùm emendatos rursus corrigere; et ne hæc geminata correptione infirmos adhuc discipulos, et à falsis doctoribus obsessos, exasperet; tempus ergo exspectat aptius. Interim rursus scribit, et quia, prolesque saltem, novit emendatos, illos solatur, demulcet, prioris Epistolæ duritas excusat; plus doluit, quām ipsi; illorum omnium tristitia et sua est. Hinc non vult illorum tristitiae auctor esse; sese eorum gaudii adjutorem profitetur. O miras divinæ charitatis artes! quid non apostolica corda cogis, animarum sacra, divinaque fames? Has apostolicæ charitatis artes ita miretur ut et imitetur superior ecclesiasticus.

VERS. 3. — ET HOC IPSUM SCRIPSI VOBIS, UT NON, CUM VENERO, TRISTITIAM HABEAM SUPER TRISTITIAM. Græc., ne veniens tristitiam habeam. Syr., quod autem hoc ipsum scripsi vobis, inde est, ne cùm venerim, mœrore me afficiant ii, ex quibus oportet me gaudio demulceri. Nec textus Græcus, nec Syriaca, nec Arabica, nec Æthiopica versio habent hæc duo verba super tristitiam. Ambrosius etiam illa non addit, nec in textu, nec in explicatione. Erasmus suspicatur ex Epist. ad Philipp. c. 2, v. 27, hicaddita fuisse. Multa tamen exemplaria citat

VERS. 2. — Si enim ego contristo vos, hoc est, etsi contrastavi vos per Epistolam primam objurgatricem, tamen jam lætificor vobiscum in forniciarii, et vestrâ pœnitentiâ et tristitia.

Et quis est qui me lætificet, nisi qui contrastatur ex me? Q. d.: Maximè me lætificat is, qui ad meam objurgationem dolet et pœnit, scilicet incestuosus ille forniciarius, quem excommunicavi, Epist. 1, c. 5. Ita Ambros.

VERS. 3. — Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cùm venero tristitiam supra tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere; q. d.: Volui per Epistolam præmissam vos objurgare et corripere, ne coram vobis cogerer objurgare, quod mihi valde triste foret.

P. Amelotte, in quibus illa legit. Excusat Apostolus hæc prioris Epistolæ duritas. Dixerat, v. g.: *Quid vultis, in virgâ veniam?* cap. 4, v. 21, et alia dura alibi dixit: hæc nunc emollit; eorum rationem reddens. Quasi diceret, propterea, ob hoc ipsum, scilicet, ut resipisceretis, sic scripsi vobis; ne veniens ad vos, et vos inemendatos inveniens, geminatam, seu nimiam tristitiam haberem ex iis, de quibus, utpote meis charissimis filiis, oportet me gaudere. Filius sapiens gaudium et gloria patris; juxta illud Proverb. 10, v. 1: *Filius sapiens lætitiat patrem.*

CONFIDENS IN OMNIBUS VOBIS...; hoc, inquam, scripsi, confusus atque persuasus, quòd meum gaudium existimetis ut vestrum, sicut ego vestrum existimo meum; et ideò quòd statim à vobis tolleretis, quæcumque sciretis mihi displicere, et tristitiam mihi creare. Ecce primam rationem, ob quam duriusculè vobis scripsi, scilicet, ut emendaremini, ne vos contrastarem, et ego magis quām vos ipsi, ex vestro mœrore contrastarer; sed ut sublati omnibus tristitiæ et vestræ et meæ causis, simul in Domino gaudemus omnes: itaque non tam meâ, quām vestrâ causâ feci.

VERS. 4. — NAM EX MULTA TRIBULATIONE... Syr., *ex magnâ oppressione et anxietate cordis*, etc. Pergit in emolliendis prioris Epistolæ asperitatibus. Propterea declarat eis tristem statum, in quo erat, cùm scripsit; et animum eis aperit, quo scripsit. 1° Status. *Ex multâ tribulatione...* Omnia hic verba ponderanda sunt cum D. Chrysostomo; non dixit simpliciter, *ex tribulatione*, sed *ex multâ tribulatione*, nec per lacrymas solūm, sed PER MULTAS LACRYMAS ET CORDIS ANGUSTIAM: hoc est, mœrere præfocabar, ac strangulabar; ac tristitiae nubem non ferens, ad vos scripsi; D. Chrysostomus. Itaque ostendit quòd multò magis doluerit, quām ipsi. 2° Animus scribentis. Non ut CONTRISTEMINI, id est, non intendens tristitiae vestræ malum, seu quasi me delectet tristitia vestra.

SED UT SCIATIS... Syr., sed ut cognosceretis charitatem vehementem quam habeo erga vos, id est, sed ut ex hæc meâ sanandi vos sollicitudine, meum cognosceretis singularēm erga vos affectum: sen, ut ait D. Anselmus, quām magno dilectionis affectu vestram salutem quāram, cupiens vos à peccatis eripere, et Christo reddere. Non charitatem tantum dixit, sed quām ABUNDANTIUS..., ut indicet, quòd eos præ cæteris diligit, ut eximios et præcipios discipulos; D. Chrysostomus. Ita-

Confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. Omnipotens confusus sum fore ut quod mihi displicere intelligeretis, statim tolleretis, quia mea gaudia existimatis vobis esse communia, et consequenter dolores meos estimatis esse vestros, ut quod mihi displiceret, et vobis displiceret.

VERS. 4. — Nam ex multâ tribulatione et angustiâ cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut CONTRISTEMINI, contrastaremini. Scripsi, inquit, non intendens malum tristitiae vestre; sed bonum aliquod ei conjunctum, scilicet emendationem vestram.

Sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis, erga vos; ut intelligeretis quantum vos diligam.

que si verae iracundiae plena erant, haec tamen animi concitatio ex ingenti charitate et dolore nascebatur; idem S. Chrysostomus, qui et D. Paulum comparat patri medico, charissimi filii sui uleus secanti, aut urenti, et ideo dupliciter dolenti; et quod filius sit aeger; et quod filium agrum seare cogatur: utrumque autem amoris est argumentum. Talem se, et patrem et medicum, recordetur praelatus corrigens; doleat et se dolere testetur, et ex amore, non odio, non morositate filium suum corrigat et sanet.

VERS. 5. — Si quis autem contristavit.... Ubi sese excusavit, Deum ipsum imitatus, ut notat D. Chrysostomus. Deus enim, Mich. 6, ait: *Popule meus, quid feci tibi...?* transit ad praeципuum tristitia auctorem, scilicet, fornicarium; sed propter illius penitentiam, sermonem sic emollit, ut nec eum nominet, nec ejus crimen; nec de tristitia, quam suo crimen causavit, nisi sub conditione loquatur. *Si quis...,* quasi criminis illius oblitus sit Apostolus, ac de eo dubitet.

Si quis autem contristavit... Syr., quod si quis tristitia afficit, non me tristitia afficit, sed propemodum vos omnes. Id est, si quis contristavit, non me solum, sed omnes vos contristavit, EX PARTE, id est aliquatenus, in aliquo saltem gradu et modo; paululum: vel cum Syro, propemodum, ferè vos omnes.

UT NON ONEREM, supple, vos omnes. Syr., ne onerosus sit vobis sermo. In priori Epistolâ, cap. 5, v. 2, videbatur Apostolus omnes Corinthios culpasse, quasi consentientes, aut dissimulantes: *Et vos, inquit, inflati estis, et non magis luctum habuistis.* Hoc ut leniat, hic dicit omnes eos propemodum, vel eos omnes aliquatenus, aliquo saltem gradu et modo fuisse doloris sui socios et participes. Adeò ut non vos omnes accusem, quasi criminis consciens et participes. Hujus itaque versùs constructio hæc est: *Si quis contristavit, non me solum contristavit, sed etiam vos omnes ex parte,* id est, saltem aliquatenus, ita ut vos non accusem, quasi delicto consentientes. D. tamen Chrysostomus aliter hanc ultimam partem, ut non onerem, explicat, id est, dixi, ex parte, non quod vos minorem inde mœrorum acceperitis, quā ego, sed ne illum, qui stuprum perpetravit, nimium onerem. Ut indulgentius cum eo agerem, dixi, ex parte.

VERS. 5. — *Si quis autem contristavit, non me, scilicet solum, contristavit fornicarius, de quo Epist. I, c. 5, sed ex parte;* quia mecum multos alias bonos contristavit, ait Anselmus: qui eum excommunicatum à me, è cœtu suo cum objurgatione ejecerunt.

Ut non onerem omnes vos, hæc infamia et suspicione, quasi putem non esse multos qui doleant propter illum incestum. Priori enim Epistolâ, cap. 5, videbatur omnes culpasse quasi consentientes vel dissimulantes illum incestum: *Et vos, ait, inflati estis, et non magis luctum habuistis.*

VERS. 6.— *Sufficit illi qui huiusmodi est,* etc. *Hac,* illa publica scilicet separatio et confusio, quā à totâ Ecclesiâ ejectus est incestuosus. *Sufficit illi tali,* scilicet ei qui Ecclesiam contristavit. Sufficit, inquam, pro satisfactione sui delicti: ita nimirum, ut, quamvis enormitas facinoris poenam longè majorem ac diuturniorem meritò postulet, reliquum tamen poenæ per-

VERS. 6. — *Sufficit illi, qui...* Nec eum nominat, nec peccati illius mentionem facit, quia pœnitenti vult indulgentiam impetriri. A Corinthiis, Apostolo jubente, in primâ Epistolâ publicè corruptus, damnatus et excommunicatus fuerat incestuosus ille; sed quia ad mentem rediit, et sincerâ pœnitentiâ crimen agnovit; eum pœnitentem vult Apostolus ab excommunicatione absolvit et in pristinum statum restituì.

Sufficit illi, qui vos et me contristavit; id est, incestuoso, sufficit ad pœnam pro delicto suo satisfactoriam, publica objurgatio, confusio, et ab Ecclesiâ ejectio, quæ à vobis congregatis facta est.

Sufficit, attentâ illius infirmitate; et spectatâ illius pœnitentiâ, quæ magna fuit; cum timeat Apostolus, ne nimio mœrore absorbeatur. Hinc disce pœnitentias satisfactorias esse corporis et anime viribus proportionandas. Animadverte et hic indulgentiarum originem. Sic enim sufficit incestuoso pœnitentia, ut fiat tamen ei condonatio: indulgentia et relaxatio conceditur, ut patet ex versu sequente.

VERS. 7. — *Ita ut è contrario...;* scilicet, velim ut ipsi jam pœnitenti et humiliato condonetis: scilicet impositam ei pœnam remittentes, cumque in pristinum statum restituentes.

ET CONSOLEMINI, omnia ei amoris signa exhibentes: ne fortè immodico mœrore obruatur, demergatur, et in barathrum desperationis cadat, et à fide deficiat. Seu, ut ait Ambrosius, et post eum S. Anselmus, ne diutius videns se à cunctis sperni, desperans de se, det animum ad mundo fruendum, quasi qui locum, apud Deum, jani non habeat. Illoc est enim, à majori tristitia absorberi, desperantem de se, converti ad admittenda peccata, quibus gravatus absorbeatur morte secundâ.

VERS. 8. — *Propter quod...*, ne scilicet absorbeatur. OBSECRO VOS... non ut preceptor imperat, sed ut advocatus rogat, Corinthiis in judiciariâ sede positis, ait D. Chrysostomus. Illis ergo loquitur velut judicibus, quorum suffragio vult incestuosum excommunicatum, sed pœnitentem, publicè absolvit; eos rogat velut patronus.

UT CONFIRMETIS; Græc., *κυρωται, confirmare*, id est, publico decreto, et in publico Ecclesiæ vestræ cœtu, ratam, firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

indulgentiam ei condonetur. Hinc patet eum post excommunicationem pœnituisse. Unde laxat et absolvit eum Apostolus hic.

VERS. 7. — *Ita ut è contrario magis donetis, et consolemini.* Donare pro condonare, remittere, gratiam debiti facere. Sensus est: Ita ut è contrario, id est, loco severitatis quā longiore adhuc pœnam exigere possetis, potius uti vos oporteat lenitate et indulgentiâ, quā condonetis ac remittatis quidquid ei pœnae reliquum est.

Ne fortè abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est. Ut ea prorsus obruat hominem, pariatque in eo effectus ex immodico mœrore consequi solitos: uti sunt animum despondere, spem salutis abjecere, pietatis operibus renuntiare, totum se mundo deder, etc.

VERS. 8. — *Propter quod obsecro vos, etc., id est,* ut publico Ecclesiæ consensu declaratis vos denuò il-

Kορίτια sunt comitia, ait Erasmus. : hinc κύρωσαι hinc significat in publico Ecclesie cœtu declarare. Rogat itaque ut publico Ecclesie cœtu, eum ut fratrem declarent et suscipiant. Quasi diceret, unite membrum corpori, adjungite ovem gregi, vehementem animi affectum ei ostendite; Theodoretus.

VERS. 9. — IDEO ENIM SCRIPSI VOBIS... hanc Epistolam, ut experimentum cognoscam, an in omnibus obedientes sitis: non modò in amputando, sed etiam in adjungendo, ait D. Chrysostomus. Id est, ut probem an sitis tam alacres in gratiâ præstandâ, quam fideles fuistis in sententiâ pronuntiandâ. Sic ergo obsecrat, ut et imperet: vult enim obedientiam. Præcipere poterat, velut apostolus, rogare maluit, sicut patronus; at sic rogat judices, tanquam advocate; ut à judicibus subalternis obediri velit, tanquam apostolus et Christi vicarius. Docet prælatos auctoritate suâ uti moderatè. Docet subditos prælatorum precibus obedire, ut jussionibus.

VERS. 10. — CUI AUTEM ALIQUID DONASTIS... Graec., donatis, seu condonatis, pro condonabitis; seu, ut ait Tertullianus, donaveritis. Syr., cui verò remittitis. Arab., et culpam quam condonabitis.

ET EGO, vobis animo præsens, condono; quasi diceret, sicut in priore Epistolâ, cap. 5: *Congregatis vobis et spiritu meo*, illum excommunicavi; ita me vobis nunc adjungo, ut quod condonatis, ego condonem.

NAM ET EGO QUOD DONAVI, SI QUID DONAVI PROPTER, vos, IN PERSONA CHRISTI. Sicut auctor fui pœnæ, sic et promotor sum indulgentiæ. Et id quidem propter vos, ut exemplo meo discatis lenitatem non minus uti quam severitatem.

IN PERSONA CHRISTI, auctoritate Christi, summi pontificis, cuius vices gero, qui que dixit: *Quæcumque solveritis...* Itaque sicut in nomine Domini nostri Jesu Christi, etc., illum tradidi Satanæ, Epistolâ primâ, cap. 5, v. 4 et 5; sic in eodem nomine et auctoritate, vobis congregatis præsens, illi condono.

VERS. 11. — UT NON CIRCUMVENIAMUR..., id est,

Ium pro fratre completi.

VERS. 9. — Ideo enim scripsi, scilicet hanc Epistolam, ut confirmetis in illum charitatem, ut præcessit.

Ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis, ut videam, utrum, sicut obediatis in eo excommunicando, sic et obediatis in recipiendo.

VERS. 10. — Cui autem aliquid donastis, et ego. Cui gratiam et remissionem fieri per Titum rogasti, et ego, scilicet donari illi, et condonari rogo. Ita Theodoretus.

Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos, in personâ Christi. Hoc autem in personâ Christi, non est aliud quam nomine, vice et auctoritate Christi: cuius scilicet personam Paulus gerebat; q. d.: Condono vice et auctoritate Christi, cuius personam gero, qui dixit: *Quidquid solveris super terram, erit solutum et in cœlo.*

VERS. 11. — Ut non circumveniamur à Satanâ; ne decipiatur, ut scilicet fornicarius ille ob nimium rigorem à Satanâ in desperationem impellatur.

Non enim ignoramus cogitationes ejus. Tertullianus, lib. de Pudicitia, cap. 13, legit: *Non enim ignoramus injectiones ejus, puta rapinas ejus.*

decipiatur à Satanâ, sub specie boni, nimis si ob nimiam nostram severitatem hunc impellat ad desperationem, et abducat à fide; et nos ipsos sic includat laqueis suis. Hoc benè et paucis Ambrosius, ne medium nostrum fiat ejus triumphus. Dixit in praecedenti versu *donavi propter vos*; hinc videatur quid dicere debuisse, ut non circumveniamini sed dicere maluit, *ut non circumveniamur*. Tum ut modestiam servet, tum ut presentiam suam inter illos indicet.

NON ENIM IGNORAMUS... hujus callidi serpentis astutias et dolos, quibus nos, tum prælatos, tum subditos à Deo conatur abducere. Variae sunt et oppositæ ejus in nos machinationes, modò illecebris, modò desperatione; modò nimiâ lenitate, modò nimiâ severitate nos impugnat. Hoc benè D. Thomas expressit dicens: Diabolus enim multos decepit, quosdam, scilicet, trahendo ad peccatorum perpetrationem; quosdam verò ad nimiam contra peccantes rigiditatem; ut si non protest eos habere per perpetrationem facinorum, saltem perdat, quos jam habet, per prælatorum austeritatem, qui eos non misericorditer corrigentes, in desperationem inducunt; et sic nos perdit, et illos diaboli laqueus includit.

VERS. 12. — CUM VENISSEM AUTEM TROADEM... Redit ad itineris sui narrationem, eisque declarat quid erit, cum decrevisset ad eos non ire. Epheso egressus ivit Troadem, Phrygia minoris urbem, in littore Helle-sponiti. An Troas, sit Troja famosa, multi affirmant. Fromondus, ex Act. 20, v. 6 et 15, colligit quid Troas sit urbs littoralis, Troja verò aliquanto spatio distabat à terrâ; erat tamen, inquit, in eadem Phrygiâ minore.

PROPTER EVANGELIUM CHRISTI, id est, prædicandi Evangelii gratiâ.

ET OSTIUM, id est, etsi magnus patuerit aditus ad Evangelium propagandum; seu magna milii spes affligeret multos acquirendi Christo.

VERS. 13. — NON HABUI REQUIEM SPIRITU..., id est, in animo meo.

VERS. 12. — Cum venissem autem Troadem, propter Evangelium Christi, subaudi prædicandum, et ostium (aditus magnus) mihi apertum esset in Domino, in negotio Domini, scilicet ad propagandum ejus Evangelium. Ita Anselmus.

VERS. 13. — Non habui requiem spiritui meo (in spiritu, id est, in animo meo) eo quid non invenierim Titum fratrem meum, in Evangelio prædicando adiutorem et socium. Primasius hanc afferit causam, cur Tito non invento requiem Apostolus non haberit: quia per Titum, quem Corinthum miserat, expectabat ut sibi nuntiaretur an Corinthii jam se correxisserent. Requiem ergo spiritus Pauli non habebat, eo quid Titum non invenisset, scilicet Corintho reversum: ut ejus relata certior de rebus Corinthiorum fieret. Et haec Apostolus scribit, ait Primasius, ut intelligent ipsum omnia propter charitatem fecisse. Ergo quod dicit tale est: Postquam Epheso digressus veni Troadem Evangelii causâ, quamvis in eâ urbe spes copiosi fructus appareret, adeò tamen rerum vestrarum curâ ac sollicitudine tenebar, ut illic non putaverim milii subsistendum, eo quid Titus quem à vobis expectabam, non advenisset.

Sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam,

EO QUOD NON INVENERIM... ibi Titum, quem Corinthus expectabam, et à quo sperabam me cognosciturum Ecclesie vestre statum.

SED VALEFACIENS EIS... Hinc rerum vestrarum sollicitus, fratribus Troade commorantibus valedixi. Nimirum illis instructis, rebusque ad illos spectantibus ordinatis; vel fortè aliquibus discipulis ibi relictis, qui ostio illo aperto, pergerent, ait Fromondus.

PROFECTUS SUM IN MACEDONIAM, Titum expectaturus, et ab eo Ecclesie vestre statum citius agnosciturus. Ille omittit Apostolus, quod in cap. 7, v. 5, dicet; scilicet, quod in Macedoniā omnem passus sit intus et foris tribulationem; sed de eā, ejusque effectu, Deo gratias agit.

VERS. 14. — DEO AUTEM GRATIAS, QUI SEMPER TRIUMPHAT NOS... Hebraismus est, significans: Qui per Christum nos semper facit triumphare; seu, qui per Christum facit, non solum ut omnia adversa superemus, simusque in persecutionibus victores, sed etiam post praelium et victoriam reddit illustriores.

ET ODOREM NOTITIÆ SUE..., id est, et suavem seu benefragrantem sui cognitionem, id est, famam Evangelii sui.

PER NOS, equidem concusso, sed nunquam dejecos quaquaversum diffundit, IN OMNI LOCO. Quò magis conteruntur et concutiuntur aromata, eò majorem spírant fragrantiam; sic et nos, quò magis concutimur, et persecutionibus conterimus, eò suaviorem et abundantiorē Dei Evangelique Christi spargimus odorem.

Colligenda.

Hinc collige quòd passio martyrum sit triumphus et martyrū, et Dei, et Christi. Quid enim est triumphus? Imperatoris victoris progressio in publicum cum trophyis, aliisque victoriae signis. Ergo passio martyrum, triumphus est martyrum, quia per eam de carne, mundo et diabolo victores, martyrii sui instrumentis, quasi trophyis, illustres et conspicui, publicè coram omnibus triumphum agunt. Ergo passio martyrum, triumphus est Dei; quia per eam odor Dei benè olens, suavis et benè fragrans ejus notitia diffunditur. Ergo passio martyrum, est Christi triumphus; quia per eam Evangelium Christi disseminatur; fides perfidiam vin-

scilicet Titum illic exspectaturus, et ex eo de vobis aliquid certi cogniturus.

VIII. 14. — *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo. Triumphat, id est triumphare facit.* Ita Ambros., Anselm. Videlur Apostolus in Macedonia acres persecutiones pertulisse. Unde c. 7 dicit se ibi omnem tribulationem passum: foris pugnas, intus timores: sed Dei gratia hec omnia superavit cum gloriā et triumpho. Triumphus enī Dei est, inquit Hieron., passio martyrum pro Christi nomine, erroris effusio, et inter tormenta letitia.

Et odorem notitiæ sue manifestat per nos in omni loco. Odor notitiæ Dei, id est, famæ ejus, à nobis quam longissime diffunditur.

XII. 13. — *Quia Christi bonus odor sumus* hoc est. Nomina Christi in eam loco bonus odor sumus Deo: et predicationis nostræ lengè latèque

cit et veritas mendacium. Deus ergo per passiones martyrum et ipsos martyres facit triumphantes, et ipse per eos triumphat.

VERS. 15. — *Quia Christi bonus odor..., id est, bona fama, verbo, exemplo, patientiā.*

Deo, id est, ad Dei gloriam, vel Deo in odorem suavitatis, sicut hostiae et thymiamata veteris legis dicebantur offerri Deo, in odorem suavitatis.

HS QUI SALVI FIUNT.... ET HS QUI credunt et SALVI FIUNT; ET HS QUI credere nolentes, in suā infidelitate PEREUNT. Tanquam thuribula incensa, spargimus, quocumque incedimus, spiritualem fidei christianæ odorem, et credulis prædicamus et incredulis; quia, quantum ad nos attinet, volumus, sicut et Deus, omnes salvos fieri. Hunc eudem christiane fidei odorem ubique et nostris passionibus spargimus. Quasi unguentorum ampullæ sumus: quantò magis frangimur, tantò ampliorem odorem Dei et Christi diffundimus ad omnes.

VERS. 16. — ALIIS QUIDEM ODOR MORTIS... malis quidem hic odor est mortifer et mortem afferens, sed occasionaliter, non nostro, sed corum vitio. Bonis autem est ODOR VITÆ; et vitam afferens, sicut fragrantia unguenti columbam vegetat, scarabæum necat, ait OEcumenius. Sicut odor florentium vinearum homines recreat, serpentes necat, ait D. Thomas. Sicut lumen solis oculos sanos recreat, debiles cruentat. Sicut ignis aurum purgat, stipulam absunit. Sic fama de Christo sparsa, bonis est odor vivificus, spiritualem vitam impertiens; malis est odor mortifer; non ex se, est enim *odor vitæ*; sed eorum vitio, quia vitam respuant: seu, ut ait Christus, *quia dilixerunt magis tenebras, quam lucem.*

ET AD HÆC QUIS TAM IDONEUS? Grec., ad hæc quis idoneus? Syr., et ad hæc quis erit idoneus? D. Chrysostomus, gratiæ profectò id est, hoc totum Christi est; nihil est quod nobis arrogemus; idem ait D. Chrysostomus.

QUIS TAM IDONEUS? Aliqui, tam, putant additum: alii volunt quisnam, in quis tam conversum. Sensus est: Quis sicut par est, idoneus est, ut ubique Christi bonus sit odor? quasi diceret: Quād pauci reperiuntur tam idonei! vel juxta Vulgatam: *Quis tam idoneus, quād nos apostoli?*

VERS. 17. — NON ENIM SUMUS SICUT PLURIMI.... Ex

spirat fragrantia; ita Hier. Bonam Christi famam verbo et exemplo spargimus in honorem Dei, apud omnes, non eos solum qui credunt et salvi fiunt, verum etiam qui credere nolentes perent.

VERS. 16. — ALIIS QUIDEM ODOR MORTIS IN MORTEM, ALIIS AUTEM ODOR VITÆ IN VITAM. Sicut fragrantia unguenti columbam vegetat, scarabeum necat, ut ait OEcum., sic et lumen solis oculos sanos recreat, debiles offendit: et ignis aurum purgat, stipulas absunit: et ipse Christus aliis in ruinam, aliis in resurrectionem positus est; Luc. 2.

Et ad hæc quis tam idoneus? Quasi dicat: Quād pauci tam idonei ministri, qui ubique sunt bonus odor Christi! Ita Ambrosius.

VERS. 17. — NON ENIM SUMUS SICUT PLURIMI, ADULTERANTES VERBUM DEI. Adulterantes, id est, quod sincerum est, corruptentes. Adulterat ergo verbum Dei, qui

bono Christi odore , de quo in versu praecedenti , occasiōnem sumit sese contra falsos doctores defendendi : suam ergo hic resumit apologiam , quam usque ad cap. 8 texit .

NON ENIM SUMUS SICUT PLURIMI ADULTERANTES . Græcē , cauponantes . Syr. , qui miscent sermonem Dei . Caupo- nari est , cūm quis vinum adulterat : cūm quis pecu- niā id vendit , quod gratis dare debebat , D. Chrysostomus . Ferit hic falsos doctores , qui falsificabant Evangelium , et ad quæstum abutebantur verbo Dei .

ADULTERANTES , id est , falsificantes , vitiantes .

Cauponantes , id est , veris falsa miscentes , ut cau- pones qui vina corrumpunt per commixtiones . Hī falsi doctores christianismū judaismū admixtione adultere- rabant .

SED EX SINCERITATE.... Illorum falsificationi suam opponit sinceritatem ; sed sincerè , purè , sine ad- mixtione .

SICUT EX DEO , seu à Deo accepi ; seu sicut ex Deo processit .

CORAM DEO . Deum præ oculis habentes , quasi spe- ctante Deo .

IN CHRISTO LOQUIMUR , seu prædicamus . Non in sa- pientiā , seu eloquentiā seculari , ut dixit in primo ca- pite , v. 12 , sed in Dei gratiā , in Christo , id est , Chri- sti gratia innixus , et eloquentiae , quam dat Spiritus sanctus . Non nostrā sapientiā , ait D. Chrysostomus , et eruditione , sed illius potentia afflati . Vel tanquam in Christi personā , et vice Christi .

veritati falsitatem conjungit . Unde S. Gregor . , 22 Moral. , c. 17 : Adulterari , inquit , verbum Dei , est aut aliter de illo sentire quam est , aut ex eo non spi- rituales fructus , sed adulterinos fœtus querere laudis humanae : ex sinceritate vero loqui , est nil aliud in eloquio quam oportet , scilicet auctoris et creatoris gloriam querere .

Sed ex sinceritate , sed sicut ex Deo , coram Deo in

Corollarium pietatis , seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam , et ad praxim redigenda .

1° Omnis prælatus ex primis hujus secundi capitū versibus discat , et imitetur miras apostolicæ charita- tis artes , quibus animas sibi commissas Christo luere- tur . Vide v. 2 , 3 , 4 , in commentario . Sit pater et medicus , v. 4 . Diligat , et ex charitate agat , v. 4 . Auctoritate suā moderatè utatur , v. 9 . Astutias dia- boli varias caveat , v. 11 .

2° Concionator apostolicus ex ultimis hujus capitū

CAPUT III.

1. Incipimus iterū nosmetipsos commendare ? aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis epi- stolis ad vos , aut ex vobis ?

2. Epistola nostra vos estis , scripta in cordibus no- stris , que scitur et legitur ab omnibus hominibus :

3. Manifestati quòd epistola estis Christi , ministrata à nobis , et scripta non atramento , sed spiritu Dei vivi ; non in tabulis lapidiis , sed in tabulis cordis carnali- bus .

Observatio moralis

Ex hoc versu disce bonum et malum concionandi modum . Ille verus apostolus est , et bonus præcō , qui veritatem evangelicam purè et sine permixtione , sive falsitatis aut novitatis , ad placendum inventa ; sive eloquentiæ affectata ; sive intentionis lucri tempora- lis . Sed sincerè , sicut à Deo , processit ,

CORAM DEO , quasi qui in conspectu Dei viventis , omnia videntis , cor et renes penetrantis , loquitur .

In CHRISTO , Christi nomine , tanquam ejus legatus ac vicarius . Ille autem est capo , non apostolus , nec prædictor , qui falsa veris miscet , qui ad quæstum habet Evangelium ; qui eloquentiā seculari affectata , et ad placendum populo , prædicat . Qui de Deo loquitur , non quasi presente , sed quasi absente ; de Deo non cogitans , Deum non querens , nec aspiciens ; nec ejus oculos veritus . Qui non in Christo , de Christo loquitur ; sed in semetipso , sibi confidens , sibi ipsi complacens , semetipsum predicans et querens . Ita- que recordetur concionator evangelicus : 1° se Dei le- gatum , à Deo missum , et in Dei nomine loqui : verbum ergo Dei prædicet , sicut à Deo processit , Dei volun- tam sincerè annuntiet , purè reddat et integrè quod à Deo profectum est , et accepit ; 2° se coram Deo vivente loqui , Deo spectante , auscultante , tanquam sub ejus oculis et auribus : vereatur ergo oculos Dei , nihil dicat quod non possit subire examen Dei ; 3° se in Christo loqui , in ejus Spiritu ; in ipso con- fidat , in ejus gratiā innatur ; speretque sibi datum iri quid loquat

Christo loquimur . Loquitur verbum Dei ex sinceritate , qui neque Dei verbum adulterat admixtione aliena doctrine , neque eo abatitur ad quæstum aut gloriam humanae , coram Deo , vel in conspectu Dei . In Christo , pro in Christi veritate , fidelitate , et sinceritate , scilicet loquor et predico . Aliter S. Chrysostomus : In Christo , inquit , id est , per Christum et Christi gra- tiā .

versibus discat verum concionandi modum . Ubique verbo , exemplo , præsertim vero patientiā , spirituali- fidei christiane fragrantiam diffundat , v. 14 , 15 , 16 . Sit quasi aromata , v. 14 . Sit quasi thuribulum incen- sum , v. 15 . Sit quasi unguentaria ampulla , v. 16 . Vitet pseudoapostolorum vitia ; non sit caupo , v. 17 . Sed verus sit apostolus : propterea trium sit semper memor ; quæ videat in fine , v. 17 .

CHAPITRE III.

1. Commencerons-nous de nouveau à nous relever nous-mêmes ? et avons-nous besoin , comme quelques-uns , que d'autres nous donnent des lettres de recommandation envers vous , ou que vous nous en donnez envers les autres ?

2. Vous êtes vous-même à notre lettre de recommandation qui est écrite dans notre cœur , qui est recon- nue et lire de tous les hommes ;

3. Car vous faites voir que vous êtes la lettre de Jésus Christ , dont nous avons été les secrétaires ; et qui est écrite , non avec de l'encre , mais avec l'Esprit du Dieu vivant ; non sur des tables de pierre , mais sur des tables de chair , qui sont vos coeurs .

4. Fiduciam autem talem habemus, per Christum ad Deum :

5. Non quod sufficietes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est :

6. Quiet idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non litterā, sed Spiritu : littera enim occidit, Spiritus autem vivificat.

7. Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloriā, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultū ejus, quae evacuatur :

8. Quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloriā !

9. Nam si ministratio damnationis gloria est, multò magis abundat ministerium justitiae in gloriā.

10. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.

11. Si enim quod evacuatur, per gloriam est, multò magis quod manet, in gloriā est.

12. Habentes igitur talem spem, multā fiduciā utimur.

13. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur ;

14. Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur) ;

15. Sed usque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

16. Cùm autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

17. Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.

18. Nos verò omnes, revelatā facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.

4. Or c'est par Jésus-Christ que nous avons une si grande confiance en Dieu.

5. Car nous ne sommes pas capables de former de nous-mêmes aucune bonne pensée, comme de nous-mêmes ; mais c'est Dieu qui nous en rend capables.

6. Et c'est lui aussi qui nous a rendus capables d'étre les ministres de la nouvelle alliance, non par la lettre, mais par l'Esprit. Car la lettre tue ; mais l'Esprit vivifie.

7. Que si le ministère de la lettre gravée sur des pierres, qui était un ministère de mort, a été accompagné d'une telle gloire, que les enfants d'Israël ne pouvaient regarder le visage de Moïse : à cause de la gloire dont il éclatait, laquelle devait néanmoins finir,

8. Combien le ministère de l'Esprit doit-il être plus glorieux !

9. Car si le ministère de la condamnation a été accompagné de gloire, le ministère de la justice en aura incomparablement davantage.

10. Et cette gloire même n'est point une véritable gloire, si on la compare avec la sublimité de celle de l'Évangile.

11. Car si le ministère qui devait finir a été accompagné de gloire; celui qui durera toujours doit l'être beaucoup davantage.

12. Ayant donc une telle espérance, nous vous parlons avec une entière liberté;

13. Et nous ne faisons pas comme Moïse, qui mettait un voile sur son visage, parceque les enfants d'Israël ne pouvaient regarder fixement la clarté passagère de son visage.

14. Aussi leurs esprits sont demeurés endurcis et aveuglés; car jusqu'aujourd'hui même, lorsqu'ils lisent l'Ancien-Testament , ce voile demeure toujours sur leur cœur sans être levé, parcequ'il ne s'ôte que par Jésus-Christ.

15. Ainsi jusqu'à cette heure, lorsqu'on leur lit Moïse, ils ont un voile sur le cœur.

16. Mais lorsque ce peuple sera converti au Seigneur, le voile sera ôté.

17. Or le Seigneur est Esprit; et où est l'Esprit du Seigneur, là aussi est la liberté.

18. Ainsi nous tous, n'ayant point de voile qui nous couvre le visage, et contemplant la gloire du Seigneur, nous sommes transformés en la même image, et nous avanzons de clarté en clarté par l'illumination de l'Esprit du Seigneur.

ANALYSIS.

Primo versu occurrit adversariorum suorum calumniæ, quam in illos retorqueat. An nosmetipso, inquit, commendamus?

¶ 2. Respondet quod non; quia vos, ô Corinthii, nostra estis epistola commendatitia; vestra per me ad Christum conversio, omnibus nota, me satis ubique commendat.

¶ 3. Lenit et explicat hoc quod dixit : Epistola nostra estis, quin potius epistola estis Christi, nostro ministerio scripta, non atramento, sed Spiritu Dei; non in saxeis tabulis, sed in tabulis mollibus cordis vestri.

¶ 4, 5. Hujus rei gloriam totam in Deum refundit. Hoc equidem nobis valde gloriosum est; sed haec gloria, non à nobis, sed à Christo; non in nobis, sed in Deo, qui nos ex omnino insufficientibus, reddidit ad tantum ministerium idoneos.

¶ 6. Suum evangelicum ministerium confert cum Mosaico; hoc fuit ministerium litteræ occidentis; illud

est ministerium Spiritus vivificantis.

¶ 7, 8, 9, 10, 11. Sui ministerii gloriam præfert Mosaici ministerii gloriæ. Si ministerium litteræ, mortis, et damnationis, ita fuit Moysi gloriosum; quanto magis evangelicum spiritus, justitiae, et vitæ æternæ ministerium, apostolis erit gloriosum! Nulla inter utramque gloriam comparatio.

¶ 12. Confert usum sui ministerii cum modo quo Moyses suum exercebat, præfertque suum Mosaico. Hac præcellentis gloriæ spe animati nos apostoli, longè aperiunt agimus ac loquimur quam Moyses: hic Judæis locuturus, velum in faciem suam injiciebat; nos non ita, sed aperte loquimur.

¶ 14. Mysticè explicat Moysis velamen: figurabat hodiernam Judæorum cœcitatem, qui Christum in Moysi fulgore figuratum, etiam nunc non vident.

¶ 15. Velamen habent super cor, quod per illorum ad Christum conversionem auferetur.

PARAPHRASIS.

1. Numquid hec dicimus, quasi velimus nosmet ipsos rursus commendare, et nos in vestram gratiam insinuare; aut numquid fortè nos egemus, sicut pseudo-apostoli, ut ab aliis ad vos commendatitias epistolas impetremus, aut à vobis ad alios?

2. Talibus commendatitias non egemus, quia vos, Corinthii, epistola nostra estis, cordibus nostris inscripta, omnium oculis exposita, quasi patentes litteræ, quæ nos ubique commendant.

3. Quin potius per fidem vestram manifestum est, quod estis epistola Christi, nostro ministerio scripta, non atramento, sed Spiritu Dei viventis; non in tabulis lapideis insculpta, sed in tabulis mollibus, et vivis cordis vestri.

4. Magna quidem nostra fiducia dicendi talia, quia magna hinc nobis gloria; sed hanc gioriam et fiduciam habemus, non à nobis, sed Christi beneficio; non in nobis, sed in Deo, et apud Deum.

5. Haec enim vobis dicimus, non quasi ex nobis, seu nostris viribus possimus quidquam ad animarum conversionem conferens cogitare, multò minus facere; sed tota nostra sufficientia et virtus est à Deo,

6. Qui nos elegit, et idoneos fecit novi Testamenti ministros; non legem in tabulis lapideis scriptam nobis dando, aliis proponendam; sed Spiritum sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum: quæ duo valde diversa sunt: lex enim litteris tantum scripta, occasio fuit mortis; Spiritus autem sanctus fons est vitæ in cordibus nostris.

7. Quod si tamen ministerium legis, quæ mortem causabat, sed quæ dígo Dei insculpta erat in lapidibus, ita Moysi gloriosum fuit, ut filii Israel non valerent fixis oculis intueri faciem ejus, propter gloriam vultus illius, licet transitoriam;

8. Quantò magis gloriosum erit ministerium legis, quæ credentibus dat Spiritum vivificantem?

9. Quod si, inquam, ministerium legis, quæ damnationis æternæ erat occasio, res fuit gloria; quantò

magis gloriosius erit ministerium legis quæ veram dat justitiam et sanctitatem?

10. Tantum est in his rebus discriminis, ut si hanc gloriam cum illâ compares, nec gloria quidem est gloria veteris legis.

11. Si enim lex vetus, ejusque ministerium, quæ transitoria erant, gloriosa fuerunt, multò magis erunt gloriosa lex nova, et ministerium ejus, quæ usque ad finem mundi permanebunt.

12. Nos igitur apostoli, novæ legis ministri, spe glorie permanentis animati, liberè et intrepide agimus et loquimur.

13. Nec prædicando facimus quod faciebat Moyses, cùm loqueretur Judæis: ipse enim velo faciem suam tegebat, ne in hanc radiantem Israelitæ desigerent oculos, quæ tamen Mosaicæ faciei gloria, citò fuit abo-lita.

14. Hoc velamen in facie Moysis significabat Ju-dæorum mentis cæcitatem; qui usque in hodiernum diem, cùm vetus Testamentum legunt, quasi velo ob-tectas mentes habent, non intelligunt quod legunt, quia in Christum non credunt, per quem tollitur hoc velamen.

15. Et in hunc usque diem, cùm legitur in syna-gogis Moyses, cæcitate laborant, quasi velamen super cor eorum sit injectum.

16. At cùm ad Dominum conversi fuerint, aufere-ter ab eis hoc velamen.

17. Non ita de nobis, quos Deus ministros Spiritus fecit; Spiritus enim ille Dominus est, summè liber, et spirans ubi vult; hinc ubi reperitur ille, qui et Iesu Christi Spiritus est, ibi et libertas spiritus et cordis.

18. Tantum abest ut velamen super faciem habeamus, imò verò revelatâ facie, gloriam Domini in no-bis, quasi in speculis excipientes, per hujus glorie reflexionem, sumus illius luminis participes; de claritate ad claritatem progredientes per Domini Spir-itum, per quem in soles quasi transformati, illumina-mus alios.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—**INCIPIIMUS ITERUM...** Quoniam in fine capitis præcedentis, v. 14 et 15, scemtipsum laudare visus est Apostolus, hinc prævidens pseudo-apostolos de hac Epistolâ dicturos quod de priore dixerant, sci-licet quod Paulus laudibus affectatis scemtipsum commendet; hoc, inquam, prævidens, ita diluit, ut in ipsis adversarios retorqueat quod ipsi D. Paulo objiciebant, nimirum quod scemtipos commendarent.

Interrogans ergo objicit sibi: An *incipimus iterum*, id est, in hac Epistolâ, sicut in primâ à quibusdam reprehensum est. Vide prefationem hujus Epistolæ. Vide et cap. 5, v. 12, hujus ejusdem Epistole.

VERS. 1.—*Inciplimus iterum nosmetipos commen-dare?* Numquid hec dicimus, tanquam volentes nos vobis et aliis commendare?

Aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitias

NOSMETIPPOS COMMENDARE. Numquid hec dicimus quasi velimus nos jactare, ut vobis et aliis commendatores simus, et in vestram benevolentiam et gratiam nos insinuemus?

AUT NUMQUID EGEMUS...? Aut nunquid fortasse nos egemus commendatitias epistolis, quas ab aliis ad vos præferamus, aut à vobis ad alios?

SICUT QUIDAM. Ferit adversarios suos, et in eos re-torquet quod objiciebant D. Paulo. Hincque colligiter quod pseudo-apostoli, ut virtutis et doctrinæ nomen sibi compararent, commendatitias litteras circumferebant, quas aut fixerant, aut à civitatibus unde profi-

epistolis ad vos, aut ex vobis? Ex, id est, à vobis scri-ptis epistolis, quibus apud alios commander? Sicut quidam, supple, egent; seu potius, faciunt: id est, commendatitias undique studiosè conquirunt.

discabantur, emendicaverant, ad alias civitates, quod properabant.

Talibus artibus et hodiè multi virtutis et doctrinæ nomen querunt, qui rem non habent; sed heu! quām vani sunt tituli hominis, virtute vacui!

VERS. 2.—**EPISTOLA NOSTRA VOS ESTIS.** Respondet quid talibus commendatitiis non egeat, quia ipsi Corinthii sunt Paulo vice commendatitiae epistolæ, nec indiget alia. *Epistola nostra vos estis.* Ego, per Evangelii prædicationem, Christum in mentibus vestris inscripsi, vos ad ipsum converti; haec vestra ad Christum per me conversio, vobis et omnibus nota, me satis commendat.

SCRIPTA IN CORDIBUS NOSTRIS. Hanc epistolam in corde meo porto; vos ad Christum per me conversos, et ideò meos filios in Christo charissimos, cordi meo insculptos et impressos, ubique circumfero.

Nota Corinthios duplici titulo esse divi Pauli epistolam: primò, quia Paulus in eorum mentibus, quasi tabulis, Christum inscripsit; secundò, quia ipsos Corinthios, utpote suos in Christo filios, in corde suo, quasi tabula vivente, insculptos gerit Paulus. Primo modo Corinthii sunt quasi tabula; secundo modo sunt quasi characteres et litteræ.

QUE SCITUR ET LEGITUR AB OMNIBUS... Haec epistola utroque modo considerata, *scitur et legitur ab omnibus hominibus.* Quod Christum in mentibus vestris inscripserim per Evangelii prædicationem, hoc omnibus notum. Corinthus erat emporium celeberrimum; hinc ejus ad Christi fidem conversio fuit notissima et celeberrima. Quod vos in corde meo insculptos gestem, hoc omnibus patet per eloquia mea, et per frequenter de vobis cum laude et affectu commemorationem. Itaque *scitur et legitur ab omnibus hominibus*, quod ego vos per Evangelium in Christo genuerim; et quod ego vos, meos in Christo filios charissimos in corde meo geram. Hinc estis mihi, vos ipsi, o Corinthii, quasi meæ litteræ patentes, omnium oculis expositæ, et quas omnes homines inspicere possunt et legere. Hinc nec ab aliis ad vos, nec à vobis ad alios, commendatitiae egeo epistolæ; non ad vos, quia vos ipsi epistola mea; non à vobis ad alios, quia vestra conversio omnibus nota: et aliunde vos ut filios meos, in corde meo impressos, omnibus ostendo.

Observa hic duo apostoli, prælati, pastoris munia: primum, in mentibus populorum sibi subditorum Christum formare, inscribere, perficere; secundum, populos sibi subditos, in corde suo insculptos gerere, eos diligere, de eorum salute et perfectione quasi continuè cogitare, et sollicitum esse. Hoc in veteri lege

VENS. 2.—*Epistola nostra vos estis.* Vos, o Corinthii, mea operâ conversi, estis mihi instar epistolæ commendatitiae ab omnibus lectæ et intellectæ, quam pro mea commendatione exhibeo quibus volo. Omnes enim sciunt quales fueritis ante conversionem.

Scripta in cordibus nostris. Sensus: Eam epistolam, quæ vos estis, cordi meo inscriptam et impressam ubique circumfero. Inscriptionem intellige per memoriam et anorem.

Quæ *scitur et legitur ab omnibus hominibus*; quam epistolam omnibus in promptu est inspicere et legere,

significabat summus pontifex, portans nomina filiorum Israel coram Domino super utrumque humerum, Exod. 28, 12.

VERS. 5.—**MANIFESTATI QUOD EPISTOLA CHRISTI...** Explicat et quasi corrigit quod superioris dixit: *Epi-stola nostra vos estis;* quasi diceret: Quin potius estis epistola Christi, nostro ministerio scripta. *Manifestati*, subaudi: vos estis manifestati, id est, manifestatum est per fidem et opera vestra quod estis epistola Christi, quasi principalis auctoris.

MINISTRATA A NOBIS, id est, nostro ministerio, quasi amanuensis, **SCRIPTA**;

NON ATRAMENTO, sicut cæteræ hominum epistole;

SED SPIRITU DEI VIVI, id est, afflato Spiritu sancti, qui, Christo largiente, vobis nostro ministerio fuit communicatus;

NON IN TABULIS LAPIDEIS, sicut lex Mosaica.

SED IN TABULIS CORDIS CARNALIBUS, id est, vivis, molibus, sentientibus. Carneum hic non opponitur spirituali, ut alibi sæpè; sed lapideo, duro, et significat molle, ductile, obediens. Itaque per fidem et opera vestra patet quod estis epistola quam Christus ipse scripsit, nostro ministerio utens, nostris vocibus, quasi instrumento suo; scripsit autem non atramento, sed efficaciâ et effusione Spiritu sancti; non in tabulis duris et saxeis, sed in tabulis mollibus, obedientibus, id est, in cordibus vestris docilibus, et ad omnia promptis.

Nota hic indicatam utriusque Testamenti differentiam. Quanto intervallo spiritus ab atramento, et cor à lapide distat, tanto et novum Testamentum à lege discrepat, ait Theophylactus.

Observatio moralis.

Hinc et collige: Ergo cor meum charta Christi est; digitus, quo Christus in corde meo scribit, Spiritus sanctus est; atramentum quo utitur, gratia, inspiratio, illustratio, pia motio; quod scribitur, fides, spes, charitas.

Meum est non esse saxeum, durâ cervice non resistere Spiritui sancto; sed obedire huic dìgito Dei, in corde meo scribenti, id est, Spiritui sancto inspiranti. Quin et hoc, o Deus, est tuae gratiae. Aufer igitur primum à me, cor lapideum, saxeum, adamantium; et da mihi cor carneum, vivum, sentiens, obediens. Etiam rebellem compelle voluntatem meam. Dele, destrue in corde meo, omnes falsos amores, vanos terrores, noxios errores, ut his omnibus deletis et destructis, verè dicam: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* In eo scribe veritatem, imprime castum timorem, infunde sincerum tui amoris affectum, te super omnia, purè, et unicè diligam.

perinde ut litteras patentes omniumque oculis expositas.

VERS. 5.—**Manifestati quod epistola estis Christi.** *Manifestati*, id est, de quibus manifestum est, et palam constat, quod epistola estis Christi.

Ministrata à nobis, hoc est nostro ministerio conscripta. Christus, inquit, hujus epistole principalis est auctor, idemque nobis ministris ad eam scribendum usus est.

It scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi; non

VERS. 4. — FIDUCIAM AUTEM TALEM... Rursus sese explicat, ita ut totam Deo gloriam reddat.

FIDUCIAM AUTEM TALEM; quòd epistola nostra, seu nostro ministerio scripta, sitis Spiritu Dei vivi; hanc, inquam, fiduciam habemus, non à nobis, sed à Christo; hancque gloriam habemus non in nobis, sed in Deo et apud Deum; quasi diceret: Evidenter magna est nostra fidelicia dicendi talia de vobis: quia magna hinc nobis gloriationis et commendationis materia; sed hanc fiduciam, hancque gloriam apud Deum habemus, non nostro merito, sed Christi beneficio et merito.

FIDUCIA NOSTRA, id est, gloriatio nostra per Christum est ad Deum: Christus enim nobis est causa, eur in Deo gloriemur; nil ilque planè nostrum est, ne minimum quidem; Theophylactus. Non dixi, fiduciam habemus, tanquam aliud nostrum sit, aliud Dei; sed totum Deo ascribo; D. Chrysostomus.

VERS. 5. — NON QUOD SUFFICIENTES SIMUS... Haec enim vobis dicimus, non quasi simus a nobis, quasi ex nobis, id est, nostris naturæ viribus, sufficientes, idonei, cogitare aliquid ad animarum conversionem et salutem conferens. Agitur enim de sufficientiâ et idoneitate ad apostolatus ministerium, ut patet legenti. Primis versibus locutus est Paulus de conversione Corinthiorum suo ministerio factâ, et de eâ locutus est sub metaphorâ epistole à se scriptæ. Et quia hoc illi gloriosum videtur; hic ut totam hujus conversionis gloriam Deo reddat, agnoscit et publicè fatetur, quòd ex semetipso sit insufficiens aliquid cogitare quod vel ad Corinthiorum, vel ad aliorum quorūcumque salutem conferat; et ideo multò minus sufficiens est ex se, aliquid tale facere, aut exequi.

SED SUFFICIENTIA NOSTRA. Syr., *virtus nostra ex Deo est*, per CHRISTI MERITA, ut dixit v. precedenti.

Osservatio dogmatica et moralis.

Omnis nostra sufficientia ad benè cogitandum et ad benè agendum ex Deo est. Et hinc cognoscimus quia nihil sumus, nisi misericordia et gratia Dei regamur, ait D. Anselmus. Attendant hæc verba, qui putant ex nobis esse corruptum fidei, et ex Deo esse fidei supplementum: quis enim non videat priùs esse cogitare, quam credere? nulus quippe credit aliquid, nisi priùs cogitaverit esse credendum. Si ergo non

in tabulis lapideis, quomodo nimis scripta fuit lex veteri populo Iudaico per Moysen data;

Sed in tabulis cordis carnalibus, id est, carneis, puta in corde molli, ductili, docili, id est, facilibus et promptis ad obediendum. Ipsi Corinthii fideles, scripta in tabulis cordis carneis, in quantum fides et charitas et cetera que lex nova præcipit, in eorum cordibus impressa erant per Spiritum sanctum.

VERS. 4. — Fiduciam autem talem habemus, etc., quia confidenter gloriamur in Deo, de hâc Dei nostrâ que epistolâ, deque ministerii nostri dignitate et fructu p̄ me ministerio Moysis et aliorum veteris Testamenti ministrorum. Ita Anselmus.

VERS. 5. — Non quid sufficientes simus cogitare aliiquid à nobis, quasi ex nobis. Atiquid, scilicet boni, quid s, ectet et ordinetur ad fidem, gratiam, meritum, et salutem aeternam, ut quis idoneus sit minister novi Testimenti, ut præcessit. Quòd si ex se nemo profet

sufficiimus cogitare boni aliquid à nobis; profectò nec credere sufficiimus; quod sine cogitatione non possumus: sed sufficientia nostra, quâ et credere incipiamus, ex Deo est. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes quidquid agimus, D. Anselmus. Hinc ergo magna nobis humilitatis occasio. Hinc omnimoda necessitas ad Deum semper recurrendi, et per Christum mediatorem nostrum, gratiam ad omnia petendi.

VERS. 6. — QUI ET IDONEOS..., id est, qui nos et elegit et idoneos fecit novae legis ministros: seu, ut ait D. Chrysostomus, fecit ut huic muneri pares esse possemus et ad illud obeundum appositi.

NON LITTERA, SED SPIRITU. Græc., *non litteræ, sed Spiritus*. Syrus., *non litterâ, sed Spiritu*, sicut interpres noster.

NON LITTERA, id est, non sicut Moysi litteram solam, seu legem in tabulis lapideis scriptam, nobis dando aliis proponendam et annuntiandam.

SED SPIRITU, id est, sed preterea Spiritum sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum, quo hanc amoris legem diligent et impleant.

LITTERA ENIM OCCIDIT, id est, lex sola, lex litteris tantum scripta, Spiritus sancti gratia presidio destituta, occidit animam occasionaliter. 1º Quia deceat quid agendum, nec vires dat ad agendum; hinc peccatur scienter et cum prævaricatione; 2º quia concupiscentiam irritat ad contrarium faciendum: nimur in vetitum. Vide dicta c. 7 ad Rom., v. 8, 10.

SPIRITS AUTEM VIVIFICAT, quia charitatem diffundit in cordibus nostris: charitas autem est anima vita. Nota hic collationem evangelici ministerii cum Mosaico, et istius præ hoc excellentiam. Solam litteram Judæis dedit Moyses. Spiritum sanctum Christianis dederunt apostoli. Ministerium ergo Mosaicum fuit litteræ occidentis; apostolicum verò ministerium est Spiritus vivificantis. Spiritualis quidem erat lex, sed spiritum non præbebat; non enim Moyses spiritum, sed litteras attulit: at contra, hoc nostræ fidei commissum est, ut spiritum demus, D. Chrysostomus.

LEX BONA EST, sed in tantum bona, ut bona jubeat; gratia autem in tantum bona, ut bona conferat; D. Aug., lib. 2, cap. 4, contra adversarium legis. Citarunt à Fromondo.

cogitare tale aliquid, ergo multò minus operari. Ita concilium Arausicanum, can. 7; et D. Augustinus, de Prædest. sanctorum, c. 2.

Sed sufficientia nostra ex Deo est. Quòd idonei sumus ad aliquid boni vel cogitandum vel agendum, et semel, quidquid boni possumus, id totum ex Deo est per Christum.

VERS. 6. — Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testimenti. Qui Deus, inter alia bona que ex ipso habemus, etiam hoc nobis apostolis contulit, quòd aptaverit et idoneos reddiderit novi Testimenti ministros: idoneos autem, id est, non qua nostra sunt querentes, sed ea que Jesu Christi.

Non litterâ, sed Spiritu. Non lege, sed gratiâ; q. d.: Fecit nos idoneos ministros novi Testimenti: non, inquam, ministros litteræ, id est, legis scriptæ et datæ per Moysen, que est lex veteris: sed ministros Spiritus, hoc est, ministros legis novæ, quâ Spiritus sanctus

VERS. 7. — QUOD SI MINISTRATIO MORTIS... Ex indicato discriminé colligit praeccellentem evangelici ministerii gloriam, præ gloriâ Mosaici ministerii. Idque contra pseudo-apostolos, qui Judæi erant, quique legis Mosaicae ministerium sibi arrogantes, legis observantias depredicabant, et judaismum cum Evangelio misere volebant. Tales ministros hic singula apostoli verba deprimunt; ministros litteræ, ministros mortis, ministros damnationis, dicens:

QUOD SI MINISTRATIO, seu ministerium, *diuersoria mortis*, id est, legis, quæ mortem occasionaliter causabat, ut dictum est versus præcedente,

LITTERIS DEFORMATA IN LAPIDIBUS, id est, quæ dígo Dei formata, scripta, insculpta erat in lapidibus, seu tabulis marmoreis; Græc. paulò aliter: *Si vero ministratio mortis in litteris, informata in lapidibus*, id est, si ministratio litteræ occidentis, seu legis scriptæ, quæ mortem causabat, etc.; constructio quidem paulò diversa, sed idem sensus;

FUIT IN GLORIA, ita fuit Moysi gloriosa,

UT FILII ISRAEL NON POSSENT INTENDERE, id est, fixis oculis intueri faciem illius;

PROPTER GLORIAM, id est, propter radiorum splendorem. Vide Exod. 34, v. 29.

QUE EVACUATUR. Græc., *abolendam*; refertur ad gloriam, id est, propter gloriam vultus ejus, licet transitoriam, sicut lex ipsa, que jam est abolita; itaque, si ministerium legis occidentis, quod consistebat in afferendis litteris, dígo Dei formatis in tabulis lapideis, ita fuit Moysi gloriosum; ut Israelite non possent immotis oculis intueri vultum ejus, propter radiorum splendorem transitorium;

datur ad legem implendam.

Littera enim occidit, Spiritus autem vivificat. Lex scripta, quam Deus per Moysen dedit, si sola sit, ac spiritu destituta (quod est lex vetus), occidit, hoc est, eos quibus data est, aeternæ morti reddit obnoxios: non quidem per se suoque vitio (lex enim sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum, Rom. 9), sed ex occasione latentis in eis concupiscentie. De quâ sub nomine peccati ita scribit Apostolus eodem loco: *Occasione acceptâ, etc., littera occidit per occasionem: occasionaliter enim lex acuit et incitat concupiscentiam et peccatum, quod occidit animam.* Ita Augustinus et Anselmus.

Littera occidit, quia Moyses cùm legem dedit, nîni litteram dedit: Christus autem simul cùm lege Spiritum dedit. Ita Augustinus, lib. de Spir. et Lit., cap. 4.

Spiritus vivificat. Primò, quia Spiritus gratiae et charitatis vitam supernaturalem dat animæ. Secundò, quia impellit, et indit motum et agilitatem ad bona opera, et ad legem implendam. Tertiò, quia dirigit ad vitam aeternam, quam suis observatoribus lex promittit. Hujus vita et Spiritus ministri à Christo missi fuerunt apostoli.

VERS. 7. — *Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloriâ, id est, si ministerium et promulgatio legis veteris mortem et damnationem communiantis et inferentis, fuit in gloriâ, id est, valde gloriosa: scilicet cum tonitru, tubâ coeli, terre motu montis Sina, splendore vultus Moysi, gloriosè magnificèque lex vetus promulgata fuit.* *Deformata;* Græcè, *impressa et inscripta tabulis lapideis.* Nota. Paulus hic legem veterem vocat mortis ministram, et quasi luctarem; eo quod ipsius esset occidere quidem reos, non

VERS. 8. — *Quomodo non magis..., cur non magis, vel quantò magis.*

MINISTRATIO SPIRITUS, id est, ministerium legis quæ credentibus dat Spiritum vivificantem, et aeternam eis promittit gloriari;

ERIT IN GLORIA? id est, erit gloriosum, seu res erit gloriosa, in cœlo scilicet, ubi præ ceteris sanctis, apostolorum gloria mirabilis erit. Quod de hâc præserit celesti gloriâ loquatur Apostolus, indicat verbum erit, et v. 12: *Habentes talem spem*, future scilicet aeternæ gloriæ, et ita intellexit D. Chrysostomus, Theophylactus. Licet ergo ministerium apostolorum fuerit valde gloriosum propter dona et miracula; de hâc tamen gloriâ hic non agitur, sed de futurâ quam à minori ad maius probat Apostolus. Hinc discat evangelicus minister in suo ministerio nihil terrenum et transitorium querere; sed cœlestem et aeternam gloriam. In Dei cultu terrena querere, Judæi est; Christiani vero Deum ipsum, et divina tantum querere.

VERS. 9. — NAM SI MINISTRATIO DAMNATIONIS... Sub aliis verbis, sed aequivalentibus, confirmat, et repetit quod in versu præcedente dixit. Si ministerium legis, quæ erat occasio damnationis aeternæ: reos enim reddebat et aeterno supplicio obnoxios, ut dictum est v. 6.

Gloria est, id est, res gloriosa fuit;

MULTÒ MAGIS ABUNDAT IN GLORIA, id est, excellit in gloriâ, MINISTERIUM JUSTITIÆ, id est, ministerium legis, quæ veram dat justitiam et anime sanctitatem.

VERS. 10. — NAM NEC GLORIFICATUM EST... Græc., etenim nec glorificatum est istud glorificatum in hâc

autem vivificare obsequentes.

Ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus quæ evacuat. Ita lucida erat facies ejus, ut radios luminis vibraret, ejusque quasi cornua emitteret. *Quæ evacuat*, quæ scilicet gloria auferenda erat à Moysi: hi enim radii, et hic splendor, uti et vita, Moysen morientem deseruerunt.

VERS. 8. — *Quomodo non magis, etc., id est, cur non magis ac potius ministerium novæ legis, quæ vivificantem Spiritum subministrat, glorificabitur?* Scilicet cùm gloriâ quæ in futurum seculum promissa est. De quâ gloriâ loquitur expressius, Rom. 8, vocans eam gloriam adoptionis filiorum. Nam, licet illa sit futura communis omnibus electis, longè major tamen iis contingit, qui se præbuerint idoneos novi Testamenti ministros: ut per quos ceteri fuerint ad gloriam adducti. Patet hæc gloria legis novæ in spiritu vehementi, ac linguis variis et igneis, que in Pentecoste, cùm lex nova est promulgata, apostolos omnibus gentibus gloriosos effecerunt, Act. 2.

VERS. 9. — *Nam si ministratio damnationis gloria est.* Quod si ministerium legis, quæ reddit homines aeternæ damnationem et morti obnoxios, gloria fuit, id est, res gloriosa; sequitur:

Multò magis abundat ministerium justitiae in gloriâ. Abundat, idem quod excellit. Igitur, inquit, multò maior et excellentior debetur gloria ministerio novæ legis, quæ justitiam confert, quâ damnatio mortis evaditur et vita acquiritur. Est autem observandum hoc loco, Paulum non comparare Moysen cum Christo, sed cum apostolus Christi.

VERS. 10. — *Nam nec glorificatum est, etc.; q. d.: Atque adeò gloria Moysis in Sina non est dicenda gloria hâc in parte, si videlicet comparetur cum apo-*

parte, id est, ne quidem claruit, quod claruit, si comparatio fiat. Syr., perinde enim est ac si non esset gloriosum, id quod glorificatum est, in comparatione hujus excellit gloria. Si hanc cum illa compares, ne gloria quidem est veteris legis gloria; D. Chrysostomus.

EX PARTE, id est, in comparatione; Theophylactus. Quasi diceret: Quid comparo? offuscatur novae legis gloria veteris legis gloriam; sicut lumen majus obscurat minus: ita ut veteris legis ministerium, licet gloriosum, videatur inglorium, si comparetur cum novae legis ministerio.

VERS. 11. — *Si enim quod evacuat... Si enim Moysis ministerium transitorium et quasi momentaneum suam habuit gloriam; multò magis ministerium, quod sempiternum est, solidiori et perpetuā constabit gloria. Sicut lex vetus erat umbra tantum transitoria novae legis; ita gloria transitoria vultus Moysis, erat umbra aeterna apostolorum gloriae; et aliorum novae legis ministrorum, ait Fromondus. Itaque quantum ministerium spiritus, vita et salutis aeternae praecellit ministerium litterarum, mortis et damnationis aeternae; tantum novae legis ministerium antecellit veteris legis ministerium. Hec autem praecellentia spiritualis est, interior, aeterna; non corporalis, exterior, temporalis. Caveat itaque minister evangelicus ab amore temporalium, exteriorum, corporalium; amet et aspiret ad spiritualia, interna, aeterna.*

VERS. 12. — *Habentes igitur talem spem... Ostensā evangelici ministerii praecellentiā, nunc agit de illius usu, quem Mosaico liberiorem dicit. Nos igitur apostoli nova legis ministri, talis ac tanta gloria spe animati: sperantes scilicet, quod per evangelicas prædicationis ministerium, aeternam et immensam obtinebimus gloriam.*

MULTA FIDUCIA... liberè et intrepidè agimus et loquimur. Intrepidè verbum Dei ubique prædicamus. Nihil occultantes, nihil dissimulantes, nihil suspicantes, sed perspicue loquimur. Divus Chrysostomus.

VERS. 15. — *Et non sicut Moyses...; nec prædicando facimus, quod fecit Moyses legem afferens Iudeis et quoties illis loquebatur. Vide Exod. 34, v. 53, 55. Moyses velabat faciem suam; quia, ait D. Thomas, nondūm venerat tempus revelandi claritatem*

stolici munera gloria, propter ejus gloriam excellenter, quā longe praecellit Moysi. Ita Chrysostomus.

VERS. 14. — *Si enim quod evacuat (Moyses scilicet et lex evanunda et abolenda per Christum) per gloriam est (in gloriam est, gloria est); multò magis quod manet (scilicet lex nova Christi) in gloriam est.*

VERS. 12. — *Habentes igitur talem spem, quod Dominus per nos apostolos spiritum gratiae diffundat, nosque ita glorificabit deinceps p̄e Moyse, ut fecit hactenū. Ita Chrysostomus.*

Multā fiducia utimur; confidenter evangelizamus, cum libertate, ingenuè, aperte. Ita Chrysostomus.

VERS. 15. — *Et non sicut Moyses ponet velamen super faciem suam; q. d.: Moyses velabat faciem suam; nos contra, non velamus faciem Christi, sed illum magnā libertate omnibus proponimus. Non occultamus Evangelii lucem, sicuti Moyses in typo fecit occultans eam Israelitis.*

Ut non intenderent filii Israel in faciem ejus quod

veritatis. Habemus nos fiduciam absque velamine loquendi.

QUOD EVACUATUR. Aliqui, juxta v. 7, hanc partem referunt ad gloriam faciei Moysis, voluntque significari: quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò fuit abolita, extincta. Alii, inter quos divus Thomas, ad velamen referunt. Velamen istud erat obscuritas figurarum, quæ per Christum evacuata est, D. Thomas. Graecus textus hodiernus habet: *Ut non intenderent in finem aboliti. Syr., in finem ejus quod aboletur. Arab., finem, et ita D. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, qui legerunt finem, non faciem. Juxta quos patres velamen super faciem Moysi duo mysticè significabat. Primum, quod Judæi non erant visuri legem esse antiquandam, seu habituram finem. Secundum, quod non erant visuri legem per Christum esse antiquandam: ipse enim finis legis; in veritate complevit, quod Moyses in figurā tradidit. Neutrū viderunt, imò nec hodiè vident plerique Judæi; et hoc mysticè significabat velamen super faciem Moysi juxta Patres Graecos. Juxta nostram Vulgatam, quæ legit in faciem, τὸν πρόσωπον, idem sensus est ac in v. 7, scilicet, Moyses velabat faciem suam Judæis locutus, ne illi fixis oculis intuerentur in rādiātē ejus faciem.*

QUOD EVACUATUR, id est, quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò abolenda erat.

VERS. 14. SED OBTUSI SUNT... Graec., *obduruerunt cogitationes eorum. Syr., obcæcati sunt mentibus suis.* His versibus D. Paulus allegoricè explicat velamen Moysis. Hoc velamen, quod ad figuram erat in facie Moysis, manet adhuc et sedet in corde Iudeorum ad ignorantiam.

USQUE IN HOIDIERNUM... Syr., *siquidem usque ad hodiernum diem, cùm vetus Testamentum legitur, idem illud velamen perstat super eos; nec revelatur, quia per Christum obliteratur. Tanta est mentis eorum cæcitas, tanta cordis carnalitas, ut non intelligent quod legunt.*

QUONIAM IN CHRISTO EVACUATUR, id est, quoniam per Christum solum tollitur hoc velamen; illi autem Christum recipere nolunt: idè non vident, quia non credunt in Christum, per cuius fidem et gratiam tollitur hoc velamen.

evacuator. Sensus est Moysen velo texisse faciem, ad significandum filios Israel non potuisse mentis oculos intendere in Christum, qui finis est ejus ministerii, quod abolendum erat.

Quod evacuator, quod scilicet velamen Moysis abolendum erat per Christum. De velaminis enim hujus revelatione per lucem et legem novi Testamenti agit in sequentibus. Ita Anselmus. Nota cum Theod.: Splendor vultus Moysi instar solis significabat claritatem et gloriam Christi et legis novæ; velamen vero significabat umbram, crassas ceremonias, obscuritatem legis Moysis.

VERS. 14. — Sed obtusi sunt sensus eorum. Ut significetur filios Israel, idè non intendisse animum in finem legis, quod haberent sensus animi obtusos, obdoratos et execratos.

Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum. Idem illud velamen quod olim super faciem Moysi positum

VERS. 15. — *SED USQUE IN HODIERNUM DIEM...* Idem repetit, ut rem hanc mirabilem notemus et de fidei gratia Deum laudemus, et hanc exercitatem caveamus. Quot enim et Christiani in ipsa Evangelii luce exercuntur, quia velamen habent super cor, scilicet malitiam, impuritatem! *Beati ergo mundo corde...*

VERS. 16. — *CUM AUTEM CONVERSUS FUERIT...* Syr.: *At cum aliquis eorum convertetur.*

AUFERETUR; Græc., *circumaueretur velamen*. Ubi autem ad Christum Dominum sese converterit cor eorum; ubi in eum crediderint et fide respexerint, tunc auferetur..., veritatem in figuris significatam videbunt. Hujus conversionis typum exhibebat Moyses, qui cum ad Dominum revertebatur in monte, velamen auferebat. Itaque Moyses figuram populi Judaici gerens, velamen ponebat, ad significandam incredulorum cœpitatem; illud ad Dominum reversus deponebat, ad designandam credentium fidem, seu ad designandum quid Judæo eventurum esset, cum converteretur ad Christum Dominum.

VERS. 17. — *DOMINUS AUTEM SPIRITUS EST.* Non ita

prohibebat ejus intuitum, remanet in præsens usque tempus, non rectum, sive non ablatum à cordibus Judæorum, quoties libros veteris Testamenti legunt.

Quoniam in Christo evacuatur; q. d.: Per gratiam et fidem Christi evacuatur et tollitur hoc velamen, ut clarè vetus Testamentum, Christianique eo significatum intelligamus et videamus.

VERS. 15. — *Sed usque in hodiernum diem, cum legitur* (à Judæis in synagogâ) *Moyses* (lex et vetus Testamentum unum), *velamen positum est super cor eorum*. Hoc velamen est pertinax et crassa ac obstinata: inhesio, quâ Judæi mordicus adhærent carnalibus sacrificiis, et ritibus legis veteris, itaque exexcantur ut non videant Christum per illos ritus adumbratum.

VERS. 16. — *Cum autem conversus fuerit ad Dominum,* etc. Moyses aversus à Domino, et facie velutum significavit populum veterem Deo contrarium, et cor habentem obscuratum. Idem verò Moyses conversus ad Dominum, atque reiectam habens faciem, typum gessit populi christiani ad Deum conversi, et revelata cordis facie salutis mysteria contemplantis.

VERS. 17. — *Dominus autem Spiritus est;* nimurum ille Spiritus quem hoc capite jam aliquoties nominavit: id est, Spiritum Dei vivi, per quem novum Testamentum distinxit à veteri, et cuius suppeditandi ministerium se docuit: quem etiam statim Spiritum Domini nuncupat. Connexio talis est: Moyses ab Israele conversus ad Dominum, à litterâ ad spiritum. Nam Spiritus ille Dominus est. Hoc addit, ut volunt Chrysostomus, Theodoreus et OEcumenius, ne minus aliquid nobis præstum videatur, qui convertimur ad Spiritum, quam Moysi, qui convertebatur ad Dominum; cum Spiritus ipse sit Dominus. Hic enim Dominus ad quem convertentur est Spiritus, et Spiritus sanctus dabit eis legem spiritus et libertatis; ut spiritualibus oculis et sensibus videant Christum in lege velutum et absconditum, illumque adorent et colant in spiritu et veritate.

Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Intendit hanc partem explicare mysticam significationem ablati velaminis. Ut enim velum impositum subjectionis ac servitutis cuiusdam indicium est in eo cui imponitur: quemadmodum docet Apostolus, 1 Cor. 4, v. 10, ita velaminis ablatio significationem habet donatae libertatis, quæ donatio sit non per litteram, sed per spiritum. Ut sensus sit: Spiritus Domini, cum ipse sit Dominus, idèoque liberrimus, de quo scriptum est, quod ubi vult, spirat, Joan. 3, et quod omnia operatur prout vult, 1 Cor. 12, tanquam velamine servitutis ablato,

de nobis, Evangelii ministris, sicut de Moyse: nos aperte loquimur, libere agimus; quia Christus Dominus, utpote Deus, est Spiritus, hinc dat nobis spiritum legem spiritualiter intelligendi, seu veritatem in figuris videndi.

Ubi autem (hic) SPIRITS DOMINI, ibi LIBERTAS, ἐλευθερία, ingenua, libera, clarè illuminata voluntas. Id est, ibi, ablato umbrarum, subjectionis, timoris servilis velamine, clarâ luce, et ultroneâ voluntate ambulamus secundum legem Dei. Itaque duplex hic notatur libertas: Prima intellectus, per claram notitiam veræ religionis, ablatis scilicet umbris et figuris; secunda voluntatis, per amorem justitiae, ablato timore servi. Judæi Deum verum colebant, sed carnali cultu; Christiani adorant in spiritu et veritate. Judæi timore vindictæ, Christiani amore justitiae.

VERS. 18. — *NOS VERO OMNES...* In ministerio litteræ, solus Moyses illuminabatur. *Nos verò omnes* Christiani, ac præsertim nos apostoli, *primitius Spiritus habentes.*

REVELATA FACIE, interiori, scilicet intellectus, id

libertatem communicat iis quos inhabitat, id est, Christianis: libertatem utique spiritualem, quia Spiritus est à servitute legis et peccati eos liberans. Pro libertas, Græcè est spontanea, ingenua, libera, et clarè illuminata voluntas, ut scilicet, ablato legis Moysi velamento, clarâ et spontaneâ voluntate ambulemus secundum legem Dei. Duplex est hæc libertas. Prima, ut Chrysostom., est intellectus, estque clara notitia mysterii Trinitatis, incarnationis, etc., quæ Judæis obscura erant. Item vera religionis et divini cultus, quem Judæi putabant consistere in mactatione boum et arietum, cum Deus coli velit et adorari in spiritu et veritate. Ubi adverte: Sicut crassities, hebetudo, obscuratio, ignorantia intellectus, quâ mens, quasi tenebris, vinculis et carcere constricta tenetur, rectè dicitur servitus et servilis conditio; ita è contra illuminatio, claritas, èt clara intellectus cognitio rectè dicitur libertas; quâ mens ignorantia, erroribus, crassisque rerum speciebus libera, libera veritati, Deo, rebusque divinis et spiritualibus vacat et intendit. Secunda libertas, ut docet S. August., est affectus, estque amor justitiae, non timor vindictæ, ut scilicet sponte et liberè legem impleamus ex amore virtutis, non ex formidine poenæ. Hæc enim libertas et spiritus amoris Christianorum opponitur servituti et timori servilis Judæorum.

VERS. 18. — *Nos verò omnes revelata facie gloriam Domini speculantes.* Ac si dicat: Non facimus ut Moyses, velo faciem suam occultans: sed revelata facie gloriam Domini in eâ receptam exhibemus. Nam speculantes, id est hoc loco quod instar speculi suscipientes atque redentes. A speculo, non autem à specula dixit speculantes, id est, per speculum videntes, non de specula prospicientes, inquit S. August., et patet ex Græco. Nam Græcè est: *Quasi in speculo intuentes.* Nota: Apostolus *speculum* hic vocat Verbum carne vestitum, et spectabile factum, quodque in Evangelio et Ecclesiæ spectandum proponitur, et Moysi velato opponitur. Unde cap. seq. vocatur *imago Dei*; Christus enim, quâ Deus, est Verbum et speculum Patris; quâ homo, est speculum Deitatis, ejusque gratiae et gloriae; ac consequenter Evangelium Christi non est aliud, quam speculum gloriae Dei, idque clarissimum et lucidissimum. Potest per *speculum* hoc accipi fides, per quam quasi speculum, sed ænigmationem et obscurum, Deum et divina contemplamur.

In eamdem imaginem transformamur; q. d.: Cùm Dei gloriam in Christo, ejusque Evangelio, quasi in speculo intuemur, per hoc, quasi in eamdem Dei glo-

est, ablato à nebīs per Christum figurarū velamine, quod Judæi usque nunc habent super cor et oculos.

GLORIAM DOMINI nostri Jesu Christi, incarnationem ejus, nostræ redēptionis opus, omnia fidei mysteria.

SPECULANTES, activè, id est, in Moyse et veteri Testamento, velut in speculo, intuentes. *Speculantes*, passivè, in intellectibus nostris, velut in speculo excipientes.

IN EAMDEM IMAGINEM TRANSFORMAMUR, per illius solis, Christi scilicet, radiorum reflexionem, simus et nos ejus claritatis participes; simus quasi specula, jubar divinum in alios emittentia; seu quasi soles quidam alios illuminantes.

A CLARITATE IN CLARITATEM, scilicet progredientes, seu clariùs et clariùs in dies.

TANQUAM A DOMINI SPIRITU, id est, idque per Domini Spiritum, per quem sic illuminamur et transformamur. Sicut argenteum purum, ad radios solis positum, recipit in se fulgorem solis et eum remittit, sic et anima Christiani, ac præsertim apostolorum per Spiritum sanctum purificata, sanctificata, argento purior effecta, ab eodem Spiritu radios suscepit, quos remittit in alios. Theophylactus ex divo Chrysostomo. (Alia v. 17 explicatio.)

Dominus autem Spiritus est. Probabilis quidem est præcedens v. 17 explicatio, juxta quam, per Dominum intelligitur Dominus noster Jesus Christus, qui dicitur *Spiritus*, quia Deus. Et hujus intelligentiae præcipuum fundamentum est, quod in versu præcedenti 16, de Domino nostro Jesu Christo locutus credatur Apostolus ubi dixit: *Cum conversus fuerit ad Dominum...*. Attamen, re attentius consideratā, probabiliorem puto sequentem D. Chrysostomi, Theodoreti et Theophylacti explicationem, qui per Spiritum intelligent

riam transformamur, eamque in nobis repræsentamus. Videtur autem hic esse sensus: Ejusdem gloriæ imagine in nobis, ut in speculo recepta, velut in eam transformamur. Nam imago in speculo quodammodo forma speculi est.

Transformamur, non essentialiter, quasi essentia nostra transformetur in essentiam divinam, sed transformamur accidentaliter, ut scilicet quasi per reflexionem radiorum lucis Christi quasi speculi in nos, fiamus lucidi luce fidei, et gratiae Christi, adeoque fiamus quasi specula jubar divinum emittentes, et quasi soles quidam, alios illuminantes, inquit Chrysost. ; in quo fiamus quasi dii, divinae consortes naturæ. *Quos*, ut ait Paulus, præscivit et prædestinavit (Deus), conformes fieri imaginem Filii sui.

A claritate in claritatem, vel, à gloriâ in gloriam; à claritate Christi in claritatem nostram, ut fiamus clari et lucidi sapientia, et gratia ad instar Christi.

Tanquam à Domini Spiritu. Vox tanquam significat causam congruam et dignam tantæ transformationis;

Spiritum sanctum, voluntque significari quod Spiritus sanctus sit Dominus; in quâ propositione Spiritus sit subiectum, *Dominus* attributum. Hujus intellectio[n]is primum fundamentum divus Chrysostomus desumit ex articulo; secundum ex eo quod in hoc capite jam s[ecundu]m spiritu nominavit Apostolus, et per Spiritum intellectus Spiritum sanctum. Unde Theodoreetus ait, insciatia et impudentia plenum esse, Dominum Jesum Christum hoc loco Spiritum velle appellari. Revera hi Patres Graeci ita certum putant per Spiritum hic intelligi Spiritum sanctum, ut hinc probent ipsum esse Deum. Denique benè notat Estius quod non sit apostolica consuetudo Christum appellare Spiritum; et quod hujus loci circumstantia diversum exigit.

Sit itaque hæc explicatio: *Dominus autem est Spiritus*. Non est autem de nobis Christianis, et præseruit de nobis apostolis, quos Deus idoneos fecit ministros Spiritus, quemadmodum erat de Moyse: nos enim aperte loquimur et agimus, quia *Spiritus ille*, cuius nos ministri sumus, *Dominus est*, nulli subiectus, summè liber, *spirans ubi et quando vult*; hinc

Ubi reperitur ille *Spiritus*, qui et Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, *Spiritus est, ibi libertas*; libertas intellectus, per claram notitiam veræ religionis, ablatis scilicet umbris et figuris; libertas voluntatis, per amorem justitiae, ablato timore servili. Igitur per Spiritum sanctum datâ nobis clarâ et spirituali legis intellectione, et à nobis ablato umbrarum velamine, et per eundem Spiritum infusa nostris cordibus charitate, et à nobis ablato servili timore, clarè loquimur, aperte et libere agimus; quemadmodum omnes clarâ luce et ultroneâ voluntate ambulamus, secundum legem Dei .

q. d.: Tanquam, id est, sicut deceat Spiritum Dei nos transformare. Porrò tota sententia Paulina potest ad hunc modum explicari: Nos autem omnes novi Testamenti filii, quos Moyses revelatâ facie cum Domino loquens, eamque ex consortio sermonis Domini splendidat ac radiantem habens, significavit; itidem facie mentis revelatâ, gloriam Domini per fidem intuemur, ejusque splendorem in animis nostris velut speculis quibusdam recipientes, quodammodo transformamur ad eamdem imaginem, hoc est, ad similitudinem glorie Dei; idque à claritate Dei in claritatem nostram, id est, claritate seu gloriæ Dei in nobis expressâ ac repræsentatâ, perinde ut olim in facie Moysi. Transformamur, inquam, velut à Domini Spiritu, vel à Domino Spiritu. Dicit autem Apostolus, *nos omnes*, ut significet id quod uni Moysi quondam in figurâ ac mysterio contigit, nunc in veritate toti Ecclesiæ fideiūlum competere. Cajetanus, Gagnæus et alii nonnulli exponunt de solis Evangelii ministris.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad præmix redigenda.

1º In praxi, ô Christiane, quisquis sis, recordare quod cor tuum sit charta Dei, in quâ per Spiritum sanctum, quasi digitum suum, scribit, inspirando quod bonum est, v. 3. Hujus veritatis memor, dic: *Paratum cor meum, Deus*; ora itaque, ut scribat, inspirat: *Aspirando præveni*; tu vero aspiratus, audi, obedi, execuere quod inspiratur. At tue omnimodæ ad

bonum insufficientiae memor, qui ne bonum cogitare quidem vales, multò minus illud execui, humiliatus sub potenti manu Dei, orans adde: *Et adjuvando prosequere*; da Deus, et lumen et robur; da cogitare, et velle, et facere, v. 5.

2º Et in praxi recordare, ô Dei minister, excellentia evangeliæ ministerii; per quod, non lapideas præfers

tabulas, oculis corporeis exponendas; sed Spiritum sanctum cordibus fidelium communicas, eisque vitam ministras aeternam; vide v. 6, 7, 8, 9, 10. Hujus itaque memor excellentiae, cave ab omni, in tanto ministerio, socordia, sed alacriter, liberè, intrepidè et dignè Deo, dignèque Spiritu sancto ministra, v. 11, 12. Cave in ministerio spirituali et divino, ab omni terrorum et corporalium amore; sed celestia, aeternorum, divina quære, intende, dilige, inspira, v. 8, 11.

CAPUT IV.

1. Ideò habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus;

2. Sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutiâ, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.

3. Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum.

4. In quibus Deus hujus seculi execavat mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei.

5. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; nos autem servos vestros per Jesum:

6. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiae claritatis Dei, in facie Christi Jesu.

7. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus; ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis.

8. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; apriamur, sed non destituimur:

9. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus:

10. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.

11. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

12. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.

13. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur:

14. Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.

15. Omnia enim propter vos; ut gratia abundans per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.

16. Propter quod non deficimus; sed licet is qui foris est noster homo corruptatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem.

17. Id enim quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate aeternum glorie pondus operatur in nobis:

18. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed

Cave in ministerio Spiritus sancti, qui totus lux est et amor; cave, inquam, ab omni malitia velamine super eor tuum. Ad hoc frequenter ad Dominum convertere, rogans: *Cor mundum crea in me, Deus*, etc. *Faciem tuam illumina super servum tuum*, etc. *Illumina vultum tuum super me, et miserere mei*, etc. Talibus ad Deum conversionibus, fies divini luminis particeps, ut in alios illud reflectere valeas, v. 15, 16, 17, 18.

CHAPITRE IV

1. C'est pourquoi ayant reçu un tel ministère selon la miséricorde qui nous a été faite, nous ne perdons point courage;

2. Mais nous rejetons loin de nous les passions qui se cachent comme étant honteuses, ne nous conduisant point avec artifice, et n'altérant point la parole de Dieu, mais n'employant pour nous rendre recommandables envers tous les hommes, qui jugeront de nous selon le témoignage de leur conscience, que la sincérité avec laquelle nous prêchons devant Dieu la vérité de son Evangile.

3. Que si l'Evangile que nous prêchons est encore voilé, c'est pour ceux qui périssent qu'il est voilé;

4. Pour ces infidèles dont c Dieu de ce siècle a aveuglé les esprits, afin qu'ils ne soient point éclairés par la lumière de l'Evangile de la gloire de Jésus-Christ, qui est l'image de Dieu.

5. Car nous ne nous prêchons pas nous-mêmes; mais nous prêchons Jésus-Christ notre Seigneur : et quant à nous, nous nous regardons comme vos serviteurs par Jésus-Christ.

6. Parce que le même Dieu qui a commandé que la lumière sortit des ténèbres, a fait luire sa clarté dans nos coeurs afin que nous puissions éclairer les autres, et leur donner la connaissance de la gloire de Dieu, selon qu'elle paraît en Jésus-Christ.

7. Or nous portons ce trésor dans des vases de terre, afin que l'on reconnaîsse que la grandeur de la puissance qui est en nous, est de Dieu, et non pas de nous.

8. Nous sommes pressés par toutes sortes d'afflictions, mais nous n'en sommes point accablés : nous nous trouvons dans des difficultés insurmontables, mais nous n'y succombons pas.

9. Nous sommes persécutés, mais non pas abandonnés ; nous sommes abattus, mais non pas entièrement perdus.

10. Portant toujours en notre corps la mort de Jésus, afin que la vie de Jésus paraisse aussi dans notre corps.

11. Car nous qui vivons, nous sommes à toute heure livrés à la mort pour Jésus, afin que la vie de Jésus paraisse aussi dans notre chair mortelle.

12. Ainsi sa mort opère en nous, et sa vie en vous.

13. Et parce que nous avons un même esprit de foi, selon qu'il est écrit: J'ai cru, c'est pourquoi j'ai parlé; nous croyons aussi nous autres, et c'est aussi pourquoi nous parlons.

14. Sachant que celui qui a ressuscité Jésus, nous ressuscitera aussi avec Jésus, et nous placera avec vous en sa présence.

15. Car toutes choses sont pour vous, afin que la grâce de Dieu se répandant avec abondance, il en revienne aussi à Dieu plus de gloire, par les actions de grâces qui lui en seront rendues par plusieurs.

16. C'est pourquoi nous ne perdons point courage; mais encore que dans nous l'homme extérieur se détuisse, néanmoins l'homme intérieur se renouvelle de jour en jour.

17. Car le moment si court et si léger des afflictions que nous souffrons en cette vie, produit en nous le poids éternel d'une souveraine et incomparable gloire.

18. C'est pourquoi nous ne considérons point les

que non videntur. Quae enim videntur, temporalia sunt : que autem non videntur, æterna sunt.

chooses visibles, mais les invisibles, parce que les choses visibles sont temporelles, mais les invisibles sont éternelles.

ANALYSIS.

Snam, suorumque collegarum defensionem, contra pseundo-apostolorum calumnias, ita texit in hoc capite, ut et eos obliquè percutiat.

¶ 1, 2, 3 et 4. *Tam gloriosum ministerium, per Dei misericordiam consecuti, in eo fungendo non pigrescimus; nec quidquam eo indignum, aut turpe quid agimus etiam occultè; sed castè, sincerè et clare Evangelium ubique prædicamus; ita ut, si quibusdam adhuc sit ignotum, malitiè cœcis, et videre nolentibus, sit ignotum.*

¶ 5 et 6. *In hâc autem prædicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam querimus; non dominari fidelibus, sed eis ministrare ambimus; idque ut Dei in nos misericordiae respondeamus; qui sicut olim è tenebris abyssi lucem eduxit, que mundum illuminaret, ita mentes nostras, priùs tenebrosas, per Spiritum suum illuminavit, ut alios scientiæ et cognitione gloriae suo in Christo visæ, illuminaremus.*

¶ 7. *Hunc autem cœlestis luminis et gratiæ thesaurum in nobis, vasis testaceis et fragilibus, inclusit, ut ei soli tribuatur omnis nostri ministerii gloria.*

¶ 8. *Quò fragiliores sumus, è clarius apparet in nobis ejus omnipotens; hinc undique pressi, non angustiamur; aporiati, non destituimur.*

¶ 9, 10, 11. *Continuis agitati persecutionibus, eva-*

dimus; prostrati, non perimus; mortificati, non morimur: sicutque divinâ nos conservante potentia, mortem simul et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi quâdam similitudine repræsentamus, hâc nostrâ morte simul et ritâ.

Itaque ob Evangelium continuè morimur; at nostrâ corporali morte spiritualiter vivitis, v. 12.

¶ 13. *Cæterum, non obstantibus tot periculis et mortibus, liberè tamen et audacter prædicamus, quia verè credimus; sicut de David scriptum est: Credidi, ideò locutus sum et loquor.*

¶ 14. *Credimus, inquam, et fide certissimâ, quò Deus, qui Dominum nostrum Jesum pro nobis occisum, suscitavit à morte; et nos propter Jesum occisos, suscitat, nosque vobiscum, ad quos omnia nostra ordinantur ministeria, in suo regno collocabat.*

¶ 16. *Hinc non desicimus in adversis, sed mens nostra fit quotidiè vegetior; quia fide scimus quòd momentanea et levis tribulatio parat nobis gloriam infinitam et æternam.*

¶ 18. *Ideò ad præsentia et visibilia, que temporaria sunt, non spectamus; sed ad futura et invisibilia, que durabunt in æternum.*

PARAPHRASIS.

1. *Proinde, cùm per Dei misericordiam, ad tantum ac tale ministerium fuerimus vocati, in eo fungendo non segnes sumus, nec ob adversa concidimus animo.*

2. *Nihil, nec occultè, tanto ministerio indignum agimus; sed à nobis longè rejicimus omnem etiam occultam vitæ turpitudinem; nec astutè conversamur inter homines, nec Dei verbum falsificamus; sed nudà et apertâ vitæ et doctrinæ veritate, nos laude di-gnos efficiamus, et apud homines rectè judicantes, et coram Deo, omnia intuente.*

3. *Quòd si post tam apertam Evangelii prædicationem, adhuc quibusdam velatum est, iis tantum est velatum, qui perire volunt et non videre.*

4. *Iis, nimirū infidelibus, quorum mentes diabolus excœavat, ne fulgeat eis lux clarissima Evangelii; per quod manifestatur gloria Christi, qui est perfecta imago Dei Patris, lumen de lumine.*

5. *In hâc autem apertâ Evangelii prædicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam querimus; nec nostram, sed vestram utilitatem, nosque servos vestros propter Jesum et in Christo Jesu, profitemur.*

6. *Idque ut Dei in nos gratiæ respondeamus, qui sicut olim de tenebris abyssi lucem eduxit, que mundum illuminaret, ita mentes nostras, priùs tenebrosas, per Spiritum sanctum illuminavit; ut alios scientiæ et cognitione gloriæ Dei, in Christo, velut imagine suâ lucentis, illuminaremus.*

7. *Hunc autem cœlestis luminis thesaurum in nobis, testaceis et fragilibus vasis, haberi voluit, ut omnis ministerii nostri sublimitas et gloria ipsi tribuatur, et non nobis imputetur.*

8. *In hoc ejus divina virtus in nobis apparet, quòd undique et modis omnibus pressi, non opprimimur; anxi et perplexi, non destituimur, sed nobis adest Deus.*

9. *Continuis agitati persecutionibus, Deo protegente, evadimus; prostrati, non frangimur.*

10. *Indesinentibus mortis periculis, mortem Domini nostri Jesu Christi, quâdam similitudine, in corporibus nostris semper et ubique exprimimus; ut et ejusdem vita gloriosa in corporibus nostris aliquando reveletur.*

11. *Nos enim, quamdiù vivimus, morti propter Jesum exponimus, ut et vita immortalis Jesu appareat aliquando in nostrâ carne mortali, cùm immortalitatem induerit.*

12. *Itaque per Evangelii prædicationem mors corporalis in nobis efficitur, sed per nostram mortem vita spiritualis vobis procuratur.*

13. *Cæterum, in mediis his mortibus et periculis, habentes eundem fidei spiritum quem habuit David in suis tribulationibus, sicut de eo scriptum est: Credidi, ideò loquor; ita et nos apostoli, quia verè credimus, ideò et liberè et audacter prædicamus.*

14. *Certissimâ fide scientes quòd Deus, qui Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, nos propter Je-*

(Vingt-quatre.)

sum occisos, à morte suscitabit, et vobis in regno suo collocabit.

15. Dixi vobis, nec temerè; omnia enim nostra ministeria ad vestram salutem ordinantur, ut quod latius et ad plures effunditur evangelica gratia, eò plures Deo reddant gratiarum actionem, quā glorificetur Deus.

16. Hac spe, hocque animo freti, non deficitus in adversis; sed licet pars exterior nostra, caro scilicet,

COMMENTARIA.

VERS. 1.— IDEO HABENTES ADMINISTRATIONEM..., Græc., hanc. In superiori capite evangelici ministerii præcellentiam ostendit; nunc verò ad suam suorumque collegarum defensionem descendit, contra adversariorum suorum columnas: sic autem suam textit apologiam, ut et suos adversarios tacitè percutiat. *Habentes administrationem* hanc, de quā dixi.

JUSTA QUOD, Græc., *καθ' ἄς, prout*, sicut. Id est, cùm per gratuitam Dei misericordiam vocati et electi fuerimus ad tantum et tale ministerium, et quod ad tantam nos gratiam promovet.

IDEO, id est, ut huic gratuitæ Dei super nos misericordiae respondeamus, et hanc nobis promissâ gloriâ non simus indigni.

NON DEFICIMUS, id est, non segnescimus, ait Erasmus, in hoc scilicet munere fungendo; vel *non defici-mus*, id est, non destituimur, nec deficitus ad pericula et ad afflictiones, ait Theophylactus. Uterque sensus bonus et verus, sed ultimus litteralior et juxta Graecum, et juxta nostram Vulgatam.

VERS. 2.— SED ABDICAMUS; Syr., *sed execrati sumus*, id est, rejicimus, longè repellimus à nobis.

OCCULTA DEDECORIS; Syr., *occultamenta dedecoris*, id est, ea facinora quæ ob pudorem solent à peccantibus occultari, ne per ea cadant in opprobrium.

NON AMBULANTES IN ASTUTIA, id est, simulatè ac versutè non conversamur inter homines: unum palam ostendentes, aliud occultè facientes.

NEQUE ADULTERANTES...; Syr.: *Neque dolosè tractantes sermonem Dei*, id est, non falsificantes verbum Dei. Illic dolus, sicut et cauponatio, de quā cap. 2, v. 17, opponitur sinceritati ac puritati quā verbum Dei debet administrari. Vide ibi dicta.

SED IN MANIFESTATIONE VERITATIS..., id est, sed nudà et apertâ, tum vitæ nostræ, tum doctrinæ veritate,

VERS. 1.— *Ideo habentes administrationem*, juxta quod misericordiam consecuti sumus. Cùm igitur, inquit, hoc tam excellenti ministerio fungamur, non nostris meritis, sed gratuitâ Dei benignitate et electione ad illud vocati.

Non deficitus. Non succumbimus malis et adversitatibus, quæ nobis accidunt hujus ministerii causâ; non concidimus animo.

VERS. 2.— *Sed abdicamus*, Græcè, *abnegamus*, renuntiamus. Syrus, *execramus*.

Occulta dedecoris, id est, occulta dedecorosa, quæ solent à peccantibus occultari, ne per ea in probrum et infamiam incident. Hoc igitur est, quod dicit: Longè sunus ab omni, etiam occultâ, vite turpitudine.

Non ambulantes in astutiâ; ut aliud palam ostenda-

corrumptatur, seu attenuetur; pars tamen interior, animus noster, fit in dies vegetior,

17. Quia fide certâ scimus, quod momentanea et levis afflictio corporis parit nobis ineffabile pondus glorie aeternæ et infinitæ, seu gloriam sublimissimam, et quæ mirè supra modum superat omnes hujus temporis afflictiones;

18. Ideo ad hæc præsentia, quæ videntur, et temporaria sunt, non spectamus; sed ad invisibilia, et quæ sunt aeterna.

COMMENTARIA.

nos apud homines rectè, et secundum conscientiam judicantes, commendatos et laude dignos efficiimus, et coram Deo omnia videute.

Notanda ad intelligentiam.

Ad pleniorum horum versuum, inquit et ad totius ferè capituli hujus intelligentiam, recordare quod hic, ut jam dixi, duo simul agat Apostolus, scilicet adversarios suos tacitè perstringit, et se suosque collegas contra adversariorum suorum columnas justificat. Intellige ergo quasi diceret: Pseudoapostoli, quia à Deo non sunt in ministerium vocati, sed spontè intrusi, et in eo se suaque commoda querunt, ideo in adversis statim deficiunt. Quasi mercenarii, lupum vident et fugiunt. Nos apostoli, per Dei gratuitam voluntatem vocati, per Dei gratiam, in nostro munere fungendo, non segnescimus, nec ob adversa qualia cumque deficitus. *Bonus pastor vitam dat pro oibis*. Pseudoapostoli, sanctitatis speciem præ se ferentes, occultè turpes sectantur voluptates. *Quæ in occulto fiunt ab eis, turpe est et dicere*. Nos apostoli omnem, etiam occultam, rejicimus vite turpitudinem. Nihil, nec occultè, nostro ministerio indiguum agimus; sed vivimus dignè Deo, cuius sumus ministri. Pseudoapostoli, ut se apud homines commendent, versutè conversantur, ipso Dei verbo subdolè utuntur, illudque corrumpunt ad fines suos, ut homines decipient, et fucatis operibus et falsis sermonibus, sese alios quam sint demonstrant; semetipos et opere et sermone mentiuntur. Nos apostoli, nihil per hypocrismus facimus nec loquimur; nec operibus, nec sermonibus mentimur, ut gratiore simus, sed ipsa veritate et vita et doctrinæ nosmetipsos commendatos efficiimus apud omnes homines, seu fideles, seu infideles, dummodo rectè sentiant, et secundum conscientiam judicent; inquit et coram Deo, cor et renes probante. Ipsa

mus aliud occultè faciamus. Notat libidines pseudoapostolorum, et voluptates occultas. Nam, ut ait Ephes. 5: *Quæ in occulto fiunt ab ipsis, turpe est dicere*.

Neque adulterantes verbum Dei. Adulterant, id est, dolose tractant Dei verbum, qui non dispensant illud quale traditum est, integrum, purum ac sincerum: sed permixtione sapientie secularis, aut Judaicae doctrine corrumpunt et vitiant; aut certè in eo ministrando non Dei gratiam querunt, sed suis commodis obsequuntur.

Sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Tam vitæ nostræ quam doctrinæ sinceritas omnibus est manifesta, ac seipsam apud omnes commendat et probat: adeò ut nec ipsum Deum, qui cordium intue-

veritate vitæ et doctrinae manifestamus omnibus hominibus quid coram Deo ipso sumus et quid sentiamus. Quales sumus coram Deo, tales apparemus hominibus; et quales apparemus, tales et sumus.

Notandum ad mores.

In his ergo verbis imaginem habes veri et falsi pastoris, doctoris, apostoli. Falsum execrare, bonum imitare. Ad exemplum divi Pauli et aliorum apostolorum, fidelis minister Christi attendat ad Dei misericordiam erga se, ad ministerii sui dignitatem, ad aeternam gloriam sibi promissam; et his omnibus respondens, nec segnescat in prosperis, nec animo concidat in adversis. Nihil, nec occulte, suo ministerio indignum agat, sed omnem execretur etiam occultam vitæ turpitudinem; ambulet simpliciter, sincerè verbum Dei prædicet; sola vitæ et doctrinae veritate sese commendatione dignum reddat, et coram hominibus, et coram Deo, omnia intuente.

VERS. 3. — *Quod si etiam opertum est...* Ob dicta, tum proximè, tum in fine cap. 3, v. 18, potest objici: Si veritatem Evangelii ita manifestas, cur ergo tot hominibus adhuc est opertum? — Huic objectioni occurrens, respondet id fieri non ministrorum vitio, sed hominum illorum culpâ, qui, mente obsecrati, lumen non percipiunt. *Quod si*, post tam apertam veritatis prædicationem adhuc velatum est Evangelium quod prædicamus, iis tantum velatum est qui pereunt et perire volunt, quia vera videre nolunt, quæ vitii ipsorum adversantur.

VERS. 4. — In quibus Deus hujus seculi..., id est, iis, scilicet infidelibus, quorum Deus hujus seculi, diabolus; princeps mundi hujus, Joaa. 11, mente excavat tenebris infidelitatis et vitorum, NE FULGEAT ILLIS LUX EVANGELII.

GLORIA CHRISTI, id est, quod est gloria Christi, seu per quod manifestatur gloria Christi, ejus divinitas, resurrectio, etc.; seu Evangelii à nobis prædicati, ad

tur occulta, judicem refugiat.

VERS. 5. — *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum;* etc. In is, id est, apud eos: nisi malis. Sensus est: Quod si adhuc velatum et occultum est quibusdam Evangelium quod prædicamus, dumtaxat iis qui pereunt, id est, reprobis, velatum est et occultum. Unde quod dixit capite precedente de Iudeis Evangelio non creditibus, velamen esse positum super cor corum, id nunc universè de reprobis significat.

VERS. 4. — *In quibus deus hujus seculi excavat mentes infidelium.* OEcumenius et S. Thomas: Deus, inquit, hujus seculi est diabolus, qui deus est seculariter viventum, non creatione, sed sua perversitate, exemplo, imperio et suggestione: ideo enim non *Deum vocat*, sed alienando *deum hujus seculi*, id est, secularium, qui temporalia et cadaca præferunt cœlestibus et aeternis bonis, *Deus hujus seculi* est manumona, sive opes, et pompe, in quibus seculares utilitatem finem et omne bonum quasi in Deo constituant. Sic ad Paul. 2, dicitur: *Quorum Deus venter est.* Significatur autem his verbis velum oppositum mentibus infidelium, ipsa nimurum cœcitas inducta à diabolo.

Ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii glorie Christi. Pro facie, Greece, irradit. Syrus, oriatur. Est sublustrum quoddam, et magnus clarus lucis sive illuminationis et glorie divine, que revelabitur in celis. Sicut enim aurora et lucifer, sive stella Veneris præcit

declarandam gloriam Christi; vel adeò ut non fulgeat illis lux clarissima, et splendor gloriatus Evangelii Christi.

QUI EST IMAGO DEI, id est, *splendor glorie*, Hebr., 1; *candor lucis æternæ*, Sap. 7; *illuminat omnem hominem*, Joan. 1. His tamen noctuis non affulget, quia lucem fugiunt, tenebras amant magis quam lucem. *Et hoc est judicium mundi* et mundanorum. Evangelium ergo nostrum perspicuum est prædicationis veritate; occultum depravatione cœcitatibus, seu quia velamen est super cor eorum.

Observatio moralis.

In illis infidelibus, ab hujus seculi deo exceccatis, intuere infinitos propemodum homines, qui se christianos dicunt; sed qui, amore hujus seculi obsecrati, clarissimam Evangelii lucem non vident; divitiarum, voluptatum et honorum amore capti, non affulget lux evangelica paupertatis, mortificationis et humilitatis Christi; obvelatum est illis hoc Evangelium; verum non credunt quod ipsorum cupiditatibus adversatur. Cupiditas velamen est super cor eorum. Christi gratiae est hoc velamen tollere; hanc ergo gratiam continuò efflagitat Christianus, quæ videat, quæ amet, quæ opere compleat veritates Evangelii Christi. *Da illuminatos oculos cordis nostri*, oculos, non mentis tantum, sed et cordis; oculos, quibus sic videamus, ut et amemus.

VERS. 5. — Non enim nosmetipsos prædicamus... Dilutâ objectione, probat quod dixit, scilicet quod sincerè prædicent, et se sola veritatis manifestatione commendent. *Non enim ad gloriam aut utilitatem nostram prædicamus*, sed ad gloriam Jesu Christi Domini nostri, cui unicè incumbimus: omnis nostra prædicatio ad eum refertur, ut Dominum nostrum.

Nos autem servos vestros palam profitemur, propter Jesum, nostrum et vestrum Dominum. Nosmetipsos ut servos totos impendimus utilitati vestrae

et præluect soli, sic fides in hac vitâ quasi lucifer præt et præluect clarissime glorie et visioni in celis. Textus Ambrosianus sensum magis quam verba reddit: *Ut non pervideant lumen Evangelii majestatis Christi.*

Evangelii glorie Christi; Evangelium enim dicitur gloria Christi, quia illo glorificatur Christus, Christi redemptio, resurrectio, divinitas. Ita Anselmus.

Qui est imago Dei. Christus, cum sit imago Dei, non qualiscunque, sicut homo, ad imaginem et similitudinem Dei factus, sed omnibus, ut ita dicam, numeris absoluta atque perfecta; non quidem illuminatur a Deo, quia lumen non accipit participative, sed a Deo Patre emanat tanquam lumen de lumine. Loquitur enim Apostolus de Christo secundum naturam increatam, secundum quam *imago Dei* dicitur, et hoc loco et Coloss. 1, quia natus ex Deo, perfectissime Patrem Deum representat: adeò ut rogatus ostendere Patrem, responderit: *Qui videt me, videt et Patrem*, Joan. 14. Qua ratione etiam Hebr. 1 vocatur *candor glorie Dei*, et figura substantiae ejus. Et Sap. 7: *Candor lucis æternæ, speculum sine macula Deinmajestatis, et imago bonitatis illius.*

VERS. 5. — Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; hoc est, in Evangelio prædicando non nostram spectamus gloriam, nec nostre studemus utilitati, quemadmodum faciunt pseudoapostoli: sed prædicamus Jesum Christum Deum,

ac saluti, PER JESUM, et propter Jesum, à quo hoc apostolatū ministerium accepimus ad vestram salutem.

Observatio moralis.

In his quoque verbis pseudoapostolos cerne, se sua-que quārentes in prædicatione, non quāe Jesu Christi; et fidelibus dominari volentes, non servire. Et hæc duo caveat verus Christi minister. Christi Domini mi-nister es; Domino tuo sis ergo fidelis; ejus gloriam quāre, non tuam: alias sur eris et latro. Fidelium minister es propter Jesum; illis ergo propter Jesum ministra cum charitate et zelo, cum humilitate et mansuetudine. Ab omni autem dominationis specie cave; alias herus eris, non minister et servus, contra Domini tui voluntatem. Sieque rursus sur et latro: latro gloriæ, latro et dominationis; quod utrumque Christi est, non tu.

Heu! quot in Ecclesiā fures!

VERS. 6. — QUONIAM DEUS, QUI DIXIT... Dat ratio-nem ob quam se totos Domini Jesu gloriæ et proximi-morum saluti per prædicationem impendant. Quoniam idem Deus, qui, initio mundi jussit è TENEBRIS oriri lucem, quāe mundum illuminaret: fiat lux, Gen. 1; idem, inquam, Deus ILLUXIT in mentibus nostris, prius tenebrosis, id est, nobis apostolis suis prius ignaris infudit lumen fidei et cognitionis mysterio-rum.

AD ILLUMINATIONEM..., id est, non solū ut nos illu-minemur, sed et ut alios illuminemus scientiā et co-gnitione gloriæ Dei.

IN FACIE CHRISTI JESU, id est, quāe gloria Dei clarè in Filii sui facie, velut in imagine, lucet. Qui videt me, videt et Patrem. In facie; Syr., in personā Jesu Christi, id est, quo officio fungimur in personā Christi, vice et nomine Christi, seu ut legati Christi. Juxta nostram Vulgatam, quam sequuntur D. Chrysostomus et Theophylactus, in facie..., id est, ut illuminemus alios scientiā gloriæ Dei, ut appareat in Christo; seu per Christum, ait Theophylactus, per quem lucet in nobis Pater. *Ego te clarificavi super terram.*

Observatio litteralis et moralis.

Sicut è tenebris abyssi lux educta fuit, ut Deum in suis creaturis videremus, ita è tenebris legis lux evan-

minum, id est, omnis prædicatio nostra ad eum refer-tur, ut Dominum nostrum, vel absolutè, ut Dominum totius creaturæ, etiam secundùm humanam naturam.

Nos autem servos vestros per Jesum, propter Jesum, supple exhibemus, palam fatemur nos non alind esse quām servos vestros propter Jesum Dominum, à quo ministerium hoc nobis injunctum est.

VERS. 6. — Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lu-cem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris: Quia Deus est, qui dixit, id est, jussit, suæ voluntatis imperio fecit, de tenebris, vel è tenebris, scilicet illis quæ prius erant super faciem abyssi, lucem splendescere, dicendo: *Fiat lux*, Genesis cap. 1. Et idem est qui resplenduit in cordibus nostris, id est, lumen fidei et cognitionis mysteriorum Christi, mentibus no-stris, id est, apostolorum, infudit ac superfudit.

Ad illuminationem scientiæ claritatis Dei. Sensus: Deus illuxit nobis, ut nos illuminaremus alios, refuso videlicet à nobis in illos eodem lumine cognitionis gloriæ ejus. *In facie Christi Jesu*: Ut illuminati illumina-

gelica, seu lumen fidei, ut Deum in Christo, suā con-substantiali imagine, videremus. Quò Christus crea-turis perfectior est imago Dei, cò et perfectior est Dei in Christo cognitio quām in creaturis.

Hujus autem lucis originem nota: Deus Pater iu-minum fonsque luminis est; Christus, lumen de lu-mine, à Patre luminum genitus, ut lumen; Christus lumen de lumine, suos discipulos et apostolos illumi-navit, et per eos et illorum successores illuminavit, et pergit illuminare mundum. Sicut autem lux à Deo creata est ad lucendum, ita apostoli, omnesque aposto-lici, seu in apostolico munere successores, ad illumi-nandum.

Attendat ergo sibi vir apostolicus, et in se et in opera sua reflexus, videat quomodo huic divina erga se voluntati respondeat. An lucet in se? an alias illu-minat doctrinæ et exemplorum suorum lumine? an Deum clarificat super terram? Recordetur se lucernam super candelabrum positam, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt. Caveat ne sit è contra titio fumans, suique summi tenebris et fœtore obscurans et offendens.

VERS. 7. — HABEMUS AUTEM THESAURUM..., thesa-rum scilicet cœlestis scientiæ mysteriorum Dei ad il-luminationem aliorum; seu augustinum illud evange-licæ prædicationis munus.

In vasis FICTILIbus; Syr., in vase testaceo, id est, in corpore luteo, fragili et caduco; in anima quidem spi-rituali et immortali, sed luteo corpore circumdatâ. Potes et optimè intelligere per vasa hæc, non solū corpora, sed et apostolorum personas, quas vocat testaceas et fictiles, quia apostoli homines erant viles, rudes, illitterati, inopes, fragiles et contemptibiles.

UT SUBLIMITAS; Græc., ὑπερβολή, excessus. eminen-tia, excellentia.

VIRTUTIS, id est, potestatis nostræ, seu quæ in no-bis est, seu quæ in nobis appetet.

SIT DEI, id est, Deo tribuatur, non nobis; seu ut eminentia virtutis nostræ sit Dei.

Sicut ex nihilo Deus creavit omnia, ita et vilibus et nihili instrumentis reparavit, ut soli Deo et creationis et reparationis tribuatur gloria. Cave tibi, vas testa-ceum, et vide ne quidquam in opere Dei tu tibi tri-

nemus et alios scientiæ, et cognitione claritatis, hoc est, claræ et gloriæ: Dei, id est, que est de Deo, quæ resplendet in facie Christi, hoc est, in claræ, vel per claram cognitionem Christi, et redemptio ejus; vulgo enim claræ cognoscitur quisque per faciem. Hinc cognoscere in facie, significat cognoscere claræ et aperte. Persistit in allusione velaminis, et faciei Moy-sis velatæ, et Christi apertæ.

VERS. 7. — Habemus autem thesaurum istum in va-sis fictilibus. Porro thesaurum tanquam rem valde pretiosam, vocat munus sibi creditum à Deo, hoc est, ipsum ministerium Evangelii. Neque tamen aberrant qui thesaurum intelligunt illuminationis; velut Aquinas et alii: idque suffragante Tertulliano, qui thesa-rum interpretatur de lumine. *In vasis fictilibus*, Græc., testaceis, id est, in corpore luteo, fragili, caduco. Quasi dicat Paulus: Vas fictile corpus nostrum est. Ut sensus sit, apostolos gestare pretiosum ac lucentem evangelici ministerii thesaurum in seipsis tanquam vasis fictilibus.

buas ; sed humiliare sub omnipotenti manu Dei, eique totam tribue gloriam tui ministerii. *Soli Deo omnis honor et gloria.*

VERS. 8. — IN OMNIBUS TRIBULATIONEM PATIMUR. Horum testaceorum vasorum fragilitatem simul et sublimem in illis Dei virtutem demonstrat. *In omnibus tribulationem... Græc., in omni pressi, sed non coarctati; Syr., per omnia premimur, sed non suffocamur;* Ambrosius, *in omnibus pressuram passi, sed non coangustati.* Id est, rebus adversis undique premimur; sed divinâ nos protegente potentia, non coarctamur : imò in angustiis, mens nobis lata, libera et excelsa.

APORIAMUR, equidem rerum egentes, et consilii inopes, hæremus anxi; seu omni humano auxilio, solatio et consilio destituti, nescimus quid agere debeamus. Aporia est inopia mentis et corporis, id est, penuria rerum et inopia consilii.

SED NON DESTITUIMUR, in hâc aporiâ, quia divinum nobis adest auxilium, solatium et consilium, ubi desunt humana. Ambrosius habet : *Inopiam passi, sed non destituti*, id est, inquit, in inopâ positis adfuit pastor Deus.

VERS. 9. — PERSECUTIONEM PATIMUR, ab hominibus, sed non derelinquimur, à Deo.

DEJICIMUR in terram, humanâ malitiâ ; sed non PERIMUS, quia divinâ potentia erigimur. Vel ex alto præcipitamur, vasa fictilia et testacea; at Deo manum suam supponente, non frangimur, nec, qui in nobis reconditus est thesaurus, effunditur.

VERS. 10. — SEMPER MORTIFICATIONEM..., continuis periculis et mortibus expositi, passionem et mortem Domini nostri Jesu, in corporibus nostris semper et ubique CIRCUMFERIMUS; Syr., *bajulamus*; Arab., *portamus*, id est, quâdam similitudine exprimimus.

Ut sublimitas sit virtutis (id est, potentiae et fortitudinis) *Dei, et non ex nobis.* Pro *ut sublimitas*, Ambros. legit : *Ut eminentia virtutis sit Dei*, q. d. : Ideò vult Deus me thesaurum istum habere in vase fictili, ut excellenta que in me est, et fructus quem facio in conversione tot gentium, non mihi, sed potentiae et efficaciae Dei, ac gratiae Christi ascribatur. S. Hieronymus legit : *Ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex Deo.*

VERS. 8. — *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur.* Sensus est : Quamvis undique premimur rebus adversis, non tamen ita redigimur in angustum, ut comprimamur et conteramur; sed Dei ope servamur in mediis pressuris. Pro *non angustiamur*, Græcè est, *non coarctati*, non anxi redditi. Alioqui necessarium est, ut qui premitur, sis adiugatur in angustum, et angustiatur : sed Apostolo rebus in angustis mens erat laeta, ampla et excelsa. Syrus vertit : *Premimur, sed non suffocamur.*

Aporianur, sed non destituumur, hoc est, rerum omnium penuriâ premimur, at non opprimimur; ita Ambros., Theophyl.; egentes, sed egestati non succumbentes. Egestas enim in animo patienti, sapienti, tranquillo, et in Deum defixo, quietem, sufficientiam, imò et copiam parit. Est enim *aporia*, inopia non tantum corporis, sed et animi, puta consilii inopia, dubitatio, et perplexitas ; cum mens, undique se malis obseptam videns, anxia hæret, nescisque quid consilii capere, quid agere debeat. Sed Deus apostolis, suisque in hâc aporiâ succurrat, suggeritque viam evadendi.

UT ET ejusdem Domini JESU VITA gloriosa, quam nunc habet, IN CORPORIBUS NOSTRIS aliquando revelatur, quando reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis sue. Potest et dici : Nostris mortibus continuis mortem Domini Jesu repræsentamus; et nostro è mortis saucibus exitu ferè continuo, resurrectionis Christi speciem exhibemus. Ita D. Chrysostomus, Theophylactus, etc.

VERS. 11. — SEMPER ENIM NOS, QUI VIVIMUS... Quamdiù enim vivimus, morti exponimur propter Jesum, ut aliquando vita Jesu æterna et immortalis appareat in nostrâ carne mortali quando scilicet immortalitatem induerimus. Vei ideò morti semper tradimur, et tamen vivimus, ut in nobis appareat quod Christus surrexit et vivit; nec enim nos in tot mortibus vivos servaret, nisi viveret.

Observatio moralis.

Hinc, et tu, vas testaceum, disce christianum, apostolicum divinumque patiendi modum. Pressus undique malis, ne coarcteris, seu ne suffoceris; mentem in Deum eleva, Deum te videntem, primumque malorum tuorum auctorem adora, et corde fiduciâ pleno invoca. Experieris quod propheta expertus est, et dixit : *Cum invocarem exaudivit me Deus justitiae meæ, in tribulatione dilatâsti mihi.*

Aporiat, inops rerum et consilii, in rebus arduis anxius et perplexus, ne desperes; sed in Deum erectus, ejusque Providentie confitis, inopiam tuam, curam et anxietatem tuam in Deum, ejusque providentiae sinum projice. *Et ipse te enutrit*, ipse tibi aderit adjutor, consolator et consilium, ubi desunt humana.

Mortificatus, cruci affixus, Christum in te crucifixum intuere; ejus, in te stigmata venerare. Mortificatio, passio tua est passionis et mortis Christi

VERS. 9. — *Persecutionem patimur, etc.* Quamvis, inquit, in tam gravia pericula sæpè incidamus, ut videamur illicè perituri; tamen Deo opitulante custodiatur, ne pereamus.

VERS. 10. — *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes.* Sensus est : Quotidianis periculis, et, ut ita dicam, mortibus expositi sumus; et per hoc passionem et mortem Domini Jesu nos illius ministri atque vicarii repræsentatione quâdam gestamus et circumferimus in nostris corporibus.

Ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. *Vi-*ta, scilicet tum futura, ut nimirum cum Christo resurgamus ad gloriam, ut sequitur versu 14, tum praesens, ut scilicet ad instar resurrectionis Christi corpora nostra, licet afficta, vegetoria fiant ex spiritu ob spem resurrectionis, et opem Dei, quâ nos à tot in dies periculis liberat et roborat.

VERS. 11. — *Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, q. d. : In mediâ hâc quali quali vitâ perpetuis mortis periculis et ærumnis exponimur.* Ita Chrysostomus. Hoc est, ergo quod nos in omni tribulatione animat, consolatur et roborat, scilicet quod cogitemus in eâ nos conformari Christo patienti et resurgentî.

Ut et vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali, id est, ut in corporibus nostris mortalibus toties in mortem traditis, et tamen adhuc viventibus, manifestò appareat etiam Jesum, quem prædicamus, vivere.

participatio; opprobrium tuum ejus opprobiorum communicatio; in christiano patitur Christus. *Communicans ergo Christi passionibus gaude, si compateris, et glorificaberis.* Passio et mortificatio tua vita beatæ, gloriose et immortalis erit principium et semen. Sicut in te nunc mortificato et crucifixo representatur mors et passio Christi sic in te resuscitato, gloriose, representabitur aliquando resurrectio et gloria Christi.

VERS. 12. — ERGO MORS IN NOBIS OPERATUR...; Grec., *ἐπερπίτατ*, passivè. Ex dictis concludit: *Ergo per Evangelii prædicationem, mors corporalis, scilicet, efficitur in nobis*, seu ob Evangelium quotidie morimur, quotidianis exponimur mortis periculis.

VITA AUTEM IN VOBIS, id est, at per nostram mortem, seu, per nostra mortis pericula quotidiana, procuratur vobis vita fidei, religio et religionis augmentum; ob que vitam vivetis sempiternam. Et hic obiquè taxat pseudo-apostolos, in quibus nihil simile reperies; nec talem ob Evangelium mortificationem et passionem, nec talem eorum in periculis à Deo conservationem, nec per mortem illorum, salutis aliorum procreationem.

VERS. 13. — HABENTES AUTEM EUMDEM... Rationem dat ob quam, non obstantibus tot periculis et mortibus, continuè tamen et audacter apostoli suo fungantur officio; liberè scilicet et intrepidè prædicant, nimirum quia verè credunt. Et hic pseudo-apostolos intuere, tacentes in periculis, quia non credunt. *Canes muti, latrare non audentes.*

Habentes autem in his omnibus supradictis tribulationibus, eumdem fidei SPIRITUM quem habuit David tribulatus; SICUT de eo SCRIPTUM EST: CREDIDI, corde, PROPTER QUOD LOCUTUS SUM ore. Ita et nos apostoli, quia corde credimus, ideò et prædicamus audacter et liberè, mediis in mortibus.

VERS. 14. — SCIENTES QUONIAM QUI SUSCITAVIT JESUM... Quid creditis? fide certissimè, quia Deus, qui Dominum Jesum pro nobis occisum, suscitavit à mor-

VERS. 12. — *Ergo mors in nobis operatur*, etc., q. d.: *Vestra spiritualis vita per fidem et gratiam*, id est, salus animæ vestre corporali morte procuratur. Ita Ambrosius. Nam apostolorum et martyrum passio et mors, vita est Ecclesie: sanguis martyrum semen est Christianorum.

VERS. 13. — *Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est: q. d: Sicut David temptationibus immersus, et à solo Deo erexit, dixit: Credidi*, id est, credo, quod Deus iuxta promissa sua me à meis malis liberabit semper. Unde et idem audacter locutus sum, et etiamnum proloquor; ita et nos credimus et speramus, ac animosè profitemur, opem, robur, liberationem ac resurrectionem nostram à Deo uti promissam, ita et certissimo præstandam, ita Theophylact., Chrysostom., OEcumen. *Spiritum fidei*, dicit auctorem, donatorem; vel metonymicè, *spiritum fidei*, id est, fidem à Spiritu donatam, quomodo legimus alibi spiritum mansuetudinis, pietatis, etc., pro ipsis hujusmodi donis Spiritus sancti. Igitur eumdem spiritum fidei rectè intelligimus eamde in fidem ab eodem Spiritu profectam. Quasi dicat Apostolus: Cùm ad eadem credenda ab uno Spiritu sancto moveamur.

Credidi, vel credo, id est, credere pergo, *propter quod locutus sum*.

te, et nos propter Jesum ejusque Evangelium occisos, suscitabit in die novissimo, nosque ad dexteram suam vobiscum constituet in regno vivorum.

VERS. 15. — OMNIA ENIM PROPTER VOS, quasi dice-ret: Nos dixi vobiscum, non vos nobiscum, et rectè, quia omnia ministeria nostra ad vestram salutem ordinantur; et quod agimus et quod patimur vestrum est.

UT GRATIA ABUNDANS..., ut in multis effusa gratia, per multos etiam PARIAT GRATIARUM ACTIONEM, quâ Deus glorificetur.

Multa ex præcedentibus notanda.

Nota primò, ex v. 15, quòd tempora quidem variata sint, sed non fides; habemus eumdem fidei spiritum, quem sancti patriarchæ habuerunt; crediderunt venturum, quem nos venisse credimus. Nota secundò quòd non benè et perfectè credit, qui quod credit, loqui erubescit. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Rom. 10, v. 10; qui me erubuerit... et hunc Filius hominis erubescet, Luke 9, 26. Benè crediderunt apostoli et martyres; qui, quia crediderunt, ideò confessi sunt; credendo vitam apprehenderunt; loquendo invenerunt mortem, sed mortem in quâ corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio meteretur, ait D. Anselmus. Nota tertio quòd fides, que in omnibus radix est salutis, et creature novae initium, in apostolis et martyribus fuit illorum et nostræ salutis principium. Quia crediderunt, justi facti sunt, vitam apprehenderunt; quia crediderunt locuti sunt, prædicaverunt, suisque verbis et prædicationibus alios ad fidem adduxerunt; *fides ex auditu*. Quia locuti sunt, mortem subierunt; at ex illorum morte salus nostra. Sanguis martyrum semen fuit Christianorum.

Nota, ex v. 15, quòd et Spiritus sancti charismata et apostolorum omnia ministeria sint ad fidelium salutem ordinata; haec autem salus ad Dei gloriam, tanquam ad finem ultimum.

Et nos credimus, propter quod et loquimur, ac si dicat: Quemadmodum David inter persecutiones et pericula credidit se perventurum ad regnum sibi à Deo promissum, et propterea de eo confidenter apud homines locutus est: ita nos quoque ministri nova legis, licet persecutionibus pressi et periculis expositi, tandemque morituri, certissimè tamen credimus nos ad gloriam promissam perventuros. Propter quod et confidenter vobis de èa loquimur.

VERS. 14. — *Scientes quoniam qui suscitatavit Jesum, etc.* In gloriâ cum vobis resuscitatis. Nota. Ex mortuâ ita, non, vos nobiscum, sed, nos vobiscum, quia vos causa et objectum uti Evangelii mei, ita et glorie meæ estis.

VERS. 15. — *Omnia enim propter vos.* Benè dixi, inquit, quod Deus nos constituet vobiscum, nam omnia nostra sunt aut fiunt propter vos: id est, universum ministerium nostrum ordinatur ad utilitatem et salutem vestram, idèo nos aequum est fieri consortes salutis et glorie vestre.

Ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei, hoc est, ut in multis effusa gratia, per multas itidem personas gratiarum actionem pariat atque diffundat, quâ Deus glorificetur.

VERS. 16.—PROPTER QUOD NON DEFICIMUS... *Prouter quod*, superiora respicit : propter spem æternæ gloriæ, propter vestram salutem, et propter majorem Deo procurandam gloriam ; seu spem beatæ resurrectionis habentes, ut multorum salutem et majorem Dei gloriam procuremus. *Non deficitus* in adversis, nec fatigamur in nostro munere fungendo, sicut in v. 1.

SED LICET IS QUI FORIS EST..., id est, pars exterior hominis, caro, corrumpatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, etc.

TAMEN IS QUI INTUS EST..., pars interior, spiritus *renovatur*, fit vegetior fide et spe futuri premii. *Vel renovatur* per novas gratias, quibus restituuntur in Dei cognitione, et ascenditur in Dei amore; hincque major de die in diem alacritas ad majora toleranda.

VERS. 17.—ID ENIM QUOD IN PRÆSENTI EST MOMENTANEUM...; Græc. : *Nam momentanea levitas tribulationis nostræ*, id est, præsens, celerrimè transiens, et quasi momentanea et levius tribulatio.

SUPRA MODUM IN SUBLIMITATE; Græc. : *Secundum excellentiam in excellentiam*, id est, excellenter excellentem, et sublimissimam gloriam operatur, seu parit in nobis. Itaque non deficitus, sed de die in diem renovamur, quia fide scimus quod præsens hæc et celerrimè transiens, et quasi momentanea, et aliunde levius tribulatio, quam propter vestram salutem Deique gloriam patimur, producit in nobis, seu nobis meretur futuram gloriam, incomparabiliter majorem et excellentiorem, id est, *ÆTERNUM GLORIÆ PONDUS*.

Apostolica verba perpende : *Præsens et momentaneum cum æterno, leve cum gravi, tribulationem cum gloriæ componit*; et hoc non contentus, alteram vocem jungit, eamque duplicat, cùm ait : *SUPRA MODUM IN SUBLIMITATE*, seu magnitudinem excellenter excellentem, ait Theophylactus; *mirè supra modum*, ait Erasmus. Syrus autem sic habet : *Namque oppressio hujus temporis, licet exigua et levissima sit, gloriam infinitam, in seculum seculorum parat nobis*.

VERS. 18.—NON CONTEMPLANTIBUS NOBIS... Ideò ad hæc præsentia, quæ videntur, non spectamus ; sed ad

VERS. 16.—Propter quod non deficitus. Propter spem, inquit, illius gloriæ quam ex resurrectione expectamus, non succumbimus malis quæ nobis Evangelii ministris plurima superveniunt.

Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur : tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem, id est, ut Theophyl., Ambros., Anselm., licet externus homo, id est, corpus, corrumpatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate, flagellis et mortibus ; tamen qui intus est, id est, anima et spiritus, renovatur et proficit fide, spe, charitate, animi alacritate, et fortior ac fugidior, quasi aurum in igne evadit, ait Chrysostomus.

De die in diem, q. d.: Sicut externus homo, id est, corpus, in dies per tot plagas et ærumnas deficit et senescit : ita interior, hoc est, mens, in dies renovatur et juvenescit, idque ob spem resurrectionis.

VERS. 17.—Id enim, quod in præsenti est momentaneum, et leve tribulationis nostræ. Momentaneum, quod quasi momento transit ; q. d.: Omnis nostra tribulatio momentanea est et levius. Si cum æterno illo

futura, quæ non videntur. *Quæ enim videntur, temporalia sunt et transitoria ; quæ autem non videntur, æterna sunt et permansura* ; rei autem temporariae ad æternam nulla durationis proportio.

Omnia quæ videntur, sive supplicium dieas, sive quietem ; quæ non videntur, sive regnum sit, sive cruciatus : ut illuc nos excitet et adhortetur, hinc terorem nobis injiccat. D. Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hi fuerunt in apostolis effectus fidei : fide pleni et animati, temporalia omnia sprevere ; æterna sola dilexere ; visibilia hæc, quia transitoria, nec asperxe quidem ; ad invisibilia, quia æterna, ut ad scopum, spectavere semper et continuè, v. 17 et 18. Sed, ô felicem temporalium et visibilium contemptum ! Sed, ô feliciorem ad invisibilia et æterna, ut ad scopum, attentionem et intuitum continuum !

Hinc fortes facti sunt in bello, v. 16 ; hinc de die in diem vegetiores in passionibus, v. 17 ; hinc cum gudio famam, sitim, verbera, carceres, mortem toleraverunt, 8, 9, 10, 11 : scientes et fide videntes quod momentanea et levius tribulatio æternam et infinitam illis pariebat gloriam, 17.

Similia et nos faceremus, et similiter pateremur, si similem haberemus fidem. Hanc ergo indesinenter efflagitemus. *Domine, adauge nobis fidem. Da nobis illuminatos cordis oculos*, quibus temporalium et visibilium omnium inane et nihilum videamus, æternorum et invisibilium veritatem jugiter intueamur. Viso et attento temporalium nihilo, ab eis oculos sic avertemus, ut nec aspiciamus. Perspectâ æternorum solidâ et constanti veritate, ad hæc anhelabimus ; ad hæc, inter mundanas varietates, nostra fixa semper erunt corda ; ad hæc, ut ad scopum nostrum, omnia nostra dirigemus et opera et passiones ; propter hæc, temporalium jacturam, corporis ipsius destructionem libenter patiemur, quia momentum cum æterno, leve et modicum cum infinito et immenso commutabimus. O felicem momentaneæ tribulationis cum æterna requie commutationem ! ô terque quaterque beatam vitæ miseræ cum divinâ vitâ commutationem !

et gravissimo gloriæ pondere conferatur, perinde ac si plumam unam, vel favillam levissimam cum plumbō totius universi conferas.

Supra modum in sublimitate, q. d.: Incomparabiliter majus et excellentius est pondus gloriæ futuræ tribulatione quam hic patimur.

Æternum gloriæ pondus operatur in nobis : Opus patientie nostræ procreat ex se fructum æternæ et immense gloriæ ; nimiriū merendo, et meriti ratione tandem asseundo.

VERS. 18.—Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Dùm non spectamus ad hæc præsentia bona, quæ videmus, ut sunt opes, honores, dignitates, et omnis gloria hujus seculi : sed ad bona futura, quæ non videmus, sed credimus.

Quæ enim videntur, temporalia sunt, hoc est, quæ brevissimi sunt temporis.

Quæ autem non videntur, æterna sunt ; quæ, inquit, non videntur, sed creduntur à nobis, in æternum duratura sunt, idèo quæ merito hæc præ illis spectanda nobis sunt et sœranda.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Dei et Ecclesiæ minister in versibus 1, 2, 5, 6 notet veri apostoli, episcopi, pastoris virtutes, quas imitetur. Notet et pseudoapostoli, falsi pastoris, mercenarii vitia, quæ execratur et fugiat.

Utriusque imaginem habes in commentario v. 2.
Vide præterea v. 5, 6, 7.

2° In versibus 8, 9, 10, 11, discamus omnes christianum, apostolicum, et divinum patiendi modum.

CAPUT V.

1. Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod adificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.

2. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes;

3. Si tamen vestiti, non nudi inveniamur.

4. Nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemisci mus gravati, eò quod nolumus expoliari, sed super vestiri, ut absorbeatur quod mortale est à vitâ.

5. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritûs.

6. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino

7. (Per fidem enim ambulamus, et non per speciem);

8. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et præsentes esse ad Dominum.

9. Et ideò contendimus, sive absentes, sive præsentes, placere illi.

10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademos, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse.

12. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis; ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde.

13. Sive enim mente exceedimus, Deo; sive sobri sumus, vobis.

14. Charitas enim Christi urget nos; aestimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.

15. Et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus.

Vide Observationem moralem in fine, v. 11.

3° Notemus quod hanc christianam patientiam, apostolicamque fortitudinem det fides riva, quæ rerum omnium temporalium instantaneam vanitatem patefacit; solidam et constantem æternorum veritatem demonstrat. Vide v. 16, 17, 18.

Hæc ergo fides continuè petenda. Vide observationem moralem in fine v. 18.

CHAPITRE V.

1. Car nous savons que si cette maison de terre où nous habitons vient à se dissoudre, Dieu nous donnera dans le ciel une autre maison; une maison qui ne sera point faite par la main des hommes, et qui durera éternellement.

2. C'est ce qui nous fait gémir dans le désir que nous avons d'être revêtus de cette maison céleste.

3. Si toutefois nous sommes trouvés vétus, et non pas nus.

4. Car pendant que nous sommes dans ce corps comme dans une tente, nous gémissions sous sa pesanteur; parce que nous ne voulons pas être dépossédés, mais être revêtus par dessus; en sorte que ce qu'il y a de mortel en nous soit absorbé par la vie.

5. Or c'est Dieu même qui nous a formés pour cet état, et qui nous a donné pour gage son Esprit.

6. Nous sommes donc toujours pleins de confiance: et, comme nous savons que pendant que nous habitons dans ce corps, nous sommes éloignés du Seigneur et hors de notre patrie,

7. Car ce n'est que par la foi que nous marchons vers lui sans en jouter encore par une claire vue;

8. Dans cette confiance que nous avons, nous aimons mieux sortir de ce corps, pour aller habiter avec le Seigneur.

9. C'est pourquoi toute notre ambition est de lui être agréables, soit que nous soyons éloignés de lui, soit que nous soyons en sa présence.

10. Car nous devons tous comparaître devant le tribunal de Jésus-Christ, afin que chacun reçoive ce qui est dû aux bonnes ou aux mauvaises actions qu'il aura faites pendant qu'il était revêtu de son corps.

11. Connaissant donc la crainte du Seigneur, nous tâchons de convaincre les hommes de notre innocence: Dieu connaît qui nous sommes; et je veux croire que nous sommes aussi connus de vous dans le secret de votre conscience.

12. Nous ne prétendons point nous relever encore ici nous-mêmes à votre égard; et nous voulons seulement vous donner occasion de vous glorifier à notre sujet, afin que vous puissiez répondre à ceux qui mettent leur gloire dans ce qui paraît, et non dans ce qui est dans le fond du cœur.

13. Car, soit que nous soyons emportés comme hors de nous-mêmes, c'est pour Dieu: soit que nous nous tempérons, c'est pour vous.

14. Parce que l'amour de Jésus-Christ nous presse; considérant que si un seul est mort pour tous, donc tous sont morts.

15. Et que Jésus-Christ est mort pour tous, afin que ceux qui vivent ne vivent plus pour eux-mêmes, mais pour celui qui est mort et qui est ressuscité pour eux.

16. C'est pourquoi nous ne connaissons plus personne selon la chair; et si nous avons connu Jésus-Christ selon la chair, nous ne le connaissons plus maintenant de cette sorte.

17. Si qua ergo in Christo , nova creatura , vetera transierunt : ecce facta sunt omnia nova ;

18. Omnia autem ex Deo , qui nos reconciliavit sibi per Christum , et dedit nobis ministerium reconciliationis .

19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi , non reputans illis delicta ipsorum ; et posuit in nobis verbum reconciliationis .

20. Pro Christo ergo legatione fungimur , tanquam Deo exhortante per nos . Obsecramus pro Christo , reconciliamini Deo .

21. Eum , qui non noverat peccatum , pro nobis peccatum fecit , ut nos efficeremur justitia Dei in ipso .

ANALYSIS.

Primitus versibus pergit rationem reddere eorum , quae in fine cap. 4. v. 16. dixit , scilicet cur ipse Paulus , et ejus collegae non deficiant in tribulationibus ; immo ubi eorum corpus pressuris corrumpitur , spiritus fit de die in diem vegetior .

¶ 1. *Quia scimus per fidem , quod si corpus , terrena domus animae , destruitur , in resurrectione corpus habebimus spirituale , immortale , gloriosum .*

¶ 2, 3, 4. *Ad hanc gloriam anhelamus , non quidem ex iunctu corpore cupientes ; sed immortalitatem supervestiri ; mortem enim naturaliter formidamus .*

¶ 5. *At considerantes et quod Deus ad hanc nos gloriam creavit , et in ejus pignus , Spiritum sanctum nobis dedit ; confidimus et optamus a corpore separari , et Domino praesentes esse , ipsoque frui , v. 6, 7, 8 .*

¶ 9. *Utt tanto bono fruamur , omni studio satagimus Deo placere : et tremendum ejus recognitantes judicium , sincerè coram eo ambulamus , nostramque sinceritatem hominibus suadere studemus ; ne cuiquam simus offendiculo , v. 10, 11 .*

¶ 12. *Hic à se removet omnem vanæ gloriae suspicionem , et semetipsum justificat contra pseudo-apostolorum calumnias , explicans quo animo se laudet , et sese*

17. *Si donc quelqu'un est en Jésus-Christ , il est devenu une nouvelle créature . Ce qui était vieux est passé ; tout est devenu nouveau .*

18. *Et le tout vient de Dieu , qui nous a réconciliés avec lui-même par Jésus-Christ , et qui nous a confié le ministère de cette réconciliation .*

19. *Car Dieu a réconcilié le monde avec soi en Jésus-Christ , ne leur imputant point leurs péchés ; et il a mis en nous la parole de cette réconciliation .*

20. *Nous faisons donc la charge d'ambassadeurs de Jésus-Christ ; et c'est Dieu même qui vous exhorte par notre bouche . Ainsi nous vous conjurons , au nom de Jésus-Christ , de vous réconcilier avec Dieu ,*

21. *Qui , pour l'amour de nous , a traité celui qui ne connaît pas le péché comme s'il eût été le péché même , afin qu'en lui nous devissions justes de la justice .*

PARAPHRASIS.

humiliet ; neutrum sui causâ , utrumque propter Dei gloriam , et proximi salutem , v. 13 .

¶ 14. *Ad sic agendum movet et urget Christi charitas et exemplum : pro omnibus mortuis est , ut nobis ipsis mortui , ipsis vivamus , non nobis , v. 15 .*

¶ 16. *Hinc nos apostoli , nobis mortui , Christo soli viventes , neminem , nec nos , nec alios , nec ipsum Christum , secundum carnales et humanos affectus intuemur , aut diligimus ; sed secundum charitatis Christi spiritum , Dei gloriam , et proximorum salutem in omnibus nostris factis et verbis querimus .*

¶ 17. *Taliter agat quilibet Christianus , nova in Christo creatura factus , in novitate vitæ ambulet .*

¶ 18. *Hujus novitatis principium ostendit Deum , qui nos per Christum sibi reconciliavit ; et nos apostolos , hujus reconciliationis hominibus conferendæ , nuntios fecit et cooperarips , v. 19 .*

¶ 20. *Itaque sumus , Christi loco , Dei ad homines legati ; et per nos Christus , et Deus ipse vos hortatur . Cum Deo redite in gratiam . Memores hujus in vos misericordie ; ipsam justitiam , fecit peccatum ; ut vos peccatores , et peccatum ipsum , essetis justitia Dei .*

PARAPHRASIS.

1. Novimus enim per fidem , quod si corpus hoc terrenum , quod est animæ domicilium , adinstar tabernaculi , destruatur pro Christo , habebimus in resurrectione domicilium , seu corpus spirituale , æternum , cœleste , non humanitùs sed divinitùs factum .

2, 3. Nam in hoc luteo corpore gemimus , desiderantes incorruptibilitatem et dotes gloriose cœlestis corporis , tanquam indumentum superindui : quod quidem nobis continget , si nos corpore vestitos , et non nudos reprehendant dies Domini .

4. Quamdiù , inquam , in hoc luteo tabernaculo moramur , gemimus illius onere pressi , et ad incorruptibilitatem anhelamus ; non quod vellemus per mortem hoc exui corpore : sed vellemus , per immutationem superindui immortalitate , ut per apprehensionem æternæ vitæ absorbeatur hujus corporis mortalitas .

5. Deus autem ipse est , qui nos ad hoc cœleste domicilium format et aptat ; qui nobis illud promisit ,

qui et Spiritum sanctum nobis in arrham dedit .

6. Hac igitur fide et spe freti , bono semper animo sumus ; cum sciamus quod quamdiù in hoc corpore moramur , absumus à Domino .

7. (Nunc enim in viâ sumus , in fide versamur ; nondum propriam Dei pulchritudinem intuemur .)

8. Audemus , inquam , et bono ducimus potius abesse à corpore , et adesse Domino , ipsumque intueri .

9. Et ideò omni studio enitimus , ut sive nunc , sive tunc , Domino placeamus , sincerè illius voluntatem exsequentes .

10. Si quidem nos omnes , nullo excepto , oportet coram Christo , omnium judice supremo , stare , examinari , ac manifestari ; ut unusquisque referat quod ipsis debitum est , præmium vel poenam , convenienter vitæ bonæ vel male , quam duxit , quamdiù fuit in corpore .

11. Illud itaque tremendum judicium præ oculis

habentes, sincerè coram Deo agimus, et hanc nostram sinceritatem hominibus suadere studemus, ne cuiusquam simus offendiculu.

Quod ad Deum spectat, ipsi patet nostra sinceritas; confido quòd et vobis in conscientia pateat, quidquid in contrarium vobis dicant malevoli.

12. Hæc vobis non dicimus, ut nos reddamus vobis commendatores; sed ut vobis ansam præbeamus de nobis gloriandi: et habeatis in promptu unde nos tueamini adversis eos, qui de rebus apparentibus extolluntur, sed non in cordis puritate.

13. Scitote ergo quòd nihil nostri causâ facimus, aut loquimur: si enim magna de nobis loquentes, videmur insanire, Deo insanimus, cuius gloriam querimus: si verò humilia de nobis loquentes, sani et sapientes sumus, vobis sapimus, quibus exempla modestiae damus.

14. Ad sic agendum nos movet et urget Christi charitas, qui nihil sui causâ fecit: dum enim perpendimus, quia ipse unus pro nobis omnibus mortuus est in cruce, nihil de vita, nihil de famâ suâ curans propter nos; hinc inferimus quòd omnes, et ideo nos ipsi sumus mortui, seu æternæ morti obnoxii.

15. Et dum perpendimus quòd ideo pro omnibus mortuus est Christus; ut ii, qui vivunt naturali vitâ, jam non propter seipso vivant, sed propter eum, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit, hinc inferimus quòd non nobis, sed Christo Redemptori nostro vivere debemus.

16. Itaque nos apostoli, nobis ipsis mortui, Christo viventes, neminem secundum carnales nostri cordis

affectus intuemur aut diligimus, sed secundum charitatis Christi spiritum.

Imò si Christum ipsum aliquando propter humanas quædam rationes cognovimus et dileximus, priore nunc affectu, spirituali et divino eum reveremur et adoramus, illique servimus.

17. Si quis igitur nobiscum est in Christo regeneratus, hic sciat se novam creaturam: illi vetera transierunt; nova debent esse omnia. In novitate vite ambulet.

18. Omnis autem hæc novitas à Deo est, omnium bonorum auctore; qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit per Christi merita, et nos fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ ministros.

19. Etenim Deus mundum sibi reconciliavit per Christum, gratis remittens illis eorum delicta, intuitu meritorum Christi, et hanc reconciliationis gratiam nos omnibus prædicare voluit.

20. Nos igitur apostoli, loco Christi, sumus Dei ad homines legati; et perinde est ac si Deus ipse vos per nos rogaret.

Vos et omnes homines obsecramus, vice Christi, Mediatoris Dei et hominum, reconciliamini Deo, memores infinitæ ejus in vos misericordiæ.

21. Filium suum, justitiam ipsam, à peccato sic alienum, ut illud ne nôsset quidem, fecit in cruce peccatum, et peccatorum nostrorum hostiam, ut nos peccatores, efficeremur, per hujus hostiæ meritum, justitia Dei; seu justi coram Deo, et divinæ participes justitiae

COMMENTARIA.

VERS. 1. — SCIMUS ENIM... Hæc particula, *enim*, indicat quòd haec cum precedentibus in fine cap. 4 coherent. Dat ergo rationem, cur ad visibilia et temporaria non spectent, et cur non deficiant in momentaneis tribulationibus; imò cur mens renovetur, ubi caro corrumpitur. Pergit itaque inculcare vitæ futuræ gloriam, et quantum ad corpus, et quantum ad animam.

1º Quantum ad corpus, post resurrectionem, de quâ supra, v. 14, etc.

SCIMUS ENIM per fidem, sumusque persuasi, quoniam, id est, quòd si TERRESTRIS DOMUS NOSTRA, id est, caro, corpus nostrum, quod ex terrâ et in terrâ est; quodque quasi animæ nostræ domicilium;

HUJUS HABITATIONIS, id est, in quo nunc habitat. Græc., *domus tabernaculi*, id est, in quâ domo habitat, quasi in tabernaculo, seu tentorio, ad parvum scilicet tempus, sicut milites in tentoriis.

DISSOLVATUR, id est, destruatur pro Christo;

HABEMUS, id est, habebimus citò in resurrectione; agitur enim de resurrectione, ut patet ex v. 14 cap. 4, et ideo sequentia sunt intelligenda de corpore glorioso, non simpliciter de gloriâ animæ.

ÆDIFICATIONEM, id est, ædificium à Deo factum, seu corpus spirituale, de quo primæ Cor. 15, v. 42, 43, etc.

NON MANUFACTUM. Perstat in metaphorâ, quâ cœpit de corpore loqui, per similitudinem ædificii; quod quidem solet hominum manibus fieri. Nostrum autem ædificium cœlestis, seu corpus spirituale, fiet tale divinitus, seu divinâ potentia. Corpus equidem animale factum est humanâ operatione; corpus verò spirituale fiet operatione divinâ, per Spiritum vivificantem, ut dictum est primæ Cor. c. 15.

ÆTERNUM IN CÆLIS, immortale, incorruptibile, cœlestis, et huic supremo conveniens loco. Pati ergo et mori non timemus, quia novimus quòd, si pro Christo destruatur hoc nostrum terrestre corpus, in quo anima

ctum non opere humano, sed opere divino, supra omnem naturæ facultatem; corpus videlicet gloriosum, immortale, æternum. DOMUM, id est, corpus resurrectione glorificatum, habemus, id est, habebimus certo in resurrectione. Et tale corpus propriæ domus est animæ beatæ, sicut corpus mortale domus est animæ hic viventis et patientis. Ita Chrysost., Theodor., Theophyl., Ambrosius. Repromittit meliorem domum

ctum non opere humano, sed opere divino, supra omnem naturæ facultatem; corpus videlicet gloriosum, immortale, æternum. DOMUM, id est, corpus resurrectione glorificatum, habemus, id est, habebimus certo in resurrectione. Et tale corpus propriæ domus est animæ beatæ, sicut corpus mortale domus est animæ hic viventis et patientis. Ita Chrysost., Theodor., Theophyl., Ambrosius. Repromittit meliorem domum

nostra, quasi in tentorio, nunc habitat; habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus, non terrenum, sed spirituale; non temporarium et corruptibile, sed æternum et immortale; non humanitatis factum, sed divinæ potentia, Deo scilicet, hoc nostrum terrenum et animale corpus reddente spirituale, cœleste, immortale, subtile, clarum, et gloriosum. Itaque nobis mori lucrum.

Ad hanc attende, anima christiana, haec oculis fidei intuere, penetra, tibique continuè præsentia redde; corpus terrenum et animale sernes; pro Christo pati et mori non timebis.

VERS. 2. — NAM ET IN HOC... domicilio scilicet, seu corpore terreno. Syr., *etenim ad hoc gemimus, et expetimus indui domo nostrâ, quæ est cælis est.*

INGEMISCIMUS in hoc luteo corpore, desiderantes **HABITATIONEM NOSTRAM...**, id est, incorruptibilitatem et dotes gloriae, tanquam indumentum, superindui, non deposito hoc terreno tabernaculo.

Duae sunt in his verbis metaphoræ permixtæ; una à domo, altera à ueste sumpta. Corpus nostrum et uestis et domicilium est animæ.

VERS. 5. — SI TAMEN VESTITI.... Hoc quidem, supervestiri scilicet, nobis continget, si nos dies Domini vivos, seu corpore vestitos deprehendat, et non corpore jam exutos: qui enim vivi reperientur, aut sine morte aut saltem cum brevissimâ, immutabuntur, dotes gloriose corporis, ut pallium, superinduentes.

Divus Paulus de fine mundi semper egit, ut proximo, et qui posset eodem secum tempore viventes comprehendere, ut visum est prime Cor. 15, primæ ad Thessal. cap. 4, v. 15. Hic itaque sensus satis est litteralis. Multi tamen interpretantur: si uestiti gratiâ, charitate, bonis operibus, et non nudi inveniamur. Si tamen exuenti è corpore, Christum induti, et non nudi inveniamur, id est, si in formâ baptismi, et traditione manserimus, ait Ambrosius; si Christum induti fuerimus, digni erimus superindui promissa gloriæ: in illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere. Idem Ambrosius.

per resurrectionem, ait Tertullianus.

VERS. 2. — NAM ET IN HOC INGEMISCIMUS, etc. Propter huc, scilicet mortem et dissolutionem, que intervenire debet, ut à vitâ hâc transeamus ad æternam, inveniamus: nam mors hanc contra naturam est. Optaremus enim superindui gloriæ, non spoliari vitâ. Porro corpus immortale vocat Apostolus habitaculum quod de cœlo est, eodem sensu quo proximè vocavit adūdīcum quod ex Deo habemus, eò nempe quia sola divina virtute nobis conseruetur.

VERS. 5. — SI TAMEN VESTITI, etc., idque adeò re ipsa nobis continget, si in die Domini uestiti corpore, non autem nudi reperti fuerimus; id est, si tunc residui futuri sumus, et nonnunquam mortui. Ita Cajetanus.

VERS. 4. — NAM ET QUI SUMUS IN HOC TABERNACULO (corporis scilicet), **INGEMISCIMUS** gravati, scilicet, ob eū (corporis) onus et pondus; ita tamen ut cum Nazianzen dicamus: Domine, aufer à me tunicaum hanc ita gravem (corpus scilicet terrestre, ponderosum, ærumnosum), sed et da mihi leviorē. *Eo quod nolumus expoliari, exui, scilicet corpore, sed superindui, scilicet gloriæ;* si tamen uestiti carne et corpore, non eā

QUI PERSEVERAVERIT... SALVUS ERIT. Uterque sensus est bonus; sed quis de facto verus, et D. Pauli? Non sum persuasus, dubito.

VERS. 4. — NAM ET QUI SUMUS... Idem aliis verbis repetit, causam addens eur gemant sancti, et explicans modum, quo superinductionem cupiant. Nam quamdiu moriamur in hoc mortali, caducio, et luteo corpore; gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem suspiramus.

Eo QUOD NOLUMUS, id est, non quod velimus hoc exui, scilicet per mortem: id enim natura refugit; sed velimus per immutationem superindui immortalitatem et dolutis gloriae.

UT ABSORBEATUR.... ita ut per apprehensionem eternæ vite, sine morte mediâ, absorbeatur hujus corporis mortalitas et corruptio.

VERS. 5. — QUI AUTEM EFFICIT NOS IN HOC IPSUM... Græc., *at operatus nos*, seu qui efficit nos. Syr., *porrò qui disponit nos*, id est, qui nos formavit, paravit, format, parat, et aptat ad hoc immortalitatis indumentum, vel ad hoc cœleste domicilium; Deus est omnipotens.

QUI DEDIT NOBIS PIGNUS SPIRITUS, et ad hoc non tantum nos efficit, sed et illud nobis promisit, et in promissionis sue securitatem, Spiritum sanctum nobis pignus dedit.

Observatio litteralis.

Dei gratie ascribit Apostolus omne hujus nostræ immortalitatis meritum; nostramque hâc in re fidem et spem auget, tum ex omnipotentiâ Dei, tum ex sincerâ Dei voluntate et promissione, tum ex pignore nobis ad hujus voluntatis et promissionis securitatem dato. Quasi diceret: Ad hoc ipsum immortalitatis indumentum Deus omnipotens nos efficit; illud præterea in sacris Scripturis multoties nobis promisit, et ne verbis ipsius diffideremus, sue promissionis implendæ pignus. Spiritum sanctum nobis dedit.

Ad hoc ipsum Deus omnipotens nos efficit, 1° in ipsâ creatione, quâ creavit Deus hominem inextinguibilem, et quâ nos ad imaginem suam creavit, ut ipsius beatitudinis essemus participes; 2° in nostrâ regeneratione,

nudati per mortem inveniamur. Apostolus enim ita loqui solet de resurrectione et die judicii, quasi ea instet, et quasi eam ipse cum aliis tunc viventibus sit visurus. Unde 1 Thess. 4: *Deinde, inquit, nos qui vivimus, qui relinquimus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviâ Christo in aera, et sic semper cum Dominum erimus.*

Ut absorbeatur quod mortale est, à vitâ, mortalitas ab immortalitate, ne scilicet corpus ab animâ deseratur, sed, animâ habitante in corpore, fiat inelytum, quod ante ingloriosum fuit. Brevissime Tertullianus illud, nolentes exui, sed superindui, sic exponit: *Nolentes mortem experiri, sed vitâ præveniri.*

VERS. 5. — QUI AUTEM EFFICIT NOS IN HOC IPSUM, Deus. Sensus est: Qui nos Evangelii ministros paravit atque format, et quotidie parat aptosque reddit ad hoc ipsum, id est, ad induendum vel superindendum domicilium cœleste, Deus est.

QUI DEDIT NOBIS PIGNUS SPIRITUS. Ipse Spiritus sanctus, cuius multa dona magna et manifesta jam accepimus, ait Apostolus, est pignus, id est, arrha futurae glorie nobis data à Deo; ut de gloriâ immortalitatis

quà filii Dei facti sumus in Christo, ut illius immortalitatis essemus hæredes. Etenim, inquit Theophylactus, per baptismum Deus sanctificavit animam et corpus, et utraque diviniora reddidit, à peccato nos liberans, ex quo mors propagata erat.... A peccato vero postquam nos liberavit, corruptionem etiam destruxit; ex peccato enim corruptio.

Hoc ipsum Deus omnipotens sæpiissimè repromisit in Scripturis, ac tandem in promissionis suæ securitatem Spiritum sanctum pignus dedit. Qui nobis per baptismum Spiritum dedit, pignus quoque immortalitatis nobis impertiuit, ait Theophylactus. Futuræ immortalitatis pignus est Spiritus; et aliter, qui dedit nobis in præsenti Spiritum ex parte, pignus quoddam dedit se totum quoque traditurum: quomodo autem dabit, nisi corpore et animo incorruptibiles futuri simus? Ubi igitur pusillum hic acceperis, arrhabonem videlicet, confide quòd et totum tunc prorsus sis habitus; idem Theophylactus.

Observatio moralis.

Qui autem efficit nos..., qui dedit nobis pignus Spiritus. Quantum fidem, spem, fiduciamque nostram, his paucis verbis firmat Apostolus, æternamque corporis et animæ vitam nos docet certò sperare!

Ad hoc creatus sum ab Omnipotente: et quia per peccatum jus ad hanc vitam perdidisti, factusque sum mortalis, et filius iræ; ideo per baptismum in Christi sanguine ad eam regeneratus fui; omne peccatum, unde mortalitas propagata erat, destructum fuit; mihi regenerato, et in Dei filium adoptato, Deus æternam vitam repromisit. Et ne verbis ipsius diffiderem, suæ promissionis implendæ pignus, Spiritum sanctum dedit. O charitas! Hanc cogita, recogita, et seriò perpende, ô anima mea, ut finis tui semper memor, et in Deum nunquam ingrata, terrenis nequaquam inhæreas; sed ad æterna, tanquam ad finem tuum continuè tendas, fide, spe, religione, bonis operibus. In charitate semper ambulans et proficiens; nec pati, nec mori reformidans, ut ad immortalitatem, et in corruptionem, ad quam te Deus creavit, pervenias.

VERS. 6. — **AUDENTES Igitur SEMPER.** Supple, sumus. Nunc incipit et de animæ gloriâ agere, ut v. 8 clarè patebit. Hac igitur fide et spe fredi, bono semper animo sumus et in periculis et in passionibus, et in ipsâ morte.

SCIENTES QUONIAM DUM SUMUS..., id est, quia scimus adipiscendâ non dubitemus, inò certissimi simus, si arrham suo tempore representemus. Eudem spiritum vocavit pignus datum in cordibus, supra, cap. 1.

VERS. 6. — **Audentes**, confidentes, id est, audemus, confidimus, audacter et fidenter pérícula et mortem pro Christo et Evangelio suscipimus, inò optamus. *Igitur*, quia scilicet hanc gloriam et vitam æternam quasi hæreditatem speramus ejusque pignus Spiritum sanctum accepimus, ideo audemus quævis ardus et agere et pati *semper*, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino; q. d.: Hic peregrini sumus, quia conscripti sumus cives coeli, et hæredes Dei; festinamus ergo ex peregrinatione hac tendere, et consequi patriam nostram coelestem, Deique Patris nostri hæreditatem adire.

VERS. 7. — *Per fidem enim ambulamus*, etc. Hoc

quòd quamdiu in hoc corpore habitamus, **PEREGRINAMUR**, et absentes sumus à Domino, id est, à conspectu Domini. Hic in alienâ patriâ, tanquam peregrini sumus, absumus à Christo, absumus à patriâ, ad quam creati sumus: procul à visione Dei, quæ est felicitas nostra.

VERS. 7. — **PER FIDEM ENIM...** Nunc enim in viâ sumus, et *per fidem AMBULAMUS*, id est, fide duce et præviâ, tendimus ad patriam; seu gressus nostros, affectus nostros per obsevum fidei lumen dirigiuntur. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.*

ET NON PER SPECIEM..., id est, nondùm ad claram Dei in se visionem pervenimus; nondùm facie ad faciem, seu ut est, videmus; seu nondùm illius speciem, essentiam, propriam pulchritudinem intuemur, uno verbo nondùm fruimur.

VERS. 8. — **AUDEMUS AUTEM...** Repetit, ut perficiat quod versu sexto cœpit dicere, et quod per versus septimi parenthesim fuit interruptum.

AUDEMUS, inquam, hac fide et spe fredi, et optamus à corpore magis absentes esse, quā in eo commorari;

ET PRÆSENTES ESSE AD DOMINUM, id est, ipsi in patriâ jungi, ipsum videre, ipsoque frui.

Ecce beatitudinem animæ, quā fruuntur sancti, statim ac sunt à corpore separati; ob quam audent, confidunt, optant à corpore separari, ut Deo, summo bono, fruantur in animâ.

Syrus paucis et clarè hos tres versus exprimit: *Quoniam igitur scimus et persuasi sumus, quòd quamdiu in corpore habitamus, peregrinamur à Domino nostro (per fidem enim ambulamus, et non per visum): propterea confidimus, et peroptamus peregrinari à corpore, et esse apud Dominum nostrum.*

VERS. 9. — ET IDEÒ, id est, ut præsentes simus aliquando ad Dominum, eoque fruamur; **CONTENDIMUS**, Græc., *satagimus*, id est, omni studio enitimus fideliter nostrum ministerium exequi, et sanctè vivere; ut

SIVE ABSENTES, SIVE PRÆSENTES. Syr., *sive peregrini, sive incolæ*, id est, *sive vivi, sive mortui, vel sive nunc, sive tunc, illi placeamus, illius voluntatem adimplendo. Quæ placita sunt ei, facio semper, aiebat Christus Dominus.* Et hic est modus placendi Deo, si voluntatem illius faciamus: *Qui fecerit voluntatem Patris mei..., hic est meus frater, soror et mater...* Si verè

est, fide duce ac præviâ tendimus ad coelestem patriam; nec adhuc ad speciem pertigimus, quia scilicet necdùm ipsam speciem, id est, naturam et pulchritudinem Dei, in se contemplamur facie ad faciem.

VERS. 8. — **Audemus autem, et bonam voluntatem habemus.** Græcè, *bene volumus*; Syrus, *peroptamus*, omnibus votis cupimus, magis, id est, malentes, peregrinari à corpore, et præsentes esse ad Dominum, id est, eligentes potius abesse à corpore, ut liceat adesse Deo, ejusque præsentiâ, specie et facie perfrui. Græcè, *et domi agere ad Dominum*, sive *apud Dominum*, id est, tanquam in patriâ præsentes apud Dominum morari. Tertullianus *immorari* dixit.

VERS. 9. — *Et ideò contendimus*, certatim, omni studio, ministerio, conatu et nisu nostro contendimus, certamus et ambimus Deo placere, ut in hoc

credimus, si verè speramus, contendamus, ambiamus, omni studio enitamur ejus voluntatem in omnibus equi; hinc pendet nostra salus; ut enim ait Theodoreetus, non sufficit fides ad salutem, sed convenit benefactorem in omnibus colere et observare.

VERS. 10. — OMNES ENIM NOS MANIFESTARI..., dat rationem ob quam nobis omni studio semper contendendum sit, ut Domino placeamus. Quia nos omnes, nemine excepto, oportet coram Christo, omnium tam vivorum, quām mortuorum judice supremo, stare, examinari, denique manifestari, omnibus et angelis et hominibus.

UT UNUSQUISQUE REFERAT, quod ipsi debitum est, prænium vel pœnam, convenienter vitae, vel bone, vel malæ, quam duxit, quamdiu fuit in corpore.

Quinque tremenda exprimuntur in hoc judicio. Universale erit, *omnes nos*; nullus mortalium excipitur. Necessarium et inevitabile, oportet. Clarum, certum et evidens... manifestari; non exteriora tantum, sed et interiora. Clara fiet, evidens et publica manifestatio etiam cordium, id est, intentionum, coram Deo, angelis et hominibus; hinc pudor et confusio. Irrevocabile, quia ANTE TRIBUNAL CHRISTI, coram supremo omnium judice. Aequissimum, ut referat unusquisque, etc., juxta facta, volita, et cogitata à se, quamdiu vixit in corpore. Heu! quid cogito, dum hæc terribilia non cogito?

VERS. 11. — SCIENTES ERGO TIMOREM DOMINI. Timor ibi per metonymiam ponitur, pro timoris objecto, scilicet pro tremendo Christi judicio. Illud ergo tremendum judicium scientes, et præ oculis habentes, sincerè et fideliter coram Deo agimus.

HOMINIBUS SUADEMUS, id est, et nostram in agendo sinceritatem studemus hominibus suadere; scilicet ne cuiquam simus scandalo; vel illius actionis malæ suspicionem adversum nos præbeamus. Ita omnes Patres Graeci, divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoreetus, divus Athanasius, plerique Latini recentes, Estius, Erasmus in paraphrasi.

HOMINIBUS SUADEMUS, hoc est, offendiculis medemur, ait Theophylactus.

Hinc divus Chrysostomus infert, quod ad evitandam nostram in Dei judicio reprehensionem, non suf-

studio non patiamur nos à quoquam superari. Sive absentes, sive præsentes placere illi. Quoniam ergo tanta præmia nobis proposita sunt ac promissa, propterea contendimus, certatim atque omni studio connitimus, fideliter ac sincerè coram Deo ministerium nostrum exequendo; ut sive degentes in hoc domicilio corporis, sive ab eo per mortem peregrinantes, id est, seu vivi, seu mortui, Christo Domino placeamus, accepti que simus.

VERS. 10. — Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, q. d.: Contendimus placere Deo in omni opere nostro, ut in tribunali Christi, cui stendi simus, donemur gloriæ corporis, et beatæ Dei presentiæ ac visione; non autem eâ privemur cum illis qui Deo per opera mala displicerunt.

Ut referat unusquisque propria corporis, scilicet gesta et facta, prout gessit.

VERS. 11. — Scientes ergo timorem Domini, id est, quia scimus timendum esse Dominum judicem et vindicem, hinc eundem hunc timorem hominibus suade-

sicut nihil agere mali; non sufficit coram Deo bene agere: sed præterea nobis enitendum est, ne pravæ apud homines suspicione laboremus; aut quisquam per nos, etiam innocenter offendatur. Tanta debet esse nostra erga proximum charitas! Hinc quis hoc oculatissimum Dei judicium reformidans, non dicat: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo?*

DEO AUTEM MANIFESTI SUMUS. Quod ad Deum spectat, ipsi nostra sinceritas patet, quem nihil latet.

SPERO AUTEM ET IN CONSCIENTIIS.... Confido quod et vobis in conscientiæ pateat, quidquid aliqui dicant vobis in contrarium. Testatur ipsorum conscientias, contra pseudo-apostolorum maledicta.

VERS. 12. — NON ITERUM COMMENDAMUS... Qui versus precedente studuit omnem de se ullius actionis, aut intentionis pravæ suspicionem à proximo suo avertire; hic ab eodem proximo studet omnem vanæ gloriæ suspicionem de se amovere. Hoc ut melius intelligas, recordare quod in præfatione hujus Epistolæ dictum est ex divo Chrysostomo: pseudo-apostoli Paulum traducebant ut vanum et arrogantem, ob quædam ab illo dicta in priore Epistolæ, quibus sese laudare videbatur. Ad hanc calumniam transit Apostolus, illam deleturus. Hæc, inquit, vobis non dico, ut me, meosque in Evangelio prædicando socios, præconiis attollam, vobisque reddam commendatos.

ITERUM, id est, sicut jam in primâ Epistolâ quibusdam visus sum facere. Vide cap. 9, v. 1.

SED OCCASIONEM... Sed hæc dicimus, ut vobis de nobis apud pseudo-apostolos, qui nos contumeliis dilacerant, gloriandi ansam præbeamus; Theophylactus.

UT HABEATIS..., in promptu, unde causam nostram tueamini adversus eos, qui GLORIANTUR IN FACIE, id est, in iis quæ sub aspectum cadunt; in exterioribus, v. g., eruditio, divitiae, vel in quibusdam bonis apparentibus operibus, quæ faciunt, hincque glorianter.

NON IN CORDE, in quo non habent unde glorianter; propriâ enim revincuntur conscientiæ, ob occulta decora, de quibus c. 4, v. 2. Vel non in cordis puritate glorianter, sicut nos apostoli, unde vera et solida coram Deo gloria. Beati mundo corde.

mus, ut eo Dominum timeant.

Deo autem manifesti sumus, q. d.: Deus scit me sincerè Deum timere, et timorem hunc aliis suadere. Significatur enim manifesta Dei de nobis notitia sic præses, ut semper fuerit. Interim observa quod si Deo jam manifesti sumus, non ergo Christo nos manifestando esse demùm in extremo judicio, sed hominibus coram Christo.

Spero autem, et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Spero et confido sinceritatem nostram quā in evangelio munere versamur, ita vobis jamdiu manifestam et probatam esse, ut benè recteque de nobis sentiatis.

VERS. 12. — Non iterum commendamus nos vobis, ac si dicat Apostolus: Ideoque non hæc scribo, quod magnopere studeam me meosque Evangelii socios iterum vobis commendare; ut quorum in conscientiis satis manifesti sumus.

Sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis; ut præbeamus vobis materiam gloriandi de nobis; idque

Quid proderit hypocritis fallax et inanis apud homines gloria, quibus interna, vera et solida deest apud Deum gloria? Id verè sum, quod sum apud Deum. Cetera, quidquid apparent hominibus, vana sunt, et nihil.

VERS. 13. — SIVE ENIM EXCEDIMUS... Hic ad suam, circa predictam in versu praecedenti calumniam, justificationem descendit Apostolus; explicans cur, et quo animo semetipsum aliquando laudet, aliquando humiliet; neutrum sine necessitate; neutrum sui causā, sed utrumque propter Dei gloriam, et proximorum salutem.

SIVE ENIM EXCEDIMUS... Syr., nam sive insanii sumus, Deo; sive temperantes, vobis. Menti excessum hic vocat quod alibi vocat insaniam, scilicet de se gloriōse loqui. Itaque si, quasi rationis limites egressi, magni aliquid de nobis loquimur;

Deo, supple, insanii sumus; id est, Dei causā id facimus, ne dūm de nobis, ut vilibus homunculis existimatis, contemptui nos et nostram doctrinam habebatis, et propterea pereatis, ait D. Chrysostomus. Hic enim apostolorum, et evangelice doctrinae contemptus, in Dei contemptum, cuius sunt apostoli, cederet, et ad vestram perditionem.

SIVE SOBRII..., id est, sanæ mentis: humiliiter, et modestè de nobis sentimus et loquimur. Sobrietatem seu temperantiam hoc loco vocavit humilitatem, mentis excessum, narrationem eorum quæ rectè gesserat; Theodoreetus.

VOBIS, supple, sapimus; id vestri gratiā facimus, ut modestiae exemplum vobis præbeamus; seu, ut ait divus Chrysostomus, ut à nobis modestè et submissè de vobis sentire discatis. Si desipimus ergo, Deo despiciens; si sapimus, vobis sapimus. Hac in re nī propter nos, sed omnia propter Dei gloriam et vestram salutem.

VERS. 14.—CHARITAS ENIM CHRISTI URGET... Græc., cohibet. Syr., constringit.

adversus æmulos gloriae nostræ pseudo-apostolos qui nobis obtrectant.

Ut habeatis occasionem scilicet gloriandi de me, ad eos, contra eos, qui in facie gloriantur, qui externā se specie jactant, cum sibi non sint in conscientiā benē concisi, sintque hypoerite et pseudo-apostoli, et non in corde, id est, non ex cordis ac conscientiæ testimonio; et non ita sentiunt corde, ut foris de se prædicant; non tales intùs se vident, quales exterius videri volunt; conscientia non respondet externa speciei.

VERS. 15.—Sive enim mente excedimus, Deo; quasi dicat: Si nostri oblitii vehementiā aliquā aut zelo abripimur quem mundani putant insaniam, ut scilicet quasi insanii abripiamur in laudes ministerii nostri, ac gloriōsius diviniusque de nobis loquamur (superbia enim et jactantia videtur, et est insania, ait Ambrosius, seipsum laudare), Deo, hoc est, ad Dei honorem id facimus. *Sive sobrii sumus*, in sermone scilicet laudibus nostris, vobis id fit, ut nimirū vos modestiam doceamus. Ita Chrysost., S. August., Anselm., Theoph. et alii sic explicant, quasi dicat: Si rapimur in excessum vel exstasim divini amoris, contemplationis et locationis, dicentes: Nos autem revelatā facie gloriam Domini speculantes; et: Contendimus, sive absentes, sive præsentes placere illi; et: Bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et

Particula, enim, hunc versiculum cum praecedente jungit, indicatque hic rationem prædictorum reddi: scilicet, cur, sive insanii, Deo insanii; sive sapiat, proximo sapit; et cur nihil sui causā faciat; sed omnia ob Dei gloriam et proximi salutem, quasi diceret: Ad sic agendum urget nos Christi charitas, qui omnia propter Dei gloriam et nostram salutem fecit, et ejus exemplum nos cohabet aliter agere.

Æstimantes hoc..., id est, dum enim apud nos serio perpendimus *hoc*, scilicet, QUONIAM SI UNUS, id est, quod, quandoquidem ipse unus PRO OMNIBUS MORTUUS EST.

ERGO OMNES MORTUI SUNT. Hinc inferimus quod omnes mortui sunt et consequenter nos ipsi mortui sumus, id est, aeternā morti obnoxii. Pro omnibus hominibus ab aeternā morte redimendis Christus mortuus est: ergo et pro nobis ipsis mortuus est. Mortui eramus; et pro nobis ab aeternā morte liberans mortuus est Christus. O immensa! o nimia et nimis urgens charitas!

Hic locus illustrandus et explicandus ex eo, qui est, Ephes. 2, v. 3, 4, 5; videtur enim quod apud se perpendebat, quod ibi dixit Apostolus: Eramus naturā filii irae, sicut et ceteri. Deus autem, qui dives est in misericordiā propter nimiam charitatem suam, quā dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivieavit nos in Christo, cuius gratiā salvati estis, et conresuscitavit, etc. Confer hæc loca, et videbis quod hic breviter exprimit, sed reverè idem apud se cogitat et sentit; quod ibi fusiū explicat. Meditans, perpendens et penetrans Paulus immensam charitatem, quā Christus pro Paulo à morte liberando mortuus est; Paulus ardebat, et urgebatur hæc nimia Christi charitate.

VERS. 15.—ET PRO OMNIBUS MORTUUS EST... supple, et estimantes quoniam pro omnibus moriens .., seu et dūm præterea apud nos serio perpendimus quod idèo pro omnibus à morte liberaudis et spiritualiter vivificantis mortuus est: UT ET QUI VIVUNT, JAM NON præsentes esse ad Dominum. Quā in re gloriari et nos laudāsse visi sumus. Vel, ut verit Chrys., si insanimus, hoc est, si videmur quandoque amore et contemplatione ebrini et insanii, uti apostoli, Act. 2 et 26, Deo, id est, ad Dei gloriam id facimus. Excessus mentis est intentio ad superna, inquit Anselmus, ita ut quasi de memoria labourau infirma. *Sobrii sumus vobis*, q. d.: Licet alta contempleremur, sobrie tamen de iis loquimur, ut vos ea capere possitis.

VERS. 14.—Charitas enim Christi urget nos, compellit nos, ut et nos Christi exemplo et amore idem faciamus, nosque totos hominibus impendamus, ut eos faciamus salvos à morte; idèoque, prout eis expedi, nunc mente excedamus, nunc sobri sumus.

Æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, q. d.: Tanta fuit Christi charitas, ut pro omnibus moreretur. Unde sequitur nos fuisse mortuos; idèo enim mortuus est, ut nos a morte et corporis et anime liberaret. Ex quo magis patet Christi miseratione et charitas, quod sciencet è tanta mortis miseriā, eam in se suspectens, nos eripuerit, que profectò urget nos, ut Christum redam̄us, ejusque amore in proximi salutem modis omnibus incumbanus.

VERS. 15.—Et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi, non sue gloriae, voluntati, voluptati, vivant; sed ī, qui vero ipsis mortuus

SIBI VIVANT, SED EI, QUI..., id est, ut ii, qui per ipsum sunt à morte liberati; et vitam gratiae possident; *non sibi vivant*, sed Christo redemptori suo, **QUI PRO EIS MORTUUS EST ET RESURREXIT**: seu, qui eos et à morte liberavit suā propriā morte; et eos suā resurrectione resuscitavit. Confer citatum locum *supra*, *convivificavit et conresuscitavit...*

Hinc inferimus quòd nos, et omnes, qui hāc immensā Christi charitate, ab æternā morte sumus liberati, et divinā gratiae vitā sumus resuscitati; non nobis, sed Christo debeamus vivere; non propter nos agere, sed propter ipsum; non nostra curare, sed quæ Dei; ita ut omnia propter Deum et proximi salutem faciamus. Hanc consequentiam in mente Apostolum habuisse testatur sequens versiculus, qui est hujus consequentiae fœtus; imò hāc ipsamet consequentia.

VERS. 16. — ITAQUE NOS...; hinc fit quòd nos apostoli, hāc ineffabili charitate pressi,

Ex hoc, scilicet tempore, Grac., *ex tunc*, id est, ex quo cœpimus esse Christi, seu nobis mori, et Christo vivere, ex quo cœpimus esse christiani.

NEMINEM, id est, nihil, nec nos, nec alios carnaliter, seu propter nos; aut propter alias rationes humanas, aut cognoscimus, aut diligimus: sed omnia spiritualiter in Christo et propter Christum, cui vivimus.

Ih̄c pars, *secundum carnem*, potest vel ad ipsum cognoscentem referri; vel ad cognitum: et puto quòd per utrumque respectum vera sit. Per primum, nos nobis mortui, Christo viventes, non cognoscimus, nec judicamus, nec diligimus, secundum carnales, seu humanos nostri cordis affectus; sed secundum Christi spiritum. Qualis vita, talis et operatio: quia ergo carni mortui sumus; secundum carnem non agimus: quia verò vivimus Christi spiritu, hinc et secundum eumdem Christi spiritum agimus, cogitamus et loquimur. Per secundum etiam respectum. Nos nobis mortui, cum Christo viventes et resuscitati, carnales in aliis hominibus circumstantias non attendimus, v. g., quòd Judæi sint vel gentiles, divites vel pauperes, cognati aut alieni, etc., hanc non consideramus; nec quem-

est et resurrexit; id est, omnes suæ vitæ actiones instituant ad nutum et voluntatem et honorem sui Domini, qui ipsos suā morte redemit, coquæ redemptio-nis jure servos effecit.

VERS. 16. — ITAQUE NOS EX HOC NEMINEM NOVIMUS SECUNDUM CARNEM. Ex hoc, scilicet tempore, nam Gracē est, *ex tunc*, id est, deinceps, q. d.: Quia Christi tanta in nos est charitas, nosque urget, idcirco nihil agemus carnalia, id est, externa et praesentia extra Christum, puta famam, valetudinem, amicitias, cognationes. Ita Chrysost., ut sit persona pro re; *neminem*, hoc est, nihil, ait Vatabl. Apostolus opponit carni sive homini carnali novam creaturam, que in hac vita est, et vivit per fidem et gratiam in Christo; ait enim: *Si qua ergo in Christo nova creatura.* Quare sic magis vicinité et proprietate explices: *Ex hoc*, id est, amplius, *neminem novimus secundum carnem*, id est, speciem externam, scilicet quòd nobis sit cognatus, amicus, Judæus, nobilis, elegans, doctus; his affectibus naturalibus mortuus sum, quia in Christo regeneratus illi soli vivo, ipsum solum, et omnes in ipso

quam propter has carnales et humanas rationes diligimus; sed secundum charitatis spiritum omnes diligimus in Christo, propter Deum. Nec nosmetipsosearnali affectu, aut propter carnalia diligimus; utpote nobis et carni mortui, Christo soli viveentes. Imò nec Christum ipsum, cui soli vivimus, secundum carnem, id est, aut carnali affectu, aut propter humanos respectus, diligimus.

ET SI COGNOVIMUS SECUNDUM CARNEM CHRISTUM.... id est, primò, si Christum nobis præsentem cognovimus, dileximus, eique adhaesimus, secundum carnales, seu humanos nostri cordis affectus; sicut amicus amicum diligit: at jam talis affectus per Spiritum sanctum cessavit in nobis. Hoc Apostolus in aliorum discipulorum personā dicit, ait D. Thomas; carnales erant, et ipsi Christo apud eos præsenti, secundum carnalem affectum adhærebant. Vide D. Thomam, qui et D. Augustinum citat. Secondò, si Christum aliquando secundum carnales et humanos respectus cognovimus et dileximus, v. g., quòd Judæus, noster affinis et cognatus, vel per alias temporales rationes et circumstantias: at jam talibus mortui, eum affectu pauciori, utpote spirituali et divino aestimamus, reveremur et adoramus, ut hominem Deum, redemptorem mundi, Deum et Dominum nostrum; eique ut tali vivimus, servimus; et ei soli vivendum et serviendum ubique prædicamus.

Quale est esse, tale est et vivere; et quale est vivere, tale est et operari: seu, ut dicitur, modum essendi sequitur nodus operandi. Quia ergo apostoli sibi mortui, Christo convivificati, spirituales effecti sunt; ideo et spirituales fuerunt in vitâ et in operationibus: spiritualiter vixerunt, cogitaverunt, dilexerunt, et omnia sua operati sunt. Hinc nihil propter se, propter sua commoda, propter suum honorem proprium; sed affectu supra omnia creata elevati, et toti in Deum absorpti, per ipsum, propter ipsum, et in ipso omnia sua operabantur. Hinc itaque verum est et concludendum restat, *si mente excedimus*, id est, si insanimus magnificè loquentes de nobis; *Deo*, et propter Deum insanimus: illius gloriæ cupidi, cui vivimus; non nostræ, cui mortui sumus. *Si sobrii sumus, vobis*, si

secundum charitatis spiritum, non secundum carnem amo; q. d.: Ego non quero placere hominibus, aut laudes et gloriam hominum, sed Dei.

Neminem novimus secundum carnem, notitiâ videlicet amoris et propensionis affectus, id est, in nemine gloriamur carnalis propinquitatis causâ, ne quidem in ipso Abram patre nostro secundum carnem, quia laus omnis nostra et gloriatio est Christus.

Et si cognovimus secundum carnem Christum, hoc est, si aliquando Christum astimavimus et vidimus (si non ego Paulus, certè alii apotofi nostri) præsentem, mortalem, carnis passionibus, fami, frigori obnoxium, hominem nobis similem, nunc non novimus nisi immortalem et impassibilem. Ita Chrys., Theodor.

Sed nunc iam non novimus. Etsi aliquando magnum et gloriosum putavimus, gentilem et consanguineum esse Christi secundum carnem, et nos esse Hebreos Christi cognatos, aut etiam familiariter conversati sumus, jam illis terrestribus affectibus mortui sumus, et per Christum recreati augustius de eo sentimus, et

sapimus, modestè loquentes; *robis* sapimus, propter *vestram* salutem, cui intendimus, nulla in *vobis* carnalia spectantes; nihil carnale à *vobis* sperantes, sed vos spiritualiter secundum Deum diligentes. Itaque nobis mortui, non nostra curamus, nec nosmetipos prædicamus. Carni mortui, neminem secundum carnem cognoscimus aut diligimus; nec quærimus *vobis* carnaliter placere; nec nos *vobis* carnaliter commendatos reddere. Sed Deo viventes, Dei gloriam in omnibus quærimus: Christum, mundi salvatorem, spiritualiter et divinè diligentes; salutem per Christum mundo datam, et *vobis* et omnibus, quos in charitate Christi diligimus, omni studio procurare satagimus. Et hæc est vera Apostoli contra pseudo-apostolorum calumnias defensio et justificatio. Nec semetipsum commendavit, nec Corinthiis aut aliis hominibus carnaliter placere studuit; sed Dei gloriam et proximorum salutem in omnibus suis operibus et verbis quæsivit.

O divinum agendi modum! Deum in omnibus speclare, diligere, intendere; propter Deum, salutem proximi omni studio procurare! Talis fuit apostolorum agendi modus. Talis et tuus esse debet, et de hoc moneris in versu sequenti.

VERS. 17.—*Si qua ergo in Christo nova creatura: vetera.... Græc., si quis in Christo, nova creatura: vetera, etc. Syr., quisquis igitur in Christo est; factus est nova creatura.* Concludit Apostolus, unumquemque Christianum monens de suo statu, et eum ad novitatem vitæ et morum exhortans.

Nota ad intelligentiam.

Ut autem hanc conclusionem melius percipias, et textus connexionem, adverte, in superiora reflectens, quod duo asseruit Apostolus, et inde duo jam conclusit.

¶ 14. Afferuit quod *Christus pro omnibus mortuus est*; hincque collegit: *Ergo omnes mortui sunt*, et consequenter et nos mortui eramus; sive pro me à morte liberando mortuus est Christus. ¶ 15. Asseruit: Ideò *pro omnibus mortuus est Christus, ut ii qui per ipsum à morte sunt liberati, et vitam gratiæ possident, jam non sibi vivant, sed Christo Redemptori suo, qui pro eis mortuus est et resurrexit.* Hincque, ¶ 16, collegit hoc sibi et suis collegis applicans: Ideò nos apostoli nobis mortui sumus; Christo soli vivimus; ita ut nihil, nec nos nec alios homines, nec Christum ipsum, nisi spiritualiter cognoscamus aut diligamus. Hic autem, ¶ 17, hoc idem omnibus baptizatis applicans, et ad omnes Christianos extendens, infert: Si quis ergo nobiscum est in Christo regeneratus, in Christum credens, Christumque professus, hic sciat se novam creaturam. Illi

Christum tantum novimus secundum spiritum, id est, ut hominem divinum, orbis redemptorem, doctorem, auctorem gratiæ et salutis, atque ut tali vivimus et servimus, talemque orbe toto prædicamus.

VERS. 17.—*Si qua ergo in Christo nova creatura. Quare si quis est in Christo, nova creatura est, q. d.: Si quis ergo necum est in Christo regeneratus, et quasi in alium hominem et novam creaturam est re-*

VETERA TRANSIERUNT, id est, veteris et carnalis hominis affectus, cupiditates non ei dominentur: sciat se carni mortuum, nihilque secundum carnem cognoscat aut diligit.

ECCE FACTA SUNT OMNIA NOVA. Sicut illinovum esse, spirituale scilicet et divinum, in baptismō collatum est, ita sit illi vita nova, novus vivendi modus, spirituales sint illi sensus et affectus. Carni mortuis et sibi, Christo vivus, secundum Christi spiritum vivat: sicut Christus surrexit à mortuis, ita et in novitate vitæ ambulet.

Observationes morales.

Hinc discamus 1° quod christianismus, seu Ecclesia, mundus est novus; quilibet verò Christianus nova per Baptismum factus est creatura. Ante Baptismum erat in nihilo peccati: ut enim ait divus Augustinus, peccatum nihil est, et nihil sunt homines cum peccant; per Baptismum autem ex illo peccati nihilo transiit ad esse supernaturale et divinum gratiæ; ex nihilo, seu homine nihili, factus est filius Dei, divinæ naturæ consors. Ecce nova creatio, et nova creatura.

Discamus 2° quod sicut novum esse in Baptismo receperimus, esse scilicet spirituale, supernaturale et divinum, ita et novum agendi modum, spirituale et divinum, per charitatem nobis in Baptismo insuam. Nova debet esse novæ creaturæ operatio: sicut spiritualis et divina est creatura, ita spiritualiter et divinè debet agere. Vetera nobis transierunt. Carni mortui, non secundum carnem debemus vivere; Christo convivificati et conresuscitati, secundum Christi Spiritum debemus agere. Utrumque promisimus in Baptismo. Primum, renuntiantes Satanæ et operibus ejus, peccatis scilicet; secundum, Deo obedientiam promittentes.

Discamus 3° quod in quantum quis proficit in hoc spirituali agendi modo, in tantum proficit in christianismo. Tuum ergo consule modum agendi, et ex eo infer an sis, et quantum sis christianus. An carnaliter, an spiritualiter agis. Tunc verè christianus eris, cum tu tibi planè mortuus, Christo penitus vixeris, in novitate vitæ ambulans. Hoc autem ut in te fiat, immensam in te Christi charitatem frequenter et serio meditare.

1° Cum divo Paulo cogita et perpende, pro me, natura iræ filio, et aeternæ morti obnoxio, Christus mortuus est. Attende, pro me nihilo: imò qui nihil sum minor et pejor; Christus, Filius Dei, et Deus, mortuus est: suā propriā morte me redemit à morte. O charitas urgens! ò charitas nimia! Pro bono vix quis audeat mori, et pro me pessimo, mortuus est optimus Filius Dei! pretioso sanguine suo factus est Redemptor meus copiosissimus, et ego ineffabili pre-

creatus et transmutatus; in hoc *vetera transierunt*, veteres scilicet, tum Judaismi ritus, tum potius affectus et iudicia, quale est novisse aliquem secundum carnem, quod præcessit. Ecce enim in tali facta sunt omnia nova, ut novos habeat affectus, nova iudicia de re et spe christianæ, novam vitam, novam spem resurrectionis, novam gratiam, sanctitatem, justitiam.

tio sum ab eo redemptus. Emptius ergo sum Christi servus, mancipium sum Christi, totus Christi sum. Servus non est suus, sed domini sui servus. Emptus non est suus, sed redemptoris sui. Totum ergo me debo Christo, Domino meo, Redemptori meo; omnia ergo mea non sunt mea; meum esse, meum vivere, meum operari, non sunt mea; sed sunt Christi, Domini mei, Redemptoris mei. Hæc omnia, et vitam, et honorem, et opera, et me totum debo et debui in illius gloriam et honorem impendere, illi esse, illi vivere, illi operari debo et debui. Quot ergo furta, imò sacrilegia hactenùs commisi, ô piissime Redemptor meus! Totes fur et sacrilegus fui, quoties propter me, propter homines vixi, aut egi, et non propter te. Etenim

2º Perpende: Ideò pro me mortuus est Christus, ut non mihi vivam, sed ei qui pro me mortuus est et resurrexit. Nota duo in his verbis; et quòd pro te mortuus est Christus, et quòd pro te resurrexit. Nota et quòd hinc duo à te Christus exigit, ait D. Thomas. Quia pro te mortuus est, et tu debes tibi ipsi mori, id est, pro Christo temetipsum abnegare. Quia verò pro te Christus resurrexit; et tu debes ita peccato, veteri vita, et tibi ipsi mori, ut resurgas ad novam Christi vitam; seu, ut Rom. 6: *Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris; ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Tunc ergo verè christianus ero, cùm mihi ipsi planè mortuus, Christo penitus vixero, in novitate vitæ ambulavero.

Hic tuæ gratiæ effectus est, ô Spiritus Dei! Veni itaque, veni sancte Spiritus! operare in me, quod in apostolis; da mihi cor novum, mihi mortuum, Christo vivum, Deum solum amans, et proximum in Deo, et propter Deum diligens; per te sim nova in Christo creatura, ei vivens qui pro me mortuus est et resurrexit.

VERS. 18. — OMNIA AUTEM EX DEO. Syrus hæc junxit cum præcedentibus: et facta sunt omnia nova à Deo ipso. Apostolus primum hujus novitatis principium ostendit Deum, ut ei gratias habeamus. *Omnia autem hæc nova, jam dicta, à Deo sunt, omnium bonorum auctore.*

QUI NOS RECONCILIAVIT..., qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit, nobisque gratiam contulit per Christum; seu per Christi, mediatoris nostri satisfactionem et merita.

ET DEDIT NOBIS MINISTERIUM..., et nos apostolos suos, fecit hujus reconciliationis hominibus confundæ, nuntios et cooperarios: seu nobis apostolis suis commisit officium hujus reconciliationis hominum cum Deo (quam Christus nobis in suâ passione pro-

Ecce facta sunt omnia nova, hoc est, omnis vetustas in novitatem commutata est.

VERS. 18. — *Omnia autem nova, jam dicta ex Deo, ex Dei donatione et gratiæ facta et data sunt, qui nos reconciliavit sibi per Christum, etc., ut per nostram prædicacionem persuadeamus hominibus Christi fidem et pœnitentiam, novam et christianam vitam, itaque ipsius Deo reconciliemus.*

S. S. XXIV.

meruit), verbo promulgandæ et Sacramentorum administratione procurandæ. Ad hoc enim reconciliationis ministerium pertinet, non tantum prædicandi munus, sed et potestas baptizandi, peccata remittendi, quam Christus in Evangelio suis apostolis dedit: hæc autem potestas, quam Christus suis delegavit apostolis, est à Deo, *Data est mihi omnis potestas.... euntes ergo docete.... baptizantes.... Matth. 28, 18. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; Joan. 20.* Deus itaque nostræ reconciliationis auctor; Christus mediator; apostoli verò ministri; idem intellige et de apostolorum successoribus. Et hanc subordinationem hic nobis indicat Apostolus.

VERS. 19. — QUONIAM QUIDEM DEUS ERAVIT IN CHRISTO... Clarius explicat duo, quæ in versiculo præcedenti dixit, scilicet, et quòd Deus nostræ reconciliationis sit auctor, quam Christus nobis promeruit; et quòd Deus sit fons et origo potestatis, quam Christus suis dedit apostolis.

QUONIAM QUIDEM; Græc., *ut quia Deus; Syr., quandoquidem Deus est, qui per Christum reconciliavit mundum cum majestate suā.* D. Chrysostomus et cæteri Patres Græci post eum, vertunt sicut et Syrus: *Deus erat reconcilians,* seu reconciliabat per Christum, et hunc sensum Estius putat magis congruum. Multi tamen Latini, tum antiqui, tum recentiores intellexerunt: *Deus erat in Christo,* scilicet, per unitatem essentiæ: seu, ut ait Ambrosius, pater per id intelligitur esse in Filio, quòd una eorum sit substantia: ibi enim est unitas, ubi nulla est differentia. Hocque textu probant unitatem Filii cum Patre. Deus ergo nostræ salutis auctor ERAVIT IN CHRISTO Filio suo, per unitatem essentiæ; erat et in illo, velut in propitiatorio; ibique intuitu meritorum Christi, Filii sui, mediatoris nostri, ad singulos ejus actus et ad singulas passiones, ERAVIT RECONCILIANS SIBI MUNDUM.

NON REPUTANS.... id est, non imputans hominibus DELICTA IPSORUM, sed gratis remittens et condonans propter hæc Christi merita; quibus ad singula momenta, gratiæ justificantis infusionem nobis promeruit.

ET POSUIT IN NOBIS..., et idem Deus misericors, et hominibus reconciliari volens, ob dilectum Filium suum, nobis apostolis suis commisit Evangelium remissionis peccatorum et reconciliationis ubique prædicandum.

O profunditatem clementiae divinae! cùm enim Pater Filium suum legatum misisset, eumque occisum conspicatus esset ab iis qui reconciliatione indigerent, neque sic tamen neglexit homines, verū ministerium reconciliationis, inquit, nobis apostolis suis dedit, ut

VERS. 19. — *Quoniam quidem Deus erat in Christo, id est, per Christum, mundum reconcilians sibi. Mundus hoc loco genus humanum significat.*

Non reputans illis delicta ipsorum. Deus erat in Christo non imputans, hoc est, per Christum remittens, illis, id est, mundo sive hominibus, *delicta ipsorum;* adeòque eos sibi gratificans in dilecto Filio suo.

(Vingt-cinq.)

circumventes legatione fungamur ad eos qui à Deo defecerunt, eosque ad eum perducamus. Theophylactus, v. 18.

VERS. 20. — PRO CHRISTO ERGO LEGATIONE FUNGI-MUR. Ex dictis immediatè in versiculo precedente, concludit hīc ad apostolici ministerii gloriam. Nos igitur apostoli, vice et loco Christi absens, in ejusque munus substituti, legati sumus Dei ad homines; et quod Deus Pater per Christum hominem antea fecit, nunc per nos, Christi vicarios, pergit facere; ita ex D. Chrysostomo Theophylactus. Tanto nimis in pretio est apud Deum hominum genus, ut et Filium dederit, idque cūm eum mactatum ī exploratum haberet, et vestrā causā nos apostolos crearit; itaque non abs re, omnia propter vos, dixit supra.

TANQUAM DEO EXHORTANTE...; Syr. : *Et perinde est ac si Deus rogareret vos per nos.* Ne existimatēs vos à nobis rogari; Christus ipse vos rogat; Pater ipse per nos vos orat atque obsecrat. D. Chrysostomus. Quemadmodū per Christum adhortabatur nos Pater, sic et nunc per nos adhortatur, ut ipsi reconciliemini. Theophylactus.

OBSEGRAMUS PRO CHRISTO. Vos et omnes homines rogamus et obsecramus vice et loco Christi, cui in hac legatione successimus.

RECONCILIAMINI DEO; hoc est quod et Christus, et Pater ipse per nos vos obsecrat: *Reconciliamini Deo.* O miram pietatis et indulgentiae, sive humilitatis magnitudinem! ait Theophylactus; ipse est per nos offensus, et, quasi deliquerit in nos, per legatos intercedit ut condonent Deo, id est, ut cum ipso redamini in gratiam. Redite cum Deo in gratiam. *Credite, pœnitentimi,* et, per Christi merita Deo reconciliamini. Christi passio meruit nobis reconciliationem; hæc verò per fidem, per pœnitentiam, per Saera-

Et posuit in nobis verbum reconciliationis; ut reconciliatio mundi, quam Deus in Christo paravit, effectui demandetur, nobis Apostolis injunxit munus evangelizandi mundo gratiam hanc reconciliationis; nos elegit ac fecit ministros annuntiandi tanti beneficii.

VERS. 20. — *Pro Christo ergo legatione fungimur. Pro Christo, id est, vice et loco Christi, et, ut alibi loquitur, in personā Christi,* cuius apostoli suauis.

Tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo; q. d.: Obsecramus vice Christi, quasi legati Christi, et quasi Christus per nos vos obsecret, ut velitis Deo reconciliari. En quā industria, efficacia, zelo uititur Apostolus ut Corinthios convertat.

VERS. 21. — *Eum, qui non noverat peccatum,* scilicet per experientiam, qui tamen noverat illud per simplicem notitiam, ait D. Thomas, id est, Christum, qui peccatum nunquam fecerat.

Pro nobis peccatum fecit, id est, hostiam pro peccato nostro fecit Deus Christus pro nobis, ne nos quasi victimæ piacularis, illud aeternam morte et igne luceremus. Ac si dicat Apostolus: Nostri causā tractavit eum tanquam ipsum peccatum, ipsum scelus, id est, tanquam hominem insigniter sceleratum, ut in quo posuerit iniquitatem omnium nostrum, Isaiae 53. Sic alibi Christus dicitur factus pro nobis maledictum,

menta nobis applicatur. Sieque conciliantur quod v. 19: *Reconciliavit nos sibi, et quod hīc: Reconciliamini Deo.*

VERS. 21. — *Eum qui...; Grac., eum enim; Syr., idem.* Rationem assert quae nos moveat ad sperandam et querendam cum fiduciā nostram cum Deo reconciliationem. Tanta fuit in nos misericordia Dei, ut Filium suum, qui peccatum non uoverat, qui ipsa justitia erat, D. Chrysostomus et Theophylactus. Qui nulli unquam peccato fuit obnoxius, immo sic alienus à peccato, ac si illud prorsus ignoraret. Quod alienum est à conscientiā, videtur alienum et à scientiā, ait ex D. Augustino Fromondus.

PRO NOBIS PECCATUM FECIT, id est, ut peccatorem et sceleratissimum hominem pro nobis morti tradidit, D. Chrysostomus; seu nostri causā mulctavit, quasi ipsum peccatum esset; seu quasi esset omnium peccatorum reus, et quasi peccatum universale. Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, Isaiae 53, 6. Agnus Dei qui tollit peccata mundi. Peccatum ergo fecit, id est, hostiam pro peccatis nostris. Christus, ipsamet justitia, omnium hominum peccatis onustus, verè dicitur peccatum, et verius quam vel hircus emissarius, vel aliae victimæ Iudaicæ, quæ umbræ tantum Christi erant.

UT NOS EFFICEREMUR JUSTITIA DEI, id est, justi ex gratiā Dei; valde, perfectè justi, justi coram Deo; participes justitiae Dei.

In ipso, ut ejus membra, vel per ipsius merita; ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo, Ambrō-ius. Nota cum divo Anselmo: Ipse ergo peccatum, ut nos justitia, non nostra, sed Dei; non in nobis, sed in illo; sicut ipse peccatum, non suum, sed nostrum; nec in se, sed in nobis, similitudine carnis peccati, in quā crucifixus est.

quia scriptum est: *Maledictus omnis qui pendet in ligno,* Gal. 3, et Deut. 21.

Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, id est, per ipsum Christum, hoc est, per Christi meritum; q. d.: Ut nos efficeremur justi apud Deum, justitia à Deo infusa per merita Christi. Dicit justitia, non justi, ait Theoph., ut excellentiam gratiae significet, quā sit ut nullus in justo sit natus, nulla peccati macula, sed omnis et tota gratia ac justitia. Dei justitiam nobis attributam B. Augustinus passim exponit, eam que in nobis est, non à nobis, sed in Deo; id est, quam nobis internam et inherentem, ex Dei gratia habemus, lib. de Spir. et Litt., c. 9 et 18; tract. 26 super Joan., serm. 15 de Verbis Apost., c. 1; Psal. 98; et lib. 3 contra Pelag., c. 7; quibus locis disertè explicat quemadmodū eadem vocetur justitia Dei et nostra: *Dei, quia à Deo est; nostra vero, quia in nobis;* *Dei, quia Deus eam donat; nostra, quia nos eam recipimus.* Nam ea demum coram Deo, id est, vera justitia nostra est, quam in nobis Deus ipse facit; cui nihil placere potest, nisi quod suum est. Itaque sentit Apostolus Christum pro nobis factum esse peccatum, ut nos per eum vere justi efficeremur, eā nempe justitiā, quae Deo probata sit. *Justitia Dei,* quia Deus debet non nobis, sed Christo, et Christi meritis, ut justitiam nobis infundat, et peccata remittat. Ita August., Enchir. 41.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Nota quinque in Dei judicio terribilia, v. 10, et hinc sequelam, nimis coram Deo et hominibus agere sincerè. Vide v. 11, in commentario.

2° Immensam Christi erga nos omnes charitatem seriò et sèpè perpende, de quâ vide v. 14 et 15, et hinc sequelam, scilicet ut non nobis ipsis, sed Christo vivamus. Vide commentarium.

3° Nota, et in praximi redige christianum agendi modum, de quo versibus 16 et 17, in commentario.

4° Notet Dei minister versus 18, 19, 20, 21, et dùm

CAPUT VI.

1. Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

2. Ait enim: Tempore accepto exaudiuite et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

3. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum;

4. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multâ patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis,

5. In plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis,

6. In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta,

7. In verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiae à dextris et à sinistris;

8. Per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam; ut seductores, et veraces: sicut qui ignoti et cogniti:

9. Quasi morientes, et ecce vivimus; ut castigati, et non mortificati:

10. Quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.

11. Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii; cor nostrum dilatatum est.

12. Non angustiamini in nobis; angustiamini autem in visceribus vestris.

13. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filii dico, dilatamini et vos.

14. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiae cum iniuste? aut quæ societas luci ad tenebras?

15. Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infidelis?

16. Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.

17. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, immundum ne tetigeritis;

18. Et ego recipiam vos: et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.

sacrum exercet ministerium, seu verbum Dei annuntiando, seu Sacraenta conferendo, recordetur infinita Dei misericordiae, in suâ cum hominibus reconciliatione. Attendat ergo tunc quid sit, et quid agat. Dei minister est; sub Deo et cum Deo cooperatur in reconciliandis cum eo hominibus. Christi legatus est, Christi vicem et locum tenet. Loquatur et agat igitur ut talis, id est, ut Dei cooperarius, ut Christi legatus, in Spiritu Dei, in Spiritu Christi, majori quâ potest misericordia et charitate.

CAPITRE VI.

1. Étant donc les coopérateurs de Dieu, nous vous exhortons à ne pas recevoir en vain la grâce de Dieu.

2. Car il dit lui-même: Je vous ai exaucé au temps favorable, et je vous ai aidé au jour du salut. Voici maintenant le temps favorable; voici maintenant le jour du salut.

3. Nous prenons garde aussi de ne donner à personne aucun sujet de scandale, afin que notre ministère ne soit point déshonoré.

4. Mais, agissant en toutes choses comme des ministres de Dieu, nous nous rendons recommandables par une grande patience dans les maux, dans les nécessités pressantes, et dans les extrêmes afflictions,

5. Dans les plaies, dans les prisons, dans les séditions, dans les travaux, dans les veilles, dans les jeûnes;

6. Par la pureté, par la science, par une douceur persévérande, par la bonté, par les fruits du Saint-Esprit, par une charité sincère,

7. Par la parole de vérité, par la force de Dieu, par les armes de la justice pour combattre à droite et à gauche;

8. Parmi l'honneur et l'ignominie; parmi la mauvaise et la bonne réputation; comme des séducteurs, quoique sincères et véritables; comme inconnus, quoique très-connus;

9. Comme toujours mourants, et vivant néanmoins; comme châtiés, mais non jusqu'à être tués;

10. Comme tristes et toujours dans la joie; comme pauvres et enrichissant plusieurs; comme n'ayant rien, et possédant tout.

11. O Corinthiens! ma bouche s'ouvre, et mon cœur s'étend par l'affection que je vous porte.

12. Mes entrailles ne sont point resserrées pour vous; mais les vôtres le sont pour moi.

13. Rendez-moi donc amour pour amour; je vous parle comme à mes enfants; étendez aussi pour moi votre cœur.

14. Ne vous attachez point à un même Jong avec les infidèles, car quelle union peut-il y avoir entre la justice et l'iniquité? quel commerce entre la lumière et les ténèbres?

15. Quel accord entre Jésus-Christ et Belial? quelle société entre le fidèle et l'infidèle?

16. Quel rapport entre le temple de Dieu et les idoles? car vous êtes le temple du Dieu vivant, comme Dieu dit lui-même: J'habiterai en eux, et je m'y promènerai; je serai leur Dieu, et ils seront mon peuple.

17. C'est pourquoi sortez du milieu de ces personnes, dit le Seigneur: séparez-vous d'eux, et ne touchez point à ce qui est impur;

18. Et je vous recevrai: je serai votre père, et vous serez mes fils et mes filles, dit le Seigneur tout-puissant.

Tanquam Dei legatus, et humanae cum Deo reconciliationis minister, hortatur Corinthios ut Dei gratiae, suo ministerio eis collatæ, fideliter respondeant; utque pressius ipsos ad id urgeat, monet opportunum eis salutis tempus, à prophetâ prædictum et optatum, adesse, v. 1 et 2.

A v. 3 ad 11 describit qualiter ipse et ejus socii hoc suo Dei legatorum munere fungantur, quâ vitæ integritate, quâ patientia, etc.; sicque suam pingit vitam verè apostolicam, ut se suosque collegas, contra obrectatum calumnias justificans, simul et pseudoapostolorum mollem vitam tacite carpens, omnibus Evangelii ministris vitæ apostolice præbeat exemplar.

¶ 11. Vitæ suæ peractâ imagine, hanc de se lo-

quendam libertatem excusaturus, alloquitur Corinthios, atens os suum ad eos patere, quia cor suum in eos dilatatum est; sed ideo eis se libere loqui, quia eos effuse diligit.

¶ 12. Amicè objurgat, quod ab illis ipse minus diligatur.

¶ 13. Parem postulat amoris vicem.

¶ 14. Resumens legati personam et munus, hortatur Corinthios, ut omnem cum infidelibus fugiant periculosa affinitatem, hujusque multiplicem reddit rationem, usque ad hujus capitum finem.

Quod denique concludit, allegans Dei promissiōnem: Quod si feceritis, ero vobis Pater, et vos mihi filii.

PARAPHRASIS.

1. Dei itaque voluntatem exsequentes, simul et vestrae saluti consulentes, hortamur vos, ne gratiam Dei, in vos nostro ministerio collatam, reddatis inuitilem.

2. Ait enim Deus apud Isaiam 49, 8: In tempore acceptabili exaudivi te, et in die salutis succurri tibi. En adest vobis tempus illud amabile à Deo promissum; en adest dies ille acceptissimus salutis: ne si natis frustra vobis elabi, sed vestram salutem sedulò operemini.

3. Sic autem hoc nostro fungimur officio, ut sollicitè curemus, ne cui simus in ullâ re offendiculi occasio; ne ullam ministerio nostro suscitemus calumniam.

4. Sed potius, ut in quâvis re exhibeamus nos tales, quales par est Dei ministros esse, multùm patientes, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus.

5. In plagis ferendis, in carceribus, in seditionibus tolerandis, in laboribus sustinendis, in vigiliis, in jejuniis.

6. Exhibemus et nos, ut decet Dei ministros, castitate, scientiâ, animi lenitate, benignitate, Spiritus sancti donis, charitate verâ, et non fucatâ.

7. Sincerà evangelicæ veritatis prædicatione, illiusque per miracula confirmatione; armis justitiæ, quibus à dextris et à sinistris ita cingimur, ut semper et ubique Deo fideles, semperque justi simus,

8. Sive cùm honor nobis redditur, sive cùm contemnimus; sive cùm benè, sive cùm male de nobis loquuntur: habemur ut impostores, et tamen veraces: videmur viles et obscuri; et de facto sumus cogniti et clari.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — ADJUVANTES AUTEM... Græc., cooperantes. Deo scilicet, cuius ministri, legatique sumus, ut in fine cap. 5 dictum est.

EXHORTAMUR. Syr., obsecramus vos, ne inanis fiat in vobis gratia Dei, quam receperistis.

VERS. 1. — Adjuvantes autem exhortamur, etc. Adjuvantes, Græcè, cooperantes Deo, ut propositam reconciliationem assequamini.

9. Credimus jamjam morituri, et ope Dei servati vivimus; sæpè corripimur, at, Deo servante, non occidimus.

10. Ob tot mala quæ patimur, tristes videmur; et tamen in Domino semper gaudemus interius; pauperes putamur, et tamen multos locupletamus; nihil habere videmur, et omnia in Christo possidemus.

11. Ore libero et patenti, vobis, ô Corinthii, loquor, quia cor nostrum erga vos dilatatum et expansum est.

12. Et quia cor nostrum in vos dilatatum est; hinc non exiguum, sed spatiolum in nobis locum possidetis. E contra cor vestrum erga nos angustum est; ideo et vester erga nos affectus est tenuis.

13. Vicissim et vos, tanquam filii loquor, dilata corda vestra, ut parem nobis reddatis affectum.

14. Ne eodem cum infidelibus jugo jungamini: quæ enim convenientia justitiæ cum iniquitate? Quid commune habet lux cum tenebris?

15. Quæ concordia Christo cum Belial? Quid commune habent fidelis et infidelis?

16. Quæ congruentia templo Dei cum idolis demoniorum? Vos enim estis templum Dei viventis, sicut testatur ipse Deus in Scripturis, dicens: Inhabitabo in illis, et in illis inambulabo; et ero illorum Deus, et ipsi vicissim erunt populus mihi datus.

17. Quapropter exite de medio profanorum, et vos ab illorum commercio separate; et illorum immunitatis non inquinemini, dicit Dominus.

18. Quod si feceritis, ego vos recipiam, et ero vobis Pater, et vos mihi filii et filiæ eritis, dicit Dominus omnipotens.

Gratia Dei, hic generale est beneficium reconciliationis mundi per Christum, de quo in fine cap. 5 Sed sub illo comprehenduntur gratiae particulares, quas Christus nobis promeruit, et quas Deus nobis dat ad hoc generale beneficium assequendum; seu ut

In vacuum gratiam recipit, qui cum eâ non laborat, ait Anselmi, nec ei suum studium adjungit, quicquid per desidiam facit ut in se gratia sit otiosa, dum eam

illius siamus participes. Hic igitur Apostolus suo legati munere fungens apud Corinthios, ait : Nos Dei legati, ut cum Deo ad vestræ reconciliationis opus perficiendum, nostræ prædicationis ministerio cooperemur ; *hortamur vos et obsecramus, NE GRATIAM DEI, in vos, nostro ministerio collatam, reddatis inutilem.* Gratia Dei est remissio peccatorum, quam in vacuum recipit quisquis in bonis operibus se postea non exercet, ait D. Anselmus. Gratia Dei est facultas bene operandi, concessa divinitus homini, de quâ dicitur, *sine me nihil potestis facere* ; quam in vacuum recipit, qui cum Dei gratiâ non laborat, nec adjungit studium suum, ut possit Dei præcepta, ipso adjutore, implere ; idem divus Anselmus. Inutilis ergo redditur nostra cum Deo reconciliatio, si in reconciliationis statu non perseveramus, sed post justificationem nostram placatum Deum offendimus. Inutilis redditur nostra ad fidem vocatio, si à fide susceptâ recedimus ; aut si juxta fidem non vivimus, nostraque fides per dilectionem non operatur. *Fides sine operibus mortua est* ; inutilis ergo et vacua. Inutilis redditur et quilibet Dei gratia, si cum eâ non laboramus, si ad opus non rediguntur. Heu quot christianis et gratia Christi, et Christus ipse, substantialis Dei gratia, redditur inutilis ! Quot ergo quibus dici potest : *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

VERS. 2. — AIT ENIM... Deus apud Isaiam prophetam 49, 8. Ut Corinthios urgeat ad fideliter divinae gratiae respondendum, et ad suæ salutis opus, cum Dei adjutorio, attentè et sedulò perficiendum ; monet eos, quôd adsit illis tempus opportunum gratiae, à prophetis optatum et prædictum ; et hortatur consequenter, ut eo utantur benè.

Ait Pater æternus Filio suo, in cruce pro salute hominum patienti, et deprecanti : TEMPORI acceptabili, placabili, EXAUDIVI TE ; ET IN DIE SALUTIS, seu quâ salutem hominum operabaris, ADJUVI TE. Christus in cruce anxiatus est pro nobis, flevit, oravit, Deus illum exaudivit pro suâ reverentiâ, eique promisit pro nobis auxilia gratiae. Hoc prævidit, et prædictum Isaias citatis verbis, ubi præteritum ponitur pro futuro, more propheticō, ob eventū certitudinem. Adest ergo prædictio temporis et gracie ob Christi merita futuri, ab Isaiâ facta. Hanc autem prædictio-

bonis explore operibus non satagit ; q. d.: Ne putetis quôd sola fides sit reconciliatio, quia ad eam bona vita et opera sunt necessaria. Ita Theophyl. ex Chrysost.

Nota. *Gratiam* vocat generale beneficium reconciliationis mundi et redemptionis Christi ; de illo enim egit in fine capitulū præcedentis ; sub illo tamen intelligit gratiam particularem, quam cuique meruit Christus, et quam cuique dat Deus, ut huius generalis Christi redemptionis quisque particeps fiat.

VERS. 2. — Ait enim (Deus per Isaiam, c. 49) : *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjugi te.* Sunt autem apud prophetam verba Dei Patris ad Christum, quibus testatur se eum exaudisse orantem pro electorum salute, corum qui ex gentibus erant colligendi, proque eadē causâ laboranti auxiliatum fuisse ; idque in tempore accepto seu placito, hoc est, merito omnibus acceptabili, et in quo gentes ad salu-

nem D. Paulus dicit nunc impletam. *Ecce nunc tempus acceptabile : adest nobis tempus illud amabile, et cum omni gaudio et exultatione acceptandum. Ecce nunc dies salutis. Syr., dies vitæ.*

Jam illucescit vobis dies ille acceptissimus salutis, diesque vitæ. Ne sinatis ergo frustra vobis elabi, sed eo salutem sedulò operamini. Tempus ante Christum, non fuit dies, sed nox, ait D. Thomas : quia tunc umbra tantum et tenebra. Tempus autem Christi dies est, ob luminis abundantiam. Ante Christum non erat salus, quia nullus ad finem salutis, seu ad visionem Dei perveniebat, ait D. Thomas. Tempus autem Christi dies est, et dies salutis ; quia ex quo nata est salus in mundo, homo salutem assequitur. Tempus ergo gratiae, quod incœpit à passione Domini, dies est, ob lumen ; et dies salutis, quia ad salutem pervenitur.

Perpende hic et penetra hanc Dei in te misericordiam, quôd in tempore Christi, in tempore gratiae, et in die salutis et vitæ, et in medio christianismo, natus sis : *Non fecit taliter omni nationi.* Huic ergo inæstimabili misericordiae responde ; animi tui continuâ in Deum gratitudine ; cordis tui erga divinam gratiam assiduâ fidelitate ; hujus pretiosi temporis usu sancto et legitimo. Ora, lege, vigila, labora, tempus sic impulse, ut nulla dies in te reperiatur vacua. Tempus est exauditionis, cra : tempus est auxilii, labora, bonis operibus vaca, divino fretus auxilio. Dùm dies est, operare. *Venit enim nox, quando nemo potest operari* ; Joan. 9, 4. *Adhuc modicum.... lumen in vobis est ; ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant* ; Joan. 12, 35.

VERS. 5. — NEMINI DANTES ULLAM OFFENSIONEM... Græc., nullam in ullo dantes offensionem. Reservat hic versus ad primum, *exhortamur, nemini dantes.* Itaque versus secundus per parenthesis legendus, et sensus est : *Exhortamur vos*, Deo quidem cooperantes, sed et sollicitè curantes, ne cui hominum simus in ullâ re offendiculi occasio. *Ut non vituperetur...* Syr., ne sit nœvus in ministerio nostro. Seu, ut nullam in ullâ re suscitemus ministerio nostro calunniam. Ministrorum vitia in ipsum ministerium redundant. Nam, ut ait S. Gregorius, cuius vita despicitur, restat ut prædictio ejus contempnatur. Hinc famosus et pu-

tem vocare constituit.

Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. En, inquit Apostolus, tempus illud acceptabile et salutiferum, de quo Deus Pater verbis prophetæ memoratis locutus est ad Filium, nunc est, nunc advenit, jamque vobis annuntiatum est ; et propterea vos exhortamur, ne committatis ut gratiam hanc in vacuum receperitis. Tempus illud vocatur hominibus acceptum, id est, dignum quod cum plausu et exultatione ab omnibus acceptetur ac suscipiatur, utpote mundo salutem adferens, quomodo Christus vocatur *Expectatio gentium*, Gen. 49, et *Desideratus cunctis*.

VERS. 5. — Nemini dantes ullam offensionem. Officium nostræ legationis exercemus, sedulò carentes ne cuiquam in ullâ re simus offendiculo, ne quem verbo aut facto scandalissemus. *Ut non vituperetur ministerium nostrum*, ut ministerium evangelicae prædicacionis non reprehendatur, non infameretur, non male au-

blicus peccator praedicando peccat, ait D. Thomas.
Notanda ad intelligentiam.

Ad clariorem horum et sequentium versuum intelligentiam, nota quod ab hoc tertio versiculo usque ad undecimum describit Apostolus qualiter ipse et ejus collegae suo legati munere fungantur, qua vita integritate, quo exemplo, quantitate patientia, etc. Vivam ergo natus dat imaginem vite veri apostolicae, et hanc suavitatem et imagine tria simul prestat. 1° Se, suosque collegas tacite laudat et defendit contra calumnias pseudo-apostolorum. 2° Horum mollitatem, et alia vitia apostolorum virtutibus opposita, tacite et indirecte notat. 3° Omnes quidem fideles, at praesertim omnes Evangelii praecones hontatur ad suum et ad suorum sociorum imitationem. Docet ergo omnes Evangelii ministros modum, quo suum debeant officium peragere.

1° Vita praeconis Evangelici sit in omnibus irreprehensibilis, nullam in ullo det offensionem, ne rituperetur ministerium.

VERS. 4. — *Sed in omnibus*, id est, sed potius in quavis re.

EXHIBEAMUS. Grac., exhibentes, vel commendantes, nosmetipos sicut Dei ministros..., id est, tales, quales decet esse Dei ministros.

2° Omnia virtutum sit exemplar.

IN MULTIS PATIENTIA, non unius, aut alterius, sed in multa plurimorum malorum patientia. Bonorum omnium fundamentum in patientia posuit, ait D. Chrysostomus. Apostolice praesertim vite fundamentum, patientia.

3° Siat multum patientes.

IN TRIBULATIONIBUS. Quod in genere dixit in multa patientia; nunc exponit in specie; seu mala que tolerat in novem classes distribuit; *in tribulationibus*, seu pressuris vulgaribus; *in necessitatibus*, gravibus, urgentibus; *in angustiis*, difficillimis, seu gravissimis.

VERS. 4. — **IN PLAGIS**, verberibus per flagella, per lapides, de quibus cap. 11.

CARCERIBUS, vincula, custodiæ, loci tenebrosi et fœtentes.

IN SEDITIONIBUS, seu tumultibus populorum in nos, D. Chrysostomus in instabilitatibus; sic exagitati ut nullibi consistendi sit nobis potestas.

diat apud homines.

VERS. 4. — **Sed in omnibus exhibeamus nosmetipos sicut Dei ministros**, id est, ut facere conuerit Dei ministros, quorum est non suam, sed Dei gloriam, cuius ministri sunt, et cuius in conspectu versantur, in omnibus spectare.

In multa patientia, q. d.: Exhibeamus nos quasi Dei ministros patientes in multis tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, aliasque sequuntur.

VERS. 5. — *In plagiis*, id est, in verberibus quibus corpus laeditur, ferendis. *In carceribus*, in seditionibus, id est, in sustinendis tumultibus populi passim adversum nos sedatiose concitatis. *In laboribus*, in rigoribus, in jejuniis, scilicet Evangelii causâ toleratis, aut etiam sponte suceptis, ut exponunt Carysostomus, Thophilactus et alii.

VERS. 6. — *In castitate*, Grece, *in puritate*, scilicet omnibus in rebus. *In castitate*; pura enim et plena...

IN LABORIBUS. Intellige labores, quos huc et illuc Evangelii causâ cursando sustinuit; et eos labores, quos ad victum sibi comparandum, etiam voluntariè assumpsit.

VIGILIS, in docendo et laborando.

JESUS, tum necessariis, ob rerum inopiam; tum voluntariis, mortificationis gratia: sic enim ea sustinebat, que publici erant onera ministerii, ut non omitteret private abstinentie opera. Hec sunt mala, que Paulus Evangelii causâ pertulit; et in quibus Evangelicus præco debet multa patientia se dignum Dei ministrum exhibere.

VERS. 6. — **IN CASTITATE...** Subsequuntur bona, quæ Paulus in suo officio peragendo exercuit; seu virtutes, quibus suum ornavit apostolatum. Hicque docet apostolicum virum, quod sicut omnium malorum debet esse patiens, sic et omnium bonorum debet esse ferax.

IN CASTITATE, mentis et corporis. Castitas est præcipuum sacerdotis et evangelici ministri ornamentum, ait S. Bernardus, epist. 42; quod eum dilectum Deo et hominibus facit. E contra impuritas reddit illum contemptibilem. Virginitas et castitas est veræ Ecclesie nota, ait Cornelius à Lapide; solis catholicis, Dei gratia, possibilis; hereticis impossibilis, apud quos non est invenire virgines, nec ministros celibes.

IN SCIENTIA, scilicet fidei et sacrae Scripturæ.

IN LONGANIMITATE, seu animi lenitatem adversus eos qui ipsum offendebant.

IN SUAVITATE, seu benignitate erga omnes.

IN SPIRITU SANCTO, donis Spiritus sancti instructi.

IN CHARITATE NON FICTA, sed verâ et effectivâ, id est, non solum verbis et vultu, affectum exhibentes, sed et factis diligentes proximum. Hæ sunt virtutes hominem apostolicum commendantes, et quas Paulus suo nos docet exemplo.

VERS. 7. — **IN VERBO VERITATIS....** Hic nobis indicat modum, quo suas exercebat functiones evangelicas; et se Dei ministrum exhibebat.

IN VERBO.... Sincerè evangelicas veritates prædicando.

IN VIRTUTE DEI; miraculis, potentia Dei factis, illas confirmando.

PER ARMA JUSTITIE ET SANCTITATIS, A DEXTRIS ET A

stitas, ut scilicet omni libidinis usu abstineas, et castitatem angelicam colas, ut fecit Paulus et apostoli; signum est hominem esse divinum. Deique ministrum.

In scientia, ad docendum imperitos et imperfectos. Anselmus per scientiam intelligit cognitionem sacrae Scripturæ. *In longanimitate*, id est, animi lenitatem. *In suavitate*, ne per rancorem iis qui nos vexant simus asperi, sed per suavitatem neutis, verborum et operum iis simus dulces, benigni, benefici.

In spiritu sancto, q. d.: Omnia tam pio, benigno, sincero, incenso spiritu agamus, ut pateat nos non vanitatem, aut superbia agi, sed à Spiritu sancto. Ita Anselm, Theoph., Chrysost.

In charitate non ficta, Grece, non simulata. Non solum verbis charitatem ostendimus; sed ipsis factis eam prestamus, salutem hominum unice querentes.

VERS. 7. — **IN verbo veritatis**, ut veritatem evangelicam verè et sincerè prædicemus.

SINISTRIS. Græc., *dextris et sinistris.* Syr., *tam in dexterâ, quâm in sinistrâ,* id est, quibus tam à dextris quâm à sinistris cingimur, et utrâque manu pugnamus et vincimus, in prosperis et in adversis: ita ut nec his frangamur, nec extollamur in illis. Quasi dicceret: *Semper idem, semper et ubique Deo fideles et justi, et in gloriâ et in contemptu, et in maledictis et in laudibus.*

VERS. 8. — PER GLORIAM ET IGNOBILITATEM... PER INFAMIAM... seu cùm nobis honor redditur: seu cùm contumeliam: sive benè, sive male de nobis loquantur. Dextra justorum sunt gloria, bona fama, quòd veraces habeantur, quòd cognoscantur, etc. Sinistra verò quòd ignobiles et infames habentur, quòd seductores putantur, quòd ignorantur, etc. Sed milites Christi, per arma justitiae à dextris et à sinistris militi, debent incedere, ut hinc et inde diabolum expugnantes, et in prosperis timeant, et in adversis confidunt. S. Anselmus. In gloriâ non superbiant; in infamia non sint pusillanimes, ut justitiam derelinquunt, ex D. Thomâ. Omnibus itaque ad Dei gloriam et proximi salutem utatur homo evangelicus.

Ut seductores, id est, habemur impostores; et tamen reverà sumus veraces, seu veridi ci.

SICUT QUI IGNOTI, id est, multis videmur ignoti, viles, obscuri et contemptibiles: et tamen de facto sumus ubique cogniti, et in pretio habiti apud fideles et probos.

VERS. 9. — QUASI MORIENTES, id est, credimur jam-jam morituri, et Dei ope servati vivimus.

Ut castigati, id est, saepè à magistratibus corrupti, flagellis cœsi, at, Deo moderante, non occidimur.

VERS. 10. — QUASI TRISTES, id est, ob tot mala, que patimur, moerore videmur affecti; et tamen in Domino semper gaudemus: quia noster interior homo renovatur, cap. 4, v. 16, propter spem retributionis æternæ. Haec est apostolice patientie perfectio, gaudere in adversis: *Ibant gaudentes à conspectu...*

SICUT EGENTES... Pauperes putamur, et reverà nihil habemus: omnibus enim renuntiavimus: et tamen alios locupletamus, non spiritualibus tantum divitiis, sed et temporalibus, per eleemosynas, quas eis procuramus.

In virtute Dei, in potentia Dei; nihil horum que dixi meum est; sed haec omnia in virtute et potentia Dei facta sunt. Significat ergo quòd verbum veritatis in quo laborat, sit efficax et fructuosum per virtutem Dei.

Per arma justitiae à dextris et à sinistris, hoc est, tam in prosperis quâm in adversis, ubique justitiae, id est, justæ ac sanctæ vite, virtutumque actionibus tamquam armis uitam, ut ne prosperis elevemur, nec turbemur adversis, aut desperemus. Ita Anselmus.

Vers. 8. — Per gloriam et ignobilitatem, q. d.: *Sive honoremur et laudemur, sive in honoremur et vituperemur, ut cùm Lycaonii voluerent Paulum ut Deum adorare, et mox ut impostorem lapidare, Act. 10.*

Per infamiam et bonam famam. Sive honore, sive ignominia nos afficiant homines; sive laue de nobis loquantur, sive male, semper tenemus rectum justi-

TANQUAM NIHIL HABENTES. Omnia quippe propter Christum, cum ipso etiam habendi desiderio dimiserant, ut ait S. Gregorius, hom. 5 in Evangel. Omnibus ergo temporalibus bonis, quibus renuntiavimus, videmur exuti; et reverà sumus exuti, quoad dominium.

ET OMNIA POSSIDENTES, et divinâ providentiâ nobis ubique necessaria suppeditante; quoad usum, quasi omnia possidemus, et quasi omnia forent nostra. Necessaria, Deo suppeditante, ubique reperimus; nec plura volumus; hinc perinde contenti sumus, et magis, quâm si de facto omnia possideremus.

Hoc est evangelice paupertatis prærogativa, nihil habere, nihil velle, omnia contempnere propter Christum. Et in Christo omnia possidere, 1º per interiorem cordis magnitudinem, ait D. Thomas: quâ scilicet evangelicus pauper omnibus terrenis major et superior, omnium verè dominus est. 2º Per divinam providentiam, quæ centuplum à Christo promissum, pauperi evangelico suppeditans, ipsum quoad usum facit ditionem, quâm si omnia sua possideret; imò et intùs facit hilariorem et pacatiorem, quâm si reverà omnia omnino possideret. Hoc experiebatur pauperrimus Franciscus cùm noctes integras insumeret, repetendo et interius gustando: Deus et omnia: Deus meus et omnia. Deum ipsum, omne bonum, et omnium rerum Dominum, possidebat.

Observatio moralis.

Hæc omnia supradicta de se, suisque similibus locutus est Apostolus, ut omnes fideles ad ea toleranda, vel agenda exhoretur, ait D. Anselmus. At præser-tim ut viris evangelicis apostolicæ vite normam præbatur et exemplar. Sint multum patientes in tribulatiōnibus, v. 4; sint omnium virtutum cultores, casti, benigni, v. 6; prædicent sincerè, Dei virtute freti, v. 7. Armis justitiae hinc et hinc cingantur, quibus pugnant et vincant et in prosperis et in adversis; Deique regnum in omnibus et per omnia promoveant; v. 7, 8, etc. Talibus se Dei ministros exhibebunt.

VERS. 11. — OS NOSTRUM PATERET AD VOS... Factâ enumeratione malorum, que in suo legati munere peragendo patitur, et honorum, que in eâdem functione exerceat, Corinthios alloquitur, sese apud eos excusaturus de hac suâ loquendi et cor suum aperiendi fiduciâ.

tie cursum, ab integritate et sinceritate ministerii nostri prestandâ non discedimus.

Ut seductores et veraces, at falsò tales reputati, ut qui reverà veraces simus, veritatem predicantes divinitus acceptam, id est, ipsum Dei verbum.

Sicut qui ignoti et cogniti, quasi qui infidelibus et improbis habemur ignoti et obscuri, cùm noti simus Deo et conscientiis vestris. Ita Ambrosius.

Vers. 9. — Quasi morientes, et ecce vivimus, quasi qui videmur propter quotidiana pericula, flagella et aerumnas semper mori, cùm Deus ecce nos vivos conservet illos et vegetos.

Ut castigati et non mortificati, ut qui castigamur, sed non occidimur.

Vers. 10. — Quasi tristes, semper autem gaudentes. Propter mala que patimur, sumus quasi dolentes et morore affecti; sed reverà semper in Domino gaudentes.

OS NOSTRUM.... Apertè et liberè vobis loquor, quia scilicet cor nostrum erga vos expansum est et dilatatum; quasi diceret: Quia vos ardentissimè diligo, ideo et vobis apertissimè loquor: seu ut cap. 7, v. 4, dicit: *Multa mihi fiducia.*

VERS. 12. — **N**ON ANGUSTIAMINI.... Hoc sequitur ex proximè dictis: quia cor nostrum dilatum est; ideo non exiguum, sed spatiōsum locum habet in nobis. Loquitur de corde, quasi de domicilio. Spatiōse habitationis in cordibus nostris.

ANGUSTIAMINI AUTEM IN VISCERIBUS VESTRIS, id est, in corde vestro. Amanter objurgat eos, quod non ita redamentum eum; quasi diceret: *Cor vestrum angustum est erga nos, et non dilatum: ideo non spatiōsum, sed exiguum locum habemus in eo: seu tenuis est vester affectus in nos. Non est de corde vestro, sicut de nostro; nec de vestro in nos affectu, sicut de nostro in vos.*

VERS. 15. — **E**AMDĒM AUTEM HABENTES.... Græc., at eamdem compensationem (ut natis dieo) dilatamini et vos.... Subauditur *ταῦτα*, secundūm eamdem compensationem, amoris, scilicet. Syr., cæterūm, tanquam filiis dico, compensate mihi usuras meas, quæ sunt apud vos, et dilatae charitatem vestram erga me. Id est, parem nobis amoris vicem reddentes, loquor ut filiis, dilatae et vos corda vestra; seu nos effusè diligite, sicut et vos effusè diligimus.

Sic amet prælatus et studeat amari. Amet, non dominetur: ametur, non timeatur.

Sicut egentes, multos autem locupletantes, tum divinis et coelestibus, tum terrenis bonis; colligebat enim Paulus eleemosynas pro pauperibus, maxime Hierosolymitanis.

Tanquam nihil habentes, et omnia possidente, quia postquam reliquerant omnia propter Evangelium, similes erant iis qui nihil habent; et tamen revera possidebant omnia, quia omnium piorum ades eis patabant, omniumque possessiones ad usum eis cedebant. Qui propter regni spem inopiam laborant, et propter inopiam regnant.

VERS. 11. — *O*s nostrum patet ad vos, ô Corinthii, scilicet ad loquendum liberè vobiscum, et plenē vos instituendos; q. d.: Non possum silere, et pro salute vestra vos non commonefacere; et quia ex abundanti cordis os loquitur, ideo subdit:

*C*or nostrum dilatum est, amore erga vos; q. d.: Vehementissimè vos amo.

VERS. 12. — *N*on angustiamini in nobis, sed plenē et spatiōse in corde meo habitationis, latissimā vos cordis charitate complector. Loquitur de corde et animo, quasi domicilio. Sed angustiamini in visceribus vestris. Preordia vestra angusta sunt, ut parum in eis loci habeam; q. d.: In amore et benevolentia mihi non responderis; parum amoris mihi rependitis.

VERS. 13. — *E*amdēm autem habentes remunerationem, etc., id est, secundūm eamdem remunerationem charitatis dilatamini et vos; q. d.: Eamdem charitatis mensuram et latitudinem mihi redditte et reponite; pari mensurā eorū et charitatē vestram in me extende et dilatate.

VERS. 14. — *N*olite jugum ducere, participationem et commercium habere cum infidelibus, ne sitis jugo copulati cum infidelibus. Jugum ducunt cum infidelibus, qui tales cum illis inœunt societatem, quæ fiat ut in partem illorum declinet, mores eorum et vitia sequentes, juxta illud Psalmi 105: *Commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum.* Hujusmodi vero

VERS. 14. — *N*olite jugum... facta hāc charitatis digressione, quā primò Corinthiis dixit quod de se loquatur, non ex philautiā, seu amore sui, sed ex amicitiā, seu illorum amore; secundò, summam erga eos indicavit charitatem suam, ut eos tanquam sui pārum studiosos, amanter objurgaret; ubi eorum corda reaccendit, transit ad aliam rem, sed eis, non sibi necessariam. Resumens erga personam et munus legati divini, monet eos omnem cum infidelibus affinitatem fugere.

Ne jungamini eodem jugo cum infidelibus. **H**ic prohibetur omnis arcta cum infidelibus societas, ex quā oritur periculum communicandi cum eorum infidelitate, vitiis et moribus: at præsertim prohibetur cum eis matrimonium, quæ est intima et arctissima societas. In primis tamen sex Ecclesiæ seculis tolerata sunt Christianorum cum infidelibus matrimonia, et in concilio Toletano 4, anno 634. Imparitas cultūs facta est impedimentum dirimens. Hujus prohibitionis duas affer rationes. Primam desumit ex inæqualitate et incompatibilitate partium; quarum una, justitia, lux, Christus, fidelis, templum Dei: altera iniquitas, tenebrae, Belial, infidelis, idolum: res inter se incompatibilis.

VERS. 16. — **Q**UI AUTEM CONSENSUS. Probat quod christiani sint templum Dei: idque probat ex Levit. 26, 12. Ad litteram hic locus est de tabernaculo, seu templo portatili; sed allegoricè intelligitur de animâ justi, quæ est quoddam Dei mobile templum.

societas maximè est conjugium.

Quæ enim participatio justitiae cum iniquitate? id est, justis cum iniquis, puta fidelibus cum infidelibus.

Aut quæ societas luci ad tenebras? q. d.: Lux et tenebrae in eundem locum aut subiectum convenire simul nequeunt. Lucem ergo vocat fideles; tenebras verò infideles.

VERS. 15. — *Quæ autem conventio Christi ad Belial?* id est, consonantia, consensus, concordia. Quod conjugium Christi, qui est omnis disciplina, obedientiæ, justitiae pater, cum Belial, id est, diabolo, ejusque ascelis infidelibus?

Aut quæ pars fidelis cum infidei? Pars, id est, participatio seu communio. Quid commune habet fidelis, quod participet cum infidei?

VERS. 16. — *Quis autem consensus templo Dei cum idolis?* Quæ consensio seu confederatio vobis, qui estis templum Dei, cum infidelibus, qui sunt templum idolorum, id est, diaboli, qui in idolis colendum se ingerit? Vult enim dicere non convenire ut fidelis jungatur infidei, siue non convenit justitiam iniquitati, lucem tenebris, Christum Belial, templum Dei idolis jungi et sociari.

*V*os enim estis templum Dei vivi, per fidem, gratiam, sanctitatem. Dicit ipsos fideles Dei veri ac vivi templo esse. Nec ait tempa, sed *templum*, ut significet ita singulos esse Dei tempa, ut tamen omnes unum Dei templum constituant; siue constituant unum corpus et unam Ecclesiam.

Sicut dicit Deus. Ipsi, inquit, Dei testimonio probamus vos esse Dei templum.

Quoniam inhabitabo in illis, et in ambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Locus est Levit. 26, Ezech. 57. Inhabitabo in eis, per gratiam, quæ faciam ut me colant; et ambulabo in eis, varias virtutum actiones quibus me colant, in eis excitando atque operando. Et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus; ego me Deum illis prestatib; et

VERS. 17. — PROPTER QUOD EXITE.... Secundam rationem desumit ex praecepto apud Isai. 52, 11, de fugiendis Babylonii et eorum immunditiis; quod hic

ut populum meum eos diligam, protegam, beneficiisque fovebo.

VERS. 17. — *Propter quod exite de medio eorum, etc.; Isaiae 52: Recedite, recedite, exite inde; pollutum nocte tangere; exite de medio ejus, scilicet Babylonis. Fidelibus jubet ut infideliū nimia commercia vitent, et immundum, id est, immundos infideles non tangant, hoc est, cum eis non conversentur, malis non consentientes.*

VERS. 18. — *Et ego recipiam vos, scilicet de medio infidelium exeuntes; q. d.: Non eritis desolati, si malam infidelium societatem reliqueritis; nam ego vos, ut dilectos et amicos meos beneficis fovebo; relicta-*

adaptat. Si hoc Deus Iudeis praecepit; quantò magis et christianis, qui sunt Iudeis multò sanctiores.

VERS. 18. — *Et ego recipiam vos; Jeremias 31, 1 et 9; in paternam amicitiam.*

seculi consolatione, transibitis in amicitiam meam, et bonorum meorum participationem.

Et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias. Promissio est adoptionis filiorum novi Testamenti, quā Deus sic aliquos in suam recipit amicitiam et gratiam, ut per eam efficiantur divinae consortes nature, et per hoc cœlestium bonorum hæredes ac participes. Id enim est esse Dei filium per adoptionem.

Dicit Dominus omnipotens. Addit Domino epitheton omnipotentie, ne de promissione ejus adimplenda quis dubitet.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

4º Omnis et quilibet christianus attendat ad infinitam Dei in illum misericordiam, quā res ab aeterno sic ordinavit, ut in tempore Christi, et in medio christianismi nasceretur.

Tempus Christi, christianismus, tempus est gratiae, dies est salutis et aeternæ vitae. In hoc ergo tempore nasci, quanta gratia! Vide v. 2. Quomodo huic gratiae debeamus respondere; vide ibidem. Caveamus ne in vacuum tantam gratiam receperimus, v. 1. Quis in vacuum eam recipiat, v. 1.

CAPUT VII.

1. Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

2. Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrumpus, neminem circumvenimus.

3. Non ad condemnationem vestram dico: prædimus enim, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum et ad convivendum.

4. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis; repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ.

5. Nam et cùm venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnæ, intus timores.

6. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi.

7. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, quā consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram emulationem pro me, ita ut magis gauderem.

8. Quoniam etsi contristavi vos in epistolâ, non me porrit; etsi penitenter, videns quod epistolâ illa (etsi ad horam) vos constristavit;

9. Nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

10. Quæ enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur; seculi autem tristitia mortem operatur.

2º Omnis Dei minister à D. Paulo discat qualis esse debeat. Quæ virtutia fugere, v. 5. Quas virtutes sectari, v. 4, 5, 6. Qualiter suum peragere ministerium, v. 7, 8, 9. Apostolicum autem vivendi modum ita legat in versibus 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, ut suum cum illo comparans, pudore afficiatur, suumque corrigat.

3º Omnis prælatus et pastor discat à divo Paulo paterna in suos subditos habere viscera; illos diligent ut filios, et ab eis amari velint ut patres, v. 11, 12, 13.

CHAPITRE VII.

1. Ayant donc reçu de telles promesses, mes très-chers frères, purifions nous de tout ce qui souille le corps et l'esprit, achevant l'œuvre de notre sanctification dans la crainte de Dieu.

2. Donnez-nous une place dans votre cœur. Nous n'avons fait tort à personne; nous n'avons corrompu personne; nous n'avons pris le bien de personne.

3. Je ne vous dis pas ceci pour vous condamner, puisque je vous ai déjà dit que vous êtes dans mon cœur à la mort et à la vie.

4. Mais je vous parle avec une grande liberté. J'ai grand sujet de me glorifier de vous; je suis rempli de consolation, je suis comblé de joie parmi toutes mes souffrances.

5. Car étant venus en Macédoine, nous n'avons eu aucun relâche selon la chair, mais nous avons toujours eu à souffrir, combats au dehors, frayeurs au dedans.

6. Mais Dieu, qui console les humbles et affligés, nous a consolés par l'arrivée de Tite;

7. Et non seulement par son arrivée, mais encore par la consolation qu'il a lui-même reçue de vous, m'ayant rapporté l'extrême désir que vous avez de me revoir, la douleur que vous avez ressentie, l'ardente affection que vous me portez, ce qui m'a été une augmentation de joie.

8. Car encore que je vous aie attristés par ma lettre, néanmoins je n'en suis point fâché, quoique je l'aie été auparavant, en voyant qu'elle vous avait attristés pour un peu de temps:

9. Maintenant j'ai de la joie, non de ce que vous avez eu de la tristesse, mais de ce que votre tristesse vous a portés à la pénitence. La tristesse que vous avez eue a été selon Dieu; et ainsi la peine que nous vous avons causée ne vous a été nullement désavantageuse.

10. Car la tristesse qui est selon Dieu, produit pour le salut une pénitence stable; mais la tristesse de ce monde produit la mort.

41. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem; sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam; in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio.

42. Igitur, etsi scripsi vobis, non propter cum qui fecit injuriam, nec propter cum qui passus est; sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis

43. Coram Deo; ideò consolati sumus: in consolatione autem nostrâ, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis.

44. Et si quod apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus; sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra, que sunt ad Titum, veritas facta est.

45. Et viscera ejus abundantius in vobis sunt: reminiscens omnium vestrum obedientiam; quomodo cum timore et tremore exceperitis illum.

46. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

44. Considérez donc combien cette tristesse selon Dieu, que vous avez ressentie, a produit en vous, non seulement de soin et de vigilance sur vous-mêmes, mais de satisfaction envers nous, d'indignation contre cet incestueux, de crainte de la colere de Dieu, de désir de nous revoir, de zèle pour vous défendre, d'auteur à venger ce crime; vous avez fait voir, par toute votre conduite, que vous étiez purs et irréprochables dans cette affaire.

45. Car lorsque nous avons écrit, ce n'est ni à cause de celui qui a fait l'injure, ni à cause de celui qui l'a soufferte; mais pour vous faire connaître le soin que nous avons de vous.

46. Devant Dieu. C'est pourquoi nous avons été consolés: et outre la consolation que nous en avons reçue, notre joie: est encore beaucoup augmentée par celle de Tite, voyant que vous avez tous contribué au repos de son esprit;

47. Et que si je me suis lassé de vous, en lui parlant, je n'ai point eu sujet d'en rougir; mais qu'au contraire nous ne vous avions rien dit que dans la vérité, aussi le témoignage avantageux que nous avions rendu de vous à Tite, s'est trouvé conforme à la vérité.

48. C'est pourquoi il ressent dans son cœur un redoublement d'affection envers vous, lorsqu'il se souvient de l'foi-éstantce que vous lui avez tous rendue, et comment vous l'avez reçue avec crainte et tremblement.

49. Je me réjouis donc de ce que je puis me promettre tout de vous.

ANALYSIS.

¶ 1. Ex Dei promissione nobis in fine capituli sexti facta, quod Dei templa, in modo filii simus; concludit Apostolus quod omnem debemus horrere corporis et animae immunditiam: et è contra debemus omni studere sanctitatem, nostram sanctificationem in Baptismo inchoatam perficientes per bona opera, in filiali timore Dei facta.

¶ 2. Pencis multa conficit: ad suam enim apostoliam rediens, Corinthios rogat, ut eum in suo corde collocent, seu in amicitiam recipient. Modestè autem supprimens ingentia que in eos contulit beneficia, ob quae merito posset eorum amicitiam exigere; ipsis tantum allegat, quod nulli eorum fecerit injuriam, neminem corruperit, neminem fraudaverit: quibus verbis pseudostolorum vitia notans, indicat Corinthiis, quod se potius quam illos debeant diligere.

¶ 3 et 4. Mirabili charitatis arte, tria simul præstat. 1º lenit quod v. 2 dixit; 2º sibi conciliat amicitiam, quam postulat, cordis sui in Corinthios effusione; 3º

sibi transitum parat ad id quod dicturus est de gaudio, quod ex eorum emendatione percepit.

¶ 5. Antequam hoc suum gaudium explicit; exaggerat mala que recens in Macedonia passus est, intus et foris. Magna fuit tribulatio: at majus gaudium. 1º ob adventum Titi, Paulo charissimi, v. 6; 2º ob consolationem, quam Titus habuit apud Corinthios ex eorum penitentiâ, et quam Paulo communicavit, hanc eorum illi referens penitentiam, v. 7. Hinc v. 8 et 9, Paulum non paenitet scripsisse; in modo Paulus gaudet, non de Corinthiorum tristitia, sed de eorum penitentiâ, quia secundum Deum.

¶ 10, 11, etc. Hujus salutaris penitentiae signa et effectus resert: propter quae consolatur Paulus; ipsius consolatio augetur Titi consolacione.

¶ 15 et 16. Titus Corinthios tenerius diligit; et de ipsis gaudet Paulus, quod optima quoque potest in posterum ab illis expectare.

PARAPHRASIS.

1. Igitur, ut tam præclaris digni simus promissionibus, mundemus nos ab omni sorde carnis, ab omni labore mentis: sanitatem in Baptismo acceptam, per easum Dei timorem, in nobis perficientes.

2. Amate nos, et in vestris cordibus collocate.

Neminem tememus, neminem falsa doctrinâ corruptimus, nihil à quopiam extorsimus; vestra ergo amicitia non sumus indigniores; quamvis qui talia perpetrant apud vos.

3. Haec non dico, vos condeamus, sed vos diligens; etenim, ut jam dixi vobis, vos estis in cordibus nostris, sive vos diligimus, ut æquè parati simus pro vobis et vobiscum mori, ac vivere.

4. Vobis liberè loquor, quia magna mihi fiducia

in vobis, magna mihi et frequens apud alios de vobis, tanquam mihi addictis, gloriatio: repletus sum ob vos consolatione; in modo abundo et superabundo gaudio; ita ut omnium tribulationum nostrarum molestiam superet, illiusque sensum in nobis extinguat hoc de vobis gaudium.

5. Non sine causâ tribulationes commemoro. Et enim cùm in Macedonia venissemus, nulla corporis nostro data est à laboribus relaxatio: sed undique pressi sumus: foris, apertis persecutionibus, intus, timoribus malorum, quibus erat præcavendum.

6. Sed Deus, afflictorum et maximè humilium consolator, nos consolatus est per adventum Titi nobis charissimi, et tamdiu à nobis expectati.

7. Non solum autem per adventum Tui nos Deus consolatus est, sed etiam per consolationem, quam Titus ipse à vobis recepit, et quam in nos refudit, referens nobis vestrum vos emendandi desiderium; vestrum de peccatis vestris fletum et dolorem; serventem vestrum erga me amorem, zelumque me tuendi contra obtrectatores: ita ut, his auditis, magis gavisus sim, quam antea fueram contristatus de vestra mortitudine.

8. Certè etsi vos contristavi per priorem Epistolam meam, cognito nunc hujus tristitiae fructu, non me pœnitit, quanquam antea pœnituerit; quia videbam quòd Epistola illa magnam vobis intulerat tristitiam, lieèt ad horam tantum duraturam.

9. Nunc gaudeo, non quia moesti fuistis, sed quia per moestitiam illam pervenistis ad pœnitentiam: contristati enim estis ob offensam Dei, unde meliores effecti estis; tantum abest ut ullum à nobis detrimentum passi sitis.

10. Illa enim tristitia quæ ex amore Dei est, et Deo placita, parit pœnitentiam stabilem et salutarem; tristitia vero quæ ex amore seculi est, mortem giguit aeternam.

11. Ecce hoc ipsum in vobis videre est; etenim hæc vestra secundum Deum tristitia, quantam in vobis perperit sollicitudinem, non solum, sed et satisfactionem, quæ vosmetipsos purgastis; non solum, sed et indigationem adversus incestuosum; non solum, sed et

timorem, ne quid tale deinceps contingat; non solum, sed et desiderium Deo satisfaciendi; non solum, sed et zelum et ardorem in flagitosos; non solum, sed et vindictam, quæ puniunt sceleratum? Uno verbo, his omnibus declarasti vos puros et insontes esse in hoc negotio.

12. Proinde quod vobis hæc de re scripsi, non scripsi ejus tantum gratiæ, qui peccaverat, ut ejus saluti consulerem; nec propter cum in quem peccatum est, ut satisfactionem illi providerem: sed etiam et præcipue, ut meam erga vos omnes coram Deo pastoralem sollicitudinem manifestarem; ne scilicet unius aut alterius lues totam Ecclesiam inficeret.

13. Idecō, cognito successu, consolationem accepimus; at hæc nostra consolatio acrevit, fuitque multò uberior ob gaudium Titi; seu quod à vobis Titus secum attulit, mihi communieavit; ex eo quòd per vos omnes recreatus fuerit animus ejus.

14. Unde fit, ut si quid Tito, de vestro in me affectu gloriatus dixi; non sim pudefactus: sed sicut quæcumque vobis dixi, vera comperistis; sic et Titus vera comperit, que ipsi dixeram glorians de vobis.

15. Hinc et amor illius in vobis major et tenerior est, dum recordatur quæ promptitudine illi, mandata mea perferenti, obedivisti; quantæ eum reverentia ad timore illum ad vos venientem exceptisti.

16. Gaudeo certè vos tales mihi compertos esse, ut nihil sit boni quod à vobis non possim expectare.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Haec ergo...* Conclusio sequens ex dictis in fine cap. 6, v. 16, 17, 18.

HABENTES PROMISSIONES, scilicet, nos fore tempora Dei, et Deum in nobis habitaturum; nos fore Dei filios et filias, et Deum nobis fore Patrem.

MUNDEMUS NOS, scilicet, per pœnitentiam et per sumgam peccati.

AB OMNI INQUINAMENTO CARNIS ET SPIRITUS, id est, ab omnibus sordibus peccati, seu carnalis, v. g., gula, luxuria, etc.; seu spiritualis, v. g., superbia, inuidia, etc. Templum Dei sumus, cap. 6, v. 16, templum autem Dei decet mundities et sanctitudo. Itaque videte ne Dei templum quocumque peccato profanatis: è contra templum Dei ornate, munditia et sanctitate. Filii Dei sumus: sancti ergo sitis, sicut et Pater noster sanctus est.

PERFICIENTES, scilicet, per bona opera, sanctificationem nostram. In Baptismo sanctificati fuimus: et corpus nostrum et anima nostra sanctificata sunt.

VERS. 1. — *Haec ergo habentes promissiones, charissimi, nimirum, Christianos fore tempora Dei, ejusque filios et filias, atque habituros Deum in se habitantem et inambulantem, uti precessit.*

Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus. Hinc theologi sumunt divisionem peccati in carnale, quod versatur circa objectum carnale, facitque hominem quasi bestiam, ut est gula, libido, ebrietas; et spirituale, quod versatur circa objectum spirituale, facitque hominem quasi daemонem, ut est ira, superbia, inuidia.

Perficientes sanctificationem in timore Dei, perficientes quotidiano profectu sanctitatem in baptismio

Haec autem sanctificatione, quæ in Baptismo inchoata est, toto vitæ tempore perficienda est bonis operibus.

IN TIMORE DEI, filiali, scilicet, seu in amore, et cum amore factis. Timor filialis, non tantum initium, sed et perfectio vera sanctitatis. Omnis ergo christianus, quia Dei templum et Dei filius, debet omne, seu carnale, seu spiritale peccatum horrere, fugere, detestari: sed hoc ei non sufficit. Debet praeterea toto vitæ tempore sanctitati vacare, inchoatam in Baptismo sanctificationem suam, bonis operibus in charitate et ex charitate factis perficere. Quantò magis sacerdos christianus, qui per consecrationem est quasi Christi pater, et in quo quotidiè Christus per Sacramentum habitat etiam corporaliter; quanto magis, inquam, debet quodlibet horrere peccatum, et eminentiiori studere sanctitati! *Mundanini qui fertis vasa Domini; Isai. 52.*

VERS. 2. — *Capite nos.* Haec conclusione ex proximè dictis deductà, Apostolus ad suam apologiam reddit; inchoatam; quia nimis sanitatis consistit in munditia carnis et spiritus, inquinamento utriusque jam dicto contraria. *Perficientes*, inquam, in timore, id est, per timorem Dei, cuius scilicet templum sumus.

VERS. 2. — *Capite nos*, id est, amplexamini nos latis visceribus charitatis, sicut ego vicissim toto vos animo complector. Ita Th. oph. S. Thomas exponit *capite nos* per imitationem.

Neminem lasinus, injuria affecimus. *Neminem corruptimus*, quod sit per male vita exempla. *Corrumptibus mores colloquia prava*.

Neminem circumverimus, neminem fraudavimus, nullius rem extorsimus, vel vi aut fraude occupavimus.

et alludens ad id quod v. 12 dixit : *Dilatamini et vos*, ait :

Capite nos, id est, recipite nos in cordibus vestris : seu, ut ait Ambrosius, capaces estote nostri. Verbum Graecum significat receptionem locati in loco, quasi diceret : *Locate nos in cordibus vestris*; concedite nobis locum in eis non arctum, sed amplum : ideò, *dilatamini et vos*.

Capite nos, id est, amate nos ; quanquam non dixit, amate, sed quod miserationem redolebat : *Capite*. Quisnam nos, inquit, à vestris mentibus abegit ? quis ejecit ? quid causæ est, quamobrem in vobis coarctemur ? *Capite nos* ; atque hæc rursus ratione ipsos ad se pertrahit ; D. Chrysostomus.

NEMINEM LÆSIMUS... Vidisti charitatis Paulinæ flamمام et ardorem in verbo; **CAPITE NOS**, amate nos. Hic observa modestiam et prudentiam ejus. Non enarrat sua in eos beneficia, ob quæ deberent eum amare ; sed his, modestiae causâ, suppressis *neminem*, inquit, *læsimus*, id est, nihil fecimus ob quod à vobis minus amemur. Illoc quidem modestè dicit, sed et prudenter ; ut et minus molestiæ habeat oratio, et acriùs tamè feriat, ait D. Chrysostomus. Quasi diceret : Si neminem læsi, cur ergo à multis minus diligor, et minus diligor, quam qui vos lædunt. Notat hic pseudopostolos, suosque mores innocuos vitiosis illorum moribus opponit.

NEMINEM LÆSIMUS. Græc., *injuriāa fecimus*. Syr., *in neminem iuquē egimus*.

NEMINEM CORRUPIMUS, falsa doctrina, aut malo exemplo.

NEMINEM CIRCUMVENIMUS, id est, neminem fraudavimus, res illius dolo, vel arte extorquentes. *Neminem deprædati sumus*, ait Arab. versio. Cur ergo minus à vobis diligimur, quam qui talia perpetrant apud vos ? Hoc Corinthios arguit injustitiæ; qui falsos doctores, corruptores, et dolosos raptores, pluris faciebant quam apostolos, veritatis doctores, et sanctitatis magistros et exempla. Et hanc dieti asperitatem, licet non aper tam, sentiens Apostolus, sermonem suum temperat.

VERS. 3. — *Non ad condemnationem vestram dico*, Ne exacerbet eos, quos vult demulcere, corrigit, aut saltem lenit, quod dixit. Non averso animo, vobis hæc dico, et ut condemnem ; sed ex charitate, et quia diligo : etenim jam pluries dixi vobis : *Vos estis in cordibus nostris*, cap. 6, v. 11 ; cap. 3, v. 52 ; vosque ita diligo, ut vobiscum, et pro vobis æquè paratus sim et mori et vivere. Vide cap. 12, v. 15 : *Libentissimè impendar et superimpendar*.

VERS. 3. — *Non ad condemnationem vestram dico*, quasi damnem, culpem et arguam vos talia de me suspiciari, quod scilicet aliquem læserim, aut circumvenierim. Ita Anselmus.

Prædimus enim quid in cordibus nostris estis, ad commoriendum, et ad convivendum ; q. d. : *Ita vos amo*, ut vobiscum et pro vobis mori et vivere paratus sim.

VERS. 4. — *Multa mihi fiducia est apud vos*, id est, ita bene de vobis sentio, ut cum magnâ fiduciâ et sermonis libertate vobiscum agam, vosque etiam admoneam, confidens vos benignè ac placidè meas admonitiones et increpationes accepturos.

VERS. 4. — MULTA MIBI FIDUCIA... Hæc dicit, tum ut excusat suam cum eis loquendi libertatem, tum et ut hæc sui cordis apertione et effusione, eorum corda dilatet ; sibique eorum amicitiam conciliat, quam ab eis postulat : tum denique ut molliorem transitum sibi faciat ad gaudium, de quo v. 6 dicturus est ob eorum emendationem. Sanctæ ergo et mira arte tria simul præstat : excusat, dilatat, transit.

MAGNA MIHI FIDUCIA IN VOBIS. De vestra amicitia multum confido ; hinc vobis liberè loquor.

MULTA MIHI GLORIATIO PRO VOBIS, id est, de vobis : seu multum et sapè de vobis apud alios glorior.

REPLETUS SUM CONSOLATIONE, à vobis emanante, ob vestram emendationem, de quâ brevi.

SUPERABUNDO GAUDIO ; non tantum plenus sum, sed abundo ; non tantum abundo, sed superabundo gaudio : ita ut gaudium super omnem tribulationum nostrarum tristitiam, licet magnam, prævaleat, illiusque sensum extinguat in me.

Notanda ad intelligentiam.

Hæc apostolica verba miram mihi redolent charitatem, quâ Paulus Corinthiorum pater, inexplicabili filiorum suorum salutis siti flagrans ; eorum sibi benevolentiam, amicitiam, fiduciam, sollicitè et ardenter curat ; ut illorum sanationem perficiat ; et sanctificationem absolvat. *Multa mihi fiducia...* suum eis eorū aperit ut et ipsi suum aperiant ; confidit, ut confidant. *Multa mihi gloriatio...* existimat, pluris facit illos ; gloriatur de illis, sicut pater de filiis sapientibus : ut et ipsi suum patrem aestiment, venerentur, eique obediant. *Repletus sum...* *superabundo gaudio...* Ob illorum emendationem exuberat gaudio ; ut alacrius et constantius in penitentiâ perseverent ; suâque in bono perseverantiâ, patrem et apostolum suum, sibi charissimum, lætitia perfundant.

Notandum ad mores.

Ab hoc apostolicæ charitatis exemplo discat omnis ecclesiasticus superior, summam erga suos inferiores exhibere charitatem ; multam illis fiduciam testari ; suam de eorum virtutibus existimationem, ubi opus est, manifestare. Caveat maximè ne subditi putent se non diligi, non curari, non aestimari ; hinc enim schismata. Curet è contra ut scient se suo superiori esse cordi, curæ, existimationi ; hinc unio, pax. Propterea Pauli secutus exemplum, confidat ; ut et ipsi confidant. *Multa mihi fiducia.* Glorietur, ut et ipsi glorientur. *Multa mihi...* Gaudeat de eorum virtutibus, ut in bono perseverent. At hæc, sicut in Apostolo, sinecra sint, non hypocritica; ex charitate nascantur, non ex

Multa mihi gloriatio pro vobis, de vobis ; id est, multum ac sapè apud alios de vobis ac vestri nomine glorior, prædicans obedientiam vestram erga me apostolum et patrem vestrum.

Repletus sum consolatione, id est, maximum solatium super malis que passus sum, attulit mihi vestra correctio, per Titum aumontiata.

Superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ, id est, in omnibus afflictionibus et pressuris quæ mihi tristitiam afferunt, tam exuberanti gaudio à vobis profecto perfusus sum, ut omnem tristitiam extinxerit.

cupiditate, seu ex philautia. His sinceræ charitatis indiciis, superior suos inferiores sibi devinciet, illorum sibi fiduciam conciliabit; sibi autem fidentes, et fiducialiter secum agentes, pacifice reget, in charitate perficiet et sanctificabit.

VERS. 5. — *NAM ET CUM VENISSEMUS...* Antequam suum eis explicet gaudium, exponit quæ et quanta fuerit tribulatio, quam recens passus est, et quam testigat in v. 4. Narrat ergo adversa quæ in Macedoniâ recenter passus est, eaque exaggerat; ut clarius pateat quantum sit illud gaudium, quod tot et tantorum maiorum tristitiae prævalet. Nam post acerbam tribulationem, quæ nobis in Asiâ facta est, de quâ cap. 1, v. 8, cùm hinc Epheso pulsi venimus in Macedoniâ.

NULLAM REQUIEM, aut relaxationem HABUIT CARO NOSTRA, seu corpus nostrum. Caro requiem non habuit, sed habuit spiritus. Spiritus enim requievit in spe futuræ retributionis, dum caro laboraret in dolore presentis afflictionis, ait S. Anselmus. Anima Pauli invincibilis erat, ait Theophylactus. Renovatur de die in diem, ut dixit ipse Paulus, cap. 4, v. 16.

SED OMNEM TRIBULATIONEM... Græc., *sed in omnibus afficti*, supple fuimus, sed potius omne genus afflictionum experti sumus.

FORIS PUGNÆ, extra nos, apertas sustinuimus ab infidelibus persecutions.

INTUS TIMORES, in corde timores novarum et secretarum persecutionum, quibus præcavendum erat et hic sensus videtur naturalior. Vel timores, ne fides impedimentum, aut scandalum pateretur, ait Primasius à Fromondo citatus. Vel ne qui nuper erant conversi, deficerent, ait S. Anselmus, qui etiam sic interpretatur: Foris pugnæ; ab apertis inimicis. Intus timores, à falsis fratibus. Sic et Ecclesia, addit idem sanctus, semper habet inimicos et quos ferat foris, et quos gemat intus; foris facilius evitables, intus difficiilius tolerabiles. Sunt enim falsi fratres, sunt mali filii, et tamen filii; qui non contra nos blasphemant Christum: sed nobiscum adorant Christum, et in nobis persequuntur Christum, sicut Absalon patrem suum. De his est timor in Ecclesiâ, ne cæteros ad imitationem sui pertrahant: valde enim periculosum est infirmis habitare cum talibus; hucusque D. Anselmus. Nota quòd Lucas, in Act. apost., cap. 20, meminit quidem hujus itineris in Macedoniâ, sed nullam hujus tribulationis facit mentionem; unde colligitur quòd multa fecit et passus est D. Paulus, quæ D. Lucas non retulit.

VERS. 5. — *Nam et cùm venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra.* Tanta mala repente nobis excitata sunt ab adversariis, ut carni, id est, corpori nostro, quod sine fomentis et requiete diu subsistere nequit, nulla daretur relaxatio, nulla requies.

Sed omnem tribulationem passi sumus; undique tribulations irruerant in nos.

Foris pugnæ, intus timores. Exterius erat nobis pugnandum cum hostibus Evangelii; interius verò, id est, in animo patiebamus timores novarum persecutionum.

VERS. 6. — *SED QUI CONSOLATOR HUMILES...* Grande quidem fuit illud malum, quod et foris et intus passus sumus, sed prævaluuit gaudium. Nam Deus afflictorum, et maximè humilium consolator, nos consolatus es per adventum Titi, à vobis ad me reversi, et mihi de vobis bona et gratissima nuntiantis. Titum D. Paulus miserat ad Corinthios, ut per eum cognosceret quid apud eos operata esset prior Epistola, quam ad eos scriperat; hinc cap. 2, v. 13, Titum Paulus Troade quæsierat; et eo ibi non reperto, transiit in Macedonia, nolens ire Corinthum, antequam hujus Ecclesiac statum cognovisset. Titus ergo D. Paulo charissimus, et ab eo diu et sollicite expectatus, Corintho tandem advenit ad Paulum, eique Corinthiorum emendationem narrat. Hinc Apostolo magna consolatio, et quòd Titus redierit, et quòd Corinthii resipiscant.

VERS. 7. — *NON SOLUM AUTEM ...* id est, non solum autem per adventum Titi, quem vehementer optabam, nos Deus consolatus est; sed etiam per consolationem, quam ipse Titus de vobis accepit, et quam in nos refudit.

REFERENS NOBIS VESTRUM DESIDERIUM. Syr., *vestram charitatem erga nos.* Ipse enim nobis annuntiavit vestrum mei videndi desiderium; seu quanto ardore nos videre cupiebatis. S. Anselmus ait, *vestrum de emendatione desiderium.* D. Thomas: *Vestrūm desiderium de proficiendo in melius.*

VESTRUM FLETUM, ob peccata vestra, vel ob meam in vos stomachationem, ait D. Chrysostomus.

VESTRAM ÆMULATIONEM PRO ME, id est, ferventem erga me amorem vestrum, zelum me et collegas meos tuendi contra obrectatores.

ITA UT MAGIS GAUDEM. Syr., *quæ cum audirem, gaudii plurimum habui.* Juxta hanc versionem, quam multi sequuntur, *magis*, ponitur pro *maximè*; et explicatio hec simplicior videtur. Qui verò sumunt *magis*, comparativè; hi secundum diversos respectus comparationis, diversimodè explicant. Vel per respectum ad superiora. **I**TA UT MAGIS GAUDEM de vestra correctione quam dolebam de nostrâ tribulatione, ita D. Anselmus. Vel ita ut consolatio Titi auxerit meum de ejus adventu gaudium: ex præsentia Titi exhiberatus, magis gavisus sum, quia talia mibi de vobis nuntiavit, ait Theophylactus.

Per respectum ad sequentia; ita ut his auditis magis gavisus sim, quæ antea fueram ob vestra delicia contristatus. (*Et si paeniteret.*)

Vel ita ut ex auditis majus perciperem gaudium quæ fuerat dolor, senseram ex eo quòd vos in Epi-

VERS. 6. — *Sed qui consolatur humiles,* etc., quia Titus Corintho reversus, bona de statu Corinthiorum annuntiabat.

VERS. 7. — *Non solum autem in adventu ejus,* vestram correctionem annuntiantis.

Sed etiam in consolatione, quæ consolatus est in vobis, consolationem accepit Titus in vobis. Referens nobis vestrum desiderium, emendationis.

Vestrūm fletum, pro peccatis poenitentiam. **V**estram Æmulationem pro me, quæ scilicet me, meumque honorem et apostolatum zelatis contra obrectatores tueri et propugnare. **I**ta ut magis gauderem. Apostolus,

stolā contrastissēm. (*Quoniam et si contrastavi vos.*)

VERS. 8. — *Quoniam et si contrastavi vos....* Hinc occasionem accipit excusandi se, quod in Epistolā suā gravius eos increpaverit; et tristitia, quam illis causavit, utilitatem ostendit. Certe, et si vos, per priorem meam Epistolam, contrastavi, vos in eā durius increpans, nunc cognito hujus tristitiae fructu, non me pœnitet.

Etsi pœnitenteret, id est, et si pœnituerit aliquantulum, ante adventum Titi, cūm adhuc incertus essem de operato Epistole meae successu, pœnitiebat me vos contrastasse. Non pœnituit Paulum scripsisse: quia et Dei spiritu afflatus scripsit; et id postulabat Ecclesiæ Corinthiacæ status. Sed ipsum pœnituit de aliquo Epistolæ sue effectu, scilicet de tristitia, quam causavit filii suis. Non secùs ac pater condolet dolori, quem filio, per reprehensionem aut castigationem causavit. Hoc explicat sequentibus verbis.

VIDENS QUOD EPISTOLAILLA..... Pœnituit; quia patebat quod Epistola illa magnam vobis intulerat tristitiam, licet ad tempus tantum duraturam.

Nota quod in nostrâ Vulgatâ, haec verba, *videns quod Epistola illa...* jungantur immediatè precedentibus, ita ut causam significent, cur Paulum pœnituerit; quia patebat quod Epistola illa.... In Graeco autem, ubi post haec verba; *etsi pœnitbat*, finitur periodus; et nova inchoatur, per haec verba, *videns*, seu, *video quod*, datur ratio cur Paulum non pœnitiat: *Non me pœnitet, quia video quod ad breve tempus vos contrastavisti.*

VERS. 9. — NUNC GAUDEO..., non quia mœsti fui-
stis, licet ad horam tantum; sed quia per mœstiam illam pervenitis ad pœnitentiam. Non vestra tristitia, sed pœnitentia vestra tristitiae fructus, mihi gaudium peperit. Sicut medicus non gaudet de amaritudine, sed de effectu, scilicet de sanitate, ait D. Thomas.

CONTRISTATI ENIM ESTIS SECUNDUM DEUM, id est, juxta Dei voluntatem et beneplacitum: scilicet ob offensam Dei.

UT IN NULLO... ita ut nullum ex nobis detrimentum passi sitis, seu ob nostram correctionem; quinim luerum maximum feceritis; meliores enim effecti estis; Deique gratiam recuperastis.

auditis iis que Titus referbat, majus gaudium ex eis cœpit, quā fuerat dolor quem perciperat ex eo quod Corinthios suā Epistolā contrastasset.

VERS. 8. — *Quoniam et si contrastavi vos in Epistolā, non me pœnitet*: non doleo me ea scripsisse que vos contrastarent, postquam Titus à vobis reversus annunciavit quen fructum peperit in vobis illa nostra superior objurgatio.

Etsi pœniteteret, videns quod Epistola illa (etsi ad horam) vos contrastavisti, tamen profuit vobis, vosque commovit ad agendam pœnitentiam, que vobis jugem conscientiae pacem et latitiam conciliavit.

VERS. 9.—*Nunc gaudeo, non quia contrastasti estis, sed quia contrastati estis ad pœnitentiam*; q. d.: Non gaudeo de tristitia vestra, sed de fructu tristitiae, qui est pœnitentia seu correctio vestra. *Contristati enim estis secundum Deum*, id est, tristitia procedenti ex amore Dei et justitiae quam Deus præcipit; non autem ex amore seculi, quam statim post vocat seculi tristitiam. Et enim qualis amor est, talis et tristitia.

VERS. 10. — *Quæ enim secundum Deum...* Nota cum D. Thomâ, quod omnis tristitia ex amore causatur; tristatur enim quis, quia caret eo quod amat. Qualis ergo amor, talis et tristitia. Est autem duplex amor; unus, quo Deus diligitor; et ex hoc oritur tristitia secundum Deum: alius, quo seculum amat; et ex hoc causatur tristitia seculi. Tristitia ergo secundum Deum, est tristitia ex amore Dei orta, ob Deum offendit. Et haec tristitia parit pœnitentiam. Est quidem pœnitentia, quia dolor de peccato ob Deum sicque contritio est. Et parit pœnitentiam, scilicet actus satisfactorios pœnitentiæ, quos versiculo sequenti refert Apostolus.

IN SALUTEM STABILM. Graec., *haud ponitendam*, id est, que pœnitentia est causa salutis æternæ et numquā pœnitenda. Vel parit pœnitentiam stabilem et salutarem. Seculi autem tristitia, seu de secularibus amissis, de opibus, honoribus, et ex cupiditate orta, mortem parit aeternam. Supponit amor immodiue et mortalit. Charitas, animæ vita, vitam parit aeternam. Cupiditas, mors animæ, mortem parit aeternam. Itaque per seculi tristitiam, eam intelligit quæ mœrentibus detrimentum affert, ait D. Chrysostomus; nam mœror ad peccata duxtaxat utilis est. Quod hinc liquidò perspici potest: etenim qui ob amissas opes in mœrore est, incommodum acceptum, hâc ratione non resarcit: qui ob alicujus mortem, ob morbum, etc., mœrore discruciat; jacentem non excitat, morbum non repellit, imò auget, etc. Atqui ob peccata in mœrore est, is solus è mœrore fructum capit: peccata enim absumit ac delet. Quoniam enim medicamentum istud ad hoc tantum comparatum est: idcirco hic etiam duntaxat vim habet, utilitatemque suam exercit; in aliis rebus non modò non juvat, sed etiam obest, divus Chrysostomus. Hucusque:

VERS. 11. — *Ecce enim hoc ipsum....*, hoc ipsum, scilicet, quod tristitia secundum Deum, pœnitentiam pariat salutarem, in vobis metipsis videte.

QUANTAM enim haec vestra secundum Deum tristitia, peperit in vobis sollicitudinem! Graec., *studium*, Syr., *sedulitatem*; scilicet vos emendandi, Deum plancandi, scandalosos corrigendi.

SED, subintellige, non solum; sed, vel imò.

Ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis, qui vobis causa tristitiae fumis, *cum ea tristitia vobis fuerit admodum salutaris*.

VERS. 10. — *Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur*, id est, efficit pœnitentiam esse salutarem; velut si dicam: Homo studiosus efficit hominem doctum; et sobrius, sanum: ut perspicuus sensus sit, tristitiam, quæ est secundum Deum, causam esse salutis.

Seculi autem tristitia mortem operatur. Tristitia seculi seu mundi, tristitia est secundum seculum, quæ nascitur ex amore seculi; quam patiuntur homines ex omissione vel impedita perceptione eorum quæ carnaliter diliguntur. Tale est quod dicit: *Justum est me gaudere de hac tristitia vestra quæ secundum Deum est*, quia longè alius est effectus illius tristitiae, quæ tristitia seculi. Nam illa salutem et vitam gignit permanentem; haec vero mortem aeternam conciliavit.

VERS. 11. — *Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contrastari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem;*

DEFENSIONEM. Græc., ἀπολογία, excusationem, quā vos circa factum incestuosi, excusātis apud Timum.

SED, subintellige, non solum, vel imò, **INDIGNATIONEM**, adversū hunc et alios flagitosos.

SED, id est, non solum, vel imò, **TIMOREM**, ne talia trimina deinceps apud vos perpetrentur.

SED, id est, non solum, vel imò, **DESIDERIUM** Deo satisfaciendi, vel nos videndi.

SED, id est, non solum, sed, vel imò, **ÆMULATIONEM**, seu **studium** et **zelum** boni, vel zelum pro me adversū peccatores, ait Fromondus.

SED, id est, non solum, sed, vel imò, **VINDICTAM**, quā incestuosum et alios punivitis. Septem hic enumerantur effectus pœnitentiae gradatim ascendententes.

IN OMNIBUS EXHIBUISTIS.... Tot argumentis manifestasti vos insontes esse et puros à participatione criminiis in hoc incestuosi negotio.

IGITUR ETSI SCRIPSI... Iggitur quod vobis hæc de re scripsi, scripsi non tantum ut ejus, qui peccaverat, salutis consulerem, scilicet incestuosi: nec etiam propter eum qui passus est injuriam, seu patris illius, ut ei satisfactionem providerem.

Hinc inferunt quod viveret adhuc ille pater, cuius **uxorem** **filius** acceperat.

SED, etiam et præcipue ut **MEAM ERGA VOS** **PASTORALEM SOLlicitUDINEM** **CORAM DEO**, et circa vestram **sALUTEM** **manifestarem**. Græc., **studium vestrum pro nobis**; Syr., **ut innescat coram Deo** **diligentia vestra** propter

sed defensionem, **sed indignationem**, **sed timorem**, **sed desiderium**, **sed æmulationem**, **sed vindictam**; q. d.: Tristitia haec de Deo offenso non tantum induxit sollicitudinem reconciliationis, sed et defensionem Pauli; imò indignationem contra peccatum, insuper timorem sanctum cavendi deinceps peccata, quinimò desiderium satisfactionis, imò verò æmulationem et zelum contra peccatores, adeoque tandem vindictam et castigationem peccatorum, qui summus est pœnitentiae gradus et fructus.

In omnibus exhibuisti vos incontaminatos esse negotio; Syrus: *Ostendisti quod puri sitis in illo negotio*; id est, à fornicarii peccato alieni et immunia; licet enim id initio punire nō glexeritis, jam tamen disciplinentiam ejus ostendisti illud vindicando et pœnitendo. Ita Anselmus et Theophylactus.

VERS. 12. — *Igitur, eti scripsi vobis non propter eum qui fecit injuriam, non propter fornicarium, nec propter eum qui passus est, id est, qui injuriā affectus est, nimis pater, cuius uxore, sua scilicet novare, ille incestuosus abusus est.*

Sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, q. d.: Cum priori Epistolâ aeriū scrispi, non particulares incestuos, vel parentis ejus injurias persequi volui; **sed ostendere sollicitudinem** quam pro communi Ecclesiæ vestre salute gero, ut scilicet ab eā commune hoec scandalum et publicam infamiam depellerem.

Quam habemus pro vobis coram Deo. Significat sollicitudinem suam fuisse sinceram et ex charitate profectam, quemadmodum velut probari coram Deo iudice.

VERS. 15. — *Ideo consolati sumus. In consolatione autem nostrā, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi. Id est, idcirco consolationem accepimus ex consolatione vestri; quin uberioris insuper gavisi*

nos, id est, ut appareat quantum meametis coram Deo.

VERS. 15. — **IDEO CONSOLATI SUMUS**, ob hæc haecnū dicta consolationem accepimus.

IN CONSOLATIONE AUTEM NOSTRA.... At hæc nostra consolatio multū acrevit, fuit uberior ob gaudium Titi: eò quod spiritus ejus ab omnibus vobis fuerit refocillatus, recreatus.

VERS. 14. — *Etsi quid apud illum...*; ita ut si quid ei, cùm illum ad vos mitterem, magnificè dixi de vobis, scilicet, de vobis glorians, ut pater de filiis sapientibus; non erubescam de hæc meā gloriacione: sed sicut quæcumque vobis de Tito dixi, per experientiam versa comperistis; sic et Titus vera cōpetit, quæ ipsi dixeram de vobis. Imò tam vera, ut ipsa appareat veritas.

Vero simile est quod illis de Titi laudibus multa dixerit, ait D. Chrysostomus.

VERS. 15. — *Et viscera ejus....*; hinc tenerius in vos affectus est, dum recordatur quā promptitudine, etc. Vide paraphrasim.

VERS. 16. — *Gaudeo quod...*, quod tales sitis, ut possim in omnibus optima quæque de vobis pollicerī. Confidenter et liberè possum vos monere, arguer, corrigere, optima proponere, v. g., elemosynam, seu bonorum vestrorum in pauperes largitionem, de quā cap. 8.

Sicut sapiens medicus jam penè sanata vulnera leñissimis medicamentis curat, ut prioris increpatiōnis ustura sanetur; D. Anselmus.

fuimus ob gaudium Titi, quod recreatus sit spiritus illius ab omnibus vobis.

Quia rectus est spiritus ejus ab omnibus vobis, recreatus fuit vestrā correctione, fletu, zelo.

VERS. 14. — *Et si quid apud illum de vobis gloriatus sun, non sum confusus, tanquam inaniter et falso gloriatus.*

Sed sicut omnia robis in veritate locuti sumus, id est, sicut quæcumque vobis tanquam apostolus prædicavi vera fuerunt, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo *Est et Non*, sed *Est in illo* fuit.

Ita et gloriatio nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est, hoc est, ita et verba mea quibus apud Titum de vobis fueram gloriatus, comperta sunt esse vera. Titus enim tales vos invenit, quales ego vos apud eum descripsi.

VERS. 15. — *Et viscera ejus abundantius in vobis sunt.* Viscera vocat intimos affectus. Cor et viscera ejus magis jam in vos propendit quam ante; plus jam vos diliget Titus quam ante.

Reminiscentis omnium vestrum obedientiam; dum recordatur et secum recolit quantā cum obedientia suscepitis nostra monita, quæ ad vos detulit.

Quoniam cum timore et tremore exceperitis illum; hoc est, dum iterum recordatur quantā cum sollicitudine eum à nobis missum suscepitis, metuentes ne quid in vobis esset quod eum offendere.

VERS. 16. — *Gaudeo quod in omnibus, etc.* Gaudeo me tantum fiducie invenisse apud vos, ut absque periculo offendis possim liberè vobiscum agere, monendo, corripiendo, increpando, atque etiam petendo quippiam à vobis. Adnotat enim OEcumenius hoc dicere Apostolum ut viam præstruat orationi subsequenti de elemosyna.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad proximam redigenda.

1° Notet omnis christianus rationes, ob quas toto vita tempore debet horrere peccatum, sanctitati vero continuè studere, v. 1.

2° Notet omnis superior ecclesiasticus sanctam et mirandam artem, quā divi Pauli charitas erga Co-

CAPUT VIII.

1. Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quae data est in Ecclesiis Macedoniarum,

2. Quod in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum fuit : et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum.

3. Quia secundum virtutem, testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt,

4. Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam et communicationem ministerii quod fit in sanctos.

5. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dedurunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei.

6. Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum coepit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam ;

7. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis.

8. Non quasi imperans dico ; sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestrae charitatis ingenium bonum comprobans.

9. Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopiam vos divites essetis.

10. Et consilium in hoc do : hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle coepistis ab anno priore :

11. Nunc vero et facto perficite : ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis.

12. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet.

13. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate.

14. In praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam supplet; ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut fiat aequalitas, sicut scriptum est :

15. Qui multum, non abundavit ; et qui modicum, non minoravit.

16. Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis in corde Titi.

17. Quoniam exhortationem quidem suscepit : sed cum sollicitior esset, suā voluntate profectus est ad vos.

18. Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias :

rinthios utitur, v. 4. Ut eam in suos subditos imitetur suo modo, ibid., v. 4. Notet tamen in Corinthiis effectus tristitiae, que secundum Deum est, seu verapenitentiae; ut eam in suis subditis, ubi opus fuerit, non vereatur suis correctionibus procurare, v. 10.

CHAPITRE VIII.

1. Il faut maintenant, mes frères, que je vous fasse savoir la grâce que Dieu a faite aux Églises de Macédoine,

2. C'est que leur joie s'est d'autant plus redoublée, qu'ils ont été éprouvés par de plus grandes afflictions, et que leur profonde pauvreté a répandu avec abondance les richesses de leur charité sincère.

3. Car il est vrai, et il faut que je leur rende ce témoignage, qu'ils se sont portés d'eux-mêmes à donner autant qu'ils pouvaient ; et même au-delà de ce qu'ils pouvaient ;

4. Nous conjurant avec beaucoup de prières de recevoir leurs aumônes, et de souffrir qu'ils eussent part à la charité qu'on fait aux saints.

5. Et ils n'ont pas fait seulement en cela ce que nous avions espéré d'eux ; mais ils se sont donnés eux-mêmes, premièrement au Seigneur, et puis à nous par la volonté de Dieu ;

6. C'est pourquoi nous avons prié Tite, que, comme il a déjà commencé, il achève de vous rendre parfaits en cette grâce :

7. Et que, comme vous êtes riches en toutes choses, en foi, en paroles, en sciences, en toutes sortes de soins, et dans l'affection que vous nous portez, vous le soyez aussi en cette grâce.

8. Ce que je ne vous dis pas néanmoins pour vous imposer une loi, mais seulement pour vous porter, par l'exemple de l'ardeur des autres, à donner des preuves de votre charité sincère.

9. Car vous savez quelle a été la bonté de notre Seigneur Jésus-Christ, qui, étant riche s'est rendu pauvre pour l'amour de vous, afin que vous devinssiez riches par sa pauvreté.

10. C'est donc ici un conseil que je vous donne, parce qu'il vous est utile, et que vous n'avez pas seulement commencé les premiers à faire cette charité, mais que vous en avez de vous mêmes formé le dessin dès l'année passée.

11. Achevez donc maintenant ce que vous avez commencé dès lors, afin que, comme vous avez une prompte volonté d'assister vos frères, vous les assistiez aussi effectivement de ce que vous avez.

12. Car lorsqu'un homme à une grande volonté de donner, Dieu la reçoit, ne demandant de lui que ce qu'il peut, et non ce qu'il ne peut pas.

13. Et ainsi je n'entends pas que les autres soient soulagés, et que vous soyez surchargés ; mais que, pour ôter l'inégalité,

14. Votre abundance supplée maintenant à leur pauvreté, afin que votre pauvreté soit soulagée par leur abundance, et qu'ainsi tout soit réduit à l'égalité, selon qu'il est écrit.

15. Celui qui en recueillit beaucoup n'en eut pas plus que les autres ; et celui qui en recueillit peu, n'en eut pas moins.

16. Or, je rends grâces à Dieu de ce qu'il a donné au cœur de Tite la même sollicitude que j'ai pour vous.

17. Car non seulement il a bien reçu la prière que je lui ai faite ; mais s'y étant porté de lui-même avec encore plus d'affection, il est parti de son propre mouvement pour aller vous voir.

18. Nous avons envoyé aussi avec lui notre frère, qui est devenu célèbre, par l'Évangile, dans toutes les Églises.

19. Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur à nobis ad Domini gloriam, et destinata tam voluntatem nostram :

20. Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur à nobis.

21. Providemus enim bona non solum eorum Deo, sed etiam coram hominibus.

22. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpè sollicitum esse, nunc autem multò sollicitiorem, confidentiâ multâ in vos.

23. Sive pro Tito, qui est socius meus et in vos adjutor, sive fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloria Christi.

24. Ostensionem ergo, quæ est charitatis vestræ, et nostra gloriæ pro vobis, in illos ostendite in faciem ecclesiarum.

ANALYSIS.

In hoc capite Corinthios hortatur ad eleemosynam pauperibus Jerosolymitanis faciendam. Hujus autem exhortationis exordium dicit ab exemplo Macedonum, quos ex omni parte commendat, ut Corinthios ad imitationem pressius excitet.

¶ 1, 2, 3, 4, 5. Quamvis pauperes sint, et exhausti, fuerunt tamen liberales, pro viribus et supra vires; voluntariè, imò cum precibus, non sua tantum dederunt; sed et semetipsos, præatos ad omnem Dei voluntatem et nostram.

¶ 6. Hoc eorum exemplo motus, Paulus Titum rogat, ut ad Corinthios redeat, eos ad eamdem beneficentiam hortatur; imò cò abundantiorem, quò Corinthii sunt in omnibus ditiones, v. 7.

¶ 8. Hac in re nihil imperat Apostolus, ne Corinthios tenaciores tardat; sed eos hortatur 1° exemplo Macedonum; 2° et præcipue exemplo Christi Domini, qui dives existens ut Deus, mendicavit ut homo, ut nos illius inopiat daretur, v. 9; 3° ex ipsorum proposito et voluntate, ut qui sponte suâ et voluerunt et primi cœper-

19. Et de plus, c'est aussi lui qui a été choisi par les églises pour nous accompagner dans nos voyages, et prendre part au soin que nous avons de procurer cette assistance à nos frères, pour la gloire du Seigneur, et pour seconder notre bonne volonté.

20. Notre dessein a été d'éviter que personne ne puisse rien nous reprocher sur le sujet de cette aumône abondante, dont nous sommes les dispensateurs;

21. Car nous tâchons de faire le bien avec tant de circonspection, qu'il soit approuvé, non seulement de Dieu, mais aussi des hommes.

22. Nous avons envoyé encore avec eux notre frère, que nous avons reconnu zélé et vigilant en plusieurs rencontres, et qui l'est encore beaucoup plus en celle-ci, à cause de la grande confiance qu'il a en vous.

23. Soit à cause de Tite, qui est uni avec moi, et qui travaille comme moi pour votre salut, et nos autres frères qui sont les apôtres des églises, et la gloire de Jésus-Christ.

24. Donnez-leur donc devant les églises des preuves de votre charité; et faites voir que c'est avec sujet que nous nous sommes loués de vous

PARAPHRASIS.

runt hoc idem facere: quod ergo ab anno præterito, et sponte voluistis et cœpistis, nunc persicite pro viribus, v. 10, 11.

¶ 12. Nihil exigit supra vires: nec vult ab eis in tantâ copiâ dari, ut ipsis sit rei familiaris angustia, dum pauperes Jerosolymitani, ab eis ditati, erunt in abundantia, v. 13. Sed optat, hoc charitatis commercio, quandam inter divites et pauperes æqualitatem fieri: nunc in hac vitâ divites ex abundantia suâ dent pauperibus; ut in futuro, ex spirituali pauperum abundantia recipiant, sicutque neutri in neutro deficiant, v. 14, 15.

¶ 16, 17, 18, 19, 22. Laudat Titum et alios duos celebres, quos Corinthum mittit ad hanc eleemosynarum collectionem.

¶ 20 et 21. Tales ac tantos viros mittit, ne vel minima sit de eis suspicio.

¶ 23 et 24. Ex tantorum virorum gravitate urget Corinthios, ad tantum et tale charitatis specimen exhibendum, ut de eis ipse meritò possit gloriari.

PARAPHRASIS.

1. Scire vos volo, fratres, gratiam admirandam, quam Deus contulit ecclesiis Macedonie.

2. Primum ergo notum vobis facio, quòd per multas tribulationes probati, non modò constantes fuerant, sed et lætati sunt, et valde letati: notum quoque vobis facio, quòd licet extremè pauperes, fuere tamen liberalissimi; abundanter et sincero corde in usus pauperum contulerunt.

3. Fuere, inquam, liberalissimi; quia pro viribus, et supra vires (testor ego, qui adsum), non rogati, sed sponte et ultrò sua largiti sunt.

4. Instanter à nobis obsecrantes gratiam communandi ministerio, quod fit in sanctos.

5. Et non hoc tantum fecerunt quod sperabamus, sed et semetipsos totos obtulerunt Christo Domino, et nobis, ejus ministris, ad omnem Dei voluntatem.

6. Et hæc Macedonum beneficentiâ motus, Titum rogavi, ut ad vos redeat, suis exhortationibus per-

acturus hanc quoque beneficentiam, quam incœpit, cùm esset apud vos.

7. Imò ut sicut in omnibus donis excellitis, in fiduci dono, in dono linguarum, dono scientiæ, dono diligentiae in administrando, dono charitatis, quam erga nos declarasti; ita et in hac quoque dote sitis eximii.

8. Non id vobis præcipio, sed per Macedonum diligentiam et fervorem, charitatis vestræ sinceritatem, et bonam indolem aliis probatam et exploratam reddere volo.

9. Recordamini Dominum Jesum: nōstis enim eximiam illius in nos gratiam et charitatem; qui dives existens, ut Deus, propter vos in assumptâ naturâ egenus factus est, ut vos illius inopiat in spiritualibus essetis divites. Ipsum imitamini, pauperes ditate.

10. Et hæc in re consilium vobis do, non impero. id autem vobis consulto, quia vobis utile; vobis, inquam, qui non solum id cœpistis, sed et sponte vo-

fuistis ab anno præterito ; sieque Macedonas prævenisti et facto et voto.

11. Nunc ergo absolvite quod cœpistis ; ut quemadmodum prompti fuistis ad volendum , ita prompti sitis ad perficiendum , unusquisque juxta suas facultates.

12. Si enim bona voluntas adsit , et faciat secundum id quod habet et potest ; Deo accepta est : non postulat id quod non habetur.

13. Non enim exigo tantam à vobis conferri copiam , ut alii beneficentia vestra ditati , vivant remissius , et in otio ; vobis autem sit rei familiaris angustia : sed velim quamdam inter vos aequalitatem fieri.

14. Nunc in hac vitâ , vestra in temporalibus abundantia pauperum inopiam sublevet ; ut et illorum in spiritualibus abundantia vestrae spirituali inopiae supplet in futuro : sieque prædam fiet æqualitas , quantum neutri in neutro deficere.

15. Sicut scriptum est Exod. 16, 18 : Qui multum de manna collegit , non plus habuit ; et qui modicum collegit , non minus reperit : hanc paritatem faciat apud vos charitas.

16. Gratias autem ago Deo , qui Tito eandem a mihi dedit sollicitudinem pro vobis.

17. Etenim nostram ad vos eundi exhortationem suscepit quidem : sed sanè stimulis non eguit ; quia enim vestri multum studiosus est et amans , sponte suâ , et alacriter ad vos profectus est.

18. Misimus etiam unâ cum illo fratrem illum , qui passim per omnes ecclesias laudatur et celebratur

propter Evangelium à se scriptum et predicatum.

49. Nec id solum , sed et publico ecclesiarum suffragio ordinatus est comes peregrinationis nostre ; tum ut mecum predict ; tum ut mecum hanc vestram eleemosynarum gratiam pauperibus procuret : quod charitatis officium administramus ad Domini gloriam , et ad animi nostri promptitudinem , in pauperum obsequio declarandam.

20. Tales ac tantos viros misimus ad vos , ne quis suscipitur nos quidquam ex hac pecuniarum copia , quas colligimus et perferimus , in usus nostros sublegere.

21. Etenim sollicitè curamus bona operari , non solum coram Deo , cordis inspectore , sed etiam coram hominibus , exteriora tantum spectantibus , et omni modo curamus ne eos scandalizemus.

22. Cum autem duobus viris vobis spectatissimis , misimus alium fratrem nostrum , quem in multis et sæpenumerò diligenter et sedulum expertus sum ; sed quem in hoc negotio diligentiores futurum confido , ob nultam fidem et existimationem ejus de vobis.

23. Sive ergo propter Titum , qui meus collega est et particeps laborum , quos vestri causâ suscipio ; sive ob alios duos fratres nostros , qui ab ecclesiis defecti , et missi sunt , et gloria Christi dici possunt.

24. Ostendite quanta sit vestra charitas , et quâ meritò de vobis apud alios glorior : id autem talibus viris exhibentes , et ecclesiis à quibus missi sunt , ostendetis .

COMMENTARIA.

VERS. 1. — NOTAM AUTEM FACIMUS... quasi diceret : Notam vobis feci tribulationem , quam in Macedonia passus sum. Cap. 7, v. 5, dixi vobis et gaudium , quo in omni nostrâ tribulatione superabundavi. Nunc autem et vos scire volo gratiam admirandam , quam Deus contulit ecclesiis Macedonie , tribulationis meæ consortibus.

GRATIAM DEI. Omne bonum à Deo est , et Dei gratiâ. Duplex autem bonum Deus contulit Macedonibus : bonum beneficentiae , bonum patientie ; et utrumque perfectum et eminentis : in tribulatione enim non tantum fuere patientes , sed et alacres , et per gaudio exultantes. In paupertate summâ fuerunt non tantum liberales , sed et magnifici ; haec singularis gratia Dei.

VERS. 2. — QUOD IN MULTO EXPERIMENTO TRIBULATIONIS ABUNDANTIA GAUDII IPSORUM FUIT. Fuit non est in Grec., sed ab interprete additum. Syr. , quoniam per probationem multam afflictionis illorum , uberior fuit ipsorum gaudium. Ambrosius , quod in multâ probatore pressuræ , abundat gaudium ipsorum.

VERS. 1. — Notam autem facimus vobis , etc., puta patientiam magnam , liberalitatem et misericordiam quæm Deus dedit christianis Macedoniae.

VERS. 2. — Quod in multo experimento tribulationis , abundantia gaudii ipsorum fuit , q. d. : Cùm in variis tribulationibus quasi experimentis probarentur , erant in magno gaudio , eoque abundantabant.

Et altissima , id est , profundissima , et quasi ad fundum usque exhausta , paupertas eorum , abundantavit in di-

Primum ergo vobis notum facio quod per multas afflictiones et persecutiones probati , non eas tantum constanter passi sunt ; sed et ex eis magnum perceperunt gaudium.

IN MULTO EXPERIMENTO... Quænam fuerunt illæ Macedonum persecutions ? Primùm probabile est quod participes fuerint tribulationis , de quâ D. Paulus cap. 7, v. 5. Secundò certum est quod alias antea graves passi sunt , de quibus prima Thess. cap. 2, v. 14 ; et cap. 4, v. 6 : Et vos imitatores nostri facti estis et Domini , excipientes verbum in tribulatione multâ , cum gaudio Spiritus sancti. Multis ergo persecutionibus , et tribulationibus probati , letati sunt , et valde letati.

ABUNDANTIA GAUDII , quasi diceret : Quod major tribulatio , eò majus gaudium : multiplicatio tribulationis fuit et gaudii multiplicatio. Abundantia gaudii , id est , ingens et que verbis non potest explicari letitia in ipsis nata est , ait D. Chrysostomus.

Unde talis et tanta in tribulatione gaudium ? I spe retributionis aeterne à Christo promissæ : Beati

ritius simplicitatis eorum ; hoc est , in copiam et abundantiam benicitatis et eleemosyne eorum ; q. d. : Macedones copiosissime et benignissime sua elagiti sunt , cùm essent pauperes. Nota. Simplicitas hic significat candidam , liberalem et alacrem elargiendi voluntatem : non enim ex donorum multitudine , sed ex animi promptitudine liberalitas aestimatur , ait Chrysostomus et Theophylactus.

critis... Gaudete in illâ die et exultate, ecce enim merces vestra multa est in cœlo, Luc. 6, 23. Constanter mala pati, virtus quidem est patientiae; at in passionibus gaudere, patientiae perfectio est: apostolica patientia est: *Ibant gaudentes*, etc.; christiana patientia est: *Omne gaudium existimare, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis*; Jacobi 1, v. 2.

ET ALTISSIMA PAUPERTAS EORUM. Græc., et secundum profundum paupertas eorum. Syr., et profunditas egestatis eorum exundavit per divitias simplicitatis eorum. Ambrosius, et quod profunda paupertas eorum.

Notum quoque vobis facimus quod summa, profunda et intima paupertas eorum exundavit in opulentiam sinceri cordis liberalitatem. Licet spoliati et ad fundum usque exhausti (nam à suis contribulibus talia passi sunt, qualia fideles Judei à suis, primæ Thess. 2, v. 14), largè tamen et abundanter, simplici et sincero corde contulerunt in usus pauperum: licet extremè pauperes, tamen liberalissimi.

Simplicitas hic significat sinceritatem, seu candidam et alacrem largiendi voluntatem. Tribulatio læta, et valdè læta: paupertas liberalis, imò magnifica; effectus sunt admirande Dei gratiæ, signa sunt omnipotentiæ Dei in humanâ fragilitate operantis. Hanc Dei gratiam miremur in sanctis: illam et humiliter amulemur; saltem cum ordinariâ Dei gratiâ, simus in tribulatione patientes; in abundantia liberales.

VERS. 3. — QUA SECUNDUM VIRTUTEM... Explicat et probat hanc Macedonum simplicitatis abundantiam, quasi diceret: Verè abundavit eorum paupertas; quia pro viribus et supra vires.

TESTIMONIUM... Græc., *testor*, id est, testis ego sum, qui præsens adsum.

VOLUNTARI... non rogati, sed sponte et ultrò liberales fuerunt.

VERS. 4. — CUM MULTA EXHORTATIONE... In Græc. additur, *suscipere nos*. Syr., *efflagitârunt à nobis multâ cum obsecratione, ut in partem venirent beneficentiae ministerii sanctorum*. Theodoretus, *ipsi nos rogârunt ut sanctorum subventionis curam gererent*. Hanc subventionem vocat gratiam et communicationem, quia per utrumque fit lucrum ejus qui impertit, ex eodem Theodoreto.

Erasmus, *multâ cum obtestatione rogantes nos, ut gratiam et communionem ministerii, quod est in sanctos, suscipieremus.* Fortè litteralius, quia sine addito, instanter à nobis rogaverunt gratiam communicandi ministerio, quod fit in sanctos.

Sensus itaque est: Cum precibus multis et instanti-

VERS. 5. — Quia secundum virtutem, secundum vires et opes suas, *testimonium illis reddo*, etc. Non rogati, non provocati, motu proprio, sponte et ultrò tam liberales fuerunt, ut supra vires facultates contribuerent.

VERS. 4. — Cum multâ exhortatione obsecrantes nos, ut suscipieremus gratiam, et communicationem ministerii, etc.; suscipere nos.

VERS. 5. — Et non sicut speravimus, supple, fecerunt, q. d.: Multò amplius dederunt quam speravemus; suâ largitate spem nostram superârunt.

Sed semetipsos dederunt primum Domino, dcinde

tibus nos obsecrantes, ut suscipieremus donum, quod gratuitò offerebant: et ipsis permitteremus aliiquid in subsidium sanctorum conferre.

VERS. 5. — ET NON SICUT SPERAVIMUS... Et non hoc tantum fecerunt, quod sperabamus, id est, non tantum bona dederunt, sed et semetipsos totos Christo Domino, et nobis ejus ministris obtulerunt, ad Dei voluntatem, per nos indicatam, faciendam. *Qui vos audit, me audit;* Luce 10, 16. Probabile est, quo I aliquos è suis obtulerint, qui colligerent eleemosynas et eas deferrent in Jerusalem, et facerent quæcumque juxta Dei voluntatem præcipere Apostolus: siue omni modo venirent in partem ministerii, quod fit in sanctos, et suis bonis et suis personis; seu et eleemosynâ et obsequio.

Observatio moralis.

Collige hinc Macedonum laudes in precedentibus versibus sparsas. In tribulatione læti; in paupertate liberales, pro viribus, supra vires; voluntarii, cum precibus, non sua tantum dederunt; sed et semetipsos, paratos ad omnem Dei voluntatem. Et in hoc eorum facto perfectam observa charitatem, quam concribitur. Cor tuum, personam tuam, vitam tuam, omnia tua, Deo, Ecclesiæ, pauperibus offerens et consecrans voluntarii. Disce et ex hoc Macedonum exemplo, cùm eleemosynam es facturus, cor tuum Deo primùm offerre; hoc deinde donum confirma eleemosynæ tuæ in pauperem largitione. Eleemosynam tuam considera quasi tributum, quo Deum, tu et tuorum omnium Dominum protestaris; humiliter ergo et reverenter dona. Sic et tu, et tua munera Deo accepta erunt: sicut de Abel scriptum est: *Respxit Deus primò ad Abel*, deinde et *ad munera ejus*; Gen. 4. Deus primò respicit cor dantis, deinde ejus donum; ante omnia igitur cor offerendum.

VERS. 6. — ITA UT ROGAREMUS... Facto Macedonum encomio, quasi præludio, nunc ad suum intentum accedit, suamque mentem Corinthiis explicat. Et hinc Macedonum beneficentia adductus rogavi Titum, à vobis ad me reversum, et consequenter mihi præsentem, ut ad vos redeat, hasque meas perforat litteras, et apud vos **PERFICIAT**: hanc quoque gratiam, id est, eleemosynarum in Jerusalem mittendarum collectiōnem, **QUAM INCOEPIT**.

PERFICIAT, vos hortando et eleemosynas colligendo.

QUEMADMODUM INCOEPIT, cùm esset apud vos.

ETIAM GRATIAM ISTAM, seu, ut ait Syrus, *hanc quoque beneficentiam*. Quam scilicet ceteris vestris virtutibus addatis.

VERS. 7. — SED SICUT IN OMNIBUS... laudans hor-

nobis; q. d.: Macedones resignârunt se primò Domini voluntati, deinde nostra, parati facere et dare quidquid voluisse. *Per voluntatem Dei*, id est, Deo tam plium affectum subjectionis et beneficentiae: eorum cordibus operante.

VERS. 6. — Ita ut rogaremus Titum, etc., q. d.: Rogavimus Titum, ut sicut nos in Macedonia, ita ipse colligeret Corinthi eleemosynas. Stimulat exemplo Macedonum Corinthios, ut largi sint in contribuendo.

VERS. 7. — Sed sicut in omnibus abundat fides, et sermone, et scientia et omni sollicitudine, Græcè dili-

tatur, imò ut, *sicut in omnibus rebus abundatis; in fide, quā abundē imbuti estis; in dicendi facultate, quā præcellitis; in scientia rerum divinarum; et in omni sollicitudine, circa fratrum salutem; insuper et in eximiā erga nos charitate. Sic et in hoc dono; scilicet, in illā gratiā eleemosynariā excellatis, liberaliter et prompte largiendo.*

VERS. 8. — Non quasi imperans dico.... Græc.; non secundum imperium dico, id est, non præcipio vobis, nec utor jure quo possum.

Sed per aliorū, scilicet, Macedonum sollicitudinem et diligentiam, in dando et colligendo eleemosynas, quam narravi, vestræ charitatis bonam in dolem, et ingenitam inclinationem, aliis probatam et exploratam reddere volo.

VESTRÆ CHARITATIS INGENIUM BONUM. Græc., *πρότιον, ingenuum*, id est, ingenuitatem, germanitatem, sinceritatem, bonam indolem. COMPROBANS, id est, probatorem et fulgentiorem reddere volens; Theophylactus. Laudat ingenuum charitatis animum, seu genium liberalitatis; ut excitet.

VERS. 9. — SCITIS ENIM GRATIAM... Excitat exemplo charitatis Christi.

Scitis eximiam in nos Christi gratiam et charitatem.

QUONIAM CUM DIVES ESSET, nimirūm, ut Deus, habens omnium bonorum plenitudinem, omne bonum.

Nota, cum dives esset; non verò cùm suisset. Græc., dives existens. Fuit enim semper dives, ut Deus: paupertatem nostram assumens, divitias suas non amisit: sed, ut ait D. Augustinus, fuit intùs dives, foris pauper; latens Deus in divitiis; apparens homo in paupertate.

DIVES ergo EXISTENS, ut Deus.

PROPTER VOS EGEMON, FACTUS EST. Græc.; mendicavit. Ait Erasmus: *Caruit omnibus bonis temporalibus, quorum Dominus erat, ut pote cœli et terræ Dominus.*

Natus in stabulo, in præsepio positus: quia non erat ei locus in diversorio. Vivens non habuit ubi caput regentiā, quam habebant pro salute fratrum. *Insuper et charitate vestrâ in nos, id est, eâ quæ procedit ex vobis, diligentibus, in nos, dilectos.*

Ut et in hâc gratiâ abundetis, q. d.: Curate ut sicut fide, sollicitudine, charitate erga me abundatis, ita pariter et eleemosynâ in pauperes abundetis. Ita Anselmus.

VERS. 8. — Non quasi imperans dico, sed per aliorū sollicitudinem, scilicet per exemplum Macedonum, qui tam solliciti fuerunt subvenire pauperibus. *Etiam vestrâ charitatis ingenium bonum comprobans;* q. d.: Ut comprobem et ostendam vestram charitatem habere bonum ingenium, cùm sine jussu meo, suâ sponte, facit quod bonum illi ingenium suggerit, dictat et suadet.

VERS. 9. — Scitis enim gratiam Domini nostri Jesus Christi. Cognoscitis enim, inquit, à nobis edocti, quod et quantum beneficium in vos gratuitò contulerit Dominus noster Jesus Christus.

Quoniam propter vos egenus factus est, id est, quòd vestri causâ pauper factus sit et indigens rerum temporalium, videlicet in assumptâ naturâ. *Cum dives esset, intellige in naturâ divinâ. Græcè, dives existens;* neque enim dives esse desiit, quando pauper factus est, quia non desiit esse Deus, quando factus est homo.

clinaret. Moriens nudus; sepultus in sepulcro alieno. Et hoc quare?

UT ILLIUS INOPIA, in temporalibus, vos, in spirituibus essetis divites; in fide, pietate, justitiâ, gratiâ, gloriâ, aeternis et permanentibus divitiis. Hæc seriò cogitate et apud vos expendite; et nulli rei parectis, ut fratres vestros, ad exemplum Christi, vestris ditetis eleemosynis. Si enim omnium creator et Dominus propter vos egenus factus est: quidni pro ejus amore aliquam saltem divitarum vestrarum partem donabitis, ut pauperibus, vestris et Christi fratribus, succurratis.

VERS. 10. — ET CONSILII IS HOC, id est, hâc in re, seu ut, ad exemplum Christi, eleemosynam largiamini, do vobis.

HOC ENIM VOBIS UTILE EST, quia meritorum vite æternæ. Eleemosyna plus prodest facientibus, quâ accipientibus. Hinc D. Joan. Chrysostomus. Nisi pauperes essent, salus nostra magnâ ex parte profligata ac eversa esset; ut qui ubi pecunias serere possemus, non haberemus.

VOBIS ERGO UTILE EST, QUI NON SOLUM FACERE, sed et VELLE PRIMUM COEPISTIS A SUPERIORI ANNO, ita Græc.

Stimulat eos suâ propriâ promptitudine; ut qui primi facere coeperunt, et sponte suâ primi voluerunt ab anno præterito.

NON SOLUM FACERE, seu largiri primi coepistis, sed et ultrò, sponte vestrâ, nullo vos ad id hortante, voluistis ab anno superiore.

Sieque Macedonas prævenistis et voto et facto, et primi fecistis et primi voluistis.

VERS. 11. — NUNC VERÒ ET PERFICITE..., id est, nunc ergo absolvite quod coepistis.

UT QUEMADMODUM affuit vobis promptitudo voluntatis, sic et adsit plenitudo facti, secundum suam quisque substantiam et facultatem. Seu, siue prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum secundum facultates vestrarum. Syr.: *Ut sicut incessit vobis cupidus voluntatis, sic et facto exsequamini,*

Ut illius inopia vos divites essetis; ut illius paupertate in temporalibus vos efficeremini divites in spiritualibus; q. d.: Ergo et vos, ô Corinthii christiani, exemplo Christi eleemosynâ vestrâ pauperes ditate, imò vos depauperate, ut alios ditetis, si Christo esse velitis simillimi.

VERS. 10. — Et consilium in hoc do, id est, in hâc re. *Hoc enim vobis utile est.* Rationem dat consilii. Nam, inquit, hoc quod consulto, id est, opus eleemosyne, vobis conductit et utile est ad bonum spirituale, scilicet ad Deum promerendum; *talibus enim hostiis promeretur Deus*, ait Hebr. 13, de beneficentiâ et communione loquens.

Qui non solum facere, sed et velle coepistis ab anno priore. Velle, ultrò scilicet, ac nemine impellente; hoc enim, ut insinuat Paulus, plus est quâ facere, scilicet rogatum. Ita Anselmus.

VERS. 11. — Nunc verò et facto perficite. Quod facere coepistis, perficite. Ita enim facere incooperant, Tito hortante, de quo paulò ante dixit se eum rogasse ut, quemadmodum cooperat, ita et perficeret in illis hanc gratiam.

UT QUEMADMODUM promptus est animus voluntatis, quâ vellet scilicet ab anno superiore, ita sit et perficiendi, ita vobis adsit et perficere, id est, ita et perficiatis, ex eo quod habetis, et possidetis, id est, pro facultate vestrâ et opibus.

EX EO QUOD HABETIS, id est, pro facultate et opibus vestris.

VERS. 12. — *Si enim voluntas prompta est...* Græc., (si enim promptitudo animi prius adsit, secundum id quod habet quis, bene acceptus est; non secundum id quod non habet.) *Syr., si enim adsit voluntas, juxta id quod habet planè accepta est, non juxta id quod non habet.* Id est, si adsit bona voluntas, et faciat secundum id quod habet, id est, potest, seu si det juxta suas facultates, Deo accepta est; quasi diceret: Bono animo date quod potestis.

NON SECUNDUM ID QUOD NON HABETUR. Subaudi exigitur; id est, supra facultates non exigitur. Quia dixit versu tertio, quod Macedones supra vires dederunt, ne videatur idem à Corinthiis exigere, monet ut unusquisque, juxta vires suas, bono animo donet. Non postulat Deus id quod non habetur. Non quantitatem, sed mentis qualitatem respicit Deus, ait Theodoretus.

Hinc D. Augustinus in Psal. 103: *Si potes dare, da, si non potes, assabilem te fac; coronat Deus bonitatem, ubi non invenit facultatem; nemo dicat, non habeo: charitas de sacculo non erogatur.* Hinc Tobias filio suo dicit, Tob. cap. 4: *Quantum potueris, esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertire stude.*

Nota quod voluntatem quidem Deus præcipue attendit; sed quod hæc voluntas, ut vera sit et seria, et Dei conspectu et approbatione digna, debet in actu exire secundum id quod potest, id est, dare pro viribus, alijs esset tantum velleitas.

VERS. 15. — *NON ENIM UT ALIIS SIT REMISSIO...* Syr., non quidem ut aliis sit relaxatio, vobis autem angustia. Vide paraphrasim. Laudo quidem Thessalonenses, qui supra vires largiti sunt, vos ad id non adigo; D. Chrysostomus, qui addit: Non quod nollet, sed quia erant imbecilliores.

Pecuniæ contemptus, voluntaria paupertas, perfectio quidem est; et hanc non ignorat divinus Apostolus; hanc tamen hic non imperat: quia, ait Theodoretus, imbecillitate animi leges metitur.

SED EX AEQUALITATE, id est, sed velim hoc charitatis commercio, quamdam inter vos aequalitatem fieri.

VERS. 14. — *IN PRÆSENTI TEMPORE VESTRA ABUNDAN-*

TIAS... *Vesta in temporalibus abundantia; seu divitiae temporales, quibus abundatis, pauperum inopiam sublevent, illis necessaria dando.*

VERS. 15. — *Sicut scriptum est, Exod. 16, 18. In*

hujus rei figuram, qui multum de manna collegit, non plus habuit; et qui modicum collegit, non minus reperit, sed uterque mensuram gomor. Charitas ergo inter vos faciat quod Deus per suam omnipotentiam operatus est apud Judæos, ad nostram doctrinam et instructionem. Per charitatem fiat quedam inter vos bonorum et temporalium et spiritualium paritas. Fiet autem, si ex charitate pauperibus multum dent dientes; si ex eadem charitate pauperes multum orent pro divitibus.

Hinc, ait Cajetanus, religiosi et ecclesiastici monentur, ut eleemosynæ, quas accipiunt, non pariant ipsis relaxationem spiritualium; sed soveant potius, ut habeant bona spiritualia, non tantum pro seipsis; sed etiam pro largientibus eleemosynas.

VERS. 16. — *GRATIAS AUTEM DEO, subaudi ago. Qui*

TITO DEDIT EAMDEM AC MIHI SOLlicitudinem pro vobis.

Laudat hic et in sequentibus ministros, per quos eleemosyna erat colligenda, ut eis libentiū confidant.

VERS. 17. — *QUONIAM EXHORTATIONEM...* Vide para-

phrasim.

SED CUM SOLlicitior esset. Græc., *studiosior existens,*

id est, cum à seipso sit vestri valde studiosus et amans.

SUA VOLUNTATE... sponte suā, libenter et alacriter

Ut fiat aequalitas, tam in remuneratione et eleemo-

syna spirituali, quam temporali.

VERS. 15. — *Sicut scriptum est, Exodi 16: Qui mul-*

tum, non abundavit; et qui modicum, non minoravit.

Ex quo loco probat Paulus, per exemplum collectio-

nis et comeditionis manna, Deum velle ut homines

communione bonorum quamdam colant aequalitatem.

Sensus enim est: Non plus habuit qui plus collegit;

neque minus habuit qui minus collegit, sed omnes

aequè multum.

VERS. 16. — *Gratias autem Deo, etc., ut scilicet*

Titus sollicitus pro vobis vestroque profectu ac lucro

spirituali exhortaretur ad beneficentiam in pauperes.

VERS. 17. — *Quoniam exhortationem quidem suscep-*

tit, puta munus exhortandi vos ad eleemosynam Ti-

tus suscepit. Ita Anselmus.

Sed cum sollicitus esset, sua voluntate profectus est

ad vos, sponte suā, non me jubente aut rogante, pro-

fectus est ad vos, ut ad hoc opus tam pius vos ex-

PROFECTUS EST AD VOS. Cum istis meis litteris, per quas hoc scietis. Hoc refertur ad tempus, quo Corinthis has litteras erant lecturi: nondum enim Titus erat prefectus, cum haec scriberentur. Profectum tamen putat D. Chrysostomus.

VERS. 18. — MISIMUS ETIAM... Vide paraphrasim. Licet eximiæ et probatae virtutis fuerit Titus, duos tamen ei alios testes et socios dat irreprehensos ob rationem dandam v. 20, ne minima sit suspicio.

VERS. 19.—NON SOLUM AUTEM... Vide paraphrasim.

IN HANC GRATIAM, id est, ad hanc eleemosynarum vestrarum gratiam pauperibus Jerosolymitanis procurandam; scilicet, exhortando, colligendo, deferendo.

QUE MINISTRATUR..., id est, quod charitatis officium administramus, ad Domini gloriam, qui in pauperibus coliter et pascitur. *Quod uni ex minimis... mihi fecistis.*

ET DESTINATAM VOLUNTATEM NOSTRAM. Græc., προθυμίαν, promptitudinem, id est, ad promptam animi nostri voluntatem in pauperes, Christi membra, declarandam, Græc., et ad promptitudinem animi vestri; scilicet excitandam, seu ut sitis ad erogandum promptiores.

Observationes litterales.

Quoquo modo legatur, patet ubique D. Pauli prudenter. 1º Non eligit ipse, sed ab ecclesiis vult eligi ministros ad eleemosynarum collectionem et delationem destinatos; idque ob rationem v. 20 dicendum. 2º Hoc ministerium cum aliis subire non recusat, ut suam in pauperes promptam et alacrem voluntatem declaret. 3º Graves viros eligi curat, ut fideles promptius et securius exciterentur ad largiendum, tum ob exhortantium auctoritatem, tum ob custodientium et ob deferentium sanctitatem probatam et nemini suspectam.

Quis autem sit frater ille, *cujus laus in Evangelio*, et qui socius et collega D. Pauli dubitatur apud interpres. Theodoretus Barnabam fuisse putat; sed Barnabas jam abierat à Paulo, qui Silam in ejus locum assumpserat. Act. 15, v. 59, 40. Baronius, Estius et alii multi volunt esse Silam, qui in Barnabæ locum assumpitus est. D. Hieronymus et alii quamplurimi putant fuisse D. Lucam, individuum D. Pauli comitem, et qui scripsit Evangelium, ob quod celebris in ecclesiis. Fromondus enim probabilius putat quod hortaretur.

VERS. 18. — Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio, prædicando; cum Baronio Silam accipe, aut simpliciter cum Anselmo et Hieronymo, Lucam, per omnes ecclesias.

VERS. 19. — Non solum autem, supple, laudem habet in evangelio. Sed et ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis, hoc est, ad gratuitum hoc ministerium colligendi eleemosynas. Ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram, hoc est, ad alacritatem animi nostri declarandam in hoc tam pio Dei et pauperum obsequio.

VERS. 20. — Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, eleemosynarum et pecuniae collectæ, quæ ministratur à nobis.

VERS. 21. — Providimus enim bona. Græcè, providentes; seu proeariantes bona, honesta. *Nen so u n coram Deo*, etc., q. d.: Procurare et satago honestè agere non tantum coram Deo, sed et coram hominibus.

tunc scriptum fuerit; licet alii dubitent: sed licet non fuerit scriptum, ea res non obstat, quin de D. Lucâ intelligatur, ob munus Evangeliste quod fideler gessit. Et hæc D. Hieronymi opinio confirmatur testimoniio D. Ignatii, quia ad Ephes. scribens, hoc idem elogium divo Lucæ tribuit, dicens, ut testatur Paulus: *Cujus laus est in Evangelio.*

VERS. 20.—DEVITANTES HOC. Vide paraphrasim.

PLENITUDO, hic copiam significat, et quia facilius est è magnâ copiâ aliquid furtim et occulte subtrahere, ideò D. Paulus ut omnem vitet suspicionem, multos secum graves et probatae virtutis assumit socios.

VERS. 21. — PROVIDEMUS ENIM BONA... Vide paraphrasim. Conscientia nostra nobis; fama proximo nostro est necessaria, ait D. Augustinus.

VERS. 22.—MISIMUS AUTEM CUM ILLIS, Tito et Lucâ, etiam FRATREM NOSTRUM, vobis fortè incognitum, at quem IN MULTIS ET SÆPÈ experti sumus diligentem et sedulum.

NUNC AUTEM MULTÒ SOLICITIorem, id est, in hoc autem negotio diligentior et sollicitior erit.

CONFIDENTIA MULTA IN VOBIS. Græc., confidentiâ multâ quæ in vos. Syr., ob multam fiduciam erga vos. Arab., ob ingentem fiduciam suam erga vos. Æthiop., quia multum diligit vos. Ambrosius, multâ fiduciâ vestrâ.

Sensus itaque est: Ob multam confidentiam et existimationem, quam habet de vobis; seu quia de vobis optima quæque sperat. Alii referunt hæc verba, multâ fiduciâ, ad misimus, quasi diceret, hos misimus confidentes omnino quod eos, quo par est, honore et amore suscipietis. Sed litteralius arbitror quod omnes versiones sequuntur.

VERS. 23. — SIVE PRO TITO... Syr.: Sive ergo consideretur Titus, meus est socius et adjutor in re vestrâ, etc. Arab., quod autem ad Titum, est collega meus et portans mecum onus vestrum. Æthiop., et si de Tito quæstio sit, socius meus, etc. Resumit quæ de his tribus illustribus commendabilia dixit, ut in ultimo versu concludat: Titus meus est collega, in Evangelio prædicando, et in vestrâ salute promovendâ cooperarius.

Aлии duo fratres sunt ECCLESIARUM APOSTOLI, ab

VERS. 22, 23. — Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpè sollicitum esse, seu diligentem esse; id est, cuius sollicitudo ac diligentia multis argumentis nobis explorata est. Nunc autem multò sollicitiorem, sive diligentiorum.

Confidentiâ multâ in vos, q. d.: Confidens multum, et sperans illos, uti par est, à vobis honestè et amanter recipiendos, idque, sive pro Tito, id est, partim ob amorem et venerationem Titi. Qui est socius meus, et in vos adjutor, in Evangelii negotio, quodque suus adjutor seu cooperator erga Corinthios, id est, ad promovendam eorum salutem.

Sive fratres nostri, nempe reliquorum duorum quos mittimus, sive pro aliis duobus, scilicet confisi; quippe qui fratres nostri sunt, id est, Iudei sunt, quos atibi vocat suos cognatos secundum carnem. Hoc penitare dicit de istis duobus, nam Titus gentilis erat, Gal. 2.

Apostoli ecclesiaram, hoc est, ait Theophylactus,

eis missi; sunt et GLORIA CHRISTI, quam procurant.

VERS. 24.—OSTENSIONEM ERGO, QUÆ EST... Ex tantorum virorum gravitate, urget Corinthios ad charitatis exhibitionem, seipsis dignam, dignam et ipsius Pauli gloriatione; dignam denique ecclesiarum expectatione.

OSTENSIONEM ERGO, QUÆ EST CHARITATIS, id est, tantum ac tale charitatis specimen illis exhibete; quantum vos decet et liberalem animum vestrum. Hoc indicat pronomen, quæ ostensionem, quæ, id est, ostensionem, exhibitionem, vestrâ charitate dignam,

ET NOSTRÆ GLORIÆ PRO VOBIS. Græc., de vobis, id est,

ab ecclesiis missi et electi, videlicet ad hoc muuus colligenda et perferendæ pecuniae.

Gloria Christi, q. d.: Qui apostoli sunt gloria Christi, id est, promovent et illustrant gloriam Christi. Quòd tales essent vitâ et moribus, ut in iis Christus glorificaretur.

VERS. 24.—Ostensionem ergo, quæ est charitatis

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1° Omnis quidem christianus, at præsertim qui christianæ perfectioni student, duo notent miranda patientiæ et charitatis exempla in Macedonibus. In tribulatione multâ læti fuerunt et alacres. In paupertate summâ largi fuerunt et magnifici. Hæc autem duo gratiæ miracula sic miremur, ut et pro nostro modulo conemur imitari; læti patiamur, gaudeamus in passionibus; in paupertate nostrâ benefici simus et liberales. Vide v. 1, 2, 3, 4, 5. Ad utrumque conferet exemplum Christi Domini; qui dives cùm esset, pro nobis egenus factus est; beatus cùm esset, pro nobis et pati, et mori voluit. *Aspicientes ergo in auctorem et consummatorem fidei nostræ Jesum, curramus per patientiam et charitatem.* Vide v. 9.

2° Notent divites ordinem, quem eleemosynam facuti servare debent. Primò cor suum donent Deo. Deinde bona sua pauperi largiantur: Deus enim cordantis primariò respicit, secundariò munera, v. 5.

CAPUT IX.

1. Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis.

2. Scio enim promptum animum vestrum; pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio provocavit plurimos.

3. Misi autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis evacuetur in hâc parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis:

4. Ne cùm venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hâc substantiâ.

5. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent re promissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tanquam avaritiam.

6. Hoc autem dico: Qui parcè seminat, parcè et

et quæ decet nostram de vobis gloriationem. Intelligunt de gloriatione, quâ sœpè de vobis gloriatus sum; tum de gloriatione futurâ, ut possim de vobis gloriari.

IN ILLOS, tales ac tantos, quos dixi OSTENDITE, ostensionem ostendite; sicut expectans expectavi; exhibete.

IN FACIEM ECCLESiarum, id est, palam et in conspectu ecclesiarum: vel tale specimen charitatis, quod ædificet omnes ecclesias: seu quod ad aliorum ædificationem eat in conspectum omnium ecclesiarum, dignam ergo quam spectent, mirentur et laudent omnes ecclesie.

vestræ, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, q. d.: Charitatem ostendite insignem in Titum et socios, scilicet eam quæ decet vos, vestramque tam liberalem charitatem pariter et gloriam, id est, gloriationem nostram de vobis.

In faciem ecclesiarum, in conspectu scilicet omnium ecclesiarum. Ita Anselmus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Notent et modum eleemosynam faciendi, seu sua bona Deo dandi; humiliter scilicet et reverenter, v. 5. Notent fructum eleemosynæ; plus prodest facienti, quâm recipienti, v. 10. Omnes denique notent facilitatem faciendi eleemosynam; ob quam facilitatem nullus excusatur, cùm ad eleemosynam faciendam sufficiat voluntas, dummodò vera sit et seria, v. 12.

5° Notent pauperes modum eleemosynam recipiendi, humilier et gratiæ Deum pro benefactoribus suis multum et assidue deprecaentes, v. 14, 15. Notent et ipsi pauperes, quod ab eleemosynâ suo modo faciendâ non sint immunes: quandoquidem sufficit voluntas ut v. 12. Velint ergo, compatiantur, obsequantur, verbis et officiis consolentur. Alia multa de eleemosyna vide in capite sequenti in commentario, et in corolario pietatis.

CHAPITRE IX.

1. Car il serait superflu de vous écrire davantage touchant cette assistance qui se prépare pour les saints.

2. Parce que je sais avec quelle affection vous vous y portez, ce dont je me glorifie aussi devant les Macédoniens, leur disant que la province d'Achaïe a été disposée à faire cette charité dès l'année passée: et notre exemple a excité le même zèle dans l'esprit de plusieurs.

3. C'est pourquoi j'ai envoyé nos frères vers vous, afin que ce ne soit pas en vain que je me sois loué de vous en ce point, et qu'on vous trouve tout prêts, selon l'assurance que j'en ai donnée;

4. De peur que si ceux de Macédoine, qui viendront avec moi, trouvaient que vous n'eussiez rien préparé, ce ne fut à nous, pour ne pas dire à vous-mêmes, un sujet de confusion dans cette conjoncture.

5. C'est ce qui m'a fait juger nécessaire de prier nos frères d'aller vous trouver avant moi, afin qu'ils aient soin que la charité que vous avez promis de faire soit prête avant notre arrivée; mais de telle sorte que ce soit un don offert par la charité, et non arraché à l'avareice.

6. Or je vous avertis que celui qui sème peu, mois-

metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus mete.

7. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem enim datorem dilit Deus.

8. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis; ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum,

9. Sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in seculum seculi.

10. Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiae vestre:

11. Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12. Quoniam ministerium hujus officii, non solùm supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino,

13. Per probationem ministerii hujus, glorificantem Deum in obedientia confessionis vestræ, in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illos et in omnes.

14. Et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderant vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.

15. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.

sonnera peu; et que celui qui sème avec abondance, moissonnera aussi avec abondance.

7. Que chacun donne ce qu'il aura résolu en lui, même de donner, non avec tristesse, ni comme par force; car Dieu aime celui qui donne avec joie.

8. Et Dieu est assez puissant pour vous combler de toute grâce, afin qu'ayant en tout temps et en toutes choses tout ce qui suffit pour votre subsistance, vous ayez abondamment de quoi exercer toutes sortes de bonnes œuvres,

9. Selon qu'il est écrit: Il distribue son bien; il donne aux pauvres; sa justice demeure éternellement.

10. Dieu donc, qui donne la saincte à celui qui sème, vous donnera le pain dont vous avez besoin pour vivre; et il multipliera ce que vous avez semé et fera croître de plus en plus les fruits de votre justice,

11. Afin que vous soyez riches en tout, pour exercer avec un cœur simple toutes sortes de charités: ce qui nous donne sujet de rendre à Dieu de grandes actions de grâces.

12. Car cette oblation, dont nous sommes les ministres, ne supplie pas seulement aux besoins des saints, mais elle est abondante envers Dieu, par le grand nombre d'actions de grâces qu'elle lui fait rendre.

13. Parce que ces saints, recevant ces preuves de votre libéralité par notre ministère, se portent à glorifier Dieu de la soumission que vous témoignez à l'Évangile de Jésus-Christ, et de la bonté avec laquelle vous faites part de vos biens, soit à eux, soit à tous les autres.

14. Et à témoigner l'amour qu'ils vous portent, par les prières qu'ils font pour vous, et par le grand désir qu'ils ont de vous voir, à cause de l'excellente grâce que vous avez reçue de Dieu.

15. Dieu soit loué de son ineffable don.

ANALYSIS.

A v. 16 capitî octavi usque ad finem, suos commendat legatos; nunc redit ad negotium cui sunt destinati; de quo tamen superfluum est, ait, vobis scribere, ut ad illud excitem animos vestros; quia scio ad illud promptam et paratam voluntatem vestram. Reverè rem ipsam hic minus tangit, quām tres ejus circumstantias, scilicet in dando promptitudinem, abundantiam, hilaritatem: et hoc tantâ dexteritate simul et honestate tangit, ut quasi supponat potius quām persuadeat.

ÿ 2, 3, 4. Mirâ charitatis arte promptitudinem insinuat.

ÿ 5, 6. Abundantiam egregiâ seminantis comparatione

ÿ 7. Hilaritatem, Scripturæ testimonio.

ÿ 8. Occurrit difficultati, quā in his exsequendis possent retardari; vult eos in Deum omnipotentem confidere et sperare. Dabit eis Deus et sufficientia sibi, et unde tribuant aliis.

ÿ 10. Hoc illustrat comparatione Dei cum hero temporali, et comparatione eleemosynarii cum colono.

ÿ 12. Usque ad finem, varias hujus eleemosynæ refert utilites, quibus ultimum hucusque de eâ dictis datapondus.

PARAPHRASIS.

1. Ilos igitur vobis commendo legatos: nam de ipso subsidio pauperibus subministrando, propter quod veniunt ad vos, superfluum est vobis plura scribere, quibus excitem animos vestros.

2. Siquidem novi promptam esse ad illud voluntatem vestram; et de hac animi vestri promptitudine gloriatur apud Macedones, dicens quoniam non Corinthius tantum, sed et tota Achaia, iam ab anno superiore parata est sanctis eleemosynam largiri: et hoc vestrae promptitudinis exemplum multos provocavit ad imitationem.

3. Præmisisti autem Titum, et duos alios fratres nostros, ne hac nostra de vestra promptitudine gloria, vana sit et falsa, in hoc eleemosynarum negotio; eos, inquam, ideo misi, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos; ita de facto paratis, seu vestra eleemosyna sit parata, cum advenero.

4. Ne fortè, si mecum venerint Macedones, et vos, quos ab anno præterito paratos esse dixi, inveniant nondum paratos; erubescamus nos, ut non dicam vos, in hoc nostræ gloriacionis argumento: nos, quia mendaces; vos, quia negligentes, et in sublevandis pauperibus pigri.

5. Hac ergo de causâ necessarium duxi rogare hos fratres nostros, ut prius ad vos vadant, quām ego cum Macedonibus adveniam, et procurent ut hac vestra largitas, ante promissa, sit parata et collecta; sic autem, ut appareat quòd sit charitatis donum, non avaritiae tributum.

6. Intelligite quod dico: qui parcè seminat, et minus liberaliter largitur, parcè metet, seu exiguum referet fructum: et qui copiosè seminat, seu largitur, copiosè metet, seu uberen referet fructum.

7. Unusquisque tamen donet juxta voluntatem suam, at det hilariter, non tristis; det et libenter, non quasi

coactus : Deus enim hilarem datorem diligit, ac remunerat.

8. Ne timeatis autem ne, si copiosius tribuatis, vos ipsi fortè indigeatis : potest enim Deus tantam omnium honorum abundantiam vobis dare; ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habentes, exerceatis abundè omnia pietatis opera.

9. Sicut in Psalm. 111 de viro justo scriptum est : More seminantis sparsit opes suas, et eas in pauperes liberaliter distribuit; ob hoc justitia ejus manet in seculum seculi.

10. Ne timeatis itaque, imò confidite : Deus, qui nunc dat vobis facultatem eleemosynam largiendi, et aliorum inopie succurrenti; ipse vobis necessaria dabit, nec patietur vobis necessaria deesse; imò multiplicabit bona temporalia, quæ in pauperes seminatis, et augebit spirituales proventus sanctitatis, et justitiae vestræ.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — NAM DE MINISTERIO... Hæc cum præcedentibus jungenda, ut in paraphrasi. In hoc igitur capite non tam excitat ad dandum, quæ docet modum dandi promptè, largè, hilariter, ac primò de promptitudine dandi.

VERS. 2.— Scio enim... Syr., siquidem novi promptitudinem voluntatis, etc., quia novi promptam esse vestram voluntatem ad hanc largitionem faciendam, et de hâc animi vestri promptitudine sèpè gloriatus sum apud Macedones, dicens illis : quoniam Achaia, cuius caput est Corinthus, jam ab anno præterito parata est sanctis eleemosynam largiri.

Artem mirare et honestum cum Corinthiis agendi modum. Promptitudinem illorum supponit et laudat, ut eos promptitudinem doceat. De Corinthiorum promptitudine gloriatur apud Macedones; ut Corinthios pudeat, si coram Macedonibus appareant minus ad dandum prompti. Sicque mirà sapientià Paulus discipulos et filios suos urget ad bonum.

ET VESTRA ÆMULATIO. Græc., *et quæ ex vobis est æmulatio*, id est, et vestræ promptitudinis exemplum fecit, ut alii multi fuerint promptiores; seu vestrum exemplum multos ad imitationem provocavit.

Supra laudavit Macedones ob largitatem; quia, inquit, *supra vires*, cap. 8, v. 5; hic Achæos laudat ob voluntatis promptitudinem, AB ANNO PRÆTERITO.

Vide, quomodo et illos per hos excitat, hosque per illos, ait Theophylactus post Chrysostomum. In quo patet spiritualis sapientia Pauli; ait Theodoretus.

VERS. 1 — Nam de ministerio, etc., id est, subministratio hujus eleemosynæ, quæ fit in sanctos, id est, pauperes christianos, ex abundanti est, id est, superfluum est scribere vobis, cùm ad illam prompti sponte vestræ procuratis. Ita Anselmus.

VERS. 2.— Scio enim promptum animum vestrum, ad contribuendam eleemosynam.

Pro quo de vobis glorior apud Macedones (de promptitudine), quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatio, id est, zelus misericordia-

11. Ut in omnibus bonis divites facti, possitis in posterum corde simplici, et sincero affectu, omne charitatis genus exercere; quod nobis materiam præbeat Deo gratias agendi.

12. Quoniam harum eleemosynarum administratio, non solum supplet ea quæ sanctis desunt ad sustentationem : sed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

13. Qui vestram, per nostrum ministerium, pietatem experti, Deum glorificant ob vestram evangelicæ confessioni obedientiam, et ob sinceram liberalitatem, quæ illos, et alios omnes honorum vestrorum facitis participes.

14. Deum etiam glorificant precibus et obsecrationibus, quas pro vobis fundunt, quos optant videre, ob eminentem pietatem, quam vobis à Deo collatam inferunt ex vestrâ liberalitate.

15. Gratias agimus Deo pro dono ipsius ineffabili.

COMMENTARIA.

VERS. 3. — MISI AUTEM FRATRES... Titum et alios duos illustres socios, de quibus in cap. 8; NE QUOD GLORIAMUR DE VOBIS, id est, ne nostra de vestrâ promptitudine gloriatio

EVACUETUR, id est, inanis sit et falsa.

IN HAC PARTE, hâc in re, in hoc eleemosynarum negotio. Circa alia multa, de quibus etiam pro vobis glorior, nihil timeo.

Pressius urget ad promptitudinem, ob illorum honorem sollicitus. Eos ergo præmis, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos, ita sitis reverâ parati, vestraque pecuniarum collectio facta et parata, cùm ad vos venoro.

VERS. 4. — NE CUM VENERINT... Græc. ne fortè si venerint, etc. Multis ex locis patet quòd discipuli suos apostolos deducebant, et itineris impensas præbebant; 1 Cor. 16, 6; Rom. 15, 24; Act. 16, 3, etc.

ERUBESCAMUS. Nos, quasi mendaces, qui falsò de vestrâ promptitudine gloriati sumus.

NE DICAM VOS, ad quos is pudor maximè pertinebit, quia vestra erit culpa.

IN HAC SUBSTANTIA. Græc., *τηστασι*; Græc., addit gloriatiōnis, id est, in hoc nostræ gloriatiōnis fundamento, argumento, subjecto. Syr., *in gloriatiōne illâ, quæ gloriati sumus*, affirmantes scilicet et gloriantes vos esse paratos.

Mirà charitatis arte, seipsum Corinthiorum partem facit, certatque pro ipsis; ait Theophylactus. Sicque eò pressius illos ad promptitudinem urget, quòd majus sibi et illis imminent commune dedecus, si non invide die vestræ, quem apud alios prædicto et de quo gloriari, provocavit plurimos, ad imitationem.

VERS. 3. — Misi autem fratres, Titum et alios duos, *ut ne quod gloriari debet vobis*, evacuetur in hâc parte, ne scilicet falsa appareat, ne inaniter videar gloriatus et falsò, vos esse tam promptos et liberales; si parcos et imparatos vos inveniant Macedones.

Ut (quemadmodum dixi) parati sitis, in adventum meum.

VERS. 4. — Ne cum venerint Macedones mecum, scilicet apud quos de vobis tam magnificè gloriatus

niantur parati. Vide quomodo infirmos, non tantum spiritualibus, sed humanis etiam urget rationibus; ait divus Chrysostomus.

VERS. 5. — NECESSARIUM ERGO.... Ne ergo nos et vos coram Macedonibus erubescamus; necessarium duxi tres illos spectabiles viros præmittere.

Ut PRÆVENIANT AD VOS, id est, prius ad vos veniant, quam ego cum Macedonibus adveniam.

ET PRÆPARENT REPROMISSAM. Græc., *prænuntiatam*, seu ante promissam, id est, quam de vobis promissimus et diximus paratam.

BENEDICTIONEM, beneficentiam, largitionem, eleemosynam. PARATAM ESSE, id est, eurent ut hæc vestra benedictio, quam de vobis promisimus, et quam gloriati sumus esse paratam, reverè sit parata et collecta.

SIC QUASI BENEDICTIONEM..., sic autem sit parata et collecta, ut palam appareat quod sit liberalis et spontanea beneficentia. Sit charitatis et liberalitatis donum, libenter, hilariter et largè datum.

NON TANQUAM AVARITIAM, non sit avaritiae tributum, tardè, invitè, parcè, et cum verbis malè ominus tibus datum.

Transit Apostolus ad abundantiam et alacritatem; et has conditiones ex ipso nomine Græco deducit; sit de facto, εὐλογία. Derivatur ab εὖ, id est, benè, et ἔγω, id est, dico, vel colligo; εὐλογία ergo significat et benedictionem, et bonam collectionem. Sit reverè benedictio, εὐλογία, benedictionis nomen mereatur; sit bona, uber collatio, celeriter, spontaneè, et hilariter data.

Docet modum eleemosynam faciendi; scilicet, animo et vultu laeto, cum verbis gratiosis, quasi qui lucrum facit: et tunc est benedictio; et causa benedictionis aeternæ à Deo et ab hominibus. Qui autem eleemosynam tristis, invitus dat, hic avaritiam dat, non benedictionem, ait S. Chrysostomus.

VERS. 6. — HOC AUTEM DICO; in Græc., *hoc autem* (non est dico). Explico quod dixi, *tanquam benedictionem et non avaritiam*.

QUI PARCÈ SEMINAT, PARCÈ ET METET... Eleemosyna semen est, quod in manu pauperis, quasi in agro Dei scriitur; et cuius messis in sūm Dei colligitur. Sicut agricola, qui *parcè seminat, parcè et metet*; ita et qui parvam facit eleemosynam; parvam recipet à Deo mercedem. Intellige parvam in comparatione multūm seminantis: erit enim semper magna merces in com-

sum. Et invenerint vos *imparatos*, etc.; in hac matem laudis et vituperii circa eleemosynas, et tenacem avaritiam.

VERS. 5. — NECESSARIUM ERGO EXISTIMAVI ROGARE FRATRES, UT PRÆVENIANT AD VOS. Græcè, *ut præcederent ad vos*; præcederent, inquam, priusquam ego veniam cum Macedonibus.

Et præparent reppromissam benedictionem, beneficentiam et eleemosynam vestram.

Hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, ut videatur spontanea et liberalis beneficentia; non tanquam avaritiam, non verò ab avariis extorta. Ita Anselmus.

VERS. 6. — HOC AUTEM DICO, q. d.: Hoc est quod volo dicere, aut quod volo vos scire.

Qui parcè seminat, parcè ei metet; et qui seminat in

paratione seminis, seu eleemosynæ dateæ

Sicut agricola, qui multūm et copiosè seminat, multūm et copiosè metet; ita

QUI SEMINAT IN BENEDICTIONIBUS. Vide v. 5 quid significat εὐλογία; largè, copiosè, in beneficentiis, valde beneficè largitur pauperibus; qui multas benedictiones, beneficentias, uberes collationes, quasi semina effundit in pauperes; amplam, uberem, copiosam mercedem à Deo recipiet.

Cùm facis eleemosynam recordare quod seminas et consequenter quod plus recepturus es, quam seminas; sed è proportione, quā plus aut minus dederis; plus aut minus libenter et hilariter dederis. Pro modo largitionis erit et modus præmii. Qui dat liberaliter, à Deo recipiet liberaliter. Hæc tamen liberalitas ex animo, potius quam ex dono aestimatur, ut patet in viduâ, quæ duo tantūm minuta dedit. In tuā ergo liberalitate sita est messis abundantia. Si multūm habes, da multūm; si parūm habes, da libenter et gratiosè.

VERS. 7. — UNUSQUISQUE PROUT... Hoc tamen non dico, ut quemquam invitum cogam; etenim non tam donum exigo quam animum. Unusquisque donet quod voluerit: sicut in corde suo propositum, at det hilariter. Tertiam expressiū assignat eleemosynæ conditionem.

NON EX TRISTITIA, quam parit animus avarus, qui dat parum et tristis: sed hilariter, animo et vultu lato.

NON EX NECESSITATE, quasi per vim, quasi coactus, vel petentium auctoritate; vel aliorum dantium exemplo; ut suo consulat honori; sed sponte et libenter.

HILAREM ENIM DATOREM DEUS DILIGIT, id est, approbat et remunerat. Eleemosyna charitatis fructus est, à corde ergo procedat per charitatem aperto, dilatato: detur cum gaudio et libenter. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Ecclesiastici 35, v. 11. Si panem dederis tristis, et panem et meritum perdidisti; Aug., in Psal. 42. Apud homines qui apparentia tantūm vident, sufficit quod quis operetur actum virtutis: apud Deum, qui cor intuetur, non sufficit quod solum operetur actum virtutis secundūm speciem, nisi etiam secundūm debitum modum operetur; scilicet, delectabiliter et cum gaudio; et ideo non datorem tantūm, sed hilarem datorem diligit Deus; et non tristem et remurmurantem; D. Thomas.

VERS. 8. — POTENS EST AUTEM DEUS. Stabilitis honestæ eleemosynæ conditionibus, occurrit timidæ cuidam cogitationi, quā possent ab eleemosynā promptè, benedictionibus, de benedictionibus et metet. Ostendit hæc sententiā, ab exemplo eorum qui seminant, largè tribuendum esse, ut larga sit retributio.

VERS. 7. — Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, quam parit avarus animus, aut ex necessitate, consulendi sue famæ et pudori; q. d.: Volo bonum vestrum, etiamsi exiguum sit, esse voluntarium, ne mercede privetur apud Deum.

Hilarem enim datorem diligit Deus. Hilarem datorem vocat eum qui libenter et ex animo dat.

VERS. 8. — Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, etc.; ut scilicet assidue, continuè et abundè facere possitis eleemosynas, aliisque et aliis benefacere.

largè, hilariter faciendà averti; scilicet, si sic largiamur, fortè nos ipsi indigebimus. Quibus respondet, id ne timeatis. *Potens est Deus...* Syr., *facultas siquidem est in manibus Dei omnem beneficentiam augendi in vos.* Quasi diceret: Deus, qui cum liberalibus liberalis est, potest facere, ut pro vestrâ eleemosynâ, omne genus bonorum abundet in vobis: seu potest omnium bonorum abundantiam vobis dare.

UT IN OMNIBUS..., ita ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habeatis: seu quæ vobis sufficient ad honestè vivendum.

ABUNDETIS..., et præterea habeatis abundè ad omnia pietatis opera exercenda. Qui paucis contentus, sibi sufficientia tantum tribuit; is multum poterit aliis dare. Sibi parcus, in pauperes magnificus. In carnalibus, quantum sat sit, ipsis petit; at in spiritualibus, ut etiam abundant, postulat; D. Chrysostomus.

VERS. 9.—SICUT SCRIPTUM EST... Auctoritate Scripturae et exemplo ex cå deducto confirmat fiduciam in Dei potentiam; seu confirmat quod in versiculo præcedente dixit: *Potens est Deus...* *Sicut scriptum est...*, quasi diceret: Ita ut quid simile vobis continet, quod de viro justo *scriptum est* in psal. 111.

DISPERSIT, id est, more seminantis sparsit opes suas; et eas in pauperes liberaliter et largè distribuit.

JUSTITIA EJUS, id est, eleemosyna ejus: quâ justus fit justior; et quâ peccator ad justitiam disponitur. Justos quippe homines efficit, ait D. Chrysostomus, peccata in modum ignis absumens et conficiens, cùm largissimè profunditur. Eleemosyna igitur, seu opera misericordia, hic *justitia* dicuntur, sicut Matth. 6, 1: *Attendite ne justitiam vestram facialis coram hominibus.* *Justitia* itaque, seu eleemosyna ejus, licet dispersa, non perit, sed **MANET** et fructificat. Sicut semina in terram projecta non pereunt, sed uberiore fructu succrescent: ita eleemosyna justi in pauperes sparsa non perit, sed permanet et fructificat.

IN SECULUM SECULI, id est, in seculum tum præsens, tum futurum; ait Theophylactus: seu in tempore et in æternitate. Permanet et fructificat in tempore quidem, per benedictionem Dei sæpè multiplicantis bona temporalia justi eleemosynarii, quibus possit ampliores rursus eleemosynas facere; seu, ut ait D. Paulus, *abundare in omne opus bonum.* In æternitate verò permanet et fructificat; quia præmia continuè parit æterna.

Observatio litteralis.

Ex præcedentibus in v. 8, et ex sequentibus v. 10, mihi videtur quod hæc sit mens D. Pauli, in citatione hujus Psalmiste versiculi, scilicet, quod eleemosyna justi maneat in tempore et in æternitate, ita ut largiter tribuendo non deficiat in tempore. In his enim versibus ita vult Apostolus Corinthios ad amplam eleemosynam, per intuitum meritis æternæ, indu-

VERS. 9.—Sicut scriptum est (in psal. 111): *Dispersit, dedit pauperibus*, id est, more semini nisi sparsit opes suas, ac distribuit eas in pauperes. *Justitia ejus manet in seculum seculi;* manet scilicet in Dei memoriâ, et æternâ mercede, quasi sete et messe.

VERS. 10.—Qui autem administrat semen seminanti,

cere; ut et per intuitum divinæ omnipotentie, ab eorum cordibus omnem repellat diffidentiam, ne ob eleemosynæ largitionem, ipsis necessaria desint. Imò vult ut credant et sperent quod Deus eis et sibi sufficientia dabit, et abundè ad omnia pietatis opera in alios exerceenda. Hanc in Deum fiduciam illis inspirat,

1° allegatione divinæ omnipotentie;

2° auctoritate Scripturæ, et exemplo viri justi, de quo Psalmista loquitur;

3° promissione et similitudine de quibus v. 10; sed ante:

Observatio moralis.

Hic cum D. Chrysostomo mirare, quod quæ asservata pereunt, eadem cùm disperguntur, manent et quidem in perpetuum. Quocirca, inquit, plenâ, confertaque manu seramus.

Hinc divus Basilius opes puteis comparat, in *Lucam 12.* Putei continuò exhausti et copiosiore et pulchriore fluunt aquâ; dimissi verò et quieti facilè putrent: sic et opes reconditæ inutiles sunt, translatæ in pauperes fructum pariunt.

Clemens Alexandrinus, lib. 3 *Pædag.*, cap. 7, eadēm uititur similitudine; et alteram addit. Sicut ad ubera quæ suguntur, lac confluere solet; ita et opes confluent ad eos qui erogant illas.

VERS. 10. — QUI AUTEM ADMINISTRAT... PANEM PRÆSTABIT... Hic nostra Vulgata differt ab hodierno Græco; quod juxta Græcum optat Apostolus: *Suppeditet, multiplicet, augeat;* optativo modo, juxta nostram Vulgam Apostolus promittit; *Præstabit, multiplicabit, augebit.* D. Chrysostomus, Theodoreus, Theophylactus votum et orationem esse dicunt. Arabica versio in optativo; Syriaca versio sicut et noster interpres in oriente loquitur: *Larjetur, multiplicabit, nutrit...* Item *Æthiopica* versio.

Quò longius omnem Corinthiorum diffidentiam repellat Apostolus, illis hæc duo promittit, quæ in v. 8 Deo possibilia dixit; et quæ in v. 9 justis ordinariè contingere probavit ex Scripturis; scilicet, sufficientiam ad honestè vivendum; et abundantiam ad dandum pauperibus. Hæc autem ita promittit ut et rem eleganti similitudine illustret et suadeat. Denm comparat hero temporali; eleemosynarium, colono; eleemosynam, semini. Sicut herus, qui suo colono semen administrat, quod in agro suo seminet; eidem colono dat panem et omnia victui necessaria, et præterea in tempore messis, facit illum sue messis participem; quâ participatione, multiplicatis ejus seminibus, longè plura in anno sequenti potest seminare et metere: et sic deinceps in annis sequentibus; ita ut crescat quotannis seminum multiplicatio: ita Deus, qui eleemosynario, quasi suo colono, **SEMENT**, id est, bona temporalia dedit quod in pauperibus, agro suo, sereret: eidem et victui neces-

ut suum agrum seminet, et panem ad manducandum *præstabit*, multiplicabit, augebit, q. d.: *Potens est Deus præstare, multiplicare, augere semen vestrum.*

Et multiplicabit s. mea vestrum, et augebit incrementa frugum justitiae ve træ. Augebit proventus justitiae et charitatis vestre, scilicet dabit incrementum gratiae

Saria PRÆSTABIT; et ejus facultates MULTPLICABIT, quas rursùs in plures possit pauperes dispergere: sicque magis ac magis mereri. Hæc est similitudo; illiusque sensus. Jam ad verba.

QUI AUTEM ADMINISTRAT, id est, Deus, qui vobis, servis suis, suppeditat bona, quæ distribuatis: seu qui dat vobis facultatem eleemosynam faciendi, et aliorum inopiam sublevandi.

ET PANEM..., id est, victum et omnia alia vobis necessaria dabit.

ET MULTPLICABIT..., et insuper multiplicabit hæc bona temporalia, quæ seminatis in pauperes: sicut multiplicat semina in terram jacta. Ecce carnalem eleemosynæ mercedem; ait D. Chrysostomus.

ET AUGEBIT INCREMENTA FRUGUM. Græc., fructus genitos, seu germina JUSTITIAE VESTRÆ, id est, et quod præcipuum est augebit spirituales proventus justitiae vestrae; scilicet dabit hic incrementum gratiæ, et in cœlo gloriæ. Ecce spiritualem remunerationem.

Incrementum gratiæ, majoris gloriæ meritum, fructus sunt et soboles justitiæ, seu charitatis quæ per eleemosynam exercetur. Triplicem itaque observa messem pro uno eleemosynæ semine, temporalem, spiritualem, æternam. Bona temporalia per eleemosynam multiplicantur. Gratia et sanctitas interna augetur. Continuò crescit gloriæ meritum. Itaque quām meritò Christus dixit, Act. 20, 35: *Beatus est magis dare, quām accipere.* Multò majus enim est dantis, quām recipientis emolumentum. Dans crescit in gratiâ; crescit in gloriæ merito: ordinariè datur et temporaliter. Ordinariè dixi, quia plerūque plus abundant eleemosynarii, quām avari. Hic tamen providentia modus non est perpetuus, ut notat Estius; quia Deus ad suorum probationem et majorem gloriam, de rebus aliter disponit.

VERS. 11. — Ut in omnibus..., id est, ut in temporalibus et spiritualibus bonis divites facti.

ABUNDETIS IN OMNEM SIMPLICITATEM..., id est, possitis in posterum corde simplici et affectu sincero omne charitatis genus abundantanter exercere.

SIMPLICITAS; hic, munificentia, aiunt D. Chrysostomus, Theodoreetus; candida liberalitas, candida et liberalis largiendi voluntas, ait Gagnæus.

hic, et gloriæ in cœlo. Ita Theophylactus. Fruges enim intelligit divinæ et æternæ remunerationis, ait Anselmus.

VERS. 11. — Ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem. Deus ea quæ dixi vobis præstabit (aut præstet), utpote qui sitis per omnia divites perfectæ simplicitatis, id est, virtute sincere liberalitatis.

Quae operatur per nos gratiarum actionem Deo, id est, quæ vestra simplicitas efficit, ut per nos gratiæ agantur Deo.

VERS. 12. — Quoniam ministerium hujus officii, administratio scilicet hujus collectæ eleemosynarum, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, etc., ut per multos, ac præsentem eos qui vestræ liberalitatis fiunt participes, gratiæ Deo agantur.

VERS. 13. — Per probationem ministerii hujus glorificantes Deum, dum per nostrum ministerium, probata illis vestræ liberalitate, Deum glorificant.

In obedientiâ confessionis vestræ, in Evangelium

Docte hic divitiarum finem et usum. Non sunt defodiendæ; non sunt in vanis aut voluptuosis expendendæ; sed ad omnem simplicitatem habendæ, id est, ad omne bonum opus simplici et sincero charitatis affectu exercendum.

QUE OPERATUR.... quæ vestra simplicitas et munificentia, materiam nobis præbet Deo gratias agendi. Eleemosyna semen est gratiarum actionis. A Deo procedit bonum quod datis, et bona voluntas, quā datis; ad Deum redit utrumque per nostram gratiarum actionem.

VERS. 12. — QUONIAM MINISTERIUM... Græc., ἡ διάκονία τῆς λειτουργίας, diaconia hujus liturgiæ. Syr., quia functio ministerii hujus...

Probat propter eorum eleemosynam Deo gratias agi, et alias recenset eleemosynæ utilitates, quibus hanc rem conficit. Quoniam collectio et administratio harum eleemosynarum, non solum supplet sanctorum inopiam, eis necessaria suppeditando; sed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

VERS. 13. — PER PROBATIONEM..., id est, per experientiam, explorationem, id est, vestram quippe beneficentiam, per nostrum ministerium experti, Deum glorificant.

IN OBEDIENTIA CONFESSIONIS... Syr. : *Quod subjecti sitis confessioni Evangelii Christi.* 1° Deum glorificant quid per opera vestra appareat quid verè christiani sitis et Evangelii sequaces. Seu ob vestram obedientiam fidei christianæ et Evangelio Christi: quam profitemini. Charitas in pauperes præcipitur ab Evangelio. Reddunt ergo Deo gratias ob vestram fidem et obedientiam Evangelio; seu ob vestram fidem veram, vivam et operantem.

ET SIMPLICITATE... 2° Ob candidam et sinceram liberalitatem, quā illos et alios omnes vestrorum honorum participes effecistis.

VERS. 14. — ET IN IPSORUM OBSECRATIONE... 3° Et glorificant Deum per orationes quas fundunt pro vobis, quos et optant videre, ob excellentem gratiam vobis à Deo collatam: fidem et charitatem, ex quibus orta est beneficentia vestra.

VERS. 15. — GRATIAS DEO SUPER INENARRABILI

Christi. Glorificant Deum in obedientiâ vestrâ, quā confitemini, et profitemini Evangelium Christi. Unde Syrus: Glorificant Christum quod subditis sitis confessioni Evangelii Christi. In Evangelium, id est, erga Evangelium, vel Evangelii.

Et simplicitate communicationis in illos et in omnes, id est, et super liberalitate vestrâ, quā simplici animo purâque intentione participes bonorum vestrorum temporalium feceritis ipsos ac cæteros Christi pauperes.

VERS. 14. — *Et in ipsorum obsecratione pro vobis,* q. d. : Pauperes Hierosolymitani, qui vestram eleemosynam recipiunt, dum pro vobis orant et obsecrant, glorificant etiam Deum.

Desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis; id est, qui magno vestri videndorum desiderio tenentur, idque propter eminentem Dei gratiam, quam vobis inesse cognoscunt; gratiam, inquam, fidei, ac beneficentiae ex fide profectæ.

VERS. 15. — *Gratias Deo super, etc., dono, scilicet*

DONO EJUS. Paulus quasi pro pauperibus gratias agit
Deo , pro *dono ineffabili* , beneficentiae , cuius fructus

charitatis et eleemosynæ vestræ , ex quo tam multa
bona , totque Dei laudes undequaque redundant , ut

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In capite praecedenti ordinem vidisti servandum in eleemosynâ benè et sanctè faciendâ. Cor primò dandum Dco ; deinde danda pauperi substantia. Illoc Apostolus docuit in capite praecedenti. Vide corollarium pietatis : in hoc autem capite :

1° Nota modum quo danda sit hæc pauperi substantia, nimirum promptè , largè , hilariter. Promptè danda est eleemosyna ; bone voluntatis fructus est, et charitatis donum : sit ergo prompta , detur celebriter. Nescit enim tarda molimina Spiritus sancti gratia. Largè et abundanter danda ; semen est gloriae, in paupere , quasi in agro Dei sata , et cujus messis in sinu Dei colligitur eò abundantior, quò copiosius fuerit semen : sit ergo larga , multa, abundans. *Qui parcè seminat, parcè et metet;* et qui copiosè seminat, metet copiosè. Hilariter et lætè danda ; æterni regni emptio et acquisitio est : quis æternum Dei regnum acquirat tristis ? Fiat ergo hilariter, corde aperto , vultu keto , cum verbis honestis et gratiosis, quasi qui lucrum facit maximum. Ad hæc vide v. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

2° Nota duo verba quibus utitur Apostolus, et quorum uno has tres eleemosynæ conditions exprimit; altero autem tria vitia illis opposita rejicit. Eleemosyna , inquit, non sit avaritia , seu non sit avaritiae donum; quod invitè , et ideò tardè , parcè , et cum tristitia datur. Eleemosyna sit benedictio , quæ datur ex animo , et ideò promptè , largè , hilariter. Vide v. 5.

3° Nota v. 8, 9, 10, 11, quomodò sic omnem dif- fidentiam à fidelium cordibus repellat, ut eos ad has tres eleemosynæ conditions adimplendas efficaciter excitet, intuitu multiplicis utilitatis et temporalis et æternæ. Vide in commentario triplicem messem, tem-

verbis non possunt enarrari; ob æternam gloriam , quam nec oculus vidit...

merito dicatur inenarrabile. Vide Chrysostomum.

poralem, spiritualem et æternam, pro uno eleemosyne semine ; v. 10.

4° Nota v. 12 apostolicam D. Pauli praxim in hac suâ functione eleemosynas pauperibus Jerosolymitanis à Corinthiis fidelibus procurandi. Hanc eleemosynarum oblationem Apostolus aspiciebat ut sacrificium ; cujus sacerdotes erant Corinthii offerentes ; diaconi autem ministrantes, ipse Paulus , Titus , et alii ejus comites ; victimæ , ipsa eleemosyna ; altare, pauperes Jerosolymitani ; fumus et fragrans odor, gratiarum actio, et gloria Dei. Et hinc disce apostolicis oculis eleemosynam aspicere. *Liturgia est. My- sticum sacrificium, cuius es sacerdos, et quod ubique Deo potes et debes offerre.*

PRAXIS.

Cum itaque pauperem sive præditum cernis eleemosynam à te petentem, altare statim cogita; existima te aram Christi videre, ait D. Chrysostomus : hoc igitur altare reverere, et super illud sacrificia. Super hoc altare mysticum, *honora Dominum de tuâ substanciali*, Prov. 5, 9. Da de tuis divitiis, offer sacrificium, ex quo gloria et gratiarum actio, quasi fumus, ascendet ad Dominum. Da itaque, si potes, et da promptè , largè , hilariter, animo et vultu keto , et cum verbis gratiosis. Recordare quòd sacrificies et offeras ipsi Deo, omnium bonorum auctori. Si nihil habes de bonis externis, da de luâ substanciali internâ, da affectum, da compassionem, verbum consolatorium, da vel lacrymulam. Discas viscera aperire indigentibus; da pro magno promptitudinem, si nihil aliud habes , da vel lacrymulam : magnum enim remedium est afflito misericordia; D. Gregor. Nazian., orat. de Curâ pauperum. Alia multa de eleemosynâ vide in capite octavo in commentario, et in corollario pietatis.

CAPUT X.

1. Ipse autem ego Paulus obsecro vos , per manuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humiliis sum inter vos , absens autem confido in vobis.

2. Rogo autem vos ne præsens audeam, per eam confidentiam quâ existimor audere in quosdam , qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus.

3. In carne enim ambulantes , non secundum carnem militamus.

4. Nam arma militiae nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum , consilia destruente.

5. Et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei , et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi ,

CHAPITRE X.

1. Mais moi-même Paul , je vous conjure par la douceur et la modestie de Jésus-Christ, moi qui, étant présent, paraît bas et méprisable parmi vous, au lieu qu'étant absent, j'agis envers vous avec hardiesse ;

2. Je vous prie qu'étant présent, je ne sois point obligé d'user avec confiance de cette hardiesse avec laquelle on m'accuse d'agir envers quelques-uns, qui s'imaginent que nous vivons selon la chair :

3. Car, encore que nous vivions dans la chair, nous ne combattions pas selon la chair.

4. Les armes de notre milice ne sont point charnelles ; mais elles sont puissantes en Dieu, pour renverser les remparts ennemis ; et c'est par ces armes que nous détruisons les raisonnements humains ;

5. Et tout ce qui s'élève avec hauteur contre la science de Dieu; et que nous réduisons en servitude tous les esprits , pour les soumettre à l'obéissance de Jésus-Christ;

6. Et in promptu habentes uicisci omnem inobedientiam, cùm impleta fuerit vestra obedientia.

7. Quæ secundum faciem sunt, videte. Si quis considerit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.

8. Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de protestate nostrâ, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam.

9. Ut autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas

10. (Quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes; præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis);

11. Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas, absentes, tales et præsentes in facto.

12. Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam qui seipso commendant; sed ipsi in nobis nosmetipso metientes, et comparantes nosmetipso nobis.

13. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ quâ mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos.

14. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos; usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi:

15. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus: spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam,

16. Etiam in illa, quæ ultra vos sunt, evangelizare, non in alienâ regulâ in iis quæ præparata sunt gloriari.

17. Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur.

18. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.

ANALYSIS.

In hoc, et duobus sequentibus capitibus suum propriam apologiam texit Apostolus contra pseudo-apostolos, et quosdam ab eis deceptos, qui ob priorem epistolam irritati, Paulum diebant, in præsentia timidum et humilem, in absentia vero audacem et per litteras fulminantem; hincque traducebant eum ut hominem vanum, carnalem, seu in Evangelii ministerio, astutiam, simulatione, aliisque mediis carnalibus utentem.

Primo itaque et secundo versu auctoritatem apostolica cum humilitate christiana commiscens, obsecrat per Christi mansuetudinem, ne cogant ipsum suâ in eos auctoritate uti.

¶ 5. *In carne vivit quidem, sed non secundum carnem militat: arma quippe ejus spiritualia, eaque Dei virtute potentissima; tum ad omnes, quoscumque infidelium intellectus debellandos et captivandos in obsequium Christi; tum ad omnem fidelium inobedientiam puniendam. Hac apostolicâ puniendi auctoritate se tandem usurum minatur, v. 6.*

Interim, v. 7, Corinthis suis ipsius causæ judicium committit: ex factis ergo evidenteribus et notis judicent,

6. *Ayant en notre main le pouvoir de punir tous les désobéissants, lorsque vous aurez satisfait à tout ce que l'obéissance demande de vous.*

7. *Jugez au moins des choses selon qu'elles paraissent. Si quelqu'un se persuade en lui-même qu'il est à Jésus-Christ, il doit aussi considérer en lui-même que, comme il est à Jésus-Christ, nous sommes aussi à Jésus-Christ.*

8. *Car quand je me glorifierais un peu davantage de la puissance que le Seigneur m'a donnée pour votre édification, et non pour votre destruction; je n'aurais pas sujet d'en rougir.*

9. *Mais afin qu'il ne semble pas que je veuille vous étonner par des lettres*

10. *(Parce qu'à la vérité, disent-ils, les lettres sont graves et fortes; mais lorsqu'il est présent, il paraît bas en sa personne et méprisable en son discours);*

11. *Celui donc qui est dans ce sentiment, considère qu'étant présents, nous nous conduisons dans nos actions de la même manière que nous parlons dans nos lettres, étant absents.*

12. *Car nous n'osons pas nous mettre au rang de quelques-uns, qui se relèvent eux-mêmes, ni nous comparer à eux; mais nous nous mesurons sur ce que nous sommes véritablement en nous, et nous ne nous comparons qu'avec nous-mêmes.*

13. *Or nous, nous ne nous glorifions point démesurément, mais nous renfermant dans les bornes du partage que Dieu nous a donné, nous nous glorifions d'être parvenus jusqu'à vous.*

14. *Car nous ne nous étendons pas au delà de ce que nous devons, comme si nous n'étions pas parvenus jusqu'à vous, puisque nous sommes arrivés jusqu'à vous, en prêchant l'Évangile de Jésus-Christ.*

15. *Nous ne nous relevons donc point démesurément, en nous attribuant les travaux des autres, mais nous espérons que votre foi croissant toujours en vous de plus en plus, nous étendrons notre partage beaucoup plus loin,*

16. *En prêchant l'Évangile aux nations qui sont au delà de vous, sans entreprendre sur le partage d'un autre, en nous glorifiant d'avoir bâti sur ce qu'il aurait déjà préparé.*

17. *Que celui donc qui se glorifie, ne se glorifie que dans le Seigneur.*

18. *Car ce n'est pas celui qui se rend témoignage à lui-même, qui est vraiment estimable; mais c'est celui à qui Dieu rend témoignage.*

an sibi Paulo præferri debeant pseudo-apostoli: si enim illi Christi ministri sunt, patet quod et ego: in hoc ergo saltem par sum illis.

Modestè supprimit v. 8 facta Corinthiis nota, quibus suam posset extollere potestatem, ne illam ostentans, videatur velle metum per epistolas incutere: aiunt enim, inquit, quod epistole mieæ graves sunt et fortes; præsentia vero infirma et contemptibilis.

¶ 11. *At ipsos scire volo, quod qualis sum absens verbo; talis et facto præsens ero.*

¶ 12. *Et sequentibus sic se justificat, ut ubique taxet pseudo-apostolorum vanitatem, quâ semetipso aliis præferunt; quâ se falso jactant, quasi totum terrarum orbem prædicando percurserint; quâ de aliorum laboribus gloriantur. Paulus è contra, suo se pede metiens, non audet se talibus comparare; non jactat se super id quod est, et fecit: reverâ autem et de facto Corinthiis Evangelium primus prædicavit; de swo, non de alieno labore gloriatur, inò in Deo solo gloriandum esse scit et prædicat.*

PARAPHRASIS.

4. Ego autem ipse Paulus, vester apostolus, obsecro vos per Christi mansuetudinem ac benignitatem; ego, inquam, qui, ut aiunt obtrectatores mei, et quod mihi vertunt vitio, cum apud vos sum præsens, humiliiter me gero, et cum absum à vobis, audacter et cum auctoritate in vos ago:

2. Rogo autem vos, ne cogar, cum apud vos ero, eā fiduciā uti, quā absens existimor audere; seu ne cogar meam potestatem audacter exercere in quosdam è vobis, qui à pseudo-apostolis seducti, existimant nos secundūm carnem vivere.

3. Etenim licet aliis hominibus similes, in carne vivamus infirmi; non tamen secundūm carnem, aut carnales affectus militamus, seu evangelicum exercemus ministerium:

4. Nam hujus militiæ nostræ arma sunt, non carnalia, sed spiritualia; eaque, Dei virtute, potentissima ad evertendas adversariorum nostrorum munitiones; quibus armati destruimus philosophorum fidem oppugnantium ratiocinationes.

5. Et omnem altitudinem scientiæ humanae et sermonis, quæ sese contra Evangelium effert; et quodcumque ingenium, quantumlibet excellens, et studiis excultum, ducimus captivum ad obediendum Christo Domino, per voluntariam fidei humilitatem.

6. Et eisdem armis ad manum habemus potestatem puniendi omnem inobedientem: quam quidem potestatem exercebo in contumaces, cum impletus fuerit obedientium numerus.

7. Interim ex factorum evidentiâ videte an pseudo-apostolis minor sum. Si quis illorum gloriatur se Christi ministrum esse; hic apud semetipsum etiam perpendat, quid et ego quoque sum Christi minister, et in hoc illi non impar.

8. Dico non imparem, nam si quid amplius addidero de potestate, quam mihi Christus ipse dedit, ut saluti vestre prosim, non ut ei noceam, non erubescam quasi mendax aut vanus: quia veritatem dicam, ad Dei gloriam, et ad salutem vestram.

9. Verum non faciam, ne videar velle meam

ostentare potentiam et metum per epistolas invenire.

10. Etenim, inquiunt obtrectatores mei, epistolæ ejus pondus et vim habent; ejus verò præsentia corporalis humili et demissa; ejusque sermo contemptibilis, sine vi, sine pondere.

11. Quicunque sit ille, qui talia loquitur; sciat, et persuasum habeat, quia quales sumus, verbo, cum absumus; tales de facto erimus, cum vobis præsentes fuerimus.

12. Non enim audemus in quorundam numerum nos ingerere, aut nos cum eis comparare, qui semetipos commendant et extollunt, nos verò despiciunt; sed nosmetipos nostro quasi pede metimur, nosque nobiscum, non cum aliis, comparamus; multò minùs nos illis præferimus.

13. Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam, sed manebimus intra limites, quos nobis Deus assignavit; juxta quam regulam apostolatus meus à Judæis ad Corinthum usque pervenit.

14. Neque enim hâc in re nos ultra quā par est jactamus; aut gloriam nostram ultra terminos extendimus; quandoquidem reverà et de facto primi ad vos pervenimus, primi Evangelium Christi prædicavimus.

15. Neque sicut quidam, sine fine et modo gloriamur de laboribus alienis: speramus autem quid fide vestrâ crescente, per hunc vestrum profectum in melius, augebitur in vobis gloria nostra, secundūm mensuram laboris nostri in vobis excelendis.

16. Et præterea speramus quid ad alias ultra Corinthum provincias progrediemur evangelizando, non in locis per alios preparatis, neque in alienis laboribus gloriantes; inò nec in nostris, sed in Deosolo.

17. Quisquis vult in aliquo gloriari, gloriatur in Domino, ex quo, per quem, et ad quem omnia.

18. Non enim qui semetipsum laudibus effert, ille verè probatus est, sed ille quem Deus commendat, seu laude dignum demonstrat per opera.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — IPSE AUTEM EGO PAULUS... In superioribus capitibus loquens, plurali numero usus est, quia non tam se, quām suos collegas, suumque in genere evangelicum ministerium tueri visus est: Hic autem tribus vocibus singularibus exorditur: *Ipse Ego Paulus*, quia suam singularem apologiam contra suos cœmulos Judeos aggreditur. Dico Judeos, hoc enim patet ex cap. 11, v. 22; Judeos autem ad Christum conversos, ut patet ex hujus capituli v. 7, sed judaizantes, seu legem cum Evangelio permisceentes; et idē Paulum odio singulari prosequentes, quia le-

VERS. 1. — *Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi*, q. d.: Oro vos per Christi mansuetudinem, ne me cogatis irasci.

Qui in facie quidem humili sum inter vos; quando præsens sum, facie et specie externâ humili et abjectus videor.

gem per Evangelium abrogatam apertiū predicabat. Contra tales cœmulos, hic suam elevat vocem: *Ipse ego Paulus*.

Magna his verbis emphasis, magna gravitas inest, ait D. Chrysostomus. Dignitatem et auctoritatem indicant hæc verba, ait Theophylactus; hunc enim præ se ferunt sensum: OBSECRO VOS IPSE EGO PAULUS, terrarum orbis doctor. Humilitatem è contra in his eisdem verbis agnoscit D. Thomas, qui putat Apostolum ad sui nominis etymologiam alludere. Paulus autem interpretatur humili et quietus, ait D. Tho-

Absens autem confido in vobis. Sensus est: Ego Paulus, inquam, qui (quod mihi vitio vertitur ab adversariis), cum apud vos sum, humili et submissè me gero; cum absens sum, audaciam et confidentiam cum auctoritate erga vos ostendo in epistolis quas scribo. Hæc enim ab Apostolo sic de seipso dicuntur,

mas. Ad quod alludens Apostolus : *Ipse ego Paulus*, id est, verè *Paulus*, id est, verè humilis, parvus et minimus, *obsecro vos*.

Uterque sensus et Patrum Græcorum, et D. Thomæ verus et optimus est. Græcorum quidem, quia reverâ suam hic vocem Apostolus attollit in pseudo-apostolos, de se magnificè sentientes, Paulum verò ut nullius pretii hominem, nihil sani docentem, traducentes. Talium autem calumniatorum superbiam suâ tandem auctoritate vult compescere; ne sua vilipendatur prædicatio, et proximi salus destruatur, quam ædificavit. Hinc cum emphasi, cum acerbitate et auctoritate loquitur : *Ipse ego Paulus*. D. Thomæ verò, quia de facto Paulus, Christi humilitatis amator et imitator, etiam dum minatur, dumque territat, suam ostentans potentiam, humilitatem tamen præ se fert : obsecrans loquitur, non imperans; quia superbos vult Christi et suo exemplo humilitatem docere, et humilitate ad salutem adducere. Hinc licet minax, humiliiter tamen obsecrat, ut à malo desistant, ad meliorem mentem redeant, et ipsum ad puniendum non cogant. Auctoritatem ergo suam Paulus hic demonstrat minarum in contumaces intentione. Humilitatem verò suam exhibet, suâ ipsorum obsecratione, et per Christi mansuetudinem obsecratione, ne ad punitionem cogant. Ita superior ecclesiasticus, qui quos arguit vult corriger, ædificare, salvare; suam semper auctoritatem debet cum humilitate contemporare.

PER MANSUETUDINEM ET MODESTIAM., Græc., ἐπιστειλα, comitatem, facilitatem, humilitatem. Hinc Jurisconsulti benignam legis interpretationem vocant epicheiam.

Mansuetudo spectat ad animum, comitas ad conversationem.

Admiranda sanè fuit in omnes mansuetudo et comitas Christi : at hanc non mirandam modò, sed et omnibus imitandam proposuit : *Discite à me quia misericordia sum*, etc.

Ostendit his verbis D. Paulus quantum hæc Christi virtus sibi sit cordi, quām cara, cùm per eam obsecret. Ostendit et simul quām verè sit illius sectator, et quām sincerè velit ignoscere, non punire; sed omnes ad pœnitentiam venire : ideò rogat per Christi mansuetudinem, ne cogant cum contra hanc mansuetudinem, irasci, punire, etc. Quasi diceret : Ne cogatis me despere ab hac mansuetudine, quam adeò cupio, ut et intercessionis loco eam vobis objiciam; ait Theophylactus. Sic invitus irascatur, et puniat su-

velut in vituperium ipsius ab aliis objecta.

VERS. 2.—*Rogo autem vos ne præsens audeam, per eam confidentiam quæ existimor audere in quosdam*. Rogo vos, inquam, ne vestrâ culpâ contingat, ut qui præsens apud vos humilietur haec tenus me gessi, posthac cum eâ fiduciâ quâ absens audere existimor, etiam præsens audeam; hoc est, audacter et intrepidè potestatem meam exercet in quosdam ex vobis.

Qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulamus, tanquam carnalibus mediis, carnali scilicet, humanâque ac politicâ prudentiâ, industriâ, astutia utar, ut cùm non ausim præsens comparere, vel imperare, absens id faciam per audaces et minaces lit-

perior, Christi mansuetudinis semper memor.

QUI IN FACIE QUIDEM... Pseudo-apostoli Paulum contemnentes, dicebant quòd quidem præsens et in conspectu humilis erat et timidus, absens verò audax erat et minax; hincque calumniabantur cum quasi carnalem, ut in v. 2. Hæc autem eorum verba hic repetit, ut calumniam refellat. *Ego igitur Paulus ille*, qui... Vide paraphrasim.*

CONFIDO. Græc. θερέω, liber sum et audax.

VERS. 2.—ROGO AUTEM VOS... Explicat et persicit quod in primo versu incepit. Vide paraphrasim.

EXISTIMOR. Græc., cogito, id est, delibero, quasi nondum determinatus, ut locum det pœnitentiae.

Dicebant obtrectatores, Paulum præsentem mitiù agere, captandæ gratiæ causâ, et improborum offendit metu: absentem verò durius agere, sui timoris et reverentiæ incutiendæ gratiâ. Hincque inferebant quod in Evangelii ministerio mediis uteretur carnalibus, astutiâ, et prudentiâ seculari et politicâ. Hanc calumniam refellit v. 3.

Hinc disce quòd carnalibus omnia carnalia; et ideò spiritualis homo semper ab aliquo spernetur et reputabitur ut carnis. Hinc discat et superior spiritualis, quòd quoquo modo se gerat, ab aliquo damnabitur: si humiliiter se gerat, ignavus et blandiens; si cum auctoritate agat et loquatur, superbus reputabitur. Hæc una è ministerii persecutionibus est; agat coram Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quod Deo benè visum fuerit; ad utrumque, exemplo divi Pauli, imò exemplo ipsius Christi, pastorum pastoris, animetur.

VERS. 3.—IN CARNE ENIM AMBULANTES... Illata refellit calumniam, quia contra ministerii sui gloriam. Equidem, aliis hominibus similis, corpus gero carneum, et in carne infirmâ vivo. At SECUNDUM CARNEM, aut carnales affectus, NON MILITAMUS adversus infidelitatem et peccatum. *Vita hominis militia est*, ait Job. 7; at apostoli vita speciatim est militia, quâ sub imperatore Christo militatur adversus mundum et dæmonem, mundi seu seculi principem. At militia non carnis, sed spiritualis; non secundum carnis affectus, aut prudentiam secularis, regulasque mundi.

VERS. 4.—NAM ARMA MILITIAE..., id est, apostolici ministerii nostri ARMA NON SUNT CARNALIA, scilicet opes, gloria, astutia, simulatio, facundia, vires et alia quibus homines carnales et politici ad fines suos utuntur: hæc enim omnia invalida.

SED POTENTIA DEO..., id est, sed spiritualia, eaque teras.

VERS. 5.—In carne enim ambulantes, etc. Apostolus secundum carnem ambulare, militare, gloriari dicit eos, qui carnalium et politicorum hominum more animaliter vivunt, ambulant, gloriante in specie et apparentiâ externâ, in rebus et dotibus externis, videlicet in nobilitate, prosapiâ, eloquentiâ, gratiâ, prudentiâ, iisque quasi armis nituntur ad favorem et plausum hominum, ut omnes sibi concilient ac subjiciant.

VERS. 4.—Nam arma militiae nostræ non carnalia sunt, ut sunt artes, scientiæ, rationes, praxes humanæ, facundia, adulaciones, jactantia, simulationes,

Dei virtute, valida, fortia, efficacia. *Potentia Deo*, id est, per Deum. *Syr.*, *virtus Dei*.

Nota cum divo Chrysostomo quòd totam potentiam Deo adscribit: ideò non dicit, nos potentes sumus; sed *arma*: et hæc non in se, aut per se potentia, sed per Deum. Non nos ea talia fecimus, sed Deus ipse; gestamus ea quidem, at Deus ipse per ea dimicat et operatur. Quæ sunt hæc arma apostolica? Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, oratio, charitas. Ille in se quidem infirma; at per Deum, per Dei potentiam, per dona Spiritus S., per miracula.

POTENTIA SUNT AD DESTRUCTIONEM MUNITIONUM, id est, ad evertendas omnes adversariorum munitiones, seu omnia munimenta, quibus snos tuerunt errores, et quæ objiciunt contra Evangelium.

CONSILIA DESTRUENTES, pro *destruimus*. Quibus destruimus ratiocinationes, syllogismos, per quos fidem oppugnant. Explicat, inquit divus Chrysostomus, quid per munitionem intelligat, scilicet fastum gentilium, vim argumentorum, et captiones dialecticas.

VERS. 5. — ET OMNEM ALTIUDINEM... Persistit in metaphorâ munimentorum, quorum alia quidem artificio, alia verò sublimitate sunt inexpugnabilia. De prioribus in v. 4; hic de posterioribus seu de turribus. Si torrita fuerit munitio, vel propugnaculum resistens scientiæ Dei, seu Evangelio, id quoque demolimur; Theophylactus. Sensus ergo est: Quibus et destruimus omnem elationem, que sese effert adversus cognitionem Dei, id est, quidquid in scientiâ humana et sermone seculari altum et sublime est, et quod Evangelio Dei opponitur.

ET IN CAPTIVITATEM... *Græc.*, *captivantes*. *Syr.*, *et captivos ducimus omnes intellectus ad obedientiam Christi*; id est, et omne seu quolibet ingenium, quantumcumque sit excellens et studiis excultum, ducimus captivum ad obediendum humiliter Christo Domino. Hoc in Dionysio Areopagitâ, in Paulo proconsule, in Clemente Romano, et aliis effecerunt arma apostolica; hoc et in omnibus operari sufficientia erant. Animo revolve eos, qui magicæ artis libros combusserunt, affectata gravitas et prudentia, quibus mundi homines utuntur.

Sed potentia Deo, fortia Deo, valida et efficacia per Deum, id est, virtus sunt Dei, quia Deus per ea potenter operatur in animis audientium, eosque ad fidem convertit, etc. Hæc arma, ait Anselmus, sunt vehementia spiritus et zeli, efficacia prædicationis, ut Deus videatur verbis nostris pondus et energiam indire et inflare, sapientia, sanctitas, miracula, crebra oratio, pura intentio, patientia, charitas.

Ad destructionem munitionum. Munitiones vocat omnes rationes, syllogismos, sophismata, eloquentiam, virtutes philosophicas, secularem potentiam, gratiam, amicitiam, et quidquid gentiles ac dæmones objecerrunt et opposuerunt apostolis et Evangelio. Ita Chrysost., Anselm. et alii.

Consilia destruentes, q. d.: Nostris armis destruimus omnia prudentium hujus seculi consilia, quibus Evangelium nostrum evertere, suum gentilismum, suos doctores et philosophos statuere et stabilire, Christoque et nobis preferre moluntur.

VERS. 5. — Et omnem altitudinem, quidquid in sermone vel scientiâ seculari grande et sublime est, et apud homines admirationem excitat.

et videbis quomodo Paulus captivos duxerit; Theophylactus. Vide Act. 19, 19.

In obsequium. *Græc.*, *in obedientiam*, id est, ad obediendum Christo. His verbis emollit captivitatibus durum nomen. Captivi gemunt sub jugo: at felices captivi, qui obediunt Christo. Ut enim divus Chrysostomus ait, à servitute ad libertatem, à morte ad vitam, ab exitio ad salutem transierunt.

VERS. 6. — ET IN PROMPTU. *Græc.*, *in parato, habentes*. *Syr.*, *ac parati sumus ad faciendam vindictam de iis qui non obediunt*, **CUM IMPLETA FUERIT OBEDIENTIA VESTRA**, id est, ad manum habemus potestatem animadvertisendi in fideles qui non obediunt; scilicet per censuras ecclesiasticas, quarum præcipua est excommunicatione.

CUM IMPLETA FUERIT VESTRA OBEDIENTIA, id est, quam potestatem in contumaces exercebo; cum compleatus fuerit numerus eorum, qui volunt obedire.

Multi adhuc erant Corinthii ab impostoribus decipi, qui divo Paulo non obediabant; et qui magnis erant peccatis onerati, quibus dat emendationis tempus. Terrefacit eos, ut emendentur; minatur et sæpè minatur, et neminem vult ferire, nisi quidam persistenter contumaces. Medicus est præstantissimus, pater communis, patronus, procurator, ait divus Chrysostomus, omnes vult sanare, salvare, tueri, protegere, neminem vult perire. Talia viscera induat prælatus, etiam minax et puniens. Patrem, medicum, patronum se cogitet, salutem intendat et querat.

VERS. 7. — QUÆ SECUNDUM FACIEM SUNT VIDETE. *Græc.*, *quæ secundum faciem aspicitis?* *Syr.*, *faciem intuemini?* Chrysostomus, *videtis*. Legendum est per interrogationem, ait Theodoreetus. *Videtis?* Hoc inter utramque lectionem discrimen interest, quod juxta Græcos, D. Paulus Corinthios objurgat quòd ea tantum quæ parent, aspiciant, quæsi dicere: Ita ne externam tantum hominis personam consideratis? Juxta nostram Vulgatam Apostolus monet, ut saltem ex rebus apparentibus et notis judicent, an minor sit pseudo-apostolis: seu, ut ait D. Thomas, committit

Ex tollentem se aversus scientiam Dei. Quod totum destruimus dicit, quatenus extollitur adversus scientiam Dei, quæ nimurum Deus cognoscitur.

Et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, q. d.: Hæc militiâ nostrâ vincimus et captivamus omnes hostes nostros. Captivum ducimus omne ingenium humanum, quantumcumque excellens et scientiis excultum, ad obediendum et humiliiter submittendum se Christo per fidem.

VERS. 6. — Et in promptu habentes ulisci omnem inobedientiam, q. d.: Promptum quoque mihi est et facile ulisci rebellium et pseudo-apostolorum, qui mihi detrahunt inobedientiam, eos scilicet excommunicando. **Cum impleta fuerit vestra obedientia**, q. d.: Tunc èa potestate utemur, cum vestra obedientia fuerit impleta, id est, cum vos plenè ad obedientiam redactus video.

VERS. 7. — Quæ secundum faciem sunt videte, q. d.: Secundum faciem, ut aiunt, humilis sum; ergo quæ secundum faciem sunt videte, et ex iis de me et illis judicate.

Si quis confidit sibi Christi se esse, id est, si quis de seipso confidit, vel sibi persuasum habet se Christi fidem esse, aut potius Christi ministrum.

eis judicium causæ sure; quasi diceret: Rem expende ex iis, quæ manifesta sunt, et ex iis litem componite.

Si quis confidit..., id est, gloriatur se Christi ministerum esse.

Hoc cogitet iterum apud se. Syr., is sciat ex se ipso; id est, hic, etiam me non monente, apud semet ipsum perpendat, quod et ego quoque sum minister Christi; hoc enim omnibus apparet, tum ex vita mea, tum ex actionibus: et ideò in hoc non sum inferior illo.

Pseudo-apostoli, licet Judæi, se christianos esse gloriabantur. Legem autem cum Evangelio miscebant.

VERS. 8. — *Nam etsi amplius... dixi me in hoc illi non imparem; nam si quid amplius addidero, seu si quid plus dixerim de nostrâ potestate, quam illi possint de sua dicere.*

Non erubescam, quasi mendax; aut vanus, quia veritatem dicam, non ad meam, sed ad Dei gloriam et salutem vestram.

Quam dedit nobis dominus in ædificationem.... Ostendit legitimum Ecclesiastice potestatis usum, ædificare, prodesse: simul et suis cœnulis improprietate quod ipsi destruerent in Corinthis, que Paulus in illis ædificaverat: quia legalia observanda prædicabant, quæ Paulus abrogata docebat.

Si quid igitur amplius dixerim de potestate, quam mihi Christus ipse dominus dedit, ut in vobis extruam spirituale salutis ædificium; cuius basis est fides, spes quasi paries, charitas cœmen; non verò ut hoc ædificium destruam, falsa doctrinâ aut exemplo pravo: Non erubescam quasi quid aut falso, aut vanè dixerim.

A domino datur potestas ecclesiastica. Hinc à fidibus honorandi, colendi sunt omnes hæc potestate à domino honorati. A domino datur potestas ecclesiastica in ædificationem, non in destructionem. Hinc prælatus inferiorum saluti tenetur semper prodesse, nunquam nocere. Hinc pastor falsa docens, contra fidem, aut bonos mores; destructor est, non pastor.

Hoc cogitet iterum apud se, id est, hoc etiam atque etiam perpendat apud se, scilicet ut non opus habeat à nobis doceri; res enim per se manifesta est.

Quia sicut ipse Christi est, ita et nos. Hæc parte non sumus eo inferiores.

VERS. 8. — *Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostrâ, apostolicâ, quæ non tantum prædicare Evangelium, sed etiam corripere et punire delinquentes possum.*

Quam dedit nobis dominus, Christus ipse, non homo quispiam, sicut ait Gal. 1.

In ædificationem, et non in destructionem vestram. Ad hoc, inquit, potestatem mihi dedit, ut vos et alios homines ædificeam spiritu alteri, id est, ad salutem promoveam; non autem ut destruam, id est, à salute aut profectu salutis impediām.

Non erubescam, non pudebam tanquam arrogans; quia jure et cum honestate id facere possum.

VERS. 9. — *Ut autem non existimer, etc.; ut autem non videar terrere vos velle, et actum incutere per epistolam, quasi præsens nihil audeam.*

VERS. 9. — *Ut autem non existimer... Syr., verum conniveo, ne existimer tanquam is, qui perterrefaciendo perterrefacit vos per Epistolas meas. Possem, inquam, de majori potestate gloriari, sed non faciam, ne videar velle meam ostentare potentiam et metum vobis per Epistolam incutere.*

VERS. 10. — *Quoniam quidem Epistolæ..., etenim, inquietū obtrectatores mei, epistolæ ejus graves sunt sententiārū pondere, et fortē rationum argumentis; seu pondus et vim habent; in eis et per eas totū, fulminat, terrefacit.*

Præsentia autem corporis vilis, pusilla, infirma vultus et corporis habitus nihil habens magnificum. Et sermo dejectus, humili, contemptibilis. Græc., nihil factus; quasi diceret: Sine vi, sine pondere. Quasi diceret: Tonat et terrefacit absens: ubi adest, homunculus apparet, cujus sermo contemnitur.

D. Paulus corpore parvus erat, hinc à D. Chrysostomo tricubitalis appellatur. Paulus tricubitalis est et cœlos transcendit, D. Chrysostomus citatus à Cornelio à Lapide, qui et Nicophorum citat.

VERS. 11. — *Hoc cogitet... ac persuasum habeat quisquis ille sit, qui talia de me dicit; quia quales sumus verbo per Epistolam, cum absimus; tales et de facto erimus, cum ad vos advenerimus.*

Alii, tales et de facto sumus præsentes: seu sumus nobis semper similes, sive cum adsumus, sive cum absimus.

VERS. 12. — *Non enim audemus..., dico quod mihi semper sim similis. Non enim audemus nos in eorum numerum inserere, aut dos comparare quibusdam, scilicet, pseudo-apostolis, qui sese extollunt, nosque deprimunt. Tales ac tanti sunt, ut nec audeamus, ob nimiam inequalitatem nos cum illis conferre.*

Ironiam hic agnosee, quā illos arrogante insimulat; quia falso se jactabant et aliis preferebant.

Sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, id est, metimur et comparamus, nosmetipsos nobis; id est, nulli nos comparamus, multò minus aliis nos preferimus; sed nosmetipsos secundum ea, quæ sunt in nobis, quasi nostro pede, et nostrâ mensurâ metimur; non me majorem facio quam sim.

VERS. 10. — *Quoniam quidem,... inquietū, mei obtrectatores et pseudo-apostoli, epistolæ, quas ad vos scribit Paulus, o Corinthis, graves sunt et fortē, hoc est, dure et aceres, severa et minaces; præsentia autem corporis infirma, vilis, abjecta, pusilla, contracta. Et sermo contemptibilis, rudis, inconveniens, inelegans.*

VERS. 11. — *Hoc cogitet qui ejusmodi est, obtrectator, qui jactat de me, cogitet hoc, quia, id est, quod, quales sumus verbo per epistolam absentes, tales et præsentes in facto, sermone transmisso per epistolam, nempe potestatem nostram ac severitatem ostendentes; tales etiam sumus præsentes; nec solùm sermone, sed et opere, scilicet cum opus est.*

VERS. 12. — *Non enim audemus inserere, id est, anumerare, aut comparare nos quibusdam qui se ipsos commendant; q. d.: Illi tam magnos se faciunt, ut non audeamus nos censere cum talibus pseudo-apostolis, qui se suaque supra veritatem extollunt; q. d.: Non ea jacto, que non habeo, ut ipsi; sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos*

Graci legunt : Sed ipsi in seipsis semetipsos metientes, et conferentes seipsos semetipsis non intelligunt. Syr., sed quia isti semet sibi comparant, non intelligunt. D. Augustinus ita legit etiam. Juxta hanc lectionem sensus est : Sed ipsi pseudo-apostoli semetipsos secundum proprium affectum, qui in ipsis est, metientes, non secundum aliquam certam regulam; nec secundum operum à se factorum veritatem; et ideo in suā mensurā, seu in suo iudicio errantes, et se majores quam sint, arbitrantur; non intelligunt, seu non sapient: hoc enim stultum est suo se iudicio metiri.

VERS. 15. — Nos autem non in immensum. Grac., non in immensurata, gloriabimur. Syr., Nos non gloriamur supra mensuram nostram, sed iuxta mensuram termini, quem distribuit nobis Deus, ut et pertingamus usque ad vos.

Taxat pseudo-apostolos, qui se jactabant, quasi totum terrarum orbem prædicando perecurrisse, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus.

Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam.

SED SECUNDUM MENSURAM REGULÆ..., id est, sed manebimus intra limites quos Deus nobis assignavit.

MENSURAM PERTINGENDI AD VOS USQUE. Juxta quos, apostolatus meus ad vos usque pervenit.

Alludit ad regulam, seu funiculum distributionis, per quam agri mensores partes terrarum cuique possessori suas assignant. Juxta quam metaphoram Deus vineæ dominus, singulis servis suis partem assignat, quam suis laboribus excolant. Deus autem inter alias provincias, et Achaiam Paulo dedit excolendam. Sieque Paulus jure potest gloriari de Corinthiis, quasi de vineâ quam plantavit et coluit: seu quod primus illis Evangelium prædicavit, illosque in Christo Jesu, per Evangelium genuit.

VERS. 14. — NON ENIM, QUASI NON PERTINGENTES AD VOS, SUPEREXTENDIMUS NOS. Non superextendimus nos, id est, neque hac in re, nos ultra quam par est, jactamus; seu gloriam nostram extra suos terminos extendimus.

nobis; id est, metior meo pede, meis dotibus, et Dei donis, rebusque à me per Dei gratiam gestis, ait Photius. Sed ipsi arrogantiæ et ambitione execrati, non intelligent se metiri et comparare semetipsos magnosque facere ex suo ipsorum iudicio; q. d. : Inneptè ipsi se attollunt, et gigantes faciunt.

VERS. 15. — Nos autem non in immensum gloriabimur, id est, ultra modum, seu potius ultra terminum ac metas laboris nostri in Evangelio. Videntur enim pseudo-apostoli sese mendaciter jactitasse quod usque ad fines orbis terra propagassent Evangelium Christi; quod erat in immensum gloriari. Nos autem, inquit, non ita gloriari volumus.

Sed secundum mensuram regulæ quia mensus est nobis Deus; id est, ego me verâ mensurâ ac regulâ metior, donorum videlicet et provinciarum, quam mihi suâ designatione quasi sensoriâ regulâ admensus est, et attribuit Deus.

Mensuram pertingendi usque ad vos, id est, evangelizandi à Judæa per interiacentes omnes provincias, Corinthum usque; q. d. : Glorior, et vere glorior de meâ mensurâ ac magnitudine, id est, multitudine

QUASI NON PERTINGENTES AD VOS..., id est, equidem illam superextenderem, si ad vos reverâ non pervenisset.

USQUE AD VOS ENIM PERVENIMUS IN EVANGELIO CHRISTI, id est, at de facto ad vos perveni et primus perveni; primus Evangelium Christi vobis prædicavi. De vobis ergo filii mei, vineâ meâ, opere meo, possum meritò gloriari.

Retundit pseudo-apostolorum vanitatem, verbis se jaectantium et superextendentium: sed de facto nullam urbem à se conversam ostendentium: sicut de alienis, et non de suis laboribus gloriantium.

VERS. 15. — Non in immensum gloriabentes... Grac., non in immensurata gloriabentes... Syr., neque gloriamur praeter mensuram nostram in labore alieno; id est, non eximus è limitibus nostris, gloriabentes de laboribus alienis, sicut obrectatores mei, qui gloriabantur de Ecclesiis, quas fundaverunt alii, carumque se apostolos falso jaectant; quasi diceret: Cùm de vobis glorior, non glorior supra modum, de labore alieno, sicut pseudo apostoli, in Christo enim Jesu per Evangelium ego vobis genui; 1 Cor. 4. Nonne opus meum vos estis? 9.

SPEM AUTEM HABENTES, id est, habemus; seu, ut ait Syrus, sed est nobis spes.

CRESCENTIS FIDEI, id est, augescente fide vestrâ, Syr., crescente fide vestrâ. Graci per genitivos exprimunt, que Latini per ablativos absolutos.

IN VOBIS MAGNIFICARI. Syr., nos in vobis magnificatum iri, id est, spero quod per hujus fidei vestre profectum, magnificabimur in vobis: seu in vobis augabitur gloria nostra, propter vestrum in melius profectum.

SECUNDUM REGULAM NOSTRAM IN ABUNDANTIAM, id est, augebitur, inquam, secundum mensuram laboris nostri in vobis excolendis, perficiendis et promovendis in abundantiam, seu ad perfectionem. Potest etiam, in abundantiam, verti abundanter et jungi verbo, magnificabimur.

VERS. 16. — ETIAM INILLA QUE ULTRA VOS SUNT, EVANGELIZARE. Syr., quin et ultra vos progrediemur evangelizante; id est, et præterea spero, quod ad alias,

provinciarum, quas Christo et Ecclesie adjeci.

VERS. 14. — Non enim quasi non pertingentes ad vos, etc., propagando. Ut proinde veraciter possim de vobis, ut filii dicere: In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui, etc. Opus meum estis in Domino, 1 Cor. 4 et 9.

VERS. 15. — Non in immensum gloriabentes in alienis laboribus. Nam gloriabimur extra mensuram nostram, ac super alienis laboribus, ut faciat enimi nostri; qui Corinthi, ubi Apostolus fundamenta fidei jecerat, subinterrarunt in ejus labores.

SPEM AUTEM HABENTES CRESCENTIS FIDEI VESTRAE. Spero quod, cùm fides vestra crescat, me ulterius non egreditur, quodque per vos aditus mihi fieri ad vicinas gentes, ut possim ulterius evangelizare, et superexcedere me meamque prædicationem. Ita Chrysostomus.

IN VOBIS MAGNIFICARI SECUNDUM REGULAM NOSTRAM IN ABUNDANTIAM. Nam fides crescas, id est, in plures dilatata, argumentum erat etiam ampliate regulæ.

VERS. 16. — ETIAM INILLA QUE ULTRA VOS SUNT, EVANGELIZARE, id est, longius, ulterius in alias gen.

ultra Corinthum, regiones, progrediemur, Evangelii praedicandi gratia.

NON IN ALIENA REGULA, IN IIS QUAE PREPARATA SUNT, GLORIARI. Græc., *in parata gloriari*, id est, non gloriantes, seu gloriam nostram non querentes. *In aliena regulâ*, id est, in alienis terminis, seu in provinciâ aliis à Deo assignatâ. *In iis quæ preparata sunt*, id est, seu non in locis per aliorum labores preparatis.

Sciendum est, ait D. Thomas, quod prædictor potest habere duplex argumentum glorie de prædicatione suâ: unum est ut conversi ad prædicationem suam proficiant in melius: aliud ut per ipsos conversos alii convertantur. Et quantum ad ista duo sperat Apostolus augeri gloriam suam de Corintiis: 1º de profectu eorum in melius: 2º in conversione aliorum, ad quos fama fidei Corinthiorum pervenerit; quosque propterea facilius convertet Apostolus. D. Thomas.

populos evangelizare spero. *Non in aliena regulâ, in iis quæ preparata sunt gloriari*; q. d.: Nolo aliorum novalia excolare, sed prius mea ipse novalia facio, deinde excolo, ipse primus ubique fidem planto et prædicto, Rom. 15.

VERS. 17. — *Qui autem gloriatur, etc.*, id est, cum illa gloria illi fuerit à Domino delata et approbata, gloriatur in Domino Christo, id est, de iis tantum gloriatur, que à Deo per Christum accepit, atque ab eo se accepisse agnoscat; et totum quod edidit ad gloriam suam, referat in Deum.

Corollarium, pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Plurima et varia superior ecclesiasticus habet in toto hoc capite notanda sancti regiminis exempla et documenta.

Primum. Auctoritas cum humilitate semper miscenda; hoc superiore docet exemplum D. Pauli, minacis simul et humiliis, v. 1. Vide in commentario.

Secundum. Invitus puniat prælatus, Christi Domini, prælatorum prælati, mansuetudinis semper memor. Hoc et docet D. Pauli exemplum, v. 1.

Tertium. Quocumque modo se gerat superior, sive ignoscat, sive puniat, sciat et expectet ab aliquo se improbandum. Quid tunc prælato faciendum? Agat eorum Deo quod suum est; patiatur ab hominibus quod Deo bene visum fuerit. Hoc docetur doctrinâ et exemplo S. Pauli, v. 2, 3.

Quartum. Quid sit superior ecclesiasticus? Dux militie spiritualis sub imperatore Christo. Quæ sunt armæ quibus in hac sacrâ militiâ uti debet prælatus?

Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, ora-

CAPUT XI.

1. Utinam sustineritis modicum quid insipientiae meæ! sed et supportate me :

2. Æmolor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.

3. Timeo autem ne sicut serpens Eym seduxit astutia suâ, ita corrumpanter sensus vestri, et excidant à simplicitate quæ est in Christo.

4. Nam si is qui venit, alium Christum prædicat,

Notat D. Chrysostomus, quod regulæ ac mensuræ vocabulî usus sit Apostolus; 1º velut ad orbis terrarum possessionem, præstantissimamque hereditatem profectus; 2º ut ostendat totius hujus negotii summam divini beneficij esse; ideoque nihil nobis ascribendum, sed totam gloriam Deo reddendam. Hinc

VERS. 17. — *Qui autem gloriatur...* Græc., *at glorians, in Domino gloriatur*; quasi dicaret: Quid de gloriâ loquor; qui vult in aliquo gloriari, **GLORIETUR IN DOMINO**, à quo accepit omnia, et ad quem omnia referre debet; *gloriatur et in Domino*, quod sit ejus.

NON ENIM QUI SEIPSUM COMMENDAT, id est, laudibus effert, **ILLE PROBATUS EST**; seu, nostra propria laus non verè nos laude dignos efficit.

SED QUEM DEUS COMMENDAT, id est, sed ille verè laude dignus est, quem Deus ipse commendat, seu tam demonstrat per opera, quæ per eum efficit. Non oportet, ait Theodoreetus, nobis ipsis tribuere virtutis testimonium, sed divinam expectare sententiam.

VERS. 18. — *Non enim qui seipsum commendat, etc.*; id est, commendabilem, ex iis que verè per eum operatur, ostendit. Nam Deus, ut adnotat Thomas, est causa totius boni operis per homines facti. Vel, *quem Deus commendat*, id est, cui Christus per meritum suum verè communicat ea per quæ commendatur. Opponit hæc duo, gloriari in se, et gloriari in Domino: gloriari in se, est seipsum commendare; in Domino autem gloriari, est a Domino commendari, et in Domini commendatione gloriari.

tio, charitas. Vide v. 3 et 4. His armis Apostoli, per Dei potentiam, fortes facti sunt, vicerunt regna, mundum universum ad obedientiam Christi redegerunt, v. 4, 5, 6. Speret superior iisdem armis utens, quod illi non deerit virtus Spiritus sancti, ad subditos suos in obedientiâ Christi continendos.

Quintum. Ad quid instituta est potestas ecclesiastica? Ad ædificationem, non ad destructionem, v. 8. Quid ergo continuè debet intendere prælatus? Subditos ædificare, sanctificare, salvare, ad hoc eis semper prodesse, nunquam nocere. Hujus ergo finis semper memor, ad eum omnia sua referat, etiam minax et puniens. Se medicum, se patronum, se patrem esse perpetuò recordetur, v. 6.

Sextum. Intra limites sue jurisdictionis sese contineat, v. 12, 13, 14.

Septimum. Expectet à Domino commendari, non ab hominibus, v. 17.

CAPITRE XI.

1. Plût à Dieu que vous voulussiez un peu supporter mon imprudence! et supportez-la, je vous prie.

2. Car j'ai pour vous un amour de jalouse, et d'une jalouse de Dieu, parce que je vous ai fiancés à cet unique époux, qui est Jésus-Christ, pour vous présenter à lui comme une vierge toute pure.

3. Mais j'appréhende qu'ainsi que le serpent séduisit Eve par ses artifices, vos esprits ne se corrompent, et ne dégénèrent de la simplicité chrétienne.

4. Car si celui qui vient vous prêcher vous annon-

quem non prædicavimus, aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non recepistis, rectè pateremini.

5. Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis apostolis.

6. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientiâ : in omnibus autem manifestati sumus vobis.

7. Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians ut vos exaltemini : quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis ?

8. Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendum ad ministerium vestrum.

9. Et cùm essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui ; nam quod mihi deerat, supplerunt fratres, qui venerunt à Macedoniâ : et in omnibus sine onore me vobis servavi, et servabo.

10. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloria non infringetur in me in regionibus Achaiae.

11. Quare ? Quia non diligo vos ? Deus scit.

12. Quod autem facio, et faciam ; ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos.

13. Nam ejusmodi pseudo-apostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.

14. Et non mirum : ipse enim Satanas transfiguratus in angelum lucis.

15. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurantur velut ministri justitiae, quorum finis erit secundum opera ipsorum.

16. Iterum dico (ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipe me, ut et ego modicum quid glorier) :

17. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientiâ, in hæc substantiâ gloriæ.

18. Quoniam multi gloriantur secundum carnem : et ego gloriabor.

19. Libenter enim suffertis insipientes, cùm sitis ipsi sapientes.

20. Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos credit.

21. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hæc parte. In quo quis audet (in insipientiâ dico), audeo et ego :

22. Hebrei sunt, et ego : Israelitæ sunt, et ego : semen Abrahæ sunt, et ego :

23. Ministri Christi sunt (ut minùs sapiens dico), plus ego ; in laboribus plurimis, in carcerebus abundantiis, in plagiis supra modum, in mortibus frequenter ;

24. A Judæis quinques, quadragenas, unâ minùs, accepti.

25. Ter virgis cœsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci ; nocte et die in profundo maris fuī.

26. In itineribus sæpè, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex genti-

cait un autre Jésus-Christ que celui que nous vous avons annoncé, ou s'il vous faisait recevoir un autre Esprit que celui que vous avez reçu, ou s'il vous prêchait un autre Evangile que celui que vous avez embrassé, vous auriez raison de le souffrir.

5. Mais je ne pense pas avoir été inférieur en rien aux plus grands d'entre les apôtres.

6. Car si je suis grossier et peu instruit pour la parole, il n'en est pas de même pour la science. Mais nous nous sommes fait assez connaître parmi vous en toutes choses.

7. Est-ce donc que j'ai fait une faute lorsque, afin de vous éléver, je me suis rabaisé moi-même en vous prêchant gratuitement l'Evangile de Dieu.

8. J'ai dépouillé les autres Eglises, en recevant d'elles l'assistance dont j'avais besoin pour vous servir ;

9. Et lorsque je demeurais parmi vous, et que j'étais dans la nécessité, je n'ai été à charge à personne : mais nos frères, qui étaient venus de Macédoine, ont supplié aux besoins que je pouvais avoir ; et j'ai pris garde à ne vous être à charge en quoi que ce fut, comme je le ferai encore à l'avenir.

10. La vérité de Jésus-Christ est en moi, qu'on ne me ravira point cette gloire dans toute l'Achaje.

11. Et pourquoi ? Est-ce à cause que je ne vous aime pas ? Dieu le sait.

12. Mais je fais ce à et je le ferai encore afin de retrancher une occasion de se glorifier à ceux qui la cherchent, en voulant paraître tout-à-fait semblables à nous pour trouver en cela un sujet de gloire.

13. Car ces personnes sont de faux apôtres, des ouvriers trompeurs qui se transforment en apôtres de Jésus-Christ.

14. Et on ne doit pas s'en étonner, puisque Satan même se transforme en ange de lumière.

15. Il n'est donc pas étrange que ses ministres aussi se transforment en ministres de la justice ; mais leur fin sera conforme à leurs œuvres.

16. Je vous le dis encore une fois, que personne ne me juge imprudent : ou au moins, souffrez-moi comme imprudent, et permettez-moi de me glorifier aussi un peu.

17. Croyez, si vous voulez, que ce que je dis, je ne le dis pas selon Dieu ; mais que je fais paraître de l'imprudence dans ce que je prends pour un sujet de me glorifier.

18. Puisque plusieurs se glorifient selon la chair, je puis bien aussi me glorifier comme eux.

19. Car étant sages comme vous êtes, vous souffrez sans peine les imprudents.

20. Vous souffrez même qu'on vous asservisse, qu'on vous dévore, qu'on prenne votre bien, qu'on vous traite avec hauteur, qu'on vous frappe au visage.

21. C'est à ma confusion que je le dis ; car je reconnaîs que nous avons été faibles en ce point. Mais pour ce qui est des autres avantages qu'ils osent s'attribuer eux-mêmes, je veux bien faire une imprudence en me rendant en cela aussi hardi qu'eux.

22. Sont-ils Hébreux ? je le suis aussi. Sont-ils Israélites ? je le suis aussi. Sont-ils de la race d'Abraham ? j'en suis aussi.

23. Sont-ils ministres de Jésus-Christ ? quand je devrais passer pour imprudent, j'ose dire que je le suis encore plus qu'eux. J'ai plus souffert de travaux, plus reçu de coups, plus enduré de prison ; je me suis souvent vu tout près de la mort ;

24. J'ai reçu des Juifs en cinq différentes fois quarante coups moins un.

25. J'ai été battu de verges par trois fois ; j'ai été lapidé une fois, j'ai fait naufrage trois fois ; j'ai passé un jour et une nuit au fond de la mer ;

26. J'ai été souvent dans les voyages, dans les périls sur les fleuves, dans les périls des voleurs, dans les périls de la part de ceux de ma nation, dans les périls de la part des païens, dans les périls au milieu des villes, dans les périls au milieu des déserts, dans

bus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus.

27. In labore et circumstâ, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate :

28. Præter illa que extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.

29. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?

30. Si gloriari oportet, quæ infirmitatis mee sunt, gloriabor.

31. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quòd non mentior.

32. Damasci præpositus gentis Aretæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehendere : ret :

33. Et per fenestram in sportâ dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.

ANALYSIS.

In hoc capite Apostolus, sancto Dei zelo pulsus, et verâ necessitate coactus, totus est in semetipso, ut minister Christi commendando, et in pseudo-apostolis, ut Satanæ ministris acprimendis. Laudes ergo suas dicere coactus, v. 1 veniam sibi precatur, si quasi insipienter agat. Ad hoc, inquit, adigor sanctâ zelotypiâ, quâ pro Christo erga vestras animas labore.

¶ 2 et 3. Explicat hanc zelotypiam. Ex unâ parte, ego velut paranympthus, vos omnes, seu vestram Ecclesiastam, per fidem, Christo Domino despondi, eamque ipsi virginem castam exhibere volo. Ex alterâ parte, vereor ne Satanas, per hos pseudo-apostolos, mentes vestras corrumpet errore, sicut Evans per serpentem seduxit astutiâ. Hinc meus pro Christo, et pro salute vestrâ zelus. Et hinc me, apostolum vestrum commendare cogor: hos verò pseudo-apostolos, Satanæ ministros, deprimere, ne cum salutis vestræ periculo, illos mihi apostolo Christi præferatis. Et hinc insipientiam meam, si quæ sit, patienter tolerare debetis, quia vestram ago causam, non meam.

Sic quasi præfatus; v. 4, Corinthiis improperat, quòd immerito tales pseudo-apostolos, sibi Paulo, præponunt: cum vos nihil doceant illi, quod ego Paulus prius non docuerim.

¶ 5. Imò verò vos non minus perfecta docui, quam, non dico pseudo-apostoli, sed veri, et primarii apostoli, Petrus, Joannes et Jacobus doceant.

¶ 6. Esto pseudo-apostoli sint nobis verborum pompa inflationes, sed non sunt in rebus divinis doctiores; et aliunde in omnibus omnino apertè vobiscum ago, non astutè et dolosè, sicut illi.

¶ 7. Corinthios acriter pungit, interrogans eos, an

les périls sur la mer, dans les périls entre les faux frères.

27. J'ai souffert toute sorte de travaux et de fatigues, les veilles fréquentes, la faim, la soif, les jeûnes réitérés, le froid et la nudité.

28. Outre ces mœurs extérieures, le soin que j'aide l'Eglise attire sur moi une foule d'affaires qui m'assiege tout les jours.

29. Qui est faible, sans que je m'affaiblisse avec lui? Qui est scandalisé, sans que je brûle?

30. S'il fait se glorifier de quelque chose, je me glorifierai de mes peines et de mes souffrances.

31. Dieu, qui est le Père de Notre-Seigneur Jésus-Christ, et qui est bénî dans tous les siècles, sait que je ne mens point.

32. Étant à Damas, celui qui était gouverneur de la province pour le roi Aréas faisait faire garde dans la ville pour m'arrêter prisonnier;

33. Mais on me descendit dans une corbeille par une fenêtre le long de la muraille, et je me sauvaï ainsi de ses mains.

PARAPHRASIS.

in hoc apud eos peccaverit, et ideò postponant illum, quia humilis factus est apud eos, ut illos exaltaret apud Deum, et quia gratis Evangelium eis prædicavit?

¶ 8 et 9. Hoc exaggerat, apud vos existens, pro vobis laborans, omnibus indigenis, nihil à quoquam vestrum recepi, sed necessaria à Macedonibus habui, licet pauperibus.

¶ 10. Ne putent autem hoc ab eo dici, ut nunc sattem donent; asseverat etiam sub juramento, quòd in Achaiâ nusquam quid accipiet, ut pseudo-apostolis os obturret.

¶ 13. Vivis eos depingit coloribus; fallaces et dolos sunt operarii; apostolorum quidem Christi larvam circumferunt: at veri sunt Satanæ ministri, quorum finis erit miser et malus.

¶ 16. Iterum veniam petit, si quid ad laudem suam dixerit; hancque èo facilius sperat ab illis, quòd et pseudo-apostolos patientur, non verbis tantum jactabundos, sed et operibus onerosos; scilicet rapaces, devoratores, contumeliatores.

¶ 21. Per ironiam, et profecto gratam, fatetur quòd in hoc quidem sit pseudo-apostolis inferior: at in nullo alio, sive naturæ, sive gratiæ dono.

¶ 22. Quoad naturam, si Hebræi sunt, et ego; quoad gratiam, si Christi ministri sunt: cum verecundiâ quidem, at cum veritate dico, quòd plus ego.

Hanc veritatem in reliquo capite probat per labores plurimos, quos pro Christo suscepit; per passiones plures, quas toleravit in corpore; per sollicitudines animi sui pro omnibus Ecclesiis; per charitatis suæ condescensum pro infirmis; per dolores suos pro scandalizatis.

PARAPHRASIS.

1. Insanum quidem est semetipsum laudare: utiliam verò hanc in me insipientiam tantisper patiannum; ad id cogor: itaque, queso, me tollereis.

2. Ad hoc, inquam, adigor, non philautiâ, sed diuinâ zelotypiâ, quâ erga vestras animas labore: ego enim tanquam pronubus vos, seu vestram Ecclesiam,

uni viro, Christo scilicet, despondi; et eam velo virginem castam illi, velut marito exhibere.

3. Vereor autem i.e. sicut Satanas, sub figurâ serpentis latens, Evans seduxit astutiâ suâ; ita per hos pseudo-apostolos, ministros suos, mentes vestras erroribus corrumpat, et excidatis ab illâ fidei simpli-

citate, quæ Christianum deceat : et hinc mea in tales ministros zelotypia.

4. Etenim si novus ille doctor superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Salvatorem prædicaret, verè alium Salvatorem quam ille, quem nos vobis prædicavimus; si tali magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, quem per nos non acceperitis; si doctor ille aliud et præstantius doceret Evangelium, quam quod vobis tradidimus; recte et meritò talem jactabundum, et sese nobis anteponentem pateremini.

5. At sanè non ita se res habet: arbitror enim quod nec doctrinā, nec operibus inferior sim, non dico istis falsis apostolis, sed et ipsis veris et primoribus apostolis.

6. Esto pseudo-apostoli sint nobis sermone Graeco peritiores, sed non sunt in rebus divinis doctiores. Hanc divinorum scientiam, quæ apostolum deceat, calleo; vos ipsi scitis, quia in omnibus manifesti fui- mus apud vos, et dictis et factis.

7. Aut fortè culpam commisi, et propterea me minus estimatis, quia apud vos memetipsum humiliavi, ut vos hac meā humilitate exaltarem in fide: aut fortè peccavi, quia gratis omnino Evangelium Dei vobis annuntiavi?

8. Alias Ecclesias pauperes feci, ab eis necessaria recipiens, ut vobis sine sumptu inservirem.

9. Et vobis præsens, vobisque serviens, et rebus necessariis destitutus, nulli vestrū molestus fui; quia quod mihi deerat ad vite necessitates, et labore magnū luerari non potui, supplererunt fratres, qui venerunt à Macedoniā: sicut autem in omnibus hæc tenus cavi, ne forem ulli onerosus; ita et in posterum cavebo.

10. Verum dico, testis est mihi Veritas ipsa Christus; non Corinthi solū, sed et in totius Achaiae regionibus, hæc mea Evangelii vobis prædicandi gratuitō gloria non abrumpetur.

11. Cur id apud vos ago? an quia vos non diligo; ideò et dona respuo? Deum mei cordis inspectorem testor, quia vos diligo, imò et depereo, v. 2.

12. Id igitur facio, et faciam, seu in totā Achaia et gratis prædico, et prædicabo, ut pseudo-apostolis amputem occasionem, quam querunt nobis pares esse, de quo gloriantur; aut sanè sicut et nos nihil à vobis accipient.

13. Querunt, inquam, nobis esse similes: nam hujusmodi homines falso titulo, et nomine tantum Apostoli, sunt operarii dolosi, qui apostolorum Christi larvam circumferunt, cùm sint Satanae ministri.

14. Et non mirum quod isti personas assumant apostolorum, cùm ipse Satanas, eorum doctor, et te-nebrarum angelus, sese præstigio transfiguret in an-gulum lucis.

15. Non est ergo quod velut magnum miremur si Satanae ministri induant figuram apostolorum, qui veritatis et justitiae sunt ministri: at larvam tandem detrahet Deus, eisque poenas dabit factis iniquis delictis.

16. Repeto quod initio dixi, ut me patiamini, si quid ad meam laudem dixeris; nec quis me propterea putet insipientem: nec enim id ago sine ratione: quod si tamen id à vobis non valeam obtinere, ut insipientem me accipite; et fertē ut tantisper glorier.

17. Quod in hæc gloriationis materiā loquor, si verba spectetis, non loquor secundūm Deum, habent enim stultitiae speciem; sed si animum et charitatem spectetis, secundūm Deum loquor, ne scilicet Christi ministro contempto, adhæreatis Satanae ministris:

18. Quandoquidem tot alii de rebus carnalibus et externis gloriantur, et illos fertis patienter; et ego illorum insipientiam secutus, tantisper gloriabor, sperans quod et patienter feretis.

19. Sapientes enim cùm sitis, libenter tamen insipientes, me multò molestiores toleratis.

20. Suffertis enim si quis illorum imperioso dominus vos in servitatem redigit; si quis bona vestra sumptibus consumit; si quis muneribus acceptis, vestras facultates extenuat et exhaust; si quis fastu sese extollit, ut vos deprimat; si quis palmā vos in faciem cedat, seu habeat ludibrio.

21. Per modū contumelie et exprobrationis hoc dico vobis: hæc enim cùm vobis faciant illi, eos tamen me pluris facitis. Quasi nos in hæc parte simus illis infirmiores seu inferiores, et ideò minus estimandi à vobis. Hanc illis cedo præcellentiam, sed non aliam. In quacumque alia re quis eorum audeat gloriari, ut minus sapiens loquor, et ego audebo gloriari.

22. Si gloriantur quod Hebrei sunt, et ego sum Hebreus; quod Israelitæ sunt, sum et ego; quod posteri sunt Abrahæ, et ego quoque.

23. Quod ministri Christi sunt, aut saltem se dicunt; stulte, sed verè loquar; ego plus quam illi; pro Christi Evangelio plures sustinui labores quam illi; saepius et diutius in vinculis fui quam illi; in verberibus longè frequenter quam illi; saepius in mortis periculis quam illi.

24. A Judæis quinques cæsus fui, et quadragenas plagas, unā minus, accepi.

25. A gentilibus ter virgis cæsus sum; semel lapidatus sum; ter naufragium feci; noctem et diem exegi in profundo mari, jactatus undis, cum summā vitæ desperatione.

26. Pro codem Christi Evangelio saepè, non longa tantum et molesta, sed et periculosa suscepit itinera; saepè fui in periculis fluminum, in periculis sicariorum, in periculis ex persecutione Judæorum; in periculis ex persecutione gentilium; in periculis in civitate obortis, periculis in deserto, periculis in mari, ex parte Judæorum; Act. 20, 3; ex parte nautarum trucidare volentium; periculis à simulatis, et falso nomine fratribus.

27. Quot alii labores pro Christo suscepti? Quot molestiae et fatigations perpessæ? vigiliæ multæ; famæ et sitis saepè tolerata defectu esculentorum; jejunia crebra sponte suscepta; frigoris et nuditatis molestia saepè perpessa.

28. Præter hæc, quæ extrinseca sunt, et corpus

tangunt, alia sunt quæ angunt animum, nimis rū moles negotiorum mihi quotidiè, quasi agmine facto, incumbentium; sollicitudo quam pro tot Ecclesiis gero.

29. Quis fidelium infirmatur, et ego per intimum cordis affectum non infirmor? Quis offenditur, cuius offendiculo non urar, seu animo discrucier?

30. Si gloriandum mihi sit; de his gloriabor passiōnibus et humilationibus pro Christo toleratis; non de iis magnitudinibus, de quibus gloriantur pseudo-apostoli.

31. Deus omniscius, et Pater Domini nostri Iesu

Christi, qui est in omnem æternitatem laudabilis, scit quid verum dico, nec quidquam addo.

32. Cum essem Damasci, is quem rex Aretas preposuerat illi genti, dispositis ad portas die ac nocte militaribus excubiis, civitatem Damascenam custodiebat, modis omnibus agens, ut me comprehenderet, ut in gratiam Judæorum occideret:

33. Et per fenestram è mœnibus nocte à discipulis, fune demissus sum, in sporta inclusus, et hoc modo evasi præfecti manus.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — UTINAM SUSTINERETIS MODICUM QUID....
 Græc., *utinam toleraretis meam paulisper insipientiam.*
 Syr., *utinam verò toleraretis me paulisper, ut loquerer insipienter.* Græc. et Syr. *parùm,* seu paulisper jungunt verbo *toleraretis.* Nostra Vulgata nomini *insipientiae* jungit; *modicum quid INSPIENTIAE MÆ.* id est, quamdam insipientiæ mæ particulam. Quod majorum exprimit humilitatem; quasi haec non sit tota Pauli insipientia, sed tantum particula. *Insipientiam* autem hic vocat, gloriari, suas laudes dicere; quia revera insanum est se laudare, nisi gravis causa sub- sit, ut hic suberat: et tunc quidem hanc causam ignorantibus, hoc videtur insipientia. Vocat ergo insipientiam, quod insipientiæ speciem præ se ferebat; et quod aliquibus ut insipiens videri poterat. Sensus ergo est: *Utinam vos patianimi memet ipsum laudare.* Paulumque à Paulo commendari: hoc equidem insanum foret, nisi ad id cogerer.

SED ET SUPPORTATE ME; sed ad illud cogor; itaque, queso, me toleretis.

Observatio moralis.

Humilitas est vera christiani sapientia, quam nos Christus, Dei Sapientia, docuit factis et verbis: *Discite à me quia humiliis,* etc. Seipsum ergo laudare vera insipientia christiano videri debet. Hinc nunquā sine magna humilitate præviā debet christianus, etiam ubi necessitas est, semet ipsum laudare. Hoc Paulus suo nos docet exemplo; qui coactus suas hic laudes dicere: hic, inquam, ubi agitur de apostolatus sui tuitione, de præcationum suarum fructu, de animarum salute, quas per Evangelium Christo generat: reniam tamen sibi multoties precatur; insipientem se pluries dicit, humilitatemque maximam præ se fert, contra ordinarias humilitatis regulas agere coactus.

VERS. 2. — ÅMULOR ENIM VOS.... Græc., *zelo vos.* Syr., *nam zelotypus sum erga vos.*

Dat rationem et cur desipiat, et cur insipientiam

VERS. 1. — Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ mæ! id est, gloriationis, quæ videtur esse insipientia; ego tamen sapientissime eam usurpo ex zelo, ut Evangelium meum et fidem apud vos tucar contra pseudo-apostolos. Ita Anselm., Chrysost.

Sed et supportate me; quod opto ut meam insipientiam toleretis, ita etiam peto ut faciatis.

VERS. 2. — Åmulor enim vos Dei åmulatione. Zelotypus sum erga vos zelo Dei, q. d.: Non ambio mihi hanc sponsam, sed Christo et Deo, non mæ gloriae, commendis, lucris, sed Christi, omnia hæc adorno:

ejus debeant tolerare Corinthii. Ad hanc enim incipiam deducit me, non mei proprius amor, sed Dei et vestri vehemens et purus amor. *Ardenter vos in Deum depereo.* Gagnæus. Zelotypus sum erga vos, zelotypia labore; eo vos amore diligo, qui corrialem non patitur.

DEI ÅMULATIONE. At zelo Dei erga vos zelotypus sum. Non mei causâ, sed Dei causâ, et salutis vestræ zelo. Erga vos sum zelotypus, sicut et Deus erga nos dicitur zelotes, non ut ipse quæstum hinc faciat, sed ut salutem nobis afferat.

DESPONDI ENIM VOS.... Syr., *Despondi enim vos viro unico, virginem castam, quam offeram Christo.* Explicitur cur et quomodo erga illos sit Dei zelo zelotypus. Ex una parte, ego tanquam spiritualium nuptiarum pronubus et conciliator, per fidem *vos,* id est, Ecclesiæ vestram, *despondi uni viro,* scilicet Christo; et eam volo, *VGIRGINEM CASTAM,* et integrum illi tanquam marito **EXHIBERE.**

VERS. 5. — TIMEO AUTEM.... Ex aliâ parte vereor ne sicut Satanæ, sub serpentis figurâ latens, Evan seduxit astutiâ suâ; sic et per hos pseudo-apostolos, Satanæ ministros, mentes vestræ corrumpantur croribus;

ET EXCIDATIS A SIMPLICITATE, QUA EST IN CHRISTO, id est, et excidant ab illâ fideli, et morum simplicitate, quæ christianum decet. Græc., *ita corrumpan tur mentes vestræ à simplicitate illâ in Christum.* Syr., *qua est erga Christum,* id est, quæ creditur in Jesum Christum. Verbum *excidatis* additum est ab interprete nostro, majoris claritatis gratiâ.

Et hinc zelus meus, meaque zelotypia. Vos ardent in Deum depereo, vos despondi Christo, vos illi volo servare castos et puros in fide. Aliunde vero vos ambiant Satanæ lenones, qui fidem vestram corrumpere student. Hinc mea zelotypia. Hinc illos ferre non valeo, hinc insipientia mea, seu hinc me laudare

Christus enim sponsus est, ego tantum sponse duxor et paronymplus.

Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Dicitur autem virgo, propter integritatem fideli charitate informatæ. Desponsatio hæc fit per fidem, spem, aliasque virtutes. Nam, ut ait S. Augustinus, tract. 15. in Joan., virginitas mentis et integra fides, solida spes, sincera charitas.

VERS. 5. — TIMEO AUTEM NE.... EXCIDANT À SIMPLICITATE, ETC., ID EST À SIMPLICI, PURA ET INCORRUPTA FIDE, quam habetis in Christum.

cogor, ut mihi apostolo Christi creditis; et hos animalium corruptores deprimere, ut ab illis caveatis. Insipientia itaque mea non est insipientia, sed sapientia, seu Dei gloriae, et salutis vestrae zelus: tolerate igitur me taliter insipientem, seu me memetipsum commendantem, ad vestrum profectum magis, quam ad laudem meam.

Observationes morales.

Ex secundo versu collige 1° quod quilibet anima fidelis per baptismum Christo despondetur, seu fit per fidem sponsa Christi: Annulo suo subarravit me Dominus meus, dicere potest omnis anima christiana; 2° quod plures animae, una Ecclesia particularis, immo et tota universalis Ecclesia, sint una sponsa, sicut et Christus est unus sponsus; una, inquam, per unitatem fidei, et vinculum charitatis. 3° hujus sponsae virginitas est fides incorrupta: hinc rem novam! exclamat divus Chrysostomus, in mundo post nuptias non manent virgines, quae virgines erant; hic post nuptias sunt virgines, quae non erant virgines; 4° hujus sponsae domini regnum cœlorum, ait divus Chrysostomus, sicut sponsus Christus rex, ita sponsa regina. Hujus sponsae nuptiae in hoc seculo præparantur, in futuro consummantur. Præparantur per fidem, spem et charitatem. At consummantur per speciem et visionem, quando indissolubili vinculo copulabitur Christo. Hoc quidem omnibus christianis animabus convenient, at specialius animabus religiosis, quae Christo etiam in hac vita perfectius uniuntur. Vide Cornelium à Lape.

VERS. 4. — *NAM SI IS QUI VENIT....* His quasi præfatis, ostendit Corinthiis, quod immerito tales magistros pluris faciant, cum nihil eos doceant, quod prius non docuerit. Etenim si novus ille apostolus superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Jesum, seu Salvatorem, prædicaret, et qui verè sit aliis et excellentior, quam ille, quem vobis prædiciavi; si tali magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, et qui præstantiora vobis dona conferret, quam quae receperitis me prædicante; si magister ille aliud Evangelium, præstantius et meliora promittens, vobis prædicaret; quam quod vos docui; recte et merito pateremini talem magistrum jactabundum et sese nobis præferente; at sanè non ita se res habet.

VERS. 5. — *EXISTIMO ENIM NIHIL ME MINUS FECISSE....* Arbitror enim quod nec doctrinā, nec operibus similior; non dico, istis pseudo-apostolis; sed et ipsis

VERS. 4. — *Nam si is qui venit, alium Christum, prædicat, quem non prædicavimus; q. d.: Si pseudo-apostoli aliam doctrinam perfectiorem de Christo vel Christi predicant, quam ego non predicavi; quasi predicatione mea ad salutem et Christianismi perfectionem non sufficiat.*

Aut aliud spiritum accipitis quem non receperitis, q. d.: Si alia dona Spiritus sancti, quae per me non accipitis, acciperetis a pseudo-apostolis istis. Aut aliud Evangelium quod non receperitis, recte pateremini, vel sustineritis, q. d.: Ubi est ille alius spiritus, alia dona, qua jactant? Sanè nusquam comparent. Testes vos appello, qui nihil aliud quam ventosa verba ab eis accipitis.

magnis et excellentissimis apostolis, Petro, Joanne, Jacobo; ita D. Chrysostomus, et omnes antiqui. Quanquam recentiores multi putant per ironiam hic pseudo-apostolos vocari supra modum apostolos, seu, ut est in Græco, *super valde apostolos*. Et juxta hunc sensum melius cohærent omnia et præcedentia et sequentia. Sed nihil cogit antiquos Patres deserere.

Observa quod qui, 1 Cor. 15, 9, dixit: *Non sum dignus vocari apostolus*; nunc ubi necessitas postulat, dicit: *Existimo nihil me minus fecisse a magnis apostolis*. Non erubescit se excellentioribus apostolis æquipare; quia id postulat charitas et animarum salus. Omnia ad aliorum utilitatem, et Dei gloriam.

VERS. 6. — *NAM ETSI IMPERITUS....* Græc., *idiota*, id est, indoctus SERMONE. Syr., *incultus sermone*. Vide paraphrasim. Juxta antiquos haec non referuntur ad versiculum præcedentem, sed est responsio novæ adversariorum objectioni, Paulo sermonis ruditatem improverantium.

Fateor quod sermone sum rudis; at rerum divinarum scientiam calleo, quæ divinum præconem decet.

Non curat secularis sapientiam, quæ, ut 1 Cor. dixit, evacuat crucis Christi gloriam; sed scientiam Dei, veram sapientiam habere gloriat. Talis sit homo verè apostolicus. Indirectè sermonis nitorem et peritiam concedit pseudo-apostolis, at eis negat scientiam; sermone sunt periti, sed scientiæ Dei indocti. Quot et hodiè hujusmodi homines! In OMNIBUS AUTEM MANIFESTATI SUMUS VOBIS. Græc.: *Sed in omni manifestati in omnibus in vos*. Syr.: *Verum in omnibus manifesti fuimus apud vos*. Hic quoque falsos perstrinquit apostolos, utpote in versuti ambulantes, quasi diceret: Non sicut illi aliud sumus, et aliud apparemus: sed in omnibus et omnino aperte vobiscum agimus, ita ut et dictis et factis simus vobis manifesti.

An D. Paulus reverè fuerit sermone imperitus? — Resp. 1° quod sine fundamento ex hoc versiculo collegirint aliqui D. Paulum fuisse balbum, seu impeditæ linguae: dicitur enim hic imperitus, idiota, incultus, non impeditus. Resp. 2° quod D. Paulo non adfuerit sermonis perspicuitas; nec Græci sermonis elegantia; ut patet legenti: sed in rudi sermone fuit illi nervosa eloquentia, et ubi voluit, divinum dicendi artificium. Hinc aliqui dicunt illum eloquentissimum, ut D. Augustinus, alii negant, ut Origenes, et D. Hieronymus.

VERS. 5. — *EXISTIMO ENIM NIHIL ME MINUS FECISSE A MAGNIS APOTOLIS.* Vocat magnos eos qui inter apostolos eximii erant et summi, quales Petrus, Jacobus et Joannes.

VERS. 6. — *Nam etsi imperitus sermone, sed non scientiam*; Etsi, quod ad sermonem attinet quo vobiscum loquor aut scribo, sim imperitus ac velut idiota, non tamen quod scientiam carum rerum quas docere me profiteor, scilicet divinarum, et ad vestram salutem spectantium. Nam utique sine hujus modi scientiâ, vix Christi apostolus ac doctor gentium esse non possem.

In omnibus autem manifestati sumus vobis, id est, nihil apud vos dissimilanter egit; totus et per omnia vobis manifestatus sum.

VERS. 7. — AUT NUMQUID PECCATUM FECI... Græc., *an peccatum feci... Syr., aut fortè culpam commisi...*

His verbis Corinthios acriter pungit, simul et magnum suū et pseudo-apostolorum disserimen ostendit, quod humilietur et gratis Evangelium predicaverit, quod ipsi cum fastu et pro luero. Numquid fortè peccavi, et ideò me minus aestimatis, quia humilis apud vos factus sum; vile opificium exercens, et labore manuum mearum victimum mihi comparans? Non superbè me gessi, nec meo fastu vos oppressi, sicut illi; et hoc mihi peccatum,

UT VOS EXALTEMINI; id est, ut hæc meā humilitate vos exaltarem in fide: seu ut vos facilius Christo lueraer; ad ejus gratiam attraherem, per quam evherem miniad gloriam,

QUONIAM GRATIS EVANGELIUM DEI EVANGELIZAVI VOBIS? An mihi imputatis ad culpam, quod gratis omnino, et sine luero, et sine stipendio vobis praedicaverim?

Nota in hoc versiculo duplicem apostolicam D. Pauli prædicantis virtutem: humilitatem in suā conversatione; paupertatem in corde et in praxi, seu in usu. Nec pretium aut lucrum vult, aut recipit pro prædicatione; nec stipendum ad sustentationem necessarium suscipit. Talibus virtutibus proximi promovet salus, humilitas cordis, etc., paupertas spiritus, virtutes veræ apostolice, sed heu! quām pauci sectantur eas!

VERS. 8. — ALIAS ECCLESIAS EXPOLIAVI. Quod in versu præcedente dixit, hic et in versiculo sequente exaggerat, prietensunque peccatum quasi aggravat. Vide paraphrasim.

STIPENDIUM. Græc., *δηψώτον, modicum quid, quale datum militi.*

VERS. 9. — ET CUM ESSEM APUD VOS... Et apud vos præsens et existens; pro vobis diu noctuque laborans, et omnibus indigens: seu vobis præsens, vobis seriens, rebus necessariis destitutus.

NILLI ONEROSUS FUI, id est, nulli vestrū molestus fui: nec ideò segnior fui in ministerio vestro. Græc., *non obtorpui cuiquam.* D. Hieron. ad Algas., quæst. 10, dicit hanc dictiōnē esse Cilicibus peculiarem.

NAM QUOD MIHI DEERAT, ad vitæ necessitates, sup-

VERS. 7. — Aut numquid peccatum feci, meipsum humilians, ut vos exaltemini? Au peccatum feci incepsum humilians, dejiciens ad scenopiegiam, et labores manuum, quibus victimum mihi pararem, humilietur nempe et tenuiter, sumptu meo victimatis; ne vobis essem oneri, sed vos potius exaltarem et honorarem hæc meā humiliatione; q. d.: An hoc ipsum quod glorie est et beneficentie, improperatis mihi?

Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis, q. d.: Usque adeò non peccavi in vos, ut et singulari beneficio vos affecerim, gratis Evangelium prædicans, quod apud alios non feci.

VERS. 8. — Alias Ecclesiæ expoliavi, etc. Sensus est: Ab aliis Ecclesiæ, quanvis essent vobis pauperiores, ut proinde spoliari ac denudari viderentur, accepi stipendum ac sumptum necessarium, ut vobis Evangelium ministrarem.

VERS. 9. — Et cum essem apud vos, et egerem; nulli onerous fui. Sed strenue meis manibus laboravi; nec tamen in prædicatione obtorpui, sed æquè diligen-

PLEVERUNT, supra id quod labore manuum lucrabar. Act. 18, v. 5.

FRAIRES, QUI VENERUNT A MACEDONIA. Act., 18, v. 5.

ET IN OMNIBUS SINE ONERE ME SERVAVI ET SERVABO. Ne quis autem putet haec ab eo dici, ut ab illis in posterum accipiat; addit quod sicut haec tenus in nullo fuit onerosus, sic nec erit in futuro: gratis ministravi, gratis ministrabo, et cavebo ne cuiquam sim oneri. Timuit Apostolus ne ipsa vita necessaria recipiens, foret onerosus. Hinc saltem timeamus superflua recipere.

VERS. 10. — EST VERITAS IN ME... Jurat quod idem observabit sempér, seu nihil à quopiam recipiet in Achaia.

Verum dico, Christus Veritas, est mihi testis; quod hæc GLORIATIO, Evangelii vobis prædicandi gratis, per me non abrupetur apud vos et in totâ Achaia.

NON INFRINGETUR. Græc., non obturabitur. Metaphora ab amnibus sumpta, aiunt Patres Græci Chrysostomus, Theophylactus; quasi diceret: Donis vestris non obturabitis, aut obstruetis cursum hujus meæ gloriæ, sed fluet indesinenter per omnes Achaiae regiones, eujus metropolis erat Corinthus. Idem hic significat Apostolus quod in 1 Cor., cap. 9, v. 15: Bonum est mihi magis mori, quām ut gloriā meā quām evacuet.

VERS. 11. — QUARE? QUA NON DILIGO VOS?

Cur ita facis apud nos? An quia nos non diligis, idè dona nostra respuis? Solemus enim eorum, quos non diligimus, dona contemnere.

Iterum jurat, Deum cordium inspectorem testem adhibens, quia eos diligit. Dona quidem sunt responda, sed sine contemptu, imò cum gratitudine, et cum affectu.

VERS. 12. — QOD AUTEM FACIO, ET FACIAM., id est, id facio et faciam, seu gratis evangelizo, et evangelizabo non solùm Corinthi; sed in totâ Achaia, ut pseudo-apostolis amputem occasionem, quam querunt nobis esse similes et pares, de quo GLORIANTUR.

Optabant pseudo-apostoli ut aliquid reciperet Apostolus; siue dicere possent quod, ad ejus exemplum

ter omnibus et singulis docendo, monendo, consulendo, me impendi; atque si nihil aliud, nulla vite sustentandæ necessitas curave mihi incubuisse.

Nam quod mihi dixerat, supplerent fratres, qui venerunt à Macedonia: et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo. Addit autem de futuro tempore, ne commemorando præteritam abstinentiam, videatur admonere Corinthios quid in posterum erga se facere debeat.

VERS. 10. — EST VERITAS CHRISTI IN ME, IN VERITATE CHRISTI LOQUOR, TESTOR CHRISTI VERITATEM; VOBIS EGNO PER CHRISTUM (AMBROS., SUB CHRISTI TESTIMONIO) VERE SANCTE AFFIRMO AC JURO ME NILH PRO SUMPTU A VOBIS ACCEPTURUM. Ita Theoph.

Quoniam hæc gloriatio, quod gratis vobis evangelizaverim, non infringitur in me in regionibus Achaiae.

Quare? Quia non diligo vos? Deus scit, an vos non diligam.

VERS. 12. Quod autem facio, et faciam, id est, sed quod haec tenus facio, gratis per Achaiam prædicans

ipsi recipent; et consequenter gloriari quod in hoc ipsi similes et pares forent; quem aliunde se superare jactabant, scilicet in eloquentia. Ut hanc eis gloriandi occasionem amputet Apostolus, nihil recipit, nec vult recipere; ut patet omnibus quod in hoc saltem sint illo inferiores. Alter Græci, qui supponunt quod pseudo-apostoli gratis quoque predicare gloriabantur. Hoc saltem simulabant, ait D. Chrysostomus, sed furtim et occulte recipiebant. Illis, inquit, Paulus precidit occasionem gloriandi, quam quererant inde; quia haec in re, non habebant quod gloriarentur, cum Paulo forent tantum pares. Sed probabilius est quod palam accipiebant pseudo-apostoli, cum de eis loquens, v. 20: *Sustinetis... si quis devorat, si quis accipit.*

VERS. 13. — NAM EJUSMODI... Ilos falsos apostolos vivis hic pingit coloribus; simul et explicat quod dixit, querunt nobis esse similes. Nam hujusmodi homines falso titulo et nomine tenus apostoli sunt, à Christo non missi, nec à Christi veris apostolis.

OPERARI DOLOSI, fallaces, qui omnia fieri faciunt animo et ut fallant; D. Chrysostomus.

TRANSFIGURANTES SE... assumunt Christi apostolorum personas, cum revera sint ministri Satanæ. Larvam apostolorum circumferunt, non autem vim ac facultatem; Chrysostomus.

VERS. 14. — ET NON MIRUM... Et haec in re nihil novum. Nam Satanas, ipse angelus tenebrarum, transformatur in angelum lucis; malus in bonum.

VERS. 15. — NON EST ERGO MAGNUM...; non est ergo quod miremurr tanquam magnum, si ejus ministri figuram ac personam induant apostolorum, veritatem, pietatem ac veram justitiam annuntiantum.

QUORUM FINIS ERIT... at tandem larvam eis detrahet Deus, poenamque dabit factis inquis debitam. *Finis eorum erit secundum opera illorum*, id est, malus.

Ab ipso Ecclesiæ exordio fuere falsi doctores, hypocritæ, apostolorum Christi larvam circumferentes; ut fideles deciperent. Ab ipso mundi exordio Satanas, humanæ salutis adversarius, tenebrarum angelus, sese in lucis angelum transformat, ut facilius decipiat.

Hinc discamus timere, cavere, rogare, et ne nos

Evangelium, idem et facturus sum deinceps.

Ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur invenerintur sicut et nos. Gloriantur in predicatione se esse mihi pares, cum sint inferiores; ego enim gratis, ipsis luci causa evangelizant. Ita Anselm., Chrysost. et Theoph.

VERS. 15. — NAM EJUSMODI PSEUDO-APOSTOLI, SUNT OPERARI SUBDOLI, seu dolosi. Ingerebant seipso, mentientes se missos esse. *Transfigurantes se in apostolos Christi*, scilicet in seipso, id est assumentes personam apostolorum Christi, dicentes se esse Christi apostolos, sed falsos.

VERS. 14. — ET NON MIRUM, quod audeant se transfigurare in apostolos Christi.

Ipsæ enim Satanus transfigurat se in angelum lucis. Dicit lucis; solent enim angeli boni, utpote beati, lucidi et gloriosi apparere, cum se ostendunt hominibus. Secundum lucis, id est, veritatis, justitiae, pietatis; haec præ se fert Satanas, haec promittit hominibus quorum vel oculis visibiliter appetit, vel phantasie se suaque consilia insinuat, ostendit, imprimis, cum vere sit angelus tenebrarum; quia non nisi peccata, errores, dolos, suggerit.

inducas.... sed libera nos à malo, à malo spiritu in bonum transformato: à malo doctore, apostoli larvam circumferente. Et hinc discamus nec in nobis, nec in homine, nec in angelo spem ponere; sed in solo Deo.

VERS. 16. — ITERUM DICO....; repeto quod ab initio dixi, rursusque vos rogo, ut me patienter sustineatis, si quid ad laudem meam dixerim.

NE QUIS ME PUTET..., nec propterea quis me putet insipientem, nec enim id ago sine ratione, sed ob causam. Stulta quidem res est gloriari; ego vero non ut stolidus hoc facio, sed coactus; D. Chrysostomus.

ALIOQUIN VELUT INSPIENTEM...; quod si tamen id, quod à vobis peto, non possim obtinere; ut insipientem accipite me, et patienter sustinet; tantum ut mibi tantisper liceat gloriari. Hic sensus naturalis est, nec primo hujus capituli versui contradicit, ut putat auctor neotericus, qui vult hic ab Apostolo retractari, quod ab initio dixit. Hincque particulam πάλιν, ipse solus, contradictibus omnibus omnino versionibus, et interpretibus Græcis et Latinis, vult non significare, iterum, de nouveau; sed è contra, seu tout au contraire, je me retracte. Quidquid sit de hac πάλιν significatione in genere, sanè illa huic loco non convenit; idem enim in re nunc dicit Apostolus, quod in primo versu dixit. Ibi insipientiam vocavit gloriari, quia speciem habet insipientæ, et insipiens videtur iis, qui causam ignorant. Hic autem rogat, ut propter hanc insipientæ speciem, non putetur insipiens, id est, verè insipiens; quia id non agit insipienter et sine ratione. Quod si tamen ab eis non potest obtinere id quod rogat; concedit ut velut insipientem ipsum accipiant, dummodò gloriari permittant: idque concedit sapientissime, proximi sui salutem sue proprie famæ anteponendo. In his ergo verbis patet et humilitas et charitas apostoli. Humilitas; excusatione toties iteratæ, ostendit sanè quam invitus et coactus gloriatur. Charitas; hanc internam confusionem suam, immo et externum Corinthon propterea contemptum, animarum saluti sacrificando.

VERS. 17. — QUOD LOQUOR... Fatetur quod specie tenus et appareret non agat secundum Christi doctrinæ.

VERS. 15. — Non est ergo magnum, id est, mirandum tanquam res magna. Si ministri ejus transfigurantur velut ministri justitiae, id est, figuram ac personam assumant ministrorum justitiae.

Quorum finis erit secundum opera ipsorum, q. d.: Etsi fallant homines, Deum fallere non poterunt, à quo tandem recipient mercedem operibus suis debitam, hoc est, interitum et mortem aeternam.

VERS. 16. — Iterum dico ne quis me putet insipientem esse, scilicet ob id quia me ipsum prædicto. Nam justa causa est cur id faciam. Alioquin velut insipientem accipite me, q. d.: Quod si alius impetrare non possum, accipite me velut insipientem, tantum ut mihi paulum gloriari liceat. Nota. Valde premollit, ut ostendat quam invitus, et non nisi coactus descendat ad laudes suas. Ita Chrysost.

Ut et ego modicum quid gloriatur, id est, ut cum illos amulos nostros toleretis tam multa de se jaicitantes, mihi quoque concedatis vel paulum de me ipso gloriari.

VERS. 17. — *Quod loquor, non loquor secundum Deum*: quod loqui propono et intendo, meas scilicet laudes.

nam, qui nos humilitatem factis et verbis docuit, ut jam dictum est in commentario, v. 4. *Quod in hoc gloriationis argumento loquor, si verba spectetis tantum externa, non loquor secundum Deum, speciem enim habent insipientiae; si vero animum spectetis et verborum scopum, secundum Deum loquor.* Ex charitate enim loquor; et ex necessitate me laudo; ne me Christi ministro contemptu, credatis et adhaereatis Satanæ ministris. Ago apparenter contra humilitatem, quæ est vera sapientia, quam nos Deus, per Christum docuit; hinc non secundum Deum loquor. Sed id invitatus ago et ex charitate: hinc non insipienter, sed quasi insipienter, seu QUASI IN INSPIENTIA, mea laus speciem habet insipientiae quidem, sed est vera et secundum Deum sapientia.

In hac substantia glorie. Græc., ἐν τούτῃ τῇ θεοτόκεσσι; idem verbum in codem sensu usurpatum reperies cap. 9, v. 4, scilicet in hæc materiâ, seu in hoc argumento gloriationis. *In hæc parte gloriationis,* ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

VERS. 18. — QUONIAM MULTI GLORIANTUR... quandoquidem pseudo-apostoli, æmuli mei, gloriabantur in rebus carnalibus et externis et ad apostolatum non pertinentibus; et illos sic gloriavint, inò ad nauseam usque jactabundos toleratis.

ET EGO illorum secutus insipientiam, tantisper GLORIAVOR; sperans quòd et patienter feretis me utiliter gloriante.

VERS. 19. — LIBENTER ENIM SUFFERTIS... Syr., pacifici enim estis ad obtemperandum rationis expertibus, cum vos sitis sapientes. Quasi diceret: Id eò facilius spero, quòd vos cum sitis sapientes, alios tamen suffertis insipientes, me multò molestiores. Insipientia mea vobis multò minus erit onerosa, quam pseudo-apostolorum: mea ad summum erit verbosa, illorum vero est effectiva et effectibus molesta; vos enim tyrranicè regunt, vos devorant...

VERS. 20. — SUSTINETIS ENIM SI QUIS..., id est, si quis illorum duro et imperioso dominatu vos IN SERVITUTEM REDICIT; seu regit ut servos.

Si quis DEVORAT, id est, bona vestra consumit et exhaustit sumptibus.

Si quis ACCIPIT, à vobis munera, quibus vestras extenuat facultates.

Sed quasi in insipientiâ in hæc substantiâ gloriae, in hoc subiecto, in hæc materiâ gloriae quâ gloriari de meis laboribus in sequentibus intendo.

VERS. 18. — QUONIAM MULTI GLORIANTUR SECUNDUM CARNEM, in rebus carnalibus et externis, puta in nobilitate, divitiis, sapientiâ, circumcisione, parentibus Hebreis gloriabantur pseudo-apostoli, hinc et ego in iisdem gloriavori. Ita Chrysost.

VERS. 19. — Libenter enim suffertis insipientes, etc. Est ironia. Quasi dicat: Sustinetis insipienter jactantes se gloriabundos illos pseudo-apostolos, sustinentibus, spero, et me apud sapientes sapienter et utiliter gloriante.

VERS. 20. — Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, qui imperiosè vobis utuntur ut mancipiis. Significat imperiosam pseudo-apostolorum in Corinthis fideles dominationem, quâ eos proponendum ut servos premebant. Nam ad ejusmodi subjectionem pertinent quæ sequuntur.

Si quis extollitur, fastu tumens, ut vos deprimat, et quædam in vos tyrannidem exerceat.

Si quis in faciem vos cedit, id est, habet ludillo, seu contumeliam quasi alapam vobis impingit.

Ita quidem explicatur communiter hæc ultima pars; unde plerique verba sequentia, secundum ignobilitatem dico, explicant quasi dent sensum sequentem: Hoc intelligo, quantum ad contumeliam; non quid de facto vos cædant in faciem, sed quid contumeliam, vos quasi viles afficiant.

Sed nonne fieri posset, ut quisquam p. a. d. apostolorum ad hanc devenerit violentiam, ut palnâ quemquam Corinthiorum cæciderit; et hoc eis exprobret Apostolus? Cum omnia alia ad litteram sint vera, cur non et hæc pars? An minus est crimen, tyrannidem exercere, devorare, accipere, etc., quam aliquo fortè primo motu cædere? Hæc in re nihil affirmo; sed meum dubium expono.

VERS. 21. — SECUNDUM IGNOBILITATEM DICO... QUASI... obscurum est quod ait; nam quoqiam molestum ac grave erat, idcirco hoc ita collocavit, ut acerbitatem obscuritate falleret; D. Chrysostomus.

Notanda ad intelligentiam.

Obscuritatem hujus loci probat explicationum varietas, omnes legi, omnes expendi, nullam penitus satisfacientem inveni. Hinc textum attentiùs legi; omnes versiones contuli; et lux major assulxit. Græc.: secundum contumeliam dico. Syr., quasi cum contumeliâ dico. Arab., per modum contumelias et exprobrationis hoc dico; ac si nos infirmati essemus. Ex textu et ex his ejus versionibus concipio quid D. Paulus superiora, in versibus 19 et 20 contenta, dixit per modum exprobrationis. Sed quibus? Ex ipso contextu patet quid ipsis Corinthiis, quos in his versiculis alloquitur. Quid ergo Corinthiis exprobavit? Intellige ex ipso contextu et ex eo, de quo hæc agitur; scilicet: Hæc et alia, cum vobis pseudo-apostoli faciant; illos tamen estimatis, diligitis et pluris quam me facitis.

QUASI NOS HAC IN PARTE INFIRMI, seu illis inferiores simus, id est, quasi verò nos propter infirmitatem idem vobis non fecerimus; et non propter humilitatem, modestiam et charitatem. Quasi verò non potuerimus, sicut et illi, iisdem titulis abutentes, opprimere vos. Quasi verò talia, quæ dixi, facere, sit in illis vir-

Si quis devorat, id est, bona vestra extorquent. Si significat inexplibilem aviditatem quantum ad sumptus vitæ, quos identiter exigebant.

Si quis accipit, scilicet à vobis.

Si quis extollitur, id est, extollunt se supra vos, potestatem sibi vendicant in vos, seipso laudent, se suaque magni faciunt et deprædicant, dicendo se esse populum Dei, illos, ex gentibus peccatores.

Si quis in faciem vos cedit, non alapis, sed contumelias, in faciem exprobantes quid fueritis idolatriæ, peccatores, immundi, quid sitis præputium.

VERS. 21. — SECUNDUM IGNOBILITATEM dico, q. d.: Cum dico pseudo-apostolos in faciem vos cædere, non simplieriter dico, sed quod ignominiam et convicia quæ in vos jactant, et in faciem exprobant.

Quasi nos infirmi fuerimus in hæc parte, q. d.: Sustinetis fortes, audaces, minaces et imperiosos pseudo-apostolos, me vero non sustinetis, sed contemnitis tanquam infirmum, pusillanimem et timidum, quasi

tus et perfectio aestimatione digna; et talia non facere, sit in nobis infirmitas et peccatum vestro contemptu dignum.

Ironia similis, imò eadem ac ea que v. 7; quasi dicere: An peccatum feci, quia humili, pauper et modestus apud vos fui? quia ex charitate, et gratis omnino, vobis evangelizavi? quia vos non devoravi, non oppressi, contumeliam non affeci? Et hæc eadem exprobratio tangit obliquè falsos apostolos: qui talia facientes, sese jactabant quasi magnos; et D. Paulum, ut infirmum et homuncionem deprimebant; hincque sese anteponebant illi. Quasi verò nos illis hæc in parte simus inferiores; quasi talia facere sit virtus et perfectio; non facere peccatum. Hic itaque D. Paulus indignatione tactus, et plura cogitans atque sentiens, quām verbis exprimat, tacitus in corde, hanc egregiam concedit pseudo-apostolis superioritatem ac præcellentiam. Esto, simus illis, hæc in parte inferiores; sintque nobis in eâ superiores; at sanè in nullà aliâ re præcellentiam illis concedo.

IN QUO QVIS AUDET? id est, in quâcumque re quis eorum audeat gloriari.

IN INSPIENTIA DICO, id est, quasi insipiens loquor, et ego gloriari audebo.

Observatio moralis.

D. Paulus, totius terrarum orbis doctor, speciatim verò Corinthiorum amantissimus pater, et apostolus, tot eximiis virtutibus et præclaris dotibus insignitus; ab ipsis tamen Corinthiis, suis in Christo filiis, postpositus hypocritis, falsis operariis et veris Satanæ ministris; qualis et quanta injustitia! At quantum solamen omni prælato ecclesiastico, sua munia ritè peragenti, et à suis tamen inferioribus, in honore minus habito! Hæc fuit semper consuetudo mundi, et erit usque in finem; ait Cornelius à Lapide, post Salmeronem quem citat; contumaciter resistere Dei servis, ad minimas occasiones obstrepere, et obmurmurare, de severitate moderatâ conqueri; abhorrire ab omni disciplinâ; impostoribus autem et pseudo-apostolis serviliter se subdere, omnia illis permittere; quidquid oneris imponere ipsis libuerit, patienter sustinere: ita Israelitæ, contemptu Samuele sancto, ac modesto, maluerunt ferre jugum fastuosi et tyranni regis, 1 Reg. 8.

Hoc in casu, superior gnavus et attentus, et ob id à suis despectus, cogitet D. Paulum pseudo-apostolis postpositum à suis; et ob hunc iniquum sui despiciendum, dejectiori non erit animo. E contra superior

qui imperiosius agere non potuerim quām feci; q. d. Paulus: Potui sanè eadē licentia et imperio in vos uti, quo pseudo-apostoli usi sunt, sed nolui ex humilitate, modestia et charitate eximiā. Ita Chrys.

In quo quis audet, supple gloriari (*in insipientia*, id est, quasi insipiens, vel insipienter *dico*), *audeo et ego*, scilicet gloriari. Sensus est: Quæcumque illi sibi arrogant fanquām gloriosa, ego quoque mihi arrogabo.

VERS. 22. — Hebræi sunt, et ego, etc. Gloriosius erat Israelitam dici quām Hebræum; et semen Abrahæ dici, quām Israelitam.

VERS. 23. — Ministri Christi sunt, per concessio-

officii sui negligens, et à suis tamen honoratus; cogitet pseudo-apostolos honoratos; attendat sibi et caueat, ne sicut honoris illorum, ita et vitiorum sit particeps; saltem non superbiat ob honorem sibi et satanae ministris communem.

VERS. 22. — HEBRÆI SUNT, scilicet, origine et lingua, et ego sum Hebraeus origine et linguam Hebraicam calleo.

ISRAELITÆ SUNT, id est, ex posteris Jacob, non ex posteris Esau: et ego, sum Israelita.

SEmen ARRHAE SUNT, id est, naturales filii, non proselyti. Hæc erat summa Judæorum gloria, de quā jactabant: Semen Abrahæ, filii Abrahæ sumus, qui fuit specialiter amicus Dei; cui factæ sunt repromissiones à Deo, etc.

ER EGO SUM ABRAHÆ FILIUS. In hoc ergo pares sumus.

VERS. 25. — MINISTRI CHRISTI SUNT; tales saltem se dicunt, licet de facto satanæ sint ministri, v. 13. Esto sint, ut volunt, ministri Christi.

UT MINUS SAPIENS LOQUOR; sed tamen verè loquor, ego sum plus quām illi. Syr., et ego illis præstantior. D. Chrysostomus, et ego his melior sum et præstantior.

Observatio litteralis et moralis.

Hoc probat in sequentibus; non miracula professens, quæ fecit; non per excellentiora charismata quæ recepit; non per tot urbium, provinciarum et regnum admirandam conversionem, quam, Deo dante, operatus est: sed per labores, plagas, carcères, fustigationes, quas pro Christo passus est; ut omnes Christi ministros doceat media, quibus possint præstantius sacro Christi apostolatui et ministerio communicare; nimirū si plurimū patiantur et laborent pro Christo.

Communicantes igitur Christi passionibus, gaudete, o Christi ministri! quia sic et divino ejus apostolatu, cum D. Paulo, communicatis excellentiū. Sicut oportuit laborare et pati Christum, et per labores et passiones suum salvatoris exercere ministerium, sieque in suam gloriam intrare. Ita et oportet pati et labore Christi ministerum; per labores assiduos et passiones quamplurimas suum peragere ministerium, sieque gloriam eternam promereri. Hoc nos docet exemplum D. Pauli, per antonomasiā apostoli.

IN LABORIBUS PLURIMIS. Græc., *in laboribus abundantius*, id est, pluribus quām illi. Syr., *in labore plus quam illi; in verberibus plus quam illi; in vinculis plus quam illi, in mortibus pluries.*

nem hoc dicit; esto vocent se Christi ministros, et ego sum, imò plus quām ipsi, ut minus sapiens dico, hoc est, quasi insipiens delirans loquor. Tanquam dicit Apostolus: Ministri Christi sunt (stulte loquor, stultitia mea ignoroscite), plus et excellentius ego sum.

In laboribus plurimis, id est, pluribus quām pseudo-apostoli.

In carceribus abundantius, in plagiis supra modum, id est, in verberibus insolenter, et, ut ita dicam, excessivè mihi illatis, supra quām dici vel credi potest.

In mortibus frequenter. Mortis periculis, ubi comites mei, aut alii vel à latronibus, vel à seditionis cœdebantur aut jugulabantur.

IN PIACIS SUPRA MODUM. Græc., excessivè, id est, plus quam dici potest.

IN MORTIBUS, id est, in vita periculis; FREQUENTER.

VERS. 24. — A JUDÆIS QUINQUIES QUADRAGENAS, scilicet, plagas, UNA MINUS, id est, 39. **Lex**, Deuter. 25, 3, vetabat ne quadragenarius plagarum numerus excederetur. Hinc Judæi, ne excederent, siveque legem certius observarent; triginta novem dabant tantum. Porro de his flagellationibus D. Pauli nihil in Act. Apost.

VERS. 25. — TER VIRGIS CÆSUS... à gentilibus, hinc colligitur quod Judæi non virgis cederent, sed fidibus seu nervis. De unâ tantum fustigatione in Actis, 16, 22.

SEMEL LAPIDATUS SUM. Lystris, Act. 14, 18.

TER NAUFRAGIUM FECI. De hoc nihil D. Lucas; illud enim naufragium, de quo Act. 27, 18, post hanc Epistolam scriptam evenit.

NOCTE ET DIE... IN PROFUNDO MARIS... Græc., non est, maris, sed tantum, ποστό, profundo, quod de omni profundo, seu carcere, seu puteo potest intelligi. Revera Baronius intelligit profundissimum carcerem Cyzicenum, in quem D. Paulus sit injectus. Sed de carceribus jam dictum est, v. 23. Hic autem agitur de naufragio, et de ærumnâ naufragium consequente. Hinc bene noster interpres addidit: *In profundo maris fui, id est, juxta Theodoretum, scaphâ dissolutâ, totam noctem, diemque huc et illuc à fluctibus impulsus transegi. Syr. pariter, ter in naufragio fui, die et nocte in medio mari, sine navigio fui.* Ex his versibus patet quod multa de D. Paulo præternierunt D. Lucas in Actis apostolorum.

Observatio moralis.

Sed quale spectaculum nobis, in his versibus, exhibetur! Christi legatum video fustibus et virgis cæsum, quasi vile et pessimum aliquid foret mancipium: Evangelii Dei præconem video lapidibus obrutum, quasi blasphemus homo foret; Dei ministrum et servum fidelissimum video naufragum, et undis huc et illuc pulsum et exagitatum, quasi foret impius ab ipso Deo derelictus. Heu spectaculum scandalosum, si carnis oculis cernatur! Si est scientia in excuso? At spe-

VERS. 24. — A JUDÆIS QUINQUIES, quadragenas una minus accepi. Jusserat Dominus, Deut. 25, ut plagarum numerus quadragenarium non excederet, cui ut certius et plenius satisfacerent Judei, non quadragesima, sed unâ minus, scilicet triginta novem reis infligebant. Ita Talmudici.

VERS. 25. — Ter virgis cæsus sum, à gentilibus.

Semel lapidatus sum. Id passus est Lystris Lycianæ, potissimum a Judæis, adeoque graviter ut mortuus putaretur, quemadmodum refertur Act. 14.

Ter naufragium feci, naufragatus sum, naufragium passus sum.

Nocte et die in profundo maris fui, id est, alto et medio mari diem noctemque undis jactatus egi. Ita Theophyl.

Vers. 26. — In itineribus sœpè, non solùm molestis, sed et periculosis.

Periculis fluminum, quæ interdum non minus periculosa sunt navigantibus quam mare.

Periculis latronum, in quos inciderat iter faciens.

Periculis ex genere, ex gente mea. Insidias intel-

lactum adiutoriorum, si fidei cernatur oculo! Hinc enim doceor, ærumnas, passiones, humiliations non horrere, quasi vera mala, sed estimare quasi Dei dona servis suis preparata: *Vobis donatum est pro Christo, ut non tantum creditis in eum, sed et ut pro eo patiamini.* Hinc et doceor haec mundi mala non fugere; sed amare, desiderare, ut honorum aeternorum radices; in eisque gloriari, quasi in vere glorie mediis et quasi principiis. Afflictio mater glorie. Per haec Christus et apostoli intrarunt in gloriam. Haec sunt Christi et apostolorum ejus insignia. Haec sunt quibus praedestinavit Deus nos facere conformes imaginis Filii sui; ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Da mihi, ô Deus! haec penetrare; haec semper oculis fidei videre; ut crucem estimem, diligam, revercar.

VERS. 26. — In ITINERIBUS SŒPÈ... pro Evangelio Christi prædicando et promovendo, longa, molesta et periculosa sœpè suscepit itinera. Ubique sparsa pericula: pericula in fluminibus navigandis et trajiciendis: pericula ex parte latronum; ex parte Judæorum, ex parte gentilium; nunc in civitate, nunc in deserto, nunc terrâ, nunc mari. Ubique insidiae: pericula deinceps a falsis fratribus: seu simulatis fidibus. A principio enim diabolus injectis zizania; Theodoreetus.

VERS. 27. — IN LABORE ET ÆRUMNA. Græc., in fatigazione et miserâ. Quot labores graves et defatigantes eadem de causâ suscepti! Quot molestiae perpessæ!

IN VIGILIS MULTIS, ad orandum, prædicandum, laborandum.

IN FAME ET SITI, ex necessitate, defectu esculentorum in longis itineribus, per loca arida; aestatis tempore.

IN JEJUNIIS MULTIS, sponte et ex religione susceptis.

IN FRIGORE ET NUDITATE, ob vestitus tenacitatem, qui non sufficiebat ad frigus arcendum. Heu! quantum et quale discrimen apostolicae vite cum nostrâ; vite laboriosæ, cum otiosa; vite patientis, cum molli et delicata; vite pauperis, abjectæ, contemptæ, cum divite, honorata, superbâ! Erubescamus ita differre ab eis, quos gloriantur habere patres in fide. Erubescamus nihil pro nobis ipsis pati velle, pro quibus tot et tanta passi sunt apostoli.

ligit, quas sœpè ipsi Judæi struxerunt.

Periculis ex gentibus, id est, à gentilibus; sed iis plurimique a Judæis in ipsum concitatis, ut ex Actis liquet.

Periculis in civitate, velut Damasci, Hierosolymis, Ephesi, atque alibi.

Periculis in solitudine, id est, in desertis locis, in quibus ei ab adversariis collocebantur insidiae.

Periculis in mari. Hic peculiariter loquitur de periculis sibi mare navigantibus paratis ex insidiis hostiarum, maximè Judæorum, cuius exemplum habemus Act. 20, ubi scribitur factas illi fuisse insidias à Judæis navigatu in Syriam.

Periculis in falsis fratribus, id est, periculis quæ passus sum à simulatis et falso nomine Christianis.

VERS. 27. — In labore et ærumnâ. Significat vox Graeca laborem cum difficultate ac fatigazione coniunctum.

In vigiliis multis, in fame et siti. Inediem et penuriam passus est, gratis Evangelium predicans.

In jejuniis multis. Jejunia ad purificandam mentem,

VERS. 28. — PRÆTERILLA... INSTANTIA MEA. Græc., ~~τέταρτης~~; significat conspiratio, oppugnatio, concursum. Hinc D. Chrysostomus hoc intelligit de factiosis conspirationibus, seu seditionibus populi in Paulum; sed præterquam quod de eis actum est, v. 26, verba sequentia, SOLlicitudo ECClesiARUM, determinant sensum ad negotia. *Instantia* igitur, hic, est concursum, conspiratio curarum, moles negotiorum, mili quasi globo facto, quotidie instans; seu, ut ait Erasmus, incumbens mihi quotidiana sollicitudo pro Ecclesiis.

VERS. 29. — ET EGO NON UROR. Græc., ignesco, vehementissimè discrucior, quasi in igne arderem.

VERS. 30. — QUÆ INFIRMITATIS..., GLORIABOR

et edomandam carnem, sponte assumpta, quo fructuosius Evangelium prædicaret. Sie enim ait 1 Cor. 9: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne fortem, etc.*

VERS. 28. — Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana. *Instantia*, hoc est, negotiorum moles mili instans, circumstans et incumbens. Jam verò præter illa quæ foris et extrinsecus mili accidunt, id est, corporis afflictiones et pericula, cuiusmodi sunt quæ hactenùs recensui, sunt et pecuniales animi dolores atque afflictiones, quibus excrucior Evangelii causâ. Nam quotidie ad me, tanquam apostolum Ecclesiæ, concurritur undique à fidelibus, ob varias difficultates circa negotium evangelicum emergentes; quæ res animum meum inquietat majorem in modum.

Sollicitudo omnium Ecclesiæ, id est, plurimarum, scilicet earum quas ipse fundaverat, aut quibus per se vel per discipulos suos Evangelium prædicaverat.

VERS. 29. — Quis infirmatur, dolet, affligitur, et ego non infirmor? non doleo, non affligor? Quis fidelium infirmatur animo, propendet ad lapsum, pronus est ad peccandum levi occasione, et ego non infirmor per intimum affectum commiserationis, metuens ac sollicitè cavens ne frater infirmus cadat?

Corollarium pietatis, seu in hoc copite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Nota quod humilitas est vera christiani sapientia, quam Christus Dominus, æterna Dei sapientia, nos factis docuit et verbis. Ideò Filius Dei factus est homo, aiebat humilis et verè seraphicus sanctus Pater noster Franciscus, ut homines doceret humilitatem. Intus ergo superbire, vera est insipientia; et, ut ait Ecclesiasticus, 10, 45, *initium omnis peccati*, et propterea semper malum. Verbis autem semetipsum extollere, apprens saltem est insipientia, quæ sine verâ necessitate, imò et sine prævia magnâ humilitatis exhibitione, nunquam est licita. Hinc divus Paulus semetipsum laudare coactus, toties veniam petit, toties semetipsum insipientem dicit. A Christo Domino, humilitatis Doctore, veram discamus sapientiam, cordis humilitatem, quam semper et ubique servemus. A divo Paulo, Christi imitatore fidelissimo, discamus quantâ modestiâ et humilitate nobis sit utendum, etiam quando verâ necessitate coacti, ordinarias humilitatis externæ leges, nostris propriis laudibus infringimus. Vide commentarium v. 1, 3, 16.

2º Nota quanta sit anime christiane nobilitas. Per

in afflictionibus, flagellis, carcerebus, passionibus et reliquis enumeratis, ob quæ apud homines videor abjectus, infirmus et contemptibilis.

VERS. 31. — DEUS... SCIT QUOD NON MENTIOR. Jurat in re gravissimâ, et ad Deum pertinente. D. Chrysostomus ad sequentia refert hoc juramentum, plerique recentiores et ad præcedentia.

VERS. 32. — DAMASCI..., urbs capitalis Syrie, non longè à monte Libano. Aretas, rex Arabiae Petrace, sacer Herodis Antipæ, qui Herodes Aretæ filiam dimisit, ut Herodiadem, fratris sui Philippi uxorem duceret, hic Aretas Damascum tenebat, eique præfectum imposuerat.

Quis scandalizatur, et ego non uror? hoc est, ignesco, incendor, ardeo tum dolore, quasi meum esset malum, quod subit proximus cum scandalizatur; tum zelo, ut illum curem, et scandalum tollam.

VERS. 30. — Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, id est, de afflictionibus, flagellis, persecutionibus et passionibus pro Christo suscepitis gloriabor, ob quæ videor infirmus, hoc est, abjectus, afflicsus, imbecillis et contemptibilis. Ita Chrysostomus.

VERS. 31. — Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, etc. Deus horum omnium testis est, qui novit me non mentiri, sed vera dicere; q. d.: Absit ut abutar ejus testimonio, cui omnis laus et honor debetur in omnem æternitatem.

VERS. 32. — Damasci præpositus gentis Aretæ regis (satrapa Aretæ regis); fuit hic sacer Herodis, ait Theoph. Herodes enim Antipas qui Joannem Baptistam occidit, filiam Aretæ uxorem duxerat, teste Josepho, custodiebat civitatem Damascorum, ut me comprehenderet, scilicet Iudeis adversariis meis tradendum. Nam Iudeorum opera qui Paulum interficerem cupiebant, factum esse quod hic scribit, Lucas in Actis Apost. disertè exposuit.

VERS. 33. — Et per fenestram in portu dimissum sum per murum, id est, per moenia civitatis, idque nocte, et à discipulis, id est, Christianis, ut refert Actorum historia.

fidem in Baptismo facta est sponsa Christi, Filii Dei. Hujus sponsæ virginitas, est fidei incorruptio. Hujus sponsæ dos est regnum eolorum. Hujus sponsæ nuptiae preparantur quidem in hoc seculo per fidem, spem et charitatem; at consummantur in cœlo per claram Dei visionem, et amorem beatificum. Vide v. 3, in commentario.

3º Ab exemplo D. Pauli discat Christi minister quod apostolici viri due sunt præcipue virtutes, humilitas cordis, et paupertas spiritus. In sua conversatione sit humilis; in usu et in praxi sit pauper. Litterum non querat; imò dona respuat: sic tamen ut gratitudinem et affectum offerentibus testetur. Vide commentarium v. 7, 10, 11.

4º Ab exemplo divi Pauli, pseudo-apostolis postpositi, solamen habent zelantiores prælati, si à suis subditis minus honorentur. E contra verò negligentes à suis inferioribus honorati, timeant ne pseudo-apostolis sint etiam in aliis rebus similes. Vide commentarium, v. 21.

5º Omnis Christi et Ecclesiæ minister discat media,

quibus sacro Christi ministerio dignè communicet, per laborem scilicet et passiones. Quò plus pro Christo, et animarum salute laborabit et patietur; eò dignius Christo animarum Salvatori communicabit, et dignior erit ejus minister. Vide commentarium, v. 23.

6º Hinc et nos omnes Christi fideles discamus quo-

CAPUT XII.

1. Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam autem ad visiones et revelationes Domini.

2. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium coelum.

3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit),

4. Quoniam raptus est in paradisum; et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui.

5. Pro hujusmodi gloriabor; pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis.

6. Nam, etsi voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam: parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datum est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet.

8. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet à me;

9. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

10. Propter quod placebo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; cùm enim infirmor, tunc potens sum.

11. Factus sum insipiens; vos me coegistis. Ego enim à vobis debui commendari: nihil enim minus fui ab iis qui sunt supra modum apostoli, tametsi nihil sum;

12. Signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientiâ, in signis, et prodigiis, et virtutibus.

13. Quid est enim quòd minus habuistis præ exceptis Ecclesiis, nisi quòd ego ipse non gravavi vos? Donec mihi hanc injuriam.

14. Ecce tertius hoc paratus sum venire ad vos; et non ero gravis vobis. Non enim quero quæ vestra sunt: sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

15. Ego autem libentissimè impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris; licet plus vos diligens, minus diligar.

16. Sed esto, ego vos non gravavi; sed cùm essem astutus, dolo vos cepi.

17. Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos?

modo passiones aspicere debeamus, non ut mala, sed ut aeternorum bonorum radices et principia. Vide commentarium, v. 25. Ex versu autem 27, erubescimus nostram mollem, et otiosam vitam cum durâ et laboriosa Apostoli vitâ conferentes.

CAPITRE XII.

1. S'il faut se glorifier, quoiqu'il ne soit pas avantageux de le faire, je viendrai maintenant aux visions et aux révélations du Seigneur;

2. Je connais un homme en Jésus-Christ, qui fut ravi il y a quatorze ans au troisième ciel (si ce fut avec son corps, ou sans son corps, je ne sais, Dieu le sait).

3. Et je sais que cet homme (si ce fut avec son corps, ou sans son corps, je ne sais, Dieu le sait),

4. Fut ravi dans le paradis, et qu'il y entendit des paroles ineffables, qu'il n'est pas permis à un homme de rapporter.

5. Je pourrais me glorifier, en parlant d'un tel homme : mais pour moi, je ne veux me glorifier que dans mes faiblesses.

6. Car quand je voudrais m'en glorifier, je pourrais le faire sans être imprudent, puisque je dirais la vérité : mais je me retiens, de peur que quelqu'un ne m'estime au-dessus de ce qu'il voit en moi, ou de ce qu'il entend dire de moi.

7. Aussi de peur que la grandeur de mes révélations ne me causât de l'orgueil, Dieu a permis que je ressentisse dans ma chair un aiguillon, qui est l'ange de Satan, pour me donner des soufflets.

8. C'est pourquoi j'ai prié trois fois le Seigneur, afin que cet ange de Satan se retirât de moi :

9. Et le Seigneur m'a répondu : Ma grâce vous suffit, car ma puissance se perfectionne dans la faiblesse. Je prendrai donc plaisir à me glorifier dans mes faiblesses, afin que la puissance de Jésus-Christ habite en moi.

10. Et ainsi je sens de la satisfaction dans les faiblesses, dans les outrages, dans les nécessités, dans les persécutions, dans les afflictions pressantes que je souffre pour Jésus-Christ ; car lorsque je suis faible, c'est alors que je suis fort.

11. J'ai été imprudent, mais c'est vous qui m'y avez contraint, car c'était à vous à parler avantageusement de moi, puisque je n'ai été en rien inférieur aux plus éminents d'entre les apôtres, quoique je ne sois rien par moi-même.

12. En effet les marques de mon apostolat ont paru parmi vous dans toute sorte de patience, dans les miracles, dans les prodiges, et dans les effets extraordinaires de la puissance divine.

13. Car en quoi avez-vous été inférieurs aux autres Eglises, si ce n'est en ce que je n'ai point voulu vous être à charge ? Pardonnez-moi cette injure que je vous ai faite.

14. Voici la troisième fois que je me prépare pour aller vous voir : et ce sera encore sans vous être à charge, parce que c'est vous que je cherche, et non pas votre bien, puisque ce n'est pas aux enfants à amasser des trésors pour leurs pères, mais aux pères à en amasser pour leurs enfants.

15. Aussi, pour ce qui est de moi, je donnerai très-volontiers tout ce que j'ai, et je me donnerai encore moi-même pour le salut de vos âmes, quoique ayant tant d'affection pour vous, vous n'en ayez pas autant pour moi.

16. On dira peut-être qu'il est vrai que je ne vous ai point été à charge, mais qu'étant artificieux, j'ai utilisé d'adresse pour vous surprendre.

17. Mais me suis-je servi de quelqu'un de ceux que je vous ai envoyés, pour tirer quelque chose de vous ?

18. Rogavi Titum, et nisi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?

19. Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur; omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram.

20. Timeo enim ne fortè cùm venero, non quales volo, inveniam vos, et ego inveniar à vobis qualem non vultis: ne fortè contentiones, emulationes, animo sitates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones sint inter vos:

21. Ne iterum cùm venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non ergerunt pœnitentiam super immunditiæ, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.

ANALYSIS.

Ampliat gloriam suam Apostolus, et qui in capite præcedenti se ut Christi ministrum, præ pseudo-apostolis commendavit ob labores et passiones, quæ abundantius Evangelii causâ, præ illis toleravit, in hoc capite sese præ eisdem commendat, ob Dei dona sibi excellentius collata, ob visiones scilicet et revelationes.

¶ ergo 2, 3, 4, suum narrat raptum in tertium cœlum: quem tamen modestiæ causâ exprimit, non in suo nomine, sed in tertiu personâ; nec enim gloriari vult, nisi in infirmitatibus, v. 5.

¶ 6. Posset plura hujusmodi dicere, sed supprimit, ne major videatur quâm sit.

¶ 7. Narrat quomodo, ne ob revelationes extolleretur, datus est illi stimulus carnis, angelus Satanæ, eum continuè colaphizans; quomodo rogavit, ut tolleretur; Christi responsum, quia virtus in infirmitate perficitur: hinc que mavult Paulus in suis infirmitatibus gloriari, quâm in Domini revelationibus, v. 8, 9, 10.

¶ 11. Excusat suam semetipsum laudandi licentiam, culpamque rejicit in Corinthios, qui apostoli sui apolo-giam texere debuissent; cùm non fuerit apud eos præc-

18. J'ai prié Tite d'aller vous trouver, et j'ai envoyé encore avec lui un de nos frères. Tite a-t-il tiré quelque chose de vous? n'avons-nous pas suivi le même esprit? n'avons-nous pas marché sur les mêmes traces?

19. Pensez-vous que ce soit ici encore notre dessin de nous justifier devant vous? nous vous parlons devant Dieu en Jésus-Christ; et tout ce que nous dissons, mes très-chers frères, est pour votre édification.

20. Car j'appréhende qu'arrivant vers vous, je ne vous trouve pas tels que je voudrais, et que vous ne me trouvez pas aussi tel que vous voudriez. J'appréhende que je ne rencontre parmi vous des dissensions, des jalousies, des animosités, des querelles, des médisances, de faux rapports, de l'orgueil, des troubles et des tumultes;

21. Et qu'ainsi Dieu ne m'humilie lorsque je serai revenu chez vous, et que je ne sois obligé d'en pleurer plusieurs, qui étant déjà tombés dans des imputrétés, des fornications et des dérèglements infâmes, n'en ont point fait pénitence.

PARAPHRASIS.

puis apostolis inferior; cùm ejus viderint apostolatū si-gna; cùm ab eo non minora receperint dona, quâm quæ receperunt cæteræ ecclesiæ ab aliis apostolis, nisi quâd illis evangelizavit gratis, v. 12, 13.

Hujus injuriæ, si quæ sit, veniam ita petit, ut v. 14 testetur quòd in suo persistet instituto, nihilque sit ab eis recepturus.

Hujus rei tres dat rationes affectu plenas. 1º Illorum querit salutem, non eorum dona. 2º Ut eorum pater, juxta naturæ legem, vult filiis suis dare, non ab eis occi-pere. 3º Non sua tantum, ut pater, paratus est eis dare; sed et semetipsum pro eorum salute, v. 15.

¶ 16. Refutat calumniam sibi ab adversariis illatam, quâd dolosè, non per se, sed per discipulos suos à cœ-thiis pecunias extorserit, v. 17, 18.

¶ 19. Affirmat quâd quæcumque dixit; non ad s' i commendationem dixit, sed ad eorum ædificationem.

¶ 20. Timet ne ad eos veniens, inveniat aliquos quales non optat; et ne propterea cogatur apud eos esse qua-lam ipsi non desiderant, v. 21, 22.

PARAPHRASIS.

1. Si gloriandum sit; hoc equidem in se, et sine necessitate non expedit: sed cùm ad id cogar, refe-ram visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

2. Novi quemdam christianum, qui ante annos qua-tuordecim raptus fuit (an in corpore, an extra corpus nescio, Deus scit); sed raptus est in tertium usque cœlum.

3. Et novi quâd ille homo (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit)

4. Raptus est in paradisum, et ibi audivit ineffabilia verba, quæ mortalis homo non potest eloqui.

5. Pro tali homine, in cœlum sic rapto, gloriabor; pro me autem non gloriabor, nisi in meis infirmitatibus, que me vilium reddunt et abjectum.

6. Quanquam etsi in divinis etiam revelationibus gloriari voluero, non ero insipiens; siquidem eas re-serendo, veritatem dicam; et non sine necessitate; sed abstineo, nec de iis plura dicam; ne quis me ma-

jorem existimet, quâm facta et verba mea declarant.

7. Et ne fortè revelationum sublimitate effesar in superbiam, datus est mihi, impactusque carnis meæ stimulus, Satanæ minister, qui me colaphis cœdat, seu ignominia afficiat.

8. Ob cujus molestiam ter Dominum rogavi, ut à me discederet ille Satana minister.

9. Et mihi respondit interius; nec est necesse, nec expedit tibi ut discedat; sufficit tibi gratiae meæ auxilium. Nam potentia mea in humanâ infirmitate il-lustrior appetit.

Hinc post tale responsum in nullâ aliâ re libentius gloriabor, quâm in meis infirmitatibus, ut immoretur et perficiatur in me virtus Christi.

10. Quam ob rem mihi potissimum complaceo ac condelector in infirmitatibus meis, in contumeliis, in egestatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo toleratis. Cùm enim hæc pro eo patior, tunc verè Christi virtute, in me habitante, potens sum.

11. Factus sum velut insipiens, memet ipsum laudando : at vos in causâ, qui me ad id adegistis, auditum præbentes obtrectatoribus meis : contra quos me, apostolum vestrum, defendere debuistis. In eo enim quod ad apostolicum munus spectat, non sui minor, non dicam his pseudo-apostolis, sed apostolorum præcipuis; quamvis ex me nihil sum.

12. Signa tamen et miracula apud vos, vobisque spectantibus, edidi, per quæ meus vobis pateret apostolatus; per omnimodam patientiam, per omnia miraculorum genera, sive signa, sive prodigia, sive virtutes dicantur.

13. Quid est enim, sive in doctrinâ, sive in miraculis, quod minus habuistis præ ceteris ecclesiis, seu ab aliis apostolis, seu à me fundatis? Hoc unum; quod ad aliorum apostolorum exemplum, non gravavi vos sumptibus: si hoc sit injuria, condonate mihi, licet non pœnitenti.

14. Ecce jam tertio paratus sum ad vos ire; et hâc vice nulli onerosus ero sicut nec fui. Non enim in hoc Evangelii ministerio meam quaero utilitatem, vestrâsque propterea pecunias; sed vos ipsos, vestrâsque salutem. Non enim patrum est à filiis accipere, sed potius filiis dare; et partum assignare patrimonium.

15. Ego autem pater vester, libentissimè, non mea tantum omnia, in vestrô usus impendam; sed et memet ipsum pro salute vestrâ impendam: licet vicem mihi non rependatis, et vos ardenter amantem frigidè diligatis.

16. Sed esto, inquies, hoc verum sit, ego ipse nihil accepi, nullique fui onerosus; sed cùm sim homo ver-

sutus; quod ipsemet non feci palam; fortè per alios subornatos dolo et arte clanculum feci.

17. Sed hoc quomodo dicas? Quomodo probes? Numquid per aliquem eorum, quos ad vos misi, quidquam à vobis extorsi?

18. Hortatus sum Titum, ut ad vos iret; et alium fratrem illi addidi in socium: num Titus minimum quid à vobis exigit? Nonne eodem animo Titus et ego apud vos conversati sumus? Nonne iisdem vestigiis institimus?

19. Jam dudum à pseudo-apostolis decepti, putatis quid non simpliciter agamus vobiscum; hæcque dicamus ad excusationem nostri: Credite mihi, teste Deo, et in Christi spiritu loquor, id est, verè et sincerè. Quæcumque hactenùs, quasi in mei commendationem, dixi; ea dixi ad vestrâm ædificationem et salutem, pro quâ sum sollicitus.

20. Metuo enim, ne cùm ad vos venero, sicut ire paratus sum, fortè contingat ne vos inveniam non quales volo; à vitiis, scilicet, correctos; et ideò me sentiatis qualem non vultis; judicem severum, non patrem benignum.

21. Timeo ne fortè reperiam inter vos ea quæ in priore Epistolâ jam correxi vitia; pugnas verborum, livores, iras, detractiones, rixas, discordias, superbias, tumultus et seditiones.

22. Hoc, inquâm, timeo, ne cùm iterum ad vos venero, Deus me constrictet apud vos, et cogar cum luctu castigare multos, qui jam pridem peccaverunt, impudicè vivendo, et nondum pœnitentiam egerunt de suis impudicitiis.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *SI GLORIARI OPORTET (NON EXPEDIT QUIDEM).* Sublime quid de se dicturus, rursus modestiæ causâ, præfatione utitur; quâ paucissimis verbis duo simul præstat; et necessitatem indicat, quâ semet ipsum commendare cogitur; et id ipsum, scilicet semet ipsum laudare, docet extra casum necessitatis non expedire. *Si gloriari oportet,* id est, si sit gloriandi necessitas, ut reverâ nunc ad id cogor propter vos. *Non expedit quidem,* id est, licet alioquin, et extra tales necessitatis casum non expediatur. Syrus nostro interpreti conformis est: *Gloriari oportet, sed non expedit.* Græcus textus differt: *Gloriari sanè non confert mihi.* Juxta Patres Græcos: *Mihi quidem utilis non est horum narratio, sed vobis commoda;* Theodoretus.

VENIAM AUTEM AD VISIONES... commemorandas, seu referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas. Græc., *veniam enim,* etc.; dans hic rationem cur ei non expediatur hâc in re gloriari.

VERS. 1. — *Si gloriari oportet, non expedit quidem,* id est, quamvis propter vos oporteat me gloriari, ut dignitatem ministerii mei tuear adversus obtrectatores, mihi tamen id non expedit.

Veniam autem ad visiones et revelationes Domini, scilicet commemorandas. Cùm aliquid videtur, cuius intelligentia sive significatio videntem latet, *visio solum* est; quando autem aperitur intelligentia rei visæ, *revelatio* est. Conjugit ergo Apostolus visiones et re-

Datur aliquando visio sine revelatione; cùm scilicet res visa non intelligitur, ut contigit Pharaoni, Genes. 41, 17; Nabuchodonosori, Daniel. 2, 31. Datur autem visio, et revelatio simul, cùm res visa intelligitur: revelatio igitur addit visioni rei visæ intelligentiam. Divo Paulo factæ sunt non visiones tantum, sed et revelationes; seu data est visionum intelligentia. Idque à Domino (DOMINI) non à diabolo, qui potest etiam visiones et revelationes immittere, ut ait D. Thomas.

VERS. 2. — *Scio hominem in Christo...* Modestiæ causâ de se, quasi de alio homine loquitur. Ex quo loquendi modo, sicut et ex superiori v. 1 præfationculâ, patet quantum divo Paulo humilitas esset cordi; et quantam sibi vim intulerit, ut hæc Dei dona sibi collata proferret, etiam coactus, et ad necessitatem aliorum utilitatem. Cogitur loqui; loquitur ergo; sed et loquens tacet, seque sic explicat, ut sese tegat:

visiones, quia quæ vidit, etiam perfectè intellexit. vocat autem eas *visiones et revelationes Domini*, id est, à Christo Domino sibi factas.

VERS. 2. — *Scio hominem in Christo,* id est, novi hominem quemdam christianum, Christo per sacramentum fidei incorporatum.

Ante annos quatuordecim. Hinc deducitur, raptum hunc Pauli contigisse octennio post ipsius conversionem, scilicet anno Domini 44, Claudi imperatoris 2,

unicam è multis revelationibus refert, et hanc ipsam alii personæ attribuit. De semetipso loqui timeat humilius; Dei dona silentio tegat, etiam loquens, et ea proferre coactus.

Novi hominem in Christo, id est, christianum, Christo unitum, incorporatum.

ANTE ANNOS 14.... RAPTUM. Ad raptum enim hoc omnes referunt.

Qui per tot annos siluit; procul dubio usque ad finem vitæ siluisse, nisi inevitabili necessitate ad loquendum cogeretur, ne scilicet seducti perirent Corinthii. Si autem tantâ gratiâ à quatuordecim jam annis à Deo donatus est; quot aliis abhinc fuit cumulatus, post tot et tanta pro Christo et facta et tolerata? D. Thomas putat id contigisse in ipsâ divi Pauli conversione; seu in triduo illo, quo fuit *neque videns, neque manducans*. Sed re accuratiū examinatā, Baronius et alii post eum recentiores, putant id evenisse anno à Pauli conversione circiter octavo, cùm missus fuit Antiochiam cum Barnabâ, Evangelium gentibus prædicaturus, ut est in Act. 13; Baron., an. 44 et 58. Vide Estium.

Sive in corpore nescio... An id ei evenerit *in corpore*, id est, corpore etiam translato: an *extra corpus*; id est, in animâ solâ, sine ullo corporis motu, *nescio*. Ita antiquiores plerique, imò et multi recentiores. Vel cum plerisque recentioribus: An illius hominis anima tunc à corpore separata fuerit, an non, *nescio*, quia anima in Deum rapta ad hoc non attendit; sed tota fuit intenta iis quæ spectanda offerebantur.

Deus scit. Non jurat hic, ut supra v. 32; sed hujus rei, quam ipse nescit, Deo omniscio cognitionem committit.

Raptum hujusmodi... Nescio, inquam, quomodo raptus sit ille homo: sed scio quod raptus EST USQUE AD TERTIUM, id est, supremum cœlum, seu empyreum.

Triplex in Scripturis agnoscitur cœlum. Aereum, seu nubiferum, in quo nubes et volucres cœli. Sidereum, seu astriferum, in quo stellæ et planetæ, eorumque orbes, si qui sint. Empyreum, seu angeliferum, in quo angeli, et omnes beati. In hoc raptus est divus Paulus, sed quomodo?

Quomodo divus Paulus in cœlum raptus.

D. Chrysostomus, Ambrosius, hæc divi Pauli verba: *sive in corpore, sive extra corpus...* sic intelligent, ut

cum ejus conversio in annum Domini 56 inciderit. Constat enim scriptam fuisse hanc Epistolam anno Domini 58, Neronis autem 2, à quo si retrorsum computes annos 14, ut ipsem hie ait, incides in annum Christi 44. Non ergo hic raptus contigit anno quo conversus fuit, sed quo prædicandi in gentibus Evangelii munus unâ cum Barnabâ accepit, secundum eam quæ Actorum 13 scribuntur.

Sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio. Licet Apostolus asserat se hæc de re nihil certò scire, probabilitatem tamen D. Thom., 2-2, q. 175, art. 5, et alii, opinantur Pauli animam quasi formam mansisse unitam corpori; alioquin enim Paulus mortuus fuisset, et mox resurrexisset; Deum autem non decet, ut cum homines in extasis rapit, eos occidat: imò sic non fuisset hic raptus et extasis, sed occasio et mors,

illis divus Paulus dubitare videatur, an verè et realiter eum corpore et animâ simul raptus fuerit in cœlum; an verò sola anima sua, corpore in terris relitto, sic raptâ fuerit. Inter recentiores, Grotius eodem modo hæc eadem verba intelligit. Dicit Paulus nescire se utro modo ei, de quo agit, id evenerit; εν τῷ πάσῃ, id est, corpore translato; *extra corpus*, id est, in animâ, sine ullâ corporis motione. Fromondus ait, posse defendi divi Chrysostomi sententiam, quod anima ejus cum, vel sine corpore raptâ fuerit motu locali usque in cœlum; ne videretur Paulus inferior aliis apostolis, etc. Imò Cornelius à Lapide censem, et probat ut probabilius, quod D. Paulus verè et realiter motu locali, cum corpore et animâ raptus fuerit in cœlum Empyreum. Videri potest hic quomodo prophet. Pater Georgius Ambianus sentit etiam Paulum totum et integrum, animâ et corpore raptum esse usque ad tertium cœlum, parte tertiarâ de conditione raptus. Communior tamen est recentiorum opinio, quod divi Pauli raptus fuerit intellectualis, seu extasis fuerit; non verò raptus physicus, seu corporis, seu animæ. Sed dubitatur ab illis, an in illâ extasi, seu raptu intellectuali, anima D. Pauli fuerit à corpore separata, an verò corpori remanserit unita. De qua dubitatione nihil, inquit, certò statui potest; cùm nec ipse divus Paulus quidquam hæc de re certum habuerit. Communiter tamen post divum Thomam creditur quod anima D. Pauli corpori remanserit unita; non verò fuerit ab eo realiter separata: tunc enim non fuisset raptus, aut extasis, sed mors et occasio: mors enim est animæ à corpore separatio.

In corpore ergo mansit anima Pauli, sed à sensibus alienata, et independenter à phantasmatibus videns, ac intelligens ea quæ divinitus ei revelabantur. In qua opinione raptus fuit homo ille, raptu scilicet intellectuali, seu extasi, id est, ejus anima à sensibus alienata, divinitus elevata est ad cognitionem supernaturalem sublimum Dei mysteriorum, independenter à phantasmatibus, eo modo quo angeli et anime beatæ in Empyreo. Sicut corpus grave rapi dicitur, ait Fromondus, cùm sursù elevatur extra locum naturalem, ita anima, quando extra phantasmatâ, à quibus naturalis ejus cognitio dependet, elevatur, ut modo angelico intelligat independenter à phantasmatibus.

¶ De hæc utrâque versùs secundi intellectione et ex-

multaque hic intervenissent miracula, quæ frustra multiplicamus, cùm sine iis suavius et naturalius manens in corpore rapi potuerit, ut alii sancti rapti sunt.

Deus scit, quemadmodum solemus de rebus incognitis et occultis aut aliquo incertis, dicere, Deus novit an ita sit.

Raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum. Raptus, ait D. Thom., est ab eo quod est secundum naturam, in id quod est supra naturam; ex vi suæ,erioris naturæ elevatio. In raptu alienatur et astrahitur anima à sensibus et phantasmatibus, et sic ab iis abstractus fuit Paulus. Cœlum primum est aereum, secundum sidereum, tertium cœlum est quod theologi empyreum vocant, sedes beatorum, de quo dicitur: *Angeli coram in cœlis semper vident faciem Patris*, Matth. 18. II.

plicatione quid sentiendum?

Quid sentiendum.

1° Quòd ultima sit sufficiens et bona; 2° quòd prima videatur magis ad litteram; sensus enim horum verborum obvius hic est: Scio hominem qui in tertium usque cœlum raptus, seu abreptus est, hoc enim significat ἡρπετη, non verò raptus in extasim, seu ἐξεστη, sed nescio an mente et animâ solùm raptus sit, an verò mente simul cum corpore.

Non dubitat Paulus an mente saltem et animâ raptus fuerit, hoc enim ad minimum asseruit dicens: *Scio hominem raptum...*, sed dubitat an animâ simul cum corpore raptus fuerit.

Sed circa hoc dubium quid dicendum? Nihil certò: quid saltem probabilius conjiciendum? Non videtur probabile quòd anima D. Pauli, corpore relicto, fuerit in cœlum raptæ, quia tunc Paulus verè fuisse mortuus, et postmodum à mortuis suscitatus. Probabilius ergo videtur quòd D. Paulus animâ et corpore, seu totus fuerit raptus. Tum quia hoc æquè possibile et facile Deo, tum quia hoc D. Paulo conveniens, ne reliquis apostolis videretur inferior, ait D. Chrysostomus. Nam quia illi cum Christo consuetudinem habuerant, idcirco eum, ut gloriam ipsi conciliaret, in paradisum rapnit, Chrysostomus. Sicut Petrus in monte Thabor vidit gloriam Christi, ita Paulus in tertio cœlo. Sicut Moyses, populum Israeliticum docturus, cum Deo in monte conversatus; sic et conveniebat ut Paulus, omnes gentes docturus, à Christo doceretur in cœlo, et è cœlo prodiret nationum doctor.

Sed plus quām satis de re, quam Deus voluit nobis incertam, et quam nec ipse Paulus certò cognovit.

VERS. 3. — *Et scio hujusmodi hominem...* Vide jam dicta v. 2.

VERS. 4. — *Quoniam raptus est in paradisum...* Multi antiqui, Ambrosius, S. Anselmus, Theophylactus, volunt quòd hic sit aliis raptus, à primo distinclus: fuit enim, inquit, primò raptus à terrâ in tertium cœlum, deinde à tertio cœlo in paradisum. Sed multò probabilius est quòd sit idem raptus, qui sub paradisi nomine hīc exprimitur, ut ejus significe-

igitur est tertium cœlum, ad quod raptum se dicit Paulus. Ibi reverà audivit arcana, ut scilicet orbis jam doctor futurus è cœlo prodire videbatur, ibique visa et audita, quæ volebat Deus illum hominibus communicare, enarraret, coelestèque sapientiam quasi è cœlo hominibus afferret.

VERS. 3. — *Et scio hujusmodi hominem, etc.*; humiliiter scire se negans quod nescit; ut fidem mereatur in eo quod scire se affirmat.

VERS. 4. — *Quoniam raptus est in paradisum.* De coelesti paradiso Paulus loquitur, id est, de loco beatorum, ut proinde paradisus à tertio cœlo non videatur esse diversus: in cœlo empyreo vastissimo separatus est paradisus, id est, locus beatorum, quasi pars cœli nobilior et eminentior; utique innat se non tantum intellectu raptum altissima vidisse mysteria, sed et voluntate ineffabilem inde voluptatem hausisse. Unde hic tertium cœlum vocatur *paradisus*.

Et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui, ineffabilia vel non dicenda. Hoc enim dici solet ineffabile quod homini non est possibile eloqui, seu verbis

tur amoenitas; seu ut denotetur quòd in illo raptu, non tantum intellectus fuit clarâ sublimium mysteriorum veritate illustratus, sed et cor fuit mirâ voluptatis dulcedine perfusum. Tertium ergo cœlum denotat altitudinem et perfectionem cognitionis: paradisus verò divinam cordis voluptatem.

Et **AUDIVIT**, auditu spirituali, id est, intellectu; et enim intellectio est anime visus et auditus. Dixit autem *audivit*, potius quām vidit, quia de arcanis fuit instructus ab alio, instructio autem fit per auditum, ait D. Thoinas.

ARCANA VERBA. Græc., *ineffabilia verba*, id est, res inexplicabiles.

QUE NON LICET..., quæ non possunt ab homine explicari, quia rei magnitudo superat omnem eloquii facultatem.

An D. Paulus divinam viderit essentiam? Affirmat D. Augustinus, lib. 12, cap. 28 de Genes., et refertur à Fromondo. Affirmant et D. Chrysostomus, D. Thomas, D. Anselmus. Negant tamen plerique recentiores. Vide Estium.

VERS. 5. — **PRO HUJUSMODI**, scilicet homine, id est, pro tali homine, sic à Deo in cœlum raptu, **GLORIABOR**, id est, possem gloriari.

PRO ME AUTEM NON GLORIABOR NISI IN INFIRMITATIBUS, et passionibus meis, quæ me vilem reddunt, et hominibus contemptibilem.

Pergit de illo homine loqui, quasi de alio à se. Reverà homo Dei donis cumulatus, est alius ab homine in se considerato, et ut infirmitatibus circumdato. Hæc ergo duo in se distinguens Apostolus, ait: Possem de tali homine, Dei gratiis cumulato, gloriari, in Domino scilicet, seu Dominum ob sua dona laudando, omnemque ei gloriam referendo. At malo ad meas attendere infirmitates, et de eis gloriari, in quo minùs est periculi, quia, ut ait Ambrosius, id non videtur gloriosum, sed fleibile. Homini christiano nihil tam periculosum quām cordis elatio. Id patebit ex v. 7. Hinc homini christiano præstat ad suas infirmitates attendere, quām ad suas excellentias; humiliari, dolere, flere præstat hic, quām gloriari, gaudere, ridere. *Beati qui lugent, etc. Væ vobis qui ridetis.*

explicare. Augustinus, Beda, Anselmus, et Thomas in suis Commentariis existimant Paulum in hoc raptu divinam essentiam vidisse, quoniodò videtur à beatis; eo solum discrimine, quòd Paulo contigerit duntaxat in transitu videre, quod beati vident permanenter.

Audire verba; nulla parte videtur accommoda per quam significetur visio Dei per essentiam. Propriè enim audire etiam animæ separate, non significat clarè rem intueri, sed Dei, angeli, aut hominis locutionem excipere; alioquin enim clarè dixisset: Vidi ineffabilia, vidi Deum; quia de Deo dicit: *Quem nemo unquam vidit*, 1 Timoth. 6; quia si Deum vidit, vidit et statum suum, an in corpore esset, necne; quod tamen hic negat. Ambrosius et Gregorius nominant ac disertè à Paulo removent essentiæ divine visionem. Cæterū plurimi, ac penè omnes, universè negant quemquam hominem in hac mortali vitâ Deum vidisse aut videre posse eâ visione quæ beatis servatur in futurum.

VERS. 5. — **Pro hujusmodi**, pro tali scilicet homine à Deo raptu, **gloriabor**, etc., calamitatibus,

VERS. 6. — *Nam et si voluerō... Non gloriabor, inquam, nisi in infirmitibus meis. Quanquā si voluerō in divinis revelationibus, et aliis Dei donis gloriari, non ero insipiens, siquidem veritatem dicam, eas referendo, ex aliunde necessitate compulsus, et ad verstram utilitatem. Hęc supponuntur ex prædictis.*

PARCO AUTEM... Sed abstineo ab ampliori talium donorum manifestatione, nec plura dicam de meis revelationibus, aut aliis gratiis mihi divinitū colatiss.

NE QUIS ME EXISTIMET... Vide paraphrasim. Id est, ne quis me putet angelum aut Deum, ut Lystrenses, Act. 14, 10; et Melitenses, Act. ultimo.

Nam si tauros mactare voluerunt propter miracula, quid non fecissent si etiam revelationes manifestassent, ait Theophylactus? Paulus, verus humilitatis amator, timet ne nimis ab hominibus aestimetur, ideò suas tegit et tacet prærogativas. Plerique hominum, vanitatis dilectores, cupiunt plus quam deceat aestimari, ideoque sibi singunt, et aliis mentiuntur excellentias, quas non habent. Paulum venerare et imitare. Dei dona per 14 annos siluit; loqui coactus, pauca tantum refert, obscurā, quantum potest, oratione, vixque locutus est et unum ē multis perspicuum permisit, statim ad humiliationis argumentum confugit: *Et ne magnitudo...*

Dei dona sile; coactus vix loquere; locutus, ad tuum nihilum recurre.

VERS. 7. — ET NE MAGNITUDO... Græc.: *Et excellentiā revelationum ut ne efferar.* Syr.: *Et ne efferar excellentiā revelationum.* Et ne excellentia revelationum, quarum unam tantum ē multis enarravi, in superbiam me extollat. Ne vanè gloriosus sim; homo enim et ipse erat, ait Theophylactus. Aperit manifestē quod de seipso locutus sit, cū dixit: *Scio hominem, etc.*

DATUS EST MIHI, à Deo scilicet permittente, seu qui, diabolo tentare semper parato, permisit ad meam humiliationem et salutem.

STIMULUS. Græc., σπόλος, quod propriè *palum peracutum* significat, ait Erasmus et post eum Estius, et quod noster interpres vocavit stimulus, quia repetitis quasi ictibus, ut stimulus bovis, carnem stimulat; ait Fromondus. Juxta Grotium σπόλος est spina.

CARNIS MÆ. Græc., *carni mæ*, seu in carne mæ.

ANGELUS SATANÆ, id est, nuntius, minister diaboli, passionibus. *Infirmitas* ponitur pro dolore.

VERS. 6. — *Nam, et si voluero gloriari, non ero insipiens.* Nam etsi de meipso voluero gloriari in his quæ gloria videtur hominibus, ut sunt visiones et revelationes, reverā non ero insipiens, licet aliquo modo futurus similis insipientibus.

Virtutem enim dicam: parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me; ne quis propter illa plus mihi tribuat, ac majora existimet, quam mea facta que videt, et meus sero quem audit, me esse declarant.

Et ne magnitudo revelationum extollat me. Hinc patet Paulum quasi coelestem orbis doctorem multas et magnas habuisse revelationes, iisque quasi assuetum et innutritum fuisse. Illarum nonnullas describit Lucas: Prima, quæ conversus est Paulus, Act. 9; secunda, quæ vo-

seu quo, velut ministro, diabolus utitur, ut me ad peccatum excitet.

QUI ME COLAPHIZET, colaphis cædat, seu ignominia et pudore me afficiat. Græcus textus addit, *ut ne effesar, id est, ut hęc ignominia suffusus, humilietur, et non effesar.*

Duo videntur hic certa et clara. Primum, quod ad humiliationem D. Pauli, à Deo permissa sit quædam in eum dæmonis vexatio; secundum, quod hęc vexatio in ejus carne, velut stimulus, seu aculeus, seu spina erat infixa.

Sed quis fuit ille stimulus?

An quædam corporis ægritudo, sive acutus auriculae, vel capitis dolor? Ita P. Georgius Ambianas (Grotius); sive iliacus, viscerum morbus, apud D. Thomam; sive stomachi infirmitas, sive alias aliquis morbus D. Paulo, sicut S. Jobo, immissus à dæmone; ita aliqui apud Cornelium à Lapide. An dæmon aliquis Paulum pugnis et verberibus cædens, sicut D. Antonium, et alios talibus impetivit aliquando? apud eundem Cornelium; an persecutorum, seu adversariorum à Satanā excitatorum insectatio continua? ut volunt Patres Græci, D. Chrysostomus, Theodoreetus, Theophylactus; inter Latinos Ambrosius, Erasmus; an motus concupiscentiæ in carne D. Pauli à dæmone excitati? ut volunt plerique recentiores. Res est dubia et obscura, de quā nihil ut certum statui potest; sed aliquid tantum, ut probabilius, ex attentā textū et circumstantiarum consideratione, colligo.

Itaque textum legens et relegens, attendo primò quod rem hanc, quasi pudendam, metaphorico tantum, non proprio nomine designat, *stimulus*; secundò, quod in carne sif, *stimulus carnis*, carni infixus; tertio, quod *angelus*, seu minister *Satanæ*. Quartò, attendo ad hujus rei effectum: *ut colaphizet*, qui ruboris plus causat, quam doloris. Quintò, attendo ad finem intentum à Deo: *ne efferar*. Sextò, ad instantem Pauli orationem: ut ab eā molestiā liberaretur. Denique recordor aliorum D. Pauli textuum huic conformium, præserim Rom. 7.

Conjectura probabilior.

Et ex his omnibus simul collectis conjicio, ut probabilius, quod ille *stimulus carnis*, etc., fuerit motus concupiscentiæ, in carne, et à carne quidem Pauli, sed à dæmone magis excitatae et accensæ, quatenus diabolus D. Pauli phantasiae turpia objiciens, interim catus est in Macedonia, Act. 16; tertia, quā Corinthia contra Judeos jussus est constanter evangelizare, Act. 18; quarta, quā didicit se cum suis naufragium evasurum, Act. 27; unde S. August. illud psal. 67: *Ibi (scilicet inter apostolos) Benjamin in menis excessu, de Paulo intelligit qui fuit ex tribu Benjamin.* Itaque hęc locus ostendit Apostolum non ita fuisse confirmatum in virtute, quin adhuc extolli posset in superbiam.

Datus est mihi stimulus carnis mæ angelus Satanæ, qui me colaphizet. Datus est, non à diabolo, sed à Deo; non quod Deus tentationis sit auctor, sed quia diabolo tentare Paulum parato, id permisit, idque tantum in specie et materia libidinis, ad eum humiliandum. Ita Augustin., de Nat. et Grat., 27. Accipit Apostolus stimulus carnis, à quo colaphizaretur.

sanguineum et humores excitabat ad turpia repræsentata. Hoc autem ut probabiliter conjicio, quia talibus concupiscentiæ motibus, in carne Pauli à dæmone excitatis, melius quam euicunque alii ex supradictis, conveniunt omnes textus notatae circumstantiæ. Primo, hoc pudendum, nec nisi metaphorice nominandum, quod nulli ali convenit, potuisse enim omnia alia honeste nominare; secundò, hoc in carne, quod persecutori non convenit. Hoc verè *stimulus*, carnem quasi repetitis iectibus stimulans et excitans. Hoc unum ex telis igneis nequissimi spiritus, de quibus Ephes. 6, 16. Tertiò, hoc *angelus*, seu minister *Satanae*, per quem ad peccatum impellit, quod de morbis dici non potest;

Quartò, hoc *colaphizat*, seu plus pudoris causat, quam doloris, quod etiam nulli ali convenit;

Quintò, hoc summè humiliat animam coram Deo, juxta finem intentum; quod non ita prestant omnia alia. Non persecutio, quia pro Deo pati, gloriosum. Non ægritudo, que corpus cruciat, non animum. At concupiscentia in carne sancti excitata, vera et intima est cordis illius coram Deo annihilatio; peccatum in corde suo sentit, et ignorat an de facto non consentiat: hinc timor, humiliatio coram Deo, annihilatio: ne fortè reprobis officiar. Sextò, ab hac molestiâ ut liberemur, convenit, imò docuit Christus nos orare: et ne nos inducas in tentationem.

Non ita de aliis, maximè de persecutionibus, quas Paulus sciebat apostolo Christi inevitables, sibi et aliis omnibus apostolis communes, sibi et aliis glorio-sas. Non conveniebat ergo ut tam instanter oraret ab eis liberari, sed ut patientiam et fortitudinem peteret. Denique patet ex aliis textibus quòd talia passus sit Paulus, Rom. 7, 25, ubi luget et gemit ob concupiscentiam legi Dei in se repugnantem, et ibidem agnoscit quòd solà Dei gratiâ per Jesum Christum sit ab eâ liberandus, quod Christi Domini responso conforme: *sufficit tibi gratia mea*.

Nec est quòd quis cum Erasmo dicat hoc tanto viro et sene indignum. Resp. enim primò quòd quòd magis indignum et humilians, eò magis intento fini conveniens. Secundò, non ita senex erat, sed circiter quinquagenarius: quot autem sancti, multò seniores, de concupiscentiâ carnis conquesti sunt. Audiatur D. Gregorius Nazianzenus, epist. 96. Tertiò quòd voluntas est vita nostræ contemporanea, ut ait Aristoteles; quartò, à dæmone erat excitata. Paulus ergo, totius terrarum orbis doctor, Paulus in tertium usque cœlum raptus, ne ob revelationes efficeretur animo, à dæmone vexatur in carne per vivam turpium representationem in phantasiâ et per humorum commotio-

Quis nostrum hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret? Ita Augustinus in psal. 58, Hieronymus, Saliarius, Haymo, Theoph., Beda, S. Thom., Lyranus, et alii; videturque communis fidelium sensus, qui hinc libidinis tentationem *stimulum carnis vocant*. Hanc expositionem probat Bellarminus, lib. de Monachis, cap. 30. Apostolus dicit *stimulum carnis* sibi datum ad humilitatis custodiâ. *Ut me colaphizet*, id est, ignominia afficiat, vilenque reddat a-

nem et excitationem ad turpia repræsentata.

Observatio moralis.

Sed, ô bone Deus, quale hinc spectaculum! mens Pauli in caro raptum, caro Pauli in cœnum devoluta! Quale in-n-trua! Miram sanè et stupendam talium et ita oppositorum conjunctionem. Sed quod mirabilius, idèo Paulus in coro, quia in celo, idèo Paulus quasi peccator et reprobis in infernali luto infixus, quia quasi angelus in paradiso, et ne fiat reprobis. *Ne magnitudo revelationum...*, id est, ne siam quasi diabolus et Lucifer. O mirim artem, quâ Deus sanctos suos conservat, et amabilis! Mirabiliter sanè Deus in sanctis suis. Mirabiliter illos cruciat, humiliat, ut in sanctitate conservet.

Sed hinc disce quantum malum sit elatio cordis, quæ tali remedio curatur et in tanto apostolo. Hinc disce quantum illam debeas timere, quantâ curâ vitare, idèo frequenter ad tuas infirmitates attendere, et in eis humiliari. Hic monitor Paulo datus est ad premendam superbiam, ut in curru triumphali triumphanti datur monitor sugerens: *Hominem te esse memento*, D. Hieronymus, epist. 25, ad Pal.

VERS. 8. — PROPTER QUOD..., Græc. et Syr., *super hoc*, id est, super hanc molestiâ, seu quia res hæc erat mihi valde molesta. *TER*, id est, *sapientia*, ait Chrysostomus; vel *ter tantum*, quia tertia vice orans, accepi à Domino responsum.

UT DISCEDERET A ME, scilicet ille Satanæ angelus, qui me sic vexabat; erat ergo aliquid extrinsecus assistens, non aliquid internum, ut morbus.

VERS. 9. — ET DIXIT MIHI, scilicet interius. Ecce obiter alteram revelationem D. Paulo factam à Domino.

SUFFICIT TIBI... Necessæ non est, nec expedit tibi ut à te discedat, quia sufficit tibi gratiæ meæ auxilium, actuale scilicet, ad ei resistendum, imò et ad vinecum omnem, etiam cum profectu, tentationem.

Ter Dominum deprecatus est, et non impetravit; non quasi despactus fuerit, sed quia inscius contra se petebat ut cessarent ab eo tentationes per quas prosector fierat, Ambrosius. Fuit ergo auditus, et non auditus; auditus quoad sanitatem, non auditus quoad voluntatem: vel fuit auditus secundum id quod implicitè volebat, non auditus secundum id quod explicitè volebat, nesciens sibi non expedire. Ita sèpè justi non audiuntur et audiuntur; non audiuntur ad votum, audiuntur ad profectum. Bonus Dominus, qui sèpè non tribuit quod volumus ut tribuat quod mallemus, D. Hieronymus citatus à D. Thomâ. Sic aeger uritur, secatur, clamat, nec audit medieus ad ejus voluntatem, sed audit ad sanitatem. D. Augustinus à Fromondo citatus.

contemptibilem. Maximè enim ad ignominiam et pudorem hominis pertinet, pati in carne suâ turpes ac bestiales motus libidinis.

VERS. 8. — Propter quod ter Dominum rogavi, etc. *Ter*, id est, frequenter. Contra has tam instanter et toties rogat obsecratque ut iis liberetur; in aliis, non liberationem, sed fortitudinem et constantiam pe-tisset; haec enim sole non tam fortiter patiendo, quam fugiendo vincuntur.

NAM VIRTUS... Græc., *potentia mea, δύναμις μου*, potentia, quâ hominem infirmum corroboro, IN INFIRMITATE PERFICITUR, id est, pleniū et perfectiū sese exerit et illustror appareat. Quò major est hominis infirmitas et ad malum prouitas, et tentatio fortior, eò majus ei suggeritur auxilium et illustror obtinget victoria.

Duo hic notanda. Primum, quòd *virtus* hic non opponitur vitio, sed infirmitati, estque *virtus*, seu potentia Christi hic loquentis, non virtus Pauli, aut nostra, δύναμις non ἀφετᾷ. Secundum, quòd hæc Christi virtus, seu potentia perficitur in infirmitate. Primò, quia magis illustratur; secundò, perficitur in infirmitate occasionaliter et quasi per antiperistasim contrarii, ait Fromondus, quia homo tentatus ad malum, ne succumbat, acriū vires exerit, in Deum se projicit, et novam gratiam impetrat, quâ Christi virtus in ipso perficitur, ita Fromondus.

Itaque in temptatione infirmitatem tuam agnosce, humilia animam tuam coram Deo, ad ejus auxilium recurre; tunc virtutem accipies, cùm infirmitatem agnoscas.

LIBENTER. Græc., *libentissimè*. Ambrosius, *libentissimè*. Libentissimè igitur GLORIABOR. Græc., *magis gloriabor*, id est, quia Christi virtus in infirmitate perficitur, sive mihi prodest quod nocere putabam: *Hinc libentissimè magis gloriabor*, vel *gloriabor* potius in infirmitatibus meis quibuscumque, sive sint à natura, sive Deo permittente sint ab extrinseco, quâ in revelationibus, aliisque rebus in se gloriosis.

UT INHABET. Syr.: *Ut obtegat me virtus Christi*, ut Christi potentia pleniū et perfectiū inhabitet, seu fixam et stabilem in me sedem habeat.

VERS. 10. — PROPTER QUOD..., id est, propter has insignes infirmitatis utilitates, seu quia per illas perficitur virtus Christi, et quia per et propter illas inhabitat, immoratur magisque confirmatur Christi virtus in homine infirmo. Propterea non patienter tunc tollero, sed et mihi complaceo et condelector in infirmitate.

VERS. 9. — *Et dixit mihi Dominus, sufficit tibi gratia mea*; ut in te, licet debilis, in me tamen sis fortis ad hanc temptationem superandam. Hinc patet Paulum non fuisse in suā prece exauditum, nec hoc stimulo liberatum.

Nam virtus in infirmitate perficitur. Non expedit tibi stimulum illum carnis à te auferri, quia potentia gracie mea maximè declaratur in infirmitate, dum per eam sit ut tentatio carnis superetur à te, aut ne noceat, toleretur, et per hoc magis illustrem fortemque te reddit. *Virtus*, Græc. est, *potentia*, fortitudo mea, quam scilicet ego Deus tibi, o Pausa, aliquis sanctis communio et indo. Hec in infirmitate perficitur, quia quò major est infirmitas, id est, carnis tentatio, eò major à Christo fortitudo contra eam suggesta.

Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis; id est, magis ac potius quam in illa re quâ videar excellere.

Ut inhabitet in me virtus Christi, ut fixam in me sedem habeat, magisque in dies super me confirmetur potentia Christi; quia nimis sum in Christo ad superandas omnes infirmitates. Ex humiliitate gloriat, non in fortitudine suā, sed in infirmitate, ut sic provoet in se virtutem ac fortitudinem Christi.

tatibus, in ignominia, in oppressionibus, in persecutib⁹, in carceribus pro Christo. Etiam stimulum carnis intellige hic comprehendens.

CUM ENIM INFIRMOR, id est, has infirmitates pro Christo patior.

TUNC POTENS SUM, Christi virtute, quæ in me inhabitat, perficitur et augetur, et me potentem reddit et omnibus infirmitatibus et temptationibus superiorē.

Sed gloriarine licet aut complacere sibi in temptationibus carnis? Non licet in se consideratis, quatenus ad malum excitant, sed licet quatenus afflictiones sunt à Deo permisæ, et quatenus in iis et per eas perficitur virtus Christi, seu ratione boni, quod ex eis nascitur. *Beatus vir qui suffert temptationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ*, Jac. 1, 12.

VERS. 11. — FACTUS SUM INSPIENS... Græc. addit *glorians*. Syr., *in gloriatione meā*. Absoluta de suis laudibus oratione, sese rursus excusat culpamque rejicit in Corinthios. *Factus sum quasi insipiens*, metet ipsum laudando Deique dona mihi concessa revealando, sed ad id vos me coegistis, ego enim a vobis debui... Probat quòd coegerunt: cùm enim vos, filii mei, me patrem et apostolum vestrum, quem nōstis, et de quo nemo melius quā vos potest testimonium dare: cùm, inquam, debuissetis me commendare et contra obrectatores meos vindicare, è contra calumniatores audistis, ipsis credidistis, de me malè sensistis, et pseudo-apostolos mihi apostolo vestro prætulisti, sive me invitum ad laudes meas coegistis, non mei causā, sed salutis vestræ gratiā, ne me Christi ministro neglecto falsos doctores Satanae ministros secuti periretis.

NIHL ENIM MINUS FUI... Probat quod ipsum debuerant commendare.

Quia quamvis ex me nihil sim, tamen in eo quod spectat ad apostolicum munus et dona ei connexa, non fui minor iis qui sunt supra modum apostoli, id est, apostolorum præcipui. Syr., *admodum præstan-*

Hinc per infirmitatem significat omnem passionem, tribulationem, temptationem, humiliationem.

VERS. 10. — Propter quod placebo mihi in infirmitatibus; propter quod, id est, propter insignem earum utilitatem quam dixi; non tanquam per se expetendis, sed quatenus per illas in me perficitur atque infirmitas virtus Christi.

In contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo, scilicet illatis ac toleratis.

Cum enim infirmor, cùm affligor, eaque quæ jam dixi patior, tunc potens sum, non meā, sed Christi virtute, quæ me facit omnibus illis superiorem.

VERS. 11. — *Factus sum insipiens*; gloriando ac meipsum laudando factus sum quasi insipiens.

Vos me coegistis, ad hanc laudem, ut scilicet per illam opinionem et auctoritatem meam apud vos ciperem.

Ego enim à vobis debui commendari, nam vestrarum partum erat, me doctorem et apostolum vestrum commendare, meamque dignitatem adversus obrectatores tueri.

Nihil enim minus fui ab iis qui sunt supra modum apostoli; id est, apostolorum primi atque præcipui. Nihil inferior fui in apostolatu, scilicet apostolicis laboribus, gratiis, passionibus.

us apostoli. Non fui in actione minor quam Petrus, Joannes, Jacobus; ita Anselmus Ambrosium secutus.

Pseudo-apostoli Paulum deprimebant quasi apostolis longè inferiore; hinc ait: Non fui minor, etc.

VERS. 12. — *SIGNA TAMEN...* Græc., *signa quidem apostoli.* Syr.: *Signa apostolorum edidi inter vos.* Signa siquidem, seu miracula inter vos vobisque spectantibus edidi, per que meus à vobis apostolatus evidenter agnosceretur.

IN OMNI PATIENTIA, id est, cum omnimodā patientiā, Hoc uno verbo *omni*, comprehendit omnes, quas passus est passiones et persecutions apud eos.

IS SIGNIS, ET PRODIGIS, ET VIRTUTIBUS, id est, per omnia miraculorum genera, majora, minora, communia. Primus character apostoli est omnimoda patientia; secundus est miracula humiliiter patrare.

VERS. 13. — *QUID EST ENIM...* Rursus probat et quid eum commendare debuerint et quid aliis apostolis non sit inferior, eosque idē interpellat. *Quid est*, sive in doctrinā, sive in miraculis, quod minus habuistis? Au minora per me dona recepistis quam ceterae ecclesie per alios apostolos? Quā in re fuistis aliis ecclesiis inferiores,

PRE CÆTERIS ECCLESIAS, sive ab aliis apostolis, sive à me fundatis,

NISI QUOD EGO IPSE NON GRAVAVI? Græc., *non obtorpi vobis.*: Syr.: Nisi in hoc quid non fuerim vobis oneri. Vide cap. 11, v. 9. Nisi quid gratis evangelizavi vobis, nihil à vobis accepi. *Cæteras ecclesias expoliavi* vobis serviens, cap. 11, v. 8.

DONATE MIHI... Si sit injuria, haue mihi condonate.

Ironia valde pungens. Utinam multi possent èa uti, et in hoc unicè peccent quid gratis evangelizent et Ecclesiae suis sumptibus serviant!

VERS. 14. — **ECCE TERTIO HOC.** Græc., non est *hoc*. Syr.: *Ecce jam tertio paratus sum venire*, etc. Dicit quid tertio paratus sit, etc., non dicit quid tertio ierit; hinc controversia an de facto ierit tertio.

Ratio controversiæ, hic et cap. 13, v. 1, dicit: *Ecce tertio*, etc. D. tamen Lucas duos tantum Pauli adventus Corinthum scribit. Primum Act. 18, v. 1; secundum Act. 20, v. 2, implicitè tantum exprimit; de tertio nullibi. Affirmat Baronius quem sequitur Fro-

Tametsi nihil sum, ex me; quid enim sim apostolus, non meum est, sed gratia Christi. Ita Anselmus.

VERS. 12. — *Signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos,* etc. Nota hic genuinum apostolatus signum esse: Primò, patientiam in sui contemptu, paupertate, persecutionibus, plagis, periculis; ita Anselm.; secundò esse miracula. Hec enim vocat signa veræ fidei, colestis et divinæ doctrinæ, sive signa Dei supra naturam omnipotenter operantis. Eadem vocat *prodigia*, id est, portenta stupenda, et portentosa facta. Denique eadem nuncupat *virtutes*, Græc. *potentias*, fortitudines, id est, potentia gesta, omnipotentia opera, que Deus solus potenter operatus est per me.

VERS. 13. — *Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis* (à me et apostolus fundatis), nisi quod ego ipse non gravavi vos? Ut à vobis alerer; sed ipse nocte vigilans et labores viatum mihi comparavi. Unde ironice subdit: *Donate mihi hanc injuriam.* Neque enim injuria erat, quia condonaretur; sed beneficium, quod agnosceretur.

mondos et alii multi. Baron., an. 58. Negat D. Thomas quem sequitur Estius et alii, etc.

ET NON ERO GRAVIS... Ne putent quid saltem aliquando sit ab eis quid accepturus, affirmat quid in suo perseverabit instituto et nihil recipiet in futuro, sicut neccepit.

NON ENIM QUERO QUAE VESTRA... Ne ledat eos tuus ironia versus precedentis, tum id quod hic asserit, quid ab eis nihil recipiet, hujus rei rationes afferat affectu plenas. Non recipiam à vobis. Primò, quia in meo ministerio non mea temporalia quero commoda, vestrasque propterea pecunias desidero, sed animarum vestiarum salutem aeternam. Vos quero, vos omnibus temporaiibus antepono.

Dictum Apostolo dignum. Non vestra, sed vos quero. *Da mihi animas*, Genes. 14, 21. Apostolus sit animarum venator.

NEC ENIM DEBENT FILII PARENTIBUS... Secundò, quia juxta naturæ institutum, parentes debent filiis thesauros reponere, non filii parentibus. Qui dat esse, debet et necessaria ad vitae conservationem dare, hinc filii sunt parentum heredes. Hoc quidem in carnalibus verum, non in spiritualibus; patres enim spirituales jus habent accipiendi vite necessaria à filiis spiritualibus; non enim magnum est ut spiritualia tridentes, accipiant carnalia, 1 Cor. 29, v. 11. Sed hic patet ingens D. Pauli animus et cor ejus verè paternum in Corinthios; cùm jure possit ab eis accipere, è contra vult eis dare. Primò, se patrem eorum significat; secundò, ut pater, vult filiis suis spiritualibus dare, non ab eis accipere.

VERS. 15. — **Ego autem libentissimè...** Apertissimè hic eis suum cor aperit suumque declarat affectum. Parentes filiis suis thesauros reponunt, *ego autem*, tanquam pater vester libentissimè, non tantum omnia mea in usus vestros impendam, sed et **SUPER IMPENDAR IPSE...**, id est, sed et super omnes facultates meas, etiam memetipsum, sanguinem et vitam meam expendam pro vestra salute.

LICET PLUS. Græc., abundantius. Syr., uberior vos **DILIGENS MINUS DILIGAR A VOBIS.** Eorum provocat affectum in se patrem, qui genuit, qui educavit, qui ita tenerè et ardenter eos diligit ut et pro illis mori sit

VERS. 14. — *Ecce tertio hoc*, tertia hæc vice, *paratus sum venire ad vos*, ut spiritualia vobis ministrem, idque sine vestro gravamine. Primum veni, cùm vos converti; secundò, venire paratus, justa de causâ distuli; tertio, paratus fui cùm hæc scriberem, et reipsa post hanc epistolam veni ad vos. Ita S. Thom. et Lyranus.

Non enim quero quæ vestra sunt, sed vos. Non quero pecunias vestras, sed vos, id est, vestram salutem.

Nec enim debent filii parentibus thezaurizare, sed parentes filiis. Q. d.: In eo quid à vobis nihil accipio, patres imitor, quorum non est à filiis accipere, sed filiis dare; ita ego, pater vester, spiritualia vobis impendo, paratus nihil temporale recipere.

VERS. 15. — *Ego autem libentissimè impendam mea omnia*, et post omnia, libentissimè superimpendar, expendar, *ipse pro animabus vestris*, ut meum sanguinem, meos spiritus, ac vitam insumam, exhaustam et profundam pro vobis. Ita Anselmus.

Licet vltis vos diligens minus diligar; licet vos non

paratus. O cor verè paternum ! Diligit ardenter, licet frigidè dilectum. O pastorem verè bonum, qui dat animam suam pro oibis suis !

VERS. 16. — **SED ESTO.** Græc., *esto verò*. Syr.: *Et fortassis ego non fui vobis oneri, sed tanquam vir astutus dolo vos suffuratus sum.* Occurrit objectioni quam probabiliter faciebant adversarii. *Esto*, concedo, Paulus ipse nihil accipit, sed, cùm sit homo versutus, quod ipsem non facit palam, dolo et arte, per interpositas personas, elanculum facit, per suos socios astutè extorquendo.

VERS. 17. — **NUMQUID PER ALIQUEM...** Sed hoc quis audeat dicere ? Quomodo poterit probare ? *Numquid per aliquem eorum quos ad vos misi quidquam exegi ?*

CIRCUMVENI VOS. Græc., *expilavi*. Syr., *inhiavi in vos*, id est, fraudavi, quæ vestra sunt extorsi.

VERS. 18. — **ROGAVI,** seu hortatus sum Titum ut ad vos iret, et alium illi fratrem addidi in socium.

NUMQUID TITUS VOS CIRCUMVENIT ? Num minimum quid à vobis extorsit ? Nonne eodem animo et affectu Titus et ego apud vos conversati sumus ?

NONNE IISDEM VESTIGIIS INSTITIMUS ?

VERS. 19. — **OLIM PUTATIS.** Græc., *rursus*, *πάλιν*. Syr., num adhuc. Noster interpres legit *πάλιν*. Juxta Græcos sensus est : Fortè rursus putatis quod haec dicam excusationis causā, etc. ; juxta nostram Vulgatam : Jampridem, jamdudum, ad antiquo putatis ; Ambrosius : Olim de nobis dubitatis, arbitrantes quod non simpliciter agimus vobiscum ; Fromondus : Semper putatis ; *olim*, inquit, significat non tantum praeteritum, sed præsens et futurum ; reverè Calepinus id vicissim me tantum diligatis, quantum ego vos diligo.

VERS. 16. — *Sed esto ego vos non gravavi : sed cum esset astutus, dolo vos cepi*, q. d. : Ipsi obtrectant mihi dicentes : Paulus per se quidem nihil in sumptu exigit admittitve, sed dolo vos capit, quia scilicet Titum et alios submittit, qui vos vestraque emungant. Ita Chrysost. Patet ex sequentibus ; haec enim refellens subdit :

VERS. 17. — *Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos*, etc., fraudavi, occupavi et extorsi ? Ambros. Avarus in vos fui ? Q. d. : Nihil tale feci.

VERS. 18. — **ROGAVI TITUM,** sive adhortatus sum Titum, ut ad vos proficeretur.

Et nisi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit ? Num Titus aliquid vel minimum à vobis extorsit ?

NONNE EODEM SPIRITU AMBULAVIMUS ? Id est, an non eodem animo et cædem voluntate Titus et ego conversati sumus erga vos ? Potest etiam ad Spiritum Dei referri, juxta illud : *Spiritu ambulate.*

NONNE IISDEM VESTIGIIS, INGRESSI SUMUS ? q. d. : Tam nota est omnibus Titi integritas, ut de eo alter sentire ac loqui nullus ausit.

VERS. 19. — **OLIM PUTATIS QUOD EXCUSEMUS NOS APUD VOS ?** q. d. : Sunt inter vos qui potent ab olim, ab olitaniis et antiquis temporibus hac à me dici in excusationem admissi criminis avaritiae et fraudulentiae, vel quasi subdolè excusem et recusem dona vestra, et majora offerant ? Sed

Coram Deo in Christo loquimur, q. d. : Sine furo, sincerè et verè loquimur, ut par est eum loqui, qui se in Christo, id est, Christi membrum et discipulum profiliatur.

OMNIA AUTEM, CHARISSIMI, PROPTER ADIFICATIONEM VESTRAM; id est, quæcumque hactenius loquimur in nostro quasi commendationem, ea loquimur ad vestram

asserit. Ambrosius hujus Corinthiorum de Paulo dubitationis rationem reddit, dicens : **A PSEUDO-APOSTOLIS ENIM EXAGITABANTUR, ETC.** Itaque sensus satis naturalis hic prebetur : Jamdudum à pseudo-apostolis exagitat et seducti, aliqui vestrūm arbitrantur quod sincerè non agam, sed quod hæc dicam ut me apud vos purgem, et memetipsum commendem ; non ita res est, mihi credite.

CORAM DEO, COR ET RENES INTUENTE.

ET IN CHRISTO, ET IN SPIRITU CHRISTI, SEU SECUNDUM CHRISTUM, QUI IPSA VERITAS EST, LOQUIMUR. Loquor ergo et ago sincerè, verè, sine furo.

OMNIA AUTEM, CHARISSIMI... Quæ hactenius dixi, quasi in mei commendationem, ea dixi ad vestram adificationem et salutem promovendam, pro quâ ut pater et apostolus vester, sum sollicitus. Quia v. 15, ardenter eos ut filios diligit, pro eorum salute sollicitè metuit. Amor Pauli pro æternâ Corinthiorum salute ; timor Pauli pro eorum perditione. Inde suboritur timor unde nascitur amor.

VERS. 20. — **TIMEO ENIM...** Explicat cur pro eis sit sollicitus : Metuo enim ne cùm ad vos venero, ad quos, ut dixi, paratus sum ire, fortè contingat NE VOS INVENIAM, etc. Vide paraphrasim ; id est, timeo ne cogar in vos uti severitate. Multi Corinthiorum nondum erant à vitiis purgati, de quibus eos in primâ Epistolâ corripuerat. Ideò videri vult iturus ad illos cum auctoritate, ut territi tandem corriganter, ait Ambrosius.

VERS. 21. — **NE FORTE CONTENTIONES...** Vitia com-salutem promovendam, non ad gloriam aut excusationem nostram.

VERS. 20. — **TIMEO ENIM NE FORTE, CUM VENERO, NON QUALES VOLO, INVENIAM VOS.** Sensus est : Nam timeo ne quo pacto contingat ut, veniens ad vos, sicut jam constitui, non quales velim vos inveniam, id est, benè correctos à pristinis vitiis, nominatim iis de quibus in priori epistolâ vos increpavi.

Et ego inveniar à vobis, qualem non vultis, scilicet tristis pater et severus judex, propter peccata vestra nondum per poenitentiam deleta.

Ne forte contentiones, ne forte multa adhuc vitia regnent apud vos, ut contentiones, id est, verborum pugnae, solo vincendi studio susceptae.

Æmulationes. Genus invidie significatur, dum quis dolet alium potiri bono quod ipse concupivit et assequi non potuit.

Amorisates, audax arrogantia, impetus animi effervescentis, cùm quis à sua sententiâ discedere non vult, sed eam mordicūs tuerit.

Dissensiones; Græcè, *concertationes*, quæ intelligi possunt in studiis et factis, sicut contentiones in verbis.

Detractiones, susurrationes, id est, occultæ et clandestine obtrectationes, quibus maledici et invidi, quos volunt, in odium adducunt, ut amicorum amicitias dissolvant, dum vicissim alteri apud alterum detrahunt, eaque insurserant, quæ inimicitiam conciliant.

Inflationes, tumores, fastus, quibus tument, turgent, inflantur superbi, elati et tumidi.

Seditiones sint inter vos, id est, tumultuationes, inordinationes. Videtur autem respicere Apostolus ad schismatum Corinthiorum, 1 Cor. 11 et 14.

VERS. 21. — **NE, ITERUM CUM VENERO, HUMILIET ME DEUS APUD VOS,** id est, contristet, deprimat, affligat me,

memorat ac repetit, de quibus eos in primâ Epistolâ aguit.

VERS. 22. — **NE ITERUM CUM VENERO...** Hoc igitur timeo, ne cùm iterum ad vos venero, **HUMILIET ME DEUS**, id est, dejiciat, animam meam præ tristitia deprimat. Sicut gloria patris filius sapiens, ita patris humiliatio et moeror filius peccans.

ET LUGEAM MULTOS... id est, ut pius pater multo-

et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt; hoc est, lugere cogar et castigare cum luctu, quia scilicet in peccatis suis persistunt, ut minimus eos excommunicare, vel publicam pœnitentiam injungere cogar. Tristitiam verò suam luctum vocat, ut innuat eos qui peccaverunt, Deo mortuos esse.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad primum redigenda.

1° ¶ 6. Disce à D. Paulo modestiam, canaque imitare; vir Deo charissimus, ab hominibus testimoniari timet; propterea suas per quam ræcum amos prærogativas profundo silentio tegit. Loqui tandem in coactus, pauca tantum et obscurè retinet; statimque ad humiliationis argumentum confugit. Hinc sperne et fuge mundanorum vanitatem, hominum existimationi perpetuò studentium, et propterea sibi falsò fungenit, aliisque mentientium prærogativas, quas non habent. È contra cum sanctis ama nesciri et pro nihilo reputari; propterea Dei dona sile; etiam coactus, vix loquere, statimque ad tuum nihilum recurre. Vide comment. v. 2 et 6.

2° ¶ 7. Disce quantum malum sit cordis elatio; quam timenda! quam sollicitudine vita! et ideo quam frequenter debeas ad tuas infirmitates recurrere, et ob eas humiliari! Vide comment. v. 5 et 7. Ibidem, v. 7, observa mirabilem artem quam Deus sanctos

CAPUT XIII.

1. Ecce tertio hoc venio ad vos; in ore duorum vel trium testimoniū stabit omne verbum.

2. Prædixi et prædico, ut præsens, et nunc absens, iis qui ante peccaverunt; et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam.

5. An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?

4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo; sed vivemus cum eo, ex virtute Dei in vobis.

5. Vosmetipos tentate, si estis in fide; ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipos, quia Christus Jesus in vobis est, nisi forte reprobi estis?

6. Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi.

7. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis, nos autem ut reprobi simus.

8. Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate.

9. Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus,

rum filiorum peccata primò defleam; deinde cum luctu castigare cogar.

Qui ante, id est, jampridem, jamdiu peccaverunt, et quos in primâ Epistolâ admonui.

ET NONDUM PŒNITENTIAM EGERUNT DE SUIS IMPUDICITIIS. Hoc Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere pœnitentiam, et recipi in communionem. Ille probat quosdam egisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiæ. Ambrosius.

Et non egerunt pœnitentiam super immunditiam et fornicatione, et impudicitiam, quam gesserunt, id est, perpetrarunt. De fructibus dignis pœnitentiae intelligentum est, quos nondum fecerant; ad quos proinde compellendi erant apostolicâ potestate.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad primum redigenda.

suos conservat humiles, redditque sanctiores. Hæc ars divina patet in apostolo Paulo, mente in cœlum rapto, carne autem in cœnum devoluto. Hinc disce te Dei bonitati committere, et in ipsis etiam temptationibus sapientissimæ ejus voluntati submissus, humiliter et instanter orare. *Conserua me, Domine, quoniam speravi in te, Psal. 15, 1. Salvum me fac Domine, quoniam desecit sanctus, Psal. 11, 2.*

3° ¶ 8. Disce quomodo sancti sœpè à Deo audiuntur et non audiuntur, vide commentarium; hincque solare non exauditus; dieque submissus: Fiat voluntas tua, non mea.

4° ¶ 14. Disce dictum Apostolo verè dignum: *Vestra non quero, sed vos ipsos; hocque fac, et apostolicè vives.*

5° ¶ 14 et 15. Veri patris verique pastoris exemplum in D. Paulo vide, mirare, imitare.

CHAPITRE XIII.

1. Voici la troisième fois que je me dispose à aller vous voir; et alors tout se jugera sur le témoignage de deux ou trois témoins.

2. Je vous l'ai dit lorsque j'étais présent parmi vous, et je vous le dis encore maintenant étant absent, que si je viens encore une fois, je ne pardonnerai ni à ceux qui avaient péché auparavant, ni à tous les autres.

3. Est-ce que vous voulez éprouver la puissance de Jésus-Christ qui parle par ma bouche; qui n'a point para faible, mais très-puissant parmi vous?

4. Car encore qu'il ait été crucifié selon la faiblesse de la chair, il vit néanmoins maintenant par la vertu de Dieu. Nous sommes faibles aussi avec lui, mais nous vivrons avec lui par la vertu de Dieu, qui éclate parmi vous.

5. Examinez-vous vous-mêmes, si vous êtes dans la foi; éprouvez-vous vous-mêmes. Ne connaissez-vous pas vous-mêmes que Jésus-Christ est en vous? si ce n'est peut-être que vous fussiez déchus de ce que vous étiez.

6. Mais j'espére que vous connaîtrez que, pour nous, nous ne sommes point déchus de ce que nous étions.

7. Ce que nous demandons à Dieu, est que vous ne commettiez aucun mal, et non pas que nous vous paraissions ce que nous sommes, mais que vous fassiez votre devoir, quand même nous devrions paraître déchus de ce que nous sommes.

vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem.

10. Ideò hæc absens scribō, ut non præsens durius agam, secundūm potestatem quam Dominus dedit mihi in adificationem, et non in destructionem.

11. De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

12. Salutat invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti.

13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

Obstinatioribus in malo timorem incutit, ut eos ad meliorem frugem reducat.

¶ 1 et 2. Minatur se non ultra parciturum, sed iuridicè secundum testimonia acturum in eos.

¶ 3. Monet itaque ut suo danno, non querant suæ Pauli in Christo glorioso potestatis experimentum.

Recordentur eorum mirabilium, que inter eos hæc Christi potestate, vel à se Paulo edita sunt, vel ab aliis, quibus sanctum Christi Spiritum ipse dedit. Hincque colligant quod in ipso vivat Christus omnipotens; et consequenter ne cogant eum hæc Christi in illos uti po-

1. Ecce tertiā hæc vice venio, seu paratus sum ut veniam ad vos; et juxta legis præscriptum, quisquis delatus fuerit, is duorum vel trium hominum testimonio, vel absolvetur, vel condemnabitur.

2. Prædixi, et prædicto; prædixi, inquam, cùm vobis essem præsens; et nunc absens rursus prædicto, non solum iis qui jam tum peccaverant, sed et cæteris omnibus qui postea peccaverunt; quod si inemendatos veniens invenero, non parcam ultra.

3. Ergone malo vestro vultis experiri an verè Christus in me habitet, et per me loquatur? Sanè non debereis hujus rei periculum facere, cùm tot, etc., tanta per me inter vos ediderit potentiae suæ miracula.

4. Nam quamvis olim ex infirmitate naturæ humanae ultrò assumptæ pro nobis crucifigi voluerit et mori, tamen per divinitatis potentiam suscitatus, nunc vivit immortalis, et omnipotens; sic et nos apostoli, ad illius imitationem infirmi equidem sumus; sed ad illius instar, Dei virtute vivemus, et pollebimus erga vos.

5. Quid nostram in Christo potestatem vultis tentare? vosmetipsos tentate; considerate an fidem habbatis miraculorum efficacem; hoc vosipsi examineate; an non per hujus fidei experientiam cognoscitis vosmetipsos, et quod Jesus Christus per hanc gratiam habitat inter vos? nisi forte ob vitia vestra ab illa decideritis.

6. Quidquid sit de vobis, spero quod nobis non deerit talis gratia.

7. Ille tamen non opto, quinimò oro Deum ut nul-

8. Car nous ne pouvons rien contre la vérité, mais seulement pour la vérité.

9. Aussi nous nous réjouissons lorsque, vous étant forts, nous paraîsons faibles; et nous demandons aussi principalement à Dieu qu'il vous rende parfaits.

10. Je vous écris ceci étant absent, afin de n'avoir pas lieu, lorsque je serai présent, d'user avec sévérité de la puissance que le Seigneur m'a donnée pour édifier et non pour détruire.

11. Enfin, mes frères, soyez dans la joie, rendez-vous parfaits, consolez-vous, soyez unis d'esprit et d'œil, vivez dans la paix, et le Dieu de paix et d'amour sera avec vous.

12. Saluez-vous les uns les autres par un saint baiser. Tous les saints vous saluent.

13. Que la grâce de notre Seigneur Jesus-Christ, l'amour de Dieu, et la communication du Saint-Esprit demeurent avec vous tous. Amen.

ANALYSIS.

testate, v. 4, 5, 6.

¶ 7. Tantum abest ut hoc optet ipse Paulus, quin potius orat ut Corinthios inveniat innocuos, bono vacantes, sique nihil possit in eos.

¶ 9. Gaudet cùm sunt virtute conspicui, gratiâ potentes, et idèo ipse Paulus erga eos quasi potestate destinatus; hinc et eorum precatur perfectionem.

¶ 10. Scripsit minax, ut non puniat.

¶ 11. Hortatur ad gaudium, ad perfectionem, pacem, dilectionem. Tum mutuis salutationibus exhibitis, gratiam apponit.

PARAPHRASIS.

lum malum faciatis nostrâ correctione dignum; non opto ut vestra flagitia puniens, videar illustris et divinam habere potestatem; sed potius desidero ut vos quod bonum est adimpleatis; nos autem maneamus inglorii, sine ullo potestatis usu.

8. Si vos tales invenero, nihil in vos potero; non enim quidquam possumus contra sanctitatem; sed pro sanctitate inducendâ et tuendâ data est nobis potestas.

9. Tantum abest ut cupiam in vos meam potestatem ostendere; quinimò gaudeo, cùm nullam illius exercendæ occasionem habeus, videor infirmus; vos vero virtute validi et conspicui fueritis. Ob hoc non solum gaudeo, sed et ob hoc ardenter oro vestram perfectam in sanctitate restorationem.

10. Hæc de causâ absens scribo vobis severius, ut præsens non cogar esse severus in vos exercendo puniendi potestatem, quam Dominus mihi dedit in bonum vestrum, non in exitium.

11. De cætero, fratres, gaudete in Domino; studete quotidie meliores fieri; vos invicem ad perfectionem exhortamini; concordes estote; pacificè agatis ad invicem. Hæc si feceritis, Deus pacis et dilectionis auctor, vobiscum erit per gratiam suam.

12. Salutate vos invicem per osculum sanctum, seu quod sit sancte dilectionis signum. Salutant vos qui hic mecum sunt Christiani omnes.

13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, qui nos redemit; et charitas Dei Patris, qui sic mundum dilexit, ut Filium Redemptorem dederit; et communicatio Spiritus sancti, quâ sanctificamur, et charismatibus largiter replemur, sit cum omnibus vobis. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — Ecce tertio hoc; Græc., *tertio hoc venio*; Syr. : *Hæc est tertia vices, quā paratus sum ut veniam ad vos.* Hæc verba diversimodè explicantur juxta diversam v. 14 capitatis præcedentis explicacionem; alii volunt quòd jam bis venerat, et ideo ecce tertia vice venturus sum, etc.; alii quòd semel tantum ierat, et semel paratus erat ire, sed impeditus fuerat; sieque ecce tertia vice paratus sum venire, seu quā venturus sum, quantum ad cordis propositum.

In ore duorum et trium... Affirmat quòd obstinatos et impenitentes judicabit juxta legis prescriptum. Deuter. 19, 13 : *Ex testimonio duorum vel trium testium quisque reus vel condemnabitur, vel absolvetur.* Juxta hanc legem *stabit*, id est, recipietur, determinabitur quidquid judicandum occurrit; *stabit*, inquam, et ratum erit per testimonium duorum aut trium. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Ambrosius, S. Anselmus putant quòd D. Paulus alludens ad locum Deuteronomii citatum, tres adventus suos ponat loco testium; quasi diceret : *Sicut in ore duorum aut trium testium stat omne verbum, ita tres mei ad vos adventus erunt quasi testes, sieque in hoc meo tertio adventu stabit quodcumque sum comminatus, nisi poenitentiam egeritis.* Bis dixi, tertio per epistolam dico; itaque jam necesse est verba mea vera inventiantur. Chrysostomus. Prima explicatio simplicior et communior.

Quidquid sit, D. Paulus, Dei imitator, sæpè minatur se punitorum, antequām puniat; immò minatur punitorum se, ut non puniat; minis anticipat judicis officium, ut reverè sit et de facto pater benignus. Ita prælatus delinquentium emendationem semper intendens, modò minetur ut judex, modò demuleat ut pater; at nunquā puniat, nisi multis præviis monitionibus et minis.

VERS. 2. — *Predixi et prædico; prædixi*, inquam, ut præsens seu cùm vobis adessem; et nunc à vobis absens, rursùs *prædico*; vel sicut præsens *prædixi*, ita et nunc absens iterum *prædico*; Græc., *scribo*.

Iis qui ANTE PECCAVERUNT, id est, iis qui jam tunc peccaverant, ET CÆTERIS OMNIBUS, qui postea peccaverunt.

QUONIAM SI..., id est, ubi ad vos rediero, non par-

VERS. 1. — *Ecce tertio hoc venio ad vos*; tertia hæc vice, *venio*, venire propono ad vos, ut scilicet puniam eos qui per duos vel tres testes peccasse nec poenitentiam egisse convinceantur. Ita Anselmus et Cajetanus.

In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum; statuerat, rata erit, confirmabitur omnis accusatio.

VERS. 2. — *Predixi, et prædico, ut præsens*, (subaudi, ita), et nunc absens; q. d. : Uti præsens prædixi, ita et nunc absens prædico, pari scilicet auctoritate et intermissione ac si præsens essent prædicti et scribo. *Iis qui ante peccaerunt*, etc. In eo quòd dicat, *non parcam*, virgam ecclesiastice disciplina comminatur, ut excommunicationem et satisfactionis rigorem.

VERS. 3. — *An experimentum queritis ejus qui in me loquitur, Christus?* q. d. : Vultisne præcepta mea negligere, ut experiamini an audeam et possim inob-

cam ultra, sed puniam pro qualitate criminum. Pepercerat Paulus hucusque cunctando et expectando; *Parcens vobis non veni Corinthum*, inquit, capite primo hujus Epistolæ. *At non parcam ulterius.* Ille cùm D. Chrysostomo vide et mirare viscera verè paterna, et animum filii suis errantibus condolentem; quos ut ad poenitentiam tandem adducat, increpat, minatur, eisque denuntiat: *Non jam diutius cunetabor; haud dubiè jamjam poenas merentibus inferam.*

VERS. 5. — *An experimentum...*; Græc. : *Quandoquidem experimentum queritis in me loquentis Christi*; Syr., codem modo. Juxta quem textum sensus est: Non paream quia experimentum queritis, etc.; at juxta nostram Vulgatam, vivacior est textus: *An periculò vestro vultis experiri utrum verè Christus in me inhabitet et per me loquatur, et an ejus auctoritate audeam et possim impoenitentes punire?*

Hic equidem cum ingenti animi permotione ac vehementi acrimoniam et indignatione in eos invehitur, qui dicebant: *Epistolæ quidem graves, præsentia verò infirma et sermo contemptibilis*, ait D. Chrysostomus. At hæc commotio, acrimonia et indignatio affectu paterno plena est et ex misericordiæ visceribus procedens; illos enim verbis præstringit, ne de facto tale querant experimentum, et reverè non puniantur.

Qui in vobis; Græc., *qui in vos*; Theophylactus: *Qui erga vos non est imbecillus, sed valde potens*; quas diceret: Certè opus non habetis hujus rei periculum facere, cùm tot et tanta potentie sue signa per me jam ediderit. Vide cap. 12, v. 12. Christus potentie sue signa Corinthiis dedit in eorum conversione, hujus Epistolæ cap. 12, v. 12; in indignè communieatum punitio, primæ Corinth. 11, v. 50; in fornicarii traditione Satanae, in nomine Christi, 1 Cor. 5, v. 5. Jampridem ergo ostendit se non esse apud vos imbecillum, sed valde potentein.

VERS. 4. — *Nam et si...*; licet enim ex infirmitate naturæ humanae ultrò assumptæ, id est, ut homo natura mortalis et passibilis, crucifigi voluerit pro nobis et mori, non mansit mortuus, sed per potentiam divinitatis resurrexit et vitam nunc vivit immortalem et impossibilem, omnipotentem.

NAM ET NOS, id est, ita et nos. Syr., *quin et nos*,

dientes punire per potestatem mihi à Christo datam?

Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in rebus. Non infirmum se, sed potentem ostendit, cùm scilicet in vobis per me tot mirabilia potenter est operatus, et novissimè fornicarium excommunicatione mæta ita punivit, et Satanæ quasi tortori cruciandum tradidit. Hanc enim puniendi potentiam, et vindicandi potestatem maximè significare et ostendere intendit.

VERS. 4. — *Nam et si crucifixus est (Christus) ex infirmitate, humanitatis et carnis: sed vivit, id est, vivit tamen et resurrexit, ex virtute Dei, ex potentia divinitatis.*

Nam ei nos infirmi sumus in illo. In illo, id est, cùm illo, nimis Christo infirmamur, hoc est, patimur et affligimur; vel in ipso, tanquam exemplari, cui nos ejus ministri conformamur secundum quod ipse prædictit: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Ioan. 15.

apostoli cum illo, et propter illum, et ad illius imitationem, *infirmi* equidem *sumus*, multis infirmitatibus, injuriis et passionibus obnoxii.

SED VIVEMUS CUM EO, EX VIRTUTE DEI IN VOBIS; Greec., *in vos*, erga vos; Syr.: *Sed vivimus cum eo per virtutem Dei*, etc.; id est, ad illius instar eadem Dei virtute pollebimus erga vos; quasi diceret: Sic et nos apostoli *infirmi* quidem et *imbecilles sumus in nobis*, et ex natura nostrâ; sed apud vos vivemus et agemus, non ex infirmitate nostrâ, sed ex virtute Dei, et ex potentia Christi resuscitati, gloriosi et omnipotens; et ubi opus erit, vivacem et divinam exercemus potestatem, scilicet peccatores severè puniendo. Recordare fornicarii Satanæ traditi, prima Corinth., capite quinto, v. 5; Elymæ magi excæcati, Act. 15, 31. Apostolos mirare et reverere utriusque vitæ Christi, *infirmæ*, scilicet, et omnipotens; humilis et gloriosæ simul participes; *infirmæ* quidem et mortalis per passiones et continuas persecutions; gloriosæ autem et omnipotens per miraculorum potentiam. Tu verò peccator stude et conare per poenitentiam particeps et imitator esse vitæ patientis Christi, ut in æternitate sis particeps gloriosæ Christi vitæ.

VERS. 5 — VOSMETIPSOS TENTATE... Dixit v. 3: *An experimentum queritis...?* Hic ne tale querant experimentum, eos ad propriam remittit experientiam, quasi diceret: Quid nostram vultis tentare potestatem, et vestro periculo experiri num Christus habitat in nobis? *Vosmetipsos tentate*, et videte per propriam experientiam vestram an Christus per suam potentiam habitat in ecclesiâ vestrâ. Tunc temporis multi fideles, præter apostolos, miracula faciebant, ait D. Chrysostomus. Quòd si autem in vobis, seu in ecclesiâ vestrâ, Christus sic habitat, multò magis in Apostolo et magistro vestro; ita D. Chrysostomus. *Vosmetipsos tentate*, id est, non nostra, sed *vosmetipsos tentate*, considerate, explorate.

Si ESTIS IN FIDE; explorate num fidem habeatis, et per hanc Christus habitat in vobis. Dubitatur de qua fide hic loquatur Apostolus, an de fide catholicâ, qua creditur omnibus à Deo revelatis; an de fide miraculorum operatrice, qua ab Apostolo recensetur inter charismata Spiritus sancti, primæ Cor. 12, 9. Primò, certum est quòd non loquatur de fide theologicâ, informi et à charitate separatâ, quia non est signum Christi in nobis habitantis; Christus enim in iis solum manet qui charitatem habent, ut ait hic D. Tho-

Sed vivemus cum eo ex virtute (ex potentia) Dei in vobis; sed instar Christi, virtute Dei potentes erimus erga vos; tunc nimur quando res postulabit ut potestatem in vos exerceamus.

VERS. 5. — Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate. Q. d.: Si Christo et Evangelio creditis, et mihi creditis: quia ego Christi ac Evangelii minister sum, et sicut miraculis aliisque signis probo ac confirmo Evangelii veritatem, sic iisdem consequenter demonstro me verum esse apostolum Christi, ac veritatis doctorem.

Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? scilicet omnibus simul, hoc est, in Ecclesiâ

mas. Potest evidenter D. Paulus intellegi de fide formata et per charitatem operante; et ita intellexit D. Thomas. Monet, inquit, ut de duobus se examinent, scilicet de fide et de operibus. *Si estis in fide*, quam predicavi vobis, etc., an sitis in operibus bonis, etc. Sed totus contextus, et præcedentia et sequentia, indicant quòd melius ad mentem Apostoli cum D. Chrysostomo hic locus intelligatur de fide miraculorum effectrice, seu de magnâ fiduciâ in Deum, quâ solent miracula patrari. *Si estis in fide*; considerate an fidem habeatis miraculorum efficacem, et per hanc Christus in vobis, seu in Ecclesiâ vestrâ habitat. Tunc temporis ii, qui fide prædicti erant, miracula patrabant. D. Chrysostomus. Ipsi vos probate, examine, discutite.

AN NON COGNOSCITIS VOSMETIPSOS, per hujus fidei experimentum? an non cognoscitis, quoniam per hanc miraculorum gratiam CHRISTUS JESUS EST IN VOBIS, id est, in cœtu vestro, in Ecclesiâ vestrâ, et consequenter quòd abundantius et pleniùs inhabitat in me, apostolo suo et vestro, per quem hanc fidem receperistis?

Nisi fortè reprobi estis; Greec., *Nisi quid reprobi estis*; ubi *quid* videtur esse particula mitigantis asperitatem sermonis, ait Estius. Quasi diceret Apostolus: Nisi aliquâ ex parte reprobi estis; seu, ut traduxit Erasmus, nisi in aliquo reprobi estis. Porrò notant omnes nomen *reprobi* hic non opponi prædestinato, sed probo; in Greco enim est, ἀδόκητοι, minimè probi, improbi. Hinc D. Chrysostomus ait: Hoc dicens Apostolus, vitam illorum tacitè perstringit. Sensus ergo est: Nisi fortè ab illâ gratiâ decidistis, seu rejeti estis; istisque signis destituti estis, quibus Christum in vobis habitantem et divinitus operantem agnoscerem poteratis. Inuit eos in vitâ corruptos esse, et ideò miraculorum patrationis expertes; sive suâ culpâ privatos his signis Christi inter illos habitantis; hoc tamen certò non expressit, sed ambiguè posuit, ne eos lacesseret. Ita ex Chrysostomo et Theophylacto.

Frequentia hujus temporis miracula, signa et testimonia certa erant Christi viventis, gloriosi, omnipotentis, in Ecclesiâ habitantis. Hinc D. Paulus Corinthiis suasurus quòd eis in Christi Spiritu loqueretur, quòdque Christi in se habitantis auctoritate posset eos punire, nisi penitentiam agerent, eos remittit ad miracula quæ ipsi in nomine Christi patrârunt, aut quæ saltem in Ecclesiâ suâ frequenter à fidelioribus patrari viderunt. Hincque vult ab eis colligi quòd si

vestrâ? Videbant enim suæ Ecclesiæ tot miracula, tot gratias ac dona collata, ut non dubitarent Christum in eâ esse et operari.

Nisi fortè reprobi estis; id est, reprobati, rejecti, adeoque viles, inglorii, abjecti, contempti; q. d.: Ex signis gratiæ et miraculorum, quæ Christus potenter operatur in vobis, cognoscitis quòd Christus est in vobis, nisi fortè à Christo rejecti et reprobati, ejus fide, gratiâ, luce ac cognitione privati, in tenebras pristinas ignorantiae vel infidelitatis retrusi et repulsi recidistis, et relapsi estis, itaque viles et abjecti effeci estis.

Christus etiam in privatis fidelibus habitat et operatur, quantò magis in Apostolo, fidelium patre et magistro; et ideo timeant patrem hunc minantem; convertantur, pœnitentiam agant, et illius potestie non faciant experimentum: hoc indicant etiam sequentia.

VERS. 6. — SPERO AUTEM QUÒD..... Experiētiā cognoscetis nos nullā ex parte à tali gratiā reprobatos, rejectos esse; quasi diceret: Quidquid sit de vobis, spero quòd nobis non deerit talis gratia, id est, non deerit demonstratio gratiæ signorum et virtutis Christi in nobis habitantis. Minaciter hoc dicit, tanquam eis suam spiritualem divinamque potentiam ostensurus. Sed quia minatur et terret, non dominationis animo, sed solo charitatis affectu et ardentī salutis eorum zelo, statim suam severitatem mitigat, suamque eis benevolentiam rursus ostendit in versu sequenti.

Quot hic sancti regiminis habemus documenta? minis aliquando contra obstinatos et rebelles utendum; virga auctoritatis eis ostendenda; at metus semper suavitatem mitigandus; affectus etiam cum minis coniungendus.

VERS. 7. — ORAMUS AUTEM DEUM..., quia dixit *spēro*..., ne videatur desiderare suæ potentiae ostensionem. Precor ut nullum malum faciatis, nostrā punitione dignum, neminemque vestrum cogar punire.

NON UT NOS PROBATI APPAREAMUS, id est, non oramus ut nos probati appareamus; seu non opto ut vestra flagitia etiam divinitus puniens, videar probata et efficacis fidei; seu videar divinam potestatem habere, miracula in peccatores patrando.

SED UT VOS QUOD BONUM, Græc. *pulchrum est, faciat*is; sed potius desidero ut vos pœnitentiam agentes, benè faciatis, sancti sitis.

NOS AUTEM UT REPROBI; Græc., *αδόντως*, cuius significationem vide supra, v. 5. Et ego sim apud vos velut reprobus, id est, improbus, abjectus, vilis, in gloriis, quasi apostolicā potestate destitutus; quasi diceret: Modò vos benè faciatis, non euro qualis habebat ab hominibus; sim apud illos velut reprobatus, in honoratus, apostolicā privatus auctoritate; et ad puniendum impotens. Quid huic animæ par esse queat! exclamat D. Chrysostomus: contemnebatur, traduce-

VERS. 6. — *Spero autem quod cognoscetis*, etc. Id est, viles ac potestate destituti, faciam ut agnoscatis auctoritatem meam, nec patiar me contemni.

VERS. 7. — *Oramus autem Deum ut nihil mali faciat*is. Benè ex eo sequitur quòd abstinere à peccato sit ex gratiā Dei; nam oratio gratiæ testificatio est.

Non ut nos probati appareamus. Non hoc, inquit, desideramus, aut à Deo petimus, ut nos, judicando et puniendo vos, videamur esse magnæ auctoritatis, id est, ut habeamur in pretio, quem scopum pseudo apostoli sibi propositum habent. Spectari, probari, celebrari non ambo, honoris punctum non euro, *ut vos quod bonum est faciat*is. Sensus est: Facile patior me haberit ut reprobum, id est, vilem, glorie ac potestatis expertem, nec volo ullam meæ dignitatis haberi rationem, dummodò vos constanter in bono perseveretis, et nihil admittatis quod me cogat ostendere potestatem quam à Christo accepi.

VERS. 8. — *Non enim possumus aliquid adversus veritatem*, etc.; id est, potestas mea punitive nullum habet usum quamdiu veritas et justitia servatur; quia

batur ut vilis, timidus, impotens, verbis tantum audax, et tamen occasionem nactus divinæ suæ potestatis, eorum damno, experimentum dandi, orat ut innocuos et correctos inveniens, neminem puniat; sieque in suā permaneat apud homines humilitate. Hinc discat animarum rector, etiam contemptus, cum suæ famæ neglectu, salutem animarum quærere, sui ipsius oblitus, Dei solius gloriæ zelo succensus, omnia sua sacrificet animarum sanctitati.

VERS. 8. — NON ENIM POSSUMUS..... Si enim vos invenero absque peccato, benè facientes, in vos nihil potero. *Non enim aliquid possumus contra veritatem*, id est, contra justitiam et sanctitatem; sed pro veritate conservandâ et tuendâ, nobis potestas data est. Potestas punitiva jus nullum habet in benè facientem; potestas miraculorum et omnis potestas spiritualis ordinatur ad bonum, ad veritatem, ad justitiam inducendam, tuendam, conservandam.

VERS. 9. — GAUDEMUS ENIM..., QUONIAM...; Græc., quando, id est, tantum abest ut cupidi simus ostendendæ potestatis nostræ, ut è contra gaudemus cùm sumus infirmi; seu nullam habemus occasionem potestatem nostram demonstrandi, vos puniendo. Infir mari hic est potestatem non exercere. Ambrosius et post eum S. Anselmus.

VOS AUTEM POTENTES, culpâ vacui, virtute conspici, gratiâ fortes, virgæ nostræ non obnoxii, potestatem nostram non timentes.

HOC ET ORAMUS.... Hoc non solum opto et voveo, sed et oro vestram perfectionem; Erasmus: *vestram restorationem*. Syr.: *Ut vos perficiamini*, id est, ut in omni gratiâ et virtute sitis perfecti.

VERS. 10. — IDEO HÆC ABSENS SCRIBO.... Propterea hæc, sic increpans et minax, scribo vobis absens, ne cùm venero, durius agam vobicum; seu ut vos correctos inveniens, non utar in vos potestate puniendi, QUAM DOMINUS MIHI DEDIT IN VESTRAM EDIFICATIONEM, seu ad promovendum bonum spirituale animarum vestrum; et NON AD EJUS DESTRUCTIONEM. Tantum abest ut cupiam correctorem agere, vel censorem, inò potius hec vobis scribo, ne corrigam; vestrum bonum quero, non exitium; ut pater, ut medicus ago ex amore, non

non est contra veritatem, ut illa destruatur, sed pro veritate conservandâ; ut potè data contra transgressores, non contra justos. Porrò veritatem, pro eo quod rectum et justum est accipi, frequens est in sacris Litteris.

VERS. 9. — *Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis.* Gaudeo vos esse potentes, etsi ego infirmus ac reprobus habear, non valens uti potestate; ut potè potentes gratiâ et virtutibus, culpâque vacuo.

Hoc et oramus vestram consummationem, id est, perfectionem, ut sitis perfecti, et consummati, in omni gratiâ et virtute. Ita Theophyl. Hoc quod dixi, scilicet ut potentes sitis, votis precibusque ad Deum fusis optamus, vestram, inquam, perfectionem; quâ correctis vitiis ac sublatis dissidiis, integri sitis et irreprehensibiles, ac potestati nostræ nequaquam obnoxii.

VERS. 10. — Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam, vosque adhuc incorrectos inveniens, co gar uti severitate et rigore disciplinæ adversum vos, idque secundum potestatem, etc.

ex odio aut dominationis desiderio. Ilic sit semper prælati corrigentis animus, huncque studeat delinquentibus et correctis exhibere.

VERS. 11. — DE CÆTERO, FRATRES, GAUDETE, scilicet in Domino. Gaudium hoc de emendatione erit, unde et provenire poterit perfectio, Ambrosius.

PERFECTI ESTOTE, id est, studeate quotidie meliores fieri, seu tendite ad perfectionem, ait D. Thomas.

EXHORTAMINI invicem ad bonum, vel consolamini, seu consolationem habete, ait Syrus.

IDEAM SAPITE, concordes et unanimes.

PACEM HABETE, pacificè agatis ad invicem.

ET DEUS PACIS ET DILECTIONIS AUCTOR ERIT VOBISCUUM, per gratiam suam et charitatem, Deus enim charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.

VERS. 12. — SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO, id est, per osculum pacis et dilectionis sanctæ et chri-

VERS. 11. — *De cætero, fratres, gaudete.* Epilogus est Epistolæ. Græcum verbum tria significat, *gaudete, salvete, valete.* Hortatur eos ad gaudium sanctum et spirituale, quale utique habituri erant si se corrigerent.

Perfecti estote; q. d.: Redintegrabimini, integrabimini, exercere meam potestatem.

Exhortamini, invicem ad meliora.

Idem sapite, id est, concordes atque unanimes estote.

Pacem habete; q. d.: Pacificamini, in pace agite; id est, non sint inter vos contentiones et rixæ.

Et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Si, inquit, concordiam et pacem inter vos habeatis, Deus auctor fraternæ charitatis, quæ concordia pars est, idemque auctor pacis, erit vobiscum per ampliora gratiae suæ dona.

Corollarium pietatis seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Superior ecclesiasticus multa sancti regiminis documenta potest hinc adnotare :

Primum, non boni semper patris esse filii suis blandiri, eosque verbis demulcere; delinquentes enim sunt corrigendi, et aliquando puniendi. Ad exemplum D. Pauli superior tunc Deum imitetur, qui multoties minatur se puniturum, antequam puniat; immo qui se puniturum minatur, ut non puniat. Minis ergo superior anticipet judicis officium, ut sit pater benignus, v. 1, in commentario.

Secundum, non modò corrigendi sunt delinquentes, sed et cum quādam acrimonia et indignatione in obstinatos et rebelles aliquando invēnendum est. Tunc superioris indignatio, sicut et D. Pauli in Corinthios rebelles commotio, oriatur ex visceribus misericordia; paterno semper plena sit affectu; intus condoleat filii errantibus, quos verbis increpat, et perstringit, ut ad poenitentiam adducat, v. 3.

stianæ symbolum. Osculum sanctum, quod à charitate verè procedit, quodque sancti, non facti aut turpis amoris sit index. Templum Dei sumus; hujus autem templi vestibulum est os; per hoc vestibulum ingreditur Christus, quando communicamus: hinc os, quasi templi vestibulum, osculamur, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

SALUTAT VOS OMNES SANCTI, id est, Christiani, qui hic mecum sunt, Philippi in Macedoniâ. Ita Græca exemplaria, et versio Syriaca; in fine hujus Epistole.

VERS. 13. — GRATIA DOMINI.... Trinitatis hinc complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est; dilectio enim Dei misit nobis Salvatorem Jesum, cuius gratiæ salvati sumus; ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit sancti Spiritus. Ilic enim dilectos à Deo et salvatos gratiæ Christi tuerit, ut trium perfectio, consummatio sit hominis in salutem. Ambrosius.

VERS. 12. — *Salutate invicem in osculo sancto,* non carnali, non facti, sed christiano, religioso, casto, sincero. Ita Chrysostomus et Augustinus. Cavendumque ne osculum hoc proserpat nimis, et in sensuale ac carnale degeneret.

Salutat vos omnes sancti, id est, fratres seu Christiani qui apud nos sunt.

VERS. 13. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi,* id est, gratuita beneficentia Christi redemptoris nostri, et charitas Dei Patris, quæ scilicet nos dilexit. Quæ charitas in eo potissimum commendatur, quod Filium suum pro nobis in mortem tradidit.

Et communicatio sancti Spiritus, id est, participatio seu larga effusio donorum Spiritus sancti; ut communicatio activa intelligatur.

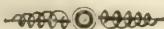
Sit cum omnibus vobis, scilicet per multiplices effectus gratiae Christi, et charitatis Patris, et communicativæ bonitatis Spiritus sancti. Amen.

Tertium. Ubi superior minis uti cogitur, non suam jactet, et ostentet humanam potentiam, hoc enim dominationem saperet. Sed inferioribus suis Dei offensi exhibeat omnipotentiam, ac terrible judicium; quos interim hortetur, ne faciant illius experimentum, v. 3.

Quartum. Ubi superior virgam auctoritatis divinæ ostenderit, seu ubi tremendam Dei irati et vindicis omnipotentiam exhibuerit inferioribus suis, statim ad exemplum D. Pauli, oret pro ipsis. Tantum abest ut illorum punitionem desideret, quinim oret pro perfectâ ipsorum restauratione; culpa sint vacui, virtute pleni, Deo grati; ipse vero despiciens habeatur, et pro ipsis puniatur, v. 7. Dei gloriae zelo succensus, suique oblitus superior, scmetipsum divinæ justitiae victimam temporalem offerat, pro æternâ subditorum suorum salute.

IN EPISTOLAM AD GALATAS

Praefationes.

Galatia, Asiae Minoris regio, habebat ab oriente Capadociam, ab occidente Bithyniam, à meridie Pamphyliam, à septentrione Pontum Euxinum.

Gallo-Græcia primū, deinde Galatia dicta est ob incolas, qui Gallo-Græci; seu Galate vocati sunt, quia ē Galliā in hanc Græcīe partem demigrarunt.

Suidas putat fuisse Senonenses illos, qui, Brenno duce, Romam primū invaserunt, Italiam vastaverunt, deinde in Græciam trajecerunt; tandem post varios casus, hanc Græcīe partem incoluerunt: unde Gallo-Græci, seu Galate dicti sunt.

Alii tamen aliter sentiunt; sed quidquid sit de eorum origine, imò et nomine, quidam enim volunt Galatas dici, à candore, quasi lacteos, γάλα, lac, certum est quòd hos populos D. Paulus ad Christum Evangelii prædicatione converterat; certum est quòd Galate veram Christi fidem tanto cum zelo suscepserant, ut et miracula patrārint et multa pro Christo tolerārint;

Sed paulò post Apostoli recessum ab eis, Judeo-Christianī, pseudo-apostoli, partim occupati persuasione Judaismi, partim inanis gloriæ siti temulentī, ait D. Chrysostomus, ad Galatas profecti sunt, illosque ad Judaismum cum Evangelio suscipiendum commoverunt, et ad circumcisionem, cæteraque legalia, tanquam ad salutem necessaria, pelleixerunt.

Ut errorem suum pseudo-apostoli facilius inducerent, et D. Pauli doctrinam funditus everterent, illius auctoritatem labefactare primò aggressi sunt; negabant igitur Paulum Christi apostolum esse, sed simplicem asserebant apostolorum discipulum; imò, qui doctrinam suorum mentem non esset assecutus; quandoqui-

Cum per apostoli Pauli prædicationem, inter alios etiam Galatæ verbum veritatis, hoc est, fidem christianam, rectè edocēti essent, adeò ut et pro Christi nomine multa adversa tolerantē, et virtute Spiritus sancti per Christum accepti, apud eos etiam miracula ederentur; post Apostoli recessum, à falsis quibusdam fratribus qui ex circumcisione erant sollicitati, ad circumcisionem cæterasque Mosaicæ legis cæremonias traducti sunt; non ita quidem ut Christum penitus abjicerent, sed ut legem cum Christo conjungerent, atque miscerent. Illi namque pseudo-apostoli, Christum, ut doctorem ac præconem veritatis recipiebant; redemptorem vero auctoremque justitiae non agnoscebant; et cæremoniis, peccatorum veniam, à Christo, doctrinæ veritatem et exempla perfecte justitiae querenda, docebant, quasi nihil aliud esset Christi Evangelium, quam hominis ad pietatem institutio, non item impii justificatio. Quod eatenac postea sententia est Pelagius hæresiarcha, ut doctrinæ legis ac libero arbitrio salutaria virtutum opera et mandatorum Dei observationem adscriberet; solam peccatorum remissionem Christi merito reservans. Cum vero memorati pseudo-apostoli scirent omnem Pauli

dem, aiebant, apostoli Evangelium cum lege evangeliā miscent; ita, inquietabant, Jerosolymis Jacobus; ita et Petrus, apostolorum princeps, qui nuper Antiochiae, gentilium conversorum, sed non circumcisorum consuetudinem devitabat. Insuper et Paulum ipsum accusabant, tanquam hāc in re varium; simulationis calumniam Paulo intendebant, ait D. Chrysostomus, dicentes: Hic ipse qui tollit circumcisionem, alibi vi-sus est iis uti quæ damnat, aliter vobis, aliter aliis prædicans.

Talibus commentis ita subrepti sunt Galatæ, ut circumcididerentur, dies observarent, et menses, et tempora, et annos, ut dicitur c. 4, v. 10.

Quibus ad Paulum perlatis, ex unā parte animadvertisens Apostolus, quanti momenti esset hic Judeo-Christianorum error: erat enim à Christo apostasia, et, ut ipse initio et in progressu sermonis declarat, Evangelii subversio, c. 4, v. 7; ex alterā parte considerans quantum inde impedimentum foret conversioni gentium, cuius ipsi cura specialiter demandata fuerat; partim irā justā commotus, partim immenso dolore correptus, ait D. Chrysostomus, zelo suo succensus scribit ad Galatas plenam vehementiæ Epistolam, ut cuivis, vel ex ipso statim lectionis ingressu, perspicuum est, ait Chrysostomus: increpat potius quam doceat, ait D. Hieronymus; increpat, sed ab errore, quo decepti erant, revocando.

Et quia pseudo-apostoli apostolatum Paulo denegaverant, hinc magno animo statim, in ipso Epistolæ exordio, ostendit se non minus quam alias apostolos, apostolatum à Christo Domino accepisse; imò cum hāc speciali sibi prærogativā, quod à Christo glorioso,

conatum in hoc esse, ut gratiæ Christi ad benè sa-cteque vivendum necessitatē ostenderet, legis infirmitatem ostenderet, legis infirmitatem argueret, cæremoniarum cessationem predicaret, neque exemplo patientiae Christi contentus, sacramen-tum crucis inculcaret; multis modis laborabant ut illius auctoritatem elevarent ac deprimerent. Quod et discimus ex utrāque ad Corinthios Epistolā. Ita-que eum negabant verum Christi apostolum, id est, à Christo missum, ut qui Christum in carne non vidisset, sed esse discipulum apostolorum, qui doctrinam illorum nec satis intelligeret, nec fideliter referret. Cæteros apostolos, quibus velut Christi quondam familiaribus, et apud fideles auctoritate primis, potius esse credendum, aiebant aliud longè sentire ac docere quam Paulus doceret. Nam quia videbant apostolos Judeis adhuc usum legalium cæremoniarum indulgere, ipsosque etiam, dām inter Judeos agerent, legem observare (siquidem mortua quidem lex erat, sed nondū mortifera), arbitra-bantur eorum doctrinam ab his quæ Paulus docebat planè discrepare; neque considerantes hujusmodi facti ipsorum rationem, neque causam gentilium ac

et in cœlis regnante, suum apostolatum acceperit, v. 1. Pergit ostendendo se nihil aliud docere quād quod doceant Petrus, Joannes et Jacobus, seque semper eadem sensisse et docuisse; narrat insuper quid ipsi acciderit Antiochiae circa Petrum; fortè, quia factum hoc malitiosè relatum fuerat à pseudo-apostolis, et ipso abutebantur ad errorem suum: deinde multis Scripturæ testimoniis et rationibus probat legalium cœremoniarum insufficientiam et inutilitatem ad salutem, hominem verò ex fide Christi justificari.

Sic autem Galatas has docet veritates, ut et eos frequenter hortetur ad servandam in suā puritate fidem.

Denique pro suo more, in ultimis præsertim capitibus, varia circa mores præbet documenta.

Hujus igitur Epistolæ argumentum præcipuum, si eut et illius quæ ad Romanos, est hominem, non ex lege, sed ex fide Christi justificari. Hinc à multis aspicitur, quasi Epistole ad Romanos compendium et epitome, multas habens cum illâ communes sententias, rationes, phrases et discursus; cum hoc tamen discrimine, quod in Epistolâ ad Romanos Paulus arguit tam Judeos quād gentiles, hie solas gentes; ibi rejicit opera, tum naturæ, tum legis, hie legis tantum, ut fidem et opera fidei stabiliat.

An verò hæc ad Galatas Epistola præcesserit Epistolam ad Romanos, an subsecuta fuerit, res est apud auctores valde dubia: exemplaria Graeca, versio Syriaea et Arabiae Romæ scriptam asserunt; idem affirmant D. Athanasius in Synopsi, D. Hieronymus, Theo-

Judæorum discernentes. Accedebat quod Petrus, apostolorum princeps, etiam nunc cùm esset Antiochiae, quæ gentilium, non Judeorum, civitas erat, à cibis et mensâ gentilium sese de industria subtraherat, tanquam factio suo doceret à cibis lege vetitis ubique et omnibus sine discriminis abstinentium esse; proindeque legis cœremonias omnibus esse observandas. Ad hæc apostolus Paulus ita respondet hæc Epistola, ut in primis et dignitatem apostolatus sui adversis pseudo-apostolos tueatur, et sue doctrinæ cum reliquis apostolis concordiam, ex habitâ inter ipsos collatione, comprobet. Ceterum de facto Petri sic loquitur, ut eum propter hoc palam à se reprehensum dicat; qui tamen etiam ipse, priusquam quidam à Jacobo fratres Judæi advenirent, cum gentibus cibum sumpererit; ut eo quoque quod Petrus fecerat, adversariorum propositum elidat. Mox rationibus, et adductis è Scripturâ veteri testimonis, ab errore Galatas revocat, videlicet ex ipsâ lege, legis abrogationem ostendens. Interm̄ varios affectus passim inspergit Epistole; modo admirans, modo increpans, nunc obsecrans, alibi obtestans ac denuntians; quod his modis, velut prudens medicus, sciret cum iis ad quos scriberet, pro eorum ingenio agendum esse: quippe qui et Timotheum instruat dicens: *Argue, obsecra, increpa, in omni patientia et doctrinâ;* et Tito præcipiat Cretenses dure increpandos ut sancti sint in fide. Quod autem in aliis Epistolis facit, ut post doctrinam fidei, subjiciat præcepta morum, id et in hæc præstitit, mores informans à medio quinti capituli usque ad finem.

Porro convenit argumentum hujus Epistolæ cum eâ quæ ad Romanos scripta est, quod in utrâque doceat Apostolus, non ex lege et cœremoniis, sed ex fide Christi, hominem justificari. Verum hoc interest, quod ad Romanos scribens intentionem magis dirigat contra

doretus in præfatione Epistolarum D. Pauli, et post ipsos Estius; juxta quos omnes hæc Epistola posterior est eâ quæ ad Romanos est, et scripta an. 60.

Hujus opinionis præcipuum fundamentum est, quod in Epistolâ ad Romanos, cap. 15, v. 26, D. Paulus dicat: *Probaverunt Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes,* etc.; et v. 28: *Hoc igitur cùm consummavero,* etc. Tunc ergo, inquit, occupabatur Apostolus in colligendâ pro sanctis pauperibus Jerosolymitanis eleemosynâ; in hâc verò ad Galatas Epistolâ, cap. 2, v. 10, id à se jam perfectum esse testatur. Ergo hæc illâ posterior.

D. tamen Chrysostomus, Theophylactus in argu- mento Epistole ad Romanos, Baronius, tom. 1, ne- gant Romæ scriptam esse, quia in hâc Epistolâ D. Paulus suorum vinculorum non meminit, sicut in aliis Epistolis Romæ scriptis; volunt ergo ante Romanam fuisse scriptam Ephesi, vel Philippis, aut in aliâ urbe Græciæ, an. Christi 58. Imò recentiores aliqui eam putant scriptam ante primam ad Corinthios, an. 55 aut 56. Ita D. de Tillemont, quod tamen non asserit ut certum. (Vide Mémoires, etc., note 42 sur S. Paul.) Idem opinatur, dubitando tamen, auctor Analysis argument.

Ex supradictis concludo quod non possit certò desi- niri ubi et quando scripta fuerit hæc Epistola, quæ, quoad hoc, est omnium Epistolarum D. Pauli incer- tissima, at Cornelius à Lapide in præfatione.

Itaque præstat ignorantiam hâc in re fateri, quād quod ignoratur affirmare.

opera legis quā parte mortalis est; in quibus adversus gentiles gloriabantur Judæi: hie verò præcipue contra cœremonias, ad quarum observationem à pseudo-apostolis Galate (qui gentiles erant) urgebantur. Illud huius Epistolæ peculiare, quod (sicut etiam à B. Hieronymo observatum est) ipsa sola, inter tredecim Paulinas non ad unius civitatis fideles scripta est, sed ad totius provinciæ. Nam Galatia, non urbis, sed regionis nomen est, in Asiâ minore sita, in quâ, teste Augustino, libro de Unitate Ecclesiæ, capite duodecimo, Ecclesiæ erant innumerabiles. Ea Gallo-Græcia alio nomine vocata fuit, quod in eam Græcie partem Galli quondam, ob finium suorum angustiam, com- migrassent.

Ubi et quando scripta sit hæc Epistola, non con- stat. Ex Epheso missam esse, testatur argumentum Latinis exemplaribus præfixum; at Græcorum sub- scriptio missam esse vult ex urbe Rom.; quod consi- stere non potest, si ante Epistolam ad Rom. scripta est, ut sentit Theophylactus. Atqui verisimilius est postea scriptam esse; nam ad Rom. scribens Apostolus, capite decimo quinto, significat se jam tum occu- pari in eleemosynâ colligendâ pro sanctis pauperibus qui erant Jerosolymis; in hâc verò Epistolâ d' ipsum tanquam à se jam perfectum refert his verbis, capite secundo: *Tantum ut pauperum memoræ essemus; quod etiam sollicitus sui hoc ipsum facere.* Eadem ratione Romæ potius quād Ephesi scriptam appetet; cùm enim in Asiâ versaretur Apostolus, ubi Ephesus est, id adhuc agebat ut Achaia et Macedonia collationem facerent in pauperes memoratos. Sed nec ideò ne- gandum Romæ scriptam esse, quod in eâ nullam fa- ciat vinculorum suorum mentionem, sicut in ceteris quæ ex urbe Roma missæ sunt, scilicet ad Ephesos, ad Philippenses, ad Philemonem, et alterâ ad Timo- theum; nam, ut taceam, per *stigmata Christi*, quæ

dicit in corpore suo gestare, capite ultimo, posse vincula, aut vinculum cicatrices intelligi; facile responderi potest Paulum Romae agentem non semper in

vinculis fuisse, sed aliquando, post primam defensionem, liberatum. Nunc ipsum Apostolum audiamus.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum à mortuis;

2. Et qui mecum sunt omnes fratres, ecclesiis Galatiae.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo,

4. Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut ciperet nos de presenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri,

5. Cui est gloria in secula seculorum. Amen.

6. Miror quod sic tam citò transferimini, ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium:

7. Quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi.

8. Sed licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.

9. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.

10. Modò enim hominibus suadeo, an Deo? an quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placearem, Christi servus non essem.

11. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est à me, quia non est secundum hominem.

12. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

13. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo; quoniam supramodum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam;

14. Et proficiebam in Judaismo supra multos cotæcos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.

15. Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam,

16. Ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuò non acquevi carni et sanguini;

17. Neque veni Jerosolymam ad antecessores meos apostolos; sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum;

18. Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim;

19. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.

20. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.

21. Deinde veni in partes Syriæ et Cilicie.

22. Eram autem ignotus facie ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo;

23. Tantum autem auditum habebant: Quoniam

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul établi apôtre, non par les hommes, ni par un homme, mais par Jésus-Christ et Dieu son Père, qui l'a ressuscité d'entre les morts,

2. Et tous les frères qui sont avec moi aux églises de Galatie.

3. Que la grâce et la paix vous soient données par Dieu le Père et par notre Seigneur Jésus-Christ,

4. Qui s'est livré lui-même pour nos péchés et pour nous retirer de la corruption du siècle présent, selon la volonté de Dieu notre Père,

5. A qui soit gloire dans tous les siècles des siècles. Amen.

6. Je m'étonne qu'abandonnant celui qui vous a appelés à la grâce de Jésus-Christ, vous passiez si tot à un autre Evangile.

7. Ce n'est pas qu'il y en ait un autre, mais c'est qu'il y a des gens qui vous troublent, et qui veulent renverser l'Evangile de Jésus-Christ.

8. Mais quand nous vous annoncerions nous-mêmes, ou quand un ange du ciel vous annoncerait un Evangile différent de celui que nous vous avons annoncé, qu'il soit anathème.

9. Je vous l'ai dit, et je vous le redis encore une fois: Si quelqu'un vous annonce un Evangile différent de celui que vous avez reçu, qu'il soit anathème.

10. Car enfin est-ce des hommes ou de Dieu que je désire maintenant d'être approuvé? ou ai-je pour but de plaire aux hommes? Si je voulais encore plaire aux hommes, je ne serais pas serviteur de Jésus-Christ.

11. Je vous déclare donc, mes frères, que l'Evangile que je vous ai prêché n'a rien de l'homme;

12. Parce que je ne l'ai reçu ni appris d'aucun homme, mais par la révélation de Jésus Christ;

13. Car vous savez de quelle manière jai vécu autrefois dans le Judaïsme, avec quel excès de fureur je persécutais l'Eglise de Dieu et la ravageais;

14. Me signalant dans le Judaïsme au-dessus de plusieurs de ma nation et de mon âge, et ayant un zèle démesuré pour les traditions de mes pères.

15. Mais lorsqu'il a plu à Dieu, qui m'a choisi particulièrement dès le ventre de ma mère, et qui m'a appelé par sa grâce,

16. De me révéler son Fils, afin que je le pré-chasse parmi les nations, je l'ai fait aussitôt, sans prendre conseil de la chair et du sang.

17. Et je ne suis point retourné à Jérusalem, vers ceux qui étaient apôtres avant moi, mais je m'en suis allé en Arabie, et puis je suis revenu encore à Damas.

18. Ainsi trois ans s'étant écoulés, je retournaï à Jérusalem pour visiter Pierre; je demeurai quinze jours avec lui;

19. Et je ne vis aucun des autres apôtres, sinon Jacques, frère du Seigneur.

20. Je prends Dieu à témoin que je ne mens point en tout ce que je vous écris

21. J'allai ensuite dans la Syrie et dans la Cilicie.

22. Or les églises de Judée, qui croyaient en Jésus-Christ, ne me connaissaient pas de visage.

23. Ils avaient seulement entendu dire : Celui qui

qui persecutus nos aliquando, nunc evangelizat si-
dem quam aliquando expognabat;

24. Et in me clarificabant Deum

autrefois nous persécutait annonce maintenant la foi
qu'il s'efforçait alors de détruire.

24. Et ils rendaient gloire à Dieu à mon sujet.

ANALYSIS.

Quia pseudo-apostoli Paulum negabant apostolum, et apostolorum discipulum tantummodo dicebant; hinc in ipsa salutatione auctoritatem suam et auctoritatis originem declarat.

Primo, removet originem falso imputatam, non ab hominibus; deinde assignat veram, sed per Jesum Christum. Ut autem statim ab initio viam sibi paret ad nostram justificationem in Christi Domini meritis stabilendam, non in legalibus, ut falso decebant pseudo-apostoli, gratiam et pacem Galatis optat à Deo Patre, omnis gratiae fonte, et à Domino nostro Iesu Christo, qui per suam mortem nobis gratiam promeruit. Hisque quasi præambulis in proœmio dictis,

¶ 6. Aperit factum, hujus Epistolæ occasionem, illudque et ejus circumstantias cum quodam stupore narrat: Miror quod à Christo defeceritis, et quod ceterim defeceritis, et quod ad aliud Evangelium deflexeritis.

¶ 7. Semetipsum corrigens asserit quod non sit aliud Evangelium; unum tantummodo est, Christi scilicet Evangelium, quod subvertunt pseudo-apostoli.

¶ 8. Zelo successus in tales Evangelii subversores, semel et iterum anathema dicit omnibus quibuscumque

aliud docentibus quam quod eos ipse docuit.

¶ 10. Animadvertis quod hæc excommunicatio superbos illos sit offensura magistellos, semetipsum interrogans, querit an apud homines, an apud Deum causam dicat? Num studium meum est ut hominibus placeam, an potius ut placeam Deo? Deinde sibimet respondens dicit: Si hominibus placere voluisse, adhuc à Judæis stare, et christianus non essem. Ferit ex obliquo adversarios, quibus studium erat ut Judæis placarent.

A v. 11 usque ad capitis finem, ut refutet pseudo-apostolorum calumniam dicentium quod Paulus non esset apostolus Christi, sed apostolorum tantum discipulus quorum doctrinam ne intellexerat quidem, ostendit se à nullo homine neque doctrinam, neque missionem accepisse, sed utramque à Christo immediate per revelationem. Ante conversionem meam, apostolos et Ecclesiam Christi persequebar, sicque ab eis nihil didici. Post conversionem, nullum illorum vidi ut ab eo discerem. A Christo itaque edocitus et copioso sancti Spiritus dono repletus, et credidi, et ubique Christum prædicavi.

PARAPHRASIS.

1. Paulus apostolus institutus, non ab hominibus, arbitratus suo, neque etiam à Deo per hominem purum, sed ab ipso Iesu Christo, Homine-Deo, non mortali quidem, et inter homines vivente, sed in cœlum evecto, et à dextris Dei sedente, seu in divinâ potestate constituto, immò per ipsum, à Deo Patre, qui suscitavit eum à mortuis, et à quo omnis Christi potestas;

2. Paulus, inquam, et omnes fratres qui mecum sunt, Ecclesiis Galatæ scribit, seu precatur quod sequitur:

3. Gratia et pax vobis detur à Deo Patre et à Domino nostro Iesu Christo,

4. Qui tradidit semetipsum in mortem pro peccatis nostris delendis, ut eriperet nos de corruptione hujus seculi; dedit, inquam, semetipsum hostiam pro nobis, ex voluntate Dei Patris sui per naturam, et nostri per gratiam;

5. Cui pro tanto et tam eximio beneficio sit æternus honor. Amen.

6. Miror quod ita et tam citè deficitis à Deo, qui vos vocavit in gratiam Christi, et transferimini in aliam doctrinam, quasi esset Evangelium.

7. Non quod sit aliud Evangelium, sed sunt quidam falsi doctores qui vos conturbant et volunt Christi Evangelium subvertere, docendo quæ Christus non docuit, nec per se, nec per apostolos suos.

8. Sed licet aut nos, mente mutata, aut angelus, si fieri posset, evangelizet vobis contrarium quid ei quod

vobis evangelizavimus; anathema sit.

9. Dixi jam, et nunc iterum dico: Si quis vobis annuntiaverit Evangelium aliud quam quod accepistis; anathema sit.

10. At hæc scribens, num causam dico apud homines, an apud Deum? Num studium meum est ut hominibus placeam, an potius ut placeam Deo? Si adhuc hominibus placere studerem, Christi servus, seu christianus, non essem.

11. Itaque notum vobis facio et omnibus notum esse cupio quod Evangelium à me prædicatum non sit ab homine nihilque habeat humanum.

12. Quia illud non accepi ab hominis cuiuspiam traditione, neque illud didici alienus hominis interventu, seu magisterio, sed per revelationem immediate mihi factam à Iesu Christo.

13. Scitis qualis fuerim; et licet magnum sit inter Palæstinam et Galatiam intervallum, ad vos tamen pervenit meæ conversationis rumor. Notum est omnibus quod tunc eram infensus hostis Ecclesiæ, quam persecutar, quam expugnabam, et quam funditus evertere cupiebam ardenter.

14. Audistis et meum in Judaicâ religione supra coetaneos meos Judæos progressum, scilicet in majori legis iotitiâ, in majori Judaicæ religionis studio, et in ardenter zelo erga doctrinam et instituta à majoribus accepta.

15. Cum autem placuit Deo illud in me exsequi ad quod me ex utero matris meæ destinarat, cum, int-

quam, singulari suā in me benevolentia me tune hostem suum misericorditer vocavit, Act. 9, 5;

16. Filiumque suum, quem persecutus ignorans, cognitum mihi fecit, revelatione divinā animum illustrante, et fidei mysteria docente, ut illum prædicarem gentibus, statim et sine morā illum ubique annuntiavi, inconsulto mortali quolibet, nulliusque hominis capto consilio, aut auditā doctrinā.

17. Neque cucurri Jerosolymam ut consulerem Petrum, Joannem, et Jacobum, qui ante me vocati sunt ad apostolatum et tunc Jerosolymis agebant, sed abii in Arabiam, et hinc reversus sum Damascum.

18. Deinde post tres annos ivi Jerosolymam, non discendi studio, sed honoris priori apostolo deferendī gratiā, apud quem fui per dies tantū quindecim, tempus sanè brevius quam opus fuisse ut ab eo discerem Evangelium, quod aliunde non fuisse edoctus.

19. Alium autem non vidi, quia alii alio iverant apostoli ut Evangelium prædicarent; solum vidi Ia-

cobum, Domini consobrinum, filium quicquid Mariæ Cleophae sororis B. Mariae Virginis.

20. Hec autem omnia facta sub juramento vobis assevero, utpote magni momenti et creditu necessaria, ut non puter apostolorum discipulus, ab illis edocetus et missus, sed ut eredar quod sum revera apostolus Christi et ab ipso Christo edocetus et missus.

21. Deinde veni in partes Syriae et Cilicie; in nullā itaque Iudeæ urbe aut regione immoratus sum, ubi christianam religionem edocerer.

22. Ignotus eram, etc.; ergo nec dici potest quod de me spargunt falsi doctores, scilicet quod apud Iudeos docuerim necessitatem circumcisioñis suscipiens legisque servandæ.

23. Rumor tantum apud illos de me percrebuerat, quoniam ille qui nos aliquando persecutus nunc annuntiat hanc ipsam fidem quam prius expugnabat.

24. Et ex me sumebant occasionem Deum laudandi, cum me viderent ex lupo factum pastorem et pastoris munia gerentem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS APOSTOLUS NON AB HOMINIBUS.... Proœmium sanè convenientissimum et quod, ut ait Theodoreetus, illatam in Paulum calumniam statim redarguit. Recordare dictorum in præfatione. Ut apud Galatas errorem suum facilius inducerent falsi doctores, et D. Pauli doctrinam funditus everterent; illius auctoritatem labefactare primò aggressi sunt; negarunt ergo eum Christi apostolum esse; asseruerunt eum apostolorum duntaxat esse discipulum, et ab eis missum, sed qui eorum doctrinam et mentem non esset assecutus. Hinc D. Paulus, non ut se ceteris apostolis eminentiorem ostendat, sed ut erroris et deceptionis argumentum et materiam dissolvat, sic exorditur: *Paulus apostolus, non ab hominibus....*

Primò, removet auctoritatis suæ originem falsò et malitiosè à pseudo-apostolis imputatam. *Non ab hominibus...*, id est, munus apostolicum impositum est mihi, *non ab hominibus*, arbitratu suo, vel auctoritate suā,

NEQUE PER HOMINEM, imò nec à Deo per hominem purum, ut, v. g., Matthias à Spiritu sancto per apostolos, vel *non ab hominibus* simul congregatis, v. g., apostolorum collegio, neque per unum... inter alios præcipuum, v. g., per Petrum apostolorum principem, per Joannem et Jacobum, inter apostolos columnas.

Secundò, assignat veram apostolatū sui causam.

SED PER JESUM CHRISTUM, sed ab ipso Jesu Christo, non mortali quidem et apud homines agente, sed immortali, gloriose, à dextris Dei sedente, seu in divinā omnipotentia constituto.

ET DEUM PATREM, QUI SUSCITAVIT... Et consequen-

ter per ipsum à Deo Patre, qui Jesum suscitavit à mortuis, in dexterā suā collocavit, caput super omnem Ecclesiam constituit, omnemque ei potestatem in cœlo et in terrâ dedit.

Triplcem in his D. Pauli verbis adverte missionem. Primam ab hominibus et per homines solos, estque tota humana, qualis est haereticorum, pseudo-apostolorum, et utinam talis non sit missio multorum, qui hodiè per amicos ad beneficia promoventur ab hominibus et per homines. Secundam à Deo per hominem, haecque partim est divina, partim humana; divina, quoad institutionem; humana, quoad communicationem. Talis fuit missio S. Matthiae (à Deo per apostolos), talis et missio episcoporum et aliorum ipsi subordinatorum, ritè et canonie vocatorum; vocantur enim et mittuntur à Deo per homines. Tertiam, quæ tota divina est fitque à Deo inmediatè, seu à Domino nostro Jesu Christo, Deo homine; qualis fuit missio D. Pauli et aliorum apostolorum. Hic quilibet Ecclesie minister suam examinet missionem et de semetipso coram Deo judicet: An à Deo, an ab hominibus solis, et à meipso in prelaturam sum electus, an divina, an humana missio mea? Sicut nullus major defectus quam defectus potestatis, ita nihil periculosis intrusione, seu parentiæ missionis.

VERS. 2. — ET QUI MECUM SUNT OMNES FRATRES, ECCLESIA GALATÆ. D. Chrysostomus notat hinc tria discrimina inter hanc et ceteras D. Pauli Epistolas. Primum, in aliis Epistolis suum nomen solum apponit, aut duorum aut trium tantummodo nomina; in hac totam multitudinem posuit: *Omnes fratres*. Se-

autem se factum apostolum à Deo Patre per Christum Filium ejus.

Qui suscitavit eum à mortuis. Hoc addit ut tacite saltem innuat, à Christo per resurrectionem immortali se constitutum apostolum; quod nulli contigerat aliorum.

VERS. 2. — *Et qui mecum sunt omnes fratres*, etc.,

VERS. 1. — *Paulus apostolus non ab hominibus*, scilicet puris, sed à Christo homine ac Deo, neque per hominem, sed per Jesum Christum, qui non est purus homo, sed homo Deus. Vult enim dicere se non ab homine, neque à Deo per hominem, sed immediate ab ipso Deo vocatum esse.

Et Deum Patrem Jesu Christi naturalem, significat

cundum, aliae Epistolæ ad unam civitatem, seu ecclesiæ diriguntur, hæc ad omnes ecclesiæ Galatæ. Tertium, in aliis addit : *Dilectis, sanctificatis ecclesiis Dei ; hic simpliciter : ecclesiis Galatæ.*

Horum autem discriminum rationem reddit idem D. Chrysostomus. Ratio primi, ut diluat Apostolus illatam sibi calumniam quod ipse solus hæc prædicaret, et novam dogmatum rationem invehernet. Hinc ut declaret quod multos habeat ejusdem sententiae socios, ait : *Et qui mecum sunt omnes fratres*, quasi ex illorum consilio scriberet. Ratio secundi, quia totam Galatarum gentem erroris incendium pervaserat. Ratio tertii, quia ab Evangelio declinare jam cœperant : hoc erat, inquit, ægræ affecti animi suumque dolorem aperientis, quod non poterat eos à charitate appellare, sed à sola congregatio.

VERS. 3. — GRATIA VOBIS ET PAX... Hæc apostolica salutatio omnia spiritualia bona continet, gratia nempe est vita spiritualis principium, pax est quietatio ienitatis in fide, seu, ut ait D. Augustinus, reconciliatio ad Deum. Optando igitur principium et finem bonorum spiritualium, optat et omnia bona quæ sunt inter hæc duo extrema.

Hinc frequens esse debet et in usu apud omnes Christianos hæc apostolica salutatio : *Gratia vobis et pax.*

A DEO PATRE ET DOMINO NOSTRO JESU CHRISTO. Duos notat fontes horum spiritualium bonorum, seu duo salutis nostræ principia, scilicet Deum et Christum; Deus, ut pater, ut bonus, fons est gratiæ et pacis; Christus, ut salvator, per suam mortem, nobis gratiæ et pacis fons est. Deus causa principalis; Christus meritoria.

VERS. 4. — QUI DEDIT SEMETIPSUM... Assignat modum quo Christus nobis meruit gratiam, quasidiceret : Christus Jesus est nobis causa gratiæ et pacis, quia dedit semetipsum victimam pro peccatis nostris. *Dedit* se liber et volens, fuit enim sacerdos et victima; sacerdos, quia obtulit; hostia, quia semetipsum dedit et obtulit; idque quia ipse voluit, Isaïe 53, 7.

SECUNDUM VOLUNTATEM DEI... id est, ita liberè ut tamen ex decreto Patris sui et nostri : sui per naturam, nostri per gratiam.

UT ERIPERET NOS DE PRÆSENTI SECOLO NEQUAM, id est, de corruptione hujus seculi. Sicut D. Joannes mundum dicit in maligno positum, non quod mundus

subaudi, scribunt, aut precantur.

VERS. 3, 4. — Gratia vobis et pax à Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris; id est, tradidit semetipsum in mortem pro peccatis delendis; utique secundum naturam humnam, quæ sola mori potuit.

Ut eriperet nos de presenti seculo nequam. Seculum nequam est secularis et carnalis vita et conversatio, qualem agit et ad quam invitat hic mundus, mundanique homines, qui hujus tantum seculi bona, opes videlicet, honores ac voluptates per fas et nefas au-cupantur.

Secundum voluntatem Dei et Patris nostri. Christum tradidisse seipsum in mortem, ex voluntate, decreto et præcepto Patris, vel ad effectum hujus spontaneæ

sit manus, sed quia in mundo mala fiunt ab hominibus, ita seculum nequam dicitur hic ab Apostolo, non quod spatium temporum bonum sit, aut malum per semetipsum, sed per eos qui in illo sunt, aut bonum appellatur, aut malum, ait D. Hieronymus.

Itaque seculum nequam est metonymia, seu seculum ponitur pro iis que sunt et quæ fiunt in seculo. Per hæc autem verba, *ut eriperet nos de præsenti seculo nequam*, seu de corruptione hujus seculi pessimi, Apostolus effectum mortis Christi designat. Sicut ergo prius indicavit Christum, gratiæ fontem, ita et hic modum ostendit quo Christus gratiam et justitiam nobis promeruit. Et hoc non sine causâ, sed ut in ipso exordio pseudo-apostolorum refellat errores.

Itaque si laudabile dicitur exordium illud quo præparatur auditor ad id quod in sermone vult orator demonstrare, hoc sanè laudabilissimum quo D. Paulus viam sibi parat ad refellendum pseudo-apostolorum errorem, qui in legalibus et à legalibus remissionem peccatorum et justitiam requirebant. Aiebant enim quod à Christo quidem veritatis doctrina et vita exemplum essent repetenda, à Moyse verò et à lege peccatorum remissio. Quod ut et in ipso exordio refellat Apostolus, Christum designat justitiae fontem, et modum notat quo nobis justitiam et gratiam promeruit.

VERS. 5. — CUI EST GLORIA...: cui sit æternus honor pro tanto et tam eximio beneficio. Ineffabilis hujus erga te Dei amoris recordare. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret....* Ob hoc æternus ei sit honor et gloria.

VERS. 6. — MIROR QUOD SIC TAM CITO... Græc.: *Miror quod tam citò.* Non est sic tam, sed tam citò. Ambrosius tamen habet, *sic tam citò*, et, teste ipso Erasmo qui hanc lectionem putat absurdam, reperitur apud Tertullianum et D. Augustinum. Exponit Apostolus factum ob quod illis scribit; et ut de eo horrorem illis incutiat, et factum ex abrupto et cum admiratione declarat, et omnes illius enormitates paucissimis verbis exprobrat. *Miror quod sic...* Singula verba vim habent et sunt ponderanda. *Miror*, nec concipio; insolita et incognita mirarum; *quod sic*, scilicet quod postquam tantam à Deo gratiam accepistis; postquam tot bona opera, Christi gratiæ fecistis; postquam tam multa pro Christo passi estis, cap. 3, v. 4. His itaque verbis et confusionem illis parit, et suam simul erga

traditionis, significatum verbis subsequentibus.

VERS. 5. — Cui est gloria in secula seculorum : Amen; id est, fiat. Sensus : Qui pro tanto beneficio dignus est à nobis et ab omnibus glorificari per secula semper duratura, id est, in omnem æternitatem.

VERS. 6. — Miror quod sic tam citò transferimini, etc. Miror vos tam citò post fidem Christi susceptam, ab eo qui vos admirabili benignitate vocavit in gratiam Christi Filii sui, id est, ad participationem gratiarum ejus beneficiorum, transferri seu traduci in aliud evangelium, sive in aliam doctrinam, quæ pro Evangelio vobis obruturidit, q. d. : Miror quod apostatis tam facile à Deo et à Christo, qui vos vocavit tam gratiosè et amanter, quod gratiæ ejus sitis tam ingratæ et immemores, eamque aspernemini.

illos existimationem ostendit. *Tam citò. Duplicem illis impingit culpam, et quòd defecerint, et quòd celerimè defecerint.*

TRANSFERIMINI, non dixit translati estis, sed transferimini, ut indicet quòd credat nondum factam esse circumventionem, et ut, hoc modo, ab eà revocet.

AB EO, QUI VOS VOCAVIT..., id est à Deo Patre, qui vos, suā misericordiā, VOCAVIT IN GRATIAM CHRISTI, id est, ad sanctificationem, quæ in Christianismo datur, et consequenter à Iesu Christo, cuius gratiā et vocati et sanctificati fuistis. Ut Galatas ab errore revocet, horrendam illius enormitatem eis exhibet; nimirūm defectio est à Deo Patre, et à Iesu Christo. Falsi doctores ut Galatas seducerent, suam Judaismi cum Christianismo mixturam vocabant Christianismum. Hæc erat illorum fraus, ait D. Chrysostomus; sed est omnium impostorum, hæreticorum fraus. Apostolus fraudem detegit, hancque mixturam proprio nomine designat; nimirūm, defectio est à Deo Patre, qui vos vocavit, et à Iesu Christo, ad quem estis vocati.

IN ALIUD EVANGELIUM. Ita doctrinam suam vocabant falsi doctores; sed hoc evertit Apostolus in v. 7, dicens: QUOD NON EST ALIUD. Itaque miror quòd à Deo et à Iesu Christo defecisti, et celerimè defecisti, et ad novum aliud Evangelium deflexisti. Hoc obstupescens in Galatis miratur Apostolus; et non sine mentis commotione hoc illis exprobrat.

Observatio moralis.

Sed, heu! in quo Christianis hoe ipsum videmus, nec tamen miramur? quo à Deo et à Iesu Christo, cui nomen in baptismo dederunt, deficiunt? et celerimè, in ipsâ adolescentiâ et juventutis flore deficiunt? et toto vite tempore, aliud evangelium, mundi vanitates, diaboli pompas sequuntur, quibus abrenuntiârunt? Nostra hæc desertio pejor est Galatarum defectione; Judaismum Galatæ nusquam abrenuntiârant, ad quem accesserunt; nos mundi vanitatibus et diaboli pompis in baptismo renuntiavimus, ad quas tamen recurrimus. Hincque nostra defectio quasi duplex, aut saltem dupliciter rea; à Iesu Christo defecimus, cui nomen dedimus; ad Satanæ pompas recurrimus, quibus solemniter renuntiavimus. Hujus desertionis reatum, ô Deus misericors! da nobis intelligere, horrere, flere; ut tandem post prævaricationem dolentes et penitentes redeamus ad cor. *Redite, prævaricatores, ad cor.*

VERS. 7. — QUOD NON EST ALIUD... Exponit Apostolus quod v. 6 dixit, in aliud evangelium; et quasi semetipsum corrigen, addit: Quod non est aliud, id est, cùm tamen non sit aliud, etc.: unum enim solum est Evangelium.

VERS. 7.— Quod non est aliud, q. d.: Transfertis vos ad aliud evangelium, quale tamen aliud non est: nullum enim verum evangelium aliud est ab eo quod ego vobis predicavi.

Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt inverttere Evangelium Christi; sed tantum, inquit, quidam sunt turbantes vos, dñi volunt inverttere Evangelium Christi, id est, aliud docere quam quod Christus per apostolos docendum tradidit. Non enim Christus

NISI SUNT ALIQUI, id est, sed sunt aliqui, scilicet, pseudo-apostoli, qui vos falsis suis dogmatibus conturbant, et volunt inverttere Evangelium Christi. Subvertebant Evangelium Christi, docendo quæ Christus nec per se, nec per apostolos suos docuit. Invertebant Evangelium, seu præpostorè vertebant; illud enim perverso ordine ad legem revocabant. Lex umbra, figura: Evangelium veritas, res figurata.

Ordo naturalis est: Ut umbra et figura desinat et convertatur in veritatem; et reverè lex in Evangelium conversa est; illi autem perverso ordine veritatem evangelicam ad figuram et umbram reducere volebant; sieque Evangelium invertebant, præpostorè vertebant; res susque deque vertebant. Hinc docemur quòd evangelica puritas nullam mixturam patitur. Purè servandum est Evangelium; aliàs invertitur.

Quemadmodum in monetâ regiâ, qui paululûm quid amputarî de impressâ imagine, totum numisma reddit adulterinum, ita quisquis sanæ fidei vel minimam particulam subverterit, in totum corrumptur, ab hoc initio semper ad deteriora procedens. D. Chrysostomus.

Si legalium cæmoniarum, à Deo etiam institutarum superadditio fuit Evangelii subversio, quid erunt commenta hominum Evangelio superaddita? quid vanitates seculi et pompæ diaboli Evangelio copulatae? Quot ergo Christiani in semetipsis subvertunt Evangelium Christi? quot ergo quibus in fine mundi, dicet Christus: Non növi vos?

VERS. 8. — SED LICET NOS AUT ANGELUS... Hic Apostolus, zelo Dei in Evangelii subversores accensus in eos quidem anathema dicit; sed apostolicâ prudentiâ ductus, in hoc anathemate ferendo modum servat admirabilem. Primiò, neminem pseudo-apostolorum nominat; secundò, ne sua videatur ostentare dogmata, aut semetipsum aliis hæc in re præferre; seipsum devovit, licet nos; tertiò, quia falsi doctores Petrum, Jacobum et Joannem celebrabant, quasi erroris sui patronos, ideò addit: AUT ANGELUS... Hinc meritò D. Chrysostomus dicit quòd D. Paulus angelos evangelistas dicens anathema, omnem, quæcumque sit, dignitatem comprehendit; seipsum autem dicens anathema, omnem familiaritatem ac germanitatem complexus est. Nec mihi dixeris: Socii, collegæ tui, etc., apostoli, etc.; nec mihi ipsi parco, si, etc. Vide D. Chrysostomum. Licet ergo nos, mente mutata, aut angelus de cœlo, si fieri posset, EVANGELIZET VOBIS; PRÆTERQUAM QUOD, et præter id quod, v. 9. Græc. præter quod, significant contra quod, vel quid repugnans et contrarium ei quod prædicavimus, etc. Hæc autem locutione usus est Apostolus, quia agebat

præcepit homines circumcidì, cæterasque legis cæmonias observari; sed ab hoc jugo fideles suos liberavit.

*VERS. 8. — Sed licet nos, etc. Loquitur contra judaizantes, qui Judaismum, præter quām, id est, contra Evangelium inducere volebant. Anathema sit, id est, maledictus et execrabilis; quod Hebrei vocabant *horma*. Declarat execrabilem esse et excommunicatione atque æterno interitu dignum.*

contra judaizantes, qui præter Evangelium inducebant Judaismum; sive docebant *præter id quod* Apostoli doenerat. Hinc orsus est canon fidei, quem secuti sunt sancti Patres et concilia: Si quod dogma novum oriatur alicubi, examinetur an concordet cum antiquâ et receptâ Ecclesiæ catholicæ fide, quam predicarunt apostoli, ut si inveniatur ei repugnans, aut ab eâ alienum, haereticum habeatur, eique dicatur anathema. Christus, ipsa veritas, verbum Dei locutus est; apostoli hoc Dei verbum prædicarunt; hinc quicumque verbo Dei, prædicationi apostolorum, repugnans aliquid asserit, hic sit anathema. Si autem à primis Ecclesiæ temporibus, tanta fuit fidei semel traditæ certitudo, utpote innixa verbo, seu revelationi Dei, quanta nunc debet esse illa fidei certitudo, tot signis et miraculis, tot seculorum traditione, tanto totius orbis consensu, stabilitâ atque confirmata?

VERS. 9. — SICUT PRÆDIXIMUS ET NUNC ITERUM... Ut intimiūs inculcat animis ea quæ in v. 8 dixit, et ne forte pufent quòd per quendam fervoris excessum dicta sint, eadem repetit.

Si quis vobis EVANGELIZAVERIT contra id quod vos, ex Christi mandato, docui, sit anathema. Quia haereticī hoc et præcedenti versu abutuntur ad repellendas Ecclesiæ leges, decreta pontificum et canones conciliorum, nota pulchram hujus loci interpretationem à D. Augustino, tract. 99 in Joan.: Non ait, plusquam accepistis, sed *præterquam quod accepistis*; nam si illud diceret, præjudicaret sibi ipsi, qui cupiebat venire ad Thessalonicos ut suppleret quæ illorum fidei defuerunt; sed qui supplet quod minùs erat, addit; non quod inerat, tollit; qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in viâ, sed recedit de viâ. Haec S. Augustinus.

Summi verò pontifices, concilia, etc., explicant fidem, non prætergrediuntur regulam fidei; explicitè docent quæ sunt in Scripturis implicitè; Scripturis autem non adversantur. Hinc nihil contra illos quod hic D. Paulus dixit contra falsos doctores, qui Judaismum præter et contra Evangelium induentes, prætergrediebantur regulam fidei, et eo ipso Evangelium invertebant.

VERS. 10. — MODO ENIM HOMINIBUS SUADEO?... Attēndens Apostolus ad excommunicationem jam à se latam, animadvertisit quòd quantilibet cum prudentia fuerit expressa, superbos tamen hos doctores, et aliquos fortassè eorum discipulos sit offensura; in hac ergo reflexione à semetipso querit: Num hanc causam modò apud homines dico? num apud Deum? an studium meum est ut hominibus placeam? an potius ut Deo placeam? Tam sibimet respondens, et intra semetipsum approbans quod versibus superioribus dixit: Si ADHUC HOMINIBUS PLACEREM..., aut place-

VERS. 9. — Sicut prædiximus, etc. Accepistis, intellige, à nobis.

VERS. 10. — Modo enim hominibus suadeo, an Deo? Id est, an apud homines causam dico, an apud Deum? Ita Chrysostomus.

An quero hominibus placere? id est, nūn studium

re vellem, CHRISTI SERVUS, seu Christianus NON ESSEM; sed adhuc Judæis starem.

Notanda ad intelligentiam.

His verbis Apostolus vult Galatis indicare quòd De gloriam unicè querat, non favores hominum; bincque liberè et sincerè veritatem dicat, non placentia hominibus. Ubi duo simul peragit: suam causam ab integritate personæ suæ commendat, et ex obliquo ferit adversarios, quibus totum studium erat hominibus placere; seu intentionem suam Paulus pseudo-apostolorum intentioni oppositam declarat. Quod ut melius intelligas, nota quòd qui judaizandi necessitatem docebant, id non pietate moti faciebant, sed ut Judæis placerent, et ab eis, hac ratione, honores et commoda adipiscerentur; simulque incommoda vitaient, quæ Christianos premebant. Tunc enim Judæis libera erat per leges Romanas et edicta, religionis functio; non item Christianis, quos vexari cœpisse patet ex Actis apost., et ex aliis S. Pauli Epistolis. Mentem igitur et intentionem suam in prædicando Paulus indicat pseudo-apostolorum menti et intentioni oppositam; illi hominibus placere student, Paulus Deo. Hinc D. Chrysostomi ore sic loquitur: Nec principatum ambiens, nec discipulos colligendi studio; neque gloriam ac laudem à vobis captans, haec scribo; neque enim nobis studio est hominibus placere, sed Deo: nam si voluisssem hominibus placere, adhuc à Judæis starem, adhuc persecuerer Ecclesiam Dei. Ita D. Chrysostomus secundùm quem, *Christi servus non essem*, idem est ac Christianus non essem.

Observatio moralis.

Ex hoc v. 10, si hominibus adhuc placerem..., disce studium placendi hominibus, seu amorem humanæ gloriæ fontem esse corruptionis evangelicæ, nec Evangelii veritatem purè annuntiari ab eo ministro cuius cor hoc affectu præventum est. Sit itaque verus Dei minister ab omni humanæ gloriæ affectu liber; Deum unicè querat.

Ex eodem versu disce quòd nemo potest Deo et mundo, duobus dominis, servire, Matth. 6. *Coangustum est stratum, ita ut alter decidat*, Isai. 28, 20. Cor nostrum, stratum Dei, illud Deus propter se fecit, hinc Deum solum et unicè continere potest; si aliud amet, Deum non amat. Nec duos sponsos, nec duos dominos habere potest; si unus accedat, alter decidet; si adulter admittatur, Deus sponsus unicus animæ dimittetur. Itaque cor tuum diligenter examina; si non sit unicè Dei, Dei non est. Unum uni, una uni, aiebat extaticus frater Egidius, sancti patris Francisci socius; unum cor uni Deo, una anima uni sponso Christo.

Nota tamen uno respectu complacentiam esse peccatum et altero virtutem esse. Hominibus placere propter homines, sine respectu ad Deum, peccatum

meum est ut hominibus placeam, an potius ut placeam Deo?

Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Si adhuc ut olim sectarier hominum gratiam, non essem idoneus Christi servus, non essem dignus eo nomine, quia ministerium quo Christo servio in

est. Placere hominibus propter Deum et ut illos ad Deum trahas, charitas est. Hinc conciliabis quod hic dicit Apostolus cum eo quod Rom. 4,5 dixit : *Unusquisque proximo suo placeat*; et 1 Cor. 10 : *Se per omnia omnibus placere*; quod benè D. Augustinus explicuit dicens : Homo hic non placet utiliter, nisi cùm propter Deum placeat, id est, ut Deus placeat et glorificetur, cùm dona ejus attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur ; cùm autem sic placet homo, jam non homo, sed Deus placeat.

VERS. 11. — *NOTUM ENIM VOBIS FACIO, FRATRES...* Explicat et aggreditur probare quod dixit statim à initio : *Paulus apostolus non ab hominibus...* Ut ergo refutet pseudo-apostolorum calumniam dicentium quòd Paulus non sit apostolus, sed apostolorum tantum discipulus, in toto capitis hujus reliquo multis argumentis probat quòd Evangelium suum ab homine non didieerit, sed à Jesu Christo immediatè. Affirmat ergo cum certitudine et omnibus notum esse cupit quod Evangelium à se prædicatum non sit ab homine nihilque habeat humanum.

VERS. 12. — *NEQUE ENIM EGO AB HOMINE ACCEPI...* Quia illud non accepi ab hominis cujuspiam traditione, neque illud didici hominis alieujus interventu, seu magisterio, *SED PER REVELATIONEM* à Jesu Christo immediatè mihi factam.

Adest propositio veritatis oppositæ judaizantium calumniae. Sequuntur illius veritatis probationes.

VERS. 13. — *AUDISTIS ENIM CONVERSATIONEM...* Vide paraphrasim.

VERS. 14. — *ET PROFICIEBAM IN JUDAISMO...* Vide

Evangelio, non sincerè, non sicut oportet obirem.

VERS. 11. — *Notum enim vobis facio, etc.* Non est humanum, sed divinum Evangelium meum, non est hominis, sed Dei.

VERS. 12. — *Neque enim ego ab homine accipi illud, etc.* Facta est igitur ei revelatio Evangelii, antequam à Christi Apostolus fidem Domini Jesu inciperet prædicare, non longè scilicet post conversionem ipsius.

VERS. 13. — *Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo.* Judaismum vocat sectam Judaicam, id est, eorum qui legem Mosaicam mordicus retinebant, non admittentes abrogationem ejus per Christum. Judaismus est, inquit Augustinus, cùm putatur ex ceremoniis et lege salus esse, aut sine illis non esse.

Quoniam supra modum persecuebar Ecclesiam Dei, id est, quòd omni conatu ac studio persecuebar christianos, qui sunt Ecclesia Dei. *Et expugnabam illam,* hoc est, expugnare et evertre satagbam, vel devastabam illam; quasi videlicet quidam grassator et prædo, ait Hieronymus.

VERS. 14. — *Et proficiebam in Judaismo supra multos coetaneos meos in genere meo;* ita proficiebam ut superarem plerosque meae ætatis socios Judeos; hos enim vocat genus suum.

Abundantius amulor existens paternarum mearum traditionum, q. d. : Ardentior zelator fui pro patriis institutis mibi à majoribus traditis.

VERS. 15. — *Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris mee,* qui fecit me nasci secundum carnem ex utero matris mee. Quam matrem fuisse nunquam Theocrinam refert hoc loco Stapulensis ex Zosimo papà. Qui me jam inde ab ipso nativitatibus mea exordio prædestinavit, ac peculiariter ex hominum

paraphrasim. Probat, primò per seriem vitæ ante conversionem ductæ, ubi tantum abest, ut quemquam ex apostolis habuerit doctrinæ sue magistrum, quin imò inter Judæos insignis erat. Primò, sùa crudeli in Ecclesiam persecutione : *Supra modum persecuebar...*, infensus eram hostis Ecclesie, quam vehester persecuebar, et quam funditus evertere ardenter cupiebam. Secundò, suo in Judaicâ religione supra coetaneos Judeos progressu, in majori notitiâ legis, et Judaicæ religionis studio : *Et proficiebam...* Tertiò, suo ardentiori zelo in doctrinam et instituta à majoribus accepta : *ABUNDANTIUS ÆMULATOR....* seu, ut ait Syrus : *Et majorem in modum zelabam doctrinam patrum meorum.*

Hoc vobis omnibus notum est; *audistis enim...* quantunque sit inter Galatiam et Palæstinam spatium, hujus tamen conversationis meæ rumor ad vos usque pervenit. Tunc ergo, ut videtis, nec apostolos, nec alios prædicatores consulebam, contra quos ferventiū exardescerem.

VERS. 15. — *CUM AUTEM PLACUIT EI, QUI ME...* Vide paraphrasim.

VERS. 16. — *UT REVELARET FILIUM SUUM...* Vide paraphr.

VERS. 17. — *NON VENI JEROSOLYMA...* Vide par-

raphr.
Pergit in probandâ supra positâ veritate, per vitæ sue post conversionem sequelam; vocatus enim à Deo, statim obedivit, docuit, prædicavit Jesum Christum, Filium Dei, nullo apostolo, aut alio doctore christiano consulto, aut auditio.

numero delegit; quasi dicat : Deus ante omne meum meritum me neclum notum predestinavit, et prædestinatum segregavit ex utero, nascique fecit, ac natum vocavit, *ut revelaret Filium suum in me,* hoc est, ut me ad Christi et Evangelii agnitionem adduceret, et consequenter ad apostolatum, ut evangelizarem Christum in gentibus. Ita Ambros., Anselm., Theoph.

Et vocavit per gratiam suam. Vocatio fit in tempore, estque per gratiam Dei efficax ad eam rem, ad quam quis ab aeterno prædestinatus est. Videtur autem loqui de tempore conversionis.

VERS. 16. — *Ut revelaret Filium suum in me.* In me, pro eo quod est per me, possum est; q. d. : Ut per me, tanquam apostolum et preconem, Filium suum fideique ejus mysteria manifesta mundo faceret.

Ut evangelizarem illum in gentibus, continuò non acievi carni et sanguini; q. d. : Ab homine Evangelium non sum eductus, quia cum nullo homine illud contuli, sed à Deo solo illud per revelationem accepi.

VERS. 17. — *Neque veni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos.* Dices : Actor. 9, dicitur mox à conversione, cùm Damasco fugeret, Paulum venisse Hierosolymam. Respondet Hieron. et Lorus in Actor. 9, venisse Hierosolymam statim à conversione necessitate fugæ compulsum, non autem ut Petrum videret, cum eoque conferret Evangelium; hoc enim tantum hic negat. Alter respondet Baron., Act. 9, non dici Paulum statim à conversione venisse Hierosolymam, sed post dies multos : puta post triennium partim in Arabiâ, partim Damasci exactum, etc. Utraque sententia est probabilis. Priori favet id quod subdit Lucas : *Omnes timebant eum, non credentes quòd esset discipulus.* Barnabas autem apprehensum duxit illum ad apostolos, et narravit illis quomodo in viâ vidisset Dominum. Conversio enim tam miraculosa Pauli non videtur potuisse per triennium latere apo-

Cum autem placuit Deo, illud in me exequi ad quod destinárat ex utero matris meae... alludit ad id quod de Jeremiâ dicitur Jerem. cap. 4.

Et vocavit me per gratiam... Explicat id ad quod erat destinatus, quasi diceret : Cum, inquam, Deus singulari suâ in me benevolentia, me tunc hostem suum misericorditer vocavit. Vide Act. 9, 5.

Ut revelaret... Filiumque suum quem ignorans persequabar, cognitum mihi fecit, revelatione divinâ animam meam illustrante et fidei mysteria docente, ut illum gentibus predicarem.

Apud sacros auctores non benè constat, quando facta fuit haec Evangelii revelatio; D. Hieronymus putat in itinere Damasci; D. Thomas in triduo sequenti; alii et fortè probabilius postquam Paulus fuit ab Ananiâ catechizatus et baptizatus.

Continuò non acquevi carni et sanguini. Syr. : Statim non patefeci carni et sanguini. Arab. : Non signifi- cavi apud carnem et sanguinem. Non acquevi, id est, non contuli, non communicavi cum carne et sanguine, seu nullum adii, consilii capiendi gratiâ; hoc signifi- cat verbum Græcum; hinc illud ipsum noster inter- pres, cap. 2, v. 6, vertit : Nihil contulerunt. Sensus itaque est : Statim et sine morâ, illum ubique annun- tiavi, vide Act. 9, v. 20, inconsulto quolibet mortali, nulliusque hominis capto consilio, aut auditâ doctrinâ.

Non quesiivi ab hominibus an Deo parendum esset, sed obediens Deo, Jesum statim ubique prædicavi. *Non acquevi carni et sanguini.* Caro et sanguis hic rectè significat apostolos, nature cognomento eos de- signans; quid si hoc sentit de cunctis hominibus, nos non contradicimus, ait D. Joan. Chrysostomus.

Neque veni Jerosolymam... Vide paraphrasim.

SED ABII IN ARABIAM, ET ITERUM REVERSUS SUM DAMASCUM. Damascus tunc erat sub Arabum regno, ait Grotius.

D. Paulus non dicit expressè ad quid ierit in Arabiam, et ad quid Damascum redierit, sed ex v. 16, ubi dicit se statim, sine morâ, cœpsisse suo munere fungi, videtur indicare satis quid ex tunc ubique prædicaverit et in Arabiâ, et Damasci, et in locis Da- masco proximis, idque inconsultis quibuslibet mortali- bus. Id etiam sequi videtur ex Apostoli scopo, qui haec omnia refert ut probet quid à nullo apostolo sit edoctus, aut missus, cum prædicaverit ubique antequam ullum viderit apostolum. Videtur et id expres- sum in Actis apost., cap. 9, 20 : *Et continuò in Synagogis prædicabat.* D. Lucas hujus in Arabiam itineris mentionem non facit, fortè quia Pauli comes non erat, fortè quia in Arabiâ nihil accidit Paulo memorabile, vel potius ex modestiâ Paulus sua præclara

stolas et alios fideles Hierosolymis.

Sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Dama- scum.

Quid in Arabiâ Paulus egerit, traditum non habe- mus.

VERS. 18. — Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, etc.; q. d. Paulus : *Veni Hierosolymam videre Petrum, non ut ab eo aliquid discerem,*

facta nou commenmorat, ait D. Chrysostomus.

Sed, inquires, Act. 9, v. 26, videtur quid statim post conversionem suam Paulus Damasco fugerit Je- rosolymam. Resp. cum Baronio quid si benè legatur locus ille Actorum, conveniet cum hoc Galatarum; in Actis enim non dicitur quid statim post conversio- nem, sed post dies multos, scilicet, post annos tres, ut hic dicitur.

Notanda ad intelligentiam.

Porrò D. Chrysostomus sapienter notat in his, v. 16 et 17, debere mentem, non nuda verba Apostoli considerari, idque multis similitudinibus et exemplis ostendit fieri debere in plerisque hominum dictis et factis. Quenam ergo mens est Apostoli dicentis se cum quopiam non communicasse, ad apostolos non ascendisse, etc. An intendit seipsum prædicare, alios deprimere? Minimè, sed calumniam refellere unde Galatarum error ac deceptio irrepserat. Quoniam enim falsi doctores nusquam non inculcabant Galatis Paulum Christi apostolum non esse, ceteros omnes Paulo priores esse, ipsisque potius quam Paulo cre- dendum; et quia ob illam calumniam decepti Galate illos falsos doctores audierant, illisque crediderant et circumcisionem suscepserant; hinc D. Paulus non arrogantiae causâ, sed ut suæ prædicationis auctorita- tem declarat, dicit: *Non contuli cum carne et sanguine,* id est, hominibus. Fuisset enim extremæ absurditatis, ait idem D. Chrysostomus, eum qui à Deo fuerat edoctus postea cum hominibus communicare.

Neque ascendi ad eos qui ante me fuerant apostoli, quia qui per revelationem injunxerat ei prædi- candi munus, hoc illi non præcepit, ait D. Chryso- stomus.

Hinc collige quid licet quibusdam in easibus veri- tatem quanquam nobis gloriosam dicere; licet et ali- quando jurare, ut v. 20 jurat Apostolus.

VERS. 18. — DEINDE POST ANNOS TRES... Fatetur quid post tres annos Hierosolymam iverit ut videret Petrum, non discendi studio, sed honoris primo apo- stolorum deferendi gratiâ, ut interpretatur D. Hieron- ymus, sic etiam et D. Chrysostomus qui notat quid D. Paulus non dixit *vidi, cernere, sed introp̄zai, invi- sere*, cognoscendi et honorandi causâ. Ita et Ambro- sius : Dignum fuit ut euperet videre Petrum, quia primus erat inter apostolos, etc., non ut ab eo aliquid disceret, qui jam ab auctore didicerat à quo et ipse Petrus fuerat instructus, sed propter affectum aposto- latûs, et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam quam et ipse acceperat. Addit D. Paulus quid fuerit per quindecim dies tantum apud Petrum, quod tempus brevius fuit quam necesse fuisset ut ab eo disceret Evangelium, quid aliunde non fuisset edoctus.

VERS. 19. — ALIUM AUTEM APOSTOLUM.... Aliò

qui divinitus eram edoctus, sed ut tantum virum , apostolorum scilicet principem, viderem et honora- rem. Ita Theod., Chrys., Ambros., Hieron.

VERS. 19. — ALIUM AUTEM APOSTOLORUM VIDI NE- MREM, etc., Christi scilicet consobrinum vel cognatum.

quippe iverant Evangelii prædicandi gratiâ. **Nisi Jacobum fratrem**, id est, consobrinum Domini, quippe filium Marie uxoris Cleophae quæ soror erat B. Marie Virginis. Perperam falsus Ambrosius dicit cum fuisse filium Josephi, et ideo dictum *fratrem Domini*. D. Hieronymus, cap. 8, contra Helvidium, docet sanctum Joseph fuisse virginem ante et post matrimonium cum Mariâ matre Domini.

VERS. 20. — *Quæ autem scribo... Ille omnia, quia magni momenti et Galatis creditu necessaria, sub juramento affirmat, ut credant quod revera sit apostolus Christi, et ab ipso edoctus.*

VERS. 21. — *Deinde veni in partes Syrie.... Ergo*

Hebrei enim cognatos vocant fratres. Fuit enim hic Jacobus Alphæi, filius Marie uxoris Cleophae, unus è duodecim apostolis, primus episcopus Hierosolymorum, unde et in primo concilio Hierosolymitano primus post Petrum sententiam dixit, Act. 15. Hujus Jacobi extat Epistola canonica. Ita Chrysost., Theoph., Anselm.

VERS. 20. — *Quæ autem scribo vobis, etc. Ecce autem coram Deo dico et declaro, quia non mentior quæ vobis scribo; q. d. : Deum, ut presentem et omnia videntem, testem adduco quod nihil horum confinxerim.*

VERS. 21. — *Deinde veni, etc.; id est, post quindecim dies quibus mansi Hierosolymæ. Tarsus enim urbs erat Ciliciæ, Pauli patria, quemadmodum ipse testatur, Act. 22.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Nota quod in hoc capite D. Paulus, salutis animarum zelo pressus, totus est in stabiliendâ apostolatus sui, contra pseudoapostolorum calumnias, auctoritate; totus in purgandâ etiam minimâ suspicione de legitimâ suâ missione, totus et in manifestandâ intentionum suarum rectitudinem, v. 10 : *An quero hominibus placere?*

Hinc discat omnis prælatus, pastor, doctor, concionator evangelicus, quilibet salutis animarum minister, omnem, etiam minimam, de suâ auctoritate, missione, doctrinâ, suspicionem purgare, immo et studeat operibus et verbis intentionum suarum rectitudinem declarare. Pateat omnibus auctoritas ejus legitima; quod non sit intrusus vi, dolo, hominum favore, ab hominibus, et per homines solos; pateat ejus missio ab hominibus legitimam auctoritatem habentibus; pateat ejus doctrinæ puritas, et cum evangelicâ doctrinâ conformitas; pateat et, quantum fas est, intentionum illius rectitudo; quod non sua querat, sed Dei gloriam, et salutem animarum. Haec enim necessaria in Evangelii ministro, ut in Ecclesiâ Dei fructificet.

2º In hoc eodem capite nota stupendum divinæ gratiae miraculum. Paulus Judeus, infensus Christianorum hostis et furens persecutor, divinâ Christi gratiâ fit quasi in momento Christianus et ardens Evangelii prædicator. Ut hoc miraculum melius agnoscas, adverte ex v. 15 et 14 quot erant in Paulo obstacula gratiæ; ejus in Judaismo nativitas, educatio, conti-

in nullâ Judææ regione aut urbe immoratus, ubi christianam edoceret religionem.

VERS. 22. — *ERAM AUTEM IGNOTOS FACIE.... Ergo falsò dicunt pseudo-apostoli quod apud Judeos docuerim necessitatem circumcisionis et legis suscipiendæ.*

VERS. 23, 24. — *TANTUM AUTEM AUDITUM... Vide paraphrasim.*

ET IN ME CLARIFICABANT DEUM, id est, glorificabant, seu ex me sumebant occasionem Deum laudandi, qui me ex lupo fecit pastorem et pastoris officium gerentem.

VERS. 22. — *Eram autem ignotus facie ecclesiis Judææ, etc. Secundum faciem non viderant me christiani qui erant in Judæa.*

VERS. 23. — *Tantum autem auditum habebant, id est, auditu et famâ cognoverant, rumor hujusmodi cerebatur ad eos à dicentibus :*

Quoniam qui persecutus nos aliquando, nunc evan-
gelizat fidem, quam aliquando expugnabat; id est, va-
stabat. Vastabat autem et expugnabat fidem, quia
Christi fidelibus fidem extorquere persecundo nite-
batur.

VERS. 24. — *Et in me clarificabant Deum. Græcè,*
glorificabant. Ambrosius legit, magnificabant. In me,
dixit pro eo quod est, de me. Sensu, vel propter me.
Gloriam meæ conversionis Deo tribuebant.

nus in Judaicâ religione supra suos coetaneos pro-
gressus, et ob id illius inter Judeos illustris fama et existimatio. Adde, et illius ardens antiquæ religionis zelus, odium in novam, et in Ecclesiam christianam furor, denique declarata et omnibus nota in illam persecutio.

Quam potens igitur et efficax Christi gratia, quæ haec omnia simul in Paulo vincens ex sævo persecutore fecit ardente prædicatorem, ex Judaismi defensore fecit Evangelii apostolum zelantissimum. Vocavit eum Christus exteriori et interiori voce, animam ejus cœlesti lumine illustravit, eor divinis motibus immutavit, et statim Saulus, spirans minarum et cædis in Christi discipulos, fit ipse discipulus et apostolus Christi : *Domine, quid me vis facere?*

Iloc miraculum mirare, reverere, et ob illud, quia toti quidem Ecclesiæ, at præcipue gentibus utile, tu naturâ gentilis Deo gratias age; hujus potentis gratiae auxilium implora, ut omnia in te salutis obstacula vineat, et ex tepido faciat ardente Christi discipulum. In hac gratiâ confide, hæc fretus de tuâ salute nunquam non spera.

3º Nota quod Paulus à Christo vocatus obedivit, nullo mortali consulto. Sic quilibet Christianus à Christo vocatus obediatur, inconsultis carne et sanguine, seu parentibus, seu amicis carnalibus. Deum sequatur vocantem, seu ad statum religiosum, seu ad evangelicam perfectionem. De hoc, sanctorum Patrum testimonia vide apud Cornelium à Lapide.

CAPUT II.

1. Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendì Jerosolymam cum Barnabà, assumptò et Tito.

2. Ascendi autem secundùm revelationem; et contuli cum illis Evangelium quod prædicto in gentibus, seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse; ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.

3. Sed neque Titus, qui mecum erat, cùm esset gentilis, compulsus est circumcidì;

4. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent;

5. Quibus neque ad horam cùssimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos;

6. Ab iis autem, qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil me à interest; Deus personam hominis non accipit): mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.

7. Sed è contra cùm vidissent quòd creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisio-

8. (Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes);

9. Et cùm cognovissent gratiam que data est mihi, Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis; ut nos in gentes, ipsis autem in circumcisionem:

10. Tantùm ut pauperum memores essemus; quod etiam sollicitus fui, hoc ipsum facere.

11. Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in favorem ei restitu, quia reprehensibilis erat.

12. Priùs enim quām venirent quidam à Jacobo, cum gentibus edebat; cùm autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant.

13. Et simulationi ejus consenserunt cœteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

14. Sed cùm vidi sem quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus: Si tu, cùm Judæus sis, gentiliter vivis, et non Judaicè, quomodo gentes cogis judaizare?

15. Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores.

16. Scientes autem quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimas, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

17. Quòd si querentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores, numquid Christus peccati minister est? Absit.

18. Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo.

19. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christo confixus sum cruci.

20. Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide

CHAPITRE II.

1. Quatorze ans après, j'allai de nouveau à Jérusalem avec Barnabé, et je pris aussi Tite avec moi.

2. Or j'y allai suivant une révélation, et j'exposai aux fidèles, et en particulier à ceux qui paraissaient les plus considérables, l'Évangile que je prêche parmi les gentils, afin de ne pas perdre le fruit de ce que j'avais déjà fait ou de ce que je devais faire dans le cours de mon ministère.

3. Mais on n'obligea point Tite, que j'avais amené avec moi, et qui était gentil, de se faire circoncire.

4. Et la considération des faux frères qui s'étaient introduits par surprise dans l'Eglise, et qui s'étaient secrètement glissés parmi nous pour observer la liberté que nous avons en Jésus-Christ, et pour nous réduire en servitude,

5. Ne nous porta pas à leur céder même pour un moment, et nous refusâmes de nous assujétir à ce qu'ils voulaient, afin que la vérité de l'Évangile demeurât parmi vous.

6. Aussi ceux qui paraissaient les plus considérables (je ne m'arrête pas à ce qu'ils ont été autrefois, Dieu n'a point égard à la qualité des personnes), ceux, dis-je, qui paraissaient les plus considérables ne m'ont rien appris de nouveau.

7. Mais, au contraire, ayant reconnu que la charge de prêcher l'Évangile aux circoncis n'avait été donnée, comme à Pierre celle de le prêcher aux circoncis

8. (Car celui qui a agi efficacement dans Pierre pour le rendre apôtre des circoncis, a aussi agi efficacement en moi pour me rendre apôtre des gentils);

9. Ceux, dis-je, qui paraissaient comme les colonnes de l'Eglise, Jacques, Céphas et Jean, ayant reconnu la grâce que j'avais reçue, nous donnèrent la main, à Barnabé et à moi, pour marque de la société et de l'union qui était entre eux et nous, afin que nous prêchassions l'Évangile aux gentils, et eux aux circoncis.

10. Ils nous recommandèrent seulement de nous ressouvenir des pauvres, ce que j'ai eu aussi grand soin de faire.

11. Or, Céphas étant venu à Antioche, je lui résistai en face, parce qu'il était répréhensible.

12. Car, avant que quelques uns qui venaient de la part de Jacques fussent arrivés, il mangeait avec les gentils; mais après leur arrivée il se retira secrètement et se sépara d'avec les gentils, craignant de scandaliser les circoncis.

13. Les autres Juifs usèrent comme lui de cette dissimulation, et Barnabé même s'y laissa aussi entraîner.

14. Mais quand je vis qu'ils ne marchaient pas droit selon la vérité de l'Évangile, je dis à Céphas devant tout le monde: Si vous, qui êtes Juif, vivez à la manière des gentils, et non pas à celle des Juifs, pourquoi contraignez-vous les gentils de judaïser?

15. Nous sommes Juifs par notre naissance, et non du nombre des gentils, qui sont des pécheurs.

16. Cependant, sachant que l'homme n'est point justifié par les œuvres de la loi, mais par la foi en Jésus-Christ, nous avons nous-mêmes cru en Jésus-Christ, afin d'être justifiés par la loi que nous aurions en lui, et non par les œuvres de la loi, parce que nul homme ne sera justifié par les œuvres de la loi.

17. Que si, en cherchant à être justifiés par Jésus-Christ, il se trouvait que nous fussions nous-mêmes des pécheurs, Jésus-Christ ne serait-il pas ministre du péché? A Dieu ne plaise!

18. Car si je rétablissais de nouveau ce que j'ai détruit, je me rendrais moi-même prévaricateur.

19. Mais je suis mort à la loi, par la loi même, afin que je ne vive plus que pour Dieu. J'ai été crucifié avec Jésus-Christ.

20. Et je vis, ou plutôt ce n'est plus moi qui vis, mais c'est Jésus-Christ qui vit en moi. Car si je vis

vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.

21. Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.

ANALYSIS.

In hoc capite, ut aliam refutet pseudo-apostolorum calumniam dicentium quod Paulus alia doceat quam apostoli, ostendit Paulus doctrinam suam apostolorum doctrinæ esse conformem et ab apostolis approbatam. Hoc ostensurus, exponit primò quomodo et cur Jerosolymam iterum redierit, nimirum de legalium observatione acturus in concilio de quo Act. 15. Exponit secundò quomodo tunc cum Jerosolymitanis, et præsertim cum primariis apostolis contulerit, horumque examini suum Evangelium submiserit. Hisque positis, doctrinam suam in hoc concilio approbatam fuisse probat, primò exemplo Titi qui, licet gentilis et incircumcisus, non fuit tamen compulsus ad circumcisionem suscipiendam, quamvis multi falsi fratres id instanter postularent. Probat secundò ex eo quod apostoli suo Pauli Evangelio nihil contulerunt, nec quidquam addiderunt, nec ademerunt. Probat tertio, quia è contra illud per omnia sic approbarunt ut dex-

maintenant dans ce corps mortel, j'y vis en la foi du Fils de Dieu, qui m'a aimé et qui s'est livré lui-même à la mort pour moi.

21. Or je ne veux pas rejeter cette grâce de Dieu, car si la justice s'acquiert par la loi, Jésus-Christ donc sera mort en vain.

PARAPHRASIS.

1. Deinde postquam per annos quatuordecim Evangelium gentibus prædicasse, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnabà et Tito sociis meis.

2. Ascendi autem divino monitus oraculo, ut delegationem ab Antiochenis mihi delatam susciperem ad apostolos, et hanc occasione Evangelium meum publicè quidem contuli cum fidibus Jerosolymitanis; privatim autem communicavi cum primariis apostolis Petro, Jacobo et Joanne: communicavi, inquam, ne irritus et inutilis foret labor meus, tum præsens, tum præteritus, si nempe calumnia spargeretur aliud me docere quam doceant alii apostoli antecessores mei:

3. Et quod maximum est argumentum apostolis non placuisse ut gentiles legem servarent, Titus comes meus, gentilis et incircumcisus, non fuit ab eis coactus circumcidi.

4. Sed neque ob Judæos, qui se Christianos simulabant, quique subrepserant et insidiosè in Ecclesiam subintroierant, ut explorarent libertatem ab observatione legis Mosaicæ, quam habemus per Christum, illamque nobis eriperent, et in pristinam servitutem nos redigerent,

5. Ob illos, inquam, nec ad momentum quidquam cessimus de proposito nostræ libertatis tuendæ, ut veritas Evangelii per me apud vos, ô Galatæ, prædicti permaneat.

6. Ab illis autem qui erant apud omnes in maximo pretio, Petro scilicet, Jacobo et Joanne, nihil didici; quales illi fuerint aliquando, nimirum illitterati, pisatores, etc., non sum sollicitus, quia Deus in salutis nostræ negotio talia non attendit, sed quos vult eligit, et quales vult facit.

7. Tantum abest ut aliquid in mea doctrinæ arguc-

tras ei societatis dederint, seu in socium receperint.

ÿ 41. Narrat quid sibi postea Antiochiae cum Petro contigerit; quomodo Petro publicè restiterit; quomodo Petrus Paulo resistenti cesserit, quia de facto reprehensibilis. Hocque facto confirmat, et legalia non servanda, et suam de eis doctrinam evangelicam esse, et ab omnibus servandam. Post has de facto probationes, tandem jus allegat, in quo fundatur legalium abrogatio; nimirum legalium insufficientiam ad animarum justificationem.

A v. itaque 15 usque ad finem, probat legalia ob insufficientiam abrogata; idque confirmat duobus absurdis horrendis, quæ ex pseudo-apostolorum errore sequentur, scilicet et quod Christus peccati minister esset, qui tamen pro peccato delendo mortuus est; et quod gratis et inutiliter pro peccatis nostris mortuus esset, si legalia justificare potuissent.

rint, aut immutârint, quin imò cùm vidissent illi ipsi, qui in Ecclesiâ erant præcipui, quod mihi commissum est Evangelium in gentibus, sicut et Petro commissum est inter Judæos,

8. Idem enim Deus qui in Petro suam vim et efficaciam ostendit ad Judæos convertendos, in me quoque eamdem exercuit virtutem ad gentiles convertendos,

9. Quod cùm cognovissent Jacobus, Petrus et Joannes, apostolorum præcipui et quasi columnæ, dextras nobis dederunt, hocque symbolo nos collegas et in apostolatu socios suos agnoverunt et receperunt, nempe ut apostolatu fungeremur inter gentes, ipsi vero inter Judæos;

10. Hac tantum additâ conditione, ut pauperum qui sunt in Judæâ memores essemus, id est, rogaverunt nos ut eleemosynas inter gentes colligeremus, quibus Judæorum inopia sublevaretur; hoc autem fideliter et sollicitè adimplevi.

11. Finito concilio Jerosolymitano, Antiochiam redii. Vide Act. 16. Quò cùm Petrus paulò post venisset, palam et coram omnibus illi restiti, verbis scilicet amicis et reverentibus, utpote apostolorum principi, restiti tamen quia reprehensione dignus erat.

12. Priusquam enim quidam Judæi venirent ab Jerosolymis, ubi præerat Jacobus, Petrus cum gentibus comedebat, eorumque more vescebatur omnibus indifferenter cibis; cùm autem illi venissent, Petrus, ne ipsis scandalum faceret, à gentilium conictu se subtrahebat.

13. Et tanta fuit vis hujus exempli à Petro dati, ut cæteri Judæi coassimularent (ita Græc.), id est, ejus simulationi consentirent, ita ut etiam Barnabas,

itinerum et apostolatus mei comes, idem ficeret.

14. Cùm ergo vidi sem eos non recte incedere juxta veritatem Evangelii, sed hæc simulatione quasi claudicare, dixi publicè Petro : Si tu Judeus et ex Iudeis oriundus, uteris Evangelicæ libertate, et, ut tibi visum est, communis cum gentibus cibo indifferenter veseeris; cur exemplo tuo invitas et cogis gentes iudaizare?

15. Nos ipsi, qui Iudei naturales, seu à nativitate, sumus, non proselyti ex gentibus infideles et idololatriæ nati,

16. Scientes tamen quòd ex operibus legis Mosaicæ non justificatur homo, justitiæ nimirum spirituali, interna, et ad vitam æternam pertinente, sed per fidem in Jesum Christum, nos, inquam, relichto vite genere in quo nati et educati sumus, ad Christum confugimus, Christianismumque suscepimus, ut per fidem in Christum justitiam consequeremur, que vitam secum trahit æternam, et quam lex nemini contulit.

17. Si ergo quærentes per fidem in Christum justificari, non sumus reverè justificati, sed contra facti sumus prævaricatores, quia nimirum legem Mosaicam deseruimus, que tamen, ut vobis pseudo-apostoli prædicant, necessaria est ad salutem, nonne sequitur inde, quod est horrendum dictu, Christum esse auctorem et ministrum peccati, utpote qui legem Mosaicam abrogavit ut legem Evangelicam doceret ad justicandum non sufficientem! At impossibile quòd Christus sit auctor peccati; ergo et quòd ipsi obediendo facti simus prævaricatores;

18. Quin imò si legem Mosaicam, quam abrogavi, iterum instaro, sive meâ prædicatione, sive meâ obseruantia, ego me legis prævaricatorem constituo.

19. Siquidem legi credens, legem deserui, et ad Christum accessi; legi mortuus sum, ut per Christum Deo vivam; ipsa enim lex mihi Christum ut finem suum monstravit; ad ipsum me, quasi manu, duxit; ad illam ergo rediens contra illius intentum, illius prævaricator fierem.

Quòd si quæras quomodo legi mortuus, Deo vivam? Respondeo, per baptismum Christo concrucifixus sum.

20. Christo itaque confixus, ipsique insitus, ipsius vitam quasi exsugo; hinc vivo vitæ spirituali et divinâ; non ego, non vetus ille homo, qualis eram; non ego, non à me ipso, sed Christus, fons gratiæ, auctor justitiae, vita mea est, totiusque meæ spiritualis vitæ principium.

Quòd autem hanc divinam vitam habeo in carne mortali, tot peccatis et miseriis obnoxia, hoc debeo non legi, sed fidei quam habeo in Filium Dei, qui me nihil merentem, imò me inimicum suum dilexit, et in tantum dilexit ut scilicet ipsum in mortem tradiderit, ut mihi vitam daret æternam.

21. Non sperno hoc ineffabile Dei donum, quærentes aliunde justificari, ut pseudo-apostoli, quasi Christus nobis non sufficiat ad salutem, quo maximam sancte Christo faciunt injuriam; si enim per legem nobis datur justitia, lexque justificandi vim habet; ergo Christus frustra mortuus est.

COMMENTARIA.

VERS. 4. — DEINDE POST ANNOS QUATUORDECIM... Ut Galatas ad errorem suum attraherent pseudo-apostoli judaizantes, Pauli doctrinam calumniati sunt, tanquam ab apostolorum doctrinâ alienam. Ut Galatas Paulus ab errore judaizantium reducat ad fidem, doctrinam suam ostendit verè apostolicam et aliorum apostolorum doctrinæ conformem. Hanc ergo conformitatem probaturus, in duabus his prioribus versibus narrat quando et cur rursus Jerosolymam ierit, nimirum quatuordecim annis à sua conversione, ab Antiochenis delegatus ad apostolos ob exortam, præsertim Antiochiae, de legalibus questionem. Narrat et quomodo in hoc concilio de sua doctrinâ publicè contulerit cum omnibus quidem Jerosolymitanis, at præsertim et secretè cum primariis apostolis Petro, Jacobo et Joanne.

Disputatur unde inchoandi sint isti quatuordecim

anni, an à vocatione Pauli, an à primâ illius profectione de qua in primo capite, v. 18. D. Hieronymus putat esse numerandos à primâ profectione Pauli, seu à triennio post illius conversionem exacto. S. Thomas, et post eum Baronius, putat et probat à vocatione Pauli numerandos esse. Videatur D. Thomas, hic; Baronius, tom. 4, ad an. Dom. 51.

ASCENDI JEROSOLYMA..., quia in montanis erat aedicata; hinc et Christus Dominus: *Ecce ascendimus Jerosolymam.*

CUM BARNABA, ASSUMPTO ET TITO. Ubi nota D. Pauli prudentiam, qui, exortâ questione de legalibus, et propterea ab Antiochenis ad apostolos delegatus, duos assunit socios quorum unus erat Judeus, alter gentilis. Hincque disce nihil negligendum, sed omnia etiam humana media esse adhibenda que ad veritatis notitiam et ad pacem possunt conferre.

episcopatum, religionem, annos numeramus, et cuique hanc quasi æram statuimus.

No: a : Hæc Pauli Hierosolymam profectio eadem est cum illâ qua, Act. 15, ad concilium Hierosolymitanum profectus est; eadem enim causa, idem locus, eadem persone sunt utrobique. Ita Patres. Concilium Hierosolymitanum celebratum est post quatuordecim annos à conversione Pauli, puta anno 16 à passione Christi, qui fuit annus Claudi imp. 9, Christi 51. Ita Baronius.

VERS. 2. — ASCENDI AUTEM SECUNDUM REVELATIONEM... Propter hæc ultima verba aliqui dubitant an haec Pauli profectio sit eadem cum illâ de quâ Act. 15, cùm ad concilium Jerosolymitanum profectus est. Etenim, inquit, hic dicit quid, Deo monente, Jerosolymam ierit, in Actis vero dicitur quid, hominibus ipsum delegantibus, ierit. Sed nihil repugnat quid et Dei monitu et hominum delegatione Paulus Jerosolymam ierit, nec idèo multiplicanda sunt itineraria, sed potius duplex est agnoscenda hujus ejusdem itineris causa; una interna, quam D. Paulus hic nobis aperit; altera externa, de quâ Act. 15, v. 2.

Dei ergo monitu Paulus suscepit delegationem sibi ab Antiochenis delatam. Hinc colligi potest, ait D. Thomas, quid omnes Actus apostolorum et motus fuerunt secundum instinctum Spiritus sancti.

ET CONTULI CUM ILLIS, id est, cum Jerosolymitanis, seu cum ecclesiâ Jerosolymitanâ, communicavi de doctrinâ quam inter gentes predico. Syr., : Patesci eis Evangelium.

SEORSUM AUTEM IIS QUI VIDEBANTUR... Græc. : Seorsum autem in pretio habitis. Syr. : Ac privatim illud ostendi iis, qui existimantur aliquid esse. Id est, publicè quidem communicavi cum omnibus, at privatim et secretò cum iis qui insigniores erant et majoris apud omnes existimationis.

In turbâ non bene potest discuti veritas, ait S. Anselmus, idèo non cum omnibus, sed speciatim cum iis qui majoris erant auctoritatis et scientiæ, de rebus majoris momenti, à turbâ semotus communicauit.

NE FORTÈ IN VACUUM.... Non quasi dubius, aut non satis instructus communicavit cum apostolis, sed ut eorum testimonio obstrueret os calumniantium sibi quid alia doceret quam apostoli, sieque impedit ne hæc calumnia inutilis redderetur omnis suus labor et præteritus et futurus.

Observationes dogmaticæ et morales.

Nota quid Paulus ab ipso Christo constitutus apostolus et Evangelium edocetus, non dignatur tamen cum hominibus communicare, et aliis apostolis de doctrinâ suâ rationem reddere, sed ab illis voluit testimonium habere. Hincque disce primò verbum Dei

Assumptio et Tito. Tanta mihi fuit ad apostolos proficienscause meæ fiducia, ut non dubitaverim illue ad lucere in eum hominem incircumcisum, non solum comitem itineris, verum etiam Evangelii praedicandi socium.

VERS. 2. — Ascendi autem secundum revelationem, id est, monitus revelatione divinâ.

Et contuli cum illis Evangelium quod prædicto in gentibus. Sensus est: Communicavi cum illis qui Hierosolymis erant de Evangelio quod prædicto inter gentes, deque tota ratione doctrina meæ quam tradidi, et etiam nunc trado gentibus, quarum sum apostolus. Non itaque discendi studio, quod supra negavit, sed ut omnes intellegent eum nihil ab illâ diuersum docere, cuius rei calumniam patiebatur propter legem et circumcisionem, à cuius onere gentes vindicabant.

Seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse, id est,

etiam purissimum, quale erat D. Pauli Evangelium, debere ab Ecclesiæ prælatis approbari, verbique Dei præcones debere ab eis tales declarari. Disce secundò ex hoc D. Pauli facto quid verus Dei minister nihil debeat omittere aptum operi Dei promovendo, sed quid omnia sint ab eo, quantum fas est, salutis animarum obstacula submovenda. Denique ex hoc D. Pauli, ut Antiochenorum delegati, recursu ad concilium Jerosolymitanum, cui præterat D. Petrus, disce quid ab apostolorum tempore usque ad nostrum, in fidei dubiis recursum est ad Petrum ejusque successores, et ad concilia quibus presunt per se, vel per legatos, ut veritas ab eis decideretur; quâ praxi perpetuâ jugulantur omnes novantes ab Ecclesiâ semper reprobati.

VERS. 3. — SED NEQUE TITUS... hic incipit probare doctrinæ suæ conformitatem cum aliorum apostolorum doctrinâ; eamque probat, primò ex facto ad Titum comitem suum spectante, quasi diceret: Ego persuasus de legalium insufficientiâ et inutilitate ad justificationem, Titum ex utroque parente gentilem, et idèo incircumcisum, nusquam tamen duxi circumcidendum. Sed neque Titus..., sed neque ab apostolis, neque à concilio Jerosolymano, Titus Græcus et qui mecum aderat concilio, compulsus est circumcidere. Quod sanè evidentissimum est argumentum quid mecum idem sentiebant de circumcisionis et legalium ad salutem inutilitate. Sed quia responderi poterat quid fortè ignoraretur à concilio Titum incircumcisum esse, addit Paulus:

VERS. 4. — SED PROPTER SUBINTRODUCTOS... Imò multi Judæi, qui se Christianos simulabant, in Ecclesiam irreperserant, etc., et id scientes instanter urgebant ut Titus circumcidetur. Sed neque ad id compulsus est propter illos falsos fratres subintroductos et id instanter expentes.

Constructio orationis est hujusmodi, ait Theophylactus: Neque propter subintroductos falsos fratres coactus est Titus circumcidere, hoc est, etiamsi adessent qui adversarentur mihi, apostoli tamen ne propter eos quidem adegerunt nos Titum circumcidere. Intelligendum ergo quasi esset: Sed ne quidem.

qui videbantur esse columnæ Ecclesiæ ac primarii apostoli. Græca hic tantum habent, qui videbantur, id est, qui habebantur in pretio. Græci enim ~~coexistentes~~ vocant eos qui magnæ sunt auctoritatis.

Ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem, ne pseudo-apostolis jactantibus doctrinam meam ab apostolis reprobari, mibi fideique meæ fideles non credant, et sic meus omnis labor cassus reddatur. Ita Hieron., epist. 11 ad August., inter Epist. August.

VERS. 5. — Sed neque Titus, etc. Quid si apostoli, cum quibus Evangelium contulit quod in gentibus prædicto, sensissent observationem Mosaicæ legis, cujus principia pars est circumcisione, necessariam esse Christianis, utique Titum gentilem, quem mecum assumpseram, jussissent circumcidere, præsertim instantibus Judeis ut id fieret. Atqui factum id non est.

VERS. 4. — Sed propter subintroductos falsos fratres; q. d.: Non compulsus est, etiam cum falsi fra-

Propter FALSOS FRATRES... quorum princeps putatur fuisse Cerinthus.

EXPLORARE LIBERTATEM NOSTRAM, scilicet, à servitute legis Mosaicæ.

QUAM HABEMUS IN CHRISTO, id est, in Ecclesiâ christianâ, et per Christum, qui nos mortis sue merito ab hoc onere liberavit. Christus pro nobis moriens, omnes figuræ et prædictiones implevit. *Consummabuntur omnia quæ dicta sunt de Filio hominis... Consummatum est*, exclamavit moriens, hæcque consummatione figuræ ipsa veritas finem imposuit.

UT NOS IN SERVITUTEM..., id est, ad pristinas legis observantias redigerent; onus grave, quod nec nos, nec patres nostri, portare potuimus.

Ex hoc versu disce quòd ab initio fuerint falsi fratres et quòd ab initio in sanctiores cœtus insidiosè irreperserint, ut explorent, ut eripiant, ut sanctos exerceant et prælatos et fratres. Hinc et disce quòd ideò sit ubique vigilandum, orandum, resistendum, nihilque ob illos relaxandum.

VERS. 5. — QUIBUS NEQUE AD HORAM...; quibus falsis fratribus judaizantibus, ne ad momentum quidem, proditâ Evangelii veritate et libertate, subjici voluimus, cum illis judaizando.

UT VERITAS EVANGELII... et libertas à servitute legis quam Christus suo sanguine vobis acquisivit, apud vos permaneat illibata. Cur ergo vos, ô insensati Galate, circumcisionem recipientes, et legis servitutem vos subjicientes, et Evangelii veritatem violâstis et christianam libertatem amisistis?

Observatio moralis.

Hoc suo exemplo, D. Paulus omnes prælatos docet ut Evangelii veritatem ecclesiasticamque libertatem generosè propugnent; nihilque ob hominum instantias relaxent. Notandum tamen quòd D. Paulus, qui non est hic passus ut Titus gentilis circumcidetur, licet urgerent falsi fratres, quia visus fuisset hoc facto asserere circumcisionem gentilibus esse necessariam, postea, Act. 16, Timotheum semi-Judæum, scilicet, ex matre Judæa, circumcidit, ne Judæos irritaret, sed Judæis acceptior esset Timotheus, ait D. Joan. Chrysostomus. Paulus Timotheum missurus ad docendum Judæos, illum priùs circumcidit ut doctor esset acceptior; ingressus est cum circumcisione Timotheus, ut abrogaret circumcisionem, D. Chrysostomus urgerent cum circumcidisti.

Qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu. Libertas quam habemus in Christo ea est quæ liberi ab observatione legis Mosaicæ, ex Christi gratiâ, justitiam et peccatorum remissionem accipimus.

Ut nos in servitutem redigerent, ut eâ libertate exploratâ et cognitâ, nobis eam extorquerent, aut nos accusarent, nosque unâ secum servituti legis subjicerent.

VERS. 5. — QUIBUS NEQUE AD HORAM CESSIMUS SUBJECTIONE, ETC., PER SUBJECTIONEM, SUBJICIENDO NOS JUDAIZANTIBUS.

VERS. 6. — AB IIS AUTEM QUI VIDEBANTUR ESSE ALIQUID, ab iis qui magno erant in pretio, ac primi nominis apud Judæos fideles, nihil mihi collatum est, id est, factâ Evangelii cum eis communicatione, nihil ab eis mihi accessit. Nihil, supple, doctrinæ, mihi collatum est.

mus, hic. Hoc autem potuit liceté, quia, licet lex tunc esset mortua, nondum tamen erat mortifera, et aliundè gentilibus nullum dedit scandalum. Unde concludes prælatorum esse prudentiæ res, tempus, personas, omnesque circumstantias examinare; hinc ad illos præcipue Christus : *Estote prudentes sicut serpentes...*

VERS. 6. — AB IIS AUTEM QUI VIDEBANTUR... Probatâ doctrine sue cum apostolorum doctrinâ conformitate ex facto, seu exemplo Titi, illam nunc probat ex eo quòd primarii apostoli, quibuscum privatum communicavit, et quibus suum Evangelium examinandum submisit, in eo nihil immutârunt, nec addendo, nec demendo. **Ab iis qui videbantur...** Hoc verbum *videbantur*, non tollit rei veritatem, sed famam addit veritati; significat ergo : Qui erant reverâ maximæ auctoritatis et scientiæ, et, ut tales, in magno apud omnes erant pretio.

QUALES ALIQUANDO FUERINT... Hic mihi videtur apostolus duo nobis indicare velle; primum, quid non consideraverit in primariis apostolis; secundum, quid consideraverit. Non consideravit quid et quales fuerint ante suam à Christo vocationem, nimirūm pisca-tores, illitterati, rudes et idiotæ. Hoc, inquam, non consideravit; aliàs ipse civis Romanus, dives, doctus, in lege instructus à Gamalièle, et ideò humanitatem illis doctior in legalibus, eos non consuluisset. Voluit à Galatis intelligi quia et peritus fuit in lege, ait Ambrosius. Hoc autem non vanitatis causâ, sed quia apud eos premebatur aliorum quasi judaizantium auctoritate; hinc sese modestè erigit. Sed consideravit quid in Ecclesiâ per Dei gratiam essent, nimirūm columnæ, aliis eminentiores, alios suâ firmitate sustentantes; et hoc in illis considerans ac venerans, eis suum Evangelium submisit, ab eisque voluit approbari.

Nihil contulerunt. Syr., *nihil mihi addiderant.*

Propter parenthesis interpositam, propositio per ablativum incepta *ab iis...* terminatur per nominativum subauditum, scilicet, *illi nihil contulerunt* doc-trinæ meæ, nec quidquam addiderunt, nec detraxe-runt. Meam ergo doctrinam ita suæ conformem judi-cârunt ut ei nec quidquam addendum, nec ab eâ quidquam adimendum existimaverint.

Exemplo D. Pauli, qui cum Petro, Jacobo et Joanne conferens, non attendit ad illud quod aliquando fue-

Quales aliquando fuerint nihil mea interest, quòd scilicet hi primarii apostoli, qui videntur esse aliquid, fuerint indocti, pisca-tores, pauperes, abjecti, cum ego civis Romanus zelo et scientiâ legis excellerem. Ita Ambros., Anselm.; quia enim aliorum apostolo-rum quasi judaizantium auctoritate premebatur Pau-lus, eam elevat, ut suam auctoritatem et consequenter doctrinam erigat, mode-stè tamen. Unde subdit :

Deus personam hominis non accipit, nec considerat quales fuerint, sed eligit quos vult, tam potens ex persecutore quam ex pisca-tore facere predicatores et apostolos.

Mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contule-runt; mihi in illâ communicatione quam de Evangelio meo cum præcipuis apostolis habui, nihil illi conmu-nicarunt, id est, nihil ab eis accepi, nihil didici, nihil per eam collationem mihi accessit.

rant, sed ad id quod per Dei gratiam erant, discamus et nos, Ecclesiae prælatos omnesque Dei ministros per respectum ad Christum attendere. Non consideremus quid aliquando fuerint, imò nec quod sint in se, sed quod sunt in Christo et per respectum ad Deum; Dei nempe sunt ministri, Christi vicarii, columnæ Ecclesie, et ut tales eos revereamur.

VERS. 7. — SED E CONTRA CUM VIDISSENT... Probat denique doctrinæ suæ cum apostolorum doctrinâ conformitatem ab unionis societate quam in concilio Jerosolymitano initum cum Ecclesiae columnis. *Tantum abest...* Vide paraphrasim.

PREPETH nomen hic significat gentes præputiatas, id est, incircumcisæ, nomen CIRCUMCISIONIS Judeos, ait D. Chrysostomus.

VERS. 8. — QUI ENIM OPERATUS EST. Græc., *ἐπεριψετος, inoperatus est*; vim et efficaciam suam ostendit, per miracula, per charismata Spiritus sancti. Vide paraphrasim.

VERS. 9. — ET CUM COGNOSSET..., factis scilicet et experientia, tum miraculorum famâ, tum ingentis hominum numeri conversione, tum et mèa conversatione, DEXTRAS DEDERUNT SOCIETATIS: socios in apostolatu agnoverunt.

Nota litteralis et moralis.

Ut nos in gentes, ipsi autem... Neque ex hoc versu, neque ex septimo sequitur quòd Petrus Judæorum tantum fuerit apostolus, Paulus autem tantummodo gentium; sed quod Dei voluntas fuerit, ut tunc Petrus præcipue Judæis predicaret, Paulus verò gentibus præcipue. Postea enim et Petrus Romanum venit et inter gentes Evangelium longè latèque disseminavit per se suosque discipulos, sieque adimpleret quod ei dictum est Act. 10: *Occide et manduca.* D. etiam Paulus et Hebrais prædicavit, ut patet ex Epist. ad Hebraeos, ut adimpleret quod de illo Dominus dixit Ananias: *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram regibus, gentibus et filiis Israel,* Act. 9, 13.

Sed in hoc mirare Dei bonitatem et in hominum oppositorum salute procurandâ providam voluntatem. Quia Judæi à gentibus naturaliter abhorrebat, et quia Paulus Judæis erat exosus, hinc Deus, quasi

VERS. 7. — Sed è contra, cùm vidissent quid creditum est, etc., id est, gentium præputiarum, sicut et Petro circumcisionis, id est, circumcisorum Judæorum. Ita Theophylactus.

Vers. 8. — Qui enim operatus est, etc., ut scilicet gentium esse apostolus, munus haberem, gratias, charismata apostolica inter gentes. Græc., qui inoperatus est Petro, qui in Petro suam energiam, vim et efficaciam ostendit, in apostolatum, id est, ut fieret apostolus Judæorum circumcisorum; is candem in me Paulo ostendit apud et inter gentes. Syrus vertit: Qui efficax fuit in Petro, in me quoque efficax fuit, in tot videlicet miris et miraculis patrandis, in tanta sermonis efficacia, in tot gentium per me factâ conversione.

Vers. 9. — Et cùm cognovissent gratiam quæ data est mihi; cùm, inquam, ipsa jam rei experientia cognovissent gratiam quæ mihi data erat, ministrum Evangelii in gentibus prædicandi.

Jacobus, et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis,

hominum infirmitati sese accommodans, Petri et Pauli operas partitur (non tam jurisdictionem et potestatem); Petro creditur apostolatum circumcisiorum, Paulo autem incircumcisorum. Hinc discat prælatus, pastor animarum, Dei minister, subditorum suorum saluti prudenter incumbere, illis non dominari, sed suavi et prudenti charitate illos regere. *Dextras dederunt societas...* Mirare et apostolorum concordiam, non in doctrinâ tantum, sed et in operarum suarum partitione. Unicâ collatione charitativâ extingunt omnia nascentia dissidia totiusque mundi salutem procurant. Quot mala vitaret, quotque bona procuraret charitativa ministrorum Dei concordia! Concordes autem brevi forent, si Dei gloriam hominumque salutem tantummodo vellent, et quæ sua sunt non quererent. O Deus pacis, extinguere in tuis ministris omnne dissidium! O Deus charitas, ure cor et renes nostros tui amoris igne!

VERS. 10. — TANTUM UT PAUPERUM.. Hanc tantum conditionem addiderunt, ut pauperum qui in Judæâ sunt inopiam sublevaremus eleemosynis inter gentiles collectis.

Judæi christiani fuerant propter fidem bonis suis spoliati, Heb. 10; adde quòd omnia reliquerant, ut in Actis dicitur. Hinc collige quòd charitas in pauperes sit apostolici munieris pars essentialis et indivisibilis, seu ad omnes prorsus apostolos attinens, juxta Theophylacti notam. Prædicationem dividemus, inquit Paulus, pauperes autem indivisos habebamus, Theophylactus. Videat ergo apostolorum successor quomodo huic muneri vacet.

QUOD ETIAM SOLlicitus Fui.. Si Paulus pauperimus tot eleemosynis pauperes adjuvit, quid episcopus? Quid alias Dei minister, pauperum bonis dives, facere non debeat? Ex hucusque dictis restat concludendum quòd Pauli doctrina sit verè apostolica et apostolorum doctrinæ conformis, et ut talis ab illis in concilio Jerosolymitano approbata, cùm nec Titum circumcidì exegerint, nec quidquam in Evangelio Pauli immutariint, cùm è contra, illum in apostolatus socium receperint.

VERS. 11. — CUM AUTEM VENISSET CEPHAS.. Con-

id est, in apostolatu socios atque in Evangelii doctrinâ bene secundum consentientes agnoverunt, et ut tales repererunt. Nam jungere dextras, societas et concordia symbolum erat. Cephas et Petrus idem est, unde illi, quasi primario, pra Jacobo et Joanne, opposuit se huc Paulus, v. 14.

Ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem, id est, apud circumcisos Judeos. Ut sicut Judæi quasi primis et primariis promissus et datus est Christus, qui inde vocatur minister circumcisionis, id est, circumcisorum, Rom. 15, ita primarii apostoli primas suas operas apud eosdem collocarent.

Vers. 10. — Tantum ut pauperum memores essemus; tantum, inquit, hoc admonentes ut, dûm Evangelium apud gentes prædicamus, pauperum qui in Judæâ erant, memores essemus, commendando eos gentibus ad fidem conversis.

Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere; q. d.: Eam rem mihi commendatam quæ potui diligenter prestiti.

VERS. 11. — Cùm autem venisset Cephas Antiochiam,

firma doctrinæ suæ puritatem et suam in eâ firmitatem et constantiam ex facto quod ipsi cum Petro contigit Antiochiae.

Paulus post concilium Jerosolymitanum rediit Antiochiam cum apostolorum decreto : *Visum est Spiritui sancto...*, Act. 15, 28, et eo tempore Petrus intelligitur supervenisse, et quod h̄ic narrat Paulus fecisse, ait S. Anselmus. Idem ait Estius.

In faciem ei restitu, id est, aperitè, palam, coram omnibus; intellige tamen verbis amicitiae et observantiae plenis, utpote capiti Ecclesiæ, et, ut dixit supra, columnæ.

Quia reprehensibilis erat, id est, reprehensione dignus. Græc. : *Quoniam reprehensus erat*. Syr. : *Quoniam offendebantur in eo* (gentiles). Æthiop. : *Quia indignati sunt ei*. Arab. : *Eò quòd reprehensibilis esset*. Omnes interpres Græci, D. Chrysostomus, OEcumenius, Theophylactus, legunt *reprehensus*. Inter antiquiores Latinos, Ambrosius; inter recentiores, Erasmus et Cajetanus legunt *reprehensus*, sed variant in explicatione. *Reprehensus erat*, non à me, sed ab aliis ignorantibus id quod agebatur consilio factum fuisse, ita Theophylactus D. Chrysostomum secutus. *Reprehensus erat Jerosolymæ*, ab aliis apostolis, eò quòd cum Cornelio gentili cibum Antiochiae sumpsisset; et hunc sensum refert Erasmus post scholia Græcorum' quos sequitur. *Reprehensus erat*, ab aliis fratribus, non publicè sed privatum; ita sentit Cajetanus, teste Estio. Omnes autem communiter Latini, licet fateantur in Græco participium esse χατεγωσμένος, *reprehensus*: cum nostro tamen interprete volunt illud positum pro verbali χατάγωστος, *reprehensibilis*; phrasim Hebraicā, ait Estius post Sasboldum quem citat; Hebraismo, ait Cornelius à Lapide, qui addit quòd Hebræi verbalibus carent terminatis in *bilis*; more Hebræo participium pro verbali, ait Grotius. Et sanè sensus juxta hanc lectionem est multò naturalior omniaque meliùs cohærent: *Restiti ei, quia re-*

in faciem, id est, ut vulgò dicimus, in os, in barbam, aperitè, palam Petro *restitū*, idque ut h̄ac ratione scandalum ejus publicum publica correptione emendaretur. Ita Augustinus. *Reprehensus erat*, scilicet à veritate et libertate evangelicā, quæ gentes à Judaismi umbris et servitute liberat et eximit. Dat enim causam cur restiterit ei, scilicet hanc: *Quia reprehensibilis erat*, puta in simulatione Judaismi. Ut sequitur.

Vers. 12. — *Prius enim quām venirent quidam à Jacobo, cum gentibus edebat*, sine delectu suillam aliosque cibos, quos Judei vetus Moyses, Levit. 11; hoc facto docens hujus delectus totiusque legis observationem non esse necessariam. Ita Anselmus.

Cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circuncisione erant. Subducebat se à convivis et mensā gentilium, utpote qui promiscuis et lege vetitis uterentur cibis. *Prius enim dictum est*, *cum gentibus edebat*.

Vers. 13. — *Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judei*, q. d. : Cæteri Judæi simulabant cum Petro. Quærunt, quæ et qualis fuerit h̄ac simulatio? Resp.: August., Ansel., censem vitium fuisse hypocrisis, quod simplicitati ac veritati opponitur. Simulabant enim legis observationem, cum verè non intenderent eam servare, sciebant enim eam abolitam esse, se tamen alii Judeis accommodare intendebant.

S. S. XXIV.

prebensibilis erat; reprehensibilis autem, quia prius quam venirent...

Vers. 12. — *PRIUS ENIM QUAM VENIRENT...* Explicat in quo Petrus erat reprehensibilis. Petrus sentiebat legalia non esse servanda; hinc cum gentilibus edebat et eorum more omnibus indiferenter cibis vescebatur, at cùm Antiochiam venissent quidam à loco ubi prærerat Jacobus, id est, quidam Judæi ab Jerosolymis, Petrus metu Judæos illos offendendi, erat enim apud illos grande piaculum cibis à lege Mosaicâ vetitis uti, Petrus ergo, ne ipsis scandalum foret, se subtrahebat à convictu gentilium.

TIMENS EOS..., timore non quidem mundano, sed charitatis, ne scilicet scandalizarentur. Et hoc inordinatè, ait D. Thomas, quia veritas nunquam dimittenda est propter timorem scandali. Erravit ergo Petrus non in fide, sed in facto; incautè scilicet, et cum scandalo gentilium, simulans Judaismum; unde gentiles meritò credere poterant Judaismum sibi necessarium esse. Fuit itaque in Petro vanus timor discipliendi Judæis, et quædam indiscretio, seu inconsideratio quæ gentiles scandalizavit. Si autem Petrus erravit, si Ecclesiæ princeps et pastor verè fuit reprehensibilis, quis fidelium erit irreprehensibilis? Quis non timeat et de seipso non diffidat?

Vers. 14. — *ET SIMULATIONI EJUS...* Græc. : *Et co-assimulabant ei et cæteri Judæi*, etc.

ITA UT ET BARNABAS... Vide paraphrasim.

Quanta vis exempli? Nihil pestilentius quam mælum prælati exemplum; quòd dignitatem eminentior est, eò periculosius est scandalum ab eo datum. Caveat ergo sibi et ad omnia sua dicta et facta attendat qui præcessit aliis. Validiora sunt exempla quam verba, D. Leo.

Vers. 14. — *SED CUM VIDISSEM QUOD NON RECTÈ...* Græc. : *Quòd non recto pede incederent ad veritatem*, etc. Erat quædam quasi claudicatio: modò ad gentiles, modò ad Judæos inclinabat; cum illis gentiliter vivendo, cum his Judaicè. Syr. : *Cum vidisset eos, non*

Ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Hoc secutus Barnabas et ipse fixit, id est, ita se gessit ac si cibos cum Judæis discerneret, et gentium conversionem abhorret, quasi Judæi præferendi essent gentibus conversi, et quasi lex vetus ad salutem esset necessaria. Ita enim se gerebant, ut jure ex eorum facto id opinari possent gentes; licet id non intenderent, imò fortè non adverterent Petrus et Barnabas.

Vers. 14. — *Sed cum vidisset quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii. Rectè ambulare*, significat recto pede incedere, rectè dirigere gressum, ut non cespites, neque ad dextram vel sinistram deflectas.

Dixi Cephae coram omnibus, id est, palam ac multis præsentibus. Quòd autem coram omnibus, inquit Augustinus, necessitas coegit, ut omnes illius objurgatione sanarentur.

Si tu, cùm Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaicè, quomodo gentes cogis judaizare? Gentiliter vivis, id est, communi cibo et mensa indiferenter cum gentibus haecenū vixisti; postquam didicisti legem morte Christi abolitam esse, non amplius eam servas; quid est, quòd nunc, h̄ac tuā simulatione tuoque exemplo, etiam gentes, quæ sunt extra legis professionem, cogis judæec vivere, id est, legem Judaicam observare?

(Trente.)

rectè incedere in veritate Evangelii, seu, ut alii volunt, juxta veritatem Evangelii, quia peribat veritas. Potest etiam dici: Modo ad veritatem Evangelii propagandam conducibili.

DIXI CEPHE... Vide paraphrasim.

Observatio moralis.

Ex prædictis, ait D. Thomas, habemus exemplum; prælati quidem humilitatis, ut non dedignentur à minoribus et subditis corrigi; subditu verò exemplum zeli et libertatis, ut non vereantur prælatos corrigere, præsertim si crimen est publicum et in periculum multitudinis vergat, hucusque D. Thomas, hic. Hoc utrumque exemplum, tum humilitatis in Petro, tum libertatis evangelice et zeli apostolici in Paulo, rarum, sanctum, redificatorum. D. tamen Augustinus humilitatis Petri exemplum rarius, sanctius et difficilior arbitratur. Rarius, inquit, et sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non dedignarentur majores à posterioribus corrigi, quām Paulus, quo confidenter auderent minores majoribus, pro defendendā veritatem, salvā charitate, resistere. D. Aug., epist. ad Hier., citatus à Cornelio à Lapide. Hanc objurgationem pastor pro salute sui gregis libentissimè sustinuit, suo objurgatore admirabilior et ad imitandum difficilior, D. Aug. à Fromondo citatus.

Hujus autem rei ratio videtur esse quòd rariū et difficiliū sit invenire prælatum qui à subdito corrigit non dedignet, quām reperire subditum qui superiore audeat corriger. Hoc tamen humilitatis exemplum, Petrus, pastor pastorum, toti dedit Ecclesiæ; reprehensus, in suum correctorem non modò non excanduit, sed, ut ait Theophylactus, correctionem aequo suscepit animo. Tacuit Petrus, ut qui primus erat in apostolatū culmine, primus esset in humiliatā, D. Gregor., hom. 18, in Ezechielem. Felicem ergo dicamus quidem Petrum, qui lapsus zelantem reperit Paulum qui christianā charitate relevaret. At non minus felicem dicamus Paulum, qui superiore corrigens, Petrum invenit humilem qui correctionem aequo et grato suscepit animo. Felicem denique dicamus Ecclesiam, quæ apostolicā S. Pauli libertate, et admirandā S. Petri pastoris sui humilitate, pacem et Evangelii veritatem servavit, et in his duobus apostolis habuit exempla tum humilitatis, quod imitentur prælati; tum libertatis, quod imitentur subditi.

Appendix hucusque dictorum.

Hoc factum Petri gentiliter cum gentilibus viventis, hæc ratio à D. Paulo Petrum corridente allata, hæc D. Petri Paulo se corridenti cesso, omnem debuit à Galatis serupulum amovere illisque doctrinam Pauli sanam, evangelicam et verē apostolicam demonstrare. Nec enim quidquam Petrus contradicit; unde planum est quòd oppositionem Pauli aequo animo suscepit,

Velut si dicat: Que ratio est ut tu gentiles ad Judaismum provokes, qui Judæus ipse cùm sis, Judaismo renuntiasti?

VERS. 15. — *Nos naturā*, naturali generatione, origine, prosapia, *Judæi* sumus, *non ex gentibus peccatores*, non gentiles peccatores. *Judæi* enim gentes, quia idololatræ erant, vocabant arroganti contemptu

Theophylactus. Petrus silentio dicta confirmat, Theodoreetus.

Adverte autem et nota progressum sermonis apostolici. Primò, ostendit se ab ipso Christo Domino apostolum fuisse institutum; secundò, suam doctrinam de circumcisione abrogatā et gentilibus non imponendā, in concilio Jerosolymitano fuisse confirmatam; ab apostolorum primariis se in apostolatū solum receptum fuisse. Tandem doctrinæ suæ puritatem et suam in illius veritate firmitatem et constantiam ostendit ex eo quòd Petrum ipsum, cum Judæis judaizantem, publicè arguerit. His ergo positis ad calumnias refutandas necessariis, jam aggreditur legis abrogationem probare.

Probat autem primò ex legis insufficientiā ad justificandum, utpote quæ instituta erat, non ad dandam justitiam, sed ad significandum et figurandum Christum, per quem erat peccatorum remissio et vera justitia conferenda. Itaque dici potest quòd post multas de facto probationes jus tandem allegat in quo legis abrogatio fundatur, legis nimirūm insufficientiam. Hoc autem dogma sic allegat, ut ex eo absurdum impossibile contra suos adversarios ducat.

VERS. 15. — *Nos naturā Judæi...* Non consat apud sacros autores ad quem, aut ad quos, hæc verba dirigantur, an sit continuatio objurgationis Petri, ut existimat D. Hieronymus et Theodoreetus, an relieto Petro, sermonem vertat ad omnes Judæos præsentes, seipsum etiam comprehendens, non ut Petrum doceat, sed discipulos, ait D. Chrysostomus, an, mutato sermone, clam ad Galatas sua verba dirigat. Hoc posterius cum plerisque recentioribus sic eligo tanquam probabilius, ut fatear propter hoc in re nihil immutari, eadem quippe erit ratiocinatio, ad quemcumque dirigatur. Itaque probabilius est quòd D. Petri correctio finierit cum v. 14. Versu autem 15, Apostolus sua verba dirigat ad Galatas, inchoatum ad illos sermonem prosequens: *Nos ipsi, qui Judæi nati sumus ex sanctis patribus, sub sanctā lege; naturā, id est, nativitate Judæi;*

ET NON EX GENTIBUS PECCATORES, id est, non prosclyti, sicut vestri doctores, neque gentiles idololatræ, legis divine ignari, ex impiis et profanis parentibus nati, quales illi fuerunt;

VERS. 16. — SCIENTES AUTEM..., persuasi tamen quod ex operibus legis Mosaicæ nullus homo justificatur verā, spirituali et internā justitiā, quæ Deo gratum faciat et aeternā vitā dignum,

NISI PER FIDEM, id est, sed tantum per fidem in Iesum Christum, in lege figuratum et promissum, ut ipsius legis finem.

ET NOS IN CHRISTO JESU CREDIMUS. Graec., credimus, ut justificemur. Graec., ut justificaremur, etc., peccatores, quasi ipsi essent justi, aiunt August. et Anselm.

VERS. 16. — *Scientes autem quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Justificatur autem homo per fidem Iesu Christi, quaenam per eam Christum redemptorem agnoscens, ex ejus merito remissionem peccatorum atque justitiam*

id est, etiam nos, Judaismo relicto, in quo nati et educati fuimus, Christianismum amplexi sumus, in Jesum Christum credentes, ut per fidem in eum veniam consequeremur justitiam.

PROPTER QUOD EX OPERIBUS, id est, propterea quod; non est conclusio, sed repetitio; vel intellige, ut veratio Syriaca: Quoniam ex operibus legis, scilicet, ut legis sunt et sine gratia Christi factis, NON JUSTIFICABITUR OMNIS CARO, seu nulla caro, id est, nullus homo, sive Judaeus, sive gentilis. Quicumque enim justi sunt, ex fide justificati sunt, sicut Abraham, Isaac, Jacob, et ceteri sancti, ait Ambrosius.

VERS. 17. — QUOD SI QUÆRENTES JUSTIFICARI IN CHRISTO... Syr.: Quod si dum studemus justificari per Christum, reperimur et ipsi peccatores; ergo Jesus Christus minister est peccati. Allegata in superiori versu semel et iterum legis insufficientiam ad homines justificandos, et ob hauc legis insufficientiam, Judæorum ad Christum conversione suppositam, jam ex judaizantium errore ostendit horrendum sequi absurdum.

QUOD SI QUÆRENTES..., id est, quod si nos naturam Judæi, relicto Judaismo, quærentes per fidem in Christum justificari, non sumus revera justificati, sed è contra peccatores inveniamur ob legis derelictionem, quæ, ut vobis prædicant pseudo-apostoli, necessaria est ad salutem; ergo CHRISTUS Dominus, peccati destructor, PECCATI auctor et MINISTER EST; ipse enim legem abrogavit, ipse fidem suam nobis præcepit.

Absurdum et horrendum dictu quod Christus, qui tollit peccatum mundi, qui pro peccato delendo mortuus est, peccati sit auctor et minister. Absurdum ergo et impossibile quod legem deserentes peccaverimus, et in Christo peccatores inveniamur et legis prævaricatores. Quin imò peccatores et prævaricatores erimus si ad legem redeamus: *si enim quæ destruxi...*

Potest in formâ sic ratiocinari: Si lex Mosaica Christianis, seu in Christum credentibus, est necessaria ad salutem, ut pseudo-apostoli, Christus, ipsa sanctitas et peccati destructor, erit peccati auctor, et nos Judæi, qui legem deseruimus pro Christo, erimus prævaricatores; absurdum autem et impossibile est

à Deo exspectat et percipit. Quod quidem fit per ea media quæ Christus ipse ad justificationem præstans, hominibus instituit, ut sunt invocatio, pœnitentia opera, Sacramenta, legisque divine observatio; juxta illud: *Factores legis justificabuntur*, Rom. 2.

Et nos in Christo Iesu credimus. Græcè, *in Christum Iesum;* credimus scilicet illum esse Christum, id est, Messiam, salvatorem et redemptorem mundi.

Ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis; non enim credimus in Christum ut ex lege justificemur, sed ex ipsâ fide Christi.

Propter quod, quia, propterea quod, ex operibus legis non justificabitur omnis homo, id est, nullus homo.

VERS. 17. — Quid si quærentes justificari in Christo, etc.; q. d.: Adhuc sumus in peccato, quia peccati remissionem et justitiam quæsivimus in Christi fide, cum ibi non sit quaerenda, sed in lege, ut volunt judaizantes; ergo Christus peccatum fovet; sustulit enim legem, que sola peccatum tollit. Numquid ergo Christus peccati minister est? Quasi dicat: An Christus peccato inservit illud fovendo et conservando, hoc ipso quo legem tollit ad justificationem et peccati dele-

ut Christus Dominus, ipsa sanctitas, sit peccati auctor et minister; absurdum ergo et impossibile quod lex sit ad salutem necessaria, et quod nos Judæi, legem deserentes, simus prævaricatores. Quin imò, si Christianismo suscepto ad legem redeamus, peccatores, seu prævaricatores, erimus.

VERS. 18. — SI ENIM QUÆ DESTRUXI... Alteram hic quasi concatenat rationem, quâ probat in legis abolitione perseverandum, quia ad illam rediri non potest, sine prævaricatione in illam.

Dicabant judaizantes pseudo-apostoli quod legem deserere, esset prævaricari et peccare; contra Apostolus dicit quod ad legem redire, sit prævaricari et peccare. Hoc autem sic enuntiat: Si legem Mosaicam, quam abrogavi, iterum instauro, sive illam prædicando ut necessariam, sive illam ut talem observando, ego ME PRÆVARICATOREM LEGIS CONSTITUO.

VERS. 19. — EGO ENIM PER LEGEM... Probat quod ad legem rediens, erit prævaricator legis, quia legi credens, legem deserui et ad Christum accessi ut Deo vivam. Quasi diceret: Ipsa lex mihi Christum, scopum et finem suum præmonstravit, ipsa mihi dixit: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanguam me, ipsum audietis*, Deut. 18; ad hunc prophetam ipsa lex me quasi manu duxit; legi ergo credens, legi mortuus sum, et in Christum credidi, ut Deo per Christum et in Christo vivam. Ad legem ergo rediens, legem denuò servans, legis fierem prævaricator, quia contra legis finem et intentum, ad illam redirem.

CHRISTO CONFIXUS SUM CRUCI. Græc., *concrucifixus sum*; Syr.: *Unà cum Christo confixus sum.*

Separatim, ut puto, legenda sunt hæc verba, est enim separata sententia quâ declarat quomodo legi mortuus, vivat Deo. Ab his itaque verbis, Paulus hominis per Christum justificati personam in se transferens, justificationis beneficium magnificè exaggerat, ut, hoc beneficio cognito, efficacius arguat Galatas qui illud contempserint, eisque propterea dicere possit: *O insensati Galatæ!...*

Jam ad verba. Quod si quæres quomodo legi mortionem, ut ipsi aiunt, necessariam, et suam statuit legem gratiae, quasi quæ sola justificet, cum, ut ipsi aiunt, sine lege justificare non possit? *Absit*; ac si dicat: Minimè. Ita Hieron., Chrysost., Primas., Ansel., Theoph.

VERS. 18. — *Si enim quæ destruxi, etc., id est, ostendo, astraō, confirmō.* Sensus est: Legem, semel factus Christianus, deserui, et quantum in me fuit prædicatione mēa destruxi. Quod si nunc illam restituo, docens eam observandam esse, planè astraō et confirmo me prævaricatorem legis tantiū fuisse, quamdiū eam posthabui.

VERS. 19, 20. — *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam.* Atqui non sui prævaricator desrendo legem, nam per ipsam legem legi mortuus fui; q. d.: Ipsa lex Moysi spiritualiter intellecta docet se non esse perpetuam, sed Christo, quem præfiguravit, venienti cedere debere. Per ipsam ergo legem hoc mihi loquentem, mortuus sum legi, id est, subtractus sum legi, atque ei desii esse obnoxius. Hoc enim significari istâ phrasí, *legi mortuus sum*, intelligitur ex Rom. 6 et 7.

tuus, vivam Deo, respondeo : *Christo confixus...* Per Baptismum Christo concrucifixus, commortuus et consupultus, priorem vitam deposui, in aliam transii. Illic vivo cuius vitam indui, ait Theodoreetus. Hic vivo, cui sum concrucifixus; Christi enim crucifixio et mors, vita nobis est, ait D. Chrysostomus. Hujus vitam exsugo, cui per baptismum insitus sum, sicut ramus arbori. Arbori crucis insertus, communem arboris succum et vitam haurio, gratiam scilicet et charitatem. *Hinc vivo jam non ego.* Duplex hic notatur miraculum, ait D. Chrysostomus. Primum, quod Christus mortuum vivificat; secundum, quod per mortem largitur vitam.

VERS. 20. — **VIVO AUTEM JAM NON EGO...** Vide paraphrasim. Unde non tam ego vivo quam Christus in me per gratiam suam; ipse animae meae vita; ipse me suo spiritu movet et gubernat; ipsius sequor motus et voluntatem, non meam.

QUOD AUTEM NUNC VIVO IN CARNE... Quod autem sic spiritualiter, à peccatis veteris hominis liber, vivam in hac mortali carne, tot vitiis et imperfectionibus obnoxia; hoc debo fidei in Filium Dei. Vide paraphrasim.

QUI DILEXIT ME... Quis? Quem? Filius Dei et Deus homuncionem; Dominus servum; sanctus sanctorum peccatorem; omnia et omne bonum, ipsum nihil. O bonitas! O ineffabilis mysterii dispositio! etc.

ET TRADIDIT SEMETIPSUM PRO ME. His verbis declarat par esse, ait D. Chrysostomus, ut unusquisque nostrum non minus gratias agat Christo quam si ob ipsum solum mortuus esset; neque enim recusaturus erat, vel ob unum, tantam exhibere dispensationem; adeò singulum quemque hominem pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Unusquisque ergo baptizatus et in Christo justificatus,

Legi mortuus sum, sed felici admodum morte, quia ad hoc mortuus sum, ut Deo vivam, per veram justitiam; et hæc nova vita est, quam alibi veteri vita opponit, sicut novum hominem, veteri. Congruit hic locus cum illo Rom. 7: Mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.

Christo confixus sum cruci. Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus. Per baptismum Christo commortuus, vivo nunc per veram justitiam, vivo, inquam, non ego, id est, non vetus ille homo qualis eram; vel, vivo non ego, hoc est, quod jam vivo vita justitiae, ex meipso non habeo; sed vivit in me Christus, id est, Christus qui à morte resurrexit ad vitam, mihi totius vitae meæ spiritualis, hoc est, omnis justitiae, auctor est; totum quod vivo illi debo, qui in me vivit et efficax est per gratiam suam. Simili locutionis modo dictum est à Domino, Matth. 10: *Non ros estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Igitur ex hoc loco discimus, ut bene Sasboldus annotat, opera justorum non tam ipsorum esse, quam Spiritus Christi mentes eorum inhabitantis; unde nec mirum quod digna sint vita æternâ.

Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filius Dei. Vivere in carne, idem est quod vivere mortali hac vitâ. In fide vivo, illâ, inquam fide, qua est in Filium Dei, ubi et Filius et Dei, suos habent articulos, quod vehementior sit sermo. Sensus est: Quod in carne hac mortali variis obnoxia tentationibus justè vivo, non legi acceptum fero, sed fidei quam habeo

cum Apostolo potest dicere: *Christo confixus sum cruci, quia mors et vita Christi fuit illi communicata;* ipsi totus Christus fuit datus, et factus quasi suus; totus illius est. Hinc etiam et dicere potest: *Qui dilexit me..., et quia me dilexit, tradidit semetipsum pro me.*

Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Singulis tantum prodest, quantum omnibus; pro uno solo redimendo paratus erat mori. Gratias ergo sic agere debeo ac si pro me solo mortuus esset. Se totum mihi dedit; totum itaque et plus quam totum ipsi me debo; quid enim ego?

VERS. 21. — **NON ABJICIO GRATIAM DEI...** In hoc ultimo versu nova ratio continetur, Christus enim ideò mortuus est, ut nos morte suâ redimeret, justitiamque nobis mereretur. Si autem ex lege justificari poteramus: ergo supervacanea est mors Christi; quis autem credit Christum tot et tanta passum frustra? Hoc qui credit, Dei gratiam abicit. *Non abjicio gratiam Dei.* Si gratiam Dei spernit et abicit qui justificationem querit in lege, eamdem gratiam magis spernere et acceleratius abficere videtur ille, qui post Baptismum, seu post pœnitentiam peccato sordidatur. Itaque de peccatoribus relapsis meritò dici potest: *O insensati, etc.*

Synopsis disputationum D. Hieronymi et D. Augustini in hoc caput.

Præcedentis capituli explicatio multiplicem suscitavit inter D. Hieronymum et D. Augustinum litem et acrem disputationem, ut patet ex corum epistolis; D. Hieron., epist. 86 et seq. usque ad 97, et D. August., epist. 8 usque ad 19, tom. 2 operum D. Augustini.

² Primò disputarunt de legalibus ipsis, nimis rùm

in Christum Filium Dei. *Justus enim ex fide vivit.*

Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. Nota me et pro me, non nos, vel pro nobis; ita enim loquitur ex vehementia, et deliciis amoris, quia præ omnibus judicabat se peccatis obnoxium, ac mortis Christi reum. Semetipsum in mortem tradidit, ut me à morte redimeret ac vita restitueret. Christus se totum dat tibi, tu te totum da, in modo reddre Christo.

VERS. 21. — **Non abjicio gratiam Dei** Græcè, non rejicio, repello, asperno gratiam Dei. Ambros.: Non sum ingratus gratiam Dei. August. legit: *Non irritam facio gratiam Dei,* ut faciunt illi qui volunt statuere legem et justitiam ex lege, ait Ilieron. Dicit ergo Apostolus, tanto affectus beneficio à Christo Filio Dei: Non sum tam ingratus, ut gratiam Dei per Christum mihi oblatam atque impensam repudiem; q. d.: Absit à me tam detestabilis ingratis expectarem.

Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est. *Gratis,* id est, frustra et absque necessitate. Frustra enim passus est, si sine ejus passione redimi et justificari potuit homo, quia mortuus est Christus ad justitiam suæ mortis pretio nobis comparandam. Hoc autem pretium frustra dedit, frustra impendit, si ex lege eamdem justitiam habere poteramus; q. d.: Nemo tam vecors est ut dicat Christum frustra tot et tanta passum, ac mortuum: atqui haec omnia passus, et mortuus est pro justitia nobis promerendâ; ergo haec justitia non contingit nobis à Moyse, sed à Christo; non ex lege, sed ex fide.

quando cessaverit lex vetus et legalia præcepta. D. Hieronymus duo distinguebat tempora : unum ante passionem Christi, et tunc viva erant legalia, inquietabat; aliud post passionem, et tunc mortua erant et mortifera. D. Augustinus tria distinguebat tempora : ante Christi passionem unum, et tunc erant viva legalia; aliud post passionem, sed ante promulgatam gratiam, et tunc erant quidem mortua; tertium post gratiam promulgatam, et tunc fuerunt et mortifera. In hoc verior videtur D. Augustini sententia : lex enim vetus obligare cessavit in Pentecoste, ubi promulgata fuit lex nova; non tamen ita cessavit quin ad tempus servari posset, donec Judæi paulatim et suaviter ab eâ abducerentur. Ratio autem cur Judæi non fuerint à legalium observantiâ statim prohibiti, fuit ne viderentur legalia mala fuisse, sicut idolatria; et ne viderentur Judæi pari gressu cum idololatris ambulâsse. Mater synagoga cum honore fuit ad tumultum deducenda, ait Augustinus. Secundo, disputarunt de legalium observatione ab apostolis; num illi legalia verè servaverint. D. Hieronymus, quia putavit legalia post passionem mortifera, hinc credit apostolos ea non servâsse, sed simulâsse ne scandalum facerent Judeis conversis et legem adhuc servantibus. D. Augustinus è contra quia legalia tunc inutilia quidem credit, sed nondum mortifera, dicebat quòd apostoli verè servaverint illa, sed in eis nullam spem reposuerint, utpote quæ sciebant ad salutem inefficiacia.

Tertiò, disputarunt de facto Petri, an peccaverit? D. Hieronymus dicit Petrum in suâ simulatione non peccâsse, quia ex charitate simulabat, non ex aliquo timore mundanò. D. Augustinus asserit quòd venialiter peccaverit, propter indiscretionem; quippe Judæis nimis adhærendo, scandalum dedit gentibus, ut se-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Dei minister ab exemplo S. Pauli discat nihil in suo ministerio negligendum, nihilque omittendum, quod possit opus Dei promovere; sed omnia salutis animarum obstacula sollicitè submovenda. Vide in commentario, v. 1, 2. Ab ejusdem exemplo discat generositatem, quâ veritatem evangelicam propugnare debet, v. 5; ibidem discat et prudentiam.

2º Omnis Christianus ab eodem Apostolo discat quid in prælatis et superioribus ecclesiasticis considerare non debeat, scilicet quid aliquandò fuerint; et quid debeat considerare, nimirum quòd in Ecclesia sunt Dei ministri, Christi, summi pontificis, vicarii, Ecclesiæ columnæ, v. 6.

3º Prælatus ita miretur suavem Dei in hominum salute procurandâ providentiam, ut et illam imitetur, suavi et prudenti charitate suos gubernans subditos, v. 9. Ibidem et ab apostolis discat concordiam amare et querere, v. 9. Observet et charitatem in pauperes, apostolico muneri essentialiem esse, v. 10. A facto Petri, Judeos, et ipsum Barnabam, Pauli comitem, ad simulationem inducente, animadvertis malo prælati exem-

cum judaizarent, et crederent Judaismum ad salutem necessarium.

Quartò disputarunt de Pauli reprehensione, an vera fuerit, an simulatoria? D. Hieronymus vult simulatoriam fuisse, sicut Petri simulatoria fuit observantia legalium. D. Augustinus dicit Paulum verè reprehendisse, et Petrum verè servâsse legalia. Communiter creditur D. Augustinum propriùs ad mentem D. Pauli accessisse; qui dicit Petrum non rectè ambulâsse, et ideò fuisse reprehensibilem, seu reprehensione dignum; et reverà haec interpretatio probabilior est, et cam secuti sumus in paraphrasi et in commentario.

Lectu tamen et observatu dignissima D. Joannis Chrysostomi interpretatio de simulatoriâ Petri judaizatione, et simulatoriâ Pauli reprehensione. D. enim Chrysostomus idem senserat ac divus Hieronymus, et post eos Theophylactus et Baronius. In hâc opinione Petrus simulavit judaismum, ut simulatâ Pauli reprehensione, omnes Judæos à judaismo retraheret; ita ut hæc omnia ex composito utriusque consensu gesta fuerint. Huic opinioni favet textus Græcus κατὰ πρέσβων, secundum faciem, id est, in speciem, ait D. Chrysostomus; favet et quod v. 13 dicitur: *Coassimulabant*, id est, ait Chrysostomus, et simulaverunt cum eo cæteri Judæi.

Nec dici debet quòd hoc faveat mendacio: est enim stratagema potius quàm mendacium, ait Cornelius à Lapide. Facta potius et facilius excusantur à mendacio quàm verba. Fuisset quidem mendacium, si Petrus judaismum exterius simulasset, quem interius in corde detestaretur; sed hoc non docuit D. Joannes Chrysostomus, nec D. Hieronymus, ait idem Cornelius. Hinc idem Cornelius pittat quòd in quæstione de simulatione et mendacio, non sese invicem satis intellexerint D. Hieronymus et D. Augustinus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

4º Omnis Christianus ex versibus 17, 18, 19, discat et certissimè credat Jesum Christum nostræ salutis auctorem esse. Hoc lex ipsa docet, ad Christum, quasi ad scopum suum, collimans, et manu ducens. Hoc Deus ipse, legis auctor, confirmavit per infinita prodigia, in hujus veritatis testimonium patrata. Videantur motiva credibilitatis christianæ fidei. Christiano itaque in Christum credenti, et ab eo salutem speranti, nihil timendum, quippe Deus ipse nostræ salutis est vas et sponsor, cui in die judicii confidenter cum Richardo à Sancto Victore, poterimus dicere: Tot et tantis signis, et tam miris prodigiis, quæ non nisi per te fieri possunt, confirmasti doctrinam tuam, ut nobis timendum non sit in die judicii; nonne enim cum omni fiduciâ Deo dicere poterimus: Domine, si error est, à te ipso decepti sumus?

5º Idem Christianus ex versibus 19 et 20 discat quòd Christus, præsertim in cruce pendens, sit salu-

tis auctor; quia ibi victimæ, peccatorum nostrorum purgationem faciens in sanguine suo. Ponderet itaque dicta v. 20 : *Qui dilexit me, quis dilexit? quem dilexit? Et tradidit semetipsum pro me.* Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Vide commentarium.

6° Ibidem et Christianus discat modum quo fiat hujus victimæ salutaris particeps, nempe si unà cum Christo crucifigaris. Primò, per Baptismum quidem, quo credentes fiunt membrum Christi, et unum cum illo corpus, illiusque spiritu sanctificantur et animantur; secundò, per Sacramentum etiam Pœnitentiae,

CAPUT III.

1. O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obediens veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus?

2. Hoc solùm à vobis volo discere : Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

3. Sic stulti estis, ut cùm Spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?

4. Tanta passi estis sine causâ? si tamen sine causâ,

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

6. Sicut scriptum est : Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.

8. Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ : Quia benedicentur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abrahæ.

10. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt; scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus que scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est : quia justus ex fide vivit.

12. Lex autem non est ex fide; sed qui fecerit ea, vivet in illis.

13. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est : Maledictus omnis qui pendet in ligno;

14. Ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.

15. Fratres (secundum hominem dico), tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.

16. Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus; non dicit : Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno : Et semini tuo, qui est Christus.

17. Hoc autem dico : Testamentum confirmatum à Deo, que post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evanquandam promissiōnem.

18. Nam si ex lege hereditas jam, non ex promis-

quo fideles in Christi sanguine lavantur à peccatis post Baptismum commissis; tertio, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, quā tu te Christo prote patienti uniaris, compatiaris, illum tu tibi proprium reddas, ipsiusque mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo. Respic, ô Deus, in faciem Christi tui pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lacrymis et clamore valido deprecantis; et propter hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miserrimo peccatori sua peccata desenti, detestanti, horrenti.

CHAPITRE III.

1. O Galates insensés! qui vous a ensorcelés pour vous rendre ainsi rebelles à la vérité, après que je vous ai fait voir Jésus-Christ si vivement dépeint devant vous, et comme crucifié à vos yeux?

2. Je ne veux savoir de vous qu'une seule chose : Est-ce par les œuvres de la loi que vous avez reçu le Saint-Esprit, ou par la foi que vous avez entendu prêcher?

3. Êtes-vous si insensés qu'après avoir commencé par l'Esprit, vous finissiez maintenant par la chair?

4. Sera-t-il en vain que vous aurez tant souffert? Je veux espérer que ce ne sera pas en vain.

5. Car enfin celui qui vous communique son Esprit, et qui fait des miracles parmi vous, le fait-il par les œuvres de la loi ou par la foi que vous avez entendu prêcher?

6. Selon qu'il est écrit d'Abraham, qu'il crut ce que Dieu lui avait dit, et que sa foi lui fut imputée à justice.

7. Reconnaissez donc que ceux qui sont enfants de la foi sont les vrais enfants d'Abraham;

8. Aussi Dieu, dans l'Ecriture, prévoyant qu'il justifierait les nations par la foi, l'a annoncé par avance à Abraham en lui disant : Toutes les nations de la terre seront bénies en vous.

9. Ceux donc qui sont enfants de la foi seront bénis avec le fidèle Abraham :

10. Au lieu que tous ceux qui s'appuient sur les œuvres de la loi, sont dans la malédiction. Car il est écrit : Malédiction sur tous ceux qui n'observent pas tout ce qui est prescrit dans le livre de la loi.

11. Cependant il est clair que nul n'est justifié devant Dieu par la loi, puisque le juste vit de la foi.

12. Or la loi ne s'appuie pas sur la foi, mais celui qui observera ces préceptes y trouvera la vie.

13. Mais Jésus-Christ nous a rachetés de la malédiction de la loi, s'étant rendu lui-même malédiction pour nous, selon qu'il est écrit : Maudit est celui qui est pendu au bois;

14. Afin que la bénédiction donnée à Abraham fût communiquée à toutes les nations en Jésus-Christ, et qu'ainsi nous reçussions, par la foi, le Saint-Esprit qui avait été promis.

15. Mes frères, je me servirai de l'exemple d'une chose humaine et ordinaire : Lorsqu'un homme a fait un contrat en bonne forme, personne ne peut ni le casser, ni l'ajouter.

16. Or, les promesses de Dieu ont été faites à Abraham et à sa race : l'Ecriture ne dit pas : A ceux de sa race, comme si elle en eût voulu marquer plusieurs ; mais : A sa race, c'est-à-dire, à l'un de sa race, qui est Jésus-Christ.

17. Ce que je veux donc dire est que Dieu ayant fait une alliance, et l'ayant confirmée, la loi qui n'a été donnée que quatre cent trente ans après n'a pu la rendre nulle, ni anéantir la promesse.

18. Car si c'est par la loi que l'héritage nous est

sione; Abrahæ autem per reprobationem donavit Deus.

19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.

20. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est.

21. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia.

22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

23. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ revelanda erat.

24. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub paedagogo.

26. Omnes enim filii Dei estis per fidem quæ est in Christo Jesu.

27. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

28. Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.

29. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes.

donné, ce n'est donc plus par la promesse; cependant c'est par la promesse que Dieu l'a donné à Abraham.

19. Pourquoi donc la loi? Elle a été établie pour faire reconnaître les transgressions jusqu'à l'avènement de ce fils d'Abraham auquel la promesse avait été faite. Cette loi a été donnée par le ministère des anges, et par l'entremise d'un médiateur.

20. Or, un médiateur n'est pas d'un seul, mais Dieu est seul.

21. La loi aurait donc été contraire aux promesses de Dieu. Nullement; car si la loi qui a été donnée avait pu procurer la vie, on aurait pu dire véritablement que la justice se serait obtenue par la loi.

22. Mais l'Écriture a renfermé tous les hommes sous le péché, afin que ce que Dieu avait promis fût donné par la foi en Jésus-Christ à ceux qui croient.

23. Or, avant que la foi fût venue, nous étions sous la garde de la loi, qui nous tenait renfermés, pour nous disposer à cette foi qui devait être révélée.

24. Et ainsi la loi nous a servi de conducteur pour nous mener comme des enfants à Jésus-Christ, afin que nous fussions justifiés par la foi.

25. Mais la foi étant venue, nous ne sommes plus sous un conducteur comme des enfants;

26. Puisque vous êtes tous enfants de Dieu, par la foi en Jésus-Christ.

27. Car vous tous qui avez été baptisés en Jésus-Christ, vous avez été revêtus de Jésus-Christ.

28. Il n'y a plus ni Juif, ni gentil; plus d'esclave ni de libre; plus d'homme ni de femme; mais vous n'êtes tous qu'un en Jésus-Christ.

29. Si vous êtes de Jésus-Christ, vous êtes donc de la race d'Abraham, et les héritiers selon la promesse.

ANALYSIS.

Increpatis paternè Galatis, v. 1, pergit Apostolus variis argumentis probare nos justificari, non per legem Moysis, sed per fidem in Iesum Christum.

Primum argumentum desumit ab ipsâ Galatarum experientia; Spiritum justificantem receperitis, & Galatæ, et per ipsum multa mirabilia operati estis; hoc posito,

Peto à robis an lex, an fides vobis Spiritum sanctum dederit. Si fides, ut scitis, cur ergo stulte queritis in carne quod per fidem in Spiritu sancto reperire copistis, v. 2, 3, 4, 5.

Secundum petit, v. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificati per fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur, sicut illorum pater Abraham; atqui per fidem justificatus est Abraham, Scripturæ teste; ergo et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, v. 7, 8, 9.

Tertium, v. 10, petitur ex maledicto quod lex intentat suis transgressoribus; quasi diceret: Tantum abest ut benedicantur qui in operibus legis justitiam querunt, quin imò maledictioni subsunt; lex enim maledicit omnibus suis transgressoribus; atqui omnes qui sunt sub lege legem transgrediuntur, quia lex jubet, et non dat obediendi gratiam; omnes ergo subsunt maledictioni legis, v. 11, 12.

Christus autem in se credentes liberat à legis maledicto, factus ipse pro nobis maledictum, eisque largitur benedictionem Abrahæ promissam, v. 13, 14.

In hoc tertio arguento quartum inseruit, conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait propheta. Lex non dat fidem; non dat ergo justitiam, animæ vitam; ad summum dabat corporalis vitæ conservationem, v. 11, 12.

Quintum petitur à testamento Dei facto Abrahæ, v. 15. Testamentum hominis rite factum nemo invertit, aut immutat; à fortiori nec Dei testamentum immutabitur, atqui Deus testamentum fecit Abrahæ; promisit enim ei quid per Filium ejus, nempe Christum, omnes gentes benedicentur, et æternam possent hæreditatem obtinere; hoc ergo testamentum stabit, nec lex post 450 annos superveniens illud immutabit; ergo per Christum, Abrahæ filium, seu per fidem in Christum, est benedictio, justificatio et hæreditatis possessio, v. 16, 17, 18.

Ex omnibus hucusque dictis restat concludendum nos per Christum, seu per fidem in Christum justificari, non per legem.

In reliquo capite quasdam solvit objectiones, quibus ita respondet, ut et breviter ostendat promissionis et legis discrimina, promissionisque supra legem excellentias, quas vide in commentario, v. 19, 20, 21, et in paraphrasi, ibidem.

Denique hoc caput concludit pulchrâ legis cum paedagogo comparatione. Paedagogus pueris datur ad tempus; ita et lex Judæis data est ad tempus, quasi paedagogus, qui duceret ad Christum; cum ergo advenerit

Christus, jam paedagogo non est opus; sed ut in Christum omnes quicumque, sunt filii Dei, semen Abrahæ, præcendent, per quam fidem, non Judæi tantum, sed et

PARAPIHRASIS.

1. O stulti, quis vos dementavit quasi fascino, seu magico carmine, ut veritati vobis traditæ non parere-tis, eam scilicet retinentes; vos, inquam, o Galatæ, ante quorum oculos per predicationem meam descrip-tus et depictus est Jesus Christus velut in cruce pen-dens, illumque per fidem quasi in vobis crucifixum in-tuiti estis, seu quasi ob oculos vestros crucifixus esset.

2. Scitis quòd per Baptismum et per manuum no-strarum impositionem Spiritum sanctum accepistis, et per eum prophetastis, linguis locuti estis, miracula patrastis; unum ergo à vobis peto: lexne dedit vobis sanctum Spiritum, et has Spiritus operationes, an verò fides in Jesum Christum, quæ vobis per prædi-cationem oblata est? Certissimè non lex, sed fides.

3. Cur ergo sie stulti estis, ut salutem à Spiritu Dei exorsi illius consummationem quæratis in carnalibus et corporeis cæremoniis?

4. Tantane pro Christo frustra et sine merito passi eritis? Spero quòd non sine causâ; si enim resipisca-tis et ad Deum conversi fueritis, pro vestris passioni-bus mercedem habebitis.

5. A vobis itaque peto, an Deus qui Spiritum sanctum vobis dedit, et per suam potentiam inter vos miracula fecit, an ex operibus legis, an ex fide Christi auditâ ex me id faciat.

Subauditur hic Galatarum responsio, quòd per fi-dem, etc., et hanc responsonem in mente habens, prosequitur:

6. Sicut Abraham incircumcisus, et ante legem, accepit Spiritum sanctum et justificatus est quia Deo credidit, Genes. 15, ita et vos ex fide Christi justifi-cati estis.

7. Cognoscatis ergo quòd fides, non lex, faciat vo-ros Abrahæ filios, ad quos consequenter pertinet be-nedictio, justitia, et salus Abrahæ promissa.

8. Hinc Scriptura prospiciens et prævidens gentes à Deo justificatum iri ex fide, multò ante illud Abrahæ prædixit (Græc., *præevangelizavit*), id est, hoc lætissimum dedit ei nuntium, scilicet, quia omnes gentes justificabuntur et salvabuntur in te, id est, in semine tuo, in Christo, seu per Christum et per fidem in Christum.

9. Fideles itaque fidem Abrahæ imitantes, cum fi-delii Abraham benedicti sunt, et per fidem justifican-tur et salvantur, sicut Abraham justificatus et salva-tus est.

10. E contra verò de iis qui ex lege quærunt justitiam, tantum abest ut benedicantur, quin imò sunt sub maledicto legis; lex enim jubet ut omnia præcepta serventur, et maledictis subjicit eos qui quidpiam transgrediuntur; atqui omnes legem vio-lant; lex enim, si ab eâ fidem excludas, non dat vi-res; quis autem sine gratiæ viribus totam legem va-leat implere?

11. Præterea manifestum est ex aliâ Scripturâ quòd per legem nemo apud Deum justificatur, sed per fi-

dem; omnes quicumque, sunt filii Dei, semen Abrahæ, pro-missæ hæreditatis hæredes.

PARAPIHRASIS.

dem; dicit enim Abac., 2, 4: Justus ex fide vivit, spirituali scilicet animæ vitâ, seu gratiâ justificante, cuius basis est fides.

12. Lex autem non dat fidem, nec nititur fide, sed legium observatione, quorum observatio vitam qui-dem conservabat temporalem, seu præservabat à temporali morte per legem in transgressores intentatâ, sed veram animæ vitam non dabat, quæ ex fide in Christum hauritur.

13. Lex ergo maledicit; Christus autem dat benedi-cionem gentibus, et nos omnes à maledictione libera-vit quam lex suis intentat transgressoribus; factus est ipse pro nobis maledictio, id est, nostras in se suscep-tit maledictiones, seu peccata luenda; ab homini-bus habitus est quasi esset Deo execrabilis, infame pro nobis et execrabile crucis subeundo supplicium.

Scriptum est: Maledictus, etc.; atqui Christus in cruce pro nobis peperit; factus est ergo pro nobis maledictus,

14. Ut benedictio Abrahæ promissa per Christum gentibus obveniret, et per fidem Spiritum sanctifican-tem credentibus promissum, tanquam veris Abrahæ filiis, recipieremus.

15. Fratres, humanâ ratione humanoque utor exemplo, in re spirituali ac divinâ; testamentum aut pactum, tametsi non nisi hominis ritè factum et pu-blicâ auctoritate confirmatum, nemo spernit, nemo contra ordinat, addendo, demendo, immutando; multò minus testamentum, seu promissum Dei quis potest infringere, irritare, evacuare.

16. Atqui Abrahæ factæ sunt à Deo promissiones, aliquoties repetitæ et semini ejus; quod enim Genes. 12, 3 dictum est Abrahæ, Genes. 22, 18 di-cutum est de semine ejus, ut indicaret hanc benedi-ctionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis; usus est autem Deus singulare, non plurali numero, ut Christum exprimeret ex Isaaco oriundum.

17. Hoc igitur inde concludo: Ergo testamentum illud à Deo factum de benedicendis ac salvandis gen-tibus per unicum illud semen, filium Abrahæ, nimi-rum per fidem in Christum, lex longè posterior non potest irritare nec abrogare, nec illi quidquam super-addere; abrogaret autem si ipsâ et circumcisione opus esset ad justificationem, non Baptismo et fide in Christum; superadderet, si unâ cum Baptismo opus esset circumcisione.

18. Nam si ex lege efficiuntur hæredes benedictionis Abrahæ, justitiae scilicet et salutis, ergo non ex pro-missione, de Christo nimirum, seu non ex Christo promisso; sed hoc falsum, cùm Deus hanc hæredita-tem non nisi per semen Abrahæ, id est, per Christum gentibus obveniatur prænuntiari.

19. Ad quid igitur lex? Transgressionum gratiâ ad-dita est; seu data est ad coercenda populi Israeliticæ vita, sicque tantum occasionaliter data; promissio verò facta est principaliter et primariò, donec veniret

filius Abrahæ, cui promissio facta fuerat, seu per quem gentes hereditatem Abrahæ promissam erant receptura; ergo ad tempus tantum; promissio autem sine limitatione, usque ad finem mundi in omnibus gentibus adimplenda.

Per sanctos Dei angelos lex data est; angelus enim Dei personam gerens, Dei nomine pronuntiabat; hunc autem alii multi comitabantur, ut colligi potest ex Deut. 53, 2, et Act. 7.

Subintellige: Promissio verò per Deum ipsum facta; lex ministerio Moysis mediatoris, et sese quasi medium inter Deum et populum Israeliticum interponentis, et quasi stipulantis.

Subintellige: Promissio autem immediatè per Deum solum, absolutè, et sine ullâ conditione, aut stipulatione, quia merè gratuita.

20. Mediator non est unius, sed saltem duorum, et quidem dissidentium, hincque facilè mutabilium ob unius aut alterius mutationem; et hinc notatur lex mutabilis et revocanda.

Deus autem promissionis auctor, unus est, semper idem et immutabilis; hinc ejus absoluta promissio firma erit, stabilis et æterna, sicut Deus ipse et Verbum Dei stabit in æternum; hinc in Christo et per fidem in Christum semper erit querenda salus.

21. Si lex propter transgressiones declarandas, argendas, et coercendas posita est; ergo ipsa facit quod Deus se facturum promisit per semen Abrahæ: *In te benedicentur, etc.,* sique lex promissioni aliquo modo contraria.

Absit quòd Deus legem dederit promissioni sue contrariam: equidem si lex posset spiritualē animæ vitam dare et æternam conferre beatitudinem, fateor quòd tunc dici posset lex promissioni contraria; faceret enim quod fidei promissum est, sique fidem redderet inutilem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — O INSENSATI GALATÆ! Hoc ex paterno compassionis affectu dicit ingemiscens, et animo corrigendi; sicut Christus, Luc. 24, 25: *O stulti, etc.,* non animo convitiandi, quod prohibetur à Christo, Matth. 5, 22.

QUIS VOS FASCINAVIT, id est, quis oculos mentis vestræ quasi mágico fascino illusit? Tanquàm verus pater filios suos errantes sic increpat Apostolus, ut et excusat eorumque errorem rejiciat in pseudo-apostolos, quasi fascinatores.

VERITATI NON OBEDIRE. Hæc verba non habet Syrus, nec Ambrosius, nec D. Chrysostomus. Id est, ut evangelice veritati vobis traditæ non obediretis, sed ut, veritate rejectâ, errori crederetis et pararetis.

VERS. 1. — *O insensati Galatae, o stulti, o destituti mente!* Est hoc convicium Apostoli, non indignationis, sed charitatis, ex amore et zelo, ut duros Galatas feriat, molliat, corrigat. Ita Gregor. Convicium hoc emollit, cùm dicit: *Quis vos fascinavit?* q. d.: Vestram excitatem non tam vestra dementie, quam fascino Judæorum tribuo. *Non obedire veritati?* Significat fascinare incantare, et perstringere oculos, ut putes te videre, quod revera non vides, vel ut non

22. Sed hoc non præstitit, imò conclusit sub peccato; ipsis etiam Judæis declaravit et ostendit se peccatores esse, in peccatis involutos; ut peccata sua agnoscentes, per fidem recurrerent ad gratiam promissi Mediatoris; tantum abest ergo ut lex esset promissioni contraria; quin imò tacitè homines ad Christum transmittebat.

23. Priusquam veniret Christus fide credendus, et manifestaretur ejus Evangelium, nos Judei sub custodiâ legis in Dei cultu continebamur, poenarumque legalium formidine coercebamur, usque ad tempus quo fides nobis per Christum erat revelanda; seu quo per Christum revealaretur nobis Evangelium.

24. Itaque lex paedagogi nobis officio functa est; nos adhuc parvulos à vitiis coercuit; Dei cognitione imbuit; imbutos ad Christum sapientiae magistrum et justitiae fontem quasi manu duxit, ut ex ejus fide justitiam assequamur.

25. Postquam autem ad Christum per fidem introducti sumus, cessavit paedagogia legis.

26. Omnes enim, sive Judei, sive gentiles, qui in Christum credidistis et credere perseveratis, fide per dilectionem operante estis filii Dei; filii, inquam, adulti, idèque ad legem et paedagogum recurrere non habetis necesse.

27. Quicumque enim baptizati estis et per Baptismum Christo incorporati, quasi in Christum transformati estis, sique in ipso et per ipsum facti estis filii Dei.

28. Nulla in hoc est differentia generis, conditionis, aut sexus; quicumque per Baptismum Christo inserti estis, unum estis mysticum Christi corpus.

29. Si autem vos ipsius Christi estis, et unum quid cum illo; ergo sicut ipse semen est Abrahæ, ita et vos estis Abrahæ filii, et consequenter hæredes benedictionis Abrahæ promissæ.

COMMENTARIA.

ANTE QUORUM OCULOS JESUS CHRISTUS. Græc.: *Quibus ob oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifixus,* quasi diceret: In quibus vobis, estque Hebraismus.

Sed sive legatur *quibus in vobis*, ut Hebraismus, sive legatur *in vobis*, ut superfluum; est hyperbaton, sique construi debet: *Ante quorum oculos in vobis praescriptus est Jesus Christus crucifixus,* id est, repræsentatus est ut crucifixus et quasi ob oculos vestros in cruce pendens. Sermo cum picturâ comparatur: sicut enim pictura oculis, sic sermo intellectui res repræsentat. Græc. προεγράψατο, *descriptus, depictus, repræsentatus.* Ilinc Syrus transtulit: *Nam ecce quasi pingendo depictus fuerat coram oculis vestris Jesus Christus crucifixus.*

Videas que coram te sunt, quæque alii vident. *Ante quorum oculos Jesus Christus praescriptus est, in vobis crucifixus. Praescriptus,* id est, præ oculis vestris *scriptus,* et, ut Syrus, pingendo *depictus* est. *In vobis,* id est, autem vos, in oculis vestris Christus crucifixus; quasi dicit: Christus velut depictus in cruce pendens vobis exhibitus est, ut in illâ prædicazione meâ per fidem Christum crucifixum in vobis quasi præsentem ante oculos vestros intuiti sitis.

cifixus. Et Arab. versio, *depictus fuerat*. Ambrosius tamen habet: *Ante quorum oculos Christus Jesus proscriptus est, et in vobis crucifixus est.*

Alii multi legunt *proscriptus*, id est, condemnatus, inter quos Baronius ad an. 53, qui putat etiam quosdam Galatas fuisse Jerosolymis quando Jesus Christus condemnatus et crucifixus fuit. Juxta quos hic erit sensus: *Ante quorum oculos, quibusdam vestrum praesentibus et spectantibus, Jesus Christus Jerosolymæ fuit condemnatus et crucifixus.*

Posità Baronii conjecturà, hic sensus esset ad littaram, et naturalis, et præterea hunc versum concenteret cum præcedente in secundo capite. Sed primus est D. Chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti, et juxta textum Græcum, idèo preferendus.

Observatio moralis.

D. Paulus Galatas sanaturus, ut sapiens medicus, morbi causam et principium observat et tangit, scilicet Christi pro nobis mortui oblivionem, seu non attentam ad Christum, Filium Dei, pro nobis crucifixum considerationem. Si enim mortis hujus meritum et effectum perpendisset Galatae, ad legalia nunquam recurrissent; si Christum in cruce, ut justitiae fontem, et humanæ salutis remedium, attente per fidem intuiti fuissent, ad dissipatas legis cisternas et ad egena elementa non recurrissent.

Ut idem nobis non eveniat, et ne quid simile nobis exprobriari possit, Christum pro nobis in cruce pendentem suoque sanguine peccata nostra purgantem oculis fidei semper intueamur. Vide pendentem et de suo sanguine tibi medicamentum conscientem, ait D. Aug. Imago Crucifixi sit quasi liber, ubique tibi prædicans tuae redempcionis beneficium. Crux cum suo titulo: Jesus Nazarenus, etc., salvator, sit imago Christum suo sanguine tuam salutem operantem representans. Dei autem sanguine redemptus, in tuum Redemptorem spera; à tuo Salvatore salutem exspecta, in illo salutis fonte salutem hauri, fide, spe, charitate, seu fide per charitatem operante. Harum virtutum actus sint in nobis ad vitam gratiae quasi continuus, sicut ad vitam naturæ motus cordis est continuus. In te, Domine, speravi, etc.

VERS. 2. — *Hoc solum à vobis volo discere...* Galatae Spiritum sanctum visibiliter receperant cum charismatibus ejus, scilicet dono linguarum, prophetiae, curationum, etc., id enim eo tempore erat ordinarium. Hoc facto, Galatis omnibus noto, hic supposito, quærit ab eis, ut illos urgeat: *An ex operibus legis...*?

VERS. 2. — *Hoc solum à vobis volo discere.* Hoc solum, inquit, mihi respondete; unum hoc vos interrogabo.

Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Spiritum intelligit sanctum, quem accipere dicuntur qui dona ejus accipiunt; q. d.: Unde, ô Galatae, accepistis spiritum gratiae, justitiae, et donorum Spiritus sancti? Clarum est quod non ex circumcisione et operibus legis, sed ex auditu fidei, puta in baptismō Christi, non ante. *Ex auditu fidei*, id est, ex predicatione fidei, quam audistis, vel ex auditu, quo fidem audiatis, eique obedistis. Ergo stulte facitis qui à fide Christi ad legendum Moysi transire vultis.

VERS. 3. — *Sic stulti estis*, etc. Adeòne dementes

Nota post D. Hieronymum à Gagnæo observatum, quòd non dicit Paulus: *An ex operibus?* sciebat enim Cornelium centurionem ex operibus Spiritum acceptasse, sed addit: *An ex operibus legis?*

An ex auditu tidel? id est, an ex fide, quam per predicationis auditum recepistis. Manifestum erat quod non ex operibus legis, de quâ nondum audierant; ergo per fidem. Unde concludit quod ab initio dixit, illos scilicet insensatos.

VERS. 5. — *Sic stulti estis...*; post signa ad circumcisionem devenistis, post apprehensam veritatem ad typos recidistis, post conspectum solem lucernam queritis, post solidum cibum ad lac recurritis, D. Chrysostomus.

Quot Christiani, quot religiosi, hanc Galatarum dementiam imitantur? A spiritu incipiunt, carne finiunt; à spiritualibus exorsi ad carnalia retrocedunt.

VERS. 4. — *Tanta passi estis...* Præcedentis expressionis duritiem emollit, illorum jacturæ et damno compatiens: *Tanta ne..., deinde bonam eis spem imgerens: Si tamn..., spero quòd, etc.* Vide paraphrasim.

Observatio moralis.

Galatae Spiritum sanctum visibiliter acceperant, miracula fecerant, varias pro Christo passiones et persecutio toleraverant, et post tot recte facta et persessa exciderant à gratiâ. Quis ergo non timeat? Uno peccato potest totius vitæ sanctitas et meritum desperdi; timemus, humiliemur, oremus: *Et ne nos inducas...* At si per fragilitatem cecideris, ne desperes; si enim volueris, poteris per Christi gratiam ad Deum converti, et per pœnitentiam tua reviviscent opera bona.

Galatarum error à curioso falsorum doctorum auditu exorsus est. Sic sèpè curiosior unius mali libri lectio, una cum nebulonibus audacior et liberior conversatio, fidem in mente destruit, errorem in illam inducit, cor ad rebellionem impellit. Hincque carnalia desideria et opera, unde et mors anime, alienatio à Deo, omnium denique bonorum dereditio.

VERS. 5. — *Qui ergo tribuit. Gr.ec., subministrans. Syrus, indidit. Vobis spiritum, et operatur. Gr.ec., efficiens*, id est, qui per suam viu operatur miracula, *in vobis*, id est, inter vos; fortè erant quidam errore non corrupti, qui adhuc miracula patrabant; vel *operatur, pro operabatur.* Repetit primam rationem, ut neeat cum secundâ in versu sequente contentâ. Quia manifestum erat quòd Galatae responsuri erant, per

estis, ut, cum à spiritu feceritis initium, desinatis in carnem? Cùm spirituali Christi doctrinâ, Baptismo, Sacramentis, spiritualibus gratis ab eo acceptis, spirituali vita et conversatione corporis vivere; carne, id est, circumcisione, et aliis carnalibus legis cærenmonis consummamini?

VERS. 4. — *Tanta passi estis*, scilicet ab infidelibus propter Christi fidem, *sine causâ?* id est, frustra, si videlicet ab illâ ad Moysen transeat.

Si tamen sine causâ? id est, si tamen frustra, supple, quod erit nisi resipiscatis; q. d.: Hotor ergo ut resipiscatis, et in Christi fide persistatis. Ita Hieron.

VERS. 5. — *Qui ergo tribuit* (qui, scilicet Deus, vel Christus, subministrat, suggestit et indit) *vobis viri-*

fidem, hanc responzionem supponens Apostolus et in mente habens, quasi illam verbis expresserit, prosequitur :

VERS. 6. — *Sicut scriptum est : ABRAHAM CREDIDIT DEO....* Paucis hic dicit quod fusiū ad Rom. 4, v. 9, estque secundum argumentum quo probat ex fide, non ex operibus legis, fieri justificationem, ab exemplo Abraham deductum, qui ante circumcisonem et multò ante legem justificatus est, quia Deo credidit promittenti semen ex uxore sterili. Genes. 15, 6.

VERS. 7. — *COGNOSCITE ERGO.* Syr., *scitote.*

QUIA QUI EX FIDE, id est, quia credentes, fidem Abraham imitantes, sunt spirituales Abraham filii, et qui à Deo in Abraham sunt benedicti, ut ipsi Abraham prænuntiatum est. Vide versum sequentem.

VERS. 8. — *PROVIDENS AUTEM SCRIPTURA....*, id est, prævidens. Loquitur de Scripturā velut de homine. Hinc Scriptura prospiciens et prævidens..., id est, Spiritus sanctus in Scripturis loquens. Vel sicut Syriaca Versio : *Cum enim præsciret Deus per fidem justificatum iri*, etc.

PRÆNUNTIavit. Græc., præevangelizavit; hoc nuntium lætissimum dedit Abraham, nimirūm :

QUIA BENEDICENTUR, justificabuntur, ut audiant : *Venite, benedicti...*

IN TE, id est, per tuum semen, seu per Christum filium tuum et per fidem in eum, vel ad tu similitudinem.

OMNES GENTES, id est, omnes prorsus nationes, seu Hebraicæ, seu gentiles. Hinc Christus Iudeis dixit de Abraham : *Vidit diem meum et gauisus est.* Hinc enim maximum Abraham gaudium, quia pater omnium iustorum et sanctorum, seu, ut ait Ambrosius, quia forma factus est omnium creditum, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt; sequentes enim fidem ejus, participes sunt benedictionis ejusdem. Hinc etiam potest optimè explicari, *benedicentur in te*, id est, ad tu similitudinem, nempe per fidem, sicut et tu propter

tum, et operatur (qui inoperatur per intimam et divinam suam energiam, vim et potentiam) *virtutes* (*miraacula*) *in vobis; ex operibus legis, an ex auditu fidei?* Facitne ea ex lege, an ex fide? q. d. : Claram est, et experientiā scilicet, quod non ex lege, sed ex fide, id est, per fidem Christi. Si enim Deus dederit Spiritum, non ex operibus legis, sed ex fide; ergo et illi Spiritum ex fide, non ex operibus legis acceperant?

VERS. 6. — *Sicut scriptum est*, etc., q. d.: Abraham incircuncisus, et ante legem accepit Spiritum, et justificatus est non ex operibus legis, que needum erat, sed ex fide Christi venturi : ita et vos ex Christi fide justificamini. Ita Anselm. *Reputatum est illi ad justitiam*, id est, inde justificatus est. Vide Rom. 4.

VERS. 7. — *Cognoscite ergo*, etc., id est, fideles, Abraham fidem imitantes, *ii sunt filii Abraham*, spirituales scilicet, non per generationem, sed per imitationem, ac consequenter ad eos pertinet benedictio, justitia et salus Abraham promissa. Ita Hieronymus.

VERS. 8. — *Providens autem Scriptura*, longè ante prospiciens, *quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abraham.* Sensus est : Quoniam previderat ac decreverat Deus justificare gentes ex fide, idcirco ad hoc significandum, in Scripturā narratur jam olim

fidem tuam benedictus et salvatus es. Hinc pater fidei nostra Abraham.

VERS. 9. — *IGITUR QUI EX FIDE SUNT...* Syr. : *Itaque fideles benedicuntur in Abraham fidieli.* Abraham per antonomasiā fidelis dicitur, quia fides in eo maximè enituit, ob quam vocatur pater et dux fidelium. Ex supra dictis potest hic fieri syllogismus : Qui Deo credunt, seu fideles, sunt spirituales fidelis Abraham filii, et hi justificantur, sicut Abraham illorum pater; atqui Abraham sine circumcisione et sine operibus legis per fidem justificatus est, sacrà Scripturā teste, Genes. 15, 6 ; ergo et fideles, seu spirituales Abraham filii, ejusque fidei imitatores, per fidem justificantur, sicut Abraham prædictum est : *Benedicentur in te...*, id est, ad tu similitudinem per fidem justificabuntur omnes nationes, et tandem tecum audient à Christo Filio Dei et tuo : *Venite, benedicti Patris mei*, Dei, cum benedicto patre meo Abraham, possidete... Hinc in die sepulturæ fidelium decantamus : In paradiſum, etc., et in sinum Abraham deducant te, etc.

Observatio moralis.

Quantus itaque thesaurus fides, quæ æternam beatitudinem in se continet! Quanti igitur thesaurum hunc debemus aestimare, quantum desiderare! Quanto ardore postulare : *Domine, adauge nobis fidem!* Sed quia fides Abraham nostræ fidei est norma, observa quæ fuerit fides Abraham. *Abraham credidit Deo*, id est, fidem habuit Deo promittenti rem naturaliter impossibilem, scilicet filium ex uxore sterili et sene. Ad hoc presupponit quod magnificè senserit de Deo, de Dei potentia, de Dei fidelitate in promissis servandis. Hinc et in Deum magnam habuit fiduciam : *In spem contra spem.* Hinc et Deo in omnibus obedivit, usque ad Isaaci unigeniti filii sui immolationem. Sic Deo credens Abraham justus factus est, amicus Dei, fidelium omnium pater et exemplar. Sic igitur et tu crede Deo; non nudè et speculativè tantum Deo credendum est, sed reverè et de facto. Primò itaque de Deo sem-

annuntiāsse Abraham tanquam omnium creditum patri, ut rem latissimam, hoc quod sequitur :

Quia benedicentur in te omnes gentes. In te, id est, in semine tuo, ut exponit Genes. 22, hoc est, in Christo, qui ex Abraham natus est, ut hic exponit Apostolus, vers. 16; q. d. : Per Christum filium tuum, perque fidem in Christum omnes gentes benedicentur, id est, justificabuntur, sicutque amici et filii Dei, ac consequenter haereses regni Dei, ut aliquando audiunt : *Venite, benedicti Patris mei, possidite paratum robis regnum à constitutione mundi.* Est ergo quod gaudias, Abraham; quia per Christum filium tuum pater eris omnium creditum, iustorum, electorum. Ita Hieron., Anselm. Unde recte explicant Patres : *benedicentur*, id est, inquieti, justificabuntur, benedicti, id est, iustitiam, assequuntur : nec enim majus bonum, benedictionemve Deus nobis dare potest, quam suam iustitiam, amicitiam, filiationem.

VERS. 9. — *Igitur qui ex fide sunt*, etc. Abraham facta est promissio quod in ipso benedicentur omnes gentes, ac Abraham ipse per fidem, quæ promissioni credidit, Deo placuit, et benedictionem promeruit; ergo quicunque ex fide iustitiam et benedictionem expectant, eum cum Abraham qui Deo credidit assequantur; non autem illi qui sunt ex operibus legis.

per magnificè senti. Secundò, Deo semper confide, spera in eum etiam contra spem : *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.* Tertiò, Deo in omnibus obedi; illum super omnia dilige; et ex amore illius observa mandata. Sic credens, sive secundùm fidem vivens, eris Abrahæ filius, in ipso benediceris et à Christo filio ejus audies aliquando : *Venite, benedicti.*

VERS. 10. — *Quicumque enim ex operibus legis....*
Syr. : *Quotquot enim sunt ex operibus legis, execrationi subjiciuntur.* Scriptum est enim : « Execrabilis omnis qui non præstiterit quæcumque scripta sunt in lege istâ. »

Vers. 2 et 5, Apostolus à Galatis quæsivit an ex lege, an ex fide Spiritum sanctum acceperint; Galatarum responsionem supposuit, quòd per fidem Spiritum sanctum receperunt et sanctificati sunt, hujusque responsi veritatem statim confirmavit exemplo Abrahæ per fidem sanctificati; nunc idem probat, adversam partem destruendo, nimirùm quòd non per legem fiat justificatio. Estque tertium argumentum, quod sic potest explicari et in formam redigi : Tantum abest ut lex justificet, quin imò quicunque legis opera et cæremonias ita sectantur, ut in eis et ex eis justitiam querant et exspectent, maledictioni et punitioni sint obnoxii. Probatur per ipsam legem : *Scriptum est*, Deuter. 27, 16 : *Maledictus omnis qui non fecerit constanter omnia quæ scripta sunt in lege.* Unde fit argumentum : Quicunque legem aliquam violat, est maledictus; atqui omnes qui sunt sub lege legem violent; si enim fidem exclusas ab eâ, non dat obediendi vires; ergo omnes qui sunt sub lege, et in eâ confidunt, sunt maledicti. Major est ex ipsâ lege, minor experientiâ constat. *Hoc enim jugum est, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus*, ait D. Petr., Act. 15.

Lex jubebat; non obedientem, seu jussa non servantem maledicebat; at quia, nisi fides in Christum venturum accederet, lex obediendi vires non dabat, hinc lex sola considerata, tantum abest ut justificaret et benediceret, quin imò maledictioni subjiciebat. Tunc ergo, sicut et nunc, à fide debebat oriri justificatio, cum hoc discrimine, quòd tunc à fide in Christum venturum, nunc à fide in Christum pro nobis

VERS. 10. — *Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt; q. d. : Qui vero opera legis sectantur, et ex iis justitiam expectant, usque ad eò promissoe benedictionis exortes sunt, ut etiam maledictioni sive execrationi sint obnoxii, ac punitione digni.* Illo siquidem est sub maledicto esse.

Scriptum est enim, in ipsâ lege Deut. 27 : *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.* Atqui nemo sine fide et gratiâ Christi facit universam legem; ergo sine fide Christi omnes sunt sub maledicto. Ita Hieron. Sic enim lex non est impossibilis, et Deus non præcipit impossibilita : lièt enim per naturæ legisque vires tota impleri non possit, potest tamen tota impleri per vires gratiæ, quam Deus creditibus et orantibus omnibus tam Judieis quam gentibus per mediatorum Christum paratus est dare. Supponit Apostolus sine gratia Christi totum Decalogum à nemine impleri posse, idèoque concludit omnes qui sub lege sunt, esse ab eâ maledictos.

mortalium et à Deo suscitatum. Vide v. 25. Fides in Christum fait omnium seculorum.

VERS. 11. — *Quoniam autem in lege....*

VERS. 12. — *Lex autem non est ex fide...* D. Thomas hos duos versus necit cum precedenti, quasi probent legis insufficientiam non valentis à maledicto eximere, quia non potest justificare. Hoc autem Apostolus probat in secundâ figurâ, ait D. Thomas. Justitia est ex fide, sed lex non est ex fide; ergo non potest justificare.

Sed probabilius videtur novam lîc et quartam interseri rationem, quæ probet non ex lege, sed ex fide Christi, esse justitiam. Id ergo probat auctoritate Habacuc 2, 4. *Justus, ait propheta, ex fide vivit;* lex non dat fidem, ergo nec spiritualem animæ vitam; ergo manifestum est quòd nemo apud Deum justificatur in lege et per legem. Lex quidem promittet vitam hic felicem et prosperam, idèo dicit : *Qui fecerit ea, vivet in illis;* sed non dabat vitam spiritualem et divinam gratiae. Legis observatio præservabat à temporali morte, quam lex in suos transgressores intentabat. Hinc etiam : *Qui fecerit ea, vivet in illis.* Mortem effugiet temporalem; sed non dabat veram animæ vitam, que à Christo, vite fonte, per fidem semper fuit haurienda. Vide v. 25.

Observatio moralis.

Justus ergo semper ex fide vixit, et ex fide in Christum.

Primò, quare ex fide? Evidem, quia talis voluntas Dei, ut sic superbam hominum humiliaret animam; sed haec, ni fallor, potest congruentia ratio reddi : Quòd Deus, quia spiritus est, spiritu vult et mente principaliter et primariò coli. Reverà, quia Dominus universorum, hinc debet corpore etiam et operibus externis coli. At quia spiritus est, idèo in spiritu et in veritate vult adorari; hinc à spiritu debet ipsius cultus ordiri, hunc autem interiorum Dei cultum initiat et perficit fides.

Secundò, quare ex fide in Christum? Quia Christus, ipsa vita et fons vitæ : *Nec est aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat nos salvos fieri.* Fides autem quasi canalis est quo vita ex ipso fonte hauritur et defluit ad nos. Hinc collige primò quòd huic virtuti,

VERS. 11. — *Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, etc.* Probat non non ex lege, sed ex fide Christi justificari : conglomerat enim Apostolus rationes et Scriptura loca ut Galatis id persuadeat. Dicitur : *Justus, non ex lege, sed ex fide vivit.* Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, cap. 2, affirmans se vivere ex fide Filii Dei, quia quòd justus est, et justè operatur, et justus permanet, habet ex hac fide, tanquam radice, ex quâ nascatur, et tanquam fundamento, cui innititur tota ejus justitia.

VERS. 12. — *Lex autem non est ex fide,* hoc est, opera ex lege facta non possunt esse opera fidei. Lex non docet, non affert fidem et gratiam, quâ legem impleamus, justificemur, justè, sanctè et beatè vivamus.

Sed qui fecerit ea, vivet in illis, id est, non punietur morte, quam lex transgressoribus intentat; q. d. : Vivet eâ vitâ, iisque bonis, quæ præcepta legis suis promittunt, scilicet in abundantia frumenti, vini et olei.

scilicet fidei, debeat primariò intendere omnis verus Dei cultor; secundò, quòd nunquàm à Christo rece-dendum, sub quocumque p̄textu, sed per continuos actus fidei charitate formatae accedendum et inhæ-rendum, etenim ipsa vita et Iōns vita: *Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso*, Joan. 5, 26.

VERS. 15. — CHRISTUS NOS REDEMIT DE MALEDICTO...

Hic versus correspondet decimo illumque naturaliter sequi debet. *Lex maledicit...*, Christus autem nos ab hac legis maledictione liberat, datque benedictionem gentibus in eum credentibus.

FACTUS PRO NOBIS MALEDICTUM. Sicut 2 Cor. 5, Christus dicitur *factus pro nobis peccatum*, id est, hostia pro peccato, sic dicitur hic *factus pro nobis maledictum*, id est, execratio, quia maledictiones, seu peccata humani generis Deus in Christum transtulit, ut pro illis luendis moreretur: *Posuit Dominus super cum iniuriam omnium nostrum*, Isai. 53, 6.

Ad intelligentiam et ad pietatem ponderanda.

Sicut Christus carnem assumens venit in similitudinem carnis peccati, ita suspensus in cruce sustinuit similitudinem maledicti. Sicut enim execrabilis erant qui pro suis sceleribus suspendebantur, ita Christus pro peccatis nostris suspensus similitudinem gessit hominis à Deo maledicti. *Scriptum est*; Deuter. 21, 13, ubi suspensus dicitur à Deo maledictus, ibique jubetur ejus cadaver eodem die deponi et sepeliri, ut statim deleatur memoria ejus; et hoc in odium peccati, quo tale supplicium meruerat; sceleratissimi quippe tunc crucifigebantur. Idem fit adhuc circa scelerates; comburuntur, in cinerem rediguntur et in aera projiciuntur. Tale quid Christo pro nobis evenit, et cum sceleratis reputatus est, crucifixus cum eis, et medius inter illos, eodem die de cruce cum eis depositus. O ineffabilis mysterii dispositio! Christus, Dei Filius, benedictionis fons et origo, fit pro nobis maledictio, ut nos à maledictione liberet; Judaeis per crucem fit execrabilis, ut Judeos et gentiles Deo gratos reddat, omnibus in eum credentibus Spiritum justificantem pro-

VERS. 15, 14. — *Christus nos redemit de maledicto legis*, etc. Christus, inquit, nos, tam Judaeos quam gentiles, redemit de maledicto, sive execratione, legis, id est, à pœna quam lex cum execratione minatur, dicens: *Maledictus omnis qui non permanescit in omnibus*, etc. Præstitit autem in nobis Christus, dūm *factus est ipse pro nobis maledictum*, quia maledictiones humani generis Deus in Christum transposuit, ut videlicet pro nobis infame et execrabile crucis supplicium subiret.

Quia scriptum est, Deuter. 21: *Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu*. Factus est pro nobis maledictum, ut pro maledictione induceret in gentes benedictionem Abrahæ promissam. Hoc ideo, inquit, ut benedictio Abrahæ promissa que totam hominum renovationem et beatitudinem complectitur, ad gentes veniret, et in iis completeretur per Jesum Christum, nimirum:

Ut pollicitationem Spiritus, id est, Spiritum sanctum, nos justificantem et sanctificantem, filii Abrahæ, id est, credentibus, promissum, *accipiamus per fidem*, quā credimus in Christum Abrahæ filium, in quo hanc benedictionem constituit et consignavit Deus,

mereator. Sieut mortuus eos quibus erat moriendum eximit à morte, ita et execratione in se recepta, ab execratione liberavit, D. Chrysostomus.

VERS. 14. — UT IN GENTIBUS BENEDICTIO ABRAHÆ...
Syr.: *Ut inter gentes esset benedictio Abrahæ per Jesus Christum, ut nos accipiamus promissionem Spiritus per fidem.*

Observatio moralis.

Fides ergo nostra, gratia Spiritus sancti, nostra sanctificatio, fructus sunt mortis Christi. Ad hoc nunquām satis attenditur. Homini etiam sceleratissimo nihil poterat pejus evenire quā crucifigi. Christus autem sanctus sanctorum pro me voluit crucifigi, ut me à peccato liberaret, mihi gratiam mereretur, ad eternam hereditatem jus largiretur. O amor! amor immensus! incomprehensus! ineffabilis! Hinc disce quantum te Christus amet, et quanti tuam salutem faciat. Hinc disce quantum debas ipsum amare, et tuam salutem curare. Hinc disce quomodo debebas pro eo probra, maledictiones, et contumelias pati. Disce et pro scelerato propter cum reputari

VERS. 15. — FRATRES, SECUNDUM HOMINEM DICO...
Syr.: *Fratres mei, tanquam inter homines loquor*. Nova et quinta assertur ratio, petita ex Dei promissione, quæ Testamentum dicitur, quia promissio de hereditate dandâ. Ex promissione ergo Dei facta Abrahæ, probat nos ex fide, non ex lege justificari; utitur autem consuetâ sibi emollitione: *Fratres*. Vocat fratres suos quos paulò ante vocabat insensatos. Quia ex charitate loquitur, modò incerepat, modò consolatur; omnia autem ad illorum salutem. *Secundum hominem*, id est, humanâ ratione, humanoque utor exemplo. TESTAMENTUM, pactum, promissio, Tamen hominis, id est, tametsi tantum hominis, licet hominis.

CONFIRMATUM. Græc., authenticum.

NEMO SPERNIT. Græc.: *Abiecit tanquam irritum, aut superordinat*. Syr., aut invertit, scilicet addendo, demendo, contra ordinando. Intellige, quòd multò minus Testamentum Dei immutabilis, omnipotens, immutabitur.

VERS. 16. — ABRAHÆ DICTÆ SUNT PROMISSIONES...

dicens Abrahæ: *In te, id est, in semine tuo, quod est Christus, benedicentur omnes gentes*.

VERS. 15. — *Fratres, secundum hominem dico*; id est, juxta morem et consuetudinem hominum loquor; q. d.: In hac spirituali divinâque re, humano ac vulgari utor exemplo, testamenti, et testatoris, ut probem nos benedictionem Abrahæ jam dictam hereditare non per legem, sed per fidem Christi, juxta Dei pactum cum Abraham initum; ut meritò pudere vos debeat, o Galate, quid minus tribuat Dei, quam hominis testamentis et pactis.

Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat, id est, immutat, aliter ordinat et disponit ultra quam à testatore ordinatum et dispositum est, hoc est, nec demit, nec addit, nec derogat, nec arrogat.

VERS. 16. — *Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini eius*, scilicet Gen. 22, ubi dicitur: *Quia fecisti hanc rem* (ut mihi obediens velles immolare filium tuum Isaac) *benedic tibi*, etc. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes*. Unde colligunt interpres, Abraham hac obedientiâ, filiique victimâ meruisse, ut ex sua

Assumit promissionem à Deo factam Abrahæ, que est quasi testamentum, quia de hæreditate ei et semini ejus dandæ, quasi diceret : Atqui, Deo loquente, factæ sunt Abrahæ prouisiones, et multoties repetitæ, Genes. 12, 3; item 17, 7; item 22, 18.

ET SEMINI EJUS. Quod Genes. 12, 3, de Abrahamo dictum est, illud Genes. 22, 18, dictum est de semine ejus : *Et benedicentur in semine tuo, etc.*, ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis. Ecce testamentum à Deo factum Abrahæ ; illud autem Apostolus Dei Spiritu explicat, dicens Deum plurali numero non fuisse locutum : *Nos dicit : Et seminibus, quasi multis, sed quasi in uno*, sed singulare, ut indicaret unum aliquem ex Abrahæ filiis, non ex Ismaele nasciturum, sed ex Isaaco, qui in eo sacrificio, de quo Genes. 22, 18, Christi figura fuerat ; seu ut indicaret Christum, *per quem benedicentur omnes gentes*.

VERS. 17. — HOC AUTEM DICO TESTAMENTUM A DEO CONFIRMATUM. Græc. : *Testamentum ante authenticatum à Deo in Christum.* Syr. : *Quod ante confirmatum est à Deo in Christo.* Explicato Testamenti sensu, redit ad interruptum sermonem, et concludit ex eo quod dixit supra, testamentum hominis authenticum non rescindi. Ergo authenticatum testamentum illud à Deo factum de benedicendis hominibus per Christum et per fidem in Christum, lex longè posterior non potest irritare, nec abrogare, nec illi quid superaddere.

POST QUADRAGENTOS... Hi quadringenti tringinta anni incipiendi sunt à primâ promissione Abrahæ factâ, usque ad datam legem in monte Sinâ. Vide Estium, Cornelium, Fromondum, ante eos D. Thomam, hic, D. Augustinum.

VERS. 18. — NAM SI EX LEGE, seu legis observantiâ, seu ex legis operibus,

HÆREDITAS, benedictio, justitia, salus æterna;

JAM NON, id est, ergo non ex promissione, que facta est Abrahamo sine lege, et sine legalis observationis mentione.

ABRAHÆ AUTEM PER REPROMISSIONEM DONAVIT. Græc. : *Gratificatus est Deus, id est, Deus promisit se gratis daturum, scilicet per fidem in Christum.* Summa hujus ratiocinationis hæc est : Authenticum hominis mortui testamentum nemo reprobavit aut invertit, à for-

potius stirpe, quam aliâ, imò ex codem Isaac quem immolare volerat, nascetur Christus, per quem omnes gentes benedicentur et implerentur benedictiones et promissiones Abrahæ factæ.

Non dicit : Et seminibus quasi in multis; sed quasi in uno : Et semini tuo, qui est Christus. Hoc postremum, qui est Christus, interpretatio est Apostoli, quæ promissionem illam, et semini tuo, de Christo docet accipiendo. Aquinas et Cajetanus breviter adnotarunt, Paulum codem spiritu quo promissio facta, et Scriptura condita est, eam interpretari, quod ex numero sanguinali, unus, id est, Christus, fuerit significatus, etc.

VERS. 17. — Hoc autem dico, q. d. : Hoc igitur est, quod intendo, quod volo concludere.

Testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadragesim annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Deus inuit pactum cum Abraham et semine ejus promissâ benedictione per Christum ; ergo pactum illud debet manere firmum

tiori testamentum Dei vivi et æterni nullus immutabit. Atqui Deus testamentum fecit Abrahæ ; promisit enim quod per Filium ejus nempe Christum, omnes gentes benedicentur et æternam possiderent hæreditatem. Lex ergo longè post hoc testamentum factum et confirmatum superveniens illud non immutabit ; immutaret autem, si ex lege esset benedictio et hæreditas, quia si ex lege, ergo non ex promissione, seu ex semine Abrahæ promisso, quod esset Dei immutabilis testamentum invertere. Cùm ergo immutabile sit testamentum Dei, restat concludendum nos per Christum et per fidem in Christum justificari, non per legem Moysis.

Observatio moralis.

In hâc Dei promissione Abrahæ factâ, quam Apostolus supponit ut nostræ justificationis basim, mirare infinitam in nos Dei bonitatem, qui, cùm sit in seipso summè beatus, nullius indigens, hominem tamen querit, quasi illius indigus, homini salutem promittit, hancque promissionem suam solemnij juramento confirmat, suisque verbis semetipsum quasi ligat, ne fortè justitia opus misericordiae gratuitum invertat. O bonitas ! ô misericordia verè divina ! Sic autem hanc Dei bonitatem mirare, ut et sapientiam et quaudam in executione aequitatem mireris. Abraham Deo credens, at Deo obediens, unigenitum filium suum Isaac immolare paratus est ; hinc illi promittit Deus quod ex illo ipso Isaæ nasciturus sit Christus, in quem credentes omnes terræ gentes justitiam et salutem æternam sint consecuturæ. Quia obedit Abraham, dicitur illi : *Benedic tibi.* Quia obediens fuit Isaac, Christique obedientiæ et sacrificii figura fuit, dicitur illi : *Et benedicentur in semine tuo*, id est, in Christo, ex Isaac nascituro, omnes gentes.

Hinc discamus Deo credere, at Deo credentes obediere ; in omnibus humiliter subjici, omnes quaecumque ejus voluntates, nobis etiam maximè repugnantes, fideliter et promptè execuî. Tali fide, tali obedientiæ promeretur Deus, promeretur benedictio promissa in Christo et per Christum, Dei et Abrahæ Filium. Hincque concludamus quod obediens salutem compleat, quam initiat fides. Itaque credamus in Christum ; at sic credamus ut et Christo obediamus, Deique voluntatem in omnibus adimpleamus. Fidem nostram in

et inviolabile, nec per legem, que multò post supervenit, abrogari potuit, aut intercipi, quominus per Christum impletur. Id autem continget, si per legem esset benedictio, que praestanda per Christum est promissa.

VERS. 18. — NAM SI EX LEGE HÆREDITAS, si ex lege Moysis hæredes efficiuntur benedictionem Abrahæ, hoc est, justitia et salutis, ergo jam non ex promissione ; sed hoc est falsum, quia hanc benedictionem donavit Deus per repromotionem, promittens scilicet Abrahæ semen, id est, Christum, in quo, et per quem omnes gentes qua in eum crederent, benedicentur. Si ex promissione Christi, ergo ex fide Christi, non ex lege Moysis, haec benedictio Abrahæ promissa gentibus omnibus obtinet.

Abrahæ autem per repromotionem donavit Deus. Atqui, inquit, ex promissione hæreditas est, quia Deus non ex conditione legis, sed gratuito et irrevocabili dono, dandam promisit hæreditatem : igitur

opera diffundamus; operemur ex fide, et in spiritu fidei; seu fides nostra per charitatem operetur. Vel enim sanguis per fidem et propter fidem fundendus, vel fides in opera et per opera est diffundenda. Primi occasiones nunc non habemus, secundi autem continuas.

VERS. 19. — QUID Igitur lex?... Probat in superioribus legis insufficientia et inutilitate ad justificandos homines, D. Paulus, qui omnia perspicit et innumeris utitur oculis, ait D. Chrysostomus, ne superflua existimet lex à Deo data, querit: Ad quid igitur data est? Eritne inutilis? Minime, inquit, nam

PROPTER TRANSGRESSIONES POSITA EST. Grec.: *Transgressionum gratiā apposita est.* Syr.: *Propter transgressionem addita est*, scilicet addita promissioni, et apposita inter promissionem et illius executionem, seu donec veniret Christus promissus. Hoe benē Ambrosius: Posita est in medio inter cœptam promissionem et semen cui facta est promissio, id est, inter Abram et Salvatorem, etc., ut populum Dei erudiret sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem quæ est Christus. Apposita, inquam, *propter transgressiones declarandas*, arguendas, coercendas, ita D. Chrysostomus, D. Hieronymus, et post illos plerique communiter.

Ad majorem hujus interpretationis intelligentiam, nota quòd populus Israeliticus suo apud Aegyptios idololatras incolatu, et continuo cum illis infidelibus commercio, sic à patrum suorum simplicitate declinaverant, ut in pleraque peccata Aegyptiis communia prolaberentur. Hinc legis necessitas, quæ pœnis et terrore eos ab hujusmodi vitiis coerceret. Ita plerique corrupti, ut et justitiam nescirent, et multa peccata patrarent ignari. Hinc legis necessitas, quæ peccata declararet, argueret. Audi hanc de re D. Chrysostomum: Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata, non sentientes autem nec desiderabant remissionem, dedit Deus legem quæ proderet vulnera, quòd medicum quærerent. *Propter transgressiones* aliquo modo augendas et implendas, D. Augustinus. Quod debet intelligi, non causativè, sed consecutivè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit revera delictum et multiplicatio sunt transgressiones, et quantum ad numerum, seu multitudinem, et quantum

ad reatus gravitatem, ut D. Thomas explicat hic, et Rom. 5, v. 20.

Conciliabuntur ergo hæ interpretationes diversæ, si dicatur quòd lex directè quidem data sit ad declarandas, arguendas, et coercendas hominum transgressiones, indirectè verò hic securus est effectus, ut, datâ lege, abundarit delictum et multiplicatio fuerint hominum transgressiones. Id autem Deus permittere voluit ut legis transgressores humiliarentur, et superbus eorum animus, infirmitatis sue conscientia, intelligeret legem sibi ad salutem non sufficere, hincque avidius quæreret Mediatoris gratiam. Hincque concludes quòd lex populo Israëlitico data sit ut paedagogus, infra 24, qui duo doceret ipsum. Primò, qui illum erudiret circa bonum faciendum et circa malum fugiendum, seu qui doceret quid agendum, quid non agendum; secundò, ut eundem populum doceret in Christum aspicere, in quo promissiones Abrahæ factæ complenda erant, et absque cujus gratiā et auxilio non valebant legem implere, nec à peccato liberari, nec iustitiam Abrahæ promissam adipisci.

DONEC VENIRET SEMEN, id est, filius Abrahæ promissus, seu Christus, mundi Magister et Salvator, per quem omnes nationes sic erant erudiendæ et adjuvande, ut hæreditatem Abrahæ promissam essent assecuturæ.

ORDINATA PER ANGELOS. Declarato fine legis illiusque utilitate, Paulus alias enumerat legis singularitates, seu excellentias. Existimo autem quòd ad perfectam apostolicæ mentis intelligentiam debeant subintelligi promissionis excellentiæ, legis singularitatibus seu excellentiis oppositæ et superiores, ut in paraphrasi expressæ sunt, et ut fusiū explicabo v. 20. *Ordinata per angelos*, id est, ministrata, ordine dictata per sanctos angelos, Dei nuntios et ministros, quorum unus Dei personam gerebat et Dei nomine pronuntiabat, alii verò hunc comitabantur. Vide Deuter. 55, 2, et Act. 7, 58.

Subintellige quod probabilissimè Paulus habebat in mente: Promissio autem per Deum ipsum facta est Abrahæ, et ordinata. Hoc legens doctor, et quidem eruditissimus, objicit mihi: Atqui per angelum promissio facta est Abrahæ; ergo nulla disparitas. Cui respondi primò subsumptum negando, quia id non est

paedagogus noster, usque ad Christum; ergo Christus jam præsente, officio suo perfuncta est; quid ergo ulterius eam prorogare vultis, o Judæi? Ita Chrysost.

Ordinata per angelos. Legem veterem per angelos ordinatam, sive dispositam, ut legit Augustinus, id est angelorum operâ seu ministerio digestam, scriptam ac latam fuisse, testatur idem Apostolus, Hebr. 2; et Stephanus, Act. 7, significat, et ipse Moyses, Deut. 55, dicens, cum Domino legem in monte Sinai ferente adfuisse sanctorum millia, quos Septuaginta angelos interpretati sunt. Indicat ergo discreti Apostolus inter legem et promissionem, quòd lex angelorum ministerio lata fuerit; promissio per Christum præstanda; sicut infra dicitur, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur.

In manu mediatoris. In manu, id est, per mediatorem, quia manus est membrum per quod operatur homo, et quasi organum organorum. Queritur qui?

Donec veniret semen, hoc est, Christus, cui promisebat, Deus scilicet, per eum benedicendas eis gentes, hoc est, justificandas, ut piè deinceps se ja-te vivere, legemque implere possint; q. d.: Data est lex quasi

in Scripturis expressum, immò formaliter id attribuitur Domino. Genes. 18, v. 17; et 22, v. 16; secundò, esto, inquietabam, quòd per angelum promissio fuerit fortè pronuntiata, at certè per Deum ipsum facta fuit et ordinata, quis enim angelorum promittat Filium Dei? Dixi, fortè, quia licet id non sit in Scripturis expressum, fortè colligi potest ex iis, in capitibus jam citatis. Addebam tamen quòd solum Scripturæ silentium sufficeret ad illud negandum, juxta mentem D. Pauli, qui ex solo Scriptura silentio de parentibus Melchisedech, illum dixit *sine patre, sine matre*, Heb. 7, v. 5.

IN MANU MEDIATORIS, id est, ministerio Moysis mediatoris, se quasi medium interponentis inter Deum et populum Israeliticum, et pro eo stipulantis : *Ego sequester et medius fuī inter Dominum et vos...* Subintellige, promissio autem immediate per Deum ipsum facta est Abrahæ, nullo mediatore interveniente, sine conditione, sine stipulatione, quia merè gratuita.

VERS. 20. — **MEDIATOR AUTEM UNIUS NON EST....,** sed est inter duos, et quidem non benè convenientes, sed dissidentes, et quos vult reconciliare.

DEUS AUTEM UNUS EST, sibi constans, semper idem, immutabilis. Obscurissimus est hic locus; obscurum est, ait Fromondus, quare Apostolus hunc versum raptim, et velut extra propositum interjectiāt. Hæc obscuritas patet textum legenti, sed et magis patebit varias interpretum opiniones examinantē.

Notanda ad intelligentiam.

In hæc obscuritate, post multas reflexiones et varias veritatis undique indagationes, probabilissimum puto quòd D. Paulus, enumeratis Mosaicis legis singularitatibus, et subintellectis in mente promissionis de Christo à Deo factæ Abrahamo excellentioribus singularitatibus, hæc præcipuum tantum harum promissionis divinæ singularitatum expressè nominat, unde concludit hujus promissionis firmam immutabilitatem et supra legem præcellentiam.

Lex ministerio Moysis, mediatoris et stipulatoris, data est. *Mediator autem non est unius*, sed plurim; hinc facilis mutabilitas, ob alicujus mutationem et stipulatæ conditionis defectum. Promissio autem à Deo

hic intelligatur mediator? Cyrill. Nazianz., Gregor. Nyssen., Adamus, intelligunt Moysen, qui, Deut. 5, dicit se sequestrum fuisse medium inter Deum et populum, quia Christus non veteris Testamenti, sed novi mediator est, quoniam eum aperte nuncupat Apostolus, Hebr. 8 et 12. *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, Joan. 1.

VERS. 20. — **Mediator autem unius non est**, q. d. : Mediator, quem dixi, Moyses, non est unius, sed duorum certorum et determinatorum, Dei scilicet et Hebreorum, non autem Christianorum (ad quos vel maximè spectat benedictio, id est, justitia et salus Abrahæ promissa) Moyses fuit mediator et interpres; Deus vero unus est, non duo. Itaque in hisce verbis vim argumenti non ponit Apostolus, nisi obliquè et inchoat, sed tantum in iis explicandis ludit per antithesin, ut scilicet opponat mediatorem qui duorum est, Deo, qui unus est, in quo facit præcipuum vim.

Deus autem unus est, q. d. : Non sunt duo dii, quorum unus sit Deus legis et Iudeorum, alter sit Deus Abrahæ et Christianorum, sed unus est Deus Iudeo-

solo facta. *Deus verò unus et idem semper est et immutabilis*; hinc promissionis firmitas stabilis, æterna, immutabilis.

Itaque ut hos duos versus 19 et 20 benè intelligas, nota quòd D. Paulus ita respondet quæstioni sibi factæ : *Quid igitur lex?* ut etiam, occasione quasi per transennam acceptâ, ostendat legis et promissionis discrimina, hujusque supra legem excellentiam. Lex occasionaliter data, *propter transgressiones...*, ad tempus, *donec veniret...*, per angelos, Dei ministros, Moyse, homine mediatore. Promissio facta principaliter, sine temporis limitatione, per Deum ipsum immediate, absolutè, sine conditione, aut stipulatione. Hinc quid sequitur? Primò, quòd promissio multò perfectior sit et excellentior; secundò, quòd promissio sit immutabilis, æterna sicut Deus, promissionis auctor, est unus, semper idem, sibi constans et immutabilis. Deus unus et idem semper est; non timendum ergo ne promissionem abroget suam absolutè et gratuitò factam. Hæc de mundi salvatore promissio, ex Abrahæ semine nascituro, fundatur in verbo Dei absoluto et absque ullâ conditione, aut stipulatione dato : *Venit autem Dominus stabit in æternum*; ergo et hæc gratuita Dei promissio. Hinc in Christo et per fidem in Christum salus semper erit quærenda. Tertiò, è contra sequitur quòd lex erat mutabilis, abroganda, immò et abrogata. Lex erat occasionaliter, ad tempus, donec veniret Christus; Christus autem venit; ergo lex abrogata est. Christo præsente, lex suo functa est officio; ne Iudeos quidem nunc obligat, multò minus gentiles. Quare ergo, ô Galatæ, in illâ et non in Christo solo justitiam quæritis?

VERS. 21. — **LEX ERGO ADVERSUS PROMISSA DEI?** Occurrunt secundæ objectioni ex primâ nascenti. Si lex transgressiones ostendit, arguit, coeret; ergo sibi usurpat officium quod Deus Abrahæ semini promisit : *In te benedicentur...*, ergo promissionem evacuat, estque illi contraria. Respondet primò, quòd non fuit contraria, quia non potuit VIVIFICARE, id est, vitam justitiae internam dare, et jus ad æternam hereditatem, quod Deus fidei promisit : *Justus ex fide vivet*.

rum et Christianorum, idem auctor legis et Evangelii; unus ergo idemque Deus fecit Moysen mediatorem inter se et Iudeos; modò eo revocato alium, puta Christum, fecit mediatorem inter se et Christianos omnium gentium, atque per Christum benedixit et justificavit omnes gentes, ut promiserat Abrahæ.

VERS. 21. — **Lex ergo adversus promissa Dei? Absit.** Si lex promissioni adjuncta est, et quasi adrepit, videtur quòd sibi usurparit officium vivificandi et justificandi homines, ut scilicet illud, quòd promissio continebat, exequetur, eoque fungeretur donec veniret Christus: quòd si ita est, ergo lex adversatur promissis Dei; Deus enim hanc vivificationem et justificationem promisit fidei in Christum, non legi. Lex non potest vivificare, ergo non est contra Dei promissa, quæ vitam spiritalem promittunt dandam per Christum.

Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè ex lege esset justitia. Si lex posset in nobis vitalia spiritus opera edere, sequeretur posse eamdem nobis spiritum charitatis et gratiæ, ipsamque justitiam tribuere; nec enim opera spiritus edi exerceretur possunt sine spiritu. Sed nec opera vitae sine anima.

VERS. 22.—SED CONCLUSIT SCRIPTURA... *Scriptura*, id est, lex scripta, lex Mosaica. D. Chrysostomus, Theophylactus, D. Thomas, Gagnæus. *Conclusit*, id est, coarguit et coargutos continuit in metu, D. Chrysostomus.

OMNIA. Omnes homines, etiam Judæos.

Respondet secundò, quòd non tantùm lex promissione non fuit contraria, quin imò lex obsequium præstitit fidei, quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pædagogus ad Christum justitiae fontem quasi manu ducebat. Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata, non sentientes autem nec desiderabant remissionem, dedit legem quæ proderet vulnera, quòd medicum quererent, ait D. Chrysostomus. Unde concludit idem D. Chrysostomus, quòd lex non solùm contra Dei promissa data non fuit, sed pro missis. Duo enim, inquit, commoda, præstítit: primùm virtutem mediocrem docuit eos; secundùm, ipsis peccati cognitionem dedit, quæ illos promptos redderet ad quærendum Dei Filium. Idem fermè dixit Ambrosius, hæc eadem explicans verba, sed *conclusit Scriptura*. Hoc dicit Paulus: Quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum; manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt ut se excusare non possent, sed quererent misericordiam, ut veniens qui promissus erat Abrahæ fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham, ut et malorum suorum veniam et justificationem mererentur, hucusque Ambrosius.

Additio cum quâdam immutatione.

VERS. 21.—LEX ERGO ADVERSUS PROMISSA DEI? Semper dubitavi ad quid referatur illud *ergo*; an ad objectionem proximè præcedentem, ut supposui in paraphrasi et in commentario quem modò feci, plerosque secutus, an ad id quod superiùs dictum est v. 10: *Lex maledicit, Christus eximit à legis maledicto*, et benedicit; et ita sensit D. Chrysostomus; an ad v. 18: *Si ex lege hæreditas, jam non ex promissione*, et ita D. Anselmus; an verò, quod milii semper visum est probabilius, nova sit objectio, vel facta generalim contra doctrinam jam multoties traditam, scilicet, quòd fides legem abrogavit, vel facta specialiū contra id quod v. 19 dictum est: *Lex posita est...*, tunc veniret semen.

Itaque probabilius puto quòd hic ab Apostolo queritur, an ideò lex et missio non stant simul, quia sibi invicem contrariæ. Cui interrogationi statim respondeat: *Absit*, non sunt contrariæ, nec ideò una

VERS. 22. — *Sed* (ex lege non est justitia, quia) *conclusit*, id est, declaravit, et sententia sue auctoritate pronuntiavit *Scriptura*, *omnia*, id est, omnes concludi sub peccato, hoc est, omnes esse peccatores, peccato reos, peccato obnoxios. *Pro omnes* dicit *omnia*. Ut missio ex fide Jesu Christi daretur credentibus, id est, ut missio justitiae hæreditas per fidem Jesu Christi daretur credentibus in eum, dum scilicet in lege nullam invententes peccati medelam, ad Christum configunt, qui est semen illud in quo date sunt missiones.

VERS. 23. — *Prius autem quâda veniret fides*, sub legi custodiebamur *conclusi*, quasi servi in disciplinâ,

adveniente, cessat altera, sed ideò cessat lex adveniente Christo, quia tunc lex inutilis, utpote quæ nec vim habet vivificandi, nec quid amplius significat.

SI ENIM DATA ESSET LEX, quæ vim habuissest justificandi, verè et realiter ex illâ lege adhuc esset justitia, si potuisset, adhuc et posset. Nunquā autem id potuit lex scripta.

VERS. 22. — SED CONCLUSIT SCRIPTURA... Sed omnes homines conclusi sub peccato, et peccatis involutos declaravit, ut notâ suâ et legis impotentia, juxta promissionem Abrahæ factam, justitiam quærent ex fide in Jesum Christum. Tantum abest ergo ut lex missione sit contraria, quin imò lex obsequium præstitit fidei, quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pædagogus ad Christum justitiae fontem quasi manu duxit.

VERS. 23. — PRIUS AUTEM QUAM VENIRET FIDES... , id est, ante adventum Christi, seu ante legem evangelicam à Christo prædicatam.

SUB LEGE CUSTODIEBAMUR CONCLUSI... Syr. : *Lex custodiebat nos conclusos in eam fidem...* Assignat et aliud obsequium quod lex præstitit fidei, seu magnam quam Judæi ex lege traxerunt utilitatem. Lex enim timore, velut muro quadam, continens illos, ac secundum ipsam vivendi necessitatem constringens, reservabat illos fidei, D. Chrysostomus. *Custodiebamur et conclusi*, significat tutelam ex legis præceptis adhibitam, idem. Lex eis magnam præbebat securitatem, à pluribus peccatis cohibens, ac veluti murus quispiam existens, concludens homines, colligensque ad finem, ait Theophylactus. Similiter et Ambrosius: *Prius enim quâda*, id est, antequâda veniret Salvator, sub legi custodiâ agebamus, ne peccarremus, ut veniente missione digni essemus.

VERS. 24. — ITAQUE LEX PÆDAGOGUS IN CHRISTO, Græc., in, seu ad Christum. Syr., ad Christum, id est, fuit nobis instar pædagogi metu pœnæ puerum coercentis et ad præceptorem ducentis. Pædagogus dicitur is qui puero datur dux et custos, qui puerum regat, à vitiis coercent, primisque imbuat elementis, donec ad præceptorem ducatur instituendus. Sicut autem præceptor non adversatur pædagogus, sed illum adjuvat, arcens adolescentem ab omni vito, illumque reddens idoneum percipiendis quæ tradit præceptor, ita lex missione non contraria fuit, imò ad illam percipiendam præparavit, ex D. Chrysostomo.

in custodiâ et carcere onerosâ legis, que suis pœnis quasi cancellis et septis nos à peccato continebat et coercent, in eam fidem quæ revelanda erat, ut scilicet per legis reprehensionem, minas et ostensionem pœnarum forinaremur, præpararemur, aspiraremus ad fidem, libertatem et justitiam, per Christum dandam. Ita Anselmus et Theoph.

VERS. 24. — Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. Itaque, inquit, lex, instar pædagogi, nos, tanquam parvulos et ad vitia propclives, timore coeruit, et præparavit, duxitque ad Christum verum justitiae doctorem ac magistrum, ut ex fide ejus justitiam consequeremur.

VERS. 25. — AT UBI VENIT FIDES..., sicut cùm advenit preceptor, discedit prædagogus; sicut orto sole inutilis est lucerna, ita ubi magister ac pæceptor adfuit Christus, cessavit prædagogia legis, omnisque ipsius auctoritas.

Observationes dogmaticæ et morales.

Ex dictis in superiori versiculo, collige primò quòd fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Christus ante suum adventum, sicut et post, fuit et est unicus fons salutis; nulla fuit unquam salus nisi per fidem in ipsum, seu venturum, seu jam incarnatum: *Nec enim aliud nomen est sub cælo datum...* Christus promissus et venturus continue erat aspiciendus à Judæo, ut justificaretur. Christus incarnatus, crucifixus ac pro nobis mortuus, perpetuò est aspiciendus à Christiano; et per ipsius merita semper quærenda et invocanda Dei misericordia, ut salvemur. Judæus, legis transgressor, si suæ conscius infirmitatis, humiliaretur, legemque sibi non sufficere sentiens, misericordiam mediatoris invocaret, misericordiam consequebatur. Christianus peccator, si humilietur, si se peccatorem humili agnoscat, si suam sentiens potentiam, Salvatoris auxilium imploret, si in ipsum sperans, ad Sacra menta, Salvatoris fontes, recurrat, in his fontibus hauriet aquas salutis.

Ubi obiter nota quòd sicut superbìa est initium omnis peccati, ita humilitas omnis boni: adeò necessaria est homini lapso humilitas, ut Deus permittat omnium malorum maximum, scilicet peccatum, ut humilietur peccator, et humiliatus ad Redemptorem recessit et salutem consequatur; id patet in jam dictis de Judæo et Christiano. Et quia fides, seu Christianismus omnium fuit seculorum, hinc agnosce mirabilem illam veteris et novi Testamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum. Primum fuit quasi religionis pueritia, secundum ejusdem religionis ætas adulta, seu perfectio. Primum quasi cortex et velamen secundi; secundum autem primi explicatio. Hinc unum in altero aspiciendum. Vetus legendum per respectum ad Christum, ad quem quasi manu duebat; novum in vetere aspiciendum, sicut in umbrâ, seu in picturâ precedente.

At benedictus in æternum Deus, qui nobis meliora quam Judæis providens, non in religionis pueritiâ, sed in ejus ætate adultâ, seu statu perfecto, nos

VERS. 25. — *At ubi venit fides*, etc., hoc est, sub lege, quæ pedagogi erga nos gerebat officium. Postea quam ad Christum introducti sumus per fidem, cessat pædagogia legis.

VERS. 26. — *Omnes enim*, sive Judæi, qui fuistis sub lege, quasi pedagogi, sive gentiles, qui hoc pædagogo caruistis, hoc ipso, quo credidistis per fidem Christi, *fili Dei estis*; q. d.: Christus quasi pater nos quasi filios adultos regit et provehit; quid ergo ad legem et Moysen quasi pædagogum recessitis? *Omnes enim estis filii Dei per fidem*, non solam, sed baptismō et aliis fidei actibus declaratam et protestatam.

VERS. 27. — *Quicumque enim in Christo*, etc., id est, exuto vetere homine, velut transformati estis in Christum, novum hominem. Cùm igitur sitis tam intime Christo conjuncti per fidem, ac fidei Sacramentum,

nasci, seu potius renasci voluit. Hanc gratiam agnoscamus, nostramque de illâ gratitudinem testemur, majori fide, ardentiore charitate, obedientiâ universaliore. Justitia nostra sit abundantior scribarum et Phariseorum, juxta Christi Domini monitum, Matth. 5, 20.

VERS. 26. — OMNES ENIM FILII DEI ESTIS... Dat rationem, cur non simus amplius sub pædagogo, quia scilicet, per fidem in Jesum Christum, facti sumus filii Dei, et quidem adulti; seu, ut ait Ambrosius, de minoribus maiores facti. Papæ! quanta fidei vis! et quomodo eam progressu sermonis aperit! prius enim ostendit, v. 7, quod fides redderet filios patriarchæ, nunc verò demonstrat eosdem esse filios Dei, D. Chrysostomus.

VERS. 27. — QUICUMQUE ENIM IN CHRISTO BAPTIZATI ESTIS, CHRISTUM INDUISTIS. Explicat modum, quo filii Dei facti sumus, nimis rūm per baptismum.

Christus est Filius Dei; per baptismum induistis Christum Dei Filium; ergo in Christo et per Christum estis filii Dei.

Observatio moralis.

Ad hunc honorem attende, ô frater Christiane! per baptismum Christum Filium Dei induisti; unum quid cum Christo factus es. Christus fuit in te quasi reproductus et multiplicatus; seu, ut ait D. Chrysostomus, in Christum per similitudinem transformatus es, factus es quodammodo quod ipse est; si naturâ Filius est Dei, tu gratiâ filius Dei; eâ quippe gratiâ, ait D. Augustinus, homo fit Christianus, quâ homo factus est Christus. Christum Filium Dei induimus, ipsi assimilati sumus; ad unam cum eo cognitionem, unamque idæam perducti sumus, gratiâ facti quod ille est naturâ, Theophylactus. Christum induimus, sicut lignum induit ignem, ait D. Thomas. Tantæ gratiæ memor, vive ut filius Dei, vive ut Christus ipse. Interius vive, sicut Christus vixit: *Quæ placita sunt ei facio semper. Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris...* aiebat Christus. Et hæc fuit Christi vita regula; eadem sit et tua; ideo te docuit orare: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terrâ.* Exterius vive ut Christus, quem induisti; vestis tua sit Christus; solus ergo Christus in te videatur, sicut in homine vestito sola vestis videtur. Videatur in te Christi humilitas, modestia, mansuetudo, patientia, etc.

VERS. 28. — NON EST JUDÆUS... OMNES ENIM VOS utique legis obsequio jam opus non habetis, ut adducamini ad Christum. Nota efficaciam baptismi, quòd non tantum gratiam et dona, sed et ipsum Christum nos induat, ut ait Apostolus, eoque nos vestiat et ornet.

VERS. 28. — *Non est Judæus, neque Græcus, supplex in Christo*, id est, in Christianismo, ait Hieronym. In baptismo, et fide Dei jam dictâ, nulla apud Deum est differentia generis, conditionis, aut sexus; sed omnes, sive Judæi, sive Græci, sive masculi, sive feminae, unum sunt corpus mysticum, scilicet Ecclesia, cuius caput est Christus.

Non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Q. d.: Estis omnes tanquam unus, id est, prorsus indisereti, in negotio salutis per Christum; perinde atque

UNUM... Græc., *unus estis*. Syr., *vos omnes unus*, etc. Omnes unus estis in Christo Jesu, hoc est, eamdem formam, eundem typum habetis omnes, videlicet Christi, Chrysostomus. Quid his verbis magis stupendum aut reverendum? Qui prius erat Ethnicus, Iudeus, servus, etc., nunc formam gestat, non angeli, neque archangeli, sed universorum Domini; in sese Christum repræsentat, idem Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hinc discat Christianus nobilitatem suam; unum est cum Christo; filius Dei est, quia Christum Dei Filium induit in baptismō. Hinc discant magnates, aut qui-cumque natalitatis, aut dignitatibus, à ceteris distincti sunt, discant, inquam, quid in Christo sint unum, seu unus cum cæteris fidelibus. Coram Deo NON EST SERVUS, NEQUE LIBER..., sed omnes unus sunt in Christo Jesu. Itaque nec superbiant, nec alios despiciant. Hinc et omnes discant et recordentur se coram Deo nihil esse, nisi quod sunt in Christo Jesu, seu secundum gratiam Christi Jesu.

Apud Deum non est acceptio personarum, non enim personam domini, aut servi, attendit in Christiano, sed personam Christi attendit in singulis et omnibus; ita ut unusquisque fidelis illi sit eò gratior quò fidelius Christum repræsentat, quem induit in baptismō. To-

si omnes ejusdem generis, conditionis et sexus essentis.

VERS. 29. — *Si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis.* Nec deest vobis, inquit, dignitas Iudaicæ gentis, quæ se jactat esse semen Abrahæ, 2 Cor. 11. Nam si vos Christi estis, id est, Christo incorporati, et membra ejus effecti per fidem et baptismum; Christus autem est verum illud ac singulare semen Abrahæ promissum; ergo et vos semen ac filii Abrahæ estis,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Nota quòd mors Christi, quia animæ nostræ vita, nunquàm sit oblivioni danda, sed oculis fidei præsens in mente et corde semper habenda. Vide v. 1. Propterea nobis ubique, in templis, in locis publicis et privatis, proponitur imago Jesu Christi, pro nobis crucifixi, ut ab eo, quasi publico fonte vitæ, vitam hauriamus fide, spe, et charitate, ibidem, v. 1. Harum igitur virtutum actus sint ad animæ nostræ vitam continui, sicut ad corporis nostri vitam continui sunt cordis motus, qui systole et diastole dicuntur, ibidem v. 1.

2º Observa quantus thesaurus sit fides quæ vitam continent æternam, et ideò quàm desiderandus, et quàm sollicitè custodiendus, v. 9. Salus et vita semper fuit à fide. Quare? Vide v. 2. Semper fuit à fide in Jesum Christum. Quare? Vide ibidem, v. 12. Hinc sequelas vide ibidem. Ab exemplo autem Abrahæ, fidelium patriarchæ, disce quæ et qualis sit fides salutifera. Vide v. 9 et 18.

3º Mirare divinam ineffabilis mysterii dispositio-

tum itaque nostrum studium sit Christum in nobis gerere interius, et exterius exhibere. Hoc unicum sit votum nostrum. Christe, Fili Dei vivi, miserere mei! Jesu, character Patris, splendor gloriæ, expressa paternæ substantiæ et personæ imago, sic te per gratiam tuam cordi meo imprime, ut tua et Patris tui fam imago; te et scipsum videat in me, meique obte et ob tuam imaginem misereatur in æternum.

VERS. 29. — *Si autem vos Christi...* Christus est semen, seu filius Abrahæ, benedictionem gentium continens, seu per quem omnes benedicendæ gentes. Nos sumus Christi, unum cum illo corpus, illius membra; immò in illum transformati sumus, illumque induimus; ergo omnium ipsius jurium et benedictionum participes, et in illo benedicti. Sicut Christus, Dei Filius est, et Abrahæ filius, ita Christianus Christum indutus et unum quid factus cum Christo, Dei filius est, et filius Abrahæ, et consequenter haeres Dei, haeres hæreditatis à Deo promissæ Abrahæ et ejus semini, cohæres Christi, et ut est Abrahæ filius, et ut est Dei filius. O Deus misericors! sis in æternum benedictus ob hanc mihi indignissimo servo tuo benedictionem concessam, jusque datum ad æternam hæreditatem. Adoro te, benedico te, gratias ago tibi æternas propter hanc maximam misericordiam tuam.

non solum fidei imitatione, verùm etiam incorporationis jure; ut quod Christo capiti convenient, toti ejus corpori Ecclesiæ tribuatur.

Secundum promissionem, haeredes pertinet enim ad vos aequè ut ad Iudeos, haereditas benedictionis, ex promissione facta Abrahæ, cùm per incorporationem pari jure pertineatis ad semen illi promissum, quod est Christus.

nem, quæ Christus, omnis benedictionis fons, factus est in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab æternâ maledictione liberaret. Ut hanc ineffabilem Jesu Christi erga te misericordiam aliquatenus intelligas et sensias, attende ad versus 13 et 14, ibique in commentario dicta seriò perpende.

4º Nota quòd fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Vide v. 25. Hinc mira utriusque Testamenti convenientia, ibidem. Vetus fuit quasi religionis pueritia, ibid. Novum autem religionis ætas adulta, ibid. Hinc Christiani Iudeis multò feliores, ibid. Quo modo suam in Deum gratitudinem debeant testari, ibidem v. 25.

5º Tuam, ô Christiane, dignitatem agnosce ex versibus 26, 27 et 28. Hinc et debitum, seu obligationem agnosce: tuam Christum induisti, Christusque quodammodo factus es. Christum ergo interius et exterius gere et exhibe; videatur et agnoscatur in te Christus. Vide dicta ad versus 26, 27, 28.

CAPUT IV.

I. Dico autem: Quanto tempore haeres parvius

CHAPITRE IV.

I. Je dis de plus que tant que l'héritier est encore

est, nihil differt à servo, cùm sit dominus omnium ;

2. Sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus à patre.

3. Ita et nos cùm essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes :

4. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege,

5. Ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum recipere mussemus.

6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem : Abba, Pater.

7. Itaque jam non est servus sed filius. Quod si filius, et hæres per Deum.

8. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt dii, serviebatis.

9. Nunc autem cùm cognoveritis Deum, immo cogniti sitis à Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuò servire vultis ?

10. Dies observatis, et menses, et tempora, et annos.

11. Timeo vos, ne fortè sine causâ laboraverim in vobis.

12. Estote sicut ego, quia et ego sicut vos, fratres, obsecro vos ; nihil me laesistis.

13. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem ; et tentationem vestram in carne meâ

14. Non sprevistis, neque respuistis ; sed sicut angelum Dei exceperitis me, sicut Christum Jesum.

15. Ubi est ergo beatitudo vestra ? testimonium enim per hibeo vobis, quia, si fieri posset, oculus vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

16. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis ?

17. Æmulantur vos non bene : sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini.

18. Bonum autem æmulamini in bono semper ; et non tantum cùm presens sum apud vos ;

19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis,

20. Vellem autem esse apud vos modò, et mutare vocem meam ; quoniam confundor in vobis.

21. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non registis?

22. Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit : unum de ancillâ, et unum de liberâ.

23. Sed qui de ancillâ, secundum carnem natus est ; qui autem de liberâ, per reprobationem :

24. Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta ; unum quidem in monte Sina, in servitatem generans, quæ est Agar ;

25. Sina enim mons est in Arabiâ, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis.

26. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est ; quæ est mater nostra.

enfant, il n'est point différent d'un serviteur, quoiqu'il soit le maître de tout ;

2. Mais il est sous la puissance des tuteurs et des curateurs jusqu'au temps marqué par son père.

3. Ainsi lorsque nous étions encore enfants, nous étions assujétis aux premières et aux plus grossières instructions que Dieu a données au monde.

4. Mais lorsque les tems ont été accomplis, Dieu a envoyé son Fils formé d'une femme, et assujetti à la loi,

5. Pour racheter ceux qui étaient sous la loi, et pour nous faire recevoir l'adoption des enfants de Dieu.

6. Et parce que vous êtes des enfants de Dieu, il a envoyé dans vos coeurs l'Esprit de son Fils, qui vous fait crier : Abba, mon Père.

7. Aucun de vous n'est donc plus serviteur, mais enfant ; que s'il est enfant, il est aussi son héritier par Jésus-Christ.

8. Autrefois, lorsque vous ne connaissiez point Dieu, vous étiez assujétis à ceux qui par leur nature ne sont point véritablement des dieux.

9. Mais à présent que vous connaissez Dieu, ou plutôt que vous êtes connus de lui, comment retournez-vous à ces observations légales, si défectueuses et si impuissantes pour justifier, auxquelles vous voulez de nouveau vous assujétir ?

10. Vous observez les jours et les mois, les saisons et les années.

11. J'appréhende pour vous que je n'aie peut-être travaillé en vain parmi vous.

12. Soyez comme moi, mes frères, je vous en conjure, parce que j'ai été comme vous. Vous ne m'avez jamais offensé en aucune chose.

13. Vous savez que je vous ai autrefois annoncé l'Évangile parmi les persécutions et les afflictions de la chair ;

14. Et que vous ne m'avez point méprisé ni rejeté, à cause de ces épreuves que je souffrais dans ma chair ; mais vous m'avez reçu comme un ange de Dieu, comme Jésus-Christ même.

15. Où est donc maintenant le bonheur que vous trouviez à m'avoir avec vous ? Car je puis vous rendre ce témoignage, que vous étiez prêts, s'il eût été possible, à vous arracher les yeux pour me les donner.

16. Suis-je donc devenu votre ennemi, parce que je vous ai dit la vérité ?

17. Ils s'attachent fortement à vous, non par le mouvement d'une bonne affection, mais parce qu'ils veulent vous séparer de nous, afin que vous vous attachiez fortement à eux.

18. Au reste, il est bon de s'attacher au bien en tout temps, et non pas seulement quand je suis présent parmi vous ;

19. Mes petits enfants, pour qui je sens de nouveau les douleurs de l'enfancement, jusqu'à ce que Jésus-Christ soit formé en vous,

20. Je voudrais maintenant être avec vous pour diversifier mes paroles selon vos besoins ; car je suis en peine comment je dois vous parler.

21. Dites-moi, je vous prie, vous qui voulez être sous la loi, n'avez-vous point lu la loi ?

22. Car il est écrit qu'Abraham eut deux fils, l'un de la servante et l'autre de la femme libre.

23. Mais celui qui naquit de la servante naquit selon la chair, et celui qui naquit de la femme libre naquit en vertu de la promesse.

24. Tout ceci est une allégorie ; car ces deux femmes sont les deux alliances, dont la première, qui a été établie sur le mont de Sina, et qui n'engendre que des esclaves, est figurée par Agar ;

25. Car Sina est une montagne d'Arabie qui représente la Jérusalem d'ici-bas, laquelle est esclave avec ses enfants ;

26. Au lieu que la Jérusalem d'en haut est libre. Et c'est elle qui est notre mère.

27. Scriptum est enim : Lætare, sterius, que non paris; erumpit, et clama, que non parturis : quia multi filii deserterunt, magis quam ejus que habet virum.

28. Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

29. Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc.

30. Sed quid dicit Scriptura ? Ejice ancillam et filium ejus; non enim heres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

31. Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, quam libertate Christus nos liberavit.

ANALYSIS.

In capite tertio, v. 7, 9 et 29, dixit quod populus fideliis sit Abrahæ semen et promissionum heres.

¶ 24. Indicavit duplum hujus heredis statum, minoritatis nimirum et majoritatis; indicavit ibidem Judaisum, ut minoritatis statum, Christianismum vero, ut majoritatis. Hoc clarus explicans, addit in hoc capite, v. 1 et 2, sicut heres, adhuc infans et minor, licet jure sit bonorum dominus, de facto tamen non differt a servo, immo regitur a servis et illis obedit.

¶ 25. Ita nos Judæi, quādiū minores et parvuli fuimus, sub præceptis et cæremoniis Mosaicæ legis fuimus in servitutem redacti.

¶ 26. At ubi venit minoritatis nostræ finis, ubi per Dei Filium ex minoribus facti sumus maiores et adulti, tunc et per ipsum a servitute legis liberati sumus, eique servire desivimus.

¶ 27. Quandoquidem ergo vos, o Galatæ, per Baptismum facti estis filii Dei, et quidem maiores sicut et nos, quandoquidem et Spiritu sancto animati, Deo dicere potestis : Pater, pater; jam non estis servi, sed ab omni servitute liberi.

¶ 28. Esto servieritis idolis cum essetis pagani;

¶ 29. At nunc Christi beneficio Deum cognoscentes, et ab ipso Deo cogniti et approbati ut filii legitimí, quomo-

do car il est écrit : Réjouissez-vous, stérile, qui n'enfantiez point; poussez des cris de joie, vous qui ne deveniez point mère, parce que celle qui était délaissée a plus d'enfants que celle qui a un mari.

28. Nous sommes donc, mes frères, les enfants de la promesse, figurés dans Isaac.

29. Et comme alors celui qui était né selon la chair persécutait celui qui était né selon l'esprit, de même aujourd'hui.

30. Mais que dit l'Écriture : Chassez la servante et son fils, parce que le fils de la servante ne sera point héritier avec le fils de la femme libre.

31. Pour nous, mes frères, nous ne sommes point les enfants de la servante, mais de la femme libre ; et c'est Jésus-Christ qui nous a acquis cette liberté.

PARAPHRASIS.

dò vos in servitutem redigitis, legalia servantes? v. 10.

¶ 32. *Ob hanc vestram superstitionem timeo vobis; et ne quod vereor vobis accidat, obsecro vos, legalia negligite, sicut et ego ea negligo, v. 12.*

Ab hoc versiculo duodecimo usque ad versum vigesimum primum, mira charitatis arte demuleat eos quos prius vocabat insensatos. Ne putatis, inquit, me vobis iratum. Nihil me privatim læsistis, immo me apud vos prædicantem, omnibus bonis, omnibusque affectus testimoniis cumulastis; me ut angelum, quid dico? ut Christum ipsum recepistis.

¶ 33. *Audeo dicere, me plus oculis vestris dilexistis.*

¶ 34. *An ergo quia vobis vera dico, ideò me putatis vestrum inimicum?*

¶ 35. *In judaizantium zelotypiam rejicit causam erroris Galatarum, à quo ut eos reducat, v. 19, maternam in illos teneritudinem exprimens : Vos, inquit, iterum parturio, donec recta Christi fides reparetur in vobis. Denique allegoriâ duarum uxorum et duorum Abrahæ filiorum ostendit eis synagogam et Judæos, per Agar et Ismaelem figuratos, ejectos esse à domo Abrahæ, et ab hereditate exclusos, Christianos vero, per Isaac significatos, à servitute legis esse liberos et benedictionis heredes.*

PARAPHRASIS.

1. Addo autem dictis supra, v. 24 et 29, quod quādiū heres infans est, nullā re differt a servo, quāvis hereditatis jure sit bonorum dominus;

2. Sed sub tutoribus et procuratoribus est, quorum arbitrio ipse regitur, et hereditaria ejus bona administrantur; donec adveniat tempus a patre in testamento præscriptum, vel a jure definitum.

3. Ita et nos Judæi, cùm essemus heredes quidem Abrahæ, sed pueri, rudes, et imperfecti, tum intellectu, tum affectu, et sicut pueri de Deo carnaliter sapientes, serviebamus timore servili, quo continebamus in officio, sub lege Mosaicâ, que mundo data fuit quasi alphab̄tum et prima veræ pietatis elementa,

4. At postquam venit finis illius minoritatis, et impletum est tempus a Patre præfixum ut hereditatem Abrahæ promissam recipieremus, misit Deus in terras unigenitum Filium suum, factum ex substan-

tia mulieris, et de ipsâ natum, sponte suâ legi Mosaicæ subditum,

5. Ut nos Judæos, legi subditos, ab obligatione et servitute legis redimeret; et Judæos pariter et gentiles, filios hominum, faceret Dei filios; seu ut adoptionem filiorum Dei, in Adamo perditam, et Abrahæ filii promissam, reciperemus.

6. Quoniam autem et vos, o Galatæ, æquè ac Judæi facti estis filii Dei: misit Deus in corda vestra Spiritum sanctum, ut eodem, cum Christo, Spiritu instructi et impulsi, amore filiali clametis ad Deum : Abba, Pater.

7. Itaque jam non est inter vos Galatas christianos, quis servus, sed estis filii, et quidem maiores et adulti, et pleno jure heredes Dei, per Christum quem induistis, et cuius Spiritum a Deo recepistis.

8. Tunc quidem, cùm infideles eratis et pagani,

ignorantes Deum verum, aeternum, mundi opificem, colebatis idola, falsis pueris, fictione scilicet hominum, non naturam dei, serviebatis.

9. At nunc Christi beneficio Deum ut patrem cognoscentes, immo et ab ipso cogniti et approbatи ut filii legitimi et charissimi, quomodo iterum repuerascentes convertimini ad primi Judaicę infantiae clementia, quae justificandi vim non habent, utpote gratiae vacua?

10. Id tamen facitis, sabbata, neomenias, tabernaculorum et propitiationis diem, annui sabbaticum observantes, sicut observant Judaei.

11. Ob haec superstitionem vestram timeo vobis, seu propter vos, ne forte irritus sit et inutilis labor quem in vos impendi; hoc ne fiat, legalia negligite, sicut ego ea negligo; licet olim ea sicut et vos ardenter zelatus sim; eadem mecum utamini libertate.

12. Fratres, obsecro vos, ne me credatis vobis iratum: quae durius dixi supra, ex amore dixi; nihil enim laetistis, ob quod nunc vobiscum durius agam quam antea.

13. Non solum non laetistis, sed et magnam exhibuistis benevolentiam, licet enim vobis praedicans, vilis, abjectus, et miserabilis essem, et ob hoc potius etis me contempnere et abominari, sicut contemni et respici solent infelices et miseri.

14. Me tamen non modò non sprevistis, neque respuistis, sed è contra me sicut angelum Dei, immo sicut ipsum Iesum Christum suscepistis.

15. Ubi est ergo illa felicitatis vestrae ex meo apud vos adventu testificatio? Hoc enim de vobis possum perhibere testimonium, quoniam si id mihi prodesset potuisse, oculos vestros eruisset et mihi dedisset, utpote vobis oculis chariori. Quò abiit hic erga me vester amor? Unde inimicitia? Unde suspicio.

16. Ergone quia verum dico vobis, ideo putatis me vestrum inimicum? seu ideo creditis me inimico in vos animo?

17. Aemulatur vos novi doctores vestri, ambient vos et deperent, à vobisque volunt amari, sed zelo non bono, nec ad bonum vestrum, nam excludere vos volunt à me, ut vos sibi servent, illisque agglutinemini, illos vicissim unice et cum aliorum exclusione diligentes.

18. Volo autem vos aemulari, seu zelare doctores, et magistros vestros, sed in bono et ad bonum, idque non in presentia tantum, sed et in absentia.

19. Filioli mei, quos rursus utro gesto, et pro quibus secundos in partu dolores patior, donec in vobis recta et sana fides Christi formetur,

20. Utinam forem apud vos, et videre quae sunt à vobis, ut, prout conveniret, sermonem meum vestris dispositionibus possem accommodare, quod absens non possum.

Quia enim non video quomodo sit's affecti, hinc

haereo, hæsito circa vos, nesciens quo sermonis genere debeam uti.

21. Respondete mihi vos, qui sub lege vultis esse: numquid ipsam audistis? Ipsi vos à se ad Christum amandat.

22. Ipsi enim vos docet quod Abraham duos filios habuerit, Ismaelem scilicet de Agar, quae erat ancilla et secundaria uxor Abrahæ, et Isaacum de Sarà, priuariâ uxore et dominâ

23. Ismael ancille filius, naturaliter et secundum naturae ordinem natus est ex matre juvenclâ et fecundâ; Isaac vero per supernaturalem Dei virtutem, ex Sarâ anu et sterili, juxta Dei promissum, Genes. 17, 18.

24. Haec præter historicum sensum, alium eminentiorem continent, reique sunt typus et figura. Hæ duas uxores, seu duo Abrahæ matrimonia figurabant duo testamento, seu federa, quae Deus fecit cum hominibus. Primum quidem in monte Sina, prolem generans in conditionem servilem, fuit figuratum per Agar;

25. Sina enim mons est Arabie, qui terrenam representat Jerusalem, quae servit cum filiis suis sub iugo legis, ut infra v. 4, cap. 5, explicabitur.

26. Sara autem figura fuit Ecclesie, quae cœlestis est Jerusalem; et haec libera est, et fecundissima, quippe quae nos, tam ex Judeis quam ex gentibus conversos, peperit Deo; unde nostra mater est.

27. Hanc Ecclesie, matris nostræ, secunditatem prævidebat Isaia, feminæ sterili et virum non habenti (Ecclesie nimis ex gentibus) plures filios promittens, quam ei quae virum habet (Synagogæ scilicet, quam in fecunditate superavit Ecclesia).

Prima allegoria applicatio.

28. Nos Christiani, instar Isaac, sumus promissionis filii, seu sumus promissionis filii per Isaac figurati.

Secunda.

29. Sed quemadmodum Ismael naturæ viribus et carnali generatione prognatus, persecutatur tunc Isaacum, supernaturali Spiritus sancti virtute, ex singulari Dei promissione natum, ita et nunc Judei, per Ismaelem figurati, Christianos, per Isaacum figuratos, oderunt et persecuntur.

Tertia et principialis applicatio.

30. Sed quid factum fuisse Scriptura testatur? Dei iussu ejcta est Agar ancilla cum Ismaele filio suo ē domo Abrahæ, et Ismael non fuit participes hereditatis Isaacæ promissæ: per quod significata fuit Synagoga et Judeorum ejactio ē domo Christi et Dei, seu ex Ecclesiâ.

31. Meminerimus itaque, fratres, quod nos Christiani non sumus Synagogæ filii, ritibus legis obligati sicut Judei, sed Ecclesiæ; non nostris meritis, sed Christi gratiâ, qui nos per passionem et mortem suam liberavit à iugo legis, quam abrogavit.

COMMENTARIA.

VERS. 1. Dico autem... Redit ad id quod cap. 3, v. 24, incœpit dicere, legem Mosaicam paedagogi comparans, et populum Judaicum puerum, et se clarius explicat, quasi diceret: Hoc est quod dicere volui: Sicut quādiū haeres puer est,

Nihil differt a servo, quantum ad sui regimen, et quantum ad bonorum suorum administrationem; sicut enim servus Domini regitur imperio, ita et hic haeres infans regitur a tutoribus, quasi dominis; et sicut servus nihil habet proprium, ita et haeres minor, licet si jure honorum dominus, revera tamen de nullo disponit, quasi nihil habeat.

VERS. 2. — SED SUB TUTORIBUS ET ACTORIBUS. Græc., *œconomis*. Tutores, patris defuncti vice funguntur. Actores, *œconomi*, seu procuratores, sub tutoribus res pupilli gerunt et administrant.

USQUE AD PÆFINITUM TEMPUS. Græc.: *Usque ad pæfinitionem patris*, id est, usque ad tempus a patre in testamento definitum, vel a lege decreatum.

VERS. 3. — ITA ET NOS, Judæi scilicet, haeredes quidem Abrahæ, sed parvuli et minores. Judaismus fuit verè pietatis quasi minoritas et pueritia.

CUM ESSEMUS PARVULI. Græc., *infantes*. Syr., *pueruli*. Et cognitione: signa materialia tantum videntes, spiritualia per hæc significata non intelligentes; et affectu: temporalia tantum bona, legem servantibus promissa, diligentes, et de Deo carnaliter sapientes,

SUB ELEMENTIS MUNDI, id est, sub lege Mosaicæ, quæ Judæis, et per ipsos toti mundo, data fuit quasi prima pietatis elementa et veræ religionis rudimenta,

ERAMUS SERVIENTES, id est, eramus illius legis ritibus, cæmoniis et pæceptis serviliter subditi; metu poenæ, seu timore servili, signis adhærentes, quasi res forent, immo nec signa esse scientes. Sicut pueri elementa discunt et elementorum seu litterarum conjunctionem, sed voces et sententias ex elementis conflatas non intelligunt, donec ad scientias altiores perveniant,

VERS. 1. — *Dico autem: Quanto tempore haeres parvulus est*, etc.: Quod dico, tale est: Quādiū haeres pupillus in minori adhuc aetate constitutus est, nullā re differt a servo, perinde atque si servus esset, non dominus; immo servo, scilicet paedagogo suo, subjectus est, nec liberum usum habet honorum a patre relictum, quamvis haereditatis jure ac voluntate paternâ, eorum omnium sit dominus.

VERS. 2. — *Sed sub tutoribus et actoribus est*, etc., sub curatoribus et dispensatoribus, qui res et bona parvuli administrant.

VERS. 3. — *Ita et nos*, scilicet Judæi, cū essemus parvuli, pueri rudes et imperfecti, tum in cognitione, tum consequenter in amore Dei justitiae et salutis. Ita Anselm. *Sub elementis mundi eramus servientes*, id est, sub litterâ, et quasi alphabeto legis veteris, corporalia signa et carnales cæmonias Mosaicæ legis, se-stantes. Videri autem potest Apostolum alludere ad pueros elementarios, qui serviliter compelluntur ad discere elementa, litteras scilicet ac rudimenta litteraturæ, nescientes quid ex iis sit proventurum utilitatis.

VERS. 4. — *At ubi venit plenitudo temporis*, misit Deus Filium suum; id est, ubi tempus impletum est

niant, ad quas nisi per elementa non pervenitur, ita Judæi cæmoniarum clementa non intellexerunt; signis adhæserunt quasi rebus, et signa tantum esse nescierunt, donec ad Christum per hæc elementa, quasi elevamenta, pervenerunt, ait D. Anselmus.

Caveat Christianus ab ipso Christo edocitus, ne signis et solis exterioribus nimis adhæreat; sed Spiritui, veritati, principaliter intendat, sciens quia *Spiritus est Deus*, et eos qui adorant eum, in *Spiritu et veritate oportet adorare*, Joan., 4, 23.

VERS. 4. — AT UBI VENIT PLENITUDO, id est, finis temporis a cœlesti Patre nostro pæfiniti; seu ubi effluxit nostræ minoritatis tempus a Deo Patre nostro pæfimum, et advenit illud, quo statuit nos a conditio servorum ad libertatem filiorum adulorum transferre.

MIST DEUS FILIUM SUUM. Græc.: *Emisit, è suo scilicet sinu, in terras legavit unigenitum Filium suum, sibi consubstantialem*. Non quod Dei Filius exierit è sinu Patris, in quo generatur ab æterno et quiescit in æternum; non quod etiam in terris incœperit esse, qui semper est ubique; sed quia, Patre volente, factus est homo, et humanâ carne indutus, qui ab æterno erat invisibilis. *Visus est in terris, et cum hominibus conversatus est*. Itaque incarnationis Filii Dei fuit ejus a Patre missio, et ad homines delegatio.

FACTUM EX MULIERE.

Hujus missionis modus exprimitur. Non fuit creatus ut Adam, sed factus est substantia beatæ Virginis, per operationem sancti Spiritus, et ex ipsâ natus; et consequenter Filius Dei, factus est et filius hominis, id est, Virginis.

FACTUM SUB LEGE, id est, legi Mosaicæ sponte suâ subditum; non de jure, erat enim Dominus legis et supra legem; revera tamen voluit circumcidere, in templo pæsentari, redimi, etc.

VERS. 5. — UT EOS QUI SUB LEGE ERANT... Missionis illius finis exprimitur, scilicet ut nos Judæos legi obstrictos, a legis obligatione redimeret, et a legis ma-

quod erat a Deo Patre pæordinatum, liberarum a servitute legis, et haereditatem filiis promissam accipimus. Ad hoc enim emisit Deus in terram Filium suum unigenitum, sibi consubstantialem.

Factum ex muliere. Significat Christum sine patris semine conceptum et formatum ex sola matris substantiâ et purissimis sanguinibus.

Factum sub lege. Quia Christus licet legi, etiam quâ homo, non esset subjectus, utpote persistens in persona Filii Dei, qui legis fuit dator et conditor; tamen eam sponte suâ servavit, sponte se circumcisioni, aliquis cæmoniis lege pæceptis submisit ac subjecit: *factum ergo significat, non obligationem, sed usum; non ius, sed factum*. Ita Anselm.

VERS. 5. — *Ut eos qui sub lege erant, redimeret*, id est, dato pretio eximeret a servitute legis, suosque faceret.

Ut adoptionem filiorum recipemus. Nota voculam *ut*, q. d.: Ideo Filius Dei factus est ex muliere filius hominis, ut filios hominis faceret et adoptaret filios Dei. Ideo, ait Bernardus, Deus factus est homo, ut homo faret Dens. Haec adoptio fit per gratiam, quia non factum jus ad haereditatem Dei Patris, sed et naturam et diuinam participationem, ipsumque Spiritum san-

Iudicio ob legem violatam incurso, ut cap. 3, v. 13. Factus est sub lege; non ut ab eâ expiaretur, sed ut eos qui sub illâ erant pressi et rei liberaret, S. Anselmus.

UT ADOPTIONEM FILIORUM RECIPEREMUS, id est, ut nos, tam Judæi quam gentiles, in eo et per eum, recipemus adoptionem filiorum in Adamo perditam et Abraham filiis promissam.

Observatio moralis.

Adora hic, ô fidelis, quisquis es, divinæ dispensationis economiam. Adamus creatus est Dei filius, at hanc divinam filiationem peccato suo sibi perdidit et suis filiis, qui ex tunc naturâ filii iræ. Abrahæ et semini ejus promissa est hujus divinæ filiationis reparatio: *Benedicetur in te omnes gentes.* Per Jesum Christum, Filium Dei, et Filium Abrahæ, omnibus creditibus est restituta. Filius Dei factus est filius Abrahæ, ut filios Adæ faceret filios Dei. Hanc adora humilis et gratus œconomiam; hunc immensum Dei in te amorem recole stupens et anhilatus: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in ipsum, non pereat,* etc. Quis ego! et quis Filius tuus, ô Deus! Filius ergo Dei factus est ex muliere filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei, intellige filios maiores et adultos.

Observatio litteralis.

Hic est comparationis ab initio capitinis incepit finis et applicatio, quasi diceret Apostolus: Et per hanc adoptionem perfectam filiorum, ~~violenter~~, à statu minoratis et à conditione servorum translati sumus ad libertatem fidei et filiationis divinæ, facti sumus maiores, liberi, nostri juris. Ante incarnationem justi quidem erant filii Dei, sed minores, quasi servi, sub lege, quasi sub pedagogo; timore poenæ servientes Deo, carentes adoptionis fructu, nequum valentes cœlestem Patris æterni hereditatem possidere. Clausum erat tunc cœlum, et à Christo solo poterat aperiri. Post incarnationem facti sumus maiores, adulti, liberi, amore filiali, et eodem quo Christus ipse spiritu Deo servientes; divinæ filiationis jure fruentes, divinæ hereditatis capaces.

Hic igitur desinit incepit ab initio capitinis comparatio. In sequentibus autem Paulus suum ex dictis probat intentum; et Galatas alloquens, applicat eis jam dicta.

VERS. 6. — QUONIAM AUTEM ESTIS, VOS SCILICET, Galates gentiles, sicut et nos Judæi, per fidem, seu per baptismum,

etum, ac Dei filiationem nanciscimur.

VERS. 6. — *Quoniam autem estis filii*, etc. Cùm dicit, *Spiritum Filii sui*, significat Spiritum sanctum, non a Patre solo, sed etiam à Filio procedere. Non enim Spiritus Filii dici potest nisi spirantis, et ut theologi loquuntur, *principiantis*. Appositi verò Filii mentionem adjunxit, ut filiorum adoptionem in naturalem Dei Filium referret; q. d.: Quia estis filii Dei, Deus misit Spiritum suum, non qui filios vos faciat, sed qui vos filios jam factos doceat clamare: *Abba, Pater. Clamantem*, hoc est, clamare (id est, magna pœnitentia devotio precari) facientem, ut

Filiu Dei, maiores et adulti, licet non fueritis sub lege minores et pueri,

MISIT DEUS SPIRITUM FILII SUI, id est, Spiritum sanctum, qui modò Patris, modò Filii dicitur Spiritus, quia ab utroque procedit; sed hic speciatim dicitur Spiritus Filii, quia Galatis probat Apostolus eos esse Dei filios, tum quia Filium Dei induerunt in baptismo, cap. 3, v. 27, tum quia Spiritum Filii Dei receperunt.

IN CORDA VESTRA, id est, in animas vestras, quibus per gratiam sanctificantem unitur Spiritus sanctificationis,

CLAMANTEM: ABBA, PATER; id est, facientem clamare, seu ut eodem Spiritu, quo Christus ipse, affectu nimirum filiali, ad Deum, velut Patrem charissimum, recurratis in oratione, eique dicatis: *Abba, Pater. Pater noster qui es in cœlis*, etc. *Abba*, Hebraicè et Syriacè, idem ac *pater*. Sed utraque vox jungitur, tum ut significetur quod idem sit Judæorum et gentilium pater, tum ut Spiritus orantis fervor exprimator, tum ut notetur affectus filiorum patrem tenerè amatum, et ei in oratione quasi blandientium. *Abba, Pater.* Vide dicta Rom. 8, 15.

Observationes morales.

Hinc disce primò quo spiritu debeas orare; Spiritu Filii Dei, eodem quo Christus ipse orabat et orat, affectu filiali, reverentiali, at fiduciae pleno. Oratur ergo unire Christo, ora Spiritu Christi, corde Christi, in ipso, cum ipso, et per ipsum ora. Oratur, Christum orantem et in oratione pernoctantem tu tibi exhibe, dieque sicut ipse in horto: *Abba, Pater.*

Hinc disce secundò quanta sit in nos gentiles Dei gratia, quâ statim facti sumus filii Dei et quidem maiores, absque minoratis statu. Quam gratiam ut melius intelligas et pleniū recolas, nota triplicem religionis statum. Pueritiae, in Judæis; juventutis, in Christianis viatoribus; consummatæ perfectionis, in beatis. Eadem ubique religio, incipiens, perfecta, perfectissima. Medium tenemus inter Judæos et beatos; at cum hoc privilegio quod sine pueritiae, nati, seu potius renati sumus filii Dei maiores, et hinc Spiritus sanctus nobis statim est datus, Spiritus Filii Dei. Ob hanc gratiam ineffabilem, Deum, ut patrem, adora, ama, lauda, benedic, idque omne in Spiritu Filii Dei.

VERS. 7. — ITAQUE JAM NON EST SERVUS. Græc.: *Itaque non amplius es servus, subaudi, ô Galata, Syr.: Itaque servi non estis, sed filii.*

scilicet devotè, ardenter et fidenter, filiali affectu invocemus Deum Patrem. Hic enim est non tam oris quâ mentis clamor, de quo Dominus ad Moysen licet silentem: *Quid, inquit, clamas ad me?* Exod. 43. Ita Theodoretus, Anselmus, et alii.

VERS. 7. — *Itaque jam non est servus, sed filius est.* Tu igitur, inquit, quisquis es, qui per Spiritum Filii Dei clamias ad Deum: *Abba, Pater*, non amplius jam servus es, ab hereditate alienus; sed vel ipsius Spiritus sancti testimonio, filius.

Quod si filius, et heres per Deum; Græcè et Syriacè: Hæres Dei per Christum; idque plenius est. Per Chri-

In versieulo praecedenti duo dixit Apostolus, et quod Galatae sunt filii Dei, et quod, quia filii, Spiritum sanctum, spiritum adoptionis receperunt. Est autem demonstratio cui contradicere non potest. Videbant enim miracula quae fiebant per divinum Spiritum, Theodoretus. Et hinc concludit: Itaque inter vos, o Galatae christiani, non est quis servus, sed estis filii Dei, maiores, adulti, liberi; quippe in baptismo Christum Filium Dei induistis, cap. 5, v. 27, et Spiritum Filii, spiritum adoptionis recepistis in cordibus vestris.

QUOD SI FILIUS, ET HÆRES PER DEUM. Græc.: *Quod si filius, et hæres Dei per Christum.* Syr.: *Quod si filii, et hæredes Dei per Jesum Christum.* Altera conclusio sequens ex primâ. Quod si filii Dei maiores et adulti; ergo et pleno jure hæredes Dei, per Jesum Christum, quem induistis et eujus Spiritum, tanquam hæreditatis partem et arrhabonem, recepistis. *Qui est pignus hæreditatis nostræ,* Ephes. 1, 14.

Patres-familias satis sœpè filiis suis, adultis, majoribus, sapientibus et sibi subditis, aliquam hæreditatis partem donant dispensandam. Ita Pater coelestis suis in Christo filiis Spiritum sanctum donat, quasi partem et arrham æterne hæreditatis. Deus ipse, totus in patriâ possidens, est æterna hæritas nostra; Spiritus sanctus in nostris cordibus infunditur, velut hujus æternæ et divinæ hæreditatis pars et arrha. Præter citatum Eph. locum, vide 2 Cor. 1, 22, et 5, v. 5.

Observatio moralis.

Agnosce ergo hic, o Christiane, nobilitatem et felicitatem tuam! Filius es Dei vivi, quippe qui Jesum Christum, consubstantialem Dei vivi Filium, in baptismo induisti. Filius es Dei vivi, quippe qui Spiritum Filii Dei vivi in corde tuo recepisti, in baptismo, in confirmatione, etc.; quid nobilis! sed quid felicius! Quia enim filius es Dei, hinc et es hæres Dei in Christo et cum Christo cui unitus es et quem induisti. Sed hæres major, adultus, liber, tuo jam jure fruens, hæreditatis tue partem jam possidens, per Spiritum sanctum, tibi infusum et velut pignus datum. Tantâ ergo dignitate nobilitatus, cave ne sis unquam degener; quia filius es Dei, vive dignè Deo: amantissimum patrem ama semper, et amore filiali quæ placita sunt ei, sicut et Christus, fac jugiter. Quia hæres Dei, et hæreditatis æternæ pignore donatus, haec temporalia, transitoria sperne, ad æternam hæreditatem tuam plenè et integrè possidendam aspira continuè. *Abba Pater, quando te videbo? quando te fruar?* quando te fruens tecum unus ero?

stum enim, cui inserti sumus, hæreditas æterna Dei et omnia bona obveniunt nobis à Deo, Deique gratia et misericordia.

Vers. 8. — *Sed tunc quidem*, cùm infideles et pagani essetis, *ignorantes Deum*; *iis qui natura non sunt dii*, sed fictione falsaque opinione hominum, puta idolis, *serviebatis*, id est, colebatis ea latrâ et sacrificiis.

Vers. 9. — *Nunc autem cùm cognoveritis Deum*, etc., u. c.: Cùm edoceti sitis ab ipso Deo, qui interius per

Vers. 8. — *Sed tunc quidem ignorantes Deum...* Positâ Dei gratia in Galatas, hinc infert et eis ostendit quâm sit absurdum illos à Christianismo, seu à statu majoritatis, ad Judaismum, seu ad minoritatem reverti. Et ut eos judaizantes pungat acrius, primò excusat quodam modo illorum idolatriam: *Tunc, id est, tempore ante vestram vocationem ad Christi fidem elapo;* *Ignorantes Deum*, id est, cùm verum Deum non cognosceretis.

SERVIEBATIS, scilicet per idolatriam, us q̄r .. fal à et stultâ tantum hominum opinione sunt dii. Culpam rejeicit in ignorantiam, quasi diceret: Nesciebatis quid faciebatis.

Vers. 9. — *Nunc autem cum cognoveritis...* imò cogniti... Græc.: *Nunc autem cognoscentes Deum, magis autem cogniti à Deo.* Syr.: *Nunc autem cùm, etc. et, quod magis est, cogniti sitis à Deo.* *Cogniti*, id est, approbat, dilecti ut filii.

QUONODO CONVERTIMINI ITERUM, id est, quo modo maiores facti, quasi repuerascentes convertimini ad prima infantiae Judaicæ elementa?

INFIRMA, vim sanctificandi non habentia.

ET EGENA, divitias gratiae coelestis non continentia, et ideo conferre non valentia.

QUIBUS DENUÒ SERVIRE... alio tamen genere servitii. Cùm essetis pagani per idolatriam, serviebatis creaturas ut Deos adorando; nunc judaizantes vultis denuò servire, non adorando idola, sed reverendo ut res sacras, quæ nihil habent sanctitatis; et ab eis rebus munditiam sperando, quæ nullam habent vim mundandi.

Vers. 10. — **DIES OBSERVATIS**, sabbata, more Juðaico, **MENSES**, *neomenias*, **TEMPORA**, in quibus festa Tubarum, Tabernaculorum, Expiationis.

ET ANNOS, id est, septimum remissionis, et quinquagesimum, jubilei. Hinc patet quod non tantum circumcisionem prædicabant pseudo-apostoli, sed et ferias et novilunia, D. Chrysostomus, Theophylactus. Porro damnantur hic festa Juðeorum, non festa Christianorum, ut volunt hæretici, alias damnaretur etiam dies dominicus, quem tamen observant ipsi. In v. 8 et 9, nota quod quia paganismus est ignorantiae et servitutis status, Christianismus verò status luminis et libertatis, ideo gravior est in Christianismo relapsus ad peccatum.

Vers. 11. — *Timeo vos...*, id est, vobis. Vides viscera et affectus apostolicos: illi jactantur fluctibus et hic tremit ac metuit, etc., Chrysostomus. Cùm autem dicit, *metuo...* et addit, *ne forte....* simul et de operationem illis injecit et in bonam spem erexit; in-

illustrationem gratiae suæ, exterius per os nostrum: vos docuit Christi fidem ac viam ad justitiam et salutem, quomodo iterum ad rudimenta legis converti mus, ut ab eis elocessamini? Ita Chrysost., Ambros., D. Thomas.

Vers. 10. — *Dies observatis*, etc. Per observandas diem, mensum, annorum, intelligit omnes ceremonias legis veteris, quas ex parte totum.

Vers. 11. — *Timeo vos*, etc. Timeo vobis aut de vobis. Non enim Galatas timebat Apostolus; sed decla-

enim dixit : frustra laboravi, sed ne forte; nondum, inquit, accidit naufragium, sed adhuc tempestatem cerno hic parturientem; propterea metuo, non despicio : vobis enim in manu est totum hoc corrigit et ad pristinam redire tranquillitatem, D. Chrysostomus.

VERS. 12. — *ESTOTE SICUT EGO...* Syrus : *Estate ut ego sum, quandoquidem et ego ut vos eram. Tempestate jactatis manum porrigit, seque ipsum dat exemplum*, ait D. Chrysostomus. Ne quod vobis vereor accidat, me imitemini, qui tibi Judaeus et legalium upravmodum amator, haec, cognitâ Evangelii gratia, dimisi. Hec verba alii explicant, sed haec explicatio simplex et naturalis : hinc alias omitto.

FRATRES, obsecro vos... Graec.: *Nihil me injuriâ affecisti. Syr. : Nihil me offendisti.* Id est, nullâ, quam senserim, injuriâ affecisti ; ne ergo me putetis vobis iratum. Obsecratione et blanditiis emollit superiores interpretationes.

VERS. 13. — *SCITIS AUTEM QUA PER INFIRMITATEM CARNIS...* Infirmitatem carnis vocat persecutions, ærumnas, paupertatem, etc. Potest etiam intelligi infirmitas illa, de qua 1 Cor. 2 : *Præsentia corporis infirma et sermo...* seu humilitas corporalis praesentie.

VERS. 14. — *ET TENTATIONEM VESTRAM...* Eadem adversa vocat temptationem. Vulgata habet *vestram*, quia Paulus sic humiliatus erat Galatis objectum temptationis, ut illum contemnerent et respuerent. Textus Graecus hodiernus habet *mei*, seu *meam*, quia per haec Paulus tentabatur. Sed melior est nostra lectio, cui Syriaca versio conformis est. Nostis quod per infirmitatem carnis meæ evangelizaverim vobis jam pridem, et temptationem quæ erat in carne meâ non

rat suam pro eis sollicitudinem, metuens ne inanem sumpserit operam ac laborem in eorum conversione.

VERS. 12. — *Estote sicut ego.* Judaicas observationes meo exemplo abjecite, neque legem servitutis patimini vobis imponi.

Quia et ego sicut vos. Nam et ego me vestre infraimmodum accommodavi, ut vos Christo lucrifacarem.

Fratres, obsecro vos. Fratres, inquit, rogo vos et obsecro, ut quemadmodum dixi, faciatis. Videmus Apostolum tentare omnem viam revocandi Galatas ab errore.

Nihil me læsistis, sed vos ipsos læsistis; q. d. : Non iratus haec dieo, sed vos amans, et vestri misericordians.

VERS. 15, 14. — *Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem.* Per infirmitatem carnis generaliter intelligent adversitates et afflictiones homini exteriori illatas, ut contumelias, verbula, persecutions, carceres, et hujusmodi malorum pericula, ut videretur omnino abjectus Apostolus, vilis, infirmus et miserabilis. Eamdem vocat temptationem in carne, quia inde Galatae tentari potuerunt, Paulumque cum suo Evangelio abjecere. Ita Caryost., Thoph. et alii.

Et temptationem vestram in carne meâ non sprevistis, neque respusi; q. d. : *Temptationem vestram*, id est, me tot contumelias oneratum, persecutions agitatum, flagris caesum, pauperem, afflictum et abjectum, qui vobis poterant esse temptationis objectum, ut me meumque Evangelium aspernarem, non sprevistis,

sprevistis, nec execrati estis. Sed, etc. Vide paraphrasim.

Quâ industria nostra utilit charitas? Timet, sperat, tenerè et affectuose rogat, blanditur, accepta beneficia commemorat, à Galatis bene acta recenset; que pro illis passus est insinuat, et tandem suspirans exclamat :

VERS. 15. — *UBI EST ERGO BEATITUDO VESTRA?* Graec.: *Quæ igitur erat beatitudo vestra. Syr. : Ubi est ergo beatitudo vestra?* Id est, quâ abiit vester erga me amor, gaudium, et felicitas vestra ob meum ad vos adventum, ob meas apud vos predicationes et meam inter vos conversationem?

TESTIMONIUM ENIM... Tantus erat ille vester amor, ut vel oculis charior essem vobis. Vide paraphrasim.

VERS. 16. — *ERGO INIMICUS VOBIS...* Ergone quia verum vobis dico, idè me putatis inimicum vestrum? Vide paraphrasim. Ex hâc apostolicæ charitatis arte, discat prælatus, omnisque animarum salutis minister et cooperator, in omnem se formam transformare, omnia omnibus se facere, ut animas Christo luciferas et ad pœnitentiam adducat.

VERS. 17. — *ÆMULANTUR VOS...* Pseudo-apostoli judaizantes ambunt vos, et zelotypi laborant erga vos, seu amant vos cum emulatione et zelotypiâ.

NON BENÈ. Non bono zelo, nec ad bonum vestrum, sed ad suum commodum et ad suam gloriam.

SED EXCLUDERE VOS VOLUNT, scilicet à me, à fide, ab Ecclesiâ.

UT ILLOS ÆMULEMINI..., id est, ametis, admiraremini, illisque agglutinemini cum nostri exclusione. In iudaizantium zelotypiam rejicit culpam hujus Galatarum mutationis.

sed tanquam angelum, in modo tanquam Christum ipsum, exceptistis.

VERS. 15. — *Ubi est ergo beatitudo vestra?* id est, beatificatio vestra, quâ me tanta fidei causâ patientem, beatum, ac vos propter me beatos prædicabatis, atque ab aliis prædicabamini. Ita Theophil. Nimirum dicebatis : O nos beatos, qui tales habemus apostolum!

Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri possset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. Habebatis, me chariorem oculis vestris; id est, eram vobis charissimus; q. d. : *Ubi sunt pristina vestre de me voces, laudes, iudicia, o Galate?* Quomodo tam citò, tam temerè animos erga me et Evangelium mutastis? Ita me depribatis, ut oculos vestros, si fieri potuisset, mihi dedissetis. Quò abiit amor et ardor?

VERS. 16. — *Ergo inimicus vobis factus sum, etc.* Ergone propterea me pro imicio habere cœpistis, quod veritatem vobis dixerim? Posteaquam etiam usque ad Galatas penetrârant Judæi, qui dicerent, nisi circumcidamini, non potestis salvati, Act. 15, necesse fuit Apostolo de ea re veram et apertam doctrinam proferre.

VERS. 17. — *Emulantur vos, iudaizantes depereunt vos, ambunt vos, vos sibi conciliare, sibi sueque legi subiecere satagunt, sed non benè,* quia non ad bonum et profectum vestrum: *sed excludere vos volunt à Christo et christianâ libertate, ut illos Æmulemin;* q. d. : *Sicut gloriam, non salutem vestram emulantur, ideoque vos excludere volunt à Christo, ut non Christiani, sed illos Æmulemin et consecrentur.*

VERS. 18. — BONUM AUTEM AEMULAMINI... , bonum autem magistrum aemulamini; cum zelo diligite et imitamini, non malos magistros.

IN BONO, id est, non in omni re, sed in bonâ.

SEMPER, id est, constanter et non tantum in præsentia. Laudabilem docet aemulationem, que duas aut tres habet conditiones. Sit aemulatio boni doctoris, tendat ad bonum, et sit constans, in absentia perseverans sicut in præsentia. Et hæc ultimâ conditio videtur Apostolus Galatis exprobare, quod cùm ipsum præsentem zelassent, citò absentem neglexerunt, ut aliis adh erent. Grecus textus : Bonum autem aemulari in bono, semper et noa in adesse apud vos, id est, bonum, rectum et utile est aemulari magistros non in malo, ut judaizare, sed in bono, in bonâ doctrinâ, et in virtutibus, idque non ad tempus, sed constanter.

VERS. 19. — FILIOLI MEI, QUOS ITERUM PARTURIO... 1 Cor. 4, v. 15 et alibi, Paulus patri se comparat, hic autem matri, cujus tenerior est in liberos affectus. Hunc autem maternum erga Galatas affectum exprimit dicens : Quos iterum parturio. Quo verbo significat omnes simul animi sui molestias, ac cordis dolores pro illorum salute. Partus physicus unicus est; partus verò moralis est multiplex : Iterum parturio.

DONEC FORMETUR CHRISTUS... Christus, seu Christi fides, animæ nostræ forma est ac vita : Justus ex fide vivit. Hanc fidem per Evangelii predicationem Paulus Galatis communicaverat, ipsosque Christo sic pri- mū generat. At quia ab evangelicâ veritate aberraverant, magno nixu et dolore conatur illos ad Evangelii veritatem revocare, hocque secundam vocat parturitionem.

VERS. 20. — VELLEM AUTEM ESSE APUD VOS... Ut Christum in Galatis formet, cupit apud illos esse et videre quæ sunt in eis; ut vivâ voce, suos affectus maternos exprimat, nunc blandiens, nunc gemens, nunc objurgans, nunc obsecrans, ut solet mater in omnes affectus sese versare.

QUIA CONFUNDOR IN VOBIS. Græc. : Quoniam hæsito in vobis. Syr. : Quoniam stupefactus sum in vobis. Nescio quo sermonis genere debeam uti.

VERS. 18. — Bonum autem aemulamini in bono semper, etc. Illi volunt ut ipsos aemulemini; atqui bonum est et laudabile, ut aemulemini magistris vestros, qualis ego in primis sum (id enim intelligi vult), nec in quibuscunque, sed tantum in re bonâ; idque semper, id est, constanter, et non solum me vobis præsente.

VERS. 19. — Filioli mei, vos enim ego per Evangelium genui Christo, quos relapsos à Christo ejusque adoptione ad Judaismum, iterum parturio, ut à Judaismo revocem, Christoque rursum pariam, donec formetur Christus, id est, Christi fides, spes, libertas, in vobis, ut scilicet non à lege, sed à Christo, et Christi fidei omnem gratiam, justitiam, salutem expectetis.

VERS. 20. — Vellam autem esse apud vos modo, et mutare vocem mean, ut affectus quos epistola scripta non capit, voce vivâ exprimerem, ut scilicet quasi mater nunc blandire, nunc gemere, nunc obsecrare, nunc objurgarem vos, ut solent matres naturales se in omnes affectus versare, nunc orare, nunc plorare, nunc gemere, nunc arguere, ut filios permovereant,

Observatio moralis.

Ab hoc D. Pauli exemplo, discat omnis prælatus se matrem esse, et tanquam matrem suis sese subditis exhibere. Discat quod non semel tantum, sed toto sua vita tempore debet Christo parturire. Discat quod cum subditis, quasi cum pueris debet puer fieri et reperuascere, ut sese illorum accommodans infirmitati, illam corroboret. Discat quod debet in omnes affectus sese versare, nunc orare, nunc plorare, nunc arguere, nunc gemere, ut filios suos promoveat, eosque Christo lucretur ac perficiat. Ab eodem exemplo discat concionator et omnis animarum salutis cooperator, quantum sit pro carum salute patiendum et laborandum. Beata Virgo Christum corporaliter genuit at sine dolore; concionator, omnisque spiritualis Christi puerpera, cum magno dolore et labore debet parturire, et niti ut Christum, id est, Christi fidem et Spiritum formet in Christianis auditoribus suis. Ad exemplum Apostoli, sermones suos audientium conditionibus et dispositionibus accommodet. Ex charitate loquatur semper, ut tanquam mater Christum in auditorum animabus pariat.

VERS. 21. — DICITE MIHI... LEGEM NON LEGISTIS? Græc. Non audistis. Syrus : Legem ipsam non auditis. Post affectus maternos, quibus illorum corda commovit, rursus ad argumenta recurrat, quibus illorum urgeat intellectum. Igitur ex ipsâ lege, contra legis sectatores argumentatur; legem vocat vetus Testamentum. Legem non auditis? quasi diceret : Si me non auditis, ipsam legem, quam ambitis, audite.

VERS. 22. — SCRIPTUM EST ENIM, Genes. 16, v. 15 et 21, v. 2 : QUONIAM ABRAYAM DUOS FILIOS HABUIT, Ismaelem de Agar, et Isaac de Sarâ. Sex alii filii postea nati sunt de Cethurâ, sed ad præsentis rei mysterium non pertinent; et cum hæc ageretur allegoria, nondum erant nati.

VERS. 23. — SED QUI DE ANCILLA, SECUNDUM CARNEM, id est, secundum naturales carnis, seu naturæ, vires.

QUI AUTEM DE LIBERA, PER REPROMISSIONEM, id est, virtute divinae promissionis; supernaturaliter, seu per vires extraordinarias juxta Dei promissum.

cisque persuadeant id quod cipiunt. Ita Chrysost.

Quoniam confundor in vobis, id est, haereo et anceps sum animi, stupefactus sum, attonitus et inops consilii, de vobis, id est, quomodo vobiscum agere debeam. Aliud enim est pudere et erubescere, aliud confundi, hoc est, animo turbari, ut nescias quid sit agendum.

VERS. 21. — Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, etc. Græc. legem non auditis? Hoc majoris est energiæ, q. d : Si me non auditis; legem ipsam quam ambitis, audite; ipsa vos à se ad Christum amandabit. Argumentatur autem ex ipsâ lege (id est, ex Scripturâ que legem tradit) contra eos qui sub lege esse volent.

VERS. 22. — Scriptum est cuim, etc. Scriptura narrat Abraham duos suscepisse filios, Ismael et Isaac; illum ex Agar ancillâ, id est, servâ; hunc vero ex Sarâ liberâ.

VERS. 23. — Sed qui de ancillâ, secundum carnem natuus est, nimis per carnis vires, per carnalem et naturalem generationem, que habet, ut ex iuvenculâ,

VERS. 24. — **Q**UÆ SUNT PER ALLEGORIAM DICTA, id est, quæ dicta sunt ad aliud ex alio significandum. Seu quæ præter sensum litteralem et historicum, solum continent spiritualem sensum et eminentiorem. Græc. *Quæ sunt, allegorizata, ἀληγορήσεων.*

HEC ENIM SUNT DUO TESTAMENTA, id est, hæc duæ uxores et matres, Agar et Sara, juxta sensum spiritualem allegoricum, significant duo testamenta, vetus et novum.

UNUM QUIDEM, scilicet vetus, IN MONTE SINA conditum. Græc. : *A monte Sina, scilicet profectum.*

IN SERVITUTEM GENERANS, id est, servos generans filios, Judeos scilicet sub legis jugo servientes timore servili.

QUÆ EST AGAR, quod testamentum figuratum fuit per Agar ancillam, et servos domino suo vernaculos generantem.

VERS. 25. — **S**INA ENIM MONS EST IN ARABIA. Græc. : *Nam Agar, Sina mons est in Arabiâ. Syr. : Nam Agar, mons est Sinai, qui est in Arabiâ. Juxta Græc. et Syrum ex ipsis nominibus redditur ratio cur Agar vetus testamentum significaverit, scilicet, quia mons Sina, ubi factum est illud fœdus, vocatur Agar, seu Agara, unde Agræi, seu Agareni. Sina, Arabum lingua, ap-*

qualis erat Agar, Abraham, licet senex, posset suscipere proles.

Qui autem de liberâ, per reprobationem. Isaac genitus est non virtute carnali et naturali, quia hæc in anu et sterili Sarâ defeccerat, ut ex eâ naturaliter suscitare prolem non posset senex et ipse Abraham; sed per reprobationem genitus est, puta per virtutem divinam, et supernaturalem Dei, qui Ahrabæ ex Sarâ supra naturam generationem Isaaci promiserat, Gen. 17.

VERS. 24. — **Q**uae sunt per allegoriam dicta. Allegoria est, cum ex eo quod dicitur aliud quiddam significatur. Unde Augustin., lib. 15 de Trin., c. 9, dicit quosdam Latinos interpres, ita vertisse : *qua sunt aliud ex alio significantia.*

Hac enim sunt duo testamenta. Sarâ videlicet et Agar, sunt, id est, per allegoriam significant, duo testamenta, novum scilicet et vetus. Ita Hieron., Chrysost., Theodor.

Unum quidem in monte Sina, q. d. : Vetus testamentum à monte Sina traditum et promulgatum est; in servitutem generans, hoc est, servos generans, videlicet Judeos servientes umbris multiplicium, onerosarum et prægravium cæremoniârum, idque timore peccatorum ac spe bonorum terrenorum, abundantie videlicet frumenti, vini et olei, que Deus promisit Judeis, si legem pactumque servarent.

Que est Agar; q. d. : Quod testamentum vetus et servile significat Agar serva. Ita Hieronymus.

VERS. 25. — **S**INA ENIM MONS EST IN ARABIA; q. d. : Agar et Sina ejasdem rei gerunt significacionem, scilicet veteris Testamenti. Convenienter à monte Sina vetus Testamentum profluxit; nam Sina mons est horridus in Arabiâ, longè extra fines terræ promisæ situs; proinde aptissimus ad significandam veteris Testamenti qualitatem, quæ est timorem et horrorem incutere, et servos facere, promissionis exortes, et ab haereditate alienos.

Qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem; qui mons Sina cognitionem habet cum istâ terra Jerusalem, eique congruit quoad mysticam significacionem. Nam Sina vetus testamentum significat; terra Jerusalem sedes est populi Judaici, id est, filiorum veteris testamenti, quia Sinaici illi Judei

pellatur Agar, ait Theophylactus post D. Chrysostomum, quia ibi est oppidum Agar, seu Agara, ait Grotius, qui citat Plinium, Dionem, Strabonem. Sed quidquid sit de Græco, juxta nostram Vulgatam sensus est : Merito dixi quod Agar figura fuerit veteris testamenti in monte Sina conditi. *Nam Sina mons est in Arabiâ, qui conjunctus est; Græc., συντόνει, quadrat autem nunc Jerusalem. Syr. : Et respondet huic Jerosolymæ. Æthiop. : Et ex adverso correspondet. Theodoretus : Ille mons consentit huic terrestri Jerusalem. Juxta geographos mons Sina distat à Jerusalem viginti dierum itinere; non potest ergo dici loco, seu propinquitate locali conjunctus. Sed debet intelligi, quod quadrat, seu cognationem et similitudinem habet cum Jerosolymâ nostri temporis : seu similis est conditionis.*

Et servit..., conditionis, scilicet, servilis : sicut Sina generavit servos, ita et Jerosolyma servos generat et continet.

VERS. 26. — **I**LLE AUTEM QUÆ SURSUM EST... Debeat hic dici quod Sara sit novi Testamenti figura, seu figura Ecclesiæ, quæ est cœlestis Jerusalem; at omisit utrem ex se claram, contentus hanc Ecclesiam quatuor insignire notis. Primò cœlestis est, de sursum descend-

qui in Sina legem acceperunt, parentes fuerunt Iudaorum qui jam vivunt in Jerusalem; et sicut in naturâ, sic et in inde servili, moribusque Iudaicis utriusque convenient. Qualis fuit Sina, talis fuit et Jerusalem : atque Sina generavit servos; ergo et Jerusalem servos generavit et generat, veteris scilicet testamenti.

Et servit cum filiis suis, q. d. : Sicut Agar serva Ismaelem et posteros ejus servos generat, ita allegoricè significat Testamentum vetus generare servos. E contra, sicut Sara libera liberum genuit Isaac, et posteros ejus (partus enim sequitur ventrem), ita allegoricè significat novum testamentum generare liberos.

VERS. 26. — **I**lla autem quæ sursum est Jerusalem, etc. Ita vocat præsentem Ecclesiam novi Testimenti. Pro quo nota, Ecclesiam christianam, quam significat Sara, id est, princeps, vel domina, quæque opponitur synagogæ Iudaicorum, quam significat Agar serva, quatuor his notis insigniri: Primo, quod sit de sursum, quia Christus ejus caput è cœlo descendit, ac rursum in cœlos ascendit, indeque Ecclesiam regit; quia perfectio Ecclesiæ in superis ac cœlestibus rebus est, nimirum in ſide, spe, charitate, quia virtus Sacramentorum ejus è sursum provenit, et Deum ipsum in Ecclesiæ quasi de sursum advenientem præsentem habet, quia conversatio ejus in cœlis est, cor et thesaurum habet in cœlo apud sponsum suum; quia ad aternam coronam et quietem in cœlo anhelat ac tendit. Secundo, quod sit Jerusalem; idem est quod visio pacis; hanc enim Ecclesia providet ac procurat Deus, ut gaudeat pace spirituali et cœlesti. Tertiò, quod sit libera. Ecclesia jam habet libertatem moralem, quæ excludit servitutem cupiditatum et vitiiorum; et spirituali ex perfectâ charitate, quæ foras pellit timorem provenientem; per quam amore filiali reverentiaque servit Deo in spiritu et veritate; spe verò ac voto cœlestem præcipit et prægustat, illam re ipsâ post resurrectionem adeptura. Quartò, quod sit mater fecunda, quia ex sterili gentilitate, que dæmonibus serviebat, collecta Ecclesia Christi, multos ei filios spirituales peperit et parit, non ex solis Judeis, ut Synagoga, sed ex omnibus et Iudeis et gentibus, eosque Christo ad cœlum transmittit.

dit è celo, Apoc. 21, v. 2, quia Filius Dei de celo descendens eam fundavit. Secundò JERUSALEM, seu pacis visio : pacem dedit ei Christus, Joan. 14, 27. Tertiò, LIBERA EST, et in libertate generans per spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, Pater, v. 6. Quartò, secundissima est et MATER NOSTRA, quae nos Deo peperit.

VERS. 27. — SCRIPTUM EST ENIM... Isai. 54, v. 1.

STERILIS et deserta, Ecclesia est ex gentibus, seu Ecclesia Christi ex gentibus maximâ suâ parte collecta.

VIRUM HABENS, est Synagoga. Hanc in secunditate longè superavit Ecclesia; quod bene figuratum est per Sara, quae ex sterili facta est numerose prolixi mater.

VERS. 28. — NOS AUTEM, FRATRES... Incipit allegoriam applicare proposito. Nos, qui in Christum credimus, non sumus secundum Ismaelem, seu ut Ismael, filii carnis et naturæ viribus, sed ad instar Isaacum sumus ex virtute divinâ. Quippe Christiani per verbum Dei, cui credunt, fiunt spirituales Abrahæ filii.

VERS. 29. — SED QUOMODO TUNC... Altera allegoria applicatio. Alludit ad id quod Genes. 21, 3, dicitor, sed hic vocat persecutionem quod ibi dicitur lusus. Varii variè hunc Iusum explicant : alii jurgium et pugnam, hæreditatis causâ : alii irrisiōem ob Isaaci pietatem : alii quod Isaacum inducere voluerit ad colendas luteas imagines, quas faciebat Ismael : alii quod lascivire voluerit. Vide Estium. Quicquid sit, vera fuit persecutio, seu corporalis, seu spiritualis; et haec fuit figura persecutionis Ecclesie à Judæis.

VERS. 30. — SED QUID DICIT SCRIPTURA? Tertia et principalis applicatio allegoriarum : Ejectio ancillæ et filii ejus, significans repudiationem Synagogæ et Ju-dæorum, est principale intentum Apostoli; ut sciant

VERS. 27. — Scriptum est enim, Isaiae 54 : Lætare, sterilis, quæ non paris; erume et clama, quæ non parturis. Lætare, ô Ecclesia ex gentibus vocata et collecta, quæ eras sterilis antea, et deserta, à Deo, tido et lege, quæ non paris, quæ hactenus non soles Deo filios parere; Deo jam despontasa, exulta et clama, lætare, erume et clama; id est, cum latitiâ Deum lauda, et in clamorem et cantica laudis erume.

Quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum. Desertam autem vocat, quasi à foto repulsam aut sejunctam propter sterilitatem. Sensus est: Merito latitudine tibi est, quia tu, quæ hactenus solitaria fuisti, nec viro ad gignendos filios conjuneta (sterilis enim eras), nunc secunda redditâ, Christo viro tuo filios paries multo plures, quam Synagoga viro suo conjuncta, id est, legem Mosiacam amplexata, toto veteris testamenti tempore filios peperit.

VERS. 28. — NOS AUTEM FRATRES, secundum Isaacum, instar Isaac, qui non virtute carnis, sed promissionis divinae, natus est ex anu et sterili Sarâ, præmissionis filii sumus.

VERS. 29. — Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, hoc est, Ismael carnali virtute et generatione prognatus ex Agar, persequebatur eum, qui secundum Spiritum, id est, Isaac, qui natus est ex Spiritu sancti promissione et virtute supra naturam ex Sara, quasi typus fidelium, et spiritualium filiorum legis novæ, ita et nunc, q. d.: Uti olim Ismael ironice lusit cum Isaac, eum vexando et persecundo, ita nunc Judæi Christum regem libertatis irriserunt, vexarunt, crucifixerunt, ejusque libertos Christianos

Galatae repudiatam esse Synagogam, sibique metendum esse ne cum Ismaele excludantur ab hereditate, si per legalium observationem fiunt servæ, seu Synagogæ, filii.

VERS. 31. — ITAQUE, FRATRES, NON SUMUS... Meminerimus itaque, fratres, etc. Vide parâphrasim.

Clara totius allegoriae expositio.

Abraham duas habuit uxores, ancillam unam, alteram liberam; ex illis duos habuit filios; Ismaelem scilicet ex ancillâ, seu Agar; Isaacum ex liberâ, seu Sara. Ismael ancille filius naturaliter de juvene et secundâ natus est; Isaac filius ingenuæ, præter ordinem nature, sed vi divine promissionis, ex sterili et nonagenariâ prognatus est. En historia : adest autem allegoria, seu mystica significatio.

Duo Abrahæ matrimonia significant duo Dei cum hominibus contracta foedera, duæ matres, duas leges; duo filii, duos populos. Primum Abrahæ matrimonium significat vetus Testamentum; Agar serva, significat legem Moysi in monte Sina datam, et servos generantem, tum quia onerabat et quasi opprimebat multitudine et gravitate corporearum cæremoniarum, tum quia serviliter poenarum timore Judæos, quasi servos, cogebat ad observationem sui. Agar itaque legem præfigurabat veterem, Ismael verò Judæos; sicut enim Ismael naturæ viribus factus est Abrahæ filius, ita et Judæi. Secundum Abrahæ matrimonium, seu matrimonium cum Sarâ liberâ, significat novum Testamentum in Sion, seu legem evangelicam, quæ liberos generat. Primò, quia docet Deum in spiritu et veritate colere; secundò, quia amore et spiritu ducit ad Deum, unde libertas. Sara igitur libera legem gratiæ, seu evangelicam libertatem significabat. Isaac autem præfigurabat Chri-

pertinaci odio persequuntur, uti jam vos Galatas vexant et persequuntur, ut sibi subjiciant, pessundent atque perversant. Ita Ambros., Anselm.

VERS. 30. — SED QUID DICIT SCRIPTURA? Ejice ancillam et filium ejus. Sunt verba Saræ, Genesis 21, quibus petit ab Abraham marito, ut ejiciat Agar cum Ismaele vexante suum Isaacum. Sicut enim Sarâ postulante, et Deo postulatum ejus approbante, ejeta est è domo Abrahæ Agar ancilla cum filio suo; sic Ecclesia per Spiritum Dei instanti et perurgente, legem cum suis quasi necessariò observatoribus, ejici oportuit è familiâ et populo Dei: per quod palam demonstratur legis ac prioris testamenti cessatio.

Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ; Isaac enim solus mansit hæres, quia liber, et filius liberæ. Sic allegoricè Christiani, quia liberi, sunt hæredes benedictionis et justitiae Abrahæ.

VERS. 31. — ITAQUE, FRATRES, NON SUMUS ANCILLÆ FILII, sed liberæ. Igitur, inquit, fratres, quotcumque in Christum credimus, non sumus ancillæ filii, id est, non pertinentes ad legem, significatam per Agar, sed sumus filii liberæ pertinentes ad Jerusalem, quæ sursum est, significatam per Sarah.

Quâ libertate Christus nos liberavit, id est, in qua Christus per mortem suam nos asseruit; ille ministrum qui de seipso loquitur: Si vos Filius liberaveritis, vere liberi eritis, Joan. 8. Christi gratiæ tribuendum est quod simus filii novi Testamenti et Ecclesiæ quasi liberi, et liberati à veteris legis Testimenti et Synagogæ quasi ancille servitute.

stianos, per Christum à servitute legali liberos : sicut enim Isaac supernaturali Dei virtute natus est, ita et Christiani per Verbum Dei facti sunt mystici et spirituales Abrahæ filii. Quemadmodum Ismael natu grandior Isaacum fratrem sumi, natu minorem, persequebatur, ita et nunc Judæi, in cultu Dei majores et antiquiores, Christianos, natu juniores, persequantur. At sicut tunc Ismael cum matre suâ, Dei jussu, abjectus est è domo Abrahæ et hæreditate spoliatus; ita Judæi legem, neglecto Evangelio, retinentes, ejecti sunt è domo Dei, et à cœlesti hæreditate abdicati. Nos ergo Christiani, Saræ liberæ, id est, Ecclesiæ filii, non debemus servituti legis abdicare nos subjecere, ne cum Ismaele ab hæreditate excludamur. Meminerimus itaque nos per Christi gratiam liberos esse et in evangelicâ libertate, per Christum nobis partâ, constanter perseveremus.

In hanc allegoriam observatio dogmatica et moralis.

1° Collige quòd totum vetus Testamentum typus fuerit et figura, nec aliter legendum quâm ut figura novi.

2° Quòd ipsa patriarcharum facta erant figurativa et prophetica : duo Ahrahæ matrimonia, duo Dei Testamenta figurabant, seu foedera ; duo filii, duos populos ; carnalem unum, et naturæ viribus generatum, alterum spiritualem, et 'gratia' supernaturali virtute regenitum. Abrahæ matrimonium cum servâ Agar, figuravit foedus quod Deus cum Moyse et Hebreis iniit in Sina, quo promisit se ipsorum Deum, tutorem et protectorem fore, ipsisque daturum terram Chanaan ; Hebrai autem tam benignum acceptantes promissum, promiserunt se Deo servituros, legemque servaturos. Abrahæ matrimonium cum Sarâ, figura fuit pacti quod Deus cum Christo et Christianis fecit in Sion, quo Deus promisit se fore Christianis amicum, patrem, eisque, quasi filiis, hæreditatem suam cœlestem se daturum ; Christiani vicissim per Christum et apostolos tacitè hoc liberale Dei donum amplectentes, promiserunt se Christi fidem et præcepta servaturos. Hoc foedus sanguine suo sanxit et firmavit Christus in ultimâ cœnâ, Joan., 13.

3° Collige et cum gaudio suscipe quod v. 25, di-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad redigenda.

1° Ex v. 4, 5, 6, 7, admirandam tuam in Christo dignitatem agnosce, ô Christiane. Dei filius es; filius, inquit, major, liber, tui juris. Vide v. 4, 5. Ipso Filii Dei Spiritu animatus ; eodem ac Christus ipse Spiritu Patrem æternum alloquens et invocans : *Abba, Pater,* v. 6. Hæres es Dei, et quidem hæres pleno jure, cui Spiritus sanctus, ut pars et arrha hæreditatis æternæ, datus est, v. 7, cui cœlum est apertum, et locus à Christo paratus et asservatus. Tantæ dignitatis et felicitatis memor, ô fili et hæres Dei, terrena sperne, cœlestia dilige. Æternum Patrem dilige, ipsique amore filiali serviens ad æternam illius hæreditatem aspira continuè. Vive dignè Deo, Patre tuo ; dignè æternâ Dei Patris tui hæreditate.

etum est : Quòd nos Christiani, Christo, Verbo Dei credentes, et secundum Spiritum regenerati, spirituale simus semen, ad quod pertinet promissio, non hæreditatis terrenæ, sed cœlestis, sed æternæ, sed regni Dei, Patris nostri. Quanta nobis gloria ! Quanta felicitas, Dei filios et hæredes esse ! *Videte quatenus charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus : propter hoc mundus non novit vos... Joan. 1 Epist. 5, 4.* Hanc Dei erga te charitatem mirare : at recognoscere; amatus, redama. *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, Ephes. 5, 1, 2.* Ama Deum ut patrem ; ex amore obedie Deo ; ipsum amore filiali cole ; spiritualia, cœlestia, æterna, divina, dilige, desidera, quære ; si verè spirituale semen es. Secundum carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores seculi ; sed secundum Spiritum nati sunt amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratis coientes Deum. S. Anselmus, hic, v. 28. Ad vetus Testamentum pertinent, utpote filii ancillæ, dilectores temporalium, dilectores hujus seculi, quocumque tempore sint vel fuerint (sive in Ecclesiâ, sive in Synagogâ) ; ad novum autem Testamentum, utpote filii liberæ, dilectores æternæ vite, idem S. Anselmus. Consule cor tuum, et vide quid diligas.

4° Collige, et ex v. 29 disce quomodo tunc..., ita et nunc; disce, inquam, quòd hoc nunc usque ad finem mundi durabit; semper in hac vita caro et spiritus adversabuntur; semper carnales et spirituales opponentur; semper boni persecutionem patientur. *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, 2 Tim. 3.* Hoc figuratum fuit in Isaac ; ipsius ab Ismaele persecutio figura fuit persecutionum quas filii Dei passuri sunt à filiis hominum : *Quomodo tunc..., ita et nunc.* Hæc igitur veritas à quocumque probo et pio fortiter apprehendenda, et in animo firmiter inculpenda. Sciat omnis Christianus hic non esse pacis et quietis locum; at recordetur temporalem persecutionem æternæ pacis et quietis arrhabonem esse : *Beati qui persecutionem patiuntur... quoniam ipsorum est...;* jus habent ad illud, et ad eos pertinet.

pietatem maximè notanda, et ad proximam redigendam.

Vide observationem moralem post versum septimum.

2° In v. 14, 15, 16, 18, 19 et 20, à D. Paulo omnis prælatus, imò et omnis animarum salutis minister, discat divinas apostolicæ charitatis artes et industrias, quibus animarum saluti cooperetur. Cum hoc prælatorum et omnium Dei ministrorum exemplari, modo timeat, modo speret, v. 11; modo manum opitulantem porrigat, v. 12; modo tenerè roget et blandiatur, v. 12; modo beneficia commemoret et bene acta recenseat ; modo quæ passus est insinuet, v. 13, et 14; in omnem denique formam sese transformet, v. 15. Sit pater, sit mater; at mater continuè parturiens, continuè laborans et patiens, ut

Christus in animabus sibi subditis perfectè formetur , v. 19, 20.

Vide dicta ad hos versus in commentario.

5° Gaudeat omnis Christianus à v. 28 discens et audiens quod sit verus et legitimus Dei filius, ad quem pertinet hereditas regni coelestis. Vide observationem moralem in hunc versum, collige tertio.

A versu autem 29 discat idem Christianus quod

CAPUT V.

1. State, et nolite iterum jugo servitutis contineri. 2. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.

3. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legis faciendæ.

4. Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini : à gratia excidistis.

5. Nos enim spiritu ex fide spem justitiae expectamus.

6. Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium : sed fides quæ per charitatem operatur.

7. Currebatis benè : quis vos impedivit veritati non obediere?

8. Persuasio haec non est ex eo qui vocat vos.

9. Modicum fermentum totam massam corruptit.

10. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapientis ; qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille.

11. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior ? Ergo evacuatum est scandalum crucis ?

12. Utinam et abscondantur qui vos conturbant !

13. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres : tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus servite invicem.

14. Omnis enim lex in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

15. Quod si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.

16. Dico autem : Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis.

17. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem : haec enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis.

18. Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege.

19. Manifesta sunt autem opera carnis que sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,

20. Idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ,

21. Invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia ; quæ prædico vobis, sicut prædicti, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

22. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, ca-

ad hanc hereditatem non sit sine multis tribulatiōnibus adventurus; persecutionem patietur : at : Beati qui persecutionem patiuntur, etc., Matth. 5, 10. Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Rom. 8, 18. Momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate aeternum gloriæ pondus operatur in nobis, 2 Cor. 4, 17.

CHAPITRE V.

1. Tenez-vous en là, et ne vous remettez point de nouveau sous le joug de la servitude.

2. Car je vous dis, moi Paul, que si vous vous faites circoncire, Jésus-Christ ne vous servira de rien.

3. Et de plus je déclare à tout homme qui se fait circoncire, qu'il est obligé de garder toute la loi.

4. Vous qui voulez être justifiés par la loi, vous n'avez plus de part à Jésus-Christ ; vous êtes déchus de la grâce.

5. Mais nous, c'est par l'Esprit et en vertu de la foi que nous espérons recevoir la justice.

6. Car en Jésus-Christ, ni la circoncision ni l'incircconision ne servent de rien ; mais la foi qui est, animée de la charité.

7. Vous couriez si bien ! qui vous a arrêtés pour vous empêcher d'obéir à la vérité ?

8. Ce sentiment dont vous vous êtes laissé persuader, ne vient pas de celui qui vous a appelés.

9. Un peu de levain aigrit toute la pâte.

10. J'espère de la bonté du Seigneur que vous n'aurez point à l'avenir d'autres sentiments que les miens ; mais celui qui vous trouble, il en portera la peine, quel qu'il soit.

11. Pour moi, mes frères, si je prêche encore la circoncision, pourquoi est-ce que je souffre tant de persécutions ? Le scandale de la croix est donc anéanti ?

12. Plût à Dieu que ceux qui vous troublient fussent plus que circoncis !

13. Car vous êtes appelés, mes frères, à un état de liberté ; prenez garde seulement que cette liberté ne vous serve d'occasion pour vivre selon la chair ; mais assouétissez-vous les uns aux autres par une charité spirituelle ;

14. Car toute la loi est renfermée dans ce seul précepte : Vous aimerez votre prochain comme vous-même.

15. Que si vous vous mordez et vous dévorez les uns les autres, prenez garde que vous ne vous consomiez les uns les autres.

16. Or je vous dis : Conduisez-vous selon l'Esprit de Dieu, et vous n'accomplirez point les désirs de la chair ;

17. Car la chair a des désirs contraires à ceux de l'Esprit, et l'Esprit en a de contraires à ceux de la chair ; ils sont opposés l'un à l'autre, de sorte que vous ne faites pas toujours les choses que vous voudriez.

18. Que si vous conduisez par l'Esprit de Dieu, vous n'êtes point sous la loi.

19. Or il est aisément de connaître les œuvres de la chair, qui sont la fornication, l'impureté, l'impudicité, la dissolution,

20. L'idolâtrie, les empoisonnements, les inimitiés, les dissensions, les jalouses, les animosités, les querelles, les divisions, les hérésies,

21. Les envies, les meurtres, les ivrogneries, les débauches et autres choses semblables, dont je vous déclare, comme je vous l'ai déjà dit, que ceux qui commettent ces crimes ne seront point héritiers du royaume de Dieu.

22. Les fruits de l'Esprit au contraire sont la charité, la joie, la patience, l'humanité, la bonté, la persévérence.

23. La douceur, la foi, la modestie, la continence,

stitas. Adversus injusmodi non est lex.

24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

25. Si Spiritu vivimus, Spiritu et ambulemus.

26. Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

ANALYSIS

Concludit Galatas urgens ad christianam libertatem constanter servandam, illosque multis rationibus confessus avertens à jugo legis Mosaicæ subeundo.

Primò, si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.

Secundò, totius legis implendæ debitores eritis.

Tertiò, expertes eritis justitiae Christi; et licet dicamini Christiani, de facto evacuati eritis à Christo.

Quartò, fides per dilectionem operans justificat; ad hoc nec circumcisio prodest, nec præputium.

¶ 7. Galatarum in viâ salutis cursum deplorat interruptum; causam rejicit in paucos quosdam, qui velut fermentum totam massam corrumpunt.

¶ 10. Confidit quòd per Christi gratiam resipiscere Galatae; et per Dei justitiam, harum turbarum causa dabant pœnas.

¶ 11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaizans, hanc columnam refellit ex persecuzione quam à Judæis patitur: utquid ergo me Judei persecutur?

la chasteté. Il n'y a point de loi contre ceux qui vivent de la sorte.

24. Or ceux qui sont à Jésus-Christ ont crucifié leur chair avec ses passions et ses désirs déréglés.

25. Si nous vivons par l'Esprit de Dieu, conduisons-nous donc aussi par cet Esprit;

26. Et ne nous laissons point aller à la vaine gloire, nous piquant les uns les autres, et étant envieux les uns des autres.

PARAPHRASIS.

¶ 12. In harum turbarum auctores indignatus, optat ut et ipsi abscondantur.

¶ 15. Transit ad mores, ac primò ut omnem dissidiorum ignem inter Galatas extinguat, eos hortatur ad charitatem, in qua et ad quam tota lex.

¶ 16. Ut charitatem autem servent, assignat medium ad quod omnia reducuntur media, scilicet

Spiritu ambulate, seu secundum sancti Spiritus impulsu vivite.

¶ 17. Monet quòd in nobis spiritus et caro semper sint opposita; spiritum autem sequi debemus: quod ut securius facere possimus, et non decipiatur,

¶ 19. Enumerat opera carnis.

¶ 22. Recenset fructus spiritus.

Ostensā autem, quasi ex una parte, concupiscentię; ostensā et ex alterā parte spiritus acie, quasi ad bellum excitans, ait:

¶ 24. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, etc.

Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.

PARAPHRASIS.

1. Constantes et firmi perseverate in evangelicā libertate, quam Christus vobis acquisivit, et ab idolorum servitute liberati, ne patiamini aliud vobis imponi servitutis jugum, nempe jugum legis Mosaicæ.

2. Ecce ego Paulus, apostolus à Christo vocatus, et vester speciatim apostolus, dico vobis, et palam affirmo, quòd si vos, Galatae gentiles, circumcisionem recipiatis, Christi beneficiorum non eritis participes; sique nihil vobis proderit Christus, nec Christianismus.

3. Insuper et denuntio omni homini, qui per circumcisionem ascribi se curat Judaicæ synagogæ, quod debitor est omnis Mosaicæ legis adimplendæ.

4. Licet exterius Christiani videamini, Christumque colere, reverè tamen intùs evacuati estis à Christo: omnem perdidistis fructum mortis ac redemptiōnis Christi; beneficium gratiæ amisiſtis, qui in lege justificari quereris.

5. Nos enim Christiani justitiam queremus spiritu et spiritualibus actibus; vos carne et carnalibus cæromoniis; nos per fidem Christi expectamus justitiam speratam, et justitiae fructum, vitam æternam; vos ex legi operibus.

6. Nam in Christianismo ad salutem non confert quòd quis circumcisus sit, aut non circumcisus. Sed fides in Christum, non sola, nec otiosa, sed que charitate perficitur, et per charitatem operatur, id est, que præcepta servat, et pia facit opera.

7. Tam bene currebatis! quis quasi transverse ve-

strum iter impeditivit, persuadens vobis non obediendum veritati?

8. Ille persuasio de judaizando, non est ex Deo, qui vos ad Christianismum vocavit.

9. Sed sicut paululum fermentum totam farinam compersam, seu pastam, suo acre imbuīt et inficit, ita quidam judaizantes totam vestram ecclesiam suo errore corrumpunt.

10. Ego confidens in Dei erga vos bonitate, spero quòd, re melius expensā, nihil aliud sentietis quam quæ vos docui; qui autem harum turbarum causa fuit, pœnas dabit, quisquis sit.

11. Quod ad me, fratres, si, ut dicunt, circumcisionem adhuc prædicto necessariam, quare ergo persecutionem patior à Judæis? si id ita esset, cessasset jam scandalum crucis.

12. Utinam qui circumcidit vos volunt, et propter hoc vos conturbant, non solum circumcidantur, sed et abscondantur! vel utinam ab ecclesiâ vestrâ rescenetur, ne corrumpant alios!

13. Quantum ad vos, fratres mei, per Christum vocati estis ad libertatem et immunitatem ab onerosa legalium servitute; cavete ne hac christianâ libertate abutamini ad serviendum carnalibus desideriis; sed illâ utinam, ut vos sponte subjiciamini invicem in spiritu charitatis. Quantum per vocationem vestram liberi estis, tantum per charitatem alterius serviatis.

14. Omnis enim lex quæ ad proximum spectat, hoc

brevi sermone compleetur : Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.

15. Quòd si vos invicem mordetis et dilaceratis, videte ne vosmetipos perdatis, iram Dei vestris mutuis odii excitantes in vosmetipos.

16. Dico autem, et hoc maximè commendo vobis, vitam instituite secundum Spiritus sancti dictamen et impulsu[m], et sic fieri ut carnis desideria non perficiatis.

17. Caro enim seu concupiscentia, et spiritus seu gratia feruntur in diversa; caro in suavia fertur; spiritus in sancta; caro carnalia desiderat; spiritus spiritualia, cœlestia, æterna; sieque opponuntur, ut sœpe non faciamus quæ volumus; vellem non concupiscere, concupisco; vellem bona opera servidè et alacriter facere, resistit caro, et aggravat animum, sumque segnus et tepidus.

18. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege, sed quasi extra et supra legem; adversus vos non est lex: facitis enim sponte et ex amore quod lex præcipit et exigit pœnarum timore.

19. Ne autem in re tanti momenti quispiam vestrum decipiatur, hinc vobis opera carnis numero; illinc fructus spiritus recensebo. Nota sunt opera carnis, seu ad quæ excitat concupiscentia, scilicet fornicatio, immunditia, seu mollities, impudicitia, seu in gestibus, seu in osculis, seu in tactibus; luxuria qualibet;

COMMENTARIA.

VERS. 1. — STATE, ET NOLITE ITERUM JUGO SERVITUTIS CONTINERI. Hunc versum Græc. et Syr. jungunt cum ultimis verbis quarti capituli. Græc. : *Libertate igitur, quæ Christus nos liberavit, state, etc.* Syr. : *State igitur in libertate illâ, quæ Christus nos donavit, etc.* Sed in re parùm refert, et sensus est : *State in Christianâ libertate, et in eâ firmi perseverate.* Ex hoc verbo *state*, aliqui inferunt quòd nondum in judaizantium heresim inciderant Galatæ, sed ex v. 4, verosimilius est quòd aliqui eccliderant, alii verò stabant: et hos alloquens Paulus, ait : *state*.

ET NOLITE ITERUM, id est, et à jugo idolatriæ liberati, nolite aliud jugum servitutis subire. Nusquam Galatæ legi Mosaicæ servierant, sed idolis in gentilismo; debet ergo sic explicari illud *iterum*, sicut et in cap. 4, v. 9.

CONTINERI, id est, teneri. Græc., *implicari, illaqueari*.

JUGO SERVITUTIS. Lex Mosaicæ dicitur jugum servitutis ob multitudinem et gravitatem præceptorum, ut dictum est in fine capituli quarti, in expositione allegoriae. Peccatum est servitus, et legis jugo longè gravior, et dannabilior. Hinc omni homini per Christum justificato, et ab hac damnabili servitute liberato, dici potest : *state, etc.*, per Christum, sive per baptismum, sive per alia Sacra menta, à peccati et à diaboli servi-

VERS. 1. — *State*, firmi et constantes persistite in fide et libertate Christi, id est, abjectâ omni fluctuatione, persistite constanter in libertate, quam per Christum semel adepti estis.

Et nolite iterum jugo servituti contineri. Sensus est :

S. S. XXIV.

20. Cultus idolorum, veneficia, inimicitiae, jurgia, emulationes, iræ, rixæ, dissidia, secte;

21. Invidiae, homicidia, temulentiae, comessationes, hisque similia, quæ qui faciunt, ut jam prædicti vobis, et jam dico, regni Dei hereditatem non sunt adepturi.

22. Opera verò quæ Spiritus sanctus per suam gratiam parit in nobis, ut Dei regnum mereamur, sunt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui haec omnia habent, nullâ lege pœnali opus habent; contra illos nulla lex est arguens, damnans, et puniens: ideò dixi, si spiritu ducimini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

24. Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravis desideriis ejus, crucifixerunt, id est, compreserunt, seu in sese mortificarunt.

25. Si Spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimamus, viam quam monstrat hic Spiritus sequamur, nec ad opera carnis defluamus.

26. Non simus inanis gloriæ cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

COMMENTARIA.

tute liberati, ne rursus servitutis jugum apprehendatis, et ne sponte vestre diabolo subjiciamini. Nihil Christo injuriosius hoc hominis à Christo justificati in peccatum relapsu, quippe qui diabolum, quod horrendum dictu, Domino præponit, ait Tertullianus.

VERS. 2. — ECCE EGO PAULUS.... Vox est auctoritatis, et attentionem postulantis. Pseudo-apostoli, Act. 15, dicebant : Nisi circumcidamini secundum morem Moysis, non potestis salvari. E contra D. Paulus, Galatarum attentionem postulans, afirmat audacter : *Ecce ego Paulus, Christi apostolus, in quo, et per quem Christus loquitur,*

DICO VOBIS, Galatis gentilibus, et non Judæis, QUOD SI CIRCUMCIDAMINI, etc.

Notandum ad intelligentiam.

Nota quòd tunc nec Judæis, nec gentilibus circumcisione esset ad salutem necessaria; Judæis tamen nondum erat mortifera, justis enim de causis permettebatur fidelibus Judæis filios suos circumcidere: quas vide in fine capituli secundi, synopsis disputationum; sic et Paulus ipse Timotheum, ex matre Judæum, circumcidit. At fidelibus gentilibus erat mortifera circumcisione, quia ipsos post baptismum circumcidisti, erat justitiam ex circumcisione querere, et palam protestari quòd ad justitiam assequendam non sufficeret Christi gratia, quod sanè Christo erat maximè inju-

Libertate donati, ne patiamini vobis rursus imponi servitutem. Loquitur de lege Mosaicâ, quam vocat jugum servitutis.

VERS. 2. — *Ecce ego Paulus dico vobis, etc.*; si, inquit, aliiquid apud vos mea valet auctoritas, ecce

(Trente-deux.)

riousum. Hinc Galatis gentilibus, et non Judæis, loquens Apostolus, cum auctoritate pronuntiat: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit; vita, passio, mors, omne meritum Christi nihil vobis proderit, cui, quasi ad justitiam non sufficienti, renuntiasti hoc vestro ad judaismum recursu.*

Observatio moralis.

Quòd si autem in circumcisione carnis salutem quærere, Christum pro nobis crucifixum sit abjecere, quid erit ergo in voluptatibus carnis suam felicitatem quærere? Quid si partim in lege, partim in fide suam fiduciam reponere, sit Christum non habere, quid erit ergo post baptismum totam suam spem et fiduciam in terrenis et damnabilibus collocare, totam vitam in malis operibus impendere, nihil nisi mala opera facere, affectus pravos circa mala et prohibita continuos habere?

O Deus misericors, illumina oculos cordis nostri; ut intelligentes quā sit nobis honorificum in baptismo Christum induisse, spiritum adoptionis filiorum in cordibus nostris recepisse, filios et heredes Dei factos fuisse, horreamus p̄r peccatum Christum exuere, Spiritum sanctum à cordibus nostris per effectus malos et reos expellere, vitā profanā, carnali, et animali, nos hereditatis æternæ indignos efficere, et Christianismum nobis inutilem reddere. Da insuper, ó misericordiarum Pater, ut hanc à Christo quasi apostasiam horrentes, vivamus dignè Christo, Filio tuo, quem induimus, dignè Spiritu Filii tui, quo repleti sumus, dignè hereditate æternâ, ad quam vocati sumus, et cujus pignus Spiritum sanctum accepimus.

VERS. 5. — TESTIFICOR AUTEM OMNI HOMINI... Pscudo-apostoli multa legis non servabant et Galatis dicebant se legi satisfacturos, dummodò circumcidenerunt et aliqua legis notabiliora servarent. Finis istorum doctorum judaizantium erat pro Judæis haberi, præsertim à Romanis, ut liberi fierent ab edictis quæ novas vetabant religiones; ad hoc videbatur sufficere circumcisione, sabbatorum, neomeniarum, etc., observatione. Vide c. 1, v. 10. Apostolus ē contra: *Testificor omni homini... quòd se debitorem facit universæ legis Mosaicæ adimplendæ. Et ratio est, quia circumcisione erat publica professio Iudaice, sicut baptismus*

palam affirmo vobis ac denuntio quod si circumcisionem recipiatis, non eritis participes beneficiorum Christi.

VERS. 5. — *Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, etc., id est, obligat se ad observandam totam legem Mosaicam: quia circumcisione erat legis professio.*

VERS. 4. — *Evacuati estis, scilicet per vos ipsos, vos ipsi evacuatis à Christo, id est, à Christi redēptione, gratia, salute, omnique efficaciā et influxu meritorum ejus, ut amplius nihil boni in vos influere et derivare possit, sed vos omnibus suis beneficiis quasi vacuos relinquit. Qui in lege justificamini, id est, qui justitiam ex circumcisione aliisque legis operibus queritis.*

A gratiā existidis, id est, beneficium gratiae Christi perdidistis; nam qui ex lege justificari querunt, non expectant justitiam à Christo per fidem, sicut veri Christiani faciunt.

VENS. 5. — *Nos enim spiritu, etc. Spiritu, id est, per spiritum gratiae et charitatis ex fide scilicet*

est publica professio fidei christiane. Hoc autem dicit Apostolus, ut novā ratione Galatas deterreat à circumcisione, cojus infinita erant onera, cùm esset ad totam legem obligatio.

VERS. 4. — *EVACUATI ESTIS A CHRISTO. Græc.: Aboliti estis à Christo. Syr.: Descivistis à Christo. Sensus est: Christo vacui facti estis. Vide paraphrasim. Non estis amplius Christiani. Nihil vobis amplius cum Christo, nec quidquam vobis ab illo est expectandum, sicut dixit supra: Christus vobis nihil proderit. Hinc infertur quòd aliqui jam ceciderant. Quot baptizati à Christo sunt intus evacuati, quicumque terrena sapientes suam in terrenis et carnalibus felicitatem querunt!*

VERS. 5. — *Nos enim, qui verè Christiani. Vide paraphrasim.*

SPEM JUSTITIÆ, pharsi Hebraicā, speratam justitiam et justitiae fructum, vitam æternam.

VERS. 6.—*NAM IN CHRISTO JESU... Vide paraphrasim.*

SED FIDES QVÆ PER CHARITATEM OPERATUR. Græc.: Per charitatem efficax. Syr.: Quæ perficitur charitate, id est, quæ charitate, quasi anima, informatur et operatur. Circumcisionis et præputii discriminem fides abstulit. Adsit, absit, perinde est; hoc corporalia Deus in suis non considerat, sed fidem in Jesum Christum. Sieut in militibus non albedinem aut nigredinem, sed rei militaris peritiam duces postulant, ait Theodoreus post D. Chrysostomum, ita Deus in suis militibus corporalia non considerat, sed animum fide vivā, quasi anima, informatum et operantem. Quæ per dilectionem operatur, id est, quæ semper efficax et viva commonistratur per dilectionem erga Christum. Illa sola fides quæ charitate flagrat, et bonis operibus insudat, valet in Christo Jesu, S. Anselmus. Ille fides, Christianorum est fides. Fides autem otiosa et sine charitate, fides est dæmonum. Attende tibi et vide qualis sit fides tua; ex operibus judica.

VERS. 7. — *CURREBATIS BENE, QUIS VOS IMPLDIVIT... Non hoc interrogantis est, sed deplorantis et anxiis, sicut antea, quis vos fascinavit..., ait D. Chrysostomus. Laudat cursum, et à cursu deflet cessationem, ait Theodoreus. Vita christiana cursus est; hic quasi in stadio sumus ad æternæ glorie bravium; curre-*

Christi, acceptum; spem justitiae, id est, justitiam speratam expectamus.

VERS. 6. — *Nam in Christo Jesu neque circumcisione aliiquid valet, neque præputium, id est, in religione christiana nihil valet, nihil confert ad justitiam et salutem, quòd quis circumcisus sit, aut incircumcisus, 1 Cor. 7. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est.*

Sed fides quæ per charitatem operatur. Græc. operata, id est, incitata et vehemens, significat internam vim, occultam efficaciam et energiam, q. d.: Fides charitati formata, cæque quasi anima sua animata per intimam quamdam vim et spiritualem suum influxum opera virtutum vitalia operatur.

VERS. 7.—*Currebatis bene, in vita et doctrinā christianā, quasi in via et stadio ad æternæ gloriæ consequendum bravium.*

Quis vos impedivit veritati non obediere? Quis cursum vestrum tam bonum interruptus?

Nemini consenseritis; judaizanti scilicet, volenti vos

dum autem alacriter et continuè, nec à cursu cessandum. Vide 1 Cor. 9, v. 24.

VERS. 8. — **PERSUASIO HEC**, de judaizando, **NON EST EX EO QUI VOCAT VOS**, id est, à Deo Patre, qui vos ad Filii sui fidem vocavit. Nec enim Deus sibi contrarius est.

VERS. 9. — **MODICUM FERMENTUM TOTAM MASSAM CORRUPIIT**. Græc., fermentat. Syr., idem. Et ita correxit D. Hieronymus; hineque patet quòd hic locus non sit ab eo. Ambrosius tamen habet, *corrumpit*. Vide hanc de re jam dicta, 1 Cor. 5, v. 6. Comparatione Paulus indicat paucos judaizantes hujus erroris Galatarum auctores esse. Sed hinc discamus quòd ubique metuendum, etiam sanctioribus et in Dei viâ currentibus. Unicum malum exemplum, unum verbum scandalosum potest magnam multitudinem corrumpere. Unicus impius potest conversationis sue veneno totam urbem inficere; unicus hæreticus unam ecclesiam errore suo commaculare. Fermentum modicum fuit Calvinus, Lutherus, et omnes alii hæretici. Itaque nobis est semper timendum, vigilandum, orandum: *Et ne nos inducas in temptationem*.

VERS. 10. — **EGO CONFIDO IN VOBIS IN DOMINO**, id est, per Dei gratiam.

QUOD NIHIL ALIUD SAPIETIS, id est, sentietis. Vide paraphrasim.

QUI AUTEM... PORTABIT JUDICIOUM. Deus est acerrimus hæretorum vindex; justas tandem pœnas infligit omnibus vel Ecclesiæ pacem turbantibus, vel salutis viam obstruentibus, vel suo scandalo animas corruptibus. *Væ homini illi per quem scandalum venit*. Itaque nobis vigilandum est, non tantum ne scandalizemur, sed etiam ne nostris malis exemplis, vel verbis, simus aliis scandalo.

VERS. 11. — **EGO AUTEM, FRATRES...** Sparsorant pseudo-apostoli D. Paulum inter Judæos circumcisio nem prædicare, tanquam necessariam ad salutem, idèque Timotheum ex matre Judæum circumcidisse. Evidem verum erat quòd Timotheum circumciderat, sed verum non erat quòd circum cisionem prædicaret ut necessariam. Justas habuerat rationes circumcidendi

pellere à cursu Evangelii ad Judaismum.

VERS. 8. — **Persuasio hæc**, quæ vobis persuasum est, aut potius quæ Judei, qui vos in cursu christiana vita impediunt, vobis persuadere conantur legalia necessaria esse Christiano ad salutem; **non est ex eo, qui vocat vos**, id est, non est ex Deo Patre, qui vos ad fidem, gratiam et salutem vocavit per Christum: sed potius **ex diabolo est ejusque ministris**. Ita Anselmus.

VERS. 9. — **Modicum fermentum**, etc. Modicum fermentum est circumcision, que sola, si eam recipiatis, in perfectum Judaismum vos trahiet, sicuti fermentum, licet modicum, totam massam ad se rapit, et in suum sajorem et acorem transmutat.

VERS. 10. — **Ego confido in vobis**, id est, de vobis, in Domino, in clementia et gratia Domini, quòd ipse vos in fide Christi, ad quam vos vocavit, stabiliet, quod siquid nihil aliud sapietis, id est, quod non creditis aliud, scilicet quædam quod à Domino per os meum acceptis, et edoceti vestis de lege et libertate christiana, non sequentis novitios doctores, novasque eorum persuasiones.

Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille. Qui vestram in fide Christi tranquillitatem

Timotheum, ethoc nihil faciebat ad præsentem questio nem; nunc enim agitur de gentilibus, non de Judeis. Hanc itaque calumniam Apostolus refutat ex persecutio ne quam ex parte Judæorum patiebatur. Si ita est, ergo cessavit scandalum crucis; minus enim Judæos offendebat crucis et crucifixi prædicatio quædam legis per crucem abolitio sieque per cessationem majoris scandali cessaret et minus.

VERS. 12. — **UTINAM ET ABSCONDANTUR...** Nova circumcisionis doctrina à pseudo-apostolis prædicta Galatas perturbarat; hinc Apostolus in falsos doctores indignatus, optat eis et præcessionem. Utinam præscindendo præscindantur illi qui vos perturbant, at Syrus.

Sed de quæ abscissione loquitur Apostolus? D. Chrysostomus et post eum Theodoreetus, Theophylactus, D. etiam Hieronymus, Cajetanus, et alii non pauci intelligent de amputatione carnis. Si volunt, non solum circumcidantur, sed et exseccentur, ait D. Chrysostomus. Si putent hoc sibi prodesse, non solum circumcidantur, sed etiam abscondantur; si enim expoliatio membra proficit, multò magis abolitio. D. Hieronymus. Juxta quos sensus est: Utinam qui vos volunt circumcidisti, et propterea vos conturbant, ipsi non solum circumcidantur (sunt enim jam circumciisi), sed etiam penitus exseccentur! Et in hoc sensu, id Apostolus dicit non ex odio, sed charitate et justitiâ, tempore malum eis optans ad salutem animæ. Secundus est sensus, quem Estius, post Erasmum, putat apostolicâ gravitate dignorem, et quem præterea multis in Apostoli verba annotationibus reddit probabilem, scilicet: Utinam ab ecclesiâ vestrâ abscondantur, etc. Ambrosius utrumque complexus est. Utinam et abscondantur, etc. Tale est hoc, quale est illud ad 1 Cor. 16: *Qui non amat Dominum Jesum, sit anathema*. Ex ipso grege morbido sunt et hi quos sociat sententiæ corum, ut abscondantur à misericordiâ Dei, qui Galatas Dei gratiâ exuerunt; et non solum spiritualiter, sed et carnaliter hos maledicunt ut, quia circumcidisti Galatas cogebant ipsi, abscondenterunt, u-

novâ doctrinâ perturbat, justas pœnas luet, non effugiet judicium, quicumque is fuerit.

VERS. 11. — **Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior?** Fingebant judaizantes Paulum apud Judæos judaizare, apud gentes Judaismum impugnare. Hoc ligamentum hic refellit Paulus; cur enim, inquit, Judei tam acerbis odii me persecuntur, nisi quia publice contrarium doceo, et ubique Evangelium stabilio, circumcisionem tollo et aboleo quantum possum?

Ergo evacuatum est scandalum crucis. Si, inquit, ego circumcisionem adhuc prædico, debet ergo cessare offensio Judæorum, quæ offenduntur ob crucis prædicationem; non enim tam offendit eos prædicatione Christi crucifixi, quædam legis per crucem abolita; vellent enim legem cum Christo retinere. Sic Hieronymus.

VERS. 12. — **Utinam et abscondantur**, etc. **Abscondantur**, scilicet ab Ecclesiâ, vestroque consortio, ne quasi fermentum totam Ecclesiâ corruptant. Sic enim forniciarium ab Ecclesiâ abscondi jussit, 1 Cor. 5. **Qui vos conturbant**, qui vos subvertunt, id est, qui student violas anterioris libertatem in quæ stans, atque ex ea deturbare vos conantur.

multiplicaretur his dolor corporis, Ambrosius.

VERS. 15. — VOS ENIM IN LIBERTATEM... Dat rationem ob quam eis optat anathema, vel hanc abscissionem ; scilicet, cum vos Deus in libertatem vocaverit, hanc à vobis auferre moluntur. Sed quoniam est illa libertas christiana ad quam vocati sumus ? Ex dictis colligi potest ; primò, ab onerosa legalium obligatione, quam v. 1, *jugum servitutis* vocavit ; secundò, à timore servi, de quo, ut proprio legis effectu, locutus est initio cap. 4 ; tertio, et à fortiori, à servitute peccati, à qua pro nobis Christus moriens nos redemit. Vide Roman. 6, 18.

TANTUM NE LIBERTATEM... Græc. : *Tantum ne libertatem in occasionem carni* : deest verbum, sed supplendum, detis, vel capiatis. Syr. : *Tantum ne sit libertas vestra in occasionem carnis*.

Observatio litteralis et moralis.

Absoluta parte dogmatica, hic Apostolus transit ad mores. Hic itaque incipit hujus Epistola pars moralis, que durat usque ad v. 11, cap. 6 : *Videte qualibus litteris...* Probatā igitur christianā libertate, ad quam vocati sunt Galatæ ; ut hanc libertatem et melius intelligent et cā sanctiū utantur, primò notat illius abusum, ut cautius vitent ; secundò, indicat illius finem, ut ad eum diligenter tendant ; tertio, docet medium quo ad hunc finem brevius perveniant, v. 16 : *Dico autem, Spiritu... Tantum ne libertatem in occasionem...* Ecce abusum. Cavete ne hāc libertate abutamini ad carnis cupiditates liberiū sectandas ; ad hoc enim non est vobis data, seu ne quia legis jugum et metus non incumbit, idēo carnis desideria perficiatis ; ad hoc enim non estis à lege soluti.

SED PER CHARITATEM... Ecce finem. Sed è contra tantam spiritū charitatem habeatis, ut vobis invicem p̄ amore serviatis. Quantò magis per vestram vocationem ab onerosis et inutilibus cæremoniis liberi estis, tantò majorem spiritū charitatem habere studeatis, ita ut alter alterius p̄ charitate servi sitis. Recordamini eorum quæ cap. 4, v. 6, dixi vobis : Filii Dei estis, et quia filii Dei, idēo Spiritum Filii sui, Spiritum amoris vobis dedit Deus, ut diligentes dicatis : *Abba, Pater.* Charitas ergo, Spiritus amoris, est spiritus Christianorum. Hāc ergo libertate à legalibus utamini ad hanc charitatem abundantiū et perfectiū habendam. Tanta sit in vobis hāc filiorum charitas,

VERS. 15. — VOS ENIM IN LIBERTATEM VOCATI ESTIS, fratres, ut per Evangelium sitis liberi ab onerosa et inutili servitute tot legalium cæremoniarum : hæc enim est libertas christiana, quam tota Epistola opponit servituti judaicæ.

Tantum ne libertatem in occasionem detis carnis. Nonne Galatas ne libertatem in quam vocatos eos dixit, male intelligentes, eo nomine abutantur ad servendum carni.

Sed per charitatem Spiritus servite invicem ; q. d. : Nolo vos servire cæremoniis, nec carni, sed ab eis esse liberos, ut serviatis invicem per spiritum charitatis, et ex spirituali charitate alter alteri sucurrat, opituletur, serviata.

VERS. 17. — *Omnis enim lex in uno sermone impletur*, etc. ; q. d. : Omnis lex est de charitate vel Dei, vel proximi : qui diligit proximum, legem implevit.

ut non tantum vobis invicem non noceatis, sed et vobis invicem p̄ amore serviatis. Legis jugum onerosum, importabile, Christus commutavit in jugum charitatis gratum, suave, voluntarium. Felicem illum qui huic jugo subest ; ipsi enim Deo, omnium bonorum fonti, subest : *Quia Deus charitas est.* O Charitas æterna, Deus, qui me ad tuum amorem creasti et vocasti, cor meum reple, doma, rege, et in tuam servitatem redige ; te diligam, tibi ex amore serviam, et propter te proximo meo, charitate spirituali subjiciar ; tunc verè christianus ero, tunc verè filius tuus ero.

VERS. 14. — OMNIS ENIM LEX IN UNO... Ad hanc ergo vos invicem charitatem hortor, quia *omnis lex* hoc brevi sermone continetur. DILIGES, spiritualiter, propter Deum, et in ordine ad vitam æternam, PROXIMUM TECUM... Duo quidem sunt charitatis p̄cepta, propter materialem distinctionem objecti, Dei scilicet et proximi ; at una tantum est charitas, quā Deus proximusque propter Deum diligitur. Hinc unum mandatum in alio saepè includitur. Verbum ergo breve, sed semper meditandum, semper in praxim redigendum, *diligies*. Ama et fac quod vis. Vide infra, v. 23.

VERS. 15. — QUOD SI INVICEM MORDETIS ET COMEDITIS..., id est, quod si contra hoc p̄ceptum mutuis odiis et detractionibus et calumniis vos invicem roditis et laceratis, VIDETE NE VOS MUTUO perdatis. Nova doctrina contentiones et dissidia inter Galatas incitaverat ; ut hunc ignem extinguat Apostolus, primò charitatem consuluit. Hic ultra absterret à disidiis ob malum corum exitum. *Videte ne ab invicem consumamini* ; rixantes et invidios comparat canibus sese invicem mordentibus et tandem confidentibus. Contentio corruptionem et inferitum affert, non modiis qui leduntur, sed ipsis etiam obtrectationis auctoribus, D. Chrysostomus. Jurgii fructus, vitæ consumptio, Ambrosius. Societas populi consumitur dum in duas partes distrahitur, D. Augustinus.

VERS. 16. — DICO AUTEM, SPIRITU AMBULATE... Medium assignat quo filiorum charitas magis ac magis accendatur et concupiscentia vincatur ; scilicet, *Spiritu ambulare*, id est, secundum sancti Spiritus impulsu vivere. *Dico autem...* Multam emphasim habet hoc, *dico autem* ; hāc enim locutione specialem

VERS. 15. — *Quod si invicem mordetis et comeditis* ; q. d. : Si invicem roditis et laceratis detractionibus, odiis, calumniis, invidiis, *videte ne ab invicem consumamini*. Sicut enim duo canes rixantes invicem mordent, et conficiunt, ita et duo invidi, duo obrectatores, duo rixantes invicem, imò seipsos ipsi conficiunt.

VERS. 16. — *Dico autem* ; q. d. : Ep tome, fundamentum, radix, caput et summa totius Epistole meaeque scriptorionis, est hæc : *Spiritu ambulate.* Non lege, non carne ; q. d. : Radix omnis vestri mali est defectus spiritū ; si enim eum haberetis, excluderetis tam legalem quam carnalem vitam. Vivite et conversamini secundum dictamen Spiritus sancti, manifestatum vobis in lege dilectionis.

Et desideria carnis non perficietis. Quamvis caro sollicitet ad peccata, non tamen facietis nec opere nec consensu, id quod caro desiderat aut concupiscit,

attentionem sibi postulare videtur Apostolus, quasi dicat : Omnia ad unum redigo, illud auscultate : *Spiritu ambulate.*

Sicut omnia precepta ad unam charitatem reduxit, ita nunc omnia ad charitatem media perfectius habendam ad unum redigit : *Spiritu ambulate, juxta dictamen sancti Spiritus vivite, et charitatem habebitis : Fructus enim Spiritus est charitas, v. 22.*

ET DESIDERIA CARNIS NON PERFICIETIS, id est, non adimpleritis, nec interno consensu, nec opere externo.

Non dixit, *desideria carnis*, seu pravos concupiscentiae motus, non habebitis, non sentietis; hoc enim in hac vita inevitabile; sed *non perficietis*, aut consensu, scilicet, interno, aut actu externo; quod secundum sancti Spiritus impulsu viventes facile vitabimus.

Christianæ moralitatis epitome.

Spiritu ergo ambulare christiane vitae summa est et sanctæ moralitatis epitome. Hoc unum si fiat, concupiscentia vincitur, charitas perpetuò magis ac magis accenditur. Et hinc intellige cur in Pentecoste, in promulgatione legis evangelice omnibus fidelibus Spiritus sanctus sit datus, cur in baptismo unicuique fidi datur Spiritus sanctus. Christianorum spiritus est amor; hinc omnibus et singulis Christianis datur Spiritus sanctus, fons amoris. Christianæ vitae summa est *Spiritu ambulare*; hinc cuilibet Christiano datur Spiritus sanctus, ut secundum illius impulsu et dictamen vivens concupiscentiam vincat, et tanquam filius Dei in charitate et ex charitate vivat.

Attende tibi, Christiane, quisquis sis; Spiritum sanctum in baptismo et per alia Sacraenta saepius recepisti. An tantum thesaurum sedulus et attentus conservas in corde tuo? *Lumen cordium.* An juxta lumen illius dictamen et motus ambulas? Sed è contra numquid hoc lumen, Spiritum sanctum extinguis? *Spiritum nolite extinguere.* Numquid durâ cervice Spiritui sancto resistis? Hæc est omnium malorum nostrorum radix et causa. Ut ergo iis omnibus simul medeamur, sit nobis cura *Spiritu ambulare*. Hoc ut fiat, primò dic saepè: *Veni, sancte Spiritus, etc.*; Domine Jesu, hunc ignem in corde meo accende, quem venisti mittere et quem voluisti vehementer in nobis accendi; secundò, attende ad sancti Spiritus internos impulsus, et juxta illos ambula.

VERS. 17. — CARO ENIM CONCUPISCIT... Syr. : *Si quidem caro concupiscit id quod laedit spiritum, et spiritus concupiscit id quod laedit carnem; et uterque sunt*

VERS. 17 — Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Caro concupiscere dicitur adversus spiritum, quia carnalis concupiscentia quam ex Adam traximus, excitat et commovet in nobis prava desideria Spiritui sancto contraria. Spiritus autem concupiscere dicitur adversus carnem, quia sancta desideria que carni contraria sunt, in nobis excitat.

Hoc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis illa faciatis. Concupiscentie non permittunt vos impiere quod vultis, nolite et vos eis permettere implere quod ipsæ volunt: et ita nec vos, nec illæ, faciatis quod vultis. Ita Anselmus.

sibi invicem contrarii, ut non quod vultis faciatis. Dixi: *Spiritu ambulate, ipsiusque motus sequamini, et carnis desideria ne perficiatis*, seu concupiscentie pravos motus non sequamini; et non sine causâ dixi, siquidem contrarii sunt spiritus et carnis motus in nobis. *Caro enim concupiscit...* Vide paraphrasim. *Caro* hic significat concupiscentiam, sive illa sit in appetitu concupisibili, qualis est appetitus gulæ et luxuriæ; sive sit in appetitu sensitivo irascibili, qualis est appetitus invidiæ, iræ; sive sit etiam in appetitu rationali, qualis est appetitus glorie. Hæc concupiscentia in quæcumque sit animæ potentia (omnes enim hoc fermento sunt infectæ), dicitur per syncedochen, à potiori parte, *caro*, quia præcipue in carne sensitivæ sua excitat desideria. Diversos motus naturæ et gratiae vide simpliciter, sed solidè, descriptos in libro 3 de Imit. Christ., cap. 54. Illos in semetipso depingit ad vivum D. August., lib. Confes. cap. 8. Hujus pugnæ, seu rebellionis, finem sicut et victoriae modum docet idem D. August., in Psal. 75.

VERS. 18. — QUOD SI SPIRITU DUCIMINI.. Hic versus et 25: *Adversus hujusmodi non est lex*, sibi correspondent idemque significant. Itaque hic quasi per transennam Galatas monet Apostolus, quod si à Spiritu sancto regantur, jam actum est de legalium disputatione.

NON ESTIS SUB LEGE. Nec ad eam necessarius est vobis recursus; habetis enim quod lex vobis dare non potest; habetis spiritum filiorum, non servorum; facitis ex amore quod lex præcipit et exigit poenarum timore.

VERS. 19. — MANIFESTA SUNT AUTEM OPERA CARNIS... Quia, ut dixi, Spiritu ambulandum, et carnis desideria refrænanda, ne quis in hac re, à quæ salus, hallucinetur, hic numero *carnis opera, fructus autem Spiritus*, v. 22 recensebo. *Opera carnis*, id est, ad quæ excitat concupiscentia, manifesta sunt et nota fidelibus.

QUE SUNT FORNICATIONE. Græc., *adulterium, fornicatio, etc.*

IMMUNDITIA, id est, peccatum contra naturam, v. g., mollities.

IMPUDICITIA, gestus, tactus impuri, etc.

LUXURIA quælibet; ipsa quoque nuptiarum libido, si non fiat honestè et verecundè, et quasi sub oculis Dei, ut tantum liberis serviatur, ait D. Hieronymus.

VERS. 18. — Quod si spiritu ducimini, etc.; id est, si vos Spiritus sanctus moveat, agit, impellit, si spiritu ambulatis; *jam non estis sub lege*, scilicet terrente, premente, vindicante, quomodo sub lege sunt homines aperte mali, vel qui serviliter tantum ea que legis sunt, faciunt. Nam vos per Spiritum libenter ac sponte faciatis ea que lex præcipit.

VERS. 19. — Manifesta sunt autem opera carnis, hoc est, opera et actus ad quos excitat caro, hoc est, concupiscentia.

Quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria. Pro tribus illis, Hieron. et August. tantum immunditiam et luxuriam legunt: pro quibus Ambrosius, impunitatem et obsecritatem.

VERS. 21, 22. — IDOLORUM SERVITUS. Nota quod inter opera carnis collocat opera, seu peccata, spiritualia, v. g., invidiam, inimicitiam, haereses, etc., quia, ut dixi supra, etiam rationalem et spiritualem animi partem per peccatum originale infecit concupiscentia. Vide v. 17.

QUI TALIA AGUNT... Hec sententia multos terrere debet qui corporalia quidem horrent peccata, at spiritualia diligunt et operantur; æmulantur enim, dissensiones excitant et fovent, etc., et de his pœnitentiam non agunt. Est enī nota dignum quod ē septem peccatis capitalibus, duo tantum sunt corporalia, scilicet, luxuria et gula; quinque autem sunt spiritualia, hæcque vix quisquam vitat, et tamen plerique (ut patet ex confessionibus) solum de corporalibus agunt pœnitentiam, licet de omnibus æquè dicat Apostolus: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

VERS. 22, 23.—FRUCTUS AUTEM SPIRITUS... Opera Spiritus sancti habitantis in homine vocat fructus, quoniam ex bonâ arbore sicut optimi fructus prodeunt, ut refectionem perpetue saturitatis præbeant electis, ait D. Anselmus.

EST CHARITAS, GAUDIUM, PAX, PATIENTIA.... In Græco absunt *patientia*, *modestia* et *castitas*, cui concordant D. Hieronymus et D. Augustinus. Syrus etiam novem tantum habet fructus. Ambrosius non

VERS. 20. — *Idolorum servitus*; idem est quod cultus idolorum.

Veneficia, Græcè *veneficium*; quā voce propriè quidem significatur veneti procuratio, etiam si non habeat magicum aliquid conjunctum.

Inimicitia, scilicet eorum est qui odia exercent contra alijs, non corum qui haec, a iustis. *Contentiones*; sive lata autem pugnam verborum veheme tem, qualis erat i. micos. *Æmulationes*; est segritudo seu dolor animi inde natus, si eo quod prius quis conciperit alijs p. tacer, ipse careat.

Ira, rixæ; signatur impetus ac fervor animi exardescensis ad vindictam. Hebræi furorem vocare solent.

Dissensiones. Alii vertunt, seditiones. Rectius arbitrator dissidia vocari, exempli gratiâ, dicentium: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae.*

Sectæ; et in religione malit suam opinionem et electionem, quā majorum traditionem sequi, quæ magna est temeritas et presumptio.

VERS. 21. — *Invidiae, homicidia, ebrietates, comedationes et his similia*. Anselm. *comedationes* ait, id est, inhonesta et luxuriosa convivia. *Noli esse in convivis potatorum, nec in comedationibus eorum*, Proverb. 25.

Quæ predico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur; Græcè, *regnum Dei non habeditabunt*. Q. d.: Sicut et prædicti ac præmoniti cùm apud vos essem, eos qui haec et similia agunt, non accepturos hæreditatem regni Dei.

Vers. 22. — *Fructus autem Spiritus est*. Opponit operibus carnis opera Spiritus, quæ scilicet à spiritu prædicto procedunt, queque Spiritus sanctus per suam gratiam in nobis parit et producit, ut iis Dei regnum in teatur et consequatur, à quo opera carnis suas operantes exclusant. Vocat autem ea *fructum Spiriti sancti*, singulari numero, propter connexionem omnium in charitate, tanquam principali dono Spiritus sancti, quæ propter hoc prius in eo posuit.

Charitas. Ius. 14. Non alia intelligenda est quam illa de qua extra aibi sepe, tam ex professo disserat

amplius quād decem enumerat. Ille verosimile est quod Estius et alii putant Græca nomina aliter atque aliter à Latinis esse translata, v. g., *pax*, *charitas*, *patientiam et longanimitatem*; *modestia*, *modestiam et mansuetudinem*; *continentiam et castitatem*; ideoque haec tria abundant in Latino. Primus fructus Spiritus est *charitas*, quia cū Spiritus sanctus sit amor, amorem primò parit in nobis, reliqui verò sunt quasi charitatis fructus. Quād meritò itaque dixit D. Augustinus: «Ama et fac quod vis;» quippe *charitas malum non operatur*, imò omnia mala suffert, omnia bona facit. Frequenter igitur orandum: *Diligam te, Domine....* ô Deus charitas, da mihi charitatem; ô Deus, iugis consumens, accende cor meum tui amoris igne; ô Spiritus, amor Patris et Filii, fructum tuum, amorem produce in corde meo, qui cæteros fructus producat. Propterea pone te ut signaculum super cor meum.

Porrò nota quod fructus spiritus opponuntur operibus carnis. Gaudium de bono alterius opponitur invidiæ et æmulationi; pax inimicitia; patientia rixæ et contentioni; bonitas veneficiis, homicidiis; continentia gulæ et vitiis libidinis.

ADVERSUS HUJUSMODI NON EST LEX. *Lex justo non est posita*. Lex enim datur errantibus, Ambrosius. Itaque si haec omnia agerent omnes homines, nullà pœnali lege opus haberent.

Apostolus, 1 Cor. 15. Cætera quæ deinceps sequuntur ipsius charitatis quædam germina sunt.

Gaudium. Vocat gaudium in Spiritu sancto, Rom. 14. Est enim delectatio in iis bonis quorum auctor est Spiritus sanctus: qualia sunt quæcumque ad nostram pertinent sanctificationem. Gaudium quod oritur ex conscientiâ serena, sanctâ, purgata à peccatis, vitiis, animi perturbationibus: secura enim mens est quasi juge convivium. Cyprian. Voluptatem, inquit, vices, voluptas est maxima: neque enim illa major est Victoria, quām quæ à cupiditatibus refertur. E contrario fructus carnis et concupiscentie est dolor et tristitia.

Pax; quā tranquilla niens nullis passionibus perturbatur, ait Hieron. Tranquillam et pacificam cum proximi conversationem significat, atque opponitur inimicitia.

Patientia virtus est per quam aequo animo adversa tolerantur: etenim charitas patiens est, et omnia suffert.

Benignitas significat morum facilitatem ac suavitatem, quā quis aliis seseliberenter accommodat in bonum. nam charitas benigna est.

Bonitas, quā quis et à nocimentiis abstinet, ac prodesse ac benefacere paratus est.

Longanimitas, pro quā alii lenitatem verterunt.

VERS. 25. — *Mansuetudo*. Mansuetus, ait Anselm., dicitur, quasi manu assuetus, tractabilis, ductilis, flexilis: tractari, duci, pati, facere, ferre assuetus.

Fides; eam dieit fidem que spectatur in servandis pactis et promissis, estque pars justitiae specialis. Anselm. Fides, inquit, est fidelitas et veracitas in promissis, quæ opponitur fraudi et mendacio.

Modestia virtus est quæ modum ponit, et moderatur omnes actiones exteriore, scilicet incessum, vestitum, sermonem, risum, lusum, ac t. l. l. hominem exteri recte compunit, proveniente ex internâ mentis et passionum moderatione.

Continentia, sive *temperantia*, *virtutum cardinalium* una. Continentia generalis est virtus aut potius complexa virtutum, quæ continentia vitiorum omnes illecebros et tentationes frenat et cohibet.

VERS. 24. — *Qui autem sunt Christi...* Facta enumeratione, tum operum carnis; tum fructuum Spiritus; seu quasi ex una parte, ostensis concupiscentiae militibus, et ex altera parte, ostensa Spiritus acie, Christianum quasi ad pugnam excitans, ait : *Qui Christi sunt...*, qui verè Christianus est, etc.

Nota : CRUCIFIXERUNT... ; sicut homo cruci affixus constringitur, frangitur et paulatim debilitatur, quia vires cum sanguine guttatum defluunt, ita verus Christianus per carnis mortificationem, quasi per crucifixionem, concupiscentiam tenet constrictam, ipsam frangit ipsiusque vires ad peccandum debilitat. Nota rursus quòd mortificatio christiana vocetur crucifixio et congruè, quia caro Christi crucifixa est exemplar et idea nostræ mortificationis. Quasi diceret : Christianus Christum intuens pro suis peccatis crucifixum, carnem suam suamque vitiatam naturam crucifigunt; ut siue Christus summo cum dolore mortuus est pro peccatis nostris, ita non sine dolore moriatur in nobis peccatum.

VERS. 25. — *Si spiritu vivimus, spiritu et ambu-*

Castitas et sobrietas, omnibus libidinis et gulæ vitiis opponitur, etc.

Adversus hujusmodi non est lex. Nulla est lex que hos fructus Spiritus, et eorum observatores arguat, compescat, condemnnet : ac proinde, si spiritu ducimini, non estis sub lege, ut dixit, v. 18; eò enim respicit ac reddit.

VERS. 24. — *Qui autem sunt Christi, etc.* Caro non carnem propriè, hoc est, corpus, sed concupiscentiam in carne residentem significat, ita enim carnem accipit v. 17; q. d. : *Qui Christi spiritu aguntur, hi carnem, id est, concupiscentiam et naturam vitiatam cum suis habitualibus vitiis, et cum suis motibus actualibus, scilicet concupiscentiis, crucifixerunt et compresserunt*, inquit S. Augustin., timore illo casto, qui permanet in seculum seculi, quo cavemus offendere illum, quem toto corde, animâ, mente diligimus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex capite quarto didicimus ineffabilem nostræ in Christo regenerationis dignitatem; in è adoptionem filiorum Dei recepimus, facti ex filiis hominum, filii Dei, cap. 4, v. 5 : tum quia Christum, consubstantiam Dei Filium, tunc induimus, cap. 5, v. 27, unumque facti sumus in illo, v. 28; tum quia Spiritum sanctum, Filii Dei Spiritum, in cordibus nostris tunc recepimus, cap. 4, v. 6.

Christum igitur induti, Spiritu sancto animati, verè filii Dei facti sumus; filii, inquam, non minores ac pauci, timore pœnae, ut servi, Deo servientes; sicut olim Iudei; sed filii majores, liberi, sui juris, Patris hereditatem jam ex parte possidentes per Spiritum sanctum, nobis ut pignus hereditatis aeternæ datum. Et haec est nostræ in Christo regenerationis nobilitas; haec Christianorum supra Iudeos prerogativa, quam videre est cap. 4, v. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Nunc autem, ut hæc in re nihil nobis desit sciendum, discamus ex hoc capite quanto ad quid tanto digni sumus honore.

LEMUS. Syr. : *Vivamus ergo Spiritu et Spiritum secemur.* Concludit hortans nos ad proxim medii quod nos docuit, v. 16, tanquam efficacissimum ad charitatem continuè in nobis augendam : *Spiritu ambulate.* Si Dei Spiritu vivimus, si Spiritus sanctus animæ nostra vita est; SPIRITU ergo AMBULEMUS, secundum Spiritus sancti dictamen vivamus, ipsius in omnibus divinos motus sequamur.

VERS. 26. — *Non efficiamur inanis gloriae...* Syr. : *Non simus inanis gloriae cupidi, alter alterum parvi pendentes et alter alteri invidentes.* Tria virtus spiritualia reprehendit hæc Apostolus, sibi invicem connexa, et in qua saepè cadunt qui carnalia vitant. Honorem vellantur ex iis rebus in quibus non est verus honor, v. g., ex scientiâ, eloquentiâ, divitiis. A cæteris ob hæc volunt distingui, hocque spiritu, vel alios parvipedunt, illorumque defectus patefaciunt, vel illorum bonis invident. Hæc autem in Galatis reprehendit, quia apud ipsos frequenter. *Non simus inanis gloriae...* Vide paraphrasim.

VERS. 25. — *Si spiritu vivimus, si internam habemus vitam et animam gratie, spiritus et justitie; spiritu et ambulamus, secundum Spiritus et gratia dictamen ductumque incedamus, conversemur, agamus, operemur.*

VERS. 26. — *Non efficiamur inanis gloriae cupidi, etc., provocantes ad pugnas verborum, et si vici fuerimus, invidentes.* Aperit fontem contentionum et invidie. Nam ex cupiditate gloriae, quæ quisque cupit inter homines excellere, promanant hæc virtus. *Inanis* autem vocatur ea gloria, quia tantum in hominum opinione posita hæc gloria est quasi bulla tumida, inanis et vacua, quæ nihil habet rei, soliditatis et substantie, quæ mentem et appetitum hominis implere et expiere valeat. Plena enim et solida gloria, quæ mentem explet, tantum est apud Deum : plena gloriae, ait Hieron., cupidi sunt qui gloriam Dei desiderant, et laudem virtute dignam, a Deo scilicet commendari et laudari.

1° Ad quid majores filii Dei facti sumus? ut Deum, Patrem nostrum amantissimum, ex toto corde diligamus, ipsique non peccarum timore, sed amore filiali serviamus, ejus nimis mandata ex charitate adimplentes, sicut filii charissimi. Charitas ergo, spiritus amoris, seu fides, quæ per dilectionem operatur, Christianorum est spiritus, v. 6. Sicut Deus charitas est, ita Christianus, Dei filius, divinae charitatis participes, in charitate vivat, et ex charitate operetur.

2° Ad quid Spiritus sanctus, Spiritus Filii Dei, diffusus est in cordibus nostris? primò, ut orantes, eodem quo Christus ipse Spiritu clamemus ad Deum : *Abba, Pater*, cap. 4, v. 6; secundò, ut per totum hujus vite curriculum *Spiritu ambulamus*, cap. 5, v. 16, seu Spiritus dictamina sequentes, facta carnis mortificemus; seu in charitate vivamus, et ex charitate operemur.

Quod ut melius intelligas, nota quod ex v. 17, in nobis adhuc viatoribus duo sunt, spiritus et caro, gratia et concupiscentia. Hæc autem duo feruntur in diversa, et ad opposita nos attrahunt; caro ad suavia

spiritus ad sancta; caro ad carnalia, spiritus ad spiritualia et ad divina. In hac autem interna lucta quid nobis Christianis faciendum? *Spiritu ambulate*, ait Apostolus, v. 16; state à partibus Spiritū, ejusque dictamina sequamini; quasi diceret: Ad hoc datus est vobis Spiritus sanctus, et ad hoc in vobis habitat cordium vestrorum lumen, ut vos illuminet, calefaciat et moveat; illius ergo illustrationibus attentes, ardoribus consentientes, motibus obsequentes, ipsius virtute concupiscentias refrænate, charitatem exerceete.

Ex hoc igitur capite quinto discamus, tria in mente semper habenda: Unum, ad quod continuè tendere debemus; alterum, quod perpetuò cavere debemus; tertium, quo auxiliante, et hoc vitare, et illud assequi possumus.

Primum, seu id ad quod continuè tendere debemus, tanquam ad finem Christianismi, et libertatis filiorum, quā in Christo fruimur, est charitas, amor Dei, amor proximi. Ideò facti sumus filii Dei, et quidem majores, ut Deum, Patrem nostrum, puriū et sincerū amemus tanquam filii, non sicut servi. Ideò à legalium jugo liberati sumus, ut nobis invicem præcharitate serviamus, v. 15. Nostra igitur adoptionis divina finis, christianæque libertatis scopus, est fervens charitatis exercitium, et continuum illius augmentum.

Secundum, seu id quod perpetuò cavere debemus, velut Christianæ libertatis abusum, est concupiscentiarum sectatio. *Tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*, v. 15. Contra Dei voluntatem Christianā abuteremini libertate, sique peccantes periretis. *Si secundum carnem vixeritis, morieminis; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*, Rom. 8, v. 15. Hinc vita, inde mors: carnalem itaque vitam horrete velut mortem, et mortem aeternam.

Tertium, seu id quo mediante et auxiliante, seu medium efficacissimum ad hunc vitandum abusum, et ad illum finem assequendum, est si *Spiritu ambulemus*, si Spiritui sancto in cordibus nostris habitanti

CAPUT VI.

1. Fratres, et si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris.

2. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.

3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.

4. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero.

5. Unusquisque enim onus suum portabit.

6. Communicet autem, is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis.

7. Nolite errare: Deus non irridetur.

8. Quae enim seminaverit homo, haec et metet.

Quoniam qui seminat in carne suā, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.

obediamus, ejusque dictamina et impulsus attenti sequamur. Et haec est vitæ Christianæ summa, ad quam multoties in hoc capite nos hortatur Apostolus, v. 16, 18, 23, utque sua sit in nobis efficacior exhortatio, versiculo 24, ubi nos omnes ad hanc carnis per spiritum refrænationem apertiū excitat, illam velut crucifixionem exhibet: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt*, etc.; ubi postquam internum mortificationis in carnem exercende principium nobis ostendit, sanctum scilicet Spiritum, externum ejusdem mortificationis demonstrat exemplar, Jesum Christum pro nobis crucifixum. Quasi diceret: *Spiritu ambulate*, spiritu facta carnis reprimite, carnemque vestram peccatricem crucifigite; Jesus Christus, Filius Dei, Sanctus sanctorum, pro peccatis vestris crucifixus est. Sancto itaque Spiritu animati et corroborati, attendite carnem Christi crucifixam, et pro peccatis vestris in cruce, summo cum dolore morientem; et ad illius exemplum, carnem vestram peccatricem crucifigite; ut non sine dolore moriatur in vobis peccatum, pacificè vero regnet charitas.

Domine Jesu, qui me haec omnia per sanctum apostolum tuum docuisti, da mihi per temetipsum haec eadem omnia esse et agere. In te et per te sim vere filius Dei, sancto Spiritu tuo animatus, in charitate vivens, et ex charitate semper agens. Da mihi, o piissime Redemptor, libertate filiorum sanguinis tui pretio acquisitā, nunquam abuti; ad finem hujus Christianæ libertatis semper tendere, tandem pervenire; medio ad id mihi dato indesinenter uti, Spiritu ambulare, sancti Spiritus dictamina perpetuò sequi. Da mihi in internis spiritus et carnis pugnis à parte spiritus fideliter stare, in tuo Spiritu et per tuum Spiritum carnem refrænare, charitatem exercere, et per continuum exercitium jugiter adaugere. Da denique per hanc jugem carnis in tua dilectionis spiritu crucifixionem, dolorosæ passionis tuae sic esse participantem, ut gloriose tandem resurrectionis tuae consors, te diligam in aeternum.

CHAPITRE VI.

1. Mes frères, si quelqu'un est tombé par surprise en quelque péché, vous autres qui êtes spirituels, ayez soin de le relever dans un esprit de douceur, chacun de vous faisant réflexion sur soi-même, et craignant d'être tenté aussi bien que lui.

2. Portez les fardeaux les uns des autres, et vous accomplirez ainsi la loi de Jésus-Christ.

3. Car si quelqu'un s'estime être quelque chose, il se trompe lui-même, parce qu'il n'est rien.

4. Or que chacun examine bien ses propres actions, et alors il trouvera sa gloire seulement en lui-même, et non pas dans les autres.

5. Car chacun portera son propre fardeau.

6. Que celui que l'on instruit dans les choses de la foi, assiste de ses biens en toute manière celui qui l'instruit.

7. Ne vous trompez pas: on ne se moque point de Dieu.

8. Car l'homme ne recueillera que ce qu'il aura semé; ainsi, celui qui sème dans sa chair recueillera de la chair la corruption, et celui qui sème dans l'esprit recueillera de l'esprit la vie éternelle.

9. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim suo metemus, non deficientes.

10. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.

11. Videte qualibus litteris scripsi vobis meā manu.

12. Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidiri, tantum ut crucis Christi persecutionem non patientur.

13. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt; sed volunt vos circumcidiri, ut in carne vestrā gloriatur.

14. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

15. In Christo enim Jesu, neque circumcisione aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.

16. Et quicumque hanc regulam secent fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei.

17. De cætero nemo mibi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

9. Ne nous lassons donc point de faire le bien, puisque, si nous ne perdons point courage, nous en recueillerons le fruit en son temps.

10. C'est pourquoi, pendant que nous en avons le temps, faisons du bien à tous, mais principalement aux domestiques de la foi.

11. Voyez quelle grande lettre je vous ai écrite de ma propre main.

12. Tous ceux qui veulent plaire dans la chair sont ceux qui vous obligent à vous faire circoncire; ce qu'ils font seulement afin de n'être point persécutés pour la croix de Jésus-Christ.

13. Car eux-mêmes, qui sont circoncis, ils ne gardent point la loi; mais ils veulent que vous receviez la circoncision, afin qu'ils se glorifient en votre chair.

14. Mais pour moi, à Dieu ne plaît que je me glorifie en autre chose qu'en la croix de Notre-Seigneur Jésus-Christ, par qui le monde est mort et crucifié pour moi, comme je suis mort et crucifié pour le monde.

15. Car en Jésus-Christ la circoncision ne sert de rien, ni l'incirconcision; mais la nouvelle créature;

16. Et tous ceux qui se conduiront selon cette règle, que la paix et la miséricorde soient sur eux, ainsi que sur l'Israël de Dieu.

17. Au reste, que personne ne me cause de nouvelles peines; car je porte imprimées sur mon corps les marques du Seigneur Jésus.

18. Que la grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ, mes frères, demeure avec votre esprit. Amen.

ANALYSIS.

Omnibus in genere charitatem Apostolus consuluit in quinto capite, v. 15, hic in specie.

Ac primo versu prælatos, spirituales, in fide constantes hortatur, ut lapsos benignè corrigan, et cum humilitate erigant, memores suæ propria infirmitatis.

ÿ 2. *Illis compatiantur; v. 5, nec ob aliorum delicta, ut Pharisæus, ipsi superbiant; v. 4, sed ob suorum peccatorum onus, coram Deo Judice portandum, trementes humiliantur, v. 5.*

ÿ 6. *Neophyti hortatur ut erga doctores suos liberalitate gratitudinem habeant.*

ÿ 8. *Omnes seminent bona, ut vitam æternam meritent; v. 9, in bono faciendo non segnescamus; v. 10, sed dum tempus est seminandi, ob spem messis, promptè et alacriter omnibus, at præcipue fidelibus beneficiamus.*

ÿ 11. *Paulus Epistolam finiturus, paucis argumen-*

tum principale, de lege cum Evangelio non miscendâ, resumit. Urget ergo Galatas à moribus novorum doctorum, eisque ostendit quales sint illi doctores, et quo animo legalia doceant, scilicet ut Judais placeant, et ut persecutionem non patientur.

ÿ 14. *Paulus se, suosque mores, horum pseudo-apostolorum moribus opponit; illi hominibus placere student, Paulus despici gaudet; illi persecutionem fugiunt, Paulus in solâ cruce gloriatur.*

ÿ 15. *Totius Epistolæ corollarium facit; v. 16, cuius doctrinam observantibus pacem optat et misericordiam.*

ÿ 17. *Paulus non vult sibi deinceps quemquam ob circumcisionem parere molestiam: quia si quæ sunt in corpore cicatrices ferendæ, ipse fert stigmata Domini nostri Jesu Christi, seu plagas pro Christo toleratas.*

ÿ 18. *Gratiæ Galatis optat.*

PARAPHRASIS.

1. Fratres, si quis à pseudo-apostolis seductus, in aliquod eorum quæ dixi delictorum, maximè verò heresios, seu in Judaismum prolapsus fuerit, vos perfecti, et qui Spiritu Dei ducimini, carne vestrā crucifixā, hujusmodi hominem sanare, et pristino statui redintegre, non durè corripiendo, sed cum omni humilitate ac mansuetudine, teipsum circumspectans, tibique eavens ne et tu tenteris, et eidem tentationi succumbas aut simili.

2. Lapsis compatimini, tantaque illos corrigite lenitatem, quasi illorum onera et delictum portetis, sint quæ vobis propria; et sic adimplebitis legem Christi, quæ tota est de dilectione.

3. Nam qui de se superbè sapit, aliquid se existimans, ipse seipsum seducit, quia revera nihil est.

4. Facta sua quisque scrutetur et expendat, non per comparationem ad aliorum facta, sed per respectum ad regulam vite; et si quidem recta et bona illa inveniat, tunc in conscientiâ suâ gaudebit, et in Domino gloriabitur; non autem gloriabitur in deteriorum comparatione.

5. In judicio quippe Dei quisque peccatorum suorum onus portabit, et meritas delictis poenas feret, nec aliorum etiam pejorium comparatione sublevabitur.

6. Is qui docetur Evangelium, doctorem suum de omnibus suis temporalibus bonis faciat participem.

7. Ne vosmetipso decipiatis; Deo non illuditur: Deus omnia novit, nec potest decipi.

8. Unusquisque metet quod seminaverit, corru-

ptionem scilicet et mortem, si in carne seminaverit, ipsa quippe foenum et corruptio est; vitam autem eternam, si seminaverit in Spiritu, sancto scilicet, sicut ipse est immortalis, et immortalitatis principium.

9. Ne segnescamus igitur in faciendo bono, nec tædio, nec molestia victi, essemus à benefaciendo proximis; tempore enim suo, et à Deo destinato, metemus, si defatigati non cessaverimus.

10. Ergo dūm hæc agitur vita (tempus scilicet semi-nandi), benefaciamus omnibus (omnes enim sunt nostri proximi), sed præcipue fidelibus, qui per fidem sunt de familiâ Christi.

11. Videte quantis et quām prolixis litteris serripsi vobis, non alterius manu, ut soleo, sed propriâ.

12. Qui enim in observatione carnalium legis cæremoniârum Judæis, in speciem externam, placere volunt, hi cogunt vos circumcidere, non legis complenda studio, sed ne circumcisionem destruendo, à Judæis contribulibus suis persecutio[n]es patientur, quas ab ipsis pati solent crucis Christi præcones.

13. Nam nec ipsi qui circumcisi sunt, et circumcisionem vobis prædicant, legem observant; sed volunt vos circumcidere, ut apud Judæos glorientur de circumcisione vestrâ, quasi vos ad Judaismum converterint.

14. E contrario absit mihi ut in aliâ re gloriatur aut

COMMENTARIA.

VERS. 1. — FRATRES, ET SI PRÆOCCUPATUS FUERIT...
Græc., *fratres, si et;* Syr., *fratres mei, si quis vestrum.* Paulus facit ipse quod docet; hortans enim ad excusandos et leniter erigendos eos qui ex infirmitate ceciderunt, ipsem quasi illos excusans, eorum culpam extenuat hoc verbo, *si præoccupatus fuerit;* quasi diceret: Si quis vel aliquo quasi impetu abreptus fuerit, vel imbecillitate suâ victus, vel ob ignorantiam à falsis fratribus seductus fuerit.

Homo, id est, alius, est hebraismus. In aliquo, ex commemoratis, cap. 5, v. 19, sed præcipue in heresi judaizantium, de quâ hic agitur.

Vos qui SPIRITUALES ESTIS, id est, qui spiritu ambulatis, spiritu vivitis, cap. 5, 16 et 25, seu vos qui perfecti estis, et qui carne vestrâ crucifixâ, secundum spiritum vitam ducitis.

HUJUSMODI INSTRUITE; Syr., *instaurate.* Non dixit, punite, aut condemnate; sed *instaurate,* id est, corrigit, ait S. Chrysostomus.

VERS. 1. — Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, huicmodi instruite in spiritu lenitatis. Sensus est: Nemo per inanum gloriam sese super alium efferaat aut contendat; sed eti[us] quispiam tentatione præventus, ut est humana fragilitas, prolapsus fuerit in peccatum, vos qui SPIRITUALES ESTIS, id est, qui geritis vos per spiritualibus et perfectis, non deritis ac severius agite adversus hujusmodi, sed cum mansuetudine cum admonentes et corripientes, restituere atque erigite à lapsu. Nota: Spiritum vocat affectum internum lenitatis, qui est donum Spiritus sancti, ait Chrysostomus.

Considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Te ipsum contuleris quicunque spiritualis es, ne et tu in tentatio-

gaudeam, quām in cruce et passione Domini nostri Jesu Christi credendâ, prædicandâ, preferendâ; per quem et propter quem Jesum Christum, mundus mihi quasi crucifixus est, ipsum abominor tanquam crucifixi cadaver; et ego vicissim sum mundo tanquam crucifixus; me abominatur et horret mundus, quasi cruciarium.

15. In christianâ enim religione ante Deum non prodest circumcisio, aut incircumcisio, sed animæ per gratiam renovatio.

16. Et quicumque hanc regulam, de novâ scilicet creaturâ, proximè traditam, seu de justificatione in totâ Epistolâ explicatam, seculi fuerint, pax sit et misericordia super illos, sive gentiles sint, sive Judæi Christo credentes; hi enim omnes veri sunt Israelitæ, et populus Dei.

17. De cætero nemo, sive Judaizantium, sive quisvis alias ob circumcisionem, et alias ceremonias, mihi sit molestus; si que enim sunt in corpore cicatrices portande, ego stigma Domini Jesu in corpore meo porto, plagas scilicet, et cicatrices ex plagis pro Christo suspectis; virgis enim cæsus sum, lapidatus sum, etc., secundæ ad Corinth. 11, 24; circumcisioni sunt pseudo-apostoli, sum et ego; at quod pluris aestimo, præterea fero stigma Domini Jesu.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen.

IN SPIRITU LENITATIS, non tantum in mansuetudine, sed in spiritu mansuetudinis, ait S. Chrysostomus, id est, cum affectu interno, qui sit à Spiritu sancto, suam quasi lenitatem inspirante per os corrigentis.

CONSIDERANS TE IPSUM. Transit à plurali numero ad singularem. Syr.: *Et cavete ne et vos tentemini,* considerantes vosmetipsos et circumspicientes, sicut qui sibi cavet circumspicit.

VERS. 2. — ALTER ALTERIUS ONERA... Per onus potest equidem intelligi quilibet infirmitas; sed ex versu præcedenti et ex quinto sequente patet quod Apostolus per *onus* intelligat hic omne peccatum, et speciatim apostasiæ, seu Judaismi de quo agit. Portamus autem peccata proximi, eumque ab hoc onere quasi levamus, per compassionem et instructionem in spiritu lenitatis. Itaque sensus est: Lapsis compatimini, ut in paraphrasi.

ET SIC ADIMPLEBITIS; Græc.: *Et sic adimplete.* Notat D. Chrysostomus quod Paulus non dixit: *Ιδετε*

nem incidas, tentatione vincaris, in aliquo delicto præoccuperis. Nihil ita frangit hominis severitatem in corrigoendo, quam timor proprii casus. Ita Thomas.

VERS. 2. — Alter alterius onera portate. Onera vocat peccata, quæ reatu suo nos depravant, penitus obnoxios reddunt. Portamus onus, id est, peccata proximi, eumque hoc onere levamus, per compassionem et lenitatem, lenisque instructionem et correctionem, per orationem, si orenus pro eo ut cum Deo onere levet, etc.

Et sic adimblebitis legem Christi. Lex Christi, lex fratrum dilectionis est, quæ dictat mutua onera ferenda esse. De qua et Joannes Apostolus dicens: *Si*

cœs, implete; sed et cœs, simul omnes implete;
scilicet vos invicem ferendo.

VERS. 5. — NAM SI QVIS EXISTIMAT... Hoc contra superbos et durè arguentes dicitur.

VERS. 4. — OPUS AUTEM SUUM... Hoc autem contra eos qui in aliorum comparatione, quos se deteriores putant, gloriantur, et, sicut Pharisæus, dicunt intra se: *Non sicut ceteri hominum. Ilos ut corrigat, revoeat ad propriorum delictorum considerationem; opus suum proferat, sua consideret facta in se, et per respectum ad vitæ regulam, et ad Dei judicium. Unusquisque enim onus suum in Dic judicio portabit.*

ET SIC IN SEMETIPSO TANTUM GLORIAM... Hoc non dicit ut quis in semetipso glorietur; inquit ab hoc cohibet, metu judicii divini; quis enim ante Deum justus? et quis ante Sanctum sanctorum audet gloriari de sanctitate? Sed hoc dicit ut desinant adversis alios gloriari, certus quod statim nec in semetipsis gloriabuntur, si meminerint propriorum delictorum, quibus velut sarcinâ onerati, coram Deo judicandi comparebunt.

VERS. 5. — UNUSQUISQUE ENIM...; Græc. : *Proprium onus portabit; Syr. : Suam ipsius sarcinam bajulabit.*

Observatio moralis.

Egregia in his quinque versibus habemus charitatis, humilitatis et circumspectionis documenta circa aliorum lapsus.

Primo, debemus ex charitate lapsos excusare, sicut et ipse Paulus excusat: *Si quis præoccupatus.... Forte ignorat, forte abreptus est vi tentationis, forte subreptus, forte seductus à diemone, à carne, etc.*

Secundo, debemus lapsum erigere, instaurare, sanare, instruere in spiritu lenitatis, cum affectu interno, qui sit quasi à Spiritu sancto, suam lenitatem per os nostrum inspirante. Itaque corrigentis verba, gestus, etc., mansuetudinem spirent. Correptio, quasi pillula est amara, saccharo et dulcedine vocis dulcoranda; de hoc plura vide apud Cornelium à Lapide.

Tertio, debemus tunc infirmitatis nostræ memorares esse, et nosmetipsos circumquaque conspicere: circa præteritum, num ego ipse tale quid feci aliquando? circa praesens, num et nunc in tali aut simili sum viti? circa futurum, quid de me fieret in iisdem circumstantiis? Time ob fragilitatem tuam, ne et tu teneris; ille hodiè, ego eras, aiebat antiquus Pater. Obnoxii sumus iisdem temptationibus, et simili lapsu sèpè Deus punit duros et inclemtes. Vide exempla apud

tioli, diligit alterutrum, quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit.

VERS. 5. — Nam si quis existimat se aliiquid esse, etc. Græc. scipsum decipit. Hoc quidem dicitur contra superbiam et rem qui sibi placent et existimantes se aliiquid esse, dum trahant infirmos. Hic mihi est, quia suo fastu, arrogantiâ, durete, contemptu ostendit se nullius esse virtutis. Se seducit, id est, mente suam decipit. Quæ deceptio maxima est et perversissima; cum scilicet quis sibi et cœ blandiens, sibi ipsi imponit, persuadens sibi se esse, quod revera non est.

VERS. 4. — Opus autem suum probet unusquisque; q. d. Sicut pro sui operibus quisque retributionem à Domino judice expectare debet, non pro alienis; ita

Cornelium à Lapide. Misericorditer ergo correctio facienda, et cum humilitate omnis duries, acor aut superbia sunt vitanda.

Quarto, onus infirmi bajulare debemus, sicut Christus languores nostros tulit et dolores nostros ipse portavit, id est, sicut peccata nostra et peccatorum nostrorum penas in se suscepit luendas, et revera luit et expiavit, sic peccatorum onera portemus per compassionem, per instructionem, per orationem, per pénitentias pro ipsis factas; et haec ad imitationem Christi, qui pro nobis oravit, pénitentiam egit, passus et mortuus est. Sicut qui jumentum sub onere lapsum vult erigere, illius onus à jumento devolvit, et inter brachia sua suscipit, ut ab onere levatum jumentum resurgere possit; ita peccatoris onus ab eo devolvendum, et à superiore corripiente suscipiendum.

Quinto, maximè cavendum ne sicut Pharisæus, ob aliorum externa opera mala, superbiamus. Etenim meliora sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbâ, ait Optatus Milevitannus, citatus à Cornelio à Lapide in cap. 18 Lucæ, v. 14. Hoc ut vitemus, circumspiciamus nos, non per respectum ad aliorum opera mala, sed per respectum ad regulam morum, secundum quam à Domino judicabimur. In tremendo enim Dei judicio, unusquisque onus suum portabit; non de aliorum factis judicabor, nec cum illis comparabor; sed ego mihi ipsi: *Arguam te, et statuam te ante faciem tuam; opera tua ante oculos mentis tuæ, ante legem rationis tuæ, ante lucem conscientiae tuæ.*

Ergo opera nostra probanda et comparanda nobis ipsis et legi divinae, non aliis hominibus aut aliorum operibus.

VERS. 6. — COMMUNICET AUTEM IS QUI...; Syr. : *Communicet autem is qui audit sermonem, ei qui sibi suggerit, in omnibus bonis. Spirituales spiritualem docuit charitatem in inferiores infirmos; nunc inferiores neophytes corporalem docet charitatem exercere in spirituales, necessaria vitæ subsidia largiendo. Communicet, id est, tribuat liberaliter, is qui CATECHIZATOR VERBO, id est, qui docetur verbum Dei, seu qui instruit doctrinâ fidei. Græc., institutus verbum. Et qui SE CATECHIZAT, doctori suo; Græc., instituenti.*

In OMNIBUS BONIS, temporalibus, quibus indiget doctor, et quæ potest suppeditare discipulus. *Uziv, voce sonare, unde echo; τάχαζεν, voce instruere; hinc cate-sua consideret opera, non aliena. Examinet opus suum, quæ intentione fecerit.*

Et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. Non gloriabitur, respiciens alterum graviter lapsum, quod eo sit melius, uti Pharisæus gloriabatur contra publicanum, cum contempndo, et e pre laudando: sed modeste in se sùaque cum clementia in operibus Dei gratiâ factis gloriabitur. Ita Chrysost., Theoph., Anselm.

VERS. 5. — *Unusquisque enim onus suum portabit.* Vocatur autem omnis, propter peccata, quibus nemo caret, quorum omnium est reddenda ratio. Quisque operum et peccatorum suorum omnis, id est, meritas operum penas et premia, feret et portabit.

VERS. 6. — *Communicet autem, is qui catechizatur*

chista, qui docet mysteria; *catechumenus*, qui audit illa; *catechismus*, ipsa doctrina et instructio. Apostoli erant catechistæ; hos scenti sunt SS. Patres: munus ergo catechizandi apostolicum.

Observatio litteralis et moralis.

Egregiè notat D. Chrysostomus quòd Deus, qui Ju-dæos ingratos aluit mannâ, apostolos in mendicorum dejectit necessitatem. Quare? ut hinc magna pararet bona, inquit, modestiam scilicet et charitatem; modestiam in doctoribus, qui suis discipulis opus habent; charitatem in discipulis doctores suos alementibus. Hoc eodem spiritu sanctus pater noster Franciscus, verè apostolicus et seraphicus, voluit nos pauperes, ut humiliores essemus et proximo utiliores, etiam ex necessitate. Idem S. Chrysostomus notat quòd doctor quærens quod naturæ satis est, illudque recipiens, nihilominùs manet in suâ dignitate, quia laudandum est doctorem sic assiduum ministerio sermonis, ut cæteris egeat, altissimâque inopâ laboret. Laudabilis itaque paupertas evangelica, terrena contemnens, ut cœlestia acquirat, et cum aliis communitet; majora dans et præstabiliora quâm quæ accipit. *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* ait Apostolus, 1 Cor. 9.

VERS. 7. — NOLITE ERRARE... Hoc dicit contra eos qui falsas prætendebant excusationes, ne doctores suos alerent. Ne vosmetipsos decipiatis; [Deus novit vestras facultates; à nemine fallitur, omnia novit. Itaque sincerè, simpliciter et coram Deo, judice vestro, agite.]

VERS. 8. — QUÆ ENIM SEMINAVERIT...; Græc., *seminans in carnem suam...*; at *seminans in Spiritum*, etc.; Syr.: *Quidquid enim seminat homo, id ipsum metit; qui seminat per carnem, de carne metit corruptionem; qui per Spiritum seminat, de Spiritu vitam perennem metit.* In superioribus versiculis hortatus est eos qui catechizantur, ad liberaliter tribuenda catechistis suis vitæ necessaria. Nunc omnes fideles hortatur ad bona opera et præsertim ad beneficentiam in proximos; utitur autem comparatione sementis et messis: Hæc vita est quasi agricultura, seminandique tempus; vita futura, metendi tempus erit. Sicut autem sementis et messis ejusdem sunt generis, et non potest ex hordeo

verbo, etc. Qui instituitur in doctrinâ fidei, vicissim communicet, id est, tribuat doctori suo bona temporalia quæcumque viderit ei necessaria: quia iustum est ut qui spiritualia ministrat, temporalia recipiat.

VERS. 7. — *Nolite errare: Deus non irridetur;* id est, nolite vosmetipsos fallere vanis excusationibus, que valere possunt apud homines, sed non apud Deum; quia Deus non irridetur.

VERS. 8. — *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet;* id est, omnium operum suorum quæ fecerit, justam retributionem accipiet.

Quoniam qui seminat in carne suâ, de carne et metet corruptionem; q. d.: Qui semen operum suorum proiecit in terram carnis sua, id est, ea facit in obsequium carnalis sue concupiscentiae (unde et opera carnis vocantur), is ex eâdem carne suâ metet corruptionem, id est, referet interitum, miseriam et mortem sempiternam.

Qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam aeternam. Prudenter observat Hieronymus Apostolum

triticum meti, ita de operibus: unusquisque, secundum operum suorum qualitatem et quantitatem, premium aut supplicium recipiet in æternitate.

QUI SEMINAT IN CARNE, id est, qui carnalia operatur, seu qui deliciis et voluptatibus vacat, easque velut semen, in carne sua, tanquam in terra depositum; hic DE CARNE METET CORRUPTIONEM, probrum, supplicium et mortem æternam.

QUI AUTEM SEMINAT IN SPIRITU, id est, qui spiritua lia operatur, seu qui per gratiam sancti Spiritus vacat piis et sanctis operibus, quæ quasi semen jact in agrum Spiritus sancti, seu in sinum Dei,

DE SPIRITU METET VITAM ÆTERNAM, hic ex Spiritu sancto, tanquam optimâ terrâ, metet ÆTERNAM corporis et animæ VITAM et beatitudinem. Ex carne igitur, tanquam ex terra malâ, oritur messis pessima, corruptione scilicet, et mors æterna. Ex Spiritu sancto, scilicet, cuius opera prius enumeravit, cap. 5, v. 22, tanquam optimâ terrâ, beata animæ et corporis immortalitas.

S. Paulus non dixit: Qui seminat in spiritu suo, sicut dixit: *Qui seminat in carne sua, ut indicet quòd loquitur de operibus spiritualibus in sancto Spiritu factis.*

VERS. 9. — BONUM AUTEM FACIENTES NON DEFICIAMUS... Græc.: *At pulchrum facientes non segnescamus; tempore enim proprio metemus, non elanguentes.* Syr.: *Cumque benefaciamus, ne sit nobis tedium, erit enim tempus quo metemus, neque erit nobis tedium.* Secundum nostram Vulgatam significatur in bono perseverandum esse, et perseverantiam esse conditionem necessariam ad habendum æternæ vitæ mercedem. Vide paraphrasim. Secundum Græcum et Syrum significatur bonum promptè et alacriter agendum, ob spem messis sine labore. Metemus sine tedium et labore, non elanguentes, id est, non resoluti, ait Theodor., sine labore, in modo cum gaudio. Unde, addit, in sensibiliibus sementis habet labore et messis itidem; meentes enim sèpè resolvit aestus; sed messis illa non est ejusmodi, est enim à labore et sudore libera. Idem dixit D. Chrysostomus. Juxta hunc sensum, sicut agricola suum frumentum projicit in terram, illudque abscondit, et patienter expectat tempus messis, semper laborans, et nunquam nec tedium nec molestiâ de-

non dixisse in spiritu suo, sicut dixerat in carne sua, sed tantum in Spiritu; quia qui bona seminat, inquit, non in suo quippiam, sed in Dei Spiritu seminat. Vult enim intelligi Spiritum sanctum, sicut et in superioribus; q. d.: Qui vero semen operum suorum seminat in agrum Spiritus, id est, in Spiritu sancto ea facit, ejusdem virtute perducenda ad fructum (unde et fructus Spiritus ab Apostolo nominantur), is ex eodem Spiritu, valorem velut infinitum operibus tribuente, recipiet pro eis vitam æternam. Quam è di verso incorruptionem, hoc est, immortalitatem, vocat Apostolus, Rom. 2.

VERS. 9. — *Bonum autem facientes, non deficiamus.* Græcè, non fatigemur, non lassemur, non segnescamus. Sensus est: Né tedium aut molestiâ victi, unquam cessemus à beneficiando proximis.

Tempore enim suo metemus non deficiente; q. d.: Non fatigemur hic bene operando et seminando, ut pro mercede perfectam quietem, in quâ nulla erit fatigatio, in messe cœlesti et æternâ assequamur.

ficiens, ita et nos Christiani toto tempore vitae semivemus, bona facientes, et ne segnescamus; nobis est continuè aspicienda nova illa et admirabilis aeternæ vite messis, quæ fiet sine labore, sed cum gaudio maximo.

VERS. 10. — ERGO DUM TEMPUS HABEMUS.... Sicut non est semper tempus seminandi, sic nec erit semper tempus benefaciendi. Testes sunt virgines de quibus Matth. 25; testis dives ille de quo Luc. 16: *Ergo dum tempus habemus...*

MAXIMÈ AUTEM AD DOMESTICOS FIDEI. Ecclesia est domus Dei; per fidem quilibet Christianus est domesticus Dei; hinc fidelis, utpote domesticus Dei, ceteris præferendus; inter fideles autem, maximè qui fidem docent.

VERS. 11. — VIDETE QUALIBUS. Græc., quantis, seu quām prolixis. Syr.: *Videte quas scripturas scripsi vobis*, etc. Finiturus Epistolam, prīmō, affīmat illam propriā manu scriptam; secundō, hāc singularitate singularem suum in eos affectum declarat; tertīō, resūnit paucis principale argumentum de lege cum Evangelio non miscendā. *Videte qualibus LITTERIS...* Græc., πηλίκοις, quantis, quām multis, quām longis, magnitudinem enim significat potiū quām qualitatē, ait Erasmus, qui et D. Hieronymum citat. Debet autem intelligi longa, non per comparationem ad alias Epistles, v. g., ad Rom., ad Cor., sed longa per comparationem ad manum Pauli sribentis, ut indicant sequentia verba.

MEA MANU. In ceteris Epistolis, subscribebat Paulus, aliud scribebat. Illic verò totam ipse scripsit: non tantum ab his verbis: *Videte qualibus...*, ut putat D. Hieronymus, sed totam à capite usque ad calcem, ut indicat textus, et affīmat D. Chrysostomus, Theodoreetus, Theophylactus. *Videte ergo...*, hineque colligite meum erga vos et salutem vestram singularem affectum. D. Chrysostomus tamen illud, *qualibus litteris*, refert ad deformitatem litterarum; quasi diceret Apostolus: Ego hanc Epistolam scripsi mēā manu,

VERS. 10. — Ergo dum tempus habemus, seminandi, benefaciendi, merendi in hāc vitā, operemur bonum ad omnes, hoc est, omnibus.

Maximè autem ad domesticos fidei, id est, Christianos, qui domestici fidei dicuntur quia in unam dominum Ecclesie per fidem congregati sunt. Quos eisdem, Ephes. 2, vocat *domesticos Dei*; quia Ecclesia dominus Dei est.

VERS. 11. — *Videte qualibus litteris scripsi vobis mēā manu*, id est, quantis, quām longis litteris vobis scripsi mēā manu, q. d.: Ego Paulus, qui alias alienā manu sole scribere, et tantum mēā manu suscribere, hanc epistolam ad vos totam (ut fatetur S. Chrysost., Am-bros., Theoph.), licet bene magnam, scripti mēā manu, ut ostendam quām mīhi curae sit vestra salus, pura fides et religio, ut à Judaismo ad Christianismum vos reducam.

VERS. 12. — *Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidī*. Sensus est: Qui gratiam hominum querunt carne sibi conjunctorum, et ab iis laudari cupiunt, aut offendere eos nolunt, ii sunt qui vos pertrahere nituntur ad circumcisionem. Loquitur de Judæis, placere volentibus genti sue, quam hic vocat carnem, et idecirco laborantibus ut quām plurimos ad legem Judaicam adducerent.

Tantum ut crucis Christi persecutionem non patian-

ticēt non pulchrè scribam, seu Græcos characteres nesciam rectè pingere. Id autem fecit, ad tollendam omnem suspicionem, ne alterius esset et non Pauli, ait idem Chrysostomus. Sanctus Anselmus è contra interpretatur de benē formatis. Vide quām benē formatis litteris, etc., sed quidquid sit, hoc singularem Pauli in Galatas affectum testatur.

VERS. 12. — QUICUNQUE ENIM VOLUNT... Græc., *qui-cunque volunt bonā facie esse in carne*, etc. Syr.: *Quotquot volunt gloriari in carne*, etc., uterque omittit, enim, et commodius videtur. Ultimā ratione, desumptā à moribus novorum doctorum, urget Galatas eisque ostendit quales sint illi falsi doctores et quo animo legalia doceant, scilicet, ut placeant Judæis, et ne persecutionem patientur. Vide cap. 4, v. 10; et cap. 5, v. 5. Judæi parū curabant Christum prædicari, dummodò circumcisione et lex Mosaica non abolerentur. Hinc isti pseudo-apostoli Christum prædicabant apud Christianos, questū et luceri gratiā, et ut Judæis placearent, et ab eis nihil paterentur, legem et circumcisionem simul cum Evangelio prædicabant.

VERS. 13. — NEQUE ENIM QUI CIRCUMCIDUNTUR... Vide paraphrasim.

VERS. 14. — MINI AUTEM ABSIT... Se suosque mores illorum opponit moribus. At ego è contra tantū absent ut aliquid faciam, vel quidquam in Christi doctrinā immutem, seu ad fugiendam persecutionem et crucem, seu ad auerpandam hominum benevolentiam et gloriam; quin imò tota mea gloria est in cruce Christi ferendā; totum gaudium meum est ab hominibus mundo servientibus despici, sicut et ego mundum despicio. Fugio, despicio, horreo mundum sicut cruciarium, et me vicissim mundus despicit et horret quasi crucifixum.

Sensus itaque est: *Absit mihi*, ut in illā aliā re gloriari, etc. Vide paraphrasim. In solā cruce gloriari, quanta generositas! Crucem, cùm sese offert, acceptatur.

Sensus est: Saltem id faciunt ut ne propter crucem Christi persecutionem à fratribus suis Judæis patiantur.

VERS. 15. — NEQUE enim qui circumciduntur, legem custodiunt; itaque circumcisionem extorquere à vobis volunt, non zelo legis commoti; non faciunt hoc zelo legis et Judaismi: neque enim ipsi, licet circumcisioni, legem custodiunt.

Sed volunt vos circumcidī, ut in carne vestrā gloriennur, ut scilicet apud Judæos gloriarentur de vestrā carnis circumcisione, quod scilicet vos ad circumcisionem et Judaismum converterint. Ita Theoph.

VERS. 14. — *Mīhi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*. Sensus est: Illi gloriam querunt apud homines, ex carne vestrā circumcisione: at verò procul sit à me, ut in aliquā re gloriari, nisi in cruce, id est, in passione et morte Domini nostri Iesu Christi, quam in crucis patibulo sustinuit, et per quam omnem bonum salutare nobis promeruit ac procuravit. Quidquid enim ad pietatem et salutem pertinet vite aeternæ, totum id nobis promerat de fontibus Salvatoris, id est, ex merito passionis Christi. Hinc est quod Leo pontifex crucem Christi vocat omnium fontem benedictionum, omniumque causam gratiarum. In cruce ergo patet magnitudo peccati nostri, et immensus Dei in nos amor. Hinc in eā solā gloriatur,

re, animi sanè christiani est; crucem, cùm abest, desiderare, perfectioris animi est et cordis apostolici; at in illà inventa gloriari, et in eâ solâ gloriari, Paulini animi est. Miremur, confundamur, pro modulo nostro imitemur. Etenim omnis Christianus debet sicut et Paulus mundo mortuus esse et hanc vocem semper habere in ore: *Mihi absit gloriari...*

VERS. 15. — IN CHRISTO ENIM JESU... his verbis continetur totius Epistole corollarium, et quasi epitome in religione christianâ, etc. Vide paraphrasim.

Nova creatura, est anima exterius per baptismum regenerata; interius per gratiam renovata, in novitate vite, secundum Spiritum ambulans, seu mandata Dei ex charitate servans.

VERS. 16. — ET QUICUMQUE HANC... Græc.: *Et quicumque regulâ hâc ordinatè ambulaverit.* Syr.: *Et i qui hanc semitam sectantur*, etc. Vide paraphrasim.

ISRAEL DEI, spiritualis scilicet, est qui credit Christo, Filio Dei, Abrahæ promisso, et qui fide justitiam et salutem in ipso querit.

VERS. 17. — DE CETERO NEMO MIHI... Græc.: *Ceterum molestias mihi nemo exhibeat*, etc. Syr.: *Proinde nemo mihi laborem injiciat*, etc. Hæc verba, alii aliter explicant, ut videri potest apud interpretes; sed sensus in paraphrasi explicatus mihi videtur verus, quia simplex et naturalis, et correspondet versui 14: *Mihi autem absit...* Præterea judaizantes confundit, qui nihil tale passi sunt; inò qui, ut nihil tale pro Christo

Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Crucifixus, id est, mortuus seu mortificatus. Mundi nomine mundanos et carnales homines significat. Unde mundo crucifixus, id est, mortuus sum, hoc est, non temor, non delector, non tangor mundanis Iudeorum, uti isti judaizantes tanguntur, nec mundus mihi afficitur, nec ego mundo; sed invicem alieni et aversi sumus, atque adeò adversi et contrarii. Mundus me odit et persecutus; ego in placere nolo.

VERS. 18. — *In Christo enim Jesu, in Christi fide, religione, Ecclesiâ, id est, in Christianismo, in christianâ vitâ, ad christianâ scilicet bene beatèque vivendum, neque circumcisione aliiquid valet, neque præputium: in negotio salutis obtinendae per Christum, neque circumcisione aliiquid prodest, neque præputium, sed nova creatura, id est, anima baptismi et gratia Christi regenerata, et renata, inò recreata, et quasi nova creatura spiritualis effecta, novam gratiam vitam sortita, ut deinceps in novitate vite ambulet. Unde Apoc. 9 Christus dicitur Principium creaturæ Dei, et Isaiae 9 Pater futuri seculi. Quia a Christo cœpit nova gens, novus mundus, et, ut canit Sibylla:*

... Toto surget gens aurea mundo.

Gentem auream vocat gentem Christianorum, aureis virtutibus, gratiis et donis à Christo acceptis splendentem ac fulgentem instar auri. Igitur nova creatura, quemadmodum optimè Cajetanus explicat, est vita spiritualis, à Deo creata per gratiam Jesu Christi, etc.

VERS. 19. — *Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, id est, quicumque ad hanc incident regulum, quam scilicet tradidi de justificatione, libertate, doctrina, vitaque christiana, ut extra hanc regulum et orbitam non exercitent, et deflectant ad legem et normam Iudaismi.*

Pax super illos et misericordia; pacem illis impetrabo et misericordiam à Deo; q. d.: Qui sequuntur hanc regulam Christianismi à me perscriptam, ii pacem habent, id est, tranquillitatem conscientie, item mi-

paterentur, circumcisionem prædicabant, ut v. 12 illis exprobratum est.

Ut clarius appareat tibi mens Pauli, et horum verborum sensum melius intelligas: Dominus noster Jesus Christus in passione suâ fuit universaliter et in omnibus corporis partibus, quasi circumcisus; undique suum pretiosum sanguinem fudit. A plantâ pedis usque ad verticem, non fuit in eo sanitas. Per spinas, per clavos, per flagella, per lanceam, quasi ubique fuit circumcisus. Hujus præsentim circumcisionis se participem esse gloriatur Apostolus: *Ego enim stigmata...* Circumcisus sunt novi doctores, sum et ego. De hac suâ Iudaicâ circumcisione gloriabantur, at ego, quod pluris aestimo, et de quo unicè glorior, præterea fero stigmata, etc. Communico passionis illius doloribus: *Ter virgis cæsus... harum plagarum cicatrices et notas in corpore meo porto impressas.*

Felix ille qui sicut Apostolus unicè gloriatur in cruce et in imitatione Christi! Felix qui Christi stigmata fert in corpore suo! Hæc, si non sanguinis effusione, saltem carnis mortificatione, da mihi, ô Deus, toto vitæ tempore portare.

VERS. 18. — GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI... D. Chrysostomus et post eum Theodoreetus notant quod in aliis Epistolis, dicat Apostolus, *gratia... vobiscum; hic cum spiritu vestro*; ut, inquit, à carnalibus revocet Galatas et in memoriam eis reducat donum Spiritus sancti, quod in spiritu suo non per legem, sed per fidem acceperunt.

sericordiam, scilicet Dei, ut Deus in eos misericors sit et beneficus, stamque gratiam et consolationem misericorditer in eos effundat.

Et super Israel Dei. Hoc addit ne videatur excludere Iudeos. Verùtamen ne de omnibus secundum carnem Iudeis intelligatur, dicit: *Israel Dei*, id est, quâ parte Dei populus est; non quâ parte Deo contrarius, ut erant Iudei infideles et pseudo-apostoli.

Israel dicitur quasi Israel qui dominabit vel prævalat Deo. Cùm enim Jacob timens Esau fratrem suum, angelum se confortantem vidisset, nolens eum dimittere donec sibi benediceret, sinens se vincere angelus et Jacob benedicens, etc. Dicit ergo Apostolus: Qui hanc Christi regulam sequuntur, ii sunt *Israel Dei*, id est, populus Dei, dominans vitâ, mundo, Iudeis et Iudaismo (quos representabat Esau carnis frater Jacob), quin etiam ipsimet Deo, ut ab eo impetrarent quidquid volunt ac petunt ab eo. Ita D. Thom., Haymo, et alii.

VERS. 17. — *De cetero nemo mihi molestus sit.* Sensus est: Posthac nemo vestrum turbulentis contentionibus mihi laborem, molestiam, tedium afferat, de re nunc quantum sat est exposita et ineulcatâ. Loquitur eum auctoritate, tanquam Galatarum apostolus et gentium magister.

Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Stigmata dicuntur cicatrices, v. g., militum vulnerorum. Paulus ergo stigmata Christi hæc vocat plagas et cicatrices ex verberibus, vulneribus et afflictionibus propter Christum susceptis, corpori suo impressas, de quibus 2 ad Cor. 11, quæ stigmata coram Deo non dedecora sunt, sed summa laudes. Ego Paulus hæc stigmata, hæc plagas, quasi trophyæ militiae Christi non tantum habeo, sed porto, inquit, et ostento. Ita D. Hieron., Chrysost., Anselm., D. Thomas.

VERS. 18. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc.* Cum spiritu vestro, id est, vobiscum. Claudit Epistolam cum imprecatione gratiae Dei per Christum. Ad Galatas scripta est Româ.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Spirituales, perfecti, superiores attendant speciatim ad v. 1, 2, 3, 4, 5, in quibus egregia reperient documenta, à se, circa aliorum lapsus, observanda. Delinquentes igitur correcturi, tantam induant charitatem, mansuetudinem, humilitatem, ut has virtutes non modò redoleant, sed etiam inspirant. *In spiritu mansuetudinis, lenitatis instruite, v. 1.* Caveant in primis à superbiâ Pharisæi, ob aliorum externos defectus tumentis, aliquis sese præferentis; propterea semetipos circumquaque considerent; circa præteritum, quid fui, quid feci? circa præsens, quid sum, quid facio? circa futurum, quid facerem si, etc. At præsertim recordentur tremendi judicij Dei; coram quo sistant in animo. Vide versus citatos.

2º Inferiores attendant ad v. 6 et 7, et ex eis discant in suos catechistas, doctores, concionatores, præpositos, beneficentiam. De suis temporalibus bonis dent iis à quibus spiritualia et æterna recipiunt.

3º Attendamus singuli ad v. 8, 9, 10, in quibus omnes Christianos hortatur Apostolus ad sancta et bona opera, maximè ad beneficentiam in proximum. Nunquam obliviscamur egregiam similitudinem, sub quâ rem nobis sensibiliter exhibet. Hæc vita, agricultura est: nunc est seminandi tempus: sementis autem nostra sunt opera. Mors, æternitas, erit metendi tempus; messis autem erit sementi proportionata: si ergo nunc in carne seminamus, corruptionem tunc metemus: si autem in Spiritu seminamus, incorruptionem tunc, et vitam æternam metemus. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.

4º A D. Paulo, v. 14, discamus mundum contemnere et mundo continuè mori. Discamus ab eodem Apostolo in solâ cruce gloriari; et Jesu Christi crucifixi stigmata in corporibus nostris gloriantes portare, seu passionis illius doloribus communicare gaudentes.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Præfationes.

Hanc Epistolam Romæ, in vinculis, scripsit Apostolus ad Ephesios; ab aliis olim dicta est ad Lao-denses, fortè quia circularis erat, et ad omnes Asie urbes missa; specialiter tamen vocata ad Ephesios, quia Ephesus Asie metropolis. Quidquid sit,

Apostoli scopus est, Ephesios, quos ad fidem Christi, per triennium die ac nocte laborans jampridem converterat, in fide confirmare et sublimiora re-

Ephesios Asie Minoris metropolim, fuisse civitatem idololatriæ et magicis artibus deditam, testatur Hieronymus in proœmio commentariorum hujus Epistole. Que res etiam ex iis qua Lucas narrat, Act. 19, de magna Diana Ephesiorum, deque templo ejus apud Ephesum toto orbe celebrerimus, nec non de multis eorum qui fuerant curiosa sectati ibidem Pauli prædicatione conversi, manifestè intelligitur. In eâ civitate Paulus supra biennium commoratus, Christum prædicavit, ita ut omnes qui habitabant in Asiâ, audirent verbum Domini, Judæi atque gentiles, ut ait Lucas, donec commotâ adversus ipsum seditione à Demetrio argentario, inde discessit in Macedoniam. Universum autem tempus quo mansit Ephesi, triennium fuisse scribit Hieronymus; idque Paulus ipse significat, Act. 20, in ea oratione quam ad presbyteros sive episcopos Ephesinae Ecclesie Miletum ad se vocatos, habuit. *Vigilate, inquit, memorâ retinentes quoniam per triennium nocte et die non cessavimus lacrymis monens unumquemque vestrum.* Abiens autem in Macedoniam Apostolus, Timotheum Ephesi reliquerat (sicut ad eum scribit, 1 Timot. 1) *ut denunciaret quibusdam ne aliter docerent, neque intendenter fabulis et genealogiis interminatis:* quod sine dubio contra falsos è Judæis Christianos dictum est; qui non solum legem volebant cum Evangelio à creden-

tionis christiane mysteria perfectius edocere.

In primis tribus capitib⁹ agit de æternâ prædestinatione, de hominum per Christi mortem redempzione, de vocatione gentium; de utriusque populi, gentilis et Judaici, imo de angelorum et hominum adunatione, sub eodem capite Christo, super omnes creaturas elevato; ibique creditur judaizantes percuteere, qui salutem suam in cæremoniis legalibus col-

tibus suscipi, quod omnibus judaizantibus erat commune, sed et de suo multa fabulosa, inutilia et à puritate Evangelii aliena tradebant; atque hujusmodi perversis doctrinis ad se fideles qui in Asiâ erant pertrahere nitebantur, et à Paulo, quem sibi sentiebant adversarium, et cuius glorie invidebant, abducere. De talibus scribit in 2 Tim. 1 (similis enim illa cum hac ad Ephesios missa est, aut certè non multò post): *Scis hoc, quid adversi sunt à me omnes qui in Asiâ sunt, ex quibus est Phigellus et Hermogenes.* Illoc itaque tempus jam venerat, de quo ipse in oratione, cuius supra memini, præmonuerat Ephesios, dicens: *Ego scio quoniam intrabunt post dissensionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, et ex vobisipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.* Porro qui ex gentibus erant fideles Asiani, doctrinam à Paulo acceptam firmiter retinebant. Ad eos igitur hanc scribit Epistolam, ita collaudans eorum fidem et dilectionem, ut tamen plenius eos instituat de præcipuis fidei mysteriis olim absconditis, velut de redemptione et justificatione nostrâ per mortem Christi, de vocatione gentium, de prædestinatione gratuitâ, de glorificatione Christi et corporis ejus quod est Ecclesia: et hæc quidem ferè usque ad quartum caput, à quo deinceps ad moralem doctrinam accedens, præscribit formam quamdam exactam

locabant; et Simonis Magi discipulos, qui volebant angelos esse Dei et hominum mediatores, non verò Christum, et ideò ad angelos, non ad Christum, doccebant esse recurrentem, ut Deo reconciliaremur.

In ultimis capitibus unicusque Christiano, in quolibet statu, benè vivendi præcepta tradit; ibique eosdem, tum judaizantes, tum hæreticos Simonianos æquè percutit, quia utriusque, tam in moribus quam in fide peceabant.

Hujus Epistolæ stylus præ cæteris est obscurus, ob mysteriorum de quibus agit profunditatem, et conceptum sublimitatem, quas nec sermo, nec lingua etiam apostolica valuit adæquare, licet sublimioribus verbis usa, quam ulla unquam humana lingua.

Certè stylus ita dissonat à cæteris Pauli Epistolis, ut alterius videri posset, nisi pectus et indoles Paulinæ mentis hanc prorsus illi vendicaret, ait Erasmus.

In hac autem Epistolâ speciatim observari potest, quod de omnibus aliis in carcere scriptis notarunt sancti Patres, major scilicet sapientia, spiritus et fervoris eructantia; quasi Paulinum pectus ad martyrium anhelans, martyriique flagrans desiderio, lumen et ignem divinum aspiraret, et suspirans eructaret.

Hanc Epistolam in vinculis quidem scriptam fuisse, constat ex ipso D. Paulo, qui multoties de iis in ipsâ loquitur; sed quibus in vinculis scripta fuerit, an in primis, an in secundis, dubitatur. Theodoreetus vult in primis vinculis scriptam, et per Tychicum missam, unâ cum Epistolâ ad Colossenses, in prefat. in Epist. D. Pauli. Baronius vult in primis quidem scriptam, et per Tychicum missam, sed cum Epistolâ ad Ti-

vitæ christiane, in quâ viros, uxores, parentes, liberos, dominos, servos, officii quosque sui diligenter admonet; et ad extreum, omnes tanquam in Christi militiam ascriptos, adversus impugnationes dæmonium, armis instruit tanquam spiritualibus. Quod autem ad eos peculiariter qui ex gentibus crediderant, haec scribatur Epistola; manifestè inter alia declarat illud cap. 2: *Memores estote, quod aliquando vos eratis gentes in carne, et quæ sequuntur. Rursus illud, cap. 5: Ego Paulus vincitus Jesu Christi pro vobis gentibus.* Quam verò fideliter in apostolica doctrina, etiam post Apostoli decesum, persisterint Ephesii; qui scire volet, legat Ignatii Martyris Epistolam, quam itidem ad Ephesios scripsit, in quâ fidem et constantiam eorum, et zelum quo hæreticos adversabantur, mirifice commendat. Cæterum existimant nonnulli hanc epistolam scribi potissimum contra Simonem Magum ejusque familiam, et Gnosticorum scholam inde exortam; de quibus apud Epiphanius multa, lib. 1 contra hereses. Que sententia cum superioribus non pugnat; erant enim Simonis discipuli plerique Judæi, sub nomine scientiae quam vendibant, non solum fabulosa ac portentosa quedam de Deo, angelis et mundo, sed et turpia quedam docentes: contra quod genus, Petrus secundam, et Iudas suam scripsit Epistolam; et ipse Paulus præter hanc etiam alias, ut ad Coloss., ad Titum et utramque ad Timoth. Quomodo autem contra Simonianos

motheum secundâ, an. 62. Alii verò volunt cum Baronio missam per Tychicum, cum Epistolâ secundâ ad Timotheum; sed hinc inferunt in secundis vinculis scriptam, sicut et secunda ad Timotheum scripta fuit in secundis vinculis, ultimo vitæ Paulinæ anno, 63 aut 66.

Vide Dominum de Tillemont, notâ 78 in D. Paulum. *Mémoires*, etc., tom. 1.

NOTA.

Circularem fuisse, et ad omnes Asiacœ urbes Epheso finitimas, missam hanc, quæ ad Ephesios dicitur, Epistolam probant, primò, antiquus titulus, qui in antiquis exemplaribus reperitur et quem D. Basilius mysticè explicat in Eunom. lib. 2, cap. 2. Titulus autem hic est: *Tois ἄγροις ταῖς οὐσίαις, καὶ πνεύμονις ἐπ Χριστῷ Ιησοῦ, sanctis existentibus*, seu qui sunt, non designando locum, ut scilicet uniuscujusque urbis nomine, posset repleri, sicut v. 1, cap. 1, repletum est: *ἐπ τῷ Εὐαγγελῷ*. Secundò ipse finis Epistolæ, ubi Apostolus, cap. 6, v. 24, salutat non Ephesios tantum, sed et omnes in Asiâ Christianos. *Pax fratribus*, inquit, non verò, *pax vobis*, sicut in aliis Epistolis. Hoc notant Estius et Grotius. Tertiò, quod ab aliquibus olim dicta sit ad Laodicenses, apud Tertullianum contra Marcion., lib. 5, cap. 11, v. 17.

Erat ergo ad Laodicenses, et ad alios Asianos; dicta tamen est specialiter ad Ephesios, quia Ephesus Asiacœ metropolis. Quod vide fusiū apud dominum Tillemont, *Mémoires*, etc., sur S. Paul. an. 49, et notes sur S. Paul. Apud eundem vide quo anno scripta, et missa fuit Epistola Notes sur saint Paul.

stylum in hac Epistolâ dirigat Apostolus, id suis locis indicabitur à nobis in commentario. Illud admonemus huic epistole peculiare esse, præsentim primis capitibus, quod implexus et involutus sit sermo, sensusque habeat obscuros et explicati difficultes, ipso etiam Hieronymo teste, quod quidem ob magnitudinem et sublimitatem rerum quæ tractantur, accidisse, credendum est. Scripta est Epistola Romæ ex vinculis; quorum ter meminuit, cap. 5, et iterum capite ultimo; missa per Tychicum diaconum, cuius in fine mentione est: id quod tam argumentum Latinum huic Epistolæ præfixum, quam Graeca subnotatio confirmat. Et quia per eundem Tychicum missa est Epistola secunda ad Timotheum, cuius ultimo capite dicitur: *Tychicum misi Ephesum*, satis colligitur, quod supra dixi, duas has Epistolas simul missas fuisse; quod et Theodoreetus non obscurè significat. Quocirca non assentimur Hieronymo commentanti super Epistolam ad Philemonem; dum scribit, uno eodem tempore per Onesimum missas fuisse quatuor Epistolas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses et ad Philemonem. Nam ha tres posteriores Timotheum Paulo in primâ salutatione conjungunt: erat ergo Timotheus Romæ cum Paulo, quando illæ epistole scribentur: itaque fieri non potuit ut eum cù mitteantur, qua ad Timotheum eodem tempore absentem scripta est. Hac de arguento Epistolæ sufficient.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

CAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ par la volonté de Dieu, à tous les saints et fidèles en Jésus-Christ qui sont à Ephèse.

2. Que Dieu notre Père et le Seigneur Jésus-Christ vous donnent la grâce et la paix.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo ;

4. Sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutio nem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate ;

5. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis sue,

6. In laudem glorie gratiae sue, in quâ gratifica vit nos in dilecto Filio suo,

7. In quo habemus redēptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratie ejus,

8. Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia et prudentiâ :

9. Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis sue, secundum beneplacitum ejus quod proposuit in eo,

10. In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terrâ sunt, in ipso :

11. In quo etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis sue :

12. Ut simus in laudem glorie ejus, nos qui ante speravimus in Christo :

13. In quo et vos, cùm audissetis verbum veritatis (Evangelium salutis vestre), in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto,

14. Qui est signus hereditatis nostræ, in redēptionem acquisitionis, in laudem glorie ipsius.

15. Propterea et ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Iesu, et dilectionem in omnes sanctos,

16. Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis :

17. Ut Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater glorie, det vobis Spiritum sapientie et revelationis, in agnitione ejus;

18. Illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiae glorie hereditatis ejus in sanctis,

19. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentie virtutis ejus,

20. Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus.

21. Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.

22. Et omnia subjectit sub pedibus ejus ; et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam,

23. Quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

3. Béni soit le Dieu, et le Père de notre Seigneur Jésus-Christ, qui nous a comblés en Jésus-Christ de toutes sortes de bénédictions spirituelles pour le ciel,

4. Ainsi qu'il nous a élus en lui avant la création du monde par l'amour qu'il nous a porté, afin que nous fussions saints et irrépréhensibles devant ses yeux ;

5. Nous ayant prédestinés par un effet de sa bonne volonté, pour nous rendre ses enfants adoptifs par Jésus-Christ ;

6. Afin que la louange et la gloire en soit donnée à sa grâce, par laquelle il nous a rendus agréables à ses yeux en son Fils bien-aimé,

7. Dans lequel nous trouvons la rédemption par son sang, et la rémission de nos péchés, selon les richesses de sa grâce,

8. Qu'il a répandue sur nous avec abondance, en nous remplissant d'intelligence et de sagesse,

9. Pour nous faire connaître le mystère de sa volonté, fondé sur sa bienveillance, par laquelle il avait résolu en lui-même

10. Que les temps qu'il avait ordonnés étant accomplis, il réunirait tout en Jésus-Christ, tant ce qui est dans le ciel que ce qui est sur la terre,

11. C'est aussi en lui que la vocation nous est échue comme par sort, ayant été prédestinés par le décret de celui qui fait toutes choses selon le dessein et le conseil de sa volonté ;

12. Afin que nous soyons le sujet de la gloire et des louanges de Jésus-Christ, nous qui avons les premiers espéré en lui,

13. En qui vous avez aussi espéré, vous qui, après avoir entendu la parole de vérité, l'Évangile de votre salut, et y avoir cru, avez été scellés du sceau de l'Esprit-Saint qui avait été promis,

14. Qui est le gage de notre héritage jusqu'à la parfaite délivrance du peuple que Jésus-Christ s'est acquis pour la louange de sa gloire.

15. C'est pourquoi ayant appris quelle est votre foi au Seigneur Jésus, et votre amour envers tous les saints.

16. Je ne cesse point de rendre à Dieu des actions de grâces pour vous, me souvenant de vous dans mes prières ;

17. Afin que le Dieu de notre Seigneur Jésus-Christ, le Père de gloire, vous donne l'Esprit de sagesse et de révélation, pour le connaître.

18. Qu'il éclaire les yeux de votre cœur, pour vous faire savoir quelle est l'espérance à laquelle il vous a appelés, quelles sont les richesses et la gloire de l'héritage qu'il destine aux saints,

19. Et quelle est la grandeur suprême du pouvoir qu'il exerce en nous qui croyons, selon l'efficacité de sa force et de sa puissance,

20. Qu'il a fait paraître en la personne de Jésus-Christ, en le ressuscitant d'entre les morts, et le faisant asseoir à sa droite dans le ciel,

21. Au-dessus de toutes les principautés et de toutes les puissances, de toutes les vertus, de toutes les dominations, et de tous les noms de dignité qui peuvent être non seulement dans le siècle présent, mais encore dans celui qui est à venir.

22. Car il a mis toutes choses sous ses pieds, et il l'a donné pour chef à toute l'Eglise,

23. Qui est son corps, et dans laquelle celui qui accomplit tout en tons, trouve l'accomplissement et l'intégrité de tous ses membres.

ANALYSIS.

1° *Deum benedicit, quod homines per Jesum Christum omnibus cumulaverit gratiis, quarum præcipuas enumerauit. Elegit nos, ut sancti simus, v. 4.; prædestinavit nos in filios suos adoptivos, v. 5; gratiam suam nobis dedit, v. 6; peccata remisit, v. 7; nos sapientia replevit, v. 8; nobis notum fecit quod omnia in Christo restauraverit in cœlo et in terrâ, v. 9, 10, 11, 12, hæc que gratuità, et nobis immeritis.*

2° *Ephesios hortatur ut et ipsi Deum benedicant, v. 13, utpote qui talium gratiarum et ipsi participes facti*

sunt in Christo, et sigillati Spiritu sancto, qui est pignus hæreditatis æternæ, v. 14.

5° *¶ 13, 16, Deum precatur, ut illorum oculos illuminet, ad cognoscendam vocationis suæ gratiam, summanque Dei potentiam, quæ ex idolorum cultu ipsos ad Christum convertit; quæ non minor est quam illa quæ Christum à mortuis suscitavit, et super omnem creaturam collocavit; sicque super omnia constitutum, dedit caput Ecclesiæ, v. 22.*

PARAPHRASIS.

1. Paulus, Dei auctoritate et jussu, non hominum delegatione, nec arbitratu meo, assumptus apostolus, seu legatus Jesu Christi; omnibus Christianis, qui sunt Ephesi, et qui fideliter in Christo Jesu perseverant:

2. Gratia et pax vobis detur et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.

3. Sit in æternum benedictus et laudatus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui nos in Christo, et propter Christum, omni cumulavit benedictione, non carnali, sed spirituali; non terrenâ, sed coelesti, et in cœlestibus adimplendâ.

4. Nos, inquam, benedictione cumulavit in tempore, secundum quod intuitu meritorum Christi, elegit nos ante mundi creationem; ut per charitatem essemus sancti et inculpati, non solum coram hominibus, externa tantum videntibus, sed et ante ipsum Deum cor et animum intuentem.

5. Qui prædestinavit nos, ut essemus illius adoptivi filii, non nostris meritis, sed intuitu meritorum Jesu Christi, sui naturalis Filii, et pro bono affectu voluntatis suæ.

6. Ut laus et gloria detur ipsius gratiæ, per quam nos sibi gratos effecit, et charos in dilecto Filio suo.

7. In quo, per sanguinem, scilicet ipsius reperimus redemptionem, nimirum peccatorum nostrorum remissionem, secundum divitias et abundantiam gratiæ ejus.

8. Quæ gratia copiosè et abundè à Deo in omnes quidem fideles effusa est, at præsertim in nos apostolos, quos etiam omni sapientia et prudentia replevit.

9. Ut nobis, velut filiis suis, notum faceret arenum divinæ suæ voluntatis mysterium, quæ scilicet pro bono affectu suo, decreverat per Filium suum, non Judeos tantum, sed universum mundum redimere.

10. Ut ubi tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tūm quæ in cœlis, tūm quæ in terris sunt, recapitularet in Christo; in ipso, inquam, et non alio; ipse enim unus caput est angelorum et hominum, Judeorum et gentium, v. 22.

11. Per quem, et propter quem, nos apostoli, et aliqui alii Judei, sine ullo ex parte nostrâ merito, sed quasi sorte vocati sumus ad fidem; at ex parte Dei, ad hanc ante alios vocationem prædestinati, ex decreto illius qui nihil fortuitò, sed omnia facit vo-

luntate per infinitam sapientiam directâ.

12. Ut nos Judæi, qui priùs in Christum credimus, et speravimus, ipsius gloriæ laudi inserviamus, in omnem locum perferendo, que Christus pro nobis egit et passus est, et quæ propter illum nobis fecit Deus.

13. Per quem, et propter quem, vos quoque Ephesii gentiles, ad fidem vocati estis; vos, inquam, qui verbum veritatis audistis, Evangelium scilicet salutis vestræ; et qui credentes in ipsum, sigillati estis Spiritu sancto, in Scripturis promisso.

14. Qui Spiritus sanctus est pignus et arrha, et quasi prægustus nostræ felicitatis et hæreditatis futuræ in cœlis; quoadusque Deus perliciat et adimplat redemtionem populi quem sibi acquisivit, ut ab eo laudetur et glorificetur in æternum.

15. Propterea ex quo audiri vestrum in fide Christi profectum, et vestrarum in omnes Christianos dilectionem,

16. Non cesso gratias agere, et orare pro vobis,

17. Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi auctor et largitor gloriæ, det vobis Spiritum sapientiae cœlestis, quæ divina vobis mysteria revelentur apertius, ipsumque magis ac magis cognoscatis.

18. Illuminet internos animi vestri oculos, ut perfectius sciatis quæ et quanta sunt æterna et cœlestia bona ad quæ nos vocat, et quæ nos sperare jubet; et quam abundans atque gloria hæreditas illa quam fidelibus preparavit.

19. Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercuit, in nostrâ scilicet spirituali resurrectione, ab infidelitate ad fidem Christi, et à statu peccati ad justitiam; quæ nostra spiritualis resurrectio facta est eadem, seu simili potentia,

20. Quam Deus exhibuit in Christo, cùm illum à mortuis suscitavit, et ad dextram suam in cœlis collocavit, æqualem illum sibi declarans.

21. At super omnem prorsus creaturam præficiens, supra omnes angelorum choros, sive sint Principatus et Potestates, sive Virtutes et Dominationes; sive alio nomine, dignitate, officio et excellentiâ potiantur, nobis quidem nunc ignotis, et quæ fortè in futuro seculo cognoscemus.

22. Et omnia non visibilia tantum, sed et invisibilia subjicit sub pedibus ejus, ipsumque dedit caput

supra omnem Ecclesiam, sive angelicam, sive humanam, sive gentium, sive Iudeorum, sive militantem, sive triumphantem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, APOSTOLUS JESU CHRISTI, PER VOLUNTATEM... Hoc sèpè repetit in suis Epistolis; 1 Cor. 1, 1; 2 Cor. 1, 1; Coloss. 1, 1, etc. Et meritò, quia non potest nimis frequenter inculcari fidelium mentibus, quòd Dei voluntate et vocatione debat quis fieri Christi minister, sive ad divini verbi prædicationem, sive ad alia ecclesiastica munia. Consultat itaque et, supra se reflectens, observet quilibet Christi minister quomodo et quo animo in ministerium ingressus sit, ut pœnitentiā reparet quod vocationi defuisse deprehenderit.

OMNIBUS SANCTIS... Idem titulus frequenter à D. Paulo Christianis datur; 1 Cor. 1, 2; 2 Cor. 1, 1, etc., et etiam meritò: nec enim potest satis repeti Christianis, quòd ad sanctitatem vocati sunt, et ideo facti sunt Christiani ut sint sancti. Ad hoc ergo sèpè reflectat quilibet Christianus, et animadvertat quomodo vocationi suæ respondeat. Professione et vocatione sanctus sum: an moribus et vitâ? In Baptismo factus sum per Christi gratiam sanctus et immaculatus: ubi nunc mea sanctitas? Pudeat ipsum suæ vite secularis et profanæ, ac tandem incipiat ad sanctitatem aspirare.

VERS. 2. — GRATIA ET PAX... Hoc et frequenter optat fidelibus. Rom. 1, 7; 1 Cor. 1, 3; 2 Cor. 1, 2; Galat. 1, 5. Hocque nos docet gratiam et pacem à Deo per Christum frequenter petere pro nobis et pro aliis. Per gratiam intellige omne donum ad vitam æternam conferens; per pacem verò, firmam et tranquillam donorum spiritualium possessionem.

VERS. 3. — BENEDICTUS DEUS ET PATER... QUI BENEDIXIT... Eodem verbo, in diverso tamen sensu, hic in eadem phrasi utitur Apostolus, quod etiam alibi non raro. *Eὐοήσας ὁ Θεός, benedictus sit Deus.* Deinde *ἴδιοψάταις, qui benedixit.* *ἴδιοψάται,* in primo significat laudare; in secundo significat benefacere. Utitur tamen ad utrumque D. Paulus, quia utrumque et laudare, et benefacere, à bonâ voluntate et animo benigno proficiuntur. Benedicimus ergo Deum, cùm illum pro beneficiis collatis laudamus; nos benedicit Deus, cùm beneficiis afficit; quippe Dei benedicere, est benefacere; in quo maximè differt ab inefficacibus, et sèpè mendacibus hominum benedictionibus.

DEUS ET PATER DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Aliqui intelligunt: *Benedictus sit Deus noster, et Pater Domini nostri Iesu Christi;* sed melius ut verba sonant, sicut ipse Christus Dominus dixit: *Ascendo ad Deum meum et ad Patrem meum.*

VERS. 4. — *Paulus, Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, etc.* Id est, voluntate et iussu Dei, non meis meritis ad apostolatum Iesu Christi vocatus et assumptus.

VERS. 2. — *Gratia vobis et pax, etc.; subaudi multipli- cetur.*

VERS. 5. — *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali.* Spirituali, id est, ad vitam spiritualem

25. Quæ Ecclesia est mysticum ipsius corpus, et illius complementum, qui quoad omnia in omnibus adimpletur.

IN OMNI BENEDICTIONE. Hebraismus est, in redundat; Syr., *omnibus benedictionibus*, etc. SPIRITALI. Tacitè indicat Apostolus discimen benedictionum, seu beneficiorum per Christum nobis collatorum, et beneficiorum Iudeis à Deo concessorum. Iudeis Deus terrena promisit; Christianis verò cœlestia; Iudeis carnalia dedit, nobis spiritualia.

IN CŒLESTIBUS, Græc., *in supercœlestibus.* Potest ad Deum referri, quasi nos benedixerit in cœlestibus existens; sed melius ad nos refertur: scilicet benedixit nos in cœlestibus donis, per quæ ad cœlestia loca perveniamus.

IN CHRISTO, id est, per Christum. Aliqui intelligunt in Christianismo; Græc., *Christo*, sine *in*; sed male et corruptè. Hujus ergo tertii versus sensus est: Laudemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui nobis unigenitum Filium suum donando Mediátorem, et nos per Baptismum divino huic Mediátori uniendo, omni nos benedictione cumulavit; non corporali, ut Iudeos, sed spirituali; non terrenâ, et in terrâ Chanaan adimplendâ, sed cœlesti, et in cœlis consummandâ, cùm dicet: *Venite, benedicti,* etc. Per spiritualem ergo benedictionem, intellige omnia dona ad spiritualem vitam conferentia, de quibus jam acturus est, et quorum consummatio sicut cùm felix et æterna nobis dabatur benedictio: *Venite, benedicti,* etc.

Observationes Morales.

Ex quo disce primò quantum differt novum Testamentum à veteri; non longius distat cœlum à terrâ. In veteri Deus corpóralia promittebat, terrena dabat, terram fluentem lac et mel: lege Levitici cap. 26; Deuter. 7, 15; Deuter. 24, 28; nihil nisi terrenum Iudeis promitti videbis. In novo spiritualia dat, cœlestia promittit: lege totum novum Testamentum; nullibi terra et terrena promittuntur, ubique cœlum et cœlestia. Lege Matth. 5, v. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10: *Beati pauperes, etc., quoniam ipsorum est regnum cœlorum,* etc.; lege Joan. 14, 23: *Qui diligit me, sermonem meum, etc.; apud eum veniemus et mansiōnem apud eum faciemus.* Ecce ubique spiritualis merces et missio. Imò Christus discipulis suis prædictis pressuras et afflictiones; Joan. 16, 20: *Plorabitis et fleris vos, etc.; 16, 33: In mundo pressuram habebitis.*

Hinc et disce secundò quis sit Christianismi spiritus; nimirū carnalia et terrena despicer, spiritualia et cœlestia diligere, à carnalibus continuè abstracti, ut spiritualia abundantius possideantur. Sieut Christus carnalia et terrena constanter despexit, sp̄p̄tinenti. *Benedictionem spiritualem* velut novo Testamento propriam, opponit benedictioni terrena quam promittebat vetus Testamentum. *In cœlestibus.* Quinque in hac Epistola legitur, *in cœlestibus,* nec usquam alibi. Hic sancit, quod art. in *cœlestibus*, connectendum videtur cum eo quod proxime procedit, et hunc sensum habere: quia benedictione spirituali provehimus ad cœlestia, ubi caput nostrum Christus

ritualia et cœlestia dilexit ardenter, ita Christianus terrena contemnat, cœlestia perpetuò diligat, ad divina semper aspiret. Denique ex eo quod in Christo Deus nos benedixit, disce quod Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos divina benedictio devenit; omne prorsus spirituale donum nobis per Christum et propter Christum confertur. Ex quo et collige quod Christus sit medium per quod ad Deum perveniat omnis laus, benedictio et gratiarum actio nostra. Sicut in ipso et propter ipsum à Deo benedicimus, et omnia nobis spiritualia bona donantur, sic in ipso et per ipsum et cum ipso Deum benedicimus, laudemus, Deo gratias agamus, Deo nos et omnia nostra grati offeramus. Sicut sine Christo Deus nobis nihil confert, ita sine Christo Deus à nobis nihil recipit; per Christum ergo et petamus sive petituri reddamus. Christo itaque continuè debemus adhærere, sive perituri, sive reddituri.

VERS. 4.—SICUT ELEGIT NOS... Hoc *sicut* ponderandum est; hic enim ponderis habet plurimum. Paulus præcius quas in tempore ob Christum recipimus benedictiones enumeraturus, ascendit ipse et nos simul secum attollit ad omnium benedictionum fontem, æternam scilicet nostram à Deo electionem. *Sicut elegit nos*, id est, benedixit nos in tempore, *sicut elegit nos* in æternitate. Hoc igitur *sicut* duplex indicat benedictionum genus, æternum et temporale; seu potius easdem benedictiones in duplo statu nobis exhibet, in æternitate scilicet, et in tempore; seu in decreto et in actu, quasi diceret: Prima benedictio et omnium benedictionum fons et origo est æterna nostra à Deo electio in Christo. Per quem enim nos Deus benedixit in tempore, per hunc et prius nos elegit in æternitate; et sicut nos prius elegit, ita et benedixit. *Elegit nos in ipso*, id est, Christo, seu intuitu meritorum Christi.

ANTE MUNDI CONSTITUTIONEM, Græc. : Πέρι ταῦτας τούτους. Καταβοῖς est jactio fundamentorum. Per similitudinem loquitur de mundi creatione, sicut de domus ædificatione. Significat igitur: Ante jacta mundi fundamenta, ante creationem mundi ab æterno. Et hanc locutione D. Paulus duo simul conficit. Primò refutat philosophos Ephesinos, qui mundum putabant æternum; aut saltem materiam, ex quā omnia, dicebant Deo coæternam. Utrumque negat

ad dexteram Dei constitutus est, etc. In Christo, id est, per Christum nobis à Deo confertur quidquid habemus donorum spiritualium.

VERS. 4.—*Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*, id est, secundum quod elegit nos per ipsum Christum, antequam mundus fieret, hoc est, ab æterno; q. d.: Effectus electioni respondet: præstat nobis Deus in tempore beneficia per Christum, que per eum se nobis daturum ab æterno decrevit. *Ante mundi constitutionem*, id est, ut Hieron., ante jacta mundi fundamenta. Sciendum autem nac̄ pharsi significari æternitatem, eō quod ante mundum conditum nihil fuerit nisi quod æternum est. Jam ex eo quod ait, *elegit nos in ipso*, benè probatur ipsa electionem seu prædestinacionem nostram ac totius Ecclesie esse per Christi meritum. *Ut essemus sancti*; q. d.: Elegit nos, ut essemus sancti, id est, puri, casti, immacu-

asserens: Ante jactionem mundi fundamentorum, id est, ante quamlibet creationem seu mundi, seu materie, ex quā fieret, antequam quidquam existaret. Secundò, ostendit infinitum Dei creatoris à creaturā distantiam. Καταβοῖς appellat, seu dejectio nem, tanquam à magnâ quâdam altitudine dejectum mundum ostendens, ait D. Chrysostomus; quia infinita Dei à creaturā distantia, non loco, sed naturâ, ut idem explicat.

UT ESSEMUS SANCTI. Ecce quò tendit hæc æterna electio nostra, ut sancti simus verâ et internâ sanctitate; per gratiam sanctificantem, et ut sanctè vivamus per fidem ex dilectione bonum operantem.

ET IMMACULATI. Græc., *inculpati*, irreprehensibles, sine crimine: remissis prius peccatis nostris in Baptismo, deinde inculpatè viventes per eamdem fidem malum quodlibet fugientem.

IN CONSPECTU EJUS. Sancti, inquam, et immaculati, non solum coram hominibus, qui externa tantum et apparentia vident, sed et coram Deo ipso, qui cor intuetur.

IN CHARITATE, quæ sola hæc duo præstat, estque *omnis lex, et perfectionis vinculum*. Hæc verba, in charitate, aliqui referunt ad precedentia, *elegit nos in charitate*. D. Chrysostomus et Theodoreetus ad sequentia: *Qui in charitate prædestinavit nos*, quibus conformis est Syrus dicens: *Per charitatem præsignavit nos sibi*, etc. Sed naturalior videtur sensus supradictus: Ab æterno elegit nos ut coram ipso verè sancti simus et inculpati per gratiam et charitatem, et ut illi serviamus in charitate, seu ex amore, ut filii, non ex timore poenæ, ut servi. Et hæc est prima benedictio, quam à Deo ob Christum receperimus ab æterno, seu considerata in Dei decreto. At quia, ut ait Apostolus, nos actu et de facto Deus benedixit in tempore, sicut elegit in æternitate, seu in decreto; puto quod ad plenam Paulinæ mentis intelligentiam debeat hic subaudiri: Sicut ab æterno elegit nos in Christo, ut simus sancti et immaculati, etc., ita in tempore, per Baptismum, reverè nos sanctos fecit per gratiam nobis infusam, et immaculatos per omnium peccatorum remissionem, idque verè et coram Deo, per charitatem, quæ simul cum gratiâ diffusa est in cordibus nostris, ut sanctè et inculpabiliter viventes illi serviamus ex amore, ut filii charissimi.

lati. Docet Apostolus Deum nos elegisse non ex prævisâ sanctitate usque gratiâ, sed *ut essemus sancti*. Ut gratiâ bene uteremur, et sanctificaremur. Unde ait nos prædestinatos secundum beneplicatum, non nostrum, sed Dei, nosque à Deo, non ex præscientiâ futuræ bonitatis, sed sorte vocatos esse. Loquitur ergo de primâ gratiâ, eamque docet purè et gratis dari à Deo. *Et immaculati in conspectu ejus*, id est, inculpati, irreprehensibles; q. d.: *Ut essemus omnino sancti et puri*. Ita sanctè, integrè ac perfectè omnia nostra opera facere debemus, quasi memores in conspectu Dei nos ea facere, ut Deus eorum inspecto nil in eis inveniat quod judicet et damnat. *In charitate*; q. d.: *Elegit nos Deus ut in sanctitate sine macula et culpa serviamus illi*, non ex timore poenæ, sed ex charitate et liberali amore, ut amor Dei sanctam faciat nostram conversationem.

VERS. 5. — *Qui prædestinavit nos...* Græc. : *Præficiens nos in filiorum adoptionem, προπλοτεῖς, quod tamen præteriti temporis est. Sensus ergo : Qui præficiuit, prædestinavit, seu decrevit etiam ab æterno, ut essemus filii adoptivi. Si genus verbi mutari poterat, ait Erasmus, dixisset, elegit nos prædestinatos, seu præfinitos, etc.*

Altera hic est benedictio æterna, seu potius eadem ac prima, sed diversis vocibus expressa. Eligi enim ad sanctitatem, et prædestinari ad filiorum adoptionem, unum et idem est; quandoquidem quilibet sanctus et Dei filius adoptivus est. Sanctitas, amicitia Dei, filiatio divina, charitati sunt indivulgè annexæ. Deus itaque nos ad sanctitatem eligens, et nos eligit ad amicitiam, ad filiationem divinam ad hæreditatem. Haec igitur omnia involvit æterna electio Dei, licet una. Diversis tamen vocibus et loquendi modis ea nobis significat Apostolus, ut clarius et distinctius explicet, mentibus nostris illa intimius inculcat, et ut ad illa grati reflectamus attentiùs. *Qui prædestinavit nos..., id est, idem Deus ab æterno præficiuit, prædestinavit, decrevit.*

IN ADOPTIONEM FILIORUM, id est, ut essemus ejus adoptivi filii. Græc. : *νιότεροι. Syr. : Adoptavit nos filios.*

PER JESÙM CHRISTUM, id est, per et propter meritam Jesu Christi, Filii sui naturalis.

IN IPSUM. Græc., *εἰς αὐτὸν, in sese*, se et suam gloriam spectans; seu sibi: id est, decrevit nos sibi facere filios, etc. Ecce quasi secundam benedictionem nobis ab æterno ob Christum à Deo collatam: seu in decreto consideratam. Et quia, ut-dictum est in versu præcedenti, benedictio temporalis æternæ benedictioni respondet, benedixit in tempore sicut elegit in æternitate.

Puto quòd et hic ad plenam apostolicæ mentis intelligentiam subaudiri debeat, quod reverè per Sacramentum regenerationis in Ephesiis effectum supponit Apostolus, scilicet, quòd de facto per gratiam sanctificantem, et Spiritus sancti infusionem, facti sunt adoptivi filii Dei, hæredes Dei, cohæredes Christi. Estque secunda benedictio temporalis. Primò fecit sanctos; secundò, filios Dei.

SECUNDUM PROPOSITUM VOLUNTATIS SUÆ. Græc. : *secundum bonum affectum voluntatis suæ, κατὰ τὴν εὐδοξίαν.* Syr. : *Uti placuit voluntati ipsius.* Quasi diceret. Quia ita illi bene visum est: Deus beneficiorum suorum rationem nemini debet.

VERS. 6. — **IN LAUDEM GLORIE GRATIÆ SUÆ**. Syr. : *Ut celebretur laus gratiæ ejus.* Ecce finis ultimus nostræ electionis et prædestinationis ad gratiam et filiationem divinam: Laus et gloria Dei, ut ei pro tanto

VERS. 5. — *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, id est, in gloriam Christi; q. d. : Christi gloria finis est nostræ prædestinationis.*

Secundum propositum voluntatis suæ, hoc est, beneplacitum et consilium Dei, liberale scilicet Dei decreatum. Dicit ergo Apostolus Denm nos prædestinasse sibi in filios adoptivos, non ullis meritis nostris provocatum, sed ex mero beneplacito suæ voluntatis.

beneficio laus et gloria reddatur ab angelis et ab hominibus.

In qua GRATIFICAVIT nos..., id est, quâ gratiâ nos fecit sibi gratos et charos et amicos. Et est altera benedictio, quam in Christo receperimus: ex filiis ira et inimicis, facti sumus filii charissimi, amabiles, amici.

Hoc benè D. Chrysostomus explicat. Quâ gratiâ, inquit, non solùm à peccatis liberavit, sed etiam nos fecit sibi gratos et amabiles. Quomodo si quis quempiam scabiosum, peste ac morbo, senioque conseruum et perditum, statim formosum fecerit, juvenem, omnes pulchritudine vincentem, etc.; deinde eum in juventutis flore constitutum, purpurâ induerit, et ei diadema imposuerit et omni ornatu ornârit. Ita animam nostram instruxit et ornavit, pulchramque fecit, desiderabilem et amabilem, D. Chrysostomus hucusque.

IN DILECTO FILIO suo. Græc., *in dilecto. Syr., per dilectum suum.* Christus est dilectus per excellentiam, ob quem Deus alios diligit, sine quo nemo cæterorum diligitur. In ipso et propter ipsum Deus nos diligit et omni gratiâ cumulat. Hinc Christo semper, in quoquaque statu, nobis adhærendum, et omnia per ipsum quæcumque petenda, speranda, exspectanda.

Multiplex et varia in versus præcedentes occurrit observatio facienda, tum dogmatica, tum moralis.

Prima observatio dogmatica

Elegit nos ut essemus sancti; non quia sumus, aut futuri sumus, sed ut simus. Ergo non ex nostris meritis, aut actualibus, aut prævisis, sed ex purâ Dei misericordiâ ob Christi Filii sui merita.

Secunda observatio dogmatica.

Elegit nos ut sinus sancti; et tamen de facto multis sic ad sanctitatem in Christianismo electi et vocati, non sunt sancti: imò multi Ephesiorum, quos sic electos vocat Apostolus, non fuerunt sancti. Ergo hæc electio nostra non est absoluta, sed conditionata; nimirū, si velimus consentire, et cooperari gratiæ Dei. Absoluta quidem est ex parte Dei, qui ob hanc electionem dat gratias nobis necessarias, ut simus sancti; sed semper supponit nostram liberam gratiæ cooperationem.

Tertia observatio dogmatica.

Elegit nos ut essemus sancti... prædestinavit nos in adoptionem filiorum. Ecce quò tendit et electio et prædestinatio, de quâ hic agit D. Paulus, seu finis proximus electionis nostræ: utraque tendit ad sanctitatem, ad filiationem per gratiam; neutra ad gloriam immediatè. Hoc ex ipsomet Apostoli verbis patet. Hoc etiam patet ex Epistolæ inscriptione, quæ est

Nam, ut adnotat Thomas, causa prædestinationis nostræ est purus amor et voluntas Dei, etc.

VERS. 6. — *In laudem glorie gratiæ suæ; q. d. : Qui prædestinavit nos ad tantam dignitatem, idque eo fine ut ipse laudetur et glorificetur in tanto beneficio gratiæ nobis collato; laudetur, inquam, et glorificetur, non tantum a nobis tam ingenti beneficio affectis, verum etiam ab angelis canentibus gloriam in excelsis Deo.*

sanctis et fidelibus, non verò ad gloriam electis. Hoc denique patet ex toto Epistole contextu; in quā D. Paulus Ephesios vocat electos et prædestinatos. Quis autem asserat ex Ephesiis nullum fuisse damnatum? Quis putet quid Apostolus omnes Ephesios voluntate de suā perseverantiā, et consequenter de suā salute certos et securos reddere, eorumque futuram gloriam omnibus publicè revelare?

D. itaque Paulus hic non agit de questionibus in scholā nunc agitatis: de iis tunc ne cogitabatur quidem, sed agit de gratiā electionis, prædestinationis, et vocationis ad gratiam, ad sanctitatem, ad Christianismum. Et hoc moneo; quia video plerosque scholasticis disputationibus præventos, statim ac electionis atque prædestinationis nomina legunt, ea suis idcirco adaptare, et propterea Scripturam torquere. Ne tale quid tibi contingat, à præsentibus quæstionibus abstracte; ad ea de quibus tunc agebatur adverte. Scio equidem et fateor quid D. Paulus agens de electione et prædestinatione ad gratiam, consequenter agit de electione et prædestinatione ad gloriam, quatenus quos ad gratiam christianismi prædestinat et vocat Deus, non alium ad finem destinat quām ad gloriam; sed etiam scio quid non est necesse utrumque eodem modo disponi et ordinari, ita ut ad gloriam et ad gratiam una sit pervenienti ratio. Quod tamen multi harum quæstionum disputatores videntur quasi concessum supponere. Quidquid sit, hæc in utramque partem scholasticis relinquo disputanda; ego apostolico textui inhærens, assero de iis Apostolum hic non agere.

Observatio moralis.

Benedixit nos.... elegit nos ut sancti.... prædestinavit nos in adoptionem.... Ergo me homuncionem, me nihilum, Deus ab æterno cogitavit, dilexit, ex amore elegit inter tot et tot hominum myriades? O bonitas immensa, ô charitas infanda! sed me cogitavit, dilexit, elegit, ut per gratiam Christi sim sanctus, adoptivus Dei filius, illi, velut Patri, sanctè et immaculatè serviam in spiritu charitatis, tanquam filius et hæres. Quantus honor, quanta mihi felicitas? An quid magis Deus ipse poterat cogitare, velle, facere mihi? Gratias igitur immensas Deo pro hac suā mei benignissimā electione, prædestinatione et vocatione. At tantæ Dei charitati quomodo hucusque respondi? An sanctus et immaculatus? An diligo ut filius? An ex amore Deo, ut Patri, sanctè et immaculatè servio? Ille! proh dolor! vae mihi filio rebelli! At veniam

In quā, gratiā, gratificavit nos in dílecto Filio suo. Sensus: Per quod gratiæ beneficium nos sibi vehebant charos et acceptos reddidit, propter meritum ejus, quem ut Filium suum naturalem singulariter dílexit.

VERS. 7. — *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, id est, per quem dilectum redempti sumus à captivitate peccati, mortis ac diaboli, dato pro nobis in cruce prelio sanguinis ipsius. Prelium nostrum Apostolus declarat esse sanguinem dilecti, id est, Filii Dei.*

Remissionem peccatorum; q. d.: Habemus redemtionem quæ est remissio peccatorum. Secundum divitias gratiæ ejus. Hæc fecit nobis Deus juxta divitias

concede, misericordissime Deus, peccatori pœnitenti, et suas infidelitates deflenti. Et quia benedicis in tempore, sicut elegisti in æternitate, benedic et benefac, gratiam tribuens te diligendi, tibi ex amore serviendi. Ad hoc electus, prædestinatus sum ab æterno; ad hoc factus in tempore, ad hoc vocatus in regeneratione. Hoc ergo ut adimpleam, infunde tuam cordi meo charitatem; diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te, tibi ex amore serviam!

VERS. 7. — *In quo habemus redemptionem.... Re-*trocedere videtur Apostolus, ait D. Chrysostomus, postquam enim de electione ad sanctitatem et de prædestinatione ad adoptionem locutus est, de peccatorum remissione loquitur. Sed è contra à parvis ascendit ad magna; nihil enim aquæ magnum est atque Dei sanguinem pro nobis effusum esse; et filiorum adoptione et ceteris donis hoc est majus, quod ne Filio quidem pepercerit, idem D. Chrysostomus. Remissio itaque peccatorum vocatur *Redemptio*, quia magno pretio empta, pretio nimis totius sanguinis Jesu Christi, unigeniti Filii Dei. Hinc etiam dicitur quid hæc *redemptio* sit SECUNDUM DIVITIAS GRATIÆ..., id est, pro abundante Dei bonitate. Quæ enim major et abundantior excogitari potest bonitas, quā illa quā Deus nullo indigens homunciones ingratos et à se aversos ipse querat, et vocet ut illos sibi reconciliet, idque per sanguinem unigeniti et unicè dilecti Filii sui. Hæc attende et seriò perpende; et videns quantum te Deus diligat, taliter amantem redama et glorifica. *Empti estis pretio magno*: sanguine Christi, quem effudit in pretium et lytrum, ut nos redimeret. Tanto itaque pretio emptus, ama Deum, glorifica redemptorem. Sed et hinc collige, quid si pro nobis peccatoribus et consequenter hostibus suis, Deus Filium suum dedit in mortem, quid non faciet pro nobis Deo per gratiam reconciliatis?

VERS. 8. — *Quæ superabundavit in nobis*, id est, quæ gratia abundavit quidem et abundat in omnibus Christianis, at in nobis præsertim apostolis et aliis quibusdam Spiritus primitias habentibus superabundavit: copiosius in nos à Deo effusa est gratia.

In omni sapientia et prudentia; quos etiam omni sapientiæ et prudentiæ replevit. Sapientia est rerum divinarum cognitio; prudentia verò moralium, seu agendorum. Apostolis autem, Ecclesiarum fundatoribus, Deus perfectiorem divinorum mysteriorum cognitionem dedit et intelligentiam, ut alios instruerent in fide. Dedit et majorem prudentiam, ut Ecclesiás

gratiæ suæ, id est, pro copiosâ et profusâ erga nos beneficentiâ suâ.

VERS. 8. — *Quæ (scilicet gratia) superabundavit in nobis* (abundè in nos à Deo effusa est, *In*, id est, cum omni sapientiæ et prudentiæ). Sapientiam intelligit christianam, quæ summa est, fidem scilicet Dei trini et unius, aliorumque divinorum mysteriorum, quibus justificari et salvari debemus: maximè autem intelligentia fidem Christi redemptoris. Nō ta: Gratia copiam significat per divitias, et per abundè effudit.

VERS. 9. — *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ.* Deus summa sapientiæ et prudentiæ suæ notum fecit nobis arcanum sue voluntatis, id est, eluet in hujus mysterii revelatione admirabilis

sanctius regerent et de omnibus in regno Dei agendis securius providerent. Hæc autem Apostolus de se et aliis apostolis apud Ephesios liberè prædicat, quia Ephesi plurimi erant philosophi qui se solos sapientes dicebant, quos hic refutat Apostolus, simulque suam apud Ephesios auctoritatem ponderat, ut efficacius persuadeat, ait D. Anselmus.

VERS. 9. — UT NOTUM FACERET.... Quæ gratia copiosè effusa est super nos apostolos quos et sapientiam sublimi et prudentiam cœlesti Deus idè replevit, ut nobis notum faceret sacrum voluntatis sue secretum, quæ ab æterno decreverat non Judæos tantum, sed universum mundum redimere.

SECUNDUM BENEPLACITUM EJUS. Græc., *suum*, idque pro bonâ voluntate suâ, seu bono affectu, quia ita illi benè visum fuit. Hoc summam notat Dei bonitatem et libertatem, et nullum ex nostrâ parte meritum.

QUOD PROPOSUIT IN EO, supple Christo, id est, *quod beneplacitum*, mundum scilicet universum redimendi, Deus proposuit per Filium suum exequi. Patet ex Græco *quod* referri ad *beneplacitum*, seu εὐθύνα, τό, quem bonum affectum. Sed unius accentus variatio facit alium sensum in Græco, quam in Vulgata. *Quod proposuit*, εὐ αὐτῷ, cum spiritu aspero, ut hodiè legunt Græci : *in se*, in semetipso, significatque : *Quam bonam voluntatem intra se recon siderat Deus*. *Εὐ αὐτῷ*, cum spiritu leni, *in eo*, scilicet Christo. Et hæc nostra lectio videtur apostolicæ menti conformior, quæ hinc nihil nisi Christum spirat, ait Cornelius à Lapide, et patet ex precedentibus versibus. Est et aliud in Græco disserimen notandum. *Ut notum faceret*. Græc., γνω πιας, aoristus participii, *notum faciens*, ait D. Hieronymus, seu cum notum fecit, est enim præteriti temporis. :: *Et patefecit nobis arcanum voluntatis*, etc. Arab. : *Significato nobis mysterio*.

Juxta quos, sensus est : Quæ gratia copiosè effusa est super nos apostolos, nosque sapientiam et prudentiam cœlesti replevit, cum notum fecit nobis arcanum voluntatis divine mysterium. Secundum *beneplacitum suum*; mysterium, inquam, in liberrimo Dei *beneplacito* fundatum. *Quod proposuit in se*, et *quod beneplacitum* Deus ab æterno intra se *reconditum* servaverat. Hoc divinae voluntatis mysterium, est Dei voluntas de divini Verbi incarnatione; quam voluntatem vel silentio, vel figurarum tenebris, sic involverat, ut non hominibus tantum, sed et angelis ipsis fuerit incognita. Vide cap. 3, v. 5, 8, 9, 10. Hoc enim mysterium est, quod plenum est omni sapientia et prudentia, ait D. Chrysostomus; sui ergo revelatione replet sapientia et prudentia.

Dei sapientia et prudentia. Secundum *beneplacitum ejus*, *quod* (scilicet sacramentum) proposuit, statuit, descrivit exequi, supple et implere, in eo, dilecto scilicet Filio suo.

VERS. 10. — In dispensatione plenitudinis temporum; q. d. : Cum dispensata, i. e. est, erogata, expensa, evoluta esset plenitudo temporum, id est, plenum esset omne illud tempus, quod ex Dei ordinatione præcurre debat Christum: sic Christum dixit missum in plenitudine temporis, id est, impleto tempore, quod Pater ab æterno incarnationi ejus præfinierat

VERS. 10. — IN DISPENSATIONE PLENITUDINIS TEMPORUM..... Id autem quod Deus ab æterno liberrimè voluit, et intra se absconditum recondidit, et quod tandem nobis revelare dignatus fuit, est quod, cum tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tum quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt, recapitularet in Christo. In Christo, inquam, et non in alio; ipse enim unus est caput angelorum et hominum, Judæorum et gentium. In dispensatione, id est, completis temporibus ē se dispensatis, seu ordinatis, seu completo tempore à se præfinito.

INSTAURARE, id est, renovare. Græc., ἀνεκφελασθαι, recapitulare, colligere. Syr., renovare. Arab., perficere. Per explicationem verbi Græci, omnes versiones explicabuntur. Ανεκφελασθαι, recapitulare, hoc sit propriè, cum æs, argentum numeratum colligitur in summam. Summa rei, caput rei, idem valent. Hoc fit per similitudinem, cum orator, multa quæ prolixè dixit, colligit in summam, seu compendiosè dicit; hoc enim recapitulatio dicitur; item cum dispersones milites dux in unum agmen cogit. Hic autem, recapitulare propriè significat quod Deus in CHRISTO et per Christum angelos et homines, non tantum naturā, sed et loco et gratiâ dissitos, Judæos et gentiles, prius religione diversos, collegit in unum, Christum scilicet dando caput supra omnem Ecclesiam. Omnis potestas data est mihi in caelo et in terrâ. Hæc autem in Christo et per Christum recapitulatione instaurata sunt, renovata sunt, perfecta et reparata sunt

OMNIA QUE IN COELIS, ET QUÆ IN TERRA. Instaurata quæ in cœlis, quia angelorum ruine reparantur ex hominibus. Instaurata quæ in terris, quia sedentibus in tenebris et in umbrâ mortis, lux et vita orta est eis. Sive, ut ait sanctus Anselmus, instaurantur quæ in cœlis sunt, dum illuc humiliati homines redeunt unde apostate angeli superbendo ceciderunt. Instaurantur quæ in terris sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur. Hæc eadem recapitulatione, nunc cœlum et terra eamdem faciunt Dei domum; cuius una pars superior, altera inferior. Nunc angeli et homines unam Dei familiam componunt; cuius caput Christus, Christi autem caput Deus. Nunc angeli fratres nostri sunt ob Christum patrem et caput nostrum. Nunc omnes Christiani, ex quocumque genere et ex quacumque gente, sunt inter se fratres, unusque Dei populus, omnes et singuli sunt domestici Dei. Tanto igitur honore dignati, ne dedecore eum afficiamus qui nos affect beneficio; ne faciamus ut tanta sit nobis inanis gratia: vitam ostendamus angelicam et angelicam virtutem, et vite agendæ rationem. Rogo et quæso ne haec omnia sint

Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terrâ sunt, in ipso; q. d. : Proposuit Deus omnes homines et angelos, cum inter se admodum essent dis juncti, inimici, unire, et ad unum caput Christum revocare et conjungere. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei; q. d. : Christus nos revocavit ad societatem angelorum, ut eorum simus fratres, et cives cœlestes in eadem Dei domo, id est, Ecclesiâ, sub eodem duce et capite, qui est ipsem Christus.

nobis in judicium et condemnationem , sed ad frumentorum honorum perceptionem, D. Chrysostomus.

In ipso, scilicet Christo , quem jam dixit, et quem repetit ebrius amore Christi, ait Fromondus, vel ut in paraphrasi, *in ipso*, et non in alio : *Nec enim aliud nomen est...*

VERS. 11. — In quo , scilicet Christo, seu ob quem et per quem Christum.

ETIAM ET NOS , apostoli et alii Iudei ad fidem conuersi. Hic enim de Iudeis agit, de gentilibus acturus, v. 15.

SORTE VOCATI SUMUS. Ex parte nostrâ, sors fuit nostra ad fidem vocatio; nihil egimus ob quod vocari meruerimus; nullum hæc nostra vocatio supposuit ex parte nostrâ meritum , sicut sors in electionibus merita non spectat.

PRÆDESTINATI SECUNDUM PROPOSITUM... *κατὰ πρόσθετον*, at ex parte Dei, nostra vocatio fuit effectus electionis, prædestinationis, decreti. Benedixit, vocavit in tempore, sicut et quia elegit, et prædestinavit ab æterno. Vide v. 3 et 4.

EIUS QUI OPERATUR OMNIA... Dei , qui omnia operator voluntate deliberatè et per infinitam sapientiam directâ. Hoc significat, SECUNDUM CONSILIJUM..... nihil casu aut fortuitô, sed omnia sapientissimè et ob rationes sibi notas , licet incognitas nobis. Græc., *ἐκληρούμενοι, sortiti sumus*, ut legit Ambrosius, id est, in sortem, seu partem nobis hæreditariam asciti sumus.

Sors vocatur hæreditas , quia antiquitûs hæreditas sorte dividebatur.

Quo sensu significat : vocati sumus ad hæreditatem cum reliquis Dei filiis, sive angelis, sive hominibus ; imò cum ipso Christo. *Hæredes Dei, cohæredes Christi.*

VERS. 12. — UT SIMUS IN LAUDEM..., ut nos apostoli et Iudei, QUI ANTE SPERAVIMUS, id est, qui priores vocati sumus, qui priores credidimus in Christum et priores in eum speravimus, illius inserviamus glorie et laudi; toti mundo, per prædicationem, manifestando gratiam quam per Christum recepimus, et ubique annuntiando quæ pro omnibus egit Christus, et que propter illum nobis fecit Deus.

VERS. 15. — IN QUO ET VOS... Hic versus refertur

VERS. 11. — *In quo*, id est, per quem, *etiam nos sorte vocati sumus*, per quem Christum nos iudicem sortem adepti sumus, id est, per quem sors nobis obvenit ; intellige vocationis, adoptionis filiorum, hæreditatis, aut quid simile. Convenit autem maximè ut hæreditatis sors intelligatur, etc. Sic ad Coloss. 1 dicit nos vocatos in partem sortis sanctorum, id est, ad partem hæreditariam, sive ad hæreditatem sanctorum. *Prædestinati secundum propositum ejus*, etc. Ex quo consequens est, non ex meritis, sed merâ Dei voluntate nos prædestinari.

VERS. 12.—*Ut simus in laudem gloriae ejus, nos*, etc. Significatur electionis seu prædestinationis causa finalis, scilicet laus et gloria Dei. Sensus est : Ad tanta bona prædestinati sumus à Deo, ut ipse in nobis laudetur et glorificetur, tanquam in opere suo , in quo insigniter reluceat ejus bonitas et sapientia. *Nos qui autem*, etc.; nos Iudei, quibus anteà promissus à prophetis, et jam ante alias gentes exhibitus et evange-

ad v. 11, ob quem et per quem *et vos etiam Episcopi i gentiles sorte vocati estis*, seu sortiti estis, ad hæreditatem vocati estis. De gentilibus dicit quod priùs de Iudeis.

CUM AUDISSETIS ; Græc., *audientes*. Fides ex auditu ; et vocatio fit per prædicationem.

VERBUM VERITATIS. Doctrina Christi, verbum fidei, per antonomasiam dicitur *verbum veritatis*. Primo , quia Christus est ipsa veritas ; secundo , quia nihil falsi continet, sicut philosophorum doctrina ; tertio , quia solida, resque solidas docens ; umbras et figuratas non habens, sicut lex Mosaicæ.

EVANGELIUM SALUTIS VESTRÆ. Eadem doctrina, idem fidei verbum, est bonum et latum nuntium salutis æternæ. *Qui crediderit, salvus erit.*

IN QUO ET CREDENTES. In Greco est præteriti temporis : *In quo et postquam credidistis*, seu accepta fide, et fideles effecti.

SIGNATI ESTIS, tanquam sigillo impresso.

SPIRITU SANCTO , qui est sigillum adoptionis divinæ.

PROMISSIONIS, id est, olim promisso, Ezech. 36, 26; Joel. 2, 28; et à Christo, Luc. 24, 49. Iudei in carne, per circumcisioem exterius signati erant, sicut oves et bruta ; Christiani intus Spiritu sancto , ut filii, D. Chrysostomus.

VERS. 14. — QUI EST PIGNUS HEREDITATIS NOSTRÆ. Græc., *αρράβων*, arrhabo , arrha. Arrha , seu arrhabo est pars pretii, quæ in antecessum datur, ut de plenâ solutione non dubitetur. Hoc optimè Spiritui sancto convenit , cuius dona tum interna, scilicet charitas, justitia, pax et gaudium conscientiae, tum externa, nimirum gratiae gratis datae , sunt quadam portio et praegustus nostræ felicitatis æterne.

IN REDEMPTIONEM , id est , usque ad plenam et perfectam redemptionem.

ACQUISITIONIS, id est, populi acquisiti.

Notanda ad intelligentiam.

Acquisitio hic sumitur passivè pro re acquisitionâ, seu abstractum pro concreto ponitur. Significat ergo populum acquisitum, populum Dei, populum electum, Ecclesiam Dei. Duplex est hujus populi redemptio. Inchoata, quâ redimimur hic à peccati servitute , et

lizatus est Christus , et apud quos cœpit Ecclesia , et per quos propagatur, primi sumus per quos laudatur et celebratur gloria Dei , gloria Evangelii Christi. Ita Ambros., Anselm. et Tertul.

VERS. 15. — *In quo et vos*, cùm audissetis verbum veritatis (*Evangelium salutis vestræ*), in quo Christo vos etiam sperastis; non quidem olim, ut nos (eratis enim sine lege et prophetâ), sed nuper sperare cœpistis, cùm ex nobis Christi ministris audissetis verbum veritatis, quod idem est Evangelium salutis vestræ.

In quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto. Sensus est : Item per quem, scilicet Christum, postquam Evangelio credidistis , obsignati estis Spiritu sancto , velut promissionis sigillo ; id est , Spiritum sanctum accepistis, quæ certa nota est, certumque testimonium vos esse filios Dei, ad quos promissa spectet hæreditas.

VERS. 14. — Qui est pignus hæreditatis nostræ.

filiorum Dei libertate donamur. Completa in cœlo, quâ ab omni prorsùs malo liberabimur et æternâ gloriâ donabimur. Per Christi mortem à peccato redempti sumus, sed in miseriis hujus vitæ relinquimur. In æternitate Deus perficiet hanc redemptionem quam inchoavit per mortem Christi; non à peccato tantum redimet, sed à miseriâ, à morte, ab omni prorsùs malo liberabit. Quoad usque autem hoc in cœlis adimplatur, datur nobis Spiritus sanctus in terris, ut arrha et pignus. *Redemptio* igitur hic significat plenam et omnimodam libertatem ab omnibus tum animi, tum corporis infirmitatibus, seu resurrectionem ad æternam felicitatem.

Sub dupli itaque titulo nobis in Baptismo datur Spiritus sanctus, ut sigillum et ut arrha. In Baptismo per gratiam nobis infusam facti sumus filii Dei; Spiritus hanc divinam filiationem sigillat, obsignat, obfirmat. In Baptismo per gratiam nobis collatam datur jus ad hæreditatem Dei Patris nostri, illaque hæreditatis æternæ felicitas nobis promittitur; Spiritus sanctus tunc datus est nobis velut pignus et arrha felicitatis promissæ, quoad usque ipsa conferatur, adimplatur, et per eam ab omni malo et miseria redimamur. Datur itaque Spiritus sanctus. Primò, ut credentes sigillet tanquam verè peculium Dei, populum Dei, acquisitionem Dei, filios Dei, et ad ipsum omnino pertinentes obsignet; secundò, ad finem faciendam, futurum ut qui credunt in Christum, aliquando resuscitentur ad gloriam.

IN LAUDEM GLORIE IPSIUS. Hoc autem totum fit ut inde laudetur Deus, et à nobis in æternum glorificetur.

Nota quod D. Paulus hoc caput incœpit à laude Dei: *Benedictus Deus...*; sed hoc non contentus, ecce jam tertio nos monet de hac Dei laude, v. 6, 12, 14. Hoc unum solum Deo possumus reddere, et hoc à nobis exigit Deus. Laudemus ergo, benedicamus, gratias agamus. Ingratitudinem caveamus. *Deus enim amator.* *Deus amator.*, Nahum., cap. 1, v. 2. Attende huc et seriò reflecte ad veritates ad quas nunquam attendisti satis.

Prima observatio moralis.

In quo signati estis... In regeneratione tuâ et in confirmatione, etc., sigillatus es ipso Spiritu sancto: *In quo signati...* Ut te Deus discerneret à profanis, ab infidelibus, à filiis ira, teque verè suum, è grege suo, è suo populo electo, et unum è suis filiis denotaret, suum Spiritum sanctum tibi apposuit ut sigillum, hucque omnis sanctitatis Spiritus, te sui in animâ tuâ impressione consecravit et obsignavit. Hinc ergo disce quanta sit animæ sic sanctificate dignitas; Spiritu sancto per charitatem obsignata et sigillata est. Disce

Hic Spiritus et sigillum est, et etiam pignus hæreditatis coelestis. Pro pignus Graecè est arrha, que datur quasi pars anticipata futurae plene solutionis: hic autem Spiritus datur quasi pars et pregustus futuræ nostræ hæreditatis et felicitatis.

In redemptionem acquisitionis; q. d.: Spiritus sanctus est pignus hæreditatis; in, id est, ad redemptio-

et quantâ curâ hæc animæ sanctitas sit conservanda, quantâ circumspectione omnis et minima animæ immunditia sit vitanda. Quanto studio, quantâ reverentia, hoc Spiritus sancti sigillum sit custodendum.

Quantum è contra sit crimen, quanto ingratiudo, illud violare. Non licet vas, litteras, vel quidpiam regio sigillo obfirmatum, frangere, aperire, sine illius jussu, qui sigillum apposuit. Et tu sigillum Dei contra Dei voluntatem frangis, ô Christiane, legis divinæ violator; sieque dupliculo titulo divinæ majestatis læsæ reus evadis; et quia legem violas, et quia sigillum frangis, Spiritum sanctum à te repellis.

Secunda moralis observatio.

Qui est pignus hæreditatis nostræ... Spiritum sanctum salutis æterne arrhabonem recipisti. Ut spem tuam firmaret Deus, ut de suis promissionibus esses tutus et securus, ut tuam salutem æternam redderet quodammodo certam, Spiritum sanctum tibi dedit arrhabonem, hucque Dei Spiritus, tanquam obses, apud te vult in terris permanere, quoad usque suam Deus adimpleat promissionem in cœlis. Quanta bonitas ex parte Dei! quanta hinc pax, tranquillitas et securitas animæ fideli! Ipse Dei Spiritus, Spiritus veritatis, est arrhabo meus! Ipse se mihi ut obsidem dedit, ipse sui per charitatem communicatione presenti, futuram in cœlis Dei fruitionem securam mihi reddit, ô bonitas! O anima mea, Spiritu sancto sigillata, oppignorata, quare tristis es, et quare conturbas me? Spera in Deo Patre, qui te, licet immeritam, per suam piissimam misericordiam adoptavit et in filiam elegit. Spera in Deo Filio, qui te peccatricem in suo sanguine lavit, peccatorumque tuorum maculas abscessit. Spera in Deo Spiritu sancto, qui se, tanquam salutis æternae arrhabonem, tibi dedit; hucque spe in Dei bonitate firmiter stabilità, dic eum sancto Job: *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.*

Tertia moralis observatio.

In laudem glorie ipsius. Omnia Dei donorum finis est laus et gloria Dei; et de hoc nos assidue monet Apostolus. Deus vult à nobis homuncionibus laudari! Deus, qui in seipso gloriosus est, qui nullo eget, vult à nobis, qui nihil sumus, glorificari! ô bonitas! At vult à nobis glorificari, ut ampliores det gratias, et salvet in æternum: ô bonitas immensa! *Quicumque glorificaverit me, et ego glorificabo eum.* Benedic ergo, anima mea, Domino...; et omnia interiora... Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci... Benedic dominum...; semper laus ejus in corde et in ore meo. *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto...* Habitu benedic semper et actu frequentissime.

VERS. 15. — PROPTERA. *Græc.*, διὰ τοῦτο, propter

nem perfectam assequendam, sic ut nihil remaneat servitutis, nec peccati, nec misericordie, morte ipsa penitus absumpța.

In laudem glorie ipsius. Hic apparent ad Christum redemptorem referri oportere, etc.

VERS. 15. — Propterea et ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem, quam adiecit

hoc, id est, et quia vocati estis, et Evangelium suscepistis, et Spiritu sancto signati estis; et quia Deus vult ob sua dona laudari. *Propterea ego audiens fidem vestram, id est, ex quo audivi qualis sit vestra fides in Christum, et vestra charitas in Christianos. Ubique conjugit fidem et dilectionem, bigam quandam admirabilem, D. Chrysostomus; quia fides, nisi accedat dilectio, mortua est, nec ad vitam aeternam perducet.*

VERS. 16. — *NON CESSO, GRATIAS AGENS...* Gracismus, pro gratias agere. *MEMORIAM VESTRI FACIENS IN ORATIONIBUS.* Haec duo jungenda; nimurum gratiarum actio pro imperatis, et preees pro imperrandis. *Utrumque autem debenus etiam pro aliis facere; hoc postulat communio saeutorum.*

VERS. 17. — *UT DEUS DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI, PATER GLORIE.* Hebraismus, id est, glorioissimus, gloriam et maiestate plenus, vel, ut ait Ambrosius, Pater claritatis, à quo omnis claritas, potestas et dignitas. Fortè Pater Christi, *qui est splendor gloriae.*

DET VOBIS SPIRITUM SAPIENTIE, coelestis scilicet, hanc, inter alia dona, imprimis fidelium mentibus.

ET REVELATIONIS IN AGNITIONE... Optat eis majorum et exactiorem Dei cognitionem. Qui Deum didicit et bene novit, non amplius de ullo dubitabit, D. Chrysostomus. Hinc orat Apostolus ut Deum et divina mysteria perfectius noverint.

VERS. 18. — *ILLUMINATOS OCULOS, supple, det illuminatos, etc., seu illuminet, etc.*

UT SCIATIS CLARIUS ET PERFECTIUS,

QUE SIT SPES VOCATIONIS EIUS. Hebraismus est, spes pro re sperandâ; quia èo tendit nostra vocatio, id est, *ut sciatis quae et quanta sunt bona, ad quae nos vocat, et quae nos sperare jubet.*

QUE DIVITIAE GLORIE... quam abundans et gloria haereditas sanctis preparata. Judeis Deus haereditatem terrestrem dedit; scilicet terram promissam; nobis coelestem preparavit, in cuius comparatione terra promissa fuit umbra et quasi nihil. Sine lumine gratiae non potest sciri: primò, vocationis Christianae excellentia; secundò, haereditatis aeternae ad quam vocamus abundantia; tertio, nostrae justificationis ini-

ostendit, *in omnes sanctos, id est, Christianos.*

VERS. 16. — *Non cesso gratias agens pro vobis, etc., quibus peto ut Deus, etc.*

VERS. 17. — *Ut Deus, Domini nostri Iesu Christi Pater glorie; ut Deus Christi hominis, qui idem est Pater glorie, id est, auctor totius glorificationis; ut Deus qui est Domini nostri Iesu Christi Pater gloriosus, idemque gloriam suam Filio communicans; secundum illud Philipp. 2: Quia Christus in gloriâ est Dei Patris.*

Det vobis spiritum sapientiae et revelationis, in agnitione ejus, vel sui, potius, ut ad Patrem referatur. Est enim sensus: Ut Deus, nostrorum charismatum etiam vos Ephesios participes faciat, largiens et adangens vobis sapientiam, quia ipsum, ejusque mysteria, que ratione humana percipi nequeunt, sed sola discernunt revelatione divinâ, cognoscatis. Hanc sapientiam vocat spiritum sapientiae et revelationis, quia spiritus sancti donum est.

raculum; haec justificatio non minoris est potentiae quam Christi à morte resurrectio. Vide sequentem versiculum.

VERS. 19. — *ET QUAE SIT... GRÆC.: Et quæ excellens magnitudo virtutis ejus in nos credentes, id est, et ut sciatis quam excellens, quam magna potentia quam in nos credentes exercuit, ut nos ab infidelitate ad Christum, à peccato ad sanitatem converteret; seu in nostra resurrectione spirituali.*

SECUNDUM OPERATIONEM POTENTIE... Καὶ τὸ δεύτερον, secundum, significat similitudinem, scilicet similem potentiam; quasi diceret: Haec nostra spiritualis resurrectio facta est eadem, seu simili potentia, ac illa quam Deus exhibuit in gloriosa resurrectione Christi. Hoc quidem de omnibus verum est, at clarius patet in Ephesiorum conversione. Ephesii omni vitio idolatriæ et magiae erant dediti, ut videbitur in cap. 2. Horum infidelium conversio ab idolatriâ et à magia ad fidem Christi et ad veram pietatem, non minoris est potentiae quam ipsa Christi resurrectio. Illoc etiam in D. Paulo patet; nec enim minoris fuit potentiae ex Ecclesie persecutore prædicatore et propugnatorem Ecclesie facere, quam mortuum ad vitam revocare. Equidem alii aliter haec verba explicant, ea non de spirituali resurrectione nostrâ, sed de futurâ nostrâ resurrectione corporali intelligentes, hoc modo: Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercebit, in die scilicet resurrectionis, corporu nostra ad gloriam resuscitando, eadem, seu simili potentia quam exercuit in Christo. Ambrosius huic explicationi faret; D. etiam Thomas. Estius illam præfert et amplectitur, qui et Cajetanum citat. Et reverâ juxta hunc sensum cohærent quæ v. 18 præcesserunt, scilicet, *quæ divitiae gloriae..., et quæ v. 20 sequuntur de Christi resurrectione et ascensione.* Et ideò ego ipse hunc sensum primò amplexus sum velut naturalem et litteralem, putabamque Paulum hic ex factâ Christi resurrectione, quam omnes fideles credunt, confirmare fidem futuræ resurrectionis quam speramus.

Nota litteralis.

At re attentiū examinatā, et præsertim comparatis omnibus quæ hic de Christo dicuntur cum illis que-

VERS. 18. — *ILLUMINATOS (inquam, vobis det, ait Ambros.) oculos cordis vestri. Det, inquam, vobis habere oculos intellectus vestri illuminatos, ad hoc:*

Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, id est, ut magis etiam ac magis cognoscatis quæ et quanta sint bona ad quæ ipso vos vocat, et quæ vos jubet sperare. Spes enim pro resperandâ more Hebraeo posita est.

Et quæ divitiae gloria haereditatis ejus in sanctis, id est, et quæ opulentia, splendida, magnifica sit gloria coelestis, quæ est haereditas sanctis, hoc est, fidelibus in Christo sanctificatis, tanquam filiis adoptionis ab ipso promissa.

VERS. 19. — *Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, etc.* Sensus est: Item ut cognoscatis excellentem magnitudinem potentiae Dei, quam ostendet erga nos qui credimus Evangelio, scilicet resuscitando nos ad vitam et gloriam, sicut Christum resuscitavit. Hoc enim est quod jam sequitur.

de Christianis in cap. 2 dicentur, ubi fidelium justificatione applicat D. Paulus quae hic de Christo capite nostro dixit : *Convinicavit nos, conresuscitavit, consedere fecit*, v. 5, 6, hinc probabiliter existimo, quod hic versiculus 19 debeat intelligi de nostrâ à peccatis resurrectione spirituali, factâ in justificatione; quæ spiritualis resurrectio similis est resurrectioni corporali Christi. Et hic sensus est maximè naturalis. Deum enim precatur Apostolus ut illuminet, etc., quia sine lumine gratiae scire non possumus quanta et quam eminens sit illa Dei potentia, quâ infidelitatis tenebras dissipavit, ut fidei mysteria, à sensibus non solùm remota, sed et omnem rationem superantia, credentes homines, et quam corda humana, ad malum naturaliter propensa, terrenis et carnalibus etiam habitualiter dedita et implicata, convertit ad coelestia, ita ut, terrenis et carnalibus contemptis, Deum solum ament.

Cogita quali in statu tunc esset mundus : *totus in maligno positus*, idolatriæ et magie et omnibus nefandis deditus. Homines tamen in tali statu positos Deus convertit ad fidem, ad sanctitatem morum, ad perfectum Dei cultum. Hincque percipies quod haec virtus, quam scilicet Deus hoc gratiae miraculum fecit, non sit minor illâ quam Christum à mortuis suscitavit. Omnia naturalia Deo incunctanter obediunt: hinc natura Dei jussus bene definita. At eorū humanum Deo frequentius rebelle; hoc tamen Deus domuit virtute fidei. Addi potest hic, quod communiter dicitur, difficultius esse majorisque potentiarum, peccatorem justificare quam cœlum et terram creare. Primo, quia peccatum et gratia magis sunt inter se contraria quam nihil et aliquid; secundò, quia peccatum et peccator longius à Deo distant quam nihilum; Deus enim et peccatum duo sunt extrema, summè et in immensum distantia. Denique quia gratia et justitia ordinis est supernaturalis et divini; hinc summâ opus est potentia ut homo per peccatum infra omnes creaturas depresso supra omnes assurgat et ad gratiam extollatur, fiatque divinae naturae consors, Dei filius et hæres. Ex his omnibus colliges non mirum esse si dicat Apostolus suam et Ephesiorum spiritualem resurrectionem non minoris esse potentiae quam Christi gloriosam à mortuis resurrectionem.

VERS. 20. — *Quam operatus est in Christo.* Græca significant efficacem Dei operationem, et sensus est: Quam virtutem erga nos declarabit efficaci operatione potentissima virtutis seu fortitudinis sue, quam et in Christo efficaciter exercuit; q. d.: Non minus erit potens Deus in resuscitandis et glorificandis nobis, atque fuit in Christo.

Suscitans illum à mortuis, id est, cùm suscitavit eum à morte ad vitam immortalem.

Et constitutus ad dexteram suam in cœlestibus, id est, collocavit, sedere eum fecit in dexterâ, id est, ad dexteram suam.

Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem. Principatus, id est, principes; potestates, id est, potestate prædicti; virtutes, id est, dominantes; sunt enim nomina angelorum.

Et omne nomen, id est, omne quod nominatur et celebratur. *Quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.* Hinc discimus nomina quedam, gradus et distinctiones angelorum et spirituum cœle-

Sed hic puto non omittendum alium sensum, quem dare videtur Arabica versio, quæ sic habet: *Et quæ sit eminentia magnitudinis potentiae ipsius, in nobis fidelibus, pendens ab efficacia fortitudinis roboris ipsius quod exercuit in Christo quem suscitavit, etc.* Quasi dicat quod Christi resurrectionis causa resurrectionis nostræ spiritualis, nostraque fides ab ipsâ pendeat. Hujus sensus meminit Photius, et à Gagnæo etiam refertur, et fundatur in eo quod τὸ περιστῆρα secundum operationem, etc., referat ad *credimus*. Sed melius refertur ad τὸ supereminens magnitudo virtutis, etc., quæ non est dissimilis, nec inferior illâ virtute quam operatus est in Christo, ut explicatum est; et est interpretatio plerorumque antiquorum, D. Chrysostomi, Theophylacti; et recentiorum, Cornelli, Menochii, Tyrini, Fromondi, etc.

VERS. 20. — *Quam operatus est...* Illa Dei virtus et ἐπεξειδεῖ quâ nos ab idolatriâ, à peccatis, ab inferno suscitavit, similis est illi potentiae et energiæ quam Deus ostendit in Christo, cùm illum à mortuis suscitavit et ad dextram suam constituit tanquam potentiam et divinitatem sibi aequalē, quanquam formâ servi indutum, ait D. Chrysostomus.

In cœlestibus, locis seu regionibus.

VERS. 21. — *Supra omnem principatum...*, omnes angelorum ordines, etc. Græc., plus quam supra, ut sumimam altitudinem significet, ait Theophylactus.

ET OMNE NOMEN. Nomen hic sumitur pro persona quamvis celebri et excellenti, sive angelicâ, sive humâ, quocumque nomine, dignitate, et officio potiatur; sive ea noverimus, sive nunc non cognoscamus, sed forte in æternitate cognoscemus.

VERS. 22. — *Et omnia subjecit...* Hinc infert D. Chrysostomus quod Christus, etiam ut homo, sit Rex et Dominus cœli et terræ, angelorum et hominum. *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*, Matth. ultimo, v. 18. Quoad usum tamen hujus potestatis, nondum omnia sunt subjecta, ut Hebr. 2, v. 8, dicitur; dæmones enim et malos homines in fine tantum seculorum coercentur.

ET IPSUM DEDIT CAPUT SUPRA OMNEM ECCLESIAM. Græc.: *Et ipsum dedit caput supra omnia Ecclesiæ.* Syr.: *Eumque, qui est super omnia, dedit caput Ecclesiæ.*

stium nobis hic esse incognita, quæ in cœlo revelabuntur, ait Theophylactus.

VERS. 22. — *Et omnia subjecit sub pedibus ejus.* Hinc patet angelos subjectos esse Christo homini, et Christum, ut homo est, regem esse ac dominum cœli et terre, hominum et angelorum. Ita Chrysost. et Theoph.

Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, angelorum scilicet et hominum, militantem et triumphantem. Ita S. August. et alii. Christum dedit caput Ecclesiæ, qui est super omnia visibilia et invisibilia presidens et dominans. Hinc exclamat Chrysost.: Papæ! Quò rursus et ipsam Ecclesiam exexit? Quasi quādam machinâ trabens in magnam ipsam sublimitatem sustulit, inque ipsum coelestem thronum sedere fecit: nam ubi est caput, ibi est et corpus, supra omnia visibilia et invisibilia, etc. *Dedit, inquit, ipsum caput supra omnem Ecclesiam;* caput enim in sua membra iungit. Unde subdit:

sic. Itaque videtur quòd sit transpositio et sic construi debeat : *Omnia subiect sub pedibus ejus, ipsumque sic super omnia positum et constitutum dedit caput Ecclesie.* Sed juxta nostram Vulgatam, *ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam,* angelicam scilicet et humanaam ; triumphantem et militantem. Ambrosius nostro interpreti est conformis.

VERS. 52. — *Quæ est corpus ipsius...*, id est, quæ Ecclesia est ejus corpus mysticum.

ET PLENITUDO EJUS, id est, perfectio, complementum illius ; caput enim perficitur et completetur accessu corporis, sicut et caput totum perficit. Sicut caput solum est manum, ita membra sine capite sunt inutilia ; caput ergo verè perfectum est cùm habet omnia sui corporis membra.

QUI OMNIA IN OMNIBUS ADIMPLETUR. Syr. : *Qui omnia in omnibus adimpleret.*

Graec., *πληπονέου.* Vox est media, tum activa, tum passiva; seu, ut ait Grotius, sono passivo, sensu tamen activo, formâ, inquit, Atticâ. Aequaliter ergo significat, adimplentis et adimplete, et in utroque sensu hinc vera est. Christus in omnibus suis membris adimplet, quantum ad omnia corporis officia, v. g., manus, pedis, etc. Christus quoad manum impletur in homine misericorde ; quoad pedem, in eo qui Christi amore peregrinatur, vel visitat ægros ; quoad linguam in doctore, ait Theophylactus. Adimplet autem om-

VERS. 25. — *Quæ, scilicet Ecclesia, est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus (membris*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Ex hoc capite mecum, ô Christiane, quisquis es, discit infinitas in te Dei misericordias, et æternas et temporales.

Ab æterno te Deus cogitavit, te dilexit ; et quia dilexit, te adhuc nihilum et prorsus immeritum, inter innumeros alios, elegit in Christo et ob Christum, v. 4. Deus summæ majestatis me nihilum ab æterno cogitavit, dilexit, præ amore elegit. Quanta et quæm in fanda bonitas ! Ad quid autem elegit ? Ut essem sanctus et immaculatus in conspectu ejus, v. 4. Deo consequenter similis, qui sanctus est et immaculatus. Quantus honor ! Ad quid etiam ? Ut sim adoptivus Dei filius, v. 5, ipsius hæres, æternorum illius bonorum possessor. Quanta felicitas ! An majorem Deus ipse poterat excoigitare et mihi velle ? Haec ergo æternas, infinitas, immensas Dei misericordias cogita, penetra quantum potes ; at comprehendere non valens, mirare, adora, ama ; amans, adorans et mirans, exclama : *Æternas misericordias Domini in æternum cantabo.*

In tempore autem Deus, per Sacramentum tuae regenerationis, æternum electionis sue decretum executus est ; sicut ab æterno elegit ut essem sanctus et immaculatus, ita de facto, in tempore, te fecit sanctum et inculpatum ; vide v. 5. Primò fecit immaculatum in conspectu suo. Quomodo ? Animæ tuae lotione in pretioso Filii sui sanguine, in

nia : sicut caput imp. et omne corpus humanum per continuum in sua membra influxum, sic Christus lumen influit in fidelium mentes, pios affectus in cor, spiritualia charismata in animam.

In utrumque animadversio moralis.

Christus adimpletur in singulis et omnibus Christianis ; proficit in illis sapientia, et gratia, et omni virtute : cùm enim unusquisque Christianus sit Christi membrum, ubi membrum Christi perficitur, ipse Christus ut caput in suo corpore mystico perficitur. Ergo debo meam zelare perfectionem, utpote quæ ad Christi perfectionem consert. Ergo et meam debo imperfectionem horrere, utpote Christi dedecus et opprobrium. Ergo debo et aliorum saluti et perfectioni cum zelo incumbere, ut Christi corpus perficiam. Quot Christianos convertam, aut perficiam, tot Christo membra conferam, vel perficiam. Quantus hinc animarum conversioni et perfectioni cum zelo vanandi stimulus ? Christus, caput Ecclesiae, per continuum influxum adimplet omnia. Quanta ergo debet esse unio nostra cum Christo, capite nostro, quanta spes in ipsum, quanta fiducia, quæm frequens ad eum noster recursus ? Nostra cum hoc nostro capite continua sit unio, non tantum per habitus gratiae et veritatis, sed et per actus fidei, spei et amoris ; continuus et habitualis sit nostri cordis ad eum recursus per aspirationes et per orationem non deficientem.

suis, ergo et in angelis) adimpletur, et adimplet.

quo peccatorum remissionem reperisti, v. 7. Simul enim ac corpus tuum aquâ fuit à Sacramenti ministro lotum, anima tua per merita pretiosi sanguinis Iesu Christi, tibi tunc applicata, à peccatorum omnium sordibus fuit abluta, et in conspectu Dei immaculata, et refulgens redditia. Secundò, eodem tempore et instanti sanctum te fecit. Quomodo ? Per infusionem gratiae sanctificantis, quæ copiosè in te fuit effusa, v. 8 ; sive te sanctificavit, ut et omni spirituali et cœlesti benedictione cumulaverit, v. 3.

Sicut elegit..., ita benedixit omni benedictione. Quæ sunt hæc benedictiones, quibus per gratiae baptismalis infusionem cumulatus es ? Per irradiationem hujus gratiae sanctificantis, quæ divinæ naturæ participatio est, anima tua deiformis facta est, Deoque similis ; cuius imago ac similitudo per peccatum deleta, in te fuit divinitus resculpta. Adest una è benedictionibus. Hinc Deo charus, et gratus factus es, Deique amicus, *gratificavit in dilecto*, v. 6. Adest altera. Per hanc eamdem gratiam sanctificantem, quæ dominice passionis est fructus, estque Christi ipsius communicatio, et omnium quæ Christi sunt applicatio ; per hanc, inquam, gratiam Christum induisti, Christo unitus et incorporatus fuisti, ejus corporis membrum, corpus ejus mysticum, unum quid cum Christo factus fuisti. Hacque Christi, Filii Dei consubstantialis inductione, hæc cum Filio Dei naturali unione, in-

corporatione, identificatione, factus es Dei filius adoptivus, haeres Dei, cohaeres Christi, jus recepisti ad omnia Dei bona in eternum cum Christo possidenda. Ecce altera et multiplex benedictio. Quia enim filius Dei factus es, hinc et Spiritum Filii recepisti, in quo clamares : *Abba, Pater*; hinc Spiritu sancto, quasi adoptionis sigillo obsignatus es, v. 13. Quia haeres factus es, et jus ad Dei hereditatem recepisti, hinc Spiritu sancto, qui est hereditatis arrha, oppignoratus es usquedum hereditatem possideas integrum, v. 14. Ilas omnes singulatim misericordias cogita, recogita, meditare, penetra, et ideò cum D. Paulo preccare.

Deus summe, Pater glorie, Deus Domini nostri Iesu Christi, illumina oculos cordis mei, ut haec tua dona æterna et temporalia valeam intelligere, et sentire. Vide vers. 17, 18, 19. Sciam, ô Deus, quid sit ab æterno esse bonæ voluntatis tuæ tuique affectus objectum, à te diligi, eligi, prædestinari, v. 3, 4, 5; primò, ut ob id continuas tibi gratias agam; secundò, ut huic bonæ voluntati tuæ respondens, te diligam, ô Deus æterne, qui me ab æterno dilexisti; et studeam sanctus et immaculatus esse, spiritu filiorum agere et agi. Sciam quid sit in tempore esse de facto divinæ naturæ tuæ participem, esse filium tuum, fratrem Christi, heredem tuum, cohaeredem Christi, v. 5, 18: ut tantæ nobilitatis memor, nunquam sim degener, sed semper vivam dignè Deo, dignè filio Dei, fratre Christi, herede Dei, coharede Christi. Imitator tui sim ut filius, peccatum horrens, sanctitati vacans; quia sanctus es, et peccatum horres. In charitate ambulem, in tui dilectione et proximi propter te, semper proficiendo. Sciam denique quæ et quanta sunt illa bona tua, quam abundans et gloria hæreditas æterna, ad quam me vocas, et quam me jubes

CAPUT II.

1. Et vos, cùm essetis mortui delictis et peccatis vestris,

2. In quibus aliquando ambulâstis secundum seculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentie :

3. In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus naturâ filii iræ, si-cut et cæteri :

4. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, quâ dilexit nos,

5. Et cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo (cujus gratiâ estis salvati),

6. Et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu :

7. Ut ostenderet in seculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ sue in bonitate super nos in Christo Jesu.

8. Gratiâ enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est :

9. Non ex operibus, ut ne quis glorietur.

10. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo

à te sperare, v. 18. Ut terrena omnia contemnens, ad illa æterna et immensa bona tua semper aspirarem, et te, omnium bonorum fontem, unicè diligam. Amen.

2° Disce quis sit Christianismi spiritus, carnalia scilicet et terrena desplicere, spiritualia et cœlestia diligere. Vide in fine v. 3. Quò plus omnia temporalia despexeris, et ardentiùs æterna dilexeris, è magis in Christianismo profeceris.

3° Disce quòd Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos emanat divina benedictio; et ideò medium in quo et per quod omnis nostra laus et benedictio ad Deum pervenire debeat. Vide in fine v. 5. Per ipsum et propter ipsum fluit ad nos omne bonum, per ipsum refluat à nobis omnis gratiarum actio. Christo itaque Mediatori nostro continuè adhæreamus, sive petituri, sive reddituri, ibidem.

4° Disce quanta sit animæ sanctificatae dignitas, ipso Spiritu sancto sigillata, v. 14. Sub duplice titulo datus est ei Spiritus sanctus, ut sigillum scilicet, et ut pignus. Quàm desideranda itaque sanctitas animæ! quàm magnificienda! quanto studio conservanda! Vide v. 14, et observationes morales.

5° Disce quid pro tot et tantis beneficiis, per Christum tibi collatis, velit à te Deus, nimírum amari, laudari. Disce et cur à te homuncione laudari velit infinite majestatis Deus, et super omnes nostras laudes plusquam infinities superexaltatus, scilicet ut maiores det gratias in tempore, et te salvet et glorifiet in eternum. Hanc bonitatem mirare, ama, lauda, si nou potes satis, saltem à laude nunquam cessa. Propterea de hoc nos toties admonet Apostolus in hoc capite, v. 6, 12, et 14, quem vide, et tertiam observationem moralem.

CHAPITRE II.

1. Dieu vous a rendu la vie, lorsque vous étiez morts par vos dérèglements et par vos péchés.

2. Dans lesquels vous avez autrefois vécu selon la coutume de ce monde, selon le prince des puissances de Fair, cet esprit qui exerce maintenant son pouvoir sur les incrédules et les rebelles.

3. Nous avons tous été autrefois dans les mêmes désordres, vivant selon nos passions charnelles, nous abandonnant aux désirs de la chair et de notre esprit; et nous étions, par la corruption de notre nature, enfants de colère, aussi bien que les autres hommes.

4. Mais Dieu, qui est riche en miséricorde, poussé par l'amour extrême dont il nous a aimés,

5. Lorsque nous étions morts par nos péchés, nous a rendu la vie en Jésus-Christ, par la grâce duquel vous êtes sauvés;

6. Et il nous a ressuscités avec lui, et nous a fait asseoir dans le ciel en Jésus-Christ,

7. Pour faire éclater dans les siècles à venir les richesses surabondantes de sa grâce, par la bonté qu'il nous a témoignée en Jésus-Christ.

8. Car c'est par la grâce que vous êtes sauvés en vertu de la foi; et cela ne vient pas de vous, puisque c'est un don de Dieu :

9. Cela ne vient point de vos œuvres, afin que nul ne se glorifie;

10. Car nous sommes son ouvrage, étant créés en

Jesu in operibus bonis, quae præparavit Deus ut in illico ambulemus.

11. Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini præputium ab eâ que dicitur circumcisio in carne, manu facta;

12. Quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.

13. Nunc autem in Christo Jesu, vos, qui aliquando eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi.

14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceræ solvens, inimicities in carne suâ;

15. Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem,

16. Et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicities in semetipso.

17. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longè fuistis, et pacem iis qui propè.

18. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem.

19. Ergo jam non estis hospites et advenæ; sed estis cives sanctorum, et domestici Dei:

20. Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Jesu:

21. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino:

22. In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.

ANALYSIS.

Quod in genere dixit cap. 1, v. 19, de spirituali fidelium resurrectione, factâ per potentiam non absimilem ei potentiae quam in Christi resurrectione Deus exhibuit, hoc speciatim Ephesiorum justificationi applicat.

Ephesios ergo primum in peccatis mortuos, v. 1 et 2, depingit; et ne haec odiosa descriptio Ephesios gentiles nimis gravet, spiritualem hanc in peccatis mortem, et Judæis, et sibi ipsi Paulo communem fuisse dicit, v. 3.

Hâc itaque spirituali morte suppositâ,

¶ 4. Accedit ad eorum spiritualem resurrectionem, quam cum Christi gloriosâ resurrectione comparans, ait: Nos à peccatis mortuos conviviscavit in Christo, et conresuscitavit, et cum eo sedere fecit in cœlestibus, v. 5, 6.

Ne autem quidquam hâc in re sibi arrogant Ephesii, sed ut totam Deo gloriam referant,

¶ 7. Monet eos quod hanc gratiam illis Deus contulit, ad suum in eos benignitatem declarandam, ut inde glorificetur.

Addit v. 8 quod gratis sint justificati per fidem que Dei donum est, v. 9, non ex operum merito; v. 10, non

Jésus-Christ dans les bonnes œuvres que Dieu a préparées, afin que nous y marchassions.

11. C'est pourquoi souvenez-vous qu'étant gentils par votre origine, et du nombre de ceux qu'on appelle incircconcis, pour les distinguer de ceux qu'on appelle circoncis selon la chair, à cause d'une circoncision faite par la main des hommes,

12. Vous n'avez point alors de part à Jésus-Christ; vous étiez entièrement séparés de la société d'Israël; vous étiez étrangers à l'égard des alliances divines; vous n'aviez pas l'espérance des biens promis; et vous étiez sans Dieu en ce monde.

13. Mais maintenant que vous êtes en Jésus-Christ, vous qui étiez autrefois éloignés de Dieu, vous êtes devenus proches de lui par le sang de Jésus-Christ.

14. Car c'est lui qui est notre paix; c'est lui qui des deux peuples n'en a fait qu'un; c'est lui qui a détruit en sa chair le mur de séparation, cette inimitié qui les divisait:

15. Et quâ, par sa doctrine, a aboli la loi de Moïse chargée de tant de préceptes, afin de former en lui-même un seul homme nouveau de ces deux peuples, en mettant la paix entre eux;

16. Et afin que tous deux étant reunis en un seul corps, il les réconciliât avec Dieu par sa croix, y ayant détruit en lui-même leur inimitié.

17. Et ainsi étant venu, il a annoncé la paix, tant à vous qui étiez éloignés de Dieu, qu'à ceux qui en étaient proches.

18. Car c'est par lui que nous avons accès les uns et les autres auprès du Père dans un même esprit.

19. Vous n'êtes donc plus des étrangers qui sont hors de leur pays et de leur maison; mais vous êtes citoyens de la même cité que les saints, et vous appartenez à la maison de Dieu,

20. Puisque vous êtes édifiés sur le fondement des apôtres et des prophètes, et unis en Jésus-Christ, qui est la principale pierre de l'angle,

21. Sur lequel tout l'édifice étant posé, s'élève et s'accroît dans ses proportions et sa symétrie, pour être un temple consacré au Seigneur;

22. Et vous-mêmes aussi, vous entrez dans la structure de cet édifice, pour devenir la maison de Dieu, par le Saint-Esprit.

est ergo quod quis gloriatur: Dei enim signum et opus sumus.

Ne verò segnescant post tantum beneficium acceptum, monet eos ad quod sint resuscitati, seu denuò creati, scilicet ad sancta et bona opera exercenda.

¶ 11. Hortatur ut tantæ gratiae per Christum acceptæ memores, duo semper habeant præ oculis.

Quid fuerint gentiles sine Christo, sine ullâ cum populo Dei sociate, sine Deo, quem vel non noscebant, vel non colebant, v. 12.

Quid sint per gratiam Christi, propinquai Deo, Christo, populo Dei, v. 13.

¶ 14. Explicat quomodo Christus murum gentiles à Judæis separantem destruxerit in cruce, ut suam Ecclesiam ex utroque populo conflaret, v. 16, 17, etc.

Hincque concludit quod non sunt hospites, et advenæ, sed sanctorum cives et domestici Dei, componuntque mirabile ac mysticum templum, cuius secundaria fundamenta sunt apostoli et prophetæ; Christus autem lapis angularis; unaquæque verò anima christiana, habitaculum Dei.

PARAPHRASIS.

4. **Et vos, ô Ephesii, cùm spiritualiter essetis mortui, utpote privati gratiâ Dei, et in peccatis vestris immersi;**

2. In quibus aliquando vixistis secundum munda-nam hujus seculi vanitatem, et secundum ductum diaboli, qui suam in hoc acre potestatem exercet; juxta ductum, inquam, spiritus maligni, qui vim et malignitatem suam exercet in homines incredulos, Deoque rebeller.

5. In quibus etiam delictis et nos Judæi omnes aliquando viximus, concupiscentiae desideriis obedi-entes, et sensualitatis et ambitionis actionibus indul-gentes; uno verbo, naturali nostrâ corruptione ita concupiscentiis dediti, ut essemus planè et omnino peccatores, et filii iræ, sicut cæteri.

4. At Deus, qui valde et multum misericors est, propter multam et eximiam charitatem suam, quâ nos dilexit,

5. 6. Cùm spiritualiter ob delicta nostra mortui essemus, etiam nos ad similitudinem, et ad exemplum Christi, cuius gratiâ salvati sumus, convivificavit, à spirituali morte nos suscitavit, sicut illum à corporali, ut nos aliquando nove et gloriose Christi vite faceret particeps, et unâ cum ipso consedere fecit super omnes cœlos, in thronis, nunc per spem, aliquando reipsâ.

7. Hæc autem omnia Deus nobis fecit, ut in venturiis usque ad finem mundi seculis, manifestaret exuberantem magnificentiam suam, per benignitatem, quam erga nos impendit per Jesum Christum, utque ea manifestata inde glorificetur.

8. Siquidem divini beneficii auxilio justificati estis per fidem; et hoc quod per fidem justificati sitis, et inchoatè salvati, non ex vobis, sed Dei donum est, ipsa enim fides Dei donum.

9. Per fidem, inquam, non ex operibus fidem præcedentibus salvati, seu justificati estis; ne quis gloriatur quasi suo labore et opere justitiam illam ad-eptus sit.

10. Non est igitur quod in hoc vel in quopiam alio gloriemur, ipsius enim figmentum et opus sumus; non tantum quia primùm ab ipso creati, sed multo magis quia ab eo spiritualiter recreati sumus in baptismo, per Jesum Christum; idque ad bona et sancta opera exercenda, quæ Deus præparavit, ut illis per-severanter vacaremus.

11. Ut tanti ergo beneficii magnitudinem intelligatis, et dignas ob illud Deo gratias agatis, juxta quod dixi v. 7, mementote, ô Ephesii, et ob oculos mentis vestre duo semper habete, nimirum quod fuistis, et quod nunc estis. Quoad primum, mementote quod origine carnali gentiles eratis, et propterea per contemptum præputiati, seu incircumcisí dicebamini à Judæis, qui ob carnem præputii sui manu circumcisam, vocantur circumcisi.

12. Mementote quod tunc eratis sine ullâ Christi cognitione, et sine ullâ in illum fide. Eratis à societate populi Dei prorsus exclusi; eratis extranei, et

alieni à paectis quæ Deus cum Judæis iniit; sieque nullam in illius promissa spem habebatis; denique per totum terrarum orbem, aut Deum verum ignorabatis, aut eum non colebatis, sieque eratis verè athei.

13. Quoad secundum, mementote quod nunc, ex quo in Christum credidistis; vos, qui aliquando eratis longè à Deo, à Christo, à paectis, à promissionibus, à societate Israel, uno verbo, à salute; nunc, inquam, facti estis propè, seu propinqui Dei, Christi, Israelis et beatitudinis, per sanguinem, seu per me-rita passionis et mortis Christi.

14. Ipse enim est pacificator, qui non Deo solùm nos reconciliavit, sed et (quod est hujus divine reconciliationis sequela) utrumque populum Judaicum et gentilem conciliavit, et univit in unâ Ecclesiâ, sub uno capite, murum qui medius erat, et Judæos à gentibus separabat, eratque causa perpetuarum ini-micitarum inter Judæos et gentiles, destruens per mortem, quam in carne suâ subivit.

15. Legem Moysis, cærimonialia multa mandan-tem per evangelica dogmata abolevit; ut duos popu-los, Judæos scilicet et gentes, per unitatem fidei, in semetipso, unico Ecclesiæ capite, unum corpus, unumque novum hominem formaret, et factâ pace,

16. Ambos populos in uno corpore Ecclesiæ recon-ciliet Deo, per crucem, per quam in semetipso inter-fecit mutuas Judeorum et gentilium inimicitias.

17. Et cùm venisset in mundum factus homo, an-nuntiavit pacem futuram, vobis gentilibus, qui longè eratis à Deo, à Christo et à salute; et Judæis, Deo, Christo, saluti propinqui, per Dei notitiam, legem et promissa.

18. Quoniam per ipsum ambo, tam gentiles quam Judæi, habemus aditum ut filii ad Patrem, uno, eodemque Spiritu duce et impulsore, ita ut audeamus ei dicere: Pater noster.

19. Nunc ergo non estis amplius, ut in gentilismo, peregrini, et extranei à populo, civitate et domo Dei; sed estis concives sanctorum, ejusdemque civitatis municipes ac sancti patriarchæ, prophetæ, omnesque fideles et angeli; imò estis de domo, et familiâ Dei.

20. Estis enim ædificati super apostolos et prophetas, qui sunt secundaria Ecclesiæ fundamenta, Christo Jesu existente primario, altissimo, seu imo, et insimo lapide angulari validissimo, qui continet fundamenta et structuram totius Ecclesiæ, et ejus utrumque parietem Judæos et gentiles.

21. In quo et super quem lapidem angularem Chri-stum, tota Ecclesiæ fabrica compacta, compaginata et coagmentata, assurgit in templum Deo consecra-tum per ejusdem Domini Jesu Christi gratiam;

22. In quo et super quem vos ipsi, cum aliis Chri-stianis, hoc templum, tanquam partes, componitis, ut altius assurgat, et fiat ingens Dei habitaculum, id-que per Spiritum sanctum, qui suâ gratiâ, quasi glu-tine, vos coagentat, et divinæ inhabitationi vos præ-parat.

COMMENTARIA.

VERS. 1.— Er vos, supple ex v. 5, *convivificavit....*
Cætera interposita debent per parentheses legi : inchoataam enim sententiam explat, v. 5 et 6, mutata secundâ personâ in primam. *Et nos convivificavit....*
Apostolus in Ephesiorum conversione ostensurus quod cap. I, v. 19, dixit de fidelium sanctificatione, scilicet factam fuisse juxta operationem virtutis et potentie quam Deus exhibuit in Christo, seu ipsos Ephesios spiritualiter suscitatos fuisse, ad exemplum suscitatationis Christi, primò describit spiritualem Ephesiorum in peccatis mortem : *et vos, CUM ESSETIS MORTUÍ, spiritualiter, seu privati gratiâ, DELICTIS ET PECCATIS VESTRIS* ; in delictis, quantum ad omisa ; in peccatis, quantum ad commissa, ait D. Thomas.

VERS. 2.— IN QUIBUS AMBULASTIS. Sicut per verba praecedentia, *in delictis et peccatis*, etc., designavit peccatorum multitudinem, ita per verbum, *ambulâstis*, significat Ephesiorum in peccatis perseverantiam; quasi diceret : In quibus delictis et peccatis diu vixistis. SECUNDUM SECULUM; Syr. : Secundum mundanam vanitatem seculi hujus. Indicat unam è peccatorum causis, quæ est rerum mundanarum vanitas, hominum corda alliciens : hinc D. Joan. : *Nolite diligere mundum*. SECUNDUM PRINCIPEM.... Alteram tangit peccatorum causam, quæ est diaboli instigatio. Præter sensum in paraphrasi datum, potest etiam intelligi : secundum instinctum et suggestionem diaboli, seu Luciferi, qui princeps est dæmonum, seu potestatum, qui dominantur in hoc aere. Singulare pro plurali positum est. Potestas autem sumpta eo sensu, quo c. 4, v. 21. Syr. sic habet : *Juxta voluntatem principis potestatis aeris, nempe spiritus illius, qui gravatur in filios immorigeros*.

VERS. 3.— IN QUIBUS ET NOS.... Mirâ charitatis arte D. Paulus, ne pudore nimio Ephesios gentiles, ob hanc anteactæ vitæ odiosam descriptionem, afficiat, semetipsum et omnes alios Judeos, eisdem peccatis obnoxios fuisse declarat.

In QUIBUS DELICTIS ET PECCATIS, ET NOS OMNES, ego

VERS. 4.— *Et vos*, etc. Supple, convivificavit Christo, conresuscitavit, et consedere fecit cœlestibus. Cum dixisset quid in Christo Deus operatus sit, hic jam, continuato sermone, declarat quid in nobis qui membra Christi sumus, per gratiam suam operetur. Cum essetis mortui, privati vitæ gratia per delicta et peccata vestra. Peccatum cum à delicto distinguatur, est id, quod scienter contra legem committitur; delictum, quod ignoranter, vel per oblivionem, præsertim juris et precepti. Ita ex Procopio et S. Hieron.

VERS. 2.— *In quibus aliquando ambulâstis*, conversati estis ; ambulatio enim significat peccati iteratio nem et consuetudinem. SECUNDUM SECULUM MUNDI HUJUS, id est, secundum consuetudinem secularium, qui seculariter et mundanè vivunt in hoc mundo. MUNDI HUJUS, scilicet, qui totus in maligno positus est, Joan. 5 ; sequitur enim de maligno.

SECUNDUM PRINCIPEM POTES TATIS AERIS HUJUS, id est, secundum instinctum, suggestionem, voluntatem diaboli, qui est princeps potestatum aeris hujus caliginosi, nobis proximi.

Spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentia. Græcè, in filios incredulitatis, noster vertit diffidentia. Quia tales Deo non fidunt, id est, non credunt, non ob-

et ali Judei ad Christum conversi, aliquando, ante conversionem viximus.

In DESIDERIIS..., id est, concupiscentia desiderii intus consentientes.

FACIENTES VOLUNTATEM; Græc., voluntates carnis, id est, et hæc ipsa concupiscentiae desideria opere compleentes; seu sensualitatis actionibus indulgentes.

ET COGITATIONUM, id est, et concupiscentia interioris desideria sectantes : ambitionem, invidiam, etc. Notat duplex concupiscentiae peccatorum genus : alia sunt carnalia, seu sensualia, alia spiritualia.

ET ERAMUS NATURA FILII I.R.E.... Syr. : *Et eramus planè filii iræ*, etc. Græc. : φύσει, naturâ.

Nota litteralis.

Natura significat, primò naturam ipsam ; secundò, nativitatem, seu ortum ; tertiò, naturalem indolem et propensionem ; quartò, sumitur adverbialiter : naturâ, seu naturaliter.

Quod Syrus vertit, *planè*, quidam veteres vertentur, *plenè et omnino*, ait D. Hieronymus. Theophylactus interpretatus est, *verè et genuinè*; D. Chrysostomus, *hoc est, ira fuimus et nihil aliud*; quomodo enim, si sit filius hominis, est homo naturâ, ita nos quoque, sicut et cæteri; quasi diceret : Sieut ex homine natus, nihil est aliud quam homo, ita nos nihil aliud quam filii iræ. Et juxta has quatuor naturæ acceptiones, quatuor modis explicatur hic locus : *Eramus naturâ*, id est, non quidem in se sumptâ, sed ut in Adamo, per peccatum corruptâ, *filiî iræ*, ait D. Thomas : *Eramus naturâ*, id est, à nativitate, seu à primo nostrâ naturæ ortu, in peccato originali, *filiî iræ*. *Eramus naturâ*, id est, naturali nostrâ indole et propensitate, quâ à pueritiâ, quasi naturaliter ad malum propensi sumus, *filiî iræ*. *Eramus naturâ*, id est, plenè et omnino peccatores et *filiî iræ*.

Plenus sensus erit, ait Cornelius à Lapide : *Eramus naturâ*, id est, ex naturæ nostræ corruptione et propensione, ita carni et concupiscentiis dediti, ut *naturâ*, id est, omnino essemus peccatores et *filiî iræ*.

didunt : qui enim credit dicenti, facile illi obedit, illi que fidit, et ab eo se regi patitur.

VERS. 3.— *In quibus*, inter quos, *et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ*. Nos omnes, tam Judei quam Græci, prinsquam ve eremus ad Christum, in delictis et peccatis vitam egimus, sequentes desideria carnis, id est, pravae concupiscentiae nostræ. Sic Rom. 3 concludit Judeos et Græcos omnes sub peccato esse, juxta quod scriptum est : *Omnes declinaverunt*; et Tit. 3 : *Eramus*, inquit, *aliquando et nos*, etc.

Facientes voluntatem carnis et cogitationum. Voluntas hinc appetitum significat, non rationalem tantum, sed et sensualem, animalem, carnalem et brutalem; caro enim, id est, concupiscentia, tam in rationali, quam in animali appetitu residet.

Et eramus naturâ filii iræ, sicut et cæteri, id est, ex naturæ nostræ corruptione et propensione, ita carni et concupiscentiis eramus dediti, *ut naturâ*, id est, omnino essemus peccatores et filii iræ. Ita Hier. : *Filiî iræ*, id est, digni et obnoxii iræ ac vindictæ Dei. Sic enim dicitur filius mortis, id est, dignus morte; mors enim quasi mater peccatorum, talem qui dignus est morte singitur genuisse ad mortem, ut seipsum illi

Et ratio illius est, quod Apostolus non spectat tantum hie corruptionem nature in Adamo, sed etiam, et multò magis, quod ex eā secutum est, scilicet, ut singuli ex Adamo nati carni et peccatis toti serviant quasi naturaliter; sicut filii ira, donec Christi gratia liberentur et reformatur; agit enim de peccatis actualibus, ut patet ex precedentibus. *Filiī ira*, id est, digni et obnoxii irae et vindictae Dei.

In praecedentibus his Apostoli verbis vide et observa horrendam hominis peccatoris picturam: mortuus est coram Deo, gratia privatus, diabolo subditus, mundi spiritu animatus, effrenatis passionibus suis rectus, in omnibus concupiscentiis corruptus, ira divinae filius, et consequenter aeternae Dei ultionis victima. Hunc statim quis fidelis non horreat? heu! fuge statim, si stas in eo; gratias age liberatori tuo, si ab eo per Christi gratiam surrexisti.

VERS. 4. — **DEUS AUTEM QUI DIVLES.... PROPTER NIMIAM;** **GREEC.** : *Propter multam charitatem; item Syrus, id est, propter immensam charitatem, quā nos homines dilexit.* **Nimia** respectu nostri: verè enim nimia est charitas, Filium unigenitum, pro servis inimicis et peccatoribus immolare.

VERS. 5. — **CRIM ESSEMUS,** nos scilicet Judæi et vos gentiles, **MORTUIL**, per peccata nostra.

CONVIVIFICAVIT NOS IN CHRISTO; **GREEC.**, *Christo, sine in;* **Syr.** : *Vivificavit nos cum Christo, id est, ad similitudinem Christi vitam nobis in Baptismo donavit.* Sicut Christo in resurrectione vitam dedit aeternam et beatam, ita nobis in Baptismo dedit spiritualem animae vitam; peccata remisit, justitiam, animae vitam donavit, idque per Christi gratiam, quā jam inchoatē saltati sumus.

VERS. 6. — **ET CONRESUSCITAVIT.** **Syr.** : *Et excitavit nos cum eo, id est, et non tantum hanc spiritualem animae vitam dedit, que est spiritualis resurrectio, sed et spem certam nobis dedit etiam aliquando, in fine mundi, corporaliter resurgendi, sicut ille jam resurrexit.*

ET CONSEDERE FECIT..... **Syr.** : *Nosque sedere fecit cum eo in celis, per Jesum Christum, id est, et una cum illo sedendi in gloria. Convivificavit, quantum ad animam. Resuscitavit, quantum ad corpus. Consedere fecit, quantum ad utrumque.* Præterito pro futuro, propter spei certitudinem, ait D. Thomas. Vel dicamus quod jus ad rem possidendum hic sumitur pro rei possessione.

communicet, illique mortem inferat, ut mors peccatoris à morte, quasi à matre prognata, morsque illum quasi filium suum quem gignat et ducat ad mortem, amplecti videatur. Porro, quoniam justa est ira Dei, manifestè jam consequens est ex hoc loco omnes homines in peccato nasci; non enim irascerit Deus nisi peccato.

VERS. 4.—DEUS autem, qui dives est in misericordia. Deum Apostolus divitem in misericordia vocat, quia thesaurus bonitatis ac misericordiae ejus inexhaustus est, etiam quod effectum: nunquam enim obliviscetur misereri. **Propter nimiam charitatem suam quā dilexit nos**, id est, immensata et nimia: **nimia** dicitur respectu hominum tam misericorum et indignorum, non respectu Dei; **Deum** enim, qui est ipsa bonitas

Observatio dogmatica.

Gratia baptismalis, seu justificans, quæ spiritualis, est resurrectio, dat nobis jus ad resuscitandum corporaliter sicut Christus; dat et nobis jus ad participationem aeternae Christi gloriae; hinc de baptizatis, seu sanctificatis, Paulus andacter dicit: *Nos convivificavit, et conresuscitavit et consedere fecit.....* Christus caput meum resurrexit; ergo et ego, membrum Christi, resurgam; Christus caput meum ascendit in celos, sedet ad dexteram Dei; ergo et ad celos ascendam, in cœlestibus cum capite meo sedebo, quiescam, regnabo. Gratia nobis ad hæc omnia jus donat. Vide hie resurrectioni spirituali applicationem eorum quæ supra, e. 4, v. 19, de Christi resurrectione dixit: hæc de re audi D. Chrysostomum: *Vidisti exsuperantem ejus potentie magnitudinem in nos qui credimus?* mortuos et iræ filios nos vivificavit. *Vidisti spem vocationis?* conresuscitavit et consedere fecit. *Vidisti gloriam ejus haereditatis?* O verè exsuperantes divitiae! verè exsuperans magnitudo gratiae, cum Christo sedere! Chrysost. in v. 7.

Observatio moralis.

Per gratiam inchoatè surrexi, inchoatè sedeo in celo, jus habeo ad sessionem super thronum cum Christo, locus et thronus jam mihi parati sunt, ad eos me continuè vocat, dirigit et elevat gratia; si gratiam servo, res est indubitate et mihi secura. Ut quid ergo de hæc gratia tam parvum sollicitus sum? Ut quid illam ardentiùs non ambio? Ut quid ad illam extendendam et intendendam per bona opera, per actus fidei, spei et charitatis, assidue non satago, atque satagens jugiter labore? Ut quid, quasi talpa, terre et terrenis semper adhæreo? Ut quid ad cœlum et ad cœlestia non aspiro semper? Ut quid Christo, capit meo, mente et corde non unior indesinenter? Deus bone! *Quid mihi est in celo, et à te quid volui super terram?* Deus cordis mei, et pars mea in aeternum: da mihi te solum magis ac magis diligere, desiderare, sectari.

Altera observatio moralis.

Gratia Christi (justificans scilicet) est quedam Christi participatio, communio cum Christo, omnium quæ Christi sunt applicatio et donatio nobis facta; præcipue verò mortis, resurrectionis et ascensionis communicatio. Cum Christo per Baptismia mortui sumus, resurrexi et quodammodo ascendimus. Gratia in nobis intus operata est quod in Christo ope-

increata, decet hæc immensa sui communicatio et nimia charitas in homines.

VERS. 5.—ET CRIM ESSEMUS MORTUI PECCATIS, CONVIVIFICAVIT NOS IN CHRISTO, id est, nos ad similitudinem Christi communi cum eo vita spirituali donavit; *in Christo,* id est, cum Christo, vel instar Christi, *cujus gratia estis salvati.*

VERS. 6.—ET CONRESUSCITAVIT, etc. Dicitur Christus nos celis invexisse, ibique collocasse et sedere fecisse per spem, affectum, tendentiam et vitam celestem, per quam resp̄sa post mortem nos celis mvehet, et sibi consedere faciet; hoc enim præteritum consedere fecit partum præteritum, partum futurum significat; *fecit* scilicet, id est, et fecit et faciet. Quid ergo hie quasi talpe terre terrenis inhiamus, *cum*

rata sunt hæc mysteria : peccato quippe et mundo spiritualiter mortui sumus, sicut Christus morte corporali mortuus est ; vitam spiritualem et divinam consecuti sumus, sicut Christus vitam novam in resurrectione adeptus est ; à terrâ et à terrenis moraliter separati sumus, ut ad cœlestia deinceps aspiremus, sicut Christus terram reliquit, ut in cœlum ascenderet. Horum recordare, ô Christiane, quisquis es, et super te reflexus vide an sint in te isti gratiæ baptismalis effectus, et consequenter an verè sis Christianus, Christi Spiritus particeps et gratiæ; num peccato mortuus es, spiritualiter vivens, cœlestia desiderans. Si ita sit, gratias age Christo, cuius gratia salvatus es. Si secùs, time, genœ, ora, suppliciter et instanter pete gratiam, quæ tibi Christum applicet, quæ te participem faciat mortis, resurrectionis et ascensionis Christi, et quæ divina hæc mysteria spiritualiter operetur in te, seu peccato mortem inferat, vitam divinam tibi conferat, cor tuum ad cœlestia erigat et dirigat.

VERS. 7.— UT OSTENDERET IN SECOLIS SUPERVENIENTIBUS... Per secula supervenientia D. Chrysostomus, Theodoreetus, et alii aliqui intelligunt tempus post resurrectionem futurum, seu potius æternitatem, ubi perfectissimè declarabitur magnitudo gratiæ Dei; quod, licet verum sit, apostolicæ tamen menti conformior videtur sensus in paraphrasi expressus. Finis benignitatis Dei, quâ nos redemit, justificavit, conresuscitavit, consedere fecit cum Christo, est ut inde laudetur et glorificetur à nobis; et de hoc nos rursus monet Apostolus. Ne ergo ingratius simus : *Lauda, anima mea, Dominum : laudabo Dominum in vita mea.*

VERS. 8.— GRATIA ENIM ESTIS SALVATI. Justitia est salus inchoata, sicut salus perfecta justitia est consummata; hinc justificatos vocat salvatos, inchoatè, scilicet.

ET HOC NON EX VOBIS, DEI ENIM DONUM EST. *Hoc*, sive quòd justificati estis, sive *hoc*, quod per fidem, *Dei donum est*, quia fides justificationis ac salutis nostræ initium non est ex nobis, sed *Bei donum est*, ex Deo quippe præveniente, excitante ac roborante. Duo consideranda sunt in fide; unum ex parte Dei, alterum ex parte nostrâ: primò enim Deus, gratuitâ sua illustratione, nos prævenit, deinde nos gratiæ præventi

domus et sedes nobis parata sit in cœlo, ibique jam Christo quasi assideamus? *In Christo*, cum Christo.

VERS. 7.— Ut ostenderet in seculis supervenientibus, in sequentibus temporibus, abundantes divitias gratiæ suæ, id est, excellentem et exuberantem beneficentiam suam; utque eâ manifestatâ ipse glorificetur. Hic enim est finis omnium operum Dei.

In bonitate, Græcè, *in benignitate* (supple quam ostendit); *super nos*, id est, erga nos; *in Christo Jesu*, hoc est, per Christum Jesum.

VERS. 8.— *Gratiæ enim estis salvati*, id est, gratis justificati estis, per fidem; justitia enim est salus inchoata, sicut salus plena et perfecta est justitia consummata. *Et hoc non ex vobis*, etc.; q. d.: Quòd per fidem salvati sitis, hoc non ex vobis est, quia fides non est ex vobis, sed Dei donum est.

VERS. 9.— *Non ex operibus*; q. d.: Per fidem justificati estis, non per opera. *Ut ne quis glorietur*, se suis

assentimur; sic autem assentimur, ut nisi gratiæ præventi, excitati ac roborati, non assentiremur. Itaque nostra fides et justificatio à Deo.

VERS. 9.— NON EX OPERIBUS..., non quòd non salvemur per opera, sed quòd nemo salvetur nisi per opera ex fide et in fide facta. Itaque *non ex operibus*, sine fide et ante fidem: omnis quippe virtus et omne opus bonum sine fide, inane tantum nomen est, et virtutis atque boni operis simulacrum. Fides datur ante omne prorsus meritum, et ipsa est omnis meriti fons et origo prima. Sicut enim à radice omnis fructus arboris, et sicut à fonte quidquid est in flumine, sic à fide omne bonum opus, omne meritum, tota salus.

VERS. 10.— IPSIUS ENIM SUMUS FACTURA. Ambrosius, *figmentum*. Syr.: *Nam sumus creatura illius*. Æthiop.: *Quia opus ejus sumus*. Arab., *opiscium*. Non tantum secundum esse naturæ, sed etiam secundum esse gratiæ, per quam efficiuntur nova creatura.

CREATI IN CHRISTO JESU. Regenerationem tacitè significat, ait D. Chrysostomus. Regeneratio est vera creatio, ait idem Pater, quia tanquam nova creatura ex nihilo producti sumus, ad hoc ut essemus quod eramus priùs; mortui sumus, hoc est, vetus homo; quod priùs non eramus facti sumus; recens est ergo creatura, et aliâ melior et præstantior; nam ex illâ, ut viveremus; ex hac autem ut benè viveremus, accedit: *IN OPERIBUS BONIS...* Nota tamen quòd justificatio impii dicatur creatio, non physica, non fit enim ex nihilo, sed moralis, quia nullo impii merito, aut opere, contingit illi, sed tota tribuitur merito Christi, sicut creatio tribuitur omnipotentiæ Dei. Hinc *creati in Christo Jesu*, id est, per meritum Christi, à quo manat quidquid Deus nobis consert gratiæ. *In bonis operibus*. Syr.: *Ad opera illa bona*. Arab.: *Ad opera bona*. Æthiop.: *Ad opus bonum*. Græc., ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. Cornelius à Lapide, Grotius, multis, aliis exemplis ostendunt επὶ cum dativo sacer significare *ad*. Erasmus etiam, *ad opera bona*. Recreati ergo et regenerati sumus ad opera bona facienda. Et merito hoc addit Apostolus, quia enim superius dixit, *gratis salvati estis per fidem, non ex operibus...*, ne putet quis opera fidem sequentia excludi, addit post acceptam fidem opus esse bonis operibus, quippe ad quæ creati, seu regenerati, sumus. Sicut ergo Deus ex rudi et indi-

operibus adeptum esse, et meruisse justitiam et salutem. Hinc patet Apostolum hic excludere non opera fidei, et quæ ex fide profluant, uti sunt actus spei, pœnitentiae, charitatis, etc.; sed quæ sunt sine fide, et fidei opponuntur, sicut natura opponitur gratiæ: id est, excludere opera facta propriis naturæ viribus in quibus gloriabantur philosophi et gentiles, quia suo marte factis et gestis.

VERS. 10.— *Ipsiens enim sumus factura*; q. d.: Per Christum Redemptorem rursus quasi creati sumus, quia in baptismô Spiritu Christi regenerati et velut recreati, factique sumus fratres Christi, nova creatura, filii Dei, et cives sanctorum.

Creati in Christo Jesu in operibus bonis. In, id est, ad opera bona facienda, quæ præparavit Deus ut in illis ambulenuis. Si enim Deus opera bona præparat, si in iis ambulamus: ergo Deus ea non creat in nobis, sed tantum ad ea nos destinat et dirigit, ut

gestâ mole terram fecit, ut fruges et fructus ferat, ita nos ex hominibus in Adamo corruptis, ex filiis iræ, fecit novos homines, filios Dei, ut benè et sanctè vivemus.

QUE PRÆPARAVIT DEUS, ab æterno quidem, decernendo ut per opera bona salvaremur; et etiam decernendo nobis gratias dare necessarias et utiles ad illa facienda. In tempore autem præparavit, præscribendo modum benè agendi; docuit enim per legem et per Evangelium quid et quomodo agendum: præparat etiam dando gratias, inspirando, excitando, roborando, nobiscum cooperando. Viam primò ostendit, deinde ad ambulandum intùs impellit, et ambulantes fert et sustinet.

UT IN ILLIS AMBULEMUS. Hæc locutio notat apertè quod bona opera sint via ad cœlum, seu via quam Deus præparavit, ut per eam ad salutem tendamus.

Hoc verbum *ambulemus*, seu, ut est in Græco, *circumambulemus*, notat etiam in bonis operibus esse perseverandum, omneque bonum opus esse faciendum; non unum aut alterum, sed omnia bona opera; non uno, aut aliquibus tantùm annis, sed toto vitæ tempore, bonis operibus vacandum esse, ita D. Chrysostomus.

Observatio moralis.

Ad hoc regeneratus sum et in Baptismo nova creatura factus, ut omne bonum opus toto vitæ meæ tempore constanter exerceam, et ut per omnia bona opera perseveranter facta tanquam per viam ambulem et tendam ad salutem. Non sufficit inchoare, sed debeo assiduus esse et perseverare; non sufficit aliqua tantum, sed omnia bona opera præcepta, immo omnia mihi intùs inspirata debeo facere. *Hæc est voluntas Dei sanctificatio* mea per opera bona, propter hoc ad Christianismum me vocavit. Sicut ab æterno elegit me ut sanctus essem, ita et in tempore me vocavit et regeneravit ut per opera bona sanctè vivam, et in sanctitate usque ad finem vitæ proficiam. Quomodo huic divinæ voluntati et vocationi respondeo? An sanctè vivo? An bona opera facio? An in illis ambulo? An per illa in sanctitate quotidie proficio? An omnem justitiam operor et constanter operor? Ubi profectus? Ubi perfectio? Væ mihi! defectus innumeros video,

in iis liberè nos exerceamus, hoc enim significat vox *ambulemus*. Ita Chrysost.

VERS. 11. — *Propter quod memores estote, quod aliquando vos eratis gentes in carne*, id est, secundum carnalem generationem gentilibus progeniti; q. d.: *Quia tantam per Christum redēptionem et gratiam* Deus nobis fecit et exhibuit, hinc hortor vos, ô Ephesii, ut totâ vitâ sitis illius memores, præsertim quod è gentilismo, idololatriâ, omnibusque sceleribus ad hanc Christianismi gratiam vos evocarit, ut illi quas potestis gratias et laudes referatis.

Qui dicimini præputium, id est, præputiati, ab eâ quæ dicitur *circumcisio in carne*, manu facta, id est, à Judæis, qui vocantur circumcisio ob carnem præputium et circumcisim.

VERS. 12. — *Quia eratis illo in tempore sine Christo*, hoc est, sine Christi cognitione, lege, gratiâ, religione, vitâ; id est, sine christianismo.

Alienati à conversatione Israel, hoc est, à ratione et

profectum nullum video. O Deus misericors, dimitte mihi præteritas infidelitates; da mihi deinceps tuæ vocationi fideliter respondere, benè agere, omne bonum opus agere et constanter agere, in justitiâ semper proficere, bonorum operum omnes occasiones, vias, modos et impulsus, quos in dies mihi præparas et suggeris, sollicitè observando, amplectendo, exsequendo.

VERS. 11. — *PROPTER QUOD MEMORES ESTOTE...*; ut hujus vestræ regenerationis beneficium melius cognoscatis, et tante gratiæ fidelius respondeatis, omni bono et sancto operi constanter vacantes, mementote duorum: Quid fuistis? Quid estis? A quo statu et ad quem Dei gratiâ translati estis? Primò, mementote quod ALIQUANDO GENTES, id est, gentiles, IN CARNE, origine carnali. *Syr.*, *gentes carnales*.

PRÆPUTIUM, id est, præputiati, per contemptum sic gentiles à Judæis vocabantur.

CIRCUMCISIO IN CARNE. Non sine causâ, additur in carne, sed ut notetur alia et vera quidem circumcisio, scilicet spiritualis, quæ est in corde, et quæ Christianorum est.

VERS. 12. — *QUI ERAVIS IN ILLO TEMPORE.....* Mementote quod tunc, ante receptionem fidem, ERATIS SINE CHRISTO, id est, sine ullâ in Christum fide, nec explicitâ, nec implicitâ, nullamque cum illo partem habebatis, quippe qui solis Judæis promissus et annuntiatus erat.

ALIENATI A CONVERSATIONE ISRAEL. Deut. 7, 2, omne commercium Judæis interdicitur cum gentibus.

HOSPITES TESTAMENTORUM, id est, peregrini, extranei et alieni à fœderibus quæ Deus cum Judæis peperigerat, cum Abraham, Isaac, Jacob, etc.

PROMISSIONIS..., siveque nullam spem in Dei promissa habentes, scilicet de Messia venturo, et de bonis spiritualibus pér eum obventuris.

SINE DEO. Atheus propriè dicitur is qui nullum nec verum, nec falsum, numen colit; latius ergo hic sumitur pro eo qui verum Deum non colit, licet idola aut falsos deos colat, quia idolum nihil est.

Observatio moralis in v. 11.

Duo nobis, sicut Ephesiis, in mente semper habenda: Quid fuimus, quid sumus? ut Deo gratias ha-

normâ vivendi Israëlitarum, patrum et patriarcharum, qui unum Deum sanctè colebant, et secundum ejus legem sanctè vivebant, cùm vos coleris idola, essetisque sine lege, et concupiscentie ductum ac impulsu sequeremini.

Et hospites testamentorum; id est, peregrini, sive extranei, et alieni à testamento, id est, à pacis, quæ Deus cum Judæis initiv.

Promissionis spem non habentes. Promissionem intelligit resurrectionis et vite beatæ ac æternae, ut se explicet coram Agr ppâ rege Paulus, Act. 26: *Et nunc, inquit, in spe, quæ ad patris nostros promissionis facta est à Deo, sto iudicio subiectus, in quam duodecim tribus nostræ nocte et die deservientes sperant devinire*; de quâ spe accusor à Judæis, rex. *Quid incredibile judicaverit apud vos, si Deus mortuos suscit?* Unde hanc spem vocat, spem Israëlis, Act. 28: *Propter spem, inquit, Israel catenâ hæc circumdatus sum;* q. d. Paulus: *Vos, ô gentes, beatitudinis Judæis pro-*

beamus continuas, qui nos de tenebris transtulit in admirabile lumen Filii sui. Quid sumus? natura et peccatis filii irae, filii gehennæ. Quid sumus? filii Dei, heredes Dei. Circa præteritum, nota triplicem peccatorum recordationem, quarum prima mala, secunda periculosa, tertia bona. Recordatio complacentiae in peccatis mala est, mortal is, et novum peccatum, renovans vetera in quibus peccator sibi complacet, sieque ipsa sola tantam habet malitiam quantam habent ea omnia. Recordatio diffidentie et inquietudinis, est periculosa, gratia progressum retardans et exponens lapsum in recidivam, ob desperationem. Recordatio doloris de peccato et gratitudinis ob peccati condonationem auget gratiam, Deum glorificat; et ideo habenda frequenter et ad hanc nos hortatur Apostolus.

Observatio moralis in v. 12.

In misero gentilium statu vide infelicem Christiani damnati et in inferos detrusi statum, *sine Christo, sine Deo, sine populo Dei*. Ab aliis damnatis per contemptum ostenditur ob baptismalem characterem quem geret in aeternum. Christianus es, Christi membrum, Dei filius, heres Dei, cohaeres Christi. Et ecce damnatus es, à Christo et à Christi corpore abscissus, à Dei promissis exclusus, à sanctorum consoratio in aeternum separatus: *sine Christo, sine Deo, sine populo Dei!* Heu! heu! Christianus sine Christo; filius Dei sine Deo; heres Dei, cohaeres Christi sine spe, sine jure ad Dei pacta, ad hereditatem Christi, ad societatem sanctorum. Quanta rabies, quantus furor, qualis et quanta desperatio! Hæc cogita, time, cave; ne tibi contingant, utere Dei gratiam tibi in Christo et propter Christum facta.

VERS. 13.— NUNCAUTEM... Syrus: *Nunc autem per Jesum Christum vos, qui aliquando longinqui eratis, facti estis propinqui in sanguine Christi.* Quasi diceret: Ex quo Christiani facti estis, hæc omnia quæ vobis deearant dedit mors et sanguis Christi. Habetis Christum, habetis Deum, habetis jus ad hereditatem Dei, ad eternam sanctorum societatem. Vide paraphrasim. Hæc in mente semper habete, ut Deo gratias agatis, et ut sancte vivatis.

IN SANGUINE CHRISTI. O anima Christiana, tanti va-

missæ spem nullam habebatis in gentilismo.

Et sine Deo vero in hoc mundo, colebatis enim idola et deos falsos: multi etiam erant inter vos athei, qui divitatem è mundo tollebant.

VERS. 13.— *Nunc autem in Christo Jesu, per Christum Jesum; vos qui aliquando eratis longe, à Deo, à spe promissæ beatitudinis, à testamentis et pactis, à republica et conversatione Israel, à Christo denique et salute, facti estis propè, id est, propinqui Christo, Israëlitis, beatitudini et Deo, in sanguine Christi, id est, per sanguinem, puta per merita passionis et mortis Christi.*

VERS. 14.— *Ipse enim est pax nostra, id est, pacificator; pax, id est, pacem faciens, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.*

Qui fecit utraque unum, id est, utrumque populum Iudaicum et gentilem conciliavit, et univit in suâ Ecclesiâ. Ita Hieronymus.

Et medium parietem macerile solvens, inimicitias in carne suâ; q. d.: *Medius paries divellens Iudaos à*

les' merito et passionis et sanguinis Christi es et labes quidquid es et habes. Gratias age Christo de omni bono quod per ipsum possides in Christianismo. Serva fideliter et attentè gratiam, quam tibi sui sanguinis pretio acquisivit. Cave ne qua vilis creatura te separet à Deo, cui Christus per suum sanguinem te fecit propinquam.

VERS. 14. — *Ipse enim est pax nostra...; pax, metonymicè, pro pacificator; seu faciens pacem, effectus pro causâ.* Ipse Christus auctor est pacis Judæorum et gentilium.

Qui fecit utraque, id est, utrumque populum Iudaos et gentiles, unum; eos univit in una Ecclesiâ, sub uno et eodem capite.

MEDIUM PARIETEM MACERILE SOLVENS. Maceria est murus ex lapidibus non clementatis, id est que facilè solubilis. Per hanc maceriam bene significatur lex Judaica, quæ erat congeries præceptorum sine charitate, quæ est in terra clementi et glutini, quam lex ista non continebat, timeret magis cogens quam amore alieniens, ait D. Thomas.

INIMICITIAS, id est, causam inimicitarum perpetuorum, inter utrumque populum; ob leges enim et diversam vivendi rationem, Iudei oderant gentiles, et vice versa gentiles oderant Judeos. *Solvens.* Hanc legem Christus moriens dissolvit, abrogavit; sic autem solvit ut et adimplerit. Solvit umbras legis ceremonialis, et simul adimplevit exhibendo veritatem: si cut pictor imponens ultimam manum, imaginem implet, sed umbras et primam delineationem delet, ait Theophylactus.

IN CARNE SEA. In victimarum sanguine fœdera sancti solebant; Christus suo sanguine proprio inimicitias destruxit, fœdus et pacem sancivit, ipse est victima quæ nos Deo reconciliavit, et quæ omnes homines in uno corpore adunavit. Quant ergo debemus facere pacem! Quid non debemus pati ne culpâ nostrâ solvatur pax in Christi sanguine sancta?

VERS. 15.— *LEGEM MANDATORUM... DECRETIS.* Græc., in dogmatibus. Syr.: *Legemque præceptorum, præceptis suis abrogavit.* Arab.: *Legem mandatorum per decreta sua abrogavit.* Explicat quis fuerit murus Judeos et gentiles separans, et quæ fuerit inimicitarum causa,

gentilibus, erant inimicitiae mutuae, mutuus contemptus et odium. Hæc odia, has inimicitias dissolvit et abolevit Christus in carne suâ, moriens pro utrisque, et utrisque afflans communem charitatem legem et spiritum, tollensque occasionem inimicitarum, legem scilicet mandatorum.

VERS. 15.— *Legem mandatorum decretis evançans;* id est, evançavit et abolevit *decretis*, hoc est, per alia decreta, quia illa evangelicæ decretis et dogmatibus commutavit; q. d. Apostolus: Christus abolevit legem Moysis per fidem, quia justitiam annexuit fidei, non legi.

Ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem; ut scilicet duos populos, Iudaicum scilicet et gentilem, quasi duos homines, sibi et corpori suo, id est, Ecclesiâ sue, cuius ipse caput est, inserat et incorporet, faciatque utrumque hunc hominem, id est, populum, velut novum quemdam hominem in novitate vite ambularem.

VERS. 16.— *Utrareconciliat utram in uno corpore, etc., per crucem,* hoc est, per passionem suam quam in

nimirum lex Mosaica; ob hanc enim Iudei spernabant gentiles, et gentiles oderant Iudeos, quasi à communī gentium lege abhorrentes. Hanc autem legem Christus praeceptis suis abolevit. Græc., ἐν δόγμασι, in dogmatibus. Utītā dogmatis nomine, forte quia scribit ad Ephesios in philosophorum scriptis versatos; dogma autem vox est frequens apud philosophos ad significandam doctrinam.

UT DUOS CONDAT, id est, hoc fine legem veterem abrogavit, ut duos populos, Iudeos et gentiles, IN SEMETIPSO insertos, creet in unum quasi hominem.

Nota litteralis.

Legem mandatorum in decretis evacuans. Erasmus, quem secutus est Cajetanus, jungit haec verba *in decretis*, seu in dogmatibus, cum illis *legem mandatorum*, siveque interpretatur: *Legem mandatorum, in decretis* sitam, abrogavit, quasi diceret Apostolus: Legem Moysis, quā multitudinem decretorum cærimonialium continebat, abrogavit. Erasmus temeritatis insimulat Estius, quia omnes antiqui, Gracci et Latini, disjungunt quæ simul jungit Erasmus, et per decreta intelligunt evangelica dogmata. Reverā et Syriaca et Arabica versiones ita traduxerunt. Vide supra. D. Chrysostomus, Photius, OEcumenius, Theophylactus, Theodoreetus ita interpretati sunt. Gagnæus, ex ipso Græco ostendit ἐν δόγμασι significare *per dogmata*. His non obstantibus, Menochius hanc Erasmi interpretationem videtur communi præferre, et Tirinus eam imitatus est. Tutius tamen est anti- quos Patres Græcos in hoc sequi, scilicet per *legem mandatorum* legem Moysis intelligere, et per *in dogmatibus* intelligere novam legem, seu legem fidei, evangelica præcepta. Ad pleniorē autem intelligentiam notandum quod in lege Mosaicā, præter Decalogue, erant multa præcepta de rebus per se nec honestis, nec turpibus, v. g., præcepta de diebus servandis, de victimis immolandis, de cibis vetitis, etc., et alia similia; hæc Christus per novam fidei legem abrogavit.

VERS. 16. — ET RECONCILIET AMBOS... IN SEMETIPSO... Græc., *in ipso*. D. Hieronymus legit *in eâ*, scilicet, cruce; seu σταυρῷ, masculini generis. Similiter Syrus: *Cruceque suā enecavit odium*. Sed parūm refert, cūm sit idem sensus, Christus enim per crucem id fecit.

IN UNO CORPORE. Omnes credentes unum corpus unumque vocat hominem, quia unum caput habent, Christum Dominum.

cruce pertulit Christus; nos Deo reconcilians; utique per eamdem crucem intererunt inimicitiam quā separati eramus à Deo.

Vers. 17. — *Et veniens evangelizavit pacem vobis* (gentilium), qui longè fuistis (à Deo, Christo et salute), *et pacem iis qui prop̄o*, id est, Iudeis Deo propinquis per ejus notitiam et legem ab eo acceptam, quā in Dei cultu continebantur. *Pacem* intellige reconciliatiōnem cum Deo, et consensum mutuum inter ipsos, scilicet Iudeos et gentiles.

Vers. 18. — *Quoniam per ipsum*, scilicet Christum, tanquam mediatorem et pacificatorem nostrum, *habemus accessum*, adūtūm, introductionem, ambo, sci-

Notæ litterales.

Nota quod participia v. 14, 15, 16, solvens, evan- cuans, faciens pacem, sunt præteriti temporis. Hinc Syrus: *Ipse est pax nostra... ac diruit maceriam quæ stabat in medio*, etc., *legemque præceptorum præceptis suis abrogavit*, etc., *et fecit pacem et reconciliavit ambos*, etc. Ex iisdem v. 14, 15, 16, disce quid sit Ecclesia. Una domus, cuius fundamentum et lapis angularis Christus ipse, qui muros et paries Iudeos et gentiles, olim disjunctos, destructa maceriam, in semetipso lapide angulari conjunxit, unamque fecit domum, v. 14. Unus homo, variis membris instructus, eius caput est Christus, v. 15. Unum corpus, distinctis et di- stantibus partibus compositum, cuius unio, firmitas et substantia, Christus, v. 16. Unus populus ex variis gentibus, in Christo rege adunatus. Quanta nobilitas Christo regi, capiti, lapidi angulari, et fundamento adunari! Quanta debet esse inter homines sic unitos concordia! Quantum quisque debet paci et charitati fraternali studere! Unum sumus omnes; omnes ergo nos invicem diligamus; omnes unum si- mus animo et corde.

VERS. 17. — ET VENIENS EVANGELIZAVIT... Probabile est quod Apostolus alludat ad vocem angelii dicentis ad pastores: *Ecce evangelizo... Gloria in excelsis Deo, et in terrâ pax hominibus*, etc., Luc. 3. Christus præterea pacem gentibus annuntiavit, quando Matth. 8 prædictit multos ab Oriente et Occidente venturos et recubituros cum Abraham, Isaac, etc.; quando Matth. 24 prædictit Evangelium omni orbi prædicandum; quando Joan. 12 dixit: *Omnia traham ad me ipsum*; quando misit discipulos, præcipiens ut docerent omnes gentes, Matth., Marc., et Luc., ultimo. Christus itaque pacem Iudeis per se ipsum annun- tiavit, gentilibus autem per suos apostolos.

VERS. 18. — QUONIAM PER IPSUM HABEMUS ACCES- SUM... Fructus incarnationis est ad Deum nobis adi- tum dare, ut illum dignè adoremus, oremus, illique dignè serviamus. Hæc igitur, Christo capiti nostro uniti, faciamus; per ipsum, cum ipso, et in ipso ado- remus, amemus, oremus, clamemus: *Abba, Pater*. Hanc præmix vide in cap. 4, post v. 16. Vide et in aliis locis ibi citatis.

VERS. 19. — ERGO JAM NON ESTIS HOSPITES..., sed cives. Græc.: *Sed estis concives sanctorum*. Syr.: *Sed filii civitatis sanctorum, et filii domus Dei*. Ex dictis concludens, Ephesiis ostendit quantum ex suā justi- ficatione, seu suā ad Christi fidem conversione, pro-

licet vos, qui longè fuistis, et nos qui propè, *in uno Spiritu sancto*, id est, per eundem Spiritum ductorem et impulsorem, *ad Deum Patrem*, ut recepti ab eo in gratiam, et pro filiis agniti, clamemus orantes: *Abba, Pater*, etc.

VERS. 19. — Ergo jam non estis (ut eratis in genti- lismo) hospites et advenæ, peregrini et acocke, vel advenæ, qui scilicet aliundē venientes commigrarunt in alienam civitatem vel provinciam.

Sed estis cives, Græcè concives, sanctorum, id est, in eamdem cum illis civitatem ascripti. Et domestici Dei, id est, unā cum illis pertinentes ad dominum, cu- jus paterfamilias est Deus. Ita Ambros. et Anselm.

fecerint. *Eratis hospites*, v. 12, nunc autem non estis amplius hospites et alieni à jure civium, sed cives, seu concives SANCTORUM, filii civitatis sanctorum. Eratis sine Deo, v. 12; longè à Deo, v. 15; nunc autem domestici Dei, id est, membra Ecclesie, quæ est unica civitas, domus, et familia Dei.

VERS. 20.—*SUPERÆDIFICATI SUPER FUNDAMENTUM...*, hoc est, supra novum et vetus Testamentum collocati, ait Ambrosius; quod enim apostoli prædicaverunt, prophetæ futurum prædixerunt, idem Ambrosius. Prophetæ disposuerunt, apostoli fundamenta jecerunt, idem. Jesus Christus est primarium Ecclesiæ fundamentum, 1 Cor. 3, v. 11, et aliud, primarium scilicet, esse non potest. Apostoli sunt fundamenta secundaria, Apoc. 12, 14, nempe post Christum; primi enim sunt dignitate in Ecclesiæ, et super ipsorum doctrinæ fundata est Ecclesia. Prophetæ veteris Testamenti, de his enim hic agitur, sunt etiam fundamenta, quia eamdem Christi fidem prædicaverunt, at apostolis inferiora, quia Christum futurum obseurius et inter Judeos tantum prædicaverunt. Christus lapis summus, id est, extremus, imus, infimus, quia omnem sustentat fabricam. Dicitur et *angularis*, quia in angulis est præcipua vis quæ sustinentur ædificia. Alludit Paulus ad Isai., cap. 28, v. 16, et ad Psalm. 117, v. 22.

VERS. 20.—*Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum*, id est, super apostolos et prophetas, qui sunt fundamentum Ecclesiæ. Apostolorum enim et prophetarum fidei, doctrinæ, prædicationi, institutioni, quasi fundamento Ecclesia incumbit. Augustinus. Christum esse fundamentum fundatum, sive primum, cui ipsi apostoli et tota Ecclesia incumbit; apostolos vero post Christum esse secundarium fundamentum, Matth. 16, dicit Christus Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Si Petrus est petra hæc, ergo est fundamentum Ecclesiæ; petra enim supra quam ædificatur Ecclesia, alia esse non potest, quam petra fundamentalis Ecclesiæ.

Ipsa summo angulari lapide (scilicet existente) *Christo Jesu*; q. d.: Christus, quasi lapis angularis vali-

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam et ad proximam redigenda.

1° Nota horrendam hominis peccatoris picturam, v. 3, ut ab hoc verè miserando statu fugias, si fueris in peccato; liberatori autem tuo gratias agas, si per Christi gratiam sis à peccato liber. Vide v. 3, in fine.

2° V. 4 et 5, nota felicem hominis justificati statum; cum Christo surrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet à dextris Dei, quia per gratiam sanctificantem jus habet et ad resurrectionem, et ad ascensionem, et ad participationem aeternæ Christi glorie. Vide v. 4 et 5, et observationes morales.

3° Nota quid sit justificatio; scilicet creatio, quæ fit

CAPUT III.

1. Hujus rei gratiâ, ego Paulus vincitus Christi Jesu, pro vobis gentibus :

2. Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis :

3. Quoniam secundum revelationem notum nonum

VERS. 21. — *IN QUO OMNIS ÆDIFICATIO...* Syr.: *In eodem coagumentatur totum ædificium*. Vide paraphrasim.

VERS. 22. — *IN QUO ET VOS COÆDIFICAMINI*. Syr.: *Dum et vos in eo ædificamini in habitaculum Dei per Spiritum*. Vide paraphrasim.

Observatio dogmatica.

Hinc collige quòd Ecclesia est civitas, domus, templum vivum Dei. Cujus fundamentum primarium lapisque angularis est Jesus Christus, Filius Dei vivi. Hinc Ecclesia firma, stabilis, contra quam non preualebunt portæ inferi. Secundaria fundamenta apostoli et prophetae, quia super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia. Hinc immutabilis Ecclesiæ doctrina, quæ potest explicari, sed non immutari. Hujus templi lapides et partes sunt omnes fideles, cujuscumque generis, sexus, ætatis. Hinc latum, spatiosum, catholicum, et altius semper assurgens per coædificationem novorum fidelium. Architectus hujus templi Spiritus sanctus, per cuius operationem unusquisque fidelis coædificatur, et cum aliis fidelibus charitate, quasi glutine, nectitur et coagumentatur. Hujus templi inhabitator Deus ipse. Hinc sanctum est ei veneratione dignum. Hinc et unusquisque fidelis debet esse sanctus, utpote templum et habitaculum Dei.

dissimus, continet fundamentum et structuram totam Ecclesiæ, ejusque utrumque parietem, Judeos scilicet et gentes, ipse quasi medius in se quasi angulo in pacis osculo nectit et unit. Ita Hier., August., Beda.

VERS. 21. — *In quo* (per quem, scilicet Christum qui præcessit) *omnis (tota) ædificatio (ædificium, fabrica) constructa*, id est, compaginata, compacta, coagmentata, crescit in *templum sanctum*, in Ecclesiæ, quæ est domus sancta et templum Dei, *in Dominio*, per Dominum, vel potius *in Domino*, id est, Domini, ut sit templum sanctum Domini.

VERS. 22. — *In quo* (per quem, scilicet Christum jam dictum) *vel in quo*, scilicet templo, *et vos coædificamini in habitaculum Dei* (in templum Ecclesiæ jam dictum in quo quasi in domo suâ habitat Deus) *in Spiritu*, per Spiritum sanctum.

1. nova in Christo creatura. Quomodo fit hæc creatio; per Christi gratiam, v. 8, 10. Ad quid fit hæc creatio; ad opera bona toto vitæ tempore facienda, ut in illis ambulemus, circumambulemus, ait D. Paulus, v. 10, id est, ut omne genus bonorum operum inde sinenter faciamus, v. 10. Attende tibi, et vide quomodo huic divinæ circa te voluntati corresponeas. Vide observationem moralem, in fine, v. 10.

2. Nota infeliciem hominis christiani in inferis statum; præ omnibus damnatis damnator est. Vide v. 11, et observationem moralem.

CHAPITRE III.

1. C'est pour ce sujet que j'ai reçu mon ministère, moi Paul, qui suis prisonnier pour l'amour de Jésus-Christ, en faveur de vous autres gentils.

2. Car vous aurez appris sans doute de quelle manière Dieu m'a donné la grâce de l'apostolat, pour l'exercer envers vous,

3. M'ayant découvert par révélation ce mystère,

factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi :

4. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi,

5. Quod aliis generationibus non est agnatum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu :

6. Gentes esse cohæredes, et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium;

7. Cujus factus sum minister, secundum donum gratiae Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus.

8. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi,

9. Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo, qui omnia creavit :

10. Ut innotescat Principatibus et Potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei :

11. Secundum præsinitionem seculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro,

12. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentiâ per fidem ejus.

13. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis; quæ est gloria vestra.

14. Hujus rei gratiâ flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi,

15. Ex quo omnis paternitas in cœlis et in terrâ nominatur :

16. Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiore hominum,

17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris; in charitate radicati et fundati,

18. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum :

19. Scire etiam supereminenter scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis :

21. Ipsi gloria in Ecclesiâ, et in Christo Jesu, in omnes generationes seculorum. Amen.

dont je vous ai écrit ci-dessus, en peu de paroles,

4. Où vous pourrez connaitre, par la lecture que vous en ferez, quelle est l'intelligence que j'ai du mystère de Jésus-Christ,

5. Qui n'a point été découvert aux enfants des hommes dans les autres temps, comme il est révélé maintenant par le Saint-Esprit à ses saints apôtres et aux prophètes;

6. Mystère qui est que les gentils sont appelés au même héritage que les Juifs, qu'il sont les membres d'un même corps, et qu'ils participent à la même promesse de Dieu en Jésus-Christ par l'Evangile,

7. Dont j'ai été fait le ministre par le don de la grâce de Dieu, qui m'a été conférée par l'opération de sa puissance.

8. De sorte que j'ai reçu, moi qui suis le plus petit d'entre tous les saints, cette grâce d'annoncer aux gentils les richesses incompréhensibles de Jésus-Christ;

9. Et d'éclaircir tous les hommes, en leur découvrant quelle est l'économie du mystère de leur rédemption, caché dès le commencement des siècles en Dieu, qui a créé toutes choses :

10. Afin que les Principautés et les Puissances qui sont dans les cieux connaissent par l'Eglise la sagesse de Dieu, si merveilleuse dans les ordres différents de sa conduite,

11. Selon le dessein éternel qu'il a accompli par Jésus-Christ notre Seigneur,

12. En qui nous avons, par la foi en son nom, la liberté et la confiance de nous approcher de Dieu.

13. C'est pourquoi je vous prie de ne point perdre courage, en me voyant souffrir tant de maux pour vous; puisque c'est là votre gloire.

14. C'est ce qui me porte à flétrir les genoux devant le Père de notre Seigneur Jésus-Christ,

15. Dont est nommée toute paternité dans le ciel et sur la terre,

16. Afin que, selon les richesses de sa gloire, il vous fortifie dans l'homme intérieur par son Esprit-Saint :

17. Qu'il fasse que Jésus-Christ habite par la foi dans vos coeurs; et qu'étant enracinés et fondés dans la charité,

18. Vous puissiez comprendre avec tous les saints quelle est la largeur, la longueur, la hauteur et la profondeur ;

19. Et connaître l'amour de Jésus-Christ envers nous, qui surpassé toute connaissance; afin que vous soyez comblés de toute la plénitude des dons de Dieu.

20. Que celui qui, par la puissance dont il agit en nous, peut faire initialement plus que tout ce que nous demandons, et tout ce que nous pensons,

21. Soit glorifié dans l'Eglise par Jésus-Christ, dans la succession de tous les âges et de tous les siècles. Amen.

ANALYSIS.

concorporales et comparticipes, etc., v. 6. Deinde, v. 7, exponit quod hujus mysterii factus sit minister et proeo, non suis meritis, sed merita Dei gratia.

v. 8. Mihi, inquit, omnium minimo, data est gratia gentibus annuntiandi incomprehensibiles Christi divitias, et omnibus exponendi sacramentum ab aeterno absconditum in Deo, v. 9, et ipsis etiam primariis angelis non bene notum, v. 10, nimurum quod per Jesum Christum, Mediatorem nostrum, nos omnes Judæi et gentiles fiduciam

Ostensâ in superiori capite gratiâ Ephesis, suâ ad Christum conversione divinitus collatâ, in hujus capitî v. 1 Paulus se, ut hanc eis procuraret gratiam, catenâ vincum esse dicit; hincque sumit occasionem illis expōnendi quomodo divinâ dispensatione factus sit gentium apostolus, v. 2. Primum ergo, v. 3, exponit eis quod sibi per divinam revelationem innotuit mysterium, de quo jam pauca, mysterium hactenus incognitum, v. 5, scilicet vocacionis gentium, ut sint cum Judæis cohæredes,

haberemus ad Deum, quasi filii ad Patrem, accedendi, v. 12.

§ 15. Propter quod, et quia haec est vestra dignitas, et quia hoc est ministerium meum, rogo vos ne cadatis animo ob afflictiones et vincula quae vestri causâ patior, et quae sunt mea et vestra gloria. Quia autem infirma est omnis humana voluntas, Paulus, v. 14, genuflexus et supplex Deum orat ut Ephesios intius Spiritu sancto

corroboret, v. 16, in eorum cordibus in charitate radicatis Christus inhabitet, v. 17. Orat, v. 18, ut divine charitatis dimensiones intelligent, et pro merito aestimant incomprehensibilem in nos Christi charitatem, v. 19, idque ut Deo plenè repleantur. Cui Deo aeterna sit gloria in Ecclesiâ tantis ab eo per Christum affectâ beneficiis, v. 20, 21.

PARAPHRASIS.

1. Ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, ego Paulus, pro Christi gloriâ nunc catenâ ligatus sum, et quidem vestri causâ, ô gentiles, quibus scilicet Iudeis indignantibus, Evangelium predico.

2. Hac, inquam, catenâ vestri causâ ligatus sum; si tamen audistis quemadmodum divinâ dispensatione datus est mihi apostolatus inter vos, gentiles, administrandus;

3. Si, inquam, audistis quod nunc vobis omnibus dico, nimirum quod per divinam revelationem innuit mihi mysterium vocationis gentium, de quo supra, duobus nimirum praecedentibus capitibus, breviter scripsi;

4. Non quantum mysterii dignitas exigeret, sed quantum sufficit ut legentes percipiatis meam circa hoc Christi mysterium intelligentiam, seu quousque in illius arcani cognitione, Deo revelante, penetraverim;

5. Mysterium, quod aliis superioribus seculis non fuit ullis hominibus ita clarè manifestatum, sicut nunc per Spiritum sanctum revelatum est sanctis apostolis et prophetis novæ legis;

6. Scilicet, quod gentiles, etiam non facti proselyti, sint unâ cum Iudeis ejusdem cœlestis hereditatis cohæredes; utsi Dei filii, ejusdemque corporis, nimirum Ecclesiæ membra, sub uno capite Christo; et per hoc caput comparticipes omnium benedictionum cœlestium olim Abrahæ à Deo promissarum; idque omne per fidem quam habent Evangelii.

7. Cujus Evangelii, ego Paulus, factus sum minister et preceo, non meis meritis, sed ex gratuito Dei dono; sic tamen mihi gratis concessio, ut ex Dei gratia efficax sit ejus administratio ad gentium conversionem,

8. Mihi, inquam, qui sum omnium christianorum minimus, data est haec gratia, ut in gentibus evangelizem incomprehensibiles Christi divitias, seu uberrimam gratiarum et bonorum copiam quam nobis contulit Christus,

9. Et ut omnibus exponam quâ sit admirabilis executio arcani illius quod ab aeterno fuit absconditum in Deo, cique soli notum qui omnia fecit;

10. Ita ut nunc, post hujus mysterii adimplectionem, primariis etiam illis angelorum ordinibus, qui Principatus et Potestates nuncupantur, quique in locis cœlestibus commorantur, patefiat, per ea quae à Chri-

sto et apostolis facta sunt in Ecclesiâ, verè miranda ac varia Dei sapientia,

11. Quam in seculis à se prædestinatis manifestavit in Christo Iesu Domino nostro;

12. In cuius nomine, et per fidem quâ ipsum Mediatorem et propitiatorem nostrum credimus, habemus fiduciam Deum alloquendi et ad ipsum confidenter accedendi, quasi filii ad Patrem.

13. Cum ergo haec sit vestra dignitas, ut per Christum habeatis ad Deum, tanquam ad Patrem, accessum, rogo vos ne cadatis animo propter afflictiones et vincula que vestri causâ patior, quia scilicet vobis et aliis gentilibus Christum evangelizo; immo vos exultare et gloriari propterea convenit; siquidem haec vincula et passiones sunt mea, vestraque gloria.

14. Propter hoc, ne meis scilicet malis territi, deficiatis, flecto genua, humilianterque rogo Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi,

15. Qui non solius Christi, sed omnium, tam angelicarum quam humanarum familiarum pater et auctor est, licet diversimode; supplex, inquam, Deum rogo, ut pro immensâ largitate, ac bonitate suâ, quâ gloriantur,

16. Det vobis per incrementum gratiae, et spiritus interni, sic corroborari, ut interior vester homo robustior evadat in dies.

17. Concedat ut per fidem Christus habitat in cordibus vestris, sitisque in charitate radicati et fundati,

18. Ut cum omnibus christianis, quibus idem opto, possitis intelligere quae sint dimensiones bonitatis divinae in mysterio redemptionis hominum, et vocationis gentium.

19. Oro etiam ut possitis plenè scire, et pro merito aestimare charitatem quam Christus in hoc eodem mysterio erga nos exhibuit, licet omni scientiae supereminentem, id est, licet major sit, quam ut humanâ possit cognitione comprehendendi. Quae omnia vobis opto, ut plenè et perfectè Dei cognitione, amore et omnium bonorum divinorum plenitudine repleamini.

20. Ei autem, qui per vim et potentiam gratiae, quam in nobis operantem quotidie experimur, potest superabundanter et cunulatè facere supra omnia illa que petere aut cogitare possumus,

21. Ipsi, inquam, aeterna sit gloria, in Ecclesiâ, tantis beneficiis affectâ, per Christum Jesum Mediatorem nostrum. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — **HUJUS REI GRATIA;** Syr., propterea, id est, ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, de quibus in capite secundo à v. 19.

Ego **PATRUS**, electus à Christo ad portandum nomen ejus coram gentibus, Act. 9.

VINCTUS CHRISTI JESU; Syr. : *Vinctus sum Christi Jesu;* Arab. : *Mancipium sum Jesu Christi vincutus propter vos;* D. Chrysostomus, Theophylactus, *vinctus sum...*; S. Anselmus, D. Thomas, *vinctus sum.* Subaudiendum ergo verbum *sum.* Nec huic supplemento resistit articulus Graecus prepositus verbo, *vinctus*, εἰνεγράψας, *ego Paulus, ille vinctus;* sed notat quod vincula Pauli in totâ Ecclesiâ essent celeberrima.

Scripsit Romæ, catenâ ligatus, sive intra biennium, quo Romæ sub militiis erat custodiâ, Act. 28, 16. Quia enim gentibus Evangelium prædicaverat, à Judeis accusatus fuit, et propterea Romanum venit viuetus, ut pote qui ad Cæsarem appellaverat. Sive ultimo vitre sue anno, et paulò ante mortem, ut volunt alii, quos secutus sum in pæfatione, quam vide.

Vinctus Christi Jesu, id est, pro nomine, pro gloriâ, et in causâ Jesu Christi.

PRO VOBIS GENTIBUS, id est, ad utilitatem et salutem vestram, ô gentiles, quorum factus sum doctor, et quia salutis verbum vobis annuntio.

Nota litteralis.

Necessario è duobus unum, scilicet vel supplementum est verbum substantivum *sum*, vel parenthesis agnoscenda. Primum elegi post versiones Syriacam, Arabicam, post D. Chrysostonum, Theophylactum, post S. Anselmum, D. Thomam, Gagnæum, Tirinum, Erasmus, Froumondum. Multi tamen, tam antiqui, tum recentiores, parenthesis agnoscunt; qui quidem omnes consentiunt de parenthesis initio, nimis rùm versu secundo, si tamen audistis..., de fine vero ejusdem parenthesis dissentunt. D. Hieronymus vult quod finiat v. 5: *Mihi notum factum est, etc., ita ut sensus sit: Ego Paulus... cognovi mysterium, etc.;* OEcumenius putat quod desinat v. 8, easu tamen mutato. *Ego Paulus... mihi, omnium sanctorum minimo....* In hac sententiâ subintelligendum est in primo versu, *ego Paulus*, ministerium apostolatus inter gentes accepi; quod idem est ac: *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, etc.* In hac sententiâ, si tamen audistis, versus secundi, non erit vox dubitantis, sed assertis: *Hinc ergo vertunt siquidem.*

Theodoreetus, et post ipsum recentiores plurimi, Estius, Cornelius, etc., putant parenthesis desinere v. 14, ubi eadem repetit verba: *Hujus rei gratiâ, etc.* In hac sententiâ postquam D. Paulus dixit, v. 22, c. 2, *in quo et vos coadificamini...*, mox ad Deum conversus intendit orare pro hujus templi spiritualis perfectione, et dicere: *Hujus rei gratiâ flecto genua, orans ut in fide vos corroborerit.*

VERS. 1. — **Hujus rei gratiâ, ego Paulus vinctus Christi Jesu,** etc. Gloriatur enim Paulus de vinculis suis pro Christo susceptis, quasi de insignibus sui apostolatus et martyrii, sicut rex gloriatur de suo

At dubitans, inquiunt, num hunc metaphoricum ædificationis et templi spiritualis sermonem satis intellexerint Ephesii; dubitans etiam num satis intelligent adminstrationem gratici sibi date, Evangelii gentibus prædicandi, et consequenter num intelligent quod dixit: *Ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus;* hæc suâ dubitatione distractus, inquiunt, orationem incœptam interrupti, et quasi suspendit, donec clarius et fusiū explicuerit et mysterium vocationis gentium, et suum inter gentes apostolatum.

In hæc sententiâ, si tamen audistis, etc., verè dubitantis est; ex hocque suo dubio sumit occasionem per longam parenthesis elatius explicandi quomodo diuinâ dispensatione gentilium factus sit prædictor.

Quamecumque amplectaris hæc in re opinionem; non plurimum refert, cum omnes habeant et sua fundamenta et suos auctores; nulla autem omni careat difficultate. D. Hieronymi interpretationi obstat vox interposita *quoniam*, obstat et solœcismus. OEcumenii interpretatio, præter longum, quod admittit, supplementum, cogit solœcismum agnoscere in textu apostolico, et Paulum in alienâ lingua balbutientem fateri, sicut loquitur D. Hieronymus.

Theodoreti opinio longiore admittit parenthesis, et longiorem in oratione distractionem, et quidem voluntariam, et, ut mihi videtur, sine necessitate. Supplemento verbi *sum*, solus obstat articulus prepositus, εἰνεγράψας, *ille vinctus.* Sed præterquam quod, ut dixi, denotat celebritatem vinculorum Pauli, hæc difficultas D. Chrysostonum, Græcum, non deterruit, et sane cæteris minor est, si bene perpendantur aliae. Aliunde autem hoc unico supplemento (quod Hebreis familiare) addito; totius capituli sensus connexus est, et cum præcedentibus, et cum sequentibus, ut in analysi, et paraphrasi videri potest. Nihil ergo cogit ad obscuram et longiorem parenthesis recurrere. Adde quod si que Græci sermonis imperitia cum D. Hieronymo hæc agnoscenda, puto quod minima sit eligenda.

Observatio moralis.

De suis vineulis gloriatur Apostolus: *Ego Paulus, ille vinctus Christi Jesu.* Similiter et alii omnes apostoli, ibant gaudentes, quia pro nomine Jesu digni habiti, etc. Quidni sic in nostris gloriamur infirmitatibus et humilationibus nostris? Hanc gloriam dat fides viva. Crede ergo verbo Christi dicentis: *Beati qui nunc patiens, etc.; beati pauperes, etc.; beati qui persecutionem patiuntur, etc.; gaudebis et exultabis, quia merces tua magna erit in celo.* Quò quis pro Christo profundius humiliatur, eo gloriösior est coram Deo, et erit in æternum. Hoc crede, et gaudebis, et gloriaberis patiens, et humiliatus.

VERS. 2. — **SI TAMEN AUDISTIS...** Arabica versio: *Si forte audistis.* Vult eos scire quod Dei judicio à Chri-

terque aut diadematæ. Vincum esse propter Christum, inquit Chrysost., illustrius est, quam sive apostolum, sive doctorem, sive evangelistam esse.

VERS. 2. — **Si tamen audistis;** q. d. : Pro vobis

sto missus est prædicare gentibus mysterium gratiae Dei, ait Ambrosius. Quòd fortè toto triennio, quo Ephesi moratus est, non dixerat passim omnibus, modum et miraculum sue conversionis, quia sancti non solent nisi coacti prædicare dona Dei in se, ait Fromondus.

DISPENSATIONEM, Græc. *τὰς εἰσαγωγὰς*. Oeconomia autem est prudens dispensatio rei domesticæ, seu assignatio partium, quam in domo faciunt patresfamilias, aut illorum vice dispensatōres rei domesticæ. Ille verò oeconomia significat illam apostolatū partem D. Paulo datam, Evangelium gentibus prædictandi.

GRATIÆ, id est, apostolatū. Apostolatus, prælatura, munus prædicandi, gratia pura, gratis data, ad aliorum utilitatem gratuitò concessa. Hinc non ambienda, non hominum favore querenda. Ad laborem, non ad quietem et ad delicias desideranda.

VERS. 3. — QUONIAM SECUNDUM REVELATIONEM..., id est, si audistis, quoniam.... Ut hanc dispensationem melius intelligent omnes, incipit can fusiū enarrare. Ac primò, exponit eis quo modo sibi immotuit mysterium vocationis gentium, scilicet per divinam revelationem.

SICUT SUPRA SCRIPSI. Græc. *προτύραφα*. Sicut ante scripsi, ait Ambrosius; prescripsi, ait Hieronymus, scilicet in primo et secundo capite hujus Epistolæ.

IN BREVI, id est, breviter et paucis. Oeumenius interpretatur: Sicut supra scripsi in modico, id est, paulo ante, in fine capitū præcedentis. Theodoretus autem, de quo nunc scripsi, etc.

VERS. 4. — PROUT POTESTIS; Græc., ad quod potestis, id est, juxta quod, Theophylactus. Prout potestis, ibi legere et LEGENTES INTELLIGERE MEAM CIRCA HOC MYSTERIUM PRUDENTIAM; Græc., intelligentiam; Theophylactus, cognitionem meam. D. Paulus prudentiam, sapientiam, intelligentiam, scientiam sæpè confundit.

VERS. 5. — QUOD ALIIS GENERATIONIBUS; Syr. : Quod quidem in aliis atatibus non immotuit filii hominum, etc. Quæ de vocatione gentium ab Isaia et aliis prophetis dicuntur, generalia sunt et obscura. Apostolis autem revelata sunt clariū et etiam circumstantiæ: nimi-

gentibus vincitus sum, siquidem pro vobis evangelizo, propter Evangelium autem vincitus sum, ut omnibus, maximè vobis, notum et clarum est. Siquidem audistis dispensationem (administrationem) gratiae Dei; quæ scilicet dispensatio, data est mihi in vobis inter gentes.

VERS. 3. — Quoniam; q. d.: Audistis quoniam, id est, quidem, secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum, mysterium, scilicet Christi, puta arcanum illud et magnum pietatis sacramentum, quod passim prædico et admiror, de Christi incarnatione, redēptione, prædestinatione, salivatione, et ad eam vocatione, non tantum Iudeorum, sed et gentium; haec enim gentium vocationem potissimum hic et alibi admiratur et celebrat Paulus.

Sicut supra scripsi, de hoc sacramento et mysterio, in brevi, in modico, id est, paucis et breviter.

VERS. 4. — Prout potestis legentes (cap. 1 et 2) intelligere prudentiam, id est, intelligentiam, meam in mysterio Christi. Nulla enim, inquit Hieron. Episto-

rūm quidem ad eandem omnino gratiam et Ecclesiam cum Iudeis essent admittendæ gentes, non facte proselytæ, sine circumcisione, sine lege Mosaicâ, etc.

VERS. 6. — GENTES ESSE COHÈREDES. Explicat ea que clariū et distinctius moverunt apostoli et novae legis prophete, qui frequenter erant in Ecclesiā D. Pauli temporibus. Vide paraphrasim.

COMPARTICIPES PROMISSIONIS EJUS. Communiter intelligitur de promissionibus à Deo factis populo Iudaico, seu Abrahæ de Christo et salute. Potest etiam explicari de Spiritu sancto, qui promissum Dei dicitur. Itaque et ejusdem Spiritus sancti à Deo per Christum promissi participes.

Observationes morales.

Ex hoc versu disce quidem omnes Christiani sint ejusdem Patris, Dei scilicet, filii et cohæredes, ejusdem Christi commembra, ejusdem Spiritus sancti comparticipes. Quanta ergo omnium nostrum in Deo nobilitas! at quanta omnium nostrum debet esse misericordia charitas et unio!

Ex v. 5 disce quidem sicut apostolis major data est mysteriorum Dei cognitio quam veteris Testamenti prophetis, ita per apostolos major communicata fuit nobis Christianis cognitio Dei, quam ipsis prophetis à Deo communicata fuerit. O nos ergo felices, quibus à Christo per apostolos major data est Dei cognitio quam ipsis olim prophetis! Sed, o nos intelices, si irritantia mysteriorum luce Deum, sicut novimus, non glorificamus! Cognitio nostra major, et nostra major erit damnatio. Ergo sicut novimus, sic amemus, sic laudemus; sic vitam et opere colamus.

VERS. 7. — CUJUS FACTUS SUM MINISTER. Exponit nunc quomodo Evangelii gentibus prædicandi factus est à Deo per Christum minister. Cujus Evangelii factus sum præco, non meis meritis; eram enim Christi et Ecclesiæ christianæ persecutor acerbus;

Sed SECUNDUM DONUM GRATIÆ DEI, id est, ex dono Dei merè gratuito;

SECUNDUM OPERATIONEM VIRTUTIS EJUS; Græc., secundum εὐεργείαν, efficaciam potentiarum ejus, Dei scilicet. Quibus verbis Apostolus denotat efficaciam apostola-

larum Pauli tanta habet mysteria, tamque reconditis sensibus involuta est, atque hec.

VERS. 5. — Quod aliis generationibus, id est, aliis seculis, non est agnatum filiis hominum, id est, hominibus, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis, novi scilicet Testimenti, in Spiritu, id est, per Spiritum sanctum.

VERS. 6. — Gentes esse cohæredes, id est, una cum Iudeis ejusdem hereditatis cœlestis consortes, tanquam Dei filios. Et concorportales, id est, ejusdem corporis membra sub uno capite Christo. Et comparticipes promissionis, hoc est, promissæ benedictionis ejus, scilicet Dei, vel Spiritus sancti; idque in Christo Jesu, id est, per Christum Jesum, qui hanc Dei promissionem promulgavit, per suum Evangelium.

VERS. 7. — Cujus, scilicet Evangelii Christi, factus sum minister secundum donum gratiae Dei, id est, per donum gratiae Dei. Quæ data est mihi secundum operationem, id est, efficacia, et efficacia operatione virtutis (potentiae) ejus; q. d.: Apostolatum non inanum,

tus *sui*, per divinam virtutem, siveque probat illum ab effectu, seu per miracula, quae divinā potentia patrabat. Sensus ergo est : *Factus sum Evangelii minister, ex dono Dei merè gratuito, quod mihi datum est administrandum, non meis viribus, sed per efficaciam virtutis et omnipotentiae Dei.*

VERS. 8. — *Mihi omnium sanctorum minimo; Græc., εἰαγωνιστίᾳ, quasi diceret, minimiori. Ex ἐπάγεταις minimus, finxit ἐπάγεταις, minimior, quasi comparativum ex superlativo, minimo minimior.* Repetit ergo cum exaggeratione quæ versiculo præcedenti dixit, *mihi, inquam, Christianorum minorum minimo, imò minimorum minimiori, peccatorum autem maximo, data est hæc gratia...* Observa hic et mirare *D. Pauli modestiam*, ubi de suâ personâ agitur; se minimo minimiorem, infimo insimiorum, postremo postremiorem reputat et dicit. Hincque discamus : Quò quis altius suo ministerio elevatur, eò profundius in semetipso et coram hominibus humilitate, deprimitur. Sicut in D. Paulo, sic et in omni Christi ministero, necessaria sunt duo : humilitas, quâ se suo ministerio judicet indignum; fiducia in Dei virtute quâ liberè et audacter agat in Dei nomine et auctoritate.

Tria D. Paulus ad predicationem attulit, ait D. Chrysostomus, ferventem animum et ad omnia ferenda paratum; intelligentiam, seu sapientiam; vitam, in quâ non cadebat reprehensio. Heu ! ne digni quidem sumus, qui Pauli vel meminerimus ! vide D. Chrysostomum, agnosces quâm à D. Paulo distemus concionatores.

VERS. 9. — *ET ILLUMINARE OMNES, QUE SIT DISPENSATIO; Græc., οἰκονομία; hinc theologi incarnationem et nostræ redemptioñis opus vocant οἰκονομίαν;* quo nomine intelligunt quæcumque Christus in carne assumptâ fecit, aut passus est. Hic autem oœconomia, seu dispensatio, potest duplíciter considerari, vel in mente Dei, vel in opere, seu executione. Juxta primam acceptancem, sensus erit : Ut manifestem omnibus quâm sit admirabilis oœconomia, et xterna Dei ordinatio circa vocationem gentium, per nativitatem, mortem et resurrectionem Christi; juxta secundam, quæ videtur magis ad mentem Apostoli, sensus erit : Ut doceam quâm sapienter, hoc tempore, Deus per

otiosum et vacuum accepi, sed talem qui potenter et efficaciter operetur conversionem gentium etiam barbararum.

VERS. 8. — *Mihi omnium, non tantum apostolorum, sed et sanctorum, id est, Christianorum, minimo, Græc. infimiori; q. d.: Inferior et infimior sum infimo, minor sum minimo; data est gratia haec, in gentibus evangelizare investigabiles, sive incomprehensibiles divitias Christi,* significat immensitatem beneficiorum Christi, id est, eorum quæ per Christi meritum abundantissimè, velut ex infinito thesauro, nobis à Deo conferuntur.

VERS. 9. — *Et illuminare omnes, significat alios docere, aliis lucem veritatis et fidei impetrari.* Sicut enim sol suâ luce tenebrosa loca illuminat, ita doctores clarâ sùa doctrina illuminant tenebras et ignorantes hominum mentes.

Quæ sit dispensatio sacramenti obsecandi a seculis in Deo, quia omnia creavit, id est, quæd, quale ut quan-

Jesum Christum executus sit mysterium redemptionis nostræ et vocationis gentium, arcanum hucusque sibi soli notum.

Qui OMNIA CREATIT ; Græcus textus addit : *Qui crevit omnia per Jesum Christum; et ita legunt D. Chrysostomus et Theodoretus.* Si referatur ad *creavit*, intelligi debet de Jesu Christo, ut Deo et Dei Filio, juxta illud Joan. 1 : *Omnia per ipsum facta sunt.* Si referatur ad *quæ sit dispensatio...*, intelligi debet de merito passionis Jesu Christi, Dei hominis. Primus sensus videtur hic naturalior : hinc Theodoretus : *Qui omnia fecit unâ secum operante Filio.* Putatur autem et cum fundamento, quòd Apostolus scholam Simonis Magi perentiat, qui docebat hunc mundum corporeum ab angelis factum esse.

Observatio moralis.

Observa hic evangelici ministerii munus, scilicet *incomprehensibiles Christi divitias evangelizare et illuminare omnes....* Apostoli, evangeliste, sunt inter cæteros homines quod superiores angeli sunt inter inferiores. Sicut angeli sunt Dei cœlestes ministri, ita apostoli sunt terrestres angeli; at horum ministerium non est impar cœlestium angelorum ministerio : apostoli enim sicut et angeli superiores purgant, illuminant et perficiunt. Hinc in Apoc. 19, 10, angeli nolunt ab apostolis coli, *vide ne feceris, conservus tuus sum.*

Conservi sunt apostoli et angeli, omnesque Dei ministri. Cogitat hic et supra se reflectat prælatus, apostolus, concionator, omnis Dei in Ecclesiâ minister, et videat quonodò suum obeat munus : an lucet, suâque luce alios illuminat, purgat, perficit ; an è contra fumati, suique fumi obsecuritate et fœtore alios obsecurat, obtenebrat, inficit et perdit. Vé prævaricatoribus !

VERS. 10. — *Ut INNOTESCAT PRINCIPATIBUS..., Syr. : Ut per Ecclesiam innotescat sapientia Dei differentiis plena, Principatibus, etc.; Græc. : Ut innotescat nunc, etc., id est, ita ut nunc ; post hujus mysterii adimplationem, primariis etiam angelis perfectè innotescat, etc. Angeli, archangeli, etc., qui ante Incarnationem tantam Dei erga gentes bonitatem, multaque Christi mysteria, vel ignorabant, vel noverant*

tum sit sacramentum, sive mysterium hoc, quod hætenus per tot secula, imò ab æterno absconditum fuit in Deo, in Dei scilicet mente, consilio et prædestinatione ; jam verò dispensatum, id est, erogatum, distributum est, omnibusque propositum et oblatum.

VERS. 10. — *Ut innotescat Principatibus et Potestatis, illis scilicet ordinibus angelorum qui dicuntur Principatus, id est, principes; et Potestates, hoc est potentes. Sub his cæteros angelorum ordines intellige. Ita Hieron., Chrysost., Theoph. In cœlestibus, scilicet locis communantes. Per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Per Ecclesiam, id est, per ea quæ gesta sunt à Christo et apostolis in Ecclesiâ, perque gratias et dona Ecclesie ab iis communicata, multa mysteria Christi et Christianorum angelis innotuerunt, quæ priùs ignorabant. Fiat, inquam, nota per Ecclesiam, dum in ea quotidie complentur tot et tanta, tamque multiplicia divine sapientiae opera, priùs in Dei mente recondita.*

tantummodo quoad substantiam, non verò quoad species, modos et circumstantias, per ea que gesta sunt in Ecclesiā, per tot et tanta bona illi collata, et per tam diversos in eā gradus et benè dispositos ordines, dīdicerunt multiformem et differentiis plenam Dei sapientiam. Seu, ut ait Theophylactus, beneficia nostra magistri sunt iis sapientiae Dei. Per Ecclesiam, per apostolos, per homines, ipsis primariis angelis patefacta sunt arcana Dei; quantus honor hominum! Paulus angelorum evangelista, eos illuminavit, ait D. Chrysostomus. Hinc, in Apoc. 19, 10, angeli coli nolunt ab apostolis, quasi majore in ministerio collocatis.

Hic et Paulus Simonianos percūtit, qui volebant angelos à nobis adorandos, et nostros esse ad Deum mediatores.

VERS. 11. — SECUNDUM PRÆFITIONEM.... QUAM.... Illud, quam, in Græco et in Latino est ambiguum, potestque referri et ad sapientiam, et ad Ecclesiam, et ad præfitionem. D. Hieronymus ad sapientiam refert; aliqui ad Ecclesiam, communiter ad seculorum præfitionem. Hinc præter sensum in paraphrasi datum, potest etiam sic explicari: Quæ omnia fecit eo tempore quod ab æternō decrevit ea se facturum per Jesum Christum; vel secundum antiquissimum, seu æternū consilium et decretum, quod per Christum executus est.

VERS. 12. — IN QUO HABEMUS FIDUCIAM... Fides est origo fiduciae et confidentiae in Deum, confidentiae ad illum accedendi, fiduciae impetrandi. Fides nimis, quæ credimus Christum nobis à Deo datum, ut mediatorem et propitiatorem nostrum. Hanc fidem in omnibus nostris orationibus habere studeamus. Nostra praxis continua sit Christo mediatori nostro uniri, per ipsum et in ipso ad Deum accedere; per quem omnia, sine quo nihil; de hac praxi vide in fine capit. v. 21.

VERS. 13. — PROPTER QUOD PETO NE DEFICIATIS...; Græc.: Ideo peto non segnescere, quod potest et ad D. Paulum et ad Ephesios referri; hincque S. Hieronymus in primā personā traduxit. Syrus etiam: Quapropter peto ne me tædeat oppressionum mearum, quæ sunt pro vobis,

VERS. 14. — Secundum præfitionem seculorum, id est, secundum propositum seculorum, id est, à seculis, vel ante secula factum; q. d.: Secundum decretum æternum quo proposuerat, decreverat, præfimerat Deus hoc facere et exequi.

Quan fecit in Christo Jesu Domino nostro, dicitur autem hæc secula prælinvisse in Christo, quia sicut tota salus nostra per Christum est, ita et tota salutis dispositio, quantum ad loca, tempora, modum, ordinem, etc.

VERS. 12. — In quo, per quem, scilicet Christum, habemus fiduciam; quæ animus per Christum peccatis expiat et innocenter jam viveus, benè sibi conscient, confidit se esse in gratiâ et amicitiâ Dei. Hujus fiducie effectum subdit:

Et accessum in confidentiâ, ut scilicet confidenter quasi amici, inquit quasi filii, accedamus ad Deum Patrem, dicamusque: Abba, Pater.

Per fidem ejus, q. d.: Fiduciam et fiduciale accessum habemus ad Patrem per fidem Christi. Fides enim parit hanc fiduciam et confidentiam.

ciam hoc cedat in gloriam vestram. Sed Græci omnes traducunt in secundâ personâ, sicut Vulgata nostra, et ipse contextus Epistolæ indicat ita traducendum esse. Timebat Apostolus ne Ephesi, in fide novelli, animo caderent ob vincula ceteraque mala quæ patiebatur. Hinc, peto, αἰτῶμαι, poseo, exigo, non à Deo, sed à vobis, ne expavescatis, animoque cadatis ob hæc vineula et alia mala, quæ patior vestri causâ, scilicet quia vobis Ephesi et aliis gentilibus Christum prædicto.

QUE EST GLORIA VESTRA, quin potius in his gloriari nos oportet; hæc siquidem vincula et passiones sunt stigmata et insignia Christi, meique martyrii præludia, et consequenter vestra, sicut et mea gloria; quod ego apostolus vester dignus habear pro Christo talia et tanta pati. Ephesi et gentilibus omnibus gloriose sunt passiones apostolorum, ait D. Chrysostomus, quia per illas appareat quanti nos faciat Deus, qui Filium suum et apostolos pro nostrâ salute, tanta pati voluit. Sic Deus dilexit nos, ut etiam pro nobis Filium suum dederit, et servos suos malè afficerit. D. Chrysostomus.

VERS. 14. — HUJUS REI GRATIA, id est, ne meis territi malis, deficiatis, in signum reverentiæ et subjectionis, FLECTO GENUA....

VERS. 15. — EX QUO OMNIS PATERNITAS; Græc. πατρὶα, familia, tribus, parentela. Ex quo, Patre, omnis familia, seu angelorum in cœlo, seu hominum in terris, originem habet. Hic contra Simonianos, qui plura principia admittabant, et à malis angelis mundum conditum dicebant. Metaphoricè autem in angelis sunt familæ, quatenus intelliguntur classes, ordines, qui sunt quasi familæ. Totus mundus, unica Dei familia est, cuius pars una superior, inferior altera; et homines et angeli sunt filii Dei, unamque componunt Dei familiam, cuius Pater, Deus. Hinc ab omnibus colendus, amandus, glorificandus.

VERS. 16. — UT DET VOBIS SECUNDUM DIVITIAS GLO- RIE SUÆ. Ambrosius habet: Secundum divitias majestatis suæ virtutem confirmari in spiritu; Syrus, paulò aliter quā nostra Vulgata: Ut det vobis secundum divitias gloriae suæ; ut virtute confirmemini per Sp̄ritum

VERS. 15. — Propter quod peto, posco; exigo à vobis, ne deficiatis in tribulationibus meis, ne vos scilicet, ô Ephesi, deficiatis et cadatis animo videntes me tribulari et vinciri, pro vobis, quia scilicet vobis aliisque Christum et salutem evangelizo. Quæ est gloria vestra, id est, quæ tribulations edunt in gloriam vestram, etc.

VERS. 14. — Hujus rei gratia flecto, etc.; hujus, inquam, rei gratia, quia scilicet estis cives sanctorum et domestici Dei, etc., ego Paulus vincitus Jesu Christi pro vobis gentibus, flecto genua mea ad Patrem, id est, humilior oro Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi.

VERS. 15. — Ex quo omnis paternitas, etc., id est, existit, suum habet esse et suam originem, derivatur et descendit. Ut sensus sit: Ex quo Pater omnis familia, sive angelorum in cœlis, sive hominum in terrâ, quantumcumque ea magna sit ac celebris, existit et originem accipit; ad quem, ut patrem et caput, omnes familie, etiam nominatissimæ, revocandæ sunt.

VERS. 16. — Ut det vobis secundum divitias gloriae

suum; ut in homine vestro interno habitat Christus per fidem, et in cordibus vestris per charitatem stabili manente radice vestra, et fundamento vestro, ut possitis comprehendere, etc. Sed nostra Vulgata planè consonis est Graeco, et ad litteram sensus est : *Ut secundum abundantiam misericordiae, quā gloriatur, seu cuius multitudo et magnitudo passim in Scripturis prædicatur, det vobis in interiori homine vestro, id est, in mente, virtute suā per Spiritum suum corroborari.* Versu 15, petit Apostolus ab Ephesiis ne deficerent, etc., propter liberum arbitrium, ait D. Augustinus ; nunc idem petit pro ipsis à Deo Patre, quia arbitrium sine gratiā non sufficit, ait idem sanctus, serm. 7 de Verbis Apostoli. Post quem S. Auselmus : *Quia voluntatis arbitrium habetis, peto à vobis, etc.; sed quia vobis non sufficit arbitrium, ad implendum quod peto; hujus rei gratiā flecto....*

VERS. 17. — *Christum habitare..... Det vobis Christum habitare, id est, permanere, seu perseveranter manere.*

PER FIDEM vivam, seu charitate operantem.

IN CORDIBUS VESTRIS, tanquam principali parte interioris hominis vestri.

IN CHARITATE RADICATI... Vel supplendum est verbum, ut in paraphrasi, *sitisque.....*, vel agnoscenda trajectio per quoddam hyperbaton, scilicet, ut *charitate radicati et fundati, possitis comprehendere.....* Constantiam quam Ephesiis optat duabus exprimit similitudinibus; arboris scilicet in altum radices agentis, et aedificii benè fundati.

VERS. 18. — *UT POSSITIS COMPREHENDERE..., id est, apprehendere, per fidem et intelligentiam assequi, quantum hic potest homo spiritualis, sanctus, perfectus.*

QUE SIT LATITUDO ET LONGITUDO... Quia indefinita est propositio, nullius enim rei mentionem facit; hinc variae sunt interpretationes, quas apud Cornelium videre potes. Naturalior autem mihi visa est quā in paraphrasi, quia de his agitur : Dei bonitas in nostrae redemptionis et vocationis mysterio latissima est, ad omnes homines se extendens; longissima, in omnia secula sese diffundens; profundissima, quippe

sue, id est, secundum immensam largitatem ac beatitudinem suam in quā glorificatur.

Virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorē hominem. Sensus est : Oro det vobis ut virtute seu fortitudine ab eo accepta corroboremini adversus omnes tentationes, per Spiritum ipsius, ad profectum interioris hominis, scilicet, ejus qui, dum exterior homo corruptitur, renovandus est de die in diem, 2 Cor. 4. Est enim interior homo, mens hominis, vel ipse homo, secundum mentem et eas potentias quae sunt anime rationali proprie.

VERS. 17. — *Christum habitare, det vobis Deus Pater, ut Christus habitat per fidem in cordibus vestris, id est, ut Christus internum hominem vestrum inhabitet et in eo maneat.*

In charitate radicati et fundati. Det etiam vobis ut in charitate sitis benè firmati, ut charitas vestra firma sit et constans.

VERS. 18. — *Ut possitis comprehendere, id est, animo concipere et intelligere, cum omnibus sanctis, id est, apostolis, prophetis, et Christianis, tum mili-*

que humillimā Christi depressione nos ē profundā penarum infernalium abyso liberavit; altissima, ut pote quæ ad cœlos usque nos attollit : Consedere nos fecit in cœlestibus.

VERS. 19. — *SCIRE ETIAM SUPEREMINENTEM SCIENTIÆ, in dativo, id est, quæ supereminet scientiæ, seu quæ superat omnem scientiam humanam.* Hinc patet quomodo intelligendum sit verbum *scire*, scilicet cognoscere et pro merito estimare.

CHARITATEM CHRISTI, id est, quam Christus erga nos exhibuit semetipsum pro peccatis nostris victimam offerens Deo Patri.

UT IMPLEAMINI... Hæc omnia vobis opto ut omnibus Dei donis abundetis; omni scilicet scientiā Dei in mente; omni charitate in corde, sieque fortes et constantes sitis et nunquam deficiatis. Ex dictis à v. 16 disce quis sit homo verè spiritualis et interior. Ille scilicet cuius anima est Spiritus sanctus, cuius intellectus, seu lumen, est fides viva, cuius cor et vita est charitas, cuius patria cœlum, cuius hereditas gloria eterna, cuius inhabitator Christus, cuius Pater Deus. Hinc et disce semper optare, et frequenter orare ut det tibi Deus interius corroborari fide vivâ, charitate operante, sancti Spiritus illapsu, continuâ cum Christo unione, totius divinitatis in animâ tuâ inhabitatione et permansiōne.

VERS. 20 — *EI AUTEM, QUI POTENS EST... Græc. : At potentia super omnia, separabundantia quæ petimus, aut mente concipimus, secundum virtutem ejus efficientem in nobis, vel secundum potentiam ejus operatam in nobis* (passivè). Syr. : *Ei autem qui potens est virtute omnia superante, facere nobis etiam super ea quæ postulamus, aut meditanur, secundum virtutem ipsius, quæ exercetur in nobis.*

D. Paulus in superioribus optavit Ephesiis *omnem plenitudinem Dei*, at hic omni Dei plenitudine repletus ipsem, erumpit in Dei laudes optatque ut ab Ecclesiâ Deo reddatur æterna gloria per Jesum Christum, Filium Dei, Mediatorem nostrum. Deo, inquit, qui per potentiam quā intus agit in nobis, omnia potest longè abundantiū facere et liberaliū dare quam nos possimus aut petere, aut intelligere.

tantibus hic adhuc, tum potius in cœlo triumphantibus Deique visione beatis. *Quæ sit latitudo et longitudo, et sublimitas, et profundum.* Ut possitis comprehendere quā sit et quanta ejus mysterii quod vobis prædicavi, magnitudo, dignitas, majestas.

VERS. 19. — *Scire etiam supereminentem scientiam charitatem Christi.* Et ut possitis scire, id est, animo complecti ac pro dignitate estimare charitatem Christi, quā nos dilexit, eamque supereminentem scientiæ, id est, excedentem notitiam nostram, ac majorē quam ut penitus à nobis intelligi possit; q. d. : Charitas Christi tanta est ut superet omnem humanam cognitionem et scientiam. Ita Theophylactus.

Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ut omnium donorum Dei perfectione repleamini, ut omnibus Dei donis abundetis, q. d. : *Ut sitis pleni omni sapientiâ, virtute et perfectione, maxime charitate quæ plenus est Deus: seu ut Dei cognitione, amore, omniumque bonorum divinorum plenitudine impleamini.*

VERS. 20. — *Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus.* Sensus

VERS. 21. — *Ipsi gloria... Syr. : Ipsi, inquam, gloria in Ecclesiâ suâ per Jesum Christum in omnes vetates seculi seculorum. Amen.*

Ipsi, inquam, qui tot et tanta per Christum nobis dedit beneficia, vetera sit gloria in Ecclesiâ suâ, per totum orbem diffusâ, et in fines seculorum duraturâ, per Jesum Christum, Ecclesiæ caput Mediatoremque nostrum, et per quem sicut omnia à Deo accepimus, sic et omnia Deo reddere debemus per laudes et gra-

est : Et qui potens est, superabundanter et cumulatè facere ultra omnia quæ petimus, aut mente concepimus.

Secundum virtutem quæ operatur in nobis. Refertur autem hæc pars ad verbum facere, et significatur virtus seu potentia quæ in nobis est effectus potentie divine, et per quam ipsi etiam agimus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º A D. Paulo et ab aliis apostolis discamus in passionibus et in vinculis gloriari, v. 3. Hanc gloriationem dabit nobis fides viva, si verè credamus hujus vitæ passiones esse æternæ gloriæ principia, et quasi radices. Quò plus pro Christo patiemur, et profundiùs humiliabimur, eò feliciores et gloriosiores in æternum erimus. Vide v. 3 et observationem moralem.

2º Ab eodem apostolo, v. 5 et 6, discamus quantum Deo debeamus, per cuius gratiam nobis omnibus Christianis major data est mysteriorum Dei cognitio quā ipsis etiam prophetis veteris Testamenti. Ob hanc gratiam Deum laudemus, amemus, glorificemus. Hac majori mysteriorum cognitione ad Dei voluntatem perfectius adimplendam utamur; alias major nostra cognitio erit major nostra damnatio. *Servus sciens voluntatem domini sui et non faciens vapulabit multis.*

3º Miremur admirandam sanè D. Pauli de se lo-

CAPUT IV.

1. Obsecro itaque vos, ego vincetus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione quā vocati estis,

2. Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientiâ, supportantes invicem in charitate,

3. Solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis.

4. Unum corpus, et unus Spiritus, sicut vocati estis in unâ spe vocationis vestrae.

5. Unus Dominus, una fides, unus baptisma.

6. Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.

7. Unicuique autem nostrûm data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

8. Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem ; dedit dona hominibus.

9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ ?

10. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impletet omnia.

11. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos,

tiarom actiones. Et ecce rursus praxim verè christianam, verè Deo dignam, toties ab Apostolo edoctam, et à nobis adnotataam : Omnia in Christo, per Christum, et cum Christo, pietatis officia exercere; in ipso Deum laudare, Deo gratias agere, etc. Hinc Ecclesia omnia per Dominum nostrum Jesum Christum. Haec praxis videatur in cap. 4 hujus Epistole post v. 16, et fusiùs in Epistolâ ad Rom., cap. 16, in corollario, et Epist. ad Hebr., cap. 9 et cap. 15, in corollariis.

VERS. 21. — *Ipsi gloria in Ecclesiâ et in Christo Jesu, etc. Explet sententiam : Ei qui potens est, etc. Ipsi, inquam, sit gloria in Ecclesiâ, id est, ipsum glorificet universa Ecclesia tantis beneficiis ab eo affecta, idque per Christum Jesum et in omnes vetates omnium seculorum usque in aeternum.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda. quentis modestiam; at imitemur virtutem omni quidem Christiano, præcipue verò omni Ecclesiæ ministerio, necessariam. Quò quis suo ministerio sublimior, eò sit humilitate inferior. Vide v. 8.

4º Prælati, pastores, doctores, concionatores à D. Paulo, v. 9, discant quale sit evangelici ministerii munus, et ad quid ordinetur. *Evangelizare investigabiles divitias Christi, v. 8, et illuminare omnes, v. 9.* Attendant quomodo illud obeunt.

5º Discamus omnes ex v. 16, 17, 18, 19, quid debeanus animo jugiter versare, semper optare, continuè petere. Scilicet *virtute corroborari per Spiritum Dei in interiore hominem, v. 16. Christum habitare per fidem in cordibus nostris. In charitate radicati et fundati, v. 17. Ut possimus comprehendere, etc., v. 18. Scire etiam supereminenter scientiæ charitatem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, v. 19.*

CHAPITRE IV.

1. Je vous conjure donc, moi qui suis dans les chaînes pour le Seigneur, de vous conduire d'une manière qui soit digne de l'état auquel vous êtes appelés,

2. Pratiquant en toute chose l'humilité, la douceur et la patience, vous supportant les uns les autres avec charité,

3. En travaillant avec soin à conserver l'unité d'un même esprit par le lien de la paix.

4. Vous n'êtes tous qu'un corps, qu'un esprit, comme vous n'avez tous été appelés qu'à une même espérance.

5. Il n'y a qu'un Seigneur, qu'une foi et qu'un baptême.

6. Il n'y a qu'un Dieu, Père de tous, qui est au-dessus de tous, qui étend sa Providence sur tous, et qui réside en nous tous.

7. Car la grâce a été donnée à chacun de nous, selon la mesure du don de Jésus-Christ.

8. C'est pourquoi l'Écriture dit, qu'étant monté au plus haut, il a mené en triomphe une grande multitude de captifs, et il a répandu ses dons sur les hommes.

9. Mais pourquoi est-il dit qu'il est monté, sinon parce qu'il était descendu auparavant dans les parties les plus basses de la terre ?

10. Celui qui est descendu est le même qui est monté au-dessus de tous les cieux, afin de remplir toutes choses.

11. Lui-même donc a donné à son Église quelques-uns pour être apôtres, d'autres pour être prophètes,

quosdam autem prophetas, alias vero evangelistas, alias autem pastores et doctores;

42. Ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi;

43. Donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram certatis plenitudinis Christi:

44. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.

45. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput, Christus:

46. Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membra, augmentum corporis facit in aedificationem sui in charitate.

47. Hoc igitur dico, et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate sensu sui:

48. Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum,

49. Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam.

50. Vos autem non ita didicistis Christum,

51. Si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu,

52. Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corruptitur secundum desideria erroris.

53. Renovamini autem spiritu mentis vestrae,

54. Et induite novam hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.

55. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: quoniam sumus invicem membra:

56. Irascimini, et nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram.

57. Nolite locum dare diabolo;

58. Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

59. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

60. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.

61. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia.

62. Estote autem invicem benigni, misericordes; donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

d'autres pour être préificateurs de l'Évangile, et d'autres pour être pasteurs et docteurs;

12. Afin que les uns et les autres travaillent à la perfection des saints, aux fonctions de leur ministère, à l'édition du corps de Jésus-Christ,

13. Jusqu'à ce que nous parvenions tous à l'unité d'une même foi et d'une même connaissance du Fils de Dieu, à l'état d'un homme parfait, à la mesure de l'âge et de la plénitude selon laquelle Jésus-Christ doit être formé en nous;

14. Afin que nous ne soyons plus comme des enfants, comme des personnes flottantes, qui se laissent emporter à tous les vents des opinions humaines, par la tromperie des hommes, et par l'adresse qu'ils ont à engager artificieusement dans l'erreur:

15. Mais que, pratiquant la vérité par la charité, nous croissions en toutes choses dans Jésus-Christ qui est notre chef et notre tête,

16. De qui tout le corps, dont les parties sont jointes et unies ensemble avec une si juste proportion, reçoit, par tous les vaisseaux, et toutes les liaisons qui portent l'esprit et la vie, l'accroissement qu'il lui communique par une influence proportionnée à chacun des membres, afin qu'il se forme ainsi, et qu'il s'édifie par la charité.

17. Je vous avertis donc, et je vous conjure par le Seigneur, de ne plus vivre comme les gentils, qui suivent dans leur conduite la vanité de leurs pensées,

18. Qui ont l'esprit plein de ténèbres, qui sont éloignés de la vie de Dieu, à cause de l'ignorance où ils sont, et de l'aveuglement de leur cœur,

19. Qui ayant perdu tout espoir de salut, s'abandonnent à la dissolution, et se plongent avec une ardeur insatiable dans toutes sortes d'impuretés.

20. Mais pour vous, ce n'est pas ainsi que vous avez été instruits dans l'école de Jésus-Christ,

21. Peut-être vous y avez entendu prêcher, et y avez appris, selon la vérité de sa doctrine,

22. A dépouiller le vieil homme, selon lequel vous avez vécu dans votre première vie, qui se corrompt, en suivant l'illusion de ses passions;

23. A vous renouveler dans l'intérieur de votre âme;

24. Et à vous revêtir de l'homme nouveau, qui est créé selon Dieu dans une justice et une sainteté véritable.

25. C'est pourquoi, en vous éloignant de tout mensonge, que chacun parle à son prochain dans la vérité, parce que nous sommes membres les uns des autres.

26. Si vous vous mettez en colère, gardez-vous de pécher; que le soleil ne se couche point sur votre colère :

27. Ne donnez point entrée au diable.

28. Que celui qui dérobait ne dérobe plus: mais plutôt qu'il s'occupe lui-même, en travaillant de ses propres mains à quelque ouvrage bon et utile pour avoir de quoi donner à ceux qui sont dans l'indigence.

29. Que nul mauvais discours ne sorte de votre bouche; au contraire qu'il n'en sorte que de bons et de propres à nourrir la loi, afin qu'ils inspirent la piété à ceux qui les écoutent.

30. Et n'attristez point le Saint-Esprit de Dieu, dont vous avez été marqués comme d'un sceau pour le jour de la rédemption.

31. Que toute aigreur, tout empörtement, toute colère, toute crise, toute médisance, enfin toute malice soit bannie d'entre vous.

32. Mais soyez bons les uns envers les autres, pleins de compassion et de tendresse, vous pardonnant mutuellement, comme Dieu aussi vous a pardonné en Jésus-Christ.

ANALYSIS.

Absoluta parte dogmatica, transit ad mores.

¶ § 1, 2, 3. Ephesios tenerimè, per vincula quæ pro Christi gloriâ et eorum salute tolerat, ad vitam christianâ vocacione dignam hortatur, et in primis ad unitatem spiritus in vinculo pacis servandam.

§ 4, 5, 6. Hanc spiritus unitatem suadet ex unitate quæ in totâ religione christianâ regnat; unum corpus, unus spiritus, una spes, unus Dominus, unum Baptisma, unus Deus et Pater omnium; idem ergo sit omnium cor et animus. Et ne huic unitati obstet donorum varietas, circa eam duo præstat Apostolus. Primo, asserit quod fiat non pro merito recipientis, sed pro voluntate dantis. Secundo, ex unitate ad quam tendit hac varietas aliud sumit unitatis et concordiae argumentum. Septimo itaque versu asserit quod unicuique fidei data sit gratia, non pro ipsis meritorum mensurâ, sed pro voluntate Christi, hancque veritatem probat, v. 8, ex psalm. 67; hincque occasionem sumit aeternam Christi divinitatem contra haereticos insinuandi, v. 9 et 10.

§ 11. Præcipua enumerat dona hominibus à Christo data; horum ministeriorum finem indicat, v. 12, 13, nimis unitatem fidei et perfectam Christi formatio-

nem in fidelium cordibus.

§ 14. Carius explicat hunc finem, scilicet ut non simis parvuli, quoris doctrine vento fluctuantes, sed ut veram fiduci doctrinam sectantes et charitatis opera facientes, crescamus quaquaversum in Christo.

§ 15. Hoc spirituale in Christo augmentum explicat per comparationem ad augmentum corporis humani.

§ 17. Rediens ad id quod v. 1 dixit: Obsecro vos ut dignè ambuletis, etc., hocque fusiū explicans, horatur Ephesios ut non amplius gentilium ducant vitam, quam pingit, primo quoad interna, v. 18: Obtenebrati intellectu, etc.; secundò quoad externa, v. 19: Sece tradiderunt impudicitia. Huic gentilium vita contraria est christiana vita, v. 20, 21. Hanc ad duo principia generalia reducit; deponere veterem hominem, v. 22; induere novum, v. 23, 24. In reliquo capite hæc duo generalia doctrinæ Christi capita explicat in particulari. Deponenda sunt hæc veteris hominis membra, mendacium, fraus, ira, furtum, libido, etc. Induenda veritas, benignitas, mansuetudo, misericordia, castitas, justitia, liberalitas, etc.

PARAPHRASIS.

1. Cum tanta sit erga vos, ô Ephesii, beneficentia Dei, ut ex Gentilismo ad fidem, ad gratiam et ad gloriam vocari aequè ac Judeos; hinc ego Paulus, Christi propter vos captivus, vos hortor et obsecro, ut tanti beneficij memores, vitam ducatis vestram vocatione dignam.

2. In omnibus humiles estote, mansucti et mites, et cum animi lenitate proximorum mores vitiosos, et vobis incommodos, per charitatem tolerantes.

3. Magno studio incumbite ut animorum concordiam et unitatem servetis, in colligatione, seu concatenatione pacis, id est, in pace, velut vinculo animos colligante.

4. Unitas in totâ vestram religione regnat; unum vos corpus estis mysticum, unum et eundem accepistis Spiritum; eamdem habetis felicitatis aeternæ spem, ad quam vocati estis omnes.

5. Omnibus vobis unus et idem est Dominus Jesus Christus; idem creditis omnes; uno et eodem Baptismate, Christi scilicet, renati estis, et facti Christiani.

6. Unum Deum colitis omnes; unus omnium vestrum Pater, cuius imperium super omnes est; cuius providentia ad omnes extenditur; cuius Spiritus in omnibus vestris agit; idem ergo cor, eamdemque animam habeatis; pax regnet in vobis.

7. Evidenter dispar data est unicuique gratia, sed hæc disparitas unitati pacis non debet obstare, quia unicuique nostrum data est gratis, non ex merito nostro, nec pro meritorum nostrorum mensurâ; sed pro voluntate Christi, cui placuit hanc huic gratiam dare, illam illi; debet ergo quisque in Dei voluntate quiescere.

8. Ad hanc gratuitam donorum distributionem probandum, dicit regius Psaltes: Ascendens Christus in cœlum, et illuc secum ducens animas sanctorum, antea in limbo captivas, sumpsit à Patre dona, quæ transmisit hominibus in terram.

9. Quod autem Christus in cœlum ascendit, ut ait Prophetæ, quid hoc sibi vult, nisi quod Christus jam ante descenderit in inferiores et infimas partes terre?

10. Ille solus è cœlis descendere potuit, qui erat in cœlis, id est, solus Filius Dei; ipse ergo idem est et qui descendit in infimas terre partes, et qui ascendiit super omnes cœlos, id est, in supremum cœlum et dignissimum in eo locum, ut impleret omnia universi loca majestate et gloriâ suâ.

11. Redeo ad id quod supra, v. 7, dicere cœpi: Christus pro suâ voluntate varia Dei dona dedit hominibus; ipse enim quosdam dedit Ecclesie ut sint apostoli, alios ut sint prophetæ, alios ut sint evangelistæ, alios autem ut sint pastores et doctores.

12. Haecque dona Deus fidelibus dedit ut unusquisque illorum, seu apostolus, seu propheta, seu, etc., strenue et assidue ministerium sibi creditum exerceat, suaque fidei administratione mysticum Christi corpus, Ecclesiam, ædificium spirituale, promoveat; ut universa sanctorum societas consummata tam in moribus quam in scientiâ Dei reddatur.

13. Haec autem varia ministeria durabunt quoad usque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam eamdemque fidem et veram cognitionem Filii Dei, sieque proficiamus, ut evadamus in viros spirituales, adultos et perfectos, ad eamque perveniamus

mensuram , seu staturam et ætatem , quâ Christus plenè formetur in nobis.

14. Hos, inquam, ministros dedit Ecclesiae, ut non amplius puerorum more , quibus ob imperfectum iudicium quolibet persuaderetur, siveque vario et incerto impulsu et persuasione agitantur, non fluctuemus in diversas opiniones jactati et circumventi quovis doctrinæ vento, per seductionem et fallaciam hominum perversorum, perque fraudem et astutiam eorum qui nos circumvenire et in damnatos errores conantur pertrahere ;

15. Sed ut veritatem sectantes , et exequentes in charitate, id est, ut veram doctrinam sectantes, et debita christiana, seu opera charitatis, facientes, crescamus quaquaversum in Christo , et per Christum, qui est caput nostrum.

16. Ex quo Christo capite nostro totum Ecclesie corpus (quod compactum et connexum est, seu cuius partes et singula membra simul juncta sunt et compaginata per juncturas, quæ subministrant spiritum et gratias spirituales) augmentum sui ipsius facit, seu augesceat, idque vi et efficaciâ Christi , capit is intus agentis in mensuram , seu pro modo et exigentia , cujusque membra, in adificationem sui , seu ut se ipsum ædificet, hocque corpus, quod est Ecclesia, perficiat per charitatem.

17. Hoc est igitur quod v. 1 dicere coeperam , et quod per Christum vos obsecro , et quem hujus exhortationis meæ testem esse volo, scilicet ut non amplius eam vitam ducatis quam gentes ad Christum non conversæ ducunt; quæ pravum sensus sui iudicium sequentes, totæ vanis rebus student et occupantur.

18. Intellectum habent erroris et ignorantiae tenebris obscuratum ; alienati sunt et valde remoti à vita sanctâ quæ est secundum Deum; idque per ignorantiam quæ est in ip-sis , propter execrationem et obdurateonem cordis corum.

19. Qui desperantes salutem et vitam æternam quam nos Christiani credimus et speramus, semet-ipsos tradiderunt impudicitie, ad perpetranda omnia obscena , etiam turpissima et nefanda , cum ardore insatibili et quâdam plus semper luxuriandi cupiditate et inexplebili aviditate.

20. Vos autem non ita edocti estis in schola Christi.

21. Siquidem Christum et Christi doctrinam audiatis omnino et didicistis ex ipso , seu secundum

ipsius doctrinæ veritatem.

22. Didicistis, inquam, exuere veterem hominem, secundum quem ante conversionem vestram vixistis, quique corruptitur et computrescit in dies, prout magis ac magis obsequitur cupiditatibus seductibus et deceptricibus.

23. Didicistis renovari secundum interiorum hominem , Spiritus sancti gratiâ mentibus vestris induitum.

24. In novumque hominem transformari, ac tales fieri qualis à Deo creatus est homo in verâ justitiâ et in verâ sanctitate.

25. Quoniam ergo haec in Christo edocti estis; omne mendacium omnemque fraudem abjicientes, veritatem lequimini et facite cum proximo, quoniam sumus unius ejusdemque corporis commembra.

26. Si vos contingat irasci, iram vestram sic frænate, ut non peccetis, nec intus in Deum ira scilicet consentiendo, nec exterius in proximum ipsi malum faciendo, quod ira suggerit; sed quâm citissime per rationis imperium iram deponite; ita ut sol non occidat super illam.

27. Ne hâc animi vestri commotione detis diabolo locum in cordibus vestris.

28. Qui furabatur, alienumque bonum, quocumque modo , subtrahebat et detinebat, non furetur amplius ; quin potius laboret arte honestâ et utili , ut habeat ipse, non solum unde vivat, sed et unde tribuat eleemosynam egeno (siveque restituat).

29. Omnis sermo obscenus et fetidus, corruptus et quocumque modo vitiosus, non exeat ex ore vestro, sed si quis sermo ex ore vestro procedat, bonus s.t et utilis ad adificationem fidei, seu per quam fides crescat, et pietas inspiretur audientibus.

30. Et nolite verbis obscenis, putribus et scandalosis Spiritum sanctum contristare, quem in bapti modo et in confirmatione, velut sigillum vobis impressum, recepistis ; servandum usque in diem resurrectionis, ubi ab omnibus malis liberabitini, et beatam immortalitatem consequemini.

31. Absint à vobis omnis animi amaritudo, excedentia , et indignatio , et clamor inordinatus , et querulosus, maledicentia, omnisque omnino malignitas et nequitia.

32. E contra estote comes et benigni, misericordes et compatientes ; condonate offensas , sicut et Deus per Christi Filii sui meritum vobis peccata vestra donavit.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — OBSECRO ITAQUE... Conclusio moralis ex principiis supra stabilitis directè deducta; quia vos è gentilismo vocati estis , ut coadficemini in templum Dei, cap. 2, v. 22, et ut cum Iudeis sitis cohæredes corporales , etc., cap. 3, v. 6. Hinc ego Paulus , VINCTUS IN DOMINO, id est, propter Dominum. Sed et propter vos his sum constrictus : si nollem enim pre-

dicare , ab his essem omnino liberatus. Theodoreetus. Itaque ego Paulus, Christi propter vos captivus, obsecro vos UT DIGNÈ..., scilicet ad Ecclesiam, dignè ad corpus mysticum Christi , dignè ad hæreditatem Dei.

Ex hâc Apostoli nostri (etiam propter nos vinceti) tenerâ obsecratione discamus vocationis nostræ beneficium sèpè cogitare. Ad quid vocatus es ? quis ? à

ambuletis vocatione quâ vocati estis ; q. d. : Cum tanta sit excellentia vocationis vestræ, ideo cum obsecra-

VERS. 1. — Obsecro itaque vos ego vincitus in Domino, propter Dominum et Domini Evangelium, ut dignè

quo? ad quid? Gentilis, peccator, filius irae, à Deo vocatus es, ut sis civis sanctorum, domesticus Dei, immò filius Dei; alter quasi Christus, Christianus. Vive ergo ut civis sanctorum, et ut filius Dei, ut haeres Dei, dignè Deo.

VERS. 2. — CUM OMNI HUMILITATE; Græc., ταπεινότης, id est, cum humili sensu de seipso; ταπεινότης, humili, ταπεινότης, humili de seipso sensus. Syr.: *Cum omni humilitate mentis.* Ambrosius, *humilitate animi.* Sensus ergo est: Cum perfecta et integrâ cordis humilitate; seu in omnibus de vobis humiliiter sentientes. Humile sit cor; humilia erunt os, gestus, omnisque motus et actio. Hæc virtus gentilibus erat ut plurimum ignota: hinc sspè commendat eam Apostolus.

CUM OMNI MANSUETUDINE, seu mansuetè cum omnibus agentes et loquentes. Mansuetudo est humilitatis filia; qui verè humili est, hic et mansuetus est. Humilitas opponitur arrogantiæ, mansuetudo iracundia.

CUM PATIENTIA; Gr., *cum lenitate animi*, seu longanimitate, tolerantes mutuos defectus.

IN CHARITATE, id est, per charitatem; hanc animi lenitatem imperet, et informet charitas. Non oriatur ex solo temperamento; non sit ex humanâ tantum complacentiæ; non ex hypocrisi Pharisæicâ; sed ex spirituali et divino proximi amore. Cum Christus omnibus Christianis dixerit: *Discite à me quia mitis sum, et humili corde,* hinc meritò Paulus Christi apostolus, nos ad vitam nostrâ vocatione dignam exhortans, humilitatem et mansuetudinem nobis presertim commendat. Et quia charitas, forma reginaque virtutum, hinc et meritò vult ut à charitate hæc nostræ virtutes imperentur.

VERS. 3. — SOLICITI; Græc., *studentes*; Syr., et satagite.

IN VINCULO; Græc., ἐν τῷ συνδέσμῳ, *in colligatione*, concatenatione, conjunctione. Pax est vinculum, catena, gluten animos connectens et colligans; animorum autem unio tantum est bonum, ut de eo solliciti debeamus esse. Indifferentia erga pacem et animorum unionem sit crimen; quantò majus crimen erit illam dissensionibus rumpere!

tione vos exhortor, ut mores et studia vocationi vestre conformemis; id est, ut sancta sit et impolluta conversatio vestra.

VENS. 2. — *Cum omni humilitate et mansuetudine.* Illuminitas filia est mansuetudo; qui enim humili est et mitis, mansuetè cum omnibus agit ac loquitur.

Cum patientia supportantes invicem in charitate, id est, cum lenitate animi, si quid in aliorum moribus asperum aut vitiósū est, tolerantes per charitatem.

VERS. 3. — *Solliciti servare*, etc. Studiosè ac sollicitè operam dantes, ut servetis unitatem spiritus, id est, animorum inter vos conjunctionem, in vinculo seu colligatione pacis, id est, pace velut vinculo quadam animos vestros in unum colligante.

VERS. 4. — *Unum corpus et unus spiritus.* Suppletis: Ut videamini omnes esse unus homo, constans eodem corpore, eadē anima, eodem spiritu.

Sicut vocati estis in unâ spe, id est, ad unam eam-

VLS. 4. — UNUM CORPUS..., tot verbæ, tot rationes ad unitatem inducentes; quasi diceret: Hoc postulat à nobis unitas Ecclesia, cuius membra sumus omnes; unitas spiritus, quem recipimus omnes; unitas essentiæ divinæ, ad quam possidenda vocati sumus omnes; unitas Domini, cuius sumus omnes; unitas fidei, quam omnes profitemur; unitas baptismi, quo renati sumus omnes; unitas Creatoris, qui ex eodem nihilo nos creavit omnes; unitas Patris cœlestis, qui eadē potentia nos regit, eadē providentiâ conservat, eadē præsentia replet. *Unum corpus, Ecclesia, cuius caput Christus.*

UNUS SPIRITUS, qui Ecclesiam regit, quique per singula hujus corporis membra discurrens, vitam et motum spirituale singulis communicat.

IN UNA SPE VOCATIONIS..., una felicitas quam speramus et ad quam possidenda *vocati estis.*

VERS. 5. — UNUS DOMINUS, Jesus Christus, cuius omnes sumus servi redempti titii.

UNA FIDES, scilicet objectiva, eadem mysteria credimus.

UNUM BAPTISMA, Christi scilicet.

VERS. 6. — UNUS DEUS; nobis est et unus Pater omnium nostrum.

QUI EST SUPER OMNES, dominio.

ET PER OMNIA, providentiâ.

ET IN OMNIBUS NOBIS, inhabitazione.

Hinc colligere restat: Ergo et eumdem habeatis animum.

VERS. 7. — UNICUIQUE AUTEM NOSTRUM....; Syr.: *Verum unicuique nostrum.* In omnibus supradictis regnat unitas et paritas. *Unum corpus, unus spiritus....* Non idem est de gratiâ, non enim una, nec par unienique data est; sed varia et dispar; huic major, illi minor. Hæc disparitas poterat esse causa huic superbiendi, illi vero querendi et invidendi; ut hanc discordiæ occasionem auferat Apostolus, asserit primò, dona Dei esse pro Dei voluntate, non pro meritis, sapientissimè collata, hic, v. 7; secundò, dona Dei esse non proprio recipientis, sed aliorum utilitati concessa, v. 12; tandem ex unitate ad quam tendit hæc varietas, argumentum sumit unitatis et concordiæ, v. 13. *Unicuique nostrum...*

demque spem salutis, immortalitatis, glorie cœlestis, vocationis vestrae. *Spes, pro re promissâ ac sperata consueto more Scriptura ponitur.*

VERS. 5. — *Unus Dominus, Christum hominem intelligit, qui unus ac solus jure redemptionis Dominus noster est.* Una fides, scilicet objecti ratione, quatenus unum et idem omnes credunt: quod si una est omnium fides, debet et unus esse spiritus.

Unum baptisma, quo renati et Christiani effecti sunt.

VERS. 6. — *Unus Deus et Pater omnium*, scilicet vestrum, qui est super omnes, etc. Brevissimè Theodo-retus exponit, super omnes, dominio; per omnia, providentiâ; in omnibus, justificatione.

VERS. 7. — *Unicuique autem nostrum* etc., id est, cuique data est gratia non una et par, sed varia et dispar, huic major, illi minor, data, inquam, non ex merito vel mensurâ meritorum nostrorum, sed ex mensurâ gratuitæ donationis Christi, cui placuit donare huic illam mensuram gratiae, illi istam, alteri

quasi diceret : Evidem unicuique nostrum, non una, sed dispar data est à Christo gratia ; sed hinc nemo, vel superbire, vel queri, vel alteri invidere debet ; primò, quia non juxta mensuram proprii meriti, sed gratuitè donationis Christi, sit hec donorum distributio ; secundò, quia ad aliorum utilitatem ordinatur, ut videbitur, v. 12.

VERS. 8.—PROPTER QUOD DICIT : ASCENDENS...; Gr., ἀναβαί, præteriti temporis, cùm ascendere, vel cùm ascendisset in cœlum, etc., dedit dona hominibus. David in psalmo dicit : *Accepisti dona in hominibus*, id est, propter homines. D. Paulus dicit, *dedit dona*, etc. Utrumque simul verum est ; accepit enim Christus à Patre, dedit hominibus. Hic psalmus in sensu litterali est de triumpho Israelis de suis hostiis ; in sensu mystico est de triumpho Christi in cœlum ascendentis.

Moralis observatio.

Christus unicuique nostrum dona dedit pro suâ voluntate ; illorum mensuram admensus est ex infinità suâ liberalitate et sapientiâ, juxta quam decrevit unoquoque nostrum, quasi suo membro, uti, ad Ecclesiæ corporis sui, ædificationem. Ergo quisque nostrum in Dei voluntate debet quiescere, Deo gratias agere, divinamque bonitatem, tam in suis, quam aliorum donis, celebrare laudibus ; humiliiter uti dono gratis accepto, non inde superbire ; gaudere de aliorum donis, non illis propterea invidere.

Dona sunt pro Dei voluntate sapientissimè collata ; hanc Dei voluntatem adoro. Dona sunt, non propriæ, sed aliorum utilitati concessa ; ob illa, Deo gratias ago, quia et mee saluti utilia.

VERS. 9.—QUOD AUTEM ASCENDIT... Hic notanda erant varia Dei dona, at in versieulum undecimum rejicit, ut hic obiter perstringat Simonianos et alios hæreticos, Ebionitas et Photinianos, qui postea negarunt Christum Jesum, ante Mariam extitisse. Si enim rursus ascendit, ergo descenderat prius, ergo erat ; idem enim ipse, qui ascendit, et qui prius descendederat.

VERS. 10.—QUI DESCENDIT, IPSE EST... Ipse idem, quoad suppositum, ascendit et descendit tamen disfor-

aliam. Sermo est de gratiâ, quam theologi vocant gratia datum.

VERS. 8.—Propter quod dicit, id est, ad significandam gratuitam hanc donationem Christi, dicit propheta David, Psal. 67.

Ascendens in altum captivam duxit captivitatem. Christus, cùm ascenderet in cœlum, urâ secum adduxit et in cœlum subvexit inferni spolia, id est, animas justorum quæ prius apud inferos velut captiæ tenebantur.

Dedit dona hominibus ; quod in Psalmo Christus dicitur accepisse, non dedisse, quia nondum factum hoc erat, sed futurum promittebatur : hic autem dedisse dicitur, quia jam per omnes Ecclesias toto orbe fundatas dona sua distribuerat. Accepit dona danda seu distribuenda hominibus ; q. d. : Accepit dona in homines, sicut dicimus ducem accepisse stipendia in milites, utique distribuenda. Act. 2. *Dexterâ Dei exaltatus, et promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis et auditis.* Ubì promissionem Spiritus sancti, ipsum Spiritum san-

miter : descendit, per naturam assumptam, seu illam assumens ; ascendit in naturâ assumptâ, seu, ut ait Theodoretus, descendit incorporeus, ascendit cum corpore.

UT IMPLERET OMNIA. Præter sensum in paraphrasi datum, potest dici : *Ut impleret omnia de se scripta, figuræ et prophetias de hoc ascensi scriptas* ; vel *ut impleret omnem mundum suo splendore, suâ munificentiâ, per omnis generis dona, gratias et signa et miracula.* Hi duo versus ita perstringunt hæreticos, ut et moralem etiam afferant rationem, cur Christus ascenderit in supremum cœli locum : scilicet quia in insi terræ partes descenderat, per Incarnationem è cœlo in terras ; imò et in inferos, per mortem. Quia autem profundissimè sese Christus humiliavit, idè fuit sublimissimè exaltatus. Sic qui se humiliat, exaltabitur, et quò profundiū humiliatus fuerit, eò sublimius exaltabitur. Humillimi præterea Christi descensus meminit Apostolus, et ob eum, humilitatem Ephesiis hic inculcat, quia ipsa mater et nutrix est concordiae ; sicut superbìa fons, mater et nutrix discordiae.

VERS. 11.—ET IPSE DEDIT QOSDAM... ; prosequitur argumentum, v. 7 coepit, et præcipua enumerat dona, quæ Christus, pro suâ voluntate, dedit hominibus. Plura enumeravit 1 Cor. 12, 28 ; hic autem ea tantum enarrat quæ principibus membris dantur ad ædificationem Ecclesia ; sed sub his intelligenda sunt cætera.

APOSTOLOS. Apostoli sunt Ecclesiæ fundatores, seu qui à Christo, in omnem terrarum orbem missi fuerunt, ad prædicandum Evangelium et ad fundandas Ecclesias, ut duodecim ; item Paulus, Barnabas, Sylas.

QOSDAM AUTEM PROPHETAS. Prophetæ novi Testamenti, qui semper apostolis proximi ponuntur in Scripturis, arcana fidei mysteria explicabant ; quidam etiam illorum fatura prædicabant, ut Agabus in Actis Apostolorum ; nunc interpres dicuntur prophetæ, ait Ambrosius, seu, ut post ipsum S. Anselmus dixit clariū, horum locum nunc tenent, qui sacras Scripturas interpretando prænuntiant per eos cæteris fu-

ctum promissum, intelligit, hoc est, ejus dona, quæ Christus à Patre accepta effudit in homines.

VERS. 9.—Quod autem ascendit, etc. ; q. d. : Christus altissimè ascendit super omnes cœlos, quia profundissimè se humiliavit, et descendit ad imas partes terræ, scilicet ad infernum, sieque summa et iniuria complevit.

VERS. 10.—Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos ; quia cœlos omnes penetravit ascendendo usque ad summum cœlum ejusque supremam partem. D. Thom., Anselm., Theoph., asserunt Christum ascensisse supra omnia, ultra quæ non sunt alia. Est ergo ibi Christus, ut implet omnia, utque ipse totius universi dominus et judex universo emineat.

Ut impleret omnia, suâ tum potentia, tum maiestate, victoriâ, gloriâ, triumpho, possessione, regno, imperio, ac quasi inauguratione : quemadmodum rex urbes omnes quasi implet suâ potentia, comitatu et pompa, dum in eis inauguratur, aut eas triumphans ingreditur. Ita Theophil.

VERS. 11.—Et ipse dedit quosdam quidem aposto-

tura gaudia, malorumque supplicia. Nostri ergo prophetæ nunc sunt sacre Scripturæ interpretes et divini verbi concionatores.

ALIOS VERO EVANGELISTAS. Evangelistæ sunt qui Evangelium scriperunt; item septuaginta discipuli, item apostolorum adjutores in prædicatione Evangelii, v. g., Titus, Timotheus, Apollo, Sylas. Apostolis subserviebant; Philippus dicitur evangelista, Act. 21, v. 8. Evangelistæ ergo qui verbum Dei annuntiant extraneis.

ALIOS AUTEM PASTORES. Pastores sunt quorum officium est pascere et regere populum Dei, quales sunt episcopi et qui dicuntur pastores.

ET DOCTORES. D. Paulus non addit, sicut supra, et alios doctores, quia cum proprium pastoris officium sit docere, idem debet esse pastor et doctor; nam pascere verbo, idem est ac docere, et vice versa docere est pascere. Episcopus dicitur quasi inspector gregis, pastor et doctor, quia verbo pascit gregem suum. Parochi etiam et presbyteri curam animarum habentes sunt pastores, et pro modo et ratione officii sui debent esse doctores; pastoralis enim officii et muneris est docere, seu verbo pascere. Papa, summus Ecclesiæ pastor et doctor et apostolicum munus hueusque exercens, mittit enim præcones ad infideles et novas apud eos fundat Ecclesiæ. Itaque dici potest quod continetur sub nomine apostolorum, pastorum et doctorum, contra sectarios; qui dicunt nullam de eo mentionem fieri. Ex dictis patet hæc omnia munia, licet in se distincta formaliter, uni et eidem personæ posse convenire.

VERS. 42. — AD CONSUMMATIONEM... Græc., *ad coagmentationem*. Syr., *ad complementum*. Explicat eujus rei gratiâ Christus hæc supra dicta dona fidelibus distribuat. In hæc autem explicatione videtur esse quedam transpositio, ordo enim naturalis videatur postulare ut sic construatur: *In opus ministerii*; *in ædificationem*... *ad consummationem*... Quia prius est ministrare, etc., et ministrando ædificare corpus Christi, seu Ecclesiæ; ex quo sequitur sanctorum perfectio. Hoc etiam indicat particula Græca πρὸς, *ad*, significat enim finem. Finis ergo donorum Dei et ministeriorum ab eo in Ecclesiæ institutorum est sanctorum consummatio, tam in scientiâ fidei quam in moribus.

IN OPUS MINISTERII. Ut autem hæc sanctorum consummatio fiat in Ecclesiæ, Christus ministros instituit,

los, etc. Enumerat dona non omnia, sed pauca, sub quibus cætera intelligit.

VERS. 42. — Ad consummationem sanctorum, id est, completionem et perfectionem sanctorum; q. d.: Deus in Ecclesiæ dedit apostolos, prophetas, pastores, etc., ut sancti et electi in Christo, tum numero, tum meritis compleantur et perficiantur. *In opus ministerii*, ut scilicet quisque apostolus, propheta, pastor, doctor, plene et strenue opus ministracionis sibi crediti exerceat: Si enim unus faceret omnia, non perfectè faceret singula, ait Anselmus.

In ædificationem corporis Christi. Ecclesia scilicet, ut illa ceu ædificium Christi spiritale sensim assurgat, numeroque ac virtutibus proficiat, donec tandem ab-

in opus ministerii, id est, ut operentur, ut laborent, ut ministrent, et consequenter ut eò plus laborent et ministrent, quod majus habent in Ecclesiæ ministerium.

IN ÆDIFICATIONEM CORPORIS CHRISTI. Ut hæc illorum operâ, Ecclesia quæ est mysticum Christi corpus ædificetur, compleatur, perficiatur, non partium numero tantum, sed et singulorum sanctificatione, *ad consummationem*, etc.

Observatio moralis.

Hinc ergo disce, Christi minister, quâcumque fulgeas dignitate, ad quid illa tibi data sit. Non ad otium et vitam mollem, sed ad opus et ut strenue labores; non ad imperium et dominationem, sed ad ministerium, ut humiliter ministres; non ad destructionem, sed ad ædificationem; non ad tuum proprium bonum, tuumque commodum, sed ad Ecclesiæ utilitatem; non ad tuam gloriam, sed ad Christi gloriam; ut sanctos et electos illius consummes. Hinc et disce quod quod majus habes in Ecclesiæ ministerium; eò magis teneris operari et ministrare. Et ideò propter tuum gradum non extolli, aut superbire, sed humiliari et tremere debes. Quia *durissimum judicium iis qui præsunt*.

VERS. 15. — DONEC OCCURRAMUS OMNES... Syrus.: *Donec simus omnes unum quidpiam in fide et in cognitione Filii Dei; et unus vir perfectus, in mensuram staturæ plenitudinis ejus.* Explicat quæ sit illa sanctorum perfectio ad quam ordinantur ministeria, simulque docet quamdiù duratura sint illa ministeria. Et hæc ministeria durabunt, iisque indigebimus, quoad usque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam et eamdem fidem, et veram cognitionem Filii Dei. *Donec occurramus.* Est metaphora sumpta ab iis qui è diversis locis egressi ad unum locum aspirant et conveniunt. Ita fideles, licet è diversis terræ partibus, ad eamdem fidem, in eâdem Ecclesiæ, sibi invicem oecurrunt et convenient.

IN VIRUM PERFECTUM. Altera metaphora, sumpta à corpore, et ad animum translata; sicut enim naturalis homo paulatim crescit, adolescit, tandemque in virum perfectum et adultum evadit, ita spiritualis homo, Christianus, crescit in fide, cognitione et amore Dei, evaditque paulatim vir adultus et perfectus in Christo. Hoc ergo ministeria durabunt, et iis indigebimus, quoadusque nos omnes, alii post alios, ita proficiamus in cognitione et amore Dei ut evadamus in viros spirituales, adultos et perfectos.

solvatur, et omnibus suis partibus, omni ornatu et perfectione compleatur et consummetur. Ita Anselmus.

VERS. 15.—Donec occurramus omnes in unitatem fidei, etc.; q. d.: Hi gradus et hic hierarchicus Ecclesiæ ordo, ut alii sint apostoli, alii prophetæ, alii evangelistæ, alii pastores et doctores, manebit durabitque, donec infideles omnes ad unam Christi Fidem et Ecclesiæ vocentur, ut in Christum filium Dei credant, cumque agnoscent omnes, quotquot Deus credituros præscivit et predestinavit, et donec in ejus cognitione et dilectione omnes qui credidimus, crescamus ad perfectam ætatem et solidam in Christo Christique spiritu. *In virum perfectum*, id est, ut in Christi fide,

IN MENSURAM ETATIS. Græc., *staturæ*. Syr., *staturæ*. Persistit in metaphorâ: sicut enim naturalis homo suam habet mensuram, seu etatem maturam et statutam plenam, ita et spiritualis homo suam habet etatis et plenitudinis mensuram, id est, suam statutam plenam, etatem maturam, suamque plenitudinem, scilicet perfectionem fidei et dilectionis, quâ Christus formatur in nobis. *Mensura* igitur *etatis plenitudinis Christi*, est perfectio fidei et amoris quâ Christus formatur in homine christiano; estque sensus: Et ad eam perveniamus mensuram, seu statutam et etatem, seu perfectionem, quâ Christus plenè formetur in nobis. Durabit igitur hierarchicus ordo Ecclesiæ usque in finem mundi; tunc enim perfectis omnibus sanctis, cessabit in terrâ prælatio. Confer præcedentia et subsequentia Apostoli verba, et attende de quo agit, et videbis hunc esse sensum litteralem.

Nota litteralis.

Itaque juxta mentem et scopum Apostoli, *occursus* de quo hic intelligendus est de spirituali perfectione quam quilibet homo Christianus acquirat in hoc seculo. Non est ergo intelligendus de perfectione spirituali quam habituri sumus in futuro seculo; tunc enim non erit fides, sed clara visio, quod et evidenter indicat versus subsequens, *ut jam non simus parvuli fluctuantes...* Non est etiam intelligendus hic locus de corporum resurrectione, cum multis Latinis, præsertim verò scholasticis, qui per *mensuram etatis plenitudinis Christi* intelligent perfectam corporis humani statutam quam habuit Christus cum mortuus est et resurrexit, dicuntque omnes, etiam qui infantes mortui sunt, resurrecturos eâ magnitudine et statutâ quam habituri fuissent anno etatis suæ 54 aut 55. Hunc sensum explicat quidem D. Augustinus libro 22 de Civit., cap. 15, sed priorem, quem litteralem diximus, præfert; et sanè versus sequens præferendum indicat. Vide Estium. Porrò malè ex hoc loco aliqui voluerunt inferre feminas, exceptâ beatâ Virgine Deiparâ, in sexu virili resurrecturas, inter quos Tigrinus recenset D. Basilium, Hilarium, Athanasium; inter scholasticos citatur Scotus à Cornelio à Lapide. Sed hoc rejicitur quasi erroneum, sicut ratio Scotoatributa, dicenti sexum femineum esse naturæ vitium, seu

agnitione, amore, simus viri, id est, proiecti, viriles, constantes, sieque in Christo plenam et perfectam etatem spiritalem, id est, perfectum intellectum, cognitionem et amorem Dei nanciscamus.

VERS. 14. — *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ;* id est, ut non amplius, puerorum more, quibus imperfectum et instabile judicium est, fluctuemus, id est, inconstantes simus, ut non simus quasi pueri qui omni vento, impulso, persuasione agitantur, et in omnem partem abripi se sinant. *In nequitia hominum,* id est, per nequitiam et fallaciam hominum, sive philosophorum, sive judaizantium, sive hereticorum.

In astutiâ ad circumventionem erroris, ut scilicet simplices et ineautos astute circumveniendo ac decipiendo in errorem inducent.

VERS. 15. — *Veritatem autem facientes in charitate,* etc. Sensus Apostoli est: Quin potius ut veram Christi doctrinam, quam apostoli, pastores et doctores

imperfectionem: est enim naturalis perfectio, quamquam minor quam virilis. Vide Cornelium à Lapide.

VERS. 14. — *Ut jam non simus...*; Græc.: *Ut non amplius simus*; D. Chrysostomus et Theodoreetus: *Ut jam non simus amplius*. Altera causa cur sint ministeria, seu clarior et fusior explicatio causæ præcedentis: *Ut jam*, cùm scilicet ad illam perfectionem virilem, de quâ in versu præcedente, pervenerimus, *non simus parvuli*, Græc., *pueri*; Syr., *pueruli*. *Fluctuantes*, id est, leves et inconstantes in fide. Puerorum propria est levitas et mobilitas animi, ob imperfectum judicium, ipsisque quidvis suadetur.

ET CIRCUMFERAMUR...; Græc., *circumlati*, circumacti, quovis doctrinæ vento, sicut navis inter fluctus et ventos circummagi solet.

IN NEQUITIA; Græc., *ἐν τῇ κακείᾳ, in aleâ, aleatione*, id est, in fallaciâ aleatoribus usitatâ. *Kakozia* dicuntur qui talis utuntur. Tales sunt qui sunt vafri et astuti; postquam acceperunt simpliciores: illi enim omnia transponunt et transferunt, D. Chrysostomus. Cybiam vocat versutiam seu calliditatem, ait Theodoreetus. Nomen est deductum à verbo quod significat ludere tesseris, seu talis, ait idem Theodoreetus, quia prouerbiū est taliter ludentium calculos huc et illuc transferre, idque callidè. Theophylactus D. Chrysostomum suo more secutus: Cybeutæ dicuntur qui talis utuntur; hujusmodi sunt falsi doctores, transponentes simpliciores, seu talos, prout voluerint. Hoc ergo nomine hereticorum fallaciam designat et inconstitiam. Fallaces sunt et fraudulenti, utpote aleatores, quorum proprium est fallere. Inconstantes sunt et varii, quippe aleam faciunt de fide, et quasi ad aliquid mutant fidem.

IN ASTUTIA, seu fraude eorum hominum qui omnia tentant, ut per imposturam nos circumveniant, et in errorem abducant. Ex his omnibus, et maximè ob Græcam expressionem, *ut non amplius*, probabile videtur quod Ephesi plures tum philosophorum doctrinis, tum judaizantium errore, circumventi fuerint, hucque et illuc, doctrinæ vento, quasi procellis agitati.

VERS. 15. — *VERITATEM AUTEM FACIENTES...*, sed veritatem sectantes et charitatem, seu charitatis opera facientes. Duæ sunt partes fidei, seu vita christiana.

Ecclesiæ prædicant, amplexi, per omnia membra, in charitate crescamus et augeamur in ipsum, scilicet Christum, qui est caput totius corporis. Christus enim quasi caput influat gratiam et vim crescendi et augescendi in singula membra totius corporis, id est, Ecclesiæ.

VERS. 16. — *Ex quo (scilicet capite Christo) totum corpus (Ecclesiæ) compactum, compaginatum et compaginatum.* Ex capite enim omnia membra compaginantur, et per suas compages descendunt. *Et cor* *nexum*, ut scilicet membrum membro, fidelis fidelī, per eandem fidem et spiritum cohereat, fiatque ex omnibus unum corpus, scilicet Ecclesia, *per omnem junctorum subministracionis*, per mutuan unionem, quâ nobis subministratur spiritus et gratia Christi capitum nostri. *Secundum operationem*, ex vi et efficaciam intus agenti et operante. Vim Christi intellige, qui instar capituli influit et singula membra vegetat.

In mensuram uniuscuiusque membra, puta singuli

stiane , credere verum , et facere bonum; seu veritatem ex charitatis motivo facere , id est , exequi quae faciendi doceat fides , illaque propter amorem Dei facere ; tunc quoquaversum sit accretio spiritualis in Christo , seu perfectio christiana. Textus Graecus unico verbo exprimit , quod nos pluribus , ἀνθεύοντες , quasi diceret : Quae vera credimus , facientes per charitatem ; seu veritatem sicutantes et exequentes. Hoc verbum opponit praecedenti , *cibis et imposturæ*.

CRESCAMUS IN ILLO...; Graec. : *Crescamus in ipsum omnia*, id est , augescamus in illum , secundum omnia ; seu omni augmento , quoquaversum ; in longum , latum et profundum ; in omnibus donis et virtutibus. Crescente charitate , virtutum formam et animam , crescunt omnes virtutes interne.

In illo et per illum , seu ex influxu capitinis nostri.

VERS. 46. — EX QUO TOTUM CORPUS... Obscurus est hic locus , propter hyperbaton et propter brevitatem ; omnia simul dicere voluit , ait D. Chrysostomus. Ut autem clarius intelligas , nota quod explicat augmentum in Christo , de quo in versu praecedente. Explicat autem per comparationem augmenti corporalis puerorum : Sicut humanum corpus , cuius universæ partes simul junctæ sunt et ligatae , augmentum sumit unicuique membro proprium et proportionatum , illudque recipit ab influxu capitinis et cordis , idque per subministrationem vasculorum , que spiritum et succum corpori subministrant , sic Ecclesia , que corpus est , ex fidibus singulis , quasi membris suis , compactum recipit ab influxu Christi , capitis et cordis sui , per ministeria apostolorum , pastorum , doctorum , etc. (qui sunt quasi juncture), augmentum in fide et pietate , pro modo quo quodque membrum indiget ; hocque augmentum fit per charitatem , que est hujus mystici corporis quasi calor naturalis. Hoc notato , accedamus ad litteram : *Ex quo , capite scilicet Christo , totum corpus , Ecclesiae ,*

COMPACTUM , id est , quod compactum et coagmentatum est , seu cuius singula membra sunt suo loco collocata et simul connexa.

PER OMNEM JUNCTURAM , seu commissuram , id est , per mutnam unionem , quæ et sibi invicem adhaerent et Christo capiti suo. D. Augustinus habet : *Per omnem tactum* , intellige , per contactum mutuum membrorum sibi per juncturas coherentium.

SUBMINISTRATIONIS , seu subministrantem , id est , quibus juncturis , unicuique membro subministratur spiritus , seu gratiae spirituales. Ministrorum gradus in Ecclesiâ , seu varia ministeria , respondent juncturas corporis naturalis , suntque quasi vasa suppeditantia spiritum et gratias , seu per quæ Christus suppeditat spiritum et gratiam.

AUGMENTUM CORPORIS FACIT , scilicet corpus facit augmentum corporis , id est , sui. Hebraismus est , pro crescit , augescit.

SECUNDUM OPERATIONEM. Graec. , *ἐργάσια* , id est , per fideles à Christi gratiâ et spiritu , justam mensuram et ne mentum acquirant.

Augmentum corporis facit in ædificationem suâ , ut

intimam vim et efficaciam Christi capitinis intus agentis , et etiam uniuscujusque membra alimentum subministratum in se convertentis.

IN MENSURAM UNIUSCJUSQUE MEMBRI ; id est , crescit pro modo et exigentia uniuscujusque membri. Sicut enim in corpore naturali , majora membra magis augescunt , ita in mystico corpore apostoli et quicumque sanitatem majores magis crescunt in charitate et in omnibus virtutibus.

IN ÆDIFICATIONEM ECCLESIAE...; et hoc ideo sit ut per charitatem mutuam , et per dilectionis officia , mysticum Christi corpus , quod est Ecclesia , ædificetur , compleatur , perficiatur.

Observationes dogmaticæ.

Hinc collige mirabilem corporis Ecclesiæ economiā : ipsius caput , Christus ; tota Ecclesia , corpus ; singuli fideles , membra ; membrorum juncturæ , præpositorum et ministrorum gradus ; anima , charitas. Ne tamen hinc inferas peccatores qui gratiam amiserunt extra Ecclesiam esse , utpote qui charitatem non habent. Notanda enim est duplex Ecclesiæ forma , seu anima , exterior scilicet et interior. Exterior est professio fidei christianæ sub capite visibili , Christi vicario , summo Pontifice. Hocque sensu , fides est anima Ecclesiæ ut corporis civilis et politici. Interior et perfectior est charitas , quæ fidelis vivit vitâ Christi. Hinc fidelis peccator non male comparatur embryoni , qui vitâ sensitivâ vivit , animam minus perfectam ; fidelis attem justus homini perfecto , qui vitâ vivit rationali. Fidelis justus est membrum Christi vivum , Spiritu Christi animatum ; fidelis vero peccator est membrum quidem Christi , sed mortuum , Spiritu Christi destitutum ; non tamen separatum à corpore Christi , cui per fidem hæret.

Observationes morales.

Apostolicam hanc de charismatibus doctrinam qui benè perspectam habuerit , sanè non superbiet ob talenta sibi tradita , quocumque illa sint ; nec proximo suo invidiebit ob majora ei credita ; nec vinculum pacis fratrum animos uniens , sub quocumque prætextu , disrumpet unquam.

4° Non superbiet inflatus ob sua talenta , quia dona sunt merè gratuita , pro Dei voluntate data , non pro merito tuo ; tibi non debita , v. 7 ; quia dona sunt non propriæ utilitati tue , sed aliorum saluti ordinata : tibi , non pro te data ; quia tibi data sunt ad opus , ad ministerium , ad ædificationem Ecclesiæ , ad consummationem sanctorum ; et quod majus habes donum , eò majus debes opus , ministerium , mōjorem in Ecclesiâ ædificationem , plures sanctos perficere. Quia his quatuor , scilicet laborare , ministrare , ædificare , consummare , debes indefessè et continuè incumbere , quoad usque per firmam et solidam fidem , per charitatem Dei et proximi sinceram , Christum perfectè formaveris in cordibus fidelium tibi commissorum. Hæc est Dei voluntas in te , ô Dei minister , gradibus et charismatibus

scipsum edificet , compleat et perficiat hoc corpus quod est Ecclesia , in charitate , id est , per charitatem . Charitas hie non accipitur ut junctura , sed ut anima

ornate; opus continuum, non otium molle; ministratio humili, non dominatio superba; aedificatio Ecclesiae, non destructio; sanctorum consummatio, non infernorum eversio scandalosa. Hinc autem quis Dei minister non paveat humili, potius quam superbiat inflatus? De gradu in Ecclesiâ mihi tradito, de talentis acceptis, de eorum usu, de fide, de charitate, de sanctificatione fidelium mihi commissorum rationem Deo sum redditurus! Pavelbat ipse Paulus, post tot exaltatos labores, post tot sanctificatos hominum millions: Ne, inquit, ipse reprobis officiar. Et non pavebit minister totâ vitâ suâ otiosus, inutilis, et fortè scandalosus?

2º Proximo suo non invidebit ob majora ei credita talenta, quia si majus habet donum, et majus ei incumbit opus, majus ministerium, major sanctificatio fidelium, major ratio reddenda Deo. Imò gaudebo de donis proximo meo datis, et de eis gratias agam Deo, quia mea sunt sicut aliorum saluti ordinata.

5º Vinculum pacis, unitatem spiritus, sub quo cumque praetextu, nunquam disrumpet, qui alias nec poterit Spiritum gratiae subministrare praelatus, nec poterit recipere subditus. Apostolus, evangelista, pastor et doctor, sunt vasa subministrantia membris Spiritum gratiae salutaris; debent ergo et Christo capiti gratiae fonti, unita esse, ut ab eo Spiritum hunc recipient; debent et Christi corporis membris unita esse, ut hunc eundem Spiritum illis subministrent. Ceteri fideles sunt membra mystica corporis Christi; debent ergo Christi ministris velut vasis Spiritum suppedantibus uniri, ut per ea Christus, cor et caput Ecclesie, influat in ipsa Spiritum et gratiam quo vivificantur et crescant. Sicut enim manus à corpore avulsa non recipit sensibilem spiritum, eò quod à continuitate diducta est, sic et nos, nisi uniti fuerimus, non recipimus à Christo capite nostro descendenter Spiritus gratiam, Theophylactus. Propterea dixit Paulus *corpus compactum et connexum*, id est, non simpliciter positis membris, verùm etiam coniunctis, et unoquoque proprium locum habente, ut nullum luxatum sit, neque præter formam collocatum, Theophylactus. Si volumus ergo frui Spiritu qui procedit à capite, alter alteri adhæremus, D. Chrysostomus.

Praxis verè christiana.

Christus est caput Ecclesie, ipse influit in omnem Ecclesiam que est corpus ejus, et in singulos fideles qui sunt membra illius. Christus ergo caput meum est: ipsi, itaque ut capiti meo, debo uniri continuè per charitatis habitum, et frequentissimè per actus fidei,

Ecclesie: charitas ergo quasi anima facit nos crescere in Christo, ut crescente charitate, crescat totus homo in Christo.

Vers. 17. — *Hoc igitur dico et testificor in Domino.* Hec igitur est, quod dicere coeparam, quod et obtestor vos per Christum Dominum, quem volo hujus exhortationis meae esse te tem.

Ut jam non ambuletis, non conversemini, sicut et gentes ambulant, conversantur, in vanitate sensus sui, id est, mentis sui.

Vers. 18. — *Tenebris obscuratum habentes intellectum.* Tenebris erroris et ignorantiae obscuratum est

speci et charitatis, ut ipsi unitus, recipiam ab eo lumen, Spiritum et gratiam. Sicut in naturalibus nihil fit sine capite naturali, ita nec tu in supernaturalibus quidquam agas sine capite mystico. Quidquid ergo sis facturus, consule caput tuum; unire Christo capiti tuo ut in illius lumine et Spiritu agas et agaris. Deum, v. g., oraturus, unire Christo, ut in illo, per illum, et cum illo Deum ores, adores, diligas. Christus non tantum Ecclesie caput, sed et cor; spiritum et vitam singulis Ecclesie membris influit et communicat. Christus ergo cor meum est, vitae meæ principium; ipsis ergo spiritu debo animari, moveri, agi. Ille ut ita sit, Christo, cordi meo, uniar quam frequentissimè, et, si fieri potest, continuè: vivam in Christo, in corde Christi, et omnia mea opera faciam in corde et per cor Christi: utar corde Christi, quasi meo; in hoc corde, et per hoc cor, Deum amabo, orabo, adorabo.

Hæc praxis mirum in modum utilis est et consolatoria, maximè in ariditatibus et derelictionibus. Tunc relieto corde tuo sicco et arido, junge te divino Christi cordi, quod et tuum est, ipsoque utere tanquam tuo. Per hoc divinum cor ora, ama, adora... Offer Deo infinitum hujus cordis amorem, continuam illius cordis adorationem, gratiarum actionem, laudem, benedictionem, etc. Complace tibi in piis Christi cordis actibus. Gaudie quod per illud Deus dignè ametur, dignè adoretur, dignè colatur, dignè laudetur, etc., et in divinis hujus cordis actibus quiesce. Hanc praxim vide in fine Epistolæ ad Rom., scilicet in coroll., cap. 16; in Epist. ad Hebr., cap. 8, in coroll.; et cap. 9, in coroll.; et cap. 13, etiam in corollario.

Vers. 17. — *Hoc igitur dico...* Redit ad id quod initio dicere coepera: *Obsecro vos ut dignè ambuletis*, v. 1, idque fusiùs explicat. Vide paraphrasim.

In vanitate sensus sui. Græc., *mentis sua.* Syr., *mentis suæ.*

Vers. 18. — *Tenebris obscuratum habentes.* Græc.: *Obtenebrati intellectu.* Pingit gentiles primò quoad interna. Vide paraphrasim.

PER IGNORANTIAM..., PROPTER CÆCITATEM... Fons vanitatis gentium fuit intellectus obscuratio, majoris autem obscurationis causa fuit cordis ipsorum obdutatio. Corrupto intellectu, hominis duce, corruptus est appetitus; appetitus autem corruptio maiorem induxit obtenebrationem intellectus; et ex illa majori obtenebratione nata est cordis durities, execratio: cor callum obduxit; unde secuta est desperatio, indolentia, omnium scelerum origo.

insipiens cor eorum; stulti facti sunt, ut in reprobum sensum traditi, nec Deum nec Christum agnoscent, sed idola lignea et lapidea putent esse deos, diaboli colant, etc.

Alienati à vitâ Dei, id est, à vitâ qua secundum Deum est, à vivendi modo quem Deus instituit, precepit, et sibi gratum ac placitum declaravit, idque per ignorantiam: qui seculi et Deum, Dei legem et voluntatem ignorant. *Quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum;* Græc., propter execrationem. Verti etiam posset, propter obdutationem, vel, ut Ambrosius, duritiam cordis eorum.

VERS. 19. — QUI DESPERANTES; noster interpres legit, ἀπίπνετες, desperantes; εἰ πιστοί, spero; ἀπεπίζω, despero, et ita legit etiam Syrus., Arab., et omnes voteres Latini. In Greco tamen nunc est ἀπηγνότες, dedolentes, id est, dedolere sinentes et conscientiae remorsum non sentientes, aut saltem non curantes. Ita etiam habet D. Chrysostomus, Theodoreetus, Theophylactus, lege eorum textus Graecos. Apostolus gentiles hic pingit quodam externa: SESE TRADIDERUNT IMPUDICITIÆ... Vide paraphrasim.

IN AVARITIAM. Per avaritiam hic intellige, non pecuniarum insatiabilem cupiditatem, sed excessivam et inexplorabilem voluptatum aviditatem, seu, ut ait D. Anselmus, insatiabilitatem, quia sicut avarus nunquam reputat se satis habere, ita nunquam isti pervenient ad fornicationis saturitatem.

Ex hâc sceleratæ vite picturâ, disce quòd ex intellectu ignorantia oritur cordis corruptio; ex cordis corruptione fit major obtenebratio; ex utrâque, id est, ex cordis corruptione et intellectu obtenebratione fit consuetudo; ex consuetudine nascitur impudentia et indolentia; nec pudet, nec dolet de peccato. Hinc homo, quasi brutum, in omnia turpissima et abominanda ruit præcepis. Hoc de gentilibus narrat hic Apostolus: sed heu! in quot et quot Christianis hoc idem vidimus! Quia sensus sui vanitatem secuti sunt, obtenebrati fuerunt intellectu, alienati à vita Dei: demùn desperantes et dedolentes, in quorumlibet vitorum barathrum præcipites ruerunt. Cave ergo à vanitate sensus, à sensuum impressione, à passionibus. Fidem audi, obedi Deo, Evangelium sequere.

VERS. 20. — VOS AUTEM NON ITA DIDICISTIS... Hoc, luxuriari scilicet, et ut bruta corrumphi, non didicistis in scholâ Christi. Seu, ut ait Theodoreetus: Talis est quidem doctrina impietatis, Christi verò disciplina est omnino contraria, docet enim deponere vos veterem hominem...

VERS. 21. — SI TAMEN ILLUM AUDISTIS.... In paraphasi communiorem secutus sum opinionem quæ

VERS. 19. — Qui desperantes, scilicet salutem et viam virtutis ac beatitudinis. Graeca habent, indolentes, et, ut Hieronymus verit, indolorios, qui scilicet dolere desierunt, quicquid omnem doloris sensum perdidissent. Semetipso tradiderunt impudicitia in operationem immunditiae omnis in avaritiam; ut aliena appetitum et invadant insatiabiliter. Avaritia ergo significat hic avariam cupiditatem libidinis et voluptatum, que temperantiae et continentiae repugnat semper.

VERS. 20. — Vos autem non ita didicistis Christum. Ac si dicat: Talia non docet Evangelium Christi, hoc non didicistis in doctrinâ Christi, non ita edocisti estis in Christianismo, scilicet ita luxuriari, ut faciunt gentes. Ita Hieron. et Anselm. Discere Christum, inquit Hieronym., est discere temperantiam, sapientiam, virtutem Christi. Et Theophil.: Christum, inquit, discere, est rectè vivere.

VERS. 21. — Si tamen illum audistis; q. d.: Sicut omnino Christum Christique doctrinam audistis et didicistis, et in ipso edocisti estis, sicut est veritas in Jesu. Edocisti estis quæcum sit veritas doctrinæ ipsius Jesu, que docet depoendam esse pristinam conversationem.

VERS. 22. — Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem. Ut sensus sit: Si tamen

vult si affirmantis esse, non dubitantis; εἴτε, siquidem. Multi tamen volunt esse dubitantis, hoc sensu: Si tamen Evangelium intellexistis et Christi doctrinam verè, qualis est in se, et à Jesu Christo praedicata, EDOCTI ESTIS. Hocque, sive ut terreat Ephesios, sicut post OEcumenium putat Estius, sive quia post egessum D. Pauli quidam sub nomine Evangelii profanum Ephesi docuerint libertatem, ut putat Grotius.

VERS. 22. — DEPONERE VOS SECUNDUM PRISTINAM... Explicat quæ sit doctrina Christi, seu quid ab homine christiano exigat; scilicet, ut deponat pristinam vendi consuetudinem, quam secundum concupiscentiarum illusionem ducebatur; quippe que concupiscentiae seductrices hominem magis ac magis corrumptunt et quasi in brutum commutant. Deponere vos... Alludit hic D. Paulus ad ritum baptismi, in quo vestes deponebantur. Hoc, inquit Apostolus, nos docet deponere sordidum peccati indumentum, antiquam scilicet concupiscentiæ consuetudinem. Baptizatus renuntiare debet concupiscentiis et desideriis suis: Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis suis. Vetus itaque homo est homo qualis erat ante baptismum, gentilis, peccator, suas sequens concupiscentias, et in illis computrescens. Talis homo per singulas horas et momenta magis ac magis corrumpitur et ab homine in brutum degenerat: quippe qui vivit non secundum rationem, que hominis est, sed secundum passiones, que brutis et homini sunt quidem communes, sed in brutis fortiores.

SECUNDUM DESIDERIA ERRORIS, id est, cupiditates seduentes et deceptrices: sunt enim erroris principia, illusionis cause; dulcedinem promittunt, amaritudinem producunt. Radix earum dulcis, fructus amarissimi.

VERS. 23. — RENOVAMINI AUTEM... Græc., renovari autem. SPIRITU MENTIS VESTRE; spiritus mentis est ipse spiritus, seu mens ipsa. Hebraismus, significans renovari spiritualiter.

VERS. 24. — ET INDUCE NOVUM HOMINEM... Græc.,

per Christum docti fuitis deponere atque exuere veterem hominem, qui intelligitur in pristinâ seu priori conversatione, nempe ea quæ vivebatis priusquam crederetis in Christum. Est enim vetus homo, aut vetustas et corruptio peccati in homine ex veteri Adam contracta, aut potius ipse homo, quatenus hujusmodi vetustate affectus est.

Qui corruptitur secundum desideria erroris, id est, qui in vetustate et corruptela proficit, obsequendo pravis ac turpibus desideriis, quod fit ex mentis errore ac cœcitate.

VERS. 25. — Renovamini autem spiritu mentis vestrae, id est, secundum mentem, secundum interiorum hominem, id est, vivificâ illa vi gratiae et spiritu mentibus nostris induita, quæ Spiritus sanctus nos regenerat, et in novos homines, Christianos scilicet et sanctos, transformat.

VERS. 24. — Et induite novum hominem, etc. Apparet novum hominem ab Apostolo dici unumquemque hominem quatenus renovatus est per gratiam Dei. Quæ renovatio hic et alibi, nomine creationis intelligitur. Exponit igitur Apostolus novum hominem, qui per regenerationem creatus est secundum Deum, id est, divine legi conformatus; creatus, inquam, in verâ justitâ, quoad proximos; et in verâ sanctitate

induere. Baptizatus novas resumebat vestes, albas scilicet. Ad quod alludens Apostolus, hoc, inquit, docet nos in novum transformari hominem. Sicut vetus homo veteres sunt affectus peccandi, ita novus homo est nova mens, nova vita fide et gratia Christi renovata.

Observatio moralis.

Quilibet baptizatus est hic novus homo, per regenerationem creatus Deo conformis, utpote in vera justitia et sanctitate. Potest et cum D. Hieronymo intelligi quod hoc nos docet induere Christum, ipsique imitatione fieri similes. Christianus enim debet esse quasi alter Christus, Christo similis, Christi imago, Christi virtutum imitator; Christum quotidiem magis ac magis induere, seu imitari, ita ut in ipso videatur Christus, Christi humilitas, modestia, mansuetudo, charitas, etc. Hoc in baptismo spopondimus, hoc representat vestium baptizandi exutio, et novarum baptizati vestium induitio; exuimus pravos et veteres peccandi ritus et affectus, ut novum animum Christi induamus in justitia et sanctitate. Christus itaque a Christiano continuè et attentè studendus; Christus, liber intus et foris scriptus, semper a Christiano legendus. Intus, ipsius animus, charitas, humilitas, mansuetudo, etc.; foris, externi actus, patientia, poenitentia, paupertas, etc. In hoc studio animus noster, Christi animum induat; mores nostri vitam Christi exprimant. Sicut homo veste indutus nihil nisi vestem intuentum oculis exhibet, ita homo Christum induitus, nihil nisi Christum moribus suis exprimit.

VERS. 23. — PROPTER QUOD DEPONENTES... Duo supra dicta generalia doctrinæ Christi capita, scilicet de veteris hominis depositione, et novi hominis inductione, nunc explicat in particulari: ac primò docet quomodo membratum et per partes deponendum sit vetus homo.

Incipit à lingua: *Deponite omne MENDACIUM*, sub quo et fraudem comprehendit; *LOQUIMINI VERITATEM*, et verbis et factis; nulla sit fraus.

QUONIAM SUMUS INVICEM MEMBRA, commembra. Unum membrum alteri membro non mentitur: oculus, v. g., pedem non decipit; manus pedi scopulum non objicit; sed oculus pedem ducit, curatque ne impingat; manus palpatur in tenebris, scopulos avertit, corpus, si cadat, sustinet et erigit. Vide hanc de re pulchriora apud D. Chrysostomum, hic. Ille D. Pauli rationem

seu munditiæ, quo ad seipsum, etc.

VERS. 25. — Propter quod deponentes mendacium, loquuntur veritatem, unusquisque cum proximo suo. Membra veteris hominis, quæ deponi et exiunt vult Apostolus, sunt mendacium, fraus, ira, injustitia, furtum, libido, etc. His opponit membra novi hominis, eaque assumi et indui vult, scilicet veritatem, mansuetudinem, justitiam, liberalitatem, castitatem, etc.

Quoniam sumus invicem membra; q. d.: Unum membrum non meadit alteri, non decipit alterum, sed quodque alteri fidele est, illudque sincerè adjuvat quantum potest. Veritatem præcipit, et mendacium interdit. Quod ita primis seculis imbibuerunt christiani, ut scribat Justinus Martyr, Apolog. secundâ, christians malle mori quam vel semel mentiri.

VERS. 26. — *Irascamini*, et nolite peccare. Si contin-

si penetraveris, agnosces quod in fratrem tuum non possis peccare, quin et in Christum pecces; peccas enim in Christum, quoties in Christi membrum peccas.

VERS. 26. — *IRASCIMINI.* Sermo est hypotheticus; nec enim ira præcipitur; sensus ergo est: Si contingat vos pro naturæ fragilitate commoveri, vel si ratio et necessitas vos irasci cogat: ira enim est passio homini data, ut ardua aggrediatur et superet. Ille si ratione regitur, eos est virtutis, ait D. Chrysostomus.

SOL NON OCCIDAT.... Proverbium Hebreum, quo significatur, rem non esse in longum protrahendam. Solis occasus apud Hebreos erat initium diei: significatur ergo iram non esse in alteram diem pertrahendam.

A lingua Apostolus transit ad cor:

VERS. 27. — NOLITE LOCUM... Ira enim conservata parit odium, vindictæ voluntatem, per que diabolus intrat in cor, jus habet in illud, ibique regnat. Nunquam locum sic habet diabolus, ut in inimicitia; hinc mala nascuntur innumerabilia, D. Chrysostomus. Duo itaque sunt observanda in ira, seu in irae commotione: primò, ut non consentiat intus per voluntatem, et desiderium ulciscendi, nec erumpat exteriùs per verba vel faeta injuriosa; secundò, ut non duret, sed quam cito reprimatur; aliás dabitur locus diabolo, et ingressus in cor. Idem autem dicendum de quacumque passione.

VERS. 28. — QUI FURABATUR... A lingua D. Paulus ad cor transiit, nunc à corde ad manum. Furtum autem positum pro omni fraude, et injustâ acquisitione.

JAM NON FURETUR, et consequenter restituat, ubi poterit; qui enim retinet quod restituere potest, fur est.

LABORET MANIBUS. Ex specie intelligitur omne genus laboris utilis:

QUOD BONUM EST. Excluditur turpe et obscoenum opificium.

UT HABEAT UNDE TRIBUAT, sive peccatum suum solvat, seu restituat; ita D. Chrysostomus. Ut habeat ergo sibi necessaria; ut habeat unde restituat; ut habeat unde pauperi tribuat; adde etiam, ut otium fugiat.

Ex D. Paulo, non sufficit Christiano quod aliena non rapiat; sed debet egenis, etiam proprio manuum gat irasci, cavete ne in opus ira erumpat, id est ne facite quod ira suggestum, ne sinite eam progredi usque ad injuriam.

Sol non occidat super iracundiam vestram. Est proverbium, significans iram statim esse compescendam, ne locum densus diabolo.

VERS. 27. — Nolite locum dare diabolo; quod sit, dum fovetur ira, et similes diaboli foetus. Significat Apostolus cum qui sinat iram diutius apud se morari, dare locum diabolo. Potest sic intelligi: Nolite locum dare diabolo, tamquam accusatori. Semper enim querit de quo nos apud Deum possit accusare, etc.

VERS. 28. — Qui furabatur, jam non furetur, etc.; id est, quod honestum est; q. d.: Laboret et operetur, sed ita ut non ex turpi officio, sed honesto victimum querat.

suarum labore, victum et necessaria comparare. Quid ergo de divitibus immisericordibus diceret, qui egenis sua superflua denegant? quid de prelatis, beneficiariis, qui bona pauperum in vanos et turpes usus dilapidant? Debet pauper honesto labore comparare unde tribuat alii pauperi; divites autem obsecena et turpia operantur; unde fit ut non habeant ad dandum pauperibus. In obsecenis et damnatis rebus pauperum bona consumuntur! Christi patrimonium dispenditur!

VERS. 29. — OMNIS SERMO MALUS..., Græc., *putris*, putridus. Redit ad linguam, nosque docet loquendi normam: sermo noster non sit malus, sit bonus, sit gratiosus. Primò, *omnis sermo malus*, obsecenus, scurrilis, amarulentus, invidus, dicax, quo cumque vitio infectus, *putris*, et corruptus, omnino vitandus; secundò, bonus tantum proferendus, idque non temerè, ne nostro vitio vertatur in malum; sed opportunè ad ædificationem fidei, id est, proximi, in fide, et pietate, juxta illud Prov. 15: *Sermo opportunus, optimus.*

AD ÆDIFICATIONEM FIDEI; Græc., *usūs*, id est, ad usum, seu utilis ad ædificationem. Tertiò, UT DET GRATIAM..., seu progressum in gratiâ, fide et pietate, etc., quod est explicatio præcedentis, ut in paraphrasi. Vel etiam ut sit gratiosus, id est, cum gratiâ, venustè et jucundè proferatur; ita ut voluptatem spiritualem AUBIENTIBUS affeat.

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

VERS. 30. — ET NOLITE CONTRISTARE..., subaudi, *nolite*, verbis malis, id est, obsecenis, putribus, et scandalosis, *contristare*, id est, offendere SPIRITUM SANCTUM. Cùm offendimur, contristamur; ita Spiritus sanctus offensus contristaretur, nisi esset Deus, et impassibilis. Quantam autem ex parte nostrâ est, contristamus eum, cùm verbis aut factis illum offendimus. Nolite ergo talia facere, quæ Spiritui sancto ita displicant, ut quasi offensus et contristatus discedat à vobis; quemadmodum homo offensus et contristatus egreditur à domo offendentis et contristantis.

IN QUO SIGNATI ESTIS, id est, per quem signati estis in baptismo, internâ et copiosâ gratiâ, quasi sigillo, quo, ut filii Dei, à cæteris hominibus distinguimini.

Is, scilicet Spiritus sanctus, nos fecit gregem regalem; et nos abduxit à primis omnibus; is non sivit

VERS. 29. — *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Pro *malus*, Græc est, *putris* et *corruptus*, qui scilicet sale prudentiae non est conditus: sed vel lascivia, et obsecnitate, vel scurrilitate, vel alio vitio est infectus et corruptus.

Sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audiensibus. Supple, hic procedat ex ore vestro, ut scilicet fideles ædificantur, et in fide ac virtutibus proficiant per vestra colloquia. *Gratiam*, id est, progressum in gratiâ, pietate et virtutibus. Vult sermonem nostrum non tantum esse talem qui edificet, sed simili esse gratiosum, ut cum gratiâ venustè et jucundè proferatur. *Lingua sapientum ornat scientiam*, Proverb. 45.

VERS. 30. — *Et nolite contristare Spiritum sanctum Ipsi: in quo*, id est, per quem, signati eritis in diem re-

nos esse sitos cum iis qui sunt obnoxii iræ Dei; et tu cum tristitia afflictis, D. Chrysostomus. Per scelussum Spiritum grex divinus effecti sumus, Theodoretus.

IN DIEM REDEMPTIONIS; Syr., *liberationis*, id est, in diem gloriose resurrectionis, ubi ab omnibus malis, in animâ et corpore liberati, integrum, æternam felicitatem consequimini.

Observatio moralis.

In baptismō et confirmatione obsignati sumus Spiritu sancto; id est, Conditoris nostri signum, si guram et imaginem recepimus; gratiam sanctificantem, quâ filii Dei et Deo consecrati agnoscimur, sicut ex sigillo agnoscuntur, v. g., regis litteræ. Hoc autem sigillo, non anima tantum, sed et corpus nostrum, et omnia membra nostra obsignata sunt, sanctificata, Deo consecrata, ait D. Chrysostomus. Quodcumque verò sigillatum est, aperiri non potest, sine auctoritate ejus qui sigillum apposuit. Non possumus ergo os aperire sine Spiritu sancti motione; quantò minùs illud ad turpia et obsecena verba!

Spiritu sancti sigillum violat, qui os aperit ad inutilia loquendum. Spiritum sanctum contristat, qui ad mala verba, ore sancto et sanctificato utitur. Vide plura apud D. Chrysostomum.

VERS. 31. — OMNIS AMARITUDO ET IRA... Enumerat et prohibet omnes iræ gradus; cuius quasi prima radix est *amaritudo*, quâ cor offensum proximi facto aut verbo amarescit ergâ ipsum. Hinc oritur quedam cordis effervescentia, seu animi inflammatio. Græc., *τρυπής, excandescens*, quæ est *ira incipiens*. Deinde assurgit *indignatio*, Græc., *ἰρα*, *ira perfecta*, *ira accensa*. Postea erumpit in clamores, convicia, querelas, omnem denique malitiam proximum laudentem; seu malignitatem justitiae et charitati oppositam. Et hæc omnia D. Paulus vult à nobis prorsus et radicibus avelli. Clamor est equus iræ, ait D. Chrysostomus; equum si prostraveris, ascensorem evertisti, ex eodem. Iræ pennas amputas, si clamorem auferas, idem.

VERS. 32. — ESTOTE AUTEM INVICEM BENIGNI... Vult autem ut in locum vitiorum supra enumeratorum inseramus in cordibus nostris virtutes contrarias, seu ut simus invicem comes, suaves et benigni, MISERICORDES; Græc., *bonorum viscera*, seu habentes viscera misericordie, compatientes.

demptionis, quasi filii promissionis, et quasi regalis græc Christi et Spiritus sancti.

In diem redēptionis, id est, in die quo baptizati estis. Baptismo enim facti estis participes redēptionis Christi, illoque die redempti estis à servitute peccati et diaboli.

VERS. 31 et 32. — *Omnis amaritudo et ira...* Esote autem invicem benigni, id est, come-, suaves et blandi: misericordes, id est, boni affecti, donantis invicem injurias et offensas, sicut et Dens in Christo, per Christi Filii sui meritum, *donavit robis*, condonavit omnia vestra delicta. Hæc est radix omnis patientie et charitatis, quam opponit amaritudini. Ha enim nou extinguitur ira, sicut nec ignis igne: sed sicut ignis aquâ, ita ira extinguitur patientiâ et benignitate, ait Chrysostomus.

DONANTES INVICEM..., mutuas vobis invicem condonantes injurias, sicut Dens per Christum Filium suum, quem pro peccatis vestris immolavit, vobis offensas

vestras condonavit. Hanc Dei misericordiam ineffabilem præ oculis semper habetote, ut eam imitemini.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Omnis Christianus observet vitæ christianæ, Christoque digne compendium. Christianus sit perfectè humilis, humiliiter de se sentiens et loquens, humiliiterque cum aliis omnibus se gerens; sit mansuetus, mansuetè cum omnibus agens, et loquens; sit patiens, aliorum mores vitiosos, et sibi incommodes sustineat, idque omne ex charitate Dei et proximi. Vide v. 1, 2, 5.

2º Idem Christianus observet, distinguat in mente, et corde imprimat congregatas rationes quibus ad unitatem et mutuam concordiam nos invitauit Apostolus, v. 4, 5, 6. Sit ergo pacificus, unitatis et concordiae amator. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

3º Omnis Dei et Ecclesie minister apostolicam de charismatibus doctrinam observet, ut ob ea nec superbiat, nec aliis invideat, nec unitatem disrupiat. Primo, dona Dei sunt, non pro merito data, sed pro Dei beneplacito; ut quid gloriari ob illa? v. 7; secundo, dona Dei sunt pro aliorum salute data; cur invideas habent? v. 12; tertio, dona Dei sunt data ad opus, ad ministerium, ad ædificationem, v. 12. Quantus inde tremor inertis, dominanti, destruentis? vide v. 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, et observationes morales in fine v. 16.

4º Ex apostolica D. Pauli doctrinâ v. 15 et 16, in quibus Christus exhibetur ut caput et cor Ecclesie, spiritum et vitam influens singulis Ecclesie membris, praxim discamus verè christianam, per unionem continuam cum Christo, capite et corde nostro; ut in illo, per illum et cum illo, omnia nostra pietatis opera exerceamus. Hanc praxim vide in fine v. 16. Fusiùs

CAPUT V.

1. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi;

2. Et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilxit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.

3. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos:

4. Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurillitas, que ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio.

5. Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei.

6. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ:

7. Nolite ergo effici particeps eorum.

8. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate.

illam vide in fine Epistolæ ad Rom., c. 16, in corollario; et in Epist. ad Hebr., cap. 8, in coroll.; c. 9, in coroll, et c. 13, etiam in corollario.

5º Ab eodem apostolo, v. 22, 23, 24, duo discamus omnes, ad quæ reducitur vita christiana, et quæ in Baptismo factis et verbis promisimus. Primum, *deponere veterem hominem*, v. 22, id est, sordidum peccati indumentum, seu antiquam concupiscendi consuetudinem. Hoc in nostro Baptismate repræsentavit vestium depositio. Hoc promisimus, renuntiantes Satanæ et ejus operibus perniciosis. Secundum, *induere novum hominem*, Christum scilicet per imitationem, v. 24. Intus induere Christi charitatem, humilitatem, mansuetudinem, etc. Exterius induere Christi poenitentiam, paupertatem, patientiam, etc., ita ut Christus videatur in nobis. Hoc repræsentavit albarum vestium indutio. Hoc promisimus, cùm Christo nomen dedimus, eique nos semper adhaesuros juravimus. Vide dicta v. 24. Hanc autem veteris hominis exutionem, hancque novi hominis inductionem, membratim et per partes faciendam, docet Apostolus in reliquo capite. Utramque incipit à lingua; versibus itaque 25, 29, 30, 31, docet quæ virtus linguae à nobis fugienda; ibidem et nos docet normam sanctæ et christiane loquendi. A lingua transit ad cor, docetque quomodo passionibus resistendum ne diabolo detur ingressus in illud, v. 26, 27. Docet è contra quomodo Christi virtutes induendæ, ut Christus habebit in cordibus nostris, v. 32. Denique à corde transit ad manum, docetque quæ virtus fugere debeat, quæ virtutes operari, v. 28.

CAPITRE V.

1. Soyez donc les imitateurs de Dieu, comme étant ses enfants bien-aimés :

2. Et marchez dans l'amour et dans la charité, comme Jésus-Christ nous a aimés, et s'est livré lui-même pour nous, en s'offrant à Dieu comme une oblation et une victime d'agréable odeur.

3. Qu'on n'entende pas seulement parler parmi vous, ni de fornication, ni de quelque impureté que ce soit, ni d'avarice, comme on ne doit point entendre parler parmi les saints.

4. Qu'on n'y entende point de paroles déshonnêtes, ni de folles, ni de bafouilles; ce qui ne convient pas à votre vocation; mais plutôt des paroles d'action de grâces.

5. Car sachez que nul fornicateur, nul impudique, nul aveugle, dont le vice est une idolâtrie, ne sera héritier du royaume de Jésus-Christ et de Dieu.

6. Que personne ne vous séduise par de vains discours; car c'est pour ces choses que la colère de Dieu tombe sur les hommes rebelles à la vérité.

7. N'ayez donc rien de commun avec eux.

8. Car vous n'étiez autrefois que ténèbres, mais maintenant vous êtes lumière, en notre Seigneur: marchez comme des enfants de lumière.

9. *Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitiae, et veritate :*

10. *Probantes quid sit beneplacitum Deo :*

11. *Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.*

12. *Quae enim in occulto sunt ab ipsis, turpe est et di- cere ;*

13. *Omnia autem quae arguuntur, à lumine manifestantur ; omne enim quod manifestatur, lumen est.*

14. *Propter quod dicit : Surge, qui dormis, et exsurge à mortuis, et illuminabit te Christus.*

15. *Videte, itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis : non quasi insipientes,*

16. *Sed ut sapientes ; redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

17. *Propterea nolite fieri imprudentes ; sed intelligentes quae sit voluntas Dei.*

18. *Et nolite inebriari vino in quo est luxuria : sed implemini Spiritu sancto,*

19. *Loquentes vobismet ipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino ;*

20. *Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri.*

21. *Subjecti invicem in timore Christi.*

22. *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino ;*

23. *Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie ; ipse Salvator corporis ejus.*

24. *Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.*

25. *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et scipsum tradidit pro eâ,*

26. *Ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vite ;*

27. *Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.*

28. *Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, scipsum diligit.*

29. *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit ; sed nutrit et foveat eam, sicut et Christus Ecclesiam :*

30. *Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus.*

31. *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ.*

32. *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ.*

33. *Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligt : uxor autem timeat virum suum.*

ANALYSIS.

Hortatur Ephesios ut Dei exemplum de quo v. 52, cap. 4, tanquam filii Dei imitentur, et sese mutuò diligant sicut Christus dilexit nos, v. 1, 2. Ut horreant omnem prorsus inmunditiam et avaritiam, quæ certissime à Dei regno suos sectatores excludunt, v. 3, 4, 5. Ut

9. *Or le fruit de la lumière consiste en toute sorte de bonté, de justice et de vérité :*

10. *Recherchez avec soin ce qui est agréable à Dieu :*

11. *Et ne prenez point part aux œuvres infructueuses des ténèbres ; au contraire, condamnez-les.*

12. *Car la pudeur ne permet pas seulement de dire ce que ces personnes font en secret.*

13. *Or tout ce qui mérite d'être repris se découvre par la lumière, n'y ayant que la lumière qui découvre tout.*

14. *C'est pourquoi il est dit : Levez-vous, vous qui dormez, sortez d'entre les morts ; et Jésus-Christ vous éclairera.*

15. *Ayez donc soin, mes frères, de vous conduire avec une grande circonspection, non comme des personnes imprudentes,*

16. *Mais comme des hommes sages, rachetant le temps parce que les jours sont mauvais.*

17. *Ne soyez donc pas indiscrets ; mais sachez discerner quelle est la volonté du Seigneur :*

18. *Et ne vous laissez pas aller aux excès du vin, d'où naissent les dissolutions ; mais remplissez-vous du Saint-Esprit,*

19. *Vous entretenant de psaumes, d'hymnes et de cantiques spirituels, chantant et psalmodiant du fond de vos cœurs à la gloire du Seigneur ;*

20. *Rendant grâces en tout temps, et pour toutes choses, à Dieu le Père, au nom de notre Seigneur Jésus-Christ ;*

21. *Et vous soumettant les uns aux autres, dans la crainte de Jésus-Christ.*

22. *Que les femmes soient soumises à leurs maris, comme au Seigneur ;*

23. *Parce que le mari est le chef de la femme, comme Jésus-Christ est le chef de l'Eglise, qui est son corps, et dont il est aussi le Sauveur.*

24. *Comme donc l'Eglise est soumise à Jésus-Christ, les femmes aussi doivent être soumises en tout à leurs maris.*

25. *Et vous, maris, aimez vos femmes, comme Jésus-Christ a aimé l'Eglise, et s'est livré lui-même pour elle,*

26. *Afin de la sanctifier, après l'avoir purifiée dans le baptême de l'eau, par la parole de vie ;*

27. *Pour la faire paraître devant lui pleine de gloire, n'ayant ni tache, ni ride, ni rien de semblable, mais étant sainte et irrépréhensible.*

28. *Ainsi les maris doivent aimer leurs femmes comme leur propre corps : en effet, celui qui aime sa femme s'aime lui-même ;*

29. *Car nul ne hait sa propre chair ; mais il la nourrit et l'entretenit comme Jésus-Christ fait à l'égard de l'Eglise,*

30. *Parce que nous sommes les membres de son corps, formés de sa chair et de ses os.*

31. *C'est pourquoi l'homme abandonnera son père et sa mère pour s'attacher à sa femme ; ils deviendront tous deux une seule chair.*

32. *Ce sacrement est grand, je dis en Jésus-Christ et dans l'Eglise ;*

33. *Que chacun de vous donc aime aussi sa femme comme lui-même, et que la femme révère son mari.*

circa haec vitia caveant à vanis quorumdam doctrinis, v. 6 ; nec eorum sint socii criminum, ne sint et participes suppliciorum, v. 7 ; sed ut filii lucis, faciant opera lucis, in omni bonitate, et justitiae, et veritate, v. 8, 9, et Dei voluntatem sollicitè faciant, v. 10. Operibus

verò tenebrarum non tantum non communicent, v. 11, sed et ea condemnent operum suorum lumine, v. 12, quia luminis est manifestare, v. 13.

¶ 15. Monet ut cautè et sapienter ambulent, seu circumspectè conversentur, maximè cum infidelibus; tempora considerent, et attentè explorent quid Deus velit ab eis, v. 16, 17.

¶ 18. Ne vino, luxuriæ causâ, repleantur; sed Spiritu sancto, sanctificationis principio, in hocque Spiritu

psallant, lætentur, cantent, Deo gratias agant, sibique in vicem serviant, ob reverentiam Christi, 19, 20, 21. Denique descendens ad singulares status, ac primò conjugatos instruere volens, in reliquo capite docet matrimonium magnum esse Sacramentum, quia signum est representans unionem Christi cum Ecclesiâ. Hincque vult ut uxores sint viris suis subditæ, sicut Ecclesia Christo; et ut viri suas uxores diligent, sicut Christus Ecclesiam.

PARAPHRASIS.

1. Estote ergo Dei Patris vestri imitatores, tanquam filii charissimi.

2. Et sicut vos ille dilexit, ita et mutuae charitatis opera sedolò et continuè exerceete. Sicut etiam Christus dilexit nos, et semetipsum Deo pro nobis obtulit in sacrificium, tanquam hostiam Deo suavissimam, ita et nos invicem debemus diligere, non tantum condonando, sed et vitam pro fratribus impendendo, si res id postulaverit.

3. Fornicationem autem, et quamlibet immunditiam, sicut et nimiam habendi cupidinem, sic horrete, ut ne quidem illa via nominetis. Sicut decet Christianos, nomine et professione sanctos; quorum non modò opera, sed et verba et cogitata debent esse sancta.

4. Longè quoque absint à vobis obscenitas verborum, fatuæ, et inepte fabulæ, ridiculae facetiæ; haec quippe Christianum hominem dedecent, utpote sanctum et gravem; sed potius audiatur apud vos laus Dei, et gratiarum actio.

5. Vos enim scire volo, et ut rem maximi momenti intelligere, quid (quidquid in contrarium vobis datur) omnis scortator, aut immundus, aut avarus, seu servus avaritiae, que est idolatria, jus non habent hæreditatis æternæ aliquando percipiendæ.

6. Carea haec nemo, sive philosophorum, sive Simonianorum, verbis aut rationibus fallacibus vos seducat: propter haec enim, que dixi crimina, ultio divina venire parata est in incredulos, et in inobedientes.

7. Cavete igitur ne sitis eorum socii in peccatis, ne sitis et suppliciorum complices.

8. Aliquando equidem in Gentilismo fuitis tenebricosi toti, et ipsæ tenebreæ; nunc autem fide et gratiæ Christi illuminati et lux estis: itaque et filii et sectatores lucis vivite; moribus et vitâ vos lucis filios ostendite.

9. (Fructus autem lucis, seu fidei et gratiæ Christianæ, est omnis bonitas, seu beneficentia, omnis justitia et veritas.)

10. Sollicitè et studiosè explorantes quid sit acceptum Deo, ut illud faciatis.

11. Et ne, quocumque modo, nec faciendo, nec approbando, nec tolerando, communicetis infructuosis tenebrarum operibus; è contra vero vos, quoniam lux estis, haec tenebrarum opera lumine vestro redarguite, objurgate, manifestate, ut eorum omnibus appareat turpitudo.

12. Ne communicetis, inquam, quia ad' turpia

sunt, que in occulto faciunt, ut ne pudor quidem illa verbis exprimere patiatur.

13. E contra, inquam, redarguite operum vestrorum lumine, quia hoc exigit natura rei: quæcumque enim arguuntur et per argutionem, seu reprehensionem, manifestantur; haec à lumine manifestantur, quia lucis proprium est manifestare; nec quid potest aliud manifestare nisi sit lux, aut luce perfusum: sicut ergo claritas diei ea que nocturnis tenebris erant obscura et abscondita manifestat, ita lux operum vestrorum, seu sanctitatis vestræ, arguat opera mala, illorumque turpitudinem manifestet.

14. Quia lucis proprium est illuminare, ideò Isaïas dicit peccatori in tenebris sopito: Expergiscere, ô peccator, qui dormis in peccatorum tuorum tenebris; et surge à mortuis operibus tuis, et Christus, lux mundi, et sol justitiae, te illuminabit.

15. Cum haec sita sint, ut operum vestrorum lumine debeatis opera tenebrarum redarguire, videte ergo quomodo cautè et circumspectè conversemini, maximè cum infidelibus, non quasi insipientes et imprudentes, sed ut homines vero sapientiae lumine, Christi scilicet, perfusi; et sibi semper attenti.

16. Ementes, mercantes occasionem et opportunitatem, id est, temporis opportunitate benè utentes, quoniam dies sunt malis et periculis pleni.

17. Ideò ne sitis imprudentes et incauti in conversatione vestrâ, sed attentè considerate quid Deus velit à vobis.

18. Et nolite inebriari vino; in ebrietate enim vini est luxuria, sed impleamini musto Spiritus sancti, gratiæ et letitiae spiritualis principio.

19. Recitantes et cantantes inter vos mutuo psalmos, et hymnos, et cantica spiritualia; cantantes, inquam, et psallentes, non lingua tantum, sed ex intimo cordis affectu, in honorem Christi Domini.

20. De omnibus bonis et gratiis acceptis semper agentes gratias Deo Patri per Dominum nostrum Iesum Christum qui haec nobis promeruit.

21. Alter alteri, inferior scilicet subditus sit superiori; et superior inferioris modulo sese accenmiodet ob reverentiam Christi, qui cum esset summi omnium, omnibus sese submisit.

22. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut ipsi Christus Domino, cuius vir est imago locumque tenet.

23. Quia sicut Christus est caput Ecclesiæ et ejusdem tanquam corporis sui salvator, sic vir caput est mulieris ejusque tutor et protector.

24. Sicut ergo Ecclesia Christo libenter est subjicta, ita et mulieres viris suis subjiciantur in omnibus, intellige, sicut oportet, in Domino, Coloss. 3, v. 18.

25. Et vos viri, qui Christi imagines estis, Christum Dominum, exemplar vestrum, imitemini. Diligite uxores vestras, sicut Christus Dominus Ecclesiam sponsam suam dilexit, et ita dilexit, ut semetipsum pro ea morti tradiderit.

26. Nimirum ut illam ab omni labore peccati sanctificaret, mundans eam per baptismi lavacrum, in verbo spiritum et vitam conferente.

27. Ut ipse sibi eam exhiberet quasi sponsam multo decore et gloriâ illustrem, sine macula peccati, sine rugâ vetustatis, sine quovis defectu, sed sanctam et irreprehensibilem, sic et mariti debent suas uxores ita diligere, ut illarum nãevos et maculas et infirmitates tolerent, et, quantum est in illis, sanent, perficiant, et sanctificant tum monitis, tum exemplis.

28. Hoc eos docet exemplum Christi allegatum; sed præterea ipsos ad hoc impellere debet etiam proprius amor. Est enim uxor unum quid cum marito; uterque est una caro; debent ergo mariti uxores suas diligere ut corpora sua; qui enim uxorem suam diligit, seipsum diligit, quia est unum quid cum illâ.

29. Nemo scipsum odio habet, et consequenter

nemo corpus suum, sui ipsius partem, odio habet: sed è contra quilibet corpus suum nutrit et fovet; debet ergo maritus uxorem, utpote corpus suum, diligere, nutrire, fovere, sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit, fovet, vestit et ornat.

30. Verè Ecclesia corpus ejus mysticum est, quia nos singuli fideles sumus membra hujus sacri corporis, nimirum de carne, et de ossibus ejus in cruce dormientis, spiritualiter formati; sicut Eva corporaliter formata est ex Adamo dormiente.

31. Auctoritas denique Scripturæ hanc amorem viri in conjugem, quasi in seipsum, confirmat, cùm de Evâ et, in ipsis personâ, de omnibus mulieribus dicat: Propter hoc homo relinquet patrem et matrem suam, et agglutinabit uxori sue, et erunt una caro.

32. Mysterium citatae Scripturæ verbis expressum, nempe primum Adæ et Evæ matrimonium, magnum Sacramentum est et mysterium: quippe quod expressivum et repræsentativum erat unanimis et indissolubilis conjunctionis Christi cum Ecclesiâ.

33. Licet autem mysterium sit, et de Christo principaliter intelligatur mysticè, verùm tamen et vos ad litteram adimplete: unusquisque maritus suam uxorem diligit sicut seipsum; uxor vero sum virum reveratur, sicut Ecclesia Christum: sieque reipsâ exprimitis quod in Christo et Ecclesiâ significat.

COMMENTARIA.

VERS. 1.—ESTOTE ERGO IMITATORES DEI.... Syr.: *Estote ergo conformati Deo.* Haec conclusio pendet ab eo quod ultimo præcedentis capituli versiculo dictum est: *Sicut et Deus in Christo donavit vobis;* hincque infert: Dei ergo, Patris vestri, imitatores estote; condonate invicem, sicut condonavit vobis. Liberorum est moribus patrem referre; et eò filii sunt patribus chariores, quò similiores; ergo vos, **UT FILII CHARISSIMI,** Patrem vestrum cœlestem imitemini: clementissimus est, peccata condonat, omnibus bona facit; ergo ut filii sitis ei charissimi, injurias condonate, omnibus benefacie, in dilectione sedulò ambulate.

VERS. 2.—ET AMBULATE IN DILECTIONE... Non unum aut alterum actum charitatis hoc significat, sed continuum exercitium et progressum in charitate. Deus, Pater noster, charitas est; et nos pro modulo nostro charitas simus, saltem in charitate ambulemus, ab eâ nunquā deficiamus. Notat D. Chrysostomus quòd non dicatur nobis absolutè: *Estote imitatores Dei,* sed quòd statim addatur *in dilectione.* Deus quippe in omnibus quidem admirandus, at non in omnibus imitabilis; v. g., admirandus est in suâ scientiâ, potentia, immensitate, æternitate, et in infinitis aliis perfectio-

nibus, sed in illis est inimitabilis, hæc enim omnia nostras superant vires. Vult autem ut bonitatem suam imitemur omnes, ut condonemus sicut condonat; beneficiamus omnibus, sicut ipse omnibus beneficit; quia hæc pro modulo nostro possumus omnes, ipsius adjuvante gratiâ: possumus ergo Deo similes esse.

Si condonaveris, Deum imitaris, Deo assimilaris, ait D. Chrysostomus. Si beneficeris proximo, Deum imitaris, proximo quasi Deus eris: homo quippe benefaciendo, homini quasi Deus est.

SICUT ET CHRISTUS DILEXIT NOS... Christi voluntarium pro nobis sacrificium aliud est nobis charitatis exemplar. Supplendum reliquit Apostolus: *Ita nos invicem debemus diligere, non condonando tantum, sed et vitam, si opus fuerit, pro fratribus impendendo.*

IN ODOREM SUAVITATIS. Græc., *bonæ fragranție:* seu ad instar rei suaviter olentis, seu hostiae Deo gratissime et jucundissime. Videtur Apostolus alludere ad id quod de Noe sacrificio scriptum est Genes. 8, 21: *Odoratus est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum: Nequaquam ultra maledicam terræ, proper homines.* Christus verus Noe è diluvio peccatorum nos salvos fecit, et Deus ipsis sacrificii odore suavissimo re-

Sicut et Christus dilexit nos, non tantum ut Deus, dilectione communi cum Patre, sed etiam ut homo, charitate creatâ et infusa; cuius magnitudinem declarat quod sequitur:

Ei tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Sensus est: Dilexit nos, adeò ut sponte semetipsum tradiderit pro redemptione nostri, seque obtulerit hostiam Deo acceptissimam quando in cruce mortem pro nobis subiit.

VERS. 1.—Estote ergo imitatores Dei, etc.; q. d.: Filiorum est imitari suos parentes; q. d.: Cùm acceptâ remissione peccatorum facti sitis Dei filii, Deoque dilecti, debetis Deum Patrem vestrum imitari, ut si ent ille vobis in Christo peccata condonavit, ita et vos invicem offensas condonetis.

VERS. 2.—Et ambulate in dilectione; id est, sicut estis a Deo dilecti, sic et vos exerceete opera mutuae dilectionis.

creatus, decrevit hominibus se parcitum. *In odorem.* Tribuitur odoratus Deo, et supponitur quod sacrificiorum fumus et odor ipsi placebant, ipsiusque sedabant iram. Christi autem sacrificium Deo gratissimum fuit, ita ut nunquam ullum gratius esse potuerit, sed propter ipsum grata fuerint quaecumque aliquando grata fuerant. Quia Christus ipse, homo Deus, sacrificii sui sacerdos fuit et victima. Sacerdos offerens, non homo tantum, sed homo Deus; offerens autem, non coactus, sed libens et volens, ex charitate: *DILEXIT NOS ET TRADIDIT...* Victima, non opes, non fruges, non animal, etc., sed ipsem, homo Deus: *Tradidit SEMEN ISTUM, totum, quantus est homo Deus.*

PRO NOBIS, non sanctis, non amicis, sed pro nobis peccatoribus et inimicis, ut peccatorum nostrorum veniam mereretur, ut peccatorum nostrorum foetore, quasi à Dei naribus ablato, gratissimo sacrificii sui odore recreatus, placaretur, et placatus parceret. Ex hoc ergo Christi sacrificio pro suis inimicis oblato, discamus inimicos diligere et, si opus sit, pro ipsis mori. At ex hoc Filii Dei sacrificio, Deo gratissimo et pro nobis peccatoribus oblato, discamus illud continuè Deo pro nostris peccatis offerre; in hoc sacrificio sit tota nostra spes et fiducia; cum sancta Ecclesiæ, matre nostrâ, frequenter oremus: *Per mortem et sepulturam tuam, etc.: Parce nobis, Domine: Libera nos, Domine, etc.*

VERS. 3. — *FORNICATIO AUTEM...* Redit ad vitiorum prohibitionem, et ubi dixit de passione iræ, nunc de concupiscentiâ, seu de appetitu inordinato voluptatum et pecuniarum agit. Hæc autem duo vitia Ephesi maximè regnabant, ideo de ipsis agit vivacissimè. *Fornicatio*, sub quo nomine comprehenditur omnis illicita sexuum commixtio, seu omnis concubitus cum non suâ.

ET OMNIS IMMUNDITIA, id est, omnes tactus venerei, pollutio, et alia contra naturam, seu quæ non ordinantur ad generationem, ait D. Thomas.

AUT AVARITIA. Ideò jungit avaritiam luxurie, quia, ut ait Theophilactus, pari ratione pecunias amamus et corpora. Vel, ut ait Anselmus, quia avaritia est quedam fornicatio animæ: sicut enim qui fornicatur, non suâ, sed alienâ muliere abutitur, sic qui peste avaritiae contaminatur, usque ad aliena habenda extenditur: et quod sub rapina habet, omnibus modis retinere molitur. Denique de hoc avaritiae vitio hic agit, quia Ephesi maximè regnabat in civitate mercatoria, ubi per fas et nefas acquirebantur divitiae, nec prohibebatur à legibus.

NIC NOMINANTUR..., ut toti sitis puri corde, corpore,

VERS. 3. — *Fornicatio autem et omnis immunditia.* Quævis obscenitas et libido tactuum et immunditorum operum, aut avaritia (nimia habendi cupidio) *ne nominetur in vobis, sicut decet sanctos*, id est, Christianos. Tam alienos esse vos volo ab his vitiis, ut, si fieri potest, ne quidem audiantur aliquando nominari ex ore vestro, ne forte ex ipso auditu concepta cogitatio carnem commoveat ad concupiscentium.

VERS. 4. — *Aut turpitudo, puta verborum, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet*, id est, quæ non sunt decentia. *Sed magis gratiarum actio*,

ore, mente. Ab omni peccato et peccati labo mundus esse debet quisquis Christi membrum est; corpus mundum sit ab omni impudicitâ, cor ab omni avaritiâ, os ab omni verbo obscene, mens ab impurâ cogitatione: hinc Christianus debet omnem immunditiam et avaritiam sic horrere, ut, quantum fieri potest, de ipsis nec cogitet, nec loquatur. Recordare cujus capitum sis membrum, et omnem horribus immunditiam et avaritiam.

VERS. 4. — *AUT TURPITUDO, scilicet verborum.* Græc., *obscenitas*, id est, obscene et invercunda verba.

STULTILOQUIUM, id est, inepta fabulationes.

SCURRILITAS. Græc., *εὐτραπέλια*, quæ ab Aristotele virtus dicitur et urbanitas vocatur. Sed hic accipitur pro excessu in jocis et facetiis ridiculis, qualia sunt dicta mimorum et eorum qui ridicularii dicuntur. Per scurrilitatem ergo damnatur hic indecora et indecens entrapelia, seu jocularitas illa quæ ad risum tantum spectat, ut verba sequentia indicant, non verò urbanitas illa quæ ad finem honestum refertur, v. g., ad sanitatem. Et in hoc sensu intelligendus est D. Chrysostomus, qui hic, in morali, negat entrapeliam apud Christianos esse virtutem. Res est parasitorum, mimorum, saltatorum, prostitutarum mulierum; procul absit ab animâ liberâ; si quis est infamis, turpis, obsceneus, is est εὐτραπέλης, id est, urbanus et facetus. D. Chrysostomus.

QUE AD REM NON PERTINET. Græc., *non convenientia*, id est, indecentia. Theophylactus, *que non sunt decentia*, seu, ut explicat, quæ ad nostram sanctificationem non convenientiunt. Sanctitatem, modestiam, gravitatem professi sumus; nobis talia professi hæc omnia supra dicta non convenientiunt. Deo per baptismum consecrati, Spiritu sancto sigillati, quoddam veluti sacrilegium committimus dum verba scurrilia, turpia proferimus; sicut qui vas Deo sacrum usibus profanis impenderet. Recordare judicij Balthasaris. Quod s autem hoc de quibuslibet Christianis verum est, quanto magis de sacerdotibus et de religiosis, Deo speciassimè et totaliter per vota, per ordinem suum consecratis.

SED MAGIS GRATIARUM ACTIO; scilicet audiatur. Hinc antiquus salutandi mos, apud omnes Christianos usitatus: *Deo gratias. Vide D. Augustinum, epist. 77.* Dei beneficiorum memores, debemus semper Deo gratias agere, et ouimes ad gratias Deo agendas provocare.

VERS. 5. — *HOC ENIM SCITOTE...* Ut de prædictis

scilicet nominetur, audiatur, sonet ex ore vestro, qui estis christiani et sancti.

VERS. 5. — *Hoc enim scitote intelligentes, etc.* Chrysost., Theoph., Cyprian., propriè accipiunt avaritiam pro immodicâ cupiditate opum, quæ per fas et nefas eas avarus accumulat. Sumitur enim hic avaritia in actu completo, tuncque est peccatum mortale, et excludit à regno Dei, ut hic ait Apostolus. At verò S. Hieron., sicut passim apud prophetas idolatria fornicatio vocatur; ita vicissim, inquit, fornicatio per idolatriam potest intelligi, etc.

scleribus, quæ nec philosophi, nec Simoniani ut vitia reputabant, majorem Ephesiis incutiat horrem, eis cum maximâ certitudine asseverat, quòd et scortatio et immunditia et avaritia à Dei regno excludant. Igitur benè scitote, et intelligite, contra quosdam qui vobis contrarium dicunt,

QUOD OMNIS FORNICATOR, etiam simplicis fornicationis,

AUT IMMUNDUS, pollutionibus, aut aliis contra natum immunditiis,

AUT AVARUS, sive qui ex avaritiâ rapit alienum, sive qui in suis pecuniis suum quasi finem ultimum collocat,

QUOD EST IDOLORUM SERVITUS; in Graeco nunc est qui est idololatra, sic etiam D. Chrysostomus; sed eodem sensu, avaritia est idolatria, et avarus est idololatra; avarus enim habet divitias pro Deo, in illis suam spem collocat; iis se totum devovet, cor, mentem, animam totam, omnia sua immolat;

NON HABET HEREDITATEM..., id est, jus non habet ad hereditatem filiorum Dei; excludetur à regno Dei, ejicietur in tenebras, ubi erit fletus... Utinam ad hanc veritatem seriò attenderent tot et tot Christiani, suis cupiditatibus seducti, et vanis nebulonum verbis decepti; qui haec eadem peccata, in æternum damnantur, quasi nihilum etiam hodiè reputant.

Domine, videant lumen! tot cæcorum in ipso lumine palpantium miserere.

VERS. 6.— NEMO VOS SEDUCAT... Philosophi dicebant nihil esse mali in fornicationibus: Simoniani similiter impuritatem sectabantur, imò suas infandas libidines ad Dei referebant honorem, easque ipsi quasi sacrificium offerebant, hinc: *Nemo*, vel philosophus, vel hereticus, vos seducat VERBIS INANIBUS, id est, quæ florem quemdam videntur habere sermonis, et blandiuntur peccatoribus, sed vacua sunt veritatis, ait D. Hieronymus.

PROPTER HÆC ENIM VENIT. Venit hic significat præsens et aliquo modo futurum, sicut 1 Joan. 2: *Anti-Christus venit*. Indicat itaque futurum Dei judicium et iram venturam in incredulos et inobedientes, qui nec

VERS. 6.— *Nemo vos seducat inanibus verbis*. Non philosophi, non poetae lascivi vos seducant, id est, ne sinitе vos decipi quorundam vanis et fallacibus sermonibus, quasi hoc quod dixi, non ita se habeant.

Propter hæc enim (fornicationem scilicet, immunditiam et avaritiam) venit ira Dei in filios diffidentes. Venit, id est, venire solet; ira, id est, vindicta, quæ est effectus iræ Dei; in filios diffidentes, id est, inobedientes, vel incredulitatis.

VERS. 7.— *Nolite ergo effici participes eorum*. Scilicet filiorum diffidentia; q. d.: Nolite cum scleribus eorum jam dictis communicare et participare.

VERS. 8.— *Eratis enim aliquando tenebræ*, id est, eratis tenebricosi, infidelitatem et ignoratiæ, tum Dei, tum rerum agendarum. *Nunc autem (estis) lux in Dominō*; q. d.: Nunc Christiani facti estis lucidi: quia illuminati estis fide, gratiæ et doctrinæ Christi, ut cognoscatis tum Deum verum trinum et unum, tum ea quæ agenda sunt, ut Deo illi vero placeatis. *Ergo ut filii lucis ambulate*. Ostendite moribus et conversatione vos esse filios lucis, id est, vos ad lucem pertinere. Quæ lux est gratiæ, in fide et sanctitate consistens, et

credunt, nec obediunt Deo supradicta peccata ventanti.

VERS. 7.— *NOLITE ERGO EFFICI...* Vide paraphrasim.

VERS. 8.— *ERATIS ENIM ALIQUANDO...* Vide paraphrasim.

VERS. 9.— *FRUCTUS ENIM LUCIS...* Per parenthesim ostendit quæ sint opera lucis, ut ex operibus se lucis filios exhibeant. Fructus lucis opponit operibus tenerbrarum, de quibus supra; bonitatem iracundiae, justitiam fraudibus avaritiae; veritatem mendacio.

VERS. 10.— *PROBANTES QUID SIT BENEPLACITUM DEO*. Ille versiculos decimus necendus est octavo, *UT FILII LUCIS AMBULATE, probantes...* Primum hominis Christiani studium sit Dei voluntatem circa se cognoscere, ut illam adimpleat. Voluntas enim Dei debet esse vitæ nostræ regula: ad illam omnia nostra referre debemus; ad illam semper intendere; ad illam, quasi ad centrum nostrum, omnia nostra debent confluere. Ideò Christus docuit nos orantes dicere: *Fiat voluntas tua...* Fiat per me, de me, in me, circa me; in vita et in morte; in tempore et in æternitate.

VERS. 11.— *ET NOLITE COMMUNICARE...* Plura cogitat et vult intelligi quæcumque verbis exprimit. Primò: *Nolite communicare...* multa comprehendit: Nolite ea committere, nolite laudare, aut approbare; nolite scientibus consentire; nolite ea nec per jocum referre, nec de eis loqui, imò nec de eis cogitare. Haec patent ex dictis, v. 3 et 4. Secundò: *INFRACTUOSIS...*, quia nullum vite fructum pariunt: hoc quidem exprimit nomine *infractionis*, at præterea vult intelligi mortem æternam, quam pariunt: fructus enim illorum mors æterna, ut patet ex v. 5. Tertiò: *MAGIS AUTEM REDARGUITE*, id est, è contra condemnate, objurgate, redarguite, illorum turpitudinem manifestate. Hinc disce quod tibi non sufficiat bona opera facere, si aliorum operibus malis consentias, adulatio[n]e, complacentia, tolerantia, laude. Debes, quisquis auctoritatem habes, monere, instruere, arguere, corrigere. Debes, quisquis sis, saltem faciei tristitia arguere; luce operum tuorum facta contraria manifestare.

bonis operibus declaratur.

VERS. 9.— *Fructus enim lucis est*, etc. Hoc est, fructus quem profert lux gratiæ, situs est in omni genere virtutum ac bonorum operum. *Bonitatem*, id est, benignitatem, hanc opponit iracundia; et *justitiam*, hanc opponit fraudibus; et *veritatem*, hanc opponit mendacio et hypocrisi; q. d.: Ex fructibus lucis ostendetis vos esse filios lucis.

VERS. 10.— *Probantes, explorantes, exquirentes, quid sit beneplacitum Deo*; quomodo sanctam ejus voluntatem et beneplacitum agnoscere et adimplere possitis.

VERS. 11.— *Et nolite communicare operibus infractuosis tenebrarum*. Nolite commercium habere, aut miscere vos operibus peccatorum et peccantium, qui quasi tenebriones lucem fugiunt.

Magis autem redarguite. Quin potius vos, quia lux estis, illa tenebrarum opera, lumine operum vestrorum prodite, detegite, manifestate; ut omnibus appareat illorum turpitudine. Nam contraria juxta se posita magis elucentur.

VERS. 12. — *Quæ enim in occulto fiunt... Græc.:*
Nam occultè facta ab ipsis, turpe est et dicere. Syr. :
*Quod enim in occulto perpetrant, vel execrandum est dictu. Rationem affert eur non sit communicandum cum illis tenebriónibus, sive sint idololatrá, sive Simoniani, ut post D. Epiphanius putant plerique. Sie autem rationem affert, ut ipse Apostolus servet quod preecepit, v. 5 : *Omnis immunditia nec nominetur...**
Hoc imitare in occasionib. .

VERS. 15. — *Omnia autem quæ arguuntur... Græc.:*
At omnia arguta, à lumine manifestantur. Syr. : Omnia enim arguuntur à luce et revelantur. Dat rationem cur filii lucis operum suorum lumine debeant opera tenebrarum redarguere, et mala ostendere : hoc quippe exigit natura rei, lux debet illuminare. Quæcumque arguuntur, et per argutionem ut mala manifestantur ; hæc à lumine, talia manifestantur.

OMNE ENIM QUOD MANIFESTATUR. Græc., φυερόμενον, verbum medium, activam et passivam significationem habens, *manifestans et manifestatum*. Hinc nostra Vulgata, *manifestatur*. Syrus autem : *Quidquid patens est, lux est.* Juxta nostram Vulgatam, *omne quod manifestatur LUMEN EST*, id est, lumine perfusum et illustratum. Vel *omne quod manifestat*, lumen est ; cajus proprium est manifestare. Vos, ergo cum *LUX SITIS IN DOMINO*, v. 8, debetis et vestre doctrinæ luce, et bonorum operum exemplo, opera tenebrarum arguere, manifestare. Vide paraphrasim. Sicut Christus, qui lux est mundi, *illuminat omnem hominem...*, ita à proportione Christianus, qui lucis, Christi scilicet, est filius, qui que *lux in Domino*, debet saltem vitæ suæ exemplo et bonorum operum lumine, proximum suum illuminare, instruere, arguere. Quàm damnandus est ergo Christianus ille qui è contra suis malis operibus, et verbis impiis aut obscenis, est quasi titio fumans, omnia suo fumo obscurans, et omnia suorum exemplorum foedere pessimo scandalizans. *Ab occultis meis munda me, et ab alienis peccatis, parce servo tuo*, Domine.

VERS. 14. — *PROPTER QUOD...* Quod Isaías 60, 1, Iudeis inclamat : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, Christus scilicet, hoc D. Paulus peccatoribus adaptat*, ita D. Thomas. Alii putant hoc sumptum ex aliquo libro canonico qui temporum incuria periit. Quidquid sit, hæc verba in nullo Scriptura loco reperiuntur.

VERS. 12. — *Quæ enim in occulto, etc.; ab ipsis scilicet filiis dissidentiis et tenebrarum.*

VERS. 15. — *Omnia autem, quæ arguuntur à lumine manifestantur.* Dixi vos, qui estis filii lucis, arguere debere opera tenebrarum ; sic enim habet rei natura, ut quæcumque tenebrosa arguuntur, id est, produntur, ea manifestantur à lumine. Nam argui, seu prodi, non aliud est quam in luce proferri.

Omnis enim, quod manifestatur, lumen est. Quia omne manifestans lumen est, id est, nulla res potest manifestare, et in apertum proferre aliquid obscurum, nisi sit lux, aut lucis particeps. Omne id quod per se ac primò manifestatur, lux est ; ut proinde nihil aliud queat manifestari nisi beneficio lucis.

VERS. 14. — *Propter quod dicit, etc.* Græcè est, illucescit, orietur tibi Christus. Ut sensus sit : Huc facit illud, quod Scriptura dicit, Isaiae, 60. Tu qui

S. S. XXIV.

VERS. 15. — *Videte itaque, fratres... Hanc conclusionem elici puto ex præmissis; scilicet, quia tua estis, et vestro lumine debetis arguere opera tenebrarum; hinc videte quomodo... Vide paraphrasim. Cogitet homo christianus, præsertim verò sacerdos et religiosus, se, ut filium lucis, in mediâ luce, semper ambulare; se spectaculum hominibus et angelis esse; se in tantâ luce constitutum ab omnibus videri et notari. Et consequenter cautiè, circumspectè, conversetur, loquatur et agat; sibi semper attentus.*

VERS. 16. — *REDIMENTES TEMPUS, QUONIAM DIES MALLE SUNT.* Quasi diceret : Tempora hac periculis plena sunt (omnia tunc erant infidelitate et sceleribus plena), ideò cauti, circumspecti, sapientes estote, tempus attentè considerate, ut eo benè utamini : illud emite; quarumvis rerum dispendio, captate occasionem beneficiendi et in virtute proficiendi. *Redimentes tempus, ἐξαποστέψει τὸν καιρόν, mercantes, ementes occasionem et opportunitatem.* Videtur alludere ad mercatorum morem, qui undequaque merces omnes considerant attentè, ut meliores emant ad lucrum suum, cui soli intendunt et quod omnibus anteponunt. Sic et vos tempus attentè considerate, occasionem et opportunitatem temporis emite, eà benè utentes ad profectum vestrum; omnes proficiendi occasiones captate, quarumvis rerum dispendio. Alii explicant : Tempus bene insumite; emite illud, facite vobis proprium, totum illud in bonis operibus insumite, in his præserit diebus, ubi corruptio generalis est; ubi malitia inundat terram, ubi pericula nobis sunt undique.

Note morales.

Tempus redimit qui anteactæ vitæ peccata flendo et pœnitendo reparat. Tempus redimit qui postquam illud in luxu, in peccatis, in desidiâ et tepiditate prodigit, ut illius jacturam novo fervore reparet, actus virtutum multiplicat, jejunia condensat, mortificaciones reduplicat, opera bona accumulat in modico quod ei superest vitæ tempore. Tempus etiam redimit qui relinquunt omnia secularia, ut quiete fruatur, Deoque vacet, juxta D. Augustinum, hom. 1 inter 50, tom. 10. Quid est redimere tempus, nisi, cùm opus est, etiam detrimento temporalium commodorum ad æternam querenda et capessenda, spatia temporis comparare? Tempus redimit qui aliquid perdit ne temporis et quietis jacturam faciat in litibus; sicut das nummos

detineris somno peccatorum, expurgiscere, et qui mortuus es in peccatis, resurge à morte; et Christus, qui est verum lumen, per gratiam suam super te orietur, teque illuminabit.

VERS. 15. — *Videte itaque, fratres, quomodo cautiè ambuleatis.* Vos, inquit, qui estis filii lucis, ideoque errare, quasi in tenebris, non debetis; *videte, id est, utimini luce vestri ad videndum quomodo benè et circumspectè conversemini, maximè cum iis qui foris sunt, id est, infidelibus.*

Non quasi insipientes; valde enim insipientes sunt qui ad solem hunc Evangelii oculos claudunt, vel sub eo pudenda faciunt, quasi adhuc in nocte et tenebris ignorantie Dei versarentur.

VERS. 16. — *Sed ut sapientes, redimentes tempus.* Redimere hic idem quod emere : sic redemptores vaigalium vocamus eorumdem emptores; q. d. : Stu-

(Trente-six.)

ut panem emas, sic perde nummos ut emas tibi quietem, ait D. August., serm 24 de Verbis Apostoli. Tempus denique redimit qui quod alii perdunt in potationibus, in luxuriis, in ludo, etc. ipse dat vigilis, psalmis et canticis spiritualibus, sicut hic hortatur D. Paulus : *Et nolite inebriari... sed implemini Spiritu sancto...* De pretio temporis, de tempiperdis et de temporis furibus vide apud Cornelium à Lapide.

VERS. 17. — PROPTEREA NOLITE FIERI IMPRUDENTES... Vide paraphrasim. De voluntate Dei, vide dicta, v. 10.

VERS. 18. — ET NOLITE INEBRIARI VINO, IN QUO. Hoc in quo referri potest ad *vinum*, vel ad *inebriari*; si ad *vinum* referatur, debet intelligi immoderatè sumptum, siveque erit idem ac *inebriari*.

LUXURIA. Græc., ἀσωτία, quo nomine potest intelligi universum genus intemperantiae, lasciviae, prodigalitatis, etc., quasi ebrietas sit omnium vitiorum mater et nutrix, et impellat ad quodlibet intemperantiae genus. Benè tamen ἀσωτία pro luxuriā speciatim sumitur, quia, ut ait D. Hieronymus, venter mero aestuans facilè despumat in libidinem. ἀσωτος, *perditus*, nequam, homo prodigus, lascivus, intemperans, immersus vitiis, cuius deplorata salus.

SED IMPLEMINI SPIRITU SANCTO... Vide paraphrasim. Quanta ebrietatum differentia! et quād differunt carnalium et spiritualium virorum deliciae! Isti vino repletur, hi Spiritu sancto; istis vinum parit gaudium carnale, his Spiritus sanctus dat gaudium spirituale et divinum; istos vinum impellit ad omne genus intemperantiae, hos Spiritus sanctus ad omne bonum opus, ad laudes, ad gratiarum actionem. Ut hoc in te fiat, ora sæpè: *Veni, sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium...*

VERS. 19. — LOQUENTES VOBISMETIPSIIS IN PSALMIS... Exprimit modum quo repleantur Spiritu sancto: nimurū si quando convenientis, sive in templum ad orandum et ad Agapen, sive in domum, ad mensam et cibum; vel ad opus; si, inquam, recitatis et cantetis psalmos, etc. *Psalmus* in genere, seu apud profanos; idem est ac *cantio*, præsertim que fit citharæ pulsu; in sacris autem Scripturis, est *sacra cantio*, quales sunt *Psalmi Davidis*.

HYMNUS, laudes Dei continens.

diosè emite opportunitatem proficiendi in via Dei et virtute, et bona opera ac merita accumulandi; emite, inquam, eam quarumvis rerum dispendio. Ita Theoph.

Quoniam dies mali sunt, id est, quia tempus hujus vita plenum est temptationibus et laqueis peccatorum.

VERS. 17.—*Propterea nolite fieri imprudentes*, etc.; cùm dies mali sint, et omnia peccandi periculis plena. Ne sitis imprudentes et incauti in conversatione vestrâ, ne tempus bene agendi vobis effluit; sed date operam ut intelligatis quid Deus à vobis velit fieri.

VERS. 18. — *Et nolite inebriari vino, in quo*, (scilicet vino, vel in quo, scilicet *inebriari*; q. d. : In ebrietate) est *luxuria*.

Sed implemini Spiritu sancto, id est, gratiæ et letitiae spirituali, atque in universum bonis spiritualibus.

CANTICUM SPIRITUALE, ut determinetur ad sacram. PSALLENTES IN CORDIBUS VESTRIS; Græc., *in corde vestro*, id est, non voce tantum, sed et corde.

VERS. 20. — GRATIAS AGENTES SEMPER IN OMNIBUS.....

Note litterales et morales in hos v. 18, 19, 20.

Mens Apostoli est Ephesios hic hortari ad sanctam et spiritualem letitiam, ad fugiendam verò omniem intemperantiam; quasi diceret : Nolite sicut Simoniani et sicut infideles inebriari vino, carnalibusque deliciis et voluptatibus indulgere; lascivis et amatoriis, sicut illi, canticibus uti; sed repleamini Spiritu sancto, spirituali et sanctâ letitîa; ideoque recitate et cantate inter vos invicem psalmos, etc. Hinc observa antiquum morem psalmos et hymnos cantandi apud Christianos, non tantum in ecclesiis, sed et in dominibus privatis. Hinc etiam disce qualis debeat esse Christianorum agape, mensa et convivium : carnibus et vino corpus et animam non obruant; sed in Spiritu sancto, sese invicem oblectent sacris colloquiis et hymnis; canticibus lascivis non se recreent; sed spiritualibus canticis Deum laudent, Deo gratias agant.

Contra luxum conviviorum vide moralitatem apud Cornelium à Lapide.

Ex ultimis v. 19 verbis duo discat omnis cui psallendi munus incumbit: primum, Deo, non voce tantum, sed et corde psallere; secundum, sic cum aliis psallentibus consentire, ut psallentium omnium sit cor unum, anima una, et, quantum fieri potest, vox una.

Non vox, sed votum, non chordula musica, sed cor, Non cantans, sed amans, cantat in aure Dei.

Hos versus ex D. Augustino refert Cornelius à Lapide.

VERS. 21. — SUBJECTI INVICEM IN TIMORE CHRISTI; Græc., *Dei*. Hic ponit generale principium christianæ politiae, scilicet obedientiam inferiorum; non timore poenae, aut timore hominum, sed ob reverentiam Christi. Hoc autem principium generale prosequitur, et per partes explicat in sequentibus.

Observatio moralis.

Inferiores Christum in suis superioribus aspiciant: à Deo quippe omnis potestas et subordinatio. Omnis superior est Dei et Christi vicarius erga suum inferio-

VERS. 19. — *Loquentes vobismetipsis in psalmis et hymnis*, etc. Non vox, sed votum; non chordula musica, sed cor; non cantans, sed amans, cantat in aure Dei, ait Augustinus.

VERS. 20. — *Gratias agentes semper pro omnibus*, gratiis, donis et beneficiis à Deo accepitis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, per nomine Iesu Christi, id est, per Christum, qui haec dona, gratias, et beneficia nobis promeruit et obtinuit. *Deo et Patri*, refer ad *gratias agentes*. Jubet enim ut gratias agamus *Deo et Patri*, id est, *Deo Patri*. Deus noster, à quo corpus, animam, gratiam et bona omnia accepimus. Pater, qui paterno affectu nos quasi filios suos omnibus suis bonis pascit et inebriat.

VERS. 21.—*Subjecti invicem in timore Christi*, q. d.: Ex timore filiali, id est, ex amore Christi obedire superioribus vestris qui vicarii sunt Christi.

rem. Cùm paret igitur inferior, Christum aspiciat et propria Christi timore et reverentia, Domino et superioribus obediatur; sic Christo et Deo omnium Domino obediens.

Christus propter nos factus est obediens usque ad mortem.... Hujus insignis obedientie Christi Dominus recordetur Christianus omnis obediens, seu inferior, et suam obedientiam referat ad obedientiam Christi; seu obediatur Christianus, quia obediens Christus, et ex animo et fine quo Christus obediens. Sicut exinanatio et humilitas Christi usque ad servitatem et obedientiam facta est laus et gloria infinita Dei, sic, si nostram servitatem et obedientiam uniamus Christi obedientie et exinanitioni, Deum in Christo, cum Christo et per Christum honorabimus infinitè. Hoc obediendi et serviendi preceptum directè quidem spectat ad inferiores, potest tamen et quodammodo spectare ad superiores, quatenus ex charitate tenentur sese inferiorum modulo accommodare, ut illis prosint; etenim qui prasunt, ideò prasunt, ut prosint. Hinc ad Galat. 5, 13, per charitatem spiritus servite invicem. Sic autem servit, qui postpositis propriis negotiis et utilitatibus accommodat se utilitatibus proximi sui.

VERS. 22. — MULIERES VIRIS SUIS SUBDITÆ SINT.... A genere descendit ad species, applicatque mulieribus quod generatim dixit de omnibus subditis. Christum Dominum in suo superiori respiciat et reveratur inferior. Mulier Christum Dominum reveratur in viro suo.

SICUT DOMINO, refertur ad Christum Dominum, non ad viros; alias dicendum fuisset: Sicut dominis.

VERS. 23. — QUONIAM VIR CAPUT EST MULIERIS, SICUT... IPSE SALVATOR CORPORIS EJUS; Grec., *corporis*, sine addito; Syr.: *Servator corporis. Corporis ejus, Hebraismus est, pro sui, id est, Salvator Ecclesiae, que est suum corpus mysticum.*

VERS. 24. — *SED SICUT ECCLESIA SUBJECTA EST CHRISTO..., ITA ET MULIERES..., IN OMNIBUS.* Intellige quod dixit Coloss. 3, 18: *Sicut oportet in Domino, seu, intra limites discipline, ut ait Tertullianus. Mulier itaque subdita sit viro suo, quasi Christo Domino; quem in marito debet honorare; ab ipso dependeat, ut à capite. Ipsi confidat, ipsumque amet quasi servatorem, à quo nutritur, protegitur, omniaque necessaria ei*

VERS. 22. — *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino, Christo, id est, in viris suis considerantes Christum Dominum, qui est caput et sponsus Ecclesiae.*

Vers. 25. — *Quoniam vir caput est mulieris sicut Christus caput est Ecclesia: ipse Christus salvator corporis ejus. Nota ejus, id est, sui; q. d.: Christus dat salutem corpori suo, id est, Ecclesie, sicut caput quod omnes sensus continet, salutem dat corpori, in illo influendo et dirigendo per visum, phantasiam et rationem. Ita Theophylactus.*

Vers. 24. — *Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, etc., subaudi, subjectae sint.*

Vers. 25. — *Viri, diligite uxores vestras, etc., id est, adeò dilexit eam, ut semetipsum pro eâ daret in mortem.*

Vers. 26. — *Ut illam sanctificaret, id est, mundam Deo redderet ab omni inpuritate peccati.*

suppeditantur. Exemplum habet in Ecclesiâ Christum reverente, Christo confidente, Christo ex amore serviente.

VERS. 25. — *VIRI, DILIGITE UXORES.... Dedit obedientie exemplum et preceptum uxoribus; dat nunc dilectionis exemplum et preceptum maritis. Vir diligit uxorem suam, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Amor Christi in Ecclesiam sit exemplar et regula amoris illius in uxorem; istius amoris mensura sit, vitam ipsam, si necesse sit, pro ipsâ dare.*

VERS. 26. — *UT ILLAM SANCTIFICARET...., IN VERBO VITE.* Graeca et Syrus non habent, *vite*, sed tantum *in verbo*. Per hoc verbum, D. Chrysostomus, Theodoreetus, Theophylactus, D. Thomas et plerique post illos, intelligunt formam baptismi: *Ego te baptizo in nomine...* Quidam tamen, inter quos Estius, putant id intelligi debere de verbo fidei, seu de verbo doctrinae evangelice, ut fide suscepto; ita ut D. Paulus munerationem tribuat et sacramento et verbo; sitque sensus:

TRADIDIT SEMETIPSUM PRO ECCLESIA, ut ex immundâ, mundam sanctamque redderet, dum videlicet aquæ baptismi, per verbum Evangelii creditum, ac fide susceptum, mundat eam à peccatis.

VERS. 27. — *UT EXHIBERET IPSE SIBI...*, Grec.: *Ut exhiberet ipsam sibi ipsi; Syr.: Et statueret sibi ipsi Ecclesiam gloriosam, in qua non sit macula, nec ruga, etc.* Hec de Ecclesiâ triumphante absolutè vera sunt: de militante vero, si doctrina, sacramenta, leges et nobiliora ejus membra, nempe, justi, spectentur. Hinc Apostolus vult colligi: *Sicut ergo Christus Ecclesiam, sponsam suam, ita dilexit, ut eam abluerit in proprio suo sanguine, nimis ut eam sibi sisteret sine peccati sordibus, sine rugâ vetustatis, sine ullo alio defectu, sed multo decore gloriosam, sic mariti debent uxores suas ita diligere, ut illarum naves et maculas et infirmitates tolerent, et, quantum est in illis, sanent et perficiant atque sanctificant monitis charitativis et vitae suæ exemplis.* Hoc maritos docet exemplum Christi supra allegatum: *uxorum suarum sanctificationi intendere, nihil non facere, ut eas Christo dignas, seu verè christianas reddant. Hinc liquet quantum à paganorum spurciis differre debeat christianum conjugium.*

MUNDANS LAVACRO AQUÆ IN VERBO VITÆ. Sensus Apostoli est: Tradidit semetipsum Christus pro Ecclesia, ut eam ex immundâ mundam sanctamque redderet; dum videlicet aquæ baptismi per verbum Evangelii creditum ac fide susceptum, mundat eam à peccatis. Si quæras quomodo Christus Ecclesiam mundet lavacro aquæ, respondeo, velut instrumento virtutis divinæ, id est, signo efficaci ex ipsis Christi institutione et promissione.

Vers. 27. — *Ut exhiberet ipse sibi, non tantum mundam et puram, sed et gloriosam, multo decore et gloriæ illustrem Ecclesiam, non habentem maculam peccati, aut rugam vetustatis, aut aliquid hujusmodi, etc.* Ecclesia dicitur sancta, quia caput Ecclesiae, scilicet Christus, et principia ejus membra sancta sunt, sancta habet Sacra menta, sanctas leges, sanctum sanguinem Christi. Per maculam et rugam hic intelligit peccata non levia et venialia, sed mortifera.

VERS. 28. — *Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua*, etc. Hoc est, exemplo Christi, ea quae salutaria sunt illis providere, sicut caput providet corpori.

VERS. 29. — *Nemo enim carnem suam odio habuit*; etc. : Scilicet ut carnem suam nutrit ac fovet, omnia suppeditando quae ad ejus salutem pertineant.

SICUT ET CHRISTUS... Hoc confirmat rursus exemplo Christi : *Sicut Christus ECCLESIAM, corpus suum, nutrit verbo, carne sua et sanguine proprio, illamque vestit gratia sua et Spiritus sancti donis.*

VERS. 50. — *Quia membra sumus..... De Ecclesiâ, Christi sponsâ, et de singulis fidelibus, mystici corporis Christi, seu Ecclesiæ membris, dicit hic Apostolus quod Adam dixit de Evâ ex suo latere sumptâ : Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ,* Genes. 2, 23.

MEMBRA SUMUS CORPORIS EJUS, id est, Ecclesiæ.

DE CARNE EJUS ET DE OSSIBUS EJUS; Syr. : *Ex carne ejus et ex ossibus ejus; id est, spiritualiter formati ex carne ejus, pro nobis cruci affixa; et de ossibus ejus, pro nobis in cruce etiam suspensi: quia ex toto corpore Christi pro nobis in cruce dormientis, manavit gratia, quâ formatum est corpus Ecclesiæ; sicut ex carne et ossibus Adæ dormientis formatum est Eva.*

Notæ litterales.

Ad pleniorum ergo horum verborum intelligentiam, nota, quod Eva, Adæ sponsa, figura fuit Ecclesiæ, Christi sponsæ. Eva formatio ex latere dormientis Adæ, figura fuit et symbolum formationis Ecclesiæ, ex latere Christi in cruce dormientis et immolati. Christo quippe mortuo, apertum est latus ejus, et continuò exiit sanguis et aqua. Aqua significat Baptismum; sanguis significat Eucharistiam; Baptismus est sacramentorum initium; Eucharistia verò est illorum complementum et consummatio; et consequenter hæc duo omnia alia sacraenta comprehendunt et repräsentant. Ille ex latere Christi emanasse sacramenta D. Augustinus affirmat, et consequenter ipsa Ecclesia emanavit, et ad hæc omnia aspexisse D. Paulum valde probabile est.

Aliqui tamen hunc, v. 30, explicant per respectum ad sanctam Eucharistiam, in quâ corpus et sanguinem Domini sumimus; ipsique simus concorporei et consanguinei, ut aiunt sancti Patres. Et hoc etiam pro-

VERS. 28. — *Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua*, etc. Hoc est, exemplo Christi, ea quae salutaria sunt illis providere, sicut caput providet corpori.

VERS. 29. — *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit*; etc. : Scilicet ut carnem suam nutrit ac fovet, omnia suppeditando quae ad ejus salutem pertineant.

babile, ita ut Apostolus post allusionem ad Baptismum, v. 26, factam, hic ad sanctam Eucharistiam alludat.

Prima tamen interpretatio videtur naturalior, quia Eucharistia Ecclesiam supponit jam formatam, pascit enim et nutrit eam; ipsius ergo cibus est, non mater. Atvero Ecclesia, per meritum et pretium carnis et ossium Christi immolatorum, ejusque sanguinis effusi, et formata est, seu instituta, et sanctificata.

VERS. 31. — PROPTER HOC RELINQUET HOMO.... Prosequitur et instat asserti sui probationem, nimis uxorem à viro diligendam, idque tandem conficit S. Scripturæ auctoritate. Formatâ Evâ, de cæ dictum est, propter hoc, id est, propter feminam ex viro sumptam, *relinquet homo...*, adhæredit, etc.; Græc., *agglutinabitur ad uxorem*, etc. Ambigitur quis haec verba protulerit : an Deus? an Adam? an Moyses? Matth. 19 ad Deum referuntur; sed constat quod haec verba docent arctissimum et inviolabile esse matrimonii vinculum : maritum et uxorem non tam duos esse, quânum unum quid, et consequenter eos etiam unum esse debere in amore, siveque virum debere uxorem suam, ut seipsum, diligere.

VERS. 32. — SACRAMENTUM HOC MAGNUM EST.... Explicat mysticè mysterium præcedentibus sacræ Scripturæ verbis expressum, nempe primum Adami et Evæ matrimonium. *Magnum sacramentum, Græc., mysterium est. Ego autem dico...*; Græc., *in Christum et in Ecclesiam*, id est, si referatur ad Christum et ad Ecclesiam, quia expressivum et repræsentativum erat unanimis et indissolubilis unionis Christi cum Ecclesiâ. Sicut enim homo relinquunt patrem et matrem, ut adhæreat uxori suæ, sic quodammodo Christus in Incarnatione Patrem suum dereliquit, et postea matrem suam Synagogam, ut Ecclesiæ christianæ sponsæ sive adhæreret.

Ex hoc v. 32, patet quod Adæ matrimonium cum Evâ fuit sacramentum, seu, ut ait Græcus textus, mysterium; signum rei sacræ, scilicet unionis Christi cum Ecclesiâ. *Idem dici potest*, et pleniori jure, de matrimonii omnium ejus posteriorum, etiam infidelium : hi enim reliquerunt patrem et matrem, ut adhærerent uxoribus suis, quod non potuit Adamus.

Constat aliunde, et est de fide definitum ex traditione, quod in Ecclesiâ christianâ matrimonium fidelium est non tantum mysterium, sensu supradicto, sed et sacramentum gratiam conjugibus ex opere operato conferens. Ita concilium Tridentinum. An vero id efficaciter ex hoc loco probetur, affirmat Bellarmenus, et aliqui post eum; negat Cajetanus, Vasquez, qui Bellarmini argumenta dissolvit, negant et plerique, quia à Christo hoc signum elevatum est ad gratiam

VERS. 50. — *Quia membra sumus corporis ejus, etc.*, quia in hac naturâ ipse caput est, nos membra.

VERS. 51. — *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam*, etc. Hoc est, duo erunt velut una caro, unus corpus, unus homo, etc.

VERS. 52. — *Sacramentum hoc magnum est*, etc. Sacramentum seu mysterium præcedentibus verbis significatum magnum est, etc. *Ego autem dico, id est,*

sacramenti ; at ante Christum verum erat id quod hic dicit Apostolus : *Propter hoc relinquet*, etc.; ergo hinc non colligitur efficaciter quòd matrimonium gratiam conferat. Vide Estium, Fromondum, etc.

VERS. 55. — *VERUMTAMEN ET VOS SINGULI...* Licet autem hoc ita sit, quòd sit mysterium, et de Christo principaliter intelligatur, *verumtamen et vos* ad litteram adimplete, etc. Vide paraphrasim.

Observatio moralis.

Conjugatorum munera reducuntur ad amorem; in viro, sit tener, purus, vigilans et laboriosus; in uxore, humilis, obediens, reverentialis. Triplex est hujus amoris conjugalis motivum et ratio in verbis D. Pauli supra relatis expressa : *Unum sunt corpus; unus homo; unum sacramentum, Christi unionem cum Ecclesiâ representant*; diligent ergo se naturaliter, rationabiliter, supernaturaliter. Plura vide in sequenti notâ litterali et morali in hos omnes versus ad conjugatos spectantes.

Notanda et colligenda.

A v. 22 usque ad finem capititis Apostolus conjugatos docuit matrimonii christiani sanctitatem; docuit et eos quæ sua sint munera, si christianè et sancte velint in suo statu vivere; utrumque autem justa D. Pauli mentem breviter hic exponere operæ pretium puto, ut à conjugatis non ita profanetur, quod magnum est sacramentum. Exponam igitur primò quæ sit christiani matrimonii sanctitas; deinde quæ conjugatorum munera.

De sanctitate matrimonii christiani.

Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ, v. 52. Hinc colligitur quòd sanctitas et excellentia matrimonii christiani consistit in eo quòd matrimonium emanet ab unione Christi cum Ecclesiâ; cuius unionis est imago, signumque representativum. Hanc autem Christi unionem cum Ecclesiâ matrimonium Christianorum quasi adimpleat et perficit, cùm dat Ecclesie filios, Christoque membra mystica; est ergo unionis Christi ita representatio, ut sit et adimpletio, atque consummatio.

Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ, v. 52, quasi diceret : Hoc sacramentum magnum est, non in se, nec præcisè ut est signum et sacramentum, sed in suo significato, Christo scilicet et Ecclesiâ; seu quatenus significat magnam illam et admirabilem unionem Christi et Ecclesiæ. Magnum est ergo suà significatione, seu quia rem magnam repræsentat. Quatuor sacraenta dicuntur magna, ait D. Thomas hic : Baptismus, ratione effectus, delet culpam, aperit paradisi januam; Confirmatio, ratione ministri, à pontificibus solum conferitur; Eucharistia, ratione continentiae, totum Christum continet; Matrimonium, ratione significationis, quia significat conjunctionem Christi cum Ecclesiâ.

mysterium hoc explico, et intelligendum doceo de Christo et Ecclesiâ, *in Christo et in Ecclesiâ*, scilicet significandâ.

VERS. 55. — *Verumtamen et vos singuli*, etc., facite ut Sacramentum quod repræsentatis et geritis, re ipsa

Major hujus excellentiae dilucidatio.

Ut hæc sublimitas et magnitudo christiani matrimonii clarius intelligatur, ejusque sanctitas à conjugatis non ita profanetur, duplex notari debet Christi unio cum Ecclesiâ : unio realis et physica, unio moralis et mystica. Realis et physica, facta est per Incarnationem, quâ Christus, seu potius Verbum divinum, naturam humanam, et consequenter homines, hominumque Ecclesiam, sibi univit et sponsavit; et hæc unio est arctissima, indissolubilis, et ceterarum origo. Moralis et mystica fit per gratiam et charitatem, quâ copulatur Ecclesiæ, sponsæ suæ. Utramque hanc unionem et physicam et moralem Christi cum Ecclesiâ, repræsentat christianum matrimonium; et *in hoc magnum est sacramentum*. Realis et physica conjugatorum unio, seu actus matrimonii, est repræsentatio physica et realis Christi, per Incarnationem, cum naturâ nostrâ unionis. Hinc tanta præcipitor in actu conjugali sanctitas. *Honorabile connubium*, ait D. Paulus, *thorus immaculatus*. Requiritur puritas in intentione, honestas in modo, moderatio et sobrietas in usu. Qui secùs facit, violat sacramentum, profanat rem sacram; sanctissimam Christi unionem turpiter et impudicè repræsentat; est quasi sacrilegus et profanus. Videant ergo conjugati sanctissimam omnium unionem sanctè et dignè repræsentare, ne fiant profani sacramentorum violatores. Pudeat conjugatos immoderatos, impudicos, qui tantum abest ut Christi et Ecclesiæ unionem sanctissimam dignè repræsentent, quin et ipsas bestias suâ brutalitate superent. Moralis conjugatorum unio, seu conjugalis affectus, moralē Christi cum Ecclesiâ, per charitatem, unionem repræsentat. Hinc tanto studio hanc cordium unionem et concordiam conjugatis hic commendat Apostolus. Hinc ergo discant conjugati discordes, se falsarios esse et mendaces; se malè et falsò Christi et Ecclesiæ personas gerere; imò se, suis discordiis Christo et Ecclesiæ maximam injuriam ingerere, quasi Christus ipse et Ecclesia forent discordes. Christi ergo et Ecclesiæ estis opprobrium, o conjugati discordes et impuri !

De conjugatorum muneribus.

1º Uxor munera expressè docuit Apostolus, v. 22, 23, 24, 53. Mulier subdita sit viro, quasi Christo, quem in marito debet honorare; à viro, velut à capite suo dependeat; ipsi confidat quasi tutori et servatori; ipsum diligat, quasi nobiliorem sui partem, revereatur tanquam dominum. Uxor itaque Christum Dominum aspiciat in suo marito, sive suam sancti faciat dependentiam, perficiet reverentiam, consumabit fidelitatem. Recordetur se suo statu Ecclesiam Christi repræsentare; sit ergo in hac representatione fidelis et sincera. Sieut Ecclesia Christum reveretur, Christo in omnibus obedit, Christum amat et colit,

præstetis et exprimatis: ut nimirum quisque maritus diligat uxorem quasi suam carnem, imo quasi seipsum, sieut Christus diligat Ecclesiam: et uxor quæque timet, id est, revereatur virum suum, sieut Ecclesia reveretur et colit Christum.

ita conjux maritum, qui Christi personam gerit in illo, reveretur, ipsi obediat, ipsum diligit, et ex amore ipsi serviat, et quaecumque poterit humanitatis et charitatis officia persolvat.

2º Viri conjugati munera expressit D. Paulus, v. 25, 26, 27, 28, 29, 35. His versibus maritos docet primò amorem Christi erga Ecclesiam, sponsam suam, exemplar et regulam esse amoris, quem maritus uxori sue debet. Diligit ergo uxorem suam vir christianus, *sicut Christus Ecclesiam*, v. 25. Secundò docet maritalis in uxorem ameris mensuram esse, semetipsum, si necessitas foret, morti pro eā tradere, *sicut Christus seipsum tradidit pro Ecclesiā*, v. 25. Tertiò docet maritalis amoris in uxorem, finem proximum, esse sue conjugis sanctificationem, atque perfectionem. Sicut *Christus Ecclesiam dilexit ut eam sanctificaret*, ita vir uxorem diligit ut illam sanctificet, v. 26. Quartò docet ejusdem amoris finem ultimum esse, sue conjugis futuram cum Deo unionem aeternam. Sicut *Christus Ecclesiam sanctificavit, ut eam exhiberet sibi sponsam immaculatum*, v. 27, ita vir conjugem suam, quantum est in illo, sanctificet, ut eam Deo dignam reddat. Hinc ergo dicit maritus quām tener, at quām purus, quām vigilans et laborio-

sus debeat esse suis erga conjugem amor. Amet tenerè, sed pure, sicut Christus; amet vigilanter et laboriosè; ipsi necessaria provideat et suppeditet, et ipsius infirmitates toleret, ipsi compatiatur, sicut Christus providet Ecclesie, etc. Sic autem provideat et suppeditet necessaria, ut luxi non indulget; sic invigilet ipsi, ut eam non contristet; sic regat et imperet, ut non cogat; sic amet, ut non amuletur; sic complaceat et compatiatur, ut non aduletur; sic honoret, ut non extollat et inflat; sic illi sit totus, ut non sit servus, sed sponsus; auctoritatem ab amore non separet, nec amorem ab auctoritate; sicut in Christo auctoritas et amor in Ecclesiam sunt inseparabiles. Quò autem major est viri in conjugem auctoritas, utpote auctoritatis Christi in Ecclesiam emanatio et participatio, eo sanctius illa utatur, ipsa nunquam abutatur.

Felix coniubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat, ut imitetur; faciens erga sponsam quod Christus erga Ecclesiam; uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sicut Ecclesia Christo.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Ab Apostolo discamus omnes charitatem verè Christianam. Christianus, quia Dei filius, Dei patris sui charitatem debet imitari; sicut ergo Deus totus et semper charitas est, ita Christianus, divinæ charitatis particeps, in charitate semper ambulet, et ab eā nunquam deficiat; fratres suos semper diligit, v. 1. Christianus, quia Christi membrum, et quasi Christus alter, Christi charitatem debet imitari, fratres suos debet diligere, sicut Christus dilexit nos; sicut ergo Christus ita nos dilexit, ut semetipsum Deo pro nobis obtulerit ad mortem, sic Christianus fratres suos ita diligit, ut et pro eis, si opus sit, vitam impendat. Hec duo, Dei charitas, Christi charitas, sunt meæ charitatis exemplaria; nec minora mihi præbet Apostolus imitanda. O Deus charitas! tu te cordi meo imprime; da mihi charitatem; illam novi, illam desidero, utinam et tandem habeam! O Christi charitas! tuis ardoribus ure cor meum, da mihi sic diligere, ut ad tuū exemplum paratus sim sanguinem pro fratribus fandere.

2º Ab eodem Apostolo discamus quanta debeat esse nostra puritas. Christianus, quia Christi membrum, Christique corpus, sit mundus totus, corde, corpore, ore, mente. Cor sit ab omni avaritiâ mundum, corpus ab omni impudicitiâ, lingua ab omni verbo obsceno, mens ab imperiâ cogitatione. *Fornicatio, omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in verbis.* De talibus impuritatibus nec cogitate, nec loquimini, ut sitis tui puri, sic docet sanctos. Huius! quia Cui ab hac omnimodâ puritate disto! Da, ô Deus, recordari semper cuius capitum sum membrum, ut omnem vel minimam oris et mentis impuritatem horream, omnimodâ semper studeam puritati: simque tandem omnino

purus mente, corde, ore, opere, v. 3.

3º Et ab eodem Apostolo discat omnis quidem Christianus, at presertim omnis religiosus, omnisque sacerdos, Deo specialiter consecratus, quantum sit illis malum, si verba scurrilia, ad rem non pertinentia, proferant, v. 4. Per Baptismum Deo consecratus es, et Spiritu sancto sigillatus; per vota religionis, et per ordines sacros, specialissimè et totus Deo devotus, verba tamen scurrilia, turpia profers. Heu! sicut alter Balthasar, vasa Deo sacra, usibus profanis impendis, horrendumque quoddam sacrilegium committis! Heu! quot hujusmodi sacrilegia committuntur. *Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris, Domine. Da in posterum sanctè vivere, piè loqui.*

4º Et ab Apostolo nostro tria aut quatuor ad omnes Christianos pertinentia discamus. Nomen nostrum, regulam nostram, munus nostrum, prævaricationum nostrarum reparationem. Nomen Christiani, *lux in Domino, filius lucis*, v. 8, seu Christi, qui lux est mundi. Regula Christiani, quod benep'acitum Deo, voluntas Dei, v. 10. Munus Christiani, filii lucis, luceere, suâque luce alios illuminare, instruere, arguere, v. 15. Ad hæc tria attendat unusquisque, et in se reflexus. videat quomodo nomini suo respondet: an reverè sit lux, suâ doctrinâ, suis exemplis; an verò titio humana? Quomodo regulam suam adimpleret: an studeat Dei voluntati cognoscendæ et faciendæ? an ad illam omnia sua referat? Quomodo suū munere fungitur: an suâ luce illuminat, instruit, arguit? an verò suo fulvo obscurat, suoque foedere scandit? Ad præteriti reparationem, ab Apostolo discamus et quartum, quomodo redimendum tempus, v. 16. Vide observ. moral.

5e Conjugati discant christiani matrimonii sancti tatem; discant et sua munera. Haec autem videantur exposita in fine capitis, immediatè ante hoc collarium.

CAPUT VI.

1. Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est.

2. Honora patrem tuum, et matrem tuam: quod est mandatum primum, in promissione:

3. Ut bene sit tibi, et sis longævus super terram.

4. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplinâ et corruptione Domini.

5. Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo;

6. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo,

7. Cum bona voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus:

8. Scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.

9. Et vos, domini, eadem facite illis, remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis; et personarum acceptio non est apud eum.

10. De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.

11. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli:

12. Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitie, in cœlestibus.

13. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare.

14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induiti loricam justitiae,

15. Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis;

16. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extingue;

17. Et galeam salutis assumite; et gladium spiritus (quod est verbum Dei);

18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis,

19. Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiduciâ, notum facere mysterium Evangelii:

20. Pro quo legatione fungor in catenâ, ita ut in ipso audeam, prout oportet me, loqui.

21. Ut autem et vos sciatis que circa me sunt, quid agam: omnia volis nota faciet Tychicus, charisimus frater, et fidelis minister in Domino;

22. Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis que circa nos sunt, et consoletur corda vestra.

23. Pax fratribus, et charitas cum fide, à Deo Patre, et Domino Iesu Christo.

CHAPITRE VI.

1. Vous, enfants, obéissez à vos pères et à vos mères, en vue du Seigneur; car cela est juste.

2. Honorez votre père et votre mère: c'est le premier des commandements auquel Dieu ait promis une récompense:

3. Afin que vous soyiez heureux, et que vous viviez long temps sur la terre.

4. Et vous, pères, n'irritez point vos enfants; mais ayez soin de les bien élever, en les corrigeant et les instruisant selon le Seigneur.

5. Vous, serviteurs, obéissez à ceux qui sont vos maîtres selon la chair, avec crainte et avec respect, dans la simplicité de votre cœur, comme à Jésus-Christ même.

6. Ne les servez pas seulement lorsqu'ils ont l'œil sur vous, comme si vous ne pensiez qu'à plaire aux hommes; mais comme étant serviteurs de Jésus-Christ, laissant de bon cœur la volonté de Dieu.

7. Servez-les avec affection, regardant en eux le Seigneur, et non les hommes,

8. Sachant que chacun recevra du Seigneur la récompense du bien qu'il aura fait, soit qu'il soit esclave, soit qu'il soit libre.

9. Et vous, maîtres, témoignez de même de l'affection à vos serviteurs, né les traitant point selon vos menaces, sachant que vous avez les uns et les autres un maître commun dans le ciel, qui n'aura point égard à la condition des personnes.

10. Enfin, mes frères, fortifiez-vous dans le Seigneur, et dans sa vertu toute-puissante.

11. Revêtez-vous de toutes les armes de Dieu, afin de pouvoir vous défendre des embûches et des artifices du diable.

12. Car nous avons à combattre, non contre des hommes de chair et de sang, mais contre les principautés et les puissances infernales, contre les principes du monde, c'est-à-dire, de ce siècle ténébreux, contre les esprits de malice répandus dans l'air.

13. C'est pourquoi prenez toutes les armes de Dieu, afin que vous puissiez résister au jour mauvais, et demeurer fermes.

14. Soyez donc fermes: Que la vérité soit la ceinture de vos reins; que la justice soit votre cuirasse;

15. Que vos pieds aient une chaussure qui vous dispose à suivre l'Évangile de paix.

16. Servez-vous surtout du bouclier de la foi, afin de pouvoir repousser tous les traits enflammés du malin esprit.

17. Prenez encore le casque du salut et l'épée spirituelle, qui est la parole de Dieu;

18. Invocant en esprit et en tout temps, par toutes sortes de supplications et de prières, et vous employant avec une vigilance et une persévération continuelles, à prier pour tous les saints,

19. Et pour moi aussi, afin que Dieu, m'ouvrant la bouche, me donne des paroles pour annoncer librement le mystère de l'Évangile,

20. Dont j'exerce la légation dans les chaînes; et que j'en parle avec la liberté et la hardiesse que je dois.

21. Quant à ce qui regarde l'état où je suis, et ce que je fais, Tychique, notre cher frère et fidèle ministre du Seigneur, vous apprendra toutes choses.

22. Et c'est pour cela même que je l'ai envoyé vers vous, afin que vous sachiez ce qui se fasse à notre égard, et qu'il console vos coeurs.

23. Que bénie le Père, et le Seigneur Jésus-Christ donne à nos frères la paix et la charité avec la foi.

24. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione. Amen.

24. Et que la grâce soit avec tous ceux qui aiment notre Seigneur Jésus-Christ d'un amour pur et sans tache. Amen.

ANALYSIS.

Versibus 1, 2, 3, jubet ut filii parentibus obedienti juxta Dei præceptum.

¶ 4. Parentes monent ut in filiorum suorum educatione, nimiam vident severitatem, quæ exacerbet, et nimiam indulgentiam, quæ toleret omnia; sed eos instruant et corrigan juxta doctrinam Domini.

¶ 5. Servis præcipit ut dominis obedienti cum reverentiâ et sinceritate, sicut ipsi Christi Domino, v. 6, idèoque, non in presentiâ tantum, sed ubique et semper, v. 7, cum benevolentia et affectu, scientes quod in hoc ministerio voluntatem Dei faciunt, à quo mercedem recipient æternam, v. 8.

¶ 9. Dominos hortatur ut erga servos suos sese humanè, benignè et benevolè gerant; scientes quod communem cum eis Dominum et Judicem habent, qui non personas respicit, sed merita.

PARAPHRASIS.

1. Filii, obedite parentibus vestris, secundum Dominum, seu conformiter legi divinæ, in omnibus quæ di-vino cultui et pietati non repugnant: hoc enim est justum.

2. Ad hanc obedientiam obligat Dei præceptum: *Honora patrem tuum*, etc., et invitat promissio huic præcepto adjuncta; est enim primum præceptum, cui propria et specialis addita est promissio:

5. Scilicet, ut feliciter et diu vivas.

4. Et vos, parentes, cavete ne filios vestros nimia severitate, minis aut verberibus exacerbetis; sed studete ut illos educetis, tum instructionibus, tum correctionibus moderatis, christianis, et conformiter ad Christi Domini doctrinam.

5. Servi, obedite dominis, qui corporibus vestris dominantur, cum timore, id est, eos reveremini; et ad illorum jussa tremite, ea sollicitè exequentes, idque recto et simplici corde, sicut Christo Domino, quem vobis representant.

6. Non solum in presentiâ, quasi hominibus tantum placere studentes; sed, ut servi Christi, voluntatem Dei facite sincerè, et ex animo.

7. Cum benevolentia servientes ipsis, non sicut hominibus, sed sicut Christo Domino, qui id à vobis exigit, et qui præmium dabit.

8. Cum sciatis unumquemque, quod fecerit bonum, reportaturum à Domino, sive sit servus, sive liber; haec quippe discrimina Deus non respicit in iudicio.

9. Et vos, domini, vicissim paria, proportionaliter, facite servis vestris; id est, humanè, benignè et benevolè vos gerite erga illos, scientes quod communem Dominum et Judicem habetis in cœlo, qui non personas respicit, sed merita.

10. De cætero, fratres mei, fortes estote, vires et animos sumite in Domino nostro Jesu Christo, et in potenti virtute ejus.

11. Induite vos plenam et universam armaturam

His omnium partium familiae sic compositis, atten-dens Apostolus quanta et quam periculosa sit nobis lucta cum demonibus, omnes Ephesios alloquens, v. 10, hor-tatur ut in Domino sint fortes, in ejusque potentia confi-dant, et, v. 11, induant armaturam Dci.

¶ 12. Exaggerat hostium nostrorum potentiam, et calliditatem; hincque, v. 13, concludit necessitatem as-sumendæ hujus armaturæ, quam per partes exponit, v. 13, 16, 17; balteus vester sit veritas; lorica sit justitia; ocreæ, præparatio animi; scutum fides; galea spes; gladius verbum Dei.

¶ 18. Sic armatos hortatur ad assiduam orationem pro omnibus, et, v. 19, pro se Paulo, Christi vincito, ut liberè et audacter, annuntiet Evangelium, v. 20.

¶ 21. Mittit Tychicum ad eorum consolationem; de-nique pacis et gratiæ appreicatione claudit Epistolam.

PARAPHRASIS.

Dei, quæ à capite ad talos usque armati, possitis resis-tere insidiosis et astutis diaboli insultibus, illosque irritos reddere.

12. Quoniam collectatio nostra non est contra homines, carne et sanguine constantes, et consequenter infirmos, sed contra spiritus potentissimos, scilicet contra principatus, contra potestates, contra demones illos, qui in hoc tenebricoso mundo dominantur; contra spirituales nequitias, seu spiritus nebulones et nequam, qui in hoc aere degunt.

13. Cū tales habeatis hostes, propterea assumite universam armaturam Dei, ut illa induiti possitis il-læsi resistere in periculo tentationis die; et per omnia et in omnibus perfecti, seu perfectè armati, stare et vincere.

14. State ergo in prælio circumcincti veritate, tan-quam balteo, et justitiam induiti quasi loriam.

15. Et ocreæ vestre sint animi vestri præparatio ad Evangelium, tum moribus exprimendum, tum verbis annuntiandum et propugnandum.

16. In omnibus temptationibus sumite scutum fidei: hoc quippe clypeo omnia hostis vestri, licet versutissimi, jacula, licet ignita, et velut ignis penetrantia, repelletis et extinguetis.

17. Et spes de salute aeternâ, ex Christi meritis concepta, sit vobis quasi galea; et verbum Dei, sit gladius vester.

18. Sie à capite ad talos armati, Deum assidue in-vocate, corde et animo, omni modo oratione, et cum omni instantiâ; et ad hoc ipsum, seu ut in spiritu oretis instanter omni tempore, vigilate cum magna sedulitate et perseverantiâ, orantes, non pro vobis tantum, sed et pro Christianis omnibus,

19. Et pro me speciatim, ut dum est occasio evan-gelizandi, et loqui voluero, det Deus verba, quibus liberè et intrepide notum faciam arcanum Evan-gelii.

20. Cujus Evangelii gratiâ, legatione apostolica,

etiam nunc, licet in vinculis, fungor; orate igitur, ut detor mihi, prout oportet, illud audacter et liberè praedicare.

21. Quantum autem ad ea que ad me spectant, quomodo res mee habeant, et quid faciam, haec omnia Tychicus, noster charissimus frater, et fidelis Christi minister, nota faciet vobis.

22. Illum ad hoc ipsum misi vobis, ut cognoscatis quis sit rerum nostrarum status, et vos consoletur.

23. Pax sit Christianis fratibus, et caritas cum fide augeatur in illis à Deo Patre, et à Domino Iesu Christo.

24. Gratia sit cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum purè et sanctè. Amen.

COMMENTARIA

VERS. 1. — FILII, OBEDITE PARENTIBUS... IN DOMINO. In Domino jungi debet verbo obediens. Postquam enim dixit generaliter, v. 21, cap. 5: *Subjecti estote invicem in timore Christi*, tres deinde subjectionis species explicat: scilicet uxoris marito, filiorum parentibus, servorum dominis; et de unquamque subjectione dicit verbis aequivalentibus, in Domino, ut indicet modum sanctificandi subjectiones. In Domino, id est, propter Dominum, ob amorem et reverentiam Domini Patris cœlestis, quem in parentibus revereri debetis.

HOC ENIM JUSTUM EST. Fundat hanc obligationem, primò, in jure naturali, quasi diceret: Quid aequius quam ut obedias eis per quos vitam recepisti, et quibus par nunquam poteris reddere? Hanc subjectionem exigit quidem ipsa naturalis aequitas; sed ut sit verè pia et christiana et supernaturalis hæc filiorum obedientia, subordinetur Deo Patri cœlesti et ad Patrem referatur aeternum. Consideret ergo filius Deum in parentibus suis, cuius imaginem gerunt et personam; et sub hoc respectu ipsos colat et revereatur in Domino et propter Dominum.

VERS. 2. — HONORA PATREM TUUM... Secundò, hanc filiorum obligationem obediendi parentibus fundat in lege Dei illam præcipientis. Tertiò, in promissione huic præcepto adjunetā.

Quod est mandatum primum in promissione, seu cum promissione, seu cui adjuncta est promissio specialis et propria, nimis longævitæ vitae. Hujus promissionis sapientiam miraberis, si species quod Deus loquatur pueris et adolescentibus, cœlestia et aeterna nondum concipientibus, ideoque promittit illis quod omnis homo naturaliter appetit, statim ac aliquâ ratione uititur, diu scilicet et feliciter vivere. Ejusdem promissionis aequitatem miraberis, si consideres quod D. Thomas docet in opusculis: Filii, inquit, obtinent vitam à parentibus, sicut milites feudum obtinent à rege; sicut ergo milites feudi conservationem merentur, quamdiu regi homagium præstant, ita filii merentur vita conservationem, quamdiu parentes honorant: è contra, sicut milites regi rebelles feudo spoliantur, ita filii parentibus rebelles vitâ privari merentur. Hæc autem longævitæ vite promissio non est absoluta, quasi Deus tali parentum honore obligetur ad dandam longam vitam, sed tantum spem dat lon-

gævæ vite filiis obedientibus. Honora patrem... ut sis longævus..., id est, si honores parentes, est quod spes longævitatem. Quod si longævitatem tibi Deus non det, meliora dabit, cœlestia scilicet et aeterna. Temporalia Iudeis promissa figurabant spiritualia christianis promissa: terra Chanaan erat figura regni cœlestis: sic longævitæ vite figura erat aeternæ vite.

VERS. 3. — UT BENÈ TIBI SIT... Ut non designat præcepti servandi finem, sed effectum præcepti servati.

VERS. 4. — ET VOS PATRES... SED EDUCATE... Vide paraphrasim. In disciplina, Græc., ἐπιτάξις. Παιδεία significat tam instructionem quam castigationem, seu tam instructionem per verba quam per poenas.

Et correptione. Græc., ἐπονεσία. Νομοσοί ad verbum est in animo positio, seu instructio que in alterius mente ponitur. Esta autem ambigua vox, significans, secundum D. Hieronymum, admonitionem; secundum alios, correptionem, objurgationem. His itaque verbis docet Apostolus quod parentes debeat filios instruere et corrigere. Addendo autem in correptione Domini, docet quod correctio debet esse moderata, christiana, secundum Christi Domini doctrinam. Discite à me quia mitis sum....

Duo sunt parentum vitia in filiorum educatione. Primum, nimia severitas, quæ exacerbat. Secundum, nimia indulgentia, quæ tolerat omnia. Utrumque vitabunt, si primò instruant, deinde corrigant, cum hoc discrimine, quod instructio debet esse multa, correctio moderata. Instructio sit omnium fidei articulorum et vitae christiane officiorum. Correctio, seu punitio sit præcipuarum culparum. Instruant non verè, non minis, non clamoribus; sed rationabiliter, sensum et rationem illis paulatim aperiendo et veritates in illorum mentibus ponendo, ipsisque rationes manifestando propter quas haec fugienda sunt, illa verò facienda. Puniant non irati, non passionum impetu rapti, sed tranquilli, rationabiles et moderati, postquam illos de reatu convicerunt, illisque rationem dederunt ob quam poenam et correptione digni sunt et ponuntur. Hoc est in Domino instruere et corripere. Primum, fieri debet instructio per verba, deinde per poenas: verba sint frequentia, poenae ra-

VERS. 5. — Ut benè sit tibi, etc., hoc est, ut felicitate ac diu vivas super terram.

VERS. 4. — Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, ut scilicet vestrâ duritate, asperitate, nimis verberibus aut laboribus filios vestros oneratis et irritatis. Sed educate illos in disciplinâ et correptione Domini, date eis christiana monita, quibus

VERS. 1. — Filii, obedite parentibus vestris in Domino, id est, Domini amore et reverentia. Hoc enim justum est, ut à quibus vitam acceperimus, obedientiam illis reddamus.

VERS. 2. — Honora patrem tuum, etc., id est, cum promissione, id est, primum cui adjuncta sit expressa et specialis promissio.

ræ; adhibendæ tamen statim ac liciti et illiciti cognitionem habent filii.

VERS. 5. — SERVI, OBEDITE DOMINIS CARNALIBUS. Græc., secundum carnem, id est, qui dominium habent in carnem vestram, seu in corpora vestra. *Obedite cum timore*, non tantum reverentiali, quo et uxor marito, et filii parentibus debent obedire, sed et tremebundo, seu qui in quendam corporis tremorem exeat: corporis gestus interiorem ostendat reverentiam.

In simplicitate cordis vestri, id est, idque non appartere tantum, sed recto et simplici corde, Christum Dominum, in dominis vestris representatum, reverentes.

VERS. 6. — NON AD OCULUM SERVIENTES. Græc.: Non secundum ocularem servitatem. Οφθαλμούστα, ocularis servitus. Id est, non tantum in presentia, seu, sub oculis dominorum, sicut faciunt qui hominibus tantum placere student. Ἀνδρῶν περιποίησι, hominibus placentes.

VERS. 7. — CUM BONA VOLUNTATE. Græc., cum benevolentia. Sicut Christo Domino. Id repetit et inculcat, ut Christum Dominum in suis dominis aspiciant, eisque propter Christum Dominum id jubentem obedienti.

VERS. 8. — SCIENTES QUONIAM... ; scientes per fidem, quod si propter eum dominis vestris obedieritis, ab eo præmium aeternum reportabitis.

Observationes morales.

Nota primò quod hæc Apostolus loquitur non servis, quales nunc sunt apud Christianos, sed mancipiis, quales tunc erant multi, qui convertebantur ad Christum Dominum, vel cum dominis suis, vel sine illis. Si autem à mancipiis hanc requirit sanctitatem, quantò magis ab ingenuis? Hinc ergo, nota secundò christiane servitutis conditions. Servus obediens domino suo, illumque reveratur, sicut Christum Dominum. Sincerè et ex animo, non appartere tantum; non metu pœnae, sed ex benevolentia. Non tantum in oculis, et in illius conspectu, sed ubique et semper, sive videat, sive non videat. Non quasi hominis gratiam auecupari velit, sed ut Deo placeat, cuius se servum agnoscit, cuiusque voluntatem facit in hoc suo ministerio: à quo solo, ut pote supremo Domino

modum benè et christiane vivendi addiscant.

VERS. 8. — SERVI, obediens dominis carnalibus, cum timore et tremore, id est, cum magna sollicitudine. In simplicitate cordis vestri, sicut Christo, id est, recto et simplici corde, tanquam servitatis Christo, qui omnia videt, etiam oculata cordis.

VERS. 6. — NON AD OCULUM SERVIENTES, quasi hominibus placentes, etc. Sincerè et ex animo facite ea que Deus præcipit.

Vers. 7. Cum bona voluntate, etc., cum benevolentia.

Vers. 8-9. — Scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum... Et vos, domini, eadem facite illis, exhibete similem humanitatem, remittitis minas, ne sitis in servos imperiosi et minaces. Scientes quia et illos et uester dominus est in celis. Scientes quod communem Dominum ac judicem habetis vos et illi.

Et personarum acceptio non est apud eum, nempe

et judice præmium exspectat; sciens quod Deus hominis personam non respicit, sed opus, et quod qui cumque bonum fecerit mercedem habebit. Ille ergo mercedis aeternæ, quæ Deus ipse est, memor servus, homini fideliter serviat quasi Deo, cuius personam et auctoritatem repræsentat.

VERS. 9. — ET VOS, DOMINI, BADEM (proportionaliter), id est, illis imperante humanè, benignè, benevolè, etc.

SCIENTES QUIA ET ILLORUM... Græc.: *Scientes quia et uester illorum Dominus est*, id est: *Scientes*, quod vos ipsi, licet domini, superiorem tamen et Dominum habetis in celo, qui et vos, nullo dignitatum habito respectu, judicabit.

Observatio moralis.

Hinc discat herus christianus qualis erga suos domesticos esse debeat, non superbire, non imperiose in illos agere, sed sese mitem et benignum, benevolum eis exhibere; quippe qui servorum suorum frater est in Christo, ejusdem corporis membrum, ejusdem Domini conservus; Domini, inquam, apud quem non est personarum acceptio, sed qui unumquemque judicabit secundum merita; qui à dominis exiget dominii sui et in servos tyrannidis rationem, quique talenti se dominis duris et immisericordibus exhibebit quales illi erga subditos suos fuerunt.

VERS. 10. — DE CETERO, FRATRES.... Postquam instruxit speciatim conjugatos, parentes et filios, dominos et servos, Epistolam finiturus, redit ad generali fidelium instructionem, eosque omnes, ut Christi milites considerans, hortatur ad pugnam. Et quia militi duo sunt necessaria, scilicet animus et arma: hinc primò, hortatur ut sint fortes; secundò, ad arma capienda excitat.

CONFORTAMINI IN DOMINO. Hinc discamus unde nobis auxilium querendum; scilicet in Domino, et in omnipotenti virtute ejus. Dominus mihi adjutor, non timebo... Si Deus pro nobis, quis contra nos? Dominus noster Jesus Christus suâ potenti gratiâ adest nobis; fortes itaque et generosi simus: tali duce et propagatore vincemus. Confortari ergo in Domino, est vires sumere fide et spe in gratiam, opem et auxilium Domini.

VERS. 11. — INDIUITE VOS ARMATURAM DEI. Græc.,

Dominum Christum; q. d.: Judex ille non personas respicit, sed merita, etc.

VERS. 10. — De cetero, fratres, confortamini in Domino, etc., curam adhibe ut ad pugnandum fortes sint in Domino, id est, per Christum, et in potentia virtutis ejus, id est, per potentiam ac fortitudinem ejus, sive quam ille suppeditat, seu potius, quæ ille vos adjurat; hæc autem est potentia et virtus divina.

Vers. 11. — Induite vos armaturam Dei. Vocat armaturam Dei, qui per hæc arma, tanquam manus Dei fabricata, pugnamus; immo Deus ipse in nobis pugnat.

Ut possitis stare adversus insidias diabolii, id est, ut possitis in fide et rectitudine vite christiane persistere adversus insidiosos assultos et machinationes diabolii; quas scilicet ille vobis struit per ministros suos haereticos, philosophos, Judeos, ac ceteros impios.

πανοπίας, universam armaturam; seu universum armorum apparatum quem Deus suis militibus subministrat. Hæc arma sigillatim exponit, v. 14, 15, etc.

ADVERSUS INSIDIAS DIABOLI: Quasi diceret: Callidissimum habemus hostem; nobis itaque necessaria est armorum universitas, ne quis sit in nobis vulneri leucus, hinc mortem inferat. Astutias diaboli vide apud Cornelium à Lapide; hic, ibid., vide vincendi modum.

VERS. 12. — QUONIAM NOBIS NON EST COLLECTATIO... Tot verba, tot rationes, ob quas et vigilare debemus et semper et universaliter esse armati. Nostra pugna non est contra homines, qui caro sunt et sanguis, et ideo fragiles et infirmi, seu hostes nostri non sunt homines corporei, fragiles et infirmi, sed spiritus subtilissimi, robustissimi, nequissimi, iisque PRINCIPES, POTESTATES... Nostra pugna contra diabolum esse dicitur, non adversus carnem; non quod non sit etiam nobis pugnandum cum carne et mundo, sed quia caro et mundus sint quasi instrumenta et arma, quibus nos impugnat diabolus, sive hostis noster propriè diabolus est. *Adversus principes...*; eadem graduum nomina de daemonibus usurpatur, que de angelis, quia ex omnibus ordinibus aliqui cum Lucifero ceciderunt :

MUNDI RECTORES. Græc., *κοσμοράτορες*, id est, mundi dominos, mundi potentes. Tertull. ad Marc. 5, mundi tenentes. Dictio nova et quam D. Hieronymus putat à D. Paulo primū fietam.

TENEBRARUM HARUM. Hic genitivus melius cohæret cum compositâ dictione Græcā *κοσμοράτορες*. Syrus traduxit: *Possessores mundi hujus tenebrosi*. Per mundum autem tenebrosum, intellige impios, infideles, idololatras, quorum tunc plenus erat mundus, et in quibus dominabatur demon, tanquam fortis armatus. Sancti sunt filii lucis et lux, ut dictum est supra, cap. 5, v. 11; infideles, impii, sunt tenebrae et filii tenebrarum: et quia tunc plerique tales erant, hinc demon dicitur *princeps hujus mundi, rector tenebrarum harum*, id est, hominum infideliū.

CONTRA SPIRITUALIA NEQUITIAE, id est, spirituales nequias, seu spiritus nequam.

IN COELESTIBUS. Syr., *qui sub cœlo sunt*. Hinc ergo collige necessitatē vigilandi et universa arma Dei assumendi. Si enim queras hostis nostri naturam, spiritus est invisibilis; si numerum, *Legio mihi nomen est*, ait unus ex illis; si indolem, nequissimus est et malitiosissimus; si fraudem et astutias, est versutissimus; si potestatem, est mundi dominus, rector et

VERS. 12. — Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem. Mundi rectores intelligit demones qui in tenebroso hoc aere dominantur.

VERS. 15. — Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo. Diem malum intelligit diem periculosis, id est, tempus tentationis, præser-tum ejus quo movetur ab hostibus fidei.

Ei in omnibus perfecti stare. Seu us est ut, omni armatu, a sufficienter instructi ac præparati, stare possitis in pugna contra hostes, et non cadatis aut loco cedere cogamini.

princeps tenebrarum; si odium et inimicitiam, est irreconciliabilis, semper rabidus, semper ubique quærens omni modo mortem et pernicie nostram. Hinc D. Joan. Chrysostomus: *Dic, queso, quomodo deliciaris? Quomodo inermis vincere poteris?*

VERS. 15. — PROPTEREA ACCIPITE. Græc., *propter hoc*, etc.

IN DIE MALO, id est, in die temptationis, in die mortis. Tota vita, dies malus, quia pugna continua. *Militia est vita hominis....*, at præcipue dies mortis, ubi lucta à quā pendet aeternitas: ut in hac die vincamus, omni die stenus adversus diabolum eique resistamus, sive ob consuetudinem facile resistemus in fine vitæ.

ET IN OMNIBUS PERFECTI...., perfectè armati. Græc.: *Et omnia conscientes, state*: seu postquam omnia perfeceritis, state. Syr.: *Cùmque in omnibus instructi fueritis, stetis. Stare, resistere, vincere.*

VERS. 14. — STATE ERGO SUCCINCTI LUMBOS... Enumerat, et per partes exponit, panopliam hominis christiani, cuius prima pars est balteus. Syr.: *State igitur et accingite lumbos vestros veritatem.*

VERITAS, id est, bona fides, veracitas, sinceritas, atque fidelitas in promissis, sit vester balteus militaris. Alludit D. Paulus ad Isai. 11, v. 17, ubi dicitur de Christo: *Et fides; secundum Septuaginta: Et veritas erit cinctorum rerum ejus.* Et non immerito bona fides, fidelitas in promissis, balteo comparatur; astringit enim hominem suis verbis, suisque promissis, sicut balteus circumcingit et astringit corpus militis. Estote ergo Christo fideles, et fidelitas in servando jurejurando quod ei ut vestro duci dedistis in Baptismo, sit vester balteus qui vos ejus milites ostendat.

ET INDUTI LORICAM JUSTITIAE, id est, justitia et sanctitas operum, sit vestra lorica, justitia scilicet ex fide per dilectionem operante. Merito etiam justitia ex fide per charitatem operante comparatur lorice, quia cor amat, animat, roborat, perfecta in Deum fiducia; cor quasi tegit et tutum contra tentationes reddit ob consuetudinem benè agendi et malum fugiendi.

VERS. 15. — ET CALCEATI PEDES IN PREPARATIONE..., quasi diceret: et alacres et prompti, semperque parati et ad ambulandum in viam Evangelii, et ad illud infidelibus annuntiandum, et ad illud contra haereticos, Simonianos et Gnosticos propugnandum. Alloquitur Ephesios in doctrinā evangelicā perfectos, et qui alios docere et arguere possint. Merito etiam hæc alacritas et promptitudo, seu fervor comparatur

VERS. 14. — State ergo succincti lumbos vestros in veritate. Veritas hic significat fidelitatem et integratem. Vult esse succinctos veritatem, id est, fidelitate quasi cingulo.

Ei indui loricanam justitiae, id est, justitia sit vobis pro lorica seu thorace militari.

VERS. 15. — Et calceati pedes, etc. Præparatio autem hæc, est alacris promptitudo, et prompta alacritas animi, partim ad ambulandum in viam Evangelii pacis, partim ad id annuntiandum. Ut per infensissimos demonum cuniculos fortiter pergamus et penetremus in cœlum.

oereis, quia sicut qui nudis incedit pedibus, timidè et pigrè incedit in locis arduis, qui autem calceatus, seu ocreatus, incedit audacter per ardua quæque, ita tepidi omnia timent; fervidi autem ad omnia sunt semper parati.

VERS. 16. — IN OMNIBUS. Alii vertunt, *super omnia*, sive sensus est: ante omnia, et præcipue sumite scutum fidei, etc. Sed melius cum nostro interprete: *In omnibus, supple, tentationibus, sumite scutum fidei.* Quasi diceret: Fides vestra sit firma, constans et solida; hæc fide omnia diaboli tela, licet ignita, non modò repellentis, sed et extinguetis. Idem nos docuit D. Petrus 1, 5: *Cui resistite fortes in fide.* Idem et D. Joan.: *Fides vincit mundum,* Joan. 1, 4.

IGNEA TELA DIABOLI, sunt libidines omnes quæ concupiscentiam accidunt.

VERS. 17. — ET GALEAM SALUTIS. Græc., *salutaris*, id est, Christi, ait D. Hieronymus. D. Paulus 1 Thess. 5, v. 8, explicat quæ sit illa galea, *induti galetam, spem salutis.* Itaque spes in Christum, qui est caput nostrum, sit galea nostra.

ET GLADIUM SPIRITUS... Verbum Dei est gladius, quia intima penetrat, hocque possumus uti, tum ad nostram defensionem, tum ad hostis impugnationem. Hoc gladio Christus dæmonem jugulavit in deserto; eodem Christianus potenti Dei gratiâ adjutus ipsum quoque jugulabit. Hominis itaque christiani panoplia haec est: Ipsius galea, est spes in Christum. Lorica, seu thorax, est justitia, sanctitas, opera sancta. Balteus, veritas, bona fides, fidelitas in servandis Deo promissis. Ocreæ, præparatio animi ad Evangelium exsequendum, annuntiandum, propugnandum. Dextera gladium, id est, verbum Dei tenet; sinistra scutum fidei.

VERS. 18. — PER OMNEM ORATIONEM...; à capite ad

VERS. 16. — *In omnibus sumentes scutum fidei.* Ante omnia ac præcipue scutum fidei sumendum est ac manu tenendum in hæc pugnâ.

In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguerre, quo scuto fidei excipere, repellere et extinguerre possitis omnia ignita jæcula variarum tentationum à diabolo immissa, quibus ille corda hominum incendit, inflamatque ad peccandum: cui resistite fortes in fide; q. d.: *Fide tanquam scuto repellite adversarium vestrum diabolum.* Anima quoties peccat, toties vulneratur.

VERS. 17. — *Et galeam salutis assumite.* Per galeam salutis seu salutaris, spes futurorum bonorum videtur accipienda. *Induti galeam spem salutis,* 1 Thess. 5, galeam que caput servet et salvet, id est, galeam, que est ipsa salus, aliata a Christo, et sperata a Christians, hoc est, spes salutis.

Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Et gladium sancti Spiritus, id est, à Spiritu sancto subministratum accipite, ac manu tenete; quem gladium interpretor verbum Dei. Dextra tenet gladium, id est, verbum Dei: sinistra scutum, scilicet indicem.

VERS. 18. — *Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.* Sensus est: Et hac facite, multis orationibus et obsecratioibus Deum assidue preantes, ut vos pugnantes adjuvet, et victores faciat; idque non solum voce, sed in spiritu, hoc est, cum devoto corde affectu. Oratio non est aliud quam mentis in Deum elevatio, sive mentis cum Deo coniunctio.

talos sic armatos, docet nunc à quo debeant in pugna auxilium petere, et unde exspectanda victoria. Hostis noster nequissimus, versutissimus, semper, ubique, omni modo, nostram querit perniciem, ut dictum est v. 11. *Hinc omni tempore, in omni loco, omni modo, mentaliter, vocaliter, etc., debemus orare, in spiritu et veritate, corde verè religioso et in Deum pio; verè humili et reverenti.*

VIGILANTES IN HOC IPSUM, ut cor sit verè pium et religiosum, non distractum et non tepidum.

INSTANTER, cum fervore et per everantiam, charitate purâ, universalis; pro omnibus sanctis militibus; pro tota Ecclesiâ militante; in communione sanctorum per Jesum Christum, sanctum sanctorum totiusque Ecclesiæ caput.

VERS. 19. — ET PRO ME. Ecce, inquit Grotius (quem cito contra Calvinistas), quanti Paulus preces piorum fecit; cum ille, tantæ apud Deum gratiae, sperret se aliorum precibus posse adjuvari, et nos aestimabimus Pauli cum Christo regnantis preces nihil nobis prodesse? Hæc omnia Grotius, hic. *Et pro me.* Orandum præcipue et particulariter pro prælatis, pastoribus, apostolis et concionatoribus, omnibusque Ecclesiæ ministris, ut Deus ipse illorum os aperiat, non ambitione, non avaritia, etc.; det illis verba, sensus, modos subditorum et auditorum saluti congruos; det illis sanctam verum dicendi libertatem et fiduciam: legationis pro Christo munus dignè adimplant, idque in ipso, in Christi Spiritu.

VERS. 20. — PRO QUO LEGATIONE, Syr., *Cujus legatione fungor in catenâ, ut cum fiduciâ eloquar illud, prout oportet eloqui.*

VERS. 21. — UT AUTEM ET VOS... nunc colligitur hanc Epistolam per Tychicum latam.

VERS. 22. — QUEM MISI... ET CONSOLETUR CORDA VE-

Et in ipso vigilantes in omni instantiâ, et obsecratione, et ad hoc ipsum, ut assidue Deum ortis in spiritu, vigilantes magnâ cum instantiâ, sedulitate et perseverantiâ.

VERS. 19. — *Pro omnibus sanctis; et pro me.* Sanctos intelligit fideles. Humilitatis autem est, quod se post alios nominet, ut Theophylactus observat.

Ut detur mihi sermo in aperiōne oris mei cum fiduciâ, etc., q. d.: Ut Deus aperiat os meum, et inspirat sermones quos loquor, ut cum fiduciâ, id est, liberate, evangelizem.

VERS. 20. — *Pro quo legatione, apostolatu, fungor in catenâ.* Hinc patet hanc Epistolam Romæ è vinculis esse scriptam, ait Hieronymus et Chrysostomus.

Ita ut in ipso, Evangelio scilicet predicando, audiam: quasi dicat: Ut audacter et liberè causam meam è vinculis dicam meque defendam, et rationem reddam prædicati à me Evangelii, prout oportet me, tanquam legatum summi Dei, liberè et intrepide loqui.

VERS. 21. — *Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, id est, quæ ad me pertinent, quomodo res meæ habeant. Quid agam, in carcere constitutus.*

Omnia vobis nota faciet Tychicus, etc., id est, in his quæ ad Christum Dominum pertinent.

VERS. 22. — *Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, id est, quis rerum nostrarum sit status.*

Et consoletur corda vestra, ne animis deficiatis ob tribulationes meas quas pre vobis et pro Evangelio

STRA, ob meam catenam tristia et sollicita.

VERS. 25. — PAX FRATRIBUS..., pax et concordia sit et augeatur fratibus.

ET CHARITAS fraterna, pacis principium.

CUM FIDE, charitatis fundamento.

A DEO PATRE , à quo omne bonum perfectum.

ET DOMINO NOSTRO JESU CHRISTO, nostro mediatore et causà meritoria.

VERS. 24. — GRATIA CUM OMNIBUS... QUI DILIGUNT DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, IN INCORRUPTIONE,

pator. Pro *consoletur*, verbi etiam potest, exhortetur.

VERS. 25. — *Pax fratibus, et charitas cum fide*, etc.

Sabandi, sit vel augeatur ac multiplicetur.

VERS. 24. — *Gratia cum omnibus*, etc. *Gratia* complectitur omne genus beneficentiae divinae pertinens

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam et ad praxim redigenda.

1° Ex versu primo discant filii modum sanctè obediendi parentibus, cœlestem scilicet Patrem in illis considerando.

2° Ex v. 5 discant parentes modum filios suos sanctè educandi; illos scilicet instruant et corrigan; instruant, inquam, multum; corrigan autem moderatè, et utrumque rationabiliter. Vide v. 5 et 4.

3° Ex v. 5, 6, 7, 8, discant servi modum christiani serviendi. Ilos versus lege in commentario. Ex

absque corruptione, ait Syrus. Id est, purè, sanctè, in corruptibiliter; seu ita ut ejus amor non corrumperetur adulterino amore seculi. Seu qui ita Christum Dominum diligunt, ut se immaculatos servent ab hoc seculo; itaque qui sic diligunt Dominum Jesum, ut et ejus præcepta servent. Da mihi, ô Deus, hujus benedictionis esse participem; ita te diligam ut et ex amore tibi serviam. Amen. Græc. habent : *Ad Ephesios scripta est à Româ per Tychicum.* Syr. : *Epistola ad Ephesios scripta è Româ et missa per Tychicum.* Similiter et Arabica versio.

ad salutem vite aeternæ. Eam precatur omnibus diligenter Christum, in *incorruptione*, id est, purè et sanctè, cum vita castimoniæ, et absque corruptelis libidinum. Scripta Româ ad Ephesios per Tychicum.

v. 9 discant heri modum sanctè domesticis Iouis imperandi.

4° Ex reliquo capite discant omnes Christiani necessitatem et modum sanctè et feliciter pugnandi contra nostræ salutis hostes. Quis et qualis iste noster hostis ; v. 12. Quæ et qualis esse debeat armatura nostra ; v. 13, 14, etc. Unde nobis sic armatis auxilium, quomodò illud implorandum ; v. 18.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES Præfationes.

Philippi, urbs Macedoniarum, sic dicta ob Philippum, Alexandri patrem, illius instauratorem.

D. Paulus in Macedoniam à Deo vocatus illo mirabili modo, de quo Act. 16, v. 9, Philippo primùm adiit, ibique Lydiam Purpurariam convertit ad fidem, ibidem, v. 13. Hæc itaque mulier fuit eisdem Ecclesiæ Philippensis primitiæ; at primitiæ messis postmodum, et citò abundantis futuræ.

Eriga D. Paulum, apostolum suum, haec Ecclesia fuit semper studiosissima; ipsaque sola ex tot Ecclesiis à Paulo fundatis, tam boni magistri necessitatibus providere sollicita, ut ipsem testatur cap. 4, v. 15, huius Epistolæ.

Philippenses, quorum civitas à Philippo Macedoniarum rege conditore suo, nomen accepit; Macedones esse, et ex eâ provincia primos apostoli Pauli ministerio fuisse vocatos et conversos ad fidem Christi, idque non sine manifesta significatione voluntatis divine, docet *Actorum apostolicorum liber*, cap. 16. Cùm ergo Paulus Romanum prefectum ibidem in vinculis teneretur, eà re auditæ, Philippenses, quo in apostolum suum erant affectu, per Epaphroditum miserunt ad eum subsidium pecuniarium, quo se in carcere su-

Cùm auofissent ergo Philippenses quod Romæ in vinculis detineretur Apostolus, ad eum miserunt cum pecunia Epaphroditum, tum ut per illum cognoscerent quo loco res essent; tum ut per illum forent ei solatio et ministerio, ait D. Chrysostomus in arguemento.

Huic utrique muneri tam sedulò studuit Epaphroditus, ut ægrotarit Romæ, et ad mortem ægrotarit; ubi autem convaluit, illum ad suos remisit Apostolus; hancque ei ad illos deferendam dedit Epistolam; quæ et gratias agit Philippensibus de ipsorum beneficentiâ, et eos edocet quo loco sint res suæ.

Cæteris omnibus letior est haec Epistola, blandior stentaret, sicut et ante fecerant Thessalonice agenti. Quod utrumque Paulus ipse, sub finem hujus Epistole, commemorat. Ad eos igitur è vinculis, quorum disertè ac præclarè meminit 1 cap., post primam defensionem suam, secundo quo Roniam veneratum anno, per eundem Epaphroditum hanc mittit Epistolam; quæ multam omnino laudem et commendationem Philippensium continet. Et quidem statim initio laudat corum fidem, et ad profectum ac perseverantiam exhortatur. Deinde eos consolatur commemora-

et alacrior; modò congratulatoria, modò consolatoria, modò exhortatoria.

Congratulatur eis ob suam ad Evangelium beneficentiam, ob perseverantiam in fide et in bonis operibus, ob constantiam in passionibus; consolatur eos ob persecutioes quas propter Christum passi sunt, quod magnum Dei donum est. Hortatur, modò ut vitam Evangelio dignam ducant, modò ut adversis non frangantur; modò ut sint unanimes, concordiam, pacemque foveant; modò ut Christi humilitatem, charita-

tione fructus evangelici, quæ ex vinculis ipsius provenierat, affirmans se pro Christo et vivere et mori paratum; simul et ipsos animos ad passionum tolerantiam, mox ad concordiam hortatur, et Christi humilitate ad imitandum eis proposita, ad studium exercitare sanctorum conversationis, spem faciens sui adventus, præmisso interim Epaphroditio. Tertio cap. monet ut vident pseudo-apostolos judaizantes; in quos Spiritu Dei accensus, ita invehitur, ut eos canes, malos operarios, et inimicos crucis Christi vocet, quorum deus venter sit, etc. Docetque non ex lege, sed ex fide Christi veram esse justitiam. Postremò, traditis quibusdam benè vivendi præceptis, gratias agit pro ipsorum erga se munificentia. Sane, quod ad dogmata attinet convenire videtur argumentum hujus Epistole cum iis que ad Rom. et ad Gal. scriptæ sunt.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus et Timotheus, servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus.

2. Gratia vobis, et pax à Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo.

3. Gratias ago Deo meo in omni memoriâ vestri,

4. Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio depreciationem faciens,

5. Super communicatione vestrâ in Evangelio Christi à primâ die usque nunc;

6. Confidens hoc ipsum, quia qui capit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu:

7. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis; eò quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse.

8. Testis enim mihi est Deus, quomodo eupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi,

9. Et hoc oro ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu:

10. Ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offendâ in diem Christi,

11. Repleti fructu justitiae per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei.

12. Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii.

13. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni praetorio et in cæteris omnibus;

14. Et plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.

15. Quidam quidem et propter invidiam et conten-

tem, obedientiam amulentur; modò, ut pseudo-apostolis, quos canes vocat, malos operarios, inimicosque crucis Christi, fidem non habeant; desique, ut omnes christianas virtutes secentur, quibus, ut filii lucis, seu quasi stelle, fulgeant inter paganos.

Scripta fuit Romæ in vinculis, à quibus se liberandum insinuat, id est, in primis suis vinculis; à secundis enim non fuit liberatus, sed in illis martyrio coronatus est, anno Christi 62; et per Epaphroditum, jam sanum, probabiliter perlata.

Agitur enim in his omnibus, adversus eos qui in lege Mosaiæ gloriantur, observationem ejus ad salutem esse necessariam dictantes, licet nonnulli ea que, cap. 3 hujus Epistole, contra falsos doctores dicuntur, detorquent ad Simonianos hereticos, praeter Apostoli mentem, ut suo loco videbimus. Hieronymus in Comment. Epist. ad Philemonem, affirmat, et ostendere se putat, hanc Epistolam eodem tempore scriptam esse quo scriptæ sunt ad Ephesios, ad Coloss. et ad Philemonem epistole. Certe esse scriptam ex priore captivitate, liquet ex cap. 1, v. 15, et ex cap. 2, v. 24. Ex eodem 2 cap., ubi dicit: *Spero autem me Timotheum citò missurum ad vos*, constat non esse missam cum aliquâ ad Timotheum Epistolâ. Nam Timotheus cum ipso erat.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul et Timothée, serviteurs de Jésus-Christ, à tous les saints en Jésus-Christ qui sont à Philippi, aux évêques et aux diaires.

2. Que Dieu notre Père et Jésus-Christ Notre-Scienteur vous donnent la grâce et la paix.

3. Je rends graces à mon Dieu toutes les fois que je me souviens de vous;

4. Et je ne fais jamais de prières que je ne prie aussi pour vous tous, ressentant une grande joie

5. De ce que vous avez reçu l'Evangile et l'avez persévétré, depuis le premier jour jusqu'à cette heure.

6. Car j'ai une ferme confiance que celui qui a commencé le bien en vous, le perfectionnera jusqu'au jour de Jésus-Christ.

7. Et il est juste que j'aie ce sentiment de vous tous, parce que je vous ai dans le cœur, comme ayant tous part à ma joie, par celle que vous avez pris à mes liens, à ma défense et à l'affaiblissement de l'Evangile.

8. Car Dieu m'est témoin avec quelle tendresse je vous aime tous dans les entrailles de Jésus-Christ.

9. Et ce que je lui demande est que votre charité croisse de plus en plus en lumière et en toute intelligence,

10. Afin que vous sachiez discerner ce qui est le meilleur et le plus utile, que vous soyez purs et sincères, que vous marchiez jusqu'au jour de Jésus-Christ sans que votre course soit interrompue par aucune chute;

11. Et que, pour la gloire et la louange de Dieu, vous soyez remplis des fruits de justice par Jésus-Christ.

12. Or je désire que vous sachiez, mes frères, que ce qui m'est arrivé a servi à un plus grand progrès de l'Evangile;

13. En sorte que mes liens sont devenus célèbres dans toute la cour de l'empereur, et partout ailleurs pour la gloire de Jésus-Christ;

14. Et que plusieurs de nos frères en notre Seigneur, se rassurant par mes liens, ont conçue une hardiesse nouvelle pour annoncer sans crainte la parole de Dieu.

15. Il est vrai que quelques-uns prêchent Jésus-Christ par un esprit d'envie et de contention, et que

tionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant;

16. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum;

17. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincerè, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

18. Quid enim? Dùm omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.

19. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem, et subministracionem Spiritus Jesu Christi,

20. Secundùm expectationem et spem meam, quia in nullo confundar; sed in omni fiduciâ sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

21. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum.

22. Quòd si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro.

23. Coaretor autem è duabus: desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multò magis melius:

24. Permanere autem in carne, necessarium propter vos.

25. Et hoc confidens scio quia manebo, et permanebo omnibus vobis ad proscelum vestrum, et gaudium fidei;

26. Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos.

27. Tantùm dignè Evangelio Christi conversamini: ut sive cùm venero, et video vos, sive absens audiām de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii.

28. Et in nullo terreamini ab adversariis; quia illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc à Deo.

29. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini:

30. Idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.

les autres le prèchent par une bonne volonté.

16. Les uns prèchent Jésus-Christ par charité, sachant que j'ai été établi pour la défense de l'Évangile.

17. Et les autres le prèchent par un esprit de jalouse, avec une intention qui n'est pas pure, croyant me causer un surcroît d'affliction dans mes liens.

18. Mais qu'importe? Pourvu que Jésus-Christ soit annoncé de quelque manière que ce soit, soit par occasion, soit par un vrai zèle; je m'en réjouis, et je m'en réjouirai toujours;

19. Car je sais que l'événement m'en sera salutaire par vos prières et par l'infusion de l'Esprit de Jésus-Christ,

20. Selon la ferme espérance où je suis que je ne recevrai point la confusion d'être trompé en rien de ce que j'attends; mais que parlant avec toute sorte de liberté, Jésus-Christ sera encore maintenant, comme toujours, glorifié dans mon corps, soit par ma vie, soit par ma mort,

21. Car Jésus-Christ est ma vie, et la mort m'est un gain.

22. Que, si je demeure plus longtemps dans ce corps mortel, je tirerai du fruit de mon travail: ainsi je ne sais que choisir;

23. Je me trouve pressé des deux côtés; car, d'une part, je désire être dégagé des liens du corps, et être avec Jésus-Christ, ce qui est sans comparaison le meilleur.

24. Et de l'autre, il est plus utile pour votre bien que je demeure encore en cette vie.

25. C'est pourquoi j'ai une certaine confiance qui me persuade que je demeurerai encore avec vous tous, et que j'y demeurerai même assez longtemps pour votre avancement et pour la joie de votre foi;

26. Afin qu'étant de nouveau retourné chez vous, vous ayez lieu de glorifier Jésus-Christ à mon occasion.

27. Ayez soin seulement de vous conduire d'une manière digne de l'Évangile de Jesus-Christ, afin que je voie moi-même étant présent parmi vous, ou que j'entende dire en mon absence, que vous demeurez fermes dans un même esprit, combattant tous d'un même cœur pour la foi de l'Évangile;

28. Et afin que vous demeurez intrépides parmi tous les efforts de vos adversaires, ce qui est pour eux le sujet de leur perte, et pour vous celui de votre salut, et cela vient de Dieu.

29. Car c'est une grâce qu'il vous a faite, non seulement de ce que vous croyez en Jésus-Christ, mais encore de ce que vous souffrez pour lui;

30. Vous trouvant dans les mêmes combats où vous m'avez vu, et où vous entendez dire que je suis encore maintenant.

ANALYSIS.

1° Singularem suum erga Philippenses declarat affectum; pro ipsis Deo gratias agens, et Deum orans;

gratias agit ob illorum in Evangelium beneficentiam; orat ut illorum charitas magis ac magis abundet in scientia, sintque bonis operibus repleti, per Christi gratiam, à v. 4 ad 12.

2° Quia scire volunt quae circa ipsum sunt; docet eos vincula sua ad Evangelii propagationem profuisse; ob illa à multis Christum liberius fuisse prædicatum; equidem ab aliquibus minus sincerè; sed quidquid sit de

modo, jaudet de facto, scilicet quod annuntietur Christus, à v. 12 ad 20.

3° Etsi cupiat dissolvi et esse cum Christo, ad eorum tamen utilitatem, vitam præfert, gloriam differt, et in carne se mansurum affirmat, et ad eos venturum, à v. 20 ad 26.

Interim hortatur ad dignam in Christo conversationem, vitamque Evangelio congruam, et ad patientiam in persecutionibus pro Christo, quae magna Dei dona sunt, à v. 27 usque in finem.

PARAPHRASIS.

1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus fidelibus per Christum in Baptismo sanctificatis, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus. salutem.

2. Gratia et pax vobis sint à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

3. Gratias ago Deo meo, quoties mihi recurrit memoria vestri.

4. Et semper in omnibus meis ad Deum precibus, pro vobis omnibus cum gaudio deprecor.

5. Propter beneficentiam vestram, quam ex quo credidistis usque nunc, in Evangelium Christi, et in Evangelii ministros contulistis.

6. Confidens quod Deus, qui tale bonum opus incepit in vobis, illud perficere non cessabit, usque ad diem adventus Domini salvatoris.

7. Et jure quidem merito hoc sentio de vobis omnibus; cum vos in corde habeam amicissimos; et praeterea cum socii sitis gaudii mei, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii: et ob haec duo, perseverantiae donum vobis vehementer exopto.

8. Testis enim Deus est, quomodo vos omnes tenerim diligam, in ipsis Iesu Christi visceribus.

9. Et hoc à Deo depesco vobis, nimis ut charitas vestra magis ac magis in dies crescat, et supercrescat in scientia et in omni prudentia.

10. Ut dijudicetis quae meliora sunt et utiliora; ut sitis puri et sinceri, sine ullâ errorum admixtione; et ut inoffenso pede pergatis, et perseveretis usque in diem Christi gloriosam;

11. Repleti copioso bonorum operum proventu, per Jesum Christum, ad Dei gloriam et laudem.

12. Velim autem vos scire, fratres, quoniam quae mihi acciderunt, Evangelio multum profuerunt;

13. Ita ut vineula mea celebria facta sint ad Christianoram in totâ imperatoris aulâ, et in omnibus aliis Româ locis.

14. Et plures in Domino fratres, felici vineulorum meorum successu roborati, ausi sunt frequentius et liberius, sine timore, verbum Dei annuntiare.

15. Evidem aliqui per invidiam in me, et contentionem adversum me, Christum prædicant; quidam autem benè affecti, seu bona voluntate.

16. Quidam, inquam, ex charitate, et in me bene affecti, quia sciunt me à Christo ipso in præconem et propugnacorem Evangelii positum esse:

17. Quidam autem, contentionis animo, intentione non purâ, Christum prædicant, sed existimantes se vineulis meis novam molestiam excitaturos.

18. Quid ad me de modo et de intentione, dum annuntietur Christus, quovis modo id fiat, seu vano et perverso prætextu, seu vero et sincero affectu? In hoc quod annuntiatur et gaudeo et gaudebo.

19. Sico enim (quidquid intendant illi) hoc mihi cessurum ad spiritualem utilitatem, per auxilium

orationum vestrarum, et per gratie Christi subsidium.

20. Conformiter intensæ exspectationi meæ, spe que firmæ quam habeo quod in nullo confundar, sed quod in omni libertate animi ac fiducia Evangelium prædicando, sicut hactenus prædicavi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

21. Etenim vita mea Christus est. (Si vivo, Christo vivam,) et mors mihi lucrum. (Si morior, à misericordiis liberabor, et ero cum Christo), sieque lucrabor.

22. Quod si in hoc mortali corpore vivere fructuosum sit et utile, nescio quid eligam, an vivere, an mori.

23. Me duo simul premunt et coarent; ex una parte desidero mori et esse cum Christo, quod mihi multò magis melius et utilius est (id est, sine ullâ comparatione melius),

24. At aliunde vobis necessarium est ut in carne permaneam et vivam.

25. Et hoc persuasus (quod vita mea sit vobis necessaria), scio quod in carne manebo, et (Græc.) compermanbo, id est, una vobiscum multo tempore manebo, ad profectum vestrum, et ad fidei vestre gaudium.

26. Ut ob meum ad vos redditum copiosiorem beatissimam materiam vobis gratulandi, immo gloriandi in Christo Iesu (qui me vestri gratiâ servavit et liberavit).

27. Hoc unum attendite, ut sicut decet Evangelium Christi conversemini, id est, (vita vestra sit Evangelio congrua;) ut sive venerum vos iavi um, sive absens, id est, (sive reddar vobis, sive sejungar;) audiam de vobis quod in uno spirito perseveratis, unoque animo (quasi facto agmine) certatis pro fide Evangelii;

28. Et audiam quod in nullo terreamini ab adversariis fidei nostræ; quorum persecutio suæ ipsorum damnationis, vestre autem salutis est causa; et hoc à Deo ita disponente.

29. Quia vobis Dei gratiâ donatum est, non solum ut Christo creditis, sed etiam ut pro illo patiamini.

30. Et idem, seu simile, certamen propter fidem sustineatis quale vidistis me sustinenter apud vos (ubi virginis cœsus fui, et incarcerated, Act. 16, 22), et nunc audiatis me Româ sustinere (ubi vinculis sum detenus, et variis pressus incommodis).

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS ET TIMOTHEUS... Timotheus charus erat Philippensibus, sicut et Philippenses Timotheo valde chari, ut patet ex capite secundo, v. 20; hinc in salutatione Timothei nomen suo jungit D. Paulus Salutat autem Timotheus, non vero scribit, ut patet primo post salutationem versiculo: *Gratias ago*, non agimus.

VERS. 1. — *Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omniibus sanctis, omnibus fidelibus in baptismo sancti-*

SERVI JESU CHRISTI.... Apostoli nomen hic Paulus omittit; tum quia de ejus apostolicâ auctoritate non dubitabatur apud Philippenses, tum quia titulum sibi et Timotheo communem sumere voluit. *Servi Jesu Christi*, non tantum quia ab ipso redempti, non tantum quia ipsi credunt et obediunt, sed quia publici sunt ejus Evangelii ministri, ejusque prædicationi et

ficiatis, in Christo Jesu, etc. Per episcopos hic Apostolus intelligit presbyteros.

propagationi totaliter addicti. Servi Jesu Christi. Haec verè magna dignitas est, ac bonorum caput, servum esse Jesu Christi et non tantum dici, ait D. Chrysostomus. Diceris quidem, vide num sis. Gloriaris de nomine, erubescis de opere. Time quod dixit Christus in Evangelio : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei*, etc., Matth. 7, 21.

OMNIBUS SANCTIS IN CHRISTO JESU, CUM EPISCOPIS...
Salutat primò omnes Christianos, è quorum numero est etiam clerus; deinde honoris gratiā clericū distinguit et salutat speciatim : *Cum episcopis...* Sed cur unius tantum civitatis fidelibus scribens, dicit, *cum episcopis*; num in una civitate plures sunt episcopi?

Nota litteralis.

Evidem unius civitatis unus erat episcopus, sed unius regionis multi erant episcopi; quidni autem Apostolus omnes regionis illius salutaverit episcopos? cùm probabile sit hanc Epistolam sic ad Philippenses missam esse, ut et aliis civitatibus vicinis, quæ suos habebant episcopos, communicaretur. Itaque de episcopis propriè dictis intelligi potest hac salutatio. Nec in hac opinione incongruum erit quod D. Paulus presbyteros non nominaverit; quia forlè in illis civitatibus, ob paucitatem fidelium, soli episcopi cum diaconibus omnia præstabant, nec erant illis necessarii presbyteri alii.

Et hoc confirmari potest exemplo D. Gregorii Neo-cæsar., qui septemdecim tantum habebat fideles, cùm episcopatum suscepit, et cui sanè necessarius non erat alius sacerdos. Communior tamen responsio est quod episcoporum nomine significantur presbyteri omnes, utpote qui gregis euram et inspectionem habebant. Reverà tunc episcopus et presbyter erant nomina communia omnibus omnino sacerdotibus, sive majoribus, quos propriè episcopos nominamus, sive minoribus, quos presbyteros: at verò successu temporis qui primum inter illos locum tenet, per excellētiam dictus est episcopus. Per episcopos ergo benè cum plerisque potes intelligere presbyteros: et ita intellexit Syriaca versio, quæ habet *cum presbyteris*. Reverà presbyteri sunt intendentes et insipientes. *ἐπικοτῶν, inspectio*, sed episcopis superintendentibus subdit: comprehenduntur itaque sub episcoporum nomine, sicut subdiaconi sub diaconis. *Omnibus sanctis in Christo Jesu*. Hi omnes, et clerici, et populus Christianus sancti sunt et sanctificati per Christum Iesum, sanctum sanctorum, ipsamque sanctitatem, cui inserti sunt per baptismum, sicut rami per inoculationem inseruntur arbori.

Observatio moralis.

Christus itaque fons et radix est omnis sanctitatis; ab ipso sanctitatem haurit et sugit quisquis sanctus est. Nullus à Christo Jesu separatus potest esse sanctus.

VERS. 2.—*Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, etc.* Supple multiplicetur.

VERS. 3.—*Gratias ago Deo meo in omni memoriâ vestri, id est, quoties vestri recordor, quoties vos memoriæ meæ occurritis, gratias ago Deo.*

S. S. XXIV.

etus. Qui autem Christo plenè inseruntur, ii sancti sunt, et eò magis sancti quò pleniùs et perfectiùs Christo uniti. Hinc disce mente, corde, tota anima uniri Christo per fidem, spem, charitatem. Per orationem continuam, ipsius sanctitatem continuè suge, hauri, attrahe. Unio mentis, cordis, operis cum Christo, totum plenè sanctificat hominem.

VERS. 2.—*GRATIA VOBIS...* Vide paraphrasim.

VERS. 3 et 4.—*GRATIAS AGO DEO MEO... DEPRECATIONEM FACIENS.* Multorum illis bonorum conscientia erat, ait D. Chrysostomus; hinc pro illis Deum glorificat simul et precatur. Gratias agit pro praeteritis; precatur pro futuris; Deum glorificat ob bona illorum opera à principio conversionis facta; Deum precatur ut perseverent usque ad diem Christi. Hinc disce gratias agere pro sanctis initis, et pro bonis operibus factis; at semper pro perseverantiâ orare; non tam initia spectantur quā finis in Christiano: non enim qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, *hic salvus erit*. Quicumque ergo viam virtutis ingressus es, gratias age Deo, illumique glorifica pro preterito: at insta orationi pro futuro; ora ut qui cœpit, perficiat. Nota quod Apostolus pro Philippensibus orat cum gaudio, quod sanè magna laus est, magnumque virtutis illorum argumentum. Fidem servaverunt integrum, in bonis operibus à primâ die perseveraverunt: hinc laudat eos, gaudetque in proposito cordis eorum. Hinc disce tuā in fide et in bonis operibus perseverantiâ, sanctis dare lætitiam: si enim ob conversionem peccatoris *gaudium est in celo*, quantò maius erit ob perseverantiam illius in bono.

VERS. 5.—*SUPER COMMUNICATIONE VESTRA...* Plerique Latini intelligunt communicationem in Evangelio per fidem, seu quod Evangelii facti sunt participes, et in eo constanter à primâ die persistenterunt.

Nota litteralis.

Sed multa probabiliorem niti reddunt D. Joannis Chrysostomi et aliorum sententiam, intelligentium communicationem per beneficentiam in Paulum et alios Evangelii ministros collatam à primâ die quā crediderunt usque nunc, ubi Paulo in vinculis constituto per Epaphroditum necessaria miserunt Philippenses. Primò, hoc suadet veritas facti: reverà etenim, ipso Paulo teste, cap. 4, v. 15 et sequentibus, sic se res habet; id est, à principio conversionis sua, Philippenses necessaria Paulo suppeditavere, et tandem in vinculis ligato per Epaphroditum munera miserunt; ob quæ ait v. 18: *Habeo omnia, et abundo, repletus sum, acceptis ab Epaphroditio quæ misistis*. Et hæc Philippensium beneficentia est hujus Epistole occasio et argumentum; scripsit ut gratias ageret. Secundò, suadet ipsa D. Pauli locutio: confer enim hunc versum cap. 4 cum versu 15 cap. 4, et eumdem ubique repertis loquendi modum, cum hoc solo discrimine, quod

VERS. 4, 5.—*Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis..., Super communicatione vestra..., etc.* Q. d.: Gratias ago Deo cum gaudio, cum deprecans, eo quod vobis dederit communicationem in Evangelio Christi.

(Trente-sept.)

in cap 4 clarius explicat quod dixerat in primo ; hic enim dixit : *Super communicatione vestrâ, ibi addit : Communicauit in ratione dati et accepti.* Tertiò , suadet mos et usus D. Pauli, qui solet subventionem vocare communicationem ; in hâc Epistolâ, cap. 4, v. 14 : *Beneficis communicantes tribulationi mœ.* V. 15 : *Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti.* Rom. 12, 15 : *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Hebr. 13, 16 : *Beneficentia et communionis nolite obliuisci.* Galat. 6, 6 : *Communicet is qui cathexizatur, etc.* Tandem suadet expressio Græca, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, in Evangelium, vel ad Evangelium, scilicet prædicandum et propagandum.

Sensus itaque est : Glorifico Deum , et pro vobis semper cum gaudio precor, non tantum quod Evangelio credidistis, non tantum quod Evangelium fideliiter observatis, sed eò quod de aliorum etiam salute solliciti, ubique mihi præsentes estis, ubique vestram operam ac diligentiam unâ mecum in Evangelii prædicatione collocatis : mihi etenim et aliis Verbi ministris communicâstis, id est, subsidium contulitis ad Evangelium prædicandum et propagandum , nobis vitæ necessaria suppeditando; idque non semel aut iterum, sed continuè, à tempore quo recepistis Evangelium usque nunc, ubi mihi in vinculis constituto per Epaphroditum , vestrum episcopum , necessaria misistis.

Observatio moralis.

Hinc concludit D. Chrysostomus : Ergo subsidium ferre, hoc est communicatio in Evangelium : ergo, si prædicantem foves et adjuvas, illius coronæ communes tibi sunt. Ergo in manu tuâ est reposita Apostolo (et cuiilibet viro sancto) coronas et mercedes communes tibi facere, si illum cures, foveas, sermone et reipsa ; si consoleris, vitæ necessaria suppeditando, vel in aliquo ministerio illi inserviendo.

Miramini viros sanctos qui in eremo vivunt, qui vitam angelicam ducunt, vel qui in Ecclesiis eadem ac Apostoli virtutis obeunt munera ; dulcis quod longo ab illis intervallo abestis ; licet vobis aliquam cum illis coire societatem , scilicet inserviendo , curando , fo-vendo. Et hoc est Dei benignitatis ut negligentiores et infirmiores , qui duram asperamque vitæ rationem suscipere non possunt, per aliam viam ad eundem gradum possint pervenire. Vide D. Chrysostomum ex quo hæc excerpta sunt. Hinc itaque discant divites in temporalibus, et sœpè in spiritualibus pauperes, discant, inquam, sese sanctorum virtutibus inserere, se apostolorum meritis vestire, superinduere, illos adjuvando , sustentando , consolando. Discant et quilibet alii in spiritualibus simul et temporalibus pauperes se

sanctorum meritis et divitiis ditare, ornare, cumulare ; illos, eo quo possunt modo, adjuvando, suis precibus et votis sese illis uniendo, et eorum comparicipes exhibendo.

VERS. 6. — CONFIDENS, id est, sperans, seu persuasum habens, hoc ipsum, scilicet quia qui cœpit..., id est, quod Deus, qui tale bonum opus incœpit, etc. Vide paraphrasim. USQUE IN DIEM CHRISTI, venientis ad judicium ; seu universale, in fine mundi ; seu particulare, in fine vitæ. De hâc die, quasi proximâ, semper loquitur Apostolus, ut nos ad eam continuè præparemus. Vide 1 Thessal. cap. 4, v. 14. Quomodo autem de facto sit proxima, vide hujus Epist. cap. 4, v. 5.

VERS. 7. — SICUT EST MIHI JUSTUM... Vide paraphrasim ; eò quod habeam vos in corde, et in vinculis... socios. Duplicem dat rationem eur de illorum in bonis operibus perseverantia confidat. Primam, eò quod habeam vos in corde, quia vos habeo charissimos, utpote quos in corde gero, et præ oculis semper habeo; et propterea hoc perseverantiae donum vobis ardenter exopto. Secundam, et in vinculis..., quia subdiis Evangelio subministratis, facti estis socii. Græc., communicatores, id est, consores, et ex æquo participes passionum et meritorum meorum, in vinculis meis, seu quæ pro Christo patior.

ET IN DEFENSIONE, Græc., apologiæ, quæ scilicet Evangelium Christi ita propugno, tum publicè, tum privatim, ut et illud ubique stabiliam et confirmem.

ET CONFIRMATIONE, manifestumque reddam in omni prætorio, et omnibus aliis Roma locis, v. 13. Spero autem quod, qui passionum estis socii, eritis et præmii, sicutque quod Dei gratiâ in bonis operibus usque in finem perseverabitis.

SOCIOS GAUDI MEI, Græc., gratiæ meæ. Χαράς, gaudi, χαρίτος, gratiæ, propter affinitatem, unum pro altero facile possum est ; utrumque autem verum est; nam gaudium est pro Christo pati : *Ibant apostoli gaudentes*, etc., Act., 5; et gratia est pro Christo pati : *Vobis donatum est pro Christo pati*, hujus capit. v. 29.

Observatio moralis.

SOCIOS GAUDI MEI... Ergo subsidium viro apostolico subministratum reddit largientem socium, consortem, ex æquo participem omnium apostolici viri meritorum, sicut Philippenses per subsidia D. Paulo collata facti sunt socii meritorum Pauli in vinculis, in defensione et confirmatione Evangelii. Felix itaque dives ille qui suis liberalitatibus sese sanctorum virtutibus inserit ; ipsorum enim virtutibus ditescit. Similis est ulmo infructuosæ vitem fructibus abundantem portanti.

congregatione vestrâ, de vestrâ Philippensem Ecclesiâ.

Eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudi mei omnes vos esse. Græca non habent gaudi, sed gratiæ. Vos, inquam, omnes, qui estis socii seu participes gratiæ meæ. Gratiam hic vocat beneficium illud, quo ei datum erat pati et vinciri pro Christo , sive ipsa vineula : eadem vocat gaudium suum. Ha-

VERS. 6. — Confidens hoc ipsum , quia , quod , qui cœpit in vobis opus bonum, scilicet Deus, perficiet usque in diem Christi Jesu. Per opus bonum, dicit vitam evangelicam sive christianam, ut assiduo opere et studio illam prosequamur et propagemus. Usque in diem Christi, id est, usque ad diem judicii tum particuli, tum potius universalis.

VERS. 7. — Sicut est mihi justum hoc sentire (id est, confidere, uti præcessit) pro omnibus vobis, id est, de

Similitudo est à D. Gregorio, hom. 20 in Evang. Etsi proprium fructum ulmus non habet, portare tamen fructum cum vite solet: sic et viri seculares, intra sanctam Ecclesiam, quamvis spiritualium virtutum dona non habeant, dum tamen sanctos viros, donis spiritualibus plenos, suā largitate sustentant, quid aliud quām vitem cum botris portant? Etsi ergo fructum ulmus non habet, vitem cum fructibus portans, huc ipsa efficit, que bene sustentat aliena.

VERS. 8. — TESTIS ENIM EST MIHI DEUS, QUOMODO...
Plura sentit quām exprimere valeat; imò plus desiderat quām possit exsequi in semetipso. Suum in Philippenses affectum proprio corde suo non valens exprimere, recurrat ad cor Christi, in illud ingreditur, et in hoc corde existens, hocque Christi corde quasi suo utens, Philippenses diligit Christi corde. Et quia hoc latet, testem invocat Deum quomodo in Christi visceribus existens illos omnes Christi corde diligt, illosque omnes in hoc Christi corde cupiat ac vehementer exoptet. Viscera Christi significant amorem intimum, ardenter et supernaturalem; uno verbo, amorem ipsum quo Christus suos diligit.

Praxis verè christiana.

Hinc disce recursum ad cor Christi, ut eo Deum dignè diligas et proximum. A solo Christi corde Deus dignè diligitur, dignè adoratur, dignè colitur; quia infinita persona, hinc infinitus amor, infinita adoratio, infinitus cultus.

Quidquid in temetipso facias, hoc coram Deo nihil est, sicut tu ipse, imò et totus mundus coram ipso tanquam nihilum et inane. Amor tuus nihil est, adoratio tua nihil; quid enim nibili reverentia et annihilatio? At amor Christi, seu quo Christus Deum diligit, infinitus est, adoratio infinita, cultus infinitus. Ut ergo dignum quid et proportionatum Deo offeras, recurre ad cor Christi; hoe corde dilige Deum, adora Deum, cole Deum; dignè amabis, dignè adorabis et coles: corde quippe Dei Deum amabis, adorabis et coles. Ad hoc datus est nobis Filius Dei mediator noster, ut per eum ad Deum accedamus, Deumque colamus. Ad hoc Christus caput et cor nostrum est, ut nos membra et corpus ejus per eum dignè Deum diligamus. In omnibus itaque religionis actibus recurre ad cor Christi; intra in illud, ipsum tu tibi

bere in corde, est gerere in animo seu memorij, velut rem charam et dilectam.

VERS. 8.—Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos, supple esse, in visceribus, id est, in intimo corde et amore Iesu Christi. Ut in intimo vos jungam Christo, et quasi in viscera ejus trahiam. Quomodo, id est, quam propensi, quam valde et ardenter cupiam, id est, amem vos, quanto vos amore complectar, in visceribus Christi, id est, ea dilectione et affectu, quo Christus in visceribus, id est, intimè et tenerrimè vos omnesque Christianos amat.

VERS. 9. — Et hoc oro ut charitas vestra magis ac magis abundet in, id est, cum omni scientia, reum sciencie fidei et salutis, ac presertim justificationis. Et in omni sensu: sensum autem pro recto iudicio mensis, id est, prudentiā, posuit; q. d.: Oro ut abundet, tam in charitate, quam in scientia, id est, fide et doctrinā Christianā.

reddere proprium, illōque corde Deum adora, benedic, lauda, etc. Junge cor tuum cordi Christi, ipsique corde unitus, offer Deo cordis Christi adorationes, amorem, omnesque illius cordis actus. Similiter utere Christi corde ad amorem proximi; eum dilige quomodo diligit Christus; illum desidera in visceribus Christi: Christum diligat ut à Christo diligatur.

VERS. 9. — ET HOC ORO UT CHARITAS VESTRA MAGIS... GRAC., amplius magis ac magis, etc. Charitas insatiable bonum est, ait D. Chrysostomus: nullus est bujus boni modus, nullā mensurā nusquam consistit; hinc orat Apostolus ut *charitas* Philippensium *magis ac magis abundet...*, crescat, accrescat, supercrescat, in modum, supra modum. Oremus et nos pro nobis et pro aliis, ut nostra charitas crescat in *SCIENTIA*; nostra verò scientia crescat in charitate. Charitas nostra crescat in scientiā, ne defectu luminis in loveam cedamus ipsi, et nobiscum alios præcipites ducamus. Scientia verò nostra crescat in charitate, ut aedificet et ad Dei gloriam fructus justitiae in nobis et in aliis ferat abundanter.

VERS. 10. — UT PROBETIS POTIORA... Primus talis scientiae et charitatis effectus est meliora discernere.

UT SITIS SINGERI. Secundus, puram ad Deum habere conscientiam, sinceram, nullo errore contaminatam.

ET SINE OFFENSA... Tertius, sine offendiculo ambulare, usque in diem Christi.

VERS. 11. — REPLETI FRUCTU JUSTITIE... Quartus, justitiae fructibus abundare.

IN GLORIAM ET LAUDEM DEI. Quintus, Deum conti-nue glorificare, idque omne per JESUM CHRISTUM.

VERS. 12. — SCIRE AUTEM VOS VOLO.. Philippenses Epaphroditum miserant ad Paulum in vinculis, ut scirent quo loco res ejus essent, ait D. Chrysostomus; hinc, statim ab initio hujus Epistolæ, D. Paulus, ut Philippensis satisfaciat, ait: *Scire autem vos volo; quia quæ circa me sunt, id est, res meæ, etc.* Vinculis Pauli territi Philippenses timebant ne illis, quasi remoris, Evangelii propagatio retardaretur; hinc, ut sollet eos, dicit quod tantum abest ut vincula sua Evangelio nocuerint, quin imò profuerunt.

VERS. 13. — ITA UT VINCULA MEA... IN OMNI PRÆTORIO, id est, toto imperatoris palatio. Prætor ille

VERS. 10. — Ut probetis potiora. Pertinet autem ad rectum mentis iudicium, in actionibus probare, hoc est, eligere et amplecti, meliora. **Ut sitis sinceri,** id est, sinceram et rectam habentes intentionem in bonis vestris operibus. **Et sine offensâ,** ut si licet nullum offendatis et scandalizatis, in diem Christi, et hoc totum perseveranter usque in diem adventus Christi Domini.

VERS. 11. — Repleti fructu justitiae per Jesum Christum. Fructus justitiae, vocat opera justitiae, vel generalis, que complectitur omnem viri autem, per *Jesum Christum*; q. d.: *Tunc frugis facimus et habemus per Christum, ejusque merita et gratiam, idque in gloriam et laudem Dei, ut per ea laudetur et glorificetur Deus.*

VERS. 12, 13. — Scire autem vos volo...; ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo; q. d.: *Ut manifestum fieret quod propter Christum vinculus sum, non propter debita, aut scelera, sive per vincula mea*

dicebatur olim qui p̄eibat exercitu. Pr̄etorium propriū tentorium erat imperatoris, et per extensionem dictum est ab aliquibus pr̄etorium Cæsarum domus, seu palatium. Itaque sensus est : Vincula mea celebria facta sunt ad Christi gloriam in toto Neronis palatio et in omnibus aliis Romæ locis; quippe immotuit ubique quod Christi causâ, non autem ob aliquod scelus, vinctus essem; hincque aulici et cives Romani, curiositate ducti, inquisierunt quis esset Christus, et que Christi doctrina; hincque plures, et ē domo Cæsaris, et cives Romani facti sunt Christiani, ut patet cap. 4, v. 22.

Deus malis hominum voluntatibus uititur ad suam voluntatem faciendam; et quod homines impedimentum putant, s̄apē medium est quo Deus ad fines suos uitit.

Mirare ipsius providentiam, tu te totum illi committit; omnia per respectum ad primam causam respice, sciens quoniam omnia serviant illi, ut ait Prophetus Regius, et quoniam omnia justo proveniunt ad salutem, ut de se confidit D. Paulus, v. 49.

VERS. 14. — ET PLURES ē FRATRIBUS..., id est, plures Christiani fratres vinculorum meorum felici successu animati ac roborati, liberiū et frequenter p̄edicaverunt Evangelium.

VERS. 15. — QUIDAM QUIDEM..., id est, quidam per invidiam gloriæ meæ, et per contentionem, p̄æ me in ministerio volentes excellere. Quippe videntes illi quod per p̄edicationem Paulus celebris factus esset in aulâ et in urbe, invidabant illius gloriæ, camque sibi arripere contendebant, hecque invidiæ simul et contentionis animo, p̄edicabant.

VERS. 16. — QUIDAM EX CHARITATE, SCIENTES QUONIAM IN DEFENSIONEM EVANGELII POSITUS SUM. Ideò adjuvant me, et quod mihi ob vincula non licet, hoc ipsi p̄estant et solito ardentiū, ut meo suppleant defectui.

VERS. 17. — QUIDAM EX CONTENTIONE... EXISTIMANTES PRESSURAM..., id est, existimantes me sibi similem, id est, gloriæ cupidum, et alienæ invidum, intendunt mihi quemdam animi moerorem, p̄æ gloriæ suæ splendore causare; hocque animi moerore ob illorum gloriam concepto, novam putant se vinculis meis molestiam excitaturos, utpote qui p̄æter carceris afflictionem, internæ etiam invidiæ igne urar ac tor-

Christi nomen ubique clarescit, in omni prætorio, puta in totâ aulâ Neronis; q. d.: Tota aula per mea vincula inaudivit aliquid de fide et Evangelio Christi, et in ceteris omnibus locis, plateis, et vicis urbis Romæ.

VERS. 14. — ET plures ē fratribus in Domino confidentes vinculis meis, etc.; q. d.: Plures fratres, id est, Christiani Romæ videntes meam constantiam, libertatem, fructum et gloriam vinculorum meorum, accensi sunt ad æmulationem, ut pari modo intrepide evangelizarent verbum Dei.

VERS. 15. — Quidam quidem et propter invidiam et contentionem. Per invidiam quidem, resistentes gloriæ Pauli; per contentionem vero, quâ suam quererebant gloriam, volentes p̄æ illo excellere.

Quidam autem et propter bonam voluntatem Christum p̄adificant, id est, ex benevolentia quâ desiderant hominum salutem.

quear. Hunc sensum puto naturalem; multi tamen, post D. Chrysostomum, hanc pressuram intelligent de novâ et acriori persecutione, quam isti predicatores in apostolum Paulum intendebant excitare, suis scilicet p̄edicationibus Neronem exacerbando. Sed hoc minus probabile videtur, tum quia fratres erant in Domino, id est, Christiani; tum quia in semetipsos hanc persecutionem prius excitassent; tum denique quia sic Apostoli gloriam non minuissent, sed potius auxissent gloriâ martyrii.

Observatio moralis.

In his versibus 14, 15, 16, etc., notet apostolicus concionator vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem, ut imitetur. Caveat ne sicut illi concionetur per invidiam alienæ gloriæ; per affectum propriae gloriæ; per contentionem et studium excellendi p̄æ ceteris; per quemdam malignitatis animum, quo intenditur alicui moerorem et molestiam excitare. Sed, sicut apostolus Paulus, zelo charitatis in Deum et proximum p̄adicit, ut cognoscatur, ametur et colatur Deus; ut salutem æternam consequatur proximus; Jesum Christum unicè querat, non sua illum intrepidè p̄adicit; pro ipso paratus sit omnia libenter sustinere; Christus sit illi in vita et morte lucrum, sicutque p̄edicans speret omnia ad salutem sibi cessura.

VERS. 18. — QUID ENIM, id est, quid mea refert? quid ad me de illorum intentione et de modo? bonus est eventus, licet intentio mala; gaudeo de facto; non curio de modo; letor de successu, animum non disquiro.

SIVE PER OCCASIONEM; acquirende scilicet gloriæ, invidiæ, moeroris causandi, etc. Græcè, προσάστει, significat etiam p̄ætextum, speciem, et cum opponi videatur hic veritati, non male traducitur, per vanum p̄ætextum et apparentem pietatem.

VERS. 19. — SCIO ENIM QUA HOC..., id est, illorum invidia, odium, quidquid intendant et preseant.

PER VESTRAM ORATIONEM ET SUBMINISTRATIONEM..., id est, si pro me oraveritis, vestrisque precibus copiosam mihi Spiritus Christi, seu gratia, subministrationem impetraveritis. Ob hanc conditionem ab Apostolo appositam infer quod verbum *scio*, fiduciam potius quam veram scientiam significet; idem est ac si diceret, *confido*.

VERS. 16. — Quidam ex charitate, etc. Quia scilicet me amant qui sum Christi p̄aco.

VERS. 17. — Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincrè, etc.; ex invidiâ cum Paulo contendebant, superare eum gloriâ cupientes.

VERS. 18. — Quid enim? Quid igitur? q. d.: Ipsi putant me premere, affligere et pungere, ergo vere me premunt, affligunt et pungunt? Respondet minimè: nam dum omni, quovis, modo, sive per occasionem, etc. In hoc, scilicet quod Christus annuntiatur.

VERS. 19. — Scio enim quia hoc, scilicet eorum odium et invidia, quâ mihi moerorem, et Neronis iram conciliare student, mihi proveniet ad salutem; sive italem et æternam, per vestram orationem, ci subministracionem, donationem Spiritus Iesu Christi.

VERS. 20. — SECUNDUM EXPECTATIONEM ET SPEM MEAM. Αποκερδούσα, attenta expectatio. Vide dieta ad Rom. cap. 8, 19. Aliqui haec verba jungunt immediatè precedentibus : scilicet, si pro me oraveritis, etc., quemadmodum expecto et spero ; et illi subaudient, *scio quia in nullo confundar*. Naturalius puto, si jungatur cum primis verbis : nimis, *scio quia hoc mihi proveniet ad salutem*, conformiter expectationi et firme spei quam habeo quod in nullo conjundar ; sed quod in omni libertate animi ac fiduciâ Evangelium prædicando, sicut hactenùs intrepidè prædixi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Si enim vivam, Christum prædicatione et vitâ glorificabo ; si moriar, passione et martyrio magnificabo.

VERS. 21. — MIHI ENIM VIVERE CHRISTUS EST ET MORI LUCRUM, id est, Christus vita mea est ; ideo vivo, ut illi serviam ; non mihi, sed illi vivo. Mors pro Christo mihi lucrum maximum est ; per illam enim Christo fruar, beatitudine fruar ; vel, Christus mihi est in vivere et in mori, in vitâ et in morte lucrum ; vel, Christus, qui vita mea est, erit et mortis mea lucrum, illum morte mea lucrabor. Hinc intrepidè et cum omni fiduciâ loquor et ago ; nec enim vivere recuso, nec mori timeo. Hinc sive per vitam, sive per mortem, Christus glorificabitur in corpore meo : si vivam enim, voce et prædicatione viventis glorificabitur ; si moriar pro ipso, glorificabitur passione et martyrio morientis.

Observatio moralis.

Tales et nos omnes Christiani deberemus esse, sic Christo vivere, et pro Christo mori ; sic Christum in corpore nostro, sive per vitam, sive per mortem glorificare, tum bonis operibus in vitâ, tum patientiâ et obedientiâ in morbis et in morte. Per baptismum Domini sumus ; sive ergo vivimus, Domino vivamus ; sive morimur, Domino et pro Domini gloriâ moriamur, Rom. 14, 7, 8. Per baptismum Deo sacrae sumus ; Denique ergo in omni statu, seu vite, seu mortis, honoremus, toti in ejus honorem consumamur. Illoc deo, hoc vovi ; concede, ô Deus misericors, ut hoc adimpleam ! sis vita mea, et mors mea sit tuâ lucrum ; vita mea sit tuâ laus continua, mors mea sit sacrificium ; te Regem seculorum et immortalem, vitâ et mortis dominum, deprædicans et honorans.

PRAXIS.

Ut Christus vita tua verè sit, ipsi, juxta dicta in

VERS. 20. — Secundum expectationem et spem meam, id est, prout expecto et spero. Quia in nullo confundar, il est, pudebam ab expectatione et spe meâ.

Sed in omni fiduciâ sicut semper, ita et nunc magnificabitur Christus in corpore meo sive per vitam, sive per mortem. Si enim occidari, et constanter moriar pro Christo, magnificabo Christum meo martyrio ; si vivam, constanter Christum prædicabo, itaque eumdem magnificabo.

VERS. 21. — Mihi enim vivere Christus est, etc. Ostatuit, seu vitam seu mortem suam sibi cessuram ad salutem. Nam, inquit, mea vita Christus est, id est, vitam meam Christo et Evangelio consecravi : et mors lucrum mihi est, id est, mortem pro lucro deputo ; per eam enim consequar ut sim cum Christo. Quasi

v. 7, ipsi, inquam, unire frequenter et quantum potest continuè, mente, corde et opere. Caput nostrum est, nosque singuli membra ejus ; uniaris ergo capitio, ut spiritum influat in te et in opera tua. Cor nostrum est et totius Ecclesiæ, unire ergo cordi à quo motum, vitam et inspirationem sumas. Centrum religionis est, in ipso, cum ipso et per ipsum, Deus colendus ; huic religionis centro unire mente, ut Deum verè cognoscas et laudes ; unire corde, ut Deum in ipso dignè ames, adores et colas ; unire opere, omnia facias in ipso et per ipsum. Sic Christus erit verè vita tua ; sic mors erit tibi verè lucrum : Deum quippe moriens lucaberis, Deo per mortem frueris ; post mortem in Christo, cum Christo et per Christum, Deum videbis, amabis, laudabis in æternum.

VERS. 22. — QUOD SI VIVERE IN CARNE, HIC (Græc., τοῦτο, hoc) MIHI FRUCTUS OPERIS EST. ET (supple ex versu precedentem mori lucrum) QUID ELIGAM (vivere an mori), IGNORO. Proprium est hominis anxii, dubii, perplexi, unum voce exprimere, alterum mente retinere, verbaque sua non verbis tantum voce prolatis, sed et verbis mente retentis connectere ; id facit hic D. Paulus, unum exprimit, vivere : aliud cogitat, mori ; et ex illis duobus ambigit quid eligat. Itaque sensus est : Si me vivere operæ pretium est, si aliundè mihi lucrum est mori, nescio quid ex alterutro eligam. Arbitratur D. Chrysostomus quod vita et mors in Apostoli potestate essent, id est, seu vivere et proximorum salutis laborare ; seu mori et per mortem æternâ gloriâ frui, et nescit quid eligat. Ecce quanti facit animarum salutem ! illam propriæ beatitudini sue præfert ; in hoc, sicut et in aliis, Christi dilectionis fuit imitator : sicut Christus cùm vixit in terris salutem nostram quasi prætulit gloriæ sue, ita Paulus proximi salutem propriæ gloriæ sue prætulit. Quid ad hoc dicant tot pastores qui sua unicè querunt, qui sua commoda ovium saluti præferunt, qui ne minimum quidem molestiae pro illis pati volunt ? Talibus merito dicit Apostolus : Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

VERS. 23. — COARCTOR AUTEM E DUOBUS ; Græc., τυνέχομαι, utrinque cingor, utrinque premor : hinc desiderio dissolutionis, illinc necessitate vivendi propter vos.

DESIDERIUM HABENS DISSOLVI, à vinculo scilicet quo anima corpori alligata est, ut soluta ad Deum auctorem suum evolet ; juxta id quod dicitur Ecclesiast., dicat. Etiam moriendo non moriar, eò quod vitam habeo in me ipso, etc.

VERS. 22. — Quid si vivere in carne, hic, id est, hoc, mihi fructus operis est ; q. d. : Sine adhuc vivere operæ pretium est, fructuosum et utile multis. Ita Anselmus.

Et quid eligam ignoro ; q. d. : Si vivere in carne est operæ pretium, et alia ex parte, mori mihi lucrum est, quid ex hisce duobus eligam, ignoro.

VERS. 23. — Coarctor autem è duobus, id est, à duabus rebus premor et arctor : hinc desiderio dissolutionis ut sim cum Christo, inde necessitate permanendi in carne, propter vos.

Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo. Dissolvi, id est, mori : mors enim est dissolutio animæ

12, 7 : Spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Animum quidem aliorum mors est resolutio in elementa quibus constant: Luminis autem mors est dissolutio animae à vinculo corporis; quia facta, spiritus, qui est à Deo, redit ad Deum, deinde corpus resolvitur. Hoc dissolutio bona est et desiderabilis, quia facit impassibiles, impeccabiles, cœlestes et divinos: seu, ut dicit D. Bernardus, homines ab omni dolore, peccato et periculis liberat. Haec fusa explicat Cornelius à Lapide. Hanc sancti desiderarunt, qui patienter vixerunt, delectabiliter mortui sunt; sed, heu! nos hanc dissolutionem horremus, quia delectabiliter vivimus; cum dolore ac tristitia morimur. S. Augustinus de D. Paulo dixit: Qui desiderat dissolvi et esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter vivit et delectabiliter moritur.

MULTO MAGIS MELIUS, excessum significat incomparabilem; quasi diceret: Sine ullâ comparatione melius.

VERS. 24. — PERMANERE AUTEM IN CARNE NECESSARIUM PROPTER VOS, non Philippenses tantum, sed et omnes alias fideles; toti enim Ecclesiæ necessaria fuit D. Pauli vita, maximè gentibus, utpote gentium apostoli.

VERS. 25. — ET HOC CONFIDENS (scilicet quod vita mea sit vobis et aliis necessaria,

Scio (morali scilicet certitudine) **QUIA MANEBO ET PERMANEBO**. Græc.: Compermanebo omnibus vobis, id est, una vobiscum aliquo et quidem multo tempore manebo. Hactenùs inter vitam et mortem seu gloriam coarctatus est Paulus, nesciens quid ex alterutro eligeret; hic suum resolvit dubium: judicat vitam labiosam et Ecclesiæ utilem, propriæ gloriæ et beatitudini sue præferendam esse. Optat ergo vivere, ut prædicatione Evangelii, proximorum saluti incumbat et laboret; hocque ita eventurum sibi omnino persuadet, confidit ac pro certo habet. Itaque illud *scio* moralem tantum certitudinem inducit, ut patebit attentè legenti versus precedentes, ubi dubius erat an per vitam, an per mortem Christum esset glorificaturus; ignorabat an vitam, an mortem eligeret; idem dubium videtur ha-

et corporis. *Cupio dissolvi*, scilicet vinculo, quo anima in hac vita corpori colligatur; q. d.: Jain alligatus sum corpori, si hoc vinculo solvar, ero cum Christo, illique astringar.

MULTO MAGIS MELIUS; q. d.: Multo longè melius; aut infinitis partibus melius quam permanere in carne, id est, esse cum Christo optimum est.

VERS. 24. — Permanere autem in carne necessarium propter vos. Sentit Apostolus, à duabus se coarctari, quorum alterum desiderat, alterum verò necessarium judicet, non tamen desiderat.

VERS. 25. — Et hoc, scilicet necessarium esse vobis ut maneam in carne, *confidens scio quia*, id est, quod maneo. Q. d.: Persuadens mihi vitam meam vobis esse necessariam, scio quod Deus me vobis adhuc concedet, faciebat in viâ permanere. *Et permanebo omnibus vobis*, etc., id est ut promoveam salutem vestram, et ut afficiam vos gaudio ex fide profecto, etc.

VERS. 26. — Ut gratulatio, id est, gloriatio vestra, quia gloriamini et gratulamini vobis, quod per me sitis ad Christum conversi, abundet in Christo Jesu, id est, in Christi doctrinâ, lege, gratiâ, Ecclesiâ; q. d.: In Christianismo, in me, de me vinculis liberato, vo-

bere in capite sequenti, v. 17: Sed et si immotor...; cum ergo hic dicit, *confidens scio*, idem est ac quod dicit in capite sequenti, v. 4: *Confido in Domino*.

VERS. 26. — UT GRATULATIO; Græc., gloriatio; D. Chrysostomus hanc gloriacionem sumit activè: Ut ego de vobis glorier abundantius in Christo Jesu; seu, ut habeam quo in vobis majorem in modum glorier. Hoc sensu, gloriatio vestra idem est ac gloriatio mea de vobis; hunc sensum modestiorem putat Es-tius, sed videtur litteræ minùs conformis. Vide paraphrasim

VERS. 27. — TANTUM DIGNÈ EVANGELIO CHRISTI... Vide paraphrasim.

COLLABORANTES FIDEI; Græc., concertantes, seu pariter et concorditer decertantes. Fides Evangelii in luctâ est adversus mundum, carnem et dæmonem. *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*, ait D. Joannes. Singuli Christiani quasi athletæ et milites sunt; fidem luctantem et laborantem communis spiritu et unanimi zelo debent adjuvare; debent eum ea et per eam contra carnem, mundum et dæmonem, omnes fidei hostes pugnare; hinc *collaborantes, concertantes fidei Evangelii*.

VERS. 28. — ET IN NULLO TERREAMINI.. Vide paraphrasim.

QUE ILLIS EST CAUSA PERDITIONIS; Græc.: *Quod illis quidem est indicium perditionis*: id est, quod vobis adversantur, id indicium est eorum perditionis, etc. Vide paraphrasim.

VERS. 29. — **QUI VOBIS DONATUM EST PRO CHRISTO...** Pro Christo, aliqui pleonasmum putant, alii hyperbaton: cùm enim dicere cœpisset: *Vobis donatum est pro Christo pati*, interrupit locutionem, et inseruit: Non tantum crederet.

Observationes morales.

Hinc collige primò quod sicut fides est donum Dei, ita et patientia est donum Dei, et donum mirabilius quam mortuos ad vitam revocare ac cætera miracula facere, ait D. Chrysostomus, quia pati longè difficilius quam miracula patrare, ait idem sanctus. Hinc

bisque redditio, per meum adventum iterion ad vos.

VERS. 27. — *Tantum dignè Evangelio Christi conversamini*, id est, ut vita vestra Evangelio respondeat, ut Evangelium ex vestra conversatione honoretur.

Ut sive cùm venero, et video vos, sive absens audiam de vobis, quia, quod statis in uno spiritu, id est, perseveratis in pari religionis ac mutua charitatis studio, ac fervore.

Unanimes collaborantes fidei Evangelii, vos mutuo adjuvantes, in certamine pro fide Evangelii.

VERS. 28. — *Et in nullo terreamini ab adversariis*, sive infidelibus, gentilibus, qui Christianos persecutuntur, *qua illis est causa perditionis*, etc. Nempe quod patiamini pro Christo.

VERS. 29. — *Quia vobis donatum est pro Christo*, etc. Pro Christo, id est, propter Christum, et Christi meritâ datum est vobis ut in eum creditis. Omnia dona et gratias, quibus ad salutem dirigimur, tribuit meritis Christi. Pati pro Christo vocat Apostolus donum Dei.

VERS. 30. — *Idem certamen habentes*, etc. Certamen appellat patientiam adversorum; quia qui patitur, certat et pugnat, ne per impatientiam supereretur.

pro miraculorum dono debitor sum Dei; pro passione debitorem habeo Christum. O rem mirandam! et donat mihi, et super hoc ipse debet mihi, D. Chrysostomus. Collige secundò quòd credere, agere, pati; credere scilicet in Christum, agere in Spiritu Christi, pati pro Christo, tria hæc verum efficiunt Christianum. Illum fides inchoat, actio sancta continuat et perficit, passio consummat. *Patientia opus perfectum habet*, ait D. Jacobus, 1, v. 4. Opus est consummatum;

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Ex primo versu nota quòd Christus Dominus sit omnis sanctitatis fons, à quo unico sanctitas haurienda: quòd quis illi perfectius unitur, eò sanctior est. Illi itaque unire mente, corde, opere; mente, per fidem; corde, per charitatem; opere, per sanctam operationem, vitamque Christo dignam; sic majorem ab eo sanitatem hauries continuè, sic Christus erit vita tua. Vide praxim v. 21.

Ex octavo versu disce recursum ad cor Christi, ut in eo et ex eo Deum et proximum dignè diligas. Vide hanc praxim ibidem, v. 8 et v. 21.

Ex v. 6 et 7, disce facilem ditescendi modum, sanctorumque meritis participandi. Vide ibi dicta.

CAPUT II.

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis,

2. Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes;

5. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantur;

4. Non que sua sunt singuli considerantes, sed ea que aliorum.

5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Iesu;

6. Qui cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo;

7. Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.

8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen.

10. Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum,

11. Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloriâ est Dei Patris.

12. Itaque, charissimi mei (sicut semper obedistis), non ut in praesentiâ mei tantum, sed multò magis nunc in absentiâ meâ, cum metu et tremore vestram salutem operamini.

13. Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficiere, pro bona voluntate.

ergo donum, et maximum donum, utpote omnia alia dona consummans. Hinc gaudebant apostoli quoniam digni habiti erant pro nomine Jesu contumeliam pati. Hinc D. Petrus, 4, cap. 4, v. 18, ait: *Communicantes Christi passionibus, gaudete*. Hinc D. Paulus: *Vobis donatum est*, etc.; quasi diceret: Donum est Dei; tantum abest ergo ut probri loco sit à vobis habendum; quin potius à vobis aestimandum est, et ob hoc vobis gaudendum et exultandum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Ex v. 14, 15, 16, notet vir apostolicus vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem et apostolicos, ut eos imitetur.

Ex v. 22, apostolicam, inò divinam Pauli charitatem discat et imitetur pastor christianus.

Ex v. 23, omnis verè Christianus discat patienter vivere, delectabiliter mori.

Ex v. 29, discat patientiam Dei donum esse, ipsâ fide miraculorumque dono mirabilius. Ibidem vide quòd tria christianam vitam componunt, fides, actio, patientia; fides inchoat, actio sancta perficit, passio pro Christo consummat.

CHAPITRE II.

1. Si donc il y a quelque consolation en Jésus-Christ, s'il y a quelque douceur et quelque soulagement dans la charité, s'il y a quelque union dans la participation du même esprit, s'il y a dans vos coeurs quelque tendresse et quelque compassion pour moi,

2. Rendez ma joie parfaite, étant tous bien unis ensemble, n'ayant tous qu'un même amour, une même âme et les mêmes sentiments.

3. Ne faites rien par un esprit de contention ou de vain gloire; mais que chacun, par humilité, croie les autres au-dessus de soi.

4. Que chacun ait égard, non à ses propres intérêts, mais à ceux des autres.

5. Soyez dans la même disposition et dans le même sentiment où a été Jésus-Christ;

6. Qui ayant la forme et la nature de Dieu, n'a point cru que ce fut pour lui une usurpation d'être égal à Dieu;

7. Mais il s'est anéanti lui-même en prenant la forme et la nature de serviteur, en se rendant semblable aux hommes, et étant reconnu pour homme par tout ce qui a paru de lui au-dehors.

8. Il s'est rabaisonné lui-même, se rendant obéissant jusqu'à la mort, et jusqu'à la mort de la croix.

9. C'est pourquoi Dieu l'a élevé par dessus toutes choses, et lui a donné un nom qui est au-dessus de tout nom.

10. Afin qu'au nom de Jésus tout genou flétrisse dans le ciel, sur la terre et dans les enfers,

11. Et que toute langue confesse que le Seigneur Jésus-Christ est dans la gloire de Dieu son Père.

12. Ainsi, mes très-chers frères, comme vous avez toujours été obéissants, ayez soin, non seulement lorsque je suis présent parmi vous, mais encore plus en mon absence, d'opérer votre salut avec crainte et tremblement.

13. Car c'est Dieu qui opère en vous le vouloir et le faire, selon qu'il lui plaît.

14. Omnia autem facite sine murmurationibus, et
hesitationibus :

15. Ut sitis sine querelâ, et simplices filii Dei, sine
reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ :
inter quos lucetis sicut luminaria in mundo,

16. Verbum vitæ continentis ad gloriam meam in
Die Christi, qui non in vacuum cucurri, neque in va-
cuum laboravi.

17. Sed et si immolar supra sacrificium, et obse-
quium fidei vestræ, gaudeo, et congratulor omnibus
vobis :

18. Idipsum autem et vos gaudete, et congratula-
mini mihi.

19. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me
citò mittere ad vos; ut et ego bono animo sim, cogni-
tis que circa vos sunt.

20. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sin-
cerâ affectione pro vobis sollicitus sit.

21. Omnes enim quea sua sunt querunt, non quea
sunt Jesu Christi.

22. Experimentum autem ejus cognoscite, quia si-
ent patri filius, mecum servivit in Evangelio.

23. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut
videro quo circa me sunt.

24. Confido autem in Domino, quoniam et ipse ve-
niam ad vos citò.

25. Necessarium autem existimavi, Epaphroditum
fratrem, et cooperatorem, et commilitonem meum,
vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis
meæ, mittere ad vos;

26. Quoniam quidem omnes vos desiderabat, et
mœstus erat, propterea quod audieratis illum infir-
matum.

27. Nam et infirmatus est usque ad mortem; sed
Deus misertus est ejus, non solùm autem ejus, verùm
et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.

28. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterùm
gaudeatis, et ego sine tristitiâ sim.

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Do-
mino, et ejusmodi cum honore habetote.

30. Quoniam propter opus Christi, usque ad mor-
tem accessit, tradens animam suam, ut impletet id
quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

14. Faites donc toutes choses sans murmures et
sans disputes;

15. Afin que vous soyez irrépréhensibles et sincères,
et qu'êtant enfants de Dieu vous soyez sans tache au
milieu d'une nation dépravée et corrompue parmi la-
quelle vous brillez comme des astres dans le monde,

16. Portant en vous la parole de vie, pour n'être
un sujet de gloire au jour de Jésus-Christ, n'ayant pas
couru en vain ni travaillé en vain.

17. Mais quand même il devrait se faire une asper-
sion et une effusion de mon sang sur la victime, et le
sacrifice de votre foi, j'en aurais de la joie en moi-
même, et je m'en réjouirais avec vous tous.

18. Et vous devriez aussi en avoir de la joie, et
vous en réjouir avec moi.

19. Or j'espère qu'avec la grâce du Seigneur Jésus, je
vous enverrai bientôt Timothée, afin que je sois aussi
consolé, apprenant de vos nouvelles ;

20. Car je n'ai personne qui soit autant que lui uni
avec moi, d'esprit et de cœur, ni qui se porte plus
sincèrement à prendre soin de ce qui vous touche,

21. Parce que tous cherchent leurs propres intérêts,
et non ceux de Jésus-Christ.

22. Or vous savez déjà l'épreuve que j'ai faite de
lui, puisqu'il a servi avec moi dans la prédication de
l'Evangile, comme un fils sert à son père.

23. J'espère donc vous l'envoyer aussitôt que j'au-
rai mis ordre à ce qui me regarde.

24. Et je me promets aussi de la bonté du Seigneur
que j'irai moi-même vous voir bientôt.

25. Cependant j'ai cru qu'il était nécessaire de vous
envoyer mon frère Epaphrodite, qui est mon aide
dans mon ministère, et mon compagnon dans mes
combats, qui est votre apôtre, et qui m'a servi dans
mes besoins ;

26. Parce qu'il désirait vous voir tous; et il était
en peine de ce que vous aviez su sa maladie.

27. Car il a été malade jusqu'à la mort; mais Dieu
a eu pitié de lui, et non seulement de lui, mais aussi
de moi, afin que je n'eusse pas affliction sur afflic-
tion.

28. C'est pourquoi je me suis hâté de vous le ren-
voyer, pour vous donner la joie de le revoir, et pour
me tirer moi-même de l'affliction.

29. Recevez-le donc avec toute sorte de joie en
Notre-Seigneur, et honorez de telles personnes.

30. Car il s'est vu tout proche de la mort, pour
avoir voulu servir à l'œuvre de Jésus-Christ, aban-
donnant sa vie afin de suppléer par son assistance à
celle que vous ne pouviez me rendre vous-mêmes.

ANALYSIS.

1° *Philipenses ardenter admodum et patheticèhorta-
tur ad mutuam concordiam, ad fraternalm charitatem,
ad omnem, tum internam, tum externam, humilitatem,
v. 1, 2, 3, 4. Ut pressius urgeat ad humilitatem et cha-
ritatem, Christi Domini proponit illis exemplum, qui
cum in formâ Dei esset, nostri tamen amore semetipsum
exinanis, formam servi accepit, seque humiliavit usque
ad mortem crucis: propter quod Deus superexaltavit
illum, v. 5, usque ad 11.*

2° *Hortatur ut cum tremore sautem suam faciant,
et ut suis virtutibus quasi luminaria fulgeant inter pag-
anos; pro complendo sanctificationis illorum sacrificio per
fidem et conversionem inchoato, sanguinem suum super
eos libens et gratulans in libamen effundet, à v. 12
ad 18.*

3° *Promittit se ad eos missurum Timotheum et Epa-
phroditum, quos laudat et commendat à v. 19, usque
in finem.*

PARAPHRASIS.

1. Si mihi vincito et afflito vultis aliquam secun-
dum Christum consolationem exhibere; si quod cha-
ritatis solatium impendere; si qua vobis mecum est

animorum communio; si qua erga me visceralis com-
miseratio;

2. Gaudium quo me vestrâ conversione cœpistis

afficere; quo vestrâ conversatione sanctâ, vestrâque memorem in Evangelio propagando communicatione cumulâstis; hoc, inquam, gaudium implete: implebitis autem si idem sapiatis (seu credatis), si mortuam et parem charitatem habeatis; si adeò unanimis sitis, ut idem sentiatis.

3. Ne contentiosè aut ambitiosè quidquam agatis, sed cum humilitate quisque proximum suum se ipso præstantiore existimet.

4. Unusquisque non sua, sed aliorum commoda querat:

5. Is enim debet in vobis esse sensus et affectus erga vos invicem qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes.

6. Qui cùm in formâ, seu naturâ, Dei esset, seu cùm esset naturâ suâ Deus, non prædam existimavit esse se aqualem Deo;

7. Sed semetipsum evacuavit, exhausit, et ex omni, quasi ad nihilum, redigit; naturam servi, seu hominis mortalis, ultrò accipiens; hominibus similis in naturâ factus, et specie etiam et figurâ externâ, ut quivis alius homo.

8. (Præterea factus homo), humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

9. Propterea Deus superexaltavit illum, id est, super omnia exaltavit; et dedit illi nomen omnibus nonminibus præstantius.

10. Ut ad nomen Jesu omnes creature, cœlestes, terrestres et infernæ genu flectant, et Jesum adorant.

11. Et omnis lingua, in cœlo, in terrâ, et subter terram, confiteatur quòd Dominus Jesus Christus eamdem habet cum Deo Patre gloriam.

12. Itaque, dilecti mei (sicut ex quo ereditis Christo, semper obediisti), seu, quod haec tenus fecisti, salutem vestram operamini cum metu et tremore; non tantum sicut, me præsente, fecisti, sed multò instantiū me absente (ut pateat quòd ex animo et propter Deum agitis).

13. Quia Deus est qui pro suo beneplacito operatur in vobis et velle et operari, et bonam voluntatem et bonum opus.

14. Obedite autem sine murmuratione adversus superiorum mandata, et incunctanter, nihil hæsitanter, facite illorum iussa;

15. Ut sitis irreprehensibles, seu ut nemo de vobis meritò queri possit; sinceri et candidi sicut filii Lei, immaculati in medio nationis pravae et perverse (candidum) inter quos lucetis sicut cœlestia lumina ria lucent in mundo.

16. Lumen vivificæ fidei quoq; alios etiam illuminat.

Vers. 4. — Si qua ergo consolatio... Istud si non dubitantis est, sed urgentis et instantis vehementer; sicut cùm dicimus: Si benè quid de te merui, etc.

Vers. 1. — Si qua ergo consolatio in Christo. Si vultis mihi vineto et afflito aliquam asserre consolatio-

netis et accendatis) conservantes et augentes in vobis; ut ob vestram fidem gloriari possim in die iudicii quòd non frustra laboravi in prædicando vobis Evangelio.

17. Quin etiam si contingat me immolari, et sanguinem meum, quasi libamen, super sacrificium et oblationem fidei vestrae effundi, gaudeo in memetipso, et congaudeo omnibus vobis.

18. Ob hoc ipsum gaudete et vos, et mihi gratulamini.

19. Cæterum spero, adjuvante Domino, quòd vobis cito missurus sim Timotheum, ut læto et bono sim animo cùm didicero quæ circa vos sunt, seu vos vestraque omnia benè se habere.

20. Neminem enim mecum habeo sic animo ac studio mihi conformem, quique tam germanè et sincerè salutis vestrae negotia curat.

21. Siquidem plerique sua commoda, suam utilitatem, suamque gloriam præferunt gloriae Christi.

22. Timothei autem unanimis mecum concordie documentum accipite ex eo quòd mihi, sicut filius patri, subservivit in Evangelio prædicando.

23. Hunc igitur tantum ac talem mittam ad vos, ubi videro quem exitum habitura sint vincula mea, seu quid de me futurum sit.

24. Spero et, Deo dante, quòd et ipse ad vos ibo quamprimum.

25. Re autem esse judicavi præmittere Epaphroditum, fratrem in Domino, et cooperatorem in Evangelii predicatione, et commilitonem, in sacra seculic militia, sub Christo duce, vestrum autem episcopum, et per quem mihi vincere vitæ necessaria subsidiaque multa subministrâstis.

26. Quoniam ipse ardenter desiderabat revisere vos, et anxiè sollicitus quia et vos de ipso solliciti eratis ob ejus ægritudinem.

27. Nam et usque ad mortem infirmatus est; sed Deus misertus est ejus, eum à morte liberando; et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem si ad vincula mea accessisset talis amici jauctura.

28. Festinantiū ergo et sine morâ eum ad vos remisi, ut ad ejus adventum gaudeat; et ego quieto sim animo nimiriū ubi vos latet esse cognovero.

29. Illum itaque cum omni gaudio in Domino suscipite, et ejusmodi homines honorate.

30. Quoniam ad mortem usque ægrotavit propter opus Christi (seu ut mihi vineto et propter Christum incarcerato inserviret); non habitâ ratione valetudinis suæ, vitam exposuit pro me, ut mihi nomine vestro obsequia præstaret que vosipsi non poteratis impendere.

COMMENTARIA.

Ardenter itaque et patheticè urget Apostolus, instaque tenerimè, blanda blandis, tedera teneris aggerans. Sensus est: Si qua est in vobis me apostolum

nem in Christo, id est, in negotio Christi, enjus ego sum apostolus.

vestrum, vincent et afflictum, spiritualiter in Christo consolandi voluntas; si quod lenimen cordis ex charitate profectum mibi vultis impendere; si qua vobis mecum est animorum communio; si qua charitas et mei miseratio.

SOCIETAS SPIRITUS. Græc., *κοινωνία πνεύματος, communio animorum*, vel communicatio in uno spiritu, ntpote ejusdem corporis commembra.

VISCERA MISERATIONIS. Græc., *viscera et miserationes*; id est, si qua charitas et miseratio; vel si qua visceralis commiseratio, id est, intima, tenerrima, et quasi ab imis visceribus.

VERS. 2. — IMPLERE GAUDIUM... Syr.: *Implete gaudium meum, ut sit nobis una mens, et una charitas, et una anima, unaque sententia. Implete...* Non dicit affecte, date gaudium, sed *implete*, etc.

Jam superius initio primi capituli dixit quod cum gaudio pro ipsis gratias agat et oret, his verbis indicans quod ipsum multo gaudio afficerant; tum suā ad fidem conversione, tum suā sanctā et christianā conversatione, suāque cum illo in Evangelio propagando communicatione, per eleemosynas scilicet ipsi Paulo et aliis Evangelii ministris collatas. Itaque sensus est: Gaudium quo me vestrā ad Christum conversione affecisti, et quo me vestrā juncta Evangelium conversatione, vestrāque mecum in Evangelio prædicando cooperatione, cumulāstis; hoc, inquam, gaudium implete, perficie absolutā vestrī per charitatem perfectione; quasi diceret: Ita regnet in vobis charitas, ut omnium vestrū una sit mens, una voluntas, una anima, una sententia.

Adverte hic et nota ad quid tendat versū primi vēhemens, ardēns et tenera Pauli instantia; seu, quid petat à Philippensibus. Non rogat ut à periculis, à vinculis illum eximant, ut aliquid ipsi impertiantur; sed ut sint unanimis, ut mutuā sint charitate devincti. Tantum bonum est concordia, ut tam ardenter ab Apostolo desideretur. Adeò pura charitas Pauli non querentis quae sua sunt, sed quae proximi. Bonum proximi, solatium Pauli. Hanc imitare charitatem. In omnibus stude concordiae, stude et aliorum bono.

VERS. 3. — NIL PER CONTENTIONEM, NEQUE PER INANEM GLORIAM; supple, facite, vel facientes.

SED IN HUMILITATE SUPERIORES. Græc., *ὑπερέχοντος, præstantiores*, meliores.

VERS. 4. — NON QUAE SUA SUNT.... SED EA QUAE

Si quod solatium charitatis, id est, si quod solatium ex charitate profectum à vobis expectari potest.

Si qua societas spiritus; si declarare vultis vos eumdem mecum habere spiritum.

Si qua viscera miserationis: Si quid, inquit, viscerum, id est, misericordie, in vobis est; si vultis aliquam erga me misericordiam ostendere.

VERS. 2. — *Implere gaudium meum*, id est, facite unde gaudium meum quod ex præclaris vestræ conversationis initii jam dudum concepi, implete ac perficiatur.

Ut idem sapiatis, q. d. : Implebitis gaudium meum si idem sapiatis, eandem charitatem habentes, id est, mutuam erga vos invicem charitatem habentes ac retinentes.

ALIORUM; in Græc., *sed et aliorum. Syr. : Nec de se quisque sit sollicitus, sed quisque etiam de proximo suo.* Istud et, seu etiam, indicat quod non omnis sollicitudo sui sit mala, sed ea quae proximi est obliuiosa, vel proximo nociva.

Adverte quod D. Paulus, concordiae super omnia studiosus, in his versibus quatuor designet discordiarum principia, quibus quatuor opponit concordiae causas et pacis principia. Dividunt mentis tenacitas, amor gloriae, dominandi desiderium, propriæ utilitatis nimia sollicitudo. Uniunt è contra pacemque sovent mentis humilitas, contemptus gloriae, amor dependentiae, commodorum proprietorum neglectus. Primo itaque discordiae principio, mentis tenacitati nimiae, proprie sensus amori, opponit mentis propria submissionem, *idipsum sentientes*, v. 2. Secundo discordiarum capiti, amori gloriae, opponit gloriae contemptum: *Nihil per inanem gloriam*, v. 3. Tertio divisionum fonti, desiderio dominationis, opponit amorem dependentiae, cordis humilitatem, *in humilitate superiores*, etc., v. 3. Quarto pacis hosti, propriæ utilitatis nimiae sollicitudini, opponit comodi sui neglectum, alieni curam. *Non quæ sua sunt..*, v. 4.

VERS. 5. — HOC ENIM SENTITE... Græc., *sentiatur*. Exemplo Christi Domini conficit quod jam verbis incepit, nimis ad humilitatem et charitatem excitare fideles. Ut ergo eos etiam qui vel naturæ, vel gratiae donis excellunt excitet ad sese sub aliis humiliandum, sicut v. 3 docuit: *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantur*, affert exemplum Christi, Filii Dei, qui, licet ab æterno Deus et Deo aequalis, et consequenter rerum et creaturarum omnium Dominus, tantam majestatem quasi exiit in incarnatione, ut formam servi indueret.

Ut autem eos qui sua querunt in omnibus confundat, et exemplo Christi Domini doceat proximi salutem suis commodis præponere, affert exemplum Christi Domini, qui in totâ suâ mortali vitâ non sibi aut suis commodis studuit, sed nostræ salutis; propter quam *fuctus est obediens usque ad mortem*, etc. Sensus igitur est: Is enim debet in vobis esse sensus et affectus humilitatis et charitatis erga vos invicem, qui fuit in Christo Iesu erga nos omnes. Quasi diceret: Christiani estis, Christi discipuli et sectatores estis, Christum itaque imitemini, quicumque, quantique sitis.

Unanimis, idipsum sentientes. Unanimis sunt, qui unum idemque sentiunt, idem velint, idem nolint.

VERS. 3. — *Nihil (supple facientes) per contentionem, irritationem, quæ scilicet alios ad contentiones et lites provocet, neque per inanem gloriam.*

Sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantur; sed per humilitatem quisque alium se superiorem et præstatiorem arbitretur et existimet.

VERS. 4. — *Non quæ sua, etc.; q. d. : Ut charitatem mutuam, ad quam vos hortor, loveatis, satagit ut quisque non sua, sed aliorum commoda spectet, quæret, consecetur.*

VERS. 5. — *Hoc enim sentire in vobis, etc. Sensus est: Is affectus sit in vobis erga vos invicem, qui in Christo fuit erga nos; ipsum imitamini.*

VERS. 6. — QUI CUM IN FORMA DEI ESSET. Græc. : *Qui in formâ Dei existens.* Per formam Dei omnes sancti Patres intelligunt naturam Dei, sicut per formam hominis significatur natura hominis, qui ratione creationis suæ servus est Dei. Videatur præsertim D. Jeannes Chrysostomus, videatur et D. Thomas. Ille idem breviter et solidè probatum reperies apud P. Cornelium à Lapide, qui etiam rejicit commentarium D. Ambrosio perperam ascriptum et quem sequuntur Erasmus et Grotius, qui, post hunc Ambrosium, per formam Dei intelligunt, non ipsam divinitatem, sed divinitatis specimen, quod Christus per miracula dabant. Sed ex mente sanctorum Patrum intelligenda est Scriptura, per quos constantem habemus Ecclesiarum traditionem, que cum Scripturâ est fidei nostræ regula. Sensus ergo est : Qui cùm verus esset Deus, Deo Patri coequalis et consubstantialis : et consequenter super omnes homines et creatureas quilibet infinites elevatus, utpote Creator et rerum omnium Dominus.

NON RAPINAM ARBITRATUS EST ESSE SE AEQUALEM DEO; Græc., *Non prædam reputavit esse paria Deo,* id est, pariter seu aequaliter Deo. Cum esset, inquam, verè Deus, unius cum Patre substantie et essentiae, non rapinam arbitratus est, sentire, dicere, profiteri se aequalem Deo. Sciebat se naturâ suâ Deo per omnia aequalem esse, non verò rapinâ, quam attentavit Lucifer, dicens : *Similis ero Altissimo.* Poterat ergo jure et sine ullâ rapinâ sese omnibus non tantum hominibus, sed et creaturis preeminere et dominari.

VERS. 7. — SED SEMETIPSUM EXINANIVIT... ; at tantum abest ut ita se gesserit, seu, ut hanc suam cum Deo aequalitatem ostentaverit, et ob illam inter homines præminentiam et dominationem affectaverit; quinimò hanc suam aeternam majestatem, et cum Deo aequalitatem celavit et abscondit sub formâ servi, seu naturâ hominis, quam in incarnatione assumpsit.

IN SIMILITUDINEM HOMINUM FACTUS..., in qua, et per quam incarnationem, qui Deo connaturalis et coequalis erat, hominibus in naturâ similis factus est, ipsis connaturalis et similis interius.

ET HABITU INVENTUS UT HOMO, et etiam exterius (ecclatâ omni majestate Dei) schemate, seu figurâ externâ visus est, ut quivis vulgaris homo; et consequenter qui rerum omnium Dominus erat, servus factus est. Is ergo sit in vobis humilitatis sensus : Quicunque Christiani estis, quanti qualesque sitis, vel in na-

VERS. 6.— QUI CUM IN FORMA DEI ESSET. Forma Dei, est natura Dei, divinitas, et Deus ipse. Ita Chrysost., Hilarius, August. *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo;* q. d. : Non rapinam arbitratus est (subaudi, se facere cùm sentiret et dicere) esse se aequalem Deo, ut cùm dixit : Ego et Pater unus sumus, Joan. 17, quia quid sentiebat et dicebat, subique attribuebat, id ipsum reipsa erat : unde quod natura, non putavit esse rapine. Ita Augustin. Pagina 1. Iac est arrogantia vel arroganterie effectus : rapere eam alterius gloriam, est eam sibi arrogare.

VERS. 7. — SED SEMETIPSUM EXINANIVIT FORMAM SVI ACCIPIENS; q. d. : Christus, cùm ante incarnationem

turâ, vel in gratiâ, vel in mundo, exinanite vosmetipos, fratrumque vestrorum servi et ministri estote. Hunc puto naturale Apostoli sensum, et patere mihi videtur ex apostolici sermonis contextu.

Nota litteralis.

Ut ergo mentem Apostoli pleniū capias, recordare scopi ad quem tendit, filumque sermonis attende. Vult ut cum humilitate quisque proximum suum semetipso præstantiorem existimet, ipsique tanquam superiori libenter sese subdat. Vide v. 3. Huic humilitati obstat præminentia, seu in naturâ, seu in fortunâ, seu in gratiâ; ut hoc obstaculum vincat Apostolus, et omnes, etiam qui præ aliis eminent, aut in quocumque genere præcellunt, ad humilitatem excitet, assert exemplum Christi Domini, qui cùm Deus esset, Deo aequalis, super omnes creatureas infinites elevatus, ob hanc tamē suam præminentiam, hic honores mundi non quiescivit, sed illam quasi celans et abscondens sub formâ servi, exinanivit semetipsum. Supremam majestatem suam quasi evacuavit, formam servi induens : servus enim factus est in incarnatione, et ut servus obedivit usque ad mortem atrocem et infamem crucis.

Hujus itaque ineffabilis exinanitionis memores, vosmetipos exinanite, quicunque sitis, o Christiani, fratrumque vestrorum servi estote.

Et hæc quoad Apostoli mentem capiendam sufficiant, sed verba rursus explicanda : *Semetipsum exinanivit;* Græc., *evacuavit;* non deponendo naturam divinam, sed illam celando, et assumendo naturam humanam, que quasi nihilum est et inane. *Formam servi accipiens,* id est, hominis, qui ratione creationis sue servus est Dei. Ille non omittendam puto D. Thomae notam in verbum *exinanivit* : Inane opponitur pleno, ait Angelicus doctor; Divinitas est omnis esse plenitudo; humanitas et omne creatum, est mera dependentia, et quasi nihilum; Divinitas, omne bonum; humanitas, tabula rasa et quasi inane. *Exinanivit* ergo, ex pleno vacuus ex omni nihilum factus est ; celata omni suâ majestate, aeternitate, infinitate, potentia, etc., infantulus, parvus, infirmus, etc., factus et visus est. *In similitudinem hominum factus,* id est, similis factus omnibus aliis hominibus in naturâ; ejusdem cum illis substantie; verus homo interius et substantialiter. *Et habitu..., Græc., schemate,* id est, specie eternâ figurâ, ut quivis alius homo vulgaris. Interius ergo et exteriorius, naturâ et figurâ aliis hominibus similis.

factus Deus, Deoque aequalis, scipsum tamē postea exinanivit quando per incarnationem formam servi accepit, factusque est ex Domino servus, ex Deo homo, ex creatore creature.

In similitudinem hominum factus, id est, similis hominibus factus, et *habitu inventus ut homo.* Vult dicere Apostolus Verbum aeternum et invisible ita assumpsisse formam et naturam hominis, ut illam hominibus spectandam objicerit, et per speciem ac figuram corporis humani a se assumpti, hominum oculis visibilis apparere viderique voluerit; itaque ab hominibus visus et inventus sit ut homo ; *ut homo,* id est, verus homo

Haec tria, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, habitu inventus ut homo, perfectam notant exinanitionem, seu evacuationem. Quasi dicere : Qui Deo connaturalis et consubstantialis erat, hominibus connaturalis et consubstantialis factus fuit: qui Deo per omnia æqualis, erat omnipotens, æternus, immensus, etc., hominibus similis et æqualis, factus est infirmus, temporalis, parvus; qui Deus erat et per effectus apparebat, rerum omnium Dominus, ecclatæ omni majestate et omnipotentia, homo vulgaris, servus et obediens visus est et omnibus apparuit. Tantum et tale dedit nobis humilitatis exemplum! Is ergo sit in vobis sensus, vestras celate præminentias, illas abscondite, vosmetipsos exinanite, ut aliorum servos vos exhibeatis. Tandem erubescat homo superbus esse, propter quem Deus factus est humilius, D. Augustinus. Insanabilis illa superbia, quam tanta non curat humilitas.

VERS. 8. — HUMILIAVIT SEMETIPSUM FACTUS OBEIDIENS... Attende nunc et vide cum humilitate charitatis exemplum : Factus homo, non suæ studiū utilitati, sed nostræ saluti; propter quam humiliavit semetipsum, et obediuit usque ad mortem et mortem doloribus et ignominia plenam. Voluntas humana ad duo tendit, ait D. Thomas, ad vitam et ad honorem: Christus propter nos non recusavit mortem, nec fugit ignominiam. Et propter fratres nostros modicum quid pati reformidabimus!

Observatio moralis.

Christus Deus, Deoque æqualis, propter meam salutem factus est obediens... Obediuit Deo, eujus servus factus est in Incarnatione; non sicut ego volo, sed sicut tu, Matth. 26. Obediuit hominibus, à quibus capi, torqueri, damnari et tandem se crucifigi passus est. O immensa charitas! ô ineffabilis humilitas!

HOC SENTITE IN VOBIS. Utraque ab omnibus Christianis sentienda quidem, sed à nullo prorsus concipienda; sentiri potest, concipi non potest. Hinc D. Paulus nobis dicit: *Hoc sentite*; non dicit, concipite; cordis opus hoc est, non mentis. Taceat ergo mens, silentia lingua; at sentiat cor quid sit Deum pro nobis obediire, pati, mori. Hoc tu solus nosti, ô Deus! hoc tu solus comprehendis! sed da cordi meo sentire quid Deo propter me exinanito debeat; quid Deo propter me usque ad mortem, mortem autem crucis obedienti, debeat.

VERS. 8. — *Humiliavit semetipsum*, etc. Intelligitur autem obediencia, quæ voluntatem suam humanam, perfectè conformativit æterno decreto Patris; q. d.: Humiliavit se per obedienciam, sive diu obediuit Patri usque ad mortem crucis. Christus humiliavit se, et obediuit non quæ Deus est et Verbum, sic enim Patri non est subditus, cùm sit illi par; sed quatenus formam servi accepit, seu quatenus est homo.

VERS. 9. — *Propter quod et Deus exaltavit illum*. Græc., *superexaltavit illum*, id est, in summam extulit sublimitatem, ad vitam scilicet et gloriam immortalem super omnes angelos et cœlos statuens Christum ad dexteram Dei. *Et donavit illi nomen quod est super omne nomen*, id est, quo nihil excelsius nominari potest. *Nomen Dei*, est ipse Deus, et divinitas, cuius maiestas, potentia, et gloria ab omnibus et super omnia nominatur et celebratur. Hinc, Apoe. 5, dicitur

Hujus sensus effectus erit in corde meo profunda humilitas, perfecta et universalis obedientia. Deo et propter Deum, hominibus obediam, humiliis, ipsisque, in salutis præsertim negotio, humiliis et cum charitate ministrabo.

VERS. 9. — PROPTER QUOD ET DEUS EXALTAVIT ILLUM. Post humilitatis et obedientiae exemplum, ostendit exaltationis fastigium, ut nos omnes, spe similis exaltationis futuræ, excitet ad imitandam Christi Domini charitatem et humilitatem. *Propter quod*, seu, quia humiliavit se, et factus est obediens..., ideò exaltavit, Græc., *superexaltavit*, seu, super omnia exaltavit: illum scilicet à mortuis suscitando et super omnes creature, ad dexteram suam collocando. Nota Christum à Deo exaltatum tribus modis ipsius humiliationi correspondentibus. Primò, dedit illi nomen super omne nomen, Dei scilicet nomen, ut Deus agnitus est, qui creatura, homo, servus factus est; seu qui servi formam induit; secundò, omnes subdidit creature ei qui factus est obediens Deo et hominibus; tertiò, vult ut omnes credant et confiteantur quòd in gloriâ Dei Patris sit ille, qui ut homo vulgaris apparuit, quique pro nobis crucis ignominiam cum latronibus subiit. Ita qui se humiliaverit, exaltabitur, et quòd sese profundius humiliaverit, eò excelsius et gloriosius exaltabitur; æterna nostra gloria, temporali nostræ humiliationi respondebit.

ET DONAVIT ILLI NOMEN QUOD EST SUPER OMNE NOME, id est, quo nihil excelsius nominari potest. Hoc nomen quod omne aliud infinitè superat, est nomen Dei, seu Filii Dei; fama divinitatis, quam post resurrectionem suam et in cœlum ascensionem præsertim habuit; ex tune præcipue innotuit Christi divinitas. Hinc dicitur quòd Deus illi nomen dedit, quando rem nomine significat, omnibus fecit innotescere. Non malè tamen ab aliis hoc ipsum intelligitur de nomine Jesu, seu Salvatoris, quia, licet illud habuerit à conceptione, illud tamen propriè complevit in morte, tuncque verè et perfectè se Jesum et Salvatorem exhibuit.

VERS. 10. — UT IN NOMINE JESU OMNE GENU, ita ut omnes omnino creature, seu quæ in cœlis sunt, angeli scilicet et animæ beatæ; seu quæ in terris, homines nimirū; seu quæ in inferis, seu limbo, seu purgatorio, seu inferno (dæmones enim licet coactè Christum adorant); omnes, inquam, creature ad nomen Jesu, seu hominis illius qui Jesus vocatur, Christo

Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem, non quasi eam acceperit primù post mortem et resurrectionem; constat enim eam habuisse à primo instanti incarnationis suæ; sed quòd eam acceperit in notitiâ et famâ apud homines in toto mundo, ut nimirū omnibus innotesceret, omnesque crederent Christum esse verum Deum Deique Filium, eumque, ut tales, colerent et celebrarent.

VERS. 10. — *Ut in nomine Jesu*, etc. Jesus, id est, Salvator, et ipsa salus. Nomen Jesu, est nomen proprium Verbi incarnati. Jesus fons est et principium gratiæ, glorie et salutis. Cœlestes sunt angeli et animæ beatæ: terrestres, homines in terris agentes; infernum, id est, subterraneorum, qui sub terra degunt, puta corum qui expiantur in purgatorio, et eorum qui damnati sunt in inferno, sive homines sint, sive dæmones, ait Anselmus.

genuflectant, Christum adorent, Christo quoque tanquam Domino ac Deo suo sese subjiciant. Hoc ex parte quidem completur nunc, sed perfecte complebitur in extremo iudicio, sicut et quod sequitur.

VERS. 11. — *ET OMNIS LINGUA... COELESTIUM SCILICET, TERRESTRIVM ET INFERNORVM*, id est, omnes creaturæ confiteantur Christum rerum omnium Dominum esse, et eamdem cum Patre suo gloriam habere. Hujus et vos divine gloriae participes eritis, o Philippenses, si Christi humilitatis et charitatis fueritis imitatores.

VERS. 12. — *ITAQUE, CHARISSIMI MEI...* Haec vox, itaque, notat sequentium cum præcedentibus connexionem et illationem illorum ex istis.

Ut igitur totam Apostoli mentem in his paucis verbis intelligas, recordare prius ab eo dictorum. Initio capituli hortatus est ad concordiam, ad charitatem, ad humilitatem, etc. Ut pressius ad has virtutes excitat, Christi humilitatis, charitatis, obedientiae et exaltationis exemplum proposuit. Attende nunc conclusionem, seu adducti exempli applicationem: *Itaque, charissimi mei, SICUT SEMPER OBEDISTIS*, supple, obedite. Primò, Philippenses hortatur ut intuitu obedientie Christi, obedient et ipsi, si gloria et exaltationis Christi velint esse participes; quasi diceret: *Sicut Christus obediens fuit, ita et vos obedite*; secundò, hortatur ut propter Deum, non propter homines tantum obediant.

Non ut in presentia mei tantum, id est, non quasi me revere amini presentem; quasi diceret: Non mei causā, sed Dei vos intuentis gratiā, obedite divinis ejus præceptis de concordia, de charitate, etc., à me supra traditis.

Tertiò, quia hucusque obedierunt Philippenses, ut ipse testatur Apostolus: *Sicut semper obedistis*; et cap. I, v. 5: *A primā die usque nunc*. Ne fortè segnescant in posterum, vel ob suam obedientiam, et in bonis operibus perseverantiam, effrancrant animo, monet ut sedulò et humiliiter suam salutem per bona opera perficiant.

CUM METU ET TREMORE SALUTEM VESTRAM OPERAMINI. Non tantum dixit: ἐφαγέσθε, operamini, ut notat D. Chrysostomus, sed: αὐτογνωσθε, sedulò et magno cum studio operamini. Ecce sedulitatem in bonis operibus requisitam, addit: *Cum metu et tremore*; ecce humilitatem. Ad utrumque autem excitat quod adjungit: DEUS EST ENIM QUI OPERATUR IN VOBIS...; et bona voluntas, et bonum opus sunt à Dei gratiā, non à nostris viribus. Deus est qui operatur ET VELLE ET

VERS. 11. — *Et omnis lingua (coelestium, terrestrium et infernorum, ut præcessit) confiteatur quia (quod) Dominus Jesus Christus in gloriam est Dei Patris.* Et omnes confiteantur, Jesum Christum esse Dominum: quia quidem ejus dignitas et dignitatis agnitio credit ad gloriam Dei Patris; quia gloria Patris est exaltatio filii.

VERS. 12. — *Itaque, charissimi mei (sicut semper obedistis)*, admonens, u. sicut antea semper ex quo fideles esse creperant, exemplo Christi obedientes se præstiterant Dei præceptis ab Apostolo traditis; ita facient deinceps, si gloriae Christi participes fieri ve-

perficer. Quid superbis? quid gloriaris de bona voluntate, aut bono opere? *Quid habes quod non accepisti?*

Deus utrumque operatur PRO SUA BONA VOLUNTATE; time, age sedulò, corresponde gratiæ fideliter, ne vel tuā superbiā, vel tuā segnitie offensus, te deserat, suam subtrahendo gratuitam operationem. Itaque *cum metu et tremore salutem vestram sollicitè et accuratè operamini*.

Vides quām hæc inter se connexa sint, et quām paucis verbis multa conficiat Apostolus, plura mente cogitans quām verbis formalibus exprimens, sed ex præcedentibus colligenda relinquens.

Ecce quod ad sensum et mentem Apostoli, nunc ad verba:

ITAQUE, CHARISSIMI MEI, SICUT SEMPER OBEDISTIS, ita et nunc obedite. Quod hactenū fecistis, et nunc facite, salutem scilicet vestram sedulò operamini, CUM METU ET TREMORE.

OPERAMINI, inquam, et sedulò et humiliiter.

VERS. 13. — *DEUS EST ENIM QUI OPERATUR IN VOBIS ET VELLE ET PERFICERE PRO BONA VOLUNTATE*. A Deo, inquam, non tantum perficere, seu bonum opus; sed et velle, seu bona voluntas. Hinc humiles estote, et timete ne vos ob vestram superbiam deserat suamque vobis subtrahat gratiam. Dat, inquam, velle et perficere, non ob vestra merita, sed pro suo beneplacito; hinc seduli et fideles estote; cooperamini, consentite ipsis gratiæ prævenienti. *Spiritus enim ubi vult spirat, et nescis... quò veniat, aut quò vadat.*

Observatio dogmatica et moralis.

Ad majorem horum intelligentiam, nota quid in Scripturis nostræ salutis operatio, bonum opus, bona voluntas, nostra' conversio et sanctificatio, adscribantur nunc Deo, nunc nobis, interdùm utrisque. Et revera sunt à Deo tanquam à causâ principe; et sunt à nobis liberè cooperantibus. A Deo quidem, ut à causâ principe, est bona voluntas, bonum opus, etc., nostra salus, quatenus per gratias prævenientes, excitantes, Deus illuminat intellectum, bonas illi cogitationes immittendo; et voluntatem excitat, illi pios affectus et motus indendo. Et hæ gratiæ prævenientes et excitantes, seu bonæ cogitationes, seu pii affectus et motus, à Deo sunt pro bona voluntate suā, id est, gratis omnino subministrantur: nec cadunt sub meritum. A nobis autem est bonum opus, nostra salus, etc., quatenus gratia Dei non excludit nostri liberi arbitrii cooperationem, imò includit. Licet enim Deus primum cogitare, seu primas gratias prævenientes et excitantes,

lint. *Non ut in presentia mei tantum, sed multò magis nunc in absentia mea*. Ita moneo ut quod hactenū factis, facere pergaatis.

VERS. 13. — *Deus est enim*, etc. Hortor, inquit, ut cum metu et tremore vestram salutem operamini: quia nec velle nec operari consistit in vestris viribus; sed Deus est qui per suam gratiam utrumque in vobis operatur. Deus operatur velle per gratiam prævenientem et excitantem, quia intellectum illuminat, immittendo illi bonas cogitationes, etc.; excitat voluntatem et affectum, pios motus, etc. Deus hæc tria, scilicet cogitare, velle, perficere, operatur in nobis: primum,

tes in intellectu et voluntate operetur in nobis, sine nobis; velle tamen, seu consentire gratis prævenientibus, nonnisi nobiscum operatur; sicut perficere, seu bonum opus exequi, per nos operatur. Ut enim bene docet D. Bernardus, libro de Gratia et Libero Arbitrio, sub finem, cogitare, velle, perficere, Deus operatur in nobis; primum sine nobis: secundum nobiscum; tertium per nos. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum illud in primo præveniat, in cæteris comitetur; ad hoc utique præveniens, ut jam sibi deinceps cooperetur. Hinc humiliter et gnaviter facienda salus nostra: humiliiter quidem, quia primùm et principaliter à Deo; gnaviter verò, quia etiam à nobis sedulò cooperantibus. Humiliter, inquam, quia à Dei bona voluntate et purà misericordia primæ gratiae prævenientes et excitantes: diligenter ac sedulò, quia non nisi nobiscum et per nos operantur; cavenda itaque omnis superbia, omnisque segnitias.

VERS. 14. — OMNIA AUTEM FACITE SINE MURMURATIONIBUS ET HÆSITATIONIBUS. Græc., *disceptionibus*, seu dissidiis. Dixerat v. 3: *Nihil per contentionem...*; ad hoc respiciens dicit nunc ut exemplo Christi, qui velut agnus ad mortem ductus est, obedient sine murmuratione, et incunctanter superiorum jussa perficiant.

VERS. 15. — UT SITIS SINE QUERELA. Græc., *irreprehensi*. Syr., *perfecti*. Ambrosianus, *irreprehensibles*, id est, tales sitis ut nemo de vobis meritò queri possit.

SIMPLICES, id est, candidi: opponit simplices murmurantibus et disceptantibus. Qui simplices sunt et candidi, nec murmurant nec disputant; omnia in meliorem partem interpretantur; quæ sua sunt pacificè agunt, quemque suo relinquent officio et judicio.

FILII DEI. Græc., τέκνα Θεοῦ ἀμύάντα, filii Dei immaculati, inculpati. Hinc patet quòd filii Dei non sit jungendum cum *simplices*; sunt enim diversi generis, sed vel legendum separatim, vel, ut in Greco, jungendum cum sequenti, filii Dei inculpati, id est, sicut decet filios Dei, inculpatam ducite vitam.

IN MEDIO NATIONIS...; quasi diceret: Eò magis inculpati sitis quòd degitis inter infideles, qui de vestris etiam bonis operibus malè dijudicant.

scilicet cogitare, sine nobis; secundum, scilicet velle, nobiscum; tertium, scilicet perficere, per nos facit. Ita Bernardus. *Pro bona voluntate*, non hominis, sed Dei; est enim Græcè beneplacitum, ultronea propensa affectio.

VERS. 14. — *Omnia autem facite*, etc. Redit ad verum tertium, ubi jussit ut nihil agant per contentionem, nec per inanem gloriam: ex his enim oriuntur murmurations et hæsitations, hoc est, disceptationes.

VERS. 15. — *Ut sitis sine querela*, irreprehensibles, id est, tales de quibus nemo possit conqueri.

Et simplices, id est, integri, sincere, innoxii.

Filiī Dei sine reprehensione, immaculati, ut sitis sine querelâ et simplices, quemadmodum decet veros Dei filios, id est, ex Dei imitatione vitam ducentes inculpatum, et in quos non cadat reprehensio.

In medio nationis pravae et perversæ: inter quos lucetis

INTER QUOS LUCETIS; potest etiam verti, *lucete*, in imperativo: ita Syrus qui totum hunc versum sic traduxit: *Ut sitis perfecti, absque nœvo, tanquam puri filii Dei, qui habitant in generatione aspera et tortuosa; et præbete vos inter eos tanquam luminaria in mundo, huc usque Syriaca versio.*

Observatio moralis.

Hic Philippensibus dicit Paulus quod Christus omnibus suis discipulis dixit: *Luceat lux vestra coram hominibus...* Christianus itaque, ut filius Dei, debet esse exemplo vitæ quasi stella fulgens in cœlo, quasi quædam terrestris stella. Vel quasi fax in alto posita, ut aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus et naufragantibus, portum salutis ostendat, iter ad cœlum sanctâ conversatione suâ demonstret errantibus. Si hoc de quolibet Christiano, quantò magis de religioso, de sacerdote, de prælato? Sed heu! quot in Ecclesiæ cœlo stellæ sunt sine lumine? Quot faces non fulgentes, sed fumantes, non iter salutis, sed ieterne damnationis viam demonstrantes, imò et ad eam suis scandalis pertrahentes?

VERS. 16. — VERBUM VITÆ RETINENTES, id est, conservantes. Potest etiam verti: Verbum vitæ, seu faciem vitæ, sustinentes, in vertice tenentes, aliis prætententes, ut in portum salutis lumine vitæ verstræ invehantur. Sed melius puto si intelligatur per comparationem ad luminaria; sicut sol et luna et stellæ vitam dant animalibus et plantis, sic et vos tanquam luminaria lumine vivifico fidei illuminate, accedite, convertite.

AD GLORIAM MEAM IN DIE CHRISTI, id est, ut de vobis glorier in die judicii, ob copiosum scilicet in vobis Evangelii à me prædicati fructum. Nota quòd Paulus in die judicii tantum et coram Deo vult de prædicationis sua fructu gaudere et gloriari; optat quidem hunc fructum semper, at illum gustare vult in cœlo tantum. Hic laborandum, seminandum; ibi messis et merces erit.

VERS. 17, 18. — SED ET SI IMMOLOR. Græc., *libor*. Sacrificii duæ partes erant, scilicet victimæ, v. g., bos, vitulus, aries, etc., et libamen, v. g., vinum, oleum, etc. Victimæ solemni ritu per levitas et sacerdos præparabatur; deinde super eam siebat libatio. Ad hoc alludens D. Paulus, *Philippenses* ut victimas

sicut luminaria in mundo. Monet ut in nocte hujus seculi quasi stellæ resplendeant et resfulgeant. Vult ut Christiani sint quasi stellæ, quæ in cœlo fixæ non currant terrena, sed totæ intendant ut suos cursus et motus peragant, lucemque spargant mundo, inquit Anselmus.

VERS. 16. — Verbum vitæ continentis; id est, lumen vivificæ fidei vobis prædicatæ in vobis habentes, conservantes ac retinentes.

Ad gloriam meam in die Christi; id est, ad gloriationem mihi in die Christi, id est, in die judicii, quæ erit dies Christi judicis, declarans summae ejus potestatem, dominium et imperium.

Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi; in prædicando vobis Evangelio; ut potè qui per meum prædicationem egregie profeceritis, ac lumina quædam mundi facti sitis.

VERS. 17. — Sed et si immolor supra sacrificium, etc.;

considerat quas Deo per Evangelii prædicationem paraverat. Quòd si, inquit, super sacrificium et oblationem fidei vestræ necessaria sit sanguinis mei libatio, gaudebo de tanto honore, scilicet quòd sanguis meus sit sacrificii vestri consummatio; et vos ob hoc ipsum gaudete et congratulamini mihi, tanqñam de bono meo. Lenit dolorem Philippensem qui timebant ne Paulus à Nerone occideretur; tantum abest ut id timeri velit, quin imò et desiderat illud, et vult ab illis desiderari, ut bonum et suum et illorum.

OSEQUIUM, Græc., *liturgia*, sacrum ministerium. Prædicatio est mystica liturgia; per eam victimæ Deo præparantur: in hoc sacrificio, concionator est quasi sacerdos; auditores, quasi victimæ; prædicatio, quasi victimæ præparatio; Spiritus sanctus, seu charitas, quasi ignis, quo comburi debet victima. Vide Rom. 15, v. 16. Idem intellige de directione animarum: fiat in spiritu sacrificii et oblationis: director animas fideles sibi subditas consideret ut victimas, sancti Spiritus igne sanctificandas, suoque ministerio comburendas. Felicem se reputet si pro illarum salute vitam impendat, pro quibus et Christus mortuus est. Non se suaque querat in illis temporalia, sed super illarum devotionis sacrificium et oblationem libari desideret.

VERS. 19. — SPERO AUTEM IN DOMINO JESU, TIMOTHEUM... Philippenses Epaphroditum miserant ut res Pauli cognoscerent Paulumque sublevarent: nunc Paulus promittit Timotheum se citò missurum ad Philippenses ut res eorum cognoscat, eorumque salutis negotium promoveat.

Ut et ego..., vicem rependit: hinc superior nihil negligat eorum que majorem possunt charitatis unionem conciliare.

VERS. 20. — NEMINEM ENIM HABEO TAM UNANIMEM... Timotheum laudat ex duabus. Primò, ex unanimitate, unione, concordia, seu conformitate animi cum Paulo, cui servit ut Filius patri. Secundò, ex zelo

q. d.: Magni gaudii materia vobis erit, valdèque vobis gaudendum erit, si me immolatum pro fide Christi et vestrā, martyrio affectum audiveritis.

VERS. 18. — *Id ipsum autem et vos gaudete*, etc. Gaudetis, inquit, de bono vestro quod jam habetis; mihi verò congaudetis de bono meo quod expecto. Verba sunt consolantis eos, ne de ipsis morte, si contingat, tristentur, sed potius gaudent.

VERS. 19. — *Spero autem in Domino Jesu*, Timotheum me citò mittere ad vos. Ob id nimiriū ut rerum nostrarum ac profectus evangelici certiores vos faciat. Quod utique cedet ad gaudium et consolationem vestram.

Ut et ego bono animo sim cognitis quæ circa vos sunt. Supponit autem Timotheum bona ac lata de Philippenibus renuntiatur; utpote ex animo sollicitum quæ res Philippensem benē se habeant.

VERS. 20. — *Neminem enim habeo tam unanimem.* Neminem alium habeo qui pari mecum animo et studio curat ea que sunt Iesu Christi.

Qui sincerā affectione pro vobis sollicitus sit, qui geranē, verē, cordatē, ea quæ circa vos sunt, id est, res vestras, curabit.

VERS. 21. — *Omnes enim quæ sua sunt querunt*, etc. Querunt autem sua, non quæ Iesu Christi, qui privata commoda præponunt gloriae Christi, etiam in eo quod Christi negotium agere videntur. *Omnes*, id est, plurimi, valde multi.

sincero et germano erga Philippensem salutem. Unanimem. Græc., *ισοψυχος*, *paris animi*; *ισοψυχα*, *paritas animi*. Syrus, *qui sit ad mentem meam*. Timotheus pari animo, parique sinceritate zeli, Philippensem curam gerebat.

VERS. 22. — **EXPERIMENTUM EJUS COGNOSCITE.** Alii legunt, cognoscitis: nōstis per experientiam, etc. Fuit cum Paulo Philippi. Hoc probat unanimem Timothei concordiam, fidelisque in Evangelio predicando obedientiam. Vide paraphrasim.

VERS. 23. — **HUNG IGITUR SPERO.** Vide paraphrasim.

VERS. 24. — **CONFIDO AUTEM.** Vide paraphrasim.

VERS. 25. — **NECESSARIUM EXISTIMAVI EPAPHRODITUM...** Timotheum et se promisit; Epaphroditum autem præmittit, quem ob quinque laudat. Primò, quia **FRATER**, id est, **Christianus**. Secundò, quia **COOPERATOR**, id est, adjutor et particeps laboris in Evangelii prædicatione. Tertiò, quia **COMMILITO**, id est, in hac sacrâ militia, sub Christo duce, periculorum particeps. Quartò, quia **APOSTOLUS** Philippensem, id est, episcopus, ait Theodoretus: legatus, seu nuntius ad Paulum, ait Theophylactus: doctor Philippensem, ait D. Joannes Chrysostomus. Quintò, quia **MINISTER NECESSITATIS MEÆ**, id est, qui mibi vincito et incarcerated necessaria subministravit, multaque obsequia præstít. Hinc collige episcopi excellentias: frater est apostolorum in fide; cooperator ipsorum in ministerio; commilito in sacrâ militia; apostolus in suâ diœcesi, pauperum et afflitorum ministrator et procurator, et pater. Caveat autem episcope ne vacua relinquit tot et tanta nomina.

VERS. 26. — **QUONIAM QUIDEM OMNES VOS DESIDERABAT...** Rationem dat multiplicem cur Epaphroditum remiserit, tum ex parte Epaphrodi; quia **desiderabat**, etc., hic, tum ex parte Philippensem, **UT VISO EO GAUDEATIS**, v. 28, tum ex parte Pauli: *Et ego sine tristitia sim*, v. 28.

VERS. 22. — *Experimentum autem ejus cognoscite*, etc.; id est, experimento discite, probate quæ sit cum apud vos erit, et videbitis me non vanè eum commendasse.

VERS. 23. — *Hunc igitur spero me mittere ad vos*, etc.; hunc igitur spero me ad vos missurum, statim ut videro qualiter sint exitum habiturae res meæ, negotia mea, vincula mea.

VERS. 24, 25. — **Confido autem in Domino...** Necessarium autem existimavi, scilicet ad consolationem vestram, interim dūm Timothei ad vos profectio differtur, **Epaphroditum fratrem**, etc., id est, præmittere ante Timothei adventum; **cooperatorem**, scilicet in Evangelio, et Evangelii prædicatione ac propagatione; **apostolum**, id est, doctorem: qui eos in fide post Pauli discessum instruxerat, inquit Chrysost.; **Apostolum**, id est, episcopum, inquit Theodoretus et Baronius; **ministrum necessitatis meæ**; quia Paulo vinto necessaria vita alimenta à Philippenibus submissa deferebat, et obsequia præstabat.

VERS. 26. — *Quoniam quidem omnes vos desiderabat*, supple videre et revisere; et **mæstus erat**, anxius erat et anxiè sollicitus. Græcum verbum significat gravem animi meorē, ut cum quis penè examinatur, ac præ dolore deficit; **propterea quod audieratis illum confirmatum**. His verbis tacite commendat insignem Epaphroditū erga Philippenos suos amorem;

ET MOESTUS ERAT. Græc., *ancius*. Ambrosius, *impaticienter sollicitus erat*.

VERS. 27. — NAM ET INFIRMATUS EST. Vide paraphrasim.

VERS. 28. — FESTINANTIUS, id est, studiosius, sine morâ.

ET EGO SINE TRISTITIA SIM. Græc., *minus trister*, seu *minus habeam tristitiae*; Syr.: *Ut mihi levior sit animæ agritudo*. Nunquām sine dolore aut tristitia Paulus: *Quis infirmatur et ego non infirmor?* etc., 2 Cor. 21, sed aliquando plus, aliquando minus tristis.

VERS. 29. — EXCIPITE ITAQUE ILLUM CUM OMNI GAUDIO IN DOMINO; id est, cum gaudio spirituali et chri-

ut pote ex quo tam moestitudo quād desiderium hoc proficiscetur.

VERS. 27. — *Nam et infirmatus est usque ad mortem*: id est, ita ut esset morti vicinus; sed Deus misertus est ejus, scilicet eripiens eum periculo, et sanitati restituens. Quod quidem beneficium misericordia vocatur, quatenus est miseriæ cuiusdam remotio.

Non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitia super tristitiam haberem; id est, ne dolorem quem patiebar ob infirmitatem ejus exciperet novus dolor, idemque acerbior, ex ejus morte.

VERS. 28. — *Festinantius ergo nisi illum*, etc. Significat Apostolus sibi molestum fuisse, quod aberat ab eis Epaphroditus, atque hāc parte doloris se levandum per eum redditum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º *Insculpe menti tuæ nunquām obliviscendum mirabile humilitatis Christi exemplum*, v. 5, 6, 7, 8; qui cūm in formâ Dei esset, etc., semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, etc., v. 6, 7. Utramque formam perpende, compara; tandem hanc exinanitionem concipere non valens, illam mirare, senti, tuo modulo imitare. Quantus, qualisque sis, non superbies, sed temetipsum exinaniens, cæterosque te reputans præstantiores, omnium fies servus et minister, præsertim ad salutem.

2º *Insculpe et ejusdem Christi Domini ineffabile charitatis exemplum*. Factus homo, non sua quæsivit, sed nostræ saluti totus incubuit; ob quam *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, v. 8; pati contemni, opprobriis saturari, tandem pro te mori voluit. Hanc charitatem concipere non valens, mirare, senti, imitare. Obedi Deo, et propter Deum totus proximi saluti stude et vaca; pro quā pati, sperni et mori non refuges.

3º Ex v. 12 et 13 disce humiliter et sedulò tuam

CAPUT III.

1. De cetero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.

2. Videte canes, videte malos operarios, videte concionem.

3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servi-

stiano, etc., seu quale Christianum decet. Graeca et Syrus: *Excipite illum in Domino, cum omni gaudio*; excipite illum fraternè et christianè, et ut patrem in Domino: utrumque in idem redit.

VERS. 30. — QUONIAM PROPTER OPUS CHRISTI, id est, propter subsidia mihi ab illo propter Christum subministrata.

TRAEDENS ANIMAM SUAM, id est, vitam suam periculis objiciens. Græc., *Parabolatus est animam suam*. Syr.: *Neglexit, sprevit animam suam*, id est, nihil fecit seipsum, suæ valetudinis curam non habuit. Parabolani dicuntur qui cum vitæ periculo adsunt ægrotis. Vide Calepinum.

UT IMPLERET ID..., id est, ut obsequia mihi præstatet que vos ob absentiam personaliter non potuistis.

VERS. 29. — *Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino*, excipite illum affectu christiano, idque magno cum gaudio; et *ejusmodi cum honore habetote*; habete in pretio, ac debito honore afficite.

VERS. 30. — *Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit*. Opus Christi vocat visitationem Pauli, incarcerati, propter Christum. Accessit ad mortem, et enim periculosum erat familiariū accedere, et secretiū colloqui cum eo, cui Nero imperator infensus erat.

Tradens animam suam, id est, non habità ratione vite; vitam suam negligens.

Ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium. Ut plœvè adimpleret vestrum defectum ministerii circa, vel potius erga me.

propriam salutem operari; et ibidem vide rationem urgenter ad utrumque.

4º Ex v. 15 et 16 nota, et nunquām obliviscaris, quanta debeat esse Christiani, et à fortiori religiosi et sacerdotis sanctitas. Sit doctrinæ lumine, et exemplo vite, quasi stella fulgens; fax in alto posita, portum salutis ostendens aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus. Attende tibi, et vide num talis sis, hujusque in occasionibus recordare.

5º Ex v. 17 scias quo animo debeas, seu Dei verbum annuntiare, seu animas dirigere. Sacrum ministerium, seu prædicationis, seu animarum directionis, est liturgia mystica, quā victimæ Deo præparantur, sancti Spiritus igne sanctificandæ. Hoc vide fusiū ibidem. Has ergo victimas Deo præpara, non te, nec tua querens; inò paratus sanguinis tui libatione illarum sacrificium consummare.

6º Apostolicas episcoporum qualitates in Epaphroditō poteris annotare, v. 23.

CHAPITRE III.

1. Au reste, mes frères, réjouissez-vous en Notre Seigneur. Il ne m'est pas pénible, et il vous est avantageux que je vous écrive les mêmes choses.

2. Gardez-vous des chiens; gardez-vous des mauvais ouvriers; gardez-vous des faux circoncis;

3. Car c'est nous qui sommes les vrais circoncis,

mus Deo, et gloriari in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes :

4. Quanquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis.

5. Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebreus ex Hebreis; secundum legem, pharisaeus;

6. Secundum simulationem, persecutus Ecclesiam Dei; secundum justitiam quae in lege est, conversatus sine querela.

7. Sed quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta.

8. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei; propter quem omnia detrimentum feci, et arbitrari ut stercora, ut Christum lucifaciam,

9. Et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quae ex lege est, sed illam quae ex fide est Christi Jesu, quae ex Deo est justitia in fide;

10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus:

11. Si quo modo occurram ad resurrectionem quae est ex mortuis;

12. Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum à Christo Jesu.

13. Fratres, ego me non arbitrari comprehendisse: unum autem, quae quidem retrò sunt obliviscens, ad ea verò quae sunt priora extendens meipsum,

14. Ad destinatum persequor, ad bravium supernae vocationis Dei in Christo Jesu.

15. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus; et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

16. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regulâ.

17. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.

18. Multi enim ambulant quos sàpè dicebam vobis (nunc autem et flens dico), inimicos crucis Christi:

19. Quorum finis interitus, quorum deus venter est: et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

20. Nostra autem conversatio in celis est; unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum.

21. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis sue secundum operationem, qua etiam possit subiecere sibi omnia.

puisque nous servons Dieu en esprit et que nous nous glorifions en Jésus-Christ, et sans nous flatter d'aucun avantage charnel.

4. Ce n'est pas que je ne puisse prendre moi-même avantage de ce qui n'est que charnel; et si quelqu'un croit pouvoir le faire, je le puis encore plus que lui,

5. Ayant été circoncius au huitième jour, étant de la race d'Israël, de la tribu de Benjamin, né Hébreu de pères hébreux; ayant été pharisién pour ce qui est de la manière d'observer la loi.

6. Pour ce qui est du zèle du judaïsme, en ayant eu jusqu'à persécuter l'Eglise, et pour ce qui est de la justice de la loi, ayant mené une vie irréprochable.

7. Mais ce que je considérais alors comme un gain et un avantage m'a paru depuis, en regardant Jésus-Christ, une perte et un désavantage.

8. Je dis plus; tout me semble une perte au prix de cette haute connaissance de Jésus-Christ mon Seigneur, pour l'amour duquel je me suis privé de toutes choses, et je les regarde comme des ordures, afin que je gagne Jésus-Christ;

9. Que je sois trouvé en lui, n'ayant point une justice qui me soit propre, et qui me soit venue de la loi, mais ayant celle qui naît de la foi en Jésus-Christ, cette justice qui vient de Dieu par la foi;

10. Et que je connaisse Jésus-Christ, avec la vertu de sa résurrection, et la participation de ses souffrances, étant rendu conforme à sa mort,

11. Afin que je puisse parvenir, de quelque manière que ce soit, à la bienheureuse résurrection des morts.

12. Ce n'est pas que j'aie déjà reçu ce que j'espére, ou que je sois déjà parfait; mais je poursuis ma course, pour tâcher d'atteindre où Jésus-Christ m'a destiné en me prenant à son service.

13. Non, mes frères, je ne pense point avoir encore atteint où je tends; mais tout ce que je fais maintenant, c'est qu'oubliant ce qui est derrière moi, et m'avancant vers ce qui est devant moi,

14. Je cours incessamment vers le bout de la carrière, pour remporter le prix de la félicité du ciel, à laquelle Dieu nous a appelés par Jésus-Christ.

15. Tout ce que nous sommes donc de parfaits, soyons dans ce sentiment, et si vous avez quelque autre sentiment de vous-mêmes, Dieu vous découvrira ce que vous devez en croire.

16. Cependant, pour ce qui regarde les connaissances auxquelles nous sommes déjà parvenus, ayons les mêmes sentiments, et demeurons dans la même règle.

17. Mes frères, rendez-vous mes imitateurs; et proposez-vous l'exemple de ceux qui se conduisent selon le modèle que vous avez vu en nous.

18. Car il y en a plusieurs dont je vous ai souvent parlé, et dont je vous parle encore avec larmes, qui se conduisent en ennemis de la croix de Jésus-Christ;

19. Qui auront pour fin la damnation, qui font leur dieu de leur ventre, qui mettent leur gloire dans leur propre honte, et qui n'ont de pensées et d'affections que pour la terre.

20. Mais pour nous, nous vivons déjà dans le ciel, et c'est de là aussi que nous attendons le Sauveur, Notre-Seigneur Jésus-Christ,

21. Qui transformera notre corps, tout vil et abject qu'il est, afin de le rendre conforme à son corps glorieux, par l'opération de cette puissance par laquelle il peut s'assujettir toutes choses.

ANALYSIS.

Superiora concludit, et ad alia transit, de quibus jam multa præsens dixit Philippensis, ut scilicet caveant à doctoribus judaizantibus, quos vocal canes, et falsè circumcisos, quia carne tantum, nos verò Christiani verè sumus circumcisi, quia corde, v. 1, 2, 5.

At legalia, inò et omnia temporalia bona præ Christo, et propter Christum, habet ut nihilum; omnia ergo contemnit, dummodo Christum lucretur, sitque meritorum illius particeps, v. 7, 8, 9, 10, 11.

Non ideò perfectum se reputat; sed ad vocationis sue perfectionem magno conatu contendit; idem faciunt Philippenses, v. 12, 13, 14, 15.

Ipsum imitentur, non falsos doctores, qui sunt inimici crucis Christi, ventricolæ, nihil nisi terrena cogitantes et curantes, v. 17, 18, 19.

Christiani verò municipes cælorum, menti et corde

conversantur in cælis; unde et Salvatorem expectamus, qui nos ab omni miseriâ liberos, donabit corporis et animæ gloriâ, v. 20, 21.

PARAPIRASIS.

1. De cætero, fratres mei, spiritualiter in Domino gaudete. Eadem vobis scribere non me piget quidem, quia vobis necessarium est.

2. Cavete à canibus; cavete à malis operariis; cavete à falsis circumcisio[n]is, seu carne tantum concisis.

3. Nos enim Christiani sumus veri circumcisio[n]is, qui spiritualiter et animo puro Deum colimus, et qui in Domino Iesu Christo gloriamur, non autem in carne fiduciam habemus,

4. Quanquam ego quoque (si haec juarent) in carnalibus meritò possem confidere; si quis id alius sibi posse videtur, ego præ aliis magis possum.

5. Quippe qui octavo die sui circumcisus; qui sum de prosapiâ Jacob, de tribu Benjamin; Hebreus et familiâ et lingua: ex Hebreis oriundus; sectâ Pharisœus.

6. Zelo Judaicæ religionis tam ardens, ut fuerim persecutor Ecclesie Dei; justitiae legalis tam accuratus observator, ut vixerim irreprehensibilis.

7. Sed has carnis, seu Judaismi, prærogativas, quas ut luera olim magno in pretio habui, propter Christum arbitratus sum ut damna et detrimenta.

8. Enim verò non illa tantum quæ dixi, sed et omnia hujus vitæ bona, existimo inopiam et detrimentum esse, præ dignitate eminentis scientie, seu cognitionis Iesu Christi Domini mei; propter quem libenter omnium jacturam feci, omniaque arbitror ut stercore, dummodò Christum luerer, seu Christi beneficiorum sim particeps;

9. Utque in Christo reperiatur, seu existam non habens justitiam meam, meis scilicet viribus partam, quæ ex legis notiâ et observatione acquiritur, sed habens illam justitiam quæ habetur per fidem Christi; illam, inquit, justitiam quæ à Deo manat, et in Christi fide fundatur.

10. Ut cognoscam illum, et potentiam resurrectionis illius, et communionem passionum ejus; me conformans morti et passionibus ejus, scilicet per labores et crucis.

11. Ut, si quomodo possim, perveniam ad beatam sanctorum resurrectionem.

12. Haec dico, non quasi metam jam apprehendem, aut ad terminum perfectionis pervenerim, sed maximo conatu corro ut, si quo modo queam, illud assequar, ad quod, et propter quod, Christus me fugientem quasi manu sua apprehendit.

13. Fratres mei, ego non arbitror quod perfectio[n]em assecutus sim: unum autem ago, scilicet obliviscens præterita, quæ retrò sunt, ad ea verò quæ ante me sunt, seu à fronte, me ipsum extendens,

14. Ad scopum contendo ut premium obtineam, ad quod assequendum supernè vocatus sum à Deo per Christi merita.

15. Quicunque ergo perfectionis studiosi sumus, hoc ipsum de nobis sentiamus; et si quid aliter sapitis, spero quod Deus revelabit vobis idem mecum esse sentiendum.

16. Interim rogo ut in eo ad quod pervenimus idem sapiamus, et in eâdem permaneamus regulâ (doctrinæ scilicet et vitae).

17. Imitatores mei estote, et attentè considerate eos qui vitam ducunt juxta exemplar quod ego vobis præbui.

18. Sunt enim multi qui longè aliter incedunt; quos sœpè coram vobis appellavi, nunc et flens rursùs appello, inimicos crucis Christi;

19. Quorum finis erit æterna perditio; qui sunt ventricolæ; qui gloriantur in suo ipso dedecore; qui non nisi terrena cogitant, diligunt et curant.

20. Nos autem in cælis mente et animo conversamur, ex quo loco exspectamus nostrum Salvatorem Dominum nostrum Iesum Christum,

21. Qui transformabit hoc humile et vile corpus nostrum, illudque configurabit gloriosissimo corpori suo; idque per efficacem virtutem quæ omnia sunt ei subdita; seu per virtutem adeò potentem ut per eam possit etiam omnia sibi subjicere, et consequenter quolibet in quodlibet transmutare.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *De cætero.* Græc., *reliquum.* Syr., *proinde.* Arab., *quod superest.* Superiora concludit ut ad alia transeat. Primo itaque vult ut abjecto omni memore, tum ob sua vineula, tum ob Epaphroditii mortuum, gaudeant in Domino, seu gaudio quod Christianos deceat. Quasi diceret: Vineula mea Evangelio non nocent, immo proficiunt, Epaphroditum habetis, brevi et habebitis Timotheum, ego quoque jamjamadvenio:

VERS. 1. — *De cætero,* id est, proinde, fratres mei, gaudete in Domino Christo, id est, eo gaudio quod et quale Christianos deceat. *Eadem vobis scribere mihi qui-*

itaque reliquum est ut gaudeatis omnique spirituali laetitia repleamini. Secundò transit ad alia de quibus jam scripsit ad Romanos, ad Galatas, et de quibus multa præsens dixit Philippensis, ut patet ex hoc capite, v. 18: *Quos sœpè dicebam vobis:* et quia de eisdem jam sœpè dixit; hinc EADEM SCRIBERE, NON MIHI grave est, st. non me piget: *vobis autem est necessarium,* scilicet, ut firmius hærent animo, utque vos

dem non pigrum, id est, non est mihi tedium aut molestem tñties eadem vobis scribere; *vobis autem necessarium,* q. d.: *Quod toties eadem scribo, facio ut*

efficiant cautores. *Vobis autem necessarium. Græc., robis tutum, securum. Syr. : Non mihi tardio, è quod vos cautores efficiant.* In suis exhortationibus consultit Apostolus fidelium utilitatem, non gustum; et ubi quid illis necessarium videt, statim hoc ipsi grave non est. Sic omnis prælatus, animarum sibi subditarum necessitatem et profectum attendat; et ubi quid illis necessarium, aut utile reprehenderit, hoc illis sine tardio subministret; illarum saluti in suis concionibus et exhortationibus unicè consulat.

VERS. 2. — VIDETE CANES.... *Videte, id est, cavete. Canes.* Olim hoc erat nomen gentium: *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus, Matth. 15, 26;* sed cum rebus translata sunt nomina, et gentes quidem *filii*, Judei autem vocantur *canes*, ait Theodoretus. *Canes* ergo vocat judaizantes, quia oblatabant, mordebat et lacerabant verbi Dei prædicatores.

MALOS OPERARIOS, quia Evangelium corrumpebant Judaismi admixtione; non adficebant, sed opus Dei dirnere conabantur.

CONCISIONEM, seu scissionem, tum quia circumcisio tunc, post Christum, erat mera carnis scissio, nihil amplius significans, aut efficiens spirituale; hinc et ipso circumcisionis nomine indigna; tum quia ipsi judaizantes errore suo Ecclesiæ christiane scissores et laceratores erant.

VERS. 3. — NOS SUMUS VERA CIRCUMCISIO, id est, veri circumcisi. Carnis circumcision significabat cordis circumcisionem. Christiani itaque corde circumcisi vera sunt circumcision; illa quippe signum erat, nos res significata.

QUI SPIRITU SERVIMUS DEO..... Explicat discrimen quod est inter falsos et veros circumcisos, seu inter Judæos carne tantum concisos et inter Christianos corde circumcisos. Judæi carnaliter, seu cæremoniis carnalibus, Deo servient; nos *spiritu*, seu animo puro; Judæi gloriantur in carnalibus, v. g., in carnis circumcisione, suamque in eis fiduciam reponunt; nos in CHRISTO JESU, nostræ salutis auctore, GLORIAMUR, nostramque in ejus meritis FIDUCIAM COLLOCAMUS. Hinc disce quis sit verè Christianus. Primò, qui corde circumcisionis est; seu cuius passiones et vitiosæ cupiditatibus corroborem faciamque tutiores, cautores et vigilantes, ne in errorem aliquem aut peccatum prolabamini.

VERS. 2. — Videte canes, q. d.: Observate et cavete imprudentes et improbos judaizantes et hereticos, qui nos allatrant et mordent quasi canes; *videte*, id est, videndo cavete.

Videte malos operarios, operarios subdolos; cavete et fugite pseudo apostolos, qui Christianismum miscent et corrumpunt Judaismo, inquit Chrysostomus.

Videte (cavete) concisionem. Concisionem vocat circumcisionem, idque ut eam elevet, et Christianis parvi pendendam doceat; q. d.: Circumcisio olim tam pretiosa, nunc post Christum, tantum est concisio, nihil aliud est, quam carnis sectio et concisio; inquit Chrysostomus.

VERS. 5. — NOS ENIM SUMUS CIRCUMCISIO, quatenus sciunt in nobis spiritualis significatio circumcisionis impletur. Circumcisio cordis in spiritu, non litterâ, Rom. 2. Qui carnalia desideria pariter et Judæicas ceremonias circumcidentes et resecantes, spiritu servi-

tates mortificationis cultro circumcisæ sunt. Secundò, qui spiritu Deo servit; seu qui, ut ait Christus, Deum colit et adorat in spiritu et veritate, id est, spirituali, sed vero et sincero cultu et sacrificio fidei, spei, charitatis et obedientie: seu qui in Deum sincerè credit, firmè sperat, Deum et proximum verè diligit, præcepta Dei in spiritu charitatis servat, omniaque ad Dei gloriam facit et refert; uno verbo, in eius corde sola regnat charitas. Tertiò, qui in Christo Jesu, salutis auctore, gloriatur, totamque suam spem et fiduciam in Christi meritis reponit, non in suis operibus. Hinc è contra disce quod qui, neglecta cordis mortificatione, neglectisque amoris Dei et proximi præceptis, cultum Dei quibusdam in exterioribus reponit, in quibus suam collocat fiduciam, is Judæus est censensus, non verè Christianus.

VERS. 4. — QUANQUAM EGO... id est, *quanquam*, si aliqua esset in carne gloria et fiducia, hec mihi non decesset; imò majorem quam quilibet alius haberem gloriandi materiam.

VERS. 5. — CIRCUMCISUS OCTAVO DIE... Enarrat earum prærogativas ob quas gloriari posset, et in quibus judaizantes ipsos superreditur. *Circumcisus sui octavo die*, sicut Isaac et posteri ejus. Judæus ergo natus sum; non autem proselytus accepi circumcisionem; sicut plerique judaizantes, qui atetam jam proiecti, fuerunt circumcisioni, suntque Judæi tantum proselyti et ascitiui.

EX GENERE ISRAEL. Natus sum, inquam, non de proselytis, aut ascitiis, sed de genere Israel, seu de prosapiâ Jacob.

DE TRIBU, seu familiâ, BENJAMIN, quem præ ceteris dilexit Jacob, quemque habuit de Racheli ob quam tot annis serviit. *De tribu*, inquam, *Benjamini*, quæ in aliarum schismate tribui Judæi constans et fidelis adhaesit, ðeique templo et regno; nec legem unquam deseruit, aut regem.

HEBRÆUS EX HEBRÆIS, id est, *Hebræus*, Hebreorum filius, seu totâ majorum serie *ex Hebræis*. Multi putant hinc significari quod D. Paulus fuerit non familiâ tantum, sed et lingua, Hebræus, idque innuit D. Chrysostomus. Haec quatuor præcedentes prærogativæ mus Deo, quæ sola vera est, et Deo placens circumcision. Ita Theoph.

Qui spiritu servimus Deo, hoc est, spiritualiter et mente, ut spiritu servire Deo, sit ei servire ex animo et secundum hominem interiorum, id est, cultu interno, quod est spiritualiter servire, q. d.: Nos Christiani verè sumus circumcisioni, qui spirituali fide, spe et charitate Deo religiosè servimus.

Et gloriamur in Christo Jesu tanquam auctore salutis nostra. Et non in carne fiduciam habentes. *Carnem* vocat res externas et carneas, puta carnis circumcisionem, nobilitatem, legis scientiam, pharisaismum. Ita Chrysostomus, Auselm.

VERS. 4. — QUANQUAM EGO HABEAM CONFIDENTIAM ET IN CARNE, etc. De judaizantibus loquitur.

VERS. 5. — CIRCUMCISUS OCTAVO DIE. Significare voluit se non esse proselytum, id est, advenam populi Dei. *Ex genere Israel*, hoc est, ex prosapiâ Jacobi patriarchæ, qui alio nomine dictus est Israel.

De tribu Benjamin, que fortissima fuit, primumque regem Saulem dedit toti Israeli.

suum propriè opus non erant, nec ab electione suâ; ipsi præterea cum multis aliis communes. Tres sequentes ei proprie sunt et ex electione suâ.

SECUNDUM LEGEM PHARISEUS, id est, secundum legis sectam, seu institutum, Phariseus; quæ est inter Judeos secta melior et præcipua.

VERS. 6. — SECUNDUM AEMULATIONEM....., at Phariseus tanto paternarum traditionum ardens zelo, ut et Ecclesiam Christi ferro persecutus fuerim.

SECUNDUM JUSTITIAM..., Phariseus denique justitiae legalis, seu quæ ex lege et per legem paritur, tam accuratus observator, ut fuerim ir reprehensibilis; nihil omisi, nihilque feci reprehensione dignum, intellige, coram hominibus.

VERS. 7. — **SED QUA MIHI FUERUNT LUCRA.....** Sed has, quas dixi, carnis prærogativas, quasque olim magno habebam in pretio; ut Christum cognovi, præ Christo et propter Christum habeo ut nullius pretii, immò ut damna reproto et mihi noxia, quia sunt impedimenta Christianismi, id est, gratiæ et salutis. Tanta est Evangelii excellentia, ut præ illo lex vetus sit quasi nihil. Evangelium est quasi adamas; lex quasi plumbum, ait D. Chrysostomus; hinc lex præ Evangelio damnum est et jactura. Comparatione potiorum, damnum vocat ea quæ sunt deteriora. Supervacanea est lucerna, si sol apparuerit: supervacaneus pædagogus iis qui perfectam acceperunt sapientiam; inutile lac nutricis iis qui solidi cibo vescuntur, Theodoretus.

VERS. 8. — **VERUMTAMEN EXISTIMO OMNIA.....** Plus dicam, omnia hujus mundi bona, gloriam, opes, vitam ipsam, si comparentur cum fide, quæ eminentem Christi cognitionem acquisivi, tanquam nibilum et inutile reproto, immò tanquam damnum et quid noxiun.

PROPTER EMINENTEM SCIENTIAM. Græc. : *Propter eminentiam cognitionis.* Estius istud *propter* vertit in *ut*, quasi diceret D. Paulus: Ut assequar eminentiam et excellentiam cognitionis Christi et beneficiorum ejus. Significans se hujusmodi cognitionem nondū esse consecutum, sed adhuc in eâ se proficere, ut expressius docet infra. Naturalius videtur si *propter* vertatur in *præ*, ut in paraphrasi, et ita Syrus: *Enimvero*

Hebreus ex Hebreis oriundus. Secundum legem Phariseus, legem Mosaicam profiens, Act. 26. Secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Phariseus, Act. 23. Ego Phariseus sum, filius Pharisei.

VLR. 6. — **Secundum aemulationem, persequens Ecclesiam Dei.** Tantus, inquit, in me fuit zelus et studium egis, ac paternarum traditionum; ut quidquid eis adversarium videbatur, impatienter ferrem, ipsamque ad eō Christi Ecclesiam tanquam apostaticem legis, persequeretur, per hoc existimans obsequium me præstare Deo.

Secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querellâ. Ita conversatus coram hominibus, ut nemo de me queri possit, aut objicere, quid legem ullâ parte fuerim transgressus.

VERS. 7. — **Sed quæ mihi fuerunt lucra, etc., q. d.:** Has carnis excellentias quas jam recensui, quas olim cum Judeus essem tanto in pretio habui, collegi, seposui velut mercator sua lucra; postquam Christi Evangelii veritatem et dignitatem agnovi, jam pro-

existimo omnia inopiam esse præ dignitate scientie Jesu Christi Domini mei.

PROPTER QUEM OMNIA DETRIMENTUM FECI, id est, omnia projeci, contempsi, et pro stercore habui.

ARBITROR UT STERCORA. Græc., *arbitror esse sterco*, *στέρκω εἰμι*. Arbitror esse quisquiliæ, seu stipulam frumenti, ait D. Chrysostomus, qui putat id intelligi posse de lege per comparationem ad Christum. Quisquiliæ sunt rejectamenta frumenti, seu paleæ; et hoc bene convenit legalibus; nunc enim ex quo lex excussa, Christum quasi frumentum nobis exhibuit, legalia omnia quasi quisquiliæ sunt. Theodoretus idem sentit: Scybalum, inquit, crassior et durior est palea; hæc quidem fert frumentum, sed postquam collectum est frumentum, abjecitur; ita lex Christum ostendit; postquam autem is apparuit, ea deinceps est supervacanea. Photius hunc eudem cogitatum fusiū explicat. Quemadmodum necessaria est stipula, donec creverit triticum, et separatum inde fuerit, ita Christo, qui fuit verum granum frumenti, nondū nato, et in legis stipulâ latente, utilis erat lex: ubi autem per passionem et resurrectionem collectum est nobis hoc granum, et per ascensionem in horrea aeterni Patris reconditum, ad nihil amplius utilis fuit legis culmus et stipula. D. tamen Chrysostomus vero simile putat Paulum id non de legalibus, sed de mundanis rebus dicere, ut in paraphrasi explicui. Omnia ergo prorsus bona mundana et delicias Paulus vocat stercora, quia plerūmque conspurcant habentem; quisquiliæ, quasi inania, vacua, superflua, non vera bona.

Observationes morales.

Nota itaque quid bona terrena sunt *damna*, quia nocent plerūmque. Sunt *stercora*, quia fetent et comaculant. *Quisquiliæ* sunt, quia inutilia et inania. Solus Christus lucrum est, hic per fidem et gratiam possidendum, aliquando per gloriam. Da mihi, ô misericors Deus, oculos fidei; illos, inquam, oculos quos Apostolo tuo dedisti, cùm omnia terrena respiciebat ut inutilia, ut damna, ut stercora. Contemnam illa, ut inutilia, vacua et inania; quisquiliæ sunt. Fugiam illa ut damna, ut detrimenta; nocent plerūmque. Horream illa ut stercora, fetent enim et conspurcant. Eadem

Christo, et propter Christum, habeo ut nullius pretii, immò et damna, nullum pœnitentiam veritatis et salutis à Christo percipiendæ. Ita Anselmus.

VERS. 8. — **Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei.** Omnia quæ tunc magni faciebam, ut genus, sectam, legisperitiam, quam Gamaliele doctore accepi, et quidquid ad Christum me non promovet, arbitror esse detrimentum; hoc est, non solum inutile, sed etiam damnosum et noxiun: idque propter eminentem scientiam, sive propter eminentiam scientie, id est, ut assequar excellentiam cognitionis Christi et beneficiorum ejus. Addit autem Domini mei ut ardenter animi sui affectum erga Redemptorem suum declarat.

Propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora; non haec in contemptum legis, sed justitiae quæ ex lege est, ab Apostolo dicuntur. Nec verò quisquam mirabitur legalem justitiam ab Apostolo vocari stercora; si cogitet eamdem à prophetâ vocari *immunitatem*, et comparari cum panio mulieris menstruatæ,

fides, quæ ostendit omnia terrena nihil esse, dat eminentem scientiam Jesu Christi: *ut cognoscam illum....*

Fusius vide apud D. Chrysostomum, hom. 10, in cap. 5 Epist. ad Philipp., Moral., pag. 99, 100. Primò, quod bona terrena verè damna sunt, non luera, quia labore multum habent, lucrum verò nullum. Secundò, quod amentes faciunt; mulieres et equos eodem honore dignantur: unus est utrorumque ornatus; seu ex iisdem rebus mulieres volunt splendidores apparere, ex quibus et vehicula et pelles cortinarum in quibus velluntur. Tertiò, quod supervacanea et utilia sunt; non à morte liberant, non morbum propulsant, non prohibent senescere. Disce ex eodem Patre quod omnia tamen creata bona nobis erunt luera, et non damna, si in Dei convertantur obsequium: hunc bonum usum te docebit eadem homilia. Fecit tibi oculum, hunc ipsi præsta, opera ipsius considerans, ipsumque glorificans, etc.; fecit tibi manus, dedit et pecunias, etc. Ab eodem mirabili Patre disce, quod nec divitiae, nec paupertas cœlos comparant, aut gehennam, sed utraque bonus et malus animus. Hunc ergo corrige, hunc compone, hunc talem qualiter esse oportet præsta; et omnia tibi erunt utilia, pag. 101. Nam quemadmodum artifex, sive ferream, sive auream, securim habeat, æquæ ligna cedit ac dolet; ita sive per divitias, sive per paupertatem, paratur virtus, pag. 102. Facilius tamen per paupertatem, sicut melius per ferrum ceditur lignum.

UT CHRISTUM LUCRIFACIAM, id est, Christi gratiam, justitiam, meritorum participationem.

VERS. 9. — ET INVENIAR IN ILLO, id est, ut sim et existam in Christo, sicut membrum illius corporis, cuius est caput: vel *ut inveniar in Dei judicio.*

NON HABENS MEAM JUSTITIAM, scilicet, quæ mea sit et à meispo; justitiam nimirū legalem, seu quæ ex legis notitia et observatione acquiritur, absque spiritu fidei et gratiae.

SED ILLAM habens justitiam, quæ per fidem Christi gratis acquiritur; justitiam, inquit, quæ divina est, utpote quæ à Deo manat, quamque Deus operatur in nobis et quæ in Christi Jesu fide fundatur. Nota primò quod fides veræ justitiae radix sit et fundamentum. Vide Ep. ad Rom., c. 4, v. 47; c. 4, v. 3. Nota secundò, duas veræ justitiae conditiones; A DEO EST et per Christum: illius auctor, seu causa efficiens, Deus:

Sic enim in personā carnalium Judeorum, justitiam ex lege querentium, loquitur Isaías, cap. 64, etc.

Ut Christum lucrificiam, id est, ut bonorum ejus particeps efficiar. Habetur haec participatio primū quidem per fidem et notitiam Christi, veramque justitiam; deinde per consortium resurrectionis et glorie ejus.

VERS. 9. — *Et inveniar in illo, non habens meam justitiam quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu. Inveniar, id est, existam, et ut sim in illo, scilicet Christo, sicuti palmes in vite; non habens meam justitiam, id est, quæ mihi à meispo sit, eam nimirū quæ ex solâ legis notitia habetur; quæ ex lege est, id est, legalem, quæ ex legi observatione acquiritur absque spiritu fidei et gratiae Christi; sed quæ ex fide est Christi, hoc est, sed sim habens justitiam quæ per fidem Christi gratis acquiritor.*

illius promeritor, id est, causa meritoria, Christus. Tota divina est, à Deo manans, à Spiritu sancto infunditur per fidem vivam in Christum Jesum: et hæc est fides quæ verè et coram Deo justificat. Legalis autem et Pharisaica justitia, externa tantum est, humana, in solis operibus hominis fundata; hinc politicè tantum et coram hominibus justificat, seu facit ut justi videamus ob externam legis observationem. Hæc justitia dicitur *mea*, quia à me, meis propriis viribus. Ut Christiana sit, lex observetur in Spiritu Christi et per fidem in Christum.

VERS. 10. — AD COGNOSCENDUM ILLUM.... Potest hoc immediatè præcedentibus jungi, ita ut sensus sit: Justitia est ex fide, quæ fide cognoscitur Christus et virtus resurrectionis illius et communio passionum. Ita Syr.: *Ut per eam (fidem) cognoscam Jesum et virtutem resurrectionis ejus, et particeps fiam passionum ejus et conformis fiam morti ejus.* Ita etiam D. Chrysostomus et Theodoreus. Sed probabilius puto quod altius referendum sit, nimirū ad arbitror ut stercora, *ut Christum lucrificiam, et ut inveniar...* utque *cognoscam illum...* Ita ut hæc pars sit continuatio bonorum ex judaismi contemptu profectorum; seu est explicatio eminentie cognitionis Christi: *Ad cognoscendum illum, Christum scilicet speculativè et practicè.* Quis? Quantus? Qualis? homo, Deus, Salvator mundi: omnia quæ spectant ad utramque illius naturam; ad nostræ justificationis et salvationis œconomiam: omnia mysteria, at præcipue,

VIRTUTEM RESURRECTIONIS EJUS, id est, insignem illam omnipotentiam, quæ et semetipsum suscitavit, et nos aliquando suscitabit à mortuis. Admirabilem illum Christi suscitati statum æternum, in quo humanitatis nostræ infirmitas, in divinitatis abyssum sic absorpta est, ut totus sit Deus. Statum, inquam, illum gloriosum, qui nostræ resurrectionis futuræ exemplar est, seu, in quo ipsi conformes erimus in aeternâ beatitudine; statum denique in quo mihi Ecclesiam consequenti apparuit, dicens: *Saule, Saule, quid me persequeris?*

ET SOCIETATEM, Græc., communionem, PASSIONUM EJUS, seu ut cognoscam virtutem sanctæ crucis. Ut cognoscam quam honorificum sit, quamque proficuum cum Christo pati; Christo per passiones in cruce communiri. Crux Christi, fons et origo gloriae: so-

Quæ ex Deo est justitia in fide. Justitiam, inquam, quæ à Deo auctore est, et fundatur in fide; quia fides hujus justitiae fundamentum est. *Quæ ex Deo est justitia,* hoc est, quæ divina est justitia, à Deo manans, ut Deus nos faciat et habeat justos, coramque coverè justi simus; non autem humana, quæ ex lege est.

VERS. 10. — *Ad cognoscendum illum, etc.*; et ut cognoscam illum, nempe quis et quantus sit, utpote Deus et homo, et cætera quæ ad utramque ejus naturam pertinent. Item ut cognoscam virtutem seu potentiam resurrectionis et glorie ejus, nempe quod ea sit exemplaris cause nostræ resurrectionis et glorie, quia nos ad ejus similitudinem reformati sumus. Et ut cognoscam communicationem passionum ejus, in quam venio, et quæ mihi contingit, dum per passiones et mortis pericula quæ pro nomine ejus sustineo.

cetas itaque crucis, seu passionum Christi, erit causa societatis glorie.

Nota inter Christum et Christianum communionem passionum. Christi passio fuit nostra, quia pro nobis, et vice nostrâ passus est: nostræ passiones Christi sunt; quia particulae et communicationes sunt passionum Christi: applicationes sunt Christi passionum. Dùm patimur pro Christo, Christus sua nobis applicat merita, dùm patior, in societatem passionum illius venio. Et haec est hujus vitae felicitas: *Beati qui persecutionem patiuntur...* Felicitas æterna erit Christo gloriose conformari; felicitas temporalis, Christo patienti esse conformem; ipsi passionibus communiri.

CONFIGURATUS MORTI EJUS. Græcum participium est præsentis temporis. Hinc Ambrosius, *conformans me morti ejus*. Alii, *dum conformis fio*.

Quasi diceret, *et societatem passionum illius*, In quam venio, dùm conformis fio morti ejus, per labores, passiones, mortis pericula, quæ pro ipso patior. Per calamitates itaque ad Christi similitudinem singimur; ipsius imago sumus: fratres illius efficiuntur; Christi quodammodo evadimus. Vide D. Chrysostomum. En quanta est æruminarum dignitas!

VERS. 11. — Si quomodo occurram ad resurrectionem..., id est, ut, si quomodo possim, occurram et perveniam ad beatam justorum resurrectionem.

Notæ litterales et morales.

Nota primò, *si quomodo*, quod innuit difficultatem et incertitudinem. Paulus, *vas electionis*, de suâ salute certus non erat; timebat ne reprobus fieret, primæ Corinth. 9; quis ergo securus? Nota secundò nomen Græcum ἐξαύτασις, quod significat non simpliciter resurrectionem, sed exresurrectionem, id est, gloriosam, sublimem, plenam et perfectam resurrectionem, quam nulla mors, nullaque mala sequentur; resurrectionem, quam in altum feremur, obviâ Christo in aera; uno verbo, resurrectionem quam expectant justi.

Nota autem quòd, ad hanc beatam resurrectionem nos duo conducunt, viva fides gloriose Christi resurrectionis, et conformitas, seu communio passionum

(sicut dicit se quotidiè mori, 1 Cor. 15), conformis effector morti ejus.

VERS. 11. — *Si quo modo occurram*, etc. Sensus est: Compatrio et conmorior Christo, ut si quo modo possim, perveniam ad beatam resurrectionem mortuorum quam justi expectant.

VERS. 12. — *Non quòd jam acceperim*, id est, apprehenderim, aut potius prehenderim, *aut jam perfectus sim*; q. d.: Non eâ mente dixi, quasi putem me iam apprehendisse hunc christiane justitiae apicem, tunc perfectam resurrectionis ac passionis Christi cognitionem, etc.

Sequor autem, si quo modo comprehendam. Sequor, id est, persequor. Significat autem insequi cum extremo conatu assequendi et apprehendendi. Sensus est: Nondum assecutus sum perfectionem, ut mihi iam quiescendum sit, sed adhuc curro, contendo, persequor, ut illam, si quæcum, apprehendam. Non loquitur de premio vite æternae, quod infra vocat bravium supernæ vaccinationis, sed de perfectione cognitionis et vite, ad quam in hoc seculi, post quantumlibet profectum, semper adhuc aspirandum est.

Christi. Prima nos reddet amore ferventes; et quasi desiderio nos sursum extollet; secunda Christi meritis ditabit, dignosque reddet qui reverâ extollamur; sieque quasi duæ aëre erunt, quæ nos aliquando rapient in aera. Ergo firmè et vivè credamus gloriosam Christi resurrectionem; de illâ, tanquam nostræ futuræ exemplari sèpè cogitemus. Christo passo communiamur, ut hâc temporali conformitate, æternam mereamur in gloriâ.

VERS. 12. — *Non quòd jam acceperim...*; dixi, *si quomodo...*; nec enim præsumo quòd metam apprehenderim, aut ad perfectionis apicem pervenerim; sed persequor, maximo conatu currens, ut si quomodo possim, ad apicem illum perveniam, ad quem, ut pervenirem, Christus prior me, quasi suâ manu, apprehendit et in stadium deduxit: nimirum cùm mihi propè Damascum apparuit. *Non quòd jam acceperim*, scilicet palmatum, bravum, apprehenderim metam.

AUT PERFECTUS SIM, consummatus, aut ad perfectionis terminum pervenerim.

SEQUOR, id est, persequor, curro, eò tendo majoré quo possum conatu, ut illud assequar, ad quod Christus me fugientem, etc. Ipse me prior retibus illigavit, ait Theodoreetus. Fugiebam illum et validè averbar; ipse me fugientem apprehendit. Itaque ego quoque persequor, enitis eum apprehendere, ne à salute excidam, Theodoreetus.

Gratias immensas, ô misericors Deus, qui me fugientem, quasi manu tuâ apprehendisti et in stadium deduxisti; ignosce meam hucusque in tuo servitio cordiam; auge animum, da vires ut alacrius curram, bravumque tandem assequar ad quod et propter quod me comprehendisti.

VERS. 13. — FRATRES, EGO NON ARBITROR.... UNUM AUTEM, supple, sollicitus ago; uni totus intendo, in cumbo, scilicet QUÆ RETRO SUNT, id est, à tergo præterita, OBLIVISCENS.

AD EA QUÆ PRIORA, quæ à fronte, quæ ante me sunt, cursum meum dirigens et extendens.

VERS. 14. — AD DESTINATUM PERSEQUOR, id est, ad scopum seu versus signum præfixum totis viribus

In quo et comprehensus sum a Christo Jesu; q. d.: Cùm pergerem Damascum ut christianos caperem et vincirem, à Christo in viâ apprehensus sum, etc., et hæc omnia hoc sine fecit Christus, ut vieissim satagrem comprehendere tam ipsum, quam perfectionem Christianismi, etc. Sicut aliquando procul aberrans et fugiens à Christo, comprehensus sum ab eo per gratiam ejus prævenientem: ita nunc vicissim hanc præsto diligentiam, ut totis viribus eum insequar, et nitar apprehendere virtutum perfectione.

VERS. 15. — *Fratres, ego me non arbitror comprehendisse, unum autem, subaudi, ago*; id est, in unum rem totus sum intentus. *Unum autem illud exponit* Apostolus sequentibus verbis:

Quæ quidem retrò sunt oblivious, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum. Obliviscitur autem operum præteriorum, quamvis justorum, non quòd ea contennat, sed quòd iis non contentus, semper ad majora et perfectiora nitatur. Tota vita boni Christiani sanctum est desiderium proficiendi, inquit Augustinus.

VERS. 14. — *Ad destinatum persequor*, id est, ver-

curro; seu oculis in scopum unicè desfixis, ad eum totis viribus contendō, ut bravium, seu palmam, præmium assequar, ad quod Deus ē cœlo me per Christum vocavit. Eheu! quantum ab hâc apostolicâ praxi disto! Quidni, ô Deus bone, sicut apostolus tuus, oculos in bravium unicè desfixos habeo, ut ad illud totis contendam viribus? cur toties ab æternitate distractus, terrenis implicor, cursum ad cœlestia remorantibus? Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua vivifica me; da mihi fidem vivam, ardens desiderium, illuminatos oculos cordis mei, ut sciam quæ sit spes vocationis meæ, et quæ dixit gloria hæreditatis meæ in sanctis, etc., ut hoc unicè videns, cætera omnia obliviousens, huic totus incumbam.

VERS. 15. — *Quicumque ergo perfecti*, seu, ut dixit alibi, *spirituales, firmiores*, seu in rebus divinis benè versati, et perfectione aliis preeunte. Perfecti hominis est non se existimare perfectum esse; hoc perfectio est, D. Chrysostomus.

HOC SENTIAMUS, scilicet nos ad perfectionem nondū pervenisse. Nec in hoc est contradic̄tio; etsi enim aliorum comparatione sint perfecti, in se tamen sunt adhuc perficiendi: multa illis desunt.

ET SI QUID ALITER SAPITIS, id est, sentitis ab aliquibus fortè decepti, spero quòd Deus vobis REVELABIT, ita sentiendum vobis esse, ut dixi. Vides quām verecundè, ait D. Chrysostomus, si quid aliter sentitis, ut ignoratio videatur potius quām improbitas.

VERS. 16. — VERUMTAMEN AD QUOD PERVENIMUS.... Græc.: Verūtamē ad quod pervenimus, eādem incedere regula, idem sapere (infinitum pro imperativo); Syr.: Verūtamē id ad quod pervenimus, eādem per-

sūs scopum totus feror. *Ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Bravium propriè significat præmium certantibus propositum. Ego, inquit, ea quæ sunt à tergo relinquens, ad ea verò quæ sunt à fronte, meipsum extendens, oculis semper in scopum desfixis, cursu contendo ad palmarum seu præmium regni cœlestis, ad quod à Deo vocati sumus per Christi fidem et merita. Aliud est *scopus*, aliud *præmium*, seu palma, seu corona. Apparet per *scopum* seu *destinatum* intelligi perfectionem illam de quā dicebat: Non quòd jam acceperim, aut jam perfectus sim, etc. Per bravium verò seu palmam significari præmium supernæ beatitudinis, ad quod obtinendum currere se dicunt, habendo oculos semper intentos in scopum perfectionis propositæ. *In Christo Jesu*, per Christum Jesum, per Christi merita. Ita Chrysostomus; q. d.: Deus hoc bravium nobis proposuit, et ad illud nos vocat per merita Christi.

VERS. 15. — *Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Perfectos dicere videtur, quos alibi spirituales, et firmiores, et perfectos vocat; id est, sapientie sublimioris capaces, et percipientes ea quæ sunt spiritus Dei, et eos qui pro consuetudine exercitatis habent sensus ad discretionem boni et mali. *Quicumque ergo perfecti sumus, id est, intelligentiæ rerum divinarum cæteris præstamus, vel re ipsa, vel nostrâ, aut aliorum opinione; hoc sentiamus quod ego de n. cipso jam professus sum, scilicet, nos nondū apprehendisse aut perfectos esse, sed adhuc multa nobis deesse, ideoque nos eorum quæ retro sunt oblitos, semper ad anteriora debere extendi.*

Et si quid aliter sapitis, vel sentitis, et hoc vobis Deus revelabit. Et si qui vestrūm aliter sentiunt de cære de quā jam egi, nimirū arbitrantes se jam appre-

ficiamus semitâ, eādemque concordiâ. Sensus est: Interim in hoc ad quod pervenimus concordes simus, et in eādem doctrinâ et vita regulâ permaneamus. Regula nec additionem, nec detractionem admittit; aliqui jam non est regula; hâc regula fides est, Chrysostomus.

VERS. 17. — IMITATORES MEI ÉSTOTE; Græc.: *Coimitamini me*, id est, omnes pari studio me imitamini, vel imitamini me sicut alii, quos videtis mei studiosos imitatores.

ET OBSERVATE EOS...; Græc.: *Observe ita ambulantes, sicut habetis exemplum nos*, id est, qui habent nos, ut exemplar suum, ut eos etiam imitemini. Dixit supra: *Videte canes, ut fugiant; nunc dicit: Observe, ut imitentur.* Apostoli erant forma et exemplar et quasi leges animatæ. Vide D. Chrysostomum, ita sit prælatus. Prælati tamen vitia non excusat subditos, quia habemus Christum doctorem, nobis dicentem: *Discite à me...*, idem D. Chrysostomus. Habemus et in Scripturis omnium virtutum exemplaria. Vide ibidem.

VERS. 18. — MULTI ENIM AMBULANT.... Non sine causâ vos mei et mei similiem imitatores volo, quia multi sunt non imitandi, licet Christum Christique crucem prædicent; id sæpè vobis dixi, cùm essem apud vos, nunc autem et scriptis et lacrymis dico. Qui in deliciis vivunt, verè lacrymis digni sunt, D. Chrysostomus.

INIMICOS CRUCIS CHRISTI. Inimici sunt crucis Christi, primò, quia justificationem legi tribuebant, non gratiæ, quæ crucis est fructus; secundò, quia Christianismum simulantes, in otio et deliciis vivebant,

hendisse perfectionem, ut proficere ultra non debent: equidem confido Deum vobis qui tales estis, etiam hoc quod sentiendum dixi, revelatum per internam inspirationem atque doctrinam. Oilater significat Dei donum esse, quòd quis rectè sapit, et imperfectionem suam agnoscit. Deus hoc revelat, dñm homini seipsum, et sua vitia sensim patefacit, etc.

VERS. 16. — *Verūtamē ad quod pervenimus*, etc. Interim quantum ad id quod de rebus divinis iam assentiū sumus; hortor vos omnes, eādem regula doctrinae et fidei incedere, eādemque regulum tenere, et idem sapere, id est, concordes esse. *Regulam, vocat legem et fidem Christi.*

VERS. 17. — *Imitatores mei estote, fratres, una cum aliis qui me imitantur.* Sicut alios videtis esse studiosos mei imitandi, ita et vos facite. *Et observe eos qui ita ambulant, etc., id est, nos ut formam et exemplar. Et observe, sive considerate eos, qui vitam suam instituunt ad exemplar, quod ego vobis præbui, quodque à me accepistis; et eos imitamini.*

VERS. 18. — *Muli cuim ambulam, subaudi, aliter quām ego; quia ego prædicto et sequor Christi crucem, et austernam vitam, illi et verbo et facto Christi crucem negant.* Q. os *acropè dicebam vobis* (subaudi, esse) *nunc autem et flens dico.* Flentem se introducit, ut commendet amorem suum erga Philippenses, quorum periculum metuebat.

Inimicos crucis Christi, qui justitiam prædicabant ex lege quererandam; ut bene Thomas adnotat: quoniamvis in Christum crucifixum credere se dicenter, ex consequenti tamen hostes crucis Christi, se declarabant. Quia, sicut alibi dicit, Galat. 2., si per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est. Græci *inimicos crucis Christi* interpretantur eos qui voluntates et luxum

quod adversatur eruci, ait D. Chrysostomus. Nihil quæ à Christiano alienum est, ac requiem et otium querere, etc. Dominus tuus in crucem actus est, et tu requiem quæris? Dominus tuus clavis confixus est, et tu deliciaris? haecce militis generosi? D. Chrysostomus. Si Dominum tuum amas, illius vitam vive, mortem illius morere; ipse te crucifige, non ut ipse te interimas, sed ut cum Paulo dicas: *Mihi mundus crucifixus est...*, idem.

VERS. 19. — QUORUM FINIS INTERITUS, id est, qui ad extremum peribunt, aeternumque subibunt supplicium. Pereant ergo necesse est, qui crucem Christi, fontem salutis, evacuant.

QUORUM DEUS VENTER EST, quia ejus gratia faciunt omnia; quasi summum bonum in deliciis sensualibus reponunt. Hinc ventricolæ.

ET GLORIA IN CONFUSIONE IPSORUM; Syr.: *Gloria ipsorum, dedecus ipsorum*, id est, gloriantur in flagitiis, quorum ipsos pudere oporteret. Grave malum est turpia facere; sed si te, cum facis, pudeat, quasi diuidium malum est, D. Chrysostomus; sin autem inde te efferas, summus jam est animi stupor.

QUI TERRENA SAPIUNT, id est, cogitant diligunt et curant.

VERS. 20. — NOSTRA AUTEM CONVERSATIO...; Græc., *administratio nostra; Syr., nostrum exercitium; Aethiop., civitas nostra; Tertullianus, noster municipatus*. Sensus est: Tales sunt illi; nos autem è contra, cœlestia cogitamus, diligimus et curamus, quia cœlum patria nostra, civitas nostra, municipatus noster. *Πολιτευμα*,

hujus vitae sectantes, crucem Christi videntur odisse; utpote quæ non ad delicias, sed ad labores et austerritatemvitæ nos invitent.

VERS. 19. — *Quorum finis interitus*, id est, qui ad extremum interibunt ac perdentur: loquitur autem de aeternâ perditione.

Quorum deus venter est, nam ventrem habent pro Deo, quia causâ ventris omnia faciunt, id est, finem constituant in deliciis cibi et potûs. Hujusmodi Christo Domino non serviant, sed suo ventri; Rom. 16.

Et gloria in confusione ipsorum, id est, in dedecore, ignominia, turpitudine, pudore ipsorum, et qui gloriantur in iis quorum ipsos oportebat pudere, id est, in flagitiis et male factis, etc.

Qui terrena sapiunt. Quorum cor terræ affixum, non nisi terrestres habet affectus, non nisi terrestria bona amat, desiderat, curat, cogitat, prosequitur.

VERS. 20. — *Nostra autem conversatio in cœlis est*. Pro conversatione Græcè est conversatio civilis, id est, ciuim inter se; tanquam dicat Apostolus: *Civitas nostra*, in quâ ut cives conversamur, in cœlis est; itaque nos non terrena sapimus, sed cœlestia. Hoc enim est conversationem habere in cœlis, cœlestia sapere, querere, meditari.

Unde (ex quo scilicet cœlo, vel ex quibus cœlis) etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum. Ut veniens ad judicium nos fideles, ad cœlestia anhelantes, cœlo adjudicet, et in cœlo secum triumphantes ducat. *Nota: Salvare propriè estrem amis-*

ex Budæo, significat regimen politicum, rem publicam, civitatem. Quasi diceret Paulus: Regimen nostrum, nostra res publica, nostra civitas, municipatus noster in cœlis est; id est, conversamur ut cives cœlorum; nos gerimus ut municipes cœlorum; vivimus et regimur jure, legibus et politâ regni cœlestis. Talis est omnis verè Christianus; attende tibi.

UNDE ETIAM SALVATOREM... Ex quo cœlo EXPECTAMUS DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM, qui veniens ad judicium, nos amicos suos liberabit ab omni corporis et mentis ærumnâ, nosque donabit gloriæ corporis et animæ.

VERS. 21. — QUI REFORMABIT; Græc., *transfigurabit*, transformabit, id est, in aliam figuram accidentalem commutabit, ex passibili, corruptibili et terreno, faciens impassibile, incorruptibile, aeternum.

CORPUS HUMILITATIS NOSTRÆ. Hebraismus, id est, corpus humile, abjectum ac miserum;

CONFIGURATUM CORPORI CLARITATIS SUÆ. Græc.: *Ut fiat conforme corpori claritatis Christi*; Syr.: *Ut fiat in similitudinem corpori gloriae suæ*. Hæc configuratio, conformatio corporis nostri cum gloriose corpore Christi, fiet per, et propter passiones. Si compatimur, et conglorificabimur. Quot vulnera pro Christo, tot nobis coronæ cum Christo; quot mortificationes propter Christum, tot consolationes in gloriâ cum Christo. Quid ergo murmuras, ô caro misera? quid recalcitas? patere, mortificare in tempore, ut in aeternum gaudeas et glorieris. *Pœna brevis, gaudium erit aeternum*.

sam aut perditam recuperare, sic Christus dicitur Salvator, quia nos nobis, puta primævæ nostræ integratit, saluti et felicitati restituit.

VERS. 21. — QUI REFORMABIT CORPUS HUMILITATIS NOSTRÆ, CONFIGURATUM CORPORI CLARITATIS SUÆ. Pro reformabit, Græcè est, transfigurabit, transformabit, hoc est, in aliam figuram et formam commutabit, ut scilicet ex corruptibili faciat corpus incorruptibile, ex passibili impassibile, ex terrestri cœleste. Sensus: Qui transmutabit corpus nostrum humile, vile, miseriis et corruptioni obnoxium; ut sit tale quale est corpus ipsius gloriosum. Configuratū corpori; Græcè est, ut fiat conforme corpori claritatis Christi. Syrus vertit, ut fiat in similitudinem corporis gloriae suæ. Papæ! inquit Chrysost., illine qui ad dexteram Patris sedet, conforme fiet hoc corpus? Illi qui adoratur ab angelis? Illi cui astant incorporales illæ virtutes? Illi, qui est super omnem principatum, potestatem et virtutes, illi conforme fiet? etc.

SECUNDUM OPERATIONEM QUÀ ETIAM POSSIT SUBJICERE SIBI OMNIA. Causam dat hujus transformationis, potentiam scilicet ac potentem Christi operationem, quâ potens est subjicere sibi omnia, etc.; ergo facile ipsi est, ut suo jussu faciat corpora nostra corrupta resurgere ad immortalitatem et gloriam. Ita Chrysost. Christus efficaciter potest omnia sibi subjicere; ergo potest conformare corpora nostra mortalia corpori suo gloriose, idque adeò facturus est, quia facturum se promisit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1º Conserva, et altâ mente repositam tene ideam de vero Christiano. Corde circumcisus, spiritu servit Deo, et in Domino Iesu Christo gloriatur. Vide v. 3.

Ut hanc in te adimpleas ideam, cultro mortificationis, in corde tuo, concupiscentie vitia continuè reseca. Spiritu, seu fide vivâ, spe firmâ, charitate sin-

cerà, Deum eole; sic in corde tuo regnet ejus charitas, ut omnium tuarum actionum, et internarum, et externalium, sit principium et forma. In Christo Jesu, Filio Dei, Salvatore tuo, gloriare, tamquam tuam spem pone.

2° Conserva et veram de mundanis bonis ideam, ut ea contemnas. Sunt quisquiliae, damna, stercora; seu inania sunt, nociva, foetida, et conspurciantia. Vide v. 8. Inania, et inutilia sperne; nociva fuge; foetida horre. Observa tamen quod ex se nec bona sunt, nec mala; sed ea talia facit bonus, vel malus animus. Illic ergo si corrigitur, omnia erunt utilia. Vide ibidem.

3° Conserva et notitiam de dignitate passionum, ut eas libentiū seras: passio, communio, communicatio, societas est passionis Christi. Vide v. 10. Patiens ergo gaudie, quia Christi passioni communicas; Christi autem passio, fons est beatitudinis aeternae; Christo patienti sis conformis; Christo itaque gloriose conformis eris. Vide et v. 21.

CAPUT IV.

1. Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea; sic state in Domino, charissimi.

2. Evodiam rogo, et Syntychen deprecor, id ipsum sapere in Domino.

3. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas quae cum laboraverunt in Evangelio, cum Clemente, et ceteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite.

4. Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete.

5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus: Dominus prop̄ est.

6. Nihil solliciti sitis; sed in omni oratione et observatione, cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum.

7. Et pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.

8. De cetero, fratres, quaecumque sunt vera, quaecumque pudica, quaecumque justa, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bona fama; si qua virtus, si qua laus discipline, hæc cogitate.

9. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite: et Deus pacis erit vobiscum.

10. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruitis pro me sentire: sicut et sentiebatis; occupati autem eratis.

11. Non quasi propter penuriam dico: ego enim dico, in quibus sum, sufficiens esse.

12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. Omnia possum in eo qui me confortat.

14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

4° Observa, et sequere christianas Apostoli praxes, quibus se ad perfectionem evangelicam excitabat. Vers. 12, 13, 14, semetipsum considerans in evangelicâ palestrâ, quasi stadiodromum in stadio, majori quo potest conatu, currit ad bravium; quæ retrò sunt obliviscens, oculis in scopum unice defivis, ad eum totis viribus contendit. Eheu! miser, in eodem stadio positus, languens haec tenus torpui, et torpeo! da vires et animum, ô Deus, apostolum tuum imitandi, in fine saltem meæ tepidae vitae. Vers. 20, se cœlorum civem et municipem considerans, mente et corde à terrenis abstractus, cœlestia cogitat, diligit et curat; jure et legibus cœlestis regni vivit et regitur. Eodem ac Apostoli insignitus sum honore; cœlorum sum civis, domesticus Dei; cur ergo, ut talpa, hæreo terræ, mente et corde inclusus in terrâ? Sursùm cor, ô anima mea! mentem erige, suspice cœlum; hæc est patria tua, domusque aeterna; ad hanc anhela, ibi conversare, donec veniat Salvator, qui te ab hujus exilii miseriis eripiat, suâque gloriâ donet in patriâ.

CHAPITRE IV.

1. C'est pourquoi, mes frères très-chers et très-désirés, qui êtes ma joie et ma couronne, continuez, mes bien-aimés, et demeurez fermes dans le Seigneur.

2. Je conjure Evodie et je conjure Syntyche de s'unir dans les mêmes sentiments en Notre-Seigneur.

3. Je vous prie aussi, vous qui avez été le fidèle compagnon de mes travaux, d'assister celles qui ont travaillé avec moi dans l'établissement de l'Evangile, avec Clément, et les autres qui m'ont aidé dans mon ministère, dont les noms sont écrits dans le livre de vie.

4. Réjouissez-vous sans cesse en Notre-Seigneur; je le dis encore une fois: réjouissez-vous.

5. Que votre modestie soit connue de tous les hommes: le Seigneur est proche.

6. Ne vous inquiétez de rien; mais en quelque état que vous soyez, présentez à Dieu vos demandes par des supplications et des prières accompagnées d'actions de grâces.

7. Et que la paix de Dieu, qui surpassé toutes nos pensées, garde vos coeurs et vos esprits en Jésus-Christ.

8. Enfin, mes frères, que tout ce qui est véritable et sincère, tout ce qui est honnête, tout ce qui est juste, tout ce qui est saint, tout ce qui peut vous rendre aimables, tout ce qui est d'édification et de bonne odeur, tout ce qui est vertueux, et tout ce qui est louable dans le règlement des mœurs, soit l'entretenir de vos pensées.

9. Pratiquez ce que vous avez appris et reçu de moi, ce que vous avez entendu dire de moi, et ce que vous avez vu en moi; et le Dieu de paix sera avec vous.

10. Au reste, j'ai reçu une grande joie en Notre-Seigneur, de ce qu'enfin vous avez renouvelé les sentiments que vous aviez pour moi, non que vous ne les eussiez toujours dans le cœur, mais vous n'aviez pas d'occasion de les faire paraître.

11. Ce n'est pas la vue de mon besoin qui me fait parler de la sorte, car j'ai appris à me contenter de l'état où je me trouve.

12. Je sais vivre pauvrement, je sais vivre dans l'abondance: ayant éprouvé de tout, je suis fait à tout, au bon traitement et à la faim, à l'abondance et à l'indigence.

13. Je puis tout en celui qui me fortifie.

14. Vous avez bien fait néanmoins de prendre part à l'affliction où je suis.

15. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, iquando profectus sum à Macedoniâ, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli;

16. Quia et Thessaloniam semel et bis in usum mihi misistis.

17. Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestrâ.

8. Habeo autem omnia, et abundo; repletus sum, acceptis ab Epaphroditô quæ misistis, odorem suavitatis hostiam acceptam, placentem Deo.

19. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas, in gloriâ in Christo Jesu.

20. Deo autem et Patri nostro gloria in secula seculorum. Amen.

21. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.

22. Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cœsarî domo sunt.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

15. Or, vous savez, ô Philippiens, qu'après avoir commencé à vous prêcher l'Evangile, ayant depuis quitté la Macédoine, aucune autre Eglise ne m'a fait part de ses biens; et que je n'ai rien reçu que de vous seuls,

16. Qui m'avez envoyé deux fois à Thessalonique de quoi satisfaire à mes besoins.

17. Ce n'est pas que je désire vos dons, mais je désire le fruit que vous en tirez, qui augmentera le compte que Dieu tient de vos bonnes œuvres.

18. Or j'ai maintenant tout ce que vous m'avez envoyé, et je suis dans l'abondance; je suis rempli de vos biens que j'ai reçus d'Epaphrodite, comme une oblation d'excellente odeur, comme une hostie que Dieu accepte volontiers, et qui lui est agréable.

19. Que mon Dieu, selon les richesses de sa bonté, remplisse tous vos besoins, et vous donne encore sa gloire par Jésus-Christ.

20. Gloire soit à Dieu notre Père dans tous les siècles des siècles. Amen.

21. Saluez de ma part tous les saints en Jésus-Christ.

22. Les frères qui sont avec moi vous saluent: tous les saints vous saluent, mais principalement ceux qui sont de la maison de César.

23. La grâce de notre Seigneur Jésus-Christ soit avec votre esprit. Amen.

ANALYSIS.

*Primò Philipenses hortatur tenerrimè ad perseveran-
tiam, v. 1; ad concordiam, v. 2, 3; ad spirituale gaudi-
dium, v. 4; ad modestiam, v. 5; ad orationem, ad gra-
tiarum actionem, v. 6; ad omnia laudabilia et sancta,
v. 8, 9.*

Deinde laudat antiquam et præsentem eorum erga se

*liberalitatem, v. 10, 14, 15, 16, idque facit, ipsorum
potissimum causâ; ipse enim scit abundare, et penuriam
pati, v. 11, 12, 13 et 17.*

*Denique eis vicissim bona precatur, eosque salutat
omnes.*

PARAPHRASIS.

1. Quapropter, fratres mei, quos diligo, quosque videre desidero; vos, inquam, qui estis gaudium, deusque meum, perseverate in vitâ christiana, eo quo dixi modo, ô charissimi.

2. Evodiam, Syntychenque rogo, ut sint in Domino concordes et unanimes.

3. Quin etiam et rogo te, mi vere sodalis, ut eas adjuves, utpote que (cùm apud vos essem) mecum laboraverunt Evangelii promovendi causâ, unâ eum Clemente, ceterisque meis adjutoribus, quorum nomina scripta sunt in libro vite.

4. Gaudete in Domino semper; iterum dico vobis, gaudete;

5. Sic tamen ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus appropinquat.

6. De nullâ re solliciti sitis; sed in omni negotio (vel in omni tempore) per orationem et obsecrationem, cum gratiarum actione, petitiones vestrae defrantur et innotescant apud Deum.

7. Et pax Dei, quæ major est omni intellectu, eu-
stodiatis corda vestra et animas vestras in Christi gratiâ.

8. De cetero, fratres, quæcumque vera sunt, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque digna que amentur, quæcumque bona famæ, seu laudabilia; si qua virtus, si qua inter vos disciplina digna laude; hæc animo versate (ut ea suo tempore faciatis).

9. Facite que didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, et Deus pacis vobiscum erit.

10. Magnoperè gavisus sum, sed gaudio spirituali et christiano, quia tandem aliquando revirustis et reflorustis, ut mihi benè afficeremini, sicut et antea afficiebamini; id est, reviguit, ac refloruit vester erga me affectus, vestraque mei sollicitudo, quâ solebatis mei curam gerere; sed opportunitate destituebamini.

11. Non quod penuriam passus sim, id dieo (scilicet quod gaudeam, etc.); ego enim didici, ut mihi sufficiat id quod habeo, seu in his in quibus sum, contentus esse.

12. Novi humiliari, novi et abundare (in omnibus eventibus ad omnia sum institutus et instructus, seu exercitus); et satiari possum et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. Omnia possum, corroborante me Christo, Greci.

14. Verumtamen benè fecistis, qui afflictionis meæ communicastis; seu, qui per vestrorum honorum communicationem meam sublevastis inopiam.

15. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii vobis à me prædicati, quando exivi à Macedoniâ ut irem in Achaiam, nulla Ecclesia mihi quidquam tribuit quod referrem in codicem datorum et acceptorum; sed vos soli tribuistis.

16. Mihi enim, cùm essem Thessalonice, semel et

iterum misistis id quo ad usus meos indigebam.

47. Non haec dieo quasi requiram munera, sed requiro ut ob ea fructus et lucrum abundans inserbatur in rationibus vestris.

48. Recepisti autem omnia, et abundo, ac repletus sum, acceptis muneribus quae mihi per Epaphroditum misistis; sacrificium bonae fragrantiae, hostia Deo accepta ac beneplacita.

49. Deum precor ut pro sua opulentia omnem vestram indigentiam implete, detque vobis gloriam per Jesum Christum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Itaque, fratres mei...* Græc., *dilecti et exoptati*. Ob propositum premium, concludit in fide constanter esse perseverandum sanctè vivendum juxta exemplar virtutis quod illis prebuit imitandum; non verò juxta judaizantium errores et vitam corruptam, quasi diceret: Cùm itaque tanta sit corporis et anime vobis à Christo promissa gloria, ô fratres mei dilecti et exoptati, ô gaudium meum et corona mea, perseverate in fide et in vita christianâ, ô dilecti mei, eo quo jam dixi vobis modo.

GAUDIUM MEUM ET CORONA MEA. Per metonymiam, id est, causa et objectum gaudii mei mæque apud Deum et homines glorie. Non tantum gaudium, sed et gloria, ait D. Chrysostomus, non tantum gloria, sed et corona. Quid huic virtuti par inveniatur, quippe cùm Pauli corona sint? Felicem prælatum qui in die judicii de subditis suis dicere poterit quod Paulus de Philippensibus: *Gaudium meum*, etc.

Necessariò è duobus unum; vel gaudium, vel tristitia; vel gloria et corona, vel confusio et damnatio illius erunt.

SIC STATE, quomodo stetistis immoti, perseverate, viventes juxta vitæ nostræ formam, non juxta illorum corruptionem quorum finis erit æterna perditio.

VERS. 2. — *EVO DIAM ROGO ET SYNTYCHEN...* Due feminæ erant Philippis apud Christianos primariae, quæ in convertendis et instruendis aliis mulieribus plurimù laborârunt, sed quæ cùm scriberet Paulus discordes erant. Ita omnes Græci et Latini. Has, inquit D. Chrysostomus, commendat viro cuidam admirabili, quem suum comparem vocat. Ob hunc Græcorum et Latinorum consensum, audiendus non est

VERS. 1. — *Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi;* q. d.: Amabiles et desiderabiles; id est, quos merito amet, quorumque presentia trui desideret. Sic enim dixit, cap. 1: *Testis niki est Deus quonodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi.*

Gaudium meum, et corona mea. Vocat eos *gaudium suum*, quia de eorum fidei constantia gaudebat; quamquam hoc gaudium adhuc augeri vult per eorum profectum: *Implete, inquit, gaudium meum*, cap. 2. *Coronam autem suam eos vocat*, quod essent vel ornamentum capitum ejus, de quo gloriari posset: vel potius, quia pro labore prædicationis evangelice, quæ eos ad Christum adduxerat, coronam a Deo expectabat. De quâ, 2 Tim. 4: *Reposita est niki corona justitiae quam*, etc.

Sic state in Domino, charissimi, hoc est, quod paulò ante admonui, ut sis unanimes in fide Christi, in eo perseverate. State et constanter persistite in Domini

20. Deo autem, qui et Pater noster est, sit gloria in secula seculorum. Amen.

21. Salutate quemlibet Christianum in Christo sanctificatum.

22. Omnes sancti qui Romæ sunt, seu omnis Ecclesia Romana, maximè qui de familiâ et aulâ Nero-nis imperatoris, vos salutant.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

COMMENTARIA.

Grotius, qui vult duos fuisse viros; quia, inquit, συντούχοις et εἰστούχοις, est virile nomen. Hincque vult de viuis in genere, non Evodiâ et Syntyche, intelligendum quod sequitur, *ADJUVAILLAS, etc.*

IDIPSUM SAPERE IN DOMINO. Rego ut una sit eis mens et voluntas propter Dominum.

VERS. 3. — *ETIAM ROGO ET TE, GERMANE COMPAR...* Græc., συζυγεῖ γυναῖς, *conjugalis sincere*, socie germane, id est, collega genuine, in jugo scilicet evangelicæ prædicationis ferendo per agrum dominicum. Ζυγός, *jugum, σύζυγος, conjugalis*, idem jugum nobiscum trahens. Γυναῖς, *germanus*, sincerus, genuinus. Est itaque metaphora ducta à bobus qui in aratro ferendo combinantur. Comparem, seu conjugalem, vocat hominem quemdam qui cum eo laboravit in agro Domini. Ecclesia quippe ager est Domini: *Dei agricultura vos estis*, ait ad Corinthios, 4 Epist. cap. 5, v. 9. Hinc insignem aliquem doctorem, suum in ferendo per agrum dominicum evangelicæ prædicationis jugo collegam, Paulus vocat conjugalem, collegam, sodalem, verum, germanum et sincerum.

Nota litteralis.

Notandum autem est quid omnes versiones in masculino genere loquuntur. Syr., *mi vere sodalis*. Aethiop., *frater mi et socie mi*. Arab., *ô candide syziga*. Item omnes Patres Græci et Latini. Quin etiam Calvinus et Beza. Hinc prorsus rejiciendum quod ut omnino falsum rejecit D. Chrysostomus et quod stultum vocat Theodoretus, scilicet in feminino haec verba velle sumere, et per ea significari uxorem Pauli. Faber Stapulensis, *ingenua conjux*. Erasmus, *compar germana*: hocque placuit Cajetano et Catharino.

Christi fide, spe, gratiâ, justitiâ, eo modo quo in illo standum esse docui.

VERS. 2. — *Evo diam rogo, etc.* Due haec feminæ primariae erant inter Christianos Philippis, que rem christianam promovere satagebant, inter quas aliquid dissidi coortum fuerit. Eas rogat et hortatur, ut *idem sapiant*, sive sentiant, *in Domino*, id est, ut concordes sint in charitate Christi.

VERS. 3. — *Etiam rogo et te, germane compar.* Ille vocat socium et collegam suum, insignem scilicet aliquem doctorem. Quisquis autem fuerit, multum ab Apostolo honoratur, dum eum vocat *germanum*, hoc est, *sincerum adjutorem, ac laboris socium*. Illum igitur virum, tacito ejus nomine, compellans, rogat ut faciat quod sequitur.

Adjuba illas quæ necum laboraverunt in Evangelio. Duas feminas intelligit, quas modò nominavit. Illæ, inquit, versantur in opere ad utilitatem Ecclesie pet-

Evidem Atticè loquendo, σύνοψις τηντίς, significare potest germanum et germanam conjugalem : sed D. Paulus erat, ut ait, *imperitus sermone*, nec adeò eloquens ut loqueretur Atticè. Præterea ex ipso D. Paulo constat, 1 Cor. cap. 7, quòd vitam duxerit caelibem. Non audiendi itaque supradicti auctores, sed illis præferenda Scripturæ et sanctorum Patrum auctoritas. Fusiùs eos refellit Estius.

Quis autem sit insignis iste D. Pauli collega, ignoratur. Aliqui putant σύνοψις nomen esse proprium. Alii volunt hoc nomine honorari unum ex episcopis et diaconis, quos salutavit in exordio Epistolæ. Vatablus, à P. Cornelio citatus, censem esse Epaphroditum. Post quem Grotius ait : Ad Epaphroditum se verit oratio, tanquam præsentem futurum ubi Epistola hæc Philippis legeretur. Alii virum, vel fratrein alterius prædictarum mulierum. Hoc parùm interest, ait D. Joannes Chrysostomus : sed hoc valde mirandum est, tantum illis ab Apostolo honorem deferri jussum.

ADJUVAILLAS... Quod intelligi potest per respectum ad reconciliationem, vel per respectum ad illarum honestam sustentationem. *Adjuva illas* ut eas inter se reconciliés, vel opitulare illis ut habeant unde se et snos honestè sustentent. In hoc sensu, satis probabiliiter Epaphroditus loquitur, qui erat episcopus et cuius in eleemosynis distribuendis præcipua erat auctoritas. Hanc conjecturam roborat, v. 25, cap. 2, hujus Epist., ubi Epaphroditum vocat *cooperatorem suum*.

QUE MECUM LABORAVERUNT... Rationem afferit inducentem, ut eis opituletur, nempe, quia *laboraverunt mecum*. Græc, *simul mihi (meum) decertaverunt* : quasi diceret : Adjuva eas, quia me adjuverunt in certamine propter Evangelium inito, nec modica propter Christum tolerarunt incommoda. Hinc sollicitudo et cura erga illas, non ob amicitiam, sed ob benefacta, D. Chrysostomus. Variis autem modis potuerunt adjuvisse Paulum et alios Evangelii operarios ; sive hospitio, sive subministratiōne rerum necessariarum, sive etiam aliarum seminarum instructione ; quia enim apud Græcos non erat viris liber ad mulieres aditus : hinc feminæ per feminas primâ Christianismi cognitione erant imbuendæ.

Tinente : hoc opus et tu cum iis capesse, easque adjuva ; ut sensus sit : Suscipe earum infirmitatem, easque inter se reconcilia, adjuva eas que me adjuverunt in certamine ; vel, suscipe eas que me suscepserunt officio suo usque ad periculum.

Cum Clemente et ceteris adjutoribus meis. Ex mulieres unà cum Clemente ceterisque Pauli cooperariis, Paulo socie et adjutrices fuere laboris ac certaminis in Evangelio. Hic est Clemens Romanus, discipulus SS. Petri et Pauli, qui Petro, post Linum et Cletum, in pontificatu successit.

Quorum nomina sunt (scripta) in libro vita, id est, viventium, sive corum qui conscripti sunt ad vitam æternam ; q. d. : Quorum multò felicius alibi scripta nomina, quam si hic ascriberentur ; scripta sunt enim in libro vita.

Vers. 4. — Gaudete in Domino semper, etc. Quām frequentissimè excitate ac renovate in vobis gaudium

QUORUM NOMINA SUNT IN LIBRO VITÆ : Quasi diceret : Quos non nomino, nec hic ascribo, sed *quorum nomina felicius alibi scripta sunt*, scilicet, in libro vita. Multò melius est à Deo probari quam ab hominibus laudari. *Liber vita* est catalogus prædestinatorum ad vitam æternam. Hic catalogus existit in mente, præscientiā et prædestinatione Dei ; quæ dicitur *liber* seu catalogus Dei, *liber vita*, *liber viventium*. Sicut autem duplex concipiatur prædestinationis, ad gratiam scilicet et ad gloriam, sic et duplex liber vita ; vel, ut ait Cornelius à Lapide, duplíciter quis potest scribi in libro vita, completè et incompletè. Vide fusiùs apud ipsum.

Hinc collige nullam actionem bonam apud Deum desperdi, quod enim fit boni super terram, scribitur in cœlis. Quò minùs laudis ob id recipitur in terra, eò major laus et remuneratio apud Deum habebitur.

Vers. 4. — GAUDETE... Quia rerum natura dolorem sepè pariebat ; vexabantur enim rerum molestiarum perpessione : *Vobis donatum est...* hinc illos ad spiritale gaudium excitat frequenter. *Gaudete in Domino* ; non sicut gentiles in rebus prosperis hujus seculi, sed sicut filii Dei et discipuli Christi in *Domino*. Ob vestram ad Deum vocationem, ob beneficia vobis à Christo collata et conferenda, ob gratiam et Dei filiationem vobis in Baptismo collatam, ob gloriam vobis promissam, et vobis ob passiones vestras pro Christo toleratas debitam.

ITERUM DICO, GAUDETE. Ista geminatio ostendit ei qui in Deo est, semper gaudendum esse, etiamsi prematur ac quidvis patiatur. Passio semen est gloriæ : hinc mediis etiam in tribulationibus gaudete. *Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ...* Passio communicatio est passionum Christi, itaque *communicantes Christi, passionibus gaudete* ; quia si compatimur et glorificabimur. Spoliatio bonorum temporalium præjudicium est possessionis æternorum ; spoliati ergo bonis vestris ob Christum, gaudete ; in æternitate Dei bona possidebitis.

Vers. 5. — MODESTIA, id est, moderatio, suavis morum vestrorum compositio, **NOTA SIT...**, ut exemplo vestro discant agere modestè.

DOMINUS PROPÈ EST, id est, jam imminet judicium. Jam instat tempus factorum rationem reddendi, et

spirituale, recolentes animo ineffabile beneficium vocationis vestræ, quā vocati estis per fidem in spem vite et gloriæ æternæ.

Vers. 5. — Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Significat autem eam vitæ ac morum compositionem, quā quis cum aliis hominibus, omni justitiâ, equitate, modestiâ, facilitate conversatur, quam et Ambrosianus rationabilem conversationem exponit. Exit Apostolus à fidelibus agentibus inter iniudeles, ut per hanc corum conversationem, benè ubique audiat nomen christianum, unde et Petrus, 1 Epist., 2, ait : *Conversationem vestram inter gentes habentes bonum*, etc.

Dominus propè est, id est, Christus judex approximat, ut veniat ad judicium, ut coronet nostram patientiam et modestiam, ut gaudium nostrum compleat, utque hostium nos persequentium injurias vindicet et puniat.

mercedem factis proportionatam recipiendi. Appropinquit Salvator, quem de cœlis expectamus, qui que reformabit, etc.

Observatio moralis.

Nihil sic juvat ad morum compositionem, et ad omnes prorsus virtutes, ac cogitatio imminentis judicii Dei. Hinc Christus adventus sui tempus occultavit: hinc apostoli hunc diem semper ut proximum nobis annuntiant, ut illum præ oculis habeamus semper ut proximum, nobis annuntiant; ut illum præ oculis habeamus semper et ad eum nos continuè præparemus. Propè est autem ille dies, quia totum temporis interstium, respectu aeternitatis, est quasi punctum.

Dominus propè est, omnia brevi deseram; utquid ergo terrena diligo, eisque adhæreo? *Dominus propè est*, brevi de omnibus rationem sum redditurus; utquid ergo superflua possideo, jamjam rationem redditurus ei qui necessaria tantum mihi concessit? *Dominus propè est*; ecce venit Salvator remuneraturus; utquid patientiam in tribulationibus amitto? *Dominus propè est*, unicuique secundum opus suum redditurus; utquid ergo mundanorum felicitatem et gaudium in video? *Dominus propè est*; itaque modestia, moderatio, animi mansuetudo, morum compositio nota sit omnibus hominibus. Videant mansuetudinem in actibus, in eloquiis, in gressibus nostris, utpote qui sumus discipuli Christi, quem in corde gerimus. Videant patientiam in passionibus, utpote qui aeternam ob eas coronam expectamus. Videant frugalitatem in usu, utpote qui de superfluis judicandi sumus.

VERS. 6. — *Nihil solliciti sitis.* Quia *Dominus propè est*, de rebus hujus seculi ne sitis anxii; brevi omnia finem habebunt; brevi omnia vobis deserenda sunt: ne ergo de rebus caducis solliciti sitis, sed aeterna sedulò curate.

Potest et explicari: *Dominus propè est*, ad opitulandum vobis; ne ergo *solliciti sitis*. Sed naturalior sensus hic est: Appropinquit Salvator, quem de cœlis expectamus, quique patientiam et labores nostros coronabit: ne ergo vos angat *sollicitudo bonorum*, aut malorum temporalium.

SED IN OMNI, supple, negotio, vel tempore. Non enim jungendum est hoc *omni cum oratione*, quippe que in Graeco discordant genere; ἐπαντι, neutrius, προσευχῇ, feminini.

ORATIONE ET OBSECRATIONE, id est, per attentam orationem et instantem obsecrationem, junctam cum

VERS. 6. — *Nihil solliciti sitis*, etc. In omni, subaudi, re et negotio, de quo solliciti estis. *Oratione*, id est, per orationem et instantem ac ferventem obsecrationem junctam cum gratiarum actione petitiones vestras notas facite et exponite Deo, ut ejus opem flagitiet et impetreretis.

VERS. 7. — *Et pax Dei qua exsuperat omnem sensum*, etc. *Pax Dei*, est reconciliatio quam fecit Deus cum hominibus, quando olim eis iratus, iam per Christum factus est placatus, inquit Chrysost. Haec pax omnem intellectum superat, quia omnem opinionem et expectationem humanam excedit, quod Deus pro inimicis sibi reconciliandis, Filium suum dederit in mortem. *In Christo*, id est, in Christi fide et gratia maneat et crescat.

GRATIARUM ACTIONE et laude Dei, Deum adite, vestra que illi desideria exponite, et opem ipsius implorate.

Observationes Morales.

Nota tres bona orationis conditiones: orandum cum fiduciâ, cum instantiâ, cum gratitudine, cum fiduciâ accipiendi, cum gratitudine acceptorum, cum instantiâ et obsecratione per Jesum Christum Mediatorem nostrum. Dei bonitas, omnipotens, misericordia, fiduciâ dabunt; accepta à Deo bona gratitudinem; infinita Christi merita obsecrandi et instanter petendi libertatem.

Notat hic et meritò D. Chrysostomus, quòd de omnibus, etiam de molestis, gracie sint habendæ; idque est hominis verè grati, in Deum benè affecti, et ab eo penitus pendentes, certòque persuasi quòd omnia ad utilitatem nostram administret, etsi non percipiamus. Has preces cum talibus gratiarum actionibus Deus agnoscit; alias ne nosse quidem vult, ait D. Chrysostomus.

VERS. 7. — *Et pax Dei, qua exsuperat omnem sensum*, id est, qua major est, quā ut possit intelligi quanta qualisque sit.

CUSTODIAT, id est, instar custodiæ militaris tueatur voluntatem et intellectum, id est, totam animam vestram, contra metus et anxietates; ne per alterutrum aut per utrumque peccetis, siveque à gratiâ decidatis Græc. et Syr. habent, *custodiet*.

VERS. 8. — *De cætero, fratres, quæcumque sunt vera...*; properat ad finem, et paucis omnia comprehendit. *Quæcumque sunt vera*, id est, sincera, à mendacio remota;

QUÆCUMQUE PUDICA, gravia, honesta, verecunda. In primo, commendatur verborum sinceritas, rerumque ingenuitas; in secundo, morum gravitas et actionum honestas.

QUÆCUMQUE JUSTA, ut nulli fiat injuria.

QUÆCUMQUE SANCTA; Græc., ἀγία, pura, remota ab omni specie impudicitiae. Noster interpres legit ἀγία, sed parum refert; sanctum est enim quod purum.

QUÆCUMQUE AMABILIA, id est, digna que amentur; vel, cum aliis, gratiosum hominem facientia.

QUÆCUMQUE BONÆ FAMAE, addicantia et bonam famam parientia.

SI QUA VIRTUS, quidquid ad virtutem pertinet.

SI QUA LAUS, quidquid ad laudabilem vitæ conversationem consert. Haec animis vestris versate, ut factis suo tempore præstetis. Haec quidem ad omnes dirigit

VERS. 8. — *De cætero, fratres, quæcumque sunt vera*, id est, sincera et aliena ab hypocrisi.

Quæcumque pudica, id est, honesta, verecunda.

Quæcumque justa; significat eam justitiam que est specialis virtus.

Quæcumque sancta, id est, pura sive casta. Sanctum enim dicitur quod est incontaminatum.

Quæcumque amabilia, id est, talia per quae sitis amabiles hominibus. Nihil sit in moribus aspernum, nihil quod offendat eos cum quibus conversamini.

Quæcumque bonæ famae, que vobis et Christo, ac Christianismo nomen et famam concilient.

Si qua virtus, si qua laus disciplinae, id est, disciplina morum laudabilis.

Hæc cogitate, ut ea faciat et exequamini.

Apostolus; at speciatim sacerdotibus et religiosis conveniunt, quippe qui commodius ea possunt execui. Nostrum itaque studium et exercitium sit haec supradicta animo versare, et de facto execui. Gratias immensas Deo, qui mihi haec cogitandi et faciendi otium dedit. Fac, ô Deus misericors, ut tantum non abutargratia, sed ut de facto haec cogitem et agam. Nota quod laudabilia et bonam famam parentia, facere quidem debeamus, non tamen laudem spectare. Fac itaque laudabilia, non spectans ad laudem.

VERS. 9. — *QUE ET DIDICISTIS...*, id est: Quae didicistis à me docente; quae accepistis à me scribente; quae audistis de me absente; quae vidistis in me praesente.

ILEC AGITE, quae prædicavi, quae scripsi, quae dixi, quorum vobis exemplum dedi, hæc facite. Optima docendi ratio, se ipsum in omnibus formam præbere. D. Chrysostomus. Tres hic adverte christianæ fidei et vitæ regulas, scilicet doctrinam prædicatam, aut scriptam ab apostolis; traditiones apostolicas, fidem et facta apostolica, seu vitam et exempla illorum.

VERS. 10. — *GAVISUS SUM AUTEM IN DOMINO...* Translit ad gratiarum actionem, in quā miro modo laudes cum correptione, correptionem cum excusatione, gratitudinem suam cum sancta sufficientia et evangelicā quādam independentia miscet. Grandia et humilia loquitur, at omnia sic contemperat, ut ne verbubus quidem proferat, quod redoleat animi aut abjectionem, aut ingratitudinem, aut duritatem aut mollietiam.

GAVISUS SUM..., magnoperè quidem et impensè lætatus sun, sed letitiā piā, spirituali et christianā.

QUONIAM TANDEM ALIQUANDO; Græc.: *Quoniam jam aliquando*, id est, jam tandem. Hoc longum tempus indicat, ait D. Chrysostomus; expressit illud Arabicā versio; quod post intervallum clapsus, quo vixistis,

REFLORUISTIS. Græc., *reviruistis*; Arab., *repullulavit cura vestra*.

PRO ME SENTIRE, id est, mei curam et sollicitudinem gerere.

SICUT ET SENTIEBATIS, id est, sicut solebatis de rebus mihi necessariis procurandis esse solliciti. Græc.: *In quo sentiebatis*, id est, quā in re solebatis sentire. Ita Syrus: *Vehementer autem gavisus sum in Domino nostro, quod rursus cœperitis esse solliciti de me, quemadmodum et solliciti eratis; sed non eratis compotes*, id est, satis liberi. Ita D. Chrysostomus, qui in verbo, *refloruistis*, metaphoram agnoscit ductam ab arboribus vere germinantibus, deinde hyeme arefactis, ac

VERS. 9. — *Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis et vidistis in me*; q. d.: Hæc à vobis exigo, quae et docui vos, et tam absens quam præsens opere atque exemplo monstravi.

Hæc agite. Exponit enim quod dixerat, *hæc cogitate*, ut ostendat non nudam cogitationem se exigere, sed eam quæ cum actione seu praxi sit coniuncta.

Et Deus pacis erit vobiscum. Quæ si feceritis, Deus auctor pacis erit vobiscum, per insigne illud et incomprehensibile donum ejusdem pacis, de quā paulò ante;

rursus vere germinantibus. Hoc verò indicat, ait, illos cum antea florerent, ac postea extabuissent, rursus, vigere ac germinare cœpisse. Itaque vox ista, objurationem et laudem habet: non enim parum est, cum extabueris, reflorere, Chrysostomus. Juxta hanc interpretationem, quæ communior est, *sicut et sentiebatis*, significat, sicut olim sentiebatis, et indicat quod Philippenses cessarint sentire. Alii tamen è contra voluntate, *sicut et sentiebatis*, esse quasi correctionem et mitigationem verbi *refloruistis*; quasi diceret: Non quod idem pro me sentire cessaveritis, sed quia opportunitatem non habebatis. Ita Estius, Grotius. Favet et Theodoreetus, dicens: Novi scopum vestrum et lætor hunc in vobis cernens; jaudicium volebatis meæ subventioni prospicere, sed non habuistis opportunitatem. Huic etiam sensu favere putant textum Graecum hodiernum, qui habet: *In quo et sentiebatis*, id est, juxta illorum interpretationem, quod et quidem sentiebatis, sed opportunitate carebatis.

OCCUPATI AUTEM ERATIS; Græc.: *Opportunitate autem carebatis.* Hanc opportunitatem alii alter intelligunt: primò, occupati eratis aliis negotiis; secundò, non habebatis in manibus, non abundabatis, sieque dare non poteratis. Hoc significat, *τηρεισθε*, ait D. Chrysostomus, ex communi loquendi consuetudine; ita enim plerique dicunt, cum non satis ampla res est, sed in angustiis versantur. Tertiò, non habebatis fidum mundum per quem mitteretis. Noster interpres hæc ferè omnia includit, dicens: *Occupati eratis*, sive negotiis, sive paupertate vestrâ, etc.

Ex dictis duplicem collige sensum. Primum: Gaudeo quod prior vester erga me refloruit affectus, vestraque mei sollicitudo; non quod cessarit iste vester affectus, sed quia vobis defuit opportunitas; seu voluntas quidem adfuit, sed defuit opportunitas. Alterum, quem magis litteralem puto: Gaudeo quod jam tandem revigerit vester erga me affectus, quo mei curam gerere solebatis. In quo laus est expressa, *refloruuit*. Objurgatio tacita, *sicut et sentiebatis*, quasi refrigeruerit ardor charitatis. Ut hanc autem objurationem temperet, excusationem adjicit tacitam et expressam. Tacitam et quæ debet subintelligi, credo quidem quod voluntatem et affectum habebatis. Expressam, sed defuit opportunitas, non poteratis tum ob inopiam, tum ob negotia, tum ob occasione defectum.

VERS. 11. — *NON QUASI PROPTER PENURIAM...* Suam excusat congratulationem, seu suum explicat gaudium, quasi diceret: Putatis fortè quod ideò gaudeam quia per vestram beneficentiam à penuria mea sub-

id e-t, eam pacem Deus vobis cumulabit.

VERS. 10. — *Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando* (post longiorem moram et torporem) *refloruistis pro me sentire, pro me solliciti esse*, mihi curam habere, etc.

Sicut et sentiebatis, id est, animum gerebatis pro me sollicitum; nec derelicti largiendi voluntas, sed opportunitas. *Occupati autem eratis*, id est, opportunitatem non habebatis.

VERS. 11. — *Non quasi propter penuriam dico*, id est, respiciens ad penuriam quam patior, quasi meum

levatus sum. Non est ita : EGO ENIM DIDIC IN IIS QUE REPERIO CONTRITUS ESSE. Minus itaque propter penuriam meam sublevatam gaudeo, quam propter charitatem vestram.

Mirare hic et imitare D. Pauli prudentiam : nihil dicas aut facias unquam in ministerii exercitio, quo tuam exponas inopiam, aut quo pateat quod ab ea cupias sublevari. Disce ab Apostolo in paucis sufficiens esse, multa non desiderare : divinus hic vir, perpetuus Dei imitator, sibi sufficiens, nihil appetens, omnibus communicat et liberaliter effundit. Hunc tuo imitare modulo, paucis contentus, nihil appetens, benefac omnibus.

(Dei sufficientia, vide Cornelium à Lapide.)

Vir apostolicus Dei sit imitator.

VERS. 12. — SCIO ET HUMILIARI, SCIO ET ABUNDARE, id est, scio in rebus exiguis patienter me gerere ; scio et rebus abundantibus uti moderatè. Utramque fortunam et tenuitatis et abundantiae novi ferre moderatè. Scientia hæc apostolica pauperum evangelicorum doctrina sit et norma : sciant in penuria non tristari, non dejici, sed patientes esse, sciant in abundantia non dissolvi, non deliciari, sed frugales esse et moderati.

UBIQUE ET IN OMNIBUS INSTITUTUS SUM. Græc. : In omni et in omnibus. εὐ πάντι, καὶ εὐ πάντι. Syr. : in omnibus et in omnibus exercitatus sum. Μεμύησαι, mysteriis imbutus, initatus sum, institutus sum, quasi diceret : Mysteriis initatus sum, ad omnia religionis exercitia formatus, ubique et in omnibus eventibus novi me christiane gerere.

ET SATIARI ET ESURIRE, id est, utraque abundè sum expertus et satietatem et famem et egestatem et abundantiam, Theodoreus.

Nota litteralis et moralis.

Nota quod verbo Græco uititur, à quo derivatur mysterium, μεμύησαι, initatus sum; μέμη, initio; hinc μεμύησαι, ut indicet quod vita christiana, si sit interior, mysterium est, sacrificium, lausque Dei perennis. In omnibus eventibus, sive copia occurrat, sive inopia, cor nostrum debet sacrificare et sacrificari. Sacrificare quidem, omnia ad Dei gloriam referendo; sacrificari verò, per temperantiam in abundantia; per patientiam in penuria. Utrobique debemus modum tenere, temperantia metas non excedere in opibus; animi quietem conservare in penuria. Sacrificet ergo et sacrificetur simul cor nostrum, hanc sui mortificationem in utroque statu, ubique Deo offere. Vita christiana sic ducta laus erit Deo perennis, sacrificium

commodum hic spectem. Ego enim didici, etc.; hoc est, ego didici contentus esse iis quae habeo, tanquam illa mihi sufficientia.

VERS. 12. — Scio et humiliari, etc. Humiliari, hic significat esse inopem et indigum, unde ei opponitur, abundare; q. d. : Scio ferre penuriam, scio ferre et abundantiam.

VERS. 13. — Omnia possum in eo, etc. Omnia jam enumerata, et alia quecumque preferenda mihi sunt, possum et præsto per eum qui mihi ad hæc omnia vires subministrat, quique omnia hæc in me operatur, scilicet per Christum.

VERS. 14. — Verūtamen benè fecistis, etc., id est,

perpetuum, mysterium absconditum. Hoc mysterium perfectè noverat Apostolus, erat initiatus, et ad omnia institutus ! utinam ego sim tandem aliquando catechumenus ac novitus !

VERS. 15. — OMNIA POSSUM IN EO QUI... Græc., in eo corroborante me. Gratia Christi intus corroborat. Quia supradicta magniloquentiam redolent, vide quamprimum corrigat. Non hoc, inquit, meum benefactum est, sed ejus qui vires dat. Qui me docuit hoc vitæ christianæ mysterium, ille me ipse corroborat interius, ut illud in proximis redigam. *Omnia possum in eo....;* in me, nihil sum, nihil possum ; in Christo sum et possum omnia. Utramque veritatem et mei proprii nihil, meæque nullipotentie ; et mei in Christo per gratiam esse divini, meæque in illo et per illum omnipotentie, menti et cordi meo sic imprime, Deus, ut nunquam præsumam, nunquam dicitiar.

VERS. 14. — VERŪTAMEN BENEFECISTIS.... Ne supradicta videatur munus datum despiciere, ideoque ne eos molestiæ afficiat, quasi res illi fuis- et superflua, hincque fiant in dando negligentiores, illorum alacritatem excitat et inflamat, dicens : *Verūtamen benè fecistis...* Quanquam ita sit, licet sciam esurile..., bene tamen fecistis, et rem mihi gratam, dum per vestram beneficentiam sublevastis inopiam meam ; verè enim egebam, et mihi egenti subvenisti. Illic gratitudinem miscet cum evangelicâ sufficientia ; licet didicerim contentus esse in rebus arctis, rem tamen gratam mihi fecistis, nec mea in Christo sufficientia meam minuit erga vos gratitudinem.

VERS. 15. — SCITIS AUTEM ET VOS, PHILIPPENSES... Ut majorem exhibeat gratitudinem, ostendit se memorem et gratiæ antiquæ illorum beneficentie : que Philippensem beneficentia è laudabilior est in se, et Paulo gravior, quod antiquior est, nimirum à principio Evangelii; et Philippensis specialior ; NULLA... NISI VOS SOLI... Sic autem illos laudat, ut se purget; hæc quippe singularitas ita Philippenses extollit super alios omnes, ut et D. Paulum purget ab avaritiæ suspicione; quippe qui, si ab omnibus aliis ecclesiis receperisset, brevi opibus abundasset.

COMMUNICAVIT IN RATIONE DATI ET ACCEPTI... Alludit ad libros mercatorum rationarios, quorum duæ sunt partes, expensorum scilicet et acceptorum. *Scitis*, vos, Philippenses, et aliis testari possetis.

QUOD A PRINCIPIO, seu cum primùm vobis Evangelium prædicavi, cum exivi à Macedoniâ ut irem in Achiam, nulla Ecclesia communicavit..., id est, quid-

quod mibi res vestras et facultates communicastis in tribulatione meâ, cùm vincitus essem, bene fecistis ; sicut participes vos facere et communicare voluistis meæ tribulationi et vinculis, sic et premio.

VERS. 15. — SCITIS AUTEM ET VOS, PHILIPPENSES, QUOD IN PRINCIPIO EVANGELII, SCILICET A ME VOBIS PRÆDICATI, DE QUO ACT. 16. QUANDO PROFECTUS SUM A MACEDONIA, ID EST, QUANDO MACEDONIAM, IN QUAM VOS ESTIS, RELQUI, ET TRANSIVI IN ACHIAM, ACT. 17. NULLA MIHI ECCLESIA COMMUNICAVIT IN RATIONE DATI ET ACCEPTI, NISI VOS SOLI ; COMPENSANDO SCILICET SPIRITUALIA A ME ACCEPTA DATIS SUIS TEMPORALIBUS DONIS, VEL POTIUS STIPENDIIS. Ita Chrysostomus.

quam mihi tribuit quod in rationes meas, seu computum meum, referrem. *Nisi vos soli*; seu nulla Ecclesia datis temporalibus spiritualia ei à me data compensavit, nisi vestra, que ulòrè semel et iterùm mihi misit, cùm essem Thessalonice, id quo indigebam.

VERS. 16. — *Quia THESSALONICAM...* Cùm in metropoli esset, ab exigua civitate alebatur, ait D. Chrysostomus; et hoc est magnum encomium Philippensis; non solum præsentem reverentur, sed et absens curam gerunt, Theodoretus.

IN USUM MIHI MISISTIS. Syr.: *Necessitatem meam misistis.*
Nota litteralis et moralis.

Nota *communicavit in ratione dati...* Non dixit, de-dit, sed *communicavit*, quia res hæc communicatio quædam est; spiritualia seminavit Apostolus, carnalia messuit. *Communicaverunt Philippenses in ratione dati*, carnalia dando; et *in ratione accepti*, accipien-do spiritualia. Itaque eleemosyna negotiatio, seu mercatura quædam est, in quâ terrenis emitur cœlum; in quâ melior est dantis conditio quâm accipientis, quia quæ accipiuntur, hic consumuntur, dantibus autem aeterna merces est reposita, D. Chrysostomus. Hic ergo negotiatione nihil quæstiosius; fit in terrâ, perficitur in cœlo; empores sunt in terrâ, emunt verò quæ sunt in cœlis, idem. Verùm non desperat quisquam (p. auper scilicet); cœlestia non emunt pecunia, sed animus, sed humanitas, sed misericordia; non di-vitiis opus est, sed voluntate. Hanc si habes, duobus minutis cœlorum regnum emes, idem ibidem. Qui dat voluntatem seipsum dat, hominem dat: homo autem par premium non habet, idem D. Chrysostomus.

VERS. 17. — *NON QUA QUERO DATUM.* Syr.: *Non quia munus requiram.* Ne videatur illos sui gratiâ laudare, seu propter subventionem corporalem; sicut priùs dixit, *non quasi propter penuriam..... ita nunc: Non quia quero datum*, id est, hoc dico, non quia ve-stra munera requiram, sed quia vestrum lucrum re-quiro; cupio scilicet, ut fructus, seu lucrum abundans, inscribatur in rationibus vestrīs, seu in libro vestro rationario. Perseverat in metaphorâ librorum rationariorum, seu computuum, quos habent mercatores, in quibus data et accepta conscribunt. Hinc collige quòd unusquisque librum habet rationum cum Deo, in quo ex unâ parte inscribuntur quæ à Deo accepit; ex alterâ parte quæ Deo reddidit, quæ ad Dei gloriam egit et passus est. Examina hunc tuum librum; seriò perpende accepta; vide et compara redditā. Eheu! quam dispar ratio!

VERS. 18. — *HABEO AUTEM OMNIA...* Rursus, ne fiant

VERS. 16. — *Quia et Thessalonicanam semel et bis (semel et iterum) in usum (id quo indigebam) mihi misistis.*

VERS. 17. — *Non quia quero datum*, etc. Si quid à vobis accipio, vestrūm est lucrum et commodum, ve ster fructus ex hoc augetur, etc.

VERS. 18. — *Habeo autem omnia, et abundo*, id est, recepi ea que ad me misistis, adeò largè, ut nunc abundem. Hoc addit ut intelligamus facile abundare eum qui in re modicâ ac tenui contentus est.

Repletus sum, q. d.: Omnis mea penuria, omnis famæ, omnis egestas, omne desiderium meum, ex-

negligentiores, quia dixit, munus non requiro, ipsorum subventionem magnificat. *Habeo omnia, ET ABUNDO* per vestram dationem; vestra eleemosyna non tantum inopiam meam sublevavit, sed et abundantiam contulit. *Abundo, repletus sum.*

Nota tamen quòd hic mirum in modum superiùs dicta confirmet: illorum quippe magnificentiam sic laudat, ut tamen quasi debitam asserat. Utitur verbo ἀπέζειο, *recipio*, quasi censem et fructus ex agro, ait D. Chrysostomus.

ACCEPTIS AB EPAPHRODITO. Accepi ab Epaphroditō quæ misistis. Liberat Epaphroditī fidem.

ODOREM SUAVITATIS, HOSTIAM... Deus autem per me accepit ea, quasi sacrificium bonæ fragrantie, suavissimi odoris. Eleemosyna vestra est quasi thus, seu thymiam suavissimi odoris. Imò quasi victima et hostia, quæ cum thure per ignem offertur Deo, et cuius fumus et odor Deo suavissimus.

Notat hic D. Chrysostomus Scripturam loqui ad nostrum captum: *Odoratus est Dominus*, etc., quia nos cum letitiâ et voluptate odores suavissimos percipimus, ideò dicit: *Odorem suavitatis*. Notat autem quòd non fumus faciebat accepta sacrificia, sed animus qui offerebat, ita et de eleemosynâ.

VERS. 19. — **DEUS AUTEM IMPLEAT OMNE DESIDERIUM.** Graeca variant; alia habent χαρὰ, *gaudium*, quod noster interpres vertit *desiderium*, quia dùm nostrum impletur desiderium, impletur et gaudium. Alia χάρις, *gratiam*, alia χρεῖα, *necessitatem*, indigentiam vestrā, ita Syrus. Et hoc ultimum probabilius putat D. Chrysostomus, vultque hunc versum referri ad id quod supra dixit Apostolus: *Occupati eratis*, seu indigebatis; hincque precatur Apostolus ut Deus illis necessaria vitæ donet. Implet id omne quod vobis opus est, ait Theodoretus. Precatur ergo illis benedictionem temporalem et aeternam. Notat D. Chrysostomus quòd hujus vitæ necessaria illis precatur, ut se ad eorum captum demittat. Nam si S. Paulo similes fuissent; si adeò crucifixi ac ipse, non hæc sanè fecisset; sed quia homines erant opifices, pauperes, uxores et filios habebant, etc., quâdamque propterea rerum cupiditate tenebantur: hinc precatur necessaria, sicut et Christus nos docuit dicere: *Panem nostrum quotidianum*, etc.

SECUNDUM DIVITIAS SUAS. Syr.: *Impleat omnem indigentiam vestrā, secundum opulentiam suam.* Quasi diceret Apostolus: *Hoc Deo facilissimum est, utpote qui ditissimus est, habetque divitias immenses.*

pletum est, *acceptis* (postquam accepi) ab Epaphroditō quæ misistis, etc.

VERS. 19. — *Deus autem meus impleat omne desiderium vestrūm*, secundum divitias suas; q. d.: Facilè est Deo vobis rependere, vos dñare, vestra vota ex-plere: est enim ditissimus. Ita Chrysostomus.

In gloriâ, in Christo Jesu; q. d.: Ita precor vobis à Deo rerum hujus vitæ sufficientiam, ut ea vobis cedat ad gloriam: vitæ aeternæ per Christum.

VERS. 20. — *Deo autem et Patri nostro*, etc. De his omnibus bonis quæ præstitisti, et quæ speratis, glo-rificetur Deus, Pater noster, in omnem aeternitatem,

IN GLORIA, IN CHRISTO JESU, id est, det et gloriam aeternam quae est *in Christo Jesu*; vel det gloriam per Iesum Christum.

VERS. 21. — **SALUTATE OMNEM SANCTUM.** Quomodo omnis Christianus sit sanctus, vide c. 4, v. 4.

VERS. 22. — **MAXIME QUI DE DOMINA CESARIS SUNT.** Ipsos erigit et confirmat, ait D. Chrysostomus, ostendens eis quod etiam ad imperatoris domum pervenerit fides: si enim qui in regiis, omnia propter celorum regem despicerunt, multò magis id ipsis faciendum.

Addit, *amen*, illud solemne, quo precationem confirmet; q. d.: Vehementer opto et precor ut fiat quod dico.

VERS. 21. — *Salutate omnem sanctum in Christo Jesu*, id est, Christianum, qui baptismō sanctificatus est per Christum, et professione et vocatione christiana sanctus est.

VERS. 22. — *Salutant vos qui mecum sunt fratres*, id est, qui circa me sunt; ut qui mihi vincto ministrant, qui me visitant, qui mecum hic in Evangelio

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

Et praxes hic apostolicas habemus et exemplum mirabile ad omnem sanctitatem conducentia.

PRIMA PRAXIS.

Diem seu mortis, seu judicii, semper proximam cogitare. *Dominus propè est.* Vide v. 5. Hæc cogitatio stimulus est ad omne bonum faciendum. Vide ibidem. Ad idem maximè confert recordatio quod sit in celo liber vitæ, v. 3, in quo scribitur quidquid boni fit in terris. Quod minus hic laudis receperimus, eò major erit merces et gloria in celis. Recordare et quod habeas apud Deum librum rationarium, in cuius una parte inscribuntur quæ à Deo recipis; et in altera parte quæ Deo reddis. Hunc tuum librum lege, examina; vide accepta, compara redditia. Eheu, quād dispar ratio! Vide v. 17.

SECUNDA PRAXIS.

Quæcumque sancta et sanctificantia, perfecta et persicentia jugiter animo versare, diligere, desiderare, et suis temporibus exequi. Vide v. 8. Non ea tantum quæ sunt de præcepto facere, sed ad perfectionem semper tendere.

ADMIRANDUM PERFECTÆ SEU APOSTOLICÆ VITÆ EXEMPLUM.

Paulus semper idem, suo statu semper contentus, sibi, Deo juvante, sufficiens, nihil appetens. Vide v. 11. Paulus scit, Dei gratiâ, et inopiam patienter ferre, et abundantiam uti moderatè, v. 12. Paulus, uno verbo, ad omnia institutus est, v. 16. Illius exemplum ita mirare ut et imitari studeas. Disce itaque primò, paucis et merè necessariis contentus nihil appetere. Secundò, in paupertatis inopiam patiens et constans esse; in abundantiam frugalis, moderatus et pauper. Tertiò, ad omnes eventus semper esse paratus. Talis vita sacrificium est perpetuum, laus Dei perennis. Vide vers. 12.

VERS. 23. — **GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.** Nil aliud optat bonum, quia reverè nullum aliud in hac vitâ. Sola gratia cordis nostri remedium et sanitas. In corde nostro est ægritudo nostra, cupiditas scilicet; hanc gratia sola sanat. *Fiat in eo fons aquæ refrigerantis.* Deus unus cor nostrum implere potest et beare; gratia, Dei emanatio, ac quasi vicaria, illud nunc impleat et incipiat beare; donec gloria penitus replete et accumulet, reddatque in aeternum felix et beatum. *Gratia itaque Domini nostri Jesu Christi, etc.*

laborant.

Salutant vos omnes sancti, scilicet qui Romæ sunt, id est, omnis Romana Ecclesia.

Maxime autem qui de Cesariis domo sunt. *Domo*, id est, familiâ. *Cæsarem Romanum intelligit*, nec aliud quam Neronom, sub cuius potestate vinctus erat.

VERS. 25. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc.* Sensus est: Deus per Christum det vobis, et multiplicit beneficia gratiæ suæ. Scripta est Romæ è vinculis primis.

TERTIA PRAXIS.

Circa eleemosynam faciendam.

Recordare quod eleemosyna sit quedam negotiatio, v. 16. Quà nihil quæstiosius, quia terrenis emitur cœlum, ibidem. Quà nihil facilius, quia ubi deest pecunia, sufficit animus. Vide ibidem. Quà nihil Deo gratus, quia eleemosyna est quasi thymama illi suavisimum, v. 18. Quasi hostia Deo gratissima, ibidem. Sacrificium, cuius non fumus, sed offerentis animus Deo placet, ibidem. Harumque veritatum memor, da libenter et cum gaudio pro amore Dei. Da cor tuum, *da de tuâ substantiâ internâ affectum*; externâ, bona temporalia, hisque temporalibus æternitatem regni cœlorum eme. Pauper astans coram te altare Christi est; super hoc altare sacrificia, offer Deo hostiam acceptam, placentem, odorem suavitatis.

QUARTA PRAXIS.

Circa eleemosynam recipiendam.

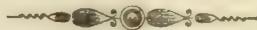
Beatus est magis dare quād accipere, Act. 20, 15. Melior est dantis quād accipientis conditio, ait D. Chrysostomus. Vide v. 16. Itaque da cum gaudio; accipe cum humilitate, imò et cum timore, ne fortè judicium recipias, si eleemosynarum sis latro, eas sine verâ necessitate, aut ultra necessitatem, recipiens. Si autem vera sit accipiendi necessitas, humili simul et grato animo recipe, v. 10, 18. Quantum opus habes, accipe, v. 15. *Vossoli*, v. 16, necessitatem meam, *in usum*.

Benefactoribus benè precare: *Deus impleat omne desiderium vestrum*, etc., v. 19. Accipe, non tu causâ, sed illorum gratiâ, v. 17; cùm non dederint, non indignare, sed illorum vices dole. Ubique patientiam habe: *Ubique et in omnibus institutus, scias satiari et esurire, et abundare, et penuriam pati*, v. 12.

Multa alia de eleemosynâ vide 2 Cor. 8, et 9, in corollariis.

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES

Præfationes.

Colossæ erant urbs Phrygicæ, vicina Laodiceæ et Hieropoli, ut colligi potest ex hac Epistolâ, cap. 2, v. 4; et cap. 4, v. 13, 15 et 16, ubi jubet Apostolus ut Colossenses legant Epistolam Laodicensem; et è contra ex hoc Colossalum cum Laodiceâ et Hieropoli vicinio, patet Colossenses, ad quos sribit D. Paulus, non fuisse Rhodios, ut putarunt aliqui; licet horum civitas à Colosso solis famoso fuerit eodem forsitan nomine nuncupata.

Colossas, Laodiceam et Hieropolin, non multò post scriptam hanc Epistolam, terre motu corruiisse, narrat Orosius; refert et Eusebius in Chronicô, sed creduntur restitutæ, ut de Laodiceâ patet Apocal. 3, v. 14.

Omnis, tum Latini, tum Græci interpres, si Theodoretum excipias, censem D. Paulum Colossis nuncquam prædicasse, idque colligunt ex diversis hujus Epistolæ locis, maximè ex cap. 1, v. 7, ubi testatur ipse Paulus quod Epaphras fuerit Colossensium doctor; et cap. 2, v. 4, ubi testari videtur quod non fuerit visus ab illis; et ex aliis locis, de quibus suo loco.

Colossenses in eâ fuerunt Asiae Minoris parte quæ magna Phrygia vocabatur. Civitas eorum Colossæ ab Hieropoli et Laodiceâ, quarum in hac Epist. mention fit, haud procul dista. Quod observandum, propter nonnullos qui, contra auctoritatem Græcorum interprætum, Colossas easdem cum Rhodo faciunt: quam eo nomine appellatam putant ob nobilem illum Colossum, qui numeratam inter septem mundi miracula. Sed, ut ita sit quod Rhodii aliquando dicti fuerint Colossenses, ut Suidas asserere videtur, attamen eos ab his ad quos ista mittitur Epistola diversos esse, ex iis quæ diximus planè liquet. Sribit autem ad Coloss. Paulus, non quod iis Evangelium predicasset (siquidem eos ne viderat quidem, ut colligitur ex cap. 2), sed quod tanquam gentium Apostolus et sollicitudinem gerens omnium Ecclesiarum (quam sibi tribuit, 2 Cor. 11), huic quoque parti Ecclesiæ à falsis magistris periclitanti, pro officio suæcurrendum putarit. Instituti autem erant in fide Christi per Epaphram, Apostoli discipulum, quemadmodum de eo testatur cap. 1. Nam Archippus, cuius ult. cap. mentionem facit, non apostolus eorum, sed episcopus aut presbyter fuisse videtur. Et hæc quidem communis est sententia commentatorum, tam Latinorum quam Græcorum, Colossenses ipsum Paulum prædicantem non audivisse. Dissentit autem unus Theodoretus, qui locum allegatum, cap. 2, contendit aliter intelligendum esse; de quâ re videbitur cum ad ejus loci expositionem perventum erit. Adducit ille pro se quod legitur Act. 18, Paulum ex ordine perambulasse Galaticam regionem, et Phrygiam, in quâ utique sunt Colossenses, ut dictum est, sed argumentum hoc non est certum. Erant enim multæ aliae civitates illius regionis, quas recenset lib. 6 naturalis Hist., cap. 52, quarum aliquas perambulasse potuit Paulus, Colossensibus omissis. Atqui vicissim contra Theodoretum facit quod Paulus in totâ Epist. nosquam significat se Colossensibus Evangelium prædicasse, aut eorum apostolum

Ad illos tamen scribit, tum quia omnium gentium doctor, tum maximè quia Epaphram ipse ad eos miserat, illorumque episcopum constituerat, ait Martyrologium Romanum, die decimâ nonâ julii.

Sribit autem ut eos à virulentis hereticorum dominatibus eximat, et ut in fide evangelicâ confirmet.

Penetrârunt enim Colossas pseudo-apostoli, Simoniani, et Judaizantes; quorum primi dicebant, non Christum, sed angelos, esse nostræ salutis auctores et mediatores; et consequenter per angelos, non per Christum, esse accedendum ad Deum; secundi vero urgebant Judaicarum, et gentilitiarum multorum superstitionum observationem.

Utrorumque errores primò redarguit Apostolus; deinde cuilibet hominum generi dat vite et morum documenta.

Hæc Epistola, quoad materiam et sententias, affinis est Epistole ad Ephesios; hæcque, sicut illa, sublimis est et grandiloqua.

Romæ scripta est in primis vinculis, quorum plures mentionem facit; per Tychicum et Onesimum u

esse, quin potius paulò post exordium Epist., ubi locus erat id commemorandi, non se, sed Epaphram nominat, ut Evangelii primum ac præcipuum apud eos ministrum. *Sicut, inquit, didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, etc.* Et in Epist. ad Philémonem Colossensem: *Spero per orationes vestras donari me vobis.* Non enim ait restitui, sicut Heb. ult., sed donari, quasi apud eos nosquam fuisse. Ceterum occasio scribendis Colossensibus Paulo fuit, quod post acceptum Evangelium, à quibusdam, quorum studium erat sinceritatem apostolice doctrine corrumperem (Simonianos fuisse credibile est), persuasi essent accessum se habere ad Deum, non per Filium, sed per angelos, ut per quos antiquitus omnia gesta legamus. Filium autem Dei majorem esse, quam ut eo mediatore atque intercessore ac deprecatore uti nobis licet. Accedebant observations ac superstitiones tam Judaicæ quam Græcæ, sive ab iisdem auctoribus introductæ, sive ab aliis acceptæ, philosophis scilicet, ac Judæis, sed ab Evangelio, quod semel repperant, prorsus dissentaneæ. Primum igitur ac præcipue docet Apostolus nonnisi per Christum Dei Filium, per quem omnia condita sunt, nos instaurare ac reconciliari cum Deo, et proinde religioni angelorum, quam nimis Christi mediatoris officium ad angelos transferatur, non esse auscultandum. Judaicas autem, aut philosophicas observations cum Evangelio minimè miscendas esse, neque eas ad sanctificationem nostram quidquam habere momenti. Atque hæc agit 1 et 2 cap. Reliqua pars Epist. fermè usque ad finem in tradendis vitæ christianæ præceptis consumitur. Confer quæ diximus in argum. Epist. ad Ephes. Scripta est hic Epist., non Ephesi, ut habet vulgare argumentum, quod est in Latinis codicibus, sed Romæ, ut habent Græcorum subscriptiones. Nam vinculum suorum sub finem Epist. ter meminit; Romæ autem, non Ephesi, Paulum vinculum fuisse legimus. Adde quod missa est per Tychicum et Onesimum; quem

missa, anno Christi 62. Vide cap. 4, v. 7 et 9.

Una est ex illis Epistolis quas Romæ scripsit in vinculis, et quæ ideò sanctiores sunt, habentque aliquid

posteriorem Romæ in vinculis Christo generat, ut habet Epist. ad Philemonem. In quam ad Philemonem Epist. scribens Hieronymus, affirmat Romæ è

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater :

2. Eis, qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu.

3. Gratia vobis, et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes :

4. Audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam habetis in sanctos omnes,

5. Propter spem quæ reposita est vobis in cœlis : quam audistis in verbo veritatis Evangelii,

6. Quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit, sicut in vobis, ex eâ die quam audistis, et cognovistis gratiam Dei in veritate,

7. Sicut didicistis ab Epaphrâ charissimo conservo nostro qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu,

8. Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu.

9. Ideò et nos ex quâ die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientiâ et intellectu spirituali ;

10. Ut ambuletis dignè Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientiâ Dei :

11. In omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientiâ et longanimitate cum gaudio.

12. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine ;

13. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et translulit in regnum Filii dilectionis sue,

14. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum :

15. Qui est Imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ ;

16. Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terrâ, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates ; omnia per ipsum et in ipsum creata sunt :

17. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.

18. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis ; ut sit in omnibus ipse primatum tenens :

19. Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare ;

20. Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt :

amplius quam aliæ ; ut si vir fortis scriberet à cœdibus interim desistens et trophæis, ait D. Chrysostomus initio hujus Epistole.

vinculis, unâ cum hac Epist., missas fuisse eas quæ datæ sunt ad Ephes., ad Philipp., et ad Philemonem. Quæ utique omnes è primis vinculis datæ sunt.

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, apôtre de Jésus-Christ par la volonté de Dieu, et Timothée son frère,

2. Aux saints et aux frères fidèles en Jésus-Christ qui sont à Colosse.

3. Que Dieu notre Père, et Jésus-Christ Notre-Seigneur, vous donnent la grâce et la paix. Nous rendons grâces à Dieu, qui est le Père de Notre-Seigneur Jésus-Christ, et nous le prions sans cesse pour vous,

4. Depuis que nous avons appris quelle est votre foi en Jésus-Christ, et votre charité envers tous les saints,

5. Dans l'espérance de la bonté qui vous est réservée dans le ciel, et dont vous avez déjà reçu la connaissance par la parole très-véritable de l'Évangile,

6. Qui est parvenu jusqu'à vous, comme il est aussi répandu dans tout le monde, où il fructifie et croît, ainsi qu'il a fait parmi vous, depuis le jour où vous vous l'avez entendu, et où vous avez connu la grâce de Dieu selon la vérité ;

7. Comme vous en avez été instruits par notre très-cher Epaphras, qui est notre compagnon dans le service de Dieu, et un fidèle ministre en Jésus-Christ, pour le bien de vos âmes,

8. Et de qui nous avons appris aussi votre charité toute spirituelle ;

9. C'est pourquoi, depuis le temps où nous avons su ces choses, nous ne cessons point de prier pour vous, et de demander à Dieu qu'il vous remplisse de la connaissance de sa volonté, en vous donnant toute la sagesse et toute l'intelligence spirituelle ;

10. Afin que vous conduisez d'une manière digne de Dieu, tâchant de lui plaisir en toutes choses, portant des fruits de toutes sortes de bonnes œuvres, et croissant dans la connaissance de Dieu ;

11. Que vous soyez remplis de force par la puissance de sa gloire, et que vous ayez, en toutes rencontres, une patience et une douceur persévérente accompagnée de joie,

12. Rendant grâces à Dieu le Père, qui, en nous éclairant de sa lumière, nous a rendus dignes d'avoir part au sort et à l'héritage des saints ;

13. Qui nous a arrachés à la puissance des ténèbres et nous a transférés dans le royaume de son Fils bien-aimé,

14. Par le sang duquel nous avons été rachetés, et nous avons reçu la rémission de nos péchés ;

15. Qui est l'image du Dieu invisible ; qui est né avant toutes les créatures :

16. Car tout a été créé par lui dans le ciel et sur la terre ; les choses visibles et les invisibles, soit les Trônes, soit les Dominationes, soit les Principautés, soit les Puissances, tout a été créé par lui et pour lui ;

17. Et il est avant tous, et toutes choses subsistent en lui.

18. Il est le chef et la tête du corps de l'Eglise ; il est comme les premiers et le premier-né d'entre les morts ; en sorte qu'il est le premier en tout,

19. Parce qu'il a plu au Père que toute plénitude résidât en lui ;

20. Et de réconcilier par lui toutes choses avec soi, ayant pacifié par le sang qu'il a répandu sur la croix, tant ce qui est sur la terre que ce qui est dans le ciel ;

21. Et vos cùm essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis :

22. Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso :

23. Si tamen permanetis in fine fundati, et stabiles, et immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universâ creaturâ quæ sub cœlo est, cuius factus sum ego Paulus minister,

24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne meâ, pro corpore ejus, quod est Ecclesia,

25. Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei :

26. Mysterium quod absconditum fuit à seculis et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus,

27. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriae :

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu;

29. In quo et labore, certando secundum operationem ejus, quam operator in me in virtute.

21. Vous étiez vous-mêmes autrefois éloignés de Dieu; et votre esprit, abandonné à des œuvres criminelles, vous rendait ses ennemis :

22. Mais maintenant Jésus-Christ vous a réconciliés, par sa mort, dans son corps mortel, pour vous rendre saints, purs et irrépréhensibles devant lui,

23. Si toutefois vous demeurez fondés et affermis dans la foi, et inébranlables dans l'espérance que vous donne l'Evangile qu'on vous a annoncé, qui a été prêché à toutes les créatures qui sont sous le ciel, et dont j'ai été établi ministre, moi Paul,

24. Qui me réjouis maintenant dans les maux que je souffre pour vous, et qui accomplis dans ma chair ce qui reste à souffrir à Jésus-Christ, en souffrant moi-même pour son corps, qui est l'Eglise,

25. De laquelle j'ai été établi ministre, selon la charge que Dieu m'a donnée, pour l'exercer envers vous, afin que je m'accorde pleinement du ministère de la parole de Dieu,

26. Vous préchant le mystère qui a été caché dans tous les siècles et dans tous les âges, et qui maintenant a été découvert à ses saints,

27. Auxquels Dieu a voulu faire connaître quelles sont les richesses de la gloire de ce mystère dans les gentils, lequel n'est autre chose que Jésus-Christ reçu de vous, et devenu l'espérance de votre gloire.

28. C'est lui que nous prêchons, reprenant tous les hommes, et instruisant tous les hommes dans toute la sagesse, afin que nous rendions tous les hommes parfaits en Jésus-Christ.

29. C'est aussi la fin que je me propose dans mes travaux, combattant par la force que sa puissance produit en moi.

ANALYSIS.

In hoc capite tria facit Apostolus. Primi, confirmat Epaphræ doctrinam à v. 4 ad v. 12. Deinde refutat errores haëreticorum, explicans catholicam fidem, à v. 12, ad v. 23. Tertiò, se Christi ministrum dicit, pro quo multa pati gloriatur.

Ut catholicam Epaphræ doctrinam confirmet; primò, ob Colossium fidem, spem, et charitatem, Deo gratias agit. Secundò, asserit quòd idem illis Evangelium prædicatum sit quod in toto mundo prædicatur. Tertiò, laudat Epaphram, ut fidelem ministrum. Quartò, orat ut Deus eos in acceptâ fide perficiat, vitamque ducant Deo dignam, in omni opere bono et patientiâ.

¶ 12. Gratias agit Deo ob beneficia Christianis omnibus collata, hâcque gratiarum actione parat sibi viam ad excellenter Christi super angelos declarandas; sicutque

haëreticorum errores, angelos Christo præferentium, refutat indirectè.

Christus, imago Dei, omnium prorsus creator, etiam angelorum; Redemptor hominum, etiam gentilium; caput Ecclesiæ, pax universi, in quo omnis gratiarum plenitudo, etc.

¶ 21, etc., Christi beneficium Colossensis applicat: dummodo in fide expositâ, et ab illis receptâ, stabiles permaneant.

Denique Apostolus, ut calumnias contra seipsum sparsas dissipet, declarat se, per Dei voluntatem, constitutum esse Christi ministrum, ad patefaciendum gentibus mysterium hactenùs incognitum; pro quo mysterio in gentibus implendo, multa, gaudens et glorians, patitur.

PARAPHRASIS.

1. Paulus, Dei voluntate et jussu, apostolus Iesu Christi, et Timotheus frater;

2. Christianis qui sunt Colassis, quique Christo Iesu fideliter serviunt, salutem.

3. Gratia et pax vobis detur, et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Iesu Christo. Gratias Deo Patri Domini nostri Iesu Christi semper agimus, et pro vobis oramus.

4. A quo audistis fidem quam in Christum Iesum habetis, et charitatem quam erga omnes sanctos exercetis.

5. Propter spem futurorum bonorum quæ vobis asservantur in cœlis apud Deum, prout audistis per sermonem Evangelii, quod est veritatis verbum.

6. Quod Evangelium pervenit ad vos, sicut et in universo mundo, ubi disseminatum est, et fructificat et crescit, sicut et in vobis crescit et fructificat, ex quo audistis et cognovistis veritatem gratiae Dei.

7. Prout didicistis ab Epaphrâ, nostro charissimo conservo Christi Iesu, cuius est apud vos fidelis minister.

8. Et per quem novimus vestram erga nos dilectionem spiritualem.

9. Propterea, ex quo die hæc audivimus, non desivimus pro vobis orare, et postulare à Deo ut impleamini cognitione voluntatis ejus per dona omnis sapientiae et prudentiae spiritualis;

10. Ut vitam Deo dignam ducatis, scilicet ipsi per

opnia placentes, fructum omnis generis bonorum operum ferentes, et in Dei cognitione magis ac magis proficientes;

11. Ut omni genere roboris spiritualis roboremini per gloriosam Dei potentiam; ita ut patiamini mala constanter, mansuetè, et cum gaudio.

12. Gratias agentes Deo Patri, qui nos immeritos sòla suà gratià dignos fecit qui per lumen fidei participes essemus hereditatis sanctorum luminosæ, seu quæ sita est in lumine, scilicet in visione Dei.

13. Qui nos cripuit de potestate et regno tenebrarum, dæmonum scilicet et infidelitatis, et transtulit in regnum, seu in Ecclesiam, dilectissimi Filii sui.

14. Per cujus sanguinem redempti sumus, peccataque nostra remissa sunt.

15. Qui Filius est imago Dei Patris invisibilis, est que ante omnem creaturam genitus à Deo.

16. Quoniam per ipsum universa sunt creata, tum quæ in cœlis, tum quæ in terrâ, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum, et ad ipsum, seu ad ejus gloriam, creata sunt.

17. Et ipse est ante omnes creature, et omnia per ipsum et in ipso subsistunt, et conservantur.

18. Et ipse caput est corporis mystici, scilicet Ecclesiae; ipse, inquam, qui resurrectionis est principium, et primus omnium resurgentium, seu regeneratus ad vitam immortalem; ut in omnibus primum habeat.

19. Quia Deo Patri placuit, ut in Christo Filio suo omnis inhabitaret perfectio.

20. Et eidem Patri placuit omnes sibi reconciliare, pacificando per sanguinem, quem Christus in cruce fudit, terrestria et cœlestia.

21. Et vos, Colossenses, qui olim eratis abalienati à Deo, quin et ejus inimici sensu vestro, vestrâque malitiâ, per vestra opera mala;

22. Vos, inquam, nunc idem Christus reconciliavit

Patri suo per mortem in suo carneo corpore toleratam, ut vos eidem Patri suo exhiberet sanctos, et immaculatos, et irreprehensibles.

23. Dummodò permaneatis in fidei fundamento firmi et stabiles; non dimovetamini à spe bonorum cœlestium, quæ promittit Evangelium, quod audistis, quodque prædicatum est universis gentibus quæ sunt per totum mundum, cuiusque prædicandi munus mihi Paulo creditum est.

24. Qui Paulus nunc gaudeo in afflictionibus quas pro vobis vestroque bono patior; quia iis adimpleo in carne meâ, pro corpore ejus mystico, scilicet Ecclesiâ, que desunt passionibus quas Christus in suâ carne tulit.

25. Cujus Ecclesiae, mystici Christi corporis, factus sum minister, juxta providam Dei dispensationem, quæ constitutus sum gentium apostolus; ut meo ministerio impleam verbum Dei (de vocatione gentium).

26. Quod verbum, mysterium est seculis et generationibus præteritis absconditum; nunc autem manifestatum sanctis apostolis et fidelibus novi Testamenti.

27. Quibus sanctis voluit Deus notum facere quanta sint divitiae, quantaque gloria hujus mysterii quod in gentibus compleatur, scilicet de Christo Dei Filio, qui est spes æternæ vestræ gloriæ, seu causa spei vestræ.

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem (in ignorantia Dei et in peccatis versantem), et omnem hominem instituentes in omni sapientia spirituali, seu in perfectâ Dei cognitione; ut omnem hominem in Christo Jesu perfectum exhibeamus.

29. Ad hoc etenim labore, strenuè et viriliter decertans, non meis viribus, sed vi et efficacia Christi, qui in me potenter operatur.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS, APOSTOLUS JESU CHRISTI PER VOLUNTATEM DEI. Statim ab initio se Jesu Christi apostolum, per Dei voluntatem, non suâ voluntate propriâ, commemorat, ut sese opponat pseudo-apostolis, qui suâ sponte munus assumpserant prædicandi. Nullus est major defectus quâm potestatis defectus; missio itaque in primis est necessaria: ad Deum autem pertinet suos ministros et vocare, et mittere. Hanc per Dei voluntatem, non propriâ sponte ministerium assumatur.

ET TIMOTHEUS FRATER. Præ omnibus aliis qui cum Paulo erant, Timotheum in salutatione sibi adjungit, quia Colossensibus notus erat, et apud omnes fideles claros.

VERS. 2. — IIS QUI SUNT COLOSSIS, SANCTIS ET

VERS. 1. — Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, etc. Passim Apostolus se à Deo et Christo missum significat, ut falsos doctores, qui nonmittuntur à Deo, sed suâ sponte docendi munus assumunt, perstringat et excludat.

FIDELIBUS FRATRIBUS. *Sanctis*, scilicet per Christi mortem, seu in baptismo sanctificatis. *Fidelibus*, id est, qui credunt in Jesum Christum; seu, ut ait D. Chrysostomus, qui mysteria credunt, quæ ne Angeli quidem ante nos neverunt; quique, haec credentes, vitam ducent Deo dignam; uno verbo, qui Christo fideliter serviant. *Fratribus*, utpote qui eodem Christi sanguine regenerati sunt omnes. Tria in his verbis nota Christiani insignia: Primò, sanctus est, per baptismum in Christi sanguine consecratus; secundò, fidelis est, verus filius Abrahæ, qui fidelium pater est; imò filius ipsiusmet Dei, qui verus est Abraham, et consequenter hæres Dei; tertìo, frater Christi et omnium Christianorum.

VERS. 3. — GRATIA VOBIS ET PAX... Gratia pacis

VERS. 2. — *Eis qui sunt Colossis*, etc, id est, Ecclesiae Colossensium. Hoc nomen *sancti* monet Christianos ut assidue studeant sanctitati et perfectioni.

VERS. 3. — *Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo*. Suppet, donetur et multipli-

semen est ; pax gratiae fructus : utraque verò Dei filiorum hæreditas, in Christi sanguine fundata, seu per Christi merita nobis debita. Utraque autem à nobis semper optanda, et pro nobis, et pro aliis. Hinc consueta Apostoli salutatio sit et nostra.

GRATIAS AGIMUS DEO PATRI... Consuetum etiam Epistolarum D. Pauli exordium, à gratiarum scilicet actione, et ab oratione. Deum laudat ipsique gratias agit ob fidem, spem et charitatem, Colossenium. Deum orat ut illarum virtutum eis largiatur complementum. Seu gratias agit pro collatis beneficiis; orat pro conferendis. Hunc apostolicum imitare morem, lauda et ora. *Semper oramus*, id est, frequenter, assidue, quoties oramus.

VERS. 4. — AUDIENTES FIDEM VESTRAM... Græc., ἀκούσατε, participium præteriti temporis, postquam audivimus; seu quoniam audivimus; vel auditæ fide vestræ.

VERS. 5. — PROPTER SPEM, id est, propter bona sperata; vel propter spem futurorum bonorum. Ergo bonum est intuitu mercedis aeternæ charitatem exercere. Evidem propter temporalia et caduca agere, mercenarium est, et christiano viro, celorum civi et domestico Dei, indignum; agere verò propter cœleste regnum et aeternam vitam nobis à Christo promissam, id Christiano, Dei filio et hærede, dignum.

Itaque fidei oculis paratum nobis regnum frequenter aspiciamus; spe firmâ ad illud anhelemus, hujusque regni intuitu et spe animati, bonum viriliter operemur, mala libenter toleremus.

QUAM AUDISTIS. Græc., *De quâ spe audistis jam ante*, seu priùs audistis per prædicationem verissimi Evangelii.

VERBO VERITATIS, id est, verbo verissimo.

VERS. 6. — QUOD PERVENIT AD VOS..., Græc., τὸν παρόντος; participium præsens, quod aliqui vertunt: *Quod præsens est apud vos.* D. Chrysostomus utrumque jungit simul, præteritum et præsens; quod pervenit et est apud vos: non enim, inquit, accessit, et recessit, sed mansit, et est illuc.

SICUT ET IN UNIVERSO MUNDO, id est, præcipuis terra partibus, Europâ, Asiâ, Africâ. *Vel in universo mundo* per famam et rumorem.

EST, ET FRUCTIFICAT, ET CRESCIT. Ubique adest, ubique dominatum obtinet, ubique stat, ait D. Chrysostomus. *Fructificat* per opera bona; augetur, quod

cetur. *Gratia complectitur omne genus beneficiorum Dei*, que ad salutem spectant vita aeternæ.

Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes. Scribit Apostolus se et Timotheum semper in orationibus suis, id est, cum orant gratias agere Deo pro beneficiis in Colossenses collatis, de quibus sequitur.

VERS. 4. — Audientes fidem vestram in Christo Iesu, id est, auditæ fide, quâ creditis in Christum, vel quam habetis de eis verso Christi mysterio. Illici : *quoniam fidem esse donum Dei; nam gratiarum actio, gratiae testificatio est.*

Et dilectionem quam habetis in sanctos omnes. Sensus: Et auditæ charitate vestrâ quam exercetis erga quoscumque fideles.

multos assumat, quod magis firmetur ac stabiliatur, ait idem D. Chrysostomus. *Evangelium tanquam arbor fructificat et crescit: fructus ejus, laudabilis fidelium vita; incrementum verò credentium est multitudo.*

SICUT IN VOBIS, subauditur *fructificat et crescit.*

EX EA DIE, qua per prædicationem ejus **AUDISTIS ET COGNOVISTIS** veritatem gratiæ Dei, nobis per Christum collate.

Felix ille de quo verè dici potest, quia ex quo audiuit et cognovit Dei gratiam, in ipso gratia mansit, fructificavit, incrementum continuum habuit! præsta, ô misericors Deus, ut saltem in posterum maneat, fructificet, crescat in me gratia tua.

VERS. 7. — SICUT DIDICISTIS AB EPAPHRA. In superioribus versiculis incœpit commendare doctrinam, quam ab initio receperunt Colossenses, *veritatis est verbum*; idem est Evangelium *quod est et fructificat et crescit in universo mundo*: per illud audierunt in veritate gratiam Dei. Hic verò eamdem doctrinam expressius approbat, laudans Epaphram qui eam illis administravit; sicque Simonianorum errores, huic doctrinæ oppositos, refutat indirectè. *Sicut didicistis ab Epaphrâ.* Hinc infertur Epaphram Colossenium apostolum fuisse, non verò D. Paulum, qui, lieèt in Phrygiâ pluries fuerit, non potuit tamen omnes Phrygiæ urbes invisere. Itaque vero simile est quod eò miserit Epaphram, qui inde ad Paulum per Colossenses Romam missus est, ut ei in vinculis ministret.

CONSERVO MEO, id est, qui mecum Christo servit in Evangelii prædicatione.

QUI EST FIDELIS, id est, sincerus Evangelii minister et præco; aliorum quidem, at vestro specialiter bono. Laudat eum à fidelitate ministerii; ne à doctrinâ, quam eos docuit, sinant se per pseudo-apostolos abduci.

Ex hâc laude Epaphræ ab Apostolo datâ, inferat omnis Evangelii præco, et quilibet animarum minister, se Christi ministrum esse, se Christo in membris servire; hincque ministerium suum cum reverentiâ et charitate Christo debitâ exhibeat. Ministerium ecclesiasticum verè servitus est; ergo cum humilitate subeundum, non cum superbâ ambiendum; Christi Domini servitus est; ergo reverenter et ex animo exercendum, sicut Domino et non hominibus.

VERS. 8. — QUI ETIAM MANIFESTAVIT NOBIS DILECTIONE.

VERS. 5. — Propter spem (id est bona sperata) *qua reposita est vobis in cœlis: quam audistis in verbo* (per verbum) *veritatis Evangelii*; q. d.: *In verbo veritatis quae est ipsum Evangelium; ut ipsam veritatem vocet Evangelium.*

VERS. 6. — Quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit, sicut in vobis, sicut et in vobis, subaudi, fructificat et crescit.

VERS. 7. — Sicut didicistis ab Epaphrâ charissimo conservo nostro, etc., id est, qui est fidus ac sincerus Christi minister, in procurandâ salute vestrâ.

VERS. 8. — Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram (quam habetis erga me et omnes Christianos) *in spiritu;* id est, spiritualem, que sola vera, firma ac solida est dilectio. *Dilectionem in spiritu,* id est, à

NEM VESTRAM IN SPIRITU, id est spiritualem, à Spiritu sancto manantem.

VERS. 9. — IDEO ET NOS EX QUA DIE AUDIVIMUS..., id est, propter quod, simul atque audivimus hæc, nimirum fidem, spem et dilectionem vestram.

NON CESSAMUS PRO VOBIS ORARE, repetit quod v. 3 dixit.

POSTULANTES UT IMPLEAMINI. Suarum pro illis orationem materiam explicat : scilicet *ut impleamini*.

AGNITIONE. Græc., *agnitionem*, subaudi, *zæzì secundum*, ait Estius : vel more Græcorum, apud quos passiva eundem easum regunt atque activa, ait Grotius. Id est, *ut impleamini* majori et exactiori cognitione VOLUNTATIS Dei. Quod quidem intelligi potest de perfecta cognitione voluntatis Dei in omni re ; à D. tamen Chrysostomo, et ab aliis multis post ipsum, intelligitur de cognitione voluntatis Dei circa reconciliationem generis humani; seu de voluntate quā Deus decrevit ab æterno nos sibi reconciliare nosque salvare, non per angelos, sed per unigenitum Filium suum.

IN OMNI SAPIENTIA ET INTELLECTU SPIRITALI, id est, per completam sapientiam et prudentiam spiritualem. Quoniam humanā sapientiā decipiebant eos Simoniani : Volo, inquit, vos esse in omni sapientiā spirituali, D. Chrysostomus. Per sapientiam intellige mysteriorum assecutionem : per intellectum, seu ut alii vertunt, *prudentiam*, intellige applicationem mysteriorum cognitorum ad actiones, seu intellige rerum agendarum cognitionem.

VERS. 10. — UT AMBULETIS DIGNÈ DEO, id est, ut vivatis sicut filios Dei decet. Græc., *dignè Domino*; scilicet Christo, id est, sicut decet discipulos Christi.

PER OMNIA PLACENTES. Græc., *in omnem placentiam*, id est, ut in omnibus Deo placeatis. Ambulare dignè Deo et per omnia placere Deo, idem sunt : dignè enim Deo ambulat qui Dei beneplacitum in omnibus implet. Id autem textus Græcus expressit hæc unicā sententiā, ut ambuletis dignè Deo in omnem placentiam.

IN OMNI OPERE BONO FRUCTIFICANTES... Explicat utrumque et quid sit *ambulare dignè Deo*, et quid sit *Deo per omnia placere* : nimirum, omnis generis bonorum operum fructus ferre, in Dei cognitione magis ac magis proficere.

VERS. 11. — IN OMNI VIRTUTE CONFORTATI, id est, oramus ut roborati omni genere roboris spiritualis, per gloriosam Dei potentiam (quā vos in se sperantes

Spiritu sancto, qui in vobis est, non autem à carne manantem, ait Anselmus.

VERS. 9. — Ideo et nos ex quā die audivimus, scilicet haec bona de vobis, ut fidem, dilectionem, etc.

Non cessamus pro vobis orantes, et postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, quā Deus voluit et decrevit nos sibi reconciliare, justificare et servare per Christum.

In omni sapientiā et intellectu spirituali. Spirituali, id est, à Spiritu sancto profectā.

VERS. 10. — *Ut ambuletis dignè Deo per omnia placentes.* Significat dignè Deo ambulare, non esse aliud quā Deo per omnia placere.

communiet), in omnibus adversis sitis patientes, longanimes et mansueti, imò gaudeatis.

Observationes litterales et morales.

Nota primò quòd dixerit Apostolus *secundum potentiam gloriae...*, quia, ut ait D. Bernardus, sermone 85, in Cant., nihil omnipotentiam Verbi clariorem reddit, quād omnipotentes facit omnes qui in se spe-rant. Nota secundò quòd dixerit *in omni patientiā*, quia fortitudo magis in patiendo quā in agendo eluet. Si fortia agere Romanorum est, ut aiebat Scævola, fortia pati Christianorum est : et pati non cum constantiā tantum, sed et cum gaudio : *Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilii*; hoc Christi gratiae potentissimæ effectus est. Nota tertio quid oraverit Apostolus, et in hæc illius pro *Colossensibus* oratione disse orationum tuarum materiam, tum pro te, tum pro aliis. Ora primò *ut implearis cognitione voluntatis Dei* : prima quippe gratia benè nōsse voluntatem Dei; quid velit de nobis; secundò, *ut ambules dignè Deo* : vita fidei, seu cognitioni respondeat. Deum nōsti, Dei servus, imò filius Dei factus es; vive dignè Deo, quem nōsti, quem colis, cuius filius et hæres es; adora in spiritu et veritate; dilige, et ex amore fac omnia; ad ejus gloriam omnia tua refer: non ad horam, sed omni tempore; non semel, sed continuè. Hoc significat *ambulare*, ait D. Chrysostomus. Tertiò, *ut per omnia Deo placeas*. Hoc tuum sit unicum studium, Deo, Domino tuo, Patri tuo, placere, non in unā re solū, sed in omni. *Ut fructifices*, ne sis arbor sterilis, habens quidem flores et folia, sed fructum non ferens; voluntates et desideria sterilia producens, non opera. *In omni opere bono*, non aliqua tantum opera bona faciens, sed omne boni operis genus, pro temporis et rerum ratione; quartò, *ut crescas in scientiā Dei*, per verbi divini meditationem; per continuam mentis tuæ cum Christo unionem; ut per Filiū, qui lumen est de lumine, Deo, Patri lu-minum, conjungaris; sique lumen haurias in fonte; quintò, *ut omni virtute conforteris*, contra omnia im-pendentia pericula. Hanc virtutem expecta à gratiā Dei gloriosā, non à tuis viribus: hanc ora, hanc spera; in hæc sit tota spes et fiducia tua. Quò major erit fiducia, eò potentior et gloriosior erit gratiæ virtus, quā feras patienter, libenter, hilariter, et Deo gratias agens, qui te per passiones dignum efficit hæ-reditatis sanctorum, quæ sita est in lumine clarā, scilicet visione Lei. Eadem et pro aliis ora fre-quenter.

In omni opere bono fructificantes, id est, fructum omnis generis bonorum operum ferentes.

Et crescentia in scientiā Dei. Crescit in agnitione, sive scientiā Dei, qui in divinorum mysteriorum noti-tiā quotidie proficit.

VERS. 11. — *In omni virtute confortati*, omni robore corroborati. *Secundum potentiam claritatis ejus.* Magna virtute corroboranti, juxta potentiam gloriosam illius, scilicet Dei. Quia potentia Dei reluctat et glorifi-catur in fortitudine et patientiā Christianorum; velut causa in effectu.

In omni patientiā et longanimitate. Hinc patet ve-ram fortitudinem sitam esse in patientiā.

VERS. 12. — *GRATIAS AGENTES DEO PATRI...* Syrus
hanc gratiarum actionem jungit cum praecedenti gaudio; sic enim habet: *Atque cum gaudio, gratias agentes Deo*, etc. D. Chrysostomus et Theodoreetus idem faciunt, sed et haec verba, quæ communiter attribuuntur Colossensibus, adaptant D. Paulo, dicentes: *Gratias agimus. Itaque nectunt gratias agentes cum praecedente non cessamus*, v. 9, ita ut sit sensus, juxta illos: Non cessamus pro vobis orare, etc., et non cessamus pro vobis gratias agere.

Nota litteralis.

Communis opinio, quæ haec verba Colossensibus tribuit, mihi primò visa est simplicior et naturalior, quia omnia alia participia praecedentia ad Colossenses referuntur. Sed textum attentiū relegens, animadvertis quod hic, versiculo 12, personam mutet Apostolus, dicens: *Qui dignos nos fecit*, etc., cùm in secundā personā hactenū locutus sit: *Impleamini, ambulare vos.*

Et ad hanc personæ mutationem reflectens, in D. Chrysostomi sententiam libentiū inclinor. Et puto quod sicut D. Paulus hucusque oravit pro Colossensibus, ut Deus eis supradicta concedat, sic nunc pro ipsis Deo gratias agit, propter collata eis beneficia. Sic autem gratias agit, ut ingressum sibi faciat ad id quod præcipue intendit in hac Epistolā, scilicet exponere et confirmare evangelicam de Christo Salvatore doctrinam et hereticorum errores refutare. Non cessamus itaque gratias agere Deo Patri, qui vos et nos, omnes Christianos, licet immeritos, utpote suos prius inimicos, solà suā gratiā *dignos fecit*, qui in album sanctorum ascriberemur, et eadem cum illis hæreditate frueremur.

IN LUMINE, aliqui intelligunt de medio, quo ad sanctorum sortem itur, scilicet per lumen fidei; alii intelligunt de ipsa sanctorum sorte, quæ sita est *in lumine*, clarâ Dei visione. Potest autem de utroque intelligi, de lumine scilicet fidei in terris; et de lumine gloriæ in celis: utrumque lumen est et sors sanctorum. Sors vocatur hæritas, cur? Vide Ephes. 1, v. 11.

VERS. 13. — *QUI ERIPUIT NOS DE POTESTATE TENEBRARUM*, id est, à tyrannide dæmonum, qui sunt principes tenebrarum, ab infidelitate et à peccato. Vobis dominabantur ignorantia, idolatria, omnia scelera, dæmon ipse, tenebrarum princeps; ab hac vos eripuit tyrannide.

ET TRANSTULIT IN REGNUM FILII DILECTIONIS SUÆ,

VERS. 12. — *Cum gaudio gratias agentes Deo Patri*, etc.: Sensus est: Qui dignatus est nos assumere in partem hæreditatis electorum, et sanctorum suorum; id est, qui nobis dignitatem et excellentiam illam contulit, ut essemus inter sanctos et electos ejus, scilicet participes ejusdem eum illis hæreditatis cœlestis. Sap. 5: *Inter sanctos sors illorum est*. Hæritas sanctorum vocatur sors; quia nulli hominum ad eam jus habebant. Nos sorte vocati sumus ad fidem et gratiam. Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, ait Petrus.

VERS. 13. — *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum*, id est, à potestate diaboli. Vocatur autem diabolus

Filiū dilectionis; Hebraismus est, sicut mons sanctitatis. Regnum Christi, qui lux est, regnum est lucis; regnum diaboli, regnum tenebrarum; à tenebris ergo transtulit vos ad lucem, ad regnum lucidum. Hæc translatio per Baptismum facta est, quo è diaboli potestate crepti, inserimur mystico Christi corpori, seu Ecclesiæ, quæ lucis est regnum.

VERS. 14. — *IN QUO HABEMUS REDEMPTIONEM...*, per quem Filium redempti sumus, nimurum per sanguinem suum, quem in lytrum, seu pretium obtulit pro nobis Patri suo, et in quo sanguine peccata nostra lavit. Sic itaque construe et intellige: *In quo scilicet, per sanguinem ejus, habemus redemtionem*, scilicet, remissiōnem peccatorum.

Observationes dogmaticæ et morales.

Perpende seriò bona tibi, à Deo per Christum, collata, et his versibus 12, 13, 14, expressa. Ineffabilia sunt; inexhaustibilis itaque sit tuagratitudo. Continuas Deo gratias age.

1º Te immeritum, utpote inimicum, suā gratiā dignum effecit sortis, seu hæreditatis sanctorum, scilicet æternæ beatitudinis, ad quam, per baptismi gratiam, jus habes. Et hoc agnoscens, cave ne, tanti beneficii immemor, gratiam peccato perdas, teque tuā malitiā dæmonum sortis dignum reddas.

2º Te obtenebratum, tenebrarumque servum, à tenebris eruptum, à dæmonumque tyranvide liberatum, repente transtulit in lucidum dilectissimi Filii sui regnum, id est, in Ecclesiam, ut eodem cum Filio suo fruaris honore; nempe, ut sis filius Dei, dilectus, hæres regni; seu, ut in æternum regnes cum Deo Patre tuo. Hoc perpende et erubesce. Ad regnum vocatus es! ad regnum Filii, ad regnum Filii dilecti, ut pari cum Filio Dei in æternum honore fruaris, et ad æternum Filii Dei regnum vocatus; hiis totus et oscitas, fricasque et scalpis et torpescis, ait D. Chrysostomus, quem vide hic. Væ tibi, si tanti doni et honoris immemor, glorioso Christi regno, per opera tenebrarum renuntians, te dæmonum servituti rursum subdis et temetipsum tenebris adjudicas æternis!

3º Te homunculum, infinito sacratissimi sanguinis sui pretio redemit; te tuaque peccata in sanguine divino lavit. Cogita, ô Dei sanguine redempte, quanti Redemptori tuo valeas, quo te redemit pretio, scilicet sanguinis, vite et honoris pretio. Hæc cogitans et agnoscens, tuum Redemptorem dilige, redemptionis gratiam serva, peccatum horre, fuge, detestare. Væ

tenebrae, quia per peccatum totus factus est tenebrosus, utpote totus à Deo, qui vera lux est, aversus.

Et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, id est, Filii sui dilecti, veri, proprii et unici Filii sui, unicèque dilecti. Ait Theodoreetus: Qui transtulit nos in regnum Filii sui dilecti. Ephes. 1: *Gratificavit nos in dilecto Filio suo*. Hujus Filii regnum Apostolus Ecclesiam intelligit. Hæc enim et corpus est et regnum Christi, et dominus Dei.

VERS. 14. — *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus*, etc. Redemptio nostra à servitute peccati reipsa non est aliud quam remissio peccatorum.

enim tibi, si pretioso Filii Dei sanguine contempto et quasi pedibus calcato, ad peccata tibi remissa recurris! Notat D. Chrysostomus quod D. Paulus dixerit ἀπολύτησε, perfectamne plenam redemptionem. Ne amplius corruamus, neque mortales efficiamur.

Ex eisdem versibus disce quid sit baptismus: est vocatio, adoptio ad sortem sanctorum, ad æternam scilicet beatitudinem, ad quam jus datur; est translatio à tenebris ad lucem, à servitute peccati ad libertatem filiorum Dei, à tyrannide dæmonum ad regnum æternum Christi; est remissio peccatorum, animæ lotio, seu purificatio in pretioso Filii Dei sanguine. Hanc tuam adoptionem, translationem, hunc transitum, hoc pascha, cum jubilo celebra singulis annis, quovis mense, imò, si fieri potest, quotidie et continuè, Deum laudans, Deo gratias agens. Hanc animæ tuae lotionem, sanctificationem, consecrationem, recognosce; ob eam Deum adora, lauda, continuas Deo gratias age.

VERS. 15. — QUI EST IMAGO DEI INVISIBILIS. Patet ex Greco quod *invisibilis* sit in genitivo, sicut epithetum *Dei*. Est ergo sensus: Qui Filius, est Dei Patris (quem nullus hominum vidit nec videre potest, prima Tim. 6) *imago*, per omnia similis, æqualis, consubstantialis, utpote ab ipso procedens per intellectum, ut Verbum adequatum. Per hanc autem imaginem consubstantiale, carnis coloribus indutam, visus est in tempore, qui invisibilis est in æternitate.

PRIMOGENITUS..., id est, à Deo genitus ante omnem creaturam, sive omni creaturâ præstantior, quas omnes æternitate præcedit et quas omnes in tempore creavit. Primogenitus dicitur, etc., non primò creatus, quia generatio illi convenit, non creatio, D. Chrysostomus.

VERS. 16. — QUONIAM IN IPSO CONDITA SUNT UNIVERSVS...; Greec.: *Quæ in cœlis et quæ in terra.*

VISIBILIA ET INVISIBILIA..., etiam omnes angeli, quidquid dicant Simoniani. OMNIA PER IPSUM facta sunt, et propter ipsum; omnium principium est et finis. Greec.: *Omnia per ipsum et in ipsum creata sunt*, id est, ad ejus gloriam, seu ad ipsum.

VERS. 17. — ET IPSE EST ANTE OMNES..., intellige

VERS. 15. — *Qui (Filius) est imago Dei (Patris) invisibilis.* Consequenter ab excellentiâ personæ redimenti, beneficium redemptoris commendat, ostendens quis et quantus sit Christus. Est igitur Filius *imago Dei*, quia perfectissima Dei similitudo est, ab eo expressa, per generationem quia ex illo natus est. Filius est Verbum Patris, Patri omnino similis et aequalis, adeoque ejusdem planè cum Patre essentiae.

Primogenitus omnis creaturæ. *Primogenitus* hic idem est quod unigenitus. Dicitur vero Christus primogenitus, quia primò, puta ante omnem creaturam, est geratus, utpote ab aeterno, et per hoc, omni creaturâ præstantior, atque in universam creaturam principiantur latens.

VERS. 16. — *Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis, et in terra.* In ipso, id est, per ipsum, *visibilia et invisibilia*, id est, corporea et incorporea, tam angelicæ quam hominæ sunt à Filio creati.

Sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Pro,

creaturas, vel cum Syro et aliis multis dic *ante omnia*.

OMNIA IN IPSO CONSTANT, id est, per ipsum consistunt et conservantur. Itaque creator, conservator et finis ultimus rerum omnium, etiam angelorum.

Observatio dogmatica et moralis.

In tribus precedentibus versibus qui Christo, ut Deo, convenient, perpende Redemptoris nostri dignitatem supereminenter, ut redemptiōnem tuam, quantum potes, aestimes. Imago Dei est viva, adæquata, consubstantialis, à Deo Patre suo genitus est ab æterno, ante Luciferum et omnem creaturam, in splendoribus Divinitatis; generatione, quæ nec principium, nec finem habet. *Ego hodiè genui te.* Per ipsum, in ipso et propter ipsum omnia facta sunt cœlestia, terrestria, visibilia et invisibilia. Per ipsum et in ipso omnia constant, consistunt et conservantur. Omnia itaque creator, omnium conservator, omnium finis ultimus. Et qui tantus est ab æterno, ante quem omnis creatura quasi nihilum est et inane, à cuius solo nutu pendent omnia, hic tantus Deus homuncionem perditum, inimicumque suum, cogitavit, amavit, redemit, et suo sanguine redemit! Propter nos miseros homo factus est, passus est, mortuus est, cruentè et ignominiosè mortuus est! O amor! o amor! o nimius amor! Hunc amorem, homuncio, mirare, stupens adora, ama, cole, recognosce; ob eum obedi, vive totus tanto, tamque bono, Deo, Redemptori tuo.

VERS. 18. — ET IPSE EST CAPUT CORPORIS ECCLESIE... Et ipse, idem de quo, ut Deo, haec tenus dixi, ut homo, est caput corporis Ecclesie, quam regit et moveat, in quam, velut in suum connaturale corpus, influit omnia gratiarum genera. *Ipse*, inquam, qui PRINCIPIUM, seu primitiæ resurrectionis est, utpote, PRIMOGENITUS, etc., qui primus et ante omnes resurrexit ad vitam æternam. Aliqui Græcos multos secuti, loco ἀρχή, id est, principium, legunt ἀπαρχή, primitiæ, seu nobilior pars corporis Ecclesie, totumque corpus sanctificans, sicut primitiæ cæteros fructus sanctificant. Primitias dixit tanquam de fructu aliquo, ostendens quod nos omnes sanctificavit et tanquam sacrificium obtulerit, D. Joan. Chrysostomus.

in ipso, Græcè est, in ipsum, puta ad ipsius gloriam, creata sunt omnia. Ita Vatablus.

In ipso significat immensitatem Filii, scilicet Filiūm esse ubique per essentiam, præsentiam et potentiam, adeo ut extra se nihil creare vel agere possit, sed omnia que creat et agit, in seipso creat et agat. In ipso, ut significet Filium consortem imperii, immensitatis, potentiae et essentiæ paternæ.

VERS. 17. — *Et ipse est ante omnes*; vel ante omnia: quod Deo maximè proprium est. Ita et Christus in Evangelio, Joann. 8: *Antequam Abraham fieret*, inquit, *ego sum*.

Et omnia in ipso constant, hoc est, omnia per eum consistunt et conservantur.

VERS. 18. — *Et ipse est caput corporis Ecclesie.* Haec tenus egit de Christo ut Deo, ejusque divinitatem ostendit: jam agit de Christo ut homo est, et Christi homini dignitatem ostendit. Christus enim quæ homo est, non quæ Deus, est propriæ caput Ecclesie.

Qui est principium. Christus est principium, id est, fons, dux et auctor resurrectionis et resurgentium ex

Nota convenientias : Ille ipse, qui, ut Deus, est ante omnes, et in quo constant omnia ut homo, est Ecclesia caput, fons omnis cognitionis, omnisque motus supernaturalis gratiae; de cuius plenitudo nos omnes accepimus. Ille ipse qui, ut Deus, rerum omnium principium est, ut homo, principium, fons et auctor est resurrectionis ad vitam gloriosam. Ille ipse qui, ut Deus, primogenitus est omnis creaturæ, ut homo, primogenitus est resurgentium ad immortalitatem.

UT SIT IN OMNIBUS IPSE PRIMATUM TENENS. Ex supradictis concludit Apostolus quod Christus Dominus et secundum divinam et secundum humanam naturam in omnibus primatum habeat. Quippe qui ut Deus, per suam generationem eternam, est ante omnia; utpote per quem omnia, in quo omnia, et ad quem omnia. Ut homo, per suam resurrectionem gloriosam, est primus resurgentium ad vitam immortalem; primus tempore, dignitate et causalitate. Primus enim omnium resurrexit, nunquam moriturus; ipsius resurrectio est exemplar et causa nostræ resurrectionis future.

VERS. 19. — QUA IN IPSO COMPLACUIT OMNEM PLENITUDINEM INHABITARE, id est, quia Patri aeterno et colesti placuit omnem gratiarum et perfectionum plenitudinem in Christo inhabitare perpetuo et inseparabiliter.

Notæ litterales.

Nota primò complacuit; Dei beneplacitum fuit, benigna Patris fuit voluntas, non Christi meritum; nec enim hanc gratiarum plenitudinem promeruit, sed Dei benignitate data fuit ei. Hinc Christus est exemplar gratiae sicut et prædestinationis: quidquid habet, gratis habet, et ex solo Dei beneplacito. Nota secundò omnem plenitudinem, id est, omnem perfectionem sapientiae, gratiae, potentiae, Christo, ut capiti, congrua. Cæteri per partes recipiunt dona Dei; Christus omnem habet plenitudinem non solum gratiae, sed et divinitatis. Nota tertio inhabitare: non ad tempus, sed perpetuo et inseparabiliter; non tantum ad operationem, sed per essentiam. Omnis itaque gratia capiti congrua ad plenum usque, in Christo capite nostro sedem fixam et perpetuam habet; ad hoc scilicet, ut à capite fluat ad membra; seu ut unusquisque fidelis gratiam sibi congruam, pro suo modo, in Christo gratiarum fonte hauriat. Hinc ad Christum, gratiae fontem, nobis continuè recursum.

mortuis. **Primogenitus ex mortuis,** id est, primò resurgens ex mortuis ad vitam immortalem.

Ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Primogenitus est omnium mortuorum, qui beatâ donabuntur immortalitate.

VERS. 19. — Quia in ipso (Christo) complacuit (Patri), omnem plenitudinem inhabitare, id est, omnem perfectionem tum sapientiam, tum gratiam, tum potestiam, tum denique ipsius divinitatis. Inhabitare, inquam, non tantum per vim et operationem; sed etiam per seipsum suamque essentiam. Ita Theophyl et Auselmus.

VERS. 20. — ET PER EUM RECONCILIARE OMNIA IN IPSUM, id est, et per Christum, non per angelos, omnia, terrestria scilicet et celestia reconciliare sibi. In ipsum. Hebraismus significans sibi.

PACIFICANS, id est, pacificando PER SANGUINEM, quem Christus in CRUCIS arâ fudit, homines et angelos. Peccatum fecerat inimicitias inter cœlum et terram; per Christi sanguinem deletum est peccatum, inimicitiarum causa; sieque pacificata sunt cœlum et terra. Cum D. Chrysostomo mirare quod nos reconciliavit per ipsum, per mortem, per erucem. Magnum est reconciliare per ipsum; majus et cōmajus per sanguinem; et adhuc eō majus per crucem, D. Chrysostomus.

Observationes dogmaticæ et morales.

In versibus 18, 19, 20, agnosce relativas Christi dignitates, et eis ad tuum profectum utere. Caput est Ecclesiæ, caput tuum est, utpote caput corporis cuius es membrum. Ab ipso pende, ipsius sequere motus, ipsique penitus subdere. Principium et fons est gratiae; ab ipso et per ipsum, gratiam pete. Primitæ resurrectionis et exemplar gloriae; ad hanc gloriosam resurrectionem, seu perfectam filiorum Dei regenerationem, aspira: ad hanc patientiam te prepara; compatiere ut conreges. Plenitudo omnis perfectionis est: In quo sunt omnes thesauri, etc. In ipso hauri quidquid tibi deest; hauri, inquam, fide, desiderio, oratione. Pontifex noster est, animarumque nostrorum episcopus, oleo divinitatis unctus; per eum ad Deum accede, ora, adora, gratias age, omnia religiosi officia Deo redde. Pax nostra est, universi pacificator, omnium reconciliator, reconciliavit, pacificavit per sanguinem suum. Attende autem reconciliationis modum. Reconciliavit, non verbis, sed factis; seipso dato et oblato in sacrificium. Per se ipsum, ipse se obtulit: sacerdos sui sacrificii. Per sanguinem suum, obtulit semetipsum, ipse sui sacrificii victimam. Per sanguinem crucis, id est, in cruce effusum: cruciatus est, et cum acerbis doloribus oblatus.

PER MORTEM, usque ad mortem cruciatu est.

IN CORPORE CARNIS EJUS; mortem passus est, et dolores acerbissimos passus est in corpore carneo, nostrisque simili. Mirare hunc reconciliationis modum: ama reconciliatorem tuum, perpetuas ei gratias age. Uttere frequenter hac tuâ mirabili reconciliatione, offer assidue Christum victimam, teque cum illo. Offer Christum patientem, crucifixum, suum pro te

VERS. 20. — Et per eum reconciliare omnia (id est, omnes homines) in ipsum, id est, sibi.

Pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in celis sunt, id est, homines et angelos inter se; quod fit dum per Christum tollatur obstaculum peccati, quod homines ab angelis dirimebat. Deus Pater voluit per Christum omnia, ministrum cœlestia atque terrestria, id est, angelos et homines inter se reconciliare, uniendo eos tanquam unum corpus in Christo, ut capite; pace inter eos composita per sanguinem ejus in cruce effusum, quo peccatum, quod erat inimicitie causa, deletum est.

sanguinem cum dolore fundentem, et pro peccatis tuis morientem. Fide, charitate, fiducia, hanc victimam, hos dolores, hanc mortem reddet tibi propria.

VERS. 21. — ET VOS CUM ENSETIS ALIQUANDO... Applicat speciatim Colossensibus quae generatum dixit de omnibus. *Et vos, o Colossenses, cum essetis aliquando mente à Deo alienati*, quippe qui Dei cognitione carebatis. *Et inimici sensu. Græc., inimicos mente.* Syr., *mentibus vestris*, seu hostili in eum animo; agentes nempe quæ sunt inimicorum, id est, *operibus malis illum offendentes*: vitam quippe impiam et secleratam duebatis. A Deo mente eratis alienati: illum non noscebatis: eratis revera inimici; vestris scilicet malis et impiis operibus.

VERS. 22. — NUNC AUTEM RECONCILIAVIT.... Vos Christus nunc fecit amicos, non per angelos, sed per semetipsum; nempe per corpus suum carneum, seu carne et ossibus constans, simileque nostris; *per mortem* scilicet, quam in hoc corpore carneo nostris quæ simili pertulit, *ut vos sisteret Patri suo sanctos, immaculatos, irreprehensibiles.*

VERS. 23. — SI TAMEN PERMANETIS IN FIDE... Tales autem eritis, *sancti et immaculati...*, vosque ut tales exhibebit Patri suo, si traditam vobis fidei doctrinam stabilem servetis, et consequenter nova judaizantium dogmata non audieritis.

ET STABILES ET IMMOBILES A SPE EVANGELII. Si perseveretis in spe cœlestium bonorum, quæ promisit vobis Evangelium quod audistis ab Epaphrā et quod idem est ac illud quod per universum mundum PRÆDICATUM EST, ET CUJUS EGO SUM MINISTER.

IN UNIVERSA CREATURA, id est, omni genti, per synedochein; quæ sub cœlo est, hyperbole: Plerisque, permultis, tam Orientalibus, quam Occidentalibus, quam Meridionalibus, quam Septentrionalibus, non autem omnibus omnino. Hic repetit Apostolus quod jam dixit supra de Evangelio ab Epaphrā prædicto; præterea verò declarat se ejusdem Evangelii ministrum. Fortè quia judaizantes Paulum, sicut et Epaphram Pauli discipulum, calumniati erant, quasi aliud prædicarent quam quod cæteri apostoli. Hinc dicit ac repetit Evangelium quod audierant ab Epaphrā idem esse ac illud quod ubique per universum mun-

VERS. 21. — *Et vos cum essetis aliquando alienati, etc. Pro sensu, Græcè est, mente et voluntate, id est, per mentem et voluntatem; vos olim alienati et inimici mente.*

VERS. 22. — *Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere (ut exhiberet) vos sanctos et immaculatos, etc., id est, in conspectu ejus, nempe Dei Patris.*

VERS. 23. — *Si tamen permanetis in fide fundati et stabiles, id est, pro fundamento fidem stabiliter retinatis.*

Et immobiles à spe Evangelii quod audistis; id est, neque patimini vos dimoveri à spe bonorum cœlestium, quæ promisit Evangelium quod audivistis.

Quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cœlo est; hoc est, per omnes gentes, aut per universum mundum. Videte ergo, o Colossenses, ne fidem mutetis, quæ à toto orbe jam recepta est.

Cujus factus sum ego Paulus minister, id est, cuius

dum predicatur. Hinc etiam addit quod hujs Evangelii prædicandi sit minister, non auctoritate suâ, sed à Christo institutus.

VERS. 24. — QUI NUNC GAUDEO IN PASSIONIBUS PRO VOBIS... ET ADIMPLEO EA QUÆ DESUNT PASSIONUM CHRISTI IN CARNE MEA

Notanda ad intelligentiam.

Ad pleniorum hujs loci intelligentiam, duo portanda sunt verba quibus usus est Apostolus. Primum, ἀποταπεινόω, quod componitur ex ἀπτι, quod significat vicem; ex ἀπά, quod valet idem ac re, et πεινώ, impleo. Hoc itaque compositum hic significat, vice Christi, vel vicem reddens Christo, reimpleo, id est, rursus et frequenter impleo, seu, ut vertit Syrus, suppleo. Secundum, ὑπερβάτα, defectiones, defectus. Sensus itaque literalis est: Vice et loco Christi reimpleo in carne meâ quæ desunt Christi passionibus. Syrus: Suppleo quod deerat afflictionibus Christi in carne meâ, etc. Arab.: Defectus afflictionum Christi suppleo pro ipso in carne meâ. Æthiop.: Impleo reliquias afflictionum Christi, etc.

Notanda est et Evangelii doctrina, quam hic supponit Apostolus, scilicet: Sieut æternō Dei decreto statutum est ut Christus pro Ecclesiâ suâ pateretur ac moreretur, ita codem decreto statutum est, ut apostoli, apostolicque viri, Christi legati et ministri, pro eadē Ecclesiâ paterentur, ac plerique morerentur. Hoc multis in locis Christus suis prædixit apostolis: Ad præsides, et ad reges ducemini, etc., Matth. 10, 18. Hoc de D. Paulo speciationem prædixit: Ostendam illi quanta oporteat pro nomine meo pati, Act. 9, 16, seu quanta illi reliquerim patienda pro Ecclesiâ, corpore meo.

His notatis, videtur sensus omnium naturalissimus esse is qui sequitur: *Ego Paulus factus sum Evangelii Christi minister; at minister fidelis, qui gaudeo in malis quæ pro vobis patior; quia Christi vice, Christique loco, patior in carne meâ quæ mihi, sui loco, reliqui toleranda, pro suo mystico corpore, quod est Ecclesia. Voluisset equidem Christus ipse solus omnia ad Ecclesiæ sua formationem atque perfectionem necessaria tolerare, at Dei voluntas fuit ut nobis, ministris suis, multa relinquere toleranda, utque nos*

Evangeli prædicandi munus ac ministerium mihi Paulo à Christo Domino concretum est.

VERS. 24. — *Qui nunc gaudeo in passionibus (sive afflictionibus meis) pro vobis, id est, quas pro vobis sustineo.*

Et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne meâ pro corpore ejus, quod est Ecclesia; q. d.: Patiendo in carne meâ, adimpleo ea quæ desunt passionibus quas passus est Christus in carne suâ; q. d.: Multis laboribus, sudoribus et afflictionibus opus est ad colligendam Ecclesiam, hominesque ad fidem vocandos, et ad salutem perducendos. Ut jam ego vincula haec patior in carne, ut ea quæ desunt passionibus Christi, in gentium conversione procurandâ ego adimpleam, multaque patiar pro corpore Christi, quod est Ecclesia, ut nimis inter gentes Ecclesia propagetur, crescat et perficiatur, passionisque ac redemptoris Christi planè fiat participes. Passionibus Christi dñeest aliquid, non in se, sed in nobis.

apostoli , per longas et graves afflictiones , suam formaremus atque congregaremus Ecclesiam . Dùm ergo pro vobis patior , *gaudeo* ; *quia passionum* mibi à Christo , pro suâ Ecclesiâ formandâ , relictarum partem meam *adimpleo* , tanquam illius vicarius ac minister , ipsiusque vices supplens .

Cum itaque dicit Apostolus : *Adimpleo quæ desunt Christi passionibus* ; cave ne intelligas quòd desit aliquid ex parte Christi , seu quòd passio Christi non sit sufficiens ad redemptionsm , hoc enim hereticum est , ait D. Thomas . Sed intellige quòd desit aliquid ex parte Pauli . Christus , ut dictum est supra , v. 20 , passus est in carne suâ ut nos Deo reconciliaret , nostrisque peccatis satisfaceret , Ecclesiamque exhiberet Deo sanctam , immaculatam et irreprehensibilem . Passus est autem non sufficienter tantum , sed et abundanter , imò superabundanter , etiam pro mundis infinitis sanctificandis . At idem Christus ministris suis reliquit multa pro suo mystico corpore toleranda ; Christo passo , restabat , ait Theodoretus , ut Paulus prædicaret gentibus , munificum salutis largitorum ostenderet , multaque propterea pateretur . Hoc adimplens Paulus , adimplet quæ ex parte suâ desunt passionibus Christi , id est , patitur quæ sibi , loco et vice Christi , patienda supersunt pro Ecclesiâ . Hoc autem adimplet gaudens , et quia pro Christo patitur , Christi vice , Christique loco patitur , et quia pro mystico Christi corpore patitur .

Observatio moralis.

Quod Paulus patiens de se dixit , hoc quisque fidelis patiens de semetipso dicere potest : *Nunc gaudeo in passionibus* , etc. Sicut enim Dei decretum fuit ut Christus pateretur , et per passiones intraret in regnum celorum , sic et Dei decretum est ut quisque patiatur Christianus , et per multas tribulationes ingrediatur in gloriam . Christus per suas passiones æternam nobis beatitudinem meruit , at vult ut per passiones assequamur quod passionibus promeruit . *Aequum* est ut per id salus nobis applicetur per quod salus nobis facta est . *Aequum* est ut membra mystica Christi , Christo capiti suo , et naturalibus Christi membris , per omnia conformatur ; ut patientur et per passiones in vitam ingrediantur , sicut Christus passus est et per passiones intravit in regnum cœlorum . *Gaudendum* itaque nobis dùm patimur , quia nobis applicatur passio Christi ; *gaudendum* , quia patimur pro regno adipiscendo quod nobis Christus acquisivit sanguine suo ; *gaudendum* , quia *tunc momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriae pondus operatur in nobis* .

Alii sensus versiculi 24.

Plures alii sensus dantur ab interpretibus . Aliqui passiones Christi interpretantur passiones quas Paulus pro Christo tolerabat , sicut D. Paulus , 2 Cor. 1 , dixit : *Abundant passiones Christi in nobis* . Et hic sen-

VERS. 25. — *Cujus (scilicet Ecclesiæ) factus sum ego minister secundum dispensationem Dei , quæ data est mihi in vos ; ut dispensem toti familiæ , id est , singulis fidelibus , bona et dona Dei , Domini mei .*

sus est facilis : *Gaudeo in passionibus quas pro vobis gentibus tolero* , quia iis adimpleo quæ mihi toleranda restant pro Christo , propter mysticum ejus corpus . Hunc sensum putat Estius non contemendum . Alii passiones Christi interpretantur passiones , quas in se quidem tolerabat Paulus , et quas Christi vocat , quia Christus membrorum suorum passiones reputat suas ; sicut Saulo Ecclesiam olim persequenter , Christus questus est quòd se persequeretur : *Saulo , quid me persequeris ?* ita , Paulo pro Ecclesiâ paciente , Christus patitur in Paulo .

Ut hæc sententia , quæ communis est , explicetur , Christus duplice considerari potest : vel in suo corpore naturali , quod in alvo virginali B. Mariae sumpsit , vel in suo corpore mystico , quod est Ecclesia ; Christus enim et Ecclesia , est una persona mystica , ait D. Thomas hic , cujus caput est Christus ; corpus autem omnes justi ; quilibet verò sanctus , membrum hujus corporis . Quemadmodum autem Christus in suo naturali corpore usque ad finem vitæ passus est , ita in suo mystico corpore , id est , in Ecclesiâ , et in singulis suis membris , usque ad finem mundi patiatur . Passus est in suo corpore naturali , ut redemptionsm nobis mereretur ; patitur usque ad finem mundi in singulis membris , ut nobis salutem applicet . *Adimpleo itaque quæ desunt passionum Christi* , scilicet mysticè sumpti , seu quæ desunt passionibus Ecclesiæ , quæ dicuntur Christi , quia Christus est Ecclesiæ caput . Hoc sensu dicit D. Leo quòd passio Domini usque ad finem perducitur mundi . Vide Estium . Primasius , quòd Christus passionem quidem inchoavit , Ecclesia verò continuat . Addunt aliqui , inter quos D. Godeau , et P. Amelotte , quòd Christus infinito gloriæ Patris sui zelo pressus , et immenso peccatorum nostrorum odio ductus , voluerit omnia mala et supplicia ipse solus usque ad finem mundi pati , ut Deum honoraret infinitè , ut peccatum pleniùs destrueret , ut homines abundantius sanctificaret ; unicum autem crucis supplicium Christo concessum fuit , cætera mala fidelibus dispersa . Quod ergo in spiritu et animo passus est , seu quod pati cupiit Christus , hoc Christiani ferunt in corpore , sive adimplet quæ Christi desunt passionibus ; adimplet vice Christi , quod ipsius passioni defuit , juxta cordis illius desiderium .

VERS. 25. — *Cujus factus sum ego minister...* *Cujus* , scilicet Ecclesiæ , patet ex Græc. ἄρτιον , femin. Qui est Evangelii minister , Christi et Ecclesiæ minister est : Christi quidem , cui servit ; Ecclesiæ verò , cuius bono servit .

SECUNDUM DISPENSATIONEM , Græc. , *æconomiam* , id est , secundum providam patrisfamiliæ dispensationem , etc. , quæ factus sum gentium apostolus ; ut inter vos , et inter alias gentes ministerio meo impleam æternum Dei decretum , et promissum de vestrâ vocatione ad salutem .

Ut impleam verbum Dei , id est , plenè prædicem verbum Dei , et compleam prædicationem Evangelii , quam coepit Christus .

UT IMPLEAM VERBUM DEI. Multiplex est sensus : Primus , quem modò posui. Secundus : Ut impleam , seu compleam verbi Dei prædicationem , quam Christus incœpit ; vel : Ut per Evangelii prædicationem absolvam opus redemptionis , quod fecit Christus. Prædicatores opus redemptionis humanæ , ad quod Christus missus est , absolvunt et complent , sicutque opus Christi perficiunt actionibus suis , Christique passionem suis adimplent passionibus. Tertius : Ut impleam omnia loca verbo Dei. Quartus : Ut plenè et perfectè annuntiem verbum Dei.

VERS. 26. — *MISTERIUM QUOD ABSCONDITUM....;* quod verbum Dei , seu propositum vocationis gentium , mysterium est præteritis seculis et generationibus absconditum. Prophetæ enim et angeli , ut dictum est ad Ephes. cap. 5, v. 9, 10, non ita clare noverunt hæc mysteria , Incarnationis Verbi ac vocationis gentium , sicut apostolis deinde revelata sunt.

VERS. 27. — *QUIBUS VOLUIT DEUS NOTAS FACERE...* Quibus , apostolis , Deus voluit manifestare quantæ sint divitiae , quantaque sit gloria hujus mysterii , quod completeret in gentibus. Hoc explicuit ad Ephes. 3, 6, dicens , gentes esse cohæredes et comparticipes promissionis Dei in Christo Jesu per Evangelium.

QUOD EST CHRISTUS , quod mysterium est Christus , objectivè scilicet ; seu , est de Christo Jesu , Dei Filio , incarnato , passo , etc.

IN VOBIS SPES GLORIE , id est , qui Christus Jesus , pro nobis incarnatus et mortuus , et à vobis creditus , est causa spei , quam habetis de gloriâ æternâ. Christus fons salutis nostræ , et tota spei nostræ causa.

VERS. 28. — *QUEM NOS ANNUNTIAMUS CORRIPIENTES...* , vel admonentes. Graeca vox *vouθετοῦντες* , significat admonentes , increpantes , seu cum increpa-

VERS. 26. — *Mysterium (verbum Dei vocat mysterium) quod absconditum fuit à seculis et generationibus.* Loquitur autem de mysterio vocationis gentium. Sensus est : Mysterium hoc absconditum et in cognitum fuit hominibus omnium præcedentium seculorum et generationum. Sic Ephes. 5 : *(Quod alii generationibus non est agnitus filii hominum.)*

Nunc autem manifestatum est sanctis ejus. Hujus expositio est illud ad Ephesios , sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in spiritu.

VERS. 27. — *Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ.* id est , divitem , locupletem , et bonis spirituablibus abundantem gloriam sacramenti (mysterii) *hujus in gentibus* , quod , scilicet sacramentum vel mysterium , est Christus , qui in vobis est spes gloriæ , id est , spes gloria ; quia videlicet per Christum magnifica et gloria bona speratis vos adepturos.

VERS. 28. — *Quem nos annuntiamus* , quem Christum nos apostoli mundo annuntiamus.

Corripientes omnem hominem. Erat autem totum genus humanum in peccatis et ignorantia Dei ; ac pro-

Corollarium pietatis , seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam , et ad praxim redigenda.

Vix est alibi major quam in hoc capite notandum abundantia : at quia suis locis fusè et practicè sunt explicata , sufficiat materias indicare , et loca notare.

1° Orationum christianarum materiam , seu quid præcipue debeamus pro nobis et aliis orare , vide v. 10, 11.

tione admonentes. Omnes homines Deum ignorabant , malè vivebant ; apostoli , tanquam Dei legati ac ministri , illos monent et increpant.

OMNEM HOMINEM , quantum est in nobis , seu quam plurimos possimus.

VERS. 29. — *In quo et labore* , id est , ad quod , seu ad quem finem labore decertans ; sic labore , sic enitor , ut me periculis objiciam.

SECUNDUM OPERATIONEM EJUS , id est , secundum vim et efficaciam Spiritus Christi , qui potentissimè OPERATUR IN ME ET PER ME , IN VIRTUTE ; *in me , virtute* quam me induit ex alto ; *per me , virtute* miraculorum , quam dat verbis meis efficaciam. Græc. : Κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ , τὴν ἐνέργειαν οὗτην ἐποίει σὺ δυνάμει. Alii ἐνέργειαν sumunt in sensu activo , *operantem* ; alii in passivo , *operatam*. Utrumque verum arbitror : nam Christus sancto Paulo per internam suam gratiam vires conferbat eximiias , illumque virtute interius induebat. Et Christus per eundem Paulum , sic ex alto indutum virtute , patrabat miracula , quibus Pauli verbis efficaciam dabat ad hominum penetranda corda , et ad fidem convertenda.

Observatio moralis.

In ultimis quinque versibus , omnis Christi minister agnoscat ministerii sui partes et munia , videatque seriò num illa repletat. An , sicut D. Paulus , Christum , Christi mysteria , Evangelii veritates prædicat , secundum talenta , gratiasque sibi creditas , v. 25. Num omnem hominem , etiam pauperem , idiotam , sine personarum acceptione , docet et instruit , v. 28. Num omnem , cujuscunque conditionis , quantum est in se , ad perfectionem adducit , v. 28. Num omnem curam , laborem et sollicitudinem , ad hunc effectum ordinat , v. 29.

pteræa de his corripiendum.

Et docentes omnem hominem , in omni sapientia ; ut sensus sit : Instituentes omnem hominem in perfectâ cognitione Dei et mysteriorum fidei , que est vera sapientia . Sic Augustinus , Anselmus.

Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu , id est , ut omnem hominem reddamus , et Deo sistamus perfectè instructum in his que ad fidem et cognitionem Christi pertinent.

VERS. 29. — *In quo (ad quod) et labore certando* , id est , in quem finem etiam enitor , multumque labore , cum difficultate et periculo decertans.

Secundum operationem ejus , quam operatur in me in virtute. Sensus est : Decertans secundum efficacem ac potentem operationem seu motionem Christi in me. *In virtute* , id est , potenter , validè et efficaciter ; patrando scilicet miracula tot et tanta , dando tantum efficaciam verbis meis , ut omnium corda penetrant et convertant ; sugerendo animos , vires ac zelum , ut ignea charitate , et ignea lingua predicem , omnibusque ignem hunc divini amoris afflém et aspirem.

2° Bona nobis per Christum collata , vide v. 12, 13, 14. Vide et in hos versiculos observationes dogmaticas et morales.

3° Excellentias Christi , ut Dei , vide v. 15, 16, 17. Vide et ibidem observationes dogmaticam et moralem.

4º Excellentias Christi, ut hominis, vide v. 18, 19,
 20. Vide et ibidem observationes dogmatis et mo-
 rales, ut relatives Christi dignitates agnoscas, cisque
 ad tuum profectum utaris. Ibidem attende ad nostræ
 per Christum reconciliationis modum, ut hæc mira-
 bili tuâ reconciliatione frequenter utaris, Christi pas-

CAPUT II.

1. Volo enim vos scire qualem sollicitudinem ha-
 beam pro vobis, et pro iis qui sunt Laodicæ, et qui-
 cumque non viderunt faciem meam in carne :

2. Ut consolentur corda ipsorum, instructi in cha-
 ritate, et in omnes dixitias plenitudinis intellectus, in
 agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu :

3. In quo sunt omnes thesauri sapientiae et sci-
 tiae absconditi.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in subli-
 mitate sermonum.

5. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobis-
 cum sum; gaudens, et videns ordinem vestrum, et
 firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ.

6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate,

7. Radicali, et superædificati in ipso, et confirmati
 fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratia-
 rum actione.

8. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem homini-
 num, secundum elementa mundi, et non secundum Christum :

9. Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter;

10. Et estis illo repleti, qui est caput omnis prin-
 cipatus et potestatis :

11. In quo et circumcisi estis circumcisione non manu factâ in expoliatione corporis carnis, sed in cir-
 cumcisione Christi.

12. Conseptuli ei in baptismo, in quo et resurrexi-
 stis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.

13. Et vos, cum mortui essetis in delictis, et præpu-
 tio carnis vestræ, conviviscavitis cum illo, donans vobis omnia delicta :

14. Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.

15. Et expolians principatus, et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

16. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum :

17. Quæ sunt umbra futurorum : corpus autem Christi.

18. Nemo vos seducat, volens in humilitate, et re-
 ligione angelorum, quæ non vidit, ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ,

sionem et mortem pro tuis peccatis offerens Deo, v. 20.

5º Quod, et quare nobis in passionibus nostris sit gaudendum; vide v. 24, et observationem moralem.

6º Omnis Ecclesie minister agnoscat ministerii sui partes, videatque num illas repletat, v. 25, 26, 27, 28, 29. Vide observationem moralem.

CHAPITRE II.

1. Car je suis bien aise que vous sachiez combien est grande l'affection et le soin que j'ai pour vous, pour ceux qui sont à Laodicée, et pour tous ceux qui ne me connaissent point de visage, et qui ne m'ont jamais vu;

2. Afin que leurs coeurs soient consolés, et qu'étant unis ensemble par la charité, ils soient remplis de toutes les richesses d'une parfaite intelligence, pour connaître le mystère de Dieu le Père et de Jesus-Christ :

3. En qui tous les trésors de la sagesse et de la science sont renfermés.

4. Or je dis ceci afin que personne ne vous trompe par des discours subtils et élevés ;

5. Car, quoique je soit absent de corps, je suis néanmoins avec vous en esprit, voyant avec joie l'ordre qui se garde parmi vous, et la solidité de votre foi en Jésus-Christ.

6. Continuez donc à vivre en Jésus-Christ notre Seigneur, selon l'instruction que vous en avez reçue,

7. étant attachés à lui comme à votre racine, et édifiés sur lui comme sur votre fondement, vous affirmassent dans la foi qui vous a été enseignée, croissant de plus en plus en Jésus-Christ par de continues actions de grâces.

8. Prenez garde que personne ne vous surprenne par la philosophie et par des raisonnements vains et trompeurs, qui ne sont fondés que sur les traditions des hommes, et sur les principes d'une science mondaine, et non sur la doctrine de Jésus-Christ;

9. Car c'est en lui que la plénitude de la divinité habite corporellement.

10. Et c'est en lui que vous en êtes remplis, lui qui est le chef de toute principauté et de toute puissance ;

11. Et c'est en lui aussi que vous avez été circoncis d'une circoncision qui n'est pas faite par la main des hommes, mais qui consiste dans le dépouillement du corps des pechés que produit la concupiscence charnelle, c'est-à-dire, de la circoncision de Jésus-Christ.

12. C'est encore avec lui que vous avez été ensevelis par le baptême, et avec lui que vous êtes ressuscités, par la foi que vous avez eue que Dieu l'a ressuscité d'entre les morts par l'efficacité de sa puissance.

13. Car lorsque vous étiez dans la mort de vos péchés, et dans l'incircconcision de votre chair, Jésus-Christ vous a fait revivre avec lui, vous pardonnant tous vos péchés.

14. Il a effacé la cédule qui nous était contraire, il a entièrement aboli le décret de notre condamnation, en l'attachant à sa croix ;

15. Et ayant désarmé les principautés et les puissances, il les a menées hautement en triomphe, à la face de tout le monde, après les avoir vaincues en lui-même.

16. Que personne donc ne vous condamne pour le manger et pour le boire, ou sur le sujet des jours de fêtes, des nouvelles lunes, et des jours de sabbat ;

17. Puisque toutes ces choses n'ont été que l'ombre de celles qui devaient arriver, et que Jésus-Christ en est le corps et la vérité.

18. Que personne ne vous séduise en affectant de paraître humble, par un culte superstitionnel des anges, se mêlant de parler des choses qu'il ne sait point, étant enflé par les vaines imaginations d'un esprit humain et charnel.

19. Et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei.

20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis?

21. Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis;

22. Quae sunt omnia in interitum ipso usū, secundum præcepta et doctrinas hominum;

23. Quae sunt rationem quidem habentia sapientia in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

ANALYSIS.

1° *Suam Paulus pro Celossensibus sollicitudinem, et hujus suæ sollicitudinis finem declarat; scilicet ut solatium habeant, charitate compaginati, et plenè instructi de mysterio Christi, in quo sunt omnes thesauri scientiæ et sapientiæ Dei, v. 1, 2, 3. Hac eadē sollicitudine monet eos ut sibi caveant ab imposturis pseudō-apostolorum; hortatur autem ut in Christo radicati et firmati crecent, et proficiant in acceptâ fide, v. 4, 5, 6, 7.*

2° *Monet speciatim ut caveant à Simonianis, Gnosticis, et eliis, qui per vanæ philosophiæ fallacias conantur eos decipere. A Christo Deo, veritatis fonte, omniscienciam ad salutem necessariâ repleti estis; cur vanos auditis philosophos? v. 8, 9, 10.*

3° *Contra judaizantes verò, circumcisionem et alia legalia deprædicantes, monet Colossenses quod in Christo circumcisi sunt, non carne, sed spiritu; quando per*

19. Et ne demourant pas attaché à celui qui est la tête, et le chef duquel tout le corps, recevant l'influence par les vaisseaux qui en joignent et lient toutes les parties, s'entre tiennent et s'augmentent par l'accroissement que Dieu lui donne.

20. Si donc vous êtes morts avec Jésus Christ à ces premières et plus grossières instructions que Dieu a données au monde, comment vous laissez-vous imposer des lois, comme si vous viviez dans ce premier état du monde?

21. Ne mangez pas, vous dit-on, d'une telle chose; ne goûtez pas de ceci, ne touchez pas à cela.

22. Cependant ce sont des choses qui périssent toutes par l'usage qu'on en fait, et en quoi vous ne suiviez que les préceptes et les ordonnances des hommes,

23. Qui ont quelque apparence de sagesse dans leur superstition et leur humilité affectée, dans le rigoureux traitement qu'ils font au corps, et dans le peu de soin qu'ils prennent de rassasier la chair.

PARAPHRASIS.

baptismum cum Christo conseptuli fuerunt et à mortuis suscitatii, v. 11, 12.

4° *A baptismō, qui fit in sanguine Christi, ad cruentum Christi sacrificium ascendens, Colossensibus et aliis Christianis representat hujus sacrificii effectus: omnia nostra peccata sunt condonata; noster mortis aeternæ reatus remissus; chirographum laceratum, cruci affixum; à dæmonum captivitate liberati sumus, ipsis dæmonibus à Christo devictis et triumphatis: ad quid ergo nunc legalia sacrificia? v. 13, 14, 15.*

5° *Ex his contra judaizantes ultimè dictis, Colossenses avertit à legalibus observantiis, v. 16, 17. Ex dictis supra contra Simonianos, avertit Colossenses à falsâ angelorum religione, v. 18, 19.*

6° *In reliquo capite Colossenses paternè corrigit quid Christiani cùm sint pseudo-apóstolos, seu judaizantes, seu Simonianos, audierint.*

PARAPHRASIS.

1. Etenim velim ut sciatis qualiter et quantum anxius et sollicitus sum pro vobis, et pro Laodicensibus, et pro ceteris, qui aequè ac vos faciem meam numquam viderunt.

2. Hic est autem anxietatis, et meorum pro vobis et illis laborum, finis, ut solidum in Domino solatium habeatis, ut charitatis vinculo arctius inter vos compaginemini, ut plenè et perfectè sitis intelligentes, et persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem Dei unius et trini, et mysterii incarnationis Domini nostri Iesu Christi.

3. In quo Christo, homine Deo, abditi continentur omnes thesauri sapientiæ et scientiæ.

4. Hoc autem quod de tantâ Christi sapientiâ et scientiâ dico, propterea dico, ut maximè caveatis ne quis artibus humanis instructus vobis imponat falsis sermonibus, sed speciosis, et ad persuadendum compotis.

5. Hanc de vobis curam gero: quamvis enim corpore absim à vobis, mente tamen et corde vobis cum sum; et gaudeo videns omnia bene et ordinatè apud vos agi, vidensque firmitatem et constantiam fidei vestrae in Jesum Christum.

6. Quemadmodum ergo Christum Christique do-

ctrinam edocti estis, ita in ejus doctrinâ èt vitâ perseverate.

7. In ipso radicati, et super ipsum adificati, èt in eâ fide quam didicistis confirmati, ut in eâ crescatis ac proficiatis cum gratiarum actione.

8. Cavete ne quis vos decipiatur, fidemque vestram sufforetur per doctrinam illam fallacem quæ grandia promittit in nomine, re autem inanis suggesterit; per illam, in quo, doctrinam, quæ est secundum adiventionem humanam et sophisticam institutionem; secundum utilia mundanæ scientiæ principia, non secundum doctrinam vobis à Christo traditam; et ideo à vobis non est audienda.

9. Quia Christum, in quo tota Deitas verè, realiter, et substantialiter habitat, et qui consequenter ipsa veritas est, doctorem habetis.

10. Et ab illo repleti estis omni scientiâ ad salutem necessariâ; ab illo, inquam, qui et omnium angelorum caput, rector, et Dominus est; quos tanto extollunt illi fallaces philosophi.

11. Cavete et ab illis qui circummissionem vobis ut necessariam deprædicant; in Christo enim circummis estis, non circummissione hominum manu factâ, quæ fit per excisionem corporis carnei, sed per circum-

cisionem christianam, quæ sit per rejectionem vi-
tiorum.

12. Quando per baptismum consequlti estis cum Christo; et ad vitam gratiae resurrexistis per fidem, quâ credidistis efficacem et potentem operationem Dei, quâ Christum à mortuis suscitavit; (brevius) per fidem resurrectionis Christi, omnipotentiâ Dei factæ;

13. Vos, inquam, cùm essetis spiritualiter mortui, tum per vestra peccata actualia, tum per originale peccatum, tunc Deus vivificavit eâ virtute quâ Christum suscitavit, id est, novam vobis justitiae vitam dedit; omnia delicta vestra vobis condonans ob Christi merita in cuius sanguine baptizati estis.

14. Deleto prius, per Christum, decreto damnatio-
nis in nos lato: Christus enim pro nobis in cruce moriens, hoc mortis decretum, nostramque syngrapham, tulit de medio, dirupit, diruptamque affixit cruci.

15. Dæmonesque devictos, et illo quod in homines prætendebant imperio destitutos, liberè palamque traduxit, et de illis, ignominia sic affectis, suâ pro-
priâ virtute triumphavit.

16. Tanta ergo per Christum beneficia nacti, ne timeatis ne quis vos quasi reos judicet ob neglectas legis Mosaicæ ceremonias, videlicet ob cibum, aut potum, mundum, aut immundum; ob id quod pertinet ad diem festum, ad neomeniam, aut ad sabbatum.

17. Siquidem hæc omnia sunt umbræ futurorum, quorum veritas, soliditas, corpus ad Christum pertinet: corpore autem seu veritate comparente, eva-

nescunt umbræ; seu ubi autem corpus et veritatem tenemus, quid curamus de umbris?

18. Cavete ne quis seductor bravum vestrum intercipiat, à verâ religione vos, per affectatam humiliatem, deducens ad superstitionem angelorum religionem, pedem immittens in ea quæ non vidit, inaniter tumens proprii sui cerebri sensu, seu cogitatione.

19. Non tenens per fidem caput Ecclesie Christum, ex quo totum Ecclesie corpus per juncturas et commissuras constructum et subministratum divino crescit augmento.

20. Cùm igitur Christiani sitis, et per baptismum cum Christo mortui sitis primis et rudibus hujus mundi institutionibus; quare, quasi in illis adhuc viventes, hæc docetis, vel docemini?

21. Scilicet ne tetigeritis hoc; ne gustaveritis illud; ne contrectaveritis istud.

22. Non animadvertis quid sint et à quibus sint hæc omnia; nempe quòd ipso usu pereunt et consumuntur, et quòd hominum sunt adinventiones et doctrinæ.

23. Et hæc quidem speciem aliquam habent sapientie, dùm superstitionem præferunt religionem, et fietam humilitatem, et austera macerationem; corpori enim suo non indulgent, nec illud ad saturatatem nutrunt, sed jejunii miserè affligunt; ob hæc, inquam, sapientæ speciem habent; at quia superstitionis hominum commenta, hinc à Christi discipulo contemnenda.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *VOLO ENIM VOS SCIRE...* Particula enim hunc versum nectit cum ultimo versu capitîs præcedentis: rationem ergo reddit Apostolus cur dixerit: *Laboro in agone, certando, quia sollicitus sum pro vobis, etc.*

QUELEM SOLlicitudinem... Græc., quantum certamen, etc. Syr. et Arab., quale sit mili certamen, etc. Aethiop., quantum contendô pro vobis. Benè etiam ab interprete nostro, quantum anxietatem et sollicitudinem, ἡλίκιον ἀγόνω.

ET QUICUMQUE NON VIDERUNT FACIEM MEAM... Syr.: *Et pro cæteris illis, qui faciem meam, etc.* D. Chrysostomus, et alii communiter post ipsum, intelligunt: *Et cæteri quicunque alii, qui æquè ac vos, Colossenses, non viderunt faciem meam;* hincque inferunt D. Paulum Colossi nunquam prædicasse. Theodoretus, et post ipsum Baronius, traducit: *Non solum pro vobis, et pro iis qui sunt Laodicæ, sed et pro iis qui me non viderunt,* negatque sequelam à D. Chrysostomo illa-

tam. Primus sensus videtur naturalior, licet non convincat.

VERS. 2. — *UT CONSOLENTUR*, in sensu passivo, id est, ut consolationem accipiant.

CORDA IPSORUM, INSTRUCTI IN CHARITATE. Græc.: *Compactorum in charitate.* Syr.: *Ut consolationem accipiunt corda eorum, et cum charitate accedant ad omnem opulentiam persuasionis, et ad intelligentiam cognitio- nis arcani Dei Patris et Christi.*

Nota litteralis.

Hic locus in Græco et in nostrâ Vulgata, ob brevitatem, aliquid obscuritatis habet: hinc necessariò aliquid addendum ut tollatur obscuritas. Communiter additur, *ut consolentur corda ipsorum, cùm fuerint instructi,* seu constructi, seu compacti in charitate; et cùm fuerint introducti in omnes divitias plenitudinis intellectus, etc. Mihi hunc versum meditanti, et ad mentem D. Pauli seriò attendenti, visum est quòd Apostolus his paucis verbis anxietatis suæ suorumque

Instructi in charitate, id est, cùm fuerint instructi in charitate.

Et in omnes divitias plenitudinis intellectus; et cùm fuerint introducti in omnes divitias, id est, largissimam copiam plenæ intelligentiæ. Et cùm fuerint plenè edocti, scilicet de mysterio, ut sequitur.

In agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Iesu, ut scilicet in omnibus mysteriis fidei quæ pertinent ad

VERS. 1. — *Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis.* Græcè, quantum certamen habeam de vobis, id est, sustineam pro vobis. *Et pro iis qui sunt Laodicæ, etc., id est, faciem carnis.* Volo scire quantum laboris sustineam pro vobis et pro Laodicensibus, et pro cæteris qui me non viderunt.

VERS. 2. — *Ut consolentur corda ipsorum.* Consolen-
tur, id est, consolationem accipiant.

pro Colossensibus laborum finem exprimat. Nimirum sollicitus sum primò, ut consolemini, juxta proph. Isai. 40, 1; secundò, ut charitatis vinculo compaginemini; tanquam unius corporis membra; tertio, ut sitis perfectè intelligentes, et plenè persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem mysterii Dei Patris, et Christi Jesu. Græc., *Dei et Patris et Christi*, id est, Dei unius, et trini in personis; et Christi, hominis Dei, seu sanctissimæ Trinitatis, et dominice incarnationis. Ecce tria ad quæ tendit Apostoli labor et cura; tria quæ Colossensibus et aliis exoptat, et quorum fortassè contrarium tacite redarguit in illis. Haec autem tria sic inter se subordinata sunt, ut duo ultima sint media ad primum; quippe consolabimini, si corda vestra charitate compaginentur; si mentes vestræ sint plenè intelligentes et persuasæ, etc.; *in omnes divitias*, etc., id est, usque ad omnem abundantiam plenissimæ intelligentiæ, seu maximæ, quæ possit hic haberri, ita ut de nullo dubitetis. In his itaque paucis verbis habemus finem laborum D. Pauli; habemus ejus votum et cordis desiderium; habemus tacitam exhortationem ad charitatem mutuam et ad firmam persuasionem; quæ exhortatio aliquam fortè supponit divisionem in Colossensium cordibus et dubitationem in mentibus. Utramque vitemus et nos, si ad divinas consolaciones aspiramus: firma sit nostra fides in mente; regnet charitas in corde.

VERS. 5. — *In quo sunt omnes thesauri*..., id est, in quo Christo continentur omnes, etc., quia, ut Deus, est ipsa sapientia Patris; ut homo, mirabilem habet sapientiam, licet finitam, sicut finita est ejus anima. In Christo, velut in arcâ pecuniaria continentur *omnes thesauri sapientie et scientie*. Ergo extra Christum nihil nisi vanitas, error, illusio. Ergo in solo Christo querenda sapientia, scientia, veritas. Ergo ab eo continuè petenda sapientia, etc., non à Simone, non à Gnosticis, ob scientiam sic dictis, seu quia se scientes jactabant; non ab angelis, quos illi praeferebant Christo.

ABSCONDITI. Christus thesaurus est absconditus, quem sola fides revelat, humilitas aperit, ut charitas eo potiatur: fide itaque et humilitate ad hunc accede thesaurum.

VERS. 4. — *Hoc autem dico*, scilicet de Christi sapientiæ et scientiæ.

UT NEMO VOS DECIPIAT, nimirum, sub specioso nō agnitionem Dei Patris et Christi Jesu, instructi et plenè persuasi, planè intelligentes sitis.

VERS. 5. — *In quo* (scilicet Christo) *sunt omnes thesauri*, etc. Communis expositiō est de scientiā diuinā, quæ in Christo est ut Dei Verbo. Cum dicit, *thesauros*, copiam ac multitudinem ostendit; quod addit, *omnes*, nihil omnino esse quod ignoret; quod autem subiungit, *absconditi* seu reconditi, ipsum solum omnia scire declarat, ab coquæ scientiam et sapientiam omnem petendam esse, nam Christus est ipsa sapientia, et per se cognitio.

VERS. 4. — *Hoc autem dico*, etc. Hoc autem quod dixi de excellentiā scientie Christi, propterea dico, ne allecti specioso nomine scientiæ, quam quidam promittunt, sinatis vos circumveniri probabilibus, sed falsis argutiis humanarum ratiuncularum.

S. S. XXIV.

mine scientiæ et sapientiæ, quod ambiant et promittunt.

IN SUBLIMITATE SERMONUM. Græc., *in suasibilitate sermonis*, ἐν πιθανολογίᾳ, oratione speciosā. Colossenses contra quoscumque pseudo-apostolos præmunit quidem, at speciatim contra Simonianos, qui vanæ philosophiæ placitis imbuti, sublimia dicebant de angelis, de Æonibus, etc., suisque sermonibus simplices à Christo avertire satagebant, ut ad angelorum cultum transserrent.

VERS. 5. — *Nam etsi corpore absens sum...* Consequens erat dicere: Et novi deceptores, ait D. Chrysostomus, sed desinit in encomium.

GAUDENS ET VIDENS ORDINEM VESTRUM... Syr.: *Et gaudeo quod videam ordinem vestrum, et firmitatem fidei vestræ, quæ est in Christo Jesu.* D. Chrysostomus notat quod hæc dicantur tanquam militibus ordinatè firmiterque stantibus. Nec cecidistis, nec ordinem vestrum confudit aliquis. Virum apostolicum duo solantur in suis subditis; firmitas fidei, et ordo disciplinæ; seu vita regulis fidei conformis.

VERS. 6. — *Sicut ergo accepistis Iesum Christum*, id est, sicut ab Epaphrā Christi fidem edocti estis, nimirum quod Dominus Redemptor ac Mediator est.

IN IPSO AMBULATE, id est, ita in ejus fide, doctrinā ac vitâ perseverate.

VERS. 7. — **RADICATI**, id est, firmas in ipso radices habeatis.

ET SUPERÆDIFICATI IN IPSO, velut firmissimo fundamento.

ET CONFIRMATI FIDE, id est, confirmemini in fide, quam edocti estis; inò crescite in eā per gratiarum actionem. His verbis fideles munit contra quoslibet novatores in genere, quos signatim aggreditur in sequentibus. Christus via est; ergo in ipso et per ipsum nobis ad vitam eundum. Christus radix; ergo debemus ipsi continuè inherere, et cordis vitam ab eo sugere. Quod arbor sine radice, hoc anima sine Christo. Christus fundamentum; in ipso et super ipsum debemus ædificare. Quod domus sine fundamento, hoc homo sine Christo. Credere non sufficit; debemus in fide proficere, abundare, pleniorem in dies mysteriorum cognitionem acquirere. Hoc autem fit per gratiarum actionem pro tantis per Christum accepitis beneficiis. Cor gratum terra bona in quo multiplicat gratia Dei.

VERS. 5. — *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum.* Spirituali oculo et cura vobiscum sum, quia spiritu et mente vos sæpè contemplor.

Gaudens et videns ordinem vestrum. Cum gaudio intueor. Videbat autem in spiritu ex iis que retulerat ad eum Epaphras. *Ordinem*, id est, bonam ordinatiōnem, quo benē et ordinatè omnia fiunt.

Et firmamentum ejus quæ in Christo est fidei vestræ; hoc est, et videns firmitatem, soliditatem, constantiam, fidei vestræ in Christum, id est, quæ in Christum credidistis.

VERS. 6. — *Sicut ergo accepistis*, etc., id est, in ipsis fide et institutione ambulate.

VERS. 7. — **Radicati et superaedificati in ipso**, et **confirmati fide**. Græcè, *in fide*, scilicet Christi.

Sicut et didicistis, sicut edocti estis.

(Quarante)

VERS. 8. — VIDETE NE QUIS VOS DECIPIAT. Grec. : *Ne quis sit vos abigens.* Syr. : *Ne quis vos spoliet.* Arab. : *Spoliet ac deprædetur.* D. Chrysostomus : *Deprædetur ac suffuretur.* Id est, cavete ne quis vos decipiat, si demque vestram suffuretur.

PER PHILOSOPHIAM, scilicet, qualis erat omnium Ethnicorum philosophia; nulla quippe que de Deo præsertim et rebus divinis vacaret crassis erroribus. Talem philosophiam Apostolus, 1 Tim., cap. 6, v. 20, vocat *falsi nominis scientiam*.

ET INANEM FALLACIAM, id est, philosophiam, dico inanem, et quæ solidi nihil habet, sive vera scientia non est, sed mera fallacia, sophistica deceptio.

SECUNDUM TRADITIONEM HOMINUM, id est, hæc inanis et mendax philosophia, seu fallacia, tradita non est à Deo, qui veritas est, sed ab hominibus vanis, errantibus, et mendacibus inventa et tradita: hinc vana, inanis, et mendax.

SECUNDUM ELEMENTA MUNDI, id est, juxta principia et axiomata quæ prima sunt rudimenta mundane philosophiae, seu quibus à pueritiâ imbuntur mundani homines.

ET NON SECUNDUM CHRISTUM, id est, non secundum doctrinam nobis à Christo traditam. Hæc contra Simonianos, et ab eis prognatos Gnosticos, qui principiis partim à Platone et à Pythagoræ sumptis, partim à proprio cerebro inventis, multa vana, falsa, et Evangelio contraria, docebant. Hæreticos Paulus fures et prædones vocat, quippe qui fidem, gratiam, animæ vitam, Christum et Deum auferre moluntur. Sicut autem prædo quod vi non potest auferre, fraude eripit, ita hæretici doctrinam quam aperte proferre non audent, per fallacias et verborum artificia mentibus insinuant.

VERS. 9. — QUA IN IPSO INHABITAT OMNIS PLENITUDO... Dat rationem eur philosophis Evangelio Christi contrariis credendum non sit, sed ab eis cavendum. Potuissest equidem repetere quod dixit v. 3: *Quia in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ, etc.*, at maluit hujus etiam rationis jam allatae causam assignare. Quia in Christo, tota plenaque Divinitas, cum omnibus suis perfectionibus ac attributis, et consequenter omnis sapientia, scientia et veritas. *Inhabitat*, id est, inexistit, commoratur, perpetuò et permanenter inhæret.

CORPORALITER, id est, sicut anima in corpore suo habitat. *Corporaliter*, id est, non umbraticè, sicut olim in propitiatorio, sed verè, realiter, substantialiter.

Abundantes in illo in gratiarum actione. Non solùm volo vos esse confirmatos in fide, verùm etiam in eâ proficere, et proficiendo abundare per pleniorum mysteriorum Christi cognitionem; idque cum gratiarum actione erga Deum, ut auctorem hujus totius boni.

VERS. 8. — *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum.* Respicit autem Apostolus ad dogmata philosophica scholæ Simonianæ.

Secundum elementa mundi, secularis ac mundane philosophiae rudimenta.

Et non secundum Christum, id est, secundum doctrinam de Christo vobis traditam; sed magis contra Christum ejusque doctrinam.

ter. Umbra fuit in veteri Testamento; corpus, realitas, veritas in novo; quo sensu corporaliter opponitur *umbratico*, sicut v. 17. *Corporaliter*, id est, substantialiter, non per accidens, per operationem, sed per suam substantiam. Non per gratiam tantum, sicut in sanctis angelis et hominibus, sed per unionem substantialiem, hypostaticam. Non in animâ tantum, sed et in corpore. Non ut in animâ et corpore alienis, sed ut in animâ et corpore propriis. Duplici vinculo substantiali unitivo, divina Verbi persona unita est humanæ Christi naturæ; uno spirituali, quo anima unxit Verbo; altero corporali, quo corpus eidem Verbo unitur. Hinc intellige quod *omnis Deitatis plenitudo inhabitat* etiam *corporaliter in Christo*, sicut anima in corpore suo inhabitat corporaliter, seu verè, realiter, substantialiter, essentialiter. Hinc et consequenter intellige quod in Christo sit omnis sapientia, scientia, veritas, quia Deus est; quod nullus præ ipso sit audiendus, quantumlibet doctus; quod Evangelium Christi sit supra omnes scientias et traditiones hominum; quod debeat esse omnium nostrarum cognitionis regula, ipsique subjici et captivari debeat omnis intellectus humanus.

VERS. 10. — ET ESTIS IN ILLO REPLETI..., id est, et vos *in illo*, utpote corporis ejus membra; et per illum utpote caput vestrum in vos influens, *estis repleti*. unusquisque pro suâ mensurâ, sapientiâ, scientiâ aliasque donis salutaribus.

QUI EST CAPUT OMNIS PRINCIPATUS..., id est, in illo, inquam, qui non vestrum tantummodò caput est, sed et omnium angelorum, quantâcumque præminentia et dignitate sint prædicti. Hoc contra philosophos Simonianos, qui angelorum cultum prædicabant. Angelorum caput, rex et Dominus, est Christus: ergo præ illis adorandus. Caput nostrum est, *de cuius plenitude nos omnes accepimus*; ergo illi continuè debemus inhærente; ab eo gratiam, fidem, sapientiam, scientiam, omnia cœlestia dona petere, exspectare et recipere. Ipse solus habet plenitudinem Divinitatis, plenitudinem sapientiæ, scientiæ, etc.; ergo ab ipso participationem Deitatis, gratiam scilicet, participationem sapientiæ, scientiæ, omnesque divitias plenitudinis intellectus, de quibus v. 2, petere et exspectare. Cavete ergo ne quis vos, per inanem et noxiā philosophiam decipiens, avertat à Christo ut ad angelos convertat; etenim à fonte vos abducere ut ad rivulos deducere; à Domino et à rege ad subditos et servos.

VERS. 9. — *Quia in ipso (Christo) inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*; id est, reverè, realiter et substantialiter. Sensus est: In ipso plena deitas inhabitat, non solummodò per gratiam, et mirabilium operum efficientiam; sed *corporaliter*, id est, per unionem ipsius divinitatis cum corporeâ substantiâ seu carne humanâ, in personâ Verbi, juxta illud: *Verbum caro factum est*.

VERS. 10. — *Et estis in illo (Christo) repleti*. Et vos per illum repleti estis scientiâ, aliasque donis salutaribus, itemque amplius etiam implendi, etc.

Qui est caput omnis principatus et potestatis, qui non solùm vestrum est caput, dona sua vobis communicans; verùm etiam caput est omnium ordinum angelorum, quantâcumque sint potestate prædicti.

VERS. 11. — *In quo et circumcisi estis.* Hic contra iudaizantes, qui circumcisionem et alia legalia urgebant, christianam circumcisionem extollit supra legalem. *In quo*, et per quem Christum, *circumcisi fuistis.*

CIRCUMCISIONE NON MANU FACTA, non circumcisione quæ sit per manus hominum.

IN EXSPOLIATIONE CORPORIS CARNIS, quæ consistit in excisione pelliculae corporis; sed spirituali Christi circumcisione, seu rejectione vitiorum.

Graci legunt : *Circumcisione non manu facta, in excisione corporis peccatorum carnis, in circumcisione Christi.* Syr. : *Circumcisione sine manibus facta, cum exuisitis carnem peccatorum per circumcisionem Christi.* Estque sensus secundum D. Chrysostomum, Theodoretum, et alios Græcos: *In quo circumcisi estis; non externa circumcisione, quæ fit manibus hominum (et quæ consistit in ablatione exiguae corporis pelliculae), sed spirituali et divinæ, cuius auctor est Christus, et quæ totum peccatorum corpus, seu totus homo vetus, deponitur et exiuit.*

Hic nota plures nostræ circumcisionis excellentias supra legalem; haec externa et carnalis, nostra spiritualis et interna; haec fit hominum manibus; nostra divina est; haec est ablato exiguae corporis pelliculae, nostra est liberatio ab omni corruptione; haec à lege, seu ab Abraham, nostra à Christo fuit instituta; haec figura fuit, nostra veritas; post hanc igitur Christi circumcisionem, legalis est superflua, inutilis et noxia.

VERS. 12. — **CONSEPUTI EI IN BAPTISMO...** Declarat expressius quæ sit illa Christi circumcision, scilicet baptismus, in quo et per quem conseputi sumus cum Christo. Immersio baptizati sepulturam Christi significat, sicut et efficit in nobis quod Christi sepultura significat, scilicet veteris hominis mortem et sepulturam. Vide Epist. ad Rom., cap. 6, v. 4 et 5.

IN QUO ET RESURREXISTIS. Græc., *conexxitati estis.* Hoc emersio significat simul et efficit, vitam nobis novam gratiæ conferendo et jus ad gloriosam Christi vitam largiendo.

PER FIDEM, tanquam dispositionem necessariam ut gratiam in nobis divinæ virtute producat baptismus. **Per fidem OPERATIONIS...** seu quæ credimus Christum omnipotentiam Dei suscitatum à mortuis.

Baptismus est sepulta in mortem. Homo prius

VERS. 11. — *In quo et circumcisi estis*, etc., id est, cùm quæ sit sine manibus.

VERS. 12. — *Conseputi ei in baptismo*, q. d. : Circumcisi estis illa Christi circumcisione, quando simul cum eo sepulti estis in baptismo, id est, tunc quando baptizati estis.

In quo (scilicet Christo) *et resurrexistis*, in novam vitam, novos mores, novum spiritum, quem accepistis in baptismō.

Per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis. Sensus est: Per fidem quæ credidistis efficacem et potentem operationem Dei, quæ Christum à morte suscitavit; hoc est, per fidem resurrectionis ejus diuini à virtute factæ.

VERS. 13. — *Et vos cùm mortui essetis* (privati vita gratiae) *in delictis*, et **præputio carnis vestrae**, *convivasti cum illo*, donans (condonans et gratis remittens)

moritur, deinde sepelitur; peccator, vetus homo, sepelitur ut moriatur ipse, ejusque peccatum putrefiat. Hinc jugiter mori debet Christianus: hinc debet in Christo et cum Christo sepulto abscondi; mundo mortuus, soli Christo vivere: *Et vita vestra abscondita est.* Baptismus est resurrectio à peccato ad gratiam; ab Aðe vitâ, quæ mors est, ad Christi vitam, quæ vita gloriæ principium est: hinc ad hanc gloriam perpetuò debenius anhelare, in vitâ gratiæ semper proficere. Vide dieta e. 6 Epist. ad Rom.

VERS. 15. — *Et vos cùm mortui essetis....* Explicat quod de sepulturâ et resurrectione dixit. *Et vos*, seu vos, inquam, cùm ante Deum, per peccata vestra, mortui essetis.

ET PRÆPUTIO CARNIS VESTRÆ, id est, et per vestras concupiscentias, quæ sunt vera incircumcisio. Est metonymia quæ signum pro re significat ponitur: præputium enim, quod per circumcisionem amputabatur, erat signum peccati originalis, in quo nascimur; et consequenter signum concupiscentiæ et omnium carnis operum quæ ex originali peccato sequantur. Hoc autem signum hic ponitur pro peccato originali et concupiscentiâ, quasi diceret: Cum spiritualiter eratis mortui peccato, tum originali, tum actuali et habituali, quippe qui concupiscentiis omnibus vestris obediebatis.

CONVIVIFICAVIT CUM ILLO, id est, vos, inquam, Deus in baptismo convivificavit cum Christo: seu eadem potentia vobis vitæ gratiam contulit quæ Christum suscitavit, ut glorus vivat.

DONANS. Syr., et remisit, id est, condonans vobis OMNIA DELICTA, originale, actualia, habitualia, etc., idque merito passionis Christi, in enjus sanguine baptizati estis; seu cujus passionis baptismus est applicatio.

VERS. 14. — **DELENS QUOD ADVERSUS NOS ERAT CHIROGRAPHUM...** Syr., et delevit; etc. Ambrosius, *deleto chirographo quod erat adversarium nobis.*

Observatio litteralis.

Prudenter hic commentator, D. Ambrosius vulgo dictus, observavit hos versus obsecros esse, quia multa in illis Apostolus conglomerat facta, quibus genus humanum ad indulgentiam pervenit. Ad horum ergo elucidationem distinguenda sunt facta, distinguendæ sunt et personæ quibus convenient: alia enim Patri attribuuntur, alia filio convenient. Quoad facta,

vobis omnia delicta Per præputium carnis intelligit incircumcisionem carnis, qua scilicet quis desideria et concupiscentias carnis non resecat, non circumcidit, sed eas pronus sequatur, cisque obedit et induget.

VERS. 14. — *Deles quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis.* Chirographum decreti, est obligatio ad penam aeternam juxta decretum Dei, et sententiam damnationis in Adamum et posteris ejus peccantes habam. Huc enim obligationi ad penam aeternam spouste peccando quasi manu nostrâ subscripsimus, nosque diabolo quasi vindici hac obligatione obligavimus.

Et ipsum (chirographum sive obligationem) tulit de medio (id est, sustulit), *affigens illud cruci*; q. d. : Confixit hoc chirographum, et crucifixit, id est, casavist illud, et abolevit suâ cruce ac morte Christus moriens in cruce, ita Theodoreetus.

D. Paulus, v. 11, egit de baptismo, christianâ circumcisione, quâ non carnis pars scinditur, sed omnia peccata resecantur.

¶ 12 et 15, explicit expressiū effectus baptismi, in quo cum Christo mortui sumus et resuscitati; hosque effectus attribuit Deo Patri, qui nobis eā potentia novam gratiae vitam dedit quâ potentia Christo vitam gloriae in resurrectione dedit, omniaque nostra peccata condonavit.

Hic autem, v. 14, à baptismo, qui fit in sanguine Christi, transit ad mortem Christi, quæ causa meritoria est remissionis peccatorum et gratiae nobis in baptismō collatæ: transit ergo et consequenter ad personam Filii, de quo intelligenda sunt sequentia.

Versibus itaque 14 et 15, Christi passionis effectus commemorat; seu causam explicat ob quam omnia peccata nobis in baptismō condonata sunt à Deo; quia scilicet Christus in cruce pro nobis moriens, omnia debita nostra solvit, chirographum nostrum laceravit et cruce affixit, nosque à dæmonum captivitate liberavit.

Ecce sensum, veniamus ad textum.

Delens. Hoc participium, sicut et alia, in Græco vim habet præteriti; hinc Syr., Æthiop. versio, et *delevit*; hinc et Erasmus post D. Ambrosium, et *deleto*.

Itaque *deleto* priùs chirographo debiti.

Disquisitio litteralis.

Sed quodnam est illud debitum illudque chirographum debiti? Plerique interpres per *debitum* intelligunt obligationem servandi legem Mosaicam; per *chirographum* intelligunt professionem hujus legis servandæ, factam in circumcisione, voluntque his verbis significari quòd Christus et legem et obligationem legis abolevit in cruce.

Quantumcumque communis sit hæc interpretatio, huic tamen subscribere repugno. Primo, quia non de Iudeis tantum, sed de omnibus loqui videtur Apostolus, ut patet legenti v. 15: *Et vos, Colossenses gentiles, convivificavit, donans vobis, etc.*; v. 14: *Delens quod adversus nos, etc.*; in cædem phrasí, *vos et nos* jungit ut omnes comprehendat. Secundò, quia vel hi interpres legunt cum nostrâ Vulgatâ *chirographum decreti*; vel cum Græco hodierno *decretis*. Si primum, quomodo hoc legi convenit? Quando, et ubi, lex à D. Paulo, vel ab alio, in Scripturis vocata est *decreto*? Si secundum, ita ut velint significari quòd Christus legem Mosaicam præceptis evangelicis aboleverit. Primo, sine causâ deserunt Vulgatam, à concilio Tridentino declaratam ut authenticam; cui Vulgata hæc in re conformis est Æthiopica versio, quæ sic habet: *Et delebit pro nobis scripturam debiti nostri in decreto, quod erat contra nos.* Deinde propositionem faciunt hiulcam, intercasam: *Delens chirographum decretis quod, etc.*, quæ constructio? Denique non coharent sequentia: quomodo enim legem Christus affixit cruci?

VERS. 15. — *Et expolians principatus et potestates* (id est, spoliants dæmones suâ potestate, dominio et tyrannie in homines, sibi hoc peccati chirographo obligatos et subditos) *traduxit confidenter, palam*

Quæ connexio versùs sequentis, *et expolians*, etc. Sed sensum habemus plenum, naturalem, coherentem, sublimem et dignum magnificâ D. Pauli eloquentiâ, quam ipsum eloquentiæ flumen D. Chrysostomus hic miratur; si per decretum intelligamus sententiam mortis in Adamum et ejus posteros decretam, ob esum ligni vetiti: *In quocumque die comederis, etc., morte morieris*, Genes. 2, v. 17; si per chirographum intelligamus nostram manu subscriptionem, quâ per peccata nostra actualia, quasi manu propriâ, decreto illi in omnes peccatores lato subsignavimus, nosque ipsos æternæ morti, æternisque suppliciis obnoxios reddidimus. Sit itaque *chirographum decreti* noster æternæ mortis reatus, nostra suppliciis obnoxietas et debitum; at debitum ita certum, ac si manu propriâ, seu chirographo, consignatum esset: quippe qui peccando subsignavimus decreto in peccatores lato. Et hoc posito, clara et connexa sunt omnia: *Delens quod adversus nos erat chirographum.* Hoc mortis *decretem*, hunc mortis æternæ reatum Christus suâ propriâ morte abolevit: hoc *chirographum nostrum*, quo nostræ mortis decreto subsignavimus, Christus suo pretioso sanguine delevit, expunxit.

ET IPSUM TULIT DE MEDIO..., id est, utrumque et *decretem* mortis et *chirographum nostrum* Christus pro nobis moriens, nostrisque satisfaciens debitum, abolevit, cassavit, antiquavit. Alludit ad syngraphas, quæ, soluto debito, nullius sunt valoris, sed annullantur, quasi non sint. Ita Christus pro nobis solvens, et debitum nostrum abolevit, et syngrapham nostram *tulit de medio*, disruptum.

AFFIGENS ILLUD CRUCI. Alludit ad morem quorundam clavis transfigendi edicta antiquata (is tunc fortè vigebat in Asiâ, ait Grotius), Vel etiam alludit ad morem syngraphas solutas, laceratas stylo vel unco affigendi. Vide apud Cornelium à Lapide quid in simili fecerit imperator Adrianus: remisit debita, syngraphas combussit.

VERS. 15. — ET EXPOLIANS PRINCIPATUS... Homo peccando duo incurrit, ait D. Thomas; reatum culpæ et servitutem diaboli: postquam dixit Apostolus quomodo Christus omnes nostros reatus delevit, nunc dicit quomodo nos à diaboli servitute liberavit. *Et expolians*, seu expoliavit dæmones illo quod in homines, ob hoc peccati chirographum, prætendebant imperio, illosque subactos et spoliatos

TRADUXIT CONFIDENTER. Græc., *in libertate*. Syr., *confudit eos*, id est, audacter et palam ostentavit, Deo scilicet et angelis, quasi viceret et triumphator circumducens secum hostes devictos in triumphum.

TRIUMPHANS ILLOS, id est, de illis ignominia sic affectis, **IN SEMETIPSO**, id est, suâ virtute triumphavit.

Observatio dogmatica et moralis.

Nunquam tam magnificè locutus est, ait D. Chrysostomus: et ego non miror, quia crucifixi prædicta-

triumphans illos, triumphans de illis, scilicet de hominibus devictis atque subjectis. *In semetipso*, id est, per semetipsum, per suam virtutem et victoriam.

tor, crucifixi virtutem contra crucis inimicos eloquitur. Spirituale Christi circumcisionem, baptismum, supra circumcisionem legalem mirificè jam extulit; et quia in Christi sanguine fit baptismus, et per hunc sanguinem peccatorum remissio, ut ipsomet alibi docuit; hinc ad ipsum baptismi fontem, et remissionis peccatorum originem, ascendens, Christum scilicet crucifixum, mirificam salutaris illius sacrificii virtutem paucis explicat, ut omnem ad legalia sacrificia rendering praetextum amputet, quasi diceret: Hoc unico Christi sacrificio, omnia nostra delicta condonata sunt; noster mortis æternæ reatus est remissus; omnia nostra debita soluta, chirographum deletum, laceratum, cruci affixum; à dæmonum præterea captivitate liberati sumus; dæmones ipsi devicti, subacti, confusi, in triumphum ducti sunt. Quid restat ultra nobis desiderandum? Ad quid necessarius nobis est quicunque ad legalia recursus? Unico sacrificio præstithit Christus quod lex per omnia sua sacrificia, omnesque suas legales cæremonias, præstare nunquam potuit.

Da mihi, ô Deus misericordissime, hanc crucis dilecti Filii tui virtutem penetrare; hanc Domini mei Jesu Christi bonitatem sentire! Sentiam in me quod in Christo Jesu et à Jesu Christo factum est pro me! Propriâ morte suâ meum mortis æternæ reatum abolevit; pretioso sanguine suo decretum mortis in me latum delevit et expunxit; acerbis doloribus suis omnia mea debita solvit; solutis debitis meis, syngrapham, quâ me peccando suppliciis æternis obstrinxeram, laceravit, dirupit; diruptam et laceratam affixit cruci; tandem à dæmonum captivitate, cui me peccato meo subdideram, liberavit. O bonitas! ô misericordia! ô ineffabilis amor! Anathema sit ei qui te, ô Jesu amantissime et amabilissime, non amat; qui in tuo pretiosissimo sanguine non confidit; qui in morte tuâ totam spem suam non reponit. In hanc ego confidens, totamque spem meam reponens, illam offero tibi, Pater æterne Deus, in omnium peccatorum meorum remissionem. Multa sunt, fateor; enormia sunt, scio, nec diffiteor; confidens tamen et audacter dico quòd multò plus offero; quippe qui non infinitum tantummodo, sed infinites infinitum offero, regem pro servo, Deum pro homunculo.

VERS. 16. — *Nemo ergo vos judicet...* Syr.: *Nemo*

VERS. 16. — *Nemo erga vos judicet*, id est, reprehendat, vel damnet, *in cibo aut in potu*, id est, in delectu et abstinentia ciborum et potuum Iudeis præscriptâ, Levit. 11.

Aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum. Jam infert non esse audiendos judaizantes, qui ciborum delectum et dies festos à lege vetere prescriptos, Christianis observandos esse docebant.

VERS. 17. — *Quæ sunt umbra futurorum*, id est, quæ sunt obscure significaciones rerum futurarum.

Corpus autem Christi. Sensus: Corpus autem cuius illa sunt umbra, Christi est; hoc est, veritas illorum signorum in Christo adimpletur; illius umbra corpus est Christus.

VERS. 18. — *Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum*; q. d.: Nemo vos à Christo et Ecclesiæ seorsum post se abducat, nemo vos sibi subdat, ut novus quasi doctor et hierarcha ad suam se-

igitur vobis molestiam exhibeat. Ex precedentibus principiis concludit contra omnes sui temporis hereticos. Ac primò contra judaizantes ex ultimis versibus: Cum tanta sit novæ legis excellentia, tantaque nobis beneficia præstiterit unicum Christi sacrificium, nullam vobis molestiam afferat illorum reprehensio qui vos peccati damnant ob neglectum, aut inobseruantiam, legis Mosaicæ, quæ certa ciborum genera, quosdam dies festos, præcipit.

IN PARTE, id est, ex parte diei festi: seu, in hoc quod attinet ad diem festum. Syr.: *In partitionibus dierum festorum*; quia judaizantes festa judaica partabantur, alia præcipiebant, alia negligebant, ait D. Chrysostomus.

VERS. 17. — *Quæ sunt umbra futurorum...*, id est, quæ omnia erant umbræ futurorum in Christo mysteriorum, et per ipsum completorum; cum ergo veritatem et adimpletionem illorum habeamus in Christo: ad quid nobis umbrae? In his versibus manifestè de judaicis festis agitur, non de christianis: perperam itaque contra nos his abutuntur heretici.

VERS. 18. — *Nemo vos seducat...* Ex dictis v. 3, 9, 10, concludit contra Simonianos: *Nemo vos seducat.* Græc., *καταβραχεύεται*, id est, palmâ, bravio, premio defraudet, quasi diceret: Benè curritis, palmam quasi manu contingitis, cavete ne quis seductor à verâ religione ad superstitionem vos deducat, sive palmâ vos defraudet. Brabentas appellant judices eorum qui in agone decertant, *καταβραχεύεται*, autem est injustè adjudicare victoriam, ait Theodoreetus.

VOLENS, sunt qui referunt ad *seducat*, *seducat volens*, id est, de industria, datâ operâ; vel, etsi id maxime velit et conetur. Alii jungunt cum *HUMILITATE*, quasi diceret: Voleñs videri humili et religiosus erga angelos; seu potius, affectatâ humilitate, superstitiosam angelorum religionem introducens. Dicebant illi heretici, indignum Filio Dei unigenito ut ad nos mittetur, nosque per eum adduceremur ad Patrem, sed omnia, sicut in lege, per angelos Deum operari; hancque fictâ humilitate falsam angelorum religionem introducebant, docentes nobis ad angelos mediatores nostros recurrentem; non ad Christum, ita ex D. Chrysostomo, Theophylacto, Gagnæo.

QUE NON VIDIT AMBULANS, id est, ea quæ non novit

et cultum angelorum vos pertrahat, volens ambulare vel volenter ambulans in hac falsâ religione angelorum. Hanc heresim ortam esse à philosophis, qui fixerunt eos esse quasi minores deos, opifices et gubernatores hominum et mundi; hunc errorem in eo situm fuisse, quod dicent angelos digniores esse Christo, etc., et hanc de causâ dignitatem et præminentiam Christi super angelos tam studiose cap. 1 et alibi incusat Apostolus, eaque est communis sententia Chrysost., Theodor., Theophyl.

In humilitate, id est, humili gestu, se prosterendi et adorandi angelos. Jactare falsas angelorum visiones; rursus non tenere caput, id est, Christum excludere, ut angelos suum statuant caput.

Quæ non vidit ambulans, in iis quæ non vidit fastuosus incedens.

Frustra inflatus sensu carnis suæ, id est, frustra superbiens sensu et mente suâ carnali, quasi cognitio-

et cetera prouuntians : multa de angelis ita certò dicebant ac si celos penetrassent ; eorum nomina , classes , p̄flecturas , etc.

FRUSTRA INFLATUS SENSU. Græc. , à sensu . Syr. , et frustra turgescit sensu , etc. , id est , frusta superbens , sibique placens , ac tumens scientiā carnali , seu non à Deo revelatā , sed ab humano carnalium hominum spiritu inventā et traditā .

VERS. 19. — NON TENENS CAPUT, Ecclesiæ , Christum , ipsique non adhucens .

Ex quo totum corpus Ecclesiæ vitam et augmentum recipit , per illorum canalem qui sunt **NEXUS** et vincula , id est , per pastores et doctores , etc. Vide ad Ephes. cap. 4, v. 16. Hinc patet unus ex p̄cipuis illorum haereticorum erroribus , scilicet , quod Christum non credebant caput Ecclesiæ : contra quos D. Paulus asseruit , v. 10 , Christum caput et Dominum omnis principatus... Qui autem fuerint illi haeretici angelici , vide apud Cornelium à Lapide : Erant , inquit , semi-Judei et semi-Platonici ; ubi etiam vide quod angelorum cultus cœpit ab idololatria , seu ab haereticis ; sed correctus fuit ab Ecclesiâ . Vide etiam Estium .

VERS. 20. — SI ERGO MORTUI ESTIS... Illic versus refertur ad versum octavum : *Videte ne quis vos decipiatur per philosophi an... secundum elementa mundi.* Itaque de philosophia intelligendus est , non de lege Mosaicâ ; estque sensus : Cum per baptismum in Christo renuntiaveritis omni sectæ et philosophiae mundanæ , quæ non secundum Deum , sed secundum elementa mundi , seu principia naturalia et mundana , vivere docet , etc. ,

QUID ADHUC TANQUAM VIVENTES... id est , cur ea repetitis , quasi rursus secundum illa mundi elementa , principia , dogmata , institutiones , vivere velletis ?

DECERN.TIS. Græc. , *dogmatizatis* , vel *dogmatizamini* ; nam utrumque significat , δογματιζετε , id est , *docetis* , vel *docemini* , seu *vos doceri sinitis* , quasi secundum mundi doctrinam et non secundum Evangelium Christi vivere velletis .

VERS. 21. — NE TETIGERITIS... ita loquebantur eorum magistri ; hoc autem dicebant et judaizantes et philosophi , qui multa quoque suis asseclis prohibebant .

Hinc variant interpres , quorum aliqui judaizanti-

nem , imò visiones habeat rerum sublimium , puta angelorum rerumque coelestium .

VERS. 19. — ET NON TENENS CAPUT (scilicet Christum , sed pro Christo angelos subsituens , ita Theodor.) *ex quo* (capite Christo) *totum corpus* (Ecclesiæ) , *p̄r nexus et coniunctiones subministratum* (id est , subministratiōnē accipiens spiritū , motū et sensus vitalis à capite) *et constructum , crescit in augmentum Dei* , puta incremento fidei et Sp̄ritus Dei .

VERS. 20. — SI ERGO MORTUI ESTIS CUM CHRISTO , etc. , q. d. : Cum per Christum mortui sitis , et renuntiaveritis omni secte et philosophiae mundanæ Christo contrarie , que non secundum Deum , sed secundum elementa mundi , id est , secundum principia naturalia et mundana vivere docet ; cur iterum ea repetitis , quasi rursus secundum hanc mundi elementa vivere velletis ? *Decernitis* , dicentes scilicet id quod sequitur :

VLES. 21. — NE TETIGERITIS , etc. , q. d. : Quid ex haesi et religione angelorum decernitis , his illisve ci-

bus , alii philosophis hæc applicant verba , que revera utrisque communia sunt ; at sequentia (nimirūm SE-CUNDUM PRÆCEPTA ET DOCTRINAS HOMINUM) indicant ad philosophos dirigi , nec enim legalia sunt ab hominibus , sed à Deo instituta .

Ne tetigeritis NEQUE CUSTETIS; hoc ad cibos , vinum aut carnem : **NEQUE CONTRECTAVERITIS...** ; hoc ad mulieres , quas Pythagoristæ , v. g. , nunquam tangebant .

VERS. 22 — QUÆ SUNT OMNIA IN INTERITUM. Græc. , *in corruptionem* . Syr. , *usū sunt corruptibilis* , quasi dicaret : Non animadvertisit quid sint hæc omnia , et à quibus sint . Hæc ergo despicit primò in se considerata , *sunt in interitum* , id est , ipso usu percunt , esse desinunt , corrumpuntur , in simum convertuntur , et in secessum vadunt . Quæ ergo ex hujusmodi corruptilibus utilitas ? Quid necesse est ea scrupulosè doceri ? Hæc ad cibos . Secundò despicit ex parte auctorum ; hominum sunt adinventiones : omnis autem vera religio à Deo est , nec corruptibilia possunt æternis deservire , nisi ex ordinatione Dei .

VERS. 23. — QUÆ SUNT RATIONEM QUIDEM HABENTIA SAPIENTIÆ , id est , que p̄cepta aliquam habent quidem speciem sapientiae .

IN SUPERSTITIONE. Græc. , *in voluntario cultu* , id est , in voluntariâ et arbitrariâ religione , seu superstitione .

ET HUMILITATE. Græc. , *et submissione animi* , scilicet voluntariâ pariter et arbitrariâ , et ab hominibus inventâ .

ET NON AD PARCENDUM CORPORI. Græc. , *et subductione corporis* . Syr. , *neque parcunt corpori* , id est , in austera corporis maceratione , cui non indulgent .

NON IN HONORE ALIQUO AD SATURITATEM. Græc. , *expletionem carnis* . Honor , Hellenorum more , est rerum necessiarum ad nutritionem et vestitum subministratio , id est , neque nutrunt aut curant corpus ad saturitatem , sed jejunis affligunt . Itaque hæc p̄cepta speciem habent sapientiæ , ob superstitionis cultum , ob fiectam humilitatem , ob austera corporis macerationem , sed quia veritatem non habent , et à Deo non sunt , sed commenta hominum et somnia , hinc à Christiano , veritatis discipulo , despicienda .

bis aut creaturis esse abstinendum , dicentes , verbi gratiâ , ne tetigeritis uxorem , ne gustaveritis vinum aut carnem , quia hæc à malis angelis creata sunt , et bonis angelis displicant .

VERS. 22. — QUÆ SUNT OMNIA IN INTERITUM IPSO USU , etc. , q. d. : Quæ observantie superstitionis cultus angelorum jam dictæ interitum afferunt et damnationem æternam iis qui ea observant , in hiisque et in suis angelis , quos ita colunt , sperant , non autem in Christo . Ita Ambrosius et Augustinus .

VERS. 23. — QUÆ SUNT RATIONEM QUIDEM HABENTIA SAPIENTIÆ IN SUPERSTITIONE , etc. *Rationem* , id est , speciem ; q. d. : At sunt superstitionis , quia abstinentiis et observantis à se conflictis , colunt angelos quasi mediatores , excluso Christo . *In humilitate* , scilicet fiecta et superstitionis . **ET NON AD PARCENDUM CORPORI** , id est , imparcientia corporis . **Non in honore** , etc. , id est , negato corpori honore , vel subsidio necessario ad famam exsaturandam .

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam et ad praxim redigenda.

1º Ex hoc capite disce Christum. *In ipso inhabitat omnis plenitudo Divinitatis*, v. 9, et ideo omnis sapientia, scientia, veritas; *in quo sunt omnes thesauri, etc.*, v. 5. Hoc penetra, hincque infer quantà certitudine debas ei credere, ejusque doctrinæ adhaerere. Vide v. 9, 10. Caput nostrum est, radix nostra, fundamen-tam nostrum, via nostra, v. 7, 10. Hinc ei semper et continuè inhærendum, in eo ambulandum, crescen-dum. Vide v. 7, 10.

2º Disce christianam circumcisionem, seu bapti-

CAPUT III.

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sur-sum sunt querite, ubi Christus est in dexterâ Dei se-dens :

2. Quæ sursum sunt sapite, nou quæ super terram.

3. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.

4. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloriâ.

5. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, con-cupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simula-crorum servitus :

6. Propter quæ venit ira Dei super filios increduli-tatis,

7. In quibus et vos ambulâstis aliquando, cùm vi-veretis in illis :

8. Nunc autem deponite et vos omnia : iram, indi-gnationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermo-nem de ore vestro.

9. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos ve-trem hominem cum actibus suis,

10. Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit il-lum :

11. Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scytha, servus et liber ; sed omnia et in omnibus Christus.

12. Induite vos ergo, sicut electi Dei, sancti et di-lecti, viscera misericordie, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam :

13. Supportantes invicem, et donantes vobismet-ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam : sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.

14. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis :

15. Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in quâ et vocati estis in uno corpore ; et grati estote.

16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia : docentes, et commentantes vosmet-ipsos, in psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratiâ cantantes in cordibus vestris Deo.

17. Omne quodcumque facitis in verbo aut in ope-re, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.

sum et ejus excellentias. Vide v. 11. Per ipsum morimur peccato, et per ipsum à peccato ad gratiæ vitam resurgimus. Vide v. 12. Utrumque de facto perfice ; et morere, et vive, ibidem.

3º Disce mirabiles dominice passionis effectus. Lege, relege, mirare magnificam hâc de re Apostoli eloquentiam, v. 14, 15. At in temetipso senti quod in Christo et à Christo pro te factum est ; ejusque verè divinâ charitate tactus, ama Christum Redemptorem tuum, et in eo totam tuam spem repone.

CHAPITRE III.

1. Si donc vous êtes ressuscités avec Jésus-Christ, recherchez ce qui est dans le ciel, où Jésus-Christ est assis à la droite de Dieu.

2. N'ayez de goût que pour les choses du ciel, et non pour celles de la terre ;

3. Car vous êtes morts, et votre vie est cachée en Dieu avec Jésus-Christ.

4. Lorsque Jésus-Christ, qui est votre vie, viendra à paraître, vous paraîtrez aussi avec lui dans la gloire.

5. Faites donc mourir les membres de l'homme terrestre qui est en vous, la fornication, l'impureté, les abominations, les mauvais désirs, et l'avareïe qui est une idolâtrie ;

6. Puisque ce sont ces excès qui font tomber la colère de Dieu sur les enfants de l'incrédulité.

7. Et vous avez vous-mêmes commis autrefois ces actions criminelles, lorsque vous viviez dans ces dé-sordres ;

8. Mais maintenant quittez aussi vous-mêmes tous ces péchés : la colère, l'agressivité, la malice, la méli-sance ; que les paroles dé-honnêtes soient bannies de votre bouche.

9. N'usez point de mensonge les uns envers les autres ; dépouillez le vieil homme avec ses œuvres ;

10. Et revêtez-vous de cet homme nouveau, qui, par la connaissance de vérité, se renouvelle selon l'image de celui qui l'a créé.

11. Où il n'y a ni gentil ni Juif, ni circoncis ni incircconcis, ni barbare ni Scythe, ni esclave ni libre ; mais où Jésus-Christ est tout en tous.

12. Revêtez-vous donc, comme élus de Dieu, saints et bien aimés, de tendresse et d'entraînes de misé-ricorde, de bonté, d'humilité, de modestie, de patience ;

13. Vous supportant les uns les autres, chacun remettant à son frère tous les sujets de plainte qu'il pourrait avoir contre lui, et vous entre-pardonant comme le Seigneur vous a pardonné.

14. Mais surtout revêtez-vous de la charité, qui est le lien de la perfection.

15. Et faites régner dans vos coeurs la paix de Jésus-Christ, à laquelle vous avez été appelés, comme ne faisant tous qu'un corps, et soyez reconnaissants.

16. Que la parole de Jésus-Christ habite en vous avec plénitude, et vous comble de sagesse. Instruisez-vous et exhortez vous les uns les autres par des psaumes, des hymnes et des cantiques spirituels, chantant de cœur avec édification les louanges du Seigneur.

17. Quoi que vous fassiez ou en parlant ou en agissant, faites tout au nom du Seigneur Jésus-Christ, rendant grâces par lui à Dieu le Père.

18. Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino.

19. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas.

20. Filii, obedite parentibus per omnia : hoc enim placitum est in Domino.

21. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.

22. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

23. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus :

24. Scientes quod à Domino accipietis retributio nem hæreditatis ; Domino Christo servite.

25. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit ; et non est personarum acceptio apud Deum.

18. Femmes, soyez soumises à vos maris, comme il est bien convenable, en ce qui est selon le Seigneur.

19. Maris, aimez vos femmes, et ne les traitez point avec aigreur et avec rudesse.

20. Enfants, obéissez en tout à vos pères et à vos mères ; car cela est agréable au Seigneur.

21. Pères, n'irritez point vos enfants, de peur qu'ils ne tombent dans l'abattement.

22. Serviteurs, obéissez en tout à ceux qui sont vos maîtres selon la chair, ne les servant pas seulement lorsqu'ils ont l'œil sur vous, comme si vous ne pensiez qu'à plaire aux hommes, mais avec simplicité de cœur et crainte de Dieu.

23. Faites de bon cœur tout ce que vous faites, comme le faisant pour le Seigneur et non pour les hommes,

24. Sachant que vous recevrez du Seigneur l'héritage du ciel pour récompense, c'est le Seigneur Jésus-Christ que vous servez ;

25. Mais celui qui agit injustement, recevra la peine due à son injustice ; car Dieu n'a point égard à la condition des personnes.

ANALYSIS.

In capite præcedenti, v. 12 et 13, Colossensibus dixit quod per baptismum mortui sunt, simul et à mortuis cum Christo suscitati : hinc ad eorum mores multa concludit in hoc capite.

Ac primò hortatur eos, quia ad divinam vitam sunt suscitati, ut cœlestia atque divina diligent et current; et, quia mundo mortui, terrena despiciant, v. 1, 2, 3, 4.

Secundò, quia veteri homini per baptismum sunt mortui, mortificent illius hominis membra, id est, omnia vitia, tum quæ corpore, tum quæ corde, tum quæ lingua committuntur; uno verbo, hominem veterem exuant, v. 5, 6, 7, 8, 9. Hortatur è contra, quia suscitati, et novæ in Christo creaturæ, novum induant hominem, om-

nesque illius virtutes. Erga Deum, majori in dies cognitione, amore, et perfectiori imitatione, v. 10, 11. Erga proximum, induant viscera misericordiae, infirmitates sustineant, condonent offensas; super omnia charitatem habeant, et paci studeant, v. 12, 13, 14, 15. Erga semetipsos, evangelicæ Christi doctrinæ intendant assiduè; hymnos et cantica spiritualia piè canant et suaviter; omnia sua, seu facta, seu verba, ad Dei gloriam referant, v. 16, 17.

Denique ad singulos status descendens, maritos, uxores, parentes, filios, dominos, servos, sua docet officia in reliquo capite.

PARAPHRASIS.

1. Quandoquidem per baptismum unà cum Christo resurrexisti, superna quærere, ubi Christus resuscitatus residet ad dextram Dei.

2. Superna diligit, curate, gustate, non terrena.

3. Terrena, inquam, despicate, quia illis per baptismum mortui estis : cœlestia verò curate, quia per baptismum cœlesti vitæ vivitis, ignotâ quidem hominibus, et totâ nunc cum Christo absconditâ in Deo, at quæ apparebit aliquando.

4. Cùm Christus, in quo et de quo vivitis, judicaturus apparuerit, gloriamque suam manifestaverit, tunc et vos cum ipso apparebitis gloriosi, vitaque vestra fulgebit omnium oculis conspicua.

5. Mortificate ergo hominis terreni, qui in vobis est, membra, seu affectus pravos, fornicationem scilicet, immunditiam, omnem libidinem, omnia mala desideria, et speciatim avaritiam, quæ est idolatria.

6. Propter quæ peccata venire solet ira Dei in incredulos.

7. Quæ vitia et vos aliquando commisistis, cùm juxta concupiscentiae vestre motus viveretis.

8. Nunc autem deponite etiam hæc omnia, scilicet iram et indignationem, malitiam, maledicentiam, turpem sermonem.

9. Nolite fraudibus et mendaciis vos circumvenire,

sed in totum deponite veterem hominem cum actionibus suis.

10. Et novum cum suis induite; illum, inquit, qui per veritatis cognitionem spiritu renovatur ad imaginem Dei, Creatoris sui.

11. In quo reformationis negotio non attenditur an sis gentilis et Judæus, circumcisus et incircumcisus, barbarus aut barbaro barbarior Scytha, servus aut liber; quia Christus est omnia in omnibus.

12. Propterea vos, tanquam electi Dei, à Christo sanctificati, et à Deo dilecti, intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiae, comitatem, humilitatem, modestiam, patientiam;

13. Alii aliorum infirmitates sustinet; alii aliis illatas offensas condonate; sicut et Christus offensas nobis condonavit.

14. Super omnia autem hæc charitatem habete, quæ vinculum est perfectissimum.

15. Et pax Christi, ad quam vocati estis cùm unum corpus facti estis, victrix exultet in cordibus vestris: et beneficiorum memores estote, vel et comes, et gratiosi omnibus estote.

16. Doctrina Christi habitet jugiter in mentibus et cordibus vestris, vosque replet omni sapientiâ. Docete vos et eruditie alii alias psalmis, hymnis, et can-

tilenis mysticis, grato, jucundoque corde cantantes Dei laudes.

17. Omnia vestra, seu verba, seu opera, dirigite ad Dei gloriam, invocato nomine Domini Iesu Christi, et per eum Deo Patri gratias agentes.

18. Mulieres, subditæ estote viris vestris, juxta Christi legem Deique voluntatem.

19. Viri, diligite uxores vestras, et nolite erga illas esse difficiles et morosi, et ad amaritudinem provocantes.

20. Filii, obedite parentibus in omnibus: hoc enim Deo placet, vel tale est Domini beneplacitum.

21. Patres, nolite nimia severitate filios vestros ad indignationem provocare, ne concidant animo, hinc que nihil boni faciant.

22. Servi, in omnibus obedite dominis vestris tem-

poralibus, non ocularem illis exhibentes servitutem, quasi hominibus placere studentes, sed simplicem et sine simulatione, utpote qui timetis Deum videntem abscondita cordis.

23. Quocumque in vestro ministerio facitis, illud libenti animo facite, perinde ac si Domino ipsi, non hominibus, ministraretis.

24. Et scitote quoniam à Domino eximiam referetis mercedem, æternam scilicet hereditatem: Christum ergo tanquam Dominum vestrum respicie, illique seruite, heris vestris obsequentes.

25. Cæterum, qui facit injuriam, sive servus infidelis domino suo, sive dominus in servum suum durus, in-justitie sue pœnam recipiet: Deus enim personam non respicit.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Igitur si consurrexistis...* Capite secundo, v. 12, dixit Apostolus quod cum Christo per baptismum sepulti sumus, et quod cum eo resurrexi-mus. Ex hoc principio, duo continent, scilicet nostram mortem et resurrectionem, duplum elicit conclusionem.

Ejusdem capituli secundi v. 20, ex morte conclusit: *Si ergo mortui estis cum Christo, etc., quid adhuc tanquam viventes decernitis?* etc. Hic vero ex resurrectione nostra spirituali concludit: *Igitur si consurrexistis, etc.* Quasi dicaret: Quandoquidem per baptismum cum Christo in spiritualem ac divinam emersistis vitam; spiritualia, cœlestia ac divina magnificatice, diligite, ac querite. Sursum mentes et corda vestra.

UBI CHRISTUS ad novam vitam resuscitatus assidet **AD DEXTERAM DEI**, id est, assidet Deo majestate proximus. Christus, ut Deus, Patri par est majestate; ut homo, est Patri majestate proximus. Hoc autem Scriptura, humano more loquens, et ad nostros conceptus descendens, exprimit per sessionem ad dexteram Dei. Ut Deus, est illi in omnibus æqualis; ut homo, assidet illi proximè, et honoratissimè, in potissimum bonis honoris, gratiæ et gloriæ.

VERS. 2. — *Quæ sursum sunt sapite,* id est, magnificete, curate, gustate, diligite, non terrena. Cœlum amate, non terram.

VERS. 3. — *Mortui enim estis...* Duo dixit in ver-siculo præcedente, scilicet quod amanda sint cœlestia

VERS. 1. — *Igitur si consurrexistis cum Christo, qua sursum sunt quærite;* quoniam per baptismum non solum commortui estis Christo, verum etiam unâ cum eo resurrexistis in novam vitam: facite ea quæ novae vite per Christi resurrectionem adunbratae, convenientia. *Quæ sursum sunt quærite,* id est, cogitationes ac studia vestra conferte ad res supernas, cœlestes ac divinas.

Ubi Christus est in dexterâ Dei sedens, scilicet in superne et cœlestibus, sedet Christus homo à dextris Dei, id est, præstet omnibus quasi summus rex ac iudex, qui tantâ dignitate præcellit; ut in eodem solo cum Deo sit, et eadem cum eo adoratione colatur. Ita Patres passim. Significat ergo haec sessio humanae nature Christi, illius excellētiam super omnem excellentiam creatam, summam ac singularem ejus beatitudinem et gloriam.

VERS. 2. — *Quæ sursum sunt sapite,* vel curate,

et parvipendenda terrena. Amborum rationem hic as-signat, quasi dicaret: Terrena spernite, quia per baptismum illis renuntiasti; Christo enim mortuo et sepulco insiti et conseptuli, terrenis cum Christo mortui estis. Cœlum et cœlestia diligite, quia per baptismum Christi resurrectionis participes facti estis, filii Dei, heredes regni cœlestis effecti; vitæ vivitis gratiæ; jus habetis ad vitam glorie.

ET VITA VESTRA ABSCONDITA..., id est, fateor, hæc vita gratiæ quâ vivitis interius, hæc vita gloriae quâ vivetis in æternum, nunc quidem invisibilis est, et hominibus ignota; in sinu Dei cum Christo abscondita est. Illam nōrunt angeli, ideò suspiciunt eam, et vobis cum veneratione ministrant. Illam ignorant homines mundani; hincque despiciunt: *Mundus non novit nos.* 1 Joan. 3, 1.

VERS. 4. — *Cum Christus apparuerit...* Apparebit autem omnibus aliquando, nimirum, cùm Christus, **VITA VESTRA**, id est, vite vestre, tum per gratiam, tum aliquando per gloriam, causa efficiens, meritoria, exemplaris et finalis, cùm, inquam, Christus mundum judicaturus, apparuerit in gloria, tunc et vos perfectè regenerati ac resuscitati, cum ipso parebitis gloriosi, Christo tanquam fratri vestro conformes, Deoque Patri vestro similes. *Scimus quoniam cùm apparuerit similes ei erimus.* 1. Joan., 3.

Observationes Morales.

Talibus Colossenium mentes et corda sursùm at-

Nam cœlestia sapere aut curare, non aliud est quam cœlestia querere.

Non quæ super terram, non bona terrena. Similis est Phil. 3: *Qui terrena sapiunt, etc.*

VERS. 5. — *Mortui enim estis;* q. d. : Meritò vos adhuc non sapere terrena; quia illis jam mortui estis per baptismum. Mortui estis mundo, carni, peccatis, vita et conversationi mundanae et carnali; immò mortui estis vobis ipsis, quia non estis id quod eratis ante.

Et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo; q. d. : Mundus non videt vestram divinam vitam gratiæ, quam habetis, et gloriæ quam expectatis; sicut non videt vitam gloriosam, ad quam resurrexit qualche vitæ jam Christus in Deo, id est, apud Deum.

VERS. 4. — *Cum Christus apparuerit,* etc. Nunc quidem, ait, vita vestra cum Christo abscondita est;

tollebat Apostolus. Hinc divinæ gratiæ, quæ potiebantur, dignitatem et excellentiam illis exhibebat, ut ad vitam Deo dignam excitaret. Hinc divinæ gloriæ, quæ in æternitate fruituri erant, claritatem illis præosten-debat, ut illius spe constantes essent in adversis et in suï mortificatione. Talibus et nos sursùm corda nostra feremus, et ad Deo dignè vivendum et ad christianè patiendum. Meminerimus itaque primò, nos cum Christo per baptismum sic esse mortuos ut unà cum illo in novam vitam simus suscitati; vitam scilicet spiritualiæ, cœlestem ac divinam; vitam nimirūm gratiæ quæ, Christo uniti et quasi Christus facti, vivimus cum Christo in Deo. Hujus vitæ nostræ spiritualis ac divinæ memores, vitam spernamus animalem, terrena despiciamus, ad cœlestia suspiremus, divinis toti vacemus.

Cœlum mihi patria est; ibi ergo sit mea cum Christo conversatio, meusque municipatus. Sicut Christus, caput meum, vitaque mea, resuscitat us terram desegrit, et sedet ad dexteram Dei, sic et ego terram, corruptionis sedem, corde deserens, dexteram Dei, immortalitatis et gloriæ fontem, votis meis continuè ambiam; vivam ut exul, ad patriam anhelabo. Interim, quantum potero, Deo dignè vivam, ut filius Dei, ut Christus alter. Adjuva, Deus, da robur, fer auxilium.

Meminerimus secundò quod præter hanc gratiæ vitam, alia sit futura gloriæ vita. Vita non est hæc nostra, est alia quædam vita, ait D. Chrysostomus. Num quidem filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. 1 Joan. 3, 2. Videmur sicut et cæteri, mortales, infirmi, miseri, etc. Sicut Christus nunc non appetet mundo, sed in sinu Patris absconditus est, ita et vita nostra, vita scilicet æterna, gloriosa, ad quam jus habemus, cum Christo abscondita est in Deo.

Hanc Apostoli loquaciam nota: *Abscondita est cum Christo in Deo*, id est, in sinu Dei. Sinus Dei, æternum vitæ Christi principium; est et hujus gloriæ vitæ nostra principium.

Sinus Dei, sedes et centrum in quo quiescit Christus; est et gloriæ nostræ centrum et sedes. Hoc in sinu, cum Christo, filiorum adoptivorum *abscondita est vita*. Non appetet quid simus, multò minus quid erimus. Vitam Dei nunc in spiritu tantum possideimus. Semen habemus gloriæ; sed sicut in semine non appetet arbor, sic nec in gratiâ, seu in hoc gratia statu, appetet divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, immortalitas, etc. Tota hæc gloria residet in Christo, capite nostro, qui absconditus est in sinu Dei. Sed euge, anima mea! non semper abscondita erit vita tua; tandem apparebit quid sit esse filium Dei; quanta

sed quando ille toti mundo manifestabitur, veniens gloriatus ad judicium, ille, inquam, qui est vita vestra vel vita nostra; tunc et vos perfectam et immortalē vitam assecuti, simul cum eo manifestabimini, magnâ eum gloriâ. In hoc corpore quasi latentes vivere debemus, ab omni gloriæ cupiditate alieni; cùm autem hoc corruptibile corpus dissolutum fuerit, tum gloria nostra resplendebit.

VENS. 5. — *Mortificate ergo membra vestra, quæ*

sit hujus divinæ filiationis gloria. Cùm Christus in mundum judex redibit, gloriamque suam manifestaverit, tunc et nos apparebimus cum illo gloriosi, ipsi, fratri nostro, conformes, Deo patri nostro similes. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus... 1 Joan. 3, 3; quoniam videbimus, etc. Similes in mente, per speciem Dei expressam, seu per verbum mentis simile Deo, ipsumque ad vivum repræsentans. Similes in qualitate, sancti, beati, immortales, impassibiles, gloriatos. Humile corpus nostrum configuratum erit corpori claritatis Christi. Tunc apparebit quid sit esse filium Dei, seu quanta sit divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, etc. Hæc cogita et mente revolve, ut et vitæ præsentis excellentiæ et futurae vitæ gloriæ animeris ad divinè agendum et ad christianè pa-tiendum.

VERS. 5. — *MORTIFICATE ERGO MEMBRA VESTRA...* Hoc ut ita sit in vobis, scilicet ut appareatis aliquando gloriatos, sitisque Christo conformes et Deo similes, *mortificate* nunc terreni vestri, seu veteris hominis, qui in vobis est, *membra*, id est, pravos affectus et concupiscentiæ motus ad deteriora.

Nota quod sicut omnia peccata simul et collectivè sumpta vocavit *corpus peccati*, Rom. 6, 6, sic singulatim et distributivè considerata vocat hic *membra*. Addit autem quæ sunt super terram, id est, terrena, seu terreni hominis. Singula quippe peccata sunt quasi putida hominis terreni, seu veteris, membra.

FORNICATIONEM, id est, omnem maris et feminæ concubitum non conjugalem.

IMMUNDITIAM, seu omnem actum, quo fœdatur caro.

LIBIDINEM, seu obsceneam passionem.

CONCUPISCENTIAM MALAM, quæ est adversus spiritum.

ET AVARITIAM, περισσείας, nimiam habendi cupiditatem; vel cum D. Hieronymo insatiabilem voluptatum carnalium cupiditatem, quæ est SIMULACRORUM SERVITUS. Utraque cupiditas, seu divitiarum, seu voluptatum, est idolatria, quia honorem Deo debitum desert seu argento, seu voluptati, quibus totam mentem, totum cor, totam animam, totumque hominem applicat.

Observatio dogmatica et moralis.

Duplex in nobis Christianis est homo; terrenus unus, scilicet Adamus, è quo nati sumus, et qui per concupiscentiam vivit in nobis. Cœlestis alter, nimirūm Christus Dominus, per quem regenerati sumus, in quo sumus insiti, et qui per gratiam vivit in nobis. Terreni hominis membra sunt vitia omnia et concur-

sunt super terram, hoc est, membra vestra terrena. Terrena autem vocantur hæc membra, quia velut in terram deprimunt hominem, et à Deo elongant. Dixit, *mortui estis*, id est, mori cœpistis peccatis; hic vero dicit, *mortificate*, id est, perteget ea mortificare. Membra terrestria, hic vocat affectus pravos, et motus concupiscentiæ: hi enim sunt quasi membra veteris hominis, etc., unde explicans subdit:

Fornicationem, immunditiam, libidinem, concipi-

peccantiae male : virtutes autem sunt cœlestis hominius membra. Ut vivat nunc et crescat in nobis cœlestis homo, necesse est ut pereat et mortificetur terrenus : secundum hujus mortem, crescit alterius vita. Per baptismum mori quidem copimus homini terreno ; per mortificationem vero mori quotidie pergere debemus. Peccatis mortui sumus, deleta sunt nostra peccata præterita, peccato in posterum renuntiavimus. At quia concupiscentia, radix peccati, remansit in nobis, et quia ex hac radice pullulant perpetuo mali concupiscentiae motus, pravique affectus, hinc per mortificationem illos continuè rescindere debemus : renascuntur quotidie, mortificationis cultro reseca quotidie. Hæc est omnium baptizatorum jugis obli-gatio.

VERS. 6. — PROPTER QUÆ VENIT IRA DEI... Vide Ephes. 5, v. 6, ubi dicitur quod *venit* significet hic tempus præsens et aliquo modo futurum.

SUPER FILIOS INCREDOLOS, Syr., *inobedientiæ*, seu super incredulos et inobedientes Evangelio.

VERS. 7. — IN QUIBUS ET VOS AMBULASTIS... *Ambulare* et *vivere* hic differunt velut actus et habitus : *vivere* in peccato, est in habitu peccati permanere : *ambulare* vero est actiones peccaminosæ committere. Significat itaque, quæ peccata et vos aliquando commisistis, etc., ut in paraphrasi. Dicendo, *in quibus ambulatis*, Apostolus pudorem incutit, ait Chrysostomus : laudat vero eum addit, *cum viveritis...*, ut qui nunc non vivant.

VERS. 8. — NUNC AUTEM DEPONITE ET VOS OMNIA.... Non illa tantum graviora peccata, in quibus non vivitis amplius, sed et omnia reliqua, licet minora.

IRAM ET INDIGNATIONEM...; explicata sunt hæc E. hes. 4, 31.

BLASPHEMIAM. Hic intellige maledicentiam, agitur enim de Blasphemia in homines.

VERS. 9. — NOLITE MENTIRI INVICEM, id est, fraudibus et mendaciis vos circumvenire.

EXPOLIANTES VOS VETEREM HOMINEM..... Vide Ephes. 4, v. 22, in commentario, quid sit vetus homo, et v. 24 quid sit novus. Hic nota quod mores sint animi vestes, moribus quippe suis dignoscitur, sicut magistratus infulis.

scentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrum servitus. Avaritiam, ad significandam insatiabilem cupiditatem turpium voluptatum.

VERS. 6. — Propter quæ venit (venire solet) *ira Dei super filios incredulitatis*, id est, inobedientiæ. Q. d. : Si eris inobedientis, incredulus, rebelleris Deo et in angelio.

VERS. 7. — *In quibus*, id est, inter quos ; vel *in quibus*, scilicet libidinibus et peccatis iam enumeratis.

VERS. 8 et 9. — Nunc autem deponite et vos omnia... *Nolite mentiri invicem*, etc., id est, alius ad alium, vel alius adversus alium. Sub nomine *mendacii*, prohibetur omnis fraus et deceptio.

VERS. 10. — *Et induentes novum*, etc. Vetus homo est homo vitiosus, quatenus scilicet est infectus concupiscentia Adas : hujus motus sunt actus concupiscentiae, puta motus iræ, gule, superbie, etc. Novus homo est idem homo, quatenus spiritu et gratia Christi.

VERS. 10. — *ET INDUENTES NOVUM... QUI RENOVATUR IN COGNITIONEM...* Syr. : *Qui renovatur per cognitionem*. Estque sensus : Qui novus homo mente et spiritu renovatur, seu quotidie magis ac magis proficit per cognitionem et amorem, ad imaginem Dei creatoris sui.

Peccatum elongavit à Deo, hominemque Deo dissimilem fecit ; fides, caritas, religio nos appropinquat Deo, ipsique similes facit ; deperditam reparat similitudinem. Alii vertunt, *in cognitionem*, ut clarius Deum Deique voluntatem cognoscat et faciat, sive Deo creatori suo similis fiat. Vel donec Deo fiat similis.

Observatio moralis.

Quotidiè spiritu renovari debemus ; magis ac magis proficiere in fide, in amore, in cultu Dei, donec siamus Deo similes, vel ut siamus, etc. Ad hoc facti sumus creatura nova, ut deperdita in nobis reparetur similitudo Dei. Ideò Christum, imaginem Dei induimus in baptismio, ut in illo et per illum simus imagines Dei. Hæc autem imago quotidie renovanda est, indesinenter perficienda, per actus fidei, amoris, religionis, omniumque virtutum (qui sunt actus novi hominis), donec siamus perfectæ imagines Dei. Ad hoc depnendus omnino vetus homo, omniaque vita ejus. Ad hoc induendus et continuè renovandus Christus in nobis, et in omnibus imitandus.

VERS. 11. — UBI NON EST GENTILIS ET JUDÆUS... In quo renovationis, seu reformationis negotio, noui attenditur natio, regio, nativitas, dignitas, etc. An sis gentilis, Judæus, circumcisus, incircumcisus, Græcus, barbarus, barbaris barbarior ac Seytha, servus aut liber, etc., nihil refert. Quia Christus est omnia in omnibus, et sanctitas, et justitia, et nobilitas, et omne bonum, sive Christus unicè attendendus. Non attenditur quis vel qualis fueris, sed quantum Christo communicaveris, seu de Christo traxeris. Vel in quo homine novo confunduntur natione, ac qualitates, nec distinguitur gentilis à Judeo, etc., quia omnes unus sunt Christus, qui est omnia in omnibus. Omnes Christiani unus sunt Christus : Christus illis omnibus est omnia. Ergo Christus in illis unicè considerandus et honorandus, deposito omni gentis odio, vel conditionis contemptu.

sti renovatus est. Eum dico hominem, qui renovatur ad agnitionem, id est, ad cognoscendum mysteria revelata, et sapiendum ea quæ Dei sunt ; renovatur, inquam, secundum imaginem Dei creatoris sui ; ut si-cut in creatione suâ factus est ad imaginem et similitudinem Dei per naturam suam rationalem ; ita nunc ad Dei imaginem reformetur per gratiam. Est enim homo duplicitate imago Dei ; per naturam et per gratiam. Imago naturæ consistit in intellectu et voluntate ; imago gracie, in sanctitate et justitia. Sic exponit Apostolus, Ephes. 4, dicens : *Induite novum hominem, qui, etc.* Renovatio ergo hæc in eo consistit, ut deponentes vitia, et studentes virtutibus, in dies clariorum Beati Deique voluntatem cognoscamus.

VERS. 11. — *Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium* (id est, circumcisus et præputius) *Barbarus*, etc. q. d. : In hac renovatione Christianæ non refert an Judæus sis, an gentilis, an barbarus, an servus, etc., quia in omnibus ita renovatis, qui

VERS. 12, 13. — INDIUITE VOS ERGO SICUT ELECTI DEI.... Hoc attendentes, scilicet, quod Christus est omnia in omnibus fratribus vestris. Attendentis insuper, et quantis estis a Deo beneficiis affecti, quippe qui fuistis ab eo electi, in Christo SANCTIFICATI, et DILECTI a Deo. Ut tales et vos intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiae, comitatem, humilitatem, modestiam, etc.

Nota quod prius docuit scelera deponi, nunc docet acquiri merita. Actus veteris hominis recensuit, nunc opera novi hominis.

VERS. 14. — SUPER OMNIA AUTEM HEC, CHARITATEM HABETE, QUOD EST VINCULUM PERFECTIONIS, id est, perfectum, tum quia cæteras connectit et complectitur virtutes, tum quia fideles sancte et perfecte unit inter se et cum Deo.

VERS. 15. — ET PAX CHRISTI EXULTET... Græc., βράτεσσω. βράτεσσω autem duo significat, palmam obtinere, seu referre; et palmam distribuere, seu adjudicare.

Nota litteralis et moralis.

Hinc duplex potest esse sensus. Primus, pax Christi, seu quam Christus attulit de cœlo, et ad quam nos obligat unitas corporis Ecclesiæ, cui inserti estis; palmam obtineat, superet ac vincat in cordibus vestris. Si molestia afficimini, si quid dissensionis inter vos accidat, victrix sit non ira, non cupiditas, non superbia, sed pax christiana. Quasi diceret: Paci in primis studete; pacem omnibus anteponite. Et hic sensus conformior videtur praecedentibus: *Super omnia autem hæc...*; conformior est et Vulgata nostræ: *Exultet, scilicet, victrix et triumphatrix de omni tum passione, tum interesse; seu proprio commodo.*

Alter sensus: Pax sit quasi brabeuta in cordibus vestris; sit instar judicis agorum, justus certaminis arbiter. Si qua inter vos lis, dissensio, certamen oriatur, item decidat non ira, non superbia, non passio, sed amor, studiumque pacis. Hunc sensum sequitur et exornat D. Joan. Chrysostomus; sequitur et Theodoretus: *Habete, inquit, in corde pacem, cer-*

novum hominem, Christum scilicet, induerunt, ipse Christus est omnia, id est, omnis sanctitas, justitia, religio, et omne bonum, quia Christus eis communicaat suam sanctitatem, justitiam, etc.

VERS. 12. — *Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti*, sicut decet sanctos, dilectos et electos a Deo, ad gratiam et gloriam. *Viscera misericordiae*, id est, miserationum, puta visceralem misericordiam et commiserationem. *Benunitatem*, ut sitis comes, blandi, non austeri. *Humilitatem, modestiam*, id est, mansuetudinem, lenitatem, patientiam, id est, longanimitatem.

VERS. 15 et 14. — *Supportantes invicem...* Super omnia autem hæc, etc. Id est, vinculum perfectum quia vinculum est perficiens, id est, perfecte uniens fideles inter se.

VERS. 15. *Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in quā et vocati estis in uno corpore*; q. d., inquit Anselmus: *Gaudete et tripudiate ob pacem animi. Pax victrix instar triumphantis exultet in cordibus vestris. Pax Christi*, quasi brabeuta imperet et regat animi vestri motus, gubernet corda vestra. Pax, que quasi regina omnes affectus animæ in officio contineat, et passionum bella reprimat. Pax, inquit Au-

tamin præsidentem et præmia distribuentem. Sequi videtur et Syrus: *Pax Christi gubernet corda vestra* (scilicet quasi brabeuta et agonotheta, seu præses certaminum).

Uterque sensus docet nos Christianismum esse scholam ac professionem pacis.

In qua, seu ad quam VOCATI ESTIS.... Unum corpus facti sumus omnes, ut pacem habere doceamur. Pax itaque sit victrix de omnibus animi passionibus. Pax quasi regina, omnes nostri cordis affectus regat ac contineat in officio. Pax quasi agonotheta certaminibus nostris præsideat, palmanque patienti distribuat, non ulciscenti.

ET GRATI ESTOTE. Græc., εὐχαριστοῦ, gratifici, seu, ut ait Syrus, et gratias agite Deo, ob beneficia, ob patientiam, ob victoriam. Vel, ut volunt Vatablus, Erasmus post D. Hieronymum, gratiosi, amabiles, comes et benigni estote. Hoc enim confert ad pacem. Hic sensus, licet minus communis, huic loco tamen aptior videtur, qui est de concordia et pace. Adde quod de gratiis Deo habendis agit, v. 17.

VERS. 16. — VERBUM CHRISTI HABET IN VOBIS ABUNDANTER.... Doctrina Christi, Evangelium, verbum Dei, inhabitet in vobis cum magnâ abundantiâ, vosque opulentos faciat IN OMNI SAPIENTIA. Audite quicumque estis mundani et uxori præstis et liberis, quomodò vobis quoque maximè mandet legere Scripturas, non leviter, nec temerè, sed magno studio et diligentia, D. Chrysostomus.

Nota litteralis et moralis.

Cuncta notanda sunt verba; docent quippe nos modum legendi Scripturas. *Habitet. Græc., inhabitet, resideat, radicem figat*: semper sit præsens. *In vobis*, id est, mentibus et cordibus vestris. Lex Moysi in tabulis lapideis scripta fuit: lex evangelica inscribatur in cordibus vestris. *Abundanter, copiosè, ita plene ac perfecte implet ac imbuat mentes vestras, ut omni sapientia pleni, illam quasi eructantes, vos invicem doceatis ac crudiatis.* Hinc docemur Evangelium Christi legendum esse non leviter ac præ-

gustinus, est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis.

In quā (id est, ad quam) et vocati estis in uno corpore, id est, in unum corpus, puta in unam Ecclesiam. Et grati estote, id est, gratiosi, amabiles estote, qui enim tales sunt, solent proximis esse benigni, misericordes, compatientes.

VERS. 16. — *Verbum Christi habitet in vobis abundantanter, id est, opulenter, copiosè.* Sensus est: Fides seu doctrina Christi fixam in vobis sedem habeat, vosque faciat locupletes et abundantes omni sapientia; hoc est, perfecta rerum divinarum cognitione, quanta nimis in hac vita sperari potest.

Docentes et commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, et ita quidem ut vos invicem, id est, alii alios doceatis et commoneatis, sive exhortemini, canendo psalmos, hymnos, et cantica spiritualia.

In gratiâ cantantes in cordibus vestris Deo. In gratiâ, inquit Chrysostomus, id est, ex gratiâ et afflato Spiritus sancti. In gratiâ, hoc est, cum gratiâ et volupitate spirituali, scilicet eorum qui audiunt,

cipitantes, sed cum meditatione ac reflexione, ita ut inhabitet in nobis, radicesque sitat. Non raro, sed abundantanter, sèpè ac multum, ita ut mentem imbuat, repleteque verâ sapientiâ, perfectâque rerum divinarum notitiâ, quam in alios possimus eructare;

DOCENTES ET COMMENTENTES... Circa psalmos, hymnos, Vide Ephes. 5, 19 et 20, in commentario.

IN GRATIA CANTANTES..; satis communiter intelligitur, cum gratiarum actione, ut Ephes. 5, 19, 20, *gratias agentes*, etc. Optimè etiam intelligitur, gratiosè, venustè, ita ut voluptatem spiritualem vobis et aliis procuretis. Vult itaque ut piè canant et suaviter, ita ut ex corde pio vox grata erumpens, suis mysticis cantilenis, delectationem spiritualem foveat in animis.

VERS. 17. — OMNE QUODCUMQUE FACITIS... Sive loquamini, sive agatis, OMNIA facite IN NOMINE..., id est, invocato nomine Domini, et per eum DEO GRATIAS AGENTES. Omnia nostra, seu verba, seu opera externa, seu interna, ad Dei gloriam referenda, sed in nomine et virtute Christi. Eum vocans adjuorem, eum prius orans : Res tuas aggredere, ait D. Chrysostomus. *Gratias agentes Deo et Patri per ipsum*, per eum gratiarum actio reddenda per quem et propter quem omnia nobis bona dantur à Deo. His in verbis : *Omne quodcumque facitis... omnia in nomine Domini Jesu facite*, præceptum continetur negativum, scilicet, non in nomine angelorum (quos Simoniani judebant adorare), sed in nomine DOMINI IESU CHRISTI; non per angelos, gratias agentes Deo, sed per Jesum Christum, ita Theodoreetus, D. Chrysostomus. Est etiam præceptum affirmativum, ait D. Thomas hic, sed ut implatur non est necesse quòd omnia actu referantur in Deum, sed habitu. Ex D. Thomâ, videtur impleri præceptum hoc, cùm opera nostra talia sunt quòd in Dei gloriam cedere possunt; ait enim : Qui facit contra gloriam Dei et præcepta ejus, facit contra hoc præceptum. Perfectio autem charitatis est, et omnibus consulenda, si omnia actu, vel saltem virtute, ad Dei gloriam referantur, in nomine et virtute Christi. Sic enim omnia opera nostra laudes erunt Dei, et virtutis ac meriti rationem induent. Itaque in praxi per ipsum, cum ipso et in ipso, fac omnia. Per ipsum, ut mediatorem ac pontificem tuum. Cum ipso, ut capite

VERS. 17. — *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi.* Spple, facite. Sensus Apostoli est, Christianum omnia christiane agere debere, hoc est, in omnibus actionibus suis virtuali intentione, tendere in Deum creditum et speratum, idque per meritum Christi fide apprehensum; q. d.: Propter Christum ejusque gloriam facite omnia quæcumque facitis. Omnia opera vestra talia sint, que cedere possint in gloriam Christi, Christusque vestræ vite et actionum sit ultimus finis.

Gratias agentes Deo et Patri per ipsum, quia per Christi meritum omnia nobis dona salutaria à Deo Patre proveniunt.

VERS. 18.— *Mulieres, subditæ estote viris*, etc., id est, sicut oportet, secundum Christi Domini legem, voluntatem, Evangelium.

VERS. 19.— *Viri, diligite uxores vestras*, etc., id est, ne sitis amarulenti, morosi, difficiles adversus eas,

tuo. In ipso, in ipsius spiritu, motivis ac intentiōibus.

VERS. 18. — *Mulieres, subditæ estote viris.* Græc., *propriis, in Domino*, est restrictio subjectionis. Juxta Christi legem, ac Dei voluntatem; in iis quæ vult Deus, scilicet in rebus honestis. Hæc fusiūs Ephes. 5, 22, in commentario.

VERS. 19. — *Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad*, id est, *erga illas. Amari*, id est, difficiles, morosi, ad amaritudinem provocantes. Vide fusiūs conjugatorum munia, Ephes. 5, 22, in comment., in fine capit. 19.

VERS. 20. — *Fili, obedite parentibus per omnia*, id est, in omnibus scilicet quæ non sunt contra Deum, seu quæ paternam non excedunt potestatem, Vide Ephes. 6, 1, 2 et 3.

VERS. 21. — *Patres, nolite ad indignationem...* id est, nimiè severitate et intempestivâ morositate irritare filios vestros, ne animum despondeant, seu animo dejiciantur, desperationemque concipient. Vide fusiūs Ephes. 6, 4.

VERS. 22. — *Servi, obedite per omnia*, id est, in omnibus.

DOMINIS CARNALIBUS, id est, temporalibus, etiam ethniciis.

NON AD OCULUM,... id est, non ocularem exhibeat servitatem, quasi hominibus placere studentes, sed simplicem, innocentem, sine simulatione et dolo, quasi qui Deum timent, Deumque in omnibus suis actibus testem ac judicem prospiciunt.

VERS. 23. — *Quodcumque facitis...* Obscuria vestra reddite ita libenter et alacriter, ac si Domino, non hominibus, ministraretis.

VERS. 24. — *Scientes quod à Domino...* Syr., et scitote, etc., quoniam à Deo eximiam referetis mercedem, æternam scilicet hæreditatem. Ut promptiores et in obsequiis alacriores reddat, mercedem illis promittit, non servorum, sed filiorum æternam hæreditatem. A Dominis modicam servi recipient mercedem, hæreditatem verò nullam : à Domino autem mercedem eximiam recipient, hæreditatem æternam, RETRIBUTIONEM HEREDITATIS.

CHRISTO DOMINO SERVITE. Cùm à Christo Domino

sed commodos ac faciles vos eis præbete.

VERS. 20.— *Fili, obedite parentibus per omnia*, scilicet quæ non sunt contra Deum. *Hoc enim placitum est in Domino*, id est, apud Dominum, et coram Dominino.

VERS. 21.— *Patres, nolite ad indignationem*, etc.; id est, ne animum despondeant, ne animo dejiciantur; atque ita resiliant ab officio, vel etiam à fide Christi suscepunt.

VERS. 22. — *Servi, obedite per omnia dominis carnalibus* (temporalibus, etiam ethniciis), *non ad oculum servientes*, quasi hominibus placentes, velut qui hominibus placere studeatis, sed in simplicitate cordis, id est, recto et simplici corde, sine simulatione.

Timentes Deum, q. d.: Sed, inquam, Dei timorem qui videt abscondita cordis, ante oculos habentes.

VERS. 25. — *Quodcumque facitis*, etc. Libenter premito ac liberali animo; perinde atque si Christo Domino et non hominibus, ministraretis.

tantam sitis mercedem recepturi; ergo heris vestris, velut Christo Domino, servite : seu respicite Christum tanquam vestrum Dominum, illique servite. Græc., nam Christo Domino servitis. Syr., Christo enim Domino servitis. Tuneque sensus erit : Quidam recipere quis haereditatem aeternam ; christo enim Domino servitis, si piè et christianè, juxtaque Dei voluntatem, dominis vestris serviatis.

VERS. 23. — Qui enim facit injuriam... Græc., at qui facit injuriam, etc. Syr., ceterum qui peccaverit, luet penas, prout peccaverit, nec est acceptio facie

VERS. 24. — Scientes quod à Domino accipietis retributionem haereditatis. Si ergo heris ita obediatis, ipsi met Deo obediatis, qui retributionem aeternam haereditatis in celo servis ita obedientibus uti promisi, ita revera prestatibit pro hoc corum obsequio. Pro retributionem, Græcè est mercedem, quæ pro merito operum datur.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam et ad proximam redigenda.

1° Ut Deo Christoque dignè vivas, frequenter attende ad spiritualem et divinam gratiae vitam, cuius factus es per Christum in baptismo particeps ; mundo, peccatoque mortuus, vivis vitâ Christi ; vitâ quidem cum Christo absconditâ in Deo, at verâ, reali, divinâ, omnibus aliquando manifestandâ. Hujus gratiae memior, sursum mentem et eorū attolle ; terrena sperne, cœlestia quare : ad hoc vide v. 4, et observationes morales. Ut christianè patiaris, attende ad futuram vitam quam cum Christo in sinu Dei victurus es in aeternum. Hæc vita præsens non est propria vita nostra, est alia quam in celis cum Christo vivimus in Deo, beati, immortales, impossibilis, gloriösi, Christo Deoque similes. Hujus aeternæ vitae memores, nunc cum Christo patiamur, ut cum Christo simus in aeternum beati in Deo. Ad omnia itaque christianæ munia dignè obeunda, attende quid sis et quid futurus sis. Ad hæc lege v. 5 et 4, et observationes morales.

2° Ut in Christo continuè proficias, recordare quod Christianismus sit veteris hominis exutio, et novi hominis inducio. Utrumque in baptismō cœspisti ; utrum

CAPUT IV.

1. Domini, quod justum est et æquum servis præstate : scientes quod vos Dominum habetis in celo.

2. Orationi instate, vigilantes in eam in gratiarum actione ;

3. Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vincetus sum),

4. Ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui.

5. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus rudimentes.

6. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.

7. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino ;

rum. Alii hoc de servis injustis intelligent ; alii de dominis : melius si de utrisque intelligatur, ut Ephes. 6, 8 ; sensus est ergo : Qui fecerit injuriam, sive servus infidelis domino suo ; sive dominus in servum durus et injustus, injustitiae sue pœnam recipiet. Deus enim non magis dominis pareat iniquis quam servis ; nec enim dominorum iniquorum potestatem reverebitur, nec servorum infidelium miseria tangetur.

Vide christianæ servitutis conditions, Ephes. 6, v. 3, 6, etc.; post v. 8, in eodem cap., v. 9, vide modum christianæ dominationis.

Domino Christo servite ; nam Christo Domino servitis ; q. d. : Ac proinde ille Dominus, utpote si telissimus et liberalissimus, vestrum servitum compensabit abundantissime in futurâ haereditate cœlesti.

VERS. 25. — Qui enim injuriam facit, etc. Qui injusti sunt, sive domini sint, sive servi, accipient à Deo retributionem damnationis.

que per totam vitam perficiendum est. *Mortificate ergo veteris hominis membra, quæ sunt in vobis, v. 5 ; deponite et vos, v. 8. Et induentes novum, v. 10, induite vos ergo, etc., v. 12.* Hos versus lege, et videbis quod utrumque sit jugiter faciendum, et quod juxta veteris hominis mortem novus homo vivat ; et consequenter eò perfectior christianus eris, quod perfectius Adamo renuntiaveris.

5° Ut paci cum omnibus habendæ studeas, et pacificè vivas, attende ad cœlestem D. Pauli doctrinam, v. 15. *Pax Christi, pax quam Christus attulit de celo ; pax ad quam per baptismum vocati estis, exultet in cordibus vestris, viatrix et triumphatrix de omnibus animi passionibus.* Quasi regina, omnes vestri cordis affectus regat ; quasi agonotheta, certaminibus vestris præsideat, palmanque patienti distribuat. Vide v. 15 explicationem, etc.

4° Ut omni sapientia christiana replearis, Christusque Dei Verbum abundanter inhabitet in te, lege, relege sanctum ejus Evangelium, eo modo quem prescribit Apostolus. Vide v. 16, et notas litterales et morales.

CAPITRE IV.

1. Vous, maîtres, rendez à vos serviteurs ce que l'équité et la justice demandent de vous, sachant que vous avez aussi bien qu'eux un maître dans le ciel,

2. Perseverez et veillez dans la prière, en l'accompagnant d'actions de grâces.

3. Priez aussi pour nous, afin que Dieu nous ouvre une entrée pour prêcher sa parole, et pour annoncer le mystère de Jésus-Christ, pour lequel je suis dans les lieux ;

4. Et que je le découvre aux hommes de la manière que je dois le découvrir.

5. Conduisez-vous avec sagesse envers ceux qui sont hors de l'Église, en rachetant le temps.

6. Que votre entretien étant toujours accompagné d'une douceur édifiante, soit assaisonné du sel de la discréption ; en sorte que vous sachiez comment vous devez répondre à chaque personne.

7. Mon très-cher frère Tychique, fidèle ministre du Seigneur et mon compagnon dans le service que je lui rends, vous apprendra tout ce qui regarde l'état où je suis.

8. Quem misi ad vos ad hoc ipsum ut cognoseat
quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra,

9. Cum Onesimo, charissimo et fideli fratre, qui
ex vobis est. Omnia quæ hic aguntur nota facient
vobis.

10. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et
Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis man-
data; si venerit ad vos, excipite illum;

11. Et Jesus, qui dicitur Justus, qui sunt ex cir-
cumcisione; hi soli sunt adjutores mei in regno Dei,
qui mihi fuerunt solatio.

12. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus
Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationi-
bus, ut stetis perfecti, et pleni in omni voluntate
Dei.

13. Testimonium enim illi perhibeo, quod habet
multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Lao-
dicæ, et qui Hieropoli.

14. Salutat vos Lucas medicus, charissimus, et
Demas.

15. Salutate fratres qui sunt Laodicæ, et Nym-
pham, et quæ in domo ejus est Ecclesiam.

16. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, fa-
cite ut et in Laodiceum Ecclesiæ legatur; et cam
quæ Laodicensium est, vos legatis.

17. Et dicite Archippo: Vide ministerium quod
accepisti in Domino, ut illud impleas.

18. Salutatio, mea manu Pauli. Memores estote
vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

8. Et je vous ai envoyé exprès, afin qu'il apprenne
l'état où vous êtes, et qu'il console vos coeurs.

9. J'envoie aussi Onésime, mon très-cher et fidèle
frère, qui est de votre pays. Vous saurez par eux tout
ce qui se passe ici.

10. Aristarque, qui est prisonnier avec moi, vous
salue; et Marc, cousin de Barnabé, sur le sujet du-
quel on vous a écrit: s'il va chez vous, recevez-le
bien.

11. Jésus aussi, appelé le Juste, vous salue. Ils
sont du nombre des fidèles circonœils; ce sont les seuls
qui travaillent maintenant avec moi pour avancer le
royaume de Dieu, et qui ont été ma consolation.

12. Epaphras, qui est de votre ville, vous salue: c'est un serviteur de Jésus-Christ, qui combat sans
cesser pour vous dans ses prières, afin que vous dé-
meuriez fermes et parfaits, et que vous accomplissiez
peinement tout ce que Dieu demande de vous.

13. Car je puis bien lui rendre ce témoignage,
qu'il a un grand zèle pour vous, et pour ceux de
Laodicée et d'Hierapolis.

14. Luc, médecin, notre très-cher frère, et Démas
vous saluent.

15. Saluez de ma part nos frères de Laodicée, et
Nymphas, et l'Eglise qui est dans sa maison.

16. Et lorsque cette lettre aura été lue parmi vous,
ayez soin qu'elle soit lue aussi dans l'Eglise de Lao-
dicée, et qu'on vous lise de même celle des Lao-
dicéens.

17. Dites de ma part à Archippe: Considérez bien
le ministère que vous avez reçu du Seigneur, afin
d'en remplir tous les devoirs.

18. Moi Paul, j'écris de ma propre main cette sa-
lutation. Souvenez-vous de mes liens. La grâce soit
avec vous. Amen.

ANALYSIS.

¶ 1. *Dominos hortatur ad æquitatem et benignita-
tem in servos. Deinde rediens ad officia omnibus com-
munia,*

¶ 2, 3 et 4, *fideles omnes hortatur ad orationis in-
stantiam, eosque rogal ut et pro se Paulo deprecen-
tur, ut os illi Deus aperiat ad intrepidè et convenienter an-
nuntiandum arcanum Incarnationis mysterium.*

¶ 5 et 6, *hortatur eos ad cautam et circumspectam
inter gentiles conversationem, et ad gratiam et pruden-
tiam in loquendo.*

¶ 7, 8 et 9, à Tychico, *hujus epistolæ bajulo, scient*

*quæ circa ipsum Romæ gerantur; quem ad eos cum One-
simo mittit ut et ipsos consoletur.*

¶ 10, 11, 12, 13, 14, *suo, et aliorum qui ei aderant,
nomine varios salutat Colossis.*

¶ 15, 16, *salutat et fideles Laodicenses, hancque
epistolam vult et in eorum Ecclesiæ legi.*

¶ 17, *Archippum monet attendere ad ministerium
quod accepit à Domino.*

*Denique propriâ manu subsignans rogal ut vinculorum
illiū sint memores, eisque Dei gratiam appre-
catur.*

PARAPHRASIS.

1. Heri, servis vestris exhibete quod justum est et
æquum, scientes quod vos quoque Dominum habetis
in celo.

2. In oratione perseverate, et vigilate cum gratia-
rum actione.

3. Orate etiam pro nobis, ut Deus auferens impe-
dimenta, libertatem det prædicandi salutis humanae
mysterium per Christum (propter quod mysterium
vinculis nunc constringor);

4. Et ut illud aptè et convenienter annuntiem.

5. Prudenter et providè conversemini cum ethnicis
ad Ecclesiam non pertinentibus, temporis opportuni-
tate benè utentes.

6. Sermo vester sit semper sapientiae sale, cum
gratiâ, seu gratâ jucunditate conditus, ita ut sciatis
quoniam unicuique loqui et respondere debeatis.

7. Tychicus, charissimus frater meus, qui mecum
Domino servit, estque fidelis illius minister, certiores
vos reddet eorum quæ circa me sunt.

8. Illum ad vos misi, ut cognoscat (miliique refe-
rat) quoniam se habeant res vestræ, et ut vos con-
soletur.

9. Misi, inquam, cum Onesimo charissimo et fideli
fratre, qui et Colossensis est. Uterque vobis nota fa-
ciet omnia quæ hic apud nos sunt.

10. Aristarchus, qui mecum captivus est, salutat
vos, et Marcus Barnabæ consobrinus, de quo Marco
commendatias receperitis litteras; illum itaque reci-
pite benevolè si ad vos ierit.

11. Et Jesus, qui vocatur Justus, salutat vos. Hi
tres Judæi sunt, et illi soli me adjuvare solent.

in predicando regno Dei, mihique magno fuerunt
selatio.

12. Salutat vos Epaphras, Colossensis, servus
Iesu Christi, et qui pro vobis orat assidue, ut perfectè
et plenè adimpleatis omnem Dei voluntatem.

13 Testor enim vobis de eo, quod zelum plurim
habeat pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ et
Hierapoli.

14. Lucas medicus, mihi charissimus, et Demas
salutat vos.

15. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nym-

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DOMINI, QUOD JUSTUM EST... Hic versus à multis reponitur in capite tertio, et benè; cohæret enim præcedentibus. Græc.: *Domini, justum et aequalitatem servis præstate τῷ λόγῳ, aequalitatem, aequalitatem*, ait Erasmus. Date illis quod justum est, victum, vestitum et cætera necessaria, et aequitatem erga illos servate; ab illis operas exigite cum moderatione, et unicuique quod illi convenit, proportione servatâ, tribuite.

SCIENTES QUÒD ET VOS DOMINUM HABETIS IN CŒLO, qui vos prospectat, quique vobiscum ager quomodo cum servis vestris egeritis. Quales erga servos vestros fueritis, talis erga vos Dominus vester et Dominus omnium erit. *In quā mensurā mensi fueritis...* Math. 7, 2; Marc. 4, 24. Non est acceptio personarum.... Rom. 2, 41; Ephes. 6, 9. Ergo non tam dominos vos existimate quām conservos.

VERS. 2. — ORATIONI INSTATE... Redit ad officia omnibus communia. Omnes orationi vident instanter, attente et gratias agant incessanter.

Triplex hic notatur orationis conditio. Prima, sit instans, assida, perseverans. Secunda, sit vigil, attenta, devota. Tertia, sit grata, humilis, memor beneficiorum. Omnes, etiam laici (omnibus enim loquitur Apostolus), orent assidue et incessanter. Oratio quippe cœlestis est fistula per quam gratia Dei ad nos descendit. Et quia gratia semper egemus, hinc assidue orandum. Orent attente, devotè, reverenter et vigilantes: Deum quippe, entium et seculorum Regem alloquimur, nos qui nihilum, mera dependentia, sumus. Orent humiles et grati, præteriorum memores gratitudo quippe de præteritis beneficiis, et fiducia in futuri postulatione, misericordem Dei manum ape-

VENS. 1. — *Domini, quod justum est et aequum, servis præstate.* Monet ut non solum præbeant servis id quod eis iure debetur, veluti victum et vestitum, verum etiam ut aequos et humanos se eis exhibeant; nec omne debitum servitutis ad amissum exigant, nec omne eorum delictum rigidè puniant.

VERS. 2. — *Orationi instate,* id est, in oratione perseverare, vigilantes in cœlo in gratiarum actione.

VERS. 3. — *Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi,* ut faciat me aperire os meum ad preferendum mysterium salutis humanæ per Christum.

Propter quod etiam vincens sum. Relativum quod aut ad mysterium Christi refertur, aut ad totum complexum illud, quod est loqui mysterium Christi.

VERS. 4. — *Ut manifestem illud ita ut oportet me loqui;*

pham, et Ecclesiam, que in illius ædibus est.

16. Et cum apud vos lecta fuerit hæc Epistola, efficite ut in Ecclesiâ quoque Laodicensium legitur; et eam que Laodicensium est legit.

17. Et Archippo dicite: Attende ministerio illi quod accepisti à Domino, ut diligenter illud adimplas.

18. Salutationem meam hæc propriâ manu vobis adscribo. Memores estote vinculum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

rit. Itaque gratiarum actio pars est orationis maxima.

VERS. 3, 4. — ORANTES SIMUL ET PRO NOBIS, UT DEUS APERIAT NOBIS OSTIUM SERMONIS... Non ostium carceris, sed ostium sermonis: det opportunitatem liberè prædicandi Evangelium Christi, seu salutis humanæ mysterium per Christum; et ut illud mysterium (PROPTER QUOD VINCTUS SUM) aptè et convenienter annuntiem. Duo concionatori apostolico sunt necessaria, scilicet salutaria loqui, et illa convenienter ad suadendum loqui. Utraque suis et fidelium orationibus postulet à Spiritu sancto, cuius est os concionatoris et corda audiendum aperire.

VERS. 5. — IN SAPIENTIA AMBULATE... Docet quomodo erga ethnicos agere debeant: scilicet, cum magnâ prudentiâ vitantes omnia que possent eorum animos offendere, ne quæ sit intempestiva vexatio, que pacem Ecclesiæ evertat, et libertatem Deo serviendi et Evangelium promovendi eripiat.

TEMPSUS REDIMENTES. Vide dicta ad Ephes. 5, 16.

VERS. 6. — SERMO VESTER SEMPER IN GRATIA, id est, sermo vester sit suavis ac sapidus: unicuique respondens prout necessitas et circumstantiae postulant.

Non minùs comiter loquendum quām prudenter. Talis sit præcipue sacerdotum ac religiosorum loqua, comis et prudens: non in ministerio tantum, sed et in omni, etiam familiari, conversatione. Maximè prouident et adificant talia colloquia. D. Chrysostomus, hic, Epist. Ad Coloss. cap. 4, paginâ 242 et 245, comitatem docens et prudentiam, multa tradit axiomata utilia, v. g.: Si absque periculo colere oportet, ne recuses; si tempus sit placide loquendi, ne eum rem existimes assentationem. Fac omnia que ad honorem attinent absque eo quod lœdatur pietas. Ibi-

ut loquar mysterium Christi, non quomodo cumque, sed ut manifeste illud eloquar, sicut oportet me loqui, id est, aptè et convenienter ad persuadendum.

VERS. 5. — *In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt,* id est, sapienter et prudenter agite cum ethnici, ut illos ad fidem Christi pelliceat. Ita Ambrosius.

Tempus redimentes. Cum infidelibus, inquit, cautè conversamini, ita ut redimendæ vexationis atque evitande persecutionis causâ, quo tempus habeatus sit eorum ad serviendum Deo, patiamini, si opus sit, etiam dispendium aliquod rerum temporalium.

VERS. 6. — *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus.* Monet ut sermo quem habent cum proximiis, semper sit respersus sale sapientie, idque cum gratia, id est, cum gratia jucunditate.

Ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere,

dem, hinc unde omnia, in cap. 4 Coloss., pag. 245, f. docet quod divitias et plus iuribus magis se denunttere et accommodare opereat, quia illorum animi sunt inbecilliores, ut qui ducant et diffundant. Cum pauperibus vero majori loquendi libertate utendum, quia pauperum et inferiorum solidiores et prudentiores animi (id est, ut quidem reor, patientiores, et in virtute plurimque exhortationes). In utrisque adiustio spectanda; non propter divitias magis honorandus divers, sed propter imbecilitatem magis ferendus. Vide locum citatum, paginam 245.

VERS. 7. — QUAE CIRCA ME SUNT, OMNIA VOBIS NOTA FACIT TYPICUS. Vide paraphrasim.

VERS. 8. — QURE MISI AD VOS AD HOC IPSUM, UT... Vide paraphrasim.

VERS. 9. — CUM ONESIMO CHARISSIMO ET FIDELI FRATRE. Vide paraphrasim. Sed post Theodoretum in his versiculis nota D. Pauli prudentiam Tychicum mitten- tis ad consolandam et docendam Colossensem Ecclesiam: Onesimum vero ex servo fugitivo recent factum Christianum mitteatis non ut deceat, vel hortetur, sed ut cum Tychico de rebus Pauli certiores reddat Colossenses. Hinc jungendum quem misi ad vos cum Onesimo... Tychicum quidem UT COGNOSCET ET CONSO- LETUR... Onesimum vero ut Tychico NOTA FACIAT QUAE DIC AGUNTUR. In hisdem versibus D. Chrysostomus latet et miratur D. Pauli modestiam et humilitatem servum vocantis fratrem suum. Qui in regnum celorum primas tenebat, qui fuit coronatus, qui in tertium ascendit cœlum, servos fratres vocat et conservos. Ubi est insania? Ubi arrogantia? Deprimamus omnes fastum; conculcemos arrogantiam.

Hoc ad gratiam sermonis pertinet, nosse loqui et respondere unicuique quemadmodum oportet et convenit, ut sermone afficiatur.

VERS. 7. — Quae circa me sunt, etc. Nimis rūs is per quem mittō hanc Epistola...

VERS. 8. — Quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat, que circa vos sunt, id est, ut cognoscat quomodo res vestre se habeat, nra proprie unitet.

Et consoletur corda vestra, referendo que circa me sunt.

VERS. 9. — Cum Onesimo charissimo, et fidi fratre, qui ex vobis est, id est, qui ex vobis gaudente, scilicet est C. Iosephus, talis est etiam et ceteri.

Omnia que hic aguntur, nota facient vobis, scilicet illos dixi, Tychicus et Ceteri.

VERS. 10. — Salutat vos Aristarchus concupitus nucus. Hic erat Maccus Thessalonicensis, comes Pauli, Act. 19, 20 et 27.

Et Marcus consobrinus Barnabæ. Hic, Actor. 42, votatur Joannes, cognomen Marcus, etc.

De quo accepistis mandata, id est, litteras commendatiu- ses seu testimoniales. Si quares a quo mandata accepta sunt Colossenses, deinde arbitrio, ab Ecclesia Romana. Nam si ab ipso Paulo, divisasset: De quo dedi vobis mandata.

Si venierit ad vos, ecce ipsum, id est, hospitalitatis officium illi impeditum, humaniter cum tractate.

Et Jesus, qui dicitur Justus, supple, salutat vos; qui sunt ex circumcisione, id est, Iudei.

VERS. 11. — *Hi soli sunt virgines mei in regno Dei*, id est, in prædicatione Evangelii, quod est via ad regnum Dei coeleste, etc.

Qui mihi fuerint servos; tales, impian, qui militi-

VERS. 10. — SALUTAT VOS ARISTARCHUS.... Vide paraphrasim.

U. QD ACCEPSTIS MANDATA...; non Barnabæ, tanti quippe nominis erat in totâ Ecclesiâ ut commendatiu- tis litteris non indigeret, sed Marco Joanne, qui talibus indigebat litteris ob id quod narratur Act. 15, v. 39. Sed à quo accepserant mandata? Fortassis à Barnabæ, ait D. Chrysostomus; Barnabæ autem commendationi D. Paulus jungit et suam, ut manifestet quid sit iam charus.

VERS. 11. — ET JESUS QUI DICITUR... Vide paraphr.

Hi SOLI SUNT ADIUTORES MEI... Greec. : *Hi soli cooperarii ad regnum Dei*, id est, soli cooperarii mei in prædicando Evangelio, per quod stabilitur regnum Dei in hominibus, et homines discunt acquirere regnum Dei.

VERS. 12. — SALUTAT VOS EPAPHRAS... Vide paraphrasim.

UT STETIS PERFECTI ET PLENI... Ut perseveretis per- fecti et adimplenti, etc., seu ut perseveretis in perfe- ctâ et plenâ adimpletione omnis voluntatis Dei, illam perfecte noscatis et plenâ adimpleatis: idem rogat et ipse Paulus cap. 1, v. 9.

VERS. 13. — TESTIMONIUM ENIM... Vide paraphra- sim.

QUOD HABET MULTUM LABOREM. Greec. : *zelum*, ardens desiderium, scilicet profectus vestri.

VERS. 14. — SALUTAT VOS LUCAS... Vide paraphr.

VERS. 15. — SALUTATE FRATRES... ET NYMPHAM, patet ex Greec. quid masculini sit generis, οὐτοῦ.

VERS. 16. — ET CUM LECTA FUERIT... Vide para- phrasim.

in carcere constituto solarium attulerunt.

VERS. 12. — *Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est*, servus Christi Jesu, semper diligitus pro vobis in orationibus, id est, cum orationibus, quibus nimis rūs hoc petebat quod sequitur:

Ut stetis perfecti, et pleni in omni voluntate Dei, id est, in omni eo in quo vult Deus vos esse perfectos et plenos, scilicet in sapientia et vita christiana.

VERS. 15. — *Testimonium enim illi perhibeo*, quid habet multum laborem pro vobis, id est, studium cum mutatione, quale est vel sponsi vel paronymphi pro sponsâ.

Et pro iis qui sunt Laodiciæ, et qui Hierapolî. Erant haec civitates Colossis vicinae.

VERS. 14. — *Salutat vos Lucas medicus, charissimus*. Heraclius tradit Lucas evangelistam medicum fuisse; et cum ipsum, cuius hic mentio est. *Et Demas*. Baroniūs existimat eum, Paulo ad tempus de-relicto, postea Romanum ad ipsum rediisse, atque in vinculis constituto rursus ministrasse.

VERS. 15. — *Salutate fratres qui sunt Laodiciæ*. Hoc monet ad confonendam christianam amicitiam inter fideles urbium vicinarum.

Et Nympha, et que in domo ejus est Ecclesiam. Nympha vir fuit, non mulier. Magis nominis hic vir fuit, qui domum suam fecerit ecclesiam.

VERS. 16. — *Et ciam lecta fuerit apud vos Epistola huc*, quam ad vos scribo.

Facite ut et in Laodicensem Ecclesiâ legatur; et eam que Laodicensem est, vos legatis. Ex quo liquet Apostolum loqui de Epistola ex Laodiciâ scripta. Quemam ea sit, et a quo scripta, adhuc queritur.

(Quarante-une.)

ET EAM QUÆ LAODICENSIOUM EST... Græc. τὴν ἐκ Λαοδικεῶν, eam quæ ex Laodicèa. D. Chrysostomus et Theodoretus id notarunt iisdem verbis: Non dixit eam quæ est ad Laodicenses, sed quæ scripta est à Laodiceâ, ita D. Chrysostomus et Theodoretus. Iidem Patres opinantur Laodicenses ad Paulum scrisse. Et in hoc sensu non malè hanc Epistolam noster interpres vertit, eam quæ Laodicensium est; epistola enim ejus est à quo scripta fuit. In quâ opinione dicendum est quod unicâ et eâdem Epistolâ D. Paulus respondit Laodicensis sibi scribentibus, et succurrerit Colossensis bus non scribentibus, sed eodem morbo cum his laborantibus. Alii tamen volunt quod reverâ D. Paulus ad Laodicenses scripserit, suamque Epistolam Colossensis bus communicari voluerit, sed quod hæc Epis-

VERS. 17. — *Et dicite Archippo, etc.* Ut sensus sit: Dicte Archippo vestre Ecclesiæ presbytero, ut ministerium sibi ab Epaphrâ discedente injunctum in his quæ Domini sunt, probè ac diligenter exsequatur. Certè Apostolus in Epistolâ ad Philemonem vocat eum commilitonem suum.

VERS. 18. — *Salutatio, meā manu Pauli.* Hæc verba cum iis quæ sequuntur usque ad finem, affirmat Paulus suâ manu se scrisse loco salutationis, quâ claudi solet epistola. Nam reliquam Epistolam totam

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Ex v. 2, disce quomodo orandum; assidue, attentè, humiliiter.

2° Ex v. 5 et 6, disce quomodo conversandum; prudenter et comiter. Ibidem vide quædam hâc de re D. Joannis Chrysostomi axiomata.

stola fuerit deperdita; quæ enim sub hoc nomine appetat, ab antiquis Patribus fuit semper reprobata! Alii putant quod hæc Laodicensium Epistola, de quâ hic, sit eadem ac Epistola ad Ephesios, quæ ad utramque Ecclesiam, Ephesinam et Laodicensem fuerit directa, sed quia Laodicea Colossis propior erat quam Ephesus, idè maluit Apostolus inde trahi exemplar Epistolæ: hâc in re nihil certum.

VERS. 17. — *Archippo dicite...* Baronius Epaphram putat episcopum Colosensem, Archippum verò diaconum. Alii Epaphræ coadjutorem, et tandem successorem.

VERS. 18. — *Salutatio mea...* Hucusque per amanuensem scrispit Apostolus, hic propriâ manu subscribit et salutat. **MEMORES ESTOTE VINCULORUM**, etc.

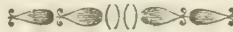
ipso dictante scriptam ab alio quopiam fuisse, existimandum est.

Memores estote vinculorum meorum. Claram est in carcere scriptam esse hanc Epistolam. Quod autem rogit ut vinculorum suorum memores sint, non sua causâ facit, quasi subsidium tacitè postulans; sed ut confirmetur in fide, pro quâ viderent ipsum tanta pati.

Gratia vobiscum. Amen. Græci codices nîc subscribunt: *Scripta è Româ per Tychicum et Onesimum.*

3° Memor apostolicorum Pauli vinculorum, gratias age Deo, qui talem toti Ecclesiæ, et consequenter tibi, dedit apostolum, qui ob Evangelium ligatus, et de sui liberatione non sollicitus, nihil nisi nostram doctrinam et salutem curabat; v. 18; v. 3 et 4.

IN PRIMAM AD THESSALONICENSES EPISTOLAM. Præfationes.

Thessalonica, quæ nunc Salonica dicitur, totius Macedoniæ metropolis erat.

Actorum cap. 17, narrat D. Lucas quomodo apostolus Paulus hanc in urbem advenerit, Evangelium in Judæorum synagogâ, per tria sabbata prædicaverit; aliquos quidem Judæos, magnam verò gentilium multitudinem, et plures præsertim nobiles matronas, ad fidem converterit.

Thessalonicensium civitas Macedoniæ metropolis fuit, apud quos Paulus, postea quam P. ilippis digressus esset, Evangelium Christi non sine fructu prædicavit, etsi Judæis insano studio contra nitentibus, quemadmodum refertur Act. 17. Hos igitur recenter conversos, quod inter domesticas persecutiones in acceptâ fide constantes perianissent, missâ ad eos Epistolâ, collaudat, et Deo gratias agit; interim sue personæ commendationem admisceens, ut qui non, so-

Ibidem narratur quomodo, hâc de causâ, Iudeo Paulo et Evangelio invidentes, seditionem in eum concitârunt: quam ut declinaret beatus Apostolus, à Thessalonice per noctem profectus, venit Beream, à Bereâ autem navigavit Athenas.

Ex hujus Epistolæ capite tertio, v. 2, discimus quod D. Paulus, licet absens, Thessalonicensium tamen curam semper gerens, eorumque salutis ardentí de-

lum parè atque sincerè Christum iis annuntiasset, verum etiam ne eos gravaret, à sumptu accipiendo abstinuisse. Quod cur commemoret, ex 2 Epist. certius intelligetur. Et hæc quidem agit 1, 2 et 5 capitibus. Mox subiungit precepta vitae christiane; ut conjugio castè utantur, et libidinum corruptelas fugiant, utque otium vitent, et res alienas non appetant. Deinde ab immoderata tristitia quâ mortuos lugebant quasi qui omnino periissent, eos revocat, et certis-

siderio pressus, Athenis ad eos Timotheum misit ut eos in fide fulciret, et contra omnes adversariorum machinationes muniret.

Timotheus ad Paulum reversus (redit autem non Athenas, ubi Paulus non demoratus est, sed Corinthum, in qua diu permansit, ut patet ex Act. 18). Timotheus ergo ad Paulum reversus, laudavit Thessalonicensium fidem inexpugnabilem, ait Theodoretus: dixit tamen eos opus habere aliquam exhortationis doctrinam, de quibusdam questionibus que apud eos movebantur.

Ob talē nuntium gaudet Apostolus, optatque Thessalonicenses revisere; interim hanc ad eos scribit Epistolam.

In ejus primo capite laudat eorum constantiam in fide, et patientiam in adversis.

In secundo, ut ad perseverantiam excitet, in memoriam eis revocat quantam sinceritate, quantoque zelo ipsis Evangelium praedicaverit.

simā spē resurrectionis consolatur; cuius et modum describit. Postremo capite, ex eo quōd tempus resurrectionis ac judicii divini incertum sit atque incognitum, admonet vigilandum esse, sanctisque operibus inembendum, ne judicii dies imparatos opprimat. Quo loco addit et alia quedam praecepta, brevia quidem sed utilitate praecipua. Hanc Epist. inter omnes Paulinas tempore primam esse censem ejus commentator Anselmi titulo, cui Baron., anno Christi 52, § 22, aliquie docti facilē suffragantur. Constat enim scriptam esse non multò postquam ad fidem conversi ecent Thessalonicenses. Nam quōd in vulgari argumēto Latinorum codicium scribitur missa per Onesimum, scilicet eum quem Paulus Romæ Christo genuit in vinculis, prorsus nequit consistere cum iis que dicuntur in hac Epist. de Timotheo ex Athenis ad Thessalonicenses missio. Cum enim Paulus Athenas pervenisset, atque illuc ad se Timotheum ē Beroā Macedoniā accessivisset, ut habetur Act. 17, sollicitus ac metuens Thessalonicensibus, ne propter afflictio-

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Iesu Christo.

2. Gratia vobis, et pax. Gratias agimus Deo, semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione,

3. Memores operis fidei vestrae, et laboris, et charitatis, et sustentiae spei Domini nostri Iesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum :

4. Scientes, fratres dilecti à Deo, electionem vestram;

5. Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, se det in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.

6. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio spiritus sancti :

7. Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedoniā et in Achaia.

8. A vobis enim diffamatus est sermo Domini non solum in Macedoniā et in Achaia, sed et in omni loco

In tertio, narrat quomodo eorum desiderio pressus, Athenis miserit ad illos Timotheum; et quomodo, cognitā ex Timotheo ad se reverso eorum in fide constantiā, mirè gaudeat, ob id Deo gratias agat, oretque Deum, ut eos revisere et in fide perficere sibi concedat.

In quarto, hortator ad castitatem, ad fugam eti, ad honestum laborem; mortis proponit solatum, scilicet mortuorum resurrectionem, cuius modum exponit et ordinem.

In quinto, ob incertitudinem diei judicii, hortatur ad vigilantiam et ad omnia bona opera.

Græca et Syra in fine Epistolæ habent quod hæc Epistola scripta sit Athenis: sed Baronius, an. 52, probat scriptam fuisse Corinthi.

Omnium Epistolarum quas scripsit Apostolus hanc primam esse affrat D. Chrysostomus, Theodoretus, Baronius, quibus viri docti subseribunt.

nes, quas post ipsius discessum ab adversariis fidei patiebantur, animo commoverentur; rursus ad eos Athenis adiuv agens Timotheum misit, ut eos in fide confirmaret, atque in tribulationibus consolaretur; quemadmodum ipse, cap. 5, hujus Epist. testatur. Porro Timotheus non Athenas, ubi Paulus non diu moratus fuit, sed Corinthum ē Thessaloniciā ad cum redit una cum Sila, sicut Act. lib. narrat c. p. 18. Atqui post adventum Timothei à Thessalonicensibus reversi scriptam esse hanc epist. ex eodem cap. 5 manifestum est. Ex quibus plane colligitur, et primo omnium scriptam esse (nulla enim invenitur Epistolarum Pauli scripta ante id tempus), et ē Corintho missam, non autem ex Athenis, ut habet Gracianus codicium hypographi, tametsi cum ea sententiā Athanasius in Synopsi, et Theodoretus in Praefat. Epist. Pauli, aliique nonnulli. Falsum etiam illud, quod missa sit per Timotheum, ut in editione Syriacā ascribitur. Nam Timotheus unus eorum est à quibus Epist. mittitur, ut liquet ex ejus initio quod sic habet:

CHAPITRE PREMIER.

1. Paul, Silvanus et Timothée, à l'Eglise de Thessalonique, qui est en Dieu le Père et en Notre-Seigneur Jésus-Christ.

2. Que la grâce et la paix soient avec vous rendons sans cesse grâces à Dieu pour vous tous, et souvenant continuellement de vous dans nos prières.

3. Et nous représentant devant Dieu qui est avec Père, les œuvres de votre foi, les travaux de votre charité, et la fermeté de l'espérance que vous avez en Notre-Seigneur Jésus-Christ;

4. Car nous savons, ô frères chéris de Dieu, quelle a été votre élection;

5. Parce que la prédication que nous vous avons faite de l'Evangile n'a pas été seulement en paroles, mais elle a été accompagnée de miracles, de la vertu du Saint-Esprit, et d'une grande abondance de grâces. Vous saurez aussi de quelle manière nous avons été parmi vous pour votre salut.

6. Et vous, vous êtes devenus nos imitateurs et les imitateurs du Seigneur, ayant reçue la parole parmi de grandes afflictions, avec la joie du Saint-Esprit

7. De sorte que vous avez servi de modèle à tous ceux qui ont embrassé la foi dans la Macédoine et dans l'Achaïe.

8. Car non seulement vous êtes cause que la parole du Seigneur s'est répandue avec éclat dans la Macédoine et dans l'Achaïe, mais même la foi que

filii vestra, que est a Deo, i. p. 10. Et accidit in istis annis quod deus noster sit nobis necesse qui l'ata Deum.

9. Tpsi enim de nobis amissis et qualem introitum habuerimus ad vos; et quoniam conversi estis ad Deum à simulacris, servite Deo vivo et vero,

10. Et expectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis), Jesum, qui eripuit nos ab irâ venturâ.

ANALYSIS.

Paulus pro Thessalonicensibus continuas Deo greties agit, et pro ipsis orat quoties ad Deum fundit preces; semper memor operaticis eorum fidei, laboriosas charitatis, speique sustinentis, v. 2, 3. In memoriam illis reverent admirandas circumstantias fervidae ipsorum ad Christum conversionis, factae per efficaciam suæ predicationis, per virtutem miraculorum, per dona Spiritus sancti ipsis plenè communicata. Hacque refutatione confirmat eos in doctrinâ divinitatis confirmat, v. 4, 5,

6. Laudat eorum in fide conservandâ constantiam, quâ facti sunt aliis fidelibus in exemplum; v. 7. Ab illorum extinâ virtute et constantia Evangelium, non in reliquâ tunc Macedoniâ et Achaiâ, sed et in omni circumquaque regione publicatum est, v. 8, 9. Hacque laude extinat eos ad perseverandum in fide ubique celebri, et quâ à simulacris conversi sunt ad Deum vivum et verum, et Filium ejus Jesum Christum, v. 10.

PARAPHRASIS.

1. Paulus et Sylvanus, seu Sylas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiae in Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo existenti, seu congregate.

2. Gratia vobis et pax. Gratias Deo semper agimus pro vobis omnibus, et mentionem vestri facimus in precibus nostris.

3. Indesinenter coram Deo Patre nostro, memores operum fidei vestre, et laborum charitatis vestre, et patientie vestre, ob spem quam habetis in Dominum nostrum Iesum Christum.

4. Si quidem novimus, fratres mei, à Deo dilecti, qualis fuerit electio vestra, seu à mundo segregatio.

5. Quoniam nostra apud vos Evangelii predicatione facta fuit non verbali tantum explicatione, sed cum miraculorum potentia (seu patratione), cum communicatione Spiritus sancti donorum, cum plena et perfecta veritatis persuasione: vos ipsis scitis quales apud vos exstiterimus, vestri causa (ut vos ad fidem converteremus).

6. Et cane non infelici successu, nam imitatores nostri facti estis, et Domini nostri; quippe qui receperistis verbum Evangelii, cum gudio Spiritus sancti, fecisti inter tribulationes multas;

7. Ita ut omnibus fidelibus in Macedoniâ, et in Achaiâ, præstiteritis exemplum constanter et alacriter propter fidem patiendi.

8. A vobis enim fama Evangelii, non solùm in Macedonia et in Achaiâ manavit, sed et rumor fidei vestre erga Deum ubique sic sparsus est, ut non sit nobis necesse de vobis quidquam dicere.

9. Ipsi eam (qui in illis locis sunt) præveniunt nos, narrantes qualis fuerit ad vos noster accessus (quam efficax), et quo pacto à simulacrorum cultu coversi estis ad Deum, ut illis relictis, coleretis Deum vivum et verum.

10. Et ut Filium ejus Jesum, quem suscitavit à mortuis, spe certâ expectaretis de cœlo venturum, qui nos eripiat ab irâ venturâ.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *PAULUS, ET SYLVANUS, ET TIMOTHEUS...* Paulus non se nominat hic apostolum, sicut alibi, ob reverentiam Sylvani, ne se supra ipsum videretur extollere, ait Cajetanus. *Sylvanus*, ille idem qui Act. 18, v. 5, dicitur Sylas, fuitque comes peregrinationis Pauli, post discessum Barnabæ, Act. 15, v. 40. Sylvanum autem et Sylam cundem esse patet historiam legenti. Hinc D. Hieronymus vult scribae errorrem esse, Sylamque legendum, non Sylvanum. Alii verò communiter putant nomen sic immutatum fuisse, ut fieret Latinum. Judei quippe sua nomina non raro sic immutabant, ut ea Græca vel Latina redderent. *Sylvanus et Timotheus...* Prior nominatur Sylas, quia

antiquior, gravior et beatior: quicque adheserat Pauli, antequam Paulus Timothéum in sociam adhiceret. Vide Act. 16. Hos verò duos in salutatione assunt Apostolus, quia Thessalonicensibus noti erant et cari, ut qui apud eos apostolicorum Pauli laborum soci fuerant. Assumit autem eos et ut honoret, et ut illorum auctoritate et testimonio suam doctrinam confirmet.

In quibus mirare primò Pauli prudentiam, suos cooperarios sic honorantis et doctrinam suam (quamvis coelestem et à Christo ipso edocatam) suorum cooperacionis testimonio confirmantis; secundò, Pauli modestiam sese suis cooperariis coequantis; tertiò, ut socius evangelice prædicationis, etc. Ejusdem Silae sub nomine Sylvani meminit Apostolus, 2 Cor. 1.

In Deo Patre et Domino Iesu Christo. Quæ Ecclesia est in Deo Patre, etc. Dicitur autem esse in Deo Patre,

VERS. 1. — *Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium.* Subaudi scribunt, aut mitunt hanc Epistolam. Est enim hic Silvanus idem cum Silâ, qui post discessum Barnabæ, assumptus à Paulo

ordinatam modestiam se primum omnium nominantis. Et ex primo, discat Christi minister, quiemque sit, et quantumvis doctrinā et dignitate sublimis, suam aliorum testimonio doctrinam confirmare. Ex secundo, discat in cleris non dominari.

Ex tertio, discat quid suum possit et debeat ordinem servare ac primatum.

ECCLESIE THESSALONICENSES IN DEO PATRE ET DOMINO IESU CHRISTO, subaudi, existenti, vel congregata, seu colenti Deum Patrem et Dominum nostrum Iesum Christum. Vide plura in secundā Epistolā ad Thess., cap. 1, v. 4. Presbyteros et diaconos non nominat, quia Ecclesia illa nondū erat benē formata, utpote recens et quasi nascens.

GRATIA VOBIS ET PAX. Græc. addunt à Deo Patre et Domino Iesu Christo; idem habent D. Chrysostomus, Theodoretus. Non tamen legit Syrus, nec Æthiopica versio.

VERS. 2. — GRATIAS AGIMUS DEO SEMPER... Docet eos se modestè gerere, propemodū dicens universum esse Dei virtutis, ait D. Chrysostomus. A Deo procedit omne bonum. Hinc de omnibus recte factis et bonis Deo gratiae sunt agendae. Sie autem gratias agit Apostolus, ut et oret pro Thessalonicensibus. Quibus docet duo nobis continuè necessaria; gratias agere et orare, nec unum ab altero separandum. Ob beneficia semper gratiarum actio reddenda. Ob miseras nostras semper imploranda misericordia. Hoc in omnibus Epistolis docet Apostolus.

VERS. 3. — MEMORES.... In Græco huic versui jngitur quod communiter in præcedenti versu reponitur, scilicet, *indesinenter memores*. Ita etiam D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et post illos Estius, Grotius, idque videtur convenientius, estque sensus: *Gratias agimus Deo semper PRO OMNIBUS VOBIS, M̄L̄M̄ORIAM VI STRI FACIENTIES...* Hoc semper ad gratiarum actionem et ad orationem extenditur. Deinde explicans de quibus gratias agit semper, addit, *indesinenter memores coram Deo....*

OPERIS FIDEI VESTRÆ: seu, ut vertit Syrus, *operum fidei vestra*. Opera fid. i sent ea que ex fide nascuntur, fidemque perficiunt et comprobant. Hoc opus fidei in Thessalonicensibus fuit praesertim constantia in periculis et in persecutione. Institutum vestrum et constantiam nemo flexit: hoc est opus fidei, ait D. Chrysostomus.

tanquam effidente et gubernante principio. *In Christo*, ut salutis ejus, per meritum suæ passionis, auctore.

VERS. 2. — *Gratia vobis, et pax*, videlicet multiplicatur. *Gratia* sermone apostolico significat beneficium Dei gratuitum ad salutem pertinens; ut est fides, justitia ejusque partes et incrementa. *Pax* autem est ejusmodi bonorum quieta possessio.

Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, etc. Id est, pro beneficiis in vos omnes collatis; qualia nimirū postea enumerat, ut fidem, charitatem, sustinentiam.

VERS. 3. — *Memores operis fidei vestra*, memores vestri operis ex fide profecti. Id opus Græci interpretantur firmitatem et constantiam in periculis,

ET LABORIS ET CHARITATIS. Secunda conjunctio et non est in Græco, nec in Syriacā, nec in Arabicā, nec in Æthiopicā versionibus, nec in D. Chrysostomo, nec Theodoreto: qui omnes legunt et *laboris charitatis*. Estius putat illud et irrepsisse negligentiā scribere legendumque et *laboris charitatis*. *Labor charitatis* est labor ex charitate susceptus: Thessalonicenses autem ex charitate laboraverunt, ut seditionem contra Paulum concitatam sedarent, et ut eum è periculo liberarent. Laboraverunt et passi sunt ut fidem ipsi servarent, ut infirmos in fide corroborarent, ut egenos suis facultatibus adjuvarent, sicut dicitur cap. 4, v. 10. Horum autem laborum coram Deo Paulus erat indesinenter memor.

ET SUSTINENTIAE SPEI DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, id est, patientiae, seu perseverantiae, quam hactenū servasti: ob spem in Dominum nostrum Iesum Christum. Neque enim, ait D. Chrysostomus, uno tantum tempore fuit illa persecutio, sed perpetuo: neque solū cum Paulo magistro bellum gerebant, sed etiam cum discipulis. Non obstante tali persecutione, perseverarunt Thessalonicenses, et constanter à concubis suis passi sunt que fideles Jerosolymitani à Judæis, capite 2, v. 14. Ob hanc constantem perseverantiam Paulus Deo gratias agit. Congruè autem dicitur *sustinentia spei*, quia spes salutis æternae à Christo promissa patientiam producit et perseverantiam in adversis. *Sustinentia spei Domini nostri Jesu Christi*. Ambrosius habet *expectationis spei*, id est, spei expectantis Dominum nostrum Iesum Christum, seu adventum Domini nostri Iesu Christi. Nec contemnam puto hanc interpretationem; utpote que respondet ultimo versui hujus capituli, et *exspectare Filium...*; et præferea conformis est devotioni et præxii quam alibi sèpè commendat Apostolus, scilicet *exspectare Iesum Christum judicem*, qui præmet et glorificet in se credentes et sperantes.

Observationes dogmaticæ et morales.

Ex tribus epithetis hic à beato Paulo theologicis virtutibus attributis, disce primò quid fides debeat esse operatrix, non iners et otiosa, sed operum effectrix. Sicut sine fide frustra quis agit, sic sine opere frustra quis credit. Per opera et per patientiam debet ostendiri fides. Hinc D. Chrysostomus: Si credis, omnia patere; si autem non pateris, non credis: an non enim sunt ejusmodi que promissa sunt, ut vel mille mortes ele-

quam suscepso Evangelio Thessalonicenses ostenderant, uti docet Act. cap. 17.

Et laboris, et charitatis. Idem est, labor charitatis, id est, labor et molestia, quam sustinerunt propter amorem Christi dilecti sui. Laborem charitatis intellige laborem ex charitate susceptum.

Et sustinentia spei Domini nostri Jesu Christi. Tres virtutes mysticas Thessalonicensibus attribut: fidem, charitatem et spem; quibus singulis propria quedam adaptat: fidei, opus; charitati, laborem; et spei, sustinentiam seu patientiam. Nam fides ex operibus ostenditur; charitas laborem reddit levem ac facitem; et spes patientiam gignit. Quod enim speramus, per patientiam expectamus.

Ante Deum et Patrem nostrum; id est, coram Deo,

cturus sit qui credit? Propterea regnum cœlorum et immortalitas et vita aeterna; qui ergo credit, omnia patietur, hucusque Ð. Chrysostomus. Secundò, quod cl. etas sit laboriosa: diligere nullus labor; germanè

sincerè diligere, multus labor, ait D. Chrysostomus. Quia, ut ait Theodoretus, ferenda sunt fratris delicia, si invideat si irascatur, si efferratur, si ingratit animi vitio labore: hinc laborem charitati conjungit Apostolus. Tertiò, quod spes sit patiens, perseverans et sustinens ob præmium aeternum.

ANTE DEUM ET PATREM NOSTRUM. Hoc non legit Syrus, nec Arabicæ versio, referri autem debet ad *memores*, scilicet, *memores ante Deum*; aliqui tamen referunt in opus fideli et labore et sustinentiam, que sunt ante Deum, id est, sine fuso, verè et sincerè coepit. Et hoc, vel, secundum Theophylactum, que sunt ante Deum, id est, quas videt Deus, et quarum reddet mercedem.

VERS. 4. — *SCIENTES, FRATRES...*; *gratias agimus, scientes*, si quidem novimus, ut posse Syrum dixi in paraphrasi.

ELECTIONEM VESTRAM, scilicet ad fidem et ad gratiam, seu vestram à mundi infidelis segregationem, ut in regnum Filii Dei, per Baptismum transferremini, et, si in fide et gratia accepta perseveretis, *vestram* ad gloriam electionem.

VERS. 5. — *Quia EVANGELIUM NOSTRUM.* Scimus, inquam, *electionem vestram*, et qualis illa fuerit, quia nostra apud vos evangelicæ doctrinæ promulgatio,

NON FUIT AD VOS IN SERMONE TANTUM, id est, facta fuit à nobis non simplici verborum expositione, seu non stetit intra verba,

SED IN VIRTUTE, id est, sed fuit per virtutem miraculorum comprobata,

ET IN SPIRITU SANCTO, fuit per communicationem charismatum Spiritus sancti confirmata; scilicet per donum linguarum, prophetiarum, curationum, etc., que tunc communiter recipiebantur, etiam visibiliter;

ET IN PLENTUDINE MULTA, fuit denique plenè et perfectè certificata. Græc., ἐπινοησόμενοι. Syr., in persuasione verâ. Arab., in persuasione multâ. Idem Aethiop., id est, in plenâ certitudine et perfectâ persuasione, ita ut nihil defuerit eorum quæ facerent ad plenè vobis suadendum Evangelii veritatem.

SICUR IPSI SCITIS..., id est, vos ipsi mihi testes estis qualiter apud vos, salutis vestrae causâ, conversationi fuerimus; scilicet, tanquam si matrix foreat filios suos.;

qui quidem est pater noster per spiritum adoptionis.

VERS. 4. — *Scientes, fratres, etc.*; q. d.: Scio ex signis et conjecturis: qui scilicet vestri fidei, constantiae, patientiae, charitatis opera video, inde scio, id est, probabiliter colligo, *vestram electionem*, id est, vos esse electos ad gratiam et amicitiam Dei, et, si in ea perseveretis, ad gloriam et fruitionem ejusdem. Ita Theoph.

VERS. 5. — *Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, id est, potentia et efficacia miraculorum confirmatum fuit; et in Spiritu sancto, id est, in largitione Spiritus sancti et donorum ejus.*

Et in plenitudine multâ. Plenitudinem multam vocat

cupidè volens non solum vobis Evangelium tradere, sed et animas nostras, ut ipse explicat cap. 2, v. 6, 7, 8, et sequentis Epistole cap. 3.

Cessarunt jam miracula Evangelii doctrinam confirmantia; caveat famen evangelicus concionator ne sua predicatio stet intrâ verba, seu sit in sermone tantum, sed opere verba comprobet, conversatione demonstret ea quæ verbo docet; sancte vite exempla sint illius miracula, seu sint illi miraculorum vice.

VERS. 6. — *ET VOS IMITATORES NOSTRI...* Et sancti non me meorum poenit laborum; adeò felix fuit eorum successus. *Vos enim nostri non tantum imitatores facti estis, sed, quod plus est, Christi Domini.*

EXCIPIENTES VERBUM..., in hoc scilicet, quod Evangelii verbū cum Spiritus sancti gaudio receperitis, faciēt medias inter tribulationes multas. *Lege Act. cap. 17, et videbis quod hoc ipso tempore quo Thessalonicenses Evangelium recipiebant, multa passi sunt propter illud, non constanter tantum, sed et alacriter et cum spirituali letitiâ.* Et in hoc imitatores facti sunt Pauli et aliorum apostolorum, qui propter Evangelium multa passi sunt gaudentes: *Iabant apostoli gaudentes à conspectu concilii, etc.* Christi Domini facti sunt imitatores, qui tot et tanta pro nobis pertulit, quique passionem suam reputavit gloriam, Patri suo dicens: *Clarifica mē...*

Observationes morales.

Pape! exclamat D. Chrysostomus, quantum encōmium! Discipuli repente facti sunt magistri; non solum audierunt verbum, sed ad idem pverenterunt fastigium ad quod Paulus; sed hoc nihil est: *Imitatores facti estis Domini.*

Hinc primò erubescet, quia veteranus, post tot annos in fide transactos, non gaudeat, immo tristaris, gemis et reluctaris in passionibus quas illi tyrones tulerunt alacriter et gaudentes.

Secundò, disce à quo, et quomodo, fiat illa mirabilis unio tribulationis et gaudii in corde fideli. Hoc Christianismi secretum et quasi mysterium explicat D. Chrysostomus, dicens: Afflictio est in corporalibus, et gaudium in spiritualibus, etc. Sicut in igne rore aspergebantur tres pueri, ita vos quoque in afflictionibus. Sed quomodo illic non est naturæ ignis rore aspergere, sed sibilantis spiritus, ita hic quoque; non est enim naturæ afflictionis gaudium procreare, sed propter Christum perpessionis et rore perfundentis Spiritus, constituentisque in quiete et recreatione per

omniam argumenta quibus plenam Evangelio suo fidem faciebat, putâ miracula, linguas, prophetias, sanctitatem, patientiam, etc.

Sicut scitis quales fierimus in vobis propter vos, quomodo fierimus inter vos conversatiæ salutis causâ. Significari vult humilitatem conversationis sue tantam, ut in memori juris ac potestatis sue, cum labore et fatigatione manibus operaretur; scilicet ut à grato doctore commendabilis redderetur Evangelium.

VERS. 6. — *Et vos imitatores nostri facti estis, etc.* Spiritus sanctus, qui per tribulationes bona et celestia et divina reprobmittit, efficit ut homo hec bona sibi proponeat in tribulatione, quod magis affligitur, eò magis gaudeat.

fornacem temptationum, Chrysostomus. Itaque in tribulatione positus recurre ad Spiritum sanctum, ora ut tecum sit, te adjuvet, tribulationis fornacem refrigeret: patere in Spiritu sancto, patere ad exemplum Christi Domini. Christi Domini verus eris imitator, si mala sustineas cum gaudio Spiritus sancti.

Tertiò, disce quod non sit major Christiani gloria, nec majorem agnovit Apostolus, quam pro Christo et ad exemplum Christi pati. Omne quod ille patitur, pro nobis est, ait D. Bernardus, serm. 4, in cap. Jejuni. Felix membrum quod huic adhaeserit per omnia capiti, et sequetur illud quocumque ierit! Itaque in tribulatione die cum eodem D. Bernardo, ibidem: *Mihi omnino adhaerere tibi bonum est*, o caput gloriosum et benedictum in secula: separar te quocumque ieris; si transieris per ignem, non avellar a te; tu dolores meos portas, et pro me doles; tu prius transis per angustum passionis foramen, ut latum praebas sequentibus membris ingressum. D. Bern., serm. 2, in cap. Jejuni.

VERS. 7.—*Ita ut facti sitis forma.* Græc., *typus*; exemplar quod imitetur omnes Christiani, non Macedonie tantum, in qua degitis, et Achia, vobis vicinæ, è qua scribo vobis, sed et qui sunt in toto orbe.

Notat Theophylactus quod non sint facti forma, ut crederent alii, jam enim credebant, sed quomodo oportet credere; nimirum cum fervore et promptitudine ad pericula. Magna laus præluxisse Macedonibus, genti maximæ et insigni, è qua Alexander, ideo dictus Macedo: major præluxisse Achæis, sapientiæ celebrissimis; in Achia enim erant Athene et Corinthus: at maxima universo orbi præluxisse, juxta id quod sequitur:

VERS. 8.—*A vobis enim diffamatus*, id est, divulgatus est, etc. Græc., *personuit sermo Domini*, id est, fama Evangelii et Christianismi non solum in Macedonia et in Achia,

Sed et in omni loco, scilicet, ubi fideles; vel est hyperbole significans, quaquaversum fides vestra, que est in Deum, exiit. Grammaticè debuisse dici, *in omnem locum*, sed quia prius dixerat: *In Macedoniâ...*

PROFECTA EST. Græc., *exit*. Syr., *audita est*; rumor scilicet et fervor fidei vestre ubique auditus est: *Ita ut non sit nobis necesse quidquam de vobis loqui.* Hæc hyperbolica non videbuntur, si spectetur quam insignis

VERS. 7.—*Ita ut facti sitis forma*, id est, exemplaria, typi, et in exemplum, omnibus creditibus in Macedonia et in Achia.

VERS. 8.—*A vobis enim, à vestra fide, patientiæ, constantiæ, zelo, diffamatus, divulgatus est sermo Domini.* A vobis manavit fama sermonis Domini, id est, prædicationis evangelicæ.

Non solum in Macedonia, et in Achia. In Macedonia, inquam, in qua vos estis; et in Achia, in qua sum ego.

Sed et in omni loco fides vestra, rumor et fama fidei et sanctitatis vestrae; que est ad Deum, in Deum, erga Deum; *profecta est*, hoc est, dimisit.

Ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Id est, ut nobis non sit opus apud alios exponere ac referre quantum apud vos fructum fecerit semen verbi Dei;

fuerit Macedonum gens in totâ Græciâ, ex D. Chrysostomo. Adde quod è Thessalonicâ, Macedonie metropoli, mercatores multi per totam Græciâ negotiabantur: hinc fama facile spargebatur. Tantum potest virtutis exemplum! Est quasi bene olens unguentum, aerem odore suo perfundens. Quasi tuba clarè resonans, totum locum sono suo replens.

VERS. 9.—*Ipsi enim de nobis annuntiant...*, id est, prævenit nos ubique fama, et ab aliis audimus quæ dicere volumus; nimirum ipsi referunt qualis fuerit apud vos accessus noster, et quales erga me et Evangelium fueritis, quod etiam cum vita vestra periculo suscepistis: quam promptè à simulacrorum cultu conversi sitis ad Deum, ut, illis statim relictis, coleretis Deum vivum et verum.

VERS. 10.—*Et exspectare Filium...*, id est, et exspectaretis, de cœlo Jesum Christum Filium Dei, Redemptorem nostrum, quem Deus suscitavit a mortuis, qui nos eripiat à pœnâ damnationis aeternæ, que impiis et infidelibus superventura est, nosque coronâ donet aeternâ.

Qui eripuit. Græc., *liberantem*, id est, qui eripiat, seu liberet. Paucis omnia comprehendit: quod Jesus sit Filius Dei; quod sit pro nobis in crucem actus; quod sit suscitus; quod sit in cœlum assumptus; quod veniat ad judicandos vivos et mortuos. His autem paucis verbis Apostolus animum addit, et solat eos: afflictis enim maxima est consolatio exspectare Filium Dei, pro nobis mortuum et liberatorem.

Observatio moralis.

Tria his in versibus nota ad veram religionem necessaria: scilicet idola contemnere, Deum vivum colere, in Christum sperare. Primò deserenda sunt idola, non aurea tantum aut argentea, aut lignea, etc., hec jam non adorantur apud nos, sed ab aliquibus adorantur divitiae, ab aliis voluptas, ab aliis honor; hisque idolis sæpè et sua bona, et corpora et animas devovent, et ipsum Deum vivum et verum postponunt. Nulla vera conversio nisi haec destruatur idolatria; nullus verus Christianismus, nisi verè renuntiet mundi pompis, carnis voluptatibus, omnibus concupiscentiis illicitis. Hæc omnia Deo vivo sacrificanda. Secundò, Deo vivo et omnia videnti serviendum; in ejus conspectu ambulandum in spiritu et veritate. Tertiò, in Christum Redemptorem sperandum, qui nos eripiat à pœni coronet aeternâ.

jam enim fama sermonem nostrum præcurrat.

VERS. 9.—*Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos.* Ipsi homines annuntiant quod noster ad vos adventus refertus fuerit innumeros mortibus. Vos tamen non estis offensi in nobis.

Et quomodo conversi estis ad Deum à simulacris, servire falso vivo et vero, ita ut serviretis Deo viventi.

VERS. 10.—*Et exspectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum.* Id est, et ut Filium ejus Jesum, quem à mortuis suscitavit, spe certâ exspectaretis de cœlo venturum, scilicet fidei vestre remuneratorem; qui vos ad eamdem secum gloriam assumet.

Qui eripuit nos ab irâ venturâ. Id est, qui eripit, qui nos liberat à pœnâ damnationis aeternæ, que superventura est impiis et infidelibus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad primum redigenda.

1° Nota, v. 2, primum Apostolo nostro consuetum, et quam in omnibus suis Epistolis peragit et docet, Deo gratias agens, simul et Deum orans. Hincque disce duo frequenter, et quasi continuè, facienda: Deo scilicet gratias agere, Deumque deprecari. Ipsi gratias agere ob tota accepta beneficia; misericordiam ejus semper implorare ob indesinentes miserias nostras. Vide v. 2.

2° Nota, v. 3, tria virtutibus theologicis attributa epitheta; fides operatrix, charitas laboriosa, spes sustinens. Hincque in te reflexus attende num hæ virtutes tales sint in te. Erubescere ob præteritum. In posterum stude ut tua fides sit operatrix, non iners; charitas laboriosa, non otiosa; spes sit patiens, ex-

CAPUT II.

1. Nam ipsi scitis, fratres, introitum ad vos, quia non inanis fuit;

2. Sed ante passi et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine.

3. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo;

4. Sed sicut probati sumus à Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.

5. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulatio[n]is, sicut scitis; neque in occasione avaritiae: Deus testis est:

6. Nec querentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis,

7. Cùm possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli; sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos.

8. Ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; quoniam charissimi nobis facti estis.

9. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis; nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei.

10. Vos testes estis, et Deus, quām sanctè, et justè, et sine querelâ, vobis, qui credidistis, fuimus;

11. Sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos),

12. Deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis dignè Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriani.

13. Ideò et nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditum Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.

14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, que sunt in Iudeâ in Christo Iesu: quia

spectans Dominum nostrum Jesum Christum liberatorem.

5° Nota ex v. 6, christianum patienti modum, sci-licet cum gudio, et ibidem disce à quo tale gaudium, ut in tribulatione positus ad eum recursas. Ibidem disce quod non sit major christiano gloria quām pro Christo pati.

4° Ex v. 9 et 10, disce ad veram et perfectam conversionem necessaria, que videlicet in observatione morali. Ibidem nota quod sit vero christiano, et in Christum perfectè credenti, maxima consolatio; scilicet exspectare Jam Christum, Bei Filium, pro nobis passum, et Judicem, et Salvatorem.

CHAPITRE II.

1. Car vous-mêmes, ô frères, vous n'ignorez pas que notre arrivée vers vous n'a pas été vainue :

2. Mais après avoir beaucoup souffert auparavant, comme vous savez, et avoir été traités avec outrage dans Philippi, nous ne l'oublions pas, en nous confiant en notre Dieu, de vous prêcher largement l'Evangile de Dieu parmi beaucoup de combats.

3. Car nous n'avons avantage point prêché une doctrine d'erreur ou d'imposture, et nous n'avons point eu desein de vous tromper.

4. Mais comme Dieu nous a choisis pour nous servir à l'Evangile, nous parlons ainsi, non pour plaisir aux hommes, mais à Dieu, qui voit le fond de nos cœurs.

5. Car nous n'avons usé d'aucune parole de flatterie, comme vous le savez : et notre ministère n'a point servi de prétexte à notre avarice; Dieu en est témoin :

6. Et nous n'avons aussi recherché aucune gloire de la part des hommes, ni de vous, ni d'aucun autre.

7. Nous pouvions, comme apôtres de Jésus-Christ, vous charger de notre subsistance; mais nous nous sommes rendus petits parmi vous, comme une mère qui a soin de nourrir ses enfants.

8. Ainsi, dans l'affection que nous ressentions pour vous, nous aurions souhaité de vous donner, non seulement la connaissance de l'Evangile de Dieu, mais aussi notre propre vie, tant était grand l'amour que nous vous portions.

9. Car vous vous souvenez, ô frères, de la peine et de la fatigue que nous avons souffertes, et comme nous vous avons prêché l'Evangile de Dieu, en travaillant de nos mains jour et nuit, pour n'être à charge à aucun de vous.

10. Vous êtes témoins vous-mêmes, et Dieu l'est aussi, combien la manière dont je me suis conduit envers vous, qui avez embrassé la loi, a été sainte, juste et irréprochable;

11. Car vous savez que j'ai agi envers chacun de vous comme un père envers ses enfants,

12. Vous exhortant, vous consolant, et vous conjurant de vous conduire d'une manière digne de Dieu, qui vous a appelés à son royaume et à sa gloire.

13. C'est pourquoi aussi nous rendons à Dieu de continues actions de grâces, de ce qu'ayant entendu la parole de Dieu que nous vous prêchions, vous l'avez reçue, non comme la parole des hommes, mais comme étant, ainsi qu'elle l'est véritablement, la parole de Dieu, qui agit en vous qui êtes fidèles.

14. Car mes frères, vous êtes devenus les imitateurs des Églises de Dieu, qui ont embrassé la foi de Jésus-Christ dans la Judée, ayant souffert les mêmes

cadem passi estis et vos à contribubibus vestris, sicut et ipsi à Judaeis :

15. Qui et Dominum occiderunt Jesum, et propheta: s, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus aduersantur,

16. Prohibentes nos gentibus loqui ut salve siant, ut impleant peccata sua semper; pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

17. Nos autem, fratres, desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio;

18. Quoniam voluimus venire ad vos : ego quidem Paulus, et semel, et iterum, sed impedivit nos Satan.

19. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona glorie? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum estis in adventu ejus?

20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium.

ANALYSIS.

Eodem motivo quo supra, ut eos scilicet consoletur, et ad perseverantiam excitet, suum ad illos accessum enarrat, prædicationisque sue sinceritatem, zelum, sanctitatem et successum exponit.

1º Revocat illis in memoriam quomodo, licet multa jam propter Evangelium passus esset Philippis, liberè tamen ad eos accessit, audacter prædicavit, quamvis magno cum periculo, v. 1 et 2.

2º Prædicationis sue materiam et animum exponit. Quoad matrem, sancta fuit et sancta, et qualis à Deo tradita, v. 3, 4. Quoad animum, purus et divinus fuit : non animo placendi hominibus, sed Deo ; non animo sue cupiditati seruandi, v. 4, 5, 6. Int' cùm posset ab eis exigere vitæ necessaria ; ne quemquam gravaret,

PARAPHRASIS.

1. Quid opus est ut vobis hic referam quod ubique fama celebrat de nostro ad vos accessu: nam vos ipsi, fratres, scitis quem et qualem fructum habuerit.

2. Nostis quid licet Philippi, antiquam a lys veniremus, multis malis afflicti suissemus et contumeliis affecti (utpote flagellis caesi), liberè tamen et intrepidè ausi sumus, Dei gratiâ nixi, vobis ipsius Evangelium prædicare, multo licet cum periculo, et anxietate magnâ.

3. (Et merito id aesi sumus in Domino, eo scilicet quid prædicatio nostra, nec falsa, nec fallens esset; nec impura decens, nec alieni dolo aut hypo-crisi conjuncta.

4. Sed sicut nobis à Deo probatis Evangelium commissum est, sic illud sincerè prædicamus (nihil adulterantes), quip; e qui hominibus placere non possimus, sed Deo corda nostra inspiciendi et scrutantii.

5. Vos ipsi scitis quod placentia et adulatio in verba nunquam sectati fuerimus (sed utilia), vos ipse seit quid non prædicavimus animo perniciere cupido (seu ut captaremus occasionem nos avarè ditandi),

6. Nec animo humanæ glorie cupido, illam nec à vobis, nec ab aliis quaesivimus unquam.

persécutions de la part de vos concitoyens que ces églises ont souffertes de la part des Juifs,

15. Qui ont tué même le Seigneur Jésus, et les prophéties, qui nous ont persécutés, qui ne plaisent point à Dieu, et qui sont ennemis de tous les hommes,

16. Qui nous empêchent d'annoncer aux gentils la parole qui doit les sauver, pour combler ainsi toujours la mesure de leurs péchés. Car la colère de Dieu est tombée sur eux jusqu'à la fin.

17. Aussi, ô frères, ayant été pour un peu de temps séparés de vous, de corps, non de cœur, nous avons désiré avec d'autant plus d'ardeur et d'empressement de vous revoir.

18. C'est pourquoi nous avons voulu aller vous trouver : et moi Paul j'en ai eu le dessein plus d'une fois ; mais Satan nous en a empêchés.

19. Car quelle est notre espérance, notre joie, et la couronne de notre gloire? N'est-ce pas vous qui l'êtes devant Notre-Seigneur Jésus-Christ, au jour de son avénement?

20. Car vous êtes notre gloire et notre joie.

die ac nocte suis laboravit manibus, fruтиque inter illos quasi mater nutriens filios suos, vitamque suam pro illis dare semper paratus, v. 7, 8, 9.

5º Testes ipso: quin et Deum ipsum testem, invocat, quām sanctè, quām justè, quām inculpatè vixerit apud eos ; affectu paterno unumquemque modò exhortans, modò consolans, modò obtestatus, v. 10, 11, 12.

4º Exponit et laudat suam ipsorum in suscipiendo Dei verbo religionem, et in conservando constantiam; ob quas Deo gratias agit, v. 13, 14. Obiter Judeorum invidiam damnat, v. 15, 16.

5º Suum in Thessalonicenses tenerrimum declarat affectum, eos suam spem, gaudium, coronam vocans et gloriam, 17, 18, 19, 20.

7. (Tantum abest ut Evangelium erexerimus in titulos avaritiae et superbiae;) quin immo, cùm possemus, ut apostoli Christi, vobis oneri esse (alimenta, et vitae necessaria exigentes), facti sumus inter vos parvuli (nec potestatem, nec auctoritatem allegantes), quasi nutrix mater proles suas blandè fovens ac nutriendis.

8. Ad eum modum nos amantissimè erga vos affecti (sicut nutrix erga filios suos), cupiebamus ex animo non tantum Christi Evangelium vobis tradere, sed et vitam quoque nostram vobis impendere (non propter nostrum aliquid lucrum,) sed quia charissimi nobis estis.

9. (Ita vos dileximus) ut ne quemquam vestrum gravaremus, nocte et die laboraverimus, prædicatorum vobis Evangelium Dei; vos ipsi scitis, et memores estis, quoties præ labore fatigati, lassatique fuerimus.

10. Vos ipso: testes appello, immo et Deum ipsum testem adjuro, scilicet quam sanctè, et justè, et irreprehensibiliter vobisecum, qui credidistis, conversati fuerimus.

11. Nostis quoque quemadmodum unumquemque vestrum (proinde ac pater filios suos)

12. Precibus exhortati fuerimus (ad fideli constanti-

tiam), consolati simus mortuos (ob persecutiones), denique obtestati simus ut vitam duceretis Deo dignam, qui vos, operâ nostrâ, vocavit in suum regnum suumque gloriam, id est, ad Ecclesiam.

15. Ideò et nos assiduè Deo gratias agimus quodcum per nostram predicationem audiretis verbum Dei, seu doctrinam evangelicam, suscepistis illam, non ut doctrinam hominum, seu ab hominibus inventam, sed, ut est reverâ, verbum Dei, seu doctrina à Deo revelata; (quod ex ipsis effectibus demonstratur) cùm potenter operetur in vobis credentibus.

16. Vos enim imitatores facti estis Ecclesiarum christianarum que sunt in Judæâ; eadem quippe passi estis à concubis vestris que Judæi christiani à suis contribulibus. (Incarcerati fuitis, rapinam bonorum vestrorum tolerâstis.)

15. Qui Judæi Dominum Jesum occiderunt, et suos proprios prophetas; qui et nos apostolos persecun-

tur; qui Deo displicant et sunt exosi; qui omnium hominum saluti adversantur,

16. Dùm prohibent nos gentibus verbum salutis loqui, ut ei credentes salvæ fiant; hoc restabat, ut peccatorum suorum implerent mensuram; pervenit eam in illos ira Dei usque in finem permansura.

17. Nos autem, fratres, vobis (velut charissimis filiis) orbati, licet ad breve tempus, et aspectu dimittaximus, non affectu, vehementissime tamen studuimus, et operam dedimus quād citò videre vos.

18. Propterea, hoc desiderio pressi, voluimus venire ad vos, et ego nominatum Paulus, semel et iterum, sed obstitit Satanas.

19. (Nec mihi, si iadixitissime desideravimus:) quae est enim nostra spes, aut gaudium, aut gloriolum deus et ornamentum? Nonne vos, coram Domino nostro Iesu Christo, cùm ad judicium redierit? supple estis spes nostra, gaudium et corona. Ita sanè, vos estis gloria nostra et gaudium nostrum.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — **NAM IPSI SCITIS, FRATRES...** Ultimis primi capituli versibus breviter dixit quod ubique fama celebet suum ad Thessalonicensium introitum et sinceram Thessalonicensium conversionem ad Deum vivum: hic autem, ut eos soletur et ad perseverandum excitet, paulò fusiū enarrat ipse hunc suum ad eos accessum. Non opus est ut de eo vobis loqueris, *vos enim ipsi, fratres*, illius testes oculati fuitis; *scitis*, experientia, *qua non erit inanis*, id est, inefficax, sine fructu. Modesta expressio significans: *Scitis* quantum et quamē fructum habuerit. Non fuit vanus, sed plenus, ait D. Thomas.

VERS. 2. — **SED ANTE PASSI....** Primò tangit breviter, et in memoriam revocat, mala et prebra que Philippis, antequā Thessalonicanam veniret, passus erat. Vide Act. apostolorum cap. 16. Nostis quod, antequā ad vos accederemus, Philippis publicè fueramus virgis cæsi, incarceratedi, pluribus malis impediti. At non cessimus ignominia simul et plagiis affecti; inī nobis inde fiducia, unde contumelia; inde nobis crevit animus, unde aliis vultus erubescit. Licet ergo propter Evangelium impediti, virgis publicè cæsi; liberè tamen et audacter idem Evangelium vobis ausi sumus praedicare, etiam cum magno labore et periculo, quia multi nobis obsistebant.

In multa sollicitudine, Græc., *in multo agone*, seu certamine.

Observationes dogmaticæ et morales.

Nota huc veri et fidelis prædicatori signum; si in pressurâ propter Evangelium positus, verbum Dei præ-

VERS. 1. — *Nam ipsi scitis*, etc. Id est, fructu vacuous, sed validē fructuosus.

VERS. 2. — *Sed ante passi*, id est, malis afficti, et contumelias affecti (sicut scitis), in Philippis. Hec Paulus de se et Sibylle commemorat, qui gravem persecutionis impetu passi sunt, et publicè virgis cæsi (id enim est cui ad dicit contumelias affecti), ac postea in carcere coniecti, Act. 16.

Fiduciam tamen habuimus in Deo nostro; id est, in

dicare non timet, si in Deo fidens, passione gaudens, fiduciam prædicandi non amittit, hujus prædicatoris sermo non erit vacuus, sed fructuum plenus. Nota et mirare simul Dei omnipotentis erga servos suos voluntatem. Paulus, divino monitu et jussu, in Macedonia vudit Evangelium prædicaturus; Deo tamen sic volente, Paulus Dei servus, Deo obediens, ibi virginis cæditur, incarcerated, multis malis et probris impeditur. Vide Act. 16, v. 9. Adeò verum est quod Deus et eos suos velit ad exemplum Christi Fili sui pati. Adeò verum est quod religio christiana, in cruce fundata, cruce sit multiplicanda. Adeò verum est quod salutis nostræ et alienæ gratia sit in humilitate et patientiâ fundata. Fides sicut granum frumenti non multiplicatur, nisi mortificetur; quod durius tractatur, cō uerius crescit et dilatatur. Hinc Augustinus, serm. 9 de Divers., c. 4: Quasi semine sanguinis impleta est martyribus terra, et de illo semine seges surrexit Ecclesiæ. Labor ergo et humiliatio in animarum ministerio quærenda sunt. *Bene patientes erunt ut amuntent*, psalm. 61. Cor suum serutetur huc animarum minister.

VERS. 3. — **EXHORTATIO ENIM NOSTRA...** Secundò, explicat qualis fuerit prædicacionis sue animus et materia. Græc.: *Nam exhortatio nostra non ex impostura, neque ex immunditia*. Istud ex prædicantis animum indicat. Quasi diceret: Prædicatio nostra non fuit animo mentes vestras errore decipiendi, aut corda vestra impuris sermonibus corrumpendi, aut vos dolo aut fraude aliquā circumveniendi. Vulgata nostra per particulam de materiam potius concionis significativa, audaciâ usi sumus, *loqui ad vos, ad loquendum et prædicandum vobis Evangelium Dei, in multâ sollicitudine*, id est, in multo agone, luctâ, certamine.

VERS. 5. — *Exhortatio enim nostra non de errore fuit*; q. d.: Non prædicavi falsa dogmata, ut faciunt philosophi et gentium doctores et sacerdotes. *Neque de immunditia*; q. d.: Non docui immunda, sive carnales iniquities, ut magistri vestri, inquit Theophyl.

eat, non fuit de errore, seu imposturā; falsa dogmata non docui, sicut philosophi; non impura, sicut Simoniani; non dolosa, utilitati nostra subdolè venantes, ut pseudo-apostoli. Non fui impostor, non obœna docui, non utilitatem meam in Evangelii prædicatione subdolè quesivi. Argumentum vere religionis est sanctitas doctrinæ, et puritas vitæ. Pura autem fuit et divina doctrina nostra, purus et divinus fuit noster prædicandi animus.

VERS. 4. — SED SICUT PROBATI... Quippe prædicavimus, ut deceat praecones à Deo probatos, et ad id munus electos et missos. Prædicavimus, inquam, non ut humane serviamus cupiditati; sed ut divine placemus Majestati, cordium nostrorum inspectrici.

VERS. 5, 6. — NEQUE ENIM ALIQUANDO... Probat quòd Evangelium sincerè et coram Deo prædicaverit, non animo hominibus placendi aut suæ cupiditati serviendi. Si hominibus placere studiissem, adulatriis sermonibus usus fuisset: vos autem ipsi testes estis quòd assentioris verbis nunquā usus fuerim. Si in Evangelii prædicatione cupiditati servire voluissem, maximè vel divitiarum, vel gloriæ cupiditati. Deum autem testem appello quòd nec avaritiae studi, nec gloriæ; quam nec à vobis, nec ab aliis quesivi. Thessalonenses testes appellat quòd non fuerit adulatus, quia res externa, de quā homines testificari possunt: **SICUT SCITIS.** Quòd verò avaritiae aut superbiæ animo non prædicaverit, Deum ipsum testem advocat, quia intentio soli Deo nota: **DEUS TESTIS EST.** Tria hic notat virtutia pseudo-apostolorum, scilicet hominibus adulari, questum ex Evangelio venari, gloriam suam querere.

VERS. 7. — CUM POSSEMUS VOBIS ONERI ESSE... Pergit probare quòd nec ob avaritiam, nec ob gloriam prædicaverit. **Cum possemus vobis oneri esse**, id est, alimenta, et alia vita necessaria, à vobis exigere: æquum enim est ut qui Evangelio servit, de Evangelio vivat. Hoc Christus ordinavit 1 Cor. 9, v. 14.

SED FACTI SUMUS PARVULI IN MEDIO VESTRUM, id est, nostro juri et auctoritati cedentes, nec potestatem ullam, nec auctoritatem allegantes, **facti sumus parvuli**, humiles et demissi inter vos. Ecce humilitas superbiæ opposita.

Neque in dolo, quasi in tradendo Evangelio non Christi gloriam, neque salutem vestram, sed lucrum et gloriam nostram spectaremus.

VERS. 4. — Sed sicut probati sumus à Deo; id est, electi: Deus enim Paulum probavit, id est, elegit, et eligendo dignum et probatum fecit apostolum et Evangelii præconem; Act. 9.

Ut crederetur nobis Evangelium: ita loquimur. Ita cum omni fide, sinceritate et integritate illud prædicamus.

Non quasi hominibus placentes, hoc est, placere euipientes et satagentes; sed Deo euipientes placere, cuius in Evangelio prædicando ministri sumus. **Qui probat corda nostra,** id est, expendit et explorat intentionem, desideria et fundum cordis nostri.

VERS. 5. — Neque enim aliquando fuimus in sermonis adulatioinis, sicut scitis. Id est, nunquā studium nobis fuit vobis assentiri; non fuimus vobis locuti placentia, sed utila; quemadmodum ipsi nostis ac teperi potestis.

TANQVM SI NUTRIX FOVEAT FILIOS SUOS, id est, facti sumus inter vos quasi mater nutrix suos proprios filios blandè foyens et nutriendi. Ecce beneficentia et liberalitas avaritiae opposita.

Note litterales.

Nota primò quòd duplex possit esse sensus hujus nominis *oneri ē βάρη*. Primus: *Oneri vobis esse*, alimenta exigentes à vobis. Se uetus, quem sequuntur multi Greco: In pondere et auctoritate apud vos esse; seu cùm possemus apud vos auctoritatem nobis vindicare, ut APOSTOLI CHRISTI. Sed priorem puto naturaliorem, quia vox Graeca, ē βάρη, onus, onerare, gravare, apud Apostolum gravamen sustentationis frequenter et multis in locis significat; nullibi auctoritatem, seu gravitatem auctoritatis, ut benè notat Estius.

Nota secundò quòd ubi nostra Vulgata habet: *Facti sumus parvuli*, Graeca habent: Facti sumus lenes, blandi ac benevoli. Quoad sensum, parum refert, cùm parvuli in Evangelio nobis à Christo dentur in exemplum humilitatis et lenitatis. Quoad litteram, affinitas vocum hanc fecit differentiam lectionis. Noster interpres in suis manuscriptis habuit γάπιοι, *parruli*. Graeca nunc habent γαπιοι, *lenes*.

Nota tertio ex Graeco pte: quòd nutrix sit suorum filiorum nutrix; habent enim: *Tanquam si nutrix foveat suos ipsius filios*; est ergo mater nutrix filiorum suorum.

VERS. 8. — ITA DESIDERANTES VOS... Graec., ιψειρόπεντοι, ita cupidi vesti avebamus, etc., id est, ad eum modum, seu ut nutrix erga filios enos, erga vos amantissimè affecti. Vel vos amantes, sicut nutrix filios suos, avebamus, cupiebamus ex animo impertiri vobis NON SOLUM EVANGELIUM DEI, sed ET ANIMAS NOSTRAS; quippe qui nobis estis CHARISSIMI, quasi diceret: Non spe lucri ullius, sed quia vos ex charitate diligimus. Theophylactus rejicit ιψειρόπεντοι, desiderantes; vult ergo legi, οψειρόπεντοι, obligati, adhærentes, conjuncti vobis; sed quid sit de hac voce, ecce rursus charitatem cupiditati oppositam. Et ecce qualis debet esse pastoris, omnisque animarum ministri, charitas. Induat modò infantium simplicitatem, humilitatem, lenitatem; sat sicut parvulus, nullam sibi vendicans

Neque in occasione avaritiae, congregandi opes, et ditandi me: Deus testis est.

VERS. 6. — Nec quarentes ab hominibus gloriam, etc., quibuscumque.

VERS. 7. — Cum possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli. Id est, potestatem et ius haberemus onerandi vos sumptu sustentationis nostræ, sicut habent apostoli Christi.

Sed facti sumus parvuli in medio vestrum. Id est, humilifer ac submissæ nos gerentes, itemque lenes ac placidi, nec auctoritatem preferentes, nec allegantes potestatem.

Tanquam si uirtus foreat filios suos. Id est, more matris problem nutrientis, blandiens, non imperans, etc.

VERS. 8. — Ita desiderantes vs, id est, cum affectu desiderantes, cujus id volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; non solum impertire doctrinam evangelicam, verum etiam vitam nostram impendere.

Quoniam charissimi nobis facti estis, quia vos ex anima diligebamus.

auctoritatem, sit verè minister. Modò induat nutricis affectuosam teneritudinem, lac doctrinæ sic effundat ut et sanguinem paratus sit effundere, non spe lucri, non spe humanæ glorie, sed ex charitate, ut illarum animarum saluti cooperetur pro quibus Christus suum effudit sanguinem pretiosum : Christi vices gerit, Christi animum induat.

VERS. 9. — *MEMORES ENIM, FRATRES, ESTIS....* . Ut hunc suum probet affectum, hic illorum memoriam pulsat, conscientiam verò in versu sequente. *Memores enim estis LABORIS...*, id est, quoties ad defatigationem usque laboraverim. Vide paraphrasim.

NE QUENQUAM VESTRUM GRAVAREMUS. Inquit Thessalonenses fuisse pauperes, ait Theophylactus.

VERS. 10. — *VOS TESTES ESTIS ET DEUS* ; quasi dicet: *Vestram ipsorum conscientiam appello testem; quin et Deum ipsum testem invoco.*

QUAM SANCTÈ, quoad Deum : quam justè, quoad proximum, et sine querela : seu quam irreprehensibiliter erga vos omnes sim conversatus. *Vel sanctè, in doctrinā et vitā; justè, sine ullā injuriā, exactione, importunitate; inculpatè, sine ullo infirmorum offendiculo.*

VERS. 11. — *SICUT SCITIS QUALITER UNUMQUEMI E VESTRUM (amplexi fuerimus), SICUT PATER FILIOS:* ita supplendum putat Erasmus, qui addit: Hæc est balbuties apostolicæ charitatis, que se verbis humanis, cœu temulenta, non explicat. Estius supplendum putat eo quo dixi modo in paraphrasi, quam vide.

VERS. 12. — *DEPRECANTES vos.* Græc. : *Hortantes vos et consolantes et obtestati ad ambulare*, etc. Vide paraphrasim. Hinc discat omnis animarum pastor ac minister, velut pater, affectu paterno deprecari, consolari, obtestari. Precibus exhortari desides, ne torpescant, sed in incepsum salutis viam assiduè progrediantur; consolari mœstos, ne deficiant animo, sed in Domino sperantes, anchoram salutis firmiter teneant, fortiter patientur; obtestari omnes ut unusquisque in suo statu dignè Deo ambulet, qui vocavit nos in regnum suum et gloriam.

Observatio moralis.

Duo his in verbis ultimis nota, que omnis Christianus continuè versare debet animo. Primum, Deus vo-

VERS. 9. — *Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis, etc.* Intelligit opus manuum, quod cum labore et fatigacione exercebat, victimæ querendæ causâ, ne Thessalonenses sumptu gravaret: quod sanè maximi erga eos amoris indicium erat.

VERS. 10. — *Vos testes estis, et Deus.* Id est, vos ipsos hujus rei quam dicturus sum, testes appello; inquit et Deum advoco testem.

Quam sanctè et justè, et sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus; id est, vobiscum versati sumus, vobiscum nos gessimus.

VERS. 11. — *Sicut scitis, etc.* Se comparat patri filios suos instituenti.

VERS. 12. — *Deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis dignè Deo.* Id est, ut conversaremini sicut decet cultores ac servos Dei.

Qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Glorie mentionem adjungit, ut eos inter afflictiones animet, et spe premii corroboret ad perseverantium conversationis Deo dignæ.

cavit me ad regnum suum et ad gloriam suam. Per fidem et baptismum vocavit me ad regnum dilectissimi Filii sui, ad Ecclesiam : vocando me ad hoc regnum, vocavit et ad æternum gloriæ sue regnum, cuius pignus Spiritum sanctum accepi. Secundum, et quod inde sequitur : Ergo dignè Deo debeo vivere; dignè Deo tam bono, qui vocavit me; dignè regno, ad quod vocavit me; dignè gloriæ, cuius pignus habeo Spiritum sanctum. Cogita regnum, cogita gloriam, cogita Deum vocantem ad regnum et gloriam. Spe regni et gloriæ, adversa sustine, prospera despice. Intuitu Dei ad regnum misericorditer vocantis, vive dignè Deo, sanctè, justè, inculpet et irreprehensibiliter.

VERS. 15. — *Ideò et nos gratias agimus Deo.....* Suppositis quæ hucusque de suo adventu et de sue prædicationis animo, materiâ et modo, dixit, nunc gratias agit Deo, de bono sue prædicationis successu, probatque quod initio capitî dixit, introitum sum ad eos inanem non fuisse. *Ideò et nos assiduè Deo gratias agimus, quoniam cum a nobis prædicantibus audiatis Evangelii doctrinam, illam suscepistis, non ut inventum hominum, sed, ut est reverè, doctrina Dei, et à Deo revelata, VERBVM DEI.*

VERBUM AUDITUS DEI, est verbum prædicationis de Deo, seu prædicatio de Deo, quæ, quia per auditum creditur, *fides ex auditu*, dicitur *verbum auditus Dei*. Quòd verò reverè sit *Verbum Dei*, patet ex ipsis effectibus: nimirū ex vestrâ constantiâ et cœteris vestris virtutibus, quas *Verbum Dei*, ut semen quoddam cœleste ac fructiferum, producit in vobis credentibus.

Qui OPERATUR; qui in Vulgatâ ad Deum refertur; in Græco tam ad ἡρόν, quâm ad Deum referri potest. Sed parum refert, cùm Deus operetur per Verbum.

Observatio moralis.

Ergo semen est Verbum Dei, semen cœleste, divinum, secundum, charitatis productivum, ex naturâ suâ, sicut in sinu Dei, Verbum producit amorem, Spiritum sanctum; cum hoc tamen discriminé maximo, quòd in Deo Verbum agit necessariè, hinc semper amorem producit. In nobis autem Verbum Dei agit liberè, cum quâdam à nostrâ voluntate dependentiâ; hinc sèpè ex malitiâ nostrâ, inefficax est, sine fructu;

VERS. 13. — *Ideò et nos gratias agimus Deo sine intermissione,* indesinenter, assiduè. Post multa de suo erga eos officio interposita, declarat, gratias agens Deo pro beneficio tui boni successus,

Quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditus Dei, verbum autem à Deo, seu quod ego et apostoli à Deo audivimus et acce, iunt. *Verbum Dei* vocat Evangelii doctrinam ab ipso Deo traditam, sive ea scriptio mandata sit, sive non. Sic Isaías, cap. 53, ait: *Domine, quis credidit auditui nostro?* Hoc est, sermoni nostro, quia à te, Domine, audivimus.

Accipisti illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum Iti; id est, ut verbum quod Deus ipse locutus est: qui cùm sit prima veritas nec falli potest, nec fallere.

Qui (Deus) operatur in vobis qui credidistis. Quod verbum agitur, exercitat, incitatur (nimirum agente Deo) in vobis qui credidistis, id est, qui illud velut semen quoddam fructiferum fide suscepistis; agitur postmodum in vobis nisi piarum actionum.

quod Christus in Iminis parabolâ divinè nolis expressit. Obstacula itaque, quanta est ex parte nostra, tollamus : scilicet distractionem mentis, sollicitudines, duritiam cordis. Vultum Dei suscipiamus sicut est verè Verbum Dei, in corde bono, benevolo ; ut suum producat fructum, charitatem, patientiam, omne bonum opus, imitationem Christi.

VERS. 14. — *Vos enim imitatores facti...* Probat operationem Verbi Dei, seu Dei per Verbum suum in illis. *Vos enim imitatores...*; ut in parabolâ. Nisi autem Verbum Dei, ut Verbum Dei suscepissetis, et nisi operaretur in vobis, tot et tantas tentationes numquam superassetis.

Eadem enim passi estis.... Indicat in quo facti sunt imitatores, etc.

CONTRIBULIBUS, id est, concivibus; non significat hic ex eadem tribu, seu familiâ, sed ex eâdem civitate et gente.

VERS. 15. — *Qui et Dominum occidérunt...* Ex occasione patientiae Thessalonicensium, damnat obiter Judeorum invidiam, simul et Thessalonicenses solatur, ex eo quod participes facti sunt passionum Christi Domini, prophetarum, et apostolorum. Graec., *proprios prophetas*, etc. Non debet discipulorum conditio melior esse quam magistri conditio : *Si me persecuti sunt*, etc. Hinc D. Paulus in omnibus temptationibus nostris, Domini passionum nobis memoriam refriacat.

OMNIBUS HOMINIBUS ADVERSANTUR, quia omnium hominum saluti sese obstinatè opponunt, dum verbum salutis prædicari prohibent. Nec credunt, nec alios credere volunt. Sunt verè canes in præsepi vel in horto, qui paleas, vel leguminas, nec comedunt, nec comedunt sicut. Invidia quasi habens à terra terrarum salutem impeditum.

VERS. 16. — *Ut impliant peccata sua...* Ut, particula hic consecutiva, non causalís; quasi diceret : Sic peccatorum suorum mensuram implent. Hoc restabat, ut peccatorum suorum implerent mensuram, et ad summum pervenirent malitiam. Ergo quedam est peccatorum mensura, à Deo statuta, regnis, urbis-

VERS. 14. — *Vos enim imitatores facti estis, fratres, etc.*; id est, que in fide et religione Christi Iesu sunt perseverantes.

VERS. 15. — *Qui (scilicet Judæi) et Dominum occiderunt Iesum, et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent;* inquit magnopere displicant atque exosi sunt, gravissimè ab eo puniendi.

Et omnibus hominibus, id est, omnium hominum saluti, adversantur.

VERS. 16. — *Prohibentes nos gentibus loqui ut salviant.* Id est, impedientes nos quantum in ipsis est ne gentibus annuntiamus Evangelium salutis.

Ut impliant peccata sua semper. Dum peccare non desinunt, semper peccata peccatis accumulant, donec tandem impliant eorum mensuram usque ad summum; quando jam non aliud eis restabit quam terribile iudicium Dei.

Pervenit enim ira Dei super illos usque in finem, id est, ad extrellum usque. Exponimus de permanentia irae divine usque in aeternum, super multitudinem eorum qui ex illo populo sunt a Deo reprobati.

bus, peccatoribus; quâ impletâ, omnia simul et perfectè peccata castigat Deus. Vide alia loca Scripturæ apud Cornelium à Lapide.

PERVENIT ENIM IRA DEI... Jamjam imminet ipsis im- placabilis ira Dei; gentis ipsorum excidium per Vespasianum et Titum vigesimo post hanc Epistolam anno futurum. Graec., *prævenit*, inopinatos, et nihil tale cogitantes, sed ad Pascha celebrandum Jerosolymam convenientes; *prævenit*, preoccupavit eos ira Dei im- placabilis; praeteritum pro futuro. Hoc excidium, judicij ultimi imago. Haec *præventione*, plororumque hominum per mortem preoccupationis significatio. Ne, sicut tot alii, preoccupemur, vigilemus, oremus, poenitentiam nunc agamus.

VERS. 17. — *Nos autem, fratres, desolati a vobis...* Redit ad Thessalonicenses, suumque erga eos paternam et maternam declarat affectum. Nos orbati vobis, charissimis filiis nostris. Pergit in metaphorâ patris et matris, ad quos pertinet orbitas filiorum. Ad TEMPUS HORÆ, id est, brevissimum tempus.

ASPECTU, NON CORDE, in quo vos gerimus semper.

ABUNDANTIUS FESTINAVIMUS, sedulam operam navavimus, ut quampridem vos videreamus.

VERS. 18. — *Ego quidem PAULUS, speciatim ego Paulus; sed impedit SATANAS, scilicet per inexpectatas et vehementes quasdam tentationes,* ait D. Chrysostomus; nam cum ei fuissent structe à Judeis insidiæ, retentus est in Heliade tres menses, idem D. Chrysostomus.

VERS. 19 et 20. — *Quæ est enim nostra spes...* Ratios reddit sui vehementissimi desiderii, scilicet quod in illorum fidei firmitate fundata sit spei, gaudii, et gloria sue, materia. Agnoscite verba matrum charitatis et misericordie visceribus validè inflammatarum, parvulos suos alloquentium, ait D. Chrysostomus et post illum Theophylactus. Patris et matris amor in unum commixtus amorem Pauli non æquiparabit, ex codem Chrysostomo. Si haec Paulus dixit hominibus adhuc mortalibus, quidni beatæ Mariæ Virgini Dei pars in ecclîs regnanti dicere poterimus ?

VERS. 17. — *Nos autem, fratres, desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde.* Ostendit se invitum urgente persecutione ab eis discessisse, Act. 17. Desolati, vel orbati, quomodo filius patre, aut pater filii orbatur.

ABUNDANTIUS FESTINAVIMUS faciem vestram videre cum multo desiderio, id est, ut vobis, etiam corpore, praesentes essemus.

VERS. 18. — *Quoniam voluius venire ad vos, etc.* Id est, adversarius, nimirum diabolus. Quia mali homines instigante Satanâ progressum Evangelii impediabant; vel insidias Apostolo struentes in via, etc.

VERS. 19. — *Quæ est enim nostra spes, etc.* Id est, nonne vos estis spes nostra, et gaudium nostrum, et corona gloriae coram Domino nostro Iesu Christo, cum advenerit redditurus unicuique secundum opera sua? *Corona gloriae*, id est, decus, ornatus, splendor, gloria, magnificentia.

VERS. 20. — *Vos enim estis gloria nostra et gaudium,* per vos ero gloriatus et illustris in regno Christi, ut meritò de vobis gloriari possit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Ab exemplo D. Pauli discat omnis bonus pastor, apostolicus concionator, universas officia sui partes. Qualis esse debeat, quam in Deum fidens, quam fortis in passionibus, quam liber et audax in predicando Dei verbo; v. 2. Qualis esse debeat illius doctrina; quam vera, pura, divina; v. 3 et 4. Quo animo predicare debeat; non ut placeat hominibus, non ut sue cupiditati serviat, sed ut Deo, cordium inspectori, placeat; v. 4, 5, 6. Quo affectu se gerere erga subditos, sicut mater nutriendis filios suos; paratus non lac doctrine tantum dare, sed et vitam; v. 7. Quomodo cum illis conversari; piè, justè, inculpatè; v. 10. Quantà sollicitudine modò exhortari, modò consolari,

CAPUT III.

1. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis :

2. Et misimus Timotheum, fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestrâ,

3. Ut nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis quid in hoc positi sumus.

4. Nam et cùm apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis.

5. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram : ne fortè tentaverit vos is qui tentat, et imanis fiat labor noster.

6. Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostrâ habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos :

7. Ideò consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate et tribulatione nostrâ, per fidem vestram.

8. Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Dominio.

9. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum,

10. Nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea que desunt fidei vestræ?

11. Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos.

12. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis :

13. Ad confirmanda corda vestra sine querelâ in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen.

modò obtestari, v. 12 ; sicut pater filios suos, v. 11, ab illis corde nunquam abesse, quia ab eorum salute pendet et sua; v. 17, 19.

2º Ab exemplo Thessalonicensium discat omnis verè Christianus qualiter erga suos pastores et doctores gerere debeat. Illos tanquam Christum et Deum ipsum audire ad regnum et gloriam suam vocantem; v. 12. Illorum conciones tanquam Dei verbum audire, credere, exequi; v. 13. Vitam Christo Deoque dignam ducere, v. 12; Christum imitari, pro illo libenter pati, v. 14. Tales Christiani erunt pastorum spes, gaudium et corona; v. 19 et 20.

CHAPITRE III.

1. Ainsi, n'y tenant pas plus longtemps, nous préférâmes demeurer seuls à Athènes,

2. Et nous avons envoyé Timothée notre frère, et ministre de Dieu dans l'Évangile de Jésus-Christ, afin qu'il vous fortifiât, et qu'il vous exhortât à demeurer fermes dans votre foi,

3. Et que personne ne fut ébranlé pour les persécutions qui nous arrivent; car vous savez que c'est à quoi nous sommes destinés.

4. Et dès lors même que nous étions parmi vous, nous vous prédisions que nous aurions des afflictions à souffrir, comme nous en avons eu en effet, ainsi que vous le savez.

5. Ne pouvant donc attendre plus longtemps moi-même, je vous l'ai envoyé, pour reconnaître l'état de votre foi, ayant appréhendé que le tentateur ne vous eût tentés, et que notre travail ne devint inutile.

6. Mais Timothée étant revenu vers nous après vous avoir vus, et nous ayant rendu un si bon témoignage de votre foi et de votre charité, et du souvenir plein d'affection que vous avez sans cesse de nous, qui vous porte à désirer de nous voir, comme nous avons aussi le même désir pour vous;

7. C'est ce qui fait, ô frères, que, dans toutes les afflictions et dans tous les maux qui nous arrivent, votre foi nous a fait trouver notre consolation en vous.

8. Car nous vivons maintenant, si vous demeurez fermes dans le Seigneur.

9. Et certes quelles assez dignes actions de grâces pouvons-nous rendre à Dieu, pour la joie dont nous nous sentons comblés devant lui à cause de vous?

10. Ce qui nous porte à le conjurer jour et nuit, avec une ardeur extrême, de nous permettre d'aller vous voir, afin d'ajouter ce qui peut manquer encore à votre foi.

11. Je prie donc Dieu notre Père, et Jésus-Christ notre Seigneur, qu'il lui plaise de nous conduire vers vous.

12. Que le Seigneur vous fasse croître de plus en plus dans la charité que vous avez les uns envers les autres, et envers tous, et qu'il la rende telle que la nôtre l'est envers vous;

13. Que il affirme vos coeurs, en vous rendant irréprochables par la sainteté devant Dieu notre Père, au jour où Jésus-Christ notre Seigneur paraîtra avec tous ses saints. Amen.

ANALYSIS.

1º Paternam indicat suam in Thessalonicenses sollicitudinem, quâ pressus elegit solus Athenis relinquì, et Timotheum, licet sibi necessarium, ad eos mittere, v. 1, 2, 5, 4.

2º Ex Timotheo ad se reverso cognitâ eorum in fide constantiâ, mirè gavisum se affirmat, v. 6, 7, 8.

3º Ob id Deo gratias agit, ipsumque orat ut eos respiceret et in fide perficeret sibi concedat, v. 9, 10, etc.

PARAPHRASIS.

1. Ideò vestri desiderium diutiùs ferre non valentes, decrevimus (licet hoc triste) Athenis soli relinquere.

2. Et Timotheum, fratrem nostrum, licet mihi necessarium, utpote Dei ministrum, et in Evangelio Christi prædicando meum coadjutorem, misimus ad vos, ut in fide roboraret, et ad perseverantiamhortando et consolando vos animaret.

3. Ne quis vestrum turbaretur in afflictionibus istis; ipsi enim scitis quod ad passiones sustinendas destinati sumus.

4. Etenim cum apud vos essemus, prædicebamus vobis nos afflictum iri, quemadmodum et factum esse nostis.

5. Cum ergo diutiùs rerum vestrarum ignarus esse non ferrem, propterea Timotheum ad vos misi, ut per eum scirem quomodo se vestra fides haberet: metuebam enim ne fortè vos tentasset Satanás, inanisque et infruitiosus fieret labor quem in vobis instituendis impendi.

6. Nunc autem cum à vobis ad nos redierit Timotheus, et faustum nobis nuntium retulerit de fide et charitate vestra, de honorificâ quam habetis de nobis memoriâ, de ardenti desiderio quo nos videre tenemini, sicut et nos desideramus vos conspicere,

7. Propter hæc nobis à Timotheo nuntiata, et præ-

VERS. 1. — In precedenti capite, patri et matri semetipsum comparavit Apostolus. In ultimis versibus pergens in eadē similitudine, dixit se suo è Thessalonica exitu præpropero charissimis suis filiis orbatum fuisse. Addidit denique quod præ amore simul et mœstre ardenti desideraverit eos revisere, idque scepè vehementi studio conatus fuerit, sed hucusque Satanás id impedierit; nunc consequenter ad hæc dicit :

PROPTER QUOD NON SUSTINENTES, id est, ideò hoc vestri desiderium diutiùs ferre non valens, satius duxi Athenis relinquere solus. In plurali loquitur, sed in singulari intelligendus, ut patet ex v. 5 hujus capituli, et ex Act. cap. 18, ubi Sylas cum Timotheo e Macedonia ad Paulum Corinthi agentem revertitur. Vulgata nostra grammaticam negligens dixit : *Non sustinentes, placuit nobis*, id est, decrevimus, libenter voluntas, satius duximus relinquere soli, licet hoc triste fore nobis, quād vos necessario destitui auxilio. Pastores non sibi, sed suo gregi.

VERS. 2. — **ET MISIMUS TIMOTHEUM FRATREM NOSTRUM ET MINISTRUM DEI...** Graeca addunt, et cooperatorem

VERS. 1. — *Propter quod non sustinentes amplius*, id est, non amplius ferentes; supple, desiderium cognoscendi res vestras et vobiscum agendi, *placuit nobis remanere Athenis, solis*.

VERS. 2. — *Et misimus Timotheum fratrem nostrum*, ut per eum meam præsentiam vobis ex. iherem.

Et ministrum Dei in Evangelio Christi. Cur autem

sertim propter constantem fidem vestram, fratres, tantam in omni pressurâ et angustiâ nostrâ consolationem accepi, ut pre letitâ omnium mearum afflictionum pene oblitus fuerim.

8. Ita sanè vitam nunc lætam duco, quia statis in Domino; vestra quippe in fide confirmatio vita mea est.

9. Sed quas gratiarum actiones pro vestra constantia Deo reddere possum, et pro ingenti letitiae quam propter vos coram Deo percepi?

10. Assiduè et vehementissimè precor Deum ut vos revisere nobis concedat et verbis perficere possimus, si que desant fidei vestre (seu verbis fidem vestram perficere, perfectius et clarius vos instruendo, v. g., de resurrectione mortuorum).

11. Deus, qui et Pater noster est, et Dominus noster Jesus Christus (desiderium meum impletat, et) prosperum nobis iter ad vos concedat.

12. Precor et Dominum ut vos multiplicet (seu numero crescat), et charitatem vestram abundare faciat in invicem, imò et in omnes, quemadmodum et ego vos amore complector.

13. Et hoc oro, ut hæc virtute corda vestra magis ac magis stabiliantur in sanctitate, sintque irreprehensibilia ante Deum et Patrem nostrum in die quo Dominus noster Jesus Christus cum omnibus sanctis suis adveniet. Amen.

COMMENTARIA.

nostrum in Evangelio Christi. Tali coadjutore tot et tanti in laboribus et periculis sese privare, plusquam paterna charitas est; sacrificium est Paulino corde dignum.

AD CONFIRMANDOS VOS... Ecce finem missionis Timothei, confirmare, exhortari, consolari: utrumque enim significat verbum Graecum, παρακαλέσαι. Confirmare fortes in fide, vacillantes et infirmos ad perseverantiam exhortari, mœstos ob persecutionem solari, ne quis succumbat, talis esse debet pastorum sollicitudo.

VERS. 5. — **UT NEMO MOVEATUR IN TRIBULATIONIBUS ISTIS.** Aliqui id intelligent de Pauli tribulationibus, quasi dicere: Ne quis vestrum moveatur ob tribulationes quas petierit. Sed cum ex apostolo constet quod et ipsi Thessalonicenses persecutionem passi sint, satius videtur id intelligendum de propriis Thessalonicensium tribulationibus; multò magis enim timendum erat Paolo ne Thessalonici usus suis propriis quād apostoli sui tribulationibus moverentur. Hinc ad eos in periculis constitutos Timotheum mittit.

In hoc positi sumus, scilicet ad patiendum.

miserit ad eos Timotheum, exponit verbis sequentibus.

Ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra. Ut vos in fide confirmaret et exhortaretur ad perseverantiam.

VERS. 5. — *Ut nemo moveatur in tribulationibus istis*, persecutionibus Iudeorum et gentium. De suis afflictionibus Apostolum loquunt sequentia decent.

Observatio moralis.

Audiant quibus sunt aures ad audiendum. In hoc positus est Christianus; de omnibus fidelibus dicit: *In hoc positi sumus*, ait D. Chrysostomus. *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Tim. 3. Nullus excipitur, si modò piè seu Christianus vivere velit. Hinc D. Leo: *Nunquam deest tribulatio persecutionis*, si nunquam desit observantia pietatis, etc. Sicut ergo totius est corporis (Ecclesiæ) piè vivere, ita totius est corporis crucem ferre quæ merito ferri unicuique suadetur, quia propriis modis atque mensuris ab uno quoque toleratur. Unum nomen est persecutionis, sed non una est certaminis causa, D. Leo, serm. 9 de Quadrag., eirc. med. Sicut oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam, sic oportet pati Christianum, et ita intrare in gloriam. Certa autem, ait idem S. Leo, atque secura est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est, participatio dominicæ passionis; ibidem. *In hoc positi sumus*, id est, ad hoc nati sumus: hoc est nostrum munus et officium; hæc est vita nostra: et tu queris quietem et recreationem, D. Chrysostomus, hic. Non instat lictor latus lacerans et cogens sacrificare, sed instat vehemens pecuniæ cupiditas, et avaritia nobis effodens oculos; idem. Amor pecuniæ, voluptatis et gloriae, vincendus. Vide Chrysostomum, pag. 287.

VERS. 4. — **NAM CUM APUD VOS...** Hoc et de Pauli persecutionibus intelligendum. Omnibus quidem Christianis passiones à Deo destinatae sunt, sed apostolis et viris apostolicis atque sanctoribus in majori mensurâ. Quòd major gloria ad quam destinati sumus, è major nobis passionum mensura destinatur, quâ gloriam assequamur. Itaque in passionibus respice gloriam. Afflictio mater est gloriae, ait D. Hieronymus. *Momentaneum et leve tribulationis nostre aeternum glorie pondus operatur in nobis*, ait D. Paulus.

VERS. 5. — **PROPTEREA ET EGO AMPLIUS....** Vide paraphrasim.

NE FORTÈ TENTAVERIT VOS QUI TENTAT, scilicet diabolus, cuius officium est tentare: hinc, Matth. 4,

Ipsi enim scitis quid in hoc positi sumus; q. d.: *Nolum vobis videri non debet quid haec patiar, etc.* Respicit ad illud quod de ipso Dominus dixerat, Act. 9: *Ego enim ostendam illi quanta oporteat cum nomine meo pati.*

VERS. 4. — **Nam et cum apud vos essemus**, etc. Partim experientia, partim famâ et relatû aliorum.

VERS. 5. — **Propterea et ego amplius non sustinens**, desiderium, scilicet agnoscendi fidem et res vestras, misi (Timotheum) *ad cognoscendam fidem vestram*; num firma esset et constans, an aliquâ parte labefactata.

Ne fortè tentaverit vos is qui tentat. Ut potè qui metuam ne quo pacto tentator ille, scilicet diabolus, occasione mearum afflictionum vos tentaverit, ac tentatione impulerit ad aliquem fidei defectum.

Et inanis fiat labor noster; labor, quem vobis insti-
tuendis insumpsi, reddatur irritus et infructuosus: quamvis Apostolo salva manerent præmia sui laboris.

VERS. 6. — **Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis**, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, id est, bonum nuntium retulisset fidei, et charitatis vestrae perseverantis et inconcusso.

Et quia memoriam nostri habetis bonam semper. Id

dicitur tentator. Tentat autem ad desipiendum, ut explicat D. Thomas. Tentat verò Deus, v. g., tentavit Abraham, ut illius fidem aliis manifestaret et ad bonum promoveret.

VERS. 6. — **NON NUNC VENIENTE TIMOTHEO...** Græc., *nuper autem*, etc. Syr., *nuper autem*. Vide paraphrasim. Tria magnificienda Paulo de Thessalonicensibus reteret Timotheus, fidei puritatem, charitas fervorem, honorificam ministrorum Evangelii recordationem. De hoc reditu vide Act. 48.

VERS. 7. — **IDEO CONSOLATI SUMUS...** Vide paraphrasim. Primus effectus boni nuntii quem Timotheus de Thessalonicensibus Paulo retulit, consolatio fuit spiritualis; et tanta consolatio, ut praे illâ omnium suarum afflictionum, licet ingenium et innumerarum, penè oblitus fuerit.

VERS. 8. — **QUONIAM NUNC VIVIMUS...** Quia etsi quotidiani in mortibus verser (*quotidiè morior*, ait i Cor. 15), letam tamen duco vitam, si vos, fratres, in suspectâ fide constantes perstatis. Vestra quippe in fide confirmatio vita mea est. Non dixit letamur, sed *vivimus*, quasi absque hoc ne vivere quidem esse existimaret, ait D. Chrysostomus. Sic affectos oportet esse magistros; sic discipulos, et nihil unquam erit absurdum, idem D. Chrysostomus. Fides, charitas, sanctitas discipulorum sit magistrorum vita: absque hoc, vitam nihilum reputant. Discipuli preceptorum suorum mentionem faciant semper cum laude; ipsos diligent et honoreant, non presentes tantum et miracula patrantes, sed et absentes et innumerabilia probra et mala patientes.

VERS. 9. — **QUAM ENIM GRATIARUM ACTIONEM...** Vide paraphrasim. Secundus effectus boni per Timotheum relati nuntii, gratiarum actio. Quasi diceret, ait Theodoretus: Lingue laudes vincit letitiae magnitudo; non possumus enim Deo hymnum ferre qui letitiae quam de vobis cepimus respondeat.

VERS. 10. — **NOCTE ET DIE ABUNDANTIUS.** Græc., *super exabundanti*: seu plus quam abundantier, abundantissime, supra modum. Tertius effectus hujus boni

est, cùmque nuntiasset vos retinere bonam et honorificam nostrâ memoriam, eamque jugem ac perpetuam.

Desiderantes nos videre sicut et nos quoque vos. Per hoc significat se ab illis ut præceptorem a discipulis redamari; quod ut sibi gratissimum commemorat.

VERS. 7. — **Idèò consolati sumus, fratres, in vobis, etc.**; q. d.: Nihil istorum malorum grave duco, posteaquam cognovi fidem vestram, de qua metuelam, esse in tuto.

VERS. 8. — **Quoniam nunc vivimus**, etc.; q. d.: Licet ad mortem usque affligamur, dum tamea audimus vestram constantiam et fidem, quam habetis in Domino, quasi reviviscimus, et à mortuis excitamur.

VERS. 9. — **Quam enim gratiarum actionem possamus Deo retribuere pro vobis**, de vobis, qui persistitis in fide? q. d.: Nullas satis dignas, ac tanto beneficio pares.

In omni gaudio, super omni gaudio, *quo gaudemus propter vos*, in tide inter adversa constantes, *ante Deum nostrum*, id est, in conspectu Dei nostri.

VERS. 10. — **Nocte ac die abundantius orantes**, etc.; q. d.: Opto vos videre ut imperfectam evangelizacionem meam et instructionem vestram, quam ob Ju-
deorum persecutionem abrumptere coactus sum, absolvam et perficiam.

nuntii, desiderium eos videndi, ut si que desunt eis, verbis perficiat. *Nocte igitur et die*, id est, assidue, plus quam abunde, id est, ardentissime, vehementer, precor ut vos videam. Quemadmodum agricola quispiam audiens agros à se cultos fructibus abundare desiderat illos oculis intueri, D. Chrysostomus et Theophylactus.

ET COMPLEAMUS, amplioribus scilicet et clarioribus instructionibus, quæ desunt tui vestre. Non omnino percepserant doctrinam, ut ait Theophylactus post S. Chrysostomum, sed deerant fortasse ipsis quædam de resurrectione, idque genus alia: hoc dicit, defectus fidei. Hoc Pauli de Thessalonicensibus visitandi desiderium, etsi à Timotheo jam visitatis, omnium prælatorum, de suis subditis in propriâ persona visitandis, est instructio: alium miserint Timothem, debent tamen ipsi personaliter visitare.

VERS. 11. — *Ipse autem Deus et pater noster*; id est, Deus qui idem est Pater noster, èa nimis ratiōne quæ nos sibi in filios adoptavit.

Et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos. Verba sunt optantia cum precatione, ut prosperuiter iter ad eos habeat, ea facturus quæ dixit.

Vers. 12. — *Vos autem Dominus multiplicet*, ut numerus fidelium, quem relinquere coactus sum, multiplicetur, et numero augeatur. *Et abundare faciat charitatem vestram in invicem et in omnes*; abundare et exuberare faciat mutuam inter vos charitatem: nec solum inter vos, sed erga omnes homines, etiam infideles et vestre salutis inimicos.

Quemadmodum et nos in vobis; quemadmodum ego charitate abundo erga vos omnes, ut qui etiam mori paratus sum pro vestre salute.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1° Nota breve et grande verbum, *in hoc* (ad patiendum scilicet) *positi sumus*, v. 3. Penetra necessitatem, utilitatem et gloriam passionum. Necessitatem: in hac positus est Christianus. *Sicut oportuit pati Christum*..., sic oportet pati Christianum, etc. *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*; 2 Tim. 3. *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*; Matth. 11, 12. Necessariò vincendus amor pecuniae, voluptatis et glorie; ad hoc autem vis sibi facienda. Vide v. 3 et observationem moralem. Utilitatem et gloriam: *Momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. 2 Cor. 4, 17. Afflictio

CAPUT IV.

1. De cetero ergo, fratres, rogamus et obseeramus in Domino Jesu, ut quemadmodum acceperitis à nobis, quomodo oporteat vos ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis.

2. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra; ut abstineatis vos à fornicatione,

S. S. XXIV.

VERS. 12. — *Vos autem Dominus multiplicet*.... Secundò orat ut eos Deus augeat in fide, seu fideles multiplicet.

ET ABUNDARE FACIAT CHARITATEM VESTRAM. Græc.: *Et abundare faciat charitatem.* Tertiò, ut eorum augeantur merita per charitatis augmentum, que semper crescere debet in hac vita. D. Ambrosius et D. Anselmus habent etiam, *abundare faciat charitatem*. Syr.: *Et multiplicet et abundare faciat charitatem vestram unius erga alterum, et erga unumquemque, quomodo nos amore vos complectimur.*

Nos in vobis. Græc., *nos in vos*, id est, erga vos.

VERS. 13. — **AD CONFIRMANDA CORDA VESTRA SINE QUERELA, IN SANCTITATE.** Græc., *inculpata*. Syr., *incipitalia*. Hæc autem orat, ut in sanctitate stabilitis irreprehensibiles in die judicii. Vide paraphrasim. In omnibus ad Dei judicium attende, et ad illud tu te vitae sanctitate præpara.

VERS. 13. — *Ad confirmando corda vestra sine querela in sanctitate.* Dominus vos abundare faciat charitate, ita ut per eam confirmet corda vestra in omni bono; vos, inquam, reddendo irreprehensibiles atque sine offensione viventes, idque cum sanctimoniam, id est, puritate et munditia privatâ animi et corporis.

Ante Deum et Patrem nostrum. Id est, coram Deo, ut tales sitis in conspectu Dei Patris nostri, quem nihil latet, et non solum in oculis hominum qui tantum vident ea quæ foris apparent. Periphrasis est vera sanctitatis.

In adventu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis ejus; ut in adventu Christi tales sitis, et inveniātis cum omnibus sanctis ejus, id est, cum omnibus per ipsum sanctificatis. Amen, id est, fiat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

mater glorie, D. Hieronymus. Certa atque secura est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio dominice passionis, S. Leo. Glorie et passionum est quædam proportio. Vide v. 3 et 4, et observationes.

2° Aliud breve et grande verbum pro se notet pastor apostolicus: *Vivimus, si statis in Domino*, v. 8. Ovium sanctitas sit pastoris vita. Absque èa vitam pro nihilo ducat. Ad illam vigile, labore, vitam impendat. Notet etiam ardens D. Pauli desiderium Thessalonicensis visitandi, v. 10, ut illud imitetur. Et in oratione D. Pauli pro Thessalonicensibus observet quid intendere et quid orare debeat in suorum subditorum visitatione, v. 11, 12, 13.

CAPITRE IV.

1. Au reste, ô frères, nous vous supplions, et nous vous conjurons par le Seigneur Jésus, qu'ayant appris de nous comment vous devez marcher dans la voie de Dieu pour lui plaisir, vous y marchiez aussi d'une telle sorte, que vous vous y avanciez de plus en plus.

2. En effet, vous savez quels préceptes je vous ai donnés de la part du Seigneur Jésus.

3. Car la volonté de Dieu est que vous soyez saints; que vous vous absteniez de la fornication;

(Quarante-deux.)

4. Ut sciat unusquisque vestrūm vas suum possidere in sanctificatione et honore;

5. Non in passione desiderii , sicut et gentes, quae ignorant Deum :

6. Et ne quis supergrediatur , neque circumveniat in negotio fratrem suum ; quoniam vindicta est Dominus de his omnibus, sicut prædictimus vobis, et testificati sumus.

7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.

8. Itaque qui haec spernit, non hominem spernit, sed Deum , qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.

9. De charitate autem fraternitatis, non necesse habemus scribere vobis : ipsi enim vos à Deo didicistis, ut diligatis invicem.

10. Etenim illud facitis in omnes fratres in universâ Macedoniâ ; rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis,

11. Et operam detis ut quieti sitis , et ut vestrum negotium agatis , et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis ,

12. Et ut honestè ambuletis ad eos qui foris sunt; et nullius aliquid desideretis.

13. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini , sicut et ceteri , qui spem non habent.

14. Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet eum eo.

15. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt.

16. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tubâ Dei descendet de cœlo : et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.

17. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviâ Christo in aera ; et sic semper cum Domino erimus.

18. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

ANALYSIS.

Rogat eos ut perseverent et proficiant in præceptis quæ dedit illis; v. 1 et 2. Paucis reficit præceptum quod eis auctoritate Domini dedit de sanctitate in coniugio servandâ ; de omni in eo impuritate vitandâ, v. 3, 4, 5, ac speciatim de adulterio fugiendo , à quo multis deterret, v. 6, 7, 8. Laudat fraternalm charitatem quam per universam Macedoniam exercent, hortaturque ut in cù semper proficiatis, v. 9, 10. Ne autem aliqui hâc divitium charitate abutantur, hortatur pauperes ad

4. Que chacun de vous sache posséder le vase de son corps saintement et honnêtement,

5. Et non point en suivant les mouvements de la concupiscence, comme font les païens q u i ne connaissent point Dieu ;

6. Que personne aussi n'opprime son frère, ni ne lui fasse tort dans aucune affaire , parce que le Seigneur est le vengeur de tous ces péchés, comme nous vous l'avons déjà déclaré et protesté.

7. Car Dieu ne nous a pas appelés pour être impurs, mais pour être saints.

8. Celui donc qui méprise ces règles, méprise, non un homme, mais Dieu , qui nous a même donné son Saint-Esprit.

9. Quant à ce qui regarde la charité fraternelle, il n'est pas besoin que nous vous en écrivions, puisque Dieu vous a appris lui-même à vous aimer les uns les autres.

10. Et vous le faites aussi à l'égard de tous les frères, qui sont dans toute la Macédoine; mais nous vous exhortons , ô frères, à vous avancer de plus en plus dans cet amour ;

11. A vous étudier à vivre en repos ; à vous appliquer chacun à ce que vous avez à faire ; et travailler de vos propres mains, ainsi que nous vous l'avons donné;

12. Afin que vous vous conduisez honnêtement envers ceux qui sont hors de l'Eglise, et que vous vous mettiez en état de n'avoir besoin de personne.

13. Or nous ne voulons pas , ô frères, que vous ignoriez ce que vous devez savoir touchant ceux qui dorment, afin qu' vous ne vous en attristiez pas , comme font les autres qui n'ont point d'espérance.

14. Car si nous croyons que Jésus est mort et ressuscité, nous devons croire aussi que Dieu amènera avec Jésus ceux qui se seront endormis en lui.

15. Aussi nous vous déclarons, comme l'ayant appris du Seigneur, que nous, qui vivons , et qui sommes réservés pour son avénement, nous ne préviendrons point ceux qui sont déjà dans le sommeil.

16. Car aussitôt que le signal aura été donné par la voix de l'archange, et par le son de la trompette de Dieu , le Seigneur même descendra du ciel, et ceux qui seront morts en Jésus-Christ ressusciteront les premiers :

17. Puis nous autres , qui sommes vivants , et qui serons demeurés jusqu'alors , nous serons emportés avec eux dans les nues, pour aller au-devant du Seigneur au milieu de l'air. Et ainsi nous serons pour jamais avec le Seigneur.

18. Consolez-vous donc les uns les autres par ces vérités.

fugam otii et ad honestum laborem, v. 11. Quia vero suos mortuos immoderatè lugebant ThessalonICENSES , solarium eis proponit mortis, scilicet , resurrectionem futuram ; resurrecti sunt ad gloriam qui modò dormiunt in Christo , v. 12, 13. Ilujus gloriose fidelium resurrectionis modum et ordinem exponit in reliquo capite, quod concludit ThessalonICENSES exhortans ad consolationem habendam ex spe beatæ hujus resurrectionis.

PARAPHRASIS.

1. De cetero , fratres , rogamus vos et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum ut quemadmodum audistis à nobis quomodo vos (in viâ Dei) oporteat ambulare ut Deo placeatis, sicut et ambulatîs ut in cù proficiatis, Deoque magis ac magis placeatis.

2. Nostis enim quæ precepta et institutiones vobis dederim Iesu Christi Domini nostri auctoritate.

3. Hæc est enim Dei voluntas ut sancti sitis et ab omni impudicitia remoti.

4. Ut unusquisque vestrūm sciat corpus suum sanctè et honestè possidere.

5. Non autem in passionibus concupiscentiæ, sicut gentiles illi qui Deum ignorant.

6. Et ne quis in isto negotio fratrem suum oppri-

mat, aut injuriā afficiat (thorum ejus scandendo), nam horum omnium Christus Dominus vindictus est, sicut jam pridem dixi vobis et testificatus sum (cū essem apud vos).

7. Non enim ad Christianismum vocavit nos Deus ut impuritatem sectemur, sed ut sanctimoniam asse- quamur.

8. Qui hæc ergo spernit, non hominem ea docen tem spernit, sed Deum ipsum illa præcipientem, qui nobis etiam in baptismo Spiritum suum sanctum (omnis puritatis fontem) communicavit.

9. Porrò de charitate fraterna necesse non est ut vobis scribam, quandoquidem à Deo ipso edociti estis ut mutuo vos amore complectamini.

10. (Et ita edociti,) ut et illud faciatis, charitatem scilicet fraternalm exercendo erga fratres omnes qui sunt in totâ Macedonia; rogamus autem vos ut magis ac magis in hæc virtute proficiatis,

11. Et sedulam navetis operam ut quieti sitis et pacisci, et ut vestra curetis, alienis non immisceamini negotiis, et operemini propriis vestris manibus, siue præcepimus vobis, ut honestè conversemini cum extraneis, et nullius operâ indigatis.

12. Nolumus autem, fratres, vos ignorare quod spectat ad mortuos, ut ob eos non contristemini sicut

cæteri (gentiles ad Christum non conversi), qui resurrectionis spem non habent.

15. Sicut ergo credimus quod Dominus Jesus mortuus est et à mortuis resurrexit, ita et (credere debemus) quod Deus eos qui in fide Christi mortui sunt resuscitat, et è sepulcris evocatos adducet ad vitam Christi gloriosam.

14. Dico enim vobis quod à Domino didici, idque tanquam Dei verbum dico, scilicet quod nos qui vivimus seu quicumque usque ad adventum Domini superstites fuerimus, non preveniemus in resurrectione eos qui jam pridem mortui sunt et in pulverem redacti (ad eō prompta, celer, et momentanea erit resurrectio).

15. Quoniam Dominus ipse Jesus Christus, ubi iusserit archangelo vocem dare, et tubâ Dei (quasi clasico, mortuos omnes evocare), descendet de cœlo Judex, et tunc qui in Christi fide mortui sunt resurgent primi;

16. Deinde nos, qui tunc vivemus et huicunque in vita relieti fuerimus, simul cum illis celerrime effere mur obviā Christo in aera; et sic semper cum Domino nostro erimus (ejus gloriae consortes).

17. Itaque consolamini vos mutuò (in luctu) his de resurrectione sermonibus (ut non contristemini sicut cæteri qui spem non habent)

COMMENTARIA.

VERS. 4. — DE CÆTERO, FRATRES, ROGAMUS VOS...
Incipit in hoc capite morales Thessalonicensibus instructiones dare proportionatas, juxta monita que de eorum statu receperat à Timotheo. Ac primò quidem hortatur illos ad majorem sanctitatem, seu ad continuum in vita spirituali profectionem: *De cætero rogamus eos in via Dei, à nobis traditâ vobis, sic ambulare, ut in ea proficiatis in dies, Deo que magis ac magis placeatis.*

Graec. et Syr. non habent **SIC ET AMBULETIS**, hinc paulò aliter intelligunt **UT ABUNDETIS MAGIS**. *Rogamus vos*, ait Syr., *ut modum acceptum à nobis, quo oporteat vos ambulare et placere Deo, magis adaugeatis*. Ita ut mandata et constitutiones exsuperetis, ait D. Chrysostomus. Ita ut aliquid supra mandata facere nitämini, atque imperata supercritis, ait Theophylactus. Juxta hanc lectionem hortatur Apostolus ad supererogatoria mandatis superaddenda. Uterque sensus bonus et in re parum discrepans; sed primus est plenior, et aliunde conformis est pluribus manuscriptis quo citat P. Amelotte. Grotius etiam citat suum manuscriptum, interpreti nostro conforme. Ex utroque discimus quod Christiani sit non stare, sed continuè ambulare, semper proficere, imperatis superaddere, ire de præceptis

VERS. 1. — De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare, et placere Deo. Magna ars et sapientia est nōsse ambulare cum Deo. Sic et ambuletis, ut abundetis magis. Supple, in hæc ambulatione et placentiâ Dei, ut in eo quod dixi, magis magisque proficiatis.

VERS. 2. — Scitis enim, etc. Id est, per auerterita-

ad consilia, de virtute in virtutem, seu, ut vertit D. Hieronymus, de fortitudine in fortitudinem, usque in Sion, id est, cœlum.

VERS. 2. — SCITIS ENIM QUA PRÆCEPTA DEDERIM. Græc., dederimus. Ille versus respondet his primi versiculi verbis: *QUEMADMODUM ACCEPISTIS A NOBIS.* Quasi dicetur: Non frustra dixi: *Quemadmodum accepistis à nobis;* meministis enim quæ præcepta vobis dederimus Domini Jesu vice et auctoritate.

PER DOMINUM JESUM, seu nomine et auctoritate Domini Jesu, Regis regum, loquuntur prælati. Hinc qui spernunt eos, Jesum Christum spernunt.

VERS. 3. — HEC EST ENIM VOLUNTAS DEI...., et quasi omnium præceptorum summa, ut studeatis sanctitati, quodlibet et omne peccatum fugiendo, speciatim vero omnem impuritatem. *Voluntas Dei.* Intellige voluntatem signi, quâ Deus significat quid velit nos facere, non voluntatem beneplaciti, quâ facit ipse quidquid vult. Per FORNICATIONEM intelligit omnem immunditiam, aiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoreetus. Multe sunt species libidinum, quas, ne nominet, dixit: *Ab omni fornicatione, ἀπὸ πάσας πορνείας;* ita legerunt.

tem et mandatum Domini Jesu, ego Paulus quasi legatus Jesu præcepta vobis dedi.

VERS. 5. — Hec est enim voluntas Dei, etc. scilicet, ut studeatis sanctitati. Sanctitas, inquit S. Dionys., est ab omni iniquitate libera, incontaminatissima et perfectissima puritas. Et sic sanctitas opponitur cuivis peccato, estque virtutum omnium completio.

Observatio moralis.

Generalis voluntas Dei est ut sancti simus et ab omni peccato remoti. In quocumque ergo statu, in quacumque conditione simus, hanc Dei voluntatem in mente et corde fixam habeamus, haec sit actionum nostrarum regula, haec sit cordis nostri votum continuum, sicut est et Dei voluntas et desiderium. Duo Deus semper vult: ut sanctificetur in nobis nomen suum, et ut sanctificemur in ipso per Jesum Christum. Utrumque et nos oremus continuè. Sanctificetur nomen tuum a nobis et in nobis. Sanctificemur et nos a te, in te, et per te. Specialis voluntas Dei est, ut Christianus sit purus, et ab omni presertim immunita remotus. HEC EST VOLUNTAS DEI, SANCTIFICATIO VESTRA, id est, temperantia vestra, ait Theophylactus. Impuritatem horret Spiritus Dei, tamquam sibi oppositam. Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est. E contra Deus, quia spiritus, et quia sanctus, homines vult esse spirituales, et sanctos, et iherò paros. Hinc Ecclesiam Christianam quasi arcum dedit mundo, in qua purificantur et salvati sunt homines. Castitas est specialiter sanctificatio seu sanctitas, quia hominem facit angelicum et divinum, angelis et Deo similem. Impuritas è contra bestiam facit et suem.

VERS. 4. — Ut sciat unusquisque vas suum, id est, proprium corpus suum sanctè et honestè possidere; ita ferè omnes. D. tamen Augustinus per *vas suum* corpus uxoris intelligit, vultque Apostolum uxoratis praecipere ut sanctè et honestè utantur matrimonio. Sed prior sensus est naturalior, quia omnibus, etiam non conjugatis, loquitur Apostolus. Nota *vas suum possidere*, id est, per puritatem dominus sit corporis sui, non mancipium. Puritas libertas est et dominium; impuritas verò servitus. Qui libidini servit, mancipium est.

VERS. 5. — Non in passione desiderii, id est, nemo autem vestrum serviat passionibus concupiscentiae, etc.

SICUT ET GENTES QUAE IGNORANT DEUM. Heu quot Christiani gentiliter vivunt et juxta concupiscentias suas ambulant! Quasi verò Christianismus non sit professio sanctitatis et detestatio libidinis. Quot Christiani in matrimonio gentiliter vivunt, secundum desideria passionum, qualia cernuntur in gentibus Deum ignorantibus! Quasi matrimonium non esset sacramen-

VERS. 4. — Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, id est, in puritate et castitate. Et honore. Per vas accepimus corpus; corpus enim est vas et instrumentum anima. Vult ut qui que vas, id est, corpus suum, possident in sanctificatione et honore, id est, sancte, hoc est, caste et honeste.

VERS. 5. — Non in passione desiderii, id est, non in affectu libidinis, ut scilicet mens non serviat desiderii carnis, sed caro serviat rectis voluntatibus mentis, ait Anselmus.

Sicut et gentes quae ignorant Deum. Significat autem Dei ignorantiam fuisse causam cur gentiles sese in omne genus turpium voluntatum immergentur.

VERS. 6. — Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum. Agit de libidine et

tum, quo sanctè et honestè sit utendum, et quasi sub oculis Dei, ut ait Tertullianus. In fine sit sanctitas, in modo honestas, in usu moderatio, seu temperantia. Videantur dicta de sanctitate matrimonii in fine cap. 5 Epist. ad Ephes.

VERS. 6. — ET NE QVIS SUPERGREDIATUR... Greec. : Non opprimere et circumvenire in negotio, etc. Syr. : Neque sitis audaces ad transgrediendum et ad circumveniendum fratrem suum in isto negotio. Id est, ne quis terminos sui conjugii transgrediens, alienum thorum invadendo, proximum suum in hoc negotio fraudet aut injuriā afficiat. Quod sic intelligi debeat, de adulterio scilicet, id duo probant: Primum, articulus, εὐ παράγοντι, id est, ut vertit Syrus, in isto negotio, seu in negotio de quo locutus est cum dixit: Abstineatis ab omni fornicatione, seu immunditia. Secundum, ratio sequens: Non enim vocavit nos Deus in immundiam. Aliqui tamen hunc locum de mercaturā interpretantur, hocque monitum putant ab Apostolo dari Thessalonicensibus, quia Thessalonicae magnæ siebant mercationes. Sed prior sensus magis cohaeret cum precedentibus et sequentibus. Adulterium transgressio est, circumventio, defraudatio, latrocinium et latrocino gravior injuria, ait D. Chrysostomus.

QUONIAM VINDEX EST DOMINUS... Ab adulterio derret Apostolus per minas vindictæ Dei.

VERS. 7. — NON ENIM VOCAVIT... Secundò, per rationem quam reddit de vindictâ Dei. Vide paraphrasim.

VERS. 8. — ITAQUE QUI HÆC SPERNIT... Tertiò, per enormitatem hujus transgressionis, quâ Deus ipse spernit et Spiritus sanctus contumeliam afficitur.

Observationes morales.

Primò, nota quod per adulterium et impuritatem spernit Deus, Christus et Spiritus sanctus. Deus, qui vetat illud, quique nos vocavit ad sanctitatem. Christus Dominus, cuius membrum facti sumus in baptismo; membrum autem Christi per libidinem fit membrum meretricis. Spiritus sanctus, cuius templum facti sumus, quique datus est nobis, habitavit in nobis, et qui per impuritatem expellitur, profanato ejus templo. Deus ergo seipsum vindicabit erique hujus flagitiū ultor, per quod ipse spernit, Christus inquinatur, Spiritus sanctus expellitur. Secundò, disce ab Apostolo quomodo castè de rebus dishonestis sit loquendum, cum de eis loquendi necessitas urget. *Ne quis supergredia-*

immunditiam. Adulterium ergo vocat supergessionem, id est, prævaricationem. Idem circumventionem vocat, quâ quis fraudulenter usurpat uxorem alterius.

Quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, et testificati sumus; sicut jam ante, cum apud vos essemus, contestando ac denuntiando vobis diximus: uti fieri solet in re gravi.

VERS. 7. — Non enim vocavit nos Deus in (ad) immunditiam, sed in (ad) sanctificationem, id est, castitionem.

VERS. 8. — Itaque qui haec spernit, non hominem spernit, sed Deum. Igitur qui spernit ac rejecit illa præcepta, non tam spernit hominem Dei ministrum, à quo proponuntur, quam ipsum Deum, à quo data sunt.

tur, inquit, aut in NEGOTIO CIRCUMVENIAT. Quia turpe est illud commercium et innominabile, indicat illud per negotium, per supergredi, circumvenire.

VERS. 9. — DE CHARITATE AUTEM FRATERNITATIS.
Græc., περὶ τῆς φιλαδελφίας, de amore fraterno.

NON NECESSE HABEMUS. Græc. habetis.

IPSI ENIM A DEO EDOCTI ESTIS. Græc., θεοδικαστοί εστε. Fratres sumus, cumidem Patrem Deum et Christum, eamdem matrem, Ecclesiam habentes. Hinc amor fraternus. Deus, qui charitas est, et charitatis doctor et magister est. O Deus charitas! o Deus charitatis doctor! charitatem sic doce me, ut et charitatem inspries mihi; cor meum charitatis igne accende, inflamma, combure.

VERS. 10. — ETENIM ILLUD FACITIS, id est, charitatem fraternalm exercetis, non Thessalonicæ tantum, sed et per totam Macedoniam.

ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, UT ABUNDETIS MAGIS. Semper in charitate proficiendum: *Ambulate in dilectione*, ut dicit alibi; non stetis, sed semper ad vitæ finem usque ambuletis, incedatis, proficiatis, *ut abundetis magis*.

VERS. 11. — ET OPERAM DETIS UT QUIETI SITIS.... Ad liberalitatem versibus superioribus hortatus est; sed quia pauperes aliqui, hanc divitum munificientiam abutentes, otio et inertie vacabant, curiosè sese negotiis alienis immiscebant, ut tales corrigat Apostolus, primò, consulit ut curiositatem et otium fugiant, quieti sint, sua curent, alienis sese non immisceant. *Operam date.* Studiosè et ambitiosè conemini, ait Erasmus, ut quieti, tranquilli, pacifici sitis, vestra curantes. Secundò, præcipit ut propriis suis laborent manibus, tum ut eis necessaria non desint, alienaque non desiderent; penuria quippe fures facit aut mendicos. Tum ut gentilibus qui parasitos seurrasque contemnebant ob suam inertiam et mendicitatem non fiant contemptui, sive sint opprobrium Ecclesie. Dedeceus enim est, ait Theodoreetus, in otio vivere; non quae sunt necessaria ex labore querere, sed mendici vitam eligere, et exspectare aliorum munificientiam. Hujusmodi homines vocabunt Christemporas, Christum cauponantes, Christi mercatores, D. Chrysostomus, Theophylactus.

Qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis, qui per Spiritum sanctum, quem nobis impertivit, nos fecit verbi sui ministros, ac potestatem dedit præcipendi.

VERS. 9. — De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis. De charitate fraternali, quæ nimis vos invicem Christiani diligatis, non admidum opus habetis, ut hanc Epistolam vos admoneam.

Ipsi enim vos à Deo didicistis; q. d.: A Deo docti vel edocti estis; Deus enim per legem Christi, et per internam Christi gratiam et instinctum vos docuit, ut diligatis invicem. A quo jam edocti erant se invicem diligere.

VERS. 10. — Etenim illud, diligere, et signa dilectionis exhibere, facitis in, erga, omnes fratres in universa Macedonia.

Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, id est, ut in hanc fraternali charitate quam à Deo didicistis, eodem doctore studeatis proficere.

Observatio dogmatica.

Hoc loco abutuntur bæretici contra religiosos mendicantes, sed perperam: hoc enim de labore corporali præceptum spectat ad quosdam, ut diximus supra, inertes, otiosos, curiosos et inquietos, qui fidelibus erant onerosi, infidelibus scandalosi, et Ecclesie opprobrium. Talibus præcipit Apostolus ut laborent; et meritò; labor enim horum malorum erit remedium. Nihil tale religiosis mendicantibus convenit: quin imò, ut ait Estius, student, vacant prædicationi verbi Dei, aliisque id genus actionibus, quibus salus populi christiani promovetur. Cumque ratione hujus ministerii possent à populo petere vitæ stipendia, juxta id quod Christus ordinavit, *ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant*; huic tamen potestati renuntiantes, rogare malunt et mendicare, quod magne præfectionis est, ait Estius, quem vide. Itaque dicendum quod præceptum de labore corporali spectat ad eos qui indigent et sublimioribus functionibus non sunt alligati, ut ait idem Estius.

VERS. 12. — NOLUMUS AUTEM VOS IGNORARE... Thessalonicenses immoderatè lugebant suos mortuos; ut huic morbo medeatuer Apostolus, solatur eos spe resurrectionis. Sed, an ignorabant resurrectionem futuram? Minimè; jam enim semel et iterum, in fine primi et tertii capituli, locutus est Paulus de adventu Christi judicis, tanquam ab illis credito et exspectato. Sed quia ad hanc veritatem non satis attendebant, et idèò in suorum obitu lugebant immoderatè, et more pagano, hinc resurrectionis futuræ articulum in eorum mentibus resculpit, ut malum curvet à principio. *Nolumus ergo vos ignorare de dormientibus.* Non mortuos dicit, sed *dormientes*, ut ex ipso nomine consolationem procuret; si enim dormiunt, ergo evigilabunt aliquando. Sciatis itaque velim quid chari vestri, quos ut mortuos lugetis, mortui non sint, sed dormiunt, evigilandi verbo Dei.

UT NON CONTRISTEMINI... Dat rationem cur nolit hoc ignorari, seu potius cur velit ut resurrectionis fidem in mentibus fixam habeant; scilicet, ut in morte vestrorum non lugeatis sicut gentiles qui, fidei lumine destituti, SPÆM RESURRECTIONIS NON HABENT. Non prohibet omnem dolorem, sed immoderatum, sed paganum:

VERS. 11. — Et operam detis, ut quieti sitis, id est, placidè et sine tumultu agant, aliorum quietem non turbent, alienis officiis et negotiis non se miscent, sed propria curent.

Et ut vestrum negotium agatis. Vult unumquemque sue vocationi et operi intendere, non alienis rebus sese ingerere.

Et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, cùm apud vos essemus.

Et ut honestè ambuleatis ad eos qui foris sunt, decenter atque honestè vos geratis erga eos qui non sunt Christiani; hoc est, decorè vos geratis cum gentibus.

Et nullius aliquid desideretis; q. d.: Ne inopiâ quic ex otio sequi solet cogamini aliena desiderare. *Piger enim*, inquit Sapiens, *semper est in desiderio*.

VERS. 12. — Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, illud scilicet mysterium resurrectionis. Mortui vocantur dormientes ob spem resurrectionis quâ celerrimè evigilabunt ex somno mortis, et evi-

mortuos suos lugeat paganus, qui vitam hanc meliorem non agnoscit; at potius letetur Christianus; moderatè saltem lugeat, qui vitam credit eternam, ad quam fideles morte transeunt. Mors somnus est, à quo per Dei verbum evigilandi sumus. Mors transitus est à vita misera ad beatam: ne ergo lugeatis, quin potius lætemini. O mirabilem efficaciam fidei; terribilium terribilissimum reddit gratum et optandum! *Cupio dis-*
soli et esse cum Christo.

VERS. 15. — *SI ENIM CREDIMUS...* Scire ergo debetis res resurrecturos. Cum enim fide credamus quod Dominus Jesus Christus **MORTEUS** sit, et à mortuis **RESURREXERIT**; sicut et credere debemus quod Deus eos qui Christo ad finem usque fideles fuerint resuscitabit, et è sepulcris evocatos **ADDUCET** ad Christi gloriam. Quia membra capiti suo debent conformari et esse cum capite; hanc rationem fusiū explicat, 1 Cor. 15.

Notæ litterales.

Nota primò quod conjunctio si, non sit dubitantis, sed rem certissimam præsupponentis pro fundamento, mortem scilicet et resurrectionem Christi. Secundò, quod de Christo loquens dicit absolutè quod *mortuus* sit, de fidelibus verò quod dormiant. Primum quidem, ne de morte Christi quis hereticus dubitet, quasi tantum fuerit apprens: verè *mortuus est*, verè à mortuis *resurrexit*. Secundum verò, ut lugentes consolentur. Tertiò, quod de fidelium resurrectione tantum hic agit, seu de resurrectione ad gloriam, utpote qui ad fidelium consolationem scribat. Mors et resurrectione Christi consolatio nostra. Mors quidem, quia nobis fons vite, mortis mors, mortis nostræ sanctificatio; supplicium quippe convertit in sacrificium. Resurrectione verò, quia resurrectionis nostræ ad gloriam causa est, exemplar et forma, sicut nostræ ad gratiam resurrectionis, seu vitae christiana et spiritualis, est origo, causa et idea. Nota denique eos qui dormierunt per Jesum. Conditio necessaria ut quis cum Christo resurgat, est ut cum Christo et in Christo dormiat.

VERS. 14. — *HOC ENIM DICIMUS VOBIS IN VERBO DOMINI...* Aggreditur modum et ordinem resurrectionis, et ut majorem fidem faciat, affirmat se id quod di-

lecto, id est, de sepulcro suo.

Ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent; sicut gentiles, qui destituti lumine fidei, spem resurrectionis ac vitae post mortem secuturæ nullam habent.

VERS. 15. — *Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit: ita et (supple pariter credere debemus quod) Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo.* Fideles enim qui Christum in seipsis habentes moriuntur, dormiunt per Jesum. id est, in Jesu, puta in Jesu fide, charitate, ac spe resurrectionis. *Adducet* hos Deus, scilicet è sepulcris evocatos ad vitam novam et gloriosam, atque ad beatam immortalitatem.

VERS. 14. — *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, id est, per verbum, revelationem et doctrinam Domini;* q. d.: Non quod à meipso, sed quod a Christo didici, loquor et doceo, mysterium scilicet resurrectionis.

Quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, id est, quicunque vivent sive ex nobis, sive ex posteris nostris, quorum ego personam hic induo

cturus est à Domino ipso didicisse. Hoc igitur quod jam vobis dicturus sum, non à memetipso, aut tamquam meum, aut à me inventum dico, sed ut verbum Domini, quod ab ipso didici, quodque tanquam verbum Dei, in nomine et auctoritate Domini dico. Scilicet quod nos qui vivimus, id est, qui vivent, seu ex nobis, seu ex posteris nostris, tempore adventus Domini, non præveniemus in resurrectione, nec in oecursu Domini, eos qui jam pridem mortui competrerunt.

Notæ litterales.

Opinor quod Thessalonicenses scirent quidem mortuos suos fore resurrecturos, sed quod nescirent omnium omnino hominum resurrectionem futuram in momento, et in ictu oculi. Hincque successionem temporis in eâ singentes, timebant ne prius mortui et jam corrupti, tardius resurgerent quam qui vivi et superstites forent in adventu Domini. Ideoque suos defunctos lugebant amariūs, timentes ne, propter hanc resurrectionis tarditatem, tardius illos in gloriā videarent. Ut hanc mortalitatis causam auferat Apostolus, docet eos non solum quod resurrecturi sint illorum mortui, sed et tam promptè per omnipotentiam Dei resurgent, ut nec ipsi vivi praecessuri sint eos in oecursum Domini.

Cogita quod hoc opus opus erit omnipotentiae Dei, cui nihil resistit, nihil difficile, neque difficilius: æ qualiter omnia Deo possibilia sunt et facilia. Sicut in principio dixit, et facta sunt omnia, ita in fine ipsem dicit, et fieri quod dixerit; sicut ex nihilo fecit omnia, ita ex pulvere faciet corpora. Nota quod Apostolus in primâ loquatur personâ, nos qui vivimus.... Non quod suspicaretur vitæ suæ tempore mortuorum resurrectionem futuram; id enim rejicit in secundâ Epistolâ ad Thessalonicenses, cap. 2, ubi docet quod debeant adventum Domini præcedere. Sed ita loquitur ut nos exemplo suo doceat de incertâ et terribili judicii die cogitare et loqui, quasi statim et nostris temporibus futurâ, scilicet, ut nos ad illam continuè comparemus. Nostræ mortis dies judicii nostri dies erit; hanc igitur mortis diem quasi instantem præ-

et subeo, ut de iis in meâ personâ loquar. Ita S. August. Non præveniemus, in resurrectione, eos qui dormierunt, id est, somno (scilicet mortis) sopitos, qui antea dormierunt. Prius ergo mortui, non longius distant à resurrectione quam posterius defuncti, aut ii qui vivunt: utrique enim simul resurgent.

VERS. 15. — *Quoniam ipse Dominus (Christus iudex) in jussu, et in voce archangeli, et in tubâ Dei descendet de cœlo.* Vox archangeli non tantum colligit, sed et suscitabit mortuos. In jussu, id est, cum jussu. In voce, id est, cum voce. In voce archangeli, que sit tuba Dei, vel in voce tubæ, aut tubali Dei. Vox ergo archangeli eadem erit cum tubâ Dei. Hac tuba archangeli, Joan. 5, vocatur vox Filii Dei, quia licet ministerio angelorum, jussu tamen Filii Dei formabatur, ab eoque vim suscitandi mortuos accipiet. Audient vocem Filii Dei, id est, sentient vim huius vocis, vel audient, id est, illi obedient resurgentio.

Et mortui qui in Christo, in Christi fide et gratiâ, sive Clerici fideles et amici, sunt, resurgent primi, id est, primum, nimisq; antequam rapiantur obviâ Christo in aera.

oculis habeamus semper et expectemus suspensi.

VERS. 15 et 16. — **Q**UONIAM IPSE DOMINUS... Magnificum et momentaneum describit adventum Domini, quasdamque ejus circumstantias. Primo, *ipse Dominus*, non angelus sui vice, sed ipsem in sua propriâ personâ. Qui descendit humilis in suo primo adventu, glorus descendet in secundo. Secundo IN JUSSU, cum imperio et potestate magna, suis stipatus angelis veniet. Græc., εἰ κείμεται, quod significat etiam hor-tamen commune, seu conclamationem, quâ nautæ seu milites sese mutuò excitant ad rem strenue agendam. Ille Erasmus vertit, *cum hortatu*. At Graeci interpretes hanc vocem in sua propriâ significatione accipiunt, scilicet pro *jussu*, imperio, quo Christus Dominus suos angelos et ministros jubebit esse præstò. Tertiò, ET IN VOCE ARCHANGELI: quippe archangelo Michaeli, angelorum principi, et totius Ecclesie custodi, imperabit vocem dare; quâ, quasi instrumento resurrectionis, mortuos omnes ad vitam revoget. Hæc vox, Joan. 5, dicitur *vox Filii Dei*: quia jussu ejus et nomine facta. Quartò, ET IN TUBA DEI, sive quod vera et realis sit tuba, ut affirmat D. Gregorius, D. Anselmus apud Cornelium à Lapide, quem vide. Sive quod illa vox archangeli, tam clara et sonora, tamque potens et efficax futura sit, ut propterea dicatur *tuba Dei*, ubique penetrans, usque ad aures dormientium; omnes evigilans et ad judicium convocans. Surgite mortui, venite ad judicium. Christus Dominus, D. Paulus et D. Joannes de tubâ hæc loquuntur. Hæc erit tuba novissima, de quâ 1 Cor. 15. Hæc tubæ vox erit morale resurrectionis instrumentum, sicut verba consecrationis sunt transubstantiationis instrumentum, ait Tirinus, post Cornelium à Lapide. Quintò, ET MORTUI QUI IN CHRISTO SUNT.... Et ad primum hujus vocis, seu jussus Dei, instans, resurgent omnes mortui quidem (sed Apostolus Christianos hæc tantum nominat, ad quorum consolationem scribit) et tam promptè et subito, ut eamdem vocem paulò protraëtam et adhuc personantem audituri sint resumpti corporis auribus. *Audient vocem Filii Dei*, vel ad vocem, surgite, resurgent, sicque audient obediendo: ad vocem venite, audient corporaliter et ad judicium venient. Vide Cornelium à Lapide qui Suarem citat. **R**ESURGENT PRIMI. Græc., pri-mum. Illud *primum*, et sequens *deinde*, non significat prioritatem et posterioritatem in resurrectione, quasi aliqui prius, alii posterius sint resurrecti, sicut enim omnium resurreccio in eodem instanti, sed denotat prioritatem inter resurrectionem aliquorum et raptum omnium. Itaque resurgent primi, seu primùm, id est, primò resurgent mortui, ut simul cum vivis rapi possint in aera, non post eos.

VERS. 16. — *D*einde nos, qui vivimus, qui relinqui-mur, simul rapiemur cum illis (qui ex mortuis resurrexerunt) in nubibus obviâ Christi in aera. Rapiemur tum ab angelis, tum à virtute Christi in aera, ut ibi in nube spendidissimâ quasi throno considenti ad ju-dicium peragendum, sancti omnes in nubibus splen-didis, quasi thronis assistant, ac quasi assideant, ita tamen ut quisque suo ordine et gradu pro meritis con-

DEINDE, id est, peractâ resurrectione, tam nos, qui tunc vivemus, quam alii sancti jam pridem mortui et tunc resuscitati, RAPIEMUR IN AERA, non ante illos, sed simul et unâ. Sed vivi, sicutne sine morte immortales? Ita opinati sunt Graeci multi, quos sequitur Cajetanus; quin et D. Augustinus id affirmavit aliquando, lib. 2 de peccatorum Meritis, cap. 51, sed retractavit, lib. 20 de Civit., cap. 20. Communiter tamen omnes Latini, ob Scripturæ auctoritatem omnes homines ad mortem condemnantis, docent quod, vel in ipso raptu, vel ante raptum, omnes omnino homines morientur. Vide fusiis apud Estium.

Hic ergo concipitur ordo in resurrectione, licet in instante fiat. **D**ominus DESCENDET DE CÆLO, stipatus angelis suis, qui quasi voce communis clangabunt, ut se ad Domini jussum præstò esse testentur. Imperabit Dominus archangelo vocem dare resurrectionis signum et instrumentum. Vocem dabit archangelus, quæ quasi tuba Dei clarissima ubique personabit et ut potentissima efficiet id quod jubebit. Ad hanc vocem resurgent omnes mortui. Immutabuntur vivi, sive paulò post mortui sint et tunc resurgent; sive in instanti moriantur et in altero resurgent. Omnes deinde justi simul rapiuntur in aera, obviâ Christo judicium exercenti, reprobis ad sinistram humi relictis. Aliqua desunt in hoc ordine non expressa, sed alibi dicta à D. Paulo I ad Cor. 15; et à Christo, Matth. 24.

ET SIC SEMPER CUM DOMINO ERIMUS, ejus scilicet gloriæ consortes. O felix consortium! ô beatam æternitatem! semper cum Domino erimus. Ut hoc tunc eveniat nobis, nunc studeamus semper esse cum ipso, mente, corde, affectu, moribus et vitâ; in ejus vivamus gratiâ ut in illius gloriâ vivamus.

VERS. 17. — **I**TAQUE CONSOLAMINI INVICEM... His ergo de resurrectione gloriosâ, et de æternâ cum Christo in beatitudine permansiōne, sermonibus consolamini vos mutuò in morte vestrorum, et ne lugeatis sicut gentiles qui tales spem non habent. O solidam Christianorum consolationem, in Dei verbo fundatam et in æternâ Dei gloriâ stabilitam! resurgam immortalis; at me Christi glorie consors futurus, sine fine. Hæc est spes mea, ô Deus; hæc est consolatio mea. Hæc spe erectus, hæc consolatione sustentatus, omnia terrena, mortalia, caduca, aliquando peritura contemno; te solum, ô Deus meus, desidero, diligo; tibi unicè adhærere in æternum volo; tibi soli servire, tibi totus esse, in tempore, et in æternitate.

Adjuva, Deus, infirmitatem meam; et qui dedisti velle, da et perficere; omnia mea rumpe vincula, ut liber ab omnibus me in occursum tuum præparem assidue; hoc unicum sit negotium meum.

sideat.

*E*t sic semper, videlicet tam in judicio quam in coelio, ad quod mox ascendent. **C**um Domino (Christo) erimus.

VERS. 17. — **I**taque consolamini invicem in verbis istis, nimis eorum commemoratione mutuam fidem et spem excitando.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad primum redigenda.

1º Ex v. 1, discamus omnes in salutis viâ nunquam standum, sed semper ambulandum, continuè proficiendum; de virtute in virtutem eundum usque ad cœlum. Vide v. 1, in commentario. Vide etiam v. 10.

2º Ex v. 3, discamus mentique nostræ inscribamus nunquam obliterandam omnium Dei præceptorum summam, seu epitomem. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio nostra.* Deus vult ut sim sanctus, id est, omne peccatum fugiam, omne bonum amplectar. Hæc erit ergo deinceps tota mea voluntas, hoc omne studium meum: omne malum horrebo, omne bonum et sanctum cum Dei gratiâ operabor. Deus vult ut sim sanctus, ab omni malo alienus, et speciatim ab omni immunditiâ remotus. Deus est spiritus, et, quia spiritus, vult me spiritualem, sanctum, purum. Deus est spiritus, et, quia spiritus, impuritatem horret tanquam sibi oppositam. *Non permanebit spiritus meus in ho-*

CAPUT V.

1. De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis :

2. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.

3. Cum enim dixerint : Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient.

4. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat.

5. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei : non sumus noctis, neque tenebrarum.

6. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilamus et sobrii simus.

7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebri sunt, nocte ebri sunt.

8. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induit loricam fidei et charitatis, et galeam spem salutis.

9. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum,

10. Qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus.

11. Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis.

12. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsent vobis in Domino, et monent vos,

13. Ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum : pacem habete cum eis.

14. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.

15. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes.

16. Semper gaudete.

17. Sine intermissione orate.

18. In omnibus gratias agite; hæc est enim volun-

mine, quia caro est. Omnem itaque impuritatem horrebo; castitati magis ac magis studebo. Impuritatis enormitatem et ab eâ deterrentia virile in v. 7, 8. Per eam Deus spernitur, Christus inhonoratur, Spiritus sanctus contumeliam afficitur. Ibidem discamus quomodo de rebus etiam dishonestis castè loquendis, ubi est loquendi necessitas.

3º Notemus et diligenter exsequamur omnes Apostoli præceptum de fugâ otii et de labore honesto, ut quieti et pacifici nostra curemus, de alienis non immisscamur negotiis, sed operemur indesinenter. Vide v. 11.

4º Qui veritatem de mortuorum resurrectione benè et seriò penetraverit, hinc solidam et Christianam de morte, tum suâ, tum suorum, consolationem percipiet. Vide à v. 42 usque ad finem, et præsertim v. 17.

CHAPITRE V.

1. Or pour ce qui regarde les temps et les moments, il n'est pas besoin, ô frères, que nous vous en écrivions,

2. Parce que vous savez bien vous-mêmes que le jour du Seigneur doit venir comme un voleur pendant la nuit.

3. Car lorsqu'ils diront : Nous sommes en paix et en sûreté, ils se trouveront surpris tout d'un coup par une ruine imprévue, comme l'est une femme grosse par les douleurs de l'enfantement, sans qu'il leur reste aucun moyen de se sauver.

4. Mais quant à vous, ô frères, vous n'êtes pas dans les ténèbres, en sorte que ce jour puisse vous surprendre comme un voleur.

5. Vous êtes tous des enfants de lumière, et des enfants du jour: nous ne sommes point enfants de la nuit ni des ténèbres.

6. Ne dormons donc pas comme les autres, mais veillons, et gardons-nous de l'envirrement du péché.

7. Car ceux qui dorment, dorment durant la nuit; et ceux qui s'envirrent, s'envirrent durant la nuit.

8. Mais nous qui sommes enfants du jour, gardons-nous de cette ivresse, et armons-nous en prenant pour euirasse la foi et la charité, et pour casque l'espérance du salut.

9. Car Dieu ne nous a pas destinés pour être les objets de sa colère, mais pour nous faire acquérir le salut par Notre-Seigneur Jésus Christ,

10. Qui est mort pour nous, ainsi que, soit que nous veillions, soit que nous dormions, nous vivions toujours avec lui.

11. C'est pourquoi consolez-vous mutuellement, et édifiez-vous les uns les autres, ainsi que vous le faites.

12. Or nous vous supplions, ô frères, de considérer beaucoup ceux qui travaillent parmi vous, qui vous gouvernent selon le Seigneur, et qui vous avertissent de votre devoir;

13. Et d'avoir pour eux une particulière vénération par un sentiment de charité, à cause qu'ils travaillent pour votre salut. Conservez toujours la paix avec eux.

14. Je vous prie encore, ô frères, reprenez ceux qui sont dérégles, consolez ceux qui ont l'esprit abattu, supportez les faibles, soyez patients envers tous.

15. Prenez garde que nul ne rende à un autre le mal pour le mal, mais soyez toujours prêts à faire du bien, et à vos frères, et à tout le monde.

16. Soyez toujours dans la joie.

17. Priez sans cesse.

18. Rendez grâces à Dieu en toutes choses, car

tas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis.

19. Spiritum nolite extinguere.

20. Prophetias nolite spernere.

21. Omnia autem probate; quod bonum est tenete.

22. Ab omni specie malâ abstinetes vos.

23. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querelâ in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.

24. Fidelis est qui vocavit vos; qui etiam faciet.

25. Fratres, orate pro nobis.

26. Salutate fratres omnes in osculo sancto.

27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.

28. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

c'est-là ce que Dieu veut que vous fassiez tous en Jésus-Christ.

19. N'éteignez pas l'Esprit.

20. Ne méprisez pas les prophéties.

21. Mais éprouvez tout, et admettez ce qui est bon.

22. Abstenez-vous de tout ce qui a quelque apparence du mal.

23. Que le Dieu de paix vous sanctifie lui-même en toute manière, afin que tout ce qui est en vous, l'esprit, l'âme et le corps, se conservent sans tache pour l'avènement de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

24. Celui qui vous a appelés est fidèle, et c'est lui qui fera cela en vous.

25. O frères, priez pour nous.

26. Saluez tous nos frères, en leur donnant le saint baiser.

27. Je vous conjure par le Seigneur de faire lire cette lettre devant tous les saints frères.

28. Que la grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous. Amen.

ANALYSIS.

Veritatem, modum et ordinem resurrectionis docuit; restabat ut indicaret tempus et diem. At hoc, inquit, vobis fidelibus non est necessarium, quia fide scitis quod dies Domini sit inopinatò venturus, et improbos occupaturus ex improviso, sicut fur obrepit nocte, et dormientibus adest inexpectatus, v. 1, 2, 3. Vos autem dies illa non comprehendet imparatos, quia filii lucis estis, v. 4, 5. Hoc ut ita sit, ut filii lucis vigiles et sobrii simus, v. 6, 7, insuper et armati fide et charitate quasi thorace, spe quasi galea salutis; v. 8. Salutem vero speremus ex Dei bonitate, qui nobis Filium suum dedit, in suo proprio sanguine Salvatorem; v. 9, 10, 11.

Commendat inferioribus honorare eos qui præsunt et

in Evangelio prædicando laborant, v. 12, 13. Præsules autem hortatur ut suo rite fungantur officio, arguant, solentur, suscipiant, tolerent, v. 14; attendant subditis, v. 15.

Omnes fideles hortatur ad gaudium spirituale, ad orationem assiduam, ad gratiarum actionem, ut Spiritum non extinguant, prophetias probent, ab omni specie mali abstineant; v. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

Denique omnimodam eis sanctitatem appræcatur, v. 23,

24. Se eorum commendat orationibus, v. 25. Omnes salutat, v. 26. Adjurat eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, v. 27, quam consuetâ gratiam precandi formulâ claudit, v. 28.

PARAPHRASIS.

1. Cæterum de temporibus et momentis quibus ad judicium venturus sit Christus necesse non est ut scribam vobis.

2. Ipsi enim exactè nōtis quod dies Domini inopinatò et inexpectata veniet, sicut fur in nocte.

3. Cūm enim dixerint: Pax et securitas est, nihilque periculi; tunc illis repentinum superveniet extitum, quod non effugient, sicut mulieri prægnanti, et aliud cogitanti, dolor partus repente supervenit.

4. At vos, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur deprehendant.

5. Quomodo enim in tenebris essetis vos qui filii lucis estis, et filii diei? nos Christiani non sumus filii noctis, neque tenebrarum.

6. Ne dormiamus ergo sicut cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.

7. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt; et qui inebriantur, nocte inebriantur.

8. At nos, qui diei sumus filii, vigiles et sobrii simus; insuper et armati, fidem scilicet et charitatem pro loricâ, et spem salutis pro galea induit.

9. Spem salutis dixi; non enim nos, filios suos, Deus destinavit ad damnationem, sed ad salutem æternam per Domini nostri Jesu Christi merita acquirendam,

10. Qui pro nobis mortuus est, ut, sive vivi, sive

mortui, æternâ cum illo gloriâ perfruamur.

11. Propter quod, scilicet et propter Christi mortem pro nobis, et propter futuram æternæ Christi glorie perfruitionem, vos invicem consolamini et edificate mutuò, sicut reverâ facitis.

12. Rogamus autem vos, fratres, ut notetis eos qui in Evangelio vobis prædicando laborant, et qui præsunt vobis in Domino, et vos admonent de faciendis et de fugiendis.

13. Illos, inquam, noveritis, ut speciatim eos honoretis et impensiùs diligatis, propter opus quod exercent in vobis; pacem habete cum eis.

14. Rogamus autem vos, fratres prælati, ut corrigitis inquietos, consolemini pusillanimes, suscipiatis infirmos, patientes sitis ad omnes, sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati.

15. Videte ne quis cuiquam malum pro malo reddit; sed studete semper benefacere omnibus, non fratribus tantum, sed et infidelibus.

16. Læto semper sitis animo;

17. Orate assiduè;

18. De omnibus Deo gratias agite: hæc enim Dei voluntas est, seu vult Deus ut id faciatis omnes per Jesum Christum.

19. Spiritum sanctum ne extinguatis, scilicet in donis suis.

20. Prophetias speciatim ne spernatis :
 21. Omnia tamen (à prophetis proposita) examine, et quod bonum est retinete.
 22. Quod speciem habet mali fugite.
 23. Deus autem pacis auctor vos totaliter et perfecte sanctificet, et totum spiritum vestrum, et animam, et corpus, in sanctitate custodiat, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.
 24. Deus qui vos vocavit, fidelis est, perficiet quod incœpit.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE TEMPORIBUS AUTEM ET MOMENTIS...
 Iisdem utitur verbis ac ipse Christus Dominus : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*, ait Christus, Act. 1. *De temporibus autem et momentis...* ait Paulus. Xp̄cōi, hic majorum sunt temporum spacia, v. g., anni; καιροι, minora, menses scilicet, dies, horæ. Sensus Apostoli hic esse videtur : *Equidem, ô Thessalonicenses, necessarium erat ad fidem et spei vestre confirmationem, et ad vestram, in defunctorum vestrorum luctu, consolationem, ut de resurrectione et de resurrectionis modo et ordine scriberem vobis; at vero de temporibus et momentis quibus fiet omnium resurrecio scribere vobis, nec vobis necessarium est, nec mihi possibile. Non possibile quidem, quia latet omnes haec dies : Veniet ut fur, v. 2; non autem necessarium vobis, quia vos, fratres, non estis in tenebris, v. 4.*

Merito notat hic D. Chrysostomus quod haec sit ingenii nostri curiositas, ut quæ maximè latent ea maximè scire cupiat; præsertim vero tempus consummationis seculi. De hoc ipsi apostoli ante passionem exquisierant; Matth. 24 : *Dic nobis quando haec erunt, et quod signum adventus tui, et consummationis seculi.* Post passionem et resurrectionem, Act. 1 : *An in tempore hoc restitus, etc.* At non sic, postquam Spiritu sancto digni sunt habiti; quin vero reprimunt hanc intempestivam curiositatem, nec sinunt querere de temporibus et momentis, etc.

Revera, quid hinc lueri, ait Chrysostomus? Sit longè, sit propè, quid ad nos, cum vita nostræ finis sit unicuique nostrum seculorum consummatio? Quid de communione fine curiosè sollicitus es? Finem tuum eura, hunc finem prepara, ab alio fine tibi grave nihil accidet, ex D. Chrysostomo. Cur autem finem communem et particularem nobis celaverit Deus, vide D. Chrysostomum et Theophylactum, ne in vitum nos precipites demus, ne in secundum, ne mercedem nobis amputet. Haec fuisi D. Chrysostomus.

VERS. 2. — IPSI ENIM DILIGENTER, id est, exactè, planè et certò scitis.

QUIA DIES DOMINI SICUT FUR.... Sicut enim fur in

VERS. 1. — *De temporibus autem, etc.; quo scilicet tempore et momento Christus venturus sit ad iudicium.*

VERS. 2. — *Ipsi enim diligenter, id est, exactè, planè, certò, scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet; scilicet inopinato et inexspectatus.*

VERS. 3. — *Cum enim dixerint pax, et securitas; id*

25. Fratres, orate pro nobis
 26. Nomine meo salutare fratres nostros, eosque osculo, charitatis symbolo, osculemini.
 27. Obtestor vos in nomine Domini nostri Jesu Christi ut haec Epistola in publico fidelium conventu legatur.
 28. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum. Amen.

nocte obrepit, et hominibus dormientibus adest inexspectatus, ita dies Domini inopinato veniet, et homines incredulos et incautos occupabit ex improvviso.

VERS. 5. — CUM ENIM DIXERINT: PAX... Loquitur de improbis, præsertim infidelibus, ac fidelium persecutoribus. Cum ergo putaverint illi omnia esse pacifica et in tuto posita, tunc repentinus eis superveniet; Græc., instat, imminet interitus, seu adest proximum et certum exitium.

SICUT DOLOR IN UTERO HABENTI, id est, sicut dolor partus prægnantem occupat ex improvviso. Exemplum valde appositum et in Scripturis frequens. Novit mulier prægnans quod pariet: quando vero paritura sit, an septimo, an octavo, an nono, an decimo mense, quo die, quæ horâ, ignorat; sed sapè jocans, ludens et ridens, ineffabilibus repente comprehenditur doloribus. Ita et nos scimus venturum Dominum, sed adventus illius momenta vel tempora ignoramus. Ita et impensis ridentibus et gaudentibus supervenit repentinus interitus.

ET NON EFFUGIENT, nec ullo modo poterunt effugere. Hujus rei figuram habes in diluvio. Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis; Matth. 24, v. 57; et in Balthasare comedente, et cum laetitia bibente, et tamen audiente: *Mane, thecel, phares; Daniel. 5, 25.*

Observatio moralis.

Quod Apostolus de judicii generalis die hic dicit, illud et intellige de mortis nostræ nostrique judicij particularis die: sicut fur, venit inopinatus. Heu quot novimus quos dormientes, sicut Miphiboseth, preoccupavit? quot, sicut Balthasarem, bibentes et gaudentes? Vigilate itaque, alt Christus in Evangelio; iterum dico, vigilate; omnibus dico, vigilate, ne scilicet tale quid eveniat nobis, Matth. 24, 42; Lucæ 15, 35, 37. Mirare hic ineffabilem Dei misericordiam, toties totque modis impios homines de suo adventu inopinato commonentis. Sanè imperatos invenire non vult, quos toties invitat ad preparationem.

O Deus bone! Deus misericors! etiam cum vis irasci, misericordiae recordaris. Dediti metuentes te significat, tutæ sunt omnia, nihil est periculi, nullus metus; tunc repentinus eis superveniet interitus; id est, instat, imminet exitium.

Sicut dolor in utero habenti, id est, parturienti: hanc enim repente nesciam dolor partus corripit. Et non effugient; q. d.: Nec ullâ ratione poterunt effugere malum imminens.

cationem, ut fugiant à facie arcus, psal. 59, 6. Quād meritò itaque singulis impropetas pereuntibus: Perditio tua ex te! Da mihi, ô Deus clemens, hāc tuā si uti misericordiā, ut fidei vigilantiā præveniam mortis præoccupationem, pœnitentiæque doloribus effugiam damnationis aeternæ dolores.

Sed circa litteram objici potest: Nonne Elias et Antichristus præcessuri sunt eruntque signum adventū Christi? Erunt, respondet Theophylactus, erunt quidem signum consummationis seculi, Christi adventū non item; subitaneus erit enim et incertus. Sed, inquies iterū, erunt signa in sole... Fateor et hæc signa præcedent adventum Domini, sed non diem adventū Domini: quippe tempus signorum illorum erit ipse dies Domini, nec diù durabit tempus illud. Vide Estium.

VERS. 4. — **VOS AUTEM, FRATRES...**, utpote fide illuminati, NON ESTIS IN TENEBRIS, scilicet infidelitatis et capiditatum, UT VOS DIESILLA, SICUT FUR, COMPREHENDAT. Omnibus quidem, ipsis etiam fidelibus et piis ignotus est hic dies, non tamen omnes occupat ex improviso, sed improbos tantum et tenebrarum operibus deditos. Sicut in luce vigilantibus et excubias agentibus etsi superveniat fur, non nocebit; atvero dormientes in tenebris spoliat et nudat.

VERS. 5. — **OMNES ENIM VOS FILII LUCIS ESTIS...** Sic in Scripturis appellantur Christiani ob Christum qui lux est mundi Paterque noster, et ob fidem quaē vera lux est, et justitie diem parit. Hoc autem sèpè repeatit Apostolus ut filios lucis laudans, excitet ad opera lucis, id est, sanctitatis; sieque non paveant hanc diem omnibus tenebrarum filiis terribilem. Verus Christianus adventum Christi Patris nostri non horret, sed optat; quippe, ait S. Augustinus, perversum omnino est quem diligis timere ne veniat: orare quotidiè: *Adveniat regnum tuum*, et timere ne exaudiaris.

Unde iste timor? Quia iudex venturus est. Sed numquid invidus? numquid malevolus? Nihil horum prorsus: quis enim venturus est judicare, nisi qui venit judicari pro te? August., psalm. 147, citatus à P. Cornelio. Idem vide fusiū in Epist. secundā ad Thesalonicenses, cap. 2, v. 1.

VERS. 6. — **IGITUR NON DORMIAMUS...** Ne præsumant de nomine, hortatur ut et de facto sint filii lucis, vigilantes et sobrii. Quid enim prodesset nobis nomine et professione externā filios lucis esse, si operibus simus tenebrarum filii; si sicut pagani dormiamus in

VERS. 4. — **Vos autem, fratres, non estis in tenebris.** Id est, vos cùm sitis illuminati per fidem vivam, non jam estis in nocte tenebrarum, id est, infidelitatis ac exteriorum vitiorum.

Ut vos dies illa tanquam fur comprehendat, hoc est, opprimat ac perdat; sed eos solos quos somno ac tenebris occupatos invenerit, id est, mīlos.

VERS. 5. — **Omnis enim vos filii lucis estis, et filii dei;** id est, fide illuminati, et ad opera lucis ac dei (que sunt opera fidei, exteriorumque virtutum) exercenda per Christi gratiam vocati.

Non sumus noctis, neque tenebrarum, scilicet filii; id est, noctis ac tenebrarum opera sectantes.

VERS. 6. — **Igitur non dormiamus sicut et cæteri:** somno peccatorum, desidiæ, ignorantiae Dei et sa-

peccato et in oblivione Dei et salutis nostræ? Tantò severior erit nostra damnatio, quātò majori luce donati fuerimus; quippe complebitur in nobis quod dixit Christus: *Hoc est iudicium mundi, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Igitur non dormiamus somno peccati, ne ster-tiamus salutis nostræ negligentes.*

SED VIGILEMUS attenti: qui vigilat domumque suam custodit, furis adventum persentit; ita qui vigilat, Domini adventū signa percipit.

ET SOBRI SIMUS: non à vino tantum, sed ab omni cupiditate et perturbatione animi, quæ spiritualis est ebrietas. Ebrietas animæ sunt divitiae, pecuniae cupiditas et amor corporum, D. Chrysostomus.

VERS. 7. — **QUI ENIM DORMIUNT...** Vigilantie et sobrietatis nostræ rationem petit ex metaphorâ jam dictâ noctis et dici. Nocturnum tempus somno et ebrietati magis opportunum: hinc qui dormiant... Dies vero vigilie et sobrietatis tempus est.

VERS. 8. — **Nos igitur, qui sumus filii dei, vigiles et sobri simus,** insuper et armati. Sobrietatem supra addidit vigilantia; si quis enim vigilat quidem, sed ebrios sit, hunc prædo facilè subripet et spoliabit. Illic autem arma sobrietati superaddit, quia hominem etiam vigilem et sobrium, sed inermem, latro facilè conficit. Itaque vigiles, sobrii, armati simus.

INDUTI LORICAM FIDEI, id est, dogmata, ait D. Chrysostomus. **ET CHARITATIS,** id est, bonam vitam, idem Chrysostomus. **ET GALEAM SPÆM...** Spes autem salutis nobis per Christi merita promissa sit mentis nostræ galea. Fides charitate animata cor et vitam hominis interioris protegit et conservat, sicut lorica pectus et interiora; spes vero mentem erigit ad coelestia.

Observatio moralis.

Itaque tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura. Ad vigilantiam D. Chrysostomus hic, in fine moralis, nos excitat exemplo funambulorum et ambulantium super cacumina et precipitia. Angustam, inquit, viam ingredimur, precipitiis undique circumdataam, que duos simul pedes non capit: quantâ itaque nobis opus est vigilantia! Vides quod si qui eusmodi vias ingrediuntur non solum pedes muniunt, sed et oculos, etc. Sic et nos omnia diligenter et accuratè circumspiciamus: magnum est vitii profundum, magna precipitia, magnæ inferius tenebrae; angustias observemus, cum timore et tremore ambulemus. Sobrietas nobis duplex est necessaria. Sobrii,

luti.

Sed vigilemus, et sobri simus, quasi in die; hoc est, semper simus in expectatione iudicis venturi, quod est vigilare; semperque justis ac temperatis actioni- bus intenti, quod est sobrius esse.

VERS. 7. — **Qui enim dormiunt, nōgē dormiunt.** Dormientes vocat eos, qui in malitia dormiunt. Et qui ebrios sunt, nocte ebrios sunt. Vocat ebrios scilicet eos qui cupiditatibus animi et perturbationibus indulgent.

VERS. 8. — **Nos autem qui diei sumus, eſc.** Non sat is est vigilare, verum opus ethiam armari. **Lorica ergo** quæ pectus et totum corpus obarmenys, si tides, et bona opera charitatis; **galea** vero nostra sit spes salutis.

seu liberi, debemus esse ab omni vitioso affectu, et sobriè debemus uti hujusmodi rebus. Audi cumdem D. Chrysostomum: Nullus talem ingrediens viam in trisum effunditur, nec ebrietate gravatur; sed in so- drietate et jejunio hanc viam ingreditur. Nullus hæc viā incedens aliquid defert superfluum, sed succin- etus et expeditus, etc.; nullus suos pedes impedit, sed liberos dimittit et solutos, etc.

Panopliam hominis Christiani vide Ephes. 6; hic ad tria reducitur: Sint fides attenta ad coelestia; spes firma et hæc exspectans; charitas operans, quæ hæc æterna promereatur bona. Est in nostrâ potestate ut Deus nostrî misereatur, ait D. Chrysostomus: misere- rere proximi, et Deus ipse miserebitur tuî. Vide in fine moral.

VERS. 9. — QUONIAM NON POSUIT NOS DEUS... Spes nostram firmat ex Dei bonitate salutem nostram adeò volentis, ut Filium suum unigenitum dederit pro nobis. Sensus ergo est: Et meriti sperare debemus, quia nos Deus, filios suos, non destinavit ad perditionem, sed ad salutem æternam. Unde hoc tibi constat?

VERS. 10. — QUI MORTUUS EST PRO NOBIS... Quia Filium suum dedit pro nobis. Adeò vult nos salvos fieri, ut Filium suum dederit, et non solùm dederit, sed dederit ad mortem. Quanta hinc spes!

UT SIVE VIGILEMUS, SIVE DORMIAMUS... Aliter hic vi- gilare et dormire sumuntur quā supra; significant enim hæc, vivere et mori. Itaque pro nobis mortuus est Christus, ut, sive vigiles, sive dormientes, sive vivi, sive mortui, sive in hæc vitâ, sive post mortem, cum illo vivamus; nunc scilicet per gratiam, tunc per gloriam. Vivam ergo, an moriar, nihil meâ refert, cum illo vivam: etiam si mortuus fueris, cum illo vi- ves. Nihil itaque timeamus, nec vitam, nec mortem; utrumque nobis indifferens, ex D. Chrysostomo.

VERS. 11. — PROPTER QUOD, id est, quia Christus pro nobis mortuus est ut cum illo in æternum vivamus;

CONSOLAMINI INVICEM, ET VOS AEDIFICATE MUTUO. Mutuam salutem piis promovete sermonibus et exem- plis.

Observatio moralis.

Deus vult salutem meam; me destinavit ad vitam; salutis meæ causâ Filium suum dedit ad mortem. Fi- lius pro me mortuus est ut, sive vigil, sive dormiens,

VERS. 9. — Quoniam non posuit nos Deus in iram. Id est, Deus non posuit, constituit, ordinavit nos ad iram seu vindictam; id est, non prædestinavit nos ad æternam damnationem.

Sed in acquisitionem salutis, id est, sed ad æternam salutem efficaciter acquirendam.

Per Dominum nostrum Jesum Christum. Deus per Christum nos prædestinavit ad salutem. Nam à Deo per Christum nos electos esse, sermo est Apostolo frequens. Ephes. 1, et alibi.

VERS. 10. — Qui mortuus est pro nobis. Mortuus est autem pro nobis, ne nos maneremus in morte, sed ut in æternum vivemus.

Ut sive vigilemus, id est, vivamus, sive dormiamus, id est, moriamur, simul cum illo vivamus, nimis rūm hic in gratiâ, post mortem verò in gloriâ: id quod proprie est vivere cum Christo. Nam alioqui, durante

sive in hæc, sive in alterâ vitâ, sim et vivam cum illo, simque æterne glorie sue particeps. O bonitas! o misericordia ineffabilis! O consolatio solida quæ in tali fundatur bonitate et misericordiâ! Quis non spe- ret in hæc elementi voluntate Dei, in hæc pretiosâ morte Fili. Dei? Etiam si me occiderit, in hoc sperabo. Hoc non contentus, ut Deum et Christum imiter, volo, desidero, ardeo saeculum proximi mei; verbis è exemplis illam, quantum potero, promovebo: nihil recusabo ei pro quo Christus mortuus est; cuique vi- tam suam dedit et sanguinem.

AEDIFICATE ALTERUTRUM. Metaphora dueta ab archite- ctit qui murum simul aedificant. Debet unusquisque proximum suum aedificare, id est, ipsius salutem ver- bis et factis promovere. Ne dicas, non sum doctor, ait Theophylactus; doctores non sufficiunt ad omnium aedificationem, hinc unusquisque proximum aedificet.

VERS. 12. — ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, UT NO- VERITIS... Præcepta dat ad vitæ christianæ institu- tionem spectantia, ac primò commendat honorem præ- latis et Ecclesiæ ministris debitum. Rogat ergo fide- les inferiores ut omnes Ecclesiæ ministros, sive doctores sint, sive prælati, sive quodcumque officium exerceant, revercantur, diligent, eisque necessaria suppeditent. Omnes Ecclesiæ ministros dixi, nec enim necessariò hæc tria eidem personæ convenient. Imò tres gradus videtur distinguere, scilicet doctores, prælatos, presbyteros.

Ut noveritis: hæc agnitus significat hæc reverentiam, obedientiam, rerum necessiarum subministratio- nem. Rogamus ergo ut respectu et affectu noscatis, seu ut consideretis et honoretis,

EOS QUI LABORANT INTER VOS, docendo scilicet, et ea que sunt salutis vobis administrando.

ET PRÆSUNT VOBIS IN DOMINO, id est, et qui vobis præsunt in iis que spectant ad Dominum, seu prælatos ecclesiasticos.

ET MONENT VOS, id est, et qui vos monent de fa- ciendis et de fugiendis, seu presbyteros, quibus hoc maximè convenit.

Hic nota tria prælatorum in subditos munia. Labo- rent assiduè in docendo et necessaria salutis admini- strando. Præsent et regant sollicitè circa ea quæ Do- mini sunt. Fortiter et charitatè moneant de faciendis et de fugiendis.

mortalī hæc vitâ, magis in Christo, quācum cum Christo vivere dicimur.

VERS. 11. — Propter quod consolamini invicem. Sci- licet per ea quæ de resurrectione mortuorum et vitâ perpetuâ cum Christo ducendâ jam ex me audivistis.

Et aedificate alterutrum; id est, mutuam salutem promovete piis sermonibus, quibus ad spem beatæ resurrectionis et vitæ æternæ, fratrum animi exci- tentur.

Sicut et facitis. Hoc addit, quò gratior sit exhortatio laudi permixta.

VERS. 12. — Rogamus autem vos, fratres, ut nove- ritis, id est, notetis, et rationem eorum habeatis, eos qui laborant, in prædicando Evangelio et re chri- stianâ procurandâ ac promovendâ, inter vos.

Et præsunt vobis in Domino, id est, in Domini Christi familiâ, hoc est, Ecclesiâ. Et monent vos, nem-

VERS. 15. — *UT HABEATIS ILLOS ABUNDANTIUS IN CHARITATE.* Græc.: *Et ducere illos superexuberant in charitate.* Quod vertit Syrus. : *Ut aestimentur a vobis cum charitate abundantiori.* Ambrosius : *Ut illis sumnum honorem habeatis in charitate.* Theophylactus post D. Chrysostomum : *Ut abundantius diligatis eos, sicut filii parentes suos.* Sensus ergo est : *Rogamus vos ut eos omnes summoperè revercamini ex charitate, propter ministerium quod in vobis exercent, et quod omni veneratione dignum est.*

Audi Chrysostomum : Per ipsos generati estis aeternâ generatione; per ipsos estis regnum assecuti; per montis ipsorum fiunt omnia; per ipsos vobis portae cœlorum aperiuntur. Qui Christum diligit, eujusmodi cumque sit sacerdos, eum diligit, quod per eum veneranda sit assecutus sacramenta.

PACEM HABETE CUM EIS. Græc. : *Pacem habete in votis ipsis.* Sed Syrus, Æthiops, D. Chrysostomus, Theodoreetus, habent sicut Vulgata. Theophylactus utrumque conciliat : *Habete pacem cum ipsis, idque non externâ specie, sed in vobis ipsis.*

Sicut supra notâ tî prelatorum in subditos tria officia, sic tria hic inferiorum in prelatos debita: honorem, amorem, pacem, idque ob tremenda mysteria que per ipsos assecuntur.

VERS. 14. — *ROGAMUS AUTEM VOS...* Praelatos nunc alloquitur.

CORRIPITE INQUIETOS. Græc., *inordinatos.* Syrus, *male agentes.* Æthiop., *contumeliosos.* Arab., *eos in quibus non est ordo.* ἄτακτος, qui regulam et ordinem non servat. E contra, εὐτάκτος, *ordinis observator.* Itaque intellige negligentes sui ordinis, regulæ, et offici; qui suis dissolutis moribus aliorum pacem et tranquillitatem perturbant.

CONSOLAMINI PUSILLANIMES, quibus scilicet, deficit animus ad magna, seu facienda, seu ferenda.

SUSCIPITE INFIRMOS. Ambrosius, *opitulamini infirmis.* Grotius, *sustentate eos, velut manu præhensos,* id est, tolerare et opitulamini. Græcus significat utrumque tolerare et opitulari.

PATIENTES ESTOTE AD OMNES. Sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati. Patientia, lenitas, mansuetudo, virtus est generalis et ad omnes debet extendi.

pè de iis quæ agere aut fugere debeatis.

VERS. 15. — *Ut habeatis illos abundantius, etc.* Ut eos abundantius ametis et foveatis, quasi filii parentes vestros spirituales. Ita Theophyl.

VERS. 14. — *Rogamus autem vos, fratres.* Illic jam alloquitur eos qui præsunt, et partes quasdam eorum officii attingit.

Corripite inquietos, admonete inordinatos, qui pacem et tranquillitatem publicam turbant malis ac dissolutis moribus.

Consolamini pusillanimes, ne in adversis animum despondeant, ne graviori tentatione pulsati victoriam desperent.

Suscipite infirmos; sublivate infirmos, eos qui fide sunt infirmi, quique in vâ Bei facile scandalizantur.

Patientes estote ad omnes. Id est, longanimes, lenes et mansueti estote erga omnes; non solum infirmos et pusillanimes, verum etiam erga inquietos.

VERS. 15. — *Videte ne quis malum pro malo alieni*

VERS. 15. — *VIDETE NE QUIS MALUM PRO MALO REDDAT.* Interdicetur vindicta. Si malum pro malo non est reddendum, multò minus malum pro bono; multò minus si non fuerit prius malum, Chrysostomus.

SED SEMPER QUOD BONUM EST... Sed studete omnibus semper benefacere, non tantum fratribus, sed et infidelibus et persecutoribus vestris.

Nota *semper et in omnes.* Praeceptum Domini est : *Ego autem dico vobis, diligite...*

VERS. 16. — *SEMPER GAUDETE;* etsi in tentationes incidatis. Alloquitur omnes, et prelatos et subditos, quos hortatur ut læto semper sint animo, etiam in mediis et urgentibus malis, ait D. Athanasius. Quasi dicat Apostolus : *Omnia pro Christo æquo tolerate animo.* Quomodo potest hoc fieri?

VERS. 17 et 18. — *SINE INTERMISSIONE ORATE.* Viam aperit ad perpetuam spiritualem letitiam: scilicet orient assidue et de omnibus Deo gratias agant, etiam de adversis. Age Deo gratias, et malum mutatur in bonum, ait S. Chrysostomus. Hinc D. Augustinus laudat inorem antiquum dicendi, Deo gratias. Vide Cornélium à Lapide.

HÆC EST ENIM VOLUNTAS DEI... Scilicet, ut hoc omnes vos prestatis per Jesum Christum. Sicut per Christum omnia accipimus, sic per ipsum gratiarum reddenda est actio. Ipse enim mediator noster est et nostra hostia laudis. Potest etiam hoc intelligi de aliis praecedentibus. *Hæc est voluntas Dei,* ut gaudeatis, ut oretis, ut gratias agatis: *IN CHRISTO JESU,* id est, per Dominum nostrum Jesum Christum cooperatorem, ait Theophylactus; per gratiam adjutor erit, qui dicit ut fiat. Hinc collige tria cuivis Christiano necessaria: Primum, ut non reddat malum pro malo. Secundum, ut faciat bonum, etiam malum facientibus. Tertium, ut tam de bonis quam de malis gaudeat et Deo gratias agat. *Hæcque in Christo Jesu cooperatore.*

VERS. 19. — *SPIRITUM NOLITE EXTINGUERE.* Spiritus sanctus frequenter in Scripturis igni comparatur. 2 Tim. 1, 6: *Suscitatur sicut ignis sopitus:* hic vero extinguitur. Suscitatur autem precibus assiduis, meditatione continuâ, perpetuo pietatis studio, et jugi operatione sanctâ. Extinctus est contra desidiâ in Deum, nimiis circa terrena occupationibus, carnali reddat, etc. Id est, benefacite invicem et omnibus.

VERS. 16. — *Semper gaudete,* gaudio spirituali; hoc enim inter adversitates et pressuras singulare levamen est, iis præsertim qui patiuntur pro Christo.

VERS. 17. — *Sine intermissione orate.* Iter monstrat quod fiat ut semper gaudeamus, orationem nimis quæ non cesset, atque gratiarum actionem. Oratio est tutela pacis, mœrentium consolatio, letantium jucunditas, lugentium solamen, morientium sepultura, etc. Nulla est alia in totâ vitâ humanâ pretiosior oratione possessio, ait S. Ephrem.

VERS. 18. — *In omnibus gratias agite,* tam in adversitate, quam in prosperitate, etc.

Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, per Christum Jesum, in omnibus vobis. Quasi dicat: *Hæc faciente placebitis Deo per Christum,* sine quo nihil placere potest.

VERS. 19. — *Spiritum vobis extingueret,* id est, dona, gratias, lumina, afflatus, impulsus, et, ut sequitur,

bus desideriis, incredulitate, peccato. Itaque *Spiritum sanctum*, id est, *Spiritus sancti gratias*, illustrationes et impulsus, quibus quasi lampadibus vos in hoc caliginoso loco illuminat, *nolite extinguere*, vestrā in Deum desidiā, nimirū circa terrena dissipationibus, vitā immundā. Vide plura v. 21.

Recte tamen, et magis ad mentem Apostoli, puto, si intelligatur de *Spiritu sancti donis*, ad aliorum utilitatem concessis, v. g., de dono linguarum, propheticæ, etc., de quibus 1 Cor. 12, et que tune erant communia. Tunc, ait Theophylactus et Theodoretus, apud ipsos erant prophetæ Dei, erant et prophetæ vani, de quibus 2 Thessal. 2; sed quia incertum erat utri essent veri, omnes aversabantur et spernebant. Hinc Apostolus omnibus loquens, ac præsertim prælatis, dicit, *nolite charismatum spiritualium usum prohibere*; hoc enim esset *Spiritum sanctum* in suis donis extinguere.

VERS. 20. — PROPHETIAS NOLITE SPERNERE. Licet apud vos aliqui sint prophetæ vani, ne propterea prophetias spernatis, et prophetas aversemisi. Quin imò prophetiam inter alia magnificare, gratiam scilicet vel futura prædicendi, vel Scripturas interpretandi.

VERS. 21. — OMNIA AUTEM PROBATE, id est, examinate tamen quod à prophetantibus proponitur; et quod bonum est et sane doctrinæ congruum retinet. *Omnia probate*, id est, eas quae veræ sunt prophetia, ait D. Chrysostomus, Theophylactus, et ita interpretatur ipse Grotius. Malè ergo hoc extendunt haeretici ad examen dogmatum fidei ab Ecclesiâ in conciliis receptorum quod de prophetiis privatis dixit Apostolus.

Quamvis, ut dixi v. 19, magis ad litteram intelligatur de donis gratuitis, bene tamen et verè potest et de internis gratis etiam intelligi; et circa hoc videndum est D. Chrysostomus; ex quo: Hæc vita nox est crassa, lunâ carens; ut in eâ ambulemus, dedit nobis Deus lampadem præclaram, scilicet *Spiritus sancti gratiam* accedit in cordibus nostris. Hanc lampadem acceptam alii splendidiorem faciunt, ut sancti; alii extinguunt, ut fatuæ virgines. Propterea Paulus ait: *Spiritum nolite extinguere*; hoc est, gratiam.

Sed quomodo extinguitur? Id S. Chrysostomus egregiâ comparatione describit. Sicut lucerna, vel aquæ infusione, vel terræ injectione, vel olei subtractione, vel vento vehementi extinguitur, ita *Spiritus sancti*

prophetias *Spiritu sancti*, qui est quasi lampas præfulgens in nocte hujus seculi. *Nolite* desidiā, terrenis curis, desideriis carnalibus, quasi injecta aquâ vel pulvere extinguere. *Spiritum*, inquit Ambrosius, extinguuit, qui incipientem loqui spiritualia, contradictione suâ sopit.

VERS. 20, 21. — PROPHETIAS NOLITE SPERNERE... *Omnia autem probate*, etc. Hoc est, omnia quæ dicuntur à fratribus tanquam prophetantibus, diligenter expendite, discutite et dijudicate, qualia sint; et quidquid inveneritis bonum, sanæque doctrinæ consentaneum, id retinet.

VERS. 22. — *Ab omni specie malâ abstinet vos*. Monet ne quid agant quod mali, id est, peccati, speciem præ se ferat, etiam si per se malum non sit.

gratia, vitâ immundâ, nimirū circa terrena sollicitudine, pietatis in Deum defectu et in pauperes misericordie, spiritu nequitiae. Itaque clade januas, id est, sensus, os, oculos, aures, ne ingrediatur spiritus malitiae; fac eleemosynam, vaca Deo, terrena contemne, purè et sanctè vive. Hæc quidem excerpti ex D. Chrysostomo, sed verba non sumpsi.

Circa januam claudendam, egregiè comparat duorum hominum ora se verbis appetentium duabus januis apertis, et ex adverso positis, per quas irruit ventus; unam si claudas, cessat ventus.

VERS. 22. — AB OMNI SPECIE MALI ABSTINETE. Quod speciem habet mali, etsi reverâ malum non sit, relinquit tamen, metu scandali. Infirmis plus nocet species mali quam malum ipsum fortioribus. Cave itaque, frater, ne per te pereat infirmus, propter quem mortuus est Christus.

VERS. 23. — IPSE AUTEM DEUS PACIS... Quia non monitis tantum, sed et Dei gratiâ indigemus ad sanctitatem, hinc datis monitis, orat tandem Apostolus ut Deus eos in omnibus, et per omnia, sanctificet, in spiritu, animâ et corpore, sive hæc tria sanctificet ut et in sanctitate servet usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. *Deus pacis*, id est, qui pacis est auctor: hoc utitur epitheto, quia pax ad sanctificationem maximè confert, et ubi pax non est, ibi nec sanctitas est. *Deus ergo pacis* et sanitatis auctor SANCTIFICET vos totos; seu ut ait Syrus: *Vos omnes perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum et animam vestram, et corpus vestrum custodiat sine culpâ in adventum Domini nostri Jesu Christi. Sanctificet vos PER OMNIA*. Græc., totaliter; sensus ergo est: Ita ut sitis toti et perfectè sancti, spiritu, animâ et corpore.

UT INTEGRUS SPIRITUS, ET ANIMA, ET CORPUS.... Græc., et integer, etc. Ut hæc tria integrè et omni ex parte immaculata et irreprehensibilia custodiantur usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. *Spiritus* est rationalis pars animæ, seu mens. *Anima* est ejusdem animæ pars sensitiva, seu pars inferior, quæ nobis cum bestiis communis est. *Corpus* est utriusque domicilium. Tres hominis partes nominat, ut indicet ad sanctitatem requiri ut interius, et exterius simus irreprehensibiles; seu ut mens et voluntas, et omnes sensus interni et externi, ab omni sorde peccati custodiantr immunes.

VERS. 24. — FIDELIS EST DEUS, QUI VOCAVIT VOS: QUI ETIAM FACIET. Hoc sperat et exspectat, non pre-

VERS. 25. — Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia. Deus pacis, scilicet auctor, sanctitatem addat, id est, vitæ puritatem, etc. *Per omnia*, id est, totos, ut toti sitis sancti et perfecti in omnibus, nimirū in spiritu, animâ et corpore.

Ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Precor ut Deus pacis vos totos, ac per omnia sanctificet, id est, spiritu, animâ et corpore mundos constituat, utque integrè et omni ex parte hæc omnia irreprehensa serventur, et servata inveniantur in adventu Domini, quando reddet unicuique secundum opera sua.

VERS. 24. — *Fidelis est*, etc. Id est, efficiet et perfici ut integratatem jam dictam, ad quam vos voca-

cum suarum meritis et efficaciam, sed à Dei fidilitate. Deus, qui vos ad sanctitatem vocavit et ad perseverantiam, fidelis est sperantibus in se: vobis ergo perentibus vires dabit et gratias ad sanctitatem et perseverantiam necessarias. Qui vos vocavit fidelis est, perficiet itaque quod incepit, id est, vires dabit ad perseverantiam necessarias.

VERS. 25. — FRATRES, ORATE PRO NOBIS.

Agnoscit quod ipse precibus indiget adjuvari, in

vit, conservetis, et ad æternam salutem perveniat, si videlicet ejus gratia non desitis, illique coopere-mi. Theophyl. et Anselm.

VERS. 25. — *Fratres, orate pro nobis.* Quid cupiat declarat in 2 Epistolâ, diecns: *Orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur,* etc.

VERS. 26. — *Salutare fratres omnes in osculo sancto;* similis salutatio in Epistolâ ad Rom. et utrâque

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Nota et mirare ineffabilem Dei misericordiam, totus totque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos; v. 5. Adeò verum est quod vult omnes salvos fieri, neminemque perire imparatum. Huic ergo divinae misericordiae respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigil, attentus, et exspectans Dominum, dic cum prophétâ: *Anima mea in manibus meis semper,* etc.

2º Illustrem Christiani dignitatem observa et susci-pe cum gaudio; filius est lucis, filius Christi, qui lux est mundi. *Omnes vos filii lucis estis;* v. 5. At hujus qualitatis consequentias animadverte, ut in praxim redigas. Filius es lucis; sis ergo vigil, et non dormias; sis sobrius, non ebrios; sis semper armatus, nunquam nudus. Vide quae ad hæc omnia spectant in v. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali. Tria nobis necessaria sunt, vigilancia, sobrietas, armatura.

3º Nota quanta debeat esse tua spes in Deum. Quo-

quo D. Chrysostomus Pauli miratur humilitatem.

VERS. 26. — *Salutare fratres omnes in osculo sancto.* Quod erat charitatis symbolum. Quasi diceret: Nō mineo salutare, et pro me osculemini.

VERS. 27. — *Adjuro vos per Dominum...*

Obtestor vos in nomine Christi Domini, ut hæc epistola legatur in publico fidelium conventu.

VERS. 28. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobis-cum. Amen.*

ad Corinthios.

VERS. 27. — *Adjuro vos per Dominum, etc., scilicet iis qui apud vos sunt.*

VERS. 28. — *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobis-cum. Amen.* Concludit epistolam consuetâ valetudinâ formâ, quæ Christi gratiam iis precatur; eo nomine comprehendens omne genus beneficiorum quæ nobis à Deo per Christum donauntur.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

niā non posuit nos Deus in iram, seu in perditionem, sed in acquisitionem salutis; v. 9. Nota et quod sit tuus spei fundamentum, seu per quem debebas hanc salutem sperare, scilicet per Dominum nostrum Jesum Christum, qui pro nobis mortuus est ut simul cum illo vivamus et æternâ gloriâ perficiamur; v. 10. Hanc veritatem si benè penetraveris, juxta D. Pauli mentem, consolaberis, sperabis, benè facies; v. 11. Mortem non timebis, imò potius optabis, juxta ejusdem Apostoli mentem; v. 5.

Vide v. 9, 10, 11, et observationem moralem.

4º Notet superior tria officii sui in subditos munia; v. 12. Videat et v. 14. Notet inferior tria in superiores suos debita; v. 13.

Omnis denique Christianus, v. 19: *Spiritum nolite extinguere,* observet quomodo Spiritus in nobis suscitatur, quomodo extinguitur. Hæc de re vide pulchra ex D. Chrysostomo, v. 20, 21.

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES

Praefationes.

Secunda hæc ad Thessalonicenses Epistola videtur mihi primæ quasi supplementum, aut potius complementum. In prioris enim Epistolæ capite secundo, v. 27 et 28, cum multo desiderio semel et iterum voluerat Paulus ad Thessalonicenses redire. In capite

tertio, v. 10, hujus sui desiderii impletionem oraverat, ut scilicet sermonibus suis completeret quæ de-erant Thessalonicensium fidei. Variis autem negotiis et obstaculis impeditus ne redeat ad eos, per hanc Epistolam, quasi per præsentiae sue supplementum,

cap. 5, dicens se Deum orare ut rursus videat faciem eorum et compleat ea que desunt ipsorum fidei: variis tamen negotiis, ac fortè etiam periculis impeditus

Secundæ ad Thessalonicenses Epistole scribenda plures causæ fuerunt. Cum enim revisere eos Paulus statuisse, atque ejus rei spem fecisset, in priori Epist.,

facit absens quod fecisset præsens, fidem quippe Thessalonicensem roborat, spem firmat, animos erigit ad constanter pro Christo patiendum.

Pro regno Dei patimini, inquit; vobis tribulatis à justo judice requies æterna dabitur, vos autem tribulantibus tribulatio retribuetur; poenas illi dabunt æternas, in vobis verò sanctis suis glorificabitur et admirabilis fiet Deus; tantum ergo vestrâ digni sitis vocatione.

His et similibus, in capite primo, illorum fidem et patientiam confirmat; laudat utramque, ut utramque confirmet, augeat et compleat.

In prioris Epistole capite quarto et quinto, de resurrectione mortuorum, et de gloriose Christi adventu egerat, ad Thessalonicensem in suorum obitu consolationem. Sed quia de utroque sic locutus fuerat quasi brevi futuro, de resurrectione enim agens capite quarto, v. 15, dixerat in primâ personâ: *Nos qui vivimus, etc.*, quasi suo tempore futura foret resurrectio; de die autem adventus Christi ad judicium loquens capite quinto, v. 2 et 4, etc., Thessalonicenses hortatus erat ad vigilandum, ne imparatos illos dies illa, tanquam fur, comprehendenteret, hinc turbati Thessalonicenses putabant et mortuorum resurrectionem et diem judicii instare; ipsorum terrorem augebant fraudulentí quidam doctores, tum fictis quibusdam revelationibus, tum suppositis ejusdem Pauli litteris.

Ut hunc ergo Thessalonicensem metum adimat Paulus, impostoresque redarguat, docet in secundo hujus Epistolæ capite nondùm instare diem judicii; cuius duo dat authentica signa illud præcedentia; apostasiam à fide et adventum Antichristi, quem hic graphicè describit.

In priori denique Epistolâ, cap. 5, v. 14, otiosos quosdam, et inquietos corrigi voluerat; et, quia nondùm emendatos noverat, in hac secundâ, cap. 5, v. 6, illos acriùs castigat, et, nisi resipiscant, excommunicandos denuntiat.

et prohibitus, ad eos non redit. Quare per epistolam id nunc facit, quod præsens facturus fuerat. Primum igitur animos eorum confirmat in adversis que pro Christi nomine tolerabant; ostendens, quanta et ipsos gloria, et adversarios vindicta, secutura sit; idque agit 1 cap. Deinde, quoniam in superiori epist. de resurrectione mortuorum et adventu Christi ita locutus videbatur, quasi brevi futura essent, dicens in primâ personâ: *Nos qui vivimus, qui residuus sumus, etc.*, admonens quoque Thessalonicenses ut ad illum diem vigilarent, ne eos ex improviso oppimeret: turbati hinc erant, suspicantes diem Domini jam instare. Quam opinionem insuper augebant rumores temere sparsi de eadē re. Hunc igitur errorem corrigit 2 cap., docens non prius Christum adventurum, quam apparuerit Antichristus, illius adventu destruendus. Postremò, cum intellexisset nondū emendatos esse eos, quos in epist. priori notaverat ut otiosos et inquietos; nunc eosdem acriùs et pluribus verbis castigat, excommunicandos denuntians si resipiscant. Hanc epist. inter Paulinas ordine temporis secundam esse,

Tandem dat signum Thessalonicensibus, quo suas Epistolas distinguant à suppositiis quas proferebant impostores.

Verè ergo toto aberravit cœlo neotericus ille, qui, contra communem omnium sanctorum Patrum et doctorum Ecclesiæ sensum, asseruit hanc Epistolam esse omnium Paulinarum primam, sub Caligulâ scriptam, de quo Caligulâ, et de Simone Mago, vult intellegi que D. Paulus de Antichristo dixit in capite secundo.

Hujus opinionis falsitas, quoad primam sui partem, seu quòd hæc Epistola non sit omnium Paulinarum prima, patet primò ex ipsâ Epistole serie, quæ manifestat quòd secunda sit et alterius complementum. Vide hucusque dicta. Secundò, ex ipso textu capituli secundi, v. 14, primam citante. Denique ex eo quòd id asserat Grotius nullâ fulcitus auctoritate, nullam enim citat; nullâ ratione stabilitus, quam enim affert nulla prorsus est.

Hujus rei argumentum est, inquit Grotius in pæfatione, quòd manus sue signum Apostolus vult observari, quod non fecisset si jam alias scripisset. Haec, inquam, ratio nulla prorsus; apponit enim signum D. Paulus, quia, sicut jam dixi, supposebantur Epistole falsæ; ut veræ scilicet à suppositiis discernentur.

Ejusdem opinionis, quoad secundam sui partem, falsitas, seu quòd falsa sit interpretatio Grotii de Caligulâ et de Simone Mago, videbitur suo loco, capite secundo, v. 11.

Porrò, ubi et quando scripta sit hæc Epistola, non convenienti doctores: communiter tamen, post Baronium, putatur scripta Corinthi, sicut et prima; ibi enim D. Paulus per octodecim menses permanxit, teste D. Lucâ, Act. c. 18, v. 11; sicut ergo scripta anno vel 52, vel 53.

utpote proximè scriptam post priorem ad Thessal., rectè censem erudit: de loco minus inter eos convenit. Athenis scriptum significat hypographe Graecorum codicium; sed hoc ex iis que in argumento prioris epist. diximus facile refellitur. Nam si priorem scripsit postquam Athenis discesserat, quòd postea non est reversus, certè non potuit posteriore in eâ urbe scripisse. Qui verò Romæ tradunt, ut Athanasius in Synopsis, et OEcumenius in commentario, nimirum distractarunt eam à priori, cum ex connexione argumenti, et iisdem personis in fronte epist. noni atis, satis constet hanc post illam brevi temporis intervallo scriptam esse. Quare verisimilius putamus cum cardinale Baronio hanc quoque, sicut priorem, ē Corinthi, ubi Paulus, teste Lucâ, Act. 18, sesquianno resedit, missam fuisse. Per quos autem missa fuerit, incertum est. Argumenta quidem Latina Titum diaconum et Onesimum acolytum nominant; verum si scripta est epistola priusquam Paulus Romanum veniret, ubi in vinculis Onesimum Christo genuit, nulla ratio est, cur per eum missa dicatur.

CAPUT PRIMUM.

1. Paulus et Silvanus, et Timotheus, Ecclesie Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supererescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem :

4. Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis,

5. In exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini :

6. Si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant,

7. Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo cum angelis virtutis ejus,

8. In flammâ ignis dantis vindictam iis qui non converunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi :

9. Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, et à gloriâ virtutis ejus,

10. Cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo.

11. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute,

12. Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.

ANALYSIS.

In hoc capite tria facit Apostolus : Deo gratias agit, Thessalonenses solatur, orat pro ipsis.

1° Salutatione præmissâ, v. 1 et 2, pro fidei et charitatis Thessalonicensium augmento, mediis etiam in persecutionibus, Deo gratias agit continuas, v. 3 et 4.

2° Spe futurorum solatur eos, animique magnitudinem excitat, asserens quod condigna suæ patientiae premia recipient ; illorum verò persecutores dignas dabunt

pœnas in die judicii, v. 5, 6, 7.

Christi Domini, ut Judicis, adventum ita depingit, ut duos illius fines exprimat ; infideles scilicet et impios punire, sanctos glorificare, v. 8, 9, 10.

3° Orat pro Thessalonicensibus, ut Deus eos suâ vocatione dignos efficiat, suâque gratiâ opus fidei compleat in ipsis ; ut in illis Deus glorificetur ; v. 11, 12, 13.

PARAPHRASIS.

1. Paulus et Silvanus, seu Sylas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesie, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo existenti.

2. Gratia vobis et pax detur ac multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

3. Debemus gratias Deo semper agere pro vobis, ut par et æquum est, eò quod fides vestra supra medium accrescat, et uniuscujusque vestrum charitas in proximum suum magis ac magis multiplicetur.

4. Adeò ut et nos ipsi apud alias Ecclesias Dei glorieremur de vobis, de fide vestra, et de vestra patientia in omnibus persecutionibus et tribulationibus vestris;

5. Quas patimini, seu vos pati sinit Deus ; ut in vobis ostendat justum suum in impios judgmentum futurum, et ut vos regno suo dignos reddat.

6. Si quidem justum est coram Deo vos afflignantibus afflictionem rependere ;

7. Vobis autem afflictis concedere requiem, seu solatum nobiscum apostolis ; cum scilicet apparebit Dominus noster Jesus Christus, descendetque de cœlo cum angelis virtutis sue ministris.

8. In medio ignis flammei ultionem facturus de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

9. Qui pœnas luent, interitum scilicet æternum,

(Quarante-trois.)

quem pronuntiabit os Domini , et exsequetur magnifica virtus ejus, seu gloriosa et terribilis illius omnipotentia :

10. Cum venerit in sanctis suis glorificari, et mirificari in omnibus fidelibus, et consequenter in vobis qui prædicationi nostræ de die illâ credidistis.

11. Propterea semper pro vobis oramus, ut vos Deus

noster vocatione suâ (ad hanc scilicet gloriam) dignos efficiat; et sic impleat aeternum bonitatis sue beneficium (quo vos elegit), et divinâ gratiae sue potentia opus fidei perficiat in vobis;

12. Ut in vobis gloriatur Dominus noster Jesus Christus , et vos per gratiam Dei nostri et Domini Iesu Christi sitis etiam in illo glorificati.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PAULUS ET SILVANUS... Idem exordium ac in primâ Epistola ad Thessalonicenses , quam vide.

ECCLESIE THESSALONICENSEM , IN DEO PATER... , id est, Ecclesie Thessalonicensium christiane , seu gratia Dei Patris et Domini nostri Iesu Christi existenti ; seu quam adoptavit Deus, fidelium Pater, et quam Dominus noster Jesus Christus, auctor fidei nostra, et animarum episcopus, ad fidem vocavit, sibiique per baptismum adunavit, saum corpus efficit, sanctoque Spiritu suo animumavit. Hoc est in Deo existere : talis est omnis Ecclesia verè christiana, seu in Deo existens. Talis sit ergo unusquisque christianus : sit in Deo Pater per adoptionis gratiam, sit Christo, Dei Filio, adunatus ut membrum capiti suo ; sit à Spiritu sancto animatus et actus. Recordetur semper se, per baptismum, esse Dei filium, Christi membrum , Spiritus sancti habitaculum ; vivat itaque ut Dei filius, ut alter Christus ; agat in Spiritu sancto, aut potius agatur à Spiritu sancto.

VERS. 2. — GRATIA VOBIS... Vide primam Epistolam.

VERS. 3. — GRATIAS AGERE DEBEMUS. . In primâ i pistola ad Thessalonicenses , D. Paulus fidem et caritatem Thessalonicensium laudavit ; hic utriusque virtutis laudat incrementa ; haec ergo altera posterior, et verè secunda.

Ex hac Apostoli laude et gratiarum actione disce quod fides et charitas sint veræ Christiani divitiae, semper optande, semper augende, et pro quarum acquisitione, conservatione et incremento (sive fiat in nobis, sive in aliis) gratia Deo semper agendæ. Sed, inquietus, unde agnoscam illud augmentum fidei ? Quando pro cù grave quid patimur , ait D. Joannes Chrysostomus ; quando in tentationum inundatione non subanergimur, sed supercrescit fides nostra.

8. PERGILSCIT. Nota hoc verbum , altitudinis excessum indicat , ait Theophylactus ex sancto Chrysostomo.

Vers. 4. — Paulus, et Silvanus, etc. Addens nostro, significat Deum, qui Christi pater est, ut filii naturales, etiam nostrorum esse patrem ut filiorum adoptionis; per hec immere volens dignitatem vocationis nostræ, qua vocati sumus in societatem et fraternitatem Filii Dei.

Vers. 2, 3. — Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro.... Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres. Semper, id est, assidue, quam frequentissime.

Hic ut dignum est. Uti par est, uti postulat à nobis ratio jure erga Deum.

Quoniam supercrescit fides vestra. Id est, quod fides vestra vehementer augatur, quod in fide plurimum possit itis.

Et abundat charitas uniuersusque vestrum in invi-

stomo. Hoc seculum, vita praesens, est instar maris; sèpè irruunt venti ; fit tempestas , attolluntur crebri et densi fluctus : ad fidem recurre : illa sit tibi instar montis, quò fugiens inundationem tentationum superares ; tunc superereseat fides tua, fluctibus altior fiat , sieque non submergeris.

VERS. 4. — ITA UT ET NOS IPSI IN VOBIS GLORIEMUR.. Non tristatur, non dolet, non lamentatur Paulus ob fidelium tribulationes, sed pro illorum patientia Deo gratias agit, et apud alias Ecclesiæ ob illam gloriatur. Discamus hinc et nos gaudere et gloriari in tribulationibus nostris, quippe que indicium , ostensio et demonstratio sunt justi judicij quo Deus nos regno suo dignos reddit et judicat.

VERS. 5. — IN EXEMPLUM JUSTI JUDICII DEI .. Est quædam in textu varietas : Graecus enim textus, factum puncto post verbum SUSTINETIS , habet εἰδεῖσθαι τὰς διατάξεις, etc., indicium certum judicij Dei, ad dignos censeris vos regno Dei ; et ita etiam legit D. Chrysostomus. Vulgata verò nostra habet sine puncto, quas sustinetis in exemplum... Legit noster interpres εἰδεῖσθαι, ita etiam legit Syrus, inò et Theophylactus. Major est in explicando textu varietas, ob quam aliquandiu hæsitavi : tandem mihi textum legenti, relegenti, et ad sequentia attendenti, occurrit explicatio, quam naturalem puto, et est sequens : Quas sustinetis in exemplum justi judicij Dei... ; id est, quas patimini , seu quas Deus sinit vos pati , ut in vobis ostendat justum suum in inpiis futurum judicium.

UT DIGNI HABUIMINI IN REGNO DEI, id est, et ut vos suo regno dignos reddat. In his itaque verbis duos puto designari fines ob quos Deus sinit bonos à malis affligi : scilicet, ut in honorum punitione Deus demonstret præjudicium sui futuri in inpiis judicij ; et ut justi per patientiam mercantur regnum patientibus promissum. In hac explicatione omnia coherent : versus enim 6 et 7 sequentes explicant hæc duo hujus v. 5 membra, seu duos fines hic tactos, malorum

cen ; et quod vestrum omnium charitas eujusque in alterum exuberat, nimis declarata quotidianis et frequentibus beneficiis, que vobis mutuo impenditis.

VERS. 4. — Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiæ Dei. Hoc est, ut nos ipsi de vobis gloriemur apud alias Ecclesiæ Dei, vestro exemplo cohortantes cæteros.

Pro patientia vestra, et fide, et in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis. Patientia fidei adjungit, eò quod fide Christi, ac speculatorum honorum ad ferendas persecutions animati fuerunt Thessalonicensis s.

VERS. 5. — Quas sustinetis in exemplum justi judicij Dei, etc. In exemplum, id est, in documentum ; q. d. : Vos qui tanta patimini, estis documentum, et ostenditis

scilicet punitionem, et bonorum requiem et solarium. Ad idem collimant versus 8 et 9, ubi de malorum punitione, et versus 10, ubi de bonorum gloriâ; et ideo hanc dixi naturalem; sed ad verba: *In exemplum, id est, in propositum justi iudicij in impiis, scilicet qui vos persequuntur, futuri: si enim et in vos justos Deus nunc appareret severissimus, quanto severior erit aliquando in impiis qui vos injustè persequuntur? Si in viridi ligno..., in curvo quid fieri?* Si justis non parcit, sed eos puniri Deus ut purificet et amplius sanctificet, quomodo puniet impios nunquam purificandos, nec convertendos? De hoc iudicio Dei in impiis vide primam D. Petri, cap. 4, v. 17, 18, etc. *Ut digni habeantur in regno Dei.* Ad horum verborum clariorem intelligentiam,

Observatio litteralis et moralis.

Suppono ex D. Paulo, Act. 14, v. 21, quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, seu quod Deus suum nobis regnum promisit sub conditione patiendi: *Sicut oportuit pati Christum, et ita, etc., sic oportet pati Christianum.* Tribulationes autem et persecutions quaslibet sustinebant Christiani Thessalonicenses; adimplebant ergo conditionem sub quâ promissum illis erat regnum. Illorum itaque passiones erant certum indicium, ostensio et demonstratio justi iudicij Dei quo illis regnum suum, etiam ex justitiâ, adjudicatur est, seu quo illos regno suo dignos judicabit, quasi diceret Apostolus: *Deus regnum æternum promisit iis qui pro fide patientur ex charitate; vos, ô Thessalonicenses, pro fide omnia tribulationem et persecutionem genera patimini, nec minus constantes estis quam fidèles.* Quod ergo Deus ex misericordia et liberalitate promisit, illud vobis nunc ex justitiâ et fidelitate debet. Tribulationes ergo vestrae certum sunt indicium justi iudicij quo vobis Deus regnum suum ex justitiâ dabit; seu cum nostra Vulgata: *Patimini ergo, ut ostendatur justum iudicium, quo Deus vos regno suo dignos judicabit.*

Quanta et quam mira hinc afflictis consolatio! Afflictio mea certum est indicium, declaratio, ostentamen et demonstratio justi iudicij Dei quo Dei regno dignus judicabor in fine mundi, palam, coram angelis et hominibus. Afflictio mea nunc parit in me regni Dei meritum, ipsum regnum aliquando paritura. Momentum et leve tribulationis nostræ æternum gloria pondus operatur in nobis. Verè itaque afflictio mater gloriae. Verè itaque crux amabilis et desideranda.

VERS. 6 et 7. — *Si tamen justum est apud Deum.* Græc., *siquidem.* Syr., *quandoquidem justum est, etc.*; itaque si non est hic dubitantis, sed certissimè affirmantis; quasi diceret Apostolus: *Etenim si naturalis æqui-*

rectum esse iudicium Dei, cum ob tantas tribulationes retribuit vobis regnum æternum: hoc enim justo Dei iudicio tantum patientibus debetur.

Vers. 6. — *Si tamen justum est apud Deum, etc.* Ergo patientia hæc meretur hanc gloriam, sicut secula pœnam; ergo est meritum bonorum operum.

Vers. 7. — *Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum, scilicet à pressuris hujus mundi, quam Joannes vocat requiem à laboribus, Apoc. 14.*

tas et ipsa recta ratio, etiam apud homines, postulat ut alios injustè vexantibus retribuatur vexatio, et injustè vexatis concedatur requies et à pœnis relaxatio, quanto magis æquum est apud Deum, ipsiusque tum justitiâ, tum bonitate, dignum ut iis qui vos propter fidem injustè persequuntur pœnas rependat debitas, vobis autem propter se tribulatis det requiem! Si autem hoc exigit ipsa naturalis æquitas et recta ratio, tum apud homines, tum apud Deum, etiamsi nulla Dei propter fidem patientibus facta foret promissio, et nulla alios injustè persequenteribus comminatio, quanto magis ubi supponitur facta à Deo malis omnibus et injustis inferni comminatio, et bonis propter fidem patientibus regni cœlestis repromissio! *Bono itaque estote animo, constantes estote; levate capita vestra, appropinquat redemptio vestra, dies in quâ et vestris persecutoribus justitia Dei reddet debitas pœnas, et vobis propter Deum patientibus requiem et gaudium æternum.*

NOBISCUM, id est, cum ipsis apostolis, quorum glorie participes eritis, sicut et passionum socii nunc estis. Eamdem ac apostoli fidem habetis, itaque si eadem ac Apostoli pro fide patimini, eadem ac ipsis gloriæ fruemini.

Collige hæc dispersas in verbis Apostoli consolaciones. Primo, Thessalonicenses solatur cum pro fidei et charitatis illorum augmento gratias agit. Secundo, cum apud alias Ecclesiæ eadem de causa gloriantur. Tertio, cum afflictiones illorum vocat indicium, pre-judicium futuri in eorum persecutores iudicij Dei. Quartò, cum easdem passiones dicit esse meritum regni cœlestis et demonstrationem futurae eorum beatitudinis. Quintò, cum affirmsat quod hæc beatitudine cum ipsis apostolis fruuntur. Nobiscum, en consolatio ex parte societatis.

IN REVELATIONE. Adest temporis designatio quo fiet et malorum punitio et bonorum remuneratio. Intellige tempus quo generaliter perfectè et palam coram angelis et hominibus fiet bonis et malis æqua retributio, in corpore et in animâ: singularis enim animabus in articulo mortis fit hæc retributio. In revelatione Domini nostri Jesu Christi, id est, cum veniet et apparebit palam, omnibusque conspicuus ut Deus et Dominus Jesus Christus. Breviter describit majestatem venientis ad iudicium, de quo fusiù in primâ ad Thessal. 4, v. 13, quem vide.

DE COELO. Vide ibi dicta.

CUM ANGELIS... Comitabuntur cum angeli, erubetque virtutis sue ministri, omniaque sua jussa exequuntur.

VERS. 8.—*IN FLAMMA IGNIS.* Græc.: *in igne flammæ,*

In revelatione Domini Jesu de cœlo, cum Christus apparebit iudex in die iudicij, cum angelis virtutis eius; id est, potentie, cum virtutib; id est, exercitu angelorum: qui potentissimas secum ducet acies angelorum ad iudicium et vindictam impiis.

VERS. 8.—*In flammam ignis dantis vindictam iis, etc.; q. d.: Dominus Jesus per flammam ignis dabit vindictam impiis.*

id est, flammeo. Ubi egit de ministris, angelis scilicet, statim et de instrumento quo ad impios puniendo utetur, igne nimirum urente simul et lucente, et ideo aspectu et contactu torquentio.

DANTIS VINDICTAM. *Dantis* refertur ad Domini Jesu, non ad *ignis*; patet ex Graeco. Sensus est: Cum veniet in medio ignis flammei, ultiōnem facturus de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui noverunt quidem, sed ejus Evangelio non obediunt, id est, et de inuidelibus, quibus vel praedicatum non fuit Evangelium, vel illud non receperunt, et de fidelibus illis qui receperunt quidem Evangelium, sed secundum illud vitam suam non instituerunt, in modo factis fidem negarunt. Duo itaque ad salutem necessaria, scilicet Evangelio credere et Evangelio obedire; et non minus, in modo gravius punientur Evangelio inobedientes quam Evangelio non credentes: *Servus qui scit voluntatem Domini et non facit, vapulabit multis.*

VERS. 9. — *Qui poenas dabant in interitu aeternas.* Graec.: *Qui poenam luent interitum aeternum.* Sensus est: Poenas luent mortis aeternae: ita miseri erunt ac si semper interirent, seu interitus et agonia dolores in aeternum sentient. Propriè interibunt nunquam, seu esse non desinent, sed interitus poenas semper luent, et in aeternum.

A FACIE DOMINI, id est, ab ore et sententiâ Christi Domini. Vide paraphrasim. Vel hanc poenam recipient in judicio, ab ipso et solo aspectu Domini. Tanta erit ejus maiestas et gloria, tanta virtus et potentia, adeo terribilis aspectus omnibus impiis obiram et indigitationem, ut ejus praesentiam ferre non valentes, mortis aeternae poenas et agoniam aeternam, ex ipsis solo aspectu luituri sint.

Observatio litteralis et moralis.

A facie Domini. Facilitatem declarat, ait Theophylactus: satis est visum esse Deum, et inobedientes in poena erunt. Magno non opus est negotio ad perpendos scilicet impios, quos sola pessumadbit Domini praesentia; aliis quidem est lux, aliis vero supplicium, S. Chrysostomus. Hac ergo eadem Domini facies, praesentia, maiestas, seu aspectus, qui letificat ac beatificat sanctos, torquebit et occidet impios. Unde haec effectum diversitas? Ex diversâ bonorum et malorum dispositione.

Sicut eadem lux solis oculum sanum recreat, agrum torquet, ita sancti, quia sancti et mundi corde, Deum,

VERS. 9. — *Qui poenas dabant in interitu aeternas,* id est, interitum et mortem aeternam luent, etc.; a facie Domini, id est, a praesentia, vel ab ore et sententiâ Christi judicis.

Et a gloria virtutis, id est, roboris et potentiae, ejus; id est, a maiestate gloriose, terribili et potenterissima Christi judicis.

VERS. 10. — *Cum venerit glorificari in sanctis suis.* Cum venerit Dominus ut glorificetur, id est, gloriosus appearat, in sanctis suis. Quod nimirum fiet dum eos ad gloriam suam similitudinem evehet, et membra capiti, hoc est, sibi ipsi reddet conformia.

F. admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. Et ut appareat admirandus in fidelibus suis, dum eos, olim abjectos et miserios, usque ad miraculam claros et elatos efficiat. Mirificandus dicitur Dominus propter

sanitatem ipsam videntes, gaudent et vivunt; impii, quia impii et immundi corde, Deum, munditiem ipsam videntes, torquentur et interitus dolores sentiunt. *Beati ergo mundo corde..., quoniam ipsi Deum videbunt;* et, quia mundi Deum summum bonum videntes, possidebunt. Vae immundi corde, quoniam et ipsi Deum videbunt, at Deum mundum immundi videntes agonizabuntur, mortis aeternae poenas luent. Quid est ergo Deus? Non minus perversorum poena, quam humilium gloria; lux est enim. Hoc divinitus explicat D. Bernardus, lib. 5 de Consid., cap. 12; vide divinum hoc caput.

Quod D. Paulus hic dicit de Domini praesentiâ, quoad malorum supplicium in judicio ultimo, idem intellige et de judicio quod fit in mortis articulo. A facie Domini poenas luent impii; a Dei gloriâ, sanctitate et justitiâ, sic reverberantur in instanti mortis, ut ab ea quasi fulmine icti et prostrati corruant in gehennam, idque suâ quasi sponte, scilicet ut fugiant majestatem, cuius fulgorem ferre non valent. Sicut noctis fugiunt solem, tenebras querunt; conformiter ad verbum Domini: *Montes cadite super nos...*

VERS. 10. — *Cum venerit glorificari.....* Duos fines fiet generale judicium: primò, ut puniantur mali, et de hoc in versibus superioribus: secundò, ut remunerentur sancti, de quo hic. *Cum venerit ad sanctos suos premiandos, et ad tantam glorie sue participationem evehendos, ut et ipse ob hanc suæ glorie irradiationem in sanctis suis admirabiliter gloriosus videatur.* Graec., *mirificari*, id est, admirandus fieri, seu dignus quem admirantur alii. Hujus glorie sanctorum aspectus augebit impiorum dolorem; videntes, turbabuntur timore horribili..., dicentes: *Hi sunt quos habuimus in derisu. Nos insensati!.....* Sap. 5.

QUA CREDITUM EST..... Quod de omnibus fidelibus dixit, adaptat Thessalonicensibus. Supplendum itaque: *et in vobis;* hoc enim continetur in omnibus. Seu è quibus vos estis, quia testimonium nostrum, seu prædicatio nostra credita est à vobis de die illâ.

SUPER VOS, id est, inter vos, apud vos, à vobis; INILLA DIE, de die illâ.

VERS. 11. — *In quo etiam oramus...* Syr., *propterea.* Quapropter, seu ut Christus sic in vobis glorificetur, SEMPER PRO VOBIS ORAMUS.

UT DIGNETUR VOS VOCATIONE SUA DEUS NOSTER. Id

excellentiam glorie quâ sanctos suos donabit. Unde et de impiis justorum gloriam conspecturis dicitur, Sap. 5: *Quod mirabuntur in subitatione insperatae salutis.*

Quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. Id est, prædicatio nostra fide suscepta est à vobis, cum spe retritum in illo die percipiende, scilicet, adventus Domini.

VERS. 11. — *In quo etiam oramus semper pro vobis.* Ad quam rem, scilicet ut etiam in vobis Christus cum venerit, glorificetur, et admirabilis fiat, nos Deum assidue pro vobis oramus, id petentes quod sequitur:

Ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster; q. d. Oro ut Deus suam vocationem et gratiam vocantem, quâ vos ad Christi fidem, salutem et Christianismum

est, ut vos Deus noster dignos efficiat suā vocatione, seu quā vos jam vocavit ad fidem et ad gratiam, et per eam ad hanc excellentem gloriam; dignos, inquam, efficiat per sanctam in fide, charitate, bonis operibus et in patientiā perseverantiam. Græc. non habet suā, sed tantum, *vocatione*, cum articulo, quem aliqui vertunt, istā. Syrus vertit: *Vestrā vocatione*.

ET IMPLEAT OMNEM VOLUNTATEM BONITATIS SUE. Græc.: *Omnem bonam voluntatem bonitatis.* Εὐθεία ἀγάλματος. S. Anselmus, Vatablus et alii intelligunt bonam hominis voluntatem; quasi diceret: Oro Deum ut faciat vos velle omne bonum. Syrus.: *Et adimpleat vos omni voluntate bonorum operum, et actionibus fiduci in virtute.* Theophylactus: *Ut quidquid ei placuerit, impleatur in vobis, et omne bonum transigatis.* Alii: *Perficat in vobis omnem bonitatem sibi gratam.*

vocavit, conservet, adaugeat, perficiat, etc.

Et impleat omnem voluntatem bonitatis. Sensus est: Et ut compleat aeternum beneficium bonitatis sue, quā vos elegit ad consortium glorie Christi.

Et opus fidei in virtute. Subaudi, impletat. Et ut in vobis perficiat, et ad finem perducat *opus fidei*, id est patientiam in adversis, per quā in maxime fidei virtus relinet, idque faciat in *virtute*, seu potentia, id est, potenter. Nam potestia gratiae Dei maxime perspicitur in tolerandis adversis pro Christi nomine.

VERS. 12. — *Ut clarificetur nomen Domini nostri Je-*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Nota quid sit Christianus, scilicet Dei filius, Christi membrum, Spiritus sancti habitaculum. Tantique honoris memor, vive ut filius Dei, ut alter Christus, ut à sancto Spiritu animatus et actus. Vide in commentario, v. 4.

, 2º Disce quae sint veri Christiani divitiae, semper optandæ, semper augendæ; fides scilicet et charitas. Hujus veritatis memor, roga frequenter cum Apostolis: *Domine, adauge fidem.* Vide v. 2, in commentario. Ibidem vide et nota unde possit agnosciri augmentum fidei; scilicet, si in tentationum inundatione non submergeris, sed supercrescit fides tua.

3º Nota solidam et christianam in afflictionibus consolationem. Afflictio certum est indicium justi iudicij quo Deus nos suo regno dignos judicabit in fine mundi. Vide dicta v. 5, in commentario. Afflictio nunc in nobis meritum parit, regnum aeternum aliquando paritura. Crux itaque verē pretiosa, verē desiderabilis.

4º Disce quid sit Deus; quomodo manens semper idem, bonorum tamen est vita, malorum mors et supplicium aeternum. Lux est aeterna, ideo sanctorum vita aeterna, ideo et perversorum poena aeterna. Sicut eadem solis lux oculum sanum recreat, ægrum

Communiū, et, ut puto, melius intelligitur de bona Dei voluntate, quæ dicitur hinc *bona voluntas bonitatis*, seu benevolentie, seu benevolentissima, quasi satis deprendi nequeat: sit itaque sensus: Et hæc sancta, quam dixi, perseverantia, adimpleat Deus in vobis omnem bonam voluntatem misericordie sue, quæ scilicet vos elegit ab aeterno, vosque vocavit in tempore.

ET OPUS FIDELI. Demum divinā gratiā, vos illuminando scilicet, demulcendo et roborando, perficiat *opus fidei*, seu salutis, quod in baptismo inchoatum est.

VERS. 12. — *Ut clarificetur... Ut in vobis glorificetur Christus, et vos in Christo: utrumque autem per GRATIAM DEI NOSTRI ET DOMINI JESU CHRISTI.*

su Christi in vobis. Haec, inquit, peto vobis à Deo praestari, ut in vobis, et per vos Christus Dominus nostra laudetur et glorificetur etiam in seculo.

Et vos in illo. Finem secundarium adjungit, qui est, ut ipsi vici-sim glorificantur in Christo, id est, per Christum. Nam sicut servorum virtus gloria Domini est, ita è diverso dignitas et excellentia Domini servos efficit gloriosos.

Secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi. Extrema hæc parte totum refert ad gratiam, id est, gratuitam beneficentiam Dei tanquam largitoris; et Christi Domini, velut hoc nobis promeriti.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

torquet. Disce ergo unde hæc vita et mortis diversitas: ex diversâ bonorum et malorum dispositione, ex cordis scilicet munditiâ et immunditiâ. Omnem itaque immunditiam horre; omnino modice munditiei studio. Hinc disce quantâ facilitate Deus premiat et torquet. Satis est visum esse Deum. *A facie Domini justis vita, impiorum aeterna agonia.* Vide in commentario dicta, v. 9, observ. litter. et moral.

5º Ex v. 12 aeternitatis religionem concepe. In aeternum: Christus, sanctorum caput, glorificabitur in sanctis; in aeternum sancti, membra Christi, glorificabuntur in Christo, capite suo: Christus autem et sancti, caput et membra, seu totum Christi mysticum corpus, Deum benedicent, et glorificabunt. Et haec est aeternitatis religio ad quam tendit Christianismus, quasi tyrocinium. Ad hanc tendit Christiani dignitas, de quā in versu primo. Ad hanc disponit afflictio christianè tolerata, de quā v. 4 et 5.

Da mihi, ô Deus misericors, mei nunc tyrocinii munia sic adimplere, ut in hanc aeternitatis perfectam religionem aliquando merear admitti; te benedicam, adorem, diligam, glorificem in aeternum, in Christo, cum Christo, et cum omnibus Christi membris. Amen.

CAPUT II.

1. Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum:

2. Ut non citò moveamini à vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermo-

CHAPITRE II.

1. Or nous vous conjurons, nos frères, par l'avénement de Notre-Seigneur Jésus-Christ, et par notre réunion avec lui,

2. Que vous ne vous laissiez pas légèrement ébranler dans votre premier sentiment, et que vous ne vous troubliez pas, en croyant, sur la foi de quelque

nem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.

5. Ne quis vos seducatullo modo, quoniam nisi veniret discussio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis,

4. Qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur i eus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.

5. Non refinietis quodcum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis?

6. Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore.

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tanquam ut qui tenet nuac, teneat donec de medio fiat.

8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui eum;

9. Cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus,

10. Et in omni seductione iniquitatis illis qui percurent: eò quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi ficerent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio;

11. Ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

12. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti à Deo, quod elegerit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritus et in fide veritatis.

13. In qua et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem glorie Domini nostri Iesu Christi.

14. Itaque, fratres, stat: et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem aeternam et spem bonam in gratia,

16. Exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone bono

esprit prophétique, ou sur quelques discours, ou sur quelque lettre qu'on supposerait venir de nous, que le jour du Seigneur est près d'arriver.

5. Que personne ne vous séduise, en quelque manière que ce soit; car ce jour-là ne viendra point, que la révolte et l'apostasie ne soit arrivée auparavant, et qu'on n'ait vu paraître cet homme de péché, qui doit périr misérablement,

4. Qui, s'opposant à Dieu, s'élèvera au-dessus de tout ce qui est appelé Dieu, ou ce qui est adoré, jusqu'à s'asseoir dans le temple de Dieu, voulant lui-même passer pour Dieu.

5. Ne nous souvient-il pas que je vous ai dit ces choses lorsque j'étais encore avec vous?

6. Et vous savez bien ce qui empêche qu'il ne vienne, afin qu'il vienne en son temps.

7. Car le mystère d'iniquité se forme dès-à-présent; mais que celui qui a la foi la conserve jusqu'à ce que cet homme soit détruit.

8. Et alors se découvrira l'impie, que le Seigneur Jésus détruira par le souffle de sa bouche, et qu'il perdra par l'éclat de sa présence:

9. Cet impie qui doit venir accompagné de la puissance de Satan avec toutes sortes de miracles, de signes et de prodiges trompeurs,

10. Et avec toutes les illusions qui peuvent porter à l'iniquité ceux qui périssent, parce qu'ils n'ont pas reçu et aimé la vérité pour être sauvés. C'est pourquoi Dieu leur enverra des illusions si efficaces, qu'ils croiront au mensonge,

11. Afin que tous ceux qui n'ont point cru la vérité, et qui ont consenti à l'iniquité soient condamnés.

12. Mais quant à nous, ô frères chéris du Seigneur, nous nous sentons obligés de rendre pour vous à Dieu de continues actions de grâces, de ce qu'il vous a choisis dès le commencement pour vous sauver par la sanctification de l'Esprit-Saint et par la foi de la vérité,

13. Vous appelant à cet état par notre Evangile, pour vous faire acquérir la gloire de Notre-Seigneur Jésus-Christ.

14. C'est pourquoi, nos frères, demeurez fermes, et conservez les traditions que vous avez apprises, soit par nos paroles, soit par notre lettre.

15. Que Notre-Seigneur Jésus-Christ, et Dieu notre Père, qui nous a aimés, et qui nous a donné, par sa grâce, une consolation éternelle et une si heureuse espérance,

16. Console lui-même vos coeurs, et vous affermissez dans toutes sortes de bonnes œuvres, et dans la bonne doctrine.

ANALYSIS.

Ut medetur Thessalonicensium terrori male concepto de die judicii extremi, quasi jamjam instanti,

1° Rogat eos per hunc ipsum Domini nostri Iesu Christi, seu Salvatoris, et ideo desiderabilem adventum, ne ob eum moveantur, nec credant quod instet; v. 1, 2.

2° Dat illis duo signa que hunc Domini adventum præcedere debent, quibus consequenter illius propinquitatem agnoscant. Primum est apostasia generalis; secundum, Antichristus; v. 3.

3° Antichristi describit impietatem, fastum, et in Deum ipsum sacrilegani elationem, v. 4. Dixi vobis quid illius impiissimi publicum retardet adventum, v. 5, 6. Addo quod arcane jam in suis figuris agit, donec cesset.

verit id quod illius retardat adventum, v. 7, et tunc patet apparebit ille sceleratissimus, v. 8. Cujus potentiam, præstigias, et mendacia prodigia, describit v. 9, quibus credent qui Christo veritati credere noluerunt, v. 10, 11.

4° Congratulatur Thessalonicensibus, et pro ipsis Deo gratias agit, quod non sint ex hoc numero; quin in primis sunt fidelium, et ideo salvandorum, v. 12, 13.

5° Hortatur eos ut in fide constanter perseverent, et traditiones firmiter teneant, v. 14.

Tandem gratiam eis appreccatur quia in doctrinā eis traditā stabiliantur, et in bonis operibus; v. 15, 16.

PARAPHRASIS.

1. Obsceramus vos, frères, per adventum Domini nostri Iesu Christi, et per nostram ad ipsum aggregationem,

2. Ut non citò, nee facile, vacilletis in doctrinā (quam à me audistis, et hucusque tenuistis de die judicii, et aliis), neque terremini, quasi jamjam instet.

illa dies. Ne, inquam, terreamini, neque per spiritum, tanquam propheticum, neque per sermonem, quasi à nobis prolatum; neque per Epistolam, tanquam à nobis profectam.

3. Nec quisquam vos ullo modo decipiat: quoniam non veniet Christus ad iudicium, nisi prius contigerit apostasia (generalis à fide), et palam et publicè apparuerit Antichristus, peccator ille sceleratissimus, et idèo aeternâ damnatione dignissimus.

4. Seclaratissimus, inquam, qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et extollitur adversus omne quod dicitur Deus aut adoratur (quasi sit ipse omni Deo major), ita ut in templo Dei sedeat ut Deus, et se ut Deum ostentans.

5. Nonne meministis quòd hæc dicebam et exponebam vobis cùm essem apud vos?

6. (Ex iis quæ vobis præsens dixi,) nōstis quæ sit causa cur tardet, ut congruo tamen tempore sit appariterus.

7. Dixi, apparitus: jam enim arcane et figuraliter agit et operatur iniquus ille (in suis figuris), donec è medio tollatur, seu amoveatur id quod detinet ne veniat.

8. Et tunc in lucem prodibit iniquus ille Antichristus, quem Dominus Jesus Christus interficiet solo jussu et nutu suo; et sola irradiatione gloriæ suæ destruet eum:

9. Cujus adventus et omnis operatio erit per efficaciam Satanae, omnem suam potentiam in ipso et per

COMMENTARIA.

VERS. 1. — ROGAMUS AUTEM VOS, FRATRES, PER ADVENTUM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. In p̄fatione huic Epistolæ dixi cur et quomodo Thessalonicenses turbati sunt et commoti, quasi jamjam instaret dies Domini, adveniens scilicet ad iudicium. Ut huic eorum morbo nunc medeatur Apostolus, ipsa suā locutione remedium præparat et porrigit. Observa itaque locutionem. *Rogamus autem vos, fratres, per adventum, etc.*; quasi diceret: Per hunc ipsum quem creditis, sed reveremini, *adventum Domini nostri Jesu Christi*.

ET NOSTRÆ CONGREGATIONIS IN IPSUM. Et per hanc, quam speratis simul et reformidatis, nostram ad eum aggregationem (*rapiemur enim obviā Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus*); 1 ad Thess. 4, v. 27: Per hæc, inquam, duo vos rogo et obsecro.

Observatio moralis.

Sanè non rogamus per terribilia, sed per chariora et maximè desiderabilia. Itæ igitur obsecratio per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad eum aggregationem, docet Thessalonicenses, et nos Christianos, adventum Domini sperare potius quam timere; desiderare potius quam refugere. Do-

VERS. 1. — *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, scilicet cum ipsum quæm verebantur ut terribilem.*

Et nostræ congregationis in ipsum, Christum scilicet.

ipsum excentis, per quanta poterit signa et prodigia falsa;

10. Ut omni arte et faliaciâ seducat ad iniuriam eos qui culpâ suâ pereunt, eò quòd (Christum) veritatem et charitatem ipsam non receperunt, per quem salvi facti fuissent. Ideò Deus mittet illis hunc impium qui præstigiis suis fucum sic faciet, ut credant mendacio:

11. Unde inexcusabiles erunt, et justissimè damnabuntur omnes qui Christo Domino veritati non crediderunt, Antichristo ipsi iniurianti consenserunt.

12. Quantum ad nos, debemus Deo continuas agere gratias pro vobis, fratres à Deo dilecti, quia vos primitias ad salutem elegit, per Spiritum sanctum suum vos sanctificando, et veritatis fidem vobis inspirando.

13. Ad quam fidem et sanctitatem vocavit vos per nostram Evangelii prædicationem, ut Jesu Christi, Domini nostri, gloriam acquiratis.

14. Itaque perseverate constantes in fide, fratres, et fideliter servate traditiones à nobis acceptas, sive per sermonem nostrum, sive per Epistolam nostram.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos, et gratiam suam nobis dando consolatus est nos sive honorum aeternorum;

16. Ipse, inquam, consolationem hanc imprimat cordibus vestris, vosque stabilitat in bonâ doctrinâ, et in omni opere bono.

COMMENTARIA.

minus noster est; ejus gloriam cur totis votis non exceptemus? Salvator noster est; in ejus adventum cur non totâ fiduciâ speremus? Cur ad eum non anhelemus?

Sed, inquis, peccator sum. — Respondeo: Ipse peccatorum Salvator est.

Instas: Peccavi multum. — Respondeo: Infiniti meriti Salvator est.

Urget: Omnia ferè opera mea mala fuerunt. — Respondeo: Omnes illius actus et passiones valoris infiniti fuerunt. Infinitorum non modò peccatorum et scelerum, sed et infinitorum mundorum redimentorum capacia et plusquam digna sunt illius merita. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, et non pro nostris tantum, sed et pro totius mundi;* 1 Joan. 2, 2. Cur ergo non sperem in tantum et talem Salvatorem, dummodo me peccatorum meorum pœnitentia?

Tineat peccator impunitens; speret peccator pœnitens. *Speravit anima mea in Domino, quia copiosa apud eum redemptio;* psalm. 129, 7. Quid optabilius Christiano quam Christum Dominum suum videre? Quid felicius membro quam Christo capiti suo adu-

Obsecrat autem non solùm per adventum Domini, verum etiam per fidelium ad eum congregacionem in adventu futuram, velut per rem summis votis exoptatam.

nari? *Veni itaque, Domine Jesu; veni, ô Salvator mundi. In te, Domine, speravi*, etc.

Nota quoad litteram. Aliqui *τηρεῖ* Græc. mutant in *τηρεῖται*; seu *per adventum, in, de adventu*. Sed præterquam quod Græc. habet *τηρεῖται*, et Syr. *etiam*, et aliae versiones habent *per adventum*; hæc per adventum Domini obsecratio majorem vim habet, ut patet ex supradictis. *Et nostræ congregationis.... Subaudi et repepe, per adventum nostræ congregationis ad ipsum.*

VERS. 2. — *UT NON CITO MOVEAMINI*, id est, ne vallet, neque facile dimoveamini.

A VESTRO SENSU. Græc.: *ἀνὸ τοῦ νοῦ, ἀ μέντε νεστρά*, id est, à doctrinâ vobis à me traditâ, et quam huc usque in mente tenuistis, de die judicii et aliis mysteriis.

NEQUE TERREAMINI. Græc.: *turbemini*, scilicet præ timore; hinc idem sensus.

NEQUE PER SPIRITUM. Amovet ea per quæ terrebantur, quasi diceret: Ne terreamini, licet quis dicat id sibi à Deo revelatum fuisse; id ne credatis. Hinc conjicitur quòd aliqui prophetias hâc de re simulabant.

NEQUE PER SERMONEM, NEQUE PER EPISTOLAM. Græc. non habet tanquàm per nos missam, sed *tanquàm per nos*; quod refertur ad utrumque, scilicet ad sermonem, et ad Epistolam, tanquàm à nobis. Fingebant ergo alii se à Paulo id audivisse; alii fingebant epistles, tanquàm à Paulo missas, quibus asserebat instare diem Domini.

VERS. 3. — *NE QUIS VOS SEDUCAT ULLO MODO.* Omnia in genere excludit, quibus circa judicii diem brevi, vel tardius, futuri possent decipi. Hâc de re unum certum, quod dixit Christus, scilicet: *Id nemo scit.* Quisquis contrarium dicit, deceptor est. Hoc igitur soli Deo cognitum relinquamus; interim, juxta Christi monitum, *vigilemus*; Dominum venturum, sicut servi fideles et vigiles, exspectemus; ipsius adventum vivâ fide in mente et in corde semper habeamus, ut ad eum per bona opera paratos nos exhibeamus: *Sint lumbi nostri præcincti, et lucernæ, etc.*

QUONIAM NISI VENERIT DISCESSIO PRIMUM... Astruit veritatem, scilicet quòd non veniet dies ille judicii quin priùs contigerit apostasia, et apparuerit Antichristus. Duo itaque dat signa quibus non judicii dies agnoscatur, est enim omnibus prorsùs incognita, solique Deo nota, sed quibus ipsius propinquitas certò poterit agnoscendi. Primum, erit apostasia. Secundum, erit apparitio Antichristi. Evidem D. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoreetus, et alii Græci, hæc duo redigunt ad

VERS. 2. — *Ut non citò moveamini à vestro sensu*, id est, sententiâ, quam hactenus habuistis, quamque à me edicti estis de die judicii, de Antichristo, aliisque signis, ut illam diem praecurrerent.

Neque terreamini; Græcè, turbemini, sive conturbemini; *neque per spiritum*: subaudi, quasi divinum et propheticum. *Per spiritum*, id est, factam revelationem, quasi Spiritus sanctus prophetæ alieci revelari instare diem judicii: has enim revelationes et prophetias jactabant hi pseudodoctores.

Neque per sermonem, etc. Intellige, quasi à nobis

unum, voluntque ipsum Antichristum defectionem dici, quia multos faciet desicere, ita ut scandalizentur etiam si fieri potest, electi, sed communiter et magis ad litteram ita distinguuntur, ut nec eodem tempore credantur futura, sed primò fiet defectio; deinde apparebit Antichristus; denique Christus Dominus veniet ad judicium. Quantum autem temporis intervalum inter hæc debeat intercipi, non docet Apostolus, sed hoc omisso, tacitusque inter hæc intervalla futuris eventibus, agit simul de his duobus signis, quia quādam causalitatis concatenatione sunt conjuncta; cùm defectio adventum Antichristi promoveat, nec ante eam venturus sit Antichristus.

Disquisitio litteralis.

Nisi venerit discessio. Græc., apostasia. Quid sit hæc discessio, seu defectio, seu apostasia, non explicat Paulus, quia præsens explicuerat Thessalonicensibus, ut patet ex v. 5 et 6. Et, quia scriptis non explicat, mens ipsius in his et sequentibus versibus valde perplexa est, et nobis obscura, quæ Thessalonicensibus erat clarissima; eam conjectare licet, non scire: quis enim audeat claram sibi promittere intelligentiam, ubi D. Augustinus suam fatetur ignorantiam? *Ego prorsus quid dixerit, fateor me ignorare.* D. Augustinus, de Civit. Dei, lib. 20, cap. 29. Tertullianus, D. Irenæus, et post ipsos, omnes communiter antiqui, opinioni sunt fore defectionem, seu discessionem, ab imperio Romanorum, cui totus mundus erat tunc subditus. Sed cùm temporale Romanorum imperium à longo iam tempore sit eversum, nec tamen apparuerit Antichristus, ipsa patet experientia id de temporali hoc imperio intelligi non debere.

De quo itaque? De defectione à spirituali Romanorum imperio, seu de defectione generali à fide catholicæ Romanæ Ecclesiæ. Ita D. Thomas, et alii communiter. Dicendum, inquit D. Thomas, quòd nondum cessavit Romanum imperium, sed est commutatum de temporali in spirituale: et idèo dicendum quòd discessio à Romano imperio debet intelligi non solum à temporali, sed à spirituali, scilicet à fide catholicæ Romanæ Ecclesiæ. Et hoc est conveniens signum quòd sicut Christus venit quando Romanum imperium omnibus dominabatur, ita è converso signum Antichristi est discessio ab eo, D. Thomas. Suspicio est et opinio doctorum, non definitio Patrum, fateor; sed tamen opinio quæ in Scripturis fundata videtur, in quibus duo futura notantur. Primum, quòd in toto orbe predicabitur Evangelium, et ei creditur, Matth. 24. Secundum, quòd multi deinde discedent à fide. Et hæc à fide discessio, seu defectio

profectum. Erant enim qui mentiebantur se ex ore Pauli audisse quòd instar t̄ dies Domini.

VERS. 3. — *Ne quis vos s' ducat ullo modo*, scilicet persuadendo Christum statim esse venturum.

Quoniam nisi venerit discessio primum; supple, non veniet dies Domini. *Discessio*, id est, defectio et rebello, quæ quis deficit à suo principe, illique rebellat; scilicet illa insignis, plena et generalis, quæ scilicet plerique, et passim omnes gentes discedent et deficiunt, tum à Romano imperio, tum cosequenter à Romano pontifice et Ecclesiæ, tum denique à

populorum, via erit et præparatio adventus Antichristi.

Itaque omnia regna deficient aliquando à fide; deficient ab apostolica Petri sede, que centrum est fidei catolice; et hec fidei defectio, hac apostasia primum signum erit approximationis Christi ad judicium. Quid etiam indicare videtur ipse Christus cùm dixit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem?* *Luc. 18.*

ET REVELATUS FUERIT HOMO PECCATI. Primum si-
gnum nominavit Paulus, nobis verò non explicuit; se-
cundum autem ita vivis depingit coloribus, ut à ne-
mine, nisi voluntariè exoco, non possit non agnoscere;
designat enim personæ singularitatem, mores impro-
bos, impietatem, superbiam, insolentiam, potentiam
satanicam, præstigias, fallendi artes, tandem infeli-
cem exitum. Quasi spiritu propheticō prævidisset
Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum im-
pudentiam, eamque voluisset retundere. De quā vide
v. 11. *Et revelatus fuerit, id est, publicè et palam ap-
paruerit ut rex, et universalis monarcha. Homo;* ὁ ἀθεωπος, *ille homo, id est, singularis homo; quasi
diceret: Erit homo, non demon; erit singularis ho-
mo, non plures homines. Sed homo peccati, id est,
sceleratissimus. Fons omnium peccatorum, ait D.
Hieronymus. Omnium hominum pessimus, sicut Chri-
stus omnium optimus, ait D. Thomas: et ideo*

FILIUS PERDITIONIS, aeternā damnatione dignissimus.
*Filius perditionis, ex perditione quasi matre genitus.
Filius perditionis, ad perdendum natus, sicut Christus
ad salvandum. Adsunt primi colores, quibus depin-
gitur Antichristus. Erit homo singularis, sceleratissi-
mus, perditioni destinatus, et ad perdendum natus.
Adduntur et secundi colores.*

VERS. 4: — QUI ADVERSATUR, ET EXTOLLITUR...
Probat esse, seu fore, sceleratissimum. Primo, quia
impissimus. Secundo, quia superbissimus. *Qui ad-
versatur. Græc., ille oppositus; seu ille Dei adversa-
rius et hostis; quasi diceret: Qui Deo et Christo in
omnibus adversatur, et consequenter qui est impissi-
mus. Impietas autem peccatorum maximum, et om-
nium scelerum radix. Et extollitur. Græc.: Et elatus
supra omnem dictum Deum, aut numen. Qui non tan-
tum Deo sese adæquabit, ut Lucifer, sed extolleter*
SUPRA OMNE QUOD DEUS DICITUR, AUT COLITUR, ut Deus,
id est, supra verum, unicunque Deum, et supra fal-
sos gentium deos: et consequenter qui omnem cul-
tum, seu verum, seu falsum, evertet; ut ipse solas
colatur, tanquam Deus et Christus. Ecce impietatem

Christo.

*Et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, id
est, Antichristus, qui dicitur homo sceleratissimus,
dicitur filius perditionis, qui perditione est dignus, ut
in aeternum daunetur et pereat.*

**VERS. 4. — Qui adversatur et extollitur supra omne
quod dicitur Deus, aut quod colitur. Quod scilicet**
Christo et Deo, omnique munini sit se oppositarius.

*Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit
Deus. Ipse enim solus volet coli, ut Deus sedebit in
templo Hierosolymitano, quod solum in proprie tempore
S. Pauli erat et dicebatur templum Dei.*

simul et superbiam. Superbia autem omnium malorum mater.

ITA UT IN TEMPIO DEI. Sive Hierosolymitano, ut vo-
lent aliqui, arbitrantes quod Antichristus Judeus
erit, ex tribu Dan oriundus, et supponentes templo
reædificandum. Sive in ecclesiâ, et templis christia-
nis, ut probabilius creditor (nec enim templum Jero-
solymitanum, esto reædificetur, erit templum Dei).
Ita ut, inquam, in omni templo divino sedeat tan-
quam Deus solus adorandus, et sese ut Deum osten-
tans, seque Christum et Deum nominans. Quid insolentius?
Invadet ergo etiam christianas Ecclesias, et
a quibusdam apostatis Christianis recipiatur.

VERS. 5. — Non RETINETIS... Quasi diceret: Quid
turbamini? Non meministis quod cùm essem apud
vos haec dicebam et exponebam vobis? Tacite objur-
get eos. Multa dixit ergo quae non scripsit; et multò
plura dixit quam scripsit; traditioni ergo credendum,
non Scripturis tantum.

VERS. 6. — ET NUNC QUID DETINEAT SCITIS... Græc.:
*Et nunc obstaculum scitis. Ex iis quæ præsens dixi
vobis scitis quid Antichristum detineat, seu quid ad-
ventum ejus retardet, et consequenter diem judicii.*

Observatio litteralis et moralis.

Hoc obstaculum sciebant Thessalonenses, quia
vivâ voce illud eis dixerat Apostolus; nobis verò in-
cognitum est, illudque ex scriptis ejus conjicere tan-
tummodò licet, non scire.

Omnes antiqui, tum Græci, tum Latini, per illud
obstaculum intellexerunt Romani imperii potentiam,
quâ stante Antichristus regnare non posset, nec in Ec-
clesiam quidquid libet facere. Hinc putarunt Anti-
christum non venturum nisi dissoluto hoc imperio.
Quando Romanorum imperium de medio sublatum
fuerit, tum ille veniet, ait D. Chrysostomus, et post
ipsum Theophylactus, etc. Quamdiu enim fuerit metus
hujus imperii, nemo citò subjungetur: quando autem
hoc fuerit eversum, vacans invadet imperium, homi-
numque et Dei imperium aggredietur agere, Chrysostomus.
Sed, ut dictum est supra, v. 5, ipâ nunc ex-
perientia patet id paulò aliter intelligendum: nimí-
rum de imperio non temporali tantum, sed et spiri-
tuali per fidem. Itaque, conformitez ad precedentia,
dicendum quod si discessio à fide, seu celebris re-
gum à fide apostasia, debet Antichristum precedere,
et ei viam præparare: dicendum, inquam, quod fides
catholica, publicaque illius professio, regum et regno-
rum erga sanctam Romanam Ecclesiam reverentia et
submissio, sit obstaculum quod Antichristum detinet,

**VERS. 5. — Non retinetis memoriam, id est, non
meministis, quod cùm adhuc essem apud vos, haec dice-
bam vobis? Q. d.: Cùm haec vobis præsens dixerim,
non debebatis commoveri rumoribus aliquorum di-
centium instare diem Domini.**

VERS. 6. — ET NUNC QUID DETINEAT, scilicet adventum
Antichristi et dei judicii, scitis, scilicet mysterium
iniquitatis, ut sequitur, quod jam operatur, donec de
medio fiat: puta quod Nero, et similes adhuc domi-
nentur, quodque needum venerit discessio et deficio
generalis à Romano imperio. *Ut reveletur in suo tem-
pore, ille homo peccati, Antichristus scilicet.*

ejusque retardat adventum. Hæresis, seu particularium apostasia et à fide discessio, est inchoatio et promoto Antichristi. Generalis regum et regnum discessio et apostasia erit Antichristi quasi consummatio, signum ipsius adventus jamjam futuri. Sana itaque particularium fides, orthodoxa regum professio, illorum erga Sedem Apostolicam reverentia, obstatuua est Antichristi.

Conjectura est, et quidem textui apostolico valde conformis, non tamen dogma fidei, nec certa cognitio. Unicuique cum D. Augustino hic dicere licet: Ego prorsus quid dixerit fateor me ignorare. Hoc obstaculum Antichristi Deus voluit Thessalonicensibus revelari, à nobis autem voluit ignorari. Adoremus ejus voluntatem: grato animo revelatas nobis veritates recipiamus; humili corde absconditas veneremur, libenter eas ignoremus; nec cupiamus sapere plus quam oportet sapere. Hoc, ut ait D. Thomas, non est multum necessarium ad sciendum.

UT REVELETUR SUO TEMPORE. Græc.: *Ad revelari suo ipsius tempore*, quasi diceret: Tardat quidem quia detinetur, sed suo et congruo tempore, seu tardiùs, seu citius, veniet et apparebit.

VERS. 7. — NAM MYSTERIUM JAM OPERATUR INIQUITATIS... Ne quid nobis ad Antichristi cognitionem desit, ne forte ab ipso decipiatur.

Observatio litteralis et moralis.

His verbis nos monet Apostolus quod impius ille dupli modo sit, et operetur in mundo; scilicet vel per seipsum, in sua propriâ personâ; vel per precursores suos, et in suis figuris. Circa finem mundi ipse veniet in propriâ personâ; ipse palam apparebit; palam et publicè seducet per signa et prodigia mendacia. Ab initio Ecclesiæ usque ad publicum suum adventum clam et absconditè serpit et obrepit in suis similibus et quasi precursoribus, impiis scilicet hæresiarchis, iniquitatem Antichristi subdolè et arcanè agentibus et promoventibus. Iniuitas quippe Antichristi erit oppugnare Deum et Christum: hinc v. 4, *qui adversatur. Græc., ille oppositus*, seu adversarius, seu qui Deo et Christo in omnibus adversatur. Hoc autem impii et hæretici faciunt ab initio, cum hoc discrimine, quod Antichristus id faciet publicè, cum potestate, per prodigia, impii autem et hæretici absconditè, arcanè et subdolè; nec enim volunt ut tales agnosci: hinc illorum iniuitas vocatur *mysterium iniuitatis*, seu iniuitas arcana. Differunt igitur in modo, sed quia convenient in animo, seu quia illi codem ac ipse spiritu agunt et aguntur; hinc dicitur quod in illis, quasi suis typis, iniquitatem suam operatur, seu agit, Antichristus. Vel si sumatur passim operatur in illis et per illos, iniuitas Antichristi statilitur et peragitur. Sensus itaque est: Dixi quod suo tempore apparebit, seu *revelabitur*, nec sine causâ

VERS. 7. — *Nam mysterium jam operatur iniuitatis*, et si nondum venerit Antichristus in personâ; jam tamen adest in emissariis ac precursoribus suis: nam iniuitas ejus, de qua locutus sum, nunc occultè, vel in mysterio, agitur, et exerceatur per hæreticos,

dixi *revelabitur*. Jam enim est in mundo, sed quasi incognitò, in suis scilicet figuris et precursoribus, in Simone Mago, in Nicolao, aliisque impiis et hæreticis, hominum seductoribus, in quibus suam iniquitatem areant *operatur*: vel in quibus iniuitas illius agitur absconditè et in mysterio.

Apostolorum tempore erant impii, magiae dediti, qui inter baptizatos cultum dæmonum promovere satagebant, Ecclesiæque sacrificium magicis oblationibus suis profanabant. In illis *iniuitatis mysterium* agebatur. Erant hæretici, qui Evangelii veritatem et sanctitatem suis erroribus et impuris moribus destruebant: in illis etiam agebatur *iniuitatis mysterium*. Hos omnes, eorumque similes, velut Antichristos intuebantur apostoli. Et hic loquendi modus etiam à D. Joanne expressissima usitatus est, primæ Epist. cap. 2: *Filioli, novissima hora est, et sicut audistis quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt; scilicet hæresiarchæ, gnostici, Nicolaitæ, etc. V. 22: Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus: hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium. Cap. 4, v. 5: Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est.*

Hoc etiam potest intelligi de Nerone et aliis impiis imperatoribus juxta antiquorum opinionem. Nero enim fuit typus Antichristi. De Nerone tamen non locutus est Apostolus, quippe qui sub Claudio hanc Epistolam scripsit ante Neronis imperium. Vide Baron. an. 70; Estium, hic. Omnes itaque impii, magiae dediti, qui cultum dæmonum promovent, sunt Antichristi. Omnes hæresiarchæ et hæretici, qui Evangelii veritatem vel sanctitatem corrumpunt suis erroribus, vel moribus impuris, sunt Antichristi; id est, Antichristi inchoationes, rudimenta, figure, typi, symbola, precursores; etsi ore Christum confiteantur. Sieut Christus ab initio mundi fuit in patriarchis præfiguratus, unde sancti patriarchæ, rudimenta Christi vocantur; sic ab initio Ecclesiæ, Antichristus figuræ suas et typos habet in omnibus malis hominum seductoribus. Incipiunt enim quod ille consummabit, scilicet defectionem à fide: destruant regnum Christi; inchoant, stabiliunt et promovent regnum Antichristi. Hinc addit Apostolus ad fidem cautelam: *TANTUM UT QUI TENET, TINCAT...* Monet fideles ut fidem firmiter teneant, ut sibi caveant ab omnibus istis Antichristis, seu, ut ait Christus, à lupis in vestibus ovium; quasi diceret: Interim qui Christum et fidem catholicam tenet, firmiter teneat, *DONEC DE MEDIO FIAT*, id est, de medio Ecclesiæ exeat, seu separetur, illud mysterium iniuitatis, seu donec iniuitas, que mystica nunc et occulta est, fiat publica. De medio fieri, exire, separari: et hic sensus est conformis locutioni D. Joan., primæ Epistole cap. 2,

Ea iniuitas est Christum et regnum ejus totis viribus oppugnare, atque ad imitationem diaboli divinitatem illius ad se rapere.

Tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat. Mysterium iniuitatis nunc agitur, erupturum

v. 19 : *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis*, etc. Textus Graecus habet : *Solum tenens nunc, donec è medio fiat*. Syr. : *Dummodò id quod nunc detinet, tollatur è medio*. Unde potest simpliciter verti : *Donec tollatur è medio id quod detinet ne veniat; id est, iniqutitas arcanè stabilitur et agitur, donec fiat defecatio generalis : Tunc enim revelabitur...*

VERS. 8. — *ET TUNC REVELABITUR ILLE INIQUUS*. Græc., excl. D. Hieronymus, *fons iniquitatis*. *Et tunc*, id est, facta separatione, seu facta generali apostasiâ, vel sublato eo quod retardat Antichristum. *Tunc*, manifestè et palam apparebit, et ager, et dominabitur *iniquus ille Antichristus*, quasi totius orbis monarca. Quem post aliquos annos Dominus noster Jesus-Christus *INTERFICIET* solo flatu oris sui, id est, jussu natuque suo.

ET DESTRUCTU^M ILLUM ILLUSTRATIONE ADVENTUS SUI, id est, cùm primum quasi per crepusculum apparere cœperit. Ad primum radium sue praesentie hoc iniqutitatis monstrum destruet sol justitiae, sicut ad solis adventum fugantur tenebræ, ait D. Hieronymus, sicut ad ignis approximationem comburuntur bestioæ, ait D. Chrysostomus.

VERS. 9. — **CUJUS EST ADVENTUS SECUNDUM OPERATIONEM SATANE....** Describit satanicam Antichristi potentiam ad seducendum, hisque quasi ultimis colo-ribus ejus perficit imaginem. Qui cùm advenerit, per operationem et efficaciam Satanae omne genus mendacium miraculorum faciet. Non enim vera faciet miracula, vim naturæ superantia, sed falsa, vi scilicet nature, vel per præstigias diabolicas, illudendo sensibus hominum. Hinc Græc., *prodigiis mendacii*, id est, falsis et fallacibus.

VERS. 10. — **ET IN OMNI SEDUCTIONE....** Ut in omni arte et fallaciâ seducat ad iniqutitatem non quoslibet, sed eos qui sponte suâ perire volunt.

Eò QUÒD CHARITATEM VERITATIS... Propterea quòd veritatem à Christo annuntiatam, seu veritatem Evangelii charissimam et amabilissimam, noluerunt recipere, ut per eam salvi fierent. Christus charitas et veritas est, seu verissima charitas et charissima veritas : *ut veritas docuit, ut charitas redemit*. Christus,

aliquando in apertam apostasiam ; interim verò dūm agitur, quicumque tenet Christum, et veram ejus religi nem, firmiter retineat, donec de medio Ecclesiæ fiat apostasia, id est, magna illa defectio, quâ regna et populi ab Ecclesiâ recedent.

VERS. 8. — *Et tunc revelabitur ille iniquus (Antichristus), quem Dominus Jesus*, etc. Ad judicium. Spiritus oris Christi est sententia et judicium condemnationis. Christus interficiet Antichristum spiritu oris sui, id est, jussu suo, verbo suo, suâ sententia ; quasi afflatus mortifero afflabit et interimet eum. *Illuminatione*, id est, revelatione, vel apparitione, illuminatione praesentie sue, vel claritatis adventus sui.

VERS. 9. — *Tunc*; *cujus est adventus secundum operationem Satanae in omni virtute*, id est, parentia, et signis et prodigiis mendacibus. Scilicet quòd Antichristus habebit assistantiam Satanae, et Satanam in se, et per se operantem, inquit Theophylactus, in signis et prodigiis, scilicet que facit Antichristus ut homines seducat : facit miracula, non vera, sed falsa et mendacia.

veritas, lux mundi, docuit, illuxit : at homines magis dilexerunt tenebras et mendacium quâ lucem et veritatem. Christus charitas redemit nos, sanguinem suum fudit et obtulit in pretium nostræ redemptionis : homines hunc amorem non amaverunt, hoc salutis sue pretium non receperunt. *Hoc est judicium mundi*.

Ideò MITTET ILLIS DEUS OPERATIONEM ERRORIS , UT CREDANT MENDACIO. Ideò, in pœnam incredulitatis et ingratitudinis sue ; quia Christum veritatem et charitatem, ex amore vera docentem et per vera miracula suum Evangelium confirmantem, NON RECEPERUNT. Ideò mittet illis hunc impostorem, qui per efficaciam seductionis et imposturæ, per falsa miracula, variaque fallendi artificia, in errorem et mendacium illos pellicet, ita ut mendacio credant qui veritati fidem noluerunt adhibere. O terribilem peccati pœnam ! eo sanè terribiliorem quò minus sentitur haec pena, et quò libenter et liberius recipitur ; libenter enim et liberè erroribus et mendaciis in suam perniciem credent. Haec erit terribilis et justa incredulorum et præcipue obstinatorum Judæorum punitio : Antichristo mendaci credent qui Christo veritati credere noluerunt. Nota ad litteræ explicationem : *Deus mittet Antichristum* : Deus permittet Antichristum per operationem Satanae seducere : hinc fiet ut qui Christo non crediderunt credant mendacio.

VERS. 11. — **UT JUDICENTUR OMNES...** Hincque patet quâ sint inexcusabiles, et quâ justè condemnentur Judæi eorumque similes, qui Christo veritati, vera docenti, et vera miracula facienti, non crediderunt ; Antichristo autem mendaci, seducenti, falsa miracula facienti, adhaeserunt, ejusque sceleratos mores securti sunt. Itaque fallacia seductionis Antichristi nocebit iis qui alias perituri erant, seu, ut ait Chrysostomus, iis qui, etiamsi non accessisset Antichristus, non credidissent Christo. Justum est autem ut ii qui veritatem respuant in errorem incident ; et qui salvare nolunt à Deo deserantur, tradantur diabolo. *Supradictorum resumptio et in haereticos animadversio.*

Hucusque de Antichristo actum ab Apostolo ; ejus personæ singularitatem, mores improbos, et ob eos

VERS. 10. — *Et in omni seductione iniqutitatis iis qui pereunt*, ut omni arte et modo seducat homines ad iniqutitatem, ut pereant et damnentur,

Eò quòd charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Reprobi illi seducentur ab Antichristo, justitia Dei permittens id exigente, propterea quòd veritatem à Christo annuntiatam, quam amare et amplecti debebant non receperint, ut, cùm per fidem s'iscepta, salvi fierent.

Ideò mittet illis Deus operationem erroris per Antichristum , ut credant mendacio. Hæc operatio Antichristi ab eo fiet hoc fine, ut homines credant ejus mendacio : sive, hæc opera Antichristi impellent homines, facientes eos credere mendacio. Quid apud Deum iustus, quām ut qui veritatem suscipere noluerunt, in errorem incident, et falsitati credant ?

VERS. 11. — *U*t judicentur omnes qui non crediderunt veritati, etc. ; q. d. : Ut justo Dei judicio arguantur et condemnentur Judæi, et similes qui Christo et veritati evangelica per Christum allatae credere noluerunt, sed mendacem Antichristum receperunt.

infelicem exitum descripsit, v. 3. Illius in Deum rebellionem et Christo oppositionem, nec non superbissimam insolentiam, v. 4. Quande venturus sit, quid adventum ejus retardet aut promoveat, quia praesens clare dixit, obscurè scribit, sed ita ut possit etiam a nobis conjici, v. 5, 6. Interim, donec appareat palam, in figuris et sibi similibus latere et operari monet, v. 7. Ejus, cum apparuerit, potentiam satanicam et præstigias diabolicas deseribit, v. 9. In quos hanc potentiam sit exercitus, quosque seducturus, v. 10; et quare, v. 11; ejus denique mortem, v. 8.

Quid clarius et distinctius in Scripturis? Hoc prædixit ne decipientur qui tunc erunt, ait D. Joannes Chrysostomus. Addam: Hanc Antichristi imaginem adeò vivis et propriis coloribus depinxit, ut ab omnibus omnino Christianis agnosceretur ille impius, nullusque ab eo deciperetur. Addam et quod in v. 3 dixi: Quasi spiritu propheticō tunc prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam (que Christi Vicarium, Romanum Pontificem, non veretur Antichristum nominare), eamque Paulus ex tunc reprimere voluisse, ideò ipsis prædictis: Antichristus homo erit singularis et unus, non multi, sicut Romani pontifices. Homo erit sceleratissimus, non sanctus, quales saltem multi Romani pontifices. Homo Deo et Christo contrarius, cultum Dei destruens, et solus ut Deus adorari volens: non ita Romani pontifices, qui Deum et Christum adorant, cultum Dei et Christi satagent et promovent, qui nec coli volunt et adorari ut Deus. Homo erit in quo et per quem diabolus signa faciet et prodigia. Ubi haec in summo Pontifice, et reliqua alia?

O astutiam diaboliceam! hæretici sunt Antichristi rudimenta, figuræ et præcursoris; Antichristi iniquitatem arcanè peragunt; ipsius adventum suis defectionibus et apostasiis promovent. Veniet ille impius, cum per multas singulares apostasias facta tandem fuerit apostasia generalis. Et ut ipsi securius et tranquilius Antichristi negotia peragant, sieque ejus adventum citius promoveant, duplice eos excitate ferit diabolus; non vident quæ sunt, vident quæ non sunt: Antichristum in seipso non agnoscunt, seu Antichristi in semetipsis typos et figuræ non vident; Antichristum in Romanis pontificibus finiunt, in quibus nullus Antichristi character.

Animadversio in Grotium.

Hæc cœxitate quidem non laboravit Grotius, sed maximam temeritatis notam incurrit dum hoc quod Apostolus de uno Antichristo prædictis in hoc capite, de duobus hominibus Caio Caligula et Simone Mago intellexit. Temeraria est, inquam, hæc opinio Grotii, et maximè temeraria. Primò, quia contra communem omnium sanctorum Patrum et doctorum sententiam, etiam antiquiorum, qui Apostoli sensum à viris apostolicis, ut non dicam ab Apostolis ipsis, receperunt. Secundò, quia nullà solidâ ratione, vel auctoritate, sed temerario prorsus et erroneo fundamento fulcitus id dixit Grotius.

Quodnam est istud fundamentum? Illud in Epistole prefatione declarat his verbis: Jam tribus locis vidimus opinatum esse Paulum se vivo posse evenire judicium illud ultimum et universale.

Ex hoc fundamento colligit Grotius primò, quod Pauli prophetæ quæ sunt in capite hujus Epistolæ secundo spectare debeant ad res que intra unius vitæ spatium poterant contingere. Colligit secundò, historiæ cum vaticiniis collatâ, non de aliis agi quam de Caio imperatore et de Simone Mago, quorum res actæ verbis prophetæ ad amissim congruunt. Verba sunt Grotii in Pref. Epist. secundæ ad Thessal.

Cui ut respondeam, prophetæ verbis utor: *Abyssus abyssum invocat*; temeritas temeritatem attrahit. Ex tribus locis malè intellectis, scilicet intellectis secundum Grotii sensum, non secundum Patrum sententiam, audet dicere Grotius quod Apostolus circa judicij tempus erraverit et errorem docuerit. Ergo Paulus non est predicator veritatis, sed falsitatis. Ergo Pauli Epistolæ, saltem hæc in parte, false sunt et erroneæ. Quis Christianus hoc non horreat? Hoc tamen dicere non veretur Grotius, et ex hoc errore duo falsa colligit et temeraria. Tantum enim abest ut hoc opinatus sit Paulus, idque docuerit, quod assentit Grotius; quinimò, quia Thessalonicenses partim à pseudo-apostolis decepti, partim à supposititiis Pauli litteris territi, partim etiam à primâ ejusdem Pauli Epistolâ male intellectæ, quia, inquam, turbabantur et timebant ne instaret dies Domini, ideò Paulus totis viribus studet hunc Thessalonicensium terorem amovere, eosque rogat et vehementer hortatur ut nemini cuiquam, sive prophetæ, sive spiritui, credant dicenti quoniam *instat dies Domini*. Si ergo in propriâ personâ locutus est, in primâ suâ Epistolâ, ubi de resurrectione, quasi suo tempore futura fuisse, hujus rei rationem reddidi in explicatione v. 15, cap. 4, scilicet, ut doceret fideles diem judicij semper præsentem habere, et ad illum sese continuè præparare. Temeritatis ergo, et quidem maxime, non potest excusari Grotius, id asserens contra communem sanctorum Patrum et doctorum sententiam, idque sine fundamento.

Sed præterea falsum est quod Caio Caligula conveniant quæ Paulus hujus capituli versibus 5 et 4 dicit. Evidem Caius adorari voluit ut Deus, sed non fuit adoratus in templo Dei, nec illius statua fuit in eo collocata, nec ipse aliorum deorum, seu idolorum, abstulit cultum ut solus adoraretur. Non minus falsò Grotius Simoni Mago adaptat quæ Paulus hic, v. 8, 9, 10, dicit. Ex ipso enim hujus capituli textu, et ex aliis Scripturarum locis, patet quod in novissimis seu ultimis mundi temporibus venturus sit ille seductor de quo hic agitur; non in primo Ecclesiæ seculo in quo Simon. Omitto alia multa quæ ex Scripturis tunc evenire debent, de quibus Cornelius à Lapide in fine hujus capituli; quorum nulla nec Caligula, nec Simoni Magi temporibus contigerunt, et quæ consequenter omnia simul juncta Grotianæ opinionis falsitatem cuicunque fidelis Scripturis credenti demonstrant.

VERS. 12. — **NOS AUTEM DEBEMUS GRATIAS AGERE...**
 Post haec duo signa, ab Apostolo data, quæ Christi adventum præcessura sunt, poterant Thessalonicenses convinci quod nondum instaret ultimi judicii dies, quia neutrum signum apparuerat; debebant ergo tranquillo animo fieri. Sed quia tristia sunt et horrenda que de Antichristo et de periculis dicta sunt, hinc Paulus ut Thessalonicenses soletur, et ex omni parte quietos reddat et securos, eos ex periculum numero subtrahit, et pro illorum salute Deo gratias agit. *Nos autem debemus...*, quasi diceret: Pavent ergo et terrore concutiantur omnes increduli: *Nos autem letitiam perfusi, debemus Deo gratias SEMPER AGERE PRO VOBIS*, FRATRES A DEO DILECTI, eò quod vos tanquam primitias sibi gratas ad salutem elegit. *Vos scilicet per Spiritum sanctum sanctificando, et vobis fidem vera sanctitatis germen inspirando, elegit, sibi separavit, è gentilitatis massâ scilicet ad Christianismum, que unica salutis est via. Quomodo elegit? Per sanctificationem spiritus et fidem veritatis*, ait Syr. Id est, vobis in baptismo gratiam sanctificantem et veram fidem infundendo. Agitur ergo de electione ad gratiam.

ELEGIT VOS PRIMITIAS. Greccum habet, *ab initio, επ' ἀρχής*. Noster interpres legit. *ἀπαρχάς*. Primitiae dicuntur Thessalonicenses, quia eis inter primos predicavit Paulus, eosque ad salutem convertit.

Nota his in verbis varias Thessalonicensium cum infidelibus oppositiones. Peribunt illi: vos autem elegit Deus ad salutem. Judicabuntur illi et damnabuntur, quia veritati non crediderunt, sed iniquitati consenserunt: vos vero salvabimini, quia veritati credidistis et sanctitati studiuitis. Et ob hoc *debemus nos*, à fortiori et *vos*, *Deo semper agere gratias*: hoc enim Dei donum est. Donum quod vos dilexit, quod elegit, quod, quasi primitias salvandorum, elegit, quod sanctificavit, non per opera, sed per fidem veritatis quam dedit ipse vobis. Vide quomodo nihil ostendit esse eorum, sed totum Dei, ait S. Chrysostomus. Vide ergo et tu, o Christiane, qui tale donum receperisti, quales debetas et Deo gratias agere.

VERS. 13. — **IN QUA ET VOCAVIT VOS.** Grecc., *in quod*. Syr., *in que*, scilicet in ea de quibus supra.

VERS. 12. — *Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis*, etc.; q. d.: Elegit autem assumpsit vos Deus in salutem, mediis ad eam concessis, namrum sanctificatione spiritus et fidei veritatis.

VERS. 13. — *In qua*, ad quam, scilicet fidem et sanctificationem, et vocavit vos per. *Evangelium nostrum*, etc. Ut per fidem, gratiam et salutem major gloria Christo illarum auctori acquiratur; ita Chrysostomus. Deum vocasse Thessalonicenses per Evangelium Pauli in acquisitionem gloriosam Christi Domini, hoc est, ut ejus esset gloriosa possessio, sanguine ipsius acquisita.

VERS. 14. — *Itaque, fratres, state*, id est, persistite firmi et constantes in fide et vocatione vestra, quia Deus per gratiam suam dignatus est.

Et teneite traditiones quas didicistis; Græc., quas docti estis, id est, quas ego vos docui.

Sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Traditiones vocat doctrinas et instituta religionis christiana, sive ea pertinente ad fidem, sive ad exterum

Cum nostro interprete, *in quam fidem et sanctitatem vocavit et adduxit vos Deus*.

PER EVANGELIUM NOSTRUM, id est, per nostrum ministerium. Ecce medium, prædicatio Pauli.

IN ACQUISITIONEM GLORIE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, id est, ut acquiratis cœlestem gloriam quam possidet Christus Dominus in cœlis. Seu, sicut vertit Syrus, *ut decori sitis Domino nostro Jesu Christo*, id est, ut per vos laudetur et gloriam consequatur Dominus noster Jesus Christus. Seu ut sitis acquisitio, vel populus acquisitus gloriæ Christi. Adest finis et Dei vocantis et Pauli prædicantis. Hoc sensu dixit alibi Paulus, *empti estis pretio magno, sui scilicet sanguinis; glorificate ergo Deum*; ipsius toti estote. Hoc sensu, D. Petr. prime epist. 2, 9. vocamus *populus acquisitionis*, id est, Christi possessio, ejus sanguine acquisita. O anima christiana tanti vales! tanti te Christus emit! sis tandem illi tota, ut aliquando sit tibi totus; sis nunc illius acquisitio, ut tua sit in eternum acquisitio.

VERS. 14. — **ITAQUE, FRATRES, STATE,** id est, constantes estote in fide et vocatione vestra, et firmitez servate traditiones quas à nobis accepistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Hinc perspicuum est primò quod jam scripserat D. Paulus, et ideò haec Epistola non sit omnium prima, ut voluit Grotius. Secundò, quod scripta et non scripta præcepta dederint apostoli, et utraque sint observatione digna. Hinc et colligitur Ecclesiae traditionem fide dignam esse. Hoc expressè notat D. Chrysostomus et Theophylactus: *traditio est, nihil queras amplius.* Hoc et ipse Grotius ejus verba refero: Duobus modis docebant Apostoli, loquendo et scribendo, et par in utroque auctoritas; et præcessit locutio, secuta est scriptura. Multa quidem quæ dixeré apostoli, etiam scrisseré, at non omnia, quia satis erat quedam in usum Ecclesiarum esse introducta, ita ut nihil opus esset et per Epistolas præcipi; in transuersu tamen et horum interdum fit mentio; Grotius, adnotat. in secundâ Epist. ad Thessal., cap. 2, v. 15.

VERS. 15. — **IPSE AUTEM DOMINUS NOSTER JESUS CHRISTUS, ET DEUS, qui Christi Pater est per naturam, noster vero per gratiam.**

cultum religionis, ut sunt ceremoniae. Nota hic locum pro traditionibus apostolicis, scilicet tam ea esse servanda que verbo et vivâ voce tradiderent apostoli, quam que scripta in sacris litteris reliquerunt. Certe prior est anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus, dicit Tertull., lib. de Testimonia anime.

VERS. 15. — *Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et pater noster*; id est, is qui est Deus et pater noster: unam enim eamdemque personam Dei Patris, non duas significat.

Qui dilexit nos, ut pater filios quos constituit per adoptionem suos heredes, ac filii sui naturalis coheredes.

Et dedit consolationem æternam in spe et pregestu æterne glorie et letitiae, et spem bonam in gratiâ; id est, per gratiam, per quam habemus spem vitæ æternæ: per gratiam enim quasi per semen speramus nos messuros fructum vitæ æternæ.

QUI DILEXIT NOS..., et per gratiam suam, quae est semen aeternae glorie, nos consolatus est spe bonorum aeternorum.

VERS. 16. — EXHORTETUR CORDA VESTRA; ipse, inquit, uterque cordibus vestris istud solarium imprimit, ET CONFIRMET IN OMNI OPERE BONO ET SERMONE, vosque sic stabilit in bona doctrina et in opere bono, ut recta loquarini et faciat. Post exhortationem preicatione finit, quasi diceret : Ipse Jesus Christus Salvator noster, et Deus Pater noster, sit cordium vestrorum consolator, vel exhortator (Græc. enim significat utrumque) et confirmator. Interna scilicet

VERS. 16. — Exhortetur corda vestra, consoletur, et confirmet in omni opere et sermone bono. Sensus est :

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

1º Ad tuū consolationem, disce cum gaudio et nota quod homini verè christiano, de peccatis verè dolenti, et in JESUM Christum, Salvatorem mundi, speranti, multò magis optandus et desiderabilis sit quammet metuendus adventus Domini. Hujus consolatoria veritatis rationes vide in commentario, v. 1. Ibidem vide responsiones objectionibus timorem suadentibus. Id etiam videre potes 1 ad Thessal. 5, 5. De peccatis itaque dole, spera in JESUM Christum, tuique Salvatoris adventum opta.

2º Ad tuæ salutis securitatem, quia prorsus incertum est hujus adventus dominie tempus, solique Deo cognitum, juxta Christi Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila; tanquam servus fidelis et prudens, exspecta Dominum, lumbis praecinctis, lucernas tenens in manibus, semperque paratus. Vide dicta v. 3.

3º Ex v. 6, disce quid agendum in Scriptura difficutibus, et in rerum obscuritate quas Deus nobis clarè revelare noluit. Hanc ipsam Dei voluntatem humilis adora, et de infinita ejus sapientia plenè persuassus, tu te ei submitti. Libenter ignora quae Deus à te vult ignorari, et ne præsumas sapere plus quam oporet sapere. Recordare quod Deus, etiam absconditus, sit adorandus. Veritates itaque ab eo revelatas grato quidem animo suscipe, crede, amplectere, exsequere.

CAPUT III.

1. De cetero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et apud vos;

2. Et ut liberemur ab importunitatibus malis hominibus; non enim omnium est fides.

3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet à malo.

4. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam que præcipimus, et facitis, et facietis.

5. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi.

6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri IESU Christi, ut subtrahatis vos ab omni

consolatione hortetur et impellat animos vestros ad observationem doctrine vobis tradite, et ad bonorum operum consummationem, ut ad salutem ad quam vocati estis valeatis pervenire. Deus solus cordum verè consolator, exhortator et confirmator, gratia sue unctione et perfusione cor sic consolatur ut et illud exhortetur, et confirmet et impeliat ad omne bonum opus. Deus cordis mei, cor meum gratiae tue luce perfunde, unctione penetra, ut luce divinæ perfusum credenda credat; unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum tuorum currat.

Et stabilit vos ac perseverare faciat in omni bona doctrina, atque in omni genere bonorum operum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Abscondita verò Dei reverere, adora, et contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

4º Ex v. 7, disce quid sint impii et heretici. Nimirum Antichristi rudimenta et præcursora. Vide ibi dicta in commentario. Hincque conclude quod dixit D. Joannes, prima Epistola cap. 2, v. 22 : *Nunc Antichristi multi facti sunt.*

Antichristus jam est in mundo, in suis scilicet figuris et rudimentis; vide v. 7. Attende itaque et vide quomodo cautè ambules, cum quibus converseris et vivas, et tu tibi cave.

5º Astutiam diaboli in hereticis vide et nota v. 11. Ipsi sunt Antichristi; et ne se ut tales agnoscant, duplice cæcitate ferit eos diabolus : Antichristum in se-metipsis non vident, in quibus est de facto; in Papa vident, in quo non est. Hincque disce quam timenda sit mentis cæcitas, et quam horrenda heresis perversitas quam diabolus tot homines excæcat.

6º Ex v. 10, disce quam terrible sit Christo, veritati et charitati, non credere. *Hoc enim est judicium mundi.* Hoc veritatis et charitatis oblatæ repudium gravissimæ infidelitatis et cæcitatæ poenâ punitur. Catholicus ergo veritati credens, sanctitati studens, Deo gratias agat, quod eum elegit in salutem per sanctificationem spiritus et fidem veritatis; v. 12. In qua fide constanter perseverans, Christo mente, corde, opere, jugiter adhæreat.

CHAPITRE III.

1. Au reste, nos frères, priez pour nous, afin que la parole de Dieu se répande de plus en plus, et qu'elle soit partout en honneur, ainsi qu'elle l'est parmi vous ;

2. Et afin que Dieu nous garantisse des hommes déraisonnables et méchants, car la foi n'est pas commune à tous ;

3. Mais Dieu est fidèle, et il vous affermira et vous préservera du malin esprit.

4. Quant à vous, nous avons cette confiance en la bonté du Seigneur, que vous accomplissez, et que vous accomplirez toujours ce que nous vous ordonnons.

5. Que le Seigneur vous donne un cœur droit dans l'amour de Dieu, et dans la patience de Jésus-Christ.

6. Nous vous ordonnons, nos frères, au nom de Notre-Seigneur Jésus-Christ, de vous retirer de tous ceux d'entre vos frères qui se conduisent d'une ma-

fratre ambulante inordinatè, et non secundūm traditionem quam acceperunt à nobis.

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non inquieti fuimus inter vos :

8. Neque gratis paucem manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatigione, nocte et die operantes, ne quem vestrūm gravaremus :

9. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

10. Nam et cùm essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquietè, nihil operantes, sed curiosè agentes.

12. Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Iesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent.

13. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes.

14. Quod si quis non credit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur :

15. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.

16. Ipse autem Dominus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

17. Salutatio meā manu Pauli; quod est signum in omni epistolā: ita scribo.

18. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Thessalonicensium orationes interpellat, v. 4, 2.

Eis vicissim auxilium Dei promittit, v. 5.

Confidit quod, Deo juvante, sua præcepta servabunt, v. 4; et ob id Deum orat, v. 5.

Præcipit ergo ut otiosos et inquietos vitent, v. 6; ipse apud eos non virit otiosus, sed die nocteque laborans,

ANALYSIS.

v. 7, 8, 9; itaque otiosi ad laborandum coerceantur, v. 10, 11, 12. Quod si quis eorum sit contumax, noteetur ut vitetur, v. 14; non tamen ut inimicus separetur, sed ut frater corrigatur, v. 15.

Denique pacem eis apparetur et gratiam, v. 16, etc.

PARAPHRASIS.

1. De cætero, fratres, orate pro nobis (Evangelii ministris) ut Evangelica doctrina per nostrum ministerium feliciter et citò propagetur, et ubique habeatur in honore, sicut apud vos.

2. Et propterea orate ut liberemur ab hominibus improbis et facinorosis (qui nobis resistunt, cursumque sistunt Evangelii), non enim omnes Evangelio credunt.

3. (Ne tamen ideò turbemini,) fidei enim est Deus, qui vos in fide confirmabit, vosque liberabit à malo.

4. De vobis optimè spero, confidoque quod per Dei gratiam et facitis modò, et deinceps facietis fidelitatem, que vobis præcipio.

5. Confido, inquam, sed et propterea rego, ut Dominus corda vestra dirigat (faciatque vos rectâ viam ambulare) in charitate Dei et patientiâ Christi.

6. Præcipimus autem vobis, auctoritate nobis à

nière déréglée, et non selon la tradition qu'ils ont reçue de nous,

7. Car vous savez vous-mêmes ce qu'il faut faire pour nous imiter, puisqu'il n'y a rien en de déréglé dans la manière dont nous avons vécu parmi vous.

8. Et nous n'avons mangé gratuitement le pain de personne ; mais nous avons travaillé jour et nuit avec peine et avec fatigue, pour n'être à charge à aucun de vous.

9. Ce n'est pas que nous n'en eussions le pouvoir, mais c'est que nous avons voulu nous donner nous-mêmes pour modèle, afin que vous nous imitassiez.

10. Aussi lorsque nous étions avec vous, nous vous déclarions que celui qui ne veut point travailler ne doit point manger.

11. Car nous apprenons qu'il y a parmi vous quelques gens inquiets, qui ne travaillent point, mais qui se mêlent de ce qui ne les regarde pas.

12. Or nous ordonnons à ces personnes, et nous les conjurons par Notre-Seigneur Jésus Christ, de manger leur pain en travaillant en silence.

13. Et pour vous, nos frères, ne vous lassez point de faire le bien.

14. Si quelqu'un n'obéit pas à ce que nous ordonnons par notre lettre, notez-le, et n'ayez point de commerce avec lui, afin qu'il en ait de la confusion.

15. Ne le considérez pas néanmoins comme votre ennemi ; mais avertissez-le comme votre frère.

16. Cependant je prie le Seigneur de paix de vous donner la paix en tout temps et en tout lieu. Que le Seigneur soit avec vous tous.

17. Je vous salue ici de ma propre main, moi Paul: c'est-là mon seing dans toutes mes lettres : j'écris ainsi.

18. La grâce de Notre-Seigneur Jésus-Christ soit avec vous tous. Amen.

Christo Domino datâ, ut corum fratrum familiarem fugiatis consuetudinem qui vivunt turbulentè, et inordinatè, et non servant eam institutionem quam à nobis acceperunt verbis et exemplis.

7. Ipsi enim scitis qualia vobis dederimus exempla, et quomodo nos oporteat imitari; non vitam enim apud vos gessimus inordinatam, nec otiosi fuimus, nec inquieti.

8. Neque gratis ab aliquo vestrūm paucem acceperimus manducandum, sed cum labore et sudore, die et nocte assiduè laborantes, ne cui vestrūm essemus oneri.

9. Non quod nobis decesset jus vestris vivendi sumptibus, sed ut in nobis metipsis exhiberemus vobis exemplar quod imitaremini.

10. Etenim cùm apud vos essemus, præcipiebamus ut quisquis operari noluerit, is nec manducet.

11. Siquidem audivimus quosdam esse apud vos

qui, licet jam moniti, vitam tamen agunt incompositam, nihil agentes, hincque inquieti, curiosi, aliena scrutantes.

42. Talibus autem denuntiamus, sed et eos obsercamus per Dominum nostrum Iesum Christum, ut quiete laborantes, manducent panem suum, non alienum.

43. Ne propterea tamen enim ut inimicum existimetis, et asperè tractetis, sed ut fratrem vestrum benignè ac benevolè revocate.

44. Quod si quis haic nostro precepto, per hanc Epistolam significato, non obedit, eum notate, et cum eo ne conversemini, ut pudore suffusus resipiscat.

45. Dominus autem, pacis auctor, det vobis pacem continuam, seu in omni tempore et omni loco. Dominus per suam gratiam sit cum omnibus vobis.

46. Salutatio, mea Pauli manu propria litteris subscripta, et quæ signum est quod Epistola verè sit mea, hec est quæ sequitur :

47. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — DE CETERO, FRATRES, ORATE PRO NOBIS... Preces pro precibus petit; in fine capituli præcedentis oravit pro eis, corum nunc orationes rogat. Attende autem quid petat; non à periculis liberari, in hoc enim positus erat, ait D. Chrysostomus, sed ut SERMO DEI CURRAT, egregia metaphorâ significans: Ut Evangelium Christi, per nostrum ministerium, feliçiter et citò propagetur, immotescat ubique, et in honore habeatur, sicut apud vos honoratur. Ecce dignum ministro Christi votum! gloriam Christi, Evangelii honorem optare, non sua querere. Adeo nihil privati optabat, sed omnia Dei, ait Theophylactus.

VERS. 2. — ET UT LIBEREMUR AB IMPORTUNIS... Duplex videtur esse petitio, una tamen est: superatis enim hominibus improbis, currit sermo Fei, ait Theodoretus.

Sed qui sunt illi D. Paulo importuni, Graec., &c. non, quasi nullo loco consistentes? Et Judeos puto, legis Mosiae zelantes, et judaizantes, seu Christianismum Judaismo conciliare volentes. Utrique enim Paulo erant infensi; de civitate in civitatem properabant ut Paulo contradicerent et Evangelii cursum impidirent, ut videre est in Actis apostolorum. Illorum importunitates et persecutions noverant Thessalonenses, ut patet ex Act. 17, v. 5; hinc ut illis notas supponit Apostolus: earum tamen rationem reddit, dicens:

NON ENIM OMNIA EST FIDES, quasi diceret: Ne minemini et quod nos persecuantur, et quod Evangelio contradicunt: non enim omnes, quibus annuntiatur Evangelium, ei credunt. Nec etiam omnes qui Evangelio credere profitentur verè credunt, seu veram fidem habent. Utraque explicatio et litteræ convenit, et menti Apostoli conformis est. Prima quidem

de Judeis vera est, qui auditæ fiduciæ predicatione credere noluerunt, sed in suâ infidelitate persistierunt. Secunda verò de judaizantibus, et aliis hereticis, qui Christianismum profitentes non sunt tamen verè fidèles et Christiani.

Sed unde hoc? An à Deo? Et quidem, quantum est ex se, illuminat omnem hominem, etc., omnes, quibus annuntiatur Evangelium, vocat ad fidem. Unde ergo? Ex hominum rebellione vocanti Deo resistente; ex hominum obstinata malitia tenebras luci præferente, virtutis virtuti. Tenebras et tenebrarum amant opera: hinc Evangelii lucem et sanctitatem reformidant et repellunt. In vitiis et concupiscentiis suis sibi placent: hinc Evangelium, virtus prohibens, et concupiscentias reprimere præcipiens, oderunt. Qui in vitiis sibi placent, non credent nobis, etiam si solem manibus gestemus, ait Laetantius à Grotio citatus. Quàm meritò itaque Christus dixit: Hoc est iudicium mundi, quia dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Quàm justè dictum est alibi: Perditio tua, Israel; Osse 13, 9.

VERS. 3. — FIDELIS AUTEM EST DEUS...; quasi dicaret: Licet, ut dico, fides externos et domesticos habeat hostes, Judeos scilicet et hereticos; ne propterea turbemini, nec eos timeatis. Fidelis enim est Deus, id est, Deus, qui rebelles et ingratos in suâ relinquit obstinatione et malitia, suos fideles et sibi obedientes servat et protegit. Vos ergo sic confirmabit in fide (sicut oravimus) ut non concuriamini; vosque ita proteget, ut non contra vos prævaleat Satanás. Magna hinc omnibus fidelibus in Deum fiducia. Qui cœpit, ipse perficit; qui vocavit et ad salutem elegit, ipse CONFIRMABIT in fide, ET CUSTODIET A MALO, seu à maligno, seu ab omni malo. Caveamus tamen socordiam, propter sequentia

cere quia non omnium est fides; id est, non omnibus datur ut credant, non omnes ad propositum Dei pertinent, vocantis ad finem efficaci suâ vocatione. Non omnes obediunt Evangelio. Hic igitur insinuat fidei esse singulare Dei donum, quod non sit omnibus a Deo concessum. Quod ergo nolunt fidei Christiani amplecti causa est cur permaneant mali et importuni.

VERS. 4. — Fidelis autem Deus, etc. Quamvis, inquit, sint qui fidem graviter oppugnant, non est quod turbemini: nam fidelis est Dominus Christus, id est, verax et constans in promissis; ideoque vos confirmabit in fide, ne ab ea excidatis, et custodiet a malo, id est, ab adversario, scilicet diabolo, ne per malos

VERS. 4. — De cetero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur, id est, ut evangelica doctrina per nostram prædicationem feliciter ac sine impedimento propagetur ac proficiat.

Sicut et apud vos, subaudi, glorificatus est sermo Domini.

VERS. 5. — Et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. Significantur homines absurdī, improbi, insolentes, quales tunc erant judaizantes et similes, qui ubique concitabant plebem contra Paulum et apostolos, et quales modò sunt heretici.

Non enim omnium est fides. Orate pro nobis, ut liberenur ab importunis et malis hominibus, qui verbū Dei cursum impidiunt; quod mirandum non eos fa-

VERS. 4. — CONFIDIMUS AUTEM IN DOMINO DE VOBIS... Ne existimantes totum esse Dei, ipsi segnes evadant, ecce nunc eorum cooperationem postulat, ait Theophylactus post Chrysostomum. Quasi diceret: Deus quidem fidelis est, et omnino facit que sua sunt, sed si vos etiam operemini. Theophylactus et Chrysostomus. Dabit Deus salutem quam promisit, sed ut promisit; id est, si velimus, et eum audiamus: non enim promisit absolute, neque tanquam lignis et lapidibus, sed ut hominibus, liberis scilicet et volentibus, ex D. Chrysostomo. Uterque D. Chrysostomus et Theophylactus expendunt D. Pauli sapientiam his in verbis: *Confidimus in Domino de vobis...*; quibus, inquit, Paulus ita indicat totum à Deo pendere, ut et etiam totum pendeat à nobis. *Confidimus in Domino*, id est, bonitati Dei, que vos confortabit. Hoc ostendit totum à Deo pendere. Sed ne propterea ipsi fiant otiosiores, addit: *Confidimus in Domino de vobis, quod facitis, et facietis*, quibus verbis indicat ita totum in Deum esse rejiciendum, ut nos etiam opere-mur. Nec fuit contentus dicere *facitis*, sed adjectit *fa-cietis*, ostendens nobis ad extremum usque spiritum virtutem adesse debere.

VERS. 5. — DOMINUS AUTEM DIRIGAT CORDA VESTRA IN CHARITATE DEI..., Gracè, in charitatem Dei et patientiam Christi. Rursus ad Deum, omnis justitia fontem, nostreque salutis auctorem recurrit, quasi diceret: Confido in Domino, seu bonitati Dei, de vobis certus sum, propterea rogo, ut per Spiritum suum corda vestra sic dirigat in charitatem Dei, et patientiam Christi, ut per utramque virtutem recto trahite faciat vos ad salutem pervenire, Dei scilicet precepta ex amore servando, et persecutiones, omniaque hujus vitae ma-la, Christi patientia perfervendo.

Observatio moralis.

Hinc discamus quid charitas et patientia recta sint ad salutem semita; per charitatem ad Deum, qui charitas et amor est, recte tendimus; per patientiam Christi patienti, salutis auctori, conformamur, ut Christo gloriose similes efficiamur. His itaque duabus virtutibus præcipue et continuè nobis studendum est; omnia ex amore Dei facere; omnia Christi pa-tientia ferre. Orationum itaque nostrarum summa, nostrumque votum continuum sit: *Dominus dirigat cora nostra*, etc. Per gratiam suam sic cor meum dirigat in charitatem Dei, ut ipsum verè et unicè diligam; ipsius gloriam in omnibus unicè queram; ad eum ita recte tendam, ut in ipso solo quiescat cor homines, velut artis sue instrumenta, fidem vestram subverat.

VERS. 4. — *Confidimus autem de vobis, in Domino, id est, per Dominum, per gratiam Domini Iesu Christi.*

Quoniam quæ præcipimus, et facitis, et facietis, id est, quid præcepta à me vobis tradita servatis, etc.

VERS. 5. — *Dominus autem dirigat corda vestra*, etc. Velut exemplari vobis proposito, hoc est, ad imitan-dum charitatem Dei, etc. Opto vobis ut Christus Do-minus corda vestra dirigat, moveatque magis ac magis ad dilectionem Dei, id est, ad diligendum Deum; et ad sustinentiam Christi, id est, ad exspectandum

meum. A recto charitatis calle et consequenter à Deo nos retrahunt opes, vana gloria, seculi voluptates. Dominus autem sic dirigit cor meum, ut, contemptis opibus, inani gloriâ, deliciis, recte tendat ad Deum, et in ipso solo Deo quiescat ut summo bono, ut gloriæ centro, ut deliciarum immenso pelago Deus et omnia: Deus meus et omnia, et divitiae, et gloria, et gaudium et vita. Diligam ergo te, thesaure meus; et in te solo et unico bono quiescat cor meum. Diligam ergo te, gloria mea, honoris centrum; et in te solo et de te solo glorietur cor meum. Diligam ergo te, ó cordis mei voluptas et vita! Signa, signa super me lumen vultus tui, da te laetitiam in corde meo, sicut que verè vivam, verè gaudebo et beatus ero. *Beatus homo cuius Dominus Deus ejus.*

ET IN PATIENTIA CHRISTI. Non immerito charitati Dei patientiam addit Christi.

Non solum enim hic agendum est, sed scepissime patientium: mala hic inevitabilia: oportet pati Christianum, sicut oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam.

Patiatur itaque Christianus, non ut philosophus, non ut politicus, sed ut ipse Christus.

Et in patientia Christi. Patiamur sicut passus est Christus, eo quo Christus passus est animo, ex amore Dei et cum amore proximi, cum obedientia erga Deum crucis nobis destinante, cum charitate erga proximum cruci nos affligente; diligamus inimicos nostros, sicut Christus crucifixus dilexit suos; bene-ficiamus iis, etc., et oremus, etc. Hoc est Deum diligere, propter eum pati eo quo Christus passus est animo, id est, ea charitate. Passio Christi fuit sum-mus amor et Dei et proximi. Sic itaque patiamur, ut Deum amemus et proximum; Deum, primam malorum nostrorum causam, adoremus, colamus, diligamus; proximum, Dei ministrum, nos torquentem, amemus, honoremus, beneficis cumulemus.

VERS. 6. — DENUNTIAMUS AUTEM VOBIS... In prima Thessal. Epist., cap. 5, v. 14, dixerat Ecclesiæ superioribus: *Corripite inquietos*. Hic autem, quia novit nondum emendatos, acrius corrigit, et excommunicandos denuntiat. Præcipimus vobis nomine et auctoritate Christi, ut eorum vitæ consortium qui vivunt inordinatè. Græc., ἀτάκτως. Hoc nomen explicatum est 1 Thessal., cap. 5, v. 14; hic significat otiosos, curiosos, negligentes sui ordinis et officii, inquietos sibi et aliis, seu aliorum pacem perturbantes. Otium quippe curiositatem parit, curiositas inquietudinem,

patienter adventum Christi remuneratoris.

VERS. 6. — *Denuntiamus*, id est, præcipimus, *autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi*. Præcipimus vobis nomine et auctoritate Christi Domini, cuius sumus vicarii, idque potestate ab eo accepta.

Ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordi-natè, id est, incompositè, turbulentè, etc. *Inordinatè* intelligit eum qui quid sui est ordinis atque officii non facit, et facientes turbat

Et non secundum traditionem, quam acceperunt à nobis. Traditio est institutio tradita voce, vel, ut inquit Chrysost., opere.

inquietudo disciplinam solvit, causat inordinationem; etenim otiosi et curiosi omnibus sese immiscent, inquieti sunt et alios inquietant, sieque ordinem et pacem perturbant. Hoc hominum genere nihil in societate pejus : hinc non mirum, si tantà severitate eos coerceat Apostolus. Debet unusquisque Christianus facere quod hic Thessalonicensibus præcepit Apostolus, inordinatos vitare.

ET NON SECUNDUM TRADITIONEM... Inter alia vitæ præcepta, eos vivâ voce docuerat Apostolus ut quivis laboraret, nullus inertiae vacaret, nullus otio, v. 10, hinc *non secundum traditionem*.

VERS. 7. — IPSI ENIM SCITIS QUEMADMODUM... Quia otio valdè dediti erant Thessalonenses, hinc Paulus non verbis tantùm laborem eis præcepit, sed et hujus instituti dedit exemplum, suis manibus nocte laborans et die. Hinc *ipsi scitis*, quasi diceret : Exemplum dedi vobis, itaque nos imitemini. Nec otiosus fui nec inquietus.

VERS. 8. — NEQUE GRATIS PANEM MANDUCAVIMUS... Græc., *acepimus*, idem vide primâ Epistolâ, c. 2, v. 9.

SED IN LABORE ET FATIGATIONE. Græca vox significat laborem graviorem qui defatigare solet et sudorem exprimere.

NOCTE ET DIE OPERANTES. Assiduitatem laboris ex-primit. Erat artis scenofactoriae, seu consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites in castris uterentur. Hinc Origenes, homiliâ 17 in Numer., ait : Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cœlestia construenda translatus est.

Observatio moralis.

Sed quod hic magis mirandum occurrit, utraque tabernacula simul faciebat, et terrena et cœlestia ; et animas convertebat, et manibus laborabat ; et Ecclesiastis fundabat, et terrena tabernacula diu noctuque consuebat, ne panem, inquit, à nemine gratis acciperem. Papæ ! Paulus gentium Apostolus, totius orbis doctor, tot et tantarum Ecclesiarum pater, magister, et curator sollicitus, diu noctuque laborat, et usque ad defatigationem et sudorem laborat, ut panem gratis non comedat. O spectaculum Deo, et angelis et hominibus, dignum ! Dignum, inquam, Dei complacentiâ, angelorum extasi et stupore, hominum admiratione simul et imitatione. Mirentur illud et imitentur præsertim omnes Evangelii et animarum ministri, hincque discant primò apostolici animi libertatem nullo gratuito dono mancipare, munera omnia spernere, temporalia contempnere, cupiditatem omnem, si fieri potest, è cordibus suis evellere,

VERS. 7. — *Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos*, id est, scitis quale exemplum ipse vobis dederim ; quod imitari debeatis.

Quoniam non inquieti fuimus inter vos ; q. d. : Non fuimus apud vos otiosi, ac consequenter nec inquieti, nec turbulenti

VERS. 8.—*Neque gratis panem manducavimus ab aliquo*, etc. Mechanicam ergo artem exercuit Paulus, puta scenofactoriam, unâ cùm prædicatione Evangelii, ut patet Act. 18; uide Origenes, homil. 17 in Numeros : Paulus, ait, a faciendis tabernaculis terrenis

ut spiritualia animo liberali et gratuito largiantur. Qui recipit, ei à quo recipit mancipatur.

Non benè pro toto libertas venditur auro.

Multò minùs apostolica libertas corrigendi, veritatem dicendi, injustè petita denegandi, officio suo generosè fungendi. Secundò, discant hinc otium fugere, vitam mollem, delicatam, inutilem cavere, sed laboriosam et pœnitentem amplecti ; tempus nunquàm inutiliter terere, sed diu noctuque laborare ; modò in divinis laudibus decantandis, modò in lectione et meditatione verbi divini, modò in doctrinâ ejusdem verbi, modò in sacramentorum administratione, modò etiam in quâdam corporali exercitatione.

VERS. 9. — *Non quasi non haberemus potestatem...* Hoc ipsum dixit eis in primâ Epistolâ, cap. 2, v. 7 : *cum possemus, ut apostoli, vobis oneri esse...* Vide hunc locum. Ex Christi ipsius ordinatione, et ex æquitate, potestatem habebamus vestro sumptu vivendi. Äquum enim est ut qui Ecclesiæ servit de Ecclesiâ vivat, et qui spiritualia ministrat carnalia recipiat.

SED UT NOSMETIPSOS FORMAM DAREMUS VOBIS AD IMITANDUM. Si enim ego, cui jus erat à vobis vitæ necessaria exigendi, juri meo cedens, diurno nocturnoque labore panem manducandum acquisivi, quantò magis vos, quibus tale jus non est, labore debetis vobis necessaria comparare, non autem otio indulgere, et panem ab aliis accipere gratis !

VERS. 10. — *Nam cum essemus apud vos...* Nihil novi vobis dico, nam cùm apud vos essem, præcipiebam vobis propriis manibus laborare, addebam adagium commune : *Si quis non vult laborare...*

Quia Thessalonenses erant otio valdè dediti, ut eos corrigeret Apostolus, et docuit laborandum, et doctrinam suam adagiis confirmavit et exemplis suis. Quod autem Thessalonenses docuit, hoc et docet omnes. Laborandum est, quia *homo nascitur ad laborem*, et *avis ad volatum*, Job. 5, 7. Quia præterea homo damnatus ad laborem. Post peccatum, labor omnibus hominibus, in Adamo, quasi pœnitentia generalis et communis, à Deo impositus est. *In sudore vultus tui vesceris pane...* Gen. 3, 19. Hac conditione panis homini peccatori conceditur. *In sudore...* Labor itaque, sive corporalis, sive spiritualis, omni prorsù homini necessarius. Hinc à labore nullum eximit Apostolus : *Si quis non vult operari* : quicumque sit, sive dives, sive pauper, etc. Nota tamen verba : *Si quis non vult operari* : non verò si quis non operatur. Quia voluntas et cordis dispositio potius à Deo spectantur quâm manus et opus. D. Chrysostomus et Theophylactus

ad cœlestia construenda translatus est : nimis con-suebat tabernacula ex pellibus, quibus milites ute-rentur in castris.

VERS. 9. — *Non quasi non habuerimus*, id est, habemus, potestatem ; gravandi vos scilicet sumptu, et à vobis quasi catechumenis meis alimenta petendi.

Sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos, id est, ut facto nostro vobis præberemus exemplum quod imitaremini.

VERS. 10. — *Nam et cùm essemus apud vos, hoc de-nuntiabamus*, id est, præcipiebam, vobis, etc.

orantem et jejunantem à labore corporali non exi-
munt. At is qui docet non cogitur operari, quia diffi-
cilius opus aggreditur, ait Theophylactus.

VERS. 11. — AUDIVIMUS (Græc., *audimus*) ENIM INTER
vos... Audivi tamen quosdam apud vos, licet verbis
et exemplis meis edoces, licet etiam à me per pri-
mam Epistolam meam iam monitos, vitam tamen
otiosam et ideò inordinatam et inquietam, sibi et aliis
agere. Vita otiosa est et curiosa, et inquieta, et inor-
dinata, quia, ut dictum est supra, otium curiositatem
parit, curiositas, etc. Vide v. 6. Est etiam inordi-
nata, quia contra ordinem Dei, de quo versu pre-
cedente.

VERS. 12 — IIS AUTEM QUI EJUSMODI SUNT... Tali-
bus, quicumque sint, præcipimus, sed et obsecra-
mus... Præcipit ut apostolus, obsecrat ut pater,
utrumque autem per Dominum nostrum Jesum Chri-
stum. Præcipit ergo auctoritate à Domino nostro Jesu
Christo sibi traditâ. Obsecrat Christianos fratres suos
per paterna Jesu Christi viscera. Siequo facit sermonem
et terribilorem et blandiorem simul, et ex utrâque
parte, terroris scilicet et blandimenti, potentiores.
Hinc discat omnis prælatus, Christi vicarius, præcepta
sua mitigare, plus obsecrare quam præcipere, et ad
paterna Christi viscera sœpius quam ad divinam Christi
auctoritatem recurrere. Utrunque autem, et potesta-
tem et bonitatem, adhibere ubi necessitas est, spiritu
et animo ipsius Christi, id est, quo usus est et uteatur
Christus, cuius vices gerit; scilicet ex sola charitate,
ex solo charitatis motivo, ut corrigatur et salvetur
frater, pro quo Christus mortuus est.

UT CUM SILENTIO OPERANTES. Præcipio et obsecro,
etc., ut cum silentio, id est, sileant, quieti sint, apud
se maneant, non cursent, non sint dicaces et garruli;
non sibi et aliis inquieti. *Operantes*. Laborent, non
sint otiosi. Sieque PANEM SUUM, labore suo scilicet ac-
quisitum, MANDUCENT: otiosi non suum, sed alienum,
comedunt. Silentium opponit inquietudini; laborem
otio. Tunc labor utilis est et animæ et corpori, cùm sit
in silentio, animo pœnitenti, contrito et recollecto.

VERS. 13. — VOS AUTEM, FRATRES... Otiosis præ-
cepit ut laborent; nunc cæteros fratres, corpus scili-
cket Ecclesie, hortatur ad beneficentiam. Quia dixit
de otiosis: Separemini ab eis, statim misericordiâ
motus, timensque ne fame pereant, addit: Vos autem,
fratres, ne fatigemini benefacere, nec vestram mu-

VERS. 11. — *Audivimus*, id est, audimus, enim
inter vos quosdam ambulare inquietè, id est, inordinatè,
incompositè, nihil operantes, sed curiosè agentes.
Docet hic Apostolus homines otiosos esse curiosos,
garrulos, dicaces, etc.

VERS. 12. — *Iis autem*, qui ejusmodi sunt, denunzia-
mus, id est, præcipimus, et obsecramus in Domino
Iesu Christo, id est, per Dominum Jesum Christum.

Ut cum silentio, id est, cum quiete, operantes, suum
panem manducent. Operatur ergo cum silentio et quiete,
qui rerum alienarum incuriosus, suo operi in-
cumbit.

VERS. 13. — *Vos autem, fratres*, etc. Hortor ergo
ut ita pergatis, nec desiciatis, id est, non segnesca-
tis, non delassemimi, beneficiendo, omnibusque clâ-

nificantiam superet éorum improbitas: etsi non cor-
rigantur, ne propterea cessetis eis benefacere. Cha-
ritas semper charitas est, id est, semper benefaciens:
sicut Deus, ipsa charitas essentialis, bonis et malis
benefacit. Solem suum super bonos et malos oriri facit:
sic et vos... estote perfecti et boni, sicut Pater vester
célestis. Deus in paupere videndus, non attendenda
improbitas pauperis.

VERS. 14. — QUOD SI QUI NON OBEDIT..., HUNC NO-
TATE. Sicut bovem cornupetam, ait Erasmus. Et nul-
lum cum eo habeatis commercium. Ecce pœnam.

UT CONFUNDATUR, ut pudore suffusus resipiscat. Ecce
finem et utilitatem punitionis.

Superiores hic alloquuntur, ut contumacem notent.
Hæc nota est quasi specialis excommunicatio. V. 6,
communio facta est, seu excommunicatio lata in
genere: Denuntiamus ut subtrahatis vos ab omni fratre...
Nunc autem hanc pœnam restringit ad eos qui post
hanc Epistolam admoniti contumaces erunt: hos no-
tate, publicè ac nominatim eos designate, ut à cæteris
fratribus vitentur. Hinc benè potest inferri quod prius
præcedere debeat excommunicationis communio;
quod solis contumacibus et rebellibus imponi debeat
hic terribilis punitio; quod animo non duro, nec
aeri, aut imperioso, sed paterno, misericordiâ et
charitate pleno; non ut perdatur frater, sed ut sanetur
infirmus; et itaque animo, quo porrigitur medicina.

VERS. 15. — ET NOLITE QUASI INIMICUM... Ecce rursus
paterna Pauli viscera præ teneritudine commota. Ti-
mens ne ob id ipsum infirmus ille desperans à frater-
nitate decidat, aut excludatur, addit: Nolite quasi
inimicum existimare, sed ut fratrem, fraternali chari-
tate corripite. Sic æquitas servanda, ut non læda-
tur charitas. Justitia à misericordiâ nunquam est se-
paranda, sed utraque semper jungenda. Etiam excom-
municatum debet superior, ut fratrem, animo benevolo
prosequi, ei eleemosynam et corporalem et spiritualem
porrigere, et panem dare famem patienti, v. 13: Vos
autem, fratres..., et eum mansuetè corrige, ut resi-
piscat. Theophylactus hic in eos qui pauperibus durè
denegant eleemosynam: Propter te, inquit, pauperie
afficitur, ut tu per elementiam tuam quam illi exhibes
vulnera tua curare possis; tu verò eum qui tu causâ
inops est repellis; qualis sunt ista stupiditatis!

VERS. 16. — IPSE AUTEM DOMINUS PACIS... Vide
paraphrasim.

ritatem exhibendo.

VERS. 14. — Quod si quis non obedit verbo nostro per
epistolam; q. d.: Si quis non obedit præcepto meo,
quod per hanc epistolam vobis significo, hunc notate.
Id est, signate, ut signantur boves cornupeta, in-
quit Erasmus, ut vitetur ab omnibus.

Et ne commisceamini, id est, nolite conversari et
commercum habere, cum illo, ut confundatur. Ut sci-
licet vides se ab omnibus vitari et negligi, pudefacit,
pœnitent, et corrigitur.

VERS. 15. Et nolite quasi inimicum existimare, etc.
Id est, admonete, et quasi mentem quam amisit,
redite ac reponite, monete consilia.

VERS. 16. — Ipse autem Dominus pacis, Deus fons,
auctor et amator pacis, det vobis pacem sempiternam,

IN OMNI LOCO. Noster interpres legit ē παντὶ τόπῳ, in omni loco. Graeca nunc habent ē παντὶ τρόπῳ, in omni modo. Nostra lectio, melior, optat pacem semper et ubique, quae per Dei gratiam hic haberri potest; omnimoda verò reservatur in celis.

VERS. 17. — SALUTATIO MEA... Hucusque per amanuensem scripsit, cui scilicet Epistolam dictavit Apostolus. nunc verò propriā manu salutat.

QUOD EST SIGNUM IN OMNI EPISTOLA. Ita scribo, id est, sic mā propriā manu salutationem scribo, hucque salutatio, meā manu scripta, signum est quo

id est, semper, perpetuò, in omni loco, in omni tempore.

Dominus sit cum omnibus vobis, scilicet per gratiam suam.

VERS. 17. — Salutatio, meā manu Pauli; q. d.: Salutationem hanc quā vos saluto, ego Panus meā

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notandam, et ad praxim redigenda.

1° Ex v. 5 disce quām meritò sancta Ecclesia, à Spiritu sancto semper directa, per annum in suis officiis oret, et suo nos exemplo doceat orare: *Dominus autem dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.* Charitas et patientia sunt recta salutis semita. Huic utriusque virtuti nobis semper studendum. Nostrum itaque votum continuum, omniumque orationum nostrarum summa hac esse debet: *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.* Deus à nobis est super omnia diligendus. Ab hoc autem amore, et consequenter à salutis via, nos continuè retrahunt fallacia hujus mundi bona. Hinc jugiter orandum: *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei.* Diligam te, ò Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo; nec sinas minimam illius partem ad bona creata effluere. Vide v. 5 et observationem moralem. Mala hic sunt inevitabilia; necessariò patiendum. Hinc rursùs orandum: *Dominus dirigat corda nostra in cha-*

omnis germana Epistola mea à suppositiis discerni potest.

Huc autem salutatio est que sequitur:

VERS. 18. — GRATIA DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI SIT OMNIBUS VOBIS. AMEN. Hec verba pro eo quod est, vale, scribere solebat, ait Thieodoreus. A gratia orsus est, et in gratiam finit, ait Theophylactus. Hanc semper toto corde desideremus, sine quā nec opus bonum incipere possumus, nec exequi, nec perficere.

manu subscribo.

Quod est signum in omni epistolā, ita scribo. Utis nos epistolis vale subscribimus, ita Apostolus subscribit:

VERS. 18. — Gratia Domini nostri Jesu Christi, etc.; hoc enim hactenus omnibus ejus epistolis subscriptum invenitur.

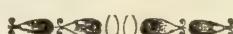
ritate Dei et patientia Christi. Patiar ut Christus, eo animo quo passus est Christus. Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, ad aeternæ beatitudinis meritum; sicut Christus passus est ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad aeternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide v. 5.

2° Mirare, et pro tuo modulo imitare sanctum Paulum animas convertentem, et manibus laborantem; Ecclesias fundantem, eisque aeterna tabernacula consuentem: Ne panem, inquit, à quopiam gratis accipere. Hocque mirabili eductus exemplo, labora, munera respuere, spiritualia gratis largire.

3° Nota quòd laborandum. Quare? vide v. 10. Modum sanctè laborandi, v. 12.

4° Paterna Pauli viscera, in v. 13, 14, 15, observet et imitetur omnis ecclesiasticus superior.

INDEX RERUM.

MONITUM.	9-10
BERNARDINI A PICONIO VITA.	<i>Ibid.</i>
JOANNIS GORCOMII VITA.	<i>Ibid.</i>
ESTH VITA.	11-12
Bernardini A PICONIO hoc opus inchoantis Deo optimo maximo votum.	<i>Ibid.</i>
Scopus auctoris, operisque ratio et occasio.	13-14
PROLOGUS in omnes D. Pauli Epistolās.	15-16
Joannis A GORCUM in Epistolās D. Pauli PROE- MIIUM.	<i>Ibid.</i>
IN EPISTOLAM AD ROMANOS PRAEFATIONES.	21-22
IN EPISTOLAM AD ROMANOS COMMENTA- RIA.	27-28
Caput primum. Ostenditur ethnicos à Deo merito fuisse desertos.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	29-30
Paraphrasis.	31-32
Commentaria.	33-34
Corollarium pietatis, seu in hoc capite maximè ob- servanda, et in praxim redigenda.	31-32
Cap. II. Judæi et gentes redarguntur. Gentes ea quae legis sunt naturaliter præstantes, pro circumcisio h. obnoxie sunt.	53-54
Analysis.	55-56
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	57-58
Corollarium pietatis, etc.	69-70
Cap. III. In quo præcellunt Judæi à gentibus. Tum Judæi, tum gentes obnoxii sunt peccato, à quo liberat sola fides in Christum.	71-72
Analysis.	73-74
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	75-76
Corollarium pietatis, etc.	89-90
Cap. IV. Justificatio non ex legis operibus, sed ex fide in Deum, que Abraham reputata est ad justitiam, ante datam ipsi circumcisionem.	91-92
Analysis.	95-94
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	95-96

Corollarium pietatis, etc.	411-412	cordia prædicatum est Evangelium. Dicit Apostolus ad Romanos se venturum.	325-326
Cap. V. Ex fide justificati spe gloriæ, etiam in adversitatibus. Per unius Christi obedientiam justificamur.	415-416	Analysis.	329-330
Analysis.	415-416	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	331-332
Commentaria	417-418	Corollarium pietatis, etc.	343-344
Corollarium pietatis, etc.	453-454	Cap. XVI. Varie salutationes. Quinam vitandi.	345-346
Cap. VI. In Christo baptizati sumus. Servi facti justitiae, trahamus membra nostra in obsequium justitiae ad vitam.	Ibid.	Analysis.	347-348
Analysis.	418-419	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	349-350
Commentaria.	419-420	Corollarium pietatis, etc.	353-360
Corollarium pietatis, etc.	447-448	IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRAEFATIONES.	361-362
Cap. VII. Christo serviendum in novitate spiritus. Occasione legis, quamvis ea foret sancta, magis se exeruit peccatum.	449-450	Caput primum. De baptizatoribus schismata. Reprobata mundi sapientia. Contemplibulum electio, ne quis in se glorietur.	363-366
Analysis.	451-452	Analysis.	367-368
Paraphrasis.	453-454	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	455-456	Commentaria.	371-372
Corollarium pietatis, etc.	467-468	Corollarium pietatis, etc.	387-388
Cap. VIII. Christo insiti per Baptismum à damnatione sunt liberi. Spiritus adoptionis nos cum Christo coheredes facit. Quid orandum sit docet Spiritus.	469-470	Cap. II. Ostendit Paulus se Christum crucifixum verbis simplicibus prædicasse Corinthios.	Ibid.
Analysis.	475-476	Analysis s.	389-390
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	477-478	Commentaria.	391-392
Coro Iarini pietatis, etc.	203-204	Corollarium pietatis, etc.	405-406
Cap. IX. Judeorum ruina irrita non facit promissiones. Deus cuius vult miseretur, et quem vult inducat.	Ibid.	Cap. III. Corinthi adhuc carnalibus prædicari non potuerunt recondita fidei mysteria. Solus Christus fidei fundamentum. De non violando Dei templo, quod sumus nos.	Ibid.
Analysis.	207-208	Analysis.	407-408
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	409-410
Commentaria.	211-212	Commentaria.	Ibid.
Conclusio. Quid de prædestinationis mysterio sentiendum.	257	Corollarium pietatis, etc.	425-426
Cap. X. Orat Apostolus pro Judeis Christum finem legis ignorantibus. Justitia ex operibus legis ab ea que est ex fide diversa.	259-260	Cap. IV. Non temere judicandum de Dei ministris. Arguntur Corinthii qui de donis acceptis gloriantur. Dicit Apostolus Corinthum se brevi ventrum.	Ibid.
Analysis.	241-242	Analysis.	427-428
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	429-430
Commentaria.	247-248	Commentaria.	431-432
Corollarium doctrinale, confirmans que in praecedentis capituli corollario dicta sunt.	253-254	Corollarium pietatis, etc.	441-442
Cap. XI. Quidam Judei gratuitæ electione servati. Gentibus gratuitæ bonitate assumptis non gloriantur adversus Judæos.	255-256	Cap. V. Reprehenduntur Corinthii quod tolerant virum in i.cestu publicè viventem, quem Apostolus absens tradit Satane.	Ibid.
Analysis.	257-258	Analysis.	443-444
Paraphrasis.	259-260	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	261-262	Commentaria.	Ibid.
Observatio generalis ad doctrinam spectans et ad mores.	280	Corollarium pietatis, etc.	451-452
Cap. XII. Docentur Romani ut Deo totos se dedant, ut omnia ad utilitatem proximi ordinent, ipsisque inimicis benefaciant.	281-282	Cap. VI. Corripiuntur Corinthii quod judicio contendent coram judge ethnico. Quædam licet que non expedient.	Ibid.
Analysis.	285-284	Analysis.	453-454
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	455-456
Commentaria.	285-286	Commentaria.	Ibid.
Corollarium pietatis, etc.	295-296	Corollarium pietatis, etc.	469-470
Cap. XIII. Superioribus obtemperandum. De proximi dilectione. Amplectamur Christi virtutes.	297-298	Cap. VII. Monita de matrimonio. Commendatur celibatus. Matrimonio anteponitur virginitas.	Ibid.
Analysis.	299-300	Analysis.	473-474
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	301-302	Commentaria.	477-478
Corollarium pietatis, etc.	307-308	Corollarium pietatis, etc.	493-494
Cap. XIV. A firmioribus infirmi sunt fovendi. Nihil edendum, aut cum fratri offendicudo, aut contra suam conscientiam.	309-310	Cap. VIII. Idolothya non edenda, vel repugnare conscientiam, vel cum infirmorum offendicudo.	Ibid.
Analysis.	311-312	Analysis.	495-496
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	313-314	Commentaria.	Ibid.
Corollarium pietatis, etc.	325-326	Corollarium pietatis, etc.	505-506
Cap. XV. Infirorum imbecillitas sustinenda. Judeis juxta promissiones, gentibus vero ex misericordia prædicatum est Evangelium. Dicit Apostolus ad Romanos se venturum.	Ibid.	Cap. IX. Apostolus Corinthiis prædicans ne victimum quidem accipit; omnia fit omnibus ut plures convertit.	Ibid.
Analysis.	307-308	Analysis.	507-508
Paraphrasis.	Ibid.	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	327-328		
Corollarium pietatis, etc.	329-330		

Commentaria.	509-510	Cap. V. Desiderant apostoli absolvī à corpore; legatione pro Christo funguntur.	7.9-760
Corollarium pietatis, etc.	523-526	Analysis.	761-762
Cap. X. De tentatione humanā, Deique in tentationibus auxilio. Fugienda eorum mensa qui idolothrysin ve cuatur.	Ibid.	Paraphrasis.	Ibid.
Analysis.	529-530	Corollarium pietatis, etc.	781-782
Paraphrasis.	Ibid.	Cap. VI. Hortatur Apostolus Corinthios ne gratiam acceptam negligant, monetque ut ab infidelium consortio separantur.	Ibid.
Commentaria.	531-532	Analysis.	783-784
Corollarium pietatis, etc.	531-532	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. XI. De modo quo vir et mulier orare debent, de Eucharistie institutione, et de gravitate secleris indignè ad illam accedentium.	Ibid.	Commentaria.	Ibid.
Analysis.	533-536	Corollarium pietatis, etc.	793-794
Paraphrasis.	Ibid.	Cap. VII. Quantus sit Apostoli amor in Corinthios.	Ibid.
Commentaria.	539-540	Analysis.	795-796
Corollarium pietatis, etc.	579-580	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. XII. Varia ejusdem Spiritū sancti charismata. Christus providit Ecclesie de variis hominum statibus.	Ibid.	Commentaria.	797-798
Analysis.	583-584	Corollarium pietatis, etc.	807-808
Paraphrasis.	Ibid.	Cap. VIII. Corinthios hortatur Apostolus ad tribuendam eleemosynam pauperibus qui Jerosolymisabant.	Ibid.
Commentaria.	587-588	Analysis.	809-810
Corollarium pietatis, etc.	601-602	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. XIII. Charitatis necessitas et præcellentia.	603-604	Commentaria.	811-812
Analys.	Ibid.	Corollarium pietatis, etc.	821-822
Paraphrasis.	605-606	Cap. IX. Hortatur ad eleemosynam promptè tribuendam. Varij eleemosyna fructus.	Ibid.
Commentaria.	Ibid.	Analysis.	823-824
Corollarium pietatis, etc.	615-614	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. XIV. Donum linguarum prophetiae dono infensus. Mulieres in ecclesiis sileant.	Ibid.	Commentaria.	825-826
Analysis.	617-618	Corollarium pietatis, etc.	833-834
Paraphrasis.	Ibid.	Cap. X. Apostoli potestas, ejusdemque pro Christo tolerati labores.	Ibid.
Commentaria.	621-622	Analysis.	835-836
Corollarium pietatis, etc.	639-640	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. XV. De Christi nostrāque resurrectione.	Ibid.	Commentaria.	Ibid.
Analysis.	643-644	Corollarium pietatis, etc.	847-848
Paraphrasis.	645-646	Cap. XI. Cur Apostolus nihil acceperit à Corinthiis. Quanta perpessus est.	Ibid.
Commentaria.	649-650	Analysis.	851-852
Corollarium est resurreccio mortuorum.	681-682	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. XVI. De colligendā eleemosynā. Commandantur Timotheus et Stephanī familia.	Ibid.	Commentaria.	855-856
Analysis.	683-684	Corollarium pietatis, etc.	869-870
Paraphrasis.	685-686	Cap. XII. Factae Apostolo divinæ visiones. De dato eidem carnis stimulo.	871-872
Commentaria.	Ibid.	Analysis.	873-874
Corollarium pietatis, etc.	693-694	Paraphrasis.	Ibid.
In EPISTOLAM II AD CORINTHIOS PRÆFATIONES.	Ibid.	Commentaria.	875-876
IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS COMMENTARIA.	695-696	Corollarium pietatis, etc.	891-892
Caput primum. Ex quantis adversitatibus crepus sit Apostolus. Suam manifestat sinceritatem. Se non leuem esse ostendit.	Ibid.	Cap. XIII. Committatur Apostolus iis qui peccaverunt, ut illos ad penitentiam provocet.	Ibid.
Analysis.	697-698	Analysis.	895-894
Paraphrasis.	699-700	Paraphrasis.	Ibid.
Commentaria.	701-702	Commentaria.	895-896
Corollarium pietatis, etc.	711-712	Corollarium pietatis, etc.	901-902
Cap. II. Non venit Apostolus ne majoris esset causa tristitiae. Hortatur ut fornicarius recipiat in gratiam.	713-714	In EPISTOLAM AD GALATAS PRÆFATIONES.	905-904
Analysis.	Ibid.	IN EPISTOLAM AD GALATAS COMMENTARIA.	907-908
Paraphrasis.	715-716	Caput primum. Apostolus reprehendit Galatas quod abduci se passi sint à veritate, cum eam à Christo ipse didicerit.	Ibid.
Commentaria.	Ibid.	Analysis.	909-910
Corollarium pietatis, etc.	725-726	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. III. Non eget Apostolus hominum commendatione. De velamine quod super cor habebant Iudei in lectione Scripturarum.	Ibid.	Commentaria.	911-912
Analysis.	727-728	Corollarium pietatis, etc.	925-924
Paraphrasis.	729-730	Cap. II. Apostolus liberè semper docuit Evangelium; palam reprehendit Cepham.	925-926
Commentaria.	Ibid.	Analysis.	927-928
Corollarium pietatis, etc.	741-742	Paraphrasis.	Ibid.
Cap. IV. Verbum Dei omnibus manifestatum. Gloriam eternam parit momentanea tribulatio.	743-744	Commentaria.	929-930
Analysis.	745-746	Corollarium pietatis, etc.	945-946
Paraphrasis.	Ibid.	Cap. III. Ex fide in Christum datus est Spiritus sanctus. A maledictione legis Christus nos liberavit. Lex non poterat justificare	947-948
Commentaria.	747-748	Analysis.	949-950
Corollarium pietatis, etc.	759-760	Paraphrasis.	951-952

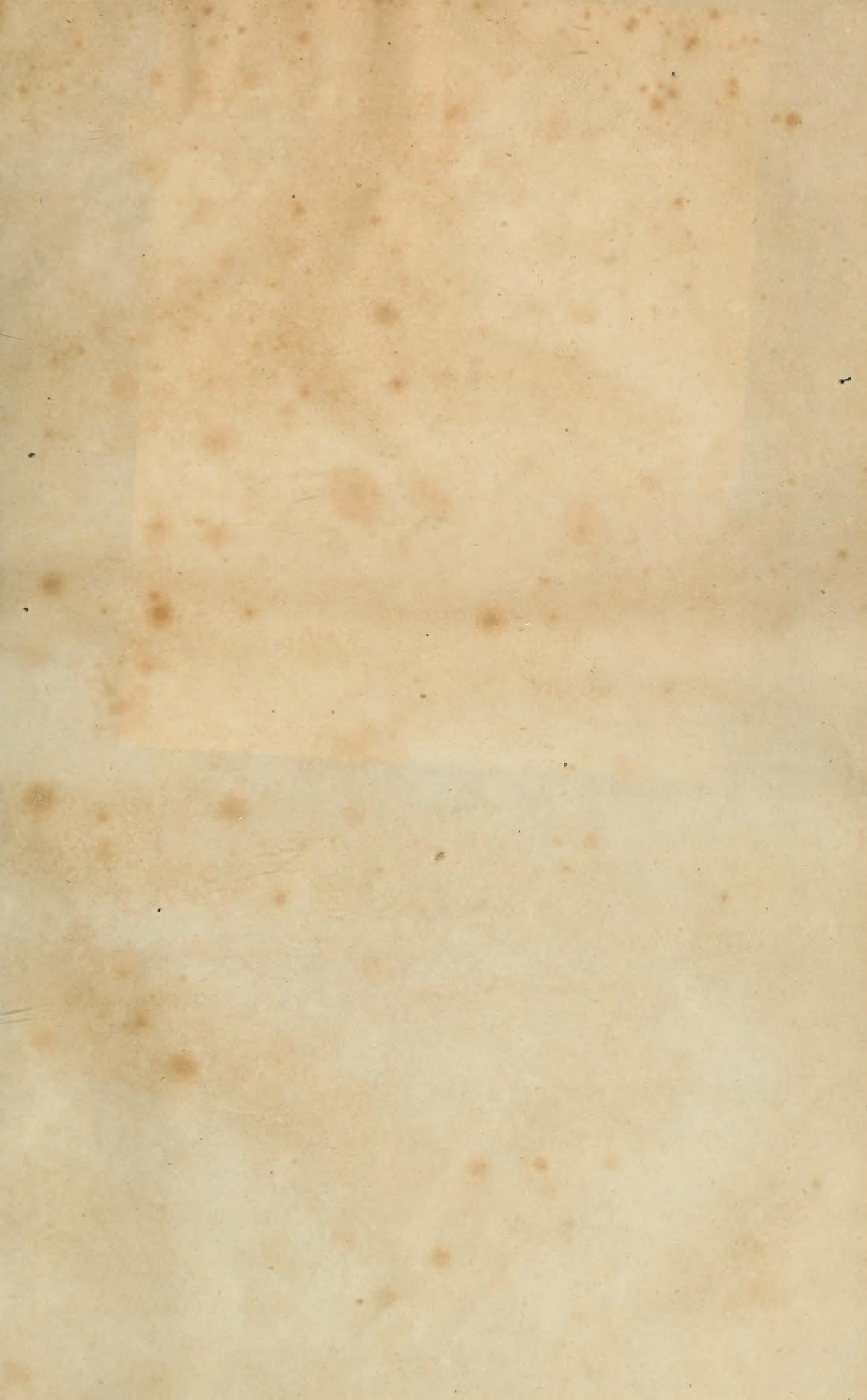
Commentaria.	953-954	Corollarium pietatis, etc.	1173-1174
Corollarium pietatis, etc.	975-974	Cap. II. Hortatio ad dilectionem mutuam. In Christi nomine flectitur omne genu. In timore salutis operanda. Timothei et Epaphroditus laudati.	Ibid.
Cap. IV. Ante Christum Iudei adhuc parvuli, sub lege continebantur. Abraham et uxores duo testimonia designantur.	Ibid.	Analysis.	1175-1176
Analysis.	977-978	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	1177-1178
Commentaria.	981-982	Corollarium pietatis, etc.	1191-1192
Corollarium pietatis, etc.	995-996	Cap. III. Nemo in legalibus gloriari potest. Philosophi hortatur Apostolus ne Christi crucis imitatores inimitentur.	Ibid.
Cap. V. In Christo prodest sola fides. Hortatio ad mutuam dilectionem. Carnis opera excludunt à regno cœlorum.	997-998	Analysis.	1193-1194
Analysis.	999-1000	Paraphrasis.	1195-1196
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	Ibid.
Commentaria.	1001-1002	Corollarium pietatis, etc.	1207-1208
Corollarium pietatis, etc.	1013-1014	Cap. IV. Ad perseverantium Philippienses hortatur; ipsis Dei pacem optat, eosque laudat quod ad ipsum necessaria miserint.	1209-1210
Cap. VI. Juvandus proximus. Operandum bonum semper. A seductoribus cavendum. Paulus in solo Christo crucifixo gloriatur.	1015-1016	Analysis.	1211-1212
Analysis.	1017-1018	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	1213-1214
Commentaria.	1019-1020	Corollarium pietatis, etc.	1225-1226
Corollarium pietatis, etc.	1029-1030	IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES PRÆFATIONES.	1227-1228
IN EPISTOLAM AD EPHESIOS PRÆFATIONES.	Ibid.	IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES COMMENTARIA.	1229-1230
IN EPISTOLAM AD EPHESIOS COMMENTARIA.	1051-1052	Caput primum. Omnia creata sunt per Christum Dei imaginem, qui caput est Ecclesiæ, misterium absconditum, nunc manifestatum.	Ibid.
Caput primum. Deum benedit Apostolus ob collatas predestinationis gratias, optatque Ephesiens perfectam sapientiam. Christus caput super omnem Ecclesiam constitutus.	Ibid.	Analysis.	1231-1232
Analysis.	1053-1056	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	1233-1234
Commentaria.	1057-1058	Corollarium pietatis, etc.	1249-1250
Corollarium pietatis, etc.	1055-1056	Cap. II. Cavendum à seductoribus. Per Christum ab adverso ipsis chirographo liberati sunt fidèles.	1251-1252
Cap. II. Gentes, prius alienæ à Dei promissionibus, per Christum facte sunt sanctorum concives.	1057-1058	Analysis.	1253-1254
Analysis.	1059-1060	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	1061-1062	Commentaria.	1255-1256
Commentaria.	1063-1064	Corollarium pietatis, etc.	1269-1270
Corollarium pietatis, etc.	1075-1076	Cap. III. De induendo novo homine; de assumendis virtutibus, Deoque laudando, ad quem cuncta sunt referenda.	Ibid.
Cap. III. Quod gentes participes sint promissionum Dei.	Ibid.	Analysis.	1271-1272
Analysis.	1077-1078	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	1079-1080	Commentaria.	1273-1274
Commentaria.	1081-1082	Corollarium pietatis, etc.	1283-1284
Corollarium pietatis, etc.	1091-1092	Cap. IV. Pro se cupit ipsos precari, et discretè cum infidelibus conversari; cupique ut et haec et Læodicensium Epistola apud utramque legatur Ecclesiam.	Ibid.
Cap. IV. Hortatio ad unitatem. De variis charismatibus, variisque in Ecclesia ordinibus. De exendo veteri homine, novoque induendo.	Ibid.	Analysis.	1285-1286
Analysis.	1095-1096	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	1287-1288
Commentaria.	1097-1098	Corollarium pietatis, etc.	1291-1292
Corollarium pietatis, etc.	1117-1118	IN PRIMAM AD THESSALONICENSES EPISTOLAM PRÆFATIONES.	Ibid.
Cap. V. Hortatio ad Christum imitandum. Tempus redimendum. Uxores subditæ sint viris, viri diligenter uxores.	Ibid.	IN PRIMAM AD THESSALONICENSES EPISTOLAM COMMENTARIA.	1295-1294
Analysis.	1119-1120	Caput primum. Palam ostendunt Thessalonicenses quem apud ipsos fructum habuerit Pauli prædictio.	Ibid.
Paraphrasis.	1121-1122	Analysis.	1295-1296
Commentaria.	1123-1124	Paraphrasis.	Ibid.
Corollarium pietatis, etc.	1139-1140	Commentaria.	Ibid.
Cap. VI. Filii parentibus, servi dominis obedient. Parentes erga filios, et domini erga servos sui sint officii memores.	1141-1142	Corollarium pietatis, etc.	1303-1304
Analysis.	1143-1144	Cap. II. Deo gratias agit quod Dei verbum sedulò servaverint, multa passi à contribulibus, declarante quantum illos diligat.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Analysis.	1305-1306
Commentaria.	1145-1146	Paraphrasis.	Ibid.
Corollarium pietatis, etc.	1153-1154	Commentaria.	1307-1308
IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES PRÆFATIONES.	Ibid.	Corollarium pietatis, etc.	1315-1316
IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES COMMENTARIA.	1155-1156	Cap. III. Ne propter afflictiones à fide moverentur, misit ad eos Timotheum, quo reverso, gratias Deo agit quod in fide firmi remanserint.	Ibid.
Caput primum. Si Philippensem utilitatem non spectaret Apostolus, dissolvi cuperet et esse cum Christo.	Ibid.	Analysis.	Ibid.
Analysis.	1157-1158	Paraphrasis.	Ibid.
Paraphrasis.	Ibid.	Commentaria.	1317-1318
Commentaria.	1159-1160	Corollarium pietatis, etc.	Ibid.

Commentaria.	1517-1518
Corollarium pietatis, etc.	1521-1522
Cap. IV. Hortatur ut tradita servent praecepta, do cetque resurrectionis nostra modum. Plus iequo tristitiae non indulgendum propter mortuus.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1523-1524
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1525-1526
Corollarium pietatis, etc.	1555-1556
Cap. V. Judicij dies incertus. De officiis erga prefe- ctos, fratres, Deum.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1557-1558
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1559-1540
Corollarium pietatis, etc.	1549-1550
IN EPISTOLAM II AD TRESSALONICENSES PRÆFATIONES.	<i>Ibid.</i>
IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES COM- MENTARIA.	1555-1554
Caput primum. Laudat Thessalonicenses ob fidem	

et uberantiam; orat ut digni habeantur vocazione Dei.	1555-1554
Analysis.	<i>Ibid.</i>
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1555-1556
Corollarium pietatis, etc.	1561-1562
Cap. II. Monita de die Domini et de filio perditionis.	<i>Ibid.</i>
Analysis	1565-1564
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1565-1566
Corollarium pietatis, etc.	1579-1580
Cap. III. Cupit ut pro se presentur, monetque ut vitent Christianos nolentes servare quæ ipse insti- tuerat.	<i>Ibid.</i>
Analysis.	1581-1582
Paraphrasis.	<i>Ibid.</i>
Commentaria.	1583-1584
Corollarium pietatis, etc.	1591-1592
INDEX RERUM.	<i>Ibid.</i>

FINIS TOMI VIGESIMI-QUARTI SCRIPTURÆ SACRÆ.

La Bibliothèque
Université d'Ottawa
Echéance

The Library
University of Ottawa
Date Due

--	--	--

BS 610 .L3M5 1837 V24
MIGNE, JACQUES-PAUL.
SCRIPTURAE SACRAE CURS

CE BS 0610
.L3M5 1837 V024
COO MIGNE, JACQU SCRIPTURAE S
ACC# 1043538

U D' / OF OTTAWA

COLL	ROW	MODULE	SHELF	BOX	POS	C
333	10	04	02	03	05	5